

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

CL 49

Fragmenta
Philosophorum Græcorum

COLLEGIT, RECENSUIT, VERTIT,
ANNOTATIONIBUS ET PROLEGOMENIS ILLUSTRAVIT,
INDICIBUS INSTRUXIT

FR. GUIL. AUG. MULLACHIUS.

PHIL. DOCT. ARTIUM ET M. JEFFERABUR ANTISTARUM IN UNIV. CIT. BEROLINENSIS PROFESSOR

VOLUMEN III,

PLATONICOS ET PERIPATETICOS CONTINENS.

PARISIIS,
EDITORIBUS FIRMIN-DIDOT ET SOCIIS,

IMPRIMERIE PERECCI FRANKLE TYPOGRAPHES, 91A JACOB, 56.

G 1013

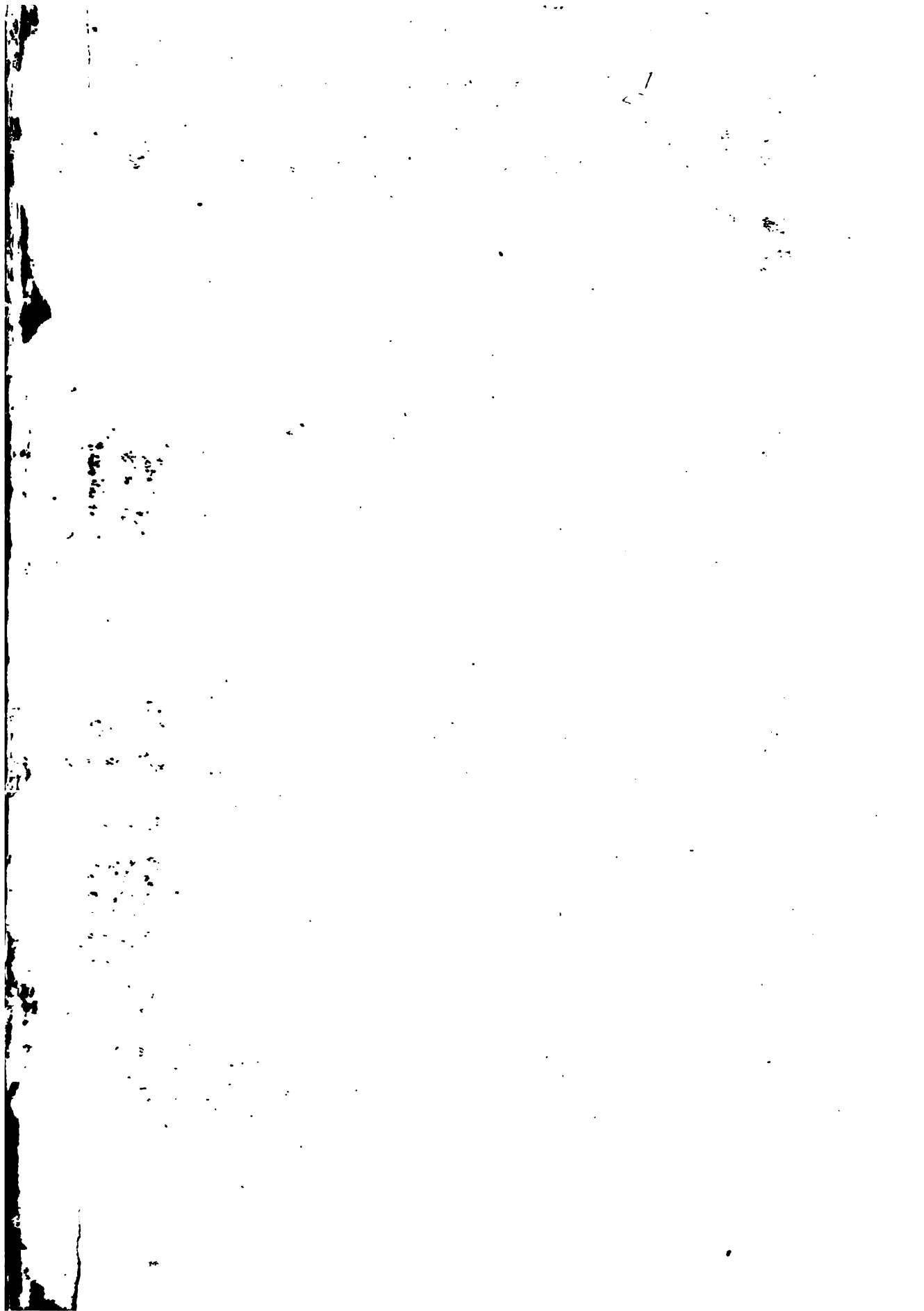

91013

Bd. Jan., 1884.

27 Dec., 1881.

1027

1773

FRAGMENTA PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

COLLEGIT, RECENSUIT, VERTIT,
ANNOTATIONIBUS ET PROLEGOMENIS ILLUSTRAVIT,
INDICIBUS INSTRUXIT

FR. GUIL. AUG. MULLACHIUS,

PHIL. DR. ARTIUM LL. M. LITTERARUM ANTIQVARVM IN UNIV. LIT. BEROLINENSI PROFESSOR.

— — —
VOLUMEN III,

PLATONICOS ET PERIPATETICOS CONTINENS.

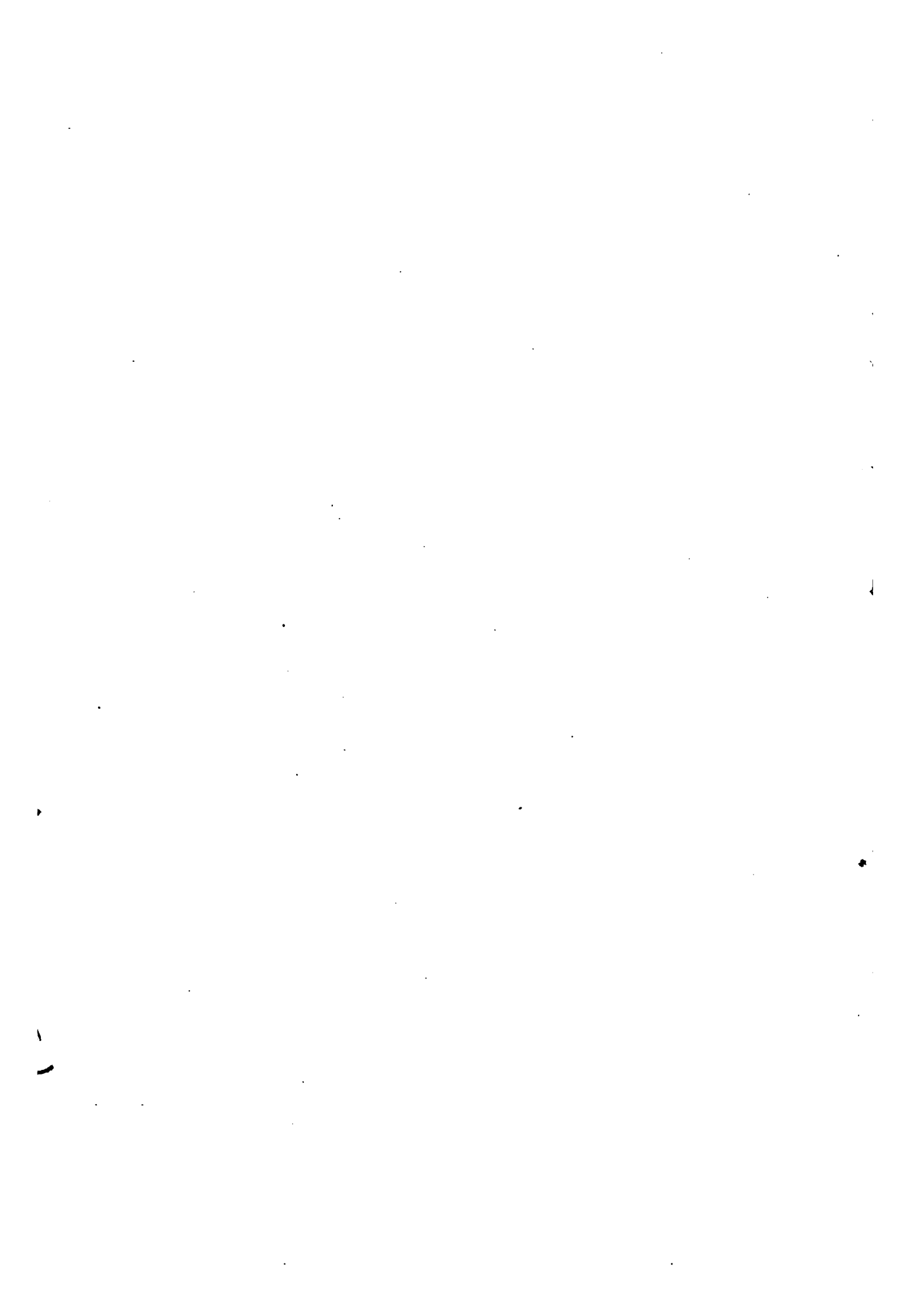
PARISIIS,
EDITORIBUS FIRMIN-DIDOT ET SOCIIS,

INSTITUTI PUBLICI FRANCE TYPOGRAPHIS, VIA JACOB, 56.

91013

FRAGMENTA 9 B.
+
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

VOLUMEN III

PARISIIS. — EXCUBEANT FIRMIN DIDOT ET SOCIJ, VIA JACOB, 56.

FRAGMENTA
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

COLLEGIT RECENSUIT VERTIT
ANNOTATIONIBUS ET PROLEGOMENIS ILLUSTRAVIT
INDICIBUS INSTRUXIT

FR. GUIL. AUG. MULLACHIUS

PHIL. DR. ARTIUM LL. M. LITTERARUM ANTIQUARUM IN UNIV. LIT. BEROLINENSI PROFESSOR

VOLUMEN III

PLATONICOS ET PERIPATETICOS CONTINENS

PARISIIS

EDITORIBUS FIRMIN-DIDOT ET SOCIIS

INSTITUTI PUBLICI FRANCIE TYPOGRAPHIS

VIA JACOB, 56

M DCCC LXXXI

41013

HARVARD COLLEGE LIBRARY

DEC 27 1881

Salisbury fund.
(III.)

PRÆFATIO.

Quum Aristoteles (1) in Ethicis Nicomacheis dei vitam et beatam esse et in contemplatione consistere docuerit, ex hominibus autem eos qui proxime ad deos accederent cæterisque studiis rerum contemplationem præferrent, æqualis beatitudinis participes fore dixerit : vere nobis philosophiæ vim illi expressisse videntur, qui eam quasi quandam divinæ naturæ imitationem esse scripserunt. Est autem hominis ingeniosi, aut majora humano fastigio mentis acie dispicere, aut certe cum humanis divina copulando in consequenda omnium artium scientia totum se collocare. Hinc veteres sophistæ gloriati sunt, nihil esse in cœlo, nihil in terra, nihil in mari, nihil ulla in disciplina, quod ipsi nescirent, neque solum liberales doctrinas, geometriam, musicam, historiam se habere cognitatas, elegantissima poetarum aliorumque eruditorum hominum scripta attigisse, quæ porro de naturæ obscuritate, de hominum moribus, de civitatibus traderentur, didicisse, sed sordidiores quoque cerdonum artes exercuisse.

Quo in genere quum ab antiquis philosophis usque ad Socratem numeri mundique origines pervestigarentur, diligenterque siderum magnitudines, intervalla, cursus et cælestia omnia indagarentur, Socrates primus philosophiam e cœlo devocavit atque ad vitam communem et hominum mores traduxit, Plato de singulis philosophiæ partibus multa disseruit, sed ejus discipulus Xenocrates primus sapientiæ disciplinam in tres partes, physicam, ethicen, dialecticam divisit. Jam vero etsi eorum qui postea philosophati sunt aliis alia philosophiæ formula arrisit, tamen cavendum est, ne quis omnem philosophiam inutilem esse, pluraque detrimenta quam adjuncta publicis rebus a viris sapientiæ gloria præstantibus et facundis importata esse statuatur. Posse enim dicendi facultatem ad corrumpendos civium mores, ad labefactandam rempublicam omninoque ad hominum perniciem converti, sophistarum disputationes declarant. At talibus exemplis id quod volunt nonnulli non confirmatur. Quippe omni ingenii facultate et bene et male uti licet.

---

(1) Aristoteles Ethic. Nicom. lib. X cap. 8. p. 1178 ed. Bekker. ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικῇ ἂν εἴη· καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὴ ἡ ταύτη συγγενεστάτη, εὐδαιμονεστάτη. Σημεῖον δὲ καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῆα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως· τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐφ' ὅσον ὁμοιωμὰ τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει et aliis locis.

Nimirum optime de humano genere meruit philosophia, e cujus præceptis unus dies actus peccanti immortalitati anteponendus est. Quocirca philosophi sive virtutis magistri ab æquis studiorum hominumque iudicibus in honore semper habebantur. Nempe virtus omnia, quæ cadere in hominem possunt, despiciens, casus humanos contemnit, culpaque omni carens, præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Itaque multi gravissimis casibus defuncti magnaque tempestate jactati in philosophiæ portum se contulerunt. Quæ quum ita sint, libet mihi cum M. Tullio exclamare : « O vitæ philosophia dux! o virtutis indagatrix expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse putuisset? tu urbes peperisti : tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti : tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiiis, tum litterarum et vocum communione junxisti : tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplinæ fuisti. Ad te confugimus : a te opem petimus : tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. »

Neque tamen quemquam a sapientiæ studio doctorum virorum de difficillimis quæstionibus dissensione deterreri oportet, quia nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris, et quærendi defatigatio turpis habetur. Quando igitur omnes trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiæ cupiditatem, in qua excellere præclarum putamus, labi autem, errare, ignorare, decipi et malum et turpe ducimus : omne genus philosophorum pervolutare consuevimus. Quare leguntur avidissime apud nos e Græcis naturæ interpretibus iisdemque intelligendi et dicendi gravissimis auctoribus non tantum principes illi Plato et Aristoteles, quos præter materiæ gravitatem summa sapientia et magna eloquentia commendat : aut illi primis proximi Sextus Empiricus, Proclus, Plotinus, aut alii multo deterioris notæ scriptores qui nihil ornatus ad philosophiæ explicationem adhibuerunt, sed etiam illi, quorum fragmenta ex aliorum scriptis collecta exstant.

Postquam igitur duo priora hujus operis volumina, quibus tum poesis philosophica cæterorumque qui ante Socratem floruerunt philosophorum reliquiæ, tum Pythagoreorum, Sophistarum, Cynicorum, Cyrenaicorum fragmenta continentur, annis MDCCCLX et MDCCCLXVII edita viris doctis placuisse vidi : nihil mihi potius fuit, quam ut tenerem propositum atque inchoatum opus absolvere conarer.

Quamvis autem sperassem fore ut omnia sapientiæ antistitum fragmenta tribus voluminibus comprehenderentur, postea tamen animadverti hoc opus quod neque molesti neque injucundi laboris est, etiam quartum volumen desiderare. Quare quid in tertio hoc tomo qui nunc divulgatur præstiterim, breviter exponi convenit.

Quum e philosophorum sectis Platonicorum et Peripateticorum lucubra-

tiones, libellos, fragmina hoc tertio volumine complecti destinassem, abundante passim materia operam in colligendis, emendandis, vertendis quorundam utriusque familiæ principum opusculis, quæ argumentorum gravitatis politæque orationis maxime commendationem haberent posui.

Itaque ab Eusebio scriptore Ionico commentandi exordium cepi, qui ab aliis quidem alii philosophorum gregi annumeratur, sed mihi videtur esse Myndius ille Platoniam sectam professus, Aedesii discipulus, de quo mentionem facit Eunapius p. 48. Ejus autem librorum reliquias post Orellium Opusc. Vet. Græc. sent. et moral. Vol. II, p. 362-391 et Stobaci editores diligenter recensitas et latine versas subjeci.

Transii deinde ad Albinum, Galeni præceptorem, secundi post Chr. n. sæculi Platonium, quem in summam gloriam venisse veteres scriptores testantur. Constat eum in optimorum Platonis interpretum numero habitum esse, magnique æstimasse antiquos ejus de rebus divinis et humanis iudicium. Jam quoniam apud veteres in honore atque in pretio fuit Albinus, credibile est, nos quoque de ejus doctrina melius existimatuos fuisse, si plura ipsius ingenii monumenta exstarent. Nunc quum ex ejus scriptis sola supersit Isagoge in Platonis dialogos, in exiguo hoc fortunæ munere facile acquiescimus. Quamquam autem commentariolum non sustinet expectationem, quam titulus ambitiosior movere legentibus possit, tamen locos quosdam minime vulgares eo contineri nemo negabit. Primus hanc Isagogen in Platonis dialogos e codice Holsteniano exscriptam in lucem protulit J. A. Fabricius a. 1707 inseruitque Bibliothecæ Græcæ volumini secundo, deinde iterum edidit J. F. Fischerus una cum Platonis Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone Lipsiæ anno 1783, postremo C. J. Chr. Schneiderus secundum codicem Lobcovicianum emendatam publicavit Vratislaviæ anno 1852. Hi omnes, quantum in ipsis situm erat, depravata scriptoris verba restituerunt multumque ei profuerunt. Sed requirebatur subtilior recensio, qua et lacunæ libelli explerentur et menda a viris doctis non animadversa tollerentur. Hanc igitur institui simulque totum libellum latinum feci.

Mox de Sallustio, Platonico posterioris ævi philosopho, quem Juliani imperatoris æqualem et amicum fuisse scimus, disserui. Est vero sine dubio unus ex sapientibus illorum temporum hominibus, cui merito tribuas elegantem de diis et mundo libellum. Hunc a Luca Holstenio e membranis exscriptum cum ejus annotationibus et Leonis Allatii translatione primus Romæ emisit Gabriel Naudæus anno 1630, quod exemplum repetitum est Lugduni Batavorum anno 1639. Postea Thomas Galeus eundem philosophum interposuit Opusculis mythologicis, physicis et ethicis Cantabrigiæ 1671 et Amstelodami 1688 divulgatis, gallice vertit Formejus

Berolini 1748, germanice Jo. Georg. Schultesius Turici 1779. At illi omnes Holstenii recensionem secuti verba scriptoris non expoliverunt. Verum enimvero nostra ætate multam operam Sallustio et utilem præbuit Jo. Conr. Orellius qui tum plurimis locis correctum tum suis et aliorum animadversionibus illustratum græce et latine Turici anno 1821 pervulgavit. Sed expetebatur jam accuratior Sallustianæ scriptionis editio et nova interpretatio latina, quæ Allatianam diligentia vinceret. Utramque igitur lectoribus exhibui, appositis notis, quibus partim lectionum partim decretorum fontes indicarem.

Tum de Platone ejusque discipulis et successoribus egi adjecta copiosa de Spensippi vita, scriptis atque in philosophiam meritis disputatione, propterea quod ejus fragmenta primus collegi, recensui, verti et explicui.

Post autem de Xenocrate commentatus sum, cujus vitam, mores, ingenii monumenta adumbravi, collectis, emendatis, in latinam denique linguam translatis ejus reliquiis. Præterea Crantoris Academici, nobilissimi scriptoris, memoriam renovavi, cujus de luctu liber si exstaret, sempiternum græcarum litterarum monumentum haberetur. Fuit autem libellus non magnus ille quidem, sed ut Panætio et Ciceroni, id est doctis et intelligentibus talium rerum existimatoribus, visum est, aureolus et ad verbum ediscendus. Sed quæcunque tanti viri dicta et fragmenta per antiquorum libros sparsa feruntur, undique collecta subtiliter recensui atque interpretatus sum.

Porro antequam ad Peripateticos transirem, Severi, Attici et Numenii fragmenta recognita et latine versa proposui, adjuncta de his sapientiæ doctoribus commentatione. Denique ne quid huic libro deesset, quod ad consequendam plenioris veteris sapientiæ cognitionem valeret, de Aristotele ejusque discipulis et successoribus Eudemo Rhodio, Andronico Rhodio, Aristocle Messenio, aliis uberius dixi, simulque Aristoclis locos quosdam et capita ex Eusebii Præparatione Evangelica in medium protuli atque interpretatus sum, eandemque operam post alios virorum doctorum labores Eudemo Rhodio navavi. Etenim primus Christian. Aug. Brandisius in Scholiis Aristoteleis Berolini anno 1836 vulgatis partem illius fragmentorum edidit, reliqua in tertium historiarum philosophiæ tomum anno 1860 recepit. Inchoato operi successit Leonardus Spengelius qui excussis scriniis antiquis σύνταγμα in hoc genere omnibus suis numeris et partibus expletum Berolini anno 1866 et iterum 1870 foras dedit. Qui quamvis optime de Eudemo esset meritus, tamen nihilominus totum opus retractandum suscepi.

Itaque pauca voluminum Eudemiorum capita, quæ consulto omiserat Spengelius, adjeci, verba græca correxi, depravata restitui, denique non

modo primarios Eudemi locos, sed etiam dicta Aristotelea, quæ apud Simplicium Rhodius philosophus exponit, e græco in latinum sermonem verti. Postremo Ethicorum Nicomacheorum paraphrasin, quæ Andronico Rhodio assignatur, neglectam a plerisque qui Aristotelis scripta legendo conterunt, critica subtilitate castigandam esse ratus sum. Hanc primum sine auctoris nomine Lugduni Batavorum a. 1607, deinde adjecto Andronici Rhodi nomine additaque sua translatione latina edidit Daniel Heinsius a. 1617. Nempe in codice quem pervolutaverat titulum Ἀνδρονίκου Ῥοδίου Περιπατητικοῦ φιλοσόφου non quidem omissum, sed indocti hominis manu exaratum invenerat. Jam vero ea est hujus opusculi excellentia, ut jure Andronicum ejus auctorem agnoscere queamus. Itaque etiam Heinsii industria laudata est a Casaubono (2), quod insignem paraphrasin, quæ longe præstaret Eustratio, in lucem protulisset. Quamobrem dignam duxi, quam collatis superioribus editionibus recognitam et latine versam Peripateticorum fragmentis adjicerem.

Subjuxi huic antiquitatis monumento Andronici de animi affectibus libellum, mancum illum quidem atque a librariis male habitum, sed a Daniele Heinsio ex eodem codice, qui paraphrasin continet, atque ex aliis quibusdam membranis, ut mea fert opinio, depromptum.

Ipse enim hac de re silet. Etsi vero novos lectionum fontes aperire mihi non contigit, id tamen studui, ut hanc disputatiunculam inculcatam crebris locis et relectam latineque redditam in lucem revocarem.

Ita spero fore, ut tertium quoque hujus operis volumen veteris sapientiæ studiosis probetur.

Cæterum maximis laudibus efferendus est Alfredus Firminus Didot, vir egregius, studiorum humanitatis ac litterarum fautor et antistes, qui patris vestigia persecutus Bibliothecam Græcam, amplissimum solidæ veræque gloriæ monumentum, ita instituit, ut omnis generis præstantissimorum scriptorum copia abundet.

Quartum autem volumen cum aliorum quæ feruntur philosophorum fragmenta, tum Stoicorum atque Epicureorum disputationes, quas huic tomo inserere fas mihi esse non putavi, cum indicibus rerum et verborum continebit.

Scrpsi Berolini a. d. VIII Id. Jan. a. MDCCCLXXIX.

---

(1) Vide Casauboni epist. 507 ed. Græv.

DE EUSEBIO.

Eusebius, scriptor Ionicus, cujus plura fragmenta partim Florilegio partim Eclogis physicis et ethicis inseruit Stobæus, ab aliis alii philosophorum gregi annumeratur. Mihi videtur esse Myndius ille Platonici sectam professus, Ædesii discipulus, magicæ artis et theurgicæ contemtor, de quo mentionem facit Eunapius p. 48. (1) Arguit autem Porphyrii et ejus familiæ sectatorem non solum Justitia geniorum choro stipata Flor. XLVI, 32 (2), sed etiam vox ἄγγελος pro δαίμων adhibita Eclog. lib. II cap. VIII (3). Huc accedit magni Mercurii, id est

Hermetis Trismegisti, et reliquorum deorum tum vates tum consultor genius ibidem commemoratus (4), qui non convenit nisi in hominem ex recentiorum Platoniorum disciplina doctum. Sed cum cætera sunt egregia sapientiæ præcepta, quæ locis ejus a Stobæo servatis continentur, tum nihil præclarius illa disputatione, qua duplicem hominibus vivendi viam, alteram ad virtutis arcem ducentem, alteram ad vitium pertinentem, propositam esse docet (5). Ejus vero disputationis fons habentur Hesiodi verba Op. et D. vs. 285-290 :

(1) Eunapius vit. Soph. p. 49. (2) Eusebius apud Stobæum Flor. XLVI, 32 (fragm. 45) ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικᾶκε πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγεννημένους. Οὐ γὰρ δίκως ἀμύνηται ἐγβροῦς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν εἰ ἀραιρημένος, ἀλλ' δίκως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλῆς καὶ ἀντιβουλεύτους φυλάξῃς τοὺς ὑπὸ σοὶ τεταγμένους, ἀλλ' δίκως τοῦ ὀρθοῦ εὐλαξέῃς ἔργα καὶ θεοῦ μεγάλης, δικαιοσύνης, ὑπερέτης τε καὶ ἐξηγητῆς. Ὡστε παρὰ τὰ αὐτῆς δοκίοντα ποιῶν καὶ αὐτῆς καταψευδόμενος, ὡς ἐς θεὸν μεγίστην ἁμαρτάνων, καὶ παρ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τεταγμένων δαιμόνων ἐφόρων τε καὶ τιμωρῶν τὴν τῶν πειουμένων μῆνιν προσδέκεο. Similiter Porphyrius de summo Deo ac de triplici prole divina in Phil. Gr. Fragm. Vol. I p. 191 seq. Σὴ γὰρ ὑπὲρ κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀσπρόντα χρυσὴ ὑπέρεκται πολλῆ αἰώνιος ἀλλή, ἥς ὑπερῴρησαι ὀρίνων φωτὶ σεαυτὸν, ἀενάοις ὀχετοῖσι τιθηνῶν νοῦν ἀτάλαντον, ὅς βα καὶ τὸδε πᾶν τεκνούμενος ἀριθτον ὕλην, ἥς γένεσις δεδούκηται, ὅτε σπε τύποισιν ἐδήσας. Ἐλεν ἐπειρεῖοις γοναὶ ἀίων μὲν ἀνάκτων ἀμφίσε, παντόκρατορ, βασιλεύτατε καὶ μόνε θνητῶν ἀθανάτων τε πάτερ μακάρων· αὶ δ' εἰσὶν ἀερθεν, ἐκ σέο μὲν γεγυῖται, ὑπ' ἀγγελίῃσι δ' ἑκαττα προσθυγενεὶ διάγουσι νόψ καὶ κέρτει τῷ σῶ. Πρὸς δ' ἔτι καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποιήσας ἀνάκτων, οἱ δ' ἐκάς ἡμῶν ἀγνοοῖν ἀνυμνεῖοντες ἀοιδαῖς βουλομένον σ' ἐθέλοντες, ἀοιδιάουσι δέ σ' ὄδω. Τύνη δ' ἔσται πατήρ καὶ μητέρας ἀγλαῶν εἶδος καὶ τεκων τέμεν ἄνθος, ἐν εἰδεσιν εἶδος ὑπάρχων, καὶ ψυχῆ καὶ πνεύμα καὶ ἀρμονίᾳ καὶ ἀριθμός. — (3) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63.) περὶ τῶν δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προσηρμένος ἄγγελος ἀπηγγήσεται. Hierocles aurei carminis enarrator in Phil. Græc. Vol. I p. 424 : οἱ δὴ καὶ εἰκότως ἀγαυοὶ ἥρωες λέγονται, ἀγαυοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ αἶε καὶ μῆτ' ἐν κακίᾳ μῆτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἥρωες δὲ ὡς ἔρωτες τινες ὄντες καὶ ἔρωτες, οἷον ἐρωτικοὶ καὶ δολικτικοὶ ἔραστοὶ τοῦ θεοῦ, ἀφροντες ἡμᾶς καὶ κουρίζοντες πρὸς τὴν θεῖαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῆ διατριβῆς. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς καλεῖν ἔθος, ὡς ὄντας δαίμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν θεῖων νόμων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀγγέλους ὡς ἐκτραίνοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐχάτων κανόνας. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II, 38 ἐν δὲ τούτοις [ἀγαθοῖς δαίμοσιν] ἀριθμητέον καὶ τοὺς πορθεύοντας, ὡς φησι Πλάτων, καὶ διαγγέλλοντας τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστᾶς ἀναφέροντας τοὺς θεοὺς, τὰς δὲ ἐκείνων πα-

ραίνεσις καὶ νοουθεσίας μετὰ μαντιῶν ἐκφέροντας ἡμῖν. Iamblichus Theologum Arithm. p. 42 seq. Ast. καὶ Βαβυλωνίων οἱ δοκιμώτατοι καὶ Ὀστάνης καὶ Ζωροάστρης ἀγθαῖς κυρίως καλοῦσι τὰς ἀστρικὰς σφαῖρας, ἧσοι παρ' ὅσον τελείως ἄγονται περὶ τὸ κέντρον μόναι παρὰ τὰ σωματικὰ μεγέθη, ἢ ἀπὸ τοῦ σύμβουμοῦ πως καὶ συναγωγᾷ χρηματίζειν δογματίζεσθαι παρ' αὐτῶν τῶν φυσικῶν λόγων, ὅς ἀγγέλους κατὰ τὰ αὐτὰ καλοῦσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις, κατὰ πορέμπτωσιν δὲ τοῦ γάμμα ἐρθευμένως ἀγγέλους· διὸ καὶ τοὺς καθ' ἐκάστην τούτων τῶν ἀγγέλων ἐξάρχοντας ἀστέρας καὶ δαίμονας ὁμοίως ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους προσγοροῦσθαι, ὅπερ εἰσὶν ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν, ὥστε ἀγγελία κατὰ τοῦτο ἑτυμώτατα ἢ ἑβδομάς. Augustinus de Civ. Dei X, 9 : Porphyrius animam dicit per quodam consecrationes theurgicas, quas teletas vocant, idoneam fieri atque aptam susceptioni spirituum et angelorum et ad videndos deos. Idem ibid. Quamquam discernat (Porphyrius) a dæmonibus angelos, æria case loca dæmonum, ætheria vel empyrea disscrens angelorum etc. Idem lib. X, 26 Nescio quomodo (quantum mihi videtur) amicis suis theurgis erubescerat Porphyrius. Nam ista utcumque sapiebat, sed contra multorum deorum cultum non libere defendebat. Et angelos quinque alios esse dicit, qui deorsum descendentes hominibus theurgicis divina prænuntiant, alios, qui in terris ea quæ patris sunt et altitudinem ejus profunditatemque declarent. Num igitur hos angelos, quorum ministerium est declarare voluntatem patris, credendum est velle nos subdī, nisi ei, cujus nobis annuntiant voluntatem? Unde optime admonet etiam ipse Platonius, imitandos eos potius, quam invocandos. Idem ibid. Jam distincti angelos, qui patris annuntiant voluntatem, ab eis angelis, qui ad theurgos homines, nescio qua deducti arte, descendunt etc. Cf. J. A. Fabricius Bibliograph. Antiquar. cap. VIII § 27 pag. 379. — (4) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) καὶ διὰ τοῦτο παραίνεω, θεοῦ μεγάλου Ἑρμῆω καὶ θεῶν τῶν λοιπῶν προφήτης τε καὶ σύμβουλος λόγος κτλ. — (5) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) θεοῦ ἐξ ἀρχῆς φήναντος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ φατιζόμενα ὄψις εἰσοῦσας διατρανέας, ὁδοὶ διράσαι προκείται βίου ψυχῆσι ἀνθρώπων, ἀδαμαντίνῃ αἵμασι παχυτάτῃ καὶ ἐς πολλὸν ὕψος ἀνηκούσῃ, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς φήναντος, ἀπ'

τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν εἰδέναι
 ῥηϊδίως· ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
 Ἰγὺς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάροισιν ἔθικαν
 ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
 καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἔκταν,
 ῥηϊδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ εἴουσα.

Hanc igitur fictionem certatim inferioris ætatis
 poetæ et philosophi exornarunt, maxime ii
 qui allegorias tam invenire quam explicare sole-
 rent. Vide quæ dixi ad Prodicæ fragmentum ex
 Xenophontis Memor. lib. II, cap. I petitum. Quo

ἀλλήλων τὰ πρῶτα διεργόμενα. Καὶ ἡ μὲν αὐτέων ἐστὶ,
 ὅκοια δὴ τὴν τιμιωτέραν τάξιν λαχοῦσα, ἐκ δεξιῆς χερσὸς
 ἐσιόντων· αὐτὴ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆσι ἡγέται· ἡ ἐτέρη δὲ
 λαίη εἴουσα ἐπὶ τὴν κακίην ἐστὶ παραπέμπουσα. Φατίζονται
 δὲ εἶναι τοιαῦτα· ἡ μὲν τῆς ἀρετῆς τὰ πρῶτα οὐκ εὐήλστα κως
 παρέχειν δοκεῖ, οἷα τε μέντοι συνεχεῖ πόνῳ ἀνυσθῆναι·
 ἀλλὰ καὶ τοὺς κατηγεομένους ἔχει καὶ παραπέμποντας ἀνι-
 δύνως· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἐστὶ ὁδὸς ἰσθίη τε καὶ εὐρέη μέχρι
 τῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ· ἐπ' ἣν ἀνελθὼν ἐν
 τοῖσι καλλίστοισι ἔσαι καὶ θεῶν ἄλλων τε μυρίων ἀγαθῶν
 καὶ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀτὰρ δὴ καὶ φωτός, παντός τοῦ
 λοιποῦ κάλλει μυρίῳ προήκοντος καὶ αὐγοειδεστάτου. Περὶ
 δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν γῆν ἀναπεπταμένην αἱ πόλεις ἔσαι καὶ οἱ
 τὴν γῆν κατοικέοντες καὶ ἐργαζόμενοι, περὶ τῶν ὡς ἑκαστα
 ἔχει· ὁ ἐπὶ συμβουλίῃ τῶν ψυχῶν προπεμφθεὶς ἔρει λόγος.
 Καὶ ἦδε μὲν ὡδὲ κως ἔχει· ἡ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγούσα ἐστὶ
 λειή τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ὀλίγου πάγχυ καὶ τούτου οὐ
 γνησίῳ, ἀπατηλοῦ δὲ, καὶ ἐπὶ παραγωγῇ τῶν προσιόντων,
 γεύσασθαι αὐτοὺς τοῦ ἡδέος· ὥστε καὶ μηδενὸς μετὰ ταῦτα
 ἡγμόνος εὐρισκομένου εὐθύς ἄγει ἐς ὀδὸν σκολιῆν σκόλοπας
 τε ἔχουσαν, οἷτινες δὴ ὄξεις, μεγάλοι καὶ πυκνοὶ καταπε-
 πῆγασιν, καὶ χαράδρας καὶ κρημνοὺς, κατὰ κεραλῆς· ὠθέοντες
 τοὺς κατενεθέντας ἐς αὐτὸν ποταμοῦ κάτω βορβόρον καὶ λί-
 θους ῥέοντες· ὥστε πολλοὺς εὐθύς οὕτω διαφθείρεσθαι, οἱ δὲ
 λοιποὶ τύχη, οὐτ' ἀρ' οἰκείη προμηθεΐη, ἐπὶ τὰς αὐτόθι
 εἴουςας πόλεις διασκευδανύονται ἄλλοι ἄλλοσε καὶ ἐπὶ πᾶσαν
 πολλὴν εἴουσαν τὴν χώραν, περὶ τῶν δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προσι-
 ρημένος ἄγγελος ἀπηγγέσται. — (6) Eusebius apud Stobæum
 Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) ψυχῶν ἀνθρώπων, φύσιν
 ἔχουσαι θνηταὶ τε εἶναι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ζωῆ μὲν τῇ ἐπὶ
 τῆς γῆς νομιζομένη θανάτῳ ἐγκυρεύουσαι, θανάτῳ δὲ τῷ δε-
 κέοντι αὐτόθι ζωὴν ἀπολαμβάνουσαι, ἔπειαν χρόνον τοῦ τε-
 ταγμένου ἡμῖν ἀνυσθέντος αὐτὴς ἀπολυθῆτε σώματος τοῦ ἐν
 τῷ αὐτόθι θανάτῳ ὑποδεξιμένου ἡμέας, διαδέχονται αὐτὴς
 ἡμέας τρόπον τῆς ἐπὶ γῆ· ζωῆς βίῳ οἱ ὀρειλόμενοι. In ean-
 dem sententiam Plato Gorg. p. 492 e. ἀλλὰ μὲν δὴ καὶ
 ὡς γε οὐ λέγεις, δεῖνός ὁ βίος. Οὐ γάρ τοι θαυμάζοιμ' ἄν, εἰ
 Εὐριπίδης ἀληθῆ ἐν τοῖσδε λέγει, λέγων, τίς δ' οἶδεν, εἰ τὸ
 ζῆν μὲν ἐστὶ καταθανεῖν, τὸ καταθανεῖν δὲ ζῆν; καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι

in genere Cebetis tabula excellit. Quid? quod
 recentiores Platonici materiam ab aliis tractatam
 ita denuo poliverunt, ut compilatis Platonis
 scriniis fabulas de animorum humanorum ante
 hanc vitam statu ex decimo de republica libro
 vel aliunde sumtas ad eam accommodarent et
 Platonis commentis (6) variatam refingerent.

Hujusmodi ergo sapientiæ doctor fuit Euse-
 bius, cujus librorum reliquias post Orellium
 Opusc. Vet. Græc. sent. et moral. Vol. II p. 362-
 391 et Stobæi editores diligenter recensitas ac
 latine versas jam subjiciam.

ισως τεθναμεν· ὅπερ ἦδη τοῦ ἔγωγος καὶ ἦκουσα τῶν σοφῶν,
 ὡς νῦν ἡμεῖς τεθναμεν, καὶ τὸ μὲν σῶμά ἐστιν ἡμῖν σῆμα, τῆς
 δὲ ψυχῆς τοῦτο, ἐν ᾧ αἱ ἐπιθυμίαι εἰσὶ, τυγχάνει ὄντων ἀνα-
 πείθεσθαι καὶ μεταπίπτειν ἄνω καὶ κάτω· ubi Scholiastes :
 τὰ ἰαμβεῖα ἐκ τοῦ Φριζίου τοῦ δράματος Εὐριπίδου. Τίς δ'
 οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μὲν ἐστὶ καταθανεῖν, τὸ καταθανεῖν δὲ ζῆν κάτω
 νομιζέται, Eodem e Phirico versus ita profert Stobæus Flor.
 CXX, 18 τίς δ' οἶδεν, εἰ ζῆν τοῦθ', ὃ κέλῃται θανεῖν, τὸ ζῆν
 δὲ θνήσκειν ἐστὶ; Vid. Euripidis fragment. p. 821 ed. Wa-
 gner. Plato Cratyl. p. 400 καὶ γὰρ σῆμά τινες φασιν αὐτὸ
 (τὸ σῶμα) εἶναι τῆς ψυχῆς; ὡς τεθαμμένη; ἐν τῷ νῦν πα-
 ρόντι. Sed communis hæc multorum fuit opinio atque ab
 antiquissimis ducta temporibus. Theodoretus Græc. Af-
 fect. Curat. V p. 544 σύμφωνα δὲ τούτων καὶ Φιλόλαος ὁ
 Πυθαγόρειος; ἐφη· λέγει δὲ ὧδε· μαρτυρεῖνται δὲ καὶ οἱ πα-
 λαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντιες, ὡς διὰ τίνας τιμωρίας ἡ ψυχὴ
 τῷ σώματι συνέλευκται καὶ καθάπερ ἐν σήματι τούτῳ τέ-
 θησται; Sextus Empiricus Pyrrh. III, 230 ὁ δὲ Ἡράκλειτός
 φησιν, ὅτι καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀποθανεῖν καὶ ἐν τῷ ζῆν ἡμᾶς
 ἐστὶ καὶ ἐν τῷ τεθνήσκειν· ὅτε μὲν γὰρ ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυ-
 χὰς ἡμῶν τεθνήσκειν καὶ ἐν ἡμῖν τεθάρθαι, ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀπο-
 θνήσκωμεν, τὰς ψυχὰς ἀναθιούειν καὶ ζῆν. Clemens Alex.
 Strom. III p. 520 τίς δὲ; οὐχὶ καὶ Ἡράκλειτος; ὄνατον τὴν
 γένεσιν καλεῖ; Πυθαγόρας δὲ καὶ τῷ ἐν Γοργίᾳ Σωκράτει
 ἐμπερῶς, ἐν οἷς φησι, θανάτος ἐστὶν, ὀκόσα ἐγερέθεις ὀρέο-
 μεν· ὀκόσα δὲ εὐδοντες, ὕκνος. Philo Alleg. leg. I fin'
 μονοῦ καὶ ὁ Ἡράκλειτος; κατὰ τοῦτο Μωυσέως ἀκολου-
 θήσας τῷ δόγματι φησι· Ζῶμεν τὸν ἐκείνων θάνατον, τεθνή-
 καμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον· ὡς νῦν μὲν ὅτε ἐνζῶμεν τεθνη-
 κυίας τῆς ψυχῆς; καὶ ὡς ἂν ἐν σήματι τῷ σώματι ἐντετυμ-
 βευμένης. Hierocles in carn. aur. p. 142 διδὸ καὶ ἐπαμφο-
 τερίζει ταῖς σχέσεσιν, ὅτε μὲν ἐκεῖ ζῶσα τὴν νοερὰν εὐζωφίαν
 ὅτε δὲ ἐνταῦθα τὴν αἰσθητικὴν ἐμπάθειαν προσλαμβάνουσα.
 Ἐθεὶν καὶ λέγεται ὀρθῶς ὑπὸ Ἡρακλείτου, ὅτι ζῶμεν τὸν
 ἐκείνων θάνατον, τεθνήκαμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον Numenius
 apud Porphyrium de Antro p. 256 ed. Cantabr. καὶ ἀλ-
 λαχοῦ δὲ φάναι ζῆν ἡμᾶς τὸν ἐκείνων [τῶν ψυχῶν] θάνατον,
 καὶ ζῆν ἐκείνας τὸν ἡμέτερον θάνατον. Vide Phil. Græc.
 Fragm. Vol. I pag. 321 et 323

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

EUSEBII FRAGMENTA

1. Ἐχθρὸς γενομένην μηδενός, φίλος δὲ τοῦ αἰεὶ καὶ παραμενέοντος· καὶ μήποτε μὲν διενεχθεῖν πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους, διενεχθεὶς δὲ διαλλαχθεῖν ὡς τάχιστα. Μηδενὶ ἐπιβουλεύσαιμι, ἐπιβουλεύόμενος δὲ ἄνευ ἀνάγκης τοῦ τι ἀντιδρᾶσαι ἠνήκεστον ἀπαθῆς διαφύγοιμι. Ὁργῆς κρατοῖην. Ἐρώφην καὶ ἐπιθυμίοιμι καὶ τυγχάνοιμι μούνων τῶν καλῶν, τῶν δὲ ἀπ' ἐναντίας τῆς ἐπιθυμίας, μηδὲ ἀμαρτῶν κοτε ὥστε εὐξασθαι, τύχοιμι. Βουλοίμην πάντας εὐτυχεῖν, φθονήσαιμι μηδενὶ τῶν εὐτυχεόντων. Μήκοτε τις ἐμὲ τῶν νομιζομένων παραλόγως εὖ πρήσσειν ἐκπλήξειε μηδὲ ἀνήσειε· τί γὰρ δεῖ τοῖσι παρὰ τῆς τύχης διδομένοιαι^β φθονεῖν; φίλοι δὲ με καὶ οἱ κατ' ἀξίην εὐτυχεόντες εὐφραίνουσιν. Μήκοτε τῷ ἀπὸ οἰκείης γνώμης ἔχθρην κατ' ἐμέο^γ ἐπανελομένῳ δυστυχῆσαντι ἐπησθεῖην. Μήκοτε συγγνοῖην ἐμευτωῖ κακοῦ τεύ τιτι αἰτίην παρασχόντι. Λαθῶν κοτε ἐμευτὸν ὡς παρὰ μέλος ἦτο τι εἶπας ἢ πράξας, μὴ περιμέναιμι τοὺς μωμησομένους καὶ ἐπιπλήξοντα· αὐτὸς δὲ ἐμευτὸν μωμησαίμην ἄχρι τοῦ ἀκέασσθαι. Εἰδεῖν γενναῖος φέρειν τὰ προσπίπτοντα, καὶ τὰ μὲν μέτρια^δ ἐκδεχομένη ὥσπερ αὐτῶν ἔχει ἡ φύσις, τοῖσι^ε δὲ ὑπερβάλλουσι μὴ καὶ τὸ παρ' ἐμευτοῦ

προσπιθεῖν. Εὐτυχίην εἰδεῖν φέρειν σωφρόνως. Μήκοτε ὑπὸ εὐπρηγίας ἐς ὑπερηφανίην ἀλογον ἀερθεῖν. Πλοῦτον νομίζοιμι τὸν ἀρχέοντα βίῳ τῷ σώφρονι. Ἄπαυστον καὶ ἀκόρρεστον ἐπιθυμίην χρημάτων μὲν μήκοτε σχοίην^ι, μούνων δὲ τῶν^κ ὠφελούντων τὴν ψυχὴν μαθημάτων ἐθέλοιμι αἰεὶ ἐφίεσθαι^λ. Νικῶν νίκην τὴν καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ προσδιαλεγόμενῳ ἀβλαβέα. Φιλοτιμέεσθαι παρὰ καιρὸν πρὸς φίλους καὶ ἐν τῆσι^μ ζητήσεσι φυλασσοίμην. Μήκοτε καὶ παρὰ τὸ ἐμοὶ δοκῶν ἐν τῆσι^ν ζητήσεσι τοῦ νικᾶν ἔνεκα ἔριν ἀσπασαίμην. Μήκοτε ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀληθούς καὶ ὄστε παρ' αὐτὸς οἶδα παραλογίσασθαι τὸν προσδιαλεγόμενον ἢ ἐρίσαι ἐπαρθεῖν. Τοῖσι^ο τὸ ἀληθὲς λόγοισι^π ξυνοιστάσσι^ρ αἰεὶ^σ ξυμμαχοίμην. Ἀκολάστου ἐπιθυμίας τι μήκοτε μηδὲ ἐνοηθεῖν. Ξυνεῖν αἰεὶ τοῖσι σώφροσι^τ. εἴη τέ μοι αἰεὶ προσδιαλέγεσθαι, παρ' ὧν ἔστι τι πάντως ἀπελθέειν^θ χρηστὸν προσλαβόντι. Μήκοτε ἐπαρθεῖν κέρδεος ἔνεκα πλημμελήσαι. Φίλους διαφερομένους καταρτίζοιμι. Φίλοις, δυνάμενος, καὶ τοῖσι δεομένοισι^ι τὰ δόντα ἐπαρκέοιμι. Φίλοις ἐν κινδύνοισι καταστάτанта δυνάμενος^κ ὠφελείν μήκοτε ἐγκαταλείποιμι. Φίλων ξυμφορᾶς, ἀπ' ὧν^λ οἶόν τε, ἐπανορθοῦσθαι προθυμοίμην· λυπεο-

1. Nemini inimicus esse velim, amicum autem eum habere qui in amicitia etiam perpetuo mansurus sit; neque unquam dissidere a familiarissimis: sin dissidium factum sit, quam primum iis reconciliari. Nolim cuiquam insidias parare, insidiis vero petitis utinam salvus evadam, nequaquam gravissimum malum vicissim alteri asserre coactus. Utinam iram cohibeam; amem, desiderem et assequar sola bona. Quae vero sunt inhonestae cupiditatis, ea nec per errorem optanti contingere velim. Omnes quidem felicitate florere cupiam, sed illorum qui felices sunt nemini invidiam. Nunquam quisquam eorum qui fortunati temere habentur, me vel obstupesciat vel molestia afficiat. Quid enim attinet fortunae donis invidere? Amici potius me, quique pro dignitate fortuna secunda utuntur, exhilarant. Nunquam etiam ei qui sponte sua inimicitiam mecum suscepit, postquam cum fortuna adversa conflictatus est, laetus insultem. Nunquam mihi concius sim, me occasionem ullius mali cuiquam praebuisse. Si quando per imprudentiam inepte quid vel dixero vel fecero, ne exspectem, dum alii re-

prehendant et objurgent, sed ipse me potius vituperem, donec incommodo medear. Norim fortiter ferre casus, et mediocria pro re nata accipiam; quae vero modum excedunt, iis ne quid mea culpa addam, cavebo. Fortunam secundam modeste ferre sciam, ne quando ob res secundas stulta arrogantia efferar. Divitias judicem, quod satis sit vitae moderatae. Effrenata et insatiabili pecuniae cupiditate ne unquam flagrem, sed solarum quae animis prosunt disciplinarum desiderio semper agi velim. Victoriam consequar, quae et mihi et contradicenti innoxia sit. Contendere intempestive cum amicis etiam in disputationibus caveam. Porro ne unquam supra meam opinionem in disputationibus vincendi studio contentionis cupidus sim. Praeterea ne unquam veritatis damno ac secus quam ipse sentio falsa argumentatione decipere colloquentem aut saltem litigare in animum inducam. Qui veritatem dictis suis confirmant, eorum socius semper esse velim. Ne mihi ulla unquam inexplibilis cupiditas vel in mentem veniat. Converser assidue prudentibus: liceatque mihi cum his colloqui, a

μένοισι παρεὼν ἐλαφρόνοιμι ἤπιω καὶ ἀκεσίμω λόγῳ τὰς ἀνάγκας. Εἰδείην ἐμευτὸν αἰδέεσθαι. Τῶν καλῶν φιλομαθεῖν ἀσχοίμι. Ζητοῖην μὴ τὰ περισσά, ἀλλὰ περὶ ὧν ἄριστον, καὶ ἃ μαθὼν ὠφελήσοίμην. Θεοὺς τιμῶν καὶ νόμω πόλιος καὶ σπουδῇ οἰκείῃ καὶ νόμῳ εὐσεβείῃ. Αἰεὶ ἂν ἐν ἐμοὶ θυμούμενον ἡμεροῖην. Ἐθίζοιμι ἐμευτὸν ὕλω εἶναι, καὶ μὴ πρὸς τὰ πρήγματα ἔχειν δυσκόλως. Τίς πονηρὸς, καὶ τίνοι τούτων τί κοτε πέπρηκται, μὴ μέλοι μοι. ^α εἰδείην δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τούτους μεταδιώκοιμι. Ὀφειλοῖμι μηδενὶ μηδέν· εἰ δὲ κοτε ἔπ' ἀνάγκης μεγάλης ἐς τοῦτο κατασταλήν, γένοιτό μοι τάχιστα θλευθέρω γενέσθαι δυνήθηναί. Αἰνέοιμι τοὺς ἀγαθοὺς ἀφρόνως φιλόσογον δὲ γλώσσαν παντὸς ἀποστιγοῖην. Εἰδείην σιγᾶν, περὶ ὧν ἄμεινον.

(Stobæus Flor. I, 85. Eusebii. Scripsi : ^a τοῦ τι ἀντιδρᾶσαι cum Jacobsio; libri τοῦ τι ἂν δρᾶσαι. — ^b διδομένοισι; codd. διδομένοις vel δεδομένοισι. — ^c ἐμέο; codd. ἐμοῦ. — ^d τὰ μὲν μέτρια cum Jacobsio; libri τὰ μέτρια vel μετὰ μέτρια. — ^e τοῖσι; codd. τοῖς. — ^f σχοίην cum Meinekio; codd. ἐχοίην. — ^g μούνων δὲ τῶν cum Valckenario; libri μούνων θ' αὐτῶν vel μούνων θ' ἃ τῶν. — ^h αἰεὶ ἐφίεσθαι cum Jacobsio; membranæ ἃ δεῖ ἔσεσθαι. — ⁱ τῆσι; codd. ταῖς. — ^k τῆσι; codd. ταῖς. — ^l τοῖσι; codd. τοῖς. — ^m λόγοισι; codd. λόγοις. — ⁿ ξυριστᾶσι; codd. ξυριστᾶσιν. — ^o αἰεὶ; libri αἰεὶ. — ^p αἰεὶ τοῖσι σώφροσι; codd. αἰεὶ τοῖς σώφροσιν. — ^q ἀπελθέειν; libri ἀπελθεῖν. — ^r τοῖσι δεομένοισι; libri τοῖς δεομένοισι. — ^s κινδύνοισι; codd. κινδύνοισι. — ^t ἀπ' ὧν; libri ἀπ' ὧν. — ^u εὐσεβεί; libri εὐσεβαί. — ^v αἰεὶ τὸ cum Halmio; codd. αἰεὶ τὸν. — ^x μέλοι μοι cum Hirschigio; vulgo μέλοισι. —)

2. Ἄνθρωποι πολυμαθῆς ἔχειν δόξαν ἢ τοῦ ἀληθί-
ζεσθαι ἔρωτα πλεῖνα ἐκτάται. Πολλοὶ γοῦν τοῖσι ^a
πρὸ ἑωυτῶν ἐναντίας δόξας συστησάμενοι τὴν γνώσιν
τοῦ ἀληθοῦς περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀφειλοντο τῷ
τὴν πίστιν αὐτῶν ^b μὴ ἐν βεβαίῳ ἐστάναι, ὅπῃ δὲ
τοῦ ἀπὸ τῆς προτέρας δόξης περιτρεῖσθαι ἐς ^c τούναν-
τιον, λόγον παρασκευάσαντες ἐν τῷ ἀσταθμητοτάτῳ
αἰωρέεσθαι.

(Stobæus Flor. IV, 100. Eusebii. Scripsi : ^a
τοῖσι; codd. τοῖς. — ^b αὐτῶν; codd. αὐτῶν. — ^c
ἐς; codd. εἰς.)

3. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῆσι ^a συζητήσεσι τῶν
πραγμάτων ὁμοίως τοῖσι ἀλόγοισι τῶν ζώων ^b ὥσπερ
ἐκεῖνα μαχόμενα, οὕτω καὶ αὐτοὶ μούνου τοῦ νικᾶν
μεταποιέονται· ὅκως δὲ (τοῦπερ χρῆ πάντα ἄνδρα
προμηθέεσθαι καὶ λέγοντα καὶ πρήσσοντα) μὴ παρὰ
τὸ συμφέρον καὶ σφείων αὐτῶν καὶ τῶν παρεόντων,
καὶ ὥστε μὴ τὸ ἀληθὲς αὐτὸ βλάψαι, οὐκέτι λόγον
τούτου ποιεῖνται.

(Stobæus Flor. IV, 101 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a
τῆσι; codd. ταῖσι — ^b ἀλόγοισι τῶν ζώων; codd.
ἀλόγοις τῶν ζώων. —)

4. Ἄνθρώποισι ^a ἔριδες προσφιλέες, καὶ τοῦ περὶ
παντὸς τοῦ προτεθέντος ἀντιλέγοντας ἐθέλειν κρατεῖν
ἄπλετος καὶ ἄλογος ἐπιθυμίῃ· ὅκως ^b πολλοὶ οὐκ αἰ-
δέονται ^c καὶ κατὰ τῶν σπουδαιωτάτων καὶ τῶν οὐ
χρῆ τῷ χεῖρονι λόγῳ νικᾶν, νικῶντες ἀξίην κεκλη-
σθαι νίκην Καδμητῆν ^d.

(Stobæus Flor. IV, 102 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :)
ἀνθρώποισι; codd. ἀνθρώποισιν. — ^b ὅκως; codd.
ὅπως. — ^c οὐκ αἰδέονται cum Jacobsio in Addit.
ad Athenæum pag. 186; libri οὐτε δέονται. — ^d
νίκη Καδμητῆν dicitur victoria ipsis victoribus
damnosa. Vid. Zenob. Proverb. Centur. IV, 45

quibus insuper omnino aliquid boni adeptus discedam. Nunquam adducar, ut lucri causa peccem. Amicos disidentes reconciliem. Amicis, si queam, et indigentibus necessaria suppeditem. Amicos in periculo versantes, si queam juvare, nunquam deseram. Amicorum calamitates, quibuscunque rebus fieri potest, levare studcam. Dolentibus conversans leni et benigna oratione eorum merorem minuam. Norim me ipsum vereri. Rerum honestarum studia colam. Quæram non supervacanea, sed ea de quibus optime habeatur quæstio et quæ percepta mihi prodesse poterunt. Deos venerer et ritu civilatis et propria diligentia et mente pia. Semper iram meam placabo. Assuescam comitati facilitæque, ita ut res nequaquam iniquo animo feram. Quis malus sit et quid tandem ab horum quovis patratum sit, ne curem; norim autem bonos eosque secter. Ne cui quid debeam: sed si quando fatali necessitate coactus eo descendam, contingat mihi, ut citissime queam liberari. Laudem bonos copiose: maledicam autem linguam cujus-

vis oderim. Tacere sciam, de quibus tacere satius est.

2. Homines multa potius scire videri, quam veraces esse cupiunt. Multi igitur, dum in medio ponunt sententias veteribus contrarias, veri perspicentiam in rebus maxime necessariis tollunt, ita ut earum fides haudquam certa sit, sed quoniam ex antiqua persuasionem in contrariam mutatur, verbis ad illum finem accommodatis, instabili volutatione pendeat.

3. Multi homines in rerum investigatione haud secus ac bruta animalia pugnantem sibi victoriam asserunt: ne quid autem (quod unumquemque in dictis et factis curare oportet) præter utilitatem tum suam tum præsentium hominum accidat, neve veritas ipsa infringatur, ejus rei nequaquam rationem habent.

4. Gratæ sunt hominibus contentiones et omni rei propositæ contradicentibus immensa atque insana vincendi cupiditas; quoniam multi non verentur etiam in rebus gravissimis, in quibus deteriorem sententiam superare non convenit, victoriam, ut dicitur, vere Cadmeam referre.

et Erasm. Adag. Chil. II Centur. VIII, 34. —

5. Ἄνθρωποι τοὺς μὲν παρὰ φύσιν καὶ ἐν τεράτων λόγῳ ζόντας ἀσπάζονται, καὶ μεγάλων χρημάτων ὠνεόμενοι ὡς ἐπὶ μεγίστῳ κτήματι χαίρουσι καὶ μεγαλοφρονούνται, περὶ δὲ τὰ σπουδαιότατα καὶ τὰ μικρὰ ἄχθονται ἀναλίσκοντες.

(Stobæus Flor. IV, 103 τοῦ αὐτοῦ. Noli spondaiotata in spondaiotata mutare, quod legitur in fragm. 4, quum Herodotus quoque utramque formam usurpet. Obversantur autem Eusebio inprimis nani sive pumili quos multis veterum in deliciis fuisse notum est. Vid. Casaubon. ad Suet. August. cap. 83.)

6. Οἱ πλεῦνες τῶν ἀνθρώπων περὶ πάντα τὰ λοιπὰ φειδωλοὺς σφέας παρεχόμενοι καὶ εἰ δαπανοῖεν ἀσχάλλοντες, ἔπερ τοῦ παρὰ τῶν δῆμων κροτηθῆναι καὶ τὰ ἐόντα σφι πάντα ἡδέως προίενται.

(Stobæus Flor. IV, 104 τοῦ αὐτοῦ.)

7. Οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν μεγάλα χρήματα ἔχοντας καὶ φαύλους ζόντας τιμῶσι τε καὶ τεθωμάσασιν, τῶν δὲ σπουδαίων ἐπειδὴν ἀχρηματιῆν καταγῶσι, ὑπερφρονέουσι.

(Stobæus Flor. IV, 105 et Maximus serm. de divitiis et paupertate p. 159. Scripsi καταγῶσι; libri καταγῶσιν.)

8. Τῶν τῆσι αἰσχροῖσι ἐπιθυμίῃσι ^a ἐπιχειροῦντων ἐλεύθερον μὴδένα νόμιζε· τῶν γὰρ τοὺς τῆ τύχῃ δούλους κεκτημένων πολὺ βαρυτέροις ^b οὗτοι δεσπότησι ^c τοῖσι ^d καταναγκάζουσι πάντα δουλεύουσι. ^e)

(Stobæus Flor. VI, 13 Εὐσεβίου. Scripsi : τῆσι αἰσχροῖσι ἐπιθυμίῃσι; codd. ταῖς αἰσχροῖς ἐπιθυμίαις. — ^b βαρυτέροις; codd. βαρυτέροις. — ^c δεσπότησι; libri δεσπότης. — ^d τοῖσι; codd. τοῖς. — ^e πάντα δουλεύουσι; codd. ταῦτα δουλεύουσιν. —)

9. Γαστριμαργίῃ σῶμα πιαίνει, ἀλογίῃ ἀείρει, ψυχῆς δὲ τὸ κάλλιστον λογισμὸν κοιμίζει.

(Stobæus Flor. VI, 14 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi τὸ ἐ Gesneri conjectura; codd. τὸν. —)

10. Ψυχῆ σῶμα ἀνθρώπου ἔδωσαν οἱ θεοί, ὥστε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα ὑπηρετέσθαι. Οἱ δὲ πολλοὶ τὸ ἔμπαλιν ποιεῖουσι, σώματι πρὸς πάντα καὶ ἐς μῦνα τὰ ἐκείνου ὑπουργήματα τὸ κρέσσον τῶ χειρόνι καὶ θνητῶ ἀθάνατον ψυχὴν καταδουλοῦμενοι.

(Stobæus Flor. VI, 15 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi καταδουλοῦμενοι ex Damasceno; vulgo καταδουλεύομενοι. —)

11. Ἀκολασίῃ ψυχὴν λυμαίνεται καὶ σῶμα διαφθείρει, τόπερ ἔνεκα τῆς ἡδονῆς, καὶ ὥστε αὐτῷ χαρίζεσθαι, τὸν ἔχοντά μιν καταναγκάσει τὰ αἰσχίστα πάντα ποιέειν.

(Stobæus Flor. VI, 16 τοῦ αὐτοῦ.)

12. Ἀκολασίῃ ψυχὴν ὥσπερ νῆα ἄνεμοι ὑπολαβόντες τῆδε καὶ τῆδε φορέοντες συγκλονέουσι καὶ ἀπειθέα ποιεῖουσι τῷ κυβερνήτῃ· οὕτω καὶ ψυχὴν δονέουσα καὶ ἀπειθέα νόμῳ εἶναι καταναγκάζουσα εἰρηνεύειν καὶ ἐν τῷ εὐδίῳ καὶ ἀσφαλεστάτῳ ἡρμῆσιν οὐ ζυγῶρει.

(Stobæus Flor. VI, 17 τοῦ αὐτοῦ.)

13. Φιλοχρηματιῆ τῷ κτήσασθαι εὐρέειν ἀρκέοντα οὐρον οὐκ οἶδε.

(Stobæus Flor. X, 28 Εὐσεβίου. Scripsi εὐρέειν; codd. εὐρεῖν.)

14. Φιλοχρηματιῆν ἐπ' ἡμέρῃ ^a ἐκάστη ἐπιβρέων πλοῦτος οὐκ ἴσθησι ^b, ὥσπερ οὐδὲ πυρκαϊῆν ἕλη ἐπιβαλλομένη· ἐπιγινόμενος ^c δ' αἰεὶ ^d τοῦ πλεῦνος ^e τὴν ἐπιθυμίην ^f ἐξάπτει μεζόνως ^g. Νόος δὲ μῦνος παραστάς καὶ τοῦτο οἶδε ^h ἀκέεσθαι.

(Stobæus Flor. X, 29 Εὐσεβίου. Scripsi : ^a ἐπ' ἡμέρῃ; codd. ἐφ' ἡμέρῃ. — ^b οὐκ ἴσθησι; codd. οὐκ ἴσθησι. — ^c ἐπιγινόμενος; codd. ἐπιγινόμενος. — ^d

5. Homines eos, qui præter naturam et monstros sunt, amplectuntur, iisque grandi pretio comparatis, tanquam maxima possessione gaudent ac superbiunt, in res serias autem et magnopere expetendas quamvis exiguum sumtum facere gravantur.

6. Homines plerique in reliquis rebus omnibus parsimoniam adhibent, ac si pecuniam in eas impenderint, indignantur; ad plausum vero popularem ferendum etiam bona sua omnia libenter profundunt.

7. Homines vani et inepti prædivites quidem quamvis malos colunt et admirantur: bonos vero, simul atque inopes esse animadvertent, illico contemnunt.

8. Eorum qui fœdis voluptatibus dediti sunt nonli quemquam liberum existimare. Hi enim multo sævioribus dominis, quam sint, qui fortuna servos possident, cogentibus omnia, serviunt.

9. Edacitas corpus pinguefacit, stuporem affert, animi vero optimam partem rationem sopit.

10. Animo corpus hominis dii dederunt, ut ipsi anima corpus serviret. Plerique autem contra faciunt, corpori ad omnia, etiam sola ejus ministeria, meliorem naturam deteriori et mortali immortalem animum subjicientes.

11. Intemperantia animum corrumpit et corpus perdit, quod voluptatis gratia atque ut ipsi morem geret, cogit illum a quo habetur turpissime quæque facere.

12. Quemadmodum venti navem correptam huc illuc ferentes concutunt et non obsequentem efficiunt gubernatori: sic etiam animum agitant et menti non obedientem esse cogens intemperantia pœce uti atque in portu velut tranquillo et tutissimo esse non sinit.

13. Avaritia quærondæ pecuniæ finem sufficientem reperire nescit.

14. Avaritiam quotidie affluentes divitiæ non explent, ut neque rogam ardenter iniecta materia. Quin accedentes semper opes majorum cupiditatem magis inflammant. Sola vero mens, si præsto sit, huic quoque malo mederi potest.

αἰεὶ; codd. αἰε. — ^ο τοῦ πλεῦνος; codd. ἐς τοῦ πλεῦ-
νος. — ^ι ἐπιθυμῆν; libri ἐπιθυμίαν. — ^ε μεζόνως;
codd. μεζόνως. — ^β οἶδε; codd. οἶδεν. —

15. Φιλοχρηματὴν λόγον τὰ κτώμενα ἀποβαλλόμενα
μᾶλλον ἢ ἀνύσει ^α ἢ δ' ἐπ' ἑκάστη ^β ἡμέρῃ
πλοῦτος ἀπλετος ἐπιγιγνόμενος ^ο.

(Stobæus Flor. X, 30 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ^α ἢ
ἀνύσει; codices ἀνύσειεν. — ^β ἢ δ' ἐπ' ἑκάστη;
codd. ἢ δ' ἐπ' ἑκάστη. — ^ο ἐπιγιγνόμενος; membranæ
ἐπιγιγνόμενος.)

16. Τὸ οἰκονομεῖν τὰ παρεόντα ἀνδρὸς προνοῦ· τὸ
δὲ μὴ δ' ὄλως ἐθέλειν ἐς τι τῶν δεόντων χρέεσθαι οὐ
δεσπότες τῶν κτηθέντων, καταδεδουλευμένου δὲ ἑωυ-
τῶν τῶν χρημάτων ἐστὶ τῇ κτήσι.

(Stobæus Flor. X, 31-32. τοῦ αὐτοῦ. Conjunxi
utrumque fragmentum receptis Halmii emenda-
tionibus. Antea enim locus sic edebatur : τὸ οἰ-
κονομεῖν τὰ παρεόντα ἀνδρὸς προνοῦ, τὸ δὲ μὴ δ'
ὄλως ἐθέλειν ἐστὶ τῶν δεόντων χρέεσθαι. Οὐδέποτε
τῶν κτηθέντων, καταδεδουλευμένου δὲ ἑωυτῶν τῶν
χρημάτων τῇ κτήσει. Præterea pro κτήσει posui
κτήσι. —)

17. Οἱ πλεῦνες τῶν ἀνθρώπων παρὰ λόγον φειδόμε-
νοι ἀξιεῦσι πολυχρήματοι πεπιστευμένοι ἡλίθιοι καὶ
σκαιοὶ νομίζεσθαι ἢ περὶ τὰ δεῖ ἀναλίσκοντες δεξιοὶ
κεκλήσθαι.

(Stobæus Flor. X, 33. Scripsi φειδόμενοι;
vulgo φιλεύμενοι. Neque enim cum Valckenario ad
Herodot. lib. VIII cap. 10 reponendum φειδεύ-
μενοι, quod non est ionicum. —)

18. Πλούσιον γρη νομίζειν τὸν ἡγεόμενον ἔχειν τὰ
ἀρκέοντα· τὸν δὲ αἰεὶ ^α ἐπιθυμύοντα προσκτήσασθαι
καὶ πληθῶρην μηδέποτε ^β τοῦ πλοῦτου ^ο λαμβάνοντα,
καὶ εἰ Μίδω ^α πλουτεῖο μᾶλλον, πένητα καλέω καὶ
Ἴρου τὴν ^ο ἐκείνος ἐξ ἀνάγκης εἶχε τύχην ^ι κεκτῆσθαι
λέγω ^ε.

(Stobæus Flor. X, 36 Εὐσεβίου. Scripsi : ^α αἰεὶ;
codd. αἰε. — ^β μηδέποτε; codd. μηδέποτε. — ^ο τοῦ
πλοῦτου cum Jacobsio; vulgo τοῦ τοιούτου. — ^α
Μίδω; libri Μίδου. — ^ο τὴν; codd. ἦν. — ^ι τύχην
cum Valckenario; libri ψυχὴν. — ^ε λέγω addidi
e Meinekii conjectura; vulgo desideratur. —

19. Ἀληθῆν ^α νόος ἀσπάζεται καὶ αἰεὶ ^β αὐτῇ συν-
οικεῖ· ἔων δὲ ἐν τοῖσι ^ο ἑωυτοῦ ἀψευδέστατος, ὅμως
ἔστιν ὅτε καὶ ψεῦδος ἀγαθῶ κεράσας παρέχεται ἐπ'
ὤφελίη ἀνθρώπων τῶν τούτου χρηζόντων ^α καὶ ἐπὶ
χρηστῶ τῶ σφετέρῳ παραλοισθησομένων πρὸς αὐτοῦ.
Τότε γὰρ δὴ μούνον καὶ οὐκοτε ἄλλοτε νόος, καὶ ἐν
καιρῶ τῶ αὐτὸς οἶδε, πάντα τάλλα ψεύδεα ἀποστύ-
γείων, ψεῦδος τὸ τοιοῦτον εἰσφέρεται, ἀπὸ τῆς τῶν
λοιπῶν ἀπάντων ψευδέων φύσις ἐς ^ο ἄλλο εἶδος μετα-
ληφθὲν χρησιμώτατον τέχνη καὶ σοφίη αὐτοῦ τοῦ νόου
τοῦ φαῦλον πρῆγμα ἐς τοῦτο μετακοσμήσαντος.

(Stobæus Flor. XI, 21. Scripsi ^α ἀληθῆν;
codd. ἀληθειήν. — ^β αἰεὶ; codd. αἰε — ^ο τοῖσι;
libri τοῖς. — ^α χρηζόντων; codd. χρηζόντων. — ^ο
ἐς; libri εἰς. —

20. Ψεύδεσθαι ἐν πόλι ^α μὴδὲ εἰς νόμος ξυγχα-
ρεῖτω μὴδενί, ^β μὴδενὸς πλὴν τοῦ φιλαλήθεος καὶ
νοήμονος ἐπισταμένου τε ὁκότε καὶ ὄλως ὤφελίη ^ο ψεύ-
δος· τῆς δὲ ἀπὸ τούτου γινομένης χρείης ἀναγκαίη ^α
καὶ τοῦτο ποιεῖν.

(Stobæus Flor. XI, 22 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^α
πόλι; codd. πόλει. — ^β μὴδενί, μὴδενὸς cum Jacob-
sio in Lectt. Stob. p. 61; libri μὴδενί — ^ο ὤφελίη
cum Meinekio; codd. οὐ φιλή. — ^α ἀναγκαίη cum
Kœnio ad Greg. Cor. p. 393. —

21. Παρῆρησι ἀπὸ γνώμης ἐλευθέρης καὶ ἀληθῆν ^α
ἀσπαζομένης προέρχεται· παρέξει δὲ αὐτὴν ἀμώμη-
τον οὐ τῶ πᾶσι καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπιτιμᾶν καὶ λοιδορέε-
σθαι, νομίζων τοῦτο εἶναι τὴν παρῆρησίν· ἄλλ' εἰ πρὸς
οὐς δεῖ καὶ ὑπὲρ τίνων γρη καὶ ἐν ᾧ γρη μετὰ τοῦ

15. Avaritiam hiantem citius consument abjectæ res
partæ, quam crescentes quotidie opes immensæ.

16. Præsentia rite componere viri est providi : at
prorsus nolle iis ad ullam rem necessariam uti non do-
mini est honorum partorum, sed hominis pecuniæ qua-
stui tantum dediti.

17. Homines plerique præter rationem parci, modo
pecuniosi habeantur, stulti ac dementes judicari malunt,
quam pecuniam in res necessarias impendendo sollertes
nominari.

18. Ille dives existimandus est, qui quod satis est
habere sibi videtur. Eum vero qui semper majorem
pecuniam sibi facere concupiscit neque unquam acqui-
rendi satietatem capit, etiamsi Mida fuerit opulentior,
pauperem dico et qua sorte necessario Irus contentus
vivebat, eandem ipsum tenere.

19. Mens veritatem amplectitur, et semper cum ipsa

versatur. Sed quamvis in rebus suis nequaquam men-
dax sit, tamen interdum bono mixtum mendacium ad
hominum eo indigentium utilitatem profert, qui quidem
sane sui ipsorum commodi causa mendacio isto deci-
piendi sunt. Tunc enim solum nec unquam alias mens,
quum tempus opportunum esse scit, abhorrens interim
ab omnibus aliis mendaciis, tale quoddam mendacium
ingerit, e reliquorum omnium mendaciorum natura in
aliam eamque utilissimam speciem mutatum arte sapien-
tiæque ipsius, utpote rem malam in eam formam redi-
gentis.

20. In civitate mentiri nulla lex cuiquam permittere
debet, quum nemo nisi vir veritatis studiosus et prudens
noverit, quando et quomodo mendacia prosint : ob uti-
litatem vero, quam illa res præbet, fieri etiam eam ne-
cesse est.

21. Lihior sermo ab animo ingenio et veritatis stu-

χρησίμου περὶ τῶν παρισταμένων ξὺν νόμῳ προσδι-
λέγοιο.

(Stobæus Flor. XIII, 44 Εὐσεβίου. Scripsi :
ἀληθῆτην; codd. ἀληθείην. — ^b περὶ τῶν παριστα-
μένων cum Gesnero in margine; codd. τῶν πα-
ρισταμένων. —

21. Ἐχθρὸς τάληθέα εἰπὼν τοῦ προσποιημένου φι-
λου πρὸς χάριν εἰπόντος πάντα αἰρετώτερος.

(Stobæus Flor. XIII, 45 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi e
Jacobsii conjectura πάντα pro vulgato παντὸς vel
πάντως.)

23. Ἄνθρωποι μεγάλα ἔχον χρήματα ἀποτεθησαυρι-
σμένα, ἔπειτα γνώμη τῆ ἐσωτοῦ ^a ἐς μηδὲν τῶν δεόν-
των οἶός τε ἔων αὐτοῖσι ^b χρέεσθαι, εἶκοι τὰ ἐν
τοῖσι δημοσίοισι ^c ἀποκείμενα πεπιστευκῶτι ἐσωτοῦ
εἶναι. Δόξη μὲν γὰρ ὁμοίη πλουτέουσι· τόπερ δὲ τοῦ
κεκτῆσθαι ἔστι ^d οἰκῆτιον, τοῦ αὐτοῖσι ^e χρέεσθαι,
ἀπεστερέεται ^f ὁμοίως ἀμφοτέροι.

(Stobæus Flor. XVI, 14. Εὐσεβίου. Scripsi :
γνώμη τῆ ἐσωτοῦ e codd. et cum Valckenario; vulgo
γνώμη μὴ τῆ ἐσωτοῦ. — ^b αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. —
^c τοῖσι δημοσίοισι; libri τοῖς δημοσίοις. — ^d ἔστι;
codd. ἔστιν. — ^e αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. — ^f ἀπε-
στερέεται cum Schæfero; codd. ἀποστερέεται vel
ἀπστερέεται.)

24. Ἄνδρα χρήματα μεγάλα ἔχοντα ἀποτεθησαυ-
ρισμένα, καὶ αὐτοῦ τούτου εἵνεκα ^a ἐπικτώμενον, καὶ
ὅπως αἰεὶ τι τοῖσι παροῦσι προσθήη ^b πρήγματα ^c
μὲν ἔχοντα, μήτε δὲ ἐς ἐσωτὸν μήτε ἐς ἄλλο τι τῶν
χρησίμων ἀναλίσκοντα, μήποτε πλουτέειν ἀποφή-
ναι ^d, φύλακα δὲ καὶ ποριστὴν εἶναι ἀλλοτρίων χρη-
μάτων, καὶ πόνους ἔχειν αἰρέεσθαι πολλάκις καὶ
τοῖσι ^e ἐσωτῶ μὴδὲν προσήκουσι ^f ἐπικτώμενον.

(Stobæus Flor. XVI, 24 Εὐσεβίου. Scripsi :
καὶ αὐτοῦ τούτου εἵνεκα cum Valckenario; libri καὶ
τοῦ θησαυρίζειν αὐτοῦ τούτου εἵνεκα. — ^b προσθήη
cum Halmio; codd. προσθείη. — ^c πρήγματα cum
Meinekio; vulgo χρήματα. — ^d ἀποφήναι cum
Meinekio; codd. ἀποφήνεις. — ^e τοῖσι; codd. τοῖς.
— ^f προσήκουσι; codd. προσήκουσιν. —)

25. Γνώμη ἀνδρὸς ἀρίστου ἀπόδειξις ἦδε, μὴ ἐπὶ
τῶ σιτέεσθαι ἐσωτὸν νομίζειν γεγονέναι, μηδὲ ἐν
τούτῳ τὴν ζωὴν ἠγέεσθαι, μούνου δὲ αὐτοῦ τοῦ ζῶειν
εἵνεκα ^a ἀνθρώποισι ^b τροφὴν νομίζειν εὐρῆσθαι.

(Stobæus Flor. XVII, 41 Εὐσεβίου. Scripsi :
^a εἵνεκα; codd. ἔνεκα. — ^b ἀνθρώποισι; codd.
ἀνθρώποις. —)

26. Ἐγκράτεια καὶ σώματι ἀγαθόν· πρὸς γὰρ
ὕγιειν αὐτῷ ἑμμάχεται, καὶ σωφροσύνη ἐν ψυχῇ
τίκτει. Σωφροσύνη δὲ ἀστασίαστον καὶ εὐδιον, καὶ
βίον εἰρηναῖον ψυχῇ παρασκευάζει.

(Stobæus Flor. XVII, 42 τοῦ αὐτοῦ.)

27. Ὀργῆς κρατέειν ἀρίστον ἐθίζειν ἐσωτὸν, μά-
λιστα μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ εὐπετέως ὑπ' αὐτῆς ἑγκι-
νέεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ὥστε γε πάντως μὴ τὸ κατα-
ναγκαζόμενον ὑπ' αὐτῆς αὐτίκα σε καὶ ἐν τῷ ἀλογί-
στῳ ἀποπιμπλάναι.

(Stobæus Flor. XIX, 9. Εὐσεβίου.)

28. Πολλοὶ δοκέοντες ἐσωτοῦς φιλέειν οὐ φιλέουσι ^a
ἀληθῶς· πάντα γοῦν αὐτοῦ τούτου εἵνεκα ^b εἰκόντες
ἐσωτοῖς καὶ παρὰ τὸ ἀτρεκέως χαριζόμενοι αὐτοῖς τοῖς
ἐναντιωτάτοις περιπίπτουσι.

(Stobæus Flor. XXIII, 15 Εὐσεβίου. Scripsi :
^a φιλέουσι; codd. φιλέουσιν. — ^b εἵνεκα; codd.
ἔνεκα. —)

29. Πολλοὶ βουλόμενοι δοκέειν εἶναι εὐβουλότατοι

dioso proficiscitur. Uteris autem eo sine ulla noxa, non
ornas neque prout sors tulerit reprehendendo et objur-
gando, hanc libertatem esse ratus, sed illos quorum refert,
et quibus hoc convenit, suo tempore non sine utilitate de
iis quæ in mentem veniunt propenter compellendo.

22. Inimicus, qui vera loquitur, cuivis amicitia simul-
tatori ad voluntatem loquenti longe præferendus est.

23. Vir qui grandem pecuniam congestam seposuit,
sed ea suo arbitratu ad res necessarias uti non audeat,
similis est homini publicum thesaurum suum esse cre-
denti. Quantum enim ad opinionem, æque uterque
dives est. Usum vero divitiarum, qui proprius est pos-
sidentis, non magis hic quam ille facit.

24. Virum qui grandem pecuniam congestam seposuit,
et seponendi gratia tantum ampliores opes acquirit,
semper præsentibus aliquid addere studens, licet neque
ad suam utilitatem neque ad alias res fructuosas quid-
quam conferat, ne unquam divitem esse affirmes, sed
alienam pecuniæ tum custodem tum exactorem, quum

sepenumero labores suscipere velit et res nihil ad se
pertinentes augeat.

25. Magni ingenii est, non ad epulandum se natum
putare, neque in eo vitam consistere arbitrari, sed vi-
vendi tantum gratia hominibus cibos apponi existimare.

26. Continentia tum corpori bona est, quippe quæ ad
prosperam valetudinem ipsi prosit, tum in animo tem-
perantiam gignit. Temperantia vero tranquillitatem,
quietem et placidam animo vitam conciliat.

27. Optimum quidem est assuescere ita cohibere iram,
ut non facile ea incendaris: sin minus, saltem, ut quod
ipsa imperat, non statim prorsus inconsiderata cupiditate
exsequaris.

28. Multi quum se ipsos amare videantur, non vere
amant. Nam sibi idcirco omnia indulgentes perperam-
que gratificantes in ipsa illa, quæ maxime sunt contra-
ria, incidunt.

29. Plurimi quum prudentissimi haberi velint, fami-
liarium benevolentia a consilio quodam revocati, de sen-

πρὸς τῶν οικειοτάτων καὶ εὖ φρονούντων ἀναποδιζόμενοι, οὐκ ἀξιοῦσι ^a ἀπὸ τῶν δοξάντων ἀπαξ ἀναχωρεῖν, ἀλλ' ὅκως μὴ ἐλεγχότατο ὡς ἀπὸ ἡμαρτημένης ἀφιστάμενοι ἐμένουσι τῇ γνώμῃ, ἐς δὲ καὶ τοῖσι ^b ἀπ' αὐτῆς κακοῖσι ^c ἐγκυρήσωσι.

(Stobæus Flor. XXIII, 16. Eusebii. Scripsi : ^a ἀξιοῦσι; libri ἀξιοῦσιν. — ^b τοῖσι; codd. τοῖς. — ^c κακοῖσι; codd. κακοῖς.)

30. Οἱ πολλοὶ τοῖσι ἀνθρώποισι ^a τὸ εὐόρκους εἶναι αὐτοῖσι ^b παραινέουσι ^c· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἀρχὴν μὴδ' εὐπετέως ὁμνῶναι ὅσιον ἀποφαίνομαι.

(Stobæus Flor. XXVII, 13. Eusebii. Scripsi : ^a τοῖσι ἀνθρώποισι; codd. τοῖς ἀνθρώποις. — ^b αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. — ^c παραινέουσι; codd. παραινέουσιν. Cæterum falluntur qui αὐτοῖσι tanquam a librariis additum deleri volunt. Vid. Brunck. ad Soph. Philoct. v. 316 et Viger. p. 171 ed. Hermann. —)

31. Φημί πάντα τὸν προαίρειν τῷ ἐπιορκῆσαι ἀναδεξάμενον ^a καὶ ἐπορμήσαντα ^b ἐπὶ τὸν ὅρκον, εἰ καὶ μὴ περαινέει ^c τὸ ἔργον τῆς ἐπιορκῆς τύχη τινί, ἢ καὶ τῷ μὴ βουλευθῆναι τὸν ἀπαιτέοντα, ὅμως αὐτὸν ἔχειν γνώμην τὴν τοῦ ψευδοῦρκου, καὶ εἶναι τῆς ἐπὶ τῇ ἐπιορκίᾳ ἀμαρτᾶδος τῆς τ' ὀφειλομένης ^d κατὰ τῶν καὶ ἔργῳ ἐπιορκησάντων ἔνοχον τιμωρίας.

(Stobæus Flor. XXVIII, 13. Eusebii. Scripsi : ^a ἀναδεξάμενον cum Jacobsio in Animadv. ad Stob. p. 244; vulgo ἀναδειξάμενον. Vid. Gregor. Corinth. de dial. ionic. 36, p. 432 ed. Schæfer. — ^b ἐπορμήσαντα cum eodem; codd. ἐπιορκῆσαντα. — ^c περαινέει; codd. πελάσει. — ^d τῆς τ' ὀφειλομένης; codd. τῆς ὀφειλεμένης. —)

32. Πόνοι οἱ ἐκούσιοι πόνοισι τοῖσι μετὰ ταῦτα ἀναγκαῖοισι, ὥστε αὐτοὺς εὐπετεστέρους παρασκευασθῆναι, προπονέονται.

(Stobæus Flor. XXIX, 59. Eusebii. Scripsi : ^a πόνοισι τοῖσι; codd. πόνοις τοῖς. — ^b ἀναγκαῖοισι; codd. ἀναγκαῖοι, cujus loco Jacobsius in Animadv. ad Stobæum pag. 242 vulgaverat ἀναγκαῖοις. Similem Democriti sententiam vide Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 346, 86.)

33. Σῶμα ἀργίῃ τήκει, ψυχὴν δ' ἀμελετησῆ ἀσκήσιος τῶν αὐτῆν ἀειρόντων πρὸς τὸ θεοειδέστατον.

(Stobæus Flor. XXX, 15. Eusebii. Pro ἀμελετησῆ possis cum Meinekio ἀμελησῆ reponere.)

34. Ἄνθρωποι λόγων κούφων μέγα ὀδόντας ^a ἔρκος ἐκτέαται. Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ παντὶ νόου χρητίζομεν ^b, ἐπεὶ ἐὰν ^c οὗτος μὴ κατιθύη αὐτὰ τὰ ἔπεα, πρὶν βουλευθῆναι ἐκφεύγει πολλάκις, καὶ κατηλογήσαντα τοσοῦτου ἔρκος ἀκριτα προεκθρῶσκει.

(Stobæus Flor. XXXVI, 30. Eusebii. Scripsi : ^a ὀδόντας cum Meinekio; codd. ὀδόντων. — ^b χρητίζομεν; codd. χρῆζομεν. — ^c ἐὰν; codd. ἂν. —)

35. Ἄνδρὶ ἀγαθῷ εὖ πρήσσοντι φθονέων τις καὶ πατριδί καὶ παντὶ τῷ κοινῷ καὶ ἐσωτῷ φθονεῖ. Ἄνθρωπος ἀγαθὸς γὰρ εὖ πρήσσων πόλιος καὶ παντὸς τοῦ δυναμένου τῆς εὐμοιρίας αὐτοῦ μεταλαγχάνει κοινὴ εὐδαιμονία.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 38. Eusebii.)

36. Φθόνος ὁ κατὰ τῶν εὐδοκιμούντων ἐπὶ τοῖσι καλλίστοισι ^a ἀργῶν καὶ ἀπρακτῶν ^b, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ ὄων τε τεκείνι τι παρ' ἐσωτῶν χρηστῶν οὐκ ἄπτεται.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 39. Eusebii. Scripsi : ^a τοῖσι καλλίστοισι; codd. τοῖς καλλίστοις. — ^b ἀπρακτῶν; libri ἀπρακτῶν. —)

37. Ἄνθρωπος πολλὰ ἔχων καὶ χρηστὰ ^a μαθήματα, ἔπειτα γνώμῃ πονηρῇ διαχρεόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος τοῖσι ^b μεταπορευμένοις ὑπὸ φθόνου μεταδιδόναι, εἰσὶ ^c ἀγγεῖω πονηρῷ, πολλὰ καὶ χρηστὰ ἔχοντι ἐν

tentia semel dicta decedere nolunt, sed ne abjecti consilii tanquam pravi convincantur, in proposito permanent, donec tandem in damna inde orta incurrant.

30. Multi hominibus præcipiunt, ut jusjurandum servant: ego vero omnino non facile jurare religiosi viri esse affirmo.

31. Ajo quicumque pejerandi consilium cepit atque ad fidem jurejurando astringendam paratus fuit, etiamsi perjurium ipsum sive forte quadam non fecerit, sive quod noluerit ille, cujus erat jusjurandum ab ipso exigere, nihilo secius perjurum esse animo, et perinde poena perjuri constituta teneri atque istum qui re ipsa pejeraverit.

32. Voluntarii labores præparant eos, quos postea necessitate coacti subimus, ita ut hi, illis præcedentibus, minuuntur ac levantur.

33. Corpus macerat desidia, animum autem neglecta

earum rerum exercitatio, quæ cum ad deorum similitudinem evehunt.

34. Homines magnum possident vallum dentium ad coercendos leves sermones. Verum enim vero in omni re inente indigemus, quæ nisi rexerit ipsa verba, sæpe numero ante deliberationem effugiunt, et tanto vallo neglecto temere emissa volant.

35. Si quis invidet viro bono prosperas res habenti, is etiam tum patriæ ac toti reipublicæ, tum sibi ipsi invidet. Nam vir bonus fortunate vivens commune est hominum et civitatis et eorum omnium qui felicitatis ejus participes fieri possunt.

36. Invidia qua premuntur viri pulcherrimis rebus clari vitium est hominum otiosorum et inertium: probos vero et aliquid boni ex se ipsis procreare valentes non attingit.

37. Vir multæ doctrinæ facultatem consecutus sed

ἑωυτῶ ἀποκείμενα, καὶ τὰ ἐνεόντα πρὶν φανῆναι διαφείροντι.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 59. Eusebίου. Scripsi : ^a πολλὰ ἔχων καὶ χρηστά; codd. πολλὰ ἔχων χρηστά. — ^b τοῖσι; libri τοῖς. — ^c εἶοικε; codd. εἶοικεν. —)

38. Πατράσι παῖδας ἐπιζώειν εὐτυχές, καὶ χρῆ τοῦτο παρὰ τῆς τύχης αἰτέειν καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα διαδεξομένους, καὶ ὅκως καὶ αὐτέων ^a ἕκαστοι τάξι ^b τῇ εἰρημένῃ τοὺς πρὸ ἑωυτῶν διαδεχόατο. Κοινῇ δὲ εὐχῇ δικαιοσύτῃ αὐτῇ ἂν παρὰ πάντων φυλαχθεῖ ἐπὶ τῇ διαμονῇ ^c τοῦ μεγίστου ^d, τὴν ὑποδεχομένην ἑκάστοτε καὶ ἐκτρέφουσιν πάντας πατριδὰ καὶ δοῦσαν τοὺς προηγησαμένους, αὐτῆν τε καὶ θεῶν τῶν ἐγγωρῶν τὰς κατεστῶσας ^e τιμὰς τῶ πλεῦνι αἰεὶ ὑπερβάλλειν.

(Stobæus Flor. XXXIX, 24. Eusebίου. Scripsi : ^a αὐτέων; codd. αὐτῶν. — ^b τάξι; libri τάξει. — ^c ἐπὶ τῇ διαμονῇ cum Jacobsio Animadv. in Stob. pag. 246; codd. ἐπιτηδεία μόνῃ. — ^d τοῦ μεγίστου; libri τοῦ μηκίστου. — ^e κατεστῶσας; codd. καθεστῶσας. —)

39. Πλοῦτος ἐν πόλι ^a τῇ μελλούσῃ εὐδαιμονεῖν ἀρετῆς μήκοτε ^b προτιμηθεῖν, ὅκως μὴ διὰ τοῦτο ἐς τὴν ἐκείνου ἐπιθυμίην πάντων συβρέοντων ὀλιγωρήσῃ καὶ ἀνασκησῇ ἀρετῆς ψυχῆσι ^c τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐμφοῦ. Ἀρετῆς γὰρ ἀτιμαζομένης, πλοῦτος μούνος σπουδαζόμενος καὶ ἐνδυναστεύσας ὕβριός τε καὶ ὑπερηφανίης ὑπηρετής καὶ πάντων κακῶν τὰ ὑπ' ἐξουσίης ^d τε καὶ τοῦ ἀνεπιπλήκτου τῆς ^e ἀπεστεύσεως ἀρετῆς οὐδεὶς ἀνακαλέσεται, χορηγός γίνεται.

(Stobæus Flor. XLIII, 142. Eusebίου. Scripsi : ^a πόλι; codd. πόλει. — ^b μήκοτε; codd. μήποτε.

propter animi pravitatem invidiamque aliis eam appetentibus impertire nolens, similis est malo vasi, quod multa quidem et bona recondita in se continet, sed antequam lucem videant, corrumpit.

38. Patribus superstites manere, fortunatorum filiorum est, idque a Fortuna etiam petere heredes futuros decet, itemque ut ipsorum quoque liberi singuli eodem illo ætatis ordine minores natu majoribus succedant. Sed communia eaque justissima vota universi de incolumitate rei omnium gravissimæ facere debent, ut patria quæ semper suscipit et alit cunctos, et quæ nobis majores nostros exhibuit, tum ipsa, tum legitimi deorum indigetum honores magis magisque semper augeantur.

39. In civitate, quæ florere debet, nunquam opes virtuti antependendæ sunt, ne hanc ob causam, omnibus divitiarum cupidine flagrantibus, virtutis contemptus et neglectio civium animis innascatur. Etenim contempta virtute quum solæ divitiæ expetuntur ac præpollent, contumeliæ et superbiæ adjutrices omniumque malorum, quibus auctoritate et inculpata vi deficientis virtutis nemo mōdebitur, semina sunt.

— ^c ψυχῆσι; codd. ψυχῆς. — ^d κακῶν, τὰ ὑπ' ἐξουσίης; libri κακῶν, ὑπ' ἐξουσίης. — ^e τῆς; membranæ τῆς vel τὰ. —)

40. Ἄρχουσι ^a ἡ ὀφειλομένη ^b αἰδῶς καὶ τιμῇ φυλασσομένη κόσμον σώζει πόλιος ^c καὶ διατηρεῖ.

(Stobæus Flor. XLIII, 143 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a ἀρχουσι; libri ἀρχουσιν. — ^b ὀφειλομένη; codd. ὀφειλευμένη. — ^c πόλιος; codd. πόλεως. —)

41. Τὸν τοῖσι ἄλλοισι ^a ἐπιστατεύοντα καὶ ἐπιτάσσοντα χρῆ οὐ τῇ ἐξουσίῃ μούνη τοῦ ἐπιστατεύειν τε καὶ ἐπιτάσσειν, ἀλλ' ἀξίῃ ^b καὶ γνώμῃ προέχειν τῶν ἐπιτασσομένων.

(Stobæus Flor. XLVI, 28. Eusebίου. Scripsi : ^a τοῖσι ἄλλοισι pro vulgato τοῖς ἄλλοις. — ^b ἀξίῃ; codd. ἀξίᾳ. —)

42. Πρὸς τοὺς παρὰ δίκην ζώνοντας, ἔπειτα ἀξιεῦντας ἄλλων ἠγέεσθαι, ἀπειθείς ἀνθρωποὶ. Εὐπειθήνην ^a δὲ εὐπετέα ἐπὶ τὰ παραγγελλόμενα ἑωυτῶ καὶ ἄλλω παρὰ τῶν ἀρχομένων παρασκευάζει ἅπας ^b ὃ γε παρ' ἑωυτοῦ τὰ δέοντα σπουδῇ ποιεῖν ἐπιστάμενος, καὶ παραδείγμα τῶν περ χρῆ πρήσσειν τοῖσι ὑποτεταγμένοισι ^b ἑωυτὸν παρεχόμενος.

(Stobæus Flor. XLVI, 29 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a εὐπειθήνην cum Gaisfordo; vulgo εὐπειθίην. — ^b τοῖσι ὑποτεταγμένοισι; codd. τοῖς ὑποτεταγμένοις. —)

43. Ἄρχοντος ἀγαθοῦ κέρδος μούνον τοῦτο οἰκῆτιον καὶ μυρίων κερδέων ἄλλων ἀντάξιον, πάντα μιν πρήσσειν ὥστε καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀρχῆς καὶ παύσαμένω οἱ πάντα χρηστά καὶ δικαιοσύνην παρὰ τῶν ἀρχθέντων μαρτυρέεσθαι.

(Stobæus Flor. XLVI, 30 τοῦ αὐτοῦ.)

44. Ἄνῃρ ἀρχων καὶ ἰδιώτης δὲ ἅπας ἴστω ἀπὸ τῆς φύσιος τῶν πρηγμάτων, ὁκῶα ἂν αὐτὰ παρέχεται,

40. Quum magistratibus reverentia et honores debiti incolumes permanent, civitatis decus custoditur et conservatur.

41. Illum qui cæteris præest atque imperat non modo potestate præcipiendi atque imperandi, sed dignitate et ingenio hominibus ipsi subjectis antecellere decet.

42. Homines non obediunt illis, qui quum injuste vitam agant, aliis præesse volunt. Obedientiam autem facilem princeps ad ea quæ vel ipse vel per alium præcipit apud homines ipsi subjectos efficit, quicumque sponte officio suo diligenter satisfacere scit, et eorum quæ agi convenit, civibus se exemplum præbet.

43. Bono principi hoc solum proprie fructuosum et sexcentorum instar aliorum lucrorum est, omnia sic facere, ut tum imperanti, tum a negotiis publicis se removens justitiæ et omnium virtutum testimonium a civibus detur.

44. Civitatis princeps nec non privatus quilibet e rerum quas gerit natura intelligat, quales res gerat, talem quoque ex ipsis memoriam et famam, vel bonam vel malam sese consequatur esse. His consideratis tum

τοιαύτης καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖσι μνήμης ἦτοι ἀγαθῆς ἢ πονηρῆς τευξόμενος. Καὶ τοῦτο ἐπιφρασθεὶς οὕτω κρινέτω ^a ἐπ' ὀκότερῃν τῶν ὁδῶν καὶ τὴν ἐπ' ὀκότερῃν τῶν μνημείων ἀγούσαν τρέπηται, καὶ κοίην ^b αὐτέων τῶν μνημείων αὐτῶ ἀμεινον προτιμῆσαι ^c.

(Stobæus Flor. XLVI, 31 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a κρινέτω cum Dindorfio; codd. κυρεέτω. — ^b κοίην cum Eldikio Specim. Suspici. cap. 2 in Schæferi Thesaurō critico novo pag. 188 et Kœnio ad Greg. Corinth. p. 414; codd. κοινήν. — ^c προτιμῆσαι ex cod. A. apud Gaisfordum; vulgo. προτιμῆσθαι vel προτιμῆται. —)

46. Ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικαέει πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγενημένους. Οὐ γὰρ ὄκως ἀμύνηαι ^a ἐχθροὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν εἰ ἀραιρημένος ^b, ἀλλ' ὄκως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλῆας καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξῃς τοὺς ὑπὸ σοὶ τεταγμένους, καὶ ὄκως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ ἔης ^c καὶ θεοῦ μεγάλης, δικαιοσύνης, ἐπηρέτης τε καὶ ἐξηγητής. Ὡστε παρὰ τὰ αὐτῆ δοκέοντα ποιῶν καὶ αὐτῆς καταψευδόμενος, ὡς ἐς θεὸν μεγίστην ἀμαρτάνων, καὶ παρ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τεταγμένων δαιμόνων ἐφόρων τε καὶ τιμωρῶν τὴν τῶν ποιουμένων ^d μῆνιν προσδέξο ^e.

(Stobæus Flor. XLVI, 32 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a ἀμύνηαι cum Halmio; codd. ἀμύνειαι vel ἀμύνης. — ^b εἰ ἀραιρημένος; codd. παρηρημένος superscripto εἰ ἡρημένος. — ^c ἔης cum Halmio; libri εἶης. — ^d ποιουμένων; membranæ ποιουμένων. — ^e προσδέξο; codd. προσδέξο. — Cæterum de Justitia similiter Demosthenes orat. I adv. Aristogit. cap. 3, p. 772 τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν δὲ τὰς ἀγωγὰς ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεὺς παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. Quæ vero de Justitia geniorum choro stipata hic dicuntur, recentiorum Platonicorum et Pythagoreorum doctrinæ consentanea sunt. Vide Porphyrii fragmentum libri

secundi de philosophia ex orac. haur. in Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 191. —)

46. Μεταξὺ ἐχθρῶν δικάζων τοῦ δικαίου γίνεο ^a ἐξέταστής, καὶ πρὸς τοῦτο βλέπε τῆ κρίσι ^b. Δικαιοσύνη γὰρ καὶ δαίμων ὁ ταύτης ^c ἐφορος τοῦ ἐχθροῦ χαρίζεσθαι προτετιμῆσθαι δικαιοτέροι.

(Stobæus Flor. XLVI, 33 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a γίνεο; codd. γίγνου. — ^b κρίσι; codd. κρίσει. — ^c ταύτης cum Gesnero; membranæ τούτων. —)

47. Ἐν ἀρχῇ εἰών, ἔπειτα ἐχθρῆς μεμνημένος, τῆ χείροني μοίρη ^a σεωυτὸν νεμείεις καὶ τῆς ἀπαιτεμένης ἐν τῷ ἀρχοντι σεμνότητος σεωυτὸν ἀποστερησῆς ^b καὶ παρὰ ^c τῶν ζυνεπισταμένων ὅτι ἐχθρῆ διδοῖς σεωυτὸν ^d, ἀντὶ τῶν σεμνοτάτων οὐνομάτων δικάστω ^e καὶ ἀρχοντος τὸ εὐδιαβλητότατον ^f οὐνομα ἀντιλαβῶν, τῶν δικαζόμενων ἐχθρὸς κεκλήσεται ^g.

(Stobæus Flor. XLVI, 34 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a μοίρη; codd. μοίρα. — ^b σεωυτὸν ἀποστερησῆς; codd. ἐωυτὸν ἀποστερησῆσαι. — ^c καὶ παρὰ; codd. παρὰ. — ^d σεωυτόν; codd. σαυτόν. — ^e δικάστω; libri ἀντὶ δικαστοῦ. — ^f εὐδιαβλητότατον cum Gesnero in margine; libri ἐνδιαβλητότατον. — ^g κεκλήσεται cum Kœnio ad Greg. Corinth. pag. 411; membranæ κεκλήσθαι. —)

48. Τοῦ ἐπιτιμᾶν τινὶ θανάτου ζημίην τὴν ἐξουσίην εἶναι ἡγέομαι οὐκ ἐν τῷ κύριόν τινα εἶναι τοῦ καταψηφίσασθαι ^a, ἀλλ' ἐν τῷ οἶόν τε εἶναι τὸν ἔχοντα τὴν ἐξουσίην ἐωυτοῦ κρατεῖν. Καὶ γὰρ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλούση ^b εἶναι κρίσι ^c καὶ ἐς ὁμογενέας εἰ τι ἀμαρτηθεῖ, οὐκ ^d οἷά τέ ἐστι ἐτι ἀνακαλέσασθαι γινομένης ^e τῆς ἀμαρτᾶδος.

(Stobæus Flor. XLVI, 35 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a τοῦ καταψηφίσασθαι cum Gesnero et cod. A; vulgo τούτου τὸ καταψηφίσασθαι. — ^b καὶ γὰρ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλούση; codd. ἐν οὕτω ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλούση. — ^c κρίσι; codd. κρίσει. — ^d οὐκ οἷά τέ

demum statuat, utram viam et ad utrum famæ genus ducentem ingrediatur, et quali famæ ipsum consulere magis consentaneum sit.

45. Magistratum gerens ne reminiscaris injuriæ olim tibi illatæ ac dissensionis, si qua tibi prius cum quibusdam fuit. Non enim magistratum adeptus es, ut inimicos ulcisceris, sed ut imperio tuo subjectos etiam ab aliorum insidiis tutos atque incolumes servares, et ut custos esses recti et magnæ deæ Justitiæ tum minister tum interpres. Itaque si quid admiseris præter ejus sententiam et falsa ipsi affligeris, tanquam in deam maximam peccans, partim ab ipsa, partim a constitutis circa eam genis, inspectoribus et ultoribus factorum odium et pœnam expectato.

46. Inter inimicos judex constitutus, jus ita examina,

ut sententia ad illud tuendum inclinet. Justitia enim et præfectus ei genius ob majorem dignitatem inimicitarum gratificationi præferri debent.

47. Si magistratum consecutus inimicitias memineras, ipse iniquiori conditioni te addices et gravitate ac sanctitate, quæ a principe flagitatur, te privabis, simulque ab iis qui sciunt te inimicitias indulgere, pro sanctissimis nominibus, pro judice, inquam, et principe, turpissimo nomine inimici litigantium appellaberis.

48. Supplicii aliis decernendi potestatem esse arbitror non in condemnandi jure positam, sed in eo versari, ut qui habeat potestatem illam, sibi imperare queat. Etenim si quid in judicio quod incorruptum esse debet, peccetur etiam in cognatos, perperam factum emendare amplius non licet.

ἔστι ἔτι; codd. καὶ τὴν οὐκ οὐδ' ἔστιν ἔτι. — ° γινομένης; libri γιγνομένης. —)

49. Τὰ ° τοῖσι ἄλλοισι ὡς φαῦλα ἐπιτιμᾶς, ταῦτα πρότερον αὐτὸς ποιεῖν φυλάσσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 36 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° τὰ; codd. δ. — ὡς τοῖσι ἄλλοισι; codd. τοῖς ἄλλοις. —)

50. Ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἐπὶ κατηγορίας ἀπικνεύονται °, οἱ μὲν ἐκ συγκαίμενων ψευδῶν ὁ ἐγκλημάτων, οἱ δὲ ἀληθῆ κατηγοροῦντες. Οἱ δ' αὖ ἐπαινεοῦσι °, οἱ μὲν τὰ ἔοντα μαρτυροῦντες, οἱ δὲ παρὰ τὸ ἀληθὲς χαριζόμενοι. Ἄριστον ὦν ἐν τοῖσι τοιοῦτοις ° καὶ ἰδιώτῃ καὶ ἀρχοντι, μήτε αὐτὸν πιστεύειν αὐτόθεν, μήτε ἀπιστεῖν παντελῶς °, ἐκ δὲ τῶν πρηγμάτων ἐξεταζομένων, θικως χρῆ περὶ αὐτῶν διανοέσθαι, καὶ τὸ ἀτρεκέδ' αὐτῶν μαθάνειν.

(Stobæus Flor. XLVI, 37 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἀπικνεύονται; codd. ἀφικνεύονται. — ὡς ψευδῶν; codd. ψευδῶν. — ° ἐπαινεοῦσι; libri ἐπαινεοῦσιν. — ὦν ἐν τοῖσι τοιοῦτοις; codd. οὖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις. — ° παντελῶς; codd. παντελῶς.)

51. Ἀρχὴν ἔχων κόσμος, αὐτὸς δὲ μὴ μεταβάλλει. Οὐ γὰρ προσελάθειας τι οὐκ ἔον, οὐδὲ παυόμενος ἔλασσόν τι τῶν πρὶν μεταλαβείναι ἔξει °, εἰ πενόμενος ° τὴν ἀρχὴν καταθήσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 38 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἔον cum Valckenario; codd. ὦν. — ὡς μεταλαβείναι ἔξει; codd. καὶ λαβεῖν ἔξει. — ° πενόμενος cum Valckenario; libri γενόμενος. —)

52. Ἀρχὴν λαβὼν μὴ ἐπαίρει, οὐτως δὲ διατέλλει. οὕτω γὰρ καὶ ἀποθήμενος οὐκ ἀπαιρηθῆσθαι ° τοῦ σεμνύναντός ° σε νομισθήσεται.

(Stobæus Flor. XLI, 36 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἀπαιρηθῆσθαι τι; codd. ἀφρηθῆσθαι. — ὡς σεμνύναντος ex cod. B; vulgo σεμνύνοντος. —)

53. Ἄνθρωπος ἀγαθὸς ἔθνός τευ ἢ πόλιος ἀρχὴν εἰληφὼς οὐκ ἔνεκα ° τοῦ τῶν δημοσίων χρημάτων ἀπολαύειν ὡς καὶ τοῦ δωροδοκῆσθαι καὶ τοῦ παρὰ τῶν πλουσίων χρηματίζεσθαι, εἰσὶν ἐπιτιμᾶς ° ἀνδρὶ παρακαταθήκην εἰληφῶτι μεγάλων χρημάτων. Ὡς περὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἐπὶ τῷ κατασχέειν ὡς λαμβάνει, οὐδὲ κτήμα ἴδιον ποιήσασθαι τὰ δοθέντα, ἀλλ' ὥστε φυλάξει καὶ ἀποδοῦναι ὅσα τῷ παραθεμένῳ, ἐπεὶ ἀπαιτῆται, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸν χρῆ οὐκ ἐπὶ κέρδει οἰκίσει °, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίῃ καὶ φυλακῇ πάντα πρήσσει τῶν ἀρχομένων, ὥστε αὐτοῦ τὸ ἐς ἑωυτὸν ἦκον, ἀσινίας ° καὶ εὐθηνέοντος ἀποδοῦναι τῷ καταπεπιστευκότι.

(Stobæus Flor. XLVI, 40 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° οὐκ ἔνεκα; libri οὐκ ἔνεκα vel οὐκ ἔνεκά γε. — ὡς τοῦ τῶν δημοσίων χρημάτων ἀπολαύειν ex Orellii conjectura; codd. τῶν δημοσίων χρημάτων. — ° εἰσὶν ἐπιτιμᾶς; codd. εἰσὶν ἐπιτιμᾶς. — ° κατασχέειν; codd. κατασχέειν. — ° κέρδει οἰκίσει; codd. κέρδεισιν οἰκίσει. — ° ἀσινίας cum Schæfero Melet. crit. p. 69; membranae ἀσινίας. —)

54. Ἄνθρωπος ἀνυπόστοτος καὶ ἀγρία καὶ ἀμέτρος ζητῶν τὰς τιμωρίας, καὶ τῆσι ° κατὰ νόμον οὐκ ἀρκέμενος, θυμῷ ἀλόγῳ ζυγχοῦμενος, καὶ γυναικίως ὡς ἐμπικραίνόμενος, οὐκ αἰσθάνεται ἔξω τῆς δίκης ἐς τὸ δημογενὲς ἐξυβρίζων. Ἄγνοε ° δὲ τὸ μέγιστον καὶ τόπερ ὡς χρῆ εἰδέναι πάντα τὸν μέλλοντα ἀνθρώπου καταδικᾶν °, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτων δικαιωσάντων οὐκ ὡς τι ° κακὸν ἐπιτιμᾶται, ἀλλ' ὡς ἔσχατον καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ κατὰ τῶν οὐ δυναμέ-

49. Quæ in cæteris tanquam mala reprehendis, ea prius ipse cave facias.

50. Homines invicem accusant, quidam compositis falsis criminibus, nonnulli vera incusantes. Contra quidam laudant, alii vera testantes, alii parum integra veritate gratificantes. Convenientissimum igitur in hujusmodi rebus et viro privato et principi est, neque statim credere, neque omnino non credere, sed rebus ipsis exploratis, quid de iis sentiendum sit, atque etiam earum naturam perspicere.

51. Munus susceptum laute administra, ita tamen, ut ipse non immutes ingenium. Neque enim isto magistratu quidquam præterea tibi comparasti, neque eo deposito prius partis minora habere poteris, si pauper magistratu abibis.

52. Magistratum adeptus ne te efferas, sed idem permanes: sic enim deposito quoque magistratu nulla parte rei quæ te ornaverit privatum existimaberis.

53. Vir bonus, gentis alicujus aut civitatis imperium nactus, non propter fisci usum aut munerum accipiendum pecuniæque a divitibus extorquendæ causa, simili-

tudinem quandam gerit speciemque hominis, apud quem grandis pecunia deposita est. Quemadmodum enim hic, quod datur, non retinendi aut sibi vindicandi gratia sumit, sed ut custodiat et integrum reddat ei qui deposuit, postquam repetiverit: sic principem quoque non ad domesticam utilitatem, sed ad civium salutem ac tutelam omnia quæ facit referre oportet, ita ut eos, quantum in ipso situm sit, incolentes et felicitate florentes et qui credidit restituat.

54. Quisquis intolerabiles, crudeles et immoderatas penas exquirat, legitimis non contentus ac belluinæ iracundiæ locum dans, et muliebriter exacerbatus: non intelligit, se contra jus fasque in cognatos injuriosum esse. Ignorat autem quod maximum est et quod quemvis reos condemnaturum scire oportet, mortem ipsam a primis maleficiorum punitoribus non tanquam malum aliquod sontibus illatum esse, sed ut ultimum telum et remedii loco ad eorum naturam comparatum esse qui a malitia liberari nequeunt, ut hoc saltem modo, quoniam aliter fieri non poterat, tum liberati malitiæ vinculo, ipsam effugerent.

νων τῆς κακίης ἐλευθερωθῆναι, ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ οἶά τε ἦν ἄλλως, τούτω γῶν ἢ τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνθαῦτα ἰ δεσμοῦ αὐτῆς πορίσωνται φυγῆν.

(Stobæus Flor. XLVI, 41 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ἂ τῆσι; codd. ταῖς. — ἃ γυναικῆτως; codd. γυναικείως. — ἔ ἄγνοεῖ; libri ἄγνοεῖ. — ἔ καὶ τόπερ e Gesneri conj.; codd. καίτοι περ. — ἔ καταδικᾶν cum Wesselingio ad Herod. I, 97 et Jacobsio Emend. Stob. p. 257; codd. καταδίκαν. — ἑ οὐκ ὧς τι; codd. οὐχ ὧς τι. — ἑ οὐκ οἶά τε; codd. οὐχ οἶά τε. — ἑ γῶν; libri γε οὔν. — ἑ τοῦ ἐνθαῦτα; codd. ἐνθαῦθα. Vide Kenium ad Greg. Corinth. p. 466. Articulum jam addidit Gesnerus. - -)

55. Ἄνθρωποι ἰσχὺν μὲν ἂ καὶ βίωμην καὶ τάχος μούνα ἀσκέοντες, καὶ ὅπως, ταῦτα ἔχοντες, ἀπὸ τούτων μόνων εὐδοκιμῶσι ἃ ἐσπουδακότες, περὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς ἔ ἐπιμελεσθαι οὐ καταγινόμενοι, ἄγνοεῦσι ἔ, τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς τὰ θηρία ἔ ἔχουσι, καὶ παρὰ πολὺ, ἀσθενέστερα τούτων ἑ, μόνον ἐπιμελόμενοι ἑ, τοῦ δὲ ἐν ἑωυτοῖσι θειοτάτου, καὶ κατότι αὐτοῖσι ἔστι ἑ, εἰ οἶόν τε, τοῖσι θεοῖσι ἑ ἑξομοίωσθαι, ἀμελῶντες.

(Stobæus Flor. LIII, 16. Eusebίου. Scripsi : ἂ ἰσχὺν μὲν cum Jacobsio Emend. in Stob. p. 263; codd. ἰσχὺν. — ἃ εὐδοκιμῶσι; codd. εὐδοκιμῶσιν. — ἔ περὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς; libri τοῦ δὲ τῆς ψυχῆς. — ἔ οὐ καταγινόμενοι ἄγνοεῦσι; libri οὐ ἔκῃτι γιγνώμενοι ἄγνοεῦσι. — ἑ τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς τὰ θηρία cum Jacobsio l. c.; codd. καὶ τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς θηρία. — ἑ καὶ παρὰ πολὺ, ἀσθενέστερα τούτων cum eodem; codd. καὶ τῶν πολλῶν ἀσθενέστερον, τούτων. — ἑ μόνον ἐπιμελόμενοι cum eodem; libri μὲν ἐπιμελόμενοι. — ἑ κατότι αὐτοῖσι ἔστι; codd. κατότι αὐτοῖς ἔστιν. — ἑ τοῖσι θεοῖσι; libri τοῖς θεοῖς. —)

56. Θάσος τὸ πρὸς τὰ φοβερὰ σὺν λόγῳ αἶνε· ἀνδρητὴ γάρ· τὴν δὲ μετὰ ἀλογίης ἐπ' αὐτὰ δρμῆν θράσος νόμιζε καὶ ἀποστύγε.

(Stobæus Flor. LIII, 17 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ἀνδρητὴ pro vulg. ἀνδρητῆ. Interpres Apollonii Rhodii II, 77 : Θάσος δὲ θράσους διαφέρει. Θάσος γὰρ τὸ εὐλογον· θράσος δὲ τὸ μετὰ ἰταμότητος. Οὕτω καὶ Ἀρίστιππος ὁ φιλόσοφος. Similiter Ammonius : θράσος καὶ θάσος διαφέρει. Θράσος μὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἀλογος δρμῆ, θάσος δὲ ἔλλογος δρμῆ, ubi vide Valckenarium.)

57. Γάμου ἀρίστη ζυμφωνίη ἀμφοτέρους σωφροσύνην ἀσκέειν.

(Stobæus Flor. LXXIV, 41. Eusebίου.)

58. Θεοὶ ὅτι ἔασι, οὐ χρῆ διζεσθαι, αὐτόθεν δὲ ἀριστον πεπιστευκῆναι. Ζητήσιος γὰρ προτεθείσης, καὶ ὁ τῷ ἀνοσιωτάτῳ τῶν λόγων, τῷ μὴ εἶναι αὐτούς, συνιστάμενος ἐθέλει κρατεῖν.

(Stobæus Flor. LXXX, 8. Eusebίου.)

59. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴν δοκέωσι παρ' ἀξίην πρήσσειν, δυσανασχετέοντες, ἔπειτα δεινολογεόμενοι πρὸς ἑωυτούς καὶ τοὺς πλησιάζοντας τοιαύδε διαλέγονται· ὁ μὲν γαρμέει καὶ ἐξ οἴκων τῶν εὐδαιμόνων, ἐγὼ δὲ ἄγαμος· καὶ ὁ μὲν οἰκίην ἔχει μεγάλην καὶ οἰκοδομῆι μεγαλοπρεπέως ἂ καὶ ἀγροὺς κέκτηται πολλοὺς, ἐγὼ δὲ ἀνέστιος καὶ ἀκτῆμων· καὶ τῷ μὲν πάρα πολλὰ χρήματα, ἐμὲ δὲ ἀχρηματίη πᾶσα ἔχει· καὶ ὅδε μὲν καὶ ὅδε ἀρχουσι καὶ τιμῶνται ἃ, τὸ δ' ἐμὸν ἐν ἰδιώτῳ λόγῳ καὶ ἀτίμου ἔ. Πρὸς οὗς χρῆ παραμυθεύμενον ταῦτα λέγειν, ὡς οὐ χρῆ ἐπ' ἄλλων εὐτυχίῃ ἀχθεσθαι, ἀλλ' ἤδεσθαι διὰ τὸ ὁμογενέος· εἰδέναι δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ πολυκτῆμονες ἔ, ἐς τε τὰ ἑωυτῶν ἐγκύψαντες ἔ καὶ τὰ ἐκείνοις παρεόντα ἐπιφρασάμενοι ἑ, ἐβρήσουσι ἑωυτούς ἀμεινον πρήσσοντας· καὶ ὅτι οὐδέ τις

55. Homines qui vires tantum et robur et corporis velocitatem exercent et ei solum gloriæ, quæ his rebus comparatur, serviunt, ingenii autem curam non agunt : isti profecto nesciunt, se ea tantum curare, quæ cum bellis communia et his multo infirmiora habent, divinisissimam vero naturæ suæ partem, qua exulta ipsi, si fas est, deorum similes evadere possint, prorsus negligere.

56. Animi præsentiam in periculis cum ratione conjunctam collaudes : est enim fortitudo : impetum vero ad ea obeunda aversum a recta ratione temeritatem existimes atque oderis.

57. Optimus matrimonii consensus est, si uterque conjux temperantiam exercent.

58. Non dubitandum quin sint dii, sed optimum est statim credere. Nam quæstiones proposita, etiam ille qui impiissimam sententiam defendit, deos videlicet non esse. superare conatur.

59. Multi homines, quum indigna sorte premi sibi videntur, ægre ferentes ac deinde graviter conquerentes, qua secum qua apud familiares hujusmodi verba faciunt : Iste uxorem ducit, idque ex familia fortunata, ego interim cœlibem vitam dego : Iste domum magnam habet, magnifice ædificat et agros multos possidet, ego contra sine domo ac sine possessionibus vivo : Iste divitiis affluit, ego vero in summa difficultate nummaria sum : Hic et ille magistratum gerunt et honorantur, ego autem privatus et sine honore vivo. Verum tales homines sic consolari oportet, ut dicamus, non esse dolendum aliorum felicitate, sed gaudendum, quia nostri cognati sint : sciendum autem, ipsos quoque divites esse, ita ut si sua intuiti fuerint et rursus ea quæ aliis adsunt, considerent, melius secum agi inventuri sint; neque quemquam ob alterius prosperitatem debita sibi felicitate privari.

60. Qui, quum aliquid molestum incidit, diis irascitur, is majus sibi malum quærit.

ὑπὸ τῆς τοῦ πέλας εὐτυχίης ἢ τῆς ὀφειλομένης ἢ ἑνω-
τῶν εὐπρηγίης ἀποστερέεται.

(Stobæus Flor. CVII, 9. Εὐσεβίου. Scripsi : ἂ μεγαλοπρεπέως; codd. μεγαλοπρεπῶς. — ἃ τιμῶν-
ται cum Halmio; codd. τετιμέαται vel τετιμῶνται.
— ἔ ἀτίμου cum eodem; libri ἀτίμω. — ἄ πολυκτῆ-
μονες; libri πολλῶν. — ἔ ἐγκύψαντας cum Wesselingio ad Herodot. VII, 152; codd. ἐγκρύψαντας. — ἑ ἐπιφρασάμενοι cum Wesselingio l. c.; codd. ἐπιφραιάμενοι. — ἖ εὐτυχίης; codd. εὐτυχίας. — ἗ ὀφειλομένης; membranæ ὀφειλευμένης. —)

60. Ἀνιηροῦ τευ προσπεσόντος, ἔπειτα χαλεπαίνειν τοῖσι θεοῖσι ἂ μέζον ἢ κακὸν ἐστὶ ζητέειν.

(Stobæus Flor. CXXIV, 38. Εὐσεβίου. Scripsi : ἂ τοῖσι θεοῖσι; libri τοῖς θεοῖς. — ἃ μέζον; codd. μείζον. —)

61. Ἀνιηροῦ τευ προσπεσόντος, εἴ τι τοῦ παρεστώτος ἂ ἐστὶ εὐρέειν μέζον ἢ, ἐπιλέγειο, καὶ εὐρών, ὅτι μὴ ἐκεῖνο, ἀλλὰ τὸ μῖον ἔχεις, ἀσπάζεο.

(Stobæus Flor. CXXIV, 39. Εὐσεβίου. Scripsi : ἂ παρεστώτος; libri παραστώτος. — ἃ ἐστὶ εὐρέειν μέζον; codd. ἐστὶν εὐρέειν μείζον.)

62. Σωφροσύνην, τόπερ δὴ καὶ ἀναγκαϊότατον, παρὰ τῶν ξυνοικουσέων ἂ γυναικῶν ἄνδρες ἀπαιτέουσι ἢ καὶ ὡς κρέσσονες ὑποδεεστέρων ἄρχειν ἀξιεῦσαι ἔ. ταῦτα δὲ ἀξιεῦντες οὐκ αἰδέονται ὀκῶσα ποῦρω-

τάτω ἄ ἐστὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἐν τῇ τοῦ κρέσσονος ἔ ἔόντων μοίρη, τὸ ἐξαμαρτάνειν ταῦτα αὐτοί, ὥσπερ σφῖσι μούνοισι ἑ ἔξῆον, καὶ μετὰ τοῦ ἀνεπιπλήκτου παρὰ σφέων παντελέως καὶ ἀνέδην ὀτῶς πλημμυλέοντας.

(Excerpta e cod. Flor. Joan. Damasc. in Stobæi Flor. vol. IV, pag. 240 ed. Meinek. Scripsi : ἂ ξυνοικουσέων; cod. ξυνοικουσῶν. — ἃ ἀπαιτέουσι; cod. ἀπαιτοῦσι. — ἔ ἀξιεῦσι; cod. ἀξιοῦσι. — ἄ ποῦρωτάτω; cod. ἐκάστω. — ἖ κρέσσονος; cod. χείρονος. — ἑ μούνοισι; cod. μούνας. —)

63. Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς φήναντος τῷ γένει ἂ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ φατιζόμενα ἢ ὄψις εἰούσας διαφανέας, ὀδοὶ διφάσαι ἔ προκίεται βίου ψυχῆσι ἄ ἀνθρώπων, ἀδαμαντίνῃ αἱμασιτῇ παχυτάτῃ ἔ καὶ ἐς πολλὸν ὕψος ἀνηκούση ἑ, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς φήναντος, ἀπ' ἀλλήλων τὰ πρῶτα διειργόμενα. Καὶ ἡ μὲν αὐτέων ἐστὶ, ὀκοῖα ἖ δὴ τὴν τιμιωτέραν τάξιν λαχοῦσα, ἐκ δεξιῆς χερδὸς ἢ ἐσιόντων· αὐτῇ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆσι ἑ ἡγέται· ἡ ἐτέρῃ δὲ λαίη ἢ εἰούσα ἑ ἐπὶ τὴν κακίην ἐστὶ παραπέμποσα. Φατίζονται δὲ εἶναί τοιαῖδε· ἡ μὲν τῆς ἀρετῆς τὰ πρῶτα οὐκ εὐήλατά κως ἔ παρέχειν δοκείει, ὀδᾶ τε ἢ μέντοι συνεχέει ἔ πόνω ἀνυσθῆναι· ἀλλὰ καὶ τοὺς κατηγεομένους ἔχει καὶ παραπέμποντας ἢ ἀκινδύνως· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἐστὶ δδὸς ἰθέη τε ἑ καὶ εὐρέη μέχρι τῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ· ἐπ' ἦν ἑ

61. Quum aliquid molestum ingruit, perpende, num quid aliud præsentī molestia gravius reperiri possit : quod si repertum fuerit, gaudeto præsentī tanquam minore malo.

62. Temperantiam, quod vel maxime necessarium, ab uxoribus in matrimonium ductis exigunt mariti et tanquam superiores inferioribus se imperare æquum esse censent : hæc autem censentes non verentur perpetrare quæ a temperantia et potentiorum conditione longe abhorrent, quasi ipsis solis liceat ista committere, quum etiam sublato propriæ reprehensionis metu omnino et aperte ita peccent.

63. Quum deus, ut supra dictum est, ab initio hominum generi claras ostenderit visiones, duæ quoque vivendi viæ hominum animis propositæ sunt, maceria statim adamantina, crassissima et altissima, ut primus aspectus fert, a se invicem separatæ. Altera quidem earum, ut dignitate superior, intrantibus est ad dextram, atque ad virtutem hæc ducit; altera autem, quæ ad lævam est, ad vitiositatem pertinet. Dicuntur vero sic esse comparatæ, ut virtutis via primum quidem tractus non satis expeditos, sed tamen assiduo labore superabiles præbere videatur. Quid? quod ne ducibus quidem sine periculo comitantibus caret; mox autem via recta est et lata usque ad ipsam honestatis arcem, qua conscensa in locis præclaris eris et spectaculo frueris tum innumerabilium aliorum bonorum et summæ felicitatis,

tum lucis simul reliqua omnia eximie pulchritudini suæ vi penetrantis simul splendidissimæ. Undique vero per totum, qua patet, orbem visuntur urbes ac terræ incolæ et cultores, de quibus genius ad consilia animi, danda missus singulatim disseret. Et hæc quidem ita se habet : via contra ad vitium ducens principio plana est, ut qui eam ingrediuntur exiguam omnino nec sinceram, sed vanam et fallacem voluptatem gustent. Itaque etiam quum duce postea destituta sit, confestim in flexuosum tramitem detorquetur, vallis acutis, altis et densis simulque voraginibus et præruptis refertum, in quæ viatores præcipitatu fluvio cænum et lapides volvente dejectosque absorbente et abrupte merguntur, adeo ut multi ex iis statim ibi pereant, reliquis non consilio, sed casu per proximas urbes et regionem totam quæ amplissima est aliis alio dispersis, de quibus itidem angelus supra commemoratus disseret. Quum igitur talis sit harum viarum natura, ducis munere fungitur atque in medio constitutus est dei magni præco et consultor genius supra dictus, qui animis descendere parantibus hæc fere denuntiabit : animi hominum, natura tam mortales quam immortales, qui illa quam in terris existimant vita in mortem inciditis, ea vero quæ ibi videbatur morte ad vitam reditis, quum exacto tempore vobis præfinito rursus ex corporum vinculis evolaveritis, quibus in isto mortis statu impediti fuistis, aliæ iterum vitæ his in terra actis similes pro meritis

ἀναλθῶν ἐν τοῖσι καλλίστοις ἄ εἶσαι καὶ θεῆ ἄλλων τε
 μυρῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀτὰρ δὴ
 καὶ φωτὸς παντὸς τοῦ λοιποῦ κάλλει μυρῶν προήκον-
 τος καὶ αὐγοιδεστάτου ἰ. Περὶ δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἡ γῆν
 ἀναπεπταμένην αἱ πόλεις ἔασι καὶ οἱ τὴν γῆν κατοι-
 κόντες καὶ ἐργαζόμενοι, περὶ τῶν ἕως ἕκαστα ἔχει δ
 ἐπὶ συμβουλή ἧ τῶν ψυχῶν προπεμφθεὶς ἐρέει λόγος.
 Καὶ ἦδε μὲν ὠδὲ κως ἔχει ἢ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγου-
 σά ἔστι λείη ἂ τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ὀλίγου ἂ πᾶγχυ
 καὶ τούτου οὐ γνησίου, ἀπατηλοῦ δέ, καὶ ἐπὶ παραγωγῆ
 τῶν προσιόντων, γεῦσασθαι αὐτοὺς ἄ τοῦ ἡδέος ὥστε
 καὶ μηδενὸς μετὰ ταῦτα ἡγασμένος εὐρισκομένου εὐθὺς
 ἄγει ἐς ὁδὸν σχολίην σχολοπάς τε ἔχουσαν, οἵτινες δὴ
 ὄξεις, μεγάλοι, καὶ πυκνοὶ καταπεπήγασι, καὶ
 χαράδρας καὶ κρημνοὺς, κατὰ κεφαλῆς ὠθέοντες τοὺς
 πορευομένους ἄ κατὰ τοῦ συμψήσοντος καὶ παρασύρον-
 τος τοὺς κατενεχθέντας ἐς αὐτὸν ἰ ποταμοῦ κάτω βορ-
 βόρω καὶ λίθοις βρόντος ὥστε πολλοὺς εὐθὺς οὕτω
 διαφθεῖρεσθαι, οἱ δὲ λοιποὶ τύχη, οὐτ' ἀρ' οἰκείη προ-
 μηθείη, ἐπὶ τὰς αὐτόθι εὐόσας πόλεις διασκεδανύεται
 ἄλλοι ἄλλοσε καὶ ἐπὶ πᾶσαν πολλὴν εὐόσαν τὴν χώραν,
 περὶ τῶν ἄ δὴ καὶ αὐτῶν δ προειρημένος ἄγγελος ἀπη-
 γήσεται ἂ. Τουτέων ζουτέων τῶν ὁδῶν τοιουτέων,
 ἄγει δ προειρημένος καὶ ἔστι ἐν μέσῳ θεοῦ μεγάλου
 κήρυξ σύμβουλος τε λόγος, δε ψυχῆσι τῆσι μελλούσῃσι
 ἂ κατιέναι τοιαῦτα προφανέει ἂ. Ψυχῆ ἀνθρώπων,
 φύσιν ἔχουσαι θνητῆς τε εἶναι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ζωῆ
 ἂ μὲν τῆ ἐπὶ τῆς γῆς νομιζομένη θανάτω ἐγκυρόεουσαι,
 θανάτω δὲ τῷ δοκέοντι αὐτόθι ζωὴν ἀπολαμβάνουσαι,
 ἔπειδὴ χρόνον τοῦ τεταγμένου ἡμῖν ἀνυσθέντος αὐτίς
 ἀπολυθῆτε σώματος τοῦ ἐν τῷ αὐτόθι θανάτῳ ὑποδεξα-
 μένου ἡμέας, διαδέχονται αὐτίς ἡμέας τρόπον ἂ τῆς
 ἐπὶ γῆς ζωῆς βίῃ οἱ ὀφειλόμενοι ἂ, καὶ διὰ τοῦτο πα-
 ραινέω, θεοῦ μεγάλου Ἐρμῆος ἄ καὶ θεῶν τῶν λοιπῶν
 προφήτης τε καὶ σύμβουλος λόγος, καὶ ἀπειθεύσῃσι
 ἂ μὲν προλέγω ἀθάνατα κακὰ, ἐπιθρομένησι ἄ δὲ ἀγαθὰ
 ἔσεσθαι τοῖσι τῶν θεῶν ὁμοιούμενα. Οὐ χρὴ ὦν ἂ
 βραχυτάτης κινδύλου τε καὶ εὐδιασκεδάστου τῆς ἡδο-
 νῆς ἐνεκα κακὰ μεγάλα καὶ τὰ παραμενέοντα ἂ τὸν
 πάντα χρόνον αἰρέεσθαι καὶ βίῳ τῷ βραχυτάτῳ βίον
 βλάψαι τὸν μετὰ ταῦτα μακρότατον, οὐδ' αὖ πόνον
 ὀλίγον καταδεισάσας ἀγαθὰ μεγάλα καὶ τὰ παραμε-
 νέοντα τὸν πάντα χρόνον καὶ εὐδαιμονίην βιοτῆς μη-
 κίστης τῆς μετὰ ταῦτα προίεσθαι.

(Stobæus Eclog. lib. II, cap. IX, pag. 410
 seqq. ed. Heeren.; cap. VIII, p. 675 seqq. ed.

Gaisford; pag. 115 seqq. ed. Meinek. Scripsi : ἄ
 γένει; codd. γένει. — ἂ φατιζόμενα cum Jacobsio
 Animadv. ad Euripidis Tragœd. et Stob.; codd.
 φωτιζόμενα quod retinet Kœnius ad Gregor. Cor-
 inth. p. 510. — ἄ ὄψις εὐόσας διαφανέας, ὁδοὶ διφά-
 σιαι; codd. οἶεις (al. οὐεις vel ὄψεις) οὔσαι ἀφανέες·
 ὁδοὶ διαφανέες, ὁδοὶ διαφασίαι, quod Kœnius l. c.
 mutavit in οὐκ εὐόσαι ἀφανέες, Meinekus in ὄψι
 εὐόσαι convertit. — ἄ ψυχῆσι; codd. ψυχῆς. — ἄ
 ἀδαμαντίνην αἵμασιτῆ παχυτάτῃ cum Heerenio; codd.
 ἀδαμαντίνην αἵμασιτῆ παχυτάτῃ. — ἄ ἀνηκούση cum
 Jacobsio et Kœnio; codd. ἀνηκούση. — ἄ ὁκοία;
 vulgo ὁκοία. — ἂ χερρός; vulgo χειρός. — ἄ αὐτῆσι;
 codd. αὐταῖς. — ἂ λαίη cum L. Dindorfio; codd.
 λαίη. — ἄ εὐόσαι; codd. οὔσαι. — ἂ κως; codd.
 πως. — ἂ οἶα τε; vulgo οἶα τε. — ἄ συνεχέει ex
 Orellii emendatione; codd. εὐτυχεῖ. — ἂ παρα-
 πέμποντας; codd. παραπέμφαντας. — ἄ ἰθέη τε cum
 Kœnio ad Greg. Cor. p. 474; codd. θέη τε vel
 θέτε. — ἄ ἐπ' ἦν cum Kœnio ad Greg. Corinth.
 p. 465; codd. ἐπῆν. — ἄ τοῖσι καλλίστοις; libri
 τοῖς καλλίστοις. — ἄ αὐγοιδεστάτου cum Jacobsio;
 codd. αὐγοιδεστάτῳ. — ἂ ἐπὶ πᾶσαν cum Meinekio;
 codd. περὶ πᾶσαν. — ἂ περὶ τῶν; codd. περὶ
 ὧν. — ἄ συμβουλή; codd. συμβουλή vel συμβου-
 λῆν. — ἂ ἀγούσα cum Kœnio ad Greg. Cor.
 p. 509; codd. ἔχουσα. — ἂ ἔστι λείη cum Jacob-
 sio; codd. ἔστιν οἶη. — ἂ ὡς ὀλίγου cum eodem;
 libri ὀλίγου. — ἂ γεύσασθαι αὐτοὺς; codd. γεῦσαι
 quod tuetur Kœnius locum sic refingens : ἢ δὲ
 ἐπὶ τὴν κακίην ἀγούσα ἔστι οἶη τὸ μὲν κατ' ἀρχάς ὀλί-
 γου πᾶγχυ καὶ τούτου οὐ γνησίου, ἀπατηλοῦ δέ, καὶ
 ἐπὶ παραγωγῆ τῶν προσιόντων, γεῦσαι τοῦ ἡδέος. —
 ἂ οἵτινες δὴ cum Heerenio; codd. οἵτινες δέ. — ἂ
 πορευομένους cum Heerenio; codd. εὐρισκομένους.
 — ἂ ἐς αὐτὸν cum Meinekio; codd. ἐπ' αὐτὸν. —
 ἂ τῶν; codd. ὧν. — ἂ ἄγγελος ἀπηγήσεται; codd.
 ἄγγελος ἀφηγήσεται. Est autem ἄγγελος idem qui
 supra nominabatur λόγος, quo nomine significa-
 tur genius singulis animis tributus. Vide Platonem
 de republ. lib. X, p. 617 seqq. Fortasse
 etiam intelligendus ille genius, de quo Cebes in
 tabula p. 11 ed. Salmas. ὁ δὲ γέρον ὁ ἄνω ἔστηκώς,
 ἔχων χάρτην τινὰ ἐν τῇ χειρὶ, καὶ τῇ ἑτέρῃ ὤσπερ
 δεικνύων τι, οὗτος δαίμων καλεῖται. Προστίττει δὲ
 τοῖς εἰσπορευομένοις, τί δεῖ αὐτοὺς ποιεῖν, ὡς ἂν εἰς-

vestris vos excipient. Quocirca vos admoneo, magni
 dei Mercurii et reliquorum numinum tum vates tum
 consultor genius, ac contumacibus quidem mala immor-
 talia, dicto autem audientibus divina bona eventura esse
 prænuntio. Quare non decet fugacis, falsæ et levis
 voluptatis gratia magna atque in æternum duratura

mala eligere, nec vita brevissima vitam sequentem
 eamque longissimam corrumpere, neque rursus exigui
 laboris formidine magna atque in perpetuum mansura
 bona vitæque posthac longissimæ futuræ beatitudinem
 abjicere.

έλθωσιν εἰς τὸν βίον· καὶ δεικνύει, ποῖαν ὁδὸν αὐτοὺς δεῖ βαδίζειν, εἰ σώζεσθαι μέλλουσιν ἐν τῷ βίῳ. Cæterum vox ἄγγελος pro δαίμονι usurpata inferioris ætatis Platonicum arguit. Sic Hierocles aurei carminis enarrator in Phil. Græc. Fragm. vol. I, p. 42 : οἱ δὲ καὶ εἰκότως ἀγαθοὶ ἥρωες λέγονται, ἀγαθοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ αἶθι καὶ μήτ' ἐν κακίᾳ μήτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἥρωες δὲ ὡς ἔρωές τινες ὄντες καὶ ἔρωτες, ὅσον ἔρωτικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ ἔρασταὶ τοῦ θεοῦ, αἶροντες ἡμᾶς καὶ κουφίζοντες πρὸς τὴν θεῖαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῆ διατριβῆς. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς καλεῖν ἔθος, ὡς ὄντας δαήμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν θεῶν νόμων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀγγέλους ὡς ἐκφαίνοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐζωίαν κανόνας. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II, 38 ἐν δὲ τούτοις [ἀγαθοῖς δαίμοσιν] ἀριθμητέον καὶ τοὺς πορθομένοντας, ὡς φησι Πλάτων, καὶ διαγγέλλοντας τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστὰς ἀναφέροντας τοὺς θεοὺς, τὰς δὲ ἐκείνων παραινέσεις καὶ νοουθεσίας μετὰ μαντείων ἐκφέροντας ἡμῖν. — ¹¹ λόγος, δε ψυχῆσι τῆσι μελλού-

σῆσι cum Meinekio; codd. λόγος, ψυχῆς τε μελλούσαις. — ¹² προφανέει cum codicibus. Eadem enim hujus futuri ratio est quæ in præcedentibus verborum ἀπηγγήσεται et ἔρει. Itaque nolui cum Meinekio ponere προφωνέει. — ¹³ ζωῆ cum Heerenio; codd. ζωή. — ¹⁴ τρόπον cum Heerenio; codd. τρόπου. — ¹⁵ ὀφειλόμενοι cum codd.; quam formam aliis locis librarii in ὀφειλεύμενοι mutarunt. Vid. fragm. 31, 40, 48, 59. — ¹⁶ θεοῦ μεγάλου Ἑρμῆω, id est, Ægyptiorum dei Thoth, quem Græci Ἑρμῆν τὸν τρισμαχίστον, Latini Mercurium ter maximum vocarunt. Vide Philonem Byblium apud Eusebium Præparat. Evang. lib. I, cap. IX, p. 31; Syncellum Chronograph. p. 40; Sanchuniathonem apud Eusebium Præp. Evang. lib. I, cap. X, p. 36; Ciceronem de nat. deor. III, 22; Lactantium I, 6; Martialem lib. V epigr. 25. — ¹⁷ ἀπειθεύσαι μὲν προλέγω ἀθάνατα κακά; codd. ἀπειθεύσαις μὲν προλέγω θνητὰ κακά. — ¹⁸ πειθομένῃσι; libri πειθομέναις. — ¹⁹ ὄν; libri ὄν. — ²⁰ παραμενέοντα cum Gaisfordo; codices παραμένοντα. —)

DE ALBINO.

Albinus, Galeni præceptor, secundi post Chr. n. sæculi Platonicus, quem eximiam gloriam consecutum esse veteres scriptores testantur, videtur circa annum centesimum quinquagesimum floruisse. Quum autem Thrasyllus (1) ac Dercyllides (2) ab eo memorati sint, quorum alter Tiberio imperante, alter fortasse exeunte primo sæculo vixit, Albinum paulo ætate posteriorem fuisse res est certissima (3). Eundem apud Smyrnæos philosophiæ præcepta adolescentibus optimarum artium studiosis tradidisse conjicias. Smyrnæ certe eum audivit Galenus unum et viginti annos natus (4), postquam mortuo parente relicta patria urbe nobilissimam illam Asiæ civitatem petiit (5), ut medicorum et sapientiæ doctorum scholis interesset (6).

Constat eum optimis Platonis interpretibus annumeratum esse (7) magnique æstimasse antiquos ejus de rebus divinis et humanis iudicium. Itaque Tertullianus lib. de anima cap. 28: Quis ille, inquit, nunc vetus sermo? Pythagoricus, ut volunt, quin et divinus, ut Albinus existimat, aut Mercurii forsân Ægyptii. Idem cap. 29 ait: Hæc et Albinus, Platoni suo veritus, subtiliter quærit contrarietatum genera distinguere, quasi non et hæc tam absolute in contrarietatibus posita sint, quam et illa, quæ ad sententiam magistri sui interpretatur, vitam dico et mortem.

Neque negligendus nobis est locuples sapientiæ ejus testis Proclus, plura ex deperdito Albini in Platonis Timæum commentario referens, quæ illum separatim in eo genere elaborasse indicant. Ac primum quidem Albinus hæc Platonis in Timæo verba pag. 27. c. ἡμᾶς δὲ τοὺς περὶ τοῦ παντὸς λόγους ποιείσθαι πη μέλλοντας, ἢ (vulgo ἦ) γέγονεν ἢ καὶ ἀγενές ἐστιν, εἰ μὴ παντάπασι παραλάττομεν, ἀνάγκη θεοῦς τε καὶ θεᾶς ἐπικαλουμένους εὐχεσθαι πάντα κατὰ νοῦν ἐκείνοις μὲν μάλιστα, ἐπομένως δὲ ἡμῖν εἰπεῖν sic explicabat, ut mundo et ortum et æternitatem tribui a Platone censeret. Quippe mundus ab ente differt, quatenus hoc semper est, ille et æternus est et a parente generatus. Quum enim e pluribus ac dissimilibus partibus constet, ortum eum habere necesse est, siquidem partes illas toto antiquiores judicari convenit. At quando partes illæ æternæ sunt, simul mundum æternum esse intelligitur (8).

Porro quam oratio cum iis rebus, quas exprimit, habere dicitur cognationem, eam Platone duce Albinus illustravit. « Ergo quum de re stabili, inquit Plato (9) pag. 29. B., et immutabili disputat, oratio talis sit, qualis illa, quæ neque redargui neque convinci potest. Quum autem ingressa est imitata et efflicta membra, bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. Quantum enim ad id, quod ortum est, æter-

(1) Vid. Democriti fragm. p. 95 seq. — (2) Isagog. in Plat. dialog. cap. 6. — (3) Vide Zumptii dissertationem quæ inscribitur: über den Bestand der philosophischen Schulen in Athen und die Succession der Scholarchen (Berolini 1843) p. 47 et 71. — (4) anno post Chr. n. 151. — (5) Vid. Fabric. Bibl. Græc. lib. IV cap. 17 Vol. 111 p. 510. (6) Galenus de libris propriis Tom. IV ed. Basil. p. 372 τρία δὲ μοι βιβλία παρὰ τινων ἐδόθη γεγραμμένα πρὶν εἰς Σμύρναν ἐκ Περγάμου μεταβῆναι Πέλοπος τε τοῦ ἱατροῦ καὶ Ἀλβίνου τοῦ Πλατωνικοῦ χάριν. — (7) In bibliotheca Coisliniana p. 598 τὸν μὲν Πλάτωνα ὑπομνηματίζουσι πλείστοι, χρησιμώτεροι δὲ Γάτος, Ἀλβίνος, Πρισκιανός, Ταῦρος, Πρῶκος, Δαμᾶσιος, Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος, ὅστις καὶ κατὰ Πρισκιανοῦ ἠγωνίσαστο, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ Ἀριστοτέλους. — (8) Proclus in Plat. Tim. p. 67. c. κάλιν τοίνυν τὸ ἦ γέγονεν ἢ ἀγενές ἐστιν οἱ μὲν ἐξηγήσαντο τὸ μὲν πρότερον ἢ δασύνοντες, τὸ δὲ δεύτερον ψιλοῦντες, ὅσοι φασὶν αὐτὸν εἶρεῖν περὶ τοῦ παντὸς καθ' ὅσον γέγονεν ἀπ' αἰτίας, ἢ καὶ ἀγενές ἐστιν, ἵνα γενόμενον αὐτὸ θεωρήσαντες τὴν ἐν αὐτῷ φύσιν κατεβωμεν· καὶ ὁ γε Πλατωνικός Ἀλβίνος ἀξιοῖ κατὰ Πλάτωνα τὸν κόσμον ἀγένητον ὄντα γενέσεως ἔχειν ἀρχήν, ὁ καὶ πλεονάζει τοῦ ὄντος, ἐκείνου μόνον αἰεὶ ὄντος, τοῦ δὲ

κόσμου πρὸς τῷ αἰεὶ εἶναι καὶ γενέσεως ἔχοντος· ἀρχήν, ἴν' ἦ καὶ αἰεὶ ὄν καὶ γενητός, οὐχ οὕτως ὄν γενητός ὡς κατὰ χρόνον (οὐ γὰρ ἂν ἦν καὶ αἰεὶ ὄν), ἀλλ' ὅλος λόγον ἔχων γενέσεως διὰ τὴν ἐκ πλείονων καὶ ἁνομοίων σύνθεσιν, ἣν ἀναγκαῖον εἰς ἄλλην αἰτίαν τὴν ὑπόστασιν ἀναπέμπειν αὐτοῦ πρᾶσθαι, δὲ ἦν πρῶτος αἰεὶ οὖσαν ἔστι πη καὶ αὐτὸς αἰεὶ ὄν καὶ οὐ μόνον γενητός, ἀλλὰ καὶ ἀγένητος. — (9) Plato Tim. p. 29. B. ὧδε οὖν περὶ τε εἰκόνας καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς διοριστέον, ὡς ἄρα τοὺς λόγους, ὧν πᾶσι εἰσὶν ἐξηγηταί, τούτων αὐτῶν καὶ συγγενεῖς ὄντας. Τοῦ μὲν οὖν μονίμου καὶ βεβαίου καὶ μετὰ νοῦ καταφανοῦς μονίμου καὶ ἀμεταπτώτους, καθ' ὅσον τε ἀνελέγκτους προσήκει λόγους εἶναι καὶ ἀκινήτους, τούτου δὲ μηδὲν ἐλλείπειν· τοὺς δὲ τοῦ πρὸς μὲν ἐκείνου ἀπεικασθέντος, ὄντος δὲ εἰκόνας εἰκότας ἀνά λόγον τε ἐκείνου ὄντας· ὁ, τι περὶ γένεσιν οὐσία, τοῦτο πρὸς πίστιν ἀλήθεια. Ἐάν οὖν, ὡς Σώκρατες, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων περὶ θεῶν καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως μὴ δυνατοὶ γινώμεθα πάντη πάντως αὐτοῦς αὐτοῦς ὁμολογουμένους λόγους καὶ ἀπηκριβωμένους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσῃς, ἀλλ' εἴαν ἄρα μηδενὸς ἦτον παρεχόμεθα εἰκότας, ἀγαπᾶν χρῆ, μεμνημένον ὡς ὁ λέγων ἐγὼ ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν, ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδραχόμενος πρέπει

nitas valet : tantum ad fidem veritas. Quocirca si forte de deorum natura ortuque mundi disse- rentes minus id, quod avemus, omnino conse- quemur, ut tota dilucide et plane exornata oratio sibi constet et ex omni parte secum ipsa consen- tiat : haud sane erit mirum contentique esse debebitis, si probabilia dicentur. » De hoc igitur duplici rerum verborumque genere, quorum alterum certum et verum, alterum probabile est, diligenter egit Albinus. Etenim Proclus in Tim. p. 104. a. οτι δεῖ, inquit, τὸν λόγον συγγενῆ τοῖς πράγμασιν εἶναι, ὧν δὴ καὶ ἐστὶν ἐξηγητής. Καὶ εὐκασι- νον ἐντεῦθεν ἀφορμὰς λαβόντες οἱ περὶ Ἀλβίνου καὶ Γάτιου Πλατωνικοὶ διορίζουν, ποσαχῶς δογματίζει Πλάτων, καὶ οἱ διχῶς, ἢ ἐπιστημονικῶς, ἢ εἰκαστο- λογικῶς, καὶ οὐ καθ' ἓνα τρόπον οὐδὲ ὡς μίαν ἀκρι- βειαν τῶν παντοίων ἐχόντων λόγων, εἴτε περὶ τῶν ὄντων εἴτε περὶ τῶν διὰ γενέσεως ὑφισταμένων, ἀλλ' ἤπερ ἔχει τὰ πράγματα, ταύτη καὶ τῶν λόγων συνδιηρημένων τοῖς πράγμασι καὶ οὕτως ἐχόντων τοῦ τε ἀκριβοῦς πέρι καὶ τοῦ σαφοῦς περὶ τὰ ὑποκεί- μενα αὐτοῖς πράγματα, ὡς τοὺς μὲν [τοὺς λόγους] λέγειν τῶν δογμάτων τὸ ἀκριβές, τοὺς δὲ τὸ εἰκός. Δεῖ γὰρ ὁμοῖον εἶναι τὸν λόγον τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἂν τὴν φύσιν ἐξηγήσαιτο, ἢ συγγενῶς ἔχων πρὸς αὐτά. Δεῖ γὰρ ὁ τὸ πρᾶγμα συνηρημένως ἐστὶ, τοῦτο εἶναι αὐτὸν ἀνειλιγμένως, ἵνα καὶ ἐκφαίνῃ τὸ πρᾶγμα καὶ ὑφειμένως ἢ τῆς φύσεως αὐτοῦ· τὸν γὰρ τρόπον τοῦτον καὶ τὰ θεῖα αἰτία τοῦ λόγου τὰς τε οὐσίας ἐκφαίνει τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ συμφυῆ πρὸς αὐτά ἐστιν.

Denique Platonis (10) sententiam Tim. p. 41 D vos autem ad id, quod erit immortale, partem atteritote mortalem aliter accepit Albinus cum Attico, aliter Porphyrius. Sic enim Proclus in Tim. p. 311. a. Τί τὸ ἀθάνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ τί

τὸ θνητόν, ἐζητήται παρὰ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐξηγη- ταῖς, καὶ οἱ μὲν τὴν λογικὴν ψυχὴν μόνην ἀθάνατον ἀπολείποντες φθείρουσι τὴν τε ἄλογον ζωὴν σύμπασαν καὶ τὸ πνευματικὸν ὄχημα τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν εἰς γένεσιν ῥοπήν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπόστασιν διδόντες αὐ- τοῖς μόνον τε τὸν νοῦν ἀθάνατον διατηροῦντες ὡς μόνον καὶ μένοντα καὶ ὁμοιούμενον τοῖς θεοῖς καὶ μὴ φθει- ρόμενον, ὡς περ οἱ παλαιότεροι καὶ ἔπειθαι τῇ λέξει κρίναντες, δι' ἧς ὁ Πλάτων φθείρει τὴν ἄλογον, θνη- τὴν αὐτὴν καλῶν, τοὺς Ἀττικῶς λέγων καὶ Ἀλβίνου καὶ τοιοῦτους τινάς· οἱ δὲ τούτων μετρωότεροι, ὡς περ οἱ περὶ Πορφύριον, καὶ πραότεροι παραιτοῦνται μὲν τὴν καλουμένην φθορὰν κατασκευάζουσι τοῦ τε ὀχή- ματος καὶ τῆς ἀλόγου ψυχῆς, ἀναστοιχειοῦσθαι δὲ αὐτὰ φασὶ καὶ ἀναλύεσθαι τινα τρόπον εἰς τὰς σφαι- ρας, ἀφ' ὧν τὴν σύνθεσιν ἔλαχε, φεράματα δὲ εἶναι ταῦτα ἐκ τῶν οὐρανίων σφαιρῶν, καὶ κατιοῦσαν αὐτὰ συλλέγειν τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ εἶναι ταῦτα καὶ μὴ εἶναι, αὐτὰ δὲ ἕκαστα μηκέτι εἶναι μηδὲ διαμένειν τὴν ιδιότητα αὐτῶν. Cf. infra p. 311. e. (11) ubi ea quæ Proclus dicit, κατὰ Ἀττικῶν καὶ Ἀλβίνου scripta esse nescio quis in margine codicis Augustani annotavit.

Jam quoniam apud veteres in honore atque in pretio fuit Albinus (12), credible est, nos quoque de ejus doctrina melius existimatos fuisse, si plura ipsius ingenii monumenta (13) exstarent. Nunc quum ex ejus scriptis sola supersit Isagoge in Platonis dialogos, in exiguo hoc fortunæ munere facile acquiescimus. Quamquam autem opusculum non sustinet exspectationem, quam titulus ambitiosior movere legentibus possit, tamen res quasdam minime vulgares eo contineri nemo negabit. Primus hanc Isagogen in Platonis dialogos e codice Holsteniano exscriptam in lucem protulit I. A. Fabricius

τούτου μηδὲν εἶναι πέρα ζητεῖν. — (10) Plato Tim p. 41 D. τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς ἀθανάτω θνητὸν προσφαίνοντες. — (11) Proclus in Tim. p. 311. e. ἀλλ' ἄρα τοῦτο, ὃ λέγουσι τινες, οἱ μὲν καὶ διαλύεται τὸ αὐτὸ διὰ τῆς ἀναστοιχειώ- σεως, καὶ διὰ τοῦτο θνητόν τε ἅμα καὶ οὐ θνητόν ἐστιν; ἀλλὰ τοῦτο καὶ καθ' αὐτὸ μὲν ἄπορον· τῆς γὰρ ἐνώσεως ἀπολο- μένης πῶς εἶτι τὸ αὐτὸ διαμένειν φησομεν; οὐ γὰρ ἐστὶ ζωὴν συμφορῆσις ἢ ἄλογος, ἀλλὰ μία ζωὴ πολυειδής· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ οὐράνια ποτὲ μὲν ἀφαιρέσεις, ποτὲ δὲ προσ- θέσεις δέχουσαι διδωσιν, ὃ δὴ παντάπασιν αὐτῶν ἀλλοτριόν ἐστιν. Ἄλλ' ἄρα φαρτὸν [schol. κατὰ Ἀττικῶν καὶ Ἀλβίνου], καὶ ἀπολείψομεν τὴν ζωὴν ταύτην ἅμα τῷ σώματι σκεδαν- νυμένην; Καὶ πῶς αἱ κολάσεις, πῶς δὲ αἱ καθάρσεις, πῶς δὲ αἱ τῶν βίων ἀπέρσεις, αἱ μὲν κατὰ φαντασίαν, αἱ δὲ κατὰ θυμὸν, αἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν; αἱ τε εἰς τὰ ἄλογα τῶν ζώων εἰσδύσεις πῶς; δι' ἀλογίας γὰρ ἡ συναφὴ πρὸς τὸ ἄλογον, ὡς περ διὰ νοῦ πρὸς τὸν νοῦν. Μήποτε οὖν κάλλιον οὕτω λέ- γειν, ὡς περ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος, τὰς μὲν ἀκρότητας τῆς ἀλόγου ζωῆς τὸ πνεῦμα περιέχειν, καὶ εἶναι ταύτας μετὰ τοῦ ὀχήματος αἰθίου, ὡς ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ παρηγμένας, ταύτας δὲ ἐκτεινομένας καὶ μεριζομένας ποιεῖν τὴν ζωὴν

ταύτην, ἣν προσφαίνουσι οἱ νέοι θεοί, θνητὴν μὲν οὖσαν διότι τὸν μερισμὸν τοῦτον ἀποτίθεσθαι ποτε τὴν ψυχὴν ἀνανκαῖον, ὅταν ἀποκαταστῇ τυχοῦσα καθάρσεως, πολυ- χρονιωτέραν δὲ τῆς τοῦ σώματος τούτου ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν καὶ ἐν Ἄιδου καὶ τοὺς βίους αἰρουμένην ἔχειν τὴν τοιαύτην ζωὴν· κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ῥοπήν προσλαμβάνει τὴν θνητὴν ταύτην ζωὴν ἀπὸ τῶν νέων θεῶν. — (12) Ab hoc diversus fuit ejusdem nominis scriptor latinus citatus a Boëthio lib. 2 de musica cap. 12 et Cassiodoro cap. 5 de musica his verbis : Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re compendiosa brevitate con- stripsit, quem in bibliotheca Romæ nos habuisse atque studiose legisse retinemus. Alios Albinos enumeratos vide apud Fabricium Bibliothecæ Græcæ vol. 111 p. 158 ed. Harl. et Biblioth. Lat. lib. IV pag. 789. — (13) Jacobus Pamelius ad Tertullianum pag. 378 Albinum dicit scripsisse Isagogicum dognatum Platonis et alterum librum de ordine librorum ejusdem, quorum græca exemplaria servantur Romæ in bibliotheca Vaticana et Venetiis ad S. Antonium. Sed allicrum illud opusculum inspicere mihi

anno 1707 inseruitque Bibliothecæ Græcæ volumini secundo (14), deinde iterum edidit I. F. Fischerus una cum Platonis Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone Lipsiæ anno 1783 (15), postremo C. I. Chr. Schneiderus secundum codicem Lobcovicianum emendatam publicavit Vratislaviæ anno 1852 (16). Hi omnes,

quantum in ipsis situm erat, scriptoris verba castigarunt multumque ei profuerunt. Sed requirebatur accuratior recensio, qua et lacunæ libelli explerentur et menda a viris doctis non animadversa tollerentur. Hanc igitur institui simulque totum libellum latinum feci.

non licuit. — (14) Legitur pag. 44-50 cum Io. Anton. Winckleri interpretatione latina. — (15) Platonis dialogi IV Euthyphro, Apologia, Crito, Phædo. Acced. Albini Isagoge in ejusdem dialogos etc. Gr. ad fidem codicum manuscriptorum Tubing. August. aliorumque et librorum editorum veterum recensuit, animadversionibus illustra-

vit, tertium edidit Ioannes Frid. Fischerus. Lipsiæ 1783 apud Schwickertum. — (16) Index scholarum in universitate litterarum Vratislaviensi per hiemem a. 1852 instituendarum. Præcedit Albini libellus a Car. Ern. Chr. Schneidero secundum codicem Lobcovicianum emendatus.

ΑΛΒΙΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ.

α'. Ὅτι ὁ τῶν μέλλοντι ἐντεύξεσθαι τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις προσήκει πρότερον ἐπίστασθαι αὐτὸ τοῦτο, τί ποτέ ἐστιν ὁ διάλογος. Οὔτε γὰρ ἄνευ τέχνης τινὸς καὶ δυνάμειος γεγραμμένοι εἰσίν, οὔτε τεχνικῶς γνωρίσαι βράδιον τῆν γε θεωρίας ἀπειρώς ἔχοντι. Ἀρέσκει δὲ τῶν φιλοσόφῳ περὶ παντὸς οὐτινοσοῦν ὁ τὴν σκέψιν ποιούμενον τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐξετάζειν, ἔπειτα τί τοῦτο ἂ δύναται, καὶ τί μή, πρὸς ὅ, τι ὁ τε χρήσιμον πέφυκε καὶ πρὸς ὅ μή. Λέγει δὲ ὧδε· Περὶ παντός, ὃ καὶ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι· εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ἢ ἡ βουλή, ἢ περὶ ὅ τοῦτο ἁμαρτάνειν ἀνάγκη· τοὺς δὲ πολλοὺς λέληθεν ὅτι οὐκ ἴσασι τὴν οὐσίαν ἐκάστου. Ὡς οὖν εἰδότες ὁ οὐ ἰδιομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως, προελθόντες δὲ τὸ εἶκος ἀποδιδοῦσιν· οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς οὔτ' ἄλλοις ἡμολογοῦσιν. Ὅτι οὖν μὴ τοῦτο πάθωμεν ἐντυγχάνοντες τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις, αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ ἔφη, σκεψώμεθα, τί ποτέ ἐστιν ὁ διάλογος. Ἔστι ἰ τοῖν οὐκ ἄλλο τι, ἢ λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως συγκείμενος περὶ ἰ τινος τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων πραγμάτων μετὰ τῆς πρεπούσης ἡθοποιίας τῶν παραλαβανομένων προσώπων καὶ τῆς κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς.

(Scripti : * ΑΛΒΙΝΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ cum codice Holsteaniano; ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

I. Platonis dialogos lecturum decet prius nosse hoc ipsum, quid tandem sit dialogus. Neque enim sine arte quadam et facultate scripti sunt, neque sollerter declarare facile est artis præceptorum imperito. Placet autem philosopho, quacunq̄ue rem consideret, naturam ejus inquirere, tum quid possit vel non possit, quemque usum præbeat et quem non præbeat. Sic autem ait : In omnibus, o puer, unicum principium iis qui bene consulere volunt, est cognitum habere, quid illud sit, de quo deliberatur, quidquid id est, vel in eo errare necesse est; plerosque vero latet, se singularum rerum naturam ignorare. Tanquam igitur scientes in disceptationis principio non constituunt id de quo disputaturi sunt, procedentes vero justam quasi pœnam solvunt, ut nec sibi nec aliis

ALBINI

ISAGOGĒ IN PLATONIS

DIALOGOS.

BIBLION. ΑΛΒΙΝΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΣ codex Lobcovicianus. — ὁ ὅτι cod. Holst.; reliqui omittunt. — ὁ οὔτισοῦν cod. L.; οὔτινος οὖν cod. H. — ὁ τοῦτο cod. H; οὔτος cod. L., sed in margine τοῦτο a m. sec. — ὁ ὅ, τι; codd. ὅ, τί. — ὁ περὶ οὗ ἂν ἢ ἡ βουλή ex Plat. Phædr. p. 237; περὶ οὗ ἂν ἡ βουλή ἢ cod. L.; περὶ οὗ ἂν βουλή ἢ cod. H — ὁ ἢ περὶ cum Fischero; παρὰ codd. — ὁ οὐ διομολογοῦνται cod. L. et Plato l. c; οὐδὲ ἡμολογοῦντες cod. H. — ὁ ποτέ cod. L.; ποτ' H. — ὁ διάλογος. Ἔστι cod. L; διάλογος, οὐδὲ γὰρ ἄνευ τέχνης τινὸς καὶ δυνάμειος εἰσι γεγραμμένοι. Ἔστι cod. H. — ὁ συγκείμενος περὶ τινος cod. H; συγκείμενός τινος. —)

β'. Λόγος μὲν οὖν εἶναι ὁ λέγεται ὁ διάλογος, καθάπερ ὁ ἄνθρωπος ζῶν. Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ μὲν ἐνδιάθετος, ὁ δὲ προφορικός, ἀκουσόμεθα τοῦ προφορικοῦ, καὶ ἔπει τούτου ὁ μὲν ἐστὶ κατὰ διεξοδὸν λεγόμενος, ὁ δὲ κατ' ἐρώτησιν ὁ καὶ ἀπόκρισιν, ἴδιον τοῦ διαλόγου ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις· ὅθεν ὁ λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως εἶναι λέγεται. Τὸ δὲ περὶ τινος τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων πραγμάτων πρόκειται, διότι οἰκεῖαν εἶναι δεῖ τὴν ὑποκειμένην ὕλην τῶν διαλόγων. Ἀστὴ δὲ ἐστὶν ἡ πολιτικὴ καὶ φιλόσοφος. Ὡς γὰρ τῆ τραγωδία καὶ ὄλως τῆ ποιήσει

consentanea loquantur. Ne igitur nobis hoc accadat Platonis dialogos legentibus, id ipsum, quod dicebam, consideremus, quid tandem sit dialogus. Est ergo nihil aliud quam sermo constans ex quæstione et responsione de rebus civilibus vel philosophicis, ita ut mores decentes personis assumtis tribuantur, et congruens orationis adhibeatur compositio.

II. Sermo de dialogo dicitur, ut de homine animal. Quum vero sermo alius animo conceptus, alius enuntiativus sit, ore prolatus intelligemus, et quoniam hic partim continua oratione procedit, partim quæstione et responsione constat, proprie dialogi fiunt interrogando et respondendo, unde sermo ex quæstione et responsione constare perhibetur. Verba de rebus civilibus vel phi-

είκεια βλη ὑποβίβηται τῶν μύθων, οὕτω ^c τῷ διαλόγῳ ἢ φιλόσοφος, τοῦτ' ἔστι τὰ πρὸς τὴν ^d φιλοσοφίαν. Τὸ δὲ μετὰ τῆς πρεπούσης ἠθοποιίας τῶν παραλαμβανομένων προσώπων διαφόρων ^e ἐν τοῖς λόγοις ὄντων τὸν βίον, τῶν μὲν φιλοσόφων, τῶν δὲ σοφιστικῶν, τὰ οἰκεία ἤθη δεῖ ἐκάστῳ ἀνατιθέσθαι, τῶ μὲν φιλοσόφῳ τὸ γενναῖον καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ φιλόληθες, τῶ δὲ σοφιστικῶ τὸ ποικίλον καὶ τὸ παλιμβολον καὶ τὸ φιλόδοξον, τῶ δὲ ἰδιωτικῶ τὸ οἰκεῖον. Ἐπὶ τούτοις φησὶ καὶ περὶ τῆς ^f κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς, καὶ μάλα εἰκότως. Ὡς γὰρ τῇ τραγωδίᾳ καὶ τῇ κωμῳδίᾳ τὸ οἰκεῖον μέτρον δεῖ παρεῖναι ^g καὶ τῇ λεγομένη ἱστορίᾳ τὸ πλάσμα, οὕτω ^h καὶ τῷ διαλόγῳ τὴν οἰκείαν λέξιν καὶ σύνθεσιν, ἔχουσιν ⁱ τὸ ἀττικόν, τὸ εὐχαρι, τὸ ἀπείριτον, τὸ ἀνευδέες.

(Scripsi : ^a εἶναι cum cod. L; vulgo deest. — ^b κατ' ἐρώτησιν cod. H; κατὰ ἐρώτησιν cod. L. — ^c οὕτω; codd. οὕτως. — ^d τὴν cod. L; vulgo deest. — ^e διαφόρων cod. H; διότι διαφόρων διαφόρων cod. L. — ^f περὶ τῆς cum Fabricio; codd. τῆς. — ^g δεῖ παρεῖναι καὶ τῇ cod. L; δεῖ (προσάπτεσθαι καὶ τῇ) Fabr.; δεῖ (καὶ τῇ) Fisch. — ^h οὕτω; codd. οὕτως. — ⁱ σύνθεσιν, ἔχουσιν cod. L; σύνθεσιν ἔχειν vulgo. —)

γ'. Εἰ δὲ τις λεγόμενος λόγος μὴ, καθάπερ εἶπον, εἰδοποιούμενος, ἀλλ' ἐνδεὴς ὢν τούτων, λέγοιτο εἶναι διάλογος, οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοιτο ^a. Οὕτω τὸ παρὰ τῷ Θεουκιδίδῃ ^b λεγόμενον ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων εἰδοποιεῖν τὴν ιδιότητα τῶν διαλόγων οὐ φήσομεν εἶναι διάλογον ^d, ἀλλὰ μάλλον δύο δημηγορίας κατ' ἐνθύμησιν ἀλλήλαις ^e ἀντιγεγραμμένας ^f. Ἐπει οὖν ^g, τι ποτὲ ἔστιν ὁ διάλογος, τεθεωρήκαμεν, περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ τοῦ κατὰ Πλάτωνα διαλόγου ἰδωμεν,

τοῦτ' ἔστι περὶ τῶν χαρακτήρων, πόσοι τέ εἰσιν οἱ ἀνωτάτω, καὶ πόσοι ἐκαίτων ὑποδικαιρεθέντες εἰς τοὺς ἀτόμους ἀπέβησαν ^g.

(Scripsi : ^a λέγοιτο. Οὕτω cum cod. H; λέγοιτο οὕτος cod. L. — ^b τῷ Θεουκιδίδῃ cod. L; Θεουκιδίδῃ cod. H. — ^c ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων cum Schneidero; vulgo τῶν δυναμένων. — ^d οὐ φήσομεν εἶναι διάλογον cod. L; vulgo hæc desiderantur. — ^e ἀλλήλαις cod. L; ἀλλήλοις cod. H. — ^f ἀντιγεγραμμένας cod. L; ἀναγεγραμμένας cod. H. — ^g ἀπέβησαν; codd. ἐστήσαντο. —)

δ'. Περὶ μὲν οὖν χαρακτήρων ἐν τοῖς ἐξῆς ^a τελεώτατα μετὰ ὑπογραφῆς εἰρήσεται· ἐνθάδε δὲ γνωστότον τοσοῦτον περὶ τῶν ἀνωτάτω χαρακτήρων, ἔτι δύο ὄντων, ὀφηγητικῶ καὶ ζητητικῶ, ὁ μὲν ὀφηγητικὸς ἤρμοσται πρὸς διδασκαλίαν καὶ πρᾶξιν καὶ ἀπόδειξιν ^b τοῦ ἀληθοῦς, ὁ δὲ ζητητικὸς πρὸς γυμνασίαν καὶ ἀγῶνα καὶ ἐλεγγον τοῦ ψεύδους, καὶ ἔτι ὁ μὲν ὀφηγητικὸς τῶν πραγμάτων στοχάζεται, ὁ δὲ ζητητικὸς τῶν προσώπων.

(Scripsi : ^a ἐν τοῖς ἐξῆς τελεώτατα μετὰ ὑπογραφῆς εἰρήσεται· ἐνθάδε δὲ γνωστότον τοσοῦτον περὶ τῶν ἀνωτάτω χαρακτήρων e cod. L; vulgo hæc desunt. Cæterum δὲ post ἐνθάδε a secunda manu in cod. additum est. — ^b καὶ ἀπόδειξιν e cod. L; vulgo desiderantur. —)

ε'. Τῶν μὲν οὖν τοῦ ^a Πλάτωνος διαλόγων ὑπάγονται τῷ μὲν φυσικῶ ὁ Τίμαιος, τῷ δὲ ἠθικῶ ^b ἢ Ἀπολογία ^c, τῷ δὲ λογικῶ Θεάγης, Κρατύλος, Λύσις, Σοφιστής, Λάχης, Πολιτικός, τῷ δὲ ἐλεγκτικῶ Παρμενίδης, Πρωταγόρας, τῷ δὲ πολιτικῶ Κρίτων, Πολιτεία ^d, Φαίδων, Μένως, Συμπόσιον, Νόμοι, Ἐπιστολαί, Ἐπινομίαι, Μενέξενος, Κλειτοφῶν, Φίληθος,

iosophicis adjecta sunt, idcirco quia aptum dialogi argumentum esse debet, quod est civile et philosophicum. Quemadmodum enim tragœdiæ vel omnino poesi congruens subest materia ex fabulis deprompta : sic dialogi materia ex philosophia sive rebus philosophicis petitur. Porro additur : ut mores decentes personis assumtis tribuantur. Quum enim in colloquiis pro vitæ ratione variæ sint ac diversæ personæ, aliæ philosophorum, sophistarum aliæ, suos cuique mores assignari oportet; philosopho ingenuitatem, simplicitatem, veritatis amorem : sophistæ contra calliditatem, inconstantiam, gloriæ cupiditatem, denique privato rei domesticæ studium. Postea monetur et de accurata orationis compositione adhibenda, haud injuria sane. Nam quomodo tragœdiæ vel comœdiæ conveniens metrum aptari debet et historiæ congruenter efficta oratio : sic suam etiam dialogo dictionem et compositionem inesse oportet, quæ habeat incorruptam atticæ sermonis integritatem, gratiam, simplicitatem, copiam.

III. Quodsi sermo quidam, qui hanc quam memoravi

speciem non habet, sed illa destitutus nihilominus dicitur dialogus, non recte id fiat. Sic quæ apud Thucydidem ab iis qui dialogorum proprietatem effingere non possunt dicuntur, non appellabimus dialogum, sed potius duas orationes contrarii argumenti invicem oppositas. Postquam igitur, quidnam sit dialogus, perspeximus, differentiam quoque dialogorum Platonicorum consideremus, hoc est genera formasque eorum, quot sint summa eorum genera, et quot illorum genera subdivisa in formas individuas distribuuntur.

IV. De generibus igitur deinceps plenissime adumbrata rei imagine dicitur; hic vero id tantum de summis generibus iudicandum est, ex duplici isto quorum alterum in narrando, alterum in inquirendo versatur, prius illud ad docendum et agendum et ad veri demonstrationem accommodatum esse, posterius ad exercitationem et controversias et ad opinionum levitatem confutandam; præterea formam explicatricem ad res fere, exploratoriam ad personas pertinere.

V. E Platonis dialogis referuntur ad naturalem sapien-

τῶ δὲ πειρατικῷ Εὐθύφρων, Μένων, Ἴων, Χαρμίδης, τῶ δὲ μαιευτικῷ Ἀλκιβιάδης, τῶ δὲ ἀνατρεπτικῷ Ἴππίας, Εὐθύδημος; Γοργίας.

(Scripsi : ^a τοῦ Πλάτωνος cum cod. H; Πλάτωνος cod. L. — ^b ὁ Τίμαιος, τῶ δὲ ἠθικῷ cod. H; τῶ δὲ ἠθικῷ ὁ Τίμαιος habebat cod. L. ante correctionem. — ^c ἡ Ἀπολογία cod. H; Ἀπολογία cod. L. — ^d Πολιτεία cod. L; vulgo deest. —)

ζ'. Ἐπεὶ οὖν τεθεωρήκαμεν τὴν διαφορὰν αὐτῶν, ὡς πέφυκε γίνεσθαι, καὶ τοὺς χαρακτήρας, ἐπὶ τούτοις λέγωμεν, ἀπὸ ποίων διαλόγων δεῖ ἀρχομένους ἐντυγχάνειν τοῦ Πλάτωνος λόγῳ. Διάφοροι γὰρ δόξαι γιγνώσκονται. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Ἐπιστολῶν ἀρχονται, οἱ δὲ τινες ἀπὸ τοῦ Θεάγου. Εἶσι δὲ οἱ ^a κατὰ τετραλογίαν διελόντες αὐτοὺς καὶ τάττουσι πρώτην τετραλογίαν περιέχουσαν τὸν Εὐθύφωνα καὶ τὴν Ἀπολογία καὶ τὸν Κρίτωνα καὶ τὸν Φαίδωνα· τὸν μὲν οὖν Εὐθύφωνα, ἐπεὶ καὶ ἀπαγγέλλεται ^b τῷ Σωκράτει ἐν αὐτῷ ἢ δικῆ· τὴν δὲ Ἀπολογία, ἐπεὶ ^c ἀναγκαῖον αὐτῷ ἀπολογησασθαι· ἐπὶ τούτοις τὸν ^d Κρίτωνα, διὰ τὴν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ διατριβήν· ἔπειτα τὸν Φαίδωνα, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ τέλος τοῦ βίου λαμβάνει ὁ Σωκράτης. Ταύτης ^e τῆς δόξης εἰσι Δερκυλλίδης καὶ Θράσυλλος. Δοκοῦσι δὲ μοι προσώποις καὶ βίων περιστάσεσιν ἠθελήκεναι τάξιν ἐπιθεῖναι· ὅ ἐστι μὲν ἴσως χρῆσιμον πρὸς ἄλλο τι, οὐ μὲν πρὸς ὃ ἡμεῖς νῦν βουλόμεθα· βουλόμεθα δὲ τὴν ^f ἀρχὴν καὶ διάταξιν διδασκαλίας τῆς κατὰ σοφίαν εὑρεῖν. Φαμέν οὖν Πλάτωνος λόγου μὴ εἶναι μίαν καὶ ὠρισμένην ἀρχήν,

εἰκέναι γὰρ αὐτὸν τέλειον ὄντα τελείῳ σχήματι κύκλου. Ὡσπερ οὖν κύκλου μία καὶ ὠρισμένη οὐκ ἔστιν ἀρχή, οὕτως οὐδὲ τοῦ λόγου ε.

(Scripsi : ^a οἱ cum cod. L; vulgo οἱ. — ^b ἀπαγγέλλεται cod. L; vulgo ἐπαγγέλλεται. — ^c ἐπεὶ cod. H; ἐπειδὴ cod. L. — ^d ἀπολογησασθαι· ἐπὶ τούτοις τὸν Κρίτωνα cod. L; vulgo ἀπολογησασθαι ἐπὶ τούτοις. Τὸν Κρίτωνα. — ^e ταύτης τῆς cod. L; τῆς cod. H. — ^f βουλόμεθα δὲ τὴν cod. H; δὲ cod. L. — ^g τοῦ λόγου cod. L; διὰ τοῦ λόγου vulgo. —)

ζ'. Οὐ μὲν διὰ τοῦτο ὀπισθοῦν καὶ ὡς ἔτυχεν ἐντευξόμεθα αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ εἰ δύο κύκλον γράφειν ἀφ' ὀπινοσῶν ^a σημείου ἀρχόμενος τις γράφει τὸν κύκλον, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἂν ἔχη εὐχερέστατα πρὸς τὸ γράφειν. Οὕτως οὐ κατὰ τύχην ^b, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἂν ἕκαστος ἡμῶν σχέσεως ἔχη πρὸς τὸν λόγον, ἀρχόμενος ^c ἐντεῖξεται τοῖς διαλόγοις. Σχέσεις δὲ πλείους καὶ διάφοροι εἰσὶν ἡμῶν πρὸς τὸν λόγον. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὅσον εὐφυῆς, ἀφυῆς· ἢ δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ὅσον ὄραν ἔχων τοῦ φιλοσοφεῖν ἢ παρηθηκῶς ^d· ἢ δὲ κατὰ προαίρεσιν, ὅσον φιλοσοφίας ἢ ἱστορίας· ἢ ἐνεκα· ἢ δὲ κατὰ ἔξιν ^e, ὅσον προτετελεσμένους ἢ ἀμαθῆς· ἢ δὲ κατὰ τὴν ὕλην, ὅσον ἐνασχολῶν φιλοσοφία ἢ περιελκόμενος ὑπὸ τῶν περιστάσεων ^f.

(Scripsi : ^a ὀπινοσῶν cum cod. L; ὀπινοσῶν cod. H. — ^b ἀλλ' ἀφ' οὗ ἂν ἔχη εὐχερέστατα πρὸς τὸ γράφειν. Οὕτως οὐ κατὰ τύχην addidi; vulgo hæc desiderantur. — ^c λόγον, ἀρχόμενος cod. H; λόγον ἀρχόμενος cod. L. — ^d παρηθηκῶς cod. L;

tionem Timæus, ad moralem philosophiam Apologia, ad rationalem Theages, Cratylus, Lysis, Sophista, Laches, Politicus. Ad redarguendi rationem spectant Parmenides et Protagoras : Criton vero, Respublica, Phædo, Minos, Convivium, Leges, Epistolæ, Epinomis, Menexenus, Clitophon, Philebus ad prudentiam civilem. In tentatione versantur Euthyphron, Meno, Ion, Charmides; in obstetricia quasi institutione Alcibiades, in confutatione Hippias, Euthydemus, Gorgias.

VI. Postquam igitur, qualis fere sit dialogorum differentia quæque illorum genera sint et formæ, consideravimus, insuper exponamus, a quibus dialogis ad Platonis lectionem accessuros initium ducere oporteat. Est enim quædam hominum de hac re dissensio. Quidam videlicet ab epistolis, nonnulli a Theage ordiuntur. Sunt etiam qui Platonis dialogos in tetralogias digerentes primam ponant illam, quæ Euthyphronem, Apologiam, Critonem et Phædonem continet; Euthyphronem quidem, quia Socratem in jus vocatum perhibet; Apologiam, ob necessariam adversus allatas criminationes defensionem; præterea Critonem, propter disputationem in carcere habitam; deinde Phædonem, quia in illo Socrates ad vitæ exitum vocatur. Hujus quidem sententiæ Dercyllides sunt et Thrasyllus, qui mihi personas videntur va-

riosque vitæ eventus ordinare voluisse, quod ad aliud quid fortasse prodest, sed nihil facit ad hoc quod nos in præsentii quærimus. Nunc enim initium et ordinem disciplinæ, quæ in sapientia versatur, invenire studeamus. Quapropter affirmamus sermonum Platoniorum unum definitumque initium non esse, sed ipsos per se perfectos integri perfectique circuli figuræ esse simillimos. Ut igitur circuli nullum certum ac definitum est principium, ita nec sermonum sive dialogorum Platoniorum.

VII. Neque tamen propterea utcunque ac temere illorum lectionem auspicabimur. Neque enim quisquam, si circulum scribi oporteat, a quolibet puncto orsus orbem ducat, sed ab eo a quo ad ducendum promptissimus sit. Sic non forte fortuna, sed ut quisque libros hosce lecturus affectus erit, ita ad alios quoque dialogos legendos primum se conferet. Verum ad dialogorum rationem habitus nostri plures sunt ac diversi. Differunt autem inter se alii natura, ut ingeniosi et hebetes; alii ætate, ut sapientiæ studiis maturi aut longius ætate proveci; alii instituto, ut qui philosophiam discunt aut in historia cognoscenda versantur; alii facultate, ut eruditi aut incruditi; alii materia, ut philosophiæ studiosi aut cura rerum, quæ incidunt, districti.

παραδεηκώς cod. H. — ° ἡ ἱστορίας cod. L; και ἱστορίας cod. H. — ° ἔνεκα· ἡ δὲ κατὰ ἔξιν cod. L; ἔνεκα ἔξιν cod. H. — ° ἡ ἀμαθής cod. L; και ἀμαθής cod. H. — ° περιστάσεων codd., πολιτικῶν περιστάσεων Fischerus. —)

η'. Ὁ μὲν οὖν κατὰ φύσιν εὖ πεφυκώς, και κατὰ τὴν ἡλικίαν ὄραν ἔχων τοῦ φιλοσοφεῖν, και κατὰ τὴν προαίρεσιν ἔνεκα τοῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκήσῃαι προσιών τῷ λόγῳ, και κατὰ τὴν ἔξιν προτετελεσμένος τοῖς μαθήμασι, και ἀφειμένος ἀπὸ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ἀρξεται ἀπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου πρὸς τὸ τραπήναι και ἐπιστραφήναι και γῶναι, οὗ δεῖ τὴν ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι, ὡσπερ πρὸς παράδειγμα καλὸν ἰδεῖν, τίς ἐστὶν ὁ φιλόσοφος, και τίς αὐτοῦ ἡ ἐπιτήδευσις, και ἐπὶ ποία ὑποθέσει ὁ παρ' αὐτῷ λόγος προσάγεται. Δεήσει τῷ Φαίδωνι ἐξῆς ἐντυγχάνειν· λέγει γὰρ ἐν τούτῳ, τίς ἐστὶ φιλόσοφος και τίς ἐστὶν ἡ αὐτοῦ ἐπιτήδευσις °, και ἐπὶ ὑποθέσει τοῦ θανάτου εἶναι τὴν ψυχὴν δεισι ° τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Μετὰ τοῦτο τῇ Πολιτείᾳ δέοι ἐντυγχάνειν· ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς πρώτης παιδείσεως ° ὑπογράφει πᾶσαν τὴν παιδείαν, ἣ χρώμενος ἀφίκοιτο ἂν τις ἐπὶ τὴν τῆς ἀρετῆς κτήσιν. Ἐπει δὲ καὶ ἐν γῶναι τῶν θεῶν γενέσθαι, ὡς δύνασθαι κτησάμενον τὴν ἀρετὴν ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς, ἐντευζόμεθα ° τῷ Τιμαίῳ· αὐτῇ γὰρ τῇ περὶ τὴν φύσιν ἱστορίᾳ ἐντυγχάνοντες και τῇ λεγομένῃ θεολογίᾳ και τῇ τῶν δλων διατάξει ἐποψόμεθα ° τὰ θεῖα ἐναργῶς.

(Scripsi : ° κατὰ cum cod. L; μετὰ cod. H. — ° αὐτοῦ ἡ ἐπιτήδευσις cod. L; vulgo οὗτοῦ ἐπιτήδευσις. — ° ἡ αὐτοῦ ἐπιτήδευσις cum Fabricio; ἡ τε ἐπιτήδευσις cod. L; ἡ ἐπιτήδευσις cod. H. — ° δεισι cum Schneidero; διήγησι codd. — ° παιδείσεως cod. H; γένεσεως cod. L. — ° ἐπεὶ δὲ δὲ cod. L; ἐπειδὴ δὲ δὲ cod. H. — ° ἐντευζόμεθα; codd. ἐντευζόμεθα. — ° τὴν φύσιν cod. L; φύσιν cod. H. — ° ἐποψόμεθα; cod. L. ἀντοψόμεθα; cod. H ἂν; Fabr. ἀν[αμνήσομεν.])

θ'. Ἐτι ° δὲ τις και ἐν κεφαλῶνι δύναιτ' ἂν ° κατιδεῖν τὴν προσήκουσαν τάξιν τῶν διαλόγων τῇ κατὰ Πλάτωνα διδασκαλίᾳ ὁ τὰ Πλάτωνος αἰρούμενος °. Ἀναγκαίου γὰρ ὄντος θεατὰς γενέσθαι και τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς και τῶν θεῶν, και τῶν θεῶν αὐτῶν, και τοῦ καλλίστου νοῦ τυχεῖν, δεῖ πρῶτον μὲν ἐκκαθῆραι ° τὰς ψευδεῖς δόξας τῶν ὑπολήψεων· οὐδὲ γὰρ οἱ ἱατροὶ νενομίκασι πρότερον τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαῦσαι τὸ σῶμα δύνασθαι, εἰ μὴ τὰ ἐμποδίζοντα ἐν τούτῳ τις ἐκβάλῃ· μετὰ δὲ τὸ ἐκκαθῆραι ° ἐπαγεῖραι και προκαλεῖσθαι δεῖ τὰς φυσικὰς ἐννοίας και ταύτας ἐκκαθαίρειν, και εὐκρινεῖς ἀποφαίνειν ὡς ἀρχάς. Ἐπὶ τούτοις ὡς προκατεσκευασμένης τῆς ψυχῆς, δεῖ αὐτῇ τὰ οἰκεία ἐμποιεῖν δόγματα, καθ' ἃ τελειοῦται. Ταῦτα δὲ ἐστὶ φυσικὰ και θεολογικὰ και τὰ ἠθικὰ και πολιτικὰ. Ἴνα δὲ ° τὰ δόγματα μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀναπόδραστα °, δεήσει ἀποδοθῆναι ° τῷ τῆς αἰτίας λογισμῷ, ἵνα τις βεβαίως ἐχῆται ° τοῦ προκειμένου σκοποῦ. Ἐπὶ τούτοις δεῖ πεπορισθαι ° τὸ ἀπαρλόγιστον, ἵνα μὴ ὑπὸ τινος σοφιστοῦ παρενεχθέντες τρέψωμεν ἐπὶ τὰ χεῖρω τῇ ἑαυτῶν διάνοιαν °. Ἴν' οὖν ἐκβάλωμεν ° τὰς ψευδεῖς δόξας, δεήσει ἐντυγχάνειν Πλάτωνος τοῖς τοῦ πειραστικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις, ἔχουσι τὸ ἐλεγκτικὸν και τὸ λεγόμενον καθαρτικόν. Ἴνα δὲ τις τὰς φυσικὰς ἐννοίας εἰς φῶς προκαλέσαιο °, τοῖς τοῦ μαιευτικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον. Ἴνα δὲ τις τὰ οἰκεία ° δόγματα παραλάβῃ, τοῖς τοῦ ὑφηγητικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον, εἰ γε ἐν τούτοις ἐστὶ μὲν τὰ φυσικὰ δόγματα, ἐστὶ δὲ και τὰ ἠθικὰ και τὰ πολιτικὰ και οἰκονομικά, ὧν τὰ μὲν ἐπὶ θεωρίαν ° και τὸν θεωρητικὸν βίον ἔχει τὴν ἀναφορὰν, τὰ δὲ ἐπὶ πρᾶξιν και τὸν πρακτικὸν βίον, ἀμφω δὲ ταῦτα ἐπὶ τῷ ὁμοιωθῆναι θεῷ. Ἴνα δὲ τὰ ἐντεθέντα ° ἀφουκτα ἡμῖν ὑπάρχῃ, τοῖς τοῦ λογικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις, ὄντος και αὐτοῦ ζητητικοῦ, δεήσει ἐντυγχάνειν. Ἐχουσι γὰρ τὰς τε διαιρητικὰς και δριστικὰς μεθόδους και πρὸς γε

VIII. Qui igitur tum bono ingenio et ætate philosophiæ matura est, tum ex instituto idcirco Platonem legere aggreditur, ut virtutem exerceat, nec non variarum disciplinarum facultatem jam consecutus est, neque ullam reipublicæ partem suscepit, ab Alcibiade principium ducet, ut illuc advertatur et referatur animus, atque intelligat, quantum curæ ac diligentiæ adhibendum sit ad pulcherrimum exemplar assequendum, quis sit philosophus, quæ ejus industria et in qua re sermones ipsius versentur. Phædonem deinceps legi oportebit, in quo docet Plato, quisnam philosophus sit, quod ejus studium, et de animi immortalitate disputans longum de illo habet sermonem. Post hæc libros de republica evolvere decebit, quoniam in illis a prima institutione orsus omnem depingit doctrinam, qua quisquis utitur virtutem

adipisci possit. Quum vero etiam divinarum rerum cognitio paranda sit, ut virtutis compos itis assimilari queat, Timæum adire fas erit, in quo historiam naturalem ac theologiam et universi descriptionem cognoscentes res divinas clare intuebimur.

IX. Præterea Platonice philosophiæ futurus sectator summatim etiam possit congruentem dialogorum ordinem ex philosophi doctrina cognoscere. Quum enim contemplatores animi nostri, rerum divinarum, ipsorum denique deorum evadere debeamus, et bonam mentem nobis comparare: primum quidem animus a præsumtarum opinionum commentis purgandus erit; neque enim medici prius corpus e sumtis cibis quidquam commodi consequi posse existimant, quam impedimenta ex illo fuerint ejecta; peracta vero purgatione tum notiones menti inisi-

ἀναλυτικὰς καὶ συλλογιστικὰς, δι' ὧν τὰ μὲν ἀληθῆ ἀποδείκνυται, τὰ δὲ ψευδῆ ἐλέγχεται. Πρὸς δὲ τοῦτοις, ἐπεὶ δεῖ καὶ ἀπαραλογιστοὺς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν εἶναι, τοῖς τοῦ ἐπιδεικτικοῦ καὶ ἀνατρεπτικοῦ χαρακτήρος ἡ διαλόγοις ἐντευξόμεθα, ἐν οἷς ἔστιν ἡ ἐκμαθεῖν, ὅπως τε δεῖ ἐπαίειν τῶν σοφιστῶν καὶ ὅπως αὐτοῖς ἢ καὶ ὄντινα τρόπον προσφέρεσθαι κακουργοῦσι περὶ τοὺς λόγους ἂ.

(Scripsi : ἂ ἔτι cum Schneidero; codd. st. — ἃ δύναιτ' ἂν cod. L; δύναιτ' ὄν cod. H. — ἄ δ τὰ Πλάτωνος αἰρούμενος; codd. τῶν τὰ Πλάτωνος αἰρουμένων. — ἅ πρῶτον μὲν ἐκκαθάραι cod. L, nisi quod habet ἐκκαθάραι; πρῶτον ἐκκαθάραι cod. H. — ἖ ἐκκαθάραι cod. H; ἐκκαθάραι cod. L. — ἗ καθ' ἂ cod. L; καθὰ cod. H. — Ἐ ἵνα δὲ cum Fabricio; codd. ἵνα — Ἱ ψυχῇ ἀναπόδραστα cod. L; ψυχῇ καὶ ἀναπόδραστα cod. H. — ἰ ἀποδοθῆναι codd.; ἀποδε-

θῆναι Schneiderus. — ἑ ἔχεται cod. H; ἔχη cod. L. — ἑ πεπορίσθαι cod. L; πεπορείσθαι cod. H. — ἓ διάνοιαν cod. H; ἔξιν cod. L. — ἔ ἵν' οὖν ἐκβάλλωμεν cod. L; ἵνα οὖν ἐκβάλλωμεν cod. H. — ἖ προκαλέσαιο cod. L; προκαλέσαιο H. — ἗ ἵνα δέ τις τὰ οικεῖα δόγματα παραλάβῃ (cod. παραβάλη, sed superscripta altera lectione), τοῖς τοῦ ὑφηγητικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γάρ ἔστιν αὐτῶν ἴδιον cod. L; vulgo hæc desiderantur. — Ἐ θεωρίαν cod. L; θεωρίᾳ cod. H. — Ἑ ἐντεθέντα; codd. δεθέντα. — Ἒ πρὸς γε cod. H; πρὸς cod. L. — Ἓ τῶν σοφιστῶν cod. H; σοφιστῶν cod. L. — ἞ ἐπιδεικτικοῦ καὶ ἀνατρεπτικοῦ χαρακτήρος cod. L; ἐπιδεικτικοῦ χαρακτήρος cod. H. — ἠ ἔστιν; codd. ἔστιν. — ἢ ὅπως αὐτοῖς καὶ cod. L; ὅπως καὶ cod. H. — ἢ In cod. L. subscriptum est τέλος τοῦ προλόγου. —)

tas excitari provocarique oportet, tum illas purgari et planas fieri tanquam principia. Post hæc animus quasi præparatus convenientibus formandus est præceptis, quorum ope perficitur; qualia sunt quæ de rebus naturalibus, divinis, moralibus ac civilibus dantur. Hæc vero ut perpetuo animo fixa maneant, par erit revocari ea ad causæ considerationem, ne quis a proposito scopo aberret. Deinde comparanda erit ratio errori non obnoxia, ne a sophista aliquo abducti ad deteriora animum attendamus. Ut igitur falsas opiniones ex animo evellamus, conveniet nos evolvere Platonicos dialogos ad genus tentationis proprium pertinentes, quippe qui in confutatione et purgatione versentur. Sed ad notionem insitas in lucem proferendas lectis dialogis ex obstetricia quasi institutione petitis opus erit; horum enim propria hæc virtus est. Porro ad percipienda comoda præcepta explicatricis formæ dialogorum lectione

egebimus; hoc enim proprium eorum habetur, siquidem placita de rebus naturalibus, moralibus, civilibus, domesticis continent, quorum alia ad contemplationem vitamque contemplativam, alia ad actionem et vitam actuosam referuntur, ad eundem quidem finem utraque, ut deo similes efficiamur. Hæc animo comprehensa ne nobis excidant, pervoluntandi erunt dialogi e rationali philosophia deprompti, qui et ipsi sunt formæ exploratoriæ. Illis videlicet continentur viæ rationesque disserendi tam per divisiones ac definitiones, quam per resolutionem et ratiocinationem, quibus et vera demonstrantur et falsa convincuntur. Præterea quoniam sophistarum etiam rationibus decipi non oportet, demonstrativi et ad confutationem comparati generis dialogos cognoscemus, e quibus disci potest, simul quo pacto audiendi sint sophistæ, simul qua ratione et quomodo cavillationibus eorum occurrere deceat.

DE SALLUSTIO.

Sallustius, Platonicus posterioris ævi philosophus, quem Juliani imperatoris æqualem et amicam fuisse constat, unus sine dubio ex sapientibus illorum temporum hominibus est, cui merito tribuas elegantem de diis et mundo libellum. Etenim in maximo errore versantur viri quidam docti tale opusculum Sallustio Syro, Procli adversario ac Cynicæ institutionis doctori, assignantes. De hoc autem multa tradiderunt Photius Cod. 242 e Damascio in vita Isi-

dori (1) et Suidas v. Σαλλούστιος (2) ἀπήγεν (3), Ἀθηνόδωρος (4), Ζήνων (5) et Μαρκελλίνος (6), testati non solum improborum inimicum, sed etiam acerrimum vitiorum reprehensorem et plebis insectatorem fuisse. Eundem refert Simplicius in Epictetum (7) pag. 90 sua memoria mirum tolerantiae documentum dedisse. Nam vivum carbonem nudo femori impositum sufflasse perhibetur, periculum facturum, quam diu dolorem perpeti posset. Quæ omnia ut Cynico apta sunt :

(1) Photius Cod. 242 e Damascio in vita Isidori : ὁ Σαλλούστιος κινῶν οὐ τὴν εἰθισμένην ὁδὸν ἐπορεύετο τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν κεχαγαμένην πρὸς ἡλεχθὸν τε καὶ λοιδορίαν καὶ τὸν μάλιστα διηκόνον ὑπὲρ ἀρετῆς. Ὑπεδέδετο δ' οὗτος σκανακίαι, ἢ τὰς ἀτικὰς ἱσικρατίδας ἢ τὰ συνήθη σανδάλια περιδεδεμένος· ἐφαίνετο δὲ οὐδέποτε ἐπὶ πλείστον χρόνον οὔτε ἀβρωσῶν τὸ σῶμα, οὔτε ταλαιπωρούμενος τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον εὐλόφῳ αὐχένι τὴν ἀσκησιν ὑπέμεινε, καλὰ καὶ ἀξίπαινα πολιτεύματα, καὶ ὅσα τοιαῦτα φιλανθρωπεύματα. Idem l. c. ὅτι ὁ Σαλλούστιος εἰς τοὺς τῶν ἐντυγχανόντων ὀφθαλμοὺς ἀφορῶν προέλεγεν ἑκάστοτε τὴν βίαν γενησομένην ἑκάστῳ τελευτήν· τὴν δὲ αἰτίαν τῆς προηγουμένης οὐδ' αὐτὸς εἶχε φράζειν. Καίτοι ἐπιεικῶς ἐρωτώμενος τὸ σκοτεινὸν τῶν ὀφθαλμῶν αἰτιάσθαι καὶ ἀχλυῶδες καὶ νοτισμοῦ μεσῶν, οἷον ἐπὶ πίνθεισι ταῖς κόραις αὐταῖς ἐμπερόμενον. Idem l. c. ὁ δὲ Σαλλούστιος οὐκέτι τῷ δικανικῷ, ἀλλ' ἤδη τῷ σοριστικῷ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν· ἐξέμαθε δὲ καὶ τοὺς δημοσίους ἀπαντας τοῦ Δημοσθένους λόγους. Καὶ δὴ λέγειν αὐτὸν ἰκανὸς οὐ τοὺς νέους μιμούμενος σοριστάς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον τόνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμενος. Ἄμειλι καὶ ἔγραψε λόγους οὐ πολὺ τι ἐκείνων λειπομένους, ἀνυπόδετος περιῶν τὴν οἰκουμένην, ὡς φησὶ λόγον, ἀπασαν.— (2) Suidas v. Σαλλούστιος sic : Σαλλούστιος φιλόσοφος, δεξὴν ἀνθρώπου οὐ βῆθιον εἶναι φιλοσοφεῖν ἀλλ' ἀδύνατον· τούτων ἀκούσας ἀπέστρεψε τὸν λόγον, ὡς οὔτε ἀληθῆ λεγόμενον, οὔτε λέγεσθαι ἄξιον. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σαλλούστιος ἤδει, τὸ ἔμῳ εἰπεῖν· οὐ γὰρ διεβίβητο πρὸς φιλοσοφίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ φύσει μισάνθρωπος ἦν, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον ὀχλολοῖδορος, καὶ πᾶσιν ἐπιθέμενος τοῖς ἐμάρτανουσι, καὶ ὁπωσούν ἐκ πάσης προσπάσεως ἐλέγχων ἑκάστους καὶ διακυμωδῶν ἔνιστοι μὲν σπουδάζων, τὰ δὲ πολλὰ τῷ γελῶσι χαίρων ἦθει καὶ φιλοσκώμμοι. Καὶ γὰρ ἦν ὁ Σαλλούστιος εὐτράπελος· ἰκανῶς καὶ σκόπειν ἐφύεστατός τε καὶ προχειρότατος, ἐξαιρέτως μὲν ἔχων αὐτὸς, ἐκ γένους δὲ ἑμῶς τὰς τοιαύτας χάριτας. Ὁ γὰρ τοι πέμπτην ἀρετὴν ὀνομάσας τὴν περὶ θεῶν ὄξαν ἀληθῆ, δοκοῦσαν ἐνεῖναι ποτε τοῖς πονηροτάτοις, Σαλλούστιός ἐστιν. Ἐτι δὲ πρὸς ἔνιστοι τῶν ἀλλοφύλων τὰ μὲν ἄλλα αὐτοῦ ἐπαινοῦντας, ἐν δὲ αὐτῷ λαίπειν εἰρηκότας, μὴ δοξάζειν περὶ θεῶν τὰ αὐτὰ τοῖς πολλοῖς· ἔατε, ἔφη, τοῦτο γὰρ διὰ τὴν Νέμεσιν προσεῖναι μοι· τῷ δὲ Παμπριπίῳ μέγιστον ἤδη δυναμῶν ἐντυχῶν, ἐπειδὴ ἐκείνος ὠραϊζόμενος, τί θεοὶ πρὸς ἀνθρώπους, ἔφη· τίς δέ, ἔφη, οὐκ ὶδεν, ὡς οὐκ ἐγὼ πάποτε θεὸς ἐτενόμην, οὔτε σὺ ἀνθρώπος; Ταῦτα περὶ Σαλλουστίου. Κινώτερον δὲ ἐπιλοσόφει.— (3) Suidas v. ἀπήγεν Σαλλούστιος sic : Οὗτος εἰς Ἀλεξάνδρου ἦκεν Ἀθήνησιν σὺν Ἰσι-

δώρῳ τῷ φιλοσόφῳ. Παράδοξος δὲ ὁ τρόπος Σαλλουστίου πᾶσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν φιλοσοφούντος ἐπὶ τὸ καρτερώτερον, τὰ δὲ παύοντος ἐπὶ τὸ γελιότερον, ἐκότερον οἶμαι πέρα τοῦ μετροῦ. Καὶ δεῖ κρίσεως εἶπερ τινὶ ἄλλῳ, τῷδε τῷ βίῳ. Καὶ δὴ Σαλλούστιος τὰ μὲν πατρῶθεν ὠριμὸν ἀπὸ Συρίας, τὰ δὲ πρὸς μητρὸς Ἑμεσηνὸς ἐγεγόνει. Ὁ πατὴρ δὲ αὐτῷ Βασιλίδης ὀνομάζετο, Θεόκλεια δὲ ἡ μήτηρ. Εὐφύης δὲ ἐπὶ πολλὰ γεγονώς καὶ τὸ ἦθος αὐστηρὸς καὶ φιλότιμος, τὰ μὲν πρῶτα ἐβλεπεν εἰς τὴν πολυάρατον δικανικὴν, καὶ ἐπαιδεύετο λόγοις ῥητορικῶς ὑπὸ Εὐνόιῳ σοριστῇ, τότε ὄντι κατὰ Ἑμεσαν· ὕστερον δὲ οὐκέτι δικανικῷ, ἀλλ' ἤδη τῷ σοριστικῷ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν, καὶ ἐπὶ τούτῳ διεμελέτα τοὺς λόγους, οὐδὲν ἤττον τῆς φύσεως ἐπὶ τοῖς πόνους θαυμαζόμενος· τοὺς μὲν γὰρ δημοσίους τοῦ Δημοσθένους λόγους ἑμὲ πάντας ἐξέμαθεν· ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καὶ λέγειν ἦν ἰκανός, οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμιμούμενος σοριστάς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον πίνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμενος. Ἄμειλι καὶ ἔγραψε τοὺς λόγους, οὐ πολὺ τι ἐκείνων ἐκλειπομένους. Τὸν δὲ ἡμέτερον πολίτην Μαρκελλον, ἑταῖρον τοῦ Εὐνόιου, καὶ τούτων ἐκμαθόντα μὲν ἀπεμνημόνευε τὰ ὀκτὼ βιβλία τῆς Θεουκιδίου ἱστορίας, οὐ μὲν τι καὶ λέγοντα ἔξιον ἀκοῆς· καὶ Νόννον δὲ φασιν ἐκμαθόντα ἐξάκις διὰ τὸν Δημοσθένην, μηδὲ διαραὶ τὸ στόμα δύνασθαι πρὸς γε λόγων ἐπιεικῶν σύνθεσιν. Οὐ γὰρ ἔστι ταῦτον εἰς πληθὺς ἀποστηθίζειν καὶ γράφειν εἰς κάλλος. Ὁ δὲ Σαλλούστιος ἀδρότερον ἤδη ἀπτόμενος τῆς τέχνης, ἐλάττω ἢ καθ' ἑαυτὸν ὑπολαβῶν τὸν Εὐνόιον, ἀπήρην εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπεπειράτο τῶν ῥητορικῶν διδασκάλων.— (4) Suidas v. Ἀθηνόδωρος : ἔτι τῷ Ἀθηνόδωρῳ πάντα παρσκευαστο πρὸς φιλοσοφίαν, τὰ τε ἀπὸ φύσεως καὶ τὰ ἀπὸ τῆς ἐπιεικῆς προαιρέσεως, ὅτι Πρόκλος ἔζη, καὶ διαφανῶς ἐξηγεῖτο τοῖς πλησιάζουσιν. Ὁν ὁ Σαλλούστιος θαυμάζων ἐπὶ σπουδῇ ἔλεγεν, ὅτι πυρὶ ἄρα ἐρῆκε ὁ ἀνθρώπος ἐξάπτοντι πάντα τὰ παρακεῖμενα. Ἄλλ' ὁμῶς ἐπίεισεν Ἀθηνόδωρον μὴ φιλοσοφῆσαι.— (5) Suidas v. Ζήνων Ἀλεξανδρεὺς. Ἦν δὲ καὶ ἑτερος Ζήνων τοῦ Πρόκλου ἑταῖρος κατὰ τὸν χρόνον, τῷ μὲν γένει Περγαμῆνός, τῷ δὲ φύσει καὶ αὐτὸς ἐνδεέστερος τῆ γὰρ πρὸς ἐπιστήμην, ἐπιεικῆς δὲ, καὶ τὰ ἤθη κατηρτημένος. Ὀκότερος δὲ αὐτοῖν ἀφορμὴν τῇ διαστάσει παρέσχετο Σαλλουστίῳ πρὸς τὸν Πρόκλον, οὐκ ἔχω φράζειν.— (6) Suidas v. Μαρκελλίνος. Μαρκελλίνῳ δυνάστῃ Δαλματίας, δεξὴν αὐτόνομος, μετὰ δικαιοσύνης ἐξηγουόμενος τῶν ὑπάρχον· (παρὴν δὲ αὐτῷ καὶ φρόνησις ἰκανὴ, πολιτεύμα καὶ ἀνδρεία θαυμαστῇ μεμελετηκυῖα τὰ πρὸς πόλεμον) συνῆν Σαλλούστιος ὁ φιλόσοφος.— (7) Simplicius Comm. in Epict. Enchir. pag. 90 ed. Salmas. τὸν ἐφ' ἡμῶν Σαλλούστιον, ἀνθρώπου

ita in hujus libelli scriptorem non conveniunt Missum igitur faciamus Sallustium Syrum (8).

Jam vero Juliani sodalis sapientiæ professione clarus et amplissimis honoribus ornatus propterea maxime disputationis de diis et mundo auctor haberi potest, quod neque a Platonica sublimitate neque ab urbana purpuratorum vita abhorret. Hic autem Sallustius, quamvis veterum deorum cultor esset, tamen Julianum imperatorem a cruciandis Christianis deterruit, teste Theodoreto lib. III Hist. c. 11. Atque huic quidem Julianus orationem quartam dedicavit, qua solem laudibus prosequitur. Ad hunc porro quasdam dedit epistolas idem imperator, qui eum anno post Chr. n. trecentesimo sexagesimo secundo ad præfecturam promovit et anno sequenti in consulatum provexit (9). Quid? quod ad hominem nobilissimum contra temeraria Dioscori medici consilia scripsit S. Hilarius Pictaviensis episcopus, de quo editores Benedictini in præfatione ad ejus libros disseruerunt. Denique leges quædam eidem inscriptæ in Codice Theodosiano comparent. Cæterum apud Eunapium in Maximo pro Σαλούστιος reponendum est Σαλούστιος, quod nomen librariorum inscitia apud Codinum in Σαλτίων convertit.

Quemadmodum vero a rhetoribus illustrium virorum facta moresque commemorari et oratione exaggerari solebant: sic Latini Alcimi Alethii scriptis Julianum et Sallustium immortalitati traditos esse, D. Magnus Ausonius in carmine secundo de Professoribus Burdigalensibus prodidit. Verba ejus sunt:

Vivent per omnem posterorum memoriam,
quos tu sacræ famæ dabis.
Et Julianum tu magis famæ dabis
quam sceptræ quæ tenuit brevi.
Sallustio plus conferent libri tui,
quam Consulatus addidit.

Videamus nunc strictim, qualis fuerit philosophus Sallustius. Perspicue nec non subtiliter de prima rerum causa, de diis eorumque simul bonitate simul providentia, de origine mali, de

animo humano ejusque facultatibus, de mundo sempiterno, de animorum post mortem statu aliisque rebus gravissimis disputat, summatim perscribens, quæ Plotinus, Proclus, Porphyrius, Iamblichus amplissimis monumentis commendarunt. Sunt vero illi quos dixi scriptores pro fontibus habendi, unde philosophiæ præcepta maximam partem hausit Sallustius. Itaque dubium est, hujusne plus ad illos cognoscendos, an illorum plus ad hunc intelligendum valeat lectio: illud non dubium, quin a sapientiæ studiosis horum omnium scripta maximo cum fructu pervoluntur. Huc accedit, quod si a quarto capite discesseris, ubi Cornuti et Procli exemplo Sallustius allegorias et fabulas attingit, easque physice et mystice exponere aggreditur, cætera omnia præclare explicasse dicendus est.

Quum igitur nostro tempore crassa Procli et reliquorum ejusdem generis scriptorum volumina melius quam olim edita sint, par erat Sallustium quoque in lucem revocari. Illius autem de diis et mundo libellum a Luca Holstenio emendatum cum ejus annotationibus et Leonis Allatii translatione primus Romæ emisit Gabriel Naudæus anno 1630, quod exemplum repetitum est Lugduni Batavorum 1639. Postea Thomas Galeus hunc philosophum inseruit Opusculis mythologicis, physicis et ethicis Cantabrigiæ 1671 et Amstelodami 1688 divulgatis, gallice vertit Formejus Berolini 1748, germanice Io. Georg. Schultesius Turici 1779. At illi omnes Holstenii recensionem secuti verba scriptoris non castigarunt. Verumenimvero nostra ætate multam operam Sallustio et utilem præbuit Io. Conr. Orellius qui tum plurimis locis correctum tum suis et aliorum animadversionibus illustratum græce et latine Turici anno 1821 publicavit. Sed expetebatur jam accuratior Sallustiani opusculi recensio et nova interpretatio latina, quæ Allatianam diligentia vinceret. Utamque igitur lectoribus exhibui, appositis notis, quibus partim lectionum partim decretorum fontes indicarem.

πεπυρακτωμένον ἐπιθέοντα γυμνῶ τῷ μηρῷ καὶ φουσῶντα αὐτόν, καὶ δοκιμάζοντα ἑαυτὸν μέχρι πόντου δύναται καρτερεῖν. — (8) De aliis Sallustiis vide Io. Alb. Fabricii Bi-

blioth. Græc. lib. VI, cap. X, Tom. XIII pag. 644 (Hamburgi 1726).

ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Κεφ. α'.

Ὅσον δεῖ εἶναι τὸν ἀκροατὴν^α, καὶ περὶ κοινῆς ἔννοιαι.

Τοὺς περὶ θεῶν ἀκούειν ἐθέλοντας δεῖ μὲν ἐκ παιδῶν ἤχθαι καλῶς, καὶ μὴ ἀνοήτοις συντρέφασθαι δόξαις^β. δεῖ δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀγαθοῦ εἶναι^γ καὶ ἔμφρονας, [ἵνα ὀρθῶς]^δ προσέχωσι τοῖς λόγοις· δεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ τὰς κοινὰς ἔννοιαι εἰδέναι. Κοινὰί δὲ εἰσὶν ἔννοιαι^ε, ὅσας πάντες ἄνθρωποι ἐρωτηθέντες ὁμολογήσουσιν· οἷον, ὅτι πᾶς θεὸς ἀγαθός^ε, ὅτι ἀπαθής, ὅτι ἀμετάβλητος· πᾶν γὰρ τὸ μεταβαλλόμενον ἢ ἐπὶ τὸ κρείττον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον^ε. Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὸ χεῖρον, κακύνεται, εἰ δὲ ἐπὶ τὸ κρείττον, τὴν ἀρχὴν ἦν κακόν.

^α ἀκροατὴν] auditorem eorum qui de rebus divinis disserunt informat Proclus Theol. lib. I cap. 2. Vide etiam quæ Plato in fine libri V de Rep. et principio VI disputat de ingenio studiosque veri philosophi. Adde Alcinoum cap. 1 et Plotinum Ennead. lib. III cap. 3. — ^β ἀνοήτοις δόξαις] i. e. fabulis. Vide Plat. lib. II de Rep. — ^γ ἀγαθοῦ εἶναι] Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 11 ὁ δ' αὖ τῶν προκειμένων δογματικῶν ἀκροατῆς ταῖς μὲν ἠθικαῖς ἀρεταῖς κεκοσμημένος ὑποκείσθω, καὶ πάντα τὰ ἀγενῆ καὶ ἀνάρμιστα τῆς ψυχῆς κινήματα τῷ τῆς ἀρετῆς λόγῳ καταδησάμενος, καὶ πρὸς ἐν τὸ τῆς φρονήσεως εἶδος ἀρμόσας. Μὴ καθαρῶ γὰρ (φησὶ Σωκράτης) καθαρῶ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ. Cf. Alci-

Cap. I.

Qualem oporteat esse auditorem, et de communi notione.

Qui de diis sermones audire cupiunt, eos a pueris liberati doctrina satis excoltos esse oportet, nec vanis opinionibus postmodum infici: natura etiam bonos et prudentes esse decet, ut dictis aures præbeant, denique communes notiones habere convenit. Sunt autem communes notiones, quas omnes homines rogati confitebuntur, verbi causa quemlibet deum bonum esse, impatibilem, immutabilem. Quodcumque enim mutatur, aut in

SALLUSTII
PHILOSOPHI DE DIIS
ET MUNDO LIBER.

nous cap. 1. — ^ε ἵνα ὀρθῶς προσ.] deesse videntur in Holstenii codice. — ^δ κοινὰί ἔννοιαι] Iamblichus de mysteriis I, 3 συνυπάρχει ἡμῶν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ ἢ περὶ θεῶν ἔμφυτος γνώσις. De communibus notionibus vid. Just. Lipsius Manuduct. ad Stoic. phil. lib. II cap. 11; Eusebius Præp. Evang. lib. II cap. 6; Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 17 et dissert. II in libros de Rep. — ^ε θεὸς ἀγαθός] Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 17 πρῶτον μὲν ἀξιῶ (ὁ Πλάτων) κατὰ τὴν ἀδιάστροφον περὶ θεῶν ἔννοιαν καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτῶν, ἀπάντων μὲν ἀγαθῶν αὐτοὺς χορηγοὺς ἀποφαίνειν, κακοῦ δὲ οὐδενὸς οὐδενί ποτε τῶν ὄντων αἰτίους. — ^ε scilicet μεταβάλλεται. —)

Κεφ. β'.

Ὅτι ὁ θεὸς ἀμετάβλητος, ἀγέννητος, ἀείδιος, ἀσώματος, οὐδὲ ἐν τόπῳ.

Καὶ ὁ μὲν ἀκούων ἔστω τοιοῦτος· οἱ δὲ λόγοι^α τοιοῦτε γενέσθωσαν. Αἱ τῶν θεῶν οὐσίαι οὐδὲ ἐγένοντο· (τὰ γὰρ ἀεὶ ὄντα οὐδέποτε γίνονται^β. Αἱ δὲ εἰσὶν, ὅσα δύνανται εἶναι τὴν πρώτην^γ καὶ πάσχειν οὐδὲν πέφυκεν). Οὐδὲ ἐκ σωμάτων εἰσι· καὶ γὰρ τῶν σωμάτων αἱ δυνάμεις ἀσώματοι. Οὐδὲ τόπῳ^δ περιέχονται· σωμάτων γὰρ τοῦτό γε. Οὐδὲ τῆς πρώτης αἰτίας ἢ ἀλλήλων χωρίζονται, ὥσπερ οὐδὲ νοῦ αἱ νοήσεις οὐδὲ ψυχῆς αἱ ἐπιστήμαι.

melius mutatur aut in pejus: si in pejus, corrumpitur: si in melius, jam principio erat malum.

Cap. II.

Deum immutabilem esse, non generatum, sempiternum, incorporeum, nulloque loco circumscriptum.

Et hic quidem qui audit esto talis: sermones autem hujusmodi habeantur. Deorum naturæ neque factæ sunt: (quæ enim semper sunt, nunquam fiunt. Semper vero sunt, quæcumque tum primariam habent vim, tum in

* λόγοι] de sermonibus theologicis vide Proclum Theol. Plat. lib. I cap. 4 et in Cratylum cap. 117. — ^b γίνονται] Possis γίνεται exspectare. Sed vide Hermannum ad Soph. Electr. vs. 430. — ^c πρώτη] Proclus Instit. theol. 120 ἐστὶ δὴ οὖν ἡ πρώτη δύναμις ἐν τοῖς θεοῖς, οὐ τῶν μὲν κρατούσα, τῶν δὲ οὐ, πάντων δὲ ἐξ Ἰσοῦ προλαβοῦσα τὰς δυνάμεις ἐν ἑαυτῇ τῶν ὄντων. — ^d τόπω] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 19 διὸ δὴ καὶ πανταχοῦ παρόντες οἱ θεοὶ πάντων ὁμοίως ἐξήρηνται καὶ πάντα συνέχοντες ἵπ' οὐδενὸς κρατοῦνται τῶν συνεχομένων, ἀλλ' εἰσὶν ἀμιγῆς πρὸς πάντα καὶ ἀχραντοί. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ μύθων, καὶ οὗ θεοῖ, καὶ διὰ τί.

Τί δήποτε οὖν τούτους ἀφέντες τοὺς λόγους οἱ παλαιοὶ μῦθοις ^a ἐχρήσαντο, ζητεῖν ἀξίον. Καὶ τοῦτο πρῶτον ἐκ τῶν μύθων ὠφελεῖσθαι τό γε ζητεῖν καὶ μὴ ἀργὸν τὴν διάνοιαν ἔχειν. Ὅτι μὲν οὖν θεοὶ οἱ μῦθοι, ἐκ τῶν χρησαμένων ἔστιν ἰδεῖν. ^b Καὶ γὰρ τῶν ποιητῶν οἱ θεόληπτοι, καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ ἀριστοὶ ^c, οἳ τε τὰς τελετὰς καταδειξαντες, καὶ αὐτοὶ δὲ ἐν χρησιμοῖς οἱ θεοὶ μῦθοις ἐχρήσαντο. Διὰ τί δὲ θεοὶ οἱ μῦθοι, φιλοσοφίας ζητεῖν. Ἐπεὶ τοίνυν πάντα τὰ ὄντα ὁμοίωτητι μὲν χαίρει, ἀνομοίωτητα δὲ ἀποστρέφεται, ἐχρήθη καὶ τοὺς περὶ θεῶν λόγους ὁμοίους εἶναι ἐκείνοις, ἵνα τῆς τε οὐσίας αὐτῶν ἀξίω γίνωνται καὶ τοῖς λέγουσι τοὺς θεοὺς ποιῶσιν εὐμενεῖς, ὅπερ καὶ διὰ τῶν μύθων μόνως ἂν γένοιτο. Αὐτοὺς μὲν οὖν τοὺς θεοὺς κατὰ ^d τὸ ῥητόν τε καὶ ἀῤῥητόν, ἀφανῆς τε καὶ φανερόν, σα-

φές ^c τε καὶ κρυπτόμενον οἱ μῦθοι μιμοῦνται καὶ ^f τὴν τῶν θεῶν ἀγαθότητα· ὅτι ὡς περ ἐκείνοι τὰ μὲν ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀγαθὰ κοινὰ πᾶσιν ἐποίησαν, τὰ δὲ ἐκ τῶν νοητῶν μόνους τοῖς ἔμφοσιν, οὕτως οἱ μῦθοι τὸ μὲν εἶναι θεοὺς πρὸς ἅπαντας λέγουσι, τίνες δὲ οὗτοι καὶ ὅποιοι, τοῖς δυναμένοις εἰδέναι. Καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ μιμοῦνται τῶν θεῶν· ἔξιστι γὰρ καὶ τὸν κόσμον μῦθον εἰπεῖν ^e, σωμάτων μὲν καὶ χρημάτων ἐν αὐτῷ φαινομένων, ψυχῶν δὲ καὶ νόων ^b κρυπτομένων. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ μὲν πάντα τὴν περὶ θεῶν ἀλήθειαν διδάσκειν ἐθέλειν τοῖς μὲν ἀνοήτοις, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μαθάνειν, καταφρόνησιν, τοῖς δὲ σπουδαίοις βραθυμίαν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ διὰ μύθων ^e ἀληθῆς ἐπικρύπτειν τοὺς μὲν καταφρονεῖν οὐκ ἔξ, τοὺς δὲ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει. ⁱ Ἀλλὰ διὰ τί μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ πατέρων δεσμούς καὶ τὴν ἀλλήν ἀτοπίαν ἐν τοῖς μῦθοις εἰρήκασιν; ἢ καὶ τοῦτο ἀξίον θαύματος, ἵνα ^k διὰ τῆς φαινομένης ἀτοπίας εὐθὺς ἡ ψυχὴ τοὺς μὲν λόγους ἠγήσεται προκαλύμματα, τὸ δὲ ἀληθῆς ἀπόβρῃτον εἶναι νομίσει;

^a μῦθοι] Theon Progymn. μῦθός ἐστι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων τὴν ἀλήθειαν. Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 4 ἐστὶ μὲν γὰρ ὁ τῆς μυθολογίας τρόπος ἀρχαῖος δι' ὑπονοιῶν τὰ θεῖα μηνύων, καὶ πολλὰ παραπετάσματα τῆς ἀληθείας προβεβλημένους, καὶ τὴν φύσιν ἀπαικονίζόμενος, ἢ τῶν νοητῶν αἰσθητὰ, καὶ τῶν δόλων ἔνυλα, καὶ τῶν ἀμεριστῶν μεριστὰ προτείνει πλάσματα, καὶ τῶν ἀληθινῶν εἰδωλα καὶ ψευδῶς ἔχοντα κατασκευάζει. — ^b ἔστιν ἰδεῖν] scripsi, quod legitur cap. 9; codd. ἐστὶν εἰπεῖν. — ^c ἀριστοὶ] ut Orpheus, Empedocles, Parmenides, alii. — ^d κατὰ τὸ ῥητόν] scripsi; codd. κατὰ τε τὸ ῥητόν.

malum incidere non solent :) neque ex corporibus constant, quia corporum vires corpore vacant. Neque loco circumscribuntur; quippe hoc ad res corporeas pertinet. Neque a prima causa vel aliis ab aliis disjunguntur, non magis quam a mente cogitationes vel ab animo disciplinae.

Cap. III.

De fabulis, eas divinas esse et quam ob rem.

Cur tandem hisce sermonibus neglectis veteres fabulis usi sint, querere decet. Et hæc quidem prima e fabulis utilitas capitur, ut expulso mentis languore investigandi studio incendamur. Divinas autem fabulas esse ex illorum qui eas usurparunt dignitate intelligitur. Ex poetis enim divino numine afflati, ex philosophis optimi quique et qui initia hominibus monstrarunt, quin etiam dii ipsi in edendis oraculis fabulis usi sunt. Cur vero fabulæ divinæ sint, philosophorum est inquirere. Quum igitur omnia quæ sunt similitudine delectentur, dissimilitudinem aversentur, de diis quoque sermones similes illis esse par erat, ut eorum natura digni fierent, redderent-

que enuntiantibus propitios deos, quod fabulis tantum effici queat. Deos ergo ipsos secundum fanda et nefanda, obscura et manifesta, aperta et occulta et deorum bonitatem fabulæ imitantur. Quippe ut dii, quæ ex sensibilibus bona nascuntur, omnibus, quæ vero ex intelligibilibus, solis prudentibus impertierunt, ita fabulæ deos quidem esse omnibus aperiunt; at quinam illi sint et quales, iis tantum qui res divinas capere possunt. Quin etiam deorum actiones imitantur fabulæ. Licet enim et mundum hunc fabulam nominare, quum in eo corpora resque conspiciantur, animi vero mentesque lateant. Præterea veram de diis doctrinam omnibus tradere velle insipientibus, quum eam addiscere non possint, contemptum, bonis autem viris segnitium parit: at veritas fabulis tecta illos contemptores esse non patitur, hos ad philosophandum compellit. Sed quam ob rem adulteria, furta, parentum vincula et reliquam turpitudinem fabulis complexi sunt? An etiam hoc ita admirabile est, ut perspecta rei insulitate confestim animus sermones involucra existimans veritatem non divulgandam esse statuatur?

— ° σαφές] edidi cum Orellio; libri σαφόν. — ¹ μιμουνται και την] posui cum eodem; valgo μιμουνται, την. — ² τὸν κόσμον μῦθον εἶπειν] Iamblichus de Myster. Ægypt. VII, 1 ἡ φύσις τοῖς ἐμφανέειν εἶδει τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων, τρόπον τινά, ἀπετυπώσατο. — ³ νόων] scripsi; codd. νοῶν — ⁴ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει] Iamblichus de Myster. III, 15 καθάπερ οὖν δι' εἰκόνων γεννώσι πάντα οἱ θεοὶ και σημαίνουσιν, ὡσαύτως διὰ συνθημάτων· ἴσως δὲ και τὴν ἡμετέραν σύνεσιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀφορμῆς εἰς δξύτητα πλεόνα ἀνακινούσι. — ⁵ ἴνα] i. e. ὥστε. Similiter Plutarchus de Alex. fort. I, 12 τί μοι τοιοῦτο συνέγνω, ἴνα τοιαύταις με κολακείῃς ἡδοναῖς. —)

Κεφ. δ'.

Ἵτι πέντε τὰ εἶδη μῦθων, και ἐκάστου ὑποδείγματα.

Τῶν δὲ μῦθων οἱ μὲν εἰσι θεολογικοί, οἱ δὲ φυσικοί, οἱ δὲ ψυχικοί τε και ὀλικοί, και ἐκ τούτων μικτοί. Εἰσι δὲ θεολογικοὶ μὲν οἱ μηδενὶ σώματι χρώμενοι, ἀλλὰ τὰς οὐσίας αὐτὰς τῶν θεῶν θεωροῦντες· οἷον αἱ τοῦ Κρόνου καταπόσεις τῶν παιδῶν· ἐπειδὴ νοερὸς ὁ θεός, πᾶς δὲ νοῦς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, τὴν οὐσίαν δὲ μῦθος αἰνιττεται τοῦ θεοῦ. Φυσικῶς δὲ τοὺς μῦθους

ἔστι θεωρεῖν, ὅταν τὰς περὶ τὸν κόσμον ἐνεργείας λέγη τις τῶν θεῶν, ὡς περ ἤδη τινὲς χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν ¹, τὰ δὲ μέρη τοῦ χρόνου παιδᾶς τοῦ θεοῦ καλέσαντες καταπίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοὺς παιδᾶς φασιν. Ὁ δὲ ψυχικὸς τρόπος ἐστὶν ², αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὰς ἐνεργείας σκοπεῖν, ὅτι και τῶν ψυχῶν αἱ νοήσεις, κἄν εἰς τοὺς ἄλλους προέλθωσιν, ἀλλ' οὖν ἐν τοῖς γεννήσασι μένουσιν. Ὑλικὸς δὲ ἐστὶ και ἔσχατος, ἢ μάλιστα οἱ Αἰγύπτιοι δι' ἀπαιδευσίαν ἐχρήσαντο ³, αὐτὰ τὰ σώματα θεοῦ νομίσαντες και καλέσαντες· και ἴσιν μὲν τὴν γῆν ⁴, Ὅσιριν δὲ τὸν διγρόν ⁵, Τυφῶνα δὲ τὴν θερμότητα, ἢ Κρόνον μὲν ὕδωρ, Ἄδωνιν δὲ καρπούς ⁶, Διόνυσον δὲ οἶνον. Ταῦτα δὲ ἀνακαῖσθαι μὲν θεοῖς λέγειν, ὡς περ και βοτάνας και λίθους και ζῶα, σωφρονούντων ἐστὶν ἀνθρώπων, θεοῦ δὲ καλεῖν μαινομένων, εἰ μὴ ἄρα ὡς περ τοῦ ἡλίου τὴν σφαῖραν, και τὴν ἀπὸ τῆς σφαίρας ἀκτίνα ἥλιον ἐν συνηθείᾳ καλοῦμεν. Τὸ δὲ μικτὸν εἶδος τῶν μῦθων ἐν πολλοῖς μὲν και ἄλλοις ἔστιν ἰδεῖν· και μέντοι και ἐν συμποσίῳ φασὶ τῶν θεῶν τὴν Ἔριν μῆλον ῥίψαι χρυσοῦν, και περὶ τούτου τὰς θεὰς φιλονεικούσας ὑπὸ τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Πάριν πεμφθῆναι κριθησομένης· τῷ δὲ καλῆν τε φανῆναι τὴν Ἀφροδίτην, και ταύτη δοῦναι τὸ μῆλον. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν συμπόσιον τὰς ὑπερκοσμίου δυνάμεις δηλοῖ τῶν θεῶν· και διὰ τοῦτο μετ' ἄλλ-

Cap. IV.

Quinque fabularum species esse, et uniuscujusque exempla.

Fabularum aliæ ad res divinas, aliæ ad rerum naturam, aliæ ad animum, aliæ ad materiam pertinent, aliæ denique ex his mixtæ sunt. Ac theologice quidem nulla utentes re corporea ipsas deorum naturas spectant: quales sunt devorati a Saturno filii; quum enim deus intelligens sit, omnisque intellectus in se ipsum revertatur, dei naturam fabula significat. Physice fabulæ considerantur, quum deorum actiones ad mundi curam pertinentes effamur, quemadmodum jam quidam tempus statuerunt Saturnum, temporis partes vero universi filios appellaverunt, filios a patre devorari dicentes. Est porro ratio fabularum ad animum relata, qua ipsius animi actiones contemplamur, quod etiam mentis cogitata, quamvis ad alios transeant, tamen in auctoribus manent. Postrema erit materialis fabularum species, qua Ægyptii potissimum per ignorantiam usi sunt, ipsa corpora deos existimantes nominantesque: Isidem videlicet terram, Osiridem humorem, Typhonem calorem, vel Saturnum quidem aquam, Adonidem vero fructus, Bacchum denique vinum. Hæc porro diis consecrata esse asseverare, sicut et herbas et saxa et animalia, sapientum; sed deos illa vocare furiosorum hominum est, nisi forte ea ratione loquuntur, qua et solis orbem et ex orbe exsurgentem radium solem nostra consuetudo appellat. Sed mixtam fabularum speciem cum in multis aliis

deprehendere licet, tum in eo quod ajunt Discordiam in deorum convivium malum aureum immisisse, deasque inter se de eo litigantes a Jove missas ease ad Paridem judicandas; illum autem cum Venus pulchra esset visa, huic deæ malum dedisse. Hic enim convivium cælestes indicat deorum facultates, ideoque omnes una sunt; at malum aureum mundum, qui ex contrariis conflatus merito a Discordia conjici perhibetur. Verum quum alia alii dii mundo impertiantur, de malo inter se rixari videntur. Cæterum animus sensuum beneficio vegetus, hic enim Paris est, cæteras in mundo potestates non intuens, sed pulchritudinem solum, malum Veneri attribuit. Ex fabulis autem theologice philosophis conveniunt, contra illas, quæ ad rerum naturam vel animum pertinent, poetas, mixtæ denique cærimoniae decent, quia etiam omnes cærimoniae cum mundo nos diisque conjungere tendunt. Quodsi alia etiam fabula enarranda est, deorum matrem Attin apud Gallum fluvium jacentem conspicatam ferunt amore ejus arsisse arreptumque stellato pileo exornasse, ac posthac secum habuisse. At ille nymphas amore captus, relicta deorum matre cum nympa consuescebat. Quamobrem deorum mater Attin ad insaniam adegit, effecitque ut abscissa genitalia apud nympham relinqueret reversusque rursus cum ipsa versaretur. Deorum igitur mater dea vitalis est, ideoque mater nominatur; Attis vero eorum quæ generantur atque intereunt artifex. Hinc apud Gallum fluvium repertus esse traditur; Gallus enim galaxiam seu lacteum

λων εἰσι· τὸ δὲ χρυσοῦν μῆλον τὸν κόσμον, ὃς ἐκ τῶν ἐναντίων γενόμενος εἰκότως ὑπὸ τῆς Ἐριδος λέγεται ῥίπτεσθαι. Ἄλλων δὲ ἄλλα τῶ κόσμῳ χαριζομένων θεῶν, φιλονεικεῖν ὑπὲρ τοῦ μῆλου δοκοῦσιν· ἢ δὲ κατ' αἰσθησιν ζῶσα ψυχὴ, τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ Πάρις, τὰς μὲν ἄλλας ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεις οὐχ δρώσα, μόνον δὲ τὸ κάλλος, τῆς Ἀφροδίτης εἶναι τὸ μῆλόν φησι. Πρέπουσι δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοι^h, οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖςⁱ, οἱ δὲ μικτοὶ τελευταῖς· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα τελετὴ πρὸς τὸν Κόσμον ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς συναπτειν ἐθέλει^k. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἕτερον μῦθον εἰπεῖν, τὴν μητέρα τῶν θεῶν^l φασὶ τὸν Ἄττιν παρὰ τῷ Γάλλῳ κείμενον ἰδοῦσαν ποταμῷ, ἔρασθῆναι τε καὶ λαβοῦσαν τὸν ἀστερωτὸν αὐτῷ περιθεῖναι πῖλιν, καὶ τοῦ λοιποῦ μεθ' ἑαυτῆς ἔχειν. Ὁ δὲ νύμφης ἐρασθῆς τὴν θεῶν μητέρα ἀπολιπών, τῇ νύμφῃ συνῆν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ τῶν θεῶν ποιεῖ μαῆναι τὸν Ἄττιν, καὶ τὰ γόνιμα ἀποκοφάμενον ἀφείναι παρὰ τῇ νύμφῃ· πάλιν δὲ ἀνελθόντα αὐτῇ συνοικεῖν. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ τῶν θεῶν ζωογόνος ἔστι θεά, καὶ διὰ τοῦτο μήτηρ καλεῖται· ὁ δὲ Ἄττις τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων δημιουργός^m, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Γάλλῳ λέγεται εὐρεθῆναι ποταμῷ· ὁ γὰρ Γάλλος τὸν γαλαξίαν αἰνίττεται κύκλον, ἀπ' οὗ τὸ παῦτόν ἐρχεσθαι σῶμαⁿ. Τῶν δὲ πρώτων θεῶν τελειούτων τοὺς δευτέρους, ἔραξ μὲν ἡ μήτηρ τοῦ Ἄττεως, καὶ οὐρανίους αὐτῷ δίδουσι δυνάμεις· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ πῖλος^o· ἔραξ δὲ ὁ Ἄττις τῆς νύμφης· αἱ δὲ νύμφαι γενέσεως ἔφοροι· πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον^p ῥεῖ. Ἐπεὶ δὲ εἶδει στήναι τὴν γένεσιν^q, καὶ μὴ τῶν ἐσχάτων γενέσθαι τὸ χεῖρον, ὁ ταῦτα ποίων δημιουργός, δυνάμεις γονίμους ἀφείς εἰς τὴν γένεσιν, πάλιν συναπτεται τοῖς θεοῖς. Ταῦτα δὲ ἐγένετο μὲν οὐδέποτε, ἔστι δὲ αἰεὶ. Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἅμα πάντα ὄραξ, ὁ δὲ λόγος τὰ μὲν πρῶτα, τὰ δὲ δευτέρα λέγει. Οὕτω δὲ πρὸς τὸν κόσμον οἰκείως ἔχοντος τοῦ μύθου, ἡμεῖς τὸν κόσμον μιμούμενοι, (πῶς γὰρ ἂν μᾶλλον κοσμηθῆμεν;) ἑορτὴν ἄγομεν διὰ ταῦτα. Καὶ πρῶτον μὲν καὶ αὐτοὶ

πεσόντες ἐξ οὐρανοῦ^r καὶ τῇ νύμφῃ συνόντες ἐν κατηγορίᾳ ἐσμὲν σίτου^s τε καὶ τῆς ἄλλης παχείας καὶ ῥυπαρᾶς τροφῆς ἀπεχόμεθα· ἐκότερα γὰρ ἐναντία ψυχῆ^t· εἶτα δένδρου τομαί^u καὶ νηστεία, ὥσπερ καὶ ἡμῶν ἀποκοπτομένων τὴν παραιτέρω τῆς γενέσεως πρόδον· ἐπὶ τούτοις γάλακτος τροφή, ὥσπερ ἀναγεννωμένων· ἐφ' οἷς ἰλαρεῖαι καὶ στέφανοι^v, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς οἷον ἐπάνοδος. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ τῶν δρωμένων καιρός^w· περὶ γὰρ τὸ ἔαρ καὶ τὴν ἰσημερίαν δρᾶται τὰ δρώμενα, ὅτε τοῦ μὲν γίνεσθαι παύεται τὰ γινόμενα, ἡμέρα δὲ μελλῶν γίνεται τῆς νυκτός, ὅπερ οἰκτεῖον ἀναγομένης ψυχῆς. Περὶ γοῦν τὴν ἐναντίαν ἰσημερίαν ἢ τῆς Κόρης ἀρπαγὴ μυθολογεῖται γενέσθαι^x, ὁ δὲ καθόδος ἔστι τῶν ψυχῶν. Τοσαῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ θεοὶ καὶ τῶν γραφάντων τοὺς μύθους αἱ ψυχαὶ ἴλεω γένοιτο^y.

^a Αἱ τοῦ Κρόνου καταπόσεις τῶν παίδων] Sic Macrobius Saturn. lib. I cap. 8. Sed Proclus theol. Plat. lib. V cap. 37 et in Cratyl. cap. 106, item Plotinus Ennead. V. lib. I cap. 7 theologorum more explicant, quod omnia a deo profecta ad eum revertantur. Ait autem Proclus theol. Plat. l. c. καὶ ἡ ἐλότης αὐτῆ θεότης ἔστιν συνεχτικὴ τῶν νοητῶν ἐν ἑαυτῇ μερῶν, ὠδίνουσα μὲν τὸ πλῆθος τὸ νοερὸν καὶ πάντα γεννώσα μονίμως, καὶ τὰ γεννηθέντα πάλιν ἐγκολπιζομένη καὶ συνάγουσα εἰς αὐτήν, καὶ (ὡς φασὶν οἱ τραγικώτεροι τῶν μύθων) καταπίνουσα, καὶ ἐν ἑαυτῇ κατατιθεμένη. Idem in Cratyl. p. 6 ed. Boissonad. νοῦς γὰρ ἔστιν ὁ βασιλεὺς Κρόνος καὶ πάσης νοερᾶς ζωῆς ὑποστάτης, ἀλλὰ νοῦς ἐξηρημένος τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ συντάξεως, καὶ ἄλλος καὶ χωριστός, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστραμμένος, ὃς γε καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ προκύψαντας εἰς ἑαυτὸν αὐθις ἐπέτρεψε καὶ ἐνεκολπίσατο καὶ ἐν ἑαυτῷ σταθερῶς ἴδρυσεν. — ^b ἤδη τινὲς χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν] cf. Macrobius Sat. I cap. XIII. Cæterum inter καταπίνεσθαι et ὑπὸ vulgo interponitur δὲ quod omisi. — ^c ψυχικὸς τρόπος ἔστιν] fabulæ quæ

orbem, unde corpus patibile descendit, significat. Primis autem diis secundos perficientibus, mater Attidis amore incensa cælestes illi facultates largitur : is enim pilous est. Attis vero nymphæ amore deperit, quum nymphæ generationi præsit : siquidem quodcumque generatur, fluit. Cæterum quoniam generatio cessare debebat, ne ex iis quæ extrema sunt deterius semper progigneretur, illa molitus opifex vi, genitali rebus creatis relicta, rursus cum diis conjungit. Et hæc quidem nunquam facta sunt, quum semper sint ; et mens quidem omnia simul videt ; sed alia prius, alia posterius effert. Hæc ratione quum apta mundo fabula sit, nos mundum imitantes (quomodo enim magis ornari possumus) festum diem propter illa celebramus. Ac primum quidem et ipsi de cælo delapsi et cum nymphæ consuescentes in

mœrore jacemus, a frumento et reliquo crasso sordidoque cibo abstinentes, quandoquidem utraque animo contraria sunt ; deinde arbor excisa et jejunium, quasi nobis quoque ipsis ulteriorem generationis progressum amputantibus : denique ex lacte quasi renascentibus alimentum ; hinc hilaria et coronæ et ad deos velut relictus. Cæteroqui tempus quo hæc eveniant ipsium ejus rei testimonium est ; quippe circa vernal æquinoctium ea quæ diximus aguntur, quum quæ fiunt fieri desinunt et dierum spatia ultra noctium mensuram extenduntur : quod animis altius se efferentibus proprium est. Circa oppositum igitur æquinoctium Proserpinæ raptus accidisse traditur, qui descensus est animorum. Hæc de fabulis dicentibus nobis tum dii ipsi tum eorum, qui fabulas conscripserunt, manes propitii sint.

ad animi actiones, facultates, affectiones spectant, cujusmodi est elegantissima illa de Amore e Poro, divitiarum deo, et Penia, id est paupertate, nato, tradita a Platone Sympos. cap. XXIII, explicata a Plotino Ennead. III lib. VI cap. IX. — ^d οἱ Αἰγύπτιοι δι' ἀπαιδεύσαν ἐχρήσαντο] Vid. Eusebium Præp. Evang. lib. I cap. 9, item lib. II cap. 12 et lib. V. cap. 3; Macrobius I Sat. cap. 21; Plutarchum libro de Iside et Osiride et Synesium libro de providentia. Huc pertinet etiam Iamblichi locus de Myst. segm. VII cap. 1 οὗτοι τὴν φύσιν τοῦ παντὸς καὶ τὴν δημιουργίαν μιμούμενοι, καὶ αὐτοὶ (Αἰγύπτιοι) τῶν μυστικῶν καὶ ἀποκεκρυμμένων καὶ ἀφανῶν νοήσεων εἰκόνας τινὰς διὰ συμβόλων ἐκφαίνουσιν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις τοῖς ἐμφανέσιν εἰδεῖσι τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων τρόπον τινὰ ἀνετυπώσατο· ἡ δὲ τῶν θεῶν δημιουργία τὴν ἀλήθειαν τῶν ἰδεῶν διὰ τῶν φανερῶν εἰκόνων ὑπεγράψατο. — ^e γῆν] i. e. τὴν Αἴγυπτον. — ^f τὸ ὑγρόν] i. e. τὸν Νεῖλον. — ^g καρπούς] cf. Cornutus de nat. deor. cap. 28 et Porphyrius ap. Euseb. Præp. Evang. III cap. 11. — ^h οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοι] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 4 τῶν δὲ γε παλαιῶν ποιητῶν τραγικώτερον συντιθέται τὰς περὶ τῶν θεῶν ἀπορρήτους θεολογίας ἀξιούντων, καὶ διὰ τοῦτο πλάναις θεῶν καὶ τομαῖς, καὶ πολέμοις καὶ σπαραγμοῖς, καὶ ἀρπαγαῖς καὶ μοιχείαις, καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα σύμβολα ποιουμένων τῆς ἀποκεκρυμμένης παρ' αὐτῆς περὶ τῶν θεῶν ἀληθείας, τὸν μὲν τοιοῦτον τρόπον τῆς μυθολογίας ὁ Πλάτων ἀποσκευάζεται, καὶ πρὸς παιδείαν εἶναι φησι πανταλῶς ἀλλοτριώτατον. Πιθανώτερον δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν καὶ φιλόσοφον ἔξιν οικειότερον πλάττων παρακαλεῖται τοὺς περὶ τῶν θεῶν λόγους ἐν μύθων σχήμασι, πάντων μὲν ἀγαθῶν τὸ θεῶν αἰτωμένους, κακοῦ δὲ οὐδενός, μεταβολῆς μὲν ἀπάσης ἀμοιρον, αἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀτρεπτον διαφυλάττον, καὶ τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ἑαυτῶ τὴν πηγὴν προσειληφόσ, ἀπάτης δὲ οὐδεμιᾶς ἄλλοις αἴτιον γινόμενον. Τοιούτους γὰρ ἡμῖν θεολογίας τύπους ὁ ἐν Πολιτεῖα Σωκράτης ὑφηγήσατο. — ⁱ οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖς] Vide Heraclitum in Alleg. Homer.; Eusebium lib. III Præp. Evang. cap. 3 seqq. et Augustinum de civ. dei lib. VI cap. 8. — ^k Vid. Iamblich. de myster. segm. V cap. 23 p. 136. — ^l τὴν μητέρα τῶν θεῶν] Cf. Julianus Imperator orat. V in deorum matrem p. 302, Arnobius lib. V cap. 6 seqq. et Da-

mascius in vita Isidori ap. Photium pag. 573. — ^m δημιουργός] Cf. Porphyrius ap. Euseb. lib. III Præp. Evang. cap. XI pag. 110 et Damascius ap. Phot. Bibl. p. 1074. — ⁿ σῶμα] Macrobius in Somn. Scip. I, 12. Hinc et Pythagoras putat a lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ videntur jam a superis recessisse, ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus e lacteo circulo incipit in corpora terrena delabentibus. Unde et Scipioni (Somn. Scip. cap. 3) de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti huc revertentur. Porphyrius de antro nymph. δῆμος δὲ οὐραίων κατὰ Πυθαγόραν αἱ ψυχαί, ἀς συνάγεσθαι φασι εἰς τὸν γαλακτι τρεφομένων, ἔταν εἰς γένεσιν πέσωσιν. — ^o πῖλος] Gestat et Vulcanus pileum cæruleum, puri et cælestis ignis signum, ut notat Porphyrius ap. Euseb. Præp. Evang. lib. III cap. XI p. 112. — ^p τὸ γινόμενον βεῖ] Plotinus Ennead. II lib. I cap. 2 p. 97 qui Heraclitum dogmatis auctorem citat. — ^q στήναι τὴν γένεσιν] Vide Cornutum de nat. deor. cap. VI. — ^r ἐξ οὐρανοῦ] Vid. Empedocl. vs. 1-10 in Phil. Gr. Fragm. vol. I pag. 1. — ^s στόν] Cf. Cornutus de nat. deor. cap. 28. Vid. Boissonad. ad Marini vitam Procli p. 105 seq. et Orell. ad Arnob. lib. V cap. 16 tom. II p. 297. — ^t τομαί] festis Magnæ matris et Attidis diebus pinus in silvis excisa inferebatur in Cybeles sacrarium teste Juliano Orat. V, p. 168. — ^u στέφανοι] Cf. Arnobius lib. V cap. 16. — ^v καιρός] hilaria in mense Martio celebrabantur. Vid. interp. ad Arnob. l. c. — ^w γενέσθαι] Joannes Lydus p. 123 seq. hoc festum a. d. VI Non. Oct. ponit. Cæterum Porphyrius apud Eusebium Præp. Evang. lib. III cap. XI non de animorum descensu, sed de seminibus terræ mandatis explicat. — ^y αἱ ψυχαὶ ὧλεψ γένοιντο] Poetas intelligit divino spiritu instinctos. Cf. cap. XVII finem. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τῆς πρώτης αἰτίας.

Ἀκολουθοῦν δὲ τούτοις ἐστὶ τὴν τε πρώτην αἰτίαν εἰδέναι, καὶ τὰς μετ' ἐκείνην τάξεις τῶν θεῶν, καὶ τὴν κόσμου φύσιν, νοῦ τε καὶ ψυχῆς τὰς οὐσίας, πρόνοιάν

Cap. V.

De prima causa.

Sequitur posthac, ut primam causam et subsequentes deorum ordines cognoscamus, tum mundi naturam

mentis animique substantiam, deinde providentiam, factum et fortunam, virtutem et vitium natasque ex illis rectas et pravas civitatum formas, et unde tandem mala in mundum irrepserint, videamus. Horum quidlibet multis et longis sermonibus indiget, sed ut paucis dica-

τε καὶ εἰμαρμένην καὶ τύχην, ἀρετὴν τε καὶ κακίαν, καὶ τὰς ἐκ τούτων γινομένης ἀγαθὰς τε καὶ φαύλας πολιτείας ἰδεῖν· καὶ πόθεν ἄρα τὰ κακὰ εἰς τὸν κόσμον ἀφίκετο. Τούτων δὲ ἑκάστον λόγων δεῖται πολλῶν καὶ μεγάλων, ἀλλ' ὡς ἐν βραχέσιν εἰπεῖν ^a, καὶ πρὸς τὸ μὴ παντελῶς ἀνηκόους εἶναι, οὐδὲν ἴσως λέγειν κωλύει. Τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν τε εἶναι ^b προσήκει· παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονὰς ^c, δυνάμει τε καὶ ἀγαθότητι πάντα νικᾷ, καὶ διὰ τοῦτο πάντα μετέχειν ἐκείνης ἀνάγκη. Οὐδὲν γὰρ αὐτὴν ἄλλο κωλύσει διὰ τὴν δύναμιν, οὐδὲ ἑαυτὴν ἀφίξει δι' ἀγαθότητα ^d. Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν ψυχὴ, πάντα ἂν ἐμψυχα ἦν· εἰ δὲ νοῦς, πάντα νοερά· εἰ δὲ οὐσία, πάντα οὐσίας μετέχει ^e. Τοῦτο δὲ ἐν πᾶσιν ἰδόντες τινές, ἐκείνο οὐσίαν ^f ἐνόμισαν. Εἰ μὲν οὖν ἦν μόνον τὰ ὄντα, ἀγαθὰ δὲ οὐκ ἦν, ἀληθὴς ἦν ὁ λόγος· εἰ δὲ δι' ἀγαθότητα ἔστι τε τὰ ὄντα, καὶ μετεῴληεν ἀγαθοῦ, ὑπερούσιον ^g μὲν ἀγαθὸν δὲ εἶναι τὸ πρῶτον ἀνάγκη. Σημῖον δὲ μέγιστον· τοῦ γὰρ εἶναι διὰ τὸ ἀγαθὸν αἰ σπουδαῖαι καταφρονοῦσι ψυχαί, ὅταν ὑπὲρ πατρίδος ἢ φίλων ἢ ἀρετῆς κινδυνεύειν ἐθέλωσι. Μετὰ δὲ τὴν οὕτως ἀρῆρτον δύναμιν αἰ τῶν θεῶν τάξεις εἰσὶ.

(Scripsi : ^a ἀλλ' ὡς ἐν βραχέσιν εἰπεῖν] vulgo ὡς ἐν βραχέσιν εἰπεῖν. — ^b τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν εἶναι προσήκει] Syrianus μία πάντων ἀρχὴ τ' ἀγαθὸν καὶ τὸ ὑπερούσιον ἐν. Iamblichus de Myster. Segm. VIII cap. 2 πρὸ τῶν ὄλων ἀρχῶν ἔστι θεὸς εἰς πρῶτος· ἀρχὴ ὄθτος καὶ θεὸς θεῶν, μονὰς ἐκ τοῦ ἐνός προούσιος καὶ ἀρχὴ οὐσίας κτλ. Cf. Proclus Elem. Theol. lib. II et lib. III cap. 3. Adde Plotin. Ennead. V lib. IV cap. 1 et Dionys. Areopag. de divin. nominib. c. 23. — ^c παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονὰς] Plotin. V Ennead. lib. III cap. 12 p. 509. — ^d οὐδὲ ἑαυτὴν ἀφίξει δι' ἀγαθότητα] Proclus Inst. theol. 213 πᾶν ἀγαθὸν ἐνωτικὸν ἔστι τῶν μετεχόντων αὐτοῦ κτλ. — ^e πάντα οὐσίας μετέχει] omissa particula ἄν. Vid. Hermann. Opusc. IV p. 67 seq. — ^f οὐσίαν] Proclus Theol. Plat. lib.

III cap. IX pag. 135 καὶ ἡ μὲν οὐσία τὸ μόνιμον τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς συνυφαινόμενον καὶ ἀνεκφοίτητον τοῦ ἐνός. — ^g ὑπερούσιον] Cf. Proclus Theol. Plat. lib. II cap. 4 pag. 84-85 et Plotinus Ennead. VI lib. IX cap. 3 pag. 760. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἐγκοσμίων θεῶν ^a.

Τῶν δὲ θεῶν οἱ μὲν εἰσιν ἐγκόσμιοι, οἱ δὲ ὑπερκόσμιοι. Ἐγκοσμίους δὲ λέγω αὐτοὺς τοὺς τὸν κόσμοποιούντας θεούς. Τῶν δὲ ὑπερκοσμίων οἱ μὲν οὐσίας ποιοῦσι θεῶν, οἱ δὲ νοῦν, οἱ δὲ ψυχάς· καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔχουσι τάξεις ^b, καὶ πάσας ἐν τοῖς περὶ τούτων λόγοις ἔστιν εὑρεῖν. Τῶν δὲ ἐγκοσμίων οἱ μὲν εἶναι ποιοῦσι τὸν κόσμον ^c, οἱ δὲ αὐτὸν ψυχοῦσιν, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων ὄντα ἀρμύζουσιν, οἱ δὲ ἡρμοσμένον φρουροῦσι. Τούτων δὲ ὄντων τεσσάρων πραγμάτων, καὶ ἐκάστου πρῶτα ἔχοντος, καὶ μέσα καὶ τελευταῖα, καὶ τοὺς διοικοῦντας δώδεκα ^d εἶναι ἀνάγκη. Οἱ μὲν οὖν ποιοῦντες τὸν κόσμον Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν ἔστι ^e καὶ Ἡφαίστος ^f, οἱ δὲ ψυχοῦντες Δημήτηρ ^g καὶ Ἡρα ^h καὶ Ἄρτεμις ⁱ, οἱ δὲ ἀρμύζοντες ^k Ἀπόλλων ^l καὶ Ἄφροδίτη ^m καὶ Ἑρμῆς ⁿ, οἱ δὲ φρουροῦντες Ἑστία ^o καὶ Ἀθηνᾶ ^p καὶ Ἄρης ^q. Αἰνίγματα δὲ τούτων ἐν τοῖς ἀγάλμασιν ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀπόλλων λύραν ἀρμόζει, ὀπλισταὶ δὲ ἡ Ἀθηνᾶ, γυμνὴ δὲ ἡ Ἄφροδίτη· ἐπειδὴ ἀρμονία μὲν τὸ κάλλος ποιεῖ ^r, τὸ δὲ κάλλος ἐν τοῖς ὄρωμένοις οὐ κρύπτεται ^s. Τούτων δὲ πρῶτως ἐχόντων τὸν κόσμον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τούτοις ἡγήτεον εἶναι θεούς, οἷον Διόνυσον ^t μὲν ἐν Διί, Ἀσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι ^u, Χάριτας δὲ ἐν Ἀφροδίτῃ. Κοι σφαίρας δὲ τούτων ἔστιν ἰδεῖν, Ἑστίας μὲν Γῆν, Ποσειδῶνος δὲ ὕδωρ, Ἡρας δὲ ἀέρα, Ἡφαίστου δὲ πῦρ, εἰ δὲ τὰς ἀνωτέρας, ὧν ἔθος νομίζεται, θεῶν Ἀπόλλωνα γὰρ καὶ Ἄρτεμιν ἀπὸ ἡλίου καὶ σελήνης ληπτέον· τὴν Κρόνου δὲ Δήμητρι δοτέον ^x, Ἀθηνᾶ μὲν

mus, neve harum rerum omnino expertes lectores sint, nihil fortasse impedit hac ratione disserere. Primam causam unam esse convenit; multitudinem enim omnem unitas praecedit, facultate et bonitate cuncta superans, ideoque universa in partem ejus venire necesse est. Neque enim quidquam aliud illam, utpote praepotentem, impedit, neque ipsa propter bonitatem a reliquis rebus se abstinebit. Nempe si animus esset, omnia utique forent animata; sin intellectus, res omnes intelligentes essent; si substantia, omnia in substantiae partem vocarentur. Verum hanc rem quum quidam in omnibus deprehendissent, substantiam illam existimarunt. Quodsi res tantum essent, nulla praedita bonitate, sermo hic a veritate non deflecteret: sed si per bonitatem res sunt benigne participes factae sunt, primum illud tum substantia majus tum bonum esse necesse est. Quod hoc

signo eoque maximo probatur. Quippe animi virtute praediti ob bonitatem vitam profundunt, quando pro patria vel amicis, vel virtute pericula adire instituunt. Hanc arcanam potentiam deorum ordines subsequuntur.

Cap. VI.

De diis caelestibus et mundanis.

Deorum alii mundani sunt, alii caelestes. Mundanos eos ipsos voco, qui mundum procreant. Ac caelestium quidam deorum substantiam, alii mentem, alii animas gignunt, ideoque in tres ordines descripti sunt, quos omnes in sermonibus de ea re habitis cognoscere licet. Mundanorum alii efficiunt, ut mundus sit, alii eum animant, alii ex diversis rebus conflatum adaptant, alii adaptatum custodiunt. Quae quum quatuor sint negotia

τὸν αἰθέρα· ὁ δὲ οὐρανὸς πάντων κοινός. Αἱ μὲν οὖν τάξεις καὶ δυνάμεις καὶ σφαίραι τῶν δώδεκα θεῶν οὕτως εἰρηναῖα τε καὶ βρηνηται.

(*Pauca notanda* : ^a περὶ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἔγκοσμίων θεῶν] *Eandem bipartitam divisionem sæpe agnoscit Proclus, qui tamen in theologia Platonica quatuor genera ponit, νοητούς, νοερούς, ὑπερκοσμίους, ἔγκοσμίους.* — ^b τρεῖς ἔχουσι τάξεις] *Cf. Iamblichus de myst. segm. II cap. 7 et Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 21 p. 404.* — ^c οἱ μὲν εἶναι ποιῶσι τὸν κόσμον] *non quatuor ordines θεῶν ἔγκοσμίων, sed quinque memorat Proclus in Timæum p. 51 πολλὰ μὲν ἐνιαυτῶν ἀναφαίνονται τάξεις, φρουρητικῶν, δημιουργικῶν, ἀναγωγῶν, συνεκτικῶν, τελειουργῶν.* — ^d δώδεκα] *Vid. Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Hermias in Plat. Phædr. p. 123 ed. Ast.* — ^e Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν ἐστὶ] *Vid. Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Cornutus de nat. deor. cap. 2 et 11.* — ^f Ἥφαιστος] *Vid. Procl. in Tim. p. 44 et theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Cornutus cap. 19 et Olympiodor. ad Plat. Phileb. p. 281 ed. Stallbaum.* — ^g Δημήτηρ] *Cf. Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 11 et in Cratyl. cap. 163 p. 95 Boissonad., item Cornutus cap. 28.* — ^h *Vid. Procl. in Cratyl. p. 179 Adde Cornutum cap. 3 et Arnob. lib. III cap. 30.* — ⁱ *Vid. Procl. in Cratyl. cap. 171 et 180 nec non theol. Plat. lib. VI cap. 17.* — ^k οἱ δὲ ἀρμόζοντες] *Syrianus : ὡς περὶ ὁ μουσικὸς διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθηματικῶν ἀριθμῶν τὴν λύραν, οὕτως ἡ φύσις διὰ τῶν ἑαυτῆς φυσικῶν ἀριθμῶν τὰ ἑαυτῆς ἀρμόζει δημιουργήματα. Sed qui hic ἀρμόζοντες vocantur, eos Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 22 θεοὺς ἀνογωγικούς appellat.* — ^l Ἀπόλλων] *Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 12 et 22 ; item in Cratyl. cap. 174, 176 et 177. Adde Cornutum cap. 32.* — ^m Ἀφροδίτη] *Proclus in Cratyl. cap. 184 et in Tim. p. 155 extrema.* — ⁿ Ἐρμῆς] *Procl. th. Pl. I, c.; Cornutus cap. 16.* — ^o Ἔστια] *Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 22 et in Cratyl. cap. 130. Cf. Cornutus cap. 28. Ovid. VI Fast. v. 299. Aristot. de cælo lib. II*

cap. 13. — ^p Ἄθηνᾶ] *Proclus in Cratyl. c. 184 seq. et in Tim. p. 48 et 51. Cf. Cornutus cap. 20.* — ^q Ἄρης] *Proclus I. c. et Cornutus cap. 21.* — ^r ἁρμονία μὲν τὸ κάλλος ποιεῖ] *Proclus in Tim. lib. III p. 155 ; Plato in Cratyl. p. 316 et Aristoteles Metaph. XIII, 3.* — ^s οὐ κρύπτεται] *Proclus theol. Plat. lib. I cap. 25.* — ^t Διόνυσον μὲν ἐν Διῷ] *Proclus in Tim. p. 334 et in Cratyl. cap. 184. Hinc qui vulgo habetur vitisator deus ab Olympiodoro ad Philebum p. 201 ed. Stallbaum nominatur νοερός et θεός τῆς ψυχικῆς καὶ ὑπερκοσμίου κράσεως.* — ^u Ἀσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι] *Procl. in Tim. lib. I pag. 49. Syrianus in Aristot. Metaph. Παιῶν ἢ Σωτήρ Ἀσκληπιὸς τὴν θείαν ἔχων ἱατρικὴν, δι' ἧς θεοὺς τε καὶ ψυχὰς καὶ σώμασι, τοῖς μὲν αἰεὶ τὸ προσῆκόν ἀπονέμει, τοῖς δὲ ὅταν ἢ δεκτόν.* — ^x τὴν Κρόνον δὲ Δημήτρι δοτόν] *Proclus theol. Plat. V p. 267 κατ' Ὀρφέα τῶ μὲν Κρόνῳ συνοῦσα ῥέα καλεῖται, τὸν δὲ Δία παράγουσα καὶ μετὰ Διὸς ἐμφαίνουσα, τοὺς τε δῖους καὶ τοὺς μερικῶς διακόσμους τῶν θεῶν, Δημήτηρ. Cf. in Cratyl. cap. 166 p. 96 Boissonad.)*

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς φύσεως τοῦ κόσμου καὶ αἰδιότητος.

Αὐτὸν δὲ τὸν κόσμον ἀφθαρτόν τε καὶ ἀγέννητον εἶναι ἀνάγκη. Ἀφθάρτον μὲν, ὅτι οὐκ ἔστι τούτου φθαρέντος ἢ χειρόνα ἢ κρείττονα ποιῆσαι, ἢ τὸν αὐτόν, ἢ ἀκοσμῖαν. Ἄλλ' εἰ μὲν χειρόνα, κακὸς ὁ ἐκ κρείττονος χειρόν ποιῶν· εἰ δὲ κρείττονα, ἀδύνατος ὁ μὴ τὴν ἀρχὴν τὸ κρείττον ποιήσας· εἰ δὲ τὸν αὐτόν, μάτην ποιήσει· εἰ δὲ ἀκοσμῖαν, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν τοῦτό γε θέμις. Ἀγέννητον δὲ ἵκανὰ μὲν δεῖξαι ταῦτα· εἰ γὰρ μὴ φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν· ἐπειδὴ πᾶν τὸ γινόμενον φθείρεται, καὶ ὅτι ἀνάγκη διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα ὄντος τοῦ κόσμου αἰεὶ τε τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν· ὡς περὶ ἡλίῳ μὲν καὶ πυρὶ συνοψίσταται φῶς, σώματι δὲ σκιά. Τῶν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ σωμάτων τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται καὶ κύκλω κινεῖται, τὰ δὲ ψυχῆν, καὶ ἐπ' εὐθείας, πῦρ μὲν καὶ ἀπὸ ἄνω, γῆ δὲ καὶ ὕδωρ κάτω· τῶν δὲ κύκλω, ἢ μὲν

et eorum unumquodque ex primis, medijs et extremis constet, illorum administratores duodecim esse necesse est. Mundum igitur procreant Jupiter, Neptunus, Vulcanus, animant Ceres, Juno, Diana, adaptant Apollo, Venus, Mercurius, custodiunt Vesta, Minerva, Mars. Horum autem occultas significationes in statu animadvertuntur. Etenim Apollo Iyram ad concentum aptat, armis instructa est Minerva, nuda conspicitur Venus, quum concentus pulchritudinem gignat, illa vero in rebus aspectabilibus non lateat. His primo loco mundum tenentibus, cæteros quoque deos his inesse statuendum est,

verbi causa Bacchum Jovi, Æsculapium Apollini, Grætiæ Veneri. Quin etiam orbes eorum spectare licet, Vestæ terram, Neptuni aquam, Junonis aerem, Vulcani ignem; sex autem superiores illis, quibus vulgo assignantur, diis tribui possunt: nam Apollinem et Dianam pro sole et luna accipi convenit: at Saturni orbem Cereræ, Minervæ ætherem vindicari oportet: cælum denique omnibus commune est. Duodecim ergo deorum tam ordines quam facultates et orbes ita simul in annalibus traduntur, simul carminibus celebrantur.

ἄπλανης ἀπ' ἀνατολῆς· αἱ δὲ ἑπτὰ ἐκ δύσεως φέρονται. Αἰτίαι δὲ τούτων πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι, καὶ τὸ μὴ, ταχέως τῆς περιόδου τῶν σφαιρῶν γινομένης, ἀτελεῖ τὴν γένεσιν εἶναι. Διαφόρου δὲ κινήσεως οὐσης διαφέρειν καὶ τὴν φύσιν τῶν σωμάτων ἀνάγκη· καὶ μῆτε καίειν μῆτε ψύχειν τὸ οὐράνιον σῶμα μῆδὲ ἄλλο τι ποιεῖν, ἢ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Σφαίρας δὲ οὐσης τοῦ κόσμου, (ὁ γὰρ ζωδιακὸς δαίκνυσι τοῦτο) ἐπειδὴ σφαίρας πάσης τὸ κάτω μέσον ἐστὶ, πανταχόθεν γὰρ πλείστον ἀφέστηκε· τὰ τε βαρῆα φέρεται κάτω, φέρεται δὲ εἰς γῆν. Ταῦτα δὲ πάντα ποιῶσι μὲν θεοί, τάττει δὲ νοῦς, κινεῖ δὲ ψυχὴ. Καὶ περὶ μὲν θεῶν ἤδη προεῖρηται.

^a εἰ γὰρ μὴ φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν] cf. Philo περὶ ἀφθαρσίας κόσμου pag. 784. — ^b αἰετὸν τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν] Vid. Procl. in Tim. lib. II pag. 111. — ^c ὡσπερ ἡλίω μὲν καὶ πυρὶ συνυφίσταται φῶς] Proclus in Tim. l. c. ὡς ὁ ἥλιος, ἐν ὅσῳ ἐστὶ, πάντα καταλάμπει καὶ τὸ πῦρ θερμαίνει, οὕτω καὶ τὸ αἰετὸν ἀγαθὸν αἰετὸν βούλεται τὰ ἀγαθὰ. Αἰετὸς ἄρα ὁ κόσμος· αἰετὸς γὰρ ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς ἐστίν. Αἰετὸς ἄρα ὁ κόσμος, οὐκ ὢν, ἀλλὰ γιγνόμενος αἰετὸς κόσμος. Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI p. 270 παρὸ καὶ ὁ Πλάτων (de Rep. II) συνιστὰς, ὅτι φύσει ἀγαθὸς ἐστὶν ὁ θεός, ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἐπιχειρήσκειν· ὡς γὰρ θερμοῦ, φησιν, ἰδίον ἐστὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ ψυχροῦ ἰδίον τὸ ψύχειν, οὕτω καὶ ἀγαθοῦ ἰδίον ἐστὶ τὸ ἀγαθοποιεῖν. — ^d τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται καὶ κύκλῳ κινεῖται] Plotinus Ennead. II lib. II p. 107 διὰ τὴν κύκλῳ κινεῖται (ὁ κόσμος); ὅτι νοῦν μιμεῖται.)

Κεφ. η'.

Περὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ ὅτι ἀθάνατος.

^a Ἔστι δὲ τις δύναμις, οὐσίας μὲν δευτέρα, ψυχῆς δὲ

πρώτη ^a, ἔχουσα μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ εἶναι, τελειοῦσα δὲ τὴν ψυχὴν ^b, ὡσπερ ἥλιος τὰς ὄψεις ^c. Τῶν δὲ ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ ^d καὶ ἀθάνατοι, αἱ δὲ ἀλογοὶ καὶ θνητοί. Καὶ αἱ μὲν ἐκ τῶν πρώτων, αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται θεῶν ^e. Πρώτων δὲ ὅ,τιπῆρ ἐστὶ ψυχὴ ζητητέον. Ὡς τοίνυν διαφέρει τὰ ἐμψυχα τῶν ἀψυχῶν, τοῦτό ἐστὶ ψυχὴ. Διαφέρει δὲ κινήσει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, νοήσει. Ἔστιν ἄρα ψυχὴ, ἀλογος μὲν, ζωὴ αἰσθητικὴ καὶ φανταστικὴ· λογικὴ δὲ αἰσθησεως καὶ φαντασίας ἀρχουσα, καὶ λόγῳ χρωμένη. Καὶ ἡ μὲν ἀλογος τοῖς σωματικοῖς ἔπεται πάθει· ἐπιθυμῆ γὰρ ἀλόγως καὶ ὀργίζεται· ἡ δὲ λογικὴ τοῦ τε σώματος μετὰ λόγου καταφρονεῖ, καὶ πρὸς τὴν ἀλογον μαχομένη, κρατήσασα ^f μὲν ἀρετὴν, ἠττηθεῖσα δὲ κακίαν ποιεῖ. Ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι τε γινώσκει θεούς ^g. (Θνητὸν δὲ οὐδὲν ἀθάνατον οἶδε·) τῶν τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὡς ἀλλοτριῶν καταφρονεῖ, καὶ τοῖς σώμασιν ὡς ἀσώματος ἀντιπέπονη ^h· καλῶν μὲν γὰρ καὶ νέων ὄντων ἀμαρτάνει, γηρῶντων δὲ ἐκείνων ἀκμάζει. Καὶ πᾶσα μὲν σπουδαία ψυχὴ κέχρηται νῶν· νοῦν δὲ οὐδὲν σῶμα γεννᾷ· πῶς γὰρ ἂν τὰ ἀνόητα νοῦν γεννήσαι ⁱ; Ὅργάνῳ τε χρωμένη τῷ σώματι, οὐκ ἐστὶν ἐν τούτῳ ^k· ὡσπερ οὐδὲ ὁ μηχανοποιὸς ἐν τοῖς μηχανοποιήμασι· καίτοι πολλὰ τῶν μηχανημάτων οὐδενὸς ἀπτομένου κινεῖται. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ σώματος παρατρέπεται πολλὰκις ^l, θαυμάζειν οὐ δεῖ· καὶ γὰρ καὶ αἱ τέχναι τῶν ὀργάνων βλαβέντων ἐνεργεῖν οὐκ ἂν δύναιντο.

^a Ἔστι δὲ τις δύναμις, οὐσίας μὲν δευτέρα, ψυχῆς δὲ πρώτη] Proclus Elem. theol. cap. XX p. 424 πάντων σωμάτων ἐπέκεινά ἐστιν ἡ ψυχῆς οὐσία, καὶ πασῶν ψυχῶν ἐπέκεινα ἡ νοερά φύσις, καὶ πασῶν τῶν νοερῶν ὑποστάσεων ἐπέκεινα τὸ ἔν. Idem Theol. Plat. lib. III cap. 9 p. 135 καὶ ἡ μὲν οὐσία τὸ μένιμον τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς συνυφαινόμενον, καὶ ἀνεκφοίτητον τοῦ ἐνός. — ^b τελειοῦσα

Cap. VII.

De mundi natura et eternitate.

Mundum vero ipsum neque mortalem neque genitum esse necesse est. Et sempiternum quidem, quia hoc intereunte non licet aut deteriorem aut meliorem aut eundem aut indigestam molem efficere. Si deteriorem, pravus profecto fuerit qui ex meliore deterius faciat; si meliorem, utique imbecillus fuit, qui initio id quod melius est, non procreavit: si eundem, operam perdet: si indigestam molem, at hoc ne audire quidem fas est. Cæteroque mundum non esse genitum, hæc satis clara sunt signa; si enim non occidit, ne ortus quidem est, quoniam omnia orta occidunt, et quia necesse est, quum dei bonitate sit mundus, semper et deum bonum esse et mundum exstare: quemadmodum una cum sole et igne lumen subsistit et cum corpore umbra. Corporum porro, quæ in mundo sunt, alia mentem imitantur

atque in orbem torquentur, alia animum, et recta tendunt, ignis quidem et aer sursum ascendentes, terra vero et aqua deorsum commeantes, denique inter orbem conficientes sphaera quidem inerrans ab ortu, septem autem reliquæ ab occasu feruntur. Verum harum rerum causæ cum aliæ multæ sunt, tum illa potissimum, ne si celer sit sphaerarum ambitus, imperfecta generatio maneat. Sed quum motus diversus sit, diversam quoque corporum naturam esse oportet, ac neque comburere neque refrigerare corpus cœleste, neque aliud quid præterea facere eorum quæ quatuor elementorum propria habentur. Quum autem mundus globosus sit, cujus pars argumentum signifer orbis est, et cujusvis globi pars inferior medium sit (ab omnibus enim partibus longissime abest,) gravia deorsum et in terram feruntur. Hæc vero cuncta dii efficiunt, mens ordinat, animus movet. Sed hæc quidem de diis jam prædicta sunt.

δὲ τὴν ψυχὴν] Iamblichus Segm. V cap. 11 ψυχὴ ἀπὸ νοῦ τελειοῦται. — ° ὥσπερ ἥλιος τὰς ὀφείας] *Mentis cum sole comparatio satis frequens. Proclus in Tim. lib. III p. 183 ἀνάλογον γὰρ ἥλιον μὲν νοῦς, τῷ ἀφ' ἡλίου φωτὶ ἡ ψυχὴ, τῇ δὲ αὐτῇ ἀπὸ τοῦ φωτός ἡ μεριστὴ ζωὴ.* — ^a ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ] *Vid. Iamblich. Sect. VIII cap. 6 p. 162.* — ° αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται θεῶν] *codd. αἱ δὲ ἐκ δευτέρων παράγονται θεῶν. Cf. Alcinoüs cap. 23 ψυχὴν γὰρ παραλαμβάνοντες ἀνθρωπίνην ἀθάνατον οὖσαν παρὰ τοῦ πρώτου θεοῦ οἱ τὰ θνητὰ γένη δημιουργοῦντες θεοὶ δύο αὐτῇ προσέθεσαν μέρη θνητὰ et Plato Tim. p. 41. D. τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς ἀθανάτων θνητὸν προσυφαίνοντες ἀπεργάζεσθε ζῶα κτλ.* — ⁱ κρατήσασα μὲν ἀρετῆν] *Vid. Theagis de virtutibus loca in Phil. Græc. Fragm. vol. II pag. 18 seqq. et Plotin. Ennead. I lib. I cap. 8.* — ^ε ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι γινώσκει θεοῦς] *Vid. Plotin. Ennead. IV lib. VII cap. 10 p. 464.* — ^b καὶ τοῖς σώμασιν ὡς ἀσώματος ἀντιπέπονθε] *Cf. Marsil. Ficin. Theol. Plat. lib. IX cap. 2-3.* — ⁱ γεννήσαι] *sic scripsi; codd. γεννήσοι.* — ^k οὐκ ἔστιν ἐν ταύτῃ] *Cf. Plotin. Ennead. I lib. I cap. 3 et 4. Aliter auctor Pœmandri p. 11 ψυχὴ δ' ἀνθρώπου ὀχεῖται τὸν τρόπον τοῦτον· ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ πνεύματι, τὸ πνεῦμα ἐν τῷ σώματι.* — ^l παρατρέπεται πολλὰ] *Iamblichus de Myst. segm. I cap. 7 ῥοπή καὶ σχέσει καὶ νεύσει κρατεῖται, ὀρέξεσθε τε τοῦ χείρονος, καὶ οἰκείωσει τῶν δευτέρων κατέχευται.* —)

Κεφ. θ'.

Περὶ προνοίας καὶ εἰμαρμένης καὶ τύχης.

Τῆν δὲ τῶν θεῶν πρόνοιαν ^a ἔστι μὲν καὶ ἐκ τουτῶν ἰδεῖν. Πόθεν γὰρ ἡ τάξις τῷ κόσμῳ, εἴπερ μηδὲν

ἦν τὸ τάττον; Πόθεν δὲ τὸ πάντα τινὸς ἐνεκα γίνεσθαι, ὅσον ἀλογον μὲν ψυχὴν, ἵνα αἰσθησις ἢ· λογικὴν δὲ ἵνα κοσμηται ἡ γῆ; Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν φύσιν προνοίας ἰδεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ὄμματα διαφανῆ ^b πρὸς τὸ βλέπειν κατασκευάσται· ἡ δὲ βίς ὅπῃ τὸ στόμα διὰ τὸ κρίνειν τὰ δυσώδη· τῶν δὲ ὀδόντων οἱ μέσοι μὲν ὀξεῖς, διὰ τὸ τέμνειν, οἱ δὲ ἔνδον πλατεῖς, διὰ τὸ τρίβειν τὰ σιτία. Καὶ πάντα δὲ ἐν πᾶσιν οὕτω κατὰ λόγον βρωῦμεν. Ἀδύνατον δὲ ἐν μὲν τοῖς ἐσχάτοις τοσαύτην εἶναι πρόνοιαν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις μὴ εἶναι. Αἴ τε ἐν τῷ κόσμῳ μαντεῖα καὶ θεραπείαι ^c σωμάτων γινόμεναι τῆς ἀγαθῆς προνοίας εἰσι τῶν θεῶν. Τῆν δὲ τοιαύτην περὶ τὸν κόσμον ἐπιμέλειαν οὐδὲν βουλομένους οὐδὲ πονοῦντας ^d τοὺς θεοὺς ἡγήτειον ποιῆσθαι· ἀλλ' ὥσπερ τῶν σωμάτων τὰ δύνανται ἔχοντα ^e αὐτῷ τῷ εἶναι ^f ποιεῖ ἂ ποιεῖ· ὅσον ἥλιος φωτίζει καὶ θάλπει αὐτῷ μόνῳ τῷ εἶναι· οὕτω πολλὸ μᾶλλον ἡ τῶν θεῶν πρόνοια ^g αὐτῇ τε ἀπόνως καὶ τοῖς προνοουμένοις ἐπ' ἀγαθῶ γίνεται· ὥστε καὶ αἱ τῶν Ἐπικουρειῶν λέλυνται ζητήσεις· τὸ γὰρ θεῶν φασιν οὐδὲ αὐτὸ πράγματα ἔχειν, οὐδὲ ἄλλοις παρέχειν ^h. Καὶ ἡ μὲν ἀσώματος περὶ τε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς πρόνοια τῶν θεῶν ἔστι τοιαύτη· ἡ δὲ ἐκ τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς σώμασιν ἕτερα τε ταύτης ἔστι, καὶ εἰμαρμένη καλεῖται ⁱ, διὰ τὸ μᾶλλον ἐν τοῖς σώμασι ^k φαίνεσθαι τὸν εἰρμόν, περὶ ἣν καὶ ἡ μαθηματικὴ εἰρηται τέχνη. Τὸ μὲν οὖν μὴ μόνον ἐκ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θείων σωμάτων ^l διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ μάλιστα τὴν σωματικὴν φύσιν, εὐλογόν τέ ἔστι καὶ ἀληθές, καὶ διὰ τοῦτο ὑγείαν τε καὶ νόσον, εὐτυχίας τε καὶ δυστυχίας, κατ' ἀξίαν ἐκείθεν γίνεσθαι ὁ λόγος εὐρίσκει. Τὸ δὲ ἀδικίας τε ^m καὶ ἀσελγείας εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποδιδόναι, ἡμᾶς μὲν ἀγαθοῦς, τοὺς δὲ θεοὺς ποιεῖν ἔστι κακοῦς· εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνο λέγειν ἐθέλοι τις, ὡς ἴδως μὲν τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἐπ' ἀγαθῶ γίνεται πάντα ⁿ, τὸ δὲ τραφῆναι κακῶς ἢ τὴν φύσιν

Cap. VIII.

De mente et anima, eamque esse immortalem.

Est autem quædam vis inferior quidem quam substantia, sed superior quam anima, a substantia mutuans vitam, animam vero ita perficiens, ut oculos sol. Animarum porro aliæ sunt rationis compotes et immortales, aliæ rationis expertes mortalesque; inter quas illæ a primis, hæ a secundis diis producuntur. Sed primum, quid sit anima, investigandum. Quo igitur animata ab inanimatis differunt, hoc anima est. Differunt autem motu, sensu, imaginatione, intelligentia. Est ergo anima rationis expertis, vita quæ sensu et conceptis imaginibus movetur; rationis compos, quæ sensus et imaginationem moderatur, ac ratione utitur. Et ratione quidem carens anima corporis sequitur affectiones; insane enim et concupiscit et irascitur, at rationis particeps cum

ratione corpus contemnit, inique cum irrationali anima certamine superior facta virtutem, inferior discedens malitiam efficit. Cæterum eam immortalē esse necesse est, quia tum deorum notitiam habet: (quippè nihil mortale immortalia novit:) tum res humanas tanquam alienas despicit, et ut incorporea a corporibus abhorret: quam diu enim corpora hominum pulchra et juvenilia sunt, tam diu delinquit anima; quodsi consenuerunt, viget. Jam vero omnis generosa anima mente indiget, nullum autem corpus mentem gignit; quomodo enim res dementes mentem gignant? Sed quamvis corpore tanquam instrumento utatur, non tamen in eo est, ut nec machinarum faber in ipsis machinis inest, licet multa machinamenta a nemine tacta moveantur. Sin autem corporis vitio sæpenuero a recta via deductur, id non debet mirum videri, propterea quod etiam artificia instrumentis corruptis cessant.

ἀσθενηστέρως ἔχειν τὰ παρὰ τῆς εἰμαρμένης ἀγαθὰ εἰς τὸ χεῖρον μεταβάλλει· ὡσπερ τὸν ἥλιον ὁ ἀγαθὸν ὄντα πᾶσι, τοῖς ὀφθαλμῶσιν ἢ πυρρῶσσι βλαβερὸν εἶναι συμβαίνει. Διὰ τί γὰρ Μασσαγέται ὁ μὲν τοὺς πατέρας ἐσθίουσιν, Ἑβραῖοι δὲ περιτέμνονται, Πέρσαι δὲ τὴν εὐγένειον ἢ σώζουσι; πῶς δὲ Κρόνον τε καὶ Ἄρην ἰ κακοποιούς λέγοντες πάλιν ποιοῦσιν ἀγαθούς, φιλοσοφίαν τε καὶ βασιλείαν, στρατηγίας τε καὶ θησαυρούς εἰς ἐκείνους ἀνάγοντες; Εἰ δὲ τρίγωνα καὶ τετράγωνα ἰ λέξουσιν, ἀτοπον τὴν μὲν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν πανταχοῦ τὴν αὐτὴν μένειν, τοὺς δὲ θεοὺς ἐκ τῶν τόπων μεταβάλλεσθαι. Τὸ δὲ καὶ πατέρων εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν ἰ προλέγειν, ὡς οὐ πάντα ποιοῦντων, τινὰ δὲ σημαίνοντων μόνον τῶν ἀστέρων διδάσκει ἰ. πῶς γὰρ ἂν τὰ πρὸ τῆς γενέσεως ἐκ τῆς γενέσεως γένοιτο; Ὡσπερ τοίνυν πρόνοια καὶ εἰμαρμένη ἐστὶ καὶ περὶ Ἰθνη καὶ πόλεις, ἐστὶ δὲ καὶ περὶ ἕκαστον ἀνθρώπων· οὕτω καὶ τύχη, περὶ ἧς καὶ λέγειν ἀκόλουθον. Ἡ τοίνυν τὰ διάφορα καὶ τὰ παρ' ἑλπίδα γινόμενα πρὸς ἀγαθὸν ἐπέτρουσα δύναμις τῶν θεῶν τύχη νομίζεται ἰ, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα κοινῇ τὰς πόλεις τὴν θεὸν προσήκει τιμᾶν· πᾶσα γὰρ πόλις ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνίσταται. Ἐν τοῖς ὑπὸ σελήνην δὲ τὴν δύναμιν ἔχει, ἐπειδὴ ὑπὲρ σελήνην οὐδὲ ἔν ἐκ τύχης ἂν γένοιτο. Εἰ δὲ κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν ἰ, ἀγαθοὶ δὲ πένονται, θαυμάζειν οὐ δεῖ· οἱ μὲν γὰρ πάντα, οἱ δὲ δι' οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι. Καὶ τῶν μὲν κακῶν ἢ εὐτυχία οὐκ ἂν ἀφέλοι γ τὴν κακίαν, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς ἢ ἀρετὴ μόνον ἀρξέσει ἰ.

ἰ τὴν δὲ τῶν θεῶν πρόνοιαν] cf. Proclus theol. Plat. lib. I cap. 15. — ἰ δέματα διαφανῆ] Vid. Xenoph. Memorab. lib. I cap. IV, 6. — ἰ μαντεῖαι καὶ θεραπείαι] Proclus in Tim. lib. I p. 49 utramque scientiam Minervæ, hoc est, providentiæ divinæ munera esse docet. Cf. Iamblichus de Myst. Segm. III cap. 3. — ἰ πονοῦντας] scripsi cum Galeo; codd. ποιοῦντας. — ἰ τῶν σωμάτων τὰ δύναμιν ἔχοντα] posui cum Orellio; libri τῶν σωμάτων τὴν δύναμιν ἔχόντων. — ἰ αὐτῶ τῶ εἶναι ποιῆ ἢ ποιῆ] Proclus element. theol. cap. 120 seqq. ὄντες γὰρ (οἱ θεοὶ) οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀγαθότης, αὐτῶ τῶ εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀφθόνως τ' ἀγαθὰ χορηγοῦσιν — ἰ πρόνοια] cf. Proclus theol. Plat. lib. I cap. 15 pag. 41. — ἰ παρέχειν] Epicurus ap. Diog. Laert. X, 139 τὸ μακάριον καὶ ἀφθαρτον οὕτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὕτε ἄλλω παρέχει cf. Cicero de nat. deor. I, 17. — ἰ εἰμαρμένη καλεῖται] Vide Proclum in Tim. p. 321 seq. et Iamblichum

apud Stobæum Eclog. lib. I cap. IV p. 178 ed. Heeren. — ἰ ἐν τοῖς σώμασι] correxi cum Orellio; vulgo τοῖς σώμασι. — ἰ θέλων σωμάτων] sidera intelligit. — ἰ τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποδιδόνα] correxi; codd. τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας ἐκ τῆς εἰμαρμένης διδόναι. — ἰ ἐπ' ἀγαθῶ γίνεται πάντα] Iamblichus de Myst. Segm. I cap. 18; item Segm. IV cap. 4 seqq. ὅτι τοίνυν οὐτε τούτων (τῶν ἀδικῶν) αἰτιατέον τοὺς θεοὺς, αὐτόθεν μὲν πρόδηλον· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ ἀγαθῶν εἰσιν αἴτιοι· καὶ οἱ θεοὶ κατ' οὐσίαν ἔχουσι τὸ ἀγαθόν· οὐδὲν ἄρα ἀδικον ποιοῦσι. — ἰ ὡσπερ τὸν ἥλιον] Cf. Iamblichus lib. I Segm. XVI p. 32. — ἰ Μασσαγέται] Vid. Dionys. Alexandr. Perieg. vs. 739 seq. et Porphy. de abst. IV, 21. — ἰ εὐγένειαν σώζουσι] cf. Herodot. I, 134. — ἰ Κρόνον τε καὶ Ἄρην κακοποιούς] Hanc astrologorum opinionem exagitat Iamblichus Segm. I cap. 18. Cf. Manetho apotelesm. III, 18 et 61 seq. de Saturni et Martis stellis. — ἰ τρίγωνα καὶ τετράγωνα] i. e. si quis cœli et stellarum status, quæ nati sint homines, diversitatem a triangulis et quadratis repetat. Vid. Plotin. Ennead. lib. III. II cap. 3. — ἰ εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν προλέγειν] Vid. Origenem ap. Euseb. Pr. Evang. lib. VI. p. 192. — ἰ διδάσκει] scripsi; codd. διδάσκειν. — ἰ τύχη νομίζεται] Differt a fortuna casus sive ταυτόματων, ita ut fortuna opponatur iis quæ homines intendunt: casus iis quæ natura fieri consueverunt. — ἰ κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν] Vid. Plotin. Ennead. III lib. II cap. 6, 7 et 15. — ἰ οἱ δὲ δι' οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι] scripsi; codd. οἱ δὲ οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι. Cæsterum poιοῦσι hoc sensu pro ποιοῦνται dixit etiam Thuc. V, 42. — ἰ ἀφέλοι] i. e. ἀφελίτο. — ἰ ἀρξέσει] cum Holstenio; ἀρέσκει Gal.)

Κεφ. ἰ.

Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας.

Οἱ δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας λόγοι ἰ πάλιν τῶν περὶ ψυχῆς δέονται. Τῆς γὰρ ἀλόγου ἰούσης εἰς τὰ σώματα καὶ θυμὸν εὐθύς καὶ ἐπιθυμίαν ποιοῦσης, ἢ λογικῇ τούτοις ἐφρονηκυῖα τριμερῆ ποιῆ τὴν ψυχὴν, ἐκ λόγου καὶ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἀρετὴ δὲ λόγου μὲν φρόνησις ἰ, θυμοῦ δὲ ἀνδρεία ἰ, ἐπιθυμίας δὲ σωφροσύνη ἰ, ἄλλης δὲ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη ἰ. Δεῖ γὰρ

Cap. IX.

De providentia, fato et fortuna.

Deorum providentiam et ex his colligere licet. Unde enim mundo nasceretur ordo, si nihil esset quod ordi-

naret? Qui fit etiam, ut omnia alicujus rei causa producantur, verbi causa anima irrationalis, ut sensus sit, rationalis, ut terra ornatur? Quin etiam e rerum naturalium cura intelligi potest. Quippe tum oculi pellucidi ad videndum effecti sunt, tum nares super os locatæ, ut

τὸν λόγον κρίνειν τὰ δέοντα, τὸν δὲ θυμὸν λόγῳ πειθόμενον τῶν δοκούντων δεινῶν καταφρονεῖν, τὴν δὲ ἐπιθυμίαν μὴ τὸ φαινόμενον ἡδύ, ἀλλὰ τὸ μετὰ λόγου διώκειν. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ὁ βίος γίνεται δικαίος· ἡ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη ἰ μικρόν τι μέρος ἐστὶν ἀρετῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς πεπαιδευμένοις πάσας ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν δὲ τοῖς ἀπαιδεύτοις ὁ μὲν ἐστὶν ἀνδρείος καὶ ἀδικός, ὁ δὲ σώφρων καὶ ἀνόητος, ὁ δὲ φρόνιμος καὶ ἀκολαστος· ὥσπερ οὐδὲ ἀρετὰς προσήκει καλεῖν λόγους τὲς ἐστερημένας, καὶ ἀτελεῖς οὕσας, καὶ τῶν ἀλόγων τισὶ παραγινόμενας. Ἡ δὲ κακία ἐκ τῶν ἐναντίων θεωρεῖσθω· λόγῳ μὲν ἀνοία, θυμοῦ δὲ δειλία, ἐπιθυμίας δὲ ἀκολασία, ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς ἀδικία. Γίνονται δὲ αἱ μὲν ἀρεταὶ ἐκ πολιτείας ὀρθῆς ἢ καὶ τοῦ τραφεῖναι καλῶς καὶ παιδευθῆναι, αἱ δὲ κακίαι ἐκ τῶν ἐναντίων.

* Οἱ δὲ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας λόγοι] Vide Platonem de Republ. lib. IV cap. 16 pag. 441 seqq.; Proclum dissert. 32 in Plat. Rempubl. p. 407 seqq.; Alcinoium cap. 28. — ^b ἀρετῆ δὲ λόγῳ μὲν φρόνησις] confer sinilem Theagis locum vol. II pag. 21. Cæterum Alcinoius cap. 28 ἡ μὲν δὴ φρόνησις ἐστὶν ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέ-

ρων. — ^c ἀνδρεία] Alcinoius l. c. ἡ δὲ ἀνδρεία ἐστὶ δόγματος ἐνόμου σωτηρία περὶ δεινοῦ τε καὶ μὴ δεινοῦ. — ^d σωφροσύνη] Alcinoius l. c. ἡ δὲ σωφροσύνη τάξις περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς ὀρέξεις καὶ τὴν εὐπειθειαν αὐτῶν πρὸς τὸ ἡγεμονικόν· τοῦτο δὲ εἶη ἂν τὸ λογιστικόν. — ^e δικαιοσύνη] *justitia proprie dicitur virtus suum cuique tribuens, ad quam spectant verba ἡ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη κτλ.; deinde tam late patere perhibetur, ut omnes virtutes comprehendat. Quamobrem Polus Lucanus (vol. II, p. 26) ait: δοκεῖ μοι τῶν ἀνδρῶν τὰν δικαιοσύναν ματέρα τε καὶ τιθάναν τῶν ἄλλαν ἀρετῶν προσσιπέν κτλ. Cf. Alcinoius l. c. — ^f Cf. Iamblichus apud Stobæum Flor. IX, 38-39. — ^g πολιτείας ὀρθῆς] *Possit intelligere et rectam civitatis gubernandæ formam et rectam vivendi viam. Sic Hippodamus (vol. II p. 10) καὶ ταῦτα μὲν ἐγώ φαμι ἤμεν τὸ ὀνομαζόμενον Ἀμαθίας κέρας· ἐν εὐνομίᾳ γὰρ τὰ πάντα ἐντὶ· καὶ ἀνευ ταύτας οὔτε γεννᾶται τὸ μέγιστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀγαθόν, οὔτε γενναθὲν καὶ ἀξιαθὲν δύναϊτό κα διαμένειν. Similiter Plato Tim. p. 20 Τίμαιός τε γὰρ ὅδε, εὐνομωτάτης ὧν πόλεως τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκρίδος, οὐσια**

male olentia discernant; ex dentibus vero medii acuti ad escas morsu dividendas, interiores lati sunt ad conficiendas. Sic autem omnia in omnibus rationi consentanea esse videmus. At fieri non potest, ut quum in extremis adeo sit occupata providentia, in primis deficiat. Quæ præterea in mundo eveniunt vaticinationes corporumque sanatio, salutari deorum providentia reguntur. Tale autem mundi curam a diis neque cupientibus quidquam neque laborantibus haberi statuendum; sed ut corpora valentia quidquid agunt, sua substantia exsequuntur quemadmodum sol ipsa tantum natura sua res cunctas illustrat ac tepefacit: sic multo magis deorum providentia nullo suo labore iis quos fovet beneficia dat. Quamobrem etiam Epicureorum quæstiones solutæ sunt; nam numen, inquit, divinum neque ipsum habet negotii quidquam, neque aliis exhibet. Atque incorporea quidem deorum providentia circa corpora et animos talis est; sed quæ ex corporibus orta et corporibus in hærens ab hac differt, fatalis necessitas vocatur, propterea quod magis in corporibus causarum series appareat, ad quam scrutandam mathematica quoque inventa est. Quocirca non solum deorum numine, sed divinis etiam corporibus res humanas cum alias regi, tum maxime corpoream naturam, rationi veritatique consentaneum est, ideoque sanitatem et morbum, res prosperas et adversas, pro cujusque dignitate inde nasci ratio evincit. At scelera et contumelias petulanter factas fato assignare, nihil aliud est quam nos bonos, deos autem malos efficere; nihil quis forte illud respondere vult, in univèsum a mundo et hominibus naturali nitore excellentibus cuncta

bene geri, sed malam educationem vel naturam imbecillio rem fatalia bona in deterius mutare; quemadmodum solem, licet bonus sit omnibus, lippientibus tamen vel febricitantibus damnosum esse constat. Cur enim Massagetæ parentes vorant, Hebræi circumciduntur, Persæ nobilitatem conservant? Qui fit præterea, ut Saturnum et Martem, quos maleficos appellant, rursus beneficos iudicent, qua philosophiam et regnum, qua summanam imperii bellicæ administrandi et thesaurus iis permittentibus? Quodsi triangula et quadrata commemorant, absurdum fuerit, quum humana virtus ubique eadem maneat, deos sedes suas mutare. Atqui prædicta parentum nobilitas aut ignobilitas stellas non omnia efficere, sed nonnulla tantum significare docet. Quomodo enim quæ ante ortum fuerunt ex ipso ortu nascantur? Quemadmodum ergo providentia et fatum non magis circa gentes et urbes, quam circa singulos homines est: ita et fortuna, de qua superest, ut disseramus. Igitur deorum potestas, quæ diversa ac præter expectationem accidentia ad hominum utilitatem refert, fortuna existimatur, et idcirco urbes potissimum communem huic deæ cultum adhibere decet; quælibet enim urbs ex diversis negotiis constat. Ea sub luna imperium obtinet, quando supra lunam nihil omnino fortuito accidit. Sin autem mali homines felicitate florent, boni in egestate versantur, non est mirandum: illi enim maximi faciunt divitias, hi pro nihilo putant. Et malis quidem res prosperæ pravitatem non eripiant, bonis autem sola virtus suffecerit.

καὶ γένοι οὐδενὸς ὑστερος ὢν τῶν ἐκεῖ, τὰς μεγίστας μὲν ἀρχὰς τε καὶ τιμὰς ἐν τῇ πόλει μεταχειρίσεται, φιλοσοφίας δὲ κατ' ἐμὴν δόξαν ἐπ' ἄκρον ἀπάσης ἐλήλυθε. Vide Proclum in Tim. p. 22. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ ὀρθῆς πολιτείας καὶ φαύλης.

Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς ^α. Ἐοίκασι γὰρ οἱ μὲν ἀρχόντες τῷ λόγῳ, οἱ δὲ στρατιῶται τῷ θυμῷ, οἱ δὲ δῆμοι ταῖς ἐπιθυμίαις. Καὶ ἔπου μὲν κατὰ λόγον πράττεται πάντα ^β, καὶ ὁ πάντων ἀριστος ἀρχεῖ, βασιλεία γίνεται· ἔπου δὲ κατὰ λόγον τε καὶ θυμὸν πλείους ἐνὸς ἀρχοῦσιν, ἀριστοκρατίαν εἶναι συμβαίνει· ἔπου δὲ κατὰ ἐπιθυμίαν πολιτεύονται, καὶ αἱ τιμαὶ πρὸς τὰ χρήματα ^γ γίνονται, τιμοκρατία ἢ τοιαύτη πολιτεία καλεῖται. Ἐναντία δὲ, βασιλεία μὲν τυραννίς, ἢ μὲν γὰρ μετὰ λόγου πάντα ^α, ἢ δὲ οὐδὲν κατὰ λόγον ποιῶν· ἀριστοκρατία δὲ ὀλιγαρχία, ὅτι οὐχ οἱ ἀριστοί, ἀλλ' ὀλίγοι κἀκίστοι ἀρχοῦσι· τιμοκρατία δὲ δημοκρατία, ὅτι οὐχ οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἀλλ' ὁ δῆμος κύριός ἐστι πάντων.

^α Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς | cf. Proclus in Tim. lib. I pag. 11; Plato de Rep. lib. IV p. 449 et 453, item lib. VIII init. nec non Plotinus Enn. IV lib. IV cap. 17. — ^β Cf. Pseudoplutarchus de vita et poesi Homeri cap. 182 vol. XIV p. 566 ed. Hutten. — ^γ χρήματα | edidi ex Orellii conjectura; codd. χρήσιμα. — ^α πάντα ¹ scripsi cum eodem; libri πάντως. —)

Κεφ. ιβ'.

Πόθεν τὰ κακὰ, καὶ ὅτι κακοῦ φύσις οὐκ ἔστιν.

Ἄλλα πῶς θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων, τὰ κακὰ ἐν τῷ κόσμῳ ^α; Ἡ πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ζητέον, ὅτι θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων, κακοῦ φύσις οὐκ ἔστιν, ἀπουσία δὲ ἀγαθοῦ γίνεται, ὥσπερ καὶ σκότος αὐτὸ μὲν οὐκ ἔστιν, ἀπουσία δὲ φωτὸς γίνεται. Ἀνάγκη δὲ, εἴπερ ἔστιν, ἢ ἐν θεοῖς εἶναι, ἢ νοῖς, ἢ ψυχαῖς, ἢ σώμασιν. Ἄλλ' ἐν μὲν θεοῖς οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ πᾶς θεὸς ἀγαθός ^β. Εἰ δὲ νοῦν τίς φησὶ κακόν, νοῦν ἀνόητον λέγει· εἰ δὲ ψυχὴν, χειρόνα ποιήσει σώματος· πᾶν γὰρ σῶμα καθ' ἑαυτὸ κακίαν οὐκ ἔχει· εἰ δὲ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄλογον, κερωρισμένα μὲν μὴ εἶναι κακὰ, συνελθόντα δὲ κακίαν ποιεῖν. Εἰ δὲ δαίμονας τις λέγει κακοὺς ^γ, εἰ μὲν ἐκ θεῶν τὴν δύναμιν ἔχουσιν, οὐκ ἂν εἶεν κακοί, εἰ δὲ ἀλλοχόθεν, οὐ πάντα ποιοῦσιν οἱ θεοί. Εἰ δὲ μὴ πάντα ποιῶσιν, ἢ βουλόμενοι οὐ δύνανται, ἢ δυνάμενοι οὐ βούλονται· ὢν οὐδέτερον πρέπει θεῶν. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ φύσει κακόν, ἐκ τούτων ἔστιν ἰδεῖν. Περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας ^δ, καὶ τούτων οὐ πάντων, οὐδὲ αἰ φαίνεται τὰ κακὰ. Ταῦτα δὲ, εἰ μὲν δι' αὐτὸ τὸ κακὸν ἡμάρτανον ἀνθρώποι, αὐτὴ ἂν ᾖ ἡ φύσις κακῆ· εἰ δὲ ὁ μὲν μοιχεύων τὴν μὲν μοιχείαν ἡγείται κακόν, τὴν δὲ ἡδονὴν ἀγαθόν· ὁ δὲ φονεύων τὸν μὲν φόνον ἡγείται κακόν, τὰ δὲ χρήματα ἀγαθὰ· ὁ δὲ ἐχθρὸν κακῶς ποιῶν τὸ μὲν κακῶς ποιῆσαι κακόν, τὸ δὲ τὸν ἐχθρὸν ἀμύνασθαι ἀγαθόν, καὶ πάντα οὕτως ἁμαρτάνει ψυχῆ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ· (ὥσπερ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται

Cap. X.

De virtute et vito.

Sermones de virtute et vitio rursus ea quæ de anima disputavimus requirunt. Namque anima irrationali in corpus inclusa ibique statim iram et cupiditatem procreante, rationis compos corporum præses tripartitam animam ex ratione, ira et cupiditate facit. Virtus autem rationis est prudentia, iræ fortitudo, cupiditatis temperantia, totius denique animæ justitia. Oportet enim rationem ea quæ decent judicare, iram rationi obedientem quæ videntur horribilia contemnere, cupiditatem non quod jucundum apparet, sed quod cum ratione fit sequi. Quæ si ita sunt, vitæ degendæ ratio justa evadit: nam quæ circa pecunias versatur justitia, exigua quædam virtutis pars est, et idcirco in hominibus eruditis omnes virtutes notantur; inter ineruditos unus fortis est et injustus, alius temperans et stultus, tertius prudens et intemperans: quemadmodum ne virtutes quidem vocari convenit illas quæ ratione carent, et mancæ sunt, et brutis quibusdam animalibus insunt. Vitium ex contrariis spectetur; rationis quidem contrarium dementia,

iræ autem timiditas, cupiditatis vero intemperantia, totius denique animæ injustitia. Nascuntur porro virtutes ex recta vivendi via liberalique tum educatione tum doctrina, vitia ex contrariis.

Cap. XI.

De recta et prava civitatis forma.

Sed civitates quoque secundum tripartitam animi divisionem constituuntur. Similes enim sunt reipublicæ rectores rationi, milites iræ, populi cupiditatibus. Ubi ergo cuncta rationi convenienter peraguntur, et omnium optimus imperat, regnum oritur: ubi vero simul cum ratione, simul per iram plus uno dominatur, optimatum civitatem esse constat: ubi denique cupide et ambitiose reipublicam gerunt, et honores pecuniæ respectu civibus habentur, talis reipublica civitas divitiis censa appellatur. Contraria autem regno tyrannis, quia illud cum ratione omnia, hæc nihil rationi convenienter facit: item optimatum civitati paucorum potentia, quod non optimates, sed pauci illic pessimi summæ rerum præsumunt; civitati denique divitiis censæ populi imperium

σκότος φύσει μὴ ὄν) ἀμαρτάνει ὁ μὲν οὖν ψυχῇ, ὅτι ἐφίεται ἀγαθοῦ, πλανᾶται δὲ περὶ τὸ ἀγαθόν, ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν ὁσία. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ πλανᾶσθαι, καὶ πλανηθεῖσαν θεραπεύεσθαι, πολλὰ παρὰ θεῶν γινόμενα ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ τέχνη καὶ ἐπιστήμη καὶ ἀραὶ ὁ, εὐχαί τε καὶ θυσίαι καὶ τελεταί, νόμοι τε καὶ πολιτεαί, δίκαι τε καὶ κολάσεις διὰ τὸ κωλύειν ψυχὰς ἀμαρτάνειν ἐγένοντο· καὶ τοῦ σώματος ἐξελοῦσας θεοὶ καθάρσιοι καὶ δαίμονες τῶν ἀμαρτημάτων καθαίρουσι.

Ἄλλα πῶς θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων τὰ κακὰ ἐν τῷ κόσμῳ;] Vid. Proclum in Tim. p. 123; Iamblich. Theol. Ægypt. Sect. IV cap. 6, 7, 8, 9, 10; Maxim. Tyr. Dissert. XXV et alios. — ὁ ἐπειδὴ πᾶς θεὸς ἀγαθός] Cf. Democriti fragm. moral. 13. vol. I, p. 341 et Iamblichus de myster. sect. IV cap. 6. — ὁ εἰ δὲ δαίμονάς τις λέγει κακούς] quod primus apud Græcos fecit Empedocles. Vid. vs. 1-10 vol. I pag. 1. In eadem sententia fuit Porphyrius apud Proclum in Timæum lib. I pag. 24 et 53 ac de abstin. II, 38 seqq. duplicem geniorum speciem tum honorum tum malorum esse ducens. — ὁ περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας] Cf. Proclus in Tim. pag. 115 seq. et Plotin. Ennead. III lib. II cap. 3-7. — ὁ ἀμαρτάνει ψυχῇ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ (ὡς περὶ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκότος φύσει μὴ ὄν) ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχῇ] Ita legendum cum Orellio; vulgo hic scribebatur: ἀμαρτάνει ψυχῇ, καὶ δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ, ὡς περὶ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκότος φύσει μὴ ὄν. Ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχῇ. — ὁ ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν ὁσία] sensus est: peccat animus propterea quod non, ut prima rerum omnium causa sive deus cuncta providet at-

que animadvertit, sed sæpe fallitur. — ὁ ἀραὶ correxit Orellius; vulgo ἀρεταί. —)

Κεφ. ιγ'.

Πῶς τὰ ἀτάρια λέγεται γίνεσθαι.

Περὶ μὲν οὖν θεῶν καὶ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τοῖς μῆτε διὰ φιλοσοφίας ἀχθῆναι δυναμένοις, μὴδὲ τὰς ψυχὰς ἀνάτοις, ἀρκέσει ταῦτα. Περὶ δὲ τοῦ ὁ μὴ γενέσθαι ταῦτα ποτὲ, μὴδὲ ἀλλήλων χωρίζεσθαι λείπεται λέγειν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς λόγοις ὑπὸ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα εἴπομεν γίνεσθαι. Πᾶν τὸ γινόμενον ἢ τέχνη, ἢ φύσει, ἢ κατὰ δυνάμιν γίνεται. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τέχνην ἢ φύσιν ποιούμενα πρότερα εἶναι τῶν ποιουμένων ἀνάγκη· τὰ δὲ κατὰ δυνάμιν μετ' ἑαυτῶν συνίστησι τὰ γινόμενα, ἐπειδὴ καὶ τὴν δυνάμιν ἀχώριστον ἔχει· ὡς περὶ δὴ ἥλιος μὲν φῶς, πῦρ δὲ θερμότητα, χιών δὲ ψυχρότητα. Εἰ μὲν οὖν τέχνη τὸν κόσμον ποιοῦσι θεοί, οὐ τὸ εἶναι, τὸ δὲ τοῖόνδε εἶναι ποιοῦσι· πᾶσα γὰρ τέχνη τὸ εἶδος ὁ ποιεῖ. Πῶθεν οὖν τὸ εἶναι τῷ κόσμῳ; Εἰ δὲ φύσει, πῶς τὸ φύσει ποιοῦν οὐχ ἑαυτοῦ τι δίδωσι ὁ τῷ γινόμενῳ; ἀσωμάτων δὲ θεῶν ὄντων ἐχρῆν καὶ τὸν κόσμον ἀσωματον εἶναι. Εἰ δὲ τοὺς θεοὺς σώματα λέγοι τις, πῶθεν τῶν ἀσωμάτων ἢ δυνάμεις; Εἰ δὲ τοῦτο συγχωρήσαιμεν, φθειρομένου τοῦ κόσμου τὸν ποιήσαντα φθεῖρεσθαι ἀνάγκη, εἴπερ κατὰ φύσιν ποιεῖ. Εἰ δὲ μὴ τέχνη μὴδὲ φύσει τὸν κόσμον ποιοῦσι θεοί, δυνάμει λείπεται μόνον. Πᾶν δὲ τὸ δυνάμει γινόμενον τῷ τὴν δυνάμιν ἔχοντι συνυφίσταται. Καὶ οὐδὲ ἀπολέσθαι ποτὲ τὰ οὕτως γινόμενα δύναται, εἰ μὴ τις τοῦ ποιοῦντος ἀφέλοι τὴν δυνάμιν· ὡστε οἱ τὸν κόσμον φθειροντες ὁ θεοὺς μὴ εἶναι λέγουσιν, ἢ θεοὺς εἶναι λέγοντες τὸν θεὸν ποιοῦσιν ἀδύνατον. Δυνάμει μὲν οὖν πάντα

quando non pecuniosissimus quisque civium, sed populus omnium rerum dominus est.

Cap. XII.

Unde mala oriantur, et mali naturam nullam esse.

Sed quo pacto, quum dii boni sint omniaque efficiant, mala sunt in mundo? Aut hoc ipsum primum quidem dici oportet, quum dii boni sint omniumque rerum auctores, malum natura non esse, sed boni absentia gigni, quemadmodum tenebræ quoque ipsæ per se non sint, sed lucis defectu oboriuntur. Est enim necesse, si modo malum est, aut in diis, aut in mentibus, aut in animis, aut in corporibus esse. At in diis non est, quum deus quilibet bonus sit. Quodsi quis mentem malam dicit, mentem stolidam appellat; sin animum, corpore deterioriorem animum faciet; omne scilicet corpus per se malum non habet; si ex animo et corpore nasci affirmarit, absurda res erit, quæ separata mala non sunt, ipso coitu

ad aliquam pravitatem venire. Porro si quis malos genios esse ait, illi si a diis vires sumunt, mali non erunt; si aliunde, non omnia dii procreant. Quodsi non omnia procreant, aut volentibus deest facultas, aut facultatem habentibus voluntas; quorum neutrum deo decorum est. Nihil igitur in mundo natura malum esse ex his facile intelligitur. Verum in hominum eorumque non omnium actionibus, nec tamen semper, mala comparent. Quantum ad hæc, si propter ipsum malum homines delinquerent, ipsa utique natura mala foret: sed quum adulter adulterium quidem malum, voluptatem bonam, homicida eadem quidem malam, sed pecunias bonas existimat, et qui inimicis nocet nocere quidem malum, ulcisci autem inimicos bonum esse censet, et hac ratione animus omnem culpam committit, bonitatis causa mala sunt; (quemadmodum, dum abest lux, tenebræ, quæ natura nullæ sunt, oboriuntur) delinquit ergo animus, quia bonum appetit, sed a bono aberrat, quia non est prima substantia. Sed ne a regula aberret et si

ποιῶν ἐαυτῷ συνυφίστησι πάντα. Μεγίστης δὲ δυνάμει οὐσης οὐκ ἀνθρώπους ἴδει καὶ ζῶα μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους καὶ δαίμονας. Καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας φύσεως διαφέρει ὁ πρῶτος θεός, τοσούτῃ πλείους εἶναι τὰς μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αἰνοῦ δυνάμει ἀνάγκη. Πάντα γὰρ πλείστον ἀλλήλων κεχωρισμένα πολλὰ ἔχει τὰ μέσα.

* Πῶς τὰ αἰδία λέγεται γίνεσθαι] Duplicem Platonici æternitatem esse existimabant, unam plenam et perfectam ideoque immotam, alteram mancam et inchoatam, sed tempore progredientem et ad summa nitentem. De utraque Proclus Elem. theol. 55 pag. 439 ἐκ δὲ τούτων φανερόν, εἶτι διττὴ ἦν ἡ αἰδιότης, αἰώνιος μὲν ἄλλη, κατὰ χρόνον δὲ ἄλλη· ἡ μὲν ἐστὼσα αἰδιότης, ἡ δὲ γινομένη καὶ ἡ μὲν ἠθροισμένον ἔχουσα τὸ εἶναι καὶ ἑμοῦ πᾶν, ἡ δὲ ἐκχυθεῖσα καὶ ἐξαπλωθεῖσα κατὰ τὴν χρονικὴν παράστασιν. Καὶ ἡ μὲν δλη καθ' αὐτήν, ἡ δὲ ἐκ μερῶν, ὧν ἕκαστον χωρὶς ἐστι κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. — ^b περὶ δὲ τοῦ] correxit Galeus; vulgo περὶ δὲ τῶν. — ^c τὸ εἶδος] i. e. formam externam, non materiam. — ^d ποιοῦν οὐκ ἐαυτοῦ] emendavit Schultesius; vulgo ποιοῦν ἐαυτοῦ. — * οἱ τὸν κόσμον φθερόντες] i. e. οἱ τὸν κόσμον φθαρτὸν εἶναι λέγοντες. Similiter Aristoteles de cælo lib. II cap. 1 διὰ τῆς δόξης τῆς παρὰ τῶν ἄλλων λεγόντων καὶ γενωάντων αὐτὸν (τὸν οὐρανόν). —

Καρ. ιδ'.

Πῶς οἱ θεοὶ μὴ μεταβαλλόμενοι ἠδύζονται καὶ θεραπεύονται λέγονται;

Εἰ δὲ τις τὸ μὲν θεοὺς μὴ μεταβάλλεσθαι εὐλογόν

τε ἡγεῖται καὶ ἀληθές, ἀπορεῖ δέ, πῶς ἀγαθοὶ μὲν χαίρουσι, κακοὶ δὲ ἀποστρέφονται ^b, καὶ ἁμαρτάνουσι μὲν ὀργίζονται, θεραπεύονται δὲ ἴσως γίνονται, ῥητέον ὡς οὐ χαίρει θεός· τὸ γὰρ χαῖρον καὶ λυπεῖται· οὐδὲ ὀργίζεται· πάθος γὰρ τὸ ὀργίζεσθαι· οὐδὲ δώροις θεραπεύεται· ἡδονῇ γὰρ ἂν ἤττηθεῖ. Οὐδὲ θέμις ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὔτε καλῶς οὔτε κακῶς ἔχειν τὸ θεῖον. Ἄλλ' ἔκεινοι μὲν ἀγαθοὶ τί εἰσιν αἰεὶ, καὶ ὠφελοῦσι μόνον, βλάπτουσι δὲ οὐδέποτε, κατὰ τὰ αὐτὰ ὡσαύτως ἔχοντες. Ἡμεῖς δὲ ἀγαθοὶ μὲν ὄντες δι' ὁμοιότητα θεοῖς συναπτόμεθα, κακοὶ δὲ γινόμενοι δι' ἀνομοιότητα χωριζόμεθα· καὶ κατ' ἀρετὰς ζῶντες ἐχόμεθα τῶν θεῶν, κακοὶ δὲ γινόμενοι ἐχθροὶ ἡμῖν ποιοῦμεν ἐκείνους, οὐκ ἐκείνων ὀργιζομένων, ἀλλὰ τῶν ἁμαρτημάτων θεοῦ μὲν ἡμῖν οὐκ ἐόντων ἐλλάμπειν, δαίμοσι δὲ καλαστικῶς συναπτόντων. Εἰ δὲ εὐχαῖς καὶ θυσίαις λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων εὐρίσκομεν, οὔτε ^d τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, οὔτε μεταβάλλομεν, ἀλλὰ διὰ τῶν δρωμένων καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστροφῆς τὴν ἡμετέραν κακίαν ἰώμενοι πάλιν τῆς τῶν θεῶν ἀγαθότητος ἀπολαύομεν. Ὡστε ὅμοιον, τὸν θεὸν λέγειν τοὺς κακοὺς ἀποστρέφεσθαι, καὶ τὸν ἥλιον τοῖς ἐστερημένοις τῶν ὄψεων κρύπτεσθαι.

* Θεοὶ μὴ μεταβαλλόμενοι] Vide Iamblichum theol. Ægypt. Sect. I cap. 12. — ^b κακοὶ δὲ ἀποστρέφονται] correxit Galeus (cf. extrema capitis verba); vulgo male κακοῖς δὲ ἀποστρέφονται. — ^c οὐδὲ ὀργίζεται· πάθος γὰρ τὸ ὀργίζεσθαι] cf. Iamblichus de myster. Sect. I cap. 13. — ^d οὔτε τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, οὔτε μεταβάλλομεν] scripsi; an-

aberravit, adhibitis remediis ut ad bonam frugem se recipiat, multa a diis provisa esse animadvertas. Etenim tum artes ac disciplinæ, tum diræ ac preces, sacrificia, cærimonix, leges, vitæ instituta, judicia denique et pœnæ ad animos a peccatis avocandos inventa sunt, atque elapsos corporibus animos dii expiatores et genii omni culpa commissa liberant.

Cap. XIII.

Quomodo sempiterna fieri dicantur.

De diis igitur et mundo et rebus humanis, iis qui sapientiæ studio erudiri non possunt, nec insanabili ingenio præditi sunt, hæc sufficiant. Hæc autem nunquam esse facta, neque a se invicem separari, reliquum est ut dicamus: quandoquidem et nos in superioribus disputationibus diximus a primis secunda procreari. Quidquid fit, aut arte aut natura aut facultate quadam fit. Itaque illa quæ vel arte vel natura aliquid efficiunt effectis priora esse necesse est: quæ facultate, res creatas una secum constituunt, propterea quod facultatem etiam semper sibi junctam et inseparabilem habent; velut sol sane lumen, ignis calorem, nix frigus. Quodsi arte mundum dii fabricantur, non ut sit, sed ut talis sit effi-

ciunt, quoniam quælibet ars speciem format. Qui ergo fit, ut sit mundus? Sin autem natura, quomodo quod natura ita comparatum est, ut procreet, ex semetipso non aliquid rei creatæ impertitur? et quum dii sine corpore sint, oportebat et mundum sine corpore esse. At si quis deos corporeos dixerit; unde corpore vacantium facultas? Jam si id concedamus, corrupto mundo, ejus opifex necessario pereat, siquidem naturæ convenienter procreat. Si ergo neque arte neque natura inmundum dii ædificant, relinquunt, ut facultate tantum fabricentur. Atqui quidquid facultate efficitur, una cum eo, quod facultatem habet, subsistit. Neque eo modo generata interire unquam possunt, nisi quis genitorem gignendi facultate privaverit. Quamobrem qui mundum mortalem existimant aut deos esse negant, aut deos esse dicentes deum imbecillum faciunt. Quocirca qui facultate efficit cuncta, cuncta simul secum subsistere facit. Quum autem maxima facultas sit, non solum homines et bestias generari oportebat, sed deos et homines et genios; et quantum nostræ naturæ primis deus antecedit, tanto plures medias inter nos et illum facultates esse necesse est. Quæcunque enim plurimum inter se distant, plurima inter se media habent.

tea legebatur καὶ τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, καὶ μεταβάλλομεν. —)

Κεφ. ιε'.

Διὰ τί ἀνευθεῖς ὄντας τοὺς θεοὺς τιμῶμεν.

Ἐκ δὲ τούτων καὶ ἡ περὶ θυσιῶν ^a καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰς θεοὺς γινομένων λέλυται ζήτησις. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον ^b ἀνευθεῖς· αἱ δὲ τιμαὶ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας ἕνεκα γίνονται. Καὶ ἡ μὲν πρόνοια τῶν θεῶν διατείνει πανταχῆ, ἐπιτηδειότητος δὲ μόνον πρὸς ὑποδοχὴν δεῖται· πᾶσα δὲ ἐπιτηδειότης μιμήσει καὶ ὁμοιότητι γίνεται, διὸ οἱ μὲν ναοὶ τὸν οὐρανόν ^c, οἱ δὲ βωμοὶ μιμοῦνται τὴν γῆν, τὰ δὲ ἀγάλματα τὴν ζωὴν, καὶ διὰ τοῦτο ζῶοις ἀπεικασταί, αἱ δὲ εὐχαὶ τὸ νοερόν, οἱ δὲ χαρακτῆρες τὰς ἀβρήτους ἄνω δυνάμεις ^d, βοτάναι δὲ καὶ λίθοι ^e τὴν ἕλην, τὰ δὲ θυόμενα ζῶια τὴν ἐν ἡμῖν ἄλογον ζωὴν. Ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων τοῖς μὲν θεοῖς πλέον οὐδέν· τί γὰρ ἂν πλέον γένοιτο θεῶ; ἡμῖν δὲ πρὸς ἐκεῖνους γίνεται συναφή.

^a Καὶ ἡ περὶ θυσιῶν] de sacrificiis vide Iamblichum Segm. V de myster. cap. 24 et 25, Porphyrium de abstinent. lib. II cap. 24 et Proclum in Tim. lib. I pag. 14. d. — ^b αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον ἀνευθεῖς] Conf. Proclum in Tim. lib. I pag. 14. d. e. — ^c διὸ οἱ μὲν ναοὶ τὸν οὐρανόν] Lege Iamblichum de myster. segm. V cap. 23 p. 138. — ^d οἱ δὲ χαρακτῆρες] Videntur intelligi litterarum notæ ad arcanum sensum pertinentes. Hujusmodi autem voces, quibus inagi et theurgi utebantur, fuerunt. — ^e βοτάναι δὲ καὶ λίθοι] De herbis et lapi-

ribus, quorum ope theurgi tum deos evocabant et genios, tum malorum dæmonum iram averruncabant, consule Iamblichum Segm. V de myster. cap. 23, ubi Galeus commode citat Nicéphorum ad Synes. de Somn. hæc scribentem : δαίμονες ἐξ αἵρος καὶ γῆς θέλγονται τοῖσδε τοῖς λίθοις ἢ ταῖσδε ταῖς βοτάναις. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ θυσιῶν ^a καὶ τῶν ἄλλων τιμῶν, ὅτι θεοὺς μὲν οὐδέν, ἀνθρώπους δὲ ὠφελοῦμεν.

Ἄξιον δὲ οἶμαι περὶ θυσιῶν βραχέα προσθεῖναι. Πρῶτον μὲν ἐπειδὴ πάντα παρὰ θεῶν ἔχομεν, δίκαιον δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν δεδομένων ἀπάρχεσθαι ^b, χρημάτων μὲν δι' ἀναθημάτων, σωματίων δὲ διὰ κόσμου ^c, ζωῆς δὲ διὰ θυσιῶν ἀπαρχόμεθα· ἔπειτα αἱ μὲν χωρὶς θυσιῶν εὐχαὶ λόγοι μόνον εἰσὶ, αἱ δὲ μετὰ θυσιῶν ἐμψυχοὶ λόγοι ^d. τοῦ μὲν λόγου τὴν ζωὴν δυναμοῦντος, τῆς δὲ ζωῆς τὸν λόγον ψυχούσης. Ἔτι παντὸς πράγματος εὐδαιμονία ἡ οἰκεία τελειότης ἐστίν· οἰκεία δὲ τελειότης ^e ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν συναφή. Καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς εὐχόμεθα συναφθῆναι θεοῖς. Ἐπεὶ τοίνυν ζωὴ μὲν πρώτη ἢ τῶν θεῶν ἐστὶ, ζωὴ δὲ τις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ^f, βούλεται δὲ αὕτη συναφθῆναι ἐκείνῃ· μεσότητος δεῖται. Οὐδὲν γὰρ τῶν πλείστον διεστώτων ἀμέσως συνάπτεται, ἡ δὲ μεσότης ὁμοία εἶναι τοῖς συναπτομένοις ὀφείλει· ζωῆς οὖν μεσότητα ζωὴν ἔχρῃν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο ζῶια θύουσιν ἀνθρώποι, οἳ τε νῦν εὐδαίμονες καὶ πάντες οἱ παλαιοὶ καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκάστῳ θεῶ τὰ πρέποντα ^g,

Cap. XIV.

Qua ratione dii qui non immutantur, irasci et mulceri dicantur.

Quodsi quis deos quidem non mutari consentaneum et verum putat, sed dubitat, quomodo bonis lætentur, malos avertentur, et peccantibus irascantur, delentimentis autem propitii reddantur : dicendum, deum omnino non lætari ; nam quod lætatur et mœrore afficitur ; neque irasci ; est enim irasci animi perturbatio ; neque muneribus capi, id enim esset voluptatibus corrumpi. Neque fas est propter res humanas deorum numen vel bene vel male se habere. Sed illi quidem boni sunt semper, et tantum prosunt, obsunt autem nunquam, quia semper iidem et sui similes sunt. Nos vero, dum boni sumus, propter similitudinem cum diis conjungimur, dum in pejus mutamus mores, propter dissimilitudinem ab iis separamur ; et dum vitam cum virtute degimus, diis adheremus, dum vitii nos inquinamus, abalienamur ab illis, non quod illi irascantur, sed quod peccata tum deos, ne nobis illuceant, impediunt, tum geniiis tortoribus nos addicunt. Si vero precibus et sacrificiis peccatorum

veniam impetramus, ipsos deos neque placatos efficimus, nec mutamus, sed hujusmodi operibus et nostra ad deum conversione vitiositati nostræ medentes rursus deorum benevolentia fruimur. Quamobrem idem erit dicere, deum malos aversari et solem eorum qui oculis capti sunt sensum latere.

Cap. XV.

Cur deos nulla re indigentes colamus.

Propterea etiam de sacrificiis cæterisque, quæ ad res divinas rite perpetrandas pertinent, dubitatio tollitur. Ipsum enim deorum numen nulla re indiget ; cultus vero diis nostri commodi causa adhibetur. Sed quom deorum providentia quoquoersus pateat, sola ad eam excipiendam sollertia opus est : omnis autem sollertia imitatione et similitudine comparatur : quocirca templa quidem cælum, aræ terram imitantur, status vitam, ideoque animantibus similes sunt : preces vero naturam intelligentem imitantur, litterarum notæ ineffabiles superiorum deorum vires, herbæ et lapides materiam, hostiæ denique immolatæ vitam quæ in nobis est rationis expertem.

μετὰ πολλῆς τῆς ἄλλης θρησκείας. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἱκανά.

^a Περὶ θυσιῶν] Vide Iamblichum de myst. segm. V cap. 21 et 26. — ^b δίκαιον δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν διδομένων ἀπάρχεσθαι] Similiter Porphyrius de abstin. lib. II cap. 34 ἀπαρχὴ γὰρ ἐκάστῳ (τῶν θεῶν) ὧν δέδωκεν ἡ θυσία κτλ. — ^c σωμάτων δὲ διὰ κόσμου] corporum ornatum intelligimus comtos capillos et prolixos, quos postquam diu promiserant adolescentes præcidere et patrio amni consecrare solebant. Vid. Iliad. XXIII, 146 ubi Eustathius ait : ὅτι ἔθος ἦν, τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι τῆς ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτὴν ἐπιχωροῖς ποταμοῖς. Cf. Pausan. I, 37, 2. — ^d αἱ δὲ μετὰ θυσῶν ξίψυχοι λόγοι] Magnam esse vim et efficaciam precum cum sacrificiis conjunctarum Platonici sibi persuaserant. Qua de re agit Iamblichus de myst. segm. V cap. 25. — ^e οἰκεία δὲ τελειότης ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν συναφῆ] Porphyrius de abstinence lib. II cap. 34 θύσομεν τοῖνον καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ θύσομεν, ὡς προσήκει, διαφόρους τὰς θυσίας ὡς ἂν διαφόροις δυνάμεισι προσάγοντας· θεῶν μὲν τῶν ἐπὶ πᾶσιν, ὧς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν τῶν αἰσθητῶν μήτε θυμιῶντες μήτε ἐπονυμᾶζοντες· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῶν ἀβλύων εὐθύς ἔστιν ἀκάθαρτον. Δι' ὃ οὐδὲ λόγος τούτῳ ὃ κατὰ φωνὴν οἰκείος, οὐδ' ὃ ἐνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεμολυσμένος, διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐννοιῶν θρησκεύομεν αὐτόν. Δεῖ ἄρα συνα-

φθέντας καὶ δμοιωθέντας αὐτῶ τὴν αὐτῶν ἀναγωγὴν θυσίαν ἱερὰν προσάγειν τῷ θεῷ, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ἕμνον οὔσαν καὶ ἡμῶν σωτηρίαν. Ἐν ἀπαθείᾳ ἄρα τῆς ψυχῆς, τοῦ δὲ θεοῦ θεωρίᾳ ἡ θυσία αὕτη τελείται. — [ζωὴ δὲ τις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη] Sensus est : vita, quam in terris degimus, non est vera vita, quum mors potius appellanda videatur. Concedimus tamen et hanc vitam quodammodo posse vocari, quamquam tum denique vivemus, quum animi nostri corporum vinculis soluti erunt. Vide Philolai fragm. 23 et 24 vol. II pag. 7 et quæ ibi notavimus. Cf. Plato Gorg. 492. E. Phæd. 62. B. Cicero Tuscul. I, 31. — ^e καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκάστῳ θεῷ τὰ πρέποντα] Vide Iamblichum de myst. segm. V cap. 20 p. 134. —)

Κεφ. ιζ'.

^a Ὅτι φύσει ἀφθαρτος ὁ κόσμος α.

Τὸν δὲ κόσμον ὅτι μὲν οὐκ ἂν θεοὶ φθεροῦσιν ^b, εἴρηται. Ὅτι δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀφθαρτον ἔχει, λέγειν ἀκόλουθον. Πᾶν γὰρ τὸ φθειρόμενον ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ φθίρεται ἢ ὑπὸ ἄλλου. Εἰ μὲν οὖν ὑφ' ἑαυτοῦ ὁ κόσμος φθίρεται, ἔδει ^c καὶ τὸ πῦρ ἑαυτὸ καίειν, καὶ τὸ ὕδωρ ἑαυτὸ ξηραίνειν. Εἰ δὲ ὑπὸ ἄλλου· ἢ σώματος, ἢ ἀσωμάτου. Ἄλλ' ὑπὸ μὲν ἀσωμάτου ἀδύνατον· τὰ γὰρ ἀσώματα σώζει τὰ σώματα· ὅσον φύσις ^d καὶ ψυχὴ· οὐδὲν δὲ ὑπὸ τοῦ φύσει σώζοντος φθίρεται. Εἰ δὲ ὑπὸ

At ex his omnibus dii nihil commodi capiunt; quid enim commodi deus consequatur? sed nos cum illis consuetudinem jungimus.

Cap. XVI.

De sacrificiis cæterisque honoribus, quibus nihil prosumus diis, sed hominibus utilitatem præbemus.

Æquum autem est, opinor, me de sacrificiis pauca adjicere. Primum quidem quum omnia a diis acceperimus, dantibus vero eorum quæ dantur primitias libere debeamus: pecuniarum per donaria, corporum per ornatum, vitæ per sacrificia primitias damus. Deinde adhibitis sine sacrificiis preces verba tantummodo, cum sacrificiis verba animata sunt, verbo quidem vitam corroborante, vita vero verbum animante. Præterea cujusvis rei felicitas propria perfectio est; sed propria uniuscujusque perfectio in eo versatur, ut apte cum causa sua cohæreat. Quapropter nos cum diis conjungi cupimus. Quum igitur vita prima deorum sit, sed humana quoque quædam sit vita et hæc cum illa sociari velit: medio indiget. Nihil enim eorum quæ longissime inter se distant sine medio connectitur: medium autem iis quæ junguntur, simile esse debet. Vitæ ergo medium vitam esse oportebat: ideoque homines, tam illi qui nunc

fortunati habentur, quam qui olim fuerunt cuncti, hostias immolant, easque non temere, sed quales cuique deo aptæ sunt, cum multis aliis cærimonis. Ac de his quidem satis.

Cap. XVII.

Mundum natura esse sempiternum.

Deos porro non esse mundum perdituros, dictum est. Restat, ut eum naturam incorruptam habere dicamus. Quidquid enim destruitur, aut a se ipso, aut ab alio destruitur. Si igitur mundus a se ipso destruitur, oportet et ignem se ipsum comburere et aquam se ipsam exsiccare. Sin ab alio: aut a corpore, aut ab incorporeo. Sed ab incorporeo id fieri nequit: nam res incorporeæ corpora conservant: velut natura et animus; nihil autem ab eo quod suapte natura conservat destruitur. Si a corpore, aut ab iis quæ sunt, aut ab aliis. Et quidem, si ab iis quæ sunt, aut ab iis quæ in orbem feruntur interibunt quæ recte currunt, aut a corporibus recte currentibus ea quæ in orbem torquentur peribunt. Verum ut ea quæ in orbem feruntur corruptrice natura non sunt prædita (cur enim nihil inde corruptum videmus?) ita etiam quæ recte currunt illa attingere nequeunt: cur enim usque ad hoc tempus non potuerunt?

σώματος, ἢ ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ ἐτέρων. Καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ τῶν κύκλω κινουμένων τὰ ἐπ' εὐθείας, ἢ ὑπὸ τῶν ἐπ' εὐθείας τὰ κύκλω. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ κύκλω φθαρτικὴν ἔχει φύσιν· διὰ τί γὰρ μηδὲν δρωῦμεν ἐκείθεν φθειρόμενον; οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ἐκείνων ἀψασθαι δύναται· διὰ τί γὰρ ἄχρι νῦν οὐκ ἠδυνήθη; Ἄλλ' οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ὑπ' ἀλλήλων φθείρεσθαι δύναται· ἢ μὲν γὰρ ἄλλου φθορὰ ἄλλου γένεσις ἐστὶ· τοῦτο δὲ φθείρεσθαι μὲν οὐκ ἐστὶ, μεταβάλλεσθαι δέ. Εἰ δὲ ὑπ' ἄλλων σωμάτων ὁ κόσμος φθείρεται, πόθεν γενομένων, ἢ ποῦ ὄντων οὐκ ἐστὶν εἰπῆν. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ εἶδει, ἢ ὕλη φθείρεται· ἐστὶ δὲ εἶδος μὲν τὸ σχῆμα, ὕλη δὲ τὸ σῶμα. Καὶ τῶν μὲν εἰδῶν φθειρομένων, τῆς δὲ ὕλης μενούσης, ἕτερα δρωῦμεν γινόμενα. Εἰ δὲ ὕλη φθείρεται, πῶς ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν οὐκ ἐπέλειπεν; Εἰ δὲ ἀντὶ τῆς φθειρομένης ἕτερα γίνεσθαι, ἢ ἐκ τῶν ὄντων ἢ ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεσθαι· ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ τῶν ὄντων, τῶν ὄντων μενόντων ἀεί, καὶ ἡ ὕλη ἐστὶν ἀεί. Εἰ δὲ καὶ τὰ ὄντα φθείρεται, οὐ τὸν κόσμον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα λέγουσι φθείρεσθαι. Εἰ δὲ ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἢ ὕλη, πρῶτον μὲν ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τι. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, καὶ δυνατὸν ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τὴν ὕλην, ἕως ἂν ἢ τὰ μὴ ὄντα, ἔσται καὶ ἡ ὕλη· οὐ γὰρ δῆποτε καὶ τὰ μὴ ὄντα ἀπολλυταί. Εἰ δὲ ἀνείδεον λέγουσι μὲν τὴν ὕλην, πρῶτον μὲν διὰ τί οὐ κατὰ μέρη, ἀλλ' ὅλη γίνεσθαι τοῦτο τῷ κόσμῳ; ἔπειτα οὐ τὸ εἶναι τῶν σωμάτων, τὸ δὲ κάλλος φθείρουσι μόνον. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον εἴ ἂν ὄν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα λύεται,

ἢ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ἂν ὄν ἐγένετο εἰς ἐκεῖνα λυθείη, πάλιν γίνεσθαι ἕτερα· διὰ τί γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο; Εἰ δὲ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀπεισι τὰ ὄντα, τί κωλύει καὶ τὸν θεὸν τοῦτο παθεῖν; Εἰ δὲ ἡ δύναμις κωλύει, οὐκ ἐστὶ δυνατοῦ ἑαυτὸν μόνον σώζειν. Καὶ ὁμοίως δὲ ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεσθαι τὰ ὄντα, καὶ τὰ ὄντα εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεσθαι. Ἐτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν δὲ φείρεσθαι αὐτὸν ἀδύνατον ἔστι. Οὐδὲ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν προτεραιῆ τῆς φύσεως· εἰ δὲ κατὰ φύσιν, δεῖ ἕτερον εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται. Ἐτι πᾶν τὸ φύσει φθειρόμενον καὶ ἡμεῖς φείρειν δυνάμεθα· τοῦ δὲ κόσμου τὸ μὲν κυκλικὸν σῶμα οὕτε φθείρεται τίς ποτε, οὕτε μετέβαλε· τὰ δὲ στοιχεῖα μεταβάλλει μὲν δυνατὸν, φείρειν δὲ ἀδύνατον. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ὑπὸ χρόνου μεταβάλλεται καὶ γρη῏· ὁ δὲ κόσμος ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν ἀμετάβλητος μένει. Τοσαῦτα καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρων ἀποδείξεων δεομένους εἰπόντες αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα ὤσων τὸν κόσμον γενέσθαι.

^a Ὅτι φύσει ἀφθαρτος ὁ κόσμος] Vide Ocellum Lucanum de univ. nat. cap. 1 in Fragm. Phil. Gr. vol. I p. 388 seqq. Placuit tamen multis veterum, alium mundum esse sempiternum, alium mortalem. Philo Judæus περὶ κόσμου ἀφθαρσίας ait : δύναται δὲ κατὰ Στωϊκοῦς ὁ μὲν τις κόσμος αἰδῖος, ὁ δὲ τις φθαρτὸς λέγεσθαι· φθαρτὸς μὲν ὁ κατὰ διακόσμησιν· αἰδῖος δὲ ὁ μετὰ τῆς ἐκφυ-

Sed nec quæ recte feruntur mutuo incursu perire possunt; unius enim corruptio alterius generatio est; at hoc destrui utique non est, sed immutari. Si vero aliis corporibus mundus corrumpitur, unde illa existiorint aut ubi sint, declarari non potest. Præterea quodcumque corrumpitur, aut forma aut materia corrumpitur: est autem forma figura, materia corpus. Quocirca formis pereuntibus, manente materia, alias formas gigni videmus. Quodsi materia corrumpitur, quomodo tot annorum spatio non defecit? Si vero pro ea quæ corrumpitur alia nascitur, aut ex his quæ sunt, aut ex iis quæ non scnt, originem habet. At si ex iis quæ sunt, quum ea quæ sunt semper maneant, et materia semper est. Sin autem et illa quæ sunt corrumpuntur, non solum mundum, sed etiam reliqua omnia corrumpi affirmant. Si ex iis, quæ non sunt, materia nascitur, primum quidem ex iis quæ non sunt non potest quidquam esse. Sed si id fiet poteritque ex iis quæ non sunt materia esse, quam diu ea quæ non sunt erunt, tam diu erit et materia: neque enim unquam ea quæ non sunt, intereunt. Iam si informem dicunt materiam, primum quidem quamobrem non singulis partibus, sed universo mundo hoc contingit? Deinde non substantiam corporum, sed eorum pulchritudinem tantum perdent. Præterea quidquid corrumpitur, aut ex quibus coaluit, in ea solvitur,

aut in id quod non est mutatur. Verum si ex quibus coaluit, in ea solutum fuerit, rursus alia nascentur; quam ob causam enim omnino factum est? Quodsi in id quod non est ea quæ sunt abeunt, quid obstat, quominus deo etiam hoc accidat? At si potentia ejus obstat, non est potentis se ipsum tantummodo servare. Sed similiter etiam fieri nequit, ut tum ex iis quæ non sunt ea quæ sunt procreentur, tum ea quæ sunt in id quod non est convertantur. Insuper necesse est mundum, si corrumpatur, aut secundum naturam aut præter naturam corrumpi. Atqui fieri non potest, ut præter naturam corrumpatur. Neque enim id quod naturæ repugnat ipsam naturam vincit. Sin autem secundum naturam corrumpitur, aliam esse naturam oportet, quæ mundi naturam, quod non videtur, immutet. Ad hæc quidquid natura corrumpitur, id nos quoque corrumpere possumus: sed rotundum mundi corpus nemo neque corrumpit unquam neque immutavit: verum elementa ut immutare licet, ita perdere non licet. Accedit, ut quodcumque corrumpitur, tempore immutetur et senescat: sed mundus tot annorum spatio immutabilis manet. Hæc tam multa etiam cum iis qui firmioribus probationibus indigent locuti, ipsum mundum, ut nobis propitius sit obtestamur.

ρώσεως καλιγγενεσίαις και περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις. In eandem sententiam Didymus apud Eusebium lib. XV Præp. Evang. mundum ambigue dici tradens, addit : καὶ τὸ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιόν, καὶ τὸ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύτην καὶ διάταξιν ἔχον. Διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν αἰδιον τὸν κόσμον εἶναι φασι· κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν, γεννητὸν καὶ μεταβλητὸν. Cf. Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. II dissert. XX. — ^b ὅτι μὲν οὐκ ἂν θεοὶ φθεροῦσιν] Vide Hermannum de particula ἄν lib. I cap. 8 Opusc. vol. IV p. 28 seqq. — ^c εἰ μὲν οὖν ὑφ' ἑαυτοῦ ὁ κόσμος φθείρεται, ἔδει κτλ.] Similiter Eurip. Iphig. Aul. 944 ἐγὼ κάκιστος ἦν ἄρ' Ἀργείων ἀνὴρ, ἐγὼ τὸ μηδὲν, Μενέλεως δ' ἐν ἀνδράσιν, ὡς οὐχὶ Πηλέως, ἀλλ' ἀλάστορος γεγώς, εἰπερ φονεύει τοῦμὸν ὄνομα σὺ πόσει. Plato Charmid. p. 158. B. εἰ μὲν σοι ἤδη πάρεστιν ὁ λέγει Κριτίας δεῖ, σωφροσύνη, καὶ εἰ σώφρων ἱκανῶς, οὐδὲν ἔτι σοι ἔδει οὔτε τῶν Ζαμόλιδος, οὔτε τῶν Ἀθάριδος τοῦ Ὑπερβορίου ἐπιδῶν κτλ. ubi vide Heindorfium. — ^d οἷον φύσις] Iamblichus apud Stobæum Eclog. lib. I cap. V, 18 pag. 186 ed. Heeren. φύσιν δὲ λέγω τὴν ἀχώριστον αἰτίαν τοῦ κόσμου καὶ ἀχωρίστως περιέχουσαν τὰς ὅλας αἰτίας τῆς γενέσεως, ὅσα χωριστῶς αἰ κρείττονες οὐσαι καὶ διακοσμήσεις συνελήφασιν ἐν ἑαυταῖς. — ^e εἰ δὲ ὑπ' ἄλλων σωμάτων ὁ κόσμος φθείρεται, πόθεν γενομένων κτλ.] Lege Ocellum cap. I § 11. — ^f ἑτέρα] scripsi; codd. ἕτερα. — ^g ἔτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ ἀφ' ὧν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα λύεται] Consule Ocellum cap. I § 10. Cf. Philo de mundo non interituro p. 720 ed. Colon. — ^h ἔτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν δὲ φθείρεσθαι αὐτὸν ἀδύνατον. Οὐδὲ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν προτερεῖ τῆς φύσεως· εἰ δὲ κατὰ φύσιν, δεῖ ἑτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται]. Sic emendavi ac supplevi locum corruptum et mutilum. Codices enim hæc habent : ἔτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Οὐδὲ τὸ παρὰ φύσιν πρότερον ἔχει τῆς φύσεως· εἰ δὲ παρὰ

φύσιν, δεῖ ἑτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται. — ⁱ μετέβαλε scripsi; codd. μετέβαλλε. Cæterum cf. Ocellum cap. I § 15 et Philonem de mundo non interituro p. 737. C. ed. Colon. — ^k αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα ἴλεων τὸν κόσμον γενέσθαι]. Simile votum legimus in fine cap. IV : τοσαῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ θεοὶ καὶ τῶν γραψάντων τοὺς μύθους αἰ ψυχὰι ἴλεω γένοιτο. Sed mundum a plurimis sapientiæ doctoribus olim pro deo esse habitum satis constat. Sic Plinius initio Naturalis historiæ : mundum, inquit, et hoc quod nomine alio cælum appellare libuit, cujus circumflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est æternum, immensum, neque genitum, neque interituro unquam. Qua de re Porphyrio auctore laudato disserit Eusebius Præp. Evang. lib. III cap. 9 pag. 103 ed. Vigeri. Adde Epiphanium lib. I adv. hæer. 7 pag. 21 et 132. —)

Κεφ. ιη'.

Διὰ τί ἀθεταί γίνονται· καὶ ὅτι θεοὶ οὐ βλάπτεται.

Καὶ μὴν ^a οὐδὲ τὸ ἀθείας ^b περὶ τινος τόπους τῆς γῆς γενέσθαι, πολλὰκις δὲ ὑστερον ἔσεσθαι, ἀξιοταράττειν τοὺς ἔμφρονας· ὅτι τε οὐκ εἰς θεοὺς γίνεται ταῦτα, ὥσπερ οὐδὲ αἰ τιμὰ ἐκαίνους ὠφελοῦσαι ἐφάνησαν ^c· καὶ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν μέσης οὐσίας οὐσαν τὴν ψυχὴν αἰεὶ κατορθοῦν· καὶ τὸ μὴ δύνασθαι πάντα τὸν κόσμον τῆς τῶν θεῶν προνοίας ἀπολαύειν ὁμοίως, ἀλλὰ τὰ μὲν αἰωνίως, τὰ δὲ κατὰ χρόνον, καὶ τὰ μὲν πρώτως, τὰ δὲ δευτέρως μετέχειν ἐκείνης· ὥσπερ καὶ τῶν αἰσθήσεων πασῶν μὲν ἡ καραλή, μιᾶς δὲ ὄλον ^d τὸ σῶμα αἰσθάνεται. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, οἱ τὰς ἑορτὰς καταστησάμενοι καὶ ἀποφράδας ^e ἐποίησαν, ἐν αἷς τὰ μὲν ἤργει τῶν ἱερῶν, τὰ δὲ ἐκλείετο, τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφήρουν, τὴν ἀσθένειαν ^f τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμενοι φύσεως. Καὶ κολάσεως δὲ εἶδος εἶναι ἀθεταί οὐκ ἀπεικός· τοὺς γὰρ γνόντας θεοὺς καὶ καταφρονήσαντας εὐλογον ἐν ἑτέρῳ βίῳ καὶ τῆς γνώσεως στέρεσθαι, καὶ τοὺς ἑαυτῶν βασιλέας ὡς θεοὺς

Cap. XVIII.

Our facinora impietatis plena admittantur; ac deum non lædi.

Neque vero facinora impietatis plena, quæ quibusdam orbis terrarum locis tum commissa sunt, tum sæpius postea committuntur, viros prudentes turbare debent : partim quia hæc non committuntur in deos, quemadmodum ne cultus quidem illis prodesse visus est : partim quia animas media natura præditis non potest omnia semper prospere gerere, et quia totus mundus deorum providentiâ eodem modo administrari nequit, sed aliæ ejus partes perpetuo, aliæ stato tempore, atque earum

quædam priore, nonnullæ posteriore loco providentiâ reguntur : quemadmodum et in capite omnes sensus sunt, in toto corpore unus inest. Quamobrem qui dies festos instituerunt, ut par est, etiam dies nefastos præfinierunt, quibus qua sacrificiorum cura intermittebatur, qua templa vel obserabantur vel ornata privabantur ab iis qui naturæ nostræ imbecillitatem explabant. Sed pænæ quoque speciem impietatem ease, verisimile est. Etenim qui deos agnoverunt et contemserunt, eos in alia vita illorum etiam cognitione carere probabile est. Item qui proprios reges ut deos venerati sunt, eos non alia pænâ quam deorum amissione affici oportet.

τιμῆσαντας ἔδει ἢ τὴν δίκην αὐτῶν ποιῆσαι τῶν θεῶν ἔκπεσεῖν.

^a Καὶ μὴν οὐδὲ] scripsi; codd. καὶ μὲν οὐδέ. — ^b ἀθεῖα est impietas, qua deos aut non esse credimus, aut, si credamus, non colimus. Sunt qui eo nomine doctrinam christianam quam multum profitebantur a Sallustio notatam esse censeant. Vide Heraldii annotationem ad Arnob. lib. I cap. XXIX tom. I p. 310 ed. Orelli. — ^c ὥσπερ οὐδὲ αἱ τιμαὶ ἐκείνους ὠφελοῦσαι ἐφάνησαν] Vid. supra cap. XVI. — ^d ἄλων] reposui; codd. δλων. — ^e ἀποφράδας] Lucian. Pseudolog. c. 12 ἀποφράδες ἡμέραι, ὅταν μήτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι, μήτε εισαγωγίμοι αἱ δίκαι ὦσι, μήτε τὰ ἱερὰ ἱερουργῆται, μήθ' ἄλλως τι τῶν αἰσίων τελεῆται. Augustinus in Expositione Epist. ad Galat. cap. IV : Vulgatinus est error gentilium iste, ut vel in agendis rebus, vel in exspectandis eventibus vitæ ac negotiorum suorum ab astrologis et Chaldæis notatos dies et menses et annos et tempora observent. Marinus in vita Procli pag. 45 καὶ τὰς παρ' Αἰγυπτίους δὲ ἀποφράδας ἐφύλαττε μᾶλλον ἢ αὐτοὶ ἐκείνοι, ubi consule Fabricium et Boissonadium p. 106. — ^f ἀφῆρουν, τὴν ἀσθένηαν] scripsi; codd. ἀφῆρουν, πρὸς τὴν ἀσθένηαν. — ^g ἔδει] i. e. δεῖ. Vide Heindorf. ad Plat. Charmid. p. 158. B. et Dorvill. ad Charit. p. 670. Cæterum ne quis verba τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφῆρουν, τὴν ἀσθένηαν τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμενοι φύσεως et quæ sequuntur male accipiat, hoc dicit Sallustius. Ut legum inventores olim non solum dies festos, sed etiam nefastos instituerunt, quo ardentius homines clausis templis et intermissa sacrificiorum cura ludos solemnes festosque dies cuperent ac diligenter : sic dii nonnunquam impietatem tanquam malum disseminari patiuntur, quo citius mortales cum damno suo sacrificia instauranda esse discant. —

Κεφ. ιθ'.

Διὰ τί οἱ ἀμαρτάνοντες ἢ οὐκ εὐθέως κολάζονται.

Εἰ δὲ μὴδὲ τούτων, μὴδὲ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων

των εὐθὺς αἱ δίκαι τοῖς ἀμαρτήσαντι ἔπονται, θαυμάζουσιν οὐ δεῖ· ὅτι οὐ δαίμονες εἰσι μόνον ^b οἱ κολάζοντες τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ὑπάγει τῇ δίκῃ, καὶ ὅτι μένουσι τὸν ἅπαντα χρόνον, οὐκ ἔχρησεν ἐν ὀλίγῳ ^a πάντων τυχεῖν· καὶ διὰ τὸ δεῖν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν εἶναι. Εἰ γὰρ τοῖς ἀμαρτήσαντι εὐθὺς ἠκολούθουν αἱ δίκαι, φόβῳ δικαιοπραγοῦντες ἀνθρωποὶ ἀρετὴν οὐκ ἂν εἶχον. Κολάζονται δὲ τοῦ σώματος ἐξεληθεῖσαι· αἱ μὲν ἐνταῦθα πλανώμεναι, αἱ δὲ εἰς τινὰς τόπους τῆς γῆς θερμούς, ἢ ψυχρούς, αἱ δὲ ὑπὸ δαιμόνων ταραττόμεναι. Πάντως δὲ μετὰ τῆς ἀλόγου ὑπομένουσι, μεθ' ἧσπερ καὶ ἡμαρτον· δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται ^d, ὃ περὶ τοὺς τάφους καὶ μάλιστα τῶν κακῶς ζήσαντων ὄρεται.

^a Διὰ τί οἱ ἀμαρτάνοντες] Vide Plutarchi librum de sera numinis vindicta et Proclum super decem rationibus de providentia dubitandi cap. VIII p. 153 seqq. ed. Cousin. — ^b ὅτι οὐ δαίμονες εἰσι μόνον οἱ κολάζοντες τὰς ψυχὰς] Hos ultores dæmones memorat Plutarchus libro citato vol. X p. 274 ed. Hutten. εἶναι δὲ λίμνας παραλλήλας, τὴν μὲν χρυσοῦ περιζέοντος, τὴν δὲ μολύβδου ψυχροτάτην, ἄλλην δὲ τραχείαν, σιδήρου· καὶ τινὰς ἐπεστάναι δαίμονας, ὥσπερ οἱ χαλκεῖς ὄργάνοι ἀναλαμβάνοντες καὶ καθιέντας ἐν μέρει τὰς ψυχὰς τῶν δι' ἀπληστίαν καὶ πλεονεξίαν πονηρῶν, et Chrysippus apud eundem Plutarchum de orac. defect. vol. IX ed. Hutten. τιμωροὶ δαίμονες, οἷς οἱ θεοὶ δημίους χροῶνται κολαστικοῖς ἐπὶ τοὺς ἀνοσίους καὶ ἀδίκους ἀνθρώπους. — ^c ἐν ὀλίγῳ] ut apud Platonem Apol. Socr. p. 22. B. — ^d δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται, ὃ περὶ τοὺς τάφους κτλ.] Plato in Phædone p. 81. B. C. ἐμβριθὲς δέ γε, ὃ φίλε, τοῦτο οἰσθαὶ χρὴ εἶναι καὶ βαρὺ καὶ γεῶδες καὶ δρατὸν· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἢ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν δρατὸν τόπον, φόβῳ τοῦ αἰεδοῦς τε καὶ Αἰδοῦ, ὥσπερ λέγεται, περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τάφους κυλινδουμένη, περὶ ἃ δὴ καὶ ὠφθη ἅττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, οἷα παρέχονται αἱ τοιαῦται ψυχὰι εἰδῶλα, αἱ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ δρατοῦ μετέχουσαι, διὸ καὶ ὀρῶνται. Quem locum Wytttenbachius et Heindorfius illustrarunt. —)

Cap. XIX.

Cur peccantes non statim puniantur.

Si vero neque horum nec cæterorum delictorum pœna sontes confestim tenentur, non est quod miremur; quia non modo dæmones puniunt animas, sed ipsæ quoque semet ipsas accusant, et quia perpetuo manentes non decebat brevi tempore omnia nancisci; simul etiam quod humanam virtutem esse oportet. Si enim peccantes pro-

tinus pœnam subirent, propter metum recte facientes homines virtutem non haberent. Puniuntur autem animæ, postquam ex corporum vinculis evolarunt: siquidem aliæ hic vagantur, aliæ in locis quibusdam terræ calidis aut frigidis, aliæ denique a dæmonibus perterrentur. Omnino vero cum irrationali naturæ suæ parte plectuntur, cum qua et deliquerunt; propter quam etiam tenebricosum corpus subsistit, quod circa sepulcra eorum potissimum qui flagitiose vixerunt, conspicitur.

Κεφ. x'.

Περὶ μετεμψυχώσεως, ^a και πῶς εἰς ἄλογα λέγονται φέρεσθαι.

Αἱ δὲ μετεμψυχώσεις, εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιτο, αὐτὸ τοῦτο, ψυχὰι γίνονται τῶν σωμάτων ^b· εἰ δὲ εἰς ἄλογα, ἔξωθεν ἔπονται, ὥσπερ και ἡμῖν οἱ εἰληχότες ἡμᾶς δαίμονες ^c. Οὐ γὰρ ἂν ποτε ^d λογικὴ ἀλόγου ψυχῆ γένοιτο. Τὴν δὲ μετεμψύχωσιν ἐκ τῶν ἐκ γενετῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν ^e. Διὰ τί γὰρ οἱ μὲν τυφλοί, οἱ δὲ παρειμένοι, οἱ δὲ και αὐτὴν τὴν ψυχὴν κακῶς ἔχοντες τίκτονται; και ἐκ τῆς φύσεως ἔχουσας ἐν σώματι πολιτεύεσθαι τὰς ψυχὰς, μὴ δεῖ ἀπαξ ἐξελθούσας ^f τὸν ἀπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ; Εἰ γὰρ μὴ πάλιν αἱ ψυχὰι εἰς σώματα φέροντο, ἀνάγκη ἀπειρους εἶναι, ἢ τὸν θεὸν ἀεὶ ἑτέρας ποιεῖν. Ἄλλ' οὐδὲ ἀπειρόν τι ἐν τῷ κόσμῳ· ἐν γὰρ πεπερασμένῳ ἀπειρόν τι οὐκ ἂν γένοιτο. Οὐδὲ ἄλλας γίνεσθαι δυνατόν· πᾶν γὰρ, ἐν ᾧ τι γίνεται καινόν, και ἀτελὲς εἶναι ἀνάγκη. Τὸν δὲ κόσμον ἐκ τελείου γενόμενον τέλειον εἶναι προσήκει.

^a Περὶ μετεμψυχώσεως] Vide Proclum in Timæum lib. V pag. 329; Plotinum Enn. III lib. II cap. 13 et Enn. IV lib. III cap. 16; Iamblichum de theolog. Ægypt. IV cap. 4; Hieroclis locum de providentia apud Photium Cod. 251; Platonem Phæd. cap. 31 ἐνδοῦνται δὲ (αἱ ψυχὰι τῶν φαύλων), ὥσπερ εἰκός, εἰς τὰ τοιαῦτα ἤθη, ὅποια ἄτ' ἂν μεμελετηκυῖαι τύχῳσιν ἐν τῷ βίῳ· οἷον τοὺς μὲν γαστριμαργίας τε και ὑβρεως και φιλοτησίας μεμεληκότας, και μὴ διευλαβουμένους, εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη και τῶν τοιοῦτων θηρίων εἰκός ἐνδύεσθαι· τοὺς δὲ γε ἀδικίας και τυραννίδας και ἀρπαγὰς προτεστιμηκότας εἰς τὰ τῶν λύκων τε και ἱεράκων και ἰκτινῶν γένη κτλ. Adde Ovidium Met. XV, 158 seqq. et nos de Empedocle in Phil. Gr. Fragm. vol. I p. XVIII seq. — ^b εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιτο, αὐτὸ τοῦτο, ψυχὰι γίνονται τῶν σωμάτων] Similiter. Thucydides II, 39 εἰ βραθυμίᾳ μᾶλλον ἢ πόνων μελέτῃ, και μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν καινθνεύειν, περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν. — ^c οἱ εἰληχότες ἡμᾶς δαίμονες]

Vide Iamblichum de Myster. segm. IX cap. 1 et quæ dixi de Empedocle in Phil. Gr. Fragm. vol. I p. XX seqq. — ^d οὐ γὰρ ἂν ποτε] scripsi; codd. οὐ γὰρ μήποτε, quod non defenditur loco Parmenideo in Phil. Gr. Fragm. vol. I vs. 52 οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο δαῖς εἶναι μὴ ἰόντα. Hujus enim loci alia ratio est. — ^e τὴν δὲ μετεμψύχωσιν ἐκ τῶν ἐκ γενετῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν] Plotinus Ennead. III lib. II cap. 13 p. 264 ἐπεὶ οὐδ' ἐκείνον ἀποβλεπτόν τὸν λόγον, θεὸς οὐ πρὸς τὸ παρὸν ἐκάστοτέ φησι βλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὰς πρόσθεν περιόδους και αὐτὸ τὸ μέλλον· ὥστε ἐκείθεν τάττειν τὴν ἀξίαν, και μετατιθέσθαι ἐκ δεσποτῶν τῶν πρόσθεν δούλους ποιῶντα, εἰ ἐγένοντο κακοὶ δεσπόται· και ὅτι σύμφορον αὐτοῖς οὕτω· και εἰ κακῶς ἐχρήσαντο πλούτῳ, πένητας, και ἀγαθοῖς οὐκ ἀσύμφορον πένητας εἶναι, και φονεύσαντας ἀδίκως, φονευθῆναι, ἀδίκως μὲν τῷ ποιήσαντι, αὐτῷ δὲ δικαίως τῷ παθόντι· και τὸν πεισόμενον συναγαγεῖν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ ἐπιτηδείῳ ποιήσειν ἃ παθεῖν ἐχρῆν ἐκείνον. Μὴ γὰρ δὴ κατὰ συντυχίαν δοῦλον, μηδὲ αἰχμάλωτον ὡς ἔτυχεν, μηδὲ ὑβρισθῆναι εἰς σῶμα εἰκῆ· ἀλλ' ἦν ποτε ταῦτα ποιήσας, ἃ νῦν ἐστὶ πάσχων. Και μητέρα τις ἀνελὼν ὑπὸ παιδὸς ἀναιρεθῆσεται, γυνόμενος γυνή, και βιασάμενος γυναῖκα, ἔσται ἵνα βιασθῆ. Ὅθεν και θεῖα φήμη, Ἀδράστεια. Αὕτη γὰρ ἡ διάταξις Ἀδράστεια ὄντως και ὄντως Δίκη και σοφία θαυμαστή. Hierocles in fragmento de providentia apud Photium in Bibl. cod. CCLI : ἡμεῖς μὲν γὰρ τῇ κρίσει δικαστῶν δαιμόνων πρὸς τὴν τῶν προβιωμένων ἀξίαν λαγχάνομεν ἕκαστος βίον· ἐν ᾧ πάντα συνελήπται, ἔθοι, πόλις, πατήρ, μήτηρ, καιρὸς ἀποκυήσεως, σῶμα τοῖόνδε, ἀνατροφαί, και τύχαι παντοῖαι τῷ βίῳ προσήκουσαι, τρόπος τελευτῆς, και καιρὸς ἀποτεταγμένος· και τούτων ἀπάντων φύλαξ και ἀποπληρωτῆς ὁ εἰληχὸς Δαίμων ἔστηκεν. Existimat igitur Sallustius qui in priore vita alios oculis privaverint eos iterum in hanc vitam ita proficisci, ut cæci nascantur; similesque renascentibus veterum delictorum pœnas irrogari. — ^f μὴ δεῖ ἀπαξ ἐξελθούσας τὸν ἀπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ;] scripsi; codd. μὴ δεῖν ἀπαξ ἐλθούσας τὸν ἀπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ. Cf. Plato de

Cap. XX.

De animarum migratione, et quomodo in bruta animalia transire dicantur.

Animarum autem migrationes, si in naturas intelligentes fiunt, id ipsum, corporum animæ evadunt : si vero in bruta animalia, extra corpus sequuntur, quemadmodum et genii qui nos nacti sunt comites se nobis dant. Neque enim unquam ratione prædita bestię anima fiat. Cæterum animarum migrationes ex innatis affectibus intelligi licet. Cur enim alii cæci, alii marcido cor-

pore, alii etiam ab ipso animo ægri nascuntur? Quom autem natura hoc ita comparatum sit, ut animæ in corpore versentur, num semel corporibus elapsas per omnium sæculorum memoriam otiose vivere oportet? Nam nisi rursus animæ in corpora transeunt, innumeras esse necesse est, aut deum semper alias gignere. Sed ne infinitum quidem quiddam est in mundo; nam in finito nihil quod infinitum sit exorietur. Neque vero fieri potest, ut aliæ nascantur; omne enim, in quo aliquid novum sit, simul imperfectum sit necesse est. Mundum vero a perfecto procreatum perfectum esse decet.

Rep. lib. VI, p. 486 μή πη δοκοῦμέν σοι οὐκ ἀναγκαῖα ἕκαστα διεληλυθέναι καὶ ἐπόμενα ἀλλήλοισ τῇ μελλούσῃ τοῦ ὄντος ἱκανῶς τε καὶ τελείως ψυχῇ μεταλήψισθαι; —)

Κεφ. κα'.

*Οτι καὶ ζῶντες ^a καὶ τελευτήσαντες εὐδαίμονες οἱ ἀγαθοί.

Αἱ δὲ κατ' ἀρετὴν ζήσασαι ψυχαί, τὰ τε ἄλλα εὐδαιμονοῦσαι, καὶ τῆς ἀλόγου ^b χωρισθεῖσαι, καὶ καθαραὶ παντὸς γενόμεναι σώματος θεοῖς τε συνάπτονται ^c, καὶ τὸν ὅλον κόσμον συνδιοικοῦσιν ἐκείνοις. Καίτοι καὶ εἰ μηδὲν αὐταῖς τούτων ἐγένετο, αὐτὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ ^d καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἡδονὴ τε καὶ ὄψα, ὅ τε ἄλπος καὶ ἀδέσποτος βίος εὐδαίμονας ἤρκει ^e ποιεῖν τοὺς κατ' ἀρετὴν ζῆν προελομένους καὶ δυνηθέντας.

^a *Οτι καὶ ζῶντες κτλ.] Vide Iamblichi caput ultimum de mysteriis. — ^b καὶ τῆς ἀλόγου χωρισθεῖσαι, καὶ καθαραὶ παντὸς γενόμεναι σώματος] Plato in Phaedone p. 114 οὐ δὲ δὴ ἂν ὀφείλωσι διαφερόντως πρὸς τὸ ὅσως βίωσαι, οὗτοι εἰσιν οἱ τῶνδε μὲν τῶν τόπων τῶν ἐν τῇ γῆ ἐλευθερούμενοι τε καὶ ἀπαλλαττόμενοι ὥσπερ δεσμοτηρίων, ἄνω δὲ εἰς τὴν καθαρὰν οὐκῆσιν ἀφικνούμενοι καὶ ἐπὶ τῆς γῆς οἰκίζόμενοι. Τούτων δὲ αὐτῶν οἱ φιλοσοφία ἱκανῶς καθηράμενοι ἄνω τε σωμάτων ζῶσι τὸ παράπαν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, καὶ εἰς οἰκῆσεις ἐτι τούτων καλλίους ἀφικνοῦνται, ἅς οὔτε βράδιον δηλῶσαι οὔτε ἔχρονος ἱκανὸς ἐν τῷ παρόντι. — ^c θεοῖς τε συνάπτονται] Hierocles Comment. in aur. carm. in Phil. Gr. vol. I p. 482 seq. Τοῦτο πέρας τῶν πόνων τὸ κάλλιστον,

τοῦτο, ὡς Πλάτων φησὶν, ὁ μέγας ἀγὼν καὶ ἐλπίς ἡ μεγάλη. Τοῦτο φιλοσοφίας ὁ τελειότατος καρπός, τοῦτο τῆς ἱερατικῆς καὶ τελεστικῆς τέχνης τὸ μέγιστον ἔργον, οἰκωῖσαι μὲν καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὰ ὄντως καλὰ, ἀπολύσαι δὲ τῶν τῆδε πόνων, ὡς ἐκ τινος καταγείου σπηλαίου τῆς ἐνύλου ζωῆς, καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὰς αἰθερίους αὐγάς, καὶ ταῖς μακάρων ἐνιδρῶσαι νήσοις, τοὺς διὰ τῶν προειρημένων ὀδεύσαντας. Τούτοις γὰρ καὶ τὸ τῆς ἀποθεώσεως ἀπόκειται γέρας· ἐπειδὴ εἰς θεῶν γένος οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι ἄλλω, ἢ τῷ κτησαμένῳ ἀλήθειαν μὲν καὶ ἀρετὴν ἐν ψυχῇ, καθαρότητα δὲ ἐν τῷ πνευματικῷ αὐτῆς ὀχήματι. Οὕτω γὰρ ὀγιῆς τε καὶ δλόκληρος γενόμενος εἰς τὸ τῆς ἀρχαίας βίσεως εἶδος ἀποκαθίσταται, διὰ τῆς πρὸς τὸν ὄρθον λόγον ἐνώσεως ἀπολαβὼν ἑαυτὸν, καὶ πάντα τὸν θεῖον κόσμον ἀναγνωρίσας, καὶ τὸν δημιουργὸν τουτοῦ τοῦ παντός, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων, ἐξουρών. Τοῦτο δὲ γενόμενος ὡς οἶόν τε μετὰ τὴν κάθαρσιν, ὁ αἰεὶ εἰσιν οἱ μὴ εἰς γένεσιν πίπτειν πεφυκότες, ταῖς μὲν γνώσεσιν ἐνούται τῷ παντί, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεται τὸν θεόν· σῶμα δὲ συμφορὰς ἔχων, τόπου δεῖται εἰς κατάταξιν ἀστροειδῆ, οἷον θέσιν ζητῶν. Conf. Alcinoium de doct. Platonis cap. XXVII. — ^d αὐτὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ] Iamblichus in epistola ad Macedoniuni apud Stobæum Eclog. Eth. lib. II, cap. 7, 44 τὸν κατὰ νοῦν ἄρα βίον καὶ τὸν ἐχόμενον τῶν θεῶν διαζῆν μελετητέον· ὅτος γὰρ ἡμῖν μόνος ἀποδίδωσι τὴν ἀδέσποτον τῆς ψυχῆς ἐξουσίαν, ἀπολύει τε ἡμᾶς τῶν ἀναγκαιῶν δεσμῶν, καὶ ποιεῖ ζῆν οὐκ ἀνθρώπινόν τινα βίον, ἀλλὰ τὸν θεῖον καὶ τῇ βουλήσει τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἀποπληρούμενον. — ^e ἤρκει] omissa ἂν particula. Vid. Hermann. Opusc. IV p. 70 seqq. —

Cap. XXI.

Omnes bonos tam vivos quam mortuos esse beatos.

Animæ vero quæ cum virtute vixerunt, cætera beate et ab irrationali naturæ suæ parte sejunctæ et ab omni concreione mortali segregatæ simul diis adjunguntur,

simul rerum universitatem una cum illis administrant. Verum etiam nihil tale his contingeret, ipsa certe virtus quæque ex virtute tum percipitur voluptas tum nascitur gloria atque ad hoc vita molestiis liberata neque cuiusquam imperio obnoxia ad eos qui honeste vivere non modo constituerunt, sed etiam potuerunt beatos faciendos sufficeret.

DE PLATONE

EJUSQUE DISCIPULIS ET SUCCESSORIBUS.

Platoniam philosophiam ita illustrabo, ut pauca de sectæ conditore præfatus primum librorum ejus ordinem excutiam ac Thrasylli tetralogias commemorem, deinde de Speusippo, tum de Xenocrate, de Crantore et aliis disseram. *Plato* (1) Aristonis filius, e Colyto pago Atheniensis, initio avi sui nomine appellatus est, post autem sive e frontis sive e pectoris latitudine alterum nomen invenit (2). Natus est sexennio post Isocratem tertio Olympiadis 87 anno, ante Christum 430, die Thargelionis mensis septimo, quo Delii Apollinem in lucem editum esse affirmant. Namque idoneum ejus rei auctorem Apollodorum in Chronicis Diogenes Laertius

laudat (3). Cæterum antiqua et generosa stirpeum ortum esse fama fuit. Quippe Aristo pater per Codrum ab ipso Neptuno originem deduxit, maternum vero genus prudentia civili adeo inclaruit, ut Perictione, Glauci filia, Solonem sapientissimum legum atticarum inventorem majorum suorum progenitorem agnosceret (4).

Mira quædam et vix credibilia de ortu ejus traduntur. Ferunt igitur spectrum Apollini simile cum matre ejus Perictione concubuisse atque Aristonem noctu per quietem eandem vidisse speciem, qua monebatur, ne cum Perictione rem haberet, quoad peperisset (5). Fabulose porro narrant parentes Platonem recens natum

(1) Diogenes Laertius lib. III, 1 Πλάτων, Ἀρίστωνος καὶ Περικτιώνης ἢ Ποτιώνης, ἧτις τὸ γένος ἀνέφερον εἰς Σόλωνα, Ἀθηναῖος. Τούτου γὰρ ἦν ἀδελφὸς Δρωπίδης, οὗ Κριτίας, οὗ Καλλίστρου, οὗ Κριτίας ὁ τῶν τριάκοντα, καὶ Γλαύκων, οὗ Χαρμίδης καὶ Περικτιώνη, ἧς καὶ Ἀρίστωνος Πλάτων, ἕκτος ἀπὸ Σόλωνος. Ὁ δὲ Σόλων εἰς Νηλέα καὶ Ποσειδάωνα ἀνέφερε τὸ γένος. Φασὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀνάγειν εἰς Κόδρον τὸν Μελέανθου, οἵτινες ἀπὸ Ποσειδάωνος ἱστέρονται, κατὰ Θράσυλλον. Suidas s. v. Πλάτων, Ἀρίστωνος τοῦ Ἀριστοκλέους καὶ Περικτιώνης ἢ Ποτιώνης τὸ γένος ἐλκούσης ἀπὸ Σόλωνος. Ἐκτὴ γὰρ ἦν ἀπ' ἐκείνου, καὶς γενομένη Δρωπίδου ποιητοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ Σόλωνος· ὁ δὲ Σόλων εἰς Νηλέα ἀναφέρει τὸ γένος· καὶ Ἀρίστων δὲ, ὁ Πλάτωνος πατὴρ, ἐκ τοῦ Κόδρου γένους κατήγετο, τοῦ Μελέανθου υἱοῦ. Olympiodorus vii. Platonis : λέγεται γὰρ ὁ Πλάτων υἱὸς γενέσθαι πατρὸς μὲν Ἀρίστωνος τοῦ Ἀριστοκλέους, ἀπ' οὗ τὸ γένος εἰς Σόλωνα τὸν νομοθέτην ἀνέφερε. Διὸ καὶ κατὰ ζῆλον προγονικὸν νόμον ἐγράφεν ἐν β' βιβλίῳ, καὶ πολιτείας σύστασιν ἐν ια'. Μητρὸς δὲ προέβλετο Περικτιώνης, ἧτις ἀπὸ Νηλέως τοῦ Κόδρου κατήγετο. — (2) Diogenes Laertius lib. III, 4 Ἐγυμνάσιο δὲ παρὰ Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, παλαιστῇ ἀπ' οὗ καὶ Πλάτων διὰ τὴν εὐεξίαν μετωνομάσθη, πρότερον Ἀρυστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλούμενος ὄνομα, καθά φησιν Ἀλέξανδρος ἐν ἀδαοχαίῃ. Ἐνταῦθα δὲ διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἔρμηνείας οὕτως ὀνομασθήναι· ἢ ὅτι πλατὺς ἦν τὸ μέτωπον, ὃς φησὶ Νεάνθη. Suidas l. c. Προσηγορεύετο δὲ Ἀριστοκλῆς· διὰ δὲ τὸ πλατὺν εἶναι τὸ στέφανον Πλάτων ἑπωνομάσθη· ἄλλοι δὲ, ὡς πλατὺν ἐν λόγοις Πλάτωνος κληθῆναι. Hesychius Milesius v. Πλάτων. Πλατὺς δὲ ὄν τὰ στέφανα ἢ τὸ μέτωπον Πλάτων προσηγορεύθη. οἱ δὲ ὡς πλατὺν ἐν λόγοις οὕτω φασὶν κληθῆναι. Τίμων δὲ κομωθῶν αὐτὸν ἐν Ἑλλοῖς φησὶ· τῶν πάντων δ' ἤγειτο πλατύστατος, ἀλλ' ἀγορευτῆς ἠδυσπέης, τέττιξεν ἰσογράφοι, οἱ δ' Ἐκαδῆμον δένδρα ἰσχυρότερα ἔκα λιμιάσσαν ἱστίαν. Cf. Diog. Laert. lib. III, 7. Vid. Fraga. Phil. vol. I, pag. 89. Apulejus doctr. Platon. init. : Platoni habitudo corporis cognomentum dedit : namque Aristocles prius nominatus, Aristo ei fuisse pater dictus est. Cæterum Perictione

Glauci filia, mater fuit, et de utroque nobilitas satis clara. Nam Aristo pater per Codrum ab ipso Neptuno originem duxit. Ab Solone sapientissimo, qui legum Atticarum fundator fuit, maternus derivatus est sanguis. — (3) Diogenes Laertius III, 2 καὶ γίνεται Πλάτων, ὃς φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικαῖς, ὄδορ καὶ ὀδοκροστῇ Ὀλυμπιάδι, Θαρρηλιάνος ἐβδόμῃ, καθ' ἣν Δῆλιοι τὸν Ἀπόλλωνα γενέσθαι φασὶ. — (4) Proclus ad Platonis Timæon pag. 25. F. (pag. 58 ed. Schneider.) ἢ μὲν ἱστορία ἢ κατὰ τὸ Σόλωνος γένος καὶ τὴν Πλάτωνος πρὸς αὐτὸν συγγένειαν τοιαύτη τις ἐστίν· Ἐξηρασιτίδου παιδὲς ἐγένοντο Σόλων καὶ Δρωπίδης, καὶ Δρωπίδου μὲν Κριτίας, οὗ μνημονεύει καὶ Σόλων ἐν τῇ ποιήσει λέγων· εἰκόμεναί Κριτὴν ξανθότριχί πατρὸς ἀκούειν· οὐ γὰρ ἀμαρτινὴν πιστεύει ἡγαμόνι· Κριτίου δὲ Καλλίστρου καὶ Γλαύκων, Καλλίστρου δὲ αὐτὸς Κριτίας οὗτος. Δηλοῖ δὲ ὁ ἐν Χαρμίδῃ Κριτίας, τὸν Γλαύκωνα, τὸν Χαρμίδου πατέρα, θεῖον ἑαυτοῦ καλεῖν. Γλαύκωνος δὲ Χαρμίδης καὶ Περικτιώνη τῆς δὲ Περικτιώνης ὁ Πλάτων· ὥστε ὁ Γλαύκων Κριτίου θεῖος· ἦν, πατὴρ δὲ Χαρμίδου, Χαρμίδης δὲ θεῖος Πλάτωνος, Σόλων δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἐπιπάππου Κριτίου. Τὸ μὲν ὄν ἀληθὲς τοιοῦτον· ὁ δὲ γέ θεῖος Ἰάμβελιχος ἄλλως πως παραδίδοσι τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν· αὐτοῦ γὰρ τοῦ Δρωπίδου παῖδα τὸν Γλαύκωνα ποιεῖ. Ἄλλοι δὲ Καλλίστρου Κριτίαν καὶ Γλαύκωνα παῖδας λέγουσιν, ὥσπερ καὶ Θέων ὁ Πλατωνικός· καίτοι ἐν Χαρμίδῃ φησὶν ὁ Κριτίας, ὅτι καὶς ἐστὶ Χαρμίδης Γλαύκωνος, τοῦ ἡμετέρου θεῖου, καὶ, τοῖς ῥήμασιν οὕτως λέγων, ἀνεψιὸς δὲ ἐμός. Οὗτ' ἄρα Δρωπίδου υἱὸς ὁ Γλαύκων οὗτος Κριτίου τοῦ νεωτέρου ἀδελφός. — (5) Diogenes Laertius III, 2 Σπεύσιππος δ' ἐν τῷ ἐπιγραφόμενῳ Πλάτωνος περὶ δειπνοῦ, καὶ Κλέαρχος ἐν τῷ Πλάτωνος ἔγκωμιῳ, καὶ Ἀναξίλιδος ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ φιλοσόφων φασὶν, ὡς Ἀθηναῖον ἦν λόγος, ὠραῖαν οὖσαν τὴν Περικτιώνη βιάζεσθαι τὸν Ἀρίσωνα, καὶ μὴ τυγχάνειν, παυόμενον τε τῆς βίας ἰδεῖν τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἑβὴν· ὅθεν καθαρὰν γάμου φυλάξει ἕως τῆς ἀποκνήσεως. Hesychius Milesius : Φασὶ δὲ, ὡς ἐκ τινος θείας ὄψεως ἢ μήτηρ αὐτοῦ ἔγκνος γέγονεν, ἐπιφανέντος αὐτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος. Καὶ ἦν ἰαί τε

in Hymetto posuisse, diis montanis Pani, Nymphis et Apollini pastorali pro eo sacra facturos. Ibi puero infanti apes in labellis condecoraverunt eaque favis impleverunt, ut facile suspicari liceret singulari illum orationis suavitate aliquando fore haud absimilem Nestoris, cuius etiam ex lingua melle dulcior fluebat oratio (6). Hunc autem, ubi adolevit, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, optimi

magistri erudiverunt. Etenim litteras didicit apud Dionysium grammaticum (7), de quo in Rivalibus mentionem facit, et ad corpus labore ac gymniciis certaminibus firmandum Aristonem Argivum palaestritam doctorem adhibuit. Nec defuerunt qui eum picturae quoque fuisse studiosum ac poemata scripsisse memoriae proderent, primo dithyrambica, deinde melica ac tragica. Ad conficiendum autem doctrinae orbem

τὸν Πλάτωνα, τότε αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συνεγένετο. Suidas s. v. Πλάτων : ἱστορίαι δὲ, ὡς ἐκ τινος θείας δόξης ἡ μήτηρ Πλάτωνος ἔγκυος ἐγένετο, ἐπιφανέντας αὐτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἠνία ἔτεκε τὸν Πλάτωνα, τότε αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συνεγένετο. Olympiodorus vit. Plat. φασὶν οὖν διὰ φάσμα Ἀπολλωνιακὸν συνεγένετο τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ Περικτιόνῃ, καὶ ἐν νυκτὶ φανὲν τῷ Ἀρίστωνι ἐκέλευσεν αὐτὰρ μὴ μιγνύειν τῇ Περικτιόνῃ μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ἀποτάξεως (leg. ἀποτίξεως). Plutarchus Convivat. Disput. lib. VIII. Quaest. I cap. 2-3 Vol. XI p. 342 ed. Hutten. διὰ τοὺς Ἀπόλλωνι τὴν Πλάτωνος τέκνουσιν ἀνατιθέντας οὐκ ἂν οἶμαι τίνα φάσμα καταισχύουσιν τὸν θεόν, ἐπὶ μείζονα πάθη καὶ νοσήματα τοῦτον ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἱατρῶν, ὡς περ ἐτέρου Χείρωνος, ἀπειρασμένον, ἅμα δὲ τῆς λεγομένης Ἀρίστωνι, τῷ Πλάτωνος πατρὶ, γενέσθαι καθ' ὅσον δόξας καὶ φωνῆς ἀπαγορευούσης, μὴ συγγενέσθαι τῇ γυναικί, μηδὲ ἀφασθαι δέκα μηνῶν, ἐμνημόνευσεν. Ὑπολαβῶν δὲ Τυνδαρός ὁ Λακεδαιμόνιος, ἄξιον μὲν ἔστιν, ἔφη, περὶ Πλάτωνος εἶδεν καὶ λέγειν τό — οὐδὲ ἐφίκει Ἀνδρῶς γε θνητοῦ παῖς ἐμμεναί, ἀλλὰ θεοῦ. Origenes contra Celsum libro I οὐδὲν δ' ἄποπον δοκῶν Ἕλληνας καὶ ἑλληνικαίς ἱστορίαις χρῆσασθαι, ἵνα μὴ δοκῶμεν μόνον τῇ παραδόξῃ ἱστορίᾳ ταύτῃ κεκοηθῆσθαι. Ἐλοφε γὰρ πρὸς τὴν ἀρχαίων τινῶν ἱστοριῶν καὶ ἠρωικῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τινῶν γῆρας καὶ πρώην γεγεννημένων ἀναγράψαι ὡς δυνατόν ἐστι καὶ Πλάτων ἀπὸ τῆς Ἀμρικτιόνης (leg. Περικτιόνης) γέγονε, καλυπθέντος τοῦ Ἀρίστωνος αὐτῇ συνελαθεῖν, ἕως ἀποκλιθεῖ τὸν ἐπὶ Ἀπόλλωνος σπαράττα. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἀληθῶς μῦθοι, κινήσαντες εἰς τὸ ἀνακλάσαι τοιοῦτό τι περὶ ἀνδρός, ὃν ἐνόμιζον μείζονα τῶν πολλῶν ἔχοντα σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ἀπὸ κρητιόντων καὶ θεοτέρων σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος εἰληθῆναι, ὡς τοῦδ' ἀρμόζον τοῖς μείζονσι ἢ κατὰ ἀνθρώπον. Idem libro VI καὶ πρὸς ταῦτά φημι, διὰ περὶ μὲν Πλάτωνος Ἀρίστανδρος, οἶμαι, ἀνέγραψεν, ὡς οὐκ Ἀρίστωνος υἱοῦ, ἀλλὰ φάσματος ἐν Ἀπόλλωνος εἶδει προσελθόντος τῇ Ἀμρικτιόνῃ (leg. Περικτιόνῃ). Καὶ ἄλλοι δὲ πλείονες τῶν Πλατωνικῶν ἐν τῇ Πλάτωνος βιοτῇ ταῦτ' εἰρήκασιν. Apulejus doct. Plat. init. Sunt qui Platonem augustiore conceptu prosatum dicant, quum quaedam Apollinis figuratio Perictionis se miscuisset. Mense etiam, qui apud Atticos Thargelion dicitur, natus est, die qua apud Delon Latona fertur Apollinem Dianamque peperisse. Hieronymus adv. Jovinian. lib. I : Speusippus, sororis Platonis filius, et Clearchus et Anaxilides Perictionem, matrem Platonis, phantasmate Apollinis oppressam ferunt, et sapientiae principem non aliter arhitrantur nisi de partu virginis editum. — (6) Olympiodorus vit. Plat. Καὶ γεννηθέντα τὸν Πλάτωνα λαβόντας οἱ γονεῖς, βρέφος ὄντα, τεθείκασιν ἐν τῷ Ὑμηττῷ, βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖ θεοῖς, Πανὶ καὶ Νύμφαις καὶ Ἀπόλλωνι Νομίῃ θυῶσαι καὶ κειμένου αὐτοῦ, μέλιττα προσελθούσαι πεπληρώκασιν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος ἵνα ἀληθῆς περὶ αὐτοῦ γέννηται· τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων βένε αὐτῇ. Καλεῖ δὲ αὐτὸν πάντοθεν καὶ τοῖς κύκνοις ὀμόδουλον, ὡς ἐξ Ἀπόλλωνος προσελθόν· Ἀπολλωνιακὸν γὰρ τὸ ὄνομα. Aelianus var. hist. X, 21 διὰ τὸν Πλάτωνα ἡ Περικτιόνῃ ἔπερεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις. Θύοντι δὲ τῷ Ἀρίστωνι

ἐν Ὑμηττῷ ταῖς Μούσαις ἢ ταῖς Νύμφαις οἱ μὲν πρὸς τὴν ἱερουργίαν ἦσαν, ἢ δὲ κατέκλινε Πλάτωνα ἐν ταῖς κηρίων μυρρίναις, δασείαις οὖσαις καὶ πυκναῖς. Καθεύδοντι δὲ ἔσμος μελισσῶν Ὑμηττίου μέλιτος ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ καθίσασαι ὑπέδον, τὴν τοῦ Πλάτωνος, εὐλωτῆριαν μαντευόμεναι ἐντεῦθεν. — (7) Diogenes Laertius III, 4 καὶ ἐκπαίδευσθαι μὲν γράμματα παρὰ Διονυσίῳ, οὗ καὶ μνημονεύει ἐν τοῖς Ἀνταρσταῖς· ἐγυμνάσασθαι δὲ παρὰ Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, παλαιστῇ ἀφ' οὗ καὶ Πλάτων διὰ τὴν εὐεξίαν μετωνομάσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλούμενος ὄνομα, καθά φησιν Ἀλέξανδρος ἐν διαδοχαῖς. Ἔνοι δὲ διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἐρμηνείας· οὕτως ὀνομασθῆναι, ἢ διὰ πλεονεξίαν τὸ μέτωπον, ὡς φησι Νεάνθης. Εἰσι δ' οἱ καὶ παλαιαὶ φασὶν αὐτὸν Ἰσθμοῖ, καθὰ καὶ Δικαίταρχος ἐν πρώτῳ περὶ βίων, καὶ γραφικῆς ἐπιμεληθῆναι, καὶ ποιήματα γράψαι, πρώτον μὲν διθυράμβους, ἔπειτα καὶ μέλη καὶ τραγῳδίας. Plato initio dialogi qui inscribitur Ἐρασταὶ αἶτ' : εἰς Διονυσίου τοῦ γραμματικοῦ (al. γραμματιστοῦ) εἰσῆλθον. Olympiodorus vit. Plat. ἐν ἡλικίᾳ δὲ γενόμενος πρώτον μὲν ἐφοίτησε Διονυσίῳ τῷ γραμματιστῇ πρὸς μάθησιν κοινῶν γραμμάτων, οὗ καὶ ἐν Ἐρασταῖς μὲνιηται, ἵνα μήτε (leg. μηδὲ) Διονύσιος, ὁ διδάσκαλος, ἄμοιρος εἴη τῆς παρὰ Πλάτωνι μνήμης. Εἶτα μετ' ἐκεῖνον γυμναστῇ μὲν ἐχρησάτο διδασκάλῳ Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, ὅφ' οὗ καὶ Πλάτων, ὡς φασὶ, μετωνομάσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς λεγόμενος τῷ πάππῳ ὀνόματι. Ἐκλήθη δ' οὕτως διὰ τὸ δύο μέρη τοῦ σώματος ἔχειν πλατύτητα, τὸ τε στέρον καὶ τὸ μέτωπον, ὡς δηλοῦσαι πανταχοῦ αἱ ἀνακείμεναι αὐτοῦ εἰκόνες, οὕτως φανόμεναι. Ἄλλοι δὲ φασὶ μὴ διὰ τοῦτο μετωνομασθῆναι αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τὸ πλατὺ, καὶ κεχρῆμένον, καὶ ἀναπεπταμένον τοῦ ἀνακείμενου χαρακτηρισ· καθάπερ φασὶ καὶ Θεόφραστος οὕτω μετονομασθῆναι διὰ τὸ θεῖον τῆς φράσεως, πρότερον Τύρταρον λεγόμενον. Apulejus doct. Plat. init. Nam Speusippus domesticis instructus documentis pueri ejus acré in percipiendo ingenium et admirandis veterum indolem laudat, et pubescentis primitias labore atque amore studendi imbutas refert, et in viro harum incrementa virtutum et ceterarum convenisse testatur. Doctorem habuit in prima litteratura Dionysium, at in palaestra Aristonem, Argis oriundum. Tantosque progressus exercitatio contulit ei, ut Pythia et Isthmia de lucta certaverit. Picturae non aspernatus artem tragœdiis et dithyrambis se utilem finxit. Jamque carminum confidentia elatus certatorem se profiteri cupiebat, nisi Socrates humilitatem cupidinis ex ejus mentibus expulisset, et veram laudis gloriam in ejus animum inserere curasset. Aelianus var. hist. lib. II cap. 30 Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος διὰ πρῶτα ἐπὶ ποιητικῆν ὥρμησε καὶ ἠρωικὰ ἔγραψε μέτρα· εἶτα αὐτὰ κατέπηρεν, ὑπεριδὼν αὐτῶν, ἐπεὶ τοῖς Ὀμήρῳ αὐτὰ ἀνικρήνων εἶδρα κατὰ πολὺ ἠττώμενα. Ἐπέθετο οὖν τραγῳδίαν, καὶ δὴ καὶ τετραλοχίαν εἰργάσατο, καὶ ἔμελλεν ἀγωνιεῖσθαι, δοῦς ἤδη τοῖς ὑποκριταῖς τὰ ποιήματα. Πρὸ τῶν Διονυσίων δὲ παρελθὼν ἤκουσε Σωκράτους, καὶ ἀπαξ ἀίρεθείς ὑπὸ τῆς ἐκείνου Σειρήνης, τοῦ ἀγωνίσματος οὐ μόνον ἀπέστη τῆς, ἀλλὰ καὶ τελῶς τὸ γράφειν τραγῳδίαν ἀπέριψε, καὶ

reliquis artibus musicam adjecit, qua Draco Atheniensis et Metellus Agrigentinus Plutarcho teste eum instituerunt (8). Sed his omnibus studiis depositis viginti annos natus tertio Olympiadis 92 anno Socratem audire coepit. Narratur vero Socrates, antequam Plato ad ipsum a patre deduceretur, jucundissimo usus esse somnio. Vidit enim in somno cygni pullum relinquere aram, quæ in Academia Cupidini consecrata erat, dein celeri volatu gremium suum petere, mox sedentem supra genua plumescere, postremo alatum avolare caelum ac terras cantu suo mulcentem. Postridie (9) Socrati visum illud in

conventu hominum referenti Aristo filium erudiendum tradidit. Quem postquam aspexit atque ex facie divinum ejus ingenium auguratus est: Hic ille erat, amici, inquit, ex Academia Cupidinis cygnus. Addit Origenes lib. VI contra Celsum p. 280 Platonem ipsum tertio oculo sibi auctum esse visum.

Quanti autem hunc unum magistrum faceret, ipse sæpenumero declaravit, multaque amoris erga eum documenta postea in scriptis dedit. Mortuo Socrate (10), quem quarto Olympiadis 94 anno ex vita hominum demigrasse constat, Plato partim Cratylo Heracliteo, partim Hermo-

ἀπεδύσατο ἐπὶ φιλοσοφίαν. — (8) Pintarchus de musica cap. XVII Vol. XIV pag. 224 ed. Hutten. πάνν γὰρ προσέχε τῇ μουσικῇ ἐπιστήμῃ Πλάτων, ἀκουστικῆς γενόμενος Δράκοντος τοῦ Ἀθηναίου καὶ Μετέλλου τοῦ Ἀκραγαντινοῦ. Porphyrius apud Cyrillum lib. I contra Julianum: ἐπαιδεύθη δὲ ὁ Πλάτων παρὰ μὲν Διονυσίῳ γράμματα, παρὰ δὲ Ἀρίστωνι, τῷ Ἀργεῖῳ παλαιστῇ, τὰ κατὰ τὴν γυμναστικήν. Olympiodorus vit. Plat. Μουσικῆς δὲ διδάσκαλον ἔσχε Δράκοντα τὸν Δάμωνος μαθητὴν· μέμνηται δὲ τοῦτου ἐν τῇ Πολιτείᾳ. Τρία δὲ καὶ ταῦτα ἐπαιδεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι παῖδες· φημι δὲ γράμματα, μουσικήν, παλαιεῖν· οὐχ ἄπλως· ἀλλὰ γράμματα μὲν διὰ τὸ κοσμεῖν τὸν λόγον τὸν ἐν αὐτοῖς, μουσικήν δὲ διὰ τὸ τιθασσύνειν τὸν θυμὸν, παλαιεῖν δὲ καὶ γυμνάζεσθαι διὰ τὸ ἀναβρῶννύειν τὸ τῆς ἐπιθυμίας χαλαρὸν. (Καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης δὲ παρ' αὐτῶ τὰ τρία ταῦτα φαίνεται παιδευθεῖς· διὰ καὶ φησι πρὸς αὐτὸν Σωκράτης, Αὐλεῖν δὲ οὐκ ἔβούλου, καὶ τὰ ἔξῃς.) Ἐφοίτησε δὲ καὶ παρὰ γραφεύσι, παρ' ὧν ὠφελέθη τὴν μίξιν τῶν χρωμάτων, ὧν ἐν Τιμαίῳ μέμνηται. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς ἐπαιδεύθη, παιδευταῖς νομιζομένοις εἶναι τῆς Ἑλλάδος. Προσῆλθε δὲ τούτοις διὰ τὸ ἀπὸ τῆς τραγικῆς γνωμικὸν καὶ σεμνὸν, καὶ ἥρωικὸν τῶν ὑποθέσεων. Καὶ τοῖς διθυραμβοῖς δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἐφόρου λεγομένου τῆς γενέσεως, ὠμίλησε· τούτῳ γὰρ ὁ διθυραμβὸς ἀνέκειτο, ἀπ' οὗ καὶ τὸ ὄνομα εἶχε. Διθυραμβὸς γὰρ ὁ Δίωνυσος, ὡς ἐκ δύο θυρῶν ἐξεβῆεν, τῆς τε Σμελῆς καὶ τοῦ μηροῦ Διός. Εἰώθεισαν γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τὰ αἰτιατὰ ὀνομάζειν τοῖς τῶν αἰτίων ὀνόμασι, καθάπερ καὶ τὸν Δίονυσον καλοῦσι· διὸ καὶ ὁ Πρόκλος περὶ τούτων φησὶν, Ὅσοι εἶδον τεκείεσσι ἐφημέλιαντο τοκῆς. Ὅτι δὲ τοῦ διθυραμβοῦ ὁ Πλάτων ἤσκητο, δῆλον ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ διαλόγου, πάνν κνέοντος τοῦ διθυραμβώδους χαρακτήρος· ἄτε τοῦ Πλάτωνος τούτων πρώτον γράψαντος διάλογον, ὡς λέγεται. Ἐποίησε δὲ καὶ τραγικὰ ποιήματα καὶ διθυραμβικά, καὶ ἄλλα τινὰ, ἀπερ πάντα κατέκαυσε τῆς Σωκράτους πειραθεῖς διατριβῆς, εἰπὼν τι τοιούτων ἔπος, Ἡρασιτε, πρόμαλ' ὠδὲ Πλάτων νό τι σείο χατίζει. — (9) Diogenes Laertius III, 5 λέγεται δὲ ὅτι Σωκράτης ὄναρ εἶδεν κύκνον νεοττὸν ἐν τοῖς γόνασιν ἔχειν, ὃν καὶ παραχρῆμα περοφυήσαντα ἀναπτῆναι, ἠδὲ κλάξαντα· καὶ μεθ' ἡμέραν Πλάτωνα αὐτῶ συστῆναι· τὸν δὲ, τοῦτου εἰπέιν εἶναι τὸν ὄρνιν. Pausanias lib. I, cap. XXX, 3 Ἀκαδημίας δὲ οὐ πόρρω Πλάτωνος μνημᾶ ἐστίν, ᾧ προσήμηνειν ὁ θεὸς ἄριστον τὰ ἐς φιλοσοφίαν ἔσεσθαι. Προσημύειν δὲ οὕτως. Σωκράτης τῇ προτέρᾳ νυκτὶ ἢ Πλάτων ἐμελλεν ἔσεσθαι οἱ μαθητῆς, ἐσπετῆναι οἱ κύκνον ἐς τὸν κόλπον εἶδεν ὄναρον· ἐστὶ δὲ κύκνῳ τῷ ὄρνιθι μουσικῆς δόξα, ὅτι λιγύων τῶν Ἡριδανῶν πέραν [ὑπερ] γῆς τῆς Κελτικῆς· Κύκνον ἄνδρα μουσικὸν γενέσθαι βασιλέα φασί, τελευτήσαντα δὲ Ἀπόλλωνος γνώμῃ μεταβαλεῖν λέγουσιν αὐτὸν ἐς τὸν ὄρνιν. Apulejus doct. Plat. init. somnium etiam Socratis scitum ferunt. Nam vidisse sibi visus est cygni pullum ex altari,

quod in Academia Cupidini consecratum est, volasse, et in ejus (leg. suo) gremio resedisse: et postea orem illum pennis caelum petiisse, canore musico auditus hominum deorumque mulcentem. Quom hoc ergo Socrates in conventu hominum referret, Aristo Platonem puorum, oblaturus Socrati magistro commodum prosequeretur. Quem ubi aspexit ille, ingeniumque intimum de exteriori conspicatus est facie: Hic ille erat, amici, inquit, de Academia cupidinis cygnus. Olympiodorus vit. Plat. Φασί δ' ὅτι, ἠνίκα ὁ Σωκράτης ἤμελλε δέχεσθαι, ὄναρ εἶδεν, ὅτι κύκνος ἄπτερος ἐν τοῖς γόνασιν αὐτοῦ καθῆστο, καὶ παραχρῆμα περοφυήσας ἀνέπτῃ ἐς τὸν ἄερα, καὶ ἐκλαγγέ τι λιγύρον, ὡς πάντας θέλει τοὺς ἀκούοντας· τοῦτο δὲ ἐδήλου τὴν μέλλουσαν δόξαν τοῦ ἀνδρός. — (10) Diogenes Laertius III, 6-7. Τοῦτεῦθεν δὴ γεγονώς, φασίν, εἰκοσὶν ἔτη, δῆκουσε Σωκράτους. Ἐκείνου δ' ἀπελθόντος προσέτεχε Κρατύλῳ τε τῷ Ἡρακλειτεῖ, καὶ Ἐρμογένει τῷ τῷ Παρμενίδου φιλοσοφούντι. Ἐπειτα γενόμενος ὀκτὼ καὶ εἰκοσὶν ἔτων, καθά φησιν Ἐρμόδορος, εἰς Μέγαρον πρὸς Εὐκλείδην σὺν ἄλλοις τισὶ Σωκρατικοῖς ὑπεχώρησεν. Ἐπειτα εἰς Κυρήνην ἀπήλθε πρὸς Θεόδωρον τὸν μαθηματικὸν· κατέβηεν εἰς Ἰταλίαν πρὸς τοὺς Πυθαγορικῶν, Φιλόλοον καὶ Εὐρύτων· ἔβηεν τε εἰς Αἰγύπτου παρὰ τοὺς προφήτας. Διέγνων δὲ ὁ Πλάτων καὶ τοῖς μάγοις συμμίξαι, διὰ δὲ τοὺς τῆς Ἀσίας πολέμους ἀπέστη. Olympiodorus vit. Plat. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Σωκράτους διδασκαλίαν πάλιν ἐχρήσατο Κρατύλῳ τῷ Ἡρακλειτεῖ, εἰς ὃν καὶ διάλογον ὁμώνυμον ἐποίησεν, ἐπιγράφας Κρατύλος, ἢ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων. Μετὰ τούτων δὲ πάλιν στέλλεται εἰς Ἰταλίαν, καὶ διδασκαλεῖον εὐρὺν ἐκεί τῶν Μυθαγορείων συνιστάμενον Ἀργύταν, πάλιν ἔσχε διδάσκαλον τὸν Πυθαγόρειον ὁμώνυμον· ἔβηεν καὶ Ἀργύτου μέμνηται (leg. ἔβηεν καὶ κτλ.) Aristoteles Metaph. I, 6 μετὰ δὲ τὰς ἐρημνέας φιλοσοφίας ἢ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. Ἐκ νέου τε γὰρ συνήθης γενόμενος πρώτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείσι δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ βρόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὐσης, ταῦτα μὲν καὶ ὑστερον οὕτως ὑπέλαβεν κτλ. Apulejus doct. Plat. I, 1. Et antea quidem Heraclitii secta fuerat imbutus. Verum quum se Socrati dedisset, non solum ingenio atque doctrina casteros Socraticos viticit, verum etiam labore et elegantia illustravit. Sapientiam ab eo sibi traditam labore quoque asserere nisus est, et elegantiam perque venusta majestate verborum plurimum ei adhibuit dignitatis. Sed posteaquam Socrates homines reliquit, quassavit, unde proficeret, et ad Pythagoræ disciplinam se contulit. Quam etsi ratione diligenti et magnifica instructam videbat, rerum tamen continentiam et castitatem magis cupiebat imitari. Et quod Pythagoreorum ingenium adjutum aliis disciplinis

geni Parmenidis philosophiam profitenti operam dedit. Deinde quum esset annorum duodetriginta, varias terras regionesque lustravit. Nam non solum Megara se contulit, ut cum Euclide versaretur, sed etiam Cyrenas profectus Theodorum mathematicum convenit atque inde petita Italia Archytam Tarentinum et reliquos Pythagoreos Philolaum, Eurytum, Echecratem, denique Timæum, et Acrionem Locros cognovit. Quemadmodum vero in Italiam discendi causa contenderat, Pythagoreorum disciplinam Socraticis sermonibus adjuncturus: sic postea Ægyptum peragravit, ut a sacerdotibus barbaris numeros et coelestia acciperet. Staturat insuper Persarum magos adire, sed hoc consilium propter bella quæ tum in Asiam gerebantur abiecit.

Ex Ægypto reversus Deliis explanavit sensum oraculi, quo Græci jubebantur, si e præsentibus malis se emergere vellent, aram in insula Delo Apollini consecratam duplicare (11). Sed plenam eum tot itineribus factis ac tot sapientiæ doctoribus auditis artium mathematicarum cognitionem consecutum esse, intelligitur ex illo invento, quod Vitruvii verbis exponam. Ait ille Lib. IX cap. 1: « Et primum Platonis e multis ratiocinationibus utilissimis unam, quemadmodum ab eo explicata sit, ponam. Locus aut ager paribus lateribus si erit quadratus, eumque

oportuerit iterum ex paribus lateribus duplicare, quia id genere numeri ac multiplicationibus non invenitur, ex descriptionibus linearum emendatis reperitur. Est autem ejus rei hæc demonstratio Quadratus locus, qui erit longus et latus pedes denos, efficit areæ pedes centum. Si ergo opus fuerit eum duplicare, et aream pedum ducentorum item ex paribus lateribus facere, quærendum erit, quam magnum latus ejus quadrati fiat, ut ex eo ducenti pedes duplicationibus areæ respondeant. Id autem numero nemo potest invenire: namque si XIV constituentur, erunt multiplicati pedes CXCVI. Si XV, pedes CCXXV. Ergo quoniam id non explicatur numero in eo quadrato longo et lato pedes decem (a b c d), quæ fuerit linea ab angulo (b) ad angulum (d) diagonios (b d) perducatur, uti dividatur in duo trigona aqua magnitudine (b a d et b c d), singula areæ pedum quinquagenum: ad ejus lineæ diagonalis longitudinem locus quadratus (b e f d) paribus lateribus describatur. Ita quam magna duo trigona in minore quadrato quinquagenum pedum linea diagonia fuerint designata, eadem magnitudine et eodem pedum numero quatuor in majore erunt effecta. Hac ratione duplicatio grammicis rationibus a Platone, uti est schemata subscriptum, fuit explicata. »

sentiebat, ad Theodorum Cyrenas, ut geometriam disceret, est profectus. Et astrologiam adusque Ægyptum ivit petitum, ut inde prophetarum etiam ritus addisceret. Et ad Italiam iterum venit, et Pythagoreos Eurytum Tarentinum et seniore Archytam sectatur; atque ad Indos et magos intendisset animum, nisi eum bella tunc veuissent Asiatica. Hieronymus lib. II, epist. 1 ad Paulinum: Plato Ægyptum et Archytam Tarentinum eamque oram Italiæ, quæ quondam Magna Græcia dicebatur, laboriosissime peragravit, ut qui Athenis magister erat et potens, cujusque doctrinam Academiæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, malens aliena verecunde discere, quam impudenter ingerere. Cicero Tuscul. I, 17: Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse et in ea cum alios multos, tum Archytam Timæumque cognovisse, et didicisse Pythagorea omnia, primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem quod Pythagoram, sed rationes etiam attulisse. Cf. de fin. V, 29. Valerius Maximus lib. VIII cap. 7: Plato autem patriam Athenas, præceptorem Socrate sortitus, et locum et hominem doctrinæ fertilissimum, ingenii quoque divina instructus abundantia, quum omnium jam mortalium sapientissimus haberetur, eo quidem usque, ut si ipse Jupiter cælo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia usus videretur. Ægyptum peragravit, dum a sacerdotibus ejus gentis geometriæ multiplices numeros atque cælestium observationum rationem percipit. Quoque tempore a studiosis juvenibus certatim Athenæ Platonem doctorem quærentibus petebantur, ipse Nile fluminis inexplicabiles ripas vastissimosque campos, effusam barbariem et flexuosos fossarum ambitus Ægyptiorum senum discipulus lustra-

bat. Quo minus miror eum in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarenti, a Timæo et Arione et Cæto Locris Pythagoræ præcepta et instituta acciperet. Tanta enim vis, tanta copia litterarum undique colligenda erat; ut invicem per totum terrarum orbem dispergi et dilatari posset. Philostratus lib. I Apoll. cap. 1 Πλάτων βαδίσας εἰς Αἴγυπτον καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ προφητῶν τε καὶ ἱερῶν ἐγκαταμίξας τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις. Clemens Alexandrinus in Admonitione ad gentes pag 46 ed. Syllburg. Platonem alloquens: οἰδὴ σου τὸν διδασκάλου, καὶ ἀποκρόπτεν ἰθάλης. Γεωμετρίαν παρ' Αἴγυπτίων μονάνας ἀστερομίαν παρὰ Βαβυλωνίων ἐπαρδὰς τὰς ὑγιεῖς παρὰ Θρακῶν λαμβάνεις· πολλὰ τε καὶ Ἀσσύριοι πεπαιδευμένοι νόμους δὲ τοῖς σοῖς ἀληθεῖς, καὶ ὄξαν τὴν τοῦ θεοῦ παρ' αὐτῶν ὀφείλῃσαι τῶν Ἑβραίων. Cf. Lactantius lib. IV Instit. cap. 2. — (11) Plutarchus de genio Socratis cap. 7 vol. X p. 309 ed. Hutten. ἦν δὲ χρησμὸς Δηλῖος καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι παύλαν τῶν παρόντων κακῶν ἔσσεσθαι διπλασιαύουσαι τὸν ἐν Δῆλῳ βωμόν. Οὕτε δὲ τὴν διάνοιαν ἐκείνοι συμβάλειν δυνάμενοι, καὶ περὶ τὴν τοῦ βωμοῦ κατασκευὴν γελῶτα πάσχοντες, (ἐκάστη; γὰρ τῶν τεσσάρων πλευρῶν διπλασιαζομένης, ἔλαθον τῇ αὐτῆσει τόπων στερεῶν ὀκταπλάσιον ἀπεργασάμενοι, δι' ἀπειρίαν ἀναλογίας, ἢ τῆ μῆκει διπλάσιον παρέχεται) Πλάτωνα τῆς ἀπορίας ἐπεκαλοῦντο βοηθῆν. Ὁ δὲ, τοῦ Αἴγυπτίου μνησθεῖς, προσκαίξειν ἔφη τὸν θεὸν Ἕλλησιν, ὀλιγοροῦσι παιδείας, οἷον ἐρυθρόχροτα τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν, καὶ καλῶντα γεωμετρίαν ἀπτεσθαι μὴ παρέργως· οὐ γὰρ τοι φαῦλον οὐδ' ἀμβλύ διανοίας ὄρωσης, ἀρκῶς δὲ τὰς γραμμὰς ἡσκημένης ἔργον εἶναι, καὶ δοῦναι μέσων ἀνάλογον λῆψιν· ἢ μόνη διπλασιάζεται σχῆμα κυβικῶν σώματος, ἐκ πάσης ὁμοῦς ἀξέσμενον διαστάσεως· τοῦτο μὲν οὖν Εὐδοξον αὐτοῖς τὸν Κνίδιον ἢ τὸν Κυζικηνὸν Ἑλικῶνα

Ter maria transmisit tum ad Siciliae res visendas, tum ad utrumque Dionysium penitus cognoscendum a Dionem propius inspiciendum (12). Verum Sicilienses illas peregrinationes obfuerunt ei magis quam profuerunt, quum modo benigne exciperetur ac liberaliter haberetur, modo vitae periculum adiret, atque adeo in servitutem assertus venundaretur. Recuperata libertate Athenas regressus philosophiae prae-

cepta in suburbano gymnasio, quod in nemore situm ab Academo herod Academia vocabatur. tradere coepit (13). Quo factum est, ut ejus sectatores a loco ubi docebat postera aetate ἂπὸ τῆς Ἀκαδημίας appellarentur. Clavum imperii tenere noluit, quamvis rerum civilium peritus esset, ut ex ejus dialogis apparet (14). Sunt autem haec apud Platonem scripta divinitus: Quales in republica principes sint, tales reli-

συντάσσουσιν. Μὴ τοῦτο δὲ οἰεσθαι χρῆναι ποθεῖν τὸν θεόν, ἀλλὰ προστάσσειν Ἕλλησι πᾶσι, πόλεμον καὶ κακῶν μεθεμένων, Μουσικῶν ὁμιλεῖν, καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ μαθημάτων τὰ πάθη καταπραυνόντας, ἀβλαβῶς καὶ ὠφελίμως ἀλλήλοις συμφέρεσθαι. — (12) Diog. Laert. III, 18 τρις δὲ πέπλευκεν εἰς Σικελίαν πρῶτον μὲν κατὰ θέαν τῆς νήσου καὶ τῶν κρατῶν, ὅτε καὶ Διονύσιος ὁ Ἐρμοκράτους, τύραννος ὢν ἠνάγκασεν ὥστε συμμίξει αὐτῷ. Ὁ δὲ, διαλεγόμενος περὶ τυραννίδος, καὶ φάσκων ὡς οὐκ ἔστι τοῦτο κρείττον ὁ συμφέρον αὐτῷ μόνον, εἰ μὴ καὶ ἀρετῇ διαφέρει, προσέκρουσεν αὐτῷ. Ὁρῆσθαι γάρ, οἱ λόγοι σου, φησὶ, γεροντιῶσι. Καὶ ὅς, Σοῦ δὲ γε τυραννιάσιν. Ἐντεῦθεν ἀγανακτῆσας ὁ τύραννος πρῶτον μὲν ἀνελεῖν ὄρμησεν αὐτόν· εἶτα παρακληθεὶς ὑπὸ Δίωνος καὶ Ἀριστομένους, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, παρέδωκε δ' αὐτὸν Πόλλιδι τῷ Λακεδαιμονίῳ κατὰ καιρὸν διὰ πρεσβείαν ἀφιγμένῳ, ὥστε ἀποδοθῆαι. Κάκεινος ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς Αἴγιναν, ἐπέπρασεν. Ὅτε καὶ Χάρμιανδρος Χερμανδρίῳ ἐγράψατο αὐτῷ δίκην θανάτου, κατὰ τὸν παρ' αὐτοῦς τεθέντα νόμον, τὸν πρῶτον ἐπιδόντα Ἀθηναίων τῇ νήσῳ ἄκριτον ἀποθνήσκειν. Ἦν δ' αὐτοῦς ὁ θεὸς τὸν νόμον, καθὰ φησι Φαβερνός ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ. Εἰπόντος δὲ τινος, ἀλλὰ κατὰ παιδιάν, φιλόσοφον εἶναι τὸν ἐπιδόντα, ἀπέδωκεν. Ἐνοιὸς δὲ φασὶ παραχθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τηρούμενον μὴδ' ὀτιοῦν φθέγγεσθαι· ἐτοίμως δὲ ἐπιδεσθαι τὸ συμβαῖνον. Οἱ δὲ ἀποκατεῖναι μὲν αὐτὸν οὐ διέγνωσαν, πωλεῖν δὲ ἔκριναν τῷ τρόπῳ αἰχμαλώτων. Αὐτροῦται δὲ αὐτὸν κατὰ τύχην παρὼν Ἀννίκερις ὁ Κυρηνάιος εἰκοσι μῶν· οἱ δὲ, τριάκοντα· καὶ ἀναπέμπει Ἀθηναίε πρὸς τοὺς ἑταίρους. Οἱ δ' εὐδὴς τάργυριον ἐξέπεμψαν, ὅπερ οὐ προσήκατο, εἰπὼν, μὴ μόνους ἐκείνους ἀξίους εἶναι Πλάτωνος κηδεσθαι. Ἐνοιὸς δὲ καὶ Δίωνα ἀποστελεῖται φασὶ τὸ ἀργύριον, καὶ τὸν μὴ προσέσθαι, ἀλλὰ κηιδιον αὐτῷ τὸ ἐν Ἀκαδημίᾳ πρᾶσθαι. Τὸν μάλιστα Πόλλιδος λόγος ὑπὸ τῷ Καθρίῳ ἠτηθῆναι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἐλίῃ καταποντωθῆναι, τοῦ δαιμονίου μηνίσαντος αὐτῷ διὰ τὸν φιλόσοφον, ὡς καὶ Φαβερνός φησιν ἐν πρώτῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων. Οὐ μὴν δὲ ἠσυχάζει ὁ Διονύσιος· μαθὼν δὲ ἐπέστειλε Πλάτωνι, μὴ κακῶς ἀγορεύειν αὐτόν. Καὶ ὅς ἐντεπέστειλε, μὴ τοσούτην αὐτῷ σχολὴν εἶναι, ὥστε Διονυσίου μεμνήσθαι. Δεύτερον πρὸς νεώτερον ἦκε Διονύσιον, αἰτῶν γῆν καὶ ἀνθρώπους τοὺς κατὰ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἵησομένους. Ὁ δὲ, καίπερ ὑποσχόμενος, οὐκ ἐποίησεν. Ἐνοιὸς δὲ φασὶ καὶ κινδυνεύσει αὐτὸν ὡς ἀναπειθοντα Δίωνα καὶ Θεώταν ἐπὶ τῇ τῆς νήσου ἐλευθερίᾳ· ὅτε καὶ Ἀρχύτας αὐτὸν ὁ Πυθαγορικός, γράψας ἐπιστολὴν πρὸς Διονύσιον, παρητήσατο, καὶ διέσωσεν εἰς Ἀθήνας. Ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολὴ ἥδε (Vid. Fragm. Phil. Gr. Vol. I, p. 562). Τρίτον ἦλθε διαλλάξων Δίωνα Διονυσίῳ. Οὐ τυχὼν δὲ, ἀπρακτος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα. Eadem narrat Plutarchus vit. Dionis c. 13 seq. sed latius omnia perscribit, usus Platonis epistolis, quas subditicias esse nobis persuasum est. Vide Salomon. de Platonis quae vulgo feruntur epistolis. Berol. 1835. Olympiodorus vit. Plat. ἐπειθεὶ δὲ δεῖ τὸν φιλόσοφον φιλοθεάμενα εἶναι τῶν τῆς φύσεως ἔργων, στελλεται καὶ εἰς Σικελίαν θεασόμενος τοὺς κρατῆρας τοῦ πυρός, τοὺς ἐν τῇ Αἴγινᾳ· καὶ οὐ Σικελι-

κῆς τραπέζης χάριν, ὡς γενναῖα Ἀρισταίδη, ὡς σὲ φησὶ. Γενόμενος δὲ Συρακούσας πρὸς Διονύσιον τὸν μέγαν, τύραννον ὄντα, ἐκυράτο εἰς ἀριστοκρατίαν μεταβάλλειν τὴν τυραννίδα· διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφίκτο, καὶ τοῦ Διονυσίου ἐρομένου αὐτόν, τίνα νομίσεις ἐν ἀνθρώποις εὐδαιμόνα εἶναι; ὡς δὲ νομίζων, ὅτι παρὶ αὐτοῦ φήσει ὁ φιλόσοφος, κατακλύσων αὐτόν· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι Συρακῆται. Μάλιν ἐπανήρητο αὐτόν, τί νομίσεις ἔργον ἀνδρὸς εἶναι πολιτικοῦ; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, τὸς πολιτάς βελτίους ποιεῖν. Τρίτον αὐτὸν ἐκινήρητο, Τί οὖν; τὸ ὀρθῶς δικάζειν σμικρὸν σοὶ δοκεῖ; δόξαν γὰρ ἔχεν ὁ Διονύσιος ἐπὶ τῷ ὀρθῶς δικάζειν· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο μὴδὲν ὑποστειλόμενος, Σμικρὸν μὲν οὖν, καὶ πολιτικοῦ μέρος ἔσχασεν· αἰσαστὰς γὰρ εἰκόασιν οἱ ὀρθῶς δικάζοντες, οἵτινες τὰ διεβρωγῶτα ἰμάτια ἀνυφαίνουσι. Τέταρτον αὐτὸν ἐκινήρητο, τί τύραννον εἶναι; οὐκ ἀνδρείον; Πάντων μὲν οὖν, ἔφη, δειλότατον, ὅποτε καὶ τὰ κουρευτικά μαχαίρια διαδέδοικε, μὴ διὰ τούτων ἀπόληται. Ἐπὶ τούτοις οὖν ὁ Διονύσιος ἀγανακτῆσας προσέειπεν αὐτῷ ἡλίῳ ὄντος ὑπὲρ γῆς· ἐκ τῶν Συρακουσῶν ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ οὕτως ἄτιμος ὁ Πλάτων ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν ἐδιώχθη. Τῆς δὲ δευτέρας ὁδοῦ τῆς εἰς Σικελίαν αἰτία αὕτη. Μετὰ τὸν θάνατον Διονυσίου τοῦ μεγάλου διαδέχεται τὴν τυραννίδα Διονύσιος ὁ Διονυσίου, μητρὸς ἀδελφὸν ἔχων τὸν Δίωνα, ὅς ἐκ πρώτης ἰδοῦ ὀμίλητης ἐγένετο Πλάτωνος. Γράφει οὖν αὐτῷ ὁ Δίων, Ὅτι, ἐάν παραγένῃ, νὺν ἐλπίς ἐστὶ μεταβαλεῖν τὴν τυραννίδα εἰς ἀριστοκρατίαν. Διὰ τοῦτο τοῖνυν τὴν δευτέραν ὁδὸν ποιησάμενος, καὶ διαβληθεὶς ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ Διονυσίου πρὸς αὐτόν, ὡς βουλευέται τὴν ἀρχὴν περιποήσειαι τῷ Δίῳ, καὶ καταλύσει τὸν Διονύσιον, κρατηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, παραδόθη Πόλλιδι τῷ Αἰγινήτῳ, ἐμπορευομένῳ εἰς Σικελίαν, πρὸς πρᾶσιν. Ὁ δὲ ἀγαγὼν αὐτόν εἰς Αἴγιναν, εὗραν Ἀννίκεριον ἐκεῖ, τὸν Λίβου, μέλλοντα κτεῖν ἐπὶ τῇ Ἠλίῳ, ἐφ' ᾧ τεθρίππῳ ἀγωνίσαντος. Περιτυχὼν οὖν τῷ Πόλλιδι, ὤνεκται παρ' αὐτοῦ τὸν Πλάτωνα, κρείττω τὴν δόξαν ταύτην πάσης ἐν τεθρίππῳ νίκης ἀγωνισάμενος· περὶ οὗ καὶ Ἀρισταίδης φησὶν, ὅτι οὐδεὶς ἐγίνωσκεν Ἀννίκεριον, εἰ μὴ Πλάτωνα ἐπηράτο. Τῆς δὲ τρίτης ὁδοῦ πάλιν ἀπορμηὶ γέγονε τῆς εἰς Σικελίαν αὕτη· δημοσευθεὶς ὁ Δίων ὑπὸ τοῦ Διονυσίου καὶ ἀφαιρηθεὶς τῶν ὄντων, ἐν δεσμοτηρίῳ ἐβλήθη. Γράφει οὖν τῷ Πλάτωνι, ὅτι ὑπέσχετο ὁ Διονύσιος ἀφείναι αὐτόν, εἰ Πλάτων αὐθις ἐφιζεται πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ τῷ ἑταίρῳ βοηθήσων ἐτοίμως ὑπέστη καὶ τὴν τρίτην ὁδόν. — (13) Diogenes Laertius III, 7 ἐπανελεθὼν δὲ εἰς Ἀθήνας, διέτριβεν ἐν Ἀκαδημίᾳ. Τὸ δ' ἐστὶ γυμνάσιον προᾶστειον ἀλωσῶδες, ἀπὸ τινος ἥρωος ὀνομασθὲν Ἀκαδημίου, καθὰ καὶ Εὐδοκίος ἐν ἀστρονομίᾳ φησὶν. Ἐν εὐσκόις δρόμοισιν Ἀκαδημίου θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Τίμων εἰς τὸν Πλάτωνα λέγων φησὶ· τῶν πάντων δ' ἡγεῖτο πλατύστατος, ἀλλ' ἀγορητῆς ἡδυσπῆς, τέτιξιν ἰσογράφος, οἱ δ' Ἐκαδήμιου δένδρῳ ἐπεζόμενοι ὅσα λαιρούσσαν ἴσιον. Vid. Fragm. Phil. vol. I p. 89. Olympiodorus vit. Plat. ἀφικόμενος δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας διδασκαλεῖον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συνᾶσθησάτο, μέρος τι τούτου τοῦ γυμνασίου τέμενος ἀφορίσας τὰς Μούσας. — (14) Diogenes Laertius III, 23 πολιτίας μὲν οὐχ ἤφατο, κακῶς πολιτικῶς ὢν ἔξ ὧν γέγραπεν. Αἴων δὲ τὸ ἦδη τὸν ὄμιον ἄλλοις πολιτεύμασιν ἐναβέσθαι. —

quos solere esse cives (15). Idem porro jubet tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ rei publicæ fuisse: quod quum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, quemque nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, tum persuaderi posse diffideret, tum cogi fas esse non arbitraretur. (16) Consiliis tamen juvare nunc Dionem nunc alios rerum publicarum rectores non dubitavit. Quid? quod Archelao Macedonum regi carissimus fuit, licet in scriptis eum reprehenderit. Philippum quoque Macedonem Perdiccæ primum commendare non erubuit, qui provinciæ ab hoc præpositus copiisque, quas aluerat, confusus, regnum post ejus obitum occupavit (17).

De Platonis eloquentia et ornato dicendi genere nulla inter scriptores controversia est, quia nemo dubitat illum sive acumine disserendi, sive eloquendi facultate divina quadam et Homerica excellere. Multum enim supra prosam orationem surgit, ut non hominis ingenio, sed Delphico

quodam oraculo instinctus videatur (18). Quis enim uberior in dicendo quam Plato? Quare Jovem si Græce loquatur, sic loqui ajunt philosophi (19). Neque injuria Cicero hunc unum quasi quendam philosophorum deum (20) eundemque simul intelligendi simul dicendi gravissimum auctorem et magistrum nominat (21). Recte autem Aristoteles apud Diogenem Laertium III, 37 Platoni illud sermonis genus quod inter poema et prosam medium sit, assignat. (22) Itaque videmus visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatus feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum: apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis (23).

Summa temperantia in victu id consecutus est Plato, ut ad extremam senectutem veniret (24). Idem jamjam moriturus genium suum fortunamque laudavit, primum quod homo potius quam brutum animal, deinde quod Græcus, non barbarus, denique quod Socratis temporibus natus esset (25). Mortem obiit archonte Theo-

(15) Cicero Epist. ad Fam. I, 9; Plato de legg. lib. IV μηδεὶς ὑμᾶς πειθέτω, ὦ φίλοι, ἄλλην θάττον, καὶ ῥῆον μεταβάλλειν ἂν ποτε πόλιν, καὶ τοὺς νόμους ἢ τῆ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ. — (16) Cicero Epist. ad Fam. I, 9; Plato Crit. c. 12 πανταχοῦ ποιητέον δ' ἂν κελεύῃ ἡ πόλις — καὶ ἡ πατρίς, ἢ πείθειν αὐτήν, ἢ τὸ δίκαιον πέφυκε, βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὄσιον οὔτε μητέρα οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἐστὶ ἥττον τὴν πατρίδα. —

(17) Athenæus XI p. 506. d. e. f. καὶ ὁ Κρίτων δ' αὐτοῦ Σαρπηδέους περιέχει καταδρομὴν. ὁ δὲ Γοργίας οὐ μόνον ἀπ' οὗ τὸ ἐπίγραμμα, ἀλλὰ καὶ Ἀρχελάου τοῦ Μακεδονίας βασιλέως δὲ οὐ μόνον ἐπονειδιστον γένος ἔχειν, ἀλλ' ἐτι καὶ ἀπέκτεινε τὸν δεσπότην. Οὗτος δ' ἐστὶ Πλάτων, ὃν Σπεύσιππος φησι φιλιπποῦν ὄντα Ἀρχελάου, Φιλίππου τῆς βασιλείας αἰτίον γενέσθαι. Γράφει γοῦν Καρύστιος ὁ Περγαμηνὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτως: « Σπεύσιππος πυνθανόμενος Φιλίππου βλασφημεῖν περὶ Πλάτωνος εἰς ἐπιστολὴν ἔγραψέ τι τοιοῦτον, ὡςπερ ἄγνοοῦντας τοὺς ἀνθρώπους ἐτι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Φιλίππου διὰ Πλάτωνος ἔσχεν. Εὐφραστον γὰρ ἀπέστειλε τὸν Ὀρεΐτην πρὸς Περδικκάν Πλάτωνος, ὃς ἐπεισὼν ἀπομνήσκει τινὰ χάραν Φιλίππου. Διακρίψων δ' ἐνταῦθα δύναμιν, ὡς ἀπέθανε Περδικκας, ἔξ ἐτοίμου δυνάμεως ὑπαρχούσης, ἐπέπεσε τοῖς πράγμασι. »

— (18) Quintilianus X, 1, 81. — (19) Cicero Brut. cap. 31. — (20) Cicero de nat. deor. II, 12. — (21) Cicero Orat. cap. 3. — (22) Diogenes Laertius III, 37 φησὶ δ' Ἀριστοτέλης τὴν τῶν λόγων ἰδέαν αὐτοῦ μεταξὺ ποιήματος εἶναι καὶ περὶ λόγου. — (23) Cicero Orat. cap. 20. — (24) Seneca epist. 58 Plato ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, et illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed navigationes ac pericula multum detraxerant viribus: parsimonia tamen et vorum, quæ aviditatem evocant, modus, et diligens sui tutela perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentis suæ beneficio contigisse, quod natali suo decessit, et annum

unum atque octogesimum implevit sine ulla deductione. Ideo magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. —

(25) Plutarchus vit. Marii cap. 46 Vol. III p. 129 ed. Hutten. Πλάτων μὲν οὖν ἤδη πρὸς τῶν τελευτῶν γενόμενος, ὕμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ὅτι πρῶτον μὲν ἀνθρώπος, εἶτα Ἕλλην, οὐ βάρβαρος, οὐδ' ἄλογον τῆ φύσει θνητὸν γένοιτο πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς Σωκράτους χρόνοις ἀπήνητησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. Lactantius div. inst. lib. III cap. 19. Non dissimile Platonis illud est, quod ajebat, se gratias agere naturæ: primum, quod homo natus esset potius quam mutum animal: deinde, quod mas potius, quam femina: quod Græcus, quam barbarus: postremo, quod Atheniensis, et quod temporibus Socratis. Dici non potest, quantam mentibus cæcitatem, quantosque pariat errores ignorata veritatis. Ego plane contenderim, nunquam quidquam dictum esse in rebus humanis delirius: quasi vero si aut barbarus, aut mulier, aut asinus denique natus esset, idem ipse Plato esset, ac non ipsum illud, quod natus fuisset. Sed videlicet Pythagoras credit, qui, ut vetaret homines animalibus vesci, dixit, animas de corporibus in aliorum animalium corpora commeari, quod et vanum et impossibile est: vanum, quia necesse non fuit veteres animas in nova corpora inducere, quum idem artifex, qui primas aliquando fecerat, potuerit semper novas facere: impossibile, quia rectæ rationis anima tam immutare naturam status sui non potest, quam ignis, aut deorsum niti, aut in transversum fulminis modo flammam suam fundere. Existimavit igitur homo sapiens, potuisse fieri, ut anima, quæ tunc erat in Platone, in aliquod mutum animal includeretur; essetque humano sensu prædita, ut intelligeret ac doleret incongruenti se corpore onerata. Quanto sanius faceret, si gratias agere se diceret, quod ingeniosus,

philo primo Olymp. 108 anno, ante Chr. 348, unum et octoginta annos natus (26) · Atque alii quidem scribentem fato perfunctum esse ajunt, alii inter nuptialem cœnam mortalitate interceptum putant. Vitam autem natali suo die finivit tertio decimo Philippi regis anno successore in Academia relicto Speusippo, septem annis ante natum Epicurum (27).

Primus ac præcipuus dialogorum auctor habetur Plato qui hoc descriptionis genus non intentatum aliis philosophis maxime excoluit summamque ei dignitatem adjecit. Ante eum videlicet Zeno Eleates et Alexamenus Teius dialogos scripserant, postea Platonis exemplum secuti plerique philosophi tales libros qui in magna argumentorum varietate versabantur ediderunt.

Nam et Aristotelis et Theophrasti et Dicaearchi Peripatetici, et Zenonis et Chrysippi et Epicuri et aliorum hujusmodi sermones memorantur, qui tamen omnes interciderunt. Addo Plutarchum et Lucianum, quorum plurimi exstant et pulcherrimi dialogi, alterius graves et severi, ac de rebus seriis conscripti, alterius jocosus et urbani. Sed de horum virtutibus dicere nihil attinet, quum satis habeam notare, Platonis ingenio rudem adhuc et impolitam dialogorum formam sic immutatam esse, ut merito ei ornata orationis et inventionis palma deferatur (28).

Platonem qui multos artium liberalium magistros et vivendi præceptores habuisset, Pythagoræ, Heracliti, Socratis, Zenonis ac Parmenidis potissimum decreta confudisse et commi-

quod docilis natus esset, quod in iis opibus, ut liberaliter erudiretur. Nam quod Athenis natus est, quid in eo beneficii fuit? An non plurimi exstiterunt in aliis civitatibus excellenti ingenio atque doctrina viri, qui meliores singuli, quam omnes Athenienses fuerunt? — (26) Diogenes Laertius III, 2 τελευταῖ δ', ὡς φησιν Ἐρμύππος ἐν γάμοις δειπνῶν, τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς οὐδότης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, βιοῦς ἔτος ἐν πρὸς τοῖς οὐδότησιν. Νεάνθης δὲ φησιν αὐτὸν τεττάρων καὶ οὐδότησιν τελευταῖσιν ἔτων. Ἔστιν οὖν Ἰσοκράτους νεώτερος ἔστιν ἔξ· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ Ἀνσιμίου, Πλάτων δὲ ἐπὶ Ἀμινίου γέγονεν, ἐφ' οὗ Περικλῆς ἐτελεύτησεν ἦν δὲ τὸν δῆμον Κολυτιεύς, ὡς φησιν Ἀντιλέων ἐν δευτέρῳ Περὶ χρόνων. Idem III, 40 καὶ ἐτελευταία μὲν ὄν εἰπομεν τρόπον, Φιλίππου βασιλεύοντος ἔτος τρισκαίδεκατον, καθὰ καὶ Φαβωρίνος φησιν ἐν ἀπομνημονευμάτων τρίτῳ· ὅφ' οὗ καὶ ἐπιτιμηθῆναι φησιν αὐτὸν Θεόπομπος. Μυρωνίανος δ' ἐν ὁμοίῳ φησὶ, Φίλιον παροιμίας μνημονεύειν περὶ τῶν Πλάτωνος φθειρῶν, ὡς οὕτως αὐτοῦ τελευτήσαντος. Καὶ ἔταρῃ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔθθα τὸν πλείστον χρόνον διετέλεσε φιλοσοφῶν, ἔθεν καὶ Ἀκαδημαϊκὴ προσηγορεύθῃ ἢ ἀπ' αὐτοῦ ἀφρασις. Καὶ παρεπιμῆθη πανδημῆι πρὸς τῶν αὐτοῦ. Pausanias lib. I cap. XXX, 3 Ἀκαδημίας δὲ οὐ πόρῳ Πλάτωνος μνημῆ ἔστιν. Lucianus Longæon. cap. 21 Πλάτων δὲ ἰερώτατος ἐν καὶ οὐδότησιν [ἔτη βιοῦς ἐτελεύτησεν]. Censorinus de die natali cap. 15 tales viros non prius vita excessisse, quam ad annum illum octogesimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitæ et legitimam esse existimavit et habuit. Valerius Maximus VIII, 7. Altero etiam et octogesimo anno decedens sub capite Sophronis mimos habuisse fertur: sic ne extrema quidem ejus hora agitatione studii vacua fuit. Cicero de Senect. 5: Est etiam quiete et pure et eleganter actæ ætatis placida ac lenis senectus, qualem accepimus Platonis, qui uno et octogesimo anno scribens mortuus est. Hieronymus epist. ad Nepotianum de vita Clericorum: Plato octogesimo primo anno scribens est mortuus. Athenæus V p. 217. b. δύο δὲ καὶ οὐδότησιν βιώσας ἔτη μετέλλαθεν ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ μετὰ Καλλιμάχου. Olympiodorus vit. Plat. μέλλων τελευτῆν ἐνόησεν εἶδεν, ὡς κύκνος γενόμενος ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον μετέρχεται, καὶ ταύτην πῖνον πλείστον παρῆγε τοῖς ἰευσταῖς. Ὁ Σιμμίνας, ὁ Σωκρατικός, ἔκρινεν, ὅτι ἀληπτος ἔσται τοῖς μετ' αὐτὸν ἐξηγητῶν βουλομένοις αὐτὸν ἰευσταῖς γὰρ εἰσκαῖον οἱ ἐξηγηταί, τὰς ἐννοίας τῶν ἀρχαίων περᾶσθαι βουλομένοι· ἀληπτος δὲ ἔστιν, ἐπειδὴ καὶ φυσικῶς καὶ ῥητικῶς καὶ θεολογικῶς καὶ

ἀπλῶς πολλαχῶς ἔστιν ἀκούειν τῶν αὐτοῦ, καθάπερ καὶ τῶν Ὀμήρου. Δύο γὰρ αὐταὶ ψυχὰι λέγονται γενέσθαι παναρμόνιοι· διὸ παντοδαπῶς ἔστιν ἀκούειν ἀμφοτέρων. Ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ, πολυτελεῖς αὐτὸν ἔθαψαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπέγραψαν ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ· Τοῦς δὲ Ἀπόλλων φύσ' Ἀσκληπιῶν ἠδὲ Πλάτων· τὸν μὲν ἵνα ψυχῆν, τὸν δ' ἵνα σώμα ὀδοί. — (27) Diogenes Laertius X, 14 ἐγεννήθη δὲ (φησὶν Ἀκυλλόδωρος ἐν χρονικοῖς) κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ Σωσιγένοῦς ἀρχόντος μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμῃ ἔτεισιν ὑστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς ἑπτὰ. (28) Diogenes Laertius III, 47-48 διαλόγου τούτων φασὶ πρώτων γράψαι Ζήνωντα τὸν Ἐλεάτην. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν πρώτῳ περὶ ποιητῶν Ἀλεξάμενον Στυρῆα ἢ Τήσιον, ὡς καὶ Φαβωρίνος ἐν ἀπομνημονευμασί. Δοκεῖ δὲ μοι Πλάτων, ἀκριβῶσας τὸ εἶδος, καὶ τὰ πρωτεῖα δικαίως ἂν ὥσπερ τοῦ κάλλους οὕτω καὶ τῆς εὐρέσεως ἀποπέρεσθαι. Athenæus XI pag. 505. B [Πλάτων] ὁ τοὺς ἄλλους ἀπακατῶς κακολογήσας, ἐν μὲν τῇ Πολιτείᾳ Ὀμηρον ἐκβάλλων καὶ μιμητικὴν ποίησιν, αὐτὸς δὲ τοὺς διαλόγους μιμητικῶς γράψας, ὧν τῆς ιδέας οὐδ' αὐτὸς εὐρετῆς ἔστιν. Πρὸ γὰρ αὐτοῦ τοῦθ' εἶρε τὸ εἶδος τῶν λόγων ὁ Τήσιος Ἀλεξάμενος, ὡς Νικίας ὁ Νικαεὺς ἱστορεῖ καὶ Σωτῆρον. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ περὶ ποιητῶν οὕτως γράφει « Οὐκοῦν οὐδὲ ἐμμέτρος τοὺς καλουμένους Σώφρονος μίμους μὴ φῶμεν εἶναι λόγους καὶ μιμήσεις, ἢ τοὺς Ἀλεξάμενου τοῦ Τήσιου τοὺς πρώτους γράφοντας τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων. » ἀντικρυς φάσκων ὁ πολυμαθέστατος Ἀριστοτέλης πρὸ Πλάτωνος διαλόγου γεγραμῆναι τὸν Ἀλεξάμενον. Patet autem in verbis λόγους καὶ μιμήσεις pro λόγους reponendum esse διαλόγου. Vide Valckenarium ad Theocriti Adonias p. 194. Olympiodorus vit. Plat. Ἐχαιρε δὲ πάντων καὶ Ἀριστοφάνει τῷ κωμικῷ, καὶ Σώφρονι· παρ' ὧν καὶ τῆς μίμησιν τῶν προσώπων ἐν τοῖς διαλόγοις ἀφελήθη. Λέγεται δὲ οὕτως αὐτοῖς χαῖρειν, ὥστε καὶ, ἠνίκα ἐτελεύτησεν, εὐρεθῆναι ἐν τῇ κλίνῃ αὐτοῦ Ἀριστοφάνην καὶ Σώφρονα· καὶ ἐπίγραμμα δὲ τοιοῦτον εἰς Ἀριστοφάνην αὐτὸς πεποίηκεν· Αἱ Χάριτες τέμενός τι λαβεῖν, ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται, Ζητοῦσαι, ψυχῆν ἔδρον Ἀριστοφάνους. Dionysius Halicarnassensis de Compositione verborum vol. V pag. 208 seq. ed. Reisk. ὁ δὲ Πλάτων τοὺς ἐαυτοῦ διαλόγους κτενίζων καὶ βοστρυχίζων καὶ πάντα τρόποι ἀγαπῶν οὐ διέδωκεν οὐδότησιν γεγονός ἔτη. Πᾶσι γὰρ δὴ που τοῖς φιλολόγοις γνώριμος τὰ περὶ τῆς φιλοπονίας τὰνδρὸς ἱστορούμενα, τὰ τ' ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τὴν δέλτον, ἣν τελευτήσαντος αὐτοῦ λέγουσιν εὐρεθῆναι ποικίλους μετακείμενην τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας ἔχουσαν τήνδε· « κα-

scuisse, res est certissima (29). Namque in naturæ contemplatione Pythagoreos atque Heraclitum, in morali philosophia Socratem, in disserendi subtilitate Zenonem et Parmenidem, Eleaticos philosophos, sequitur. Neque tamen reprehendus est Aristoteles, quod Platonis rationem ex Heraclitea et Socratica doctrina potissimum repetit. Quippe Plato partim Heracliteis placitis adductus, ut visa quæ a sensibus profisciscuntur sciri posse negaret, partim Socratem imitatus, qui ad quaerendas communes notiones incubuerat, semotas a rebus fluxis quæ sensibus percipiuntur statuit ideas, quarum communione visa illa exorirentur. Præter sensibilia autem et idearum exempla formas geome-

tricas cum numeris medio inter utrumque genus loco ponendas ideasque omnium rerum principia esse censuit. Quibus in præceptis quid habeat ille commune cum Pythagoreis, quid ascitum ab aliis, quid proprium, dedita opera docet Stagiritis. Sed hæc hactenus.

Transeo ad Platonis scripta quæ ex inferioris ætatis scriptoribus recensuit Thrasyllus. De hoc igitur prius nobis commentandum est, quam ad Platonem accedere liceat. Quamvis autem multi citentur Thrasylli, quos Jonsius (30) de scriptt. hist. ph. lib. III cap. 3, a p. 13 enumerat, eum tamen de quo hic agitur, non esse alium quam philosophum illum et mathematicum qui sub Augusto et Tiberio imperatoribus (31) vixit, jam pri-

τήν χθές εις Πειραιά μετά Γλαύκωνος τοῦ Ἀριστῶνος. — (29) Diogenes Laertius III, 8 μῆτιν τε ἐποιήσατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων καὶ Πυθαγορικῶν καὶ Σωκρατικῶν. Τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καθ' Ἡράκλειτον, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ Πυθαγόραν, τὰ δὲ πολιτικὰ κατὰ Σωκράτην ἐφιλοσόφει. Apulejus doct. Plat. I, 1 Nam quamvis de diversis officinis hæc ei essent philosophiæ membra suscepta, naturalis ab Heracliticis, intellectualis a Pythagoreis atque moralis ex ipso Socratis fonte : unum tamen ex omnibus et quasi proprii partus corpus effecit. Hesy chius Milesius : Οὗτος μῆτιν ἐποιήσατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων, Πυθαγορικῶν καὶ Σωκρατικῶν. Τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καθ' Ἡράκλειτον, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ Πυθαγόραν, τὰ δὲ πολιτικὰ κατὰ Σωκράτην ἐφιλοσόφει. Apulejus Flor. 2 extr. Porro noster Plato nihil ab hac secta vel paululum devius pythagorissat. Aristoteles Metaph. I, 6 μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, καὶ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγοραίοις τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. Ἐκ νέου τε γὰρ συγγεγόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείαις δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν αἰετῶν καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὐσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως ὑπέλαθεν. Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδὲν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρῶτον τὴν διάνοιαν, ἐπειὶ οὐκ ἀποδεξάμενος διὰ τὸ τοιοῦτον ὑπέλαθεν ὡς περὶ ἑτέρων τοῦτο γινόμενος καὶ οὐ τῶν αἰσθητῶν τινος ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὄρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεὶ γε μεταβαλλόντων. Οὗτος μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγήθρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων τοῖς εἰδεσιν. Τὴν δὲ μέθεξιν τοῦνομα μόνον μετέβαλεν οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόραιοι μιμήσει τὰ ὄντα φασίν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, Πλάτων δὲ μετέξει, τοῦνομα μεταβαλὼν. Τὴν μένοι γὰρ μετέξει ἢ τὴν μίμησιν, ἥτις ἀνεῖη τῶν εἰδῶν, ἀρεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. Ἐτι δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἶδη τὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἰναί φησι μεταξὺ κτλ. Vid. Bonitzii Commentar. p. 86 seqq.

(30) Cf. Meurs. Opp. ed. Lam. T. VI p. 447; Voss. Histor. gr. II, 6 p. 479; Fabric. Bibl. græc. IV, 22, 1; Sevin in *Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres* 1732, Tom. Xp. 89-97; Hepke de philosophis qui Romæ docuerunt. Berol. 1842. 8. p. 56; Muller Fragm. hist. gr. T. III p. 501-504; Martin. ad Theon. Smyrn. de Astron. p. 69-72; C. Fr. Hermannus in disputatione de Thrasyllo grammatico et mathematico. Göttingæ 1852 et nos ad Democriti fragm. p. 95-106. — (31) De hoc Juvenalis scholiasta ad Sat. VI, 574 ait : Thrasyllus multarum

artium scientiam professus postremo se dedit Platonicæ sectæ ac deinde mathesi, quæ præcipue viguit apud Tiberium, cum quo sub honore ejusdem artis familiariter vixit : quem postea Tiberius in insula Rhodo præcipitare voluit in pelagum quasi conscium promissæ dominationis. Quem dolum quum præsensisset, fugit. Tacitus Ann. VI, 20-21 scientia Chaldæorum artis, cujus apiscendæ etiam apud Rhodum magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum, cujus artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio inceserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi et futura sollerter patefaciens, interrogatur, an suam quoque gentilem horam comperisset : quem tum annum, qualem diem haberet? Ille, positus sidorum ac spatia dimensus, hæreere primo, dein pavescere, et quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum et incolumem fore gratatur : quæque dixerat oraculi vice accipiens inter intimos amicorum tenet. Suetonius vit. Tiber. c. 14 Thrasyllum quoque mathematicum, quem ut sapientiæ professorem contubernio admoverat, tum maxime expertus est affirmantem, nave provisæ gaudium afferri, quum quidem illum, durius et contra prædicta cadentibus rebus, ut falsum et secretorum temere conscium, eo ipso momento, dum spatiatum una, præcipitare in mare destinasset. Idem c. 62. Quod nisi eum et mors prævenisset, et Thrasyllus consulto, ut ajunt, differre quædam, spe longioris vitæ, compulisset : plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurum creditur. Idem vit. Octav. c. 98 versum, compositum ex tempore, clare pronuntiavit : κτιστὸν δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον. Conversusque ad Thrasyllum, Tiberii comitem, contra accubantem et ignarum rei, interrogavit, cujusnam poetæ putaret esse : quo hæsitante, subjecit alium : ὄραξ φάσσι Μαργάρον τιμώμενον ; ac de hoc quoque consultit : quum ille nihil aliud responderet, quam, cujuscunque essent, optimos esse : cachinnum sustulit atque in jocos effusus est. Idem vit. Calig. c. 19 quod Thrasyllus, mathematicus, anxio de successoris Tiberio et in verum nepotem prioniori, affirmasset, non magis Cajum imperaturum, quam per Baja-

dem viri docti animadverterunt. Is enim Platonis pariter ac Democriti (32) scripta in tetralogiis digessit. Quod ipsum testatur Diogenes Laertius lib. IX, 45 his verbis : τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ καὶ Θράσυλλος ἀναγέγραφε κατὰ τάξιν οὕτως, ὥσπερ καὶ τὰ Πλάτωνος, κατὰ τετραλογίαν. Quippe ut in eo opere cui indicem fecerat τὰ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Δημοκρίτου βιβλίων teste Diogene lib. IX, 41 et 45 de Democriti vita et ingenii monumentis disputaverat : ita eum in alio volumine de Platone copiose dixisse probabile est. Cæterum non antiquiorem Thrasyllum a Laertio significari, e pluribus patet erroribus, in quos non incidisset, si aut vivendo attigisset Democritum, aut saltem prior ætate fuisset. Inter hos errores numeramus et eum, quod de temporis spatio, quo vixerit Democritus, falsa tradidit, et quod de Anterastis ita iudicavit, ut neque, sintne Platonis an non sint exploratum ei fuisse appareat, neque quibus argumentis Democrito in hoc dialogo locum vindicaverit, satis intelligatur. Sed de utroque lapsu jam alibi disseruimus (33). Quæ quum ita sint, tamen ne Thrasyllus quidem nobis despiciendus est, qui in conficiendo et Platonis et Democriti scriptionum elencho antiquiores videtur auctores secutus. Quod ut credam, pluribus adducor rationibus.

Ac primum quidem Thrasyllus apud Dioge-

nem lib. III, 56 affirmat, Platonem libros suos ita dedisse foras, ut tragicorum poetarum tetralogias imitaretur, vel ut verba græca ponam : Θρασύλλος δὲ φησι καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐκδοῦναι αὐτὸν τοὺς διαλόγους (34). Thrasyllus igitur opinabatur, quemadmodum tragici Græcorum poetæ in publicis ludis ac certaminibus de palma inter sese certantes compositis quatuor fabulis in publicum prodire solebant, sic Platonem non singulos, sed quaternos dialogos argumento plerumque cohærentes emisisse. Atqui si eodem Diogene (35) auctore nonnulli, in quibus Aristophanes grammaticus fuit, dialogos Platonicos magnam partem (36) in trilogias descripserunt a republica incipientes, ex qua cum Timæo et Critia prima classis constaret, alii contra mutato ordine ac diversissimis rationibus operum Platoniorum classes constituerunt, hoc inter cæteros et Thrasyllum interesse iudicandum est, quod cæteri quidem ad libidinem aliter atque aliter vel ipsius materiæ, vel rerum tractationis, vel scribendi generis habita ratione Platonis scripta distribuerunt, hic autem singulis quas condidisse fertur classibus quatuor assignans dialogos ipsumque Platonem opera sua κατὰ τετραλογίαν publicasse contendens, non tam novi quid invenit, quam quod a veteribus acceperat intactum reliquit. Neque

num sinum equis discursurum. Notandum vero, Thrasyllum proximo ante Tiberii obitum anno Tauro et Libone Coss. debitum naturæ reddidisse, quum fatalem sibi horam ex astris auguratus esset. Dio Cassius LVIII, 27 τότε μὲν γὰρ ὁ Θράσυλλος, τῷ δ' ἐπιόντι ἦρι ἐκείνος ἐπὶ τὴν Ἰναίου Ἰβρίλου καὶ ἐπὶ Ποντίου Νιγρίνου ὑπᾶτων ἐτελεύτησε. Idem Tacito et Suetonio consentanea refert lib. LV, 11 αὐτὸς τε γὰρ ἐμπειροτάτος τῆς διὰ τῶν ἀστρῶν μαντικῆς ἄν καὶ Θράσυλλον ἀνδρὰ πάσης ἀστρολογίας διαπεφυκότα ἔχων, πάντα καὶ τὰ ἑαυτῷ καὶ τὰ ἐκείνοις πεπωμένα ἀκριβῶς ἠπίστατο καὶ λόγος ἔχει, ὅτι μάλιστα ποτὲ ἐν τῇ Ῥόδῳ τὸν Θράσυλλον ἀπὸ τοῦ ταίχους, ἐπεὶ μόνος αὐτῷ πάνθ' ὅσα ἐνενοεῖ συνῆδει, ὥσιν, ὡς εἶδεν αὐτὸν σκυθρωπώσαντα, ἤρετο διὰ τί συννεόφην, εἰπόντος δὲ κινδυνόν τινα ὑποπτεύειν, θαυμάσας οὐδέτ' αὐτὸ ἐποίησεν. Οὕτω γὰρ πού πάντα ἐκείνος σαφῶς ᾔδει, ὥστε καὶ τὸ πλοῖον τὸ τὴν ἀγγελίαν τῷ Τιβερίῳ τῆς εἰς Ῥώμην ἀνακομιδῆς παρὰ τε τῆς μητρὸς καὶ παρὰ τοῦ Αὐγούστου φέρον, πόρρωθεν κατιδὼν προσπλέον προειπεῖν αὐτῷ ὃ ἀγγέλλειν ἐμαλλεν. Cf. Cramerii Anecd. Par. T. II p. 277. Ejusdem Thrasylli filium Neronis imperium prædixisse Tacitus narrat Annal. VI, 22. Nominis varia scriptura apud Græcos est. A Latinis constanter Thrasyllus appellatur. Adde locis supra allatis hunc Juvenalis versum Sat. VI, 575 : Non ibit pariter numeris revocata Thrasylli. Græcæ autem quæ Θράσυλλος dicitur, eundem licet Θρασύλον vocare et Θρασύλαον. Vide C. Keilium doctissime de hoc nominum genere disserentem in spec. onomatolog. gr (Lipsiæ 1840) pag. 68 et quos ibi excitat veterum scriptorum explicationes. Nam, ut unum hujusmodi nomen præterea proferam, notissimæ sunt variæ ejusdem vo-

cabuli formæ Βάθυλλος, Βαθύλος, Βαθύλαος. Cf. Demosth. πρὸς Βοιωτὸν ὑπὲρ προικῆς μπερῆας pag. 1009, 26 Steph. (pag. 265 ed. Bekker). Anthol. Pal. 7, 80. Athen. I p. 20. D. Alciph. III, 68, 6. Hinc efficitur, errasse Huebnerum qui in Diogenis Laertii editione ubique scripsit Θρασύλλος pro Θράσυλλος, sicut Ambrosiana Diogenis translatione laudatoque Boissonadio ad Aristoneti epist. p. 441. Vide ejus adn. ad Diog. lib. III, 1; IX, 41, ubi codd. Θράσυλλος; habent, et ad III, 56 ubi cunctas membranas in scriptura Θρασύλαος consentiunt. — (32) Vid. Phil. Gr. Fragni. Vol. I pag. 337. — (33) Democriti Abderitis fragm. p. 10-24, 54 seqq. — (34) Bæckhiius Ind. lectt. Berol. 1841, 42 pag. 4 : « ἐκδοῦναι αὐτὸν, inquit, refertur ad Platonem; Thrasyllus tamen hæc de se, non de Platone dixerat; ipse enim Thrasyllus hunc instituerat dialogorum ordinem. » Sed hæc explicatio grammaticæ legibus repugnat, nisi forte scriptor inepte locutus est. Vid. Matthiæ Gramm. gr. § 538. not. — (35) Diogenes Laertius lib. III, 61 : ἐνιοὶ δὲ, ἄν ἐστὶ καὶ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς, εἰς τριλογίας ἔλκουσι τοὺς διαλόγους. Καὶ πρώτῃν μὲν τιθέασιν, ἣς ἡγεῖται Πολιτεία, Τίμαιος, Κριτία; δευτέραν, Σοφιστής, Πολιτικός, Κρατύλος, τρίτην, Νόμοι, Μένων, Ἐπινομίς, τετάρτην, Θεαίτητος, Εὐθύφρων, Ἀπολογία; πέμπτην, Κρίτων, Φαίδων, Ἐπιστολαί; τὰ δ' ἄλλα καθ' ἑν καὶ ἀτάκτως. Ἀρχονται δὲ οἱ μὲν ὡς προείρηται ἀπὸ τῆς Πολιτείας οἱ δ' ἀπὸ Ἀλικιανθοῦ τοῦ μείζονος οἱ δ' ἀπὸ Θεαίου; ἐνιοὶ δὲ Εὐθύφρωνος; ἄλλοι Κλειτοφῶντος; τινὲς Τιμαίου; οἱ δ' ἀπὸ Φαίδρου; ἕτεροι Θεαιτήτου; πολλοὶ δὲ Ἀπολογίαν τὴν ἀρχὴν ποιοῦνται. — (36) Non omnes Platonis libros hæc lege diviserunt, sed quum quindecim ejus volumina quinque trilogias complexi essent, reliquas

enim dubium est, quin multi alii eandem dividendorum Platonis operum viam rationemque probarint. Nam etiamsi Diogenes (37) ait, a Thrasylo primam ob argumenti similitudinem eam poni tetralogiam, qua ostendere velit, qualis philosophi vita esse debeat, atque idcirco Thrasyllus videri potest non servasse receptum dialogorum ordinem, sed quodammodo mutasse, tamen e verbis, quæ lib. III, 61 indici librorum Platoniorum ad Thrasyllum auctorem relato subjungit, καὶ οὗτος μὲν οὕτω διαίρει, καὶ τινες atque is quidem sic dividit et (alii) quidam (pari modo distribuunt), cogi oportet, præter Thrasyllum alios quoque eodem modo libros Platonicos ordinasse. Huc accedit gravissima Varronis auctoritas, qui de ling. lat. lib. VII, 37 Phædonem spectans citat Platonem in quarto (38). Est autem in Thrasylli classibus Phædon quartus primæ tetralogiæ dialogus. Inde probabilis ducitur conjectura, Platonis librorum ordinem qui Thrasylo tribuitur, et qui nunc quoque in plerisque codd. manu exaratis reperitur, jam ante Thrasyllum non tantum Varroni, sed omnibus fuisse notum, ita ut solus librorum numerus ad designandos singulos dialogos sufficeret. Jam si recte argumentamur, cum ea quam modo pronuntiavimus sententia fortasse sic conjungi potest quod memoriæ prodit Thrasyllus, Platonem opera sua κατὰ τετραλογίαν foras dedisse, ut dicamus Thrasyllum, quem a veteribus accepisset, a Platone nonnullos dialogos κατὰ τετραλογίαν divulgatos esse, quumque eum quem Varro et reliqui omnes noverant dialogorum Platoniorum ordinem in membranarum invenisset, hac servata librorum serie suas tetralogias constituisse. In his tetralogiis negari nequit quin quædam sint Platone non indignæ, veluti prima et secunda, quarum illa ex Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone composita est, hæc ex Cratylo, Theæteto, Sophista et Politico constat; sed plerasque omnes minus

bene materiæ similitudine esse partas, quasdam etiam vix ferendas videri, perspicuum est. Sed enim, si primam tetralogiam cum secunda comparamus, jam hæc nascitur difficultas, quod Cratylus et Theætetus temporis ordine Euthyphronem præcedunt, id quod facile est ad intelligendum Cratyli finem cum Theæteti argumento, ac Theæteti finem cum Euthyphronis initio conferenti. Neque vero diffiteor, referri Theætetum ad Sophistam, omninoque, si unius materiæ, non temporis ducatur ratio, Cratylum, Theætetum, Sophistam et Politicum justam haberi posse tetralogiam. Quodsi Thrasylli tetralogiæ unam nobis hanc utilitatem afferunt, quod nunc quoque videmus, quo ordine jam ante ipsius ætatem Platonis scripta in vulgatis exemplaribus fuerint, quæritur, unde ortus sit hic ordo quo in universum non minus temporis quam materiæ ratio negligitur. Hujus originem inde repetendam reor, quod Plato quem verisimile est ante Socratis mortem et majora quæsuscepit itinera, nihil quod litteris consignasset, emisisset, forsitan omnium prima ingenii sui monumenta junctim ediderit Euthyphronem, Socratis Apologiam, Critonem et Phædonem, ut gratissimum erga præceptoris manes animum testificaretur, neve posteras gentes (æquales enim omnes sciebant) ignorare sineret, quæ causa mortis et qualis ipsa mors Socratis fuisset. Quæ res nescio an effecerit, ut, quoniam primi, quos Platonem edidisse opinor, dialogi numero quattuor sunt, quumque fieri queat, ut postea quoque aliquando quattuor dialogos una vulgaverit, incertus rumor ad posteros serperet, Platonem opera sua omnia κατὰ τετραλογίαν in lucem protulisse. Enimvero huic opinioni non obstat, quod inter Platonicos qui exstant dialogos nonnulli reperiantur longe illis quattuor et rudiores et imperfectiores, quos ante illos a philosopho scripto mandatos esse a verisimilitudine non abhorret, et quod multi tam argumento quam tempore

scripta sine ordine posuerunt. — (37) Diogenes Laertius lib. III, 57 : πρώτην μὲν ὄν τετραλογίαν τίθησι τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν ἔχουσαν· παραδείξει γὰρ βούλεται, ὁποῖος ἂν εἴη ὁ τοῦ φιλοσόφου βίος. — (38) Optimi codd. locum sic exhibent : *Plato in quarto de fluminibus apud inferos quæ sint, de his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo græca.* In nonnullis legitur : *Plato in 1111 de fl. etc.* Muellerus e Scioppii conjectura edidit : « *Plato in quattuor fluminibus apud inferos quæ sint, in his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo græca,* » testem adhibens Platonem Phædone p. 112 multa fabulose de quattuor illis fluminibus narrantem. At vereor, ne Muellerus Platonem ipsum hic non inspererit, neve cum Scioppio initium quod integrum est, male tentaverit, haud levi mendo in mediis verbis re-

licto. Nimirum quattuor illa flumina apud Platonem I. c. sunt Oceanus, Acheron, Pyriphlegethon et Styx sive Cocytus. Ait enim scriptor, ut bene Wytttenbachius interpretatur, postremum cognominari (ἐπωνομάζεσθαι) Stygem, proprium autem ei nomen esse (ὄνομα δὲ τούτων ἐστὶ) Cocytum. Tartarum vero Plato perhibet esse hiatum, in quem fluvii omnes confluant et unde rursus effluant (εἰς γὰρ τοῦτο τὸ χάσμα συμβρέουσι τε πάντες οἱ ποταμοὶ καὶ ἐκ τούτου πάλιν ἐκρέουσι). Itaque Varronis verba in hunc modum emendo : *Plato in quarto de fluminibus apud inferos loquens hiatum, in quem se effundunt, Tartarum appellat; quare Tartari origo græca.*

(38) Diogenes Laertius lib. III, 57 εἰσι τοίνυν, φησὶν (ὁ Θράσυλλος), οἱ πάντες αὐτῶν γνήσιοι διάλογοι ἔξ καὶ πενήτηκοντα, τῆς μὲν πολιτείας εἰς δέκα διαιρουμένης, τῶν δὲ

illas quattuor scriptiones prægrediuntur. Neque enim necesse est, quæ colloquia sive tempore prius quam alia vel a Platone perscripta vel ab iis qui colloquentes inducuntur conserta sive argumento aliis sunt priora, ea etiam ante illa incem aspexisse. Quapropter forsitan non infelix sit conector qui suspicetur, ordinem, quo Platonis opera vel vivo adhuc auctore vel mortuo prodierunt, non multum discrepare ab eo qui Varronis et Thrasylli ævo in codicibus manu exaratis erat. Verumtamen tantum abest, ut quæcunque comparant in Thrasylli catalogo, eam ob rem genuina Platonis scripta esse dicam, ut hominem nulla re minus quam critica facultate valuisse existimem. Siquidem eos etiam dialogos Platonicos iudicavit (38), quos doctorum nostri sæculi virorum acumen e librorum Platoniorum numero exemit. Huc accedit, quod singulis libris duplicem titulum inscripsit, alterum, ut ait Diogenes, a nomine (39), alterum a re ductum. In quo valde mihi videtur peccasse. Nam quum nomina hominum propria quæ titulorum loco haud dubie jam ab ipso Platone libris imposita sunt, novis titulis qui dialogorum argumenta complecterentur, explicanda esse sibi persuasisset, nunquam ea usus est cautione, ut pluribus verbis auctoris in scribendo dialogo consilium exprimeret, sed ea quam elegit inscriptione haud raro a Platonis mente aberravit aut partem tantum propositæ quæstionis attingit. Quo factum est, ut multi inferioribus sæculis posteriore inscriptione in errorem inducti male de plerisque Platonis operibus iudicaverint. Sunt autem hæc Thrasylli tetralogiæ (40) :

- I. 1. Εὐθύφρων, ἡ περὶ δσ.ου.
2. Ἀπολογία Σωκράτους,

3. Κρίτων, ἡ περὶ πρακτοῦ.
4. Φαίδων, ἡ περὶ ψυχῆς.
II. 5. Κρατύλος, ἡ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων.
6. Θεαίτητος, ἡ περὶ ἐπιστήμης.
7. Σοφιστής, ἡ περὶ τοῦ ὄντος.
8. Πολιτικός, ἡ περὶ βασιλείας.
III. 9. Παρμενίδης, ἡ περὶ ἰδεῶν.
10. Φίληθος, ἡ περὶ ἡδονῆς.
11. Συμπόσιον, ἡ περὶ ἔρωτος.
12. Φαῖδρος, ἡ περὶ καλοῦ.
IV. 13. Ἀλκιβιάδης πρῶτος, ἡ περὶ ἀνθρώπου φύσεως.
14. Ἀλκιβιάδης δεύτερος, ἡ περὶ προσευχῆς.
15. Ἴππαρχος, ἡ φιλοκερδής.
16. Ἀντερασταί, ἡ περὶ φιλοσοφίας.
V. 17. Θεάγης, ἡ περὶ σοφίας.
18. Χαρμίδης, ἡ περὶ σωφροσύνης.
19. Λάχης, ἡ περὶ ἀνδρείας.
20. Λύσις, ἡ περὶ φιλίας.
VI. 21. Εὐθύδημος, ἡ ἐριστικός.
22. Πρωταγόρας, ἡ σοφισταί.
23. Γοργίας, ἡ περὶ ῥητορικῆς.
24. Μένων, ἡ περὶ ἀρετῆς.
VII. 25. Ἴππίας πρῶτος [μελίων], ἡ περὶ τοῦ καλοῦ.
6. Ἴππίας δεύτερος [ἐλάττων], ἡ περὶ τοῦ ψεύδους.
27. Ἴων, ἡ περὶ Ἰλιάδος.
28. Μενέξενος, ἡ ἐπιτάφιος.
VIII. 29. Κλειτοφῶν, ἡ προτρεπτικός.
30. Πολιτεία, ἡ περὶ δικαίου.
31. Τίμαιος, ἡ περὶ φύσεως.
32. Κριτίας, ἡ Ἀτλαντικός.
IX. 33. Μίνως, ἡ περὶ νόμου.
34. Νόμοι, ἡ περὶ νομοθεσίας.
35. Ἐπινομίς, ἡ νυκτερινὸς σύλλογος, ἡ φιλόσοφος.
36. Ἐπιστολαὶ τρισκαίδεκα.

ὄμων εἰς δυοκαίδεκα· τετραλογία δὲ ἐννέα, ἐνὸς βιβλίου χωρὸν ἐπεχούσης τῆς πολιτείας· καὶ ἐνὸς τῶν νόμων. — (39) Diogenes Laertius I. I. διπλαῖς δὲ χρῆται ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐκάστου τῶν βιβλίων, τῇ μὲν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, τῇ δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος.

(40) Diogenes Laertius lib. III 58-61 ταύτης τῆς τετραλογίας, ἥτις ἐστὶ πρώτη, ἡγεῖται Εὐθύφρων, ἡ περὶ ὁσίου· ὁ δὲ λόγος δ' ἐστὶ πειραστικός· δεύτερος, Ἀπολογία Σωκράτους, ἠθικός· τρίτος, Κρίτων, ἡ περὶ πρακτέου, ἠθικός· τέταρτος, Φαίδων, ἡ περὶ ψυχῆς, ἠθικός. Δευτέρα τετραλογία, ἥτις ἡγεῖται Κρατύλος, ἡ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων, λογικός· Θεαίτητος, ἡ περὶ ἐπιστήμης, πειραστικός· Σοφιστής, ἡ περὶ τοῦ ὄντος, λογικός· Πολιτικός, ἡ περὶ βασιλείας, λογικός. Τῆς τρίτης ἡγεῖται Παρμενίδης, ἡ περὶ ἰδεῶν, λογικός· Φίληθος, ἡ περὶ ἡδονῆς, ἠθικός· Συμπόσιον, ἡ περὶ ἔρωτος, ἠθικός· Φαῖδρος, ἡ περὶ καλοῦ, ἠθικός. Τῆς τετάρτης ἡγεῖται Ἀλκιβιάδης, ἡ περὶ ἀνθρώπου φύσεως, μαιευτικός· Ἀλκιβιάδης δεύτερος, ἡ περὶ προσευχῆς, μαιευτικός· Ἴππαρχος, ἡ φιλοκερδής, ἠθικός· Ἀντερασταί, ἡ περὶ φιλοσοφίας, ἠθικός. Τῆς πέμπτης ἡγεῖται Θεάγης, ἡ περὶ φιλο-

σοφίας, μαιευτικός· Χαρμίδης, ἡ περὶ σωφροσύνης, πειραστικός· Λάχης, ἡ περὶ ἀνδρείας, μαιευτικός· Λύσις, ἡ περὶ φιλίας, μαιευτικός. Τῆς ἕκτης ἡγεῖται Εὐθύδημος, ἡ ἐριστικός, ἀνατρεπτικός· Πρωταγόρας, ἡ σοφισταί, ἐνδεικτικός· Γοργίας, ἡ περὶ ῥητορικῆς, ἀνατρεπτικός· Μένων, ἡ περὶ ἀρετῆς, πειραστικός. Τῆς ἐβδόμης ἡγούται Ἴππίας δύο· πρῶτος, ἡ περὶ τοῦ καλοῦ· δεύτερος, ἡ περὶ τοῦ ψεύδους, ἀνατρεπτικός· Ἴων, ἡ περὶ Ἰλιάδος, τειραστικός· Μενέξενος, ἡ ἐπιτάφιος, ἠθικός. Τῆς ὀγδόης ἡγεῖται Κλειτοφῶν, ἡ προτρεπτικός, ἠθικός· Πολιτεία, ἡ περὶ δικαίου, πολιτικός· Τίμαιος, ἡ περὶ φύσεως, φυσικός· Κριτίας, ἡ Ἀτλαντικός, ἠθικός. Τῆς ἐνάτης ἡγεῖται Μίνως, ἡ περὶ νόμου, πολιτικός· Νόμοι, ἡ περὶ νομοθεσίας, πολιτικός· Ἐπινομίς, ἡ νυκτερινὸς σύλλογος, ἡ φιλόσοφος, πολιτικός· Ἐπιστολαὶ τρισκαίδεκα, ἠθικαί· ἐν αἷς ἔγραψεν, Εὐφράτειν· Ἐπίκουρος δὲ, Εὐφράτειν· Κλέων, Χαίρειν· πρὸς Ἀριστοδήμον, μία· πρὸς Ἀρχύταν, δύο· πρὸς Διονύσιον, τέτταρες· πρὸς Ἐρμίαν, καὶ Ἐραστον, καὶ Κορίσκον, μία· πρὸς Λεωδάμαντα, μία· πρὸς Δίωνα, μία· πρὸς Περδικίαν, μία· πρὸς τοὺς Δίωνος οἰκίους, δύο. Καὶ οὗτος μὲν οὕτω διαι-

Interciderunt vero poemata (41), quæ Plato adolescens scripsisse traditur (42). Restat, ut pauca de dubiis scriptis quæ Thrasyllus non commemoravit ac de libris subditiciis dicam. Neque enim attinet hic subtilius et uberius de iis Platonis dialogis, qui falso inscripti et tanquam spurii familia submovendi videntur, disputare. Antiqui (43) igitur quosdam dialogos Platoni suppositos esse contenderunt. Eorum nomina sunt :

1. Μίδων, ἢ Ἰπποτρόφος.
2. Ἐρυξίας, ἢ Ἐρασίστρατος.
3. Ἄλκυών.
4. Ἀκέφαλος, ἢ Σίσυφος.
5. Ἀξίλοχος (44).
6. Φαίλακας.
7. Δημόδοκος (45).
8. Χελιδών.
9. Ἐβδόμη (46).
10. Ἐπιμενίδης (47).

At librarii de talium librorum auctoritate minime solliciti non modo eos quos dixi dialogos frequenter descripserunt, sed alios quoque Platoni assignarunt. In his sunt :

11. περὶ ἀρετῆς.
12. περὶ δικαίου.
13. ἔροι.

Quo factum est, ut etiam nunc pars codicum tanquam Platonica scripta exhibeat primo Axiochum, deinde dialogos de justo ac de virtute, tum Demodocum, Sisyphum et Eryxiam, denique definitiones. Ex his Eryxiam sive Erasi-stratium, Sisyphum, Axiochum, postremo libel-

lum de virtute Æschini Socratico vindicat Suidas. Contra Alcyon Leonti Academico ascribitur a Nicæa Nicæensi apud Athenæum lib. XI p. 506. c. et Favorino apud Diogenem Laertium lib. III, 62. Videtur autem idem esse dialogus qui hodie inter Luciani opera edi solet. Porro disputationis de justo meminit Isidorus Pelusiota lib. IV, epist. 91, plures ejusmodi commentarios a Platone confectos esse affirmans. Sed nos ut dialogum ita inscriptum Platoni esse negamus : ita etiam Definitiones non Platoni, sed Speusippo tribuimus. De hoc igitur nunc commentabimur.

Speusippus (48), Atheniensis (49), pago Myrrhinusius (50), quarto, ut opinor, Olympiadis 96 anno vel ante Chr. 393 natus, patrem Eury-medontem, matrem autem Potonen, Platonis sororem habuit. De cujus studiorum initiis nihil traditum est, siquidem a quo præceptore primis litteris imbutus sit, ignoramus. Sed contigit ei postea, ut a Platone ex itineribus reverso educaretur. Quippe avunculus adolescentis partim segnis partim intemperantis mores emendavit. Qua in re nullo nec dicto nec facto ei molestus fuit, sed fugienti semper parentum convicia et probra placidum se minimeque iratum præbuit, magnumque homini pudorem suique et philosophiæ admirationem incussit. Quum igitur a multis amicorum reprehenderetur philosophus, quod non castigaret adolescentem : Ego vero, inquit, castigo, vitæ meæ ratione et institutione ipsi demonstrans, quod sit honestorum et turpium discrimen (51). Pietatis erga Platonem multis annis interjectis Speusippus plura dedit docu-

ρεῖ, καὶ τινες. — (41) Diogenes Laertius lib. III, 4 καὶ ποιήματα γράφει, πρῶτον μὲν διθυράμβους, ἔπειτα καὶ μῆλη καὶ τραγῳδίας. — (42) Tribuuntur tamen ei epigrammata, quæ collegit Th. Bergkii Poet. Lyr. Græc. p. 489-496. —

(43) Diogenes Laertius lib. III, 62 νοθεύονται δὲ τῶν διαλόγων ὁμολογουμένως, Μίδων, ἢ Ἰπποτρόφος, Ἐρυξίας ἢ Ἐρασίστρατος, Ἄλκυών, Ἀκέφαλος ἢ Σίσυφος, Ἀξίλοχος, Φαίλακας, Δημόδοκος, Χελιδών, Ἐβδόμη, Ἐπιμενίδης ὧν ἢ Ἄλκυών Ἀλοντὸς τινος εἶναι δοκεῖ, καθά φησι Φαβαρίνος ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Ἀπομνημονευμάτων. Athenæus lib. XI p. 506. c. ὡς καὶ ἢ Ἄλκυών Λέοντος τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, ὡς φησι Νικίας ὁ Νικασὸς [εἶναι λέγεται]. — (44) Cf. Phil. Græc. Fragm. Vol. II pag. 139-142. — (45) Clemens Alexandrinus Strom. lib. I pag. 315 ed. Sylb. εἰσι γὰρ δὴ, ὡς φασί, περὶ τὰς τελευταίας ναρθηκοφόροι μὲν πολλοί, Βάχχοι δὲ τε παῦροι, πολλοὺς μὲν τοὺς κλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς αἰνιτιζόμενος. Ἐπιφέρει γοῦν σαφῶς· οὗτοι δὲ εἰσι, κατὰ τὴν ἐμὴν δόξαν, οὐκ ἄλλοι ἢ οἱ περιλοσοφηότες ὀρθῶς· ὧν δὴ καὶ γὰρ, κατὰ γὰρ τὸ δυνατόν, οὐδὲν ἀπέλιπον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ προδουμήθη γενέσθαι. Εἰ δὲ ὀρθῶς προδουμήθη καὶ τί ἠγούσαμεν, ἐκείσε ἐλθόντες τὸ σαφὲς εἰσόμεθα, εἰάν θεὸς θέλη, ὀλίγον ὕστερον. Ἄρ' οὐ δοκεῖ σοι πίστις ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν τὴν μετὰ θάνατον ἐπίδα τοῦ δικαίου σαφηνίζειν; Ἐάν τῷ Δημόδοκῳ, εἰ δὴ τοῦ Πλά-

τωνος τὸ σύγγραμμα κτλ. — (46) Ἐβδόμη intelligendum ut apud Herodotum lib. VI, 57. — (47) Platonium etiam librum Epimealidem esse vult Eusebius Præparat. evang. lib. X cap. 4 p. 471. —

(48) Cf. Maximiliani Achillis Fischeri de Speusippi Atheniensis vita dissertatio. Rastadii 1843. — (49) Diogenes Laertius IV, 1 Σπεύσιππος Εὐρυμέδοντος, Ἀθηναῖος. Τὸν δὲ δῆμον Μυρρηνούσιος ἦν· ἔς ἦν υἱὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ποτώνης. Suidas : Σπεύσιππος, Εὐρυμέδοντος, ἀδελφεοῦ Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου, ἐκ Ποτώνης τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς, ἀκουστῆς αὐτοῦ Πλάτωνος καὶ διάδοχος γενόμενος τῆς ἀκαδημαίας. Ammonius in vita Aristotelis : μετὰ δὲ τοῦ Πλάτωνος τελευταίην διαδέχεται τὴν τούτου σχολὴν Σπεύσιππος, ὁ ἀδελφεοῦ αὐτοῦ υἱὸς γὰρ ἦν οὗτος Ποτώνης, τῆς τούτου ἀδελφῆς. Cicero Acad. I, 4 Nam quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset. Athenæus lib. VII pag. 279. e. οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἦν καὶ Σπεύσιππος, ὁ Πλάτωνος ἀκουστῆς καὶ συγγενής. — (50) Stephanus Byzantius pag. 464 ed. Meineke : Μυρρηνούσιος, δῆμος τῆς Πανδιονίδος φυλῆς· ὁ δὲ μόνος Μυρρηνούσιος. — (51) Plutarchus de fraterno amore cap. 21 Vol. X pag. 67 seq. ed. Hutfen. Οὗτος καὶ Πλάτων ἀδελφεοῦ ὄντα Σπεύσιππον ἐκ πολλῆς ἀνάγκης καὶ ἀκαλασίας ἐπέστρεψεν, οὐδὲν οὐτ' εἰπὼν ἀναρῶν, οὐτα ποιήσας πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ φεύγοντι τοὺς γονεῖς ἐλέγχοντας αὐτὸν αἰ κἀν λαιδοροῦν-

menta. Constat enim eum et versibus et soluta oratione tanti philosophi laudes celebrasse. Notum est ejus in Platonem epigramma (52), inter ipsius autem scripta Diogenes Laertius IV, 5 memorat Πλάτωνος ἐγκώμιον et III, 2 Πλάτωνος περιδείπνον, de quibus infra agemus.

Jam vero simulatque Plato scholam aperuit, huic magistro tam diu operam dedit, ut omnium ejus discipulorum princeps haberetur. Neque vero magis cognatione et consuetudine, quam cum Platone conjunctus erat, quam ingenii præstantia et litterarum studio hoc consecutus videtur, ut in sapientia fastigium staret. Patebat tum Athenis Isocratis domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam atque officina dicendi. Hunc quem unum mirabatur Plato, licet cæteros rhetores exagigaret (53), Speusippus ita coluit, ut in ejus sectatoribus nomen suum profiteretur. Quum enim perspexisset, quantum valeret ars oratoria ad fingendos hominum animos, ingenia acuenda, dicendi denique facultatem

comparandam, illius scholas frequentavit; utque æqualibus et posteris prodesset, rhetoricæ quæ vocabantur a magistro arcana (ἀπόρρητα) primus evulgavit (54). Videntur autem hæc fuisse præcepta, quæ de oratione tam conformanda quam numeris astringenda Isocrates dabat, quorumque corpus a Cicerone in epistolis ad Atticum Myrothecii nomine notatur (55).

Illam igitur artem quæ sub Isocratis nomine ferebatur, veteres modo e Speusippi modo ex aliorum discipulorum commentariis petiisse probabile est, quoniam ipse Isocrates nullum hujusmodi librum scripserat (56). Nunc primarium fontem adire prohibiti e Ciceronis libris rhetoricis multa quæ ad hanc rem pertineant cognoscimus (57).

Pythagoreorum quoque litteris ipso Platone, ut arbitror, auctore studuit eorumque sectam explosa sæpe magistri sententia secutus est (58). Etenim Philolai scripta sive e Sicilia sive Thebis Athenas perlata evoluit (59), iisque et aliis

τας, ἐνδιδοὺς ἑαυτὸν εὐμενῆ καὶ ἀμήντων, αἰδῶ τε πολλῆν ἐνεργάσατο, καὶ ζῆλον ἑαυτοῦ καὶ φιλοσοφίας· καίτοι πολλοὶ τῶν φίλων ἐνεκάλουν ὡς μὴ νοθεύουσι τὸ μαρτύριον· ὁ δὲ καὶ πάντα νοθεύειν ἔλεγε, τῷ βίῳ καὶ τῇ διαίτῃ τῆς πρὸς τὰ αἰσχρὰ τῶν καλῶν διαφορὰς παρέχων κατανόησιν. Plutarchus de adul. et amic. discrim. cap. 47 vol. VII pag. 230 ed. Hutten. ὁ γούν Πλάτων ἔλεγε νοθεύειν τῷ βίῳ τὸν Σπείσιππον. — (52) Vid. fragm. 186. — (53) Diogenes Laertius III, 8 ὁ δ' οὖν φιλόσοφος καὶ Ἰσοκράτη φίλος ἦν. Cicero orat. cap. 13. At ea de seniore scribit Plato, et scribit æqualis, et quidem, exagitator omnium rhetorum, hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate et cum Platone errare patiantur. — (54) Diogenes Laertius IV, 2 καὶ πρῶτος παρὰ Ἰσοκράτους τὰ καλοῦμενα ἀπόρρητα ἐξηγήσεν, ὡς φησι Καινεός. — Cicero ad Attic. II, 1 Meus autem liber totum Isocratis μνησθῆναι atque omnes ejus discipulorum arculas ac nonnulli etiam Aristotelis pigmenta consumpsit. Cæsterum recte Dionysius Halicarnassensis libro de admiranda orationis Demosthenæ v. cap. 2 Vol. VI p. 957 ed. Reisk. a superiorum oratorum, Periclis, Alcibiadis, Critiæ, Theramenis granditate ac sublimitate distinguit secundum dictionis genus, tenue videlicet et simplex, quod compositione et robore communi et vulgari loquendi modo persimile apparet atque imprimis Lysiæ proprium fuit adjungitque tertium dicendi genus e duobus prioribus compositum, quod mixtum appellari solebat. Hoc vero, quamvis multorum etiam aliorum commune esset, Isocrates coluit et ad fastigium pæne perduxit. Fuit enim magnus orator et perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam quam nemo fortasse postea consecutus est. (Cf. Cicero Brut. cap. 8.) Is et scripsit multa præclare et docuit alios, et cum cætera melius quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quandam oportere servari. Quum enim antea verborum quasi structura et quædam ad numerum conclusio nulla fuisset, ipse orationis elationem atque altitudinem cum elegantia copulavit observatoque numero mirabilis circumdu-

tionem sive periodorum artifex exstitit. — (56) Cicero de invent. II, 2 Nam fuit tempore eodem, quo Aristoteles, magnus et nobilis rhetor Isocrates: cujus ipsius quam constet esse artem, non invenimus. Discipulorum autem atque eorum, qui protius ab hac sunt disciplina profecti, multa de arte præcepta reperimus. — (57) Cicero de orat. lib. III cap. 43-51. Orator, cap. 41-68. — (58) Vid. fragm. 195. 198.

(59) Theologumen. arithm. auctor p. 61 ed. Ast. ὅτι καὶ Σπείσιππος, ὁ Ποτῶνης μὲν υἱὸς τῆς τοῦ Πλάτωνος ἀδελφῆς, δάδοχος δὲ ἀκαδημίας, πρὸ Ξενοκράτους ἐξαίρετος σπουδασθεῖσων ἀεὶ Πυθαγορικῶν ἀκροάσεων, μάλιστα δὲ τῶν Φιλολάου συγγραμμάτων, βιβλιδίων τι συντάξας γλαφυρὸν ἐπέγραψε μὲν αὐτὸ περὶ Πυθαγορικῶν ἀριθμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι ἡμῶν περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμικῶν ἐπιμελέστατα διεξελθῶν, πολυγωνίων τε καὶ παντῶν τῶν ἐν ἀριθμοῖς ἐπιπέδων ἄμα καὶ στερεῶν, περὶ τε τῶν πάντες σχημάτων, ἀ τοῖς κοσμικοῖς ἀποδιδόμενα στοιχείοις, ἰδιότητος αὐτῶν πρὸς ἄλληλα καὶ κοινότητος, ἀναλογίας τε καὶ ἀνακλιουθίας, μὲν ταῦτα λοιπὸν θάτερον τὸ τοῦ βιβλίου ἡμῶν περὶ δεκάδος ἀντικρως ποιῆται, φυσικωτάτην αὐτὴν ἀποφαίνων καὶ τελεστικωτάτην τῶν ὄντων, ὅλον εἶδος τι τῶν κοσμικῶν ἀποτελεσμάτων τεχνικῶν ἀπ' ἑαυτῆς, ἀλλ' οὐχ ἡμῶν νομισάντων ἢ ὡς ἔτυχεν ἢ ἤθελεν, ὑπάρχουσα καὶ παράδειγμα παντελέστατον τῷ παντὸς ποιητῇ θεῷ προεκκειμένη. Δέγει δὲ τὸν τρόπον τοῦτον περὶ αὐτῆς. "Ἔστι δὲ τὰ δέκα τέλειος, καὶ ἑρῶδες τε καὶ κατὰ φύσιν εἰς τοῦτον κατανοῶμεν παντοίας ἀριθμοῦντες. "Ἐλληνέες τε καὶ πάντες ἄνθρωποι, οὐδὲν αὐτοὶ ἐπιτηδεύοντες· καλλὰ γὰρ ἴδια ἔχει, ἀ προσήκει τὸν ὄστω τέλειον ἔχειν [πολλὰ δὲ ἴδια μὲν οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· δαί δὲ ἔχειν αὐτὰ τέλειον]· πρῶτον μὲν οὖν ἄρτιον δαί εἶναι, ὅπως ἴσται ἐνώσιν οἱ περισσοῖ τε καὶ ἄρτιοι, καὶ μὴ ἑτερομερεῖς· ἐπει γὰρ πρότερος δαί ἔστιν ὁ περισσὸς τοῦ ἄρτιου, εἰ μὴ ἄρτιος εἴη ὁ συμπεραίνων, πλεονεκτῆσει ὁ ἕτερος· εἰ δὲ ἴσους ἔχει, χρῆ τούτους πρῶτους καὶ ἀσυνθέτους καὶ τούτους δευτέρους καὶ συνθέτους· ὁ δὲ δέκα ἔχει ἴσους, καὶ οὐδαίς ἂν ἄλλος ἐλάσσων τῶν δέκα τοῦτο ἔκαθεν ἀριθμὸς, κλειῶν δὲ τάχα· καὶ γὰρ ὁ ἰβ' καὶ ἄλλοι τινές· ἀλλὰ πρῶτην αὐτῶν ὁ δέκα, καὶ πρῶτος τοῦτο ἔχων, καὶ ἐλάχιστος τῶν ἐχόντων τέλος τι ἔχει, καὶ ἰδιὸν πως αὐτὸ τοῦτο γέγονε τὸ ἐν πρῶτῳ αὐτῷ ἴσους ἀσυνθέτους

Pythagoreorum disputationibus adhibitis elegantem de numeris Pythagoricis libellum composuit. Quid? quod cum Platone in Siciliam profectus cum alios Pythagoreorum familiae principes, qui eo tempore vel in Italia commorabantur vel Siciliae rebus se immiscebant, tum Archytam convenit. Fuerunt etiam alii quibuscum commercium habuit Speusippus. Nimirum in ejus operibus comparant (60) epistolae ad Dionem, Dionysium, Philippum datæ. Atque ex epistola quidem ad Dionem pauca profert Plutarchus de adul. et amic. discr. cap. 43 (61), Dionysii vero ad Speusippum scribentis dicta quaedam servarunt Athenæus lib. VII pag. 279. e. et Diogenes Laertius IV, 2 (62). Denique ex epistola Philippo Macedonum regi inscripta Carystius Pergamenus in commentariis suos retulit locum, quem inseruit Athenæus lib. XI p. 506. E (63). Qui locus gravis testimonii instar habere visus est Wesselingio ad Diodori Siculi libr. XVI tom. 7 pag. 508. Continet enim opinionem de primordiis regni Philippi a vulgatiore fama diversam. Philippum Platoni obtrectantem reprehendit Speusippus, quasi ignorantibus hominibus Philippum Platonis beneficio ad regnum pervenisse. Platonem enim, misso Euphræo Oritano ad Perdiccam effecisse, ut hic regionem quandam Philippo assignaret, qui postquam ibi exercitum aluisset mortuo fratre rerum potitus sit. Quæ si vera sunt, id quod Athenæus in suspensio relinquit, statuendum est Philippum jam ante fratris obitum Thebis elapsam in Macedonia versatum esse. Similia

in Socraticorum, quæ exstant, epistolis leguntur. Namque eam, quæ inter illas trigesima numeratur et omisso auctoris nomine simpliciter Philippo inscripta est, cum Leone Allatio et aliis Speusippo vindicamus, quia convenit cum ejusdem philosophi verbis apud Athenæum (64). Nobiscum I. G. Bœhneckius quoque facit in Quæstionum de orat. Att. Vol. I. (*Forschungen auf dem Gebiete der attischen Redner*) pag. 364 et p. 672 seq. qui eam pro genuina habet nec multo post secundum Olympiadis CVIII annum exaratam esse contendit. Intelligitur hoc ex extrema epistolæ parte. Quippe Speusippus sic eam claudit: ἀλλὰ γὰρ τὰς λοιπὰς σκῆψεις γράφοντα ἐπιλείπει με τὸ βυβλίον· τσαύτην ἡμῖν σπάνιν βυβλίων βασιλεὺς Αἴγυπτον λαβὼν πεποίηκεν. Nam eo tempore Artaxerxes Ochus Ægypto potitus erat (65), qui videtur chartam vel papyrus ex Ægypto in alias terras exportari vetuisse (66). Nihil autem est quod solum Allatio opposuit Orellius in annot. ad Socraticorum epist. p. 262, in fine hujus epistolæ missam eam ex Ægypto dici, ubi Speusippus nunquam fuerit. Nempe scriptorem vir doctus non intellexit. Fuerunt quidem qui Bentlejo (67) astipulati, velut Antonius Westermannus in commentationis de epistolarum scriptoribus græcis parte septima (68) cum hac omnes Socraticorum epistolas tanquam subditicias familia submoverent. Conquisitis scilicet rationibus illi hoc docere conantur. Ajunt ergo primum obstare totius epistolæ habitum et argumentum, deinde istam qua redundet eruditionem satis putidam eamque nec Speu-

τε καὶ συνθέτους ὄφθαι· ἔχων τε τοῦτο ἔχει πάλιν καὶ τοὺς πολλαπλασίους καὶ τοὺς ὑποπολλαπλασίους, ὧν εἰσι πολλαπλάσιοι· ἔχει μὲν γὰρ ὑποπολλαπλασίους τοὺς μέχρι πέντε, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἕξ μέχρι τῶν δέκα πολλαπλασίους αὐτῶν· ἔχει δὲ τὰ ζ' οὐδενός, ἔξαιρέτων· καὶ τὰ δ', ὡς πολλαπλάσια τοῦ β', ὥστε ἴσους εἶναι πάλιν δεῖ. "Ἐτι πάντες οἱ λόγοι ἐν τῷ ε', δ τε τοῦ ἴσου καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος καὶ τοῦ ἐπιμορίου καὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ γραμμικοὶ οἱ ἐπίπεδοι καὶ οἱ στερεοί· τὸ μὲν γὰρ α' σιγμῆ, τὸ δὲ β' γραμμῆ, τὰ δὲ τρία τρίγωνον, τὰ δὲ δ' πυραμῖς· ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶ πρῶτα καὶ ἀρχαὶ τῶν καθ' ἑκάστον ὁμογενῶν. Καὶ ἀναλογίῶν δὲ πρώτη αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν αὐτοῖς ὁρθεῖσα ἢ τῷ ἴσῳ μὲν ὑπερέχουσα, τέλος δὲ ἔχουσα ἐν τοῖς δέκα. "Ἐν τε ἐπιπέδοις καὶ στερεοῖς πρῶτά ἐστι ταῦτα, σιγμῆ, γραμμῆ, τρίγωνον, πυραμῖς· ἔχει ταῦτα τὸν τῶν δέκα ἀριθμὸν καὶ τέλος· ἔχει· τετράς μὲν γὰρ ἐν πυραμίδος γωνίας ἢ βάσει, ἑξὰς δὲ ἐν πλευραῖς, ὥστε δέκα, τετράς δὲ πάλιν ἐν σιγμῆς καὶ γραμμῆς διαστήμασι καὶ πέρασι, ἑξὰς δὲ ἐν τρίγωνον πλευραῖς καὶ γωνίας, ὥστε πάλιν δέκα. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς σχήμασι κατ' ἀριθμὸν σκεπτομένη συμβαίνει· πρῶτον γὰρ ἐστὶ τρίγωνον τὸ ἰσοπλευρον, δ ἔχει μίαν πῶς γωνίαν καὶ γωνίαν· λέγω δὲ μίαν, διότι ἴσας ἔχει· ὄσχιστον γὰρ αἶ καὶ ἐνοσιδὲς τὸ ἴσον· δεύτερον δὲ τὸ ἡμιτετράγωνον· μίαν γὰρ ἔχον παραλλαγὴν γραμμῶν καὶ γωνῶν ἐν δυάδι ὁράται· τρίτον δὲ τὸ τοῦ ἰσοπλεύρου ἡμισυ τὸ

καὶ ἡμιτρίγωνον· πάντως γὰρ ἀνίσον καθ' ἑκάστον, τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ τρία ἐστὶ. Καὶ ἐπὶ τῶν στερεῶν εὐρίσκοι· ἀν ἀρχῆ τῶν τεττάρων προῖον τὸ τοιοῦτο, ὥστε δεκάδος καὶ οὕτως ψαύει· τριάς γὰρ πῶς ἢ μὲν πρώτη πυραμῖς μίαν πῶς γραμμῆν τε καὶ ἐπιπέδειαν ἐν ἰσότητι ἔχουσα, παρὰ τῆς ἐπὶ τῆς βάσεως γωνίας ὑπὸ τριῶν ἐπιπέδων περιχομένη, τὴν κατὰ κορυφὴν ὑπὸ τεττάρων συγκλιομένη, ὥστε ἐκ τούτου δυάδι δοικέναι· ἢ δὲ τρίτη τριάδι, ἐπὶ ἡμιτετραγώνου βεβηκυῖα, καὶ σὺν τῇ ὁρθεσίῳ μιᾷ ὡς ἐν ἐπιπέδῳ τῇ ἡμιτετραγώνῳ ἐτι καὶ ἄλλην ἔχουσα διαφορὰν τὴν τῆς κορυφαίας γωνίαν, ὥστε τριάδι ἀν ὁμοίῳ πρὸς ὁρθὰς τὴν γωνίαν ἔχουσα τῇ τῆς βάσεως μέσῃ πλευρᾷ· τετράδι δὲ ἢ τετάρτη κατὰ ταῦτα, ἐπὶ ἡμιτετραγώνῳ βάσει συνισταμένη, ὥστε τέλος ἐν τοῖς δέκα λαμβάνειν τὰ λεχθέντα. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ γενέσει· πρώτη μὲν γὰρ ἀρχὴ εἰς μέγεθος σιγμῆ, δεύτερα γραμμῆ, τρίτη ἐπιπέδειαν, τέταρτον στερεόν. — (60) Diogenes Laertius lib. IV, 5 ἐπιστολαὶ πρὸς Δίωνα, Διονύσιον, Φίλιππον. — (61) Vid. fragm. 191. — (62) Vid. fragm. 226-227. — (63) Vid. fragm. 192. — (64) Vid. fragm. 187. — (65) Vid. Diodor. Sicul. lib. XVI cap. 51. — (66) Cf. Ambroise Firmin Didot, sur le prix du papier dans l'antiquité p. 9 (Paris 1857). — (67) Bentlejus Opuscul. phil. pag. 47 seqq. (Lipsiæ 1781). — (68) Ant. Westermann. in Commentationis de epistolarum scriptoribus græcis parte septima (Lipsiæ 1855). —

sippo nec Philippo dignam. Tum injuriosam eam in Isocratem esse, cui Speusippus multa debuerit. Denique invectionem in Isocratem per se spectatam rhetorem potius quam philosophum redolere.

Fateor hæc, quæ dicuntur a pluribus (69), posse speciosa videri. Sed quoniam veteres minus bene moratum fuisse Speusippum testificantur (70), omnia quæ ad imminuendam epistolæ auctoritatem afferri solent argumenta, pro nihilo putamus. Est enim hominis ingrati et maligni magistros, a quibus litteras et artes didicerit, asperioribus facietis perstringere. Huc accedit simplicitas orationis sine pigmentis fucoque puerili et quæ maximam illius opusculi partem tenet narratio de Philippi majoribus ex Antipatri historiarum libris excerpta, quæ ob jejunitatem nemini nisi Philippo, ad quem scripta esse fertur, placere posset. Præterea ex Socraticorum epistolis trigesimam primam etiam, ad Philippum item datam, cum Orellio præf. p. VII ad Speusippum auctorem referre non dubitamus (71). Denique epistolam incerto auctore vulgatam ab Orellio, quæ inter Socraticas trigesima secunda est, æque ac sequentem Speusippi esse ad Xenocratem missas ex Diogenis Laertii verbis in ejus vita recte collegit Altatius. Etenim ille lib. IV, 3 ait : ἡδὴ δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθορον, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν, καὶ τὴν σχολὴν διαδέξασθαι. Quamobrem nos quoque utramque epistolam Speusippo attribuimus.

Quæ de Speusippi itinere in Macedoniam ad

Cassandrum facto narrantur, incredibilia sunt. Ferunt enim Speusippum lucri causa ad Cassandri nuptias in Macedoniam profectum levibus quibusdam carminibus conditis publiceque decantatis quæstum fecisse (72). At Cassander Thesalonicens, Philippi filiam, in matrimonium duxit primo Olympiadis 116 anno vel ante Chr. 316 (73). Quare in Chronicis Eusebianis eo ipso anno notatum est Speusippum floruisse (74). Hæc tamen quominus ad nostrum Speusippum referamus, temporum ratio obstat, quippe qui jam ante tertium Olympiadis 111 annum i. e. annum 334 æræ vulgaris fato perfunctus sit.

Speusippo magistro usæ sunt duæ mulieres, quæ Platonis jam discipulæ fuerant, Lasthenia, Mantineæ alumna, et Axiothea Phlasiæ. Quarum de utraque ab antiquis memoria prodita est. Illa enim virilis animi femina virili vestitu induta fuisse perhibetur (75) : hæc Diotimæ, Platonis convivio nobilitatæ, popularis, eaque ingeniosa, ut puto, et festiva, jucunda consuetudine cum philosopho nostro conjuncta erat. Quam consuetudinem non defuisse qui sinistris sermonibus carperent, nemo mirabitur, præsertim quum Speusippus simul avari hominis speciem præberet. Huc spectant mordacissima Dionysii dicta sic ad eum scribentis : *Etiam ab Arcade discipula tua philosophiam discere nobis licet.* Et alibi : *Plato discendi studiosos gratis docebat, tu vero tributa exigis et æque a volentibus atque a nolentibus accipis* (76). Quin etiam scriptor epistolæ (77) Socraticæ sextæ et trigesimæ quandam

(69) Cf. Fischeri de Speusippi Atheniensis vita dissertatio p. 29. — (70) Diogenes Laertius IV, 1 καὶ γὰρ ὀργίως καὶ ἠδονῶν ἤτων ἦν. Suidas v. Σπεύσιππος· αὐστηρὸς τὴν γνώμην, εἰς ἄκρον ἐξέθυστος. — (71) Vid. fragm. 188. — (72) Philostratus vit. Apollon. cap. 35 Σπεύσιππον τὸν Ἀθηναῖον οὕτω τοι ἐρασιχρήματων γενέσθαι φασίν, ὡς ἐπὶ τὸν Κασσάνδρου γάμον ἐς Μακεδονίαν κομῶσαι (leg. κομίσασθαι) ποιήματα ψυχρὰ ξυθέντα, καὶ δημοσίᾳ ταυθ' ὑπὲρ χρημάτων ᾄσαι. Quæ repetit. Suidas s. v. Αισχίνης ὁ τοῦ Δυσανίου. Sed Diogenes Laertius IV, 1 eum delectationis causa Macedoniam, ut Cassandri nuptiis interesset, petivisse refert (ὑπ' ἠδονῆς ἐλθεῖν εἰς Μακεδονίαν ἐπὶ τὸν Κασσάνδρου γάμον). — (73) Diodorus Siculus lib. XIX cap. 49. Justinus lib. XIV cap. 6. —

(74) Euseb. Chron. pag. 178 ed. Scaliger. Cf. Eusebii Chron. p. 348 ed. Mai. An. Abram. 1701 : « Menander et Speusippus philosophi cognoscebantur. » Syncell. p. 274. D. (p. 521 Dindorf.) Μενέδημος καὶ Σπεύσιππος φιλόσοφοι ἔγνωρίζοντο. — (75) Diogenes Laertius. lib. IV, 1 ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος· ἀκούειν μαθητρίαι, Λασθένειά τε ἡ Μαντινικὴ καὶ Ἀξιοθεὰ ἡ Φλιασία. Id. lib. III, 46 Ἀξιοθεὰ Φλιασία ἢ καὶ ἀνδρεία ἠμπίστογο, ὡς φησι Δικαίταρχος. Olympiodorus in vita Platonis : πολλοὺς δὲ πᾶν πρὸς μάθησιν ἀφείλκετο καὶ ἀνδρας, καὶ γυναῖκας ἀνδρείου σχήματι παρασκευάζων ἀκροῦσθαι αὐτοῦ. Clemens

Alexandrinus Strom. lib. IV κατὰ Πλάτωνι τε ἐφιλοσόφουν Λασθένεια ἢ Ἀρκαδία (lege Ἀρκαδική) καὶ Ἀξιοθεὰ ἡ Φλιασία. Themistius orat. IV : Ἀξιοθεὰ μὲν γὰρ ἐπιλέξαμένη τι τῶν συγγραμμάτων ἃ Πλάτων πεποιήται ὑπὲρ πολιτείας, ᾤχετο ἀπιῶσα Ἀθήναζε ἐξ Ἀρκαδίας, καὶ Πλάτωνος ἠεροῦτο λανθάνουσα ἄκρι πόρρω ὄτι γυνὴ εἴη, ὥσπερ ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Δυκομήδους. Ὁ δὲ γεωργὸς ὁ Κορίνθιος τῷ Γοργίᾳ εὐγενέμενος, (οὐκ αὐτῷ ἐκείνῳ Γοργίᾳ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ ὃν Πλάτων ἔγραψεν ἐπ' ἐλέγγῳ τοῦ σοφιστοῦ) αὐτίκα ἀφείκε τὸν ἄγρον, καὶ τὰς ἀμπέλους, Πλάτωνι ὑπέθηκε τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ ἐκείνου ἐσκαίρετο καὶ ἐρυτεύετο. Apulejus de Platone : Multi auditorum ejus utriusque sexus in philosophia floruerunt. — (76) Diogenes Laertius lib. IV, 2 ὅτι καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράφων τωσαστικῶς φησὶ καὶ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς σου μαθητρίαις ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν καταμαθεῖν καὶ Πλάτων μὲν ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίει, σὺ δὲ δασμολογεῖς καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμβάνεις. Cf. fragm. 227. — (77) Scriptior Epist. Socr. 36 p. 44 ed. Orell. Βούλομαι ἐστὶ μετὰ παιδείας παρήρησιάσασθαι, ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισθῆδήςμας τῷ τρόπῳ τούτῳ. Λόγω δὲ σοὶ εὖ πράττειν, εἰ ἄρα τοῦτό ἐστι τοῦ χαίρειν ἡμῖνον, ὡς οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι, ᾧ Λασθενία καὶ Σπεύσιππος χρῆται, αἰτιος τοῦ ἐς Σικελίαν στόλου ὁμολογῶν εἶναι, καὶ πλείονας τοῦ Ἱηρυβίου χεῖρα καὶ πόδας ἔξω, μᾶλλον δὲ τοῦ Βριάρου (fragm. 228). —

dictionis similitudinem Lastheniæ et Speusippo tribuit. Docet enim consuevisse utrumque in epistolarum scriptione salutem amicis ita dicere, ut eos neque bene agitare (εὖ πράττειν), neque gaudere (χαρῆν), sed lætari (ἡδεσθαι) juberent (78).

Fama est matrimonium quoque contraxisse Speusippum, licet ea res dubitationem habeat. Testem vero hujus matrimonii solum Platonem proferre possumus in epistola tertia decima Dionysio scribentem, opus sibi esse dote triginta minarum. Namque Plato unam e neptium filias Speusippo avunculo collocaturus illam pecuniam Dionysii facultatibus sublevatus (79) solvere volebat. Similis argumenti decima Chionis quæ vocatur epistola est. Nimirum, si fides epistolæ auctori, Chion qui forte Athenis commemorabatur quo tempore illæ nuptiæ fiebant, ad augendam triginta minarum dotem talentum Speusippo, utpote in egestate versanti, de suo numeravit. Subjiciuntur a scriptore pauca, quæ ad sponsi suavitatem et matrimonii sinceritatem laudibus extollendam pertinent. Jam si missum facimus personatum Chionem i. e. sophistam qui sub umbra alienæ dignitatis latet, quis ad facti veritatem probandam Platonem tanquam locupletem auctorem laudabit? Scio Plutarchum (80) in Dionis vita cap. 21 hanc ipsam tertiam decimam Platonis epistolam spectasse atque ex eodem fonte partem narrationis hausisse, sed mihi omnes quæ sub Platonis nomine feruntur epistolas spurias videri, jam supra in adumbrandis philosophi itineribus (81) dixi. Quum autem de Speusippi matrimonio nihil præterea traditum sit, rem incertam neque confirmare argumentis neque refellere in animo est. Adde quod liberis videtur caruisse, quoniam virum non propin-

quitatis vinculis, sed studiorum cognatione conjunctum, Xenocratem Academiæ heredem reliquit.

Hic notare libet, hortum Academiæ vicinum jam Xenocratis tempore scholæ fuisse adjunctum, cujus rector domicilium ibi habebat. Prodent scilicet Academiæ tribus drachmarum millibus emtam domicilium fuisse Platonis, Xenocratis, Polemonis ibi philosophiæ vacantium atque ætatem in ea conterentium: uno die excepto, quo Xenocrates quotannis in astu se contulerit, Liberalibus, ut (quod ajunt) novorum tragædorum solemnia condecoraret (82). Fundus alter Platonis, in Iresidarum pago situs (83) in septentriones atque in orientem Eurymedontis Myrrhinasii prædiis obtendebatur. Hinc colligas Eurymedontem illum qui Potonen, Platonis sororem, duxerat, hominem bene nummatum fuisse. Quo posito atque concesso, commenticia sunt, quæ tum de Eurymedontis tum de Speusippi egestate dicuntur. Nam sine dubio opibus tantum valebat Eurymedon, ut filias et neptes dotare posset, neque vel Platonis auxilio vel Dionysii argento egeret. Quamvis Plato discipulorum nobilitate floreret, cæteros tamen auditores auctoritate ita vicit Speusippus, ut non solum quum avunculus alterum in Siciliam iter faceret, ipse ejus loco Academiæ regendam acciperet, sed postea etiam senescenti in schola moderanda auxilio et adjumento esset. Quamobrem poeta quidam comicus illi sermocinantium juvenum cœtui Platonem cum Speusippo et Menedemo præfecit. Sunt etiam qui illorum convivii Platonem cum Speusippo præfuisse scripserint (84). In hoc duodetriginta fere juvenum cœtu de difficillimis philosophiæ quæstio-

(78) De hac epistolica salutatione vide Henrici Stephani Thes. s. v. πράττειν. — (79) Plato epist. XIII p. 361. D. εἰσι μοι ἀδελφιδῶν θυγατέρες τῶν ἀποθανουσῶν τότε δε' ἐγὼ οὐκ ἔπαυρανοῦμην, σὺ δ' ἐπέλευες, τέσσαρες, ἡ μὲν νῦν ἐπίγαμος, ἡ δὲ δεκαετής, ἡ δὲ σμικρὸν πρὸς τρισὶν ἔτεσιν. ἡ δὲ οὐπω ἐναυσία. Ταύτας ἐκδοτέον ἐμοὶ ἔστι καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐπιτηδεύοις, αἷς ἂν ἐγὼ ἐπιβιῶ· αἷς δ' ἂν μὴ, χαίροντων. Καὶ ὧν ἂν γένωνται οἱ πατέρες αὐτῶν ἐμοῦ πλουσιώτεροι, οὐκ ἐκδοτέον· τὰ δὲ νῦν ἐγὼ αὐτῶν εὐκωρότερος. Καὶ τὰς μητέρας δὲ αὐτῶν ἐγὼ ἐξέδωκα καὶ μετ' ἄλλων καὶ μετὰ Δίωκος. Ἡ μὲν οὖν Σπευσίππῳ γαμεῖται, ἀδελφῆς οὖσα αὐτῷ θυγάτηρ· δεῖ δὴ ταύτη οὐδὲν πλεον ἢ τριάκοντα μνῶν· μέτρια γὰρ αὐταὶ ἡμῖν προίτιες. — (80) Plutarchus Dion. 21. Vol. VI p. 186 seq. ed. Hutten. —

(81) Vid. not. 12. — (82) Plutarchus de exilio cap. 10 Vol. X p. 376 ed. Hutten. ἡ δ' Ἀκαδημία, τρισχιλίων δραχμῶν χωρίδιον ἐωνημένον, οἰκητήριον ἦν Πλάτωνος καὶ Ξενοκράτους καὶ Πολέμωνος, αὐτόθι σχολαζόντων καὶ καταβιούτων τὸν ἅπαντα χρόνον· πλὴν μίαν ἡμέραν, ἐν ᾗ Ξενοκράτης καθ' ἑαυτὸν ἔτος εἰς ἄστου κατὰ Διονυσίων καινοῖς τραγωδοῖς ἐπισκομοῦν, ὡς ἔρασαν, τὴν ἑορτήν Conf. C. F.

Hermann. *Gesch. und system der Plat. Phil.* Tom. I pag. 24. — (83) Diogenes Laertius III, 42 τὸ ἐν Εἰρεσιδῶν χωρίον. — (84) Epicrates ap. Athen. lib. II pag. 59. Τὶ Πλάτων καὶ Σπεύσιππος καὶ Μενέδημος πρὸς τίσις νυκτὶ διατρέβουσι; ποία φροντίς, ποῖος δὲ λόγος διερυνῆται παρὰ τοῖσιν; τάδε μοι πινυτώς, εἰ τι κατειδῶς ἦμεις, λέξον ποτὶ τὰς γὰς. B. ἀλλ' οἶδα λέγειν περὶ τῶνδε σαφῶς. Παναθηναίοις γὰρ ἰδῶν ἀγέλην μερακίων ἐν γυμνασίοις Ἀκαδημίας ηκουσα λόγων ἀράτων ἀτόπων. Περὶ γὰρ φύσεως ἀποριζόμενοι διεχώριζον ζῶντα τε βίον δένδρων τε φύσιν λαχάνων τε γένη. Κἄτ' ἐν τοῦτοις τὴν κολοκύντην ἐξήταλον τίνας ἐστὶ γένους. A. καὶ τί ποτ' ἀρ' ὤρισαντο καὶ τίνας γένους εἶναι τὸ φυτὸν; δῆλωσον, εἰ κάτισθὰ τι. B. πρώτιστα μὲν οὐδὲ πάντες ἀναυδαίς τὸτ' ἐπέστησαν, καὶ κύψαντες χρόνον οὐκ ὀλίγον διεσφρόντιον. Κἄτ' ἐξαίφνης ἐτι κυπτόντων καὶ ζητούντων τῶν μερακίων λαχάνων τις ἐση στρογγύλον εἶναι, ποίαν δ' ἄλλος, δένδρον δ' ἔτερος. Ταῦτα δ' ἀκούων ἰατρός τις Σικελῆς ἀπὸ γὰς κατέπαρδ' αὐτῶν ὡς ληρούστων. A. ἡ ποὺ δευαῖς ὠργίσθησαν χλευάζεσθαι τ' ἐδόξασαν· τὸ γὰρ ἐν λῆσχασι ταῖσδε τοιαυτὴ ποιῆν ἀπερείς. B. οὐδ' ἐμίλησεν τοῖς μερακίοις. Ὁ Πλάτων δὲ παρών, καὶ μάλ' ἀπὸ πρῶτος, οὐδὲν

nibus disserebatur, omnesque diligenter magistrum rerum origines scrutantem vel de summo bono divinitus disputantem attendebant (85). Ludicri etiam sermones et joculariter dicta admittebantur, interdum litteris mandabantur (86). Porro ad decorum custodiendum Speusippus, Xenocrates, Aristoteles convivantibus bibendi leges scribebant (87). Ut paucis dicam, eam in hac familia vitam Speusippus egit, quam antiquus rhetor honorum contentioni et imperii cupiditati anteponebat d'ctaturæ perpetuæ comparavit (88). Musis in Academia sive aram sive templum Plato dicaverat (89). Deinde Speusippus, avunculi præcepta secutus, qui Gratiis semper sacrificari voluerat, museum ibi exstructum fictis earum imaginibus adornavit (90).

Postero tempore ibidem Platonis ipsius statua Silanonis manu facta quam Mithridates Persa ei consecraverat, conspiciebatur (91). Joculare est, quod de inventa a Speusippo fiscinarum commodè portandarum ratione accepimus (92). Sed quo animo Aristoteles in Platonem senem et familiares ejus fuerit, magna quæstio est. Ælianus (93) memoriæ prodit Platonem, cui Aristoteles ob cultum et habitum philosopho indignum displiceret, Xenocratem, Speusippum, Amyclam, alios illi præoptasse eosque tum aliis affecisse honoribus, tum ad colloquia admisisse. Quum igitur Xenocrates aliquando in patriam iter fecisset, Speusippus autem ægrota- ret, ideoque disputationi adesse non posset : Aristoteles Platonem jam octogenarium et me-

ὀρνθεῖς, ἐπέταξ' αὐτοῖς πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἀφορίζεσθαι τίνος ἐστὶ γένους· οἱ δὲ διήρουν. Cf. Meinek. fragm. com. gr. vol. III pag. 370. Athenæus lib. XII pag. 548. a. οὐ γὰρ ἴνα συβρέντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς ἑως τοῦ ὄρθρου γενομένης τραπεζῆς ἀπολαύσωσιν, ἢ χάριν ἐξοικίας, ἐποίησαντο τὰς συνόδους ταύτας οἱ περὶ Πλάτωνα καὶ Σπεύσιππον, ἀλλ' ἴνα φαίνωνται καὶ τὸ θεῖον τιμῶντας, καὶ φυσικῶς ἀλλήλοις συμπαιφερόμενοι καὶ τὸ πλεῖστον ἔνεκον ἀνέσεως καὶ φιλολογίας. Cf. Eustath. comment. in Odys. lib. I, vs. 110 pag. 1398 ed. Rom. — (85) Vid. Hermann. l. I. 79 seqq. Themist. orat. XXI pag. 245. Platonis de summo bono doctrinam numeris Pythagoricis exornatam discipuli editis commentariis illustrarunt. Aristoxenus Harmon. II, 30 ed. Meibom. Alexander Aphrodis. apud Simplicium Commentar. in Aristot. auscult. phys. fol. 32. b. coll. 104. Cf. Brandisii diatr. acad. de perdit. Aristot. libris de ideis et bono, Bonn. 1823 pag. 21 seqq. Ravaisson. de Arist. Metaph. pag. 214 sq. et quos laudat Hermann. de I. I. pag. 710 sq. — (86) Plutarchus Conviv. disp. I Proem. Vol. XI pag. 2 ed. Huttén. ἐπεὶ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ πῶν μὲν ἀτόπων ἢ λήθη τῶ ὄντι σοφῆ κατ' Ἐδριπίδην εἶνα, τὸ δὲ βλαβ. ἀμνημονεῖν τῶν ἐν οὐκῶ, μὴ μόνον τῶ φιλοσοφῆ λεγομένων μάχεσθαι τῆς τραπεζῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων τοὺς ἄλλοιμωστῶτους ἀντιμαρτυροῦντας ἔχειν, Πλάτωνα καὶ Ξενοκράτην, καὶ Ἀριστοτέλην, καὶ Σπεύσιππον, Ἐπίκουρον τε καὶ Πρότανιν καὶ Ἰερώνυμον, καὶ Δίωνα τὸν ἐξ Ἀκαδημίας, ὡς ἀξιόν τινος σπουδῆς πεποιτημένους ἔργον, ἀναγράφασθαι λόγους παρὰ πτότον γενομένους. — (87) Athenæus Epit. I pag. 3. f. οἱ Ξενοκράτης ὁ Χαλκιδόνιος καὶ Σπεύσιππος ὁ Ἀκαδημαῖος καὶ Ἀριστοτέλης συμποτικὸς νόμους ἐγραψαν. Conf. lib. V pag. 186. b. — (88) Themistius orat. XXXI de sedis prærogativa pag. 353 ed. Paris. 1684 ταύτην ἄρχει τὴν ἀρχὴν μέχρι νῦν ὁ Ἀρίστωνος, ταύτην Ἀριστοτέλης, ταύτην Σπεύσιππος, ταύτην Ξενοκράτης. Cf. Aristid. Platon. 45. vol. II pag. 109 ed. Dindorf. — (89) Olympiodorus vit. Plat. διδασκαλεῖον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συνστήσατο μέρος τι τούτου τοῦ γυμνασίου τέμενος ἀφορίσας τὰς Μούσας. Cf. vit. ap.onymi, Pausan. lib. I cap. 30, 2. — (90) Diogenes Laertius IV, 6 ὅς τις Χάριον Xenocrati dixit Plato. Id. IV, 1 Χαρίτων τε ἀγάλματα ἀνέθηκεν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῷ ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Ἀκαδημίᾳ ἰδρυθέντι. — (91) Diogenes Laertius III, 25 ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων Φαβωρίνου φέρεται, ὅτι Μιθριδάτης ὁ Πέρσης ἀνδράντα Πλάτωνος ἀνέθετο εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ ἐπέγραψε Μιθριδάτης ὁ Ροδοδάτου Πέρσης Μούσας εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἦν

Σιλανίων ἐποίησε. — (92) Diogenes Laertius IV, 3 καὶ πρώτος εὔρεν φ' ἐκ φορμῆς τῶν φρυγῶνων εὐσογὰ ποιῶσιν. — (93) Ælianus var. hist. III, 19 λέγεται τὴν διαφορὰν Ἀριστοτέλους πρὸς Πλάτωνα τὴν πρώτῃν ἐκ τούτων γενέσθαι. Οὐκ ἠρέσατο αὐτοῦ τῶ βίῳ ὁ Πλάτων, οὐδὲ τῇ κατασκευῇ τῆ περὶ τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ ἐσθῆτι ἐχρήτο περιέργῳ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὑποδέσει· καὶ κουρὰν δὲ ἐκείρου καὶ ταύτην ἀθήη Πλάτωνι. Καὶ δακτυλίους δὲ πολλοὺς φορῶν ἐκαλλύνετο ἐπὶ τούτῳ. Καὶ μωκία δὲ τις ἦν αὐτοῦ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἀκαίρος στωμιλία λαλοῦντος κατηγορεῖ καὶ αὐτὴ τὸν τρόπον αὐτοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα, ὡς ἐστὶν ἀλλότρια φιλοσόφου δηλοῦν· ἀπερ οὖν ὄρων ὁ Πλάτων οὐ προσίετο τὸν ἄνδρα, προσέτιμα δὲ αὐτοῦ Ξενοκράτην καὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμύκλαν καὶ ἄλλους, τῇ τε λοιπῇ δεξιούμενος αὐτοῦς τιμῆ, καὶ οὖν καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν λόγων. Ἀποδημίας δὲ ποτε γενομένης τῶ Ξενοκράτη εἰς τὴν πατρίδα, ἐπέθετο τῶ Πλάτωνι Ἀριστοτέλης, χαρὸν τινα τῶν ὁμιλητῶν τῶν αὐτοῦ περιητούμενος· ὧν ἦν Μνάσων τε ὁ Φωκαεύς, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι. Ἐνόσει δὲ τότε ὁ Σπεύσιππος, καὶ διὰ ταῦτα ἀδύνατος ἦν συμβαδίζειν τῶ Πλάτωνι. Ὁ δὲ Πλάτων ὀδοσήμενος ἐτῶν ἑξαετῶν, ὁμοῦ τι καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπελολοῦσε τὰ τῆς μνήμης αὐτόν. Ἐπιθέμενος οὖν αὐτῷ, καὶ ἐπιβουλεύων ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ φιλοτιμίας πᾶν τὰς ἐρωτήσεις ποιούμενος, καὶ τρόπον τινα καὶ ἐλεγκτικῶς, ἀδικῶν ἅμα, καὶ ἀγνωμονῶν ἦν δῆλος. Καὶ διὰ ταῦτα ἀποστὰς ὁ Πλάτων τοῦ ἔξω περιπάτου ἔνδον ἐβάδιζε σὺν τοῖς ἑταίροις. Τριῶν δὲ μηνῶν διαγωνόμενος, ὁ Ξενοκράτης ἀφίκετο ἐκ τῆς ἀποδημίας, καὶ καταλαμβάνει τὸν Ἀριστοτέλην βαδίζοντα, οὐ κατέλιπε τὸν Πλάτωνα. Ὅρων δὲ αὐτὸν μετὰ τῶν γνωρίμων οὐ πρὸς Πλάτωνα ἀναγοροῦντα ἐκ τοῦ περιπάτου, ἀλλὰ καθ' αὐτὸν ἀπὸντα εἰς τὴν πόλιν, ἤρετό τινα τῶν ἐν τῷ περιπάτῳ, ὅποι ποτὲ εἴη Πλάτων· ὅπῳπτε γὰρ αὐτὸν μαλακίζεσθαι. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· ἐκείνος μὲν οὐ νοσεῖ, ἐνοχλῶν δὲ αὐτὸν Ἀριστοτέλης παραχωρήσαι πεποίηκε τοῦ περιπάτου, καὶ ἀναχωρήσας ἐν τῷ κήπῳ τῶ αὐτοῦ φιλοσοφεῖ. Ὁ δὲ Ξενοκράτης ἀκούσας παραχρῆμα ἤκε πρὸς Πλάτωνα, καὶ κατέλαβε διαλεγόμενον τοῖς σὺν αὐτῷ. Ἦσαν δὲ μάλα συγχολοὶ καὶ δξιοὶ λόγοι καὶ οἱ μέγιστα δοκοῦντες τῶν νέων ἐπιφανεῖς. Ἐπεὶ δὲ ἐπαίσιατο τῆς ὁμιλίας, ἠσπασάτο τε, ὡς τὸ εἰκόξ, τὸν Ξενοκράτη φιλανθρώπως, καὶ αὐ πάλιν ὁ Ξενοκράτης ἐκίειν ὁμοίως. Διαλυθείσης δὲ τῆς συνουσίας, οὐδὲν οὔτε εἰπὼν πρὸς τὸν Πλάτωνα Ξενοκράτης, οὔτε ἀκούσας, συναγαγὼν τοὺς ἑταίρους, καὶ τῶ Σπεύσιππῳ πᾶν λοχυρῶς ἐπέπληξε, παραχωρήσαντι τοῦ περιπάτου Ἀριστοτέλει· αὐτὸς τε ἐπέθετο τῶ Σταγειρίτῃ κατὰ τὸ καρτερόν. Καὶ εἰς τοσοῦτον περιήλαθε φιλοτιμία, ὡς ἐξελᾶσαι αὐτόν, καὶ ἀποδοῦναι τὸ σύνθηες χωρίον τῶ Πλάτ.

moria labentem impugnavit et captiosis interrogationibus adortus perfecit, ut senex locum suum in Academia relinqueret ac domi cum amicis se teneret. Tribus tandem mensibus interjectis Xenocrates redux, hanc rerum mutationem miratus, simul Speusippum reprehendit, quod Aristoteli cessisset, simul Stagiriten exagitatam Academiæ spatiis eiecit, Platonemque in pristinum gratiæ et honoris locum restituit.

Hanc narrationem alii repudiarunt, alii, inter quos Hermannus est, probaverunt luculentum auctorem Ælianum esse rati. (94). Utcunque est, tamen apparet Aristotelem jam Platone vivo ab Academia secessisse et Isocratis rhetoris gloria motum dicere etiam cœpisse adolescentes docere, ac sapientiæ studium cum eloquentia jungere (95). Quemadmodum vero nemo Isocrati infensus adversatus est (96) : sic eum Platoni obrectasse ista narratione facile adducor, ut credam (97). Cum illis vero qui ad Platonis senescentis auctoritatem se contulerant, Aristoteli non fuisse amicitiam ex iis quæ exposita sunt conficitur. Speusippum certe non modo Isocrati, verum etiam Platoni addictum, simultates cum Stagirite gerere oportebat. Quare nemo dubitabit, quin Speusippi libellus πρὸς Γρύλλον (98) Aristotelis commentario cognomini Γρύλλος ἢ περὶ ῥητορικῆς (99) oppositus fuerit. Videtur enim Speusippus Isocratem contra Aristotelem defendisse. Insuper mortuo Platone quo tempore Speusippus Academiam regere cœpit, Apollodorus (100) auctor est, Stagiriten relictis Athenis Hermiam adiisse. Neque tamen Aristoteles Speusippi doctrinam scriptaque contempsisse putandus est, ut qui ei superstes mortui libros tribus talentis emisse tradatur (101). Ex eo igitur fonte fluxit Aristotelis volumen de Speusippi et Xenocratis philosophia, memoratum a Diogene Laertio lib. V, 25. Quod quale fuerit, e variis Stagiritæ locis conjici potest, ubi vel Pythagoreorum aliquod dogma Speusippo pro-

batum Platonis decreto anteponit, vel omnino de Speusippo, Xenocrate, Platone judicat. Licet enim nonnunquam Speusippum vituperet, sæpius tamen ei quam Platoni favet, Xenocratis sententia fere ubique repudiata (102).

Plato, quem supremum diem primo Olympiadis 108 anno, ante Chr. 348 obiisse vidimus (103) cum alios testamenti executores, tum Speusippum (104) constituerat. Qui quum amici more majorum cœnam funebrem facerent, eam habuit orationem, quæ post hæc edita ac modo Πλάτωνος περιδείπνον modo ἐγκώμιον inscripta hominum manibus terebatur (105). Hinc petita esse verisimile est, quæ de Platonis vita et studiis incertis auctoribus apud Diogenem et alibi afferuntur. Quæ conjectura Diogenis et Apuleji, ni fallor, testimoniis confirmatur, qui quæ super cœlesti Platonis origine ac puerili ejus institutione scribunt, Speusippo se auctore posteris tradere profitentur (106).

Ab eodem Speusippo procul dubio sumserunt veteres, quæ de Socratis somnio rumore ac fama se accepisse testificantur (107). Quod reliquum est, pietatis erga Platonem specimen etiam dedit Speusippus facto epigrammate, quod præter duo alia philosophi monumento insculptum fuisse fertur.

Σώμα μὲν ἐν κόλποις κατέχει τόδε γαῖα Πλάτωνος,
[τῶνος,
ψυχὴ δ' ἰσοθέων τάξιν ἔχει μακάρων.

Leguntur hi versiculi in Anthologia Planudea. Simile quidem carmen est tetrastichon, quod refert Diogenes Laertius lib. III, 44, sed ejus tertium quartumque versum Speusippi non esse persuasum habemus (108).

Dixi supra (109) morte occubuisse Platonem, successore in Academia relicto Speusippo. Qui quoniam octo annos scholæ Platonice inde a centesima octava Olympiade præerat, quæritur, qualis hic successor fuerit philosophus. Non negamus, eum acceptam a tam præclaro viro

τωνι. — (94) Vid. Nunnes. ad Ammonii seu Philoroni vit. Aristot. pag. 73-75 ed. Luc. Holsten; Wynpersse de Xenocrate Chalcedonio p. 24 sqq; Trendelenburg. Platonis de Ideis et numeris doctr. ex Aristotele illustrata. Lipsiæ 1826; Hermannus libr. I, I p. 124-125. — (95) Cicero Tusc. I, 4. — (96) Cicero orat. 51. — (97) Cicero de or. III, 35 : Itaque ipse Aristoteles quum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam disciplinæ suæ, versumque quandam de Philocteta paulo secus dixit. Ille enim turpe sibi ait esse *tacere, quum barbaros* : hic autem, *quum Isocratem pateretur dicere*. Conf. Orat. 19. — (98) ap. Diog. Laert. IV, 4. — (99) Diog. Laert. V, 22. — (100) Ap. Diog. Laert. V, 9. —

(101) Diogenes Laertius IV, 5 ἐν δευτέρῳ ἀπομνημονευμάτων Φαβωρίνης φησιν ὡς Ἀριστοτέλης αὐτοῦ τὰ βιβλία τριῶν τάλαντων ὠνήσατο. Gellius Noct. Att. II, 17 : Aristotelem quoque traditum libros pauculos Speusippi philosophi, post mortem ejus, emisse talentis Atticis tribus. Ea summa fit nummi nostri HS duo et septuaginta millia. — (102) Vide fragm. 195-196-197-198. — (103) Vid. supra not. 25 et 26. — (104) Diogenes Laertius lib. III, 43 ἐπίτροποι δὲ Σωσθένης, Σπεύσιππος κτλ. — (105) Diogenes Laertius III, 2 Σπεύσιππος : ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Πλάτωνος περιδείπνῳ (sic leg. pro Πλάτωνος περιδείπνου). Idem IV, 5 Πλάτωνος ἐγκώμιον. Nam idem videtur fuisse opusculum. — (106) Vid. supra not. 5 et 7. — (107) Vid. not. 9. — (108) Vid. fragm. 186. — (109) Vid. su-

disciplinam tenuisse, quamquam partim multa a Pythagoreis mutuatus est, partim minus bene moratus fuit. Namque ut inter intelligentes talium rerum existimatores convenit, optimi Platonis discipuli Speusippus, Xenocrates et Aristoteles fuerunt. Ex his Aristotelis familiares Peripatetici dicti sunt, quia in Lyceo inambulantes disputabant: illi autem qui Platonis instituto in Academia, quod fuit alterum gymnasium, cætus et sermones habere consueverant, e loci vocabulo nomen habuerunt. Nec tamen quisquam negavit Speusippum vel Platonis exemplo vel sua sponte sæpe ambulantes disse-ruisse, ut qui postea Academici vocati sunt

ipsius et Xenocratis auditores communi cum Aristotelis sectatoribus Peripateticorum nomine et possent appellari et frequenter appellarentur (110).

Erat Speusippo genus orationis cum lenitate quadam æquabili profuens, quod tum Platonis spiritum et copiam, tum Isocratis elegantiam numerosque exprimeret. Porro in mathematicis artibus Speusippus versabatur, quod eas cæteris disciplinis longe præstare (111) censeret. Dissendi subtilitatem cum partiendi distinguendique artificio conjunctam præeunte Platone studiose sectabatur (112). Contendit autem fieri non posse, ut quidquam definiamus, nisi omnia

pra not. 27. — (110) David. Proleg. in Aristot. Categ. in Scholl. Aristot. pag. 23 ed. Brandis. ἑβδομος τρόπος: τῶν κατὰ φιλοσοφίαν αἰρέσεων ὁ ὀνομασθεὶς ἀπὸ τινος συμβεβηκότος ὡς οἱ Περιπατητικοὶ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος κατὰ περιπάτον τὴν συνουσίαν ποιουμένων διὰ τὸ ἅμα τῆ ψυχῇ τὸ σῶμα γυμνάζειν. Καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀναχωρήσαντος διαδέχεται τὴν σχολὴν αὐτοῦ Σπυσιππος ὁ υἱὸς τῆς Πρωτόνης; (leg. Ποτόνης) ἀδελφῆς τοῦ Πλάτωνος: οὐκ εὐτύχησε γὰρ τῆ καὶ τῆ ἀριστοτέλης μετασταλαίς γὰρ ἦν ὑπὸ Φιλίππου ἐν Μακεδονίᾳ ἐπὶ τὸ παιδεύσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον, ὃν παραλαβὼν οὕτως ἐπαίδευσεν τὴν βασιλικὴν ἐπιστήμην ὡς ἐπιλέγειν τὸν Ἀλέξανδρον, ἥνικα μηδὲν ὠφέλησεν, ὅτι σήμερον οὐκ ἐβασίλευσα, οὐδένα γὰρ εὐεργέτησα. Καὶ ποτε τοῦ Ἀριστοτέλους εἰπόντος ὅτι ἀπειροὶ κόσμοι κατὰ Δημόκριτον, ἐπιδαρῦσαι φασὶ τὸν Ἀλέξανδρον εἰπόντα «οὐδ' ἑνὸς ὄλου κόσμου ἡδυνήθη ἐπικρατήσαι.» Ἐκεῖθεν δὲ ὑποστρέψας ὁ Ἀριστοτέλης διαδέχεται τὴν σχολὴν τοῦ Σπευσίππου σὺν Ξενοκράτῃ, καὶ ἀμφοτέροι ἐλέγνον Περιπατητικοὶ τοῖς τόποις διαφέροντες: οἱ μὲν γὰρ ἐκαλοῦντο Λυκικοὶ Περιπατητικοὶ ὡς οἱ Ἀριστοτελικοὶ, οἱ δὲ Ἀκαδημαῖκοι Περιπατητικοὶ οἱ τοῦ Ξενοκράτους. Τῶ χρόνῳ δὲ, οἷα συμβαίνει, ἐξέλιπε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου καὶ ἐκαλοῦντο Περιπατητικοὶ χωρὶς τοῦ Λυκικοῦ οἱ Ἀριστοτελικοὶ, τῶν δὲ Ξενοκρατέων ἐξέλιπε τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο Ἀκαδημαῖκοι. Περιπατητικοὶ οὐν ἐκαλοῦντο οὐχ ὅτι κατὰ περιπάτους ἐξηγοῦντο, ἀλλ' ὅτι διεδέξαντο τὴν σχολὴν τοῦ Πλάτωνος διὰ μέσου Σπευσίππου κατὰ περιπάτους ποιουμένου τὰς ἐξηγήσεις. Philoponus in Aristot. Categ. init. in Scholl. Aristot. pag. 35 ed. Brandis. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πλάτων ἐξηγουμένος ἐβάδιζε, θλίων τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνάζειν ὡς ἂν μὴ ἀσθενέστερον γεγονός ἐμποδῶν γένοιτο ταῖς ψυχικαῖς ἐνεργείαις, οἱ διαδεξάμενοι αὐτὸν ὀνομάσθησαν οὕτως, οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου. Διεδέξαντο δὲ ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὧν ἐν Λυκείῳ μὲν ἐπαίδευσεν Ἀριστοτέλης, ὁ δὲ Ξενοκράτης ἐν Ἀκαδημίᾳ: ὕστερον δὲ τοῖς μὲν ὁ τόπος ἐξέλιπε, καὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ διδασκάλου Περιπατητικοί, τοῖς δὲ ἡ ἐνεργεία, καὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ τόπου Ἀκαδημαῖκοι. — (111) Cf. Plato de Republ. VII pag. 521 sqq. Plotinus Ennead. lib. I p. 20. F. (p. 42 ed. Creuzer.) ἡ δὲ φιλόσοφος τὴν φύσιν ἔτοιμος οὗτος καὶ ὅλον ἐπιτερωμένος, καὶ οὐ δεόμενος χωρίζεσθαι, ὥσπερ οἱ ἄλλοι οὗτοι, κεινημένος πρὸς τὸ ἄνω. Ἀπορῶν δὲ τοῦ δεικνύντος δεῖται μόνον. Δεικτέον σὺν καὶ λυτέον βουλόμενον καὶ αὐτὸν τῆ φύσει καὶ πάλαι λαλόμενον. Τὰ μὲν δὴ μαθήματα δοτέον πρὸς συνθεσίμων κατανοήσεως καὶ πίστει ἁσωμάτου. Καὶ γὰρ βῆδιον (leg. βῆδαι) δέκεται, φιλομαθῆς ἄν, καὶ φύσει ἐνάρετον τὸ πρὸς τελείωσιν ἀρετῶν ἄκτεον. Καὶ μετὰ τὰ μαθήματα λόγου; διαλεκτικούς δοτέον, καὶ ὅλους διαλεκτικῶν

ποιητέων. De artium mathematicarum studiis, quæ in Academia viguerunt, tractavit Syrianus Comment. in Aristot. Met. lib. XII pag. 56 sqq. interp. lat. Venet. 1558. De mathematicæ autem principijs pauca e Speusippi libris excerpta reperiuntur apud Proclum Diadochum in prim. Euclid. element. lib. II, 8 p. 22 ed. Basil. 1533, pag. 45 interp. lat. Patav. 1560. Vid. fragm. 229. — (112) Plato Phædr. pag. 266 b. τούτων δὲ ἔγωγε αὐτό; τε ἔραστῆς, ὃ Φαίδρε, τῶν διαιρέσεων καὶ συναγωγῶν, ἔν' ὁλῆς τε ὃ λέγειν τε καὶ φρονεῖν κτλ. Id. Sophist. p. 253. D. τὸ κατὰ γένη διαιρεῖσθαι καὶ μῆτε ταῦτ' εἶδος ἕτερον ἡγήσασθαι, μῆτε ἕτερον ἐν ταῦτ' ὃν, μὴν οὐ τῆς διαλεκτικῆς φήσομεν ἐπιστήμης εἶναι; Dionysius Halicarnassensis Art. rhetor. XI, 7 Vol. V pag. 407 ed. Reisk. ἡ γὰρ τέχνη τῆς διαιρέσεως, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, διαιρέσεις καὶ συναγωγὰς, δεῖξαι τὰ εἶδη πόσα ἐστὶ καὶ πόσας ἔχει τομὰς, καὶ πάντα συναγαγεῖν εἰς ταῦτ'. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ διαιρέσεως τέχνη, ἐν πολλὰ, πολλὰ ἐν. Alexander Aphrodisiensis Poleg. in Aristot. top. pag. 3 [cf. Scholl. Arist. pag. 251 ed. Brandis.] τὴν μὲν πρόθεσιν τὴν κατὰ τὴν τοπικὴν πραγμασίαν, καὶ πρὸς πόσα τε καὶ τίνα χρήσιμὸς ἐστὶ τῷ φιλοσόφῳ ἢδε ἡ μέθοδος, καὶ τί τὸ τέλος αὐτῆς, αὐτὸς λέγει, τὸ μὲν ἀρχόμενος εὐθὺς τὸ δὲ ὀλίγον προσελθὼν, δι' ὧν γινώσκον ποιεῖται ὅτι καὶ τοῖς προηγουμένως φιλοσοφοῦσιν ἀξία σπουδῆς ἡ διαλεκτικὴ πρὸς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς συντελοῦσα, ὃ τέλος ἐστὶ τῆς φιλοσοφίας θεωρίας. Ἡμεῖς δὲ καλῶς ἔχει προειδέναι ὅτι τὸ τῆς διαλεκτικῆς ὄνομα οὐκ ἐπὶ ταῦτ' ὀνομαζόμενον πάντες οἱ φιλόσοφοι φέρουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Στοᾶς ὀρίζονται τὴν διαλεκτικὴν ἐπιστήμην τοῦ εὐ λέγειν ὀρίζονται, τὸ δὲ εὐ λέγειν ἐν τῷ ἀληθῆ καὶ προσήκοντα λέγειν εἶναι τιθέμενοι, τοῦτο δὲ ἴδιον ἡγουμένοι τοῦ φιλοσόφου κατὰ τῆς τελειωτέτης φιλοσοφίας φέρουσιν αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο μόνος ὁ φιλόσοφος κατ' αὐτοῦς διαλεκτικός. Πλάτων δὲ τὴν διαιρετικὴν μέθοδον ἐξυμνῶν καὶ θρυγῶν αὐτὴν φιλοσοφίας λέγων, ταύτης δὲ θέμενος ἔργον εἶναι τὸ δύνασθαι τὸ τε ἐν πολλὰ ποιεῖν καὶ τὰ πολλὰ εἰς ἐν συνάγειν, ὅπερ ἂν εἴη ἴσον τῷ τὰ γένη δύνασθαι διαιρεῖν εἰς εἶδη καὶ εἰς τὰ ὑπὸ ταῦτα καὶ πάλιν τὰ άτομα συντιθέναι τε καὶ εἰς ἐν γένος ἀνάγειν τε καὶ συγκεφαλαιοῦσθαι, τὴν αὐτὴν ταύτην καὶ διαλεκτικὴν καλεῖ. Io. Philoponus ad Aristot. Analyt. post II, 5 fol. 78. b. [in Scholl. Arist. pag. 243. a. ed. Brandis] οἱ περὶ Πλάτωνα ἐπιτερωτὸν διὰ τῆς διαιρετικῆς μεθόδου συλλογίζεσθαι καὶ ἀποδεικνύναι τὸδε ὀρισμὸν εἶναι τοῦδε, λέγοντες ὡς εἰ ὁ ὀρισμὸς ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν σύγκειται, ἐδείξαμεν διὰ τῆς διαιρετικῆς; καὶ τὸ ζῶον ὑπάρχειν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκάστην διαφορῶν, ἦσθαι τὸ πρὸν καὶ τὸ δέπου ὀρισμὸν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου. —

perspexerimus, rerum investigationem comparationemque certis definitionibus præferens (113). Etsi vero omnem divisionem ac definitionem refellere videbatur, tamen rerum multitudinem, ut digerendam esse ratus, ut similia similibus jungerentur, multo plura quam Plato vel scientiæ pervestigatione vel disserendi ratione comprehendit.

Quocirca quod præclare Cicero ait, omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habere quoddam commune vinculum et quasi cognitione quadam inter se contineri (114): id, si credimus Diodoro in Commentariis, primus perspexit Speusippus (115). Verum quemadmodum multa diligentius cognovit, de iisque subtilius scripsit, quam Plato: sic non pauca quæ ipse intacta dimisisset aliorum ingeniis expolienda et accuratiore consideratione perspicenda reliquit (116). De reliquo quum aliæ res sub sensu caderent, aliæ mente cernerentur, harum iudicem esse dixit Speusippus rationem scientiæ præditam, illarum vero observationem subtilem. Atque hanc observationem subtilem putavit esse participem veritatis rationi consentaneæ. Ut enim tibicinis aut psaltæ digiti artis factitandæ facultatem habent, non in ipsis quidem præcipue consummatam, sed exercitationibus rationi convenientibus perfectam: atque ut musici sensus facultatem habet percipiendi congruentis ac discrepantis concentus, non nativam quidem, sed rationi convenienter adeptam; ita etiam subtilis observatio secundum naturam ratione magnum rerum incorrupte iudicandarum usum consequitur (117). Sed haud scio an Speusippus multo plus sensibus quam magister tribuerit. In principiis rerum exponendis ab ideis Platoniceis discessit, initia simplicissima rerumque varietati accommodata commentus. Sumebat videlicet Speusippus cum Pythagoreis, decem esse rerum principia, qui-

bus opposita decem altera ex parte responderent, ita ut duplex inde principiorum ordo sive συστοιχία oriretur. Quod his verbis testatur Aristoteles *Metaph. I, 5* ἑταροὶ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας, πέρας καὶ ἀπειρον, περιττὸν καὶ ἄρτιον, ἕν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄρβρον καὶ θῆλυ, ἡρεμοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερόμηκες. Principia autem non, ut Plato, sola mente intelligi, sed sensibus percipi posse censuit. Quum ergo unum in bonorum numero reponat, placet ei bonum non esse rem solam per se, sed rerum multitudinem ejus unitate contineri. Quapropter Pythagoreorum dogma Speusippo probatum Platonis decreto antefert Aristoteles, quia omnia bona ad unum bonum, quod est in rebus humanis referebant, non ad unam illam boni speciem, quæ ab omni concrezione mortali segregata est (118).

Ad hæc Speusippus ait, voluptatem, etsi oppositam dolori, qui sit malum, ideo tamen non esse bonum; nam sicut voluptas et dolor opposita sint bono, ita et majus et minus opposita esse æquali: non tamen majus, oppositum minori quod sit inæquale, per se jam æquale fieri. Hanc solutionem Aristoteles non admittit, quia sequeretur, voluptatem esse malum, quum voluptas et dolor bono sint opposita. Huc accedit Gellii auctoritas, qui *Noct. Attic. IX, 5* ita scribit: « Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium foret. » Ubi apparet voluptatem hilarem animi corporisque affectionem appellari, contra dolorem utriusque cruciatum intelligi, quorum medium statuunt firmam corporis constitutionem, quam Galenus lib. I de morb. cogn. sanitatem definit (119).

(113) Vid. fragm. 204. 205. 206. — (114) Cicero pro Arch. post. cap. 1. — (115) Diogenes Laertius IV, 2 οὗτος πρῶτος, καθά φησι Διόδωρος ἐν ἀπομνημονευμάτων πρώτῳ, ἐν τοῖς μαθήμασιν ἰδίασατο τὸ κοινὸν καὶ συνεκίωσα καθόσον ἦν δυνατόν ἀλλήλοισ. At Cicero Platonem ipsum jam ita judicasse auctor est. Nam de orat III, 6 Est etiam, inquit, illa Platonis vera et tibi, Catule, certe non inaudita vox: omnem doctrinam harum ingeniarum, et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri; ubi enim perspecta vis est rationis ejus, qua causæ rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur. » Erunt fortasse qui huc trahant Platonis verba de Rep VII pag. 531. D. εἰκός γ', ἔρη. Οἶμαι δὲ γ', ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἡ τούτων πάντων ὧν διεληθθαμεν μέθοδος ἕαν μὲν ἐπὶ τὴν ἀλλήλων κοινωνίαν ἀφίκηται καὶ συζυγείαιαν, καὶ συλλογισθῆ

ταῦτα ἢ ἔστιν ἀλλήλοισ οικεία, φέροντι αὐτῶν εἰς ἃ βουλόμεθα τὴν πραγματείαν, καὶ οὐκ ἀνόητα πονεῖσθαι· εἰ δὲ μή, ἀνόητα. Sed planius atque apertius hoc dicitur in Epinomide, incerti scriptoris libro, pag. 992. A. δεσμός γὰρ πεσοκῶς πάντων τούτων εἰς ἀναφανήσεται διανοουμένοις. Id saltem apparet Speusippum et Xenocratem viam Platonis vestigiis tritam longius esse progressos. De Xenocrate vide Sextum Empiricum adv. Math. VII, 16. — (116) Proclus in Euclid. elem. lib III p. 50 ed. Bas. p. 102 int. lat. Vid. fragm. 230. — (117) Sextus Empiricus adv. Math. VII, 145-146 pag. 402 ed. Fabric. [pag. 228 ed. Bekker.] Vid. fragm. 203. —

(118) Aristoteles Ethic. Nicomach. I, 4 pag. 1096. B. ed. Bekker. Vid. fragm. 195. — (119) Aristot. Ethic. Nicomach. lib. VII cap. 14 p. 1153. B. ed. Bekker. Vid.

Cæteroqui Speusippus, Aristotele teste, plures naturas ab uno orsus constituit, et principia uniuscujusque naturæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animi; atque hoc quidem modo extendit naturas. Constat enim Platonem omnem rerum varietatem in tria genera digessisse, quorum unum ideas, aliud formas geometricas cum numeris, tertium res sensibus subjectas complectitur. Hæc ita suspicamur auxisse Speusippum, ut quæ eidem generi subesse voluerat Plato, velut formas geometricas cum numeris, ea non solum aliter divisa novis generibus illustraret et partibus distribueret, sed suum cuique generi etiam principium assignaret (120).

In definienda boni natura ad Pythagoricorum placitum regressus a Peripateticis dissentit Speusippus. Docuit Aristoteles deum æternum et optimum hujus universitatis esse principium. Quo posito reprehendit tum Pythagoricos tum Speusippum, quod bonitatem et pulchritudinem a principio rerum segregandam et ad earum finem transferendam esse existimarint. Nempe illi in fraudem inciderunt singularum rerum consideratione decepti, quarum initia ac semina manca quidem atque imperfecta sunt, sed repetenda tamen e causis antecedentibus iisque perfectis. Neque vero propterea Speusippi sententia aspernanda est (121). Idem deum mentem nec uni nec bono æqualem, sed propriæ naturæ esse voluit (122). Ad hoc deum vim appellat eamque animale, qua omnia regantur (123). Quid? quod animi naturam in forma rei quoquoersus per hanc universitatem intentæ et comitantis posuit (124). Animum de magistri sententia triplicem finxit, cujus principatum, id est rationem, in capite, tanquam in arce, posuit; et duas partes parere voluit, iram et cupiditatem: quas locis ita disclusit, ut iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locaret. Licet autem Plato animi partem ratione præditam solam immortalem esse duceret, reliquas duas morti addiceret: Speusippus tamen et Xenocrates totum animum corporis vincu-

lis exsolutum sempiternum (125) fore dixerunt.

Sequitur, ut de ingenii monumentis quibus Speusippus nomen suum posteris commendavit, breviter dicamus. Librorum ejus duplex genus notatur, dialogi et commentarii sive ὑπομνήματα (126). E dialogis nescio an celeberrimus fuerit is qui Ἀρίστιππος inscribatur. Commentariorum ejus ingens fuit varietas, quippe qui nunc Platonis nunc aliorum philosophorum (127) dogmata sive explicata (128) sive confutata (129), nunc philosophiæ formulam ab ipso Speusippo compositam continent. Est autem credibile dialogos a Speusippo eleganter ad Platonis normam scriptos rerum et verborum copia abundasse, at ὑπομνήματα fuisse opuscula nondum ad editionem exposita. Ejusdem generis esse liquet volumina, quæ Commentariorum ordines (τάξεις ὑπομνημάτων) et Commentariorum dialogi (ὑπομνηματικοὶ διάλογοι) inscribentur. Oportet enim intelligi dialogos ad commentariorum similitudinem accedentes, quibus scriptor extremam manum non imposuit (130). Scimus ὑπομνήματα vocari sæpenumero etiam accuratas et meditata commentationes, sed Speusippeos illos dialogos cum hypomnematum turba libros ex tempore et negligenter scriptos fuisse nobis persuasimus (131). Reliqua quæ ad celebrandas Platonis laudes pertinent scripta, περίδειπνον vel ἐγκώμιον, item epigramma et epistolas jam supra attigimus. Subjiciamus nunc Speusippeorum voluminum enumerationem e Diogenis Laertii lib. IV, 4-5 depromptam:

- (1) περὶ πλούτου, α'.
- (2) περὶ ἡδονῆς, α'.
- (3) περὶ δικαιοσύνης, α'.
- (4) περὶ φιλοσοφίας, α'.
- (5) περὶ φιλίας, α'.
- (6) περὶ θεῶν, α'.
- (7) φιλόσοφος, α'.
- (8) πρὸς Κέφαλον, α'.
- (9) Κέφαλος, α.
- (10) Κλεινόμαχος ἢ Λυσίας, α'.
- (11) Πολίτης, α'.
- (12) περὶ ψυχῆς, α'.

fragm. 196. — (120) Vid. fragm. 197. — (121) Aristoteles Metaph. XI, 7 pag. 1072. B. ed Bekker. Vid. fragm. 198. — (122) Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 2, 28 pag. 58 ed. Heeren. Vid. fragm. 200. — (123) Cicero de nat. deor. I, 13. — (124) Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 52 pag. 862 ed. Heeren. Vid. fragm. 201. — (125) Vide Olympiodori Commentarium ined. in Plat. Phædon. apud Victor. Cousin. in Journal des Savants 1835 pag. 145. — (126) Diogenes Laertius IV, 4 καταλόγους δὲ πλείους ὑπομνήματα καὶ διαλόγους, ἐν οἷς καὶ Ἀρίστιππον τὸν Κυρηναῖον. — (127) Talem numeramus

libellum περὶ Πυθαγορικῶν ἀριθμῶν in Theologumenis Arithmetica citatum. — (128) Schol. cod. Reg. 1853 ad Aristot. de celo I, 10 pag. 489. a. ed. Brandis. ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Σπεύσιππος ἐπιχειροῦντες βοηθῆσαι τῷ Πλάτωνι ἔλεγον ὅτι οὐ γενητὸν τὸν κόσμον ὁ Πλάτων ἔδοξαζεν, ἀλλὰ ἀγένητον, χάριν δὲ διδασκαλίας καὶ τοῦ γνωρίσαι καὶ παραστήσαι αὐτὸ ἀκριβέστερον ἔλεγε τοῦτον γενητὸν. — (129) Huc referimus librorum indices πρὸς Κέφαλον, πρὸς Γρόλλον, πρὸς τὸν Ἀμάρτυρον. — (130) Cf. Wytttenbach. epist. ad Heusidium in Opusc. vol. II pag. 22 seq. —

(131) Vide Stephani Thesaur. s. v. ὑπόμνημα.

13. πρὸς Γρύλλον, α'.
 (14) Ἀρίστιππος, α'.
 (16) Τεχνῶν ἑλεγχος, α'.
 (16) Ὑπομνηματικοὶ διάλογοι.
 (17) Τεχνικόν, α'.
 (18) Διάλογοι τῶν περὶ τὴν πραγματείαν ὁμοίων,
 α', β', γ', δ', ε', ς', ζ', η', θ', ι'.

Amplissimum opus e decem libris compositum atque omnis generis similitudines complexum, cujus memoriam crebro usurpat Athenæus. Vid. fragm. 209-210. 211 et quæ sequuntur usque ad 225. Adde Suidam voc. πηλίον ubi restituendum est ἐν τῷ β' pro ιβ'. Conf. Photii lexicon pag. 316. ed. Hermann.

(19) Διαίρεσεις καὶ πρὸς τὰ ὅμοια ὑποθέσεις.

(20) περὶ γυνῶν καὶ εἰδῶν παραδειγμάτων. De generibus et formis exemplorum. Huc spectat locus apud Simplicium in Aristotelis Categorias fol. 2. cf. Scholl. Arist. pag. 41 ed. Brandis. Vid. fragm. 208.

(21) πρὸς τὸν Ἀμάρτυρον.

Confer quæ dixi de Antisthenis disputatione περὶ τὸν Ἰσοκράτους Ἀμάρτυρον in Philos. Græc. Vol. II pag. 270. Videtur enim eandem Isocratis orationem quæ Antistheni displicuit, Speusippus quoque composito libello exagitasse.

(22) Πλάτωνος ἐγκώμιον.

(23) Ἐπιστολαὶ πρὸς Δίωνα, Διονύσιον, Φίλιππον.

(24) Περὶ νομοθεσίας.

(26) Μαθηματικός.

(28) Μανδρόβουλος.

Cf. Lucian. merced. cod. 21. Alciph. 1, 9. Zenob. 3, 82.

At codex Laurentianus LXIX præbet Ἀνδρόβουλος. Cf. Herodot. VII, 141. Res incerta est.

(27) Λυσίας.

(28) Ὅροι.

Definitiones, quæ ætatem tulerunt, in decem Platonis codicibus leguntur. Eorum unus Vindobonensis 32 titulum addit Ὅροι Σπευσίππου τοῦ Πλάτωνος recentiore manu scriptum, qui in reliquis membranis desideratur. Non audiendus est Ammonius in voce παιδεύσεις Platoni libellum hunc tribuens. Verba ejus sunt : παιδεύσεις καὶ παιδεία διαφέρει, ὥς φησι Πλάτων ἐν ἑροις. Παιδεία

μὲν γὰρ ἐστὶ δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς, παιδεύσεις δὲ παιδείας καὶ ἀρετῆς παραδόσεις, καὶ ἐκ παιδὸς ἀρετῆ ἐπ' ἀρετὴν ὀδηγοῦσα. Nam etsi hæ definitiones e Platonis dialogis collectæ sunt, tamen Speusippus potius quam ipse Plato eas collegisse putari debet. Itaque sub Speusippi nomine jam pridem latine a se versas edidit Marsilius Ficinus. Vide Fabricii Bibl. Græc. Vol. III pag. 109 sq. et 187 ed. Harl.

(29) Τάξεις ὑπομνημάτων.

Omisit Diogenes Laertius libros πρὸς Κλεοφῶντα memoratos a Clemente Alexandrino Strom. lib. II pag. 367. a. ed. Sylburg. (132). Possis etiam Speusippi scriptis adjicere commentarium περὶ φιλοσόφων, cujus meminit Laertius lib. IX, 23 (133), nisi forte existimandum est, illud opus non fuisse diversum ab eo cui περὶ φιλοσοφίας titulus erat. Multa scripsisse Speusippum indicat etiam versuum numerus, e quibus ejus volumina constabant. Fuerunt igitur quadragies ter mille ducenti septuaginta quinque (134). Cæterum quæ horum librorum fragmenta ad nostram memoriam manserunt, omnia infra proponam.

Quamdiu per valetudinem licuit, videtur Speusippus scholæ Platonice præfuisse; sed postquam morbo articulari afflictus est, collegam atque adeo successorem circumspexit. Itaque Xenocratem peregrinantem per litteras adiit, eumque etiam atque etiam rogavit, ut academice regendæ provinciam deposituro sibi succederet (135). Successit Xenocrates Speusippo Lysimachide apud Athenienses prætore secundo Olympiadis 110 anno vel ante Chr. 339. Hæc animum inclinant, ut Speusippum etiam post illud tempus in vita mansisse credam, quando eum interdum plostello vectum Academiam visisse proditum est. Ibi accidisse ajunt, ut quum Diogeni Cynico aliquando obviam factus hominem inurbanum salvere jussisset, Cynicus ipsum ludibrio haberet. Respondit enim : *at tu ne salve, qui talem vitam degere sustineas*, hortatusque est, ut mortem ipse sibi conscisceret. Tum ille : *Non cruribus*, inquit, *vivimus, sed mente*. (136) Nihilominus postremo philosophum senio

(132) Vid. fragm. 193. — (133) Diogenes Laertius lib. IX, 23 ὥς φησι Σπεύσιππος ἐν τῷ περὶ φιλοσόφων. — (134) Diogenes Laertius lib. IV, 5 στίχοι μ, γ, σ, ο, ε'. Ita enim emendo vulgatam scripturam μ, γ, δ, ο, ε'. Patet autem codicis Laurentiani monstra στίχοι μ, γ, β, δ, ο, ε' ferri nullo modo posse. —

(135) Diogenes Laertius lib. IV, 3 ἦδη δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν καὶ τὴν σχολὴν διαδέξασθαι. Themist. orat. XXI pag. 255 ed. Pelav. διὰ τοῦτο Σπεύ-

σιππος ἐκ Χαλκηδόνος μετεπέμπετο Ξενοκράτην. Galenus de histor. phil. cap. 2 (tom. XIX pag. 226 ed. Kuhn) Σπεύσιππος μὲν οὖν χρόνον τινὰ βραχὺν ἐπὶ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως διαμεμενηκώς, ἀρθριτικοῖς δὲ νοσήμασι περιπεσὼν Ξενοκράτην ἀντ' αὐτοῦ κατέστησε, τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων ἐξηγητήν. Adde fragm. 189. 190. — (136) Diogenes Laertius lib. IV. 3 Φασὶ δὲ ἐφ' ἀμαξίου αὐτὸν φερόμενον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν συναντήσασαι Διογένην καὶ Χαῖρε εἰπεῖν, τὸν δὲ φάναι, Ἄλλὰ μὴ σύ γε, ὅστις ὑπομένεις τὴν τοιοῦτος ὄν. Stobæus Floril. CXIX, 17 Σπεύσιππῳ παραλυθέντι τὰ

confectum et mœrore afflictum voluntaria morte obiisse narrat (137). Hanc narrationem verisimilem esse, nemo non videt. Quare Scaligero probatur ad Euseb. Chron. pag. 225 (138) et ab ipso Laertio carmine celebrata est, quod e Jacobsii emendatione (139) sic scribitur :

Ἄλλ' εἰ μὴ Σπεύσιππον ἐμάνθανον ὧδε θανεῖσθαι,
οὐκ ἂν ἔπεισέ μὲ τις τόδε λέξαι,
ὡς ἦν οὐχὶ Πλάτωνι πρὸς αἵματος· οὐ γὰρ ἄθυμῶν
κάτθανεν ἂν διὰ τι σφόδρα μικρὸν.

Memoria lapsus est Diogenes, qui famam etiam fuisse ait, Speusippum morbo pediculari consumtum esse atque ejus rei auctorem Plutarchum laudat. Nam tale quid apud Plutarchum neque in Lysandri neque in Sullæ vita, ut Diogenes vult, relatum legitur (140). Ut autem rebus commenticiis fidem adjungere non debemus : ita non audiendus est Tertullianus qui Apolog. cap. 46 : *audio*, inquit, *et quendam Speusippum de Platonis schola in adulterio periisse*. Tempus denique, quo ex hominum vita demigravit Speusippus, sine dubio ante tertium Olympiadis 111 annum vel ante Chr. 334 poni oportet, quo anno Aristoteles rursus Athenas habitatum concessit, et quum Xenocrates academiam regeret, in lyceo scholis apertis alter quasi Platonis successor nominari cœpit (141). Jam, ut pauca superioribus adjungamus, natura Speusippo corpus molle et fluidum (142) attribuit. Porro minus bene moratus fuit. Nam et iracundum et voluptarium fuisse hominem veteres testantur. Quo in genere Diogenes narrat, eum aliquando ira inflammatum caniculam suam in puteum abjecisse (143). Ipse quidem apud Clementem docet (144), si quis beatus esse velit, eum naturæ congruenter vivere debere

ac si ad talem vitam simul virtutes adjecerit, beatum fore. Sed mihi mores philosophi nostri cum præceptis ejus contententi vere videtur Corn. Nepos apud Lactantium divin. instit. lib. III cap. 15 de philosophorum vulgo judicasse. « Tantum abest, inquit, ut ego magistram esse putem vitæ philosophiam beatæque vitæ perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistros vivendi, quam plerisque qui in ea disputanda versantur. Video enim magnam partem eorum qui in schola de pudore et continentia præcipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. » Neque tamen diffitendum est, Platonis disciplinam ad emendandos Speusippi mores multum valuisse, adeo ut omnibus artibus politus et facetus existimaretur. Citetur testis Dion qui Athenis Speusippi amicitia usus est discedensque ex illa urbe agrum antea emptum ei donavit (145).

Ad hæc quæ apud Hesychium exstant verba : *Συβώτας· Σπεύσιππος ὁ φιλόσοφος· ζῆδόν τι*, a nemine probabiliter exposita, mutanda putamus in τροφίας· Σπεύσιππος ὁ φιλόσοφος· ζῆδόν τι. Facile videlicet ΤΡΟΦΙΑΣ in ΣΥΒΩΤΑΣ abire poterat. Errorem autem non librariorum, sed ipsius Hesychii coarguimus, qui vocem mendose scriptam nec satis intellectam lexico suo inseruit. Quod superest, nemo Speusippum illud vocabulum usurpasse mirabitur qui Aristotelem etiam libro octavo historiæ animalium eo usum esse meminerit.

Frigidum nobis et jejenum videtur, quod Platonicus philosophus homini opulento qui deformem mulierem amaret, dixisse traditur : *Quid ista tibi opus est? ego tibi decem talentis formosiorē inveniam* (146).

σκέλη Διογένης ἐξαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ βίου παρήγει, ὁ δὲ, οὐ τοῖς σκέλεσιν, ἔφη, ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ νῷ. — (137) Diogenes Laertius IV, 3 καὶ τέλος ὑπὸ ἀθυμίας ἐκὼν τὸν βίον μετήλλαξε γρηραῖος ἄν. — (138) Cf. Petav. rat. tempor. lib. III, 13 pag. 162. — (139) Anthol. græc. VII, 101 pag. 293 ed. Dubner. — (140) Diogenes Laertius IV, 4 Πλούταρχος δὲ φησὶν ἐν τῷ Λυσάνδρου βίῳ καὶ Σύλλα φθεῖρσιν ἐκζεῖσαι αὐτόν. — (141) David. Prolegg. in Aristot. Categ. pag. 24 ed. Brandis. ἐμαίθεν δὲ ὑποστρέψας ὁ Ἀριστοτέλης διαδέχεται τὴν σχολὴν τοῦ Σπεύσιππου σὺν Ξενοκράτῃ, καὶ ἀμφοτέροι ἐλέγοντο Περιπατητικοὶ τοῖς τόποις διαφέροντες· οἱ μὲν γὰρ ἐκαλοῦντο Λύκειοι Περιπατητικοὶ ὡς οἱ Ἀριστοτελικοὶ, οἱ δὲ Ἀκαδημαῖοι Περιπατητικοὶ οἱ τοῦ Ξενοκράτους. Τῷ χρόνῳ δὲ, ὅσα συμβαίνει, ἐξέλιπε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου καὶ ἐκαλοῦντο Περιπατητικοὶ χωρὶς τοῦ Λύκειοι οἱ Ἀριστοτελικοὶ, τῶν δὲ Ξενοκρατείων ἐξέλιπε τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο Ἀκαδημαῖοι. — (142) Diogenes Laertius IV, 4 ἦν δὲ καὶ τὸ σῶμα διακεχυμένον, ὡς φησὶ Τιμόθεος ἐν τῷ περὶ βίων. —

(143) Diogenes Laertius lib. IV, 1 οὐ μὴν τὸ γε ἦθος διεμίμνε τοιοῦτος (ὁὗτος ὁ Πλάτων)· καὶ γὰρ ὄργιλος καὶ ἠδωνῶν κρείττων ἦν. Φασὶ γοῦν αὐτὸν ὑπὸ θυμοῦ τὸ κυνίδιον

εἰς τὸ φρέαρ ρίπει. Suidas v. Σπεύσιππος· αὐστηρὸς τὴν γνώμην, εἰς ἄκρον ὀξύθυμος. —

(144) Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 418. d. ed. Sylburg. Σπεύσιππος τε, ὁ Πλάτωνος ἀδελφεοῦς, τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν ἔξιν εἶναι τελείαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἢ ἔξιν ἀγαθῶν· ἢς δὴ καταστάσεως ἀπαντας μὲν ἀνθρώπους ὁρεῖν ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀοχλησίας. Εἰεν δ' ἂν αἱ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικά. Vid. fragm. 194. —

(145) Plutarchus Dion. cap. 17 Vol. VI p. 182 ed. Hulten. ταῦτ' ἐπεφάτο ποιεῖν Πλάτων, καὶ Δίωνα τρέφας ἐπὶ φιλοσοφίαν, ἐν Ἀκαδημίᾳ συνείχεν· φησὶ μὲν οὖν ἐν ἄσται παρὰ Καλλίππῳ τινὶ τῶν γνωρίμων· ἀγρὸν δὲ διαγωγῆς χάριν ἐκτήσατο, καὶ τοῦτον ὕστερον εἰς Σικελίαν πλέων Σπεύσιππῳ δωρεάν ἔδωκεν. Ὡς μάλιστα τῶν Ἀθήνησι φίλων ἐχρήτο, καὶ συνιδεγῆτο, βουλομένου τοῦ Πλάτωνος ὀμιλίᾳ χάριν ἐχοῦσθαι, καὶ παιδιᾶς ἐμμελοῦς κατὰ καιρὸν ἐπιτομένην κεραννύμενον ἀφηδύνεσθαι τοῦ Δίωνος τὸ ἦθος. Τοιοῦτος δὲ τις ὁ Σπεύσιππος ἦν· ἢ καὶ σιχαίᾳ ἀγαθῶν αὐτὸν ἐν τοῖς Ἑλλοῖς ὁ Τίμων προσηγόρευεν.

(146) Diogenes Laertius lib. IV, 4 οὗτος, φησὶ (Τιμό-

Præter hunc alter quoque Speusippus ingenuis artibus inclaruit. Fuit enim ejusdem nominis medicus, Herophili sectator, Alexandrinus (147).

Sed hæc hactenus; jam ad ipsa Speusippi fragmenta accedamus, quæ primus collegi, recensui, verti et explicui.

θεος) πρὸς τὸν ἐρῶντα πλούσιον ἀμόρφου, ἔφη, Τί δέ σοι δεῖ
τούτου· ἐγὼ γὰρ σοι δέκα ταλάντων εὐμορφότεραν εὐρήσω.

(147) Diogenes Laertius lib. IV, 5 γέγονε Σπεύσιππος
καὶ ἕτερος, ἰατρός Ἡροφίλειος Ἀλεξανδρεὺς. —

ΣΠΕΥΣΙΠΠΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

ΟΡΟΙ.

1. Ἄϊδιον τὸ κατὰ πάντα χρόνον καὶ πρότερον ὄν καὶ νῦν μὴ ἐφθαρμένον.
2. Θεὸς ζῶν ἀθάνατον, αὐταρκὴς πρὸς εὐδαιμονίαν· οὐσία αἰδίου, τῆς τάγαθου φύσεως αἰτία.
3. Γένεσις κίνησις εἰς οὐσίαν· μετάληψις οὐσίας· πόρευσις εἰς τὸ εἶναι.
4. Ἥλιος πῦρ οὐράνιον, ὃ μόνον ἀπ' ἡοῦς μέχρι δεῦλης τοῖς αὐτοῖς ἔστιν ὁραθῆναι· ἄστρον ἡμεροφανές· ζῶν αἰδίου, ἐμψυχον, τὸ μέγιστον.
5. Χρόνος ἡλίου κίνησις, μέτρον φορέας.
6. Ἡμέρα ἡλίου πορεία ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμάς· φῶς τοῦναντίον νυκτί.
7. Ἔως ἡμέρας ἀρχή· τὸ πρῶτον φῶς ἀπὸ τοῦ ἡλίου.
8. Μισσημέρῳ χρόνος ἐν ᾧ τῶν σωμάτων αἰ σκιαὶ ἐλαχίστου μήκους κοινωνοῦσιν.
9. Δεῖλη ἡμέρας τελευτή.
10. Νύξ σκότος, τοῦναντίον ἡμέρας· ἡλίου στέρησις.

SPEUSIPPI

FRAGMENTA.

DEFINITIONES.

11. Τύχη φορὰ ἐξ ἀδῆλου εἰς ἀδῆλον, καὶ ἢ ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἢ αἰτία δαιμονίας πράξεως.
12. Γῆρας φθίσις ἐμφύγου ὑπὸ χρόνου γιγνομένη.
13. Πνεῦμα κίνησις ἀέρος περὶ τὴν γῆν.
14. Ἄῤῥ στοιχεῖον ὃ πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον κινήσεις κατὰ φύσιν εἰσὶν.
15. Οὐρανὸς σῶμα περιέχον πάντα τὰ αἰσθητὰ πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου ἀέρος.
16. Ψυχὴ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν· αἰτία κινήσεως ζωτικῆς ζῶων.
17. Δύναμις τὸ καθ' αὐτὸ ποιητικόν.
18. Ὀψις ἕξις διακριτικὴ σωμάτων.
19. Ὅστοῦν μυελὸς ὑπὸ θερμοῦ παγεῖς.
20. Στοιχεῖον τὸ συνάγον καὶ διαλύον τὰ σύνθετα.
21. Ἄρετὴ διάθεσις ἢ βελτίστη· ἕξις θνητοῦ ζώου καθ' αὐτὴν ἐπαινετή· ἕξις καθ' ἣν τὸ ἔχον ἀγαθὸν λέγεται· κοινωνία νόμων δικαία· διάθεσις, καθ' ἣν τὸ διακαίμενον τελείως σπουδαῖον λέγεται· ἕξις ποιητικὴ εὐνομίας.

1. Sempiternum est, quod quum omni tempore et prius fuerit, etiam nunc non est corruptum.
2. Deus est animal immortale, se ipso contentum ad beatitudinem : natura æterna, boni generati causa.
3. Generatio est motus in essentiam, acceptio essentia, in hanc vitam profectio.
4. Sol est ignis cælestis, qui solus ab aurora ad vesperam usque ab iisdem videri potest : astrum interdiu conspicuum, animal sempiternum, vivum, maximum.
5. Tempus est motus solis, mensura motionis.
6. Dies est solis cursus ab ortu ad occasum : lux est quod contrarium est nocti.
7. Aurora est diei initium, prima lux a sole.
8. Meridies est tempus quo corporum umbræ minimæ longitudinis participes sunt.
9. Vespera est diei finis.
10. Nox caligo est, contrarium diei ; privatio solis.
11. Fortuna est cursus ab incerto ad incertum, et fortuita felicitis sortis causa.

12. Senium est consumptio animantis procedente tempore contingens.
13. Ventus est motus aeris circum terram.
14. Aer est elementum cuius omnes in spatio motus secundum naturam sunt.
15. Cælum est corpus complectens omnia quæ sensibus percipiuntur, præter ipsum supremum aerem.
16. Anima est quod ipsum se ipsum movet : causa motus vitalis animalium.
17. Facultas est quod per se ipsum efficiendi vim habet.
18. Visus est habitus ad corpora discernenda accommodatus.
19. Os est medulla calore concreta.
20. Elementum est quod conglutinat et dissolvit composita.
21. Virtus est affectio optima : habitus mortalis animalis per se ipse laudabilis : habitus propter quem id quod eum gerit, bonum dicitur : iusta legum communio : af-

22. Φρόνησις δύναμις ποιητική καθ' αὐτὴν τῆς ἀνθρώπου εὐδαιμονίας ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν· διάθεσις καθ' ἣν κρίνομεν τί πρακτέον καὶ τί οὐ πρακτέον.

23. Δικαιοσύνη ὁμόνοια τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν, καὶ εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἀλλήλα τε καὶ περὶ ἀλλήλα· ἕξις διανεμητική τοῦ καθ' ἀξίαν ἐκάστῳ· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων προαιρετικός ἐστι τῶν φαινομένων αὐτῷ δικαίων· ἕξις ἐν βίῳ νόμου ὑπήκοος· ἰσότης κοινωνική· ἕξις ὑπηρετική ὁρθῶν νόμων.

24. Σωφροσύνη μετριότης τῆς ψυχῆς περὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατὰ φύσιν γιγνομένας ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονάς· εὐαρμοστία καὶ εὐταξία ψυχῆς πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἡδονάς καὶ λύπας· συμφωνία ψυχῆς πρὸς τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχισθαι· αὐτοπραγία κατὰ φύσιν· εὐταξία ψυχῆς· λογιστική ὁμιλία ψυχῆς περὶ καλῶν καὶ αἰσχυρῶν· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων αἰρετικός ἐστι καὶ εὐλαθητικός ὄν χρη·

25. Ἄνδρεια ἕξις ψυχῆς ἀκίνητος ὑπὸ φόβου· θάρσος πολεμικόν· ἐπιστήμη τῶν κατὰ πόλεμον πραγμάτων· ἐγκράτεια ψυχῆς πρὸς τὰ φοβερά καὶ δεινά· τόλμα ὑπηρετική φρονήσεως· εὐθαρσία ἐπὶ θανάτου προσδοκία· ἕξις διαφυλακτική λογισμῶν ὁρθῶν ἐν κινδύνοις· ῥώμη πρὸς κίνδυνον ἀντίβροπος· ῥώμη καρτερική πρὸς ἀρετὴν· ἡρεμία ψυχῆς περὶ τὰ δεινά καὶ

θαρσαλέα κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον φαινόμενα· σωτηρία δογμάτων ἀδῆλων περὶ τὰ δεινά· ἐμπειρία πολέμου· ἕξις ἐμμενητική νόμου.

26. Ἐγκράτεια δύναμις ὑπομενητική λύπης· ἀκολούθησις τῷ ὁρθῷ λογισμῷ· δύναμις ἀνυπέδρητος τοῦ ὑποληφθέντος τῷ ὁρθῷ λογισμῷ.

27. Ἀυτάρκεια τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν· ἕξις καθ' ἣν οἱ ἔχοντες αὐτοὶ αὐτῶν ἀρχουσιν.

28. Ἐπιείκεια δικαίων καὶ συμπερόντων ἐλάττωσις μετριότης ἐν συμβολαίοις· εὐταξία ψυχῆς ὁ λογιστικῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ αἰσχυρά.

29. Καρτερία ὑπομονὴ λύπης ἕνεκα τοῦ καλοῦ· ὑπομονὴ πόνων ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

30. Θάρσος ἀπροσδοκία κακοῦ· ἀνεκπληξία διὰ κακοῦ παρουσίαν.

31. Ἄλυπια ἕξις καθ' ἣν ἀνέμπτωτοί ἐσμεν εἰς λύπας.

32. Φιλοπονία ἕξις ἀποτελεστική οὐδ' ἂν προέλθῃται· καρτερία ἐκούσιος· ἕξις ἀδιάβλητος πρὸς πόνον.

33. Αἰδώς τολμησεως ὑποχώρησις ἐκούσια δικαίως καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον φανέν· καταλαβὴ ἐκούσια τοῦ βελτίστου· εὐλάβεια ὁρθοῦ ψόγου.

34. Ἐλευθερία ἡγεμονία βίου· αὐτοκράτεια ἐπὶ παντί· ἐξουσία τοῦ καθ' ἑαυτὸν ἐν βίῳ· ἀπειδία ἐν χρήσει καὶ ἐν κτήσει οὐσίας.

fectio propter quam id quod ita affectum est, omnino honestum dicitur : habitus ad rempublicam bonis legibus temperandam accommodatus.

22. Prudentia per se ipsa est facultas humanæ felicitatis procreandæ : scientia bonorum et malorum : affectio ex qua judicamus, quid faciendum sit et quid non faciendum.

23. Justitia est animæ cum se ipsa concordia et animæ partium inter se ac circa se bona compositio : habitus suum cuique pro dignitate tribuens : habitus, quo qui eum gerit amplectitur atque eligit ea quæ ipsi iusta videntur : habitus in vita legi obtemperans : socialis æqualitas : habitus rectis legibus parens.

24. Temperantia est moderatio animi circa cupiditates et voluptates quæ in ipso secundum naturam insident : convenientia ac bona animi compositio ad naturales voluptates et dolores : conspiratio animi ad imperandum et parendum : spontanea secundum naturam actio : contentio animi : sermo animi de honestis ac turpibus judicantis : habitus, quo qui eum gerit eligit et vitat ea quæ oportet.

25. Fortitudo est animi habitus qui metu non afficitur : confidentia militaris : rei bellicæ scientia : animi contentio in rebus horrendis et formidolosis : audacia serviens prudentiæ : fiducia in mortis expectatione : habitus rectorum consiliorum in periculis tenax : robur periculo par : robur virtutis capax et patiens : animi tranquillitas

circa ea quæ formidolosa et audenda secundum rectam rationem videntur : dubiarum de rebus formidolosis sententiarum conservatio : belli peritia : habitus legem servans.

26. Continentia est sustinendi doloris facultas : recti consilii comes : facultas inexsuperabilis ejus quod recta ratione continetur.

27. Animus sua sorte contentus perfectio est possessionis bonorum : habitus, quo qui eum gerunt ipsi sibi met ipsis imperant.

28. Æquitas est juris et commodorum imminutio : moderatio in negotiorum contractibus : bona compositio animi ratione præditi ad honesta et turpia.

29. Tolerantia est doloris ob honestum perpassio : laborum propter honestatem patientia.

30. Confidentia est malum non exspectantis : animus præsentī malo non perturbatus.

31. Indolentia est habitus, propter quem molestiis non implicamur.

32. Industria est habitus ejus qui propositum peragit : tolerantia voluntaria : inculcata laborum suscipiendorum facilitas.

33. Pudor audaciæ recessus voluntarius juste et ad id quod optimum visum est : deprehensio optimi voluntaria : cauta justæ vituperationis vitatio.

34. Libertas est caput vitæ : summa omnium rerum potestas : licentia per se faciendi quod quis velit in vita : sublata parsimonia in usu et possessione bonorum.

35. Ἐλευθερίτης ἔξις πρὸς τὸ χρηματίζεσθαι ὡς δαί· πρόσθεσις καὶ κτήσις οὐσίας ὡς χρή.

36. Πραότης κατὰστασις κινήσεως τῆς ἐπ' ὀργῆς· κρᾶσις ψυχῆς σύμμετρος.

37. Κοσμιότης ὑπείξις ἐκουσία πρὸς τὸ φανέν βέλτιστον· εὐταξία περὶ κίνησιν σώματος.

38. Εὐδαιμονία ἀγαθὸν ἐκ πάντων ἀγαθῶν συγκαίμενον· δύναμις αὐτάρκης πρὸς τὸ εὖ ζῆν· τελειότης κατ' ἀρετὴν· ὠφέλεια αὐτάρκης ζωῆς °.

39. Μεγαλοπρέπεια ἀξίωσις κατὰ λογισμὸν ὀρθὸν καὶ τὸ σεμνότατον °.

40. Ἀγγίνοια εὐφυΐα ψυχῆς, καθ' ἣν ὁ ἔχων στοχαστικός ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ ° τοῦ δέοντος· δξύτης νοῦ.

41. Χρηστότης ἤθους ἀπλαστία μετ' εὐλογιστίας· ἤθους σπουδαιότης.

42. Καλοκαγαθία ἔξις προαιρετικῆ τῶν βελτίστων.

43. Μεγαλοψυχία χρήσις τοῖς ξυμβαίνουσιν ἀστέια· μεγαλοπρέπεια ψυχῆς μετὰ λόγου.

44. Φιλανθρωπία ἔξις εὐάγωγος ἤθους πρὸς ἀνθρώπου φιλίαν· ἔξις εὐεργετικῆ ἀνθρώπων· χάριτος σχέσις· μνήμη μετ' εὐεργασίας.

45. Εὐσέβεια δικαιοσύνη περὶ θεοῦ· δύναμις θεραπευτικῆ θεῶν ἐκούσιος· περὶ θεῶν τιμῆς ὑπόληψις ὀρθή· ἐπιστήμη τῆς περὶ θεῶν τιμῆς.

46. Ἀγαθὸν τὸ αὐτοῦ ἔνεκεν.

47. Ἀφοβία ἔξις καθ' ἣν ἀνέμπυτοι ἐσμεν εἰς φόβους.

48. Ἀπάθεια ἔξις καθ' ἣν ἀνέμπυτοι ἐσμεν εἰς πάθη.

49. Εἰρήνη ἡσυχία ἐπ' ἐχθρας πολεμικάς.

50. Ῥαθυμία ῤαθυμία ψυχῆς· ἀπάθεια τοῦ θυμοειδοῦς.

51. Δεινότης διάθεσις καθ' ἣν ὁ ἔχων στοχαστικός ἐστὶ τοῦ ἰδίου τέλους.

52. Φιλία ἁμόνοια ὑπὲρ καλῶν καὶ δικαίων· προαίρεσις βίου τοῦ αὐτοῦ· ὁμοδοξία περὶ προαιρέσεως καὶ πράξεως· ἁμόνοια περὶ βίου κοινωνίαν μετ' εὐνοίας· κοινωνία τοῦ εὖ ποιῆσαι καὶ παθεῖν.

53. Εὐγένεια ἀρετὴ εὐγενοῦς ἤθους· εὐαγωγή ψυχῆς πρὸς λόγους καὶ πράξεις.

54. Αἴρεσις δοκιμασία ὀρθή.

55. Εὐνοια αἴρεσις ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπου ἀσπασμός.

56. Οἰκειότης ταῦτοῦ γένους κοινωνία.

57. Ὁμόνοια κοινωνία τῶν ὄντων ἀπάντων· συμφωνία νοημάτων καὶ ὑπόλημμάτων.

58. Ἀγάπησις ἀπόδειξις παντελής.

59. Πολιτικὴ ἐπιστήμη καλῶν καὶ συμφερόντων· ἐπιστήμη ποιητικῆ δικαιοσύνης ἐν πόλει.

35. Liberalitas est lucrandi facilitas, ut decet : adjectio vel adeptio honorum, ut decet.

36. Lenitas est sedatio motus ira concitati : apta animi temperatura

37. Modestia est obsequium voluntarium in re, quæ optima visa est : decorum in corporis motu.

38. Felicitas est bonum ex omnibus bonis compositum : facultas per se sufficiens ad bene vivendum : perfectio virtutibus ornata : vitæ commoditas per se sufficiens.

39. Magnificentia est dignitas secundum rectam rationem et res una omnium gravissima.

40. Sagacitas est bona animi indoles, qua qui excellit conjectura consequitur, quid in quaque re fieri oporteat : acumen ingenii.

41. Probitas est incorrupta morum proprietas cum bono consilio : morum bonitas.

42. Honestas est habitus qui optima eligit et amplectitur.

43. Magnanimitas est usus honestus eorum quæ contingunt : altitudo animi cum ratione.

44. Humanitas est habitus morum docilis ad amicitiam cum homine contrahendam : habitus bene faciens hominibus : constans animi benevoli affectio : grata beneficiorum memoria cum bene faciendi studio conjuncta.

45. Pietas est justitia in deos : deorum colendorum

facultas sponte exercita : de deorum cultu recta existimatio : deorum venerandorum scientia.

46. Bonum est quod propter se ipsum est.

47. Securitas est habitus, propter quem in timorem non conjicimur.

48. Affectuum vacuitas habitus est, propter quem in affectus non inducimur.

49. Pax est otium ad inimicitias hostili animo suscipiendas.

50. Socordia est relaxatio animi : crucis et præservidæ iræ vacuitas.

51. Ingenii sollertia est affectio, qua qui præstat, proprium finem bona conjectura informare potest.

52. Amicitia est consensio in rebus honestis et justis : idem vitæ institutum : idem de consilio et actione judicium : consensio de vitæ societate cum benevolentia : mutuorum beneficiorum societas.

53. Nobilitas est virtus morum ingenuorum : animi ad dicta et facta docilitas.

54. Electio est justa probatio.

55. Benevolentia est electio : hominis erga hominem amor.

56. Agnatio communis ejusdem gentis societas est.

57. Concordia est rerum omnium communio : consensio sententiarum et opinionum.

58. Caritas argumentatio perfecta est.

59. Ratio civilis est scientia honestorum-et utilium : scientia effectrix justitiæ in civitate.

60. Ἐταιρεία φίλα κατὰ συνήθειαν ἐν τοῖς καθ' ἡλικίαν γεγεννημένοις.
61. Εὐβουλία ἀρετὴ λογισμοῦ σύμφυτος.
62. Πίστις ὑποληψίς ὀρθὴ τοῦ ὁπτως ἔχειν ὡς αὐτῷ φαίνεται· βεβαιότης ἤθους.
63. Ἀλήθεια ἕξις ἐν καταφάσει καὶ ἀποφάσει· ἐπιστήμη ἀληθῶν.
64. Βούλησις ἐφείσις μετὰ λόγου ὀρθοῦ· ὄρεξις εὐ-λογος· ὄρεξις μετὰ λόγου κατὰ φύσιν.
65. Συμβούλευσις παραίνεσις ἐτέρῳ πρὸ πράξεως, τίνα δεῖ τρόπον πράττειν.
66. Εὐκαιρία χρόνου ἐπίτευξις, ἐν ᾧ χρὴ παθεῖν τι ἢ ποιῆσαι.
67. Εὐλάβεια φυλακὴ κακοῦ· ἐπιμέλεια φυλακῆς.
68. Τάξις ἐργασίας ὁμοιότης τῶν πρὸς ἄλληλα πάντων ὄντων· συμμετρία κοινωνίας· αἰτία τῶν πρὸς ἄλληλα πάντων ὄντων· συμμετρία πρὸς τὸ μαθεῖν.
69. Πρόσεξις συντονία ψυχῆς πρὸς τὸ καταμαθεῖν.
70. Εὐφυΐα τάχος μαθήσεως· γέννησις φύσεως ἀγαθῆ· ἀρετὴ ἐν φύσει.
71. Εὐμάθεια εὐφυΐα ψυχῆς πρὸς τάχος μαθήσεως.
72. Δίκη ἀπόφασις κυρία περὶ ἀμφισθητουμένου πράγματος.
73. Νόμος ἀμφισθητήσις περὶ τοῦ ἀδικεῖν ἢ μὴ.

74. Εὐνομία πειθαρχία νόμων σπουδαίων.
75. Εὐφροσύνη ἐπὶ τοῖς τοῦ σώφρονος ἔργοις χαρὰ.
76. Τιμὴ δόσις ἀγαθῶν ἐν ταῖς δι' ἀρετὴν πράξεσι διδομένων· ἀξίωμα ἀπ' ἀρετῆς· σχῆμα σεμνότητος· τήρησις ἀξιώματος.
77. Προθυμία ἐμφανισμὸς προαιρέσεως πρακτικῆς.
78. Χάρις εὐεργασία ἐκούσιος· ἀπόδοσις ἀγαθοῦ· βουργία ἐν καιρῷ.
79. Ὁμόνοια ὁμοδοξία ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, ὡς δεῖ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι.
80. Πολιτεία κοινωνία πλήθους ἀνθρώπων αὐτάρκῃς πρὸς εὐδαιμονίαν· κοινωνία πλήθους ἔνομος.
81. Πρόνοια παρασκευὴ πρὸς μέλλοντά τινα.
82. Βουλή σκέψις περὶ τῶν μελλόντων πῶς συμ-φέρει.
83. Νίκη δύναμις κρατητικὴ περὶ ἀγωνίαν.
84. Εὐπορία εὐκρίνεια κρατητικὴ τοῦ λογιζομέ-νου.
85. Δωρεὰ ἀλλαγὴ χάριτος.
86. Καιρὸς χρόνου ἀκμὴ πρὸς τὸ συμφέρον· χρόνος ἀγαθοῦ τινος συνεργός.
87. Μνήμη διάθεσις ψυχῆς φυλακτικὴ τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης ἀληθείας.
88. Ἐννοια συντονία διανοίας.

60. Sodalitas est amicitia pro consuetudine inter juve-nes contracta.
61. Consilliorum bonitas est virtus menti insita.
62. Fides est recte judicantis ita rem se habere, ut ipsi videatur : ingenii firmitas.
63. Veritas est habitus affirmantis et negantis : scientia eorum quæ vera sunt.
64. Voluntas est appetitus cum recta ratione : deside-rium rationi consentaneum : desiderium cum ratione ad naturam accommodatum.
65. Consillium est cohortatio alterius ante actionem, declarans, quomodo agere oporteat.
66. Opportunitas est oblata patiendi aliquid aut fa-ciendi occasio.
67. Circumspectio est cautio mali : cavendi studium.
68. Ordo est muneris similitudo eorum omnium quæ inter se conferuntur : apta societatis compositio : causa eorum omnium quæ inter se conferuntur : apta disciplinæ compositio.
69. Attentio animi ad pernoscendum propensi contentio est.
70. Ingenium est cito discendi facultas : ingenita bona natura : virtus naturæ insita.
71. Docilitas est naturalis ingenii ad cito discendum dexteritas.
72. Judicium est rata sententia de re quæ in contro-versiam vocatur.

73. Lex est contentio de juste aut injuste factis.
74. Bona legum constitutio est præclaris legibus ob-temperatio.
75. Lætitia est gaudium ex viri moderati factis per-ceptum.
76. Honor est largitio bonorum quæ actionibus hone-stitis contingunt : dignitas virtutibus parta : gravitatis spe-cies : dignitatis conservatio.
77. Alacritas est declarata faciendi voluntas.
78. Gratia est beneficentia voluntaria : beneficii remun-eratio : opera tempore opportuno navata.
79. Concordia est idem principum ac civium de impe-rio et obedientia iudicium.
80. Respublica est communitas multitudinis hominum per se sufficiens ad felicitatem : communitas multitudinis legitima.
81. Provisio est præparatio ad futura quædam.
82. Consultatio est deliberatio de rebus futuris, quem usum præbere possint.
83. Victoria est facultas vincendi certamine.
84. Scientiæ facultas est animi sinceritas tenax ejus quod consideratur.
85. Donum est gratiæ commutatio.
86. Occasio est temporis opportunitas ad id quod con-ducit : tempestas boni alicujus adjutrix.
87. Memoria est affectio animi, veritatis quæ in ipso est custos.
88. Notio cogitationis contentio est.

89. Νόσος ἀρχὴ ἐπιστήμης.
 90. Ἄγνευα εὐλάβεια τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀμαρτημάτων τῆς θεοῦ τιμῆς κατὰ φύσιν θεραπεία.
 91. Μαντική ἐπιστήμη θεωρητικὴ τοῦ ὄντος καὶ μέλλοντος ζῶν ὄντων.
 92. Μαντεία ἐπιστήμη προδηλωτικὴ πράξεως ἀνευ ἀποδείξεως.
 93. Σοφία ἐπιστήμη ἀνυπόθετος ἐπιστήμη τῶν ἀείδων ἐπιστήμη θεωρητικὴ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας.
 94. Φιλοσοφία τῆς τῶν ὄντων ἀεί ἐπιστήμης ὄρεξις· ἔξις θεωρητικὴ τοῦ ἀληθοῦς, πῶς ἀληθές· ἐπιμέλεια ψυχῆς μετὰ λόγου ὄρθου.
 95. Ἐπιστήμη ὑπόληψις ψυχῆς ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου· δύναμις ὑποληπτικὴ τινος ἢ τινῶν, ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου· λόγος ἀληθὴς ἐπὶ διανοίᾳ ἀμετάπτωτος.
 96. Δόξα ὑπόληψις μετὰ πίστεως λογικῆ· λογιστικὴ φορά· διάνοια ἐμπιπτουσα εἰς ψεῦδος καὶ ἀληθές ὑπὸ λόγου.
 97. Αἴσθησις ψυχῆς φορά· νοῦ κίνησις· ψυχῆς διὰ σώματος εἰσαγγέλαις εἰς ὄρας ἀνθρώπων, ἀφ' ἧς γίνεται ψυχῆς ἄλογος δύναμις γνωριστικὴ διὰ σώματος.
 98. Ἐξίς διαθέσις ψυχῆς καθ' ἣν ποιοὶ τινες λεγόμεθα.
 99. Φωνὴ βρεῦμα διὰ στόματος ἀπὸ διανοίας.

100. Λόγος φωνῆ ἐγγράμματος, φραστικὴ ἐκάστου τῶν ὄντων· διάλεκτος σύνθετος ἐξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἀνευ μέλους.
 101. Ὀνομα διάλεκτος ἀσύνθετος ἐρμηνευτικὴ τοῦ τε κατὰ τῆς οὐσίας κατηγορουμένου καὶ παντὸς τοῦ μὴ καθ' ἑαυτὸ ἢ λεγομένου.
 102. Διάλεκτος φωνῆ ἀνθρώπου ἐγγράμματος καὶ σημειῶν τι κοινὴ ἐρμηνευτικὴ ἀνευ μέλους.
 103. Συλλαβὴ ἀνθρωπίνης φωνῆς ἄρθρον ἐγγράμματον.
 104. Ὅρος λόγος ἐκ διαφορᾶς καὶ γένους συγκαίμενος.
 105. Τεκμήριον ἀπόδειξις ἀφανοῦς.
 106. Ἀπόδειξις λόγος συλλογιστικὸς ἀληθῆς· λόγος ἐμφανιστικὸς διὰ προγιγνωσκομένων'.
 107. Στοιχεῖον φωνῆς φωνῆ ἀσύνθετος· αἰτία ταῖς ἄλλαις φωναῖς τοῦ φωνᾶς εἶναι.
 108. Ὀφείλιμον τὸ αἴτιον τοῦ εὔ πάσχειν τὸ αἴτιον τοῦ ἀγαθοῦ.
 109. Συμφέρον τὸ εἰς ἀγαθὸν φέρον.
 110. Καλὸν τὸ ἀγαθόν.
 111. Ἀγαθὸν τὸ αἴτιον σωτηρίας τοῖς οὔσι· τὸ αἴτιον παντὸς τοῦ πρὸς αὐτό· ἀφ' οὗ συμβαίνει ἡ χρῆσις αἰρεῖσθαι.
 112. Σῶφρον τὸ κόσμιον τῆς ψυχῆς.
 113. Δίκαιον νόμου τάγμα ποιητικὸν δικαιοσύνης.

89. Intelligentia scientiæ principium est.
 90. Sanctimonia est evitatio peccatorum in deos : rerum divinarum cura secundum naturam habita.
 91. Vaticinandi facultas scientia est contemplatrix ejus quod est et futurum est mortali animali.
 92. Divinatio est scientia præsignificans rem sine demonstratione.
 93. Sapientia est scientia nullius certi argumenti : scientia eorum quæ semper sunt : scientia quæ rerum causas contemplatur.
 94. Philosophia est scientiæ eorum quæ semper sunt desiderium : habitus contemplans verum, et quomodo verum sit considerans : cura animi cum recta ratione.
 95. Scientia est opinio animo comprehensa quæ ratione non mutatur : facultas judicandi de quodam aut quibusdam quæ ratione non mutatur : vera ratio et mens in cogitatione defixa.
 96. Opinio est existimatio rationi consentanea cum persuasione : ratiocinandi impetus : sententia incidens in falsum et verum a ratione.
 97. Sensus est animi impetus : mentis agitatio : anima per corpus renuntiatio ad opportunitates hominum, ex qua nascitur animi facultas rationis expers, quæ per corpus cognoscit.
 98. Habitus est animi affectio, propter quam certis quibusdam moribus præditi dicimur.

99. Vox est fluxus per os a mente et cogitatione.
 100. Sermo est vox scripta, singulas res verbis enuntians : loquendi forma composita ex nominibus et verbis sine modulatione.
 101. Nomen est locutio simplex explicans tum id quod de essentia prædicatur, tum quidquid non per seipsum diserte dicitur.
 102. Locutio est vox hominis scripta et signum quoddam commune interpretandi sine modulatione.
 103. Syllaba est humanæ vocis articulus scriptus.
 104. Definitio est sermo ex genere et differentia compositus.
 105. Signum est demonstratio rei occultæ.
 106. Demonstratio est sermo ratiocinativus et verus : sermo id de quo agitur per res prius cognitæ declarans.
 107. Elementum vocis est vox simplex : quæ causa est cæteris vocibus, ut voces sint.
 108. Quod utile est, accepti beneficii causa est : causa boni.
 109. Commodum est quod ad bonum pertinet.
 110. Honestum est bonum.
 111. Bonum est causa salutis iis quæ vere sunt : causa naturæ omnis cuncta ad se ipsam referentis : ex qua contingunt ea quæ consecrari nos decet.
 112. Temperantia animi modestia est.
 113. Jus legis præscriptum est, quod justitiam efficit

114. Ἐκοβῆσιον τὸ αὐτοῦ προσπαγῶν· τὸ καθ' αὐτὸ αἰρετὸν κατὰ διάνοιαν ἀποτελούμενον.
115. Ἐλεύθερον τὸ ἄρχον αὐτοῦ.
116. Μέτριον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ κατὰ τέχνην ἄρκοῦν.
117. Μέτρον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως.
118. Ἄθλον ἀρετῆς γέρας τὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα αἰρετόν.
119. Ἄθανασία οὐσία ἐμψυχος καὶ ἀτίδιος μονή.
120. Ὅσιον θεράπευμα θεοῦ ἀρεστὸν θεῶ.
121. Ἐορτὴ χρόνος ἱερὸς κατὰ νόμους.
122. Ἀνθρώπος ζῶν ἄπτερον, δίπουν, πλατυώνυχον· ὃ μόνον τῶν ὄντων ἐπιστήμης τῆς κατὰ λόγους δεκτικὸν ἐστὶ.
123. Θυσία θεῶ δόμα θύματος.
124. Εὐχὴ αἰτησις ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἢ δοκούντων παρὰ θεῶν ^κ.
125. Βασιλεὺς ἄρχων κατὰ νόμους· ἀνυπέυθυνος· πολιτικῆς κατασκευῆς ἄρχων.
126. Ἄρχὴ ἐπιμέλεια τοῦ παντός.
127. Ἐξουσία ἐπιτροπὴ νόμου.
128. Νομοθέτης ποιητὴς νόμων καθ' οὓς δεῖ πολιτεύεσθαι.
129. Νόμος δόγμα πλήθους πολιτικὸν οὐκ εἰς τινα χρόνον ἀφορισμένον.
130. Ὑπόθεσις ἀρχὴ ἀναπόδεικτος· συγκεφαλαίωσις λόγου.
131. Ψήφισμα δόγμα πολιτικὸν εἰς τινα χρόνον ἀφορισμένον.
132. Πολιτικὸς ἐπιστήμων πόλεως κατασκευῆς.
133. Πόλις οἰκησις πλήθους ἀνθρώπων κοινοῖς δόγμασι χρωμένων· πλήθος ἀνθρώπων ὑπὸ νόμον τὸν αὐτὸν ὄντων.
134. Πόλεως ἀρετὴ κατὰστασις ὀρθῆς πολιτείας.
135. Πολεμικὴ ἐμπειρία πολέμου.
136. Συμμαχία κοινωνία πολέμου.
137. Σωτηρία περιποίησις ἀβλαβῆς.
138. Τύραννος ἄρχων πόλεως κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν.
139. Σοφιστὴς νέων πλουσίων ἐνδόξων ἑμμισθος θηρευτής.
140. Πλοῦτος κτήσις σύμμετρος πρὸς εὐδαιμονίαν· περιουσία χρημάτων εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων.
141. Παρακαταθήκη δόμα μετὰ πίστεως.
142. Κάθαρσις ἀπόκρισις χειρόνων ἀπὸ βελτιόνων.
143. Νικᾶν κρατεῖν διαφερόμενον.
144. Ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὃ τοιοῦτος οἶος ἀνθρώπων τὰγαθὰ ἐπιτελεῖν.
145. Σώφρων ὃ μετρίως ἐπιθυμίας ἔχων.
146. Ἐγκρατὴς ὃ κρατῶν ἀντιτεινόντων τῶν τῆς ψυχῆς μορίων τῶ ὀρθῶ λογισμῶ.
147. Σπουδαῖος ὃ τελῶς ἀγαθός· ὃ ἔχων τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν.

114. Virtus voluntaria blanda sui conciliatrix est : quod per se expetendum est et ex animi sententia perficitur.
115. Liberum est quod sibi ipsi imperat.
116. Mediocritas res media est inter abundantiam et defectum et adhibita arte sufficiens.
117. Modus res media est inter abundantiam et defectum.
118. Certaminis præmium est virtutis munus, quod propter se expetendum est.
119. Immortalitas est animans natura et perpetua permansio.
120. Res sacra est cultus dei, deo gratus.
121. Dies festus tempus legibus sacrum est.
122. Homo est animans involucris, bipes, latos unguis habens; qui solus ex omnibus animantibus artium scientiam consequi potest.
123. Sacrificium est deo donata victima.
124. Precatio est petitio honorum aut eorum quæ bona videntur hominibus a diis.
125. Rex est ex legum præscripto princeps : legibus solutus : constituendæ reipublicæ dux.
126. Imperium summæ omnium rerum cura est.
127. Potestas est tutela legis.
128. Legum lator est scriptor legum, ex quibus in reipublica vivere oportet.
129. Lex civile multitudinis iussum est, non aliquamdiu, sed in omne tempus faciendum.

130. Argumentum est principium non demonstratum : summa sermonis.
131. Plebiscitum est iussum civile ad constitutum tempus spectans.
132. Vir civilis disciplinæ publicæ et regendæ civitatis peritus est.
133. Civitas domicilium multitudinis hominum est communia præcepta observantium : multitudo hominum qui iisdem legibus tenentur.
134. Civitatis virtus est justæ reipublicæ constitutio.
135. Ars bellica est rei militaris peritia.
136. Auxilium armorum societas est.
137. Salus hominis incolumis conservatio est.
138. Tyrannus est qui reipublicam ad suum arbitrium regit.
139. Sophista est juvenum divitum nobilium mercenarius venator.
140. Divitiæ sunt facultates ad felicitatem accommodatæ : abundantia opum ad felicitatem pertinentium.
141. Depositum est donum alicujus fidei permissum.
142. Purgatio est separatio deteriorum a melioribus.
143. Vincere est pugna superiorem ease.
144. Homo bonus talis est, ut homini beneficia det.
145. Modestus est qui moderatas cupiditates habet.
146. Continens est qui animi partes rectæ rationi repugnantes coercet.
147. Probus est perfecte bonus : qui suam virtutem habet.

148. Σύννοια διάνοια μετὰ λύπης ἀνευ λόγου.
 149. Δυσμαθία βραδυτής ἐν μαθήσει.
 150. Δεσποτεία ἀρχὴ ἀνυπεύθυνος δικαία.
 151. Ἀφιλοσοφία ἔστι καθ' ἣν ὁ ἔχων μισολόγος ἐστὶ.
 152. Φόβος ἐκπληξίς ψυχῆς ἐπὶ κακοῦ προσδοκία.
 153. Θυμὸς ὀρμητὴ βίαιος ἀνευ λογισμοῦ· νοῦς τὰ ξεῶς ψυχῆς ἀλογίστου.
 154. Ἐκπληξίς φόβος ἐπὶ προσδοκία κακοῦ.
 155. Κολακεία ὁμιλία ἢ πρὸς ἡδονὴν ἀνευ τοῦ βελτίστου· ἔστι ὁμιλητικὴ πρὸς ἡδονὴν ὑπερβάλλουσα τὸ μέτριον.
 156. Ὅργη παράκλησις τοῦ θυμικοῦ εἰς τὸ τιμωρεῖσθαι.
 157. Ὑβρις ἀδικία πρὸς ἀτιμίαν φέρουσα.
 158. Ἀκρασία ἔστι βιαστικὴ παρὰ τὸν ὀρθὸν λογισμὸν πρὸς τὰ δοκῶντα ἡδέα εἶναι.
 159. Ὀκος φυγὴ πόνων ἀρχῆς.
 160. Δειλία ἀντιληπτικὴ ὀρμητὴς πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία.
 161. Διαβολὴ διάστασις φίλων λόγῳ.
 162. Καιρὸς ἐν ᾧ ἕκαστον ἐπιτήδειον παθεῖν ἢ ποιῆσαι.
 163. Ἀδικία ἔστι ὑπεροπτικὴ νόμων.
 164. Ἐνδεια ἐλάττωσις τῶν ἀγαθῶν.
 165. Αἰσχύνη φόβος ἐπὶ προσδοκία ἀδοξίας.
 166. Ἀλαζονεία ἔστι προσποιητικὴ ἀγαθῶν ἢ τῶν μὴ ὑπαρχόντων.
 167. Ἄμαρτία πρᾶξις παρὰ τὸν ὀρθὸν λογισμὸν.
 168. Φθόνος λύπη ἐπὶ φίλων ἀγαθοῖς ἢ οὖσιν ἢ γεγεννημένοις.
 169. Ἀναισχυντία ἔστι ψυχῆς ὑπομενητικὴ ἀδοξίας ἔνεκα κέρδους.
 170. Θρασύτης ὑπερβολὴ θράσους πρὸς φόβους οὐδὲ μὴ δαί.
 171. Φιλοτιμία ἔστι ψυχῆς προετικὴ πάσης δαπάνης ἀνευ λογισμοῦ.
 172. Κακοφύια κακία ἐν φύσει καὶ ἄμαρτία τοῦ κατὰ φύσιν· νόσος τοῦ κατὰ φύσιν.
 173. Ἐλπίς προσδοκία ἀγαθοῦ.
 174. Μανία ἔστι φθαρτικὴ ἀληθοῦς ὑπολήψεως.
 175. Λαλία ἀκρασία λόγου ἀλογος.
 176. Ἐναντιότης τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος κατὰ τινα διαφορὰν πιπτόντων ἢ πλείστη διάστασις.
 177. Ἀκούσιον τὸ παρὰ διάνοιαν ἀποτελούμενον.
 178. Παιδεία δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς.

148. Mentis suspensæ agitatio est cogitatio cum dolore ratione vacans.
 149. Durior ad studia animus ingenii ad discendum tarditas est.
 150. Dominium est principatus justus et legibus solutus.
 151. Animus a philosophia alienus est naturæ habitus, quo qui eum gerit doctrinæ osor est.
 152. Timor est animi consternatio propter impendentis mali opinionem.
 153. Ira est violentus animi ratione carentis impetus : animi partis ratione vacantis sententia.
 154. Consternatio est timor propter impendentis mali opinionem.
 155. Adulatio est sermo ad voluntatem loquentis, eo quod optimum est carens : habitus hominis ad voluntatem loquentis, modum excedens.
 156. Iracundia est adhortatio partis animi irritabilis ad ultionem.
 157. Contumelia est injuria ad ignominiam tendens.
 158. Incontinentia est habitus cogens, præter rectam rationem, ad ea quæ jucunda esse videntur.
 159. Pigritia est suscipiendi laboris fuga.
 160. Timiditas incursionis capax prima vitæ causa est.
 161. Calumnia est dissidium amicorum ex sermone ortum.
 162. Occasio est qua quidque ad patiendum aut ad faciendum idoneum est.

PHIL. GRÆC. III.

163. Injustitia est habitus contemnens leges.
 164. Indigentia est deminutio honorum.
 165. Verecundia est timor propter ignominie expectationem.
 166. Gloriatio est habitus simulator boni aut honorum quæ non exstant.
 167. Peccatum est actio a recta ratione abhorrens.
 168. Invidentia est ægritudo suscepta propter amicorum facultates, quæ iis aut sunt aut fuerunt.
 169. Impudentia est animi habitus patiens ignominie ob lucrum.
 170. Temeritas est audaciæ abundantia degenerans in timores, in quos non oportet.
 171. Ambitio est animi habitus omni occasione profusos sumtus inconsiderate faciens.
 172. Pravum ingenium est innata pravitas et aberratio ab eo quod naturæ convenit : morbus ejus quod naturæ conjunctum est.
 173. Spes est expectatio boni.
 174. Insania est habitus qui veram opinionem mente comprehensam corrumpit.
 175. Loquacitas est incontinentia sermonis aversa a recta ratione.
 176. Contrarietas est eorum quæ sub idem genus secundum differentiam aliquam cadunt maximum discrimen.
 177. Non voluntarium est quod præter sententiam perficitur.
 178. Eruditio est colendi animi facultas.

179. Παιδευσις παιδείας παράδοσις.
 180. Νομοθετικὴ ἐπιστήμη ποιητικὴ πόλεως εὐ-
 παγῆς.
 181. Νουθέτησις λόγος ἐπιτιμητικὸς ἀπὸ γνώμης·
 λόγος ἁμαρτίας ἀποτροπῆς ἕνεκεν.
 182. Βοήθεια κακοῦ κώλυσις ὄντος ἢ γιγνομένου.
 183. Κόλασις ψυχῆς θεραπεία ἐπὶ ἁμαρτήματι
 γενομένου.
 184. Δύναμις ὑπεροχὴ ἐν πράξει ἢ ἐν λόγῳ· ἔξι-
 καθ' ἣν τὸ ἔχον δυνατόν ἐστιν ἰσχύς κατὰ φύσιν.
 185. Σώζειν τὸ περιποιεῖν ἀδολαβῇ.
 (Definitiones hæc leguntur in decem codicibus
 quos Bekkerus ad Platonis editionem adornan-
 dam contulit. Eorum unus Vindobonensis 3a
 titulum addit Ὅροι Σπευσίππου τοῦ Πλάτωνος re-
 centiore manu scriptum, qui in reliquis libris
 desideratur. De paucis tantum locis agam. — ^a
 Fragm. 11, posui καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτομάτου cum ple-
 risque membranis; vulgo καὶ ἐκ τοῦ αὐτομάτου.
 — ^b Fragm. 28. ψυχῆς λογιστικῆς rescripsi cum
 Stephano et codd. nonnullis; vulgo λογιστικὴ vel
 λογιστικῶς — ^c Fragm. 38. ὠφέλεια αὐτάρχεις ζωῆς,
 quod exprimit Ficinus, vulgavi; libri ὠφέλεια
 αὐτάρχεις ζωῶν. — ^d Fragm. 39. ὄρθον καὶ τὸ σε-
 μνότατον edidi, libri ὄρθον τὸν σεμνότατον vel ὄρθον
 τὸ σεμνότατον vel ὄρθον καὶ σεμνότατον. — ^e Fragm.
 40. στοχαστικὸς ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ recepi ex cod. rēgio
 Parisiaco 3052; vulgo στοχαστικὸς ἐστὶν ἐκάστῳ. —
^f Fragm. 84. λογιζομένου, quod passive accipien-
 dum, prætulī alteri scripturæ λεγομένου. — ^g
 Fragm. 96. μετὰ πίστεως λογικὴ scripsi cum Ste-
 phano et codice regio Paris. 3052; vulgo μεταπει-
 στὸς ὑπὸ λόγου. — ^h Fragm. 101. καθ' ἑαυτὸ cum Ste-
 phano recepi ex libro Vaticano 679; vulgo ἑαυτοῦ.
 — ⁱ Fragm. 106. προγιγνωσκομένων scripsi, vulgo
 προγιγνωσκομένων. — ^k Fragm. 124. παρὰ θεῶν, quod
 interpretatur Ficinus, recepi ex libro Paris. 3052;
 vulgo παρὰ θεοῖς vel παρὰ θεῶν. — ^l Fragm. 159-
 160. ὄκνος φυγῆ πόνων ἀρχῆς. Δειλία ἀντιληπτικὴ
 ὁρμῆς πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία scripsi Bekkerum se-
 cutum. Sed in codice regio Parisiaco 1807 et in

Vaticano 796 pro ἀρχῆς legitur ἀρχή. Adde quod
 pro ὁρμῆς liber regius Paris. 1813 habet ὁρμῆ
 et pro αἰτία codex regius 1642 exhibet αἰτία
 συστολῆς. Similem lectionem exprimit Ficinus
 locum ita vertens: Pigritia est fuga labo-
 rum. Principium est prima causa, ut aliquid sit.
 Timiditas est affectio quæ percipit impetum.
 Coniicias igitur eum in vetusto exemplari hæc
 scripta repperisse: Ὅκνος φυγῆ πόνων. Ἀρχὴ
 πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία. Δειλία διάθεσις ἀντιληπτικὴ
 ὁρμῆς. Neque tamen hoc pro certo affirmare au-
 sim. — ^m Fragm. 182. γιγνομένου exaravi, quod
 est in cod. Vindobonensi 3a; vulgo γινομένου,
 cujus loco Stephanus aliorum librorum scriptu-
 ram γενομένου vulgavit.

186. Σῶμα μὲν ἐν κόλπῳ κατέχει τόδε γαῖα Πλά-
 τῶνος,

ψυχὴ δ' ἰσθῆων τάξιν ἔχει μακάρων.

(Epigramma hoc tribuitur Speusippo in Anthol.
 Planud. 31. Simile illud est, quod præter
 duo alia Platonis monumento inscriptum fuisse
 dicit Diogenes Laertius lib. III, 44 Γαῖα μὲν ἐν
 κόλπῳ κρύπται τόδε σῶμα Πλάτωνος, ψυχὴ δ' ἀθανά-
 των τάξιν ἔχει μακάρων, υἱοῦ Ἀρίστωνος, τὸν τις καὶ
 τηλόθι ναίων τιμᾷ ἀνὴρ ἀγαθός, θεῖον ἰδόντα βίον.
 Idem exstat in Anthol. Pal. VII, 61 pag. 285
 ed. Dübner. Vide Bergkium ad Poët. lyr. Græc.
 p. 503 et Dübnerum l. c. pag. 425.

187. Σπεύσιππος Φιλίππῳ.

Ἀντίπατρος (1) ὁ φέρων τὴν ἐπιστολὴν τὸ μὲν γένος
 ἐστὶ Μάγνης, γράφει δὲ Ἀθήνησι πάλαι τὰς Ἑλλη-
 νικὰς πράξεις ἀδικεῖσθαι διέφησιν ὑπὸ τινος ἐν Μα-
 γνησίᾳ. Διάκουσον οὖν αὐτοῦ (2) τὸ πρῆγμα, καὶ βοή-
 θησον, ὡς ἂν δύνῃ, καὶ προθυμότατα. Δικαίως δ' ἂν
 αὐτῷ βοηθήσειας διὰ πολλά, καὶ διότι παρ' ἡμῖν
 διαγνωσθέντος ἐν διατριβῇ τοῦ σοῦ πεμφθέντος ὑπὸ
 Ἰσοκράτους λόγου τότε, τὴν μὲν ὑπόθεσιν ἐπήνεσα,
 τὸ δὲ παραλιπεῖν τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐεργ-
 σεῖας ὑμῶν ἐνεκάλεισε. Πειράσομαι δ' αὐτῶν εἰπεῖν
 ὄλλιγας. Ἰσοκράτης μὲν γὰρ (3) οὔτε τὰς εἰς τὴν Ἑλ-
 λάδα γενομένας εὐεργεσίας ὑπὸ σοῦ καὶ τῶν σῶν προ-

179. Institutio est doctrinæ traditio.

180. Ars ferendarum legum bene ordinata disciplina
 est, quæ rempublicam constituit.

181. Admonitio est sermo de industria reprehenden-
 tis: sermo ad errorem deprecandum accommodatus.

182. Auxilium est prohibitio mali præsentis aut na-
 scentis.

183. Castigatio est animi sanatio propter delictum
 commissum.

184. Potentia est excellentia in actione aut sermone:
 habitus, quo quod eum gerit potens est: innatum robur.

185. Servare est incolumem tueri.

186. Corpus quidem hoc Platonis terra sine complecti-
 tur.

Animus autem beatorum diis æqualium locum tenet.

187. Speusippus Philippo.

Antipater, qui tibi litteras affert, genere Magnes qui-
 dem est, sed Athenis jam dudum Græcorum res gestas
 scribit, atque se a nescio quo in Magnesia iniuriis affici.
 Audi ergo ex eo rem, atque opitulare homini, quantum
 in te situm est, et promississime. Nam jure cum multis
 aliis nominibus illi præsidio eris, tum, quod quum apud
 nos in doctorum hominum congressu oratio ad te ab
 Isocrate missa examinaretur, argumentum quidem operis

γόνων δεδήλωκεν, οὔτε τὰς ὑπὸ τινων κατὰ σοῦ γεγενημένης διαβολᾶς λέλυκεν; οὔτε Πλάτωνος ἐν τοῖς πρὸς σὲ πεμφθεῖσι λόγοις ἀπέσχηται. Καίτοι χρὴ (4) πρῶτον μὲν τὴν ὑπάρχουσαν οικειότητα πρὸς τὴν ἡμετέραν πόλιν αὐτὸν μὴ λαθεῖν, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς ἀπὸ σοῦ γενομένοις φανεράν. Ἡρακλῆς γάρ (5), ὄντος νόμου τὸ παλαιὸν ἡμῖν μηδένα ξένον μιεῖσθαι, βουλευθεὶς μιεῖσθαι γίνεται Πυλίου (6) θετὸς υἱός. Τούτου δὲ ὄντος τοιούτου, τοὺς λόγους ἐξῆν Ἴσοκράτει λέγειν ὡς πρὸς πόλιν, ἐπειδὴ τὸ γένος ὑμῶν (7) ἐστιν ἀφ' Ἡρακλέους, μετὰ ταῦτα τὰς Ἀλεξάνδρου (8) τοῦ σοῦ προγόνου, καὶ τῶν ἄλλων τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐεργεσίας ἐξαγγέλλειν. Νυνὶ δὲ ὥσπερ ἀποβῆτους συμφορὰς αὐτῶν κατασεσιώπηκεν. Ξέρξου (9) γὰρ πρέσβεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πέμψαντος γῆν καὶ ὕδωρ αἰτήσαντας, Ἀλέξανδρος τοὺς μὲν πρέσβεις ἀπέκτεινεν ὕστερον δέ, στασιαζόντων τῶν βαρβάρων, οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὴν ἡμετέραν Ἡράκλειαν (10) ἀπήντησαν, Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀμύντου τὴν Θετταλῶν προδοσίαν (11) τοῖς Ἑλλησι μνηύσαντος, ἀναξεύξαντες οἱ Ἕλληνες δι' Ἀλέξανδρον ἐσώθησαν. Καίτοι τούτων χρὴ οὐ μόνον Ἡρόδοτον καὶ Δαμάστην (12) μεμῆσθαι τῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν ταῖς τέχναις ἀποφαινόμενον ἐκ τοῦ τῶν προγόνων ἐγκωμίου εὖνους δεῖν ποιῆσαι τοὺς ἀκρατάς (13). Προσῆκει δὲ καὶ τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἐπὶ Μαρδονίου γεγεννημένην δηλώσαι, καὶ τὰς ἐξῆς τούτου τὰς τῶν σῶν προγόνων εὐεργεσίας. Οὕτως γὰρ ἂν ὁ περὶ (14) σοῦ γραφεῖς

λόγος τῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας ἔτυχε μᾶλλον, ἢ μὴδὲν ἀγαθὸν περὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας εἰπόντος. Ἦν δὲ καὶ τὰ παλαιότερα διαλεχθῆναι (15) τῆς Ἴσοκράτους ἡλικίας, τὸ δέ, εὐθάλως, ὡς φησὶν αὐτός, ἀνθούσης τῆς διανοίας. (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς διαβολὰς ἐνῆν λῦσαι τὰς τὸ πλείστον ὑπ' Ὀλυνθίων γιγνομένας. Τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθη σε νομίσειεν (18), ὥστε σοὶ πολεμούντων Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν, ἔτι τε Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, πόλεμον πρὸς Ὀλυνθίους ἐξεργεῖν; Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἐν ἐπιστολῇ πρὸς σὲ μνηκυντέον. Ἄ δὲ ἐστὶν οὐκ ἐμποδὸν τοῖς τυχοῦσιν εἰπεῖν, ἐκ πολλοῦ τε χρόνου τοῖς πᾶσι κατασεσιώπηται, συμφέροι δὲ σοὶ πυθέσθαι, ταῦτά μοι δοκεῖ φράσειν (19), καὶ τούτων ἀξιώσειεν εὐαγγέλια (20) δικαίαν χάριν Ἀντιπάτρῳ παρὰ σοῦ δοθῆναι. Περὶ γὰρ τῆς γιγνομένης Ὀλυνθίους χώρας, ὡς ἐστὶ τὸ παλαιὸν Ἡρακλειδῶν, ἀλλ' οὐ Καλιιδῶν, ὁ φέρων τὴν ἐπιστολὴν (21) μόνος καὶ πρῶτος ἀξιόπιστος μύθος εἰρηκεν. Τὸν αὐτὸν γὰρ, φησι, τρόπον Νηλέα (22) μὲν ἐν Μεσσήνῃ, Συλέα (23) δὲ περὶ τὸν Ἀμφιπολιτικὸν τόπον ὑφ' Ἡρακλέους ἔβριστάς ὄντας ἀπολέσθαι, καὶ δοθῆναι παρακαταθήκην φυλάττειν, Νέστορι μὲν τῷ Νηλέως Μεσσήνην (24), Δικαίῳ δὲ τῷ Συλέως (25) ἀδελφῷ τὴν Φυλλίδα χώραν καὶ Μεσσήνην μὲν ὕστερον πολλαῖς γενεαῖς Κρεσφόντην (26) κομίσασθαι, τὴν δὲ Ἀμφιπολίτιν (27) Ἡρακλειδῶν ὄσαν Ἀθηναίους καὶ Χαλιιδεῖς λαθεῖν. Ὡσαύτως (28) ὑφ' Ἡρακλέους

laudavit, beneficia autem a vobis in Græciam collata silentio prætermissa esse questus est. Eorum pauca memorare conabor. Etenim Isocrates neque beneficia a te et majoribus tuis Græciæ tributa declaravit, neque probra a quibusdam in te jactata diluit, neque in scriptis ad te missis Platonis insectatione abstinuit. Atqui debebat ante omnia, quæ intercedat vobis cum nostra urbe necessitudo non ignorare, sed posteris tuis eam planam facere. Hercules enim, quum olim lege sanctum esset Athenis, ne peregrinus mysteriis initiaretur, initiari cupiens a Pylio adoptatus est. Quæ res quum ita se habeat, in te tanquam in civem, quoniam ab Hercule genus ducis, Isocrati dicta ingerere licebat, post hæc autem Alexandri, unius e majoribus tuis, cæterorumque beneficia apud Græcos collocata celebrare. At nunc ille quasi non divulgandas clades ipsorum res istas relicuit. Si quidem legatos a Xerxe in Græciam missos, qui aquam et terram poscerent, Alexander interfecit: deinde barbaris seditiose inter se certantibus, Græci Heracleam nostram petiverant, et Alexandro Amyntæ filio ipsis Thessalorum proditionem indicanti prosperum in patriam reditum debuerunt. Quamquam horum beneficiorum non solum Herodotum ac Damasten memores esse oportebat, sed illum etiam qui in institutione oratoria tradit, e majorum laudibus auditorum benevolentiam

oratori esse conciliandam. Præterea illud beneficium, quo ad Plateas sub Mardonio ornati estis, cæteraque huic proxima majorum tuorum merita declaranda erant. Talis enim oratio de te scripta Græcorum benevolentiam magis collegisset, quam hominis nullam laudem vestro regno tribuentis sermo. Licebat etiam res ante Isocratis ætatem gestas edisserere, præsertim quum, ut ipse dicit, incorrupta mentis sanitate esset. Poterat item criminationes repellere quæ ab Olynthiis plerumque afferebantur. Quis enim te adeo stultum existimabit, ut belligerantibus tecum Illyriis, Thracibus, præterea Atheniensibus et Laocædæmoniis, nec non cæteris Græcis et barbaris, Olynthiis arma inferas? Sed de his rebus in epistola ad te data non est copiosius disputandum. Quæ vero orationis cursum non morantur et ab omnibus jam pridem silentio præterita sunt, et quorum cognitio tibi prodesse potest: ea mihi dicenda videntur simulque a te petendum, ut pro illis Antipatro exoptatum nuntium afferenti meritum præmium des. Namque agrum, quem Olynthii possident, olim Heraclidarum, non Chalcidensium fuisse, ipse qui tibi litteras reddit, solus et primus probabili ratione demonstravit. Eodem enim modo ait Neleum apud Messenios, Syleum autem in regione Amphipolitana ab Hercule ut injuriosos trucidatos, et tanquam rem depositam Nestori quidem Nelei filio Messe-

ἀναίρεθῆναι κακούργους καὶ παρανόμους, Ἴπποκώοντα (30) μὲν ἐν Σπάρτῃ τύραννον, Ἀλκιονέα (30) δὲ ἐν Πολλίῃ, καὶ Σπάρτην μὲν Τυνδάρεω, Ποτίδαιαν δὲ καὶ τὴν ἄλλην Παλλήνην Σιθῶνι (31) τῷ Ποσειδῶνος παρακαταθέσθαι (32), καὶ τὴν μὲν Λακωνικὴν τοὺς Ἀριστοδήμου παῖδας ἐν ταῖς Ἑρακλειδῶν καθόδοις ἀπολαβεῖν, Παλλήνην δὲ Ἐρετριεῖς καὶ Κορινθίους, καὶ τοὺς ἀπὸ Τροίας Ἀχαιοὺς, Ἑρακλειδῶν οὖσαν κατασχέειν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐξαγγέλλει (33) περὶ τὴν Ἰωνοῦσαν τοὺς Πρωτεΐδας (34) τυράννους, Τρωῶν (35) καὶ Τηλέγονον ὡς Ἑρακλῆς ἀνέλοι, καὶ περὶ Ἀμβρακίαν Κλειδὴν καὶ τοὺς Κλειδίου παῖδας ἀποκτείνοντας, Ἀριστομάχῳ μὲν τῷ Σιθῶνος τὴν Ἰωνοῦσαν τηρεῖν προστάξειεν, ἣν Χαλκιδαῖς ὑμετέραν οὖσαν κατέκτισαν. Λαδίκη δὲ καὶ Χαράττη (36) τὴν Ἀμβρακικὴν χώραν ἐγγχειρῆσαι (37) ἀξίων ἀποδοῦναι τὰς παρακαταθήκας τοῖς ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένοις (38). Ἄλλα μὴν καὶ τὰς ὑπογυνοῦσας Ἀλεξάνδρου τῆς Ἡδωνῶν χώρας κτήσεις Μακεδόνες πάντες ἴσασιν· καὶ ταῦτά ἐστιν οὐ προφάσεις Ἰσοκράτους, οὐδὲ ὀνομάτων ψόφος (39), ἀλλὰ λόγοι δυνάμενοι τὴν σὴν ἀρχὴν ὠφελεῖν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἀμφικτυονικῶν πραγμάτων ἄλλος εἴς σπουδάξων, ἐβουλήθη σοι φράσαι μῦθον παρὰ Ἀντιπάτρου, τίνα τρόπον πρῶτον οἱ Ἀμφικτυόνες συνίστησαν (40), καὶ πῶς ὄντες Ἀμφικτυόνες Φλεγυαὶ μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος (41) Δρύοπες δὲ

ὑπὸ Ἑρακλέους (42), Κρισσαῖοι δὲ ὑπὸ Ἀμφικτυόνων ἀνηρέθησαν (43). Οὗτοι γὰρ πάντες Ἀμφικτυόνες γενόμενοι τῶν ψήφων ἀνηρέθησαν, ἕτεροι δὲ τὰς τούτων ψήφους λαβόντες τῆς τῶν Ἀμφικτυόνων συντελείας μετέσχον, ὧν ἐνίοις σέ φησι μεμιμηθῆναι, καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίοις τῆς εἰς Δελφούς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὰς δύο Φωκίων (44) ψήφους. Ὡν ὁ τὰ παλαιὰ καινῶς (45), καὶ τὰ καινὰ παλαιῶς ἐπαγγελλόμενος διδάσκειν, λέγει νῦν οὔτε τὰς ἀρχαίας πράξεις, οὔτε τὰς ὑπὸ σοῦ νεωστὶ διαγωνισθείσας, οὔτε τὰς τοῖς χρόνοις μεταξὺ γενομένας μεμύθευκε. Καίτοι δοκεῖ τὰς μὲν οὐκ ἀκηκοῖναι, τὰς δὲ οὐκ εἰδέναι, τῶν δὲ ἐπιλεῖσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις ἐπὶ πράξεις σε δικαίας παρακαλῶν ὁ σοφιστής, τὴν μὲν Ἀλκιβιάδου φυγὴν καὶ καθόδον ἐπαινῶν, ἐν παραδείγματι δεδήλωκε, τὰ δὲ μείζω καὶ καλλίω πράγματα τῷ πατρί σου πραχθέντα παρέλιπεν. Ἀλκιβιάδης (46) μὲν γὰρ ἐπ' ἀσεβείᾳ φυγῶν, καὶ πλεῖστα τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ κακῶς ποιήσας, εἰς αὐτὴν κατήλθεν· Ἀμύντας δὲ ὑπὲρ βασιλείας στάσει (47) νικηθεὶς βραχὺν χρόνον ὑποχωρήσας (48), μετὰ ταῦτα πάλιν Μακεδονίας ἤρξεν. Εἴθ' ὁ μὲν πάλιν φυγῶν αἰσχρῶς τὸν βίον ἐταλεύτησεν, ὁ δὲ σὸς πατὴρ βασιλευῶν κατεγήρασεν. Παρήνεγκέ δέ σοι καὶ τὴν Διονυσίου (49) μοναρχίαν, ὥσπερ προσήκον σοι τοὺς ἀσεβεστάτους, ἀλλ' οὐ τοὺς σπουδαιότατους μιμήσασθαι, καὶ ζηλωτὴν τῶν κακίστων, ἀλλ'

nen, sed Dicæo, Sylei fratri Phyllida regionem custodiendam traditam esse, et Messenen multis sæculis post ad Cresphontem pervenisse, Amphipolitana autem regione, quæ Heraclidarum erat, Athenienses et Chalcidenses esse potitos. Similiter ab Hercule Hippocoontem Spartanorum, item Alcyoneum Pallænorum tyrannos facinorosos jusque violatores obtruncatos, ac Spartam Tyndareo, Potidæam et reliquam Pallenen Sithoni Neptuni filio concreditas esse, Laconicam vero in Heraclidarum reditu Aristodemi filios recuperasse: Pallenen denique Eretrienses atque Corinthios Achivosque, qui Troja venerant, Heraclidarum quum esset, occupasse. Eadem ratione Protei filios tyrannos, Tmolum et Telegonum circa Toronæam refert ab Hercule occisos esse, qui etiam in Ambracia Clide ejusque filiis interemitis, Aristomacho Sithonis filio, ut Toronæam servaret, mandaverit, quam Chalcidenses, vestra quum esset, incolis frequentarunt: Ladiceæ autem et Charattæ fidei Ambraciam regionem commiserit, eo animo ut stirpi ex se relictæ depositum redderent. Quid? quod recentes quoque Alexandri Hedonorum regis possessiones Macedones omnes norunt: atque hæc non sunt velamenta, quæ Isocrates orationi suæ quæsierit, neque inanis verborum sonitus, sed argumenta ad confirmandum imperium tuum accommodata. Sed quando et in Amphictyonum rebus aperte operam ponis, allata ex Antipatro fabula tibi exponere volui, qua ratione Amphi-

ctyones primum societatem coierint, et quomodo quum Amphictyones essent Phlegyæ ab Apolline, Dryopes ab Hercule, Crissæi ab Amphictyonibus deleti sint. Hi enim omnes qui Amphictyones essent suffragio privati sunt, alique illorum loco jam suffragia ferentes Amphictyonom concilio accesserunt, quorum nonnullos ait te imitatum Pythiis Delphicæ expeditionis præmium duplicem Phocensium calculum ab Amphictyombus accepisse. Quæ omnia homo ille, qui se antiqua novo modo, recentia per speciem vetustatis docere profitetur, silentio præterit, quippe qui neque majorum gesta, neque facinora nuper a te fortiter et animose facta, neque opera interposito spatio edita enarraverit. Quamquam mihi videtur ea partim non audivisse, partim non nosse, partim oblivioni dedisse. Præterea quum dicendi artifex te ad honestas actiones adhortaretur, Alcibiadis quidem exsiliium atque in patriam reditum mirifice laudatum tibi tanquam exemplum proposuit, sed majora et pulchriora patris tui facta prætermisit. Alcibiades enim quamvis ob impietatem exsilio multatus esset plurimamque detrimenta patriæ importasset, tamen eam repetiit: Amyntas autem in regno occupando primum seditione superatus parumper cessit, deinde iterum regni Macedonici potitus est. Postea ut ille rursus exilium ejectus turpiter vitam finivit: ita tuus pater in regia potestate consenuit. Porro Dionysii dominationem tibi proposuit, tanquam si te deceret nequissimos, non prohib-

οὐ τῶν δικαιοτάτων γενέσθαι. Καί φησι μὲν ἐν ταῖς τέχαις προσήκειν οἰκία καὶ γνώριμα τὰ παραδείγματα (50) φέρειν· ὀλιγορήσας δὲ τῆς τέχνης, ἄλλοτριούς καὶ τοῖς αἰσχίστοις, καὶ τοῖς πρὸς τὸν λόγον ὡς ἐναντιωτάτοις παραδείγμασι χρῆται. Καίτοι πάντων καταγελαστότατα τοιαῦτα γράφων χαριέντως ἀμύνασθαι φησι τῶν μαθητῶν τοὺς ἐπιτιμῶντας (51). Οἱ δὲ χειρωθέντες ὑπὸ τῶν αὐτῶν πλησιαζόντων ἀμαζόντων τῆς ῥητορικῆς τῆ δυνάμει (52), καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν αὐτως ἐπήνεσαν τὸν λόγον, ὥστε τὸ πρωτεῖον τῶν λόγων τῷ λόγῳ τούτῳ δεδώκασιν. Καταμῆθοις δ' ἂν ἐν βραχεῖ τὴν Ἰσοκράτους ἱστορίαν ἐξ ὧν Κυρηναίους μὲν ποιῆι (53) τοὺς ἀκούοντας ἀποίκους Λακκαδαμίωνων, τὸν δὲ Ποντικὸν (54) μαθητὴν ἀπέδειξε τῆς αὐτοῦ σοφίας διάδοχον, οὐδὲ πολλοὺς θεθαμένους σοφιστὰς βδελυρώτερον οὐχ ἑώρακας. Πυνθάνομαι δὲ καὶ Θεόπομπον (55) παρ' ὑμῖν μὲν εἶναι πᾶν ψυχρόν, περὶ δὲ Πλάτωνος βλασφημεῖν (56), καὶ ταῦτα, ὥσπερ οὐ Πλάτωνος τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς ἐπὶ Περδικκᾶ (57) κατασκευάσαντος καὶ διὰ τέλους χαλεπῶς φέροντος, εἴ τι γίγνεται παρ' ὑμῖν ἀνήμερον ἢ μὴ φιλάδελφον. Ἴνα οὖν Θεόπομπος παύσῃται τραχύς ὢν, κέλυσον Ἀντίπατρον παραναγνῶναι τῶν ἑλληνικῶν πράξεων αὐτῶν, καὶ γνώσεται Θεόπομπος δικαίως μὲν ὑπὸ πάντων ἐξαλειφόμενος, ἀδίκως δὲ παρὰ σοῦ χορηγίας τυγχάνων. Ὅμοίως δὲ καὶ Ἰσοκράτης, ἐπειδὴ νέος μὲν ὢν εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου (58) καθ' ὑμῶν ἐπιστολὰς αἰσχρὰς ἔγραψε, νυνὶ δὲ προσβύτης ὢν ὥσπερ ἀγνοῶν, ἢ φθονῶν (59) τὰ πλεῖστα

τῶν ὑμῖν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν (61) παραλέλοιπεν· ἀπέσταλκε δὲ σοὶ λόγον, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν Ἀγησιλάῳ, μικρὰ διασκευάσας ὕστερον ἐπέλει τῷ Σικελίας τυράννῳ (62) Διονυσίῳ· τὸ δὲ τρίτον τὰ μὲν ἀφελὼν, τὰ δὲ προσθεῖς ἐμνήστευσεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Θετταλῷ· τὸ δὲ τελευταῖον νῦν πρὸς σὲ γλίσχρως αὐτὸν ἐπηκόντισεν. Βουλοίμην δ' ἂν χωρήσῃς τὸ βυβλίον (63) ἀναμνησῆσαι τὰς ἐν τῷ λόγῳ πρὸς σὲ πεμφθείσας ὑπ' αὐτοῦ προφάσεις. Ἐπὶ μὲν γὰρ Ἀμφιπολιεύς φησι κωλύσαι τὴν γενομένην εἰρήνην γράψαι λόγον ἑπὶ τῆς Ἡρακλείους ἀθανασίας (64), ὕστερον δὲ αὐτῷ σοὶ φράσσειν. Ὑπὲρ ἐνίων δὲ διὰ τὴν ἡλικίαν ὀμολογῶν (65) μαλακώτερον γράφειν, συγγνώμης ἀξιοῦ τυχεῖν· μὴ θαυμάζειν δέ, εἰ καὶ πῶς ἀναγοῦς ὁ Ποντικὸς (66) ἀμβλύτερον καὶ φαυλότερον ποιῆι φαινεσθαι τὸν λόγον· τὸν Πέρσην δὲ ὡς καταστρατηγήσεις αὐτὸν εἶδέναι σέ φησιν. Ἀλλὰ γὰρ τὰς λοιπὰς σκῆψεις γράψοντα (67) ἐπιλείπει με τὸ βυβλίον (68) τοσαύτην ἡμῖν σπάνιν βυβλίων βασιλεὺς Αἴγυπτον λαθῶν πεποίηκεν. Ἐβῆρωσο, καὶ Ἀντιπάτρου διὰ ταχέων ἐπιμεληθεὶς πρὸς ἡμᾶς αὐτὸν ἀπόστειλον.

(Epistola hæc omisso auctoris nomine simpliciter Φιλίππῳ inscripta, quæ inter Socraticas trigesima est, legitur apud Orellium (in Epist. Socraticorum et Pythagoreorum Lipsiæ 1815) pag. 35-39. Eam autem cum Leone Allatio et aliis Speusippo vindicamus, quia convenit cum ejusdem philosophi loco quem ex litteris ad Philippum Macedonem missis Carystius Perga-

simos imitari, et pessimorum, non justissimorum regum æmulatorem esse. Sed quamquam ipse in institutione oratoria tradit, apta notaque exempla esse afferenda, tamen oblitus artis alienis, turpissimis et argumento quam maxime contrariis exemplis utitur. Verum cum alias res perridiculas scribit, tum omnium lepidissime ait, ulturum se discipulos ipsum objurgantes. At illi circumventi ab ejus assectatoribus dicendi facultate florentibus quum nihil præter hæc dicere possent, tanto plausu exceperunt orationem, ut ex omnibus orationibus dignitatis principatum huic dederint. Animadvertes autem brevi, quæ sit in Isocrate rerum cognitio, siquidem Cyrenenses qui vocantur Lacedæmoniorum colonos facit, et Ponticum discipulum suæ sapientiæ successorem atque heredem instituit, quo tu, licet multos conspexeris sophistas, neminem impuriorem videris. Accipio etiam Theopompum apud vos deversantem, hominem valde frigidum, verborum contumeliis lacerare Platonem, idque quasi non a Platone tempore Perdiccæ regni tui fundamenta jacta sint, et perpetuo hoc ægre tulerit Plato, si quid apud vos minus humanum, et quod a fraterno amore abhorreret, contigisset. Ut igitur Theopompus agrestis esse deinat, jube Antipatrum Græcorum res gestas illo audiente in comparationem diligentis

legere; et Theopompus jure quidem ab omnibus abjici, injuria vero a te beneficiis se ornari sentiet. Similiter et Isocrates, postquam juvenis adhuc una cum Timotheo contra vos epistolas probrosas ad populum scripsit, nunc senex, quasi ignoraret, aut invideret, majorem virtutum vestrarum partem silentio præterit, misitque ad te orationem, quam primum Agesilao inscripserat, deinde paucis mutatis Dionysio, Siciliæ tyranno, vendidit: tum aliis dentis aliis additis Alexandro Thessalo despondit: postremo nunc illiberaliter in te, ut ita dicam, jaculatus est. Vellem autem charta sufficeret ad commemorandas speciosas, quibus in oratione ad te missa utitur, excusationes. Nam de Amphipoli fatetur, pacem factam obtitisse, ne orationem super Herculis immortalitate scriberet, se tamen in posterum ea de re tibi verba facturum. Quum vero nonnulla propter ætatem se languidius tractasse confiteatur, veniam sibi dari vult, nec mirari te, si forte Pontico remissius recitante abjectior etiam et humilior tibi videatur oratio; Persarum autem regem a te profligatum iri se scire affirmat. Sed enim reliqua quæ præterdit scripturum deficit me charta: ad tantam papyri inopiam nos redegit rex Ægypto potitus. Vale et Antipatrum celeriter opera tua sublevatum ad nos remitte.

menus in commentarios rettulit exscripsitque Athenæus XI, p. 506. e. De singulis locis pauca dicenda. 1 Ἀντίπατρος videtur esse Alexandri successor, de quo Suidas : Ἀντίπατρος Ἰολάου, πόλεως δὲ Παλιούρας τῆς Μακεδονίας, στρατηγὸς Φιλίππου, εἶτα Ἀλεξάνδρου, καὶ διάδοχος βασιλείας, μαθητὴς Ἀριστοτέλους, κατέλιπεν ἐπιστολῶν σύγγραμμα ἐν βιβλίῳ δυσὶ, καὶ ἱστορίαν, τὰς Παρθίου πράξεις Ἰλλυρικὰς κτλ. Cf. Fabric. Bibl. Græc. Vol. III pag. 465 ed. Harl. — 2 αὐτοῦ] correxit Allatius; codd. αὐτῶ. — 3 Sequitur censura quintæ orationis Isocrateæ, quam multis nominibus Speusippus reprehendit. — 4 χρῆ] quominus in χρῆν mutes, obstat idem præsentis temporis usus in sequentibus. — 5 Ἡρακλῆς γάρ, ὄντος κτλ.] Ita locum emendavit Hemsterhusius ad Schol. Aristoph. Plut. v. 1014, ubi hæc leguntur : ἐστὶ καὶ μικρὰ μυστήρια γινόμενα δι' Ἡρακλῆα. Ἡρακλῆς γάρ ἐπιστάς ἤξιου μυσῆσθαι, ἔθος δὲ ἦν Ἀθηναίοις ξένον μὴ μυσῆν. Μὴ βουλόμενοι δὲ λῦσαι τὸ ἔθος μηδὲ ἀπῶσαι τὸν εὐεργέτην Ἡρακλῆα, ἐπενόησαν μυστήρια εὐμετάδοτα. — 6 Πυλίου] Ita rescribendum esse docet Scholiastes Homeri ad Iliad. θ. 368 : ἦλθεν Ἡρακλῆς πρὸς Εὐμόλπον εἰς Ἐλευσίνα, βουλόμενος μυθεῖσθαι ἦν δὲ οὐκ ἐξὸν ξένους τότε μυσῆσθαι· διδ γίνεται Πυλίου θετοῦ υἱός, καὶ διαγεγόμενος ἐμυσῆτο. Cf. Apollodorus II, 5, 12; codd. Πηλίου. — 7 ἑμῶν] Philippus, Alexandri pater, ab Hercule se oriundum ferebat. Vid. Theocrit. Idyll. XVII et Plutarchum in vit. Alexandri cap. 1. Quare aliorum codd. lectio ἡμῶν ferri non potest. — 8 τὰς Ἀλεξάνδρου] Vid. Herodot. IX, 44 et 45. — 9 Confundit tempora epistolæ auctor. Legatos enim non Xerxis, qui ei amicissimus erat, adeo ut ab rege Græciæ occupante totam regionem inter Olympum et Hæmum montes interjectam dono acciperet, sed Darii Hystaspis ad patrem Amyntam, Macedonum regem, missos, qui terram et aquam poscerent, super vinum et epulas trucidavit Alexander. Testes sunt Herodotus lib. V cap. 17-21 et Justin. lib. VII, cap. 3. — 10 ἐπὶ τὴν ἡμέτεραν Ἡράκλειαν] scripsi; codd. ἐπὶ τὸ ἡμέτερον Ἡράκλειον. Est autem intelligenda urbs illa Phthiotidis prope sinum Maliacum et Thermopylas sita, quæ Ἡράκλεια Φθιώτιδος vel ἡ ἐν Τραχίνι vocari solet. Cf. Thucyd. III, 92 IV, 78; Strabo I p. 60; Ptolem. III, 13, 46; Hermippus apud Athen. XI p. 461. e. Cæterum ἡμέτεραν dicit, quia Græcorum erat colonia a Lacedæmoniis ibi constituta. — 11 Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀμόντου τὴν Θετταλῶν προδοσίαν] scripsi; codd. Ἀλεξάνδρου δὲ τὴν Ἀλέου καὶ Θετταλῶν προδοσίαν. Vid. Herod. VII, 172 seq. — 12 Δαμάστην] intelligit Damasten,

Dioxippi filium, historicum, memoratum a Dionysio Halicarnassensi de Thucydidis caractere Vol. VI pag. 818 ed. Reisk. Plutarcho in vita Camilli, Valerio Maximo lib. VIII cap. 13, aliis, de quo Suidas hæc tradit : Δαμάστης Σιγυεὺς ἀπὸ Σιγυεῖου, γῆς τῆς Τρωάδος, Διωξίππου υἱὸς γεγονώς, πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν, σύγχρονος Ἡροδότου, τῶν καλαιτάτων ἱστορικός· γέγραφε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι γενομένων περὶ γονέων καὶ προγόνων, τῶν εἰς Ἴλιον στρατευσαμένων βιβλία δύο, ἐθνῶν κατάλογον καὶ πόλεων, περὶ ποιητῶν καὶ σοφιστῶν, καὶ ἄλλα συχνά· γέγονε δὲ Ἑλλαντικῶ μαθητὴς. Contemnitur a Strabone qui Eratosthenem reprehendit, quod illius et similibus scriptorum testimoniis sententiam suam confirmet. Strabonis verba sunt lib. I pag. 47 ed. Casaub. οὐδὲ τοῦτ' εἶ Ἐρατοσθένους, ὅτι ἀνδρῶν οὐκ ἐξίω μνήμης ἐπὶ πλέον μέμνηται, τὰ μὲν ἐλέγχων τὰ δὲ πισταῶν καὶ μάρτυσι χρώμενος αὐτοῖς, ὅσων Δαμάστη καὶ τοιοῦτοις ἄλλοις. κ. τ. λ. — 13 ἐκ τοῦ τῶν προγόνων ἐγκωμίου εὐνοῦς δεῖν ποιῆσαι τοὺς ἀκροατάς] scripsi; codd. ἐκ τῆς προγ... εὐνοῦς δεῖν προσεῖναι τοὺς ἀκροατάς. — 14 τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἐπὶ Μαρδονίου γεγενημένην] Vid. Herodot. IX, 44. — 15 περὶ] correxit Allatius; codd. παρά. — 16 τὰ παλαιότερα διαλεχθῆναι] posui; membranæ τὰ παλαιὰ διαλεχθῆναι. — 17 τὸ δέ, εὐθαλῶς, ὡς φησιν αὐτός, ἀνοούσης τῆς διανοίας] spectat Isocratis verba orat. V, pag. 84 ed. Steph. ταῦτα δὲ διανοηθεῖς, καὶ νομίσας οὐδέποτ' ἂν εὐρεθῆναι καλλίω ταύτης ὑπόθεσιν οὐδὲ κοινοτέραν οὐδὲ μᾶλλον ἄπασιν ἡμῖν ἐμφέρουσαν, ἐπήρθη πάλιν γράψαι περὶ αὐτῆς, οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲν τῶν περὶ ἑμαυτόν, ἀλλ' εἰδὼς μὲν τὸν λόγον τοῦτον οὐ τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς δεόμενον, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀνοούσαν τὴν ἀκμὴν ἔχοντος καὶ τὴν φύσιν πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντος. — 18 τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθη σε νομίσειεν] emendavit Schæfer. libri τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθη νομίσειεν. — 19 ταῦτα μοι δοκεῖ (al. δοκῶ) φράσειν] verborum junctura nequaquam mendosa. Vid. Matthiæ Gramm. Gr. § 506. VI. Adde Krugerum ad Thucyd. I, 27, 2 et Lobeck. ad Phryg. p. 747 seqq. — 20 εὐαγγέλια] reposui; codd. εὐαγγέλια. — 21 δ φέρων τὴν ἐπιστολήν] sequentia de Herculis rebus gestis et tyrannorum occisorum regnis, quæ frustra alibi quæras, ex Antipatri historiis excerpta videntur. — 22 Νηλέα] Vid. Apollodor. Bibl. lib. II cap. 7, 3 et ibi Heynium p. 187. — 23 Συλέα] correxit Orellius; libri Δυλέα. — 24 Νέστορι μὲν τῷ Νηλέως Μωσσην] Rem n arrat Philostratus in Heroicis pag. 696 ed. Olear. — 25 Δικαίω δὲ τῷ Συλέως ἀδελφῷ] correxit Orellius; libri Δικαίω δὲ τῷ Νηλέως ἀδελφῷ Cf. Conon. Narrat. XVII. — 26 Κρεσφόντην] scripsi; libri Κρε-

σφόντα. Vid. Pausan. lib. IV cap. III. — 27 Ἀμφικολίτιν] emendavit Schaefer; codd. Ἀμφικολίτην. — 28 ὡσαύτως] correxit Allatius; libri δ' αὐτως. — 29 Ἰπποκῶντα] Vide Pausan. III, 15. Diodor. IV, 33. Apollodor. II, 7, 4 et III, 10, 5. — 30 Ἀλκυονία] Cf. Apollodor. lib. I cap. VI, 1. — 31 Σιθῶνι] al. Σίθωνι, ut apud Parthen. ἐρωτ. παθ. cap. 6. Cf. Conon. Narrat. X. — 32 παρακαταθέσθαι] i. e. ἐγχειρισθῆναι. Vid. Matthiae Gr. § 496. 8. — 33 ἐξαγγέλλει] correxit Bremius; codd. ἐξαγγέλλειν. — 34 Πρωτεύδας] scripsi; libri Πρωτεύδας. — 35 Τρωῶλον καὶ Τηλέγονον] Confudisse videtur Speusippus Tmolium, Lydorum regem, Omphales maritum, qui moriens uxori regnum reliquit, cum Polygono, Protei filio, ab Hercule caeso. Sic enim Apollodorus lib. II cap. V, 9 ἐκ Θάσου δὲ ὄρηθηεις (Ἡρακλῆς) ἐπὶ Τοράνην, Πολύγωνον καὶ Τηλέγονον, τοὺς Πρωτεύως τοῦ Ποσειδῶνος υἱούς, καταλείπειν προκαλουμένους, κατὰ τὴν πάλην ἀπέκτεινε. — 36 Λαδίκη δὲ καὶ Χαράττη] posui praeeunte Bremio; codd. Λαδίκη καὶ Χαράττη. — 37 ἐγχειρίσειεν] correxit Bremius; libri ἐγχειρήσειεν. — 38 ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένοις] scripsi; codd. ἐπ' αὐτοῦ γιγνομένοις. — 39 ὀνομάτων ψόφος] emendavit Valckenarius ad Eur. Phoen. v. 397 pag. 249. Vide eundem in Callimacheis p. 285; codd. ὀνομάτων ψόφος. — 40 τίνα τρόπον πρώτων οἱ Ἀμφικτυόνες συνέστησαν] Cf. Dionysius Halicarnassensis antiq. rom. lib. IV cap. 25 vol. II p. 702 ed. Reisk; Pausanias lib. II cap. VII, lib. X cap. VIII et alibi. — 41 Φλεγυαί μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος] De Phlegysis pestilentia deletis vid. Pausan. lib. IX cap. 36. — 42 Δρύοπις δὲ ὑπὸ Ἡρακλέους] cf. Apollodor. lib. II cap. VII, 7. — 43 Κρισαῖοι δὲ ὑπὸ Ἀμφικτυόνων ἀνηρέθησαν] Vide Strabonem lib. IX p. 416 seqq. ed. Casaub. — 44 καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίους τῆς εἰς Δελφοῦς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὰς δύο Φωκίων ψήφους] scripsi cum Orellio; codd. καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίους τῆς εἰς Δελφοῦς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων. Τὰς δὲ Φωκίων ψήφους. Hanc correctionem firmat Diodorus Siculus lib. XVI cap. 60 sic scribens: ἔδοξεν οὖν τοῖς συνέδροις μεταδοῦναι τῷ Φιλίππῳ καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ τῆς Ἀμφικτυονίας, καὶ δύο ψήφους ἔχειν, ἃς πρότερον οἱ καταπολεμηθέντες Φωκίεις ἔχον, ubi vide Wesseling. — 45 ὧν ὁ τὰ παλαιὰ καινῶς κτλ.] Ita Isocrates Paneg. p. 42. Carpit hoc dictum Longinus de sublimi dicendi genere cap. 38 ὁ γοῦν Ἰσοκράτης, οὐκ οἶδ' ὅπως, παιδὸς πρᾶγμα ἔπαθεν, διὰ τὴν τοῦ πάντα ἀξηρικῶς ἐθέλειν λέγειν φιλοτιμίαν. Ἔστι μὲν γὰρ ὑπόθεσις αὐτῷ τοῦ Πανηγυρικοῦ λόγου, ὅς ἡ Ἀθηναίων πόλις ταῖς εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσίαις ὑπερβάλλει τὴν Λακεδαιμονίαν. Ὁ δ' εὐ-

θὸς ἐν τῇ εἰσβολῇ ταῦτα τίθησιν. Ἐπειθ' οἱ λόγοι τοσαύτην ἔχουσι δύναμιν, ὧσθ' οἷόν τ' εἶναι καὶ τὰ μεγάλα ταπεινὰ ποιῆσαι, καὶ τοῖς μικροῖς περθεῖναι μέγθος, καὶ τὰ παλαιὰ καινῶς εἰπεῖν, καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγενημένων ἀρχαίως διελεῖν. » Οὐκοῦν φησὶ τις, Ἰσοκράτης, οὕτως μέλλεις καὶ τὰ περὶ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων ἐναλλάττειν; Σχεδὸν γὰρ τὸ τῶν λόγων ἐγκώμιον ἀπιστίας τῆς καθ' αὐτοῦ τοῖς ἀκούουσι παράγγελμα καὶ προῖμιον ἐξέθηκε. — 46 Ἀλκιδιάδης μὲν γὰρ] Isocrates orat. V pag. 94 ed. Steph. σκέψαι δὲ πρῶτον τὰ περὶ Ἀλκιδιάδην ἐκείνος γὰρ φυγὼν παρ' ἡμῶν κτλ. — 47 στάσει νικηθεῖς] reposuit Allatius; codd. στάσει εἰκηθεῖς vel στάσει οἰκηθεῖς. — 48 βραχὺν χρόνον ὑπολαρόσας] Isocrates in Archidamo pag. 125 παραπλήσια δὲ τούτοις Ἀμύντας ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς ἔπραξεν. Ἡττηθεῖς γὰρ ὑπὸ τῶν βαρβάρων τῶν προσοικούντων μάχῃ καὶ πάσης Μακεδονίας ἀποστρατηθεῖς τὸ μὲν πρῶτον ἐκλιπεῖν τὴν χώραν διενόηθη καὶ τὸ σῶμα διασῶζειν, ἀκούσας δὲ τινος ἐπαινοῦντος τὸ πρὸς Διονύσιον βῆθην, καὶ μεταγνοὺς ὡσπερ ἐκείνος, χωρίον μικρὸν καταλοδῶν καὶ βοηθειαν ἐνθένδε μεταπεμφόμενος ἐντός μὲν τριῶν μηνῶν κατέσχευε ἅπασαν Μακεδονίαν, τὸν δ' ἐπιλοιπον χρόνον βασιλεύων γίγρει τὸν βίον ἐτελεύτησεν. Cf. Diod. Sic. XV, 19. — 49 παρήνευγε δέ σοι καὶ τὴν Διονυσίου μοναρχίαν] Isocrates orat. V pag. 95 Διονύσιος τοίνυν (βούλομαι γὰρ ἐκ πολλῶν σε πεισθῆναι βραδίαν εἶναι τὴν πρᾶξιν, ἐφ' ἣν σε τυγχάνω παρακαλῶν) πολλοστὸς ὢν Συρακούσιων καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐπιθυμήσας μοναρχίας ἀλόγως καὶ μανικῶς, καὶ τολμήσας ἅπαντα πράττειν τὰ φέροντα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτὴν, κατέσχε μὲν Συρακούσας, ἀπάσας δὲ τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις, ὅσαι περ ἦσαν Ἑλληνίδες, κατεστρέψατο, τηλικαύτην δὲ δύναμιν περιεβάλετο καὶ περὶ τὴν καὶ ναυτικὴν, ὅσην οὐδεὶς ἀνὴρ τῶν πρὸ ἐκείνου γενομένων. — 50 προσήκειν οἰκία καὶ γνώριμα τὰ παραδείγματα] Demosthenes orat. Olynth. II cap. 7 οὐ γὰρ ἄλλοις τοῖς ὑμῖν χρωμένοις παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκείοις, ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, εὐδαιμοσιν ἐξεστὶ γενέσθαι. — 51 χαριέντως ἀμύνασθαι φησι τῶν μαθητῶν τοὺς ἐπιτιμῶντας] Isocrates orat. V pag. 85 ed. Steph. οὐκ ἄκνήσω δὲ πρὸς σὲ κατεπιπέειν ἐφ' οἷς ἐλύπησάν τινές με τῶν πλησιασάντων οἶμαι γὰρ ἔσεσθαι τι προὔργου. Δηλώσαντος γὰρ μου πρὸς αὐτούς, ὅτι μέλλω σοι λόγον πέμπειν, οὐκ ἐπίδειξιν ποιησόμενον οὐδ' ἐγκωμιασόμενον τοὺς πολέμους τοὺς διὰ σοῦ γεγενημένους (ἔτεροι γὰρ τοῦτο ποιήσουσιν), ἀλλὰ πειρασόμενόν σε προτρέπειν ἐπὶ πράξεις οἰκειοτέρας καὶ καλλίους καὶ μᾶλλον συμφεροῦσας ὧν νῦν τυγχάνεις προσηρημένους, οὕτως ἐξεπλάγησαν, μὴ διὰ τὸ γῆρας ἐξεστηκῶς ὧ τοῦ φρονεῖν, ὥστ' ἐτόλμησαν ἐπιπλήξαι μοι, πρότερον οὐκ εἰσώδους τοῦτο ποιεῖν, λέγοντες ὡς ἀτόποις καὶ λίαν ἀνοήτοις ἐπιχει-

ρῶ πράγμασιν, ὅστις Φιλίππῳ συμβουλευέσονται λόγον μέλλεις πέμπειν. Idem paucis interjectis sic pergit : ταῦτ' ἀκούσας, ὡς μὲν τὸ πρῶτον ἐξεπλάγην, καὶ πάλιν ὡς ἀναλαβὼν ἑμαυτὸν ἀντίειπον πρὸς ἕκαστον τῶν ῥηθέντων, παραλείψω, μὴ καὶ δόξω τισὶ λίαν ἀγαπᾶν, εἰ χαριέντως αὐτοὺς ἡμυνάμην. Λυπήσας δ' οὖν μετρίως (ὡς ἑμαυτὸν ἐπειθον) τοὺς ἐπιπλήξαι μοι τολμήσαντας, τελευτῶν ὁπεσχόμεν μόνους αὐτοῖς τὸν λόγον τῶν ἐν τῇ πόλει δεῖξιν, καὶ ποιήσιν οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτοῦ πλὴν ὅ, τι ἂν ἐκείνοις δοῖξῃ. Τοῦτων ἀκούσαντες ἀπήλθον, οὐκ οἷδ' ὅπως τὴν διάνοιαν ἔχοντες. — 52 οἱ δὲ χειρωθέντες ὑπὸ τῶν αὐτῶν πλησιαζόντων ἀμαζόντων τῆς ῥητορικῆς τῇ δυνάμει] scripsi ; codd. οἱ δὲ χειρωθέντες τῶν αὐτῶν πλησιαζόντων ἀμαζόντες τῆς ῥητορικῆς τῇ δυνάμει. Spectavit autem Speusippus hunc Isocratis locum orat. V pag. 87 πλὴν οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἐπιτελεσθέντος τοῦ λόγου καὶ δειχθέντος αὐτοῖς τοσοῦτον μετέπεσον, ὥστ' ἡσχύνοντο μὲν ἐφ' οἷς ἐθρασύνοντο, μετέμελε δ' αὐτοῖς ἀπάντων τῶν εἰρημένων, ὡμολόγουν δὲ μηδενὸς πρόποτε τοσοῦτον πράγματος διαμαρτεῖν, ἔσπευδον δὲ μᾶλλον ἢ ἐγὼ πεμφθῆναι σοὶ τὸν λόγον τοῦτον, ἔλεγον δ' ὡς ἐπιζέουσιν οὐ μόνον σὲ καὶ τὴν πόλιν ἔξιν μοι χάριν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑλληνας ἅπαντας. — 53 Κυρηναίους μὲν ποιεῖ] Isocrates orat. V p. 83 ζητεῖν δὲ ἐκείνους τοὺς τόπους τοὺς πόρρω μὲν κειμένους τῶν ἀρχαίων δυναμένων, ἐγγὺς δὲ τῶν δουλεύειν εἰθισμένων, εἰς οἷον περ Ἀλακεδαίμονιοι Κυρηναίους ἀπόκτισαν. Nec dissentiunt hac de re ab Isocrate cæteri scriptores, qui Cyrenen Theræorum coloniam faciunt, et Battum Theræum conditorem ejus appellant. Fuerunt autem Theræi Lacedæmoniorum coloni. Vid. Herodot. IV, 147 seqq. Strabo XVII p. 837 ed. Casaub. Pausan. Lacon. cap. 14 ; Justin. XIII, 7 ; Solin cap. 27 ; Stephanus Byzantius v. Κυρήνη. Itaque Speusippus in eo reprehendit Isocratem, quod Cyrenen non a Theræis, sed a Lacedæmoniis conditam esse scripserit. At res eodem redit, siquidem veteres pro colonia majorem patriam interdum commemorant. — 54 τὸν δὲ Ποντικὸν μαθητὴν] Isocratem dicit Heracleensem vel Apolloniata, qui Ponticus nominabatur, propterea quod tam Heraclea quam Apollonia in Ponto sita esset. De hoc Suidas : Ἴσοκράτης Ἀμύκλα τοῦ φιλοσόφου, Ἀπολλωνίας τῆς ἐν Πόντῳ, ἢ Ἡρακλείας, ὡς Καλλιμάχος ὁ ῥήτωρ, μαθητῆς καὶ διάδοχος τοῦ μεγάλου Ἴσοκράτους, διακούσας δὲ καὶ Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου κτλ. Huic Apolloniatae Isocrati, Amyclæ filio, Isocratis Atheniensis discipulo et successori Suidas tri-

buit Paraisisin πρὸς Δημόνικον, quæ vulgo Isocratis Atheniensis putatur. Vide Muretum var. lect. lib. I cap. 1, Fabricium Bibl. Gr. vol. II pag. 779 seq. ed. Harl. et Ruhnkenium in Hist. crit. orat. gr. p. 84. — 55 Θεόπομπον] De Theopompo consule Dionysium Halicarnassensem Epist. ad Pomp. cap. 6 ; Ciceronem de orat. II, 13, Brut. 56 ; Quintilianum Inst. X, 1 ; Photium et alios. — 56 περὶ δὲ Πλάτωνος βλασφημεῖν] Theopompum fuisse maledicum conviciatorem, adeo ut non modo Platonem, sed alios etiam mortales verborum contumeliis laceraret, multi annotarunt. Cf. Diog. Laërt. lib III, 40 ; item Athenæus lib. VI p. 254. b. et aliis locis. — 57 Περδίκκα] scripsi ; codd. Περδίκκα. — 58 γίγνοιτο] scripsi ; libri γίνοιτο. — 59 εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου] Pseudoplutarchus in vita X oratorum : ἀκροαταὶ δὲ αὐτοῦ ἐγένοντο εἰς ἑκατόν, ἄλλοι τε πολλοί, καὶ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, σὺν ἕ καὶ πολλὰς πόλεις ἐπήλθε συντιθεὶς τὰς πρὸς Ἀθηναίους ὑπὸ Τιμοθέου πεμπόμενας ἐπιστολάς ὅθεν ἰδωρήσατο αὐτῷ τάλαντον τῶν ἀπὸ Σάμου περιγενομένων. — 60 ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ φθονῶν] scripsi ; codd. ὥσπερ ἐκῶν, ἢ φθονῶν. — 61 τῶν ἡμῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν] reposui ; codd. τῶν ἡμῶν ὑπαρχόντων. — 62 ὕστερον ἐπέωλει τῷ Σικελίας τυράννῳ Διονυσίῳ] Neque hoc fecisse se diffutetur Isocrates orat. V pag. 98 καὶ μὴ θαυμάσῃς, ἀπερ ἐπέστειλα καὶ πρὸς Διονύσιον τὴν τυραννίδα κτησάμενον, εἰ μήτε στρατηγὸς ὢν, μήτε ῥήτωρ, μήτε ἄλλως δυνάστης θρασυτέρῳ σοὶ διελεγμαι τῶν ἄλλων. — 63 βυβλίον] scripsi ; codd. βιβλίον. — 64 λόγον ὑπὲρ τῆς Ἡρακλέους ἀθανασίας] Isocrates orat. V pag. 89 τὴν ἐν πόλιν τὴν ἡμετέραν φασίν, ὅς περὶ τῶν παλαιῶν πιστεύομεν, Ἡρακλεῖ μὲν αἰτίαν γενέσθαι τῆς ἀθανασίας (ὃν δὲ τρόπον, σοὶ μὲν αὖθις πυθέσθαι ῥάδιον, ἐμοὶ δὲ νῦν εἰπεῖν οὐ καιρός), τοῖς δὲ παισὶ τοῖς ἐκείνου τῆς σωτηρίας. — 65 διὰ τὴν ἡλικίαν ἡμολογῶν] cf. Isocrat. orat. V init. — 66 ἀναγνοῦς ὁ Ποντικὸς] correxit Ruhnkenius Hist. crit. orat. Gr. p. 85. — 67 γράφοντα] scripsi ; libri γράφοντα. — 68 βυβλίον reposui ; codices βιβλίον. — 69 βασιλεὺς Αἴγυπτου λαβῶν] Artaxerxes Ochus. Vid. Diodor. Sicul. lib. XVI cap. 51

188. Σπεύσιππος Φιλίππῳ.

Περδίκκας ἂ μὲν ἐνδεεῖσθαι μοι δοκεῖ περὶ πολλοῦ ποιούμενος κατὰ τὸν Ἡσίοδον τὰ ἡμίσεια ὅ πάντων κεκτησθαι, νομίζω τὰ τε χρήματα καὶ διὰ τύχην ἂν τινα πολλὰ κτήσασθαι ὅ οὐ τῶν βελτίστων εἶναι. Σοὶ δὲ ἔστιν ἀδελφὰ ἂ τοῖς παρ' ἐκείνου ὑπηρεγμένοις πράττειν, ὅπως ἂν δοκῆς καὶ τὸ ἦθος ἀδελφὸς εἶναι τοῦ

188. Speusippus Philippo.

Perdiccas mihi videtur ostendisse, magni se æstimare

de Hesiodi sententia omnium dimidiæ partis possessionem existimans tam divitias quam multas res casu

περὶ σὲ διανοηθέντος τοιαῦτα °. Νόμιζε δὲ πάντας προσήγειν σοὶ τὸν νῦν, καὶ σκοπεῖν ὁ ποιός τε ἔσῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν, καὶ τοὺς μὲν βελτίστους ἀγωνιᾶν, βουλομένους καὶ ἐξισοῦσθαι σε τῇ τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιεικειᾷ, καὶ ὑπερβάλλειν, τοὺς δὲ φαύλους φθοροῦντας ἡδέως ἂν τι ἰδεῖν περὶ ἡμᾶς γενόμενον πλημμελές. Οὐδὲ δεῖ νομίσαντα πολεμίους εἶναι μετὰ τῶν βελτίστων ἀγωνίζεσθαι ὡς αὐτὸν ὄντα ἕνα τούτων. Δοκεῖ γάρ μοι οὐ μόνον ἀμιλλητέον εἶναι πρὸς τὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἔργα, ἀ καί τινος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πέπρακται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς σὰς ἡ εὐεργεσίας, ὅπως μὴ καταδέεσθαι αἱ παρὰ σοῦ πρὸς ἐκείνον γίνωνται ἰ. Περὶ πλείστου δὲ δεῖ σε ποιῆσαι σώφρονά τε εἶναι, καὶ κατήκοον τοῦ ἀδελφοῦ, ὅντος περὶ σὲ οἷός περ νῦν ἔστιν. Ἐβρωσο.

(Epistola hæc omisso auctoris nomine simpliciter Φιλίππῳ inscripta, quæ inter Socraticas trigesima prima est, exstat apud Orellium l. c. pag. 39 seq. Eam autem cum Orellio præf. p. VII ad Speusippum auctorem referre non dubitamus. Pauca hic annotanda ° : Περδίκκας] scripsi; codd. Περδίκκας. — ἡ ἡμίση πάντων κεκτησθαι] Spectavit Hesiodi illud Op. et D. v. 40 νήπιοι, οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἡμισυ παντός, cujus vim sic explicat Plato de legg. III p. 690. e. ἄρ' οὐκ ἀγνοήσαντες τὸν Ἡσίοδον ὀρθότατα λέγοντα, ὡς τὸ ἡμισυ τοῦ παντός πολλάκις ἐστὶ πλέον; ὅπταν ἦ τὸ μὲν θλον λαμβάνειν ζημιώδες, τὸ δ' ἡμισυ, μέτριον, τότε τὸ μέτριον τοῦ ἀμέτρου πλέον ἡγήσατο, ἀμεινον ὃν χειρόνος. — ° κτήσασθαι οὐ τῶν βελτίστων] scripsi cum Allatio; libri κτήσασθαι τῶν βελτίστων. — ἂ σοὶ δὲ ἔστιν ἀδελφᾷ] reposui cum Orellio; codd. σοὶ δὲ ὅτι ἔστιν ἀδελφᾷ. — ° τοῦ περὶ σὲ διανοηθέντος] scripsi cum Bremio; codd. τοῦ περὶ σὲ οὐ διανοηθέντος — ὁ σκοπεῖν] correxi; codd. ποιεῖν. — ἡ ὡς αὐτὸν ὄντα] posui cum Allatio; codd. αὐτὸν ὄντα. — ἡ τὰς σὰς εὐεργεσίας] scripsi cum parte membranarum; alii codd. habent τὰς εὐεργεσίας. — ἰ γίνωνται] posui; codd. γίνονται.

oblatus sibi parare optimorum hominum non esse. Tibi vero licet similia illius inceptis facinora facere, ut videaris moribus etiam ejus esse frater, qui tam fraterne de te cogitavit. Velim autem tibi ita persuadeas, omnes te diligenter attendere et observare, qualem te fratri præstaturus sis, et optimos quidem animo angi, quum cupiant te fratris clementiam adæquare vel superare, pessimos autem invidia adductos libenter aliquid in conversatione vestra delinqui visuros esse. Quibus tanquam hostibus abjectis, te cum optimis tanquam unum ex illis honesto benevolentiam certamine certare oportet. Videtur enim mihi cum fratre non solum de factis, quæ ille pro republica gessit, sed etiam de mutuis beneficiis contenden-

189. Σπεύσιππος Ξενοκράτει.

Ἐνόμιζον ἐπιτήδειον εἶναι μοι μηδὲν τῶν καλῶς ἔχόντων παραλιπεῖν, καὶ διὰ τὴν Πλάτωνος ἐντολήν, καὶ διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐμοὶ καὶ σοὶ φιλίαν. Καὶ δὴ ὦρην ἂ δεῖν γράφει πρὸς σέ, ὡς διακείμενος τυγχάνω τὸ σωμάτιον, καὶ διότι νομίζω παραγενόμενόν σε εἰς Ἀκαδημίαν ἂ συνέχειν τὸν περίπατον °. Ταῦτα δὲ ὡς δίκαιά ἐστι καὶ καλῶς ἔχοντα, πειράσομαι σοὶ φράζειν. Πλάτων, καθάπερ καὶ σὺ οἶσθα, καὶ ἐν οὐ τῇ τυχούσῃ τιμῇ ἂ τὴν ἐν Ἀκαδημίᾳ διατριβὴν ἦγεν, νομίζων εἶναι τι καὶ πρὸς δόξαν ὀρθήν, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ βίον καὶ τὴν ὑστερον παρ' ἀνθρώποις μείαν ἐσομένην. Καὶ τούτων οὕτως ἔχόντων, διότι σε περὶ πλείονος ποιούμενος ἐτύγγανε, τελευτῶν τὸν βίον ἐμαρτύρησεν. Ἐπέσκηψε γὰρ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς οικείοις, ἂν τι πάθης, πρὸς ἑαυτὸν θείναι σε, νομίσας οὐκ ἀπαλλαγῆσεσθαι σε τὸ παράπαν ἐξ Ἀκαδημίας. Διὸ δὴ καὶ μάλιστα μοι φαίνεται σοὶ προσήκόν εἶναι καὶ ζῶντα καὶ τεθνηκότα Πλάτωνα τιμᾶν. Θεῶν γὰρ δὴ καὶ γονέων καὶ ἐπιστολῶν ποιητέον ἐπιμελείαν τὸν χαρίεντα. Οἰκισιότητὴ δὲ τοῖς εἰρημόνοις εὐρύκοιτ' ἂν οὐσα ἢ Πλάτωνος συνουσία πρὸς τοὺς συνόντας. Τῶν μὲν γὰρ ὡς γεννήσας, τῶν δὲ ὡς εὐεργέτης ἐπιμελεῖτο, κοινῇ δὲ πρὸς ἅπαντας θεοῦ τάξιν εἶχεν. Συμβουλευῶ δὲ καλὸν ἡγούμενος καὶ δίκαιον εἶναι χάριν ἀποδιδόναι σε Πλάτωνι πασῶν μεγίστην, καί τινος μάλιστα ἀρμόζουσαν· ἀποδοῆς δ' ἂν °, εἰ παραγενόμενος εἰς Ἀκαδημίαν τὸν περίπατον τοῖς σοῖς λόγοις συνέχοις ἰ. Σοφία γὰρ ἀληθῆς λέγοιτ' ἂν ἑνδικος βεβαιότης καὶ πιστότης ἡ. Προσῆκει δὲ ἡμᾶς ἐν τούτοις πολλῶν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ἡ διαφέρειν. Σὺ δὲ καὶ δοκεῖς πλέον τοῦ προσήκοντος ἐπιμελής εἶναι.

(Epistola hæc, incerto auctore vulgata ab Orellio l. c. pag. 40-41, inter Socraticas trigesima secunda est. Hanc æque ac sequentem Speusippi esse ad Xenocratem datam ex Diogenis Laertii verbis in ejus vita recte collegit Allatius. Namque ille lib. IV, 3 ait : ἤδη δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο, παρακαλῶν αὐτὸν ἔλθειν, καὶ τὴν

dum esse, ne tua illorum magnitudine obruantur. Verum id maxime curare debes, ut prudens sis, et fratri tuo, quoad talem se tibi præbebit, qualem nunc se præbet, obtemperes. Vale.

189. Speusippus Xenocrati.

Existimabam mihi consentaneum esse, nihil eorum quæ bona forent silentio præterire, cum ob Platonis mandata, tum ob mutui nostri amoris vinculum. Ideo mihi visum est ad te epistolam dare, qua de corpusculi mei infirmitate te certiore facerem, et quod puto, si modo in Academiam adveneris, fore ut Peripateticorum licentiam comprimas. Hæc autem justa et honesta esse, te docere conabor. Plato, ut et tu probe scis, plurimum

σχολῶν διαδέξασθαι. Quare nos quoque utramque epistolam Speusippo attribuimus. De singulis locis pauca monenda. Scripsi : * καὶ δὴ φῆμιν] cum Bremio; codd. καίτοι φῆμιν. — ^b Ἀκαδημίαν] cum codd. quamvis alii ubique vel Ἀκαδημίαν vel Ἀκαδημίαν scribendum censeant. Vid. Buttmann. Gramm. Græc. tom. II p. 38a seq. — ^c συνέχειν τὸν περίπατον] De similitudinibus quas Plato cum Aristotele habuisse dicitur vide Ælian. var. hist. lib. III cap. 19. — ^d ἐν οὐ τῇ τυχούσῃ τιμῇ] libri ἐν τῇ τυχούσῃ τιμῇ. Sed requiritur negatio. Cf. Viger. de Gr. dict. id. p. 364 ed Herm. — ^e ἀποδοίης δ' ἄν] libri ἀποδοίης δ' ἄν. — ^f εἰ παραγενόμενος εἰς Ἀκαδημίαν τὸν περίπατον τοῖς σοῖς λόγοις συνέχοις] codd. mendose εἰ παραγενόμενος Ἀκαδημίαν καθηπεριπε. — ^g πιστότης] cum Bremio; codd. πιστός. — ^h τῶν πολλῶν ἀνθρώπων] cum eodem; codd. τῶν ἀνθρώπων.

190. Σπεύσιππος Ξενοκράτει.

Ἐδοξέ μοι γράφαι πρὸς σέ ἐπιστολὴν περὶ τῶν συμβεβηκότων κατὰ τὸ σωματίον ^a. Οὐ γὰρ μετρίως ἐκλελοίπασιν αἱ δυνάμεις τῶν μερῶν ἀπάντων, ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν ἐμὲ δύνασθαι ^b. κατὰ τύχην δέ τινα ἢ γλῶττα καὶ τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν μεμίνηκεν, εἰ μὴ καὶ διὰ τὸ κεχαρισμένον καὶ διὰ τὸ θεϊότατον εἶναι. Πάνυ μὲν οὖν ἐβουλόμην παρῆναι σε· εἴ δὲ ποιήσεις καὶ νῦν παραγενόμενος. Καὶ γὰρ τῶν περὶ ἐμὲ προστήση κατὰ τρόπον, ὡς ἐγὼ εἶδ' οἶδα, καὶ τῶν ἐν τῷ περιπάτῳ ἐπιμελήσῃ προσηκόντως.

(Epistola hæc, incerto auctore edita ab Orellio l. c. pag. 41, inter Socraticas trigesima tertia est. Eam vero justis de causis Speusippo

attribuimus. Vide quæ diximus ad præcedentem epistolam. Pauca de lectionis varietate aliisque rebus monenda. Scripsi : * κατὰ τὸ σωματίον] ex uno codice; al. περὶ τὸ σωματίον. — ^b ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν ἐμὲ δύνασθαι] codd. ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν δύνασθαι. — ^c διὰ τὸ θεϊότατον εἶναι] Plato Tim. p. 44 τὰς μὲν δὲ θείας περιόδους δύο οὔσας, τὸ τοῦ παντὸς σχῆμα ἀπομιμησάμενοι περιφερὲς δὲ, εἰς σφαιροειδὲς σῶμα ἐνέδησαν, τοῦτο δὲ νῦν κεφαλὴν ἐπονομάζομεν, δὲ θεϊότατον τ' ἐστὶ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων δεσποτοῦν· ἢ καὶ πᾶν τὸ σῶμα παρέδωσαν ὑπερσίαν αὐτῷ ξυναθροίσαντες θεοί, κατανοήσαντες ὅτι πασῶν ὄσαι κινήσεις ἔσονται μετέχοι. Hinc Alcinous cap. 23 ὡς ἄν δὲ μὴ τῆς φλυαρίας τῆς θνητῆς ἀναπιμπλάμενον ἢ τὸ θεῖον αὐτῆς καὶ ἀθάνατον, κατώκισαν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς οἴον ἀκροπόλεως ἄρχον καὶ βασιλεῦον ἀποφῆναντες, οἰκησὶν τε ἀπονεύμαντες αὐτῷ τὴν κεφαλὴν σχῆμα ἔχουσαν μιμούμενον τὸ τοῦ παντὸς.

191. Ἐκ τῆς Σπεύσιππου πρὸς Δίωνα ἐπιστολῆς.

Ἐγραψε δὲ καὶ Σπεύσιππος αὐτῷ, μὴ μέγα φρονεῖν, εἰ πολλὸς περὶ αὐτοῦ λόγος ἐστὶν ἐν παιδαρίοις καὶ γυναίοις, ἀλλ' ὄρθην, ὅπως ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνη καὶ νόμοις ἀρίστοις κοσμήσας Σικελίαν, εὐκλεῆ θῆσει τὴν ἀκαδημίαν.

(Plutarchus de adul. et amic. discrim. cap. 43 vol. VII pag. 224 seq. ed. Hutten. τοιαῦτα τὰ Κύρου πρὸς Κυαζάρην, καὶ τὰ πρὸς Δίωνα Πλάτωνος ὅτε λαμπρότατος ἦν, καὶ πάντας εἰς ἑαυτὸν ἀνθρώπους ἐπέστρεψε, διὰ τὸ κάλλος τῶν πράξεων καὶ τὸ μέγεθος, παρακελευομένου φυλάττεσθαι καὶ δαδιέναι τὴν αὐθάδειαν, ὡς ἐρημίαι ξύνοικον. Ἐγραψε δὲ καὶ

etiam faciebat sermones in Academia habitos, ratus eos multum valere ad veram gloriam, et ad proprium vitæ genus et ad futuram apud posteros memoriam. Quæ quum ita essent, se tuam virtutem magni aestimasse vitæ excedens testimonio se probavit. Omnibus enim nobis familiaribus præcepit, si quid tibi accidisset, ut te juxta ipsum poneremus, nequaquam te ab Academia se junctum iri arbitratus. Quapropter mihi vel maxime videtur te decere, Platonem tum vivum tum mortuum honore afficere. Quippe hominem politum convenit curam agere deorum et parentum eorumque quæ morientes ipsi mandant. Ex iis quæ dicta sunt facile intelligitur, arctissimum fuisse necessitudinis vinculum, quo Plato cum sodalibus conjunctus erat. Nam quorundam rebus tanquam pater consulebat, aliorum salutem velut bene de iis meritis prospiciebat, in universum autem omnibus dei loco erat. Itaque bonum et æquum censens, ut Platoni gratiam omnium maximam ac tali viro debitam referas, tibi auctor sum; referas vero, si in Academiam advenersis tuisque verbis Peripateticorum licentiam compresseris. Vera enim sapientia dicitur

justa firmitas et fides. Nostrum autem officium est, in his rebus hominum vulgo multum antecellere. Tu vero etiam ultra modum mihi videris esse diligens.

190. Speusippus Xenocrati.

Placuit mihi ut te litteris edocerem de iis quæ in corpusculum meum invaserunt. Neque enim modice defecerunt membrorum omnium vires, sed ita ut nihil iis proficere possim; sed casu lingua et caput intacta permanserunt, nisi id propterea contigit, quod et gratissimæ sunt corporis partes et prorsus divinæ. Omnino igitur te adesse volebam; bene autem feceris, si vel nunc advenersis. Rebus enim meis, ut probe scio, decenter præeris, atque ut par est observabis quomodo Peripatetici se gerant, curabisque, ne quid Academia detrimenti capiat.

191. E Speusippi epistola ad Dionem data.

Scripsit etiam Speusippus ad illum, non debere eum superbire, quod multus de ipso sermo esset apud puerulos et mulierculas, sed providere, ut sanctimoniam justitiæque et optimis legibus temperata Sicilia, academiam illustraret.

Σπεύσιππος κτλ. Quum Speusippus Platonis scholam primo Olympiadis 108 anno regendam susceperit, Dio autem Syracusas quarto Olympiadis 105 anno in libertatem vindicaverit, et quarto anno post, Olympiade 106 exeunte, interfectus fuerit : necesse est, epistolam hanc vivo adhuc Platone a Speusippo ad Dionem datam fuisse. Cæterum scripsi ei πολλὸς περὶ αὐτοῦ λόγος, quum in membranis tantum legatur ei πολλὸς αὐτοῦ λόγος.)

192. Οὗτος δ' ἐστὶ Πλάτων, ὃν Σπεύσιππος φησὶ φιλάταιον ὄντα Ἀρχελαῖω, Φιλίππῳ τῆς βασιλείας αἴτιον γενέσθαι. Γράφει γοῦν Καρύστιος ὁ Περγαμηνὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτως « Σπεύσιππος πυνθανόμενος Φιλίππον βλασφημῶν περὶ Πλάτωνος εἰς ἐπιστολὴν ἔγραψέ τι τοιοῦτον, ὥσπερ ἀγνοοῦντας τοὺς ἀνθρώπους ἔτι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Φιλίππος διὰ Πλάτωνος ἔσχεν. Εὐφραϊὸν γὰρ ἀπέστειλε τὸν Ὠρείτην πρὸς Περδικκᾶν Πλάτων, ὃς ἐπέισεν ἀπομερίσαι τινὰ χώραν Φιλίππῳ. Διατρέφων δ' ἐνταῦθα δύνάμιν, ὃς ἀπέθανε Περδικκᾶς, εἰς ἐτοίμου δυνάμειος ὑπαρχούσης, ἐπέπεσε τοῖς πράγμασι. » Τοῦτο δ' εἴπερ οὕτως ἀληθείας ἔχει, θεὸς ἂν εἰδείη.

(Athenæus lib. XI p. 506. e.)

193. Σπεύσιππος γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κλεοφῶντα πρώτῳ τὰ ὅμοια τῶν Πλάτωνος εἶκοι διὰ τούτου γράφειν· εἰ γὰρ ἡ βασιλεία σπουδαῖον, ἔτε σοφὸς μόνος βασιλεὺς καὶ ἀρχὼν ὁ νόμος, λόγος ὢν ὀρθός, σπουδαῖος ἂ καὶ ἔστιν.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 367 a. ed. Sylburg.)

194. Σπεύσιππος τε, ὁ Πλάτωνος ἀδελφιδόου, τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν εἶναι τελείαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἢ εἶναι ἀγαθῶν ἧς δὴ καταστάσεως ἀπαντας μὲν ἀνθρώπους ὀρεξίην ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀσχλησίας. Εἴτε δ' ἂν αἱ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικά.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 418. d. Sententia hæc est. Si quis beatus esse

velit, eum naturæ congruenter vivere oportet. Quodsi ad talem vitam et virtutes adjecerit, beatus fiet.)

196. Πιθανώτερον δ' εἰκόασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ εἶναι οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ.

(Aristoteles Ethic. Nicomach. lib. I cap. 4 p. 1096. B. ed. Bekker. Sumebant Pythagorei decem esse rerum principia, quibus opposita decem altera ex parte responderent, ita ut duplex inde principiorum ordo sive συστοιχία oriretur. Qua de re sic Aristoteles Metaph. I, 5 : ἕτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας, πέρας καὶ ἀπειρον, περιττὸν καὶ ἄρτιον, ἐν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄρβρον καὶ θῆλυ, ἡμεοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερόμηκες. Propius autem ad verum Pythagoreorum opinionem accedere judicat Stagiritis, quod speciem boni non separatam a cæteris omnibus elementis sive principiis esse voluerint, sed cum illis conjunctam, utpote eodem in ordine locatam. Nimirum quamvis Pythagorei et ipsi unitatem suo bono tribuerent : unum enim est in eodem ordine, quo bonum ; tamen boni notionem non habebant a reliquis bonis secretam, quum omnia ejusdem ordinis principia ad bonum pertinerent. Quid ? quod omnino principia Pythagorei non, ut Plato, sola mente intelligi, sed sensibus percipi posse censuerunt. Vid. Metaph. I, 6. Placet igitur Pythagoreis, bonum non esse rem solam per se, sed rerum multitudinem ejus unitate contineri. Quocirca Pythagoreorum dogma Speusippo probatum Platonis decreto anteponeit Aristoteles, quia omnia bona ad unum bonum, quod est in rebus humanis referebant, non ad unam illam boni speciem, quæ ab omni concrectione mortali segregata est.)

192. Hic ille est Plato, quem Archelai amicisimum fuisse narrat Speusippus, atque idcirco Philippo causam regni occupandi attulisse. Sic igitur Carystius Pergamenus in commentariis historicis scribit : « quum Speusippus Philippum Platoni obtractare audivisset, tale quid, quasi ignorantibus hominibus Philippum Platonis beneficio ad regnum pervenisse, in epistola scripsit. Plato enim Euphræum Oritanum ad Perdiccam misit, qui ei persuasit, ut regionem quandam Philippo assignaret. Qui quum ibi exercitum aluisset, post Perdiccæ obitum copiis paratis rerum potitus est. » Quod quam vere dictum sit, deus noverit.

193. Speusippus enim in primo adversus Cleophontem

videtur dicere similia Platoni, sic scribens : si enim regnum res bona est, et sapiens solus est rex et princeps. lex quum sit recta ratio, bona fuerit. Quæ quidem ita se habent.

194. Et Speusippus, Platonis ex sorore nepos, ait beatitudinem esse plenam eorum quæ naturæ consentanea sunt cognitionem, aut habitum bonorum ; quem statum omnes quidem homines appetere, tendere autem bonos ad molestiæ vacuitatem. Virtutes vero felicitatem effecerint.

195. Probabilius autem de eo Pythagorei dicere videntur, quum unum in bonorum numero reponant ; quos et Speusippus videtur esse secutus.

196. Ἀλλὰ μὴν οὐ καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἀπλῶς κακόν, ἡ δὲ τῷ πᾶσι ἐμποδιστικὴ. Τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον ἢ φευκτόν τε καὶ κακόν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ Σπεύσιππος εἰπὼν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις ὥσπερ τὸ μᾶλλον τῷ ἐλάττωι καὶ τῷ ἴσῳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν.

(Aristoteles Ethic. Nicomach. lib. VII cap. 14 pag. 1153. B. ed. Bekker. Cf. Eudem. VI, 13. Speusippus ait, voluptatem, etsi oppositam dolori qui sit malum, ideo tamen non esse bonum; nam sicut voluptas et dolor opposita sint bono, ita et majus et minus opposita esse æquali: non tamen majus, oppositum minori quod sit inæquale, per se jam æquale fieri. Hanc solutionem Aristoteles non admittit, quia sequeretur, voluptatem esse malum, quum voluptas et dolor bono sint opposita. Sic Aspasius et alter interpres græcus locum acceperunt. Huc accedit Gellii auctoritas, qui Noct. Attic. IX, 5 ita scribit « Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium foret. » Ubi apparet voluptatem hilarem animi corporisque affectionem appellari, contra dolorem utriusque cruciatum intelligi, quorum medium statuunt firmam corporis constitutionem, quam Galenus lib. I de morb. cogn. sanitatem definit. Cæterum in verbis Aristoteleis φαίη non refertur ad Speusippum, sed cum interpretibus græcis subaudito pronomine τις explicandum est.)

197. Σπεύσιππος δὲ καὶ πλείους οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀρξάμενος, καὶ ἀρχὰς ἐκάστης οὐσίας, ἄλλην μὲν ἀριθμῶν, ἄλλην δὲ μεγεθῶν, ἔπειτα ψυχῆς καὶ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὰς οὐσίας.

(Aristoteles Metaph. VI, 2 pag. 1028. B. ed. Bekker. Constat Platonem omnem rerum varietatem in tria genera digessisse, quorum unum ideas, aliud formas geometricas cum numeris, tertium res sensibus subjectas complectitur. Hæc ita videtur auxisse Speusippus, ut quæ ei-

dem generi subesse voluerat Plato, velut formas geometricas cum numeris, ea non solum aliter divisa novis generibus illustraret et partibus distribueret, sed suum cuique generi etiam principium statueret. Sic enim græci explicatores Aristotelis locum intellexerunt, e quibus Alexander Aphrodisiensis pag. 428 ed. Bonitz. ait: Σπεύσιππος δὲ ὁ τούτου μαθητῆς καὶ πλείω τῶν τριῶν εἶπεν εἶναι τὰς οὐσίας τὰς νοητάς, πρώτην μὲν τὸ αὐτοῦν, ἄλλην δὲ τὴν τῶν ἀριθμῶν ἀρχήν, ἄλλην τὴν τῶν μεγεθῶν, καὶ ἄλλην τὴν τῆς ψυχῆς καὶ ὁσῶς ἐπεκτείνει εἰς πλῆθος τὰ γένη τῶν οὐσιῶν. In eandem sententiam Asclepius Scholl. Arist. pag. 740. a. ed. Brandis ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ξενοκράτη. Καὶ ὁ μὲν Σπεύσιππος πολλὰς εἶπεν εἶναι οὐσίας· ἄλλην γὰρ εἶπεν εἶναι μεγεθῶν καὶ ἄλλην ἀριθμῶν καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὁμοίων, καὶ πάλιν ἄλλην οὐσίαν νοῦ, καὶ ἄλλην ψυχῆς, καὶ ἄλλην σημεῖου, καὶ ἄλλην γραμμῆς, καὶ ἄλλην ἐπιφανείας.)

198. Ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ κάλλιστον καὶ ἀριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τὰς ἀρχὰς αἰτία μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ὀρθῶς οἴονται.

(Aristoteles Metaph. XI, 7 pag. 1072. B. ed. Bekker. Docuit Aristoteles deum æternum et optimum hujus universitatis esse principium. Quo posito atque concessio reprehendit tum Pythagoricos tum Speusippum, quod bonitatem et pulchritudinem a principio rerum segregandam et ad earum finem transferendam esse existimarint. Quippe illi in fraudem inciderunt singularum rerum consideratione decepti, quarum initia ac semina manca quidem atque imperfecta sunt, sed repetenda tamen e causis antecedentibus iisque perfectis. Qua de re sic disserit Alexander Aphrodisiensis pag. 674 ed. Bonitz: δεῖξαι δὲ τὸ θεὸς ἢ πρώτη ἀρχὴ ζῶων ἀίδιον καὶ ἀριστόν ἐστιν, αἰτιᾶται τοὺς Πυθαγορείους καὶ Σπεύσιππον εἰπόντας δὲ τὸ κάλλιστον καὶ ἀριστόν οὐκ ἐστὶν ἐν ἀρχῇ, οὐδὲ δυνατόν λέγειν τὴν ἀρχὴν ἀριστόν, διότι τὸ σπέρμα καὶ τὸ καταμήνιον ἀρχαὶ μὲν εἰσι τῶν ζώων καὶ οὐκ εἰσὶν ἀριστα, ἀλλ' ἐστὶ μᾶλλον ἀριστόν τὸ ἐκ τοῦ

196. Enimvero inter omnes constat malum esse dolorem ac fugiendum: alius enim omnino malum est, alius eo quod quodammodo impedito est. Rei autem fugiendæ, quatenus fugienda et mala est, contrarium est bonum. Necesario igitur bonum quoddam est voluptas. Neque enim ea qua utebatur Speusippus, solutio quadrat: quemadmodum majus minori et æquali contrarium est, sic voluptatū duo esse contraria, et dolorem et id quod medium est; non enim quisquam dixerit voluptatē idem esse quod aliquod malum.

197. Speusippus vero etiam plures naturas ab uno orsus constituit, et principia uniuscujusque naturæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animi; atque hoc quidem modo extendit naturas.

198. Quicumque vero ut Pythagorici et Speusippus putant, pulcherrimum et optimum non esse in principio, eo quod plantarum quoque et animalium initia causæ quidem sint. bonum vero et perfectum in iis quæ ex his orta sunt, reperitur, non recte putant.

σπέρματος καὶ τοῦ καταμηνίου γεγονός. Οὐκ ὀρθῶς οὖν, φησὶν, οἴονται ὅτι τὸ σπέρμα τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ καταμηνιὸν εἰσὶν ἀρχαί, ἀλλ' ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, οἵτινες πρὸς τῷ τέλει εἶναι καὶ πρότεροί εἰσι τοῦ σπέρματος καὶ τοῦ καταμηνίου· ὥστε πρότερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ σπέρματος, οὐχ ὁ ἐκ τοῦ σπέρματος γεγονώς, ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. Καὶ συμπεραίνεται λέγων· ὅτι μὲν οὖν ἔστιν οὐσία αἰδίου καὶ κενωρισμένη καὶ ἄλλη τῶν αἰσθητῶν, ὁῦλον. Δέδεικται δὲ καὶ ἐν τῷ Θ τῆς Φυσικῆς Ἀκροάσεως ὅτι καὶ ἀσώματος καὶ ἀμερῆς ἐστὶν ἡ τοιαύτη οὐσία. Καὶ ὑπομνήσκει τῶν ἐκεῖ βηθέντων ὅτι ἡ τοιαύτη ἀρχὴ κινεῖ αἰδίου κίνησιν, τὸ δὲ εἰς αἰδίου κινουῦν κίνησιν ἀπειροδύναμον εἶναι ἀνάγκη· δέδεικται γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείσε. Ἡ δὲ ἀπειρος δύναμις ἐν πεπερασμένῳ σώματι εἶναι οὐ δύναται· δέδεικται γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείσε. Ἄπειρον δὲ σῶμα ὅτι οὐκ ἔστιν ὅλως, δέδεικται καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, δέδεικται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς περὶ Οὐρανοῦ. Ἀσώματος ἄρα τὸ ἀπειροδύναμόν ἐστιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀπαθὲς ἐστὶ τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ ἀναλλοίωτον· εἰ γὰρ ὅλως ἐκινεῖτο, τὴν πρῶτην ἀν ἐκινεῖτο τῶν κινήσεων τὴν κατὰ τόπον, ταύτην δὲ δέδεικται ὅτι οὐ κινεῖται· εἰ δὲ μὴ ταύτην, σχολῆ γε τὰς ἄλλας.)

199. Σπεύσιππος παραλυθέντι τὰ σκέλη Διογένης ἐξαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ βίου παρήγει, ὁ δὲ, οὐ τοῖς σκέλεσιν, ἔφη, ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ νῷ.

(Stobæus Floril. CXIX, 17 Σπεύσιππου. Ρο-
sui αὐτὸν cum Meinekio; vulgo αὐτόν.)

200. Σπεύσιππος θεὸν τὸν νοῦν οὔτε τῷ ἐνὶ οὔτε τῷ ἀγαθῷ τὸν αὐτόν, ἰδιοφυῆ δὲ [ἀπεφήνατο].

(Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 2, 18 pag. 58 ed. Heeren; pag. 22 ed. Gaisford. In-
serui θεὸν et ἀπεφήνατο neglecta scriptura τὸν θεόν, quam pro τὸν αὐτόν codex Augustanus
præbet. Cum Stobæi loco operæ pretium est con-
tendere Ciceronis auctoritatem. Is enim de nat.
deor. I, 13 philosophum hunc de deo sic judi-
cantem facit : « Speusippus Platonem avunculum
subsequens, et vim quandam dicens, quæ
omnia regantur, eamque animalem, evellere ex
animis conatur cognitionem deorum. » Licet

enim Speusippus multo plura a Pythagoreis,
quam a Platone mutuatus sit, de hoc tamen ab
iis in disputationibus dissensit, quod mentem
tam ab unitate quam a bono diversam putavit.
Sunt qui Stobæo Aristotelem opponant. Nempe
hic Ethic. Nicomach. lib. I cap. 4 (vid. supra
fragm. 195) Speusippum ait Pythagoreorum
exemplo unum in bonorum ordine (ἐν τῇ τῶν
ἀγαθῶν συστοιχίᾳ) locasse. At controversia ita
sine dubio componenda est, ut Speusippum
unitati quidem bonitatem tribuisse, sed ab
utraque mentem diversam statuere dicamus.)

201. Ἐν ἰδέᾳ τοῦ πάντη διαστατοῦ Σπεύσιππος
(τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀφωρίσατο).

(Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 52
pag. 862 ed. Heeren; pag. 368 ed. Gaisford. In
hac quoque re Speusippus e Pythagoræ decretis
pendebat teste Cicerone, qui de nat. deor. I,
11 : Nam Pythagoras, inquit, qui censuit ani-
mum esse per naturam rerum omnem intentum
et comitantem, ex quo nostri animi carpe-
rentur, non vidit distractione humanorum ani-
morum discerpi et lacerari deum etc. Vide quæ
dixi Phil. Gr. Fragm. vol. II pag. IX.)

202. Σπεύσιππος σπάνιον τι τὸ τίμιον ποιεῖ, τὸ
περὶ τὴν τοῦ μέσου χῶραν· τὰ δ' ἄκρα καὶ ἐκατέ-
ρωθεν.

(Theophrastus Metaph. 9. pag. 322 ed. Bran-
dis. Spectant hæc ad Pythagoreorum opinio-
nem, quam et Speusippus habuit, optimum
non esse in principio. Vid. Fragm. 198. Est
autem probabile Speusippum ea quæ leguntur
apud Platonem Tim. pag. 36. E joco magis
quam serio dicta cum Philolai igne centrali
conjunxisse. Cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II.
Philol. fragm. 6 pag. 2.)

203. Σπεύσιππος δὲ, ἐπεὶ τῶν πραγμάτων τὰ μὲν
αἰσθητά, τὰ δὲ νοητά, τῶν μὲν νοητῶν κριτήριον
ἔλεξεν εἶναι τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον, τῶν δὲ αἰσθη-
τῶν τὴν ἐπιστημονικὴν αἰσθησιν. Ἐπιστημονικὴν δὲ
αἰσθησιν ὑπέληψε καθεστάναι τὴν μεταλαμβάνουσαν
τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀληθείας. Ὡσπερ γὰρ οἱ τοῦ ἀδ-

199. Speusippum cruribus captum ac debilem Diogenes
hortabatur, ut mortem ipse sibi conscisceret. Tum ille :
Non cruribus, inquit, vivimus, sed mente.

200. Speusippus deum mentem nec uni nec bono æqua-
lem, sed propriæ naturæ esse voluit.

201. In forma rei quoque versus per hanc universita-
tem intentæ et comitantis Speusippus animi naturam
posuit.

202. Speusippus rarum faciens id quod pretiosum est,
in media regione versari dicit : præstantissima vero
omnium utrimque.

203. Speusippus autem, quum res aliæ sub sensus
cadereat, aliæ sola mente intelligerentur, harum judicem
esse ait rationem scientia præditam, illarum vero obser-
vationem subtilem. Atque hanc observationem subtilem
putavit esse participem veritatis rationi consentaneæ.
Ut enim tibicinis aut psaltæ digiti artis factitandæ fa-
cultatem habent, non in ipsis quidem præcipue con-
summatam, sed exercitationibus rationi convenientibus
perfectam : atque ut musici sensus facultatem habet
percipiendi congruentis ac discrepantis concentus, non
nativam quidem, sed rationi convenienter adeptam; ita

λητού ἢ ψάλτου ὀάκτυλοι τεχνικὴν μὲν εἶχον ἐνέργειαν, οὐκ ἐν αὐτοῖς δὲ προηγουμένως τελειουμένην, ἀλλ' ἔκ τῆς πρὸς τὸν λογισμὸν συνασκήσεως ἀπαρτιζομένην, καὶ ὡς ἡ τοῦ μουσικοῦ αἰσθησις ἐνέργειαν ὁ μὲν εἶχεν ἀντιληπτικὴν τοῦ τε ἡρμοσμένου καὶ τοῦ ἀναρμόστου, ταύτην δὲ οὐκ αὐτοφυῆ, ἀλλ' ἔκ λογισμοῦ περιγεγονυῖαν, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αἰσθησις φυσικῶς παρὰ τοῦ λόγου τῆς ἐπιστημονικῆς μεταλαμβάνει τριβῆς πρὸς ἀπλανῆ τῶν ὑποκειμένων διαγνώσιν.

(Sextus Empiricus adv. Math. VII, 145-146 pag. 402 ed. Fabric. [pag. 223 B.] Opponuntur bona naturalia, velut ratio, iis quæ exercitatione comparantur. Similiter Plato de Rep. VII p. 518 B. seqq. αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἔγγυς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος· τῶ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι θεοῖ τε καὶ ἀσκήσεσιν· ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὔσα, ὁ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπολλύουσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιγωγῆς χρησίμων τε καὶ ὠφελίμων καὶ ἀχρηστον αὐτῶν καὶ βλαβερὸν γίγνεται. Sed Speusippus multo plus sensibus quam magister videtur tribuisse. Cæterum in Sexti verbis posui : « ἀλλ' ἔκ τῆς] cum Herveto Gentiano ; codd. ἀλλὰ τῆς. — ὁ ἐνέργειαν] cum Bekkero ; codd. ἐνέργειαν. —

204. Σπεύσιππος δὲ οὐ καλῶς λέγει φάσκων ἀναγκαῖον εἶναι, τὸν ὀριζόμενον πάντα εἰδέναι· δεῖ μὲν γὰρ, φησί, γινώσκειν τὰς διαφορὰς αὐτοῦ πάσας αἷς τῶν ἄλλων διανήνοχεν· ἀδύνατον δὲ εἰδέναι τὰς διαφορὰς τὰς πρὸς ἕκαστον, μὴ εἰδὼτας αὐτὸ ἕκαστον.

(Themistius in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 13. Pertinet hoc scholion ad illa Aristotelis verba pag. 97. A. 6 ed. Bekker. οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν ὀριζόμενον καὶ διαιρούμενον ἅπαντα εἰδέναι τὰ ὄντα. Καίτοι ἀδύνατόν φασι τινες εἶναι τὰς διαφορὰς εἰδέναι τὰς πρὸς ἕκαστον μὴ εἰδὼτα ἕκαστον· ἀνευ δὲ τῶν διαφορῶν οὐκ εἶναι ἕκαστον εἰδέναι· ὁ γὰρ μὴ διαφέρει, ταῦτόν εἶναι τούτῳ, ὁ δὲ διαφέρει, ἕτερον τούτου. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ψευδὸς· οὐ γὰρ κατὰ πᾶσαν διαφορὰν ἕτερον· πολλαὶ γὰρ διαφοραὶ

ὑπάρχουσι τοῖς αὐτοῖς τῶ εἶδει, ἀλλ' οὐ κατ' οὐκ· οὐδὲ καθ' αὐτά. Ἔτα δταν λάβῃ τάντικαίμενα καὶ τὴν διαφορὰν καὶ ὅτι πᾶν ἐμπέπει ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα, καὶ λάβῃ ἐν θατέρῳ τὸ ζητούμενον εἶναι, καὶ τοῦτα γινώσκῃ, οὐδὲν διαφέρει εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι ἐφ' ὧσων κατηγοροῦνται ἄλλων αἱ διαφοραὶ. Φανερόν γάρ ὅτι ἐν οὕτω βαδίζων ἔλθῃ εἰς ταῦτα, ὧν μηκέτι ἐστὶ διαφορὰ, ἔξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. Τὸ δ' ἅπαν ἐμπέπειν εἰς τὴν διαίρεσιν, ἐν ᾗ ἀντικαίμενα ὧν μὴ ἐστὶ μεταξὺ, οὐκ αἴτημα· ἀνάγκη γὰρ ἅπαν ἐν θατέρῳ αὐτῶν εἶναι, εἴπερ ἐκαίνο διαφορὰ ἐσται. Apparet Themistii explicationem orationi Aristoteleæ congruere, nisi quod Themistius addidit Speusippi nomen, quod Stagiritis prætermisit.)

205. Σπεύσιππος ταύτην τὴν δόξαν Εὐδήμος εἶναι λέγει τὴν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὀρίσασθαι τι τῶν ὄντων ἢ πάντα τὰ ὄντα εἰδόντα.

(Anonymus in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 111 B apud Brandia. Scholl. Arist. pag. 248. A.)

206. « Οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν ὀριζόμενον καὶ διαιρούμενον. » Τοῦτο λέγει ἀναιρῶν τοὺς λόγους δι' ὧν ἐπεχειρεῖ ὁ Σπεύσιππος ἀναιρῆσαι καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τοὺς ὀρισμούς. Ἐπεχειρεῖ γὰρ οὕτω δεικνύειν καὶ ὡς οὐκ ἐστὶν ἀποδοῦναι ὀρισμὸν τινος, λέγων ὡς ὁ θάλλων δι' ὀρισμοῦ παραστήσει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἔκπου ἢ ἄλλου τινὸς ὀρεῖται γινώσκειν πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν καθ' ἑαυτῶν διαφέρουσιν ἄλλήλων· οὕτω γὰρ παρίσταται ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἔκπου ἢ ἄλλου τινός, ἐν τῇ χωρίζεσθαι τῶν ἄλλων πάντων.

(Is. Philoponus in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 92 B. apud Brandis. Scholl. Arist. pag. 248 A. Posui autem ἐπεχειρεῖ ὁ Σπεύσιππος rejecta codicum scriptura μεταχειρεῖ ὁ Σπεύσιππος.)

207. Ὀμώνυμα λέγεται ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τούνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, ὡς ὄν ζῷον ὁ τε ἀνθρώπος καὶ τὸ γεγραμμένον. Τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τούνομα λόγος τῆς οὐσίας

etiam subtilis observatio secundum naturam ratione magnum rerum incorrupte judicandarum usum consequitur.

204. Speusippus vero ineptit affirmans necesse esse, eum qui definit quidpiam, omnia scire : oportet enim, inquit, nosse discrimina omnia, quibus illud a cæteris separatur ; at fieri non potest, ut rerum inter se discrimina norimus, nisi singulas res perspectas et cognitatas habeamus.

205. Speusippi hanc opinionem Eudæmus esse dicit, fieri non posse, ut ullam rem definiamus nisi omnes res perspexerimus.

206. « Neque vero necesse est, eum qui definit

aut dividat quidpiam, simul omnia quæ sunt nosse. » Hoc dicit confutans argumenta quibus nitebatur Speusippus divisionem et definitiones refellere. Conabatur enim ita demonstrare, non licere etiam nobis ullam rem definire, affirmans eum qui definitione hominis aut equi aut alius rei naturam declarare vellet, nosse debere tum res omnes tum earum inter se discrimina ; ita enim declaratur natura hominis aut equi aut alius rei, si a cæteris omnibus separetur.

207. Homonyma dicuntur, quorum nomen solum est commune, substantiæ ratio autem sive definitio ad illud nomen accommodata diversa est ; quemadmodum et homo, et quod pictum est, animal dicitur. Quippe ho-

ἕτερος ἂν γὰρ τις ἀποδιδῶ τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῷον εἶναι, ἴδιον ἑκατέρου λόγον ἀποδώσει. Σύνωνυμα δὲ λέγεται ἴδιον τὸ τε ὄνομα κοινὸν καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός, ὡς ζῷον ὁ τε ἄνθρωπος καὶ ὁ βούς. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος καὶ ὁ βούς κοινῶν ὀνόματι προσαγορεύεται ζῷον, καὶ ὁ λόγος δὲ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· ἂν γὰρ ἀποδιδῶ τις τὸν ἑκατέρου λόγον, τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῷον εἶναι, τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδώσει.

(Aristoteles Categ. cap. 1 pag. 1 a. ed. Bekker. Apposui hæc Aristotelis verba quæ ad Speusippi sententiam intelligendam necessaria sunt.)

208. Σπεύσιππος δέ, ὡς φασιν, ἤρκειτο λέγειν « ὁ δὲ λόγος ἕτερος ». Καίτοι εἰ τις οὕτως ἀποδοίη, καὶ τὰ συνώνυμα ὁμώνυμα ἔσται καὶ τὰ ὁμώνυμα συνώνυμα. Ἡμῖν γὰρ καὶ τοῖς ἴσποισι ὄνομα κοινὸν τὸ ζῷον, οἱ δὲ λόγοι ἕτεροι, καθὼς ἄνθρωπος καὶ ἴσπος ἔσται οὖν τὸ συνώνυμον ὁμώνυμον. Καὶ πάλιν ὁ θαλάττιος κύων καὶ ὁ χερσαῖος κατὰ τὸ ζῷον τὸν αὐτὸν ἔχουσι λόγον, καὶ ἔσται τὰ ὁμώνυμα συνώνυμα, διότι οὐ καθὼς ἦν ὁμώνυμα, κατὰ τὸν κύνα, ἀπεδόθη αὐτῶν ὁ δρισμαῖος ἀλλὰ κατὰ τὸ ζῷον. Ἀναγκαῖα οὖν ἢ κατὰ τοῦνομα προσθήκη. Ὁ δὲ λόγος σημαίνει μὲν καὶ τὸν ἐν ταῖς ψήφοις λογισμόν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐνδιάθετον κατὰ τὴν ἔννοιαν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν προφορικὸν καὶ τὸν σπερματικόν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐκάστου περιηγητικὸν καὶ δριστικόν. Λόγον δὲ εἶπε καὶ οὐχ ὀρισμόν, ἵνα καὶ τὴν ὑπογραφικὴν ἀπόδοσιν περιλάβῃ, ἥτις καὶ τοῖς γένεσι τοῖς ἀνωτάτω καὶ τοῖς ἀτόμοις ἐφαρμόσκει, ὀρισμῶ μὴ δυ-

ναμένοις περιληφθῆναι, διότι οὐτε τῶν ἀνωτάτω γένων γένος ἔστι λαβεῖν οὐτε τῶν ἀτόμων διαφοράς, ἢ δὲ ὑπογραφή τὴν ιδιότητα τῆς οὐσίας ἀποδοῦσα καὶ ἐπὶ ταῦτα φθάσει. Διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπε τὸν κατὰ τοῦνομα λόγον ἀλλὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, διότι ὁ μὲν ὑπογραφικὸς λόγος τὴν ιδιότητα τῆς οὐσίας ἀφορίζει, ὁ δὲ δριστικὸς τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν οὐσίαν αὐτήν. Ὁ οὖν λόγος τῆς οὐσίας καὶ τὸν δριστικὸν λόγον καὶ τὸν ὑπογραφικὸν περιεἴληφεν. Ὡστε μᾶττην ἐγκαλοῦσι πάλιν οἱ περὶ τὸν Νικόστρατον ὡς ἐν μόνῃ τῇ οὐσίᾳ δοκοῦντι λέγειν τὴν ὁμωνυμίαν τῷ Ἀριστοτέλει.

(Simplicius ad Aristot. Categ. cap. 1 fol. 2 apud Brandis. Scholl. Arist. p. 41.)

209. Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων φησὶ σίον ἐν ὕδατι γίνεσθαι, σελίνῳ εἰλεῖν τὸ φύλλον εἰκόσ. Διὸ καὶ Πτολεμαῖος ὁ δευτέρος Ἐυεργέτης Αἰγύπτου βασιλεύσας παρ' Ὁμήρῳ ἀξιοῖ γράφειν.

Ἄμφι δὲ λειμῶνες μαλακοὶ σίου ἠδὲ σελίνου.

Σία γὰρ μετὰ σελίνου φύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἴα.

(Athenæus lib. II pag. 61. c. Homeri locus est Odyss. lib. V vers. 72 seq. ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ ἴου ἠδὲ σελίνου θήλεον, de quo fortasse Speusippus ita iudicavit, ut ἴου in σίου mutandum esse censeret. Illam enim multorum veterum opinionem fuisse tradit Eustathius, cujus hæc sunt verba : τὸ δὲ ἴου σίου τινὲς γράφουσιν· ὁ καὶ κρεῖττον, ὡς καὶ πολλοὶς ἀρέσκει τῶν παλαιῶν· ἴα γὰρ ἐν λειμῶσιν οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ σία, ὡς μέχρι νῦν φαίνεται· οἷς, καθὰ καὶ τοῖς σελίνοις, χρεια δαψιλοῦς

rum nomen solum est commune; definitio vero ad illud nomen accommodata diversa est. Si quis enim explicet, quid sit utrumque eorum, qua animal est, propriam utriusque definitionem tradet. Synonyma autem dicuntur, quorum et nomen est commune et definitio ad illud nomen accommodata eadem est, quemadmodum et homo et bos dicitur animal. Horum enim utrumque communi nomine appellatur animal, ac definitio quoque eadem est. Si quis enim utriusque definitione tradita explicet, quid sit utrumque, qua est animal, eandem tradet definitionem.

208. Speusippus autem, ut ajunt, satis habebat dicere : « sed ratio alia est. » Atqui si quis hæc ita explicet, et synonyma homonyma erunt et homonyma synonyma. Nobis enim et equis commune nomen est animal, sed rationes alie, qua homo et equus; erit igitur quod synonymum est homonymum. At contra canis marini et terrestris, animalis respectu, eadem ratio est, ideoque erunt quæ homonyma sunt synonyma, quia non quatenus homonyma erant, canis respectu, eorum definitio tradita est, sed animalis respectu. Necessaria ergo verborum adjectio est ad illud nomen accommodata. Ratio (λόγος) autem significat tum computationem calculis fa-

ctam, tum orationem sive mente conceptam sive ore prolata, tum rationem seminalem, tum sermonem singularum rerum enarratorem ac definitorem. Rationem vero dixit, non definitionem, ut descriptionem etiam eo nomine comprehenderet, utpote qua summis generibus qua insecabillium corporibus convenientem, quæ definitione declarari non possunt, quia neque summorum generum genus neque insecabillium corporum discrimina animadvertere licet, descriptio autem singularum rerum naturæ proprietatem explicans ad has quoque res pertinet. Quapropter non simpliciter dixit rationem ad illud nomen accommodatam, sed substantiæ rationem; id est, definitionem, quoniam descriptio naturæ proprietatem constituit, definitio vero, quid hoc rei sit et quæ sit ipsa uniuscujusque natura declarat. Itaque substantiæ ratio tam definitionem, quam descriptionem continet. Quamobrem temere Nicostratus rursus reprehendit Aristotelem, quod soli substantiæ homonymiam assignare videatur.

209. Speusippus secundo similitudinem libro ait sium in aqua nasci, foliumque habere apio palustri simile. Quapropter etiam Ptolemæus Energetes secundus Ἐαγπτιοῦ rex apud Homerum scribere vult :

ὕδατος θάλλουσι γὰρ πλέον ἐν αὐτῷ. Διὸ καὶ πηγὰς προανέρρηξεν ὑδάτων, ὡς ἐβρέθη, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι θάλλειν αὐτά.)

210. Σπεύσιππος δ' ἐν τοῖς Ὀμοίοις τὸν πέποννα καλεῖ σικύαν· Διοκλῆς δὲ πέποννα ὀνομάσας οὐκ ἔτι καλεῖ σικύαν. καὶ ὁ Σπεύσιππος δὲ σικύαν εἰπὼν πέποννα οὐκ ὀνομάζει.

(Athenæus lib. II pag. 68. e.)

211. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια εἶναι κήρυκας, πορφύρας, στραβήλους, κόγχους. Τῶν στραβήλων μνημονεύει καὶ Σοφοκλῆς ἐν Καμυκίοις οὕτως·

Ἄλις στραβήλου τῆσδε τέκνον εἶ τινα
δυναμέθ' εὔρειν.

Ἔτι ὁ Σπεύσιππος ἐξῆς πάλιν ἴδια καταριθμεῖται κόγχους, κτένας, μῦς, πίννας, σωλήνας, καὶ ἐν ἄλλῳ μέρει ὄστρεα, λεπάδας.

(Athenæus lib. III pag. 86. c. d.)

212. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια φησὶν εἶναι τῶν μαλακοστράκων κάραβον, ἀστακόν, νύμφην, ἀρκτον, καρκίνον, πάγουρον.

(Athenæus lib. III pag. 105. b. Scripsi autem κάραβον cum Gesnero de Aquatili. p. 300; codd. κόρακον.)

213. Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ ζῴων καὶ Σπεύσιππος παραπλήσια φησὶν εἶναι φάγρον, ἐρυθρίνον, ἥπατον.

(Athenæus lib. VII pag. 300. e. Eadem verba repetuntur pag. 327, c., nisi quod comprehensionem sic orditur scriptor : Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια φησὶν κτλ. Priore loco ἐρυθρίνον jam Dindorfius posuit, quum ἐρυθρίνον legeretur. Denique pag. 301. c. in eandem sententiam Athenæus paulo brevius scribit : Σπεύσιππος δ' ὁμοιον φάγρον τὸν ἥπατον.)

214. Καὶ Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων εἰσηγήσθη αὐτὰς τῶν θύννων.

(Athenæus lib. VII pag. 303. d. Θυννίς. Τοῦ ἄρβενος ταύτην φησὶ διαφέρειν ὁ Ἀριστοτέλης τῷ ἔχειν ὑπὸ τῇ γαστρὶ πτερύγιον, ὃ καλεῖσθαι ἀθέρα. Ἐν δὲ τῷ περὶ ζῴων μορίων διιστὰς αὐτὴν τοῦ θύννου φησὶ τοῦ θέρους τίκεται περὶ τὸν Ἐκατομβαῖωνα θυλακοειδές, ἐν ᾧ πολλὰ γίνεσθαι μικρὰ φά. Καὶ Σπεύσιππος κτλ.)

215. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων ἐμπερεῖς φησὶν εἶναι μελάνουρον καὶ κορακίνον.

(Athenæus lib. VII pag. 308. d.)

216. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων ὁμοιά φησὶν εἶναι τῇ μαινίδι βόακα καὶ σμαρίδας.

(Athenæus lib. VII pag. 313. a. qui hæc addit : ὧν μνημονεύειν καὶ Ἐπίχαρμον ἐν Γ᾽ καὶ Θαλάσση οὕτως· Ὡχ' ὄρη βόακας [τε] πολλὰς καὶ σμαρίδας. Conf. Epicharm. fragm. in Philos. Gr. Fragm. Vol. I pag. 135.)

217. Πέρκαι. Τούτων μὲνηται Διοκλῆς καὶ Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων, παραπλήσια εἶναι λέγων πέρκην, χάννην, φυκίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 319. b.)

218. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων ὡς παραπλήσια ἐκτίθεται χέστραν, βελόνην, σαυρίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 323. a.)

219. Τοῦτο δὲ σημειωτέον πρὸς Σπεύσιππον λέγοντα εἶναι ὁμοία σηπίαν καὶ τευθίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 323. f. Ἐπίχαρμος δ' ἐν Ἡβας γάμφ φησὶ Πωλύποι τε σηπίαι τε καὶ ποταναὶ τευθίδες. Τοῦτο δὲ σημειωτέον πρὸς Σπεύσιππον κτλ. Conf. Epicharm. fragm. in Philos. Gr. Fragm. Vol. I p. pag. 137.)

220. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια φησὶν εἶναι ψήτταν, βούγλωσσον, ταινίαν.

Sunt apii atque sili circum mollissima prata.

Nam sium cum apio nasci, non autem violas.

210. Speusippus in similitudinum libris peponem cucumerem vocat; Diocles autem postquam peponem nominavit non amplius cucumeris nomine utitur; sed Speusippus qui cucumerem dixit eum fructum peponis nomine non appellat.

211. Speusippus secundo similitudinum libro finitima esse dicit buccina, purpuras, cochleas, conchas. Cochlearum meminit etiam Sophocles in Camicis ita :

Conchæ hujus marinæ si quem fetum-
possimus invenire.

Præterea Speusippus deinceps rursus singulatim enumerat conchas, pectines, mytilos, pinnas, ungues et alibi ostrea, lepades.

212. Speusippus secundo similitudinum libro finitima esse ait inter animalia crustis mollibus contacta locustam, astacum, nympham, ursam, cancrum, pagurum.

213. Aristoteles in volumine de animalibus, sicut Speusippus, similes esse scribit phagrum, rubellionem, hepar.

214. Speusippus quoque secundo similitudinum libro eas a thynnibus maribus sejungit.

215. Speusippus autem secundo similitudinum libro melanurum et coracinum similes esse ait.

216. Speusippus secundo similitudinum libro bocas et smarides similes esse mænis affirmat.

217. Percæ. Harum meminit Diocles et Speusippus secundo similitudinum libro, similes esse dicens percam, channen, phycidem.

218. Speusippus secundo similitudinum libro tanquam similes pisces ponit sudem, belonen, lacertum.

219. Hoc autem notandum est adversus Speusippum, qui sepias et loligines similes esse dicebat.

220. Speusippus secundo similitudinum libro similes esse ait rhombum, soleam, tæniam.

(Athenæus lib. VII pag. 329. f.)

221. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων « Ῥαφάνης, φησί, γογγυλῆς, βράφους, ἀνάβρηνον, δημοία. »

(Athenæus lib. IX pag. 369. a. b.)

222. Μνημονεύει δ' αὐτῶν καὶ Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων.

(Athenæus lib. IX pag. 387. c. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν ὀγδόῃ ζῶων ἱστορίας γράφει τάδε « Εἰσι δὲ τῶν ὀρνίθων οἱ μὲν κονιστικοί, οἱ δὲ λούνται, οἱ δὲ οὔτε κονιστικοὶ οὔτε λούνται. Ὅσοι δὲ μὴ πτητικοί, ἀλλ' ἐπίγειοι, κονιστικοί, οἷον ἀλεκτορίδες, πέρδιξ, ἀτταγήν, φασιανός, κορυδαλλός. » Μνημονεύει δ' αὐτῶν καὶ Σπεύσιππος κτλ.)

223. Καὶ Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων χωρὶς τοῦ σ κῶπας αὐτοὺς ὀνομάζει.

(Athenæus lib. IX pag. 391. d. Speusippus igitur non σκῶπας, sed κῶπας has aves appellabat.)

224. Ἔστι δ' ἡ κερκώπη ζῶων ὁμοίων τέττιγι καὶ τρυγονίῳ, ὡς Σπεύσιππος παρίστησιν ἐν τετάρτῳ Ὀμοίων.

(Athenæus lib. IV pag. 133. b. Secutus sum vulgatam scripturam τρυγονίῳ, quam etiam Eustathius tuetur pag. 1282, 40. Nam τρυγονίῳ, quod Dindorfius posuit, ferri non potest.)

225. Σπεύσιππος δ' ἐμφερεῖ φησὶν εἶναι κόκκυνα, χελιδόνα, τρίγλαν.

(Athenæus lib. VII pag. 324. f.)

Ἐκ τῶν Διονυσίου πρὸς Σπεύσιππον ἐπιστολῶν.

226. Οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἦν καὶ Σπεύσιππος, ὁ Πλάτωνος ἀκουστής καὶ συγγενής. Διονύσιος γοῦν ὁ τύραννος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαῖς καὶ τὰ τῆς φιληθονίας αὐτοῦ διεξερχόμενος, ἔτι δὲ τῆς φιλαργυρίας, ἐρανίζεσθαι τε παρὰ πολλῶν αὐτὸν διελέγων ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθενείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἐταίρας

ἔρωτα, ἐπὶ πᾶσι τε λέγει τάδε· « Σὺ τισὶ φιλαργυρίαν ὀνειδίζεις, αὐτὸς μὴδὲν ἐλληλοπῶδες αἰσχροκερδίας; τί γὰρ οὐ πεποθήκας; οὐχ ὑπὲρ ὧν Ἑρμείας ὄφειλεν αὐτὸς ἐκτετικῶς ἔρανον συναγεῖν ἐπιχειρεῖς; »

(Athenæus lib. VII pag. 279. e. Similiter idem lib. XII pag. 546. d. φιλήθωνος δ' ἦν καὶ Σπεύσιππος ὁ Πλάτωνος συγγενής; καὶ διάδοχος τῆς σχολῆς. Διονύσιος γοῦν ὁ τῆς Σικελίας τύραννος ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ κατὰ τῆς φιληθονίας αὐτοῦ εἰπόν καὶ φιλαργυρίαν αὐτῷ ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθενείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἔρωτα, ἥτις Πλάτωνος ἠχηκόει. Libri priore loco sardicæ habent, quod in Ἀρκαδικῆς mutandum esse jam Menagius ad Diogen. Laert. III, 46 vidit.)

227. Ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος ἀκούειν μαθήτραι, Λασθενία τε ἡ Μαντινικὴ καὶ Ἀξιοθέα ἡ Φλιασία, ὅτε καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράφων τωθαστικῶς φησὶ καὶ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς σου μαθητρίας ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν καταμαθεῖν· καὶ Πλάτων μὲν ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίησε, σὺ δὲ δασμολογεῖς, καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμβάνεις.

(Diogenes Laërtius lib. IV, 2)

228. Βούλομαι σε μετὰ παιδιᾶς παρρησιάσασθαι, ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισθέβληκας ἂν τῷ τρόπῳ τούτῳ. Λέγω δὴ σοὶ εὐ πράττειν, εἰ ἄρα τοῦτό ἐστι τοῦ χαίρειν ἀμεινον, ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι, ᾧ Λασθενία καὶ Σπεύσιππος χρῆται, αἷτιος τοῦ ἐς Σικελίαν στόλου ὁμολογῶν εἶναι, καὶ πλείονας τοῦ Γηρύνου χεῖρας καὶ πόδας ἔξω, μᾶλλον δὲ τοῦ Βριάρεω.

(Epist. Socratic. 36 p. 44 ed. Orell. Scripsi : ἂν ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισθέβληκας] codd. ἐπειδὴ καὶ σὺ περὶ ἐμοῦ προεισθέβληκας. — ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι] codd. ὡς οὐκ ἔστιν.

221. Speusippus secundo similitudinum libro : Raphanus, iacuit, rapum rotundum, rapa, nasturtium, similia sunt.

222. Meminit earum avium et Speusippus secundo similitudinum libro.

223. Speusippus quoque secundo similitudinum libro sine a ipsos asiones nominat.

224. Est autem cicada parvula animal simile cicadæ vel parvo turturi, ut Speusippus quarto similitudinum libro ostendit.

225. Speusippus vero similes esse cuculum, hirundinem, nullum affirmat.

E Dionysii epistolis ad Speusippum datis.

226. Non longe ab his etiam Speusippus dissentiebat Platonis auditor et cognatus. Itaque Dionysius tyrannus in epistolis quas ad eum dedit tum voluptatis studium

PHIL. GRÆC. III.

tum avaritiam ejus exponens, simulque a multis illum pecuniam exigere convincens Lasthanis quoque, Arcadicæ amicæ, amorem exprobrat, ac postremo hæc addens : « Tu quibusdam, inquit, hominibus avaritiam objicis, quum ipse nullum turpe lucrum prætermiseris? Quid enim non fecisti? Nonne quarum rerum pœnas ipse Mercurius luere debebat, ex iis fructum percipere conaris? »

227. Dicebantur ipsum Platonis quoque discipulæ, Lasthanis Mantinææ alumna et Axiothea Phliasia audivisse, quo tempore etiam Dionysius mordaciter sic ad eum scripsit : *et ab Arcadæ discipula tua philosophiam discere nobis licet; et Plato descendit studiosos gratis docebat, tu vero tributula exigis, et æque a volentibus atque a nolentibus accipis.*

228. Volo te per jocum libere loqui, quoniam tu etiam antea in me hoc modo invecus es. Jubeo te igitur bene agitare, si forte hoc satius est quam gaudere, sicut non

Ἄλλὰ τοῦ μὲν ἤδεσθαι. — De epistolica salutatione εὖ πράττειν, item de reliquis χαίρειν, ἤδεσθαι, ὑγαίνειν vide Henr. Stephani Thes. s. v. πράττειν. Diogenes Laërtius in Platonis vita lib. III, 61 ἐπιστολαὶ τρισκαίδεκα ἤθικαί, ἐν αἷς ἔγραφεν εὖ πράττειν, Ἐπίκουρος δὲ εὖ διάγειν, Κλέων χαίρειν, ubi consule Menagium. Cæterum Speusippus Geryone, vel potius Briareo plures et manus et pedes habiturus esse fingitur propter avaritiam. Videntur enim avari multis et manibus et pedibus tam ad accipiendam quam ad quærendam pecuniam quodammodo egere. —

229. Ἡδὴ δὲ τῶν παλαιῶν οἱ μὲν πάντα θεωρήματα καλεῖν ἤξιώσαν, ὡς οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμφίνομον, ἠγούμενοι ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις οἰκειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν ἢ τὴν τῶν προβλημάτων, ἄλλως τε καὶ περὶ αἰδίων ποιουμέναις τοῖς λόγουσιν. Οὐ γὰρ ἐστὶ γένεσις ἐν τοῖς αἰδίοις, ὥστε οὔτε τὸ πρόβλημα χώραν^a ἐπὶ τούτων ἂν ἔχοι, γένεσις ἐπαγγελλόμενον καὶ ποίησιν τοῦ μῆκος πρότερον ὄντος, ὅσον ἰσοπλεύρου τριγώνου σύστασιν, ἢ τετραγώνου δοθείσης εὐθείας^b ἀναγραφῆν, ἢ εὐθείας πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ θέσιν. Ἄμεινον οὖν, φασί, λέγειν διὰ πάντα ταῦτα ἔστι. Τὰς δὲ γενέσεις αὐτῶν οὐ ποιητικῶς, ἀλλὰ γνωστικῶς ὀρώμεν, ὡς ἂν εἰ γινόμενα λαμβάνοντες τὰ αἰεὶ ὄντα. Ὡστε καὶ πάντα θεωρητικῶς ὀρώμεν, ὅ ἀλλ' οὐ προβληματικῶς λαμβάνεσθαι. Οἱ δὲ ἀνάπαλιν πάντα προβλήματα λέγειν ἰδικαίον, ὡς οἱ περὶ Μέναιχμον μαθηματικοί. τὴν δὲ προβολὴν εἶναι διττήν, ὅτε μὲν πορίσασθαι τὸ ζητούμενον, ὅτε δὲ^a περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν ἢ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τί ἐστίν, ἢ τί παθόν, ἢ τίνας ἔχει πρὸς ἄλλο σχέσεις. Καὶ λέγουσι μὲν ὀρθῶς ἀμφοτέροι. Καὶ γὰρ οἱ περὶ Σπεύσιππον καλῶς. Οὐ γὰρ τοιαῦτά ἐστι τὰ προβλήματα γεωμετρίας, οἷα τὰ μηχανικῆς. Αἰσθητὰ γὰρ ταῦτα καὶ

γένεσιν ἔχοντα, καὶ παντοῖαν μεταβολήν. Καὶ οἱ περὶ τὸν Μέναιχμον.

(Proclus commentar. in prim. Euclid. elementor. lib. II, 8 pag. 22 ed. græc. Basil. 1533. Cf. interp. lat. (Patav. 1560) pag. 45. πάλιν δὲ αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν εἰς προβλήματα διαιρεῖται καὶ θεωρήματα, τὰ μὲν τὰς γενέσεις περιέχοντα τῶν σχημάτων καὶ τὰς τομὰς καὶ τὰς ἀφαιρέσεις ἢ προσθέσεις, καὶ ὅλως τὰ παθήματα τὰ γινόμενα περὶ αὐτὰ, τὰ δὲ καθ' αὐτὰ συμβεβηκότα ἐκάστοις δεικνύοντα. Καθάπερ γὰρ αἱ ποιητικὰ τῶν ἐπιστημῶν θεωρίας μέτρουσι, κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ αἱ θεωρητικὰ τὰ προβλήματα ταῖς ποιήσεσιν ἀνάλογον προειλήφασιν. Ἡδὴ δὲ τῶν παλαιῶν κτλ. Nihil mutavi in verbis οἰκειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν, quamvis rectius dicatur οἰκειότεραν. Sed vide Thucyd. III, 101; V, 110, ut alia hujusmodi exempla omittam. In sequentibus correxi: ^a χώραν] codd. χωρῖς. — ^b ἢ τετραγώνου δοθείσης εὐθείας ἀναγραφῆν, ἢ εὐθείας πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ θέσιν] codd. ἢ τετραγώνου, δοθείσης εὐθείας, πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ, ἢ ἀναγραφῆν, ἢ θέσιν. — ^c ὀροῦμεν] libri ὀροῦμεν. — ^d ὅτε δὲ περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν ἢ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τί ἐστίν, ἢ τί παθόν] codd. ὅτε δὲ περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν εἴ τις ἐστίν, ἢ ποῖόν τι ἐστίν, ἢ τί πάθεν. —)

230. Καθόλου γὰρ φησὶν ὁ Σπεύσιππος, ὃν ἡ διάνοια τὴν θεωρίαν ποιεῖται, τὰ μὲν οὐδεμίαν ποικίλην ποιησαμένην διέξοδον προβάλλει, καὶ προσευτρεπίζει πρὸς τὴν μέλλουσαν ζήτησιν, καὶ ἔχει τούτων ἐναργεστέραν ἐπαφὴν μᾶλλον, ἢ τῶν ὄρατῶν ἢ ὄψις, τὰ δὲ ἐκ τοῦ εὐθέος αἰρεῖν^a ἀδυνατούσα, κατὰ μετάβασιν ἀπ' ἐκείνων διαβαίνουσα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον^b αὐτῶν ἐπιχειρεῖται τὴν θήραν. Οἷον τὸ μὲν ἀπὸ σημείου γραμμὴν εὐθείαν ἐπὶ σημείον ἀγαγεῖν ὡς πρόχειρον λαμβάνει καὶ εὐπόριστον. Τῆ γὰρ ὀμαλῇ ῥύσει

est, sed quam lætari, quo æsthenia utitur æquæ Speusippus, qui se Platoni fuisse auctorem, ut in Siciliam navigaret confitetur, et Geryone, vel potius Briareo plures et manus et pedes habiturus est.

229. Jam vero veterum alii omnia appellare theoremata voluerunt, ut Speusippi Amphinomique sectatores, rati doctrinis contemplativis magis esse propriam theorematum appellationem, quam problematum, præsertim quum de æternis disputetur. Ortus enim in æternis non est. Quamobrem neque problema locum in his quidem habebit ortum confectionemque ejus, quod prius non erat promittendo, verbi causa trianguli æquilateri constitutionem, vel quadrati data recta linea descriptionem, vel rectæ linæ in dato puncto positionem. Præstat igitur, (inquiant) dicere hæc omnia esse. Ortus autem ipsorum non conficiendo, sed cognoscendo cernimus, in eorum quæ fiunt numero æterna reponentes.

Quapropter cuncta etiam contemplando, non autem quærendo accipi dicemus. Alii contra cuncta problemata nominanda esse censebant, ut qui Menæchmi sectam secuti sunt mathematici; munus autem problematis esse duplex, nunc quæsitum invenire, nunc, quum definitum illud acceperint, videre vel quid sit, vel quale quid sit, vel quid affectionis habeat, vel quam ad aliud rationem. Et recte quidem utrique dicunt. Etenim Speusippi sectatores recte sentiunt. Non enim talia sunt geometriæ problemata, qualia mechanicæ artis. Sunt enim hæc sensibilia et ortum omnisque generis mutationem habentia. Sed Menæchmi quoque sectatores vera prædicant.

230. In universum enim (inquit Speusippus) eorum quæ animus contemplatur, alia quidem missis ambagibus proponit et ad futuram disquisitionem accommodat, eaque clarius cernit, quam oculus res ipsi subjectas: alia vero, quum statim assequi non possit, in transitu ab

τοῦ σημείου συγκειμένη καὶ προϊούσα, τῷ μηδαμῶ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀπονεύειν, εἰς τὸ ἕτερον καταπίπτει σημείον. ° Πάλιν εὐθείας τοῦ μὲν τῶν περάτων μένοντος τὸ δὲ περὶ αὐτὸ κινούμενον, ° γέγραφε τὸν κύκλον. Εἰ δὲ τις ἑλικά μονότροφον γράφειν ἐβελήσσει, ποικιλωτέρας δεῖται μηχανῆς. Καὶ γὰρ κινήσεις ποικίλαι γενῶσιν αὐτήν.

(Proclus commentar. in prim. Euclid. elementor. lib. III, 1 pag. 50 ed. græc. [Cf. interp. lat. pag. 102.] qui hæc explicationis causa addit : καὶ εἰ τις τρίγωνον ἰσόπλευρον συστήσασθαι ἐβελήσσει, κἀνταῦθα δεῖσεται μεθόδου τινὸς εἰς τὴν τοῦ τριγώνου σύστασιν. Ἐρεῖ γὰρ ὁ γεωμετρικὸς νοῦς, ὅτι νοήσας εὐθείαν κατὰ μὲν θάτερον τῶν περάτων μένουσαν, κατὰ δὲ θάτερον κινουμένην περὶ ἐκεῖνο, καὶ σημείον ἀπὸ τοῦ μένοντος ἐπ' αὐτῆς κινούμενον, εἰς ταῦτὸ καταστάντα καὶ συμπεσόντα ποιεῖ μοι τὴν τοιαύτην ἑλικά. Καὶ πάλιν κύκλους ὁμοίους γράψας, καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς τῆμῆς εἰς τὰ κέντρα τῶν κύκλων ἐπιζεύξας, καὶ ἀπὸ θατέρου τῶν

κύκλων ἐπὶ θάτερον εὐθείαν ἀγαγὼν ἕξω τὸ ἰσόπλευρον τρίγωνον. Scripsi : ° ἐκ τοῦ εὐθέως αἰρεῖν] codd. ἐκ τοῦ εὐθέως αἰρεῖν. — ° κατὰ τὸ ἀκόλουθον] libri καὶ τὸ ἀκόλουθον. — ° ἐπιχειρεῖται] libri ἐπιχειρεῖσθαι. — ° τῷ] codd. τὸ. — ° εἰς τὸ ἕτερον καταπίπτει σημείον] codd. εἰς τὸ ἕτερον κατὰ ταῦτα σημείον. — ° εὐθείας τοῦ μὲν τῶν περάτων μένοντος τὸ δὲ περὶ αὐτὸ κινούμενον] codd. εὐθείας τὸ μὲν τῶν περάτων μόνον περὶ αὐτὸ κινούμενον. In sequenti- bus νοήσας et κύκλους ὁμοίους pro codicum lectionibus νοῆσαι et κύκλους ὁσους posui. Pro καταστάντα καὶ συμπεσόντα expectes καταστᾶσαν καὶ συμπεσοῦσαν. Sed vide Matthiæ Gramm. Græc. § 436. 2. Quippe sensus est : dicet enim meus geometriæ innutrita, postquam excogitavit rectam lineam, cujus una extremitas maneat, altera circa illam motu cieatur, et punctum a manente super ipsam lineam moveatur, se adunatam et conjunctam talem spiram mihi facere.

illis progrediens, juxta convenientiam ipsa venari conatur. Exempli gratia a puncto ad punctum rectam lineam ducere promptum existimat et factu facile. Quum enim æquabili puncti fluxu constet simulque progrediatur, eo quod nusquam magis vel minus declinat : in alterum incidit

punctum. Rursus si uno quidem extremorum rectæ lineæ manente, alterum circa ipsum moveatur, circulum scribit. Si quis autem simplicis flexus spiram describere voluerit, magis varia eget machinatione. Variis enim motibus illa gignitur.

DE XENOCRATE.

Xenocrates (1) patriam habuit Chalcedonem, quam cæcorum urbem esse plerique olim credebant (2), quod conditores locum minus commodum elegissent, spreto solo vicino eoque fertiliori, ubi postea Byzantium conditum est. Namque ejus Bithyniæ partis, ubi tertio Olympiadis 43 anno Chalcedon a Megarensibus constituta floruit, sterile erat solum. Ibi Xenocratem natum esse memoriæ produnt Cicero (3), Athenæus (4) Suidas (5) et Stobæus (6), a quorum auctoritate dissident Clementis Alexandrini (7) membranæ et quidam Æliani (8) ac Diogenis Laertii (9) codices, eum Carthaginensem facientes. Nimirum librarii nomina Καρχηδόνιος et Χαλκηδόνιος confuderunt, quod eo facilius erat, quia pro hoc etiam Καλχηδόνιος dicebatur. Quamobrem Ciceronem sequimur auctorem cæterosque qui Xenocratem Chalcedonium fuisse tradunt, præsertim quum etiam marmore antiquo (10) illorum testimonia confirmentur.

Quando vero natus sit, nemo veterum commemorat; præterea de numero annorum quos explevit inter scriptores controversia est. At hæc quoque res neque obscura videtur, neque difficiles habet explicatus. Narrat enim Diogenes La-

ertius (11) Xenocratem, Speusippi successorem, viginti quinque annos scholæ præfuisse. Addit, eum munus auspicatum esse sub Lysimachide secundo centesimæ decimæ Olympiadis anno, sed quum annum ætatis octogesimum secundum ageret, repentina morte obiisse. Quæ si vera sunt, sequitur philosophum, posteaquam octoginta duos annos confecisset, tertio Olympiadis centesimæ sextæ decimæ anno mortalitatem explevisse, natumque esse primo vel secundo Olympiadis nonagesimæ sextæ anno sive ante Chr. 396. Obsistunt autem Laertio Censorinus (12) Lucianus (13) in Longævis et Scaliger in Ὀλυμπιάδων συναγωγῇ (14), quorum primus Xenocratem ad annum ætatis LXXXI, alter ad I.LXXXIV vixisse testatur, tertius ejus ortum ad primum Olympiadis nonagesimæ primæ annum refert. Quapropter, quum aliunde sciamus Xenocratem Olympiadis 116 non fuisse superstitem, ex Scaligeri computatione Meursius (15) collegit, eum ad annum vitæ centesimum secundum vel tertium pervenisse illiusque Olympiadis anno secundo aut tertio naturæ concessisse. A Meursio quoad cum Scaligero errare maluerit, quam cum Dio-

(1) Cf. Dionysii van de Wynperse de Xenocrate Chalcedonio, philosopho academico, dissertatio. Lugduni Batavorum 1822. — (2) Plinius Hist. nat. lib. V cap. 32; Pomponius Mela lib. I cap. 19; Tacitus Annal. lib. XII cap. 63. — (3) Cicero Acad. lib. I cap. 4 nam, quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset; duos autem præstantissimos studio atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium et Aristotelem Stagiriten etc. — (4) Athenæus lib. XII p. 530. D. διὸ καὶ Ἀριστοτέλης Ξενοκράτην τὸν Χαλκηδόνιον σκώπτων κτλ. — (5) Suidas v. Ξενοκράτης. — (6) Stobæus Eclog. phys. lib. I cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren. Ξενοκράτης, Χαλκηδόνιος κτλ. Strabo lib. XII, p. 566. Β. ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι κατὰ παιδείαν γηγόνασιν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ Ξενοκράτης τε ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ διαλεκτικός. — (7) Clemens Alexandrinus Admon. ad gentes p. 44. A. ed. Sylburg. Ξενοκράτης, Καρχηδόνιος οὗτος κτλ. Id. Strom. lib. V, p. 604. C. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος. — (8) Ælianus var. hist. lib. II, cap. 41 καὶ ἐνίκητος Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος (al. codd. Καρχηδόνιος) et lib. XIII, cap. 31 Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόνιος, ὁ ἐταῖρος Πλάτωνος. — (9) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Ξενοκράτης Χαλκηδόνιος (al. codd. Καρχηδόνιος). — (10) apud Fulvium Ursinum Elogiorum pag. 55 et Expressorum Vultuum Tab. 19, ubi legitur ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΑΓΑΘΑΝΟΡΟΣ ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΟΣ. Cf. Sponium in Misc. Erud. Antiq. pag. 136. —

(11) Diogenes Laertius lib. IV, 14 δ. δέξαστο δὲ Σπεύσιππον, καὶ ἀρηγήσαστο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἰκοσι ἔτη, ἐπὶ Λυσιμαχίδου ἀρξάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Ἐτελευταίον δὲ νυκτός, λευκῆν προσκταίσας. ἔτος ἡδὴ γεγονὸς δεύτερον καὶ ὀγδοηκοστὸν. — (12) Censorinus de die natali cap. 15: Quare, sanctissime Carelli, quum istum annum qui maxime fuerat corpori formidolosus sine ullo incommodo transieris, cæteros, qui leviores sunt, climacteras minus tibi extimesco, præsertim quum in te animi potius quam corporis naturam sciam dominari, eosque viros qui tales fuerunt non prius vita excessisse quam ad annum illum octogesimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitæ et legitimum esse existimavit et habuit. Hoc anno et Dionysius Heracleotes ut vita abiret cibo abstinuit et contra Diogenes cynicus cibi cruditate in choleram solutus est. Eratosthenes quoque ille orbis terrarum mensor et Xenocrates Platonicus veteris academias princeps ad eundem annum vixerunt. — (13) Lucianus Longæv. cap. 20 Ξενοκράτης δὲ Πλάτωνος μαθητῆς γενόμενος τέσσαρα καὶ ὀγδοήκοντα. — (14) Scaliger in Ὀλυμπιάδων συναγωγῇ pag. 322 editionis Eusebiana. —

(15) Meursius de Archontibus Athen. lib. III, cap. 9.

gene vera sentire, dissentiunt Ionsius (16), Bælius (17), alii. Nam primum illa Ὀλυμπιάδων συναγωγῆ non est incerti scriptoris antiqui opus, ut Meursius putabat, sed Scaligeri, quemadmodum ipse fatetur ad Eusebii Chronica pag. 431, tum Valckenarius ad Theocritum pag. 270 demonstravit. Deinde multo verisimilius est Scaligerum errasse, quam Laertium non vera dixisse. Id autem rationibus certis et illustribus docuit Bælius. Earum prima, quam subjicit, hæc est. Xenocratem ait a juventute Platonis disciplina usum esse et Platonem jam seniore scholas habere cœpisse: de Scaligeri sententia Platonem quatuordecim tantum annis Xenocrati ætate præstitisse; ergo non potuisse hunc ab ineunte adolescentia illius auditorem esse. Etenim Plato jam trigessimus agebat annum, quo tempore Socrates ex hominum vita demigravit; cujus post mortem plura fecit itinera, unde redux demum philosophiam professus studiosorum juvenum cœtus habuit. Ergo aut Scaliger fallitur aut ii auctores, qui Xenocratem peradolescuntulum Platoni operam dedisse scribunt. Altera ratio a Bælio allata haud minus exquisita est. Quippe Xenocratem memorat tertio Olympiadis 114 anno legatum ad Antipatrum missum esse. Quodsi primo Olympiadis 91 anno natus esset, futurum fuisse, ut ætatis anno 93 hanc legationem obiret: minime autem probabile esse, auctores qui hanc legationem litteris memoriæque mandarunt nihil de summa legati senectute fuisse dicturos, si decrepitis senex tale negotium suscipere auderet. Justis igitur de causis Laertii auctoritas plus apud nos valet, quam Scaligeri Ὀλυμπιάδων συναγωγῆ, licet ex antiquis fontibus ducta sit. Senatorius vero exempla ponit virorum qui in fatali anno octogesimo primo finem vitæ habuerunt, plurimosque citat quos vel hunc ætatis annum non complevisse vel diutius vixisse ex aliis monumentis intelligitur. Denique Lucianum sive τῶν Μακροβίων scriptorem in exquirendis temporibus non semper diligentem fuisse inter omnes hodie constat. Itaque utriusque auctoris in hac quæstione

ratio haberi non potest, siquidem solum Laertium locupletem testem esse apparet.

Sed ut digressus a re ad propositum redeam, Xenocrates, Agathenoris filius, a puero Platonem audivit (18). Etenim procul dubio mature relicta patria urbe Athenas habitatum concessit, ut optimis auctoribus in philosophia versaretur. Ibi primum Æschinis in disciplinam se tradidit, qui propter paupertatem mercede docebatur (19). Hunc unicum discipulum mox ei Plato subtraxit, qui nunquam amice cum Æschine vixisse fertur. Contigit autem Xenocrati, ut quamvis tardo esset ingenio, tamen sub Platone magistro multum in philosophia et optimis studiis proficeret. Cæterum quot annos natus fuerit Xenocrates, quo tempore Platonis sermonibus interesse cœpit, incertum est. Plato enim, quum ille in vitam veniret, trigessimus quartum ætatis annum agebat. Accedit, quod Socrate mortuo, qui quarto Olympiadis 94 anno obierat, plura suscepit itinera. Deinde Athenas reversus postquam scholam aperuerat, bis tantum in Siciliam videtur esse profectus. Unius vero itineris comes fuit Xenocrates (20). Hinc conjicias eum Platonis institutione jam ante Dionysii majoris obitum esse usum, id est eo tempore quod inter primam et secundam philosophi Siciliensi peregrinationem interfuit. Vivo Dionysio majore Xenocratem Athenas venisse, ex certaminis potatorii narratione efficitur. Dionysius autem morbo debitum reddidit naturæ Nausigene archonte (21) primo Olympiadis 103 anno, quum Xenocrates duodetricesimum ætatis annum agebat. Adde quod Plato dicitur quadraginta annos natus Syracusas primum se contulisse (22); præterea Diodorus Siculus congressum Platonis cum Dionysio ad tertium Olympiadis 98 annum refert. Verum utcunque est, sive 40 sive 44 annos natus Plato primum Syracusas adiit, certe post tertium Olympiadis 98 annum Xenocrates Athenas venit. Neque enim verisimile est, eum puerum, nondum decem annos habentem Athenis in una philosophia quasi tabernaculum vitæ suæ collocasse. Igitur Plato circiter quinquaginta

et lib. IV, cap. 12. — (16) Ionsius de Script. hist. phil. lib. I, cap. 10. — (17) Bayle, *Dictionnaire historique et critique* s. v. *Xenocrate* not. κ. —

(18) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Ξενοκράτης Ἀγαθόνου Καλκηδόνιος ὁτός ἐκ νέου Πλάτωνος ἤκουσεν. Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren. Ξενοκράτης Ἀγαθόνου, Καλκηδόνιος. Vid. fragm. 1. Suidas v. Ξενοκράτης Ἀγάθωνος ἢ Ἀγαθόνου. Inscriptio marmoris antiqui: Ξενοκράτης Ἀγαθόνου Καλκηδόνιος. Vid. supra not. 10. — (19) Athenæus lib. XI, p. 607. C. Αἰσχίνου τε πένητος ὄντος καὶ μαθητὴν ἕνα ἔχοντος Ξενοκρά-

την, τοῦτον περίεσπασε (Πλάτων). Diogenes Laertius lib. II, 82 ἔπειτ' ἀφικόμενον Ἀθήνας (τὸν Αἰσχίνου) μὴ τοιαύτων σοφιστεῦν, εὐδοκίμουτων τότε τῶν περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοπικόν ἑμμέσθου; δὲ ἀκροάσεις ποιῆσθαι. —

(20) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Πλάτωνος ἤκουσε, καὶ εἰς Σικελίαν αὐτῷ συναπαθήμεσεν. — (21) Diodorus Siculus lib. XV, cap. 73 μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον Διονυσίος εἰς ἀβρωστίαν ἑμπεσὼν ἐτελεύτησε, δυναστεύσας ἐτη τριάκοντα καὶ ὀκτώ. — (22) Cf. Aldobrandinus ad Diogen. Laert. lib. III, 21. —

confecerat annos, qua tempestate Xenocrates adolefcentem eum convenit.

Simulatque vero tali doctore adhibito ad philosophiam pertractandam Xenocrates se dedit, brevi tantos in litteris progressus fecit, ut postea Academiæ princeps evaderet. Laborabat quidem ingenii tarditate, sed omnes difficultates studiorum laboribus et exercitationis assiduitate tandem ita superavit, ut præclara eruditione et sapientia nemini cederet. Qua in re ridiculum fuit laboriosissimi hominis dictum, comparantis se cum vasis angusti oris et tabulis æneis, quod ægre doctrinam perciperet, firme autem et constanter retineret (23). Erat in Xenocrate singularis severitas, adeo ut perpetuo gravitatem præ se ferret atque etiam tristis et austerus videretur. Mores quoque nulla suavitate commendabantur. Quocirca sæpius a Platone, ut Gratiis litaret, admonebatur. Quam rem nunquam ægre tulit, bene se a Platone vituperari arbitratus (24). Plurimum autem intererat inter Xenocratem et alios Platonis auditores, Aristotelem potissimum, qui tantum ingenio valebat tantaque erat morum suavitate, ut brevi tempore percepta magistri disciplina inter omnes discipulos maxime emereret (25). Platoni tamen et hebes Xenocrates et acutus Aristoteles æque probabantur, sed de utroque ita iudicare solebat, ut *alterum calcaribus, alterum freno egere statueret*. Celebratur porro ejus vox: *contra qualem equum qualem asinum ungo* (26). Ad hæc carum fuisse Platoni Xenocratem satis constat, cum discipulum ea familiaritate magister complecteretur, ut servi

puniendi munus ei injungeret. Ingresso videlicet Xenocrati aliquando *cæde*, inquit, *hunc servum; nam ipse, quia iratus sum, non possum* (27). Fictam existimo narratiunculam, quam Valerii Maximi verbis libet referre. Is enim lib. IV cap. 1 ext. 2: « Audierat, inquit, Plato Xenocratem de se multa impie locutum: sine ulla cunctatione criminationem respuit. Instabat certo vultu index, causam quærens, cur sibi fides non haberetur. Adjecit Plato, non esse credibile, ut quem tantopere amaret, ab eo invicem non diligeretur. Postremo quum ad jusjurandum inimicitias serentis malignitas confugisset, ne de perjurio ejus disputaret, affirmavit, nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici expedire sibi judicasset. » Videntur vero multi exstitisse laudum Xenocratis obtrectatores, qui hominem nihil tale commeritum edacitatis et helluationis incusarent. Crimen hoc inferiore ætate confictum est. Neque tamen dubium, quin confingendi ejus ansam dederit Athenæi locus, cui consentanea Ælianus et Laertius tradunt.

Athenæus (28) ita scribit: Timæus narrat Dionysium tyrannum Congiorum die festo ei qui primus congium ebiberet præmium proposuisse coronam auream: primumque ebibisse Xenocratem philosophum et acceptam auream coronam quum domum rediret imposuisse Hermæ in aula constituto, cui solebat floreas imponere coronas, quotiescunque vespere donum redibat; quocirca admiratione dignus iudicatus est. Similiter Ælianus (29) var. hist. lib. II, 41: Et Bacchi die festo, qui Congiorum nomine appel-

(23) Plutarchus de auditione cap. 10, vol. VII, pag. 154 ed. Hulten. ὡς περ ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Ξενοκράτης βραδύτεροι δοκῶντες εἶναι τῶν συσχολαστῶν, οὐκ ἀπεδίδρασκον ἐκ τοῦ μανθάνειν, οὐδ' ἀπέκλιμον, ἀλλὰ φθάνοντες εἰς ἑαυτοῦς ἑπαιζόν, ἀγγείοι τε βραχυστόμοι καὶ πινακίσι χαλκαῖς ἀπεικάζοντες, ὡς μόλις μὲν παραδεχόμενοι τοὺς λόγους, ἀσφαλῶς δὲ καὶ βεβαίως τηροῦντες. — (24) Diogenes Laertius lib. IV, 6 σημῶς δὲ τὰ τε ἄλλα Ξενοκράτης καὶ σκυθρωπὸς αἰεὶ, ὥστε λέγειν αὐτῷ συνεχῆς τὸν Πλάτωνα· Ξενοκράτης, θύει ταῖς Χάρσιν. Plutarchus Amator. cap. 23 vol. XII, pag. 62 ὁ μὲν οὖν Πλάτων τὸν Ξενοκράτην, τὰλλα γενναῖον ὄντα καὶ μέγαν, αὐστηρότατον δὲ τῷ ᾄδει, παρεκάλει θύειν ταῖς Χάρσιν. Ælianus var. hist. lib. XIV, cap. 9 Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ ἀχαρὶ σκυωπτόμενος οὐδέπω ἠγανάκτηε [φῆσιν], ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν παροῦντα αὐτόν, ὑπὲρ τοῦτου ἴνα τι ἀποκρίνηται τῷ Πλάτωνα, ὁδε καὶ πᾶν ἐμπερόνος κατασιγάζων τὸν ἄνδρα ἔφατο· ἀλλὰ τοῦτο ἐμοὶ συμφέρει. Plutarchus Conjug. Præc. vol. VII, pag. 419 ed. Hulten. ὁ Πλάτων τῷ Ξενοκράτει, βαρυτέρῳ τὸ ἦθος ὄντι, τὰλλα δὲ καλῶ κάγαθῷ, παρεκάλειτο θύειν ταῖς Χάρσιν. — (25) Diogenes Laertius lib. V, 1 οὗτος γρησιώτατος τῶν Πλάτωνος μαθητῶν. — (26) Diogenes Laertius lib. IV, 6 ἦν δὲ τὴν φύσιν κωθρός, ὥστε φασὶ λέγειν τὸν Πλάτωνα, συγκρίνοντα αὐτὸν Ἀριστοτέλει, τῷ μὲν αἰώποιοι δέει, τῷ δὲ χαλινοῦ, καί, ἐφ' οἷον ἴππου οἷον ὄνον

ἀλείφω. Similiter dicitur ἐν μύθῳ ἀστίνω ἐν *unguento*, quod proverbii loco dici solet, quum nobis aliquis in deliciis est, qui amore nostro indignus videtur. Vide Diogenianum et Erasmus. — (27) Diogenes Laertius lib. III, 38 εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν καὶ αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι διὰ τὸ ἀργίσθαι. — (28) Athenæus lib. X, pag. 437. Β. Τίμαιος δὲ φησιν, ὡς Διονύσιος ὁ τύραννος τῇ τῶν Χωῶν ἑορτῇ τῷ πρώτῳ ἐκπίνοντι χάρις ἄλλον ἔθηκε στέφανον χρυσοῦν· καὶ οὗτος πρῶτος ἐξέπνε Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος, καὶ λαβὼν τὸν χρυσοῦν στέφανον, καὶ ἀναλίστων τῷ Ἑρμῇ τῷ ἰδρυμένῳ ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἐπέθηκεν, ἥπερ εἰσέθει καὶ τοὺς ἀνθινούς ἐκίστοτε ἐπιτιθεῖν στέφανους, ἐσπέρας ἀπαλασσόμενος ὡς αὐτόν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐθαυμάσθη. — (29) Ælianus var. hist. lib. II, 41 καὶ ἐν Διονύσου δὲ τῇ τῶν Χωῶν ἑορτῇ προῦκειτο ἄλλον τῷ πίνοντι πλέον στέφανος χρυσοῦς· καὶ ἐνίκησε Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ τὸν στέφανον λαβὼν, ὅτε ἐπαύησε μετὰ τὸ δεῖπνον τῷ Ἑρμῇ τῷ πρὸ θυρῶν ἐστῶτι ἐπέθηκεν αὐτόν κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἐμπροσθεν ἡμερῶν. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀνθινούς καὶ τοὺς ἐκ τῆς μύρβηνος, καὶ τὸν ἐκ τοῦ κίττου, καὶ τὸν ἐκ τῆς δάφνης ἐνταῦθα ἀνέπασσε καὶ ἀπέλιπε. Pro πλέον Kühnius non male ex Athenæo reponit πρώτῳ; sed quod in codd. legitur Χωῶν, mutavit in Χῶων Henr. Stephanus Thes. L. Gr. v. χῶεῖς ἐφ' οὗτος. Nam χῶας appellabant τὴν ἑορτὴν, χῶας autem τὸ μέτρον, denique χῶας τὰς ἐκχύσεις καὶ σπονδὰς κερκίαις

latur, præmium propositum erat ei qui plurimum bibisset, corona aurea, quam meruit sodalium victor Xenocrates Chalcedonius. « Omitto cætera quæ cum Athenæi verbis concordant. Denique Diogenes Laertius (30) lib. IV, 8 sic de Xenocrate : » quumque in bibendi certamine apud Dionysium Congiorum die festo qui quotannis celebratur aurea corona esset donatus, exeuntem apposuisse illam Mercurii statuæ, ubi floreas quoque ponere solebat. » Jam vero festum illum diem τῶν Χῶν Athenis actum esse quotannis veteres scriptores testantur. Vide Meursium in Græcia feriata v. Ἀνθεστήρια, Ruhnkenii Disputationem de festis Dionysiorum Opusc. Vol. I, pag. 206-215, Car. Fr. Hermanni Antiq. sacr. (gottesdienstl. Alterthümer) § 58. Itaque non est quod cum Casaubono ad Athenæi locum citatum Syracusis quoque tale festum celebratum esse credamus. Recte enim Kuhnius ad Laertium notavit, hoc nulla antiquorum testimoniorum auctoritate demonstrari posse. Hinc efficitur, si vera retulit Timæus, ex cujus libris cæteri sua petierunt, Dionysium aliquando Athenas profectum apparatis epulis cum alios excepisse, tum Xenocratem philosophum. Nec tamen perperam de Laertii loco judicavit Kuhnius, qui vulgatam scripturam sic tuetur, ut exigua mutatione facta legi jubeat : τοῖς κατασχούσι παρὰ Διονυσίου i. e. per eos qui a Dionysio missi Athenas appulissent, ut non ipse tyrannus convivio interfuerit, sed ejus amici. Sed quoniam Ruhnkenii conjectura magis convenit cum rei gestæ relatione quæ est apud Timæum, huic album adjicere calculum non dubitavi. Enimvero scimus Xenocratem in Academia sedem ac domicilium habuisse et studiis deditum publice ferre caruisse, uno die excepto quo homo laboriosus quotannis in astu se contulerit, Liberalibus, ut novorum tragædorum solemnia condecoraret (31). Licet igitur die festo Athenis super vinum et epulas in bibendi certamine victor fuerit Xenocrates, quis ei vitio vertet,

quod semel a regula et præscriptione vitæ aberravit? Injuria ergo nonnulli hac narratione inducti immoderatum pastum potumque Xenocrati objiciunt. Gregorius enim Nazianzenus (32) ὀφθαγίαν ei exprobrat pariterque edacitatis eum insimulat Nonnus (33). Verum hos refutare supervacaneum est.

Xenocratem Cicero (34) iis annumerat philosophis, qui ætates suas in perpetua peregrinatione consumserunt, ut semel egressi nunquam domum reverterint. Quam rem ita se habere nemo non videt, quoniam eum mature relicta patria post multos annos natale Bithyniæ solum repetiisse ea mente, ut ibi consenesceret, nusquam legimus. Quamquam autem alia ejus itinera ignorantur, tamen eum Syra usas adiisse notum est. Quum enim ter in Siciliam profectus sit Platō, unius itineris socium fuisse Xenocratem, Diogenes Laertius (35) testificatur. Sed in aula Dionysii eximium fidei et amoris, quo præceptorem amplectebatur, specimen dedit. Simul atque videlicet Dionysius Platoni dixit (36) : *colulum tibi aliquis secabit*, Xenocrates suum ostendens respondit : *nemo id prius quam hoc decidet*; quo dicto se dignissimum esse qui tanti philosophi et discipulus et comes esset, satis probavit.

Ejusdem generis illud est, quod memoriæ prodit Ælianus. Nam quum Xenocrates aliquando in patriam iter fecisset, Speusippus autem ægrotaret, Aristoteles Platonem jam octogenarium et obliviosum propositis quæstionibus ita conturbasse fertur, ut senex locum suum in Academia relinqueret ac domi cum amicis maneret. Tribus mensibus post redux Xenocrates, hac rerum mutatione offensus, tum Speusippum reprehendit, quod Aristoteli cessisset, tum Stagiriten objurgatum Academiam spatii ejecit Platonemque in integrum restituit (37).

Post Platonis mortem primo Olympiadis 108 anno Aristoteles ad Hermiam tyrannum, amicum et discipulum suum, comite Xenocrate (38), profectus est; ibique triennium ambo transege-

Ego codicum vestigia sarta tecta habui. — (30) Diogenes Laertius lib. IV, 8 καὶ χρυσὸν στεφάνῳ τιμηθέντα ἐκ' ἄλλῃ πολυκοσίας τοῖς κατ' ἔτος Χῶσι παρὰ Διονυσίῳ, ἐξίοντα θείναι πρὸς τὸν ἰδρυμένον Ἑρμῆν, ἔθλιασε τιθέναι καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰσῶν. Scripsi e Ruhnkenii conjectura τοῖς κατ' ἔτος Χῶσι παρὰ Διονυσίῳ pro vulgata lectione τοῖς κατασχούσι παρὰ Διονυσίῳ. Vid. Ruhnkenii Opusc. vol. I, pag. 213 ed. Friedem. — (31) Vide supra Speusippi vitam not. 82. — (32) Gregorius Nazianzenus orat. 8 adv. Julianum pag. 78. D. ed. Paris. anni 1609. — (33) Nonnus in Collectione profanarum historiarum, quarum meminit Nazianzenus orat. cit. § 23. — (34) Cicero Tusc. lib. V, cap. 37. — (35) Vide supra not. 20. — (36) Dio-

genes Laertius lib. IV, 11 εἰπόντος δὲ Διονυσίου πρὸς Πλάτωνα ὡς ἀραιρήσει τις αὐτοῦ τὸν τράχηλον, παρὼν οὗτος καὶ δειξας τὸν ἴδιον, οὐκ ἂν γε, ἔφη, τις πρότερον τούτου. — (37) Vide Speusippi vitam not. 93. — (38) Strabo lib. XIII, p. 610 ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀριστοτέλης διέτριψε διὰ τὴν πρὸς Ἑρμῆαν τὸν τύραννον κηδεῖαν. Ἦν δὲ Ἑρμῆας εὐνοῦχος, τραπέζιτου τινὸς οἰκίτης· γενόμενος δ' Ἀθήνησιν ἠκροάσατο καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους· ἐπαυθῶν δὲ τῆ δεσπότη συνετυράνησε, πρῶτον ἐπιθεμένῳ τοῖς περὶ Ἀταρνεῖα καὶ Ἀσσον χωρίοις· ἔπειτα διεδέξατο ἐκείνον, καὶ μετεπέμψατο τὸν τε Ἀριστοτέλην καὶ Ξενοκράτην καὶ ἐπεμελήθη αὐτῶν· τῆ δ' Ἀριστοτέλει καὶ θυγατρὶ ἀδελφοῦ συνήπισε. Μέμων δ' ὁ Ῥόδιος ὑπερῶν τότε τοῖς Πέρσαις καὶ στρατη-

runt; post triennium Hermia capto atque intersecto Aristoteles Mitylenas confugit et secundo Olympiadis 109 anno Macedoniam petiit ibique apud Philippum et Alexandrum usque ad secundum Olympiadis 111 annum commoratus est (39). Xenocrates vero, ut opinor, Athenas rediit, ubi Speusippus in Academia Platoni successerat.

Ex Asia redux Xenocrates ad Philippum Macedonem legatus de rebus majoribus missus neque pecunia corrupti neque voluptatum blanditiis deleniri se passus est (40). Reversi ceteri legati dixerunt frustra Xenocratem secum ivisse. Atheniensibus autem jamjam mulctam ei irrogaturis affirmavit Xenocrates, Philippum ceteros donis corrupisse, se vero nulla ratione capi potuisse. Quocirca duplici honore Athenis auctus est, et Philippus ipse postea præ se tulit, solum Xenocratem ex omnibus qui ad se venissent legatis, munera non accepisse. Hæc Laertius: quando vero eam legationem obierit, non constat.

Postquam Speusippus octo annos continuos scholæ Platonicæ præfuit, morbo articulari ita afflicto est, ut tuendæ Academiæ stationem Chalcedonio philosopho mandare cuperet. Successit ei Xenocrates quinquaginta septem annos natus Lysimachide apud Athenienses prætore secundo Olympiadis 110 anno vel ante Chr. 339 (41). Mox Aristoteles e Macedonia redux ipse

in Lyceo scholam aperuit, usus Euripidis versu in hunc modum mutato:

αἰσχρὸν σιωπῆν, Ξενοκράτη δ' ἔβην λέγειν (42).

Ab eo inde tempore laudum et gloriæ æmuli Xenocrates et Aristoteles fuerunt. Quid? quod ipse Alexander aliquamdiu Aristoteli offensus ad Xenocratem dona misit eumque honestavit (43). Aristoteles etiam librum confecit de Speusippi et Xenocratis philosophia (44), in quo controversias, quæ inter Academicos et Peripateticos erant, videtur composuisse (45). Uterque tamen doctrinæ fama celebratus tum gratia et auctoritate tum discipulorum nobilitate floruit. Namque Aristoteles tredecim annos docuit Athenis et plurimos habuit discipulos, inter quos Theophrastum et Aristoxenum; Xenocrates vero viginti quinque annos academiam rexit usque ad tertium Olympiadis 116 annum, ut ait Diogenes Laertius (46).

De forma institutionis Xenocrateæ sciendum est, Platoni et Xenocrati duplex fuisse docendi munus, ita ut modo adolescentes in philosophia erudirent, modo viros claros et reipublicæ moderandæ studiosos civili ratione instruerent. Namque in Platoni disciplinam se tradiderunt qua philosophi qua clari viri, velut Dio (47), alii. Hac docendi ratione, quam Platonem a Pythagoreis accepisse suspicamur, usus est etiam Xe-

γῶν, προσκοιησάμενος φιλίαν καλεῖ πρὸς εαυτὸν ἐξινίας τε ἅμα καὶ πραγμάτων προσποιητῶν χάριν, συλλαβῶν δ' ἀνεπεμψεν ὡς τὸν βασιλεῖα, κάκει κρεμασθεὶς ἀπόλετο· οἱ φιλόσοφοι δ' ἐσώθησαν, φεύγοντες τὰ χωρία, & οἱ Πέρσαι κατέσχον. — (39) Diogenes Laertius lib. V, 9 Πλάτωνος δὲ τελευταῖσαντος (Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς φησὶν αὐτὸν) τῷ πρώτῳ ἔπει ἐπὶ Θεοφίλου πρὸς Ἑρμείαν ἀπάραι, καὶ μείναι ἔτη τρία· ἐπὶ Πυθοδότῳ δ' ἔλθειν πρὸς Φίλιππον τῷ δευτέρῳ ἔπει τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, Ἀλεξάνδρου πεντεκαίδεκα ἔτη ἤδη γεγονότος· εἰς δ' Ἀθήνας ἀφικέσθαι τῷ δευτέρῳ ἔπει τῆς ἐνδεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ ἐν Λυκίῳ σχολάζειν ἔτη τρία πρὸς τοὺς δέκα, εἶτα ἀπάραι εἰς Χαλκίδα τῷ τρίτῳ ἔπει τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος κ. τ. λ. —

(40) Diogenes Laertius lib. IV, 8-9 λόγος δὲ αὐτὸν μετὰ καὶ ἄλλων πεμφθῆναι πρεσβευτῆν πρὸς Φίλιππον· καὶ τοὺς μὲν δώροισι μαλθασομένους καὶ ἐς τὰς κλήσεις συνίεναι καὶ τῷ Φίλιππῳ λαλεῖν· τὸν δὲ μηδέτερον τούτων ποιεῖν. Οὔτε γὰρ ὁ Φίλιππος αὐτὸν προσέειπε διὰ τοῦτο. Ὅθεν ἐλθόντας τοὺς πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας φάσκειν, ὡς μάτην αὐτοῖς Ξενοκράτης συνελθῆναι· καὶ τοὺς ἐτοιμοὺς εἶναι ζημιῶν αὐτὸν. Μαθόντας δὲ παρ' αὐτοῦ ὡς νῦν καὶ μάλλον προντιστέον εἶναι τῆς πόλεως αὐτοῖς, (τοὺς μὲν γὰρ ἤδη ἐδωροδόκησεν ὁ Φίλιππος, ἐμὲ δὲ μηδὲν λόγῳ ἐπαξέμενος·) φασὶ διπλασίως αὐτὸν τιμῆσαι· καὶ τὸν Φίλιππον δὲ λέγειν ὕστερον, ὡς μόνος εἶη Ξενοκράτης τῶν πρὸς αὐτὸν ἀριμμένων ἀδωροδόκητος. — (41) Vide Speusippi vitam not. 135. — (42) Diogenes Laertius lib. V, 2-3 φησὶ δ' Ἑρμῆπος ἐν τοῖς βίοις, ὅτι πρεσβεύοντος αὐτοῦ πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ Ἀθηναίων, σχολάζ-

ρης ἐγένετο τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς Ξενοκράτης· ἐλθόντα δὲ αὐτὸν καὶ θεασάμενον ὑπ' ἄλλῳ τῆν σχολῆν, ἐλθεῖν περιπατῶν τὸν ἐν Λυκίῳ. Καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος ἀνακάμπτοντα, τοῖς μαθηταῖς συμφιλοσοφεῖν, ὅθεν Περιπατητικὸν προσαγορευθῆναι. Οἱ δ' ἔτι ἐκ νόσου περιπατοῦντι Ἀλεξάνδρῳ συμπαρῶν διελέγετο ἅπαντα. Ἐπειδὴ δὲ πλείους ἄγοντο ἤδη, καὶ ἐκάθισεν, εἰκῶν· αἰσχρὸν σιωπῆν, Ξενοκράτη δ' ἔβην λέγειν. Euripidis ex Philocteta versus fuit αἰσχρὸν σιωπῆν, βαρβάρους δ' ἔβην λέγειν, quem sic mutavit Aristoteles. Vid. Quintilian. Instit. orat. lib. III, cap. 1. Cicero ad Attic. lib. VI, ep. 8; de Orat. lib. III, cap. 35 et Tusc. lib. I, cap. 4 qui rem paulo aliter narrant. Cf. Menagius ad Laertii l. c.; Valckenar. Diatribæ cap. XI et nos supra in Speusippi vita not. 97. — (43) Diogenes Laertius lib. V, 10 λέγεται δὲ διὰ τὴν Καλλισθένους πρὸς Ἀλεξάνδρον σύστασιν προσκρούσαι τῷ βασιλεῖ, κάκεινον ἐπὶ τῷ τούτῳ λυπήσασαι Ἀναξίμανην μὲν αἰετῆσαι, πέμψαι δὲ καὶ Ξενοκράτη δῶρα. — (44) περὶ τῆς Ξενοκράτους φιλοσοφίας Cf. Diog. Laert. lib. V, 25. — (45) Vide Luzacii Lectiones Atticas Sect. II § 3 pag. 142. — (46) Diogenes Laertius lib. IV, 14 διεδέξατο δὲ Σπεύσιππον καὶ ἀφηγήσατο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἰκοσι ἔτη ἐπὶ Λυσισμαχίδου, ἀρξάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Cf. not. 41. — (47) Diogenes Laertius lib. III, 46 μαθητὰ δ' αὐτοῦ Σπεύσιππος Ἀθηναῖος, Ξενοκράτης Χαλκηδόνιος, Ἀριστοτέλης Σταγειρίτης, Φίλιππος ὁ Ὀπούντιος, Ἑστιαῖος Παρίνθιος, Δίων Συρακοῦσιος κτλ. —

nocrates qui et privatim discipulos instituit et publice de sapientiæ studio disseruit, quum scholis habitis unicuique adesse liceret. Huiusmodi enim disputationi Polemo ebrius aliquando (48) interfuit. Aristoteleam vero docendi rationem haud multum diversam, sed paulo perfectionem fuisse conijcimus. Cæterum singulas diei partes certis negotiis assignans Xenocrates aliud tempus docendis adolescentibus constituebat, aliud meditationi, id est commentationi solitariæ, attribuebat, unam denique horam silentio destinabat (49).

E Xenocratis discipulis, qui non minus honoribus, quam rerum gestarum gloria floruerunt, primo loco ponendus est Phocion (50), vir probus et eruditus, ut qui adolescentulus Platoni, deinde in Academia Xenocrati operam dedisset atque ab initio ætatis jam in optima quæque studia incubisset. Porro Chæron Pel-lenensis, tyrannus sævus et violentus, Platonis et Xenocratis quæ tenebat præcepta, crudelitate vitæque sæda et facinorosa refutavit (51). Transeo ad eos qui auctore Xenocrate in philosophia versati tempus ætatis in rerum contemplatione consumserunt. Horum primus est Polemo Atheniensis. Is perditæ luxuriæ adolescens neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens, quum e convivio non post occasum solis sed post ortum surrexisset, domumque repetens, Xenocratis philosophi patentem januam vidisset; vino gravis, unguentis delibutus, ser-

tis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam ejus intravit. Nec contentus tam deformi introitu consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissimum præcepta temulentia lascivia eluderet. Orta deinde, ut par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. Cujus gravitate sermonis respiscere coactus Polemo, primum coronam, capite detractam, projecit, paulo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exiit, uniusque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus evasit (52). Eandem historiam sicut tetigit Horatius Satir. II, 3 vs. 254 sq.

quæro, faciasne quod olim

Mutatus Polemo? ponas insignia morbi,

Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille

Dicitur ex collo furtim carpisse coronas,

Postquam est impransi correptus voce magistri?

Fuerunt qui putarent Xenocratem a Cratæro quoque esse auditum; sed hoc sola conjectura continetur, neque ab antiquis scriptoribus traditum est (53). At Crantor Solensis (54) quum in magno honore apud suos esset, motus Xenocratis gloria Athenas venit, ut talis magistri disci-

(48) Diogenes Laertius lib. IV, 11 φασι και Ἀντιπάτρου ποτὲ ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας και ἀσπασαμένου αὐτόν, μὴ πρότερον ἀντιπροσαγορευῆσαι πρὶν ἢ τὸν λόγον δι ελεγε διαπεράνασθαι. — (49) Diogenes Laertius lib. IV, 11 ἀτυρότατος δὲ ὢν, πολλὰς ἐαυτοῦ τῆς ἡμέρας διεμάλετα, και ὦραν μίαν, ρασίν, ἀπένευε σιωπῆ. Stobæus Flor. XXXIII, 11 Ξενοκράτης θαιρῶν διαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πρᾶξιν τινα και τῆ σιωπῆ μέρος ἀπένευε (vid. fragm. 75). Conf. Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. — (50) Plutarchus vit. Phocion. cap. 4 vol. V, pag. 5 ed. Huttén. εἰ γὰρ ἦν, ὡς φησιν Ἰδομενεύς, δοιδυκοποιοῦ πατρός, οὐκ ἂν ἐν τῷ λόγῳ Γλαύκιππος ὁ Ὑπερίδου, μυρία συνειληγώς και εἰρηκώς κατ' αὐτοῦ κακά, τὴν δυσγένειαν παρήκεν· οὐδ' ἂν οὕτως ἐλευθερίου βίου και σώφρονος και παιδείας μετέσχεν, ὡστε τῆς Πλάτωνος, ἐπὶ μεράκιον ὢν, ὄστερον δὲ τῆς Ξενοκράτους διατριβῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ μετασχεῖν, και τῶν ἀρίστων ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδευμάτων ζηλωτῆς γενέσθαι. — (51) Athenæus lib. XI, pag. 509. τοιοῦτοι δ' εἰσὶ και νῦν τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τινες, ἀνοσίως και ἀδόξως βιοῦντες. Χρημάτων γὰρ ἐξ ἀσεβείας και παρὰ φύσιν κυριεύσαντες διὰ γοητείας νῦν εἰσι περίδελκτοι· ὡσπερ και Χαίρων ὁ Πελληνεύς, ὃς οὐ μόνον Πλάτωνι ἐσθλάσκειν, ἀλλὰ και Ξενοκράτης. Καὶ οὗτος οὖν τῆς πατρίδος πικρῶς τυραννήσας οὐ μόνον τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν ἐξήλασεν, ἀλλὰ και τοὺς τούτων δούλους τὰ κτήματα τῶν δεσποτῶν χαρισάμενος, και τὰς ἐκείνων γυναῖκας συνάκτισε πρὸς γάμου κοινοῖαν· ταῦτ' ὠφελήεις ἐκ τῆς καλῆς Πολιτείας και τῶν παρανόμων Νόμων. — (52) Valerius

Maximus lib. VI, cap. 9 Ext. 1. Diogenes Laertius IV, 16 Πολέμων, Φιλοστράτου μὲν υἱὸς ἦν, Ἀθηναῖος, τὸν δὴ μὸν Οἰθηεν. Νέος δ' ὢν ἀκόλαστος τε και διακεχυμένος ἦν οὕτως, ὡστε και περιφέρειν ἀργύριον πρὸς τὰς ἐτοίμους λύσεις τῶν ἐπιβουμῶν· ἀλλὰ και ἐν τοῖς στενωποῖς διέκρυπτεν. Ἀλλὰ και ἐν Ἀκαδημίᾳ πρὸς ἰονί τινι τριώβολον εὐρέθη προσπεπλασμένον αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁμοίαν τῆ προειρημένη πρόφασιν. Καὶ ποτε συνθέμενος τοῖς νέοις, και ἐστεφανωμένος, μεθύων εἰς τὴν Ξενοκράτους ἦξε σχολήν. Ὁ δὲ, οὐδὲν διατραπείς, ἦρε τὸν λόγον ὁμοίως· ἦν δὲ περὶ σωφροσύνης· ἀκούον δὲ τὸ μεράκιον κατ' ὀλίγον ἐθέρθη· και οὕτως ἐγένετο φιλόπνοος, ὡς ὑπερβάλλεσθαι τοὺς ἄλλους, και αὐτὸν διαδέξασθαι τὴν σχολήν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς ἑκτης και δεκάτης και ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, Id. IV, 19 ὡς ἐφίκει δὲ, ὁ Πολέμων κατὰ πάντα ἐζηλώκει τὸν Ξενοκράτην· και ἐρασθῆναι αὐτοῦ φησιν Ἀριστιππος ἐν τετάρτῳ περὶ παλαιᾶς τρυφῆς. Sed de hac re vide Phil. Gr. vol. II, pag. 403 seq. De Polemone autem ad virtutem revocato cf. Plutarchus super adulatoris et amici discrimine cap. 47 vol. VII, p. 230 ed. Huttén. ὡσπερ ἀμέλει και Πολέμωνα Ξενοκράτης ὀφθεῖς μόνον ἐν τῆ διατριβῆ, και ἀποστέψας πρὸς αὐτόν, ἐτρέψατο και μετέθηκεν. Lucianus in his Accusato tom. II, pag. 321. Themistius orat. 26 p. 303. D. Epictetus Diss. III, 1 p. 348. Origenes contra Celsum p. 379. A. et 492. A. — (53) Cf. Cicero de orat. III, 18 et Laertius lib. IV, 21-23. — (54) Diogenes Laertius

plina exercitatus rectam vitæ viam sequeretur et præceptis institutisque philosophiæ abundaret. Denique Zeno, Stoicæ sectæ conditor, et Epicurus Xenocratis institutione imbuti sunt, quorum hic duodeviginti annorum adolescens (55), ille vero per decem annos continuos ejus scholis interfuit (56).

Porro præcipua omnium virtutum experimenta edidit. Ac primum quidem fide ita eminebat, ut nemo locupletiores Xenocrate auctorem laudare posset. Quocirca Athenienses hominem, testimonium dicentem, jurare prohibuerunt (57). Quum enim aliquando Chalcedonius philosophus, qui sancte graviterque vixisset, testimonium publice dixisset, et ut mos fuit Græcorum (58) jurandi causa ad aram accederet, una voce, ne is juraret, reclamarunt. Nota ejus in victu continentia est. Nam si quando vini cadum relevisset, in vappam vertebatur, antequam consumeretur. Sed sæpe etiam obsonia pridiana jam corrupta ejiciebat. Hinc natum est proverbium: *Xenocratis caseolus*, de rebus diu durantibus, quæ non celerrime absumuntur (59). Divitias non inutiles quidem esse affirmavit, sed tamen contempsit, sibi iis non opus esse ratus (60). Quamobrem pecunia Alexandri jussu aliquando ei allata, acceptos apparatus epulis suo more legatos Alexandro nuntiare jussit, quam diu ita viveret, non opus sibi quinquaginta talentis fore. Tantum enim pecuniæ missum erat. Quum autem postridie legati Xenocratem rogarent, cui numerari juberet: Quid? Vos hesterna, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere? quos ubi tristiores vidit, triginta minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur (61). Quin etiam Xenocratem rogavit Alexander, ut in

Macedoniam veniret et apud se maneret, siquidem Plutarchus narrat Chalcedonium philosophum Alexandri convictum recusasse (62). Verum quanti Xenocratis virtutem et ingenium æstimaverit rex, apparet e quodam Plutarchi (63) loco qui Alexandram a Xenocrate præcepta de regno petiisse refert. Cæterum morem gessit regi; nam quatuor libros confecit, qui *elementa de regno ad Alexandrum* inscribebantur (64). In publicum prodeunti philosopho turbulenti homines et impudici (65) omnes de via decedebant. Castitatem ejus frustra a meretricem tentatam esse veteres ajunt. Qua de re Valerius Maximus lib. IV, cap. 3. extr. 3: « Phryne, inquit, nobile Athenis scortum, juxta eum vino gravem in pervigilio accubuit, pignore cum quibusdam juvenibus posito, an temperantiam ejus corrumpere posset. Quam nec tactu, nec sermone aspernatus, quoad voluerat in sinu suo morari, irritam propositi dimisit. Factum sapientia imbuti animi abstinens, sed meretriculæ quoque dictum perquam facetum. Deridentibus enim se adolescentibus, quia tam formosa tamque elegans potius senis animum illecebris pellicere non potuisset, pactumque victoriæ pretium flagitantibus, de homine se cum iis, non de statua pignus posuisse respondit. Potestne hæc Xenocratis continentia a quoquam magis vere magisque proprie demonstrari, quam ab ipsa meretricula expressa est? Phryne (66) pulchritudine sua nulla ex parte constantissimam ejus abstinentiam labefecit. Maxima fuit ejus beneficentia. Accidit autem, ut aliquando imprudens hominem minus probum Polysperchonti commendaret (67). Namque is a Macedone comiter exceptus interrogatusque num qua re egeret, talentum petiit. Ac dedit

lib. IV, 24. — (55) Diog. Laert. X, 1. Cicero de nat. deor. lib. I, cap. 26. — (56) Diogenes Laertius lib. VII, 2. Eusebius Præp. Evang. lib. XIV, cap. 5 pag. 729. — (57) Diogenes Laertius lib. IV, 7. Valerius Maximus lib. II, cap. 10. Cicero pro Balbo cap. 5. Epist. ad Attic. lib. I, 16. — (58) De hac lege cf. Petitus pag. 445 ed. Wesseling. — (59) Stobæus Flor. XVII, 25. Vid. fragm. 74. — (60) Plutarchus adv. Stoic. cap. 13 vol. XIV pag. 19 ed. Hutten. οἱ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Ἐπεισίππου κατηγοροῦντες ἐπὶ τῷ μὴ τὴν ὑγίειαν ἀδιάφορον ἡγεῖσθαι μηδὲ τὸν πλοῦτον ἀνωφελεῖς. —

(61) Cicero Tuscul. Quæst. lib. V, cap. 32; Valerius Maximus lib. IV, cap. 3 extr. 3; Plutarchus de Fort. Alex. orat. I, cap. 12 vol. IX, p. 48 ed. Hutten.; vita Alex. cap. 8, vol. IV, pag. 261; Apophthegm. vol. VIII, pag. 105 ejusd. ed.; Stobæus Flor. V, 118 [Vid. fragm. 73]; Diogenes Laertius lib. IV, 8; Suidas et Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης; Themistius Orat. 2, pag. 26; Orat. 21, pag. 252. — (62) Plutarchus de Stoic. Repugn. ap. 20, vol. XIII, pag. 366 ed. Hutten. Ἐφορον δὲ καὶ Ξενοκράτην καὶ Μενέδημον ἐπαινοῦσι παραιτησαμένους τὸν Ἀλέξανδρον. — (63) Plutarchus adv. Colot. cap. 32,

vol. XIV, pag. 194 ed. Hutten. παρὰ δὲ Ξενοκράτους Ἀλέξανδρος ὑποθήκας ἤτησε περὶ βασιλείας. — (64) Diogenes Laertius lib. IV, 14 Στοιχεῖα πρὸς Ἀλέξανδρον περὶ βασιλείας δ'. — (65) Diogenes Laertius lib. IV, 6 καὶ εἴποτε μέλλοι ἐς ἄστυ ἀνίεναι, φασὶ τοὺς θορυβώδεις πάντας καὶ προυνείκους ὑποστέλλειν (leg. ὑποστέλλεσθαι) αὐτοῦ τῆ παρόδῳ. —

(66) Diogenes Laertius lib. IV, 7 καὶ ποτε καὶ Φρὺνῃ τὴν ἑταῖραν ἐβελῆσαι πειρᾶσαι αὐτόν, καὶ δῆθεν διωκομένην ὀπίτιον καταφυγεῖν εἰς τὸ οἰκίδιον. Τὸν δὲ ἔνεκα τοῦ ἀνθρωπίνου εἰσδέξασθαι, καὶ ἐνὸς ὄντος κλινίδιου δεομένη μεταδύουσαι τῆς κατακλίσεως καὶ τέλος πολλὰ λιπαροῦσα, ἀπρακτος ἀναστῆναι, λέγειν τε πρὸς τοὺς πυνθανομένους, ὡς οὐκ ἄπ' ἀνδρός ἄλλ' ἀπ' ἀνδριάντος ἀνασταίη. Ἐνιοὶ δὲ λατρεῖ φασὶ παρακατακλίνας αὐτῷ τοὺς μαθητάς τὸν δὲ οὕτως εἶναι ἐγκρατῆ, ὥστε καὶ τομάς καὶ καύσεις πολλὰς ἐπομαίνει περὶ τὸ αἰδοῖσθαι. — (67) Plutarchus de vitioso pudore cap. XI, vol. X, pag. 175 ed. Hutten. Ξενοκράτης δὲ, καίπερ αὐστηρὸς ὦν τὸν τρόπον, ὅμως ὑπὸ δυσωπίας ἐκάμωθη, καὶ συνέστησε Πολυσπέρχοντι δι' ἐπιστολῆς ἀνθρωπον οὐ χρηστόν, ὡς τὸ ἔργον ἔδειξε· δεξιωσαμένου δ' αὐτόν τοῦ Μακεδόνα, καὶ πυθομένου, μὴ τινας ἔχει χρεῖαν, ἤτησε

quidem hoc Polysperchon, sed Xenocratem tamen per litteras monuit, ut diligentius posthac examinaret, quos commendare vellet. Misericordiam brutis etiam animalibus tribuit; cuius rei hanc dedit significationem. Passer instantem accipitrem fugiens in ejus sinum devolaverat. Tum Xenocrates avem libenter receptam et occultatam custodivit, donec hostis e conspectu evollasset. Quo facto avem liberavit, dicens se supplicem hosti non prodidisse (68).

Fuisse eum injuriarum patientem, his testimoniis cognoscimus. Quum maledico quorundam sermoni summo silentio interesset; uno ex his quærente, cur solus ita linguam suam cohiberet (69): Quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquam. Præterea a Bione sugillatus Xenocrates, non respondebo tibi, inquit: nam ne tragœdia quidem comœdiam, quando ab ea lacessitur, responsione dignatur (70).

Talis autem tantusque vir ter legationibus functus est. Hoc enim honore Athenienses eum decorarunt non solum quod donis se corrumpi non pateretur, sed etiam quod putarent, Xenocratis aspectum ad sedandas animi perturbationes valere (71). Has ob causas cum antea ad Philippum Athenienses legatum Chalcædonium philosophum miserunt, tum postea bis ad Antipatrum tertio Olympiadis 114 anno. Lamiaco scilicet bello pacem petere coacti viros claros

ad Antipatrum legarunt, in his Phocionem et Xenocratem (72). Qui quum Antipatrum adiissent, hic primum reliquis data dextra solum Xenocratem non salutavit, deinde dicere orsum non sustinuit, sed reclamando silentium ei imposuit. Qua in re Xenocrates affirmasse traditur, recte facere Antipatrum quod aspere tractaturus civitatem sua tantum præsentia erubesceret. Mox duras tulit condiciones, quas cæteri legati ita acceperunt, ut bonas esse præ se ferrent, Xenocrates servis æquas, liberis indignas esse judicaret (73). Iterum Athenienses eum ad Antipatrum de captivis reddendis (74) miserunt. Facile autem id quod volebat obtinuit. Nam benigne exceptus est ab homine præpotente quumque ad cœnam ab eo vocaretur, respondit his versiculis, quibus apud Homerum Circe Ulixes alloquitur:

Ἦ Κίρκη, τίς γάρ κεν ἀνὴρ, δεῖ ἐναΐσιμος εἶη,
πρὶν πλάτῃ πάσσασθαι ἔδητύος ἡδὲ ποτῆτος,
πρὶν λύσασθ' ἐτάρους καὶ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι;

Postea Xenocrates apud Antipatrum in honore fuit: sed pecuniam ab hoc sibi missam accipere noluit (75). Deinde Macedo Athenas profectus philosophum in schola disputantem salutavit, cui hic non ante respondit, quam coeptam orationem finiisset (76).

Sed quamvis de Atheniensium republica optime meruisset Xenocrates, ut etiam Phocioni

τάλαντον· ὁ δ' ἐκείνῳ μὲν ἔδωκε, Ξενοκράτει δ' ἔγραψε παραινῶν ἐπιμελέστερον τὸ λοιπὸν ἐξετάζειν, οὗς συνίστησιν. — (68) Aelianus var. hist. lib. XIII, cap. 31 Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόνιος ὁ εὐαίρος Πλάτωνος τὰ τε ἄλλα ἦν φιλοικτιρῶμων, καὶ οὐ μόνον φιλόανθρωπος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἀλόγων ζῴων ἤλειε. Καὶ οὐν ποτὲ καθημένου ἐν ὑπαίθρῳ, διωκόμενος βριαῖος στρουθὸς ὑπὸ ἱέρακος, εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ κατέπτη. Ὁ δὲ ἀσμένως ἐδέξατο τὸν ὄρνιν, καὶ διεφύλαξεν ἀποκρύψας, ἕστε δὴ ὁ διώκιον ἀπήλθεν. Ἐπει δὲ ἡλευθέρωσεν αὐτὸν τοῦ φόβου, ἀπλώσας τὸν κόλπον ἀφήκε τὸν ὄρνιν, ἐπεικῶν, ὅτι μὴ ἐξέδωκε τὸν ἰκέτην. Diogenes Laertius lib. IV, 10 στρουθίου δὲ ποτὲ διωκόμενον ὑπὸ ἱέρακος, καὶ εἰσπηδήσαντος εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ, καταψήσας μεθήκεν, εἰπὼν, τὸν ἰκέτην δεῖν μὴ ἐκδιδόναι. — (69) Valerius Maximus lib. VII, cap. 2 ext. 6. — (70) Diogenes Laertius lib. IV, 10 σκωπτόμενος ὑπὸ Βίωνος οὐκ ἔφη αὐτῷ ἀποκρινέσθαι· μηδὲ γὰρ τὴν τραγωδίαν ὑπὸ τῆς κωμῆδίας σκωπτομένην ἀποκρίσεως ἀξιοῦν. Bion hic diversus fuit a Borysthenita, qui post Xenocratis mortem demum natus est. Vid. Fragm. Phil. Gr. vol. II, pag. 419. — (71) Plutarchus vit. Phocion. cap. 27 vol. V, pag. 28 ed. Hutten. τοσοῦτον γὰρ ἦν ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς τοῦ Ξενοκράτους καὶ δόξα καὶ λόγος παρὰ πᾶσιν, ὥστ' οἰεσθαι μήτε ὄρνιν εἶναι, μήτ' ὀμώτητα, μήτε θυμὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ ψυχρῷ φερόμενον, φ. Ξενοκράτους μόνον ὀφθέντος, οὐκ ἂν αἰδοῦς τι καὶ τιμῆς ἐγγύοιτο πρὸς αὐτόν. —

(72) Plutarchus vit. Phoc. cap. 27 ὡς οὐδ' ἐπαυλῆθεν ὁ Φωκίων εἰς ἄστυ, καὶ τοὺς Ἀθηναίους τὸ αὐτὸ ἔδοξεν ὑπ'

ἀνάγκης, αὐθις εἰς Θήβας ἐβάδιζε μετὰ τῶν ἄλλων πρέσβειων, Ξενοκράτῃ τὸν φιλόσοφον τῶν Ἀθηναίων προσελομένον. — (73) Plutarchus vit. Phoc. cap. 27 πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἠσπάσατο τὸν Ξενοκράτην, τοὺς ἄλλους δεξιωσάμενος· ἐφ' ᾧ φασιν εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς Ἀντίπατρος καλῶς ποιεῖ, μόνον αὐτὸν αἰσχυρόμενος ἐφ' οἷς ἀγνωμονεῖν μέλλει πρὸς τὴν πόλιν. Ἐπειτα λέγειν ἀρξάμενον οὐχ ὑπομένων, ἀλλ' ἀντιπρῶτον καὶ δυσκολαίων, ἐποίησεν ἀποσιωπήσαι. Τῶν δὲ περὶ τὸν Φωκίωνα διαλεχθέντων, ἀπεκρίνατο φίλαν εἶσεσθαι τοὺς Ἀθηναίους καὶ συμμαχεῖν, ἐκδοῦσι μὲν τοὺς περὶ Δημοσθένην καὶ Ὑπερίδην, πολιτευομένους δὲ τὴν πατριὸν ἀπὸ τιμῆματος πολιτείας, δεξαμένοις δὲ φρουρὰν εἰς τὴν Μουνηχίαν, ἐτι δὲ χρήματα τοῦ πολέμου καὶ ζημίαν προσεκτίσασιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πρέσβεις ἠγάπησαν ὡς φιλανθρώπου τὰς διαλύσεις, πλην τοῦ Ξενοκράτους. Ἐφη γάρ, ὡς μὲν δούλοις, μετρίως κεχρησθαι τὸν Ἀντίπατρον· ὡς δὲ ἐλευθέροις, βραβείως. — (74) Diogenes Laertius lib. IV, 9 ἀλλὰ καὶ προσεύχων πρὸς Ἀντίπατρον περὶ αἰχμαλώτων Ἀθηναίων κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, καὶ κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον πρὸς αὐτόν, προσηνήγατο ταῦτ'· Ἦ Κίρκη, τίς γάρ κεν ἀνὴρ, δεῖ ἐναΐσιμος εἶη, πρὶν πλάτῃ πάσσασθαι ἔδητύος ἡδὲ ποτῆτος, πρὶν λύσασθ' ἐτάρους καὶ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι; καὶ τὸν, ἀποβεβήμενον τὴν εὐστοχίαν, εὐδὺς ἀνείναι. — (75) Diogenes Laertius lib. IV, 8 ἀλλὰ καὶ ὑπ' Ἀντίπατρον πεμφθέν (ἀργύριον) μὴ προσέσθαι, ὡς φησι Μυρριανίδος ἐν Ὀμοίοις. — (76) Diogenes Laertius lib. IV, 11 φασὶ καὶ Ἀντίπατρον ποτὲ ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας καὶ ἀσπασσάμενον αὐτόν, μὴ πρότερον ἀντιπροσαγορεύσαι, πρὶν ἢ τὸν λόγον, ὃν ἔλεγε, δια-

civitate donandus (77) videretur, tamen virum egregium, quia inquilinorum tributum aliquando pendere non posset, vendiderunt (78). Eum vero Demetrius Phalereus emit et utrique succurrit: Xenocrati enim libertatem statim reddidit, Atheniensium autem reipublicæ collato tributo profuit. Post vitam honestissime actam philosophus repentina morte obiit. Octoginta duos scilicet annos natus noctu capite ad æneam pelvim offenso et fronte vulnerata animam efflavit, tertio Olympiadis 116 anno (79). Verum ut vivo inimici, ita mortuo quoque obtractores non defuerunt. Quum enim primo Olympiadis 118 anno Demetrio Phalereo civitate expulso ejusque status eversis sapientiæ doctores etiam exsilio afficerentur (80): comicos poetas philosophorum auctoritati et præceptis illis apparet. Hinc Alexis comicus in quadam fabula sic invectus est in Xenocratem (81):

Τούτ' ἔστιν Ἀκαδήμεια, τοῦτο Ξενοκράτης;
πῶλλ' ἀγαθὰ δοίεν οἱ θεοὶ Δημητρίῳ,
καὶ τοῖς νομοθέταις, διότι τοὺς τὰς τῶν λόγων,
ὡς φασι, δυνάμεις παραδιδόντας τοῖς νέοις
ἐς κόρακας ἔρβειν φασὶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Narrata Xenocratis Chalcedonii vita, relinquunt ut pauca de aliis viris, quibus idem nomen fuit, dicamus. Diogenes Laertius (82) lib. IV, 15 sex alios enumeraturus Xenocrates primum ponit per antiquum disciplinæ bellicæ scriptorem, cujus discipulos fuisse Hecatæum Milesium et Menecratem Elaitam auctor est Strabo lib. XII, pag. 550 his verbis: ἔπειναι δὲ μάλιστα [ὁ Σχῆψος] τὴν Ἑκαταίου τοῦ Μιλήσιου καὶ Μενεκράτους τοῦ Ἐλαίτου, τῶν Ξενοκράτους γνωρίμων ἀνδρῶν, δόξαν. Secundum numerat nostri philosophi pro-

pinquum et civem, eique assignat orationem Arsinoticam, de Arsinoe defuncta scriptam. Tertium librariorum indiligentia omisit. Quartum fuisse prodit philosophum, elegiæ auctorem non satis probatum, cui fortasse cum Fabricio (83) attribuendum est epigramma in Mercurii imaginem factum, quod exstat Anthologiæ lib. IV. Tit. 2. el. 34. Quintum statuarium nominat, Tisicratis vel Euthycratis discipulum (84), Ptolemæi Philadelphi temporibus clarum (85): quem de toreutice commentatum esse refert Plinius in indice libri XXXIII et de arte statuarum composuisse volumina lib. XXXIV, cap. 8 ait, et de pictura librum confecisse testatur lib. XXXV, cap. 10 (86). Sextum denique, Aristoxene auctore laudato, poemata condidisse tradit. His adjungamus cæteros viros cognomines, qui ab antiquis memorantur. Fuit igitur septimus Xenocrates, Agrigentinus, Isthmionices, celebratus a Pindaro carmine Isthmico secundo (87). Octavus (88), cujus primum Chronicon citat Etymologus Magnus v. Ἀσσυρία. Nonus, Bæotarcha, de quo Pausanias lib. IV, cap. 32, 6 et lib. IX, cap. 13, 6 disserit. Decimus, cujus Οἰκοσκοπικὸν οἰώνισμα memorat Suidas v. Ξενοκράτης φιλόσοφος et Οἰωνιστική. Est enim οἰκοσκοπικὸν οἰώνισμα, quum observantur ea quæ domi accident. Velut si in tecto apparuerit mustela vel serpens, aut oleum effusum fuerit, aut mel, aut vinum, aut aqua, aut cinis: aut lignum crepuerit, aut aliquid aliud acciderit, hoc vel illud significat. Hæc vaticinia tractavit Xenocrates. Cf. Casaubonus Lect. Theocrit. cap. 5. Undecimus superioribus accedit ejusdem nominis medicus Aphrodisiensis, qui Tiberio imperante vixit. Is inclaruit edito opere de percipienda ex animalibus utilitate (περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων ὠφελείας),

περάνασαι. Cf. Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. — (77) Plutarchus vit. Phocion. cap. 29 ὁρῶν δὲ τὸν Ξενοκράτην τελούντα τὸ μετοίκιον, ἐβούλετο γράψαι πολίτην· ὁ δ' ἀπέπει, φήσας, οὐκ ἂν μετασχεῖν ταύτης τῆς πολιτείας, περὶ ἧς ἐπρέσβευεν, ἵνα μὴ γένηται. — (78) Diogenes Laertius lib. IV, 14 Ἀθηναῖοι δ' ὁμοῦς αὐτὸν ὄντα τοιοῦτον ἐπίπρασκόν ποτε, τὸ μετοίκιον ἀδυνατοῦντα θεῖναι. Καὶ αὐτὸν ὠνεῖται Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, καὶ ἑκάτερον ἀποκατέστησε· Ξενοκράτης μὲν τὴν ἐλευθερίαν, Ἀθηναῖοις δὲ τὸ μετοίκιον. Cf. Hesychius Milesius s. v. Ξενοκράτης. — (79) Diogenes Laertius lib. IV, 14 ἐτελεύτα δὲ νυκτός, λεκάνῃ προσπταίσας ἔτος ἦδη γεγονώς δεύτερον καὶ ὀδοσκοπτόν. Φαμὲν δὲ καὶ εἰς αὐτὸν οὕτως· Καλῆς προσπταίσας λεκάνῃ ποτὲ καὶ τὸ μέτωπον Πλήξας, ἴαχεν ὃ σύντονον, εἰτ' ἔθανεν, ὃ πάντα πάντῃ Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγώς. — (80) Diogenes Laertius lib. V, 38; Pollux lib. IX, cap. 5. — (81) Athenæus lib. XIII, p. 610. Ἀλεξίς γοῦν ἐν Ἰππῷ φησὶ· τοῦτ' ἔστιν Ἀκαδήμεια κτλ· καὶ Σοφοκλῆς δὲ τις ψηφισματι ἐξήλασε πάντας φιλοσόφους τῆς Ἀττικῆς, καθ' ὃ λόγον ἔγραψε Φίλων, ὁ Ἀριστοτέλους γνώριμος. Vid. Luzacii Lectt. Attic. Sect. II § 5 pag. 126. —

(77) Diogenes Laertius lib. IV, 15 γεγόνασι δὲ καὶ ἄλλοι Ξενοκράταις ε'. ὁ τε τακτικός, ἀρχαῖος σφόδρα· καὶ ὁ συγγενῆς αἵμα καὶ πολίτης τῆ προσηρημένῃ φιλοσοφῷ· φέρεται δὲ αὐτοῦ λόγος Ἀρσινότικός, γεγραμμένος περὶ Ἀρσινόης ἀποθανούσης. Τέταρτος, φιλόσοφος, ἐγγεγραμμένος οὐκ ἐπιτυχῶς· ἴδιον δέ. Ποιηταὶ μὲν γὰρ ἐπιβαλλόμενοι πεζογραφεῖν, ἐπιτυγχάνουσι· πεζογράφοι δὲ ἐπιτιθέμενοι ποιητικῇ, πταῖουσι· ὁ δὲ μὲν φύσει εἶναι, τὸ δὲ τέχνης ἔργον. Πέμπτος, ἀνδριαντοποιός· ἔκτος, ἔσματα γεγραγώς, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλεος. — (83) Fabricius Bibl. Græc. vol. III, pag. 193 ed. Harles. — (84) Plinius lib. XXXIV cap. 8. — (85) Vide Vossium de Historicis Græcis lib. III, pag. 192. — (86) Pro Xenocrate fortasse Hypsicrates hic nominandus erat. Vide Diogenem Laertium lib. VII, 188. Cf. Junius de pictura veterum lib. II, cap. 8 et in catalogo architectorum, mechanicorum et pictorum pag. 278; item Fabricius Bibl. Gr. vol. III, pag. 193 ed. Harles. — (87) Cf. Goeller de origine et progressu Syracusarum pag. 24. — (88) Etymologus Magnus p. 157, 53 Ἀσσυρία, ἢ Βαβυλωνία. Τὸ μὲν πρῶτον ἐκαλεῖτο Εὐφρατις, ὑστερον δὲ Χαλδαία, τὸ τελευταῖον δὲ ἀπὸ Ἀσσοῦ τοῦ

cujus primum librum spectat Galenus decimo volumine super temperatura et facultate medicamentorum simplicium tom. II, pag. 132 ed. Basil. Vide eundem Galenum tom. II, pag. 68, Artemidorum Onirocrit. IV, 22 et Aetium Tetrab. I, lib. II, cap. 83. De hoc autem sic judicat Clemens Alexandrinus Stromatum lib. VII, p. 717 : δοκαί δὲ Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς, καὶ Πολύμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγμασι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστιν ἢ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή, εἰργασμένη ἤδη καὶ ἐξομοιωμένη (leg. ἐξομοιωμένη) ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς. Caeteroquin ex illo opere locum satis longum περὶ τῆς ἀπὸ ἐνύδρων τροφῆς servavit Oribasius Collectan. med. II, 58. Cf. Fabricius Bibl. Gr. vol. III, pag. 193. Agmen claudit Xenocrates Ephesius a Plinio aliquoties laudatus, ut lib. XXXVII, cap. 2, qui in physiologia videtur elaborasse (89).

Venio nunc ad Xenocratis Chalcedonii scripta. Diogenes Laertius lib. IV, 11 plurima eum ingenii sui monumenta reliquisse docens, in his συγγράμματα καὶ ἔπη καὶ παραινέσεις, id est, libros soluta oratione conscriptos, carmina heroica et monita fuisse ait. Sed ut quanta doctissimi viri de singulis philosophiæ litterarumque partibus merita fuerint, appareat, non illum voluminum ordinem, qui Laetio placuit, sequemur, sed philosophi scripta generatim disposita exhibebimus.

I. Scripta mathematica.

(1) περὶ γεωμετρῶν βιβλία ε', *de geometris*, libri quinque.

(2) περὶ γεωμετρίας α' β', *de geometria*, libri duo.

(3) περὶ ἀριθμῶν, *de numeris*.

(4) ἀριθμῶν θεωρία, *numerorum contemplatio*.

(5) τῶν περὶ ἀστρολογίαν ζ', *astrologiæ libri sex*.

II. Scripta physica.

(6) περὶ φιλοσοφίας α'.

In hoc singulari de philosophia libro verisimile est Xenocratem ea exposuisse quæ ad tripartitam sapientiæ divisionem spectarent. Huc pertinet Sexti Empirici locus qui adv. mathem. VII, 16 ita Chalcedonii philosophi placitum tangit : πλὴν οὗτοι μὲν ἑλλειπῶς ἀνεστράφηται δοκοῦσιν, ἐντελέστερον δὲ παρὰ τούτους οἱ εἰπόντες τῆς φιλοσοφίας τὸ μὲν τι εἶναι φυσικόν, τὸ δὲ ἠθικόν, τὸ δὲ λογικόν. ὧν δυνάμει μὲν Πλάτων ἐστὶν ἀρχηγός, περὶ πολλῶν μὲν φυσικῶν, πολλῶν δὲ ἠθικῶν, οὐκ ὀλίγων

δὲ λογικῶν διαλεχθεῖς· βητότατα δὲ οἱ περὶ τὸν Ξενοκράτην καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, ἐτι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς στοῆς ἔχονται τῆσδε τῆς διαιρέσεως.

(7) περὶ θεῶν α' β'.

Hos libellos intuitus Vellejus apud Ciceronem de nat. deor. lib. I, cap. 13 : Neque vero, inquit, ejus condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudentior; in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur : deos enim octo esse dicit : quinque eos, qui in stellis vagis nominantur, unum, qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus; septimum Solem adjungit : octavumque Lunam, qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest.

(8) περὶ φύσεως α' β' γ' δ' ε' ζ' *de natura libri sex*.

(9) φυσικῆς ἀκροάσεως α' β' γ' δ' ε' ζ'.

(10) περὶ τῶν Παρμενίδου α'.

(11) περὶ εἰμαρμένης α'.

(12) περὶ τοῦ ὄντος α'.

(13) περὶ τοῦ ἐνδὸς α'.

(14) περὶ τοῦ ἀορίστου α', *de infinito liber unus*.

(15) περὶ τοῦ λευθέρου α'.

(16) περὶ ἔκουσίου α'.

(17) περὶ τοῦ ἐναντίου α' β'.

(18) ἐναντίων α'.

(19) περὶ διαστημάτων α'.

(20) περὶ γενῶν καὶ εἰδῶν α'.

(21) περὶ εἰδῶν α'.

(22) περὶ ψυχῆς α' β'.

(23) τῶν περὶ τὴν διάνοιαν α' β' γ' δ' ε' ζ' η'.

De Rebus quæ ad mentem spectant libri octo.

(24) τῶν περὶ τὴν διάνοιαν ἄλλα βιβλία δύο.

De eodem argumento alii libri duo.

(25) περὶ ἰδεῶν α', *de ideis liber unus*.

(26) περὶ μνήμης α'.

(27) περὶ τῶν παθῶν α'

(28) περὶ βίου α'.

(29) περὶ θανάτου α'.

III. Scripta dialectica.

(30) τῆς περὶ τὸ διαλέγεσθαι πραγματείας βιβλία 18. μετὰ τοῦτο βιβλία 15', καὶ ἄλλα βιβλία 15'.

De disserendi ratione libri XIV, post hæc libri XV et alii XVI. Emendavi locum e latina Ambrosii interpretatione. Nam corruptam pleborumque codicum scripturam τῆς περὶ τὸ διαλέγεσθαι πραγματείας βιβλία 15', μ', α', β', ψ', μ'. Μετὰ τοῦτο βιβλία 15', καὶ ἄλλα βιβλία 15' ortam reor

e verbis μετὰ τοῦτο a librario bis scriptis. Quod reliquum est, bene meruisse Xenocratem de hac philosophiæ parte, ostendit Cicero Acad. lib. II, cap. 46. Sic autem judicat: « Ubi enim (Antiochus) aut Xenocratem sequitur, cujus libri sunt de ratione loquendi multi, et multum probati? aut ipsum Aristotelem etc. »

(31) περὶ τοῦ γράφειν α'.

(32) περὶ τέχνης α'.

(33) περὶ ἐπιστήμης α'. de scientia liber unus.

(34) περὶ ἐπιστημοσύνης α'. de peritia liber unus.

(35) λύσεις τῶν περὶ τοὺς λόγους ια',

Solutio questionum ad litteras pertinentium undecim libris comprehensa.

Legendum enim ια', non, ut vulgo fit, α' ι'.

(36) λύσεις α' β', Solutionum libri duo.

(37) διαιρέσεις η', Divisionum libri octo.

(38) θέσεων βιβλία μγ' Propositorum libri XLIII. Scripsi μγ', quum vulgo mendose legeretur α' μ' γ'.

Cæterum θέσεων verti propositorum imitatus Ciceronem Topic. cap. 21.

(39) περὶ μαθημάτων τῶν περὶ τὴν λέξιν λογικῶν βιβλία θ',

de disciplinis rationalibus, quæ circa dictionem versantur libri novem.

(40) τῶν περὶ τὰ μαθήματα βιβλία ς', eorum quæ circa disciplinas versantur libri sex.

IV. Scripta moralia et politica.

(41) περὶ εὐδαιμονίας α' β', de felicitate libri duo.

Fortasse huc referendum est Sexti Empirici testimonium adv. math. XI, 3-4 πάντες μὲν οἱ κατὰ τρόπον στοιχειοῦν δοκοῦντες τῶν φιλοσόφων, καὶ ἐπιφανέστατα παρὰ πάντας οἱ τε ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀκαδημίας, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, ἔτι δὲ τῆς στοᾶς, εἰώθασι διαιρούμενοι λέγειν τῶν ὄντων τὰ μὲν εἶναι ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μεταξὺ τούτων, ἅπερ καὶ ἀδιάφορα λέγουσιν· ἰδιαίτερον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ξενοκράτης καὶ ταῖς ἐνικαῖς πτώσει χρώμενος ἔφασκε· « πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀγαθόν ἐστίν, ἢ κακόν ἐστίν, ἢ οὔτε ἀγαθόν ἐστίν οὔτε κακόν ἐστίν. » Καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χωρὶς ἀποδείξαι τὴν τοιαύτην διαίρεσιν προσεμμένον αὐτὸς ἐδόκει καὶ ἀπόδειξιν συμπαραλαμβάνειν. Nimirum tradita rerum divisione, quæ vel bonæ sunt, vel malæ, vel neque bonæ neque malæ, videtur de vita beata disse-ruisse. Cf. Clemens Alexandrinus Strom. II, pag. 419.

(42) περὶ τοῦ ἀγαθοῦ α'.

(43) περὶ τοῦ ὀφελίμου α'.

(44) περὶ πλούτου α'.

(45) περὶ ἡδονῆς α' β'.

(46) περὶ ἀρετῆς α' β', de virtute libri duo.

Quomodo hanc materiam tractaverit Chalcedonius sapientis doctor, declarat Cicero Tusc. Disp. lib. V, cap. 18: Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum, gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, extenuantem cætera et abjicientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi fit, virtutum interitus consequetur.

(47) περὶ δικαιοσύνης α'.

(48) Ἀρχέδημος ἢ περὶ δικαιοσύνης α'.

(49) περὶ ἐπιεικείας α', de æquitate liber unus.

(50) περὶ ἀνδρείας α', de fortitudine liber unus.

(51) περὶ φρονήσεως α' β', de prudentia libri duo.

Citat hoc opus Clemens Alexandrinus Strom. lib. II, pag. 369 ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναι φησὶ· τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττήν· τὴν μὲν πρακτικὴν· τὴν δὲ θεωρητικὴν· ἣν δὲ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην· διόπερ ἢ μὲν σοφία φρόνησις· οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις σοφία.

(52) περὶ σωφροσύνης α', de temperantia liber unus.

(53) περὶ ἐγκρατείας α', de continentia liber unus.

(54) ὅτι παραδοτὴ ἢ ἀρετὴ α', virtutem tradi posse liber unus.

(55) περὶ σοφίας ς', de sapientia libri sex.

(56) περὶ φιλίας α' β', de amicitia libri duo.

(57) περὶ ὁσιότητος α', de sanctitate liber unus.

(58) περὶ ὁμονοίας α', de concordia liber unus.

(59) περὶ τοῦ ψεύδους α', de mendacito liber unus.

(60) Στοιχεῖα πρὸς Ἀλέξανδρον περὶ βασιλείας δ'. Elementa de regno ad Alexandrum quatuor libris comprehensa.

(61) περὶ πολιτείας α', de republica liber unus.

(62) Οἰκονομικὸς α', Oeconomicus unus.

(63) Πολιτικὸς α', Politicus liber unus.

(64) περὶ δυνάμεως νόμου α', de vi legis liber unus.

Ex hoc opusculo fortasse petitus est locus de tribus Triptolemi legibus, quem ex Hermippo proferre se dicit Porphyrius de Abstinencia lib. IV, cap. 22 τῶν τοίνυν Ἀθήνησι νομοθετῶν Τριπτόλεμον παλαιότατον παρελήφαμεν· περὶ οὗ Ἑρμιππος ἐν δευτέρῳ περὶ τῶν νομοθετῶν γράφει ταῦτα· φασὶ δὲ καὶ Τριπτόλεμον Ἀθηναίους νομοθετῆσαι, καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ τρεῖς ἔτι Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος λέγει διαμένειν Ἐλευσίνοι τούτους· γονεῖς τιμῆν, θεοὺς καρποῖς ἀγάλλειν, ζῆα μὴ σίνεσθαι. Vid. fragm. 72.

- (68) περί τοῦ παιδίου α', *de puero* liber unus.
 (69) περί μαθητῶν α' β', *de discipulis* libri duo.

V. Scripta varia.

- (67) περί βίων α', *de vitis* liber unus.

In hoc volumine probabile est eum de Platone quoque et Pythagora egisse, siquidem utriusque philosophi vitam a Xenocrate litteris mandatam fuisse veteres testificantur. Simplicius in Aristotelis Physica lib. VIII, p. 265 B. (Cf. Scholia in Aristot. pag. 427 ed. Brandis.) ἔτι δὲ τοῦτο σαφέστερον πεποίηκε Ξενοκράτης ὁ γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος ἀκροατῶν ἐν τῇ περὶ τοῦ Πλάτωνος βίου τάδε γεγραφός κτλ. Iamblichus de vita Pythagoræ cap. II, 7 παραιτητέοι γὰρ Ἐπιμενίδης καὶ Εὐδοξος καὶ Ξενοκράτης ὑπονοῦντες τῇ Παρθενίδι τότε μιγῆναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ κύουσαν αὐτὴν ἐκ μὴ οὕτως ἐχούσης καταστήσαι τε καὶ προαγγεῖλαι διὰ τῆς προφήτιδος· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς προσέσθαι. Conf. Wyttenbachius Bibl. Crit. parte VIII pag. 120.

- (68) Ἀρχὰς α'.
 (69) Καλλικλῆς α'.
 (70) Κεφαλαίων α'.

Inutilis est Fabricii conjectura qui Bibl. Græc. vol. III, p. 192 ed. Harl. ait pro Κεφαλαίων legendum videri Κέφαλος, quia Speusippi liber quidam sic inscriptus fuerit.

- (71) Πυθαγόρεια α'.

Menagius ad Diog. Laert. lib. IV, 13 ratus librum Clementi Alexandrino Stromatum, lib. VII, p. 717 citatum περί τῆς ἀπὸ τῶν ζῶων τροφῆς, non fuisse diversum ab eo qui Πυθαγόρεια inscribebatur, utrumque Chalcedonio philosopho tribuit. Licet autem supra Xenocrati Aphrodisiensi commentarium illum assignaverimus, tamen, quum incerta res sit, neque Menagium refellere, neque nostram sententiam allatis rationibus tueri conabimur.

- (72) Ὑπομνημάτων α', *commentariorum* liber unus.

- (73) πρὸς Ἀρύβαν α', *ad Arybam* liber unus.

- (74) πρὸς Ἡφαίστιωνα α', *ad Hephæstionem* liber unus.

Hæc omnia volumina continere versus μ' κβ' δ' σ' λ' θ' Diogenes Laertius auctor est, quem versuum numerum plerique animo assequi non potuerunt. Sed componi cum hoc similem locum

oportet, qui legitur lib. V, 27 de Stagiritæ scriptis : γίνονται αὖ πᾶσαι, μυριάδες στίχων τέτταρες καὶ τετταράκοντα πρὸς τοῖς πεντακισχίλοις καὶ διακοσίοις ἑβδομήκοντα. Itaque si librarios hic στίχοι μ' pro στίχων μυριάδες scripsisse conjicimus, cuncti Xenocratis libri ducenties vicies quater mille ducentos triginta novem versus habebant. Sin aliter propter scriptoris inconstantiam et librarium indiligentiam de nostro loco judicandum est, possis facile reponere στίχοι μ' β' σ' λ' θ' i. e. quadragies bis mille ducenti triginta novem Cf. supra Speusippi vitam not. 134. Verum hic in lubrico versamur.

Transeo ad philosophiæ formam a Xenocrate institutam. Quamquam Chalcedonius sapientiæ doctor Platonis disciplinam explicuit et illustravit, tamen magistri vestigia persecutus in rerum contemplatione ulterius progressus est in sitasque opiniones evellere et novas inserere studuit. Jam primum omnium statuit philosophiæ mysteria tradi nemini posse, nisi qui perceptis prius artibus mathematicis animum ad sapientiam præparatum haberet (90). Qua in re magistri auctoritatem secutus est Xenocrates. Plato (91) enim magni æstimaverat mathematica, neque quemquam in dialecticis omnem curam consumere patiebatur, nisi qui doctrinis illis, quibus puerilis ætas impertiri debet, eruditus esset ac simul pulverem eruditum attigisset. Quin etiam idem Pythagoræ fuerat judicium, quippe qui numeros omnium rerum principia appellaret atque adeo cuilibet quæstioni mathematicas disciplinas adhiberet. Quid? quod scholæ inscripserat : μηδαὶς ἀγεωμέτρητος εἰσέρτω.

Porro quum ab antiquis philosophis usque ad Socratem numeri rerumque origines tractarentur, studioseque siderum magnitudines, intervalla, cursus et cuncta cœlestia anquirentur, Socrates primus philosophiam e cœlo devocavit et ad hominum mores traduxit, Plato de singulis philosophiæ partibus multa disseruit; sed ejus discipulus Xenocrates primus sapientiæ disciplinam in tres partes, physicam, ethicam, dialecticam divisit (92). Sic igitur Socratica dubitatione relicta Xenocrates dogmaticus evasit philosophus. Verissime autem Cicero Acad. Quæst. lib. I, cap. 4 de Academicis et Peripateticis disputans : « Utrique, inquit, Platonis ubertate

(90) Diogenes Laertius IV, 10 πρὸς δὲ τὸν μῆτε μουσικὴν, μῆτε γεωμετρικὴν, μῆτε ἀστρονομικὴν μαθηματικὰ, βουλόμενον δὲ παρ' αὐτὸν φοιτῆν Ποσειδῶν, ἔφη· λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας. Οἱ δὲ τοῦτ' ἔφασιν εἰπεῖν, Παρ' ἡμοῖ γὰρ πόκος οὐ κνίπτεται. — (91) Plato de Rep. lib. VII, pag. 536. D. Cf. Plutarch. Sympos. pag. 718. C. — (92)

Sextus Empiricus adv. Math. VII, 16, cujus verba supra attuli. Contra minus recte Platonem ejus divisionis auctorem dicere videntur Cicero Acad. Quæst. I, 5, Augustinus de civ. dei lib. VIII, cap. 4; Aristocles apud Eusebium Præp. Evang. lib. XI, cap. 2; Galenus hist. phil. tom. II. p. 21. C. ed. Paris. anni 1679; Joannes et Saris-

completi certam quandam disciplinæ formulam composuerunt, et eam quidem plenam ac referatam : illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus et, nulla affirmatione adhibita, consuetudinem disserendi reliquerunt. Ita facta est, quod minime Socrates probabat, ars quædam philosophia et rerum ordo et descriptio disciplinæ. » Plus dubitationis videntur habere sequentia : « Quæ quidem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una : nihil enim inter Peripateticos, et illam veterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenii præstabat, ut mihi videtur, Aristoteles quidem, sed idem fons erat utrisque, et eadem rerum expetendarum fugiendarumque partitio. » Sed cave putes errasse Ciceronem, qui iudicat Aristotelem cum Platone verbis sæpius quam re dissidere. Quippe morum præcepta prope eadem tradunt, ac de aliis (93) quoque philosophiæ locis similiter disserunt. Præterea tum Academici tum Peripatetici, postquam ex eodem fonte, id est Platonis disciplina, decreta sua hausserunt; quamvis diversis quasi itineribus in naturæ contemplatione ad ultimum pervenire tentarint, tamen in morali philosophia eandem rerum expetendarum fugiendarumque partitionem fecerunt.

In Xenocratis physica cum multæ res sunt non satis explicatæ, tum perdifficilis et obscura quæstio de numeris est. Solet enim in tractanda hac materia vocabulis Pythagoreis Platonis dogmata obscurare potius quam illustrare. In primis vero numeris ad designandas Platonis ideas usus est. Quod ne cui temere fecisse videatur, reputare nos convenit, Platonem Pythagoræ ejusque sectatoribus multa debuisse (94). Itaque summam alterius numeros, alterius ideas attingamus, ut quomodo Xenocrates in hoc argumento versatus sit, conjicere nobis liceat. Numeros Pythagorei omnium rerum principia vocarunt (95). Cuncta enim numeris sunt assimilata (96), quia, quæcumque in universo exstant, numerari possunt. Ergo

numerorum principia rerum etiam principia esse debent (97). Monas autem et dyas, id est unum et plura, sunt elementa uniuscujusque numeri (98) ideoque etiam omnium rerum. Quo in genere monas est principium activum, agentis causæ rationem : dyas passivum, patientis materiæ locum obtinens (99). Hæc Pythagoras et qui ad ejus auctoritatem se contulerunt.

Contra Platoni tria placet esse rerum principia eaque æterna, Deum, ideas, materiam. Materiam vagam et incerto motu fluctuantem deus in ordinem digessit, ad idearum exemplum conformavit et mundum ex ea composuit : mundo animam (ψυχήν) animæque mentem (νοῦν) indidit (100). Hæc anima mixta est ex materia bipartita; altera simplici et immutabili, altera corporea, dividua et mutabili. Eam vero animam per totam rerum naturam intentam et comitantem, quamvis a summo deo procreatam, tamen intelligentem ac divinam et quasi secundum deum esse (101) statuit. Porro summus deus opifex deos cœlestes generavit, qui sunt astra ignea (102) : immortales, non quidem sua natura, sed sursum dei voluntate. Deinceps summus deus effecit animas animalium eadem ratione, qua effecerat animam mundi, non tamen ita perfectas ut animam mundi, sed deteriores; quippe quæ minorem partem haberent materiæ illius simplicis et immutabilis (103). Has animalium animas idem summus opifex deus inter deos cœlestes divisit, ut ipsi illis corpora fabricarentur (104), iisque corporibus illas includerent. Nolo persequi cætera quæ in Timæo dicuntur. Id tantum apparet, ideas Platonicas, hoc est, species æternas et ab omni concretionem mortali segregatas, quarum similitudinem gerunt res creatæ, posse cum numeris comparari. Ut enim ex uno plura fiunt (105) : sic ex materia ad idearum exemplum conformata ingens rerum varietas exorta est. Hinc patet, optimo jure Xenocratem, philosophiæ Platonice fontes aperientem, maxime in commen-

beriensis Metaphisicæ lib. II, cap. 2. — (93) Cicero Quæst. Acad. lib. I, cap. 5-8. Cf. II, cap. 42 et 44; de Finibus lib. II, cap. 11, lib. IV, cap. 1 et 6. — (94) Aristoteles Metaph. lib. I, cap. 6. Porphyrius vit. Pythag. cap. 53. — (95) Sextus Empiricus Pyrrh. Hyp. lib. III, 152. — (96) Sextus Empiricus adv. Mathem. lib. IV, 2. — (97) Sextus Empiricus adv. Math. lib. X, 248. — (98) Id. Pyrrh. Hyp. III, 153 seqq. adv. Math. X, 261 seqq. — (99) Id. adv. Math. lib. X, 277 δὲν φασὶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ταύταις τὸν μὲν τοῦ δρώντος αἰτίου λόγον ἐπέχειν τὴν μονάδα· τὸν δὲ τῆς πασχούσης ὕλης τὴν δυάδα. —

(100) Plato Tim. p. 517. A. B. — (101) Id. Tim. p. 528. — (102) Ibid. p. 530. C. D. — (103) Ibid. p. 531. A. B. seqq. — (104) Ibid. p. 531 seqq. — (105) Cf. Plato Phileb. pag. 14. D. Sextus Empiricus adv. mathematicos lib. IX,

362 τῶν δὲ ἀσώματα δογματιζόντων οἱ μὲν περὶ Πυθαγόραν τοὺς ἀριθμοὺς θεῶν πάντων ἀρχαί, οἱ δὲ μαθηματικοὶ τὰ πέρατα τῶν σωμάτων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλάτωνα τὰς ἰδέας. Id. adv. mathematicos lib. X, 258 ἀλλ' ὅτι ἀσωμάτου εἶναι δεῖ τὰς ἀρχὰς τῶν λόγων θεωρητῶν σωμάτων, ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές. Ἐβη δὲ οὐκ εἰ τινα προδρόστηκε τῶν σωμάτων ἀσώματα, ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης στοιχεῖά ἐστι τῶν ὄντων καὶ πρῶται τινες ἀρχαί. Ἴδου γὰρ καὶ αἱ ἰδέαι ἀσώματοι ὄσαι κατὰ τὸν Πλάτωνα προὔρεσθαι τῶν σωμάτων, καὶ ἕκαστον τῶν γινομένων πρὸς αὐτὰς γίνεται· ἀλλ' οὐκ εἰσι τῶν ὄντων ἀρχαί, ἐπεὶ περὶ ἕκαστη ἰδέα κατ' ἰδίαν μὲν λαμβανομένη ἐν εἶναι λέγεται, κατὰ σύλληψιν δὲ ἑτέρας ἢ ἄλλων δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες, ὥστε εἶναι τι ἐκαστὸς αὐτῶν τῆς ὑποστάσεως, τὸν ἀριθμὸν, οὗ κατὰ μετοχὴν τὸ ἐν ἢ τὰ δύο ἢ τὰ τρία ἢ τὰ τούτων εἶναι κλεισίων ἐκικατη-

tariis, quos in magistri libros composuerat, potuisse numeris ad designandas Platonis ideas uti et vocabulis Pythagoreis illius decreta explicare. Sed de singulis philosophiæ locis (106) copiose hic disputare non vacat. Quæcunque enim ad Xe-

nocratis doctrinam et intelligendam et recte judicandam valent, ex ejus fragmentis veterumque de eo testimoniis cognoscentur. Hæc autem omnia collecta, emendata, diligenter denique conversa jam proponemus.

γορεΐται αὐτῶν. Cf. id. adv. Math. lib. IV, 11. — (106) Cf. Philoponus ad Aristot. Metaph. lib. XIII, cap. 9, pag. 1085 seq. ed. Bekker. [pag. 56 et 60]; Syrianus ad Aristotelis Metaph. lib. XIII, cap. 7 [lib. XII, pag. 84.] φανερόν δ' ἐκ τούτων, καὶ ὅτι χεῖριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν. Cf. pag. 58. B. et pag. 71 seq. Scholia in

Aristotelem p. 820 A. ed. Brandis. τῶν περὶ ἀριθμοῦ ἐπιπόντων οἱ μὲν δύο ἐποίουν αὐτοὺς καὶ διέκρινον, ὡς περὶ Πλάτων (σαφῶς γὰρ οὗτος τὸν μαθηματικὸν ἕτερον εἶναι λέγει τοῦ εἰδητικοῦ), οἱ δὲ ἓνα τὸν μαθηματικόν, ὡς περὶ τινῶν Πυθαγορείων· οἱ δὲ ἐγίνωσκον μὲν ἀμφοτέρους καὶ τὸν εἰδητικὸν καὶ τὸν μαθηματικόν, ἓνα δὲ ἐποίουν, ὡς περὶ Σπεύσιππου καὶ Ξενοκράτης. cf. pag. 822. B.

ΞΕΝΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Ξενοκράτης, Ἀγαθήνορος, Χαλκηδόνιος *, τὴν μονάδα καὶ τὴν δυάδα θεοῦς, τὴν μὲν ὡς ἄββενα πατρὸς ἔχουσαν τάξιν, ἐν οὐρανῷ βασιλεύουσαν, ἤντινα προσαγορεύει καὶ Ζῆνα καὶ περιττὸν καὶ νοῦν, ὅστις ἐστὶν αὐτῷ πρῶτος θεός· τὴν δὲ ὡς θήλειαν, μητρὸς θεῶν δίκην, τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν λήξεως ^b ἡγουμένην, ἥτις ἐστὶν αὐτῷ ψυχὴ τοῦ παντός.

(Stobæus Eclog. phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren.; pag. 24 ed. Gaisford.; pag. 15 ed. Meinek. Scripsi : * Χαλκηδόνιος] cod. Aug. ἀλγηδόνιος. — ^b λήξεως] accipiendum ut apud Herodotum lib. IV, 21 ἢ πρώτη τῶν λαζίων. Quum autem codex Vaticanus præbeat λέξεως, non ionice scripsisse λάξιος ut ait Meinekius, sed Herodoteo more hic locutus esse Xenocrates putari debet.)

2. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὸν μὲν ἕπατον Δία, τὸν δὲ νέατον καλῶν, ἔμφασιν πατρὸς ἀπολείπει καὶ υἱοῦ.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V, pag. 604. C. quem locum Eusebius Præp. Ev. lib. XIII, cap. 13, pag. 681 descripsit, sed pro Χαλκηδόνιος mendose Καρχηδόνιος substituit.)

3. Ξενοκράτης Δία τὸν ἐν μὲν τοῖς κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν ἕπατον καλεῖ, νέατον δὲ τὸν ὑπὸ σελήνην.

(Plutarchus Quæst. Platon. IX, vol. XIII, p. 275 ed. Hutten. τὸ γὰρ ἄνω καὶ πρῶτον ἕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον· ἧ καὶ Ξενοκράτης Δία κτλ.)

4. Ξενοκράτης, Καρχηδόνιος οὗτος, ἑπτὰ μὲν θεοῦς τοὺς πλάνητας, ὄγδοον δὲ τὸν ἐκ πάντων αὐτῶν συνεστῶτα κόσμον ἀνίττεται.

XENOCRATIS

FRAGMENTA.

(Clemens Alexandrinus Admonit. ad Gentes pag. 44. Aliter Cicero de natura deorum lib. I, cap. 13, apud quem Vellejus : Nec vero, inquit, ejus condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudentior : in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur. Deos enim octo esse dicit : quinque eos, qui in stellis vagis nominantur : unum qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus : septimum, solem adjungit : octavamque, lunam : qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Quare Davigius ad Ciceronis l. c. apud Clementem legi jubet ὄγδοον δὲ τὸν ἐκ πάντων τῶν ἀπλανῶν. At nihil mutare ausim.)

5. Ἐλήρει δ' Ἀριστοτέλης, ἐλήρει δὲ Ξενοκράτης, ὠφελίσθαι μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ θεῶν, ὠφελίσθαι δὲ ὑπὸ γονέων, ὠφελίσθαι δὲ ὑπὸ καθηγητῶν ἀποφαινόμενοι· τὴν δὲ θαυμαστὴν ἀγνοοῦντες ὠφελίαν, ἣν οἱ σοφοὶ κινουμένων κατ' ἀρετὴν ἀλλήλων ὠφελοῦνται, καὶ μὴ συνῶσι, μηδὲ γινώσκοντες τυγχάνουσιν.

(Plutarchus adv. Stoic. cap. 22, vol. XIV, pag. 29 ed. Hutten. Disputat hoc loco Plutarchus de Stoicorum dogmate, qui contendunt, si unus sapiens digitum prudenter quodammodo porrigat, omnes toto orbe sapientes fructum inde capere. Hoc si contingit, ait Plutarchus, delirasse dicendum est Xenocrates, ratus homines a diis, parentibus et præceptoribus juvari, quum de Stoicorum sententia sapientes tantum de hominibus bene merere queant. Patet autem hinc, Xenocratem deorum providentia mundum administrari affirmasse.)

1. Xenocrates, Agathenoris filius, Chalcedonius, monadem et dyadem deos facit, illam quidem ut marem patris vice fungentem atque in cælo regnantem, quam et Jovem vocat et imparem et mentem, qui est ipsi primus deus : hanc vero ut feminam, matris deorum instar, portioni cælo subjectæ imperantem, quæ ipsi est anima mundi.

2. Xenocrates autem Chalcedonius, unum quidem vocans supremum Jovem, alterum vero infimum, nonnullam patris ac filii significationem dat.

3. Xenocrates Jovem in rebus immutabilibus supremum appellat, infimum autem in iis quæ sunt infra lunam.

4. Xenocrates (fuit hic Carthaginiensis) septem quidem deos planetas, octavum vero, qui ex his omnibus constat, mundum obscure significat.

5. Delirabat igitur Aristoteles, delirabat Xenocrates, adjuvari homines a diis, adjuvari a parentibus, adjuvari a præceptoribus censentes, mirabilem vero illam ignorantem utilitatem, quam sapientes mutua virtute commoti percipiunt, etiamsi non intelligant neque agnoscant.

α. Καθολου γ' οὖν τὴν περὶ τοῦ θείου ἔνοιαν Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος οὐκ ἀπελπίζει καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῷοις.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V, p. 590. B. Scripsi Χαλκηδόνιος rejecta librorum lectione Καρχηδόνιος. Vid. supra ad fragm. 2.)

7. Θεὸν^α δὲ εἶναι καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας πυρώδεις δλυμπίους θεοὺς, καὶ ἑτέροισι ὑποσελήνους δαίμονας ἀοράτους^β. Ἀρέσκει δὲ καὶ αὐτῶ πλὴν τούτων φύσει τινὰς ὑπάρχειν ἐν τῷ περιέχοντι καὶ ἐνδοικεῖν^γ τοῖς ὑλικοῖς στοιχείοις. Τούτων δὲ τὴν μὲν δι' αἴρος διήκουσαν Ἦραν προσαγορεύει^δ, τὴν δὲ διὰ τοῦ ὑγροῦ Ποσειδῶνα, τὴν δὲ διὰ τῆς γῆς φυτοσπόρον Δήμητρα^ε.

(Stobæus Eclog. phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren; pag. 24 ed. Gaisford; pag. 15 ed. Meinek. Scripsi : α θεὸν] e codd. Vat. et Aug; vulgo θεῶν. — β ἀοράτους] ex iisdem codd; vulgo δρατούς. — γ ἀρέσκει δὲ καὶ αὐτῶ πλὴν τούτων φύσει τινὰς ὑπάρχειν ἐν τῷ περιέχοντι καὶ ἐνδοικεῖν] secutus Plutarchum de Isid. et Osir. cap. 26. Cf. fragm. 10; codd. ἀρέσκεται δὲ καὶ αὐτὸς et post plurimum verborum lacunam καὶ ἐνδοικεῖν (al. ἐνδιήκειν) τοῖς ὑλ. στ. Cæterum ἐνδοικεῖν similiter dicitur ab eodem scriptore pag. 22 ed. Gaisford. in verbis τὰς ἐνδοικούσας τοῖς στοιχείοις ἢ τοῖς σώμασι δυνάμεις, quamquam ibi quodam aliæ membranæ ἐνδιήκειν præferunt. Est autem utraque vox philosophorum propria. Sic Stobæus l. c. p. 26 καὶ πνεῦμα ἐνδιήκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου, item Sextus Empiricus pag. 296 αἱ ἐνδιήκουσαι ἐν τοῖς κατὰ μέρος κοινότητες. — δ τούτων δὲ τὴν μὲν δι' αἴρος διήκουσαν Ἦραν προσαγορεύει] codd. Vat. et Aug. τὴν μὲν αἰετὴν προσαγορεύει, nisi quod post μεν aliquid deesse indicant. Quare lacunam inserto διήκουσαν explevi, atque αἰετὴν cum Heerenio in δι' αἴρος converti. — ε Δήμητρα] vulgo Δήμητραν.)

8. Βέλτιον οὖν οἱ τὰ περὶ τὸν Τυφῶνα καὶ Ὅσιριν

καὶ Ἰσιν ἰστορούμενα, μῆτε θεῶν παθήματα, μῆτε ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων μεγάλων εἶναι νομίζοντες, οὐκ^α καὶ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρυσίππος, ἐπόμενοι τοῖς πάλαι θεολόγοις, ἐβρώμενεστέρους μὲν ἀνθρώπων γεγονέναι λέγουσι, καὶ πολλῇ τῇ δυνάμει τὴν φύσιν υπερφέροντας ἡμῶν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγές, οὐδ' ἀκρατὸν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειληχός^β, ἡδονὴν δεχομένη καὶ πόνον, καὶ ὅσα ταύταις ἐγγενόμενα ταῖς μεταβολαῖς πάθη, τοὺς μὲν μᾶλλον, τοὺς δὲ ἥττον ἐπιταράττει. Γίνονται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις, καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας.

(Plutarchus de Isid. et Osir. cap. 25 vol. IX pag. 134 ed. Hutten. quem locum descripsit etiam Eusebius Præp. Evang. lib. V, cap. 5, pag. 187. Posui autem : α οὐκ] ex Eusebio; ὡς codd. Plutarchi. — β συνειληχός] ex Eusebio; ἐνσυνειληχός vel ἐν συνηλιχός Plutarchi exemplaria. —)

9. Ὅμοιος δὲ καὶ εὐδαίμονα, οὗ ἂν ὁ δαίμων ἦ σπουδαῖος, καθάπερ Ξενοκράτης φησὶν εὐδαίμονα εἶναι τὸν τὴν ψυχὴν ἔχοντα σπουδαῖον· ταύτην γὰρ ἐκάστου εἶναι δαίμονα.

(Aristoteles Topicor. lib. II, cap. 6, pag. 112. A. ed. Bekker. εἶτι τὸ ἐπιχειρεῖν μεταφέροντα τοῦνομα ἐπὶ τὸν λόγον, ὡς μᾶλλον προσῆκον ἐκλαμβάνειν ἢ ὡς κεῖται τοῦνομα, ὅσον εὐψυχον μὴ τὸν ἀνδρείον, καθάπερ νῦν κεῖται, ἀλλὰ τὸν εὐ τὴν ψυχὴν ἔχοντα, καθάπερ καὶ εὐελπιν τὸν ἀγαθὰ ἐλπίζοντα· ὁμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα κτλ. ad quem locum Alexander Aphrodisiensis (cf. Scholl. in Arist. p. 268. B. ed. Brandis) hæc annotavit : εἰ δὲ δαίμων ἐκάστου ἢ ψυχῆ, καθὰ Ξενοκράτης δοκεῖ, εἴη ἂν εὐδαίμων ὁ εὐ τὴν ψυχὴν ἔχων· εὐ δὲ τὴν ψυχὴν ἔχει ὁ σπουδαῖος. σπουδαῖος ἄρα ὁ εὐδαίμων.)

10. Παράδειγμα δὲ τῶ λόγῳ Ξενοκράτης μὲν, ὁ Πλάτωνος ἑταῖρος, ἐποίησατο τὸ τῶν τριγώνων, θεῖον μὲν ἀπεικάσας τὸ ἰσόπλευρον, θνητῶ δὲ τὸ σκαληνόν, τὸ δ' ἰσοσκελές δαιμονίῳ· τὸ μὲν γάρ, ἴσον πάντη· τὸ

6. Quippe omnino Xenocrates Chalcedonius non desperat, etiam in animalibus rationis expertibus esse dei notitiam.

7. Deum etiam cælum statuit ardentesque stellas deos Olympios, et alios subter lunam genios non aspectabiles. Placet ei autem præter hos naturas quoque quasdam in aere esse, easque per elementa materiæ penetrare. Ex his quæ per aerem transit Junonem, qui per aquam Neptunum, qui per terram, Cererem frugiferam vocat.

8. Melius igitur ii qui quæ de Typhone, Osiride, Iside narrantur, neque deorum neque hominum, sed magnorum geniorum casus esse putant, quos genios et Plato et Pythagoras, et Xenocrates et Chrysippus priscorum theologorum exemplo hominibus robustiores exstitiisse di-

cunt et virum magnitudine nostram naturam superasse, divinitate autem non sincera aut pura fuisse præditos, sed quæ animi natura corporisque sensu temperata voluptatis esset dolorisque capax, allisque id genus obnoxia affectionibus cum mutationum varietate conjunctis, quibus alii magis, alii minus turbantur. Namque ut in hominibus, ita etiam in dæmonibus sunt virtutum et vitiorum discrimina.

9. Similiter εὐδαίμονα (Id est beatum) eum cujus dæmon sit bonus, quemadmodum Xenocrates ait εὐδαίμονα esse cujus animus sit bonus : hunc enim unicuique esse dæmonem.

10. Hujus argumenti exemplum Xenocrates, Platonis sodalis, proposuit formas triangulorum, quum divines

δ', ἀνισον πάντη· τὸ δέ, πῆ μὲν ἴσον, πῆ δ' ἀνισον, ὥσπερ ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ καὶ θεοῦ δύναμιν.

(Plutarchus de oracul. def. cap. 13, vol. IX, p. 319 ed. Hutten.)

11. Ἀλλὰ φαύλους μὲν (ἔφη) δαίμονας οὐκ ἔμπεδοκλῆς μόνον, ὃ Ἡρακλέων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρῦσιππος.

(Plutarchus de oracul. def. cap. 17, vol. IX, p. 326 ed. Hutten. Cf. Euseb. Præp. Ev. lib. V, cap. 17, p. 206. B. Adde Philos. Græc. fragm. vol. I, pag. XVIII.)

12. Ὁ δὲ Ξενοκράτης καὶ τῶν ἡμερῶν τὰς ἀποφράδας, καὶ τῶν ἑορτῶν ὅσαι πληγὰς τινας, ἢ κοπετούς, ἢ νηστείας, ἢ δυσφημίας, ἢ αἰσχρολογίαν ἔχουσι, οὔτε θεῶν τιμαῖς, οὔτε δαιμόνων οἰεται προσήκειν χρηστῶν, ἀλλὰ εἶναι φύσεις ἐν τῷ περιέχοντι μεγάλας μὲν καὶ ἰσχυράς, δυστρόπους δὲ καὶ σκυθρωπάς, αἱ χαίρουσι τοῖς τοιοῦτοις καὶ τυγχάνουσαι πρὸς οὐθὲν ἄλλο χεῖρον τρέπονται.

(Plutarchus de Iside et Osir. cap. 26, vol. IX, pag. 136 ed. Hutten.)

13. Ὁ δὲ Ξενοκράτης τὰ μὲν ἄστρα καὶ τὸν ἥλιον ἐκ πυρὸς φησι καὶ τοῦ πρώτου πυκνοῦ συγκεῖσθαι, τὴν δὲ σελήνην ἐκ τοῦ δευτέρου πυκνοῦ καὶ τοῦ ἰδίου ἀέρος, τὴν δὲ γῆν ἐξ ὕδατος καὶ πυρὸς καὶ τοῦ τρίτου τῶν πυκνῶν· ὅλως δὲ μήτε τὸ πυκνὸν αὐτὸ καθ' αὐτό, μήτε τὸ μανόν, εἶναι ψυχῆς δεκτικόν.

(Plutarchus de facie in orbe lunæ cap. 29, vol. XIII, pag. 93 ed. Hutten.)

14. Ξενοκράτης κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν οἰεται κεῖσθαι τοὺς ἀστέρας· οἱ δὲ ἄλλοι Στωϊκοὶ πρὸ τῶν ἐτέρων τοὺς ἐτέρους ἐν ὕψει καὶ βάθει.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 24, p. 514 seq. ed. Heeren; pag. 200 ed. Gaisford; pag. 141

ed. Meinek. Idem locus exstat apud Pseudoplutarchum de Placit. phil. lib. II, cap. 15 et Eusebium Præp. Evang. lib. XV, cap. 46, pag. 846, nisi quod ibi legitur : Ξενοκράτης κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν οἰεται κινεῖσθαι. Sed quoniam de stellis inerrantibus videtur disputari, non κινεῖσθαι, sed κεῖσθαι hic flagitari apparet. Ut autem hac in re certior auctor Stobæus est : ita scriptura κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν, quam ejus codices præbent, mutanda in κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν. Hanc enim Plutarchi et Eusebii exemplaria exhibent. Mirum est hæsisse criticos et interpretes omnes in verbis οἱ δὲ ἄλλοι Στωϊκοὶ; sed illorum errores convincere supersedeo. Constat enim ἄλλος sæpe salva sententia omitti posse, velut apud Platonem Gorg. p. 473. C. εὐδαιμονιζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἄλλων ξένων, ubi vide Heindorfium. Adde eundem ad Phæd. pag. 110. E.)

15. Καὶ γὰρ αὐτὸν οὕτω τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἀνω καὶ τῶν κάτω φύσει φερομένων συνηρμοσμένον ἀπηλλάχθαι παντάπασι τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. Ταῦτα δὲ καὶ Ξενοκράτης ἔοικεν ἐνοῆσαι θεῖω τινὶ λογισμῷ, τὴν ἀρχὴν λαβὼν παρὰ Πλάτωνος.

(Plutarchus de facie in orbe lunæ cap. 29, vol. XIII, pag. 93 ed. Hutten.)

16. Ξενοκράτης μέτρον τῶν γεννητῶν καὶ κίνησιν ἀΐδιον (τὸν χρόνον ἔλεγε).

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 8, 40 pag. 250 ed. Heeren; pag. 91 ed. Gaisford; pag. 63 ed. Meinek.)

17. Δοκεῖ μὲν πρὸς Ξενοκράτην μάλιστα καὶ τοὺς Πλατωνικοὺς ὁ λόγος τείνειν, διότι ἐξ ἀτάκτου καὶ πλημμελοῦς γεγονέναι τὸν κόσμον φασί, τοῦ Πλάτωνος εἰπόντος « παραλαβὼν γὰρ ὁ θεὸς πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν οὐχ ἡσυχίαν ἀγον ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς

naturæ conferret triangulum æquilaterum, mortali fastigio scalennum, geniorum prosaplæ æquicrurium : quippe primum undique æquale est, alterum inæquale, tertium tum æquale tum inæquale, ut geniorum natura simul affectionibus humanis simul dei viribus conspicua.

11. Sed malos (inquit) genios esse, non solum Empedocles, o Heracleo, scriptum reliquit, sed Plato etiam, Xenocrates et Chrysippus.

12. Xenocrates etiam dies nefastos et festos, quibus verbera, plactus, jejunia, mali ominis voces aut obscæna dicta usurpantur, neque cum deorum neque cum bonorum geniorum cultu convenire censet; sed esse in aere naturas quasdam magnas et fortes, easdemque morosas ac difficiles, quæ istius modi rebus delectentur, easque consecutæ injuriosas esse desinant.

13. Xenocrates vero stellas et solem ex igne ait et primo denso constare, lunam ex secundo denso et pro-

prio aere, terram ex aqua et igne et tertio dense; omnino autem neque densum ipsum per se, neque rarum animæ esse capax.

14. Xenocrates in una superficie positas putat stellas : at Stoici alias aliis altius vel humillius.

15. Nam ipsum quoque mundum ita ex iis, quæ sua natura sursum et deorsum feruntur, apte compositum, liberum esse ab omni loci mutatione. Hæc etiam Xenocrates videtur divinitus concepisse mente, principium a Platone mutuatus.

16. Xenocrates (tempus) rerum creaturarum mensuram motumque perpetuum (appellabat).

17. Videtur ad Xenocratem maxime et ad Platonicos disputatio pertinere, quia ex inordinato et incomposito mundum effectum esse ajunt, quum Plato dixerit : *quidquid erat, quod cerni posset, id sibi deus assumpsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate*

καὶ ἀτάκτως εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας. » Οὗτοι οὖν γενητὸν καὶ ἀφθαρτὸν λέγοντες τὸν κόσμον τὴν γένεσιν οὐχ ὡς ἀπὸ χρόνου φασὶ δεῖν ἀκοῦειν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως εἰρημένην, διδασκαλίας χάριν τῆς τάξεως τῶν ἐν αὐτῷ προτέρων τε καὶ συνθετωτέρων.

(Simplicius ad Aristotelem de Cælo pag. 70. B. Cf. Schol. Arist. p. 488. Spectat autem hæc explicatio ad lib. I de Cælo cap. 10, pag. 279. B. ed. Bekker. εἰ δὲ γέγονεν, ἀνάγκη δηλονότι κακείνα δυνατὰ εἶναι ἄλλως ἔχειν καὶ μὴ αἰεὶ οὕτως ἔχειν, ὥστε καὶ συνεστῶτα διαλυθῆσεται καὶ διαλελυμένα συνέσθη ἔμπροσθεν, καὶ τοῦτ' ἀπειράκις ἢ οὕτως εἴχεν ἢ δυνατὸν ἦν. Εἰ δὲ τοῦτ', οὐκ ἂν εἴη ἀφθαρτος, οὐτ' εἰ ἄλλως εἶγέ ποτε οὐτ' εἰ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν. *Ὦν δὲ τινες βοήθειαν ἐπιχειροῦσι φέρειν ἑαυτοῖς τῶν λεγόντων ἀφθαρτὸν μὲν εἶναι γενόμενον δέ, οὐκ ἔστιν ἀληθές κτλ. Huc pertinet etiam scholion cod. Coisl. 166, p. 489 ed. Brandis. ταῦτα πρὸς Ξενοκράτην εἰρηται ἀπολογούμενον ὑπὲρ Πλάτωνος καὶ λέγοντα ὅτι γενόμενον εἶπε τὸν κόσμον ὁ Πλάτων οὐ τοῦτο βουλευόμενος, ἀλλὰ διδασκαλίας χάριν ἔφησεν ἐκ τῆς ὕλης τῆς προηγουμένης καὶ τοῦ εἶδους γενομένη τὸν κόσμον, ὡς ἔχει ἐπὶ τῶν μαθημάτων. Simile est scholion cod. Reg. 1853 l. c. ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Σπεύσιππος ἐπιχειροῦντες βοηθῆσαι τῷ Πλάτῳ ἐλεγον ὅτι οὐ γενητὸν τὸν κόσμον ὁ Πλάτων ἐδόξαζεν, ἀλλὰ ἀγένητον, χάριν δὲ διδασκαλίας καὶ τοῦ γνωρίσαι καὶ παραστήσαι αὐτὸ ἀκριβέστερον ἔλεγε τοῦτον γενητὸν. De reliquo quæ affert Simplicius Platonis verba παραλαβὼν γὰρ ὁ θεὸς κτλ. leguntur in Timæo p. 30 A. Est vero operæ pretium audire Censorinum de die natali cap. 4 antiquorum de rerum origine opiniones sic referentem. Sed prior, inquit, illa sententia, qua semper humanum genus fuisse creditur, auctores habet Pythagoran Samium et Ocellum Lucanum et Archytan Tarentinum omnesque adeo Pythagoricos. Sed et Plato Atheniensis et Xenocrates et Dicæarchus Messenius itemque antiquæ academix philosophi non aliud videntur opinati.)

18. Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ξενοκράτης ἐκ μικροτέρων

ὄγκων τὰ στοιχεῖα συγκρίνει, ὅπερ ἔστιν ἐλάχιστα καὶ οἶνεϊ στοιχεῖα στοιχείων.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 17 pag. 368 ed. Heeren; pag. 143 ed. Gaisford; pag. 100 ed. Meinek. Eadem verba exstant apud Pseudo-plutarchum de placit. phil. lib. I, cap. 17, nisi quod omissio Xenocratis nomine scribit Ἐμπεδοκλῆς ἐκ μικροτέρων ὄγκων κτλ. Cf. ibid. cap. 13 Ἐμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θραύσματα ἐλάχιστα, οἶνεϊ στοιχεῖα στοιχείων, ἴσομερῶ, ὅπερ ἔστι στρογγύλα. In eandem sententiam Galenus hist. phil. cap. 10 οἱ μὲν παλαιότεροι τὰς τῶν στοιχείων μίξεις κατ' ἀλλοίωσιν ἤτοι κρᾶσιν ὤθησαν γίνεσθαι, οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον κατὰ παράθεσιν. Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἐκ μικροτάτων οἰεῖται τὰ στοιχεῖα συγκρίνειν. Quidam igitur Galenum secuti non modo apud Plutarchum, sed etiam apud Stobæum pro μικροτέρων substitui μικροτάτων voluerunt. Verum illam rem haud in magno discrimine ponimus.)

19. Ξενοκράτης καὶ Διόδωρος ἀμερῆ τὰ ἐλάχιστα ὀρίζοντο.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 14, 1 pag. 350 ed. Heeren; pag. 133 ed. Gaisford; pag. 94 ed. Meinek. Ut autem e minoribus corpusculis orta sunt elementa: ita ex quatuor elementis illa, quæ in terris sunt, corpora originem acceperunt. De quo argumento Plutarchi locus est, quem nunc proponemus.)

20. Τί οὖν; οὐχὶ καὶ Πλάτωνι συνέβαινε καὶ Ἀριστοτέλει καὶ Ξενοκράτει, χρυσὸν ἐκ μὴ χρυσοῦ, καὶ λίθον ἐκ μὴ λίθου, καὶ τᾶλλα γεννᾶν ἐκ τεσσάρων ἁπλῶν καὶ πρώτων ἀπάντων; Πάνυ μὲν οὖν. Ἄλλ' ἐκείνοις μὲν εὐθὺς τε συνίσασιν αἱ ἀρχαὶ πρὸς τὴν ἐκάστου γένεσιν, ὥσπερ συμβολὰς μεγάλας φέρουσαι τὰς ἐν αὐταῖς ποιότητας, καὶ σταν συνέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συμπεσσωσι ξηροῖς ὑγρά, καὶ ψυχρὰ θερμοῖς, καὶ στερεὰ μαλθακοῖς, σώματα κινούμενα παθητικοῖς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ μεταβάλλοντα δι' ὄλων, ἐτέραν ἀπ' ἐτέρας κρᾶσεως συναποτίκται γένεσιν.

(Plutarchus adv. Colot. cap. 9 vol. XIV,

agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit. Hi igitur procreatum et immortalem vocantes mundum rerum procreationem non ut quodam tempore factam intelligi oportere ajunt, sed ea conditione dictam, ut indicaretur ordo eorum quæ in mundo priora et magis composita sunt.

18. Empedocles et Xenocrates e minoribus corpusculis elementa componunt, quæ minima sunt ac tanquam elementorum elementa.

19. Xenocrates ac Diodorus minima partibus carere censebant.

20. Quid ergo? nonne Plato et Aristoteles et Xenocrates aurum ex non auro, lapidem ex non lapide et reliqua e quatuor primis et simplicibus omnium elementis generari faciebant? Sane quidem. Verum his statim ad uniuscujusque rei generationem coeunt principia magnamque rerum velut adjumentum suas quodque qualitates afferunt: et quando congressa sunt cum siccis humida, cum calidis frigida, cum mollibus dura, corpora mota cum his quæ invicem se afficiunt, et penitus mutata diversum diversa mixtura partum simul edunt.

pag. 150 ed. Hutten. De reliquo omnia, quæ in terra exstant, vel per se sunt, vel ad aliquid referuntur. Docet hoc Simplicius ad Aristot. Categ. pag. 27 (interp. lat. Venet. 1567): *Xenocrates et Andronicus videntur omnia comprehendere sub per se et ad aliquid: perinde quasi supervacaneum sit apud eos tantam multitudinem generum afferre*. Qui locus sic explicandus est, ut quod per se sit, substantiam esse dicamus, quod ad aliquid referatur, accidens vel modum appellemus, quoniam hic non potest nisi in altero esse.)

21. Οἱ δὲ περὶ Ξενοκράτην τὴν μὲν πρώτην ἀκολουθίαν ὑπεῖναι συνεχώρουν, τοῦτ' ἔστιν ὅτι εἰ ἐν ἔστι τὸ ὄν, καὶ ἀδιαίρετον ἔσται· οὐ μὴν ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ὄν· διὸ πάλιν μηδὲ ἐν μόνον τὸ ὄν, ἀλλὰ πλείω· διαίρετόν μέντοι μὴ ἐπ' ἀπειρον εἶναι, ἀλλ' εἰς ἄτομά τινα καταλήγειν· ταῦτα μέντοι μὴ ἄτομα εἶναι ὡς ἀμερῆ καὶ ἐλάχιστα, ἀλλὰ τὸ ποσὸν καὶ τὴν ὕλην τμητὰ καὶ μέρη ἔχοντα· τῶν δὲ εἶδει ἄτομα καὶ πρῶτα πρῶτας τινὰς ὑποτιθέμενος εἶναι γραμμὰς ἀτόμους καὶ ἔξ ἐκ τούτων ἐπίπεδα καὶ στερεὰ πρῶτα. Τὴν οὖν ἐκ τῆς διχοτομίας καὶ ἀπλῶς τῆς ἐπ' ἀπειρον τομῆς καὶ διαιρέσεως ὑπαντῶσαν ἀπορίαν ὁ Ξενοκράτης οἴεται διαλύσθαι, τὰς ἀτόμους εἰσαγαγὼν γραμμὰς, καὶ ἀπλῶς ἄτομα ποιήσας μεγέθη, φεύγων τὸ ὄν εἶπερ ἔστι διαίρετόν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλυθῆναι καὶ ἀναλωθῆναι, τῶν ἀτόμων γραμμῶν ἐξ ὧν ὑπίσταται τὰ ὄντα ἀτμήτων μενουσῶν καὶ ἀδιαίρετων.

(Simplicius in Aristotelis Phys. pag. 30. A.)

22. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ξενοκράτης σοφὸς ἦν ἀνὴρ, πῶς ἄρα τὰς ἀτόμους γραμμὰς ὑπετίθετο; Οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὴν φύσιν τοῦ μεγέθους, ἀλλ' οὐδὲ τῶν εἶδει ἀδιαίρετον ἔλεγε· τοῦτο γὰρ οὐ μόνον αἱ ἐλάχισται γραμμῆαι ἔχου-

σιν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σώματα· μήποτε οὐδ' οὐ πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον τομὴν ἐνίστατο ὁ Ξενοκράτης; οὐ γὰρ ἂν γεωμετρικὴν ἀρχὴν ἀνείλεον, γεωμετρικὸς ὢν ἀνὴρ, ἀλλὰ πρὸς τὸ εἰς ἀπειρα διηρῆσθαι, ὄντων αἰετινῶν ἀτμήτων μεγεθῶν, ἅτινα οὐδὲ ὑπὸ φύσεως ἰσχύει καθ' αὐτὰ διαίρεσθαι διὰ σμικρότητα, ἀλλ' ἐνωθέντα πάλιν ἄλλοις σώμασιν, οὕτως, τοῦ δλου διαιρουμένου, ἐν ἑαυτοῖς ἐκείνῃν δέχεται τὴν διαίρεσιν, ἣν μόνα ὄντα οὐκ ἂν ὑπέμεινεν. Ὡς οὖν ὁ Πλάτων ἐπίπεδα εἶπεν εἶναι τὰ πρῶτα καὶ ἐλάχιστα σώματα, οὕτως ὁ Ξενοκράτης γραμμὰς ἑδαιρέτους μὲν διὰ σμικρότητα, διαίρετὰς δὲ καὶ αὐτὰς οὕσας τῇ φύσει.

(Simplicius in Aristotelis Phys. pag. 30 B. Scripsi autem ἐκείνῃν δέχεται τὴν διαίρεσιν rejecta membranarum lectione ἐκείνα δέχεται τὴν διαίρεσιν.)

23. Ἄλλα μὴν δέδεικται ἐν τῇ Φυσικῇ Ἀκροάσει, ἐν τοῖς περὶ κινήσεως λόγοις, ἐν οἷς ἀντέλεγε πρὸς Ξενοκράτην γραμμὰς ἀτόμους λέγοντα, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀδιαίρετοι γραμμῆαι, τοῦτ' ἔστιν ὅτι οὐδὲν μέρος γραμμῆς ἔστιν ἀδιαίρετον, ἀλλ' εἰς ἀπειρόν ἔστι διαίρετόν· οὐκ ἄρα ἐκ σημείων ἔστι γραμμῆ, οὐδ' ἐκ γραμμῶν τὸ ἐπίπεδον, οὐδ' ἐξ ἐπιπέδων τὸ στερεόν ταῦτα μὲν τὰ Ἀριστοτέλους, ὅπερ αἰεὶ ἔφη, ἀπαντῶντος πρὸς τὸ τοῦ λόγου φαινόμενον. Ῥητέον δὲ ὅτι εἶπερ τὰ ἐπίπεδα ἔλεγον μαθηματικὰ εἶναι, ὡς μῆκος μόνον καὶ πλάτος ἔχειν, οἱ ἐξ ἐπιπέδων τὰ στερεὰ λέγοντες καὶ εἰς τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ ἀναλύοντες, καλῶς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπήγαγε τὰ ἄτοπα καὶ τὰ ἐξῆς ἐπέαξε. Εἰ δὲ φυσικὰ τὰ ἐπίπεδα λέγουσιν, ὡς μὴ μόνον μῆκος καὶ πλάτος ἀλλὰ καὶ βάθος ἔχειν, ὅπερ ἀρχὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς καθιστάναι δυνατόν, οὐκέτι τῇ θέσει αὐτῶν ἔπεται τὰ ἄτοπα τὰ ἐπαγόμενα πρὸς τὰ ἐπίπεδα, ὡς μὴ βεβαθυμένα. Ὅτι δὲ φυσικὰ καὶ οὐ

21. At Xenocrates primam consecutionem subesse concedebat, hoc est, si unum sit ens, etiam individuum fore: non tamen individuum esse ens, ideoque rursus ne unum quidem solum, sed plura: in infinitum vero dividi non posse, sed in atomos quasdam desinere: has porro atomos non esse partium expertes et minimas, sed pro quantitate et materia dividi posse et partes habere: cæteroqui specie atomos et prima naturæ statuens esse primas quasdam lineas insecabiles et ex his facta plana et solida prima. Hanc igitur quæstionem ex divisione in duas partes et omnino ex sectione in infinitum et divisione exorientem Xenocrates solvi putat, quum insecabiles lineas afferat atque omnino indivisas magnitudines efficiat, vitans entis, si modo dividi possit, in non ens resolutionem et consumptionem, manentibus insecabilibus lineis, ex quibus constant ea quæ sunt, ita ut secari ac dividi nequeant.

22. Quum vero etiam Xenocrates vir sapiens esset, quo pacto igitur statuebat lineas insecabiles? Neque

enim ignorabat magnitudinis naturam, sed ne forma quidem indivisam dicebat: hanc enim non solum minimæ lineæ habent, sed et maxima corpora: fortasse igitur sectioni et infinitum Xenocrates non adversabatur: (neque enim geometriæ principium sustulisset vir geometriæ peritus), sed negabat lineas in infinitum dividi posse, quia semper sunt quædam indivisæ magnitudines, quæ ne natura quidem per se propter parvitatem dividi queunt, sed rursus cum aliis corporibus cohærentes, toto diviso, illam admittunt divisionem, quam a corporibus separatæ non sustinerent. Ut igitur Plato dixit plana prima esse et minima corpora, ita Xenocrates lineas individas quidem propter parvitatem, dividas autem natura et ipsas appellavit.

23. Atqui in libris de Physica Auditione, in disputationibus de motu, ubi Aristoteles Xenocratem insecabiles lineas statuentem refutabat, rationibus probatum est non esse lineas individas, hoc est, nullam lineæ partem esse individuum, sed in infinitum dividi posse: ergo

μαθηματικά τὰ ἐπίπεδα ὑποτίθενται, δῆλον ἐκ τοῦ ἔνυλα λέγειν αὐτὰ· διὸ καὶ τὴν ἕλην πρότερον παραδόντες διεσχηματίσθαι ταύτην εἶδον τε καὶ ἀριθμοῖς λέγουσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Τίμαιος ἐν τῷ οικείῳ συγγραμμάτι τάδε γέγραφεν· ἀρχαὶ μὲν ὧν τῶν γεννωμένων κτλ.

(Simplicius ad Aristotelis de Cælo lib. III, cap. 1 fol. 139. B. Cf. Schol. in Arist. p. 510. A. ed. Brandis. Cæterum verba ἀρχαὶ μὲν ὧν τῶν γεννωμένων, quæ librarii in ἀρχαὶ μὲν οὖν τῶν γεννωμένων corruperunt, ex ipso scriptore emendavi. Leguntur enim in libro qui sub Timæi Locri nomine fertur § 5 Philos. Græc. Fragm. vol. II, pag. 41.)

24. Εἰ δ' ἔστιν ἀδιαίρετα μεγέθη καὶ ἀπαθῆ καὶ χωρὶς ποιότητος, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον ἔλεγον, καὶ Ξενοκράτης ἀτόμους γραμμάς ὑποτιθέμενος, ἐξ ἐναντίας τοῖς μαθηματικοῖς ἀ ἀφομοιοῖτο.

(Simplicius ad Aristotelis de Cælo lib. III, cap. 8 fol. 162.)

25. Ξενοκράτης μὲν πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον τομὴν τὰς ἀτόμους γραμμάς [εἰσάγει], ἵνα φεύγη ταυτὸν ἐν τε καὶ πολλὰ λέγειν· ἢ ἀντίφασιν κακῶς ὑπολαμβάνων ἑτέρα περιέπιπτεν ἀντιφάσει χαλεπωτέρα, ταυτὸν ἅμα ποιῶν μέγεθος τε καὶ οὐ μέγεθος· καίτοι ταυτὸν μὲν ἐν τε καὶ πολλὰ λέγειν οὐκ ἔστιν ἀντικείμενα, εἰ διαιροῖτό τις τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ταυτὸν δὲ ποιεῖν γραμμὴν τε καὶ ἀδιαίρετον ἀντικρὺς ἔστι ποιῶντος τὴν γραμμὴν οὐ γραμμὴν.

(Themistius Paraphras. Physicorum Aristotelis lib. I, fol. 18. A. Cf. Schol. in Aristot. p. 334. A. ed. Brandis. Huc pertinent etiam ea quæ in Commentario in Aristotelis librum de

insecabilibus lineis dicuntur pag. 930. A. Τοῦ Παρμενίδου λέγοντος ἐν τῷ δν, καὶ τὸ παρὰ τὸ δν οὐδέν, ὡς μὴ δν, ἵνα μὴ πολλὰ λέγων εἰσάξῃ καὶ τὸ μὴ δν, οἱ ἀμφὶ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα ἐνεδίδουσαν τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς τὰς διχοτομίας καὶ τὰς ἐπ' ἀπειρον διαιρέσεις τοῦ ὄντος εἰσάγουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐν δειχθεῖη πολλά, καὶ οὐ κυρίως ἐν εἴῃ τὸ δν, εἰ διαίρετόν εἴῃ, ὡς Παρμενίδης ἰσχυρίζετο, καὶ σὺν αὐτῷ Ζήνων, ἀναιρῶν τὰ πολλά, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ Πλατωνικοῦ Παρμενίδου· τοῖς τοιοῦτοις οὖν οἱ ἀμφὶ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα ἀντιτίθεντες ἀδιαίρετα ἐποίουν μεγέθη; ὧν καὶ τὸ ἐν ἐκείνῳ ἐτίθουν, ὥστ' εἶναι καὶ ἐν καὶ ἀδιαίρετον. Similiter Philoponus in Aristot. Phys. lib. I fol. B, 16 et C, 1 πρὸς δὲ τὸν Ζήνωνος λόγον, τὸν Ξενοκράτην φασὶν ἀπαντῆσαι ὑποθέμενον μὴ ἐπ' ἀπειρον τὴν τῶν μεγεθῶν γίνεσθαι τομὴν, καταλύσειν γὰρ εἰς ἀτόμους γραμμάς τεμνομένην τὴν γραμμὴν· ἠγνόησε δὲ καὶ οὗτος ἀντιφάσει περιπεσῶν διὰ τοῦ δοκεῖν φεύγειν τὴν ἀντίφασιν. Idem paulo post sic pergit : ἐνιοὶ δὲ ἐνέδουσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις· ἀμφοτέροις, φησί, τοῖς τε τοῦ Παρμενίδου καὶ τοῖς τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ζήνωνος· τοῖς μὲν τοῦ διδασκάλου ὁ διδάσκαλος Πλάτων, τοῖς δὲ τοῦ μαθητοῦ Ζήνωνος ὁ μαθητὴς Πλάτωνος ὁ Ξενοκράτης.)

26. Ἐνθεν ὁ Ξενοκράτης ἀνῆρει τὴν ἐπ' ἀπειρον τῶν μεγεθῶν τομὴν· αὐτὸς γοῦν πολλαχῶς συγχωρήσας τούτῳ ἀληθεῖ ὄντι, δὴμως ἐπελύσατο μοναχῶς τὴν ἀπορίαν, ἐν οἷς καὶ τοῦτό φησιν ὅτι τῶν μεγεθῶν ἡ τομὴ δυνάμει μὲν ἔστιν ἐπ' ἀπειρον, ἐνεργείᾳ δ' οὐ, ἀδύνατον γὰρ ἐνεργείᾳ γενέσθαι τὸ ἀπειρον· ὥστε καὶ ἡ κίνησις δυνάμει μὲν δι' ἀπείρων ἐλεύσεται, ἐνεργείᾳ δὲ διὰ πεπερασμένων· οὐδὲ γὰρ κατὰ σημεῖον

neque ex punctis constat linea, neque ex lineis planum, neque ex planis solidum : hæc quidem Aristoteles, ut semper dixi, occurrens ei quod in hac questione verisimile est. Notandum vero, siquidem plana dicebant mathematica esse, ut solam longitudinem et latitudinem habentia, qui ex planis solida esse dicunt. et in plana quidem solida resolvunt, pulchre Aristotelem et hæc iis attulisse absurda et sequentia allaturum. Sin autem physica plana vocant, ut non solum longitudinem et latitudinem, sed et altitudinem habeant, quod ad principium in physicis constituendum valet, non amplius thesis eorum sequuntur absurda, planis tanquam altitudinis carentibus opposita. Ponere vero eos physica, non mathematica plana, ex hoc intelligitur, quod materialia ea appellant : quamobrem etiam postquam materiam tradiderunt, hanc omni specie et numero formatam esse affirmant. Sed ipse quoque Timæus in libro suo hæc scripsit : *Principia igitur rerum creatarum, etc.*

24. Si vero sunt magnitudines tum indivisæ, tum affectionibus carentes, tum qualitatis expertes, ut Demo-

critus dicebat et Xenocrates insecabiles lineas statuens, e contrario mathematicis assimilentur.

25. Xenocrates quidem contra sectionem in infinitum lineas insecabiles assertit, ut caveat idem unum et multa dicere; quam contradictionem male interpretans in alteram incidit contradictionem eamque graviorem, quia idem simul magnitudinem et non magnitudinem faciebat : tametsi idem dicere unum et multa non est ea, quæ opposita sunt, idem appellare, si quis potentiam et actum distinguat; at idem putare lineam et rem insecabilem aperte est lineam non lineam esse fingentis.

26. Quapropter Xenocrates sectionem magnitudinum in infinitum sustulit : ipse quidem quamvis multimodis huic quod verum est assensus esset, tamen uno tantum modo questionem in scriptis solvit, ubi et hoc affirmat, magnitudinum sectionem in infinitum potentia quidem esse, actu autem non esse, quia fieri nequeat ut actu sit infinitum; quamobrem etiam motus potentia quidem per infinita penetrabit, actu vero per finita; neque enim per punctum fit motus, sed per definitam magni-

γίνεται ἢ κίνησις, ἀλλὰ κατὰ μέγεθος ὀρισμένον. Διχοτομίαν δὲ ἐκάλεσε τὴν Ζήνωνος ἐπιχείρησιν, καὶ δῆλον διὰ τί· διότι τῷ ληφθέν μεγέθος δίχα τέμνεται, οὕτως ἐποιεῖτο τὴν κατασκευήν.

(Philoponus in Aristotelis Phys. lib. I, fol. C, 1.)

27. Ἐπομεν δὲ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ὅτι τινὲς τὸν Ξενοκράτην ὑπώπτουσιν τὰς ἀτόμους εἰσηγεῖσθαι γραμμάς, καὶ δεδιξάμεν ὡς ψευδῆς ἢ ὑπόνοια.

(Philoponus in Aristotelis Phys. fol. M, 8. Est vero Xenocrates iis philosophis annumerandus, quorum placita sic tangit Aristoteles Phys. lib. I, 3 pag. 187. A. ed. Bekker. ἐνιοὶ δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις, τῷ μὲν ὅτι πάντα ἕν, εἰ τὸ ὄν ἐν σημαίνει, ὅτι ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, τῷ δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας, ἀτομα ποιήσαντες μεγέθη.)

28. Ἐλέγχοιτο δ' ἂν διὰ τοῦ προβλήματος τούτου καὶ ὁ Ξενοκράτειος λόγος ὁ τὰς ἀτόμους εἰσάγων γραμμάς. Ὅλως γὰρ εἰ ἐστὶ γραμμὴ, ἢ εὐθεία ἐστὶ καὶ δυνατὸν αὐτὴν δίχα ταμεῖν, ἢ περιφερῆς, καὶ μελλῶν ἐστὶν εὐθείας τινός· (πᾶσα γὰρ περιφερῆς πάντως ἔχει τινὰ εὐθεῖαν ἐλάσσονα) ἢ μικτή, καὶ πολλῶν πλέον αὐτῇ διαιρετὴ ἐστὶν, εἴπαρ ἐξ ἀπλῶν ἐστὶ διαιρητῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἄλλην ἀναβεβλήσθω θεωρίαν.

(Proclus in prim. Euclidis element. lib. III, pag. 74 seq. ed. Basil. 1533. Cf. interp. lat. Patav. 1560 pag. 159. Posui autem ἔχει τινὰ εὐθεῖαν ἐλάσσονα pro vitiosa codicum lectione ἔχει τὴν εὐθεῖαν ἐλάσσονα. Huc referendus videtur etiam locus qui legitur apud eundem in prim. Euclidis element. lib. II, 9 pag. 29 ed. Basil. καὶ μέντοι ὁ Ἀριστοτέλης τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ Πλάτῳ διάνοιαν. Πᾶν γὰρ εἶδος γραμμῆς εὐθὺ φησὶν εἶναι, ἢ περιφερῆς, ἢ μικτὸν ἐκ τούτων. Διδ καὶ κινήσεις τρεῖς, ἢ μὲν ἐπ' εὐθείας, ἢ δὲ κύκλῳ, ἢ δὲ μικτῇ. Διαμφισθητοῦσι δὲ τινες πρὸς τὴν διαίρεσιν ταύτην, καὶ φασι μὴ δύο μόνας εἶναι τὰς ἀπλᾶς γραμμάς, ἀλλὰ καὶ

τρίτην ἄλλην, τὴν περὶ τὸν κύλινδρον ἑλικά γραφομένην, ὅταν εὐθείας κινουμένης περὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κυλίνδρου, σημεῖον ἁμοιωμένως ἐπ' αὐτῆς κινῆται. Γίνεται γὰρ ἑλίξ, ἢ ὁμοιομερῶς πάντα τὰ μέρη πᾶσιν ἐφαρμόζει, καθάπερ Ἀπολλώνιος ἐν τῷ περὶ τοῦ κοχλίου γράμματι δεῖκνυσι.)

29. Ψυχὴ ἀριθμὸς ἑαυτὸν κινῶν.

(Scholiastes ineditus ad Dionysium Thracem ap. Fabricium Biblioth. Gr. vol. III, pag. 192 ed. Harles. Eandem animi definitionem Xenocrati tribuunt Plutarchus de anim. Procr. cap. 1 (vol. XIII p. 287 ed. Hutten.), Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 41, pag. 321 ed. Gaisford. Macrobius in Somn. Scip. cap. 14 et cap. 6, ubi omisso Xenocratis nomine commemoratur; Boëthius Top. lib. III, pag. 873; Themistius in Paraphr. Post. Anal. Aristot. lib. II, fol. 10 A; Aristoteles de anim. lib. I, cap. 2 et 4. Sed in definiendo animo, qualem Xenocrates infermat, Platonicæ disciplinæ vestigia apparent. Vide Phædrum p. 245 C.)

30. Ἐπεὶ δὲ τῶν δοκιμωτάτων ἀνδρῶν τοὺς μὲν Ξενοκράτης προσηγάγετο, τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν ἀριθμὸν αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον ἀποφηνάμενος. — Οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ γένεσιν ἀριθμοῦ δηλοῦσθαι νομίζουσι τῇ μίξει τῆς ἀμερίστου καὶ μεριστῆς οὐσίας· ἀμερίστον μὲν γὰρ εἶναι τὸ ἕν, μεριστὸν δὲ τὸ πλῆθος, ἐκ δὲ τούτων γίνεσθαι τὸν ἀριθμὸν, τοῦ ἐνὸς ὀρίζοντος τὸ πλῆθος, καὶ τῇ ἀπειρίᾳ πέρας ἐντιθέντος, ἦν καὶ δυάδα καλοῦσιν ἀόριστον. — Τοῦτον δὲ μῆπω ψυχὴν τὸν ἀριθμὸν εἶναι, τὸ γὰρ κινήτικόν καὶ τὸ κινήτων ἐνδεῖν αὐτῷ· τοῦ δὲ ταυτοῦ καὶ τοῦ ἐτέρου συμμεγέντων, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ κινήσεως ἀρχὴ καὶ μεταβολῆς, τὸ δὲ μονῆς, ψυχὴν γεγενῆσθαι, μὴδὲν ἤττον τοῦ ἵστασθαι καὶ ἵστασθαι δύναμιν ἢ τοῦ κινεῖσθαι καὶ κινεῖν οὐδαν.

(Plutarchus de anim. Procr. cap. 1-2. vol. XIII, pag. 287 seq. ed. Hutten. Cæterum

tudinem. Cæterum divisionem in duas partes nominavit Zenonis argumentationem; quod cur fecerit, apparet: quoniam sumtam magnitudinem in duas partes dividebat atque ita rem demonstrabat.

27. Diximus etiam in primo libro, nonnullos suspicatos esse Xenocratem insecabiles lineas introduxisse, eamque suspicionem falsam esse ostendimus.

28. Redarguatur autem hoc problemate Xenocratis etiam disputatio insecabiles lineas inferens. Omnino enim si est linea, aut recta est, sferique potest ut bifariam ipsa secetur: aut orbiculata, et est major quadam recta; (quippe omnis orbiculata prorsus quandam rectam minorem habet) aut mixta, ac multo magis fissilis, siquidem ex simplicibus dividuis constat. Verumenimvero hæc quidem ad aliam meditationem differantur.

29. Animus numerus est se ipsum movens.

30. Sed quoniam præstantissimorum virorum quosdam Xenocrates sibi conciliavit, animæ naturam numerum dicens qui a se ipso moveatur. — Hi enim nihil aliud animam intelligi debere putant, quam ortum numeri mixtionem individuum et dividuam naturæ geniti. Unitatem nimirum esse individuum dividuam, multitudinem: ex his nasci numerum, unitate multitudinem definiente terminumque infinitati constituyente, quam etiam dyadem infinitam appellant. — Hunc vero numerum nondum esse animam; ei enim deesse adhuc vim, qua moveatur et qua moveatur: eodem autem et diverso mixtis, quorum alterum motus est et mutationis, alterum quietis initium, animam exstitisse, vim scilicet non minus sistendi et insistendi quam movendi et motus percipiendi.

scripsi οὐ μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ γένεσιν; codd. οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν ἢ γένεσιν. —

31. Πυθαγόρας [τὴν ψυχὴν ἀπεφάνητο] ἀριθμὸν αὐτὸν κινεῖν, τὸν δ' ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Ὁμοίως δὲ καὶ Ξενοκράτης^b.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 41, 1 pag. 95 ed. Heeren; pag. 321 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Eadem verba leguntur apud Pseudoplutarchum de plac. phil. lib. IV, cap. 2 Πυθαγόρας [τὴν ψυχὴν] ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινεῖν· τὸν δ' ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Scripsi: ^a αὐτὸν cum Heerenio ex Plutarcho; codd. αὐτὴν. — ^b Ξενοκράτης ex optimis codd.; alii male Ἀναξαγόρας vel Ξεναγόρας. Cicero Quæst. Acad. lib. II, cap. 39 *Tenemusne, quid animum sit? an, ut Xenocrates, mens nullo corpore, ubi parum probabiliter Bentlejus numerus nullo corpore scribi volebat. Mens enim videtur corpus desiderare, numerus non item.*)

32. Ἦσαν δὲ ἕτεροι, οἱ καὶ τὰ δύο ἅμα συμπλέκοντες εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ψυχῆς, τό τε κινεῖν καὶ τὸ γινώσκειν· ὡς δὲ τὴν ψυχὴν ἀποφηνάμενος ἀριθμὸν κινεῖν αὐτόν· διὰ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ τὴν γνωστικὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, διὰ δὲ τοῦ κινεῖν ἑαυτὸν τὴν κινήτικην.

(Themistius in Paraphr. Arist. de Anim. lib. I, fol. 67. A.)

33. Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκάζειν αἶε καὶ τὸν θεὸν καὶ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰσθῶς, ὠρίσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινεῖν, ᾧ καὶ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν· οὐχ ὅτι ἀριθμὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα τῶ μορφᾶς καὶ τύπου ἐκάστος ἐπιβάλλειν· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τὰ εἶδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα καὶ διάφορα

αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμητὰ ποιοῦσα τὰ πράγματα· ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀπήλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινωρίας.

(Nemesius de nat. hom. cap. 2.)

34. Ξενοκράτης ἀριθμὸν αὐτὴν [τὴν ψυχὴν] θέμενος ἐν ποσῷ δοκεῖ.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I fol. 2 A.)

35. Ξενοκράτους δὲ τῆς ψυχῆς οὗτος λόγος, βουλομένου τὴν μεσότητα αὐτῆς τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν εἰδοποιουμένων, ἅμα καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς ἐνδείξασθαι· ὁ γὰρ ἀριθμὸς τὸ εἶδος, τὸ δὲ κινήτων τοῖς εἰδοποιουμένοις προσήκει, ἐκ μὲν οὖν τῶν ἄκρων μόνον οὐ δηλοῖ τὸ, οὔτε ἀριθμὸς ἀπλῶς ἐστὶν, οὔτε κινήτος· τοῦ μὲν γὰρ ὑφίεται ἢ τοῦ ἀμερίστου ἐκδέδληται· τοῦ δὲ ἐστὶ κρείσσων, ἢ τοῦ μερίστου ὑπερέχει· τὸ συναμφοτέρον οὖν ἂν πως εἴη, ὡς ἀμφοτέροις κοινωνοῦσα, ἀριθμὸς κινήτος· κατὰ δὲ τὸ οἰκείον τῆς μεσότητος ὑφ' ἑαυτοῦ κινήτος λέγεται. Ὅτι οὐχ ὡς διαστατικὴ ἐστὶ μέση ἡ ψυχὴ, οἷος ὁ φυσικὸς λόγος, καὶ πρὸ τούτου κατὰ τοὺς ἀνδρας ἡ μαθηματικὴ οὐσία, οὐδὲ οἷα κατὰ τὸ προῖδν ἀπὸ νοῦ φῶς οὐσία, νοερά ^a μὲν ἐστὶ μένουσα, τῷ δὲ εἰς τὸ φανὸν καὶ συμμετρον τοῖς ὑπὸ νοῦ καταλαμπομένοις προέρχεται, διαγγέλλουσα τὸ μόνιμον καὶ κρύφιον τῆς νοεράς ^b φύσεως, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ζωτικὴν ἰδιότητα ἐγερσιν καὶ ζέσιν τινὰ πάσης δηλούσης ζωῆς, ἀμερίστον μὲν καὶ ἐν ἑαυτῇ μένουσαν τῆς νοεράς ^c· περὶ δὲ τὰ σώματα μεριζομένην, καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἕτερα ὑφίζανουσαν τῆς σωματοειδοῦς· τῆς δὲ ψυχῆς τὴν ἀφ' ἑαυτῆς εἰς ἀνέλιξιν καὶ εἰς διάστασιν ἅμα συναγωγῆν. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν δὲ Ξενοκράτης ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινεῖν τὴν ψυχὴν ἀπεφάνητο· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸν ἀριθμὸν δριστηκὸν προειπὼν καὶ τῶν γνωστῶν καὶ τῶν γνωστικῶν,

31. Pythagoras [animum] numerum sese moventem dixit, numero pro mente sumto. Similiter etiam Xenocrates.

32. Fuerunt vero alii, qui duabus simul rebus copulatis motum et cognitionem in animi definitione conjungerent: quemadmodum qui animum numerum se ipsum moventem dixit, numero quidem cognoscendi vim, spontaneo autem motu movendi facultatem indicans.

33. Pythagoras symbolice comparare semper et deum et omnia cum numeris solitus, animum quoque definiuit numerum se ipsum moventem, quem etiam Xenocrates secutus est; non quod animus esset numerus, sed quia in iis est quæ numerantur et multiplicantur, et quia animus res discernit, formas et notas singulis imprimendo: hic enim species a speciebus separat, easque tam formarum diversitate quam numeri multitudine dissimiles efficit, ac propterea res numerabiles reddit, ideoque a numerorum communione non omnino alienus est.

34. Xenocrates numerum animum nominans in quantitate ponere videtur.

35. Xenocratis hæc fuit de anima sententia, quam vellet mediam ejus naturam inter formas et formata ac simul proprietatem ejus ostendere: numerus enim est forma, mobilitas formati convenit, sola igitur rerum præstantissimarum non indicat, se neque simpliciter numerum esse, neque immobilem: partim enim deterior est, quatenus individua natura caret, partim melior, quatenus res dividas superat: ergo simul utrumque quodammodo fuerit, ut cum utrisque consociata, numerus mobilis: at propter mediæ naturæ proprietatem per se mobilis dicitur. Quia non ut dirimens media est anima, qualis physica ratio habetur, et ante eam juxta viros illos mathematica substantia, neque qualis a lumine mentis orta substantia, intellectualis adhuc manens, sed quoniam ad perspicuitatem et congruentem rebus mente illustratis tenorem progreditur, stabilem et

ἐπὶ τῆς ψυχῆς εὐλόγως ὡς γνωστικὸν εἰρησθαι ἀκούει, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς εἰπόντας τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινουῦντα, συμπλέξει ἔφη τὸ κινητικὸν καὶ τὸ γνωστικόν.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I fol. 7 A. Scripsi : ^a νοερά; codd. νευρά. — ^b νοεράς φύσεως; codd. νευράς φύσεως. — ^c τῆς νοεράς; codd. τῆς νευράς. —)

36. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸ ποσόν ὧν ἔστι καὶ Ξενοκράτης ἀριθμὸς γὰρ φησὶ κινῶν ἑαυτὸν ἔστιν ἡ ψυχὴ· ὁ δὲ ἀριθμὸς ὑπὸ τὸ ποσόν· εἰ δὲ τοῦτο ἔλεγεν ἑκείνος, καὶ μὴ ἄλλο τι διὰ τούτου ἠντίτετο.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. A, 15.)

37. Ἐπὶ ταῦτο δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγουσι τὴν ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινῶν· εἰκάσει γὰρ ὅσοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οικειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ· καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχὴν· ταύτην δ' ὅφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηθὲν ὄραν κινῶν, ὁ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 2, pag. 404 A. ed. Bekker. ad quem locum Philoponus fol. B, 16. αἰνίττεται εἰς Πλάτωνα καὶ Ξενοκράτην καὶ Ἀλκιμάωνα.)

38. Ξενοκράτης ὁ τούτου διάδοχος ἀπ' ἀμφοτέρων ὀρίζεται τὴν ψυχὴν, εἰπὼν αὐτὴν ἀριθμὸν κινουῦντα ἑαυτὸν· διὰ μὲν τὸ γνωστικὴν εἶναι αὐτὴν τῶν ὄντων, ἀριθμὸν εἰπὼν ὡς Πυθαγόρας· ἀρχὴ γὰρ πάντων ἀριθμὸς κατὰ αὐτούς· διὰ δὲ τὸ κινητικὴν εἶναι τὸ αὐτο-

κίνητον ἀναθεὶς αὐτῇ· ἀρχὴ γὰρ κατὰ πηγὴ πάσης κινήσεως κατ' αὐτούς τὸ αὐτοκίνητον.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. C, 5.)

39. [Ξενοκράτης] ἔλεγεν οὖν ἀριθμὸν μὲν τὴν ψυχὴν διὰ τὸ πλήρωμα εἰδῶν εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ λόγον, ἐκ τῶν λόγων πάντων γὰρ ἐν ἑαυτῇ τοὺς λόγους ἔχει ὡς εἴπομεν· ἀριθμοὺς δὲ τὰ εἶδη ἐκάλουν ὡς εἴρηται, καὶ αὐτὸς γοῦν ἐν τοῖς ἐξῆς φησιν· καὶ εἰ δὲ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν τόπον εἰδῶν, ἀριθμὸν μὲν οὖν διὰ τοῦτο· κινουῦντα δὲ αὐτὸν διὰ τὸ αὐτόζων αὐτῆς· οὐ γὰρ ὅφ' ἐτέρου αὐτῇ τὸ ζῆν, αὐτοζωὴ γὰρ ἔστιν.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 11. Scripsi αὐτόζων pro codd. lectione αὐτόζων.)

40. Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ τῆς ψυχῆς ὄρος, εἰ ἀριθμὸς αὐτὸς αὐτὸν κινῶν ἔστι· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινῶν ψυχῆ, καθάπερ Πλάτων ὄρισται.

(Aristoteles Topic. lib. VI, cap. 3 pag. 140 B. ed. Bekker.)

41. Ὡσπερ ψυχῆς ὄρισμός, τὸ ἀριθμὸς αὐτὸς ἑαυτὸν κινῶν, τὸ γὰρ ἀριθμὸς ἐκ περιττοῦ κεῖται· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινῶν, χωρὶς τοῦ ἀριθμοῦ, τὴν ψυχὴν δηλοῖ, καθάπερ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρω φησὶ λέγων· ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὅφ' ἑαυτοῦ κινουμένου ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτό τις λέγων οὐκ αἰσχυνεῖται. Ἄλλως τε καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ ἔστι γένος τῆς ψυχῆς· ὥσπερ δὴ τινος ἐνισταμένου καὶ λέγοντος, πῶς φησὶ ὅτι ἀφαιρεθέντος τοῦ ἀριθμοῦ, οὐ λυ-

latentem nuntians intellectualis naturæ virtutem, sed quod omnis vita propter ipsam vitalem vim et proprietatem incitationem quandam et fervorem indicat, intellectualis quidem individuum et inhaerentem, corpora autem circa corpora scissam et aliunde in alia parte subsidentem, anima denique ex se ipsa in orbem simul discursumque collectionem : idcirco Xenocrates animam numerum se ipsum moventem statuit. Aristoteles vero numerum definitivum eorum, quæ tum cognita tum cognoscendi facultate prædita sunt, paulo ante appellans, de anima bene cognoscendi vim prædicari intelligit, ideoque eos qui animam numerum se ipsum moventem nominarunt, movendi facultatem et cognoscendi vim conjunxisse ait.

36. Alii ad quantitatem [animum redigunt] : quorum est et Xenocrates dicens animam esse numerum se ipsum moventem : numerus autem quantitatis subjacet, siquidem hoc ille dicebat, et non aliud quid eo obscure significabat.

37. Eodem feruntur et ii quicumque dicunt animam id esse quod se ipsum moveat ; videntur enim hi omnes existimasse, motum maxime proprium esse animi ; ac cætera quidem omnia propter animam, hunc autem a se ipso moveri, quia nihil videbant movens, quod non et ipsum moveretur.

38. Xenocrates, Platonis successor, utroque nomine animum definit, dicens eum numerum se ipsum moventem : quia rerum cognoscendarum facultate præditus sit, numerum appellans, ut Pythagoras : principium enim omnium numerus de illorum sententia : quoniam vero ei movendi vis insit, spontaneum motum ipsi tribuens : quippe principium et fons omnis motus secundum eos est motus spontaneus.

39. Xenocrates igitur appellabat animum numerum propterea quod animus et ratio essent formarum complementum ; ex omnibus enim rationibus in se habet rationes, ut diximus : numeros autem formas nominabant, ut dictum est, et ipse quidem in iis quæ sequuntur ait : atque etiam recte sentiunt qui animum perhibent formarum locum, ideoque numerum ; se ipsum vero moventem quia per se vivit ; neque enim ab alio in lucem susceptus est, quum ipsa vitæ lux sit.

40. Talis etiam animi definitio est, si numerus est se ipsum movens : etenim quod se ipsum movet, est animum, ut Plato definit.

41. Sicut animi definitio numerus se ipsum movens, nam numeri nomen ex abundantia positum est : quia quod se ipsum movet, omisso numeri nomine, animum indicat, ut Plato in Phædro ait dicens : quoniam autem

μαίνεται ὁ ὄρισμός; γένος γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς ὁ ἀριθμὸς κατὰ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα, καὶ δεῖ τῆς προσθήκης τοῦ ἀριθμοῦ ὡς γένους ἐν τῷ ὄρισμῷ, φησὶν· ὅτι εἰ δώσωμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς γένος ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἀφαιρέθεις τούτου, τὸ καταλειφθὲν οὐκ ἐστὶ ἄλλ' ἴδιον· οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν οὐσίαν δηλώσει τοῦ πράγματος· πᾶς μὲν γὰρ ὄρος ἴδιον· οὐ μὴν καὶ τὸ ἀνάπαλιν ὁπότερος μὲν οὖν ἔχει ὁμοῦ χαλεπὸν ἐστὶ διασαφηνίσαι, ὁπότερον γένος ψυχῆς ὁ ἀριθμὸς, ἢ οὐ· καὶ πότερον, ἀφαιρέθεις τοῦ ἀριθμοῦ, τὸ καταλειπόμενον ὄρισμός ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἢ ἴδιον; ἢ οὐ· μετρίως γὰρ σκέψεως ἢ περὶ τοῦτο ζήτησις ἢ τῆς διαλεκτικῆς.

† (Alexander Aphrodisiensis Comment. ad Aristot. Topic. lib. VI, cap. 3, pag. 211. Cf. Scholia in Aristot. pag. 287 B. ed. Brandis. ubi præterea hoc scholion e codicis alicujus margine petittum affertur: ὡς Ξενοκράτης ὠρίετο λέγων τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινεῖν. Καὶ τὸν μὲν ἀριθμὸν λαμβάνει ὡς γένος, τὸ δὲ λοιπὸν ὡς διαφορὰν. Cæterum in Alexandri verbis εἰ δώσωμεν pro membranarum lectione εἰ δώσωμεν posui; Platonem autem in Phædro locus est pag. 245, unde veram sumsimus scripturam αἰσχυνέται, quum vulgati libri habeant αἰσχύνεται.)

42. Εἰπέ οὖν εἰ ὁ ἀριθμὸς, ὃ Ξενοκράτης, ἢ περιττός ἐστίν, ἢ ἄρτιος· ἢ ψυχὴ ἢ ἄρτιός ἐστιν, ἢ περιττός· καὶ εἰ ἄρτιος, ἢ τέτταρὸς ἐστίν, ἢ ζ'· εἰ δὲ περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'· ἢ οὖν ψυχὴ τί ἐστίν, δ' ἢ ε', καὶ ἐπεὶ ἐκ παντὸς ἀριθμοῦ ἐκβαλλομένης μονάδος, ἕτερος ἀριθμὸς καταλείπεται, οἷον ἀπὸ τοῦ ζ' ὁ ε', καὶ

ἀπὸ β' τοῦ ζ' πάλιν ὁ ζ', τίνα ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβληθῆναι· ὁ δὲ καὶ ποιῆσαι· ἕτερον. Καὶ οὕτως ἀνασκευάσεις, καίτοι τοῦ ὀριζομένου τὴν ψυχὴν οὕτω κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ὀριζομένου.

(Alexander Aphrodisiensis Comment. ad Aristot. Topic. lib. VI, cap. 14 pag. 238. Cf. Scholia in Aristot. pag. 290. B. Scripsi: ἄ περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'; codd. περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'. — β' ἀπὸ τοῦ ζ'; codd. ἀπὸ τοῦ ζ'. — ὁ ἐκβληθῆναι cum codd; rectius ἐκβαλεῖν. — α' ποιῆσαι; codd. ποιῆται. —)

43. Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ ὑπὸ Ξενοκράτους τῆς ψυχῆς ἀποδοθεὶς ὄρισμός· ἀριθμὸς γὰρ φησὶν ἐστὶ κινῶν ἑαυτὸν· ὁ γὰρ τούτου ἀκούσας οὐδὲν εἰκάσαι καὶ λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ τῶν τῆ ψυχῆ ἢ τῶ ζῳῳ ὑπαρχόντων δυνήσεται.

(Philoponus ad librum I Aristotelis de Anima Fol. B. 4.)

44. Πολὺ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλογώτερον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινεῖν ἑαυτὸν· ὑπάρχει γὰρ αὐτοῖς ἀδύνατα, πρῶτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνοντα, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμὸν.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4 pag. 408. B. ed. Bekker.)

45. Μετὰ δὲ ταῦτα διελέγει τὸν Ξενοκράτους ὄρισμὸν τῆς ψυχῆς, οὐ πρὸς τὸνομα τοῦ ἀριθμοῦ μαχόμενος, ὡς φησὶν Ἀνδρόνικος καὶ Πορφύριος, ἀλλὰ καὶ πάνυ τὴν διάνοιαν ἐπιζητῶν τὴν Ξενοκράτους, ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν περὶ Φύσεως αὐτῶ γεγραμμένων· ἐν οἷς ἂν δόξειε, μοναδικὸν ποιεῖν ἀριθμὸν τὴν ψυχὴν ὁ Ξενοκράτης· τοῦτον γὰρ τὸν λόγον φησὶ πολὺ τῶν εἰρημένων ἀλογώτατον εἶναι.

(Themistius in Paraphr. Aristot. lib. I de

apparet, immortale esse, quod se ipsum moveat, animi naturam rationemque hoc appellare nemo vereatur. Præsertim quum numerus non sit genus animi, quasi vero instet quisquam et dicat, quomodo ais demto numeri verbo definitionem non corrumpi? Genus enim, inquit, animi numerus est secundum Xenocratem et Platonem et addi oportet numeri nomen ut generis in definitione: quia si concedemus numerum esse genus animi, demto eo verbo, id quod restabit non erit definitio, sed proprium quid: non tamen et rei naturam indicabit: omnis enim definitio proprium: non tamen et contra, utrocumque modo se habet. difficile est declarare, utrum genus animi numerus sit, nec ne: et utrum, demto numero, reliquum pro animi definitione habendum sit, an pro proprio, nec ne; nam acrioris cogitationis quæstio de hoc est, quam dialecticæ.

42. Dic igitur, Xenocrates, si numerus vel impar est vel par, num animus sit par an impar: et si par, num quatuor sit, an sex: si impar, num quinque, an septem: est igitur animus aliquid, quatuor vel quinque, et quoniam ex omni numero ejecta unitate, alter numerus re-

linquitur, velut e senario quinarium, e septenario rursus senarius, quem numerum ex animo ejicere oportet et efficere alterum? Atque ita rem refutabis, tametsi finitor animum ita secundum Pythagoreos finit.

43. Talis est et a Xenocrate tradita animi definitio: numerus enim, inquit, est se ipsum movens: nam qui eam audit nihil ex ea conjicere vel concipere mente poterit eorum, quæ animo vel animali insunt.

44. Atqui numerum animum esse affirmare se ipsum motu cientem, multo absurdius est quam ea quæ dicta sunt. Namque iis qui hoc affirmant, ea primum quæ ex motu oriuntur, impossibilia sunt, deinde seorsum quædam ex eo quod ipsum esse numerum dicunt.

45. Post hæc Aristoteles redarguit animi definitionem a Xenocrate propositam, non numeri nomen impugnans, ut ajunt Andronicus et Porphyrius, sed omnino Xenocratis sententiam desiderans, ut intelligitur e libris ejus de Natura: in quibus videri potest Xenocrates animum unitatem facere: hanc enim rationem multo absurdiorum esse, quam ea quæ dicta sunt, affirmat.

Anim. fol. 71 B. Scripsi autem ἐπιζητῶν pro co-
dicum lectione ἐπιζητῶν.)

46. Τὸ προκείμενον ἐλέγχει τὴν Ξενοκράτους τοῦ Πλάτωνος διαδόχου περὶ ψυχῆς δόξαν· ὅς ἐλεγε τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν εἶναι κινοῦντα ἑαυτόν. Καὶ ὅηλον ὅτι εἰ οὕτως ἐλεγε κατὰ τὸ φαινόμενον εὐελέγκτος ὁ λόγος, ἀλλ', ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἶπον, οὐκ ἄν τις οὐδ' ἄκρω δακτύλῳ τῶν μαθημάτων γευσάμενος τοιαῦτα ἂν εἶποι· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ὡς εἴωθεν ἐλέγχει τὸ φαινόμενον τοῦ λόγου· τὰ μὲν οὖν κοινὰ φησιν εἶναι καὶ ταύτῃ τῇ δόξῃ πρὸς τὰς ἐληλεγμένας, ὅσα γὰρ εἶπετο τοῖς κινεῖσθαι λέγουσι τὴν ψυχὴν ἄτοπα, ταῦτα καὶ τούτω ἔψεται λέγοντι ἀριθμὸν εἶναι κινοῦντα ἑαυτόν· τὰ δὲ ἴδια, καθὼς φησιν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν, πρὸς δὲ νῦν ἐνίσταται.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 11. Omisi inter verba τοιαῦτα ἂν εἶποι et ὁ δὲ Ἀριστοτέλης locum jam supra positum. Vid. fragm. 39. Ut Themistius et Philoponus inter se dissentiunt, quorum ille definitionem ipsam, hic verba tantum reprehendi existimat : ita Simplicius quoque alia ratione Aristotelis locum interpretatur.)

47. Ὅτι μὲν τὸν Ξενοκράτους τῆς ψυχῆς ὄρισμὸν διακαθαίρει, ἵνα μὴ κατὰ τὴν συνήθη τῶν ὀνομάτων χρῆσιν ἀκούωμεν, φανερόν. Ὁ δὲ πραγματεωδῆς αὐτῷ τέταται σκοπός, παντὸς μερισμοῦ τὴν ψυχικὴν οὐσίαν ὑπερέχουσαν δεῖξαι, οὐ τοῦ κατὰ συνέχειαν μόνου· τοῦτο γὰρ ἤδη δέδειχεν, ἀκίνητον αὐτὴν τὰς σωματικὰς κινήσεις δεδειχώς, καὶ καθ' ἕνα δρους αἰε βαίνουσαν, καὶ οὐ μέρει μέρη ἢ τὸ ὅλον γινώσκουσαν·

δι' ὧν οὐ μόνον ὅτι οὐ σῶμα, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἄλλο τι μέγεθος ἔχειν ἐδεικνυτο· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ συνήθως ὁ λεγόμενος ἀριθμὸς, ὃς ἐκ μονάδων, ὅσος ὁ μαθηματικός, καὶ ὁ ἐκ σωμάτων ἀδιαίρετων, ἢ ἐνεργεῖα μόνον ἢ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον ὑπετίθεντο, ἢ ὅπως τῇ θέσει ἀπ' ἀλλήλων κειρωρισμένων ὁ μεριστός ἐστιν, αὐτὸς τε ἐν διαίρεισι θεωρούμενος, καὶ τὰ συμπληροῦντα ἔχων μερικὰ καὶ ἀπεστενωμένα, διὰ τῶν πρὸς Ξενοκράτην ἀντιβρῆσεων, ὅτι οὐδὲ οὕτω μεριστὴ ἡ ψυχὴ δείκνυσιν, οὔτε ὡς ἀριθμὸς, οὔτε ὡς μονάδες ἢ στιγμαί, ἐξ ὧν ἀδιαίρετων ὁ ἀριθμὸς. Ὁ γὰρ ἐκ σωμάτων τινῶν ἀριθμὸς ὁμολογουμένως ὁ αὐτῇ οὐ προσήκει· εἶγε μηδὲν ἔχει μέγεθος. Ὁ μὲν οὖν Ξενοκράτης ἀριθμοὺς τὰ εἶδη καὶ αὐτὸς προσαγορεύων, καὶ πᾶν εἶδος ἀμέριστον εἰδώς, τὸ δὲ κινοῦμενον μεριστόν, καὶ πάντως μετὰ τὰ εἶδη τὴν μεσότητα τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἄκρων ἀμφοτέρων δηλοῖ, ἀριθμὸν κινοῦμενον αὐτὴν εἰπών, ὡς οὐχ ἁπλῶς οὕσαν εἶδος, ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο εἰς μερισμὸν ὑποβάν, οὐ μερισθὲν τελέως, ἀλλ' οὐδὲ μείναν εἶδος, τῷ χαλάσαι καὶ ἐκλύσαι πως τὴν ἀμέριστον ἔνωσιν μεταξὺ γινόμενον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ κινοῦμενον ἁπλῶς, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔφη κινοῦντα· ἵνα καὶ τὸ ἴδιον ἐμφήνη τῆς μεσότητος, κεχαλασμένης μὲν, ὅπερ ἡ κίνησις σημαίνει, οὐχ οὕτω δὲ ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀπροσπαθείσης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀριθμὸν τε τὸ μεριστόν ἀκούων πλῆθος, καὶ κίνησιν τὴν κατὰ συνέχειαν προοῦσαν, ἀναγκαίως ἀμφω τῆς ψυχῆς ἀποφάσκει, ὡς διὰ τῆς μεσότητος παντὸς ὑπερέχουσαν μερισμοῦ.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I, fol. 16 B. Scripsi : ὁ συνήθως; codd. συνήθως. —

46. Propositum est refellere Xenocratis, qui Platoni successit, de animo opinionem, qui animum esse numerum se ipsum moventem dicebat. Sed perspicuum est, si sic dicebat, pro eo quod apparet ejus sententiam facile posse refutari, verum, quod etiam in superioribus dixi, nemo qui vel extremis digitis disciplinas attigerit talia dicit : Aristoteles vero, ut solet, opinionis quæ apparet levitatem confutat : alia igitur communia esse ait huic præcepto cum confutatis; quæcumque enim sequebantur illos absurda, qui animum moveri dicunt, ea et hunc sequuntur affirmantem, numerum esse se ipsum moventem; alia vero propria, quatenus ait numerum esse animum, cui nunc obstitit.

47. Aristotelem animi definitionem a Xenocrate traditam purgare, ne ex vulgari nominum usu intelligamus, apertum est. At operosa res ei proposita est, ostendere animi substantiam omnem divisionem superare, non eam tantum quæ fit per continuitatem : iam enim id ostendit, immunem ipsam a corporis motibus demonstrans, et per terminos semper tendentem, non autem partes vel totum per partes cognoscentem : eo loco ubi non modo non corpus, sed ne ullam quidem aliam magnitudinem

habere eam demonstrat : sed quoniam tum qui vulgo dicitur numerus, tum qui ex monadibus, ut mathematicus, tum qui ex corporibus individuis aut actu tantum aut potentia et actu, ut Democritus censebat, aut omnino ab aliis mutuo situ separatis est compositus dividi potest, simul ipse in divisione spectatus, simul partium suarum complementis et angustiis præditus, allatis ad refutandum Xenocratem argumentis, neque ita dividuum esse animum monstrat, neque ut numerum, neque ut monades aut puncta, e quibus utpote indivisis numerus constat. Numerus enim e corporibus quibusdam conflatus ex confesso ipsi animo non convenit, siquidem nullam habet magnitudinem. Xenocrates igitur qui et ipse formas ipsas numerum appellat omnemque formam individuum, quod vero movetur dividuum esse scit, omnino etiam post formas mediam animi naturam utrisque terminis indicat, quum numerum motu agitatum eum nominaverit, quippe qui non simpliciter forma sit secundum ipsum, sed hoc totum, scilicet forma quæ in divisionem quasi descenderit. nec tamen prorsus dividi possit, sed ne forma quidem pura maneat, eo quod recesserit et quodammodo individua illa conjunctione exsolutus medius remanse

^β κχωρισμένων; codd. κχωρισμένον. — ° δμολογουμένως; codd. δμολογουμένως.)

48. Πώς γὰρ χρῆ νοῆσαι μονάδα κινουμένην, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ πῶς, ἀμερῆ καὶ ἀδιάφορον οὖσαν; Εἰ γὰρ ἐστὶ κινήτικὴ καὶ κινήτῃ, διαφέρειν δεῖ. Ἔτι δ' ἐπεὶ φασι κινήθεισαν γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν, στιγμὴν δὲ γραμμὴν, καὶ αἱ τῶν μονάδων κινήσεις γραμμαὶ ἴσονται· ἡ γὰρ στιγμή μόνος ἐστὶ θέσιν ἔχουσα· ὁ δ' ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς ἤδη πού ἐστι καὶ θέσιν ἔχει. Ἔτι δ' ἀριθμοῦ μὲν ἔαν ἀφέλῃ τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμὸς· τὰ δὲ φυτὰ καὶ τῶν ζώων πολλὰ διαιρούμενα ζῆ, καὶ δοκεῖ τῆν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν τῷ εἶδει. Δόξειε δ' ἂν οὐθὲν διαφέρειν μονάδας λέγειν ἢ σωματῖα μικρά· καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαιρίων ἔαν γένωνται στιγμαί, μόνον δὲ μένη τὸ ποσόν, ἔσται τι ἐν αὐτῶ τὸ μὲν κινουὺν τὸ δὲ κινούμενον, ὡσπερ ἐν τῷ μεγέθει· οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέρειν ἢ μικρότητι συμβαίνει τὸ λεχθέν, ἀλλ' ὅτι ποσόν. Διὸ ἀναγκαῖον εἶναι τι τὸ κινήσαν τὰς μονάδας. Εἰ δ' ἐν τῷ ζῳφ τὸ κινουὺν ἢ ψυχῆ, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ, ὥστε οὐ τὸ κινουὺν καὶ τὸ κινούμενον ἢ ψυχῆ, ἀλλὰ τὸ κινουὺν μόνον.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4, pag. 409 A. ed. Bekker.)

49. Ἔτι δὲ πῶς οἶόν τε χωρίζεσθαι τὰς ψυχὰς καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωματῶν, εἰ γὰρ μὴ διαιροῦνται αἱ γραμμαὶ εἰς στιγμάς.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4 pag. 409 A. ed. Bekker. Cf. Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 14.)

rit, ideoque nec simpliciter numerum illum moveri dixit, sed se ipsum moventem numerum, ut etiam mediæ naturæ proprietatem repræsentaret, quæ recessit quidem ab individua conjunctione, quod motus ille significat non ita tamen, ut ab eo numero abjuncta sit. At Aristoteles, numerum intelligens multitudinem partes habentem, motumque continuatum, necessario utrumque ab animo abjudicat, ut qui ob illam suam mediam naturam omnem superet divisionem.

48. Quomodo enim unitatem moveri intelligere oportet, et a quo, et quo pacto, quum et partibus et differentia careat? si enim tum movendi vim habet, tum mobilis est, diversam esse oportet. Præterea quum lineam motam planum efficere dicant, punctum autem lineam, monadum etiam motus lineæ erunt; punctum enim unitas est positionem habens, numerus vero animi jam alicubi est positionemque habet. Insuper si quis de numero numerum deduxerit vel unitatem, alius relinquatur numerus; atqui plantæ multaque animalium vivunt divisa, et eandem animam specie videntur habere. Sed nihil interesse videbitur, monadas dicas an parva corpuscula; etenim si ex Democrii pilulis puncta fiant, solaque quantitas maneat, crit aliquid in ipsa quantitate, quod partim movet

50. Πυθαγόρας, Ἀναξαγόρας, Πλάτων, Ξενοκράτης, Κλεάνθης θύραθεν εἰσπρήνεσθαι τὸν νοῦν.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 40, 7 pag. 790 ed. Heeren; pag. 319 ed. Gaisford; pag. 224 ed. Meinek. Cæterum Xenocrates animi figuram et quasi corpus esse negavit teste Cicerone Tuscul. I, 10.)

51. Οἱ δ' ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου παρεῖναι μὲν καὶ ἐν τοῖς ἀρτιγενέσι τὸν λόγον φασίν, ἐπισκοπεῖσθαι γὰρ μὴν ἐν τοῖς ἐξωθεν, καὶ μὴ ἐνεργεῖν τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἡσυχάζειν.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 40, 8 pag. 792 ed. Heeren; pag. 320 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Non dubium est, quin hæc ad Xenocratem quoque referenda sint.)

52. Εἰ δὲ ψυχὴ μὴ τρέφεται, πᾶν δὲ σῶμα ζώου τρέφεται, οὐ σῶμα ἢ ψυχῆ.

(Nemesius de Nat. Hom. cap. 2.)

53. Ἐν τῷ τρίτῳ περὶ τῆς διαλεκτικῆς (ὁ Χρυσίππος) ὑπειπὼν, ὅτι Πλάτων ἐσοῦσας περὶ τὴν διαλεκτικὴν, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ ἀπὸ τούτων οἱ ἄχρι Πολέμωνος καὶ Στράτωνος, μάλιστα δὲ Σωκράτης· καὶ ἐπιφωνήσας ὅτι καὶ συνεξαμαρτάνειν ἂν τις θελήσειε τούτοις τοσοῦτοις καὶ τοιοῦτοις οἷσιν, ἐπιφέρει κατὰ λέξιν· Εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρήργου περὶ αὐτῶν εἰρήκασαν, τάχ' ἂν τις διέσυρε τὸν τόπον τοῦτον· οὕτω δ' αὐτῶν ἐπιμελῶς εἰρηκότων ὡς ἐν ταῖς μεγίσταις δυνάμεισι καὶ ἀναγκαιοτάταις αὐτῆς οὔσης, οὐ πιθανὸν ἐπὶ τοσοῦτον διαμαρτάνειν αὐτοῦς ἐν τοῖς ὄλοις ὄντας, οἷους ὑπονοοῦμεν.

partim movetur, ut in magnitudine: non enim quod magnitudine differant aut parvitate, id quod dictum est accidit, sed quia quantitas manet. Quare necesse est aliquid esse, quod monadas moveat. Quodsi id quod in animali movet anima est, id quoque quod in numero movet, anima est. Quamobrem anima non est id quod movet atque movetur, sed id quod movet duntaxat.

49. Præterea qui fieri potest, ut animas separentur a corporibus et solvantur, nisi dividantur lineæ in puncta?

50. Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Xenocrates, Cleanthes extrinsecus mentem inseri putarunt.

51. Platonici autem et Pythagorei inesse quidem rationem etiam recens natis contendunt, extrinsecus vero obscurari, neque munere suo fungi, sed quiescere.

52. Si anima non nutritur, omne vero corpus animalis nutritur, anima non est corpus.

53. In tertio de dialectica libro quum Chrysippus monuisset, Platonem, Aristotelem et alios qui hos subsecuti essent, usque ad Polemonem et Stratonem, dialecticæ operam dedisse, maxime autem Socratem, ac pronuntiasset, velle se etiam errare cum his talibus tantisque viris, hæc verba subjungit: Nam si obiter de his rebus dixissent, poterat aliquis fortasse locum tanquam male

(Plutarchus de Stoicorum repugn. cap. 24 vol. XIII, pag. 374 ed. Hutten. Hic cum aliorum philosophorum, tum Xenocratis placita obscure significavit Chrysippus. Dialecticæ autem principium Xenocrates duxit a φωνῆς sive vocis consideratione, quo nomine reprehensum esse refert Porphyrius ad Musica Ptolemæi p. 193.)

54. Ξενοκράτης δὲ τρεῖς φησὶν οὐσίας εἶναι, τὴν μὲν αἰσθητὴν, τὴν δὲ νοητὴν, τὴν δὲ σύνθετον καὶ δοξαστὴν, ὧν αἰσθητὴν μὲν εἶναι τὴν ἐντὸς οὐρανοῦ, νοητὴν δὲ πάντων τῶν ἐκτὸς οὐρανοῦ, δοξαστὴν δὲ καὶ σύνθετον τὴν αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ὁρατὴ μὲν γὰρ ἐστὶ τῇ αἰσθήσει, νοητὴ δὲ δι' ἀστρολογίας. Τούτων μέντοι τοῦτον ἔχόντων τὸν τρόπον, τῆς μὲν ἐκτὸς οὐρανοῦ καὶ νοητῆς οὐσίας κριτήριον ἀπεφαίνετο τὴν ἐπιστήμην, τῆς δὲ ἐντὸς οὐρανοῦ καὶ αἰσθητῆς τὴν αἴσθησιν, τῆς δὲ μικτῆς τὴν δόξαν· καὶ τούτων κοινῶς τὸ μὲν διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου κριτήριον βέβαιον τε ὑπάρχειν καὶ ἀληθές, τὸ δὲ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἀληθές μὲν, οὐχ ὅστω δὲ ὡς τὸ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, τὸ δὲ σύνθετον κοινὸν ἀληθοῦς τε καὶ ψευδοῦς ὑπάρχειν· τῆς γὰρ δόξης τὴν μὲν τινα ἀληθῆ εἶναι, τὴν δὲ ψευδῆ. Ὅθεν καὶ τρεῖς Μοῖρας παραδόδοσθαι, Ἄτροπον μὲν τὴν τῶν νοητῶν, ἀμετάθετον οὖσαν, Κλωθῶ δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν, Λάχεσιν δὲ τὴν τῶν δοξαστῶν.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. VII, 147-149 pag. 402 ed. Fabric; pag. 223 ed. Bekker. Conf. Cic. Quæst. Acad. lib. I, cap. 8.)

55. Ἰδιαίτερον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ξενοκράτης

καὶ ταῖς ἐνिकाῖς πτώσει χρώμενος ἔφασκε « πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ κακὸν ἐστὶν, ἢ οὔτε ἀγαθὸν ἐστὶν οὔτε κακὸν ἐστὶν. » Καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χωρὶς ἀποδείξεως τὴν τοιαύτην διαίρεσιν προσημειῶν αὐτὸς ἰδοῦμαι καὶ ἀπόδειξιν συμπαραλαμβάνειν. Εἰ γὰρ ἔστι τι κεχωρισμένον πρᾶγμα τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ τῶν μήτε ἀγαθῶν μήτε κακῶν, ἐκεῖνο ἦτοι ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Καὶ εἰ μὲν ἀγαθὸν ἐστὶν, ἐν τῶν τριῶν γενήσεται· εἰ δ' οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, ἦτοι κακὸν ἐστὶν ἢ οὔτε κακόν ἐστὶν οὔτε ἀγαθόν ἐστὶν· εἴτε δὲ κακόν ἐστὶν, ἐν τῶν τριῶν ὑπάρξει, εἴτε οὔτε ἀγαθόν ἐστὶν οὔτε κακόν ἐστὶν, πάλιν ἐν τῶν τριῶν καταστήσεται. Πᾶν ἄρα τὸ ὄν ἦτοι ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ κακὸν ἐστὶν, ἢ οὔτε ἀγαθόν ἐστὶν οὔτε κακόν ἐστὶν. Δυνάμει δὲ καὶ ὅσως χωρὶς ἀποδείξεως προσήκατο τὴν διαίρεσιν, ἐπειπερ ὁ εἰς κατασκευὴν αὐτῆς παραληφθεὶς λόγος οὐχ ἑτερός ἐστὶν αὐτῆς· ὅθεν εἰ ἐν αὐτῇ περιέσχηκε τὴν πίστιν ἢ ἀπόδειξιν, ἔσται καὶ ἡ διαίρεσις ἐξ αὐτῆς πιστὴ μὴ διαφέρουσα τῆς ἀποδείξεως.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 4-6, pag. 692 ed. Fabric; pag. 546 ed. Bekker.)

56. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅταν φῶσιν ἑτέρως λέγεσθαι ἀγαθὸν τὴν ἰδέαν, καὶ ἑτέρως τὸ μετέχον τῆς ἰδέας, σημαίνοντα ἐκτίθενται καὶ κατὰ πολὺ ἀλλήλων διεστῶτα, καὶ μηδεμίαν ἔχοντα κοινωσίαν.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 28, pag. 696 ed. Fabric; pag. 551 ed. Bekker. Postquam dixit a Platone et Xenocrate multis modis nominari bonum, sic pergit: ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κτλ.)

ab illis tractatum traducere; sed quum ita accurate dialecticæ præcepta tradiderint, ut qui eam inter summas maximeque necessarias facultates haberent, non est probabile homines universi contemplatione occupatos, quales animo fingimus, tantum a vero aberrasse.

54. Xenocrates tres naturas esse ait, unam sensibilem, aliam intelligibilem, tertiam compositam et opinabilem, e quibus sensibilis sit infra cælum, intelligibilis eorum omnium quæ sunt supra cælum, opinabilis autem et composita ipsius cæli; est enim aspectabilis sensui, per astrologiam vero in intelligentiam cadit. Quæ quum ita sint, naturæ super cælum locatæ et intelligibilis iudicem constituit scientiam, infra cælum autem positæ et sensibilis sensum, mixtæ denique opinionem. Atque ex his communiter iudicium ratione scientiæ propria nixum certum esse et verum, sed illud quod sensu nitatur verum quidem, at non ita ut illud quod per rationem scientiæ propriam fiat; compositum vero commune veri et falsi esse: nam opinionum alias esse veras, alias falsas. Quocirca etiam tres Parcas esse traditum, Atropon dominam rerum intelligibilium, utpote quæ immutabilis sit, Clotho sensibilem, Lachesin opinabilem.

55. Seorsum vero a cæteris Xenocrates et singularis numeri casibus utens dicebat: *Quidquid est, vel bonum vel malum est, vel neque bonum neque malum*. Quumque reliqui philosophi sine demonstratione talem divisionem admitterent, ipse etiam simul demonstrationem assumere videbatur. Nam si est aliquid diversum a rebus bonis vel malis vel neque bonis neque malis, illud vel bonum est, vel non est bonum: et si bonum est, unum e tribus erit: si vero non est bonum, aut malum erit, aut neque malum neque bonum: sed sive malum est, unum e tribus erit, sive neque bonum neque malum est, rursus unum e tribus fiet. Quidquid igitur est, vel bonum est vel malum, vel neque bonum neque malum. Sed potentia et hic sine demonstratione divisionem admisit, quoniam ratio ad rem probandam allata ab ipsa non differt. Quapropter si reapse fidem facit demonstratio, erit etiam per se credibilis divisio, quippe quæ a demonstratione non discrepet.

56. Illi enim quando affirmant aliter dici bonum ut ideam, aliter ut particeps ideas, significata exponunt et multum inter se distantia, et quæ nihil habent inter se commune.

57. Ἄξιον δ' ἀναλαβεῖν τὸ δόγμα ταῖς ἐκείνου λέξεσιν, ἵνα καὶ μάθῃς, οἱ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Σπευσίππου κατηγοροῦντες ἐπὶ τῷ μὴ τὴν υγιάν ἀδιάφορον ἡγεῖσθαι, μηδὲ τὸν πλοῦτον ἀνωφελές, ἐν τίνι τόπῳ τὴν κακίαν αὐτοὶ τίθενται, καὶ τίνας λόγους περὶ αὐτῆς διεξίασιν.

(Plutarchus adv. Stoic. cap. 13 vol. XIV, p. 19 ed. Hutten. Conf. Cicero Acad. Quæst. lib. I, cap. 5; de legg. I, 13; de finibus lib. IV, 18; Disp. Tuscul. V, 10.)

58. Δοκεῖ εἰς Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῶων τροφῆς καὶ Πολέμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγμασι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστιν ἡ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή, εἰργασμένη ἤδη καὶ ἐξομοιουμένη ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. VII, p. 717 D. ed. Sylburg. Liber περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῶων τροφῆς, quem non citat Diogenes Laertius, fortasse non fuit diversus a volumine Πυθαγόρεια inscripto. Vid. Menag. ad Diog. lib. IV, 13.)

59. Ἐμνήσθη δὲ τρίτην ἡμέραν διαλεγόμενος τὸ τοῦ Ξενοκράτους, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῷ ζῶντα τὸν κριὸν ἐκδείραντι δίκην ἐπέθηκαν.

(Plutarchus de Fsu carniū Orat. I, cap. 7 vol. XIII, pag. 239 ed. Hutten. Haud scio an idem opus περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῶων τροφῆς vel Πυθαγόρεια hic spectetur. Sententia sine dubio hæc est. Mentionem feci Xenocratis pecorum trucidationem improbantis et Atheniensium qui punire solebant eum qui vivum arietem deglupsisset.)

60. Ξενοκράτης τὸν εὐδαίμονα βίον καὶ τὸν σπουδαῖον ἀποδείκνυσι τὸν αὐτόν, ἐπειδὴ πάντων τῶν βίων αἰρετώτατος ὁ σπουδαῖος καὶ ὁ εὐδαίμων· ἐν γὰρ τὸ αἰρετώτατον καὶ τὸ μέγιστον.

(Aristoteles Topic. lib. VII, cap. 1 pag. 152

A. ed. Bekker. Scripsi καὶ τὸ μέγιστον cum veteribus edd; vulgo καὶ μέγιστον.)

61. Διδὸς καὶ Ξενοκράτης οὐκ ἀποδείκνυσιν· οὐ γὰρ εἰς ἀριθμῷ ὁ εὐδαίμων οὐδ' ὁ σπουδαῖος βίος, ὥστ' οὐκ ἀναγκαῖον τὸν αὐτὸν εἶναι, διότι ἀμφω αἰρετώτατοι, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ὑπὸ τὸν ἕτερον.

(Aristoteles Topic. lib. VII, cap. 1 pag. 152 A. ed. Bekker.)

62. Ὅμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα, οὗ ἂν ὁ δαίμων ἦ σπουδαῖος, καθάπερ Ξενοκράτης φησὶν εὐδαίμονα εἶναι τὸν τὴν ψυχὴν ἔχοντα σπουδαῖαν· ταύτην γὰρ ἐκάστου εἶναι δαίμονα.

(Aristoteles Topic. lib. II, cap. 6, pag. 112 A. ed. Bekker. Ad quem locum Alexander Aphrodisiensis p. 94 (Schol. in Aristot. pag. 268 B. ed. Brandis.) εἰ δὴ δαίμων ἐκάστου ἡ ψυχὴ, καθὰ Ξενοκράτης δοκεῖ, εἴη ἂν εὐδαίμων ὁ εὖ τὴν ψυχὴν ἔχων· εὖ δὲ τὴν ψυχὴν ἔχει ὁ σπουδαῖος, σπουδαῖος ἄρα ὁ εὐδαίμων.)

63. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὴν εὐδαιμονίαν ἀποδίδωσι κτῆσιν τῆς οἰκείας ἀρετῆς καὶ τῆς ὑπηρετικῆς αὐτῆς δυνάμεως· εἶτα ὡς μὲν ἐν ᾧ γίνεται, φανερὰ λέγων τὴν ψυχὴν· ὡς δὲ ὑπ' αὐτῶν, τὰς ἀρετὰς· ὡς δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς μερῶν, τὰς καλὰς πράξεις, καὶ τὰς σπουδαίας ἔξεις τε καὶ διαθέσεις, καὶ κινήσεις καὶ σχέσεις· ὡς τούτων οὐκ ἀνευ τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτός.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II, pag. 419. A. ed. Sylburg. Scripsi initio Ξενοκράτης δὲ; codd. Ξενοκράτης τε.)

64. Ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως, τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναι φησὶ· τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττήν· τὴν μὲν πρακτικὴν· τὴν δὲ θεωρητικὴν· ἦν δὴ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην· διόπερ ἡ μὲν σοφία φρόνησις· οὐ μὲν πᾶσα φρόνησις σοφία.

57. Decet me vero decretum illud ipsius verbis proponere, ut etiam intelligas, qui Xenocratem et Speusippum reprehendunt, quod sanitatem non esse indifferentibus annumerandam, neque divitias inutiles putent, quo loco ipsi vitiositatem ponant, et quæ de ea disserant.

58. Videtur autem Xenocrates seorsum tractans de nutrimento ex animalibus parato, et Polemon in Commentariis de vita naturæ consentanea aperte dicere, damnosum esse quod fit per carnes nutrimentum, jam confectum et bestiarum animis assimilatum.

59. Nudius tertius disserens memoravi illud Xenocratis, et Athenienses pœnam irrogasse homini, qui vivo arietem pellem deripuisset.

60. Xenocrates vitam beatam et honestam eandem esse demonstrat, quandoquidem ut honesta vita sic beata maxime una ex omnibus expetenda est: unum enim esse, quod magnopere expetendum et quod maximum sit.

61. Quocirca ne Xenocrates quidem demonstrat: non enim una numero est beata et honesta vita: itaque non est necesse eandem esse, propterea quod ambæ maxime sint expetendæ, sed alteram alteri subjacere.

62. Similiterque genialem (id est beatum), eum cujus genius sit bonus, quemadmodum Xenocrates ait, genialem sive beatum esse, cujus animus sit bonus: hunc enim suum cujusque esse genium.

63. Xenocrates vero Chalcedonius beatitudinem definit possessionem propriæ virtutis et facultatis ei servientis; deinde in quo oriatur, videtur dicere animum; a quibus autem, virtutes; ex quibus vero, tanquam partibus, rectas actiones et bonum animi habitum atque affectum, et motus et habitudines: quod non sine his sint res externæ et ad corpus pertinentes.

64. Nam Xenocrates quoque in opere de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum causarum et naturæ intelligibilis: duplicem esse prudentiam existi-

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 369 C. ed. Sylburg.)

66. Οὐκ ἔστι δὲ τὸ δις φθέγγασθαι ταῦτὸν ὄνομα τῶν ἀτόπων, ἀλλὰ τὸ πλεονάξαι περὶ τινος τὸ αὐτὸ κατηγορεῖν, οἷον ὡς Ξενοκράτης τὴν φρόνησιν δριστικὴν καὶ θεωρητικὴν τῶν ὄντων φησὶν εἶναι. Ἡ γὰρ δριστικὴ θεωρητικὴ τίς ἐστίν, ὥστε δις τὸ αὐτὸ λέγει προσθεὶς πάλιν καὶ θεωρητικὴν.

(Aristoteles Topic. lib. VI, cap. 3 pag. 141 A. ed Bekker. De quo loco sic Alexander Aphrodisiensis p. 213 καὶ τίθησι τοῦτου παράδειγμα τὸν ἀπὸ Ξενοκράτους ἀποδοθέντα δρισμὸν τῆς φρονήσεως· λέγοντος φρόνησις ἐστίν δριστικὴ καὶ θεωρητικὴ τῶν ὄντων· τὸ γὰρ θεωρητικὸν ταῦτὸν ὄν τῶν δριστικῶν δις ἐν ᾧ (leg. τῶ) τοιοῦτω παραλαμβάνεται δρισμῶ. Recipi autem in verbis Aristoteles κατηγορεῖν e codice Coisliniano 330 pro κατηγορεῖσθαι, quæ plerarumque membranarum scriptura est.)

66. Ξενοκράτης ὁ Πλάτωνος ἑταῖρος ἔλεγε, μηδὲν διαφέρειν, ἢ τοὺς πόδας ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄλλοτριαν οἰκίαν τιθέναι. Ἐν ταύτῳ γὰρ ἁμαρτάνειν τὸν τε εἰς ἂ μὴ δεῖ χωρὶα βλέποντα, καὶ εἰς οὐδὲ μὴ δεῖ τόπους παριόντα.

(Ælianus var. hist. lib. XIV, cap. 42 ascripto lemmate Ξενοκράτους γνώμη.)

67. Ξενοκράτης ἔλεγεν, ὥσπερ τὸ κακοπρόσωπον αἰσχεῖ προσώπου, καὶ μοχθηρὰ τινὲ μορφῆς τὸ δύσμορφον, οὕτω δαίμονος κακίᾳ τοὺς πονηροὺς κακοδαίμονας ὀνομάζομεν.

(Stobæus Flor. CIV, 24.)

68. Διδὸ καὶ Ξενοκράτης τοῖς παισὶ μάλλον, ἢ τοῖς ἀθληταῖς, ἐκέλευε περιάπτειν ἀμφώτιδας, ὡς ἐκαίων μὲν τὰ ὄτα ταῖς πληγαῖς, τούτων δὲ τοῖς λόγοις τὰ ἦθη διαστρεφόμενων· οὐκ ἀνηχοῖαν, οὐδὲ κωφότητά προμώμενος, ἀλλὰ τῶν λόγων τοὺς φαύλους φυλάτ-

τεσθαι παραινῶν, πρὶν ἐτέρους χρηστοῦς, ὥσπερ φλόκακος ἐντραφέντας ὑπὸ φιλοσοφίας τῷ ἦθει, τὴν μάλιστα κινουμένην αὐτοῦ καὶ ἀναπειβομένην χώραν κατασχεῖν.

(Plutarchus de auditione cap. 2 vol. VII, pag 130 ed. Hutten.)

69. Φιλόσοφος τις ἔλεγε· μεγάλους δεῖ λαμβάνειν μισθοὺς μαθητῶν τοὺς διδασκάλους, παρὰ μὲν τῶν εὐφυῶν, ὅτι πολλὰ μανθάνουσι, παρὰ δὲ τῶν ἀφυῶν, ὅτι πολλὸν κόπον παρέχουσι.

(Antonius Serm. CCX, pag. 707 qui huic sententiæ tanquam sine auctore positæ subjungit Xenocratis verba apud Plutarchum de virtute morali cap. 12 οὐ γὰρ οὕτως τὰ μαθήματα φαίη τις ἂν (ὡς ἔλεγε Ξενοκράτης) λαθὰς εἶναι φιλοσοφίας, ὡς τὰ πάθη τῶν νέων, αἰσχύνην, ἐπιθυμίαν, μετάνοιαν, ἡδονήν, λύπην, φιλοτιμίαν· ὧν ἐμμελῆ καὶ σωτήριον ἀφὴν ἀπτόμενος ὁ λόγος καὶ ὁ νόμος, εἰς τὴν προσήκουσαν ὁδὸν ἀνυσίμως καθίστησι τὸν νέον.)

70. Τὰ μὲν οὖν ζῶα οὕτω πάλιν διηρεῖτο, εἰς ἰδέας τε καὶ μέρη, πάντα τρόπον διαιρῶν, ἕως εἰς τὰ πάντων στοιχεῖα ἀφίκετο τῶν ζῶων, ἂ δὴ πέντε σχήματα καὶ σώματα ὠνόμαζεν, εἰς αἰθέρα καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα.

(Simplicius Comment. in Aristotelis Physic. lib. VIII, fol. 265. B. Cf. Scholia in Aristot. p. 427 ed. Brandis. ἔτι δὲ τοῦτο σαφέστερον πεποίηκε Ξενοκράτης ὁ γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος ἀχροατῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Πλάτωνος βίου τάδε γεγραφός· τὰ μὲν οὖν ζῶα κτλ.)

71. Παιραιρετέοι γὰρ Ἐπιμενίδης καὶ Εὐδοξος καὶ Ξενοκράτης ὑπονοοῦντες τῇ Παρθενίδι τότε μιγῆναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ κρούσαν αὐτὴν ἐκ μὴ οὕτως ἐχούσης καταστῆσαι τε καὶ προαγγεῖλαι διὰ τῆς προφητίδος· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς προσέσθαι.

mans, activam unam, alteram contemplativam, quam humanam sapientiam perhibet. Quocirca sapientia quidem est prudentia, sed tamen non quævis prudentia est sapientia.

65. Non est ineptum, idem nomen bis enuntiare, sed sæpius idem de re quæpiam prædicare, verbi causa ut Xenocrates prudentiam ait esse definitionem et meditationem rerum. Nam definitio meditatio quædam est, ita ut bis idem dicat adjecto meditationis vocabulo.

66. Xenocrates Platonis familiaris dicebat, nihil interesse, pedes an oculos in aliena domo defigeremus. Namque eodem in genere peccare hominem agros non aspiciendos contuentem et loca non ingredienda intrantem.

67. Xenocrates dicebat, quemadmodum a faciei sæditate aliquem sædum atque a formæ vitio informem vocamus: sic ob genii malignitatem homines miseros infelices vocari.

68. Quamohrem etiam Xenocrates pueris potius, quam

athletis applicari jubebat aurium munimenta, quod horum aures verberibus, illorum mores verbis perverterentur: neque auditionis defectum aut surditatem commendans, sed hortans, ut pravos sermones vitarent, antequam boni sermones tanquam custodes ingenio per philosophiam inditi eam regionem, quæ maxime oratione movetur ac ducitur, occupassent.

69. Philosophus quidem dicebat, magnam oportere mercedem magistros accipere a discipulis; ab ingeniosis quidem, quod multa discerent: ab hebetibus vero, quod multum molestiæ exhiberent.

70. Animalia igitur ita rursus distribuebat in genera et partes, omni modo dividens, donec ad omnium animalium elementa pervenit, quæ quinque formas et corpora appellabat, ætherem, ignem, aquam, terram et ærem.

71. Etenim rejiciendi sunt Epimenides, Eudoxus et Xenocrates suspicantes tum Apollinem cum Parthenide

(Jamblichus de vita Pythagoræ cap. II, 7.)

72. Φασὶ δὲ καὶ Τριπτόλεμον Ἀθηναίους νομοθετῆσαι, καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ τρεῖς εἶτι Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος λέγει διαμέειν Ἐλευσίνοι τούσδε· γονεῖς τιμᾶν, θεοὺς καρποῖς ἀγάλλειν, ζῶα μὴ σίνεσθαι. Τοὺς μὲν οὖν δύο καλῶς παραδοθῆναι· δεῖ γὰρ τοὺς μὲν γονεῖς εὐεργέτας ἡμῶν γεγεννημένους ἀντευποιεῖν ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, τοῖς θεοῖς δὲ ἀφ' ὧν ἔδωκαν ἡμῖν ὠφελίμων εἰς τὸν βίον ἀπαρχὰς ποιῆσθαι· περὶ δὲ τοῦ τρίτου διαπορεῖ, τί ποτε διανοηθεὶς ὁ Τριπτόλεμος παρήγγειλεν ἀπέχεσθαι τῶν ζῴων. Πότερον γάρ, φησὶν, θλας ολόμενος εἶναι δεινὸν τὸ δημογενὲς κτείνειν ἢ συνιδῶν ὅτι συνέβαινε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ γρησιμώτατα τῶν ζῴων εἰς τροφὴν ἀναρτῆσθαι· βουλόμενον οὖν ἡμερον ποιῆσαι τὸν βίον πειραθῆναι καὶ τὰ συνανθρωπεύοντα καὶ μάλιστα τῶν ζῴων ἡμερα διασώζειν· εἰ μὴ ἄρα διὰ τὸ προστάξει τοῖς καρποῖς τοὺς θεοὺς τιμᾶν ὑπολαβὼν μᾶλλον ἂν διαμείναι τὴν τιμὴν ταύτην, εἰ μὴ γίνοντο τοῖς θεοῖς διὰ τῶν ζῴων θυσίαι. Πολλὰς δὲ αἰτίας τοῦ Ξενοκράτους καὶ ἄλλας οὐ πᾶν ἀκριβεῖς ἀποδιδόντος ἡμῖν αὐταρχες τοσοῦτον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῦτο νενομοθέτητο ἐκ τοῦ Τριπτόλεμου.

(Porphyrius de abstinentia lib. IV, cap. 22.)

73. Χρημάτων αὐτῷ κομισθέντων ἀπ' Ἀλεξάνδρου, ἐστιάσας τοὺς κομιζοντας τὸν αὐτοῦ τρόπον, ἀπαγγεῖλατε, ἔφη, Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι ἔστ' ἂν οὕτω ζῶ, οὐ δέομαι ταλάντων πεντήκοντα. Τοσαῦτα γὰρ ἦν τὰ πεμφθέντα.

(Stobæus Flor. V, 118 Ξενοκράτους. Eundem locum servavit auctor Florilegii Monacensis in Stobæi Flor. vol. IV. p. 285 ed. Meinek. ubi sic

exhibetur : Ξενοκράτει χρημάτων κομισθέντων ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, ἐστιάσας τοὺς κομισαντας κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον, ἀπαγγεῖλατε, ἔφη, Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι ἔστ' ἂν οὕτω ζῶ, οὐ δέομαι τῶν πεντήκοντα ταλάντων. Τοσαῦτα γὰρ ἦσαν τὰ πεμφθέντα. Cum hoc concordat scriptor Florilegii Lugdunohatavi (Γνωίμαι κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν Δημοκρίτου, Ἐπικούρου καὶ ἑτέρων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν καὶ ῥητόρων etc. Lugduni Batavorum 1837) pag. 35 ed. Bynen. nisi quod primum pro Ἀλεξάνδρου, quod in margine codicis recentiore manu scriptum est, in orationis contextu habet ἀνάνδρου. Deinde pro αὐτοῦ præbet αὐτοῦ. Denique pro τῶν πεντήκοντα ταλάντων in eo comparat τῶν ν'ταλάντων. Cf. Diog. Laert. IV, 8. Suidas et Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. Valerius Maximus lib. IV, cap. 3 ext. 3. Themistius Orat. 2, pag. 26. Orat. 21 pag. 252. Cicero Disp. Tusc. lib. V, cap. 32.)

74. Ξενοκράτης εἰ ποτε σταμνίον οἴνου ἀνοίξειεν, ἔφθανεν ὁ οἶνος τρεπόμενος πρὶν ἀναλωθῆναι· καὶ τὰ ὄψα δὲ πολλάκις ἐβλα ἐξέβριπτεν. Ἐνθεν καὶ ἡ παροιμία τὸ Ξενοκράτους τυρίον ἐπὶ τῶν ἐπὶ πολὺ παραιμόντων καὶ μὴ τάχιστα ἀναλισκομένων.

(Stobæus Flor. XVII, 25 Ξενοκράτους.)

75. Ξενοκράτης δικιρῶν ἕκαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πρᾶξιν τινα καὶ τῆ σιωπῆ μέρος ἀπένεμα.

(Stobæus Flor. XXXIII, 11.)

76. Ξενοκράτης νέον φιλοσοφεῖν βουλόμενον ἤρετο εἰ γεγεμέτρηκε· τοῦ δ' ἀποφῆσαντος, ἀλλ' εἰ ἡστρονόμηκε· καὶ τοῦτο ἀπειπόντος, ἀλλ' εἰ τὰ τῶν ποιητῶν ἀνέγνωκεν· ὁ δὲ καὶ τοῦτο ἔξαρνος ἦν· ἄλλως δὲ εἰ γράμματα οἶδεν· οὐδὲ ταῦτα ἔφη ἐκείνος εἶδέναι.

coivisse, eamque gravidam ex non gravida fecisse, et per vatem sive sacerdotem suam id prænuntiasse; hoc vero nullo modo comprobandum est.

72. Ajunt etiam Triptolemus Atheniensibus leges scripsisse, et ex legibus ejus has tres adhuc Eleusine manere Xenocrates philosophus affirmat : Parentes honorare, Deos frugibus colere, Animalia non vexare. Harum utique duas recte promulgatas esse dicit : oportet enim parentibus, qui de nobis bene meruerunt, quoad ejus fieri potest, debitam gratiam referre; Diis vero rerum, quas nobis largiti sunt, utilium et ad vitam necessariorum primitias dare; de tertia autem quærit, quo tandem consilio Triptolemus animalibus abstinentum esse monuerit : utrum, inquit, omnino indignum ratur, cognatos interficere, an quia animadvertet contingere, ut utilissima animalia ab hominibus pastum acquirentibus cæderentur : quum vellet igitur mitem reddere vitam, tentasse eum animalia, quæ cum hominibus versantur et mansuetissima sunt, conservare : nisi forte, quod deos frugibus coli jussisset, existimaret cultum hunc diutius permansurum esse, si deorum nummi hostiis minime

immolaretur. Multas vero alias rationes non admodum certas Xenocrate afferente, nobis ex dictis illis satis est, quod hoc a Triptolemo legibus sanctum erat.

74. Pecunia Alexandri jussu ei allata, acceptos apparatus epulis suo more gerulos Alexandro nuntiare jussit, quam diu ita viveret, non opus sibi quinquaginta talentis fore. Tantum enim pecuniæ missum erat.

75. Xenocrates, si quando vini cadum relevisset, in vappam convertebatur, antequam consumeretur. Sed sæpe etiam obsonia pridiana jam corrupta ejiciebat. Hinc natum est proverbium, Xenocratis caseolus, de rebus diu durantiibus, quæ non celerrime absumuntur.

76. Xenocrates singulas diei partes certis negotiis assignans, silentio quoque suam partem attribuebat.

76. Xenocrates adolescentem, qui se ad philosophiæ studium conferre volebat, num geometriam didicisset, interrogavit : quo negante, quæsitivè ex eo, num curam in siderum cognitione posuisset : hoc quoque abnunte eo, num poetarum scripta attigisset, sciscitatus est. Qui quum et hoc infitaretur, Xenocrates, num alioqui litteris tinctus esset, ex eo requisivit. At ne his quidem tinctum

Πόκος τοίνυν, εἶπεν ὁ Ξενοκράτης, ὑπὸ γναφείως ὃ οὐ πλύνεται.

(Excerpta e codice Florentino Joannis Damasceni in Stobæi Flor. vol. IV, p. 191 ed. Meinek. Scripsi : * οἶδεν· οὐδὲ ταῦτα] e Nauckii conjectura; cod. οἶδε· ταῦτα. — ὃ ὑπὸ γναφείως] cum Nauckio in Phil. Gott. 1849, p. 299 et Badhamio apud Hirschbium in Miscell. phil. Traj. ad Rhen. 1849; cod. ὑπογραφείως.)

77. Ξενοκράτης, ὁπότε τις αὐτῷ σχολάζειν ἤθελεν

οὐδενὸς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων μετεληφώς, ἀπιθι, εἶπε, λαβὰς οὐκ ἔχεις πρὸς φιλοσοφίαν· δεῖ γὰρ προμεμαλάχθαι διὰ τούτων τὴν ψυχὴν.

(Excerpta e codice Florentino Joannis Damasceni in Stobæi Flor. vol. IV, p. 205 ed. Meinek.)

78. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος ἀνάσων τὴν ἑλλην, ἐξ ἧς ἅπαντα γεγονέναι, προσηγόρευσε.

(Theodoretus Græcarum affectionum curat. serm. IV, pag. 57 seq. ed. Sylburg.)

se esse ille confessus est. Tum Xenocrates : Atqui vellus, inquit, a fullone non lavatur.

77. Xenocrates, quando quis omnis liberalis doctrinæ expertus audire ipsum cupiebat, *Abi*, inquit, *ansas philo-*

sophiæ non habes : oportet enim his animum præ-
mollitum esse.

78. Xenocrates autem Chalcedoniensis materiam, ex qua omnia facta sint, perennem appellavit.

DE CRANTORE ACADEMICO.

Crantor (1) natus est Solis, Ciliciæ oppido, circa Olympiadem CX, homo bene nummatus, ut arbitrator (2), sed longe omnibus ingenio et doctrina præstans, quippe qui jam adolescens antequam Athenas se conferret, civibus suis in litteris admirabilis (3) visus sit. Erat enim pereruditus, quales paucos illo tempore fuisse accepimus. Nimirum tum artibus mathematicis studuerat, tum res fabulosas tractaverat (4), tum veterum philosophorum præcepta tenebat (5), tum plurimos confecerat libros (6). Huc accedebant eximium ingenium, poetica studia forsitan nunquam intermissa, Homeri denique atque Euripidis maxima admiratio (7). Ipse quidem non multa carmina condidisse videtur (8), verum quæ prosa oratione composuit plena sunt spiritus poetici, quæque de aliis poetis judicia fecit, intelligentem virtutis poeticæ existimatorem indicant. Eo pertinet quod de Euripide dixit, difficile esse, servata verborum proprietate tragice simul et cum commiseratione scribere (9). Quo in genere versum ex Bellerophonte petitum laudabat (10):

οἰμοὶ· τί δ' οἰμοὶ; θνητὰ τοι πεπόνθαμεν.

Subtiliter de Theophrasti stilo judicavit, cujus Proposita ostro scripta esse dixit (11), pariterque tragœdi nescio cujus vocem non dolatam et cortice plenam nominavit, et poetæ ejusdem versus miseros esse præ se tulit.

Jam quod ad philosophiam attinet, Crantor ne-

que ejusmodi philosophus erat, qui in verba magistri juraret solamque ejus disciplinam coleret, nec qui ipse novam philosophiæ formam institueret; veritatis potius amicum et divini Platonis explanatorem appelles. Quamobrem nihil reliqui fecit, quominus veterum etiam sapientiæ doctorum decreta cognosceret. Sed de studiis ejus uberius nunc et latius disseremus.

Quum domi poesis lænde florisset, hac abjecta et carminibus suis signatis atque in Minervæ fano depositis, ut rerum divinarum humanarumque contemplationi vacaret, Athenas demigravit, neque unquam in patriam revertit. Venit (12) autem in illam urbem ante Olymp. CXVI, quo tempore nominis sui gloria orbem terrarum impleverat. Vigebant enim variæ philosophorum familiæ singularumque disciplinarum principes ab adolescentibus discendi cupidis diligenter audiebantur. Docebat tum Xenocrates, quem post Spousippi mortem ab anno Ol. CX, a ad annum Ol. CXVI, 3 Academia veteri præfuisse vidimus, docebat Pyrrho, docebant Aristoteles et Theophrastus; Cyrenaici itemque Megarici florebant; fortasse jam Zeno et Epicurnus scholas suas aperuerant. Majorem tamen gloriam Xenocratis sectatores, quam cæteri philosophi consecuti erant. Itaque primum Xenocratem, dein eo mortuo Polemonem, condiscipulum olim suum, qui Xenocrati in Academia successerat, audivit. Jure igitur veteribus Academicis annumeratus est (13) quum egre-

(1) Cf. *Frid. Kayseri* de Crantore Academico dissertatio. Heidelbergæ 1841; M. Herm. Ed. *Meteri* de Crantoris libro, qui περί πένθους inscribatur, disputatio. Hallis Saxonum 1840; F. *Schneideri* de Crantoris Solensis philosophi Academicorum philosophiæ addicti libro, qui περί πένθους inscribitur, commentatio in *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* 1836, Nr. 104-105. — (2) Diogenes Laertius lib. IV, 25 λέγεται δὲ καὶ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν Ἀρκεσίλαω, τάλαντων οὐσαν δυοκαίδεκα. — (3) Diog. Laert. IV, 24 Κράντωρ, Σολεύς, θυμαζόμενος ἐν τῇ ἐπιτοῦ πατρίδι ἀπῆρξεν εἰς Ἀθήνας. — (4) Vide fragm. 1-7. — (5) Vide fragm. 9. 11. — (6) Diogenes Laertius IV, 24 καὶ καταλιπεῖν ὑπομνήματα εἰς μυριάδας στίχων τρεῖς ὧν τινὰ τινες Ἀρκεσίλαω προσάπτουσιν. — (7) Id. IV, 26 ἐθαύμαζε δὲ Κράντωρ πάντων δὴ μᾶλλον Ὅμηρον καὶ Εὐριπίδην. — (8) Diog. Laert. IV, 25 λέγεται δὲ καὶ ποιήματα γράψαι

καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἐπὶ τῷ τῆς Ἀθηνῶν ἱερῷ σφραγισμένους αὐτὰ θεῖναι. — (9) Diog. Laert. IV, 26 ἐργῶδες εἶναι ἐν τῷ κυρίῳ τραγικῶς ἅμα καὶ συμπαθῶς γράψαι. — (10) Vid. Eurip. Fragm. p. 688 ed. Wagner. Parisiis 1846. — (11) Diog. Laert. IV, 27 ἦν δὲ καὶ θεῖος ὑνοματοποιῆσαι. Τραγῶδων γοῦν ἀπελέκτων εἶπεν ἔχειν φωνήν, καὶ φλοιοῦ μεστήν. Καὶ τινος ποιητοῦ σκίφης μεστοῦς εἶναι τοὺς στίχους· καὶ τὰς Θεοφράστου θέσεις ὑστρέφω γεγράφαι. — (12) Cf. not. 8. Cæterum ante Ol. CXVI Crantor Athenas venit; eo enim tempore Polemo post Xenocratis obitum docere cœpit. Vid. Diog. Laert. IV, 16. Utriusque auditor fuit Crantor. Diog. Laert. IV, 24 ἀπῆρξεν εἰς Ἀθήνας καὶ Ξενοκράτους διήκουσε Πολέμωνος συσχολάζων. Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 301 Πολέμωνος; δὲ ἀκουσται Κράτης τε καὶ Κράντωρ. — (13) Diog. Laert. proœm. 14; Clemens

gium Platonis interpretem (14) et postremum ejus sectæ patronum se præbuisset. Cæterum non pauci erant, qui post Xenocratis mortem scholas ab ipso Crantore haberi atque in ejus disciplinam se tradere vellent. Postquam videlicet morbi causa aliquando in Æsculapii templum concessit, multi qui eum non morbo vexatum, sed ad juvenes literis erudiendos propensum ibi morari suspicabantur, continuo in illum locum convenerunt (15). At Crantor qua erat modestia tantum abfuit, ut æmulari cum Polemone vellet, ut statim sanitate recuperata ad Polemonem rediret eique multos annos operam daret (16). Quocirca rogatus quondam, qua Polemonis virtute caperetur, respondisse fertur (17), *quia illum nunquam neque acutius neque gravius loquentem audivisset*. Quemadmodum vero Crantor Polemonem ut præceptorem suum dilexit: sic eum Arcesilaus admiratus et amore prosecutus est: quam amicitiam ortam esse constat quo die primum Crantor Arcesilaum conspexit. Tum enim statim amore incensus versiculo Euripideum eum allocutus esse perhibetur (18):

ὦ παρθέν', εἰ σώσαιμι σ', εἴη μοι χάριν;

cui nihil aliud respondit Arcesilaus, quam quod apud Euripidem sequitur:

ἀγού με ὦ ξένη, εἴτε δμῶιδ' ἐθέλεις, εἴτ' ἄλοχον (19).

Itaque ex eo tempore facti sunt amici et contubernales (20). Inter istos autem qui postea Crantori in Æsculapii templo deambulanti occurrebant, ut si forte scholas aperire vellet, ejus institutione imbuerentur, Arcesilaus quoque erat, quoniam ab illo, quamvis amatore suo, Polemoni com-

mendari volebat. Quid? quod moriens Crantor Arcesilao patrimonium suum, quod duodecim talentis constabat, reliquisse dicitur. Vide Diog. Laert. IV, 24-25.

Jam quando Academicus fuit Crantor, forsitan nihil opus videatur, quæ ejus dogmata fuerint, sciscitari, præsertim quum Cicero (21) nos doceat, Polemonem, Cratetem et Crantorem diligenter tuitos esse ea quæ a superioribus accepissent; quod simul argumentis ex quadam philosophi disputatione (22) ductis confirmari potest. Ibi enim sic ordinat vitæ humanæ bona, ut summum bonum virtutem esse velit, quæ etiam deficientibus reliquis ad bene beateque viveudum sufficiat, secundum locum valetudini, tertium voluptati, quartum divitiis concedat. Huic consentanea est Polemonis sententia, teste Clemente Alexandrino (23) qui, Xenocratis familiaris, inquit, Polemo videtur velle beatitudinem esse moderationem in omnibus bonis, vel plurimis et maximis. Decernit igitur, sine virtute non futuram unquam beatitudinem, sine corporis autem bonis et externis virtutem ad beatitudinem sufficere. Adde Cicer. Ac. post. I, 5, 6. Licet autem in universum priorum Academicorum placita Crantor tueretur, tamen interdum ab illis dissentire ausus est. Huc pertinent ea quæ refert Cicero Tuscul. III, 6. « Nec absurde Crantor (24) ille, qui in Academia nostra vel in primis fuit nobilis. Minime, inquit, assentiri iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur a corpore. Nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. » His ergo verbis sa-

Alexandrinus Strom. I, p. 301; Galenus hist. phil. cap. 2. — (14) Cf. fragm. 1-7. —

(15) Diogenes Laertius lib. IV, 24 οὗτος νοσήσα· εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον ἀνεχώρησε κακῆ περιπέτει· οἱ δὲ πανταχόθεν προσήσαν αὐτῷ, νομίζοντες οὐ διὰ νόσον, ἀλλὰ βούλεσθαι αὐτόθι σχολὴν συστήσασθαι. — (16) Diogenes Laertius lib. IV, 24 ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὑγιάνοντα διακούειν Πολέμωνος, ἐρῶ καὶ μάλιστα θαυμάσῃνα. — (17) Diogenes Laertius lib. IV, 24 φασὶ δὲ αὐτὸν ἐρωτηθέντα τίνη θρησθεῖν ὑπὸ Πολέμωνος, εἰπεῖν, τῷ μῆτε δεύτερον μῆτε βαρύτερον ἀκούσαι φεγγυμένου. — (18) Diogenes Laertius lib. IV, 29 καὶ αὐτοῦ Κράντω ἔρωτικῶς διατεθείς ἐπέθηκε, τὰ ἐξ Ἀνδρομέδης· Εὐριπίδου προσενηγκάμενος· ὦ παρθέν', εἰ σώσαιμι σ', εἴη μοι χάριν; καὶ δε τὰ ἐγόμενα· ἀγού με, ὦ ξένη, εἴτε δμῶιδ' ἐθέλεις, εἴτ' ἄλοχον. Vide Euripidis Fragm. p. 650 ed. Wagner. Cæterum confer Euseb. præp. ev. XIV, 6, p. 731 διὰ τὸ καλὸς εἶναι (Ἀρκεσίλαος) ἐπὶ ὧν ὠραῖος τυγῶν ἐραστοῦ Κράντορος· τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ προσεχώρησε μὲν τούτῳ. — (19) Corrige ex Herodiano περὶ σχημάτων p. 58, 9: ἀγού με, ὦ ξέν', εἴτε πρόσπολον θέλεις, εἴτ' ἄλοχον εἴτε δμῶιδά. — (20) Antigonus Carystius apud Diog. Laert. IV, 22 συστάειν δὲ φησὶν αὐτῷ [τῷ Κράτητι] ὁ Ἀντίγονος

εἶναι παρὰ Κράντορι, ὁμόνοός· συμβιούτων τούτων τε καὶ Ἀρκεσίλαου. Τὴν δὲ οἰκῆσιν Ἀρκεσίλαου μὲν ἔχειν μετὰ Κράντορος, Πολέμωνα δὲ σὺν Κράτητι μετὰ Λυσικλέους· τινὸς τῶν πολιτῶν. Ἦν δὲ, φησὶν, ἐρώμενος Κράτης· μὲν, ὡς προείρηται, Πολέμωνος, Ἀρκεσίλαος δὲ Κράντορος. — (21) Cicero Acad. post. I, 9. — (22) Vid. fragm. 13. — (23) Clemens Alexandrinus Strom. VII, p. 419. C. δ γὰρ Ξενοκράτους γνώριμος Πολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρκειαν εἶναι βουδόμενος ἰθαυθῶν πάντων ἢ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων, δογματίζει γούν, χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέποτε ἀν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν, δίχα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τὴν ἀρετὴν αὐτάρχη πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι. — (24) Plutarchus Consolat. ad Apollon. vol. VII, p. 318 ed. Hulten. διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἐατέον, ὡς βλαβερὸν καὶ φαῦλον, καὶ σπουδαίους ἀνδράσιν ἤκιστα πρέπον· τὴν δὲ μετροπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον. Μὴ γὰρ νοσοῦμεν, φησὶν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Κράντωρ, νοσήσαι δὲ παρήϊ τις αἰσθήσις, εἴτ' οὐν τέμνοί τοι τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπῶτο. Τὸ γὰρ ἀνωδυνον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἰγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνώρωπῳ· τεθριώσθαι γὰρ εἰδὸς ἐκαὶ μὲν σῶμα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ ψυχὴν. Vide infra fragm. 8. —

tis refutantur qui Crantorem censent pedem a Platone nunquam discessisse. At de re ipsa infra erit disputandi locus. Haud scio an futuri sint, qui putent, Crantorem in Epicuri sententiam transiisse, præsertim quum eodem fere tempore voluptarius philosophus sitienti iuventuti philosophiæ fontes aperuisse videatur. Sed quoniam alia voluptariæ disciplinæ vestigia in Crantoris fragminibus non exstant, diversum ab Epicuri ratione sapientiæ genus nobis circumspiciendum est. Videatur forsitan Aristoteles (25), qui tunc scholam suam ab Academia nondum plane disjunxerat, ad suam sententiam traduxisse Crantorem : mediocritatem certe quam celebrat Aristoteles, Crantor non rejectit (26). Huc accedit Ciceronis auctoritas, qui sæpe de indiscreta doctrinæ veterum Academicorum et Peripateticorum similitudine loquitur. Quippe de orat. III, 18 : Nam Speusippus, inquit, Platonis sororis filius et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem, Polemo et Crantor, nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magnopere dissensit ; copia fortasse et varietate dicendi pares non fuerunt. Idem de Fin. II, 11 Polemoni et jam ante Aristoteli ea prima visa sunt quæ paulo ante dixi. Ergo nata est sententia veterum Academicorum et Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent secundum naturam vivere, id est, virtute adhibita frui primis a natura datis. Conf. IV. 6 ; V. 5 ; Tusc. V, 13 et 31. Verum re diligenter considerata fatebimur, Crantorem suo Marte in philosophiæ præceptis aliquid novasse. Fuit enim, quantum animi mei conjectura colligere possum, sæpius infirma atque ægra valetudine, quum et morbi causa, ut supra vidimus, in Æsculapii templum concessisse ibique aliquamdiu commoratus esse et juvenis hydrope affectus supremum diem obiisse narretur (27). Neque negligenda nobis sunt ipsius verba (28), e quibus cogas, eum morbi naturam cognitam habuisse. Quare existimo

Crantorem usu doctum paulatim ad aliorum dogmata inclinasse, quia doloris sensum vitari non posse intelligeret. Itaque ut Dionysium Stoicum ajunt, quum ex renibus laboraret, ipso in ejulatu clamitasse falsa esse illa quæ antea de dolore ipse sensisset (29), ita Crantorem arbitrator corporis dolore cruciatum retractasse, quæ olim de indolentia tradidisset. Sic experientiam ducem secutus Crantor, simul quanti fecerit cum alios poetas, tum Homerum atque Euripidem, humanæ vitæ magistros, declaravit. Quibus Cicero, indolentiæ in Tusculanis disputationibus defensor, propterea succenset quod hominum animos fortissimorum virorum lamentis molliant (30).

Perspecta igitur doloris vi ac natura, cujus sensum inevitabilem esse videbat, Crantor vitam humanam tanquam malis plenam supplicii instar (31) habere statuit. Similia quidem, sed diversa tamen profert Plato (32). Quum enim Plato hoc tantum queratur, quod animus rebus divinis intentus nonnunquam cupiditatibus, doloribus, voluptatibus perturbetur : Crantor in eo miseriis humanam ponit, quod vita morbis, molestiis, ærumnis obnoxia sit, quæ omnia ex communi quodam fonte profluant. Quid, quod hinc etiam animi et corporis deformitatem manare credit atque adeo hanc ipsam mortis causam ducit, neque quidquam esse quod omnino sanum sit sibi persuasit. Deinde quum Crantor aut natura ita comparatum esse dixerit, ut homines in miseriis versentur, aut ipsorum culpa id accidisse (33) : Plato quidquid acerbum in vita humana est, ad generis nostri auctores inferiores deos refert (34). Quamquam autem hæc aliter atque a philosopho narrantur, accipienda esse liquet, exploratum tamen habemus, Platonem haudquaquam hominibus eorum quibus premuntur malorum culpam attribuisse. Itaque ne lapsus quidem animæ, quem Phædr. p. 248 describit, ad humanæ naturæ vitiositatem trahendus est.

(25) Cf. in prinis lib. de moribus ad Nicom. II, 6. 7.

— (26) Vid. fragm. 8. — (27) Diog. Laert. IV, 27 και κατέστρεψε πρό Πολέμωνος και Κράτητος, ὕρωπική διαθήσει νοσήσας. — (28) Vid. fragm. 13. — (29) Cicero Tusc. II, 25. —

(30) Cicero Tuscul. lib. II, cap. 11. — (31) Vide fragm. 9 et 12. — (32) Plato Phædr. pag. 66. Β. οὐκ οὖν ἀνάγκη, ἔφη, ἐκ πάντων τούτων περίστυσθαι δόξαν τοιάνδε τινά τοις γνησίω; φιλοσόφοις, ὥστε και πρὸς ἀλλήλους τοιαύτ' ἄττα λέγειν, ὅτι Κινδύνουσι τοι ὡσπερ ἀτραπὸς τις ἐκφέρειν ἡμᾶς μετὰ τοῦ λόγου ἐν τῇ σκέψει, ὅτι, ἕως ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν και ἔμπεφυρμένη ἦ ἡμῶν ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ τοιοῦτου κακοῦ, οὐ μὴ ποτε κινήσωμεθα ἱκανῶ; οὐ ἐπιθυμοῦμεν φαιμέν δὲ τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθές. — (33) Vide fragm. 9. — (34) Plato Tim. pag. 69. c. ἀλλὰ πάντα ταῦτα πρώτων διεκόσμησεν, ἔπειτα ἐκ τούτων πᾶν τότε ξυνεστήσατο, ζῶον ἐν ζῶα ἔχον

ἅπαντα ἐν αὐτῷ θνητὰ ἀθάνατά τε. Καὶ τῶν μὲν θείων αὐτὸς γίγνεται δημιουργός, τῶν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξεν. Οἱ δὲ μιμούμενοι, παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν ὀχημὰ τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδωσαν ἄλλο τε εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσσφροδόμενον τὸ θνητόν, οὐκ αὖ και ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον, πρώτων μὲν ἡδονῆν, μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, ἔπειτα λύπας, ἀγαθῶν φυγὰς, ἔτι δ' αὖ θάβρος και φόβον, ἀπρονε ξυμβούλω, θυμὸν δὲ δυσπαραμύθητον, ἐπιπύδα δ' εὐπαράγωγον αἰσθήσει τε ἀλόγῃ και ἐπιχειρητῇ παντός· ἔρωτι· ξυγκρασαμένοι τ' αὐτὰ ἀναγκαῖως τὸ θνητόν γένος ξυνήθεσαν. Καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μιαίνεω τὸ θεῖον, ὃ τι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἰκῆσιν τὸ θνητόν, ἰσθμὸν και ὄρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς και τοῦ στῆθους, α ὕχένα μεταξύ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς. —

Sed hæc hactenus. Superest ut de mortis tempore pauca annotemus. Vero proximum est, hominem doctissimum circa Ol. CXX decessisse (35). Namque ea tempestate Arcesilaus floruit (36) quem ante Crantoris obitum docuisse nemo credit, præsertim quum post Crantorem etiam Pyrrhonem et Diodorum audiverit (36). De reliquo Solensem philosophum in patria, ubi sepeliri volebat, sepultum esse suspicamur (37). Morientem autem Arcesilao patrimonium suum, quod duodecim talentis constabat, reliquisse jam supra vidimus. Finis vitæ ejus multis luctuosus ac tristis fuisse putandus est, adeo ut statim notæ ejus virtutis desiderium consequeretur. Quapropter Theætetus (38) poeta hoc eum carmine celebravit (39) :

Ἦνδανεν ἀνθρώποις, ὁ δ' ἐπὶ πλέον ἦνδανεν Μούσαις
Κράντωρ, καὶ γήρως ἤλυθεν οὔτι πρόσω.
Ἰῆ, σὺ δὲ θεοειῶτα τὸν ἱερὸν ἄνδρ' ὑπεδέξω (40).
ἦ β' ὄγε καὶ ζῶει κεῖθι ἐν εὐπαθείῃ (41).

Longe deterius est epigramma, quod in eum fecit Diogenes Laertius (42). Id vero sic scribendum esse existimamus :

Ἐπέκλυσε καὶ σέ, Κράντωρ, ἡ νόσων (45) κακίστη,
χ' οὕτω κατῆλθεσ εἰς μέλαιναν Πλουτέως ἄδυσσον.
Καὶ σὺ μὲν ἐκεῖθι νῦν χαίρεις, λόγων (44) δὲ τῶν σῶν
Ἀκαδημία θ' ἔστηκε χήρη (45) καὶ Σόλοι πατρίς
[σευ.

Fuisse Crantorem inter exquisitos virtutis præceptores ejusque nomen vulgo jactatum et tanquam ipsius philosophiæ moralis, non hominis, usurpatum esse, cum alia veterum dicta ostendunt, tum illud Horatii Epist. lib. I, II, 1 seqq. :

Trojani belli scriptorem, maxime Lolli,
dum tu declamas Romæ, Præneste relegi,
qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile,
[quid non,

planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

At quantis laudibus Panætius, Cicero, alii eum ornaverint, infra videbimus, quum ad librum de luctu pervenerimus.

Transeo ad Crantoris scripta quæ exceptis fragmentibus quibusdam interciderunt. Exstant autem quatuor fragmentorum genera, quorum unum commentariorum in Platonis Timæum fragmenta, alterum consolationis sive libri περὶ πένθους reliquias, tertium incerti libri fragmentum, quartum denique poeticas quasdam reliquias quæ Solensi philosopho forsitan assignari possint, complectitur. Quum Spesippus et Xenocrates jam antea in hoc elaborassent, ut Platonici ingenii monumenta tum copiosis et uberibus commentariis, tum aliis libellis ac disputationibus illustrarent : mirum est quod Proclus in Tim. p. 24 Crantorem (46) primum Platonis interpretem vocat. Videtur utique hoc nomine præcipuum divini philosophi explanatorem appellare. Reliquit Crantor, si Diogeni (47) fides, commentarios ad triginta milia versuum continentes. In his non dubito quia fuerit etiam Timæi Platonici explicatio. Et Proclus quidem e Crantoris βιομνήμασι peculiaries quasdam annotationes profert, Plutarchus vero ea quæ ille ad mundi harmoniam numerosque Platonicos dilucidandos excogitavit.

Sed summa in laude ejus de luctu libellus erat (48), non magnus ille quidem, sed, ut Panætio et Ciceroni, id est doctis et intelligentibus talium rerum existimatoribus, visum est, aureolus et ad verbum ediscendus (49), quem perisse vel propterea dolemus, quod ne Ciceronis quidem Consolatio superest. Etenim anno ab u. c. DCCVIII, quum vehementissimo dolore ex Tulliæ, filiæ suæ, uxoris Dolabellæ, morte capto laboraret, orator Romanus in medio mœrore conscripsit librum de luctu minuendo sive Consolationem. Eo videlicet in libro Crantorem unum omnium maxime secutus est, non quidem ut interpretes, quippe qui tum aliorum etiam volumina in hanc sententiam scripta eo transtulerit, tum Romana quædam exempla suo Marte addiderit (50),

(35) Inde colligimus Crantorem circa Ol. CX natum esse : siquidem *mature* decessit (γήρως ἤλυθεν οὔτι πρόσω) i. e. ante quadragesimum saltem annum. — (36) Diog. Laert. IV, 45. — (36) Eusebius præp. evang. XIV, 6. XV, 5. — (37) Diogenes Laertius IV, 25 λέγεται δὲ καὶ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν Ἀρκεσίλαω, τάλάντων οὖσαν δυοκαίδεκα : καὶ ἐρωτηθέντα πρὸς αὐτοῦ ποῦ βούλεται ταφῆναι, εἰπεῖν ἐν γῆ φίλης μυχοῖσι κρυφθῆναι καλόν. Sed hic versus a Telete apud Stobæum Flor. XL, 8 paulo aliter citatus καὶ γῆς φίλης ὄχθοισι κρυφθῆναι τάφω Euripideus videtur. Cf. Meinek. ad Stob. l. c. tom. II, præf. p. IX. — (38) Vid. Fabric. Bibl. Gr. vol. IV, p. 496 ed. Harles. — (39) Diog. Laert. IV, 25. — (40) ὑπεδέξω scripsi e Casauboni

conjectura ; vulgo ὑποδέξω. — (41) εὐπαθείῃ scripsi ; codd. εὐθυμείῃ quod metro repugnat. — (42) Diog. Laert. IV, 27. — (43) νόσων reposui cum plerisque edd. ; codd. νόσος. — (44) λόγων δὲ τῶν σῶν posui cum Hermanno ; libri σῶν λόγων δέ. — (45) sic cum Hermanno ; libri χήρη ἔστηκεν Ἀκαδημία. — (46) Proclus Comment. in Platonis Timæum pag. 24. A. ed. Basil. [pag. 54 ed. Schneider.] ὁ πρῶτος τοῦ Πλάτωνος ἑξηγητῆς Κράντωρ. — (47) Diogenes Laertius lib. IV, 24 καὶ κατέλιπεν ὑπομνήματα εἰς μυριάδας στίχων τρεῖς, ὧν τινὰ τινες Ἀρκεσίλαω προσάπτουσι. —

(48) Diogenes Laertius lib. IV, 27 θαυμάζεται δὲ οὗτοῦ μάλιστα βιβλίον τὸ περὶ πένθους. — (49) Cicero Acad. pr. II, 44. — (50) Hieronymus in Epitaph. Nepotiani Opp.

sed quemadmodum consueverat, ita fere ut hunc potissimum imitaretur, hunc tanquam duce[m] ad rem bene gerendam, cæteros scriptores comites haberet. Neque hoc dissimulavit Tullius, sed Plinius (51) teste in Consolatione illa professus est et præ se tulit, se Crantoris vestigia persequi. Idem testatur Hieronymus (52). Nunc quoniam ne hujus quidem opusculi Ciceroniani quidquam superat præter unum locum, quem ex Consolatione in Tusculanas disputationes transtulit auctor, et sex septemve locos, quos Lactantio debemus, duo sola sunt hodie chartarum amissarum solatia, Tusculanas dico paulo post illam commentationem a Cicerone divulgatas et Consolationem a Plutarcho ad Apollonium scriptam. Nam Tusculanæ quoque in consolatorio argumento versantur, quarum primus liber mortem non in malis ducendam, secundus dolorem contemnendum et fortitudine patientiaque opprimendum, tertius ægritudinem non cadere in sapientem et quæ sint ægritudinis remedia, quartus reliquas animi perturbationes cum sapientia constare non posse et quibus modis sedari tollique debeant docet. In his autem tradendis Crantoris librum liquet non neglectum esse a Cicerone. Plutarchi vero ad Apollonium missam consolationem (nam brevior illa quam ad uxorem post mortem filiolæ scripsit, nobis in hac quæstione inutilis est) exceptis paucis Platonis aliorumque philosophorum præceptis, paucisque item ipsius scriptoris sententiis, licet tribus tantum quatuorve locis Crantor citeatur, ex hujus tamen potissimum libro depromptam esse, persuasum habemus. Ac primum quidem utraque ad patrem scripta est immatura liberorum morte graviter commotum; deinde Plutarchea consolatio fere nihil continet, sive res, quæ memorantur, sive scriptorum sententias respicias, quæ testimonii causa afferuntur, quod necessario contendas Crantoris libello posterius esse; poetarum autem versus, qui Plutarcheæ orationi admixti sunt, ex eodem fonte hausti videntur. Nimirum Homeri et Euripidis loci sunt, quos poetas Solensi philosopho in deliciis fuisse supra annotavimus. Denique quædam insunt in Plutar-

chea consolatione, quæ cum Ciceronis Tusculanis et Lactantio comparata, dubitari non potest quin Crantoris si non verba, at sententiam tamen repræsentent. Etsi igitur non Wytttenbachium (53) imitandum censemus, qui ex diversitate rationis et orationis, ex antiquitatis quodam colore, ex verborum, dictionum compositionisque natura, quæ res semper dubiæ et incertæ sunt, ipsa Crantoris verba, etiam ubi nomen ejus omitatur, distingui et a reliquo Plutarchi volumine separari posse statuit: licet tamen imaginem quandam libri deperditi, quo olim lugentium animi erigebantur doctique homines omnes delectabantur, dicendo adumbrare. Qua in re ita versabimur, ut non ea solum, quæ constat, sed ea etiam quæ probabile est Crantorem in illo opusculo dixisse hic afferamus. Neque tamen passis orationis velis scribendi copia Plutarchum aut Ciceronem victurum sumus, sed capita quædam Crantoris proposituri.

Animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atque concretum aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidem aut flabile aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat: quod et præterita teneat, et futura provideat, et complecti possit præsentia; quæ sola divina sunt. Nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, sejuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vivit, quod viget, cœleste et divinum ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec vero deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam et libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens et movens ipsaque prædita motu sempiterno (54).

Multi autem iique sapientes viri non nunc primum deploraverunt res humanas, vitam esse supplicium judicantes, et omnino nasci hominem summam calamitatem ducentes (55). Etenim luendorum scelerum causa nascuntur homi-

VT. I. P. II, p. 268 ed. Bened. Pulvillus Capitolium dedicans, mortuum ut nuntiabatur subito filium, se jussit absente sepeliri. L. Paullus septem diebus inter duorum exsequias filiorum triumphans urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scævolas, Metellos, Scauros, Marios, Crassos, Marcellos atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quam in bellis virtus fuit, et quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicavit. — (51) Plinius Hist. nat. præf. lib. I, 22 pag. 4 ed. Harduin. Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a juratissimis proximis vete-

res transcriptos ad verbum neque nominatos, non illa Virgiliana virtute, ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitebatur, in Consolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor, item Panætium de Officiis, quæ volumina ejus ediscenda, non modo in manibus quotidie habenda nosti. — (52) Hieronymus epist. 60. Legimus Crantorem, cuius volumen ad concoquendum dolorem suum secutus est Cicero. — (53) vol. VI, p. 698.

(54) Cicero Tuscul. lib. I, cap. 27 § 66. Lactantius de Ira dei cap. 10; Instit. lib. I cap. 5. — (55) Vid. fragm.

nes (56). Damnanda igitur vita omnis, quippe quæ malorum plena sit. Scilicet hæc mors est, quam vulgus vitam putat; illa vita, quam plerique pro morte timent (57). Quare non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ; proximum autem, si natus sis, quam primum mori, et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ (58). Quæ sententia ut majoris sit auctoritatis, Sileno attribuitur (59). Eadem in Cresphonte usus est Euripides :

Nam nos decebat, cœtus celebrantes, domum lugere, ubi esset aliquis in lucem editus, humanæ vitæ varia reputantes mala :
at, qui labores morte finisset graves,
hunc omni amicis laude et lætitia exsequi (60).

Cæterum ad bene beateque vivendum recta bonorum, quæ hominibus in vitæ malis contingunt, æstimatione opus est. Bonum (61) igitur valetudinem, nec tamen finem bonorum dici convenit. Quippe singulis bonis suum ordinem suamque dignitatem attribui oportet. Si enim fingamus commune aliquod Græcorum theatrum, ac singula bona in scenam prodire et ad petendum principatum venire: statim etiam bonorum differentie intelligentiam habebimus. Primum enim Opulentia transgressa : Ego, inquiet, Græci universi, omnibus hominibus ornatum præbens et vestimenta et calceos et reliqua commoda utilis sum tam ægris quam sanis, atque in pace quidem præbeo res jucundas, in bello autem sua nervi et artus rerum gerendarum. His enim verbis Græci universi auditis consensu Opulentie dignitatis principatum dari jubebunt. Verum si, dum hæc jam præconis voce renuntiat, superveniens Voluptas,

Cui conjunctus amor, desiderium atque venustus qui possit quamvis prudentes fallere, sermo,

dicit, postquam in medium processit, æquum esse, suum nomen per præconem pronuntiarum :

Fragiles, caducæ, vix diem stabiles opes
florent brevi, rursusque ex ædibus evolant,

expetuntur vero ab hominibus non propter se, sed propter illam, quæ ex iis capitur, delectationem et voluptatem : omnino Græci universi non aliter quam sic rem se habere rati, Voluptatem

coronandam esse vociferabuntur. Sed hac quoque victoriæ præmium acceptura, ubi intraverit Valetudo cum diis consessoribus, et docuerit, se absente neque Voluptatem neque Opulentiam quidquam prodesse :

Quid non valentem maximæ juvant opes ?
Tenui paratu vivere equidem mavelim
quam possidere divitum ægritudinem,

rursus Græci universi tali voce audita intelligentes, beatitudinem lecto affixam et ægrotam subsistere non posse, Valetudinem victoria potiri affirmabunt. Verum Valetudine quoque jam vincente, quum ingressa fuerit Fortitudo magno principum et heroum globo circumdata et consensu suggestu ita cœperit : *me absente, Græci, bona quæ possidetis alienantur, exoptentque forsitan hostes, ut vos in omnium rerum abundantia vivatis, tanquam bello superiores quam vos futuri*, his igitur auditis Græci primas partes Virtuti tribuent, secundas Valetudini, tertias Voluptati, ultimam denique Opulentiam ponent.

Jam ex filii morte animi dolorem ægritudinemque (62) capere, res est talis, quæ a naturali profecta principio, non sit in nostra potestate. Non enim iis assentior, qui immanem duramque indolentiam laudant, quæ neque contingere nobis neque prodesse potest. Eripiet enim nobis ista illam quam conservari maxime oportet e mutuo amore ortam benevolentiam. Mœrore autem ultra modum affici et nimis augere luctum contra naturam esse affirmo, et ex prava animi nostri opinione nasci. Quapropter etiam hoc ut damnosum et vitiosum et viros probos minime decens vitandum, mediocritas vero affectuum non est reprobanda. Ne ægrotus sim, sed si fuerim, sensus aliquis adsit, sive secetur pars membrorum, sive a corpore avellatur. Nam ista doloris vaocitas non sine magna mercede homini obtingit. Quippe verisimile est, ut ibi corpus, ita hic ejusmodi animum esse efferatum.

Hæc omnis illa vetus philosophia docet ac præcipit (63), quorum si quid aliud non probamus, id saltem nimis verum est, vitam nostram multimodis laboriosam et difficilem esse. Nam si natura non est talis, nostro certe vitio in hanc perniciem incurrit : et incerta ista fortuna e longinquo nos ac jam inde ab initio propter res minime sa-

12. — (56) Cicero apud Lactantium divin. institut. lib. III, cap. 18 § 10. — (57) Lactantius divin. instit. lib. III, cap. 19 § 14. — (58) Cicero apud Lactantium l. c. — (59) Cicero Tusc. lib. I, cap. 48 § 114. Cf. Lactantius l. c. —

(60) Cicero Tusc. lib. I, cap. 48 § 115. — (61) Vid. fragm. 13. —

(62) Vid. fragm. 8. — (63) Vid. fragm. 9. —

lubres comitata est. Mali quædam portio fatalis jam nascentibus nobis omnibus admiscetur. Quippe semina quum sint mortalia, statim partem hujus causæ sustinent, cur ingenii tarditas, morbi, curæ, mors denique ipsa nobis obrepant. Cur vero eo aberravit oratio? nempe ut intelligamus, non inusitatum homini esse infortunium, sed omnes nos sub eisdem casus esse subjectos. Verum (64) haudquaquam sua culpa in miseriis versari magnam est calamitatem levamen.

De Euthynoo (65) Italo hujusmodi narratio fertur. Hunc enim Elysio patre, Terinæo, virtute, fortunis, gloria civium suorum principe natum, repentina morte ob incertam causam obiisse. Quamobrem Elysio patri (qui illum unicum habuisset filium, maximarum divitiarum et opum heredem) incidisse suspicionem, quæ forsitan et aliis incidisset, filium veneno necatum esse. Quum autem dubitaret, quomodo rem explorare posset, venisse eum in psychomanteum, sacrisque legitime operatum loco isti indormivisse, ac talem speciem per somnum ei esse oblatam. Visum esse patrem ad ipsum accedere; quem posteaquam conspexisset, narrato filii casu, oraverit atque obsecraverit, ut in causa mortis inveniendam se adjuvaret. Respondisse patrem: equidem idcirco adsum; sed ab isto accipe quæ tibi affert; inde enim omnia cognosces, quibus mæres. Fuisse vero eum quem pater indicabat juvenem pone sequentem, ætate et statura filii propemodum similem; interrogatumque quis esset, respondisse: genius sum filii tui, simulque ei porrexisse codicillos, quibus evolutis Elysios tres hos versus invenerit intus exaratos:

Quæris, stulte? homines insanis mentibus errant:
en jacet Euthynous fatali morte peremptus.

Nam fuit utilius finiri ipsique patrique.

Deorum immortalium judicia solent in scholis proferre de morte; nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto (66) auctore aliisque pluribus. Primum Argivæ sacerdotis, Cleobis et Biton, filii, prædicantur: nota fabula est. Quum enim illam ad solemne et statum sacrificium curru vehi jus esset, satis longe ab oppido ad fanum, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii quos modo nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt: ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, quum currus esset ductus a filiis, precatâ a dea

dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset a deo: post, epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inventos esse mortuos. Simili precatione Trophonius et Agamedes usi dicuntur: qui quum Apollini Delphis templum exædificavissent, venerantes deum, petierunt mercedem non parvam quidem operis et laboris sui, nihil certi, sed quod esset optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit post ejus diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Judicavisse deum dicunt, et eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, ut præter cæteros divinaret.

Alcidamas quidem, rhetor in primis nobilis, scripsit (67) etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione humanorum malorum. Cui rationes eæ, quæ exquisitius a philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ vero mortes, pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent. Repetunt ab Erechtheo, cujus etiam filiæ cupide mortem expetiverunt pro vita civium. Codrum memorant, qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnosci, deposito ornatu regio; quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore. Menœceus non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore et Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas alique vigent.

Neque vero omnibus (68) iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum patere. Nam vitiiis et sceleribus contaminatos deprimi in tenebras atque in cæno jacere docuerunt: castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, levi quodam et facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem pervolare. Quum vero (69) et mares et feminas complures ex hominibus in deorum numero esse videamus et eorum in urbibus atque agris augustissima delubra veneremur: assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenii et inventis omnem vitam legibus et institutis exultatam constitutamque habemus. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. Si Cadmi progenies aut Amphitryonis aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem

(64) Vid. fragm. 11. — (65) Vid. fragm. 10.

(66) Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 335 seq. Cicero Tuscul. I, 47. — (67) Cicero Tuscul. I, 48.

(68) Lactantius Instit. lib. III, cap. 19 § 6. — (69) Lactantius Instit. lib. I, c. 15 § 20. —

honus certe dicandus est. Quod quidem faciam, teque omnium optimum doctissimumque, approbantiſus diis immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatum, ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

Ita fere philosophatus est Crantor, cujus de

luctu liber si exstaret, sempiternum græcarum litterarum monumentum haberetur. Restat, ut huic disputationi ipsa Solensis philosophi fragmenta subjiciam, quæ e variis scriptoribus collecta diligenter recensui atque interpretatus sum.

ΚΡΑΝΤΟΡΟΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Τὸν περὶ τῶν Ἀτλαντίνων σύμπαντα τοῦτον λόγον οἱ μὲν ἱστορίαν ψιλὴν εἶναι φασιν, ὥσπερ ὁ πρῶτος τοῦ Πλάτωνος ἐξηγητῆς Κράντωρ· ὅς δὴ καὶ σκώπτεσθαι μὲν φησιν αὐτὸν ὑπὸ τῶν τότε ὡς οὐκ αὐτὸν ὄντα τῆς πολιτείας εὐρετὴν ἀλλὰ μεταγράψαντα τὰ Αἰγυπτίων. Τὸν δὲ τοσοῦτον ποιήσασθαι τῶν σκωπτόντων λόγον, ὥστε ἐπὶ Αἰγυπτίους ἀναπέμψαι τὴν περὶ Ἀθηναίων καὶ Ἀτλαντίνων ταύτην ἱστορίαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων κατὰ ταύτην ζήσαντων ποτὲ τὴν πολιτείαν. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ προφῆται, φησί, τῶν Αἰγυπτίων, ἐν στήλαις ταῖς ἐπι σωζομέναις ταῦτα γεγράφθαι λέγοντες. Οἱ δὲ φασιν αὐτὴν μῦθον εἶναι.

(Proclus Comment. in Platonis Timæum pag. 24. A. ed. Basil. [pag. 54 ed. Schneider.] Pertinent hæc verba ad notum illum Platonis locum, ubi sacerdotem Ægyptium Soloni narrantem inducit, Atlantidem insulam trans Herculis columnas sitam fuisse Libya et Asia majorem potentissimisque regibus paruisse, qui quondam Libya usque ad Ægyptum et Europa usque ad Etruriam subacta imperii fines protulerint, donec ab Atheniensibus et cæteris Græcis quos bello petiverant victi sint; postremo totam insulam ingentibus terræ motibus concussam et aquis haustam superfuso mari Atlantico interiisse. Eadem fere referuntur in Platonis dialogo Critia. Cf. Strabo lib. II, p. 102; Plutarchus Solon. cap. 26. Plinius hist. nat. lib. II, 90; Tertullianus Apologet. cap. 40. Illa vero de re Proclus i. c. p. 54. F. [pag. 126 ed. Schneider.] hæc scripsit: ὅτι μὲν ἐγένετο τοιαύτη τις νῆσος καὶ τηλικαύτη, δηλοῦσά τινες τῶν ἱστορούντων τὰ περὶ τῆς ἐξω θαλάττης. Εἶναι γὰρ καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν χρόνοις ἑπτὰ μὲν νῆσους ἐν ἐκείνῳ τῷ πελάγει Περσεφόνης ἱεράς, τρεῖς δὲ ἄλλας ἀπλέτους, τὴν μὲν Πλούτωνος, τὴν δὲ Ἄμμωνος, μέσην δὲ τούτων ἄλλην Ποσειδῶνος, χιλιῶν σταδίων τὸ μέγεθος, καὶ τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ μνημὴν ἀπὸ τῶν προγόνων διασώζει· περὶ τῆς Ἀτλαντίδος

1 Totam hanc de Atlantinis narrationem alii nudam historiam esse aiunt, ut primus Platonis interpres Crantor; qui eum etiam ab æqualibus derisum esse dicit, quod non ipse esset reipublicæ inventor, sed Ægyptiorum res in græcam linguam transtulisset. Illum autem adeo non neglexisse derisores, ut Ægyptiis hanc de Atheniensibus et Atlantinis narrationem remitteret, ratus olim Athe-

CRANTORIS FRAGMENTA.

ἄντως γενομένης ἐκεῖ νήσου παμμεγεθεστάτης, ἣν ἐπὶ πολλὰς περιόδους δυναστεύσαι πασῶν τῶν ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ πελάγει νήσων, Ποσειδῶνος καὶ αὐτὴν οὖσαν ἱεράν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκελλος ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς γέγραφεν. Videmus igitur Crantorem, Marcellum aliosque veteres tum rerum gestarum pronuntiatores tum philosophos ea quæ de Atlantide narrantur credidisse, alios autem falsa existimasse. Cf. Proclus in Tim. p. 31 [p. 70 ed. Schneider.] Sed utris assentendum sit, hodie quoque quæri solet. Cavendum tamen, ne incognita pro cognitis habeamus. Multi enim non intellecto Procli loco in Tim. p. 26 putarunt, memoriam belli cum Atlantinis gesti in Panathenæis Minervæ peplo tropæis Atlanticis ornato conservatam esse. Nempe apud Proclum ejus rei nec vola nec vestigium apparet. Ostendit hoc jam pridem Car. Fr. Hermannus in Antiquit. sacr. § 54 not. 13 atque in Histor. phil. Plat. Tom. I, p. 704. Cæterum antiquitatis investigatoribus legendus est Alexandri Humboldtij liber qui inscribitur: *Examen critique de l'histoire du nouveau continent.* Quod reliquum est, probamus Stallbaumii sententiam, qui ad Tim. p. 100 hæc proposuit: « quidquid rei est, illud quidem negari non potest, quæ de situ et regione, de magnitudine, de potentia denique atque opibus hujus insulæ a Platone narrantur, ea mirifice in Americam convenire, ut si non ex historiæ fontibus ducta, certe singulari quadam ac prorsus divina animi præsagitione conflictata sint. »)

2. Οἱ δὲ περὶ Κράντορα τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταὶ φασὶ γενητὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον ὡς ἀπ' αἰτίας ἀλλῆς παραγόμενον καὶ οὐκ ὄντα αὐτόγονον εὐδὲ αὐθιπόστατον.

(Proclus in Tim. p. 85. A. ed. Basil. [p. 199 ed. Schneider.] τοιαύτης δ' οὖν τῆς ζητήσεως οὐσης Πλούταρχος μὲν καὶ Ἀττικὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν

nienses hunc civitatis statum habuisse. Ea vero, inquit, testificantur Ægyptiorum quoque vates, hæc columnis quæ adhuc exstant inscripta esse dicentes. Alii vero historiam illam meram fabulam esse aiunt.

2. At Crantor, Platonis interpres, ait procreatum dici mundum, quatenus ab alia causa orietur ac neque suapte sponte natus sit. neque per se subsistat,

Πλατωνικῶν κατὰ χρόνον τὴν γένεσιν ἤκουσαν, καί φασι γίνεσθαι τὴν ζήτησιν, εἴτε ἀγένητος κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, εἴτε γενητός· εἶναι γὰρ πρὸ τῆς κοσμοποιΐας ἄτακτον κίνησιν, ἅμα δὲ κινήσει πάντως ἐστὶ καὶ χρόνος, ἔσται καὶ χρόνον εἶναι πρὸ τοῦ παντός· ἅμα δὲ τῷ παντὶ γεγενῆσθαι χρόνον ἀριθμὸν ὄντα τῆς τοῦ παντός κινήσεως, ὡς ἐκεῖνος ἦν τῆς πρὸ τῆς κοσμοποιΐας οὐσίας ἀτάκτου κινήσεως ἀριθμός· οἱ δὲ περὶ Κράντορα κτλ. *Spectant hæc ad Platonis in Timæo verba p. 28. B. πᾶν δὲ αὖ τὸ γινόμενον ὑπ' αἰτίου τινός ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι· παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σχεῖν.* "Ὅτου μὲν οὖν ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτά ἔχον βλέπων αἰεὶ, τοιοῦτω τινὶ προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ δυνάμειν ἀπεργάζηται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν· οὐ δ' ἂν εἰς τὸ γεγονός, γεννητῶ παραδείγματι προσχρῶμενος, οὐ καλόν." Ὁ δὲ πᾶς οὐρανὸς ἢ κόσμος ἢ καὶ ἄλλο θ, τι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστα· ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὀνομάσθω, σκοπεῖν δ' οὖν περὶ αὐτοῦ πρώτων, ὅπερ ὑποκείται περὶ παντός ἐν ἀρχῇ δεῖν σκοπεῖν, πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος. Γέγονεν· ὁρατός ἀπτότος τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. *Vide Phil. Græc. Fragin. Vol. II, pag. 157.*)

3. Οἱ δὲ Κράντορι τῷ Σολιεῖ προσέθεντο μιγύνει τὴν ψυχὴν ἐκ τε τῆς νοητῆς καὶ τῆς περὶ τὰ αἰσθητὰ δοξαστῆς φύσεως.

(*Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 1 vol. XIII, pag. 287 ed. Hutten.*)

4. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράντορα μάλιστα τῆς ψυχῆς ἴδιον ὑπολαμβάνοντες ἔργον εἶναι τὸ κρίνειν τὰ τε νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ, τὰς τε τούτων ἐν αὐτοῖς καὶ πρὸς ἀλλήλα γινόμενας διαφορὰς καὶ ὁμοιότητας, ἐκ πάντων φασί, ἵνα πάντα γινώσκῃ, συγκεκράσθαι τὴν ψυχὴν ταῦτα δ' εἶναι τέτταρα, τὴν νοητὴν φύσιν αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ἰσάτους ἔχουσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ σῶματα παθητικὴν καὶ μεταβλητὴν· ἐτι δὲ τὴν ταυτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου, διὰ τὸ κακείνων ἐκτέραν μετέχειν ἑτερότητος καὶ ταυτότητος. Ὅμαλως δὲ πάντες οὗτοι χρόνῳ μὲν οἴονται τὴν ψυχὴν μὴ γεγενῆσθαι, μηδ' εἶ-

ναι γεννητὴν, πλείονας δὲ δυνάμεις ἔχειν, εἰς ἃς ἀναλύοντα θεωρίας ἕνεκα τὴν οὐσίαν αὐτῆς, λόγῳ τὸ Πλάτωνι γινόμενὴν ὑποτίθεσθαι καὶ συγκεραννυμένην· τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ κόσμου διανοοῦμενον, ἐπίστασθαι μὲν αἰδίων ὄντα καὶ ἀγέννητον, τὸ δὲ ὡς τρόπῳ συντάσσεται καὶ διοικεῖται καταμαθεῖν οὐ βράδιον ὁρῶντα τοῖς μῆτε γένεσιν αὐτοῦ μηδὲ τῶν γεννητικῶν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς προϋποθεμένους, ταύτην τὴν ἰδὸν τραπέσθαι.

(*Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 1 et 2 vol. XIII, pag. 288 ed. Hutten. Conjunxit tertium et quartum fragmentum, quia ad eandem rem spectant. Refertur utrumque ad hæc Platonis in Timæo verba pag. 34 sqq. τὴν δὲ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑστέραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐπιχειρήσατο καὶ ὁ θεὸς νεωτέραν· οὐ γὰρ ἂν ἀρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεωτέρου ζυνέρξας εἴασεν· ἀλλὰ πᾶς ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος τε καὶ εἰκῆ ταύτην καὶ λέγομεν, ὁ δὲ καὶ γενέσσι καὶ ἀρετῇ προτέραν καὶ πρεσβύτεραν ψυχὴν σώματος, ὡς δεσπότην καὶ ἀρξουσαν ἀρξομένου, ζυεαστήσατο ἐκ τῶνδὲ τε καὶ τοῦδε τρόπῳ. Τῆς ἀμερίστου καὶ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἐχούσης οὐσίας καὶ τῆς αὖ περὶ τὰ σῶματα γινομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ ζυεκεράσατο οὐσίας εἶδος, τῆς τε ταυτοῦ φύσεως ὄν (sic. leg. pro vulg. αὖ πέρι) καὶ τῆς θατέρου, καὶ κατὰ ταῦτα ζυεαστήσεν ἐν μέσῳ τοῦ τε ἀμερούς αὐτῶν καὶ τοῦ κατὰ τὰ σῶματα μεριστοῦ. Καὶ τρία λαβὼν αὐτὰ ὄντα συνεκράσατο εἰς μίαν πάντα ἰδέαν, τὴν θατέρου φύσιν δυσμικτον οὔσαν εἰς ταῦτὸν ζυεαρμόττων βία. Μίγνυς δὲ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ἐκ τριῶν ποιησάμενος ἐν πάλιν διον τοῦτο μοῖρας ὅσας προσῆκε διένειμεν, ἐκάστην δὲ ἐκ τε ταυτοῦ καὶ θατέρου καὶ τῆς οὐσίας μεμιγμένην. Ἦρχετο δὲ δικαίρην ὄδε. Μίαν ἀφείλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντός μοῖραν, μετὰ δὲ ταύτην ἀφῆρε διπλασίαν ταύτης, τὴν δ' αὖ τρίτην ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης, τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν, πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης, τὴν δ' ἕκτην τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν (leg. πέμπτην δὲ τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν, τὴν δ' ἕκτην τριπλῆν τῆς τρίτης),*

3. Alii autem Crantorī Solensī astipulati sunt. quī animam e duabus naturis miscet, altera sub intelligentiam cadente, altera opinabili et sensibus inhærente.

4. Crantor vero, ut qui id maxime proprium animæ officium putaret, judicare intelligibilia et sensibilia, eorumque et inter se in suo et invicem in diverso genere discrimina ac similitudines: animam, ut possit omnia cognoscere, ex omnibus ait esse concretam. Esse autem hæc quatuor: naturam quæ mente duntaxat cernitur, semperque unius modi ac sui similis est; tum eam quæ corporibus adest patibilem et mutabilem: ad hæc ejusdem et diversi, quod etiam istarum utraque parti-

ceps ejusdem et diversi proprietatum sit. Isti vero omnes pariter hoc sentiunt, animam tempore non esse ortam, neque omnino genitam, sed plures habere facultates, in quas ejus substantiam Plato contemplationis gratia solvens, verbo ponat nasci eam et commisceri. Eademque illum de mundo etiam sensisse: quem quum sciret esse æternam nulloque ortu generatam, videret autem difficulter considerari posse quo modo compositus esset et regeretur, nisi quis ortum ejus et causarum ipsum efficiendum concursum ab initio statuisset, istam viam esse ingressum.

ἑξάδομην δὲ ἑπτακαικεκοσάπλασίαν τῆς πρώτης. Μετὰ δὲ ταῦτα ξυνεπληροῦτο τὰ τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοίρας ἔτι ἐκείθεν ἀποτέμενον καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἐν ἐκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητας, τὴν μὲν ταυτῆι μέρει τῶν ἄκρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δὲ ὑπερεχομένην. Ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν γενομένων ἐκ τούτων τῶν δεσμῶν ἐν ταῖς πρόσθε διαστάσει, τῷ τοῦ ἐπογδῶου διαστήματι τὰ ἐπίτριτα πάντα ξυνεπληροῦτο, λείπων αὐτῶν ἐκάστου μόριον, τῆς τοῦ μορίου ταύτης διαστάσεως λειψθείσης ἀριθμοῦ πρὸς ἀριθμὸν ἐχούσης τοὺς ἄρους ἐξ καὶ πενήτηντα καὶ διακοσίων πρὸς τρία καὶ τετραράκοντα καὶ διακόσια. Vide Phil. Græc. Fragm. Vol. II, pag. 162 seq. Apparet quam Plato hoc loco appellat τὴν ἀμερίστον οὐσίαν, eam a Crantore τὴν νοητὴν nominari; quam ille μεριστὴν vocat, eam ab interprete περὶ τὰ αἰσθητὰ δοξαστὴν, παθητικὴν, μεταβλητὴν dici. Probat hanc explicationem Plotinus Ennead. IV, lib. VIII, cap. 7 pag. 475 ed. Basil. scribens: διττῆς δὲ φύσεως ταύτης οὐσης τῆς μὲν νοητῆς, τῆς δὲ αἰσθητῆς, ἀμεινον μὲν ψυχῇ ἐν τῷ νοητῷ εἶναι. Quare Proclus in Tim. p. 187 B. ed. Basil. [pag. 444 ed. Schneider.] οἱ δὲ φιλοσοφώτερον ἀπτόμενοι τῶν λόγων νοῦ καὶ αἰσθήσεως αὐτὴν μέσην λέγουσι, τοῦ μὲν ἀμερίστου, τῆς δὲ περὶ τοῖς σώμασι μεριστῆς, ὡς Πλωτῖνος. Quod quam valde abhorreat a sensu verborum Platonis, non est obscurum. Quum enim ille significasset, animam mundi non solum *individuum* esse et harmoniæ instar sibi coherentem, sed omnia quoque corpora permeantem i. e. *dividuum*: Crantor qui nullam animi per naturam rerum omnem intenti et commean-tis notionem haberet, mentem mundi cum anima humana comparavit, cujus actio cerneretur et *cogitatione* quæ semper ejusdem modi esset, et *sensu* qui vario modo afficeretur, ideoque animæ mundi τὸ μεριστόν *sensum*, τὸ ἀμερές *cogitationem* esse censuit. Præterea illud κάλειων ἐκατέραν μετέχειν ἑτερότητος καὶ ταυτότητος [i. e. *cogitationem* et *sensum* participem esse tum varietatis

tum æqualitatis] per se quidem negari non potest, quia cuncta mentis non magis cogitata quam *sensa commune* aliquid (ταυτό) inter se habent et *discrimina* complura (ἑτερότητας); sed Platonem id exprimere voluisse non est verisimile. Quippe τὸ ἀμερές idem est quod ἡ ταυτότης, natura semper sibi constans, omnia complectens, individua, infinita, æterna; itemque τὸ μεριστόν idem valet quod ἡ ἑτερότης, constatque e rebus innumerabilibus atque inter se diversis, corporeis, finitis, mutabilibus et fragilibus. Cæterum quod Crantor dixit animam ex omnibus concretam esse, ut omnia cognosceret, ea communis Platoniorum opinio erat. Vide Proclum in Tim. p. 186. 189. 203 et præcipue 205. In hoc autem a magistro dissensit, quod quum ille animam mundi ex duabus tribusve naturis conflata esse judicasset, ipse eam ex quatuor partibus dissimilibus compositam duxit. Denique Xenocrates et Crantor (hos enim antea nominaverat Plutarchus) intellexerunt, contemplationis causa fieri, ut Plato quamvis mundum sciret esse æternum nulloque ortu generatum, idemque de anima mundi sentiret, tamen utriusque generationem paulatim factam introduceret. Neque enim aliter Plato rem obscuram iis qui philosophiæ studio tenerentur dilucide explicare posse sibi videbatur.)

5. Εἰρηκότος δὲ τοῦ Πλάτωνος ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν γενομένων, ἐκ τούτων τῶν δεσμῶν ἐν ταῖς πρόσθε διαστάσει, τῷ τοῦ ἐπογδῶου διαστήματι τὰ ἐπίτριτα πάντα ξυνεπληροῦτο, λείπων αὐτῶν ἐκάστου μόριον, τῆς τοῦ μορίου ταύτης διαστάσεως λειψθείσης ἀριθμοῦ πρὸς ἀριθμὸν ἐχούσης τοὺς ἄρους ε' καὶ ν' καὶ σ' πρὸς γ' καὶ μ' καὶ σ', διὰ ταύτην τὴν λέξιν ἠναγκάζοντο πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς ἐπανάγειν καὶ μείζονας ποιεῖν. Ἐδει μὲν γὰρ ἐφεξῆς ἐπόγδοα γίνεσθαι δύο τῆς δὲ ἐξάδος οὐτ' αὐτόθεν ἐπόγδοον ἐχούσης, εἴτε τέμνοιο, κερματιζομένων εἰς μόρια τῶν μονάδων, δυσθεωρήτου τῆς μαθήσεως ἐσομένης, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν πολυπλασιασμὸν ὑπηγόρευσε, ὥσπερ ἐν ἀρμονικῇ μεταβολῇ τοῦ διαγράμματος δλου συνεπιτεινομένου τῷ

5. Quum autem dixisset Plato: *sesquialteris vero intervallis et sesquitertis et sesquioctavis sumptis, ex iis colligantibus in primis intervallis, sesquioctavo intervallo sesquitertia omnia explebat, quum particulam singulorum relinqueret. Ejus autem particulæ intervallo relicto habebat numerus ad numerum eandem proportionem comparationemque in extremis, quam habent CCLVI cum CCXLIII*, ob hæc ergo Platonis verba coacti sunt numeros denuo augere. Oportet-

hat enim deinceps post senarium poni duos sesquioctavos. At neque octavam partem habet senarius, et si comminuat, monadibus ejus ad scrupulos reductis, difficilis futura sit contemplatio. Quapropter ipsa res multiplicationem suggestit, ut tanquam in harmonica mutatione secundum primi numeri incrementum tota augetur descriptio. Eudorus igitur Crantorem secutus primum numerum posuit CCCLXXXIV, qui fit VI cum LXIV multiplicatis.

πρώτῳ τῶν ἀριθμῶν. Ὁ μὲν οὖν Εὐδώρος ἐπακολου-
θήσας Κράντορι, πρῶτον λαβεὶ τὸν τριπλῶν, ὅς γίνεται
τοῦ ἑξ ἐπὶ τὰ ἑξὶ πολλαπλασιασθέντος.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 16 vol. XIII, pag. 305 ed. Hutten. Cf. Plato Tim. pag. 36 A. Plato verbis a Plutarcho allatis declarat, quomodo mundi opifex animæ mundanæ simul æqualitatem et varietatem (τὸ ἀμερές καὶ τὸ μεριστὸν) impertiverit. Atque id quidem jam a Pythagoreis instrumentorum musicorum comparatione demonstratum fuisse nemo ignorat. Neque negari potest, quin præclare exprimitur rerum creaturarum discordia et concordia chordarum sono et fidium cantu. Quum enim singulæ chordæ diversos inter se sonos reddant, universæ musica modulatione junctæ concentum sive harmoniam efficiunt. Verum quicumque hæc diligentius consideraverint, fateantur oportet, istam comparationem non omnes habere in se numeros veritatis, sed solem rei similitudinem. Jam ne quis in musicis hæreat, latius chordarum rationem perscribam. Primum igitur constat, diagramma sive scalam musicam e septem sonis semper redeuntibus esse, ita ut soni gradu inter se differant et modo graviores modo acutiores sint. Nostri eos litterarum nominibus notarunt : CDEFGAH etc. Ex his C est sonus primarius, F quartus ponitur sive διὰ τεσσάρων, G quintus sive διὰ πέντε, deinde sonus C, qui post H redit, octavus sive διὰ πασῶν. Recte autem Henr. Stephanus in Thesauro linguæ græcæ animadvertit, apud musicos in harmoniarum appellationibus διὰ accipi pro ἐκ, ut διὰ πασῶν sit *harmonia ex omnibus*. Accedit, quod in modulationibus musicis maxime tum primarius sonus, tum quartus et quintus adhibentur. Dicuntur vero ἐπτάχορδοὶ ἁρμονίαι concentus qui septem fiunt chordis seu nervis. Jam si de chorda C dimidiam partem demseris, reliqua chordæ pars reddet sonum C redeuntem, acutiorem primario, sive διὰ πασῶν; si quartam, reliqua chordæ pars reddet sonum F sive διὰ τεσσάρων, ejusque partis longitudo cum integræ chordæ longitudine collata hanc proportionem habet :

$$\frac{3}{4} : \frac{4}{4} = 3 : 4$$

$$\text{sive } \frac{3}{4} : 1 = 3 : 4 + 1 = 1 : 1 \frac{1}{3},$$

itaque sonus C (= 4) una particula major est quam sonus F (= 3). Quocirca sonus F ἐπίτριτον διάστημα vocatur i. e. sesquitercium intervallum, sive tertia parte adjuncta natum. Qua de re Macrobius in Somnium Scipionis lib. II,

cap. 1 : est epitritus, inquit, quum de duobus numeris major habet totum minorem, et insuper ejus tertiam partem : ut sunt quatuor ad tria. Nam in quatuor sunt tria, et tertia pars trium, id est, unum. Ex eo numero nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Porro si de chorda C tertiam partem demseris, reliqua chordæ pars reddet sonum G sive διὰ πέντε, proportioque hæc existet :

$$\frac{2}{3} : \frac{3}{3} = 2 : 3$$

$$\text{sive } \frac{2}{3} : 1 = 1 : 1 \frac{1}{2},$$

unde sonus G etiam ἡμιόλιον ($1 \frac{1}{2}$) διάστημα nominatur i. e. sesquialterum intervallum, sive dimidia parte adjuncta ortum. Est enim hemiolius, interprete Macrobio l. c., quum de duobus numeris major habet totum minorem, et insuper ejus medietatem : ut sunt tria ad duo. Nam in tribus sunt duo, et media pars eorum, id est, unum. Et ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε. Postremo demta nona parte deprehendes sonum D secundum parvo intervallo a primario sono distantem, quod intervallum a Græcis τόνος dicitur est. De hoc sic præcipit Martianus Capella lib. 9 : « Tonus spatii magnitudo est : qui ideo tonus dicitur est, quia per hoc spatium, ante omnes prima vox quæ fuerit, extenditur, hoc est, de nota qualibet in notam, ut a media in paramesen. » Facta autem ea cujus memini mutatione, proportio hæc oritur :

$$\frac{8}{9} : \frac{9}{9} = 8 : 9$$

$$\text{sive } \frac{8}{9} : 1 = 8 : 9 + 1 = 1 : 1 \frac{1}{9}.$$

Quamobrem hoc διάστημα ἐπόγδοον quoque vocatur i. e. sesquioctavum intervallum, sive octava parte addita natum. Bene ergo Macrobius l. c. ait : Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem et insuper ejus octavam partem : ut novem et octo, quia in novem octo sunt, et insuper octava pars eorum, id est, unum. Hic numerus sonum parit, quem tonon musici vocaverunt. Superest, ut a primo tono D ad secundum, id est, E progrediamur demta nona parte chordæ D; deinde eodem modo totum intervallum a sono G usque ad διὰ πασῶν sonum tonis explendum est, unde nascentur soni A, H. Nunc quomodo intervallorum rationem Græci reddiderint, exponendum. Ea nostræ maxime contraria erat. Exempli causa si totius chordæ longitudinem numero duodenario notemus, diatessaron est nostrorum hominum judicio :

$$12 - \frac{12}{4} (= 12 - 3 = 9);$$

nos enim *chordam ipsam* seu sonum *primarium* pro *toto* habemus, *cujus parte* quarta demta diatessaron relinqui dicimus; Græci *reliquam chordæ partem* pro *toto* habebant, cui deinde adjiciebatur (velut ad complendam chordam) *tertia ejus pars* ($12 + \frac{1}{3}$ sive $12 + 4 = 16$). Atque ut diatessaron ex primario sono colligebant, ita reliqua quoque intervalla constituere assueverant. Venio jam ad numeros, quibus Græci intervalla signabant. *Primarius sonus* tali numero notandus erat, qualis facile in partes dividi posset i. e. *cujus* tertia, quarta, octava pars haud difficulter inveniretur. Quare philosophi jam ante Platonem *numerum 192 primarium* posuerant. Is numerus habet :

Diapason	$192 + 192 = 384$
Diatessaron (ἐπίτριτον).	$192 + \frac{192}{3} = 256$
Tonum (ἐπόγδοον) primium	$192 + \frac{192}{8} = 216$
Tonum secundum	$216 + \frac{216}{8} = 243$
Diapente (ἡμιόλιον)	$192 + \frac{192}{2} = 288$
Proximum deinde tonum	$288 + \frac{288}{8} = 324$
Alterum tonum	$324 + \frac{324}{8}$

Cæterum intervallum inter 243 (ἐπόγδοον secundum) et 256 (sive diatessaron) est numerus 13, qui quum prioribus numeris non contineatur, a Græcis nominabatur *λείμμα*, id quod reliquum est, sive hemitonium minus. Vide Macrobius l. c. Sed octonarius in 324 non continetur, atque idcirco, ut ait Plutarchus hoc loco ἡναγκάζοντο πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς ἐπανάγειν καὶ μείζονας ποιεῖν (ea mente ut pro 324 alius inveniretur numerus, quo octonarius contineretur) ἔδει μὲν γὰρ ἐφεξῆς (post diapente) ἐπόγδοα γίνεσθαι δύο τῆς δὲ ἐξάδος οὗτ' αὐτόθεν ἐπόγδοον ἐχούσης (quum numerus 324 [sextum diagrammatis sonum significans] octavam sui partem intra se non habe-

ret) εἴτε τέμνοιτο, καρματιζομένων εἰς μόρια τῶν μονάδων δυσθεωρήτου τῆς μαθησεως ἐσομένης, αὐτὸ τὸ πρῶγμα τὸν πολυπλασιασμὸν ἐπηγόρευσεν, ὥσπερ ἐν ἀρμονικῇ μεταβολῇ τοῦ διαγράμματος δλου συνεπιτεινομένου τῷ πρώτῳ τῶν ἀριθμῶν (sicut quum musici alicujus instrumenti chordæ ad alios sonos reddendos aliter tenduntur, omnium sonorum numeri eodem modo mutantur, quo numerus primarii soni.) Ὁ μὲν οὖν Εὐδωρος [vide Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. LI seq.] ἐπακολουθήσας Κράντορι πρώτον ἔλαβε τὸν τπδ' (384) δεῖ γίνεσθαι τοῦ ἐξ ἐπὶ τὰ ξδ' πολλαπλασιασθέντος (6×64). Itaque totum diagramma hac ratione tonis compleri potuit :

Primarius.				Diatessaron.
384	432	486	512	
Diapente.				Diapason.
576	648	729	768	

6. Ὑποδειγμένων δὲ τούτων, τὸ μὲν συμπληροῦν τὰ διαστήματα καὶ παρεντάττειν τὰς μεσοτήτας, εἰ καὶ μηδεὶς ἐτύγχανε πεποιθῆς πρότερον, ὅμιν ἂν αὐτοῖς ἔνεκα γυμνασίας παρήκα. Νῦν δὲ πολλοῖς κάγαθοῖς ἀνδράσιν ἐξεργασμένου τούτου, μάλιστα δὲ Κράντορι καὶ Κλεάρχῳ καὶ Θεόδωρῳ τοῖς Σολεῦσι, μικρὰ περὶ τῆς τούτων διαφορᾶς εἰπεῖν οὐκ ἀχρηστὸν ἔστιν. Ὁ γὰρ Θεόδωρος, οὐχ ὡς ἐκεῖνοι, δύο σίχους ποιῶν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς εὐθείας ἐφεξῆς τοὺς τε διπλασίους ἐκτάττων καὶ τοὺς τριπλασίους, πρῶτον μὲν ἰσχυρίζεται τῇ λεγομένη κατὰ μήκος σχίσει τῆς οὐσίας, δύο ποιούση μοίρας, ὡς ἐκ μιᾶς, οὐ τέσσαρας ἐκ δυεῖν· ἐπειτὰ φησι τὰς τῶν μεσοτήτων παρεντάξεις, οὕτω λαμβάνειν προσήκειν χώραν· εἰ δὲ μή, παραχρῆν καὶ σύγχυσις ἴσασθαι, καὶ μεταστάσεις εἰς τὸ πρῶτον εὐθὺς τριπλάσιον ἐκ τοῦ πρώτου διπλασίου, τῶν συμπληρούντων ἑκάτερον ἀφελόντων. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Κράντορα βοηθούσιν αἱ τε θέσεις τῶν ἀριθμῶν, ἐπιπέδων ἐπιπέδοις, καὶ τετραγώνων τετραγώνοις, καὶ κύβων κύβοις ἀντιθέτως συζυγούντων, τῇ τε μὴ κατὰ τάξιν αὐτῶν λήψει, ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπιπέδων ἀρτίοις καὶ ἐπιπέδοις ἀντιθέτω συζυγία.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 20 vol. XIII, p. 310 seq. ed. Hutten. Ul-

6 His ita demonstratis, quomodo compleantur intervalla et inserantur medietates, etiamsi nemo jam ante commonstrasset, tamen vobis hanc exercitationem reliquissem. Nunc quum multi et egregii viri id perfece- rint, Crantor maxime, Clearchus et Theodorus Solenses : pauca de eorum dissensione dicere, non inutile est. Theodorus enim non, ut illi, duos ordines instituens, sed in una linea deinceps duplos triplosque ponens, primum nititur materiæ illa quam vocant fissura in longitudi- nem patente, quæ duas ex una, non quatuor ex duabus

partes facit. Deinde medietatum, inquit, insertiones ita convenit locum nancisci : alioqui rem perturbatum confusumque iri, ac transitiones futuras in primum statim triplum ex primo duplo, quum complementa alterutrum efficere debeant. Crantorem vero adjuvant posituræ numerorum planos planis, quadratos quadratis, cubos cubis opponentes et copulantes, utque non ordine sumantur, sed alternis pares et plani paribus et planis opponantur et copulentur.

timia quæ in codicibus sic scripta sunt : ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπί, quum manca esse pateat, ita supplevimus, ut reponeremus : ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπιπέδων ἀρτίοις καὶ ἐπιπέδοις ἀντιθέτω συζυγία. Periisse hic multa inprimisque elegantem de numeris disputationem jam vidit Xylander. Itaque alii pro ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπί legi jusserunt ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ περιττῶν, rati melius opponi pares numeros imparibus. Sed loci lacunosus incerta est medicina. De Clearcho Solensi egit Fabricius Bibl. Gr. Vol. III, p. 481 ed. Harles. De Theodoro Solensi alibi quoque nieminit Plutarchus, qui eum libro de defectu oraculorum cap. 32 τὰ μαθηματικὰ τοῦ Πλάτωνος interpretatum esse testatur. Cf. de anim. procreat. in Tim. cap. 29. Verba ei δὲ μή, ταραχὴν καὶ σύγχυσιν ἔσεσθαι, καὶ μεταστάσεις εἰς τὸ πρῶτον εὐθὺς τριπλάσιον a nobis restituta sunt. Nam pro μεταστάσεις vulgo legitur μεταστάς; pro εὐθὺς autem fuerunt qui αὐθις exarari vellent. At quoniam res non satis nota est, receptam lectionem mutare non audemus. Explicatio hæc a Plutarcho servata ad eum Platonis locum refertur, quo varietates in anima mundi notabiles et confusæ per speciem descriptionis numerorum quadratorum et cubicorum repræsentantur. Sunt autem hi numeri :

1,	1 ² sive 1,	1 ³ sive 1
2,	2 ² sive 4,	2 ³ sive 8
3,	3 ² sive 9,	3 ³ sive 27

quos sic ordinabimus :

1, 2, 3, 4, 8, 9, 27,

idque Plato his verbis expressit (Tim. p. 35. B. cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 163 :) μίαν ἀρείλα τὸ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μοῖραν (1), μετὰ δὲ ταύτην ἀφήρει διπλασίαν ταύτης (2), τὴν δ' αὖ τρίτην ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης ($1\frac{1}{2} \times 2 = 3 \times 1 = 3$), τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλὴν ($2 \times 2 = 4$), πέμπτην δὲ τριπλὴν τῆς τρίτης ($3 \times 3 = 9$), τὴν δ' ἕκτην τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν (8×1), ἐβδόμην δὲ ἑπτακαικοσάπλασίαν, τῆς πρώτης (27×1). De numerorum vi et potestate longæ sunt Procli, Jamblichi, Porphyrii aliorumque commentationes, e quibus tamen nihil excerptimus, præsertim quum ad abditos Platonis sensus eruendos non valeant. Vide Proclum ad Tim. p. 206 seqq. [pag. 494 seqq. ed Schneider.] Paucis igitur rem exponemus. Numeri 1, 2, 3, 4, 8, 9, 27 a Pythagoreis aliorum numerorum ope connectebantur. Quo in genere tales numeri illis placebant, qui duobus numeris interpositi minorem eodem modo superarent, quo a majore superarentur, quales idcirco medietates (μεσότητες) vocari so-

lent. Itaque in Timæo I. c. ait : μετὰ δὲ ταῦτα ζυνεπληροῦτο τὰ τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοῖρας ἐτι ἐκείθεν ἀποτέμων καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἐν ἐκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητες, τὴν μὲν ταυτῶ μέρει τῶν ἀκρῶν αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δ' ὑπερεχομένην. Harum medietatum prima est numerus quaternarius, ternario et senario interjectus, ternarium eodem modo superans, quo a senario superatur, proportione, quam veteres harmonicam appellabant. Id proportionis genus in eo versatur, ut quum inter majorem numerum (6) et minorem (4) aliud intervallum intersit atque inter medium (4) et minorem (3), hæc intervalla eandem inter se comparisonem habeant, quam numerus major et minor (οἱ ἀκροί, 3 et 6). Quodsi minus intervallum dicamus d, majus. D : proportio hæc existit :

$$\begin{aligned} 3 : 6 &= d & : D \\ \text{seu} & & = 4 - 3 : 6 - 4 \\ & & = 1 \dots : 2 \dots \\ \text{vel etiam } 3 : d &= 6 & : D \\ \text{sive } 3 : 4 - 3 &= 6 & : 6 - 4. \end{aligned}$$

Itaque quoniam quaternarius ternarium tertia ejus parte superat ($4 = 3 + \frac{1}{3}$) et a senario item tertia ejus parte superatur ($6 = 4 + \frac{2}{3}$), patet, quid significant Platonis verba, quum primam medietatem (4) ταυτῶ μέρει (i. e. tertia parte) τῶν ἀκρῶν (6 et 3) ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην dicit. Atque hujusmodi medietates plures inter numeros Platonicos interponi poterant; siquidem ut numerus 8 medium quiddam est inter 6 et 12; ita 12 inter 9 et 18 medium interjectum, et 16 inter 12 et 24 medium esse apparet. Quum ergo talis proportio *harmonica* nominaretur, alterum genus vocabatur, ut nunc quoque vocatur *arithmeticum*, hoc dico,

$$4 : 5 = 5 : 6,$$

ex quo quaternarius non eadem parte sed eodem numero (1) superat quaternarium et superatur a senario. Vide Proclum in Tim. p. 193. Quocirca Plato alteram medietatem ait ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δὲ ὑπερεχομένην. Jam videamus, quibus argumentis Theodorus et Crantor hæc docere conati sint. Quum alii duas lineas duxissent, quarum alteram διπλασίαις (numeris a binario derivatis, 2, 4, 8) compleverunt [i. e. diviserunt in duas, quatuor, octo partes], alteram τριπλασίαις (3, 9, 27, aliis) : Theodorus una eademque linea διπλασίαις et τριπλασίαις completa demonstravit, quomodo numeris Platonici permixtis sponte nascerentur medietates. Πρῶτον μὲν ἰσχυρίζεται, inquit Plutarchus τῇ

λεγομένη κατὰ μῆκος σχίσαι τῆς οὐσίας (i. e. divisione ejus lineæ quæ οὐσίαν i. e. totum sive materiam repræsentat) δύο ποιούση μοίρας, ὡς ἐκ μιᾶς, οὐ τέσσαρας ἐκ δυαῖν. Videtur autem Theodorus eos vituperare, qui lineam confestum in quatuor partes partiebantur, quam in duas autea partiri debebant. Deinde medietates in linea sic divisa notandas esse dixit, id quod ita instituit, ut eandem lineam postmodo in tres partes distribueret ac de his unam demeret. Quod quo facilius intelligatur, Theodori lineam expositioni nostræ subjungamus.

A   a   C   b   B

Linea AB, quæ totum repræsentat, bipartita est in puncto C; ideoque AC+CB (duæ lineæ æquales) binarium efficiunt, qui complet lineam AB (τὴν οὐσίαν.) Præterea linea τριπλασίους completur, et primum quidem ternario i. e. tribus lineis æqualibus Aa, ab, b B; quarum si unam (Aa) demseris, relinquetur linea aB, quatuor particulis constans, media inter CB, quæ tribus, et AB, quæ sex particulis constat. Quæ quum ita sint, hanc habebis proportionem

$$\begin{aligned} \frac{3}{6} : \frac{1}{6} &= \frac{6}{6} : \frac{2}{6} \\ CB : CB &= AB : Aa \\ \text{sive } 3 : 1 &= 6 : 2 \\ 3 : 4-3 &= 6 : 6- \\ CB : AB - CB &= AB : AB - Aa; \end{aligned}$$

ut medius inter numeros quaternarius, media inter lineas Ab sit. Crantorem vero, ut Plutarchus testatur, adjuvit ea qua usus est numerorum disponendorum ratio : quos sic collocavit, ut numeris quadratis quadratos, cubicis cubicos (τετραγώνους τετραγώνους, κύβους κύβους) opponeret, non κατὰ τάξιν (non eo ordine quo eos Plato recensuerat), sed ut primum pares, deinde impares recenseret, planorum etiam habita ratione. Cæteroque in probanda hac re formam litteræ A adhibuit, ut ex fragmento septimo cogi oportet. Sic igitur videtur eos disposuisse :

$$\begin{array}{ccc} & 1 & \text{sive} & 1 \\ 2^1 & 3^1 & & 2 & 3 \\ 2^2 & 3^2 & & 4 & 9 \\ 2^3 & 3^3 & & 8 & 27. \end{array}$$

Quæritur autem, quos numeros Plutarchus in fragmento hoc ἐπιπέδους sive planos appellet. Nuncupari solent hoc vocabulo numeri qui e

duorum numerorum, tanquam longitudinis et latitudinis, multiplicatione efficiuntur. Vide interpretes ad Platonis Theæt. p. 148. a. et Astium ad Theologum. Arithm. p. 164. Quamobrem si Crantor pugnantia secum frontibus adversis composuit, tales numeros fortasse in hunc modum ordinavit :

minores.	medii	majores.
3	4	6
6	8	12
9	12	18
12	16	24

Neque tamen hoc pro certo habere ausim.

7. Περὶ δὲ τῆς τάξεως (ζητεῖται), πότερον ἐφ' ἑνὸς στίχου πάντας ἐκθετέον, ὡς Θεόδωρος ἢ μᾶλλον, ὡς Κράντωρ, ἐν τῷ Α σχήματι, τοῦ πρώτου κατὰ κορυφὴν τιθεμένου, καὶ χωρὶς μὲν τῶν διπλασίων, χωρὶς δὲ τῶν τριπλασίων ἐν δυοῖ στίχοις ὑποταττομένων.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 29 vol. XIII, p. 322 ed. Hutten. Ergo ea disponendorum numerorum ratio Crantori arrisit, quæ A litteræ formam exprimeret.

	1	
	2	3
4		9
8		27.

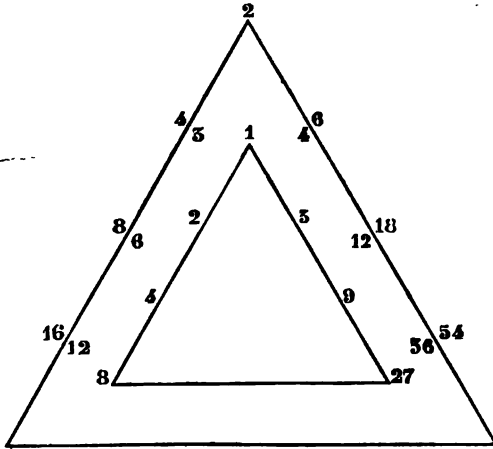
Hanc in usum suum convertit Adrastus peripateticus, de quo disseruit Fabricius Bibl. Gr. Vol. III, p. 458 et 653 ed. Harles. Memorat eum Proclus in Tim. p. 197. C. [pag. 471 ed. Schneider.] his verbis : Ἄδραστος δὲ φιλοτεχνῶν, δ καὶ πρότερον εἰπομεν λαβδοειδὲς τὸ σχῆμα ποιῶν καὶ ἐν τρισὶ τριγώνοις ἐκτίθεται τοὺς δρους. Cf. etiam p. 193 et 198. Ex Procli igitur de Adrasto testimoniis fortasse intelligi potest, quomodo Crantor numeris Platoniciis medietates interposuerit vel ut Plutarchi (vid. fragm. 6 init.) verbis utar παρεντάττειν τὰς μεσότητας tentaverit. Illum enim locum a Plutarcho olim exornatum in mutilo isto capite vicesimo libri de anim. procreat. in Timæo librorum culpa nunc desiderari arbitrator. Proclus autem in Tim. p. 192. C. [pag. 458 ed. Schneider.] hæc scripsit : διὸ καὶ εἰώθασιν τινες τρία τρίγωνα ποιεῖν καὶ ἐφ' ἑνὸς μὲν γράφειν τοῦ ἐλαχίστου τὰς ἐπτὰ μοίρας, κορυφὴν ποιῶντες τὴν μίαν μοῖραν, κατασχίζοντες δὲ τὰς ἑξ ἐπὶ ταύτων καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρῆς γράφοντες τὸν διπλασίον καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας τὸν τριπλασίον, ἐπὶ δὲ

7. De numerorum autem ordine quæritur, utrum uno in versu omnes sint disponendi, ut Theodorus vult, an potius, ut Crantor, in A figura, primo in vertice posito,

deinde duplici serie, una duplorum, altera triplorum, subjecta.

ἄλλου τριγώνου μελλοτος καὶ τοῦτο περιέχοντος αὐξήσαντες τοὺς ἀριθμούς, παρεμβάλλειν τὰς δύο μεσότη-
τας πάλιν ὁμοίως, χωρὶς μὲν τοὺς διπλασίους, χωρὶς
δὲ τοὺς τριπλασίους τάξαντες, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τὴν
μίαν μοῖραν, ἐπὶ δὲ τρίτου τριγώνου καὶ ἀμφοτέρα
ταῦτα περιλαμβάνοντος ὄλον καταγράφειν τὸ διά-
γραμμα τὸν αὐτὸν τρόπον. Καὶ οὕτως ὁ Ἄδραστος
πεποίηκεν. Inde colligo Crantorem τὴν τῶν μεσο-
τήτων παρένταξιν ita instituisse, ut arithmetica
medietatem inter τοὺς διπλασίους, harmonica
inter τοὺς τριπλασίους interjiceret. De reliquo
credibile est, in secundo triangulo numeros esse
duplicatos. Quare talem formam geometricam
descripsi, in qua tamen tertium triangulum bre-
vitatibus causa omissum est. Neque enim omnia in
tanta rerum obscuritate ad vivum rescare volui.)

8. Το μὲν οὖν ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι, τελευτήσαν-
τος υἱοῦ, φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης, καὶ οὐκ
ἐφ' ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τοῖς τὴν ἀγριον
ἡμνοῦσι καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔγω καὶ τοῦ δυνατοῦ
καὶ τοῦ συμφέροντος οὐσαν. Ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν
αὕτη τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὐνοίαν, ἣν
παντὸς μᾶλλον διασώζειν ἀναγκαῖον. Τὸ δὲ πέρα
τοῦ μέτρου παρεκφέρεισθαι καὶ συναύξειν τὰ πένθη,
παρὰ φύσιν εἶναι φημι, καὶ ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν φαύ-
λης γίνεσθαι δόξης. Διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἑατέον, ὡς
βλαβερὸν καὶ φαῦλον, καὶ σπουδαίως ἀνδράσιν ἥμιστα

πρέπον· τὴν δὲ μετριοπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον.
Μὴ γὰρ νοσοῖμεν, φησὶν ὁ Ἀκαδημαῖκος Κράντωρ,
νοσήσασι δὲ παραίτη τις ἀσθησις, εἴτ' οὖν τέμνοιτό τι
τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπύτο. Τὸ γὰρ ἀνώδυνον
τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀν-
θρώπῳ. Τεθριώσθαι γὰρ εἰκός, ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦ-
τον, ἐνταῦθα δὲ ψυχὴν.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. Vol. VII, pag. 317 seq. ed. Hutten. Verissime quidem iudicat Crantor, sed a plerisque philosophis hac in re dissentit. Interpretatus est hunc locum Cicero Tusc. disp. III, 6, cujus verba sunt : « Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis : *minime*, inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse nec debet. Ne ægrotus sim; sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur a corpore. Nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.* » Crantoris sententiam approbavit Seneca, qui in Consol. ad Helviam cap. 1 omnia clarissimorum ingeniorum monumenta ad compescendos moderandosque luctus composita evolvisse se profitetur. Nimirum illius libri cap. 16 hæc posuit : *nam et infinito dolore, quum aliquem ex carissimis amiseris, affici, stultu indulgentia est, et nullo, inhumana duritia.* Idem in Consol. ad Polybium cap. 36 ait : *et non sentire mala sua, non est hominis, et non ferre, non est viri.* Ad totum vero Plutarchi locum Wytttenbachius hæc ascripsit : *teneo adhuc quod notavi, verba τὸ μὲν ἀλγεῖν κτλ. item ut proxima esse Crantoris.* Concedendum est, hanc quidem sententiam τὸ μὲν οὖν ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι, τελευτήσαντος υἱοῦ, φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης e Crantore sumtam videri, præsertim quum similia legamus apud Ciceronem Tusc. disp. III, 29 : *natura affert dolorem, cui quidem Crantor, inquit, vester cedendum putat. Premit enim atque instat, nec resisti potest.* Quid? quod his consentanea habet Seneca epist. 99. Quum primum nos nuntius acerbi funeris percussit, quum tenemus corpus e complexu nostro in ignem transiturum, lacrimas naturalis necessitas

8. Jam ex filii morte animi dolorem ægritudinemque capere, res est talis, quæ a naturali profecta principio, non sit in nostra potestate. Non enim his assentior, qui immanem duramque indolentiam laudant, quæ neque contingere nobis neque prodesse potest. Eripiet enim nobis ista illam quam conservari maxime oportet e mutuo amore ortam benevolentiam. Merore autem ultra modum affici et nimis augere luctum contra naturam esse affirmo, et ex prava animi nostri opinione nasci,

Quapropter etiam hoc ut damnosum et vitiosum et viros probos minime decens vitandum, mediocritas vero affectuum non est reprobanda. Ne ægrotus sim, inquit Crantor Academicus, sed si fuerim, sensus aliquis adsit, sive secetur pars membrorum, sive a corpore avellatur. Nam ista doloris vacuitas non sine magna mercede homini obtingit. Quippe verisimile est, ut ibi corpus, ita hic ejusmodi animum esse efferat.

exprimit, et spiritus ictu doloris impulsus quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem perprimit et expellit. Hæc lacrimæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Et in Cons. ad Helv. cap. 16. Scio rem non esse in nostra potestate, nec ullum affectum servire, minime vero eum, qui ex dolore nascitur: serox enim et adversus omne remedium contumax est. Adde ad Marciam cap. 7. Quin etiam ea quæ in sequentibus eminent, primum τὴν ἀπάθειαν ἔξω τοῦ συμφέροντος οὐσαν, deinde ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὐνοίαν, tum τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου παρεκφέρεσθαι παρὰ φύσιν εἶναι, denique τὴν μετριότητα οὐκ ἀποδοκιμαστέον ad Crantorem auctorem referenda esse liquet. Sic enim Cicero Acad. pr. II, 44: « Sed quæro, quando ista fuerint ab *Academia vetere* decreta, ut animum sapientis commoveri et conturbari negarent? *Mediocritates* illi probabant et in omni permotione *naturalem* volebant esse *quendam modum*. Legimus omnes *Crantoris*, veteris Academici, de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus, et, ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus. Atque illi quidem etiam *utiliter a natura* dicebant permotiones istas animis nostris datas; metum cavendi causa, *miserordiam ægritudinemque clementiæ*; ipsam iracundiam fortitudinis quasi cotem esse dicebant. » Hæc igitur quum nec Xenocrati nec Polemoni ἀπαθείας studiosis assignari possint, quumque simillima sint aliorum Plutarchi dicatorum: sententias nemo negabit e Crantoris volumine esse petitas, quamquam veteris Academici orationem a Chæronensi philosopho interpolatam esse, credible est. Cur Cicero non totum locum verterit, sed eorum quæ apud Plutarchum exstant partem prætermiserit, quærere supervacaneum iudicamus. Fuit enim Tullius homo sui iudicii, qui etiam eadem præcepta modo sectari modo aspernari videretur. Itaque non miramur oratorem Romanum in Consolatione, quæ intercudit, Crantoris vestigiis ingressum, tamen Tuscul. IV, 19 seqq. ejus et Peripateticorum de perturbationibus placita rejecisse. Quod vero dixi, Xenocratem et Polemo-

nein ἀπαθείας studiosos fuisse: id quodammodo in Platonem quoque convenit. Qui licet interdum mediocritatem probaverit, sæpius tamen indolentiam tuetur. Ac mediocritatem quidem commendat de legg. II, p. 652 b. παιδείαν δὲ λέγου τὴν παραγινομένην πρώτων παισὶν ἀρετὴν, ἡδονὴ δὲ καὶ φιλία καὶ λύπη καὶ μῖσος ἂν ὀρθῶς ἐν ψυχαῖς ἐγγίγνεται μήπω δυναμένων λόγον λαμβάνειν, λαβόντων δὲ τὸν λόγον συμφωνήσῃσι τῷ λόγῳ, ὀρθῶς εἰθίσθαι ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἔθων κτλ. Cf. Rep. IV, p. 442. b. Tim. p. 86. b. indolentiam vero laudat Phæd. p. 83. b. ἢ τοῦ ὡς ἀληθῶς φιλοσόφου ψυχῇ οὕτως ἀπέχεται τῶν ἡδονῶν τε καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ λυπῶν καὶ φόβων καθ' ἑαυτὸν δύναται. Cf. ibid. p. 64 seqq. Ex his, quæ disputavimus, efficitur, Crantorem tum ab Academicis tum a plerisque philosophorum scholis illa in re dissensisse. Solos excipimus Epicureos, a quibus eum dogmata suum mutuatum esse nemo contendet. Quocirca totum, quem e Plutarcho attulimus, locum Crantori vindicare non gravabimur.)

9. Τούτοις δὲ ἐπομένως καὶ ὁ Κράντωρ παραμυθούμενος ἐπὶ τῇ τῶν τέκνων τελευτῇ τὸν Ἰπποκλέα φησί· ταῦτα γὰρ πᾶσα ἡ ἀρχαία αὐτῆ φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρακαλεῖται· ὧν εἰ δὴ τι ἄλλο μὴ ἀποδεχόμεθα, τό γε πολλαχῆ εἶναι ἐργώδη καὶ δύσκολον τὸν βίον, ἄγαν ἀληθές. Καὶ γὰρ εἰ μὴ φύσει τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὑπὸ γε ἡμῶν εἰς τοῦτο ἀφίεται διαφθορᾶς· ἢ τ' ἀθλος αὐτῆ τύχη πόρρωθεν ἡμῖν καὶ ἐπὶ ἀπ' ἀρχῆς ἠκολούθηκεν, οὐδ' ἐπ' ἐνὶ βυγαῖ. Φυομένοις τε μίγνυται τις ἐν πᾶσι κακοῦ μοῖρα. Τὰ γὰρ τοι σπέρματα εὐθὺς θνητὰ ὄντα ταύτης κοινώνει τῆς αἰτίας, ἐξ ἧς ἀφύτα μὲν ψυχῆς, νόσοι τε καὶ κήδεα καὶ μοῖρα θνητῶν ἐκείθεν ἡμῖν ἔρπει. Τοῦ δὲ χάριν ἐτραπόμεθα δεῦρο; ἢ εἰδείμεν, ὅτι καινὸν οὐδὲν ἀτυχεῖν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πάντες ταῦτο πεπόνθαμεν.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 322 seqq. ed. Hutten. Ultima τοῦ δὲ χάριν usque ad πεπόνθαμεν ex Wyttenbachii conjectura ad Plut. vol. VI, p. 714 adjicienda esse censui. Idem Theophrasti et Homeri dicta, quæ in sequentibus commemorat Plutarchus, Crantori deberi putat; quod ego, ut incompertum, in medio relinquam. Sic autem pergit Plutarchus: ἄσχοπος γὰρ ἢ τύχη (φησὶν ὁ Θεόφραστος) καὶ δεινὴ

9. His convenienter etiam Crantor in Consolatione ad Hippoclem liberorum morte mœrentem ita scripsit. Hæc enim omnis illa vetus philosophia docet ac præcipit, quorum si quid aliud non probamus, id saltem nimis verum est, vitam nostram multimodis laboriosam esse et difficilem. Nam si natura non est talis, nostro certe vitio in hanc perniciem incurrit: et incerta ista fortuna e longinquo nos ac jam inde ab initio propter res minime

salubres comitata est. Mali quædam portio fatalis jam nascentibus nobis omnibus admiscetur. Quippe semina quum sint mortalia, statim partem hujus causæ sustinent, cur ingenii tarditas, morbi, curæ, mors denique ipsa nobis obrepant. Cur vero eo aberravit oratio? nempe ut intelligamus, non inusitatum homini esse infortunium, sed omnes nos sub eodem casu esse subiectos.

παράλειπαι τὰ προπεπονημένα, καὶ μεταβρῖψαι τὴν δοκοῦσαν εὐημερίαν, οὐθένα καιρὸν ἔχουσα τακτόν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐκάστω λογίσασθαι βράδιον, καὶ ἄλλων ἀκοῦσαι παλαιῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν. Ὡς πρῶτος μὲν ἔστιν ὁ θεῖος Ὀμηρος, εἰπὼν οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιον κτλ. (Odys. XVIII, 130-137) καὶ ἐν ἄλλοις· Τυδεΐδῃ μεγάλθυμε, τίη γενεὴν ἐρεεῖνεις; κτλ. (Iliad. VI, 145-149) Ταῦτη δ' ἔστι καλῶς ἐγρήσατο τῆ εἰκόνι τοῦ ἀνθρωπέου βίου, δῆλον, ἐξ ὧν ἐν ἄλλῳ τόπῳ φησὶν οὕτω· βροτῶν δ' ἕνεκα πτολεμίζειν δειλῶν, οἳ φύλλοισιν ἐοικότες κτλ. (Iliad. XXI, 463-466) De vitæ humanæ miseriis exposuisse antiquos philosophos auctor est Crantor (ταῦτα γὰρ πᾶσα ἡ ἀρχαία αὕτη φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρακαλεῖται) quod etiam nunc ex vetustis monumentis intelligitur. Vide modo e Pythagoreis Hippodami et Hipparchi fragmenta apud Stobæum Flor. XCVIII, 71 et CVIII, 81 in Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 14 et 16 seqq; item Empedoclis versus 30-31 ὦ πόποι, ὦ δειλῶν θνητῶν γένος, ὦ δυσάνολον, ὧν ἐξ ἑρῶν ἐκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε in Vol. I, pag. 2. Adde Euripidis versiculos apud Stobæum Flor. CXXIV, 7 (cf. Eur. Fragm. p. 718 ed. Wagner) γίγνωσκε τάνθρώπεια, μηδ' ὑπερμέτρως ἄλγει· κακοῖς γὰρ οὐ σὺ πρόσκεισαι μόνῃ, quibus fortasse Anaxagoræ sententia exprimitur. Plato quid de ea re censuerit, et quid inter eum et Crantorem interfuerit, jam supra vidimus. Nam Plato neque unum eundemque ærurnarum fontem esse statuit, neque omnino certam malorum originem indicavit. Nimirum quum deos inferiores miseriæ humanæ auctores dicat, id figurate interpretandum esse patet. Ut locum de miseriis in quibus mortales versantur ac de morte, malorum omnium termino, ex quodam Prodicii Cei opere depromptum servavit Pseudoplato in Axiocho (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. LXXVIII, et p. 138 seqq.) : sic Welckerus Crantorem a Prodicio multa accepisse quæ ad vitæ incommoda pertinerent non

sine causa suspicatus est. Nec tamen propterea audiendus Wyttenbachius, qui Comm. in Plut. VI, p. 699 auctorem Axiochi præcipuam dialogi partem, id est expositionem rerum hominibus molestarum, non Prodicio, sed Crantori acceptam rettulisse arbitratur.)

10. Τὰ δὲ περὶ τὸν Ἰταλὸν Εὐθύνοον τοιαῦτά φασὶ γενέσθαι. Εἶναι μὲν γὰρ αὐτὸν Ἡλυσίου πατρὸς Τεριναιίου, τῶν ἐκεῖ πρώτου καὶ ἀρετῆ καὶ πλοῦτος καὶ δόξη, τελευτήσας δ' ἐξαπίνης αἰτία τινὶ ἀδήλω· τὸν οὖν Ἡλύσιον εἰσελθεῖν ἕπερ· ἴσως κὰν ἄλλον εἰσήλθε, μή ποτ' εἴη φαρμάκοις ἀπολωλώς· τοῦτον γὰρ εἶναι μόνον αὐτῷ ἐπ' οὐσίᾳ πολλῇ καὶ χρήμασιν. Ἀποροῦντα δέ, ὅτε τρόπῳ βάσανον λάβοι τούτων, ἀφικέσθαι ἐπὶ τι ψυχομαντεῖον· προθυσάμενον δέ, ὡς νόμος, ἐγκοιμᾶσθαι καὶ ἰδεῖν ὄψιν τοιάνδε. Δόξαι παραγενέσθαι τὸν πατέρα τὸν ἑαυτοῦ· ἰδόντα δέ, διεξέρχεσθαι πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τύχης τῆς κατὰ τὸν υἱόν, καὶ ἀντιβολεῖν τε καὶ δεῖσθαι, συνεξευρεῖν τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου. Καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ ἦκω, φάναι· ἀλλὰ δέξαι παρὰ τοῦδε ἃ σοι φέροι· ἐκ γὰρ τούτων ἅπαντ' εἴση, ὧν πέρι λυπῆ. Εἶναι δ', ὃν ἐσήμαινε, νεανίσκον ἐπόμενόν αὐτῷ, ἐμπερῆ τε τῷ υἱῷ, καὶ τὰ τοῦ χρόνου τε καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐγγύς. Ἐρῆσθαι οὖν, ὅστις εἴη, καὶ τὸν φάναι· δαίμων τοῦ υἱός σου· καὶ οὕτω δὴ ὀρέξαι οἱ γραμματεῖδιον. Ἀειλήσαντα οὖν αὐτὸ ἰδεῖν ἐγγεγραμμένα τρία ταῦτα·

ἤρου, νῆπιε; ἡλθῆναι δειλῶν φρένας ἀνδρῶν·

Εὐθύνοος καίται μοιριδίῳ θανάτῳ.

οὐκ ἦν γὰρ ζῶειν καλὸν αὐτῷ, οὔτε γανεῦσι.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 336 seq. ed. Hutten. omisso auctoris nomine, quem ex Tusculanis disputationibus I, 48 Crantorem fuisse apparet. Ibi enim Tullius, postquam similia quædam de Cleobi et Bitone, de Trophonio et Agamede narravit, ita pergit : *Simile quiddam est in Consolatione Crantoris ; ait enim Terinzæum quendam Elysium, quum graviter filii mortem mæreret, venisse in psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis*

10. Jam de Euthynoo Italo hujusmodi narratio fertur. Huic enim Elysio patre, Terinæo, virtute, fortuna, gloria civium suorum principe natum, repentina morte ob incertam causam obiisse. Quapropter Elysio patri (qui illum unicum habuisset filium, maximarum divitiarum et opum heredem) incidisse suspicionem, quæ forsitan et aliis incidisset, filium veneno necatum esse. Quum autem dubitaret, quomodo rem explorare posset, venisse eum in psychomanteum, sacrisque legitime operatum loco isti indormivisse, ac talium speciem per somnum ei esse oblatam. Visum esse patrem ad ipsum accedere; quem posteaquam conspexisset, narrato filii casu, ora-

verit atque obsecraverit, ut in causa mortis inveniendæ se adjuvaret. Respondisse patrem : equidem idcirco adsum; sed ab isto accipe quæ tibi affert; inde enim omnia cognosces, quibus mæres. Fuisse vero eum quem pater indicabat juvenem pone sequentem, ætate et statura filii propemodum similem; interrogaturaque quis esset, respondisse : genius sum filii tui, simulquo porrexisset ei codicillos, quibus evoluitis Elysus tres hos versus invenierit intus exaratos :

Quæris, stulte? homines insanis mentibus errant :

En jacet Euthynous fatali morte peremptus.

Nam fuit utilius finire ipsique patrique.

causa; huic in tabellis tres hujusmodi versiculos datos:

*Ignaris homines in vita mentibus errant:
Euthynous potitur, fatorum numine, leto:
Sic fuit utilis finire ipsique tibi que.*

Primum versum, qui in membranis sic exaratur: ἤρου, νήπιε, ἡλίθιαι φρένες ἀνδρῶν, a librariis mutilatum esse, nemo non videt. Quem ut supplerem, scripsi: ἤρου, νήπιε, ἡλίθιαι λειλῶν φρένες ἀνδρῶν. Quod reliquum est, hæc narratio optime copulatur cum vitæ humanæ miserationes quam fragmentum 9 continet. Confer et fragm. 12.)

11. Τὸ γὰρ μὴ δι' αὐτὸν κακῶς πράττειν ὁ μὲν Κράντωρ φησὶν οὐ μικρὸν εἶναι κούφισμα πρὸς τὰς τύχας.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 349 ed. Hutten. Hoc solatio multi in rebus adversis se consolati sunt, velut Socrates apud Xenophontem Apol. cap. 24-28, Cicero, cujus complura dicta refert ad h. l. Wytttenbachius p. 759, alii.)

12. Πολλοῖς γὰρ καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν, ὡς φησι Κράντωρ, οὐ νῦν, ἀλλὰ παλαιοὶ κέκλευσται τὰνθρώπινα, τιμωρίαν ἡγουμένους εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἀνθρώπων συμφορὰν τὴν μεγίστην.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 351, ed. Hutten. Viri sapientes, qui in hac fuerunt sententia, appellantur Homerus, Theognis, Empedocles, Prodicus, alii. Empedoclis luculenti extant versus apud Plutarchum de exilio p. 607 ἔστιν ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν κτλ. (Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 1 vs. 1-10); de quibus sic judicat Plotinus Ennead. IV, lib. VIII, cap. 1, p. 468 Ἐμπεδοκλῆς τε εἰπὼν ἀμαρτανούσας νόμον εἶναι ταῖς ψυχαῖς πεσεῖν ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς φυγὰς θεῶθεν γενόμενος ἤκειν πίσυρος μαινομένῳ νεκρεῖ, τοσοῦτον παρεγύμνου ὄσον καὶ Πυθαγόρας οἶμαι καὶ οἱ ἄπ' ἐκείνου ἠντίττοντο περὶ τε τούτου περὶ τε πολλῶν ἄλλων. Adde locos quos ad Empedoclem attuli pag. 15 seqq. Idem sensit Plato Phædr. p. 248. Similiter Euripides in Stobæi Flor. CXX, 22 ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους τὸν φύντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακὰ, τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. (Cf. Eur. Fragm. p. 728 ed. Wagner.) Porro Crantoris dicto usus est Phalaris p. 252 ed. Lennep. Inprimis autem Crantoris apophthegma celebravit Cicero in

Consolatione teste Lactantio divin. institut. lib. III, cap. 18 § 10 et cap. 19 § 14. Ac priore quidem loco Lactantius: Cicero, inquit, quum in principio Consolationis suæ dixisset, *luendum scelerum causa nasci homines*, iteravit id ipsum postea *quasi objurgans eum qui vitam pœnam non esse putet*. Posteriore vero ait: *Damnant igitur vitam omnem, plenamque nihil aliud, quam malis, opinantur*. Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putemus; illam vitam quam nos pro morte timeamus: ita primum bonum esse, non nasci; secundum, citius mori. Quæ ut majoris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, *Non nasci*, inquit, *longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ: proximum autem, si natus sis, quam primum mori, et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ*. Huc pertinent etiam Aristotelis verba apud Plutarchum in Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 351 seqq. ed. Hutten. τοῦτο δὲ φησὶν Ἀριστοτέλης καὶ τὸν Σειληνὸν συλλεφθέντα τῷ Μίδα ἀποφῆνασθαι. Βέλτιον δ' αὐτὰς τὰς τοῦ φιλοσόφου λέξεις παραθέσθαι. Φησὶ δὲ ἐν τῷ Εὐδήμῳ ἐπιγραφομένῳ, ἢ Περί ψυχῆς, ταυτί: διόπερ, ὃ κρᾶτιστε πάντων καὶ μακαριστότατε, πρὸς τῷ μακαρίου καὶ εὐδαίμονας εἶναι τοὺς τετελευτηκότας νομίζειν, καὶ τὸ ψεύσασθαι τι κατ' αὐτῶν καὶ τὸ βλασφημεῖν, οὐχ ὄσιον, ὡς κατὰ βελτιόνων, ἡγουμένα, καὶ κρειττόνων ἤδη γεγονότων. Καὶ ταῦθ' οὕτως ἀρχαία καὶ παλαιὰ διατελεῖ νενομισμένα παρ' ἡμῖν, ὥστε τὸ παράπαν οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τοῦ χρόνου τὴν ἀρχήν, οὔτε τὸν θέντα πρῶτον, ἀλλὰ τὸν ἀπειρον αἰῶνα τυγχάνουσι διὰ τέλους οὕτω νενομισμένα. Πρὸς δὲ δὴ τούτοις, διὰ στόματος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὄρεξ, ὅς ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ἐκ παλαιῶν χρόνου, περιφέρεται θρυλούμενον. Τί τοῦτ', ἔφη. Κάκεινος ὑπολαβὼν ὡς ἀρὰ μὴ γίνεσθαι μὲν, ἔφη, ἀριστον πάντων, τὸ δὲ τεθῆναι τοῦ ζῆν ἔστι κρεῖττον. Καὶ πολλοῖς οὕτω παρὰ τοῦ δαιμονίου μεμαρτύρηται. Τοῦτο μὲν ἐκείνῳ τῷ Μίδα λέγουσι δῆπου μετὰ τὴν θῆραν, ὡς ἔλαβε τὸν Σειληνόν, διερωτῶντι καὶ πυθθανομένῳ, τί ποτέ ἐστι τὸ βέλτιον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τί τὸ πάντων αἰρετώτατον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν ἐθέλειν εἰπεῖν, ἀλλὰ σιωπᾶν ἀβήρητως. Ἐπειδὴ δὲ ποτε μολὶς πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενος προσηγάγετο φθέγγεσθαι τι πρὸς αὐτόν, οὕτως ἀναγκαζόμενος εἰπεῖν: δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν, ἃ ὑμῖν ἀρεῖον μὴ γινῶναι; μετ' ἀγνοίας γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ἀλυπτότατος ὁ βίος. Ἀνθρώποις δὲ πάμπαν οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸ πάντων ἀριστον, οὐδὲ

11. Nam haudquaquam sua culpa in miseriis versari, Crantor magnum calamitatum levamen esse ait.

12. Multi enim, ut ait Crantor, iique sapientes viri

non nunc primum deploraverunt res humanas, vitam esse supplicium judicantes, et omnino nasci hominem summam calamitatem ducentes.

μετασχέιν τῆς τοῦ βελτίστου φύσεως. Ἄριστον γὰρ πᾶσι καὶ πάσαις τὸ μὴ γενέσθαι· τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἀνθρώπων ἀνυστῶν, δευτέρου δέ, τὸ γενομένου ἀποθανεῖν ὡς τάχιστα. Δῆλον οὖν, ὡς οὕτως κρείττονος τῆς ἐν τῷ τεθνήαι διαγωγῆς ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, οὕτως ἀπεφίνατο. Denique Seneca Consolat. ad Marciam cap. 22 : itaque si felicissimum est, non nasci : proximum puta, brevitate vitæ defunctos, cito in integrum restitui. Taceo poetarum Hesiodi, Theognidis, Bacchylidis versus a Wytttenbachio ad Plut. vol. VI, p. 769 allegatos.)

13. Ἀγαθὸν δ' εἶπαν αὐτὴν [τὴν θυγατέρα] ὑπάρχειν, οὐ μὴν καὶ πρῶτον, οἷ τε ἀπὸ τῆς Ἀκαδημίας καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου. Δεῖν γὰρ ὑπέλαβον ἐκάστῳ τῶν ἀγαθῶν τὴν οἰκείαν τάξιν τε καὶ ἀξίαν ἀπονέμειν. Ἐνθεν καὶ ὁ Κράντωρ εἰς ἔμφρασι τοῦ λεγομένου βουλόμενος ἡμᾶς ἀγειν, πάνυ χαρίεντι συνεχρήσατο παραδείγματι. Εἰ γὰρ νοήσαιμεν, φησί, κοινόν τι τῶν Πανελληνίων θέατρον, εἰς τοῦτό τε ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν παρὸν καὶ τῶν πρωταίων ἀντιποιοῦμενον ἦκειν, εὐθύς καὶ εἰς ἔνοιαν ἀναχρησόμεθα τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς διαφορᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ Πλούτος παραπηδήσας ἔρει· ἐγὼ, ὡς ἄνδρες Πανέλληνες, κόσμον παρέχων πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰς ὑποδέσεις καὶ τὴν ἄλλην ἀπολαυσιν χρειώδης εἰμι νοσοῦσι καὶ θυγαίνουσι, καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ παρέχω τὰ τερπνά, ἐν δὲ πολέμοις νεῦρα^a τῶν πράξεων γίνομαι. Τούτων γὰρ δὴ τῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ Πανέλληνες δημοθυμαδὸν κελεύουσιν^b ἀποδοῦναι τὰ πρωτεῖα τῷ Πλού-

τῳ. Ἄλλ' ἐὰν τούτου ἤδη ἀνακρηυττομένου ἐπιστᾶσα ἢ Ἥδονῃ,

τῇ ἐνὶ μὲν φιλότῃ, ἐνὶ δ' ἡμερος, ἐν δ' ἄριστος,^c
πάρρασις, ἦτ' ἐκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων,

λέγῃ δὲ εἰς μέσον καταστᾶσα δτι αὐτὴν δίκαιόν ἐστι ἀναγορεύειν·

ὁ γὰρ ὄλθος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος^d
ἐξίπτατ' οἰκων, μικρὸν ἀνθήσας χρόνον,

διώκεται τε πρὸς τῶν ἀνθρώπων οὐ δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ περιγυνομένην ἀπόλαυσιν καὶ ἡδονήν, πάντως οἱ Πανέλληνες, οὐκ ἄλλως ἔχειν τὸ πρᾶγμα ἢ οὕτως ὑπολαβόντες, κεκράζονται δεῖν τὴν ἡδονὴν στεφανοῦν. Ἀλλὰ καὶ ταύτης τὸ βραβεῖον φέρεσθαι μελλούσης, ἐπὴν εἰσβάλλῃ ἢ Ὑγεία μετὰ τῶν συνέδρων αὐτῇ θεῶν^e, καὶ διδάσκη ὡς οὔτε Ἥδονῃς οὔτε Πλούτου ὄφελός τι ἐστὶν ἀπούσης αὐτῆς;

τί γὰρ με πλοῦτος ὦφελε νοσοῦντά γε;
μικρὸν ἂν θελωμι καὶ καθ' ἡμέραν ἔχων
ἄλυτον οἰκεῖν βίον τῶν ἢ πλοῦτων νοσείν,

ἀκούσαντες πάλιν οἱ Πανέλληνες καὶ καταλαβόντες ὡς οὐκ ἔνεστι κλινοπετῆ καὶ νοσοῦσαν ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν, φήσουσι νικᾶν τὴν Ὑγείαν. Ἀλλὰ καὶ τῆς Ὑγείας ἤδη νικώσης, ἐπὴν εἰσέλθῃ ἢ Ἄνδρῃα πολὺ στίφος ἀριστέων καὶ ἡρώων ἔχουσα περὶ ἑαυτὴν, καταστᾶσα τε λέγῃ· ἐμοῦ μὴ παρούσης, ὡς ἄνδρες Ἑλληνες, ἀλλοτρία γίνεται ἢ κτήσις τῶν παρ' ὑμῖν ἀγαθῶν, εὐξαινότ' ἂν οἱ πολέμιοι περιουσιάζειν ὑμᾶς

13. Bonum valetudinem, nec tamen finem bonorum tum Academici tum Peripatetici esse dixerunt. Nam singulis bonis suum ordinem suamque dignitatem attribui oportere existimaverunt. Quapropter etiam Crantor rem de qua agitur nobis explicaturus, admodum venusto exemplo usus est. Si enim fingamus, inquit, commune aliquod Græcorum theatrum, ac singula bona in scenam prodire et ad petendum principatum venire : statim etiam bonorum differentiam intelligentiam habebimus. Primum enim Opulentia transgressa : Ego, inquit, Græci universi, omnibus hominibus ornatum præbens et vestimenta et calceos et reliqua commoda utilis sum tam ægris quam sanis, atque in pace quidem præbeo res jucundas, in bello autem sum nervi rerum gerendarum. His enim verbis Græci universi auditis consensu Opulentiam dignitatis principatum dari jubebant. Verum si, dum hæc jam præconis voce reuntiatur, superveniens Voluptas,

cul inest quidem amor, inest desiderium, inest colloquium, blandiloquentia scilicet, quæ decipit mentem etiam valde
[prudentium,

dicat, postquam in medium processit, æquum esse, suum nomen per præconem pronuntiare;

nam divitiarum, quæ non certæ sunt, sed incertæ, ex ædibus evolant, ubi breve tempus creverunt,

expetunturque ab hominibus non propter se, sed propter illam, quæ ex iis capitur, delectationem et voluptatem ; omnino Græci universi non aliter quam sic rem se habere rati, Voluptatem coronandam esse vociferabantur. Sed hac quoque victoriæ præmium acceptura, ubi intraverit Valetudo cum diis consessoribus, et docuerit, se absente neque Voluptatem neque Opulentiam quidquam prodesse :

Quid enim me divitiarum juvant ægotantem ?
Parva et in diem sufficientia habens
doloris expertus vivere, quam dives ægotare malim,

rursus Græci universi tali voce audita intelligentes, beatitudinem lecto affixam et ægotam subsistere non posse, Valetudinem victoriæ potiri affirmabant. Verum Valetudine quoque jam vincente, quum ingressa fuerit Fortitudo magno principum et herorum globo circumdata et consensu suggestu ita coperit : *me absente, Græci, bona quæ possidetis alienantur, exoptentque forsitan hostes, ut vos in omnium rerum abundantia vivatis, tanquam bello superiores quam vos futuri*, his igitur auditis Græci primas partes Virtuti tribuent, secundas

πῆσαι τοῖς ἀγαθοῖς ὡς μελλήσοντες ὑμῶν κρατεῖν, καὶ τούτων οὖν ἀκούσαντες οἱ Ἕλληνας τὰ μὲν πρωτεῖα τῆ Ἄρετῆ ἀποδώσουσι, τὰ δὲ δευτερεῖα τῆ Ὑγείᾳ, τὰ δὲ τρίτα τῆ Ἡδονῆς, τελευταῖον δὲ τῶν Πλούτων. Καὶ δὴ ὁ μὲν Κράντωρ τὴν ὑγείαν ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ ἐτίθετο, στοιχῶν τοῖς προσηρημένοις ἢ φιλοσόφοις.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 51—59 p. 701 seq. ed. Fabric. [p. 556 seqq. ed. Bekker.] E quo Crantoris opere hoc fragmentum sumtum sit, ignoramus. De singulis locis pauca dicenda^a νεῦρα τῶν πράξεων] Cf. Epicharmus apud Ciceronem ad Attic. I, 19 : νῆφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. — ^b κελύουσιν] sic legendum cum Fabricio et Bekkero; codd. κελύουσιν. — ^c Homer. Iliad. XIV, 216-217. — ^d Incerti poetæ versus, quos quidam Euripidi tribuunt. — ^e Intelligendi videntur Fabricio dii dæaque Apollo Mercurius, Minerva, Venus, Panacea, quibus cum Hygea communem aram in templo quodam Oropi olim fuisse, memoriæ prodidit Pausanias lib. I, cap. 34. At non liquet. — ^f Versus ex Euripidis Telepho petiti. Vide Eurip. Fragm. p. 790 ed. Wagner. — ^g προσηρημένοις φιλοσόφοις] i. e. Academicis et Peripateticis. — Ex hoc fragmento colligi oportet, Crantorem et veterem Academicæ disciplinam tenuisse et sapientiæ præcepta ad vitæ usum contulisse. Enimvero scimus, ab Academicis virtutem quidem summum bonum esse habitam, sed tamen idcirco reliqua bona, valetudinem, divitias; alia de numero bonorum non esse exempta, ut a Stoicis postea factum esse inter omnes constat. Qua de re cum in aliis scriptis Cicero disputavit, tum præcipue in libris de finibus bonorum et malorum, e quibus duos locos excerpere juvat. Acad. post. I, 5 : « Fuit ergo jam accepta a Platone philosophandi ratio triplex; una de vita et moribus; altera, de natura et rebus occultis; tertia, de disserendo, et quid verum, quid falsum; quid rectum in oratione pravumve; quid consentiens sit, quid repugnet, judicando. Ac primam partem illam bene vivendi a natura petebant, eique parendum esse dicebant; neque ulla alia in re, nisi in natura, quærendum esse illud summum bonum, quo omnia referrentur; constituebantque, extremum esse rerum expetendarum et finem bonorum, adeptum esse omnia e natura et animo et corpore et vita. Corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus: valetudinem, vires, pulchritudinem, in toto: in

partibus autem, sensus integros, et præstantiam aliquam partium singularum: ut in pedibus, celeritatem; vim, in manibus; claritatem, in voce; in lingua etiam explanatam vocum expressionem: animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingenii virtutem idonea; eaque ab iis in naturam et mores dividebantur. Naturæ celeritatem ad discendum et memoriam dabant: quorum utrumque mentis esset proprium et ingenii. Morum autem putabant studia esse, et quasi consuetudinem: quam partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant; in quibus erat philosophia ipsa. In qua quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est, virtus, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, una res optima. Ergo hæc animorum. Vitæ autem (id erat enim tertium) adjuncta esse dicebant, quæ ad virtutis usum valeret. Nam virtus ceruitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quam beatæ vitæ, adjuncta sunt. Hominem esse censebant, quasi partem quandam civitatis et universi generis humani, eumque esse conjunctum cum hominibus communi quadam societate. Ac de summo quidem atque naturali bono sic agunt: cætera autem pertinere ad id putant aut adaugendum, aut tuendum; ut divitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum. « Ibid. cap. 6. « Omnis illa antiqua philosophia sensit in una virtute positam esse beatam vitam; nec tamen beatissimam, nisi adjungerentur et corporis et cætera quæ supra dicta sunt ad virtutis usum idonea. « Addamus Polemonis sententiam, quo auctore Crantor in philosophia versatus est. De hoc Clemens Alexandrinus Strom. VII, p. 419 ὁ γὰρ Ξενοκράτους γνώριμος Πολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρκειαν εἶναι βουλόμενος ἀγαθῶν πάντων, ἢ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων. Δογματίζει γοῦν χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέποτε ἂν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν δίχα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτός, τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι. Cf. Sextus Empiricus adv. Math. XI, 42 p. 699 ed. Fabric. [p. 554 ed. Bekker.] et Archytas Tarentinus apud Stobæum Flor. I, 76. Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I, p. 554 seq. Jam quum ex his locis pateat, Crantorem nihil quod non Academicorum placitis consentaneum esset, præcepisse, simul eum quæ experientia duce cognita haberet tradidisse liquet. Nempe non solum divitem fuisse, sed etiam sæpe

Valetudini, tertias Voluptati, ultimam denique Opulentiam ponent. Et Crantor quoque valetudinem secundum

locum obtinere volebat, prædictis philosophis astipulatus.

infirmā atque ægra valetudine esse usum Diogenes Laertius IV, 24, 27 testificatur. Quocirca non ignoravit, quantam utilitatem homines ex opibus perciperent, quamque necessaria ad beatitudinem esset commoda valetudo. Quum porro ægrotum neque divitiis delectari neque ulla omnino voluptate frui intelligeret, illum tamen multo miseriorem esse cognovit, qui omnium rerum inops ægrotaret. Eo pertinet fragmentum 14, in quo nihil egestate miserius esse affirmat, atque ex hoc fragmento pars eorum quæ ab Opulentia dicuntur, v. c. *χρειώδης εἰμὶ νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι*, item quod postea legitur *οὐκ ἔνεστι κλινοπετῆ καὶ νοσοῦσαν ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν*. Quid? quod inter morborum cruciamenta fragilitatis humanæ memor fortunarumque vice commotus cæteris omnibus posthabitis ad divinarum humanarumque rerum intelligentiam omnes cogitationes intendit. Ergo ubi in philosophiæ portum se contulit, virtutis studio acquievit, illisque hominibus felicissimam sortem obvenire iudicavit, qui in rebus adversis nunquam demitterent animum neque consideratiores in secunda, quam in adversa fortuna essent. Quare finem bonorum virtutem esse censuit.)

14. Οὐκ ἔστι πενίας οὐδὲν ἀθλιώτερον
ἐν τῷ βίῳ σύμπτωμα· καὶ γὰρ ἂν φύσει
σπουδαῖος ἦς, πένης δέ, κατάγελως ἔσει.

(Stobæus Flor. XCVI, 13 Κράντορος. Sic enim legendum. In Stobæi membranīs partim Κράντωνος reperitur, partim Κράτωνος, quam posteriorem scripturam exhibet etiam Maximus Conf. II, 571, unde Bergkiius Κρίτωνος restituendum putavit. Sed bene Meinekius edidit Κράντορος, præsertim cum Floril. XCVII, 6 hoc nomen in omnibus codicibus compareat. Errarunt qui cum Fabricio Biblioth. Gr. vol. II, p. 428 ed. Harles. comicum poetam a Stobæo utroque loco citari crediderunt. Quippe et carmina scripsisse traditur Crantor, si fides Diogeni Laertio IV,

25, et horum versuum sensus cum fragmento 13 quodammodo congruit.)

15. Τὸ γὰρ διάφορον καὶ φρονίμους πάντας ποιεῖ,
τὸ σωφρονεῖν δ' ἔνεστιν ἐν τούτῳ μόνῳ.

(Stobæus Flor. CXVII, 6 Κράντορος. Quum præcedentia perierint, dici non potest, quo τὸ γὰρ διάφορον referatur. Itaque alii aliter de his duobus versibus iudicaverunt. Et Gesnerus quidem interpretatur : *ut lucrum vel commodum aliquod sibi venentur, omnes sapiunt : et hac in re sola inest sapientia*; parum probabiliter. Rectius alii τὸ διάφορον excellentiam vel præstantiam intelligunt, natalium splendorem vel divitias a poeta spectari existimantes. Nam homines nobiles ac divites philosophia et litteris perpolitū esse solent, pauperes raro accuratæ doctrinæ facultatem consequuntur. Quæ si vera est interpretatio, similem hic locus sententiam fragmenti 14 verbis habebit : καὶ γὰρ ἂν φύσει σπουδαῖος ἦς, πένης δέ, κατάγελως ἔσει. At ne hæc quidem explicatio mihi satisfacit, ideoque τὸ διάφορον, quod locus postulat, in eam partem accipi, ut *mentis præstantiam esse vellem*.)

16. Ἐν δοιῇ μοι θυμός, δ τοι γένος ἀμφιβόητον,
ἢ σε θεῶν τὸν πρῶτον ἀειγενέων, Ἔρος, εἶπω,
τῶν θεσσοῦς Ἐρεβός τε πάλαι βασιλεῖα τε παῖδας
γείνατο Νῦξ πελάγασσιν ὄπ' εὐρέος Ὀκεανοῖο·
ἢ σέ γε Κύπριδος νῆα περίφρονος, ἢ σε Γαίης,
ἢ Ἀνέμων· τοῖος σὺ κακὰ φρονέων ἀλλάτῃσαι
ἀνθρώποις ἢ δ' ἑσθλά· τὸ καὶ σεο σῶμα δίφουτον.

(Diogenes Laertius lib. IV, 26-27 λέγεται δὲ καὶ Ἀνταγόρα τοῦ ποιητοῦ [sic enim legendum] ὡς Κράντορος εἰς Ἔρωτα πεποιημένα φέρεσθαι ταυτὶ ἐν δοιῇ μοι θυμός κτλ. Quum Antagoræ Rhodii versus, quos de Amore scripserat, Crantori a quibusdam vindicarentur; nos quoque Solensis philosophi reliquiis hoc quaecunque carmen adjicere non dubitavimus. De hoc vide Jacobium in Anthologia priore VII, p. 183.)

14. Non est paupertate miserabilior ullus in vita casus : nam si natura studiosus fueris, sed pauper, Indubrio habebis.

15. Nam mentis præstantia omnes etiam prudentes reddit, et in hac re sola animi sanitas inest.

16. In dubio est animus (clarum tibi quod genus omne) te divum in numero primæque Cupido reponam,

Quos Erebusque senex et Nox regina profundis Oceani (ut memorant) quondam genere sub undis : an Venerē, an Venilīs, an Terra te esse creatum dicam : namque vagus mala tot mortalibus affers, totque bona : hinc corpus tribuit natura biforme.

ΝΟΥΜΗΝΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Ἐπὶ μὲν τοίνυν Σπεύσιππον τὸν Πλάτωνος μὲν ἀδελφιδοῦν, Ξενοκράτην δὲ τὸν διάδοχον τοῦ Σπεύσιππου, Πολέμουνα δὲ τὸν ἐκδεχόμενον τὴν σχολὴν παρὰ Ξενοκράτους ἀεὶ τὸ ἦθος διατείνεται τῶν δογμάτων σχεδὸν τι ταῦτόν, ἕνεκά γε τῆς μήπω ἐποχῆς ταυτησί τῆς πολυθρῦλλήτου τε, καὶ εἰ δὴ τινων τοιοῦτων ἄλλων. Ἐπει εἷς γε τὰ ἄλλα πολλαχῆ τὰ μὲν παραλύοντες, τὰ δὲ στρεβλοῦντες, οὐκ ἐνέμειναν τῇ πρώτῃ διαδοχῇ· ἀρξάμενοι δὲ ἀπ' ἐκείνου, καὶ θάττον καὶ βράδιον δίσταντο προαιρέσει ἢ ἀγνοίᾳ, τὰ δὲ δὴ τινι αἰτίᾳ ἄλλῃ, οὐκ ἂν φιλοτιμῶ ἴσως. Καὶ οὐ μὲν βούλομαί τι φλαυρῶν εἰπεῖν διὰ Ξενοκράτην, μᾶλλον μὴν ὑπὲρ Πλάτωνος ἐθέλω. Καὶ γὰρ μὲ δάκνει, δει μὴ πᾶν ἔπαθόν τε καὶ ἔδρων, σώζοντας τῶν Πλάτωνι κατὰ πάντα [πάντη] πᾶσαν ὁμοδοξίαν. Καίτοι ἄξιός ἦν αὐτοῖς ὁ Πλάτων, οὐκ ἀμείνων μὲν Πυθαγόρου τοῦ μεγάλου, οὐ μὲντοι ἴσως οὐδὲ φλαυρότερος ἐκείνου· ἢ συνακολουθοῦντες, σφθέντες τε οἱ γνώριμοι ἐγένοντο πολυτιμητίζεσθαι αἰτιώτατοι τὸν Πυθαγόραν. Τοῦτο δὲ οἱ Ἐπικούρειοι, οὐκ ὄφελον μὲν, μαθόντες δ' οὖν, ἐν οὐδενὶ μὲν ὠφῆσαν Ἐπικούρω ἐναντία θε-

1. Sposippum Plato nepotem habuit ex sorore; successit huic Xenocrates, quem in schola regenda Polemo sechtus est. Ab his Platonicae doctrinae ratio propagata, sui fere similis: quum hæc saltem assensionis decantata retentio et quidquid huic affine est, nondum exstaret. Iidem tamen, si cætera cogitamus, his partim infractis, partim depravatis, primam illam successionem minime retinuerunt: sed inde statim orsi, cum initio tum deinceps, diversas in factiones abiere, sive prudentes id fecerint, sive imprudentes, sive alia qualibet causa impuls. Abfuit tamen, opinor, omnis ambitiosa contentio. Equidem Xenocratis causa secus dicere nihil velim, sed tamen Platonis causa dicendum est. Id enim profecto doleo, quod non omnes vias persecuti sunt, ut plenam sibi atque integram in omnibus cum Platone consensionem defenderent. Et ea quidem Plato dignus erat, qui magno illo Pythagora ut melior non fuerit, non fuit tamen fortasse deterior: quem discipuli quod secuti omnes ac venerati sint, id etiam egere potissimum, ut summo apud omnes in pretio haberetur. Hoc ipsum Epicurei, perperam illi quidem, sed tamen quum intelligerent, nulla unquam in re ab Epicuro dissidere visi sunt, sed potius eadem

NUMENII
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTA.

μενοι οὐδαμῶς, ὁμολογήσαντες δὲ εἶναι σοφῶ συνδεδογμένοι, καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο ἀπέλαυσαν τῆς προσρήσεως εικότως. Ἰπῆρξέ τε ἐκ τούτου ἐπὶ πλείστον τοῖς μετέπειτα Ἐπικουρείοις, μηδ' αὐτοῖς εἰπεῖν πῶ ἐναντιον οὔτε ἀλλήλοισ, οὔτε Ἐπικούρω μηδὲν εἰς μηδὲν, θτου καὶ μνησθῆναι ἄξιον. Ἄλλ' ἔστιν αὐτοῖς παρανόμημα, μᾶλλον δὲ ἀσέβημα, καὶ κατέγνωσται τὸ καινοτομηθέν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδαὶς οὐδὲ τολμᾷ· κατὰ πολλὴν δὲ εἰρήνην αὐτοῖς ἡρμαὶ τὰ δόγματα, ἐκὸ τῆς ἐν ἀλλήλοισ ἀεὶ ποτε συμφωνίας. Ἔοικέ τε ἢ Ἐπικούρου διατριβὴ πολιτεία τινὶ ἀληθεῖ, ἀστασιαστοτάτῃ, κοινὸν ἕνα νοῦν, μίαν γνώμην ἐχούσῃ. Ἀφ' ἧς ἦσαν, καὶ εἰσι, καὶ ὡς ἔοικεν, ἔσσονται φιλακόλουθοι. Τὰ δὲ τῶν Στωϊκῶν ἑστασίασται, ἀρξάμενα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ μηδέπω τελευτῶντα καὶ νῦν. Ἐλέγχονται δὲ ἀγαπητῶς ὑπὸ δυσνοήτου ἐλέγχου, οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἐμμεμνηχότες ἔτι, οἱ δ' ἤδη μεταθέμενοι. Εἴξασιν οὖν οἱ πρώτοι ὀλιγαρχικώτεροι, οἱ δὲ διαστάντες ὑπῆρξαν εἰς τοὺς μετέπειτα πολλῆς μὲν τοῖς προτέροις, πολλῆς δὲ τῆς ἀλλήλοισ ἐπιτιμησεως αἰτιοι, εἰσέτι ἐτέρων ἕτεροι Στωϊκώτεροι. Καὶ

omnino se cum sapiente suo sentire professi, jure propterea id nominis habuere. Quin etiam qui longissimo deinceps intervallo consecuti sunt Epicurei, il nec a se mutuo, nec ab eodem Epicuro tantillum, quod quidem memoratu dignum sit, discessere. Imo sceleris apud eos, vel potius impietatis ille damnatur, qui novi quippiam invexerit. Quare nemo prorsus id audeat. Sed eorum dogmata ob constantem illam omnium inter se perpetuamque concordiam in altissima quadam et tranquillissima pace versantur. Ita hæc Epicuri secta verè cuidam reipublicæ persimilis est, quam nulla seditione turbatam mens quædam una communis unaque sententia moderetur. Quam disciplinam tum olim fuerunt, qui colerent, tum etiam nunc sunt, tum, ut videtur, in posterum erunt. At inter Stoicos exstiter factiones, quæ ab ipsis eorum principibus paratæ ad nostram memoriam manserunt. Vix autem obscuris argumentis refutantur, alii disciplinam illam adhuc tenentes, alii jam ejus desertores facti. Et factioeorum quidem istorum principes eorum similes sunt, qui paucorum potentia effusios favent, suoque illo dissidio effecere, ut posteri et majores suos et sese invicem vehementer accusent, quum

μᾶλλον ὅσοι πλεῖον ἐπὶ τὸ τεχνικὸν ὤφθησαν μικρολόγοι. Αὐτοὶ γὰρ οὗτοι τοὺς ἐτέρους ὑπερβαλλόμενοι τῇ τε πολυπραγμοσύνῃ τοὺς τε σαρκιφισμοῖς^ο, ἐπετίμων θάτον. Ποδὺ μέντοι τούτων πρότερον ταῦτα ἔπαθον οἱ ἀπὸ Σωκράτους, ἀφελύσαντες διαφόρους τοὺς λόγους· ἰδίᾳ μὲν Ἀριστιππος, ἰδίᾳ δὲ Ἀντισθένης· καὶ ἀλλαχοῦ ἰδίᾳ οἱ Μεγαρικοὶ τε καὶ Ἐρετρικοί, ἢ εἰ τινες ἄλλοι μετὰ τούτων. Αἴτιον δέ, ὅτι τρεῖς θεοὺς τιθεμένου Σωκράτους καὶ φιλοσοφούντος αὐτοῖς ἐν τοῖς προσήκουσιν ἐκάστῳ ῥυθμοῖς, οἱ διακούσαντες τοῦτο μὲν ἠγνοῦν, φοντο δὲ λέγειν πάντα αὐτὸν εἰκῆ, καὶ ἀπὸ τῆς νικώσης ἀεὶ^α προστυχῶς ἄλλοτε ἄλλης τύχης, ὅπως πνεοί. Ὁ δὲ Πλάτων Πυθαγορίσας, (ἤδει δὲ τὸν Σωκράτην μηδαμῶθεν ἢ ἐκεῖθεν ταῦτα καὶ τοιαῦτα^ο εἰπεῖν τε καὶ γνόντα εἰρηκέναι,) ὧδε οὖν καὶ αὐτὸς συνεδήσατο τὰ πράγματα, οὔτε εἰωθῶς, οὔτε εἰς τὸ φανερόν¹. Διαγαγὼν δὲ ἕκαστα δὴ ἐνόμιζεν, ἐπικρυψάμενος ἐν μέσῳ τοῦ δῆλα εἶναι καὶ μὴ δῆλα, ἀσφαλῶς μὲν ἐγράψατο, αὐτὸς δὲ αἰτίαν παρέσχε τῆς μετ' αὐτὸν στάσεώς τε ἅμα καὶ διοικῆς τῶν δογμάτων, οὐ φθόνῳ μὲν, οὐδὲ γε δυσνοίᾳ· ἀλλ' οὐ βούλομαι ἐπὶ ἀνδράσι πρεσβυτέρους εἰπεῖν ῥήματα οὐκ ἐνάσιμα. Τοῦτο δὲ χρῆ μαθόντας ἡμᾶς ἐπινεγκεῖν ἐκεῖσε μᾶλλον τὴν γνώμην, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς προϋθέμεθα, χωρίζειν αὐτὸν Ἀριστοτέλους καὶ Ζήνωνος, οὕτω καὶ νῦν τῆς Ἀκαδημίας, ἐὰν ὁ θεὸς ἀντιλάβηται, χωρίζοντες,

ἔασομεν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ νῦν εἶναι Πυθαγόρειον. Ὡς νῦν μανικώτερον, ἢ Πανθαί τινι προσῆκε, διελκόμενος πάσχει μὲν κατὰ μέλη, ὧως δ' ἐξ ὄλου ἑαυτοῦ μετατίθεται τε καὶ ἀντιμετατίθεται οὐδαμῶς. Ὡς οὖν ἀνὴρ μεσεῶν Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους, τοῦ μὲν τὸ σεμνὸν ὑπαγαγὼν μέχρι τοῦ φιλανθρώπου· τοῦ δὲ τὸ κομψὸν τοῦτο καὶ παιγνιῆμον ἀναγαγὼν ἀπὸ τῆς εἰρωνείας εἰς ἀξίωμα καὶ ὄγκον, καὶ αὐτὸ τοῦτο κεράσας Σωκράτει Πυθαγόραν, τοῦ μὲν δημοτικώτερος, τοῦ δὲ σεμνότερος ὤφθη. Ἄλλ' οὐ γάρ τι ταῦτα διαιτήσων ἦλθον, μὴ περὶ τούτων οὔσης νῦν μοι τῆς ζητήσεως. Ἄ δὲ προϋδέδοκτο, καὶ εἶμι ἐκεῖσε, ἢ δὴ φροῦδος ἀναδραμεῖν δοκῶ μοι, μὴ καὶ που ἀποκρουσθῶμεν τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης. Πολέμωνος δὲ ἐγένοντο γνώριμοι Ἀρκεσίλαος καὶ Ζήνων· πάλιν γὰρ αὐτῶν μνησθήσομαι ἐπὶ τέλει. Ζήνωνα μὲν οὖν μέμνημαι εἰπὼν Ξενοκράτει, εἶτα δὲ Πολέμωνι φοιτῆσαι, αὐθις δὲ παρὰ Κράτητι κυνίσαι. Νυνὶ δὲ αὐτῷ λαλοῦσθω, ὅτι καὶ Στίλπωνος τε μετέσχε καὶ τῶν λόγων τῶν Ἡρακλείτεων. Ἐπεὶ γὰρ συμφορῶντες παρὰ Πολέμωνι ἐφιλοτιμήθησαν ἀλλήλοις, συμπάρελαβον εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους μάχην, ὃ μὲν Ἡράκλειτος καὶ Στίλπωνα, ἅμα καὶ Κράτητα, ὧν ὑπὸ μὲν Στίλπωνος ἐγένετο μαχητής, ὑπὸ δὲ Ἡρακλείτου αὐστηρός, Κυνικός δὲ ὑπὸ Κράτητος· ὃ δ' Ἀρκεσίλαος Θεόφραστον ἴσχει καὶ Κράντορα τὸν

aliis adhuc alii Stoicæ philosophiæ studiosiores sint. Quo in genere molestiores fuere, qui subtiles dicendi artifices videbantur. Hi enim ut curiositate cæteros ac dumetis suis superabant, ita ad reprehendendum paratiores erant. Quod ipsum tamen multo ante hos accidit iis qui e Socratis disputationibus diversas eruerunt rationes, separati præceptis tum Aristippos, tum Antisthenes, tum alibi et Megarici et Eretrici, aut si qui alii cum his sentiunt. Cujus dissidii causa hæc fuit, quod quum Socrates tres deos statueret, atque in eorum honorem singulorum naturæ convenienter philosopharetur, auditores re non perspecta partim temere eum partim fortunæ, quæ alio tempore alla est, prout vicisset, flatu usum omnia proloqui existimabant. At Plato ut Pythagoræ assectator erat, sic Socratem sciebat non aliunde quam ex Pythagoreo illo fonte hausta hæc ac talia dicere solitum et scientem prudentemque ea locutum esse. Quocirca rem totam ita ipse quoque convolvit, ut nec usitate nec perspicue loqueretur. At singulis arbitrato suo non tam explicatis quam obscuratis, ut quædam intelligerentur, alia ignota manerent, cante quidem scripsit, sed tamen ipse hujus quæ post eum secuta est dissensionis et dogmatum distractionis causam præbuit, non invidia quidem, aut malevolentia. Enimvero nihil de antiquioribus illis, quod minus faustum omen habiturum sit, dicere statui. Verum nos hoc semel cognito animum eo potius intendere oportebit, et quemadmodum nobis ab

initio propositum erat, eum ab Aristotele et Zenone sejungere, sic eum nunc ab ipsa quoque Academia, si deus juvet, segregantes per se Pythagoreum esse patiemur. Quippe furiosius nunc, quam Pentheum quandam decebat, distractus ex membris laborat, sed minime ita totus mutatur, ut novum sibi ingenium induat. Sed potius, quasi medius inter Pythagoram et Socratem, dum illius gravitatem ad humanitatem flectit, hujus festivitatem et jocos a dissimulatione ad dignitatem aliquam severitatemque traducit, adeoque cum Socrate jungit miscetque Pythagoram, comitate alterum, alterum gravitate vincit. Enimvero hæc judicare non est in animo, quum alia nobis quæstio hoc tempore proposita sit. Quamobrem ad inceptum redeo, ac ne longius aberrare a proposito videar, illuc nunc revertor. Polemonis discipuli Arcesilas et Zeno fuerunt: rursus enim eos ad extremum commemorabo. Nempe dicere me jam meminisse, Zenonem Xenocratis primum, deinde Polemonis auditorem fuisse, tum apud Cratetem Cynicam sectam professum esse. Nunc autem præterea ei imputanda est percepta Stilponis et Heraclitea philosophia. Quum enim ambo Polemoni operam darent, quod mutua quadam æmulatione ducebantur, pugna socios sibi accessiverunt Heraclitum, Stilponem et Cratetem Zeno, qui Stilponis consuetudine pugnavit; Heracliti, austerus; Cratetis, Cynicus evasit: Arcesilas vero Theophrastum, Crantorem Platonicum, Diodorum ac deinde Pyrrhonem habuit: et a Crantore

Πλατωνικόν, καὶ Διοδώρον, εἶτα Πύρρων· ὧν ὑπὸ μὲν Κράντορος πιθανουργικός, ὑπὸ Διοδώρου δὲ σοφιστής, ὑπὸ δὲ Πύρρωνος ἐγένετο παντοδαπός, καὶ ἴτης, καὶ οὐδέν. Ὁ καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ἀδόμενον τι ἔπος παράγωγον καὶ ὑβριστικόν·

Πρόσθε Πλάτων, ὅπιθεν Πύρρων, μέσσοι Διό-
[διωρος.

Τίμων δὲ καὶ ὑπὸ Μενεδήμου τὸ ἐριστικόν φησι λα-
βόντα ἔξαρθυῆναι, εἶπερ γε δὴ φησι περὶ αὐτοῦ·

Τοιγὰρ ἔχων ὁ Μενεδήμου ὑπὸ στέρνοισι μό-
[λυθδον
θεύσεται ἐς ἡ Πύρρωνα τὸ πᾶν κρέας, ἢ Διό-
]δωρον.

Ταῖς οὖν Διοδώρου διαλεκτικῷ ὄντος λεπτολογίας τοὺς λογισμοὺς τοὺς Πύρρωνος καὶ τὸ σκεπτικὸν καταπλέξας, διεκόμεσε λόγῳ δεινότητι τῇ Πλάτωνος φληναφόν τινα κατωσιμωμένον καὶ ἔλεγε, καὶ ἀντέλεγε, καὶ μετεκυλινδαίτο κάκισθεν, κἀντεῦθεν, ἑκατέρωθεν, ὅπῃθεν τύχοι, παλινάγρετος, καὶ δύσκριτος, καὶ παλιμβολός τε ἅμα, καὶ παρακεκινδυνευμένος, οὐδέν τε εἰδώς, ὡς αὐτὸς ἔφη, γενναῖος ὧν εἰτά πως ἐξέβαιναν ἄλλοις τοῖς εἰδόσιν, ὑπὸ σκιαγραφίας τῶν λόγων παντοδαπὸς πεφαντασμένος.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 5 περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα πρώτης διαδοχῆς ἐκ τῶν Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ. Scripsi : ἂ πολλοὶ καὶ τὰ μὲν παραλύοντες] e Vigeri conjectura; libri πολλὰ παραλύοντες. — ἂ ἐλέγχονται δὲ ἀγαπητῶς ὑπὸ δυσνοήτου ἐλέγχου]; codd. ἐλέγχουσι δὲ ἀγαπώντως ὑπὸ δυσμενοῦς ἐλέγχου. — ὁ σκαριφισμοῖς] e Vigeri conjectura; libri σκαριφηθμοῖς. — ἂ αἰεὶ] codd. αἰεὶ. — ὁ ταῦτα καὶ τοιαῦτα] codd. διὰ τὰ αὐτὰ

τοιαῦτα. Cf. Xenoph. Cyr. lib. VIII, cap. 2, 26. — ἂ οὔτε εἰς τὸ φανερόν] membranæ οὔτε δὲ εἰς τὸ φανερόν. — ὁ τοιγὰρ ἔχων] codd. τῇ μὲν ἔχων. Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I, p. 90. — ἂ θεύσεται ἐς] codd. θεύσεται, ἢ Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I, p. 90. —)

2. Τοῦ τε Ὀμηρικοῦ Τυδείδου ἂ ὀπότεροις μετεῖη ἀγνοουμένου, οὔτε εἰ Τρωσὶν ἠμύλοι, οὔτε εἰ καὶ Ἀχαιοῖς, οὐδὲν ἤττον Ἀρκεσίλαος ἠγνοεῖτο. Τὸ γὰρ ἕνα τε λόγον καὶ ταυτὸν ποτ' εἰπεῖν, οὐκ ἐνὶν ἐν αὐτῷ, οὐδέ γε ἤξιου ἀνδρὸς εἶναι πῶ τὸ τοιοῦτο δεξιῶ οὐδαμῶς. Ὀνομάζετο οὖν δαινὸς σοφιστής, τῶν ἀγυμνάστων σφαγεύς. Ὅσπερ γὰρ αἱ Ἐμπουσαι, ἐν τοῖς φαντάσμασι τοῖς τῶν λόγων, ὑπὸ παρασκευῆς τε καὶ μελέτης ἐφήρμοττεν, ἐγοήτευεν, οὐδὲν εἶχεν εἰδέναι οὔτε αὐτός, οὔτε τοὺς ἄλλους ἔβην· εἰδειμάτου δὲ καὶ κατεθούρει, καὶ σοφισμάτων γε καὶ λόγων κλοπῆς φερόμενος τὰ πρῶτα, κατέχαιρε τῷ ὄνειδι, καὶ ἠδύρνετο ἂ θαυμαστῶς, ὅτι μήτε τί αἰσχρὸν ἢ καλόν, μήτε ἀγαθόν, μήτε αὐ κακόν ἐστι τί, ἢ δει· ἀλλ' ὀπότερον εἰς τὰς ψυχὰς πέσοι, τοῦτο εἰπών, αὐθὺς μεταβαλὼν, ἀνέτραπεν ἂν πλεοναχῶς, ἢ δι' ὄσων κατεσκευάσει. Ἦν οὖν ὑδραν τέμνων ἑαυτόν, καὶ τεμνόμενος ὑπ' ἑαυτοῦ ἀμφοτέρω ἀλλήλῳ ὁ δυσκρίτως, καὶ τοῦ δέοντος ἀσκέπτως. Πλὴν τοῖς ἀκούουσιν ἤρκεσεν, ὁμοῦ τῇ ἀκροάσει εὐπρόσωπον ὄντα θεωμένους ἦν οὖν ἀκούμενος καὶ βλεπόμενος ἡδιστος, ἐπεὶ τοι προσειθίσθησαν ἀποδέχεσθαι αὐτοῦ τοὺς λόγους ἰόντας ἀπὸ καλοῦ προσώπου τε καὶ στόματος, οὐκ ἀνευ τῆς ἐν τοῖς ὁμιμασι φιλοπροσῶνης. Δεῖ δὲ ταῦτα ἀκοῦσαι μὴ ἀπλῶς, ἀλλ' ἔσχεν ὡδε ἐξ ἀρχῆς. Συμβαλὼν γὰρ ἐν παισὶ Θεοφράστῳ, ἀνδρὶ πρᾶψι καὶ οὐκ ἀψεῖ τὰ ἐρωτικά, διὰ τὸ καλὸς εἶναι ἐτι ὧν ὠραῖος, τυχὼν ἐραστοῦ Κράντορος τοῦ Ἀκαδημαῖκοῦ, προσεχώρησε μὲν τούτῳ, ὅλα δὲ τὴν φῶσιν οὐκ ἀφῆς, τρε-

quidem ad persuadendum callidus, a Diodoro autem sophista, denique a Pyrrhone simul ad omnia aptus ac temerarius, simul etiam nullus esse didicit. Quem porro in eum cani solitum aiunt versiculum, is contumeliæ causa ab alio ductus est :

Fronte Plato, pedibus Pyrrho, medio Diodorus.

Timon vero eum a Menedemo etiam concertationis studio imbutum fuisse scripsit. Sic enim ille de Arcesila :

Itaque Menedemi sub pectore plumbum habens curret ad Pyrrhonem carnosum, vel ad Diodorum.

Itaque Diodori dialectici argutiis dubias Pyrrhonis cogitationes hæsitacionemque implicans, nugatoriam loquacitatem Platonicam dicendi vi exornabat : atque eandem quidem rem modo affirmabat, modo negabat, et hinc, illinc, utrimque, vel undelibet se versabat, inconstans, iudicatu difficilis, veterator, temerarius, atque ut ipsemet (adeo ingenuus erat), confitebatur, omnino nihil

sciens : postea vero nescio quo pacto scientibus similis evadere, ita ut umbratili quadam orationis specie ad omnia aptus videretur.

2. Æque ignotus erat Arcesilas, atque ignorabatur, inter utrosque Homericus ille Tydides versaretur, Trojanos an Achivos. Is enim nec unum idemque unquam ut diceret, impetrare ab animo poterat, nec tale quid omnino viri sollertis esse existimabat. Ergo vaferrimus sophista dicebatur, quique homines inexercitatos jugularet. Nam quemadmodum Empusæ illæ solent, sic in disputationum suarum præstigiis, de industria dataque opera se colloquantibus accommodabat, eosque decipiebat, neque quidquam vel ipse sciebat vel alios scire patiebatur : terrebat et obturbabat omnes, argutiarumque et veteratoris dictionis palmam ita ferebat, ut hac laude delectaretur et mirum in modum superbiret, quod quid turpe quidve honestum, quid bonum quidve malum esset, ignoraret : sed utrumcunque in mentem venisset, effuti-

χούση χρησάμενος αὐτῇ, βαδία, θερμουργῶ ὑπὸ φιλο-
νεικίας, μετασχῶν μὲν Διοδώρου εἰς τὰ πεπανουργη-
μένα πιθανὰ ταῦτα τὰ κομψά, ὠμιληκῶς δὲ Πύρ-
ρωνι· (ὁ δὲ Πύρρων ἐκ Δημοκρίτου ὄρητο δπόθεν
δήποθεν α·) οὗτος μὲν δὴ ἔνθεν καταρτυθεὶς, πλὴν
τῆς προσήσεως, ἐνέμεινε Πύρρωνι, ὡς τῇ πάντων
ἀναιρίσει. Μνασείας γοῦν, καὶ Φιλόμηλος, καὶ Τί-
μων οἱ σκεπτικοί, σκεπτικῶν αὐτὸν προσονομάζουσι,
ὥσπερ καὶ αὐτοὶ ἦσαν, ἀναιροῦντα καὶ αὐτὸν τὸ ἀλη-
θεὶς, καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ πιθανόν. Λεχθεὶς οὖν
κατ' ἀξίαν ὁ ὑπὸ τῶν Πυρρῶνείων Πυρρῶνείος, αἰδοῖ
τοῦ ἔραστοῦ ὑπέμεινε λέγεσθαι Ἀκαδημαϊκὸς ἔτι.
Ἦν μὲν τοίνυν Πυρρῶνείος, πλὴν τοῦ ὀνόματος
Ἀκαδημαϊκὸς δ' οὐκ ἦν, πλὴν τοῦ λέγεσθαι. Οὐ
γὰρ πειθῶμαι, τοῦ Κνιδίου Διοκλέους φάσκοντος ἐν
ταῖς ἐπιγραφομέναις διατριβαῖς, Ἀρκεσίλαον φόβῳ
τῶν Θεοδωρείων τε καὶ Βίωνος τοῦ σοφιστοῦ, ἐπεισ-
ιόντων τοῖς φιλοσοφοῦσι, καὶ οὐδὲν ὀκνοῦντων ἀπὸ
παντὸς ἐλέγχειν, αὐτὸν ἐξευλασθῆναι, ἵνα μὴ πράγ-
ματα ἔχη, μηδὲν γὰρ δόγμα ὑπειπεῖν φαινόμενον.
Ὡσπερ γὰρ τὸ μέλαν τὰς σηπίας, προβάλλεσθαι πρὸ
ἑαυτοῦ τὴν ἐποχὴν. Τοῦτ' οὖν ἐγὼ οὐ πειθῶμαι. Οἱ
δ' οὖν ἔνθεν ἀφορηθέντες, ὅ τε Ἀρκεσίλαος καὶ Ζή-
νων, ὑπὸ τῶν τοιούτων ἀρωγῶν, ἀμφοτέροις συμπο-
λεμούντων λόγων, τῆς μὲν ἀρχῆς ὅθεν ἐκ Πολέμωνος

ὠρμήθησαν, ἐπιλανθάνονται, διαστάντες δέ γε, καὶ
σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,

σὺν β' ἔβαλον ἔ ρινούς, σὺν δ' ἔγχεα καὶ μένε'
[ἀνδρῶν

χαλκεσθωρήκων ἄταρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαί
ἐπληντ' ἀλλήλησι, πολὺς δ' ὄρυμαγδὸς ὄρωρει.
Ἄσπις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ'
[ἀνῆρ

καρπαλίμως ἐβίαζεν Ἐ.

Ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγῇ τε καὶ εὐχολῇ πέλεν ἀν-
[δρῶν,

ἄλλόντων τε καὶ ἄλλυμένων ἂ.

Τῶν Στωϊκῶν οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ γὰρ οὐκ ἐβάλλοντο
ὑπ' αὐτῶν, ἀγνοοῦμενοι ἢ ἦσαν ἀλῶναι δυνατώτεροι.
Ἠλίσκοντο ἰ δέ, τῆς βάσεως αὐτοῖς σισθεΐσης, εἰ
μῆτε ἀρχὴν ἔχοιεν, μῆτε μάχεσθαι ἀφορμὴν. Τὴν
μὲν δὴ ἀρχὴν ἦν ἂ, τὸ μὴ Πλατωνικὰ λέγοντας αὐτοὺς
ἐλέγχει· τὸ δὲ μῆδ' ἔχειν τινὰ ἀφορμὴν, ἦν, εἰ που ἰ
μόνον ἔν τι μετέστρεψαν ἀπὸ τοῦ ὄρου τοῦ περὶ τῆς
καταληπτικῆς φαντασίας ἀφελόντες. Ὅπερ νῦν μὲν
οὐκ ἔστι μνησθῆναι μοι ἐν καιρῷ, μνησθῆσομαι δ' ἀπὸ
τοῦ αὐθις, ἐπὶν κατὰ τοῦτο μάλιστα γενέσθαι μέλλω.
Διαστάντες δ' οὖν εἰς τὸ φανερόν, ἔβαλλον ἀλλήλους

ret, rursusque, mutata sententia, id ipsum pluribus
quam antea argumentis firmaverat, infirmaret. Se ipsum
igitur ille quasi hydram secabat, et secabatur a se ipso,
dum sic in utramque partem disputat, ut neque quid
sibi vellet facile dispiceret, neque ipse ullam decori rationem haberet. Tenebat ille tamen auditores, quum in loquente multam hilaritatem esse viderent. Quocirca et auditus et aspectus perplacebat, quoniam assueverant excipere ejus orationem praestanti ex vultu et ore non sine quadam nativa oculorum comitate fluentem. Oportet autem haec non simpliciter quasi subito ascita intelligere, sed jam ab initio aetatis tale ingenium sibi induerat. Cum Theophrasto enim in pueritia versatus, homine mansueto, neque a rebus amatoris alieno, propter pulchritudinem autem quum in aetate flore adhuc esset, Crantorem Academicum amatorem nactus, huic quidem accessit, sed quoniam ingenio valebat, ejus celeritate, agilitate et ob contentionem fervore usus, a Diodoro quidem veteratorum illud idemque probabile et venustum orationis genus didicit, maxime tamen Pyrrhoni, a Democriti philosophia undelibet profecto, operam dedit, atque hac scientia instructus, Pyrrhoni, si appellationem excipias, tanquam omnium rerum eversioni acquievit. Mnaseas quidem, Philomelus et Timon Sceptici philosophi, Scepticum illum vocant, sui persimilem, qui ipsorum exemplo veritatem, mendacium ac verisimilitudinem omnem tolleret. Ergo quem Pyrrhoni Pyrrhoneum pro dignitate dixissent, is pro sua in amatorem observantia Academicum se no-

minari adhuc passus est. Ita qui Pyrrhoneus, excepto nomine, totus erat, idem Academicus praeter nomen nihil habebat. Neque enim fide dignus mihi videtur Gnidius ille Diocles, qui in libris quos Diatribas inscripsit, Arcesilam affirmat, Theodoreorum et Bionis sophistae metu, qui philosophis infesti, nullam non eos reprehendendi occasionem arriperent, etiam, ne isti negotium ipsi facerent, veritum esse certam de ulla re sententiam in medio ponere. Nam ut sepias effuso atramento, ita illum cohibita a rebus incertis assensione se tueri. Verum hoc, ut dixi, minus credo. Caeterum illi, de quibus hic quaeritur, Arcesilas et Zeno, hinc semel profecti et suorum quisque sociorum disputationibus tanquam armis opibusque freti, Polemonis scholam oblitii sunt pugnae suae tirocinium fuisse. Quare postquam in certamentum est instructique ordines constiterunt,

scutaque jam scutis, hastasque et robora aenas
committunt acies, clypeisque sonantibus icti
densantur clypei: vastus fragor undique surgit.
Umbonem umbo premit, galeam galea atque virum vir
urgebat prope.
Hic vero crebri gemitus ac vota sequantur,
dum perimunt pereuntque simul.

Stoicos intellige; Academicos enim illi non petebant, quod qua parte capi facillius vincique possent, ignorerent. Atqui tum demum vincerentur, si suum illis fundamentum excuteretur, hoc est, si neque principium suum refinerent, neque pugnandi occasionem haberent. Ac principium quidem illud convelli poterat, si quis eis

οὐκ οἶ δὲ δύο, ἀλλ' ὁ Ἀρκεσίλαος τὸν Ζήνωνα. Ὁ γὰρ Ζήνων εἶχε δὴ τι τῆ μάχη σεμνὸν καὶ βαρὺ, καὶ Κηφισοδώρου τοῦ βήτορος οὐκ ἀμεινον· ὅς δὴ [ὁ Κηφισοδῶρος], ἐπειδὴ ὑπ' Ἀριστοτέλους βαλλόμενος ἑαυτῷ τὸν διδάσκαλον Ἰσοκράτην ἑώρα, αὐτοῦ μὲν Ἀριστοτέλους ἦν ἀμαθὴς καὶ ἀπειρος, ὑπὸ δὲ τοῦ καθορᾶν ἔνδοξα τὰ Πλάτωνος ὑπάρχοντα, οἴηθεις κατὰ Πλάτωνα τὸν Ἀριστοτέλην φιλοσοφεῖν, ἐπολέμει μὲν Ἀριστοτέλει, ἔβαλλε δὲ Πλάτωνα, καὶ κατηγορεῖ ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἰδεῶν, τελευταῖων εἰς τὰ ἄλλα, ἃ οὐδ' αὐτὸς ᾔδει, ἀλλὰ τὰ νομιζόμενα ἀμφ' αὐτῶν ἢ λέγεται ὑπονοῶν. Πλὴν οὗτος μὲν ὁ Κηφισοδῶρος, ὃς ἐπολέμει μὴ μαχόμενος, ἐμάχετο ὃ μὴ πολεμεῖν ἐβούλετο. Ὁ μὲντοι Ζήνων καὶ αὐτός, ἐπειδὴ τοῦ Ἀρκεσιλάου μεθίετο, εἰ μὲν μηδὲ Πλάτωνι ἐπολέμει, ἐφιλοσόφει δὴπου ἔμοι κριτῆ πλείστου ἀξίως, ἐνεκά γε τῆς εἰρήνης ἢ ταύτης. Εἰ δ' οὐκ ἀγνοῶν μὲν ἴσως τὰ Ἀρκεσιλάου, τὰ μέντοι Πλάτωνος ἀγνοῶν, ὡς ἐξ ὧν αὐτῷ ἀνέγραψεν ἐλέγχεται, ἔτι ἢ ἐποίησεν ἐναντία καυτός, μήτε ὃν ᾔδει πλήττων, ὃν τε οὐκ ἔχρην, ἀτιμώτατα καὶ αἰσχίστα περιυβρικῶς, καὶ ταῦτα πολὺ κάκιον ἢ προσήκει κυνί. Πλὴν διέδειξέ γε μὴν μεγαλοφροσύνη ἀποσχόμενος τοῦ Ἀρκεσιλάου. Ἦτοι γὰρ ἀγνοίᾳ τῶν ἐκείνου ἢ δέει τῶν Στωϊκῶν, πολέμοιο μέγα στόμα πευκεδανοῖο ἀπετρήψατο ἄλλη εἰς Πλάτωνα. Ἀλλὰ καὶ περὶ μὲν τῶν Ζήνωνι εἰς Πλάτωνα

κακῶς τε καὶ αἰδημόνως οὐδαμῶς νεωτερισθέντων εἰρήσεται μοι αὐθίς ποτε, ἐὰν φιλοσοφίας σχολὴν ἀγάγω. Μὴ πως ὁ μὲντοι ἀγάγοιμι σχολὴν ποτε τοσαύτην, τούτων γοῦν ἐνεκεν, εἰ μὴ ὑπὸ παιδιᾶς. Τὸν δ' οὖν Ζήωνα ὁ Ἀρκεσίλαος ἀντίτεχνον καὶ ἀξιόνικον ὑπάρχοντα θεωρῶν, τοὺς παρ' ἐκείνου ἀποφερομένους λόγους καθήρει, καὶ ὁ οὐδὲν ὄκνει. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἃ ἐμεμάχητο ἐκείνῳ, οὐτ' ἴσως εἰπεῖν ἔγω, εἶτε καὶ εἶχον, οὐδὲν ἔδει νῦν αὐτῶν μνησθῆναι. Τὸ δὲ δόγμα τούτου αὐτοῦ πρώτου εβρομείας, καὶ αὐτὸ ἢ τὸ ὄνομα βλέπων εὐδοκιμοῦν ἐν ταῖς Ἀθήναις, τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν, πάσῃ μηχανῇ ἐχρήσθη ἐπ' αὐτήν. Ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ἢ ἡσυχίαν ἀγωνί, οὐ δυνάμενος ἀδικεῖσθαι, Ἀρκεσιλάου μὲν ἀπίστο ἢ πολλὰ ἂν εἰπεῖν ἔχων, ἀλλ' οὐκ ἤθελε, τάχα δὲ μᾶλλον ἄλλως πρὸς δὲ τὸν οὐκέτι ἐν ζῶσιν ὄντα Πλάτωνα ἐσκιαμάχει, καὶ τὴν ἀπὸ ἀμάξης πομπείαν πᾶσαν καταθορύβει, λέγων ὡς οὐτ' ἂν τοῦ Πλάτωνος ἀμυνομένου, ὑπερδικεῖν τε αὐτοῦ ἄλλῳ οὐδενὶ μέλον· εἶτε μελήσειεν Ἀρκεσιλάῳ, αὐτός γε κερδαίνειν φέτο ἀποτρεψάμενος ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀρκεσίλαον. Τοῦτο δὲ ᾔδει καὶ Ἀγαθοκλέα τὸν Συρακούσιον ποιήσαντα τὸ σόφισμα ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Στωϊκοὶ δὲ ὑπήκουον ἐκπεπληγμένοι. Ἡ μῦσα γὰρ αὐτοῖς οὐδὲ τότε ἦν φιλόλογος, οὐδ' ἐργάτις χαρίτων, ὑφ' ὧν ὁ Ἀρκεσίλαος, τὰ μὲν περικρούων, τὰ δὲ ὑποτέμνων, ἄλλα δ'

contra Platonis dogmata disserere ostenderet : pugnandi vero ansa tum iis reliqua nulla foret, si vel unum aliquid præcepto illi suo detraxerent, quod de imaginatione comprehensionis capace dant. Sed hanc rem tempestive declarare mihi nunc non licet ; de ea autem rursus erit dicendi locus, quum ad hanc potissimum rem venero. Palam igitur ambo dissident illi quidem, sed tamen Arcesilas unus Zenonem petit. Habebat enim Zenonis pugna magnificum quiddam et grave, nec Cephisodori rhetoris contentione præstabilius. Hic enim quum Isocratem, præceptorem suum, ab Aristotele vexari animadverteret, in Aristotelea disciplina quod plane hospes ac peregrinus esset, magnamque Platonicæ famam esse videret, Aristotelem cum Platone sentire ratus, bellum quidem gerebat cum Aristotele, sed ipsum tamen Platonem percutiebat, reprehensionemque suam ab ideis repetitam ad alia denique perducebat, quæ ne ipse quidem norat, sed quæ de illis statuerentur, ex verbis ac vocibus conjiciebat. Cæterum omnia cum eo pugna, quem bello persecutus erat, pugnabat cum eo cui arma inferre volebat. Verum Zeno et ipse, si relicto Arcesila ne Platoni quidem bellum intulisset, egregie profecto me iudice, certe pacis hujus causa, philosophatus esset. At si forte non ignorans quæ docebat Arcesilas, contra acceptæ a Platone philosophandi rationis imperitus, ut ex iis quæ Platoni ascribitur conficitur, hoc belli genus suscepit, secus omnino quam par erat, et ipse fecit, nec

vulnerato homine quem norat, et eo quem minime decebat, indignissime ac turpissime, ideoque longe sædius quam cani convenit, contumeliis vexato. Cæterum magnitudine quadam animi abstinere se ab Arcesila ostendit. Nam seu quod hominis sensum ignoraret, seu quod Stoicos vereretur, *trucis ora ingentia belli* alio, hoc est, in Platonem vertit. Sed enim de iis quæ perperam et inverecunde in Platonis ratione Zeno novavit, tum a me rursus aliquando disputabitur, quum a philosophia vacavero. Verum utinam nunquam tantum ab ea vacem, ut hoc argumenti genus aliter ac joco tractandum suscipiam. Nunc ut redeam ad Arcesilam, is Zenonem et artis contrariæ magistrum et sua dignum victoria quum videret, hominis disputationes convellebat, idque sine mora faciebat. Ac cætera quidem omnia, de quibus cum eo contendebat, nec fortasse proferre possim, nec ut possim, nunc certe ea commemorare oportet. At decretum illud, cujus Zeno ipse princeps et auctor erat, quodque celebri nomine tum Athenis appellari et jactari videbat, illam, inquam, imaginationem comprehensionis capacem machinis sibi omnibus petendam et concutiendam putavit. Alter interea adversus infirmiore, quasi ab eo lædi non posset, nihil conabatur : idem tamen misso Arcesila, in quem multa dicere poterat, (sive hominem urgere nollet, sive quid aliud sequeretur,) cum Platone ipso, qui vivere jam desierat, tanquam cum umbra pugnabat. Quin etiam nihil non

ὀποσελλίζων, κατεγλωττίζετο αὐτούς, καὶ πιθανὸς ἦν. Τοιγαροῦν πρὸς οὐδὲ μὲν ἀντέλεγεν, ἤττωμένων, ἐν οἷς δὲ λέγων ἦν, κατακαπληγμένων, δεδειγμένον πως τοῖς τότε ἀνθρώποις ὑπῆρχε, μηδὲν εἶναι μῆτ' οὖν ἔπος μῆτε πάθος, μῆτε ἔργον ἐν βραχύ, μηδὲ ἀχρηστον τούναντιον ὀφθῆναι ποτ' ἄν, εἰ τι μὴ Ἀρκεσιλάω δοκεῖ τῷ Πιταναίῳ. Τῷ δ' ἄρα οὐδὲν ἰδόμεναι, οὐδ' ἀπεφαινετο οὐδὲν μᾶλλον, ἢ ῥηματισκία ταῦτ' εἶναι καὶ φόβους.

(Eusebii Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 6 περὶ Ἀρκεσιλάου τοῦ τῆν δευτέραν Ἀκαδημίαν ὀποσημαμένου ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ^a: Τυδείδου] al. Διομήδους. Cæterum spectat Iliad. lib. V versum 85 seq. Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετεῖη, ἢ μετὰ Τρώεσσιν ἑμίλειοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς. — ^b ἤδρυνετο] codd. ἡδρύνετο. — ^c ἀλληλίζων] e Vigeri conjectura; libri ἀλλήλων. — ^d ὀπόθεν δήποθεν] membranæ ὀπόθεν γέ ποθεν. — ^e Λεχθεῖς οὖν κατ' ἄξιν ὑπὸ τῶν Πυθρῶναιων] libri Λεχθεῖς οὖν ἀνάξια τῶν Πυθρῶναιων. — ^f σὺν ῥ' ἔβαλον] codd. σὺν δ' ἔβαλον. Sunt Iliadis libri IV versus 447-451 σὺν ῥ' ἔβαλον ῥινόους, σὺν δ' ἔγχεα, καὶ μένε' ἀνδρῶν χαλκιοθωρήκων ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι Ἐπληντ' ἀλλήλησι, πολλὸς δ' ὀρυμαγδὸς ὀρώρει. Ἐνθα δ' ἔμ' οἰμωγῇ τε καὶ εὐχολῇ πέλεν ἀνδρῶν, Ὀλλόντων τε καὶ ὀλλυμένων. Quare etiam in verbis Ἐπληντ' ἀλλήλησι Homericam lectionem restitui, quum Eusebii codices Ἐπληντ' ἀλλήλοισι exhibeant. Sequitur versus ἀσπίς ἀρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυον, ἀνέρα δ' ἀνῆρ, qui est Iliad. lib. XIII, 131. — ^g καρπαλίμως ἐβίαζεν] codd. ἐδνοπάλιζεν, vocabulum corruptum, in quo καρπαλίμως ἐβίαζεν latere suspicor. Cf. Odys. lib. XII, 297. — ^h ὀλλόντων τε καὶ ὀλλυμένων] ex Homero; codices ὀλλόντων καὶ ὀλλυμένων — ⁱ ἠλίσκοντο [i. e. ἠλίσκοντο δ' ἄν. Vid. Hermann. de part. ἄν lib. I, cap. 12 in Opusc. vol. IV p. 58 sqq. Cæterum

similis est Xenophontis locus Cyrop. lib. II cap. 1, 9 ἐγὼ μὲν ἄν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἰ σὺ εἶην, ὡς τάχιστα ἔπλα ἐποιούμην πᾶσι Πέρσαις τοῖς προσιοῦσι. Cf. Plato Alcib. I p. 111. E. Adde Matthiæ Gramm. Gr. § 524. 3. — ^k τὴν μὲν δὴ ἀρχὴν ἦν] scilicet ἐλέγξει, quod bis positum cogitari convenit; codd. ἡ μὲν δὴ ἀρχὴ ἦν. — ^l ἀφορμὴν, ἦν, εἰ που μόνον] magna ex parte cum Vigero; libri ἀφορμὴν, ἦν εἶπον μόνον. De re ipsa vide Ciceronem Acad. prior. lib. II cap. 18. — ^m εἰ ἐποίησεν] cum codd.: vulgo εἰρημένης. — ⁿ εἰ ἐποίησεν] codd. εἰ ἐποίησεν. — ^o μήπως μέντοι ἀγάγοιμι] codd. μή ποτε μέντοι ἀγάγοιμι Cf. Plato Apol. Socr. p. 19. c. μήπως ἐγὼ ὑπὸ Μελήτῳ τσοσάτας δίκα φάγοιμι. — ^p καὶ οὐδὲν ὄκνει] ut apud Lucianum Prometh. cap. 18 καὶ πρὸς θεῶν τοῦτό μοι ἀπόκριναί μὴδὲν ὄκνησας. — ^q καὶ αὐτὸ] codd. καὐτὸ. — ^r ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρω] cum Vigero; libri δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρω ὄν. — ^s Ἀρκεσιλάου μὲν ἀφίετο] codd. Ἀρκεσιλάω μὲν ἀφίετο. — ^t ἤδει] codd. ἤδε. —

3. Περὶ δὲ Λακύνου βούλομαι τι διηγήσασθαι ἡδύ. Ἦν μὲν δὴ Λακύνθης ὑπογλισχρότερος καὶ τινα τρέπον ὁ λεγόμενος Οἰκονομικός, οὗτος ὁ εὐδοκίμων παρὰ τοῖς πολλοῖς. Αὐτὸς μὲν ἀνοιγνὺς τὸ ταμίειον, αὐτὸς δ' ἀποκλείων. Καὶ προηραῖτο δὲ ὧν ἔδειτο, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐποίει πάντα δι' αὐτοουργίας, ὅστις που αὐτάρκειαν ἐπαινῶν, οὐδ' ἄλλως πενία χρώμενος, οὐδ' ἀπορία δούλων, ἧ γὰρ ὑπῆρχον δούλοι ὀπόσοι γούν. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔξεστιν εἰκάζειν. Ἐγὼ δὲ ὁ ὑπεσχόμενός τὸ ἡδύ, διηγήσομαι. Ταμίειον γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ, τὴν μὲν κλεῖδα περιφέρειν ἐφ' ἑαυτοῦ οὐκ ὤφειτο δεῖν ἀποκλείσας δὲ, κατετίθει μὲν ταύτην εἰς τι κοῖλον γραμματεῖον. Σημνηάμενος δὲ δακτυλίῳ, τὸν μὲν δακτύλιον κατεκύλιε διὰ τοῦ κλείθρου, ἔσω εἰς τὸν οἶκον μεθεῖς, ὥσθ' ὕστερον ἐπειδὴ πάλιν ἐλθὼν ἀνοίξει τῇ κλεῖδί, δυνησόμενος, ἀνελὼν τὸν δακτύλιον,

conviciorum in eum, quasi e plastro, promiscue et raptim fundebat, nimirum quod nec reponere Plato jam posset, nec alium quemquam ei patrocinatum putaret; aut si forte res illa curæ esset Arcesilæ, sic a suis eum cervicibus esse depulsum expedire sibi arbitraretur. Quo quidem artificii genere Agathoclem Syracusanum adversus Carthaginienses usum esse sciebat. Atque hæc Stoici cum stupore audiebant. Erat enim adhuc infans eorum Musa, nec illarum facetiarum artifex, quibus Arcesilas Zenonis argumenta partim excutiens, partim præcidents, partim supplantans, sic eos linguæ vi obruebat, ut aliis etiam probabilis videretur. Ita, quum et ii quibus contradicabat, victi, et ii quorum in corona loquebatur, attoniti essent: fere pro comperto ejus ætatis hominibus erat, nihil nec verbum esse statuendum nec calamitatem, neque opus vel minimum, neque contra quidquam

inutile visum iri, nisi quod Arcesilæ Pitaneæ tale videretur. Ei utique nihil plane videbatur, nec aliud quidquam omnino magis hæc omnia, quam vuculas tantum aliquas ac terrores esse docebat.

3. Jam vero de Lacyde jucundum quiddam narrare in animo est. Erat igitur is paulo tenacior et quodammodo ejusmodi qui vulgo notissimus ille dispensator jure appellaretur. Nam ipse quidem tum aperiebat penus, tum claudebat. Ac probebat quibus egeret, cæteraque id genus omnia per se et suo arbitratu factitabat, non quidem frugalitatis studio, non paupertate præterea coactus, non inopia servorum laborans, qui aliquot saltem aleret. Sed causam ex suo quisque ingenio conjiciat. Ego jucundum illud commemorabo, quod promisi. Quum igitur suam ipse cellam penariam curaret, nec secum ejus clavem portandam censeret, eam simulatque cellam

αὐθις μὲν ἀποκλείειν, εἴτα δὲ σημαίνεσθαι, εἴτα δ' ἀναβάλλειν ὅπισω πάλιν ἔσω τὸν δακτύλιον διὰ τοῦ κλειθροῦ. Τοῦτο οὖν τὸ σοφὸν οἱ δοῦλοι κατανοήσαντες, ἐπειδὴ πρόιοι Λακύνδης εἰς περίπατον, ἢ ὅποι ἄλλοσε, καὶ αὐτοὶ ἀνοίξαντες ἄν, κἄπειτα ὡς σφισιν ἦν θυμός, τὰ μὲν φαγόντες, τὰ δ' ἐμπιόντες, ἄλλα δὲ ἀράμενοι, ἐκ περιόδου ταῦτα ἔποιον, ἀπέκλειον μὲν, ἐσημαίνοντο δέ, καὶ τὸν δακτύλιον, πολλά γε αὐτοῦ καταγελάσαντες, εἰς τὸν οἶκον διὰ τοῦ κλειθροῦ ἤφισαν. Ὁ Λακύνδης οὖν πλήρη μὲν καταλιπὼν, κενὰ δὲ ἐδρισκόμενος τὰ σκευή, ἀπορῶν γὰρ γιγνομένων, ἐπειδὴ ἤκουε φιλοσοφείσθαι παρὰ τῷ Ἀρκεσίλῳ τὴν ἀκαταληψίαν, φέτο τοῦτο ἐκεῖνο αὐτῷ συμβαίνειν περὶ τὸ ταμείον. Ἀρξάμενός τε ἔνθεν, ἐπιλοσόφει παρὰ τῷ Ἀρκεσίλῳ, μὴδὲν μῆτε ὄραν, μῆτε ἀκούειν ἑναργίς, ἢ ὑγιής. Καὶ ποτε ἐπισπασάμενος τῶν προσομιλούντων αὐτῷ τινα εἰς τὴν οἰκίαν ἢ, ἰσχυρίζετο πρὸς αὐτὸν ἑπερφυῶς, ὡς ἐδόκει, τὴν ἐποχὴν, καὶ ἔφη· τοῦτο μὲν ἀναμφιλεκτον ἐγὼ σοι ἔχω φράσαι, αὐτὸς ἂν ἔμαυτοῦ μαθῶν, οὐκ ἄλλου πειραθεῖς. Κἄπειτα ἀρξάμενος περιηγίτο τὴν δλην τοῦ ταμείου συμβῆσαν αὐτῷ πάθην. Τί οὖν ἄν, εἶπεν, εἴτι Ζήνων λέγοι πρὸς οὕτως ὁμολογουμένην διὰ πάντων φανεράν μοι ἐν τοῖς τοιοῖσδε ἀκαταληψίαν; δε γὰρ ἀπέκλεισα μὲν ταῖς ἔμαυτοῦ χερσίν, αὐτὸς δὲ ἐσημηνάμην. αὐτὸς δὲ ἀφήκα μὲν ἔσω τὸν δακτύλιον· αὐθις δ' ἔλθων ἀνοίξας, τὸν μὲν δακτύλιον ὄρω

ἔνδον, οὐ μέντοι καὶ τὰ ἄλλα, πῶς οὐ δικαίως ἀπιστούντως τοῖς πράγμασιν ἔξω; Οὐ γὰρ τολμήσω εἰπεῖν ἔγωγε, ἔλθόντα τινα κλέψαι ταῦτα, ἢ πάργοντος ἔνδον τοῦ δακτυλίου. Καὶ δε ἀκούων, ἦν γὰρ ὑβριστής, ἐκδεξάμενος τὸ πᾶν ὡς ἔσχεν ἀκοῦσαι, μόλις καὶ πρότερον ἑαυτοῦ κρατῶν, ἀπέβῆξε γέλωτα καὶ μάλιστα πλατύν, γελῶν τε εἴτι καὶ καγχάζων διήλεγχεν ἅμα αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν. Ὡστε ἔκτοτε Λακύνδης ἀρξάμενος, οὐκέτι μὲν τὸν δακτύλιον ἔσω ἐνέβαλλεν, οὐκέτι δὲ τοῦ ταμείου ἐχρητο ἀκαταληψία, ἀλλὰ κατελάμβανε τὰ ἀφειμένα, καὶ μάτην ἐπεφιλοσοφῆκει. Οὐ μέντοι, ἀλλὰ οἷγε παῖδες φόρτακες ἦσαν, καὶ οὐ θάτερα ληπτοί, οἳ οἱ οὗτοι οἱ κωμωδικοί τε καὶ Γέται καὶ Δακοί, κἄκ τῆς Δακικῆς λαλεῖν στωμωλήθρας κατεγλωττισμένοι, εἴτε τινὸς Στωϊκοῦ τὰ σοφίσματα ἀκούσαντες, εἴτε καὶ ἄλλως ἐκμαθόντες, εὐθὺ τοῦ τολμήματος ἤσαν, καὶ παρελύοντο αὐτοῦ τὴν σφραγίδα· καὶ τοτὲ μὲν ἔτεραν ἀντ' ἐκείνης ὑπετίθεσαν· τοτὲ δὲ οὐδὲ ἄλλην διὰ τὸ οἰεσθαι ἐκεῖνω γε ἀκατάληπτα εἶσεσθαι, καὶ οὕτω καὶ ἄλλως. Ὁ δὲ εἰσαλθὼν ἰσκοπεῖτο ἀσήμαντον δὲ τὸ ταμείον θεωρῶν, ἢ σεσημασμένον μὲν, σφραγιδι δ' ἄλλῃ, ἡγανάκτει· τῶν δὲ σεσημάνθαι λεγόντων, ἀδοτοῖς γοῦν τὴν σφραγίδα δρᾶσθαι τὴν αὐτοῦ, ἡκριβολογεῖτο ἄν, καὶ ἀπεδείκνυε. Τῶν δ' ἠττωμένων τῇ ἀποδείξει καὶ φαιμένων εἰ μὴ τι ἐπεστιν ἢ σφραγίς, αὐτὸν ἴσως ἐπιελῆσθαι καὶ μὴ σημηνάσθαι· καὶ μὴ αὐτὸς τε ἔφη σημηνάμενος μνημονεύειν, καὶ

clauserat, cava quadam in arcula deponebat. Tum aditu obsignato, anulum per seræ foramen immissum in armarium promptuarium devolvebat, ut eo rursus quum liberet clavi reserato, anulum tollere, atque ita locum denovo cum obserare, tum etiam obsignare posset, anulumque simul per eandem seram rursus immittere. At servi detecto heri artificio, postquam is aut deambulatam aut alio quovis ierat, cella reserata, ubi prout colliberat, alia vel edendo vel potando hausissent, alia secum ipsi asportassent, eadem vicissim facilitantes, cellam primo clauderant, tum obsignabant, denique anulum non sine maximo in philosophum risu per seræ foramen in oecum istum immittebant. Lacydes igitur quando cellæ vasa quæ plena reliquerat, vacua reperiebat, diu ea re conterritus hæsit, tandemque percipi comprehendique nihil, ab Arcesila doceri, quum audivisset, id ipsum esse credidit, quod in suo sibi penu usu veniebat. Hinc initio capto apud Arcesilam sapientiæ studio deditur argumentabatur, nihil se vel percipi vel sani nec videre unquam nec audire. Quumque aliquando e familiaribus suis unum secum domum abduxisset, hanc ei assensionis retentionem mirifice, ut sibi videbatur, affirmabat. Ibi vero, hoc tibi, inquiebat, sine ulla dubitatione confirmare possum, quod ipse usu præditus, non per aliena experimenta doctus scio. Tum ab initio totam illam cellæ snæ perniciem exponebat. Quid igitur,

inquiebat, huic argumento responderet Zeno, quo mihi planum et perspicuum fit, percipi nihil comprehendique posse? Nam postquam manibus ipse meis cellam tum clausi, tum obsignavi, tum anulum immisi, quum reversus, oeco reserato, intus anulum modo, non item cætera reperiam, nonne merito fidem omnem rebus abrogem? Nec enim profecto dicere ausim, quemquam huc intro irrumpentem ea suffurari sustinuisse, quia intus anulum meum offendo. Hic auditor ille, erat enim unus ex protervis istis furibus, ubi rem totam ut poterat narrantis ex ore audivit, qui vix risum antea continuisset, in cachinnos effusus est; sed dum ridet adhuc et cachinnatur, simul se nimia sui opinione duci convicit. Itaque Lacydes ex eo tempore nec anulum transmisit in cellam, nec sui armarii promptuarii exemplo percipiendi vim amplius negavit, sed quæ adhuc negligentius asserverat, omnino comprehendit. Quippe frustra sapientiæ studio tempus impertiverat. Veruntamen servos habebat irrisores, quique neutram in partem facile caperentur: quales utique isti comædium servuli sunt, Getæ atque Daci. Ergo hi ut erant lingua ad Dacicam illam jocandi ridendique licentiam erudita ac procusa, sive Stoici cñjusdam argutias audivissent, sive alia ratione hoc didicissent, recta facinus aggressi, sigillum ab eo impressum ita solvebant, ut nunc alterum quoddam ejus in locum supponerent nunc nullum,

ἀπεδείκνυε, καὶ περιῆει τῷ λόγῳ, καὶ ἐδεινολογεῖτο πρὸς αὐτούς, οἰόμενος παίζεισθαι, καὶ προσώμυεν. Οἱ δ' ὑπολαβόντες τὰς προσβολὰς ἐκείνου, αὐτοὶ γε ὦνοντο ὑπ' αὐτοῦ παίζεισθαι· ἐπεὶ σοφῶ γε ὄντι δεδόχθαι τῷ Λακυδῆ εἶναι ἀδοξάστῳ, ὥστε καὶ ἀμνημονεύτῳ. Μνήμην γὰρ εἶναι δόξαν· ἐναγχος γοῦν τοῦ χρόνου ἔφασαν ἀκοῦσαι ταῦτα αὐτοῦ πρὸς τοὺς φίλους. Τοῦ δ' ἀναστρέφοντος αὐτοῖς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ λέγοντος οὐκ Ἀκαδημαϊκὰ, αὐτοὶ φοιτῶντες εἰς Στωϊκῶν τινος, τὰ λεκτέα ἑαυτοῖς ἀνεμάνθανον, κἀκείθεν ἀρξάμενοι ἀντεσοφίστευον, καὶ ἦσαν ἀντίτεχνοι κλέπται Ἀκαδημαϊκοί. Ὁ δὲ Στωϊκοῖς ἐνεκάλει· οἱ παῖδες δὲ τὰ ἐγκλήματα παρέλυσον αὐτῷ, ὑπὸ ἀκαταλήψιας, οὐκ ἄνευ τωθασμῶν τινων. Διατριβαὶ οὖν ἦσαν πάντων ἐκεῖ, καὶ λόγοι, καὶ ἀντιλογίαι· καὶ ἐν οὐδὲν ἐν τῷ μέσῳ καταλείπετο, οὐκ ἀγγεῖον, οὐ τῶν ἐν ἀγγελίᾳ τιθεμένων, οὐχ' ἕσα εἰς οἰκίαν κατασκευὴν ἀλλ' ἔτι συντελεῖ. Καὶ ὁ Λακυδῆς τέως μὴν ἠπόρει, μήτι λυσιτελοῦσαν ἑαυτῷ θεωρῶν τὴν ἑαυτοῦ δόγματος βοήθειαν, εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι, αὐτοὺς ἑαυτῷ δοκῶν, πεισῶν εἰς τὰ μῆχανον, τοὺς γείτονας ἐκεκράγει, καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τοῦ τοῦ, καὶ φῦ φῦ, καὶ νῆ τοὺς θεοὺς,

καὶ νῆ τὰς θεάς, ἄλλαι τε ἕσαι ἐν ἀπιστίας δεινολογούμενων εἰσιν ἀτεχνοὶ πίστει, ταῦτα πάντα ἐλέγγο βοῆ καὶ ἀξιοπιστία. Τελευτῶν δὲ, ἐπεὶ μάχην εἶχεν ἀντιλεγομένην ἐπὶ τῆς οἰκίας, αὐτὸς μὲν ἂν δῆπουθεν ἐστωϊκεύετο πρὸς τοὺς παῖδας· τῶν παίδων δὲ τὰ Ἀκαδημαϊκὰ ἰσχυρίζομένων, ἵνα μηκέτι πράγματα ἔχοι, οἰκουρὸς ἦν φίλος τοῦ ταμείου προκαθήμενος. Οὐδὲν δὲ εἰς οὐδὲν ὠφελῶν, ὑπειδόμενος οἷ τὸ σοφὸν αὐτῷ ἔρχεται, ἀπεκαλύφτο. Ἄλλως, ἔφη, ταῦτα, ὡς κίβιδες, ἐν ταῖς διατριβαῖς λέγεται ἡμῖν, ἄλλως δὲ ζῶμεν. Ταῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ Λακυδοῦ. Τοῦτου δὲ γίνονται ἀκουσται πολλοί, ὧν εἷς ἦν διαφανῆς ὁ Κυρηναῖος Ἀριστιππος. Ἐκ πάντων δ' αὐτοῦ τῶν γνωρίμων τὴν σχολὴν αὐτοῦ διεδέξατο Εὐάνδρος καὶ οἱ μετὰ τοῦτον. Μεθ' οὗς Καρνεάδης ὑποδεξάμενος τὴν διατριβὴν, τρίτην συνεστήσατο Ἀκαδημίαν. Λόγων μὲν οὖν ἀγωγὴ ἐχρήσατο, ἧ καὶ ὁ Ἀρκεσίλαος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπετίθει τὴν εἰς ἑκάτερα ἐπιχείρησιν, καὶ πάντα ἀνεσκαύαζε τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγόμενα μὲν ὅτι ἐν τῷ περὶ τῆς ἐποχῆς λόγῳ πρὸς αὐτὸν διέστη, φάς ἀδύνατον εἶναι ἄνθρωπον ὄντα περὶ ἀπάντων ἐπέχειν· διαφορὰν δὲ εἶναι ἀδήλου καὶ ἀκαταλήπτου, καὶ πάντα μὲν εἶναι ἀκατάληπτα, οὐ πάντα δὲ ἀδηλα. Μεταίχε

quod utrumcunque factum esset, rem ab eo nunquam perceptum iri existimarent. At ille domum ingressus locum oculis perlustrabat; quem si aut resignatum, aut secus obsignatum videret, ea de re conquerebatur. Jam vero servis sigillum ab eo impressum integrum quidem cerni defendentibus, contra ille subtiliter disserebat et, quid accidisset, demonstrabat. Qua demonstratione victi servi, quum dicerent, si non exstaret sigillum, ab eo fortasse per oblivionem locum non esse obsignatum; inhumo, inquebat, eum obsignare me oppido memini, simulque rem longa oratione demonstrabat, ac sese illudi sentiens interposito etiam jurejurando hæc omnia deplorabat. Quos hominis impetus ita excipiebant, ut ipsi etiam irridere ab eo sibi viderentur: quoniam Lacydi, sapienti viro, visum esset, nihil sibi nec opinionis relinquere, nec memoriæ. Memoriam videlicet opinionem quandam esse; id quod eum nuper certe amicis quibusdam dixisse testes auriti affirmabant. Has ille argumentationes quum ita refutaret, ut alia atque Academici solent omnia reponeret, servi Stoicum aliquem frequentantes, quid sibi dicendum foret, ab eo discabant: atque inde oris argutias argutis eludere artique artem opponendo vere Academicos se fures præstare. Tum ille quidem in Stoicos invehebatur, sed servi crimina in ipsos collata comprehendere posse negando diluebant, idque non sine dictis quibusdam mordacibus. Ibi ergo disputationes omnium, argumenta, verborum concertationes, dum interea nihil relinquebatur, non vas, non quidquam eorum quæ in vasa recondebantur, non aliud quidlibet, quod ad suppellectilem pertineret. Qua-

propter Lacydes aliquamdiu æstare, qui dogmatis sui defensionem nequaquam sibi utilem esse videret; mox reputans, ni detegeret fraudem, fortunas suas omnes illorum culpa esse perituras, tandem inops consilii, vicinos inclamare, implorare deos: sæpe heu mihi, heu, per deos deasque omnes ingeminare, ac cætera id generis argumenta, quæ hominibus graviter querentibus, ubi nulla eis apud alios fides est, sine arte natura suppeditat. Quæ quidem universa magno clamore deplorata sane probabilitatis speciem habebant. Postremo hac in contentione domestica de rebus controversis ipse quidem utique Stoicum apud servos agebat: sed quum isti Academica dogmata pervicacius tuerentur, ne quid amplius molestiæ inde traheret, domi deinceps manebat ac cellæ suæ foribus assidebat. Sed quoniam ista sessio Lacydi nihil ad ullam rem proderat, et quia secum ipse cogitabat, quo sua sibi calliditas recideret: tandem sententiam suam aperiens, nimirum famuli, inquit, aliter hæc in schola disputamus, aliter vivimus. Sed hæc hactenus etiam de Lacyde. Hujus multi fuerunt auditores, inter quos Aristippus Cyrenæus excelluit. Ex omnibus autem ejus discipulis Evander post eum scholæ præfuit ac cæteri qui eum exceperunt. Quibus cunctis succedens Carneades ita magistri partes obtinuit, ut tertiam Academiam conderet. Is igitur eodem quo Arcesilas orationis genere utebatur, a quidem et illum in utramque partem disputandi morem tenebat, et quæ ab alijs dicerentur omnia refutabat: cæterum una erat assensionis retentio, de qua ab illo dissideret. Quippe fieri non posse dicebat, ut qui homo esset, is a rebus omnibus

δὲ οὗτος καὶ τῶν Στωϊκῶν λόγων, πρὸς οὓς καὶ ἐριστικῶς ἰστάμενος, ἐπὶ πλέον ἠδέχθη, τοῦ φαινομένου τοῖς πολλοῖς πιθανοῦ, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας στοχαζόμενος. Ὅθεν καὶ πολλὴν παρέσχε τοῖς Στωϊκοῖς ἀγδίαν. Γράφει δ' οὖν καὶ ὁ Νουμήνιος περὶ αὐτοῦ ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV cap. 7 ὁποῖος τῶν δηλουμένων ὁ βίος. Περὶ Λακύνου τοῦ τὸν Ἀρκεσίλαον διαδεξαμένου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi * : ἐκ περιόδου ταῦτά] codd. ἐκ περιόδου ταῦτα. Cæterum de eadem re ita scribit Diogenes Laertius lib. IV, 59 τοῦτόν φασι καὶ περὶ οἰκονομίαν γλυκύτατα ἐσχημέναι. Ἐπειδὴν γὰρ τι προέλοι τοῦ ταμείου, σφραγισάμενος πάλιν εἰσὼ τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐβρίπτει, ὡς μηδέποτε αὐτοῦ περιαιρηθείη καὶ τι βασταχθείη τῶν ἀποκειμένων. Μαθόντα δὲ τοῦτο τὰ θεραπόντια ἀπεσφράγιζε, καὶ ὅσα ἐβούλετο ἐβάσταζεν· ἔπειτα τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐνίει εἰς τὴν στοάν· καὶ τοῦτο ποιοῦντα οὐδέποτε ἐφωράθη. — ^b οἰκίαν] cum Wyttbachio ad Plutarch. lib. de recta audiendi ratione p. 39. A. (Vol. VI p. 326 ed. Oxon.); codd. οἰκίαν. — ^c καὶ οὕτω καὶ ἄλλως] e Vigeri conjectura; libri καὶ οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως. — ^d τὸ ταμῆιον θεωρῶν] e Vigeri conjectura; libri τὸ γραμματεῖον θεωρῶν — ^e καὶ μὴν] codd. καὶ μὴν. — ^f συντελεῖ] codd. συντελεῖ. — ^g εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι αὐτοὺς ἑαυτῶν δοκῶν] ubi ἀνατρέψαι αὐτοὺς accipiendum ut apud Demosthenem de fals. leg. p. 419. ult. ἀνέτρεψε καὶ κατέδουσε. Structura autem ei δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι κτλ. similis est Demosthenæ Phil. I, 11 δοκαίτε δέ μοι πολλὸ βέλτιον ἂν περὶ τοῦ πολέμου καὶ δλης τῆς παρασκευῆς βουλευσασθαι, εἰ τὸν τόπον, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς χώρας, πρὸς ἣν πολεμεῖτε, ἐνθυμηθείητε. Cf. Bremium ad Olynth. III, 6. Membranæ habent partim εἶτα μὴ ἐξελέγξαι πάντα ἀνατρέψαι τε ἑαυτῶν δοκῶν, partim εἶτε μὴ ἐξελέγχοι πάντα ἀνατρέψαι τε ἑαυτῶν δοκῶν. Non audiendus Vigerus, qui in verbis ἡκριβολογεῖτο ἂν, καὶ ἀπεδαίκνυε particulam ἂν delendam censebat. Vid. Hermann. de part. ἂν lib. I cap. 7 in Opusc

vol. IV pag. 205qq. Illud vero mirandum, quod Lacydes toties a servis suis deceptus fallere iudices in amici causa ausus est. Qua de re sic Plutarchus de discern. adul. ab amico cap. 32 vol. VII p. 205 ed. Hutten. Λακύνης γούν, ὁ Ἀρκεσίλαου γνώριμος, ἀπ' εἰσαγγελίας φεύγοντι δίκην Κηφισοκράτει μετὰ τῶν ἄλλων φίλων παρεστήκει· τοῦ δὲ κατηγοροῦ τὸν δακτύλιον αἰτήσαντος, ὁ μὲν ἡσυχῇ παρακαθῆκεν· αἰσθόμενος δὲ ὁ Λακύνης ἐπέβη τῷ ποδί, καὶ ἐπέκρυψεν· (ἦν δὲ ὁ ἐλεγχος ἐν ἐκείνῳ) μετὰ δὲ τὴν ἀπόφευξιν τοῦ Κηφισοκράτους δεξιουμένου τοὺς δικαστάς, εἷς τις, ὡς εἰοικεν, ἑωρακὸς τὸ γενομένου, ἐκέλευσε Λακύνην χάριν εἶχειν, καὶ τὸ πρῶγμα διηγήσατο, τοῦ Λακύνου πρὸς μηδένα φράσαντος. Consule Wyttbachium Animadv. in Plutarch. Vol. VI pag. 493 ed Oxon.)

4. Καρνεάδης δὲ ἐκδεξάμενος παρήγησιν ^a, οὐ χρεῶν φυλάξει ὅσα ἀκίνητα καὶ ὅσα κεινημένα ἦν, τούτου μὲν ἡμέλει· εἰς δ' Ἀρκεσίλαον, εἴτ' οὖν ἀμείνω, εἶτε καὶ φαιλότερα ἦν ἐπανενηγῶν, διὰ μακροῦ τὴν μάχην ἀνενείαζε. Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει, ἦγε δ' οὐν καὶ οὐχὸς καὶ ἐπέφερον ^b, ἀντιλογίας τε καὶ στροφᾶς λεπτολόγους συνέφερε τῇ μάχῃ ποιικίλων, ἐξαρνητικός τε καὶ ^c καταφαντικός ἦν, κάμφοτέρωθεν ἀντιλογικός. Εἰ δὲ που ^d ἔδει τι καὶ θαῦμα ἔχοντων λόγων, ἐξηγείρετο λάβρος, ὅταν ποταμὸς ῥοωδῆς, σφοδρῶς ῥέων, πάντα καταπιμπλάς τὰ τῆδε καὶ τὰ κείθι, καὶ εἰσέπιπτε, καὶ συνέσυρε τοὺς ἀκούοντας διὰ θορύβου. Τσιγαροῦν ἀπάγων τοὺς ἄλλους, αὐτὸς ἔμενεν ἀνεξαπάτητος, ὁ μὴ προσῆν τῷ Ἀρκεσίλαῳ. Ἐκείνος γὰρ περιεχόμενος τῇ φαρμάξει τοὺς συγκορυβαντιῶντας, ἔλαθεν ἑαυτὸν πρῶτον ἐξηπατηκῶς μὴ ἡσθῆσθαι, πεπεισθαι δ' ἀληθῆ εἶναι, ἃ λέγει διὰ τῆς ἀπαξαπάντων ἀναιρέσεως χρημάτων. Κακὸν δὲ ἦν ἂν κακῶ ἐπανακείμενον, ὁ Καρνεάδης τῷ Ἀρκεσίλαῳ μὴ χαλάσας τι μικρόν, ὅφ' οὐ οὐκ ἀπρακτοῖ ἐμελλον εἶσθαι, κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ λεγομένας αὐτῶν θετικὰς τε καὶ ἀρνητικὰς φαντασίας, τοῦ εἶναι τότε τι ζῶον, ἢ μὴ ζῶον εἶναι. Τοῦτο οὖν ὑπανεῖς, ὥσπερ οἱ ἀναχάζοντες θῆρες, βιαϊότερον, καὶ μᾶλλον ἑαυτοὺς εἰσὶν εἰς τὰς αἰχμάς, καὐτὸς ἐνδούς δυνατώτερον ἐπῆλθεν.

assensum cohiberet : aliud porro incertum esse, aliud comprehendi non posse; et incomprehensibiles quidem esse res omnes, non omnes tamē incertas esse. Fuit hic etiam Stoicorum rationis non ignarus, qua impugnanda magis etiam inclaruit, dum id potius quod vulgo verisimile videbatur, quam verum: ipsum spectat. Quapropter Stoicis quoque plurimum molestiæ exhibebat. De hoc igitur Numenius ita scribit.

4. Carneades docendi postea munere suscepto, eum asperratus, cujus omnia dogmata vel immota adhuc vel ab aliis jam sollicitata retinere debebat, cunctisque ad Arcesilam, sive meliora, sive deteriora essent, pugnam

ipse longo demum intervallo renovabat. Ac superioribus subjungens alia hic quoque tum allegabat tum afferebat, pugnantque suam contradictionibus et subtilibus quibusdam argutiis variatam conserebat, negando simul et affirmando atque oppositis utrimque rationibus disputando. Quodsi magnifico quodam dicendi genere opus esset, tum vehementi cursu ferebatur, ut amnis celer et rapidus, omnia passim inundans et obruens, atque urgens auditores magno cum strepitu secum rapiebat. Itaque alios in errorem inducens ipse a nemine decipi poterat, quæ natura non inerat in Arcesila. Is enim cæteros, quibuscum Corybantum more insanivit, præstigiis suis complexus, non

Ἐπει δὲ ὑποσταίη^c τε καὶ εὖ ἔχοι, τηνικαῦτα ἤδη καὶ οὐ προῦδέδοκτο καὶ ἐμέμνητο, ἐκὼν ἡμέλει^f. Τὸ γὰρ ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνεῖναι συγχωρῶν, ὡσπερ ξυνεργαζόμενος τῆς ζητήσεως τρόπῳ, παλαιστοῦ δεινοῦ λαβὴν δοῦς, περιεγένετο ἔνθεν. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ πιθανοῦ ῥοπὴν ἐκάτερον παρασχών, οὐδέτερον εἶπε βεβαίως καταλαμβάνεσθαι. Ἦν γοῦν ληστής καὶ γόης σοφώτερος. Παραλαβὼν γὰρ ἀληθεῖ μὲν ὅμοιον ψεῦδος, καταληπτικῇ δὲ φαντασίᾳ καταληπτὸν ὅμοιον, καὶ ἀγαθὸν εἰς τὰς ἴσας, οὐκ εἶασεν οὔτε τὸ ἀληθές εἶναι, οὔτε τὸ ψεῦδος, ἢ οὐ μᾶλλον τὸ ἕτερον τοῦ ἐτέρου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ. Ἦν οὖν ὄνειρατα ἀντι ὄνειράτων, διὰ τὸ ὁμοίας φαντασίας ἀληθεῖσιν εἶναι τὰς ψευδεῖς, ὡς ἀπὸ ὡσοῦ κηρίνου πρὸς τὸ ἀληθινὸν ὠόν. Συνέβαιεν οὖν τὰ κακὰ, καὶ πλείω. Καὶ μέντοι λέγων ὁ Καρνεάδης ἐψυχαγωγεῖ καὶ ἠνδραποδίζειτο. Ἦν δὲ κλέπτων μὲν ἀφανής, φαινόμενος δὲ ληστής, αἰρῶν δὲ δόλω καὶ βίᾳ τοὺς καὶ πάνυ σφόδρα παρεσκευασμένους. Πᾶσα γοῦν Καρνεάδου διάνοια ἐνίκα, καὶ οὐδεμία ἤτις-

οὔν ἄλλως· ἐπεὶ καὶ οἷς ἐπολέμει, ἦσαν εἰπεῖν ἀδυνατώτεροι. Ἀντίπατρος γοῦν ὁ κατ' αὐτὸν γενόμενος, ἔμελλε μὲν ἀγωνιῶν^{ti} τε γράφειν· πρὸς δ' οὖν τοὺς ἀπὸ Καρνεάδου καθ' ἡμέραν ἀποφερομένους λόγους οὐποτε ἐδημοσίευσεν, οὐκ ἐν ταῖς διατριβαῖς, οὐκ ἐν τοῖς περιπάτοις, οὐδὲ εἶπεν, οὐδὲ ἐφθέγγετο, οὐδ' ἤκουσεν αὐτοῦ, φασί, οὐδὲ γρῦ· ἀντιγραφὰς δὲ ἐπανατείνετο, καὶ γωνίαν λαβὼν, βιβλία κατέλιπε γράψας τοῖς ἕστερον, οὐδὲ νῦν^ε δυνάμενα, καὶ τότε ἀδυνατώτερα πρὸς οὕτως ἄνδρα ὑπέμεγαν φανέντα, καὶ καταδύξαντα εἶναι τοῖς τότε ἀνθρώποις τὸν Καρνεάδην. Ὅμως δέ, καίτοι καὶ τὸς ὑπὸ Στωϊκῆς φιλονεικίας εἰς τὸ φανερὸν κυκῶν, πρὸς γε τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους δι' ἀπορήτων ὠμολόγηε τε καὶ ἠλήθευε^h, καὶ ἀπεφαίνετο, ἃ καὶ ἄλλος τῶν ἐπιτυχόντων. Εἶτα ἐξῆς φησι, Καρνεάδου δὲ γὰρ γνώριμος Μέντωρ μὲν ὁ πρῶτος, οὐ μὴν διάδοχος. Ἄλλ' ἔτι ζῶν Καρνεάδης ἐπὶ παλλακῇ μοιχρὸν εὐρών, οὐχ ὑπὸ πιθανῆς φαντασίας, οὐδ' ὡς μὴ κατελιπῶς, ὡς δὲ μάλιστα πιστεύων τῇ ὄψει, καὶ καταλαβὼν, παρητήσατο τὴν διατριβήνⁱ. Ὁ δὲ ἀπο-

animadvertēbat, in quam fraudem primum semet ipsum inpuisset, dum sublatis rebus universis de placitorum suorum veritate ei persuasum est. Verum Carneadem Arcesilae sic tanquam malo impositum iure dixeris; qui ne tantillum quidem unquam remitteret, nisi quo effecturum se videbat, ut auditores postea quo se vertent non haberent: id quod eo visorum, ut appellabat, genere consequeretur, quæ probabilis ratione certum ac singulare quiddam, animal esse, vel confirmandi vel negandi vim haberent. Ergo postquam aliquid ejusmodi dederat, tum admodum feræ aliquantum retrocedentes, in spicula tantam postea vehementius irruunt: sic ille ubi non nihil aliis indulerat, eo deinde potentius ingruēbat. Quum vero firmiorem jam solidioremque disputationem ingressus erat, tum illud ipsum quod sibi antea visum esset quodque jam memorasset, ultro negligebat. Nam qui verum et falsum in rebus inesse concederet, quasi verbis ad propriam quæstionis rationem accommodatis quam ipse periti luctatoris more ansam dederat, ea postmodum vincebat. Dum enim utrumque pro verisimilitudinis utrimque nutantis ratione concedit, neutrum simul firme comprehendendi posse dixit. Ergo prædator præstigiatorque Arcesila sollertior fuit. Ita enim vero aliquid falsi, quod et percipiebatur et imaginationi comprehensionis capaci simile erat adjungebat, ut quum paria ea esse ostenderet, simul nec vero locum ullum nec falso relinqueret, aut neutrum altero potius verum esse falsumve pateretur, aut si alterutrum potius, id tamen sola probabilitate commendatum valederetur. Somniis ergo somnia succedebant, quia veris etiam visis falsa similia putabantur, tanquam si ovi cerei species cum vero ovo componeretur. Incommoda hæc igitur aliaque plura contingebant. Sed tamen Carneades interea dicendi facultate audientium

animos permulcebat ac devinciebat. Erat autem occulte fur, palam prædator, qui fraude et vi etiam paratissimum quemque caperet. Omnis enim Carneadis vincebat sententia, et præterea nulla cujuslibet alius hominis opinio, quum dicendi facultate adversarios etiam omnes præstaret. Antipater certe illius æqualis scripto duntaxat aliquid mandabat, sed admodum timide. Itaque nunquam disputationibus a Carneade quotidie habitis quidquam publice opposuit, neque in schola neque in ambulationibus de iis loquens, aut eas tangens, neque quisquam ullum ab eo verbum, ut aiunt, ea de re audivit: scripta solum quædam eminus intentabat, et angulos latebrasque adhibens, libros tantum posteris relinquebat, verum ejusmodi, qui ne nunc quidem, tum vero multo minus Carneadem illum, qui tantus ejus ævi hominibus et videbatur et existimabatur, sustinere possent. Et tamen ille ipse qui Stoicos vellicaturus palam in omnibus rebus turbabat, clam inter sodales suos cuncta illa concedebat, verissime loquebatur et pronuntiabat quæ quilibet alius homo de multis. Deinceps ait Mentorem primum Carneadis discipulum, non tamen successorem fuisse. Sed quum vivus adhuc Carneades hominem cum pellice sua concubentem reperisset, non propter probabilem aliquam visionem, aut quod eum minus comprehenderet, sed quia suis maxime credebatur oculis eumque comprehendebat, postea ejus operam et consuetudinem repudiavit. Is igitur postquam a magistro defecit, mutuis cum illo argutiis artificisque pugnare, quæque ille incomprehensa defendebat, reprehendere cepit. Præterea alio loco superioribus hæc subiungens: Carneades, inquit, quippe qui contrario modo philosopharetur, mendaciis superbiebat, quibus verum funditus delere conabatur. Quocirca mendaciis tanquam præten-

στάς ἀντεσφορίστους καὶ ἀντίτεχνος ἦν, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀκαταληψίαν. Καὶ πάλιν ἐπιφέρει λέγων ὁ δὲ Καρνεάδης, οἷον ἀντεστραμμένα φιλοσοφῶν, τοῖς ψεύμασι ἐκαλλωπίζετο, καὶ ἵπ' αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ ἠράνιζε. Παραπετάσμασιν οὖν ἐχρήτο τοῖς ψεύμασι, καὶ ἠλήθευεν ἔνδον λανθάνων κατηλικώτερον. Ἐπασχεν οὖν πάθημα δσπρίων, ὧν τὰ μὲν κανὰ ἐπιπολάζει τε τῷ ὕδατι καὶ ὑπερέχει, τὰ χρηστά δὲ αὐτῶν ἐστὶ κάτω καὶ ἐν ἀφανεί. Ταῦτα καὶ περὶ Καρνεάδου λέγεται. Διάδοχος δ' αὐτοῦ τῆς διατριβῆς καθίσταται Κλειτόμαχος μεθ' ὃν Φίλων, οὗ περὶ ὁ Νουμήνιος μνημονεύει ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV cap. 8 περὶ Καρνεάδου τοῦ τῆν τρίτην Ἀκαδημίαν ὑποστησαμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ^a : παρήγησιν] cum codd. i. e. ὑφήγησιν. Quod autem sequitur ὁ χρεῶν, ad Platonem referendum esse patet. — ^b ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἐπέφερεν] codd. ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἀπέφερεν. Est vero ἦγε intelligendum, ut δῶρα ἄγειν τινὶ apud Xenophontem et alios scriptores. Vid. Henr. Steph. Thes. s. v. ἄγειν. Porro quum ἀπέφερεν ferri non posset, hoc in ἐπέφερεν mutandum censui. Neque enim probabilis est Vigeri conjectura, qui in vulgatæ scripturæ locum ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἔφερεν substituere volebat. — ^c καὶ καταφαντικὸς] cum codd; cujus loco Aristoteles καταφαντικὸς dicere solet. — ^d εἰ δὲ που] e Vigeri conjectura; libri εἴτε που. — ^e ἐπεί δὲ ὑποστάει] e Vigeri conjectura; codd. ἐπεὶ τε. — ^f οὗ προὔδεδοκτο καὶ ἐμέμνητο, ἐκὼν ἡμέλει] e Vigeri conjectura; codd. οὗ προὔδεδοκτο, ἐκὼν ἡμέλει καὶ ἐμέμνητο. — ^g ἀγωνιῶν] libri ἀγωνιῶν — ^h οὐδὲ νῦν] codd. οὔτε νῦν. — ⁱ ἠλήθευε] codd. ἠλίθευε. — ^j τὴν διατριβὴν] libri τῆς διατριβῆς. — ^k ἠλήθευεν] membranæ ἠλίθευεν.

5. Ὁ δὲ Φίλων ἄρα οὗτος, ἄρτι μὲν ἐκδεξάμενος

τὴν διατριβὴν, ὑπὸ χαρμονῆς ἐξεπέληκτο, καὶ χάριν ἀποδιδούς ἐθεράπευε, καὶ τὰ δεδομένα τῷ Κλειτομάχῳ ἠΐξε, καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἐκορύσσετο νόρσι χαλκῷ. Ὡς δὲ προϊόντος μὲν τοῦ χρόνου, ἐξιτήλου δ' ὑπὸ συνηθείας οὔσης αὐτῶν τῆς ἐποχῆς, οὐδὲν μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ ἑαυτῷ ἐνόει, ἢ δὲ τῶν παθημάτων αὐτὸν ἀνέστραφεν ἐνάργεια τε καὶ ὁμολογία. Πολλὴν δὴ τ' ἔχων ἤδη τὴν διαίτησιν, ὑπερεπεθύμει, εὖ ἴσθ' ὅτι, τῶν ἐλεγξάντων τυχεῖν, ἵνα μὴ ἐδόκει μετὰ νῦτα βελῶν αὐτὸς ἐκὼν φεῦγειν. Φίλωνος δὲ γίνεται ἀκουστῆς Ἀντίοχος, ἐτέρας ἄρξας Ἀκαδημίας. Μνησάρχῳ γοῦν τῷ Στωϊκῷ σχολάσας, ἐναντία Φίλωνι τῷ καθηγητῇ ἐφρόνησε, μυρία τε ξένα προσῆψε τῇ Ἀκαδημίᾳ. Ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις μυρία τῆς Πλάτωνος περὶ διαδοχῆς μνημονεύεται. Ὡρα δ' οὖν ἀνωθεν τὸν λόγον ἀναλαβόντας, τῶν φυσικῶν φιλοσόφων τὰς ψευδοδοξίας ἡμῶν καὶ ἀντιδοξίας ἐπισκέψασθαι οἱ τὴν πολλὴν γῆν πλανηθέντες, καὶ τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὔρεσιν περὶ πλείστου πεποιημένοι, ταῖς τε τῶν παλαιῶν ἀπάντων δόξαις καθωμιληκότες, καὶ τὰ χριθεῖς τῆς παρὰ πᾶσι Φοινιξί τε καὶ Αἰγυπτίους, αὐτοῖς τε Ἑλλῆσι πολὺ πρότερον θεολογίας ἐξηκριθώκοτες, τίνα τῶν πόνων τὸν καρπὸν εἴροτο, παρ' αὐτῶν ἀξίον ἀκοῦσαι, ὡς ἂν μάθοιμεν εἴ τι θεοπρεπέες εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων κατῆλθεν. Ἐκράτει μὲν γὰρ πρότερον ἐκ παλαιῶν αἰῶνος παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἢ πολύθεος δεισιδαιμονία, νέφ' τε καὶ μυστήρια ἱερὰ τῶν θεῶν κατὰ πόλεις καὶ χώρας συνήθως παρὰ πᾶσιν ἐφυλάττοντο. Οὐ δὲ ὅν οὐδὲ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης ἦν χρεία, εἰ δὲ τὰ τῆς θεοσοφίας προειλήθει οὐδ' ἦν τις ἀνάγκη καινοτομεῖν τοὺς σοφοὺς, εἰ δὲ τὰ τῶν προγόνων αὐτοῖς εὖ ἔχοντα ἦν. Ἄλλ' οὐδὲ στασιάζειν καὶ διαφέρεισθαι τοὺς γενναίους φιλοσόφους, εἰ δὲ σύμφωνος καὶ ἀληθοῦς ἢ πάτριος αὐτοῖς περὶ θεῶν δόξα τυγχάνειν δεδοκίμαστο. Τί δὲ ἴδει πολεμεῖν ἀλλήλοις, καὶ μάχεσθαι, ἢ τὴν μακρὰν δόδον ἄνω καὶ

tis quibusdam velis utebatur, quaoquam intus latitans fraudulentius vera dicebat. Ita hoc ipsum philosopho accidebat, quod in leguminibus evenire solet, quorum quæ inania sunt, summæ aquæ innatant atque eminent, quum optima quæque lateant atque in profundo abstrusa sint. Hæc etiam de Carneade traduntur. Is Clitomachus artis doctrinæque successorem habuit; Philonem Clitomachus, de quo idem Numenius hæc prædicat.

5. Philo igitur hic principio quum modo scholæ præfecturam accepisset, lætitia vehementiore affectus ac referendæ gratiæ cupidus, Clitomachi decreta tum colere, tum magis magisque illustrare et amplificare, Stoicos autem radiante lacessere ferro. At temporis progressu quum quotidiana consuetudine illa Academicorum assensionis retentio paulatim evanesceret, nihil jam pristino suo more sentiebat, sed ipsum in contrariam omnino partem casuum malorumque evidentia et confessio con-

vertebat. Sed quoniam pieraque certo jam planeque percipiebat, exsistere tantum videlicet a quibus convinceretur, summopere cupiebat, ne terga ultro vertisse fugissequè videretur. Hujus porro Philonis auditor fuit Antiochus, novæ postea Academiæ conditor: qui postquam Mnesarcho Stoico operam dedit, a Philone magistro diasensit et aliena atque inusitata sexcenta Academiæ attribuit. Hæc aliaque id genus innumera de Platonis successionē traduntur. Nunc igitur altius oratione repetita, physicorum istorum partim falsas opiniones, partim contrarias sententias excutere vacat: quumque tantum ipsi terrarum ohlerint, tanto arserint veri reperiendi studio, tanta in cognoscendis veterum omnium opinionibus assiduitate versati sint, denique pristina omnium vel Phœnicum vel Ægyptiorum vel ipsorum Græcorum theologiæ mysteria tam acute indagarint, æquum est, nos ex illis audire, quem tandem laborum suorum fructum consecuti sint.

κάτω περιτρέχειν, πλανᾶσθαι τε καὶ τὰ βαρβάρων ἵποσυλῆν, οἰκοὶ δέον μένοντας παρὰ θεῶν ἐκμανθάνειν, εἰ δὲ τινες ἦσαν θεοί, ἢ παρὰ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν, τοῦ ἀληθεῖς καὶ ἀδιαπτώτους περὶ τῶν ἐπιζητουμένων ἐν φιλοσοφίᾳ λόγους, περὶ ὧν μυρία ὅσα μοχθήσαντες διηρέθησαν, μακρῶ τῆς τάληθους εὐρίσεως ἀφυστέρησαντες; Τί δὲ καὶ περὶ θεῶν νεώτερα χρῆν ἐπιζητεῖν τολμᾶν, ἢ στασιάζειν καὶ διαπυκτεύειν ἀλλήλους, εἰ δὲ ἀσφαλῆς καὶ βεβαία θεῶν εὐρεσις, καὶ γνώσις εὐσεβείας ἀληθῆς ἐν τελευταῖς καὶ μυστηρίοις, τῇ τε ἄλλῃ τῶν παλαιατέρων περιείχετο θεολογίᾳ, αὐτὴν ἐκείνην παρὸν ἀκίνητον καὶ ἁμολογουμένην συμφώνως περιέπειν; Ἀλλὰ γάρ, εἰ φανεῖεν οὗτοι μηδὲν ἀληθῆς περὶ θεοῦ παρὰ τῶν προτέρων μαμαθηκότες, οἰκείαις δ' ἐπινοίαις τῇ περὶ φύσεως ἐπιδαβληκότες ἐξετάσει, καὶ στοχασμοῖς μᾶλλον ἢ καταλήψει κεχρημένοι· τί χρῆ λοιπὸν μὴ οὐχὶ συνομολογεῖν, τὴν παλαιᾶν τῶν ἐθνῶν θεολογίαν μηδὲν πλέον τῆς ἀποδοθείσας ἐν τοῖς πρὸ τούτου συγγράμμασιν ἱστορίας ἐπέχειν; Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀνθρωπίνων στοχασμῶν, καὶ πολλῆς λογομαχίας, καὶ πλάνης, ἀλλ' οὐκ ἔκ τινος ἀκριβοῦς καταλήψεως, ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ὑπέστη φιλοσοφία, ἐκ τῆς πρὸς Νεκτανεβῶ τὸν Αἰγύπτιον ἐπιστολῆς τοῦ Πορφυρίου μάθοις ἂν, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀκούσας δημολογοῦντος ἐν τούτοις.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV cap. 9 περὶ Φίλωνος τοῦ διαδεξαμένου Κλειτόμαχον, τὸν διαδεξαμένον Καρνεάδην. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Numenii verbis sua subjungit Eusebius, quæ servanda putavi.)

6. Ἀλλὰ τί δὲ ἔστι τὸ ὄν; ἄρα ταυτὶ τὰ στοιχεῖα τὰ τέτταρα, ἢ γῆ καὶ τὸ πῦρ, καὶ αἱ ἄλλαι δύο μεταξὺ φύσεις; ἄρα οὖν δὴ τὰ ὄντα ταῦτά ἐστιν, ἢτοι ξυλληθῆν, ἢ καθ' ἐν γέ τι αὐτῶν; καὶ πῶς, ἂν γέ ἐστι καὶ γωνητὰ καὶ παλινάγρετα, εἰ γέ ἐστιν ὄρθῃ αὐτὰ ἐξ ἀλλήλων γινόμενα καὶ ἀπαλασσόμενα, καὶ μήτε στοιχεῖα ὑπάρχοντα, μήτε συλλαβάς; Σῶμα μὲν τοῦτο ὅσως οὐκ ἂν εἴη τὸ ὄν. Ἄλλ' ἄρα ταυτὶ μὲν οὐ, ἢ δ' ὕλη δύναται εἶναι ὄν· ἀλλὰ καὶ ταύτην παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον, ἀβῶστίᾳ τοῦ μένειν. Ποταμὸς γάρ ἢ ὕλη βρώδης καὶ ἐξυῤῥόπος, βάθος καὶ πλάτος καὶ μήκος ἀόριστος καὶ ἀνήνυτος. Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει· ὥστε καλῶς ὁ λόγος εἴρηκε, φάς, εἰ ἔστιν ἀπειρος ἢ ὕλη, ἀόριστον εἶναι αὐτὴν· εἰ δὲ ἀόριστος, ἄλογον· εἰ δὲ ἄλογος, ἄγνωστον. Ἄγνωστον δέ γε οὖσαν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι ἄτακτον· ὥς, τεταγμένα γνωσθῆναι πᾶν δῆπουθεν ἂν εἴη βᾶδιον· τὸ δὲ ἄτακτον οὐχ ἔστηκεν· ὅ, τι δὲ μὴ ἔστηκεν², οὐκ ἂν εἴη ὄν. Τοῦτο δὲ ἦν ἕπερ ἡμῖν αὐτοῖς ὠμολογησάμεθα ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ταυτὶ πάντα συνενεχθῆναι τῷ ὄντι ἀθέμιστον

ut intelligamus, ecquid divina illa natura dignum ab antiquioribus acceperint. Enimvero ab ultima jam usque memoria superstitionis ille apud gentes plurimum deorum cultus vigeat, templaque passim et sacra numinum mysteria tam in urbibus quam in regionibus omnibus antiquo more servabantur. Quamobrem ne humana quidem tum opus erat philosophia, siquidem divina sapientia locum occuparet: nec sapientes illos quidquam novare necesse fuit, si bonis majorum et institutis et legibus respublica temperata esset. Immo nec præclaris philosophis tot fractiones comparandæ ac dissensiones commoendæ erant, si patria de diis opinio secum ipsa consentiens et vera judicaretur. Nam quid attinuit, mutua quodammodo gerere bella pugnasque edere, aut tam longa sursum deorsum itinera conficere, vagarique passim et suas barbaris opes supplare, quum domi potius manentes vel a diis, si qui forte dii essent, vel a theologis veras certasque eorum, quæ in philosophia requiruntur, rationes discere debuissent; de quibus ipsi exantlatis infinitis laboribus inter se dissentientes, a veri investigatione multum aberrarunt? Quid porro necesse illis fuit, nova quædam de diis comminisci audere, aut inter se certare et digladiari, si modo certa et firma de diis existimatio, veraque religionis cognitio prisorum hominum cærimoniis ac mysteriis cæterisque avitæ theologis rationibus continebatur, quum illa ipsa communi posteriorum consensu et professione integra relinqui posset? Sin autem apparet, recentiores istos nihil

veri de deo ab antiquioribus illis didicisse, ac suo quemque ingenio ita in naturæ investigationem incubuisse, ut conjecturis potius quam ulla comprehensione niterentur: cur non de reliquo ingenue nobis confitendum sit, nihil omnino præter scientiam superioribus libris explicatam antiqua gentium theologia contineri? Ortam igitur esse Græcorum philosophiam non ex accurata quadam comprehensione, sed ex mentis humanæ conjecturis multisque verborum concertationibus et erroribus, facile vel e Porphyrii ad Nectanabonem Ægyptium epistola intelligas, in qua id ipsum totidem verbis audies confitentem.

6. Sed quid tandem est illud ens? Num hæc elementa quatuor, terra, ignis, mediæque duæ inter utrumque naturæ? Suntne ergo vere hæc simul universa, an seorsum ac per se singula? Qui tandem alterutrum dici possit, quum et genita illa sint et mutabilia, siquidem ea videmus cum fieri ex se invicem, tum ita prorsus interire, ut nec elementa maneant, nec elementorum ulla complexio? Itaque corpus hoc quod vere sit, in elementis reperiri non potest. Esto: elementis hoc non convenit; at materia ens esse potest. Atqui ab eo omnium longissime abest materia, quia infirmior illa est, quam quæ constanter permanere queat. Est enim flumen rapidum et concitatum, infinita et immensa qua altitudine, qua latitudine, qua longitudine. Tum paucis quibusdam interjectis: quamobrem, inquit, præclare dictum illud est, materiam, si sit interminata, esse infinitam; si vero

είναι. Δοξάτω μάλιστα μὲν πᾶσιν, εἰ δὲ μή, ἀλλ' ἐμοί. Οὐκοῦν φημι τὴν ὕλην οὔτε αὐτὴν, οὔτε τὰ σώματα εἶναι ὄν. Τί οὖν δὴ; Εἰ ἔχομεν παρὰ ταῦτα ἄλλο τι ἐν τῇ φύσει τῇ τῶν ὄλων; καί· τοῦτο οὐδὲν εἰπαί· ποικίλον, εἰ τόδῃ πρῶτον μὲν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἄμα πειραθείημεν διαλεγόμενοι. Ἐπεὶ δὲ τὰ σώματα ἐστὶ φύσει τεθνηκότα, καὶ νεκρά, καὶ πεπορημένα, καί· οὐδ' ἐν ταῦτῳ μένοντα, ἄρ' οὐχὶ τοῦ καθέξοντος αὐτοῖς δεῖ; Παντός μαλλον. Εἰ μὴ τύχοι δὲ τούτου, ἄρα μείναιεν ἄν; Παντός ἤττον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κατασχῆσον; Εἰ μὲν δὴ καὶ τοῦτο εἶη σῶμα, Διὸς σωτήρος δοκεῖ ἂν ἐμοί δεηθῆναι αὐτὸ παραλυόμενον καὶ σκιδνάμενον. Εἰ μέντοι χρὴ αὐτὸ ἀπληλάχθαι τῆς τῶν σωμάτων πάθης, ἵνα κακείνοις κεκυημένοις τὴν φθορὰν ἀμύνειν δύνηται καὶ κατέχῃ, ἐμοί μὲν οὐ δοκεῖ ἄλλο τι εἶναι, ἢ μόνον γε τὸ ἀσώματον· αὐτὴ γὰρ δὴ φύσεων πασῶν μόνη ἔστηκε, καὶ ἐστὶν ἀραρυῖα, καὶ οὐδὲν σωματικὴ. Οὔτε γοῦν γίνεταί, οὔτε αὔξεται, οὔτε κίνησιν κινεῖται ἄλλην οὐδεμίαν, καὶ διὰ ταῦτα καλῶς δίκαιον ἐφάνη πρεσβεῦσαι τὸ ἀσώματον.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XV cap. 17 ὅτι οὐκ ἀνείη σῶμα τὸ ὄνκατὰ τοὺς Στωϊκοὺς. ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάγαθου Νουμηνίου. Scripsi * : ταυτὶ] codd. ταυτὶ. — ὁ ἔστηκεν] membranæ ἔστηκε. —

7. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Πυθαγορικῶ φιλosophου, τοῦ Νουμηνίου λέγω, ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάγαθου τάδε παραθήσομαι. Εἰς δὲ τοῦτο δεήσει εἰσιόντα ^a, καὶ σημηνάμενον ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πλάτωνος, ἀναχωρήσαι τε καὶ ξυνδῆσαι ^b τοῖς λόγοις τοῦ Πυθαγόρου· ἐπικαλέσασθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ εὐδοκίμουῦντα, προσφερόμενον αὐτῶν τὰς τελετάς, καὶ τὰ δόγματα, τὰς τε ἰδρύσεις συντελουμένας Πλάτωνι δημολογουμένως, ὅσας Βραχμᾶνες καὶ Ἰουδαῖοι καὶ μάγοι καὶ Αἰγύπτιοι διέθεντο. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶνδε.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. IX cap. 7 Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικῶ φιλosophου περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ α' τῶν περὶ τάγαθου. Scripsi * : εἰσιόντα] codd. εἰπόντα. — ὁ ἀναχωρήσαι τε καὶ ξυνδῆσαι] codd. ἀναχωρήσασθαι καὶ ξυνδῆσασθαι.

8. Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ δὲ βίβλῳ Μωσείως ὁ αὐτὸς τάδε λέγων μνημονεύει. Ἐὰ δ' ἐξῆς Ἰανῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ἄνδρες οὐδενὸς ἤττους μαγευταὶ ^a κριθέντες εἶναι, ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαυνόμενων ἐξ Αἰγύπτου. Μουσαίῳ ^b γοῦν τῷ Ἰουδαίων ἐξηγησαμένῳ, ἀνδρὶ γενομένῳ θεῷ εὐχασθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παραστῆναι ἀξιωθέντες ὑπὸ τοῦ πληθους τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οἳτοί ἦσαν, τῶν τε συμφορῶν ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπέγη τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς νεανικωτάτας αὐτῶν ἐπιλύεσθαι ὄφθησαν δυνατοί. Διὰ δὴ

infinita, eam rationis expertem esse; si denique rationis experts, eam cognosci non posse. Quodsi cognosci non potest, confusam illam ac perturbatam esse necesse est, quum ordinata omnia sint ad cognoscendum utique longe facillima; quod vero perturbatum est, id constare profecto non potest; quod autem non constet, id sane non fuerit ens. Atque id quidem est, quod jam inter nos in superioribus convenit, hæc omnia non posse cum entis ratione congruere. Hoc maxime quidem omnibus placere velim; sin minus, placeat certe mihi. Ergo materiam tam ipsam quam corpora ens esse nego. De his ergo quid dicimus? Num aliud præter ista nobis in omni rerum natura superest? Superest vero: neque id explicare difficile fuerit, si modo primum illud in nobis ipsis dispicere conemur. Et quoniam corpora per sese vita et sensu carent, atque huc illuc jactantur, nec eodem semper loco manent, nonne aliquo indigent, cujus vi contineantur? Omnium maxime. Id vero si nancisci non potuerint, num manebunt illa per se? Minime vero. Quid igitur illud erit, quod ipsa contineat? Enimvero si corpus id etiam fuerit, equidem, quum naturæ convenienter dissolvatur ac dissipetur, Jove servatore opus ei futurum existimo. Quodsi illud segregatum ab omni concretionem mortali esse oporteat, ut corpora jam concepta vindicare ab interitu et continere possit: mihi sane præter id unum, quod corporis experts sit, ejusmodi esse nihil videtur: quippe ex omnibus naturis una hæc est, quæ tam constet, tum firma et immutabilis sit, nec

quidquam corporeum habeat. Neque enim generatur illa, nec crescit, neque alio ullo motu cietur; ideoque merito æquum mihi esse visum est, naturam corpore vacantem honore affici.

7. Libet autem ex primo ipsius Numenii, Pythagorici, de bono hunc præterea locum afferre. Qui hanc, inquit, disputationem ingressus, Platonis eam testimoniis obsignarit, illum ad superiora sæcula redire eamque cum ipsius Pythagoræ verbis copulare oportebit. Gentes ei præterea nobilissimæ appellandæ erunt, earumque cærimoniarum, instituta, sacrificia, quæ cum Platonicis omnino consentiant, proferenda, quotquot a Brachmanis, Judæis, magis, Ægyptiis sancita sunt. Hæc igitur ille de hisce tradit.

8. Idem rursus libro tertio de Mose mentionem his verbis facit. Sequenti tempore, inquit, Iannes et Iambres Ægyptii rerum sacrarum scriptores, quum Ægypti finibus expellerentur Judæi, clari erant, viri omnium judicio magicæ artis scientia nemini cedentes. Quippe ambo communi Ægyptiorum consensu delecti sunt, qui Musæo duci Judæorum, cujus apud deum potentissimæ preces erant, sese opponerent, adeoque atrocissimas quasque calamitates per Musæum Ægypto illatas coram omnibus dissolvere ac detrahare potuerunt. Quibus sane verbis Numenius tum factorum a Mose miraculorum, tum divini erga ipsum amoris testimonium composuit.

τοῦτων ὁ Νομήνιος καὶ τοῖς ὑπὸ Μωσείως ἐπιτελεσθεῖσι παραδόξοις θαύμασι, καὶ αὐτῷ δὲ ὡς θεοφιλεῖ γυνομένῳ μαρτυρεῖ.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. IX cap. 8 τοῦ αὐτοῦ περὶ Μωσείως ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ γ' τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. Scripsi ^a μαγευτοὶ] codd. μαγεῦσαι.^h — Μουσαίω] bis cum codd. Nam qui ab Eusebio et aliis scriptoribus græcis Μωσεύς vel Μωσῆς sive Μωϋσῆς vocatur, eum a Numenio Μουσαίων appellari apparet. Itaque nihil hic mutandum est.)

8. Φέρε οὖν ὅση δύναμις, ἐγγύτατα πρὸς τὸ ὄν ἀναγώμεθα, καὶ λέγωμεν τὸ ὄν οὔτε ποτὲ ἦν, οὔτε ποτὲ μὴ γίνεσθαι ^a, ἀλλ' ἔστιν αἰεὶ ἐν χρόνῳ ὠρισμένῳ, τῷ ἐνεστῶτι μόνῳ. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἐνεστῶτα εἰ τίς θῆλει καλεῖται αἰῶνα, κἀγὼ συμβουλεύω ^h. Τὸν δὲ παρελθόντα χρόνον οἰεσθαι γῆρῃ ἡμᾶς διαπεφυγῶτα, ἤδη διαπεφυγέναι, ἀποδοδραχνεῖται τε εἰς τὸ εἶναι μηκέτι ^δ τε αὐτῶν μέλλων ἔστι μὲν οὐδέπω, ἐπαγγέλλεται δὲ οἷός τε ἔσεσθαι ἤξειν εἰς τὸ εἶναι. Οὐκ οὖν ^ο εἰκόσ ἔστιν ἐνὶ γῆ τροπῇ νομίζειν τὸ ὄν ἦτοι μὴ εἶναι, ἢ μηκέτι, ἢ μηδέπω. Ὡστε τούτου γῆ οὕτως λεγομένου ἐν γίνεται τι ἐν τῷ λόγῳ μέγα ἀδύνατον, εἶναι τε ὁμοῦ ταῦτόν, καὶ μὴ εἶναι. Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, σχολῇ γ' ἂν ἄλλο τι εἶναι δύναιτο, τοῦ ὄντος αὐτοῦ μὴ ὄντος κατὰ αὐτὸ τὸ ὄν. Τὸ γὰρ ὄν αἰδιόν τε βέβαιόν τε ἔστιν, αἰεὶ κατὰ ταῦτόν καὶ ταῦτόν, καὶ οὐδὲ γέγονε μὲν, ἐφθάρη δέ, οὐδ' ἐμεγεθύνετο μὲν, ἐμειώθη δέ· οὐδὲ μὴ ἐγένετό πω πλείον, ἢ ἔλασσον. Καὶ μὲν δὴ τά τε ἄλλα καὶ οὐδὲ τοπικῶς κινήθησεται. Οὐδὲ γὰρ θέμις αὐτῷ κινήσθαι, οὐδὲ μὲν ὀπίσω, οὐδὲ πρόσω· οὔτε ἄνω ποτὲ, οὔτε κάτω· οὐδ' εἰς δεξιὰ, οὐδ' εἰς

ἀριστερὰ μετατεθήσεται ποτε τὸ ὄν· οὐδὲ ^a περὶ τὸ μέσον ποτὲ ἑαυτοῦ κινήθησεται· ἀλλὰ μάλλον καὶ ἐστῆξεται, καὶ ἀραρὸς τε καὶ ἐστηκὸς ἔσται κατὰ ταῦτὰ ἔχον αἰεὶ καὶ ὡσαύτως. Καὶ ἐξῆς μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει^ι τσαῦτα μὲν οὖν μοι πρὸ ὁδοῦ. Αὐτὸς δ' οὐκ ἐτι σχηματισθήσομαι, οὐδ' ἀγνοεῖν φήσω τὸ ὄνομα τοῦ ἄσωμάτου. Καὶ γὰρ κινδυνεύει νῦν ἤδη ἦδιον εἶναι εἰπεῖν μάλλον, ἢ μὴ εἰπεῖν. Καὶ ὅτῃα λέγω τὸ ὄνομα αὐτῷ εἶναι τοῦτο τὸ πάλαι ζητούμενον. Ἄλλὰ μὴ γελασάτω τις, ἐὰν φῶ, τοῦ ἄσωμάτου εἶναι ὄνομα, οὐσίαν καὶ ὄν. Ἡ δὲ αἰτία τοῦ [ὄντος] ^ο ὀνόματος ἔστι, τὸ μὴ γεγονέναι, μηδὲ φθαρῆσθαι, μηδ' ἄλλην μῆτε κίνησιν μηδεμίαν ἐνδέχεσθαι, μῆτε ^ι μεταβολὴν κρείττω ἢ φαύλην· εἶναι δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ ἐν ἰδέᾳ τῇ αὐτῇ, καὶ μῆτε ἐθελούσιον ἐξίστασθαι τῆς ταυτότητος, μῆθ' ὑφ' ἑτέρου προσαναγκάζεσθαι. Ἐφη δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ, τὰ ὀνόματα ὁμοιωσει τῶν πραγμάτων εἶναι αὐτὰ ἐπίθετα. Ἔστω οὖν καὶ δεδόςθω εἶναι τὸ ὄν τὸ ἄσωματον. Εἴθ' ὑποκαταβάς ἐπιλέγει^ι τὸ ὄν εἶπον ἄσωματον, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ νοητόν. Τὰ μὲν οὖν λεχθέντα, ὅσα μνημονεύειν ἔστι μοι, τοιαῦτα γοῦν ἦν. Τὸν δ' ἐπιζητοῦντα τὸν λόγον ^ε ἐθέλω παραμυθῆσθαι, τοσόνδε ὑπειπὼν, ὅτι ταῦτα τοῖς δόγμασι τοῦ Πλάτωνος, εἰ μὴ συμβαίνει, ἀλλ' ἑτέρου γ' ἐχρῆν οἰεσθαι τινος ἀνδρὸς μεγάλου, μέγα δυναμένου, οἷου Πυθαγόρου. Λέγει γοῦν Πλάτων· φέρ' ἀναμνησθῶ πῶς λέγει· Τί τὸ ὄν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; καὶ τί τὸ γινόμενον μὲν, ὄν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν, τὸ δ' αὐτὸ δόξῃ μετὰ αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστόν, γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. Ἦρτο γάρ, τί ἔστι

9. Age vero, ad illud quod est, quantum licet aspiremus : omninoque affirmemus, quod est, id neque fuisse unquam, neque unquam futurum esse, at stato duntaxat præsentique tempore semper esse. Quod sane tempus hoc modo præsens si quis æternitatem dicere velit, me quidem auctore id faciat. At vero tempus præteritum ejusmodi nos existimare convenit, quod jam transvectum sit atque ita abierit, ut penitus esse desierit : futurum autem, quod nondum sit, tametsi hanc speciem et vim habeat, ut aliquando fore videatur. Ergo quod est, id uno eodemque modo vel non esse, vel non amplius, vel nondum esse, haudquaquam credi par est. Quamobrem, si quis hoc dicat, is rem, quæ nunquam fieri possit, contendat, idem esse simul et non esse. Quippe hoc posito atque concessio, vix aliud quid esse poterit, si id ipsum quod est, etiam qua tale est, non erit. Namque ens sempiternum ac stabile est, quum eodem semper loco idemque sit, neque aut ita fuit, ut deinde interierit, aut modo crevit, modo decrevit, aut nondum majus vel minus evasit. Enimvero neque alia ulla ratione nec loco unquam movebitur. Neque enim fas est

illud ens retrorsum aut porro, sursum aut deorsum, dextrorsum aut sinistrorsum moveri unquam vel transferri : ac ne circa medium quidem sui partem unquam movebitur : sed hærebit potius et immotum atque inconcussum per se semper eademque ratione constabit. Idem autem deinceps interjectis nonnullis ita scribit : atque hæc legentium in usum mihi dicenda putavi. Jam vero deposita omni simulatione, nosse me incorporei nomen ingenue confitebor ; quum id nunc quidem pronuntiare suavius futurum videatur, quam silere. Et sane illud ipsum, de quo jam dudum quaeritur, ei nomen esse concedendo. Sed ne rideat quisquam, si incorporei nomen essentiam et ens esse dixerō. Nempe nominis hujus ea est causa, quod ens neque ortum habuit, neque interibit, neque aliud prorsus ullum motus aut mutationis sive melioris sive deterioris genus admittit, sed simplex et immutabile est, et uniforme, quum a formæ suæ unitate neque sua sponte, nec aliena vi ac necessitate discedat. Quin etiam Plato in Cratylo nomina rebus a quadam earum similitudine imposita esse docuit. Esto, concedatur incorporeum esse id quod est. Quibus ver-

τὸ ὄν, φὰς αὐτὸ ἀγέννητον ἀναμφιλέκτως. Γένεσιν γὰρ οὐκ ἔφη εἶναι τῷ ὄντι· ἐτρέπετο γὰρ ἂν τραπεζομένου δὲ οὐκ ἦν αἰδίων. Ἐἴτα ὑποβάς φησιν· εἰ μὲν δὴ τὸ ὄν πάντως πάντη αἰδίων τέ ἐστι καὶ ἄτρεπτον, καὶ οὐδαμῶς οὐδαμῆ ἐξισταμένον ἐξ ἑαυτοῦ, μένει δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔστηκε, τοῦτο δῆπου ἂν εἴη τὸ τῆ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν. Εἰ δὲ τὸ σῶμα φεῖ καὶ φέρεται ὑπὸ τῆς εὐθὺς μεταβολῆς, ἀποδιδράσκει καὶ οὐκ ἔστιν. Ὅθεν οὐ πολλῆ μαγία μὴ οὐ τοῦτο εἶναι ὀριστόν^h, δόξη δὲ μόνη δοξαστόν, καὶ ὡς φησι Πλάτων, γινόμενονⁱ καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. Ταῦτα μὲν ὁ Νουμῆνιος, ὁμοῦ τὰ Πλάτωνος, καὶ πολὺ πρότερον τὰ Μωσείως ἐπὶ τὸ σαφὲς διερμηνεύων. Εἰκότως δῆτα εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ λόγιον περιφέρεται, δι' οὗ φάναι μνημονεύεται, τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων;

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 10 ἀπὸ τοῦ β' περὶ τάγαθου, Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορείου. Præcedit caput de ente ex Mosis Platonisque præceptis compositum, quod Eusebius sic claudit: καὶ ἴνα γε μὴ τις ἡμᾶς παρερμηνεύειν ἡγήσεται τὰς τοῦ φιλοσόφου φωνάς, ὑπομνήμασι χρῆσσομαι, τῶνδε τῶν λόγων τὴν διάνοιαν ἐκφαίνουσι. Πλείους μὲν οὖν εἰς τὴν τοῦτων ἐπιβεβλήκασι θεωρίαν· ἐμοὶ δ' ἐξαρκεῖ τὰ νῦν, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορείου παραθέσθαι λέξεις, ἃς ἐν τῷ περὶ τάγαθου δευτέρῳ συγγράμματι ὠδέ πη διεξείσιν. Scripsi: ^a οὔτε ποτὲ μὴ γένηται] cum codd; de hac structura vide Bernhardi Syntax. p. 394 seq. — ^b συμβουλεύω] cum codd. plerisque; alii habent συμβού-

λομαι. — ^o ουκουν] e Vigeri conjectura; membranæ οὐκούν. — ^d οὐδὲ] codd. οὔτε. — ^e ὄντος] quod salva sententia omitti potest, uncis inclusi. — ^f μήτε] codd. μηδὲ. — ^g ἐπιζητοῦντα τὸν λόγον] cum Vigeri; codd. ἐπιζητοῦντα λόγον. — ^h ὀριστόν] e Vigeri conjectura; libri ἀόριστον. — ⁱ ὡς φησι Πλάτων, γινόμενον] libri; ὡς φησι Πλάτων, καὶ γινόμενον conjecit Vigerus.)

10. Τὸν μέλλοντα δὲ συνήσειν θεοῦ πέρι πρώτου καὶ δευτέρου γρη πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει καὶ ἐν εὐθημοσύνη τινὶ κάπειτα ἐπὶ ^a δοκῆ ἤδη εὐχεῖν, τότε καὶ δεῖ ἐπιχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως, ἄλλως δὲ μὴ. Ἡ τῶ πρωϊαίτερον ^b πρὶν τὰ πρῶτα γενέσθαι ἀπτομένῳ σποδὸς ὁ θησαυρὸς γίνεσθαι λέγεται. Μὴ δὴ πάθωμεν ἡμεῖς ταυτόν· θεὸν δὲ προσκαλεσάμενοι ^c, ἑαυτοῦ γινόμενα γενόμενον τῷ λόγῳ, δείξει θησαυρὸν φροντίδων, ἀρχώμεθα ^d οὕτως. Εὐκτέον μὲν ἦδη, ^e διελέσθαι δὲ δεῖ. Ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὄν ἐστὶν ἀπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι' ἑαυτοῦ, μήποτε εἶναι διαιρετός. Ὁ θεὸς μέντοι ὁ δευτέρος καὶ τρίτος ἐστὶν ^f εἰς συμπερόμενος δὲ τῆ ὕλη δυάδι οὐση, ἐνοῖ μὲν αὐτῆν, σχίζεται δὲ ἐπ' αὐτῆς, ἐπιθυμητικὸν εἶδος ἐχούσης καὶ βεούσης. Τῷ οὖν μὴ εἶναι πρὸς τῷ νοητῷ, ἦν γὰρ ἂν πρὸς ἑαυτῷ, διὰ τὸ τὴν ὕλην βλέπειν, ταύτης ἐπιμελούμενος, ἀπερίοπτος ἑαυτοῦ γίγνεται. Καὶ ἀπτεται τοῦ αἰσθητοῦ καὶ περιέπει, ἀνάγει τε εἰς τὸ ἴδιον ἦθος, ἀπορεγόμενος ^g τῆς ὕλης. Καὶ μεθ' ἑτέρα φησι· καὶ γὰρ οὔτι ^h δημιουργεῖν ἐστὶ χρεῶν τὸν πρῶτον, καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ χρεῖ νομίζειν ⁱ πατέρα, τὸν πρῶτον θεόν. Εἰ μὲν οὖν

bis paulo post hæc subjungit : ens incorporeum dixerunt, utpote sub intelligentiam cadens. Atque hæc sunt, quæ tum disputata esse memini. Si quis autem Platonis orationem requirat, hujus animum permulcebo, ubi hoc tantum monuero, quæ loco illo disputantur. ea si minus in Platonis dogmata conveniant, alteri certe cuipiam, sed viro magno et sapientia professione claro assignanda esse, qualem Pythagoram fuisse dixeris. Sic igitur Plato : age nunc, ejus verba memoriter citemus . quid illud est, inquit, quod semper est, nec tamen ortum habet ullum? Quid illud contra, quod oritur, sed nunquam est? Alterum illud quidem intelligentia cum ratione percipi potest; alterum hoc, quod oritur simul et occidit, neque unquam vere est, ea duntaxat, quam sensus ratione vacans efficit, opinione nititur. Quærit Plato, quid illud sit, quod est, ejus sine controversia nullam esse originem statuens. Namque ens originem ab alio habere negat : mutaretur enim alioqui; si autem mutaretur, sempiternum non esset. Inde paululum progressus hæc addit : si quod est, id omnino sempiternum et immutabile est, neque unquam ullo modo a sua natura degenerat, sed uno eodemque loco et statu semper permanet, hoc unum profecto sit oportet, quod intelligentia

cum ratione percipiatur. Contra vero, si corpus fluit, et repentina quadam mutatione abripitur, evanescit illud neque est. Quare non valde desipiat is, qui corpus definiri non posse dixerit, sed ejusmodi esse, quod sola, ut ait Plato, opinione nitatur, dum oritur simul et occidit, neque unquam vere est. Hæc Numenius, quibus simul Platonis, simul Mosis, viri longe antiquioris, doctrinam perspicue exponit. Itaque merito sane dictum ejus hanc in rem celebre circumfertur, quid enim aliud Plato est, quam Moses attice loquens?

10. Quisquis Dei tum primi tum secundi cognitionem consequi vult, eum singula prius suo quæque loco et ordine eleganter apteque dicere; tum ubi sua cuique sedes ratioque constiterit, operam dare oportebit, ut decenter de illis disputet, secus vero minime. Alioqui si quis nondum factis quæ prius facienda sunt justo citius opus aggressus fuerit : eus ei thesaurus, ut ajunt, clavis futurus est. Cavendum igitur, ne idem nobis eveniat, et proinde deum obtestati, ut nobis disputaturis suæ naturæ monstrator esse velit, et cogitationum thesaurum recludere, ita demum ordiamur. Jam vero primum vota facienda sunt, deinde ad rei tractationem accedendum. Primus ille deus, quum in se ipso sit, omnino

περὶ τοῦ δημιουργοῦ ζητοῦμεν, φάσκοντες δεῖν τὸν πρότερον ὑπάρξαντα, οὕτως ἂν ποιεῖν ἔχειν διαφερόντως, οἰκεία ἢ πρόσθετος αὐτῆ γενοῦσα ἂν εἴη τοῦ λόγου. Εἰ δὲ περὶ τοῦ δημιουργοῦ μὴ ἐστὶν ὁ λόγος, ζητοῦμεν δὲ περὶ τοῦ πρώτου, ἀφοσιούμεαι τε τὰ λεχθέντα, καὶ ἔστω μὲν ἐκεῖνα ἀβήτητα, μέτειμι δὲ εἰλεῖν τὸν λόγον, ἐτέρωθεν θηράσας. Πρὸ μέντοι τοῦ λόγου τῆς ἀλώσεως διωμολογησώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς, ὁμολογίαν οὐκ ἀμφισβητήσιμον ἀκοῦσαι, τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι ἔργων ξυμπάντων καὶ βασιλέα, τὸν δημιουργικὸν δὲ θεὸν ἡγεμονεῖν, δι' οὐρανοῦ ἰόντα. Διὰ δὲ τούτου καὶ ὁ στόλος ἡμῖν ἐστὶ, κάτω τοῦ νοῦ πεμπομένου ἐν διεξόδῳ, πᾶσι τοῖς κοινωῆσαι συντεταγμένοις. Βλέποντος μὲν οὖν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ θεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσκεισθαι τότε τὰ σώματα, κηδεύομενα^κ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ θεοῦ, ταῦτα μὲν ἀποσβέννυσθαι, τὸν δὲ νοῦν ζῆν, βίου ἐπαυρόμενον εὐδαίμονος. Ταῦτα ὁ Νουμήνιος. Σὺ δὲ γε παράθεσ αὐτοῖς τὰ ἀπὸ τῆς τοῦ Δαβὶδ προφητείας πάλαι παρ' Ἑβραίοις τοῦτον ἀδόξενα τὸν τρόπον ὡς^λ ἐμεγαλύθη τὰ ἔργα σου, κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· πάντα πρὸς σὲ^μ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς εἰς εὐκαιρον. Δόντος σοῦ αὐτοῖς συλλέξουσιν ἀνοίξαντος δὲ σοῦ τὴν χεῖρα, τὰ πάντα πληρωθήσεται χρηστότητος. Ἀποστρέψαντος δὲ σοῦ

τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται. Ἄνταλεις τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποσταλεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τί γὰρ ταῦτα διαφέρει ἂν τῆς φασκούσης τοῦ φιλοσόφου διανοίας, ὡς ἄρα βλέποντος μὲν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ θεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσκεισθαι τότε τὰ σώματα κηδεύομενα^κ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ θεοῦ, ταῦτα ἀποσβέννυσθαι; πάλιν δ' αὖ τοῦ Σωτηρίου λόγου ὁ παρ' ἡμῖν φάντος, ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὁ πατὴρ μου ὁ γεωργός, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Νουμήνιος ἐπάκουσον οἶα περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου θεολογῆι. Ὡσπερ δὲ πάλιν λόγος ἐστὶ γεωργῶ πρὸς τὸν φυτεύοντα ἢ ἀναφερόμενος· τὸν αὐτὸν λόγον μάλιστα ἔχει ἢ ὁ πρῶτος θεὸς πρὸς τὸν δημιουργόν. Ὁ μὲν γε ἂν σπέρμα πάσης ψυχῆς, σπείρει εἰς τὰ μεταλαγγάνοντα αὐτοῦ χρήματα σύμπαντα· ὁ νομοθέτης δὲ φυτεύει καὶ διανέμει, καὶ μεταφυτεύει εἰς ἡμᾶς ἕκαστους, τὰ ἐκείθεν προκαταβεβλημένα. Καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν περὶ τοῦ πῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου τὸ δεύτερον ὑπέστη, τοιάδε φησίν· ὅποσα δὲ δοθέντα, μέτειμι πρὸς τὸν λαμβάνοντα, ἀπελθόντα ἐκ τοῦ δεδωκότος, οἶα δὴ ἐστὶ ἡ θεραπεία, χρήματα, νόμισμα κοίλων, ἐπίσημον· ταυτὶ μὲν οὖν ἐστὶ θνητὰ καὶ ἀνθρώπινα. Τὰ δὲ θεῖα ἐστὶν, οἶα μεταδοθέντα, ἐνθὲνδ' ἐκείθι γεγεννημένα, ἐνθὲνδε τε οὐκ ἀπελήλυθε·

simplex est; qui quoniam secum ipse totus perpetuoque versatur, nunquam dividuus esse possit. Porro secundus tertiusque deus unus est; sed idem cum materia, quæ dyas est, circumiens simul conjungit eam, simul ab ea quæ concupiscentis speciem habet assidueque fluit, dividitur. Quum igitur ad id quod intelligibile est, minus adhaerescat, (alioquin enim ad se ipsum adhaeresceret) : idcirco quod diligenti materiæ contemplatione occupatur, se ipsum contemplari non potest. Verum sensibilia non modo attingit et tractat, sed etiam in suum fastigium materiæ desiderio incensus evehit. Idemque nonnullis interjectis : nec enim, inquit, primum illum deum quidquam moliri fas est, sed potius opificis dei patrem ipsum habere nos oportet. Si igitur de opifice quæstio sit, quum illum jam ante necessario existitisse, atque ita demum excellenter agere posse dicimus, opportunus hic orationis ingressus jure videatur. At si omisso opifice, de primo deo quærimus, genus id orationis usurpare religio est, ideoque quæ dicta sunt, pro indictis haberi velim, atque aliunde disputationis principium ducendum mihi esse ratus eo transibo. Sed antequam dicendi initium sumamus, concedamus hoc, de quo audientium nemo dubitare possit, deum primum prorsus abstinere a rebus gerendis et regem esse universi, opificem vero deum per cælum permeantem cuncta moderari. Et sane commeatus noster atque ap-

paratus omnis ipsius beneficium est, dum per vices mens ad eos omnes [de cælo] demittitur, quos ejus consortes fieri pro sua cujusque conditione fas sit. Itaque quum in quemque nostrum conversus intuetur deus, tum sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem incubuerit deus, tum corporeum et aspectabile omne exstingui, mentem autem non modo vivere, sed etiam beate vivere constat. Hæc Numenius. Tu vero confer cum iis illa quæ olim apud Hebræos his verbis David propheta cecinerat : *quam magna sunt opera tua, domine! omnia sapienter fecisti. Repleta est terra animantibus et rebus a te creatis : cuncta a te expectant, ut victum ipsis in tempore præbeas. Te enim danie colligent : te manum tuam explicant, omnia bonitate complebuntur. Avertente autem te vultum, turbabuntur. Auferes eis spiritum, et mortem obibunt atque ad terræ gremium revocabuntur. Emittes flatum tuum, et procreabuntur, et terræ faciem renovabis.* Quid enim interest inter hæc et illam philosophi mentem, qui ait : quum in quemque nostrum conversus intuetur deus, tum sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem incubuerit deus, tum corporeum et aspectabile omne exstingui. Rursus quum Dei filius in Evangelio de se ipso dica, *ego sum vitis, pa-*

κακείθι γινόμενα τὸν μὲν ὠνήσῃ, τὸν δ' οὐκ ἔβλαψε, καὶ προσώνησεν τῇ περὶ ὧν ἠπίστατο ἀναμνήσει. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ καλὸν χρῆμα, ἐπιστήμη ἢ καλή, ἥς ὠνατο μὲν ὁ λαβὼν, οὐκ ἀπολείπεται δ' αὐτῆς ὁ δεδωκώς. Οἷον ἂν ἴδοις ἐξαφθέντα ἀφ' ἑτέρου λύχνου λύχνον, φῶς ἔχοντα, ὃ μὴ τὸν πρότερον ἀφείλετο, ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὕλης πρὸς τὸ ἐκείνου πῦρ ἐξαφθείσης. Τοιοῦτον τὸ χρῆμά ἐστι τὸ τῆς ἐπιστήμης, ἢ δοθείσα καὶ ληφθεῖσα παραμένει μὲν τῷ δεδωκότι, σύνεσι δὲ τῷ λαβόντι ἢ αὐτῇ. Τούτου δὲ τὸ αἴτιον, ὃ ξένε, οὐδὲν ἐστὶν ἀνθρώπινον· ἀλλ' ὅτι ἕξις τε καὶ οὐσία ἢ ἔχουσα τὴν ἐπιστήμην, ἢ αὐτὴ ἐστὶ παρὰ τῷ δεδωκότι θεῷ, καὶ παρὰ τῷ εἰληφτότι ἐμοὶ καὶ σοί. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν σοφίαν ὑπὸ Προμηθέως ἔλαθ' εἰς ἀνθρώπους, μετὰ φανωτάτου τινὸς πυρὸς ἔρη. Καὶ πάλιν ὑποβάς ἐξῆς φησιν· εἰσὶ δ' οὗτοι βίοι, ὃ μὲν πρῶτον, ὃ δὲ δευτέρου θεοῦ. Δηλονότι ὃ μὲν πρῶτος θεὸς ἐστὶν ἑστώς, ὃ δὲ δευτέρος ἔμπαλιν ἐστὶ κινούμενος. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ νὰ νοητά, ὃ δὲ δευτέρος περὶ τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Μὴ θαυμάσῃς δ' εἰ τοῦτ' ἔφη, πολλὸ γὰρ ἔτι θαυμαστότερον ἀκούσῃ. Ἀντὶ γὰρ τῆς

προσούσης τῷ δευτέρῳ κινήσεως, τὴν προσούσαν τῷ πρῶτῳ στάσει φημί εἶναι κίνησιν σύμφυτον· ἀφ' ἧς ἢ τε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονὴ ἢ ἀίδιος, καὶ ἡ σωτηρία ἀναχεῖται εἰς τὰ δία. Ἐπὶ τούτοις καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ προστίθῃσι ταῦτα· ἐπειδὴ ἦδει ὁ Πλάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τὸν μὲν δημιουργὸν γινωσκόμενον μόνον, τὸν μέντοι πρῶτον νοῦν, ὅστις καλεῖται, αὐτὸν παντάπασιν ἀγνοούμενον παρ' αὐτοῖς, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ὥσπερ ἂν εἰ τις οὕτω λέγοι· ὦ ἀνθρώποι, ὃν τοπάξετε ὑμεῖς νοῦν, οὐκ ἐστὶ πρῶτος, ἀλλὰ ἕτερος πρὸ τούτου νοῦς, πρεσβύτερος καὶ θεϊότερος. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει κυβερνήτης μὲν που ἐν μέσῳ πελάγει φορούμενος, ὑπὲρ πηδαλίου ὑψίζυγος, τοῖς οἶαξι διθύνει τὴν ναῦν ἐφεζόμενος· ὄμματά δ' αὐτοῦ καὶ νοῦς, εὐθὺ τοῦ αἰθέρος ξυντέταται πρὸς τὰ μετάρσια, καὶ ἡ ὁδὸς αὐτῷ ἄνω δι' οὐρανοῦ ἄπεισι, πλέοντι κάτω κατὰ τὴν θάλατταν· οὕτω καὶ ὁ δημιουργός, τὴν ὕλην, τοῦ μήτε διακρουσθῆναι, μήτε περιπλανηθῆναι αὐτὴν, ἀρμονίᾳ ξυνδησάμενος, αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ταύτης ἴδρυται, ὅσον ὑπὲρ νεῶς, ἐπὶ θαλάττης, τῆς ὕλης· τὴν ἀρμονίαν δὲ ἰθύνει, ταῖς ἰδέαις οἰακίζων,

ter meus agricola, vos palmites; discite qualia Numenius de secundo principio theologorum more disputet. Quem admodum rursus agricolæ ad eum qui plantat quædam relatio est: sic plane deus primus ad opificem deum refertur. Nam primus quidem, quum omnis animæ semen sit, universa illa seminat, quæ in naturæ suæ societatem æsumsit; at vero legum lator quæ ab illo proseminata sunt inserit ipse ac dividit, atque in nostrum quemque transplantat. Atque in sequentibus rursus, dum quærit, qua ratione a primo principio secundum oriatur, ita scribit: quæcunque postquam donata fuerint, sic ad eum qui accipit traducuntur, ut ab eo qui dederit sejungantur, exempli gratia curatio, divitiæ, argentum cælatum aut signatum: ea omnia mortalia sunt et humana. At divina sunt ejusmodi, quæ cum aliis ita communicentur, ut neque postquam hinc illuc commearunt, hinc tamen abscesserint, et illuc profecta sic eum juvent qui acceperit, ut ei qui dederit non noceant, immo prosiat etiam eorum quæ jam ante noverat recordatione. Cujusmodi sane liberalis doctrina est, res plane singularis et præstans, quæ quum accipienti utilitatem afferat, ei tamen qui dederit non eripitur. Nam quemadmodum lucernam eam vides, quæ accensa ab altera fuerit, lumen illud continere, quod priori non ademerit, sed tantum, qua instructa ipsa est materia, alterius igne accensa, acceperit: sic profecto doctrina, ut tradatur ab altero, ab altero accipiatur, eadem tamen et in eo qui dederit postea remanet, et in eo qui acceperit, ipsa inest. Cujus rei causa, o hospes, nihil humani est; sed quod affectio illa atque naturæ habitus doctrina præditus idem in deo est, qui dedit, atque in me et te, qui accepimus. Itaque Plato sapientiam ad homines una cum igne claris-

simo a Prometheo delatam esse dicebat. Idem paululum progressus superioribus hæc subjungit: ea sunt vitæ genera; primi dei alterum, alterum secundi. Nimirum primus deus unus idemque permanet: contra secundus subinde moveri solet. Atque ille quidem in rebus sub intelligentiam cadentibus, hic in intelligibilibus et sensibilibus versatur. Noli autem mirari, si hoc dixi; nam multo etiam mirabilius est, quod audies. Quippe loco motus ejus, quo secundus ciatur, quietem primi propriam nativam quandam motionem esse defendo, ex qua mundi ordo ac sempiterna constantia et incolumitas in rerum universitate diffundatur. Post hæc etiam libro sexto præcedentibus alia adjiciens ita scribit: quum Plato sciret solum opificem deum notum hominibus esse, at primum illum, qui mentis nomine appellatur, eos penitus latere, idcirco hoc orationis genus adhibuit, perinde ac si quis hunc in modum loqueretur: quam vos mentem homines esse conjicitis, ea quidem prima non est, sed antiquior altera quædam est atque diviniore. Itemque nonnullis interpositis ait: gubernator fere medio mari jactatus, clavo quidem sublimis insidens, navem gubernaculis dirigit: verum oculos simul atque animum recta in ardorem cælestem, qui æther nominatur, intentum defixumque tenet, suumque homini, dum infra mare trajicit, iter supra per cælum conficitur. Ita etiam mundi opifex, ne materia aut discuteretur, aut vagaretur, eam temperatione non solum colligavit, sed ipse etiam ei, quomodo in mari navigio, sic insidet, ut temperationem suam ideis, quasi gubernaculis quibusdam, moderetur: cælique loco superiorem in deum ipsius oculos in se convertentem intuitus, ex contemplatione judicandi vim atque ex suo desiderio propensionem et

βλέπει τε ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν ἄνω θεὸν προσα-
γόμενον αὐτοῦ τὰ ὄμματα, λαμβάνει τε τὸ μὲν κρι-
τικὸν ἀπὸ τῆς θεωρίας, τὸ δὲ ὀρθοκτικὸν ἀπὸ τῆς ἐφέ-
σεως. Καὶ ὁ Σωτήριος παρ' ἡμῶν λόγος, Οὐδὲν ὕ-
ψησι, δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ τι
βλέπῃ τὸν πατέρα ποιῶντα. Ἀλλὰ γὰρ τσαῦτα καὶ
περὶ τοῦδε ὁ Νουμηνίος.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 18
Νουμηνίου περὶ τοῦ αὐτοῦ. Prægreditur autem ca-
put de secundo principio ex Plotino, quod Euse-
bius sic claudit : Ταῦτα μὲν ὁ Πλωτίνος· ὁ δὲ Νου-
μηνίος τὰ Πλάτωνος πρεσβυῶν ἐν τοῖς περὶ τάγαθῶ
τάδε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου λέγων διερ-
μηνεύει. Cæterum loci hujus principium affertur
et excutitur a Cyrillo contra Julianum lib. VIII
Tom. VII pag. 338 ed. Paris. Scripsi ^a : ἐπάν] codd.
ἐπ' ἂν — ^b ἢ τῷ πρωϊότερον — ἡμεῖς ταῦ-
τόν] cum Eusebii codd; hæc omnia omisit Cyril-
lus. — ^c προσκαλεσάμενοι] cum Eusebii codd;
προσκαλεσάμενος Cyrillus. — ^d ἀρχώμεθα οὕτως
cum Eusebii codd; ἀρχώμεθα δὲ οὕτως Cyrillus. — ^e
εὐκτέον μὲν ἤδη, διελέσθαι δὲ δεῖ] cum Eusebii
codd; omisit hæc Cyrillus. — ^f ἐστὶν εἷς] cum
Eusebii codd; ἐστὶν ὁ εἷς Cyrillus. — ^g ἐπορευό-
μενος] codd. ἀπορεζόμενος. — ^h οὔτι] libri οὔτε.
— ⁱ καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ χρῆ νομίζειν πα-
τέρα] membranæ καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ περὶ
πατρὸς καὶ υἱοῦ χρῆ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα. Sed
locus interpolatus est; simplex autem constru-
ctio requiritur, ut apud Platonem Conviv. p. 202.
1). ὄρθς οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὺ Ἐρωτα οὐ θεὸν νομί-
ζεις; — ^k κηδεύομενα] e Vigeri conjectura; codd.
κηδεύοντα. — ^l ὡς ἐμεγαλύνθη — τὸ πρόσωπον τῆς
γῆς] petita sunt e Psalm. 104 vs. 24 seqq. — ^m
πρὸς σέ] idem hoc loco valet quod παρὰ σοῦ apud
Atticos. Æschylus Prom. 968 εἰ προσδοκᾷς ἐμοῦ τι
πυσεῖσθαι πάρα. Aristoph. Vesp. 56 μὴδὲν παρ'
ἡμῶν προσδοκᾷς λίαν μέγα. Sed nihil in tali scriptore
mutare ausus sum. — ⁿ κηδεύομενα] e Vigeri
conjectura; codd. κηδεύοντα. — ^o Σωτηρίου λό-

γου] Joann. Evang. cap. XV, 5. — ^p τὸν φυτεύοντα]
e Vigeri conjectura; codd. τὰ φυτεύοντα. — ^q μά-
λιστα ἔχει] e Vigeri conjectura; codd. μάλιστα
ἐστίν. — ^r ἐκ τοῦ δεδωκότος, οἷα δὴ ἐστὶ] e Vigeri
conjectura; libri ἐκ τοῦ δεδωκότος, ἐστὶ. — ^s θεός
ἐστὶν ἐστώς] cum Vigeri; codd. θεὸς ἐστὶ ἐστώς.
— ^t ὥσπερ ἂν εἰ τις οὕτω λέγοι] libri ὥσπερ ἂν τις
οὕτω λέγοι. — ^u τοῦ μήτε διακρουσθῆναι μήτε περι-
πλανηθῆναι] membranæ τοῦ μήτε διακρούσαι, μήτε
ἀποπλεθῆναι. — ^v οὐδὲν, φησι,] Joann. Evang.
cap. V. 19. —)

11. Τὰ μὲν οὖν σώματα λαθεῖν ἡμῖν ἔστι, ση-
μαινομένοις ἐκ τε ὁμοίων, ἀπὸ τε τῶν ἐν τοῖς παρα-
κειμένοις γνωρισμάτων ἐνότων. Τάγαθὸν δὲ οὐδενός
ἐκ παρακειμένου οὐδ' οὖν ἀπὸ ὁμοίου αἰσθητοῦ ἐστὶ
λαθεῖν μηχανῆ τις οὐδεμία. Ἀλλὰ δεήσει, ὅσον εἰ
τις ἐπὶ σκοπῇ καθήμενος, ναῦν ἀλιάδα βραχεῖάν τινα,
τούτων τῶν ἐπακτριδίων, τῶν μόνων, μίαν, μόνην,
ἔρημον, μετακυκλαίαι ἐχομένην δευδαδορκῶς, μὴ βολῆ
κατεῖδε τὴν ναῦν· οὕτω δὴ τινα ἀπελθόντα πόρρω τῶν
αἰσθητῶν, διηλῆσαι τῷ ἀγαθῷ μόνῳ μόνον, ἐνθα μῆτε
τι ἀνθρώπος, μῆτε τὸ ζῷον ἕτερον, μῆδὲ σῶμα μέγα,
μῆδὲ σμικρὸν, ἀλλὰ τις ἀφατος καὶ ἀδιήγητος ἀτε-
χῶς ἐρημία θεσπέσιος, ἐνθα τοῦ ἀγαθοῦ ἦθη, διατριβαί
τε καὶ ἀγλαίαι, αὐτὸ δὲ ἐν εἰρήνῃ, ἐν εὐμενείᾳ, τὸ κρη-
μον, τὸ ἡγεμονικόν, ἕλεων, ἐποχοῦμενον ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ.
Εἰ δὲ τις πρὸς τοῖς αἰσθητοῖς λιπαρῶν, τὸ ἀγαθὸν ἐπι-
πτάμενον φαντάζεται, κἄπειτα τρυφῶν οἷοιτο τῷ ἀγαθῷ
ἐντετυχηκέαι, τοῦ παντὸς ἀμαρτάνει. Τῷ γὰρ ὄντι, οὐ
βραδείας, θείας δὲ πρὸς αὐτὸ δεῖ μεθόδου καὶ ἐστὶ κράτι-
στον, τῶν αἰσθητῶν ἀμελήσαντι, νεανειουσαμένῳ πρὸς τὰ
μαθήματα, τοὺς ἀριθμοὺς θεασαμένῳ, οὕτως ἐκμελε-
τῆσαι μάθημα, τί ἐστὶ τὸ ἐν. Ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ.
Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ταῦτά φησιν· εἰ δ' ἐστὶ μὲν νοητὸν
ἢ οὐσία καὶ ἡ ἰδέα, ταύτης δ' ὁμολογήθη πρεσβύτερον
καὶ αἴτιον εἶναι ὁ νοῦς, αὐτὸς οὗτος μόνος εὐρηται
ἂν τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ εἰ ὁ μὲν δημιουργὸς θεός
ἐστὶ γενέσεως ἀρχή, τὸ ἀγαθὸν οὐσίας ἐστὶν ἀρχή.
Ἀνάλογον δὲ τοῦτο μὲν ὁ δημιουργὸς θεός, ἂν αὐτοῦ
μιμητής, τῇ δὲ οὐσίᾳ ἡ γένεσις, εἰκῶν αὐτῆς οὐσα

impetum accipiat. Similiter salutis nostræ auctor,
*Nihil, inquit, potest illis facere a se, nisi quid pa-
trem facientem viderit.* Sed satis etiam de hac re ex
Numenio.

11. Corporum rationes intelligere nobis licet, dum
partim e similibus signis, partim e rerum vicinarum indi-
ciis conjecturam facimus. At boni vim capere nullo prorsus
modo neque ex ullius rei vicinæ aspectu, neque ex cu-
jusquam omnino, quæ sensibus percipiatur, similitudine
possumus. Sed oportebit, tanquam si quis in specula
sedens cymbam medio in mari perparvam, unam ex pi-
scatoris illis aliquam, quæ solæ apparere solent, omni
comitatu nudam, fluctuumque intervallis inclusam, qua

valet acie conspiciens, uno oculorum conjectu totam
videat : ita unumquemque ab omni rerum sensibilium
usu sejunctum cum solo bono solum versari, ubi neque
homo, neque aliud animal, neque ullum omnino corpus
sive magnum sive parvum occurrat, sed vasta quædam
omnique oratione major ac plane divina solitudo : in
qua boni mores, studia, deliciae sunt : ipsumque bonum
summa pace animique tum æquitate tum tranquillitate
fruens, simul rerum principatum oblinens et omnibus
propitium naturæ universæ insidet. Verum si quis,
dum in rebus sensibilibus assiduus ac totus est, boni
cogitationem velut advolantem menti informat, ac deinde
luxuriose vivens bonum sibi videtur invenisse, is tota

καὶ μίμημα. Εἰ γὰρ ὁ δημιουργὸς ὁ τῆς γενέσεώς ἐστιν ἀγαθός, ἢ που ἔσται καὶ ὁ τῆς οὐσίας δημιουργὸς αὐτοάγαθον, σύμφυτον τῇ οὐσίᾳ. Ὁ γὰρ δευτέρος, διττὸς ὢν αὐτός, ποιεῖ τὴν τε ἰδέαν ἑαυτοῦ καὶ τὸν κόσμον, δημιουργὸς ὢν· ἔπειτα θεωρητικὸς ὄλωι. Συλλελογισμένων δ' ἡμῶν ὀνόματα τεττάρων πραγμάτων, τέτταρα ἔστω ταῦτα· ὁ μὲν πρῶτος θεός, αὐτοάγαθον· ὁ δὲ τούτου μιμητὴς, δημιουργὸς ἀγαθός· ἢ δ' οὐσία, μία μὲν ἢ τοῦ πρώτου, ἕτερα δὲ ἢ τοῦ δευτέρου· ἢ μίμημα ὁ καλὸς κόσμος, κακαλωπισμένος μετουσίᾳ τοῦ καλοῦ. Καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ δὲ ἐπιλέγει μετέχει δε αὐτοῦ τὰ μετέχοντα, καὶ ἐν ἄλλῳ μὲν οὐδενί, ἐν δὲ μόνῳ τῷ φρονεῖν ταύτην ἄρα καὶ τῆς ἀγαθοῦ συμβάσεως ὀνίταιτ' ἄν, ἄλλως δ' οὐ. Καὶ μὲν δὴ τὸ φρονεῖν τοῦτο δεόντως ἂ συντετύχηκε μόνῳ τῷ πρώτῳ ὑφ' οὗ οὖν τὰ ἄλλα ἀποχραίνεται καὶ ἀγαθοῦται, ἐὰν τοῦτο ἐκείνῳ μόνον μόνῳ προσῆ, ἀβελτέρας ἂν εἴη ψυχῆς ἔτι ἀμφιλογεῖν. Εἰ γὰρ ἀγαθός ἐστιν ὁ δευτέρος οὐ παρ' ἑαυτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ πρώτου, πῶς οἶόν τε ὑφ' οὗ τῆς μετουσίας ὁ ἐστὶν οὗτος ἀγαθός, μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ἄλλως τε καὶ τύχῃ αὐτοῦ ὡς ἀγαθοῦ μεταλαχῶν ὁ δευτέρος; Ὄβτω τοι ὁ Πλάτων ἐκ συλλογισμοῦ τῷ ὄξυ βλέποντι ἀπέδωκε τὸ ἀγαθὸν ὅτι ἐστὶν ἔν. Καὶ πάλιν ἐξῆς φησι· ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα ἤδη ἐστὶ μὲν ὁ Πλάτων ὁ ἄλλη καὶ ἄλλη χωρίσας· ἰδίᾳ μὲν γὰρ τὸν κυκλικὸν λόγον ἂ ἐπὶ τοῦ δημιουργοῦ

ἐγράφωτο ἐν Τιμαίῳ εἰπὼν, ἀγαθὸς ἦν· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τὸ ἀγαθὸν εἶπεν, ἀγαθοῦ ἰδέαν· ὡς δὴ τοῦ δημιουργοῦ ἰδέαν οὔσαν τὸ ἀγαθόν, ὅστις πέφανται ἡμῖν ἀγαθὸς μετουσίᾳ τοῦ πρώτου τε καὶ μόνου. Ὅπως γὰρ ἄνθρωποι μὲν λέγονται τυπωθέντες ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου ἰδέας, βόες δὲ καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς βοῆς καὶ ἵππου ἰδέας· οὕτω καὶ εἰκότως ὁ δημιουργὸς εἴπερ ἐστὶ μετουσίᾳ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ ἀγαθός, ἰδέα ἂν εἴη ὁ πρῶτος νοῦς, ὢν αὐτοάγαθον.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 22 Νουμηνίου περὶ τάγαθου. In præcedentibus ait : πάλιν δὲ ὁ Νουμήνιος ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν τοῦ Πλάτωνος διάνοιαν ἐρμηνεύων, τοῦτον διέκτισεν τὸν τρόπον. Scripsi : ἂ δεόντως] codd. δαίν. — ὁ ὑφ' οὗ τῆς μετουσίας] libri ὑφ' οὗ μετουσίας. — ὁ ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα ἤδη ἐστὶ μὲν ὁ Πλάτων] membranæ ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα ἔθη μὲν ὁ Πλάτων. — ἂ τὸν κυκλικὸν λόγον ἐπὶ] e Vigeri conjectura ; codd. τὸν κυκλικὸν ἐπὶ. — ὁ βόες δὲ καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς βοῆς καὶ ἵππου ἰδέας] codd. βόες δ' ὑπὸ τῆς ἵππου ἰδέας.)

12. Εἰ μὲν γράφειν ὑποτινιάμενος ὁ Πλάτων περὶ τῆς θεολογίας τῆς τῶν Ἀθηναίων, εἴτα ἐδυσχέραιεν αὐτῇ, καὶ κατηγορεῖ, ἐχούση πρᾶξεις μὲν πρὸς ἀλλήλους, τέκνων δὲ τῶν μὲν μίξεις, τῶν δὲ ἐδωδά· τῶν δὲ ἀντὶ τούτων πατράσι τιμωρίας, ἀδελφῶν τε

via errat. Revera enim non facili, sed prorsus divina boni investigandi via et ratione opus est. Quo in genere optimum fuerit, omnibus iis quæ sub sensu cadunt neglectis, in artes mathematicas vehementer incumbere, atque ubi numerorum rationes inspexeris, tum demum instituta quæstione, quid sit unum, diligenter cognoscere. Hæc in primo Numenius. Idem in quinto ita scribit : si tam essentialia ; quam idea intelligibile quiddam est, et si utraque antiquiorem, immo et causam utriusque mentem esse confitemur, eam profecto solam bonum esse intelligimus. Nam si opifex deus generationis principium est, bonum ipsum sine dubio essentialis principium erit. Enimvero ut opifex ille deus ad bonum, cujus æmulator est : ita ad essentialiam generatio refertur, quod ejus imago quædam et imitatio sit. Si enim generationis opifex bonus est : utique essentialis opifex ipsum illud per se bonum erit, atque essentialis cognatum. Quippe secundus quum ipse duplex sit idemque opifex, primum quidem et ideam ipse suam et mundum hunc efficit, deinde vero in una rerum contemplatione habitat. Quare, ut ex his quæ dicta sunt rerum quatuor nomina colligamus, quatuor hæc esse possint : deus primus, quod ipsum per se bonum est : ejus imitator opifex bonus : essentialis duplex, primi altera, altera secundi : cujus imitatio est pulcher ille mundus, pulchri communione ornatus. Præterea in sexto superioribus hæc subjungit : cæterum quidquid in ejus societatem assumitur, non alius rei sed sapientis ejus tantum par-

ticeps sit : quippe quod ita demum ex ipsius boni consortione fructum aliquem capere possit ; alioqui nullum. Atque hæc quidem sapientia, primo solum illi decenter contigit : a quo enim cætera colorantur et exornantur, num illi uni hæc perfecti boni dignitas insit, id insuper dubitare, stolidi profecto ac recordis animi fuerit. Si enim secundus non per se bonus est, sed primi beneficio, qui tandem fieri potest, ut cujus unius communione bonus alter iste sit, is ipsum per se bonum non sit, præsertim si secundus eo duntaxat qua bonus est perfuitur ? Ita sane Plato bonum unum esse, si rem acute dispicias, certa ratione docet. Rursus in sequentibus ait : hæc philosophiæ præcepta Plato alibi aliter tradita ac distincta reliquit : nam qui privatim in Timæo vulgarem quandam opificis dei rationem descripsit, dum ait, *bonus erat* : idem in Republica bonum boni eadem esse affirmat, utpote bonum opificis ideam esse declarans, quem primi illius soliusque boni communione bonum esse vidimus. Quemadmodum enim homines in humani, boves autem et equi in bubuli et equini oris speciem assimilati dicuntur : sic etiam opifex deus, quum primi boni communione bonus sit, prima mens, quæ ipsum per se bonum sit, idea jure fuerit.

12. Si Plato de Atheniensium theologia scripturum se esse pollicitus, ac deinde rei pertæsus eam reprehendisset, quod partim mutua deorsum dissidia contineret, partim liberos cum parentibus coeuntes aut ab iis devoratos, partim sceleris utriusque causa poenas vel paren-

ἀδελφοῖς ἠμουόση, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· εἴπερ ὁ Πλάτων ταυτὶ λαβῶν εἰς τὸ φανερὸν κατηγορεῖ, παρασχέειν ἂν δοκεῖ μοι τοῖς Ἀθηναίοις αἰτίαν, πάλιν κακοῖς γενέσθαι ἀποκτείναναι καὶ αὐτὸν ὡσπερ τὸν Σωκράτην. Ἐπεὶ δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἂν προελετο μᾶλλον, ἢ ἀληθεύειν, ἕωρα δὲ ζῆν τε καὶ ἀληθεύειν ἀσφαλῶς δυνασόμενος, ἔθηκεν ἐν μὲν τῷ σχήματι τῶν Ἀθηναίων τὸν Εὐθύφρονα, ὄντα ἄνδρα ἀλαζόνα, καὶ κοάλεμον, καὶ εἰ τις ἄλλος θεολογεῖ κακῶς αὐτὸν δὲ τὸν Σωκράτην ἐπ' αὐτοῦ τε καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ σχηματισμῷ, ἐν ᾧ περὶ εἰωθότος ἤλεγχεν ἐκάστῳ προσομιλῶν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIII cap. 5 Νουμηνίου, ἐκ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων, περὶ τοῦ αὐτοῦ. In extremo capite 4 ait : Ταῦτα ὁ Πλάτων ἐν τῷ Εὐθύφρονι. Διασαφεῖ δὲ τὴν διάνοιαν ὁ Νουμηνίος ἐν τῷ περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων, ὧδέ πη λέγων.)

13. Νουμηνίος δὲ τὴν συγκαταθετικὴν δύναμιν παραδεκτικὴν ἐνεργειῶν φήσας εἶναι, σύμπτωμα αὐτῆς φησὶν εἶναι τὸ φανταστικόν, οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ παρακολούθημα.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 25 ἐκ τῶν Πορφύριου περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων pag. 833 ed. Heeren. [pag. 352 ed. Gaisford.] Scripsi autem οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα, quod et Meinekio placuisse video, qui tamen vulgatam lectionem οὐ μὴν ἔργον τε καὶ ἀποτέλεσμα in Stobæi verbis reliquit.)

14. Ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ Νουμηνίος, οὐ τρία μέρη ψυχῆς μίαις ἢ δύο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχὰς ἔχειν ἡμᾶς οἴονται, ὡσπερ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικὴν τὴν δὲ ἄλογον.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 25 ἐν ταυτῷ pag. 836 ed. Heeren. [pag. 353 ed. Gaisford.] Quæ sequuntur apud Stobæum, non viden-

tur ad Numenium pertinere. Sunt vero hæc ὧν πάλιν οἱ μὲν ἄμφω ἀθανάτους, οἱ δὲ τὴν λογικὴν ἀθάνατον. Τὴν δὲ ἄλογον οὐ κατὰ τὰς ἐνεργείας μόνον ἀφίστασθαι τῆς ποιᾶς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν διαλύεσθαι. Τοῖς δὲ ἰδοκεῖ, δύο ψυχῶν εἰς ταῦτὸ συμπλακεισῶν ἀλλήλαις, διπλασίας εἶναι τὰς κινήσεις, ὁμοιουμένων ἀλλήλαις ἐκ τοῦ ἀπολαύειν ἑκατέραν τῶν τῆς ἐτέρας παθημάτων κατὰ τὴν ἐνωσιν.)

15. Ἴθι δὴ οὖν ἐπὶ τὴν καθ' αὐτὴν ἀσίμωτον οὐσίαν ἐπανώοιμεν, διακρίνοντας καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν τάξει τὰς περὶ ψυχῆς πάσας δόξας. Εἰσι δὲ τινες, οἱ πᾶσαν τὴν τοιαύτην οὐσίαν ὁμοιομερῆ καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἀποφαίνονται, ὡς καὶ ἐν ὄρωον αὐτῆς μέρει εἶναι τὰ θλαστικὰ καὶ ἐν τῇ μεριστῇ ψυχῇ τὸν νοητὸν κόσμον καὶ θεοῦ καὶ δαίμονος καὶ τάγαθον καὶ πάντα τὰ πρεσβύτερα ἐν αὐτῇ ἐνιδρύουσι, καὶ ἐν πᾶσιν ὡσαύτως πάντα εἶναι ἀποφαίνονται, οἰκείως μὲν τοι κατὰ τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐν ἐκάστοις. Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισθητῆτος μὲν ἐστὶ Νουμηνίος. Κατὰ δὲ ταύτην νοῦ καὶ θεῶν καὶ τῶν κριττόνων γενῶν οὐδὲν ἢ ψυχῇ διενήνοχε κατὰ τὴν ἄλλην οὐσίαν

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 32 Ἰαμβλίχου περὶ ψυχῆς pag. 866 ed. Heeren. [p. 369 ed. Gaisford.] Post Νουμηνίος omisi quæ ad hunc non referuntur. Nam integer locus hic est: Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισθητῆτος μὲν ἐστὶ Νουμηνίος, οὐ πάντῃ δὲ ὁμολογουμένως Πλωτίνος, ἀσάτωις δὲ ἐν αὐτῇ φέρεται Ἄμελιος, Πορφύριος δὲ ἐνδοιάζει περὶ αὐτῆν, πῇ μὲν διατεταγμένως (leg. διατεταμένως) αὐτῆς ἀφίσταμενος, πῇ δὲ συνχολουθῶν αὐτῇ, ὡς παραδοσιση ἄνωθεν. Κατὰ δὲ ταύτην κτλ.)

16. Ἦδη τοίνυν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πλατωνικοῖς πολλοὶ διαστασιάζουσιν· οἱ μὲν εἰς μίαν σύνταξιν καὶ

tibus a liberis, vel fratribus a fratribus irrogatas, atque id genus alia celebraret; hæc, inquam, si palam atque aperte Plato reprehendisset, mihi causam Atheniensibus attulisse videretur improbitatis suæ quemadmodum in Socrate, sic in ipso interficiendo rursus expromendæ. Quum autem non vivere quam verum loqui mallet, et utriusque rei tuendæ facultatem habere posse sibi videretur, Euthyphronem illum, hominem vanum ac stolidum, eundemque de rebus divinis, si quisquam alius, perperam disserentem Atheniensium loco induxit: Socratem vero per se et in suæ naturæ speciem conformatum, qua singulos in omni colloquio de rebus consuetis habito refutabat.

13. Numenius autem assentiendi facultatem capacem esse actionum dicens, ejus eventum esse ait imaginationem, non tamen opus aut effectum, sed consecutionem.

14. Alii vero, in quibus etiam Numenius est, non tres

partes unius animæ, aut duas utique, rationis participem et expertem, sed animas duas nos habere censent, sicut et alii, alteram rationis compotem, expertem alteram.

15. Age nunc ad ipsam per se incorpoream naturam revertamur, vulgaresque de illa, quatenus ad animam spectant, opiniones omnes distinctas ordine referamus. Sunt igitur qui totam hujusmodi naturam partes similes habere, eamque unam et eandem esse doceant, ita ut in quavis ejus parte totum cernatur. Iidemque etiam in anima dividua mundum intelligibilem, deos, genios et bonum et præstantissimum quæque collocant, atque in omnibus similiter omnia inesse statuunt, singulorum tamen naturæ convenienter. Et hanc quidem sententiam sine dubio Numenius tuetur. Quam si sequimur, a mente, diis et divina progenie anima tota sua natura nihil differt.

16. Jam vero multi etiam Platoniorum inter se discordant, partim in unum ordinem unamque formam

μίαν ἰδέαν τὰ εἶδη καὶ τὰ μόρια τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἐνεργήματα συνάγοντος, ὡσπερ Πλωτῖνός τε καὶ Πορφύριος· οἱ δὲ εἰς μάχην ταῦτα κατατείνοντες, ὡσπερ Νουμήνιος.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 περὶ τῶν ἔργων τῆς ψυχῆς· ἐν ταυτῷ pag. 894 ed. Heeren. [pag. 381 ed. Gaisford.]. Servavi codicum lectionem κατατείνοντες, cujus loco Heerenius vulgavit κατατείναντες.)

17. Τῶν δ' αὖ δισταμένων πρὸς τούτους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν προσφουμένων προστιθέντων ὀπωσῶν τῇ ψυχῇ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης Νουμηνίου καὶ Κρόνου πολλάκις.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 περὶ τῶν ἔργων τῆς ψυχῆς· ἐν ταυτῷ pag. 896 ed. Heeren. [pag. 382 ed. Gaisford.]. Omisi quæ ad Numenium non pertinent.)

18. Οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν τῆς διαφορότητος εἰς ταῦτ' οὐ συγγέουσι τὰς ἐνωματώσεις τῶν ὄλων, κακὰς τε εἶναι πάσας δισχυρίζονται, καὶ διαφερόντως οἱ περὶ Κρόνιον τε καὶ Νουμήνιον καὶ Ἄρποκρατίωνα.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 40 περὶ διαφορᾶς καθόδου τῶν ψυχῶν. Ἐν ταυτῷ pag. 910 ed. Heeren. [pag. 388 seq. ed. Gaisford.]. Quæ in præcedentibus exciderunt verba, sic supplevit Heerenius : [τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων οὐχ οὕτως] διακρίνουσιν, οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν κτλ.)

19. Ἐνωσιν μὲν οὖν καὶ ταυτότητα ἀδιάκριτον τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἑαυτῆς ἀρχὰς προσθεύειν φαίνεται Νουμήνιος, σύμφυσι δὲ καθ' ἑτέραν οὐσίαν οἱ πρᾶσβύτεροι διασώζουσι. Καὶ ἀναλύσει μὲν ἐκείνοι, συντάξει δὲ οὗτοι προσεοίκασι.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 67 ἐν ταυτῷ pag. 1066 seq. ed. Heeren. [pag. 475 ed. Gaisford.] Antiquos philosophos intelligit Platonem, Aristotelem, Pythagoram, qui cum anima aliam naturam, id est, mentem (νοῦν) conjungebant; Numenii autem animam omnino unam putantis sententiam supra positam vide in fragm. 15.)

20. Νουμήνιος μὲν γὰρ τρεῖς ἀνυμνήσας θεοὺς πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποίημα δὲ τὸν τρίτον.

(Proclus in Tim. pag. 93. A. qui explicationis causa addit : ὁ γὰρ κόσμος κατ' αὐτὸν ὁ τρίτος ἐστὶ θεός· ὡστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττός, ὃ τε πρῶτος θεός καὶ ὁ δεύτερος, τὸ δὲ δημιουργούμενον ὁ τρίτος.)

21. Νουμήνιος μὲν οὖν πάντα μεμίχθαι οἰόμενος οὐδὲν οἰεταί εἶναι ἀπλοῦν.

(Proclus in Timæum pag. 141. E. Idem in Tim. p. 187 B. refert Numenium inter eos philosophos qui numerum esse animum statuerunt. Sic enim scribit : τῶν δὲ πρὸ ἡμῶν οἱ μὲν μαθηματικὴν ποιούντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὡς μέσην τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν, οἱ μὲν ἀριθμὸν αὐτὴν εἰπόντες ἐκ μονάδος ποιῶσιν, ὡς ἀμερίστου, καὶ τῆς ἀρίστου δυάδος, ὡς μεριστῆς, οἱ δὲ ὡς γεωμετρικὴν ὑπόστασιν οὔσαν ἐκ σημείου καὶ διαστάσεως, τοῦ μὲν ἀμεροῦς, τῆς δὲ μεριστῆς. Τῆς μὲν προτέρας εἰσὶ δόξης οἱ περὶ Ἄρριστανδρον καὶ Νουμήνιον καὶ ἄλλοι πλείστοι τῶν ἐξηγητῶν, τῆς δὲ δευτέρας Σεβῆρος.)

22. Μέθεξις τῶν ὄντως ὄντων ἐστὶ κἀν τοῖς νοητοῖς.

(Proclus in Timæum pag. 249. A. εἰ μὲν οὖν, ὡς ἔφατο Πορφύριος καὶ τινες ἄλλοι Πλατωνικοί, μόνα μετέχευε τῶν ὄντως ὄντων τὰ αἰσθητά, ἐν αὐτοῖς μόνοις ἂν ἐζητούμεν τὰς εἰκόνας· εἰ δ', ὡς Ἀμελίος γράφει καὶ πρὸ Ἀμελίου Νουμήνιος, μέθεξις ἐστὶ κἀν τοῖς νοητοῖς, εἴην ἂν εἰκόνας καὶ ἐν αὐτοῖς. Idem in Tim. pag. 299. C. hæc de diis rerum parentibus et artificialibus tradit : περὶ δὲ ἀπάντων τῶν κατευθυνόντων τὴν γένεσιν θεῶν λέγωμεν, ὡς οὔτε τὴν οὐσίαν ἔχουσι τῇ ὕλῃ συμμεμιγμένην, καθάπερ φασὶν οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς· οὐδὲν γὰρ δύνονα κατὰ τῆς ὕλης νῶ καὶ φρονήσει δύναται διοικεῖν οὐδὲ κυρίως ἐστὶ ποιητικόν αἴτιον, ἀλλ' ὄργανον ἐτέρου τινός· οὔτε τὴν μὲν οὐσίαν ἔχουσιν ἀμιγῆ πρὸς τὴν ὕλην, τὰς δὲ δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας ἀναμειγμένας πρὸς αὐτήν, ὡς οἱ περὶ Νουμήνιον λέγουσιν. Idem memoriam prædit Numenium bellum Atlanticum et fictum putasse et ad animorum dissidium retulisse. Nam pag. 26. C. ait : Ὁριγένης δὲ πεπλάσθαι μὲν ἔλεγε τὸ διήγημα καὶ τοσοῦτόν γε συνεχῶρει τοῖς ἀμφὶ τὸν Νουμήνιον, οὐ δὲ ἠδονὴν δὲ πεπλάσθαι μεμηχανημένην κατὰ τὸν Λογγίνον· αἴτιον δὲ οὐ προσετίθει τῷ πλά-

pecies ac partes vitæ ejusque acta redigentes, ut Plotinus et Porphyrius; partim ad dissidium hæc referentes, ut Numenius.

17. Alii contra ab hisce dissentientes ab externis eventis animæ malum utcunque conciliant, atque a materia quidem Numenius frequenter et Cronius.

18. Differentiæ rationem non habentes in unum confundunt omnes animorum in corpora illapsus, et cunctos malos esse cum alii affirmant, tum præcipue Cronius Numenius et Harpocratius.

19 Unitatem igitur et indiscretam similitudinem animæ cum principis suis asserere videtur Numenius; conjunctionem autem alterius naturæ retinetur vestigiis. Et illi quidem dissolvere videntur, hi connectere.

20. Numenius enim, qui tres deos celebravit, primum quidem patrem vocat, secundum vero opificem, tertium denique opus perfectum.

21. Numenius omnia mixta esse ratus nihil simplex existimavit.

22. Intelligibilia etiam in veritatis partem veniunt.

σματος. Porro pag. 24. C. οἱ δὲ εἰς ψυχῶν οὐράσι-
 σιν καλλιόνων καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τροφίμων καὶ γενε-
 σιουργῶν ἄλλων, αἱ καὶ τῶν τῆς γενέσεως ἐφόρων θεῶν
 προσήκουσι. Καὶ ἔστι τῆς ἐξηγήσεως ταύτης Νου-
 μήνιος. Quod reliquum est, Numenium a Iambli-

cho refutatum esse testatur Proclus in Tim. pag.
 226 B. ὁ δὲ γε θεῖος Ἰάμβλιχος ἅπασαν τὴν τοιαύ-
 την θεωρίαν ἀπεβράβησεν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἀμφὶ
 Ἀμέλιον (οὕτω γὰρ ἐπιγράφει τὸ κεφάλαιον) καὶ ἐπὶ
 καὶ Νουμήνιον ἀντιβήσασιν.

DE SEVERO, ATTICO ET NUMENIO.

Antequam ad Peripateticos transeamus, Severi, Attici et Numenii fragmenta recognita et latine versa hic proponere destinavimus. *Severus* quando vixerit, non traditur; nam quod nonnulli secundo post Chr. n. sæculo eum floruisse existimarunt, ea libera est conjectura. Jam vero Porphyrius (1) in vita Plotini cap. 14 testatur Plotino in scholis lectos esse commentarios Severi, Cronii, Numenii, Caji, Attici philosophorum Platoniorum: item Peripateticorum Aspasii, Alexandri, Adrastii et quotcumque forte incidierint scripta. Videtur autem Severus plures libros confecisse. Ac primum quidem inter Timæi Platonici interpretes fuit, cujus tamen proœmium explicare dedignatus est (2). In exponendis verbis Platonici pag. 27. D. (cf. *Philos. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157*) τί τὸ δὲν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν αἰεὶ, δὲ δὲ οὐδέποτε; jure ab eo dissentit Proclus in Timæum p. 70. a. [p. 163 ed. Schneider] ita scribens: οἱ μὲν πάντα τὰ ὄντα ὁπωσοῦν, εἴτε παραδειγματικῶς εἴτε εἰκονικῶς, ἔφαντο διὰ ταύτης παραλαμβάνεσθαι τῆς διακρίσεως, οἱ δὲ οὐ πάντα, καὶ τῶν ἐξηγητῶν ἀντιλογίαι πρὸς ἀλλήλους οὐκ ὀλίγαι περὶ τοῦτου γεγόνασιν· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν γνοίμεν, ποτέρως προσήκει λέγειν, εἰ μὴ τῶν λέξεων ἐκάστην αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἐξετάσαιμεν. Φέρε οὖν, ἐξ ἀρχῆς ἕκαστον τῶν βημάτων ἐφ' ἑαυτοῦ τίνα δύναμιν ἔχει κατανοήσωμεν. Πρῶτον οὖν τὸ τί βούλεται μὲν δρικὸν εἶναι· τὸ γὰρ τί ἐστὶν ἐν τοῖς ὄρισμοῖς προτάττειν εἰώθαμεν, καὶ οὐχὶ γένος ἐστίν, ὡς οἶεται Σεβῆρος ὁ Πλατωνικός, λέγων τοῦ ὄντος καὶ γιγνομένου τοῦτο εἶναι γένος τὸ τί, σημαίνεσθαι δὲ ὑπ' αὐτοῦ τὸ πᾶν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ γιγνόμενον εἴη πᾶν καὶ τὸ αἰεὶ ὄν ἀπορίαν μὴ ἐμποιεῖ ταύτην, ἢν καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν, τί δὴ ποτε μὴ πρὸ τοῦ τί ἐστὶν ὅτι ἐστὶ παραδέδωκε. Πόθεν γὰρ δῆλον, ὅτι ἐστὶ τὸ αἰεὶ ὄν; Τοῦτο δὲ ὁ τῶν ἀποδεικτικῶν βούλεται νόμος, τί ἐστὶν ὁ Πλάτων, ἐν οἷς τὸ εἰ ἐστὶ, πρὸ τοῦ τί ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο σκοπεῖν [add. δει]. Ῥητέον οὖν, ὅτι τόχα μὲν οὐκ ὤληθη τοῦτο δεῖσθαι τῆς παρ' ἑαυτοῦ κατασκευῆς ὁ Τιμαίος κτλ. Idem perperam judicasse Severum dicit de hoc ejusdem scriptoris loco pag. 28. A.

(Cf. *Philos. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157*) τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ὄν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστὸν γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. Sic enim pag. 78. A (pag. 183 ed. Schneider.) explanato Platonis dogmate istum philosophum redarguit: ὅπως δὲ περὶ κριτηρίων ἦν ἔχει δόξαν ὁ Πλάτων, ἀπὸ τούτων ληπτέον. Ἄλλων γὰρ ἄλλο τὸ κριτήριον θεμένων, τῶν μὲν αἰσθησιν, ὡς περ οἱ Πρωταγόρειοί φασι, τῶν δὲ δόξαν, ὡς περ ὁ Λέγων δοκὸς δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, τῶν δὲ λόγον, τῶν δὲ νοῦν, ὁ Πλάτων οικειῶς τοῖς πράγμασι τὴν τῶν κριτηρίων διεῖλεν οὐσίαν, τοῖς μὲν νοητοῖς νοῦν ἀπονεύμας, τοῖς διανοητοῖς διάνοιαν, τοῖς δὲ δοξαστοῖς δόξαν, τοῖς δὲ αἰσθητοῖς αἰσθησιν. Καὶ μὴ διὰ τοῦτο οἰηθῆς διεσπασμένα τὰ κριτήρια κατ' αὐτὸν ὑπάρχειν. Ἡ γὰρ ψυχὴ καὶ ἐν ἐστὶ καὶ πληθός. Εἰ τοίνυν τὸ κρίνον ψυχῆ ἐστὶν (οὐ γὰρ που σῶμα τὸ ἡμέτερον κριτικὴν ἔχει δύναμιν) ἢ δὲ ψυχὴ ἐν ἐστὶ καὶ πληθός, καὶ τὸ κριτικὸν ἄρα ἐν ἐστὶν ἄμα καὶ πολλά, καὶ μονοειδῆς ἢ κριτικὴ δύναμις καὶ πολυειδῆς. Τίς οὖν ἢ μία δύναμις; φαίη τις ἄν. Ὁ λόγος, φήσομεν. Ὁβτός μὲν γὰρ ἐπὶ τὴν τῶν νοητῶν θέαν στελλόμενος ἑαυτῷ τε χρῆται καὶ τῇ νοήσει, οὐχ ὅτι ὄργανον μὲν ἢ νόησις, τὸ δὲ χρώμενον αὐτός, ὡς οἶεται Σεβῆρος ὁ Πλατωνικός, χεῖρω τοῦ λόγου τὴν νόησιν τιθέμενος, ἀλλ' ὅτι φῶς ἐστὶν ἢ νόησις τοῦ λόγου, τελεσιουργὸς οὐσα καὶ ἀναγωγὸς αὐτοῦ καὶ ἀπολαμπρόνουσα τὴν ἐν αὐτῷ γνωστικὴν δύναμιν. Quid? quod mundum per se sempiternum, hunc vero qui nunc sit et moveatur, ortum statuit. Nempe mirabiliter interpretatur ea quæ leguntur apud Platonem Tim. p. 28. C. (cf. *Philos. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157*) γέγονεν ὄρατος γὰρ ἀπτός τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητά, τὰ δ' αἰσθητά, δόξῃ περιληπτὰ μετ' αἰσθήσεως, γιγνόμενα καὶ γενητὰ ἐράνη. Qua de re operæ pretium est audire Proclum ad Tim. p. 88 D (pag. 207 ed. Schneider) philosophantem, qui simul Severi sententiam explodit. Is igitur ait: ἀλλὰ μὴν ἀναγκαῖον ταῦτα συγχωρεῖν, εἰ γενητὸς κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, ἀλλὰ μὴ τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ χρόνου συνυφεστάς. Δοκοῦσι δὲ μοι καὶ εἰς αὐτὸν πλημμελεῖν καὶ ἄλλως

(1) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις ἀνεγνώσκειτο μὲν αὐτῷ ὁπονήματα, εἴτε Σεβῆρου εἴη, εἴτε Κρονίου ἢ Νουμηνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἀττικοῦ. Κᾶν τοῖς Περὶπατητικοῖς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου,

Ἄδράστου τε καὶ τῶν ἐμπροσθέντων. — (2) Proclus in Tim. pag. 63. a (pag. 145 ed. Schneider.) μέχρι δὲ τούτων συμπληρῶνται τὸ τοῦ Τιμαίου προοίμιον, ὅπερ Σεβῆρος μὲν οὐδὲ ἐξηγήσεως ἤλωσε τὸ παράπαν. —

τὸν τοῦ κόσμου δημιουργὸν οἱ τὸν κόσμον ποτὲ μὴ εἶναι λέγοντες. Εἰ γὰρ οὗτός ποτε οὐκ ἦν, ἐκεῖνός ποτε οὐκ ἐποίησε. Ἄμα γὰρ τὸ ποιούμενον καὶ τὸ ποιῶν. Εἰ δὲ ποτε οὐκ ἐποίησε, δυνάμει ἦν τότε ποιῶν. Εἰ δὲ δυνάμει, ἀτελής ἦν καὶ ὑστερον τέλειος, ὅτε ἐποίησε. Εἰ δὲ τὸ πρότερον ἐστὶ καὶ τὸ ὑστερον περὶ αὐτόν, ὁπλόν, ὡς οὐκ ἦν τῶν αἰωνίως ἐνεργούντων, ἀλλὰ κατὰ χρόνον ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μεταστάς. Ἄλλα μὴν αὐτὸς παράγει τὸν χρόνον. Πῶς οὖν ἐνεργεῖται ἔχων χρόνος δεομένην διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης; Πότε γὰρ ποιεῖ τὸν χρόνον, οὐ δέεται, ἵνα ποιῆσθαι χρόνον, ὃν παρήγαγεν; Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι· μετὰ δὲ ταύτην τὴν δόξαν ἐπισκεψόμεθα Σεβήρον, ὃς φησὶν ἀπλῶς μὲν αἰδιον εἶναι τὸν κόσμον, τοῦτον δὲ τὸν νῦν ὄντα καὶ οὕτω κινούμενον γενητόν. Ἄνακυκλήσεις γὰρ εἶναι διττάς, ὡς ἔδειξεν ὁ Ἐλεάτης ξένος (cf. Platon. Politic. pag. 270. B), τὴν μὲν, ἣν νυνὶ περιπορεύεται τὸ πᾶν, τὴν δὲ, ἐναντίαν. Γενητὸς οὖν ὁ κόσμος καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἤρξατο τις οὗ ταύτην τὴν ἀνακύκλῃσιν ἀνακυκλούμενος, ἀπλῶς δὲ οὐ γενητός. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἀπαντησόμεθα λέγοντες, ὅτι τὰ μυθικὰ αἰνίγματα μεταγείναι εἰς φυσιολογίαν οὐκ ἔδει. Ποῦ γὰρ ἀποκαμῖν δυνατὸν τὴν κινουσαν ψυχὴν καὶ μεταβάλλειν τὴν ἀρχαίαν περιφορὰν; Πῶς δὲ τέλειον καὶ αὐταρκές τὸ πᾶν, εἰ μεταβολῆς ἐφίεται; Πῶς δὲ ἀμφοτέρων τὴν οἰκείαν ἔξιν διασωζόντων, τοῦ τε κινουμένου καὶ τοῦ κινούντος, ἔχει χώραν ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἀνακυκλήσεων; πῶς δὲ ὁ Τίμαιός φησι τὴν μὲν ταύτου περιφορὰν ἐπὶ δεξιὰ κινεῖσθαι κατὰ τὴν δημιουργικὴν βούλησιν, τὴν δὲ θατέρου ἐπ' ἀριστερά; εἰ γὰρ δεῖ μένειν ὡσαύτως καὶ αἰεὶ εἶναι τὰ δημιουργικὰ ἔργα, δεῖ καὶ τὰς ἀνακυκλήσεις εἶναι τὰς αὐτάς αἰεὶ, καὶ τὴν ταύτου περίοδον τὴν ἐπὶ δεξιὰ κινεῖσθαι κίνησιν. Ἄμα γὰρ προήλθεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ταύτην ἔλαχε τὴν περιφορὰν. Ἔτι δὲ πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἀνωμαλίαν ἐπεισάγειν τῇ κινήσει τοῦ οὐρανοῦ; πᾶν γὰρ τὸ παύεσθαι μέλλον τῆς προτέρας κινήσεως, ἐπ' ἄλλην δὲ μεταβαίνειν τὴν ἐναντίαν, καὶ ἐπὶ στάσιν ἐπείγεται καὶ ἀπομαραίνει τὴν προηγουμένην κίνησιν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστῶς ἐνεργείας (lege ἔτι τῆς αὐτῆς ἐστῶσης) τίς αἰτία τῆς δευτέρας ἀνακυκλήσεως; ταῦτας μὲν δὴ φυσικὰς οὐκ οὐσας ἐξηγήσεις οὐδαμῶς ἀποδεχτέον. Huc pertinet etiam, quod Severus conversiones fabulosas admittens mundum et generatum et non generatum facit. Auctor Proclus qui ad illa Platonis in Timæo verba pag. 34. A (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, p. 162) διδὸς δὲ κατὰ ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ περιπαγῶν αὐτὸ ἐποίησε κύκλῳ κινεῖσθαι στρεπόμενον· τὰς δὲ ἔξ' ἀπάσας κινήσεις ἀφείλε, καὶ ἀπλανὲς ἀπειργάσατο ἐκείνων. Ἐπὶ δὲ τὴν περίοδον ταύτην, ἅτε οὐδὲν ποδῶν δέον, ἀσκελὲς καὶ ἄπου αὐτὸ ἐγέννησε hanc notam apposuit pag. 168. D. (pag. 358 ed. Schneider.) τὸ μὲν παράδειγμα τῆς

κυκλοφορίας ὅτι νοῦς ἐστὶ καὶ φρόνησις, εἰρηται πρότερον· τίς δὲ ἐστὶν αὕτη καὶ πῶς ἀπεικάζεται πρὸς νοῦν, ἐν τούτοις παραδίδωσιν ὁ λόγος. Ἔστι γὰρ ἡ κυκλοφορία κίνησις κατὰ τὰ αὐτὰ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτῇ περιπαγόμενη, καθάπερ ἐν τούτοις τέ φησιν ὁ Τίμαιος καὶ ἐν Νόμοις ὁ Ἀθηναῖος ξένος· ὦν τὸ μὲν κατὰ ταῦτα ταῦτόν ἐστι τῷ καθ' ἕνα λόγον καὶ μίαν τάξιν. Τί γὰρ, εἰ κοινοῦ μὲν τὸ πᾶν κυκλικῶς, μεταβάλλοι δὲ ἄλλοτε ἄλλως ἀνατέλλον ἢ δύον, ὡς φησὶ δὲ ἐν τῷ Πολιτικῷ μῦθος; Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο ὑπολάβωμεν, τὸ κατὰ ταῦτα πρόκειται τῶν ἄλλων περὶ αὐτῆς ῥημάτων. Οὐκ ἄρα ὀρθῶς ὁ Πλατωνικὸς Σεβήρος (παρῆρησιασόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν πρὸς αὐτόν) τὰς ἀνακυκλήσεις τὰς μυθικὰς προσείμενος καὶ γενητὸν οὕτω ποιῶν καὶ ἀγένητον τὸν κόσμον. Interdum quæ a Platone dicuntur non tam refellere argumentis, quam confirmare voluisse videtur. Patet hoc ex iis quæ super hoc Timæi Platonici loco pag. 41. B (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, p. 163) θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα ἅλута ἐμοῦ γ' ἐθέλοντος. Τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν, τό γε μὴν καλῶς ἀρμοσθὲν καὶ ἔχον εἰς λύειν ἐθέλειν κακοῦ Proclo teste scripsit. Proclus enim p. 304. A. (p. 737 ed. Schneider) hæc habet: πᾶν οὖν τὸ δεθὲν λυτόν, καὶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς. Δέεται γὰρ τὰ μὲν σώματα διὰ τῆς ἀναλογίας· δεσμὸς γὰρ αὐτῶν αὕτη κάλλιστος· τὰ δὲ ζῆα τοῖς ἐμψύχοις δεσμοῖς, ὥσπερ εἰρηται πρότερον· αἰ δὲ ψυχὰι μεριστόν τι ἔχουσαι καὶ αὐταὶ δέδενται ταῖς μεσότησι· δεσμοὺς γὰρ κάκεινας ἐκάλεσε καὶ τοὺς λόγους πάντας, ἔξ' ὧν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· μόνα γὰρ τὰ ἀμέριστα δεσμῶν ἐστὶν ἀπροσδετῆ· δεδεμένα δὲ ἐκ διακεκριμένων ἐστίν, οὐ κατὰ χρόνον διακεκριμένων τούτων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν τῷ δημιουργῷ περιούχῃ τῆς τῶν ἀπλῶν αἰτίας. Οὕτως οὖν ἔχει καὶ τὸ λυτόν ὡς παρ' ἄλλου, μᾶλλον δὲ ὡς ἐν ἄλλῳ· πῆ οὖν, ἀπλῶς δὲ οὐδαμῶς. Φέρε γὰρ, εἰ παρ' ἑαυτῶν μὲν λυτὰ ἐστὶ, κατὰ δὲ τὴν βούλησιν ἅλута τοῦ πατρὸς, ὥσπερ εἰώθασιν λέγειν Σεβήρος, Ἀττικὸς, Πλούταρχος, πρὸς οὐδὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου πολλὰ διὰ πολλῶν ἀντετήρηκασιν, πόθεν ἔχει τοῦτο τὸ παρ' ἑαυτῶν λυτόν; εἰ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἡ λύσις, τίς δὲ τὴν φύσιν δεδωκώς; οὐ γὰρ ἄλλος ἦν ἢ ὁ δημιουργός· εἰ δὲ ἐκεῖνος ὁ τῆς φύσεως αὐτοῖς χορηγός, ἐκεῖνος καὶ ὁ τῆς λύσεως αἴτιος. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν τὸ λυτόν, κατὰ φύσιν δὴ πῶς τὸ ἐναντίον, τὸ ἄλυτον. Εἰ δὲ κατὰ φύσιν, παρ' ἑαυτῶν ἔχοιεν ἂν τοῦτό που καὶ ἄλυτον (lege τὸ ἄλυτον), καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν ἔσται τοιοῦτον, ἀδεκτὸς πάντῃ τῆς λύσεως. Severi diagramma pluribus verbis exponit Proclus comparatque cum aliorum philosophorum de eadem re placitis. Is autem ad Tim. p. 192. A. hæc annotavit: δ δ' οὖν Πλάτων ἐν τῷ διατόνῳ γένοι ποιεῖται τὴν τῶν τετραχόρθων διαίρεσιν καὶ πρόσεισιν οὐ μέγρ' τοῦ διὰ πασῶν

μόνον, ἀλλ' ἕως τοῦ τετράκις διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε προσθεῖς καὶ τόνον, ἢ ὡς ὁ Σεβῆρος πεποίηκεν, οὐκ ἀνευ μὲν τοῦ τόνου ποιῶν οὐδὲ οὗτος, εἰς δὲ τὸ λείμμα λήγων, ἀλλ' οὐ τὸν τόνον et paucis interpositis p. 192. D. ἄλλοι δὲ τὴν μὲν λαβδοειδῆ παρητήσαντο καταγραφῆν, ἐξῆς δὲ ὡς ἐπὶ τῆς τοῦ κανόνος κατατομῆς τάττουσι τοὺς ἀριθμούς κατὰ τὰ τρία κέντρα, πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τρίτους λαμβάνοντας, ὡς περὶ δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσομεν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Σεβῆρος ἀξιώσει. Idem p. 198. B. de eodem argumento hæc disserit : Σεβῆρος δὲ ἀξιοῖ μὴ εἰς τόνον τὸ διάγραμμα καταλήγειν, ἀλλ' εἰς λείμμα, ἐπειδὴ καὶ ὁ Πλάτων εἰς τοῦτο πάντα τὸν περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ψυχῆς λόγον συνεπεράνατο. Ἰν' οὖν εἰς λείμμα καταντήσῃ, μεταρμόζει τινὰς τῶν ὄρων καὶ ποιεῖ τοὺς πάντας τριάκοντα καὶ τέσσαρα· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ τετάρτῳ μονάδος ὑπέτρεχεν ἡμισυ, διπλασιάζει τοὺς ὄρους καὶ ποιεῖ πρώτην μοίραν τὸν ψῆ, δεῦτε τοῦ τῆς διπλασίας. Adde sequentia pag. 198. E. οὐκ ἀφαίρει δὲ οὐδὲ ὁ Σεβῆρος τὸν τόνον, ἀλλ' οὐ καταλήγει εἰς αὐτόν. Ὡστε τὸ ὅλον διάγραμμα κατὰ πάντας ἐκ τε τοῦ τετράκις ἐστὶ διὰ πασῶν καὶ διὰ τοῦ πέντε καὶ ἐνὸς τόνου. Κἂν ἐθέλωσωμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν μοναδικῶν ἀριθμῶν λαμβάνειν τὰ διαστήματα ταῦτα, θεασόμεθα μέχρι τοῦ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι τὴν πρόσθον γινομένην. Διπλασίως γὰρ ὁ δύο τῆς μονάδος, καὶ ὁ τούτου ὁ τέσσαρα, καὶ ὁ τούτου ὁ ὀκτώ, καὶ ὁ τούτου ὁ δέκα καὶ ἕξ, καὶ μέχρι τοῦδε τὸ τετράκις διὰ πασῶν αὐτοῦ δὲ τούτου ἡμιόλιος ὁ εἴκοσι καὶ τέσσαρα, καὶ τὸ διὰ πέντε τοῦτο· καὶ πρὸς τοῦτον ἔχει τὸν ἐπόγδοον λόγον εἴκοσι καὶ ἑπτὰ· ὥστε ἀπὸ τῆς μῆδης μοίρας μέχρι τῆς ἑπτακατακαιοσαπλασίας αἱ εἰρημέναι τελειοῦνται συμφωνίαι. Τοῦτο μὲν οὖν, ἔπερ ἔφη, κοινὸν ἅπασιν τοῖς διαγράμμασι· διαφέρει δὲ ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἐστὶ λαβδοειδῆ, τὰ δὲ ἐπ' εὐθείας. Καὶ γὰρ τῶν παλαιῶν ὁ μὲν Ἀδραστος τοῖς λαβδοειδέσιν, ὁ δὲ Σεβῆρος τοῖς κατ' εὐθείαν τίθεται (leg. προστίθεται)· καὶ τοῦτο ἀμεινον.

Sed præter commentarios quos in Platonis Timæum composuerat Severus, ejus de animo disputatio memoratur ab Eusebio Præpar. Evang. lib. XIII, cap. XVII. Fragmentum autem (3), quod ex eo excerpit, signo est, philosophum istum Platonis de animo sententiam propterea impugnare, quod eum ex duplici parte, altera impatiante, altera patibili concretum ponat. Quod si quis concederet, Severus animum, utpote ex duabus naturis iisque dissimilibus conflatum, immortalem fore negabat, ratus dissimilia et contraria perpetuo cohærere non posse, sed temporis progressu necessario dissolvi, partibus illis e quibus constabant ad

pristinum statum redeuntibus. Erat enim ei persuasum, animum tum unum esse et incorporeum, tum formæ geometricæ speciem habere, quod e Stobæi et Procli testimoniis efficitur. Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41 pag. 860 seq. ed. Heeren. μετὰ δὴ ταῦτα τοὺς εἰς μαθηματικὴν οὐσίαν ἐντιθέντας τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς καταλέγω διευκρινημένως. Ἔστι δὴ γένος ἐν τῇ αὐτῇ σχῆμα, πέρας δὲ διαστάσεως, καὶ αὐτῇ διάστασις. Ἐν αὐτοῖς μὲν οὖν τούτοις Σεβῆρος ὁ Πλατωνικὸς αὐτὴν ἀφορίσατο κτλ. Proclus in Tim. pag. 186. E. οὐκ ἄρα ἀνεξόμωθα λέγειν ἡμεῖς οὕτω μέσσην αὐτὴν, ὡς ἔχουσάν τι καὶ ἀσώματον καὶ σωματικόν, ὡς Ἐρατοσθένης ὑπέλαθεν, ἢ διάστημα γεωμετρικὸν ἐπὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἀναφέρειν, ὡς Σεβῆρος. Κρῆσις γὰρ ἂν ποτε γένοιτο ἀδιαστάτου καὶ διαστατοῦ καὶ ἀμερίστου καὶ σώματος· οὐδὲ γὰρ σημεῖου καὶ γραμμῆς· εἰ δὲ μὴ ταύτης, καὶ ἄλλου τινὸς διαστήματος πολλῶ μᾶλλον· μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀμεροῦς ἀφέστηκε τὸ τριχῆ μεριστόν, ἢ τὸ μοναχῆ· ἀλλὰ τὴν μὲν νοεράν οὐσίαν ἀεὶ μένειν μίαν, τὴν δὲ μεριστὴν ἐκ πολλῶν οὐσιῶν εἶναι, τὴν δὲ ψυχικὴν μίαν καὶ οὐ μίαν, ὡς καὶ τὸ ἐν φυλάττειν ἐν τῷ πληθύνεσθαι καὶ τὸ πλῆθος ἐν τῷ ἐνίζεσθαι· οὐ γὰρ οὕτω διαιρεῖν αὐτὴν τὸν δημιουργόν, ὡς δαπανᾷν τὸ ὅλον εἰς τὴν κατατομήν, ἀλλὰ φυλάττοντα τὸ ἐν αὐτῇ πληθύνειν καὶ τὸ ὅλον μερίζειν, ὅπου γε καὶ ἐν τοῖς σώμασι καὶ ταῦτα πάντα μεριστοῖς οὖσιν εἶναι τί φησιν ἐν συνεκτικῶν τῶν μερῶν ὁ Ἐλεάτης ξένος, (cf. Plat. Soph. p. 245. A) καὶ Ἀριστοτέλης συνιδῶν εἶναι καὶ ἐν τοῖς μεριστοῖς τι δίδωσιν ἀμερές· ὥστε πολλῶ μᾶλλον τῆς ψυχῆς τὸ ὅλον καὶ ἐν μένοι ἂν πληθουμένης καὶ μεριζομένης, διὸ καὶ ἀμέριστός ἐστιν, ὡς φησιν ὁ Τίμαιος. Εἰ δὲ μὴ ἐσώζετο τὸ ἐν αὐτῆς, μόνως ἂν ἦν μεριστή· οἶον καὶ εἰ λέγοις τὸ διανοητικὸν αὐτῆς καὶ δοξαστικὸν δύο εἶναι οὐσίας καὶ ὅμως μίαν εἶναι τὴν ὅλην διανοητικὴν καὶ δοξαστικὴν, οὐκ ἀποστᾶσαν τοῦ ἐνὸς τῷ καὶ εἰς ἑαυτὴν συννεύειν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπ' αὐτῶν ὀρηθέντες τῶν Πλάτωνος τὴν ἀμέριστον οὐσίαν καὶ τὴν μεριστὴν ἐξηγησάμεθα· τῶν δὲ πρὸ ἡμῶν οἱ μὲν μαθηματικὴν ποιῶντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὡς μέσσην τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν, οἱ μὲν ἀριθμῶν αὐτὴν εἰπόντες ἐκ μονάδος ποιῶσιν, ὡς ἀμερίστου, καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ὡς μεριστῆς, οἱ δὲ ὡς γεωμετρικὴν ὑπόστασιν οὖσαν ἐκ σημεῖου καὶ διαστάσεως, τοῦ μὲν ἀμεροῦς, τῆς δὲ μεριστῆς. Τῆς μὲν προτέρας εἰσι δόξης οἱ περὶ Ἀρίστανδρον καὶ Νομήνιον καὶ ἄλλοι πλείστοι τῶν ἐξηγητῶν, τῆς δὲ δευτέρας Σεβῆρος. Enimvero quum Jamblichus apud Stobæum memoriæ prodatur, Severo animum videri formam geometricam, quæ et intervalli terminus et ipsum intervallum sit : quumque Proclus adjiciat, ani-

(3) Vide infra pag. 204.

mum ab isto philosopho haberi substantiam geometricam e puncto individuo et intervallo dividuo compositam; verisimile est, eum mentem humanam ad trianguli aut circuli similitudinem accedere judicasse. Talis autem opinio Pythagoricorum (4) dogmata redolet, qui numeros et figuras deorum nominibus ornarunt. Nam triangulum æqualium laterum nominaverunt Mineravam e vertice natam et Tritogeniam, quia triplici perpendiculo e tribus angulis suis ducto dividitur. Unitatem Apollinis vocabulo nuncuparunt, binarium numerum Contentionem et Audaciam vocaverunt, ternarium vero Justitiæ titulo dignati sunt. Sed hæc hactenus.

Quod reliquum est, meminerunt de Severo et alii philosophi ætate posteriore, velut Syrianus in Aristotelis Metaphys. lib. XII, pag. 44 et sæpe Damascius in vita Isidori apud Photium cod. CCXLII. Verum horum omniium testimonia commemorare et expendere non vacat. Qui denique philosophum Platonium cum Severo, imperatore Romano, confuderunt, eos refellere supersedemus (5).

Atticus, quem sub M. Aurelio Antonino clauis et Platoniam sectam professum esse Syn-cellus p. 353 testificatur, Harpocrationis (6) Argivi præceptor fuit. Utriusque censuram facit Proclus in tractando hoc Timæi Platonici loco p. 28. A. τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐραῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς ἅπαντας ἀδύνατον λέγειν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) pag. 93 B. [pag. 218 seq. ed. Schneider] ita scribens: Ἀρποκρατίωνα δὲ θαυμάσια μ' ἄν, εἰ καὶ αὐτὸς αὐτῶν γε ἀρέσκοι τοιαῦτα περὶ τοῦ δημιουργοῦ διαταττόμενος. Ἐπειτα γὰρ τῶδε τῶ ἀνδρὶ κατὰ τὴν τῶν τριῶν θεῶν παράδοσιν καὶ καθόσον διττὸν ποιεῖ τὸν δημιουργόν, ἀποκαλεῖ δὲ τὸν πρῶτον θεὸν Οὐρανὸν καὶ Κρόνον, τὸν δὲ δεύτερον Δία καὶ Ζῆνα, τὸν δὲ τρίτον οὐρανὸν καὶ κόσμον. Πάλιν δὲ αὖ μεταβαλὼν τὸν πρῶτον Δία προσαγορεύει καὶ βασιλέα τοῦ νοητοῦ, τὸν δὲ δεύτερον ἄρχοντα, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῶν γίγνεται Ζεὺς, Κρόνος, Οὐρανός. Πάντα γοῦν ταῦτά ἐστι τὸ πρῶτον, ὃ πάντα ὁ Παρμενίδης ἀφείλε, πᾶν ὄνομα καὶ πάντα λόγον καὶ πᾶσαν σχέσιν. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὐδὲ πατέρα τὸν πρῶτον ἠνεσχόμεθα καλεῖν, ὁ δὲ τὸ αὐτὸ καὶ πατέρα καὶ ἔγγονον καὶ ἀπόγονον ἀπέφηνεν. Ἄττικὸς δὲ, ὁ τοῦτου διδάσκαλος, αὐτόθεν τὸν

δημιουργόν εἰς ταῦτόν ἄγει τάγαθῶν, καίτοι ἀγαθὸς μὲν καλεῖται παρὰ τῶν Πλάτωνι, τάγαθὸν δὲ οὐ· καὶ νοῦς προσαγορεύεται, τάγαθὸν δὲ αἴτιον ἀπάσης οὐσίας καὶ ἐπέκεινα τοῦ ὄντος ἐστίν, ὡς ἐν Πολιτείᾳ (lib. VI pag. 509. B.) μεμαθήκαμεν. Τί δ' ἂν εἴποι καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος; ἢ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐστὶ, καὶ ἔσται τι τάγαθου πρεσβύτερον, ἢ ἐν τῶ δημιουργῶ, καὶ ἔσται πολλὰ τὸ πρῶτον, ἢ μετὰ τὸν δημιουργόν, καὶ τάγαθόν, ὃ μηδὲ θέμις εἰπεῖν, εἰς τὰ μετ' αὐτὸ ἐπιτραφῆσεται κάκεινα νοήσει. Ut autem hic rerum parentem fabricatoremque mundi cum bono confundere ac permiscere non dubitavit: ita alibi quoque similiter de optimo genitore Atticus locutus est. Colligas hoc e Procli ad illa Platonis in Timæo verba p. 29. E. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῶ δὲ οὐδὲς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τοῦτου δ' ἐκτός ὄν πάντα ἐπι μάλιστα γενέσθαι ἐβουλήθη παραπλήσια αὐτῶ (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 158 seq.) annotatione pag. 111. C. [pag. 262 ed. Schneider.]: καὶ εἰ πᾶσι βούλεται χορηγεῖν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῶ παντὶ μόνως κακόν, ὥστ' οὐδὲ ἀτακτον οὐδὲ ἀπρονόητον οὐδὲ ἀόριστον, ἀλλὰ πάντα μετέχει κάλλους καὶ τάξεως καθ' ἑσὸν δέχεσθαι πέφυκε. Πάντα οὖν ἐκὐτῶ ποιεῖ παραπλήσια καθ' ἑσὸν θεὸς ἀγαθῶν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ δὲ λοιπὸν κατ' ἄλλους ἀπεργάζεται λόγους παραδειγματικούς. Ὡστερ γάρ, φησὶν Ἄττικὸς, ὁ τέκτων πάντα μὲν τεκτονικὰ ποιεῖ, ἀλλὰ δὲ κατ' ἄλλον λόγον, τὸ μὲν βᾶθρον, τὸ δὲ κλίνην, οὕτω καὶ ὁ θεός, ἢ μὲν ἀγαθός, ἐξομοιοῖ πάντα αὐτῶ, ἀγαθὰ ἀποτελεῶν, κατὰ δὲ τὰ εἶδη τὰ μερίζοντα τὰς ἐκάστον οὐσίας ποιεῖ πρὸς τὰς παραδειγματικὰς αἰτίας.

Quum autem Proclus Atticum laboriosissimum (7) nominet, probabile est, multa olim ejus ingenii monumenta litteris mandata exstis-
tisse. Namque inter scripta quæ ei attribuit Porphyrius in vita Plotini (8), sine dubio ejus in Platonis Timæum et Phædrum (9) commentaria cæteris præstiterunt. Hinc illorum frequens a Proclo facta est mentio. Ab his diversæ fuerunt ejus adversus Aristotelem disputationes, e quibus plura fragmenta servavit Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, quæ infra scripsi et recognita interpretatus sum. De his non est, quod copiosius disputemus. Itaque illa potius viri dicta nobis spectanda sunt, quæ Proclus in Platonis

(4) Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. XXIV.

(5) Vide Harlesium ad Fabricii Bibl. Gr. vol. III, pag. 187. — (6) Harpocration, Argivus Platonius philosophus, Cæsar's (Veri) familiaris, scripsit commentariorum in Platonem volumina XXIV et dictionum Platoniarum libros II. Vide Suidam v. Ἀρποκρατίων, Capitulinum in Vero et C. Barthium ad Æneam Gazæum p. 97. Adde Eu-

dociam in Violario pag. 73 et Athenæum lib. XIV pag. 648. C. — (7) Proclus in Tim. p. 315. A. [p. 761 seq. ed. Schneider.] καὶ ἔγωγε καὶ τὸν φιλοκωνώτατον Ἄττικόν ἐθαύμασα κτλ. — (8) Porphyrius in vita Plotini cap. 14. ὑπομνήματα Ἄττικῶ. Vid. not. 1. — (9) Proclus in Tim. pag. 315. A. μέμνηται δὲ ὁμοῦ ἐκείνος[ὁ Ἄττικός] τοῦ διττοῦ κρατῆρος καὶ τὸν Φαῖδρον ἐξηγούμενος. —

Timæo interpretando posteris tradidit. Apparet igitur primum assuevisse doctissimum hominem in enarrando scriptore singula verba premere. Nimirum ad locum qui est pag. 28. C. γέγονεν· ὁρατὸς γὰρ ἄπτός τί ἐστι καὶ σῶμα ἔχων, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητά, τὰ δὲ αἰσθητά, δόξη περιληπτά μετὰ αἰσθήσεως, γιγνόμενα καὶ γενητὰ ἐφάνη (cf. Phil. Gr. vol. II, p. 157) hæc notata sunt Proclo p. 87. A. [p. 204 ed. Schneider] πότερον οὖν πᾶν τὸ αἰσθητὸν ἀπὸ χρόνου γενητόν, ἢ οὐ πᾶν; εἰ μὲν δὴ πᾶν, καὶ τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον ἔσται ἀπὸ χρόνου γενητόν· ὁρατὸν γὰρ καὶ ἐκείνῳ φησιν· εἰ δὲ οὐ πᾶν, ἀσυλλόγιστος ὁ λόγος κατὰ τὸν Ἀττικὸν καὶ οὐδενὸς περαντικὸς. Εἰ μὴ ἄρα λέγει τὸν μὲν κόσμον εἶναι ὁρατὸν καὶ ἄπτόν, τὸ δὲ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον οὐχὶ νῦν ὁρατὸν εἶναι, ἀλλὰ πρὸ τῆς κοσμοποιίας· ἐπεὶ καὶ ὁ Πλάτων οὕτω φησὶ· πᾶν ὅσον ὁρατὸν ἦν πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον· ἐνταῦθα δὲ ὁρατὸς γὰρ ἄπτός τί ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. Πᾶν οὖν, ὃ ἐστὶν ὁρατὸν καὶ ἄπτόν, τοῦτο δεικνύται γενητόν, ἀλλ' οὐχ ὃ ἦν. Κἂν ταῦτα τοίνυν λέγῃ (δεινὸς γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀντιλαβίσθαι τῶν ῥημάτων), λεκτέον, ὅτι ἐν γε τῷ ὄρω τοῦ γενητοῦ τοιοῦτον οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰρηται πᾶν τὸ γενητὸν δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστὸν· ὥστε καὶ εἰ τι αἰσθητὸν ἐστὶ, πάντως γενητὸν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον. Πᾶν δὲ τὸ ὁρατὸν αἰσθητὸν· ὥστε τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον γενητόν, πρὸς τῷ καὶ ἐκείνῳ σαφῶς τὸν Πλάτωνα λέγειν γενητόν. Πρὶν γὰρ οὐρανὸν γενέσθαι τρία φησὶν εἶναι, τὸ ὄν, τὴν χώραν, τὴν γένεσιν, ἐν ἔχνεσιν εἰδῶν ὑπεστηκυῖαν· ὥστε καὶ τὸ πλημμελὲς ἐκείνο γενητόν ἐστὶν ὄσπερ καὶ ὁρατὸν κτλ. Deinde non est subtile Attici de alio Timæi Platonici capite iudicium. Quippe pag. 41. D verba καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατῆρα, ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραυνὸς ἔμισγε, τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 170) super quibus plerique multimodis scripsere, sic Proclus declarat p. 315. A. [pag. 764 seq. ed. Schneider.] ὁ μὲν γὰρ Θεόδωρος οὗτος διττὸν ποιεῖ τὸν κρατῆρα, τὸν μὲν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον, καὶ τρίτον, τὸ κρᾶμα θ' ἕτερον τούτου (leg. καὶ τρισσὸν τὸ κρᾶμα τοῦ ἑτέρου)· ὁ γὰρ δεύτερος κρατῆρ τὸ κρᾶμα κατ' αὐτὸν ἐστὶ· μοίρας δὲ λοιπὸν τὴν τε τοῦ παντὸς καὶ τὰς τῶν οὐρανίων θεῶν καὶ τὰς ἡμετέρας. Τὴν μὲν γὰρ αὐτοψυχὴν πρότερον κρατῆρα καλεῖ, τὴν δὲ καθ' ὅλου κρατῆρά τε ἅμα τὸν δεύτερον καὶ κρᾶμα, τοῦ Πλάτωνος ἕνα μὲν κρατῆρα καλέσαντος καὶ ἐν αὐτῷ τὰς ψυχὰς κεράσαντος πάσας, τὰς μὲν πρῶτας, τὰς δὲ δευτέρας, δευτέρου δὲ κρατῆρος οὐδ' ὀπωσιτοῦν μνημονεύσαντος οὐδὲ τῆς ἐν αὐτῷ κρᾶσεως. Τί γὰρ καὶ ἔδειτο, τοῦ προτέρου κρατῆρος ἀποκρῶντος καὶ εἰς τὴν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀπογέννησιν; καὶ ἔγωγε καὶ τὸν φιλο-

πονώτατον Ἀττικὸν ἐθαύμασα διττὸν που τὸν κρατῆρα λέγοντα εὐρών, καὶ ταῦτα εἰωθότα σφόδρα παρέπεσθαι ταῖς ῥήσεσι· μείμνηται δὲ ὁμοῦ ἐκείνος τοῦ διττοῦ κρατῆρος καὶ τὸν Φαῖδρον ἐξηγούμενος.

In principio Timæi, ubi Socrates quartum qui pridiano sermoni interfuerat jamque aberat convivam requirit, verba ἀσθένειά τις αὐτῷ ξυπέσεν, ὃ Σωκράτης· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν τῆσδε ἀτελείετο τῆς συνοσίας recte cepit Atticus. De his ita Proclus in Tim. p. 7. B. γλίσχρωσ τε γὰρ ἐπιχειροῦσιν ἅπαντες, καὶ οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον, εἰ καὶ τοῦτον εἰροίμεν, ὃ ζητοῦσιν· ἐπεὶ καὶ τὸν μὲν Θεαίτητον διὰ τὴν νόσον ἢ Πλάτωνα λέγειν οὐδὲ τοῖς χρόνοις συνάδει· τούτων γὰρ ὁ μὲν κρινόμενος Σωκράτους, ὃ δὲ Θεαίτητος ἀποθανόντος εἰρηται νοσεῖν· τὸ δὲ Κλειτοφῶντα, παντελῶς ἀστοπον· παρῆν γὰρ οὐδὲ τῆ προτραίᾳ, Σωκράτους διηγουμένου, τίνα εἶπεν ὃ Κλειτοφῶν τῆ πρὸ ἐκείνης κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ συνοσίαν· πλὴν τοσοῦτον ὃ Ἀττικὸς ὀρθῶς ἐπισημαίνεται· ἔοικεν ὃ ἀπολειπόμενος ὄστος εἶναι τῶν μετὰ Τιμαίου ξένων. Διὸ καὶ ὃ Σωκράτης αὐτὸν ἔρωτᾷ τὸν Τιμαῖον, ὅπου ποτὲ εἴη ὃ τέταρτος, καὶ ἐκείνος ὡς περὶ ἐπιτηδείου τινὸς ἀπολογεῖται τὴν ἀπουσίαν ἀναγκαίαν αὐτῷ καὶ ἀβούλητον δεικνύς. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ παρὰ τῶν παλαιότερων· ἃ δὲ ὃ ἡμέτερος καθηγεμῶν ἐν τούτοις ἐπέκρινε, ταῦτα ἡμῖν ῥητέα τῷ Πλάτωνι διαφερόντως ἐπόμμενα. Ἔλεγε δ' οὖν, ὅτι ὄσφι ἀκροάσεις περὶ σεμνοτέρων γίνονται καὶ ὑψηλοτέρων πραγμάτων, τοσοῦτῳ τὸ μὲν τῶν ἀκροατῶν ἑλαττοῦται πλῆθος, μυστικώτερον δὲ καὶ ἀπορρητότερον πρόεισιν ὃ λόγος. Καὶ διὰ ταῦτα ἐν μὲν τῆ προτέρα τῆς πολιτείας παραδόσει κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ ξυνοσίαν πολλὸς ὃ ἀκροατῆς, καὶ ὄφ γε ὄνόματος τυχόντες ἔξ· ἐν δὲ τῆ δευτέρᾳ κατὰ τὴν τοῦ Σωκράτους ἀφήγησιν τέτταρες οἱ δεχόμενοι τοὺς λόγους· ἐν δὲ ταύτῃ καὶ ὃ τέταρτος ἀπολείπεται, τρεῖς δὲ οἱ ἀκροαταί, καὶ ὄσφι καθαρώτερος καὶ νοερώτερος ὃ λόγος, τοσοῦτῳ συστέλλεται ὃ ἀκροατῆς. Tum Plato pag. 21. E. ait : ἐστὶ τις κατ' Αἴγυπτον, ἢ δ' ὄς, ἐν τῷ Δέλτα, περὶ ὃ κατὰ κορυφὴν σχίζεται τὸ τοῦ Νεῖλου βεῦμα, Σαῖτικὸς ἐπικαλούμενος νομός, τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σαῖς, ὅθεν δὴ καὶ Ἄμασις ἦν ὃ βασιλεὺς· καὶ τῆς πόλεως θεὸς ἀρχηγός τις ἐστὶν, Αἴγυπτιστὶ μὲν τοῦνομα Νηῖθ, Ἑλληνιστὶ δὲ, ὡς ὃ ἐκείνων λόγος, Ἀθηνᾶ· μάλα δὲ φιλαθῆναι καὶ τίνα τρόπον οἰκεῖο τῶνδ' εἶναι φασιν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 152) ad quem locum Proclus Attici et aliorum testimonia Theopompi sententiæ opponit. Etenim pag. 30. C. [pag. 69 ed. Schneider.] hæc refert : τοὺς δὲ Ἀθηναίους Καλλισθένης μὲν καὶ Φανόδημος πατέρας τῶν Σαῖτῶν ἱστοροῦσι γενέσθαι, Θεόπομπος δὲ ἀνάπαλιν ἀποίκους αὐτῶν εἶναι φησὶν (Ἀττικὸς ὃ Πλατωνικὸς διὰ βασκανίαν φησὶ μεταποιῆσαι τὴν ἱστορίαν τὸν Θεόπομπον, ἐπ' αὐτοῦ [leg.

ἐφ' αὐτοῦ) γὰρ ἀφικέσθαι τινὰς ἐκ τῆς Σάεως ἀνανεομένους τὴν πρὸς Ἀθηναίους συγγένειαν)· ὁ δὲ Πλάτων τοσοῦτον μόνον εἶπε περὶ αὐτῶν, ὅτι φιλαθηναίοι τε οἱ Σαῖται καὶ τινὰ τρόπον οἰκείοι.

Porro pag. 28. A. Plato scribit : ὅπου μὲν οὖν ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων αἰεὶ, τοιοῦτω τινὶ προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἀπεργάζηται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν· οὐδ' ἂν εἰς τὸ γεγονός, γενητῆ παραδείγματι προσχρῶμενος, οὐ καλόν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 157). Hic Atticus αἰεὶ cum βλέπων construit. Qua de re Proclus pag. 83. C. [pag. 195 ed. Schneider.] τὸ δὲ αἰεὶ συναπτόεν τῷ κατὰ ταῦτα ἔχον, ἢ ἢ πρὸς τὸ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων. Οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος ἔκρινε Πορφύριος, εἰκότως. Οὐ γὰρ αἰεὶ βλέπειν φησὶ πάντα δημιουργόν, ὡς οἰεῖται Ἀττικὸς, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχει τὸ νοητόν.

Præterea ad Platonis quæstionem pag. 28. B. πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 157) ita respondet Atticus, ut ortum secundum tempus intelligat. Id enim Proclus pag. 84. F. [p. 199 ed. Schneider.] his verbis testatur : τοιαύτης δ' οὖν τῆς ζητήσεως οὐσης Πλούταρχος μὲν καὶ Ἀττικὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Πλατωνικῶν κατὰ χρόνον τὴν γένεσιν ἤκουσαν, καὶ φασὶ γίνεσθαι τὴν ζήτησιν, εἴτε ἀγένητος κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, εἴτε γενητός· εἶναι γὰρ πρὸ τῆς κοσμοποιίας ἀτάκτον κίνησιν, ἅμα δὲ κινήσει πάντως ἐστὶ καὶ χρόνος, ὥστε καὶ χρόνον εἶναι πρὸ τοῦ παντός· ἅμα δὲ τῷ παντὶ γεγενῆσιν χρόνον ἀριθμὸν ὄντα τῆς τοῦ παντός κινήσεως, ὡς ἐκείνος ἦν τῆς πρὸ τῆς κοσμοποιίας οὐσης ἀτάκτου κινήσεως ἀριθμὸς. Quapropter idem ad sequentia pag. 30. A. οὕτω δὲ πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν παραλαβὼν, οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τοῦτου πάντως ἀμεινον (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) hæc annotavit pag. 116. B. [p. 274 ed. Schneider.] οἱ μὲν περὶ Πλούταρχον τὸν Χαιρωνεῖα καὶ Ἀττικὸν λιπαρῶς ἀντέχονταί τούτων τῶν ῥημάτων ὡς τὴν ἀπὸ χρόνου τῷ κόσμῳ γένεσιν αὐτοῖς μαρτυροῦντων, καὶ δὴ καὶ φασὶ προεῖναι μὲν τὴν ἀκόσμητον ὕλην πρὸ τῆς γενέσεως, προεῖναι δὲ καὶ τὴν κατεργάτιν ψυχὴν τὴν τοῦτο κινούσαν· πόθεν γὰρ ἢ κινήσει ἦν, ἢ ἀπὸ ψυχῆς; εἰ δὲ ἀτάκτος ἢ κινήσει, ἀπὸ ἀτάκτου ψυχῆς· εἴρηκε γοῦν ἐν Νόμοις (lib. X, pag. 897. A) τὴν μὲν ἀγαθοειδῆ ψυχὴν ὀρθὰ καὶ ἔμφρονα παιδαγωγεῖν, τὴν δὲ κατεργάτιν ἀτάκτως τε κινεῖσθαι καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς διοικούμενον πλημμελῶς ἄγειν· ἐπιγενομένης δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ κοσμοποιίας τὴν μὲν ἕλην καθίστασθαι πρὸς τὴν τοῦ κόσμου σύστασιν, τὴν δὲ κατεργάτιν νοῦ μεταλαχοῦ-

σαν ἔμφρονα ἀποτελεῖσθαι καὶ τεταγμένην ποιεῖσθαι κίνησιν· ἀγεί γὰρ εἰς τάξιν τὴν μὲν ἢ τοῦ εἶδους μετῴσασα, τὴν δὲ ἢ τοῦ νοῦ παρουσία. Huc pertinet etiam ea quæ Plato pag. 34. B de mundi satu atque ortu tradit : ὁτος δὲ πᾶς ὄντος αἰεὶ λογισμὸς θεοῦ περὶ τὸν ποτὲ ἐσόμενον θεὸν λογισθεὶς λείων καὶ θυμῶν πανταχῆ τε ἐκ μέσου ἴσον καὶ ἴσον καὶ τέλειον ἐκ τελέων σωμάτων σώμα ἐποίησε (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 162). Philosophi sententiam hoc modo exponit Proclus pag. 169 F. [p. 401 ed. Schneider.] ὁ δὲ δὴ λογισμὸς τῆς δημιουργίας τῆς διηρημένης ἐστὶ σημαντικὸς· τὸ δὲ αὐτὸ ποτὲ ἐσόμενον οὐ τῆς κατὰ χρόνον ἐστὶν ἀρχῆς σημαντικόν, ὡς οἰεῖται Ἀττικὸς, ἀλλ' ὅτι τὴν οὐσίαν ἔχει τῷ χρόνῳ συνευγευμένην. Χρόνος γὰρ ἅμα οὐρανῷ γέγονε, καὶ ὁ τε κόσμος ἐγγυρόνος καὶ ὁ χρόνος ἐγγυρόνομος· συμπάρηθησαν γὰρ ἀλλήλοισι καὶ συνυπέστησαν ἀπὸ τῆς μιᾶς δημιουργίας. Ἔστιν οὖν τὸ ποτὲ τοῦτο οὐ χρόνου μόριον, ἀλλ' ὅλος χρόνος, ὡς πρὸς τὸ αἰεὶ ὃν παραβαλλόμενος. Eadem ratio est loci qui exstat p. 34. C. τὴν δὲ δὴ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑπέρτατον ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμμηχανήσατο καὶ ὁ θεὸς νεώτερον· οὐ γὰρ ἂν ἀρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεώτερου ξυνερέξας εἶλεον (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 162). Hunc Proclus ita commentatur p. 174. E [p. 412 ed. Schneider] νῦν δὲ εἰ βούλει καὶ τὴν τοῦ Πλάτωνος λέξιν καθ' ἕκαστον τῶν ῥημάτων θεωρήσωμεν. Πρῶτον οὖν εὐθύς τὸ δὲ τὴν ψυχὴν (leg. τὸ τὴν δὲ ψυχὴν) ὅτι περὶ πάσης λέγει τῆς ψυχῆς, τὸ ἀρθρον προστεθὲν ἐδήλωσεν. Οὐ γὰρ ὡς περ πρότερον ψυχὴν δὲ ἐν μέσῳ θεὸς εἶπεν, ἀλλὰ τὴν δὲ ψυχὴν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ δύναμις ἦν ψυχῆς ὄλης ἢ περὶ τὸ μέσον, ἐνταῦθα δὲ ἢ πᾶσα ψυχὴ πρεσβυτέρα λέγεται τοῦ σώματος. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ νεώτερον οὐ κατὰ χρόνον ληπτέον, ὡς ὑπέλαθεν Ἀττικὸς· ἅμα γὰρ ὑπέστησε τὴν ψυχὴν ὁ πατήρ καὶ σώματι περιεκάλυψεν αὐτήν· ἀλλὰ τῇ τάξει τῆς οὐσίας. Τὸ γὰρ τῷ δημιουργῷ προσεχέστερον πρεσβύτερον, τὸ δὲ πορρωτέρω νεώτερον. Εἰ δὲ βούλει, καὶ κατὰ χρόνον τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ νεώτερον ἀκουστέον. Πρεσβύτερος γὰρ ὁ ἐν τῇ ψυχῇ χρόνος καὶ θεϊότερος, νεώτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος, καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἢ ψυχῆ χρόνον, κατὰ τοῦτον οὐκ ἐστὶ τὸ σωματικόν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον, ἐκείνου δεύτερον. Ὡς γὰρ κινήσεως ἕτερον εἶδος ἐν ἀμφοῖν, οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἕτερος. Ex his aliisque locis efficitur, statuisse Atticum motionem et materiam inordinatam ortu carere, mundum autem tempore ortum esse, velut p. 116. F. [p. 275 ed. Schneider.] ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς ψυχῆς ἀσωμάτου οὐσης τοῦτο ἀληθές· ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τὸ μὲν περὶ τῶν εἰδῶν τῶν πρώτων δεδείχαμεν, ὅπως καὶ τούτων αἴτιος ὁ θεός, περὶ δὲ τῆς ὕλης αὐτῆς ζητήσεως ἂν τις, εἴτε ἀγένητός ἐστιν ἀπ' αἰτίας, ὡς φασὶν οἱ περὶ Πλούταρχον

καὶ Ἀττικόν, εἴτε γενητή, καὶ ἐκ ποίας αἰτίας. Conf. p. 87. A. et 99. C. Cæterum ideas cum mundi orifice conjunxisse Atticum, relatum legimus pag. 119. B. [p. 280 ed. Schneider.] πρῶτον μὲν οὖν ἀποτείνεται πρὸς τοὺς περὶ Ἀττικόν πολλὰς ὑποτιθεμένους ἀρχὰς συναπτούσας ἀλλήλοισι τὸν δημιουργὸν καὶ τὰς ἰδέας, οἳ καὶ τὴν ὕλην ὑπὸ ἀγενήτου φασὶ κινουμένην ψυχῆς, ἀλόγου δὲ καὶ κατεργάτιδος, πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως φέρεσθαι, καὶ προϋφιστάσι κατὰ χρόνον τὴν μὲν ὕλην τοῦ αἰσθητοῦ, τὴν δὲ ἀλογίαν τοῦ λόγου τὴν τε ἀτάξιν τῆς τάξεως. Ἔστω δὲ, ὡς φασιν, ὕλη καὶ θεὸς ἀγένητα ἀμφοῖν ἀπ' αἰτίας. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἀγένητον αὐτοῖς κοινόν· διαφέρει δὲ ὅμως ἀλλήλων. Insuper p. 30. C. οὗ δ' ἐστὶ τὰλλα ζῶα καθ' ἓν καὶ κατὰ γένη μόρια, τούτων πάντων ὁμοσιότατον αὐτὸν εἶναι τιθῶμεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) quomodo Atticus καθ' ἓν et κατὰ γένη interpretetur, sic declarat Proclus p. 129. D [p. 305 ed. Schneider.] τὸ καθ' ἓν τοῦτο καὶ τὸ κατὰ γένη τινὰς μὲν εἰρήκασι ἀντιδιαίρειν τὰ ἄτομα εἶδη πρὸς τὰ κοινότερα, ὡσπερ Ἀττικός· καλοῦσι δὲ ἄτομα εἶδη τὰ προσεχῆ καὶ ἀτόμων αἰτία, τὸν αὐτοάνθρωπον, εἰ τύχοι, τὸν αὐτοῖπον, ἕκαστον τῶν τοιούτων εἰδῶν, γένη δὲ τὰ ὀλιχώτερα τούτων καὶ περιληπτικώτερα παραδείγματα. Accedit quod Atticus in tractando loco, qui est pag. 31. A. τῶν γὰρ τῶν νοουμένων καλλίστων, καὶ κατὰ πάντα τελείων, μάλιστα αὐτὸν ὁ θεὸς ὁμοιωσάσιν βουληθεὶς, ζῶον ἐν ὄρατον πάντα ἕσα αὐτοῦ κατὰ φύσιν συγγενῆ ἐντός ἔχον ἑαυτοῦ συνίστησεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) de mundi fabricatoris et exemplaris ratione Proclo teste pag. 131. C. [pag. 309 ed. Schneider.] hoc modo quæsit : ὁ μὲν Ἀττικός ἐν τούτοις ἠπόρησεν ; εἰ καὶ ὁ δημιουργὸς ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ζῶου περιέχεται· δοκεῖ γὰρ, εἰ μὲν περιέχοιτο, μὴ εἶναι τέλειον· τὰ γὰρ μερικὰ ζῶα, φησὶν, ἀτελῆ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ παραπλήσια αὐτοῖς οὐ καλὰ· εἰ δὲ μὴ περιέχοιτο, οὐ πάντων τῶν νοητῶν εἶναι τὸ αὐτοζῶον περιληπτικόν· καὶ ἀπορησας ἔθετο βαδῖως ὑπὲρ τὸ αὐτοζῶον εἶναι τὸν δημιουργόν. Ad hæc Attici explicatio τῆς μεριστῆς et τῆς ἀμερίστου οὐσίας pag. 35. A in verbis τῆς ἀμερίστου καὶ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἐχούσης οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς περὶ τὰ σώματα γινομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ συνεκράσατο οὐσίας εἶδος (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 163) memoratur a Proclo, pag. 187. B. [pag. 444 ed. Schneider.], quæ talis est : οἱ δὲ ὡς φυσικὴν θεωροῦντες μεριστὴν μὲν οὐσίαν λέγουσι

τὴν ἀλογον προοῦσαν τῆς λογικῆς, ἀμερίστον δὲ τὴν θεῖαν, καὶ ἐκ τῶν δύο ποιοῦσι τὴν λογικὴν, τῆς μὲν ὡς κοσμοῦσης, τῆς δὲ ὡς ὑποκειμένης, καθάπερ Ἰλιούταρχος καὶ Ἀττικός, καὶ φασιν ἀγένητον μὲν κατὰ τὸ ὑποκείμενον αὐτὴν εἶναι, γενητὴν δὲ κατὰ τὸ εἶδος. Non male accepit Atticus ea quæ dicuntur a Platone pag. 37. B. λόγος δὲ ὁ κατὰ ταῦτον ἀληθῆς γιγνόμενος, περὶ τε θάτερον ὦν καὶ περὶ ταῦτόν, ἐν τῶν κινουμένων ὑφ' αὐτοῦ φερόμενος, ἀνευ φθίγγου καὶ ἡχῆς (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165). Proclus enim p. 234. D. [pag. 567 ed. Schneider.] hanc ejus interpretationem citat : τὸν λόγον τοῦτον ὁ μὲν Ἀττικός ἐπὶ τῆς προσεκτικῆς δυνάμεως ἤκουσεν, ὁ δὲ Πορφύριος ἐπὶ τοῦ ἠνιόχου τοῦ κινουέντος τοὺς διττοὺς ἔπους κτλ. Denique ad locum de dierum, noctium, mensium et annorum origine, pag. 37. E. ἡμέρας γὰρ καὶ νύκτας καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτούς, οὐκ ὄντας πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, τότε ἄμα ἐκείνῳ ζυγισταμένῳ τὴν γένεσιν αὐτῶν μηχανᾶται. Ταῦτα δὲ πάντα μέρη χρόνου, καὶ τό τ' ἦν τό τ' ἐστὶ, χρόνου γεγονότα εἶδη (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) hæc notavit Proclus p. 250. B. [p. 605 ed. Schneider.] μάτην ἄρα λέγουσιν οἱ περὶ Ἀττικόν, ὅτι χρόνος μὲν ἦν καὶ πρὸ οὐρανοῦ γενέσεως, ταταγμένος δὲ χρόνος οὐκ ἦν. Ὅπου γὰρ χρόνος, ἐκεῖ καὶ τὸ παρελθόν ἐστὶ καὶ τὸ μέλλον, ὅπου δὲ ταῦτα, ἐκεῖ καὶ τὸ ἦν καὶ τὸ ἔσται πάντως. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ ἦν καὶ τὸ ἔσται χρόνου ἐστὶν εἶδη γεγονότα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. Διὸ καὶ γεγονότα αὐτὰ προσεῖπεν. Οὐδ' ἄρα χρόνος τις ἦν πρὸ τῆς δημιουργίας. Cæterum vitam ratione carentem mortalem esse Atticus censebat. Intelligitur hoc ex ejus interpretatione verborum quæ exstant p. 41. D. τὸ δὲ λοιπὸν ἡμεῖς, ἀθανάτω θνητὸν προσυφαίνοντες (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 170). De his ita Proclus pag. 311. A. [pag. 754 ed. Schneider.] : τί τὸ ἀθάνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ τί τὸ θνητόν, ἐξήγηται παρὰ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταῖς, καὶ οἱ μὲν τὴν λογικὴν ψυχὴν μόνην ἀθάνατον ἀπολείποντες φθεῖρουσι τὴν τε ἀλογον ζῶην σύμπασαν καὶ τὸ πνευματικὸν ὄχημα τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν εἰς γένεσιν ῥοπήν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπόστασιν διδόντες αὐτοῖς μόνον τε τὸν νοῦν ἀθάνατον διατηροῦντες ὡς μόνον καὶ μένοντα καὶ ὁμοιούμενον τοῖς θεοῖς καὶ μὴ φθειρόμενον, ὡσπερ οἱ παλαιότεροι καὶ ἔπεισθαι τῇ λέξει κρίναντες, δι' ἧς ὁ Πλάτων φθείρει τὴν ἀλογον, θνητὴν αὐτὴν καλῶν, τοὺς Ἀττικὸς λέγω καὶ Ἀλβίνους καὶ τοιοῦτους τινὰς. Numenius Apameus (10), quem alii veterum

(10) Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 342 ed. Svlburg. Ἀριστοδούλος δὲ ἐν τῶν πρώτων τῶν πρὸς τὸν Φιλομήτορα κατὰ λέξιν γράφει· κατηγολοῦσθε δὲ καὶ ὁ Πλάτων τῆ καθ' ἡμῶν νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐστι περιεργασάμενος ἕναστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Δηρῆνεται δὲ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως δι' ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ

Περσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγήν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κράτησις τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡστε εὐδηλον εἶναι τὸν προειρημένον φιλόσοφον εὐληφέναι πολλά. Γέγονε γὰρ πολυμαθῆς, καθὼς καὶ Πύθαγόρας πολλὰ τῶν παρ' ἡμῶν

inter Pythagoreos, alii rectius inter Platonicos philosophos numerant, qua ætate vixerit, incertum est. Sed quum primum a Clemente Alexandrino nominetur, quumque Proclus (11) in Timæum p. 93. B. Harpocratiōni, Attici discipulo, sententiam de triplici deo tribuat, quam antea a Numenio defensam esse exploratum ha-

bemus, hunc ipsum secundo post Chr. n. sæculo floruisse conijicimus. Quanti autem fecerint Numenii scripta homines Platoniorum disciplinam colentes, hinc existimari licet, quod Porphyrius in vita Plotini (12) sæpe honorificam de eo mentionem facit. Volumina ejus ferebantur ἔποψ, περί ἀριθμῶν, περί τόπου, περί τοῦ ἀγα-

μετενέγκας εἰς τὴν αὐτοῦ δογματοποιίαν. Νομήνιος δὲ ὁ Ἰουδαγόρειος φιλόσοφος ἀντικρὺς γράφει· Τί γάρ ἐστι Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀτικίζων; Cf. Eusebius Præpar. Evang. lib. VIII cap. 6, p. 410 seq. et lib. XIII cap. 12, p. 663 seqq. Suidas v. Νομήνιος sic: Νομήνιος Ἀπαμεύς, ἀπὸ Συρίας, φιλόσοφος Ἰουδαγόρειος. Οὗτός ἐστιν ὁ τὴν τοῦ Πλάτωνος ἐξελέγξας διάνοιαν, ὡς ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν τὰ περὶ θεοῦ καὶ κόσμου ἀποσυλλήσασαν, καὶ διὰ τοῦτο φησι· τί γάρ ἐστι Πλάτων, ἢ Μωσῆς; ἀτικίζων; — (11) Proclus in Timæum p. 93. A. B. Νομήνιος μὲν γὰρ τρεῖς ἀνομήνιους θεοῦς πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, κοίτημα δὲ τὸν τρίτον· ὁ γὰρ κόσμος κατ' αὐτὸν ὁ τρίτος ἐστὶ θεός· ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττός, ὁ τε πρῶτος θεός καὶ ὁ δεύτερος, τὸ δὲ δημιουργούμενον ὁ τρίτος. Ἀμύνον γὰρ τοῦτο λέγειν, ἢ ὡς ἐκεῖνός φησι τραγῳδῶν, πᾶππον, ἔγγονον, ἀπόγονον. Ὁ δὲ ταῦτα λέγων πρῶτον μὲν οὐκ ὀρθῶς; τάχαθ' συναριθμεῖ τοῖσδε τοῖς αἰτίοις. Οὐ γὰρ πέφυκεν ἐκεῖνο ζεύγυσθαι τισιν οὐδὲ δευτέραν ἔχειν ἄλλου τάξιν· ὁ δὲ πατὴρ παρὰ τῆς Πλάτωνι δευτέρας τέτακται τοῦ ποιητοῦ. Ἔτι δὲ τὸ πᾶσι ἐξηρημένον σχέσασας συντάττει τοῖς ὑπ' αὐτὸ καὶ μετ' αὐτό· δεῖ δὲ ταῦτα μὲν ἀναπέμπειν ἐπὶ τὸ πρῶτον, ἐκείνου δὲ πᾶσαν ἀφαιρεῖν σχέσιν. Οὐδὲ τὸ πατρικὸν ἄρα τοῦ παντὸς ἐφαρμόσει τῷ πρῶτῳ. Ταῦτα γὰρ ἐν ταῖς μετ' αὐτὸ τάξεσιν ἀνεφάνη τῶν θεῶν. Τρίτον δὲ ἐπὶ τούτοις τὸ διακρίναι τὰ τέτρατα καὶ ποιητὴν τοῦ Πλάτωνος ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀμοτέρους τοῖς ὀνόμασι ἐμνήσαντος οὐκ ἔρθῃν. Μία γὰρ ἡ θεία δημιουργία καὶ εἰς ὁ ποιητὴς καὶ πατὴρ πανταχοῦ τῷ Πλάτωνι παραδέδοται, καὶ τὸ διασπᾶν τὴν μίαν αἰτίαν τοῖς ὀνόμασι ἐρεπόμενον ὁμοιον ὥσπερ εἰ τις μὲν πατὴρ, τὸ δὲ ποιητὴς. Ἀρκοκρατίων δὲ θαυμάσιαι· ἄν, εἰ καὶ αὐτὸς αὐτῷ γε ἀρέσκει τοιαῦτα περὶ τοῦ δημιουργοῦ διαταττόμενος. Ἐπειτα γὰρ τῷδε τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὴν τῶν τριῶν θεῶν παράδοσιν καὶ καθόσον διττὸν ποιεῖ τὸν δημιουργόν, ἀποκαλεῖ δὲ τὸν πρῶτον θεὸν Οὐρανὸν καὶ Κρόνον, τὸν δὲ δεύτερον Δία καὶ Ζῆνα, τὸν δὲ τρίτον οὐρανὸν καὶ κόσμον. Πάλιν δὲ αὐ μεταβαλὼν τὸν πρῶτον Δία προσαγορεύει καὶ βασιλεία τοῦ νυκτοῦ, τὸν δὲ δεύτερον ἄρχοντα, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῷ γίνετα Ζεὺς, Κρόνος, Οὐρανός. Πάντα γοῦν ταῦτα ἐστὶ τὸ πρῶτον, οὐ πάντα ὁ Παρμενίδης ἀπέλε, πᾶν ὄνομα καὶ πάντα λόγον καὶ πᾶσαν σχέσιν. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὐδὲ πατέρα τὸν πρῶτον ἠνεσχόμεθα καλεῖν, ὁ δὲ τὸ αὐτὸ καὶ πατέρα καὶ ἔγγονον καὶ ἀπόγονον ἀπέφηνεν. Ἀτικὸς δὲ, ὁ τούτου διδάσκαλος, αὐτόθεν τὸν δημιουργὸν εἰς ταῦτ' ἄρει τάχαθ' κτλ. — (12) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνοουσίαις ἀνεγνώσκειτο μὲν αὐτῷ τὰ ὑπομνήματα, εἴτε Σεβήρου ἢ, εἴτε Κρονίου, ἢ Νομηνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἀττικῶ· κἄν τοῖς Ἱεριαπληκτικῶς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου, Ἀδράστου τε καὶ τῶν ἐμπεσοντῶν. — Idem l. c. cap. 17 τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὰ Νομηνίου αὐτὸν ὑποβάλλεσθαι λεγόντων, καὶ τοῦτο πρὸς Ἀμέλιον ἀγγέλλοντος Τρύφωνα τοῦ Σταϊκοῦ τε καὶ Πλατωνικοῦ, γέγραπτος ὁ Ἀμμιλος βιβλίον, ὃ ἐπεγράψαμεν περὶ τῆς κατὰ τὰ δόγματα τοῦ Πλωτίνου πρὸς τὸν Νομηνίου διαφοράς. Προσφώνησε δὲ αὐτὸ βασιλεῖ ἄμειος· ὁ δὲ τὸ ὄνομα τῷ Ἱερουργῷ ἐμοὶ προσῆν, κατὰ μὲν πατριον διάλεκτον Μάλχῳ κεκλη-

μένῳ, ὅπερ μοι καὶ ὁ περὶ (leg. κα. κάλαι) ὁ πατὴρ ὄνομα κέκλητο, τοῦ Μάλχῳ ἐρηνησίαν ἔχοντος βασιλεῖς, εἰ τις εἰς Ἑλλάδα διάλεκτον μεταβάλλειν ἠέλοι. Ὅθεν ὁ Λογγίνος μὲν προσφωνῶν τὰ περὶ ὀρυκτῆς Κλεοδάμῳ τε καὶ κἀμοῦ Πορφυρίῳ, Κλεοδάμῳ τε καὶ Μάλχῳ, προῦγραψεν. Ὁ δ' Ἀμέλιος ἐρηνεύσας τὸ ὄνομα, ὡς ὁ Νομηνίου τὸν Μάξιμον εἰς τὸν Μεγάλον, οὕτως τὸν Μάλχον οὗτος εἰς τὸν Βασιλέα γράφει· Ἀμέλιος Βασιλεῖ εὐ πράττειν αὐτῶν μὲν ἕνεκα τῶν πανευφήμων ἀνθρώπων, οὓς διατεθρολληκένοι ἐς ἑαυτὸν φῆς, τὰ τοῦ ἑταίρου ἡμῶν δόγματα εἰς τὸν Ἀπαμείαν Νομηνίου ἀναγόντων οὐκ ἂν προηκῆμην φωνῇ σαφῶς ἐπίστασο. Ἄλλο γὰρ ὅτι καὶ τοῦτο ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς ἀγαλλομένης προλήλυθεν εὐστομίας τε καὶ εὐλωττίας, νῦν μὲν ὅτι πλατὺς φήναφος, αὐθις δὲ, ὅτι ὑποβολιμαῖος, ἐκ τρίτων δὲ ὅτι καὶ τὰ φαυλότατα τῶν ὄντων ὑποβαλλόμενος τῷ διασιλλίαν αὐτὸν δηλαδὴ κατ' αὐτὸ λέγοντα. Σοῦ δὲ τῆ προέσει ταύτη ολιμένοιο δεῖν ἀποχρησθαι πρὸς τὸ καὶ τὰ ἡμῖν ἀρίστοντα ἔχειν προχειρότερα εἰς ἀνάμνησιν, καὶ τὸ ἐπ' ὀνόματι ἑταίρου ἀνδρός, οἷα τοῦ Πλωτίνου, μεγάλου, εἰ καὶ πάλαι διαβεβωμένα, ὀλοχερότερον γένωαι, ὀπῆκουσε καὶ οὐν ἤκω ἀποδοῖς σοι τὰ ἐπηγγελμένα, ἐν τρισὶν ἡμέραις, ὡς καὶ αὐτὸς οἶσθα πεποννημένα. Χρὴ δὲ αὐτὰ, ὡς ἂν μὴ ἐκ τῆς τῶν συνταγματῶν ἐκείνων παραδίσειας, οὐτ' οὐν συντεταγμένα, οὐτ' ἐξελεγμένα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς καλαιᾶς ἐντεύσεως ἀναπεπονημένα, καὶ ὡς πρῶτα προέσειαν ἐκαστα, οὕτω ταχθέντα ἐνταῦθα, νῦν συγγνώμη δικαία; τὰρ σοῦ τυχεῖν, ἄλλως τε καὶ τοῦ βουλήματος τοῦ ὑπὲρ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμολογίαν ὑπαγομένου πρὸς τινὸν ἀνδρὸς οὐ μὴα προχείρου εἶναι ὑπάρχοντος, διὰ τὴν ἄλλοτε ἄλλως περὶ τῶν αὐτῶν ὡς ἂν δόξειε φορᾶν. Ὅτι δὲ εἰ τις τῶν ἀπὸ τῆς οὐκείας ἐστίας παραχαράττειτο, διορθώσῃ εὐμενῶς, οὐ οἶδα. Ἡνάγκασμαι δ' ὡς ἔοικεν, ὡς κοῦ φησὶν ἡ τραγῳδία, ἂν φιλοπράγμων, τῆ ἀπὸ τῶν τοῦ καθηγεμένου ἡμῶν δογμάτων διαστάσει, εὐθύνειν τε καὶ ἀποποιεῖσθαι. Τοιοῦτον ἄρα ἦν τὸ σοι χαρίζεσθαι; ἐξ ἄπαντος βούλεσθαι. Ἐξήρσο. — Idem l. c. cap. 20. Ἔτι δὲ τοῦ Λογγίνου, ἃ ἐπ' τῷ στήγματι γέγραφε περὶ Πλωτίνου τε καὶ Ἀμμιλοῦ καὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν γεγονότων φιλοσόφων, ἀναγκαῖον παραθεῖναι, ἕνα καὶ πλήρη γέννηται ἡ περὶ αὐτῶν κρίσις, οἷα γένοιτο τοῦ ἄλλοιμωτάτου ἀνδρός καὶ ἐλεγκτικωτάτου. Ἐπιγράφεται δὲ τὸ βιβλίον Λογγίνου πρὸς Πλωτίνον καὶ Γεντιλιανὸν Ἀμέλιον περὶ τέλους. Ἐχει δὲ τοῖονδε προοίμιον. Πολλῶν καθ' ἡμᾶς, ὃ Μάρκελλε, γεγεννημένων φιλοσόφων, οὐχ ἥμισυ παρὰ τοὺς πρώτους τῆς ἡλικίας ἡμῶν χρόνους (ὁ μὲν γὰρ νῦν καιρὸς οὐδ' εἰπεῖν ἐστίν, ὅσην σπάνιν ἔσχηκε τοῦ πράγματος) ἔτι δὲ μαιρακίον ὄντων ἡμῶν, οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων προέστησαν, οὓς ἄπαντας μὲν ὕψην ἰδεῖν ἡμῖν διὰ τὴν ἐκ παιδῶν ἐπὶ κολλοῦς τόπους ἄμα τοῖς γονεῦσιν ἐπιδημίαν, συγγενέσθαι δὲ αὐτῶν τοῖς ἐπιβίωσιν κατὰ ταῦτο συχνοῦς ἔθηκεν τὸν ἀρεσκόντων ἑαυτοῖς κατέληψιν. Ὅν τοῦ μὲν προτέρου γεγόνασαι τρόπου Πλατωνικοῦ μὲν Εὐκλείδους καὶ Διμόκριτος καὶ Προκλῆνός, ὁ περὶ τὴν Τρωάδα διατρίψας, ὃς τε μέχρι νῦν ἐν τῇ Πρώμῃ δημοσιούντι Πλωτίνος καὶ Γεντιλιανὸς Ἀμέλιος, ὁ τούτου γνώρι-

θοῦ, περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς citata ab Origene (13). Præterea ex opusculo περὶ τῆς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς Πλάτωνα διαστάσεως magna fragmenta supersunt apud Eusebium Præpar. Evang. XIV, 5 seqq.; (14) apud eundem nonnulla ex libro περὶ τάγαθῶ XI, 10, 22; (15) XV, 17, (16) qui videtur fuisse dialoγus, et ex disputationibus τὰ παρὰ Πλάτωνι ἀπόβροητα in scriptis XIII, 5 (17). Hæc omnia collegi, emendavi, interpretatus sum (18).

Ex universis Numenii decretis olim centum fere commentariorum libros Porphyrio (19) teste composuerat Amelios, quos editos dono dedit Justino Hesychio, filio adoptivo. De his Aparamensis philosophi decretis, quæ ex ejus fragminibus et aliorum quos attuli scriptorum locis cognoscuntur, uberius disserere non attinet. Unum excipio de animorum immortalitate placitum. Age nunc, inquit Stobæus (20), ad

ipsam per se incorpoream naturam revertamur, vulgaresque de illa, quatenus ad animam spectant, opinioniones omnes distinctas ordine referamus. Sunt igitur qui totam hujusmodi naturam partes similes habere, eamque unam et eandem esse doceant, ita ut in quavis ejus parte totum cernatur. Idemque etiam in anima dividua mundum intelligibilem, deos, genios et bonum et præstantissima quæque collocant, atque in omnibus similiter omnia inesse statuunt, singulorum tamen naturæ convenienter. Et hanc quidem sententiam sine dubio Numenius tuetur. Quam si sequimur, a mente, diis et divina progenie anima tota sua natura nihil differt. Ad hæc idem Numenius (21) non tres partes unius animæ, aut duas utique, rationis participem et expertem, sed animas duas nos habere censet, alteram rationis compotem, expertem alteram. Quid? quod

μοῦ· Στασιῶν δὲ Θεμιστοκλῆς καὶ Φοβίων, οἱ τε μέχρι πρότερον ἀκράτους· Ἀννίος τε καὶ Μήδιος, Περικατητικῶν δὲ δ' Ἀλεξανδρῆς Ἠλιόδωρος· τοῦ δὲ δευτέρου Πλατωνικοὶ μὲν Ἀμμωνίος καὶ Ὀριγένης, οἳ ἡμεῖς τὸν πλείστον τοῦ χρόνου προσφορτήσαμιν, ἀνδράσιμιν οὐκ ὀλίγω τῶν καθ' ἑαυτοὺς εἰς σύνοσιν διενεγκούσιν. Paucis autem interpositis ita pergit: οἱ δὲ καὶ πλήθει προβλημάτων ἃ μετεχειρίσαντο τὴν σπουδὴν τοῦ γράφειν ἀποδειξάμενοι, καὶ τρόπον ἴδιον χρησάμενοι Πλωτίνου· εἰσι καὶ Γεντυλιανὸς Ἀμελιος, δε μὲν τὰς Πυθαγορείου· ἀρχὰς καὶ Πλατωνικά·, ὡς εἶδοκει, πρὸς σαφεστέραν τῶν πρὸ αὐτοῦ καταστησάμενος ἐξήγησιν, οὐδὲ γὰρ ἔγγυς τι τὰ Νομηνίου καὶ Κρονίου καὶ Μοδεράτου καὶ Θερασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων εἰς ἀκρίθειαν. Ὁ δὲ Ἀμελιος κατ' ἴχνη μὲν τούτου βασιζέμενος προαιρούμενος καὶ τὰ πολλὰ μὲν τῶν αὐτῶν δογμάτων ἐχόμενος, τῇ δὲ ἐκτελεστικῇ πολλὸς ὢν, καὶ τῇ τῆς ἐρημνείας περιβολῇ πρὸς τὸν ἐναντίον ἐκείνου ζῆλον ὑπαγόμενος, ὧν καὶ μόνων ἡμεῖς ἀξίον εἶναι νομιζόμεν ἐπισκοπεῖσθαι τὰ συγγραμματα. Idem l. c. cap. 21. Ἐν δὲ τούτοις τότε ὡμολόγησε μὲν πάντων τῶν ἐπ' αὐτοῦ γεγονότων, πλήθει τε προβλημάτων διενεγκέμενος Πλωτίνου τε καὶ Ἀμελιου· τρόπον δὲ θεωρία· ἴδιον μάλιστα τούτους χρῆσασθαι. Τὰ Νομηνίου δὲ οὐχ ὅτι ὑποβάλλεσθαι καὶ τὰ ἐκείνου προσθεύειν δόγματα, ἀλλὰ τὰ τῶν Πυθαγορείων αὐτοῦ τε ἐχομένου (leg. αὐτοῦ τε Πλάτωνος) μετιέναι δόγματα, καὶ οὐδ' ἔγγυς εἶναι τὰ Νομηνίου καὶ Κρονίου καὶ Μοδεράτου καὶ Θερασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων εἰς ἀκρίθειαν. — (13) Origenes contra Celsum lib. IV pag. 198 ἐγὼ δ' οἶδα καὶ Νομηνίου τὸν Πυθαγόρειον, ἀνδρα πολλῶν κρείττον διηγησάμενον τὸν Πλάτωνα καὶ περὶ τῶν Πυθαγορείων δογμάτων πιστεύσαντα, πολλοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐκτιθέμενον τὰ Μωυσείως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ οὐκ ἀπιδάνας αὐτὰ τροπολογούνα, ὡσπερ ἐν τῷ καλουμένῳ ἔποκι καὶ ἐν τοῖς περὶ τόπου. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ περὶ ἀγαθοῦ ἐκτίθεται καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν τινὰ, τὰ ὄνομα αὐτοῦ οὐ λέγων. Idem lib. V, pag. 268 ὡσπερ παρὰ τῷ Καιρωσεῖ Πλουτάρχῳ ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, καὶ τῷ Πυθαγορείῳ Νομηνίῳ ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς. Hunc ipsam librum respexit Nemesius de natura hominis cap. 2 κοινῇ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας ὁμῶς τὴν ψυχὴν ἀρκεῖται τὰ παρὰ Ἀμμωνίου, τοῦ διδασκάλου Πλωτίνου, καὶ Νομηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ

εἰρημένα. — (14) Vid. fragm. 1. — (15) Vid. fragm. 9 et 11. — (16) Vid. fragm. 6. — (17) Vid. fragm. 12. — (18) Vid. fragm. 1-22. — (19) Porphyrius vit. Plotin. cap. 3 Πλωτίνος δὲ ἄχρι μὲν πολλοῦ γράφων οὐδὲν διετέλεσεν, ἐκ δὲ τῆς Ἀμμωνίου συνοσίας ποιούμενος τὰς διατριβὰς, καὶ οὕτως ὄλων ἐτῶν δέκα διετέλεσε, συνῶν μὲν τισι, γράφων δὲ οὐδέν. Ἦν δὲ ἡ διατριβή, ὡς ἂν αὐτοῦ ζητεῖν προτροπεύοντος τοὺς συνόντας, ἀταξίας πλήρης καὶ πολλῆς φλυαρίας, ὡς Ἀμελιος ἡμῖν διηγεῖτο. Προσῆλθε δὲ αὐτῷ ὁ Ἀμελιος, τρίτον ἔτος ἀγοντι ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ τρίτον τῆς Φιλίππου βασιλείας ἔτος, καὶ ἄχρι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Κλαυδίου βασιλείας παραμείνας, ἐτη δια συγγέγονεν εἰκοσι καὶ τέσσαρα, ἔξιν μὲν ἔχων, ὅτε προσῆλθεν, ἀπὸ τῆς Αὐσιμάχου συνοσίας, φιλοπονήσας δὲ ὑπερβαλλόμενος τῶν κατ' αὐτὸν πάντων διὰ τὸ καὶ σχεδὸν πάντα τοῦ Νομηνίου καὶ γράφειν καὶ συναγαγεῖν, καὶ σχεδὸν τὰ πλείστα ἐκμαθεῖν. Σχόλια δὲ ἐκ τῶν συνοουσιῶν ποιούμενος ἑκατὸν που βιβλία συνέταξε τῶν σχολίων, ἃ Ἰουστίνῳ Ἡσαυρίῳ τῷ Ἀπαμεῖ, ὃν υἱὸν ἔθετο, χαρίσασθαι. — (20) Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 32, pag. 866 ed. Heeren. [p. 369 ed. Gaisford.] Ἰθ: δὴ οὖν ἐπὶ τὴν καθ' αὐτὴν ἀσώματον οὐσίαν ἐπανώμεν, διακρίνομεν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν τάξει τὰς περὶ ψυχῆς πάσας δόξας. Εἰσι δὲ τινες, οἱ πᾶσαν τὴν τοιαύτην οὐσίαν ὁμοιομερῆ καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἀποφαίνονται, ὡς καὶ ἐν ὄψεσιν αὐτῆς μέρει εἶναι τὰ δια ὄφτινες καὶ ἐν τῇ μεριστῇ ψυχῇ τὸν νοητὸν κόσμον καὶ θεοὺς καὶ δαίμονας καὶ τάγαθὸν καὶ πάντα τὰ προσβύτερα ἐν αὐτῇ ἐνιδρῶσσι, καὶ ἐν πᾶσιν ὡσαύτως πάντα εἶναι ἀποφαίνονται, οἰκείως μὲντοι κατὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἐν ἐκάστοις. Κατὰ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισβητήτως μὲν ἐστὶ Νομηνίος. Κατὰ δὲ ταύτην νοῦ καὶ θεῶν καὶ τῶν κρείττωνων γενῶν οὐδὲν ἡ ψυχὴ διενήνοχε κατὰ τὴν ἄλλην οὐσίαν. — (21) Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 25, pag. 836 ed. Heeren. [pag. 353 ed. Gaisford.] ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ Νομηνίος, οὐ τρία μέρη ψυχῆς· μίαν ἢ δύο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχὰς· ἕχειν ἡμᾶς οἰοῦνται, ὡσπερ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικὴν τὴν δὲ ἄλογον. Ὅταν πάλιν οἱ μὲν ἀμφοῦ ἀθανάτους, οἱ δὲ τὴν λογικὴν ἀθάνατον. Τὴν δὲ ἄλογον οὐ κατὰ τὰς ἐνεργείας μόνον ἀφίστασθαι τῆς ποιῆς κινήσεως, ἀλλὰ τὰς οὐσίαν διαλύεσθαι. Τοῖς δὲ εἶδομαι, δύο ψυχῶν εἶς κατὰ αὐτὸ συμπλακείσων ἀλλήλαις, διπλασίας εἶναι τὰς κινήσεις, ὁμοιομενῶν ἑλλήλαις ἐκ τοῦ ἀπολαύειν ἑκατέραν τῶν

assentiendi (22) facultatem capacem esse actionum dicens, ejus eventum esse ait imaginationem, non tamen opus aut effectum, sed consecutionem. Jam vero multi (23) etiam Platonico- rum inter se discordant, partim in unum ordinem unamque formam species ac partes vitæ ejusque acta redigentes, ut Plotinus et Porphyrius; partim ad dissidium hæc referentes, ut Numenius. Nonnulli a superioribus philosophis dissentientes (24) ab externis eventis animæ malum utcunque conciliant, atque a materia quidem Numenius frequenter et Cronius. Cæterum differentię (25) rationem non habentes in unum confundunt omnes animorum in corpora illapsus, et cunctos malos esse cum alii affirmant, tum præcipue Cronius, Numenius et Harpocratio. Quamvis (26)

vero duas distingueret animas, unitatem tamen et indiscretam similitudinem animæ cum principis suis asserere visus est Numenius; conjunctionem autem alterius naturæ, id est, mentis Pythagoras, Plato, Aristoteles alique vetustiores virtutis magistri retinuerunt. Et illi quidem dissolvere videntur, hi connectere. Enimvero de animorum immortalitate summa inter doctissimos homines dissensio fuit. Licet autem Plato animi partem ratione præditam soiam immortalem esse duceret, reliquas duas morti addiceret; Numenius tamen totum animum corporis vinculis exsolutum sempiternum fore contendit (27).

Fuerunt et alii Numenii, quos enumerat Ju. Alb. Fabricius *Bibl. Græc.* vol. III, pag. 179 ed. Harles.

τῆς ἐτέρας παθημάτων κατὰ τὴν ἔνωσιν — (22) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 25* ἐκ τῶν Πορφυρίου περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων pag. 833 ed. Heeren. [p. 352 ed. Gaisford.] Νουμήνιος δὲ τὴν συγκαταθετικὴν δύναμιν παραδεικτικὴν ἐνεργειῶν φήσας εἶναι, σύμπτωμα αὐτῆς φησὶν εἶναι τὸ φηταστικόν, οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα. ἀλλὰ παρακλούθημα. — (23) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37, pag. 894* ed. Heeren. [pag. 381 ed. Gaisford.] ἤδη τοίνυν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πλατωνικοῖς πολλοὶ διαστασιάζουσιν· οἱ μὲν εἰς μίαν σύνταξιν καὶ μίαν ἰδέαν τὰ εἶδη καὶ τὰ μόρια τῆς ζωῆς· καὶ τὰ ἐνεργήματα συνάγοντες, ὡς περὶ Πλωτίνος τε καὶ Πορφυρίου· οἱ δὲ εἰς μάχην ταῦτα κατατείνοντες, ὡς περὶ Νουμήνιος. — (24) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 pag. 896* ed. Heeren. [pag. 382 ed. Gaisford.] τῶν δ' αὖ δισταμένων πρὸς τοῦτου, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν προσφυομένων προστιθέντων ὅπως οὖν τῆ ψυχῆ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης Νουμηνίου καὶ Κρονίου πολλῶν. — (25) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 40 pag. 910* ed. Heeren. [pag. 388 seq. ed. Gaisford.] οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν τῆς διαφορότητος εἰς ταῦτ' οὐκ ἔχοντες

τὰς ἐνσωματώσεις τῶν ὄλων, κακὰς τε εἶναι πάσα· διγυρίζονται, καὶ διαφερόντως οἱ περὶ Κρόνιον τε καὶ Νουμηνιον καὶ Ἀρκοκρατίωνα. — (26) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 67 pag. 1066* seq. ed. Heeren. [pag. 475 ed. Gaisford.] ἔνωσιν μὲν οὖν καὶ ταυτότητα ἀδιάκριτον τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς αὐτῆς ἀρχὰς πρεσβεύειν φαίνεται Νουμήνιος, σύμφυσι δὲ καθ' ἐτέραν οὐσίαν οἱ πρεσβύτεροι διασώζουσι. Καὶ ἀναλύσει ἐκεῖνοι, συντάξαι δὲ οὐτα προσεοίκασι. — (27) Olympiodorus *Comment. ined. in Plat. Phæd. sp. Victor. Cousin. in Journal des Savants, 1838 pag. 145* ὅτι οἱ μὲν ἀπὸ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἀκριτῆς ἐμφύχου ἔξωθεν ἀπαθανατίζουσιν, ὡς Νουμήνιος· οἱ δὲ μέχρι τῆς φύσεως, ὡς Πλωτίνος ἐν δ' κε· οἱ δὲ μέχρι τῆς διλογίας, ὡς τῶν μὲν παλαιῶν Ἐσνοκράτης· καὶ Σπείσιππος, τῶν δὲ νεωτέρων Ἰάμβλιχος καὶ Πλούταρχος· οἱ δὲ μέχρι μόνης τῆς λογικῆς, ὡς Πρόκλος καὶ Πορφυριος· οἱ δὲ μέχρι μόνου τοῦ νοῦ. Φθείρουσι γὰρ τὴν δόξαν, ὡς πολλοὶ τῶν Περιπατητικῶν. Οἱ δὲ μέχρι τῆς ὅλης ψυχῆς· φθείρουσι γὰρ τὰς μερικὰς εἰς τὴν ὅλην. —

ΑΤΤΙΚΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Τριγῆ τοίνυν διαιρουμένης τῆς ἐντελοῦς φιλοσοφίας, εἰς τε τὸν ἠθικὸν καλούμενον τρόπον, καὶ τὸν φυσικόν, καὶ ἔτι τὸν λογικόν· καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατασκευάζοντος ἡμῶν ἕκαστον καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ τοὺς οἴκους δλους εἰς τὸ ἀριστον ἐπανορθῶντος, ἤδη δὲ καὶ δῆμον σύμπαντα πολιτεία τῇ διαφορῶσει, καὶ νόμοις τοῖς ἀκριβεστάτοις κοσμοῦντος· τοῦ δευτέρου δὲ πρὸς τὴν περὶ τῶν θεῶν γνῶσιν διήκοντος, αὐτῶν τε τῶν πρώτων, καὶ τῶν αἰτίων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα ἐκ τούτων γίνεται, ἃ δὴ περὶ φύσεως ἱστορίαν ὁ Πλάτων ὠνόμακεν· εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάκρισιν τε καὶ εὑρεσιν τοῦ τρίτου παραλαμβάνομένου· ὅτι μὲν Πλάτων πρῶτος, καὶ μάλιστα συναγεῖρας εἰς ἕν πάντα τὰ τῆς φιλοσοφίας μέρη, τῶς ἐσκεδασμένα καὶ διεβρίμμένα, ὥσπερ τὰ τοῦ Πενθέως μέλη, καθάπερ εἶπέ τις, σῶμά τε καὶ ζῶον δλόκληρον ἀπέφηνε τὴν φιλοσοφίαν, δῆλα παντὶ λεγόμενα. Οὕτε γὰρ οἱ περὶ Θαλῆν καὶ Ἀναξίμενην καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ ὅσοι κατὰ ταῦτόν γεγόνασι τούτοις, ἀγνοοῦνται περὶ μόνην τὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως τῶν ὄντων σκέψιν διατρέψαντες. Οὐ μὴν οὐδὲ Πιττακός, καὶ Περιάνδρος, καὶ Σόλων, καὶ Λυκούργος, καὶ οἱ παραπλήσιοι τούτοις, λαθάνουσί τινες τὴν αὐτῶν φιλοσοφίαν εἰς πολιτείας καταθέντες. Ζήνων δὲ καὶ πᾶν τὸ Ἐλεατικὸν τοῦτο διδασκαλεῖον, καὶ αὐτὸ γινώρι-

1. Quum igitur tres in partes integra perfectaue philosophia dividatur, id est in morum, naturæ disserendique doctrinam; quarum prima illa non singulos modo nostrum bonos ac probos efficiat, verum etiam familias totas ad honestissimam vitæ rationem informet, adeoque populum universum excellenti quodam reipublica genere et accuratissimis legibus instituat: secunda vero ad rerum divinarum cognitionem ita pertineat, ut simul et principia ipsa et causas cæterarum, quæque ex illis fiunt reliquas omnes contempletur, quam naturæ historiam Plato appellavit: tertia denique ad certiore superioris utriusque æstimationem et inventionem assumatur: Platonem exstitisse primum qui partes illas omnes philosophiæ dissipatas antea atque disiectas, sic tanquam Penthei membra, ut nescio quis dixit, vel maxime complexus, philosophiam in unius ciusdam corporis atque integri animantis formam rodegerit, omnes uno ore consentiunt. Quippe nemo ignorat, Thaletem, Anaximenum, Anaxagoram et quotquot præterea eodem tempore vixerunt, in sola rerum naturæ consideratione esse

ΑΤΤΙΚΙ
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTA.

μον ἐπὶ τῇ τέχνῃ τῶν λόγων μάλιστα σπουδάσαν. Τούτοις δὲ ἐπιγεγόμενος Πλάτων, ἀνὴρ ἐκ φύσεως ἀρτιτελής, καὶ πολὺ διενεγκών, ὅσα καταπέμπτos, ὡς ἀληθῶς, ἐκ θεῶν, ἴν' δλόκληρος ὄφθῃ δι' αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία, * παρῆκέ τε οὐδέν, καὶ ἕκαστα ἠκρίθωσε, μήτε ἐλλείπων πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, μήτε πρὸς τὸ ἄχρηστον ἐξενεχθεῖς. Ἐπεὶ τοίνυν πάντων ἐφάμεν μετεῖναι τῷ Πλατωνικῷ, καὶ φυσιολογοῦντι, καὶ περὶ ἠθῶν λέγοντι, καὶ διαλεγομένῳ, φέρε, καθ' ἕκαστον ἐπισκεψώμεθα. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀττικὸς.

(Eusebius Præp. Evang. lib. XI, cap. 2. Ἀττικοῦ περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας. De hoc autem sic judicat Eusebius in fine capituli primi: θήσω δὲ τὰ ἀρέσκοντα Πλάτωνι, ἀπὸ τῶν τὰ αὐτοῦ πρσεθεούτων, ὧν Ἀττικὸς διαφανῆς ἀνὴρ τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων, ὧδέ πη τὰ δοκοῦντα τῷ ἀνδρὶ διέξεισιν, ἐν οἷς ἴσταται πρὸς τοὺς διὰ τῶν Ἀριστοτέλους τὰ Πλάτωνος ὑπισχνουμένους. * Scripsi δι' αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία pro codicum lectione ἡ δι' αὐτοῦ φιλοσοφία.)

2. Τῆς γὰρ συμπάσης φιλοσοφίας, κοινῇ γνώμῃ τῶν φιλοσοφησάντων, τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν ὑπισχνουμένης, τριγῆ δὲ διαιρουμένης, κατὰ τὴν τῶν ὄλων ποιητικὴν διανέμησιν· τοσοῦτον ἀποδόειν ἐν τούτοις τοῦ διδάσκειν τι τῶν Πλάτωνος ὁ Περιπατητικὸς

versatos. Pittacus autem, Periander, Solon, Lycurgus ac cæteri id genus philosophiam suam ad reipublicæ curam ac studium aperte contulerunt. Zenonem denique et omnem illam Eleaticam scholam in disserendi artem potissimum incubuisse, notum est. At vero his Plato succedens, vir natura partibus omnibus ac numeris absolutus longeque cæteris antecellens, utpote deorum placæ munere ac dono in terram demissus, per quem integra tandem aliquando philosophia cerneretur, et præteritit omnino nihil, et singula tam diligenter examinavit, ut neque necessarii quidquam desiderari, neque abstrahise ad inutilia pateretur. Quoniam igitur Platonici philosophi propriam hanc trium illorum conjunctionem esse defendimus, ut de rerum natura disputet, de moribus præcepta det, ac simul in dialectica sapientia versetur, age, singula per sese videamus. Hæc Atticus.

2. Quum enim de communi philosophorum sententia humanam beatitudinem universa philosophia pollicatur, eaque trifariam pro illa rerum omnium effectrice distributione dividatur: tantum abest, ut in hisce rebus Pla-

ὀφθῆσεται, ὥστε πλείωνων ὄντων οἱ διαφέρονται Πλάτωνι, μάλιστα ἐναντιούμενος αὐτὸς φανείται. Καὶ πρῶτον γε ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μεγίστου καὶ κυριωτάτου, τὴν πρὸς Πλάτωνα παραλλαγὴν ἐποίησας, μὴ τηρήσας τὸ μέτρον τῆς εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς τοῦτο συγχωρήσας· ἀλλ' ἀπολισθὼν τῆς δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἠγησάμενος αὐτῇ προσδεῖν τῶν ἐκ τῆς τύχης, ἵνα μετὰ τούτων ἔλθῃ τὴν εὐδαιμονίαν· εἰ δ' ἐφ' ἑαυτῆς ληφθεῖη, ὡς ἀδύνατον καὶ οὐκ ἐφικτὸν τῆς εὐδαιμονίας, μεμψάμενος. Τὸ μὲν οὖν ἀγεννές καὶ διημαρτημένον τῆς γνώμης ἐν τούτῳ τε κἀν τοῖς ἄλλοις, οὐ τοῦ παρόντος δεικνύει καιροῦ. Ἐκείνο δὲ οἶμαι πρόδηλον, ὅτι τοῦ σκοποῦ καὶ εὐδαιμονίας οὐκ ἴσων ὄντων, οὐδὲ τῶν αὐτῶν κατὰ Πλάτωνα καὶ κατὰ Ἀριστοτέλην· ἀλλὰ τοῦ μὲν βοῶντος ἐκάστοτε καὶ κηρύττοντος ὅτι εὐδαιμονέστατος ὁ δίκαιότατος, τοῦ δὲ μὴ ἐκτρέποντος ἐπεσθαι τῇ ἀρετῇ τὴν εὐδαιμονίαν, ἂν μὴ καὶ γένος εὐτυχίῃ καὶ κάλλος καὶ ἄλλα,

Καὶ γὰρ χρυσὸν ἔχων κολυμβῶν ἴσιν, ἤτοι κούρη,

ἀνάγκη κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τέλους καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτο ἀγούσαν φιλοσοφίαν διάφορον εἶναι. Μία γὰρ ὁδὸν βαδίζοντα, ἥτις ἀγεῖν πέφυκεν ἐπὶ τῇ τῶν μικρῶν καὶ ταπεινῶν, οὐκ ἔστιν ἔλθειν ἐπὶ τὰ μέγιστα καὶ ἐν ὕψει κείμενα.

Ὅρξ, ἴν' ἔσ' ἐκείνος ὑψηλὸς πάγος, τραχύ· τε καὶ καλιγκτος, ἐγκαθήμενος δ' ὁ ἐνελαφρίζων αὐτὸν ὄρνις;

Ἐπὶ τοῦτον τὸν ὑψηλὸν πάγον τὸ δριμύ καὶ πανοῦρον ἐκείνο θηρίον ἀνελεῖν ἀδύνατον ἵνα δὲ εἰς ταῦτ' ἔλθῃ τοῖς ἀετοῦ γεννήμασιν ἀλώπηξ, ἢ τύχη τινὶ δεῖ χρησαμένους ἐκείνους πονηρᾷ καταπασεῖν εἰς γῆν, τῶν οἰκείων αὐτοῖς φθαρέντων· ἢ τὴν φύσασαν αὐτὴν, ἢ μὴ πέφυκε φύειν, λαιψηρὰ κυκλώσει πτερὰ ταύτη, καὶ οὕτως ἀρθεῖσιν ἐκ γῆς ἀνίπτασθαι πρὸς τὸν ὑψηλὸν πάγον. Ἔως δ' ἂν ἐκάτερον ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς μένη τάξως, οὐκ ἔστι κοινωνία τοῖς γῆς πρὸς τὰ οὐρανοῦ θράμματα. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει, τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων καὶ πειρωμένου τοῦ Πλάτωνος ἔλκειν τὸς τῶν νέων ψυχὰς ἄνω που πρὸς τὸ θεῖον καὶ τοῦτον τὸν τρόπον προσοικειῶντος μὲν τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ καλῷ, τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων ἀναπειθόντος ὑπερφρονεῖν· φράσον ἡμῖν, ὦ Περιπατητικέ, πῶς ἐκδιδάξεις ταῦτα; πῶς δὴ γήσεις ἐπ' αὐτὰ τοὺς φιλοπλάτωνας; Ποῦ σοι τῆς αἰρέσεως τοσοῦτον ἕψος λέγων, ὥστε τὸ τῶν Ἀλκιδῶν φρόνημα κησασθαι, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ὁδὸν ζητεῖν; ἢ ἐκείνοι μὲν φροντοὶ ὄρων ἀναδέσει δύνασθαι γίνεσθαι· τὸ δ' ἀρ' ἦν ἐπαρῆσει τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων γυμνασίων, ὡς φησι Πλάτων. Τίς οὖν ἢ παρὰ σοι πρὸς τοῦτα τοῖς νέοις βοήθεια; καὶ πόθεν τις ὁ τῆς ἀρετῆς συναγωνι-

tonicum aliquid Peripateticus iste doceat, ut ex pluribus qui a Platone dissentiunt, longius ab eo nemo discesserit. Principio quod ut omnium commune est, ita maximum et præcipuum, in eo Platonem reliquit, et ultra beatitudinis modum progressus satis ad eam rem per sese virtutem futuram negavit. Quippe fugit cum vis potestasque virtutis, eamque fortunæ muneribus egere ad felicitatem consequendam putavit; reprehendo Platone, quod si illa sola per se spectaretur, nunquam ejus beneficio ad illius possessionem perveniri posset. At hominis opinio cum in hoc genere, tum in aliis, quam prava sit errorisque plena, etsi hujus loci demonstrare non est: hoc tamen perspicuum existimo, quum in re proposita et felicitate constituenda Platonis et Aristotelis non una sit eademque ratio; sed ille felicissimum eum, qui justissimus sit, prædicare passim et usurpare consueverit: hic contra virtuti felicitatem comitari non sinat, nisi ad eam natalium etiam splendor, formæ dignitas et alia accesserint:

Namque auro radians quasi virgo ad bella profectus est

quam diversus utriusque finis est, tam diversam utrumque necessario, quæ suum ad finem perducatur, philosophiæ formulam componere. Nam qui viam unam quandam, quæ ad pusillum aliquid humileque ferat, semper insistit, is majora et altiora nunquam consequi poterit.

*Viden' ut hic alto collis assurgat jugo?
Salebrosus, asper, cujus culmini insidens
pennas volucris allevat.*

In excelsum illum montem evadere acris hæc et versipellis bestia nullo modo potest: ut enim eundem in locum aquilæ pulli vulpesque convenient, aut illi disjecto ac dissipato nido, in terram iniqua quadam sorte decidant necesse est, aut vulpes, quas natura ei largiri non solet, præpetibus alis a rerum parente instruat, quibus tum demum sublatis in arduum illum collem subvolare queat. Quamdiu certe utrumque genus suo loco manebit, nullum terrestribus animantibus cum cælestibus illis commercium esse poterit. Hæc ille. Tum aliis quibusdam interjectis sic prosequitur. Quæ quum ita sint quumque Plato juvenum animos ad divinum nomen trahere conetur eoque modo simul ad virtutem et ad honestatem adducere, ut cæterorum illis omnium despicientiam et contemtionem injiciat: dic nobis, Peripatetice, quo pacto hæc traditurus sis, quam ad ea Platonis amatoribus viam monstraturus. Ubi secta tua tantam doctrinæ excellentiam tibi præbet, ut Alodarum spiritu sumto viam tibi ad cælum facere studeas? Atque hoc iter illi montes montibus imponendo facile et expeditum sibi fore putabant. At ea res utique, quemadmodum Plato docet, sublatis demum humanis cupiditatibus impetratur. Ad hæc igitur consequenda quam tu adole-

στης λόγος; ἐκ δὲ πῶων γραμμάτων Ἀριστοτέλους; Τίνος τῶν ἀπ' αὐτῶ; ἐκ πῶων γραφῶν; Δίδωμι γὰρ σοι, κἀν ψεύδασθαι θέλης, μόνον τι νεανικόν. Ἄλλα γὰρ οὐτ' ἔχεις εἰπεῖν, οὐτ' ἂν ἐπιτρέψαι σοι τῶν ἡγεμόνων τῆς αἰρέσεως εὐδαίς. Αἱ γοῦν Ἀριστοτέλους περὶ ταῦτα πραγματεῖται, Εὐδήμιοί τε καὶ Νικομάχειοι καὶ Μεγάλων Ἡθικῶν ἐπιγραφόμεναι μικρόν τι καὶ ταπεινόν καὶ δημῶδες περὶ τῆς ἀρετῆς φρονῶσι, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἂν τις καὶ ἰδιώτης καὶ ἀπαίδευτος, καὶ μειράκιον, καὶ γυνή. Τὸ μὲν γὰρ διάδημα, ὡς εἰπεῖν, καὶ τὸ σκῆπτρον τὸ βασιλικόν, ὃ παρὰ τοῦ Διὸς ἔχει λαβούσα ἀναφαίρετον ἢ ἀρετῆ· (ἔπει·

οὐ καλινάγρετον, ὃ, ττι νεαν
οὐτος τῆ κεφαλῆ ἐπιπέσῃ·)

τοῦτο αὐτὴν ἀφαιρεῖσθαι τολμῶσιν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπουσιν αὐτὴν ποιεῖν εὐδαιμόνας· ὁμοίαν δὲ αὐτὴν καθιστάει πλοῦτῳ καὶ δόξῃ καὶ γένει καὶ θγείᾳ καὶ κάλλει, καὶ ὅσα ἄλλα κοινὰ τῆς κακίας. Ὡς γὰρ τούτων ὅστιον παρὸν χωρὶς ἀρετῆς οὐκ αὐταρκεῖ εὐδαιμόνα τὸν κακῆμενόν ἀποφῆναι· καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ ταῦτὰ χωρὶς τούτων οὐχ ἱκανὴ ποιῆσαι τὸν ἔχοντ' αὐτὴν εὐδαιμόνα. Πῶς οὖν οὐ καθήρηται καὶ καταβέβληται τὸ τῆς ἀρετῆς ἀξίωμα; Ναί· ἀλλὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὑπερέχει τὴν ἀρετὴν λέγουσι. Τί δὴ τοῦτο; καὶ γὰρ τὴν θγείαν τοῦ πλοῦτου· ἀλλ' ἢ τὴ γε· χωρὶς ἀλλήλων μὴ ἀρκεῖν πρὸς εὐδαιμονίαν, πᾶσι κοινόν. Ὅποτε οὖν τις ἔκ τούτων τῶν δογμάτων καὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως διδάξῃ τὸν ἐν αὐτῇ

τῇ ψυχῇ καὶ πᾶν ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ζητοῦντα, εὐδαιμόνα, φασίν, ἐπὶ τροχὸν οὐκ ἀναβαίνειν· οὐδὲ ὁ ταις Πριαμικαῖς τύχαις συνεχόμενος δύνατ' ἂν εὐδαιμοῦν καὶ μακάριος εἶναι. Τὸν δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχοντα τοσοῦτος τῶς περιπεσεῖν οὐκ ἀπαικός. Τούτοις δὲ ἔπεται τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν ἐκ παντὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς τὴν ἀρετὴν ἔχουσι, μήτε εἰ γένοιτο, παραμένειν αἰε.

Φύλλα τὰ μὲν τ' ἀνεμος χωράδας χέει, ἀλλὰ δὲ ὁ
τῆλεθώσα φύει· ἴδλγ
ὡς ἀνδρῶν γενεὴ ἢ μὲν φύει ἢ δ' ἀπολήγει.

Ἔτι σοι τὸ παράδειγμα μικρόν καὶ ἀτολμον ὧ
ποιητᾶ·

ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη. ἢ

Πολλὸς ὁ μεταξὺ χρόνος, ἐν ᾧ μηδὲν γίνεται. Ἐἰ θέλεις ἀκριβῶς τὸ ἐπίκηρον καὶ σαθρὸν τῆς ἀνθρωπίνης γενεᾶς ἀπεικᾶσαι, παράβαλε κ τὴν Ἀριστοτέλους εὐδαιμονίαν. Ἐξὸν τῶν φύλλων αὐτῆ καὶ φύεται καὶ ἀπολείπει, οὐκ ἀναμένουσα περιτελλόμενον τὸν ἐνιαυτόν, οὐδ' αὐτοστεῖ, ἢ οὐδ' αὐτομηγί, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἢ τῆς αὐτῆς ὥρας, ἢ καὶ γίνεται καὶ ἀπόλλυται. Πολλὰ δὲ τὰ ἀπολλύοντα, καὶ πάντα ἐκ τῆς τύχης. Καὶ γὰρ αἱ τοῦ σώματος κῆρες, μυρίαί τε αὐταί, ὃ καὶ πενία, καὶ ἀτιμία, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ πρὸς οὐδὲν αὐταρκεῖ τὰ τῆς φίλης ἀρετῆς, πρὸς βσῆθειαν οὐχ ἱκανά· τὴν μὲν γὰρ κακοδαιμονίαν εἰρ-

scenibus opem fers! Unde vel unum aliquod orationis genus, quod virtuti suffragetur? Quibus ex Aristotelis operibus? aut cujusquam alterius, qui ab eo profectus sit? quibus tandem ex scriptis? Namque, etiamsi mentiri velis, generosi aliquid tibi tantum concedo. Enimvero nec omnino quidquam habes ipse quod dicas: nec ut habeas, quisquam tamen ex hujus disciplinæ principibus id te eloqui patiat. Quippe Aristotelis hac de re libri, seu qui ad Eudemum, seu qui ad Nicomachum, seu qui Magna Moralia inscribuntur, nihil nisi pusillum quiddam humileque ac vulgare sapiunt, atque ejusmodi, quod idiotæ hominesque indocti, quod adolescentuli ac mulierculæ cogitare possint. Nimirum quod virtuti diadema, ut ita dicam, regiumque sceptrum a Jove datum est, nec auferri a quoquam potest: (quoniam

manet irrevocabile, quidquid
innuerit capite:)

eo tamen illam spoliare audent. Neque enim concedunt, virtutem per sese beatos facere homines, eamque divitiis, gloriæ, generosæ stirpi, sanitati, pulchritudini ac cæteris, quæ ei cum vitio communia sunt, similem esse volunt. Nam ut istorum nihil, quamvis adsit, dum virtus abest, possessorem suum felicem reddere per sese potest: ita ne suo quidem cultori virtus, si uni-

versa hæc deerunt, felicitatem afferre valebit. Hoc ergo, quid aliud est, quam virtutis dignitatem infringere et labefactare. Esto, inquit. At virtutem longe cæteris bonis præstare affirmant. Quid tum? Etenim sanitatem divitiis anteponunt: sed quod sine mufusa quadam ope ad beatitudinem non sufficiunt, id omnibus commune est. Quum igitur aliquis hujus doctrinæ sectæque regulas secutus docuerit, quisquis in ipso animo humana etiam omnia bona quærat, hunc hominem, utpote felicitate florentem, in rotam pœnalem, ut ajunt, non ascendere: ei profecto felix nunquam et beatus esse poterit, qui duriore Priami fortuna conflictetur. Atqui illos etiam virtutis cultores in talem miseriam incidere, verisimile est. Inde sequitur, nec iis qui virtute præditi sint quoquo modo felicitatem comitari, nec ut comitetur interdum, perpetuam hanc societatem esse.

Fundit humi ventus frondes, aliasque subinde
silva virens general:
sic ætas illa exorta est, hæc occidit olim.

Præterea illud quod adjungis exemplum, o poeta, exile ac timidum est:

succrescunt tempore verno.

At longum tamen tempus præterit, quo nihil succrescit. Si fragilem et caducam generis humani conditionem ac-

γειν, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν διασώζειν ἀσθενής. Τούτοις οὖν τις ἐντραφεῖς, καὶ τούτοις ἀρεσκόμενος τοῖς λόγοις, τίνα τρόπον ἢ αὐτὸς συνάσεται τοῖς Πλάτωνος, ἢ ἄλλους πρὸς αὐτὰ ἐπιβρῶσει ποτέ; Οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως ἂν τις ἐκ τούτων ὀρμώμενος παραδέξαιτο τὰ Ἑράκλεια καὶ θεῖα ἐκεῖνα δόγματα· ὡς ἰσχυρόν τι καὶ πάγκαλον χρῆμα ἀρετῆ, καὶ οὐποτε ἐνδέουσα πρὸς εὐδαιμονίαν, οὔτε ποτὲ αὐτὴν ἀφαιρουμένη· ἀλλὰ κἂν πένια, κἂν νόσος, κἂν ἀδοξία, κἂν πίττα καὶ σταυρός, κἂν τὰ ἐκ τῆς τραγωδίας ἅμα πάντα ἐπιβρῶῃ, ἔτι ὁ δίκαιος εὐδαίμων καὶ μακάριος. Ἐπι κηρυκεύει γοῦν αὐτῆ ῥ τῷ μεγαλοφρονότατῳ κηρύγματι, ἧ καθάπερ ἀθλητῆν τινα νικηφόρον, τὸν δικαιοτάτον, ὅτι οὗτός ἐστιν εὐδαιμονέστατος, ὁ ἔξ αὐτῆς τῆς δικαιοσύνης τὸν καρπὸν τῆς εὐδαιμονίας ὀρεπόμενος. Διαίρει τοίνυν, εἰ βούλει, καὶ ποικίλλε τριγῆ καὶ τετραγῆ καὶ πολλαγῆ τὰ ἀγαθὰ διαστελλόμενος. Οὐδὲν γὰρ ταῦτα πρὸς τὸ προκείμενον. Οὐ δὴ ποθ' ἡμᾶς δι' αὐτῶν προσάξεις τῷ Πλάτωνι. **Τί γὰρ** εἰ τῶν ἀγαθῶν, ὡς φῆς, τὰ μὲν τέμια, καθάπερ οἱ θεοί· τὰ δὲ ἐπαινετά, ὡς αἱ ἀρεταί· τὰ δὲ δυναμίς, ὡς πλοῦτος καὶ ἰσχύς· τὰ δὲ ὠφέλιμα, ὡς αἱ θεραπείαι; τί δ' εἰ ταῦτα ἐλάττωνι διαίρεισι διαστελλόμενος, λέγεις τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τέλη, τὰ δὲ οὐ τέλη; τέλη μὲν ὀνομάζων, ὧν χάριν τὰ ἄλλα· οὐ τέλη δὲ, τὰ τῶν ἄλλων ἕνεκα λαμβανόμενα. **Τί δ'**,

curatus exprimere vis, Aristoteleam potius beatitudinem cum ea confer. Facilius ea quam frondes ullæ, nascitur atque interit, quippe quæ neque anni conversionem expectet, neque eodem anno vel mense, sed eodem die eademque hora et oriatur et occidat. Jam vero cum quæ interimant nulla sunt, tum omnia in casu posita. Etenim simul fatales quidam corporis morbi sunt, atque ii quidem innumerabiles, simul paupertas, infamia, cæteraque id genus, quibus vel singulis par nullum in bona illa virtute præsidium est; quoniam ipsa per se nec ad deprecandam calamitatem nec ad felicitatem conservandam valet. Quisquis igitur his decretis innutritus acquiescet, quomodo tandem aut ipse cum Platonicis disciplina concordabit, aut alios ad eam amplectendam irpellet? Neque enim fieri potest, ut quis ab ista philosophia profectus Herculeæ illa et divina dogmata admittat: robustum et pulchrum quid esse virtutem, quæ nunquam nec ad felicitatem ullo subsidio egeat, neque ea spoliari queat: sed etiamsi paupertas, morbus, infamia, pax, crux, etiamsi illa ex tragœdiis simul omnia in unum confluant, adhuc tamen felicem ac beatum virum justum futurum. Quippe ipsa justî, tanquam victoris athletæ, nomen vocali hoc et ingenti præconio celebrat, hunc demum felicissimum esse affirmans, qui ex ipsa justitia felicitatis fructum percipiat. Ago ergo, bona partire, si vis, eaque trifariam, quadrifariam, multifariam variata distingue. Nihil enim

εἰ μάθοι τις, ὅτι τὰ μὲν ἀπλῶς ἀγαθὰ· τὰ δὲ οὐ πάντων; ἢ ὅτι τὰ μὲν ψυχῆς ἀγαθὰ, τὰ δὲ σώματος, τὰ δ' ἐκτός; ἢ πάλιν, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἀγαθῶν, δυναμίς· τὰ δὲ, διαθέσεις καὶ ἕξεις, ἀλλὰ δὲ ἐνέργειαι· τὰ δὲ, τέλη· τὰ δὲ ὕλαι, τὰ δὲ ὄργανα; κἂν κατὰ τὰς δέκα κατηγορίας μάθῃ τις δεκαγῆ διανέμειν τὰγαθόν, τί ταῦτα πρὸς τὴν Πλάτωνος γνώμην τὰ διδάγματα; Ἔως γὰρ ἂν οὐ σὺ μὲν εἴτε ὁμωνύμως, εἴτε ὅπως βούλει καλῶν ἀγαθὰ τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἄττα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἀναγκαῖα παραλαμβάνης, τὸ ἰκανόν τῆς ἀρετῆς ἀφαιρούμενος, Πλάτων δ' ἐκ περιουσίας περὶ τῶν ἄλλων ζητῆ, τὸ ἐκπλεον εἰς εὐδαιμονίαν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἔχων· οὐδὲν ἂν ὑμῖν εἴη κατὰ τοῦτο κοινόν· ἀλλὰ σοὶ δεῖ λόγων ἄλλων τῶν τῷ Πλάτωνος.

Ἦς [γὰρ] οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρκα πιστὰ,
οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσι·

οὕτως οὐκ ἔστι Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει φιλία περὶ τοῦ κορυφαιοτάτου καὶ κυριωτάτου τῆς εὐδαιμονίας δόγματος. Διαμπερὲς γὰρ εἰ μὴ κακὰ φρονέουσιν ἀλλήλοις, τὰ γε ὑπεναντία περὶ τῶν εἰς τοῦτο διαφερόντων φαίνονται λέγοντες.

(Eusebius Præp. Evang. lib. XV, cap. 4.
Ἄττικῷ Πλατωνικῷ πρὸς Ἀριστοτέλην, διενεχθέντα Μωσῆ καὶ Πλάτωνι, ἐν τῇ περὶ τοῦ τέλους λόγῳ.

hæc ad rem propositam pertinent. Nunquam hæc lo via nos ad Platonem adduces. Quid enim juverit, si e bonis alia, ut dicis, venerabilia sint, ut dii; alia laudabilia, ut virtutes; alia facultates, ut divitiæ atque robur; alia denique utilia, ut curationes? Quid porro, quum hæc minutiore divisione distinguens e bonis alia fines esse dixeris, alia negaveris? finium ea nomine aficiens, quorum gratia sunt cætera; non fines autem appellans, quæ cæterorum in gratiam adhibeantur. Quid item, ubi alia simpliciter bona esse didicerimus, alia non omnibus? aut alia quidem animi bona esse, alia corporis, alia externa? aut rursus alia bona facultates esse, alia animi affectiones et habitus, alia denique actus esse? Postremo alia fines, alia materias, alia instrumenta? Sed etiamsi quis didicerit e decem categoriis bonum in decem partes distribuere, quid tandem omnia hæc præcepta ad Platonem mentem pertinebunt? Quam diu enim tu quidem sive communi nomine, sive quocunque modo liberit, bonum appellans virtutem, sed satis ei per se virium esse negans, alia quædam ut ad felicitatem necessaria assumes: Plato contra dicis causa duntaxat obiterque de aliis quærens, sufficere virtutem ad felicitatem statuet: nihil vobis hoc quidem in genere commune erit: sed præcepta a Platonicis diversa tradas necesse est.

Fœdera nulla homines inter sævosque leones:
nunquam agni atque lupi sensu ducuntur eodem.

Scripti : * ἐπί τι cum Vigerō] codd. ἐπί τῆ. — ^b τραγῦς τε καὶ παλίγκτος, ἐγκαθήμενος δ' ὁ ἐνελαφρίζων αὐτὸν ὄρνις] libri τραγῦς τε καὶ παλίγκτος, ἐν ᾧ κάθηται ὁ ἐνελαφρίζων ἑαυτὸν ὄρνις. — ^c ταύτη cum codd.] αὐτῆ conjecit Vigerus. — ^d ἕως δ' ἂν ἐκάτερον] membranæ ἕως δ' ἐκάτερον. — ^e τὸ τῶν Ἀλωαδῶν] libri τὸ τῶν Ἀλωαδῶν. Sunt autem Aloadae, qui et Aloidae vocantur, Otus et Ephialtes. Vid. Iliad. V, 385. Odys. XI, 305 seqq. Diodor. Sic. IV, 85. Apollon. Rhod. I, 484. Virgil. Æn. VI, 582. Ovid. Met. VI, 117. Claudian. de bello Getico 74. Cf. Apollodor. I, 7, 4. — ^f ἐπεὶ — οὐ παλινάγρετον κτλ.] mutuatus est hæc ab Homero, qui Iliad. lib. I, vs. 526-527 habet : τέκνωρ' οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον, ὅ, τι κεν κεφαλή κατανεύσω. — ^g ὁπότε οὖν τις ἐκ τούτων τῶν δογμάτων καὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως διδάξει — δύναιτ' ἂν] Similiter Plato Apol. pag. 41 ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτοῦ, ὁπότε ἐντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνι. Sed Eusebii codices præbent : ὁπότεν οὖν τις κτλ. — ^h ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη] ut in plerisque Homeri membranis Iliad. lib. VI, vs. 149. At Eusebii codices aliam agnoscunt scripturam, quæ tum hujus tum Homeri quibusdam editoribus arrisit ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη, id est, Vigerō interprete : *succedunt tempora veris*. Hanc qui tuerentur ita exponere solent, quasi scripserit poeta ἔαρος ὅτε ἐπιγίγνεται ὄρη. Verum prior scriptura unice mihi probatur. — ⁱ ἐν ᾧ μὴδὲν γίνεται] e Vigeri conjectura; codd. καὶ ᾧ μὴ γίνεται. — ^k παράβαλε] libri παράβαλλε. — ^l αὐτοεταί] legitur etiam apud Theocritum Idyll. XXVIII, 13, ubi Bergkiius codicum lectionem temere mutavit in αὐτοεταί. — ^m τῆς αὐτῆς ἡμέρας] codd. αὐτῆς ἡμέρας. — ⁿ τῆς αὐτῆς ὥρας] codd.; αὐτῆς ὥρας. — ^o μυρίας δὲ αὐταί] cum codd. μυρίαὶ δὲ αὐταὶ conjecit Vigerus. — ^p ἐπι κρηκεύει γοῦν αὐτῆ] cum Vigerō; libri ἐπι κρηκεύει γοῦν αὐτῆ — ^q τῷ μεγαλοφωνοτάτῳ κηρύγματι] e Vigeri conjectura; codd. τῷ μεγαλοφωνο-

τάτῳ κήρυκι. — ^r ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρη καὶ πιστά κτλ.] Versus, qui hic commemorantur, sunt Iliad. lib. XXII, 262 et 263. Cæterum γὰρ prior versui ab Attico insertum unicus inclusi. — Præterea annotare libet, in præcedentibus (cf. not. ^g) verba οὐδὲ δὲ ταῖς Πριαμικαῖς τύχαις συνεχόμενοι δύναιτ' ἂν εὐδαιμονῶν καὶ μακάριος εἶναι referri ad Aristotelis locum qui legitur Ethic. Nicom. lib. I, cap. XI, pag. 1101. A. ed. Bekker. Ibi enim Stagiritis ita scribit : εἰ δ' οὐτως, ἀθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαιμόμων, οὐ μὴν μακάριος γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ.)

3. Πάλιν Μωσέως καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πλάτωνος τούτοις συμφώνως, τὸν περὶ τῆς τῶν ὄλων προνοίας λόγον εὐκρινῶς διατεθειμένων· ὁ Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. * Ἐφ' οἷς καὶ ἀπελέγχεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος, ὡδὲ πη διεξιόντος. * Ὀντος δ' ἔτι μεγίστου καὶ κυριωτάτου τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελούντων τοῦ περὶ τῆς προνοίας πείσματος, ὃ δὴ καὶ μάλιστα τὸν ἀνθρώπινον βίον ὀρθοῖ, εἶγε μὴ μέλλοιμεν ἀγνοεῖν, πότερον δὴ κατ' ἔχνος ὑπτιον ^b ἢ σχολιαῖς ἀπάταις ἐμβαίνει ^c ἐπιχθονίων γένος ἀνδρῶν. Ὁ δὲ Πλάτων εἰς θεὸν καὶ ἐκ θεοῦ πάντα ἀνάπτει. Φησὶ γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν ^d τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχοντα, εὐθείᾳ περαίνειν περιπορευόμενον. Καὶ αὐτὸν πάλιν φησὶν αὐτὸν ἀγαθὸν εἶναι, ἀγαθῶν δὲ μὴδὲνα φθόνον ἐγγίγνεσθαι περὶ μὴδενός. Τοῦτον δὲ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ὄντα πάντα ^e ὅτι μάλιστα ἀγαθὰ ποιεῖν, εἰς τάξιν ἀγοντα ἐκ τῆς ἀταξίας. Πάντων δὲ ἐπιμελούμενον καὶ πάντα κατὰ δυνάμιν κοσμοῦντα πεφροντικένας καὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ μετὰ βραχεία· καὶ ὁ μὲν Πλάτων οὕτως. Ὁ δὲ τὴν δαιμονίαν ταύτην φύσιν ἐκποδῶν ποιούμενος, καὶ τὴν γε εἰσαυθὶς ἐλπὶδα τῆς ψυχῆς ἀποτέμνων, τὴν τε ἐν τῷ παρόντι πρὸς τοῦς κρείττονας ^f εὐλάβειαν ἀπαιτούμενος, τίνα πρὸς Πλάτωνα ἔχει κοινωνίαν; ἢ πῶς ἂν ἐφ' αὐτῷ βούλεται Πλάτων παρακαλέσαι καὶ πιστώσαιτο τὰ εἰρημένα; Πᾶν γὰρ τοῦναντίον, συνεργὸς ἂν οὐτός γε καὶ συναγωνιστὴς τῶν ἐθελόντων ἀδικεῖν φανείη. Πᾶς γὰρ τις

Sic in maximo hoc et præcipuo de felicitate placito inter Platonem et Aristotelem consensus nullus esse potest. Prorsus enim, si minus alter erga alterum male animatus sit, contraria saltem eos de rebus huc pertinentibus dicere apparet.

3. Rursus quum Moses et Hebræorum prophetæ maximeque Plato his astipulatus verba de universo providentia administrato perspicue fecerint : Aristoteles in lunari orbe divino numini terminos statuens reliquas mundi partes ab ejus cura et gubernatione segregavit. Quam ob causam his etiam ab eodem Attico verbis redarguit. Quum porro, inquit, inter ea quæ ad felicitatem

tem prosunt res una omnium maxima et potissima de providentiæ vi persuasio sit, quæ vel maxime humanam vitam erigit, si minime ignoremus, utrum recto itinere an per errorum flexus terrestrium hominum genus incedat : Plato omnia ad deum auctorem refert eique cuncta vindicat. Dicit enim eum ita rerum omnium principium, media finemque tenere, ut recta semper eas obeundo perficiat. Tradit insuper bonum illum esse, bonum autem nemini unquam ulla in re invidere. Hunc vero quæ extra se sint quam optima cuncta efficere ex perturbatione in ordinem redacta. Denique qui omnium curam agat atque illa pro pote-

ἀνθρώπος ὢν καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ὀρέξεσι κατεσχημένος, ἂν καταφρονήσῃ τῶν θεῶν, κακείνους μηδὲν νομίσῃ ἢ πρὸς αὐτὸν ἀνήκειν, ἢ πόρρω μὲν αὐτῶν ἀπωκισμένος ἐν τῷ ζῆν, ἀπαθανὼν δὲ οὐδὲ ἔτι ὢν, ἔτοιμος ἂν ἔλθοι πρὸς τὸ χαρίζεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις. Πίστιν γὰρ λαθεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν ἀδικοῦντα οὐκ ἀδύνατον, ἂν γε ἀνθρώπους δὲ λανθάνειν· οὐ μὴν ἀναγκαῖον ἔκ παντὸς λαθεῖν ζητεῖν, ὅπου γέ τις τῶν πεφωρακῶτων κρατεῖν ἀδύνατός ἐστιν. * Ὡστε ἔτοιμόν τι χρῆμα πρὸς ἀδικίαν ἢ τῆς προνοίας ἀπόγνωσις. Ἐκείνος μὲν γὰρ καὶ πάνυ χρηστός ἐστιν, ὅστις τὴν ἡδονὴν ἡμῖν προτείνειας ὡς ἀγαθόν, καὶ τὴν ἐκ θεῶν ἀδείαν παρασχόμενος, ἔτι μηχανὴν πρὸς τὸ μὴ ἀδικεῖν πορίζειν οἰεταί· ὁμοίον τι ποιῶν ἱατρῶν, τὴν μὲν ἔτι ζῶντος τοῦ κάμνοντος βοήθειαν παρέντι, μετὰ θάνατον δὲ πλέκειν τινὰς μηχανὰς ἢ πειρωμένῃ πρὸς σωτηρίαν τοῦ τεθνεώτος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ ὁ περιπατητικὸς. Οὐ γὰρ οὕτως ἢ περὶ τὴν ἡδονὴν σπουδῆ, ὡς ἢ περὶ τὸ θεῖον, ὅτι κηδοίτο, ἀπιστία, τὴν ἀδικίαν ἐπιβρῶννυσι. Τί οὖν, φῆσαι τις ἂν, ἐν ταύτῳ θήσεις Ἀριστοτέλην καὶ Ἐπίκουρον; Πάνυ μὲν οὖν, ὡς γε πρὸς τὸ προκειμένον. Τί γὰρ διαφέρει πρὸς ἡμᾶς, ἢ τοῦ κόσμου τὸ θεῖον ἐξοικίσασθαι καὶ μηδεμίαν ἡμῖν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν ἀπολιπεῖν, ἢ ἐν κόσμῳ τοὺς θεοὺς καθέρξαντα τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἀποστῆται; Κατ' ἴσον γὰρ ἀμφοτέροις τὸ ἐκ θεῶν ἀμελέε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἴση τοῖς ἀδικοῦσι ἀπὸ τῶν θεῶν ἀδεία. Τὸ δὲ ἐκείνων μενόντων κατ' οὐρανὸν καὶ ἡμᾶς τι χρηστὸν ἀπολαύειν, μάλιστα μὲν κοινὸν καὶ

ἀλόγων καὶ ἀψύχων· ἤδη δὲ ταύτῃ γε καὶ κατ' Ἐπίκουρον ὄνησις τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ θεῶν γίγνεται. Τὰς γοῦν βελτίονας ἀποβροίας αὐτῶν φασὶ τοῖς μετασχοῦσι μεγάλων ἀγαθῶν παραιτίας γενέσθαι. Ἄλλ' οὔτε τοῦτον, οὔτε ἐκεῖνον δίκαιον ἐν προνοίας ὑπερμάχων ἀριθμεῖσθαι λόγῳ ἢ. Εἴπερ γὰρ καὶ κατ' Ἐπίκουρον τὸ τῆς προνοίας οἴχεται, καίτοι τῶν θεῶν κατ' αὐτὸν πᾶσαν κτηδεμονίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν οἰκείων ἀγαθῶν εἰσπερμένον· οὕτως ἂν οἴχοιτο καὶ κατ' Ἀριστοτέλην τὸ τῆς προνοίας, εἰ καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν ἐν τάξει τινὶ καὶ κόσμῳ διοικεῖται. Πρόνοιαν γὰρ ζητοῦμεν ἡμῖν διαφέρουσαν, ἧς οὐ μέτεστι τῷ μήτε δαίμονας, μήτε ἡρώας, μήτε δλωσ ἐπιδιαμένειν δύνασθαι τὰς ψυχὰς συγκεχωρηκότι. Ἐκεῖνο δὲ μοι κριτὴ καὶ αἰσχυνητότερον ὁ Ἐπίκουρος δοκεῖ πεποιθῆναι. Ὡς περὶ γὰρ ἀπογνοῦς δύνασθαι τοὺς θεοὺς ἀποσχέσθαι τῆς ἀνθρώπων κηδεμονίας, εἰς ταῦτον ἔλθοντας αὐτοὺς, καθάπερ εἰς ἀλλοδαπὴν ἀπίκισε, καὶ ἔξω που τοῦ κόσμου καθίσθρυσε, τὸ ἀπάνθρωπον αὐτῶν τῇ ἀπιστάσει καὶ τῇ πρὸς ἅπαν ἀκοινωνησίᾳ παραιτούμενος. Ὁ δὲ περιττός ἡμῖν ὁδὸς τῆς φύσεως εὐρετής, καὶ τῶν θεῶν πραγμάτων ἐπιγνώμων ἀκριδής, ὑπ' αὐτὴν τὴν ὄψιν τῶν θεῶν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ὑποθεῖς, εἶπεν ἀτημέλητα καὶ ἀφρόνιστα, φύσει τινὶ καὶ οὐ θεῶν λογισμῶν διοικούμενα. Ὅθεν εἰκότως ἂν καὶ αὐτὸς οὐδ' ἐκεῖνο τὸ ἐγκλημα ἐκφύγοι, ὃ κατ' Ἐπίκουρον ἢ τινὲς μαντεύονται· ὡς ἄρα μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ διὰ τὸ πρὸς ἀνθρώπων δέος τοῖς θεοῖς ἀπένειμεν ὃ ἐν τῷ παντὶ χώρην, ὥσπερ ἐν θεάτρῳ θεῶν.

state ornet, humano etiam generi prospicere. Et paucis interjectis : ac Plato quidem, inquit, ita sentit. At vero Aristoteli, dum excellentem illam divinamque naturam summovens, spem simul futuri omnem animo conceptam tollit, simul etiam e vestigio omnem adversus deos pietatem aufert; quæ tandem cum Platone communitas esse possit? aut quomodo ad Platonis præcepta percipienda adhortetur ejusque dicta ulla ex parte confirmet? Contra sane improbis adjutorem se palam ac sceleris administrum profitetur. Quisquis enim homo est et humanis cupiditatibus affectus, is si deos semel contemserit, nec eos ad se quidquam pertinere putaverit, propterea quod procul ab iis disjunctus hic vivat, nec post mortem ullus sit futurus, utique fidenter voluptatibus serviat. Nam si homines tantum fallendi erunt, non erit, cur eos, quum improbe faciet, latere se posse desperet : nec tamen quoquo modo sceleri latebram quaerendam putabit, quandoquidem ex iis qui deprehenderint tenere ipsum et cohibere nemo poterit. Quamobrem qui de providentia desperaverit, ei facilis est ad improbitatem transitus. Prorsus enim vir bonus ille sit necesse est, qui postquam nobis hinc voluptatem tanquam bonum aliquod porrexerit, illinc deorum metum omnem sus-

tulerit, prohibendi tamen sceleris rationem sibi adhuc inire videatur. Facit autem similiter ac si medicus, postquam ægroto nullam dum adhuc vivebat opem tulit, mortuo demum novis artibus afferre salutem conetur. Huic utique finitimus noster etiam Peripateticus est. Neque enim ita voluptatis appetitio, ut certum de diis res humanas non curantibus præceptum ad improbitatem corroborandam valet. Quid ergo, inquiet aliquis, tu eodem loco Aristotelem, quo Epicurum habiturus es? Omnino, quantum ad hanc questionem. Quid enim nostra interest, utrum e mundo numen divinum extermines, nobisque cum eo nihil communitatis relinquant, an deos in mundo inclusos a rebus terrestribus semoveas ac sejungas? Æqualis videlicet ex utraque doctrina cum in diis hominum neglectio, tum in improbis deorum metus vacuitas consequetur. Nam quod ex iis, dum in cælo versantur, fructus aliquid nos etiam capiamus : primum totum hoc nobis cum rebus non ratione solum, sed etiam anima careatibus commune est : deinde similem quoque utilitatem dii hominibus Epicuro iudice afferunt. Quæ enim ab illis optima defluunt, quibus ipsa contigerint, ingentium bonorum causas esse docent. At neque hunc, neque illum æquum est in providentiæ defensoribus numerari.

Τεκμήριον δὲ ποιῶνται τῆς γνώμης τοῦ ἀνδρός, ὅτι αὐτῶν ἀφείλε τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐνέργειαν, ἐξ ἧς μόνῃς τὸ εἶναι τοὺς θεοὺς ἐμῆλλε τὴν δικαίαν πίστιν ἔχειν. Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ Ἀριστοτέλης ποιεῖ. Ἀποστήσας ἢ γὰρ τοὺς κρείττονας καὶ παραδοὺς ὄψει μόνῃ τὴν πίστιν, πράγματι κρίνειν ἀσθενεῖ τὰ ἐκ τοσούτου διαστήματος, τάχ' ἂν αἰδοῖ δοκοῦν λέγειν ἐνταῦθα εἶναι θεοὺς. Οὐ γὰρ ἀπολιπὼν ἔξω τι τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐπὶ γῆς προσαγαγὼν τοὺς θεοὺς, ἀνάγκη ἔσχεν ἤτοι παντάπασιν ἄθεος εἶναι ὁμολογεῖν, ἢ ταῦθ' ἀπολιπεῖν ἢ θεοὺς δόξαν ἀνασώζειν, ἐνταῦθά που τοὺς θεοὺς ἀποκίσας. Ὁ δὲ τὴν τῶν κρείττωνων ἀκρίθειαν παραιτησάμενος τῇ ἀμιξίᾳ ἔοικεν εὐσχημόνως ἀπιστεῖν τοῖς θεοῖς. Ταῦτα δ' Ἀττικὸς πρὸς Ἀριστοτέλην χρεοκοποῦντα τὸν περὶ προνοίας λόγον. Ὁ δ' αὐτὸς ἔτι καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένους προστίθει, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀπεινόμενος, μὴ βουλόμενον γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. 5 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, διανεχθέντα Μωσῆ καὶ Πλάτῳ ἐν τῷ περὶ προνοίας λόγῳ. Scripsi : ἃ περιγράφει ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως] ut apud Æschinæ adv. Ctes. cap. 72, p. 446 περιγράφεται με ἐκ τῆς πολιτείας; codd. περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. — ἔπιτιον] cum Vigerō; libri ἕπιον. — ἔμβαινει] membranæ ἀναβαίνει. — ἔκαὶ τελευτῆ] Plato de legg. IV, p. 715 δ μὲν δὴ θεός, ὅσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος κτλ. — ὅ τούτων δὲ τὰ ἐκτός αὐτοῦ ὄντα πάντα] codd. τούτου δὲ ἐκτός

ὄντα, πάντα. — ἰ πρὸς τοὺς κρείττονας] cum Vigerō; libri πρὸς τῶν κρείττωνων. — ἢ κάκεινους μὴδὲν νομίσῃ] e Vigeri conjectura; libri καὶ μὴδὲν νομίσῃ. — ἢ πρὸς αὐτὸν ἀνήκειν, πόρρω] codd. πρὸς αὐτὸν, πόρρω. — ἰ οὐ μὴν ἀναγκαῖον] cum codd.; οὐ μὴν οὐδ' ἀναγκαῖον conjecit Vigerus. — ἢ κρατεῖν ἀδύνατός ἐστιν] libri κρατεῖν δυνατός ἐστιν. — ἰ πλέκειν τινὰς μηχανὰς] e Vigeri conjectura; codd. πλέκειν τινὰς μὲν μηχανὰς. — ἢ ἐν προνοίας ὑπερμάχων ἀριθμεῖσθαι λόγῳ] libri ἐν προνοίας ἀριθμεῖσθαι λόγῳ. — ἢ κατ' Ἐπικούρου] e Vigeri conjectura; codd. κατ' Ἐπικούρον. — ὁ ἀπένημεν] codd. κατένημεν. — ἢ ἀποστήσας γὰρ τοὺς κρείττονας καὶ παραδοὺς] libri ἀποστήσας γὰρ καὶ παραδοὺς. — ἢ τοῦ δοκεῖν ἀπολιπεῖν θεοῦ] cum codicibus, licet δοκεῖν, quod a me uncis inclusum est, omitti possit. Cæterum nonnulla eorum quæ hic super Epicuro dicuntur, congruunt cum Ciceronis de eodem philosopho testimoniis. Sed ut alios ejus locos prætermittam, de nat. deor. lib. I, cap. 30 seq. ita scribit : quamquam videtur nonnullis videri Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquisse deos, re sustulisse. Itaque in illis selectis ejus brevibusque sententiis, quas appellatis κυρίας δόξας, hæc, ut opinor, prima sententia est : *Quod beatum et immortale est, id nec habet nec exhibet cuiquam negotium.* In hac ita exposita sententia sunt quæ existiment, quod ille inscitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto : de homine minime vafro male existimant. Dubium est enim, utrum

Si enim de Epicuri sententia, quamvis deos omnem curam in honorum suorum conservatione adhibere velit funditus tamen providentia tollitur : eam etiam secundum Aristotelis decreta tolli necesse est, etiamsi in rerum cælestium moderatione ordinis aliquid ornatusque cernatur. Nimis nos eam, quæ nostra intersit providentiam quaerimus, qua sanc careat oportet, qui nec genios aut heroes, nec animos omnino sempiternos esse concesserit. Illud vero meo iudice veracundius etiam fecit Epicurus, qui quod fieri posse desperaret, ut se ab hominum cura, si semel cum iis versarentur, superi abstinerent, eos tanquam in peregrinum aliquod solum relegatos extra mundum alicubi collocavit omnem ab iis inhumanitatis suspicionem hoc intervallo atque hac ab universo separatione depellens. At vero summus hic naturæ speculator, rerumque divinarum diligens existimator, ubi res humanas in ipso deorum conspectu posuit, illas nobis omni eorum cura et provisione destitutas reliquit, ac natura nescio qua potius, quam divina ulla ratione consilioque gubernatas. Quamobrem ne illud quidem crimen et ipse merito effugiat, quod de Epicuro nonnulli suspicati sunt, eum non quod

ita sentiret, sed quod hominum de se judicia extimesceret, hoc in universo diis, tanquam in theatro, locum spectandi aliquem tribuisse. Quam ad hominis mentem hac conjectura ducuntur, quod omni eos in rebus nostris vi et effectu privaverit, ex quo tamen uno deos esse colligi merito credique debuisset. Idem enim hoc etiam Aristoteles facit. Nam qui simul et deos procul hinc ableget, et uni tamen oculorum sensui fidem relinquat, qui sensus ad judicandas res tam longo intervallo disjunctas parum valet : is, opinor, pudore duntaxat commotus deos ibi esse affirmare videatur. Quippe quum nec extra mundum quidquam esse velit, et deos a rerum terrestrium contagione sevocatos statuat : necesse fuit aut omnino se atheum profiteretur, aut suam de diis a se agnitis sententiam, eos istuc amandando, constanter tueretur. At vero alter ille qui cœlites ob vitæ genus omni cum mortalibus commercio carens cura et diligentia liberavit, honeste diis diffidere videtur. Hæc Atticus adversus Aristotelem vim præcepti de divina providentia dati eludentem. Idem vero præterea etiam hæc superioribus subjungit, in eundem invadens, quod mundum ortum esse nolit.

aliquid dicat esse beatum et immortale, an, si quid sit, id esse immortale.)

4. Πόλιν Μωσῶς γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον ὀρισμένου, ποιητὴν τε καὶ δημιουργὸν τοῖς θεοῖς τὸν θεὸν ἐπιστήσαντος, τοῦ τε Πλάτωνος τὰ ἴσα Μωσῆϊ φιλοσοφοῦντος· τὴν ἐναντίαν κἀν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ὀδεύσας ἀπελέγχεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος συγγραφῆως, ὃδε πρὸς βῆμα γράφοντος. Πρῶτον δὴ περὶ γενέσεως κόσμου σκοπῶν, καὶ τὸ τῆς προνοίας τὸ μέγα τοῦτο καὶ πολυωφελές δόγμα πάντα ζητεῖν ἀναγκαῖον ἡγούμενος· καὶ λογισάμενος, ὅτι τῷ μὴ γενομένῳ, οὔτε τιὸς ποιητοῦ οὔτε τιὸς κηδεμόνος πρὸς τὸ γενέσθαι καλῶς χρεία, ἵνα μὴ ἀποστερήσῃ τὸν κόσμον τῆς προνοίας, ἀπέειλε τὸ ἀγέννητον αὐτοῦ. Παραιτούμεθα δὲ νῦν μὴ ἐμποδῶν ἡμῖν τοὺς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐστίας εἶναι, οἷς ἀρέσκει καὶ κατὰ Πλάτωνα τὸν κόσμον ἀγέννητον εἶναι. Δίκαιοι γάρ εἰσιν ἡμῖν συγγνώμην νέμειν, εἰ περὶ τῶν δοκούντων Πλάτωνι πιστεύομεν οἷς αὐτὸς Ἑλλησὼν πρὸς Ἑλληνας ἡμᾶς σαφεῖ τε καὶ τραυῶ τῷ στόματι διελεῖσθαι. Παραλαβὼν γάρ, φησί, ὁ θεὸς πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν, οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, πλημμελῶς δὲ καὶ ἀτάκτως κινοῦμενον, εἰς τάξιν ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος τοῦτο ἐκείνου πάντως ἄμεινον. Ἔτι δὲ καὶ μᾶλλον ὅτι μὴ δι' αἰνιγμάτων, μηδ' ἐπὶ τοῦ σαφοῦς χρεία τὴν γένεσιν παρεδέξατο, δηλοῖ δι' ὧν ὁ πατὴρ αὐτῶ τῶν πάντων διελεῖσθαι περὶ τούτου, μετὰ τὴν τῶν θεῶν δημιουργίαν. Ἐπειδὴ ἄ γάρ, φησί, γεγέννησθε, (λέγει δὲ πρὸς τοὺς θεούς,) ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστέ, οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὐτὶ γε μὴν λιθήσεσθε, τῆς ἐμῆς βουλήσεως τυχόντες. Ἄλλ' ὄπερ ἔφην, πρὸς μὲν τοὺς ἔνδον ἡμῖν φθεγγομένους, ἅτε φίλους ὄντας, φιλιῶς τε καὶ μεθ' ἡσυχίας πραισί

ἐλέγχους διακριθεῖμεν ἄν. Ἔοικε γάρ καὶ τούτου Ἀριστοτέλης μεταθεῖναι, τῇ μὲν κατηγορίᾳ τοῦ δόγματος ἀντισχεῖν ἀδυνατήσαντας, τὸ δὲ ἄλῳναι ὄξαν ὡς ψεύδος οὐ βουλῆθέντας ἀναθεῖναι Πλάτωνι. Κατὰ δὲ τὴν ἡμετέραν ἀκοὴν ἀξιοῦντος Πλάτωνος τὸν κόσμον γεγενῆσθαι κάλλιστον ἔργον, ἐπὶ τοῦ καλλίστου τῶν δημιουργῶν, καὶ περιθέντος τῷ τοῦ παντός ποιητῆς δυνάμει, δι' ἧς οὐκ ὄντα πρότερον ἐποίησε τὸν κόσμον, καὶ ποιήσας, εἰς αἰὲ βουλόμενός γε ὦν διαφυλάξει· καὶ ταύτη δὴ γεννητοῦ καὶ ἀφάρτου κατ' αὐτὸν ὑποκειμένου τοῦ κόσμου, τίς ἡμῖν τῶν περιπατητικῶν ταῦτα βεβαίῳ; δεῖ δὲ παραμυθῆσασθαι τὸν συναγωνιστὴν τούτων, ὅτι οὐ πάντως, εἰ τι γέγονεν, ἀνάγκη τοῦτο φθαρῆναι· πάλιν δ' οὐδ' εἰ τι μὴ φθαρήσεται, τοῦτο ἀναγκαῖον ἀγέννητον εἶναι. Οὔτε γὰρ μίαν αἰτίαν τῷ ἀφάρτῳ τὴν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου συγχωρητέον, οὔτε τῷ γενομένῳ τὴν εἰς διεθρον μεταβολὴν ἀδοσθητὸν καταλειπτέον. Πόθεν οὖν ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους λάθομεν ἂν βοήθειαν εἰς ταῦτα, ἀνδρὸς οὐ τηνάλλως, οὐδὲ καθ' αὐτὸν παρίνοντος ὅτι περὶ τούτων λόγον, ἀλλ' ἐξ ὀρθοῦ πρὸς Πλάτωνα ἐναντιουμένου. Καὶ τό τε γενόμενον εἰς ἀνάγκη τοῦ ἀπολέσθαι περιεστάντος, τό τε μὴ ἀπολλύμενον ἐκ μόνου τοῦ μὴ γενέσθαι λέγοντος κρατύνεσθαι ἀφάρτον, ὃ οὐ μὴν ὡς δυνάμει ἀπολείποντος αὐτοῦ περὶ τὸν θάνατον, ἢ χρώμενος ἀγαθὸν ἂν τι ποιήσαι; Ὁ γὰρ οὐπω πρότερον γέγονε, τοῦτο, φησί, οὐδ' ἂν γένοιτο. Τοσοῦτόν τε ἀποδεῖ τοῦ διὰ τούτων βοηθεῖν τῷ Πλάτωνος λόγῳ, ὅσοι ἤδη τινὰς καὶ τῶν περὶ Πλάτωνα ἐσπουδακώτων ρωθήσας, οἷς εἶπεν, ἀπέστησε τοῦ δόγματος· οὐ δυνήθέντας συνιδεῖν, ὅτι κατὰ μὲν τὴν αὐτῶν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἴάν τις ἄνευ θεοῦ βουλήσεως καὶ θυ-

4. Mundum rursus Moses cum ortum statuit, tum ejus opificem aedificatoremque deum huic rerum universitati praefecit: quo in genere Mosi quoque consentanea Plato disputat. Contrariam utrique Aristoteles hac etiam in quaestione viam ingressus, ab eodem Attico ita ad verbum scribente refutatur. Principio, inquit ille, quum de mundi ortu Plato commentaretur atque meditaretur, idemque magnum illud et fructuosum providentiae dogma cuius diligenter examinandum putaret; ac simul censeret, nullo ortu generatum neque effectore neque curatore ad bene vivendum egere: continuo, ne mundum providentia privaret, nunquam esse ortum negavit. Hic vero homines eandem sectam profitentes, qui mundum etiam de Platonis sententia ortum esse negant, rogamus, ne nobis impedimento sint. Aequum enim profecto est hanc eos nobis veniam dare, si quantum ad Platonis doctrinam iis ipsis fidem adjungamus, quae clara et splendida voce apud nos, hoc est Graecos homines, Graecus homo disputavit. Quum enim, inquit, deus quidquid erat aspectabile assumpsisset, id non tranquilum et quietum, sed immoderate atque indigeste agita-

tum ex inordinato in ordinem adduxit, statum hunc ratus utique altero illo meliorem futurum. Caeteroqui se non aut aenigmati specie aut illustrandae tantum rei gratia hunc mundi ortum probasse, declarat etiam magis illis verbis, quibus rerum, ut vocat, parentem de ea causa post creatam rerum universitatem usum esse scribit. Nimirum quoniam, inquit, orti estis (deos autem alloquitur), immortales vos quidem esse et plane indissolubiles non potestis, nequam tamen dissolvimini, quod meae voluntatis vinculo colligati estis. Verum, uti jam dixi, cum iis qui nos intus domique nostrae alloquantur, tanquam cum amicis, amice quoque et placide controversiam hanc mitioribus argumentis transigere liceat. Nam hos etiam Aristoteles ad suam sententiam traduxisse videtur, qui nec dogmatis hujus reprehensioni repugnare possent, neque ullam tamen opinionem, quam ipsi ut falsam convellerent, Platoni tribuisse convinci vellent. Nunc vero, quum Plato, uti nostris ipsi auribus docentem audivimus et mundum operum omnium pulcherrimum a praestantissimo opifice factum existimet, et eam universitatis molliori vim ac potestatem assignet

μειωσ^ο ἐπινοήσῃ, οὔτε τὸ γινόμενον ἀφθαρτον, οὔτε τὸ μὴ φθαρησόμενον γεννητόν. Ὄταν δὲ τὴν ἀρίστην τις αἰτίαν ἐπιστήσῃ τὴν ἐκ θεοῦ, δαΐ ταύτην ἡγεμόνα τῶν πάντων λαβόντα, μηδὲν αὐτὴν τῶν ἄλλων αἰτιῶν ἀποφαίνειν χεῖρονα. Γελοῖον γάρ, διότι μὲν γέγονέ τι, διὰ τοῦτο φθαρῆναι· εἰ δὲ ὁ θεὸς βούλεται, μὴ φθαρῆναι· καὶ διότι μὲν τι ἀγέννητόν ἐστιν, ἔχειν ἰσχύον τοῦ μὴ φθαρῆναι· τὴν δὲ παρὰ θεοῦ βούλησιν ἐνδέειν, πρὸς τὸ ἀφθαρτον τηρῆσαι τι τῶν γινομένων. Καὶ ὁ μὲν οἰκοδόμος ἱκανὸς οὐκ οὔσαν οἰκίαν κατασκευάσασθαι· ἱκανὸς δὲ τις καὶ ἀνδριάντα μὴ ὄντα πρότερον, ὄντα ποιῆσαι· καὶ ναῦν ἄλλος ἐξ ὕλης ἀργοῦ τεκτονάμενος παρέσχε τοῖς δεομένοις· καὶ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν ἕκαστος, ὅστις γε τὰς ποιητικὰς μετέπει τεχνίας, δύναμιν ταύτην ἔχουσιν, ὥς τι τῶν οὐκ ὄντων ἄγειν εἰς οὐσίαν. Ὁ δὲ παμβασιλεὺς καὶ ἀριστοτέχνης, οὐδ' ὅσον ἀνθρωπίνου τεχνίτου δυνάμει μεθέξει, ἀμοιρῶς δ' ἡμῖν πάσης ἔσται γενέσεως; οὐκ, εἴαν γε κατὰ βραχὺ θείας αἰτίας ἐπιλογισμὸν οἴοι τε ὤμεν λαβεῖν. Ἄλλὰ ποιῆσαι μὲν ἱκανὸς καὶ βουληθῆναι τὰ

καλά· ἀγαθὸς γάρ, (ἀγαθῶ δὲ οὐδεὶς φθόνος περὶ οὐδενός·) τηρῆσαι δὲ καὶ διαφυλάξαι τὰ γινόμενα οὐ δυνατός; Καὶ μὴν καὶ οἱ λοιποὶ τεχνῖται πρὸς ἀμφοῖν ἱκανοί. Ὁ γοῦν οἰκοδόμος καὶ ὁ ναυπηγὸς οὐ μόνον καινὰς κατασκευάζονται ναῦς καὶ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὑπὸ χρόνου διαφθειρομέναις ἱκανοὶ βοηθεῖν, ἕτερα τῶν πεποιημένων ἀντικαθιστάντες αὐταῖς. Ὡστε καὶ τῷ θεῷ πάντως ἔ τό γε τοσοῦτον συγχωρητέον. Ὁ γὰρ τις ἔδλον ποιῆσαι δυνατός, τοῦτο πῶς ἂν ἐκ μέρους ἀδύνατος εἴη ποιεῖν; Καὶ γενέσθαι τοῖνον τι δεῖ καινόν, εἴγε μέλλει τις ὄλιος εἶναι ποιητῆς, καὶ τὸ καλὸν ἔργον πρὸς ἅπαν διασώζεσθαι. Τὸ γὰρ εὖ γινόμενον ἐθέλειν λύειν, κακοῦ. Μείζων δὲ ἄλλος εἰς σωτηρίαν τῶν γινομένων δεσμὸς οὐκ ἔστι τῆς τοῦ θεοῦ βουλήσεως. Ἡ ἀνθρωπίνης μὲν σπουδῆς καὶ βουλήσεως μεταλαβόντα πολλά, καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ ἔργα, μένει χρόνον ἀμύχανον ὅσον γινόμενα, μηκέτ' ὄντος τοῦ θελήσαντος· τὰ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ μετασχόντα γνώμης, καὶ δι' αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα, ταῦτα δὴ ἄρα παρόντος τοῦ ποιήσαντος οἰχθήσεται καὶ οὐ

qua tum eum qui antea nullus erat mundum effecerit, tum factum jam a se, perpetuo si velit, integrum et incolumem servabit: atque ita mundus Platonis iudicio simul ortus sit, simul sempiternus, quis tandem peripateticorum nobis ista rationibus probabit? Enimvero amice nobis monendus est dogmatum istorum defensor, neque si quid ortum sit, id necessario occidere debere, neque si quid vicissim nunquam occidet, id nullo ortu generatum esse. Neque enim aut quod interitu careat, id aliam nullam, quam quod etiam ortu careat, perpetuitatis suæ causam habere concedendum est: aut quod semel ortum habuerit, ei inexorabilis quædam intereundi necessitas imponenda. His ergo stabilendis quid tandem ex Aristotelis doctrina præsidii nobis comparabimus? ejus nempe hominis, qui non obiter, imo nec per se istud disputationis genus contextat, sed recta in Platone feratur, eique quod ortum est pereundi necessitatem afferat; quod vero non pereat, id ex eo tantum, quod ortum nunquam sit, integrum manere defendat: postremo ne deo quidem ipsi boni ullius, si velit, efficiendi vim ac potestatem relinquat? Quod enim prius nondum erat, id esse, inquit, postea nullo modo potest. Atque hoc orationis genere tantum abest, ut Platonis doctrinam stabiliverit, ut eo absterritos ex illis nonnullos, qui Platoni operam dabant, de ea sententia demoverit. At vero illi intelligere non potuerunt, si rerum ipsarum natura per sese atque a dei voluntate ac numine sejuncta spectetur, neque quod ortum seorsum est, id ab interitu liberum futurum, neque vicissim quod interibit nunquam, idem ortum aliquando esse: sin autem præcipua divinæ causæ ratio habeatur, æquum esse profecto, eam semel omnium ducem et principem constitutam, nihilo saltem infirmiore quam cæteras judicari.

PLAT. CRÆC. III.

Etenim ridiculum utique fuerit, quod ortum aliquid sit propterea id corrumpi; idem si corrumpi deus voluerit, non corrumpi: similiter, quod aliquid ortu careat, propterea illud interitus a se propulsandi vim habere; divinam contra voluntatem non satis ad eorum quidquam, quæ generata sunt, ab interitu liberandum valere. An vero domum, quæ non erat, architectus ædificare poterit, statuam alius facere, quæ antea non esset, alius ex rudi materia navem hominibus illa egentibus construere: postremo quicumque in artibus operosis versantur, aliquid ut sit quod prius non erat, efficiendi vim habebunt: summum illum regem et optimum artificem potestatis ne tantum quidem, quantum mortalem opificem habere concedemus, omnique eum generandi facultate privabimus? Nunquam profecto, si paulatim causam divinam cogitatione complecti poterimus. Quid igitur? An forte (quoniam ipse bonus est; bonus autem nemini quidquam invidet) præclara efficere cum possit, tum etiam velit, quæ tamen effecta sint conservare idem turique non possit? Atqui cæteri artifices utrumque possunt. Architecti quidem et navium fabricatores non solum novas seu domos seu naves ædificant, sed iis etiam tempore vitialis partes alias in prius factarum corruptarumque locum substituendo, mederi possunt. Quamobrem omnino saltem tantundem deo concedendum est. Quod enim totum efficere quis poterit, quomodo ex parte id ipsum efficere nequeat? Itaque, si quis omnino effector futurus est, cum ejus novum aliquod opus exstare, tum illud si bonum fuerit, per eum ab omni injuria vindicari oportebit. Opus enim bene coagmentatum dissolvere velle, mali utique fuerit. Porro ad ea quæ facta sunt conservanda, non aliud divina voluntate fortius est vinculum. Quid enim? an populi, urbes, opera

παρμενεῖ; Τίνος αἰτίας βιασαμένης τὴν τοῦ θεοῦ γνώμην; Πότερον τῆς ἐξ αὐτῶν τῶν γενομένων ἀνάγκης; Ἄλλ' αὐτὴ γε τῷ προσέσθαι τὸ κοσμηθῆναι τὴν ἐκ θεοῦ προσωμολόγησεν ἤτταν. Ἄλλ' ἔξωθεν τίνος αἰτίας ἀνταγωνιζομένης τῷ θεῷ; Ἄλλ' οὐτ' ἔστιν, οὔτε ἐν οἷς ἐφθῆ κρατήσας καὶ κοσμήσας ὁ θεός, ἔτι ἀξίον ἐν τούτοις αὐτὸν ἐλαττοῦν τινος, εἴ γε μὴ παντάπασι λανθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ τῆς μεγίστης καὶ θειοτάτης δυνάμεως διαλεγόμενοι. Ἄλλὰ γὰρ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀληθείας λόγον εἰκόκαμεν ὑπὸ προθυμίας ἐκφέρεσθαι. Δῆλον μὲν καὶ ὁ προϋθέμεθα, ὡς οὐκ ἂν εἴεν διδάσκαλοι περὶ κόσμου γενέσεως οἱ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν γένεσιν ἀπολιπόντες αὐτῶν. Καὶ μὴν καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων πέμπτης οὐσίας, ἣν εἰσηγήσατο Ἀριστοτέλης, ταῦτα παραθεσόν.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. 6 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, διενεχθέντα Μωσῆ καὶ Πλάτωνι, καὶ ἐν τῷ μὴ συγχωρεῖν γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον. Scripsi: ὁ ἐπειδὴ γὰρ, φησί, γεγέννησθε κτλ.] cum Eusebii codd; Platonis locus est in Timæo pag. 41 δι' ἃ καὶ ἐπειπερ γεγέννησθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστὲ οὐδ' ἄλκυτοι τὸ πάμπαν, οὗτι μὲν δὴ λυθῆσασθε γε οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μελλόνος ἐτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκεῖνων οἷς ὅτ' ἐγίνεσθε ξυνεδείσθε. Cf. Photius Biblioth. pag. 900 qui pro γεγέννησθε habet ἐγένεσθε atque in sequentibus οὗτοι γε μὴ λυθῆσασθε. — ὁ οὐδὲ καθ' αὐτὸν περαίνοντος] e Vigeri emendatione; codd. οὐδὲ καθ' αὐτοῦ περαίνοντος. — ὁ κρατύνεσθαι

ἀφθαρτον] e Vigeri emendatione; libri κρατύνεσθαι τὸ ἀφθαρτον. — ὁ ἐάν τις] membranæ ἦν ἐν τις. — ὁ δυνάμεως ἐπινοήση] libri δυνάμεως ἐπινοήσαι. — ὁ τῶν ἄλλων αἰτιῶν] e Vigeri emendatione; codd. τῶν ἄλλων αἰτίαν. — ὁ πάντως τό γε] codd. πάντος τόγε. — ὁ εἶγε μέλλοι τις δλωσ εἶναι ποιητής] e Vigeri emendatione; codd. εἶγε μέλλοι τις δλωσ ποιητής. —)

5. Περί γοῦν τῶν καλουμένων στοιχείων, ἐξ ὧν πρώτων σώματα συνέστηκε, Πλάτων μὲν ἐπόμμενος τῇ περὶ αὐτὰ ἐναργεῖα, καθάπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, τέσσαρά τε ἐφησεν εἶναι ταῦτα δημολογούμενα, πῦρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ ὕδωρ, καὶ ἐκ τούτων συκρινόμενων καὶ τρεπομένων τὰ λοιπὰ πάντα γεννᾶσθαι. Ἀριστοτέλης δέ, ὡς εἰκεν, ἐλίπισας περιττότερας φανεῖσθαι τῷ φρονεῖν, εἴ τι σῶμα ἐκ περιττοῦ κρωθείη, προσκατηρήθησε τοῖς φαινομένοις τέτταραι σώμασι τὴν πέμπτην οὐσίαν· πάνυ μὲν λαμπρῶς καὶ φιλοδώρως τῇ φύσει χρυσάμενος, μὴ συνιδῶν δὲ ὅτι οὐ νομοθετεῖν δεῖ φυσιολογοῦντα, τὰ δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξιστορεῖν. Εἰς τοίνυν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τέτταρας εἶναι τὰς πρώτας τῶν σωμάτων φύσεις, ἧς δὴ χρεια τοῖς Πλατωνικοῖς, οὐ μόνον οὐκ ἂν συντελεῖται ἡ δὲ περιπατητικῆς, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ μόνος ἐναντιοῖτ' ἂν. Λεγόντων γοῦν ἡμῶν, ὅτι πᾶν σῶμα ἢ θερμὸν ἢ ψυχρὸν, ἢ ὑγρὸν ἢ ξηρὸν, ἢ μαλακὸν ἢ σκληρὸν, ἢ κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ἀραιὸν ἢ πυκνόν· καὶ εὐρισκόντων ὅτι οὐκ ἂν ἕτερον εἴη τι τὸ μεθέξον τούτων τινὸς παρὰ τὰ τέσσαρα· (εἰ μὲν γὰρ θερμὸν, ἢ πῦρ ἢ ἀήρ· εἰ δὲ

plurima, quum semel hominum studium ac voluntas accesserit, infinito tempore eiam post mortem ejus qui ita voluerat constituta manent : quæ vero dei orla consilio, quæ propter ipsum atque ab ipso perfecta sint, ea præsentē videlicet effectore dilapsa interibunt? Quæ causa tantam vim afferet divinæ voluntati? An ex rebus ipsis, quæ factæ sint, profecta necessitas? At illa vel hoc ipso, quod fingi eas disponique sivit, victam se a deo esse confessa est? An deo causa quædam extrinsecus adversatur? At nec ulla talis est, nec si esset, æquum tamen foret, deum, quibus in rebus etiam ordinandis superior jam fuerit, in his ipsis aliqua demum inferiorem duci : nisi forte nobis de summo maximeque divino numine sermonem esse penitus ignoramus. Sed enim in banc de veritate disputationem acriore quodam studio delapsi esse videmur. Planum quidem illud fecimus, quod propositum nobis erat, de mundi origine doctores illos nunquam futuros, qui ne ullam quidem originem ipsi relinquunt. Cæterum de quinta etiam corporum essentia, quam introduxit Aristoteles, hæc addenda sunt.

5. Nam de iis quæ vulgo dicuntur elementa, ex quibus primis corpora constant, ita Plato superiorum philosophorum exemplo perspectam istorum evidentiam secutus disseruit, ut quattuor illa publice recepta pone-

ret, ignem, terram, aerem et aquam, ex quibus inter se mixtis et mutatis cætera omnia gignerentur. At vero Aristoteles, quum perfectioris, ut videtur, sapientiæ laudem se consecuturum speraret, si novum aliquid insuper corpus invehret, notis illis quattuor quintam annumeravit essentiam : in quo splendide prorsus ac liberaliter quidem ille naturam habuit, sed non intellexit, physici non esse leges constituere, sed tantum quæ naturæ propria sunt perquirere. Quare ad illam demonstrationem, quæ primas quattuor esse corporum naturas efficiat, qua sane Platonici indigent, non modo Peripateticus nihil prodest, sed prope solus etiam ei adversatur. Quum enim omne corpus calidum aut frigidum, humidum aut siccum, molle aut durum, leve aut grave, rarum aut densum esse dicamus, videamusque aliud nullum præter illa quattuor corpora esse posse, quod his e proprietatibus aliquam sortiatur : (nam si calidum sit, aut ignis erit aut aer; si frigidum, vel aqua vel terra; si autem siccum fuerit, aut ignis aut terra; si humidum, vel aqua vel aer : si vero molle sit, aut aer aut ignis; si durum, vel aqua vel terra : denique si leve sit atque rarum, aut ignis erit aut aer; si grave atque densum, aqua vel terra) nullum item aliud ex cæteris omnibus simplicibus facultatibus, præter illa quattuor

φυγρόν, ὕδωρ καὶ γῆ· καὶ εἰ μὲν ξηρόν, πῦρ ἢ γῆ· εἰ δὲ ὑγρόν, ὕδωρ ἢ ἀήρ· καὶ εἰ μὲν μαλακόν, ἀήρ ἢ πῦρ· εἰ δὲ σκληρόν, ὕδωρ ἢ γῆ· καὶ κοῦφον μὲν καὶ ἀραιόν, οἷον πῦρ καὶ ἀήρ· βαρὺ δὲ καὶ πυκνόν, ὕδωρ καὶ γῆ·) καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δὲ ἀπασῶν δυνάμεων, κατανοούντων, ὡς οὐκ ἂν εἴη τι παρὰ ταῦτα σῶμα ἕτερον· οὗτος ἀνθίσταται μόνος, φάσκων δύνασθαι σῶμα εἶναι τούτων ἄμοιρον· σῶμα δὲ μήτε βαρὺ, μήτε κοῦφον, μήτε μαλακόν, μήτε σκληρόν, μήτε ὑγρόν, ἀλλὰ μήτε ξηρόν, μόνον οὐχὶ λέγων σῶμα οὐ σῶμα. Τὸ μὲν γὰρ ὄνομα καταλείπειν αὐτῷ, τὰς δὲ δυνάμεις, δι' ὧν σῶμα πέφυκε γίνεσθαι, πάσας ἀφῆρηκεν. Ἡ τοίνυν ἡμᾶς ἄπερ αὐτὸς λέγει πείθων, ἀφαιρήσεται τῆς Πλάτωνος γνώμης· ἢ τὰ Πλάτωνος βεβαιούμενος, τῶν αὐτῷ δοκούντων ἀποστήσεται. Ὡστε οὐδαμῆ χρησίμος πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος. Ἐτι ὁ μὲν Πλάτων πάντα τὰ σώματα, ἅτε ἐπὶ μιᾶς ὁμοίας ὕλης θεωρούμενα, βούλεται τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς ἀλλήλα· ὁ δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἂ οὐσίαν ἀπαθῆ ἢ τε καὶ ἀφθάρτων καὶ ἄτρεπτον πάντως ἀξιοί, ἴνα δὴ μὴ εὐκαταφρονήτου τινὸς πράγματος γεννητῆς εἶναι δοκῆ· περιττὸν μὲν καὶ ἴδιον παντάπασι λέγων οὐδέν, τὰ δὲ ὑπὸ Πλάτωνος ἐπ' ἄλλων ἑωραμένα καλῶς, μεταφέρων ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα· καθάπερ τινὲς τῶν ὕστερον γενομένων ἀνδριανοποιῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀπομιμησάμενοι τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς κεφαλὴν, ἄλλου δὲ τὸ στέφνον, ἑτέρου δὲ τὴν ζώνην, εἰς ταῦτόν συνθέντες ἐνίοτε μὴ προσήκοντα πράγματα ἀλλήλοις, ἐπεισαν

αὐτοὺς ὡς τι πεποιηκότες ἴδιον· καὶ ὄντως τὸ μὲν ἄλον, ὁ δὲ τις ἂν ἀσυμμέτρως ἔχειν αἰτιάσασαιτο, ἔστιν αὐτῶν, τὰ δ' ἐν αὐτῷ συνηρανισμένα καὶ τι καλὸν ἔχοντα, οὐκ αὐτῶν. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀριστοτέλης ἀκούων Πλάτωνος, ὅτι ἔστι τις οὐσία νοητῆ καθ' αὐτήν, ἀσώματός τε καὶ ἀχρώματος καὶ ἀναφῆς, οὔτε γινομένη, οὔτε φθειρομένη, οὔτε τρεπομένη, οὔτε μεταβαλλομένη, αἰεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα· πάλιν δ' αὖ περὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἀκούων, ὡς τινα θεῖα^b καὶ ἀφθάρτα καὶ ἀπαθῆ ἔστι σώματα, συνέθηκε καὶ συνεκάλησεν ἐξ ἀμφοῖν πράγματα μὴ συνάδοντα. Παρ' ὧν μὲν γὰρ τὸ εἶναι σῶμα, παρ' ὧν δὲ τὸ ἀπαθὲς εἶναι λαβόν, σῶμα ἀπαθὲς ἐτεκμήνατο. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀνδριάντων, εἰ καὶ μὴ καλὸν τὸ ἐκ τῶν διαφερόντων, οὔτι γε ἀδύνατον γενέσθαι. Διδάσκει οὖν τὰ τοιαῦτα καὶ Ὀμηρος^c.

^a Ὀμματα γάρ, φησι, καὶ κεφαλὴν Ἰκαλὸς Δαί τερπικεραῦνον, Ἄραϊ δὲ ζώνην, στέφνον δὲ Ποσειδάωνι.

Τὸ δὲ σῶμα ἀπαθὲς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο. Παθητῆ γὰρ καὶ τρεπτῆ συνεδεσμένον φύσει ἀνάγκη ἔχει συμπαθεῖν, ἢ συνέζευκται. Εἰ δὲ τι ἀπαθὲς εἴη, τοῦτο ἀφεμένον καὶ ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ πάσχοντος εἶναι δεῖ· ὥστε χωρὶς ἂν εἴη τῆς ὕλης, ἧς κεχωρισμένον, ἀσώματον ἀναγκαίως ὁμολογοῖτ' ἂν. Ἐτι καὶ τούτοις πρόσσχωμεν τὸν νοῦν, ἐν ὅσοις ἄλλοις διαφέρεσθαι τῷ Πλάτωνι τὸν Ἀριστοτέλην παρίστησιν.

corpora exstare posse sentiamus : hic unus nobis resistit, corpus aliquod his omnibus vacuum esse defendens : corpus, inquam, non grave aut leve, non molle aut durum, non humidum aut siccum; adeoque tantum non dicens corpus idem idemque non corpus. Nam corporis ei nomen reliquit, facultates autem ex quibus sua natura constatur corpus, universas ademit. Aut igitur, quæ docet, nobis persuadendo simul nos a Platonis, cujus socii sumus, sententia depellit; aut si Platonis doctrinam stabiliet, a discretis suis avertet. Itaque ad explicandam Platonis mentem omnino nihil valet. Præterea Plato corpora omnia, quod eorum materiam unam eandemque esse videmus, in sese invicem converti mutarique voluit: Aristoteles vero inter cætera essentiam non patibilem, incorruptam et prorsus immutabilem statuit, ne contempnendi cujusdam dogmatis inventor esse videretur. In quo tamen omnino nihil singulare ac sibi peculiare affert, quam ea duntaxat quæ præclare aliis in rebus Plato animadvertit, ad alienas transferat: id quod nonnullis e recentioribus statuariis usu venit. Illi enim hominis unius caput, alius pectus, tertii cingulum imitati, partesque alias cum aliis minus interdum coherentes inter sese complexi, hoc tanquam proprio aliquo opere superbiunt. Et vero totum illud, quod jure aliquis velut inconditum reprehendat, ipsorum est: partes autem, e

quibus constat, quamvis pulchritudinis commendationem habeant, ad illos tamen nihil pertinent. Sic et Aristoteles, quam ex Platone audiret, essentiam aliquam esse, quæ per se intelligibilis, incorporea, coloris experta, tactumque fugiens nec oriatur, nec intereat unquam aut convertatur et mutetur, sed eodem semper statu maneat: simulque de celestibus rebus audiret, divina quædam esse corpora eaque incorrupta et impatientia, ex utroque genere composuit et conglutinavit ea quæ inter se minime congruerent. Quum enim ab aliis corpus esse aliquod, ab aliis impatiens quid esse sumeret, corpus ipse impatiens fabricatus est. In statutis igitur, ut pulchrum id non sit, dissimilibus tamen e partibus confari aliquid potest. Quocirca Homerus quoque talia docet:

*Ille oculosque caputque Jovis, qui fulmine gaudet,
Cingula Mavoris, Neptuni pectora gessit.*

At corpus non patibile nullum unquam fuerit. Corpus enim, utpote cum patibili mutabilique natura conjunctum, cum illa vitæ sociæ patiatur necesse est. Quod vero patibile non sit, id a patibili sejunctum ac liberum esse oportet, ita ut secretum a materia habeatur, quæ secretio efficit, ut necessario incorporeum esse concedamus. Hactenus ille. Sed alia porro videamus, in quibus idem Aristotelem a Platone dissentire demonstrat.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. 7 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, πέμπτην σωμαίων ὑποτιθέμενον οὐσίαν, ἣν οὔτε Μωσῆς οὔτε Πλάτων γινώσκει. Scripsi : ^a ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων] cum codd. *inter cætera*. Similiter Sophocles Antig. vs. 789 καὶ σ' οὐτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδεὶς, οὐθ' ἀμερίων ἐπ' ἀνθρώπων, item Aristides Panathenaisco tom. I, p. 96 μόνῃ τῇ πόλει ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν. — ^b ὡς τινα θεῖα] codd. ὡς ὄντα θεῖα, cuius loco Vigerus ὡς οὖν τὰ θεῖα scribi voluerat. — ^c Ὁμηρος] Iliad. lib. II vs. 478-479. —)

a. Ἐπειτα τούτους ἐπόμενα πολλά, ἐν οἷς διαφέρονται. Ὁ μὲν γὰρ φησι, τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ^a ἔγειν· ὁ δὲ, μηδαμῆ ^b μετεῖναι τοῖς οὐρανίοις πυρὸς. Καὶ ὁ μὲν φησιν, ἀνάσαι τὸν θεὸν φῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ ^c πρὸς γῆν περιόδῳ, ἵν' ὅτι μάλιστα εἰς ἅπαντα φαίνοιτο ^d τὸν οὐρανόν, περὶ ἡλίου τὸ τοιοῦτον ἀποφαινόμενος· ὁ δὲ, ἅτε οὐκ ἐθέλων πῦρ εἶναι τὸν ἥλιον, τὸ δὲ φῶς εἰδὼς πῦρ καθαρὸν, ἢ τι πυρὸς ὄν, οὐκ ἐπιτρέπει φῶς περὶ αὐτὸν ἀνῆφθαι. Ἐτι ^e ὁ μὲν, κατ' εἶδος ἀφθαρσίαν ἀπονέμων τοῖς κατ' οὐρανὸν ἅπασιν, ἀποχωρήσεις τινὰς αὐτῶν καὶ προσχωρήσεις ^f συμμέτρους φησὶ γίνεσθαι. Ἀναγκάζουσι δὲ αὐτὸν λέγειν ταῦτα, τὰς μὲν ἀποκρίσεις, αἵ τε ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου καὶ θερμότητες κατὰ ἀπόρρυσιν αὐτοῦ γινόμεναι· τὰς δὲ προσκρίσεις, ἡ ἴση τοῦ μεγέθους αὐτοῦ φάσις. Οὐ γὰρ ἂν ἤθελαν ἴσα φαίνεσθαι, μηδὲν ἀνθ' ὧν ἀφίησι λαμβάνοντα. Ὁ δὲ Ἄριστοτέλης πάντη μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας αὐτὰ βούλεται, μήτε τινὸς αὐτοῖς ἀποχωροῦντος, μήτε προσίοντος. Ἐτι δ

μὲν, πρὸς τῇ κοινῇ κινήσει τῶν ἀστρῶν, καθ' ἣν ἐν ταῖς σφαίραις ἐνδεδεμένοι κινουῦνται πάντες οἱ ἀστέρες, οἳ τε ἀπλανεῖς καὶ οἱ πλανώμενοι, καὶ ἐτέραν αὐτοῖς ^g κίνησιν ἀποδίδωσιν, ἣν δὴ καὶ ἄλλως καλλίστην εἶναι συμβέβηκε, καὶ προσήκουσαν αὐτῶν τῇ φύσει τοῦ σώματος. Σφαιρικοὶ γὰρ ὄντες, εἰκότως σφαιρικὴν ἂν τινα κίνησιν ἕκαστος κινεῖτο περιδουόμενος· ὁ δὲ, καὶ ταύτης ἀφαιρεῖται ^h τῆς κινήσεως αὐτοῦς, ἣν ὡς ἐμψυχοὶ κινουῦνται, μόνῃν δὲ ἀπολείπει τὴν ὑπ' ἄλλων τῶν περιεχόντων, ὡσπερ ἀψύχως συμβαίνουσιν. Καὶ δὴ καὶ φησι τὴν γινομένην φαντασίαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἀστέρων ὡς κινουμένων πάθος εἶναι τῆς ἡμετέρας ὄψεως ⁱ ἀδυνατούσης, καὶ ὡσπερ εἰσιόμενης, ἀλήθειαν δὲ οὐκ εἶναι· ὡσπερ Πλάτωνος ἀπὸ ταύτης τῆς φαντασίας, τὴν ὑπὲρ τῆς κινήσεως πίστιν λαμβάνοντος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ λόγου, τοῦ διδάσκοντος, ὅτι ἀνάγκη τούτων ἕκαστον, ζῶον ὄντα καὶ ψυχὴν ἔχοντα καὶ σῶμα, κινεῖσθαι τὴν ἰδίαν κίνησιν· (πάν γὰρ σῶμα, ὃ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἀψυχον· ὃ δὲ ἐνδοθεν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ, ἐμψυχον·) κινουόμενον δὲ, ἅτε θεῖον ὄντα, τὴν καλλίστην κινεῖσθαι κίνησιν· καλλίστης δ' οὐσίας τῆς ἐν κύκλῳ κινήσεως, ταύτην αὐτὸν κινεῖσθαι. Ἡ δὲ αἴσθησις τὰ μὲν ἐκ τοῦ λόγου μαρτυροῖτο ἂν ὡς ἀληθεύουσα, οὐ μὴν αὕτη παρέσχε τὴν πίστιν τῆς κινήσεως. Περὶ δὲ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως, ὡς μὲν οὐκ ἐν κύκλῳ τινὲ γίνεται, νικώμενος ὑπὸ τῆς ἐναργείας, οὐκ ἔσχεν ἀντεπιεῖν Πλάτωνι· παρεῖχε δὲ κἀνταῦθα διαφορὰν αὐτῶ τὸ καλὸν τοῦτο εὐρημα τοῦ σώματος. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων, ἅτε ὄντων τεσσάρων σωμαίων, καὶ πάντων φύσει κινουμένων ἀπλῆν καὶ

6. Sequuntur, inquit, alia deinde multa, in quibus ambo inter se dissident. Quippe celestium rerum speciem maxime Plato facit ex igne: Aristoteles negat illis cuni igne quiddam commune esse. Atque ille quidem deum ait ad secundum supra terram ambitum lunam accendisse, ut celum passim omne quam maxime collustraret, de sole tale quid pronuntians: sed hic, quod et solem ignem esse nolit, et lumen aut puriorem ignem, aut aliquid ab igne profectum esse sciat, lumen ideo circa solem accensum esse non concedit. Præterea formæ respectu immortalitatem celestibus cunctis attribuens, decessiones in iis accessionesque mutuas proportione quadam evenire docet. Quam philosophandi rationem ab eo expressit necessitas, ut decessiones quidem statueret, quod e sole radii et calores per effluviū exeant, accessiones vero, quod æqualis ejus magnitudo semper appareat. Neque enim æqualem visum iri arbitrabatur, nisi ejus quod dimitteret loco aliquid nancisceretur. Aristoteles vero omni ex parte in eadem illas substantia permanere vult, nec iis aut decedere quiddam, aut omnino accedere. Præter communem illum motum, quo suis in sphaeris illigatæ tam inerrantes quam errantes stellæ moveantur, suum quibusque Plato ac proprium alterum

assignat, quem et alioqui pulcherrimum esse et cum talium corporum natura conjunctum esse constat. Quum enim illæ globosæ sint, jure volubili quodam et in orbem acto motu singulæ cieantur. At Aristoteles hunc quoque motum illis eripit, quo tanquam animatæ agantur, eumque solum relinquit, qui ab aliis ambientibus et continentibus, tanquam inanimis afferatur. Addit etiam, quod moveri nobis stellæ videantur, id infirmioris et quasi trepidantis oculi vitio fieri, neque ita se rem habere: perinde ac si Plato talem motum hoc viso sibi persuaserit, ac non potius rationis vim et momentum sequatur, quæ docet, quemadmodum unaquæque earum animans sit, utpote animo simul et corpore prædita, sic suo quodam motu eam incitari: (corpus enim otiane, quod movetur extrinsecus, inanimatum est; quod vero interiore et suo motu cietur, animatum): sin autem moveatur, quia divina sit, pulcherrimum eam motu uti, qui quum non alius sit, quam hic in orbem circumactus, hunc etiam omnino eam sortiri. Sensus autem vera in hoc genere renuntians, quamvis illam rationis normam testimonio suo confirmet, tamen motionis istius fidem per se non facit. Sed quod ad universi motum attinet, Aristoteles re perspicua et evidenti convictus, quum ad-

εὐθεϊαν κίνησιν, πυρὸς μὲν ἐπὶ τὸ ἐκτός, γῆς δ' ἐπὶ τὸ μέσον, τῶν δὲ ἄλλων ἐπὶ τὰ μεταξύ, τὴν ἐν κύκλῳ κίνησιν ἀπέδωκε τῇ ψυχῇ· ὁ δ' ἤπερ ἄλλω¹ σώματι ἄλλην, οὕτω δὲ καὶ τὴν ἐν κύκλῳ, καθάπερ σωματικὴν τινα, τῷ πέμπτῳ προσένειμε σώματι, πάντ' εὐκόλως αὐτὸν ἔξαπατήσας. Τοῖσι μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας κινουμένοις αἱ βαρύτερες καὶ κουφότερες τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως παρείχοντο². τὸ δὲ πέμπτον σῶμα, μήτε βάρους μετέχον, μήτε κουφότητος, ἀκινήσιός μᾶλλον, ἀλλ' οὐ¹ τῆς ἐν κύκλῳ κινήσεως αἰτίαν ἔχει. Εἰ γὰρ τοῖς ἐπ' εὐθείας κινουμένοις οὐ τὸ σχῆμα τὴν αἰτίαν ἔχει τῆς κινήσεως, ἀλλ' ἡ ῥοπή· σῶμα ὁμοῖον ἐν μέσῳ τεθὲν ὁμοίου τινός³, οὐχ ἔξει τῆς ἐπὶ τι κλίσεως αἰτίαν, εἴτ' ἐπὶ δεξιῇ ἴωσι⁴ πρὸς ἡῶ τ' ἡελίον τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερά, εἴτε πρόσω, εἴτ' ὀπίσω. Ἐτι τοῖς μὲν ἄλλοις σώμασιν ἐξωσθεῖσι τῶν οἰκείων τόπων παρέχει τὸ κινεῖσθαι πάλιν ἀφ' αὐτῶν ἢ πρὸς τούτους ἀναφορά· τῷ πέμπτῳ δὲ ἐκείνῳ, μηδέποτε ἐκφαίνονται τῶν αὐτοῦ τόπων, μένειν ἂν προσήκοι. Καὶ περὶ τῶν ἄλλων δὲ σωματίων, ὑπεξαίρουμένου τοῦ πέμπτου, φαίνεται φιλονεικῶν Ἀριστοτέλης, μὴ τὰ αὐτὰ λέγειν Πλάτωνι. Ζητήσαντος⁵ γὰρ Πλάτωνος, εἰ ἔστι φύσει βαρὺ σῶμα, ἢ κοῦφον· καὶ ἐπειδὴ ταῦτα κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω σχέσιν ἐφαίνετο λέγεσθαι, σκεψαμένου εἴτε ἔστι τι κάτω φύσει καὶ ἄνω, εἴτε μή· καὶ ἀποδείξαντος ἀκριβῶς, ὅτι κατὰ μὲν τὰς τῶν σωματίων πρὸς τοὺς τόπους οἰκειότητάς⁶ τὸ κάτω⁷ λέ-

γοῖτο ἐκάστοις ἐφ' ὃ φέροντο· ἄνω δὲ ἐκάστοις τὸ ἀλλότριον, ἀφ' ὃ ἀναχωροῖεν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σχέσιν καὶ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον διανείμαντος· καὶ πρὸς τούτῳ ἀποδείξαντος, ὅτι μήτε τὸ μέσον⁸ μήτε τὸ περίε αὐτῶν εὐλογον ἄνω ἢ κάτω λέγεσθαι. Ὁ δὲ ἀντιτιθησὶ⁹, πανταχόθεν καταβάλλειν δεῖν ἠγούμενος τὰ ἐκείνου· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τὸ μέσον φερόμενον βαρὺ λέγειν βιάζεται, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ περίε, κοῦφον· καὶ τὸν μὲν τόπον τὸν ἐν μέσῳ κάτω φησί, τὸν δὲ περίε ἄνω. Ἀλλὰ περὶ μὲν κόσμου, καὶ ἐξ ὧν οὗτος, καὶ τῶν κατ' οὐρανόν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀφεστήκατον. Ταῦτα μὲν οὖν οἶδε Μωσῆς δὲ καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια τούτων οὐδὲν πολυπραγμανεῖ· καὶ εἰκότως· ὅτι μηδὲ πρὸς βίου κατορθωσιν τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολούμενοις λυσιτελεῖν ἐνομήσθη.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. VIII τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν θεωρήμασι διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι, ἅτινα Μωσῆς οὐ πολυπραγμανεῖ. Sed pauca hic explicanda : * ἐκ πυρὸς ἔχειν] Plato Tim. p. 40. a. εἰσὶ δὲ τέτταρες, μία μὲν οὐράνιον θεῶν γένος, ἄλλη δὲ πτηνὸν καὶ ἀερόπτερον, τρίτη δὲ ἐνυδρὸν εἶδος, πεζὸν δὲ καὶ χερσαῖον τέταρτον. Τοῦ μὲν οὖν θείου τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἀπήρξατο (Steph. ἀπειργάζετο), ὅπως ὅτι λαμπρότατον ἰδεῖν τε κάλλιστον εἶη x. τ. λ. Conf. Phil. Gr. vol. II pag. 168. —^b μηδαμῆ] Vid. Aristot. de Cælo lib. I cap. 2 et lib. II cap. 7; item Me-

versus Platonem, in orbem eum ferri negare non posset, ex præclaro tamen novi corporis invento dissidii occasionem arripuit. Plato enim qui quatuor tantum corpora agnosceret, quæ suapte natura simpliciter rectoque motu cicerentur, ita ut ignis foras, in medium terra ferretur, cætera inter utrumque motus suos continerent, animo volubilitatem tribuerat : Aristoteles vero, uti motum aliis corporibus alium, ita quinto corpori volubilem, quasi corporeum aliquem assignavit. In quo vehementer eum errasse perspicuum est. Nam quæ recto cicerentur motu, ea motionis principium gravitatem suam aut levitatem asserunt : at quantum illud corpus, quum et gravitatis sit et levitatis expers, quietis in se potius, quam motus in orbem incitati principium continet. Si enim quæ recto feruntur motu, in iis non jam figura, sed proprium cujusque momentum genus illud efficit motionis : profecto corpus sui simile, similis alterius in medio collocatum, nullam in partem inclinationis causam habebit, qua vel in dextram, ad auroram solem-que versus, vel in sinistram, vel prorsus cedant, vel retrorsum redeant. Præterea cæteris quidem corporibus quæ suis sedibus expulsa sint, reditus in eas justam alterius per se motus occasionem præbeat : quantum autem illud, quod e suis regionibus nunquam exeat, immotum manere conveniens sit. Porro de cæteris etiam corporibus quinto illo excepto apparet Aristotelem id

contendere et laborare, ne eadem quæ Plato dicat. Quum enim Plato quævisisset, num suapte natura aut grave corpus esset aut leve, tum quod utrumque nomen ex quadam ad superius et inferius relatione ductum videretur, secum reputasset, essetne aliquid natura sua deorsum ac sursum, nec ne, adeoque accurate demonstrasset, pro corporum ipsorum cum suis quibusque locis conjunctione, deorsum id in singulis vocari, ad quod ipsa tendant; sursum contra alienum illud, unde revertantur, ideoque ex eadem relatione grave simul ac leve distribuisset : quumque ostendisset præterea, nec medium, nec circumjectum spatium aut sursum in illis aut deorsum recte vocari posse : Aristoteles sententias Platonis omnes quoquo modo sibi abjiciendas esse ratus, hic quoque aliquid opponit : quodque ad medium tendat, grave, et quod ad circumjectum spatium feratur, leve appellare cogitur; adeoque locum illum qui in medio est, deorsum, qui vero circa, sursum esse docet. Hæc Atticus. Sed de mundo mundique partibus et rerum celestium natura, quantum ambo inter se discordent, diximus. Et illorum quidem tota hæc disputatio est. Nam Moses et Hebræorum oracula horum nihil diligenter examinant; nec immerito, quum talium rerum studium hominibus nihil ad vitæ emendationem professe judicant.

teorolog. lib. III cap. 3. — ^ε ἐν τῇ δευτέρᾳ] Plato Tim. p. 39. φῶς δ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῇ πρὸς γῆν δευτέρᾳ τῶν περιόδων, ὃ δὴ νῦν κακλήκαμεν ἥλιον κτλ. Conf. Phil. Gr. vol. II pag. 167. — ^α φαίνοιο] habent Eusebii codices atque e Platonici Ricardianus; in cæteris est φαίνοι. — ^ε ἀπροχωρήσεις τινὰς αὐτῶν καὶ προσχωρήσεις] Plato Tim. p. 40 χορείας δὲ τούτων αὐτῶν καὶ παραβολὰς ἀλλήλων, καὶ περὶ τὰς τῶν κύκλων πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανακυκλήσεις καὶ προσχωρήσεις (al. προχωρήσεις), quæ verba Cicero sic reddit: *Flexiones (Steph. conj. Iusionones) autem deorum et inter ipsos [deos] concursionones, quæque in orbibus eorum conversiones antecessionesque eveniant, ubi apparet eum neque per agnoscere, neque προσχωρήσεις, sed προχωρήσεις legisse. Vide Stephanum ad eum locum.* — ^ι ἑτέραν αὐτοῖς κίνησιν] Plotinus Ennead. 2 lib. 2 cap. 2 pag. 109 καὶ Πλάτων δὲ τοῖς ἀστροῖς οὐ μόνον τὴν μετὰ τοῦ θλου σφαιρικὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἐκάστῳ δίδωσι τὴν περὶ τὸ κέντρον αὐτῶν ἑκαστον γάρ, ὃ ἐστὶ περιελιφῶς τὸν θεόν, ἀγάλλεται, οὐ λογισμῶ, ἀλλὰ φυσικαῖς ἀνάγκαις. — ^β ὃ δέ, καὶ ταύτης ἀφαιρείται κινήσεις αὐτοῦς] Aristoteles de Cælo lib. II cap. 1 pag. 284. a. ed. Bekker. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπὸ ψυχῆς εὐλογον ἀναγκαζούσης μένειν ἀτίδον· οὐδὲ γὰρ τῆς ψυχῆς οἶόν τ' εἶναι τὴν τοιαύτην ζωὴν ἀλυπον καὶ μακαρίαν· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὴν κίνησιν μετὰ βίας οὔσαν, εἴπερ κινεῖσθαι πεφυκότος τοῦ πρώτου σώματος ἄλλως κινεῖ συνεχῶς, ἀσχολον εἶναι καὶ πάσης ἀπηλλαγμένην βραστώνης ἔμφρονος, εἴ γε μὴδ' ὡσπερ τῇ ψυχῇ τῇ τῶν θνητῶν ζώων ἐστὶν ἀνάπαυσις ἢ περὶ τὸν ὕπνον γινομένη τοῦ σώματος ἀνεσις, ἀλλ' ἀναγκαῖον Ἰξίονός τινος μοῖραν κατέχειν αὐτὴν ἀτίδον καὶ ἀτρυτον. — ^β πάθος εἶναι τῆς ἡμετέρας ὄψεως] Aristoteles de Cælo lib. II cap. 8 pag. 290. a. ed. Bekker. ἢ γὰρ ὄψις ἀποτεινομένη μακρὰν ἐλίσσεται διὰ τὴν ἀσθένειαν. Ὅπερ αἴτιον ἴσως καὶ τοῦ στίλβειν φαίνεσθαι τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐνδεδεμένους, τοὺς δὲ πλάνητας μὴ στίλβειν· οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ἐγγύς εἰσιν, ὡστ' ἐγκρατῆς οὔσα πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται ἢ ὄψις· πρὸς δὲ τοὺς μένοντας κραδαίνεται διὰ τὸ μῆκος, ἀποτεινομένη πόρρω λίαν. Ὅ δὲ τρώμος αὐτῆς ποιεῖ τοῦ ἀστρου δοκεῖν εἶναι τὴν κίνησιν· οὐθὲν γὰρ διαφέρει κινεῖν τὴν ὄψιν ἢ τὸ δρῶμενον. — ^ι ὃ δ', ἢπερ ἄλλω]. Aristoteles de Cælo lib. I cap. 2. — ^β παρίγοντο] i. e. παρέχονται.

Vid. Matthiæ Gramm. Gr. § 505. 2. — ^ι ἀλλ' οὐ] scripsi; codd. ἀλλὰ οὐ. — ^μ σῶμα ὁμοιον ἐν μέσῳ τεθὲν ὁμοίου τινός] videtur dictum de globoso sideris corpore, quod globoso item cælo includitur. — ^α εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι] scripsi; vulgo εἴτ' ἐπὶ δεξιὰ ἴωσι. Petita sunt hæc ex Iliad. lib. XII, vs. 239 seq. εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι πρὸς ἧῶ τ' ἠέλιόν τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε κτλ. — ^ο Ζητήσαντος γὰρ Πλάτωνος] Tim. p. 63 ed. Steph. — ^ρ κατὰ μὲν τὰς τῶν σωμάτων οικειότητας] Plato Tim. p. 63 ed. Steph. τότε γε μὴν ἐν τι διανοητέον περὶ πάντων αὐτῶν, ὡς ἢ μὲν πρὸς τὸ ξυγγενὲς ὁδὸς ἐκάστοις οὔσα, βαρὺ μὲν τὸ φερόμενον ποιεῖ, τὸν δὲ τόπον, εἰς ὃν τὸ τοιοῦτον φέρεται, κάτω, τὰ δὲ τούτοις ἔχοντα ὡς ἐτέρως, θάτερα. — ^σ τὸ κάτω] posui cum codd.; Vigerus τὸ μὲν κάτω scribi volebat. — ^τ μήτε τὸ μέσον] Plato Tim. p. 62 δ μὲν γὰρ μέσος ἐν αὐτῷ (τῷ κόσμῳ) τόπος, οὔτε κάτω πεφυκότος οὔτε ἄνω λέγεσθαι δίκαιος, ἀλλ' αὐτὸ, ἐν μέσῳ· ὃ δὲ περίξ οὔτε δὴ μέσος, οὔτ' ἔχων διάφορον αὐτοῦ μέρος ἕτερον, θατέρου μᾶλλον πρὸς τὸ μέσον, ἢ τι τῶν καταντικρῶ. — ^θ ὃ δὲ ἀντιτίθησι] Aristoteles de Cælo lib. 4 cap. 1 p. 308. a. ed. Bekker. τὰ μὲν γὰρ ἀεὶ πέφυκεν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι, τὰ δ' ἀεὶ πρὸς τὸ μέσον. Τούτων δὲ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου φερόμενον ἄνω λέγω φέρεσθαι, κάτω δὲ τὸ πρὸς τὸ μέσον. Ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ νομίζειν εἶναι τι ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, καθάπερ τινὲς [i. e. ὁ Πλάτων] ἀξιοῦσιν. Οὐ γὰρ εἶναι τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω φασίν, εἴπερ πάντη ὁμοίος ἐστὶ, καὶ πανταχόθεν ἀντίπους ἔσται πορευόμενος ἕκαστος αὐτῶν. Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ παντὸς ἔσχατον ἄνω λέγομεν, ὃ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ἐστὶν ἄνω καὶ τῇ φύσει πρῶτον. Ἐπει δ' ἐστὶ τι τοῦ οὐρανοῦ ἔσχατον καὶ μέσον, δῆλον ὅτι ἔσται καὶ ἄνω καὶ κάτω. —

7. Ὑπὲρ δὲ τῆς ψυχῆς τί καὶ λέγομεν ἄν; δῆλα γὰρ ταῦτα οὐ μόνον τοῖς φιλοσοφοῦσιν, ἀλλὰ δὴ σχεδὸν καὶ τοῖς ἰδιώταις ἄπασιν· ἐπὶ Πλάτων μὲν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀπολείπει, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ τούτου λόγους ποιεῖται, ποικίλους καὶ παντοίως ἀποδεικνύς, ἐπὶ ἐστὶν ἀθάνατος ἢ ψυχῇ. Πολλὴ δὲ καὶ τοῖς ἔσπουδακοῖσι περὶ τὰ Πλάτωνος ἢ φιλοτιμία γέγονε, συναγωνιζόμενοι τῷ τε δόγματι καὶ τῷ Πλάτωνι. Σχεδὸν γὰρ τὸ συνέχον τὴν πᾶσαν αἵρεσιν τάνδρος τοῦτ' ἔστιν. Ἡ τε γὰρ τῶν ἠθικῶν δογμάτων ὑπόθεσις ἐπηκολούθησε τῇ τῆς ψυχῆς ἀθανασίᾳ, τὸ μέγα καὶ λαμ-

7. Sed de animo, inquit, quid dicamus? Constat enim non solum inter eos qui philosophantur, sed etiam inter idiotas ferme omnes, animum a Platone immortalem existimari, plurimasque simul ab illo eam in rem disputationes haberi, simul omni rationum genere probatam hanc et confirmatam immortalitatem relinqui. Et vero cum in defendendo Platone, tum præsertim in hac ejus

sententia tuenda, assectatorum illius permagna fuit vehemensque contentio. Quippe hoc prope unum est, quo ejus philosophiæ formula maxime continetur. Namque illa moralium præceptionum silva animi immortalitatem secuta est, quod dignitatem suam, splendorem adeoque generosum illum ardorem impetumque suum tueri ac retinere virtus propter hanc animi divinitatem posset: cunctaque

πρὸν καὶ νεανικόν, τῆς ἀρετῆς, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς θεῖον, σῶσαι δυνθίσεις· τὰ τε τῆς φύσεως πράγματα πάντα, κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διοίκησιν, ἔσχε τὸ καλῶς διοικεῖσθαι δύνασθαι. Ψυχὴ γὰρ πᾶσα, φησί, παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου· πάντα δὲ οὐρανὸν περιπολεῖ ἄλλοι ἐν ἄλλοις εἶδеси γινομένη. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀνήπτει τῷ Πλάτῳ. Πᾶσαι γὰρ αἱ μαθήσεις^a, ἀναμνήσεις· καὶ οὐκ ἄλλως οἴεται δύνασθαι σώζεσθαι τὴν ζήτησιν καὶ μάθησιν, ἐξ ὧν ἐπιστήμη γίνεται. Εἰ δὲ μὴ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, οὐδὲ ἀνάμνησις· εἰ δὲ μὴ τούτο, οὐδὲ μάθησις. Πάντων οὖν τοῦ Πλάτωνος δογμάτων ἀτεχνῶς ἐξηρητημένων, καὶ ἐγκριμαμένων τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν θεότητός τε καὶ ἀθανασίας, ὃ μὴ συγχωρῶν τοῦτο, τὴν πᾶσαν ἀνατρέπει φιλοσοφίαν Πλάτωνος. Τίς οὖν ἔστιν ὁ πρῶτος ἐγγχειρήσας ἀντιτάξασθαι ἀποδείξει, καὶ τὴν ψυχὴν ἀφελῆσθαι τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἄλλης πάσης δυνάμεως; Τίς δ' ἕτερος ἢ ὁ Ἀριστοτέλης; Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ μὲν ἐπιδιαμέμεινε συνεχώρησαν· οἱ δ' εἰ μὴ καὶ τοῦτο, δύναμιν γε ἐν τῷ σώματι καὶ κίνησιν τινα, καὶ ἔργα καὶ πράξεις ἀπένευμαν τῇ ψυχῇ. Ὁ δὲ, ὅσῳ περ Πλάτων ἀπεσέμνυνε τὸ τῆς ψυχῆς πρᾶγμα, ἀρχὴν γενέσεως, καὶ θεοῦ παιδεύμα, καὶ τῶν ἀπάντων προστάτιν ἀπορηνάμενος· τοσοῦτω δὴ ἐπιλονεῖ-

κῆσε^b καθελῖν καὶ ἀτιμάσαι, καὶ μικροῦ δεῖν μηδὲν ἀποφῆναι τὴν ψυχὴν. Οὔτε γὰρ πνεῦμα^c, οὔτε πῦρ, εὔτε θλας σῶμα, ἀλλ' οὐδὲ ἀπόματον, οἷον εἶναι τε ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐδ' ὅσον ἐπὶ τοῦ σώματος ἀκίνητον, καὶ ὡς εἰπεῖν ἄψυχον. Οἷον γὰρ τότε ἐτόλμησεν, ἢ καὶ ἀπηναγκάσθη, ὡς καὶ τὰς πρωτουργοὺς κινήσεις^d ἀφελῆσθαι τῆς ψυχῆς, τὸ βουλευσασθαι, τὸ διανοηθῆναι, τὸ προσδοκῆσαι, τὸ μνημονεῦσαι, τὸ λογίσασθαι; Οὐ γὰρ ψυχῆς ταῦτά ἐστι τὰ κινήματα, ὃ τῆς φύσεώς φησι γραμματεῦς. Πάνυ γοῦν οὗτός ἐστι πιστός, ὡς συνῆκε τι περὶ τῶν ἐκτός, ὃ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς τοσοῦτον διημαρτηκῶς, ὡς μὴδ' ὅτι διανοεῖται παρακολουθεῖν. Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ, φησί, ἀλλ' ὁ ἀνθρωπὸς ἔστιν ὃ τούτων ἕκαστον ἐνεργῶν, ἢ ψυχῇ δὲ ἀκίνητος. Τοῦτω τοιγαροῦν ἐπόμενος Δικαίπυρος^e, καὶ κατ' ἀκόλουθον ἱκανὸς ἂν θεωρεῖν, ἀνήρηκε τὴν ἄληθιν ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς. Ὅτι μὲν γὰρ ἀόρατόν τι καὶ ἀφανές ἔστιν ἡ ψυχὴ, δῆλον· ὥστε οὐκ ἂν διὰ γε τὴν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἐνέργειαν δοίμεν εἶναι ψυχὴν. Αἱ δὲ κινήσεις αὐτῆς ἀφανοῦς οὐσης, ἀναγκάζειν ἡμᾶς δοκοῦσιν εἶναι τὴν ψυχὴν ὁμολογεῖν. Ταῦτα γὰρ ἅπας τις συνιέναι δοκεῖ τῆς ψυχῆς ὄντα, τὸ βουλευσασθαι καὶ σκοπεῖσθαι καὶ καθ' ὃν δῆποτε τρόπον διανοεῖσθαι. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν τὸ σῶμα, καὶ τὰς τούτου δυνάμεις, καὶ ἐνθυμηθῶμεν δὲ τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ὡς οὐ σώματος

in rerum natura pro animorum administratione præclare ordinantur. Animus enim omnis, inquit, omnis inanimati curam agit : idemque totum caelum lustrat, sp̄ciem in aliis aliam atque aliam induens. Enimvero quidquid scientiæ ac sapientiæ proprium est, id totum cum animi immortalitate Plato connexit. Omnis enim doctrinæ perceptio recordatio quædam est : neque aliter rerum investigationem et perceptionem, ex quibus scientia nascitur, servari posse arbitratur. Quodsi animus non est immortalis, ne recordatio quidem ulla est ; qua sublata, ne disciplina quidem ulla supererit. Quum igitur dogmata Platonis universa ex animi divinitate et immortalitate omnino apta ac suspensa sint, qui hoc decretum rejiciat, is omnem Platonis philosophiam funditus overtat necesse est. Quis ergo primus omnium Platonis demonstrationibus repugnare aggressus est, atque animum simul immortalitate ac facultate omni privare. Quis autem alius nisi Aristoteles? Nam ex ceteris quidam eum stabilem permanere concedunt : nonnulli, si nimis hoc probant, vim certe aliquam et motionem in corpore cum propriis quibusdam actionibus animo relinquunt. Aristoteles autem, quo magnificentius animum Plato celebraverat, quum illum et ortus principium et dei alunum et rerum omnium præsidem appellaret : eo magis contendit, ut eum abjiceret atque æspnaretur, imo vero nihil propemodum esse ostenderet. Quippe neque spiritum illum esse, neque ignem, neque omnino corpus, imo nec etiam incorporeum, sic quidem ut ipse sit

ac per se moveatur : quod ipsum nec ei concedit, ut est in corpore, prorsus ut immobilis ille sit atque ut ita dicam inanimus. Cujusmodi videlicet hoc est vitium, ut primarios etiam motus animo vel audeat vel cogatur adimere, deliberationem, cogitationem, exspectionem, recordationem, ratiocinationem. Neque enim animi hæ sunt commotiones, inquit iste naturæ auctor. Admodum certe dignus hic est, quem de rebus externis aliquid percepisse credamus, qui tantum ab animo ipse suo aberravit, ut ne propriam quidem ejus esse cogitationem intelligere potuerit. Non enim animus, inquit, sed homo potius efficit hæc omnia : animus vero manet immobilis. Itaque hunc secutus postea Dicaearchus, id quod ex ea doctrina consequens erat optime quum videret, totam animi naturam funditus sustulit. Namque illud constat, animum rem neque aspectabilem neque conspicuam esse : quo fit, ut saltem propter nullam sensuum efficientiam, animum esse dare debeamus. At vero latentis animi motiones cogere nos videntur, ut aliquid ipsum esse confiteamur. Nemo enim fere est, quin hæc animi propria esse intelligat, deliberare, considerare et quocunque modo cogitare. Nam quando corpus et corporis facultates videmus, simulque tales actus corporis esse non posse reputamus : aliud quippiam, quod per se deliberet, in nobis esse, atque illud ipsum animum esse concedimus. Unde enim, si non inde, aliquid unquam de animo credidimus? Si quis igitur ista, quibus maxime proditur animus, ei eripiens alii cuidam rei tri-

οὔσας, δίδομεν εἶναι τι ἐκ ἡμῶν ἕτερον τὸ βουλευόμενον· τοῦτο δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν. Ἐπεὶ πόθεν ἀλλαχθὲν ἐπισταύσαμεν ὑπὲρ ψυχῆς; Ἄν οὖν τις ἐξ ὧν μάλιστα ψυχὴ φαίνεται, ταῦτα ἀφαλόμενος ἑτέρω τινὶ προσάψῃ πράγματι, οὐτε θθεν οὐσα ἐμφαίνεται καταλείπειν, οὔτε θ, τι χρήσιμος ἂν εἶναι δοκοίη. Τίς οὖν ἡ βοήθεια τῷ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι θέλοντι, παρὰ τοῦ τὴν ψυχὴν ἀποκτινύντος; Τίς δὲ ἡ διδασκαλία τοῦ τρόπου τῆς κινήσεως, καθ' ἣν αὐτοκίνητον αὐτὴν φάμεν, παρὰ τῶν μηδὲ τὸ παράπαν αὐτῇ κινήσειν νεμόντων; Ναί. Ἀλλὰ κατὰ γε τὴν ἀθανασίαν τοῦ νοῦ, φῆσαι τις ἂν αὐτὸν κοινωνεῖν Πλάτωνι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πᾶσαν βούλεται τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι, τὸν γε νοῦν ἠμολογεῖ θεῖόν τε καὶ ἀφθαρτον εἶναι. Τίς μὲν οὖν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ὁ νοῦς, θθεν ὧν, καὶ πόθεν ἐπεισκρινόμενος τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ποῦ πάλιν ἀπαλλαττόμενος, αὐτὸς ἂν εἰδείη· εἴγε τι συνήσιν ὧν λέγει περὶ τοῦ νοῦ, καὶ μὴ τὸ ἀπορον τοῦ πράγματος τῷ ἀσαφεῖ τοῦ λόγου περιστελλῶν, ἐξίσταται τὸν ἐλεγχῶν, ὥσπερ αἱ σπηλαὶ τὸ δυσθήρευτον ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ ποριζόμενος. Πάντως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαφέρεται Πλάτωνι. Ὁ μὲν γὰρ φησι νοῦν ἄνευ ψυχῆς ἀδύνατον εἶναι συνίστασθαι· ὁ δὲ χωρίζει τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν. Καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας ὁ μὲν μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἄλλως οὐκ ἐνδεχόμενον· ὁ δὲ φησιν, αὐτῷ μόνῳ χωριζομένῳ τῆς ψυχῆς τοῦτο περιγίνεσθαι. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ σώματος οὐκ ἤξιωσεν ἐκθάνειν, ὅτι Πλάτωνι τοῦτο ἤρσα· τὸν δὲ νοῦν ἀποβῆγγουσθαι τῆς ψυχῆς ἠνάγκασαν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι Πλάτων τοῦ τοιοῦτο. Ταῦτα μὲν ὁ Ἄττικός.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. IX, τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι, καὶ τοῖς Ἑβραίων λόγοις. Pauca hic notabimus*: πᾶσαι γὰρ αἱ μαθήσεις, ἀναμνήσεις] Vide Platonem in Phædone p. 74, A et p. 75. C; item Phædr. p. 249. B. C. et Mænon p. 82 B. — ^b τοσοῦτω δὲ ἐφιλονείκησε] scripsi e Vigeri conjectura; codd. τὸ σῶμα δὲ ἐφιλονείκησε. — ^c οὔτε γὰρ πνεῦμα] lege Aristote-

lem lib. I, de anima cap. 2 seqq. — ^d πρωτουργὸς κινήσεις] Plato de legg. lib. X, pag. 897 ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν ταῖς αὐτῆς κινήσεσιν, αἷς ὀνόματά ἐστι βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμαλίσθαι, βουλεύεσθαι, δεξάζειν ὀρθῶς, ἐψευσμῆνως, χαίρουσαν, λυπομένην, θαρβόουσαν, φοβουμένην, μισοῦσαν, στέργουσαν καὶ πάσαις ὅσαι τούτων ξυγγενεῖς ἢ πρωτουργοὶ κινήσεις τὰς δευτεροουργοὺς αὐ παραλαμβάνουσαι κινήσεις σωμάτων ἄγουσι πάντα εἰς αὐξήσιν καὶ φθίσιν καὶ διάκρισιν καὶ σύγκρισιν κτλ. Aliter judicat Aristoteles de anim. lib. I, cap. 4 p. 408. B. ed. Bekker. τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχὴν ὅμοιον κἂν εἴ τι λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν ἢ οἰκοδομεῖν· βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν ἢ μαυθάνειν ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον τῇ ψυχῇ. Idem tamen de anim. lib. III, cap. 4 pag. 429. A. ed. Bekker. ait: ὁ ἀρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς (λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἢ ψυχῇ). — ^e Δικαίτηρος] Cicero Tuscul. I, 10 Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam, Plithiotam senem, quem ait a Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, et hoc esse nomen totum inane, frustra que et animalia et animantes appellari; neque in homine inesse animum, nec in bestia; vimque omnem eam, qua vel agamus quid vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fusam, nec separabilem a corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum et simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat et sentiat. Idem lib. I, 31 acerrime autem deliciæ meæ, Dicæarchus, contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur; in quibus vult efficere, animos

buerit: is profecto nihil relinquet, unde animum esse appareat, vel quem præbeat usum, intelligatur. Quid igitur opis, qui animum immortalem esse defendit, ab eo qui animum ipsum morte afficit, exspectare queat? aut qui modi ejus, quo per sese illum moveri dicimus, ab iis doctrina ulla speretur, qui nullum prorsus ei motum concedat? Sane, inquiet quispiam: at certe quod ad mentis immortalitatem atinet, Aristoteles cum Platone consentit. Etenim si non omnem animum immortalem esse vult, at mentem saltem divinam et incorruptam esse fatetur. Ergo quæ mentis hujus essentia sit, quæ natura, unde vel ducat originem vel hominibus inseratur, quo denique rursus avolet, idem ipse noverit, si modo eorum quæ de mente disputat, quidquam omnino

intelligit, ac non potius orationis obscuritate suam hæc in re dubitationem dissimulans, ansam reprehensionis vitæ, ac seiparum more tenebris sese, quo difficilior caplatur, involvit. Quamquam de his rebus omnino etiam a Platone dissentit. Is enim mentem negat seorsum ab animo posse consistere: Aristoteles contra mentem ab animo separat. Deinde immortalitatem Plato, quod aliter fieri non possit, mentem cum animo conjunctæ attribuit, quam huic soli et ab animo disjunctæ contingere arbitrat Aristoteles. Postremo, migrare animum ex corpore, quod ita Platoni visum esset, statuere non potuit: mentem idem ab animo, quoniam id Plato fieri non posse sentiebat, vel invitam abstraxit. Atque hæc quidem Atticus.

esse mortales. — ἴ ἀποκτινύντος] scripsi; codd. ἀποκτινοῦντος. —)

8. Ἐπι τοῦ Πλάτωνος λέγοντος, τὴν ψυχὴν διακοσμῶν τὰ πάντα, διήκουσαν διὰ πάντων, καὶ ταύτην, ἀφ' ἧς καὶ οἱ λοιποὶ διοικεῖσθαι συγχωροῖεν ἂν ἕκαστα, καὶ μηδὲν ἄλλο εἶναι τὴν φύσιν ἢ ψυχὴν, καὶ δηλονότι ψυχὴν οὐκ ἄλογον, καὶ ἐκ τούτων συνάγοντος, ὅτι πάντα κατὰ πρόνοιαν γίνεται, εἴ γε καὶ κατὰ φύσιν πρὸς οὐδὲν τούτων ἡμῖν Ἀριστοτέλης ὁμολογεῖ. Οὐ γὰρ εἶναι τὴν φύσιν ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ γῆν ὑπὸ μιᾶς φύσεως διοικεῖσθαι. Εἶναι γὰρ ἐφ' ἑκάστη τῶν πραγμάτων ἄλλας καὶ ἄλλας τὰς αἰτίας. Τῶν μὲν γὰρ οὐρανίων ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων, αἰτίαν τὴν εἰαρμένην ὑποτίθουσι τῶν δὲ ὑπὸ σελήνης, τὴν φύσιν τῶν δὲ ἀνθρωπίνων, φρόνησιν καὶ πρόνοιαν καὶ ψυχὴν· τὸ μὲν γλαυρὸν ἐν ταῖς τοιαύταις διαιρέσεσι παρεγόμενος, τὸ δὲ ἀναγκαῖον οὐ συνορῶν. Εἰ γὰρ μὴ μία εἴη δύναμις ἐμψυχος, διήκουσα διὰ τοῦ παντός, καὶ πάντα συνδύουσα καὶ συνέχουσα, οὔτ' ἂν εὐλόγως τὸ πᾶν, οὔτε καλῶς διοικούμενον εἶναι δύναίτο. Τῆς δ' αὐτῆς ἦν ἀρ' ἀβλεψίας, καὶ πόλιν ἐλπίσαι ποτὲ καλῶς χωρὶς ἐνώσεως διαγενομένης, καὶ τὸ πᾶν τὸδε ἡγήσασθαι πάγκαλον τῷ λόγῳ διαφυλάξειν, οἷόνπερ φαίνεται, μὴ συνδήσαντα καὶ συναρμόσαντα ἐνός τινος ὁμοίου κοινωνίᾳ. Καὶ τοιοῦτον μὲν τι πρᾶγμα τὸ διοικοῦν ἕκαστα εἶναι φησιν, ὅν ἀρχὴν εἶναι κινήσεως τοῦτο δὲ εἶναι ψυχὴν ὁμολογεῖν οὐ βούλεται· καίτοι καὶ τοῦ Πλάτωνος αὐτῷ δεικνύντος, ὅτι τοῖς ^b κινουμένοις ἅπασιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχὴ. Καὶ ὁ μὲν ἂν ἔργον εἴη ψυχῆς λογικῆς καὶ φρονήμου, τὸ μὲν ἂν μάτην ποιεῖν, τοῦτο ἀνατίθῃσι τῇ φύσει, τοῦ δὲ ὀνόματος αὐτῇ τῆς ψυχῆς οὐ μεταδίδωσιν· ὥσπερ ἐκ τῶν ὀνο-

μάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν δυνάμεων, τῶν πραγμάτων λαμβανομένων.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. XII, πρὸς τὸν αὐτὸν διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι, καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ τῶν Ἀττικοῦ. Sic enim cum Vigerio rejecta codicum scriptura ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ τῶν αὐτῶν legendum esse, e philosophi dictione et disserendi ratione intelligitur. Ut igitur hoc caput : ita etiam sequens Attico vindicamus. In hoc fragmento scripsi ^a : ἄλλας καὶ ἄλλας τὰς αἰτίας] e Vigeri conjectura; codd. ἄλλας καὶ τὰς αἰτίας. — ^b ὅτι τοῖς κινουμένοις ἅπασιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχῆ] Plato in Phædro pag. 245 ed. Steph. ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. Τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινεῖται καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. Μόνον δὲ τὸ αὐτὸ κινεῖται, ἅτε οὐκ ἀπολείπον ἑαυτό, οὐποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. Conf. Cicero. Tuscul. I, 23. —)

9. Τὸ δὲ κεφάλαιον ^a καὶ τὸ κῦρος τῆς Πλάτωνος ἀφρέσεως, ἢ περὶ τῶν νοητῶν διάταξις, ἠτίμασται καὶ προπετηλάκισται, καὶ παντοίως, τό γε ἐπ' Ἀριστοτέλει εἶναι, περιύβρισται. Οὐ γὰρ δυνάμενος ἐνοῆσαι, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ θεῖα καὶ περιττὰ τῶν πραγμάτων, παραπλησίον τινὸς δυνάμεως εἰς ἐπίγνωσιν δεῖται· τῇ δ' αὐτοῦ λεπτῇ καὶ ταπεινῇ δριμύτητι πιστεύων, ἤτις διαδῦναι μὲν τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων, καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν ἰδεῖν ἐδύνατο, τῆς δ' ὄντως ἀληθείας ἐποπτεύσαι τὸ πανεύδιον οὐχ ὅσα τε ἦν αὐτῷ· κανόνι θ' αὐτῷ καὶ κριτῇ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν χρησάμενος, ἀπέγνω τινὰς εἶναι ἰδίας φύσεις ^b,

8. Præterea, quum Plato, inquit, animum cuncta permeantem rebus omnibus ornatum asferro dicat, atque ejusmodi esse, quem sua vi singula moderari ac regere cæteri quoque libenter concedant : naturam porro nihil aliud esse, quam animum, eumque profecto non rationalis expertem, indeque concludat, omnia quæ naturæ vis efficiat, dono quodam providentiæ gigni : eorum nihil est, quod Aristoteles nobis assentiatur. Is enim et naturam animum esse, et unius tantum naturæ vi res terrestres gubernari negat. Causas enim alias atque alias rerum esse singularum. Ac celestium quidem, utpote quæ usque sui similes eodem semper statu maneant, causam fatum esse censet; earum vero quæ sub luna sunt, naturam; humanarum denique prudentiam, providentiam et animum. Quo in rerum causarumque discrimine statuendo elegantiam aliquam ostendit, quod necessitatis erat non vidit. Nam nisi vis una quædam animata esset, quæ rerum universitatem pervadens, colligaret cuncta atque contineret : nunquam mundus vel

sapienter vel pulchre regi posset. Est igitur ejusdem cæcitatatis, et civitatem aliquando dissociatam fore incolumem sperare, et hoc universum præclaram illam, quam cernimus partium omnium speciem conservaturum allatis rationibus arbitrari, nisi id ipsum similis alicujus communione complectaris atque devincias. Cæterum, quod res singulas moderetur, id quidem motus principium esse ait; idem tamen animum esse fateri non vult, tametsi rebus omnibus quæ moventur principium fontemque motus animum esse Plato demonstravit. Quod autem animi ratione præditi atque sapientis proprium sit, nihil agere frustra, id naturæ attribuit, cui tamen animi nomen non imponit : quasi a nominibus, non autem a facultatibus rerum initia viresque proficiantur.

9. Postremo, quod caput est, inquit, ac Platonicæ philosophiæ cardo, rerum sola mente perceptarum doctrina, quantum in Aristotele fuit, illusa, conculcata, donique quoquo modo exagitata est. Quum enim intelligere non posset, res magnas ac divinas, quæ longe

οίας Πλάτων ἔγνω, λήρους τε καὶ τερτίσματα^c καὶ φλυαρίας ἐτολμησεν εἰπεῖν τὰ τῶν ὄντων ἀνώτατα. Τὸ μὲν οὖν ἄκρον τε καὶ ἔσχατον τῶν Πλάτωνος φιλοσοφημάτων ἐστὶ, τὸ περὶ τὴν νοητὴν ταύτην καὶ ἀίδιον οὐσίαν τὴν τῶν ἰδεῶν. Ἐνθα δὴ πόνος τε καὶ ἀγὼν ἔσχατος τῇ βυγῇ πρόκειται. Ὁ μὲν γὰρ μετασχὼν καὶ ἐφικόμενος αὐτῆς, πάντως εὐδαίμων^d ὁ δὲ ἀπολειφθεὶς καὶ ἀδυνατήσας θεωρῶς γενέσθαι, πάντως ἀμοιρος εὐδαιμονίας καταλείπεται. Καὶ διὰ τοῦτο Πλάτων τε πανταχῇ διαγωνίζεται, δεικνὺς τὴν ἰσχὺν τούτων τῶν φύσεων. Οὐτε γὰρ αἰτίαν ὀντινωοῦν ἀποδοῦναι φησιν οἷόν τε εἶναι καλῶς, ἂν μὴ τῇ τούτου μεθέξει^e, οὔτε γινώσκιν τινος ἀληθοῦς, ἂν μὴ τῇ πρὸς ταύτας ἀναφορᾷ^f ἀλλ' οὐδὲ λόγου μετέσσεσθαι τισιν, εἰ μὴ τὴν τούτων οὐσίαν ὁμολογήσειαν. Οἱ τ' αὖ τὰ τοῦ Πλάτωνος συνιστάται ἐγνωκότες, τὸν πλεῖστον ἀγῶνα τῶν λόγων ἐν τούτῳ τίθενται πάνυ ἀναγκαίως. Οὐδὲν γὰρ ἔτι τὸ Πλατωνικὸν ἀπολείπεται, εἰ μὴ τὰς πρώτας καὶ ἀρχικωτάτας φύσεις ταύτας συγχωρήσεται τις αὐτοῖς ὑπὲρ Πλάτωνος. Ταῦτα γὰρ ἐστίν, οἷς μάλιστα τῶν ἄλλων ὑπερέχει. Νοῆσας γὰρ θεὸν αὐτός, ὡς τῶν ἀπάντων πατέρα καὶ δημιουργόν, καὶ δεσπότην, καὶ κηδεμόνα· καὶ γνωρίζων ἐκ τῶν ἔργων, τὸν τεχνίτην πρότερον νοῆσαι τοῦτο ὃ μέλλει δημιουργήσῃ, εἰδ' οὕτω τῷ νοηθέντι κατόπιν, ἐπὶ τῶν πραγμάτων προσάγειν τὴν ὁμοιότητα· ταῦτόν δὴ τὸν τρόπον τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα^g προσβύτερα τῶν πραγμάτων, τὰ τῶν γενομένων παραδείγματα, ἀσώματα καὶ νοητά, καὶ

τὰ αὐτὰ καὶ ὁσαύτως ἔχοντα αἰεὶ, καὶ μάλιστα μὲν πρώτως αὐτὰ ὄντα, παραίτια δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ εἶναι τοιαῦτα ἕκαστα οἷά περ ἐστὶ, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοιότητα, συνιδῶν ὃ Πλάτων ὄντα οὐ ῥῆστα ὀφθῆναι, οὐ μὴν οὐδὲ λόγῳ σαφῶς δηλωθῆναι δυνάμενα αὐτὸς ὡς οἷόν τε ἦν ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν, καὶ φρονήσει, καὶ παρασκευάσαι τοὺς μέλλοντας ἐπακολούθησιν, πραγματευσάμενος ταῦτα, καὶ τὴν σύμπασαν αὐτοῦ φιλοσοφίαν εἰς τοῦτο συνταξάμενος, περὶ ταῦτα φησι καὶ τὴν τούτων νόησιν τὴν σοφίαν εἶναι καὶ τὴν ἐπιστήμην, δι' ἧς τὸ ἀνθρώπινον τέλος καὶ ἡ μακαριστὴ βιοτὴ παραγίνεται. Τοσαῦτα ὁ Ἄττικός.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. XIII πρὸς τὸν αὐτὸν διαπαίζαντα καὶ τὰς παρὰ τῷ Πλάτωνι ἰδέας, ἃς οὐκ ἄγνοειν καὶ οἱ Ἑβραίων ἤδη πρότερον συνεστήσαντο λόγοι· ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. *Allatis Attici verbis hæc subjungit Eusebius* : παρὴν δὲ καὶ τούτων ἔτι πλείω ἐκ τῆς δηλωθείσης παραβίβου τοῦ ἀνδρὸς γραφῆς. Πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἐκτεθεισὶν ἀρκεσθέντες, μεταβησώμεθα καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Στωϊκῶν αἴρεσιν. Σωκράτους τοίνυν ἀκουστῆς ἐγένετο Ἄρτισθένης, Ἡρακλειωτικός τις ἀνὴρ τὸ φρόνημα, ὃς ἔφη τοῦ ἤδεσθαι τὸ μαινέσθαι κρεῖττον εἶναι. Διὰ καὶ παρῆναι τοῖς γνωρίζοις, μηδέποτε χάριν ἡδονῆς δάκτυλον ἐκτείνειν. Τούτου δὲ ἀκουστῆς γέγονε Διογένης ὁ Κῦων, ὃς καὶ αὐτὸς θηριωδέστατα φρονεῖν δοξάζει, πολλοὺς ἐπηγάγετο. Τούτων Κράτης διεδέξατο Κράτητος δὲ ἐγένετο Ζήνων, ὁ Κιτιεὺς, ὁ τῆς Στωϊκῶν

cæteris antecellunt, simili aliqua facultate ad sui cognitionem egere : minuta quadam sua et humili subtilitate confusus, (quæ ut terrestrium in rerum naturam penetrare posset earumque veritatem perspicere, purissimam tamen illam propriæ veritatis lucem intueri non poterat,) ideoque se ipso quodam quasi rerum illarum, quæ supra ipsius captum essent, canone arbitroque usus, peculiare illas, quales Plato agnoverat naturas, rejecit, illaque omnium altissima, nugas, insulasque cantilenas et fabulas pueriles appellare ausus est. Quippe summum illud atque ultimum est Platoniorum dogmatum, quod in intelligibili hac et æterna idearum natura versatur. Ubi supremus animo labor ac certamen propositum est. Nam qui ad illam aspirare eaque frui potuerit, is beatus omnino ; cui eam intueri et penitus pervidere non licuerit, is omni felicitate privatus relinquitur. Itaque hoc ubique Plato et quoquo modo contendit, ut harum naturarum vim potestatemque demonstraret. Negat enim aut ullius omnino rei causam commode reddi posse, nisi quæ harum communiōe nitatur, aut veri ullius haberi notitiam, nisi quæ ad eas referatur. Imo homines etiam nescio quos rationis expertes esse defendit, nisi earum substantiam fateantur. Porro qui Platoniam doctrinam confirmare argumentis statuerunt, hac potissimum in disputatione multi esse solent. Quod quidem neces-

sario faciunt. Neque enim Platonium amplius quidquam relinquatur, nisi quis primarias illas principesque naturas Platonis in gratiam iis concesserit. Hæc enim illa sunt, quibus cæteris omnibus maxime præstat. Quum enim ipse deum rerum parentem fabricatoremque, ideoque dominum et curatorem agnosceret : quum idem ex nostris operibus intelligeret, artificem id ante quod effecturus sit animo comprehensum tenere, ac tum demum quam illius speciem cogitando informaret, eam ipsis in rebus similitudinem quadam exprimere : similiter divinas notiones, quas rebus antiquiores et eorum quæ fiunt exempla sint, eademque incorporeas ac mente sola perceptas, similesque sui semper et eodem statu manentes, denique et præcipue primum exstantes, et cæteris deinde causæ cur talia sint singula, qualia sunt, pro sua cuiusque cum principibus illis similitudine : notiones, inquam, illas nec facile videri, nec oratione explicari dilucide posse quem animadverteret : is quantum vel dicendo de his vel cogitando mens humana consequi, ac cæteris qui ad eam cognitionem postea aspiraturi essent, commonstrare viam poterat, in ipsarum tractatione incumbens, et cunctas philosophiæ suæ rationes eo revocans, in iis demum earumque notitia sapientiam ac scientiam positas esse defendit, qua in finis humani et beate vitæ possessionem veniamus. Hactenus Atticus.

φιλοσόφων αἰρέσεως καταστάς ἀρχηγός· Ζήνωνα δὲ Κλεάνθης διεδέξατο, Κλεάνθην δὲ Χρύσιππος· τοῦτον δὲ Ζήνων ἕτερος, καὶ οἱ καθεξῆς. Λέγονται δ' οὗτοι πάντες διαφερόντως καὶ βίου στεβροῦ καὶ διαλεκτικῆς ἐπιμεληθῆναι. Τὰ γέ τοι τῆς κατ' αὐτοὺς φιλοσοφίας δόγματα ὧδέ πως ἔχει. *Paucas ad hunc locum annotationes apponimus* : ^a τὸ δὲ κεφάλαιον] *Socrates apud Lucianum Vit. auct. cap. 18 quærenti emtori τῆς δὲ σοφίας τί σοι τὸ κεφάλαιον; respondet αἰ ἰδέαι καὶ τὰ τῶν ὄντων παραδείγματα. Ὅποσα γὰρ δὴ ὄρας, τὴν γῆν, τὰ ἐπὶ γῆς, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλατταν, ἀπάντων τούτων εἰκόνες ἀφανεῖς ἐστῆσιν ἔξω τῶν ὄλων. Tum ille* ποῦ δὲ ἐστῆσιν;

Socrates vero : οὐδαμοῦ· εἰ γὰρ ποῦ εἶεν, οὐκ ἂν εἶεν. — ^b ἰδέας φύσεις] *Non male Vigerus αἰδίου φύσεις veram scripturam esse coniecit.* — ^c τερετίσματα] *Aristoteles Analytic. posterior. lib. I, cap. 22, pag. 83. A. ed. Bekker.* τὰ γὰρ εἶδη χαιρέτω· τερετίσματά τε γὰρ ἐστὶ, καὶ εἰ ἐστὶν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ἐστίν· αἱ γὰρ ἀποδείξεις περὶ τῶν τοιούτων εἰσὶν. — ^d ἂν μὴ τῆ τούτων μεθέξει] *scripsi; codd. ἂν μὴ τούτων μεθέξει.* — ^e ἂν μὴ τῆ πρὸς ταῦτα ἀναφορᾷ] *coniecit Vigerus; codd. ἂν μὴ τῆ πρὸς ταῦτα ἀναφορᾷ.* — ^f ταῦτόν δὴ τὸν τρόπον τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα] *scripsi; libri ταυτὸν δὲ τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα.* — ^g

ΣΕΒΗΡΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ.

Περὶ δὲ τῆς κατὰ Πλάτωνα ψυχῆς, ἣν φησιν εἶς ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας συστήναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος τῶν μέσων τι χρωμάτων, ἐκεῖνα ἔχομεν εἰπεῖν ὅτι ἀνάγκη, χρόνῳ διαστάσεως αὐτῶν γιγνομένης, ἀφανισθῆναι αὐτήν, ὡς τὴν τοῦ μέσου χρώματος σύστασιν, ἐπὶ τὰ οἰκεία ἐκάστου ἐξ ὧν συνέστη, ἐν χρόνῳ φύσει χωριζομένου. Εἰ δὲ τοῦτο, φθαρτὴν ἀποφανοῦμεν, ἀλλ' οὐκ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ τοῦτο ὁμολογεῖται, μηδὲν τῶν ἐν τῇ φύσει ὄντων ἄνευ τοῦ ἐναντίου εἶναι, τὰ τε ἐν τῇ κόσμῳ ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων φύσεως ὑπὸ θεοῦ κεκοσμηθῆσθαι, φίλιαν αὐτοῖς καὶ κοινωνίαν ἐμποίησαντος αὐτοῦ, ὅλον τῷ ξηρῷ πρὸς τὸ ὑγρόν, καὶ τῷ θερμῷ πρὸς τὸ ψυχρόν, τῷ τε βαρεῖ πρὸς τὸ κοῦφον, λευκῷ τε πρὸς τὸ μέλαν, γλυκεῖ τε πρὸς τὸ πικρόν, σκληρῷ τε πρὸς τὸ μαλακόν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην πάντων κοινωνίαν τὰ δὲ κραθέντα καὶ μιχθέντα, χωρισμὸν τὸν ἀπ' ἀλλήλων ἐν χρόνῳ φύσει ἐπιδέχεται ἢ δὲ ψυχῇ ἐξ

SEVERI
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTUM.

ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας γεγόνεαι ὑποκείσεται, ἀνάγκη ὡς τὸ μέσον χρῶμα, οὕτω καὶ ταύτην ἐν χρόνῳ φύσει ἀφανισθῆναι, τῶν ἐν τῇ συστάσει αὐτῆς ἐναντίων ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐπιγυρομένην. Ἡ γὰρ οὐχ ὀρῶμεν καὶ τὸ φύσει βαρὺ, καὶ ὑγρῶν ἡμῶν, ἢ τινας ἐξωθεν φυσικῆς προσγενομένης αὐτῆς κουφότητος, ἄνω φέρεται, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν κάτω βιάζεται; ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φύσει κοῦφον, κατὰ τὰς ὁμοίας ἐξωθεν αἰτίας κάτω φερόμενον, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὰ ἄνω βιάζεται; Τὰ γὰρ ἐκ δύο τινῶν ἀλλήλοις ἐναντίων εἰς ταῦτόν συναχθέντα, ἀδύνατον ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι, μὴ τρίτου τινὸς τῆς τῶν ὄντων οὐσίας εἶναι ἐνότος αὐτοῖς. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴ τρίτον τι πρᾶγμα ἐκ δύο ἐναντίων ἀλλήλοις σύνθετον, ἀπλοῦν δὲ καὶ τῇ αὐτοῦ φύσει ἀπαθὲς καὶ ἀσώματον. Ὅθεν Πλάτων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀθάνατον αὐτὴν ἔφασαν εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀνθρώπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κοινός ἐστι πάντων λόγος γεγόνεαι, τὰ δ' ἐν ἡμῖν ἄνευ σώματος ἔκου-

Jam vero, inquit Severus, de animo illo, quem a deo duplici ex parte, altera impatiēte, altera patibili constitutum, quasi medium quendam ex albo nigroque colore statuit Plato, hæc nobis in præsentia dicenda videntur. Partium dissidio paulatim facto interire animum oportebit, quemadmodum illam medii coloris temperationem, quum illi ex quibus coaluit, suapte natura tandem in suum quisque genus solvuntur, perire necesse est. Quod si semel probabitur, morti certe obnoxium, non immortalem animum perhibebimus. Etenim si pro confesso habeatur, hac in rerum natura prorsus nihil esse, quod contrario careat, quæque mundus contineat omnia, ex adversis pugnantibusque naturis dei beneficio temperata esse, qui mutuum illis amorem et communionem injecerit, ut sicco et humido, calido et frigido, gravi et levi, albo et nigro, dulci et amaro, duro et molli, naturæ denique impatiēti et naturæ patibili, eaque id genus cuncta una quadam alia rerum omnium communione inter se junxerit: præterea si quæ temperata cum aliis et mixta sunt temporis progressu naturæ convenienter discedunt ac se junguntur, animum profecto, si eum ex duplici parte, altera impatiēte, altera patibili concretum ponimus, æque ac medium aliquem colorem naturæ suæ vitio tandem interire necesse erit: contrariis illis ex quibus ipse constabat, ad proprium

naturæ suæ statum properantibus. Nonne videmus id quod suapte natura grave sit, licet a nobis, aut alia quavis extrinsecus accepta naturali levitate, sursum feratur, ut tamen deorsum naturæ suæ vi ac pondere moveatur? Similiter quod suapte natura leve sit, licet extrinsecus ob similes quasdam causas deorsum feratur, ut tamen suis quoque viribus sursum agatur? Etenim quæ ex duobus contrariis in unum aliquid simul coherant, fieri non potest, ut eodem modo semper se habeant, nisi e rerum natura tertium aliquid perpetuo iis insit. Sed enim animus tertium quid profecto non est, ex duobus contrariis pugnantibusque compositum, sed potius unum aliquid simplex, naturaque sua impatiens et incorporeum ut eorum propterea Plato ejusque assectatores immortalem esse affirmaverint. At quoniam tum hominem ex animo et corpore constare omnes communi consensu judicant, tum quæ sine corporis commercio in nobis volentibus nolentibus existunt commotiones, animo assignantur; plerique hinc naturam ejus patibilem esse conjicientes, mortalem illum atque corporeum, non corporis expertem esse contendunt. Plato autem ad illam ejus partem, quæ suapte natura impatiens esset alteram hanc patibilem adjungere coactus est. Hanc vero utrorumque, non aliam rationem fuisse, ex iis quæ cum a Platone, tum etiam a cæteris disputantur, ostend-

σίως και άκουσίως γινόμενα πάθη, τῆς ψυχῆς εἶ-
ναι λέγεται, οἱ μὲν πολλοὶ ^b τούτῳ τεκμαιρόμενοι
παθητὴν εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτῆς, θνητὴν αὐτὴν εἶναι
λέγουσι, και σωματοειδῆ, ἀλλ' οὐκ ἀσώματον. Ὁ δὲ
Πλάτων, τῷ φύσει αὐτῆς ἀπαθεῖ ^c προσηναγκάσθη
τὴν παθητὴν οὐσίαν προσυφᾶναι. Ὅτι δὲ μὴ ἑτέρως
ἔρει, ἐξ ὧν ἑκάτεροι εἰρήκασι, Πλάτων τε και οἱ
ἄλλοι, πειρασόμεθα τῷ λόγῳ, τὰς ἐν ἡμῖν ἐνεργούσας
δυνάμεις παραθέντες, προσβιβάσαι. Ταῦτά μοι ἀπὸ
τῶν Σεβήρου τοῦ Πλατωνικοῦ περὶ ψυχῆς προκείσθω.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. III, cap. XVII
ὅτι μὴ κατὰ Πλάτωνα ἐξ ἀπαθοῦς και παθητῆς οὐσίας
ἡ τῆς ψυχῆς συνέστηκε φύσις. Ἀπὸ τῶν Σεβήρου τοῦ
Πλατωνικοῦ περὶ ψυχῆς. Ita legendum cum Vi-
gero; nam in membranis caput hoc sic inscri-
bitur : ὅτι κατὰ Πλάτωνα μὴ ἐξ ἀπαθοῦς κτλ. Pauca
hic notanda : ^a τὸ μαλακόν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ
πρὸς τὴν παθητὴν, και πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλ-
λην πάντων κοινωνίαν· τὰ δὲ κραθέντα κτλ.] Ita col-
locanda esse verba jam Vigerus vidit; codd. τὸ

μαλακόν, και πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην πάντων
κοινωνίαν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν· τὰ
δὲ κραθέντα κτλ. — ^b οἱ μὲν πολλοὶ τούτῳ τεκμαιρό-
μενοι παθητὴν εἶναι] scripsi; codd. τῷ παθητὴν; est
autem duplex hic Vigeri conjectura οἱ μὲν πολλοὶ
τούτῳ τεκμαιρόμενοι τὸ παθητὴν εἶναι. vel τεκμαι-
ρόμενοι παθητὴν εἶναι. — ^c Plato Tim. pag. 69.
D. και διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι (οἱ θεοὶ) μιαινὲν τὸ
θεῖον, ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κα-
τοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἴκησιν τὸ θνητόν,
ἰσθμὸν και θρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς και
τοῦ στήθους, ἀγχένα μεταξύ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς.
Ἐν δὲ τοῖς στήθεσι και τῷ καλουμένῳ θώρακι τὸ
τῆς ψυχῆς θνητόν γένος ἐνέδου κτλ. Immortalem
sive divinam animi partem in cerebro posuit.
Tim. p. 73. D. και τὴν μὲν τὸ θεῖον σπέρμα, οἷον
ἀρουραν, μέλλουσιν ἐξεῖν ἐν αὐτῇ περιφερῇ πανταχῇ
πλάσας, ἐπωνόμασε τοῦ μυελοῦ ταύτην τὴν μοῖραν,
ἐγκέφαλον κτλ. Conf. Cicero Tusculan. lib. I,
cap. 10. —)

dere, ac simul effectrices illas, quæ nobis insitæ sunt.
Hæc mihi e

Severi Platonici de animo disputatione proponenda vi-
dentur.

ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Ἐφιλοσόφησε δὲ Πλάτων, εἰ καὶ τις ἄλλος τῶν πώποτε, γνησίως καὶ τελείως. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Θαλοῦ φυσιολογοῦντες διετέλεσαν· οἱ δὲ περὶ Πυθαγόραν ἀπεκρούσαντο πάντα· Ξενοφάνης δὲ καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου τοὺς ἐριστικὸς κινήσαντες λόγους, πολλὸν μὲν ἐνέβαλον Λιγγον τοῖς φιλοσόφοις, οὐ μὴν ἐπόρισάν γε τινα βοήθειαν. Οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Σωκράτης, αὐτὸ δὴ τὸ λεγόμενον, ἐγένετο πῦρ ἐπὶ πυρὶ, καθάπερ αὐτὸς ἔφη Πλάτων. Εὐφύεστατος γὰρ ὢν, καὶ δεινὸς ἀπορῆσαι περὶ παντὸς ὄτουσιν, ἐπισήνευχε τὰς τε ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς σκέψεις, ἔτι δὲ τὴν περὶ τῶν ἰδεῶν πρῶτος ἐπιχειρήσας ὀρίζεσθαι· πάντα δὲ ἐγείρων λόγον, καὶ περὶ πάντων ζητῶν, ἔφη τελευτήσας. Ἄλλοι δ' ἀποτεμόμενοι μέρη τινά, περὶ ταῦτα διέτριψαν, οἱ μὲν ἰατρικὴν, οἱ δὲ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας· ἔνιοι δὲ περὶ τοὺς ποιητὰς καὶ τὴν μουσικὴν. Οἱ μὲντοι πολλοὶ τὰς τῶν λόγων δυνάμεις ἐθαύμασαν, ὧν οἱ μὲν ῥήτορας, οἱ δὲ διαλεκτικούς προσεῖπον ἑαυτοῦς. Οἱ μὲντοι Σωκράτην διαδεξάμενοι καὶ πάνυ τινὲς ἐγένοντο παντοῖοι καὶ ὑπεναντίᾳ τὰς γνώμας. Οἱ μὲν γὰρ κυνισμοὺς καὶ ἀτυφίας καὶ ἀπαθείας ἔμουν· ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἡδονὰς. Καὶ

1. Plato, inquit ille, si quis alius unquam, germanus perfectusque philosophus fuit. Nam Thaletis assectores in naturæ investigatione toti erant: Pythagorei texerunt atque involverunt omnia: Xenophanes ejusque discipuli suis illis argumentorum contentionibus vertiginis plurimum philosophis attulerunt, opis autem subsidiique nihil. Socrates maxime, ignem, quod ajunt, quodque Plato ipse dicitabat, igni addidit. Nam indole quum esset ingenioque singulari, ideoque de re qualibet quæstionem movere solenter imprimis graviterque posset novas ipse de moribus deque republica disputationes inexit, præterea etiam de ideis commentari omnium primus instituit: eundem vero nullo non excitato controversiæ genere ac de omnibus quærentem adhuc et dubitantem mors occupavit. Jam alii quas sibi quisque particulas absciderant, in iis hæsero perpetuo: atque ita quidam medicinam, alii mathematicas disciplinas, alii poesin musicamque sectati sunt. Plerique vero disserendi vi ac facultate capti erant, quorum alii se rhetores, dialecticos alii appellarunt. Nam qui Socrati succedere, cum multiplices admodum ac varii fuere, tum etiam contrariarum, quas habebant, sententiarum

ARISTOCLIS
PERIPATETICI
FRAGMENTA.

οἱ μὲν εἰδέναι πάντα ἐκόμπαζον· οἱ δὲ ἀπλῶς ἠμῶν. Ἔτι δ' οἱ μὲν ἐν μέσῳ καὶ ἐν ὄψει πάντων ἐκαλινδοῦντο τοῖς πολλοῖς ἐξομιλοῦντες· ἄλλοι δ' αὖ τούναντίον ἀπρόσιτοι καὶ ἀπροσαύθητοι διετέλουν ὄντες. Πλάτων μὲντοι κατανοήσας, ὡς εἴη μία τις ἡ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμη, πρῶτος διέειπε, καὶ ἔφη τὴν μὲν τινα περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως εἶναι πραγματείαν· τὴν δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων· τρίτην δὲ, τὴν περὶ τοὺς λόγους. Ἡξίου δὲ μὴ δύνασθαι τὰ ἀνθρώπινα κατιδεῖν ἡμᾶς, εἰ μὴ τὰ θεῖα πρότερον ὀφθεῖη. Καθάπερ γὰρ οἱ ἰατροὶ μέρη τινὰ θεραπεύοντες, ἐπιμελοῦνται τῶν ὄλων σωμάτων πρῶτον· οὕτω χρῆναι καὶ τὸν μέλλοντα τάνθαδε κατόφθαι τὴν τῶν ὄλων φύσιν εἰδέναι πρότερον, μέρος τε τῶν ὄντων τὸν ἀνθρώπου καὶ τὰ γὰρ ὀντιόν, τὸ μὲν ἡμέτερον, τὸ δὲ τοῦ παντός, κυριώτερον δὲ τὸ τοῦ παντός διὰ γὰρ ἐκεῖνο καὶ τοῦτο γίνεσθαι. Φησὶ δ' Ἀριστοξένος ὁ μουσικός, Ἰνδῶν εἶναι τὸν λόγον τοῦτον. Ἀθήνησι γὰρ ἐντυχεῖν Σωκράτει τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἕνα τινά, κἀπειτα αὐτοῦ πυνθάνεσθαι, τί ποιῶν φιλοσοφῆι· τοῦ δὲ εἰπόντος, ὅτι ζητῶν περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καταγελάσαι τὸν Ἰνδόν, λέγοντα μὴ δύνασθαι τινα

defensores. Nam alii cynicam vitam, modestiam et animi tranquillitatem: alii voluptates contra miris laudibus prædicabant. Hi sese omnia scire gloriabantur, illi plane nihil. Quidam in media turba et ante omnium oculos versabantur, cum infima plebe consuetudinem jungentes: alios adire nemo, nemo alloqui poterat. At Plato quum unam eandemque divinarum esse humanarumque rerum scientiam probe intelligeret, eam primus ita digessit, ut partem illius unam explicandæ universi naturæ, alteram rerum humanarum tractationi, tertiam conformandæ orationi tribueret. Cæterum nisi divina prius perspecta et cognita haberemus, pervideri a nobis humana non posse statuebat. Quemadmodum enim medici, ut partibus quibusdam medeantur, prius in totius corporis curationem incumbunt: ita prorsus qui res nostras intueri velit, ei prius universi naturam cognoscendam esse, quum illius pars quædam homo sit, atque ex bonis duobus, quorum alterum ad nos, ad universum alterum pertinet, præcipuum sit universi bonum, quod alterum ejus causa procreetur. Atque hanc Indorum esse rationem Aristoxenus musicus testatur: quippe unum ex ea natione aliquem Athenis collocutum esse

τὰ ἀνθρώπινα κατιδαῖν, ἀγνοοῦντά γε τὰ θεία. Τοῦτο μὲν οὖν εἰ ἀληθές ἐστιν, οὐκ ἂν δύναίτο τις διατεινόμενος εἰπεῖν. Διὰ δὲ οὖν Πλάτων τὴν τε περὶ τῶν ὄλων φιλοσοφίαν, καὶ τὴν πολιτικὴν, ἔτι δὲ τὴν λογικὴν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI, cap. 3 Ἀριστοκλέους περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας. Superioribus autem hæc subjicit Eusebius : τοιαύτης οὐσης τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας, καιρὸς καὶ τὴν Ἑβραίων ἐπισκέψασθαι, μακρῶ πρόσθεν ἢ Πλάτωνα γενέσθαι, τὸν ὅμοιον πεφιλοσοφηκότων τρόπον. Εὐροὺς δ' οὖν καὶ παρ' αὐτοῖς τὴν τε σύμφωνον τὴν τριμέρειαν, ἠθικῶν τε καὶ λογικῶν καὶ φυσικῶν μαθημάτων, τόνδε ἐπιστήσας τὸν τρόπον. Scripsi ὁ ἀπλῶς μὴδὲν] cum codd. pro μὴδέν. —^b διὰ γὰρ ἐκεῖνο] e Vigeri conjectura ; libri διὰ γὰρ ἐκεῖνου. —

2. Ἄλλοι δ' ἐγένοντο τούτοις τὴν ἐναντίαν φωνὴν ἀφίεντες. Οἴονται γὰρ δεῖν τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς φαντασίας καταβάλλειν, αὐτῶ δὲ μόνον τῷ λόγῳ πιστεύειν. Τοιαῦτα γὰρ τινὰ πρότερον μὲν Ξενοφάνης, καὶ Παρμενίδης, καὶ Ζήνων, καὶ Μέλισσος ἔλεγον, ὕστερον δ' οἱ περὶ Στίλποννα καὶ τοὺς Μεγαρικούς. Ὅθεν ἤξιον οὗτοι γε τὸ δὲ ἐν εἶναι, καὶ τὸ ἕτερον μὴ εἶναι, μὴδὲ γεννᾶσθαι τι, μὴδὲ φθείρεσθαι, μὴδὲ κινεῖσθαι τὸ παράπαν. Τὸν μὲν οὖν πλείω πρὸς τούτους λόγον ἐσόμεθα φιλοσοφοῦντες· νυνὶ μὲντοι πρὸς τοῦτο λακτέον. Εἴποιμεν γὰρ ἂν, ὡς ἔ μὲν λόγος ἡμῶν εἶη τὸ θεοῦτατον· οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖ γε καὶ τῆς αἰσθη-

σεως, ὥσπερ γε δὴ καὶ σώματος. Ὅτι δὲ καὶ ἡ αἰσθησις ἀληθεύειν πέφυκε, δῆλον. Οὐ γὰρ οἶόν τε τὸν αἰσθανόμενον μὴ οὐχὶ πάσχειν τι· πάσχων δὲ τὸ πάθος ἂν εἰδείη· γνῶσις οὖν τίς ἐστι καὶ ἡ αἰσθησις. Ἀλλὰ μὴν εἰ τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἐστιν, ἅπαν δὲ τὸ πάσχον ὑπὸ τοῦ πάσχει, πάντως ἂν ἕτερον εἶη τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον. Ὅσπερ πρῶτον εἶη ἂν τὸ λεγόμενον ἕτερον· οἶον, τὸ χροῶμα καὶ ὁ ψόφος· ἔπειτα δὲ ἐν τὸ δὲ οὐκ ἔσται· καὶ μὴν οὐδὲ ἀκίνητον, ἡ γὰρ αἰσθησις ἐστὶ κίνησις. Ταύτῃ βούλεται πᾶς τις κατὰ φύσιν ἔχειν τὰς αἰσθήσεις, ἅτε δὴ πιστεύων, οἶμαι, ταῖς ὑγιαίνουσαις μᾶλλον ἢ ταῖς νοσοῦσαις. Εἰκότως ἄρα καὶ δαιμόνιος τις ἔρωσις αὐτῶν ἡμῖν ἐντέτηκεν. Οὐδαίς γέ τοι μὴ μεμνηνὸς ἔλοιτ' ἂν ποτε μίαν αἰσθησιν ἀποβαλεῖν, ὅπως αὐτῶ πάντα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ γένοιτο. Τοὺς δὲ διαβάλλοντας αὐτάς ἐχρῆν, πεπεισμένους γε ὅτι μάτην ἔχουεν αὐτάς, εἰπόντας ἅπερ ὁ Πάνδαρος λέγει παρὰ τῷ Ὀμήρῳ περὶ τῶν ἑαυτοῦ τῶζων·

Αὐτίκ' ἐπειτ' ἀπ' ἐμοῦ ἄ κάρη τάμοι ἄλλότριος φῶς,
εἰ μὴ ἐγὼ τάδε τόξα φαεινῶ ἐν πυρὶ θείην,
χερσὶ διακλάσσας· ἀνεμῶλια γὰρ μοι ὀπηδαί,

τὸ μετὰ τοῦτο διαλυμῆνασθαι πάσας τὰς αἰσθήσεις ἑαυτῶν. Οὕτω γὰρ ἂν τις ἐπίστευεν αὐτοῖς ἔργῳ διδάσκουσιν, ὡς εἰς οὐδὲν αὐτῶν δέοιντο. Νυνὶ δὲ τοῦτο ἀτοπώτατον ἐστὶ. Ἀχρηστοὺς γὰρ ἀποφαίνοντες αὐτάς τῷ λόγῳ, τοῖς ἔργοις τὰ μάλιστα χρώμενοι διατελοῦσιν αὐταῖς. Ὅ γέ τοι Μέλισσος ἐθέ-

cum Socrate, ex eoque quævisse, quid rerum sibi agendum esset, ut philosopharetur; quo respondente humanam vitam speculandam et perscrutandam ipsi esse, risisse Indum, quum negaret humana quemquam pervidere posse, qui in divinorum ignoratione versaretur. Id porro verum sit, nec ne, ut maxime contendat, statuere nemo potest. Plato igitur philosophiam in eam quæ de universo disputaret, in prudentiam civilem et disserendi rationem partitus est.

2. Alii contrariam his vocem emisserunt. Sensus enim visaque omnia omnino repudianda, uni rationi fidem adjungendam putant. Talia primo Xenophanis, Parmenidis, Zenonis et Melissi, deinde Stilponis ac Megarensium placita fuerunt. Quamobrem hi quidquid esset, unum duntaxat esse: quod ab eo diversum esset, id non esse: generari nihil. nihil corrumpi, moveri prorsus nihil statuebant. Adversus istos alius erit pluribus philosophandi locus: nunc autem, quod ad hanc rem attinet, ita ratiocinamur. Partem nostri divinissimam esse rationem ipsi quoque fateantur: sed tamen sensu præterea, quemadmodum et corpore egemus. Sensus vero etiam suapte natura veridicum esse, apparet. Nara qui sentit, is fieri non potest, quin aliquid patiat. At qui patitur, hoc ipsum quod patitur, noverit necesse est.

Sensus igitur cognitio quædam est. Jam si sentire pati aliquid est, et quidquid patitur, ab aliquo patitur, sequitur omnino, quod efficit ab eo quod patitur esse diversum. Quamobrem existimamus primum id esse quod diversum vocatur, cujusmodi sunt color et sonus: deinde quidquid est non esse unum. Enimvero ne immobile quidem illud est, quum ipsa sentiendi actio motus quidam sit. Quocirca nemo est, qui non sensus nativos habere velit, credo, quod omnes sanis potius quam vitiosis fidem adjungant. Et merito sane vehemens quidam illorum amor nobis altius insidet. Nemo certe sanus unquam reperitur, qui ut cæteris bonis omnibus fruatur, sensus vel unius jacturam facere velit. Qui autem eos criminantur, illos utique adductos, ut sensus inutiles esse credant, id ipsum de sensibus, quod apud Homerum Pandarus de arcu suo dicebat, usurpare oportebat:

Infensus mihi continuo caput auferat hostis,
ni fractum hunc manibus nervum, quando ille per
pondus iners pendet, mediis injecero flammis [armos

simulque sensus omnes suos extinguere. Tum enim deum fides ipsis haberetur, quum iis sibi nihil opus esse re ipsa probarent. Nunc vero ineptissime faciunt, qui quum eos inutiles esse verbis significent, iisdem

λων ἐπιδεικνύονται, ὅτι τῶν φαινομένων καὶ ἐν ὄψει, τούτων οὐδὲν εἶη τῷ ὄντι, διὰ τῶν φαινομένων ἀποδείκνυσιν ὁ αὐτῶν. Φησὶ γοῦν· εἰ γὰρ ἔστι γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀήρ, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ χρυσός· καὶ τὸ μὲν ζῶν, τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν, καὶ λευκόν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα φασι εἶναι ἄνθρωποι ἀληθῶς, ἢ καὶ ἡμεῖς ὀρθῶς δρῶμεν καὶ ἀκούομεν, εἶναι ἔχρῃν καὶ τὸ ὄν τοιοῦτον, ὅσον πρῶτον ἔδοξεν ἡμῖν εἶναι, καὶ μὴ μεταπίπτειν, μηδὲ γίνεσθαι ἕτερον, ἀλλ' εἶναι ὅμοιον, οὗ ὅν ἐστιν ἕκαστον. Νῦν δὲ ἔφαμεν ὀρθῶς ἠρᾶν, καὶ ἀκούειν, καὶ συνιέναι. Δοκεῖ δὲ ἡμῖν τὸ θερμόν, καὶ ψυχρὸν γίνεσθαι· καὶ τὸ ψυχρὸν, θερμόν, καὶ τὸ σκληρὸν, μαλακόν, καὶ τὸ μαλακόν, σκληρὸν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ, καὶ μάλα εἰκότως ἐπιθετο τις ἄν, ἀρ' οὐν ἦτι δ' οὐν θερμόν ἐστι, ἀπαιτα τοῦτο γίνεται ψυχρὸν, οὐκ αἰσθόμενος ἔγνω; Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Ὅπερ γὰρ ἔφη, εὐρεθείη ἂν οὐδὲν, ἀλλ' ἢ τὰς αἰσθήσεις ἀναιρῶν καὶ ἐλέγχων, διὰ τὸ μάλιστα πιστεύειν αὐταῖς. Ἄλλα γὰρ οἱ μὲν τοιοῦτοι λόγοι σχεδὸν ἱκανὰς ἤδη δεδώκασιν εὐθύνας. Ἐξίτηλοί γέ τοι γεγόνασιν, ὡς εἰ μηδὲ ἐλέχθησαν ὁ παράπαν. Ἦδη μέντοι θαρροῦντες λέγωμεν ὀρθῶς φιλοσοφεῖν τοὺς καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν γνώσιν τὴν τῶν πραγμάτων παραλαμβάνοντας. Τοιοῖδε μὲν οὖν οἱ ἀμφὶ τὸν Ξενοφάνην, ὅς δὴ λέγεται συνακμάσαι τοῖς ἀμφὶ Πυθαγόραν καὶ Ἀναξαγόραν. Ξενοφάνους δὲ ἀκουστής γέγονε Παρμενίδης· τούτου Μελισσος, οὗ Ζήνων, οὗ Λεύκιππος, οὗ Δη-

μόκριτος, οὗ Πρωταγόρας, καὶ Νεσσᾶς· τοῦ δὲ Νεσσᾶ Μητροδώρος, οὗ Διογένης, οὗ Ἀναξαρχος. Ἀναξαρχοῦ δὲ γνώριμος γέγονε Πύβρων, ἀφ' οὗ ἢ τῶν Σκεπτικῶν ἐπικληθέντων διατριβὴ συνέστη· ὅς καὶ αὐτοὺς μηδὲν εἶναι τοπαράπαν, μήτε γ' ἐν αἰσθήσει, μήτε ἐν λόγῳ καταληπτὸν δριζομένους, ἐπέχοντας δ' ἐν πᾶσιν, ὅπως ἀπήλεγχον οἱ ἀντιδοξάζοντες, μαθεῖν πάρεστιν ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος συγγράμματος, ὧδέ πη πρὸς λέξιν ἔχοντας.

(Eusebius Preparat. Evang. lib. XIV, cap. 17 πρὸς τοὺς περὶ Ξενοφάνην καὶ Παρμενίδην, τὰς αἰσθήσεις ἀναιροῦντας· ἀπὸ τοῦ ὀγδόου τῶν περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους. Scripsi : * αὐτὰ' ἔπειτ' ἀπ' ἐμοῦ] Iliad. V, 214-216. De quo loco sic Plutarchus in libello de cohibenda ira cap. 5 vol. IX, p. 429 ed. Hutten. ὀργιζόμεθα καὶ πολεμοῖς καὶ φιλοῖς, καὶ τέκνοις καὶ γονεῦσι, καὶ θεοῖς νῆ Δίῳ, καὶ θηρίοις, καὶ ἀφύχοις σκεύεσιν· ὡς ὁ Θάμυρις, βηγνύς χρυσόδετον κέρας, βηγνύς ἄρμονίαν χορδοτόνου λύρας· καὶ ὁ Πάνδαρος, ἀπῶ καταρώμενος, εἰ μὴ τὰ τόξα καταπρήσεις χερσὶ διακλάστας. Ὁ δὲ Ξέρξης καὶ τῇ θαλάττῃ στίγματα καὶ πληγὰς ἐνέβαλλε. — ὁ ἀποδεικνυσιν] codd. ἀποδεικνύειν. — ὁ ἐλέχθησαν] cum Vigero; codd. ἐλέχθησαν.]

3. Ἀναγκαίως δ' ἔχει πρὸ παντός, διασκέψασθαι περὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν γνώσεως. Εἰ γὰρ αὖ μηδὲν πεφύκαμεν γνωρίζειν, οὐδὲν ἔτι δεῖ περὶ τῶν ἄλλων σκοπεῖν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ τῶν πάλαι τινές,

tamen re ipsa constantissime utuntur. Enimvero Melissus eorum quæ apparent quæque oculis subjecta sunt, nihil re vera esse probare dum vult, ex illis ipsis quæ apparent argumenta ducit. Quippe ita scribit : si terra est, si aqua et aer, si ignis, ferrum, aurum; si aliud vivum, aliud mortuum, si nigrum atque album, si alia sunt omnia, quæ ab hominibus vere esse dicuntur : postremo si videmus ipsi audimusque recte; illud etiam profecto, quod est, tale semper manere debet, quale primo nobis est visum, nec mutari subinde atque alterum evadere, sed potius constanter idem debet quidlibet esse quod semel est. Atqui recte cum videre nos, tum audire etiam et intelligere dicimus; et tamen frigidum id nobis quod calidum erat fieri videtur, calidumque vicissim quod erat frigidum, similiterque durum in molle, et molle rursus in durum mutari. Hæc igitur aliaque id genus plurima quum a Melisso dicantur, jure profecto quæsierit ex eo quispiam, num hoc ipsum quod modo calidum est, frigidum postea fieri, sentiendo cognoverit. Cæterorum vero omnium eadem plane ratio est. Quod enim dixi, nihil aliud quam sensus tollere et carpere inveniatur Melissus, quia maximam illi fidem adjungat. Sed enim abunde opinor castigatum a nobis est totum hæc ratiocinandi genus; imo perinde jam

exolevit, ac si omnino nunquam usurpatum esset. Hoc autem jam confidenter dicamus, recte philosophari qui ad rerum cognitionem capiendam sensus etiam cum ratione adhibeant. Hactenus ille. Tales igitur Xenophanis assectatores fuere, quem Pythagoræ et Anaxagoræ temporibus floruisse ajunt. Nam Xenophanis quidem auditor Parmenides fuit : hunc vero Melissus audivit, Melissumque Zeno : Zenoni Leucippus, Leucippo Democritus, Democrito Protagoras atque Nessas operam dederunt. Jam Metrodorum Nessas, Diogenem Metrodorus, Anaxarchum Diogenes, Pyrrhonem Anaxarchus discipulum habuit. Scepticorum qui vocantur sectam Pyrrho constituit, quos itidem, quod nihil omnino vel sensu vel ratione comprehendendi posse statuerent, assensionemque propterea a rebus omnibus cohiberent, quemadmodum contrariæ sententiæ defensores refutaverint, ex eodem Aristoclis opere cognosci potest. Sic enim ad verbum ipse scribit.

3. Necessè est, inquit ille, ante omnia de cognitionis nostræ ratione disceptemus. Nam si cognoscendi vim innatam nullam habemus, omittamus licet de aliis quærere. Talem igitur vocem veterum nonnulli etiam emisserunt, quibus repugnavit Aristoteles. Sustinuit vero talia dicere et Pyrrho Kleus : sed ipse nihil scriptum

οὐ ἀφέντες τήνδε τὴν φωνήν, οἷς ἀντεῖρκεν ὁ Ἄριστοτέλης. Ἴσχυσε μέντοι τοιαῦτα λέγων καὶ Πύρρων ὁ Ἡλείος· ἀλλ' αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐν γραφῇ καταλείπειν. Ὁ δὲ γε μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων φησί, δεῖν τὸν μέλλοντα εὐδαιμονήσασιν εἰς τρία ταῦτα βλέπειν· πρῶτον μὲν, ὅποια πέφυκε τὰ πράγματα· δεύτερον δέ, τίνα χρὴ τρόπον ἡμᾶς πρὸς αὐτὰ διακείσθαι· τελευταῖον δέ, τί περιέσται τοῖς οὕτως ἔχουσι. Τὰ μὲν οὖν πράγματα φησιν αὐτὸν ἀποφαίνειν ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάθμητα, καὶ ἀνέγκριτα· διὰ τοῦτο μῆτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μῆτε τὰς δοξὰς ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι. Διὰ τοῦτο οὖν μηδὲ πιστεῦειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους καὶ ἀκλινεῖς καὶ ἀπραδάντους εἶναι, περὶ ἐνὸς ἐκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλον ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι, οὐδ' οὐκ ἔστι. * Τοῖς μέντοι διακειμένοις οὕτω περιέσεσθαι Τίμων φησί, πρῶτον ἀφασίαν, ἔπειτα δ' ἀταραξίαν, Αἰνησιδῆμος δὲ ἡδονήν. Τὰ μὲν οὖν κεφάλαια τῶν λεγομένων ἔστι ταῦτα. Σκεψώμεθα δ' εἰ ὀρθῶς λέγουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἐπίσης ἀδιάφορα πάντα φασιν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κελεύουσι μηδενὶ προστίθεσθαι, μηδὲ δοξάζειν, εἰκότως ἂν, οἶμαι, πύθοιτό τις αὐτῶν· ἄρα γε διαμαρτάνουσιν οἱ διαφέρειν αὐτὰ νομίζοντες, ἢ οὐ; Πάντως γάρ, εἰ μὲν ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνουσιν ἂν. * Ὡστε ἀνάγκη λέγειν αὐτοῖς εἶναι τινὰς, τοὺς τὰ ψευδῆ περὶ τῶν ὄντων δοξάζοντας· αὐτοὶ τοίνυν εἶεν ἂν οἱ τᾶληθῆ λέγοντες· οὕτω δὲ εἴη ἂν ἀληθές τε καὶ ψεῦδος. Εἰ δ' οὐχ ἁμαρτάνομεν οἱ πολλοί, τὰ ὄντα διαφέρειν υἱόμενοι, τί παθόντες ἐπιπλήττουσιν ἡμῖν;

αὐτοὶ γὰρ ἁμαρτάνουσιν ἂν, ἀξιούντες μὴ διαφέρειν αὐτά. Καὶ μὴν εἰ καὶ δοίημεν ^b αὐτοῖς, ἐπίσης ἀδιάφορα πάντα εἶναι, ὅηλον ὡς οὐκ ἂν διαφέρειεν οὐδ' αὐτοὶ τῶν πολλῶν. Τίς οὖν εἴη ἂν αὐτῶν ἢ σοφία; καὶ διὰ τί Τίμων τοῖς μὲν ἄλλοις λοιδορεῖται πᾶσι, Πύρρωνα δ' ἠμνεῖ μόνον; * Ἐτι γε μὴν, εἰ ἐπίσης ἔστιν ἀδιάφορα πάντα, καὶ διὰ τοῦτο χρὴ μὴδὲν δοξάζειν, οὐκ ἂν οὐδὲ ταῦτα διαφέρει· λέγω δὲ τὸ διαφέρειν, ἢ μὴ διαφέρειν, καὶ τὸ δοξάζειν, ἢ μὴ δοξάζειν. Τί γὰρ μᾶλλον ταῦτά ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν; ἢ, ὡς φησὶ Τίμων, διὰ τί, ναί, καὶ διὰ τί, οὐ; καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τί; φανερόν οὖν ὡς ἀναιρεῖται τὸ ζητεῖν. * Ὡστε παυσάσθωσαν ἐνοηλοῦντες. Ἐπεὶ νῦν γε μεμήνασι, πόρρω τέχνης ἅμα μὲν ἡμῖν διακελευόμενοι μὴ δοξάζειν, ἅμα δὲ κελεύοντες αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν· καὶ λέγοντες ὡς περὶ οὐδενὸς ἀποφαίνεσθαι δεοί, κατεπειτα ἀποφαινόμενοι· καὶ ἀξιοῦσι μὲν μηδενὶ συγκατατίθεσθαι, πειθεσθαι δ' αὐτοῖς κελεύουσιν. Εἴτα λέγοντες μὴδὲν εἰδέναι, πάντας ἐλέγχουσιν ὡς εὐ εἰδότες. Ἀνάγκη δὲ ^c τοὺς φάσκοντας ὡς ἀδηλα πάντα εἴη, δεῖν θάτερον, ἢ σιωπᾶν, ἢ ἀποφαινεσθαι τι καὶ λέγειν. Εἰ μὲν οὖν ἡσυχίαν ἄγοιεν, ὅηλον ὅτι πρὸς γε τοὺς τοιούτους οὐδεὶς ἂν εἴη λόγος· εἰ δ' ἀποφαινόντο, πάντη τε καὶ πάντως ἢ εἶναι τι φαῖεν ἂν, ἢ μὴ εἶναι, καθάπερ ἄμειλι νυνὶ φασιν ὡς εἴη πάντα ἄγνωστα καὶ νομιστὰ πᾶσι, γνωστὸν δ' οὐδέν που. Ὁ τοίνυν ἀξίων ἢ τι δηλοῖ πρᾶγμα, καὶ ἔνεστιν αὐτὸ συνεῖναι λεγόμενον, ἢ οὐκ ἔνεστιν. Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ δηλοῖ, καθάπαξ οὐδεὶς οὐδ' οὕτω πρὸς τὸν τοιούτον ἂν εἴη λόγος. Εἰ δὲ σημαῖνοι. πάντως ἢ ἀπειρα λέγοι ἂν, ἢ πεπερα-

reliquit. At Timo ejus discipulus, tria ei spectanda esse docet, qui felicitate florere cupit: primum, cujusmodi rerum natura sit: deinde, quomodo eas intneri debeamus: postremo, quid iis eventurum sit, qui hoc fecerint. Res ergo ait illum aequae promiscuas appellare et incertas ac dubias: ideoque nec in sensibus, nec in opinionibus verum aut falsum inesse posse: ex quo deum sequatur, fidem iis adjungi nullam oportere, ac propterea id nobis agendum esse, ut nihil opinemur, nullam in partem inclinemus, inconcussi denique semper immolique maneamus: atque ita quidquid propositum nobis sit, id non potius esse, quam non esse, aut esse idem et non esse dicamus, imo ne non esse quidem. Caterum qui hoc modo affecti sint, id consecuturos illos esse affirmat, primum ut asseverent nihil, deinde ut omni animi perturbatione careant, quibus rebus Aenesidemus voluptatem adjungit. In his igitur, quae dici solent, summa rei vertitur. Sed quaeramus, num haec recte dicantur. Quum igitur isti promiscuas rerum omnium rationes esse velint, et idcirco nos vetent cuiquam assentiri, aut quidquam opinari, merito aliqui, arbitrator, ab iis sciscitetur, utrum errent qui discriminis aliquid inter eas faciant, nec ne. Si enim errant, uti-

que non recte sentiunt. Itaque necesse est, ipsi quoque dicant, esse nonnullas, qui falso de rebus judicent; se porro solos esse qui vera prædicent: ex quo profecto sequitur veri aliquid falsique reperiri. Quodsi non erramus, qui vulgo res inter se dissimiles esse arbitramur, cur tam acorbe et contumeliose in nos invehiuntur, quum ipsi in errore versentur, quia res indiscretas statuunt? Sed quamvis iis concedamus, omnia esse promiscuas, tamen manifesto ne ipsos quidem a vulgo differre appareat. Quam igitur sapientiam isti profitentur? aut cur Timon ceteros omnes contumeliis insectatur, solum Pyrrhonem celebrat? Præterea, si idcirco nihil profecto opinari oportet, quia omnium rerum discrimen aequaliter sublatum est, ne hæc quidem diversa fuerint: dico autem differre aut non differre, opinari aut non opinari. Cur enim sunt potius ista, quam non sunt? vel, ut ait Timon: cur ita? cur non? Imo, quorsuam tandem vel ipsum cur? omnem ergo quaestionem funditus tollendam esse apparet. Quamobrem desinant nobis molestiam exhibere. Nam insaniant illi utique, dum suæ ipsorum artis oblitri non opinari quidquam vetant simul ac jubent, fidemque pronuntiant aliquid de rebus, qui tamen nihil pronuntiantum esse contendunt. Porro

σμένα. Καὶ εἰ μὲν ἀπειρα, οὐδ' ὄλος ἂν εἴη λόγος πρὸς αὐτὸν ἀπειροῦ γὰρ γνώσις οὐκ ἔστι. Πεπερασμένων δὲ ὄντων τῶν δηλουμένων, ἢ ἐνὸς δτουοῦν ὁ τοῦτο λέγων ὀρίζει τι καὶ κρίνει. Πῶς οὖν ἀγνωστα καὶ ἀνεπίκριτα πάντα εἴη ἂν; Εἰ δὲ φαίη ταῦτα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, πρῶτον μὲν ἔσται ταῦτὸ καὶ ἀληθές καὶ ψεῦδος· ἔπειτα δὲ ἔραϊ τι καὶ οὐκ ἔραϊ, καὶ λόγῳ χρώμενος ἀναιρήσει λόγον. Ἔτι δὲ ὁμολογῶν ψεῦδεσθαι, πιστεύειν ἑαυτῷ φησι δεῖν. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν καὶ μαθόντες ἀδῆλα πάντα φασὶν εἶναι. Δεῖ γὰρ εἰδέναι πρότερον αὐτούς, τί δῆποτ' ἐστὶ τὸ δῆλον· οὕτω γοῦν ἂν ἔχοιεν λέγειν, ὡς οὐκ εἴη τὰ πράγματα τοιαῦτα. Πρῶτον γὰρ εἰδέναι χρὴ τὴν κατάφασιν, εἶτα τὴν ἀπόφασιν. Εἰ δὲ ἀγνοοῦσιν ὁποῖόν ἐστι τὸ δῆλον, οὐκ ἂν εἰδεῖεν οὐδέ τι τὸ ἀδῆλον. Ὅποταν γε μὴν Αἰνησίδημος ἐν τῇ ὑποτυπῶσει τοὺς ἐνεία διεξή τρόπους· κατὰ τοσοῦτους γὰρ ἀποφαίνειν ἀδῆλα τὰ πράγματα πεπαιραται· πρότερον αὐτὸν φῶμεν εἰδοτά λέγειν αὐτούς, ἢ ἀγνοοῦντα; Φησὶ γὰρ δεῖ τὰ ζῆα διαφέρει, καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καὶ εἰ πόλις καὶ οἱ βίοι, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ οἱ νόμοι. Καὶ τὰς αἰσθήσεις δὲ φησὶν ἡμῶν ἀσθενεῖς εἶναι, καὶ πολλὰ τὰ ἔξωθεν λυμαινόμενα τὴν

γνώσιν, ἀποστήματα, καὶ μεγέθη, καὶ κινήσεις· ἐτι δὲ τὸ μὴ ὁμοίως διακρίσθαι νέους καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἐγγρηγοράτας καὶ κοιμημένους, καὶ ἐγιαίνοντας καὶ νοσοῦντας· οὐδενὸς τε ἡμᾶς ἀπλοῦ καὶ ἀκραιφνοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι. Πάντα γὰρ εἶναι συγχευμένα, καὶ πρὸς τι λεγόμενα. Ταῦτα δὲ, φημί, καὶ τὰ τοιαῦτα κομψολογούντα αὐτὸν, ἠδέως ἂν τις ἔροιτο· ἴσχυον εὖ εἰδὼς λέγοι διότι τὰ πράγματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἢ ἀγνοῶν. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔδει, πῶς ἂν ἡμεῖς αὐτῷ πιστεύοιμεν; εἰ δ' ἐγίνωσκε, κομιδῇ τις ἦν ἡλίθιος, ἅμα μὲν ἀδῆλα πάντα ἀποφαίνόμενος, ἅμα δὲ τοσαῦτα λέγων εἰδέναι. Καὶ μὴν ὁπότε γε τὰ τοιαῦτα διεξίειεν, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐπαγωγὴν τινα λέγουσι, δεικνύντες ὅποι' ἄττα εἴη τὰ φαινόμενα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Τὸ δὲ τοιοῦτο καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται πίστις. Εἰ μὲν οὖν αὐτῇ συγκατατίθενται, δῆλον ἐστὶ δοξάζουσιν· εἰ δ' οὐ πιστεύουσιν, οὐδ' ἂν ἡμεῖς προσέχοιμεν αὐτοῖς. Ὅ γε μὴν Τύμων ἐν τῷ Πύθωνι διηγείται μακρὸν τινα κατατείνας λόγον, ὡς ἐντύχοι τῷ Πύθωνι βαδίζοντι Πυθοῖδε, παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου, καὶ τίνα διαλεχθεῖεν ἀλλήλοισι. Ἄρ' οὐκ εὐλόγως ἂν τις αὐτῷ ταῦτα συγγράφοντι παραστὰς εἴποι, τί, ὦ πονηρέ, ἐνοχλεῖς

vetant nos cuiquam astipulari, ac tamen fidem sibi habere jubent : dumque se nihil scire profitentur, omnes tamen, quasi res probe sciant, passim reprehendunt. Jam vero necesse est eos qui omnia incerta esse affirmant, e duobus alterum, aut silere aut aliquid pronuntiare et dicere. Quodsi quiescent, patet, nullam cum talibus hominibus futuram esse disputationem : sin pronuntiabunt aliquid, aut esse quiddam, aut non esse omnino et utique dicturi sunt, quemadmodum plane ignota esse cunctis universa nunc dicunt et opinabilia, notum esse fere nihil. Porro qui sumit aliquid, aut rem sic aperit, ut intelligi, dum explicatur, possit, aut obscuram potius et ignotam relinquit. Sed si non aperiet, ne tum quidem ulla omnino cum eo futura est disputatio. Sin explicabit aliquid, prorsus aut infinita dicet, aut finita. Quod si infinita, rursus omnem secum agendi facultatem nobis eripiet ; quia infiniti cognitio nulla esse potest. At si finita quædam, aut etiam unum aliquid aperiet ; qui hoc faciat, definiat aliquid iudicetque necesse est. Qui igitur ignota omnia et injudicata esse queant ? Jam vero si ea esse simul ac non esse dicet, primum quidem verum simul idem ac falsum erit : deinde aliquid ipse dicet et eodem tempore nihil dicet, atque ita orationem, dum oratione utetur, exstinguet. Præterea qui se falsum dicere fatetur, idem sibi fidem haberi vult. Ad hæc quæri etiam ex illis poterit, unde tandem incerta esse cuncta didicerint ? Prius enim scire debent, quid sit certum et perspicuum ; tumque demum, res universas non esse tales statuere poterunt. Quippe affirmationis notitia negationis cognitionem antecedit. Sed si

ignorent, quid sit certum, illi ne incertum quidem quid sit sciverint. Enimvero quando Ænesidemus in illa sua rerum informatione novem omnino modos exponit, (tot enim modis rerum obscuritatem demonstrare conatus est :) dicemusne eum cognitos memorare an incognitos ? Ait enim et animalia, et nos ipsos, et urbes, et vitas et mores et leges inter se differre. Idem vero sensus nostros infirmos esse defendit, et plurima quæ cognitioni extrinsecus officiant impedimenta existimat, intervalla, magnitudines, motus. Adde dissimiles juvenum atque senum, vigilantium et dormientium, valentium et aegrotorum affectus : denique rerum, dum eas percipimus, neque simplicem unquam vultum neque sincerum. Omnia enim esse permixta, et ad aliquid relata appellari. Hæc vero, inquam, cæteraque id genus dum facete dicit, libenter ex eo quiesplam querat, sitne hic hominis varias illas rerum rationes probe scientis an ignorantis sermo. Si enim illas ignorat, qui tandem ipsi fidem habebimus ? Sin eas probe novit, stolidus admodum est, qui quum obscura esse cuncta præ se ferat, tam multa se tamen scire confirmet. Atqui quando talia exponunt, nihil aliud quam inductionem aliquam texunt, et conjuncti illa sint quæ apparent, sigillatim demonstrant : quod quidem orationis genus est vocaturque probatio. Hanc igitur illi si sequuntur, eos opinari nemo non videt : si vero non credunt, ne nos quidem illos audiemus. Jam vero quod in Pyrrhone longam quandam Timo narrationem explicat, quomodo Pyrrhoni juxta templum Amphiarai, Pythiam adeunti occurrerit, et quem cum ea sermonem contulerit ; nonne quis talium rerum scripto-

ειαυτῶ ταῦτα συγγράφων, καὶ ἂ μὴ οἶσα διηγούμενος. Τί γὰρ μᾶλλον ἐνέτυχες αὐτῷ καὶ διελέχθης, ἢ οὐ διελέχθης; Αὐτὸς τε ἐκεῖνος ὁ θαυμαστὸς Πύρρων, ἄρα γε ᾗδει τὸ διὰ τί βαδίζοι Πύθια θεασόμενος; ἢ καθάπερ οἱ μεμνηνότες ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ὁδόν; Ἦνθα δὲ ἤρξατο κατηγορεῖν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν, ἄρα γε φῶμεν αὐτὸν ἀληθῆ λέγειν, ἢ μή; Ἄρα γε καὶ τὸν Τίμωνα παθεῖν τι, καὶ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις, ἢ μὴ προσέχειν; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἐπέστη, πῶς ἀντὶ χορευτοῦ φιλόσοφος ἐγένετο, καὶ τὸν Πύρρωνα διέτελεσε θαυμάζων; Εἰ δὲ συγκατέθετο τοῖς λεγομένοις, ἄποπος ἂν εἴη τις, αὐτὸς μὲν φιλοσοφῶν, ἡμᾶς δὲ κωλύων. Ἄπλῶς δὲ θαυμάσαι τις ἂν, οἱ Τίμωνος σίλλοι, καὶ αἱ κατὰ πάντων ἀνθρώπων βλασφημίαι, καὶ αἱ κακαὶ στοιχειώσεις Αἰνησιδήμου, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος τῶν λόγων τί δήποτε βούλεται αὐτοῖς. Εἰ μὲν γὰρ οἴομενοι κρεῖττους ἡμᾶς ἀπεργάσασθαι, ταῦτα γεγράφασαι, καὶ διὰ τοῦτο πάντας οἴονται δεῖν ἐλέγχειν, ὅπως παυσόμεθα φλυαροῦντες, βούλονται δηλονότι τὴν ἀληθειαν ἡμᾶς εἰδέναι, καὶ ὑπολαθεῖν, ὅτι τοιαῦτα εἴη τὰ πράγματα, καθάπερ εἰοῖ Πύρρων. Ὡστε εἰ πεισθίημεν αὐτοῖς, ἐκ χειρόνων βελτίους ἂν γενοίμεθα, κρίναντες τὰ συμφορώτερα, καὶ τοὺς ἀμεινον λέγοντας ἀποδεξάμενοι. Πῶς οὖν ἐπ' ἴσης ἀδιάφορα τὰ πράγματα, καὶ ἀνεπίκριτα δύναται ἂν εἶναι; καὶ

πῶς ἀσυγκατάθετοι καὶ ἀδόξαστοι γενοίμεθ' ἂν; Εἰ δ' οὐδὲν ὄφελός ἐστι τῶν λόγων, τί ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν; ἢ διὰ τί Τίμων φησὶν. ¹

Οὐκ ἂν δὴ Πύρρωνι γ' ἐρίσειεν βροτὸς ἄλλος.

Οὐ γὰρ μᾶλλον Πύρρωνα θαυμάσαι τις ἂν, ἢ τὸν Κόρυβον ² ἐκεῖνον, ἢ τὸν Μελιτίδην, ³ ὃς δὴ δοκοῦσα μωρία διενεγκεῖν. Ἐνθυμείσθαι μέντοι χρὴ καὶ ταῦτα Ὅποιος γὰρ ἂν γένοιτο πολίτης, ἢ δικαστῆς, ἢ σύμβουλος, ἢ φίλος, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀνθρώπος, ⁴ ὃς γε τοιοῦτος; ἢ τί τῶν κακῶν οὐ τολμήσειεν ἂν ὁ μηδὲν ὡς ἀληθῶς οἴομενος εἶναι κακόν, ἢ αἰσχρόν, ἢ δίκαιον, ἢ ἀδικόν; Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο φαῖη τις ἂν, ὅτι τοὺς νόμους δεδοίκασι κριτάς, καὶ τὰς τιμωρίας οἱ τοιοῦτοι. Πῶς γὰρ οἱ γε ἀπαθεῖς καὶ ἀτάραχοι, καθάπερ αὐτοὶ φασιν, ὄντες; ὃ γέ τοι Τίμων ⁵ ταῦτα καὶ λέγει περὶ τοῦ Πύρρωνος:

ἄλλ' ὅλον ⁶ τὸ ἄτυρον ἐγὼν ἰδὼν ἢ δ' ἀδάμαστον ⁷ πᾶσιν ἕσοις δαμνᾶται, ἀμ' ἀρήτοις τε φατοῖς τὰ λαῶν ἔθνεα κούφα βαρυνόμεν' ἔθνεα καὶ ἔθνεα ἐκ παθῶν δόξης τε καὶ εἰκαῆς νομοθήκης.

Ὅπότεν μέντοι φῶσι τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο, ὅτι δέοι κατακολουθοῦντα φύσει καὶ τοῖς ἔθνεσι ζῆν, μηδενὶ μέντοι συγκατατίθεσθαι, πάνυ τίνες εἰσιν εὐθήεις. Εἰ γὰρ μηδενὶ ἄλλῳ, τούτῳ γοῦν αὐτῷ δέοι ἂν συγκα-

rem præsentem jure sic compellet : quid ipse tibi homo nequam, molestus es, dum ista scribis caque commemoras, quæ nescis? Cur enim ei occurristi, et cur sermonem cum eo contulisti potius, quam non contulisti? Sed egregius ille tuus Pyrrho satiane quorsum ad Pythia spectanda pergeret ipse norat? an furiosorum more in via temere vagabatur? Idem vero quum et homines et hominum ignorantiam accusare cœpit, illumne vera prædicare dicemus, nec ne? Porro Timonem ejus oratione commotum contendemus isti astipulatam esse, an aurem non præbuisse? Si enim fidem homini non habuit, qui tandem evasit e saltatore philosophus, et cur Pyrrhonem perpetuo admiratus est? Quodsi ejus verbis album calculum adjecit, ineptit profecto, qui nos dum philosophatur, philosophari prohibeat. Omnino quid illi Timonis silli et jactæ in universum genus humanam contumeliæ, et tradita Ænesidemi pernicioisa rudimenta, et tota illa verborum congeries sibi velit, mirum jure cupiam videatur. Si enim idcirco hæc scripserunt, quia nos ad frugem compellere posse sibi viderentur, atque eo consilio omnes sibi reprehendendos putant, ut nugari tandem desinamus, nimirum veritatem cognitam nos habere volunt, atque existimare, tales esse res, quales Pyrrho statuebat. Itaque si ipsis credamus, e deterioribus meliores efficiamur, dum et melius de rebus ipsis judicabimus et saniora loquentes audiemus. Quæ quum ita sint, qui tandem omnia æque promiscua

et injudicata esse queant? aut quomodo ita nos geramus, ut nemini assentiamur, neque quidquam opinemur? At vero si nihil prosunt istæ disputationes, cur molesti nobis sunt? aut quamobrem Timon ait :

Cum Pyrrhone hominum possit contendere nemo.

Nec enim causæ quidquam fuerit, cur Pyrrhonem potius admiremur, quam aut Corybum illum aut Melitidem, qui stultitia videntur inclaruisse. Sed illud quoque, quod dicam, considerandum est. Nam qui talis sit, qualis ille, quæso, civis, aut judex, aut consiliarius, aut amicus, aut denique homo futurus est? vel quæ facinora non audebit qui nihil vere honestum aut turpe, qui justum esse nihil aut injustum opinabitur? Neque enim quisquam affirmaverit, istud hominum genus legum auctoritatem et pœnas extimescere. Quomodo enim in eos metus cadat, qui se ab omni animi perturbatione vacuos et intrepidos prædicant? Nam de Pyrrhone quidem hæc canit Timon :

sed qualem ego vidi modestum indomitumque omnibus iis quibus domantur, simul tacendis et dicentibus hominum nationes agitate ultro citroque [dis, commotionibus, gloria et temere scriptis legibus.

Quum autem præclarum illud sapientiæ præceptum dant, debere unumquemque nostrum naturæ et moribus convenienter viventem nemini astipulari, stultissime faciunt. Nam ut cæteris omnibus non credatur, huic tamen necesse

ταθέσθαι, καὶ ὑπολαβεῖν ὅπως ἔχει αὐτό. Τί δὲ μᾶλλον τῇ φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι δεῖ κατακολουθεῖν, ἢ οὐ δεῖ, μὴ εἰδότας γε δὴ μὴδὲν, μὴδὲ ἔχοντάς τι δὴ κρινούμεν; Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἰλίθιον, ἔπειδὰν λέγωσιν, ὅτι καθάπερ τὰ καθαρτικὰ φάρμακα συνεκκρίνει μετὰ τῶν περιττωμάτων καὶ ἑαυτά, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πάντα ἀξίων εἶναι λόγος ἀδηλα, μετὰ τῶν ἄλλων ἀναιρεῖ καὶ ἑαυτόν. Εἰ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἐλέγχει, ληροῖεν ἂν οἱ χρώμενοι τούτῳ. Βέλτιον οὖν ἡσυχίαν ἀγειν αὐτούς, καὶ μὴδὲ τὸ στόμα διαίρειν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅμοιον ἔχει τι τὸ καθαρτικὸν φάρμακον, καὶ ὁ τούτων λόγος. Τὸ μὲν γὰρ φάρμακον ἐκκρίνεται, κὰν τοῖς σώμασιν οὐχ ὑπομένει τὸν μέντοι λόγον ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑπάρχειν δεῖ τὸν αὐτὸν ὄντα, καὶ πιστευόμενον αἰεὶ. Μόνος γὰρ οὗτος εἶη ἂν ὁ ποιῶν ἀσυγκαταθέτους. Ὅτι δ' οὐκ οἴονται τὸν ἄνθρωπον ἀδόξατον εἶναι, καὶ ὠδὴ καταμάθοι τις ἄν. Ἀδύνατον γὰρ τὸν αἰθανόμενον μὴ αἰσθάνεσθαι. Τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι γνωρίζει τι ἦν. Ὅτι δὲ καὶ πιστεύει τῇ αἰσθήσει, πᾶσι φανερόν. Ἀκριβέστερον γὰρ θέλων ἰδεῖν ἀπέψησε τὴν ὀφθαλμῶν, καὶ προσῆλθεν ἐγγύτερον, καὶ ἐπιλλίσσατο. Καὶ μὴν ἠδόμενοι γε καὶ ποιοῦντες ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ οἷον τε τὸν καιόμενον ἢ τεμνόμενον ἀγνοεῖν. Τὰς δὲ δὴ μνήμας καὶ ἀναμνήσεις τίς οὐκ ἂν φαίη μεθ' ὑπολήψεως γίνεσθαι; Περὶ μὲν γὰρ τῶν κοινῶν ἐνομιῶν, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀνθρωπὸς ἐστίν, ἔτι δὲ περὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, τί λέγοι τις ἄν; Οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν τού-

των, εἰ μὴ πεφύκειμεν ὑπολαμβάνειν. Ἄλλ' ἔγωγε εἶδὼ τᾶλλα. Τοῖς μέντοι λεγόμενοις ὑπὸ τούτων ἕαν τε πιστεύωμεν, ἕαν τε ἀπιστώμεν, ἀναγκαίως ἔχει δεξιᾶζειν πάντη τε καὶ πάντως. Ὅτι μὲν οὖν ἀμήχανόν ἐστι φιλοσοφεῖν τὸν τρόπον τούτον, φανερόν. Ὅτι δὲ καὶ παρὰ φύσιν, καὶ παρὰ τοὺς νόμους, ὠδὴ κατιδίμεν ἄν. Ἐμὲν γὰρ τῷ ὄντι τὰ πράγματα τοιαῦτα εἶη, τί λοιπὸν ἄλλ' ἢ καθάπερ ἐν ὕπνῳ, ζῆν ἡμᾶς εἰκῆ καὶ ἐμπλήκτως; Ὅστε φλυαροῖεν ἂν οἱ νομοθέται, καὶ στρατηγοί, καὶ οἱ παιδεύοντες. Ἄλλ' ἔμοιγε δοκοῦσιν ἢ μὲν ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι ζῆν κατὰ φύσιν, μόνοι μέντοι τετυφῶσθαι, μᾶλλον δὲ μεμηνέναι μανίαν ἐβρωμένην οἱ ταῦτα ληροῦντες. Οὐχ ἥμισυ μέντοι τούτο καταμάθοι τις ἂν κλέϊθεν. Ἀντίγονος γὰρ ὁ Κερύστιος κατὰ τοὺς αὐτοὺς γενομένους χρόνους, καὶ ἀναγράφας αὐτῶν τὸν βίον, φησὶ τὸν Πύρρωνα διωκόμενον ὑπὸ κυνῶν, ἀναφυγεῖν ἐπὶ τι δένδρον· σκωπετόμενον δὲ ὑπὸ τῶν παρόντων, εἰπὲν ὡς γαλεπὸν εἶη τὸν ἄνθρωπον ἐκδύναι. Φιλίστος δὲ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ θυοῦσης, ἔπειτα τῶν φίλων τινὸς ὑποσχομένου τὰ πρὸς τὴν θυσίαν, καὶ μὴ παρασχομένου τοῦ μέντοι Πύρρωνος πριαμένου καὶ ἀγανακτοῦντος, ἐπειδήπερ ὁ φίλος ἔλεγεν, ὡς οὐ ποιήσαιτο σύμφωνα τοῖς λόγοις, οὐδ' ἀξία τῆς ἀπαθείας· εἰπὲν αὐτόν, ἐν γούν γυναικὶ οὐ δεῖ τὴν ἀποδείξειν αὐτῆς ποιεῖσθαι. Καίτοι δικαίως ἂν εἶπεν ὁ φίλος, ὅτι ματαία καὶ ἐν γυναικί, καὶ κυνί, καὶ πᾶσιν. Εἰ δὲ σοι τῶν λόγων τούτων ἐστὶν ὄφελος, ὀρθῶς γ' ἔχει μαθεῖν, καὶ τίνες οἱ ζή-

sario saltem fides habenda sit, planeque statuendum ita rem se habere. Sed enim cur naturam et mores sequi nos potius oporteat, quam ab iis discedere, qui nec sciamus omnino quidquam, nec quidquam habeamus, quo res iudicemus? Illud enim hominis admodum stulti est, quod addunt, quemadmodum in medicamentis purgativa simul cum excrementis excernuntur, sic etiam rationem, quæ omnia incerta esse efficiat, æque ac reliqua tolli. Nam si se ipsa redarguat, ineptiant qui ea utuntur. Quiescant igitur isti, ac ne hiscant quidem. Neque vero purgativo medicamento quidquam simile istorum ratio habet. Quippe medicamentum ita excernitur, ut in corpore minime resideat: at hæc ratio eadem maneat hæreatque in animo fidesque ei semper adjungatur necesse est. Sola enim aliis nos assentiri prohibeat. Sed ab illis homines hauriquaquam pro nihil opinantibus haberi, vei ex hoc intelligas. Qui sentit, idem ut non sentiat fieri nullo modo potest: sentire autem cognoscere est. At homines sensui fidem adjungere nemo non videt. Nam ut diligentius aliquid considerare possint, cum abstergere oculos, tum etiam propius accedere ac subinde nictando considerare solent. Quin etiam ipsi nostrum tam lætitiæ quam doloris sensum novimus. Neque enim fieri potest, ut quis nesciens uratur aut secetur. Memoriam similiter ac recordationem quis non cum exi-

stimatione conjunctam esse dixerit? Quid de comamibus animi notionibus, quæ ejusmodi hominem esse clamant, præterea quid de litteris et artibus dicitur? Horum enim nihil exstaret, nisi ad existimandum nati et apti essemus. At mitto cætera, dum hoc unum constet, fidem ut illorum verbis sive adjungamus, sive derogemus, opinandi facultatem omnino et utique nobis esse relinquendam. Nullam igitur hujusmodi philosophandi rationem esse posse apparet. Quæ quantoper etiam naturæ et legibus repugnet, nunc videamus. Nam si vere ita se res habeant, quid aliud superest, nisi ut sic tanquam in somno temere stolidæque vivamus? Quantobrem nugentur legumlatores, duces, præceptores. Sed mihi videntur cæteri omnes homines naturæ convenienter vivere, solique philosophi illi qui tam absurda loquantur, desipere vel potius vehementer frerere. Quod ipsum maxime vel ex hoc intelligas. Antigonos enim Carystius, qui iisdem temporibus vixit illorumque vitam scripsit, Pyrrhonem ait, ut insequentem canem effugeret, in arborem aliquando evasisse; deinde vero ab iis qui aderant ea de causa ludibrio habitum, ægre hominem exui respondisse. Præterea quum Philiste ejus soror sacrificium pararet, quendam ex amicis qui res ad illud necessarias pollicitus erat, promissis non stetit. Pyrrhonem igitur eos sumptus facere coactum in-

λώσαντες αὐτὸν ἐγένοντο, καὶ τίνας ἐξήλωσεν αὐτός. Ὁ μὲν οὖν Πύρριον Ἀναξάρχου τινὸς ἐγένετο μαθητής, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἦν ζωγράφος, οὐδ' οὕτως εὐτυχής, ἔπειτα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις ἐντυχῶν, χρηστὸν μὲν οὐδὲν οὔτε εὔρεν, οὔτε ἔγραψε, κακῶς δὲ πάντας εἶπε καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Αὐτὸς δ' ὕστερον τοῦτον τὸν ὕψον περιβαλλόμενος, καὶ καλῶν ἄτυφον ἑαυτὸν, οὐδὲν ἐν γραφῇ κατέλιπεν. Ἐγένετο δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων Φλιάσιος, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἐχόρευεν ἐν τοῖς θεάτροις· ἔπειτα δ' ἐντυχῶν αὐτῶ συνέγραψεν ἀργαλέας παρωδίας καὶ βωμολόγους, ἐν αἷς βεβλασφήμηκε πάντας τοὺς πρότερο φιλοσοφῆσαντας. Ὀδτος γάρ ἦν ὁ τοὺς σίλλους γράψας καὶ λέγων·^a

στέλιοι ἄνθρωποι, κάκ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἶον,
οἶων ἔκ τ' ἐρίων^o ἔκ τε στοναχῶν πέπλασθε! P καὶ
ἄνθρωποι κενεῆς οἰήσις ἐμπλοῖ· ἄσκοι.

Μηδενὸς δ' ἐπιστραφέντος αὐτῶν, ὡς εἰ μὴδὲ ἐγένοντο τοκαράπαν, ἐχθὲς καὶ πρόην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ κατ' Αἴγυπτον Αἰνησιδημὸς τις ἀναζωπυρεῖν ἤρξατο τὸν ὕθλον τοῦτον. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν κράτιστοι δοκοῦντες εἶναι τῶν τὴν ἠδὸν βεβαδικῶν ταύτην, εἰσὶν οὗτοι. Ὅτι μὲν οὖν τὴν τοιαύτην εἶτε ἀφρασίαν,

εἶτε ἀγωγὴν λόγων, εἶτε ὄπη καὶ ὄπως ἂν ἐθέλη τις^a καλεῖν αὐτήν, οὐδεὶς ἂν εὐφρονῶν ὀρθὴν εἶναι φαίη, ὄηλον. Ἐγὼ μὲν οὐδὲ φιλοσοφίαν ὀνομαζέω αὐτήν, ἀναιροῦσάν γε δὴ τὰς τοῦ φιλοσοφεῖν ἀρχάς. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς κατὰ Πύρριον φιλοσοφεῖν νομιζομένους. Συγγενῆ δ' αὐτοῖς εἶη ἂν καὶ τὰ ἀντιλεγόμενα πρὸς τοὺς κατὰ Ἀριστιππον τὸν Κυρηναῖον, μόνᾳ λέγοντας εἶναι τὰ πάθη καταληπτά. Σωκράτους δ' ἑταῖρος ὁ Ἀριστιππος ἦν; ὃ τὴν καλουμένην Κυρηναϊκὴν συστησάμενος ἀφρασίαν, ἀφ' ἧς τὰς ἀφορμὰς Ἐπικούρου πρὸς τὴν του τέλους ἐχθεσιν εἴληφεν. Ἦν δ' ὁ Ἀριστιππος ὑγρὸς πάντο τὸν βίον καὶ φιλήδονος· ἀλλ' οὐδὲν μὲν οὕτως ἐν τῷ φανερῷ περὶ τέλους διελέξατο· δυνάμει δὲ τῆς εὐδαιμονίας τὴν ὑπόστασιν ἔλεγεν ἐν ἡδοναῖς κεῖσθαι. Ἄει γὰρ λόγους περὶ ἡδονῆς ποιούμενος, εἰς ἰσοψίαν ἤγε τοὺς προσιόντας αὐτῷ τοῦ λέγειν, τέλος εἶναι τὴν ἡδέως ζῆν. Τούτου γέγονεν ἀκουστῆς Σύναλλος καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρήτη. Ὅτις γεννήσασα παῖδα ὀνόμασεν Ἀριστιππον, ὃς ὑπαχθεὶς ὑπ' αὐτῆς εἰς λόγους φιλοσοφίας, μητροδιδάχτος ἐκλήθη· ὃς καὶ σαφῶς ὤριστο τέλος εἶναι τὴν ἡδέως ζῆν, ἡδονὴν ἐντάττων τὴν κατὰ κίνησιν. Τρεῖς γὰρ ἐρη καταστάσεις εἶναι περὶ τὴν ἡμετέραν σύγκρασιν· μίαν μὲν,

dignari cœpisse, quod ex amico isto audiret, se handquaquam philosophiæ præcepta esse observatum, neque ita victurum, ut omni animi perturbatione caret. Tum Pyrrhonem homini respondisse, hujus rei documentum in mulierculæ causa dari non oportere. Atqui merito amicus ille diceret, in muliere, in cane in reliquis denique omnibus inane totum hoc disputandi genus futurum. Quodsi hæc oratio tibi prodest, haud absurdum erit, tum quos habuerit assectatores, tum quos ipse æmulatus sit, cognoscere. Fuit igitur Pyrrho Anaxarchi cuiusdam discipulus: ac primum quidem picturæ operam dedit, sed vano conatu rem aggressus est, deinde vero posteaquam Democriti libros legisset, nihil aut in iis boni reperit aut ipse conscripsit, sed deos tantum hominesque omnes probris et maledictis vexavit. Idem postea quum hoc fastus genus sibi induisset, ac tamen minime fastosum se appellaret, nihil scriptum reliquit. Ejus disciplina usus est Timon Phliasius, primo in scenis saltare solitus; qui ubi deinde hominem audivit, versus mordaces et scurriles edidit, quibus omnem superiorum philosophorum nationem proscindebat. Fuit enim is illorum auctor, in quibus ita scribit:

duri homines, ignavum genus, ventres solum,
quibus e libris et suspiriis conflati estis! Et
homines vanæ opinionis pleni utres.

Quum autem jam nemo eos observaret, quasi omnino nunquam fuissent, heri aut nudius tertius Alexandriæ, Ægypti urbe, exstitit Ænesidemus quidam, qui antiquum illud nugarum genus renovare aggrediretur. Atque

hi fere sunt ex vulgi opinione principes, qui hanc philosophandi viam inierunt. Et hanc talemque vel sectam vel disciplinam, vel utcumque et quomodoocumque eam appellare libet, nominari qui quidem prudens sit, approbaturum esse manifestum est. Ego vero ne philosophiam quidem eam vocandam existimo, quum ipsa philosophiæ principia tollat. Hæc igitur adversus philosophos, qui Pyrrhonis assectatores habentur, dicta sunt. Quibus cognata illa fuerint, quæ opponi solent hominibus ex Aristippi Cyrenæi disciplina profectis, qui solos affectus mente comprehendi posse statuebant. Socratis autem sodalis Aristippus fuit, qui Cyrenaicam sectam instituit, ex qua quidem Epicurus finis illius constituendi occasionem arripuit. Erat enim Aristippus in omni vita mollis admodum et voluptarius; qui etsi nihil unquam ipse palam de fine disseruit, potentia tamen beatitudinis fundamentum in voluptatibus positum esse docuit. Nam quum de voluptate perpetuo loqueretur, præbuit auditoribus suis suspicionem finis in vitæ deliciis collocati. Is Synallum quendam ejusque filiam Areten discipulos habuit. Hæc filium suscepit nomine Aristippum, qui ab ipsa ad philosophiæ studium impulsus, matris discipulus vulgo dicebatur. Hic aperte statuit finem esse suaviter vivere, voluptatibus eam ponens, quæ in aliqua commotione versaretur. Triplicem enim temperationis nostræ conditionem esse censebat: unam qua doleremus, tempestate in mari coortæ persimilem: alteram, qua lætaremur, et placido æquovi similes essemus: placidam enim commotionem esse vo-

καθ' ἢν ἀλοῦμεν, εὐκυΐαν τῷ κατὰ θάλασσαν χειμῶνι· ἐτίραν δέ, καθ' ἢν ἡδόμεθα, τῷ λειψὺ κύματι ἀφομοιούμενοι· εἶναι γὰρ λείαν κίνησιν τὴν ἡδονήν, οὐρίῳ παραβαλλομένην ἀνέμῳ· τὴν δὲ τρίτην μέσην εἶναι κατάστασιν, καθ' ἢν οὔτε ἀλοῦμεν, οὔτε ἡδόμεθα, γαλήνη^τ παραπλησίαν οὔσαν. Τούτων δὲ καὶ ἔρασκε τῶν παθῶν μόνων ἡμᾶς τὴν αἰσθησιν ἔχειν. Πρὸς οὗς ἀντιλέλαχται ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 18 πρὸς τοὺς κατὰ Πύβωνα σκεπτικούς, ἥτοι ἐρακτικούς ἐπικληθέντας, μηδὲν καταληπτόν εἶναι ἀποφραναμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scriptis: ἂ οὐδ' οὐκ ἔστιν] codd. οὐτ' οὐκ ἔστιν. — ^b εἰ καὶ δοίμεν] libri εἰ καὶ δώμεν. — ^c ἀνάγκη δέ] cum Vigerō; codd. ἀνάγκη τε — ^d ἡδέως ἂν τις ἔροιτο] libri ἡδέως ἂν τις ἔρατο. — ^e διελέγθης] codd. διελέγθης bis. — ^f Τίμων φησὶν] Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 95. — ^g Κόρυβον] Corythus sive Coræbus (Κόροιβος), Mygdonis filius, a poetis stulti hominis persona sæpe indutus, passim a veteribus memoratur. Vid. Eurip. Rhes. 539; Quint. Smyrn. XIII, 169; Pausan. X, 27, 1; Virg. Æn. II, 341 et ibi Heyn. Excurs. X. Hinc proverbium Κόροιβος ἡλιθιώτερος apud Zenob. IV, 58; Apostol. X, 3; Diogenian. V, 56 et μωρότατος Κόρυβου apud Apostol. XI, 93. — ^h Μελιτίδην] De hoc aliisque hominibus stultis sic Ælianus var. hist. XIII, 1 φασὶ παχύτατον γενέσθαι τὴν διάνοιαν οἱ τῆς κωμῳδίας ποιηταί, τὸ δέρμα ἔχοντα ἀδιακόντιστον, Πολύδωρόν τινα· καὶ ἄλλον Κοκυλίωνα ὄνομα, ὅσπερ τὰ κύματα ἠρθμει ὑπὸ τῆς ἄγαν μανίας. Λόγος δὲ τις καὶ Σανυρίωνα τοιοῦτον γενέσθαι, ὅς ἐν τῇ ληκύθῳ τὴν κλίμακα ἐζήτει. Καὶ Κόροιβον δέ, καὶ Μελιτιάδην καὶ ἐκείνους ἀνοήτους φασὶν. Aristophanes Ran. 990 τέως δ' ἀβελτερώτατοι, κεχρηγνότες Μαμαμάκυθοι, Μελιτίδα καθήντο, ubi legendus est interpres græcus. — ⁱ Τίμων] vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 95. — ^k ἀλλ' οἶον] cum Vigerō; membranæ ἀλλοῖον. — ^l ἡδ'

ἀδάμαστον] e Vigeri conjectura; codd. ἡ ἀδάμαστον. — ^m οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν] libri οὐδὲν γὰρ ἦν. — ⁿ Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 85 — ^o οἶον ἔκ τ' ἐρίδων] cod. τοῖον apud Eusebium et ποῖον apud Theodoretum de curandis gentium morbis serm. 2 tom. IV, p. 489. — ^p ἔκ τε στοναχῶν πέπλασθε] cum Eusebio; Theodoretus καὶ λασχομάχων πεπλάνησθε. — ^q ὅπως ἂν ἐθέλη τις] codd. ὅπως ἐθέλη τις. — ^r γαλήνη] libri γαληνῆ. —)

4. Ἐξῆς δ' ἂν εἶεν οἱ λέγοντες μόνα τὰ πάθη καταληπτά. Τοῦτο δ' εἶπον ἐνίοι τῶν ἐκ τῆς Κυρήνης. Οὗτοι δ' ἤξιον, ὅσπερ ὑπὸ κάρου κωλύμενοι τινας, οὐδὲν εἶναι τὸ παράπαν, εἰ μὴ τις παραστὰς αὐτοὺς παῖοι καὶ κεντῶη. Καϊόμενοι γὰρ ἐλεγον καὶ τεμνόμενοι γνωρίζειν, ὅτι πάσχοιεν τι· πότερον δὲ τὸ καῖον εἴη πῦρ, ἢ τὸ τέμνον σίδηρος, οὐκ ἔχουν εἰπεῖν. Τοὺς δὲ ταῦτα λέγοντας εὐθὺς ἔροιτό τις ἂν, εἰ δὴ τοῦτο γοῦν ἴσασιν αὐτοί, διότι πάσχοσι τι καὶ αἰσθάνονται. Μὴ εἰδότες μὲν γὰρ οὐδ' εἰπεῖν δυνηθεῖεν ἂν ὅτι μόνον ἴσασι τὸ πάθος. Εἰ δ' αὖ γνωρίζουσι, οὐκ ἂν εἴη μόνα τὰ πάθη καταληπτά. Τὸ γὰρ, ἐγὼ καίλομαι, λόγος ἦν καὶ οὐ πάθος. Ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε τρία ταῦτα συνυφιστασθαι, τὸ τε πάθος αὐτὸ, καὶ τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. Ὅ τίνων ἀντιλαμβανόμενος τοῦ πάθους πάντως αἰσθάνοιτ' ἂν. Οὐ γὰρ δὴ ὅτι μὲν, εἰ τύχοι, θερμαίνεται γνωριεῖ, πότερον δ' αὐτὸς ἢ ὁ γείτων, ἀγνοήσει· καὶ νῦν ἢ πέρυσσι καὶ Ἀθήνησιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζῶν ἢ τεθνεώς, ἔτι δὲ ἀνθρώπος ὢν ἢ λίθος. Οὐκοῦν εἴσεται καὶ ὑφ' οὗ πάσχει. Καὶ γὰρ ἀλλήλους γνωρίζουσι, καὶ ἐδούς, καὶ πόλεις, καὶ τὴν τροφήν. Οἱ δ' αὖ τεχνίται τὰ ἐργαλεῖα τὰ αὐτῶν οἶδασι. Καὶ οἱ ἰατροὶ καὶ ναυτικοὶ σημειοῦνται τὰ μέλλοντα. Καὶ τῶν θηρίων οἱ κύνες εὐρίσκουσι τοὺς στίβους. Ἐτι γε μὴν ὁ πάσχων τι, πάντως ἢ ὡς οἰκίου τινός, ἢ ὡς ἀλλοτρίου πάθους ἀντιλαμβάνεται. Πόθεν οὖν ἔξει λέγειν, ὅτι τοῦτο μὲν ἔστιν ἡδονή, τοῦτο δὲ πόνος; ἢ ὅτι γενόμενος ἢ δρῶν ἢ ἀκούων πάσχοι τι; καὶ τῇ μὲν γλώσση γεσόμενος, τοῖς δ' ὀμμασιν δρῶν, τοῖς δ' ὠσὶν ἀκούων

luptatem, secundi venti simillimam. Tertiam denique mediam esse conditionem, qua nec doleremus, nec lactaremur, malacia et tranquillitati comparandam. Horum ille duntaxat animi motuum sensum aliquem nobis in eas docebat. Sed illis hæc adversantur.

4. Deinceps, inquit, eos videamus, qui solos affectus mente comprehendi posse defendunt. Dixerunt hoc quidam ex iis qui Cyrenaicorum sectam professi sunt. Hi sic tanquam somno oppressi omnino nihil esse existimabant, nisi quis propius accedens ipsos feriret aut foderet. Quippe si urerentur ac secarentur, pati se aliquid, sibi liquere, atrum vero ignis esset illud quod ureret, an ferrum quod secaret, id se incomperturn habere affirmabant. Ex hoc hominum genere statim quæramus, num id saltem probe

sciant, pati se ac sentire aliquid. Hoc illi si nesciant, ne contendere quidem possint, se solos affectus nosse. Sin autem hoc intelligant, non soli affectus mente comprehendi possint. Nam illud *uror loquentis est*, non patientis. Enimvero simul hæc tria subsistere necesse est, primum mala ipsa, deinde id quod ea affert, denique id quod iis premitur. Porro qui malum sustineat, is utique sentiat oportet. Nec enim profecto caleferi se, si forte caleseat, intelliget; idem tamen, ipse an vicinus calefiat, ignorabit: adeoque nunc an superiore anno, Athenis an in Ægypto, vivasne an mortuus, homonie an lapis. Quære simul etiam noverit, a quo fiat. Etenim homines cum se invicem, tum vias etiam, urbes ciboque norunt. Sua porro artificibus

ἢ πῶς ἴσασιν, ὅτι τοῦ μὲν ἀφραδίᾳ χρῆν, τοῦ δὲ φεύγειν; Εἰ δὲ μηδὲν τούτων γινώσκουσιν, οὐκ ἔξουσιν ὁρμήν, οὐδ' ὄρεξιν· οὕτω δ' οὐδ' ἂν ζῶα εἴεν. Γαλοῖοι γάρ εἰσιν, ὅποτε λέγοιεν, ὅτι ταῦτα μὲν αὐτοῖς συμβέβηκεν, οὐ μὴν ἴσασί γε πῶς καὶ τίνα τρόπον. Οὗτοι γάρ οὐδ' εἰ ἄνθρωποι πεφύκασιν, οὐδ' εἰ ζῶσιν, ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν οὐκοῦν οὐδ' εἰ λέγουσι τι καὶ ἀποφαινόνται. Πρὸς ἣν τοὺς τοιοῦτους τίς ἂν εἴη λόγος; θαυμασάσκει μὲν τις ἄν, εἰ ἀγνοοῦσι πότερον ἐπὶ τῆς γῆς εἰσιν, ἢ ἐν τῷ οὐρανῷ· πολλῶν δὲ θαυμασιώτερον, εἰ οὐκ οἴδασι, καὶ ταῦτα φάσκοντες φιλοσοφεῖν, ἄρα γε τὰ τέτταρα πλείονά ἐστιν ἢ τὰ τρία· καὶ τὸ ἐν καὶ τὰ δύο, πῶσα ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ὁπόσους ἔχουσιν ἐπὶ τῶν χειρῶν δακτύλους οὗτοι γε δύνανται εἰπεῖν, οὐδὲ πότερον ἕκαστος αὐτῶν εἷς ἐστίν, ἢ πλείους. Ὡστε οὐδὲ τοῦνομα τὸ ἴδιον εἰδέναι ἄν, ἢ οὐδὲ τὴν πατρίδα καὶ τὸν Ἄριστιππον. Οὐκοῦν οὐδὲ τίνας φιλοῦσιν ἢ μισοῦσιν, οὐδὲ τίνων ἐπιθυμοῦσιν· οὐδ' εἰ γελάσαιεν ἢ δακρῦσαιεν, ἔξουσιν εἰπεῖν, οὐδ' ὅτι τὸ μὲν εἴη γαλοῖον, τὸ δὲ λυπηρόν. Δῆλον οὖν ὡς οὐδὲ τί νυνὶ λέγομεν ἡμεῖς, συνίσασιν. Οὐδὲν οὖν οἷ γε τοιοῦτοι διαφέροιεν ἂν ἐμπέδων ἢ μυῶν, καίτοι κάκεινα γνωρίζει τὰ κατὰ φύσιν. Πρὸς δὲ τοὺς οὕτω διακαίμενους, εἰ καὶ μυρία λέγειν ἐνεστιν, ἀλλ' ἀρκεῖ γε καὶ ταῦτα. Ἐπειτα τοῦτοις οὖν, συνεξετάσαι καὶ τοὺς τὴν ἐναντίας βαδίζοντας, καὶ πάντα χρῆναι πιστεύειν ταῖς τοῦ

σώματος αἰσθήσεσιν ὀρισαμένους, ὧν εἶναι Μητρόδωρον τὸν Χίον καὶ Πρωταγόραν τὸν Ἀβδηρίτην. Τὸν μὲν οὖν Μητρόδωρον Δημοκρίτου ἔφασαν ἀκηκοέναι· ἀρχὰς δὲ ἀποφῆνασθαι τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν· ὧν τὸ μὲν ἐν, τὸ δὲ μὴ ἐν εἶναι. Γράφων γέ τοι περὶ φύσεως εἰσβολῇ ἐχρήσατο τοιαύτη· οὐδεὶς ἡμῶν οὐδὲν οἶδεν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο πότερον οἶδαμεν, ἢ οὐκ οἶδαμεν. Ἦτις εἰσβολῇ κακὰς ἔδωκεν ἀφορμὰς τῷ μετὰ ταῦτα γενομένῳ Πύρρῳ. Προβάς δὲ φησιν, ὅτι πάντα ἐστίν, ὅ ἄν τις νοήσαι. Τὸν δὲ Πρωταγόραν λόγος ἔχει κακῶς καλεῖσθαι θεῶν. Γράφων γέ τοι καὶ αὐτὸς περὶ θεῶν εἰσβολῇ τοιαύτη ἐχρήσατο·^b περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ οἶδα οὐδ' ὡς εἰσίν, οὐδ' ὅποιοί τινες εἰδέναι. Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με ἕκαστον τούτων εἰδέναι. Τοῦτον Ἀθηναῖοι φυγῇ ζημώσαντες, τὰς βίβλους αὐτοῦ δημοσίᾳ ἐν μέσῃ τῇ ἀγορῇ κατέκαυσαν. Ἐπει οὖν οἶδα μόναις δεῖν ἔφασαν ταῖς αἰσθήσεσιν πιστεύειν, τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀντιβῆρῆσαι θεασάμεθα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 19. πρὸς τοὺς κατ' Ἀριστιππον φιλοσόφους, μόνον λέγοντας τὰ πάθη εἶναι καταληπτά, τὰ δὲ λοιπὰ ἀκατάληπτα. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a εἰδέναι ἄν] codd. εἰδεῖν ἄν. — ^b περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ οἶδα οὐδ' ὡς εἰσίν, οὐδ' ὅποιοί τινες εἰδέναι] cum codd.; idem lib. XIV, cap. 3 ita scribit : ὁ μὲν γὰρ Δημοκρίτου γε

nota sunt instrumenta. Quid? quod medici et nautici futura præsentiant. Inno e hostiis etiam canes tritas vias reperiunt. Quin etiam qui aliquid patiuntur, is omnino quasi proprium aut tanquam alienum malum sustineat necesse est. Qui ergo dicere poterit, voluptatem unam esse rem, alteram laborem? aut sese gustu aut visu aut auditu aliquid pati? et gustare se lingua, videre oculis, auribus audire? aut qui tandem alterum expectandum, alterum fugiendum esse sciunt? Quorum si nihil ipsi norunt, ne impetum quidem ullum aut appetitum habent, et ideoque ne animalia quidem sunt. Nam risum movent, quum ajunt, ea quidem sibi evenisse, qui tamen vel quomodoquidem evenerint, se nescire. Ili enim nec num homines sint, nec num vivunt, declarare quæant; ideoque nec num aliquid loquantur ac statuant. Cum hoc igitur hominum genere quod commercium habere possimus? Et quidem mirabimur, eos in cælonè an in terra versentur, ignorare: et longe mirabilius est, quum philosophari se profiteantur, eos tamen non intelligere, sintne quatuor plura quam tria: et unum ac duo, quot sint. Nam quot in manibus digitos habeant, aut sintne horum quilibet unus an plures, definire nequeant. Quamobrem ne nomen quidem ipsi suum noverint, nec patriam, nec Aristippum. Ergo quos vel ament, vel oderint, vel concupiscant: porro rideant an lacrimentur, pronuntiare non queant: ideoque ne dicere quidem, hoc jucundum esse, illud molestum.

Liquet igitur ipsos, quid nunc nos dicamus, ne intelligere quidem. Quocirca inter tales homines atque inter culices aut muscas omnino nihil interest, tametsi bestiolæ istæ res naturæ suæ congruentes norunt. Verum hæc e sexcentis quæ urgeri possint, adversus homines sic animatos dicta sufficiant. Sequitur, ut eorum etiam, qui contrariam inierunt viam, atque in omnibus rebus fidem sensibus adjungendam esse censent, sententiam exploremus. Horum e numero sunt Metrodorus Chius et Protagoras Abderites. Et Metrodorus quidem, ut ajunt, Democriti auditor fuit, ac principia duo, plenum et vacuum posuit; e quibus alterum ens, alterum non ens esse affirmabat. Is de natura scripturus tali usus est disputationis proœmio: nemo nostrum quidquam scit, ne hoc ipsum quidem, sciamusne aliquid, an nihil sciamus. Hoc proœmium pessimum locum Pyrrhonis, qui postea vivebat, dubitationi fecit. At idem ulterius progressus, id esse omnia statuit, quod quisque intelligat. Cæterum quod ad Protagoram attinet, athenam illum dictum esse tradunt. Quippe quum et ipse de diis scriberet, sic sermonem orsus est: de diis neque ut sint, neque qualein speciem habeant, scio. Sunt enim multa, quæ me singula horum scire prohibeant. Hujus jam exsilio multati libros Athenienses publice medio in foro combusserunt. Sed quoniam solis isti sensibus credendum esse dixerunt, quibus refellantur argumentis, videamus.

γονώς ἐταίρος ὁ Πρωταγόρας ἄθρον ἐκτῆσατο δόξαν. Λέγεται γοῦν τοιαῦτα κεχρησθαι εἰσβολῇ ἐν τῷ περὶ θεῶν συγγράμματι· περὶ μὲν θεῶν οὐκ οἶδα οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσίν, οὐθ' ὁποῖοί τινες ἰδέαν. Quamohrem hic locus ex altero corrigi poterit. Neque tamen quidquam mutandum esse censui, praesertim quum scriptores alii aliter haec Protagoræ verba referant, velut Sextus Empiricus adv. Math. IX, 57 ὁ δὲ Πρωταγόρας ῥητῶς που γράψας περὶ θεῶν οὐτ' εἰ εἰσίν, οὐθ' ὁποῖοί τινες εἰσι, δύναμαι λέγειν· πολλά γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Theophilus ad Autol. lib. III, cap. 7 καὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης λέγων· εἴτε γὰρ εἰσὶ θεοὶ οὐ δύναμαι περὶ αὐτῶν λέγειν, οὔτε ὁποῖοί εἰσι δηλῶσαι· πολλά γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Vid. Philos. Græc. Fragm. vol. II, p. 130 sq.)

5. Γεγόνασι δὲ τινες, οἱ ἀξιοῦντες τῇ αἰσθήσει καὶ ταῖς φαντασίαις μόναις δεῖν πιστεύειν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ καὶ τὸν Ὅμηρον αἰνίττεσθαι τὸ τοιοῦτο, πάντων ἀποφαίνοντα τὸν Ἄλκιον ἀρχὴν, ὡς ἐν βύσει τῶν πραγμάτων ὄντων. Καὶ μὴν καὶ Μητρόδωρος ὁ Χίος τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγει. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀντικρὺς γε Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης. Οὗτος γὰρ ἔφη μέτρον εἶναι πάντων χρημάτων τὸν ἀνθρώπων· τῶν μὲν ὄντων, ὡς ἔστι· τῶν δ' οὐκ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν. Ὅποια γὰρ ἐκάστῳ φαίνεται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων μηδὲν ἡμᾶς δύνασθαι διευχυρίσασθαι. Πρὸς δὲ τούτους εἶποι τις ἄν, ἃ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ· πρῶτον μὲν, τί δήποτε τοιούτων γε δὴ τῶν πραγμάτων ὄντων, ἠξίωσαν εἶναι μέτρον τῆς ἀληθείας τὸν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ συνῆκαν τὸ κεφάλαιον; ἔπειτα δὲ πῶς ἔλεγον εἶναι σοφοὺς ἑαυτούς,

εἰ δὴ πᾶς τις αὐτὸς ἑαυτῷ μέτρον ἐστὶ τῆς ἀληθείας; ἢ πῶς ἐλέγχουσι τοὺς ἄλλους, εἴπερ ἐκάστῳ τὸ φαινόμενον ἀληθές ἐστιν; ἀγνοοῦμέν τέ τινα, καίτοι πολλάκις αἰσθανόμενοι, καθάπερ ἐπειδὴν τῶν βαρβάρων ἀκούομεν; Ὁ γε μὴν θεασάμενος δτιοῦν, εἴτα μεμνημένος, οἶδε μὲν, αἰσθάνεται δ' οὐκέτι. Καὶ εἰ θατέρῳ μὲν ὀφθαλμῶ μύσαι, θατέρῳ δ' ὀσφῆ, δῆλον δτι ταῦτό εἴσεται καὶ οὐκ εἴσεται. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τὸ φαινόμενον ἐκάστῳ καὶ ἀληθές ἐστιν, ἡμῖν δὲ οὐ φαίνεται τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα ἀληθῆ, καὶ τὸ μὴ εἶναι πάντων πραγμάτων μέτρον τὸν ἀνθρώπων ἀληθές ἂν εἴη. Καὶ μὴν οἱ γε τεχνῖται τῶν ἀτέχνων διαφέρουσι, καὶ οἱ ἐμπειροὶ τῶν ἀπειρῶν· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον προσηρᾶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι κυβερνήτης, καὶ ἱατρὸς, καὶ στρατηγός. Ἀπλῶς τε ἀναιροῦσιν οὗτοί γε τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ τὸ παρὰ φύσιν. Οὕτω δ' ἂν εἴη ταῦτόν καὶ ὄν καὶ οὐκ ὄν. Οὐδὲν γὰρ κωλύει ταῦτό, τοῖς μὲν εἶναι φαίνεσθαι, τοῖς δὲ μὴ εἶναι. Καὶ ταῦτό ἂν εἴη ἀνθρώπος καὶ ζῦλον. Ἐστὶ δτε γὰρ φαίνεται ταῦτό, τῷδε μὲν ἀνθρώπος, τῷδε δὲ ζῦλον. Ἄσας τε λόγος ἀληθῆς ἂν εἴη διὰ τοῦτο δὲ καὶ ψευδής. Καὶ οἱ βουλευόμενοι καὶ δικάζοντες οὐκ ἂν ἔχοιεν οὐδὲν ποιεῖν. Καὶ τὸ δεινότατον, ἔσονται οἱ αὐτοὶ σπουδαῖοι καὶ μοχλοθηροί· καὶ ταῦτο κακία καὶ ἀρετή. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἄλλα τις ἂν ἔχοι λέγειν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν δεῖ πλείονον λόγων πρὸς τοὺς μὴ οἰόμενους ἔχειν νοῦν καὶ λόγον. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· ἐπεὶ δ' ἐτι νῦν εἰσὶ τινες, οἱ πᾶσαν αἰσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ λέγοντες εἶναι, μικρὰ καὶ περὶ τούτων εἴπωμεν. Ἐοίκασι γάρ οὗτοί γε δεδοικέναι, μήποτε εἰ ψευδεῖς εἴποιεν αἰσθη-

5. Fuere, inquit, nonnulli præterea, qui sensibus tantum atque visis fidem adhibendam esse putarent. Nec desunt, qui tale quid ab Homero obscure significatum esse dicant, quum Oceanum rerum omnium principium vocarit, quod res quasi fluminis instar laberentur. Quin etiam Metrodorus Chius hoc ipsum asseverat, sed plene ac discrete Protagoras Abderites. Is enim omnium rerum mensuram hominem esse contendit; earum quidem quæ exstant, ut sint, quæ vero non exstant, ut non sint. Quippe quales cuique res videntur, tales ei esse. De cæteris nihil nos posse affirmare. Quibus merito eadem objicias, quæ a Platone in Theætelo disputantur: Primum, si res ita se habent, quamobrem tandem hominem veritatis mensuram esse voluerunt, sed quod hoc in genere caput est, non viderunt? Deinde, qui se ipsos sapientes vocare potuerunt, si quilibet sibi ipsi veritatis mensura est? aut quorsum alio reprehendunt, si quod cuique apparet, id continuo verum est? et cur nonnulla, etiamsi sapius ea sensu percipimus, adhuc tamen ignoramus, ut quum barbaros loquentes audimus? Præterea qui ejus rei quam antea

spectavit, postea recordatur, novit illam profecto, nec amplius tamen sentit. Jam si ex oculis alterum clausit, altero aspiciat, idem simul noverit ignoretque necesse est. Ad hæc, si quod cuique videtur, id etiam verum est, nobisque vera non videntur, quæ ab illis dicuntur, verum simul erit hominem rerum omnium non esse mensuram. Jam qui artem exercent vel aliam quameunque rem tractant, ejus rei imperitos cognitione præcellunt: eamque ob causam gubernator, medicus et imperator, quid futurum sit clarius multo certiusque prospiciunt. Isti vero quidquid in quoque genere aut magis aut minus est, porro rei necessariæ periter et possibilis, naturalis denique et præter naturam accidentis discrimen omnino tollunt. Ita ens et non ens unum idemque fuerint. Nihil enim obstat, quominus aliis idem, aliis non esse videatur. Ergo idem erunt homo atque lignum: quippe idem alteri nonnunquam homo, alteri lignum videtur. Vera quoque omnis oratio futura est, ideoque falsa etiam omnis futura. Similiter qui aliqua de re aut deliberant aut judicant, nihil quod agant habebunt. Quodque longe gravissimum est,

σεις εἶναι τινὰς, οὐκ ἂν σκοίεν τὸ κριτήριον καὶ τὸν κανόνα βέβαιον, οὐδ' ἐχέγγουν. Οὐχ ὀρώσι δέ, ὡς οὐκ ἂν φθάνοιεν οὕτω γε, καὶ τὰς δόξας ἀπάσας ἀληθεῖς ἀποφαίνοντες· πολλὰ γὰρ δὴ ταύταις πεφύκαμεν κρίνειν, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀξιούσιν αὐτῶν τὰς μὲν ἀληθεῖς εἶναι, τὰς δὲ ψευδεῖς. Ἐπειτα δὲ σκοπῶν ἴδοι τις ἄν, οὐδὲ τῶν ἄλλων κριτηρίων αἰεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀψευδὲς οὐδὲν, ὅσον λέγω ζυγόν, ἢ τὸρνον, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν, ὡδὲ μὲν ἔχον, ὑγιὲς ἐστὶν ὡδὲ δέ, μοχθηρόν· καὶ τουτοῖ μὲν χρωμένων τὸν τρόπον, ἀληθεύει· τουτοῖ δέ, ψεύδεται. Καὶ μὴν εἶγε πᾶσα αἰσθησις ἀληθὴς ἦν, οὐκ ἔδει τοσοῦτον διαφέρειν αὐτάς. Ἄλλαι γὰρ εἶσιν ἐγγύθεν καὶ πόρρωθεν, καὶ νοσούντων καὶ ἐρρωμένων, καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀτεχνῶν, καὶ φρονίμων καὶ ἀφρόνων. Τὰς δὲ ὅτ τῶν μεμνηότων παντάπασιν ἂν εἴη ἄστοπον λέγειν ἀληθεῖς εἶναι, καὶ τὰς τῶν παρορώντων καὶ παρακούστων. Εὐθὺς γὰρ ἂν ἦν τὸ λεγόμενον, ὡς ὁ παρορῶν ἦτοι ὀρθῆ ἢ οὐχ ὀρθῆ. Φαίη γὰρ ἂν τις, ὅτι ὀρθῆ μὲν, ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς. Ὅποταν μέντοι φῶσιν, ὡς ἢ μὲν αἰσθησις οὐσα ἄλογος οὐδὲν προστίθησιν, οὐδ' ἀφαιρεῖ, φαίνονται τὰμποδῶν οὐχ ὀρώντες. Ἐπὶ γὰρ τοῦ ἐρετμοῦ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι, καπὶ τῶν γραφῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἢ αἰσθησις ἐστὶν ἢ ἀπατώσα. Διὸ

καὶ μεμφόμεθα πάντες ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐ τὸν νοῦν ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν φαντασίαν. Ἐλέγχει γὰρ ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀξίων ἅπασαν ἀληθῆ φαντασίαν εἶναι. Τὴν γὰρ ἡμετέραν, δι' ἣν οὐκ οἴομεθα πᾶσαν εἶναι τοιαύτην, ψευδῆ πάντως ἀποφαίνει. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς ἅπασαν φαντασίαν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ λέγειν εἶναι. Καθόλου δὲ ἀμαρτάνουσιν, ἀξιούντες, ὅποια ἂν ἡμῖν φαίνεται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Τοῦναντίον γὰρ, ὅποια πέφυκε, τοιαῦτα φαίνεται, καὶ οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ ποιοῦμεν οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ διατιθέμεθα πως. Ἐπεὶ καὶ γελοῖον εἴη ἄν, εἰ διανοηθείημεν ἡμεῖς, ὅσπερ οἱ ζωγράφοι καὶ πλάσται σκύλακας ἢ χιμαίρας, ἀξίου ἐυθὺς εἶναι ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο φαντάζεσθαι, καθάπερ εὐτρεπῆ παρέσται. Διότι μὲν οὖν οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν, οἱ φάσκοντες εἶναι πᾶσαν αἰσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ, δῆλον ἐκ τούτων. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, αὐθις οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον ἐκ τῆς Ἀριστιππου διαδοχῆς ὀρμώμενοι, πάντα ἡδονῆς ἐξῆπτον καὶ αἰσθήσεως, μόνα τὰ πάθη καταληπτά καὶ τέλος ἀγαθῶν τὴν ἡδονὴν εἶναι ὀρίζομενοι. Λέγεται δὲ ὁ Ἐπίκουρος ὑπὸ μὲν τινῶν μηδενὸς ἀκροῦναι, ἐντυχεῖν δὲ τοῖς τῶν παλαιῶν συγγραμμάσιν, ὑπὸ τινῶν δ' ὅτι ἤκουε Ξενοκράτους, ὕστερον δὲ καὶ Ναυσικιά-

idem prohi simul et improbi erunt : idem vitium ac virtus erit. Cujusmodi pleraque alia proferrī possint : sed pluribus adversus istos rationibus uti supervacaneum sit, qui se nec mente nec ratione uti arbitrantur. Hæc ille, qui deinceps superioribus hæc subjungit : Et quoniam, inquit, nonnulli sunt etiam nunc, qui omnem sensum ac visum omne verum esse affirmant; de his etiam pauca dicemus. Vereri enim videntur, ne forte, si sensum aliquem falsum esse dixerint, certam ea de causa nullam ac fide dignam iudicandi normam habituri sint : nec interea vident, hoc plane sequi, ut opiniones omnes veras esse defendant, quum in earum plerisque iudicium sequi soleamus : et tamen nihilominus veras alias, alias contra falsas esse existimant. Deinde qui talia diligenter considerare volet, is ne inter cæteras quidem regulas, quibus res iudicantur, ullam esse comperiet semper et omnino certam, verbi causa jugum, tornum et reliqua id genus. Quodlibet enim horum instrumentorum, dum certo modo se habet, sanum est : dum secus, pravum : eo dum sic uteris, verum est : dum aliter, falsum. Quodsi sensus omnis verus esset, tantum inter eos discriminis esse non deberet. Quippe cominus alii sunt, eminus alii ægrotorum et valentium, peritorum et imperitorum, prudentium et stultorum. Nam furiosorum certe quidem, aut eorum qui perperam aliquid vident sudiuntre sensus veros appellare, plane ineptum fuerit. Nempe fatuus esset, qui secus videntem aut videre diceret, aut non videre.

Nimirum respondeas, videre illum quidem, sed non recte. Quando autem affirmant, sensum a ratione aversum nihil addere, nihil demere; quæ maxime obvia sunt, ea se non videre palam ostendunt. Namque in remo, quem in aqua cernimus, in picturis aliisque sexcentis sensus ipse nos fallit. Quocirca in hoc rerum genere non mentem, sed visum ipsi nostrum reprehendere consuevimus. Etenim quæ cogitationem omnem veram perhibet, ea se ipsam redargnit oratio. Nostram certe, propter quam non ejusmodi quamlibet esse arbitramur, prorsus falsam esse declarat. Hinc contingit iis, ut omne visum simul verum ac falsum esse defendant. Cæterum quod tales res esse velint, quales nobis videntur, tota via errant : contra enim, quales suapte natura sunt, tales videri solent : neque nos causa sumus, cur ita se habeant, sed ab iis potius quodam modo afficimur. Ridiculum enim fuerit, si nos pictorum sicciorumque instar cæculos aut capras excogitamus, ea continuo esse arbitrari, ideoque illorum imaginem numeris suis absolutam cogitatione fingere. In errore igitur versari eos, qui omnem sensum et omne visum verum esse contendunt, ex his intelligitur. Quæ quum ita sint, tamen Epicurus ab Aristippi doctrina profectus, ex voluptate sensuque omnia suspensa esse volebat, quod tum ea quæ patimur sola comprehendendi posse, tum finem honorum voluptatem esse statueret. Hunc quidam produunt præceptorem habuisse neminem, sed antiquorum libros legisse; alii primo Xenocratis, post Nau-

νοὺς τοῦ Πύρρωνος γενομένου γνωρίμου. Τίνα δὲ οὖν καὶ τὰ πρὸς αὐτῶν ἀνταιρημένα τυγχάνει, θεασώμεθα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 20. πρὸς τοὺς περὶ Μητρόδωρον καὶ Πρωταγόραν μόναις δεῖν πιστεύειν ταῖς αἰσθήσεσι λέγοντας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.)

6. Ἐπειδὴ ἐστὶ γνώσις διττῆ, ἡ μὲν τῶν ἔξω πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν ἡμῖν αἰρετῶν καὶ φευκτῶν, ἔτιοί φασι τῆς αἰρέσεως καὶ φυγῆς ἀρχὴν καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς, τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν πόνον. Ἔτι γέ τοι καὶ νῦν τοιαῦτα λέγουσιν οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον. Ἀναγκαιῶς οὖν ἔχει καὶ περὶ τούτου σκέψασθαι. Τοσούτου τοίνυν ἔγωγε δεῶ λέγειν, ἀρχὴν εἶναι καὶ κανόνα τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν τὸ πάθος, ὥστε μοι δοκεῖ τούτῳ γε αὐτὸ κριτήριον δεῖσθαι. Διότι μὲν γὰρ ἐστὶν, ἑαυτὸ δεικνύσιν ὅποιον δ' ἐστίν, ἑτέρου δὲ τοῦ κρινόντος. Εἰ μὲν γὰρ οἰκείον ἢ ἀλλότριον, ἢ αἰσθησις λέγει πότερον δ' αἰρετὸν ἢ φευκτόν, ὁ λόγος. Αὐτοὶ γέ τοι φασι οὐ πᾶσαν ἡδονὴν ἀσπάσασθαι, καὶ πάντα πόνον ἐκτρέπεσθαι. Τούτῳ δὲ συμβέβηκε καὶ μᾶλα εἰκότως. Τὰ μὲν γὰρ κριτήρια καὶ ἑαυτὰ δεικνύσι, καὶ τὰ κρινόμενα τὸ μέντοι πάθος, ἑαυτὸ μόνον. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, μαρτυροῦσιν αὐτοί. Καίπερ γὰρ ἀξιοῦντες ἅπασαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πᾶσαν ἀλγηδὸνα κακόν, ὅμως οὐκ αἰφασί δεῖν, τὴν μὲν αἰρεῖσθαι, τὴν δὲ φεύγειν· μετρεῖσθαι γὰρ αὐτὰ

τῷ ποσῷ, εἰ καὶ οὐ τῷ ποιῷ. Ἄλλον οὖν ὡς τό γε πρῶτον, οὐδὲν ἀλλ' ἢ ὁ λόγος κρίνει. Τὸ γὰρ, ἀμεινόν ἐστὶν ὑπομείναι τούτῳ τινὰς τοὺς πόνοὺς, ὅπως ἡσθεῖν ἡδονὰς μείζους καὶ τό, συμφέρει τῶνδε τινῶν ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, ἵνα μὴ ἀλγῶμεν ἀλγηδῶνας χαλεπωτέρας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, λόγος δὲ κρίνων ἐστίν. Τὸ δ' ὄλον, αἰ μὲν αἰσθήσεις καὶ αἰ φαντασίαι, καθάπερ καὶ κάτοπτρα καὶ εἰκόνας εἰκόασαι τῶν πραγμάτων εἶναι· τὰ μέντοι πάθη, καὶ αἰ ἡδοναί, καὶ οἱ πόνοι, τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις ἡμῶν αὐτῶν. Ταύτη δὲ, αἰσθανόμενοι μὲν καὶ φαντασιούμενοι, πρὸς τὰ ἔξω βλέπομεν· ἡδόμενοι δὲ καὶ ἀλγῶντες ἐπιστρέφομεν ἐπὶ μόνους ἑαυτοῦς. Τὰς μὲν γὰρ αἰσθήσεις ἡμῶν τὰ ἔξω ποιεῖ καὶ ὅποια ἂν ἢ ἐκείνα, τοιαύτας ἀπεργάζεται καὶ τὰς φαντασίας. Τὰ δὲ πάθη ἢ ποῖα ἅττα γίνεται δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἂν ἡμέτεροι ἔχωμεν. Διὸ ταῦτα ἢ ποτὲ μὲν ἡδέα, ποτὲ δ' ἀηδῆ φαίνεται, καὶ ἔσθ' ὅτε μὲν μᾶλλον, ἔσθ' ὅτε δὲ ἧττον. Ἐν οὕτως ἐγόντων εὐρήσομεν, εἰ ἐθέλοιμεν σκοπεῖν, ἀριστα τὰς τῆς γνώσεως ἀρχὰς ὑποτιθεμένους, ὅποσοι καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν νοῦν παραλαμβάνουσιν. Ἔοικε δ' ἡ μὲν αἰσθησις ταῖς ἀρκυσι καὶ τοῖς δικτύοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦτοις θηράτροις· ὁ δὲ νῦς καὶ ὁ λόγος τοῖς κυσὶ τοῖς στιβέουσι καὶ μεταθούσιν. Αὐτῶν μὲν τοιούτων, ἀμεινον φιλοσοφεῖν οἰεσθαι χρῆ, τοὺς μῆτε ταῖς αἰσθήσεσιν, ὡς ἔτυχε, χρωμένους, μῆτε τὰ πάθη παραλαμβάνοντας ἐπὶ τῇ

siphanis qui Pyrrhonis discipulus fuerat, auditorem fuisse ajunt. Nunc ergo quibus iste quoque rationibus urgeatur, attendamus.

6. Quoniam, inquit ille, duplex cognitionis genus est, alterum rerum externarum, alterum eorum quæ expetendæ nobis ac fugiendæ sunt: nonnulli electionis fugæque principium ac normam habere nos voluptatem et laborem arbitrantur. Quod ipsam Epicurei hodieque docent. Quocirca necesse est, nos quoque in hac quæstione versari. Equidem tantum abest, ut honorum malorumque principium ac regulam commotionem esse dicam, ut illam ipsam altera quadam judicii regna egere existimem. Ipsa enim se esse ostendit; sed qualis sit, qui judicet, alium desiderat. Quippe si ne illa domestica, an aliena, sensus declarat; utrum expetenda, an fugienda, ratio statuit. Sane quidem isti nec omnem se amplecti voluptatem, nec omnem laborem fugere dicunt. Hoc autem etiam optimo jure fieri solet. Judicandi enim instrumenta cum ipsa se ostendant, tum ea de quibus judicatur, aperiant: commotio se solam indicat. Ita autem rem se habere, vel isti testificantur. Nam ut omnem voluptatem bonum, dolorem omnem malum esse velint, alteram tamen semper expetendam, fugiendum semper alterum esse negant, rati utrumque, si minus qualitate, at quantitate metiendum esse. Hujus vero quantitatis judicem nihil aliud quam rationem esse constat. Haec

enim, quæ ab illis vulgo jactantur, præstare certus quosdam labores subire, ut majores inde voluptates capiamus, et certarum quarundam voluptatum abstinentiam prodesse, ut acerrimis postea doloribus urgeamur, cæteraque id genus omnia rationis unius judicio decernantur. Omnino sensus et visa quædam quasi rerum specula et imagines videntur: commotiones autem, voluptates et labores nostrum ipsorum conversiones et mutationes. Itaque dum sentimus aliquid aut imaginamur, res externas respicimus; quum lætamur aut dolemus, ad nos ipsos tantum convertimur. Res enim extrinsecus acceptæ sensus nostros movent; et quales fuerint illæ, talia etiam visa nostra efficiunt. At vero certi quidam animorum impetus nostra culpa et affectione impelluntur. Quo fit, ut commotiones modo jucundæ, modo injucundæ, et quidem nunc magis, nunc minus videantur. Quæ quum ita sint, si diligenter rem perpendere velimus, eos optime cognitionis principia statuere reperiemus, qui simul mentis ac sensuum vim assumunt. Et sensus quidem plagi ac retibus cæterisque hujusmodi instrumentis venatoriis; mens autem et ratio canibus vestigatoribus et insequentibus similes sunt. Quo in genere existimandum est eos melius philosophari, qui nec tenere sensibus abutantur, nec ad verum dijudicandum perturbationes adhibeant. Enimvero indignum fuerit hominibus, repudiata mente divina rerum disceptatrice,

τάληθους διάγωνσιν. Ἡ δεινὸν γ' ἂν εἴη, ° πεφυκ-
τας ἀνθρώπους, ἡδοναῖς καὶ πόνοις ἀλόγοις ἐπιτρέ-
πειν ἑαυτούς, ἀφέντας τὸν θεϊότατον κριτὴν νοῦν.
Ταῦτα ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους.

(Ensebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap.
21 πρὸς τοὺς κατ' Ἐπίκουρον ἡδονὴν τέλος ὀριζομέ-
νους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° τὰ δὲ πάθη] e
Vigeri conjectura; codd. τοιαῦτα δὲ πάθη. ° διὸ
ταῦτα] cum Vigero; codd. διὰ ταῦτα. — ° ἢ δει-
νὸν γ' ἂν εἴη] libri ἢ δεινὸν γ' ἂν εἴη. —

7. Πῶς γὰρ οἷόν τε, καθάπερ φησὶν Ἐπίκουρος ἐν
τῇ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιστολῇ, νῦν μὲν ὄντα
καταφαγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν, ἔπειτα δὲ ἐπὶ
τὸ στρατεύεσθαι συνῶσθαι; κακῶς δὲ πράττοντα ἐν
τούτοις ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἔλθειν ἔπειτα ἀναπε-
πειμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι, παραλαβείν
αὐτόν; ἢ πῶς ἂν τις ἀποδέξαιτο Τιμαίου τοῦ Ταυρο-
μενίτου, λέγοντος ἐν ταῖς ἱστορίαις, ἀδόξου θύρας
αὐτὸν ἱατροῦ καὶ τὰς τυγούσας, ὅλβη τῆς ἡλικίας,
κλείσαι; τίς δ' ἂν πεισθῆι τοῖς ὑπ' Ἀριστοξένου τοῦ
μουσικοῦ λεγομένοις ἐν τῇ βίῳ τοῦ Πλάτωνος; ἐν γὰρ
τῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἀποδημίᾳ φησὶν ἐπανίστασθαι καὶ
ἀντοικοδομῆν αὐτῷ τινὰς Περιπυτων ξένους ὄντας.
Οἴονται οὖν ἔνιοι ταῦτα περὶ Ἀριστοτέλους λέγειν
αὐτόν, Ἀριστοξένου διὰ παντός εὐφημοῦντος Ἀριστο-
τέλην. Καταγέλαστα δ' εἰκότως εἶναι φαίη τις ἂν καὶ
τὰ ἀπομνημονεύματα τὰ Ἀλεξίνου τοῦ Ἐριστικοῦ.
Ποιεῖ γὰρ Ἀλέξανδρον παῖδα διαλεγόμενον τῷ πατρὶ

Φιλίππῳ, καὶ διαπτύοντα μὲν τοὺς τοῦ Ἀριστοτέ-
λους λόγους, ἀποδεχόμενον δὲ Νικαγόραν, τὸν Ἐρ-
μῆν ἐπικληθέντα. Καὶ Εὐβουλίδης δὲ προδήλως ἐν
τῷ κατ' αὐτοῦ βιβλίῳ ψεύδεται, πρῶτον μὲν ποιή-
ματα ψυχρὰ προφερόμενος, ° ὡς γεγραφότων ἄλλων
περὶ τοῦ γάμου, καὶ τῆς πρὸς Ἑρμείαν οἰκειότητος
αὐτῶ γεγонуίας ἔπειτα Φιλίππῳ φάσκων αὐτὸν προσ-
κόψαι, καὶ τελευτῶντι Πλάτωνι μὴ παραγενέσθαι,
τά τε βιβλία αὐτοῦ διαφθεῖραι. Τὴν μὲν γὰρ Δημο-
χάρους κατηγορίαν κατὰ τῶν φιλοσόφων τί χρῆ λέ-
γειν; οὐ γὰρ Ἀριστοτέλην μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἄλλους κακῶς εἶρηκεν. Ἔτι γε μὴν αὐτὰς τὰς διαβο-
λάς σκοπῶν ἂν τις ληρεῖν αὐτὸν φαίη. Λέγει γὰρ
Ἐπιστολὰς Ἀριστοτέλους ἀλῶναι κατὰ τῆς πόλεως
τῆς Ἀθηναίων, καὶ Στάγειρα τὴν πατρίδα ° προδοῦ-
ναι Μακεδόσιν αὐτόν. Ἔτι δὲ κατασκαφῆς Ὀλυμ-
θου, μνηύειν, ἐπὶ τοῦ λαφυροπωλείου, Φιλίππῳ
τοὺς πλουσιωτάτους τῶν Ὀλυθίων. Ἠλίθια δὲ δια-
βέβληκεν αὐτὸν καὶ Κηφισόδωρος, ὁ Ἰσοκράτους
μαθητῆς, τρυφερὸν καὶ τένην, καὶ ἄλλα τοιαῦτα
λέγων αὐτὸν εἶναι. Πάντα δ' ὑπερπαλαίει μωρῶς τὰ
ὑπὸ Λύκωνος εἰρημένα, τοῦ λέγοντος εἶναι Πυθαγο-
ρικὸν ἑαυτόν. Φησὶ γὰρ θύειν Ἀριστοτέλη θυσίαν
τετελευτηκυῖα τῇ γυναικὶ τοιαύτην, ὅποιαν Ἀθηναῖοι
τῇ Δήμητρει, καὶ ἐν ελαίῳ θερμῶν λουόμενον, τοῦτο
δὲ πιπράσκειν. Ἡνίκα δὲ εἰς Χαλκίδα ἀπέη, τοὺς
τελώνας εὐρεῖν ἐν τῷ πλοίῳ λοπάδια χαλκᾶ πέντε
καὶ ἐβδομήκοντα. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν πρῶτοι διαβα-

voluptatibus ac laboribus a recta ratione aversis se de-
dere. Sed hæc Lactenius ex Aristotele.

7. Qui tandem fieri potuit, inquit ille, ut quod in
epistola de vitâ institutis Epicurus scribit, Aristoteles,
juvenis adhuc quum esset, patrimonium profunderit,
indeque ad militiam compulsus fuerit? sed postquam
inceptum non succedebat, pharmacopolam deinceps
egerit, donec tandem, quia Platonis arbulatio omnibus
patebat, eam ultro sibi deposceret? Quis porro Timæo
Tauromentano assentiat, in historiis suis narranti,
illum jam affecta ætate neglectas obscuri cujusdam me-
dici officinæ fores claudere consuevisse? Quis autem
credat ea quæ ab Aristoxeno musico in Platonis vita
dicantur? Nempe refert quo tempore philosophus iste
peregrinaretur et diutius abesset, quem vocant Peripa-
tum, adversus eum peregrinos homines excitasse. Hæc
enim verba nonnulli de Aristotele accipiunt, quem tamen
semper eximia laude ornat Aristoxenus. Quin
etiam ridiculos jure putaveris Alexini Eristici commen-
tarios. Alexandrum enim inducit, quum adhuc puer
esset, cum Philippo patre colloquentem, qui Aristotelis
quidam doctrinam despueret, sed Nicagoram cogno-
mento Mercurium vehementer probaret. Eubulides
autem in libro adversus Aristotelem scripto mendacii
manifestus est, primum quod frigida quædam carmina

profert, quæ alii de ejus conjugio et cum Hermia con-
suetudine scripserint: deinde quod eum ait in Philippi
offensionem incurrisset, nec adfuisse morienti Platoni
ejusque libros depravasse. Nam Democharis quidem
adversus philosophos criminationem cur memoremus,
qui non solum Aristotelem, sed etiam alios maledictis
vexaverit? Quas tamen hominum calumnias qui atten-
det, istum delirare merito dixerit. Aristotelis enim
adversus Atheniensium urbem epistolas deprehensas
esse, illumque Stagira suam ipsius patriam Macedoni-
bus prodidisse refert: præterea Olyntho jam eversa, in
venditione prædæ ditissimos quosque Olynthiorum
Philippo indicasse. Insulsus etiam calumniator Cephiso-
dorus, Isocratis discipulus, est, qui luxuriosum ipsum
et helluonem, similibusque nominibus appellavit. At
hæc omnia longe dementia superant, quæ a Lycone Py-
thagoreo, ut se ipse vocat, objecta sunt. Scribit enim
Aristotelem idem sacrificii genus, quod Cereri ab Athe-
niensibus fiebat, mortuæ uxori facere solitum, atque
illud ipsum oleum postea vendere, in quo calido jam
ante lavisset. Quippe quum Chalcidem peteret, quin-
que et septuaginta æneas patellas in navi a publicanis
repertas esse. Atque hi fere principes Aristotelis ca-
lumniatores fuere: quorum nonnulli ejus ætate vive-
bant, alii paulo post; sophistæ omnes, contentiosi ac

λόντας Ἀριστοτέλην τοσοῦτοι γεγόνασιν. Ἐν οἱ μὲν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἦσαν χρόνους, οἱ δὲ μικρὸν ὑστερον ἐγένοντο. Πάντες δὲ σοφισταί, καὶ ἐριστικοί, καὶ ῥήτορες, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ βιβλία τέθηκα τῶν σωμάτων μᾶλλον. Τοὺς μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα γεγονότας, ἢ τὰ ὑπ' ἐκείνων εἰρημένα λέγοντας, παντάσῃ ἐᾶν δεῖ χαίρειν, καὶ μάλιστα τοὺς μὴ ἐντεταχκότας τοῖς βιβλίοις αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοσχεδιάζοντας ὅποιοι εἰσι καὶ οἱ λέγοντες τριακοσίας ἔχειν λοπάδας αὐτόν. Οὐδεὶς γὰρ ἂν εὐρεθείη περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν εἰρηκῶς τῶν τότε ὄντων, ἃ ὅτι μὴ Λύκων. Οὗτος μέντοι, καθάπερ ἔφη, εἴρηκεν εὐρησθαι λοπάδια πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. Οὐ μόνον δὲ καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐκ τῶν διαβεβληκότων τεκμηριαιτό τις ἂν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ εἰρημένα ἐστί, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ πάντας τὰ αὐτὰ διαβάλλειν, ἀλλ' ἕκαστον ἰδίᾳ τινα λέγειν ὧν περ εἴη ἐν ὄντι ἀληθές, ἐχρῆν δήπου μυριάσις, ἀλλ' οὐχ ἕπαξ αὐτὸν ὑπὸ τῶν τότε ἀπολωλέναι. Φανερόν οὖν ὅτι καθάπερ πολλοῖς καὶ ἄλλοις, οὕτω καὶ Ἀριστοτέλει συνέβη, διὰ τὴν τὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς φιλίαν, καὶ διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ὑπεροχὴν, ὑπὸ τῶν τότε σοφιστῶν φθονεῖσθαι. Δεῖ δὲ τοὺς εὐφρονούντας μὴ εἰς τοὺς διαβάλλοντας ἀποβλέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπαινοῦντας καὶ ζηλοῦντας αὐτόν. Οὐ μικρῶν γὰρ πλείους καὶ βελτίους εὐρεθεῖεν ἂν οὗτοί γε. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα προδήλως πέπλασταί. Δύο δὲ ταῦτα δοκεῖ

πιστεύεσθαι, δι' ἃ φέγουσι τινες αὐτὸν ἐν μὲν, ὅτι τὴν Ἑρμείου γήμει φύσει μὲν ἀδελφὴν, θετὴν δὲ θυγατέρα Πυθιάδα, κολακεύων αὐτόν. Θεόκριτος γοῦν ὁ Χίος ἐποίησεν ἐπίγραμμα τοιοῦτον·

Ἑρμίου εὐνούχου τε καὶ Εὐβούλου τόδε δούλου
μνήμα κενὸν κενόφων ἦκεν Ἀριστοτέλης·
ὅς διὰ τὴν ἀκρατὴ γαστρός φύσιν εἴλετο ναίειν
ἀντ' Ἀκαδημίας Βορβόρου ἐν προχοαῖς.

ἕτερον δὲ, ὅτι ἡχαρίσθησε Πλάτωνι. Περὶ μὲν οὗ Ἑρμείου καὶ τῆς Ἀριστοτέλους πρὸς αὐτὸν φιλίας ἄλλοι τε πολλοὶ συγγεγράφασι, καὶ δὴ καὶ Ἀπελλίων, ὃς τοῖς βιβλίοις ὁ ἐντυχὸν πεπαύσεται βλασφημῶν αὐτούς. Περὶ δὲ τοῦ γάμου τοῦ Πυθιάδος ἀποχρώτως αὐτὸς ἐν ταῖς πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστολαῖς ἀπολελόγηται. Τεθνεώτος γὰρ Ἑρμείου διὰ τὴν πρὸς ἐκείνον εὐνοίαν ἐγγημεν αὐτήν, ἄλλως μὲν σώφρονα καὶ ἀγαθὴν οὖσαν, ἀτυχοῦσαν μέντοι διὰ τὰς καταλαβούσας συμφορὰς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. Εἴθ' ἐξῆς φησι· μετὰ δὲ τὴν Πυθιάδος τῆς Ἑρμείου τελευτῆς Ἀριστοτέλης ἐγγημεν Ἑρπυλλίδα Σταγειρίτιν, ἐξ ἧς υἱὸς αὐτῷ Νικόμαχος ἐγένετο. Τοῦτον δὲ φασιν ὀρφανὸν τραφέντα παρὰ Θεοφράστῳ, καὶ δὴ μεираκίσκον ὄντα ἀποθανεῖν ἐν πολέμῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τῆς δηλωθείσης Ἀριστοκλέους ἐγκείσθω γραφῆς· ἥδη δὲ καὶ τὴν δογματικὴν Ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν θεωρῆσαι καιρός.

rhetores, quorum nomina simul atque libri magis etiam interierunt quam corpora. Nam qui postmodum exstiterunt, aut qui jam ab illis objecta refricant, si vero mittendi prorsus ac negligendi sunt, illi praesertim, qui quum ne superiorum quidem libros attigerint, temere conferre maledicta in alios sustinuerunt: cujusmodi sunt, qui trecentas ejus patellas numerant. Nemo enim æqualium scriptorum qui tale quid de eo dixerit, excepto Lycone, inveniatur. Hic autem, ut supra dixi, patellas tantum quinque et septuaginta repertas esse narrat. Quid? quod non modo ex temporum, aut criminatorum ipsorum ratione, falsa esse crimina illa colligas, sed etiam ex eo quod non idem ab omnibus, sed a singulis aliquid proprium ac peculiare homini objiciatur: cujusmodi si vel unum aliquid verum esset, sexcenties eum, non semel ab iis qui tum vivebant, interfectum esse oportebat. Liqueat igitur, quod aliis multis, idem Aristoteli quoque accidisse, ut propter regum amicitias ac summam eruditionis excellentiam æqualium sophistarum invidia laboraret. At æqui rerum existimatoris fuerit, non solos hominis calumniatores, sed laudatores etiam et æmulos respicere: qui sane haud paulo plures ac meliores reperiantur. Ac cætera quidem commenticia esse apparet: duo modo sunt, a nonnullis in eo reprehendi solita, quæ credi videantur; alterum, quod Pythiadem, Hermiæ naturam sororem, adoptione filiam,

uxorem duxerit, hominis gratiam eo facto sibi concilians. Nam Theocritus Chius tale fecit epigramma:

Hermiæ eunuchi et famuli Eubuli quoque inane
hunc tumulum posuit vanus Aristoteles:
quem pro Academia, voluit quæ Borborus undas,
dirus amor ventris jussit habere domum.

Alterum, quod ingratus in Platonem fuerit. Caterum quod attinet ad Hermiam et Aristotelis cum eo consuetudinem, cum alii hac de re multi scripsere, tum Apellio polissimum, cujus volumina qui legerit, eos calumniari desinet. De matrimonio autem cum Pythiade contracto ipse in epistolis ad Antipatrum datis abunde se purgavit. Quippe Hermia jam vita defuncto pro sua erga illum benevolentia uxorem hanc duxit, honestam sane ac probam alioqui feminam, sed quæ duriore tum fortuna propter adversum fratris sui casum conflictaretur. Hæc Aristocles, quibus ista subjicit. Post Pythiadis Hermiæ filia obitum Herpyllidem Aristoteles duxit, patria Stagiritidem, ex qua Nicomachum filium suscepit. Orbem hunc apud Theophrastum educatum esse ajunt, atque adolescentulum in bello periisse. Sed hæc hactenus ex illo, cujus memini, Aristoclis opere. Jam vero tempus est, ipsa philosophiæ Aristoteleæ decreta perpendere.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XV, cap. 2 ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους τοῦ Περιπατητικοῦ περὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἱστορουμένων. Ἀπὸ τοῦ περὶ φιλοσοφίας ἑβδόμου. Scripsi : ^a προφερόμενος] codd. προσφερόμενος. — ^b Στάγειρα τὴν πατρίδα] cum codd.; alii Στάγειραν τὴν πατρίδα. — ^c οὐδείς γὰρ ἂν εὔρεθῆι περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν] codd. οὐδείς γὰρ ἂν εὔρεθῆι περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐθέν. — ^d τῶν τότε ὄντων] codd. τῶν τότε ὄτων. — ^e Ἑρμίου] cum Meinekio apud Bergkium Poet. 1 yr. p. 529 propter synizesin. Vid. Hermannii Elem. Doct. Metr. p. 52 seqq.; vulgo Ἑρμείου apud Eusebium et Apostolium VI, 38 legitur, quamquam pars membranarum habet Ἑρμοῦ. Sed Diogenes Laertius lib. V, 11 scribit : Ἑρμίου εὐνούχου ἢ δ' Εὐβούλου ἅμα δούλου σῆμα κε-

νὸν κενόφρων τῷξεν Ἀριστοτέλης. Denique Plutarchus de exsilio cap. 10 vol. X, p. 376 ed. Hutten. ait : Ἀριστοτέλην δὲ καὶ λειοδόρηκε Θεόκριτος ὁ Χίος, ὅτι τὴν παρὰ Φιλίππῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ διαίταν ἀγαπήσας, εἴλετο ναίειν ἀντ' Ἀκαδημείας Βορβόρου ἐν προχοαῖς. Ἔστι γὰρ ποταμὸς περὶ Πέλλαν, ὃν Μακεδόνες Βόρβορον καλοῦσι. Notandum verborum lusus. Nam fluvius dicitur Borborus, quod nomen in græco sermone *cœnum* significat. Cæterum Eubulus Hermiæ dominus fuerat, ut tradit Diogenes lib. V, 3 his verbis : ὧς φησι Δημήτριος ὁ Μάγνης ἐν τοῖς περὶ ὁμωνύμων ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων, ὃς καὶ δοῦλον Εὐβούλου φησὶ γενέσθαι τὸν Ἑρμείαν, γένει Βιθυνὸν ὄντα καὶ τὸν δεσπότην ἀνελόντα.)

ΕΥΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ (4).

ΦΥΣΙΚΑ.

1. Ὅπερ ἡρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον. Ἐναντίον γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ.

(Aristoteles Physic. V, 2. pag. 226. b. 14 ed. Bekker. Simplicius ad Phys. lib. VI fol. 216 εἰρήται δὲ καὶ πρότερον, ὅτι τὰ μὲν πέντε βιβλία τὰ πρὸ τούτου Φυσικά καλοῦσι, τὰ δ' ἐνταῦθεν τρία περὶ κινήσεως. Οὕτω γὰρ καὶ Ἀνδρόνικος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ κινήσεως διατάττεται μαρτυροῦντος (leg. μαρτυρῶν) περὶ τῶν πρώτων καὶ Θεοφράστου γράψαντος Εὐδήμου (leg. Εὐδήμῳ) περὶ τῶν αὐτῶν (leg. αὐτοῦ) τῶν διημαρτημένων ἀντιγράφων κατὰ τὸ πέμπτον βιβλίον ὑπὲρ ὄν, φησὶν, ἐπέστειλας καλεῦν με γράψαι καὶ ἀποστεῖλαι ἐκ τῶν Φυσικῶν ἥτοι ἐγὼ οὐ ξυνήμι ἢ μικρόν τι παντελῶς ἔχει τοῦ ἀνὰ μέσον τοῦ ὅπερ ἡρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον ἔναντίον γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ. Ὡστε καὶ τὸ πέμπτον βιβλίον δ Θεοφράστος ἐκ τῶν Φυσικῶν νομίζει.... Ὅτι δὲ τὰ τρία ἐστὶ περὶ κινήσεως καὶ τὰ πέντε Φυσικά, μαρτυρεῖ καὶ Δάμασος ὁ τὸν βίον Εὐδήμου γράψας λέγων καὶ τῶν ἐκ τῆς περὶ φύσεως πραγματείας τῆς Ἀριστοτέλους τῶν περὶ κινήσεως τρία. Spengelius ad Simplicii verba hanc notam apposuit: « Duo codd. Paris. apud Brandisium Mus. Rhen. I, 245 non αὐτῶν (Theophrasto) sed αὐτοῦ (Eudemi) exhibent. Sed mirum est περὶ τινος... τῶν διημαρτημένων ἀντιγράφων. Num ἐν ἀντιγράφῳ, de loco quodam in codice suo corrupto? Theophrasti verba vix sana sunt. Hoc dicere videtur: aut non intelligo quid velis, aut paulum corrupta leguntur in codice tuo verba, quæ jam laudat Aristotelis Phys. V, 2. Auctor Eudemi vitæ in Aldino libro est Δάμας, Brandisius Δάμασος edidit, Lobeckius Aglaopham.

1. Quod solum immobilium quiescere dico. Est enim motui contraria quies, ita ut sit privatio rei ad se movendam aptæ.

2. Quum circa omnes doctrinas, quarum sunt principia vel causæ vel elementa, ex horum perceptione co-

EUDEMI RHODII

PERIPATETICI

FRAGMENTA.

PHYSICA.

p. 339 Damascium dicit ex Ionsii conjectura. Conf. Fritsch. in præf. ad Aristot. Ethica Eudem. pag. XXII et Brandis. hist. phil. græc. III, 250. » Mihi locus magna ex parte scribendus videtur ut jam pridem editus est a Brandisio in Scholiis veterum Aristotelis interpretum collectis pag. 404. b.)

2. Ἐπειδὴ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους ὧν εἰσὶν ἀρχαὶ ἢ αἰτία ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν (τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἰτία γνωρίσωμεν τὰ πρώτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας καὶ μέγρι τῶν στοιχείων), ὁῦλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον διωρίσασθαι πρώτων τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. I, pag. 184. a. 10. ed. Bekker. Simplicius fol. 3. Ὁ μόντοι Εὐδήμος ἀρχόμενος τῶν Φυσικῶν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἐπήγαγε καὶ δεῖξας, « ὅτι πρὸς μὲν τὰς πράξεις εὐχρηστότερον εἰδέναι τὰ καθ' ἕκαστα, πρὸς δὲ θεωρίαν τὰ κοινά, κοινότερον, φησί, φαίνεται περὶ τὰς ἐπιστήμας τὸ τῶν ἀρχῶν ὑπάρχειν γὰρ τινες καθ' ἕκαστην. Τούτων δὲ οὕτως ἔχόντων, ἀναγκαῖον τῷ φυσιολογοῦντι τὰς ἀρχὰς πρώτων ἐπισκέψασθαι. » Ἔστι δὲ ἄξιον ζητεῖν τί ἀρχὴ καὶ τί αἰτιον καὶ τί στοιχεῖον. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος διαφέρειν ταῦτα ἀλλήλων φησὶ τῶν ἀρχῶν μὲν λέγεσθαι ἰδίως τὸ ποιητικὸν ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, αἰτιον δὲ τὸ οὐ ἕνεκα καὶ τὸ εἶδος ἔν γὰρ τοῖς φύσει τὸ οὐ ἕνεκα τούτου. Στοιχεῖον δὲ τὸ ἑνυπάρχειν ὡς τὴν ὕλην. Ἔοικε δὲ τῷ Εὐδήμῳ κατακολουθεῖν ὁ Ἀλέξανδρος λέγοντι, ὅτι « τοῦ αἰτίου τετραχῶς λεγομένου τὸ μὲν στοιχεῖον κατὰ τὴν ὕλην λέγεται ἑνυπάρχειν γὰρ δοκεῖ τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐν διαλέκτῳ τὰ γράμματα ὁῦτω καὶ ὁ χαλκὸς αἰτιος λέγεται τῆς πολυχρονιότητος τῶν ἔργων. Αἰτιον δὲ λέγεται καὶ ὅθεν ἡ κίνησις, φησὶν δὲ εἶναι ταύτην ἀρ-

gnitio fiat atque scientia (tunc enim unamquamque rem scire nos putamus, quum causas primas principiaque prima et usque ad elementa cognoverimus), patet et ea quæ ad physiologiæ principia pertinent, tentandum esse prius determinare.

(1) Cf. Eudemi Rhodii Peripatetici fragmenta, quæ supersunt, collegit Leonardus Spengel. Editio secunda. Be-

roini apud S. Calvary ejusque socium. MDCCCLXX

χήν, ἔθεν λοιδορίας νεῖκος ἀρχή. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχείον οὕτω λέγουσιν εἶναι αἰτία, τὸ δὲ οὖ ἔνεκα οὐκ ἐπιδέχεται τὸν τοῦ στοιχείου λόγον· οὐ γὰρ ἐνυπάρχει ἐν τῷ αἰτιατῷ, οἷον ἐν τῷ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια, οὐδὲ ἀρχὴ τοῦ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια φαίνεται, ἀλλὰ μᾶλλον αἰτία. Τὸ δὲ οὖ ἔνεκα καὶ τὸ εἶδος σύνεγγυς φαίνεται, διὸ μάλιστα αἰτίῳ ἔοικε τὸ οὖ ἔνεκα. » Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦ Εὐδήμου. — Τούτων δὲ ἡμῖν ἱστορημένον πρὸς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ πρὸ τούτου πρὸς τὸν Εὐδήμον βητέον, ὅτι τὸ οὖ ἔνεκα τέλος ὄν καὶ ἀρχὴ εἴη ἂν πάντως καὶ κυριώτερα τοῦ ποιητικοῦ ἀρχή.)

3. Ἀνάγκη δ' ἴσθι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἢ πλείους, καὶ εἰ μίαν, ἴσθι ἀκίνητον, ὥς φησι Παρμενίδης καὶ Μέλισσος, ἢ κινουμένην ὥσπερ οἱ φυσικοὶ, οἱ μὲν ἀέρα φάσκοντες εἶναι, οἱ δ' ὕδωρ τὴν πρώτην ἀρχὴν· εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας ἢ ἀπείρους, καὶ εἰ πεπερασμένας πλείους δὲ μίας, ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέταρτας ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμὸν, καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως ὥσπερ Δημόκριτος, τὸ γένος ἔν, σχήματι δὲ ἢ εἶδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2, pag. 184. b. 15. ed. Bekker. Simplicius fol. 5. b. (Conf. Scholl. in Arist. pag. 325. b. ed. Brandis) καὶ τὸ κινούμενον δὲ καὶ τὸ ἀκίνητον καὶ τοῖς μίαν καὶ τοῖς πλείονας λέγουσιν ἀρχὰς ἀρμόττει πρὸς διαίρεσιν. Τοιγαροῦν καὶ Εὐδήμος ὡς ἂν, φησὶν, ὑπάρχουσιν αἱ ἀρχαί, ἴσθι κινούνται ἢ ἀκίνητοί εἰσιν. « Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ διαιρητικὸν παρῆκεν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τὸ μὴ γεγονέαι δόξαν πολλὰς καὶ ἀκινήτους τὰς ἀρχὰς λεγούσων. Idem fol. 96 (cf. Scholl. in Arist. pag. 326. b. ed. Brandis) ἐπὶ τῶν πλείους λεγόντων τὰς ἀρχὰς οὐκ ἔχει χώραν τὸ ἕτερον διαιρητικὸν τὸ ἀκίνητον ἢ κινούμεναι. Καὶ γὰρ ἀδύνατον ἐκ πλείονων ἀρχῶν μὴ κινουμένων γίνεσθαι τι· κοινωνεῖν γὰρ ἀλλήλαις δέονται. Καὶ διὰ τὸ προφανῶς ἀδύνατον οὐδὲ ἔσχα προστάτην ἢ δόξα. Τοιγαροῦν καὶ Δημόκριτος φύσει ἀκίνητα λέγων τὰ άτομα πληγῆ κινεῖσθαι φησιν. Ὁ μὲντοι εὐφραδὴς Θεμιστιος παραφράζων τὸ βητὸν καὶ τὰς πλείους ἢ κινουμένας φησὶν ἢ ἀκινήτους, καὶ ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμὸν ἢ πάλιν ἀπείρους. Καὶ Εὐδήμος δὲ, ὡς καὶ πρότερον εἶπον ἐν τοῖς Φυσικοῖς, ὡς ἂν ποτε ὑπάρχουσιν αἱ ἀρχαί, φησὶν, ἴσθι κιν-

νούνται ἢ ἀκίνητοί εἰσι. Καὶ δῆλον ὅτι τὴν ἀνάγκην οὗτοι τῆς ἀντιφατικῆς διαιρέσεως ἀποδεδώκασι. Caeterum Themistius fol. 15 b., Eudemum fortasse secutus, Aristotelis verba tali circumlocutione explanat: ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν ἢ μίαν ἢ πλείους εἶναι, ἀλλ' εἴτε μίαν, ἢ κινουμένην γε ἢ ἀκίνητον, ἢ πεπερασμένην ἢ ἀπείρον· εἴτε πλείους, καὶ ταύτας γε αὐτὴν ἢ κινουμένας γε ἢ ἀκινήτους, ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμὸν ἢ πάλιν ἀπείρους.

4. Τὸ μὲν οὖν εἰ ἔν καὶ ἀκίνητον τὸ ὄν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεως ἔστι σκοπεῖν. Ὡσπερ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῳ οὐκέτι λόγος ἔστι πρὸς τὸν ἀνελόντα τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἴσθι ἑτέρας ἐπιστήμης ἢ πασῶν κοινής, οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν. Οὐ γὰρ ἔτι ἀρχὴ ἔστιν, εἰ ἔν μόνον καὶ οὕτως ἔν ἔστιν. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τινὸς ἢ τινῶν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2. pag. 184. b. 25. ed. Bekker. Simplicius fol. 10 b. seq. (cf. Scholl. in Arist. pag. 327. a. ed. Brandis) ζητᾷ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μετὰ τὰ φυσικά (B 2), πότερον τὰς ἐκάστης ἐπιστήμης ἀρχὰς καθ' ἐκάστην μία τις ἔστιν ἢ δεικνύουσα, ἢ μίας ἐπιστήμης ἔστι θεωρησαί κοινής τινος πασῶν τῶν ἐπιστημῶν. Καὶ Εὐδήμος δὲ ἀρχόμενος τῶν Φυσικῶν ζητεῖ μὲν φιλοκάλως τὸ πρόβλημα, τὴν δὲ λύσιν εἰς ἄλλας πραγματείας τελεωτέρας ὑπερτίθεται. Λέγει δὲ οὕτως· « πότερον δὲ ἐκάστη τὰς αὐτῆς ἀρχὰς εὐρίσκει τε καὶ κρίνει, ἢ καθ' ἐκάστην ἑτέρα τις, ἢ περὶ πάσας μία τις ἔστι, διαπορήσειεν ἂν τις. Οἱ γὰρ μαθηματικοὶ τὰς οἰκείας ἀρχὰς ἐνδείκνυνται καὶ τί λέγουσιν ἕκαστον, ὀρίζονται. Ὁ δὲ μηδὲν συνιδῶν γελοῖος ἂν εἶναι δόξειεν ἐπιζητῶν τί ἔστι γραμμὴ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν οἷας αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἀποφαίνειν, ἀλλ' οὐδὲ φασιν αὐτῶν εἶναι ταῦτα ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ τούτων συγχωρουμένων τὰ μετὰ ταῦτα δεικνύουσιν. Εἰ δὲ ἔστιν ἑτέρα τις περὶ τὰς γεωμετρικὰς ἀρχὰς, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἀριθμητικὰς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα, πότερον μία τις περὶ τὰς ἀπασῶν ἀρχὰς ἔστιν, ἢ καθ' ἐκάστην ἄλλη; εἴτε δὲ μία ἔστι κοινή τις, εἴτε καθ' ἐκάστην ἰδίᾳ, δεήσει καὶ ἐν αὐταῖς ἀρχὰς τινὰς εἶναι. Πάλιν οὖν ἐπιζητήσεται τὸν αὐτὸν τρόπον, εἰ καὶ τῶν οἰκειῶν ἀρχῶν εἰσιν αὐτὰς ἢ ἄλλαι τινές. Ἐτέρων μὲν οὖν γινόμενον εἰς ἀπείρον

3. Necessè autem est aut unum esse principium aut plura, et si sit unum, aut immobile, ut Parmenides et Melissus ajunt, aut mobile esse oportet, ut physici statuunt, alii aërem, alii aquam primum principium existimantes. Quodsi plura sint, aut finita aut infinita esse necessè est; et si finita sint pluraque uno, duo vel tria vel quattuor vel alio quodam numero esse oportet. Si infinita, aut genere quidem unum, figura vero vel specie differentia, ut Democritus censebat, aut contraria etiam esse necessè est.

4. Considerare igitur, num id quod est unum sit atque immobile, non est in rerum naturam inquirere. Nam ut geometræ nihil rei amplius est cum eo qui geometriæ principia tollit, sed aut alius scientiæ proprium habetur, aut ad communem omnium facultatem pertinet sic et illi qui de principis disputat, nihil rei est cum eo qui unicum tantum statuit. Neque enim amplius principium est, si unum duntaxat atque ita unum est. Principium enim alienius aut aliquorum principium esse constat.

πρόεισιν, ὥστε οὐκ ἔσονται τῶν ἀρχῶν ἐπιστήμαι· ἀρχαὶ γὰρ εἶναι δοκοῦσιν αἱ ἀνώτεραι λέει. Εἰ δὲ στήσονται καὶ ἔσονται τινες ἢ καὶ μία τις τῶν ἀρχῶν οἰκεία ἐπιστήμη, ζητήσεται καὶ λόγου δεήσει, διὰ τὴν αὐτὴν μὲν ἐστὶ τῶν τε ὑφ' ἑαυτὴν καὶ τῶν οἰκείων ἀρχῶν, αἱ δὲ ἄλλαι οὐ. Πλασματικῶν γὰρ ἔοικε τὸ ἴδιον, εἰ μὴ διαφορά τις ἐμφέρεται. Ταῦτα μὲν οὖν ἑτέρας ἂν εἴη φιλοσοφίας ἀκριβοῦν. » Ταύτην μὲν τοῦ Εὐδήμου λέξιν σαφῶς ἐκτιθεμένην τὴν τῷ προδλήματι προσήκουσιν ἀπορίαν ἔλην παρεθέμην τοῖς ζητητικωτέροις. Καὶ ὁ μὲν Εὐδήμος τὴν ἀπόκρισιν, ὡς εἶπον, εἰς τελευτέρας πραγματείας ἀνεβάλετο.)

β. Ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, ἰδεῖν πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἐν τὰ πάντα, πότερον οὐσίαν τὰ πάντα ἢ ποσὰ ἢ ποιὰ, καὶ ἄλιν πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα, ὅσον ἀνθρωπὸν ἓνα ἢ ἔππον ἓνα ἢ ψυχὴν μίαν, ἢ ποιόν, ἐν δὲ τοῦτο, ὅσον λευκὸν ἢ θερμὸν ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων. Ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τε πολὺ καὶ ἀδύνατα λέγειν. Εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία καὶ ποσὸν καὶ ποιόν, καὶ ταῦτα εἴτ' ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων εἴτε μὴ, πολλὰ τὰ ὄντα. Εἰ δὲ πάντα ποιόν ἢ ποσόν, εἴτ' οὐσίας οὐσίας εἴτε μὴ οὐσίας, ἄτοπον, εἰ δὲ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον. Οὐθὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν· πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου, τῆς οὐσίας λέγεται. Μέλισσος δὲ τὸ ὄν ἀπειρόν φησιν εἶναι. Ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν, τὸ γὰρ ἀπειρον ἐν τῷ ποσῷ, οὐσίαν δὲ ἀπειρον εἶναι ἢ ποιότητα ἢ πάθος οὐκ ἐνδέχεται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἄμα καὶ ποσὰ ἄττα εἶεν· ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῷ ποσῷ προσήρηται, ἀλλ' οὐκ οὐσία οὐδὲ τῷ ποιῷ. Εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστὶ καὶ ποσόν, δύο καὶ οὐχ ἐν τὸ ὄν. Εἰ δὲ οὐσία μόνον, οὐκ ἀπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἔξει οὐδὲν· ποσὸν γὰρ τι ἔσται.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 pag. 185. a. 20. ed. Bekker. Simplic. fol. 16 b. (conf. Scholl. in Arist. pag. 328. b. ed. Brandis) ὅπως δὲ ἡ δλη θέσις τῶν ἐν τὸ ὄν λεγόντων εἰ τις οὕτως αὐτῆ ἐπιπολαίως ἐκδέχοιτο, παράδοξός ἐστι καὶ ἀπειραινουσα, καὶ ὁμοῦ φειδοῖ τῶν ἀπλουστέρων ἀντιλογίας ἠξίωται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους· ὁ μόντος Εὐδήμος συντομώτερον οὕτως ἐπιχειρεῖ τῷ λόγῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τὸ ὄν πολλαχῶς λέγεται· καὶ γὰρ οὐσίαν καὶ ποσὸν καὶ ποιόν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κατὰ τὰς διαίρεσεις εἶναι φαμεν, παρὰ ποιόν ἄρα τούτων οὐκ ἐστὶ τι ἄλλο; τοῦτ' ἐστὶ τίνος ὄντος δυνατόν τὰ ἄλλα μὴ εἶναι; καὶ δηλονότι, φησί, παρὰ τὴν οὐσίαν μάλιστα ἂν εἴποι τις· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἐν τινι φαίνεται αἰ, ὥστε ἐκείνων ὄντων ἔσται καὶ τὸ ἐν ᾧ. Οὐσίας δὲ οὐσίας οὐδὲν δοκεῖ ὑποκεισθαι. Εἰ δὲ ὑπόκειται οὐδὲν, ζῶα δ' ἔσται, ἄρα τὸ βαδίζειν οὐκ ἔσται, οὐδὲ τὸ πράσσειν καὶ κινεῖσθαι οὐδὲ καλὸν οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν; πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον; τὸ δὲ δὴ ποσόν οὐκ ἐνδέχεται μὴ ποιεῖν αὐτοῖς τῶν ὄντων· οὔτε γὰρ ἀπειρον οὔτε πεπερασμένον ἀποφαίνον ἐν τὸ ὄν, εἴπερ ἐστὶ ταῦτα ποσότητος πάθος. » Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ τοῦ Εὐδήμου προσιστώρηται, τὰ κατὰ τὴν λέξιν ἐπιστάσεως ἀξία προσθετόν.

β. Ἐτι ἐπι καὶ αὐτὸ τὸ ἐν πολλαχῶς λέγεται ἄσπερ καὶ τὸ ὄν, σκαπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν εἶναι ἐν τὸ πᾶν. Λέγεται δ' ἐν ἢ τὸ συνεχές ἢ τὸ ἀδιαίρετον ἢ ὄν ὁ λόγος ὁ αὐτός καὶ εἰς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. Εἰ μὲν τοίνυν συνεχές, πολλὰ τὸ ἐν· εἰς ἀπειρον γὰρ διαίρετόν τὸ συνεχές. Ἔξει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἄλλ' αὐτὴν καθ' αὐτὴν, πότερον ἐν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον, καὶ πῶς ἐν ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω, καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ

5. Sed aptissimum omnium principium, quoniam id quod est multipliciter dicitur, erit in questione, quomodo affirmat qui hoc contendunt unum omnia esse, utrum substantiam cuncta, an certæ cujusdam quantitatis aut qualitatis, et rursus utrum substantiam unam esse cuncta, velut hominem unum aut equum unum aut animam unam, an qualitatem, et hanc itidem unam, ut candorem aut calorem aut aliquid tale. Hæc enim omnia, quantum inter se distent, dici non potest. Nam si est substantia et quantitas et qualitas, sive separata sint ea quæ sunt, sive non sint separata, non unum sed plura profecto sunt. Sin autem qualitas sint universa vel quantitas, sive sit substantia sive non sit, absurdum est sane, si id quod fieri non potest, absurdum oportet appellare. Nihil enim cæterorum separatum esse potest præter substantiam. Universa enim hæc de subjecto dicuntur, de substantia quidem ipsa. At Melissus id quod est infinitum esse censet. Est igitur ens quantitas quædam: nimirum infinitum in quantitate inest. substantia autem infinita aut qualitas aut affectus infinitus

esse non potest nisi per accidens, si simul et certæ cujusdam quantitatis quædam sint. Quippe infiniti ratio quantitate utitur, non substantia aut qualitate. Si igitur et substantia sit et quantitas, id quidem quod est non unum, sed duo esse videntur. Si vero substantia tantum sit, infinitum sane non est, neque magnitudinem ullam habebit: erit enim quantitas quædam.

6. Præterea quum multipliciter et ipsum unum, sicut et id quod est, dici soleat, considerari oportet, quoniam modo universum unum esse affirmat. Unum autem dicitur partim continuum, partim individuum, partim ea quorum una atque eadem ratio, quærentibus quid rei sit, apparet, ut temetum et vinum. Si igitur unum illud continuum est, multitudo profecto est: continuum enim in infinitum dividi potest. Habet autem hæc res dubitationem de parte ac toto, non ad verba nostra forsitan accommodatam, sed per se considerandam, utrum unum an plura sint pars ac totum, et quo pacto sint unum vel plura, et si sint plura, quomodo sint plura. Et de partibus non continuis eadem sunt quærenda;

συνεχῶν· καὶ εἰ τῶν ὄλων ἐν ἑκάτερον ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὐτοῖς. Ἄλλα μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, οὐδὲν ἔσται ποσὸν οὐδὲ ποῖον, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὄν, ὡς περ Μελισσός φησιν, οὐδὲ πεπερασμένον, ὡς περ Παρμενίδης· τὸ γὰρ πέρασ ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. Ἄλλα μὴν εἰ τῶν λόγων ἐν τὰ ὄντα πάντα ὡς λώπιον καὶ ἰμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγεσθαι αὐτοῖς· ταῦτον γὰρ ἔσται ἀγαθῆ καὶ κακῆ εἶναι καὶ μὴ ἀγαθῆ καὶ ἀκαθῆ, ὡς τε ταῦτον ἔσται ἀγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος καὶ ἵππος, καὶ οὐ περὶ τὸ ἐν εἶναι τὰ ὄντα ὁ λόγος ἔσται αὐτοῖς ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδέν, καὶ τὸ τοιῶδι εἶναι καὶ τοσῶδι ταῦτον.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 p. 185. b. 5 ed. Bekker. Simplicius fol. 18 b. τὸ δὲ ἴσως οὐ πρὸς τὸν λόγον καίτοι πρὸς λόγον ὄντων τῶν εἰρημέων λέγεσθαί φησι [Ἀλέξανδρος], διότι ἰκανὰ ἦν τὰ προλελεγμένα τοὺς οὕτως ἐν τὸ ὄν λέγοντας ὡς συνεχῆ διελέγξει. Ἴσως δὲ ὅτι ἡ ἐφ' ἑκάτερα ἀπορία τοῦ λόγου ἐξωτερικὴ τις ἦν ὡς Εὐδήμος φησι, διαλεκτικὴ μᾶλλον οὕσα, παραθήσομαι δὲ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν τοῦ Εὐδήμου λέξιν ἐναργῶς τὸν σκοπὸν τοῦ λόγου δηλοῦσαν. Νῦν δὲ τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου προκείσθω. Λέγει γὰρ ὅτι ἔστω μὲν ἐπὶ τοῦ ταῦτοῦ συνηθέστερον τὸ δεδιγμένον· τὰ γὰρ τῶν αὐτῶν ταῦτὰ καὶ ἀλλήλοις ἐστὶ ταῦτά. Διδὼ καὶ ὁ Εὐδήμος οὕτως ἐχρήσατο τῆ ἀποδείξει καὶ οἱ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξηγηταὶ τὸ ταῦτον ἀντὶ τοῦ ἐνὸς λαβόντες. Ταῦτα μὲν Ἀλέξανδρος, ὁ μέντοι Εὐδήμος ὅτι μὲν διὰ τὸ δειχθῆναι τὸ συνεχῆ μὴ ὄν ἐν εἰρήκῃ ταῦτα, σαφῶς λέγει, μερῶν δὲ καὶ αὐτὸς ποτὲ μὲν διωρισμένον, ποτὲ δὲ συνεχῶν μέμνηται. Ἐχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Εὐδήμου λέξις· μετὰ τὸ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ὄν οὕτως ἐν ὡς ἀδιαίρετον, ὅπερ αὐτὸς ἀποπον ἐκάλεσαν, ἐπάγει· « ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ συνέχειαν γε. Τὰ γὰρ διωρισμένα τῶν μερῶν οὐκ ἔσται τὰ αὐτά. Ἐχει δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀπορίαν ἐξωτερικὴν. Εἰ μὲν γὰρ ἐστὶ τῶν τῆς γραμμῆς μορίων ἕκαστον ταῦτον τῆ ὄλη, καὶ αὐτοῖς ταῦτὰ ἔσται. Τὰ γὰρ ἐνὶ τὰ αὐτὰ ὡσαύτως καὶ ὄλοις τὰ αὐτά. Εἰ δὲ ἕτερον τῆς ὄλης ἕκαστον, ἄρα γε καὶ πάντα. Εἰ δὲ

τοῦτο, πῶς ὄλη ταῦτὰ ἔστιν; ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀφείσθω. » Ἐν δὴ τούτοις ὅτι μὲν οὐδὲ εἰ ὡς συνεχῆς λέγοιτο τὸ ὄν οὕτως ἐν ἔστι, δείκνυσι κατ' ἄλλην ὁκ οἰμαι ἐπιβολήν. Τὰ γὰρ διωρισμένα, φησί, τῶν μερῶν οὐκ ἔσται τὰ αὐτὰ τοῖς συνεχῆσιν, ὡς τε κἀν συγχωρήσῃ τις ἐν εἶναι τὸ συνεχῆς, ἐπειδὴ τὰ διωρισμένα μέρη ἄλλα παρὰ τὰ συνεχῆ ἔσται, πολλὰ τὰ ὄντα καὶ οὐκ ἓν. Καὶ περὶ τῶν μορίων δὲ ἀπορία τίς ἐστὶν ἦν αὐτὸς μὲν ἐξωτερικὴν καλεῖ, ὁ δ' Ἀριστοτέλης οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον φησίν. Καὶ γὰρ διαλεκτικὴ μᾶλλον ἐστὶν, ἐφ' ἑκάτερα ἐνδόξως ἐπιχειροῦσα καὶ οὐκ ἰκανὴ τὸν τοῦ συνεχῆς λόγον ἐνοχλεῖν τὸν λέγοντα συνεχῆς εἶναι τὸ διαιρετὸν εἰς αἰεὶ διαιρετά. Εὐδιάλυτος δὲ ὡς δέδεικται ἡ ἀπορία, πλὴν ὁ μὲν Εὐδήμος ἐπὶ τῶν συνεχῶν μερῶν μόνον τὴν ἀπορίαν ἐκτίθειται τὰ ἐφ' ἑκάτερα ἐπιχειρήματα καὶ τὰ συναγόμενα ἀπ' αὐτῶν ἄτοπα τιθεῖς, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ἐπὶ τῶν μὴ συνεχῶν μερῶν ἀλλὰ διωρισμένων, δηλονότι τὴν αὐτὴν ἀπορίαν εἶναι φησι καὶ μόνον τίθησι τὸ ἐπόμενον ἄτοπον τοῖς τὸ αὐτὸ λέγουσι καὶ ἐν τὸ μέρος τῶ ὄλων.)

7. Ἐθοροβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι τῶν ἀρχαίων, ὅπως μὴ ἅμα γένηται αὐτοῖς τὸ αὐτὸ ἐν καὶ πολλὰ. Διὸ οἱ μὲν τὸ ἔστιν ἀφείλον ὅσπερ Λυκόφρων, οἱ δὲ τὴν λέξιν μετεβήθημιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστὶν, ἀλλὰ λελεύκωται, οὐδὲ βαδίζων ἐστὶν ἀλλὰ βαδίζει, ἵνα μήποτε τὸ ἔστιν προσάπτοντες πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἐν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ὄντος. Πολλὰ δὲ τὰ ὄντα ἢ λόγῳ (οἶον ἄλλο τὸ λευκῶ εἶναι καὶ μουσικῶ, τῷ δ' αὐτῷ ἄμφω· πολλὰ ἄρα τὸ ἐν) ἢ διαίρει, ὡς περ τὸ ὄλον καὶ τὰ μέρη. Ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἠπόρουν, καὶ ὠμολόγουν τὸ ἐν πολλὰ εἶναι, ὡς περ οὐκ ἐνδεχόμενον ταῦτον ἐν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τάντικείμενα δέ· ἔστι γὰρ τὸ ἐν καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 pag. 185 h. 25 ed. Bekker. Simplicius fol. 21. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάγει λοιπὸν δι' ὧν ἐνδείκνυται, ὅτι οὐ λέλυται ἡ ἀπορία ἢ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ἀλλὰ μόνῃ

ac si toti utraque, et pars et ipsum totum sint unum pariter atque individuum, et ipsæ profecto partes unum itidem sibi ipsi erunt. Atqui si unum est ut individuum, nulla sane quantitas, nulla qualitas erit; ideoque neque infinitum est ens, ut ait Melissus, neque finitum, ut Parmenides censet. Nam sibi dividi nequit, non finitum. At vero si omnia, quæ sunt, ratione sunt unum, ut vestimentum ac vestis, contingit his ut Heracliti sententiam dicant. Eadem enim erit boni malique ratio, et non boni ac boni. Quare idem erit bonum et non bonum, æque atque homo et equus. Quin etiam sermo eorum non unum ea quæ sunt, sed nihil esse probabit; et eadem insuper ratio qualitatis et quantitatis erit.

7. Sed antiquorum posterī metu etiam perturbabantur,

ne accideret, ut idem ipsis unum et multitudo esset. Quapropter alii ipsum est tollebant, ut Lycophron, alii autem dictionem mutabant, quia homo non albus est, sed albet, neque ambulans est sed ambulat, ne unquam illud est adjunctes, id quod est unum multa esse affirmarent, quasi id quod est unum, aut id quod est, uno modo dicatur. Multa vero sunt ea quæ sunt, aut ratione (verbi causa aliud est album esse et musicum, eidem autem inest utrumque; ipsum igitur unum multitudo est), aut divisione, ut totum ac partes. Sed hic jam hæsitabant, atque ipsum unum inulta esse fatebantur, quasi non posset idem unum ac plura esse, non tamen opposita. Est enim illud unum et potentia et acta.

ἢ ἀπὸ διαιρέσεως λέγων· ἐπὶ μὲν οὖν τῶν τῷ λόγῳ πολλῶν ὡς εἴρηται φροντὸ τι ποιεῖν οὐς ὑστέρους εἴρηκε τῶν ἀρχαίων, οἱ μὲν ἀφαιροῦντες τὸ ἔστιν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων, οἱ δὲ παρεκκλίνοντες καὶ μεταρρυθμίζοντες τὴν λέξιν, ἐπὶ δὲ τοῦ ὡς ὄλου καὶ μέρους οὐκ ἔχοντες τοιαύτην ἔνστασιν πρὸς τὸ σόφισμα, ἐνεδίδουσαν. Ἔστι δέ, φησί, τὸ ὄλον ἔν τε καὶ πολλά, οὐ κατὰ ταυτὸν μὲν, ἀλλ' ἐντελεχεία μὲν ἔν, δυνάμει δὲ πολλά, ὥστε εἰ μέλλει καὶ ἡ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ἀπορία λύεσθαι, καλῶς ὁ Πορφύριος τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἠγιγμένον διὰ τοῦ ὡς μοναχῶς λεγομένου ἢ τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ὄντος, πολλά δὲ τὰ ὄντα ἐνόησέ τε καὶ ἐξέφηγεν ἐνδειξαμένου μὲν πως καὶ τοῦ Εὐδήμου τὸ τοιοῦτο καὶ αὐτοῦ δὲ τὴν λύσιν εἰς τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καταλείψαντος. Οὐδὲν δὲ ἴσως χεῖρον καὶ τὰ Εὐδήμου παραθέσθαι πλείονος τῶν λεγομένων ἐπιστάσεως ἕνεκα. Ἔχει δὲ ὧδε ἡ μετὰ τὰς ἀπαντήσεις λέξις τὰς πρὸς τὰ τοῦ ἐνός σημαινόμενα. « Ἄρα οὖν τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν ἔν, ἔν δὲ τί ἐστι; Τοῦτο γὰρ ἠπορείτο, καὶ Ζήνωνά φασι λέγειν εἴ τις αὐτῷ τὸ ἐν ἀποδοίη τί ποτέ ἐστιν, ἔξειν τὰ ὄντα λέγειν, διὰ τὸ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον κατηγορικῶς πολλά λέγεσθαι καὶ μερισμῶ, τὴν δὲ στιγμὴν μὴδὲ ἐν τιθέναι (alii τι εἶναι). Ὁ γὰρ μήτε προστιθέμενον οὕξει μήτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ὤφειτο τῶν ὄντων εἶναι. Εἰ δὲ τις καὶ τὰς λοιπὰς προσηγορίας (Brandis. κατηγορίας) προσεπιθεῖη, πιστότερον ἂν κατασκευάσειεν ἔτι τὸν λόγον. Οὐ φαίνεται γὰρ οὔτε οὐσίαν, οὔτε ποιὸν ἢ στιγμὴν ποιούσα, οὔτε ἄλλο τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις οὐδέν. Εἰ δὲ ἡ μὲν στιγμὴ τοιοῦτον, ἡμῶν δ' ἕκαστος πολλά λέγεται εἶναι οἷον λευκός, μουσικός καὶ πολλά ἕτερα, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λίθος· ἀπειρος γὰρ ἢ θραῦσις ἕκαστου, πῶς ἂν εἴη τὸ ἔν; Πρὸς μὲν οὖν τὰς κατηγορίας ἐνιοὶ μὲν οὐκ ὤφοντο δεῖν τὸ ἔστιν ἐπιλέγειν, ὧν καὶ Λυκόφρων ἦν, ἀλλ' ἀνθρώπον μὲν ἔλεγον εἶναι, ἀνθρώπον δὲ λευκὸν εἶναι οὐκ ἔφασαν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον· οὐδαμῶ γὰρ τὸ εἶναι προσήπτον, ἀλλ' ἔν ἢ καθ' ἕκαστον (add. ἔλεγον). Πλάτων δὲ τὸ ἔστιν οὐκ ὤφειτο σημαίνειν ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὥσπερ τὸ φρονιμός ἐστι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ καθήμενός ἐστι τὸ καθῆσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει καὶ εἰ μὴ κείται ἄνόματα. Πρὸς μὲν οὖν τὰ κατηγορικῶς πολλά λαοῦντα τὸ ἐν τοῦτον ἀπήντων τὸν τρόπον, πρὸς δὲ τὰ κατὰ μερισμὸν οὐκ εὐπόρου. Ἔστι δέ, ὡς εἶοικε, τὸ διορίζειν ἕκαστον ποσαχῶς λέγεται, μέγα πρὸς ἀλήθειαν. Πλάτων τε γὰρ εἰσαγαγὼν τὸ διεσθῆν πολλὰς ἀπορίας ἔλυσε πραγματικῶν, ὧν (leg. ἐφ' ὃ) νῦν οἱ σοφισταὶ καταφεύγουσιν, ὥσπερ ἐπὶ τὰ εἶδη, καὶ πρὸς τοῦτοις τοῦνομα τῶν λόγων ἀφόρισε. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἐνός ἀπορίαν ἄκος ἐφάνη ἢ τοῦ ὄντος διαιρέσις. Ἦν δ' αὕτη τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐμπόδιος, καὶ ἐπὶ μικρὸν ἐχρῶντο αὐτῇ. Ἔστι δὲ σοφὸν τὸ καλῶς ἐκάστην χρῆσθαι. Οἱ τε γὰρ ταῖς ἀρχαῖς χρώμενοι οὐδὲν

προάγουσιν (ἢ γὰρ ἀρχὴ πολ. ἔχων) οἱ τε [τὰς] μὴ ἀρχὰς ποιούμενοι ἀδυνατοῦσι προεῖναι διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀφ' οὗ. Ἐνεργεῖα δὲ καὶ δυνάμει ἐπιστήμονας μὲν ἔλεγον καὶ ἀνδρείους καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν δὲ οὐκ ἔλεγον οὐδὲ πολλά. Φαίνεται δὲ περὶ πάντα εἰς εἰπεῖν ἢ διαιρέσεις αὐτῆ. Εἰ γὰρ δεοὶ ἡμᾶς τοὺς καθυδόντας ἀριθμεῖν, εὐθέως μὲν ἀνθρώπον καὶ ἵππον καταριθμήσομεν, καίπερ πολλῶν οὐ καθυδόντων εἰς τὴν δυνάμει αὐτῶν ἀποβλέποντες, περὶ τῶν ἐχθῶν δὲ ἀπορήσομεν καὶ βαδιτούμεν εἰς τοὺς ἀλιεῖς. Ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ τοὺς καθυδόντας ἀριθμοῦντες πολλοὺς παραλείψομεν ἀνθρώπους καὶ ἵππους, ἀνπερ ὡσὶ καὶ μὴ καθυδῶσι. Δῆλον οὖν οἷς πρότερον εἰς τὴν δυνάμει, ὑστερον δὲ εἰς τὴν ἐνεργεῖαν ἀποβλέπομεν· οὕτω δὲ καὶ ἐν τε καὶ πολλά καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἴσιν. Ἐνεργεῖα μὲν οὖν ἄμφω οὐδέποτε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει. Φαίνεται δὲ τοῦτο ἄτοπον, τὸ δὲ ἐνεργεῖα ἐν δυνάμει πολλά ἐστίν, εἴπερ τῶν μεριστῶν ἐστίν. Οὐδὲν δὲ ἄτοπον. Οὐ γὰρ ἐναντία ταῦτά ἐστιν. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ λίθῳ πολλά ἔσται, ὡς Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, μυρία ἕτερα. Δυνάμει γὰρ ἐστὶ πάντα ταῦτα ἐν τούτῳ, ἐνεργεῖα δὲ ἐν μόνῳ· τὰ δὲ ἐνεργεῖα πολλά οὐκ ἐστὶ δυνάμει ἔν, ἀλλ' ὅσα σύγκριται ἐν ἐνί, ὅσον ἔσταναι, καθῆσθαι. Δυνάμει γὰρ ἅμα περὶ τὸ ἐν εἴη ἂν, ἐνεργεῖα δὲ οὐ. Εἰ δὲ παρῆν Ζήνων, ἐλέγομεν ἂν πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ ἐνός, ἐνεργεῖα ὅτι οὐκ ἐστὶ πολλά. Τὸ μὲν γὰρ κυρίως εὐτῷ ὑπάρχει, τὰ δὲ κατὰ δυνάμειν. Οὕτως οὖν ἔν καὶ πολλά τὸ αὐτὸ γίνεται, ἐνεργεῖα δὲ θάτερον μόνον, ἅμα δὲ ἄμφω οὐδέποτε. « Εἰ δὲ συνεπιθεῖομεν αὐτὸν ταῦτα λέγοντες, ἠξιοῦμεν ἂν τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδιδόναι, ἐν ἢ ὁ μὲν τοῦ Ζήνωνος λόγος ἄλλος τις εἶοικεν οὕτως εἶναι παρ' ἐκείνων τὸν ἐν βιβλίῳ φερόμενον, οὐ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Παρμενίδῃ μέμνηται· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὅτι οὐκ ἐστὶν πολλά, δείκνυσσι βοηθῶν ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῷ Παρμενίδῃ ἐν εἶναι λέγοντι, ἐνταῦθα δὲ, ὡς ὁ Εὐδήμος φησι, καὶ ἀνήρει τὸ ἐν. Τὴν γὰρ στιγμὴν ὡς τὸ ἐν εἶναι λέγει, τὰ δὲ πολλά εἶναι συγχωρεῖ. Ὁ μὲν τοι Ἀλέξανδρος καὶ ἐνταῦθα τοῦ Ζήνωνος ὡς τὰ πολλά ἀναιροῦντος μεμνησθαι τὸν Εὐδήμον οἰεταί· ὡς γὰρ ἱστορεῖ, φησὶν Εὐδήμος, Ζήνων ὁ Παρμενίδου γνώριμος, ἐπειρᾶτο δεικνύναι, ὅτι μὴ ὄλον τε τὰ ὄντα πολλά εἶναι τῷ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς οὐσίαι ἐν, τὰ δὲ πολλά πλῆθος εἶναι ἐνάδων. Καὶ ὅτι μὲν οὐκ ὡς τὰ πολλά ἀναιροῦντος Ζήνωνος Εὐδήμος μέμνηται νῦν, δῆλον ἐκ τῆς αὐτοῦ λέξεως, οἴμαι δὲ μήτε ἐν τῷ Ζήνωνος βιβλίῳ τοιοῦτον ἐπιγέγραμμεν φέρεσθαι, ὡς ὁ Ἀλέξανδρός φησι. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Εὐδήμος τὴν ἀπορίαν ἀπὸ τῆς τοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ διαφορᾶς ἔλυσεν· ἐνδεικνυται δὲ ἴσως καὶ τὴν ἀπὸ τῆς τοῦ ὄντος διαφορᾶς λύσιν ὁ Εὐδήμος ἐν οἷς φησι· « Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἐνός ἀπορίαν ἄκος ἐφάνη ἢ τοῦ ὄντος διαιρέσις. Ἦν δὲ αὕτη τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐμπόδιος, καὶ ἐπὶ μικρὸν χρόνον ἐχρῶντο

αὐτῆ. » Ἐμπόδιος ἴσως διὰ τὸ μὴ καλῶς διαλέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν χρῆσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν εἶτε οὕτως, εἶτε ἄλλως ἔχει, ζητεῖν ἀξιόν· τοῦ δὲ Εὐδήμου λέγοντος ὅτι Πλάτων ἐν τῇ τῶν συμβεβηκότων κατηγορίᾳ τὸ ἔστιν οὐκ ᾠετο σημαίνει οὐσίαν μέβειν, ἀλλὰ μόνον τὴν κατὰ συμβεβηχὸς διάθεσιν, ὡσπερ τὸ φρόνιμός ἐστιν οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸ φρονεῖν καὶ τὸ καθήμενός ἐστιν οὐδὲν ἄλλ' ἢ τὸ καθῆσθαι· ταῦτα οὖν τοῦ Εὐδήμου λέγοντος ὁ Ἀλέξανδρος Πλάτωνά φησιν εἶναι τὸν τὴν λέξιν μεταβρυβίζοντα τῶν συμβεβηκότων, καὶ ἴσως διότι ὁ Εὐδήμος μετὰ τοὺς ἀφαιρούοντας τὸ ἔστι τῆς δόξης ταύτης ἐμνήσθη. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν τῶν ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ θορυβηθέντων ὁ Πλάτων, οὐδὲ τοῦτον ὁ Ἀριστοτέλης αἰνίττεται, ὅηλον ἐξ ὧν ἐν Φιλήθῳ μὲν παιδῶν ἐρεσχελοῦντων ἀδολεσχίαν εἶναι τὴν τοιαύτην ἀμφισβήτησίν φησιν, ἐν Σοφιστῇ δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἀπορίαν σαφῶς ἐκτίθεται καὶ διαπαίζει πᾶν τοὺς ἐσπουδακότας περὶ αὐτῆν γράφων οὕτως. Simplicius fol. 30 ἀλλ' εἰσὶν ἀπὸ τῶν Εὐδήμου λόγων ὁ Ἀλέξανδρος δόξαν περὶ τοῦ Ζήνωνος λαθεῖν ὡς ἀναίρουστας τὸ ἔν. Λέγει γὰρ ὁ Εὐδήμος ἐν τοῖς Φυσικοῖς· « ἄρα οὖν τοῦτο μὲν οὐκ ἔστι, ἔστι δὲ τι ἔν; τοῦτο γὰρ ἠπορεῖτο, καὶ Ζήνωνά φασι λέγειν εἴ τις αὐτῷ τὸ ἔν ἀποδοίη τί ποτέ ἐστι, λέξει (leg. ξείν ut fol. 21) τὰ ὄντα λέγειν. Ἥπορε δὲ ὡς εἴκοι διὰ τὸ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον κατηγορικῶς τε πολλὰ λέγεσθαι καὶ μερισμῶν, τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲν τιθέναι· ὁ γὰρ μῆτε προστιθέμενον αὖξιν μῆτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ᾠετο τῶν ὄντων εἶναι. » Καὶ εἰκὸς μὲν ἦν τὸν Ζήνονα ὡς ἐφ' ἑκάτερα γυμναστικῶς ἐπιχειροῦντα (διὸ καὶ ἀμφοτερογλωσσος λέγεται) καὶ τοιούτους ἐκφέρειν λόγους περὶ τοῦ ἐνός ἀποροῦντα, ἐν μέντοι τῷ συγγράμματι αὐτοῦ πολλὰ ἔχοντι ἐπιχειρήματα καὶ ἕκαστον δείκνυσιν ὅτι τῷ πολλὰ εἶναι λέγοντι συμβαίνει τὰ ἐναντία λέγειν.

8. Τὸν τε δὴ τρόπον τοῦτον ἐπιούσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἐν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπὸν· ἀμφοτέροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται καὶ Μελισσος καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσιν αὐτῶν οἱ λόγοι· μᾶλλον δὲ ὁ Μελισσου φορτικὸς καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἐνός ἀτόπου δοθέντος τὰλλα συμβαίνει, τοῦτο δὲ οὐδὲν χαλεπόν. Ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μελισσος, ὅηλον· οἴεται γὰρ εἰληφέναι, εἰ τὸ γενόμενον ἔχει ἀρχὴν ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

8. Hoc igitur modo nobis hanc sententiam impugnantibus ea quae sunt non posse unum esse videntur. Atqui neque difficile est ea solvere, quibus illi homines hanc suam sententiam ostendebant. Uterque enim contentiose ratiocinatur, et Melissus et Parmenides. Nam et falsa sumunt, et conclusiones forma vitiosas efficiunt. Melissi tamen ratio magis est inepta, neque ullam dubitationem habet profecto, sed uno absurdo dato caetera

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 4. ed. Bekker. Simplicius fol. 22. b. ἐν δὲ τούτοις πρώτων εὐθύνη τὸν πρώτων λόγον τὸν λέγοντα, εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, κἂν τούτῳ πρώτων μὲν ἐλέγχει τὸ ἀσυλλόγιστον, εἴτ' αὐτὸ τὸ ψεῦδος αἰτιᾶται τῶν λημμάτων. Τὸ μὲν οὖν ἀσυλλόγιστον ἐκ τοῦ τὴν ἀκολουθίαν ἀνάπαλιν ἢ ἐχρῆν λαθεῖν ἠτιάσατο. Οὐ γὰρ ἔπεισι τῷ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν οὐ γέγονεν. Λαθὼν δὲ ὁ Μελισσος, ὅτι τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, καὶ προδείξας ὅτι τὸ ὄν οὐ γέγονεν· οὔτε γὰρ ἐξ ὄντος οὔτε ἐκ μὴ ὄντος αὐτὸ γενέσθαι δυνατόν, συνήγαγεν ὅτι τὸ ὄν ἀρχὴν οὐκ ἔχει. Ἄλλ' ἴσως ἐραῖ τις ὅτι καὶ ἢ ἀπὸ τοῦ ἠγούμενου ἀντιστροφῆ ἀληθῆς ἐστὶ πολλὰκις ἐφ' ὧν ἐξισάζει τὸ ἐπόμενον τῷ ἠγούμενῳ· εἰ γὰρ ἄνθρωπος, ζῶον λογικὸν θνητόν, καὶ εἰ μὴ ἄνθρωπος, οὐ ζῶον λογικὸν θνητόν. Ἄλλ' ἐπὶ τούτῳ ὧν ἔλαβεν ὁ Μελισσος οὐ δοκεῖ ἐξισάζειν. Κἂν γὰρ τὸ γενόμενον πᾶν ἀρχὴν ἔχη τὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα πεπερασμένον ὄν, ἀλλὰ τὸ πεπερασμένον οὐ πᾶν γέγονεν, ὡς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ οὐρανός. Ὅ μόντοι Εὐδήμος καὶ διὰ τούτων τῶν λημμάτων οὐδὲν ἄλλο δείκνυσθαι φησιν ἢ ὅπερ ἐξ ἀρχῆς, ὅτι τὸ ὄν ἀγέννητόν ἐστι· ἢ γὰρ ὑγιῆς ἀντιστροφῆ ἐστὶ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν ἀγέννητόν ἐστι, τὸ δὲ ὄν οὐκ ἔχει ἀρχὴν. Λέγει δὲ οὕτως· « οὐ γὰρ εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν οὐκ ἐγένετο· οὕτω γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων ἡ ἀκολουθίσις γίνεται. Ἄγέννητον οὖν αὐτῷ γίνεται τὸ ὄν· οὐ γὰρ ἔχει ἀρχὴν. »

9. Εἶτα καὶ τοῦτο ἄτοπον, τὸ παντὸς οἴεσθαι εἶναι ἀρχὴν τοῦ πράγματος καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἀπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσεως, ὡσπερ οὐκ ἀθρόας γινόμενης μεταβολῆς.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 23 b. καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ὁ Ἀριστοτέλης ἀντεῖρηκε πρὸς τὸ φαινόμενον ὑπαντῶν· ἐπὶ δὲ σοφὸς ἀνὴρ Μελισσος, ὡς τοιούτου χρῆ καὶ τῆς ἐννοίας στοχαζόμενον τὰ ἐπαχθέντα αὐτῷ ἐγκλήματα ἀπολύσασθαι. Καὶ ὅτι μὲν οὐ σωματικὸν ἐλάμβανε τὸ ὄν, ὅηλον ἐκ τοῦ ἀκίνητον καὶ ἀδιαίρετον αὐτὸ δεικνύναι, τῶν σωμάτων ἐναργῆ τὴν κίνησιν καὶ τὴν διαίρεσιν ἐμφαινόντων, ἀλλ' ἀντὶ μὲν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ διαστατοῦ τὸ γεννητὸν παραλαμβάνει, ὡσπερ καὶ ὁ παρὰ Πλάτωνι Τίμαιος λέγων· γέγονεν, ὁρατὸς γὰρ ἀπτός

contingunt, quod quidem nullam habet difficultatem. Patet igitur vitiose Melissum argumentari. Putat enim se sumsisse, et omne quod factum est, principium habere, id quod factum non est, principium non habere.

9. Deinde hoc etiam est absurdum, cujuslibet rei esse principium et non temporis, et generationis non simplicis, sed etiam conversionis, quasi non ingens fiat mutatio.

τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων· ἀντι δὲ τοῦ νοητοῦ καὶ ἀμεροῦς τὸ ἀγέννητον, ὡς καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Πλάτων, τί τὸ ὄν ἀεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; ἔταν οὖν λέγη τὸ γενητὸν ἀρχὴν ἔχειν, τὸ αἰσθητὸν φησι καὶ διαστατὸν ἄτε παρὰ τὸν ἀρχὴν ἔχειν καὶ πέρασ· οὐ γὰρ ἐστὶ σῶμα ἀπειρον. Καὶ συντίθεται καὶ ὁ Εὐδήμος ὅτι κἂν καὶ ἐπ' ἄλλων τινῶν ὀλίγων γενητῶν οὐκ εἰσὶν ἀρχαὶ αἱ κατὰ τὸ πρῶγμα, ἀλλ' ἐφ' οὗ σημαينوμένου λαμβάνει Μέλισσος, εἰσί. Γράφει δὲ οὕτως· « ἀλλ' ἴσως ὀλίγων μὲν οὐκ εἰσὶν ἀρχαί, ἐφ' ὧν δὲ λαμβάνει εὐλογον εἶναι· διὸ τοῦτο μὲν παραχωρητέον, τὴν δὲ ἀκολουθήσιν ἐπισκεπτέον. » Ὅταν δὲ ὁ Μέλισσος ἐπιφέρει τὸ μὴ γινόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, τότε λέγει ὅτι τὸ ὄντως ὄν ἀμερές ἐστὶ καὶ οὔτε ἀρχὴν ἔχει οὔτε τελευτήν, διὸ καὶ ἀπειρον. Καὶ οὕτως οὐδέτερον τῶν ἀξιωματῶν ψευδῶς εἰληπται· κἂν γὰρ ἐστὶν ἀθρόως γενομένη ἀλλοίωσις, μάλιστα μὲν εἰ καὶ πάντα τὰ μέρη ἀλλοιοῦται, ἀλλ' οὐκ ἅμα πᾶσα ἢ ἀλλοίωσις γίνεται, ἀλλ' ἔχει καὶ αὐτὴ ἀρχὴν καὶ τελευτήν. Ἐπειτα καὶ ἐν τῇ ἀλλοίωσει τὸ ἀλλοιοῦμενον οὐχ ἢ λευκότης ἐστὶν ἀλλὰ τὸ σῶμα κατὰ τὴν λευκότητα, τὸ δὲ σῶμα ἀρχὴν ἔχει καὶ πέρασ τὸ ἀλλοιοῦμενον καὶ γινόμενον οὕτως ὡς ἀλλοιοῦμενον. Καὶ τὸ ἀγέννητον δὲ κατὰ τοῦτο τὸ σημαينوμένον ἀληθῶς εἰρηται ἀρχὴν μὴ ἔχειν ἀδιάστατον καὶ ἀμερές ὑπάρχον. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ οὗτος ὁ κόσμος πολλῶν καὶ μακαριῶν τετύχηκε παρὰ τοῦ γενήσαντος, ἀτὰρ κεκοινωνήκε γε σώματος, διὸ μέρη ἔχει καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος. Ὅτι δὲ ἀγέννητον τὸ ὄν ἐστὶ καὶ Ἀριστοτέλης συγχωρεῖ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα ἐνασμενίζων καὶ τὴν Μελίσσου περὶ τοῦ δόγματος ἀποδείξει. Καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ τὸ ἀπλῶς ὄν ἀγέννητον εἶναι συγχωρεῖ λέγων· « τὸ μὲν γὰρ ἔπαν τὸ ὄν ἀθρόως μὴ γίνεσθαι καλῶς ἔχειν (leg. ἔχει) συγχωρεῖν, ἐπειδὴ οὐκ ὄν τε ἐκ μὴ ὄντος αὐτὸ γενέσθαι, ἀλλὰ κατὰ μέρος γίνεσθαι πολλὰ καὶ φθίρεσθαι εὐλογον δῆπου ἐστὶ, καὶ ὁρῶμεν τοῦτο. » Καὶ οὕτως εἰ μὲν προτάσεις ἐλήφθησαν ἀληθῶς. Καὶ ἡ ἀντιστροφή δὲ ἐπὶ τῶν ἐξισαζόντων οὐ κωλύεται ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου γίνεσθαι, ὡς ἔταν εἰπωμεν εἰ ἀνθρωπός ἐστι, καὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν ἐστὶ, καὶ εἰ μὴ ἀνθρωπος, οὐδὲ ζῶον λογικὸν θνητὸν. Εἰ τοίνυν τὸ γενητὸν ἐξισάζει πρὸς τὸ ἀρχὴν ἔχον καὶ τέλος, οὐδὲν διαφέρει καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἀντιστρέφει. Ἐξισάζει γὰρ τὸ ἀγέννητον τῷ ἀρχὴν μὴ ἔχοντι, οὐκέτι τοῦ κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ ὅλων τὰ αἰδία σώματα παραδείγματος ἐνοχλοῦντος ἡμᾶς. Ἀγέννητα γὰρ ταῦτα οὐκ ὡς ἀμαρῆ, ἀλλ' ὡς μὴ ἀπ' ἀρχῆς χρόνου γεγεννημένα. Ἐγκαλεῖται δὲ ὁ Μέλισσος καὶ ὡς τῆς ἀρχῆς πολλαχῶς λεγομένης ἀντι τῆς κατὰ χρόνον ἀρχῆς ἥτις ὑπάρχει τῷ γενητῷ τὴν κατὰ τὸ πρῶγμα λαβῶν, ἥτις καὶ τοῖς ἀθρόως μεταβάλλουσιν οὐκ ὑπάρχει. Ἔοικε δὲ αὐτὸς καὶ πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους τεθεῖσθαι καλῶς, ὅτι πᾶν σῶμα καὶ τὸ αἰδίων πεπερασμένον ὑπάρχον πεπερασμένην ἔχει δύναμιν καὶ ὄσον ἐφ' ἑαυτῷ ἀεὶ ἐν τέλει χρόνου

ἐστὶ, διὰ δὲ τὴν ἀεικίνητον τοῦ παράγοντος ἐπιστάσιαν καὶ ἐν ἀρχῇ ἀεὶ ἐστὶ καὶ αἰδίων ὑπάρχει, ὥστε τὸ κατὰ μέγεθος ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχον καὶ κατὰ χρόνον ἔχει ταῦτα καὶ ἀνάπαλιν. Τὸ γὰρ ἀρχὴν ἔχον χρόνου καὶ τέλος οὐκ ἅμα πᾶν ἐστὶ. Διὸ ποιεῖται τὴν μὲν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς κατὰ χρόνον ἀρχῆς καὶ τελευτῆς. Ἄναρχον δὲ οὕτω καὶ ἀτελευτήτων οὐ φησὶν εἶναι ὁ μὴ πᾶν ἐστὶ, τοῦτ' ἐστὶν ὁ μὴ ἅμα ὄλον ἐστίν, ἔπερ τοῖς ἀμερέσιν ὑπάρχει καὶ τῷ ὄντι ἀπειροῖς, τῷ δὲ γε ἀπλῶς ὄντι καὶ κυριώτατα· τῷ γὰρ ὄντι πᾶν ἐκεῖνο ἐστὶ. Λέγει δὲ ταῦτα οὕτως ὁ Μέλισσος. « Ὁ τε τοίνυν οὐκ ἐγένετο ἐστὶ δὲ, ἀεὶ ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτήν, ἀλλ' ἀπειρόν ἐστιν· εἰ μὲν γὰρ ἐγένετο, ἀρχὴν ἂν εἶχεν· ἤρξατο γὰρ ἂν ποτε γινόμενον, καὶ τελευτῆν· ἐτελεύτησε γὰρ ἂν ποτε γινόμενον. Εἰ δὲ μήτε ἤρξατο μήτε ἐτελεύτησε, ἀεὶ τε ἦν καὶ ἀεὶ ἔσται οὐκ ἔχον ἀρχὴν οὐδὲ τελευτήν· οὐ γὰρ ἀεὶ εἶναι ἀνυστὸν ὁ, τι μὴ πᾶν ἐστὶ. » Καὶ ὅτι μὲν τὸ ποτὲ χρονικόν ἐστὶ δῆλον, ὅτι δὲ γινόμενον τὸ κατ' ὄνσιαν γενητὸν εἶπαν, ὁ ἔως ἂν ἦ, γινόμενόν ἐστὶ καὶ οὐκ ὄν, δῆλον ἐκ τοῦ ἐτελεύτησεν ἂν ποτε γινόμενον, καὶ ἐκ τοῦ· οὐ γὰρ ἀεὶ εἶναι ἀνυστὸν ὁ, τι μὴ πᾶν ἐστὶ, ὡς τοῦ ἀεὶ ὄντος ὁ καὶ πᾶν ἐστὶν, ἀντικειμένου τῷ γενητῷ. Ὅτι δὲ ὡςπερ τὸ ποτὲ γενομένου πεπερασμένου τῇ οὐσίᾳ φησὶν, οὕτω καὶ τὸ ἀεὶ ὄν ἀπειρον λέγει τῇ οὐσίᾳ, σαφὲς πεποίηκεν εἰπών· « ἀλλ' ὡςπερ ἐστὶν ἀεὶ, οὕτω καὶ τὸ μέγεθος ἀπειρον ἀεὶ χρῆ εἶναι. » Μέγεθος δὲ οὐ τὸ διαστατόν φησιν· αὐτὸς γὰρ ἀδιάμετρον τὸ ὄν δεικνυσιν. Εἰ γὰρ διήρηται, φησὶ, τὸ ἔόν, κινεῖται· κινούμενον δὲ οὐκ ἂν εἴη ἅμα. Μέγεθος οὖν τὸ διαμα αὐτὸ λέγει τῆς ὑποστάσεως. Ὅτι γὰρ ἀσώματων εἶναι βούλεται τὸ ὄν, ἐδήλωσεν εἰπών, εἰ μὲν ὄν εἴη, δεῖ αὐτὸ ἐν εἶναι· ἐν δὲ ὄν δεῖ αὐτὸ σῶμα μὴ ἔχειν. Καὶ ἐφεξῆς δὲ τῷ αἰδίῳ τὸ ἀπειρον κατὰ τὴν οὐσίαν συνέταξεν εἰπών, ἀρχὴν δὲ καὶ τέλος ἔχον οὐδὲν οὔτε αἰδίων οὔτε ἀπειρόν ἐστιν, ὥστε τὸ μὴ ἔχον ἀπειρόν ἐστιν· ἀπὸ τοῦ ἀπειροῦ δὲ τὸ ἐν συνολογίσαστο ἐκ τοῦ εἰ μὴ ἐν εἴη, περαινῆ πρὸς ἄλλο. Τοῦτο δὲ αἰτιᾶται Εὐδήμος ὡς ἀδιορίστως λεγόμενον γράφων οὕτως· « εἰ δὲ δὴ συγχωρήσειε τις ἀπειρον εἶναι τὸ ὄν, διὰ τί καὶ ἐν ἔσται; οὐ γὰρ διότι πλείονα, περαινῆ πη πρὸς ἄλληλα. Δοκεῖ γὰρ καὶ ὁ παρεληλυθὸς χρόνος περαινῆ πρὸς τὸν παρόντα. Πάντη μὲν οὖν ἀπειρα τὰ πλείω τάχα οὐκ ἂν εἴη, ἐπὶ θάτερα δὲ φανεῖται ἐνδέχεσθαι. Χρῆ (leg. χρῆν) οὖν διορίσει πῶς ἀπειρα οὐκ ἂν εἴη εἰ πλείω. Quippe pro χρῆ in verbis extremis cum Spengelio legendum est χρῆν, siquidem Melissus debebat definire, cur plura infinita esse non possent. Is autem in loco præclaro, quem e Simplicii Comm. in Aristotelis Phys. f. 22 b. attuli Phil. Græc. Fragm. vol. I pag. 261 seq. hac via et ratione progreditur: primum τὸ ὄν οὐ γέγονε i. e. ἀεὶ ἦν, deinde τὸ ὄν οὐ φθαρήσεται i. e. ἀεὶ ἔσται, tum τὸ ἐν ἀρχῇ

οὐκ ἔχει, præterea τὸ δὴ τελευταῖον οὐκ ἔχει, porro τὸ δὴ ἀπειρόν ἐστι, denique τὸ δὴ ἐν ἐστι, postremo τὸ δὴ ἀκίνητόν ἐστι, e quibus Aristoteles postremum, si unum sit, immobile esse negat; Eudemus etiam præcedens, si infinitum sit, unum esse necessarium non sequi ait. Qui si plura confutasset, vix ea Simplicius omisisset.)

10. Ἐπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἐν; ὡσπερ γὰρ καὶ τὸ μέρος ἐν ὄν, τοδὶ τὸ ὕδωρ, κινεῖται ἐν ἑαυτῷ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί οὐκ ἂν εἴη;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186, a. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 24 (conf. Scholia in Aristot. pag. 331. a. ed. Brandis.) ὁ Μέλισσος δείξας τὸ ἀπειρον ἐκ τοῦ μῦτε ἀρχὴν μῆτε τέλος ἔχειν, ἐκ δὲ τοῦ ἀπειροῦ τὸ ἐν εἶναι, ἐφεξῆς καὶ ὅτι ἀκίνητον δεικνυσιν, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος φησι, τῷ τὸ κινούμενον ἢ διὰ πλήρους ὀφείλει κινεῖσθαι, ἢ διὰ κενοῦ· οὕτω δὲ καὶ ἄλλο τι ἔσσεσθαι. Ὅτι δὲ διὰ μὲν πλήρους οὐχ ὅσον τέ τι κινήθη, κενόν τε μὴ δύνασθαι ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι· μὴδὲν γὰρ εἶναι τὸ κενόν, ὄντος δὲ μηκέτι ἔσσεσθαι ἀπειρον τὸ δὴ· εἰ γὰρ εἴη μεθίστασθαι δυνάμενον ἐν ἑαυτῷ, ὄντων ὡς μείζον ἂν αὐτοῦ εἴη, οὐδὲν δὲ μείζον τοῦ ἀπειροῦ. Ταῦτα μὲν οὕτως αὐτῇ λέξει φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος· ὅτι δὲ οὐχ ὡς Ἀλέξανδρος ἤκουσεν, οὕτως ἢ ἀποδείξει προῆλθεν, ἐκ τοῦ τὸ κινούμενον ἢ διὰ πλήρους ὀφείλει κινεῖσθαι ἢ διὰ κενοῦ, ἀλλ' ὅτι δεῖ αὐτὸ τὸ δὴ πλῆρες εἶναι, δηλοῖ καὶ ὁ Εὐδήμος λέγων. « Ἀκίνητον δὲ δὴ πῶς; ἢ ὅτι πλῆρες· πλῆρες δὲ ἐστὶ οὐκ ἔσται κενοῦ μετέχον. »

11. Καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἰ τινες ἄλλοι ἴδιοι· καὶ ἡ λύσις τῇ μὲν ὅτι ψευδὴς τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται, ψευδὴς μὲν ἢ ἀπλῶς λαμβάνει τὸ δὴ λέγεσθαι, λεγομένου πολλαχῶς, ἀσυμπεραντος δὲ ὅτι, εἰ μόνον τὰ λευκὰ λευκότητι, σημαίνοντος ἐν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἦττον πολλὰ τὰ λευκὰ καὶ οὐχ ἐν· οὔτε γὰρ τῇ συνεχείᾳ ἐν ἔσται τὸ λευκὸν οὔτε τῷ λόγῳ. Ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῷ καὶ τὸ δεδεγμένῳ, καὶ οὐκ ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐθὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ἢ χωριστόν, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερον τὸ λευκὸν καὶ ὃ ὑπάρχει. Ἄλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὕτω ἔωρα.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 25 ὡς ὁ Ἀλέξανδρος

ἱστορεῖ, ὁ μὲν Θεόφραστος οὕτως ἐκτίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς φυσικῆς ἱστορίας· τὸ παρὰ τὸ δὴ οὐκ ὄν, τὸ οὐκ ὄν οὐδὲν· ἐν ἄρα τὸ δὴ. Εὐδήμος δὲ οὕτως· τὸ παρὰ τὸ δὴ οὐκ ὄν· ἀλλὰ καὶ μοναχῶς λέγεται τὸ δὴ· ἐν ἄρα τὸ δὴ. Τοῦτο δὲ εἰ μὲν ἀλλαχούτου γέγραφεν οὕτως ἀσαφῶς ὁ Εὐδήμος, οὐκ ἔχω λέγειν, ἐν τοῖς Φυσικοῖς δὲ περὶ Παρμενίδου τάδε γράφει, ἐξ ὧν ἴσως συναγεῖν τὸ εἰρημένον δυνατὸν· « Παρμενίδης δὲ οὐ φαίνεται δεικνύειν, ὅτι ἐν τὸ δὴ, οὐδ' εἰ τις αὐτῷ συγχωρήσειε μοναχῶς λέγεσθαι τὸ δὴ, εἰ μὴ τὸ δὴ ἐν τῷ τί κατηγορούμενον ἐκάστου ὡσπερ τῶν ἀνθρώπων ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἀποδοσμένων τῶν λόγων καθ' ἕκαστον ἐνυπάρξει ὁ τοῦ ὄντος λόγος ἐν ἅπασιν εἰς καὶ ὁ αὐτός, ὡσπερ καὶ ὁ τοῦ ζώου ἐν τοῖς ζώοις. Ὅσπερ δὲ εἰ πάντα εἴη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μὴθὲν εἴη λαβεῖν ὁ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γε τὸ καλόν, ἀλλὰ πολλὰ· τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ ὄ, τι δῆποτε, οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐκ ἐν οὐδὲ ταῦτό· ἕτερον μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. Παρμενίδου μὲν οὖν ἀγαθὴ τις ἂν ἀναξιοπίστους ἀκολουθήσαντος λόγοις, καὶ ὑπὸ τοιούτων ἀπατηθέντος, ἢ οὕτω τότε διεσαφείτο. Οὕτε γὰρ τὸ πολλαχῶς [add. δὴ] ἔλεγεν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτος τὸ διττὸν εἰσηγάγεν, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός (scil. δὴ), φαίνεται τε ὑπὸ τούτων διαψευσθῆναι. Ταῦτα δὲ ἐκ τῶν λόγων καὶ ἐκ τῶν ἀντιλογιῶν ἐθεωρήθη καὶ τὸ συλλογίζεσθαι· οὐ γὰρ συνεχωρεῖτο εἰ μὴ φαίνοιτο ἀναγκαῖον, οἱ δὲ πρότεροι ἀναποδείκτως ἀπεφάνοντο. » Καὶ μέχρι τούτου τὰ περὶ Παρμενίδην προαγαγὸν ἐπὶ Ἀναξαγόραν μετέβη. Οὕτως μὲν οὖν αἰ κατὰ Θεόφραστον προτάσεις ψευδεῖς οὔσαι διελέγχονται. Ὡς δ' ἀσυμπεραντοι, ὅτι τὸ μὲν ἀκολουθῶς ἐπαγόμενον συμπερασμα ἦν, τὸ παρὰ τὸ δὴ οὐδὲν, ὁ δὲ ἐπήγαγεν ἐν ἄρα τὸ δὴ. Κἂν μοναχῶς δὲ τις ὑπόθηται τὸ δὴ λέγεσθαι, ὡς μνημονεύει ὁ Εὐδήμος, ψευδὸς καὶ οὕτω λαμβάνει. Οὐ γὰρ μοναχῶς τὸ δὴ, εἴγε δεκαχῶς, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω συμπεραίνει ὅτι ἐν τὸ δὴ. Κἂν ὑπόθηται δὲ τις μὴδὲν ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν εἶναι, οὐδὲν κωλύει οὐσίας μὲν εἶναι μόνας, πολλὰς δὲ ταύτας, ὡσπερ καὶ ὁ Εὐδήμος ἐδήλωσε διὰ τοῦ « οὐδὲ εἰ τις αὐτῷ συγχωρήσοι μοναχῶς λέγεσθαι τὸ δὴ, καὶ τὸ ἐξῆς δέ· ὡς γὰρ εἰ πάντα τὰ ὄντα καλὰ εἴη καὶ μὴθὲν εἴη λαβεῖν, ὁ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γε

10. Deinde cur si est unum, etiam immobile est? Ut enim, quæ una est pars, hæc aqua, in se ipsa movetur, cur non et universum eodem pulsū agitatur: Præterea cur conversio non erit?

11. Item et in Parmenidem convenit modus rationum, et si qui alii proprii sunt. Ac solutio est partim ex eo, quia falsa sumit, partim ex eo quia non concludit. Nam falsa quidem sumit, quatenus ens simpliciter dici ponit, quam multipliciter dicatur. Non concludit autem, quia

si sola alba sumantur, ipso albo unum significante, nihilominus alba multa erunt, et non unum. Nam album nec continuatione unum erit, nec ratione. Alia enim ratio erit albi, alia ejus quod album accipit; neque quidemquam præter album ipsum separabile erit. Neque enim quatenus separabile est, sed ipsa substantia aliud est album, aliud id cui inest. Sed hoc Parmenides nondum viderat.

τὸ καλόν, ἀλλὰ πολλά· τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ θ, τι δήποτε, (τὸ δ' αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ εἰδείξεν ὁ Ἀριστοτέλης), οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἔν οὐδὲ τὸ αὐτό· » καὶ ψευδῆς ἡ ἐπιφορά ἡ λέγουσα, ἐν ἄρα τὸ ὄν, καὶ οὐκ ἐκ τῶν κειμένων συνηγμένη. Κἂν γὰρ μοναχῶς τὸ ὄν, οὐκ ἦδη ἐν τὸ ὄν. Μοναχῶς γὰρ λέγεται καὶ γένει καὶ εἶδει, ἐκατέρως δὲ πολλά, καὶ συμδύσσεται τὸ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ καλὸν παραδείγματος ὑπὸ τοῦ Εὐδήμου εἰρημένον, ὅτι καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν τὸ καλὸν τῷ ἀριθμῷ· τὰ γὰρ τῷ λόγῳ ἐν οὐκ ἦδη καὶ τῷ ἀριθμῷ ἐν. Τὰ δὲ αὐτὰ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ συνήγαγεν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστὸν τοῦς κανόνας τῶν λόγων μήπω τότε διακεκρίσθαι, ἀλλὰ φωραθέντας ἕστερον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγματίων οὕτως ἐξενηχθῆναι πρὸς πλείονα συντελοῦντας ἀκρίβειαν, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος μαρτυρεῖ λέγων· « Παρμενίδου μὲν οὖν ἀγαθεῖη ἂν τις ἀναξιοπίστοις ἀκολουθήσαντος λόγοις καὶ ὑπὸ τοιοῦτων ἀπατηθέντος, ἂ οὕτω τότε διασεσάφητο· οὔτε γὰρ τὸ πολλαχῶς ἔλεγεν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτον τὸ δισσὸν εἰσήγαγεν, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός· φαίνεται δὲ ὑπὸ τοῦτων διαψευσθῆναι. Ταῦτα δὲ ἐκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἀντιλογιῶν ἐθεωρήθη καὶ τὸ συλλογιστικόν· οὐ γὰρ συνεχωρεῖτο εἰ μὴ φαίνοιτο ἀναγκαῖον, οἱ δὲ πρότεροι ἀναποδείκτως ἀπεφαίνοντο. » Ἄλλ' Ἀριστοτέλης βιαιότερόν πως ἐβουλήθη καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τῆ ὑποστάσει, ὡς ἐπὶ τοῦ λευκοῦ σώματος δεῖξαι, ὅτι τὸ λευκὸν πολλά ἔστι τῷ λόγῳ τὸ τε ὡς ὑποκειμένον καὶ τὸ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ. Καίτοι οὐδὲ τοῦνομα τούτων τὸ αὐτό· τὸ γὰρ ὑποκειμένον λευκὸν οὐκ ἔστιν οὐδὲ λέγεται καθ' αὐτό, ἐὰν μὴ ὅτι (leg. ὅταν) σὺν τῇ λευκότητι ληφθῆ, ὥστε εἶπερ ἄρα τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔστιν ἐν διαφόροις λόγοις, οὐχὶ τοῦ ἐν ὑποκειμένῳ καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ τοῦ συναμφοτέρου. Διότι καὶ τὸ μετέχον λευκὸν λέξομεν μετὰ τῆς μεθέξεως καὶ αὐτὸ τὸ χρῶμα τὸ μετεχόμενον. Ἀκριβολογουμένῳ δὲ οὐδὲ τούτων τὸ αὐτό ἔστιν ὄνομα, εἶπερ τὸ μὲν λευκὸν τὸ δὲ λευκότης, καὶ τὸ μὲν ποῖον τὸ δὲ ποιότης. Διὸ καὶ ὀριζόμεθα τὴν μὲν λευκότητα χρῶμα διακριτικὸν ὄψεως, τὸ δὲ λευκὸν σῶμα λευκότητος μετέχον. Ταῦτα δὴ οὖν ἰδὸν ὡς ἴσκειν Εὐδήμος οὐκ ἐβιάσατο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆ ὑποστάσει δεῖξαι τὴν τῶν λόγων διαφορὰν, ἀλλ' ἀπὸ κοινοῦ τινος τοῦ καλοῦ τὴν δεῖξιν ἐποίησατο πολλοῖς κατὰ λόγον διαφέρουσιν ἐφαρμόττονος, ὥστε τὸ δοκοῦν πάλιν ἐν εἶναι οὗτο κατὰ τὴν κοινότητα πολλά εἶναι κατὰ τοὺς λόγους. Γράφει δὲ

οὕτως· « ὥσπερ δὲ εἰ πάντα εἶη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μὴθὲν εἶη λαβεῖν θ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γε τὸ καλὸν ἀλλὰ πολλά· τὸδε μὲν γὰρ χρῶμα καλόν ἔστι, τὸδε δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ θ, τι δήποτε, οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἔν οὐδὲ τὸ αὐτό· ἕτερον μὲν γὰρ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. » Ἰσως δὲ τοῦτον παρητήσατο τὸν τρόπον τῆς ἀποδείξεως Ἀριστοτέλης, διότι εἰ ὡς κοινὸν ἐν ὑπετίθετο τὸ ὄν εἴτε ὡς γένος, εἴτε ὡς εἶδος, εἴτε ὡς ὁμώνυμος φωνή, εὐθὺς καὶ τὰ πολλά συνεισήγετο· τὸ γὰρ κοινὸν πλείονων εἶναι κοινὸν ἀνάγκη. Διὸ καὶ ὡς ἀριθμῷ ἐν ὑποθέμενος ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ἐν ἡ ὡς συνεχές ἔστιν ἐν ἡ ὡς τῷ λόγῳ τὸ αὐτὸ ἡ ὡς ἀδιαίρετον, εἰδείξεν ὅτι οὔτε ὡς συνεχές οὔτε ὡς τῷ λόγῳ τὸ αὐτό, τὸ δὲ ὡς ἀδιαίρετον ὡς ἐναργῶς ἀποκρινόμενον εὐθύνειν ὡς σωματικῶς κέρματος ὑποτιθέντος τοῦ ἀδιαίρετου).

12. Ἄλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὕτω εἴρα. Ἀνάγκη δὴ λαβεῖν μὴ μόνον ἐν σημαίνειν τὸ ὄν, καθ' ὅ ἐν κατηγορηθῆ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν καὶ ὅπερ ἐν· τὸ γὰρ συμβεβηκός καθ' ὑποκειμένου τινός λέγεται. Ὡστε ἡ συμβέβηκε τὸ ὄν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος ἔσται ἡ ἄρα οὐκ ὄν· οὐ δὴ ἔσται ἄλλω ὑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 29 καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ τῆ Ἀριστοτέλει πάντα κατακολουθῶν τοῦ ὅπερ ὄντος ἐκίεον (leg. ἐκείνῳ) οὐκ ἤκουσεν ὡς γένους. Ἐν γοῦν τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν περὶ Παρμενίδου λέγων ταῦτα γέγραπεν ὡς Ἀλέξανδρος φησιν. Ἐγὼ γὰρ οὐκ εἶδον ἐν τῷ Εὐδημῶ (leg. Εὐδημῶν aut Εὐδήμῳ) τὴν λέξιν ταύτην· « τὸ μὲν οὖν κοινὸν οὐκ ἂν λέγοι· οὔτε γὰρ ἐζητεῖτο πῶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἕστερον ἐκ τῶν λόγων προῆλθεν, οὔτε ἐπιδέχοιτο ἂν ἂ τῷ ὄντι ἐπιλέγει. Πῶς γὰρ ἔσται τοῦτο μεσσοθεν ἰσκαλῆς καὶ τὰ τοιαῦτα; τῷ δὲ οὐρανῷ, φησί, σχεδὸν πάντες ἐφαρμόσουσιν οἱ τοιοῦτοι λόγοι »).

13. Οὐ γὰρ ἔσται ὄντι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλά τὸ ὄν σημαίνει οὕτως ὥστε εἶναι τι ἕκαστον. Ἄλλ' ὑπόκειται τὸ ὄν σημαίνειν ἐν. Εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὄν μὴ δὲν συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐκείνῳ, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὄν σημαίνει τὸ ὄν ἢ μὴ ὄν;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. b. 2. Simplicius in Arist. Phys. fol. 31 ὅτι μὲν οὖν οὐ τῶν γινόμενων τι καὶ φθειρομένων δ Παρμενίδης ἐν τὸ ὄν τίθεται, δηλοῖ τὸ σημῖον αὐτοῦ ἐν τὸ ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον λέγων ἐν ὅς φησι· μόνος δ' εἶμι μῦθος

12. Sed hoc Parmenides nondum videbat. Necessse igitur est eos sumere qui id quod est unum esse dicunt, non solum unum significare id quod est, de quocunque prædicabitur; sed etiam quod proprie est ens, et quod proprie unum est. Accidens enim de subjecto aliquo dicitur. Quare illud, cui id quod est accidit, non erit :

est enim diversum ab eo quod est. Erit ergo quippiam quod non est : haudquaquam ergo id, quod proprie est ens, alii inerit.

13. Neque enim entis rationem subibit, nisi id quod est plura significet hoc pacto, ut unumquodque aliquid sit. At id quod est, unum significare ponitur. Si

ἴδιο λείπεται ὡς ἔστιν, ταύτη δ' ἐπὶ σήματ' ἔασι
πολλὰ μάλ', ὡς ἀγένητον ἔνν καὶ ἀνώλεθρόν ἔστιν.
Ὁ μὴ οὐδὲ σωματικὸν ὄλωσ τὸ ἐν ὄν εἶναι βούλεται,
εἴπερ ἀδιαίρετον αὐτὸ φησι λέγων· οὐδὲ διαίρετόν
ἔστιν, ἐπεὶ πᾶν ἔστιν ὁμοῖον, ὥστε οὐδὲ τῶ οὐρανῷ
ἐφαρμόττει τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὡς τινὰς ὑπο-
λαμβάνειν ὁ Εὐδήμος φησὶ ἀκούσαντας τοῦ « πᾶν-
τοθεν εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκω. » Οὐ γὰρ
διαίρετός ὁ οὐρανός, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοῖος σφαίρα, ἀλλὰ
σφαῖρά ἐστιν ἡ τῶν φυσικῶν ἀκριβεστάτη. Versus
Parmenidei leguntur Phil. Græc. Vol. I p. 124).

14. Τὸ δὲ μηδέποτε διακριθῆσθαι, οὐκ εἰδότης
μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται. Τὰ γὰρ πάθη ἀχώ-
ριστα. Εἰ οὖν ἐμίμικτο τὰ χρώματα καὶ αἱ ἔξεις,
ἐὰν διακριθῶσιν, ἔσται τι λευκὸν ἢ γυγινοὺς οὐχ ἔτε-
ρόν τι ὄν οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἄτοπος τὰ
ἀδύνατα ζητῶν ὁ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρίνειν,
τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ
κατὰ τὸ ποιόν, κατὰ μὲν τὸ ποσὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλά-
χιστον μέγεθος, κατὰ δὲ τὸ ποιόν ὅτι ἀχώριστα τὰ
πάθη.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 4 pag. 188. 5.
de Anaxagora. Simplicius fol. 37 b. εἰπόντος τοῦ
Ἀναξαγόρου· οὐδὲ διακρίνεται οὐδὲ ἀποκρίνεται ἕτερον
ἀπὸ τοῦ ἑτέρου διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι, καὶ ἀλ-
λαχοῦ· οὐδὲ ἀποκόπεται πελέκει οὔτε τὸ θερμὸν ἀπὸ
τοῦ ψυχροῦ οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ, οὐ γὰρ
εἶναι τὸ εἰλικρινὲς καθ' αὐτό, τοῦτο, φησὶν, οὐκ εἰ-
δότης μὲν λέγεται. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν
εἶναι συμβαίνει τὸ μὴ διακρίνεσθαι, συμβαίνει μόντοι.
Διὸ κἂν μὴ εἰδότης, ἀλλ' ἄλλως ἀληθῶς λέγεται· τὰ
γὰρ πάθη, τοῦτ' ἔστι τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς
οὐσίας ἔστιν, ὅσον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἔξεις· μεμιγμέ-
νης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων ἐὰν δια-
κριθῆ τὸ συμβεβηκός, ἔσται οὐκέτι συμβεβηκός, ἀλλ'
οὐσία, ἅτε καθ' αὐτὸ ὑφεστὼς καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ
τὸ εἶναι ἔχον, ὅπερ πάλιν οὐ καθ' ὑποκειμένου ἐκά-
λεσεν, καὶ ὅπερ Εὐδήμος καλῶς ἐπέστησεν, « οὐ μόνον
τὰ πάθη τῶν οὐσιῶν οὐχ ὅσον τε χωρίσαι, ἀλλ' οὐδὲ
πάντα ὁμοῦ τὰ πάθη εἶναι δυνατόν, ὥστε πάντα ἐν
πᾶσιν εἶναι. Οὐ γὰρ δὴ θερμὸν καὶ ἐπιστήμη, ἀλλ'
ὅσα ἐνδέχεται μιχθῆναι, ὄλωσ δὲ ἡ μίξις ἐκ τῶν κε-
χωρισμένων. Χωρίζεται δὲ τὰ καθ' αὐτὰ ὄντα ἢ

δυνάμενά γε, τοιαῦτα δὲ αἱ οὐσίαι, διὸ μίσγεται τὰ
σώματα. Τούτων δὲ τὰ μὲν ὑγρὰ κεράννυσθαι λέ-
γομεν, τὰ δὲ ξηρὰ μεμιχθῆναι ὡς σπέρματα καὶ πρό-
βατα, λευκὸν δὲ καὶ ἀνθρώπων οὐ λέγομεν μεμιχθῆναι
οὐδὲ ἐπιστήμην καὶ ψυχὴν, ὑπάρχειν δὲ μόνους τού-
τοις τούτων ἕκαστα καθ' ὄν λέγεται. Ποῖα δὲ μέ-
μικται καὶ ὅπως ὁμοῦ πάντα ἦν, διωρίζεται βέλτιον,
ἐπειδὴ οὐ πᾶν παντὶ μίσγεται, ὥσπερ οὐδὲ γίνεται πᾶν
ἐκ παντός· ἐκ τοῦ λευκοῦ γὰρ οὐ γίνεται γραμμὴ,
ἀλλὰ μέλαν ἢ φαιόν. » Ταῦτα γὰρ οικειῶς τῶ τόπῳ
ὑπὸ τοῦ Εὐδήμου λεγόμενα παρεθέμην).

15. Ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι φα-
νερόν. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν πότερον δύο ἢ
τρεις ἢ πλείους εἰσὶ· μίαν μὲν γὰρ οὐχ ὁῶν τε, ὅτι
οὐχ ἐν τὰ ἐναντία, ἀπείρους δ' οὐ, ὅτι οὐκ ἐπιστητόν
τὸ ὄν ἔσται. Μία τε ἐναντίως ἐν παντὶ γένει
ἐνί, ἢ δ' οὐσία ἐν τι γένος.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 6 pag. 189. a.
9 ed. Bekker. Scripsi autem cum veteribus edi-
tionibus Iulii Pacii et aliorum ἀπείρους δ' οὐ, ὅτι,
quum apud Bekkerum legatur ἀπείρους δ' ὅτι.
Simplicius fol. 42 b. ποίαν οὖν Ἀλέξανδρος οὐσίαν
ἐνταῦθα τὴν κατὰ τὸ ἔνυλον εἶδος ἀκούει; Εἰ μὲν τὴν
κυρίως οὐσίαν τὴν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις ἀντιδιη-
ρημένην, ἐλλιπὴς ὁ λόγος· εἰ δὲ τὴν κοινῶς ἐπὶ πάν-
των τῶν γεννητῶν εἰδῶν λεγομένην, εὖ ἂν ἔχοι· καὶ
τὰ Εὐδήμου δὲ τοῦ Ῥοδίου πρὸς ταύτην μοι δοκεῖ τὴν
ἐννοίαν φέρεσθαι, εἰ καὶ ἀσαφῶς εἰρηται καὶ ἐκείνα.
Ἔχει δὲ οὕτως· « εἰ δὲ ἔστιν ἐναντιότης, δύο τοῦ-
λάχιστον ἔσται. Δύο δὲ ὑποκειμένων τῶν πρώτων
ἐναντίων τούτων μὲν οὐδέτερον ὁῶν τ' εἶναι οὐσίαν,
ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τῶν ἐναντίων. Εἰ δὴ ὁ φυ-
σικός μὴ περὶ πάντων σκοπεῖ, διὸπερ οὐδὲ ἀριθμῆ
πάντα τὰ ὄντα, οὐδὲ ἀρχὰς κοινὰς πάντων λαμβά-
νει, ἀλλὰ τῶν οὐσιῶν καὶ τούτων τῶν σωματικῶν,
ὅσον γένους τινὸς ἐνός, μὴ γίνεται δὲ τὸ τυχόν ἐκ τοῦ
τυχόντος, ἀλλ' ὁμογενὲς ὅσον χρώμα ἐκ χρώματος,
χυλὸς ἐκ χυλοῦ καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως, οὐδ' ἂν ἡ οὐσία
γίνοιτο ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐδὲ σώμα ἐκ μὴ σωματῶν. »
Ἐν τούτοις τὸ μὲν ὅσον γένους τινὸς ἐνός καὶ τὸ μὴ
γίνεται δὲ τὸ τυχόν ἐκ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ὁμογενὲς
ὅσον χρώμα ἐκ χρώματος οὐσίαν εἰληφθαί σημαίνει
οὐχὶ τὴν ἐν τοῖς δέκα γένεσι πρώτην· οὐ γὰρ ἔστιν

igitur id quod proprie est ens, non accidit cuiquam,
sed aliquid illi aliud accidit, cur id quod est ens proprie
ens significat potius quam non ens?

14. Quod vero affirmatur, nunquam omnia segregatum
iri, non scienter quidem affirmatur, sed recte tamen
dicitur. Affectus enim inseparabiles sunt. Quando
igitur colores atque habitus misti sunt, si fuerint segre-
gati: erit aliquid album aut sanum, quod ne in subiecto
quidem diversum quidquam erit. Quare absurda mens
est, ea querens quæ fieri nequeunt, si separare quidem
vult, hoc autem efficere nequit, tam quantitatis quam

qualitatis habita ratione, quantitatis quidem, quia non
est minima magnitudo, qualitatis autem, quia affectus
inseparabiles sunt.

15. Apparet igitur oportere contraria principia rerum
esse. Sequitur deinceps, ut dicamus, utrum duo, an
tria, an plura principia sint. Unum enim principium
esse non potest, quia contraria non sunt unum: neque
vero infinita, quia id quod est, sub scientiam sane non
cadet. Una quoque contrarietas est in omni genere
uno: substantia vero genus est quoddam unum.

οἷον γένος ἐκείνη, ἀλλὰ γένος τῆ ὄντι. Περὶ ἐκείνης οὖν λέγοιτ' ἂν τῆς καὶ τὰ συμβεβηκότα περιεχούσης).

10. Ἐτι οὐκ εἶναι φαμεν οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ· τῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ οὐσία οὐσίας εἴη;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 6 pag. 189. a. 32. ed. Bekker. Simplicius fol. 44. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ζητήσεως ἀξίον εἶναι μοι δοκεῖ, πῶς εἴρηται τὸ πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; καὶ γὰρ οὐδὲ ἔδει οὐσίας εἶναι τὰ τῆς οὐσίας στοιχεῖα. Εἰ γὰρ προϋπάρχει τὰ στοιχεῖα τοῦ στοιχειωτοῦ καὶ εἶεν οὐσία τὰ τῆς οὐσίας στοιχεῖα, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν οὐσίαν εἴη ἂν οὐσία, καὶ ὅλως πανταχοῦ τὰ στοιχεῖα οὐκ ἔστιν ὅπερ τὰ στοιχειωτά· οὔτε γὰρ τὰ τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖα ἀνθρωποὶ οὔτε τὰ τῆς σαρκὸς σᾶρξ. Μήποτε οὖν ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, ἥτοι ἡ ἀντιθεσις στοιχεῖα ὄντα τῆς κυρίως οὐσίας, αὕτη δὲ ἔστιν ἡ σύνθετος, οὐσία μὲν καθ' αὐτὰ ἐκάτερα οὐκ εἰσὶν ἀλλ' οὐσιώδη μόνον, καὶ σώματα μὲν οὐκ ἔστι, σωματικά δέ, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος δηλοῖ σωματοειδῆ καλῶν τὴν ὕλην· συνελθόντα δὲ οὐσία καὶ οὐσία ἀποδοτικά ἔστι, διὸ οὐδέτερον καθ' αὐτὸ οὔτε οὐσία ἔστιν οὔτε οὐσίας ἀποδοτικόν).

17. Ἡμέμοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροὶ τινές εἰσιν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἰκανῶς. Πρῶτων μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἀπλῶς γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ἔντος ἢ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 9 pag. 191. b. 35 qui sine dubio Parmenidem, Eleaticum philosophum, hic memorat. Fallitur Simplicius Platonis Parmenidem intelligi statuens, quem tamen sequitur Brandisius comment. Eleat. p. 138. Simplicius fol. 53. b. (conf. Scholl. in Arist. pag. 343. b. ed. Brandis.) καὶ δοκεῖ ταῦτα ἀποτεινόμενος πρὸς Πλάτωνα λέγειν· αὐτὸς γὰρ ἐν Τιμαίῳ (p. 50) λέγων μηδὲν τῶν ὄντων ἐνεργεῖα τὴν ὕλην εἶναι, (ἐν οἷς φησιν οἱ τοῖς εἶδεσιν ὑποκειμένον οὐκ ἂν εἴη παρεσκευασμένον εὔ, πλὴν ἀμορφὸν ὄν ἐκείνων πασῶν τῶν ἰδεῶν, ὅσας μέλλει δέχεσθαι), ἐφάψασθαι πῶς δοκεῖ καὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς στερήσεως· τὸ γὰρ πεφυκὸς δέχεσθαι καὶ μὴ, μὴ ἔχον δέ, ἐστερηθῆναι ἂν λέγοιτο δικαίως. Καὶ τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα καὶ τὸ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκὸς πρῶ-

τος φαίνεται διορίσας ὁ Πλάτων, καὶ τὸ πῆ μὲν ὄν πῆ δὲ μὴ ὄν, ὡς εἴρηται πρότερον. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὰ πολλαχῶς λεγόμενα διεστειλατο, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος ἐν τοῖς Φυσικοῖς μαρτυρεῖ λέγων, « Πλάτων τε γὰρ εἰσαγαγὼν τὸ διττὸν πολλὰς ἀπορίας ἔλυσε πραγμάτων· » (Victorii cod. ἐπὶ τῶν πραγμάτων. cf. fragm. 11) Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἡμέτερος ἂν εἴη καὶ ὁ Πλάτων τῆς τοιαύτης φύσεως, οὐχ ἰκανῶς δὲ αὐτῆς ἤφθαι δοκεῖ κατὰ δύο τρόπους.)

18. Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἔστι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας, φύσει μὲν τὰ τε ζῶα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἀπλά τῶν σωμάτων, οἷον γῆ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. Πάντα δὲ τὰ βηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. Τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὐξήσιν καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν· κίνησις δὲ καὶ ἱμάτιον καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἔστιν, ἢ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἐκάστης καὶ καθ' ἑσὸν ἔστιν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν δρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον, ἢ δὲ συμβεβηκεν αὐτοῖς εἶναι λιθίνους ἢ γηίνους ἢ μικτοῖς ἐκ τούτων, ἔχει καὶ κατὰ τοσοῦτον, ὡς οὐσὴ τῆς φύσεως ἀρχῆς τινος καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει πρῶτως καθ' αὐτὸ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 1 pag. 192. b. 8 ed. Bekker. Simplicius fol. 58 ὅτι τὰ ζῶα καὶ φυτὰ οὐ καθὸ ζῶα καὶ φυτὰ παρελαβεν ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φύσει ὄντα, ἀλλὰ καθὸ καὶ αὐτὰ φυσικά, δηλοῖ καὶ Εὐδήμος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν τάδε γράφων· « ἐπεὶ δὲ λέγομεν πολλὰ φύσει εἶναι· καὶ γὰρ ἴππον καὶ ἀνθρώπον καὶ πᾶν ζῶον καὶ τὰ τούτων μέρη, ἔτι δὲ ἔλσιν καὶ πᾶν φυτὸν καὶ τὰ μέρη αὐτῶν καὶ πόαν καὶ ὅλως τὰ φύόμενα, ἔτι δὲ γῆν καὶ πῦρ καὶ πολλὰ τῶν ἀψύχων, τί πᾶσι τούτοις ὑπάρχει; Ἡ μὲν γὰρ αἰσθησις ἰδίως ἔστι τῶν ζῶων καὶ πολλὰ ἕτερα, ἢ δὲ αὐξήσις τῶν ζωτικῶν· κινεῖται δὲ πάντα ὡς εἰπεῖν· καὶ γὰρ ἔξυλον καὶ χαλκὸς καὶ πῦρ καὶ ὅλως πᾶν σῶμα, οὐχ ὁμοίως δὲ πάσας τὰς κινήσεις, οἷον ὁ λίθος καὶ πάντα ὅσα βάρους ἔχει, ἀνω

16. Præterea substantiam non esse contrariam substantiæ dicimus. Quo pacto igitur substantia ex non substantiis, aut non substantia substantia prior erit?

17. Ipsam igitur et alii quidam, sed non satis tetigerunt. Primum enim ex non ente simpliciter aliquid fieri fatentur, ea ratione qua Parmenidem recte dicere arbitrantur.

18. Eorum quæ sunt, alia quidem sunt natura, alia vero ob alias causas. Natura quidem sunt animalia partesque eorum et plantæ et simplicia corpora, ut terra, ignis, ær et aqua. Hæc enim ac talia natura dicimus esse. Omnia autem quæ dicta sunt ab illis, quæ natura

non constant, differre videntur. Namque ea quæ natura constant univèrsa in se ipsis principium motus statusve, partim ejus qui loco accommodatur, partim incrementi ac decrementi, partim mutationis habere videntur. At lectica, vestis et si quid aliud ejus generis est, ex quo sua quæque nomina repererunt, et quatenus arte facta sunt, nullam mutationis appetitionem insitam habent: quatenus vero accidunt iis, ut lapidea sint vel terrena, vel ex his mixta, eatenus motus quietisque principium habent, quum natura principium sit quoddam et causa, ut id moveatur atque quiescat, in quo primo per se et non per accidens inest.

αὐτὸ καὶ εἰς τὸ πλάγιον ὑφ' ἑτέρου, κάτω δὲ ὑφ' ἑαυτοῦ· τὸ δὲ πῦρ κάτω μὲν ὑφ' ἑτέρου, ἄνω δὲ καθ' ἑαυτό, καὶ τὸ μὲν ζῦλον καθ' αὐτὸ κινεῖται κάτω, ἢ δὲ κλίνη ἢ ξυλλίνη, οὐχ ἢ κλίνη· περὶν γὰρ γινωμένη οὐκ οἰσθήσεται κάτω. » Εἰ δὲ τὰ μὲν τεχνητὰ οὐ κινεῖται καθ' αὐτὰ, ἀλλ' ἢ ἐκ τοιούτων ἐστί, τὰ δὲ φυσικά, ταῦτα δὲ τὰς μὲν ὑφ' ἑτέρου τῶν κινήσεων κινεῖται, τὰς δὲ καθ' ἑαυτὰ, καὶ τὰς μὲν ὑφ' ἑτέρου παρὰ φύσιν φαιμέν αὐτοῖς εἶναι, τὰς δὲ ὑφ' αὐτῶν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κινεῖσθαι κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἂν εἴη, μὴ οὐκ ἐξῴθεν τοῦ αἰτίου ὄντος ἀλλ' ἐν αὐτοῖς. Ἄρα οὖν τὴν τοιαύτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως φατέον τὴν φύσιν εἶναι, ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα τυγχάνει; εἰ δὲ οὕτως, ἢ φύσις γίνεται ἀρχὴ κινήσεως ἐν αὐτοῖς καὶ καθ' αὐτὰ.)

19. Ἐπειδὴ δὲ διώρισται, ποσαῶς ἢ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον, τίμη διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 2 pag. 193. b. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 63. πενταῶς λέγεται ἢ φύσις, καθ' ἓνα μὲν τρόπον ἢ ἐν ἐκάστῳ ὕλη· κατὰ δεύτερον δὲ σημαινόμενον φύσις λέγεται τὸ περὶ τὴν ὕλην εἶδος· κατὰ δὲ τρίτον σημαινόμενον φύσις λέγεται τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους συγκεῖμενον· κατὰ τέταρτον δὲ σημαινόμενον λέγεται φύσις ἢ οἶον ἐκφύσις καὶ γένεσις καὶ κίνησις καθ' ἣν ὑπὸ τοῦ φύοντος φύεται τὸ φυόμενον· κατὰ πέμπτον δὲ σημαινόμενον τὸ κυριώτατον φύσις ἐστί τὸ τοῦ κινεῖσθαι τοῖς φυσικοῖς αἰτίων· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν σημαινόμενων τῆς φύσεως τὸ μὲν ὄνομα κυριώτερον τῆ φύσει τῆ ὡς κινήσει καὶ ἐκφύσει προσήκει. Τῆ γὰρ ἰατροῦσει καὶ ὑφάνσει καὶ ὄλωσι κινήσει ἀναλογεῖ· ἢ δὲ ἔννοια τοῦ ὀνόματος τῆ κυρίως φύσει μᾶλλον προσήκει τῆ ὡς ποιητικῆ τῶν φυσικῶν. Ὁ μέντοι ὄρισμός πᾶσι τοῖς σημαινόμενοις ἐφαρμόσει οἰκείως ἐφ' ἐκάτερα λαμβανόμενος. Καὶ γὰρ ἢ μὲν κυρίως φύσις ἀρχὴ καὶ αἰτία κινήσεως ἐστί καὶ ἡρεμίας, ἢ δὲ ὡς κινήσις φύσις ὡς ὀργανική· διὰ γὰρ ταύτης ἢ ποιητικῆ φύσις τὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς κίνησιν καὶ ἡρεμίαν ἀποτελεῖ, ὡς ὁ ἰατρὸς διὰ τῆς ἰατροῦσεως τὴν ὀργάνειαν. Ἡ δὲ ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἀρχαὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀποδομένης ἐνεργείας εἰσὶν ὡς στοιχειώδεις, καὶ λέγει ὁ Εὐδήμος, ὅτι ἐπιδέχεται καὶ ταῦτα τὸν λόγον τῆς φύσεως· ἀρχὴ

γὰρ κινήσεως δοκεῖ εἶναι καὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ οὐ ἕνεκα· τῆ γὰρ ἕσθαι κάτω τὸν μόλιθδον τὴν ὑποκειμένην ὕλην αἰτιώμεθα· ὅτι γὰρ ἐκ τοιαύτης ἐστί, κάτω φέρεται. Ἔχει δὲ κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ καὶ καθ' ἑαυτόν, ἢ γὰρ μόλιθδός ἐστι. Τὸ δὲ εἶδος ἀρχὴ ἂν εἴη καὶ ὡς τέλος· εἰς τοῦτο γὰρ βλέπουσα ἢ φύσις πάντα πραγματεύεται τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς.)

20. Ἄπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἰτία εἰς τέτταρας πίπτει τρόπους τοῖς φανερωτάτους. Τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωμάτων καὶ τὰ μέρη τοῦ ὄλου καὶ αἰ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος ὡς τὸ ἐξ ὁδῶ αἰτία ἐστίν· τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκειμενον, οἶον τὰ μέρη, τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τε ὄλον καὶ ἡ σύνθεσις καὶ τὸ εἶδος. Τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ βουλευσας καὶ ὄλωσι τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως ἢ κινήσεως. Τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος καὶ τὰγαθὸν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὐ ἕνεκα βέλτιον καὶ τέλος τῶν ἄλλων θέλει εἶναι· διαφερέτω δὲ μηδὲν εἰπεῖν αὐτὸ ἀγαθὸν ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. Τὰ μὲν οὖν αἰτία ταῦτα καὶ τοσαῦτα ἐστί τῆ εἶδει.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 3 pag. 195. a. 15 ed. Bekker. Simplicius fol. 72 πασούτων οὖν ὄντων τῶν αἰτίων λέγει ὁ Εὐδήμος, ὅτι τὸ μὲν ὑποκειμενον καὶ τὸ κινεῖν πρῶτως πάντες ἡτιῶντο, τὴν δὲ μορφήν πολλοί, τὸ δ' οὐ ἕνεκα ἐλάττονες καὶ ἐπιμικρόν. Ἡμῖν δὲ τῶν πλείστων τοῦτο φαίνεται αἰτίον· φαίνεται γὰρ πολύχουν εἶναι· καὶ γὰρ αἰ ἡμέτεροι πράξεις σχεδὸν ἅπασαι τινὸς ἕνεκα γίνονται καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰ γὰρ ποτε πυρετὸν ὁ ἰατρὸς παρασκευάζει κακὸν ἀπλῶς ὄν, ἀλλ' ὅτε γε παρασκευάζει ὡς ἀγαθὸν ποιεῖ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δι' εὐλάβειαν μειζόνων κακῶν ἐλαττον αἰρούμενος τὰγαθὸν πορίζεται, ὡςπερ ὁ τὸν θάνατον ἀνθ' ἑτέρων κακῶν αἰρούμενος· τοιαῦτα γὰρ τινες σοφίζονται. Λύειν δὲ αὐτὰ βέλτιον, ἴσως καὶ βῆδιόν ἐστι.

21. Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ διὰ τὸ αὐτόματον.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 4 pag. 195. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 73. b. εἰπὼν τίνα τε καὶ πόσα τὰ αἰτία καὶ τίνες τρόποι καὶ διαφοραὶ θεωροῦνται καθ' ἕκαστον, ἐπειδὴ λέγεται καὶ ἡ τύχη

19. Cum autem definitum sit, quot modis natura dicatur, posthac considerandum est, quo mathematicus a rerum naturalium investigatore differat.

20. Omnes autem, quas nunc memoravimus, causae in quattuor genera manifestissima cadunt. Elementa enim syllabarum, materias factorum operum, ignis et talia corporum, partes totius, sumptiones denique conclusionis, ut id ex quo fit aliquid, causae sunt. Atque horum alia sunt ut subjectum, velut partes, alia ut quid rei sit, totum, inquam, compositio et forma. At semen,

medicus et consultor et omnino res efficiens, omnia sunt causae, a quibus principium mutationis, vel quietis vel motus repetendum. Quaedam autem causae sunt ut finis bonumque caeterorum: id enim enim gratia caetera sunt, optimum esse solet ac finis illorum: nihil autem intersit, bonum ipsum an apparen bonum dicatur. Tales igitur causae ac tot earum species sunt.

21. Fortuna quoque et casus causis annumerantur, multaque esse et fieri forte fortuna et casu dicuntur.

καὶ τὸ αὐτόματον αἴτια καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, ἀκόλουθον ἦν ζητεῖν, εἰ ἔστι καὶ τί ἔστι καὶ ὑπὸ τί τῶν εἰρημένων αἰτίων ἀνάγεται ταῦτα. Οὐ μάλιστα δὲ εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης λέγεσθαι ταῦτα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ καὶ αὐτόθεν ὄνται πολλῶν αἰτίων εἶναι τὴν τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, οἱ δὲ φυσιολόγοι κἀν μὴ λέγωσι τι περὶ αὐτῆς, ἀλλ' οὖν ὡς οὐση γρῶνται καὶ ὀνομάζουσι. Καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς ἐν οἷς φησιν· « αὐτῶ γὰρ συνέκυρσε θεόν τότε, πολλὰκι δ' ἄλλως (leg. θεῖον, ut est apud Aristotelem. Sic enim vocatur θῆρ vel αἰθῆρ. Cf. Simplicius fol. 310 et Empedocli. vs. 260 in Phil. Græc. Fragm. vol. I pag. 7) καὶ πάλιν « ὅπη συνέκυρσεν ἅπαντα » (cf. Emped. vs. 311 ibid. p. 9) τὴν τύχην αἰτιάσθαι δοκεῖ. Καὶ οἱ θεὸν ἢ ὕλην τὰς ἀρχὰς λέγοντες ἢ ἀγαθὸν ἢ κακόν, τὴν διάτασιν αὐτῶν καὶ τὸν μερισμὸν τῶν πόνων καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἐκ τύχης ἢ ἐκ ταυτομάτου λέγειν ἀναγκασθήσονται. Ἀλλὰ καὶ Δημόκριτος ἐν οἷς φησι δεῖν ἀπὸ τοῦ παντός ἀποκρίνεσθαι παντοίων εἰδέων, πῶς δὲ καὶ ὑπὸ τίνος αἰτίας μὴ λέγων ἔοικεν ἀπὸ ταυτομάτου καὶ τύχης γενεῆν αὐτά. Καὶ Ἀναξαγόρας δὲ τὸν νοῦν ἐλάσας, ὡς φησιν Εὐδήμος, καὶ αὐτοματίων τὰ πολλὰ συνίστησι. Καὶ τῶν ποιητῶν δὲ ἐνίοι πάντα σχεδὸν εἰς τὴν τύχην ἄγουσιν, ὥστε καὶ τῆς τέχνης οἰκείαν αὐτὴν ποιεῖν λέγοντες « τέχνη τύχην ἔστερξε καὶ τύχη τέχνην ». Τὸν εὐτυχοῦντα δὲ καὶ φρονεῖν φασί. Aristotelis fere vestigiis ingressus est Eudemus, quum ille de Anaxagora idem dicat Phys. II, 8 λεκτέον δὲ πρῶτον μὲν διότι ἡ φύσις τῶν ἑνεκά του αἰτίων, ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονδὶ πέφυκε καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ ἕκαστον δὴ τῶν τοιούτων, ταδὶ ἐξ ἀνάγκης ἔστι καὶ γίνεσθαι· καὶ γὰρ ἐὰν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἀψάμενοι χαιρέιν ἔωσιν, ὁ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. Cf. Metaph. I, 4. Aristoteles secutus est Platonem Phædon. p. 97 ubi vid. Heindorf. p. 183 et Wyttenhach. p. 259. Adde Brandisii hist. phil. I p. 269. Cæterum versum illum τέχνη τύχην ἔστερξε καὶ τύχη τέχνην Agathonī tribuit Aristoteles Ethic. Nicom. VI, 4.)

22. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστόν· πολλὰ γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταυτομάτου,

ἃ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἔστιν ἐπανενεγκεῖν ἕκαστον ἐπὶ τι αἴτιον τῶν γινομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος εἶπεν ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην, ὅμως τούτων τὰ μὲν εἶναι φασὶ πάντες ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης· διὸ καὶ ἀμῶς γέ πως ἦν ποιητέον αὐτοῖς μνεῖαν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνων γέ τι φοντο εἶναι τὴν τύχην, ὅσον φιλίαν ἢ νεῖκος ἢ νοῦν ἢ πῦρ ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων. Ἄτοπον οὖν ἔτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι εἴτε οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε γρῶμενοι, ὡς περὶ Ἐμπεδοκλῆς οὐκ αὐτὸν τὸν ἀέρα ἀνωτάτω ἀποκρίνεσθαι φησιν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχη.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 4 pag. 196. a. 11. ed. Bekker. (Simplicius fol. 74 (cf. Scholl. in Arist. pag. 351. a. ed. Brandis.) τὸ δὲ καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην πρὸς Δημόκριτον ἔοικεν εἰρησθαι· ἐκεῖνος γὰρ κἀν ἐν τῇ κοσμοποιῇ ἐδόκει τῇ τύχῃ χρῆσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς μερικωτέροις οὐδενός φησιν εἶναι τὴν τύχην αἰτίαν, ἀναφέρων εἰς ἄλλας αἰτίας, ὅλον τοῦ θησαυρὸν εὐρεῖν τὸ σκάπτειν, ἢ τὴν φυτείαν τῆς ἐλαίας, τοῦ δὲ καταγγῆναι τοῦ φαλακροῦ τὸ κρανίον τὸν ἀστὸν βρέψαντα τὴν γελώντην, ὅπως τὸ γελώνιον βραγῆ. Οὕτως γὰρ ὁ Εὐδήμος ἱστορεῖ. Ἀπολογεῖται δὲ ὁ Εὐδήμος ὑπὲρ τῶν παραλιπόντων ἐν τοῖς αἰτίοις τὴν τύχην, λέγων = εὐλόγως δὲ αὐτὴν παρέλειπον κατὰ συμβεβηκὸς οὐσαν· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδὲ εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τὰ καθ' αὐτά = Locum de quo agitur hæc præcedunt Aristotelis verba : καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις διὰ τί ποτ' οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἴτια περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων περὶ τύχης οὐδὲν διώρισεν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲν φοντο οὐδὲ ἐκεῖνοι εἶναι ἀπὸ τύχης. Quare ὁ παλαιὸς λόγος non differt ab iis quos τοὺς ἀρχαίους σοφοὺς appellavit, repudiandumque quod ejus loco habet Themistius ὁ πρότερος λόγος. Ita enim scribit fol. 25. b. οὐ παροπτεόν δὲ οὐδὲ τοὺς παλαιούς, ὅσοι περὶ αἰτίων ἐφιλοσόφησαν, ὧν οὐδεὶς αὐτὴν ἐν τούτοις κλητηριθμῆσατο· ταῦτα μὲν οὖν εἴποιμεν ἂν τὴν τύχην ἐξελαύνοντες ἐκ τῶν πραγμάτων, ἡμεῖς δὲ τὸν μὲν πρότερον λόγον φαμέν τούναντίον περαινέιν οὐ βούλεται. Βούλεται μὲν γὰρ ἀναιρεῖν τὴν τύχην· λανθάνει δὲ αὐτὴν μᾶλλον κρατύων.)

23. Τῶν δὲ γινομένων τὰ μὲν ἐνεκά του γίνεσθαι, τὰ δ' οὐ· τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀμφοῖ δ' ἐν τοῖς ἐνεκά του, ὥστε

22. Verum et hoc mirabile est : multa enim sunt fiuntque forte fortuna et casu, quæ non ignorantes singula, dum fiunt, posse referri ad aliquam causam, ut sermo ille antiquus dixit, qui fortunam tollit : illorum tamen alia omnes forte fortuna evenisse, alia non temere nec casu cecidisse affirmant. Quapropter et quodammodo illa commemoranda iis erat. At vero ne istorum quidem quidquam fortunam, velut amicitiam aut dissidium aut mentem aut ignem aut aliud quid hujusmodi esse arbi-

trabantur. Absurdum igitur est. sive non esse putaverunt, sive putantes esse omiserunt, præsertim quum interdum utantur ; ut Empedocles non semper aërem secerni supra contendit, sed prout contigerit.

23. Eorum autem quæ fiunt alia alicujus gratia fiunt alia non item ; atque horum quædam consilio fiunt, alia sine consilio. Utraque vero in his sunt, quæ alicujus gratia fiunt. Apparet igitur etiam in his quæ non necessario neque plerumque fiunt, esse aliqua circa quæ po-

ὄηλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια περὶ ἃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. Ἔστι δὲ ἕνεκά του ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἀνπραχθεῖν καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. Τὰ δὲ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φασὲν εἶναι· ὥσπερ γὰρ ὅν ἐστι τὸ μὲν καθ' αὐτό, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οὕτω καὶ αἰτιον ἐνδέχεται εἶναι, οἷον οἰκίας καθ' αὐτὸ μὲν αἰτιον τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν. Τὸ μὲν οὖν καθ' αὐτὸ αἰτιον ὠρισμένον, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀόριστον· ἀπειρα γὰρ ἀν τῷ ἐνὶ συμβαλή. Καθάπερ οὖν ἐλέχθη, ὅταν ἐν τοῖς ἕνεκά του γινομένοις τοῦτο γένηται, τότε λέγεται ἀπὸ ταυτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 5 pag. 196. b. 17 ed. Bekker. *Rejecta codicum scriptura* ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια *repositi* ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια. *Simplicius fol. 75. b.* (cf. *Scholl. in Arist. pag. 352. a. ed. Brandis.*) ὁ δὲ Εὐδήμος οὕτω δεικνυσιν, ὅτι ἡ τύχη ἐν τοῖς ἕνεκά του « ἐν οἷς, φησί, τὸ ἀτυχεῖν καὶ εὐτυχεῖν, ἐν τούτοις ἔστιν ἡ τύχη· ταῦτα δὲ ἐν οἷς ἀγαθοῦ ἐπιτευξίς καὶ ἀπότευξις καὶ τὸ ἕνεκά του· πᾶς γὰρ ὁ ἕνεκά του πράττων ἀγαθοῦ ἐπίεται. » Ὁ δὲ λόγος οὗτος τὴν τύχην μόνην ἐν τοῖς ἕνεκά του τέθεικεν, οὐκ εἶ δὲ καὶ τὸ αὐτόματον· ὅταν δὲ τὰ ἕνεκά του γινομένα, ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ τε ἀπὸ διανοίας καὶ τὰ ἀπὸ φύσεως, ἐν τοῖς ἐπ' ἑλαττον κατὰ συμβεβηκὸς γένηται τινας αἰτίας, τότε τὰ γινομένα ἀπὸ τύχης τε καὶ ἐκ ταυτομάτου φασὲν γίνεσθαι. *Neglexit in his Eudemus Aristotelis argumentationem, ita ut suo more rem paulo aliter confirmare stude- ret; probandi ratione e sequenti capite sumta.*)

21. Ἐπει δ' ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἰτία ὧν ἀν ἡ νοῦς γένοιτο αἰτιος ἢ φύσις ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς αἰτιόν τι γένηται τούτων αὐτῶν, οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐστὶ πρότερον τῶν καθ' αὐτό, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἰτιον πρότερον τοῦ καθ' αὐτό. Ὑστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως· ὥστ' εἰ δὲ μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ

αἰτιον τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν καὶ φύσιν αἰτίαν εἶναι καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦδε τοῦ παντός.

(*Aristoteles Phys. lib. II cap. 6 pag. 198. a. 5 ed. Bekker. Simplicius fol. 80. b.* (cf. *Scholl. in Arist. p. 353. b. ed. Brandis.*) ἐν δὲ τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπερ, φησὶν, ὁ Πλάτων ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων βούλεται δεῖξαι, καὶ διὰ πολλῶν αὐτὸ δεικνυσι, τοῦτο διὰ βραχέων ὁ Ἀριστοτέλης ἔδειξεν ἐνταῦθα, τὴν τῆς τύχης φύσιν ἣτις ποτὲ ἐστὶν δρισάμενος, καὶ δεῖξας ὅτι ἠστέρα. Ὁ δὲ Εὐδήμος τὴν μὲν φύσιν τῆς τέχνης, τὴν δὲ τέχνην τῆς τύχης πρότερον δεικνυσιν. *De re ipsa vide Aristotelem infra cap. 8; item Platonem de Legg. X, 888.*)

22. Καὶ Εὐδήμος δὲ ἀν μὲν τὸ κατὰ τὴν τέχνην, φησὶν, ἀποτελέσει, εὐτυχία λέγεται, ἀν δὲ παρὰ ταύτην, ἀτυχία.

(*Simplicius in Aristotelis Phys. fol. 81. qui tamen Stagiritæ sententiam ab Eudemo mutatam esse probat. Vide Aristotelis verba Phys. lib. II cap. 5 p. 197, 25 τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθόν τι ἀποβῆ, φαῦλη δέ, ὅταν φαῦλόν τι, εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, ὅταν μέγεθος ἔχοντα ταῦτα· διὸ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν κακὸν ἢ ἀγαθὸν μέγα λαβεῖν ἢ δυστυχεῖν ἢ εὐτυχεῖν ἐστὶν, ὅτι ὡς ὑπάρχον λέγει ἡ διάνοια· τὸ γὰρ πορὰ μικρὸν ὥσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ. *Ad quem locum Simplicius fol. 77. b.* ὅτι ἐν μεγέθει ἢ εὐτυχία ἐστὶ, δεικνυσιν, οἶμαι, δυνάμει συλλογιζόμενος οὕτως. Ἡ εὐτυχία καὶ δυστυχία, κἂν παρὰ μικρὸν ἔχωσι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ κακόν, εὐτυχία καὶ δυστυχία εἰσὶν· τὰ παρὰ μικρὸν ἔχοντα οὐδὲν ἥττον ἐστὶ τοῦτο ὅπερ λέγεται· ταῦτα δὲ ἐν μεγέθει ἐστὶ, διότι ἐν τοῖς μεγέθεσι τὸ παρὰ μικρὸν οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ τοῦ ὅλου· ἢ ἄρα εὐτυχία καὶ δυστυχία ὡς μέγεθος ἔχοντα λέγεται οὕτως. *Monendum autem solum codicem Parisiensem cum Themistio servasse videri, quod Aristoteles p. 197, 25 scripsit: εὐτυχία δὲ ἐστὶν ὅταν ὡς προείλετο ἀποβῆ, ἀτυχία δ' ὅταν παρὰ τὴν προαίρεσιν. Hanc igitur sententiam aliter expressit Eudemus.*)*

test id esse, quod alicujus gratia fit. Sunt autem alicujus gratia quæ a mente agi possunt et quæ a natura. Quocirca talia quum per accidens fiunt, a fortuna perfecta esse defendimus. Nam ut ens aliud per se, aliud per accidens est: sic et causa esse potest, sicut domus per se quidem causa architectura, per accidens autem album aut concinnitas. Ea ergo causa quæ est per se, definita est, ea vero quæ est per accidens, indefinita: quippe infinita uni accidunt. Ut igitur dictum est, quum in his, quæ alicujus gratia fiunt, id evenit, tunc forte fortuna et casu fieri dicitur.

24. Quoniam autem casus et fortuna causæ sunt eorum,

quorum aut mens aut natura fieri causæ possunt, quum per accidens quippiam horum ipsorum habetur causa; atque nihil eorum quæ sunt per accidens, prius est his quæ sunt per se: sequitur, ut ne ista quidem quæ per accidens causa est illam quæ per se est causa antecedit. Nimisrum casus et fortuna posterior et mente est et natura. Quamobrem si quam maxime cœli causa est casus: necesse est priorem mentem atque naturam et aliorum multorum et hujus universi causam esse.

25. Sed Eudemus quoque, si quis, inquit, opus affabre fecerit, ea res felicitas vocatur; si sine ulla arte, infelicitas.

26. Οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα· μεταβάλλει γὰρ τὸ μεταβάλλον αἰεὶ ἢ κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ ποσὸν ἢ κατὰ ποιὸν ἢ κατὰ τόπον. Κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἔστι λαβεῖν, ὡς φαμεν, ὃ οὔτε τὸδε οὔτε ποσὸν οὔτε ποιὸν οὔτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐθέν. Ὅστ' οὐδὲ κίνησις οὐδὲ μεταβολὴ οὐθένος ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηδεὸς γε ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. Ἐκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν ὅσον τὸ τὸδε· τὸ μὲν γὰρ μορφή αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιόν· τὸ μὲν γὰρ λευκὸν τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσόν· τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Ὅμοιως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν γὰρ ἄνω, τὸ δὲ κάτω· ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρὺ. Ὅστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ἔστιν εἶδη τσαυτά ὅσα τοῦ ὄντος.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 1 pag. 200. b. 3a ed. Bekker. Scripsi ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν γὰρ ἄνω, quum vulgo legatur ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν ἄνω. Sed γὰρ particulam sententiarum ordo flagitat, praesertim quum praegressa comprehensio huic similis sit. Ait enim scriptor : καὶ κατὰ τὸ ποσόν· τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Nimirum haec verissima codicis Parisiensis lectio videtur, siquidem in ceteris omnibus nihil aliud quam τὸ μὲν τέλειον exaratum est. Simplicius fol. 93-94 ἀλλ' ἄξιον ζητεῖν, διὰ τί τοῦ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐν πᾶσιν ὄντος τοῖς γένεσι τοῦ ὄντος, καὶ τῆς κινήσεως οὐσης ἐνεργείας τοῦ δυνάμει ἢ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐν τέτρασι μόνους γένεσι τοῦ ὄντος, τῆ οὐσίᾳ, καὶ τῇ ποιῶ, καὶ τῇ ποσῶ, καὶ τῇ ποῦ, ἔστιν ἢ κίνησις, ὡς καὶ ἐν κατηγορίαις δέδεικται, καὶ ἐν τῇ πέμπτῳ τῆς πραγματείας ταύτης σπουδάσει δεῖξαι, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐκέτι ἀξιώσας ὁ Ἀριστοτέλης τὰς κινήσεις καὶ μεταβολὰς ἐκ τῶν ἐναντίων γίνεσθαι εἰς τὰ ἐναντία, ἢ ἐκ τῶν μεταζῶ τῶν ἐναντίων λόγον ἐχόντων, διὰ τοῦτο, φησί, κατ' οὐσίαν μὲν οὐκ ἔστι κίνησις, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων οὐσίᾳ ἐναντίον. Οὐ μέντοι οὐδὲ ἐν τῇ πρός τι, οὐδὲ δὴ ἐπὶ τοῦ ποιούντος καὶ πάσχοντος οὐδὲ παντὸς κινουμένου καὶ κινούντος, τούτων οὖν τῶν κατηγοριῶν οὕτως ἀποδιδούς τοὺς λογισμοὺς ὁ Ἀριστοτέλης τὸ κείσθαι, τὸ ἔχειν καὶ τὴν πότε κατηγορίαν παρήκε. Ἄλλ' ἐν τῇ πότε κατηγορίᾳ διὰ τί οὐκ ἂν εἴη κίνησις ἢ μεταβολή; ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν μεταβάλλω καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, οὕτως ἀπὸ τοῦ πέρυσιν εἰς τὸ τῆτες καὶ εἰς νέωτα. Τί δὲ

τοῦτο διαφέρει τοῦ ἀπὸ Λυκείου εἰς Ἀκαδημίαν; κἄν γὰρ τὰ μέρη τοῦ χρόνου φθείρηται, οὐδὲν παρὰ τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ Λύκειον ἐφθείρητο βαδίζοντος εἰς Ἀκαδημίαν, ἦδη διὰ τοῦτο οὐκ ἦν κατὰ τόπον κίνησις· καὶ γὰρ καὶ τὸ λευκὸν φθείρεται, ὅταν ἀπὸ λευκοῦ μεταβάλλω εἰς μέλαν. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι ἢ μὲν κατὰ τόπον κίνησις φορὰ τίς ἐστι διὰ τόπου καὶ διεξόδος, διὰ δὲ τοῦ χρόνου οὐδὲν φέρεται, ἀλλὰ φερομένου συμπαρέρχεται καὶ ὁ χρόνος· τὸ γὰρ γῆρας καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἀλλοιώσεις εἰσὶ καὶ πάθη τῶν σωμάτων περὶ αὐτὰ καὶ ἐν αὐτοῖς, ὃ δὲ χρόνος ἄλλως συνδιέρχεται· εἰ τις οὖν ταῦτα λέγει, πολλῇ δοκεῖ μοι τῇ αἰσθήσει χρῆσθαι καὶ διὰ τοῦτο τὸ δραστήριον τοῦ χρόνου μὴ συννοεῖν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατὰ τόπον μεταβολὴν ἄτε ὑπ' αἰσθήσιν τοῦ τόπου πίπτοντος ὁμολογεῖν, τὴν δὲ κατὰ χρόνον ἀπαγορεύειν ὡς οὐχ ὀρωμένου τοῦ χρόνου. Καίτοι χρῆν ἔνοεσιν, ὅτι δρῶν τι ἐκάστοτε εἰς ἡμᾶς ὁ χρόνος, καὶ ὡς περ ἀπὸ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλομεν, οὕτως ἀπὸ τοῦ περυσينوῦ πάθους εἰς τὸ τῆτινόν, οὐ καθὼ ἀπὸ πάθους εἰς πάθος ἢ μεταβολὴ ὅσον ἀπὸ νεότητος εἰς γῆρας, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἀλλοίαν διάθεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρονικὴν συνέμφασιν τοῦ περυσينوῦ καὶ τοῦ τῆτινοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ Εὐδήμος, ὁ γνησιώτατος τῶν Ἀριστοτέλους ἐταίρων, λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰς ἄλλας τέτταρας κινήσεις· « καὶ γὰρ τὸ πότε τοῖς δυνατοῖς ἢ δύναται, συμβαίνει κινουμένοις. Πάντα γὰρ ἐν χρόνῳ κινεῖται. » Εἰ μὴ ἄρα λέγοι τις ἐν χρόνῳ εἶναι, ἀλλὰ μὴ κατὰ χρόνον τὴν κίνησιν. Σημεῖον δὲ φασὶ τινες τοῦ μηδεμίαν εἶναι κατὰ χρόνον ἰδίως κίνησιν καὶ μηδεμίαν εἶναι κατὰ χρόνον ἡρεμίαν· οὐδὲ γὰρ ὁ χρόνος οὐδεὶς οὐδενὶ ἐ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ὁ ἐπιὼν ἕτερος, ὥστε οὐκ ἔσται τὸ διαμένον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τὸ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἔστι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ποιότητι. Ἄλλ' ἐπισκεπτέον μήποτε τοῦτο τοῦ ἐναντίου σημεῖόν ἐστιν. Εἰ γὰρ χρόνος οὐδεὶς οὐδενὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ὁ ἐπιὼν ἕτερος, δῆλον ὅτι ὁ χρόνος ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι τὸ εἶναι ἔχει. Πῶς οὖν τὸ ἐν τῷ χθεσινῷ χρόνῳ ὅταν ἐν τῷ σημερινῷ γένηται, οὐκ ἂν λέγοιτο κατὰ χρόνον μεταβάλλειν, κἄν ἐφθαρταὶ ὁ χθεσινὸς χρόνος. Ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὸ κείσθαι, εἴπερ τοῦ κείσθαι διαφορά τὸ ὑπτιον καὶ τὸ πρηγές, καὶ ταῦτα ἐναντία ἀλλήλοις, διὰ τί μὴ λέγοιτο ἂν κατὰ θέσιν μεταβάλλειν τὸ ἐξ ὑπτιου εἰς τὸ πρηγές μετιστάμενον; Ὅμοιως δὲ

26. Non est autem motus ullus praeter res ipsas. Id enim quod mutatur, semper aut in substantia aut in quantitate aut in qualitate aut in loco mutatur. Commune autem in his nihil ponere possumus, uti diximus, quod quidem neque hoc neque aliquantum neque certa qualitate praeditum, neque ulla caeterarum attributionum sit. Itaque neque motus neque mutatio cujusquam praeter ea quae diximus erit, quum nihil sit praeter ea quae dixi-

mus. Unaqueque autem vis attributa rebus dupliciter omnibus inest, ut hoc : aliud enim est ejus forma, aliud privato. Et certa qualitate praeditum : aliud enim est album, aliud nigrum. Et aliquantum : aliud enim est perfectum, aliud imperfectum. Similiter se res habet in lapsu : aliud enim est supra, aliud infra ; aut aliud est leve, aliud grave. Quamobrem quot sunt entis, tot etiam motus et mutationis species sunt.

καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ ὀπλισθαι ἐπὶ τὸ ἀοπλον μεταβαλὼν διὰ τί μὴ λέγοιτο ἂν κατὰ τὸ ἔχειν μεταβάλλειν; Καὶ ἐν αἷς μὲν κατηγορίαις ἐστὶν ἐναντιώσεις, διὰ τί μὴ καὶ κινεῖσθαι λέγοιτο ἂν κατ' ἐκείνας τὸ ὑποκείμενον; Ἄλλ' οἷδα μὲν ὅτι προπετέες εἶναι δοκεῖ τὸ τὴν ἐναντίαν ἀφίεναι τῷ Ἀριστοτέλει φωνήν· ἕως δ' ἂν γνῶναι δυνηθῶμεν ἀκριβῶς τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διατάξεως, ἀρκούμεθα πρὸς παραμυθίαν τῇ τε Εὐδήμου συνηγορίᾳ ἐπὶ τῆς πότε κατηγορίας βῆθεισῃ, καὶ ἐτι μᾶλλον τῇ Θεοφράστου σαφῶς τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἀπάσαις ταῖς κατηγορίαις θεωροῦντος. Λέγει γοῦν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ κινήσεως· « οἰκειότερον δὲ σπερ καὶ λέγομεν καὶ ἐστίν, ἐνέργειαν τοῦ δυναμίει κινήτου ἢ κινήτον, κατὰ γένος ἕκαστον τῶν κατηγοριῶν, οἷον οὐσίας, ποσοῦ, ποιοῦ, φορητοῦ, τῶν ἄλλων. Οὕτω γὰρ ἀλλοιώσεις, αὐξήσεις, φερά, γένεσις καὶ αἱ ἐναντίαι ταύταις. » Ἐν τῷ τρίτῳ δὲ οἶμαι σαφέστερον ταῦτα γέγραπεν· « ἐν μὲν τῷ ἀφορισμῷ τῆς κινήσεως τοσαῦτά φαμεν αὐτῆς εἶδη, ὅσαι κατηγορίαί· τὴν γὰρ τοῦ δυναμίει ὄντος ἢ τοιοῦτον ἐντελέχειαν κίνησιν (leg. κίνησιν ἐντελέχειαν λέγομεν.) » Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ φησί· « τοῦ δὲ πρὸς τι κινήσεως τοῦ μὲν κατὰ λόγον οὐκ ἔστι, τοῦ δὲ κατὰ δύναμιν ἔστιν· ἢ γὰρ ἐνέργεια κινήσεως τε καὶ κατ' αὐτό. » Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐπὶ πλέον ζητητέον τὴν Ἀριστοτέλους γνώμην ἀνιχνεύοντων ἡμῶν. De re ipsa uberius disputat Spengelius, cujus verba adscribam. Quum Eudemus auctore Simplicio quartum motum οὐσίας traderet, nostrum Aristotelis locum, non librum quintum ubi οὐσίας motus negatur, secutus est: primus igitur Eudemus librum duos priores Aristotelis comprehendisse videtur. Simplicii vero quaestio apta sane et fere necessaria est: cur enim Aristoteles τὸ ποτέ ne mentione quidem dignum censuit V, 1? Ibi nunc legitur p. 225. b. 5 si vñ αἱ κατηγορίαὶ διήρηται οὐσία καὶ ποιότητα καὶ τῷ ποῦ καὶ τῷ ποτέ καὶ τῷ πρὸς τι καὶ τῷ ποσῷ καὶ τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις τὴν τε τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τὴν κατὰ τόπον. Etenim docet, neque οὐσίας, neque τοῦ πρὸς τι, neque τοῦ ποιεῖν ἢ πάσχειν esse κίνησιν; negligit vero illud τὸ ποτέ. Itaque temporis quaestionem ab eo omissam esse expositio demonstrat, et sane lemmatis verba καὶ τῷ ποτέ ignorant codices E. H. Themistius, item Meta-

physica quibus hic quoque locus e Physicis male insertus est; addidit qui ea ex more philosophi flagitari sensit. Et reliquas quidem categorias ab auctore cum physicis libris componeret, nondum constitutas esse credas, temporis vero praedicamentum qui eum fugere potuit? Rationem indicavit Eudemus. Nam φερά, ἀλλοιώσεις, αὐξήσεις καὶ φθίσεις tempore omnibus communi eveniunt, πάντα γὰρ ἐν χρόνῳ κινεῖται, quæ ipse Aristoteles scripsit V, 4 p. 227. b. 26. Differunt igitur κατὰ σχέσιν et κατὰ διάθεσιν. Non mirum vero Eudemum hanc, Theophrastum omnes categorias verbo tetigisse; accuratius hanc quaestionem Simplicius infra V, 2 fol. 200-1 excuivit et solvit, quam integram inseruimus. Hæc ille, cujus disputationem probamus, nisi quod ommissa codicum auctoritate categoriam non ποτέ, sed πότε esse censum cum Henr. Stephano in Thes. ling. græc. v. κατηγορία. Vide et Phil. Gr. Fragm. vol. I pag. 574.)

27. Ὅτι δὲ καλῶς εἰρητοῖ, δῆλον καὶ ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥάδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. Οὕτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένοι θείνοι δύναται· ἂν τις οὔτε οἱ ἐτέρως εἰρηκότες περὶ αὐτῆς κατορθοῦσι. Δῆλον δὲ σκοποῦσιν ὡς τιθέασιν αὐτὴν ἐνιοι, ἐτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὄν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν· ὄν οὐδὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὔτ' ἂν ἕτερα ἦ, οὔτ' ἂν ἄνισα, οὔτ' ἂν οὐκ ὄντα. Ἄλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ οὔτ' εἰς ταῦτα οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. Αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἢ κινήσεις, τῆς δὲ ἐτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι ἀόριστοι· οὔτε γὰρ τότε οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν ἐστίν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 2 pag. 201. b. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 98. b. καὶ ὅτι μὲν ὡς αἴτιον τὴν ἀνισότητα ὁ Πλάτων εἶπε, μετ' ὀλίγον ἐστὶ δῆλον, ὅταν τὴν Πλάτωνος παραθῶμεν [τὴν] βῆσιν (leg. βῆσιν παραθῶμεν). Nūn δὲ τοσοῦτον ἴστέον, ὅτι καὶ Εὐδήμος πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἱστορῶν τὴν Πλάτωνος περὶ κινήσεως δόξαν καὶ ἀντιλέγων αὐτῇ τάδε γράφει· « Πλάτων δὲ τὸ μέγα καὶ μικρὸν καὶ τὸ μὴ ὄν καὶ τὸ ἀνώμαλον καὶ ὅσα τούτοις ἐπὶ ταῦτό φέρεται, τὴν κίνησιν λέγει· φαίνεται δὲ ἄτοπον αὐτὸ τοῦτο

27. Atqui bene nos de ipso motu dixisse, patet tum ex his quæ cæteri de eo dicunt, tum ex eo quod non est facile aliter illum definire. Neque enim quisquam motum mutationemque alio in genere ponere possit; neque qui aliter de eo dixere, recte judicant. Apparet vero considerantibus, nonnullos motum diversitatem et inæqualitatem statuere, ratos etiam non ens esse motum. At horum nihil, sive diversum est, sive inæquale,

sive non ens, necessario videtur moveri. Verum ne mutatio quidem aut in hæc aut ex his potius est, quam ex oppositis. Causa autem, cur in his motus poneretur, fuit, quod motus indefinitum quiddam esse videtur; alterius vero seriei principia indefinita sunt, quia sunt privata; nam neque hoc neque tale ullum eorum est, quoniam ne cæterarum quidem est categoriarum.

τὴν κίνησιν λέγειν· παρούσης γὰρ δοκεῖ κινήσεως κινεῖσθαι τὸ ἐν ϕ · ἀνίσου δὲ ὄντος ἢ ἀνωμάλου προσαναγκάζειν ὅτι κινεῖται γελῶιον, βέλτιον δὲ αἷτια λέγειν ταῦτα ὡς περ Ἀρχύτας· καὶ μετ' ὀλίγον· « τὸ δ' ἀόριστον, φησί, καλῶς ἐπὶ τὴν κίνησιν οἱ Πυθαγόρειοι καὶ οἱ Πλάτων ἐπιφέρουσιν· οὐ γὰρ δὴ ἄλλος γε οὐδεὶς περὶ αὐτῆς εἴρηκεν. Οὐ γὰρ ὠρισταί. Καὶ τὸ ἀτελὲς δὴ καὶ τὸ μὴ ὄν· γίνεταί γάρ, γιγνόμενον δὲ οὐκ ἔστι. » Καὶ ξ γε Εὐδήμος σαφέστερον ἐξέθετο τὴν Ἀριστοτέλους ἀπόδειξιν ἐν οἷς πρὸ ὀλίγου παρεθέμην διὰ τοῦ· παρούσης γὰρ κινήσεως δοκεῖ κινεῖσθαι τὸ ἐν ϕ · ἀνίσου δὲ ὄντος ἢ ἀνωμάλου προσαναγκάζειν ὅτι κινεῖται, γελῶιον. Confer sequentia apud Aristotelem τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον κτλ.)

28. Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἔστιν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ· ἐντελέχεια γὰρ ἔστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινήτου. Καὶ ἡ τοῦ κινήτου δὲ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἔστιν· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν· κινήτικὸν μὲν γὰρ ἔστι τῷ δύνασθαι, κινεῖν δὲ τῷ ἐνεργεῖν. Ἄλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτου, ὥστε ὁμοίως μία ἡ ἀμφοῖν ἐνέργεια ὡς περ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν πρὸς δύο καὶ δύο πρὸς ἓν, καὶ τὸ ἀναντες καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἐν μὲν ἔστιν, ὁ μόντοι λόγος οὐχ εἶς. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινουμένου καὶ κινουμένου.

(Aristoteles Physic. lib. III cap. 3 pag. 202. a. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 100. h. λέγει οὖν ἔτι καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐν τούτοις λέλυται ἐκ τοῦ τῆς κινήσεως ὀρισμοῦ· φανερόν γὰρ ὅτι ἐν τῷ κινήτῳ ἔστιν ἡ κίνησις, εἴπερ ἐντελέχειά ἔστι τοῦ κινήτου ὑπὸ τοῦ κινήτου. « ὑπεναντιοῦσθαι δὲ φησιν Εὐδήμος τοῖς λέγουσιν ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ εἶναι τὴν κίνησιν τὸ περὶ τὰς αἰσθήσεις· λέγομεν γὰρ· ὁρᾶται ὄρασις, [ἀκούει] ἀκούεται ἀκουσις. Δοκεῖ οὖν ἡ ὄρασις ἐν τῷ ὁρῶντι εἶναι καὶ ἡ ἀκουσις ἐν τῷ ἀκούοντι. Ὅμοίως καὶ αἱ γεύσεις καὶ αἱ λοιπαί· ταῦτα δὲ ἐν τῇ τοῦ ποιούντος καὶ κινουμένου εἶναι δοκεῖ συστοιχίᾳ. Ἀπατώμεθα δὲ, φησί, τῇ λέξει ἐπακολουθοῦντες καὶ μὴ ἐννοοῦντες ὅτι τὸ αἰσθανόμενον πάσχει. » Ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἔστιν ἐνέργεια καὶ τοῦ κινουμένου; εἰ γὰρ

πρότερον τὸ κινήτικὸν ὄν τοῦτο δυνάμει κινεῖν ἔστιν, ἀνάγκη ὅταν κινεῖν ἐνεργεῖν γίνεταί, τότε κινεῖν καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὸ κινεῖν. Διὰ τί οὖν ἡ τοῦ κινήτου ἐνέργεια κίνησις ἔστι καὶ μὴ μᾶλλον ἢ τοῦ κινουμένου; ἢ οὐκ ἄλλη ἔστιν ἢ τοῦ κινήτου ἐνέργεια· ἔστι γὰρ κινήτικὸν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτου. Μία οὖν ἡ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὡς μὲν ἀπὸ τοῦ κινουμένου ἐνέργεια λεγομένη, κυριώτερον, ὡς δὲ ἐν τῷ κινουμένῳ πάθος μᾶλλον ἢ περ ἐνέργεια.)

29. Οἱ δὲ περὶ φύσεως ἄπαντες αἰεὶ ἐπιπέθειαν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῇ ἀπειρῷ τῶν λεγομένων στοιχείων, ὅσον ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. Τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα οὐδεὶς ἀπειρα ποιῶσιν· οἱ δ' ἀπειρα ποιῶσιν τὰ στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανσπερμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἀφῆ συνεχῆς τὸ ἀπειρον εἶναι φασιν.

(Aristoteles Physic. lib. III cap. 4 p. 203. a. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 106 ὅσοι δὲ, φησί, πλήθει ἀπειρα ποιῶσιν τὰ στοιχεῖα ὡς περ Ἀναξαγόρας ἀπειροῦ τῷ πλήθει τὰς ὁμοιομερείας ἐπιπέθειαν, Δημόκριτος δὲ τὰς ἀτόμους, οὗτοι κατὰ μὲν τὸ πλῆθος προφανῶς εἰσάγουσι τὸ ἀπειρον, ὅπερ ἐνεδείξατο ὁ Ἀριστοτέλης εἰπὼν, ὅσοι δὲ ἀπειρα ποιῶσιν τὰ στοιχεῖα· ὅτι δὲ κατὰ μέγεθος, δεικνυσὶ λέγων· τῇ ἀφῆ συνεχῆς τὸ ἀπειρον εἶναι φασί, οὐ τῇ ἐνώσει, ὡς οἱ ἐν ἀπειρον λέγοντες τὸ στοιχεῖον. Ὅτι δὲ τῇ ἀφῆ συνεχῆς ἀπειρὸν τι, καὶ ἐκ τούτων γίνεται ὄηλον· τί γὰρ ἀπειρα τῷ πλήθει μέγεθος ἔχοντα καὶ ὁμοιῆ ὄντα, ὥστε καὶ ἀπτεσθαι ἀλλήλων, ἀπειρον ποιῶσι μέγεθος τῇ ἀφῆ συνεχῆς. Διὸ καὶ Εὐδήμος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν τὸ κατὰ πλῆθος φησιν ὁμοιομερείας ἀπειρον λέγειν οὐδὲν διαφέρει ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἀπειρον.)

30. Τοῦ δ' εἶναι τὸ ἀπειρον ἢ πῶς ἐκ πέντε μάλιστα· ἂν συμβαίνοι σκοποῦσιν, ἐκ τῆς τοῦ χρόνου (ὅπου γὰρ ἀπειρος) καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαίρεσως (χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπειρῷ), ἐπὶ τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθορᾶν, εἰ ἀπειρον εἴη ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γιγνόμενον. Ἐπὶ τῷ τὸ πεπερασμένον αἰεὶ πρὸς τι παραίρειν, ὥστε ἀνάγκη

28. Sed perspicuum etiam illud est de quo quaeritur, esse motum in mobili: hujus enim actus est atque a movendi vi profectus. Quippe illius actus non alius est: oportet enim esse amborum actum et perfectionem. Nimirum movendi vis est eo quod potest, movens autem eo quod agit. Sed agendi vis in mobili inest. Quare similiter unus est amborum actus, atque unus ad duo relati et duorum ad unum ideam est spatium interjectum, et acclivis atque declivis idem spatium. Haec enim unum quidem sunt: sed ratio tamen non est una. Similiter etiam res se habet in movente et moto.

29. At physici omnes aliam quandam semper naturam eorum quae elementa dicuntur infinito supponunt, verbi causa aquam vel aërem, vel quod inter haec medium

voatur. Eorum autem, qui finita faciunt elementa, nemo infinita facit: qui vero elementa faciunt infinita, ut Anaxagoras et Democritus, ille quidem ex iis quae similes partes habent, hic autem ex omnium figurarum seminario: ii infinitum tactu continuum esse ajunt.

30. Esse autem aliquid infinitum quinque maxime rerum ratio considerantibus fidem facit: primum temporis (est enim hoc infinitum), deinde magnitudinum divisionis (utuntur enim et mathematici infinito), tum quia hoc pacto duntaxat generatio et corruptio non deficiat, si infinitum sit, unde auferatur id quod nascitur. Praeterea quod finitum semper in aliquid desinit, ita ut necessario nullus sit finis, si aliud in aliud semper desinere necesse est. Maxime denique et potissimum, quod

μηδὲν εἶναι πέρας, εἰ αἰ περαινέειν ἀνάγκη ἕτερον πρὸς ἕτερον. Μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον ὁ τὴν κοινὴν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσιν· διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἀπειρος εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπείρου δὲ ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ τὸ σῶμα ἀπειρον εἶναι δοκεῖ καὶ κόσμοι· τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὥστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ εἶναι τὸν ὄγκον. Ἄμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενὸν καὶ τόπος ἀπειρος, καὶ σῶμα ἀπειρον εἶναι ἀναγκαῖον· ἐνδέχεται γὰρ ἢ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς αἰδίοις.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 4 p. 203. b. 15 ed. Bekker. Simplicius fol 107. b. δευτέρα δὲ πῆστις τοῦ εἶναι τὸ ἀπειρον ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως ἢ, ὡς Εὐδήμος φησιν, ἐν τοῖς συνεχέσι· δοκεῖ γὰρ οὐκ ὑπολείπειν. Πέμπτον δὲ ὁ μάλιστα καὶ κυριώτατον φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ κοινὴν ἀπορίαν ποιοῦν πᾶσιν ἢ τῆς νοήσεως, ἢ τοῦ φαντασίας τῆς ἡμετέρας δύναμις, αἰεὶ τι προστιθέναι καὶ ἀφαιρεῖν ἰσχύουσα καὶ μηδέποτε ἠτιωμένη καὶ ὑπολείπουσα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐπ' ἀπειρον αὐξῆσαι δοκεῖ, ὅτι παντὶ τῷ προστιθεμένῳ ἀριθμῷ δυνάμεθα προσθεῖναι μονάδα ἢ ἀριθμὸν. Καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη ἐπ' ἀπειρον διαιρεῖσθαι καὶ αὐξῆσαι ὅτι πᾶν τὸ λαμβανόμενον δυνατὸν τεμεῖν καὶ τὸ τμήμα προσθεῖναι τῇ ἐπινοίᾳ· οὐ γὰρ δὴ τῇ αἰσθήσει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπινοία κατὰ τὰ πράγματα δοκεῖ γίνεσθαι, οἴομεθα τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν ὡς φανταζόμεθα. Τὸ αὐτὸ δὲ πάσχομεν καὶ περὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἄει γὰρ τοῦ λευθέντος ἔξω τι ἐπινοοῦμεν, καὶ οὕτως ἀπειρον δοκεῖ τὸ ἔξω. Καὶ εἰ μὲν κενόν, ὡς ἐδόκει λέγειν Δημόκριτος, ἀπειροὶ ἂν εἴεν καὶ κόσμοι. Τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὥστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ ἂν εἶναι τὸν σωματικὸν ὄγκον, ὥστε καὶ αὐτὸν ἀπειρον εἶναι. Καὶ ἄλλως εἰ τὸ κενὸν τόπος ἔστι δυνάμενος δέξασθαι σῶμα, ἐπὶ δὲ τῶν αἰδίων τὸ δυνατὸν γενέσθαι πάντως ἂν καὶ γένοιτο, ὡς εἰ μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἐνδεχόμενον γενέσθαι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φθαρτῶν οὐδὲν κωλύει φθαρῆναι, πρὶν εἰς ἔργον ἐκθῆναι τὸ ἐνδεχόμενον· ἐπὶ δὲ τῶν αἰδίων ἀδύνατον. Διὸ ἐν τοῖς αἰδίοις οὐκ ἔστι τὸ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ἐν μόνις τοῖς

γενητοῖς καὶ φθαρτοῖς, ὥστε εἰ ἀπειρον τὸ κενόν, καὶ ὁ τόπος ἀπειρον ἔσται καὶ σῶμα ἀπειρον, ὅπερ πέφυκε δέχασθαι ὁ ἀπειρος τόπος. « Ἀρχύτας δὲ, ὡς φησὶν Εὐδήμος, οὕτως ἠρώτα τὸν λόγον· ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἦγουν τῇ ἀπλανεῖ οὐρανοῦ γενόμενος, πότερον ἐκτείναιμιν ἂν τὴν χεῖρα ἢ τὴν βράχιδον εἰς τὸ ἔξω ἢ οὐκ ἂν; τὸ μὲν οὖν μὴ ἐκτείνειν, ἄτοπον· εἰ δὲ ἐκτείνω, ἢ τοῦ σῶμα ἢ τόπος τὸ ἐκτὸς ἔσται. Διοίσει δὲ οὐδὲν ὡς μαθησόμεθα. Ἄει οὖν βαδιεῖται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τὸ αἰεὶ λαμβανόμενον πέρας καὶ ταῦτ' ἐρωτῆσει. Καὶ εἰ αἰεὶ ἕτερον ἔσται ἐφ' ὃ ἡ βράχιδος, δῆλον ὅτι καὶ ἀπειρον. Καὶ εἰ μὲν σῶμα, δέδεικται τὸ προκαίμενον· εἰ δὲ τόπος, ἔστι δὲ τόπος τὸ ἐν ᾧ σῶμά ἐστιν ἢ δύναται· ἂν εἶναι, τὸ δὲ δυνάμει ὡς ὄν γρη' τιθέναι ἐπὶ τῶν αἰδίων, καὶ οὕτως ἂν εἴη σῶμα ἀπειρον καὶ τόπος. » Μηποτε δὲ οὗτος ὁ λόγος καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀπορήσει ἠριμείως, τοὺς λέγοντας μηδὲν εἶναι ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ὡς τοῦ κοσμικοῦ σώματος, ὃ πέρας ὁ οὐρανός, τὴν δὲ πᾶσαν χώραν κατειληφτός. Εἰ οὖν ἐν τῷ νῶτῳ τοῦ οὐρανοῦ γενόμενος ἐκτείνει τὴν χεῖρα, ποῦ ἂν ἐκταθεῖ· οὐ γὰρ δὴ εἰς τὸ μηδέν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἐν τῷ μηδέντι. Ἄλλ' οὐδὲ κωλυθήσεται ἐκτείνειν· ὑπὸ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐ δυνατὸν κωλυθῆναι. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ πέντε μάλιστα εἶναι τὴν πίστιν φησὶ τοῦ εἶναι τὸ ἀπειρον. Ὁ δὲ Εὐδήμος δι' αἰτίας ἕξ φησιν, ὧν πρώτην εἰπὼν τὴν ἐν τῷ συνεχέει διαίρεσιν ἐπ' ἀπειρον γινομένην, ταύτης ἀντίστροφόν φησὶ τὴν κατὰ πρόσθεσιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς θεωρουμένην, οὐδὲ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν ὁ Ἀριστοτέλης παρήκεν ἐν τοῖς διὰ τὴν ἐπινοίαν νομιζομένοις ἀπείροις θεῖς αὐτὴν ὅτε ἔλεγε· καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἀπειρος εἶναι.)

31. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἀπειρον ὡς ἐνεργεῖα ὄν καὶ ὡς οὐσίαν καὶ ἀρχὴν· ἔσται γὰρ ὅτι οὗτοῦ ἀπειρον τὸ λαμβανόμενον, εἰ μεριστόν. Τὸ γὰρ ἀπείρω εἶναι καὶ ἀπειρον τὸ αὐτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἀπειρον καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου, ὥστ' ἢ ἀδιαίρετον ἢ εἰς ἀπειρα διαίρετόν· πολλὰ δ' ἀπειρα τὸ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον. Ἄλλὰ· μὴ ὥσπερ ἀέρος ἀὴρ μέρος, οὕτω καὶ ἀπειρον ἀπείρου, εἴ γε οὐσία ἔστι καὶ ἀρχή. Ἀμεριστόν ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεγεῖα ὄν ἀπειρον· ποσὸν γὰρ τι εἶναι ἀναγκαῖον.

communem omnibus dubitationem affert : nam quia, quod cogitanti obversatur non deficit, et numerus et mathematicæ magnitudines et id quod est extra cælum, infinitum esse videtur. Quodsi illud quod extra est infinitum sit, et corpus infinitum esse videtur, et mundi infiniti : cur enim hic magis quam ibi vacui magnitudo collocanda est? Quare si uno tantum loco, ubique etiam eam esse necesse est. Simul autem si vacuum est et spatium infinitum, corpus quoque infinitum esse necesse est : namque in rebus æternis inter posse et esse nihil interest.

31. Perspicuum etiam est infinitum ita esse non

posse, ut actu sit, et ut substantia principiumve : nam infinitum erit quidquid ejus sumatur, si dividi in partes possit. Infinito enim esse idem quod infinitum esse valet, si infinitum substantia sit, et non in subjecto. Quamobrem aut individuum est, aut in infinita dividi potest. At fieri nequit, ut idem infinita sit multitudo. At vero. ut pars aeris aer est : sic etiam quævis infiniti pars infinitum, siquidem substantia et principium sit. Est igitur indivisum atque individuum. Verum esse illud ejusmodi non potest, quod actu sit infinitum : quod enim aliquantum dicitur, id esse aliquid necesse est.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 p. 204. a. 20 ed. Bekker. Idem locus exstat in Metaphys. lib. X cap. 10 p. 1066. b. 11 sic interpolatus : και οτι οὐκ ἔστιν ἐνεργεία εἶναι τὸ ἀπειρον, δηλον. ἔσται γὰρ διουὶν αὐτοῦ ἀπειρον μέρος τὸ λαμβανόμενον· τὸ γὰρ ἀπείρω εἶναι και ἀπειρον ταυτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἀπειρον και μὴ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἡ ἀδιαίρετον ἡ εἰς ἀπειρα διαίρετον, εἰ μεριστόν. Πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτὸ ἀδύνατον ἀπειρα· ὡσπερ γὰρ ἀέρος ἀήρ μέρος, οὕτως ἀπειρον ἀπείρου, εἰ ἔστιν οὐσία και ἀρχή. Ἀμεριστον ἀρα και ἀδιαίρετον. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχεία ὄν ἀπειρον· ποσὸν γὰρ εἶναι ἀνάγκη. Simplicius fol. 109. b. (cf. Scholl. in Arist. pag. 364. a. ed. Brandis.) και ἄλλο δὲ τοῖς ὡς οὐσίαν και ἀρχὴν ὑποτιθεμένοις τὸ ἀπειρον, ὡς ἀποπον ἐπόμενον ὁ Εὐδήμιος ἐπάγει· « εἰ γὰρ ἔστι, φησί, στοιχείον τὸ ἀπειρον, και κινεῖται τι ἐξ αὐτοῦ. ἔσται ἐν τῷ γινόμενῳ πεπερασμένον τι· οὐ γὰρ δὴ πάντα γε τα γινόμενα ἔσται ἀπειρα. Συμβήσεται οὖν τὸ ἀπειρον ἐν τῷ πεπερασμένῳ εἶναι. »)

32. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ ἐν και ἀπλοῦν εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἀπείρων σῶμα, οὔτε (ὡς λέγουσι-τινες) τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ οὗ ταῦτα γεννῶσιν, οὐθ' ἀπλῶς. Εἰσι γὰρ τινες οἱ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἀπειρον, ἀλλ' οὐκ ἀέρα ἢ ὕδωρ, ὡς μὴ τᾶλλα φθέρηται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου αὐτῶν· ἔχουσι γὰρ πρὸς ἄλληλα ἐναντιώσιν, οἷον ὁ μὲν ἀήρ ψυχρός, τὸ δ' ὕδωρ ὑγρόν, τὸ δὲ πῦρ θερμόν· ὦν εἰ ἦν ἐν ἀπειρον, ἐφθαρτο ἂν ἦδη τᾶλλα· νῦν δ' ἔτερον εἶναι φασιν ἐξ οὗ ταῦτα. Ἀδύνατον δ' εἶναι τοιοῦτον, οὐχ ὅτι ἀπειρον (περὶ τούτου μὲν γὰρ κοινόν τι λεκτέον ἐπὶ παντός ὁμοίως, και ἀέρος και ὕδατος και δτουοῦν), ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον, σῶμα αἰσθητὸν παρὰ τὰ στοιχεῖα καλούμενα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἔστι, και διαλύεται εἰς τοῦτο, ὡστε ἦν ἂν ἐνταῦθα παρὰ ἀέρα και πῦρ και γῆν και ὕδωρ· φαίνεται δ' οὐδέν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 p. 204. b. 22 ed. Bekker. Cf. Metaphys. lib. X cap. 10 p. 1066. b. οὐδὲ ἐν δὲ και ἀπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἀπειρον εἶναι σῶμα, οὐθ' ὡς λέγουσι τινες, παρὰ τὰ στοι-

χεῖα ἐξ οὗ γεννῶσι ταῦτα (οὐκ ἔστι γὰρ τὸ τοιοῦτο σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ ὧν ἔστι, και διαλύεται εἰς ταῦτα, οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο περὶ τὰ ἀπλᾶ σώματα), οὐδὲ πῦρ οὐδ' ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐθέν. Simplicius fol. 111 (cf. Scholl. in Arist. p. 365. a. ed. Brandis.) ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις οτι και κατ' αὐτὸν ἐξ ὕλης και εἶδους ἔστι τὸ σύνθετον, ὡστε και τὴν ἀνάλυσιν εἰς ταῦτα γίνεσθαι και ὁμοῦ οὐδέποτε φαίνεται ἐνταῦθα γυμνὴ ἡ ὕλη, ἀλλ' οὐδὲ τὸ εἶδος καθ' ἑαυτοῦ. Ἡ τούτου αἰτιον τὸ αἰετὸ μὲν ἔχει τὴν ὕλην εἶδος ἐν ἑαυτῇ ἄλλοτε ἄλλο, τὴν δὲ γένεσιν ἐκ τῶν ἐναντιῶν εἰδῶν εἶναι, και τὴν φθορὰν εἰς τὰ ἐναντία εἶδη; Ἐπειδὴ οὖν τὸ ἐνυλον ψυχρόν ἐκ τοῦ ἐνύλου θερμοῦ ἐγένετο, δταν φθαρῇ τὸ ἐνυλον ψυχρόν, εἰς τὸ ἐνυλον θερμόν φθίρεται και δρᾶται τοῦτο. Κεν λέγηται οὖν ἐξ ὕλης και τοῦναντίου εἶδους γίνεσθαι τὰ γινόμενα, ἀλλ' ἐκ μὲν τῆς ὕλης ὡς αἰετὸ ἐνυπαρχούσης, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου εἶδους ὡς μεταβάλλοντος εἰς τὸ ἐναντίον. Ἔοικε δὲ και ὁ Εὐδήμιος ὡς ἀπορήσας τὴν ἀπορίαν ταύτην οὕτω πως λέγειν. Εἰπὼν γὰρ οτι ἐνταῦθα οὐ φαίνεται παρὰ τὰ Ἐμπεδοκλεία και τὰ ἐκ τούτων οὐδέν, ἐπάγει· « τοῖς δὲ τὸ ἀμορφον λέγουσιν ἐνδέχεται· τὸ γὰρ τούτοις ὑποκειμένου. » Eudemii locus non est integer, ad quem explendum si quis velit, Simplicii verbis uti possit. Sed incerta videtur medicina.)

33. Ἀπλῶς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἀπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἀπειρόν τι εἶναι σῶμα. Ἄλλὰ μὴν τό γε πού, ἐν τόπῳ· και τὸ ἐν τόπῳ, πού. Εἰ οὖν μὴδὲ ποσὸν οἷόν τ' εἶναι τὸ ἀπειρον· ποσὸν γὰρ τι ἔσται οἷον δίπηχυ ἢ τρίπηχυ· ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν· οὕτω και τὸ ἐν τόπῳ οτι πού· τοῦτο δὲ ἡ ἄνω ἢ κάτω ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαστάσει τῶν ἐ. Τούτων δ' ἕκαστον πέρασ τι ἔστιν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 pag. 205. b. 35. ed. Bekker. Simplicius fol. 114 (conf. Scholl. in Arist. p. 366. a. ed. Brandis.) ἀπὸ τῶν διαφορῶν τῶν τόπων δείξας οτι οὐχ οἷόν τε τὸ ἀπειρον ἐν τόπῳ εἶναι, οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ ἀπειρον, ἵνα μὴ τις λέγη

32. At vero ne potest quidem infinitum corpus unum ac simplex esse, neque (ut quidam dicunt) id quod est præter elementa, ex quo hæc generant, neque simpliciter. Sunt enim qui hoc faciant infinitum, sed non æærom aut aquam, ne ipsorum infinito cætera corrumpantur. Pugnant enim hæc inter se, verbi causa æær frigidus, aqua humida, ignis calidus; quorum si unum foret infinitum, cætera jam essent corrupta. Nunc autem aliud infinitum esse ajunt, ex quo hæc oriuntur. At fieri nequit, ut sit tale quid, non quod infinitum sit (de hoc enim commune quiddam dicendum est, de omni similiter et æære et aqua et quovis alio simplici), sed quod non est tale corpus sensible præter ea quæ elementa vocantur. Quippe omnia ex quo constant, in id etiam

solvantur. Quamobrem præter æærem, ignem, terram et aquam hic aliud corpus utique esset. At nullum esse videtur.

33. Quodsi simpliciter spatium infinitum esse non potest, estque omne corpus in spatio: fieri nequit, ut corpus aliquod infinitum sit. At vero quod alicubi est, in spatio est; et quod in spatio est, alicubi est. Ut igitur infinitum ne aliquantum quidem esse potest: aliquantum enim erit velut duorum aut trium cubitorum, hæc enim aliquantum significant: ita etiam quod in spatio est, id alicubi sane est. Hoc autem aut supra aut infra aut aliquo sex intervallo disjunctum significat. Horum vero unumquidque terminus quidam est.

δτι ἐν μερικῇ μὲν τόπῳ οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον, ἐν τῇ δλω δὲ καὶ ἐν τῷ ἀπλῶς ἀπειρῷ ὄντι τί κωλύει ἄπειρον εἶναι σώμα, πρὸς τὴν τοιαύτην ἔνστασιν λέγει, ὅτι εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα. Τὴν δὲ πρόσληψιν τὴν λέγουσαν ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, τίθησι καὶ κατασκευάζει διὰ τοῦ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ εἶναι τὸ μὴ ἐν τινι τόπῳ ὄν. Τοῦτο δὲ διότι τῶν κοινῶν ἢ ὑπαρξίς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστά ἐστιν. Οὐ γὰρ γένος τί κατηγορεῖται ἐν ὑπάρξει ὄντος, τοῦτο καὶ αὐτόν τι ἐστίν, οἷον εἰ ἀνθρωπος, καὶ τις ἀνθρωπος. Οὕτω δὲ καὶ εἰ τὸ πού οἷον τὸ ἄνω ἢ τὸ κάτω, τοῦτο καὶ ἐν τόπῳ ἐστὶ καὶ τὸ ἐν τόπῳ πάντως που, τοῦτ' ἐστίν ἢ ἄνω ἢ κάτω, ἢ ἀπλῶς ἐν τινι ἀτόμῳ τόπῳ· διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ποσὸν ἀπλῶς ἔστι τὸ ἄπειρον, ὅτι ἀνάγκη καὶ τί ποσὸν αὐτὸ ἀφωρισμένον εἶναι, οἷον τὸ δίπηχυ ἢ τρίπηχυ, εἴπερ τὸ κοινὸν ἐν τῷ ἀτόμῳ τὴν ὑπαρξιν ἔχει. Ὁ μέντοι Εὐδήμος ὁμολόγως ἔχειν φησὶ τὸ μὲν τί πρὸς τὸ τότε, τὸ δὲ ποιὸν πρὸς τὸ οἷον, τὸ δὲ ποσὸν πρὸς τὸ ὄσον, τὸ δὲ πού πρὸς τὸ οὐ, καὶ τὰ μὲν εἶναι καθ' ὅλου, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα, οἷον τὸ μὲν πού ἐν τόπῳ, τὸ δὲ οὐ Ἀθήνησιν. Ὁ μέντοι Ἀριστοτέλης ἔοικε τὸ πού ἀντὶ τοῦ καθ' ἕκαστον λαμβάνειν.)

34. Οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὄν λαμβάνειν ὥσπερ εἰ δυνατόν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριάς, οὕτω καὶ ἄπειρόν τι, ὃ ἔσται ἐνεργεία. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὥσπερ ἡ ἡμέρα ἐστὶ καὶ ὁ ἀγὼν τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἐστὶ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργεία. Ὀλύμπια γὰρ ἐστὶ καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι καὶ τῷ γίνεσθαι. Ἄλλως δ' ἐν τε τῷ χρόνῳ δῆλον τὸ ἄπειρον καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 6 p. 206. a. 18 ed. Bekker. Simplicius fol. 114. b. εἰ δὲ καὶ ἐν τῷ διαιρεῖσθαι θεωρεῖται τὸ ἐπ' ἄπειρον, μὴ θαυμάσῃς· τὸ γὰρ τοιοῦτον ἐνεργεία τὸ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἔχον σύνεστιν ἀεὶ τῷ δυνάμει. Καὶ διὰ τοῦτο ἔχει ἀεὶ τὴν ἐν τῷ γίνεσθαι παρατάσιν, ὅτι οὐδαμῶς τοῦ δυνάμει ἀπολύεται. Ἀπολυθὲν γὰρ ἐστὶν ὅπερ ἐστὶ καὶ πέρας ἔχει καὶ οὐδὲν ἄπειρον. Διὸ τὰ ἐνεργεία μόνως ὄντα ὅλα ἅμα ἐστὶ καὶ οὔτε τὸ δυνάμει ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, οὔτε τὸ ἐπ' ἄπειρον. Διὸ οὐδὲ χρόνος

ὁ κατ' ἀριθμὸν κινούμενος, ἀλλ' αἰὼν ὁ ἐν ἐνὶ μένων. Εἰκότως ἄρα ἐν τῷ δυνάμει λέγεται εἶναι τὸ ἄπειρον καὶ οὐκ ἐν τῷ ἐνεργεία. Τὸ μὲν γὰρ μερισθὲν ὄρισται ἀεὶ, ὡς φησὶν Εὐδήμος, καὶ οὐκ ἔστιν ἄπειρον· πεπερασμένον γὰρ πεπερασμένῳ προστίθεται, ἢ δὲ διαίρεσις οὐχ ὑπολείπει· ὃ γὰρ γένοιτ' ἂν, οὐχ ὄρισται· τὸ δὲ ἄοριστον ποσὸν ἄπειρον.)

35. Τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν ἄτοπον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἢ ὑπεροχῇ καὶ ἢ ἄλλειψις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς νοήσεως. Ἐκαστον γὰρ ἡμῶν νοήσειεν ἂν τι πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὐτὸν εἰς ἄπειρον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἀστεῖος τίς ἐστίν ἢ τοῦ τηλικουδὲ μεγέθους, ὃ ἔχομεν, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ' ὅτι ἐστίν· τοῦτο δὲ συμβέβηκεν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 8 p. 208. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 120. b. (conf. Scholl. in Arist. p. 369. a. ed. Brandis.) οὐ γὰρ εἴ τι νοοῦμεν καὶ φανταζόμεθα καὶ ὄνειροπολοῦμεν, ἤδη τοῦτο καὶ ἐστίν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τραγέλαφος εἴη, καὶ πολλὰ ἕτερα ὄν οὐδὲν οὔτε ἐστίν οὔτε ἐνδέχεται εἶναι. Ὡσπερ γὰρ οἱ γραφεῖς πολλὰ νοοῦσι καὶ γράφουσιν οὐ μόνον εἶδη, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ἀντὶ μεγάλων, καὶ μεγάλα ἀντὶ μικρῶν, οὕτω καὶ ἡ φαντασία γράφει ἐν αὐτῇ καὶ πλάττει μυρία τῶν μὴ ὄντων, καὶ οὕτω Διάρη χιλίων σταδίων ἐστὶ φαντάζεσθαι τῆς πόλεως μεῖζω καὶ τὸ ὑπερέχον αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Κάλιον γὰρ οἶμαι τὸ ἔξω τοῦ ἀστεῖος οὕτως ἀκούειν, ὡς ὁ Εὐδήμος ἐνόησε τὰ τοῦ καθηγεμόνος, ὡς μεῖζονα τῆς πόλεως τὸν Διάρη φανταζομένων, καὶ μὴ ὡς Ἀλέξανδρος ἐξηγεῖται, ὅταν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐνδὸν ὄντας ἀστεῖος ἔξω νοήσωμεν, ἢ πολλαπλάσιους κατὰ τὸ μέγεθος, ὡς τοῦ ἔξω τοῦ ἀστεῖος κατὰ τὸν τόπον ἔχοντος μόνον τὴν παραλλαγὴν. Καὶ ἔοικεν οὕτως ἐξηγεῖσθαι διὰ τὸ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου ἀκούσαι τὸ ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἀστεῖος τί ἐστὶ καὶ τὸ ἢ τοῦ τηλικουτοῦ μεγέθους ὃ ἔχομεν. Si fides Simplicio, male accepit Eudemus Aristotelis locum, quem solus Alexander recte interpretatus est. De reliquo quod attinet ad verba ὡς μεῖζονα τῆς πόλεως τὸν Διάρη φανταζομένων, exemplum quo utitur scriptor habet etiam Aristoteles de anima lib. II cap. 6 κατὰ συμβεβηχὸς δὲ λέγεται αἰσθητόν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἴη Διάρου υἱός, ubi vide Trendelenburgium.)

36. Ὁμοίως δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικὸν

34. Non oportet autem infinitum potentia sic accipere, ut actu tandem evadat, quemadmodum si potest hoc statua esse, erit hoc statua tandem. Sed quum multipliciter quidpiam esse dicatur, quomodo dies est et certamen ex eo quod semper aliud atque aliud fit, sic etiam infinitum. Etenim in his est et potentia et actu esse. Sunt enim Olympia, tum quia fieri potest certamen, tum quia fit. Aliter autem patet infinitum in tempore atque in hominibus et in divisione magnitudinum esse.

PHILOS. GRÆC. III.

35. Atqui absurdum est, intellectui credere; neque enim in ipsa re est abundantia et defectus, sed in intellectu. Nimirum unumquemque nostrum aliquis multo majorem semet ipso fingat, augens eum in infinitum. At non ideo quispiam extra urbem est aut nos, qui tanta statura sumus, corporis magnitudine superat, quod aliquis fingit, sed quod revera est. Hoc autem accidit.

36. Ut autem de infinito, similiter de loco necesse est physicum, utrum sit nec ne et quomodo sit, et quid

ὥσπερ καὶ περὶ ἀπειροῦ γνωρίζειν, εἰ ἔστιν ἢ μή, καὶ πῶς ἔστι, καὶ τί ἔστι. Τὰ τε γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσι εἶναι ποῦ (τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδαμοῦ εἶναι· ποῦ γὰρ ἔστι τραγέλαφος ἢ σφίγξ;) καὶ τῆς κινήσεως ἢ κοινῆ μάλιστα καὶ κυριωτάτῃ κατὰ τόπον ἔστιν ἢ καλοῦμεν φοράν.

(Aristoteles Phys. lib. IV cap. 1 p. 208. a. 27 ed. Bekker. Simplicius fol. 121. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 369. b. ed. Brandis.) καὶ κοινὴν μὲν ταύτην ἐκάλεσε τὴν κίνησιν, ἢ ὡς κοινῇ ὑπὸ πάντων ἡμολογουμένην· πάντες γὰρ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως μάλλον ἢ τῶν ἄλλων αἰσθανόμεθα· ἢ κοινήν αὐτὴν εἶπεν ὡς ταύτην μόνην πᾶσι τοῖς φυσικοῖς σώμασι ὑπάρχουσαν· τὰ γὰρ οὐράνια τῶν ἄλλων πασῶν κινήσεων ὑπερέχοντα ταύτην ὁμοῦς κινεῖται. Διὸ καὶ κυριωτάτην αὐτὴν καλεῖ· κυριωτάτῃ γὰρ ἢ τῶν πρωτίστων καὶ ἀρχηγικωτάτων. Καὶ μέντοι ὡς δείξει προῖον ὅτι πρώτη τῶν κινήσεων ἔστιν ἢ φορά καὶ χρόνος καὶ φύσις καὶ αἰτία. Κυριωτάτῃ δὲ εὐλόγως ἢ τοιαυτῇ. Ἐν τισὶ δὲ ἀντὶ τοῦ κοινῆ πρώτη, καὶ οὕτω γράφει καὶ ὁ Εὐδήμος. Similiter Phys. VII, 2 πρῶτον μὲν οὖν ὑπὲρ τῆς φορᾶς εἰπωμεν· αὕτη γὰρ πρώτη τῶν κινήσεων ἔστιν. Cf. VIII, 7 p. 261. a. 27.

37. Ἐχει δὲ πολλὰς ἀπορίας τί ποτ' ἔστιν ὁ τόπος· οὐ γὰρ ταῦτόν φαίνεται θεωροῦσιν ἐξ ἀπάντων τῶν ὑπαρχόντων. Ἐτι δὲ οὐκ ἔχομεν οὐδὲν παρὰ τῶν ἄλλων οὔτε προηπορημένον οὔτε προηπορημένον περὶ αὐτοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 208 a. 32 ed. Bekker. Simplicius fol. 122. δ δὲ Εὐδήμος τῆς δυσκολίας τοῦ περὶ τοῦ τόπου προβλήματος καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναι φησι, τὸ μὴ ῥάδιον εἶναι ἐπιλαβέσθαι τοῦ τόπου, διότι ὑπορεύγει πάντως ἐξαιρουμένου τοῦ ἐν τόπῳ σώματος, καὶ καθ' αὐτὸ μὲν οὐκ ἔστιν αὐτὸ νοῆσαι, εἴπερ δὲ ἄρα, μεθ' ἑτέρου, ὥσπερ τοὺς τῶν ἀφώνων καλουμένους φθόγγους μετὰ γὰρ τοῦ α ὁ τοῦ β καὶ ὁ τοῦ γ ὁ δὴλος. Οὐ μέντοι διὰ τὴν δυσχέρειαν ἀποστατέον τοῦ προβλήματος ὄντος οὕτως οικείου καὶ ἀναγκαίου τῷ φυσικῷ. Κἂν γὰρ μηδὲν ἄλλο ἐπὶ τῶν δυσλήπτων, ἀλλὰ τό γε ἀπορῆσαι καλῶς περὶ αὐτοῦ ἱκανὸν τῷ φιλομαθεῖ, ὡς ἐν ἄλλοις αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει.)

38. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γ' ἀπορίαν, εἰ ἔστι, τί ἔστι, πότερον ὄγκος τις σώματος ἢ τις ἑτέρα φύσις ζητη-

τέον γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ πρῶτον. Διαστήματα μὲν οὖν ἔχει τρία, μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος, οἷς ὀρίζεται σῶμα πᾶν. Ἀδύνατον δὲ σῶμα τὸν τόπον εἶναι ἐν ταύτῳ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 209. a. 2 ed. Bekker. Ultima ἐν ταύτῳ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα possis etiam interpretari in eodem enim spatio duo corpora fuerint. At apud Xenophanem ἐν ταύτῳ μὲν εἰναι eodem statu manere. Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. 1, p. 101. Simplicius fol. 123. b. τὰ οὖν τμήματα τῆς διαιρέσεως καλῶς ἀπέδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος, τὸ δὲ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν οἱ μὲν ἀρχαῖοι ὡς ἐναργῆς ἄτοπον ἐλάμβανον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς στοᾶς ὕστερον προσήκοντο ὡς ἀκολουθοῦν ταῖς σῶσιν αὐτῶν ὑποθέσειν ἃς ἐνόμιζον ἐν παντὶ τρόπῳ εἶναι κυροῦν· σώματα γὰρ λέγειν πάντα δοκοῦντες, καὶ τὰς ποιότητας καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ παντὸς ὁρῶντες τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν χωροῦσαν καὶ τὰς ποιότητας ἐν ταῖς κράσεσι, συνεχώρουσαν σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν. Ὅτι δὲ ἀδύνατον τοῦτο, δείκνυσιν μὲν καὶ δι' ἀφορισμένου συγγραμματος. (i. e. in singulari libro περὶ κράσεων quem citat Themistius ad hunc locum fol. 37.) Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ πᾶν διὰ παντὸς χωρεῖ, εἴπερ καθὼς σώματα, ἀλλὰ μὴ καθὼς θερμὰ ἢ ψυχρὰ ἢ τινα ἄλλην ἐχόντα διαφορὰν χωρεῖ δι' ἀλλήλων. Εἰ οὖν σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ ἐν τῷ μικροτάτῳ χωρηθήσεται τὸ μέγιστον· ὁμοίως γὰρ ἔξει δεξάμενον τε καὶ πρὸ τοῦ δεξασθαι. Οὐ γὰρ δὴ τότε μὲν κενὰ τινα καὶ πόρους εἶχε, νῦν δὲ οὐκέτι. Δύναται οὖν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ὁμοίως δεξασθαι. Οὕτω δὲ ἐν τῇ κέχρω, φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ οὐρανὸς χωρηθήσεται, καὶ ἡ θάλασσα ἐν κυάθῳ. Ἐτι δὲ εἰ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ διὰ παχυτέρου τὸ λεπτότερον, τί δήποτε ὁ χρυσοῦς χαλκὸν μὲν δέχεται, ὕδωρ δὲ οὐ; Ἀπορον δὲ καὶ διὰ τί δεξάμενος τὸν χαλκὸν ὁ χρυσοῦς μείζονα τὸν ὄγκον ἔσχε, καὶ δλοῖς διὰ τί αὐξεται τινα τῶν μειγνυμένων, εἰ τὰ ἴσα ἀλλήλοισι δι' ὅλων ἀλλήλων συμπαρεκτείνεταί, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐπιρᾶναιαν· κυάθου γὰρ κυάθῳ μιχθέντος εἰ δι' ἀλλήλων χωρεῖ, τὸ δλον εἶδει κυσθιαῖον γίνεσθαι. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ τοῦτο προστίθησιν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται δύο ἕμα εἶναι σώματα, οὔτε αἰσθητὰ ὄντα, οὔτε θάτερον μαθηματικόν. Πρὸς γὰρ τῷ ἕμα δύο εἶναι σώματα καὶ

sit, cognoscere. Etenim quæ sunt, omnes existimant alicubi esse, quia id quod non est, nusquam sit. Ubi enim fragelaphus sive hircicervus aut sphinx est? Quin etiam motus maxime communis et proprius loco convenit, quem cursum appellamus.

37. Dubitatur autem multimodis, quid tandem sit locus; neque enim idem ex omnibus quæ in eo insunt, contemplantur videtur. Præterea nihil ab aliis aut antea de eo disputatum aut prius inventum habemus.

38. At vero si est locus, dubitatur, quid sit, utrum moles aliqua corporis an alia quædam natura: est enim primum genus ejus inquirendum. Habet igitur tria intervalla, longitudinem, latitudinem, altitudinem, quibus omne corpus definitur. At fieri nequit, ut ipse locus sit corpus; namque in uno duo corpora fuerint.

ποῦ ἔσται τὸ μαθηματικόν; ὅπερ οὐ δοκεῖ. Ἄλλ' εἰ τῶν οὐρανῶν ἕκαστος σφαῖρα τελεία ἐστὶ μέχρι κέντρου χωροῦσα, ὁῦλον ὅτι καὶ δι' ἀλλήλων χωροῦσιν αἱ οὐρανοὶ καὶ διὰ τῶν ἀστέρων καὶ διὰ τοῦ ὕπο σελήνην παντός. Μήποτε οὖν τὰ μὲν ὑπὸ σελήνην ἔτε ὑλικιώτατα καὶ ἀντίτυπα καὶ φύσει ἀλλήλων διασπασμένα οὐ χωρεῖ δι' ἀλλήλων διὸ καὶ μιγνύμενα μεῖζόν τι ποιεῖ, τὰ δὲ οὐράνια οὐχ οὕτως, ὥστε καὶ ἀτοπος ἢ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς κέγχρου ὑπόθεσις, εἴπερ ἀδιαίρετος ὁ οὐρανός. Εἰ δὲ μὴ σῶμά ἐστι τὸ τὰς τρεῖς ἔχον διαστάσεις, λόγου δεήτῃ πεισθῆναι γὰρ οὐ βῆδιον εἶναι τι σώματων τρεῖς ἔχον διαστάσεις. Theophrastus fol. 37 εἰ γὰρ καὶ ὁ τόπος σῶμα, καὶ τὸ γενόμενον ἐν αὐτῷ σῶμα, καὶ ἴσα τοῖς διαστήμασιν ἄμφω, τὸ σῶμα ἔσται ἐν ἴσῳ ἑτέρῳ σώματι. Τοῦτο δὲ Χρυσίππῳ μὲν καὶ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος δόγμα ἐστίν, οἱ παλαιοὶ δὲ ἀπάγουσιν ὡς εἰς ἀδύνατον ἑναργῶς, καὶ πολλοὶ παρίστανται τῶδε τῷ λόγῳ γεννικῶς, ὅ τε Ἀφροδισιεύς Ἀλέξανδρος ἐν τῷ περὶ Κράσεων γράμματι καὶ τοῖς ὑπομνήμασι τοῖς Φυσικοῖς, καὶ ἄλλοι τινές, οἳ οὐ χαλεπὸν ἐντυχεῖν.)

30. Ἔτι δὲ καὶ τίνας ἀν τις θεῖη τοῖς οὖσιν αἰτιον εἶναι τὸν τόπον; οὐδεμία γὰρ αἰτία ὑπάρχει αὐτῶ τῶν τεττάρων. Οὔτε γὰρ ὡς ὕλη τῶν ὄντων, (οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ συνῆσθη), οὔτε ὡς εἶδος καὶ λόγος τῶν πραγμάτων, οὐθ' ὡς τέλος, οὔτε κινεῖ τὰ ὄντα.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 209. a. 18. ed. Bekker. Simplicius fol. 124 (cf. Scholl. in Arist. p. 370. b. ed. Brandis.) καὶ ὅτι μὲν ὡς ὕλη οὐκ ἔστι στοιχεῖον οὔτε ἀρχὴ ὄλων οὔτε αἰτιον τῶν ὄντων ἔδειξεν οὕτως. Ὅτι γὰρ ἐστὶν ἐξ ἧς συνίσταται τι, τὸ δὲ ἐξ οὗ συνίσταται, τόπος οὐκ ἔστιν· ἢ ἄρα ὕλη τόπος οὐκ ἔστιν. Ὅτι δὲ οὔτε εἶδος, οὔτε ποιητικὸν οὔτε τελικὸν αἰτιον ὁ τόπος, αὐτὸς μὲν παρῆκε δεικνύναι, δείξας δ' ἂν ὅτι μὲν εἶδος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ ἄλλον λέγεσθαι τὸν τόπον παρὰ τὸ ἐν τόπῳ, καὶ ἐν ταῖς ἀντιμεταστάσεσι τὰ μὲν εἶδη μεθίστασθαι, τὸν δὲ τόπον μένειν. Ἄλλ' οὐδὲ ποιητικὸν αἰτιόν ἐστιν ὁ τόπος· δεκτικὸς γὰρ τοῦ ἤδη γεγονότος ἐστίν, ἀλλ' οὐχὶ ποιητικὸς τοῦ μὴ ὄντος. Οὐ μέντοι οὔτε κινεῖ, οὔτε μεταβάλλει τὸ ἐν αὐτῷ ὁ τόπος, ἀλλὰ τούναντίον εἴπερ ἄρα ἠρεμεῖν ποιεῖ· τὸ γὰρ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ γενόμενον ἠρεμεῖ. Διὸ καὶ ὁ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν παρακολουθῶν τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις καὶ ὡς ὁμολογούμενον ἕκαστον τῶν αἰτίων ἀφαιρῶν τοῦ τόπου α ἄλλ' ἄρα γε, φησὶν, ὡς τὸ κινήσαν; ἢ οὐδ' οὕτως ἐνδέχεται, ὡς Δημόκριτες; δεῖ γὰρ κινήτικὸν εἶναι καὶ

ἔχειν τινὰ δύναμιν. » Τὸ γὰρ κενὸν τόπον εἶπεν ὁ Δημόκριτος, ὅπερ τῇ ἑαυτοῦ φύσει κινεῖν ὄντως καὶ ἀδύνατον καὶ ἀδρανές ἂν ᾔην, εἴπερ ᾔην. Μήποτε οὖν ὡς τέλος; Τοῦτο γὰρ δοκεῖ διὰ τὴν ἐπ' αὐτὸν τῶν σωματῶν φορὸν καὶ τὴν ἔφεσιν τῆς τοῦ οἰκείου τόπου καταλήψεως, εἰς ὃν καὶ ἐλθόντα ἠρεμεῖ τὰ σώματα· τέλους δὲ τοῦτο ἴδιον τὸ ἐν αὐτῷ γενόμενον ἠρεμεῖν καὶ ἀναπαυῆσθαι. Ἄλλ' εἰ ἄλλο ὁ τόπος καὶ ἄλλο τὸ ἐν τόπῳ εἶναι, ὡς δηλοῖ καὶ ἡ ποῦ κατηγορία ἄλλη οὔσα παρὰ τὸν τόπον αὐτὸν ἐν τῷ ποσῷ τεταγμένον, τὸ δὲ τέλος τοῖς σώμασιν οἰκείον, οὐκ ἂν εἴη ὁ τόπος τὸ τέλος. Ὅμως δὲ τὸ τέλος καὶ οὐ ἕνεκα οὐκ ἔστι τι καθ' αὐτό, ἀλλ' ἐκείνου τελειότης ἐστίν, οὗ λέγεται τέλος.)

40. Εἰκότως δ' ἐκ τούτων σκοπούμενοι δόξειεν ἂν εἶναι χαλεπὸν γνωρίσαι τί ἐστίν ὁ τόπος, εἴπερ τούτων ὀπότερον οὖν ἐστίν, εἴτε ἡ ὕλη εἴτε τὸ εἶδος.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 2 p. 209. b. 17. ed. Bekker. Simplicius fol. 128 (cf. Scholl. in Arist. p. 372. b. ed. Brandis.) ὁ δὲ Εὐδήμος δεικνύς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ τόπος ἡ ὕλη, καὶ τοῦτο προστίθησιν· « ἔτι δὲ ἡ μὲν ὕλη κινεῖται, ὁ δὲ τόπος ἀκίνητος. » Ἀῦλον δὲ ὅτι καὶ τῷ εἶδει ἐφαρμόττει ὁ αὐτὸς διορισμός· καὶ γὰρ αὐτὸ κινεῖται.)

41. Ἔτι ὡς ἡ ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς καὶ ὄλων τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ.

Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 3 p. 210. a. 20. ed. Bekker. Simplicius fol. 128. b. σημειωτέον δὲ φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι τοῦ ὑποκειμένου παραδειγμα τὴν ὑγίειαν παραθέμενος, ἐπήγαγε καὶ ὄλων τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς τοῦ εἶδους ἐν ὑποκειμένῳ ὄντος. Καίτοι τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ συμβεβηκός ἐστι, τὸ δὲ εἶδος οὐσίαν φαίη ἂν τις. Καὶ τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ οὐκ ἔστι μέρος τοῦ συνθέτου, ὡς αὐτὸς ἐν κατηγορίαις ὤριστο λέγων· ὅ ἐν τινι μὴ ὡς μέρος ὄν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, τὸ δὲ εἶδος μέρος ἐστὶ τοῦ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. Καὶ Εὐδήμος δὲ τούτους παρακολουθῶν καὶ εἰπὼν « ἄλλως δὲ τὰ πάθη καὶ αἱ ἔξεις ἐν ταῖς οὐσίαις, » ἐπήγαγεν· « ἐπισκεπτέον δὲ εἰ οὕτω καὶ τὸ σχῆμα καὶ ὄλων ἡ μορφή ἐν τῇ ὕλῃ, » καὶ αὐτὸς δηλονότι τὴν διαφορὰν ἐνδεικνύμενος. Ἔοικεν οὖν ὡς ἐν λαμβάνειν τὸ τε ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ καὶ τὸ κυρίως ἐν ὑποκειμένῳ κατὰ κοινήν τινα φύσιν τοῦ μορφωτικοῦ ἄμφω γὰρ μορφωτικὰ τοῦ ὑποκειμένου ἐστίν.)

42. Ὁ δὲ Ζήνων ἠπόρει, ὅτι εἰ ἐστὶ τι ὁ τόπος, ἐν τίνι ἔσται, λύειν οὐ χαλεπὸν· οὐδὲν γὰρ κυλύει ἐν ἄλλῳ μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς ἐν τόπῳ ἐκείνῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ μὲν ὑγίεια ἐν τοῖς θερ-

39. Præterea cujusnam rei causam locum esse quispiam ponet? Nulla enim quattuor causarum ei inest. Neque enim ut materia rerum est causa, quum ex eo nihil constet, neque ut forma et ratio earum est, neque ut finis, neque movet ea quæ exstant.

40. Merito autem ex hisce considerantibus difficile

esse videbitur, quidnam sit locus, cognoscere, si quidem utrumvis horum est, sive materia sive forma.

41. Præterea ut sanitas in calidis et frigidis atque omnino forma in materia.

42. Zenonis vero quæstionem, si locus est aliquid, in quoniam futurus sit, solvere non est difficile. Nihil enim

μοῖς ὡς ἔξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν σῶματι ὡς πάθος. Ὅσοι
 οὐκ ἀνάγκη εἰς ἄπειρον ἵεναι.

(Aristoteles Phys. lib. IV. cap. 3 p. 210. b. 22. ed. Bekker. Simplicius fol. 131. Μελλων οὖν ἐπὶ τὴν εὔρεσιν τοῦ τόπου χωρεῖν, λυεῖ πρώτων ταύτην τὴν ἀπορίαν ἐκ τῆς τοῦ ἐν τινι διαιρέσεως, ἣν προέλαβεν εἰκότως. Εἰκότως δὲ καὶ τὸ μηδὲν εἶναι ἐν ἑαυτῷ προαπέδειξεν, ἵνα μὴ τις οἰηθῇ τὸν Ζήνωνος λύειν λόγον, λέγων τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, τὸν δὲ τόπον ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὕτω τὸ ἐπ' ἄπειρον ἰσάναειν. Μαλλον οὖν ἐκ τῆς τῶν ἐν τινι διαφορᾶς λύει οὕτως. Εἰ μὲν γὰρ μοναχῶς τὸ ἐν τινι ἐπὶ τοῦ ἐν τόπῳ ἐλέγετο, ἄλυτος ἂν ἦν ἡ τοῦ Ζήνωνος ἀπορία, εἶπερ πᾶν τὸ ὄν εἴτε τὸ ἀπλῶς, εἴτε τὸ σωματικὸν ἐν τινὶ ἐστίν, ὡς οἱ παλαιοὶ πάντες ἐδόξαζον ὄνειροπολοῦντες τὴν ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, τῶν εἰδῶν ὑπόστασιν. Ἐπει δὲ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἐν τινι, οὐδὲν κωλύει τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ σῶμα, εἶναι μὲν καὶ αὐτὸν ἐν τινι, οὐ μὴν ἐν τόπῳ· οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸ μὲν ἐν ἄλλῳ εἶναι, τὸ δὲ ἐν ἄλλῳ ἢ γὰρ ὑγεία ἐν θερμοῖς, ἀλλ' ὡς ἔξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν σῶματι ἀλλ' ὡς πάθος, τὸ δὲ σῶμα ἐν τόπῳ. Διαφέρει δὲ ἡ ἔξις τοῦ πάθους, καθ' ὅσον ἡ μὲν τελειότης καὶ εἰδὸς ἐστίν, ὡς καὶ πρότερον ἐμνημόνευσε, τὸ δὲ διάθεσις εὐαπόδλητος καὶ οὐκ οὐσιοποιός· τοιαῦται γὰρ καὶ ἐν κατηγορίας αἰπαθητικαὶ ποιότητες ἐλέγοντο. Οὕτω δὲ ῥοδὲν κωλύει τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ εἶναι, τὸν δὲ τόπον ἐν ἄλλῳ τινὶ, ὡς τὸ πέρασ ἐν τῷ οὐ ἐστὶ πέρασ καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐν τῷ σῶματι. Ἀλλὰ καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος ζητεῖ, κατὰ τίνα τῶν προειρημένων τοῦ ἐν τινι τρόπων ἡ ἐπιφάνειά ἐστίν ἐν τῷ σῶματι, καὶ ὅπως τὸ πέρασ ἐν τῷ περατουμένῳ, πρότερον ὡς πάθος ἢ ἔξις ἢ ὅπως ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, ἢ μάλλον ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· μέρος γὰρ πως ἡ ἐπιφάνεια ἢ μὲν ὡς πέρασ τοῦ πεπερασμένου σώματος, ἢ δὲ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ἀφωρισμένη μέρος ἐστὶ τοῦ σώματος τοῦ κατὰ τὰς τρεῖς διαστάσεις οὐσιωμένου. Πρώτως δὲ τόπον εἶπε τὸν προσεχῶς περιέχοντα, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀπὸ σῶμα ὦν λέγεται εἶναι τόπος τινός, ὅταν ἢ τούτου πέρασ ὁ προσεχῶς περιέχων τόπος. Ἐν δὲ τούτοις ἀξία μοι δοκεῖ ζητήσεως πρώτων μὲν, πῶς λύεται ὁ Ζήνωνος λόγος ἀπὸ τῆς τοῦ ἐν τινι διαφορᾶς, εἶπερ πᾶν τὸ ὄν ἐν τινὶ ἐστὶν ἐτέρῳ. Κἂν γὰρ τὸ σῶμα ἐν τινι ὡς ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος ἐν τινι ὡς πέρασ, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἐν τινὶ ἐστὶ καὶ ἐκεῖνο, καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον· δεύτερον δὲ πῶς ἐνταῦθα μὲν τὸν Ζήνωνος λύει λόγον ἐκ τῆς τῶν ἐν τινι διαφορᾶς, ὡς τοῦ Ζήνωνος οὕτως ἐρωτῶντος· εἰ ὁ τόπος ἐστὶ τι, ἐν τινὶ ἐστὶ. Πρότερον δὲ ἐλεγεν ἡ γὰρ Ζήνωνος ἀπορία ζητεῖ τίνα λόγον (cf.

p. 209. a. 23)· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν πού (leg. πού; sed Aristotelis libri habent ἐν τόπῳ), ὅηλον ὅτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἐστὶ. Εἰ γὰρ μὴ ἐν τινι, ἀλλ' ἐν τόπῳ ἔλεγε τὸ ὄν ἀντικρυς, πῶς εἴτι δυνατόν ἦν διὰ τῆς τῶν ἐν τινι διαφορᾶς λύσαι τὴν ἀπορίαν λέγοντα ὡς τὸν εἴρηται, ὅτι τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος ἐν ἄλλῳ, εἶπερ καὶ αὐτὸς διὰ τὸ τῶν ὄντων εἶναι ἐν τόπῳ ἐστὶ. Καὶ πρὸς μὲν τοῦτο ρητέον, ὅτι ἔοικεν ἐν μηδετέρῳ τούτων τῶν χωρίων ἐπ' αὐτῆς θεῖναι τῆς λέξεως τὸν Ζήνωνος λόγον, ἀλλ' ἐκεῖνον μέσον τι εἰπόντος ὅπερ ἐδύνατο καὶ εἰς τὸ ἐν τόπῳ μεταλαμβάνεσθαι καὶ εἰς τὸ ἐν τινι, αὐτὸς τὴν μὲν ἀπορίαν ἐπιτιμῶν εἰς τὸ ἐν τόπῳ μετέλαβε, τῇ δὲ λύσει συναργῶν εἰς τὸ ἐν τινι. Τί οὖν τοῦτο τὸ μέσον ἐστὶ; ἢ τὸ πού; τοῦτο γὰρ ὡς ἔοικε καὶ τὸ ἐν τόπῳ καὶ τὸ ἐν τινι σημαίνει. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐμνήσθη τοῦ πού πρὸ τοῦ θεῖναι τὸν ἕτερον λόγον εἰπόν· ἐτι δὲ καὶ αὐτὸς εἰ ἐστὶ τι τῶν ὄντων, πού ἐσται; τὸν δὲ λόγον ἐρωτῶν εἰς τὸ ἐν τόπῳ τὸ πού μετέλαβεν εἰπόν· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν, ἐν τόπῳ. Καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ οὕτως ἰστορεῖ τὴν Ζήνωνος ὄψαν λέγων· «ἐπὶ ταῦτον δὲ καὶ ἡ Ζήνωνος ἀπορία φαίνεται ἀγειν· ἀξιον γὰρ πᾶν τὸ ὄν πού εἶναι. Εἰ δὲ ὁ τόπος τῶν ὄντων, πού ἂν εἴη. Οὐκοῦν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, κακεῖνος δὴ ἐν ἄλλῳ, καὶ οὕτως εἰς τὸ πρόσθι.» Καὶ ὁρᾷ ὅτι καὶ ὁ Εὐδήμος πρὸς τὸ τῆς ἀπορίας χρησίμων τὸ πού εἰς τὸ ἐν τόπῳ μετέλαβεν. Ὅπως δὲ καὶ αὐτὸς ἐξέλαβε τὸ πού καὶ ὅτι κατὰ κοινὸν σημαίνον, ὅηλον γίνεται ἐν οἷς λύει καὶ αὐτὸς τὸν Ζήνωνος λόγον γράφων οὕτως· «πρὸς δὲ Ζήνωνα φήσομεν πολλαχῶς τὸ πού λέγεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τόπῳ ἡζῶμεν εἶναι τὰ ὄντα, οὐ καλῶς ἀξιοῖ· οὔτε γὰρ ὑγείαν, οὔτε ἀνορίαν, οὔτ' ἄλλα μυρία φαίη τις ἂν ἐν τόπῳ εἶναι. Οὐδὲ γὰρ ὁ τόπος τοιοῦτος ὦν οἷος εἴρηται. Εἰ δὲ ἄλλως τὸ πού, κἂν ὁ τόπος εἴη πού· τὸ γὰρ τοῦ σώματος πέρασ ἐστὶ τοῦ σώματος πού· ἔσχατον γάρ.»

43. Ἔστι δ' ὥσπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορητός, οὕτως καὶ ὁ τόπος ἀγγεῖον ἀμετακίνητος.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 4 p. 212. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 131. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 374. b. ed. Brandis. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος ἐν τοῖς περὶ τόπου ἀξιώμασι καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον προλαμβάνουσι. Διὰ τί δὲ ὁ Ἀριστοτέλης τοῦτο παρήκε, ὅηλον γενήσεται ὅτε τὴν διαφορὰν τοῦ τόπου πρὸς τὸ ἀγγεῖον παραδώσει. Idem fol. 213. b. τάχα ἐν τοῖς περὶ τόπου ἀξιώμασι διὰ τοῦτο οὐ προέλαβεν ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον, ὅτι χρεῖαν εἶχεν ὡς ἀγγεῖον, τῷ τόπῳ τῶς χρησασθαι διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀγγεῖου πολλαχῶς πρὸς τὸν τόπον χειραγωγίαν, καίτοι καὶ τοῦ Θεοφράστου καὶ

prohibet, ne primus locus in alio quidem sit, non tamen in illo tanquam in loco, sed ut est sanitas quidem in calidis sicut habitus, calor autem in corpore ut affectus. Quamobrem necesse non est in infinitum abire.

43. Ut autem vas locus est, qui potest transferri: et locus vas est immobile.

τοῦ Εὐδήμου, ὡς εἴρηται πρότερον, τὸ ἀκίνητον ὡς ἐν τῶν περὶ τόπου ἀξιωματικῶν προειληφότων. Idem fol. 141. b. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον ὃ μὲν Θεόφρυστος καὶ Εὐδήμος ὡς ἀξίωμα καὶ αὐτὸ προσλαμβάνουσιν (leg. αὐτοὶ προλαμβάνουσιν), ὃ δὲ Ἀριστοτέλης τῷ δρισμῷ προστίθῃσι λέγων· ὥστε τὸ τοῦ περιέχοντος πέρασ πρώτον ἀκίνητον, τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος. cf. p. 212. a. 20.)

44. Ὅτι μὲν οὖν σώματι ἐστὶ τι ἐκτός τοῦ σώματος περιέχον αὐτό, τοῦτο ἐστὶν ἐν τόπῳ, ᾧ δὲ μή, οὐ. Διὸ κθν ὑδωρ γένηται τοιοῦτο, τὰ μὲν μόρια κινήσεται αὐτοῦ (περιέχεται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων), τὸ δὲ πᾶν ἐστὶ μὲν ὡς κινήσεται ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Ὡς μὲν γὰρ ὄλον, ἅμα τὸν τόπον οὐ μεταβάλλει, κύκλῳ δὲ κινήσεται τῶν μορίων γὰρ οὗτος ὁ τόπος· καὶ ἄνω μὲν καὶ κάτω οὐ, κύκλῳ δ' ἕνια. Τὰ δὲ καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνους καὶ μάκρους. Ὡς περ δ' ἐλέχθη, τὰ μὲν ἐστὶν ἐν τόπῳ κατὰ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. Διὸ ὅταν μὲν συνεγῆς ἡ τὸ ὁμοιομερές, κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ τὰ μέρη, ὅταν δὲ χωρισθῇ μὲν, ἀπῆται δ' ὡς περ σωρός, κατ' ἐνέργειαν. Καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτά, οἷον πᾶν σῶμα ἢ κατὰ φοράν ἢ κατ' αὐξήσιν κινήτῳ καθ' αὐτό που, ὃ δ' οὐρανός, ὡς περ εἴρηται, οὐ που ὄλος οὐδ' ἐν τινι τόπῳ ἐστὶν, εἴ γε μὴδὲν αὐτὸν περιέχει σῶμα. Ἐφ' ᾧ δὲ κινεῖται, ταύτη καὶ τόπος ἐστὶ τοῖς μορίοις· ἕτερον γὰρ ἑτέρου ἐχόμενον τῶν μορίων ἐστίν. Τὰ δὲ κατὰ συμβεθεκός, οἷον ἡ ψυχὴ καὶ ὁ οὐρανός· τὰ γὰρ μόρια ἐν τόπῳ πως πάντα· ἐπὶ τῷ κύκλῳ γὰρ περιέχει ἄλλο ἄλλο. Διὸ κινεῖται μὲν κύκλῳ τὸ ἄνω, τὸ δὲ πᾶν οὐ που. Τὸ γὰρ που αὐτὸ τ' ἐστὶ τι, καὶ ἐστὶ ἄλλο τι δεῖ εἶναι παρὰ τοῦτο ἐν ᾧ ὃ περιέχει· παρὰ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὄλον οὐδὲν ἐστὶν ἔξω τοῦ παντός, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα· ὃ γὰρ οὐρανός τὸ πᾶν ἴσως. Ἔστι δ' ὁ τόπος οὐχ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τὸ ἐσχατὸν καὶ ἀπτόμενον τοῦ κινήτου σώματος πέρασ ἡμεῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ἢ μὲν γῆ ἐν τῷ ὕδατι,

τοῦτο δ' ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ αἰθέρι, ὃ δ' αἰθήρ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ δ' οὐρανός οὐκέτι ἐν ἄλλῳ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 5 p. 212. a. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 138. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 379. a. ed. Brandis) πολλήν δὲ ἀσάφειαν τοῖς προκειμένοις ἐποίησε τὸ ποτὲ μὲν τὸ πᾶν, ποτὲ δὲ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζειν, καὶ μήποτε περὶ ἀμφοῖν ποιεῖται τὸν λόγον ὡς ἕνα τὸν ὄλον οὐρανὸν παραλαμβάνων, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, φημί δὴ διὰ τὸ μὴ περιέχεσθαι ὑπὸ τινος, ὁμοίως καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸν οὐρανὸν λέγων μὴ εἶναι ἐν τόπῳ. Ὁ δὲ Εὐδήμος τὸ μὲν πᾶν οὐδὲ ὀνομάζει, ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ζήτησιν ποιεῖται τοῦ ὄλου καὶ αὐτὸς ὡς οἶμαι, γράφων οὕτως, εἰπὼν ὅτι τοῦ περιέχοντος ἢ περιέχον πέρασ ὁ τόπος ἂν εἴη ἀκινήτου ὄντος, ἐπήγαγεν· ἃ τὸ γὰρ κινούμενον ἀγγειῶδες καὶ διὰ τοῦτο τῶν τόπων τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν οὐρανὸν ποιούμεθα· οὗτος γὰρ οὐ μεταλλάσσει τόπον ἄλλον, ἀλλ' εἴπερ κατὰ μόρια ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ ἢ περιφορά. Αὐτὸς δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ ἢ οὐκ ἐστὶν ἢ πῶς ἐκάτερον; ὄλος μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἐν τόπῳ, εἰ μὴ ἐστὶ τι ἐκτός· οὕτω γὰρ ἂν περιέχοιτο. Τοῦτο δὲ ἐπισκεψόμεθα. Τὰ δὲ ἀστρα καὶ ὅσα ἐντός τοῦ ἐξωτάτου σώματος ἐν τῷ ἐκείνου πέρατι ἐστὶν ἢ περιέχον ἐστὶ· τὰ δὲ οὕτως ἐν τινι ἐν τόπῳ ἐστίν, ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, τὸ ὄλον λέγομεν εἶναι. Οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν ἐν τόπῳ· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως που. Ἐν τοῖς μορίοις γὰρ ἐστὶ τὸ ὄλον, πολλαχῶς δὲ τὸ πού.» ἐν οἷς καὶ ὅπως κατὰ συμβεθεκός ὁ ὄλος οὐρανός ἐν τόπῳ εἶπεν. Themistius fol. 40 (cf. Scholl. in Arist. p. 378. a. ed. Brandis) ᾧ μὲν οὖν σώματι ἐστὶ σῶμα ἐκτός περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ· ᾧ δὲ μή, οὐ. Διὸ περ ἢ μὲν γῆ καίτοι μένουσα ἐστὶν ἐν τόπῳ· ἔχει γὰρ ἐξωθεν ἄλλο σῶμα οὐ τὸ πέρασ ταύτην περιέχει, οὐκέτι δὲ τὸ κύκλῳ κινούμενον ἐστὶν ἐν τόπῳ. Πῶς οὖν κινεῖται ὁ οὐρανός μὴ ὂν ἐν τόπῳ; ἢ ἐστὶ μὲν ὡς κινεῖται, ἐστὶ δὲ ὡς οὐ; Ὁλος μὲν γὰρ οὐ

44. Cui igitur corpori est aliquod corpus extra continens ipsum, hoc in loco est : cui vero non est, haudquaquam. Quapropter etiam si aqua fuerit huiusmodi, partes quidem ipsius movebuntur (continentur enim a se invicem), universitas autem modo movebitur, modo non movebitur. Ut enim totum, simul locum non mutat, in orbem tamen fertur (partium enim hic locus est), et sursum quidem ac deorsum non movetur, quaedam autem in orbem torquentur, aliae sursum ac deorsum moventur, quaecunque densitatem et raritatem habent. Ut autem dictum est, quaedam in loco potentia sunt, alia actu. Idcirco quum id quod est similium partium continuum est, tum partes potentia sunt in loco; sed quum sunt separatae, atque ut in acervo fit se tangunt, tum in loco sunt actu. Et rursus alia quidem per se, ut omne corpus aut cureu aut accretione mobile per se alicubi est; caelum autem, sicut dictum est, non est alicubi totum, ne-

que est ullo in loco, siquidem nullum corpus ipsum continet. Sed quia movetur, idcirco etiam locus partibus est : quippe alia pars alii adhaeret. Alia vero per accidens, ut anima et caelum. Nimirum partes omnes quodammodo sunt in loco : circumcirca enim alia aliam continet. Quapropter supremum quidem corpus in orbem fertur, universum autem alicubi non est. Quod enim alicubi est, et ipsum est aliquid, et praeterea aliud quiddam esse oportet praeter hoc, in quo sit, quod continet. At praeter rerum universitatem et totam mundi compagem nihil est extra, et propterea omnia sunt in caelo : fortasse enim caelum est universum. Est autem locus non ipsum caelum, sed caeli quidam ultimus et quiescens terminus, qui mobile corpus tangit; ideoque terra in aqua, haec in aere, aer in aethere et aether in caelo est collocatus, caelum autem non amplius in alio corpore est.

κινεῖται· οὐδὲ γὰρ ἀμειβεί τὸν ὄλον τόπον· αὕτη γὰρ κίνησις τῶν ὄλων ὡσπερ τῶν ἐπ' εὐθείας μερισταμένων, κύκλω δὲ κινεῖται. Αὕτη δὲ ἡ κίνησις τῶν μορίων ἐστὶν καὶ τούτοις ἐστὶ τόπος. Ἐκάστη γὰρ σφαῖρα τῶν ἐν κύκλω φερομένων ἀμειβεί τῆς ἐφεξῆς σφαίρας ἐκείνης τὴν ἐπιφάνειαν. Ταύτης οὖν καὶ τόπος ἐστὶν περιέχονται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ ὄλον αὐτὸ μὲν οὐκ ἐν τόπῳ, τὰ μόρια δέ. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κύκλω κινεῖται, τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. Ταῦτα δὲ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἑαυτοῦ Φυσικῶν παρίστησι, λέγει δὲ οὕτως· « αὐτὸ δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ ἢ οὐκ ἔστιν ἢ πῶς ἐκάτερον; ὄλον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ, εἰ μὴ ἔστι τι ἐκτός· τούτῳ γὰρ ἂν περιέχοιτο. Τοῦτο δὲ ἐπισκεψόμεθα. Τὰ δὲ ἄστρα καὶ ὅσα ἐντός τοῦ ἔξωτάτου σώματος ἐν τῷ ἐκείνου πέρατι ἔστιν, ἢ περιέχον ἐστί· τὰ δὲ οὕτως ἐν τινι ἐν τόπῳ λέγεται, ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, καὶ τὸ ὄλον λέγομεν εἶναι. Οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν ἐν τόπῳ· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως που. Ἐν τοῖς μορίοις γὰρ ἐστὶ τὸ ὄλον, πολλαχῶς δὲ τὸ πού. » Apparet Themistium paulo aliter ac Simplicium Eudemi verba retulisse.)

45. Μαρτύριον δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς τέφρας ποιοῦνται, ἢ δέχεται ἴσον ὕδωρ, ὅσον τὸ ἀγείον τὸ κενόν.

Ὅλωσ δὲ ὅ τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγγεγραμένου ὕδατος αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει. Ἡ γὰρ οὐκ αὐξάνεται ὄτιοῦν, ἢ οὐ σώματι, ἢ ἐνδέχεται δύο σώματα ἐν ταύτῳ εἶναι. Ἀπορίαν οὖν κοινήν ἀξιοῦσι λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἔστιν. Ἡ πᾶν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ σῶμα κενόν, εἰ πάντα αὐξάνεται καὶ αὐξάνεται διὰ κενού. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 6 et 7 p. 213 b. 21 et 214. b. 3. ed. Bekker. Simplicius fol. 155. b. λύει δὲ τὴν τῆς τέφρας ἀπορίαν ὁ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν λέγων ὅτι « ἐνδέχεται καὶ ἄνευ τῶν κενωμάτων συμβαίνειν τὸ λεγόμενον θερμὸν γὰρ ἐν τῇ τέφρᾳ περιλαμβάνεσθαι τι δοκεῖ, καθάπερ ἐν τῇ τιτάνῳ. Δῆλον δὲ ἐπιχειρομένου γὰρ ὕδατος ἀμφοτέρα ταῦτα καίει, ἢ μὲν τίτανος ἀπτή, ἢ δὲ τέφρα διὰ τὸ

διὰ τῆς τέφρας διηθούμενον ὕδωρ καίει τὰ σώματα, τούτου δὲ συμβαίνοντος ἀμίς ἀποπορεύεται πολλή, ὥστε μειοῦσθαι τοὺς ὄγκους διὰ τὴν ἀτμίδα. » Ἄλλ' εἰ καὶ μειοῦται, οὐ δῆπου ἡ ὄλη τῆς τέφρας οὐσία δαπανᾶται. Δυνατὸν οὖν εἶμαι καὶ τοῖς τὸ κενὸν ὑποτιθεμένοις καὶ τοῖς τὴν πύκνωσιν βοηθεῖν, λέγοντα μὴ μόνον τὰ τῆς τέφρας κενὰ λύειν τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ὕδατος συνιζάνειν ὑπὸ τοῦ πλήρους τῆς τέφρας ὠθούμενα, ὥστε μὴ τὸν αὐτὸν ὄγκον ἴσχειν τῷ καθ' αὐτὸ ὕδατι εἰς τὴν τέφραν ἐμβαλλόμενον.)

46. Τί δ' ἐστὶν ὁ χρόνος καὶ τίς αὐτοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἐκ τε τῶν παραδεδομένων ἀδηλόν ἐστι καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον. Οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ὄλου κίνησιν εἶναι φασιν, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτῆν. Καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος χρόνος τίς ἐστὶ, περιφορὰ δὲ γε οὐ μέρος γὰρ περιφορᾶς τὸ ληφθέν, ἀλλ' οὐ περιφορὰ. Ἐτι δ' εἰ πλείους ἦσαν οἱ οὐρανοὶ, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος ἡ δτουσὺν αὐτῶν κινήσεις, ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἅμα. Ἡ δὲ τοῦ ὄλου σφαῖρα ἔδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἐν τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστὶ καὶ ἐν τῇ τοῦ ὄλου σφαίρᾳ. Ἐστὶ δ' εὐθητικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα κίνησις εἶναι καὶ μεταβολή τις ὁ χρόνος, τοῦτ' ἂν εἴη σκοπεῖσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 10 p. 218, a. 31. ed. Bekker. Simplicius fol. 165. ἀδηλόν οὖν καὶ τὸ τί ἐστὶν, εἴπερ οἱ μὲν τὴν τοῦ ὄλου κίνησιν καὶ περιφορὰν τὸν χρόνον εἶναι φασιν, ὡς τὸν Πλάτωνα νομίζουσιν ὅ τε Εὐδήμος καὶ ὁ Θεόφραστος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτῆν τοῦ οὐρανοῦ ὡς τοὺς Πυθαγορικοὺς ἱστοροῦσι λέγειν οἱ παρακούσαντες ἴσως τοῦ Ἀρχύτου λέγοντος καθόλου τὸν χρόνον διάστημα τῆς τοῦ παντὸς φύσεως [Archytæ verba descripta a Simplicio comment. in Arist. Phys. fol. 137 et 186. a. vide in Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 570 et vol. II, p. 118. Pseudogalenus hist. phil. ait : τὸν χρόνον εἶναι Πυθαγόρας ὑπέλιπε τὴν σφαῖραν τοῦ περιέχοντος, Πλάτων δὲ διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως, Ἐρατοσθένους δὲ τὴν τοῦ κόσμου πορείαν.

45. Testimonium autem hujus rei id etiam asserunt quod in cinere fieri solet, qui tantum accipit aquæ quantum vas vacuum capit.

Omnino autem accretionis et aquæ in cinerem infusæ ratio se ipsa impedit. Aut enim non augetur quidquam aut non corpore, aut fieri potest, ut duo corpora in uno sint. Quætionem igitur communem solvere volunt, sed exstare vacuum non ostendunt. Aut totum corpus vacuum esse necesse est, si omni ex parte augetur et per vacuum accrescit. Eadem vero et cineris ratio est.

46. Sed quidnam sit tempus et quæ sit ejus natura aquæ est obscurum ex iis quæ a majoribus nostris tradita sunt, et ex iis quæ prius a nobis sunt dicta. Quidam

enim universi motum, alii sphaeram ipsam tempus esse asserunt. Atqui conversionis pars etiam tempus est quoddam, conversio vero non est : pars enim conversionis est id quod sumtum est, non conversio. Præterea si plures essent cæli, motus unuscujusque similiter tempus esset ; quomobrem plura tempora simul essent. Sphaeram autem universi quidam sententiæ illius defensores idcirco tempus esse putarunt, quia et in tempore et in universi sphaera cuncta insunt. Est autem dictum illud ineptius, quam quod egeat eorum quæ inde effici non possunt consideratione. Quum vero motus maxime et mutatio quædam tempus esse videatur, hoc considerandum erit.

Itaque etiam Varro de ling. lat. V, 2 : tempus, inquit, esse dicunt intervallum mundi motus.] ἢ ὡς τινες τῶν Στωϊκῶν ἔλεγον. Οἱ δὲ τὴν κίνησιν ἀπλῶς τρεῖς γὰρ ἱστορεῖ περὶ χρόνου δόξας, τὰς μυθικωτέρας παρείς, εἶτα καὶ ἄλλο τίθησι πρὸς τὸ αὐτὸ ἐπιχειρήματα. Εἰ γὰρ πλείους ἦσαν (φησὶν) οὐρανοῦ, τοῦτ' ἐστὶ κόσμοι, ὡς περ ὑποτίθενται οἱ περὶ Δημόκριτον, ἢ ἐκάστου ἂν αὐτῶν περιφορὰ χρόνος ᾔην. Οὕτω δὲ πολλοὶ ἂν ἅμα ἦσαν χρόνοι, ἕπερ ἀδύνατον· κινήσεις γὰρ ἅμα πλείους εἶναι δυνατόν, χρόνους δὲ ἀδύνατον· τὸ γὰρ αὐτὸ νῦν πανταχοῦ τὸ αὐτό. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ ἄλλας ἐπιχειρήσεις τίθησιν ὧν οὐδὲν ἄτοπον δι' αὐτῆς ἀκούειν τῆς λέξεως λεγούσης· « ἐτι δὲ ἢ μὲν κινήσεις ἢ τοῦ παντὸς δῆλον ὅτι ἐν τούτῳ ἐστίν, ὅσον ἢ Διάρους βᾶδισις ἐν Διάρει, καὶ ἢ τοῦ οὐρανοῦ ἄρα ἐν τῷ οὐρανῷ αὐτοτελής. Τοῦτο δὲ ἄτοπον· οὐ δοκεῖ γὰρ ὁ χρόνος ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, ἀλλὰ μάλλον ὁ οὐρανὸς ἐν τῷ χρόνῳ. Ἔτι δὲ ἀτοπώτερον τὸ μὴ εἶναι χρόνον ἄλλοι· ὁ γὰρ οὐρανὸς ἐν τῷ αὐτῷ αἰεῖ, ἐν ἄλλῳ δὲ οὐδενί. Οὐκ ἔσται ἄρα οὔτε ἐν γῇ οὔτε ἐν θαλάττῃ ὁ χρόνος. Εἰ δὲ μὴ τὴν δλην περιφορὰν λεκτέον τὸν χρόνον, ἀλλ' ὁμοίως [i. e. ἀλλ' ὁμοίως ut apud Demosthenem. Vide Reiskii Indicem] τὴν οὐτινοσμέν τῶν μορίων· ἕκαστον δὲ τῶν μορίων ἕτερον τοῦ οὐρανοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς τῶν μορίων καὶ αἱ κινήσεις ἕτεραι τοῦ τε ὅλου καὶ τῶν μορίων ἐκάστου. Εἰ οὖν αἱ κινήσεις ἕτεραι, φησὶν, ὁ δὲ χρόνος οὐχ ἕτερος, ἀλλ' ὁ αὐτός, οὐκ ἂν εἴεν αἱ κινήσεις ὁ χρόνος, ὥστε οὔτε ἢ τοῦ παντὸς οὔτε αἱ τῶν μορίων κινήσεις ὁ χρόνος ἐστίν. » Εἶτα προσθῶν καὶ ταῦτά φησιν· « οἱ δὲ λέγοντες τὴν τοῦ ἡλίου κίνησιν τὸν χρόνον πῶς ἔροῦσι περὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων; οὐ γὰρ πάντων αὐτὰ φοραί. Εἰ μὲν οὖν πᾶσαι χρόνοι ἕτεραι οὖσαι, αὐτὸ τοῦτο ἄτοπον, καὶ ἔσονται πολλοὶ χρόνοι ἅμα· εἰ δὲ μὴ χρόνοι εἰσι καὶ αἱ τῶν λοιπῶν φοραί, διαφορὰν λεκτέον, διὰ τί ἢ μὲν τοῦ ἡλίου φορὰ χρόνος, ἢ δὲ τῆς σελήνης οὐ χρόνος οὐδὲ δὴ αἱ τῶν ἄλλων. Τοῦτο δὲ ἔοικεν οὐκ εὐμαρεῖ. » Ὁ δὲ Ἰάμβλιχος ἐν τῷ ὀγδόῳ τῶν εἰς Τίμαιον ὑπομνημάτων καὶ ταῦτα πρὸς τὴν δόξαν ἐπήγαγε· πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, κινήσεις πολλὰ ὁμοῦ ἐνίστανται, τὰ δὲ τοῦ χρόνου μόρια ἄλλα ἄλλοτε. Ἡ κίνησις περὶ τι μένον φέρεται, χρόνῳ δὲ οὐδὲν ἡρεμίας δεῖ· κινήσει κινήσεις ἢ ἡρεμία ἐναντιοῦνται τῇ μὲν ἐν γένει ἢ ἐν γένει, τῇ δὲ ἐν εἰδεί ἢ ἐν εἰδεί, χρόνῳ δὲ οὐδέν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος φιλονεϊκῶν δεῖξαι τοῦ Πλάτωνος δόξαν εἶναι τὴν λέγουσαν χρόνον εἶναι τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν πρῶτον μὲν τὸν Εὐδήμον μαρτύρεται λέγοντα· « ἤκολούθησε δὲ καὶ Πλάτων τῇ δόξῃ ταύτῃ καὶ μάλα ἀτόπως· πρὶν γὰρ οὐρανὸν γενέσθαι, φησὶ κίνησιν εἶναι ἀτακτον. Οὐ λίνον δὴ λίνῳ συνάπτει, εἴπερ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ. » Ἐπειτα οὐκ ἀποδέχεται τῶν λεγόντων, ὅτι καὶ ὁ Πλάτων συμφώνως τῷ Ἀριστοτέλει τὸν χρόνον ἀριθμὸν λέγει κινήσεως, εἰπὼν κατ' ἀριθμὸν ἰούσαν αἰώ-

νιον εἰκόνα· (Tim. p. 37. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) οὐ γὰρ ἀριθμὸν κινήσεως φησὶ λέγειν τὸν χρόνον, ἀλλὰ κατ' ἀριθμὸν κινήσεως, ὅ ἐστι κατὰ τάξιν. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμὲ δὲ ὑποδείξει χρεῶν πρῶτον μὲν, πόθεν Εὐδήμος ὑπενόησε χρόνον λέγειν τὸν Πλάτωνα τὴν τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν, εἶτα ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ τοῦτο τὸ ἄτοπον τῷ Πλάτῳ, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος (leg. Εὐδήμος) συνολογισατο τὸν χρόνον εἶναι πρὸ χρόνου. Εἰ γὰρ πᾶσα κίνησις, φησὶν, ἐν χρόνῳ, δῆλον ὅτι καὶ ἡ πλημελής καὶ ἀτακτος κίνησις ἐν χρόνῳ. Εἰ οὖν ἡ τοιαύτη κίνησις ᾔην πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, δῆλον ὅτι καὶ χρόνος ᾔην πρὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ περιφορᾶς. Εἰ οὖν αὕτη ὁ χρόνος, εἴη ἂν ὁ χρόνος πρὸ χρόνου, πρὸς ταῦτα οὖν ἀπολογήσασθαι δεῖ. Τὸ γὰρ ἕπως ὁ Πλάτων κατ' ἀριθμὸν ἰούσαν αἰώνιον εἰκόνα τὸν χρόνον εἶπε, τότε μαθησόμεθα, ὅταν Ἀριστοτέλους ἀριθμὸν κινήσεως λέγοντος τὸν χρόνον ἀκούσωμεν. Καὶ τὸ μὲν τὴν οὐρανοῦ περιφορὰν χρόνον λέγειν τὸν Πλάτωνα, ἐκ τῶνδε οἶμαι τῶν ἐν Τιμαίῳ γεγραμμένων ὑπενόηθη· (Tim. p. 39. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 167. νῦν μὲν οὖν ἡμέρα τε γέγονε διὰ ταῦτα ἢ τῆς μιᾶς κυκλήσεως περίοδος· μεις δέ, ἐπειδὴν σελήνην τὸν ἑαυτῆς κύκλον περιελθούσα ἥλιον ἐπικαταλάβῃ, ἑνιαυτὸς δέ, ὅπότεν ὁ ἥλιος τὸν ἑαυτοῦ περιέλθῃ κύκλον. Τῶν δὲ ἄλλων τὰς περιόδους οὐκ ἐννενοηκότες ἄνθρωποι πλὴν ὀλίγοι τῶν πολλῶν οὔτε ὀνομάζουσι, οὔτε πρὸς ἄλληλα ξυμμετροῦνται σκοποῦντες ἀριθμοῖς, ὥστε ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐκ ἴσασιν χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας. Καὶ οὕτω μὲν ἐκάστην περίοδον χρόνον τινὰ δοκεῖ λέγειν, τὴν δὲ τοῦ παντὸς μίαν τὸν ὅλον χρόνον· φησὶ γὰρ, ὡς ὁ τέλειος ἀριθμὸς χρόνου τὸν τέλειον ἑνιαυτὸν πληροῖ τότε, ὅταν ἀπασῶν τῶν περιόδων τὰ πρὸς ἄλληλα συμπερανθέντι τάχῃ σχῆ κεφαλῆν τῷ τοῦ ταυτοῦ καὶ ὁμοίως ἀναμετρηθέντι κύκλῳ. Ὅτι δὲ οὐ τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων ὁ Πλάτων λέγει τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὸ μέτρον τῆς κινήσεως, σαφές μὲν, οἶμαι, καὶ ἐκ τούτων τῶν παραγεγραμμένων ἐστὶ. Τὸ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἀριθμοῖς συμμετρεῖσθαι τὰς περιόδους, διὰ τοῦτο μὴ εἰδέναι χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας σαφῶς δηλοῖ, ὅτι ὁ χρόνος κατὰ τὸ μέτρον εἶναι τῶν κινήσεων ἔχει τὴν οὐσίαν. Ἔτι δὲ ἐναργέστερον ἐστὶ μαθεῖν, ὅτι οὐ ταῦτ' ἐν τὴν κίνησιν καὶ τὸν χρόνον φησὶν ὁ Πλάτων, ἐὰν εὖρωμεν ἤδη κινηθέντι τῷ παντὶ κατὰ τὸν λόγον διὰ τὴν τῆς ψυχῆς μετουσίαν τότε ὡς μέτρον τῆς κινήσεως ἐπαγαγόντα τὸν χρόνον· λέγει δὲ οὕτως ἐν τῷ Τιμαίῳ μετὰ τὴν τοῦ σωματοειδοῦς φύχων (Tim. p. 37. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) ὡς δὲ κινηθὲν αὐτὸ καὶ ζῶν ἐνενόησε τῶν αἰδίων θεῶν γενοῦς ἀγαλλμα ὃ ἐγέννησε πατήρ, ἡγάσθη τε καὶ εὐφρανεῖς ὁμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι. Καθάπερ οὖν αὐτὸ τυγχάνει ζῶον αἰδίων ὄν, καὶ τότε τὸ πᾶν οὕτως εἰς δύναμιν ἐπεχείρησε τοιοῦτον ἀποτελεῖν. Ἡ μὲν οὖν τοῦ ζῴου φύσις ἐτύγχανεν οὖσα αἰώ-

νιος. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ τῶ γενητῶ παντελῶς προσάπτειν οὐκ ἦν δυνατόν, εἰκῶ δ' ἐπινοεῖ κινήτην τινα αἰῶνος ποιῆσαι, καὶ διακοσμῶν ἅμα οὐρανὸν ποιεῖ μένοντος αἰῶνος ἐν ἐνὶ κατ' ἀριθμὸν ἰούσαν αἰώνιον εἰκόνα τοῦτον δὲ δὴ χρόνον ὀνομάχαμεν. Καὶ ὅτι μὲν πάντων ὑφισταμένων ἅμα ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν ὁ λόγος ἐνεδείξατο, δῆλον. Εἰ γὰρ ἅμα τῶ οὐρανῷ γέγονεν ὁ χρόνος, ὡς δηλοῖ τὸ μετ' ὀλίγον τούτων εἰρημένον· χρόνος δ' οὖν μετ' οὐρανοῦ γέγονε, δῆλον, ὅτι οὐδέτερον οὐδετέρου προηγείται τῶ χρόνῳ. Πῶς δ' ἂν καὶ χρόνου τι τῶ χρόνῳ προὔπηρχεν; Εἰ δὲ κινήτην τῶ παντὶ τὸν χρόνον ἐπέσειθαγε, δῆλον, ὅτι οὐ ταῦτον ὁ χρόνος καὶ ἡ κίνησις κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ τελειωτικὸς πως ὁ χρόνος τῆς κινήσεως. Καὶ ὅταν δὲ τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον λέγῃ προηγεῖσθαι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὁ Πλάτων ἐν οἷς φησι (Tim. p. 30. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δ' οὐδὲν εἶναι κατὰ δυνάμιν, οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν δρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχίαν ἀγον, ἀλλὰ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκείνου τούτου πάντως ἄμεινον. Καὶ ἐν τοῦτοις οὖν οὐ τοῦτο φησιν ὑπερδοκεῖ λέγειν τὸ φαινόμενον, ὅτι ἦν ποτε τῶ χρόνῳ προὔπαρχον τὸ αἰσθητὸν ἀτακτον καὶ ὑστερον ὡς ἐξ ὑπνου τινὸς ὁ δημιουργὸς ἀναστὰς ἔταξεν αὐτό. Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀγαθότητα δημιουργεῖ, ἢ δ' ἀγαθότης αὐτοῦ αἰεὶ τελεία καὶ ἐνεργὸς ἐστὶ καὶ τῶ εἶναι πάντα ἀγαθῦναι, δῆλον, ὅτι τῆ τοῦ θεοῦ ἀγαθότητι συνυφέστηκεν ἡ δημιουργικὴ πρόνοια. Ἐνδείκνυται δὲ τὸ λεγόμενον, ὅτι κόσμου καὶ τάξεως ὁ δημιουργὸς αἰτιὸς ἐστὶ τῶ παντὶ, εἴπερ τὸ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πλημμελὲς καὶ ἀτακτον ὑποτίθεται. Καὶ τῶ λόγῳ δὲ ὑπέθετο πλημμελῆ κίνησιν πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι. Καὶ εἰ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, δῆλον, ὅτι καὶ ὁ χρόνος ἐκείνος πλημμελής καὶ ἀτακτος, καὶ ὅσον σκιαγραφία τις ὑποθεθῆσεται τοῦ τελείου χρόνου κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μὴ καὶ πλεονα τοῦ δέοντος εἴρηται.)

47. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς ὅταν γὰρ μηδὲν αὐτοὶ μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν, ἢ λάθωμεν μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγονέναι χρόνος, καθάπερ οὐδὲ τοῖς ἐν Σαρδοὶ μυθολογουμένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ὅταν ἐγερθῶσιν· συνάπτουσι γὰρ τὸ πρότερον νῦν τῶ ὑστερον νῦν καὶ ἐν ποιοῦσιν, ἐξαιρουντες διὰ τὴν ἀναίσθησιαν τὸ μεταξύ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 218. b. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 167 ὅτι δὲ οἱ τῆ κινήσει μὴ παρακολουθοῦντες οὐδὲ τοῦ χρόνου συναισθάνονται, ἡμεῖς μὲν ὡς εἶπον ὀσημέραι ἐκ τῶν ὑπνου γινώσκωμεν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ μακροτέρου πιστοῦται τοῦτο ὑπνου τῶν ἐν Σαρδοὶ τῆ νήσῳ παρὰ τοῖς ἥρωσι μυθολογουμένων καθεύδειν· ἐννεὰ γὰρ τῶ Ἡρακλεῖ γεγονότων παίδων ἐκ τῶν Θεστίου τοῦ Θεσπιέως θυγατέρων ἐν Σαρδοὶ τελευτησάντων, ἔλεγον ἕως Ἀριστοτέλους, τάχα δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξηγητοῦ τῶν Ἀριστοτέλους, ἀσχητὰ τε καὶ δλόκληρα διαμένειν τὰ σώματα καὶ φαντασίαν καθευδόντων παρεχόμενα. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος τὴν ἀπὸ τῆς Σαρδοῦς παρείε πιστὴν ἐκ τινος Ἀθήνησι· συμπεδικότος αὐτοῦ τὸ λεγόμενον πιστοῦται. Λέγεται γὰρ, φησί, θυσίας οὐστικς δημοτελοῦς ἐστιθῆσθαι τινας ἐν καταγείῳ σπηλαίῳ μεθυσθέντας δὲ κατακοιμηθῆναι πρὸς ἡμέραν ἦδη καὶ αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ καθεύδειν τὸ λοιπὸν τῆς νυκτός καὶ τὴν ἡμέραν καὶ ἔτι τὴν νύκτα. Ἐπεγερθέντα γὰρ ἕνα τινὰ ὡς εἶδεν ἀστέρας, πάλιν ἀπελθόντα ἀναπαύεσθαι. Τῆς δὲ ἐπιούσης ἡμέρας ὡς ἡγέρθησαν, τὴν κουρεῶτιν ἀγειν, ὑστερον τῶν ἄλλων, ἡμέραν, ὅθεν δὴ καὶ κατανοηθῆναι τὸ συμβάν. Κουρεῶτις δὲ ἦν ἡ τρίτη τῶν ἀπατουριῶν ἡμέρα, ὡσπερ ἡ πρώτη δορπία, καὶ ἡ δευτέρα ἀνάβρυσσις, καὶ ἡ τετάρτη ἐπίβδα. Μετὰ τὴν τῆς δευτέρας οὖν θυσίαν καθευδήσαντες τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν καὶ τὴν μετ' αὐτὴν νύκτα, τὴν τετάρτην λοιπὸν ἀντὶ τῆς τρίτης ὡς Κουρεῶτιν ἦγον.)

48. Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἐκ τινος εἰς τι, καὶ πᾶν μέγεθος συνεχές, ἀκολουθεῖ τῶ μεγέθει ἡ κίνησις· διὰ γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχές καὶ ἡ κίνησις ἐστὶ συνεχής. Διὰ δὲ τὴν κίνησιν καὶ ὁ χρόνος ὅστις γὰρ ἡ κίνησις, τοσοῦτος καὶ ὁ χρόνος αἰεὶ δοκεῖ γεγονέναι.

(Aristoteles Pys. lib. IV, cap. 11 p. 219. a. 10 ed. Bekker. Simplicius fol. 167. b. καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν τὴν αὐτὴν ἔχων γνώμην φαίνεται, ὅτι διὰ μὲν τὸ μέγεθος ἡ κίνησις συνεχής, διὰ δὲ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος γράφων οὕτως· « ἀναλαβόντες δὴ πάλιν λέγωμεν, ὅτι τῶν συνεχῶν ὁ χρόνος εἶναι δοκεῖ καὶ τῶν μεριστῶν. Οὐκοῦν καὶ ἡ κίνησις τε καὶ τὸ μήκος. Τίς οὖν τούτων ἀρχὴ καὶ τίνι πρώτως ὑπάρχει ταῦτα; ἄρ' οὖν τῶ μὲν μήκει καὶ τῶ σώματι καθ' οὐτὰ φαίνεται ταῦτα ἐπάρχειν, οὐ γὰρ τῶ εἶναι τι αὐτῶν οὐδὲ τῶ τοιαῦτα εἶναι μερί-

47. At vero non sine mutatione tempus esse videtur. Nam quum ipsi nihil mente mutamur, aut non animadvertimus nos esse mutatos, non videtur nobis fuisse tempus, quemadmodum nec iis quos ferunt in Sardinia apud heroas dormivisse, ubi expectati sint. Coniungunt enim prius illud nunc posteriori unumque faciunt, medium tempus ob sensus stuporem eximentes.

48. Quum autem id quod movetur, ex quodam in quiddam profiscatur, magnitudoque omnis continua sit: motus profecto magnitudinem sequitur. Nam quia magnitudo continua est, idcirco et motus continuus est. At quia motus continuus est, etiam tempus continuum est. Quantum enim est motus, tantum et tempus semper fuisse videtur.

ζεται και συνεχῆ ἔστιν. Ἡ δὲ κίνησις τῶ ἐπὶ μήκους εἶναι συνεχῆς τε και μεριστῆ φαίνεται, συνεχῆς μὲν τῶ ἐπὶ συνεχούς εἶναι, μεριστῆ δὲ τῶ διαιρεῖσθαι ὡσπερ τὸ μήκος· ὅ, τι γὰρ ἂν ληφθῆ τοῦ μήκους μόριον, τοῦτο και τῆς κινήσεώς ἔστιν. Ὁμοίως δὲ και τοῦ χρόνου. Ὡς γὰρ τὴν κίνησιν, οὕτω και τὸν χρόνον οἰόμεθα μερίζειν. « Ὁ δὲ Λαμψακηνὸς Στράτων οὐκ ἀπὸ τοῦ μεγέθους μόνον συνεχῆ τὴν κίνησιν εἶναι φησιν, ἀλλὰ και καθ' ἑαυτὴν, ὡς εἰ διακοπήν, στάσει διαλαμβανομένη, και τὸ μεταξὺ δύο διαστάσεων κίνησιν οὖσαν ἀδιάκοπον.)

49. Τὸ δὲ δὴ πρότερον και ὑστερον ἐν τόπῳ πρῶτον ἔστιν. Ἐνταῦθα μὲν δὴ τῆ θέσει· ἐπει δ' ἐν τῶ μεγέθει ἔστι τὸ πρότερον και τὸ ὑστερον, ἀνάγκη και ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον και τὸ ὑστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. Ἀλλὰ μὴν και ἐν τῶ χρόνῳ ἔστι τὸ πρότερον και τὸ ὑστερον διὰ τὸ ἀκολουθεῖν αἰε θατέρῳ θάτερον αὐτῶν.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 219. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 169 πρός δὲ τὰ ἐπ' Ἀριστοτέλους λεγόμενα ἀπορήσειεν ἂν τις, πρῶτον μὲν πῶς ἐν τῶ πρότερω και ὑστερῶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως τίθεται τὸν χρόνον ὡς δῆλος (leg. δηλοῖ) τὸ ἀπὸ τοῦ ἐν τόπῳ πρότερον και ὑστερον τὴν θέσιν ἔγοντος ἐπὶ τὸ τῆς κινήσεως πρότερον και ὑστερον μετελθεῖν, καίτοι τοῦ χρόνου οὐκ ἐν τῆ τοπικῇ μόνῃ, ἀλλ' ἐν πάσῃ κινήσει θεωρουμένου. Πρὸς δὲ τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι κἂν πᾶσα κίνησις χρόνῳ μετρήται, ἀλλ' ὡσπερ ἐναργεστέρα τῶν ἄλλων ἔστι κινήσεων ἡ κατὰ τόπον, οὕτω και ὁ χρόνος ἐναργέστερος ὁ αὐτῆ τῆ κινήσει συνῶν τοῦ ταῖς ἄλλαις κινήσεσι συνόντος χρόνου. Μήποτε δὲ ἀκριβέστερον σκοποῦντι και αἱ ἄλλαι πᾶσαι κινήσεις ὅσον αὐξήσις, γένεσις, ἀλλοίωσις, ὑπὸ τοῦ χρόνου μετροῦνται τούτου τοῦ ἐν τοπικῇ κινήσει συνόντος ὥραις γὰρ και ἡμέραις, και μῆσι και ἐνιαυτοῖς και τῶν ἄλλων κινήσεων δρίζομεν τὴν παράστασιν. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν τάδε γέγραφε· « περὶ δὲ χρόνου τάχα ἂν τις ἀπορήσειε, τίος ἢ ποίας κινήσεως ἀριθμὸς ἔστιν. Οὐ δὲ φαίνεται μιᾶς τίνος, ἀλλ' ὁμοίως πάσης. Παντὸς γὰρ ἔστιν ὁμοίως ἀριθμὸς, ἐν ᾧ τὸ πρότερον και ὑστερον, τοῦτο δὲ κοινὸν τῆς κινήσεως. Ὡσπερ θνητοῦ ζῴου ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν ἵππου οὐδὲ ἀνθρώπου, οὐδὲ ἄλλου τῶν εἰδῶν οὐδενός, ἀλλὰ τοῦ καθόλου· οὕτως οὐδὲ χρόνος τῆσδε τίνος κινήσεως ἀριθμὸς, ἀλλ' ὁμοίως

πάσης. Ἔστι (leg. εἴη) δὲ πανταχοῦ και ὁμοίως ἂν ἤτισοῦν κινήσις. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρώτως και μάλλον τῆς προτέρας και ἑκαλωτέρας· ἐν ὠρισμένῳ γὰρ γνωριμώτερος γίνεται. » Ταῦτα σαφῶς οὕτω τοῦ Εὐδήμου γεγραφότος ἄξιον ἐπιστῆσαι, τί τὸ καθόλου τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ ἔστιν ἐν ὑποστάσει ἡ καθόλου κίνησις, διὰ τί μὴ και ἀνθρώπος και ἵππος και τῶν ἄλλων ἕκαστον, διὰ τί δὲ μὴ ὡσπερ ἡ κίνησις ἡ μὲν καθόλου, ἡ δ' ἴδιος, οὕτω και χρόνος ὁ μὲν κοινός, ὁ δὲ ἴδιος. Εἰ δὲ τὸ καθόλου τῆς κινήσεως ἡ οὐδὲν ἢ ὑστερον, ὡς δὲ ἔχει ἡ κίνησις, ἔχει και ὁ χρόνος, και οὕτως ἄρα ἡ οὐδὲν ἢ ἐπίνοια μόνον. Cf. Arist. Phys. IV, 14 p. 223. a. 29.)

50. Τὸ δὲ νῦν ἔστι μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· ἢ μὲν γὰρ ἐν ἄλλῳ και ἄλλῳ, ἕτερον (τοῦτο δ' ἦν αὐτῶ τὸ νῦν), ἢ δὲ ὅποτε ὄν ἔστι τὸ νῦν, τὸ αὐτὸ ἀκολουθεῖ γὰρ, ὡς ἐλέχθη, τῶ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτη δ' ὁ χρόνος, ὡς φαμεν. Και ὁμοίως δὲ τῆ στιγμῆ τὸ φερόμενον, ᾧ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν και τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ και τὸ ὑστερον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 269. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 171 και ὁ Εὐδήμος δὲ τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ νῦν ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν φησι γράφων οὕτως· « εἰ δὲ νοῆσαιμεν φερομένην στιγμῆν, τῶ δὲ ἐν ἄλλῳ τῆς γραμμῆς γίνεσθαι και αὐτὴν ἄλλο και ἄλλο γινομένην, οὕτω δὲ οἰηθήμεν και περὶ τοῦ νῦν ἔχειν. Τὸ μὲν ὑποκείμενον ὅ,τι δὴποτε δεῖ νοῆσαι αὐτό, διαμνεῖ τὸ αὐτό, ἐν ἄλλῳ δὲ και ἄλλῳ γινόμενον ἕτερον και ἕτερον ἔσται, ὥστε εἶναι κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον ὅ,τι δὴποτε ἔστι ταυτό, τῶ δὲ ἐν ἄλλῳ και ἄλλῳ γίνεσθαι, καθὸ ἕτερον ἤδη πρότερον και ἕτερον ὑστερον γίνεται, ταύτη τὸ νῦν ἕτερον. Ταύτη δὲ και ἀριθμὸς ὁ χρόνος, ὥστε ὅταν μὲν τὰ νῦν ἢ τὰ αὐτὰ, και ὁ ἀριθμὸς και ὁ χρόνος ὁ αὐτός ἔσται· ὅταν δὲ ἕτερα, και τὰ λοιπὰ ἕτερα. »)

51. Ἔτι ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν και μίαν πάλιν και πάλιν, οὕτω και χρόνον, ὅσον ἐνιαυτὸν ἢ ἔαρ ἢ μετόπωρον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 12 p. 220. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 173 (cf. Scholl. in Aristot. p. 390. b. ed. Brandis.) ἀλλὰ διὰ τί ἄρα οὕτε πρότερον εἶπε τῶ εἶδει τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νῦν, ἀλλὰ τῶ ὑποκειμένῳ, οὕτε νῦν τὸν χρόνον τῶ εἶδει ταυτόν, ἀλλὰ τῶ πάλιν και πάλιν ὡσπερ τὴν κίνησιν; καίτοι γε αὐτοῦ μάλιστα ἔστιν ἡ τοῦ ταύτου τριχῆ

49. Atqui prius et posterius in loco primum sunt; hic quidem positione. Quoniam autem in magnitudine est prius et posterius, necesse est etiam in motu esse prius et posterius, convenienter iis quæ ibi eveniunt. At vero et in tempore est prius et posterius, propterea quod semper alterum ipsorum alterum sequitur.

50. Ipsum nunc tum idem est, tum non idem; quatenus enim in alio et alio est, differt; (atque hoc pacto

est illud nunc) quatenus vero est id, quod est, ipsum nunc idem est: sequitur enim, ut dictum est, magnitudinem motus, hunc autem tempus, ut memoravimus. Quin etiam puncti instar habet id quod fertur, quo motum et prius in ipso et posterius cognoscimus.

51. Præterea ut motus idem et unus iterum iterum quo esse potest: sic et tempus idem unumque esse potest, velut annus, ver, autumnus.

γενομένη διαστολή γένει και εἶδει και ἀριθμῶν. Ἡ δὲ οὐ μόνον τὰ γένει τὰ αὐτὰ πολλὴν ἔτι διαφορὰν ἀπολείπει, ἀλλὰ και τὰ εἶδει ταῦτὰ λεγόμενα, εἰ τῶν ἀριθμῶν διαφέρει ὡς Πλάτων και Σωκράτης πολλὴν ἔχουσι συμβεβηκότων διαφορὰν, αἱ δὲ κινήσεις αἱ πάλιν και πάλιν ὡς αἱ αὐταί, και τὰ νῦν, και οἱ χρόνοι σχεδόν τι και τῶν ἀριθμῶν οἱ αὐτοὶ εἰσιν. Οὕτω δὲ και οἱ Πυθαγόρειοι τὰ αὐτὰ πως και τῶν ἀριθμῶν τῶν πάλιν και πάλιν ἔλεγον γίνεσθαι. Οὐδὲν δὲ ἴσως χεῖρον και τῆς Εὐδήμου βήσεως ἐκ τοῦ τρίτου τῶν Φυσικῶν τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα παραφραζούσης ἀκούειν. «Ὁ δὲ αὐτὸς χρόνος πότερον γίνεται ὡς περ ἐνίοι φασιν ἢ οὐ, ἀπορήσειεν ἄν τις. Πλεοναχῶς δὲ λεγομένου τοῦ ταυτοῦ τῶν μὲν εἶδει φαίνεται γίνεσθαι τὸ αὐτό, ὅσον θέρος και χειμῶν και αἱ λοιπαὶ ὄραι τε και περιοδοί, ὁμοίως δὲ αἱ κινήσεις αἱ αὐταὶ γίνονται τῶν εἶδει τροπὰς γὰρ και ἰσημερίας και τὰς λοιπὰς πορείας ὁ ἥλιος ἀποτελεῖ. Εἰ δὲ τις πιστεύσει τοῖς Πυθαγορείοις, ὡς πάλιν ταῦτὰ ἀριθμῶν, καὶ γὰρ μυθολογήσω τὸ βαδίδιον ἔχων ὑμῖν καθημένους, οὕτω και τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως ἔξει, και τὸν χρόνον εὐλογόν ἔστι τὸν αὐτὸν εἶναι μῖσθ γὰρ δὴ και τῆς αὐτῆς κινήσεως, ὁμοίως δὲ και πολλῶν τῶν αὐτῶν τὸ πρότερον και ὕστερον ἐν και ταυτόν, και ὁ τούτων δὴ ἀριθμός. Πάντα ἄρα ταῦτὰ, ὥστε και ὁ χρόνος.» Καὶ βρα δτι μίαν και τὴν αὐτὴν λέγει κίνησιν τὴν πάλιν και πάλιν, και τὸ πρότερον και ἄλλο ὕστερον ἐν και τὸ αὐτό. «Ὅτι δὲ και οὗτος ἄλλο και ἄλλο τὸ αἰ γινόμενον εἶναι φησι και τῆς κινήσεως και τοῦ χρόνου, ἀκουσον οἷα μετ' ὀλίγον τῶν ἡδὴ παρατεθέντων γέγραφεν.» ὡς περ δὲ τῆς κινήσεως τὸ αἰτομόν ἔστι μόνον, τὸ δὲ παρεληλυθὸς ἔρρει, τὸ δὲ ἐσόμενον οὕτω ἔστιν, οὕτω και τοῦ χρόνου τὸ μὲν οἴχεται, τὸ δ' οὕτω ἔστι, τὸ δὲ παρόν ἔστιν, ἄλλο και ἄλλο γινόμενον αἰεῖ.)

Cæterum consentanea præcedentibus hæc habet Simplicius fol. 171. b. τὸ δὲ οὕτω τῶν εἶδει τὸ αὐτό, ὡς κατὰ μὴδὲν εἶναι διάφορον, και τῶν ἀριθμῶν πως τὸ αὐτό δοκεῖ, ὡς και ἐπὶ τῶν μονάδων εἰρηται πρότερον, και μετ' ὀλίγον τὸν Εὐδήμον μάρτυρα παραθήσομαι.)

52. Ἐν δὲ τῶν χρόνων πάντα γίνονται και φθίρεται, διὸ και οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὁ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων ἀμαθέστατον, δτι ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 13 p. 222. b.

17 ed. Bekker. Simplicius fol. 178. b. Σιμωνίδης μὲν γὰρ σοφώτατον, δτι γίνονται ἐπιστήμονες ὑπὸ χρόνου, Πάρων δὲ ὁ Πυθαγόρειος ἀμαθέστατον, δτι ἐπιλανθάνονται ὑπὸ χρόνου. Οὗτος δὲ εἴκειν εἶναι, οὐ και Εὐδήμος ἀνωμόως ἐμνήσθη, λέγων ἐν Ὀλυμπία Σιμωνίδου τὸν χρόνον ἐπαινοῦντος ὡς σοφώτατον, εἰπερ ἐν αὐτῷ αἱ μαθήσεις γίνονται και αἱ ἀναμνήσεις, παρόντα τινὰ τῶν σοφῶν εἰπεῖν· τί δὲ, ὦ Σιμωνίδη, οὐκ ἐπιλανθάνομεθα μέντοι ἐν τῷ χρόνῳ; και μήποτε και παρὰ Ἀριστοτέλει ἐν τῷ δὲ Πυθαγόρειος παρων τὸ ΠΑΡΩΝ οὐκ εἶναι ὄνομα κύριον, ἀλλὰ μετοχὴν παρόντα γὰρ τὸν Πυθαγόρειον τῷ Σιμωνίδῃ λέγοντι, δτι σοφώτατος ὁ χρόνος, εἰπεῖν φασιν δτι ἀμαθέστατον. Quæ quum ita sint, tamen Παῖβρον nomen proprium est apud Aristotelem Politicor. lib. V, cap. 10.)

53. Ἐοικεν οὖν και Ἀρχύτας ὡς περ και Ἀριστοτέλης τὴν τῶν νῦν συνεχῆ και ἀδιαιρετον βολὴν τίθεσθαι τὸν χρόνον, και τοῦτον μάλιστα παραδίδόναι τὸν ἐν τῇ γενέσει σύστοιχον και κυρίως λεγόμενον χρόνον εἰκόνα δῆτως τοῦ αἰῶνος. Ὅ δὲ γὰρ Πλάτων και Ἀριστοτέλης ἦν ἐσχέτην περὶ χρόνου δοξάν, εἰρηται πρότερον. Καὶ Θεόφραστος δὲ και Εὐδήμος οἱ τοῦ Ἀριστοτέλους ἑταῖροι τὰ αὐτὰ φαίνονται τῷ Ἀριστοτέλει περὶ χρόνου δοξάσαντες τε και διδάξαντες. Ὅ μὲντοι Λαμψακηνὸς Στράτων αἰτιασάμενος τὸν ὑπ' Ἀριστοτέλους τε και τῶν Ἀριστοτέλους ἑταίρων ἀποδοθέντα τοῦ χρόνου δρισμόν, αὐτὸς καιτοι Θεοφράστου μαθητῆς ἄν τοῦ πάντα ἀκολοθήσαντος τῷ Ἀριστοτέλει, καινοτέρην ἐβάδισεν δόξον.

(Simplicius Comment. in Aristot. Phys. fol. 187.)

54. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἔστιν ἐκ τινος εἰς τι (δηλοῖ δὲ και τούνομα μετ' ἄλλο γὰρ τι και τὸ μὲν πρότερον δηλοῖ, τὸ δ' ὕστερον), μεταβάλλοι ἂν τὸ μεταβάλλον τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. Λέγω δὲ ὑποκείμενον τὸ καταφάσει δηλούμενον, ὥστε ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων τρεῖς εἶναι μεταβολὰς, τὴν τε ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, και τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, και τὴν ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον.

52. In tempore autem omnia fiunt et corrumpuntur; quapropter nonnulli quidem sapientissimum illud appellarunt, sed Pythagoreus Paro indoctissimum, quia in eo etiam obliviscantur, rectius dicens.

53. Videtur igitur etiam Archytas æque atque Aristoteles continuum et inseparabilem rerum præsentium fluxum tempus statuere, maximeque tradere id quod simili ortu generatum sit, et proprie appelletur tempus, esse revera aternitatis imaginem. At Plato et Aristoteles quam sententiam de tempore habuerint, supra dictum

est. Sed Theophrastus quoque et Eudemos, Aristotelis sodales, idem quod Aristoteles de tempore sensisse et præcepisse videntur. Verum Strato Lampsacenus culpa temporis definitione ab Aristotele ejusque sodalibus prodita, ipse quamvis Theophrasti in omnibus rebus Aristotelem secuti discipulus esset, novam viam ingressus est.

54. Cum autem omnis mutatio e quopiam in quidpiam sit, (ut ipsum quoque nomen significat: quorum interposito alio aliud prius, aliud posterius est) id quod mutatur, mutari quatuor modis potest. Aut enim e sub-

Ἡ γὰρ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολὴ διὰ τὸ μὴ εἶναι κατ' ἀντίθεσιν· οὔτε γὰρ ἐναντία, οὔτε ἀντίφασίς ἐστιν.

(Aristoteles Phys. lib. V, cap. 225. a. 1. ed. Bekker. Simplicius fol. 192. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 396 ed. Brandis.) κἂν εἶπεν οὖν τετραχῶς μεταβάλλειν τὸ μεταβάλλον, οὐχ ὡς ἐν πᾶσι τοῖς τμήμασι τῆς διαιρέσεως οὔσης τῆς μεταβολῆς λέγει, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ πᾶσα μεταβολὴ περιέχεται ἢ γὰρ μία τῶν τεσσάρων, ἢ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολή. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ τὰς στερεώσεις ὑποκειμένοις ζοικέται φησίν. Οὐ γὰρ ὁμοίως λέγεται τὸ τυφλὸν καὶ τὸ μὴ ἔχον ὀφθαλμούς, οὐδὲ τὸ φαλακρὸν καὶ τὸ μὴ ἔχον τρίχας· ὑποκείμενα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτά φησιν, οὐχ ὁμοίως δὲ ταῖς καταφάσεσιν.)

55. Ἐπει δὲ οὔτε οὐσίας, οὔτε τοῦ πρὸς τι, οὔτε τοῦ ποιῆν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἔστι τούτων ἐναντιώσεις.

(Aristoteles Phys. lib. V, cap. 2 p. 226. a. 23 ed. Bekker. Simplicius fol. 201. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 399 ed. Brandis.) Προθέμενος δεῖξει, ὅτι οὐκ ἐν πάσαις κατηγορίας ἐστὶν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν μόναις τρισί, τῷ ποσῷ, τῷ ποιῷ καὶ τῷ ποῦ, καὶ δείξας ὅτι οὔτε ἐν οὐσίᾳ, οὔτε ἐν τῷ πρὸς τι, οὔτε ἐν τῷ ποιῆν καὶ πάσχειν, ἐπειδὴ κινήσεις μὲν αὐταὶ τινὲς εἰσι, κινήσις δὲ κινήσεως οὐκ ἔστι καθ' αὐτὸ ὅπερ διὰ πλειόνων ἀπέδειξε· συμπεραίνεται λοιπὸν ὅτι μὴ οὔσης κινήσεως ἐν ταῖς ἄλλαις κατηγορίας, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν, καὶ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐν τούτοις εἶναι κίνησιν προστίθησιν εἰπὼν· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἔστι τούτων ἐναντιώσεις. Ἡ γὰρ κινήσις ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον ἦν μεταβολή. Εἰ οὖν ἔστιν ἐναντιώσεις ἐν τῇ πρὸς τι κατηγορίᾳ, ὡς αὐτὸς ἐν κατηγορίας (cap. 7 p. 6. b. 15 ed. Bekker) ἐδήλωσεν εἰπὼν « ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης ἐν τοῖς πρὸς τι, » οὐδὲν κωλύει καὶ κατὰ ταύτην εἶναι κίνησιν. Τὸ μὲν γὰρ κινούμενον ἐνταῦθα ἡ οὐσία ἐστὶ, κινεῖται δὲ κατὰ τὴν σχέσιν ὡς περ κατὰ ποιότητα καὶ ποσότητα καὶ τοῦ ποῦ κατηγορίαν· καὶ κατὰ τὸ ποιῆν δὲ καὶ τὸ πάσχειν κινεῖται ἂν τὸ ὑποκείμενον· ἀντίκειται δὲ τὸ ποιῆν καὶ τὸ πάσχειν ὡς τὰ πρὸς τι. Καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς δὲ κατηγορίας ἢ ὑποκειμένη, οἶμαι, οὐσία λέγοιτο ἂν

κινεῖσθαι, κατὰ χρόνον μὲν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος εἰς τὸ μέλλον, κἂν μὴ κυρίως ἦ ἐναντία ταῦτα, ὅπερ τὸ μὲν παρεληλυθὸς εἰς τὸ μέλλον μεταβάλλει, τὸ δὲ μέλλον οὐκέτι εἰς τὸ παρεληλυθός. Κατὰ δὲ τὸ κείσθαι καὶ ἐναντιότης φαίνεται τῆς στάσεως πρὸς τὴν καθέδραν καὶ τοῦ πρηνοῦς πρὸς τὸ ὑπτιον. Καὶ ἐν τῷ ἔχειν δὲ μεταβολὴ ἔστι τοῦ ὑποκειμένου ἀπὸ στερεώσεως τῆς καταφάσει δηλουμένης εἰς ἔξιν. Ἀλλὰ μήποτε ὁ Ἀριστοτέλης κίνησιν ὡς μεταβολὴν τοῦ ὑποκειμένου κατὰ διάθεσιν θεασάμενος πασῶν αὐτὴν ἀπέφρασε τῶν σχετικῶν κατηγοριῶν καὶ ἀμενηνῶν καὶ οὐδὲν ἐκφανῶς τὸ ὑποκείμενον διατιθεῖσῶν. Τὸ γὰρ κείσθαι καὶ τὸ ἔχειν οὐδεμίαν δοκεῖ τῷ ὑποκειμένῳ δευσοποιὸν διάθεσιν ἐμποιεῖν· τί γὰρ διαφέρει τῷ σώματι πρηνεῖ κείσθαι ἢ ὑπτιῶ, καὶ περικείσθαι δακτύλιον ἢ μή; καὶ τὸν χρόνον δὲ ὡς ἀδρανῆ δοκεῖ θεάσασθαι. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸ πρὸς τι σχέσις, δι' ἧς, οἶμαι, καὶ τὸ αἴτιον ἐνεδείξατο τοῦ μὴ εἶναι κίνησιν ἐν ταῖς σχετικαῖς κατηγορίας τὸ μὴ διατιθέναι τὸ ὑποκείμενον, ὅταν λέγῃ· ἐνδέχεται γὰρ θατέρου μεταβάλλοντος ἀληθεύεσθαι θάτερον μὴδὲν μεταβάλλον. (Arist. Phys. lib. V, cap. 2 p. 225. b. 11.) Διὰ τὰς εἰρημένας οὖν ἴσως διαφορὰς ὁ Ἀριστοτέλης ἀπαγορεύει κίνησιν εἶναι ἐν ταῖς εἰρημέναις κατηγορίας μεταβολὴν πάντως εἶναι συγχωρῶν ἐν αὐταῖς, εἴπερ μὴ εἰσιν αἰδίοι. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Φυσικοῖς παραφράζων τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰπὼν, ὅτι ἐν τῷ πρὸς τι οὐκ ἔστι κινήσις πλὴν κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὴν αἰτίαν προσθεῖς· γίνεται γὰρ, φησί, καὶ ἔστι τὸ δίπηχυ διπλάσιον ἀκίνητον ὃν πάντη πάντως γινομένου πετρυαίου), καὶ εἰπὼν, ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τι συμβαίνει, ἐπήγαγεν· « εἰ ἐν χρόνῳ δὲ (leg. μὲν) πάντα κινεῖται, τρόπον δὲ ἄλλον, » τοῦτο, οἶμαι, ἐνδεικνύμενος, ὅτι κινήσις μὲν τῶν ὑποκειμένων ἐστὶν ἢ κατὰ τὰς σχέσεις, ἄλλον δὲ τρόπον ἢ περ κατὰ τὰς διαθέσεις, ὡς περ ἄλλον τρόπον κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι οὐδὲ κίνησιν καλεῖν ἀξιοῦσιν οἱ ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, ἀλλὰ γένεσιν καὶ φθορὰν διὰ τὸ μὴ ὑπομένειν τὸ μεταβάλλον. Ὁ μὲντοι Θεόφραστος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἑαυτοῦ Φυσικῶν καὶ καθ' ἕκαστον γένος τῶν κατηγοριῶν τὴν κίνησιν θεωρεῖσθαι φησι γράφων οὕτως· « περὶ δὲ κινήσεως τὸν μὲν καθόλου καὶ κοινὸν λόγον οὐ χαλεπὸν ἀποδοῦναι καὶ εἰπεῖν, ὡς ἐνέργειά τις ἐστὶν ἀτελής τοῦ δυνάμει ὄντος ἢ τοιοῦτον καθ' ἕκαστον γένος τῶν

jecto in subjectum, aut e subjecto in non subjectum, aut e non subjecto in subjectum, aut e non subjecto in non subjectum mutatur. Dico autem id subjectum quod affirmatione significatur. Quamobrem ex iis quæ dicta sunt tres mutationes esse necesse est; eam quæ est e subjecto in subjectum, et eam quæ e subjecto in non subjectum, et eam quæ e non subjecto est in subjectum.

Quæ enim est e non subjecto in non subjectum, non est mutatio, quia non est per oppositionem; quippe quæ neque contraria, neque contradictio sit.

55. Quum autem neque in substantia, neque in relatione, neque in actione perpeffioneve sit motus, restat, ut in qualitate, quantitate et ubi tantummodo motus sit: namque in unoquoque istorum contrarietas est.

κατηγοριῶν. » Ἔοικε δὲ καὶ νῦν κίνησιν κοινῶς τὴν μεταβολὴν λέγειν· καὶ γὰρ ὁ ὀρισμὸς ὁ λέγων ἐντελέχειαν τοῦ δυνάμει ἢ τοιοῦτόν ἐστιν, οὐ τῆς κυρίως κινήσεώς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς καὶ ὅλων πάσης μεταβολῆς· διὸ καὶ προελθὼν ὀλίγον ὁ Θεόφραστος ζητεῖν δεῖν φησὶ περὶ τῶν κινήσεων, εἰ αἱ μὲν κινήσεις εἰσὶν, αἱ δὲ ὡσπερ ἐνέργειαι τινες. Ἄλλ' ὅτι μὲν μεταβολὴν ἀνάγκη πάντως εἶναι καὶ ἐν ταῖς σχετικαῖς κατηγορίαις τῶν ὑποκειμένων κατὰ τὰς σχέσεις, πρόδηλον, εἴπερ μὴ αἰτιοὶ εἰσὶν αἱ τῶν οὐσιῶν κατ' αὐτὰς τὰς σχέσεις. Εἰ οὖν μεταβάλλουσι κατ' αὐτὰς αἱ οὐσίαι, ἢ κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν αὐτὰς ἀνάγκη μεταβάλλειν ἢ κατὰ κίνησιν, εἴπερ αὐταὶ διαφοραὶ μεταβολῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκ διαιρέσεως παραδίδονται· ἀλλὰ γίνεσθαι τὸν ἀνθρωπὸν οὐκ ἂν λέγομεν, ὅταν δακτύλιον περιθῆται ἢ κατ' ἄλλαν μεταβάλλῃ σχέσιν, ὥστε κινεῖσθαι ἀνάγκη κατὰ τὰς τοιαύτας μεταβολὰς, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον τῆς κινήσεως ὁ Εὐδήμος εἶπε, καὶ οὐ κατ' ἐκεῖνον, καθ' ὃν αἱ κατὰ διάθεσιν μεταβολαὶ γίνονται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης προῖων τὴν ἀποβολὴν τῇ λήψει ἐναντίαν εἶναι φησὶ, καὶ μεταβολὰς ταύτας ἀξιοῖ καλεῖν, λέγων (p. 229, b. 12)· διὸ γένεσις φθορᾶ ἐναντία καὶ ἀποβολὴ λήψει. Αὐταὶ δὲ μεταβολαὶ μὲν, κινήσεις δὲ οὐ. Εἰ δὲ βούλεται τις μὴδ' ὅλων κίνησιν ἐν ταύταις εἶναι ταῖς κατηγορίαις, μηκέτι τὴν μεταβολὴν εἰς μόνας γένεσιν καὶ φθορὰν καὶ κίνησιν διαιρείτω, ἀλλὰ προστιθέτω τι καὶ ἄλλο εἶδος τὸ ταῖς κατὰ σχέσιν μεταβολαῖς ἐφαρμόττον, ὥστε τὴν μὲν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴν γένεσιν εἶναι, τὴν δὲ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον φθορὰν, τὴν δὲ λοιπὴν τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον διαιρεῖσθαι εἰς τε τὴν κατὰ διάθεσιν ἢ κίνησιν ἀξιοῖ καλεῖν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ εἰς τὴν κατὰ σχέσιν ἢ κίνησιν μὲν ἀπαγορεύει καλεῖν, ὡς οὐδεμίαν ἐμφαίνουσιν τοῦ ὑποκειμένου τροπήν, διὰ δὲ τὸ μὴ κείσθαι ὄνομα ἴδιον τῷ τοῦ γένους ὀνόματι μεταβολὴν καὶ αὐτὴν καλεῖ. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθὲς οἶμαι λέγειν, ὡς εἰ τὰ κατὰ μέρος κινούμενα μὴ ἀξιοῖ καθ' αὐτὰ λέγειν κινεῖσθαι, ἀλλὰ τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς κινουμένοις ταύτας συντάττει, πολλῶν μᾶλλον τὰ κατὰ σχέσιν [γὰρ τὰ ἄλλων κινουμένων αὐτὰ] μεταβάλλοντα οὐκ ἂν εἴποι καθ' αὐτὰ κινεῖσθαι· περὶ δὲ τῶν καθ' αὐτὰ κινουμένων ἢ κινήσεις, ὥστε κἂν ἰ Θεόφραστος ἐν πάσαις εἶναι

λέγη ταῖς κατηγορίαις τὴν κίνησιν, ἀδιορίστως εἶπε, μήπω μήτε τὴν κίνησιν τῆς μεταβολῆς διορίσασα, μήτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐπὶ πλεόν ζητεῖσθω, εἴπερ δοξεῖ ζητήσεως ἀξία διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐξηγητῶν παραδρομὴν.)

56. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποιὸν κινήσεις ἀλλοίωσις ἔστω· τοῦτο γὰρ ἐπέξευκται κοινὸν ὄνομα. Λέγω δὲ τὸ ποιὸν οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ (καὶ γὰρ ἡ διαφορὰ ποιότητος) ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν ἢ ἀπαθεῖ εἶναι. Ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν κοινὸν ἀνώνυμον, καθ' ἑκάτερον δ' αὐξήσις καὶ φθίσις, ἢ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος αὐξήσις, ἢ δ' ἐκ τούτου φθίσις. Ἡ δὲ κατὰ τόπον καὶ τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἴδιον ἀνώνυμος, ἔστω δὲ φορὰ καλουμένη τὸ κοινόν· καίτοι λέγεται γε ταῦτα φέρεσθαι μόνον κυρίως, ὅταν μὴ ἐκ αὐτοῖς ἢ τὸ στήναι τοῖς μεταβάλλουσι τὸν τόπον, καὶ ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ κατὰ τόπον.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 2 p. 226, a. 26 ed. Bekker. Simplicius fol. 202. b. cf. Scholl. in Aristot. p. 399. b. ed. Brandis.) ἐν τούτοις ὁ Εὐδήμος προστίθισιν, ὅτι πᾶσαι αἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταβολαὶ ἀπὸ τοῦ εἰς ὁ μᾶλλον λέγονται, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐξ οὐ. Αὐξήσις μὲν ἢ ἐπὶ τὸ μέγα, μείωσις δὲ ἢ ἐπὶ τὸ μικρόν, καὶ ἐπὶ ἀλλοιώσεως μάθησις, ὄψιανσις, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τόπον, εἰς Ἀθήνας, εἰς Κόρινθον μᾶλλον ἢ ἀνάπαλιν. *Petita sunt hæc ex Arist. Phys. lib. V. cap. 1. p. 224. b. 7.*

57. Ἄμα μὲν οὖν λέγεται ταῦτ' εἶναι κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἐνὶ τόπῳ ἐστὶ πρώτῳ, χωρὶς δὲ, ὅσα ἐν ἑτέρῳ.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 3 p. 226. b. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 203. b. τὸ γὰρ ἄμα συναγωγὸν ἔχον ἔνοιαν καὶ τὰ κειρωρισμένα συνάγει ἢ ἀκριβῶς ἢ παχύτερον, ἀκριβῶς μὲν, ὅταν καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἄμα λέγηται, τὸν ἕνα καὶ προσεχῆ τόπον ἀκριβῶς σημαῖνον· παχύτερον δὲ, ὅταν ἐν διαφοροῖς μὲν, ὑπ' ἐνὸς δὲ τινος περιεχομένοις, ἐν ᾧ λέγονται ἄμα εἶναι, ὅσον ἐν οἰκίᾳ καὶ πόλει· κυριώτερον δὲ ἄμα λέγεται τὰ ἐν ἐλάσσονι τῷ αὐτῷ· τὰ γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κυριώτερον ἄμα λέγεται, καὶ τῆς οἰκίας τὰ ἐν τῷ αὐτῷ οἰκίματι, καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκίματος τὰ ἐν μέρει. Καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν μέρει. Καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ τῷ αὐτῷ τῷ μὴ καὶ ἄλλα σώματα στερεὰ περιέχοντι, κἂν ἀπὸ τῆς ἢ μεταξὺ, κἂν μὴ συνεχῆ ἢ μηδὲ ἀπτόμενα ταῦτα κυρίως

56. Is igitur motus, qui in qualitate est, variatio sit : hoc enim commune nomen ei impositum est. Jam vero qualitatem non eam voco, quæ in substantia est (etenim differentia qualitas est), sed eam quæ est passiva, qua pati dicitur aliquid aut impatibile esse. Is autem qui est in quantitate, communi quidem nomine caret, sed earum, in quas dividitur, partium nomina habet; quarum altera accretio, altera deminutio appellatur; ea quidem, qua ad perfectam acceditur magnitudi-

nem, accretio, ea vero, qua ab hac receditur, deminutio. At is qui est in loco, et communi nomine caret et proprio, Latio autem communi nomine nuncupetur, quamquam ea sola proprie ferri dicuntur, in quibus, quum mutant locum, non est situm ut consistant, et quæ loco se ipsa non movent.

57. Simul igitur ea loco esse dicuntur, quæ uno in loco sunt primo, seorsum autem ea quæ in diversis sunt locis.

ἄμα. Τοῖς κεκραμένοις δὲ φησι μάλιστα τοῦτο ὑπάρχειν ὁ Εὐδήμος· οὐδὲ τούτοις κυριώτατα. Δύο γὰρ σώματα οὐχ οἷον τε εἶναι ἄμα ἐν ἐνὶ καὶ ἀτόμῳ τόπῳ, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν λόγον τὸ ἀκριβὲς φησι ζητητέον, κατὰ δὲ τὰς χρείας καὶ τὸ ἱκανὸν καὶ τὸ συνεγγυς δὴ τούτου πᾶν ἄμα λεκτέον. Λέγεται δὲ καὶ ἐν χρόνῳ ἄμα τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ χρόνῳ, ὅς ἐπιλονότι καὶ εἷς καὶ προσεχῆς ἐστίν.)

58. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς ἐστίν· τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἐφεξῆς ἀνάγκη εἶναι, τὸ δ' ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἄπτεσθαι. Διὸ καὶ ἐν προτερίοις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστίν οἷον ἐν ἀριθμοῖς, ἀφ' ἧς οὐκ ἐστίν. Καὶ εἰ μὲν συνεχῆς, ἀνάγκη ἄπτεσθαι, εἰ δὲ ἄπτεται, οὕτω συνεχῆς· οὐ γὰρ ἀνάγκη ἐν εἶναι αὐτῶν τὰ ἄκρα, εἰ ἄμα εἶεν· ἀλλ' εἰ ἐν, ἀνάγκη καὶ ἄμα. Ὡστε ἡ σύμφυσις ὑστάτη κατὰ τὴν γένεσιν· ἀνάγκη γὰρ ἄψασθαι, εἰ συμφύσεται τὰ ἄκρα· τὰ δὲ ἀπτόμενα οὐ πάντα συμπερύουεν. Ἐν οἷς δὲ μὴ ἐστίν ἀφ' ἧς, δῆλον ὅτι οὐκ ἐστίν οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 3 pag. 227. a. 17 ed. Bekker. Simplicius fol. 206 (conf. Scholl. in Arist. p. 400. b. ed. Brandis.) φανερόν δὲ φησι καὶ ὅτι πρὸς νόησιν πρῶτόν ἐστι τὸ ἐφεξῆς τοῦ ἀπτόμενου, τὸ δὲ ἀπτόμενον τοῦ συνεχῆς. Τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἀνάγκη ἐφεξῆς εἶναι, τὸ δὲ ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἄπτεσθαι. Διὸ καὶ ἐν προτερίοις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστίν· πρότεροι γὰρ καὶ προσεχύτεροι οἱ ἀριθμοὶ τῶν μεγεθῶν, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἐφεξῆς· τὰ γὰρ δύο τοῦ ἐνὸς ἐφεξῆς, ἀφ' ἧς δὲ οὐκ ἐστὶ μονάδων. Πρότεροι δὲ ἀριθμοὶ καὶ μονάδες σωμάτων καὶ μεγεθῶν, οὐχ ἂν προστάσει, ἀλλὰ λόγῳ. Διὸ κατὰ γένεσιν τελευταῖον τῆ ἐπινοία τὸ συνεχῆς· πρῶται γὰρ αἱ μονάδες, ἐν αἷς τὸ ἐφεξῆς, θέσιν δὲ λαθοῦσιν τὸ ἄπτεσθαι ἐπιγίνεται. τῆς δὲ ἀφ' ἧς συμφύσεως τὸ συνεχῆς, καὶ οὐδὲν ἔτι μετὰ τούτου. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος τὸ συμφυῆς τοῦ συνεχῆς μᾶλλον θεασάμενος ἠνωμένον, καὶ ἴδιον

τῶν φυσικῶν αὐτὸ εἰπών, τοῦτο (φησί) κατὰ τὸν λόγον πρῶτόν ἐστι καὶ ἀρχή. Τούτῳ γὰρ ἔπεται τὸ συνεχῆς καὶ ἐχόμενόν τε καὶ ἐφεξῆς· κατὰ δὲ τὴν γένεσιν, φησί, τελευταῖον τὸ συμφυῆς. Δῆλον δὲ ὅτι τῷ λόγῳ τοῦτο πρῶτον εἶπεν ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστώς. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ ἐφεξῆς τοῦ ἄπτεσθαι πρῶτον εἶπε τῷ λόγῳ ὡς δίκαιότερον καὶ ἀπλούστερον καὶ συναιροῦν καὶ συνεπιφερόμενον. Ὡστατον οὖν κατὰ γένεσιν τὸ συνεχῆς).

59. Γένει μὲν οὖν καὶ εἶδει κινήσεις μία οὕτως, ἀπλῶς δὲ μία κινήσεις ἢ τῆ οὐσία μία καὶ τῷ ἀριθμῷ· τίς δ' ἢ τοιαύτη, δῆλον διελομένους. Τρία γὰρ ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν περὶ ἃ λέγομεν τὴν κίνησιν, 8, καὶ ἐν ᾧ, καὶ 8τε. Λέγω δ' 8, ὅτι ἀνάγκη εἶναι τι τὸ κινούμενον, οἷον ἄνθρωπον ἢ χρυσόν, καὶ ἐν τινι τοῦτο κινεῖσθαι, οἷον ἐν τόπῳ ἢ ἐν πάθει, καὶ ποτὲ· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶν κινεῖται. Τούτων δὲ τὸ μὲν εἶναι τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει μίαν ἐστίν ἐν τῷ πράγματι ἐν ᾧ κινεῖται, τὸ δ' ἐχόμενον ἦν ἐν τῷ χρόνῳ, τὸ δ' ἀπλῶς μίαν ἐν ἅπασιν τούτοις· καὶ ἐν ᾧ γὰρ ἐν δεῖ εἶναι καὶ ἄτομον, οἷον τὸ εἶδος, καὶ τὸ 8τε, οἷον τὸν χρόνον ἕνα καὶ μὴ διαλείπειν, καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ὥσπερ τὸ λευκὸν μελαινεσθαι καὶ Κορίσκον βαδίζειν· ἐν δὲ Κορίσκος καὶ λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Μηδὲ κοινόν· εἴη γὰρ ἂν ἄμα δύο ἀνθρώπους ὑγιάζεσθαι τὴν αὐτὴν ὑγιάνειν, οἷον ὀφθαλμίας· ἀλλ' οὐ μία αὕτη, ἀλλ' εἶδει μία.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 4. p. 227. b. 20 ed. Bekker. Simplicius fol. 207 b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 401. b. ed. Brandis.) εἰπὼν δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς κυρίως μιᾶς κινήσεως καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι χρὴ καθ' αὐτό, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὸ καθ' ὃ ἢ κινήσεις ἐν ὡς ἄτομον, ἀλλὰ μὴ ὡς κοινόν, ἐπάγει ὅτι καὶ τὸν χρόνον ἐν τῇ συνεχῆς ἕνα εἶναι χρὴ, οἷον εἰ ὁ Σωκράτης μαθηταῖοι γραμματικῆν ἐν συνεχῆς χρόνῳ· μία γὰρ αὕτη ἢ κινήσεις ἐστίν, ὅτι τὸ

58. Apparet etiam primum id esse, quod est deinceps : quod enim tangit, id deinceps esse necesse est, non tamen omne quod deinceps sit, tangere. Quapropter ipsum deinceps et in prioribus ratione inest, ut in numeris, tactus autem non inest. Ac si continuum est, tangat necesse est; si vero tangit, nondum continuum est. Non enim si simul sint extrema ipsorum, unum ipsa esse necesse est; sed si sint unum, et simul esse necesse est. Quamobrem copulatio ultima est generatione; tangant enim necesse est, si extrema copulabuntur. Ea vero quæ tangunt, non cuncta sunt copulata. In quibus autem tactus non est, in his liquet ne copulationem quidem esse.

59. Genere igitur et specie motus hoc pacto unus est. Simpliciter autem is unus est motus, qui substantia et numero unus est. Sed quisnam sit talis, dividendibus apparebit. Tria enim numero sunt, circa quæ motum

dicimus esse, quod, in que et quando. Dico autem quod, quoniam necesse est et esse aliquid, quod movetur, ut hominem aut aurum, et in aliquo hoc moveri, ut in loco, aut in affectu; et quando : omne enim quod movetur, in tempore movetur. Horum autem genere quidem aut specie unum esse in re, in qua motus fit, constat. Cohærentia vero in tempore erat. At esse simpliciter unum in universis his liquet. Etenim id in quo fit motus, unum et individuum esse oportet, veluti formam, pariterque ipsum quando, ut tempus unum esse, neque intermitti; porro id quod movetur unum non per accidens esse, ut album nigrescere et Coriscum ambulare. Unum autem est Coriscus et album, sed per accidens. Neque commune : fieri enim potest, ut duo simul homines eadem sanatione verbi causa ex oculorum morbo convalescant. At non unus hic motus est, sed specie unus.

ἐν ὁ χρόνος κατὰ τὴν συνέχειαν ἔχει καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀριθμῶ κυρίως ἐν, ὡς τὸ ὑποκείμενον. Ὁ δὲ Εὐδημὸς φησὶν ὡς ὁ χρόνος· οὐδὲ γὰρ ἡ ἀλλοίωσις, φησὶν, ὑπομένει, οὐδὲ ἡ φορὰ, ἀλλ' ὡσπερ ὁ χρόνος ὑπορρεῖ καὶ ἄλλη γίνεται αἰεὶ. Διὸ τῷ εἶδει ἐν τοῦτο βητέον, ἀλλ' οὐ τῷ ἀριθμῶ. Εἰ μάντοι, φησὶν, ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τῆς πάλιν ἐν ἄλλῳ χρόνῳ τὴν αὐτὴν ἦν ἀπέβαλεν, ἀναλαμβάνει, οὐ λεκτέον ἔτι ταύτην μίαν τῷ ἀριθμῶ, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ εἶδει τὴν αὐτὴν.)

60. Ὅτι δὲ τὸ νῦν προκείμενον βιβλίον τῇ τάξει μετὰ τὸ πέμπτον ἐστί, δηλοῖ μὲν καὶ Εὐδημὸς τὸ τῷ Ἀριστοτέλει ὄντι εἰρημένον συνάψας τοῖς ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ βηθείσι, τὸ μηδὲν τῶν συνεχῶν ἐξ ἀμερῶν συγκείσθαι. Καὶ Ἀνδρόνικος δὲ ταύτην τὴν τάξιν τούτοις τοῖς βιβλίοις ἀποδίδωσι.

(Simplicius isagog. libri VI, fol. 216; cf. Scholl. in Arist. p. 404. b. ed. Brandis.)

61. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐφεξῆς ἐστὶ σιγμὴ σιγμῆς ἢ τὸ νῦν τοῦ νῦν, ὡς' ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον. Ἐφεξῆς μὲν γὰρ ἐστὶν ὢν μὴθέν ἐστι μεταξὺ συγγενές, σιγμῶν δ' αἰεὶ τὸ μεταξὺ γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. I p. 231. b. 6. ed. Bekker. Simplicius fol. 217. ἐφεξῆς ἐστὶν ὢν οὐδὲν μεταξὺ ἐστὶ συγγενές, ὡς οἰκία ἐφεξῆς ἀλλήλαις, ὃν μὴ ἐστὶν οἰκία τις μεταξὺ, κἂν δένδρον ἢ ἄλλο τι μεταξὺ τυγχάνῃ ἢ ἀργὸς τόπος. Ἦν δὲ σιγμῶν ἐστὶ τι μεταξὺ ὁμογενές γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος. Συνάγεται οὖν ὅτι οὔτε αἰ σιγμαι εἰσὶν οὔτε τὰ νῦν. Καὶ ὅτι μὲν μεταξὺ δύο σιγμῶν πανταχοῦ γραμμῆ ἐστὶ, καὶ μεταξὺ δυοῖν νῦν χρόνος, πρόδηλον, πῶς δὲ ὁμογενές ἢ γραμμῆ ταῖς σιγμαῖς; ἢ ὡς πέρασ ἐκείνῳ οὐ ἐστὶ πέρασ, ὡς ἐν Ἡθικοῖς τὴν ἡδονὴν συγγενῆ τὴν οἰκίαν ἔδειξε τῇ ἐνεργείᾳ ἣς ἐστὶ πέρασ. Ἀλλ' εἰ τὸ μὲν σημεῖον ὁμογενές τῇ γραμμῇ, τὸ δὲ νῦν τῷ χρόνῳ, ποσὰ δὲ ἢ γραμμῆ καὶ ὁ χρόνος, ποσὰ ἂν εἴη καὶ τὸ σημεῖον καὶ τὸ νῦν, εἰ μὴ ἄρα ὑπὸ τὸ ποσόν, καὶ ταῦτα ὡς ποσοῦ πέρατα. Ὑπὸ γὰρ τίνα ἂν ἄλλην εἴη κατηγορίαν, εἴπερ χρὴ πᾶν τὸ ἐν ὑποστάσει ὑπὸ τίνα τῶν δέκα κατηγοριῶν ἀναχθῆναι; Καὶ εἰ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐστὶ νῦν καὶ ἐν πάσῃ γραμμῇ σημεῖον, ὢν μεταξὺ ἐστὶ γραμμῆ καὶ χρόνος, τούτων μεταξὺ ἂν εἴη σημεῖον καὶ τὸ νῦν, εἰ μὴ ἄρα δυνάμει καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἐν τῇ γραμμῇ σιγμῆ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τὸ νῦν, ἢ τὸ δυνάμει ὄν δύναιται καὶ ἐνεργείᾳ γίνεσθαι. Ὁ δὲ Εὐδημὸς τῷ ἐπιχειρήματι οὕτως ἐχρήσατο· α εἰ γὰρ ἐστὶν ἐφεξῆς, φησὶν, τὰ ἀμερῆ, δεῖ πάντως εἶναι τι αὐτῶν μεταξὺ μὴ ὁμογενές, ὥστε σιγμῆ μὲν οὐκ ἂν εἴη, γραμμῆ δὲ ἢ (al. ὡς) κενὸν μεταξὺ σιγμῶν ἐν μήκει. Εἰ μὲν οὖν γραμμῆ, οὐκ ἐστὶ ἐκ τῶν σιγμῶν ἢ γραμμῆ· οὐ γὰρ ἐν αὐτῇ αἰ ἐφεξῆς σιγμαῖ. Εἰ δὲ κενόν, πλέον ἐστὶ τὸ κενόν ἐν τοῖς συνεχέσι τῶν, ἐξ ὧν, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἐφεξῆς λεγομένων σιγμῶν, ἢ οὐδὲ ἐστὶ ὁμογενές. Ὡσπερ γὰρ ἀπτόμενα δύο σιγμαῖ μῆκος οὐδὲν ποιούσιν, οὕτως οὐδὲ σιγμαῖ καὶ κενόν. Ὁ μὴποτε οὖν ὀρθῶς ἐνόησαι δοκεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους βηθέν ὁ Εὐδημὸς, ὅτι οὐκ ἀναίρει ἀπλῶς τὸ ἐφεξῆς εἶναι σιγμῆν σιγμῆ ἢ τὸ νῦν τῷ νῦν, ἀλλὰ τὸ οὕτως εἶναι ἐφεξῆς, ὥστε ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον. Εἰ γὰρ μεταξὺ τῶν σιγμῶν καὶ τῶν νῦν γραμμῆ ἐστὶ καὶ χρόνος, πῶς ἐκ τῶν ἐφεξῆς σιγμῶν εἴη ἂν συκκειμένη ἢ γραμμῆ, εἴπερ πέρατα μόνον αὐτῆς εἰσὶν αἰ ἐφεξῆς σιγμαῖ; Ὁ δ' Ἀλέξανδρος καὶ οὕτως ἐπεχείρησε τῷ λόγῳ. Ὁμογενῆ, φησὶν, τῶν σημείων τὴν γραμμῆν εἶπε καὶ τῶν νῦν τὸν χρόνον κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, εἴγε ἕκαστον αὐτῶν ἐξ ἀμερῶν συγκείται, ὡς αὐτὸς φησὶν, ἢ μὲν γραμμῆ τῶν σημείων, ὁ δὲ χρόνος τῶν νῦν, ὥστε κατ' αὐτοὺς ἐκείνους οὐκ ἐφεξῆς τὰ σημεία, εἴγε τὸ ἐξ αὐτῶν γινόμενον κατ' αὐτοὺς μεταξὺ ἐστὶν αὐτῶν ὄν αὐτοῖς ὁμογενές. Καὶ δοκεῖν ὁ Ἀλέξανδρος πανταχοῦ τὸ ἐφεξῆς νομίζειν ἀναίρειν τὸν Ἀριστοτέλην, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἐφεξῆς εἶναι, ὥστε ἐκ τούτων τὸ μῆκος εἶναι ἢ τὸν χρόνον, ὅπερ σαφῶς δι' αὐτῶν τῶν λέξεων ὁ Ἀριστοτέλης ἐσήμανεν.)

62. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πᾶν συνεχές διαιρετὸν εἰς αἰεὶ διαιρετά· εἰ γὰρ εἰς ἀδιαιρέτα, ἐστὶ ἀδιαιρέτον ἀδιαιρέτου ἀπτόμενον· ἐν γὰρ τὸ ἐσχάτον, καὶ ἀπτεται τῶν συνεχῶν. Τοῦ δ' αὐτοῦ λόγου καὶ μέγεθος καὶ χρόνον καὶ κίνησιν εἰς ἀδιαιρέτων συγκείσθαι, καὶ διαιρεῖσθαι εἰς ἀδιαιρέτα ἢ μὴθέν.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. I p. 231. b. 15. ed. Bekker. Simplicius fol. 217. b. προστίθησι δὲ καὶ τοιαύτας τινὰς ἐπιχειρήσεις ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τοῦ Εὐδημοῦ λαβών· α εἰ ἐστὶν ἐξ ἀμερῶν μέγεθος, ἐστὶ γραμμῆ γραμμῆς σιγμῆ μείζων. Ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἢ οὐ διαιρεθῆσεται πᾶσα γραμμῆ δίχα, ἢ εἰ διαιρεθῆσεται, καὶ ἢ ἐκ περιούσιον συκκειμένη διαιρούται ἂν. Οὕτω δ' ἂν εἴη καὶ τὸ σημεῖον διαιρούμενον. Ἐτι· εἰ ὁμογενῆ γραμμῆ γραμμῆς σημείῳ μείζων, καὶ κύκλος ἂν

60. Librum autem nunc ad commentandum propositum ex ordine post quintum collocandum esse, declarat etiam Eudemus, hoc Aristotelis dictum conjungens cum his, quae quinto libro exposuit, nihil quod continuum sit ex individuis constare. Sed Andronicus quoque hos libros sic disponit.

61. At vero neque punctum a puncto proximum erit, neque nunc ipsum proxime sequetur nunc ipsum, ut ex

illis longitudo, ex his tempus constet. Nam ea quidem proxima sive deinceps sunt, inter quae non ejusdem generis quidquam est; inter puncta vero semper est linea et inter ipsa nunc tempus.

62. Patet autem et omne continuum in ea quae semper dividua sunt dividi posse. Si enim in individua dividetur, individuum videlicet individuum tanget: continuorum enim ultimum unum est, et ea se tangunt ex

εἴη κύκλου, ὥστε ὁ μὲν ἐξ ἀρτίων, ὁ δὲ ἐκ περισσῶν. Ἡ οὖν τὸν ἐκ περισσῶν οὐ διαιρήσομεν εἰς ἡμικύκλια, ἢ τὸ σημεῖον δίχα διαιρήσομεν. » In eandem sententiam Themistius Eudemum secutus fol. 52. b. εἶτι εἰ μέγεθος ἐξ ἀμερῶν, καὶ γραμμὴν μείζω σημειῶ γραμμῆς δυνατὸν γενέσθαι. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, δίχα διαιρηθήσεται τὸ σημεῖον. Εἰ γὰρ πᾶσα γραμμὴ δίχα διαιρητή, καὶ ἡ μείζων σημειῶ καὶ ἡ ἐλάττω. Ὄταν τοίνυν ἡ μείζων τέμνηται δίχα, καὶ τὸ σημεῖον δίχα τμηθήσεται, καὶ ὄλος ἡ ἐκ περισσῶν στιγμῶν συγκείμενη, καὶ κύκλος δ' ἂν εἴη τις ἐκ περισσῶν σημείων συγκείμενος. Πῶς οὖν οὗτος διαιρηθήσεται δίχα; Οἴχεται δὲ καὶ τὸ τῆ διαμέτρῳ δίχα τέμνεσθαι τὸν κύκλον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὄλος ἐστὶ διάμετρος· τὸ γὰρ κέντρον ἀμερὲς ὑποκείμενον τῆν δι' αὐτοῦ γραφομένην εὐθεῖαν οὐ παραδέχεται, ὥστε εἰς δύο γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδ' ἡμικύκλιον ἐστὶ, ἀλλὰ τὸ κέντρον αἰθαιτέρῳ τοῦ κύκλου προσεμείονον ἐν τῇ τομῇ μείζον ἐκείνο ποιήσει. Πολλὰ ἕτερα ἂν τις προσεπιλάβοι τὰ Ἀριστοτέλους ἐξεργάσασθαι φιλοτιμούμενος.)

68. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μὲν κίνησις ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατὸν κινήσθαι, πᾶν δὲ τὸ κινούμενον ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον, ἐν ἅπαντι χρόνῳ ἐστὶ τὸ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 2 p. 232. b. 20. ed. Bekker. Simplicius fol. 220 (cf. Scholl. in Arist. p. 407 ed. Brandis.) καὶ ἀπορεῖ καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος πῶς ἐπὶ τοῦ κυκλοφορητικοῦ σώματος ἀληθὲς ἁμαλῶς κινούμενον τὸ θᾶττον καὶ βραδύτερον κινεῖσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν λύει μαλθακῶς, ὡς οἶμαι, λέγων· ἐφεξῆς δὲ λύει καλῶς δυνάμει λέγων, ὅτι ἡ κίνησις διάστημα ἔχει τὸ αὐτὸ τῷ μεγέθει, ἐφ' οὗ γίνεται. Τὸ οὖν διάστημα τῆς κινήσεως τῆς ἐπὶ τοῦ σταδίου ἢ ἐπὶ μιᾶς μοίρας τοῦ ζωδιακοῦ γινομένης δύναται καὶ τὸ θᾶττον κινούμενον διανύσαι καὶ τὸ βραδύτερον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν ἐλάττω χρόνῳ, τὸ δὲ ἐν πλείονι. Καὶ παράγει καὶ τὸν Εὐδήμον ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν οὕτως ἀποδεικνύντα τὸ εἰρημένον

λέγει γὰρ καὶ αὐτός· « ἐπειδὴ τὸ κινούμενον πᾶν ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐστὶ κίνησις, κινήσει δὲ πάσῃ τάχος καὶ βραδυτῆς ἐπιταί, μερίζεσθαι πάντα ἀνάγκη τὰ εἰρημένα· ἐστὶ γὰρ κατὰ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους θᾶττον τι καὶ βραδύτερον κινούμενον λαβεῖν, εἰ καὶ μὴ τὸ αὐτὸ ποτὲ μὲν θᾶττον, ποτὲ δὲ βραδύτερον οἶόν τε κινήσθαι. »)

64. Ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ νῦν τὸ μὴ καθ' ἕτερον, ἀλλὰ καθ' αὐτὸ καὶ πρῶτον λεγόμενον ἀδιαίρετον εἶναι, καὶ ἐν ἅπαντι τὸ τοιοῦτο χρόνῳ ἐνυπάρχειν. Ἐστὶ γὰρ ἐσχατὸν τι τοῦ γεγονότος, οὗ ἐπὶ τὰδε οὐθέν ἐστὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ πάλιν τοῦ μέλλοντος, οὗ ἐπὶ τὰδε οὐθέν ἐστὶ τοῦ γεγονότος, ὃ δὴ ἔφαμεν ἀμφοῖν εἶναι πέρας.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 3 p. 233. b. 33. ed. Bekker. Simplicius fol. 223 (cf. Scholl. in Arist. p. 408. b. ed. Brandis. ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἐπὶ τὰδε [περὶ] ἀμφοῖν εἰπὼν, καὶ τοῦ πέρατος καὶ τῆς ἀρχῆς, ἀσαφῆ τὸν λόγον ἐποίησεν· ὁ δὲ Εὐδήμος οὐδὲν φησὶ ἐπὶ τὰδε τοῦ πέρατος, οὐδ' ἐπέκεινα τῆς ἀρχῆς. Quum igitur Aristoteles ἐπὶ τὰδε de utroque et de praeterito et de futuro tempore dixerit, Eudemus planius ἐπὶ τὰδε de praeterito, ἐπέκεινα de futuro accepit.)

65. Κίνησις δὲ ἐστὶ διαιρητὴ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον τῷ χρόνῳ, ἄλλον δὲ κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου κινήσεις. Ἐτι δ' εἰ μὲν ἐστὶν ἄλλη τοῦ ὄλου κίνησις, οἷον ἐφ' ἧς ΘΙ, ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ἐκατέρων τῶν μερῶν κίνησις· αὐταὶ δ' ἴσαι ἐσονται ταῖς ΔΕ ΕΖ· μία γὰρ ἐνὸς κινήσις. Ὄστ' εἰ μὲν ὅλη διαιρηθήσεται ἡ ΘΙ εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις, ἴση ἐστὶ ἡ ΘΙ τῇ ΔΖ· εἰ δ' ἀπολείπει τι οἷον τὸ ΚΙ, αὕτη οὐδενὸς ἐστὶ κίνησις· οὔτε γὰρ τοῦ ὄλου οὔτε τῶν μερῶν διὰ τὸ μίαν εἶναι ἐνός, οὔτ' ἄλλου οὐθενός· ἢ γὰρ συνεχῆς κίνησις ἐστὶ συνεχῶν τιῶν. Ὄσαύτως δὲ καὶ εἰ ὑπερβάλλει κατὰ τὴν διαίρεσιν, ὥστ' εἰ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ἴσην. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις κατὰ τὰς τῶν μερῶν κινήσεις ἐστίν, καὶ ἀνάγκη παντὸς εἶναι τοῦ μεριστοῦ αὐτῆν.

quibus continuum constat. Ejusdem autem rationis est magnitudine: et tempus et motum ex individuis constata esse, et in individua dividi, aut nihil horum hanc conditionem subire.

63. Quoniam autem omnis quidem motus in tempore est, et omni tempore motus fieri potest, omne autem quod movetur, et celerius et tardius moveri potest, omni profecto tempore celerior tardiorque motus fieri potest.

64. At vero necesse est ipsum etiam nunc, quod per se primumque, non per aliud dicitur, individuum esse. atque omni a quo tale inesse. Est enim aliquid extremum praeteriti temporis, cujus sub haec tempora nihil futuri est: et rursus futuri, cujus sub illa tempora nihil est

praeteriti, quam rem utrorumque temporum finem esse diximus.

65. Motus autem duobus modis dividuus est, uno quidem modo tempore, altero vero secundum motus partium ejus quod movetur. Praeterea si est totius motus alius, ut in quo THI, divellentur ab eo utrarumque partium motus, qui quidem aequales erunt motibus DE et EZ: unus enim unius est motus. Quamobrem si totus THI motus in motus partium dividetur, motus THI motui DZ erit aequalis. Sin autem supererit aliquid, ut KI, hic nullus erit motus, nimirum neque totius neque partium, quia motus unius est unus, neque cujusquam alius: continuus enim motus continuorum quorundam est motus. Sic etiam, si THI superat in divisione mo-

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 4. p. 234. b. 21. 34 ed. Bekker. Simplicius fol. 227 (cf. Scholl. in Arist. p. 409. b. ed. Brandis.) παντός δὲ τοῦ μεριστοῦ εἶπεν ἢ ἀντὶ τοῦ κινουμένου (ἔδειξε γὰρ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον μεριστόν ἐστιν), ἢ παντός τοῦ μεριστοῦ εἶπεν ἀντὶ τοῦ πάντων τῶν μορίων τοῦ κινουμένου· εἰ δὲ πάντων τῶν μορίων τοῦ κινουμένου ἐστὶν ἡ κίνησις, καὶ διαιροῖτο ἂν κατὰ τὰ μόρια τοῦ κινουμένου. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ οὕτως ἔδειξε τὸ προκείμενον· « εἰ γὰρ ἐστὶ τοῦ θλου κίνησις, ἐστὶ δὲ καὶ τῶν μορίων ἑκάστου, ἕτεροι δὲ αὐταὶ καὶ μέρος ἑκάστη τῆς θλης, αἱ τῶν μορίων κινήσεις μόρια ἔσονται τῆς θλης, τοσοῦτον ἕκαστον, ὁποσθημόριον καὶ αὐτὸ τοῦ κινουμένου ἐστίν, ὥστε εἰ τὰ τοῦ κινουμένου μόρια ἰσάζει τῷ θλω, καὶ αἱ κινήσεις αἱ τοῦ κινουμένου ἴσαι ἔσονται τῇ θλη. » Καὶ ἀπορίαν δὲ τινα φαίνεσθαι περὶ τὰ εἰρημένα φησὶν ὁ Εὐδήμος· « πῶς χρῆ λέγειν τὰ μόρια κινεῖσθαι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεία, ἢ πάντα ἔσται τὰ μεριστὰ πολλὰ καὶ ἄπειρα, ἐν δὲ οὐθέν; εἰ δὲ δεῖ νοῆσαι τὰ μέρη, ἐπὶ μὲν ἀλλοιώσεως φαίνεται πῶς ἐνδέχεσθαι τὸ λεχθέν· λευκαίνεται γὰρ καὶ σκέλος τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ τούτων ἴδια φαίνονται αἱ ἀλλοιώσεις ἀριθμῷ· ἐνδέχεται γὰρ τὸ μὲν λευκαίνεσθαι, τὸ δὲ μὴ λευκαίνεσθαι, εἴδει δὲ ἔστωσαν αἱ αὐταί. Γίνεται οὖν καὶ ἡ πάντων τῇ τοῦ θλου ἡ αὐτή. Τί γὰρ διαφέρει τὴν ἑκάστου καθ' ἕκαστον εἰπεῖν ἢ ἀπάντων ἅμα; ἐπὶ δὲ τῶν φερομένων πῶς ἐροῦμεν ἕκαστον; ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων ἴσην ἐνήνεκτα; καὶ τὸ πρῶτον ληφθέν καὶ τὸ ἔσχατον καὶ ὁποιοῦν. Ἀλλὰ δὴ τὰ μόρια ἄπειρα. Πότερον οὖν τὴν τοῦ θλου κίνησιν σταδιαίαν λεκτέον ἢ πολυστάδιον; Ἄπειρα γὰρ ἐστὶν στάδια τὸ θλον οὕτω γὰρ διεληλυθός. Ἡ δὲ αὐξησις τῇ ἀλλοιώσει φαίνεται συμπαθεστέρα, ὥστε αἱ μὲν τούτων κινήσεις κατὰ τὰς τῶν μορίων κινήσεις συμμερισθήσονται πῶς, περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸν τρόπον κινήσεως ἐπισκεπτέον. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Εὐδήμος αὐτοῖς ῥήμασιν ἀπορεῖ. Ῥητέον δὲ οἷμαι πρὸς αὐτὰ τὸ πρὸ ὀλίγου βηθέν, ὅτι κἂν μὴ καθ' αὐτὰ κινῆται κατὰ τὸν τρόπον τὰ μέρη τοῦ συνεχοῦς, ἀλλ' ἐν γὰρ τῷ θλω κινεῖται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις καὶ τὸ μέγεθος διαιρετὰ, ἀλλ' οὐ

διηρημένα λέγεται· διηρημένα γὰρ ἂν ἦν, εἰ ἕκαστον τῶν θλου μερῶν καθ' αὐτὸ κινεῖτο.)

66. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε τοῦ μεταβάλλοντος οὔτ' ἐν ᾧ μεταβάλλει χρόνῳ πρῶτον οὐθέν ἐστὶ, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· αὐτὸ δὲ δὲ μεταβάλλει ἢ καθ' ὃ μεταβάλλει, οὐκέθ' ὁμοίως ἔξει. Τρία γὰρ ἐστὶν ἃ λέγεται κατὰ τὴν μεταβολήν, τό τε μεταβάλλον καὶ ἐν ᾧ καὶ εἰς ὃ μεταβάλλει, οἷον ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος καὶ τὸ λευκόν. Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος διαιρετοί, περὶ δὲ τοῦ λευκοῦ ἄλλος λόγος. Πλὴν κατὰ συμβεβηκός γε πάντα διαιρετὰ· ᾧ γὰρ συμβέβηκε τὸ λευκὸν ἢ τὸ ποιόν, ἐκείνο διαιρετόν ἐστίν, ἐπεὶ ὅσα γε καθ' αὐτὰ λέγεται διαιρετὰ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐδ' ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ πρῶτον, οἷον ἐν τοῖς μεγέθεσι. Ἔστω γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ AB μέγεθος, κενικήσθω δὲ ἐκ τοῦ B εἰς τὸ Γ πρῶτον. Οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαίρετον ἐστὶ τὸ BG, ἀμερὲς ἀμεροῦς ἐστὶ ἐχόμενον· εἰ δὲ διαιρετόν, ἐστὶ τι τοῦ Γ πρότερον, εἰς ὃ μεταβέβηκεν, κακείνου πάλιν ἄλλο, καὶ αἰ οὕτως διὰ τὸ μηδέποτε ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν. Ὡστ' οὐκ ἐστὶ πρῶτον, εἰς ὃ μεταβέβηκεν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ποσοῦ μεταβολῆς· καὶ γὰρ αὕτη ἐν συνεχεί ἐστίν. Φανερόν οὖν ὅτι ἐν μόνῃ τῶν κινήσεων τῇ κατὰ τὸ ποῖον ἐνδέχεται ἀδιαίρετον καθ' αὐτὸ εἶναι.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 5. p. 236. a. 35 ed. Bekker. Simplicius fol. 231 (cf. Scholl. in Arist. p. 411. a.) δείξας ὅτι οὔτε τοῦ τόπου οὔτε τοῦ μεγέθους ἐστὶ τι πρῶτον λαβεῖν, διὰ τὸ συνεχῆ εἶναι καὶ διαιρετὰ εἰς αἰεὶ διαιρετὰ, ἐπήγαγεν ὅτι μόνων τῶν καθ' ἃ ἡ κίνησις τὸ ποιόν, καθ' αὐτὸ ἀδιαίρετον ἐνδέχεται εἶναι. Δῆλον δὲ ὅτι κατὰ συμβεβηκός καὶ τοῦτο διαιρετόν, κἂν ἀδιαίρετον δὲ ἢ τῇ αὐτοῦ φύσει, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστὶ τι πρῶτον· τὸ γὰρ πρῶτον ἐν διαιρουμένῳ καὶ μέρη ἔχοντι. Ἀλλὰ καὶ καθ' ὃ τοῦ ὑποκειμένου, ᾧ συνδιαίρεται, οὐκ ἐστὶ τι πρῶτον, οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ συνδιαιρουμένου εἴη ἂν τι πρῶτον. Συνδιαίρεται δὲ ἡ ἀλλοίωσις, εἰ μὴ ἀθρόα γίνοιτο ἢ μεταβολή, ἢν αὐτὸς ἤξιου γίνεσθαι ἐν τῷ πρώτῳ βιζιλίῳ πρὸς Μέλισσον διαλεγόμενος, ὅτε εἶπεν

tum DZ. Itaque si hoc fieri non potest, eundem atque æqualem esse necesse est. Hæc igitur divisio partium motibus accommodata est, eamque cujuslibet rei separabilis esse necesse est.

66. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, neque ejus quod mutatur, neque temporis quo mutatur, primum quidquam esse. Illud autem quod mutatur, aut id secundum quod mutatur, non amplius simili modo se habebit. Tria enim esse dicuntur in mutatione, id quod mutatur, et id quo mutatur, et id in quod mutatur, ut homo, tempus et album. Homo igitur et tempus dividua sunt, sed alibi alia est ratio. Atqui per accidens omnia dividua sunt: cui enim album vel qualitas acci-

dit, id dividuum est; quoniam ne in iis quidem erit primum, quæ per se et non per accidens dicuntur dividua, quales sunt magnitudines ipsæ. Sit enim, in quo invenitur AB magnitudo, eaque primum ex B in G moveatur. Ergo si individuum sit illud B G, insecabile cum insecabili cohærebit; sin autem dividuum, erit aliquid ipso G prius, in quod est mutatum, et illo rursus aliud prius, et sic semper, propterea quod nunquam deficit divisio. Itaque non erit quidquam primum, in quod mutatum sit. Similiter res sese habet et in quantitatis mutatione; etenim hæc in continuo est. Liquet igitur in solo qualitatis motu per se individuum esse posse.

« ὥσπερ οὐκ ἀθρόα μεταβολῆς οὕσης. » Ὁ μόντοι Εὐδήμος εὐλαβέστερον περὶ τούτου διατάξατο ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν γράφων οὕτως· « τὰ δὲ ἀλλοιούμενα πῶς χρῆ λαμβάνειν μεταβάλλοντα; εἰ μὲν γὰρ ἢ ποσὸν τὸ σῶμα ἀλλοιοῦται, καὶ μὴ πᾶν ἅμα θερμαίνεται καὶ ξηραίνεται, ἐν τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον· εἰ δὲ πῶς ἄλλως πάσχουσιν, ἄλλος λόγος. Caeterum verba ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ referuntur ad Arist. Phys. lib. I, cap. 3 p. 186. a. 15 ed. Bekker. ubi legitur ὥσπερ οὐκ ἀθρόα μεταβολῆς γινομένης, non, ut Simplicius habet, οὕσης.)

67. Ἐπεὶ δὲ τὸ μεταβάλλον ἅπαν ἐν χρόνῳ μεταβάλλει, λέγεται δ' ἐν χρόνῳ μεταβάλλειν, καὶ ὡς ἐν πρώτῳ καὶ ὡς καθ' ἕτερον, οἷον ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ μεταβάλλει, ἐν ᾧ πρώτῳ χρόνῳ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον, ἐν ὅτωσιν ἀνάγκη τούτου μεταβάλλειν. Δῆλον μὲν οὖν καὶ ἐκ τοῦ δριμοῦ (τὸ γὰρ πρῶτον οὕτως ἐλέγομεν), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν. Ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται τὸ κινούμενον ἐφ' οὗ ΧΡ καὶ διηρήσθω κατὰ τὸ Κ. Πᾶς γὰρ χρόνος διαιρετός. Ἐν δὲ τῷ ΧΚ χρόνῳ ἴσῳ κινεῖται ἢ οὐ κινεῖται, καὶ πάλιν ἐν τῷ ΚΡ ὡσαύτως. Εἰ μὲν οὖν ἐν μηδετέρῳ κινεῖται, ἡρεμοίη ἂν ἐν τῷ παντί· κινεῖσθαι γὰρ ἐν μηθεὶ τῶν τούτου κινούμενον ἀδύνατον. Εἰ δ' ἐν θατέρῳ μόνῳ κινεῖται, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ κινεῖτο τῷ ΧΡ· καθ' ἕτερον γὰρ ἢ κίνησις. Ἀνάγκη ἄρα ἐν ὅτωσιν τοῦ ΧΡ κεννηθῆσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 6 p. 236. b. 19 ed. Bekker. Simplicius fol. 231. b. ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρόβλημα, οὐδὲν ἄτοπον, οἶμαι, καὶ τὰ τῷ Εὐδήμῳ περὶ τούτου γεγραμμένα παραθέσθαι, πάντων μᾶλλον τῶν ἐξηγητῶν τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους γνώμην ἐπισταμένῳ. Γράφει δὲ ὁ Εὐδήμος

ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν ταῦτα· « πῶς ἔσται τὸ πρῶτον, ἐν ᾧ μετέβαλλεν; ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἐπετελέσθη, ἔστι· πέρας γὰρ ἐν τούτῳ. Τὸ δὲ τέλος ἢ τὸ πρῶτον πλεοναχῶς λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον ἐν ᾧ ἀτόμῳ. Τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ μεταβεβληκέναι ἐστίν, ἐπειδὴ ἔστι μεταβεβληκέναι ἐν ἀτόμῳ· ἐπὶ δὲ τοῦ ἡρεμεῖν καὶ μεταβάλλειν οὐκ ἐστίν, ἐπειδὴ οὔτε κινεῖται, οὔτε ἡρεμεῖ ἐν ἀτόμῳ. Ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ κινεῖται, ἔστιν ὥσπερ εἴρηται. Οὐ μὴν ἐν τινι, ἀλλ' ὁμοίως ἐν παντί· λέγομεν γὰρ ὅτι ἐν τῷ μηνί τῷ Ὀλυμπικῷ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, ὅτι τῇ νομηνίᾳ, καὶ τῇ νομηνίᾳ δέ, ὅτι ἐν τινι μορίῳ ταύτης, ἐν τῷδε δὲ τῷ μορίῳ οὐκέτι οὔτε ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι ἐν ὅτωσιν τούτου. Ἀλλὰ τοῦτο μεριστόν, ὥστε πρότερον ἐν τῷ προτέρῳ. Πρότερον γὰρ τὸ μέρος ἐν τῷ μέρει. Ἀλλ' ἢ ὅλη ἐν τῷ ὅλῳ χρόνῳ, ὥστε ἐν τούτῳ πρώτῳ ἐξέλιπεν ὡς ἐν ὅλῳ χρόνῳ. Χρόνος μὲν οὖν οὐκ ἔστι πρῶτος, ἐπειδὴ πᾶς μεριστός. Ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ ἐκινεῖτο ἢ ἄλλο τι ἔπασχεν, ἔστιν, ἐπειδὴ ἐν [ὅλῳ] χρόνῳ τὰ τοιαῦτα ἔστι, καὶ ἐν τινι οὕτως, ὥστε ἐν ὅτωσιν γίνεσθαι αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγει τὸ ἐν πρώτῳ. »)

68. Τέταρτος δὲ ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δ' ἀπὸ μέσου, ἴσῳ τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνειν οἴεται ἴσον εἶναι χρόνον τῷ διπλασίῳ τῶν ἡμισυν. Ἔστι δὲ ὁ παραλογισμὸς ἐν τῷ τὸ μὲν παρὰ κινούμενον τὸ δὲ παρ' ἡρεμοῦν τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἴσῳ τάχει τὸν ἴσον φέρεσθαι χρόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ ψευδός. Οἷον ἔστωσαν οἱ ἐστῶτες ἴσοι ὄγκοι ἐφ' ὧν τὰ ΑΑ, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΒΒ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν Α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΓΓ ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες τούτοις καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἴστα-

67. Quum autem omne quod mutatur in tempore mutetur, mutari vero in tempore dicatur, et ut in primo et ut per aliud, quo pacto in anno mutari dicitur, quia in die mutatur: id sane quod mutatur, in quacunquē ejus temporis parte mutari, in quo primo mutatur, necesse est. Id ita esse, patet quidem et ex definitione ipsius primi (sic enim ipsum antea definiebamus), patebit autem et ex his, quae deinceps dicemus. Sit enim tempus in quo primo moveatur id quod movetur, in quo C H R, ac dividatur in K. Omne enim tempus dividuum est. In tempore igitur C H K aut movetur aut non movetur: et rursus in tempore K R eodem modo. Si igitur neutra in parte movetur, in toto quiescit: quippe fieri non potest, ut moveatur, si in nulla ejus parte movetur. Si vero in altera tantum movetur, non in C H R tempore primo movetur; per aliud enim in eo movetur. Ergo in quacunquē parte temporis C H R moveatur necesse est.

68. Quarta est de molibus aequalibus juxta aequales contrario motu stadium currentibus, quarum aliae a

calce stadii, aliae a medio stadio pari celeritate moventur: ubi fieri putat, ut duplo tempori dididium sit aequale. Rationis autem fallacia in hoc versatur, quod utrumque corpus quorum alterum juxta rem procedentem, alterum juxta quiescentem currit, aequale spatium pari celeritate aequali tempore transire censet. Hoc autem falsum est. Sint quiescentes quidem aequales moles, A A, aliae vero B B super has moveantur, incipientes a medio molium A, numero et magnitudine aequales; item G G numero et magnitudine his aequales et aequa celeres ac B B super illas, incipientes a prima, quae est in medio ipsarum A, motu contrario moveantur. Accidit igitur, ut prima B et G moles simul in extremis sit, dum juxta se invicem moventur; et ut G quidem universas B moles, B vero dididium ipsarum A pervaserit. Quo fit, ut sit dididium tempus: utraque enim tempore aequali molium unamquamque transit. Simul autem accidit, ut B omnes moles G transierit. Prima enim G et B moles in contrariis sunt extremis, tanto temporis spatio per unamquamque B

χαίς τοῖς Β. Συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον Β ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι καὶ τὸ πρῶτον Γ, παρ' ἄλλα κινουμένων. Συμβαίνει δὴ τὸ Γ παρὰ πάντα τὰ Β διεξληλυθέναι, τὰ δὲ Β παρὰ τὰ ἡμίση· ὥστε ἡμισυ εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. Ἄμα δὲ συμβαίνει τὰ Β παρὰ πάντα τὰ Γ παρεληλυθέναι· ἅμα γὰρ ἔσται τὸ πρῶτον Γ καὶ τὸ πρῶτον Β ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν Β ὅσον περ τῶν Α, ὡς φησι, διὰ τὸ ἀμφοτέρω ἴσον χρόνον παρὰ τὰ Α γίνεσθαι. Ὅ μὲν οὖν λόγος οὗτός ἐστιν, συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ εἰρημένον ψεύδος.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 9, p. 239 b. 33 ed Bekker. Simplicius fol. 247. b. (cf. Scholl. in Aristot. pag. 413 seqq. ed. Brandis. et Phil. Græc. Fragm. vol. I. p. 267 seq. ubi integrum locum attuli) καὶ ὁ τέταρτος τῶν περὶ κινήσεως τοῦ Ζήνωνος λόγων, εἰς ἀδύνατον ἀπάγων καὶ οὗτος τὸ εἶναι κίνησιν, τοιοῦτός τις ἦν. Τοῦτον προληφθέντων στάδιον ὑποτίθεται, ἐφ' ὃ τὸ ΔΕ καὶ τέσσαρα μεγέθη ἢ ὁσαοῦν ἄρτια μόνον, ὥστε ἔχειν ἡμίση, ἰσόογκα, ὡς δὲ ὁ Εὐδήμιος φησιν, κύβους. Ὅ μὲν οὖν λόγος τοιοῦτός ἐστιν, εὐηθέστατος ὢν, ὡς φησιν Εὐδήμιος, διὰ τὸ προφανῆ τὸν παραλογισμόν ἔχειν, εἴπερ ἀξιοὶ τὰ ἴσα καὶ ἰσοταχῆ, ἐὰν τὸ μὲν παρὰ κινούμενον κινήται, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἡρεμοῦν, τὸ ἴσον διάστημα ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς ἀτοπον· τὰ γὰρ ἀντικινούμενα ἀλλήλοις ἰσοταχῆ διπλάσιαν ἀφίσταται διάστασιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ τὸ παρ' ἡρεμοῦν κινούμενον τὸ ἡμισυ διίσταται, καὶ ἰσοταχῆς ἐκείνοις ἦ.)

69. Πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας, καὶ δλωσ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἡρεμεῖν. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη, ὅστ' ἡρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται. Πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐθένᾳ χρόνον, εἴτα καὶ τὸ ὅλον μεταβάλλει αἰεὶ εἰς ἕτερον· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ Α λαμβανόμενη περιφέρεια καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Β καὶ τοῦ Γ καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου σημείων, πλην ὡς ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος, ὅτι συμβέβηκεν. Ὅστε μεταβάλλει αἰεὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ οὐδέποτε ἡρεμήσει. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων.

(Aristoteles Phys. lib. VI, cap 9, p. 240. a. 29 ed. Bekker. Simplicius fol. 238. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 414. b. ed. Brandis.) ὅτι μὲν ἐτι πρὸς λόγον ἐνίσταται τινα τῶν ἀναιρουμένων τὴν κίνησιν, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τὸ πρὸ τούτου ἐπιχειρήματα ὡς ἀκολουθοῦν τοῖς πρὸς τὸν Ζήωνα εἰρημένοις· οὕτως ἀρξασθαι· « οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν ἀντιφάσει μεταβολὴν οὐδὲν ἡμῖν ἐτι ἔσται ἀδύνατον πρὸς τὸ εἶναι κίνησιν. » Δῆλον οὖν ὅτι καὶ νῦν ὡς περὶ αὐτοῦ λέγων πάλιν φησὶν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἡρεμεῖν, ὡς οἴονται οἱ σοφίζομενοι· οὐδὲ τοῦτο ἀδύνατόν τι ἐπάγει τῷ εἶναι κίνησιν. Καὶ ὁ Ἀσπασίος δὲ τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν καὶ τοῦτόν φησι τὸν λόγον, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Εὐδήμιος. Ὅ μὲντοι Ἀλέξανδρος νομίζει τὸ νῦν λεγόμενον πρὸς τοὺς ἀναιρουμένους τὸν ὑποθεθέντα ὅπ' αὐτοῦ ὀρισμὸν τῆς ἡρεμίας λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἡρεμεῖν εἶπε τὸ ἐν ταῦτῳ χρόνον τινὰ ὄν, καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀναιρεῖται διὰ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ κινουμένων, ὡς οἴονται τινες. Τοιαῦτα δὲ ἐστὶ τὰ περιφερόμενα, ἃ δοκεῖ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη καίτοι κινούμενα. Δείκνυσιν οὖν, φησὶν, ὅτι οὐχ ὑποπίπτει ταῦτα τῷ τῆς ἡρεμίας ὀρισμῷ. Καὶ ὅτι μὲν τοῦτο δείκνυσιν, δῆλον· δείκνυσιν δὲ αὐτὸ οὐ τὸν τῆς ἡρεμίας ὀρισμὸν βεβαιούμενος, ἀλλὰ τὸ μὴδὲ ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας ἀναιρεῖσθαι τὴν κίνησιν. Ἐῴκει δὲ τοιαύτη τις εἶναι ἡ ἀπορία. Δείξας δὲ ἐπὶ τοῦ κύκλου τὸ μῆτε τὸ ὅλον μῆτε τὰ μέρη ἡρεμεῖν, μὴδὲ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, τὸν αὐτὸν λόγον φησὶν ἔσεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων καὶ μὴ ἐξισταμένων τοῦ αὐτῶν τόπου, οἷοι καὶ οἱ στρόμβοι εἰσὶ, καὶ εἰ τι ἄλλο περιδινεῖται. Ἰστέον δὲ ἐτι τοῦ Ἀριστοτέλους εἰπόντος μὴ τὴν αὐτὴν εἶναι περιφέρειαν πρῶτον τὴν ἀπὸ τοῦ Α λαμβανομένην τῆ ἀπὸ τοῦ Β, ὁ φιλαλήθης Εὐδήμιος πότερόν φησι τὴν αὐτὴν φατέον εἶναι περιφέρειαν τὴν ὅλην ὑποθενοῦν ἀρξαμένην ἢ ἑτέραν ἔχει ζήτησιν.)

70. Ἰστέον δὲ ὅτι τῶν ἐν τῷ ἑβδόμῳ τούτῳ βιβλίῳ κειμένων προβλημάτων τὰ κυριώτερα καὶ πρὸς τὴν προκειμένην πραγματείαν οικειότερα ἐν τῷ μετὰ τοῦτο βιβλίῳ τῷ τελευταίῳ τῆς ὅλης πραγματείας κείται μετὰ ἀποδείξεων ἀσφαλεστέρας. Διὸ καὶ παρέλκειν ἑδοξέ τισι τοῦτο τὸ βιβλίον ἐν τῇ πραγμα-

molium mota, quanto singulas moles A transiit, ut dicit, propterea quod utraque æquali tempore per A moles est mota. Ratio igitur hæc est. Accidit autem ob id quod diximus, ut fallacia sit.

69. In circulo rursus ac sphaera, et in iis omnino quæ in se ipsis moventur, quia eveniet, ut ipsa quiescant. Namquæ eodem loco aliquamdiu et ipsa et partes erunt. Quamobrem quiescent simul et movebuntur. Primum enim partes nunquam eodem loco sunt, deinde

totum etiam semper in aliud transit: non enim eadem circumferentia est, quæ ab A et B et C cæterorumque quolibet puncto sumitur, nisi ut musicus homo etiam homo est, quia id accidit. Itaque in aliam alia semper mutatur, neque unquam quiescet. Eodem autem modo et in sphaera cæterisque quæ in se ipsis moventur.

70. Sciendum vero est, præcipuas quæstiones in septimo hoc libro propositas et ad præsentem disputationem in primis accommodatas eo qui hunc sequitur libro,

ταίς, μαλακωτέραις ἢ ὡς φησιν Ἀλέξανδρος λογικωτέραις ταῖς ἀποδείξεισι χρωόμενον. Καὶ ὁ γε Εὐδήμος μέχρι τοῦδε τοῖς ὄλως σχεδὸν τῆς πραγματείας κεφαλαίοις ἀκολουθήσας, τοῦτο παρελθὼν ὡς περιττόν, ἐπὶ τὰ ἐν τῷ τελευταίῳ βιβλίῳ κεφάλαια μετέλλθε. Καὶ ὁ Θεμιστιος δὲ τὴν ὄλην πραγματείαν παραφράζων ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ γενόμενος πολλὰ τῶν ἐν αὐτῷ κεφαλαίων κατενωτίσατο.

(Simplicius praefat. lib. VII fol. 242; cf. Scholl. in Arist. pag. 416. b. ed. Brandis.)

71. Εἰ δὴ ταῦτ' ἀδύνατα, δῆλον ὡς ἔστιν αἰδίου κινήσεις, ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν ἦν, ὅτε δ' οὐ. Καὶ γὰρ ἔοικε τὸ οὕτω λέγειν πλάσματι μᾶλλον. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ λέγειν, ὅτι πέφυκεν οὕτως καὶ ταύτην δεῖ νομίζειν εἶναι ἀρχήν, ὅπερ ἔοικεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν, ὡς τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀνάγκης, ἡρεμεῖν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον. Τάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιούντες, ὥσπερ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν εἰποῖεν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 1. p. 252, a. 3 ed. Bekker. Simplicius fol. 272. b. πλάσματι εἰκέναι εἰπὼν τὸ λέγειν, ὅτι ὅτε μὲν ἦν κινήσεις, ὅτε δὲ οὐ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν ἀποδοῦναι τούτου, ἐφεξῆς φησιν, ὅτι καὶ τὸ λέγειν ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἀποδιδόναι ὁμοίως πλάσματι ὁδὲ ἔστιν. Τοῦτο δὲ ἔοικεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν ὅτι λέγει ὅτι τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ τὸ ἡρεμεῖν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῶν γὰρ ἐναντίων κινήσεων ἡρεμία μεταξὺ ἔστι. Εὐδήμος δὲ τὴν ἀκίνησίαν ἐν τῇ τῆς φιλίας ἐπικρατεῖα κατὰ τὸν σφαιρὸν ἐκδέχεται, ἐπειδὴν ἄπαντα συγκριθῆ « ἐνθ' οὗτ' ἡελίοιο διαιδεταὶ ὠκέα γυῖα, » ἀλλ', ὡς φησιν « οὕτως ἀρμονίης πυκινῶ κρύφα ἑστηρικταὶ σφαιῖρος κυκλοτερῆς μονιῆ περιγηθεῖ αἰών. » Ἀρξαμένου δὲ πάλιν τοῦ νεῖκου ἐπικρατεῖν, τότε πάλιν κινήσεις ἐν τῷ σφαιρῷ γίνεται· « πάντα γὰρ ἐξείης πελεμίζετο γυῖα θεοῖο. » (Vide Empedocli. vs. 169-180 in Phil. Graec. vol. 1 p. 5 et 41 seq.) Ὅ δὲ Εὐδήμος μέμφεται τῷ Ἀναξαγόρα,

οὐ μόνον ὅτι μὴ πρότερον οὔσαν ἀρξασθαι ποτε λέγει τὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διαμείναι ἢ λήξειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ· « τί γὰρ κωλύει, φησί, δοῦναι ποτὲ τῷ νῶ στήσαι πάντα τὰ χρήματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπε κινήσαι. » Καὶ τοῦτο δὲ αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὐδήμος. « Πῶς ἐνδέχεται στέρησιν τινα προτέραν εἶναι τῆς ἀντικειμένης ἔξεως; εἰ οὖν ἡ ἔρημία στέρησις κινήσεως ἔστιν, οὐκ ἂν εἴη πρὸ τῆς κινήσεως. » At de eadem re ipse Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 1. p. 251. a 16. οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον ἢ γενέσθαι ποτὲ οὐκ ὄντα ἢ αἰδία εἶναι. Εἰ μὲν τοίνυν ἐγένετο τῶν κινήτων ἕκαστον, ἀναγκαῖον πρότερον τῆς ληφθείσης ἄλλην γενέσθαι μεταβολὴν καὶ κίνησιν, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δυνατόν κινήθησιν, ἢ κινήσαι. Εἰ δ' ὄντα προὑπήρχεν αἰεὶ κινήσεως μὴ οὔσης, ἀλογον μὲν φαίνεται καὶ αὐτόθεν ἐπιστήσασιν, οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔτι προοῦσι τοῦτο συμβαίνει ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ τῶν μὲν κινήτων ὄντων τῶν δὲ κινήτικῶν ὅτε μὲν ἔσται τι πρῶτον κινουῦν, τὸ δὲ κινούμενον, ὅτε δ' οὐθέν, ἀλλ' ἡρεμεῖ, ἀναγκαῖον τοῦτο μεταβάλλειν πρότερον· ἦν γὰρ τι αἴτιον τῆς ἡρεμίας· ἢ γὰρ ἡρέμησις στέρησις τῆς κινήσεως. Ὡστε πρὸ τῆς πρώτης μεταβολῆς ἔσται μεταβολὴ προτέρα.)

72. Ὡστε τὸ φάναι συνεχῶς ἀλλοιοῦσθαι λίαν ἔστι τοῖς φανεροῖς ἀμφισβητεῖν. Εἰς τοῦναντίον γὰρ ἡ ἀλλοίωσις, ὁ δὲ λίθος οὔτε σκληρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος. Κατὰ τε τὸ φέρεσθαι θαυμαστόν εἰ λελθὲν ὁ λίθος κάτω φερόμενος ἢ μένων ἐπὶ τῆς γῆς.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 3 p. 253 b. 28 ed. Bekker. Simplicius fol. 277 (cf. Scholl. in Aristot. p. 430. a. ed. Brandis.) ὅτι δὲ μὴ ἔστι συνεχῆς ἡ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν κινήσεις, δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς ἐναργείας. Ὁ γὰρ λίθος ἐν πολλῷ χρόνῳ οὔτε σκληρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος ἀλλ' οὐδὲ ἐκάστης ἡμέρας ἀπορβῆει τι αὐτοῦ, ὡς φησιν Εὐδήμος. Ἐν πολλοῖς γὰρ ἔτεσι πλείων ἔσται ἢ ἀπόρροια τοῦ σώματος, ἀφ' οὗ ἀπορβῆει, καίτοι διαμείνοντα, φησί, φαίνεται πολλὰ καὶ σμικρὰ παμπλήθη χρόνον ἀψαυστα κείμενα.)

id est, totius tractatus ultimo allatis certioribus argumentis institutas contineri. Quamobrem etiam nonnullis hic liber in rerum tractatione supervacaneus esse visus est, utpote qui infirmioribus vel, ut Alexander ait, subtilioribus rationibus nitatur. Quid? quod Eudemus quoque hactenus universæ propemodum expositionis capita intellectu consecutus, omissis hoc tanquam supervacaneo, ad ultimi libri capita transit. Sed Themistius quoque totius tractatus interpres, qui singula latius perscribit, postquam ad hunc librum pervenit multa ejus capita neglexit.

71. Quodsi hæc fieri non possunt, apparet motum perpetuum esse, et non, modo esse, modo non esse. Ete-

nim ita dicere potius simile est commento; pariterque dicere, sic esse natura comparatum, atque hoc oportere principium esse putare, quod quidem Empedocles dixisse videtur, rebus videlicet contingere necessario, ut per vices concordia et discordia vincant easque moveant, medio autem tempore quiescant. Forsitan etiam qui unum principium faciunt, ut Anaxagoras, ita dixerint.

72. Quamobrem dicere, se continenter transfigurari, est rebus admodum perspicuis obsistere. Transfiguratio enim in contrarium transitio est: at lapis neque durior fit, neque mollior. Quod autem ferri perhibetur lapis, mirandum est, si clam deorsum fertur aut in terra manet.

73. Ὡστε φανερόν, ὅτι ἀδύνατον ὁμοίως τὸ πάντα ἠρεμεῖν καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι συνεχῶς, τῷ τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι τὰ δ' ἠρεμεῖν ἀεὶ. Λοιπὸν οὖν θεωρηθῆσαι πότερον πάντα τοιαῦτα οἷα κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ ἔνια μὲν οὕτως, ἔνια δ' ἀεὶ ἠρεμεῖν, ἔνια δ' ἀεὶ κινεῖται· τοῦτο γὰρ δεικτέον ἡμῖν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 3. p. 254. b. 1. ed. Bekker. Simplicius fol. 276. χρῆ δὲ ἐφιστάνειν, ὅτι καὶ ἄλλα δύο τμήματα ἦν ἐκ τῆς διαιρέσεως ἀναφαίνεσθαι, διχῆ τέμνοντα τὰ ὄντα, τῶν μὲν ἐπαμφοτερίζοντων καὶ ποτὲ μὲν κινουμένων ποτὲ δὲ ἠρεμοῦντων, τῶν δὲ λοιπῶν ἢ ἀεὶ κινουμένων ἢ ἀεὶ ἠρεμοῦντων. Καὶ ὁ γὰρ Εὐδήμος παραφράζων σχεδὸν καὶ αὐτὸς τὰ Ἀριστοτέλους τίθησι καὶ ταῦτα τὰ τμήματα συντόμως λέγων· « ἢ πάντα ἐπαμφοτερίζει ἢ τινα αὐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ κινεῖται ἢ ἠρεμεῖ. » Res ita se habet. Tria commemorat Aristoteles philosophorum dogmata. Etenim aut omnia semper quiescunt, quæ Parmenidis et Melissi opinio fuit; aut omnia semper moventur, ut Heraclito placuit; aut alia moventur, alia quiescunt. Postremum vero hoc triplex est. Nimirum aut alia motu agitata semper moventur, alia quiescentia semper quiescunt; aut natura ita comparatum est, ut cuncta similiter moveantur atque quiescant, aut denique quædam res semper immobiles, aliæ semper in motu, aliæ utriusque status participes sunt. Jam vero his alia duo addi posse, eaque Eudemum indicasse monet Simplicius. Etenim ultimum sic amplificare potest, ut dicamus non solum τὰ μὲν ἀμφοτέρων μεταλαμβάνει, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖται, sed etiam τὰ μὲν ἀμφοτέρων μεταλαμβάνει, τὰ δ' ἀεὶ ἠρεμεῖ. Quæ cur non scripserit philosophus, Simplicius ipse intellexit; Aristoteles vero bis hoc capite de eadem re disputat. Nam p. 253. a. 22 ait ἀρχὴ δὲ τῆς ἀκρίβειας ἔσται ἡπερ καὶ περὶ τῆς λεχθείσης ἀπορίας, διὰ τί ποτε ἔνια τῶν ὄντων ὄτε μὲν κινεῖται, ὄτε δὲ ἠρεμεῖ πάλιν. Ἀνάγκη δ' ἦτοι πάντα ἠρεμεῖν ἀεὶ, ἢ πάντ' ἀεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν κινεῖσθαι τὰ δ' ἠρεμεῖν, καὶ πάλιν τούτων ἦτοι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖσθαι ἀεὶ, τὰ δ' ἠρεμοῦντα ἠρεμεῖν [adde ἀεὶ], ἢ πάντα πεφυκέναι ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον· ἐνδέχεται γὰρ τὰ μὲν ἀεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι, τὰ δ' ἀεὶ κινούμενα,

τὰ δ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν. Deinde paucis interpositis p. 254. a. 16 ἀρχὴν δὲ πάλιν ποιητέον ἀπὸ τῶν νῦν διορισθέντων τὴν αὐτὴν ἡπερ ἠρξάμεθα πρότερον. Ἡ γὰρ τοι πάντα ἠρεμεῖ, ἢ πάντα κινεῖται, ἢ τὰ μὲν ἠρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων· καὶ εἰ τὰ μὲν ἠρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται, ἀνάγκη ἦτοι πάντα ὄτε μὲν ἠρεμεῖν, ὄτε δὲ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖν τὰ δ' ἀεὶ κινεῖσθαι αὐτῶν, τὰ δὲ ὄτε μὲν ἠρεμεῖν ὄτε δὲ κινεῖσθαι. Hæc consideranti apparet, mancam Aristotelis orationem supplendam nobis esse. Quippe desesse integrum membrum jam Spengelius vidit, quum duo, non tria sint. Locus autem, de quo agitur, facillime videtur repetitione verborum ἢ τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖν, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖσθαι posse restitui aut alia ratione sanari, verbi causa ἢ τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖν, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ὄτε μὲν κτλ. Adjicit vero Simplicius: δῆλον δὲ ὅτι τῆς τριχῆ ταύτης διαιρέσεως δεικνυμένην ἀληθοῦς καὶ τὰ νῦν διχῆ διαιρεθέντα ἐλέγχεται.)

74. Εἰ δὲ πάντα τὰ κινούμενα ἢ φύσει κινεῖται, ἢ παρὰ φύσιν καὶ βία, καὶ τὰ τε βία καὶ παρὰ φύσιν πάντα ὑπό τινος καὶ ὑπ' ἄλλου, τῶν δὲ φύσει πάλιν τὰ θ' ὑφ' αὐτῶν κινούμενα ὑπό τινος κινεῖται καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὐτῶν, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα (ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος), ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπό τινος κινεῖτο.

(Aristoteles Phys. lib. VIII. cap. 4 p. 255. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 282. b.) φυσικώτερον δὲ νῦν ἐδείξεν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖται, ἡπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ. Ὁ δὲ Εὐδήμος ὅτι τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖται, δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς τῶν πρὸς τι συνυποστάσεως· « ὡς γὰρ τὸ τεμνόμενον, φησὶν, ἀλογον μὴ ὑπό τινος τέμνεσθαι, καὶ τὸ ἐλκόμενον μὴ ὑπό τινος ἐλκεσθαι, καὶ ὁμοίως τὸ ποιούμενον μὴ ὑπό τινος ποιεῖσθαι, οὕτω καὶ τὸ κινούμενον μὴ ὑπό τινος κινεῖσθαι. »

75. Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ οὐ δι' αὐτὸ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον, ὁ κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' αὐτό, καὶ τοῦτο ἢ πρῶτον μετὰ τὸ ἔσχατον ἢ διὰ πλειόνων, οἷον ἢ βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον καὶ κινεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς κινουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως δ' οὐκέτι τῷ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. Ἄμφο δὲ κινεῖν φαμεν, καὶ τὸ τελευ-

73. Itaque apparet, fieri non posse, ut similiter cuncta quiescant atque omnia perpetuo moveantur, eo quod alia quidem semper moventur, alia vero semper quiescunt. Restat igitur, ut consideremus, utrum universa talia sint, ut moveantur et quiescant, an quædam huiusmodi sint, alia vero semper quiescant, alia denique semper moveantur. Hoc enim nobis demonstrandum erit.

74. Si igitur omnia quæ motu agitantur, aut natura moventur aut præter naturam et violentè, quæque per

vim et præter naturam omnia a quodam et ab alio; illorum autem, quæ natura rursus moventur, tum ea quæ interiore et suo motu cientur, tum ea quæ non sua vi aguntur, ut levia et gravia (aut enim ab eo quod generavit et fecit leve aut grave, aut ab eo quod impediendia et prohibentia solvit) omnia utique quæ in motu sunt ab aliquo moventur.

75. Id autem quod movet, est duplex. Aut enim non per se ipsum movet, sed per aliud, quod quidem id

ταῖον καὶ τὸ πρῶτον τῶν κινούντων, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον· ἐκεῖνο γὰρ κινεῖ τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὸ πρῶτον, καὶ ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου τὸ τελευταῖον οὐ κινήσει, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τούτου, ὅσον ἡ βακτηρία οὐ κινήσει μὴ κινούντος τοῦ ἀνθρώπου.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 4 ed. Bekker. Simplicius fol. 283 (cf. Scholl. in Aristot. p. 433. a. ed. Brandis.) δείξας, ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, ἐφεξῆς ἀκολουθῶς ἀναζητῆι, πότερον ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ ἀκινήτου. Διὰ δὲ τὸ πᾶσι σχεδόν, ὡς φησιν Εὐδήμος, δοκεῖν τὸ κινῶν κινεῖσθαι καὶ αὐτό, τῶν δὲ κινούντων ἅμα καὶ κινουμένων τὸ μὲν αὐτοκίνητον ἔστι, τὸ δὲ ὑπ' ἄλλου ἐξωθεν κινεῖται, δύο ὄντων τῶν ἀρχικῶν τῆς κινήσεως, τοῦ τε ἀκινήτου καὶ τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ αὐτοκίνητον πρῶτον παραδίδωσι, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἔστι πρῶτόν τι ἐν τοῖς κινουμένοις τε καὶ κινουμένοις, ὃ κινεῖ μὴ ὑπ' ἄλλου ἐξωθεν κινούμενον.)

76. Εἰ δὴ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος τε κινεῖσθαι, καὶ ἢ ὑπὸ κινουμένου ὑπ' ἄλλου ἢ μὴ, καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τινος ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ἀνάγκη τι εἶναι κινῶν ὃ οὐχ ὑπ' ἄλλου πρῶτον, εἰ δὲ τοιοῦτο τὸ πρῶτον, οὐκ ἀνάγκη θάτερον (ἀδύνατον γὰρ εἰς ἄπειρον εἶναι τὸ κινῶν καὶ τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου αὐτό· τῶν γὰρ ἄπειρων οὐκ ἔστιν οὐδὲν πρῶτον) — εἰ οὖν ἅπαν μὲν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτον κινῶν κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ, ἀνάγκη αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 13 ed. Bekker. Edidi καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τινος ὑπ' ἄλλου

κινουμένου pro vulgata lectione καὶ εἰ μὲν ὑπ' ἄλλου κινουμένου. Simplicius fol. 283 b. συνάγει λοιπὸν τὰ δεδειγμένα. Δέδεικται δὲ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, καὶ προσετέθη ὅτι τὸ ὑπὸ τινος κινούμενον ὑπὸ πρώτου κινούντος κινεῖται, ᾧ προσελήφθη ὅτι τὸ πρῶτον κινῶν κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι πρῶτον ἦν καὶ εἰς ἄπειρον ἀνάγκη προεῖναι τὰ κινούντα καὶ κινούμενα, καὶ οὕτως ἀνηρεῖτο ἡ κίνησις, ὥστε πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ πρώτου κινεῖται τοῦ αὐτοκινήτου. Καὶ γὰρ ἀναιρουμένου τούτου ἀναιρεῖται καὶ τὰ μὴ οὕτω κινούντα, ἐκείνων δὲ ἀναιρουμένων τούτο οὐ συναίρειται. Ὅλας δὲ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον ὑστερόν ἐστι τοῦ κινούντος κινουμένου καὶ αὐτοῦ, πρῶτον ἄρα τούτο. Ἔτι δὲ τὸ κινῶν τῶν κινουμένων αἰτίον ἐστι τοῦ κινεῖσθαι· τὸ δὲ αἰτιατὸν ὑστερον τοῦ αἰτίου, πρῶτον ἄρα κινεῖ κινούμενον τὸ αὐτὸ κινῶν. Προστίθησι δὲ ὁ Εὐδήμος, ὅτι καὶ τῶν ἐνταῦθα κινήσεων αἱ ζωτικαὶ φαίνονται κινήσεις αἰτία, καὶ ἡ οὐρανία τῆς τῶν στοιχείων δηλονότι μεταβολῆς. Δοκεῖ δὲ καὶ αὕτη ζωτικῆ πως· οὐ γὰρ ὑπ' ἄλλου κινεῖται ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὑπ' ἑαυτοῦ.)

77. Ἔτι δὲ καὶ ὧδε τὸν αὐτὸν τούτον λόγον ἔστιν ἐπελθεῖν. Πᾶν γὰρ τὸ κινῶν τί τε κινεῖ καὶ τινί. Ἡ γὰρ αὐτῶν κινεῖ τὸ κινῶν ἢ ἄλλω, ὅσον ἄνθρωπος ἢ αὐτὸς ἢ τῆ βακτηρία, καὶ ὁ ἄνεμος κατέβαλεν ἢ αὐτὸς ἢ ὁ λίθος ὃν ἔωσεν. Ἀδύνατον δὲ κινεῖν ἄνευ τοῦ αὐτὸ αὐτῶν κινούντος τὸ ᾧ κινεῖ· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ αὐτῶν κινεῖ, οὐκ ἀνάγκη ἄλλο εἶναι ᾧ κινεῖ, ἂν δὲ ἢ ἕτερον τὸ ᾧ κινεῖ, ἔστι τι ὃ κινήσει οὐ τινί, ἀλλ' αὐτῶν, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν. Εἰ οὖν κινούμενόν τι κινεῖ,

motu ciet quod movet aut per se movet. Et hoc aut primum post ultimum aut per plura media movet, ut baculus movet lapidem et movetur a manu, quæ quidem ab homine motu agitur. Hic autem non amplius ex eo movet, quod ab alio ipse motu cietur. Utrumque igitur movere dicimus, et ultimum moventium et primum: sed magis primum. Illud enim ultimum movet, sed ultimum primum non movet; et sine primo quidem ultimum non movebit, sed sine hoc primum movere potest; verbi causa baculus, nisi homo movet, non movebit.

76. Si ergo omne quod movetur, ab aliquo moveri necesse est, et aut ab eo quod movetur ab alio, aut ab eo quod non movetur ab alio, et si movetur ab eo quod alieno pulsu agitur, movens aliquid esse primum quod non ab alio moveatur, necesse est: sin autem tale est primum, non necesse est alterum esse (fieri enim non potest, ut in infinitum peregrinetur id quod movet atque movetur ab alio, quippe quum infinitorum nihil sit primum) si igitur omne quidem quod movetur, alieno pulsu agitur, id vero quod primum movet, movetur quidem, sed non ab alio, ipsum profecto primum suo motu cietur et agatur necesse est.

77. Præterea sic etiam eandem hanc rationem explicare licet. Omne enim quod movet, et aliquid et alio quo movet. Quippe aut per se aut alio movet motus principium, ut homo aut ipse aut baculo movet, et aut ipse ventus dejecit, aut lapis quem pepulit ventus. Fieri vero non potest, ut id quo motus alicui rei affertur, moveat sine eo quod movet sua sponte. Sed si illud per se movet, non necesse est aliud esse, quo moveat; si vero aliud sit id quo moveat, est aliquid, quod quidem non alio, sed per se movebit, aut in infinitum abibit. Si igitur aliquid, quod movetur, movet, necesse est illud stare, et non in infinitum pergere. Nam si baculus movet, quia manu movetur, manus ipsa baculo motum affert. Quodsi manum etiam aliud quidpiam moveat, et illud itidem manum movet. Quum igitur id quod motum affert, aliud semper alio quo movet, tum id sit prius quod per se movet necesse est. Quodsi hoc movetur quidem, sed alieno pulsu non agitur, necesse est ipsum profecto suo motu cleri et agi. Quamobrem hac etiam ratione aut ab eo statim quod se ipsum commovet, id quod movetur, motu cietur, aut ad tale quid aliquando pervenit.

ανάγκη στήναι καὶ μὴ εἰς ἀπειρον ἵνα· εἰ γὰρ ἡ βακτηρία κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς χειρός, ἡ χεὶρ κινεῖ τὴν βακτηρίαν· εἰ δὲ καὶ ταύτην ἄλλο κινεῖ, καὶ ταύτην ἕτερόν τι τὸ κινεῖν. Ὅταν δὲ τινι κινήσῃ ἄλλο ἕτερον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ αὐτῶν κινεῖν. Εἰ οὖν κινεῖται μὲν τοῦτο, μὴ ἄλλο δὲ τὸ κινεῖν αὐτό, ἀνάγκη αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἦτοι εὐθὺς τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κινεῖντος κινεῖται ἢ ἔρχεται ποτε εἰς τὸ τοιοῦτον.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 284. b. ὅτι μὲν ὁ αὐτὸς ἐστὶ λόγος οὗτος τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς λέγει· διαφέρει δέ, φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος, τῇ ἐφόδῳ, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς δεξιῆς ἀπὸ τοῦ τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ αὐτῶν κινεῖντος κινεῖσθαι ἢ οὐχ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τοῦ κινεῖντος ἢ δεξιῶν αὐτῶν πρόοισι. Λαμβάνει γὰρ πᾶν τὸ κινεῖν ὡσπερ τι κινεῖ· ἀδύνατον γὰρ τι κινεῖν μὲν, μηδὲν δὲ κινεῖν, οὕτω καὶ τινι κινεῖν. Μήποτε δὲ οὐ ταύτην διενηνόχασιν οἱ λόγοι· καὶ γὰρ καὶ ὁ ἦδη βῆθεις ἀπὸ τοῦ κινεῖντος ἐπεχειρήθη λέγων· ἡ γὰρ οὐ δι' ἑαυτοῦ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον ὁ κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἢ διαφέρει τὸ δι' ἑαυτοῦ κινεῖν τοῦ ἑαυτοῦ κινεῖν, καὶ τὸ δι' ἕτερον τοῦ ἄλλου, ταύτην διενηνόχασιν οἱ λόγοι· διαφέρει δὲ ταῦτα τῶν τὸ μὲν δι' ἑαυτοῦ κινεῖν ὡς ἐν αὐτῶν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἔχον κινεῖν, τὸ δὲ αὐτῶν κινεῖν ὡς προσεχῶς ἐφαπτόμενον τοῦ κινουμένου τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐν αὐτῶν ἔχον. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ βῆθεις ὑπ' αὐτοῦ· οἷον ἀνθρώπος ἢ αὐτὸς ἢ τῇ βακτηρίᾳ, καὶ ὁ ἀνεμος κατέβαλεν ἢ αὐτὸς ἢ ὁ λίθος ὃν ἔωσεν. Ὅσπερ οὖν πρότερον τὸ δι' ἕτερον κινεῖν ἀνήγαγεν εἰς τὸ δι' ἑαυτοῦ κινεῖν καὶ ἔδειξεν, ὅτι ἐὰν ἦ τὸ δι' ἕτερον κινεῖν, ἀνάγκη τὸ δι' ἑαυτοῦ κινεῖν προὔπαρχειν, οὕτω τὸ ἕτερον κινεῖν τὸ κινεῖν μῆσον ὃν τοῦ πρώτου κινεῖντος καὶ τοῦ ἐσχάτου κινουμένου ἀνάγει εἰς τὸ αὐτῶν κινεῖν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὅταν τινι κινήσῃ ἄλλο ἕτερον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ ἑαυτῶν κινεῖν, ὃ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῶν τῆς κινήσεως ἔχει καὶ προσεχῆς ἐστὶ τῶν κινουμένων καὶ οὐ δι' ἄλλου αὐτὸ κινεῖ. Τοὺς μὲν οὖν λόγους οὕτως, ὅμαι, χρὴ διακρίνειν τοῦ Εὐδήμου καὶ συνάψαντος αὐτοῦ ἐν οἷς φησὶ « τὸ δὲ κινεῖν ἢ δι' αὐτὸ κινεῖ ἢ δι' ἄλλο, καὶ ἑαυτῶν ἢ ἄλλου. » Aristoteles postquam omnia, quæ moventur, ab aliquo agitari (ὑπὸ τινὸς κινεῖσθαι) docuit, motus principium ab eo ducit quod se ipsum commoveat sive quod suo motu cietur et agatur (ὑφ' αὐτοῦ κινούμενον). Quippe in rebus cunctis, quæ alieno pulsu agitentur (ἐν τοῖς ὑπ' ἄλλου κινουμένοις) ait requiri aliquod movendi principium, quod sua sponte, non aliena vi ex-

trinsecus excitetur (ἀνάγκη τι εἶναι κινεῖν ὃ ἄλλο ὑπ' ἄλλου πρῶτον), neque media in infinitum (εἰς ἀπειρον) progredi, quia infinitorum nullum sit initium (τῶν ἀπειρῶν πρῶτον). Quamobrem movendi fons (πρῶτον κινεῖν) agitur quidem, sed non aliunde (ὑπ' ἄλλου), verum a se (ὑφ' αὐτοῦ). Idem præceptum et alibi philosophus aliis verbis, non alia ratione dat. Itaque non est quod cum Alexandro et Simplicio verborum discrimen fingamus, quod ipse Aristoteles haudquaquam fecit. Namque ut eandem notionem habent ὑφ' αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ et αὐτῶν κινεῖσθαι: ita eandem vim habere ὑπ' ἄλλου, δι' ἕτερον et ἄλλου κινεῖσθαι apertum est. Accedit quod Stagiritis in eadem comprehensione variat dictionem p. 257. b. 18 διχῶς γὰρ ἦν κινεῖν, τὸ μὲν ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῶν. Non audiendus igitur Eudemus, qui hoc et sequenti loco tum δι' αὐτοῦ et ἑαυτῶν, tum δι' ἄλλο et ἄλλου distinguit, quæ non in rerum, sed in sola verborum varietate versantur.)

78. Ἀδύνατον δὲ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν πάντη κινεῖν αὐτὸ ἑαυτοῦ· φέροιο γὰρ ἂν ὄλον καὶ φέροιο τὴν αὐτὴν φορᾶν, ἐν ὃν καὶ ἄτομον τῶν εἰδῶν, καὶ ἄλλοιο καὶ ἄλλοιοι, ὥστε διδάσχοι ἂν καὶ διδάσκοιο ἄμα, καὶ ὑγιᾶζοι καὶ ὑγιᾶζοιο τὴν αὐτὴν ὑγιειαν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 257. b. 2 ed. Bekker. Simplicius fol. 286. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 435, a. ed. Brandis.) ὁ μὲν οὖν Εὐδήμος προϊστορήσας τὸ αὐτὸ κινεῖν ὡς ὑπὸ Πλάτωνος διεδόθη, διαιρεῖ πρῶτον τοὺς τρόπους, καθ' ὅσους ἐνδέχεται τι αὐτοκίνητον λέγεσθαι γράφων οὕτως· « ἦτοι γὰρ ὄλον ὄλον κινεῖ, ἢ μέρος ὄλον, ἢ ἀνάπαυιν, ἢ μέρος μέρος. Κινεῖν δὲ λέγομεν πρῶτως τὸ αὐτῶν κινεῖν οὐ τὸ ἐτέρῳ, καὶ τὸ δι' αὐτοῦ καὶ οὐ δι' ἄλλου. » Καὶ οὕτω τοὺς τρεῖς τρόπους καθ' ἕκαστον ἀνελὼν μόνον δείκνυσιν αὐτοκίνητον δυνάμενον εἶναι τὸ μῆρος μὲν κινεῖν, μῆρος δὲ κινούμενον, καὶ τούτου τὸ ἔχον ἐν αὐτῶν τὸ μὲν τι κινεῖν, ἀκίνητον ὃν καθ' αὐτό, τὸ δὲ κινούμενον. Ὅ δὲ Ἀριστοτέλης οὐ προέλαβε μὲν τὴν διαίρεσιν ταύτην, προελθὼν δὲ τίθησιν αὐτὴν συντόμως ὅταν λέγῃ « τὸ γὰρ ὄλον εἰ κινεῖται αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἦτοι ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τινος κινήσεται ἢ ὄλον ὑπὸ ὄλου. » Nūn δὲ εὐθὺς ἕνα ἕκαστον προχειρίζομενος τῶν τρόπων τὰ ἐπόμενα ἄτοπα δείκνυσιν καὶ πρῶτον τὸ τὸ ὄλον ὑφ' ὄλου ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ παραδειγμάτων ἀπεμφαίνον δείξας, ἐφεξῆς ὅτι ἀδύνατον ἐστὶν ἐπιδείκνυσιν, τὰ δὲ παραδείγματα· φέροιο γὰρ ἂν, φησὶν, ὄλον καὶ φέροιο τὴν αὐτὴν φορᾶν, ἐν ὃν καὶ ἄτομον τῶν εἰδῶν, ἢ ἄλλοιοι καὶ ἄλλοιοι, ὥστε διδάσχοι ἂν

78. Fieri igitur nequit, ut id quod motu suo cietur, se totum penitus moveat. Unum enim et individuum specie feretur totum eademque latrone feret, et varia-

bitur et variabit; quamobrem simul docebit ac docebitur, eademque sanitate tum sanabit tum sanabitur.

καὶ μανθάνοι ἅμα καὶ ὑγιάζοι καὶ ὑγιάζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγίαιαν, ἅπερ ὁ Εὐδήμος διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων σαφέστερα πεποίηκεν γράφων οὕτως· « ἄρ' οὖν ἐνδέχεται φέρειν ὄλον ὄλον εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ ὄμου καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἐπὶ τοῦ ὄμου φέρεσθαι, καὶ εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ ὄμου φέρειν καὶ ἔχειν; ἢ τοῦτο μὲν οὐχ οἶόν τε, θερμαίνεσθαι δὲ ὄλον ὑφ' ὄλου; καὶ πῶς; τὸ μὲν γὰρ θερμαῖνον θερμαίνει, θερμὸν δηλονότι ὄν, τὸ δὲ θερμαινόμενον εἰς τὸ θερμὸν μεταβάλλει· εἰς δὲ μεταβάλλει, οὐπω ἐστὶν ἐκεῖνο, ἅμα δὲ εἶναι τὸ αὐτὸ θερμὸν τε καὶ μὴ θερμὸν ἀδύνατον. » Cf. Themistius fol. 60, b. qui inde a verbis πῶτων δὲ ἀπάντων διαιρετέον ipsum fortasse sequitur Eudemum. Platonis et Aristotelis de eo quod se ipsum commovet sententias inter se comparatas vide apud Simplicium fol. 290.)

79. Ὅτι δ' οὐκ ἐστὶν αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν οὕτως, ὥστε ἐκάτερον ὑφ' ἐκατέρου κινεῖσθαι, ἐκ τῶνδε φανερόν. Οὔτε γὰρ ἐστὶ πρῶτον κινεῖν οὐδέν, εἴ γε ἐκάτερον κινήσει ἐκάτερον· τὸ γὰρ πρότερον αἰτιώτερον τοῦ κινεῖσθαι τοῦ ἐχομένου καὶ κινήσει μᾶλλον. Διχῶς γὰρ ὄν κινεῖν, τὸ μὲν τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῷ· ἐγγύτερον δὲ τὸ πορρώτερον τοῦ κινουμένου τῆς ἀρχῆς ἢ τὸ μεταξὺ.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5, p. 257 b. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 287. b. συμπερανώμενος [ἅτι εἰ] ἐστὶ τι αὐτοκίνητον, ἀνάγκη τὸ μὲν τι αὐτοῦ κινεῖν, τὸ δὲ κινεῖσθαι, δέδωκε πάλιν ἡμῖν καὶ τούτου τὴν διχίρεσιν ἐνοεῖν· εἴ γὰρ τὸ μὲν τι κινεῖ τὸ δὲ κινεῖται, ἢ μέρος μὲν κινεῖ, τὸ δὲ ὄλον κινεῖται, ἢ τὸ μὲν ὄλον κινεῖ, μέρος δὲ κινεῖται. Διαιρεῖ δὲ καὶ τοῦτο ὁ Εὐδήμος οὕτως· « τὸ γὰρ κινεῖν, φησί, μέρος ἢ ἀκίνητον ὄν κινήσει ἢ κινούμενον. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀκίνητον, δέδεικται ὁ βουλόμεθα, ὅτι τὸ αὐτοκίνητον σύγκειται ἐκ κινουμένου καὶ ἀκινήτου τοῦ κινουόντος· εἰ δὲ τὸ κινεῖν μέρος κινούμενον καὶ αὐτὸ κινεῖ, ἐπειδὴ πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, καὶ τοῦτο ὑπὸ τινος κινήθησεται. Οὐκοῦν ἐξωθεν μὲν οὐχ οἶόν τε εἶναι τὸ κινεῖν αὐτό· οὐ γὰρ ἂν ἔτι ὑφ' ἑαυτοῦ λέγοιτο κινεῖσθαι τὸ ὄλον, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου τοῦ τὸ κινεῖν αὐτὸ μέρος κινουόντος. Ὑπὸ τινος ἄρα τῶν ἐν τῷ αὐτοκινήτῳ κινήσεται. Ἡ οὖν ὑπὸ τινος τῶν ἑαυτοῦ μορίων κινήσεται τὸ κινεῖν μέρος, ἢ ὑπὸ τοῦ κινουμένου. Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ κινεῖν ἢ ἀκίνητον ὄν κινεῖ καὶ ἐστὶ τὸ πρῶτως κινεῖν ἀκίνητον, ἢ κινούμενον, καὶ πάλιν ἢ ὑπὸ μέρους ἑαυτοῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ κινουμένου ἀνταναίρουσιντες δέ, φησὶν

ὁ Εὐδήμος, οὕτως ἤξομέν ποτε εἰς τὰ πρῶτως κινουόντα· ταῦτα δὲ ἦν ἂ μὴ τι κινεῖ, ἀλλ' ὄλα ὄλοι· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὴν ἀνταναίρεσιν ἀπειρον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν κινεῖντο [leg. κινεῖτο] μὴ ὄντος πρῶτου, δέδεικται δὲ ὅτι ὄλον ὑπὸ ὄλου ἀδύνατον κινεῖσθαι ἑαυτοῦ, ὥστε ἀνάγκη τὸ πρῶτως κινεῖν ἀκίνητον ὄν κινεῖν. » Οὕτω μὲν οὖν ὁ Εὐδήμος διαιρεῖ. Ὁ δ' Ἀριστοτέλης πρῶτον ἀναιρεῖ τὸ μόριον μὲν τι κινεῖν, μόριον δὲ τι κινεῖσθαι οὕτως ὥστε καὶ τὸ κινούμενον κινεῖν πάλιν αὐτὸ καὶ τὸ κινεῖν κινεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κινουμένου ὑπ' αὐτοῦ· συμβαίνει γὰρ οὕτως ἐκάτερον ὑφ' ἐκατέρου κινεῖσθαι, ὑπὸ τε τοῦ κινουμένου ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ A κινεῖ τὸ B, τὸ δὲ B κινεῖ τὸ A, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ἄρα κινεῖται τὸ A. καὶ μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοῦ B. Μᾶλλον γὰρ ὑπὸ τοῦ πρῶτου κινουόντος κινεῖται τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ τοῦ προσεχοῦς, ὡς δέδεικται πρότερον. Exponit Aristoteles quod per se moveatur (τὸ αὐτοκίνητον) e duobus consilare membris, quorum alterum moveat, alterum moveatur. Quocirca fieri potest, ut aut totum (τὸ ὄλον) moveat et pars (μέρος) moveatur, aut pars moveat et totum moveatur, aut pars moveat et pars moveatur. Excluditur quartum. Quis enim totum simul movere et moveri dixerit, quod absurdum est? Neque priora duo admittas; tertium igitur probandum. Eo spectat Eudemi fragmentum. Quum enim philosophus membra ista non invicem se movere (ἐκάτερον ὑφ' ἐκατέρου κινεῖσθαι) affirmet, alterum immobile (ἀκίνητον) esse, alterum moveri (κινούμενον) efficitur. Etenim quoniam natura per se mobilis (τοῦ αὐτοκινήτου) alterum membrum est movens (τὸ μὲν μέρος κινεῖν), alterum motum (τὸ δὲ κινούμενον): prius illud (τὸ κινεῖν μέρος) movet, aut quando quiescit (ἀκίνητον ὄν), aut quando movetur (κινούμενον). Si quiescit, demonstratum est quod volumus; si vero pulsu agitatum (κινούμενον) commovet movens illud membrum (τὸ κινεῖν μέρος), non aliunde agitari, sed suo motu cieri debet. Quapropter semper in eadem quaestione res versabitur. Sic autem progredientes pervenimus ad principium motus (τὸ πρῶτως κινεῖν), quod immobile esse apparet).

80. Ἄλλὰ μὴν εἴ γέ ἐστὶ τι ἀεὶ τοιοῦτον, κινεῖν μὲν τι, ἀκίνητον δὲ αὐτὸ καὶ αἰδῖον, ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ τούτου κινούμενον αἰδῖον εἶναι.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 6, p. 259. b. 32

79. At non licere ipsum se ita commovere, ut utrumque ab utroque moveatur, ex hisce sane intelligitur. Nam si utrumque movebit utrumque, nihil erit quod moveat primum. Id enim quod prius movet, causa magis est ut moveatur id quod motu cietur, quam id quod illi adhæret. Duplex enim est motus, ut diximus,

siquidem aliud aliunde agitur, aliud se ipsum movet. Cæterum id quod longius ab eo distat, quod motu cietur, propius est principio motus, quam id quod in medio invenitur.

80. At vero si quid semper tale est, ut moveat quidem aliquid, immobile autem et perpetuum sit, etiam

ed. Bekker. Simplicius fol. 294. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 440. a. ed. Brandis.) δείξας πρῶτον, ὅτι ἔστι κίνησις αἰεὶ, καὶ οὕτε γέγονε ποτε κίνησις πρότερον μὴ οὕσα, οὕτε φθείρεται ποτε, ὥστε μὴ εἶναι κίνησιν, εἴτα ἐφεξῆς δείξας, ὅτι τὸ πρῶτως κινουὺν καθ' ἑκάστην κίνησιν, ὡς ὁ Εὐδήμος προστίθεισιν, ἀκίνητον εἶναι χρὴ καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός, εἶναι δὲ καὶ αἰδίον ὡς αἰδίου κινήσεως αἴτιον, ἀνάγκη εἶναι φησὶ τὸ πρῶτως κινούμενον ὑπὸ τοῦ ἀκινήτου καὶ αἰδίου κινήτου αἰδίον καὶ αὐτὸ εἶναι· συνυπάρχει γὰρ ἀλλήλοισι τὸ κινουὺν ὡς κινουὺν καὶ τὸ κινούμενον ὡς κινούμενον. Αὐτὸς δὲ καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν τούτου προστίθεισι. Λαβὼν γὰρ ὁμολογούμενον τὸ εἶναι γένεσιν καὶ φθορὰν ἐν τοῖς οὐσί, συνημμένον τι τοιοῦτον ἐπάγει. Εἰ μὴ ἔστι τι αἰδίον κινούμενόν τε καὶ κινουὺν, οὐκ ἂν εἴη γένεσις αἰεὶ καὶ φθορά. Ἀλλὰ μὴν ἔστι ταῦτα· ἔστιν ἄρα αἰδίον τι κινούμενόν τε καὶ κινουὺν.)

81. Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς οὐσίαν ἀνάγκη κίνησιν εἶναι συνεχῆ, αὕτη δὲ μία ἐστίν, ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν μεγέθους τέ τινας εἶναι (οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ἀμέγεθες) καὶ ἐνὸς καὶ ὑφ' ἐνός· οὐ γὰρ ἔσται συνεχῆς, ἀλλ' ἐχομένη ἐτέρα ἐτέρας καὶ διηρημένη. Τὸ δὲ κινουὺν εἰ ἐν, ἢ κινούμενον κινεῖ ἢ ἀκίνητον δν. Εἰ μὲν δὲ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει κατὰ συμμεταβάλλειν αὐτό, ἅμα δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τινος· ὥστε στήσεται καὶ ἤξει εἰς τὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνάγκη συμμεταβάλλειν, ἀλλ' αἰεὶ τε δυνήσεται κινεῖν (ἄπρον γὰρ τὸ οὕτω κινεῖν) καὶ δμαλῆς αὕτη ἢ κίγησις ἢ μόνη ἢ μάλιστα· οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν τὸ κινουὺν οὐδεμίαν. Δεῖ δὲ οὐδὲ τὸ κινούμενον πρὸς ἐκείνου ἔχειν μεταβολὴν, ἵνα ὁμοία ἦ ἢ κίνησις. Ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι· αὐτὰ γὰρ αἱ ἀρχαί. Ἀλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινουόντος. Τοιαύτη δ' ἢ τοῦ βίου κίνησις· ἐκεῖ ἄρα τὸ κινουὺν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 10 p 267. a. 21 ed. Bekker. (cf. Scholl. in Aristot. p. 453. a. ed. Brandis.) εἰπὼν ὁποῖόν ἐστι τὸ πρῶτως κινουὺν καὶ τὸ κινούμενον τὴν αἰδίον κίνησιν, καὶ ὅπως ἔχοντα πρὸς ἀλληλα, ἐπειδὴ ζητεῖν ἔθος ἦν, ὡς ἔοικεν, ποῦ τὸ κινουὺν τὸν οὐρανὸν ἐστίν, καὶ οἷγε Πυθαγόρειοι

ἐν τῷ μέσῳ λέγειν ἐδόκουν αὐτό, καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς περὶ τοῦ κινουόντος λόγοις ἐδοκίμασαν, καὶ λέγει ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ ἐν τῇ ἀρχῇ εἶναι τοῦ κινουμένου, ὅπερ κυριώτατόν ἐστιν. Δύο δὲ ἀρχαί εἰσιν ἐν τῇ σφαίρᾳ, τὸ τε μέσον καὶ τὸ περίεξ· ἀνάγκη οὖν φησὶν ἐν τούτων τινὶ εἶναι τὸ κινουὺν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἐγγύτατα τοῦ κινουόντος τάχιστα μάλλον κινεῖται, ταχέια δὲ ἢ τοῦ κύκλου (αἱ βίου) κίνησις, τοῦτ' ἐστὶ τῆς περιφερείας, ἐκεῖ τὸ κινουὺν εἴη ἂν. Τὸ γὰρ μέσον ἀκίνητον δν οὐ δοκεῖ πρὸς τὸ κινουὺν οἰκείως ἔχειν. Ὁ δὲ Εὐδήμος ἐν τῷ μεγίστῳ κύκλῳ φησὶν εἶναι τῷ διὰ τῶν πόλων· οὗτος γὰρ τάχιστα κινεῖται, τὸ δὲ κινουὺν δοκεῖ ἀρχεσθαι, ὅθεν τάχιστα ἂν κινήσει καὶ βῆστα. Ἀπορεῖ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ πρὸς τὴν ζῶ περιφέρειαν καὶ πρὸς τὸν μέγιστον κύκλον, εἰ ἐν τούτων (Ald. τούτῳ) τινὶ ἐστὶ τὸ κινουὺν αἴτιον, πῶς οὐ κινήσεται κατὰ συμβεβηκός. Καὶ εἰπὼν ἐκτός, εἰ μὴ ταύτης κατὰ τοὺς πόλους ἐστίν, ἐπαπορεῖ ὅτι καὶ δύο οὗτοι καὶ ἀκίνητοι, Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Εὐδήμος φησὶ τὸ ἐγγυτέρω τοῦ κινουόντος τάχιστα κινεῖσθαι. Λύων δὲ τὴν ἀπορίαν λέγει ὅτι εἰ μὲν ἐν μορίῳ τινὶ εἴη τῆς περιφερείας τῆς ἐξωτάτω, κινεῖτο ἂν κατὰ συμβεβηκός, τῷ κατὰ μόρια τὴν κίνησιν εἶναι τῆς σφαίρας· εἰ δὲ ἐν πάσῃ τῇ περιφερείᾳ, ἔσται τε ἐν τῷ τάχιστα φερομένῳ, καὶ οὐκέτι ἂν κινεῖτο κατὰ συμβεβηκός, τῷ πᾶσαν τὴν περιφέρειαν μὴ κινεῖσθαι, μηδὲ ἀλλάσσειν τὸν τόπον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ μένειν αἰεὶ. Ἐγκρίνει οὖν εἶναι αὐτὸ ἐν πάσῃ τῇ τῆς ἐκτός σφαίρας περιφερείᾳ· οὕτω γὰρ, φησὶν, ἔσται ἐγγυτέρω τοῦ τάχιστα κινουμένου καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός κινούμενον καὶ τὴν αὐτὴν αἰεὶ σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ κινούμενον ὑπ' αὐτοῦ, διὸ καὶ ὁμοίαν αἰεὶ κίνησιν κινήσει. Ταῦτα ἠπόρησεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἔλυσεν οὕτως, καίτοι πρότερον καλῶς εἰπὼν, ὅτι οὐκ ὡς τόπον τινὰ κατέχοντος τοῦ κινουόντος ἀκουστέον· ἄμερὲς γὰρ εἰδείθη, ἀλλ' οὐδὲ ὡς εἰδους ὄντος τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν, ἀλλ' ὡς οὐσίας ἀσωμάτου αὐτῆς καθ' αὐτὴν ἐν οὐσίᾳ. Κἂν γὰρ ἐμψυχον, φησὶν, δν τὸ κυκλοφορητικὸν σῶμα κινῆται κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ψυχῆν, ἀλλὰ καὶ ἄλλου τινὸς δεῖ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ τῆς κινήσεως παρέχοντος· ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν ἐμψύχων ἐξωθέν τι δν αἴτιον αὐτοῖς καὶ ἀρχὴ γίνεται τῆς κινήσεως

illud quod ab eo primum movetur perpetuum esse necesse est.

81. Quoniam autem in iis quæ sunt, continuus motus necessario inest, hic vero est unus, unum motum magnitudinis cujuspiam esse necesse est (non enim id movetur, quod magnitudine caret) et unius esse atque ab uno : alioqui continuus non erit, sed adhærens alius alii ac divisus. Id porro quod movet, si unum est, aut motu agitata movet aut immobile manens. Si igitur motu agitata, simul sequatur ipsum atque mutetur, et insuper ab aliquo moveatur oportet. Quamobrem stabit

atque id consequetur, ut moveatur ab immobili. Hoc enim non necesse est simul mutari, sed poterit semper movere (facile enim est, hoc pacto movere) et hic motus aut solus aut inaxime est æquabilis : id enim quod movet, nullam habet mutationem. Oportet vero etiam id quod ab illo movetur, ut motus sit similis, nullam habere mutationem. Atqui illud aut in medio, aut in circulo esse necesse est : hæc enim principia sunt. Sed celerrime moventur quæ proxima sunt moventi. Talis autem est universi motus : illic igitur est id quod movet.

τῆς ψυχικῆς τῆς κατὰ τόπον γινομένης, εἶγε ἐφέσει τινός ἢ κατὰ τόπον γίνεται τῶν ἐμφύχων κινήσει. Ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψεν ὡς τελικὸν μόνως αἴτιον τὸ πρῶτως κινῶν τὸν Ἀριστοτέλη λέγειν ἀποδεχόμενος. Εἰ δέ, ὡς πολλοὶ λόγοι δεικνύουσι, καὶ ποιητικὸν αὐτὸ νομίζει, τὴν μὲν ψυχὴν καὶ αὐτὸς οἶεται ὡσπερ ὁ Πλάτων τοῦ μεταβατικῆς τῆς κινήσεως αἰτίαν εἶναι, τὸν δὲ ἀκίνητον νοῦν τοῦ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀεὶ κινεῖσθαι καθ' ἓνα λόγον καὶ μίαν τάξιν. Εἰ οὖν ἡμέρες τὸ κινῶν καὶ χωριστὸν πάντῃ σωματίων, αὐτὸ καθ' αὐτὸ τέλειον ἐξηρημένον τοῦ παντός σωματικῆς κόσμου, καλῶς ἔχει λέγειν καὶ πανταχοῦ αὐτὸ καὶ οὐδαμῶ εἶναι. Εἰ δὲ οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τῷ κέντρῳ λέγουσιν ἰδρῶσθαι, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ἀπλανεῖ σφαίρα φησὶν εἶναι, ἐκείνοι μὲν τὸ κέντρον ἐπιτηδειότερον τῶν ἄλλων τοῦ παντός μερῶν νομίζουσι πρὸς μέθεξιν τῆς τοῦ δημιουργοῦ συνοχικῆς καὶ ἐδραστικῆς ἀγαθότητος, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης πρῶτως ἀπολαύειν τῆς δημιουργικῆς νομίζει κινήσεως. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν Πυθαγόρειοι Ἐστίας τόπον καὶ Ζανὸς πύργον ἐκάλουν τὸ κέντρον, ὁ δ' Ἀριστοτέλης (p. 265. b. 8) μέτρων τῶν ἄλλων κινήσεων τὴν τῆς ἀπλανοῦς ἔλεγεν ὡς πρῶτην καὶ συντηρούμενην καὶ τὸ τοῦ κινουμένου ἡμέρας διὰ τῆς ταχυτικῆς ἐνεκονοζομένην. Οὐ χρὴ οὐχ δεδοικέναι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς κινήσωμεν τὸ πρῶτως κινῶν, ἐν τῷ ἀπλανεῖ λέγοντες αὐτὸ οὐρανῷ. Οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ κυρίως ἐκεῖνο, ἀλλ' ὁ οὐρανὸς ἐν αὐτῷ· εἶπερ τὸ ἐν τινι περιέχεται ὑπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, περιέχει δὲ ἐκεῖνο τὸν ὅλον κόσμον τῇ ἀπειρῳ αὐτοῦ δυνάμει. Μήποτε δὲ οὐδὲ ἡ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου βοήθεια πρὸς τὸ μὴδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκεῖνο κινεῖσθαι αὐτάρκης ἐστὶν ἀπὸ ἐννοίας ἐτι προϊούσα τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι τὸ πρῶτως κινῶν· εἰ γὰρ μὴ ἐν μορίῳ τινί, φησὶν, ἐστὶν, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ περιφερείᾳ, ἐπειδὴ ἡ πᾶσα οὐ κινεῖται οὐδὲ ἀμείβει τόπον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ μένει, οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἂν κινεῖτο. Εἰ οὖν ἡ μὲν πᾶσα οὐ κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτως κινῶν ἐν τῷ τάχιστα κινουμένῳ λέγεται εἶναι, ὅηλον ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ πάσῃ περιφερείᾳ. Ἐπειτα εἰ μὲν οὕτως ἐστὶν ἐν τῇ πάσῃ ὡς κατατεταγμένον ἐν αὐτῇ, ἡ δὲ πᾶσα κατὰ μόρια κινεῖται, ὅηλον ὅτι καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν μορίων κατὰ συμβεβηκὸς κινήσεται. Εἰ δὲ ἀσχέτως καὶ ἐξηρημένως τῷ ὅλῳ πάρεστι, τί κωλύει καὶ τοῖς μέρεσιν ἀσχέτως καὶ ἐξηρημένως καὶ ἡμέριστως καὶ ἀκινήτως

ἅμα πᾶσι παρὸν μὴδὲ κατὰ συμβεβηκὸς τῇ ἐκείνων κινήσει συγχινεῖσθαι; Καὶ ἀσφαλῶς ὁ Εὐδήμος τὸ πρόβλημα ἐκτιθέμενος « εἰ ἡμέρες, φησὶν, ἐστὶ τὸ πρῶτως κινῶν καὶ μὴ ἀπτεται τοῦ κινουμένου, πῶς ἔχει πρὸς αὐτό; » Τὸ οὖν ἡμέρες καὶ μὴ ἀπτόμενον τοῦ κινουμένου, ἀλλ' ἀσχετον πρὸς αὐτὸ καὶ ἐξηρημένον, πῶς δύναται συγχινεῖσθαι τῷ κινουμένῳ, ὡστε κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖσθαι; Ἐν δὲ Εὐδήμῳ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρῶτως κινῶν ἐν τῷ μεγίστῳ φησὶ λέγειν κύκλῳ τῷ διὰ τῶν πολλῶν· οὗτος γὰρ τάχιστα κινεῖται. Ἐγὼ δὲ οὕτως εἶρον τὴν γραφὴν ἐν τῷ Εὐδημείῳ « τῆς δὲ σφαίρας ὁ μὲν τόπος ὁ περὶ τοὺς πολλοὺς τάχιστα κινεῖται. » Καὶ τούτῳ δὲ ἐπιστάνει ἄξιον, ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐν τῇ τῆς σφαίρας περιφερείᾳ τὸ πρῶτως κινῶν νομίζει λέγειν τὸν Ἀριστοτέλη· μήποτε δὲ ἐν τῷ κύκλῳ λέγων, ἐν τῷ ὅλῳ οὐρανῷ λέγει.)

sz. Ἐχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεται τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς· ἀλλὰ μὴ ὡσπερ τὸ ὠθοῦν πάλιν καὶ πάλιν, τῷ ἐφεξῆς εἶναι συνεχῶς. Ἡ γὰρ αὐτὸ δεῖ ὠθεῖν ἢ ἔλκειν, ἢ ἄμφω, ἢ ἑτερόν τι ἐκδεχόμενον ἄλλο παρ' ἄλλου, ὡσπερ πάλαι ἐλέχθη ἐπὶ τῶν ῥιπτουμένων. Εἰ δὲ διαίρετος ὦν ὁ ἄηρ ἢ τὸ ὕδωρ κινεῖ, ἀλλ' ὡς ἀεὶ κινούμενος, ἀμφοτέρως δ' οὐχ ὅσον τε μίαν εἶναι, ἀλλ' ἐχομένην. Μόνη ἄρα συνεχῆς ἦν κινεῖ τὸ ἀκίνητον· ἀεὶ γὰρ ὁμοίως ἔχον καὶ πρὸς τὸ κινούμενον ὁμοίως ἔξει καὶ συνεχῶς.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 10 p. 267. b. 9 ed. Bekker. Simplicius fol. 320. d. δὲ Εὐδήμος τοῦτο μὲν οὐκ ἀπορεῖ ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰ ἐνδέχεται τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς, ἀπορεῖ δὲ ἀντὶ τούτου, εἰ ἐνδέχεται τὸ ἀκίνητον κινεῖν. Δοκεῖ γὰρ, φησὶ, τὸ κινῶν κατὰ τόπον ἢ ὠθοῦν ἢ ἔλκων κινεῖν, εἰ δὲ μὴ [μόνον] οὕτως, ἀλλ' οὖν ἀπτόμενόν γε ἢ αὐτὸ ἢ δι' ἄλλου, ἢ δι' ἐνός ἢ διὰ πλείονων. Τὸ δὲ ἡμέρες οὐθενὸς ἐνδέχεται ἄψασθαι· οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῦ τὸ μὲν ἀρχή, τὸ δὲ πέρας, τῶν δὲ ἀπτομένων τὰ πέρατα ἅμα. Πῶς οὖν κινήσει τὸ ἡμέρες; καὶ λύει τὴν ἀπορίαν λέγων, ὅτι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖ, τὰ δὲ ἡρεμοῦντα· καὶ τὰ μὲν κινούμενα κινεῖ ἀπτόμενα ἄλλων (leg. ἀλλήλων), οὐχ ὁμοίως δὲ πάντα. Οὐ γὰρ ὡς ἡ γῆ τὴν σφαῖραν ῥιφθεῖσαν ἐπ' αὐτὴν ἄνω ἐκίνει, οὕτω καὶ τὸ πρῶτως κινήσαν· οὐ γὰρ προγινομένης κινήσεως ἐκεῖνο κινεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἐτι πρῶτως κινεῖ, ἢ δὲ γῆ οὐδέποτε ἡρεμοῦσα πρῶτως κινήσει.)

82. Dubitatur autem, num fieri possit, ut quippiam motu agitatam continenter moveat; sed non ut id quod iterum atque iterum pellit, ex eo continenter movet, quod motus deinceps sunt. Aut enim ipsum pellere vel trahere vel utrumque facere oportet; aut diversum quid, aliud ab alio, accipiens, ut antea diximus de iis quae projiciuntur. Si vero quum dividuus sit aer vel

aqua movet, sed ut semper motu agitata: neutro modo motus unus esse potest, sed plures inter se coherentes erunt. Solus igitur is est continuus motus, quo id quod est immobile, movet. Quum enim semper eodem modo se habeat; etiam ad id quod movetur eandem rationem et continuationem habebit.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ.

83. Τούτων δὴ διωρισμένων μετιτέον πρὸς τὸν ἀκόλουθον αὐτοῖς λόγον ἀρχὴν λαβοῦσι τὴν αὐτὴν τοῖς Πυθαγορείοις, τοῦτ' ἔστι, καθ' ἣν τοὺς μὲν ἴσους ἀριθμοὺς τοῖς ἰσοτόνοις φθόγγοις ἀπονέμομεν, τοὺς δὲ ἀνίσους τοῖς ἀνισοτόνοις, ὅτι τὸ τοιοῦτον αὐτόθι δῆλόν ἐστι.

(Ptolemæus Harmon. I, 7. Porphyrius ad h. l. in Ioann. Wallis oper. tom. III p. 287. τῆς διαιρέσεως τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἐχόντων φθόγγων τοιαύτης γενομένης, καίτοι ἐκ τῆς αἰσθήσεως κρίσιν ἔχουσι, προσαρμοστέον φησὶ καὶ τὴν παλαιὰν τοῦ λόγου ἀκριβείαν ταῖς ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως δοθείσαις διαφοραῖς, ἔθνα καὶ τὰ περὶ τῶν Πυθαγορείων παραληπτέον, ὡς ἱκανῶς τὸ ἀκριβὲς ἔχοντα, καὶ ἀρκτέον γε καθάπερ ἐκείνοι ἀνωθεν ἀπὸ τῆς ἰσότητος τῶν ἀριθμῶν. Ἦν δὲ ἀποδοτέον καὶ τὸν λόγον τὸν κατ' αὐτὴν προσαρμοστέον τοῖς ἰσοτόνοις. Ἐκείνων μὲν οὖν οἱ πλείους οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἰσότητος ἤρχοντο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πυθμένος ἀριθμοῦ· τῆς ἰσότητος δὲ ἀπλῶς τοὺς ἴσους ἀριθμοὺς ἀποδοτέον φησὶ τοῖς ἰσοτόνοις φθόγγοις, τοὺς δὲ ἀνίσους τοῖς ἀνισοτόνοις· ὅτι γὰρ διὰ τῶν πυθμένων τὰ κατὰ τὰς συμφωνίας ἀπεδείκνυσαν, ὁλοῖ Εὐδήμος ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἀριθμητικῆς ἱστορίας λέγων περὶ τῶν Πυθαγορείων ταυτὶ κατὰ λέξιν· « ἔτι δὲ τοὺς τῶν τριῶν συμφωνιῶν λόγους τοῦ τε διὰ τεσσάρων καὶ τοῦ διὰ πέντε καὶ τοῦ διὰ πασῶν, ὅτι συμβέβηκεν ἐν πρώτοις ὑπάρχει (leg. ὑπάρχειν) τοῖς ἐννέα· β γὰρ γ δ γίνεται ἐννέα. » Αἰτίαν δὲ ὁ Πτολεμαῖος τοῦ δεῖν τοὺς ἴσους ἀριθμοὺς ἀπονέμειν τοῖς ἰσοτόνοις, ἀποδίδωσι τὴν αὐτόθι τοῦ λόγου ἐνάρχειαν.)

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ.

84. Ἐπεὶ δὲ χρὴ τὰς ἀρχὰς ἃ καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς τὴν παρούσαν περίοδον σκοπεῖν, λέγομεν ὅτι παρ' Αἰγυπτίους μὲν εὐρῆσθαι πρῶτον ἢ γεωμετρίαν παρὰ πολλῶν ἱστορεῖται ἐκ τῆς τῶν χωρίων παραμετρήσεως ἢ λαβοῦσα τὴν γένεσιν. Ἀναγκαῖα γὰρ ἦν ἐκείνοις αὕτη διὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ

Νεῖλου τοὺς προσήκοντας ὄρους ἐκάστοις ἀφανίζοντας, καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν ἀπὸ τῆς χρείας ἀρξασθαι τὴν εὐρεσιν καὶ ταύτης καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ἐν γενέσει φερόμενον ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς πρὸς τὸ τέλειον πρόεισιν· ἀπὸ αἰσθήσεως οὖν εἰς λογισμῶν καὶ ἀπὸ τούτου ἐπὶ νοῦν ἢ μεταβάσις ὁ γένοιτ' ἂν εἰκότως. Ὡσπερ οὖν παρὰ τοῖς Φοίνιξι διὰ τὰς ἐμπορίας καὶ τὰ συναλλάγματα τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἢ τῶν ἀριθμῶν ἀκριβοῦς γνώσις, οὕτω δὴ καὶ παρ' Αἰγυπτίους ἢ γεωμετρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν εὐρηται. Θαλῆς δὲ πρῶτος ἃ εἰς Αἴγυπτον ἔλθων μετήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν θεωρίαν ταύτην, καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸς εἶρε, πολλῶν δὲ τὰς ἀρχὰς τοῖς μετ' αὐτὸν ὑφηγήσατο, τοῖς μὲν καθολικώτερον ἐπιβάλλων, τοῖς δὲ αἰσθητικώτερον. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀμέριστος ὁ Στησιχόρου τοῦ ποιητοῦ ἀδελφὸς ὡς ἐφαψάμενος ὁ τῆς περὶ γεωμετρίας σπουδῆς μνημονεύεται, καὶ Ἰππίας ὁ Ἡλείος ἱστορήσεν ὡς ἐπὶ γεωμετρίᾳ δόξαν αὐτοῦ λαβόντος. Ἐπὶ δὲ τούτοις Πυθαγόρας τὴν περὶ αὐτὴν φιλοσοφίαν εἰς σχῆμα παιδείας ἐλευθέρου μετέστησεν, ἀνωθεν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἐπισκοπούμενος καὶ αὐλῶς καὶ νοσῶς τὰ θεωρήματα διερευνώμενος, ὅς δὴ καὶ τὴν τῶν ἀναλόγων ἢ πραγματεῖαν καὶ τὴν τῶν κοσμικῶν σχημάτων σύστασιν ἀνεύρε. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος πολλῶν ἐφήψατο τῶν κατὰ γεωμετρίαν ἢ καὶ Οἰνοπίδης ὁ Χίος [ὁ τὸν τοῦ μηνίσκου ἢ τετραγωνισμὸν εὐρών, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηνάιος] ὀλίγω νεώτερος ὢν τοῦ Ἀναξαγόρου, ἦν καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Ἀντιρασταῖς ἐμνημόνευσεν ὡς ἐπὶ τοῖς μαθήμασι δόξαν λαβόντων· ἐφ' οἷς Ἰπποκράτης ἢ ὁ Χίος ὁ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηνάιος ἐγένοντο περὶ γεωμετρίας ἐπιφανεῖς· πρῶτος γὰρ ὁ Ἰπποκράτης τῶν μνημονευομένων καὶ στοιχεῖα συνέγραψε. Πλάτων δὲ ἐπὶ τούτοις ἢ γενόμενος μεγίστην ἐποίησεν ἐπίδοσιν τὰ τε ἄλλα μαθήματα καὶ τὴν γεωμετρίαν λαβεῖν διὰ τὴν περὶ αὐτὴν ἢ σπουδὴν, ὅς που ἢ δῆλός ἐστι καὶ τὰ συγγράμματα τοῖς μαθηματικῶς λόγοις καταπυκνώσας καὶ πανταχοῦ ὁ τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα τῶν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγείρων. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ Λεωδάμας ὁ Θάσιος ἢ ἦν καὶ Ἀρχύτας ὁ Ταραντίνος καὶ Θεαίτητος ὁ Ἀθηναῖος,

ARITHMETICA.

83. His potro definitis transire nos oportet ad rationem iis congruentem principium ducentes ab eadem re, a qua et Pythagoræi exorsi sunt, id est, qua tum pares numeros sonis æquali tono præditis attribuimus, tum impares sonis inæquali tono prolatis, quia tale quid in iis elucet

GEOMETRICA.

84. Sed quoniam artium ac disciplinarum incunabula

presentis temporis respectu consideranda sunt: dicimus a multis tradi geometriam apud Ægyptios primum inventam esse, quum a locorum dimensione originem traxisset. Necessaria enim illis hæc erat disciplina propter Nilum tanto aquarum auctu crescentem, ut agrorum uniuscujusque terminos funditus tollat. Neque mirandum est, a necessitate tam hujus quam cæterarum doctrinarum inventionem esse ortam, quandoquidem res creatæ omnes ab exiguis initii ad perfectionem transeunt. A sensu igitur in mentem atque ab hac in intellectum par est transitum fieri. Ut igitur apud Phœ-

παρ' ὧν ἐπιμηξήθη τὰ θεωρήματα καὶ προήλθεν εἰς ἐπιστημονικωτέραν σύστασιν. Λεωδάμαντος δὲ νεώτερος ὁ Νεοκλείδης καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Λέων, οἱ πολλὰ προσεπόρισαν τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὥστε τὸν Λέοντα καὶ τὰ στοιχεῖα συνθεῖναι τῷ τε πλήθει καὶ τῇ χρείᾳ τῶν δεικνυμένων ἐπιμελέστερον, καὶ διορισμοὺς εὐρεῖν ⁹, πότε δυνατόν ἐστι τὸ ζητούμενον πρόβλημα καὶ πότε ἀδύνατον. Εὐδόξος δὲ ὁ Κνίδιος Λέοντος μὲν ὀλίγω νεώτερος, ἑταῖρος ² δὲ τῶν περὶ Πλάτωνα γενόμενος, πρῶτος τῶν καθόλου θεωρημάτων τὸ πλήθος ἠύξησε καὶ ταῖς τρισὶν ἀναλογίαις ἄλλας τρεῖς προσέθηκε, καὶ τὰ περὶ τὴν τομὴν ³ ἀρχὴν λαβόντα παρὰ Πλάτωνος εἰς πλήθος προήγαγε καὶ ταῖς ἀναλύσειν ἐπ' αὐτῶν χρησάμενος. Ἀμύκλας δὲ ὁ Ἡρακλεώτης, εἰς τῶν Πλάτωνος ἑταίρων, καὶ Μέναιχος ⁴ ἀκροατὴς ὢν Εὐδόξου καὶ Πλάτωνι δὲ συγγεγονῶς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δεινόστρατος εἶτι τελευτέραν ἐποίησαν τὴν ἄλλην γεωμετρίαν. Θεῦδιος δὲ ὁ Μάγνης ⁵ ἐν

τε τοῖς μαθήμασιν ἔδοξεν εἶναι διαφέρων καὶ κατὰ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν· καὶ γὰρ τὰ στοιχεῖα καλῶς συνέταξε καὶ πολλὰ τῶν ὀριζῶν ⁶ καθολικώτερα ἐποίησε. Καὶ μέντοι καὶ ὁ Κυζικηνὸς Ἀθήναιος ⁷ κατὰ τοὺς αὐτοὺς γεγονῶς χρόνους καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν μαθήμασι, μάλιστα δὲ κατὰ γεωμετρίαν ἐπιφανῆς ἐγένετο ⁸. Διηγῶν οὖν οὗτοι μετ' ἀλλήλων ἐν Ἀκαδημίᾳ, κοινὰς ποιούμενοι τὰς ζητήσεις. Ἐρμότιμος δὲ ὁ Κολοφώνιος τὰ ὑπ' ⁹ Εὐδόξου προηγηθέντα καὶ Θεαιτήτου προήγαγεν ἐπὶ πλέον, καὶ τῶν στοιχείων πολλὰ ἀνεῦρε καὶ τῶν τόπων τινὰ συνέγραψεν. Φίλιππος δὲ ὁ Μεδμαῖος ¹⁰, Πλάτωνος ὢν μαθητὴς, καὶ ὑπ' ἐκείνου προτραπέις εἰς ¹¹ τὰ μαθήματα, καὶ τὰς ζητήσεις ἐποίησε κατὰ τὰς Πλάτωνος ὑψηλῆς, καὶ ταῦτα πρῶθ' ἑαυτῷ ὄσα ᾤετο τῇ Πλάτωνος φιλοσοφίᾳ συντελεῖν. Οἱ μὲν οὖν τὰς γεωμετρικὰς ἱστορίας ἀναγράφαντες Εὐδήμος ὁ Περιπατητικὸς καὶ ἄλλοι μέχρι τούτου πρόαγουσι τὴν

nices propter mercaturam et negotiationem exquisita numerorum scientia ortum habuit : ita etiam apud Ægyptios geometria ob eam quam dixi causam inventa est. Thales autem primus in Ægyptum profectus hanc rerum subtilium contemplationem in Græciam transtulit, ipseque tum multa repperit, tum multarum rerum principia posteros docuit, quum aliis universe omnem animi vim intendisset, alias magis sensibus percepisset. Post hunc Ameristus, Stesichori poetæ frater, ut geometriæ studiosus memoratur, quom et Hippias Eleus geometriæ cognitione incluisse tradidit. Postea Pythagoras ejus studium in formam doctrinæ liberalis redegit, principia ejus quasi e sublimi contemplatus ac sine materia, solo videlicet intellectu theoremata perscrutatus, qui etiam rerum proportione respondentium studium et mundanarum formarum descriptionem invenit. Post hunc Anaxagoras Clazomenius multum in geometria versatus est, haud secus atque Cænopides Chius [semicirculi quadraturæ inventor, et Theodorus Cyrenæus] paullo junior Anaxagora, quorum et Plato in Rivalibus mentionem fecit tanquam hominum in mathematicis artibus clarorum; post quos Hippocrates Chius, semicirculi quadraturæ inventor, et Theodorus Cyrenæus geometriæ cognitione incliti fuerunt : siquidem inter eos quos memoravimus primus Hippocrates et elementa scriptis mandavit. Dein Plato paullo ætate posterior sua industria effecit, ut cum cæteræ disciplinæ, tum geometria maximis incrementis augescerent, quem scilicet manifestum est libros etiam suos mathematicis rationibus referuisse, et ubique admirationem eorum qui ad philosophiam pertractandam se dederunt, circa illam disciplinam excitasse. Sed eo tempore Leodamas quoque Thasius fuit et Archytas Tarentinus et Theætetus Atheniensis, a quibus adaucta sunt theoremata et ad probationem scientiæ convenientiorem prosecta. Fuerunt

porro Leodamante junior Neoclesides atque hujus discipulus Leo, qui multa superioribus adjecerunt, ita ut Leo elementa quoque rerum demonstratarum multitudine et utilitate diligentius composita ederet, ac definiret, quando proposita quæstio solvi posset et quando non posset. Tum Eudoxus Cnidius paucis quidem annis minor Leonte, sed Platonis sodalis primus universarum theorematum multitudinem auxit, ac tribus proportionibus alias tres adjecit, et segmenta inducta a Platone cumulavit, in iis propositarum quæstionum etiam solutione usus. Amyclas vero Heracleotes, unus e Platonis sodalibus, et Menæchmus, Eudoxi auditor, qui cum Platone conversatus est, ejusque frater Dinostratus totam geometriam magis etiam excoluerunt. Insuper Theudius Magnes in artibus mathematicis atque in reliquis sapientiæ disciplina excellere visus est : etenim elementa bene composuit, multasque definitiones latius patere voluit. Atque etiam Athenæus Cyzicenus, qui iisdem temporibus vixit, cum reliquarum disciplinarum tum maxime geometriæ cognitione inclitus fuit. Hi igitur intima familiaritate inter se conjuncti in Academia versabantur, quum communes quæstiones instituerent. At Hermotimus Colophonius data prius ab Eudoxo et Theæteto præcepta complevit, multaque doctrinæ initia invenit et locos nonnullos litteris consignavit. Denique Philippus Medmæus, Platonis discipulus, atque ab illo ad tractandas artes mathematicas impulsus quæstiones etiam juxta Platonis præcepta instituebat, et quidem sibi proponebat, quæcunque ad Platonis philosophiam pertinere arbitaretur. Quocirca historiæ geometricæ scriptores, Eudemus Peripateticus cæterique, hucusque hujus scientiæ incrementa, tanquam ad maturitatem perducunt. His autem non multo minor nafu est Euclides.

τῆς ἐπιστήμης ταύτης τελειώσιν. Οὐ πολλὸ δὲ τούτων νεώτερός ἐστιν Εὐκλείδης.

(Proclus in Euclid. p. 19 ed. Bas. Cf. Fabricius Bibl. Græc. Vol. II p. 385-386. Scripsi: a χρῆ τὰς ἀρχὰς καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς] e codice Monacensi apud Spengelium; vulgo χρῆ καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν τεχνῶν πρὸς. — ^b παραμετρήσεως] e cod. Monac; vulgo ἀναμετρήσεως. — ^c ἀπὸ τούτου ἐπὶ νοῦν ἢ μετάβασις] e cod. Monac; vulgo ἀπὸ τῆς ἢ μετάβασις. — ^d πρῶτος] codd. πρῶτον. — ^e ὡς ἐφαψάμενος] cum Fabricio; vulgo δε ἐφαψάμενος. — ^f ὡς ἐπὶ γεωμετρία δόξαν] cum Fabricio; falso ed. Bas. ὡς ἐπὶ γεωμετρίας δόξαν et cod. Mon. ὡς ἐπὶ γεωμετρίαν δόξαν. — ^g ἀναλόγων] e cod. nescio quo apud Fabricium; vulgo ἀλόγων. — ^h πολλῶν ἐφήψατο τῶν κατὰ γεωμετρίαν] e cod. Monac; vulgo πολλῶν ἐφήψατο κατὰ γεωμετρίαν. — ⁱ δὲ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών, καὶ Θεόδωρος δὲ Κυρηναῖος] hæc verba desiderantur in codice Monacensi, ac delenda sunt hic, quum ex inferioribus male huc irrepserint, utpote quæ sequentibus tantum convenient. Cæterum Fabricius vitiose τὴν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν scripsit. Nimirum Anaxagoras et Cænopides, non Theodoros a Platone initio istius dialogi commemorantur. Sic enim Rival. p. 132. a. ἐφανίσθη μὲντοι ἢ περὶ Ἀναξαγόρου ἢ περὶ Οἰνοπίδου ἐρίζειν. — ^k ἐφ' οἷς Ἰπποκράτης δὲ Χίος δὲ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών καὶ Θεόδωρος δὲ Κυρηναῖος ἐγένοντο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανείς] e codicibus, sprete Fabricii conjectura qui expuncta interpositione ἐφ' οἷς Ἰπποκράτης δὲ Χίος ἐγένετο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανείς posuit. — ^l ἐπὶ τούτοις] e cod. Monac; ed. Bas. τούτου, Fabric. τοῦτο. — ^m περὶ αὐτὴν] cum Fabric. et ed. Bas.; cod. Monac. αὐτὰ. — ⁿ δε που] e cod. Monac. et ed. Bas.; Fabric. ὡς που. — ^o πανταχοῦ τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα τῶν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγείρων] e cod. Monac. nisi quod meo Marte αὐτὴν restitui; vulgo πανταχοῦ τὸ περὶ αὐτὰ θαυμαστὸν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγείρων. — ^p Λεωδάμας δὲ Θάσιος] e cod. Monac., et ed. Bas.; vitiose Fabricius Λεωδάμας δὲ Θάσιος. — ^q διορισμοὺς εὐρεῖν] e cod. Monac.; vulgo διορισμὸν εὐρεῖν. — ^r ἑτεῖρος] cum Fabricio et ed. Bas.; cod. Monac. ἕτερος. —

^s τὰ περὶ τὴν τομὴν] cum Fabricio et cod. Monac.; ed. Bas. τὰ τὴν τομὴν. — ^t Μέναιχος] cum Fabric. et ed. Bas.; cod. Monac. Μόναιχος. — ^u Θεούδιος δὲ δὲ Μάγνης] cum Fabricio et cod. Monac.; ed. Bas. Θεούδιος δὲ Μάγνης. — ^v ὀρικῶν] cum Fabricio et ed. Bas.; cod. Monac. μερικῶν. — ^x Αθήναιος] cum Fabricio; falso cod. Monac. et ed. Bas. Ἀθηναῖος. — ^y ἐπιφανής ἐγένετο] e cod. Monac.; Fabricius et ed. Bas. καταφανής ἐγένετο. — ^z ὑπ' Εὐδόξου] e cod. Monac.; vulgo ὑπὲρ Εὐδόξου. — ^{aa} Μεδμαῖος] cum Fabricio, conf. Martin. ad Theon. Smyrn. p. 42; vitiose ed. Bas. μεταῖος et cod. Monac. μὲν, ταῖος, sed superscripto δ, ut sit Μενδαῖος. — ^{bb} εἰς] e codice Monac., quam lectionem etiam Fabricius habet; ed. Bas. ὡς. Quod reliquum est, Suidas μηνίσκου *lunulus* a philosophis vocari scribit τὰ τοῦ κύκλου τμηματα *circuli segmenta*. Possis etiam *semicirculos* interpretari.)

85. Ἐὰν δύο εὐθεῖαι τέμνωσιν ἀλλήλας, τὰς κατὰ κορυφὴν γωνίας ἴσας ἀλλήλαις ποιήσουσι.

(Euclides, I, 15).

Τοῦτο τοῖνον τὸ θεώρημα δεικνυσιν, ὅτι δύο εὐθειῶν ἀλλήλας τεμνουσῶν αἱ κατὰ κορυφὴν γωνίαι ἴσαι εἰσίν, εὐρημένον μὲν, ὡς φησιν Εὐδήμος ἐπὶ Θαλοῦ πρώτου, τῆς δὲ ἐπιστημονικῆς ἀποδείξεως ἠξιομένον παρὰ τῶν στοιχειωτῆ.

(Proclus p. 79).

86. Πρὸς τῇ δοθείσῃ εὐθείᾳ καὶ τῷ πρὸς αὐτῇ σημείῳ τῇ δοθείσῃ εὐθυγράμμῳ γωνία ἴσην γωνίαν εὐθύγραμμον συστήσασθαι.

(Euclides, I, 23.)

Πρόβλημα τοῦτο Οἰνοπίδου μὲν εὕρημα μᾶλλον, ὡς φησιν Εὐδήμος.

(Proclus p. 87. De Cænopide uberius disserit Menagius ad Diog. Laërt. IX, 37.)

87. Ἐὰν δύο τρίγωνα τὰς δύο γωνίας ταῖς δυσὶ γωνίαις ἴσας ἔχη ἑκατέραν ἑκατέρα, ἔχη δὲ καὶ μίαν πλευρὰν μίᾳ πλευρῇ ἴσην, ἦτοι τὴν πρὸς ταῖς ἴσαις γωνίαις ἢ τὴν ὑποτείνουσαν ὑπὸ μίαν τῶν ἴσων γωνιῶν, καὶ τὰς λοιπὰς πλευρὰς ταῖς λοιπαῖς πλευρῶν ἴσας ἔξει ἑκατέραν ἑκατέρα, καὶ τὴν λοιπὴν γωνίαν τῇ λοιπῇ γωνίᾳ ἴσην.

(Euclides I, 26. Proclus p. 92 τσαῦτα καὶ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἀκρίβειαν δὲ Πορφύριος

85. Si duæ rectæ lineæ se invicem secuerint, angulos, qui sunt ad verticem, æquales inter se reddent.

Hoc igitur theorema declarat, si duæ rectæ lineæ se invicem secuerint, angulos, qui sunt ad verticem, esse æquales, inventum quidem illud, ut ait Eudemus, a Thalete primo, sed demonstratione scientiæ propria dignum habitum in ejus libris, qui mathematicorum initia tradidit.

86. Juxta datam rectam lineam et punctum ei appositum dato reclarum linearum angulo æqualis angulus et ipse rectis lineis constans describatur.

Problema hoc Cænopidis potius inventum est, ut ait Eudemus.

87. Si duo triangula duos angulos duobus angulis alterum alteri æquales habent, unum vero etiam latus habent uni lateri æquale, sive illud quod æqualibus

ἡμῖν συμβάλλεται, Εὐδήμος δὲ ἐν ταῖς γεωμετρικαῖς ἱστορίαις εἰς Θαλῆν τοῦτο ἀνάγει τὸ θεώρημα. Τὴν γὰρ τῶν ἐν θαλάττῃ πλοίων ἀπόστασιν, δι' οὗ τρόπου φασὶν αὐτὸν δεῖκνύναι, τούτῳ πρ.σχηθῆναι φησὶν ἀναγκαῖον.

88. Παντὸς τριγώνου μιᾶς τῶν πλευρῶν προσεμβληθείσης ἢ ἐκτὸς γωνία δυσὶ ταῖς ἐντὸς καὶ ἀπεναντίον ἴση ἐστὶ, καὶ αἱ ἐντὸς τοῦ τριγώνου τρεῖς γωνίαι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι εἰσὶν.

(Euclides I, 32. Proclus p. 99 Εὐδήμος δὲ δ Περιπατητικὸς εἰς τοὺς Πυθαγορείους ἀναπέμπει τὴν τοῦδε τοῦ θεωρήματος εὐρεσιν, ὅτι τρίγωνον ἄπαν δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, καὶ δεῖκνύναι φησὶν αὐτοὺς οὕτω τὸ προκείμενον· « ἔστω τρίγωνον τὸ αβγ καὶ ἤχω διὰ τοῦ α τῆ βγ παράλληλος ἡ δε. Ἐπει οὖν παράλληλοι εἰσὶν αἱ βγ δε καὶ αἱ ἐναλλὰξ ἴσαι εἰσὶν, ἴση ἄρα ἡ μὲν ὑπὸ δαβ τῆ ὑπὸ αβγ, ἡ δὲ ὑπὸ εαγ τῆ ὑπὸ αβδ. Κοινὴ προκείσθω ἡ ὑπὸ βδγ (leg. βαγ). Αἱ ἄρα ὑπὸ δαβ βαγ γαε, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ὑπὸ δαβ βαε, τοῦτ' ἐστὶν αἱ δύο ὀρθαὶ ἴσαι εἰσὶν ταῖς τοῦ αβγ τριγώνου τρισὶν γωνίαις. Αἱ ἄρα τρεῖς τοῦ τριγώνου δυσὶν ὀρθαῖς εἰσὶν ἴσαι. » Τοιαύτη μὲν οὖν καὶ ἡ τῶν Πυθαγορείων ἀπόδειξις.

89. Παρὰ τὴν δοθείσαν εὐθείαν τῷ δοθέντι τριγώνῳ ἴσον παραλληλόγραμμον παραβάλλειν ἐν γωνίᾳ, ἣ ἐστὶν ἴση τῇ δοθείσῃ γωνίᾳ εὐθυγράμμω.

(Euclides I, 44. Proclus p. 109 ἐστὶ μὲν ἀρχαῖα, φασὶν οἱ περὶ τὸν Εὐδήμον, καὶ τῆς τῶν Πυθαγορείων μούσης εὐρήματα ταῦτα, ἣ τε παραβολὴ τῶν χωρίων καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις. Ἀπὸ δὲ τούτων καὶ οἱ νεώτεροι τὰ ὀνόματα λαβόντες μετήγαγον αὐτὰ καὶ ἐπὶ τὰς κωνικὰς λεγομένας γραμμὰς,

καὶ τούτων τὴν μὲν παραβολὴν, τὴν δὲ ὑπερβολὴν καλέσαντες, τὴν δὲ ἔκλειψιν, ἐκείνων τῶν παλαιῶν καὶ θείων ἀνδρῶν ἐν ἐπιπέδῳ καταγραφῇ χωρίων πρὸς εὐθείαν ὠρισμένην τὰ ὑπὸ τούτων σημαίνοντα τῶν ὀνομάτων ὀρώντων. Ὅταν γὰρ εὐθείας ἐκκειμένης τὸ δοθὲν χωρίον πάσῃ τῇ εὐθείᾳ συμπαρατείνῃς, τότε παραβάλλειν ἐκεῖνο τὸ χωρίον φασὶν· ὅταν μείζον δὲ ποιήσῃς τοῦ χωρίου τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς εὐθείας, τότε ὑπερβάλλειν· ὅταν δὲ ἔλασσον ὡς τοῦ χωρίου γραφέντος εἶναι τι τῆς εὐθείας ἐκτὸς, τότε ἐκλείπειν.)

90. Ἡ Ἀρχύτου εὐρεσις, ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ.

(Eutocius in Archimed. de sphaera et cylindro lib. II p. 19 ed. Basil. ; p. 143 ed. Oxon.)

91. Εἴη δ' ἂν ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ἐφεξῆς τὸ γεγραμμένον Ἀρχιμήδῃ βιβλίδιον κύκλου μέτρησιν τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐν ᾧ τὴν πρόθεσιν τάνδρος ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς γνωρίζομεν. Βούλεται γὰρ ἐπιδειχθῆναι, τίνι χωρίῳ εὐθυγράμμω ἴσος ἂν εἴη κύκλος, πρᾶγμα πάλαι πρὸς τῶν πρὸ αὐτοῦ κλεινῶν φιλοσόφων ἐζητημένον. Ἄηλον γὰρ ὅτι τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον, ὅπερ Ἰπποκράτης τε δ Χίος καὶ Ἀντιφῶν ζητήσαντες ἐπιμελῶς ἐκείνους ἡμῖν τοὺς παραλογισμοὺς εὐρήκασιν, οὗς ἀκριβῶς εἰδέναι νομίζω τοὺς τε τὴν Εὐδήμου γεωμετρικὴν ἱστορίαν ἐπεσευχεμένους καὶ τῶν Ἀριστοτελικῶν μετασχόντας Κηρίων

(Eutocius in Archimed. de circuli dimens. præf. p. 49 ed. Bas. ; p. 204 ed. Oxon. Sed ne quis in ultimis verbis τῶν Ἀριστοτελικῶν μετασχόντας Κηρίων hæreat, sciendum est, nihil hoc titulo frequentius apud veteres fuisse. Geliius Noct. att. lib. XX cap. 12 namque alii *Musarum* inscripserunt, alii *Silvarum*, ille Κηρίων, alius Κέρας Ἀμαλθείας etc. Plinius Nat. Hist. lib. I p. 4 ed. Harduin. Inscriptionis apud Græcos mira felicitas : Κηρίων inscribere, quod volebant intelligi *favum* : alii Κέρας Ἀμαλθείας, quod *Copie cornu* etc. Vide et Fabricium Bibl. Græc. vol. III pag. 395 ed. Harl.)

92. Ἡμῖν δὲ ὑποκείσθω τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἔνικ

angulis adjacet, sive quod uni æqualium angulorum subjectum est : reliqua quoque latera reliquis lateribus alterum alteri æqualia habebunt et tertium qui superest angulum tertio angulo æqualem.

88. In omni triangulo si unum latus insuper adjicitur, externus angulus duobus internis atque ex contrario æqualis est, et interni tres trianguli illius anguli duobus rectis æquales sunt.

89. Juxta datam rectam lineam dato triangulo æquale parallelogrammum describatur in angulo, qui est æqualis dato rectorum linearum angulo.

90. Archylæ inventio, quemadmodum Eudemus tradit.

91. Dicimus hæc respectu libelli deinceps propositi, quem Archimedes de circuli dimensione scripsit, in quo viri consilium ex ipsa inscriptione cognoscimus. Vult enim demonstrare, cui rectorum linearum areæ æqualis sit circulus : quam rem multo ante eum viri in philosophia nobiles inquisiverunt. Manifestum enim est, hanc esse illam quæstionem, quam quum diligenter habuissent Hippocrates Chius et Antiphon, illa nobis sophismata invenerunt, quæ probe scire arbitror eos, qui Eudemum historiam geometricam inspexere et Favos Aristoteles legendo contriverunt.

92. Nos autem ea, quæ natura sunt, aut omnia aut nonnulla moveri ponamus : quod quidem ex inductione

κινούμενα εἶναι. Δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· Ἄμα δὲ οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνύς ψεύδεται, ὅσα δὲ μή, οὐ, ὅσον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων γεωμετρικοῦ διαλύσαι, τὸν δ' Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 p. 185. a. 12 ed. Bekker. Conf. Aristot. Soph. Elench. cap. 11 ibique paraphr. et Pseudoalex. fol. 36. Exstat etiam Archimedis de circuli dimensione libellus cum Eutocii commentariis. Simplicius fol. 12-15 τῆ ἐν καὶ ἀκίνητον λεγούση θέσει ἀντιθεῖς τὸ τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἕνια κινεῖσθαι μαρτυρούμενον ὑπὸ τῆς ἐναργείας, ἵνα μή τις εἰ·η, ὅτι τὸ ζητούμενον ὡς ὁμολογούμενον ὑποθέτου (leg. ὑπέθετο), τὴν αἰτίαν τοῦ ὑποθέσθαι τὸ ἀληθὲς πρὸ τοῦ τὸ ψευδὲς ἐλέγξει προστίθῃσιν, ὅτι ἅμα τῷ εὐκόλῳ εἶναι καὶ μὴδὲν ἔχειν χαλεπὸν τὸ συνιδεῖν τὰ συμβαίνοντα τῷ ὑποθεθέντι ἀτόπῳ οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει τὰ ψευδῶς λεγόμενα, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνα ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ προσδιαλεγόμενου ἐπιδεικνύς τις ψεύδεται· ὅσα δὲ μή, οὐ, οἱ δὲ ἐν καὶ ἀκίνητον λέγοντες οὔτε ἀρχὴν οὔτε τὴν φύσιν φυλάττουσιν· οὐδὲν οὖν ἄτοπον καὶ πρὸ τοῦ λύσαι τοὺς ἐναντίους λόγους ὑποθέσθαι τὰ ἐκ τῆς ἐναργείας μαρτυρούμενα, εἴπερ οὐδὲ λύειν ἅπαντα ἀνάγκη. Τὸ δὲ διάφορον τοῦτο τῶν τε λύεσθαι ὀφειλόντων ψευδῶν καὶ τῶν μή, δείκνυσιν ἐπὶ τινῶν ἐν γεωμετρίας ψευδογραφημάτων. Τὸν γὰρ τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου πολλῶν ζητούντων (τοῦτο δὲ ἦν τὸ τῷ κύκλῳ ἴσον τετράγωνον θέσθαι) καὶ Ἀντιφῶν ἐνόμισεν εὐρίσκειν καὶ Ἰπποκράτης, ὁμοίως ψευσθέντες. Ἄλλὰ τὸ μὲν Ἀντιφῶντος ψεῦδος διὰ τὸ μὴ ἀπὸ γεωμετρικῶν ἀρχῶν ὠρμηθῆσαι, ὡς μαθησόμεθα, οὐκ ἔστι γεωμετρικοῦ λύειν, τὸ δὲ Ἰπποκράτους, ἐπειδὴ τὰς ἀρχὰς φυλάξας τὰς γεωμετρικὰς ἐψεύσθη, γεωμετρικοῦ λύειν. Ἐκείνους γὰρ δεῖ λύειν μόνους τοὺς λόγους, ὅσοι τηροῦντες τὰς οἰκείας ἀρχὰς τῆς μεθόδου οὕτω παρασυλλογίζονται, τοὺς δὲ εἰ· ὧν παρακρούονται ἀναι-

ροῦντες τὰς ἀρχὰς, οὐ λυτέον. Ὁ δὲ Ἀντιφῶν γράφας κύκλον ἐνέγραψέ τι χωρίον εἰς αὐτὸν πολύγωνον τῶν ἐγγράφεισθαι δυναμένων. Ἔστω δὲ εἰ τύχοι τετράγωνον τὸ ἐγγεγραμμένον· ἔπειτα ἐκάστην τῶν τοῦ τετραγώνου πλευρῶν δίχα τέμνων ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὰς περιφερείας πρὸς ὀρθὰς ἤγε γραμμὰς αἱ δηλονότι δίχα ἔτεμον ἐκάστη τὸ καθ' αὐτὴν τμήμα τοῦ κύκλου, ἔπειτα ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπεξεύγνυν ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν γραμμῶν τοῦ τετραγώνου εὐθείας, ὡς γίνεσθαι τέσσαρα τρίγωνα τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν, τὸ δὲ ὅλον τὸ ἐγγεγραμμένον σχῆμα ὀκτάγωνον, καὶ οὕτω πάλιν κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐκάστην τῶν τοῦ ὀκταγώνου πλευρῶν δίχα τέμνων ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὴν περιφέρειαν πρὸς ὀρθὰς ἄγων· καὶ ἐπιεὺγνυς ἀπὸ τῶν σημείων, καθ' ἃ αἱ πρὸς ὀρθὰς ἀχθεῖσαι ἐφήπτοντο τῶν περιφερειῶν εὐθείας ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν διηρημένων εὐθειῶν ἐκκαϊδεκάγωνον ἐποιεῖ τὸ ἐγγραφόμενον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον πάλιν τέμνων τὰς πλευρὰς τοῦ ἐκκαϊδεκάγωνου τοῦ ἐγγεγραμμένου καὶ ἐπιεὺγνυς εὐθείας καὶ διπλασιάζων τὸ ἐγγεγραμμένον πολύγωνον, καὶ τοῦτο αἰ ποιοῦν, ἕως οὐ δαπανωμένου ταύτης τοῦ ἐπιπέδου ἐμελλεν ἐγγραφῆσθαι τι πολύγωνον τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐν τῷ κύκλῳ, οὐ αἱ πλευραὶ διὰ μικρότητα ἐφαρμόσουσι τῇ τοῦ κύκλου περιφέρειᾳ. Παντὶ δὲ πολυγώνῳ ἴσον τετράγωνον δυνάμεθα θέσθαι, ὡς ἐν τοῖς στοιχείοις παρελάβομεν, ὥστε διὰ τὸ ἴσον ὑποκεῖσθαι τὸ πολύγωνον τῷ κύκλῳ ἐφαρμόζοντες τετράγωνον ἴσον αὐτῷ ἐσόμεθα καὶ κύκλῳ ἴσον τιθέντες τετράγωνον. Καὶ δῆλον ὅτι ἡ συναγωγή παρὰ τὰς γεωμετρικὰς ἀρχὰς γέγονεν, οὐχ ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ὀφθῆσιν, ὅτι ὑποτίθεται ὁ γεωμέτρης τὸν κύκλον τῆς εὐθείας κατὰ σημείον ἄπτεσθαι ὡς ἀρχὴν, ὁ δὲ Ἀντιφῶν ἀναιρεῖ τοῦτο· οὐ γὰρ ὑποτίθεται ὁ γεωμέτρης τοῦτο, ἀλλ' ἀποδείκνυσιν αὐτὸ ἐν τῷ ὀρθῷ βιβλίῳ. Ἄμεινον οὖν εἶναι ἀρχὴν λέγειν τὸ ἀδύνατον εἶναι εὐθεῖαν ἐφαρμόσαι περιφέρειᾳ, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκτὸς κατὰ ἐν σημείον ἐφάπτεται τοῦ κύκλου, ἡ δὲ ἐντὸς κατὰ δύο μόνον καὶ οὐ πλείω, καὶ ἡ ἐπαφὴ κατὰ σημείον γίνεται, καὶ μέντοι τέμνων αἰ τὸ μεταξὺ τῆς εὐθείας καὶ τῆς τοῦ κύκλου περιφέρειας ἐπίπεδον οὐ δαπανῆσει αὐτό, οὐδὲ καταλήψεται ποτε τὴν τοῦ κύκλου περιφέρειαν, εἴπερ ἐπ' ἀπειρὸν ἐστὶ διαίρειν τὸ ἐπίπεδον. Εἰ δὲ καταλαμβάνει, ἀνήρηται τις ἀρχὴ γεωμετρικὴ ἢ λέγουσα ἐπ' ἀπειρὸν εἶναι τὰ μεγέθη διαιρετὰ, καὶ ταύτην καὶ ὁ Εὐδήμος ἀναιρεῖσθαι τῆσιν ὑπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος. Τὸν δὲ διὰ τῶν τμημάτων φησὶ τετραγωνισμὸν γεωμετρικοῦ διαλύειν ἐστὶ.

Intelligitur. Simul vero neque omnia sunt dissolvenda sed ea tantum quae quis e principis quidem, sed falso demonstrat. At quaecunque his dissimilia videntur, non sunt dissolvenda. Verbi causa, circuli quadraturam,

quae fit per segmenta, dissolvere geometrae est; Antiphontis vero illam quadraturam redarguere, non est geometrae.

Λέγοι δὲ ἂν τὸν διὰ τῶν τμημάτων, τὸν διὰ τῶν μηνίσκων, δὲ Ἴπποκράτης ὁ Χίος ἐφεύρε· κύκλου γὰρ τμήμα ὁ μηνίσκος ἐστίν, ἡ δὲ δεῖξις τοιαύτη·

ἔστω, φησί, περὶ τὴν αβ εὐθείαν ἡμικύκλιον περιγεγραμμένον τὸ αβγ, καὶ τετμήσθω ἡ αβ δίχα κατὰ τὸ δ, καὶ ἀπὸ τοῦ δ τῆ αβ πρὸς ὀρθὰς ἦρθω ἡ δγ, καὶ ἀπὸ τοῦ γ ἐπεζεύχθω ἡ γα, ἥτις ἐστὶ τετραγώνου πλευρὰ τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου, ὃ ἐστὶν ἡμικύκλιον τὸ αβγ. Καὶ περὶ τὴν αγ ἡμικύκλιον περιγεγράφθω τὸ αεγ, καὶ ἐπεὶ ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς αβ ἴσον τῷ τε ἀπὸ τῆς αγ καὶ τῷ ἀπὸ τῆς ἐτέρας τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς τοῦ εἰς τὸ αβγ ἡμικύκλιον ἐγγραφομένου, τοῦτ' ἐστὶ τῆς γβ (ἐστὶ γὰρ ὀρθογώνιον τριγώνου ὑποτείνουσα ἡ αε· ὡς δὲ ἔχει τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα πρὸς ἀλλήλα, οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὰ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι καὶ τὰ ἡμικύκλια, ὡς δέδεικται ἐν τῷ δεκαδύῳ (leg. δωδεκάτῳ, Vid. XII, 2 cf. VI, 20) βιβλίῳ τῶν στοιχείων), διπλάσιον ἄρα ἐστὶ τὸ αβγ, ἡμικύκλιον τοῦ αεγ ἡμικυκλίου, ἐστὶ δὲ τὸ αβγ ἡμικύκλιον διπλάσιον καὶ τοῦ αγδ τεταρτημορίου· ἴσον ἄρα ἐστὶ τὸ τεταρτημόριον τῷ αεγ ἡμικυκλίῳ. Κοινὸν ἀφῆρήσθω τὸ ὑπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς καὶ τῆς αγ περιφερείας περιεχόμενον τμήμα· λοιπὸς ἄρα ὁ αεγ μηνίσκος ἴσος ἐστὶ τῷ αγδ τριγώνῳ, τὸ δὲ τρίγωνον τετραγώνῳ. Δείξας δὲ διὰ τούτων τὸν μηνίσκον τετραγωνιζόμενον ἐξῆς πειρᾶται διὰ τοῦ προαποδεδειγμένου τὸν κύκλον τετραγωνίζειν οὕτως.

ἔστω εὐθεῖα ἡ αβ καὶ περὶ αὐτὴν ἡμικύκλιον περιγεγράφθω, καὶ κείσθω τῆ αβ διπλῆ ἡ γδ, καὶ περὶ τὴν γδ ἡμικύκλιον περιγεγράφθω καὶ ἐγγεγράφωσαν εἰς αὐτὸ τὸ ἡμικύκλιον ἐξαγώνου πλευραὶ, ἡ τε γε, καὶ ἡ εζ, καὶ ἐτι ἡ ζδ, καὶ περὶ αὐτὰς ἡμικύκλια περιγεγράφθω τὰ γηε, εθζ, ζκδ· ἕκαστον ἄρα τῶν περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίων ἴσον ἐστὶ τῷ αβ ἡμικυκλίῳ· καὶ γὰρ ἡ αβ ἴση ἐστὶ ταῖς τοῦ ἐξαγώνου πλευραῖς· τῶν γὰρ ἐκ τοῦ κέντρου διπλῆ ἐστὶν ἡ διάμετρος, αἱ δὲ τοῦ ἐξαγώνου πλευραὶ ἴσαι εἰσὶ ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου. Καὶ τῆς αβ δὲ ἐστὶ διπλῆ ἡ γδ, ὥστε τὰ τέσσαρα ἡμικύκλια ἴσα ἀλλήλοις εἰσὶ. Τετρα-

πλάσια ἄρα τὰ τέσσαρα τοῦ αβ ἡμικυκλίου, ἐστὶ δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν γδ ἡμικύκλιον τετραπλάσιον τοῦ περὶ τὴν αβ· ἐπεὶ γὰρ ἡ γδ τῆς αβ ἐστὶ διπλῆ, τετραπλάσιον τὸ ἀπὸ τῆς γδ γίνεται τοῦ ἀπὸ τῆς αβ. Ὡς γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετραγωνα πρὸς ἀλλήλα ἔχουσι, οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὰς κύκλοι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ ἡμικύκλια πρὸς ἀλλήλα, ὥστε τετραπλάσιόν ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς γδ ἡμικύκλιον τοῦ ἀπὸ τῆς αβ. Ἴσον ἄρα ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς γδ ἡμικύκλιον τοῖς τέτρασιν ἡμικυκλίοις τῷ τε περὶ τὴν αβ καὶ τοῖς τρισὶ τοῖς περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίοις. Κοινὰ ἀφῆρήσθω ἀπὸ τε τῶν περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίων καὶ ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν γδ τμήματα τὰ τε ὑπὸ τῶν ἐξαγωνικῶν πλευρῶν καὶ τῶν τοῦ γδ ἡμικυκλίου περιφερειῶν περιεχόμενα. Λοιποὶ ἄρα οἱ γηε, εθζ, ζκδ μηνίσκοι μετὰ τοῦ αβ ἡμικυκλίου ἴσοι εἰσὶ τῷ γε, εζ, ζδ τραπεζῶν, ἂν δὲ ἀφείλωμεν ἀπὸ τοῦ τραπεζίου τὴν ὑπεροχὴν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἴσον τοῖς μηνίσκοις· ἐδείχθη γὰρ ἴσον εὐθύγραμμον μηνίσκῳ· καταλίπωμεν δὲ τὸ λοιπὸν ὃ ἐστὶν ἴσον τῷ αβ ἡμικυκλίῳ, καὶ τὸ καταλειφθὲν τοῦτο εὐθύγραμμον διπλασιάσωμεν, καὶ τὸ διπλασιασθὲν εὐθύγραμμον εὐθύγραμμον ἴσον αὐτῷ τετράγωνον λάβωμεν, ἴσον ἔσται τὸ τετράγωνον τῷ περὶ τὴν αβ διάμετρον κύκλῳ. Καὶ οὕτως ὁ κύκλος τετραγωνισθήσεται, καὶ ἐστὶ μὲν εὐφυῆς ἡ ἐπιχείρησις, τὸ δὲ ψευδογράφημα γέγονεν παρὰ τὸ μὴ καθόλου δεδειγμένον ὡς καθόλου λαβεῖν· οὐ γὰρ ἐδείχθη πᾶς μηνίσκος τετραγωνιζόμενος, ἀλλ' ὁ περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρᾶν τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. Οὗτοι δὲ οἱ μηνίσκοι περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς εἰσὶ τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. Ἔστι τις καὶ τοιαύτη δεῖξις διὰ τῶν μηνίσκων τετραγωνίζειν οἰομένη τὸν κύκλον ἀπλουστέρα καὶ οὐκ ἐλεγχόμενη παρὰ τί γέγονεν ἐν αὐτῇ τὸ ψευδογράφημα. Μηνίσκου γὰρ τετραγωνισμὸν αὐρόντες τοῦ περὶ τὴν τοῦ τριγώνου (leg. τετραγώνου) πλευρᾶν ὦντο καὶ οὗτοι διὰ τούτου τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι, ὡς τοῦ κύκλου παντὸς εἰς μηνίσκους διαιρεῖσθαι δυνάμενον· τὸ γὰρ ἴσον τῷ μηνίσκῳ τετράγωνον τοσαυταπλάσιον ποιοῦντες, ὁσαπλάσιοι πάντες εἰσὶν οἱ μηνίσκοι, εἰς οὐδὲ ὁ κύκλος διήρηται, ὦντο τὸ τούτοις ἴσον τετράγωνον τοῖς μηνίσκοις, ἴσον εἶναι καὶ τῷ κύκλῳ, ψεῦδος λαμβάνοντες τὸ τὸν ὕλον κύκλον εἰς μηνίσκους διαιρεθῆναι δύνασθαι. Ἐν γὰρ τῇ τοῦ κύκλου εἰς τοὺς μηνίσκους διαιρέσει ἀεὶ ὑπολείπεται ἡ ἐντὸς μέσον ἀμφικυρτον περιλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ μηνίσκου γραμμῶν, οὐ μῆτε μηνίσκου ὄντος μῆτε τετραγωνιζομένου οὐδ' ἂν ὁ πᾶς κύκλος τετραγωνιζοίτο. Οὐχ ὕγιης δὲ ἡ ἐνστασις ἡ πρὸς τὸν τοιοῦτον τετραγωνισμὸν· οὐ γὰρ χρεῖα τῷ τετραγωνίζοντι τὸν κύκλον διὰ τῶν μηνίσκων διελεῖν τὸν πάντα κύκλον εἰς μηνίσκους· οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἰ τοῦτο εἴη, οὐδὲ οὕτως ὁ κύκλος τετραγωνίζεται διὰ τῶν μηνίσκων. Οὐ γὰρ πᾶς ἐδείχθη μηνίσκος τετραγωνιζόμενος, καὶ μὴ διαι-

ρουμένου δὲ παντὸς εἰς μηνίσκους πάλιν τετραγωνισθήσεται, ἂν συγχωρηθῶσιν οἱ περὶ τὰς τοῦ ἑξαγώνου τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου πλευρὰς περιγραφόμενοι μηνίσκοι τετραγωνίζεσθαι, καὶ μὴ μόνοι οἱ περὶ τὰς τοῦ τετραγώνου. Κἀνταῦθα οὖν τοῦ ψευδογραφήματος αἴτιον τὸ μόνον τετραγωνίσαντας μηνίσκον τὸν περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν, ὡς πάντως τετραγωνιζομένων μηνίσκων ὁποῖοι ποτ' ἂν ὦσιν, εἰς οὗς ὁ κύκλος διαιρεῖται, οὕτω ποιεῖσθαι τὴν δεῖξιν. Τινὲς δέ, φησὶν Ἀλέξανδρος, ἤγουνται, εἰ δεῖξαιεν τετραγώνων ἀριθμὸν κυκλικὸν καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι. Ἔστι δέ, φησί, τετράγωνος μὲν ἀριθμὸς ὁ ἰσάκις ἴσος, κυκλικὸς δὲ ἄλλοιον ἀριθμὸς τοὺς συντιθεμένους ἐκ τῶν καθεξῆς περιττῶν, ὅσων ἑνὸς, τριῶν, πέντε, ἑπτὰ, ἑννέα, εὐρόντες δι' ἀριθμῶν τετράγωνόν τινα ἄμα καὶ κυκλικὸν ὄντα, ὅσων τὸν λστ, τετράγωνον μὲν ὄντα διότι ἀπὸ τοῦ στ ἐφ' ἑαυτὸν γινόμενον γεννᾶται, κυκλικὸν δὲ διότι ἀπὸ τῆς τῶν περιττῶν ἀγεζῖα συνθέσεως ἀποτελεῖται, ὥστω καὶ κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι. Ἄλλ' ἢ δεῖξαι, φησὶν, οὐκ ἐκ τῶν γεωμετρικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν· ἀριθμητικαὶ γὰρ ἀρχαὶ τὸ εἶναι τὸν τοιοῦτον ἀριθμὸν κυκλικὸν καὶ τὸν τοιοῦτον τετράγωνον. Ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου λέγοντος ἐπιστάνειν ἄξιον, ὅτι πρῶτον μὲν τὸν κυκλικὸν ἀριθμὸν οὐ κατὰ σύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν οἱ ἀριθμητικοὶ τίθενται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ κατάληξιν· κύκλος γὰρ ὁ κε, ὅτι πεντάκις πέντε κε, καὶ ὁ λστ, οὔτε ὁ τέσσαρα, οὔτε ὁ ἑννέα, οὔτε ὁ ἰστ, καίτοι κατὰ σύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν γινόμενοι, ἀλλὰ τετράγωνοι μόνον οὗτοι· κατὰ γὰρ τὴν ἐπισύνθεσιν τῶν περιττῶν οἱ τετράγωνοι γίνονται καὶ ἴσως ὁ ἐξ ἀρχῆς τὴν μέθοδον παραδοῦς οὐκ εἶπε κυκλικὸς ἀπλῶς εἶναι πάντας τοὺς κατὰ ἐπισύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ ἐπισυνθέσει τῶν ἐφεξῆς περιττῶν εἰσίσκονται οἱ κυκλικοὶ οὐδὲ τούτου αἰεὶ συμβαίνοντες· κυκλικὸς γὰρ ὢν ὁ ρκε ὡς ἀπὸ τοῦ ε ἐπὶ τὸν κε γινόμενος, καὶ ὁ σιστ ὡς ἀπὸ τοῦ στ ἐπὶ τὸν λστ, ὁμοῦ οὐκ ἐγένοντο κατὰ ἐπισύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν, εἰ μὴ ἄρα οὐκ εἰσὶν οὗτοι κυκλικοὶ ἀλλὰ σφαιρικοὶ ἐξ ἐπιπέδων κύκλων κυκλικῶς βαρυνθέντες. Καὶ ἐκεῖνο δὲ ἐπιστάνειν ἄξιον, ὅτι οὐκ ἦν εἰκὸς τοὺς ἀριθμὸν εὐρηκόμενος κυκλικὸν ἄμα καὶ τετραγωνικὸν τὸν αὐτὸν τοῦτον οἶσθαι διὰ τοῦτο καὶ ἐν μεγέθεσι τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι, ἀλλ' ἴσως εὐρόντες ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸν αὐτὸν τετράγωνον ἄμα καὶ κύκλον εἰς ἕνωσιν ἦλθον τοῦ καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι ζητεῖν τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν. Ἔλεγε δὲ ὁ ἡμέτερος καθηγημὸν Ἀμμώνιος, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἴσως, εἰ ἐπ' ἀριθμῶν εὐρέθη, τοῦτο καὶ ἐπὶ μεγεθῶν εὐρίσκεισθαι· ἀνομοιογενῆ γὰρ μεγέθη ἐστὶν εὐθεῖα καὶ περιφέρεια, καὶ οὐδὲν φησὶ θαυμαστὸν μὴ εὐρεθῆναι κύκλου εὐθύγραμμον ἴσον, εἴπερ καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν εὐρίσκομεν τοῦτο· οὐτὰ γὰρ τῇ τοῦ ἡμικυκλίου γωνίᾳ οὔτε

τῇ λοιπῇ εἰς τὴν ὀρθὴν τῇ κερατοειδεῖ λεγομένη γένοιτο ἂν εὐθύγραμμος ἴση γωνία, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως φησὶ καὶ ὑπὸ οὕτω κλειῶν ἀνδρῶν ζητηθὲν θεωρημα ἄχρι νῦν οὐχ εὐρέθη, οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ Ἀρχιμήδους. Ἔλεγον δὲ ἐγὼ πρὸς τὸν καθηγημὸν, ὡς εἴπερ μηνίσκος τετραγωνιζοῖτο ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς· τοῦτο γὰρ ἀνεξαπατήτως συνήκται, ὁμογενὲς δὲ ὁ μηνίσκος τῷ κύκλῳ ἐκ περιφερειῶν συγκαίμενος, εἰ κωλύει καὶ τὸν κύκλον ἐπὶ τούτῳ τετραγωνίζεσθαι· εἰ δὲ ἀνόμιμον τὸ τοῦ μηνίσκου ἐπίπεδον τῷ κύκλῳ διὰ τὰ κέρατα, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐθυγράμμῳ ἀνόμοιος μηνίσκος πᾶς καὶ ὁμοῦς ὁ περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν μηνίσκος τετραγωνίζεται· αἱ μέντοι γωνίαι αἱ τε τοῦ ἡμικυκλίου καὶ αἱ κερατοειδεῖς ἐκ περιφερείας καὶ εὐθείας ἀμφω συγκαίμεναι οὐ μόνον ἀνομοιογενεῖς εἰσὶ τῇ εὐθυγράμμῳ, ἀλλὰ καὶ ἀσύμβλητοι. Οὐχ ἱκανὸν οὖν ὄμαι τὸ εἰρημένον εἰς ἀπόγνωσιν καταστῆσαι τῆς εὐρέσεως τοῦ τετραγωνισμοῦ· καὶ γὰρ ὁ Ἰάμβλιχος ἐν τῇ εἰς τὰς κατηγορίας ὑπομνήματι τὸν μὲν Ἀριστοτέλη φησὶ μήπω ἴσως εὐρηκέναι τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν, παρὰ δὲ τοῖς Πυθαγορείοις εὐρησθαι, ὡς δῆλόν ἐστι, φησὶν, ἀπὸ τῶν Σέξτου τοῦ Πυθαγορείου ἀποδείξεων, ὅς ἀνωθεν κατὰ διαδοχὴν παρελαβε τὴν μέθοδον τῆς ἀποδείξεως, καὶ ὑστερον δὲ φησὶν Ἀρχιμήδης διὰ τῆς ἑλικοειδοῦς γραμμῆς (cf. Scholl. in Arist. p. 64 b. ed. Brandis.) καὶ Νικομήδης διὰ τῆς ἰδίως τετραγωνιζούσης καλουμένης καὶ Ἀπολλώνιος διὰ τινος γραμμῆς ἣν αὐτὸς μὲν κοχλιώδους ἀδελφῆν προσγορεῖ, ἣ αὐτὴ δὲ ἐστὶ τῇ Νικομήδους, καὶ Κάρπος διὰ τινος γραμμῆς, ἣν ἀπλῶς ἐκ διπλῆς κινήσεως καλεῖ, ἄλλοι τε πολλοί, φησὶ, ποικίλως τὸ πρόβλημα κατεσκεύασαν, καὶ μήποτε οὗτοι πάντες ὄργανικῶν ἐκπιέσαντο τοῦ θεωρήματος κατασκευῆν. Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος οὕτως ὡς εἶπον, οἷεται τὸ ψευδογραφημὰ ἐλέγχεσθαι παρ' ὅσον τὸν περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν μόνον τετραγωνίσας μηνίσκον ὁ Ἰπποκράτης ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἑξαγώνου πλευρᾶς αὐτῷ δεδειγμένῳ ἀπεχρήσατο, ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἐπὶ τετραγωνικῆς πλευρᾶς δεῖξαι φησὶ τὸν Ἰπποκράτη τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν, ἀλλὰ καθόλου ὡς ἂν τις εἴποι· εἰ γὰρ πᾶς μηνίσκος τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν ἢ ἴσην ἔχει ἡμικυκλίου ἢ μείζονα ἢ ἐλάττωνα, τετραγωνίζεται δὲ ὁ Ἰπποκράτης καὶ τὸν ἴσην ἡμικυκλίου ἔχοντα καὶ τὸν μείζονα καὶ τὸν ἐλάττωνα, καθόλου ἂν εἴη δεδειχῶς ὡς δοκεῖ. Ἐχθήσομαι δὲ τὰ ἐπὶ τοῦ Εὐδήμου κατὰ λέξιν λεγόμενα, ὀλίγην τινὰ προσθεῖς σαφήνειαν ἀπὸ τῆς τῶν Εὐκλείδου στοιχείων ἀναμνήσεως διὰ τὸν ὑπομνηματικὸν τρόπον τοῦ Εὐδήμου κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος συντόμους ἐκθεμένου τὰς ἀποδόσεις. Λέγει δὲ ὡδε ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς γεωμετρικῆς ἱστορίας· « καὶ οἱ τῶν μηνίσκων δὲ τετραγωνισμοὶ δόξαντες εἶναι τῶν οὐκ ἐπιπολαίων διαγραμμάτων διὰ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς τὸν κύκλον ὑφ' Ἰπποκράτους

ἰγράφησάν τε πρώτως καὶ κατὰ τρόπον ἔδοξαν ἀποδοθῆναι, διόπερ ἐπὶ πλείον ἀψώμεθά τε καὶ διελθόμεν ». Ἄρχῃν μὲν οὖν ἐποίησατο καὶ πρῶτον ἔθετο τῶν πρὸς αὐτοὺς χρησίμων, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει τὰ τε ὁμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα καὶ αἱ βάσεις αὐτῶν δυνάμει· τοῦτο δὲ ἔδεικνυεν ἐκ τοῦ τὰς διαμέτρους δεῖξαι τὸν αὐτὸν λόγον ἐγούσας δυνάμει τοῖς κύκλοις, ὅπερ Εὐκλείδης δεύτερον τέθεικεν ἐν τῷ ὠδεκάτῳ τῶν στοιχείων βιβλίῳ τὴν πρότασιν εἰπὼν οὕτως· οἱ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους εἰσίν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα· ὡς γὰρ οἱ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν, οὕτω καὶ τὰ ὁμοια τμήματα. Ὅμοια γὰρ τμήματά ἐστι τὰ τὸ αὐτὸ μέρος ὄντα τοῦ κύκλου, οἷον ἡμικύκλιον ἡμικυκλίῳ καὶ τριτημόριον τριτημορίῳ· διὸ καὶ γωνίας ἴσας δέχεται τὰ ὁμοια τμήματα. Αἱ γοῦν τῶν ἡμικυκλίων πάντων ὀρθαὶ εἰσι καὶ τῶν μείζονων ἐλάττωτες ὀρθῶν, καὶ τοσοῦτῳ, ὅσω μείζονα ἡμικυκλίων τὰ τμήματα, καὶ αἱ τῶν ἐλαττόνων μείζονες, καὶ τοσοῦτῳ ὅσω ἐλάττωνα ἡμικυκλίων τὰ τμήματα· δειχθέντος δὲ αὐτῷ τούτου πρῶτον μὲν ἔγραψεν μνησίκων τὴν περιφέρειαν ἔχοντα ἡμικυκλίου περὶ τρίγωνον ὀρθογώνιον καὶ ἰσοσκελές αὐτὸ τὸ ἡμικύκλιον περιγράφας καὶ περὶ τὴν βάσιν τμήμα κύκλου τοῖς ὑπὸ τῶν ὑπογευθεισῶν ἀφαιρουμένοις ὅμοιον ὅπερ Εὐκλείδης λ' τρίτον ἔθετο θεώρημα τοῦ τρίτου βιβλίου προτείνας οὕτως· α' ἐπὶ τῆς δοθείσης εὐθείας γράψαι τμήμα κύκλου δεχόμενον γωνίαν ἴσην τῇ δοθείσῃ γωνίᾳ εὐθυγράμμῳ. » Εἰ γὰρ τὸ περὶ τὴν βάσιν οὕτω περιγράψει, ὡς ἴσην δέξασθαι γωνίαν τῶν ἐν τοῖς τμήμασι τοῖς ὑπὸ τῶν ἐπιγευθεισῶν ἀφαιρουμένοις, ὅμοιον ἔσται ἐκεῖνο· ὁμοια γὰρ τμήματα κύκλων δ' Εὐκλείδης ὥριστο ἐν τῷ τρισκαίδεκάτῳ (leg. τρίτῳ) βιβλίῳ τὰ δεχόμενα γωνίας ἴσας. Ὅντος δὲ τοῦ περὶ τὴν βάσιν τμήματος ἴσου τοῖς περὶ τὰς ἐτέρας ἀμφοτέρας διότι, ὡς δέδεικται ἐν τῷ παρατελεύτῳ (Euclid. I, 47) τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων θεωρημάτων, ἐν τοῖς ὀρθογώνιοις τριγώνοις ἡ ὑποτείνουσα ἴσον δύναται ταῖς τὴν ὀρθὴν περιεχούσαις ἀμφοτέραις. Ὡς δὲ τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν τετράγωνα, οὕτως ἔχει τὰ ὁμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα, καὶ κοινοῦ προστεθέντος τοῦ μέρους τοῦ τριγώνου τοῦ ὑπὲρ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν βάσιν ἴσος ἔσται ὁ μνησίκος τῶν τριγώνων. Ἴσος οὖν ὁ μνησίκος τῶν τριγώνων δειχθεὶς τετραγωνίζοιτο ἄν. Δέδεικται γὰρ ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ (leg. τεσσαρακαιοδέκατῳ) θεωρηματι τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, πῶς χρὴ τῷ δοθέντι εὐθυγράμμῳ ἴσον τετράγωνον ἐστήσασθαι (Euclid., συστήσασθαι). Οὕτω μὲν οὖν ἡμικυκλίου τὴν ἔξω τοῦ μνησίκου περιφέρειαν ὑποθέμενος ἐταραγώνισεν ὁ Ἰπποκράτης τὸν μνησίκων εὐκόλως, εἶτα ἐφεξῆς μείζον ἡμικυκλίου ὑποτίθειαι συστήσασθαι τραπεζίον τὰς μὲν τρεῖς ἔχον πλευρὰς ἴσας ἀλλήλαις, τὴν δὲ μίαν τὴν μείζω τῶν παραλλήλων τριπλάσιαν ἐκείνων ἐκάστης δυνάμει καὶ τὸ τε τραπέζιον περιλαβὼν κύκλῳ καὶ

περὶ τὴν μείστην αὐτοῦ πλευρὰν ὅμοιον τμήμα περιγράφας τοῖς ὑπὸ τῶν ἴσων τριῶν ἀποτεταγμένοις ἀπὸ τοῦ κύκλου. Καὶ ὅτι μὲν περιληφθήσεται κύκλῳ τὸ τραπέζιον, δεῖξεις οὕτω διχοτομήσας τὰς τοῦ τραπέζιου γωνίας κατὰ τὸ ἔνατον τοῦ πρώτου τῶν στοιχείων καὶ ἐπιζεύξας τὰς διαγωνίους, ἔρεις, ἐπεὶ ἡ βα τῆ αγ ἴση κοινὴ ἡ δε καὶ γωνία καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅτι δὲ μείζον ἔστιν ἡμικυκλίου τὸ λεχθέν τμήμα, ὅτ' ἄλλο ἀχθείσης ἐν τῷ τραπέζιῳ διαμέτρου. Ἀνάγκη γὰρ ταύτην ὑπὸ δύο πλευρὰς ὑποτείνουσαν τοῦ τραπέζιου τῆς ὑπολοίπου μιᾶς μείζονα ἢ διπλάσιαν εἶναι δυνάμει. Ἐπεὶ γὰρ μείζων ἔστιν ἡ βδ τῆς αγ, αἱ δγ βα ἴσαι οὔσαι καὶ ἐπιζευγῦσαι αὐτὰς ἐκβαλλόμεναι ἐμπεσοῦνται κατὰ τὸ ζ. Εἰ γὰρ παραλλήλοί εἰσιν αἱ βα δγ ἴσαι οὔσαι, αἱ δὲ τὰς ἴσας τε καὶ παραλλήλους ἐπιζευγῦσαι καὶ αὐταὶ ἴσαι καὶ παραλλήλοί εἰσιν, ἔσται ἡ αγ ἴση τῇ βδ ὅπερ ἀδύνατον. Συμπιπτουσῶν δὲ τῶν βα δγ κατὰ τὸ ζ, αἱ ὑπὸ ζαγ γαβ γωνία δύο ὀρθαῖς ἴσαι ἔσονται διὰ τὸ τρισκαίδεκατον τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου. Μείζων δὲ ἡ ὑπὸ γαβ τῆς ὑπὸ γαζ ἡ ἐκτὸς τοῦ τριγώνου τῆς ἐντὸς διὰ τὸ τριακοστὸν δεύτερον τοῦ πρώτου. Ἡμίσεια ἄρα ἡ ὑπὸ γαζ γωνία τῆς βαγ, ἡ ἄρα βγ μείζον ἢ διπλάσιον δύναται ἐκατέρως τῶν βα αγ, ὥστε καὶ τῆς γβ καὶ τὴν μείστην ἄρα τῶν τοῦ τραπέζιου πλευρῶν ἀναγκαῖον ἐλαττον δύνασθαι τῆς τε διαμέτρου καὶ τῶν ἐτέρων πλευρῶν ἐκείνης, ὅψ' ἦν ὑποτείνει μετὰ τῆς διαμέτρου ἡ λεχθεῖσα· αἱ γὰρ βγ γδ μείζον ἢ τριπλάσιον δύνανται τῆς γδ, ἡ δὲ βδ τετραπλάσιον. Ὁξεῖα ἄρα ἔστιν ἡ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς βεβηκυῖα γωνία. Μείζον ἄρα ἡμικυκλίου ἐστὶ τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἔστιν, ὅπερ ἔστιν ἡ ἔξω περιφέρεια τοῦ μνησίκου. Τὸν δὲ τοῦ μνησίκου τούτου τετραγωνισμόν παρῆκεν Εὐδήμος, ὡς σαφῆ, οἶμαι. Εἴη δὲ ἄν τοιοῦδε. Ἐπειδὴ ἴσα ἀλλήλοισ ἐστὶν ὁ μνησίκος μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς τμήματος τῷ τραπέζιῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν τριῶν ἴσων αὐτοῦ εὐθειῶν ἀποτεταγμένοις τμήμασιν, ὧν τὸ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς τμήμα ἴσον ἐστὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἴσων εὐθειῶν ἀφαιρουμένοις τοῦ κύκλου τρεῖς τμήμασιν, εἴπερ ἴσον ταῖς τρεῖς δύνασθαι ὑπόκειται ἡ μείζων τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς, τὰ δὲ ὁμοια τμήματα πρὸς ἀλλήλα ἔστιν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν τετράγωνα. Ἐὰν δὲ ἀπὸ ἴσων ἴσα ἀφαιρεθῆ, τὰ καταλειπόμενά ἐστιν ἴσα, ἴσος ἄρα ὁ μνησίκος τῷ τραπέζιῳ. Ἡ καὶ οὕτω συντόμως ἔρεις, ἐπειδὴ ἴσον ἐστὶ τὸ περὶ τὴν μείζονα τοῦ τραπέζιου πλευρὰν τμήμα τοῖς περὶ τὰς τρεῖς τὰς ἴσας περιγραφῆσαι, διότι καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς τετράγωνον τριπλάσιον τοῦ ἀπὸ ἐκάστης, ἐὰν κοινὸν προστεθῆ τὸ περιεχόμενον ἐπίπεδον ὑπὸ τε τῶν τριῶν ἴσων εὐθειῶν καὶ τῆς τοῦ μείζονος τμήματος περιφέρειας, ἔσται ὁ μνησίκος ἴσος τῷ τραπέζιῳ, οὗ τετραγωνισθέντος, διότι ἔχομεν πᾶν εὐθύγραμμον τετραγωνίσαι, τετραγωνισθήσεται καὶ ὁ μείζονα ἡμικυκλίου τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν ἔχων μνη-

νίσκος, εἰ δὲ ἔλαττον ἡμικυκλίου εἴη, προγράψας τοιοῦνδε τι δ' Ἰπποκράτης τοῦτο κατασκευάσεν. Ἐστω κύκλος οὐ διάμετρος, ἐφ' ἧς ἡ αβ, κέντρον δὲ αὐτοῦ ἐφ' οὗ κ, καὶ ἡ μὲν ἐφ' ἧς γδ δίχα τε καὶ πρὸς ὀρθὰς τεμνέτω τὴν ἐφ' ἧς βκ, ἡ δὲ ἐφ' ἧς εζ ἤχθω παρὰ τὴν ἐφ' ἧς αβ, καὶ ἀπὸ τοῦ κ ἐπεξεύχθω ἐπὶ τὰ εζ, συμπιπτεύω δὲ ἐκβαλλομένη ἐπὶ τὸ ζ ἡ ἐπιζευχθεῖσα τῇ ἐφ' ἧς εη κατὰ τὸ η, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ β ἐπὶ τὰ ζη ἐπεξεύχθωσαν, φανερόν δὲ ὅτι ἡ μὲν ἐφ' ἧς εζ ἐκβαλλομένη ἐπὶ τὸ β πεσῖται· ὑπόκειται γὰρ ἡ εζ ἐπὶ τὸ β νεύουσα, ἡ δὲ ἐφ' ἧς βη ἴση ἔσται τῇ ἐφ' ἧς εκ, τοῦτο δὲ ἴσως μὲν ἀντιμαλ προγερότερον δείξειεν, ἔμοι δὲ ἐκ τῶν προωμολογημένων οὕτως ἐπὶ πᾶσι δείξει· ὑπόκειται ἡ δγ τὴν βκ διχῶς τε καὶ πρὸς ὀρθὰς τέμνειν, ἐπὶ τῆς δγ ἄρα τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ περὶ τὸ τραπέζιον γραφησομένου κύκλου διὰ τὸ πόρισμα τοῦ πρώτου θεωρήματος τοῦ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Εὐκλείδου στοιχείων· ἐπειδὴ δὲ παράλληλός ἐστιν ἡ εη τῇ κβ καὶ εἰς αὐτὰς ἐμπέπτωκεν ἡ γδ, τὰς ἐντὸς γωνίας δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ποιεῖ διὰ τὸ κ' τοῦ πρώτου, ὀρθαὶ δὲ αἱ πρὸς τὸ γ, ὀρθαὶ ἄρα καὶ αἱ πρὸς τὸ δ'. Ἡ οὖν γδ διὰ τοῦ κέντρου τὴν εη πρὸς ὀρθὰς τέμνουσα καὶ δίχα τέμνει διὰ τὸ τρίτον τοῦ τρίτου τῶν στοιχείων. Ἐπεὶ οὖν ἴση ἐστὶν ἡ δη τῇ δε, κοινὴ δὲ ἡ δζ καὶ ὀρθαὶ αἱ πρὸς τὸ δ', καὶ βάσις ἄρα ἡ ζη βάσει τῇ ζβ ἴση, ἀλλὰ καὶ ἡ βζ τῇ ζκ ἴση, διότι καὶ ἡ βγ τῇ γκ, κοινὴ δὲ ἡ γζ' καὶ ὀρθαὶ αἱ πρὸς τὸ γ. Ἐπεὶ οὖν δύο αἱ ηζ ζβ δυσὶ ταῖς κζ' ζε ἴσαι, καὶ γωνίαι αἱ κατὰ κορυφὴν ἴσαι, καὶ βάσις ἡ ηβ βάσει τῇ εκ ἴση. Περιγεγράφθω δὲ περὶ τὸ εζη τρίγωνον τμήμα κύκλου τὸ εζη ὅμοιον ἐκάστω τῶν εκ κβ βη τμημάτων· τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων τὸ τραπέζιον, φημί, ἐφ' οὗ βκ κη, περιλήψεται κύκλος. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ τριγώνων περιλήψεται κύκλος· ἔχομεν γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ τετάρτου τῶν στοιχείων περὶ τὸ δοθὲν τριγώνων κύκλον περιγράψαι. Ἐὰν οὖν δείξω τῇ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπὶ τὸ κ ἴσην ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπὶ τὸ β, ὅηλον ὅτι τὸ γραφομένον τμήμα κύκλου διὰ τοῦ εκη ἤξει καὶ διὰ τοῦ β, καὶ περιλήψεται κύκλου τμήμα τὸ τραπέζιον, ὅπερ τμήμα καὶ τὸ τρίγωνον περιέξει τὸ ἐφ' οὗ εζη. Αἰσθηθέντος οὖν κέντρου οἴον τοῦ λ καὶ ἐπιζευγνυμένων τῶν λε λη λκ λδ, ἐπειδὴ ἰσοσκελὲς ἐστὶ τὸ ελη τρίγωνον, αἱ γὰρ ἐκ τοῦ κέντρου ἴσαι, ἴσαι εἰσὶν αἱ πρὸς τῇ βάσει γωνίαι ἡ ὑπὸ ληε τῇ ὑπὸ ληδ διὰ τὸ πέμπτον τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου, ἐστὶ δὲ ἡ ὑπὸ βηε ἴση τῇ ὑπὸ κηη, διότι καὶ ἡ εβ ἴση τῇ κη, ὡς ἐδείχθη, καὶ ὅλη ἄρα ἡ ὑπὸ βηε ὅλη τῇ ὑπὸ κηη ἐστὶν ἴση, ἐστὶ δὲ καὶ ἡ κη τῇ βη ἴση καὶ βάσις ἄρα ἡ κλ τῇ λδ ἴση, ἐστὶν ἴση ἄρα τῇ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῇ λκ ἡ λβ, ταύτη δὲ γεγράφθω τὸ τμήμα. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων δ γενόμενος μηνίσκος, οὗ ἐκτὸς περιφέρεια ἡ εκ βη, ἴσος ἔσται τῷ εὐθυγράμμῳ τῷ συγκειμένῳ ἐκ τῶν τριῶν τριγώνων τῶν βζη βκη εκζ. Τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν εὐθείων ἐφ' αἷς εζ ζη ἀφαιρούμενα ἐντὸς τοῦ μηνίσκου ἀπὸ τοῦ εὐθυγράμμου τμήματα ἴσα

ἐστὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ εὐθυγράμμου τμήμασι ἀφαιρούμενοις ὑπὸ τῶν εκ κβ βη. Ἐκότερον γὰρ τῶν ἐντὸς ἡμιολίον ἐστιν ἐκάστου τῶν ἐκτὸς ἡμιολία γὰρ ὑπόκειται ἡ εζ τῆς ἐκ τοῦ κέντρου, τοῦτ' ἐστὶ τῆς εκ καὶ β καὶ βη. Ἐδείχθη γὰρ καὶ αὕτη ἴση τῇ εκ. Εἰ οὖν ἑκατέρω τῶν εζ ζη ἡμιολία ἐστὶ δυνάμει ἐκάστης τῶν εἰρημένων τριῶν, ὡς δὲ αἱ εὐθείαι πρὸς τὰς εὐθείας, τμήματα πρὸς τὰ τμήματα, τὰ δύο ἄρα τμήματα τοῖς τρισὶν ἐστὶν ἴσα. Εἰ οὖν δ μὲν μηνίσκος τὰ τρία τμήματά ἐστι, καὶ τοῦ εὐθυγράμμου τὸ παρὰ τὰ δύο τμήματα, τὸ δὲ εὐθύγραμμον μετὰ τῶν δύο τμημάτων ἐστὶ χωριστῶν τριῶν, ἐστὶ δὲ τὰ δύο τμήματα τοῖς τρισὶν ἴσα, ἴσος ἂν εἴη δ μηνίσκος τῷ εὐθυγράμμῳ. Ὅτι δὲ οὗτος δ μηνίσκος ἐλάττονα ἡμικυκλίου τὴν ἐκτὸς ἔχει περιφέρειαν, δείκνυσι διὰ τοῦ τὴν εκη γωνίαν ἐν τῷ ἐκτὸς οὖσαν τμήματι ἀμβλείαν εἶναι. Δέδεικται γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ τρίτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἐλάττονι ἡμικυκλίου τμήματι μεζῶν ὀρθῆς ἐστὶν. Ὅτι δὲ ἀμβλεία ἐστὶν ἡ ὑπὸ εκη γωνία, δείκνυσιν οὕτως· ἐπεὶ ἡ μὲν ἐφ' ἧς εζ ἡμιολία ἐστὶ τῶν εκ τοῦ κέντρου δυνάμει, ἡ δὲ ἐφ' ἧς βκ μεζῶν τῆς ἐφ' ἧς βζ, διότι καὶ γωνία ἡ πρὸς τῷ ζ' μεζῶν, ὡς δείξω, ἴση δὲ ἡ βκ τῇ κε, φανερόν ἐστι κὰν ἡ ἐφ' ἧς κε μεζῶν ἢ τῆς ἐφ' ἧς βζ ἢ διπλασία μήκει, καὶ ἡ ἐφ' ἧς βε, ὥστε τῆς ἐφ' ἧς κζ ἄρα μεζῶν ἢ διπλασία μήκει καὶ δυνάμει διὰ τὴν ὁμοιότητα τριγώνων τῶν βεκ βκζ. Ἐστὶ γὰρ ὡς ἡ εβ πρὸς βκ', οὕτως ἡ εκ πρὸς κζ, ὥστε ἡ ἐφ' ἧς εκ μεζῶν ἐστὶ τῆς ἐφ' ἧς κζ ἢ διπλασία δυνάμει, ἡ δὲ ἐφ' ἧς εζ ἡμιολία δυνάμει τῆς ἐφ' ἧς εκ. Ἡ ἄρα ἐφ' ἧς εζ μεζῶν ἐστὶ δυνάμει τῶν ἐφ' αἷς εκ κζ. Εἰ μὲν γὰρ διπλασία ἦν δυνάμει τῶν ἐφ' αἷς εκ κζ, ἡ εκ τῆς κζ, ἡμιολία δὲ ἡ ζε τῆς εκ, ἦν ἂν ἡ ζε ἴση δυνάμει ταῖς εκ κζ' ὡς ἐπὶ ἀριθμῶν τῶν στ δδ, ἐπειδὴ δὲ μεζῶν ἢ διπλασία ἐστὶ δυνάμει, ἡ εκ τῆς κε μεζῶν ἐστὶ δυνάμει. Ἀμβλεία ἄρα ἐστὶν ἡ πρὸς τῷ κ γωνία, ἔλαττον ἄρα ἡμικυκλίου τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἐστὶν. Οὕτω μὲν οὖν δ Ἰπποκράτης πάντα μηνίσκων ἑτετραγώνισεν, εἶπερ καὶ τὸν ἡμικυκλίου καὶ τὸν μεζῶνα ἡμικυκλίου καὶ τὸν ἐλάττονα ἔχοντα τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν ἐπὶ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς μόνον, ὡς δ' Ἀλέξανδρος ἰστορήσεν, οὐ μέντοι οὐδὲ τὸν κύκλον ἐπεχείρησε τετραγωνίσει διὰ τῶν περὶ τὴν τοῦ ἐξαγώνου πλευρὰν μηνίσκων, ὡς καὶ τοῦτο Ἀλέξανδρος φησιν. Ἀλλὰ μηνίσκων ἅμα καὶ κύκλον ἑτετραγώνισεν οὕτως. Ἐστῶσαν περὶ κέντρον ἐφ' οὗ κ δύο κύκλοι, ἡ δὲ τοῦ ἐκτὸς διάμετρος ἐξαπλασία δυνάμει τῆς τοῦ ἐντὸς καὶ ἐξαγώνου ἐγγραφέντος εἰς τὸν ἐντὸς κύκλον τοῦ ἐφ' οὗ ᾧν αβ γδ' εζ, αἱ τε ἐφ' οὗν κα κβ κγ ἐκ τοῦ κέντρου ἐπιζευχθεῖσαι ἐκβεβλήσθωσαν ἕως τῆς τοῦ ἐκτὸς κύκλου περιφέρειας, καὶ ἐφ' οὗν ηθ θι ἐπεξεύχθωσαν, καὶ ὅηλον ὅτι καὶ ς ηθ θι ἐξαγώνου εἰσι πλευραὶ τοῦ εἰς τὸν μεζῶνα κύκλου ἐγγραφομένου, ἡ δὲ περὶ τὴν ἐφ' ἧς η, τμήμα ὅμοιον τῷ ἀφαιρούμένῳ ὑπὸ τῆς ἐφ' ἧς ηθ περιγε-

γράφω. Ἐπει οὖν τὴν μὲν ἐφ' ἧς ἡ τριπλασίαν ἀναγκαῖον εἶναι δυνάμει τῆς ἐφ' ἧς ἡ τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς, ἡ γὰρ ὑπὸ δύο τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ὑποταίνουσα μετὰ ἄλλης μιᾶς ὀρθὴν περιέχουσα γωνίαν τὴν ἐν ἡμικυκλίῳ ἴσον δύναιται τῇ διαμέτρῳ, ἡ δὲ διάμετρος τετραπλάσιον δύναιται τῆς τοῦ ἐξαγώνου ἴσης οὐσης τῇ ἐκ τοῦ κέντρου διὰ τὸ τὰ μήκει διπλάσια δυνάμει τετραπλάσια εἶναι, ἡ δὲ θη ἐξαπλάσια τῆς ἐφ' ἧς αβ, δῆλον ὅτι τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν ἐφ' ἧς ἡ περιγραφὴν ἴσον εἶναι συμβαίνει τοῖς τε ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς κύκλου ὑπὸ τῶν ἐφ' αἷς ἡ θι ἀφαιρουμένοις καὶ ταῖς ἀπὸ τοῦ ἐντὸς ὑπὸ τῶν τοῦ ἐξαγώνου πλευρῶν ἀπασῶν· τὰ γὰρ ὅμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα ἔστιν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν βάσεων τετράγωνα, διότι καὶ οἱ ὅμοιοι κύκλοι πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν ὡς τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα. Εἰ γὰρ ἡ ἡ τῆς ἡ θι τριπλάσιον δύναιται, ἴσον δὲ τῇ ἡ θι δύναιται ἡ θι, δύνανται δὲ ἑκατέρα τούτων ἴσον καὶ αἰ ἐξ πλευρᾶι τοῦ ἐντὸς ἐξαγώνου, διότι καὶ ἡ διάμετρος τοῦ ἐκτὸς κύκλου ἐξαπλάσιον ὑπόκειται δύνασθαι τῆς τοῦ ἐντὸς, ὡς δὲ ἡ διάμετρος πρὸς τὴν διάμετρον, οὕτω καὶ αἰ ἐκ τοῦ κέντρου, ἡ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου ἴση ἐστὶ τῇ τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶ, ὡς τὸ πόρισμα λέγει τοῦ προτελευταίου θεωρήματος ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ τῶν τοῦ Εὐκλείδου στοιχείων. Ἰς δὲ αἰ πλευραί, οὕτω καὶ τὰ τμήματα, ὥστε ὁ μὲν μηνίσκος ἐφ' οὗ ἡ θι τοῦ τριγώνου ἐλάττω ἂν εἴη ἐφ' οὗ τὰ αὐτὰ γράμματα τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ ἐξαγώνου πλευρῶν ἀφαιρουμένοις τμήμασιν ἀπὸ τοῦ ἐντὸς κύκλου. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς ἡ θι τμήμα ἴσον ἦν τοῖς τε ἡ θι τμήμασι καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις. Τὰ οὖν ἡ θι τμήματα ἐλάττω ἐστὶ τοῖς περὶ τὴν ἡ θι τμήμασι καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις. Κοινοῦ οὖν προστεθέντος τοῦ ὑπὲρ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν ἡ θι μέρους τοῦ τριγώνου, ἐκ μὲν τούτου καὶ τοῦ περὶ τὴν ἡ θι τμήματος τὸ τρίγωνον ἔσται, ἐκ δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ἡ θι τμημάτων ὁ μηνίσκος. Ἔσται οὖν ἐλάττων ὁ μηνίσκος τοῦ τριγώνου τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις τμήμασιν, ὁ ἄρα μηνίσκος καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρούμενα τμήματα ἔστιν ἴσα τῷ τριγώνῳ καὶ κοινοῦ προστεθέντος τοῦ ἐξαγώνου, τὸ τρίγωνον τοῦτο καὶ τὸ ἐξαγώνον ἴσα ἐστὶ τῷ τε μηνίσκῳ τῷ λεγθέντι καὶ τῷ κύκλῳ τῷ ἐκτὸς· τὸ γὰρ τρίγωνον ἴσον ἦν τῷ τε μηνίσκῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις τμήμασι τοῦ ἐντὸς κύκλου. Εἰ οὖν τὰ εἰρημένα εὐθύγραμματα δυνατὸν τετραγωνισθῆναι, καὶ τὸν κύκλον ἄρα μετὰ τοῦ μηνίσκου. Τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Χίου Ἴπποκράτους μᾶλλον ἐπιτραπτέον Εὐδήμῳ γινώσκειν ἐγγυτέρω τοῖς χρόνοις ὄντι καὶ Ἀριστοτέλους ἀκροατῆ, ὁ δὲ ἐκ τῶν τμημάτων τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου,

ὄν ὡς ψευδογραφοῦντα αἰτιάται ὁ Ἀριστοτέλης ἡ τὸν διὰ τῶν μηνίσκων αἰνίττεται (καλῶς γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεδοίασεν εἰπῶν, εἰ ὁ αὐτὸς ἐστὶ τῷ τῶν μηνίσκων) ἡ οὐκ εἰς τὰς Ἴπποκράτους δοξὰς ἀποδίδει, ἀλλὰ τινὰς ἄλλας, ὧν μίαν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος παρέθετο, ἡ τὸν μετὰ τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου αἰτιάται τοῦ Ἴπποκράτους, ὅν τῳ ὄντι διὰ τῶν τμημάτων ἀπέδειξε τῶν τριῶν ἐν τῷ ἐλάττω, τάχα γὰρ καὶ κυριώτερον αὐτῆ ἡ ἀπόδειξις βηθείη ἡ διὰ τμημάτων ἡπερ ἡ διὰ τῶν μηνίσκων. Τμήμα γὰρ κύκλου καὶ ὁ Εὐκλείδης ἐν τῷ τρίτῳ τῶν αὐτοῦ στοιχείων ὠρίσατο τὸ περιεχόμενον σχῆμα ὑπὸ τε εὐθείας καὶ κύκλου περιφερείας. Εἰ οὖν μηνίσκοι οὐδὲ κυρίως τμήματά εἰσι, καὶ εἴη ἂν ψευδογράφημα ἐν τούτῳ τὸ μετὰ τοῦ μηνίσκου τετραγωνίζειν τὸν κύκλον ἀλλὰ μὴ καθ' αὐτόν, ἐπεὶ πάντα τὰ ληφθέντα εἰς τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ γεωμετρικῶν ἀρχῶν εἰληπται· ἀλλ' εἰ ὁ τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸς καθολικὸς ὑπὸ τοῦ Ἴπποκράτους δοκεῖ παραδεδοσθαι, πᾶς γὰρ μηνίσκος ἦτοι ἡμικυκλίῳ τμήματος ἡ ἐλάττωτος, δυνατὸν φαίη ἂν τις ἐκ τοῦ ἴσου τετραγώνου τῷ τε μηνίσκῳ καὶ τῷ κύκλῳ ἀφαιρέθέντος τετραγώνου ἴσου τῷ μηνίσκῳ τὸ λοιπὸν εὐθύγραμμον τετραγωνίσαντα ἴσον τετράγωνον τῷ κύκλῳ ποιῆσαι μόνῳ, πῶς οὖν ἐτι ψευδογραφεῖσθαι ὀξεί ὁ τοῦ Ἴπποκράτους τετραγωνισμὸς, εἰ μήπω εὐρησθαι ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐνομίσθη λέγοντος ἐν κατηγορίαις (cap. 7 p. 7 b. 31) ὅλον ὁ τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸς εἰ ἐστὶν ἐπιστητός, ἐπιστήμη μὲν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πω, τὸ δὲ ἐπιστητόν ἐστι, καίτοι τοῦ Χίου Ἴπποκράτους πρὸ Ἀριστοτέλους ὄντος, ὥστε καὶ τὸν Εὐδήμῳ ἐν τοῖς παλαιότεροις αὐτὸν ἀριθμεῖν. Μήποτε οὖν οὐ καθόλου πᾶς μηνίσκος ἐτετραγωνίσθη ὑπὸ τοῦ Ἴπποκράτους· κἂν γὰρ ἡ ἐκτὸς τοῦ μηνίσκου περιφέρεια ὀρισθῆ, ἀλλ' ἐκείνης κειμένης τὰς ἐντὸς τοῦ μηνίσκου περιφερείας ἀπειρους, ἦτοι ἐπ' ἀπειρον ἀλλήλην καὶ ἄλλην, γράφειν δυνατὸν, ἐπ' ἀπειρον διηρημένου τοῦ ἐπιπέδου, ὥστε τῆς ἐκτὸς τῆς αὐτῆς μενούσης τοῦς μὲν μείζοντας τοῦς δὲ ἐλάττωνας εἶναι τῶν μηνίσκων, αὐτὸς δὲ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν ὀρισμένην ἔλαβεν, ὅμοιον γὰρ αὐτῇ τμήμα ἀποτέμνουσαν τοῖς πρὸς τῇ ἐκτὸς περιφερείᾳ συνισταμένοις τμήμασιν ἔλαβεν, ὧ τὰ μὲν τοῦ πρώτου θεωρήματος, ἐπὶ τετραγωνικῆς ἦν πλευρᾶς, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπὶ ὀριστῶν, ὥστε οὐ πᾶς ἐτετραγωνίσθη μηνίσκος, ἀλλ' οἱ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν ὅμοιαν σχόντες τοῖς πρὸς τῇ ἐκτὸς συνισταμένοις τμήμασι καὶ αὐτοῖς ὀρισμένοις πῶς οὔσι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς τῶν μηνίσκων ψευδογραφίας.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΓΩΝΙΑΣ.

93. Τριῶν δὲ δοξῶν οὐσῶν περὶ τῆς γωνίας Εὐ-

E LIBRO DE ANGULO.

93. Quam tres sint de angulo opiniones, Eudemus

Peripateticus, qui librum de angulo scripsit, qualiter eum esse concessit : namque anguli originem considerans non aliam ac linearem fractionem esse ait.

δημος μὲν ὁ Περιπατητικὸς βιβλίον περὶ γωνίας γραφίας ποιότητα αὐτὴν εἶναι συνεχώρησεν· γένεσιν γὰρ γωνίας ἐπινοῶν οὐκ ἄλλην εἶναι φησιν ἢ τὴν κλάσιν τῶν γραμμῶν.

(Proclus in Euclid. p. 35 ed. Bas. τὸσαῦτα περὶ τῆς τῶν γωνιῶν ὑποφάσεως (leg. ὑποστάσεως) εἰρήσθω, κοινὴν προσλαμβάνοντα (leg. προλαμβάνοντα) θεωρίαν ἀπάσης γωνίας πρὸς τῆς τῶν εἰδῶν αὐτῆς διαιρέσεως. Τριῶν δὲ δοξῶν οὐσῶν κτλ. Superioribus autem haec subjicit Proclus : εἰ δὲ ἡ εὐθύτης ποιότης, καὶ ἡ κλάσις ποιότης, ἐν ποιότητι οὖν ἔχουσιν αὐτὴν τὴν γένεσιν πάντως εἶναι ποιότητα. Εὐκλείδης δὲ καὶ ὅσοι κλίσιν εἰρήκασιν, ἐν τοῖς πρὸς τι καταλέγουσι. Ποσότητα δὲ ἤρηκασιν (leg. εἰρήκασιν) αὐτὴν, ὅσοι φασὶ τὸ πρῶτον διάστημα ὑπὸ τὸ σημεῖον εἶναι τὴν γωνίαν, ὧν καὶ ὁ Πλούταρχος ἐστὶν εἰς τὴν αὐτὴν δόξαν συνωθῶν καὶ τὸν Ἀπολλώνιον. Δαί γὰρ εἶναι τι, φησί, διάστημα πρῶτον ὑπὸ τὴν κλάσιν τῶν περιεχουσῶν γραμμῶν ἢ ἐπιφανειῶν. Καίτοι γε συνεχοῦς ὄντος τοῦ ὑπὸ σημεῖον διαστήματος ἀδύνατον τὸ πρῶτον λαβεῖν. Ἐπ' ἀπειρον γὰρ πᾶν διάστημα διαιρετὸν πρὸς τῷ καὶ ἐν ὀπισθοῦν ἀφορισωμεν τὸ πρῶτον καὶ δι' ἐκείνου εὐθεῖαν ἀγάγωμεν γίνεσθαι τρίγωνον, ἀλλ' οὐ μίαν γωνίαν. Κάρπος δὲ ὁ Ἄντιοχεὺς ποσὸν μὲν εἶναι φησὶ τὴν γωνίαν καὶ διάστημα τῶν περιεχουσῶν αὐτὴν γραμμῶν ἢ ἐπιφανειῶν καὶ ἐφ' ἐν διεστῶς τοῦτο, μὴ μέντοι διὰ τοῦτο γραμμὴν εἶναι τὴν γωνίαν· οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἐφ' ἐν διαστατὸν ὑπάρχειν γραμμῆν. Τοῦτο δὲ πάντων παραδοξότατον, εἰ ἐστὶ τι ἐφ' ἐν μέγεθος διαστατὸν ἔξω γραμμῆς. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄδην.

ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

94. Δοκεῖ δὲ κατὰ τινὰς πρῶτος ἀστρολογῆσαι, καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις καὶ τροπὰς προειπεῖν, ὧς φησιν Εὐδήμος ἐν τῇ περὶ τῶν ἀστρολογουμένων ἱστορίᾳ.

Diogenes Laërtius I, 23.

Θαλῆν δὲ Εὐδήμος ἐν ταῖς ἀστρολογικαῖς ἱστορίαις τὴν γενομένην ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου προειπεῖν φησὶ, καθ' ὅδους χρόνους συνῆψαν μάχην πρὸς ἀλλήλους Μῆδοί τε καὶ Αἰγύπτιοι, βασιλεύοντος Κουαζάρους μὲν τοῦ Ἀστύαγους πατρὸς, Μήδων, Ἀλυάττου δὲ τοῦ Κροίσου, Αἰγύπτιον. Συνάδει δὲ αὐτῷ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῇ πρώτῃ.

EX HISTORIA

ASTROLOGICA.

94. Videtur autem (Thales), ut quorundam opinio fert, primus astrologiam tractasse, ac solis defectiones et solstitia prædixisse, ut ait Eudemos in ea quam de astrologia scripsit, historia.

Thaletem autem Eudemos in historiis astrologicis dicit prædixisse defectum solis qui fuit eo tempore, quo inter

Εἰσι δὲ οἱ χρόνοι ἀμφὶ τὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα.

(Clemens Alexandrinus Strom. I pag. 302 ed. Sylburg. Theon Smyrnæus de astron. p. 322 ed. Martin. cf. Fabricius in Biblioth. Græc. II p. 277 qui integrum hunc locum inde a verbis τίς τί εἶπεν e codice Peiresciano descriptum tanquam Anatolii fragmentum ediderat. Ταυτὶ μὲν ὁ Ἄδραστος· ὁ δὲ Δερκυλλίδης οὐδεμιᾶ μὲν οὐκ εἶπε καὶ προσηκούση τάξει περὶ τούτων ἀνέγραψεν, ἀ δὲ καὶ αὐτὸς ἀποδείκνυσιν ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀτράκτου καὶ τῶν σφονδύλων τῶν ἐν τῇ πολιτεῖᾳ παρὰ Πλάτωνι λεγόμενων, ἐστὶ τοιαῦτα. Τίς τί εἶπεν ἐν μαθηματικῇ; Εὐδήμος ἱστορεῖ ἐν ταῖς ἀστρολογίαις, ὅτι Οἰνοκίδης εἶρε πρῶτος τὴν τοῦ ζωδιακοῦ διάζωσιν καὶ τὴν τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ περίστασιν· Θαλῆς δὲ ἡλίου ἐκλείψιν καὶ τὴν κατὰ τὰς τροπὰς αὐτοῦ περίσθον, ὧς οὐκ ἴση αἰὲ συμβαίνει· Ἀναξίμανδρος δὲ ὅτι ἐστὶν ἡ γῆ μετέωρος, καὶ κινεῖται περὶ τὸ τοῦ κόσμου μέσσην· Ἀναξίμανδρος δὲ ὅτι ἡ σελήνη ἐκ τοῦ ἡλίου ἔχει τὸ φῶς, καὶ τίνα ἐκλείπει τρόπον· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ ἐξευρημένοις τούτοις ἐπεξεῦρον ἕτερα, ὅτι οἱ ἀπλανεῖς κινουμένται περὶ τὸν διὰ τῶν πόλων ἀξονα μόνον, οἱ δὲ πλανώμενοι περὶ τὸν τοῦ ζωδιακοῦ πρὸς ὀρθὰς ὄντα αὐτῶν ἀξονα, ἀπέχουσι δὲ ἀλλήλων ὅ τε τῶν ἀπλανῶν καὶ τῶν πλανωμένων ἀξων πεντεκαίδεκαγώνου πλευρᾶν, ὅ ἐστὶ μοῖραι εἴκοσι τέσσαρες.)

95. Περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὅν μὲν τρόπον ἕκαστον κεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα, τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἀλλήλα τοῖς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶν· λέγεται γὰρ ἰκανῶς.

(Aristoteles de cælo lib. II cap. 10 p. 291. a. 29. ed. Bekker. Simplicius fol. 115 (cf. Scholia in Aristot. p. 497. a. ed. Brandis.) ταῦτα οὖν, φησὶν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ περὶ τῆς τάξεως τῶν πλανωμένων καὶ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων ἀποδέδεικται, Ἀναξίμανδρου πρῶτου τὸν περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων λόγον εὐρηκότος, ὧς Εὐδήμος ἱστορεῖ, τὴν τῆς θέσεως τάξιν εἰς τοὺς Πυθαγορείους πρῶτους ἀναφέρων· τὰ δὲ μεγεθῆ καὶ τὰ ἀποστήματα ἡλίου καὶ σελήνης μέχρι νῦν ἔγνωσται, ἀπὸ τῶν ἐκλείψεων τὴν ἀφορμὴν τῆς καταλήψεως λαβόντα. Καὶ εἰκὸς ἦν ταῦτα καὶ τὸν Ἀναξίμανδρον εὐρηξάναι, καὶ Ἐρμοῦ δὲ καὶ Ἀφροδίτης ἀπὸ τῆς πρὸς ταύτους παρεβολῆς, ὧν περὶ τὰ

se pugnam conseruere Medi et Lydi, regnante quidem Cyaxare patre Astyagis in Media : Alyatte autem Cruxi in Lydia. Ei vero congruit Herodotus quoque in prælo. Sunt autem ea tempora circa quinquagesimam Olympiadem.

95. De ordine vero stellarum, quomodo quæque col locata sit, ut aliæ sint priores, aliæ posteriores, et quantum intervallis disjunctæ inter se distent, ex iis

μεγέθη καὶ τὰ ἀποστήματα ὑπὸ τῶν μετὰ Ἀριστοτέλην κλέον ἡκριβώθη καὶ τελεωτάτα γε ὑπὸ τῶν περὶ Ἰπταρχον καὶ Ἀρίσταρχον καὶ Πτολεμαίων.)

96. Ὁ δὲ πρῶτος οὐρανὸς εὐθὺς τυγχάνει διὰ μιᾶς κινήσεως· τὰ δ' ἐν μέσῳ τοῦ πρώτου καὶ τῶν ἐσχάτων λφικνεῖται μὲν, διὰ πλείονων δ' ἀφικνεῖται κινήσεων.

(Aristoteles de caelo lib. II cap. 12 p. 292. b. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 119 (cf. Scholia in Arist. p. 498. a. 29 ed. Brandis.) οὕτω μὲν οὖν τὴν λύσιν ὁ Ἀριστοτέλης τῆς ἀπορίας ἀποδέδωκεν, ἰνδουὶ τῆ ἀπορίας καὶ συγχωρήσας τοὺς πλάνητας κολλᾶς κινεῖσθαι κινήσεις τῶ εἶδει, διὰ τοὺς φαινομένους αὐτῶν οὐ μόνον προποδισμούς ἀλλὰ καὶ ὑποποδισμούς καὶ στηριγμούς καὶ φάσεις διαφόρους καὶ προηγήσεις καὶ ἀκολουθήσεις καὶ πολυειδεῖς ἀνωμαλίας. Διὰ γὰρ τὸ ταῦτα σώζεσθαι πλείονας καθ' ἕκαστον κινήσεις παραλαμβάνουσι, οἱ μὲν ἐκκέντρους καὶ ἐπικύκλους, οἱ δὲ ἑμοκέντρους τὰς ἀνελιττούσας καλουμένας ὑποτιθέμενοι. Ὁ δὲ γε ἀληθὴς λόγος οὔτε στηριγμούς αὐτῶν ἢ ὑποποδισμούς, οὔτε προσθέσεις ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ἐν ταῖς κινήσεσιν ἀριθμῶν παραβεγόμενος, κἂν οὕτω φαίνονται κινούμενοι, εὐδὲ τὰς ὑποθέσεις ὡς οὕτως ἐχούσας προσίσταται, ἀλλ' ἀπλᾶς καὶ ἐγκυκλίους καὶ ἑμαλείς καὶ τεταγμένας τὰς οὐραίας κινήσεις ἀπὸ τῆς οὐσίας αὐτῶν τεκμαιρόμενος ἀποδείκνυσι. Μὴ δυνάμενοι δὲ δι' ἀκριβείας ἐλεῖν κῶς, αὐτῶν ὑποκειμένων φαντασία μόνον ἐστὶ καὶ οὐκ ἀλήθεια τὰ συμβαίνοντα, γῆγάπησαν εὐρεῖν τίνων ὑποθεθέντων [δι' ἑμαλῶν καὶ τεταγμένων καὶ ἐγκυκλίων κινήσεων] ὀνησεται σωθῆναι τὰ περὶ τὰς κινήσεις τῶν κλανᾶσθαι λεγομένων φαινόμενα. Καὶ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων Εὐδόξος ὁ Κνίδιος, ὡς Εὐδημὸς τε ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς ἀστρολογικῆς ἱστορίας ἀπεμνημόνευσε καὶ Σωσιγένης παρὰ Εὐδήμου τοῦτο λαβῶν, ἀψασθαι λέγεται τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, Πλάτωνος, ὡς φησι Σωσιγένης, πρόβλημα τοῦτο ποιησαμένου τοῖς περὶ ταῦτα ἐσπουδακόσι, τίνων ὑποθεθεισῶν ἑμαλῶν καὶ τεταγμένων κινήσεων διασωθῆ τὰ περὶ τὰς κινήσεις τῶν πλανωμένων φαινόμενα.)

97. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη μία οὔσα πολλὰ κινεῖ τῶν σωμάτων τῶν θείων, αἱ δὲ πολλὰ οὔσαι ἐν μόνον ἐκάστῳ τῶν γὰρ πλανωμένων ἐν ὀτιοῦν πλείους φέρεται φοράς. Ταύτη τε οὖν ἀνισάζει ἡ φύσις καὶ

ποιεῖ τινὰ τάξιν, τῇ μὲν μιᾷ φορᾷ πολλὰ ἀποδοῦσα σώματα, τῇ δ' ἐνὶ σώματι πολλὰς φοράς· καὶ ἐτι διὰ τὸδε ἐν ἐχουσι σώμα αἱ ἄλλαι σφαῖραι, ὅτι πολλὰ σώματα κινουσιν αἱ πρὸ τῆς τελευταίας καὶ τῆς ἐν ἄστρον ἐχούσης· ἐν πολλαῖς γὰρ σφαῖραις ἡ τελευταία σφαῖρα ἐνδεμμένη φέρεται, ἐκάστῃ δὲ σφαῖρα σώμα τυγχάνει ὄν.

(Aristoteles de caelo lib. II cap. 12 p. 292. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 121 (cf. Scholia in Arist. p. 500. a. 13 ed. Brandis.) αὕτη μὲν ἢ κατὰ Εὐδόξον σφαιροποιία, εἴκοσι καὶ ἕξ τὰς πάσας ἐπὶ τῶν ἐπτά παραλαμβάνουσα, ἕξ μὲν ἐπὶ ἡλίου καὶ σελήνης εἴκοσι δὲ ἐπὶ τῶν πέντε. Περὶ δὲ Καλλίππου τὰδε γέγραπεν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Δ τῆς Μετὰ τὰ Φυσικά (cap. 8 pag. 1073. b. 32), «Καλλίππος δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν, τὸ δὲ πλῆθος τῶ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τῶ τοῦ Κρόνου τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἀπεδίδου, τῷ δὲ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ δύο ᾤετο προσθετέας εἶναι σφαῖρας, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλοι τις ἀποδώσειν, τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανητῶν ἐκάστῳ ἀνά μιαν», ὡς εἶναι κατὰ Καλλίππον τὰς πάσας πεντάκις πέντε καὶ δις τέσσαρας, τοῦτ' ἐστὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς σφαῖρας. Οὕτε δὲ Καλλίππου φέρεται σύγγραμμα τὴν αἰτίαν τῶν προσθεθεισῶν τούτων σφαιρῶν λέγον, οὔτε Ἀριστοτέλης αὐτὴν προσέθηκεν. Εὐδήμους δὲ συντόμως ἱστορήσε, τίνων φαινομένων ἕνεκα ταύτας προσθετέας εἶναι τὰς σφαῖρας ᾤετο. Λέγειν γὰρ αὐτὸν φησιν, ὡς εἴπερ οἱ μεταξὺ τροπῶν τε καὶ ἰσημεριῶν χρόνοι τοσοῦτον διαφέρουσιν, ὅσον Εὐκταμονι καὶ Μέτωνι ἐδόκει, οὐχ ἱκανὰς εἶναι τὰς τρεῖς σφαῖρας ἐκατέρῳ πρὸς τὸ σώζειν τὰ φαινόμενα, διὰ τὴν ἐπιφαινομένην δηλονότι ταῖς κινήσεσιν αὐτῶν ἀνωμαλίαν. Τὴν δὲ μιαν, ἣν ἐν ἐκάστῳ τῶν τριῶν πλανητῶν Ἄρεος καὶ Ἀφροδίτης καὶ Ἑρμοῦ προσετίθει φοράν, τίνος ἕνεκεν προσετίθει συντόμως καὶ σαφῶς ὁ Εὐδήμους ἱστορήσεν.)

98. Σελήνην μὲν εἰς τὸν περὶ γῆν πρῶτον, ἡλίον δὲ εἰς τὸν δεύτερον ὑπὲρ γῆς, Ἑωσφόρον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἑρμοῦ λεγόμενον εἰς τοὺς τάχει μὲν ἰσοδρόμους Ἠλίῳ κύκλους ἰόντας, τὴν δὲ ἐναντίαν εἰληγῶτας αὐτῶ δύναιμι, ὅθεν καταλαμβάνουσι τε καὶ καταλαμβάνονται κατὰ ταῦτα ὑπ' ἀλλήλων, ἡλίος τε καὶ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ὁ Ἑωσφόρος.

quæ circa astrologiam disputantur, consideremus oportet; satis enim ibi hæc dicuntur.

96. Primum autem cælum continuo per unum motum illud assequitur: at ea quæ sunt in medio primi et ultimorum perveniunt quidem, sed per plures motiones eo perveniunt.

97. Prima enim una quidem est, sed multa cælestium corporum movet; cæteræ vero licet multæ sint unum tamen quæque tantummodo movet; quippe vargarum stellarum unaquæque pluribus lationibus fertur.

Eo igitur pacto natura ipsa hæc æquat, atque in ordinem quendam redigit, ut tum uni lationi multa corpora, tum uni corpori lationes complures tribuat. Et insuper ob hoc, unum cæteræ sphaeræ corpus habent, quod multa corpora movent, quippe quæ sint ante ultimam, et eam quæ unum astrum continet. In multis enim sphaeris ultima sphaera illigata fertur, unaquæque autem sphaera corpus est.

98. Lunam in primo supra terram circuitu posuit: in secundo solem: Luciferi deinde globum et Mercurii sa-

(Plato Tim. p. 38. d. cf. Phil. Græc. Fragm. vol. II p. 166. Proclus in Tim. p. 258. c. (pag. 624 ed. Schneider.) δ δ' οὖν Πλάτων εἰς τὴν πολλὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ὁμοφύῃ πάροδον ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τὴν εἰς τὸν κόσμον πρόοδον αὐτῶν ὡς συνημμένην παραδέδωκε. Καὶ οὐδὲ ταύτης ἤρξεν αὐτὸς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' Ἀναξαγόρας τοῦτο πρῶτος ὑπέλαθεν, ὡς ἰστόρησεν Εὐδήμος.)

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ.

99. Ἐγράψε γὰρ καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος περὶ κατηγοριῶν κατὰ μίμησιν τοῦ οἰκείου διδασκάλου.

(David. proleg. in categ. in Scholiis pag. 19. A. 34 ed. Brandis. Ammonius in Aristot. categor. fol. 13. a. δευτέρα δὲ (ἀφορμὴ τοῦ νοθεύσθαι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους) ἢ τῶν συγγραμμάτων ὁμωνυμία· οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ Εὐδήμος καὶ Φανίας καὶ Θεόφραστος κατὰ ζῆλον τοῦ διδασκάλου γεγραφήκασι κατηγορίας καὶ περὶ ἑρμηνείας καὶ ἀναλυτικῆν. Cf. Rose Aristot. Pseudep. p. 129 et Prantl. hist. logic. p. 350. Adde Brandis. hist. phil. Tom. III. p. 276.)

100. Ὅτι δὲ οἰκίωτερον τῶν διαλεκτικῶν τὸ ἀνασκευάζειν τοῦ κατασκευάζειν, ἐν τῶν πρώτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Εὐδημίων Ἀναλυτικῶν (ἐπιγράφεται δὲ αὐτὸ καὶ Εὐδήμου ὑπὲρ τῶν Ἀναλυτικῶν) οὕτως λέγεται, ὅτι ὁ διαλεκτικὸς δὲ μὲν κατασκευάζει, μικρὰ ἔστιν, τὸ δὲ πολλὴ δυνάμει αὐτοῦ πρὸς τῶν ἀναιρεῖν τί ἔστιν.

(Alexander ad Aristot. Topic. II p. 70 ed. Ald. (cf. Scholia in Aristot. p. 264. a. 27 ed. Brandis.) Cæterum codicum lectionem πρὸς τὸ ἀναιρεῖν mutavi in πρὸς τῶν ἀναιρεῖν.)

101. Πρῶτον μὲν οὖν ἔστω στερητικὴ καθόλου ἢ A B πρότασις. Εἰ οὖν μηδενὶ τῶν B τὸ A ὑπάρχει, οὐδὲ τῶν A οὐδενὶ ὑπάρξει τὸ B. Εἰ γὰρ τινι, ὅσον τῶν Γ, οὐκ ἀληθὲς ἔσται τὸ μηδενὶ τῶν B τὸ A ὑπάρχειν·

τὸ γὰρ Γ τῶν B τί ἔστιν. Εἰ δὲ παντὶ τὸ A τῶν B, καὶ τὸ B τινὶ τῶν A ὑπάρχει. Εἰ γὰρ μηδενὶ, οὐδὲ τὸ A οὐδενὶ τῶν B ὑπάρξει· ἀλλ' ὑπέκειτο παντὶ ὑπάρχειν. Ὅμοίως δὲ καὶ εἰ κατὰ μέρος ἔστιν ἢ πρότασις. Εἰ γὰρ τὸ A τινὶ τῶν B, καὶ τὸ B τινὶ τῶν A ἀνάγκη ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ μηδενὶ, οὐδὲ τὸ A οὐδενὶ τῶν B ὑπάρξει. Εἰ δὲ γὰρ τὸ A τινὶ τῶν B μὴ ὑπάρχει, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸ B τινὶ τῶν A μὴ ὑπάρχειν, ὅσον εἰ τὸ μὲν B ἔστι ζῶον, τὸ δὲ A ἄνθρωπος· ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐ παντὶ ζῶον, ζῶον δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 2 pag. 25. a. 14 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 12 (cf. Scholia in Aristot. p. 148 b. 29 ed. Brandis.) Θεόφραστος μὲν καὶ Εὐδήμος ἀπλούστερον ἔδειξαν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἀντιστρέφουσαν ἑαυτῇ. Τὴν γὰρ καθόλου ἀποφατικὴν ὠνόμασαν καθόλου στερητικὴν, τὴν δὲ δεῖξιν οὕτως ποιοῦνται. Κεῖσθα τὸ α' κατὰ μηδενὸς τοῦ β'· εἰ δὲ κατὰ μηδενός, ἀπέζευκται. Καὶ τὸ β' ἄρα παντὸς ἀπέζευκται τοῦ α'. Εἰ δὲ τοῦτο, κατ' οὐδενὸς αὐτοῦ. Οὕτω μὲν οὖν ἐκείνου, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης δοκεῖ προσχρῶμενος τῇ εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῇ ἀντιστρέφουσαν αὐτὴν δεικνύναι. Philoponus fol. XIII. b. (cf. Scholia in Aristot. p. 148. b. 46 ed. Brandis) οἱ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ἑταῖροι, οἱ περὶ τὸν Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον σαφέστερον καὶ ἀπλούστερον τοῦτο κατασκευάζουσι· φασὶ γὰρ, ὅτι εἰ τὸ α' κατὰ μηδενός ἔστι τοῦ β', πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ κεχωρίσται. Τὸ δὲ κεχωρισμένον κεχωρισμένου κεχώρισται, ὥστε καὶ τὸ β' οὐδενὶ τῶν α' ὑπάρξει. Τὸ γὰρ κεχωρισμένον τῶν πρὸς τί ἔστι (τινὸς γὰρ ἔστι κεχωρισμένον), τὰ δὲ πρὸς τι πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται· εἰκότως ἄρα καὶ τὸ β' οὐδενὶ τῶν α' ὑπάρχει. Λαμβάνονται δὲ τινες τῆς ἀντιστροφῆς, ὡς μὴ ἀληθεύουσιν, καὶ διὰ παραδειγμάτων ἐλέγγειν πειρῶνται τὸν λόγον, λέγοντες οὕτως· οὐδεὶς τοῖχος ἐν παττάλῳ ἔστιν, τοῦτο ἀληθὲς ἔστιν. Ἄρα οὖν, φασί, καὶ ἀντιστρέψαντες ὑγιῶς ἀποφαινόμεθα· οὐδεὶς πάτταλος

crum, ut dicitur, orbem circulis affixit soli celeritate paribus, potentia vero illi contrariis. Quo fit, ut apprehendant se invicem et a se vicissim apprehendantur similiter hæc sidera, Sol, Mercurius et Lucifer.

ANALYTICA.

99. Nam et Theophrastus et Eudemus magistri sui exemplo de categoriis scripserunt.

100. Haberi autem dialectici magis proprium infirmare, quam confirmare in primo *Analyticorum* quas *Eudemea* inscribuntur (sed titulus ei libro præscribitur etiam *Eudemii pro Analyticis*) ita dicitur: quæ dialecticus confirmet, pauca esse, ejusque facultatem magna ex parte in eo versari, ut aliquid evertat.

101. Prima igitur propositio A B sit, negans aliquid universe. Si igitur nulli B illud A inest, etiam nulli A hoc B inerit. Nam si alicui insit, exempli causa isti G, non erit verum quod dictum est, nulli B illud A inesse, quia istud G est aliquid horum B. At si illud A inest omni B, etiam hoc B inest cuidam A. Nam si nulli insit, etiam illud A nulli B inerit: sed existimabatur omni inesse. Eadem rei ratio est, si propositio sit particularis. Nam si illud ipsum A inest alicui B, necesse est etiam hoc ipsum B inesse alicui A, quia si nulli insit, etiam illud ipsum A nulli B inerit. Si vero illud ipsum A alicui B non inest, non est necesse etiam hoc ipsum B alicui A non inesse, ut si hoc ipsum B est animal atque illud ipsum A est homo, quoniam homo quidem non omni animali, animal vero omni homini inest

ἐν τῷ γῶ. (Cf. Prantl. hist. logic. p. 362 seq. et Brandis. hist. ph. III, 262.)

102. Ὅμοιος δὲ καὶ εἰ στερητικὸν εἶη τὸ Α Β · ἢ γὰρ αὐτὴ ἀπόδειξις. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐν μέρει συλλογισμῶν, εἰ μὲν τὸ καθόλου ἐστὶν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ συμπέρασμα ἔσται ἀναγκαῖον · εἰ δὲ τὸ κατὰ μέρος, οὐκ ἀναγκαῖον, οὔτε στερητικῆς οὔτε κατηγορικῆς οὕσης τῆς καθόλου προτάσεως.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 9 pag. 30. a. 32 ed. Bekker. Philoponus fol. XXXIV (cf. Scholia in Aristot. p. 159. b. 6 ed. Brandis.) οὕτω μὲν οὖν κατὰ Ἀριστοτέλην, τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν φασὶ καὶ ἐπὶ τούτων οἱ περὶ Θεόφραστον (καὶ Εὐδήμον. Ὅπότερος γὰρ ἂν ἦ τῶν δρων ἀναγκαῖος, θατέροιο ὄντος ὑπάρχοντος, τὸ συμπέρασμα ὑπάρχον ἔσται.)

103. Συμβαίνει δὲ ποτε καὶ τῆς ἐτέρας προτάσεως ἀναγκαῖας οὕσης ἀναγκαῖον γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, πλὴν οὐχ ὁποτέρας ἔτυχεν, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ μείζον ἀκρον.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 9 pag. 30 a. 15 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 49-50 (cf. Scholia in Aristot. p. 158 b. 38 ed. Brandis.) φησὶ δὴ ὅτι γίνεται ποτε ἐκ μίξεως ἀναγκαῖας καὶ ὑπαρχούσης προτάσεως ἀναγκαῖον συμπέρασμα, καὶ τότε γίνεται τὸ συμπέρασμα τοιούτου, προστιθησιν. Ἐν γὰρ πρώτῳ σχήματι ἀμφοτέρων οὐσῶν καθόλου, εἰ ἢ μείζων εἶη ἀναγκαῖα, ἂν τε καταφατικῆ ὡς ἐν τῷ πρώτῳ ἀναποδείκτῳ, ἂν τε ἀποφατικῆ ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀναγκαῖον φησὶ γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα. Οὗτος μὲν οὖν οὕτω λέγει. Οἱ δὲ γὰρ ἑταῖροι αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐδήμον τε καὶ Θεόφραστον οὐχ οὕτω λέγουσιν, ἀλλὰ φασὶν ἐν πάσαις ταῖς ἐξ ἀναγκαῖας τε καὶ ὑπαρχούσης συζυγίας, ἐὰν ὥσι κειμέναι συλλογιστικῶς ὑπάρχον γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα, τοῦτο λαμβάνοντες ἐκ τε τοῦ ἐν πάσαις ταῖς συμπλοκαῖς τὸ συμπέρασμα αἰετῶν ἐλάττωνι καὶ χείρονι τῶν κειμένων ἐξομοιοῦσθαι. Ἐκ τε γὰρ καταφατικῆς καὶ ἀποφατικῆς προτάσεως συνάγεται ἀποφατικὸν τὸ συμπέρασμα, ἂν τε καθόλου καὶ ἐπὶ μέρους, ἐπὶ μέρους καὶ τὸ συμπέρασμα. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν ταῖς μίξεσιν ἔχειν. Ὑπάρχον γὰρ γίνεσθαι ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἐξ ἀναγκαῖας καὶ ὑπαρχούσης συμπλοκαῖς τῶν ἐλάττων εἶναι τὸ ὑπάρχον τοῦ ἀναγκαῖου. Ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ τοῦτο δεικνύουσιν. Εἰ γὰρ τὸ β' τῷ γ' ὑπάρχει μὲν παντὶ, οὐ μὴν ἐξ ἀνάγκης, ἐνδέ-

χεται ποτε αὐτὸ καὶ ἀποξευθῆναι αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τὸ β' τοῦ γ' ἀπέξευκται, τότε καὶ τὸ α' αὐτοῦ ἀποξευχθήσεται. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ ὑπάρξει. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης δεικνύουσι τοῦτο ἔχον οὕτως· λαβόντες γὰρ τὴν μείζονα καθόλου ἀναγκαῖαν ἀποφατικὴν ἢ καταφατικὴν, καὶ τὴν ἐλάττωνα καθόλου καταφατικὴν ὑπάρχουσαν δεικνύουσιν ὑπάρχον γινόμενον τὸ συμπέρασμα· τὸ γὰρ ζῶον παντὶ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀνάγκης. Ὁ ἀνθρώπος παντὶ κινουμένῳ ὑπαρχέτω. Οὐκέτι τὸ ζῶον παντὶ κινουμένῳ ἐξ ἀνάγκης. Ἐτι τὸ μὲν ἐπιστήμην ἔχειν κατὰ παντὸς γραμματικῶν ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ γραμματικὸν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ὑπαρχόντως (leg. ὑπαρχέτω). Οὐκέτι τὸ ἐπιστήμην ἔχειν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τὸ μὲν κινεῖσθαι διὰ σκελῶν κατὰ παντὸς περιπατοῦντος ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ περιπατεῖν παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπαρχέτω. Οὐκέτι δὲ τὸ κινεῖσθαι παντὶ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τοῦτο εἰκότως γίνεσθαι δοκεῖ. Παιρητητέον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ πλέον ἐξέτασιν τοῦ λεγομένου· εἰρηται γὰρ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τῆς κατὰ τὰς μίξεις διαφορᾶς Ἀριστοτέλους τε καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ γεγραμμένοις. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς εἰσὶ τινες οἱ τὸ λεγόμενον ὑπ' Ἀριστοτέλους ὅτι καλῶς εἰρηται δεικνύουσι πειρώμενοι. Ἐστὼ γὰρ ἢ μίξις ἐκκειμένη καὶ τὸ μὲν α' τῷ β' παντὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχέτω, τὸ δὲ β' παντὶ τῷ γ' ὑπαρχέτω μόνον. Λέγω ὅτι τὸ α' τῷ γ' ἐξ ἀνάγκης παντὶ. Εἰ γὰρ μὴ, τὸ ἀντικείμενον ἐνδέχεται τὸ α' τῷ γ' τινὶ μὴ ὑπάρχειν, κείται δὲ καὶ τὸ α' παντὶ τῷ β' ἐξ ἀνάγκης. Γίνεται δὲ ἐν δευτέρῳ σχήματι συζυγία ἐκ καθόλου καταφατικῆς τῆς μείζονος ἀναγκαῖας καὶ ἐπὶ μέρους ἀποφατικῆς ἐνδεχομένης τῆς ἐλάττωτος ἐπὶ μέρους ἀποφατικῆς ἐνδεχόμενον συνάγουσα, καθάπερ καὶ Θεοφράστῳ τε καὶ Εὐδήμῳ δοκεῖ. Τὸ ἄρα [τὸ] β' τῷ γ' ἐνδέχεται τινὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑπέκειτο παντὶ ὑπάρχειν. Ἐστὶ πιστώσασθαι ὅτι τὸ λεγόμενον ὑπ' Ἀριστοτέλους ὀγιές ἐστι μάλιστα διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς τῆς γινομένης ἐν τρίτῳ σχήματι. Ἐν γὰρ τῇ τοιαύτῃ συζυγίᾳ τῇ ἐν τρίτῳ σχήματι καὶ Ἀριστοτέλει δοκεῖ καὶ τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ ἐπὶ μέρους ἀποφατικῆς ἐνδεχόμενον γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα. Philoponus fol. XXXII. b. (cf. Scholia in Aristot. p. 158. b. 18 ed. Brandis.) καὶ ὁ μὲν φιλόσοφος ὥσπερ εἶπομεν βούλεται αἰετῶν τῇ μείζονι ἀκολουθεῖν τὸ συμπέρασμα, διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτως ἔχουσιν τῶν προτάσεων ἀναγκαῖον φησὶ συνάγεσθαι τὸ συμπέρασμα. Οἱ δὲ ἑταῖροι

102. Similiter etiam se res habet si A B sit privativum, quoniam eadem est demonstratio. In syllogismis autem particularibus, si quidem proloquium universale est necessarium, etiam conclusio erit necessaria. At si proloquium particulare est necessarium, conclusio non erit necessaria, sive privativa sive affirmativa est propositio universalis.

103. Accidit etiam aliquando, ut quum altera tantum propositio sit necessaria, syllogismus fiat necessarius, non tamen utraque, sed ea quae continet majus extremum.

αὐτοῦ οἱ περὶ Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον καὶ ἔτι οἱ ἀπὸ Πλάτωνος οὐ φασιν οὕτως ἔχειν οὐδὲ πάντως τῇ μείζονι ἀκολουθεῖν τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ὑπάρχον ἀεὶ γίνεσθαι. Cf. Prantl. *histor. logic.* p. 371 seq. et Brandis. *hist. ph.* III, 266.)

104. Ὅστε τούτων μὲν ὄντων ἀναγκαῖον ἔσται τὸ συμπέρασμα, ἀπλῶς δ' οὐκ ἀναγκαῖον.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 10 p. 30 b. 38 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 55. b.* ἄμα δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀναγκαίου διαίρεσιν ὅτι καὶ αὐτὸς οἶδεν, ἣν οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ ποιοῦνται, δεδήλωκε διὰ τῆς προσθήκης, ἣν φθάσας ἤδη καὶ ἐν τῷ περὶ ἑρμηνείας δέδειχεν, ἐν οἷς περὶ τῆς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον λεγομένης ἀντιφάσεως περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λέγει).

106. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀναγκαίου, πῶς γίνεται καὶ τίνα διαφορὰν ἔχει πρὸς τὸ ὑπάρχον, εἴρηται σχεδὸν ἰκανῶς· περὶ δὲ τοῦ ἐνδεχομένου μετὰ ταῦτα λέγωμεν πότε καὶ πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται συλλογισμός. Λέγω δ' ἐνδέχεσθαι καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, τεθέντος δ' ὑπάρχειν, οὐδὲν ἔσται διὰ τοῦτ' ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ἑμυνόμεως ἐνδέχεσθαι λέγομεν.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 12 pag. 32. a. 15 ed. Bekker. cf. etiam sequentia usque ad capitis 13 finem. Hæc spectavit incertus scriptor apud Menam excurs. ad Pseudogaleni εἰσαγωγὴν διαλεκτικὴν p. 100 περὶ τῆς καθόλου ἀποφατικῆς ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὕλης Θεόφραστος διηγήθη πρὸς Ἀριστοτέλην καὶ Εὐδήμον, οἷς καὶ νῦν σχεδὸν πάντες κατακολουθοῦσιν. Ἀντιστρέφειν γὰρ φασι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὕλης πρὸς ἑαυτὴν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης καὶ ἀναγκαιᾶς, καὶ τοῦτο ἐμπεδῶσαι πειρῶνται δισὶν ἐπιχειρήμασι διὰ τε δεξιῶς ἐκθετικῆς καὶ τῆς εἰς τὸ ἀδύνατον ἀγωγῆς. Ἡ μὲν οὖν ἐκθετικὴ δεξιὴ ἐστὶ τοιαύτη· εἰ ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἐν μηδενὶ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἀπεξεῦχθαι παντὸς ἀνθρώπου, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀπεξευγμένος παντὸς ἔσται λευκοῦ. Ἡ δὲ εἰς τὸ ἀδύνατον δεξιὴ ἐστὶν αὕτη· ἐπεὶ ψεῦδος τὸ ἐνδέχεσθαι μηδενὶ λευκῷ τὸν ἀνθρώπον εἶναι, ὥσπερ μηδενὶ ἀνθρώπῳ ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἀληθές, ἀληθές ἔσται τὸ μὴ ἐν-*

δέχεσθαι μηδενὶ λευκῷ τὸν ἀνθρώπον εἶναι. Κατάφασις γὰρ καὶ ἀπόφασις ταῦτα. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, καὶ ἐξ ἀνάγκης τινὶ λευκῷ ὑπάρχειν τὸν ἀνθρώπον ἀληθές. Αἱ γὰρ τοῦ ἐνδεχομένου προτάσεις πρὸ τοῦ τρόπου λαβοῦσαι τὴν ἄρνησιν ἰσοδυναμοῦσι ταῖς ἀναγκαιαῖς. Εἰ δὲ ἀληθές ἐστὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης τινὶ λευκῷ ὑπάρχειν ὁ ἀνθρώπος, καὶ τὸ λευκὸν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τινί. Ὑπέκειτο δὲ καὶ ἐνδέχεσθαι μηδενὶ ἀνθρώπῳ τὸ λευκὸν· τὸ αὐτὸ ἄρα καὶ ἐνδέχεται μηδενὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης τινὶ τὸ αὐτό, ὅπερ ἐστὶν ἀντιφάσις. Sed ignoramus, unde talem explicationem mutuatus sit Menas, qui de fonte suo hæc tantum scripsit: ἔστωσαν δὲ παραδείγματα τῆς ἐκθέσεως καὶ ἀδυνατοῦ δεξιῶς καὶ τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ ἀνωτέρου Ἀριστοτελικῷ ὑπομνηματιστοῦ λέγοντος, et allatis scriptoris illius verbis subjicit ista: καὶ ταῦτα μὲν ὁ ὑπομνηματιστής. Vide ejus προθεωρίαν pag. ve seq. et Prantl. *hist. log.* p. 364, 591, 572.

106. Ἐὰν δὲ ἡ μὲν ὑπάρχειν, ἡ δ' ἐνδέχεσθαι λαμβάνηται τῶν προτάσεων, ὅταν μὲν ἡ πρὸς τὸ μείζον ἄκρον ἐνδέχεσθαι σημαίνῃ, τελειοί τ' ἔσονται πάντες οἱ συλλογισμοὶ καὶ τοῦ ἐνδέχεσθαι κατὰ τὸν εἰρημίον διορισμόν, ὅταν δ' ἡ πρὸς τὸ ἐλάττον, ἀτελεῖς τε πάντες, καὶ οἱ στερητικοὶ τῶν συλλογισμῶν οὐ τοῦ κατὰ τὸν διορισμὸν ἐνδεχομένου, ἀλλὰ τοῦ μηδενὶ ἢ μὴ παντὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μηδενὶ ἢ μὴ παντὶ ἐξ ἀνάγκης, ἐνδέχεσθαι φαμεν καὶ μηδενὶ καὶ μὴ παντὶ ὑπάρχειν.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 15 pag. 33. b. 25 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 56. b.* (Cf. Scholia in Aristot. p. 162, b. 23 ed. Brandis.) Θεόφραστος μὲν οὖν καὶ Εὐδήμον οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἐξ ἐνδεχομένης καὶ ὑπαρχούσης μίξει φασὶν ἔσσεσθαι τι συμπέρασμα ἐνδεχόμενον, ὁποῦρα ἂν τῶν προτάσεων ἐνδεχομένη ληφθῇ· χεῖρον γὰρ πάλιν τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ ὑπάρχοντος. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῆς μείζονος ἐνδεχομένης οὐσης, ὑπαρχούσης δὲ τῆς ἐλάττονος, καὶ τὸ συμπέρασμα ἐνδεχόμενον ἔσσεσθαι τὸ κατὰ τὸν διορισμόν, ὃ ἐστὶν, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, τεθέντος δὲ εἶναι, οὐδὲν ἀδύνατον ἔπεται. Ἄν δ' ἡ ἐλάττων γένηται ἐνδεχομένη, τῆς μείζονος ὑπαρχούσης, ἀτελεῖς τε

104. Quamobrem his positis necessaria erit conclusio, simpliciter autem non erit necessaria.

105. De necessario igitur, id est, quomodo colligatur et quid intersit inter necessarium et id quod est, satis fere diximus. Post hæc de contingenti dicamus, quando et quomodo et ex quibus propositionibus efficiatur syllogismus. Contingere autem et contingens id appello, quod quum non sit necessarium, si ponatur esse, nihil inde sequitur impossibile. Quod enim necessarium est, id communi nomine etiam contingens dicitur.

106. Si vero altera propositio pura, altera contingens habeatur, quum ea quæ continet majus extremum, contingere significat, omnes syllogismi erunt perfecti et de contingenti secundum prædictam definitionem accepto. Quum autem propositio, in qua est minus extremum, contingere significat, omnes erunt imperfecti, et privativi syllogismi non erunt de contingenti secundum definitionem illam accepto, sed de eo quod nulli aut non omni necessario inest. Nam si nulli aut non omni necessario inest, contingere dicimus, ut nulli aut non omni inest.

φθιν ἔσσεσθαι πάντας τοὺς τοιούτους συλλογισμούς, καὶ προσέτι τοὺς τὸ ἀποφατικὸν συνάγοντας οὐ τὸ κατὰ τὸν διορισμὸν ἐνδεχόμενον συνάγειν, ἀλλὰ τὸ κατὰ ψιλλὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀναγκαίου λεγόμενον, ἢ τὸ οὐδενὶ ἐξ ἀνάγκης ἢ τὸ οὐ παντὶ ἐξ ἀνάγκης συναχθῆσθαι.)

107. Πρῶτον οὖν δεικτέον, ὅτι οὐκ ἀντιστρέφει τὸ ἐν τῷ ἐνδέχεσθαι στερητικόν.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 17 pag. 36 b. 35 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 87 b. (Cf. Scholia in Aristot. pag. 166 b. 15 ed. Brandis.) Ὅτε περὶ τῶν κατὰ τὰς προτάσεις ἀντιστροφῶν ἐποιεῖτο τὸν λόγον, δεικνύς τινες τῶν ἀντιστρέφουσι, μὴ ἀντιστρέφειν μὲν ἑαυτῇ τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἐνδεχομένην εἶπεν, ὑπερέθετο δὲ τὴν αἰτίαν ἀποδώσειν ὑστερον, νῦν δὲ δείκνυσιν. Περὶ ποίας δὲ ἀντιστροφῆς λέγει, ἐδήλωσε παραθέμενος τοὺς ἄλλους· περὶ γὰρ τῆς κατὰ τὴν ὑπαλλαγὴν τῶν ὄρων, οὐ περὶ τῆς εἰς τὴν κατάφασιν μεταλήψεως· ἐκείνην γὰρ ἀντιστρέφειν κεῖται. Θεόφραστος μέντοι καὶ Εὐδήμος, ὡς κατ' ἄρχας ἐμνημονεύσαμεν, ἀντιστρέφειν φασὶ καὶ τὴν καθόλου ἀποφατικὴν αὐτῇ, ὅσπερ ἀντέστρεψε καὶ ἡ ὑπάρχουσα καθόλου ἀποφατικὴ καὶ ἀναγκαία. Ὅτι δὲ ἀντιστρέφει, δεικνύουσιν οὕτως. Εἰ τὸ α' ἐνδέχεται τῷ β' μηδενί· ἐπεὶ δὲ ἐνδέχεται τὸ α' τῷ β' μηδενί, ὅτε ἐνδέχεται μηδενί, τότε ἐνδέχεται ἀπεξεύχθαι τὸ α' πάντων τῶν τοῦ β'. Εἰ δὲ τοῦτο,

ἔσται καὶ τὸ β' τῶν α' ἀπεξευγμένον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ β' ἐνδέχεται τῷ α' μηδενί. Ἔοικε δὲ Ἀριστοτέλης βέλτιον αὐτῶν λέγειν, μὴ φάσκων ἀντιστρέφειν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἐνδεχομένην ἑαυτῇ τὴν κατὰ τὸν διορισμὸν. Οὐ γὰρ εἴ τί τις ἀπέξευκται, ἤδη καὶ ἐνδεχομένως ἀπέξευκται αὐτοῦ.)

108. Ὅτι μὲν οὖν οἱ ἐν τούτοις τοῖς σχήμασι συλλογισμοὶ τελειοῦνται διὰ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ σχήματι καθόλου συλλογισμῶν καὶ εἰς τούτους ἀνάγονται, ὅθλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δ' ἀπλῶς πᾶς συλλογισμὸς οὕτως ἔξει, νῦν ἔσται φανερόν, ὅταν δειχθῇ πᾶς γινόμενος διὰ τούτων τινὸς τῶν σχημάτων.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 23 pag. 40 b. 17 ed. Bekker. Scriptor ignotus apud Menam proth. ad Galeni isagogen p. vs. παρὰ ταῦτα μὲν οὖν ἕτερον σχῆμα γενέσθαι συλλογιστικὸν ἀδύνατον ἔδοξε τῷ τε Ἀριστοτέλει καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν. Ἀδύνατον γὰρ καὶ ἄλλην τινὰ σχέσιν παρὰ τὰς εἰρημένας ἐν τρισὶν ὄροις τὸν μέσον ὄρον πρὸς τοὺς δύο συνταχθῆναι τοὺς ἄλλους. Θεόφραστος δὲ καὶ Εὐδήμος καὶ τινες ἑτέρας συζυγίας παρὰ τὰς ἐκτεθείσας τῷ Ἀριστοτέλει προσθεθείκασιν τῷ πρώτῳ σχήματι, ἃς καὶ τέταρτον ἀποτελεῖν σχῆμα τῶν νεωτέρων ᾤθησάν τινες, ὡς πρὸς πατέρα τὴν δόξαν τὸν Γαληνὸν ἀναφέροντες. Cf. Prantl. I. c. p. 572.)

107. Primum igitur ostendendum est, contingens privativum non converti.

108. Jam vero syllogismos, qui in his figuris fiunt, per syllogismos universales primæ figuræ perfici et ad hos referri ex prædictis constat. Omnino autem eandem esse rationem omnium syllogismorum, nunc erit perspicuum, quum omnem syllogismum in aliqua ex his figuris confici demonstratum fuerit.

109. At vero unaquæque harum trium figurarum habet sub se plures syllogismorum modos, ut modi sub figuris ita sint, ut sunt species sub suis generibus. Habet enim prima figura sub se Aristotele auctore modos quatuor, sed Theophrastus vel Eudemus super hos quatuor quinque alios modos addunt Aristotele dante principium in secundo priorum Analyticorum volumine, quod melius postmodum explicabitur. Secunda figura habet sub se quatuor modos, tertia vero auctore Aristotele sex, addunt etiam alii unum, sicut ipse Porphyrius superiores scilicet sequens; et quoniam, ut superiore libro dictum est, aliæ propositiones affirmativæ sunt, aliæ negativæ, et harum aliæ universales, aliæ vero particulares, secundum eas ipsas propositiones syllogismorum conclusionesque junguntur. Namque primæ figuræ primus modus est qui fit ex duabus universalibus affirmativis, universalem affirmativam colligens. Si enim fuerit A terminus in omni B termino, et si B terminus de omni C termino fuerit prædicatus, A terminus

de omni C termino prædicabitur. Namque A bonum si prædicetur de omni B justo, ut sit omne justum bonum est, B vero justum si de C prædicetur virtute, ut sit omnis virtus justum est, necessario concluditur extremitatibus ad se invicem prædicatis, id est, A et C, ut sit omnis virtus bonum est. Sunt igitur hujus modi propositiones atque conclusio, si A in omni B fuerit, et B in omni C fuerit, A terminus de omni C prædicabitur, id est omne justum bonum est, omnis virtus justa est, et conclusio omnis igitur virtus bonum est. Et hic est primæ figuræ modus primus.

Secundus vero modus primæ figuræ est, quoties ex prima universali negativa et secunda universali affirmativa conclusio universali negatione colligitur. Si enim sit A malum, B bonum, C justum, A terminus de nullo B termino prædicabitur; nullum enim bonum malum est, B vero terminus de omni C termino prædicabitur; omne enim justum bonum est; quare colligitur, nullum justum malum est, et est hoc modo: si A terminus de nullo B termino prædicatur, B vero terminus de omni C fuerit prædicatus, A terminus de nullo C prædicabitur, ut est nullum bonum malum est, omne justum bonum est, nullum igitur justum malum est.

Tertius vero modus primæ figuræ est, quoties ex universali affirmativa et particulari affirmativa particularis affirmativa colligitur. Nam si A virtus de omni B, id est bono, prædicetur, et B bonum de quodam C,

id est justo fuerit prædicatum particulariter, erit quoque conclusio particularis, hoc modo ut A virtus de quodam C justo particulariter prædicetur; sic igitur si fuerit A terminus in omni B, et B terminus in aliquo C particulariter, erit A terminus in aliquo C particulariter, ut sit *Omne bonum virtus est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum virtus est.*

Quartus modus primæ figuræ est talis, quoties ex universali negatione et particulari affirmatione particularis negativa colligitur. Nam si A terminus de nullo B termino prædicetur, B vero terminus de quodam C termino prædicetur, A terminus de quodam C termino non prædicabitur, quod monstrat subjecta descriptio; nam sunt hujusmodi propositiones: *nullum bonum malum est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum malum non est.* Hos ergo quatuor in prima figura modos in Analyticis suis Aristoteles posuit; cæteros vero quinque modos Theophrastus et Eudemus addiderunt, quibus Porphyrius gravissimæ vir auctoritatis visus est consensisse, qui sunt hujusmodi. Nam quoniam particularis affirmativa sibi ipsi convertitur, quisquis ostenderit in conclusione A terminum de quodam C termino particulariter prædicari, in eadem ipsa conclusione monstravit, quod C terminus de A termino particulariter prædicetur. Nam si sibi particularis propositio in conclusione convertitur, si A terminus in quodam C termino fuerit, C terminus de quodam A termino prædicabitur. Item quisquis universalem negativam in conclusione probaverit, necesse est eum ipsius quoque conversionem in eadem conclusione probasse; universalis enim negatio semper sibi convertitur. Nam si quis probavit quod A terminus de nullo C termino prædicetur, non est dubium, quin in hac conclusione illud quoque probatum sit, quod C terminus de nullo A termino prædicetur. Semper enim ut dictum est, universalis negativa sibi ipsi convertitur. Universalis quoque affirmativa duplici conclusione continetur; nam quisquis ostendit A terminum de omni C termino prædicari, id quoque ostendit, quod C terminus de quodam A termino particulariter prædicetur. Si quis enim probaverit, animal de omni homine prædicari ita dicens: omnis homo animal est, illud quoque necessario monstravit particulariter, quoniam quoddam animal homo est. Ita semper universalis affirmatio et universalis negatio vel particularis affirmativa dupliciter concluduntur. Aliæ enim sibi ipsi convertuntur, quæ particularis est, particulariter, quæ universalis, universaliter; alia vero cum ipsa universalis affirmativa sit, particulariter sibi ipsa convertitur, particularis autem negatio nunquam sibi ipsa convertitur, atque ideo simplicem in se retinet conclusionem. Hoc autem, quod nuper diximus, in secundo priorum Analyticorum libro ab Aristotele monstratur, quod scilicet et Theophrastus et Eudemus principio sapienter ad alios in prima figura syllogismos adjiciendos animum

adjecerunt, qui sunt hujusmodi, qui κατὰ ἀνέκτασιν vocantur, id est, per refractionem quandam conversionemque propositionis.

Est et quintus modus ex duabus universalibus affirmationibus particularem colligens affirmativam, hoc modo: si A fuerit in omni B, et B fuerit in omni C, posset equidem concludi, quod A terminus esset in omni C termino; sed quoniam ista universalis propositio, ut dictum est, particulariter convertitur, prætermisso eo quod A terminus de omni C termino prædicatur, conclusio esse dicitur, quod C terminus de quodam A termino prædicatur, quod hoc exemplo demonstrandum est. Si enim sint propositiones sic: *omne justum bonum est, omnis virtus iuxta est,* posset equidem concludi, quoniam *omnis virtus bonum est.* Sed quoniam ita propositio sibi convertitur, ut sit *quoddam bonum virtus est* particulariter, particularis syllogismus conclusioque colligitur ex duabus universalibus affirmativis. Ejus vero forma talis est: A terminus in omni B, et B terminus in omni C, igitur C terminus in quodam A, ut est *omne justum bonum est, omnis virtus iuxta est, quoddam bonum virtus est,* per conversionem vero refractionemque dicitur, quoniam quod universaliter colligebatur, conversum particulariter collectum est.

Sextus modus est primæ figuræ, qui fit ex universali negativa et universali affirmativa universalem conclusionem per conversionem colligens. Nam si A terminus in nullo B fuerit, B vero terminus in omni C termino fuerit, posset equidem colligi, quoniam A terminus in nullo C termino est, sed quoniam universalis negativa convertitur, dicimus quoniam C terminus in nullo A termino est, ut sit sic *nullum bonum malum est, omne justum bonum est,* posset colligi *nullum justum malum est,* sed ex his per conversionem colligimus *nullum malum justum est.*

Septimus modus primæ figuræ est, qui ex universali affirmativa et particulari affirmativa per conversionem particularem colligit affirmativam. Si enim fuerit A terminus in omni B, et B terminus de quodam C termino prædicetur, potest A terminus de quodam C termino prædicari. Sed quoniam particularis affirmatio sibi ipsa convertitur, per conversionem fit conclusio et dicitur C terminus de quodam A termino prædicari, ut sit sic *omne bonum virtus est, quiddam justum bonum est,* posset equidem concludi, quoniam *quiddam justum virtus est;* sed quia particularis affirmatio convertitur, dicimus, *quoniam quædam virtus justum est.*

Octavus modus primæ figuræ est, quoties ex universali affirmatione et universali negatione particularis negativa colligitur. Si enim A terminus de omni B termino prædicatus fuerit, B vero terminus de nullo C termino prædicetur, non posset colligi, quoniam A terminus de nullo C termino prædicatur; cur autem non possit, in Resolutoris dictum est. Sed quoniam universalis

110. Πρῶτον οὖν εἰπόμεν περὶ τῶν δεικτικῶν· τούτων γὰρ δειχθέντων φανερόν ἐσται καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὸ ἀδύνατον καὶ ὅλως τῶν ἐξ ὑποθέσεως.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 23 pag. 40 b. 26 ed. Bekker. Philoponus fol. LX* περὶ τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν (cf. *Scholia in Aristot. p. 169 b. 25 ed. Brandis.*) Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τοσοῦτον εἰπὼν περὶ τῶν ὑποθετικῶν ἐπαύσατο καὶ οὐδὲν ἡμᾶς περὶ αὐτῶν ἐδίδαξεν, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν σπουδὴν περὶ τοῦ κατηγορικοῦ συλλογισμοῦ ἐποίησατο, ἅτε δὴ τούτων μὲν τελείων ὄντων καὶ μηδενὸς ἔξωθεν δεομένων, τῶν δὲ ὑποθετικῶν δεομένων τῶν κατηγορικῶν, εἰπόμεν ἡμεῖς βραχέα περὶ αὐτῶν. Ἰστέον γὰρ ὅτι πολυστίχους πρῆγματῆας περὶ τούτων κατεβάλλοντο οἷ τε μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ἔτι οἱ Στωϊκοί. Εἰπόμεν τίσιν ὀνόμασιν ἐχρήσαντο ἐν τε τοῖς μέρεσιν αὐτῶν καὶ τοῖς ὅλοις οἱ Περιπατητικοὶ καὶ Στωϊκοί, καὶ ἔτι τὴν διαίρεσιν αὐτῶν, καὶ πόσοι τρόποι ἐκ ταύτης ἡμῖν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν ἀναφαίνονται. Ἰστέον οὖν ὅτι ἐφεξῆς τούτων ὄντων ἀλλήλοις πραγμάτων, νοημάτων, φωνῶν, πάλιν δ' αὖ καὶ τούτων ἐφεξῆς ὄντων ἐν τοῖς ὑποθετικοῖς συλλογισμοῖς, ὡς γνωσόμεθα, τοῦ ἡγουμένου, τοῦ συνημμένου, τοῦ ἐπομένου, τῆς προσλήψεως, τοῦ συμπεράσματος, οἱ μὲν Περιπατητικοὶ τῇ κοινῇ συνηθείᾳ κεχρημένοι τὰ μὲν πράγματα αὐτὸ τοῦτο πράγματα ὠνόμασαν, καὶ τὰ νοήματα ὡσαύτως, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς φωνάς· ἔτι δὲ τὸ ἡγούμενον ἐν τοῖς ὑποθετικοῖς συλλογισμοῖς αὐτὸ τοῦτο ἡγούμενον, καὶ τὸ ἐπόμενον ὡσαύτως· οἷον τὸ εἰ ἡμέρα ἐστί, τοῦτο ἡγούμενον, τὸ δὲ ἥλιος ὑπὲρ γῆν, τοῦτο ἐπόμενον. Ἐπεται γὰρ τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον. Τὸ δὲ ὅλον τοῦτο τὸ εἰ ἡμέρα ἐστί, ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἐστί, τοῦτο συνημμένον διὰ τὸ

συνῆφθαι ταῦτα ἀλλήλοις. Τὸ δὲ ἀλλὰ μὴν ἡμέρα ἐστί, τοῦτο οἱ Περιπατητικοὶ μετάληψιν καλοῦσι διὰ τὸ μεταλαμβάνεσθαι ἐκ δευτέρου· ἥδη γὰρ ἐλήφθη ἐν τῷ ἡγούμενῳ. Τὸ δὲ ἥλιος ἀρα ὑπὲρ γῆν τοῦτο συμπεράσμα. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Περιπατητικοί, οἱ δὲ Στωϊκοὶ καινοτέραν βαδίζοντες τὰ μὲν πράγματα τυγχάνοντα ὠνόμασαν, διότι τῶν πραγμάτων τυχρὴν βουλόμεθα, τὰ δὲ νοήματα ἐκφορικά, διότι ἅπερ ἐν ἑαυτοῖς νοοῦμεν, ταῦτα εἰς τὸ ἔξω προφέρομεν, τὰς δὲ φωνὰς λεκτά. Τὸ δὲ ἡγούμενον καὶ αὐτὸ ἡγούμενον ἐκάλεσαν (κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον συμφωνοῦσι τοῖς Περιπατητικοῖς), τὸ δὲ ἐπόμενον λῆγον, τὸ δὲ συνημμένον τροπικόν, διότι τρεπόμεθα ἐκ τοῦ ἡγουμένου εἰς τὸ ἐπόμενον (εἰ ἡμέρα ἐστί, ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἐστί), τὴν δὲ μετάληψιν πρόσληψιν (καὶ ἔμεινε τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ), τὸ δὲ συμπεράσμα ἐπιφοράν, διότι τῷ ἄλλοις πᾶσιν ἐπιφέρεται. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ὀνόματα οἷς κέχρηται οἱ τε Περιπατητικοὶ καὶ οἱ Στωϊκοί. Alexander Aphrodisiensis ad *Analyt. prior. I, 44 p. 50, 39 fol. 160 b.* (cf. *Scholia in Aristot. p. 184. b. 45 ed. Brandis.*) εἰπὼν περὶ τῶν ἐξ ὁμολογίας καὶ τῶν διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς λέγει καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐξ ὑποθέσεως, περὶ δὲ ὑπερτίθεται μὲν, ὡς ἐρῶν ἐπιμελέστερον, οὐ μὴν φέρεται αὐτοῦ σύγγραμμα περὶ αὐτῶν. Θεόφραστος δ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἰδίοις Ἀναλυτικοῖς μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ Εὐδήμος καὶ τινες ἄλλοι τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. Boëthius de *sylogismo hypothetico ad Symmachum I pag. 606 ed. Bas.* Quod igitur apud scriptores quidem græcos perquam rarissimos strictius atque confuse, apud Latinos vero nullos repperi, id tuæ scientiæ dedicatum noster etsi diuturnus, cæpti tamen efficax labor excoluit. Nam cum categoricorum syllogismorum plenissime notitiam

negativa sibi ipsa convertitur, potest dici et converti, quoniam C terminus de nullo B termino prædicatur, B vero terminus de quodam A termino dicitur, quoniam universalis affirmativa particulariter sibi ipsa convertitur, quare C terminus de quodam A termino non prædicabitur, ut sit sic *omne bonum justum est, nullum malum bonum est*, non posset colligi, quoniam *nullum malum justum est*, sed convertitur sic *nullum bonum malum est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum malum non est*.

Nonus modus primæ figuræ est, qui ex particulari affirmativa et universali negativa particularem colligit negativam per conversionem. Si enim A terminus de quodam B termino, B vero terminus de nullo C termino prædicatur, non potest quidem dici, quoniam A terminus de quodam C termino non prædicabitur. Cur autem non possit, hoc quoque in Resolutoriis diximus. Sed quoniam universalis negatio converti potest, dicetur, quoniam C terminus de nullo B termino prædicatur, et B

terminus de quodam A prædicatur, C igitur terminus de quodam A non prædicabitur, ut sit sic *quoddam bonum justum est, nullum malum bonum est, quiddam igitur justum malum non est*. Expeditis igitur novem primæ figuræ modis ad secundæ figuræ quatuor modos veniamus. (Boëthius de *sylogismo categorico, lib. II, p. 594-596 ed. Basil.* De tribus syllogismorum figuris: At vero uaqueque, etc.)

110. Primum igitur dicamus de syllogismis probativis; de quibus quum hoc demonstratum fuerit, perspicuum erit etiam in syllogismis ad impossibile perducantibus et omnino in hypotheticis.

111. Sed quoniam de hypotheticis loquimur, quid significet hypothesis, prædicendum est. Hypothesis namque, unde hypothetici syllogismi acciperent vocabulum, duobus, ut Eudemo placet, dicitur modis. Aut enim tale acquiritur aliquid per quandam inter se consentientium conditionem, quod fieri nullo modo possit, ut ad suum terminum ratio perducatur, aut in conditione

percepisses, de hypotheticis syllogismis sæpe quærebatur, in quibus nihil est ab Aristotele conscriptum, Theophrastus vero vir omnis doctrinæ capax rerum tantum summas exsequitur, *Eudemus* latiore docendi graditur viam, sed ita ut veluti quædam seminaria sparsisse, nullum tamen frugis videatur extulisse proventum.)

112. Οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν ἠριζόμενον καὶ διαρούμενον ἅπαντα εἰδέναι τὰ ὄντα. Καίτοι ἀδύνατόν φασί τινες εἶναι τὰς διαφορὰς εἰδέναι τὰς πρὸς ἕκαστον μὴ εἰδόμενα ἕκαστον· ἀνευ δὲ τῶν διαφορῶν οὐκ εἶναι ἕκαστον εἰδέναι· οὗ γὰρ μὴ διαφέρει, ταῦτόν εἶναι τούτου, οὗ δὲ διαφέρει, ἕτερον τούτου. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ψεῦδος· οὐ γὰρ κατὰ πᾶσαν διαφορὰν ἕτερον· πολλαὶ γὰρ διαφοραὶ ὑπάρχουσι τοῖς αὐτοῖς τῶν εἰδῶν, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν οὐδὲ καθ' αὐτά. Εἴτα ὅταν λάβῃ τὰντικείμενα καὶ τὴν διαφορὰν καὶ ὅτι πᾶν ἐπιπίπτει ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα, καὶ λάβῃ ἐν θατέρῳ τὸ ζητούμενον εἶναι, καὶ τοῦτο γινώσκῃ, οὐδὲν διαφέρει εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι ἐφ' ὅσων κατηγοροῦνται ἄλλων αἱ διαφοραί. Φανερόν γὰρ ὅτι ἂν οὕτω βαδίζων ἔλθῃ εἰς ταῦτα ὧν μηκέτι ἐστὶ διαφορὰ, ἔξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. Ἐὸ δ' ἅπαν ἐπιπίπτει εἰς τὴν διαίρεσιν, ἂν ἢ ἀντικείμενα ὧν μὴ ἐστὶ μεταξὺ, οὐκ αἴτημα· ἀνάγκη

γὰρ ἅπαν ἐν θατέρῳ αὐτῶν εἶναι, εἴπερ ἐκείνου διαφορὰ ἐσται.

(Aristoteles *Analyt. poster. lib. II cap. 13* pag. 97. a. 6 ed. Bekker. Anonymus in *Scholiiis* Aristot. pag. 248. a. ed. Brandis. *Σπευσίππου* ταύτην τὴν δόξαν Εὐδήμος εἶναι λέγει, τὴν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὁρίσασθαι τι τῶν ὄντων μὴ πάντα τὰ ὄντα εἰδόμενα. Itaque Eudemo auctore *Themistius* et *Philoponus* *usi sunt*, qui hæc ab Aristotele contra *Speusippum* dicta esse referunt. *Conf. Brandisius* in *Mus. Rhen. I p. 270*

ΠΕΡΙ ΑΞΕΩΣ.

113. Πρῶτον τοίνυν διωρίσθω, τί ἐστὶ πρότασις διαλεκτικὴ καὶ τί πρόβλημα διαλεκτικόν. Οὐ γὰρ πᾶσαν πρότασιν οὐδὲ πᾶν πρόβλημα διαλεκτικὸν θετέον· οὐδεὶς γὰρ ἂν προτείνει νοῦν ἔχων τὸ μηδὲν δοκοῦν, οὐδὲ προβάλοι τὸ πᾶσι φανερόν ἢ τοῖς πλείστοις· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει ἀπορίαν, τὰ δ' οὐδεὶς ἂν θεῖ. Ἔστι δὲ πρότασις διαλεκτικὴ ἐρώτησις ἐνδοξῆς ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, μὴ παράδοξος.

posita consequentia vi conjunctionis vel disjunctionis ostenditur. Ac prioris quidem positionis exemplum est, veluti cum res omnes corporales materiæ formæque concursu subsistere demonstramus. Tunc enim quod per rerum naturam fieri non potest, ponimus, id est, omnem formæ naturam a subjecta materia, si non re, saltem cogitatione separamus; et quoniam nihil ex rebus corporeis reliquum fit, demonstratum atque ostensum putamus eisdem convenientibus corporalium rerum substantiam confici, quibus a se distinctis ac discedentibus interimitur. In hoc igitur exemplo posita consentiendi conditione, ut id paulisper fieri intelligatur quod fieri non potest, id est, ut formæ a materia separentur, quid consequatur intendimus, perire scilicet corpora, ut eadem ex iisdem consistere comprobemus. Nam quoniam interitus corporalium rerum consequitur, jure dicimus res omnes corporeas forma materiaque constare. Quæ vero a simplicibus differunt, illæ sunt, quando aliquid dicitur esse vel non esse, si quid vel fuerit vel non fuerit. Hæc semper cum conjunctionibus proponuntur, ut cum dicimus: si homo est, animal est. Fiunt vero propositiones hypotheticæ etiam per disjunctionem ita: aut hoc est, aut illud est. Omnis igitur hypothetica propositio vel per connexionem fit (per connexionem vero illum quoque modum, qui per negationem fit, esse pronuntio), vel per disjunctionem; uterque enim modus ex simplicibus propositionibus comparatur. (Boëthius *de Syllogismo hypothetico ad Symmachum*, I, pag. 607 ed. Basil.)

112. Neque vero oportet eum qui definiat ac dividat res omnes nosse. Quamquam nonnulli affirmant fieri non posse, ut rerum inter se discrimina teneamus, nisi singulas res cognoverimus; sine differentiis autem non posse singula intelligi: id enim a quo hoc non differt, idem cum hoc esse: id vero a quo differt, diversum esse ab hoc. Primum igitur hoc falsum est. Non enim secundum quamvis differentiam est aliud, quandoquidem iis quæ sunt eadem specie, multæ sunt differentie, non tamen rei naturæ convenienter, nec per se. Deinde ubi quis sumpsit tum opposita, tum differentiam, et quidvis in hanc vel illam partem cadere, ac sumpsit in altera parte esse id quod quaeritur, idque cognoscit, nihil refert utrum sciat an ignoret, quibus aliis hæc differentie attribuantur. Apparet enim, si ita progrediens pervenerit ad ea quorum non est amplius differentia, eum habiturum esse definitionem. Sed ut quidvis in divisionem cadat, si sint opposita medio carentia, non est postulatum. Necesse enim est quidvis in altero eorum esse, si quidem illius differentia erit.

DE DITIONE.

113. Primum igitur definiatur, quid sit propositio dialectica et quid problema dialecticum. Nec enim omnis propositio nec omnis proposita quaestio dialectica existimari debet. Nemo enim mentis compos principium ponet quod nemini videtur, neque pro quaestione habebit, quod sit perspicuum omnibus aut plerisque, quoniam hæc nihil dubitationis habent, illa vero nemo

(Aristoteles Topic. lib. I cap. 10 pag. 104. a. 3 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis in Aristot. Topic. pag. 38 ed. Ald. (cf. Scholia in Aristot. p. 258. b. 22 ed. Brandis.) ἔστι μὲν οὖν πρότασις διαλεκτικὴ ἐρώτησις ἐνδοξος. Οὐτε οὖν πᾶσα πρότασις ἐρώτησις, ἀλλ' ἢ διαλεκτικὴ, οὐδὲ πᾶσα ἐρώτησις πρότασις, ἀλλ' ἢ διαλεκτικὴ. Ἔστι γὰρ εἶδη πλείω τῶν ἐρωτησεων. Οὐ γὰρ μόνον ἐρώτησις προτασεων γίνεται, ἀλλ' ὡς Εὐδήμος ἐν τοῖς περὶ λέξεως σινηρηκεν, οἱ ἐρωτῶντες ἢ περὶ συμβεβηκότος ἐρωτῶσιν· ἢ γὰρ προθέντες τι καὶ ὀρίσαντες πυνθάζονται τὸ τούτῳ συμβεβηκότος, ὡς οἱ ἐρωτῶντες τίς τοῦ πυρός ἢ κατὰ φύσιν κίνησις, ἢ τί Σωκράτης συμβέβηκεν· ἢ ἔμπαλιν τὸ μὲν συμβεβηκότος ὀρίζουσι τε καὶ ἀμυδάνουσιν ἐν τῇ ἐρωτήσει, ἔξ δὲ τούτου συμβέβηκεν ἀξιοῦσι μαθεῖν, ὡς ὁ ἐρωτῶν τί τὸ λευκὸν ἢ τὸ μέλαν τῶν ζώων συμβέβηκε, καὶ τί τῶν ἀγαθῶν δι' αὐτὸ ἔστιν αἰρετόν, καὶ τίς ἐστιν ὁ καθήμενος. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν εἶδος ἐρωτήσεως, ἄλλο δὲ περὶ οὐσίαν, ὅταν προενεγκάμενοι τί ποτὲ ἔστι τοῦτο, διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐξετάζωμεν, ὡς ὁ ἐρωτῶν τί ἐστιν ἄνθρωπος; ὁ γὰρ αὐτὸς ἐρωτῶν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀξιοῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ συμβέβηκεν αὐτῷ μαθεῖν. Τρίτον εἶδος ἐρωτήσεως ἔστιν, ὅταν περὶ προτάσεως τις τὴν ἐρώτησιν ποιῆται, εἶτα ἀποκρίσιν αὐτῆς αἰτιῶν τὸ ἕτερον τῆς ἀντιφάσεως μέρος προτείνῃ, ὅσον ἄρα γε ὁ κόσμος σφαιροειδής; ὑπὸ τούτου τὸ εἶδος τῆς ἐρωτήσεως ἔστι καὶ ἡ διαλεκτικὴ πρότασις.)

114. Ὅρον δὲ καλῶ εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, ὅσον τὸ τε κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 1 pag. 24. b. 16 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 7 b. (cf. Scholia in Aristot. p. 146 a. 44 ed. Brandis.) τὸ δὲ « προστιθεμένου ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι » προσέθηκεν, ἵνα μὴ τινες ἀγνοήσαντες, ὅταν τὸ ἔστι τρίτον προσκατηγορηται ἐν τῇ προτάσει, διαιροῦντες τὴν πρότασιν τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τρίτον ὅρον ἡγῶνται εἶναι· οὐ γὰρ ὅρος ἐν ταῖς τοιαύταις προτάσει τὸ ἔστιν, ἀλλὰ προστιθέμενον μὲν σύνθεσιν σημαίνει τοῦ κατηγορούμενου καὶ τοῦ ὅποιεμένου, καὶ ἔστι καταφάσεως δηλωτικόν, ἀποφατικῶς δὲ λεγόμενον διαιρεῖ τε καὶ χωρίζει τοὺς ὄρους ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἔστιν ἀποφάσεως δηλωτικόν· εἰς γὰρ δύο ὄρους πᾶσα διαιρεῖται πρότασις. Ὅτι γὰρ μήτε ὄρος

τὸ ἔστι, μήτε ὄρος μέρος, δῆλον εἶναι δοκεῖ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν κατάφασιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τὰς ἀντικειμένους ἐκ τῶν αὐτῶν ὄρων συγκεῖσθαι. Δοκεῖ δὲ ὄρος γίνεσθαι τὸ ἔστιν ὅταν μόνον· δοκεῖ γὰρ τότε τὸ ἔστιν κατηγορούμενος ὄρος εἶναι. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ ἀκριβολογοῖτο τις, οὐδὲ τότε ἔστι καθ' αὐτὸ ὄρος τὸ ἔστιν. Ἡ γὰρ λέγουσα πρότασις « Σωκράτης ἔστιν » ἴσον δύναται τῇ Σωκράτης ὢν ἔστιν, ἐν ἣ γίνεται τὸ ὢν μετὰ τοῦ ἔστιν. Ὁ δὲ κατηγορούμενος ὄρος οὗτός ἐστιν... Καὶ εἴη ἂν καταλληλότερον ἢ λέξις ἔχουσα, εἰ οὕτως λέγοιτο « προστιθεμένου τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἢ διαιρουμένου. » Ἡ ἄτοπον τὸ μὴ δ' ὅλως λέγειν τὸ ἔστιν ἐν ταῖς οὕτως ἔχουσιν προτάσει κατηγορεῖσθαι, καὶ ταῦτα Εὐδήμου ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Λέξεως δεικνύοντος τοῦτο διὰ πλειόνων. Cod. Paris. ap. Brandis. l. c. σύνθετός ἐστι τῷ Ἀριστοτέλει προσκατηγορούμενον λέγειν τὸ ἔστιν, ὅσον ἄνθρωπος φιλοσοφῶν ἔστι· συγκατηγορεῖται γὰρ ἰδοῦ τὸ ἔστι κατὰ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ φιλοσοφῆν· ὅπερ δὴ ἔστιν ὁ οὐ βούλονται οἱ περὶ Ἀλέξανδρον λέγειν ὄρον οὐδὲ μέρος προτάσεως, ἀλλὰ συνθέσεως μηνυτικὸν μόριον τῶν ἐν τῇ προτάσει ὄρων. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν οὕτω φρονεῖ περὶ τοῦ ἔστι καὶ Ἀλέξανδρος· Εὐδήμος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Λέξεως δεικνύει διὰ πλειόνων, ὅτι τὸ ἔστιν ἐν ταῖς ἀπλάις κατηγορεῖται καὶ ὄρος ἔστιν, ὅσον Σωκράτης ἔστι, Σωκράτης οὐκ ἔστι.)

115. Ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστεροι τῶν λόγων οἱ μὲν τῶν πρὸς τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν οὐ φαμεν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος, οἱ δὲ τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν.

(Aristoteles Metaph. lib. I cap. 9 pag. 990. b. 15 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis pag. 61 seq. ed. Bonitz. ὁ μὲν καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζων ἰδέας λόγος τοιοῦτός ἐστιν. Ἐφ' ὧν ταυτὸν τι πλειόνων κατηγορεῖται μὴ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὡς μίαν τινὰ δηλοῦν φύσιν, ἥτοι τῷ κυρίως τὸ ἐπὶ τοῦ κατηγορούμενου σημαίνοντες εἶναι ταῦτα ἀληθεύεται κατ' αὐτῶν, ὡς ὅταν ἄνθρωπον λέγωμεν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα, ἢ τῷ εἰκόνας αὐτὰ εἶναι τῶν ἀληθινῶν, ὡς ἐπὶ τῶν γεγραμμένων ὅταν τὸν ἄνθρωπον κατηγορῶμεν· δηλοῦμεν γὰρ ἐπ' ἐκείνων τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰκόνας τὴν αὐτὴν τινα φύσιν ἐπὶ πάντων σημαίνοντες, ἢ ὡς τὸ μὲν αὐτῶν ὃν τὸ παράδειγμα, τὰ δὲ εἰκόνας, ὡς εἰ ἀνθρώπους Σωκράτη τε καὶ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ λέγομεν. Κατηγοροῦμεν δὲ τῶν ἐνταῦθα τὸ ἴσον αὐτὸ ὁμωνύμως αὐτῶν κατηγορούμενον· οὔτε γὰρ ὁ αὐτὸς πᾶσιν αὐτοῖς ἐφαρμόζει λόγος, οὔτε τὰ ἀληθῶς

admiserit. Est autem propositio dialectica interrogatio probabilis aut omnibus aut plerisque aut sapientibus, atque his vel omnibus vel plurimis vel nobilissimis, a communi opinione non abhorrens.

114. Terminum vero appello in quem solvitur propositio, ut attributum et id cui attribuitur, sive adjicitur sive separatur verbum esse vel non esse.

115. Insuper rationes aliæ, quæ certiores sunt, ex rebus ad aliquid relatis ideas faciunt, quarum per se genus esse negamus; aliæ vero tertium hominem perhibent.

ἴσα σημαίνομεν· κινεῖται γὰρ τὸ ποσὸν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ μεταβάλλει συνεχῶς καὶ οὐκ ἔστιν ἀφωρισμένον. Ἄλλ' οὐδὲ ἀκριβῶς τὸν τοῦ Ἰσοῦ λόγον ἀναδεχόμενον τῶν ἐνταῦθα ἔστί τι. Ἄλλὰ μὴν ἄλλ' οὐδὲ ὡς τὸ μὲν παράδειγμα αὐτῶν, τὸ δὲ εἰκόνα· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον θάτερον θατέρο παράδειγμα ἢ εἰκὼν. Εἰ δὲ καὶ δεξιαί τις μὴ ἠμῶνυμον εἶναι τὴν εἰκόνα τῷ παραδείγματι, αἶε ἔπεται ταῦτα τὰ ἴσα ὡς εἰκόνας εἶναι ἴσα τοῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς Ἰσοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔστι τι αὐτόισον καὶ κυρίως, πρὸς ἃ τὰ ἐνθάδε ὡς εἰκόνας γίνεται τε καὶ λέγεται ἴσα, τοῦτο δὲ ἔστιν ἰδέα, παράδειγμα καὶ εἰκὼν τοῖς πρὸς αὐτὸ γινόμενοις. Ἐἴ μὲν οὖν οὗτος λόγος ὁ καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζων ἰδέας, δοκῶν ἐπιμελέστερον καὶ ἀκριβέστερον καὶ προσεχέστερον ἄπτεσθαι τῆς δεξιῆς τῶν ἰδεῶν. Οὐδὲ γὰρ τὸ κοινὸν εἶναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα ἀπλῶς οὗτος ὁ λόγος δοκεῖ δεικνύναι, ὥσπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ παράδειμά τι εἶναι τῶν ἐνταῦθα ὄντων κυρίως ὄν· τοῦτο γὰρ χαρακτηριστικὸν εἶναι δοκεῖ τῶν ἰδεῶν μάλιστα. Τοῦτον δὲ τὸν λόγον φησὶ καὶ τῶν πρὸς τι ἰδέας κατασκευάζειν. Ἢ γοῦν δεξιῆς ἢ νῦν ἐπὶ τοῦ Ἰσοῦ προήλθεν, ὃ ἔστι τῶν πρὸς τι· τῶν δὲ πρὸς τι οὐκ ἔλεγον ἰδέας εἶναι διὰ τὸ τὰς μὲν ἰδέας καθ' αὐτὰς ὑπεστάναι αὐτοῖς οὐσίαις τινὰς οὐσας, τὰ δὲ πρὸς τι ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλα σχέσει τὸ εἶναι ἔχειν. Ἐτι δὲ εἰ τὸ ἴσον ἴσῳ ἴσον, πλείους ἰδέαι τοῦ Ἰσοῦ ἂν εἴεν· τὸ γὰρ αὐτόισον αὐτοῖσῳ ἴσον· εἰ γὰρ μηδενὶ ἴσον, οὐδὲ ἴσον ἂν εἴη. Ἐτι δεήσει καὶ τῶν ἀνίσων κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἰδέας εἶναι· ὁμοίως γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἔσσονται γε ἢ οὐκ ἔσσονται ἰδέαι· τὸ δὲ ἄνισον ἠμολογεῖται καὶ κατ' αὐτοῦ ἐν πλείοσι εἶναι. Πάλιν δὲ ἐκοινοποίησε τὴν δόξαν ὡς πρὸς οἰκείαν οὐσαν αὐτῇ λέγων, διὰ τοῦ εἰπεῖν « ὧν οὐ φαμεν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος », γένος λέγων ἀντὶ τοῦ ὑπόστασιν καὶ φύσιν, εἶγε τὸ πρὸς τι παραφυάδι ἔοικεν, ὡς ἐν ἄλλοις εἶπεν. Ὁ δὲ λόγος ὁ τὸν τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων τοιοῦτος. Λέγουσι τὰ κοινῶς κατηγορούμενα τῶν οὐσιῶν κυρίως τε εἶναι τοιαῦτα, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ ἴσα. Ἐστὶ τὰ ὅμοια ἀλλήλοισ τοῦ αὐτοῦ τινος μετουσίᾳ ὅμοια ἀλλήλοισ εἶναι, ὃ κυρίως ἔστί τοῦτο· καὶ τοῦτο εἶναι τὴν ἰδέαν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, καὶ τὸ κατηγορούμενον τινῶν κοινῶς, ἂν μὴ ταῦτ' ἢ ἐκείνων τινὲς ὧν κατηγορεῖται, ἄλλο τί ἐστὶ παρ' ἐκεῖνα· διὰ τοῦτο γὰρ γένος ὁ αὐτοῦ ἄνθρωπος, ὅτι κατηγορούμενος τῶν καθ' ἕκαστα οὐδενὶ αὐτῶν ἦν ὁ αὐτός. Τρίτος ἄνθρωπος ἔσται τις παρὰ τε τὸν καθ' ἕκαστα, οἷον Σωκράτης καὶ Πλάτων, καὶ παρὰ τὴν ἰδέαν, ἥτις καὶ αὐτὴ μία κατ' ἀριθμὸν ἔστιν. Ἦν δὲ τις λόγος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν λεγόμενος τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων τοιοῦτος. Εἰ λέγοντες « ἄνθρωπος περιπατεῖ » οὔτε τὸν ὡς ἰδέαν ἄνθρωπον περιπατεῖν λέγομεν (ἀκίνητος γὰρ ἐκείνη) οὔτε τῶν καθ' ἕκαστά τινα (πῶς γὰρ ὄν μὴ γνωρίζομεν; τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον περιπατεῖν γνωρίζομεν, τίς δὲ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἐφ' ᾧ λέγομεν, οὐ γνωρίζο-

μεν), ἄλλον τινὰ παρὰ τούτους τρίτον ἄνθρωπον λέγομεν περιπατεῖν· τρίτος ἄρα ἄνθρωπος ἔσται, οὐ τὸ περιπατεῖν κατηγορήσαμεν. Τοῦτ' ἂν τῷ λόγῳ ὄντι σοφιστικῶ ἀφορμὰς ἐνδιδόσασιν οἱ χωρίζοντες τὸ κοινὸν τῶν καθ' ἕκαστα, ὃ ποιοῦσιν οἱ τὰς ἰδέας τιθέμενοι. Λέγει δὲ Φανίας ἐν τῷ πρὸς Διόδωρον Πολύζονον τὸν σοφιστὴν τὸν τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγειν λέγοντα εἰ κατὰ μετοχὴν τε καὶ μετουσίαν τῆς ἰδέας καὶ τῷ αὐτοῦ ἄνθρωπου ὁ ἄνθρωπος ἔστι, δεῖ τινα εἶναι ἄνθρωπον ὃς πρὸς τὴν ἰδέαν ἔξει τὸ εἶναι. Οὔτε δὲ ὁ αὐτοῦ ἄνθρωπος, ὃς ἔστιν ἰδέα, κατὰ μετοχὴν ἰδέας, οὔτε ὁ τις ἄνθρωπος. Λέπεται ἄλλον τινὰ εἶναι τρίτον ἄνθρωπον τὸν πρὸς τὴν ἰδέαν τὸ εἶναι ἔχοντα. Δείκνυται καὶ οὕτως ὁ τρίτος ἄνθρωπος. Εἰ τὸ κατηγορούμενον τινῶν πλειόνων ἀληθῶς καὶ ἔστιν ἄλλο παρὰ τὰ ὧν κατηγορεῖται, κεχωρισμένον αὐτῶν (τοῦτο γὰρ ἡγοῦνται δεικνύναι οἱ τὰς ἰδέας τιθέμενοι· διὰ τοῦτο γὰρ ἔστί τι αὐτοῦ ἄνθρωπος κατ' αὐτούς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τῶν καθ' ἕκαστα ἀνθρώπων πλειόνων ὄντων ἀληθῶς κατηγορεῖται καὶ ἄλλος τῶν καθ' ἕκαστα ἀνθρώπων ἔστιν) — ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔσται τις τρίτος ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ ἄλλος ὁ κατηγορούμενος ὧν κατηγορεῖται, καὶ κατ' ἰδίαν ὑπεστίς, κατηγορεῖται δὲ κατὰ τε τῶν καθ' ἕκαστα καὶ κατὰ τῆς ἰδέας ὁ ἄνθρωπος, ἔσται τρίτος τις ἄνθρωπος παρὰ τε τοὺς καθ' ἕκαστα καὶ τὴν ἰδέαν. Οὕτως δὲ καὶ τέταρτος ὁ κατὰ τε τούτου καὶ τῆς ἰδέας καὶ τῶν καθ' ἕκαστα κατηγορούμενος, ὁμοίως δὲ καὶ πέμπτος, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον. Ἐστὶ δὲ ὁ λόγος οὗτος τῷ πρώτῳ ὁ αὐτός, ἐπεὶ ἔθεντο τὰ ὅμοια τοῦ αὐτοῦ τινος μετουσίᾳ ὅμοια εἶναι· ὅμοιοι γὰρ οἱ τε ἄνθρωποι καὶ αἱ ἰδέαι. Ἀμφοτέρους δὲ τοὺς δοκοῦντας ἀκριβεστέρους εἶναι λόγους διηλεγε, τὸν μὲν ὡς καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζοντα ἰδέας, τὸν δὲ ὡς τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγοντα, εἶτα ἐπ' ἀπειρον αὔξοντα τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμοιως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αὐξήθησεται ὧν λέγουσιν ἰδέας εἶναι. Τῇ μὲν οὖν πρώτῃ τοῦ τρίτου ἀνθρώπου ἐξηγήσει ἄλλοι τε κέρρηται καὶ Εὐδῆμος σαφῶς ἐν τοῖς περὶ Λέξεως, τῇ δὲ τελευταίᾳ αὐτὸς ἐν τε τῷ τετάρτῳ περὶ Ἰδεῶν καὶ ἐν τούτῳ μετ' ὀλίγον. Ergo certiores rationes appellari iudicat Alexander, quibus non solum commune quidpiam præter singulas res esse demonstratur, verum idem quoque exemplar, quod singulæ res imitentur. Cuius quidem generis quæ duo affert exempla, ea aliquid offensionis habent. Quippe Aristoteles rerum etiam ad aliquid relatarum ideas esse efficit istis rationibus ait. Sed queritur, quem tertium hominem intelligat Stagiritis, qua appellatione nihil olim celebratius fuit. Est autem hic ejus appellationis sensus. Quod communiter de pluribus rebus prædicatur, id diversum ac sejunctum ab illis exstat; atqui tum de sensibili homine tum de hominis idea, cujus communicatione ille existit,

humanitas prædicatur, siquidem utrique hominis nomen imponitur. Quocirca tertius homo præter sensibilem hominem et hominis ideam illa, quam dixi, humanitas est. Verum sic in infinitum nos abire possit apparet. Cæterum copiose de hoc loco disputat Bonitzius comm. in Aristot. *Metaph.* p. 111 seq.)

116. Δεικτέον δὲ τὸ μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη, διὰ τί παρὰ τὸ διττὸν τσαυταχῶς, ὀσαχῶς Ἀριστοτέλης φησί, συνίσταται. Ἔσται δὴ λόγος σύνθεσις ὀνομάτων. Ἀνάγκη τὸ διττὸν ἢ ἐν τινι τούτων εἶναι τῶν ὀνομάτων, ἢ ἐν αὐτῶ τῷ λόγῳ (τρίτον γὰρ οὐδὲν ἔχομεν) καὶ τοῦτο ἢ ἐνεργεία ἢ δυνάμει ἢ φαντασίᾳ· παρὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερόν τις ἂν εὐροι ὑπάρχον. Ἐνεργεία μὲν γὰρ τὸ διττὸν ἔχουσι παρὰ τε τὴν ὁμωνυμίαν καὶ τὴν ἀμφισβολίαν, καὶ ἐν ὀνόματι μὲν ὁ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ἐν λόγῳ δὲ ὁ παρὰ τὴν ἀμφισβολίαν. Ἐπεὶ δὲ ἔχομεν τὸ ἐνεργεία τε καὶ δυνάμει, λείπεται φαντασία. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως, καθάπερ ἐλέγετο ἔμπροσθεν.

Φαίνεται γὰρ καὶ τὸ ὄνομα διττὸν οὐχ οὕτως ἔχον, καὶ ὁ λόγος ὁμοίως οὐ τοιοῦτος ὢν^β. Καθ' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἕκ τε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων.

(Galenus περὶ τῶν παρὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων cap. 3. tom. XIV p. 593 ed. Kühn (Tom. IV p. 32 ed. Basil.) scripsi : * οὐδὲν ἕτερόν τις ἂν εὐροι] codd. οὐδὲν ἕτερόν τις εὐροι. — ^β καὶ ὁ λόγος ὁμοίως οὐ τοιοῦτος ὢν] cum Spengelio ; codd. καὶ ὁ λόγος ὁμοίως καὶ οὐ τοιοῦτος. — ° καθ' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἕκ τε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων] cum eodem, nisi quod δὲ particulam adjeci ; codd. καθ' ἕκαστον τῶν προειρημένων· τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἕκ τε τῶν καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων. Sed non satis

certa est libelli mutili et male scripti emendatio. Idem Galenus de suis commentariis, tom. IV, p. 367 ed. Basil. hæc tradit : τούτων τῶν ὑπομνημάτων ἀπάντων οὐδὲν ὡς πρὸς ἔκδοσιν ἐγράφη, καθάπερ οὐδὲ τὰ ζ' τὰ εἰς Θεοφράστου βιβλίον δ' περὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως ἔγραψε. Τὰ δ' εἰς πρότερον (leg. τὸ περὶ) λέξεως Εὐδήμου πρότερον ἐτέροις ἀξιωμασιν ἐποίησα. Præcedunt autem commentarii in Aristotelis περὶ ἐρμηνείας libellum et Ἀναλυτικῶν libros. Inter ea vero, quæ postea diligentius elaboraverat, volumina enumerantur p. 368, περὶ ἐρμηνείας, πρότερα Ἀναλυτικά, εἰς τὰς Κατηγορίας, εἰς τὸ περὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως Θεοφράστου, περὶ τοῦ ποσαχῶς, εἰς τὸ περὶ λέξεως Εὐδήμου ὑπομνήματα γ', περὶ τῶν κατὰ τὸ διότι ἀποδείξεων, περὶ τῶν ἐνδεχομένων προτάσεων καὶ συλλογισμῶν, περὶ τῶν ἐκ μικτῶν προτάσεων συλλογισμῶν, περὶ τῶν κατὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων. Hinc simul intelligitur, Eudemii περὶ λέξεως opus ad dialecticam illustrandam pertinuisse.)

117. Ἡ δὲ παρὰ τῷ Περιπατητικῷ Εὐδήμῳ ἀναγεγραμμένη ὡς τοῦ Ὀρφέως οὔσα θεολογία πᾶν τὸ νοητὸν ἐσιώπησεν ὡς παντάπασιν ἀρρήτῳ τε καὶ ἀγνωστον τρόπον τινὰ * κατὰ διέξοδόν τε καὶ ἀπαγγελίαν, ἀπὸ δὲ τῆς νυκτὸς ἐποίησατο τὴν ἀρχὴν, ἀφ' ἧς καὶ ὁ Ὀμηρος, εἰ καὶ μὴ συνεχῆ πεποιήται, τὴν γενεαλογίαν ἴστησιν. ^β Οὐ γὰρ ἀποδεκτέον Εὐδήμου λέγοντος, ὅτι ἀπὸ Ὀκεανοῦ καὶ Τηθύος ἀρχεται· φαίνεται γὰρ εἰδῶς καὶ τὴν Νύκτα μεγίστην οὕτω θεῶν, ὡς καὶ τὸν Δία σέβεσθαι αὐτήν· ἄζετο γὰρ μὴ Νυκτὶ θοῆ ἀποθύμια βέζοι °. Ἄλλ' Ὀμηρος μὲν καὶ αὐτὸς ἀρχέσθω ἀπὸ νυκτὸς.

Ἡσιόδος δὲ μοι δοκεῖ πρῶτον γενέσθαι τὸ Χάος ἱστορῶν τὴν ἀκατάληπτον τοῦ νοητοῦ καὶ ἠνωμένην παντελῶς φύσιν κεκληκέναι Χάος· ταύτην^δ δὲ τὴν

116. Demonstrandum autem post hæc fuerit, cur præter illam ambiguitatem e tanta varietate, quantum Aristoteles esse vult, constet. Erit igitur dictum verborum compositio. Necessè est illam ambiguitatem aut in aliquo horum verborum aut in ipso dicto esse (nihil enim tertium habemus) idque vel actu vel potentia vel specie : nam præter hæc nihil aliud quis subesse animadvertat. Quippe actu ambiguitatem illam habent propter nominis communitatem vocemque ancipitem, ac sub nomine quidem propter nominis communitatem, sub dicto autem ob vocem ancipitem anceps sententia subiicienda est. Sed quoniam de iis quæ actu et potentia ambigua sunt diximus, restat ut de verborum ambiguitate e specie orta disseramus. Talis vero ambiguitas dictionis forma contingit, quemadmodum antea exposuimus. Apparet enim etiam nomen ambiguum, si non inest in eo hæc vis, haud secus atque dictum, si hæc notio ei subjecta non est. Singulorum autem quæ præ-

dicta sunt exempla ex Aristotele, Eudemo aliisque sumas.

117. At quæ apud Eudemum Peripateticum perscripta legitur tanquam Orphica rerum divinarum scientia omnem naturam intelligibilem silentio præterit ut plane ineffabilem et ignotam quodammodo explicatori et enarratori, sed principium ducit a nocte, a qua etiam Homerus, quamvis non perpetuam fecerit, progeniem orditur. Neque enim assentiendum Eudemo dicenti, eum ab Oceano et Tethye exordium capere : apparet enim illum scire Noctem quoque maximam esse deam, adeo ut etiam Jupiter eam veneretur : *verebatur enim, ne Nocti celeri ingrata faceret*. Sed Homerus quidem et ipse a nocte orditur.

Heiodus autem mihi videtur primum existisse chaos tradens incomprehensam naturæ intelligibilis et plane unitam vim chaos appellasse, hanc vero primam produxisse, tanquam universæ deorum sobolis principium,

πρώτην ἐκεῖθεν παράγειν ὡς τινα ἀρχὴν τῆς ὅλης γενέσεως τῶν θεῶν, εἰ μὴ ἄρα Χάος μὲν τὴν δευτέραν τῶν δυοῖν ἀρχῶν. Ταύτην ἔδὲ καὶ Τάρταρον καὶ Ἔρωτα τὸν τριπλοῦν νοητόν, τὸν μὲν Ἔρωτα ἀντὶ τοῦ τρίτου, ὡς κατὰ ἐπιστροφὴν θεωρουμένην (τοῦτο γὰρ οὕτως ὀνομάζει καὶ ὁ Ὀρφεὺς ἐν ταῖς βραψυδίαῖς), τὴν δὲ Γῆν ἀντὶ τοῦ πρώτου, ὡς πρώτην ἐν στερεῶι τινὶ καὶ οὐσιώδει καταστάματι παγεῖσαν, τὸν Τάρταρον ἀντὶ τοῦ μέσου, ὡς ἥδη πῶς εἰς διάκρισιν παρακεκνημένον.

Ἀκουσίλαος δὲ Χάος μὲν ὑποτίθεσθαι μοι δοκεῖ τὴν πρώτην ἀρχὴν ὡς πάντη ἀγνωστον, τὰς δὲ δύο μετὰ τὴν μίαν, Ἔρεβος μὲν τὴν ἄβρεια, τὴν δὲ θήλειαν Νύκτα, ταύτην μὲν ἀντὶ ἀπειρίας, ἐκείνην δὲ ἀντὶ πέρατος. Ἐκ δὲ τούτων φησὶ μυχθέντων αἰθέρα γενέσθαι καὶ Ἔρωτα καὶ Μῆτιν, τὰς τρεῖς ταύτας νοητὰς ὑποστάσεις, τὴν μὲν ἄκραν αἰθέρα ποιῶν, τὴν δὲ μέσην Ἔρωτα κατὰ τὴν φυτικὴν μεσότητά τοῦ ἔρωτος, τὴν δὲ τρίτην Μῆτιν κατ' αὐτὸν ἥδη τὸν πολυτιμητόν νοῦν. Παράγει δὲ ἐπὶ τούτοις ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων θεῶν πολλὸν ἀριθμὸν κατὰ τὴν Εὐδήμου ἱστορίαν.

Τὸν δὲ Ἐπιμενίδην δύο πρώτας ἀρχὰς ἐποθέσθαι, Ἄερα καὶ Νύκτα, δηλονότι σιγῇ τιμήσαντα τὴν μίαν πρὸ τῶν δυοῖν, ἐξ ὧν γεννηθῆναι Τάρταρον οἶμαι τὴν τρίτην ἀρχὴν, ὡς τινα μικτὴν ἐκ τῶν δυοῖν συγκριθεῖσαν, ἐξ ὧν τινὰς τὴν νοητὴν μεσότητά οὕτω καλέσαντας ἂ, διότι ἐπ' ἄμφω διατείνει τό τε ἄκρον καὶ τὸ

πέρας, ὧν μυχθέντων ἀλλήλοις ὧν γενέσθαι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ νοητὸν ζῶον ὡς ἀληθῶς, ἐξ οὗ πάλιν ἄλλην γενεάν προελθεῖν.

Φερεκύδης δὲ ὁ Σύριος Ζῆνα μὲν εἶναι ἅει καὶ Χρόνον καὶ Χθονίαν τὰς τρεῖς πρώτας ἀρχὰς, τὴν μίαν, φημί, πρὸ τοῖν δυοῖν, καὶ τὰς δύο μετὰ τὴν μίαν, τὴν δὲ Χρόνον ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ γόνου ἕως καὶ πνεῦμα καὶ ὕδωρ, τὴν τριπλῆν, οἶμαι, φύσιν τοῦ νοητοῦ, ἐξ ὧν ἐν πέντε μυχοῖς διηρημένω πολλὴν ἄλλην γενεάν συστήναι θεῶν τὴν πεντάμοχον ἑκατομῆν, ταῦτόν δὲ ἴσως εἰπεῖν, τὴν πεντάκοσμον. Περὶ δὲ τούτων ἄλλος ἴσως φανείται καιρός. Τοιαῦται μὲν οὖν καὶ τοσαῦται ταῦν παρελήφθωσαν ἡμῖν αἰ διὰ μύθων ἑλληνικῶν ὑποθέσεις πολλῶν καὶ ἄλλων οὐσῶν.

Τῶν δὲ βαρβάρων εἰκόσασι Βαβυλώνιοι μὲν τὴν μίαν τῶν ὄλων ἀρχὴν σιγῇ παριέναι, δύο δὲ ποιεῖν Ταυθὲ καὶ Ἀπασῶν, τὸν μὲν Ἀπασῶν ἀνδρα τῆς Ταυθὲ ποιοῦντες, ταύτην δὲ μητέρα θεῶν ὀνομάζοντες, ἐξ ὧν μονογενῆ παιδα γεννηθῆναι τὸν Μωῦμιν, αὐτόν, οἶμαι, τὸν νοητὸν κόσμον ἐκ τῶν δυοῖν ἀρχῶν παραγόμενον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν ἄλλην γενεάν προελθεῖν, Δαχὴν καὶ Δαχόν, εἴτα αὖ τρίτην ἐκ τῶν αὐτῶν Κισσάρη καὶ Ἀσσωρόν, ἐξ ὧν γενέσθαι τρεῖς, Ἄνον καὶ Ἰλιβόν καὶ Ἀόν, τοῦ δὲ Ἀοῦ καὶ Δαύκης υἱὸν γενέσθαι τὸν Βῆλον, ὃν δημιουργὸν εἶναι φασιν.

Μάγοι δὲ καὶ πᾶν τὸ ἀρεῖον γένος, ὡς καὶ τοῦτο

nisi forte chaos duorum principiorum secundum esse voluit. Ceterum hanc vim et Tartarum et Amorem triplicem naturam intelligibilem iudicavit, Amorem quidem tertio loco ponens, ut juxta conversationem mente circumspectam (hoc enim sic etiam Orpheus in carminibus vocat), Terram autem primo loco, ut primam in certo quodam et naturali statu collocatam, Tartarum denique medio loco, ut jam quodammodo ad dissolutionem incitatum.

Acusilaus autem chaos ponere mihi videtur primum principium ut prorsus ignotum, duo vero post illud unum, Erebum marem et Noctem feminam, hanc quidem infinitatis, at illam finis loco. Ex his mixtis ait ætherem esse ortum et Amorem et Metin, tres hasce intelligibiles personas, summam ætheris faciens substantiam, mediam Amoris propter vegetabilem amoris medietatem, tertiam denique personam ob ipsam jam mentem honestam Metin appellans. Sed post hæc ex iisdem magnum etiam aliorum deorum numerum juxta Eudemi historiam generat.

Epimenidem autem arbitror duo prima principia stituisse Aërem et Noctem, quum scilicet unum tacite præferret his duobus, ex quibus Tartarum tertium principium procreatum puto, utpote ex duobus illis mixtum et temperatum, ex quibus nonnullos intelligibilem medietatem ita nominasse reor, quod ad utraque et summa

et infima pertinet, quibus mixtis partum esse hoc omnium quasi animal illud vere intelligibile, ex quo rursus alia soboles exclusa sit.

Pherecydes Syrius Jovem, Tempus et Terram, tria prima principia, semper esse censet, unum, opinor, ante duo reliqua et duo illa post unum, Tempus autem ex suo semine procreasse ignem et spiritum et aquam, triplicem nimirum vim naturæ intelligibilis, e quibus in quinque penetralia distributis alia frequens deorum soboles conflata sit, quæ quinque penetralium vel fortasse vocabulo idem declarante quinque mundorum divinarum progenies nuncupetur. Sed de his alius fortasse erit dicendi locus. Talia igitur tantaque (quum multa etiam alia sint) fabularum græcarum beneficio inventa dicendi argumenta nunc a nobis assumpta ad disputandum sufficiant.

Et barbaris videntur Babylonii unum rerum universalitatis principium silentio præterire, duo autem facer-
Tauthe et Apason, Apason quidem maritum Tauthe uxoris statuentes, hanc vero deorum matrem nominantes, e quibus unicum filium Moymin natum esse dicunt, ipsum, opinor, mundum intelligibilem e duobus illis principii generatum. Ab iisdem aliam sobolem esse ortam, Dachen et Dachum, deinde rursus tertiam ab iisdem Cissare et Assarum, e quibus tres, Anum et Ilinum et Aum genitos esse narrant, Ai autem et Dares

γράφει ὁ Εὐδήμος, οἱ μὲν Τύπον, οἱ δὲ Χρόνον^α καλοῦσι τὸ νοητὸν ἄπαν καὶ τὸ ἠνωμένον, ἐξ οὗ διακριθῆναι ἢ θεὸν ἀγαθὸν καὶ δαίμονα κακόν, ἢ φῶς καὶ σκότος πρὸ τούτων, ὡς ἐνίοις λέγειν. Οὗτοι δ' οὖν καὶ αὐτοὶ μετὰ τὴν ἀδιάκριτον φύσιν διακρινομένην ποιοῦσι τὴν διττὴν συστοιχίαν τῶν κρειττόνων^ο, τῆς μὲν ἡγεῖσθαι τὸν Ὀρομάσδην, τῆς δὲ τὸν Ἀρειμάνιον.

Σιδώνιοι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφεῖα περὶ πάντων Χρόνον ὑποτίθενται καὶ Πόθον καὶ Ὀμίχλην, Πόθου δὲ καὶ Ὀμίχλης μιγέντων ὡς δεῖν ἀρχαῖν Ἄερα γενέσθαι καὶ Αὔραν, ἄερα μὲν ἄκρατον τοῦ νοητοῦ παραδηλοῦντες, αὔραν δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κινούμενον τοῦ νοητοῦ ζωτικὸν προτύπωμα. Πάλιν δὲ ἐκ τούτων ἀμφοῖν Ὄτον γεννηθῆναι κατὰ τὸν νοῦν, οἴμαι, τὸν νοητόν. Ὡς δὲ ἐξωθεν Εὐδήμου τὴν Φοινίκων εὐρίσκομεν κατὰ Μῶχον μυθολογίαν, Αἰθήρ ἦν τὸ πρῶτον καὶ Ἄηρ αἱ δύο αὐταὶ ἀρχαί.

Αἰγυπτίων δὲ ὁ μὲν Εὐδήμος οὐδὲν ἀκριβὲς ἱστορεῖ, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι καθ' ἡμέας φιλόσοφοι γεγονότες ἐξήνεγκαν τῶν ἀρχῶν^π τὴν ἀλήθειαν κεκρυμμένην εὐρόντες ἐν Αἰγυπτίῳ δὴ τισι λόγοις.

(Damascius de primis principiis pag. 38a ed. Kopp. Scripsi^α τῶν ὁμοίων τινὰ κατὰ] codd. τῶν ὁμοίων κατὰ. — ^β ἴσσησιν] vulgo ἴσσησάν. — ^ο ῥέζοι] cum Damascii codd; ἔρδοι pars librorum Homeri Iliad. XIV, 261. — ^δ ταύτην δὲ τὴν πρώτην] codd. τὴν δὲ τὴν πρώτην. — ^ο ταύτην δὲ καὶ Τάρταρον] codd. τὴν δὲ καὶ Τάρταρον. — ^ε παρακεκινημένον] vulgo παρακεκινημένου, — ^ς μὲν ἀντὶ ἀπειρίας] codd. μὲν ἀπειρίας. — ^η καλέσαντας] libri καλέσαντα. — ^ι Ζῆνα μὲν εἶναι] e Koppii conjectura; libri ζῶντα μενέται. Similiter Diogenes Laërtius I, 119 σώζεται δὲ τοῦ Συρίου τό τε βιβλίον δὲ συνέγραψεν, οὗ ἢ ἀρχή· Ζεὺς μὲν καὶ Χρόνος εἰς ἅει καὶ Χθὼν ἦν. (leg.

Χθονίη ἦν). Χθονίη δὲ ὄνομα ἐγένετο Γῆς, ἐπειδὴ αὐτῇ Ζεὺς γέρας διδοῖ. Vide quæ notavi ad Empedoclis versum 22 ἐνθ' ἦσαν Χθονίη τε καὶ Ἡλιώπη ταναῶπις in Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 21 Cf. Sturzius de Pherecyde p. 40 seqq. — ^κ τοῦ ἑαυτοῦ γόνου] vulgo τοῦ γόνου ἑαυτοῦ. — ^λ πεντάμυχον] libri πεντέμυχον. Sed variat sæpe lectio etiam in aliis vocabulis, quum promiscue πενταδραχμία et πεντεδραχμία dicatur et illud quidem Xenophon Hellen. I, 6, 12, hoc vero Dinarchus contra Demosthenem 56 posuerit. At eam quam edidi formam Græcis usitatioem fuisse constat. — ^μ πεντάκοσμον] libri πεντέκοσμον. — ^ν Χρόνον] vulgo Χρόνοι. — ^ο συστοιχίαν τῶν κρειττόνων] codd. συστοιχίαν τῶν κρειττόνων. — ^π ἐξήνεγκαν τῶν ἀρχῶν τὴν ἀλήθειαν] libri ἐξήνεγκαν αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν.

118. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ πρώτῳ περὶ φιλοσοφίας καὶ πρεσβυτέρους εἶναι τῶν Αἰγυπτίων, καὶ δύο κατ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχάς, ἀγαθὸν δαίμονα καὶ κακὸν δαίμονα· καὶ τῷ μὲν ὄνομα εἶναι Ζεὺς καὶ Ὀρομάσδης, τῷ δὲ Ἄιδης καὶ Ἀρειμάνιος. Φησὶ δὲ ταῦτα καὶ Ἐρμιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Μάγων καὶ Εὐδόξος ἐν τῇ Περίδῳ καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν Φιλιππικῶν, ὅς καὶ ἀναβιώσεσθαι κατὰ τοὺς Μάγους φησὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔσεσθαι ἀθάνατους καὶ τὰ ὄντα ταῖς αὐτῶν ἐπικλήσεσι διαμενεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ Εὐδήμος δὲ Πρόδιος ἱστορεῖ.

(Diogenes Laërtius lib. I, 9. Cæterum Eudoxi liber, quem hic simpliciter Περίδον nominat Diogenes, Γῆς περίδος inscribatur. Vide eundem lib. VIII, 90 et ibi Menagium.)

119. Cæterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim, quorundam adhuc nescius esse nolim, discat Æmilium, quoniam usque adeo re-

fitium fuisse Belum, quem mundi opificem esse aiunt.

Magi autem et totum illud militare genus, quemadmodum et hoc Eudemus scribit, partim Spatium, partim Tempus omnem intelligibilem et unitam naturam appellant, a qua separatum esse vel deum bonum et genium malum, vel ante eos lucem et tenebras quorundam opinio est. Hi igitur et ipsi post indiscretam progeniem discretam faciunt duplicem bonorum malorumque geniorum soholem, atque illius quidem Oromasden, hujus vero Arimanium ducem esse arbitrantur.

Cæterum Sidorii juxta eundem scriptorem omnibus præponunt Tempus, Cupidinem et Nebulam, Cupidine autem et Nebula tanquam duobus principiis mixtis Aërem natum esse et Auram affirmant, aërem quidem immunem naturæ intelligibilis perhibentes, auram vero vegetabile naturæ intelligibilis exemplar ab eo motum nominantes. Rursus ex his ambobus Otum esse genitum propter inentem, opinor, divinam. Ut autem, si ab Eudemo discesseris, Phœnicum fabulas secundum Mochum

narratas reperimus, Æther primum et Aër duo hæc principia fuerunt.

Denique de Ægyptiorum opinionibus nihil exploratum perscribit Eudemus; sed Ægyptii nostro more philosophati quum principiorum veritatem in Ægyptiacis quibusdam libris invenissent, occultatam vulgarunt.

118. Ægyptiis vero antiquiores esse magos, Aristoteles auctor est in primo de philosophia libro, duoque de illorum sententia esse principia, tum bonum, tum malum genium. Eorum alterum Jovem et Oromasden, alterum Orcum et Arimanium appellari. Quod Hermissippus quoque in primo de Magis ait, atque Eudoxus in Terræ ambitu, et Theopompus octavo Philippicorum libro, qui de magorum sententia ad vitam etiam redituros homines dicit, immortalesque futuros, et res omnes illorum precationibus permansuras. Hæc Eudemus quoque Rhodius tradit.

119. Cæterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim, quorundam adhuc nescius esse nolim, discat

bus meis curat. Quamquam est jam præcipiti ævo et occidua senectute : tamen, si videtur, accipiat doctrinam seram plane et postumam. Legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jam pridem majores meos, Aristotelem dico et Theophrastum et *Eudemum* et Lyconem cæterosque Platonis minores : qui plurimos libros de genitu animalium deque victu deque particulis deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis περί ζώων γενέσεως, περί ζώων ανατομῆς, περί ζώων ιστορίας multijuga volumina, præterea problemata innumera ejusdem, tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur.

(Apulejus de magia orat. cap. 36.)

120. Οἱ πελεκᾶνες ἐν τοῖς ποταμοῖς κόγχας περιχαίνοντες εἶτα καταπίουσι. Ἐνδον δὲ καὶ ἐν μυγῶ τῆς γαστροῦ ὑποθάψαντες ἀνιμῶσι^a καὶ τὰ μὲν ὀστράκια ἐκ τῆς ἀλείας δίοστη ὡσπεροῦν τῶν ἐφθῶν· οἱ δὲ ἐξορῦττουσι τὰ κρέα καὶ ἔχουσι δειπνον. Καὶ μέντοι καὶ οἱ λάροι, ὡς Εὐδήμος φησι, τοὺς κοχλίας μεταωρίζοντες καὶ ὑψοῦ αἴροντες ταῖς πέτραις βιαιότατα προσαράττουσι.

(Ælianus de animalium natura lib. III, cap. 20. Περί πελεκάνων καὶ λάρων. Scripsi : ^a ἀνιμῶσι] codd. ἀνιμῶσιν. — ^b προσαράττουσι] codd. προσαρώττουσιν.)

121. Λέγει Εὐδήμος ἐν Παγγαίῳ τῷ Θρακίῳ κοίτη λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς ἐπιστάσιν ἀρκτον σκύμους τοῦ λέοντος διαφθεῖραι διὰ τὸ μικροῦς εἶναι ἔτι καὶ ἀμύνασφισιν ἀδυνάτους. Ἐπει δὲ ἀφίκετο ἕκ τινος ἄγρας ὃ τε πατήρ καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖ-

δας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλγουν καὶ ἐπὶ τὴν ἀρκτον ἔεντο. Ἡ δὲ δαίσασα εἰς τι δένδρον ἢ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει καὶ καθῆστο, τὴν ἐπιβουλήν τὴν ἐξ ἐκείνων ἐκλίνας πειρωμένη. Ὡς δὲ ἐδόκουν, ἕνεκα τοῦ πη τιμωρήσασθαι^a τὸν λυμῶνα ἦκειν δεῦρο, ἐνταῦθα ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμνῳ καθῆστο ἑλλοχῶσα καὶ ὑφαιμον ἄνω βλέπουσα. Ὁ δὲ λέων, οἷα ἀδημονῶν καὶ ἀλύων ὑπὸ τοῦ ἄχους ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἤλατο^b καὶ ἀνδρὶ ὕλουργῷ περιτυγγάνει. Ὁ δὲ εἶδισε καὶ ἀφῆσι τὸν πέλεκυν. Τὸ δὲ θηρίον ὃ λέων ἔσαινέ τε καὶ ἐκυτόν ἀνατείνας ἠσπάζετο, ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρυνεν αὐτῷ· καὶ ἐκεῖνος ἐπεθάρσησεν^c ὃ τε λέων περιβαλὼν οἱ τὴν οὐρὰν ἦγεν αὐτόν, καὶ ἀφίεντα τὸν πέλεκυν οὐκ εἶα, ἀλλ' ἐσῆμαινε τῷ ποδὶ ἀνελεῖσθαι. Ὡς δὲ οὐ συνίει, ὅδε^d τῷ στόματι ἐλάβετο καὶ ὠρεξεν οἱ, καὶ εἶπετο ἐκεῖνος ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὐλίον. Καὶ ἡ λέαινα εἶδε, καὶ αὐτὴ προσελθοῦσα ἐπεσήμαινε, καὶ ἑώρα οἰκτρόν, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἀρκτον. Συνιδὼν οὖν ὃ ἄνθρωπος καὶ συμβαλὼν ἠδικῆσθαι τι τούτους ἐξ ἐκείνης, ὡς εἶχε βρώμης τε καὶ χειρῶν ἐξέκοψε τὸ δένδρον. Καὶ τὸ μὲν ἀνετράπη, ἡ δὲ κατηνέχθη, καὶ διεσπᾶσαντο οἱ θῆρας αὐτῇ· τὸν τε ἄνθρωπον ὃ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐκάνη· γαγεν εἰς τὸν χῶρον, ὃ πρότερον ἐνέτυχεν αὐτῷ, καὶ ἀπέδωκε τῇ ἐξ ἀρχῆς ὕλομαίῃ.

(Ælianus de animalium natura lib. III, cap. 21 περί λέοντος καὶ ἀρκτου καὶ ὕλουργῷ. Scripsi : ^a ἐδόκουν, ἕνεκα τοῦ πη τιμωρήσασθαι] codd. ἐδόκουν τοῦ πη τιμωρήσασθαι. — ^b ἤλατο] cum Gesnero; codd. ἤλαντο. — ^c ἐπεθάρσησεν] libri ἐπεθάρσησεν. — ^d ὅδε] libri ὃ δὲ.)

122. Λέγει Εὐδήμος ἴππου νέας καὶ τῶν νεμομένων τῆς ἀρίστης ἐρασθῆναι τὸν ἵπποκόμον, ὡσπεροῦν κα-

Æmilium, quoniam usque adeo rebus meis curat. Quamquam est jam præcipiti ævo et occidua senectute : tamen, si videtur, accipiat doctrinam seram plane et postumam. Legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jam pridem majores meos, Aristotelem dico et Theophrastum et *Eudemum* et Lyconem cæterosque Platonis minores : qui plurimos libros de genitu animalium deque victu deque particulis deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis περί ζώων γενέσεως, περί ζώων ανατομῆς, περί ζώων ιστορίας multijuga volumina, præterea problemata innumera ejusdem, tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur. (Apulejus de magia orat. cap. 36.)

120. Pelecani fluviatilibus conchis se complent, easque quum stomachi calore concoxerint, evomunt, atque testis jam alvi calore diductis, eligunt ex his quæ sunt

esculenta. Quin etiam gaviæ, ut Eudemus scribit, sublimes cochleas rapiunt, atque ab alto dejectas violentissime ad saxa allidunt. Quo fit, ut remotis testis esculenta eligant.

121. In Pangæo, Thraciæ monte, Eudemus ait ursam leonis cubili a defensoribus vacuo adstantem, hujus catulos qui per ætatem se nondum tueri possent, interfecisse. Mox parentes quum alicunde ex venatu revertissent cæcosque vidissent catulos, acerbissimo, ut par erat, dolore affectos ursam insecutos esse. Hanc autem metu perterritam, postquam aufugit, in arborem evasisse, ibique ut illorum insidias vitaret consedissee. Quum vero suspicarentur, lignatorem quodammodo in ultionem cædis jamjam affore, leonem quidem continenter ad arboris truncum insidias comparantem excubuisse et sublatis oculis, quia sanguineus rubor ei suffundebatur, tetricum præ se tulisse vultum. Leonem vero haud secus atque hominem dolore cruciatum in montibus errasse, dum materiarium fabrum offendisset

λῆς μείρακος καὶ ἐν τῷ χωρίῳ ὠρικωτέρας πασῶν, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐγκαρτερεῖν, τελευταῖων δὲ ἐπιτολμῆσαι τῷ λέγει τῷ ξένῳ, καὶ ὁμιλεῖν αὐτῇ. Τῇ δὲ εἶναι πῶλον καὶ τοῦτον καλόν. Θεασάμενόν γε μὴν τὸ πραττόμενον ἀλγῆσαι, ὡσπεροῦν τυραννομένης μητρός ὑπὸ τοῦ δεσπότου, καὶ ἐμπηδῆσαι καὶ ἀποκτεῖναι τὸν ἄνδρα. Ἔϊτα μέντοι καὶ φυλάξαι, ἐνθα ἐτάφη, καὶ φοιτῶντων ἀνορύττειν, καὶ ἐνουθρίζειν τῷ νεκρῷ, καὶ λυμάλνεσθαι λύμην ποικίλην οὐκ αἰσθανομένην ἀλγοῦντα αὐτόν.

(Ælianus de animalium natura lib. IV cap. 8 περι τοῦ ἱπποκόμου τοῦ ἐρασθέντος τῆς ἵππου.)

123. Θαυμάσαι λόγον ἀξίον φησιν Εὐδήμος· καὶ τῷ γε ἀνδρὶ τῷδε ὁ λόγος οὗτός ἐστιν. Νεανίας θηρατικός, συμβῶν τοῖς τῶν ζῴων ἀγριωτάτοις, οἷους ἂ ἐκ νέων μέντοι καὶ βρεφῶν πεπωλευμένους εἶχε, συντρόφους τε καὶ συσσίτους ἑαυτοῖς γενημένους κύνα καὶ ἄρκτον καὶ λέοντα. Καὶ ταῦτα μὲν ἀλίγου χρόνου ἢ πρὸς ἄλλα εἰρήνην ἀγειν καὶ φίλα νοεῖν ὁ φησιν ὁ Εὐδήμος· μίᾱς δὲ τυχεῖν ἡμέρας τὸν κύνα προσπαίοντα τὴν ἄρκτον καὶ ὑπαικάλλοντα καὶ ἐρασχελοῦντα, τὴν δὲ οὐκ εἰωθότως ἐκθηρωθῆναι, καὶ ἐμπεσεῖν τῷ κυνί, καὶ λαφύξαι τοῖς ὄνυξι τοῦ δειλαίου τὴν γαστέρα, καὶ διασπάσασθαι αὐτόν. Ἄγανακτῆσαι δὲ τῷ συμβάντι ὁ αὐτός φησι τὸν λέοντα, καὶ οἰονεῖ μισῆσαι τὸ ἀσπονδὸν τῆς ἄρκτου καὶ ἀφίλον, καὶ τὸν κύνα οἷα ἐταῖ-

ρον ποθῆσαι, καὶ εἰς δικαίαν προελθεῖν ὀργήν, καὶ ἐπιθεῖναι τῇ ἄρκτῳ τὴν δίκην, καὶ τὰ αὐτὰ δρᾶσαι αὐτὴν, ἀπεροῦν εἰργάσατο τὸν κύνα ἐκείνη. Ὁμηρος μὲν φησιν· ὡς ἂ ἀγαθόν, καὶ παῖδα καταφθιμένοι λιπέσθαι. Ἔοικε δὲ ἡ φύσις δεικνύναι, ὅτι καὶ φίλον αὐτῷ τιμωρὸν καταλιπεῖν, ὡ φίλε Ὁμηρε, κέρδος ἐστίν· οἷόν τι καὶ περὶ Ζήνωνος καὶ Κλεάνθους ὁ νοοῦμεν εἶτε ἀκούομεν.

(Ælianus de animalium natura lib. IV, cap. 45 περι λέοντος τοῦ τιμωρήσαντος τῷ κυνί τῷ συντρόφῳ. Scripsi : ἂ οἷους] codd. οἷός τε vel οἷόν τε. — ἂ μὲν ἀλίγου χρόνου] codd. μὲν χρόνου. — ὁ φίλα νοεῖν] cum codd.; i. e. φίλα φρονεῖν. Confer poeticam locutionem ἐσθλά νοεῖν. — ἂ ὡς] cum codd; vulgo ὡς apud Homerum *Ὁμ. π. π. π. vs. 196. Sensum hunc esse patet. Bonum est, furtum etiam bonum esse patris boni, qui ab insidiatore necatus sit. Nam alias ultio nulla est. — ὁ Κλεάνθους] libri Κλεάνθου. —)*

124. Εἶναι δὲ ἀλογα μὲν ζῶα, φυσικὴν δὲ ἔχειν ἀριθμητικὴν μὴ διδαχθέντα, Εὐδήμος φησι, καὶ ἐπάγει μαρτύριον ἐκείνο τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ ζῴων· τὸ δὲ ὄνομα οὐ λέγει. Ἄ δὲ λέγει, ταῦτα ἐστίν. Ὁ, τι ἂν θηράσῃ, ποιεῖν μοίρας ἑνδεκα, καὶ τὰς μὲν δέκα σιτεῖσθαι, τὴν δὲ ἑνδεκάτην ἀπολιπεῖν ὅτῳ δὴ (ἀντὶ δὲ τοῦ, καὶ ἐννοίᾳ τίνι, σκοπεῖν δεῖον ἂ) ἀπαρχὴν γέ τινα ἢ δεκά-

Cujus e manibus terrore percussi ubi securim excidisse bestia vidit, se erigens, ut poterat, illum palpando amplexabatur linguaque ei faciem abstergebat. Quam benignitatem homo sentiens suis rebus fidere cepit. Leo hunc cauda amplexatus ducebat, neque elapsam ex ejus manibus securim relinquere eum patiebatur, sed pede suo securim tollendam esse ostendebat : quumque homo rem non intelligeret, securim leo morsu correptam illi præbuit : postremo illum ad lustra sua, ubi strati catuli jacebant, perduxit. Id postquam læna animadvertit, ipsa quoque ad eos profecta, simul quid accidisset homini significabat, simul miseræ speciem habens ursam suspiciebat. Unde homo conjectura assecutus suspicatusque, gravem hos ab ista injuriam accepisse, omnibus viribus ad cædendam arborem incubuit. Quæ simul atque prostrata est, ursam in terram delapsam feræ dilaniarunt : hominem autem integrum intactumque leo reduxit in locum, ubi prius in eum inciderat, atque materiæ quam ab initio cædebat, illum inviolatum reddidit.

122. Equam Eudemus ait ætate florentem atque armenti præstantissimam, tanquam istius regionis omnium formosissimam puellam ab equisone adamatam esse, ac primo quidem eum cupiditatem continuisse, deinde vero alienam Venerem attingere ausum cum illa coivisse. Posteaquam autem equæ pullus et ipse nitidus re quæ gerebatur animadversa acerbo dolore angeretur, utpote sæviente in matrem domino, bestiam istam impetu

facto virum interemisse. Mox quum observasset, ubi humaretur, eo profectum refodisse omnibusque supplicii cadaver jam nullum dolorem ex vexantis mœrore percipiens affecisse.

123. Miram rem memoriæ prodit Eudemus, quæ sic se habet. Juveni ferarum domitori, cum bestiis a teneris unguiculis conversari et convivere solito, fuisse canem, ursam et leonem. Hos aliquamdiu et pacem inter se servasse et amicitiam recte coluisse ait Eudemus : deinde quum aliquando canis cum ursâ jocans eam adularetur et illuderet, hanc præter consuetudinem effertam facto impetu miseri ventrem unguibus dilaniasse et corpus ejus distraxisse. Cujus facti atrocitatem leonem indignatum et canis tanquam socii desiderio flagrantem, et perfidiæ ursinæ odio, quod fœdus illa fregisset et amicitiam institutam violasset, adductum, justa iracundia contra ursam tum exarsisse, tum ab ea easdem pœnas, quibus illa prius canem affecisset, repetivisse. Ita non solum, ut Homerus canit *Expedi interdum prolem superesse parentis Vindictæ*, sed quemvis amicam ultorem relinqui, lucrum videtur, quod bestiarum exemplis natura docet : et tale quid etiam, quod animis nostris observatur, de Zenone et Cleanthe accepimus.

124. Animalia rationis expertia computandi artem, quam a nemine didicerint, natura tenere, Eudemus tradit, idque Libycorum animalium, quorum nomina tacet, testimonio confirmat. Quæ autem dicit, hæc sunt. Quod ceperint, in undecim partes dividere, et decem

την. Ὡς ἂν εἴποις οὐκοῦν ἐκπλαγῆναι δίκαιον τὴν αὐτοδίδακτον σοφίαν, ἢ τὴν μονάδα^β καὶ δυάδα καὶ τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς ζῶον οἶδεν ἄλογον. Ἀνθρώπων δὲ δεῖ πόσων μὲν τῶν μαθημάτων, πόσων δὲ τῶν πληγῶν, ἵνα ἢ μάθη ταῦτα εὖ καὶ καλῶς, ἢ πολλὰκις μὴ μάθη;

(Ælianus de animalium natura lib. IV, cap. 53 περι ζῶων ἀριθμητικῶν Λιθυκῶν. Scripsi * σκοπεῖν ἀξίον] vulgo σκοπεῖ ἀξίον. — ^β σοφίαν, ἢ τὴν μονάδα] e Gesneri conjectura; codd. σοφίαν τὴν δέ γε μονάδα. —)

125. Ἐν Αἰγύπτῳ πίθηκος, ὡς φησιν Εὐδήμος, ἐδιώκετο· αἰλουροὶ δὲ ἦσαν οἱ διώκοντες. Ἄνα κράτος οὖν ἀποδιδράσκων ὤρμησεν εὐθὺς^α δένδρου τινός· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνέθορον^β σκίσιτα. Ἔχονται γὰρ τῶν φλοιῶν, καὶ ἔστι καὶ τούτοις εἰς δένδρα ἐπιβαίνειν^γ. Ὁ δὲ ὡς ἤλισκετο εἰς ὦν, καὶ ταῦτα ὑπὸ πυλλῶν, ἐκπηδᾷ ἐκ τοῦ πρέμνου, καὶ κλάδου τινός ὑψηροτέρου καὶ μετώρου λαμβάνεται ἄκραις ταῖς χερσίν, καὶ ἐγχερατῶς εἴχετο οὐκ ἐπ' ὀλίγον. Οἱ δὲ αἰλουροὶ ὡς ἐφικτὸν οὐκ ἦν αὐτοῖς ἔτι, ἐπ' ἄλλην θήραν κατέδραμον. Ὁ δὲ κατὰ πολλὴν τὴν σπουδὴν διεσώζετο, ἑαυτῷ ὀφελῶν, ὡς τὸ εἶκος, ζωάγρια.

(Ælianus de animalium natura lib. V, cap. 7. Scripsi : * εὐθὺς] vulgo εὐαθὺς. — ^β ἀνέθορον] codd. συνέθορον. — ^γ ἐπιβαίνειν] libri ἐπιβατόν. — Conf. Mich. Apostol. XII, 9, 141.)

126. Περὶ δὲ τὰ μαθηματικά, διὰ τί οὐκ εἰσὶ μέρη οἱ λόγοι τῶν λόγων; οἷον τοῦ κύκλου τὰ ἡμικύκλια· οὐ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ ταῦτα. Ἡ οὐθὲν διαφέρει; ἔσται γὰρ ὕλη ἐνίων καὶ μὴ αἰσθητῶν.

(Aristoteles Metaph. lib. VI, cap. 11 pag., 1036. b. 32. ed. Bekker. Vide Bonitz. commentar. p. 341. Alexander Aphrodisiensis p. 483, 14 ed. Bonitz. εἰπὼν πρότερον, ὅτι ἐπὶ μὲν τῷ τῆς συλλαβῆς λόγῳ λαμβάνεται τὰ στοιχεῖα διὰ τὸ μὴ εἶναι ὕλης μέρη ἄλλ' εἶδους, ἐπὶ δὲ τοῦ κύκλου οὐ λαμβάνεται τὰ ἡμικύκλια, ὅτι ἔνυλά εἰσι καὶ μέρη ὕλης, συνεῖδεν ἐνστασίην τινὰ δυναμένην πρὸς τὸν λόγον φέρεσθαι, ἣν παρατίθηται καὶ λύει. Ἐφθηνεν δὲ ἡμεῖς εἰπόντες ὅτι περὶ τῆς συλλαβῆς ἔλεγεν, ὅπως τὰ μὲν ἡμικύκλια ὕλης εἰσὶ μέρη, τὰ δὲ στοιχεῖα οὐκ

εἰσὶν, καὶ οἶμαι καὶ ταῦτα ἐκείνοις εἶδει συντάττεσθαι, καὶ ἴσως ὑπὸ μὲν Ἀριστοτέλους συντάτταται (ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πραγματειῶν εὐρίσκεται τοιοῦτόν τι πεποικηκῶς ὅποια ἐνταῦθα φαίνεται) ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐδήμου κεχώρισται. Quod conjicit Alexander partem disputationis Aristotelex ab Eudemo sepositam esse (κεχώρισται), parum probabile est; sed eum Eudemi recensionem librorum Metaphysicorum agnoscere apparet. Ad eandem rem pertinet Asclepii locus in Scholiis p. 519 b. 33 ed. Brandis. ὁ δὲ τρόπος τῆς συντάξεως, ὅτι ἔστιν ἡ παρούσα πραγματεία οὐχ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις ταῖς τοῦ Ἀριστοτέλους συγχεροτημένῃ, οὐδὲ τὸ ἐστακτόν τε καὶ συνεχές ἔχειν δοκοῦσα, ἀλλὰ τινὰ μὲν λείπει ὡς πρὸς τὸ συνεχές τῆς λέξεως, τὰ δὲ ἐξ ἄλλων πραγματειῶν ὀλόκληρα μετενήκεται, καὶ πολλὰκις τὰ αὐτὰ λέγει. Ἀπολογοῦνται δὲ ὑπὲρ τούτου, καὶ καλῶς ἀπολογοῦνται, ὅτι γράψας τὴν παρούσαν πραγματείαν ἐπεμψεν αὐτὴν Εὐδήμῳ τῷ ἐταίρῳ αὐτοῦ τῷ Ῥοδίῳ, εἶτα ἐκείνους ἐνόμισε μὴ εἶναι καλὸν ὡς ἔτι-
 νεν ἐκδοθῆναι εἰς πολλοὺς τηλικαύτην πραγματείας. Ἐν τῷ οὖν μέσῳ χρόνῳ ἐτελεύτησε, καὶ διεφθάρσαν τινὰ τοῦ βιβλίου. Μὴ τολμῶντας δὲ προσθεῖναι ὀκνηθὲν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὸ πολλὸν πᾶνυ λείπεσθαι τῆς τοῦ ἀνδρός ἐννοίας, μετήγαγον ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πραγματειῶν τὰ λείποντα, ἀρμόσαντες ὡς ἦν δυνατόν. (Intelligit ea quæ ex Physicis decimo Metaphysicorum libro inserta leguntur. Cf. Bonitz. commentar. p. 7.) Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις σωζομένην εὐροὶ ἂν τις τὴν τῶν λεγομένων ἀκολουθίαν. Εἶτα λοιπὸν δεῖ εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ μεγάλου ἄλφα καὶ περὶ τοῦ μικροῦ ἄλφα. Εἰδέναι τοίνυν χρὴ ὅτι δεκατέσσαρα βιβλία ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματείας· μέχρι γὰρ τοῦ ν' στοιχείου ἔγραψε καὶ αὐτοῦ. Τινὲς δὲ εἰρήκασιν ὅτι δεκατρία· τὸ γὰρ μεῖζον ἄλφα, περὶ οὗ νῦν πρῶτως διαλέγεται, οὐ φασιν εἶναι αὐτοῦ, ἀλλὰ Πασικλέους τοῦ υἱοῦ Βοήθου, τοῦ ἀδελφοῦ Εὐδήμου, τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι δὲ ἀληθές· σώζεται γὰρ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους δεινότης καὶ ἐκ τῆς λέξεως καὶ ἐκ τῆς θεωρίας, καὶ πολλὸν πλέον ὅτι μέμνηται αὐτοῦ ἐν τῷ ἐλάττονι ἄλφα.

quidem comedere, undecimam autem cuicumque relinquere : cur vero eam et qua mente tanquam primitias aut decumam relinquunt, operæ pretium est considerare. Quamobrem verissime dicas, mirandam quodammodo esse ingeneratam illam brutis animalibus sapientiam, qua nemine docente unitatem, binarium et reliquos definceps numeros sciunt. At homo quot præceptis aut etiam quot verberibus ad hæc perdiscenda eget, quorum scientiam tamen sæpe ne sic quidem consequitur?

125. Quum feles simiam in Ægypto, ut refert Eudemus, insequerentur, hæc autem omnibus viribus aufugiens recta in arborem evasisset, atque illæ in eandem

arborem inscendissent (ad corticem enim adhærescentes sursum replare sciunt) : hæc sane, utpote sola a pluribus circumventa, ex arboris trunco in ramum suspensum et altum insiluit, quem manuum extremitatibus arcte tenens diu multumque pependit. Feles autem quoniam eo pervenire amplius non poterant, ad aliam prædam capiendam aggressæ sunt. At simia sedulo periculum effugit, quippe quæ, ut par est, sibi soli salutis præmium deberet.

126. In disciplinis mathematicis vero cur rationes non sunt partes rationum? ut circuloꝝ ratiō semicircali. Quippe talia non sunt sensibilia. An nihil interest? Erit enim quorundam, etiam non sensibilibus, materia.

DE ARISTOTELE EJUSQUE DISCIPULIS ET SUCCESSORIBUS.

Peripateticorum memoriam ita renovabo, ut pauca de ipso Aristotele præfatus de discipulis cjus potissimum et successoribus agam. Nec tamen omnes hic memorare libet, sed eos, e quorum scriptis plurimi loci excerpti et fragmenta per aliorum libros sparsa exstant (1).

Aristoteles (2) filius fuit Nicomachi, qui genus et artem referebat ad Machaonem, Æsculapii filium, matre natus Phæstide, a Chalcidensi quodam oriunda, ex eorum numero qui Stagira coloniam deduxerunt. Partu vero editus est Olympiade XCIX triennio Demosthene major, prætore Athenis Diqtrephe. Sed Polyzelo ibidem gubernacula reipublicæ tractante, simulatque pater debitum naturæ reddidit, duodevigesimum agens annum Athenas venit, et Platoni commendatus viginti annos ei operam dedit. Tum Platone, quo tempore Theophilus Atheniensium reipublicæ præerat, mortuo, abiit ad Hermiam, Atarnei tyrannum: ac triennium apud eum moratus, Eubulo archonte, Mitylenas secessit: inde Pythodoto summum magistratum

gerente ad Philippum se contulit, apud quem Alexandrum instituens octo annos exegit. Post Philippi obitum, Evæneto rerum civitatis administratore, Athenas profectus, duodecim annos in Lyceo scholas habuit. Tertio decimo autem anno post Alexandri mortem, Cephisodoro prætore Chalcidem migravit, ibique morbo periit, quum tres et sexaginta vixisset annos.

Commentationum suarum, inquit Gellius (3), artiumque, quas discipulis tradebat, Aristoteles duas species habuisse dicitur. Alia erant quæ nominabat ἔξωτερικά, alia, quæ appellabat ἀκροαματικά. Ἐξωτερικά dicebantur, quæ ad rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum civiliumque rerum notitiam conducebant ἀκροαματικά autem vocabantur, in quibus philosophia remotior subtiliorque agitabatur, quæque ad naturæ contemplationes disceptationesve dialecticas pertinebant. Huic disciplinæ, quam dixi ἀκροαματικὴν, tempus exercendæ dabat in Lycei matutinum, nec ad eam quemquam temere admittebat nisi quorum ante ingenium et erudi-

(1) Omisi Aristoxenum, Dicæarchum, Phanium, Clearchum, Demetrium, Stratonem, alios, quorum reliquias collegit Car. Müllerus in *Fragm. histor. Græc.* vol. II. Paris. 1843. — (2) Dionysius Halicarnassensis *Epist. 1 ad Ammæum cap. 5 pag. 121 ed. Sylb.* [vol. VI p. 727 ed. Reisk.] Ἀριστοτέλης υἱὸς μὲν ἦν Νικομάχου, τὸ γένος καὶ τὴν τέχνην ἀναφέροντος εἰς Μαχάονα τὸν Ἀσκληπιοῦ, μητρὸς δὲ Φαιστίδος, ἀπογόνου τινὸς τῶν ἐκ Χαλκίδος τὴν ἀποικίαν ἀναγαγόντων εἰς Στάγειρα. Ἐγεννήθη δὲ κατὰ τὴν ἐννενηκοστὴν καὶ ἐνάτην Ὀλυμπιάδα Διοτρεφῶς Ἀθήνησιν ἀρχόντος. γ' ἔτεσι Δημοσθένους πρεσβύτερος. Ἐπὶ δὲ Πολυζήλου ἀρχόντος, τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, ὀκτωκαιδέκατον ἔτος ἔχων εἰς Ἀθήνας ἦλθε, καὶ συσταθεὶς Πλάτωνι χρόνον εἰκοσαετῆ διέτριψε σὺν αὐτῷ. Ἀποθανόντος δὲ Πλάτωνος, ἐπὶ Θεοφίλου ἀρχόντος ἀπῆρε πρὸς Ἑρμείαν, τὸν Ἀταρνέως τύραννον, καὶ τριετὴ χρόνον παρ' αὐτῷ διατρίψας ἐπ' Εὐβούλου ἀρχόντος εἰς Μιτυλήνην ἐχωρίσθη· ἐπειθεὶν δὲ πρὸς Φίλιππον ἤρχετο, κατὰ Πυθόδοτον ἀρχοντα, καὶ διέτριψε χρόνον ὀκταετῆ παρ' αὐτῷ καθηγούμενος Ἀλεξάνδρου· μετὰ δὲ τὴν Φίλιππου τελευτήν ἐπ' Εὐαίνετου ἀρχόντος ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας ἐσχόλασεν ἐν Λυκείῳ χρόνον ἐτῶν δώδεκα. Τῷ δὲ τρισκαίδεκάτῳ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν, ἐπὶ Κηρισσοδώρου ἀρχόντος, ἀπάρας εἰς Χαλκίδα, νόσῳ τελευτῆ, τρία πρὸς τοῖς ἐτήκοντα βιώσας ἔτη. — (3) A. Gellius *Noct. Att. XX*, 5 qui quæ de utroque librorum genere tradit

ex Andronici Rhodii volumine sumpsisse videtur. Nam superioribus hæc subjicit: « Eos libros generis acroamatici quum in vulgus ab eo editos rex Alexander cognovisset atque ea tempestate armis exercituum omnem prope Asian teneret regemque ipsum Darium proelii et victoriis urgeret, in illis tamen tantis negotiis litteras ad Aristotelem misit, non eum recte fecisse, quod disciplinas ἀκροαματικάς, quibus ab eo ipse eruditus foret, libris foras editis involgasset: Nam qua, inquit, alia re præstare ceteris poterimus, si ea, quæ ex te accepimus, omnium prorsus fient communia? Quippe ego doctrina anteire malim, quam copiis atque opulentiis. Rescripsit ei Aristoteles ad hanc sententiam: Ἀκροαματικούς libros, quos editos quereris et non proinde ut arcana absconditos, neque editos scito esse neque non editos, quoniam his solis cognobiles erunt, qui nos audiverunt. Exempla utrarumque litterarum, sumpta ex Andronici philosophi libro, subdidi. Amavi autem prorsus in utriusque epistola brevitas elegantissimæ filium tenuissimum. Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὐ πράττειν. Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας, ἐκδοὺς τοὺς ἀκροαματικούς (al. ἀκροατικούς) τῶν λόγων· τίνοι γάρ διδοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ βουλομένη ἂν ταῖς περὶ τὰ ἀρίστα ἐμπειρίας ἢ ταῖς δυνάμεισι διαφέρειν. Ἐββῶσο. — Ἀριστοτέλει βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὐ πράττειν. Ἐγραψάς μοι περὶ

tionis elementa atque in discendo studium laborumque explorasset. Illas vero ξωτερικὰs auditiones exercitiumque dicendi eodem in loco vesperi faciebat, easque vulgo juvenibus sine delectu dabat; atque eum δειλινὸν περίπατον appellabat, illum autem supra ἑωθινόν: utroque enim tempore ambulans disserebat. Libros quoque suos, earum omnium rerum commentarios, seorsum divisit, ut alii ξωτερικοὶ dicerentur, partim ἀκροαματικοὶ (4).

Idem philosophus annos (5) jam fere natus duo et sexaginta corpore ægro affectoque ac spe vitæ tenui fuit. Tunc omnis ejus sectatorum cohors ad eum accedit, orantes obsecrantesque, ut ipse deligeret loci sui et magisterii successorem, quo post summum ejus diem perinde ut ipso uterentur ad studia doctrinarum complenda excolendaque, quibus ab eo imbuti fuissent. Erant tunc in ejus ludo boni multi, sed præcipui duo, Theophrastus et Eudemus (6). Ingenio hi atque doctrinis ceteros præstabant; alter ex insula Lesbo fuit, Eudemus (7) autem Rhodo. Aristoteles respondit facturum esse quæ vellent, quum id sibi foret tempestivum. Postea brevi tempore quum iidem illi, qui de magistro destinando petierant, præsentibus essent, vinum ait, quod tunc biberet, non esse id ex valetudine sua, sed insalubre esse atque asperum, ac propterea quæri debere exoticum, vel Rhodium vel Lesbium; id sibi

utrumque ut curarent petivit, usurumque eo dixit, quod sese magis juvisset. Eunt, curant, inveniunt, afferunt. Tum Aristoteles Rhodium petit, degustat. Firmum, inquit, hercle vinum et jucundum.

Petit mox Lesbium. Quo item degustato, utrumque, inquit, oppido bonum, sed ἡδίων ὁ Λέσβιος. Id ubi dixit, nemini fuit dubium, quin lepide simul et verecunde successorem illa voce sibi, non vinum, delegisset. Is erat e Lesbo Theophrastus, homo suavitate insigni linguæ pariter atque vitæ. Itaque non diu post Aristotele vita defuncto ad Theophrastum omnes concesserunt.

De Aristotelis bibliotheca post doctissimi hominis mortem variis casibus jactata mira est narratio, quæ legitur apud Strabonem (8) lib. XIII pag. 608. Sunt autem hæc ejus verba. Tullit Scepsis Socraticos Erastum et Coriscum et Neleum, Corisci filium, qui auditor fuit Aristotelis et Theophrasti, et hujus etiam bibliothecam per successionem nactus est, in qua Aristotelis quoque fuit bibliotheca; nam Aristoteles suam Theophrasto tradidit, cui et scholam reliquit. Primus omnium, qui nobis sunt noti, Aristoteles bibliothecam coemtis libris instituit, idque Ægyptiorum reges facere docuit. Theophrastus bibliothecam Neleo tradidit. Hic libros Scepsin translato posteris suis, indoctis hominibus, reliquit, qui incuriose repositos clausus

τῶν ἀκροαματικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορήτοις. Ἰσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους· ἔνετοι γὰρ εἰσι μόνους τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. Ἐρῶ σο. Hoc ego verbum ἔνετοι γὰρ εἰσι quærens uno itidem verbo dicere, aliud non repperi, quam quod est scriptum a M. Catone in Sexta Origine: Itaque ego, inquit, cognobiliorem cognitionem esse arbitror. » Hæc Gellius, qui utramque epistolam subditiçiani esse non vidit. — (4) Cicero de finibus V, 5 de summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scriptum, quod ξωτερικὸν appellabant, alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, non semper idem dicere videntur. Aristoteles Politicor. III, 6 καὶ γὰρ ἐν τοῖς ξωτερικοῖς λόγοις διορίζομεθα περὶ αὐτῶν πολλάκις. Ibid. I, 3 ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ξωτερικωτέρας ἐστὶ σέψεως. Plutarchus Alex. cap. 7 εἶπε δ' Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τὸν ἥθικόν καὶ πολιτικὸν παραλαβεῖν λόγον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπορήτων καὶ βαρυντέρων διδασκαλιῶν, ὅς οἱ ἄνδρες ἴδιως ἀκροαματικὰς καὶ ἐποπτικὰς προσαγορεύοντες, οὐκ ἐξέφερον εἰς πολλοὺς, μεταχειρῖν. Eodem pertinere videtur divisio illa, quæ a Simplicio in categoriis ex Alexandri Aphrodisiensis sententia traditur, εἰς ὑπομνηματικὰ καὶ συναγματικὰ, in quo tamen a Cicerone discrepant. Cf. Cicero ad Attic. IV, 16, 2; XIII, 19, 4; ad Famil. I, 9, 23; Plutarch. adv. Colot. cap. 14; Ammon. Herm. ad Arist. Cat. AA. fol. 2 b. Ald.; Simplicius in Phys. fol. 2. b.; Lucianus in Vit. Auct. cap. 26. — (5) Gellius Noct. Attic. XIII, 5. — (6) Eudemus] vulgo Menedemus. — (7) Eudemus] codd. Menedemus. —

(8) Strabo lib. XIII, p. 608 ed. Casaub. ἐκ δὲ τῆς Σκίθικῆς οἰ τε Σωκρατικοὶ γεγονῶσιν Ἐραστός καὶ Κορίσκος καὶ ὁ τοῦ Κορίσκου υἱὸς Νηλεὺς, ἀνήρ καὶ Ἀριστοτέλους ἡκροαμῆς καὶ Θεοφράστου, διαδεδεγμένους δὲ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Θεοφράστου, ἐν ἧ ἦν καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους· ὁ γοῦν Ἀριστοτέλης τὴν ἑαυτοῦ Θεοφράστῳ παρέδωκεν, ὅπως καὶ τὴν σχολὴν ἀπέλιπε, πρῶτος ὧν ἴσμεν συναγαγῶν βιβλία καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλεῖας βιβλιοθηκῆς σύνταξιν. Θεοφράστος δὲ Νηλεῖ παρέδωκεν· ὁ δ' εἰς Σκίψιν κομίσας τοῖς μετ' αὐτὸν παρέδωκεν, ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἱ κατάλειπτα εἶχον τὰ βιβλία οὐδ' ἐπιμελῶς κείμενα· ἐπειδὴ δὲ ἤσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἰταλικῶν βασιλέων ὑφ' οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγᾶμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἐκρυφῆν ἐν διώρυγῇ τινι· ὑπὸ δὲ νοτίας καὶ σπητῶν κακωθέντα οὐ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλικῶντι τῷ Τίμῳ πολλῶν ἀργυρίων τὰ τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ τοῦ Θεοφράστου βιβλία· ἦν δὲ ὁ Ἀπελλικῶν φιλόβιβλος μάλλον ἢ φιλόσοφος· διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετήνεγκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εἰ καὶ ἐξέδωκεν ἁμαρτῶδων πλήρη τὰ βιβλία. Συνέβη δὲ τοῖς ἐκ τῶν περιπάτων τοῖς μὲν παλαιοῖς μετὰ Θεοφράστου οὐκ ἔχουσιν ὅλιως τὰ βιβλία πλὴν ὀλίγων, καὶ μάλιστα τῶν ξωτερικῶν, μὴδὲν ἔχειν φιλοσοφεῖν πραγματικῶς ἀλλὰ θέσεις ληκυθίζειν· τοῖς δ' ὕστερον, ἀφ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προσήλθεν, ἀμεινον μὲν ἔκεινον φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελεῖσιν, ἀναγκάζεσθαι μὲντοι τὰ πολλὰ εἰκότα λέγειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν. Πολλὸ δὲ εἰς τοῦτο καὶ ἡ Πρῆμη προσελάβετο· εὐθὺς γὰρ μετὰ τὴν Ἀπελλικῶντος τελευτὴν

tenuerunt, quumque Attallicorum regum studium intellexissent, quibus Scepsis parebat, conquirentium libros ad instruendam Pergami bibliothecam, sub terra suos in fossam quendam abdiderunt. Ibi humore et tineis vitati tandem, qui ex ea stirpe erant, Aristotelis Theophrastique libros Apelliconti Teio grandi pecunia venderunt. Erat ille Apellico librorum quam philosophiæ studiosior; itaque corrosarum particularum restitutionem quærens, in nova libros exemplaria transcripsit, lacunas non recte explens, ediditque libros mendorum plenos. Accidit Peripateticis antiquis, qui post Theophrastum vixerunt, quum omnino libris istis carent, paucis duntaxat, præcipue exotericis exceptis, ut nullum philosophiæ caput rite pertractare possent, sed in thesibus oratorie exornandis versarentur; posterioribus ab eo tempore, quo libri isti divulgati sunt, facilius quidem fuit philosophari et Aristotelea tradere, sed ob mendorum multitudinem cogebantur plurima modo probabiliter dicere. Multum huc etiam Roma contulit. Confestim enim ab Apellicontis morte Sulla urbe Atheniensium potitus illius bibliothecam recepit; quæ quum huc esset allata, Tyrannio grammaticus a bibliothecæ præfecto impetravit, ut sibi voluminum usus permitteretur, homo Aristotelis studiosus, et librorum venditores nonnulli, qui ineptos adhibebant librarios, neque cum exemplari descriptas membranas comparandas curabant, quod cæteris quoque libris accidit, qui ut prostant et Romæ et Alexandriæ exscribuntur.

Cum hoc fere consentit Plutarchus (9) narrans Sullam, posteaquam Athenas venisset, sacris initiatum Apelliconis Teii bibliothecam sibi de-

legisse, in qua plerique Aristotelis et Theophrasti commentarii inveniebantur, nondum plane vulgo cogniti. Ferunt, inquit, ea bibliotheca Romam perlata Tyrannionem grammaticum plerosque libros compilasse, ab eo autem adeptum exemplaria Andronicum Rhodium in medium protulisse atque edidisse ea quæ hodie circumferuntur volumina. Quippe apparet superioris ætatis Peripateticos ipsos elegantis ingenii studiique fuisse, Aristotelis vero scripta et Theophrasti neque multa neque accurate legisse, quod Nelei Scepsii (cui libros Theophrastus reliquerat) hereditatem rudes et sordidi homines adiissent. Huc accedit, quod Apelliconem Aristotelis bibliothecam possedisse etiam Athenæus lib. V p. 214 D. testificatur (10). Quod enim alibi (lib. I, p. 3, A.) refert, Neleum Aristotelis scripta Ptolemæo Philadelpho vendidisse, id de apographis interpretandum videtur (11). Nempe licebat salva bibliotheca, cujus dominus erat, librorum apographa aliis vendere. Cæterum quod Strabo et Plutarchus affirmant, Peripateticos post Theophrastum hujus et Aristotelis operibus caruisse, aperte falsum est (12), quum etiam Ptolemæum Philadelphum, regem litteratissimum, omnia Aristotelei ingenii monumenta collegisse, in genera digessisse ac de Stagiritæ vita commentatum esse sciamus (13). Est autem verisimile Ptolemæum qui Aristoteli mille libros tribuebat, subditicios a genuinis non bene distinxisse. Quocirca Tyrannio et Andronicus id potissimum egisse videntur, ut nova operum Aristoteleorum recensio facta libellos, qui falso viderentur inscripti, tanquam subditicios familia submoverent, et consultis optimis exemplaribus quæ ab ipso Aristotele

Εύλλας ἦρε (leg. εἰλε) τὴν Ἀπελλικῶντος βιβλιοθήκην ὁ τὰς Ἀθήνας ἐλὼν· δεῦρο δὲ κομισθεῖσαν Τυραννίων τε ἐ γραμματικὸς διεχειρίσατο φιλαριστοτέλης ὄν, θεραπεύσας τὸν ἐπὶ τῆς βιβλιοθήκης, καὶ βιβλιοπῶλαι τινες γραφεῦσι φαλοῖς χρώμενοι καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. — (9) Plutarchus vit. Sull. cap. 28 ἀναγχεῖς δὲ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐξ Ἐφέσου, τριταῖος ἐν Πειραιεῖ καθωρμίσθη· καὶ μυηθεὶς ἐξεῖλεν ἑαυτῷ τὴν Ἀπελλικῶνος τοῦ Τηίου βιβλιοθήκην, ἐν ἧ τὰ πλεῖστα τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου βιβλίων ἦν, οὕτω τότε σαφῶς γνωριζόμενα τοῖς πολλοῖς. Λέγεται δὲ, κομισθεῖσας αὐτῆς εἰς Ῥώμην, Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐσκευάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θῆναι, καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας. Οἱ δὲ προσῦτεροι Περιπατητικοὶ φαίνονται μὲν καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι χαρίεντες καὶ φιλόλογοι, τῶν δ' Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου γραμμάτων οὔτε πολλοὶ οὔτ' ἀκριβῶς ἐντελεχνηότες, διὰ τὸ τὸν Νηλεῖος τοῦ Σκηψίου κληρὸν, ᾧ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεοφράστος, εἰς ἀφιλοτίμους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώπους παραγενέσθαι. — (10) Athenæus lib. V, p. 214

D. ἐκπέψας γοῦν εἰς τὴν νῆσον Ἀπελλικῶντα τὸν Τηῖον, πόλιτην δὲ Ἀθηναίων γενόμενον, ποικιλώτατόν τινα καὶ ἀψίκορον ζητήσαντα βίβλιν· ὅτε μὲν γὰρ ἐφιλοσόφει καὶ τὰ περιπατητικὰ καὶ τὴν Ἀριστοτέλους βιβλιοθήκην καὶ ἄλλας συνηγόραζε συχνὰς· ἦν γὰρ πολυχρήματος. — (11) Athenæus lib. I p. 3, A. ἦν δὲ, φησί, καὶ βιβλίων κτήσις αὐτῷ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τοσαύτη ὡς ὑπερβάλλειν πάντας τοὺς ἐπὶ συναγωγῇ τεθαυμασμένους, Πολυκράτην τε τὸν Σάμιον καὶ Πεισίστρατον τὸν Ἀθηναίων τυραννήσαντα, Εὐκλείδην τε τὸν καὶ αὐτὸν Ἀθηναῖον καὶ Νικοκράτην τὸν Κύπριον, ἔτι δὲ τοὺς Περγᾶμου βασιλεῖας, Εὐριπίδην τε τὸν ποιητὴν, Ἀριστοτέλην τε τὸν φιλόσοφον, καὶ τὸν τὰ τούτων διατηρήσαντα βιβλία Νηλεῖα· παρ' οὗ πάντα, φησί, πριάμενος ὁ ἡμεδαπὸς βασιλεὺς Πτολεμαῖος, Φυλάδερος δὲ ἐπίκλην, μετὰ τῶν Ἀθηνησέων καὶ τῶν ἀπὸ Ῥόδου εἰς τὴν καλὴν Ἀλεξάνδρειαν μετέγαγε. — (12) Vid. Brandis, de scriptis Aristoteleis in Mus. Rhenan. Philol. I, 3 p. 236 seqq. et Stahr. Aristotelia tom. II. — (13) David. Comment. in Aristotelis Categ. p. 28, a scholl. Arist. ἐν οἷς ζητητέον καὶ τὸ γνήσιον διὰ τὴν γινομένην νοθείαν· νοθεύονται γὰρ τὰ βιβλία πενταχῶς· ἢ γὰρ δι' εὐγνωμοσύνην μαθητῶν τὰ οἰκεία συγγράμματα τοῖς οἰκείοις διδα-

exarata esse ferebantur, in adulterinæ editionis locum sinceram substituerent. Quid? quod ordinem librorum Aristoteleorum, qui nunc in nostris exemplaribus est, ab Andronico repetendum existimamus. Nam Porphyrius (14) in vita Plotini cap. 24 memoriæ prodit, Andronicum Aristotelis et Theophrasti volumina in tractatus distribuisse, ita ut affinis argumenti scripta conjungeret. Qui ordo præstat priori commentariorum perturbationi, quam servavit Diogenes Laërtius lib. V, 22-28 scripturionumque indici, quem exhibet incertus scriptor vitæ Aristotelis apud Menagium ad Diog. Laërt. lib. V, 35. Confitendum tamen, eum nonnullas dissertationes pro spuris habuisse, quæ jure aliis philosophis ætate posterioribus genuinæ videbantur. Talis est disputatio de interpretatione, cujus auctoritatem tuetur Alexander (15) Aphrodisiensis. Adde quæ Boëthius et Simplicius in *Categoriarum* explicatione contra Andronici sententias disserunt.

Eudemus Rhodius (16), cujus supra mentionem feci, auditorum Aristotelis post Theophrastum præstantissimus fuit. Huic *Ethica* ad *Eudemum* creditur dedicasse, quæ alii malunt *Εὐδήμεια* vocari ab *Eudemo*, tanquam ab auctore. Et *Aristoteli* quidem hæc de moribus commen-

tatio attribuitur in codicibus manu exaratis, nec non a *Simplicio* in *Categorias* et *Favorino* apud *Laërtium* (17) lib. V, 21, siquidem quod ibi ex septimo *Ethicorum* profertur, in septimo *Eudemiorum* exstat; item a *Gemisto Plethone*, qui post *Nicomachea* hoc opus scriptum putat, et illorum velut supplementum atque emendationem continere arbitratur. Sed quia rerum verborumque quandam ab *Aristoteleo* et dicendi et philosophandi genere dissimilitudinem habet, hoc antiquæ philosophiæ monumentum alii (18), in quibus et ego meum nomen profiteor, rectius *Eudemo* vindicant. Is autem non solum ad philosophiam pertractandam se dedit, sed mathematicas (19) etiam disciplinas et astrorum cognitionem (20) professus est. Adde quod multa fabulose de mundi origine in scriptis suis referens de deorum, qui partim apud Græcos partim apud barbaros coluntur (21), vi ac potestate disputavit. Philosophiæ studio ita tenebatur, ut unice in magistri operibus interpretandis versaretur (22) ejusque vestigia ubique premeret, nec nisi raro ab eo dissentiret. Scripsit vero varii argumenti volumina: *Physica* (23), *Analytica*, de categoriis (24), de interpretatione, de angulo, historiam arithmetiæ, geometriæ (25) et astrologiæ, de dictione atque alia, quorum

εγκαλοῖ ἀνατιθέντων, ὡς τὰ Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους ἐπιγραφόμενα βιβλία, μὴ ὄντα Σωκράτους ἢ Πυθαγόρου ἀλλὰ Σωκρατικῶν καὶ Πυθαγορικῶν· ἢ διὰ φιλοτιμίαν βασιλικήν· Ἰωβάτους γὰρ τοῦ Λιθίου βασιλέως συνάγοντος τὰ Πυθαγόρου καὶ Πτολεμαίου τὰ Ἀριστοτέλους, τινὲς καπηλείας χάριν τὰ τυχεῖα συγγράμματα λαμβάνοντες ἐκέρδου καὶ ἔσηπον διὰ παραθέσεως νέων πυρῶν (log. μυρῶν), ἵνα σχοίεν δῆθεν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου ἀξιοπιστίαν· ἢ δι' ὁμωνυμίαν συγγραφεῶν ἢ συγγραμμάτων ἢ ὑπομημάτων. Idem p. 22. a. δεύτερον τις ἢ διαίρεσις τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων πολλῶν ὄντων, χιλίων τὸν ἀριθμὸν, ὡς φησι Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἀναγραφὴν αὐτῶν ποιησάμενος καὶ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὴν διάθεσιν. — (14) Porphyrius vit. Plotin. cap. 24 ὁ δὲ (Ἀνδρόνικος) τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου εἰς πραγματείας διείλε, τὰς οἰκείας ὑποθέσεις εἰς ταῦτῶν συναγαγών. — (15) Alexander Aphrodisiensis in libr. I *Analyt.* fol. 52. a. (Scholl. Arist. p. 161. b. ed. Brandis.) ἐν γὰρ τῷ περὶ Ἑρμηνείας (cap. 12) εἶδε τις τὸν τρόπον ἔχουσας ἀνευ τοῦ ἀποφατικοῦ προσκατηγορούμενον πάσας καταφάσεις εἶναι. Διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ « καθάπερ ἐλέχθη πρότερον ». Ἐξ ὧν καὶ αὐτῶν ἐνεσσι δεικνύναι, ὅτι τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς Ἀνδρόνικός φησιν. Ἡ καὶ ἐν τούτῳ προεῖρηκεν ἡδὴ περὶ τούτου, ὅτε δεῖ τις μὴ ἀντιστρέφειν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν. — (16) *Diversus* ab hoc fuit *Eudemus Cyprius*, *Aristotelis* familiaris, memoratus *Ciceroni* de *divinat.* lib. I cap. 25 quem defunctum honestavit *Stagirites* edito dialogo, qui inscribatur *Eudemus* sive de anima. Vid. *Fabric* *Bibl. Græc.* vol. III p. 393 ed. Harles. et *Wytenbach*. animadv. in *Plutarch.* *Consolat. ad Apollonium* p. 115. B. *Eudemum* aulem *Peripateticum*, *Galen*i æqualem aliosque cognomines viros nemo cum *Rhodio* confundet.

Cf. *Fabric.* l. c. p. 493. — (17) *Diogenes Laërtius* lib. V, 21 φησὶ δὲ *Φαβωρίνος* ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀπομημονομαίων, ὡς ἐκάστοτε λέγει, Ὁ φίλοι, οὐδεὶς φίλος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἑξῆς τῶν Ἠθικῶν ἐστὶ· καὶ ταῦτα μὴ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται. — (18) *Christianus Dreierus* *Metaphys.* p. 347 egregius auctor, sive *Theophrastus*, sive *Eudemus* fuerit *Moralium Eudemiorum*. *Franc.* *Patricius* *discuss.* *Peripatet.* p. 25 et 40 *Eudemi* potius credendi sunt esse, cum præsertim stilo et rerum aliqua diversitate sint ab *Nicomachiis* differentes, a quibus videtur usurpasse quartum, quintum et sextum libros, qui illidem ipsi sunt et rebus et verbis cum quinto, sexto et septimo *Nicomachiis*. Cf. *Jonsius* de *script. hist. phil.* I, 15 et *Herm.* *Fritzschius* in *præf.* ad *Ethica.* *Eudemi*. — (19) *Vid. fragm.* 83-93. — (20) *Vid. fragm.* 94-98. — (21) *Vid. fragm.* 117. — (22) *Simplicius* in *Phys.* 29. a. ὁ *Εὐδήμος* τῶν Ἀριστοτέλει πάντα κατακολουθῶν. — (23) *Physica* in tres libros divisa erant (neque enim plures a *Simplicio* citantur) in quibus *Aristotelis* *Physicorum* octo libros præter septimum explicaverat. *Vid. fragm.* 70. Solebat autem scriptorem duntaxat enarrare, raro suum interponere iudicium aut aliquid addere, rarissime denique magistri sententiam impugnavit, ut p. 35, 8 ubi *Empedoclem* contra *Aristotelem* defendit. — (24) *Ammonius* in *Aristot. categ.* fol. 13. a. δεύτερα δὲ (ἀφορμὴ τοῦ νοθεύεσθαι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους) ἢ τῶν συγγραμμάτων ὁμωνυμία· εἰ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ *Εὐδήμος* καὶ *Φανίας* καὶ *Θεόφραστος* κατὰ ἔθρον τοῦ διδασκάλου γεγραφήκασιν κατηγορίας καὶ περὶ Ἑρμηνείας καὶ ἀναλυτικῆν. *David.* *præfat.* ad *categ.* p. 19, 34 ed. *Brandis.* ἔγραψε γὰρ καὶ *Θεόφραστος* καὶ *Εὐδήμος* περὶ κατηγοριῶν κατὰ μίμησιν τοῦ οἰκείου διδασκάλου. — (25) *Proclus* in *Euclidem*, quoties de veteribus philo-

fragmenta veteres servarunt. Tam laboriosi hominis chartæ si superessent, non est dubium, quin ad plenam veteris sapientiæ cognitionem consequendam multum valerent. Quamobrem laudibus ornandi sunt viri eruditi qui excerptos ex Eudemi commentariis locos et librorum reliquias colligere instituerunt.

Horum primus Christian. Aug. Brandisius in Scholiis Aristoteleis Berolini anno 1836 divulgatis partem fragmentorum edidit, reliqua tertio historiæ philosophiæ tomo anno 1860 inseruit. Inchoato operi successit Leonardus Spengelius qui excussis scriniis antiquis libellum in hoc genere omnibus suis numeris et partibus expletum Berolini a. 1866 et iterum 1870 publicavit. Qui quamvis optime de Eudemo esset meritis, tamen nihilominus totum opus retractandum suscepit. Itaque pauca voluminum Eudemiorum capita, quæ consulto omiserat Spen-

sophis geometriæ studiosis agit, multa Eudemi dicta, modo laudato illo auctore, modo nomine ejus prætermissa, usurpat; cuius generis aliquot exempla adjunxit Spengelius. Sed quoniam in lubrico versatur qui e mendoso Procli verborum contextu Rhodii philosophi fragmenta exsculpere tentat, omnia illa quæ in isto doctissimi hominis commentario ad Eudemum auctorem forsitan referri possint, hic proponere nolui. Est enim hic labor futuris Procli editoribus suscipiendus. Paucis tamen utar exemplis. In fragm. 84 ait οὐ μὲν οὖν τὰς ἱστορίας ἀναγράφαντες μέγρι τοῦτου προάγουσι τὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης τελείωσιν omissione Eudemi nomine, quod tamen addendum aut subaudiendum esse cum alii videntur, tum Fabricius Bibl. Græc. vol. II p. 386. Tota enim illa narratio ex Eudemi historia geometriæ petita est. De Euclidis theoremate I, 23 p. 87 (fragm. 90) dicit πρόβλημα τοῦτο Οἰνοπίδου μὲν εὐρημα ἄλλων, ὡς φησὶν Εὐδήμος et p. 99 (fragm. 92) Εὐδήμος εἰς τοὺς Πυθαγορείους ἀναπέμπει τὴν τοῦδε τοῦ θεωρήματος εὐρεσιν. At idem p. 81 fusius de hoc problemate disputans adjicit καὶ ἔστι τὸ θεωρήμα τοῦτο Πυθαγόρειον, haud dubie ex eodem Eudemo transcriptum. Jam non dubitabis cum Spengelio eidem auctori tribuere, quæ ad Euclid. I, 47 p. 110 dicuntur τῶν μὲν ἱστορεῖν τὰ ἀρχαῖα βουλομένων ἀκούοντες τὸ θεωρήμα τοῦτο εἰς Πυθαγόραν ἀναπεμπόντων ἔστιν εὐρεῖν καὶ βουθετεῖν λεγόντων αὐτῶν ἐπὶ τῇ εὐρέσει et paulo inferius p. 111 παραδέδονται δὲ καὶ μέθοδοι τινες τῆς εὐρέσεως τῶν τοιούτων τριγώνων, ὧν τὴν μὲν εἰς Πλάτωνα ἀναπέμπουσιν, τὴν δὲ εἰς Πυθαγόραν, ἢ (leg. ἢ) ἀπὸ περιττῶν ἔστιν ἀριθμῶν· τίθησι γὰρ κτλ. p. 37 οἱ μὲν οὖν πολλοὶ γεωμέτραι τῆς διαιρέσεως ταύτης οὐκ ἔχουσιν ἀποδιδόναί λόγον, ἀλλ' ὑποβέσει γρῶνται καὶ ταύτη κρεῖς εἶναι γωνίας. Ἐπειδὴν δὲ τὴν αἰτίαν αὐτοῦς ἠρωτήσωμεν, οὐ φασι χρῆναι παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τῆς τριπλῆς διανομῆς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἀναφέροντες τὴν λύσιν, οὐκ ἀποροῦσιν αἰτίας ἀποδιδόναί καὶ ταύτης τῆς διαφορᾶς τῶν εὐθυγράμμων γωνιῶν· ἐπειδὴ γὰρ κτλ. p. 32 οἱ δὲ γε Πυθαγόρειοι τῇ τριπλῇ προσήκῃν αὐτὴν. p. 10 τοῖς μὲν οὖν Πυθαγορείοις ἐδόκει τέτραχα διαιρεῖν τὴν πλῆν μαθηματικὴν ἐπιστήμην. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς περὶ τὸ πᾶσόν, τὸ δὲ περὶ τὸ πηλίκον ἀφορίζουσι, καὶ τούτων ἑκάτερον διττὸν τιθεμένους. Τὸ τε γὰρ πᾶσόν ἢ καθ' αὐτὸ τῆς ὑπόστασιν ἔχει ἢ πρὸς ἄλλο θεωρεῖσθαι κατὰ σχέσιν,

gelius, adjeci, verba græca castigavi, depravata restitui, denique non modo primarios Eudemi locos, sed etiam dicta Aristotelea, quæ apud Simplicium Rhodius philosophus exponit, e græco in latinum sermonem verti. Ita spero fore ut nova hæc Eudemi fragmentorum editio intelligentibus talium rerum existimatoribus probetur.

Andronicus Rhodius (26), de quo supra disserui, in successione ab Aristotele undecimus, simul Boëthi Sidonii præceptor (27), simul æqualis Tyrannionis qui a Lucullo captus est (28), Aristotelis et Theophrasti scripta primo digessit atque a Tyrannione emendata edidit (29). Apparet hominem eruditum, in recensendo Aristotele elaborantem, operam dedisse, ut genuina a spuris discerneret, quum non modo disputationem de interpretatione (30), sed etiam postremam libelli de Categoriis partem

καὶ τὸ πηλίκον ἢ ἔστος ἢ κινούμενον εἶναι. Adde Pythagoreorum et Philolai mentionem p. 7, 36, 46, 48. Porro Eudemus apud Proclm. p. 19 laudat Leodamantem, de quo Proclus p. 58 μέθοδοι δὲ ἑμῶς παραδέδονται, καλλίστη μὲν ἢ διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐπ' ἀρχὴν ὁμολογουμένη ἀνάγουσα τὸ ζητούμενον, ἦν καὶ ὁ Πλάτων, ὡς φασι, Λεωδάμαντι παρέδωκεν· ἀρ' ἦς καὶ ἐκεῖνος πολλῶν κατὰ γεωμετρίαν εὐρετῆς ἱστορήται γενέσθαι. p. 22 ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν οἱ μὲν πάντα θεωρήματα καλεῖν ἤξισαν, ὡς οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμφίνομον ἠγούμενοι ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμας οὐκείωτερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν ἢ τὴν τῶν προβλημάτων· οἱ δὲ ἀνάγκην πάντα προβλήματα λέγειν ἰδικαίον, οἱ περὶ Μέναιχμον μαθηματικοὶ κτλ. p. 28 οἱ δὲ περὶ Ξενοδότου τὸν προσήκοντα τῇ Οἰνοπίδου διαδοχῇ, τῶν μαθητῶν δὲ Ἀνδρόνους (leg. Ἀνδρόνους) διορίζονται τὸ θεωρήματα τοῦ προβλήματος. Cf. p. 31, item p. 21 πάλιν δὲ τὸ στοιχείον λέγεσθαι εὐρεῖν, ὡς φησὶν ὁ Μέναιχμος. Hæc atque alia Eudemo assignabimus. Similiter Eutocius ad Archimedesem Archytæ demonstrationem ab Eudemo mutuatus est. Nam secundum problema κώνου δοθέντος ἢ κυλίνδρου σφαιρῶν εὐρεῖν τῷ κώνῳ ἢ τῷ κυλίνδρῳ ἴσην solvit Archimedes p. 132 ed. Oxon. ubi Eutocius aliorum quoque mathematicorum solutiones appositis figuris affert, de Archyta autem ita scribit: ἢ Ἀρχύτου εὐρεῖσι ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ. Vid. fragm. 91.—

(26) Strabo lib. XIV p. 655 ed. Casaub. de Rhodo insula loquens super viris illustri laude celebratis hæc scribit: ἄνδρες δ' ἐγένοντο μνήμης ἀξιοὶ πολλοὶ στρατηλάται τε καὶ ἀθληταί, ὧν εἰσι καὶ οἱ Παναίτιοι τοῦ φιλοσόφου πρόγονοι· τῶν δὲ πολιτικῶν καὶ τῶν περὶ λόγους καὶ φιλοσοφίας ὁ τε Παναίτιος αὐτὸς καὶ Στρατοκλῆς καὶ Ἀνδρόνικος ὁ ἐκ τῶν περιπλάτων καὶ Λεωνίδης ὁ στωικός· ἐτι δὲ πρότερον Πραξιφάνης καὶ Ἐρώνυμος καὶ Εὐδήμος.

(27) Cf. Ammonius in Categorias p. 2 et 5 nec non Alexander Aphrodisiensis de anima pag. 154. De hoc Strabo lib. XVI p. 757 καθ' ἡμᾶς δὲ ἐκ Σιδόνος μὲν ἐνδοξοὶ φιλόσοφοι γεγονάσι Βοηθῶς τε, φ συνεφιλοσοφήσαμεν ἡμεῖς τὰ Ἀριστοτέλεια, καὶ Διόδωτος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. — (28) Plutarchus vit. Lucull. cap. 19 vol. III p. 304 ed. Hulten. τότε καὶ Τυραννίων ὁ γραμματικὸς ἔβλω. Adde Suidam v. Τυραννίων. — (29) Vid. adn. 9 et 14. — (30) teste Alexandro Aphrodisiensis in lib. I Analyticorum.

Aristotelis esse negaret (31), licet hi commentarii aliis a Stagirite compositi esse viderentur. De disputatione illa sic Boëthius II, p. 284 : « Andronicus librum hunc Aristotelis esse non putat, quem Alexander vere fortiterque redarguit; quem quum exactum diligentemque Aristotelis librorum et judicem et repertorem judicavit antiquitas, cur in hujus libri judicio sit falsus, prorsus est magna admiratione dignissimum. Non esse namque proprium Aristotelis hinc conatur ostendere, quoniam quædam Aristoteles in principio libri hujus de intellectibus animi tractat, quos intellectus animæ passiones vocavit. His Alexander multa alia addit argumenta cur hoc opus maxime Aristotelis esse videatur. Ea namque dicuntur hic quæ sententiis Aristotelis quæ sunt de enuntiativa oratione consentiant. Illud quoque quod stilus ipse propter brevitate pressior ab Aristotelis obscuritate non discrepat; et quod Theophrastus, ut in aliis solet quum de similibus rebus tractat, quæ scilicet ab Aristotele ante tractatæ sunt, in libro quoque de Affirmatione et Negatione iisdem aliquibus verbis utitur quibus in hoc libro Aristoteles usus est. Idem quoque Theophrastus dat signum hunc Aristotelis librum esse : in omnibus enim de quibus ipse disputat post magistrum, leviter ea tangit quæ ab Aristotele dicta ante cognovit, alias vero diligentius res non ab Aristotele tractatas exsequitur. Hic quoque idem fecit. Addit quoque hanc causam, quia Aristoteles quidem de syllogismo scribere animatus nunquam id recte facere potuisset, nisi quædam de propositionibus annotaret. » Hæc ille cujus sententiæ album calculum adjicimus.

Porro Andronicus in eo volumine quo usus est Gellius, qualis esset differentia librorum ἔξωτερικῶν et ἀκροματικῶν explanavit, atque Alexandri et Aristotelis quæ ferebantur epistolas proposuit (32). Præterea Rhodii philosophi de divisione libellum integrum inseruerat Porphyrius suis in Platonis Sophistam commentariis, teste Boëthio in principio libri de divisione. Idem Andronicus in opere nescio quo neque corporeum judicaverat animum, neque loco concludam esse, neque scindi posse (33). Inter veteres categoriarum interpretes Simplicius (34) Andronicum numerat, quem paraphrasi illam Aristotelis commentationem explicasse videmus. Est autem probabile eum similiter Physica (35) interpretatum esse. Restat, ut de Ethicorum Nicomacheorum paraphrasi quæ Andronico Rhodio tribuitur, dicamus. Hanc primum sine auctoris nomine Lugduni Batavorum a. 1607, deinde adjecto Andronici Rhodii nomine additaque sua translatione latina edidit Daniel Heinsius a. 1617. Nempe in codice quem pervolutaverat titulum Ἀνδρονίκου Ποδίου Περιπατητικοῦ φιλοσόφου scriptum quidem, sed indueti hominis manu exaratum invenerat. Jam vero ea est hujus opusculi elegantia, ut jure Andronicum ejus auctorem agnoscere queamus. Itaque etiam Heinsii industria laudata est a Casaubono (36), quod egregiam paraphrasin quæ longe præstaret Eustratio, in lucem protulisset. Unus Salmasius (37) rem in controversiam vocavit. Namque infitias ivit illud opusculum posse veteri Peripatetico assignari, quia Aristotelis locum Ethic. Nicom. I, 13, 9 perperam esset interpretatus. At unus et alter locus male acceptus hoc nobis non probat, præsertim

Vid. adn. 15. Sic et Ammonius in librum de interpretatione fol. 5. b. (Cf. Schol. Arist. p. 97. a. πρὸς δὲ τὸ γνήσιον εἶναι τοῦ φιλοσόφου τὸ βιβλίον, οὐδεὶς ἤξιωσε τῶν περὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἔσπουδακῶτων ἀμφιβαλεῖν, εἰς τε τὸ πιθανὸν ἀποβλέπων τῆς ἐπαγγελίας καὶ εἰς τὴν ἐντεχνον καὶ κεκομψευμένην καὶ τῷ φιλοσόφῳ συνήθη τῶν ἐν αὐτῷ παραδιδωμένων θεωρημάτων διάθεσιν, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας αὐτοῦ πραγματείας ὁμολογίαν, πλὴν Ἀνδρονίκου τοῦ Ποδίου, ὃς ἐνδέκατος μὲν ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀκούσας δὲ αὐτοῦ καλοῦντος ἐν τοῖς προομίαις τοῦδε τοῦ βιβλίου τὰ νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς καὶ προστιθέντος ὡς περὶ τούτου εἰρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, διὰ τὸ μὴ συνιλεῖν ὅπου τῆς περὶ ψυχῆς πραγματείας τὰ νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐκάλειεν ὁ φιλόσοφος, ἀναγκαῖον ὡς ἦν τῶν δύο πραγματειῶν, ταύτης τε καὶ τῆς περὶ ψυχῆς. τὴν ἑτέραν ἔθεον ἀποφύνασθαι τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ δεῖν ἐνόμισε ταύτην ἀβετεῖν μᾶλλον ἢ τὴν περὶ ψυχῆς. — (31) Boëthius in Categ. IV init. Simplicius in Categ. fol. 95. Z. — (32) Vid. adn. 3 et 4. — (33) auctor libri lat. de spermate cap. II; Galenus in dissertatione

ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἦθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἐπιτελοῖται. V p. 444 ed. Paris. Ἀνδρόνικον τὸν περιπατητικόν, ὅτι μὲν ἔλωσ ἐτόλμησεν ἀποφύνασθαι τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, ἀνευ τοῦ περιπλέκειν ἀσφαλῶς, ἐκαιῶ τε πάνυ, καὶ ἀποδέχομαι τὴν φράσιν τοῦ ἀνδρός. — (34) Simplicius in Categ. pag. 5. b. ed. Basil. ταῦτα δ' ἐπιστήσαντες οὗτοι τοὺς τε ἄλλους τῶν κατηγοριῶν ἐξηγητὰς αἰτιῶνται καὶ Ἀνδρόνικον κτλ. pag. 37 seq. Ἀνδρόνικος ἀκολουθῶν τῷ Ἀρχύτῳ. pag. 6. b. Ἀνδρόνικος παραφράζων τὸ τῶν κατηγοριῶν βιβλίον. Cf. pag. 7. b. 13. b. 15. b. 34. 36 atque alios locos. — (35) Simplicius in Phys. fol. 103. b. (Cf. Schol. Arist. p. 361. b. ed. Brandis.) ἡ δὲ φύσις καὶ προδιατιθεμένη διατίθησι τὸ ἴσχυειν ἐνδθεν καθ' ἕκαστον κινήσεως εἶδος, ὡς καὶ ὁ Ἀνδρόνικος εἶπε. Idem fol. 216 εἰρηται δὲ καὶ πρότερον ὅτι τὰ μὲν πέντε βιβλία τὰ πρὸ τούτου φυσικὰ καλοῦσιν, τὰ δ' ἐντεῦθεν τρία περὶ κινήσεως. οὕτω γὰρ καὶ Ἀνδρόνικος « ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ κινήσεως » διατάττεται. Vid. fragm. I. Conf. et fol. 101. — (36) Vide Casauboni epist. 507 ed. Græv. — (37) Salmasius ad Epictetum et Simplicium p. 227 seqq. —

quum alii quoque Aristotelis interpretes sæpe erraverint, ipse autem ille Tyrannionis æqualis in genuinarum spuriarumque scriptorum distinctione lapsus sit. Sed videamus id quod maxime rem causamque continet. Aristotelis verba sunt : λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρχοῦντως ἕνια· καὶ χρηστὸν αὐτοῖς i. e. de animo vero etiam in exotericis disputationibus nonnulla satis copiose dicuntur; quibus utendum est. Quæ sic exprimit paraphrastes : περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρχοῦντως εἴπομεν ἕνια· καὶ χρηστὸν αὐτοῖς i. e. at de animo non solum in scriptis, sed etiam memoriter apud auditores nostros nonnulla satis copiose diximus; quibus qui volent hac in re utantur. Refragatur huic explicationi Salmasius, aitque talem paraphrasin non esse veteris Peripatetici, qui aliter de libris esotericis et exotericis apud Gellium (38) disseruerit. Quum autem dubitetur a viris doctis, utrum λόγους Aristoteles libros esse velit, ut Herodotus lib. V, cap. 36 et Xenophon Anab. lib. II cap. 1, an disputationes, verba et sermones : Andronicum apud Gellium secuti vocem istam interpretabimur de prælectionibus pomeridianis ad commune iudicium popularemque intelligentiam accommodatis (39). Nimirum licebat Aristoteli scripturam prælegere in schola, ita ut frequenter aliquid ad rem præsentem aptatum subito ac memoriter adderet. Ita nihil falsi habet ista explanatio, quamquam paraphrastes hic non totam dictionis Aristotelis vim expressit. Pauca præterea quæ Salmasius (40) hujus paraphrasis auctori tanquam parum diligenter explicata objicit, commemorare non libet. Ut enim omnino homines doctrinæ studiis dediti non uni alicui certo se addicunt, sed multis utuntur magistris : ita Ethicorum Nicomacheorum libros legentibus

non ingrata erit hujus paraphrasis cum aliis interpretibus comparatio. Quamobrem dignam duxi, quam collatis superioribus editionibus (41) recognitam et latine versam Peripateticorum fragmentis adjicerem.

Subjunxi huic antiquitatis monumento Andronici de animi affectionibus libellum, mancum illum quidem atque a librariis male habitum, sed a Daniele Heinsio ex eodem codice, qui paraphrasin continet, atque ex aliis quibusdam membranarum, ut mea fert opinio, depromptum. Ipse enim hac de re silet. Etsi vero novos lectionum fontes aperire mihi non contigit, id tamen studui, ut hanc disputatiunculam emendatam et latine redditam in lucem revocarem.

Aristocles Messeniensis, Peripateticus, quem Alexandri Aphrodisiensis præceptorem fuisse testantur Simplicius (41) et Cyrillus lib. II in Julianum, publicatis pluribus operibus inclaudit. Inter ejus scripta fuit volumen (42), quo quærebat, utrum Homerus an Plato esset præstantior (πότερον σπουδαιότερος Ὁμηρος ἢ Πλάτων). Scripsit porro artem rhetoricam (τέχνας ῥητορικής) et de Serapide (περὶ Σαράπιδος) libellum. Adde decem de moribus (ἠθικά) totidemque de philosophia (περὶ φιλοσοφίας) libros, in quibus omnes recensuerat philosophos eorumque decreta persecutus erat. Sextum horum librorum citat Suidas v. Σωτάδης (43). Ex septimo fragmenta servavit Eusebius Præp. Evang. XI, 3, XV, 2 et 14. Ex octavo XIV, 17, 18, 19, 20, 21, quæ in medium protuli atque interpretatus sum (44).

Alius Aristoclis videntur fuisse Paradoxa, e quibus Stobæus (45) Flor. LX, 4, 37 locum affert. Præterea viri cognominis primum de republica Lacedæmoniorum volumen laudat Athenæus (46) IV p. 140. B. qui etiam musici (47) nescio cujus e commentatione de choris caput

(38) Vid. adn. 3 et 4. — (39) Parum accurate Eustratius : τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων τὰ μὲν πρὸς τοὺς κοινῶς ἀκρωμένους τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἐκδέδοται ἐν ταῖς κοιναῖς διατριβαῖς ἀναγινωσκόμενα καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἀμέσως διασαφούμενα· τὰ δὲ κατ' ἴδιαν πρὸς τινὰς ἐξωθεν προσπεφώνηται ἕκαστον αὐτῶν πρὸς ἕκαστον τῶν ζητούντων τοῖς ζητούμενοις πράγμασιν οἰκείως ἐκτεθειμένοι. Ἐκεῖνα μὲν οὖν ἀπροαματικά ὀνομαζόμενα ἔστι, ταῦτα δὲ ἐξωτερικά. — (40) Salmasius ad Epictetum et Simplicium pag. 241. — (41) Idem scriptor ex Heinsii recensione et cum latina ejus interpretatione formulis typographicis repetitus est Cantabrigiæ a. 1679 et Oxonii a. 1809.

(41) Simplicius in I de cælo fol. 34. b. (cf. Schol. Arist. p. 477. a. 31 ed. Brandis.) ἀνηρημένως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς φησὶ, κατὰ τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Ἀριστοτέλην (leg. Ἀριστοκλέα) ἐδέετο τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τῆ κύκλου κινήσει μὴ εἶναι ἐναντίαν κίνησιν, μηδὲ τῷ κυκλο-

φορητικῷ σώματι ἐναντίαν. — (42) Suidas v. Ἀριστοκλής. — (43) Suidas v. Σωτάδης sic : Σωτάδης, Βυζάντιος, φιλόσοφος, ὡς φησὶν Ἀριστοκλής ἐν τῷ περὶ φιλοσοφίας ἔκτῳ. — (44) Ex eodem opere, ni fallor, Proclus in Tim. p. 7. a. (p. 14 ed. Schneider.) ἡσὺ περὶ : οὗτω γὰρ Ἀριστοκλής κατασκευάζει Θεαίτητον εἶναι τὸν ἀπόντα. — (45) Stobæus Flor. LX, 4, 37 Ἀριστοκλέους ἐν β' παραδόξων (cf. Plutarch. Moral. p. 312. e.) [Ἀριστώνυμος] Ἐφέσιος τῷ γένει νεανίας τῶν ἐπιστῶν, υἱὸς Δημοστράτου, ταῖς δ' ἀληθείαις Ἄρεως· οὗτος τὸ θῆλυ μισθὸν γένος νυκτὸς βαθείας εἰς τὰς πατρίδας ἔτρεχεν ἀγέλας, καὶ δὴ συνεγένετο θηλεία. Ἡ δὲ ἔγκυος γενομένη ἔτεκε κόρην εὐεῖδιστάτην Ὀνοσκελίδα τούνομα, τὴν πρόσγορμάν λαβούσαν ἀπὸ τοῦ συμπτόματος. — (46) Athenæus IV p. 140. B. ὡς Περσαῖος ἱστορεῖ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, καὶ Διοσκουρίδης ἐν δευτέρῳ πολιτείας, καὶ Ἀριστοκλής ἐν τῇ προτέρῳ καὶ οὗτος τῆς Λακωνῶν πολιτείας. — (47) Athenæus IV p. 174. C. ἱστορεῖ δὲ τοῦτο Ἀριστοκλής ἐν

excerpsit. Fuerunt insuper Aristocles Lampscenus (48), Stoicus, explanator opusculi Chryssippei de ratione qua singula eloquimur et cogitamus, et Aristocles Pergamenus (49) sophista, Trajani et Hadriani temporibus clarus, a Suida memorati. Accedit Aristocles Rhodius (50), rhetor et grammaticus, qui Augusti imperatoris ætate vixit.

Sed redeo ad Aristoclem Messenium, cujus unum fragmentum infra omissum huic disputationi inseram. Nam ille apud Eusebium (51) Præpar. Evang. lib. XV cap. 14. de Stoicorum philosophia ita scribit: Rerum elementum, uti Heraclitus, ignem esse volunt, ejus vero principia, materiam atque deum, ut Plato. Verum hoc discrimine, quod Stoici ambo illa, tam efficiens quam patiens, corpora esse dicunt, Plato contra primum illum effectorem incorporum auctorem esse statuit. Deinde certis quibusdam fatoque constitutis temporibus mundum omnem conflagrare docent, ac deinde rursus suam speciem ornatumque recipere. Ac primum quidem illum ignem quasi semen aliquod esse, quod cunctarum rerum rationes, ac præteritorum simul, præsentium futurorumque causas contineat, quarum conjunctio quædam et consequentia, eorum quæ sunt omnium fatum, scientia, veritas et lex ejusmodi sit, quæ nullo

pacto vitari declinarique queat. Sic porro quæ in mundo sunt universa quam optime gubernari, tanquam in republica æquissimis legibus temperata.

Censebat sine dubio deum mentem esse vel animum per naturam rerum omnium intentum et commeantem, ex quo nostri animi carperentur. Ita enim intelligendus locus de mente quæ sola divina est solaque extrinsecus illabitur (52). Atque Aristoteli quidem Alexander Aphrodisiensis (53) in secundo de anima fol. 144 seqq. hanc opinionem videtur ascribere, sed quæ adjicit, non in Aristotelem, sed in ipsius magistrum Aristoclem conveniunt. Quocirca pro Ἀριστοτέλους, quod in cunctis legitur codicibus calamo descriptis, reponendum esse Ἀριστοκλέους, animadvertit Zellerus hist. phil. Græc. tom. III, p. 429. Improbatur tale præceptum Alexander, atque Stoicis quam Peripateticis dignius esse contendit. Verum cum de omni Aristoclis philosophiæ formula, tum de hac re uberius disserere non attinet.

(54) Alexander Aphrodisiensis philosophiam Aristoteleam Athenis, ni fallor, vel Alexandriæ ab Imperatoribus Septimio Severo et Antonino Caracalla docere jussu studiosiorum suorum primitias libellum de fato iis dedicavit. Hinc colligas, eum ab anno post Chr. n. 199 usque ad annum

τῷ περὶ χορῶν οὕτωςί πως λέγων « Ζητεῖται πότῃ τῶν ἐμπνευστῶν ἐστὶν ὄργανον ἢ ὑδραυλικὴ ἢ τῶν ἐντατῶν. Ἀριστοτέλιος μὲν οὐδὲν τοῦτο οὐκ οἶδε. Λέγεται δὲ Πλάτων μισθρὸν τινα ἐννοῖαν δοῦναι τοῦ κατασκευάσματος νυκτερινὸν ποιήσαντα ὀρολόγιον οἰκῆς τῷ ὑδραυλικῷ, οἷον κλεψύδραν μεγάλην λίαν. Καὶ τὸ ὑδραυλικὸν δὲ ὄργανον δοκεῖ κατὰ κλεψύδραν εἶναι. Ἐντατῶν οὐδὲν καὶ καθαπτῶν οὐκ ἂν νομισθεῖν, ἐμπνευστῶν δ' ἂν ἰσως ῥηθεῖν διὰ τὸ ἐμπνεῖσθαι τὸ ὄργανον ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Κατεστραμμένοι γάρ εἰσιν οἱ αὐλοὶ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρασσομένοι τοῦ ὕδατος ἐπὶ τινος νεανίσκου, ἔτι δὲ δεικνυμένων ἀξίνων διὰ τοῦ ὄργανου, ἐμπνεύονται οἱ αὐλοὶ καὶ ἵχον ἀποτελοῦσι προσῆνη. Ἔοικε δὲ τὸ ὄργανον βωμῶ στρογγύλῳ. Καὶ φασὶ τοῦτο εὐρηθῆναι ὑπὸ Κτησιβίου κουρέως, ἐνταῦθα οἰκοῦντος ἐν τῇ Ἀσπενδιᾷ ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου, διαπρέψαι τὴν φασὶ μεγάλως. Τουτονὶ οὐδὲν καὶ τὴν αὐτοῦ διδάξει γυναικῆ Θαιδα. » —

(48) Suidas : Ἀριστοκλῆς, ὁ Λαμψακηνός, φιλόσοφος Στωϊκός, ἔγραψεν ἐξηγήσιν τῶν Χρυσίππου περὶ τοῦ πῶς ἕκαστα λέγομεν καὶ διανοοῦμεθα ἐν βιβλίοις τέσσαρσι (Diogenes Laërtius VII, 201) — (49) Suidas : Ἀριστοκλῆς, ὁ Περγαμηνός, σοφιστής, κατὰ Τραϊανὸν καὶ Ἀδριανὸν βεδιωκός, ἔγραψε Τέχνην ῥητορικὴν, Ἐπιστολάς, περὶ ῥητορικῆς βιβλία πέντε, Μελέτας, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπὶ τῇ διανεμῆσει τοῦ χρυσοῦ. — (50) Hujus de poetica librum laudat Ammonius v. ἐπικλήδιος, cujus hæc sunt verba : ἐπικλήδιος καὶ θρήνος διαφέρουσι. Ἐπικλήδιον μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῷ κήδει· θρήνος δὲ, τὸ ἐν φῶδι. Ὁδὸν Τρώων. Ἀριστοκλῆς δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς τοῦμπαλιν. Φησὶ γὰρ· θρήνος δ' ἐστὶν φῶδι τῆς συμφορᾶς οἰκτεῖον ὄνομα ἔχουσα· ὀδυρμὸν ἔχει σὺν ἔγκω-

μίῳ τοῦ τελευτήσαντος. Τινὲς μὲν οὐδὲν κοινῶς πάντα εἶπον θρήνους· οἱ δὲ διαφέρειν θρήνῳ τε καὶ ἐπικλήδιον· τῷ τὸν θρήνον φθεσθαι παρ' αὐτῇ τῇ συμφορᾷ πρὸ τῆς ταφῆς, καὶ μετὰ τὴν ταφὴν, καὶ κατὰ τὸν ἐνιαυσίον χρόνον τῆς ταφῆς, φθόμενον ὑπὸ τῶν θεραπευτικῶν, καὶ τῶν σὺν αὐταῖς. Τὸ δ' ἐπικλήδιον, ἔπαινον τινα τοῦ τελευτήσαντος μετὰ τινος μετρίου σχετλιασμοῦ. Vid. Fabric. Bibl. Græc. vol. VII p. 52. — (51) Eusebii Præpar. Evang. lib. XV cap. 14 περὶ τῆς τῶν στωϊκῶν φιλοσοφίας, ὅπως τε ὁ Ζήνων τὸν περὶ ἀρχῶν ἀπεδίδου λόγον· ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους. Στογιστῶν εἶναι φασὶ τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ Ἡράκλειτος, τούτου δ' ἀρχῆς Ὀλην καὶ θεόν, ὡς Πλάτων. Ἄλλ' οὕτω ἄμφω σώματα φασιν εἶναι, καὶ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον, ἐκείνου πρώτον ποιοῦν αἰτίον ἀσώματων εἶναι λέγοντων. Ἐπειτα δὲ καὶ κατὰ τινος εἰμαρμένους καὶ ὀρισμένους χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σῶμα πάντα κόσμον, εἴτ' αὖθις πάλιν διακοσμεῖσθαι. Τὸ μέντοι πρῶτον πῦρ εἶναι καταπερεῖ τι σπέρμα, τῶν ἀπάντων ἔχον τοὺς λόγους, καὶ τὰς αἰτίας τῶν γιγνόντων, καὶ τῶν γινομένων, καὶ τῶν ἐσομένων· τὴν δὲ τούτων ἐπιπολοκὴν καὶ ἀκολουθεῖαν, καὶ εἰμαρμένην, καὶ ἐπιστήμην καὶ ἀλήθειαν, καὶ νόμον εἶναι τῶν ὄντων ἀδιάδραστον τινα καὶ ἀφυκτον. Ταύτη δὲ πάντως δικαιεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον ὕπερου, καθάπερ ἐν τῇ εὐνοματῆτι τινὶ πολιτεῖα. — (52) Aristoteles de generat. animal. lib. II cap. 3 λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐκπεσεῖναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. — (53) Alexander Aphrodisiensis de anima lib. II fol. 144 seqq. ἤκουσα δὲ περὶ νοῦ τοῦ θύραθεν παρὰ Ἀριστοτέλους ἢ δισσωσάμην. — (54) Alexander Aphrodisiensis I. c. fol. 145 ἀντιτίκτεται ἐβόαι μοι τότε τούτοις, τὸν νοῦν καὶ ἐν τοῖς φαυλοτάτοις εἶναι

211 fere floruisse. Qui quum Aristoclem Messenium (55) et Herminum (56) Peripateticos audivisset atque in una rerum contemplatione quasi tabernaculum vitæ suæ collocasset, perfectus evasit philosophus. Fuit enim, si ab ipso sectæ conditore discesseris, Peripateticorum sine controversia princeps. Aliis videlicet aliena dogmata rationi Aristoteleæ admiscens, ipse quoad ejus fieri posset veterem Stagiritæ disciplinam restituit. Quapropter Aristotelis scripta plurimis commentariis illustravit, qui intelligentibus harum rerum existimatoribus adeo probabantur, ut ipse meritam gloriam consecutus illius interpres (ἐξηγητής) et diceretur et haberetur. Quo factum est, ut Hieronymus I in Rufinum his verbis eum designaret: *Revolvæ Aristotelem et Alexandrum, Aristotelis volumina disserentem, et quanta ambiguum sit copia, eorum lectione cognosces. Quid? quod Ἀριστοτελικὸς Ἀλέξανδρος vocatus est a Cyrillo IV contra Julian. pag. 133. Quin etiam Porphyrius (57) in vita Plotini cap. 14 Alexandri Peripatetici, quem Aphrodisiensem existimamus, commentarios in scholis lectos esse memoriæ prodiit. Verum ne de commentariis illis, qui satis noti sunt, hic exponam, breviter de aliis ingenii monumentis, quibus Alexander nomen suum ad immortalitatis memoriam consecravim, dicendum videtur. Composuit igitur librum περὶ εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἐπ' ἡμῖν de fato ac de eo quod in nostra est potestate, ex quo insignem locum excerpit Eusebius inseruitque Præpar. Evang. VI, 9. Hunc librum post duplicem Aldi Manutii editionem (58) primus latine vertit Hieronymus Bagolinus et quatuor voluminibus quæstionum Alexandri subjecit Venetiis a. 1541 et 1559 maxima forma apud Hieronymum Scotum (59). Eundem in collectis philosophorum de fato sententiis interpretatus est Hugo Grotius Lutetiæ a. 1648 quaternis et Amstelodami 1648 duodenis, qui se ad exemplar græcum in latinam linguam transferendum Aldi editionem cum Ruse-*

bio et manu scripto codice contulisse testificatur. Denique græce et latine cum nova translatione nescio cujus viri docti (50) hic Alexandri libellus in publicum prodiit Londini anno 1658. Accessit autem huic volumini Ammonii Hermiæ commentarius in secundam partem dissertationis Aristoteleæ de interpretatione.

Porro lectu digna videtur Alexandri commentatio de mixtione (περὶ μίξεως) sive de temperatione corporum ad Stoicorum præcipue sententiam de corporum penetratione et deo mundi anima explodendam accommodata. Hæc primo græce edita est una cum commentariis Alexandri in Aristotelis Meteorologica Venetiis a. 1527 apud Aldum; deinde ab Angelo Caninio latine reddita ad calcem quæstionum naturalium et librorum de anima prodiit in eadem urbe a. 1555 apud Hieronymum Scotum.

Præterea plausum tulerunt ejus Φυσικῶν σχολίων δι' ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλία δ' Physicorum scholiorum per dubitationes et solutiones ad varios Aristotelis locos libri quatuor, sive Quæstiones naturales, ut Politianus vocat. Atqui hi quidem Quæstionum libri græce primum divulgati sunt a Victore Trincavello Venetiis a. 1536 in ædibus Aldi et Asulani forma majori; quibus adjunctus est libellus de fato. Latina autem eorundem librorum interpretatio, quæ Hieronymo Bagolino ejusque filio Joanni Baptistæ debetur, Venetiis anno 1559 in lucem prolata est.

Sed omnibus semper placuerunt duo ejus de anima (περὶ ψυχῆς) libri græce publicati in fine operum Themistii subjuncto Alexandri de fato libello Venetiis studio et opera Victoris Trincavello a. 1534 forma majori typis Aldi et Asulani. Primum librum ex græco in latinum sermonem vertit Hieronymus Donatus Venetiis a. 1538 octonis et Lutetiæ ad calcem Themistii a. 1528 forma majori. Alterum librum latinæ consuetudini tradidit Angelus Caninius, cujus interpretatio cum priore libro per Donatum verso prodiit in fine quæstionum naturalium Venetiis a.

θεῖον ὄντα, ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς ἔδοξεν. — (55) Simplicius in I de cælo fol. 34. b. et Cyrillus in Julian. lib. II cf. not. 41. — (56) Simplicius in II de cælo fol. 105. — (57) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνοουσίαις ἀνεγινώσκето μὲν αὐτῶ τὰ ὑπομήματα, εἴτε Σεβήρου εἴτε Κρονίου, ἢ Νουμηνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἀττικοῦ, καὶ τοῖς Περιπατητικοῖς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου, Ἀδράστου τε καὶ τῶν ἐμπισόντων. — (58) Prioris titulus est: τὰ Θεμιστίου τοῦ εὐφραδοῦς ἅπαντα, τοῦτ' ἐστὶ παράφρασις καὶ λόγοι. Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιεύως περὶ ψυχῆς βιβλία δύο καὶ ἐν περὶ εἰμαρμένης. Venetiis apud Aldum 1534. Posterioris vero: Ζητήματα Ἀλεξάνδρου φυσικὰ περὶ ψυχῆς, Μετάφρασις ἐκ τῶν Δαμασκίου εἰς τὸ πρῶτον περὶ οὐρανοῦ βιβλίων. Ἐπιτομὴ σχολικὴ εἰς τὰ δ'

πρῶτα καὶ τὸ ἡ' περὶ φυσικῆς βιβλία. Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως βιβλίων, ΠρισκIANOῦ Λύδου μετάφρασις τῶν Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως. Venetiis, typis Aldi et Asulani 1536. Sed in exemplaribus omnibus, quæ Fabricius inspexit, insunt tantum Alexandri Quæstiones Physicæ cum libro de Fato, reliquis quæ titulus promiserat ommissis. Vid. Fabric. Bibl. Græc. IV p. 66. — (59) Liber rarissimus sic inscribitur: Alexandri Aphrodisiensis Peripatetici doctissimi Quæstiones Naturales et Morales et de Fato, Hieronymo Bagolino Veronensi et Baptista filio Interpretibus, de anima liber I Hieronymo Donato Patricio Veneto interprete, de anima liber II et de mixtione Angelo Caninio Angleriensi interprete, omnia excusa Venetiis apud Hieronymum Scotum 1559. — (60) Hæc

155g forma maxima ex officina Hieronymi Scoti, addito Alexandri de mixtione opusculo.

Cætera Alexandri scripta silentio prætereo. Ex iis autem nostræ memoriæ criticis qui ad emendanda Alexandri opera incubuerunt, nobilitatus est Joannes Conradus Orellius editione libri de Fato, quibus alias similis argumenti disputationes adjecit (61). Is enim multa rei bene gerendæ, quibus superiores editores caruerant, adjumenta habuit. Duorum videlicet librorum manuscriptorum lectiones, diligenter a viris doctis enotatæ, ad recensendum Alexandri textum ei præsto fuerunt. Quippe codicem Fabricianum, qui in Academiæ Hafniensis bibliotheca asservatur, cum editione Londinensi libelli de fato ac de eo quod in nostra est potestate contulit Th. D. Blochius, illius bibliothecæ præfectus, omnemque scripturæ varietatem Orellio misit. Idem Blochius duo capita de Fortuna et Fato ex isto codice exscripta cum diversitate lectionis editionis Aldinæ prioris (nam in altera Libri de anima, quibus continentur hæc capita, licet in titulo promittantur, non comparent) Orellio utenda tradidit. Cæterum in codice illo, qui numero 85 notatur, varia scripta hoc ordine reperiuntur; primum Joannis Damasceni κεφάλαια φιλοσοφικά; deinde Græculi nescio cujus dissertatio περί ἐκουσίου καὶ ἀκούσιου sexto decimo sæculo composita; tum Alexandri Aphrodisiensis περί τύχης καὶ εἰμαρμένης capita duo ex ejus libro secundo de anima; præterea ejusdem πρὸς αὐτοκράτορας περί εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν βιβλίου; porro ejusdem σχολίων φυσικῶν, ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλίου β' (cap. 2-16); denique Συναγωγή τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐξηγήσεων εἰς τὴν ῥητορικὴν τῶν ἀποδοθεῶν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἐξηγητῶν καὶ Ἑλλήνων. Alter codex quo Orellio uti licebat, est Monacensis vel potius exemplar editionis Aldinæ prioris, bibliothecæ regiæ Monacensis ornamentum, in cujus margine manu, ut videtur, F. Victorii cum correctiones Aldinæ posterioris, tum aliæ lectiones haud contemnendæ scriptæ sunt. Has Victorii notas e libro Monacensi depromtas Xaverius Werferus cum Orellio communicavit. Huc accesserunt alia doctrinæ præsidia. Etenim a Benekio, Professore Gottingensi, contentionem et comparisonem utriusque Aldinæ cum editione Londinensi a

doctis adolescentibus factam accepit. Insuper Joann. Caselii editionem, viri de Alexandro bene meriti, Rostochii a. 1588 quaternis adornatam Fridericus Creuzerus Orellio commoda vit, qui ipse eam cum Londinensi contulit. Idem ad corrigenda græcæ orationis menda non solum Eusebii Præparationem Evangelicam et Hieronymi Bagolini translationem cum codice Hafniensi sæpe consentientem, sed etiam latinas Hugonis Grotii et editoris Londinensis interpretationes et germanicam Georgii Schulthessii (62) adhibuit. Exemplari græco elegantem Hugonis Grotii interpretationem, maxime ex editione Aldina posteriore expressam, emendatis tamen locis quibusdam minus intellectis, adjunxit. Libro de Fato addidit Capita duo de Fortuna et Fato cum Angeli Caninii translatione, porro Ammonii Hermiæ filii et Plotini Commentationes de Fato, illam e Londinensi Alexandri editione, hanc e Basileensi petitam. Adjecit etiam ex Eusebii Præparatione Evangelica, collatis Rob. Stephani et Franc. Vigeri editionibus, Bardesanis Syri locum adversus astrologos scriptum. Denique in fine voluminis præter breve Alcinoui caput, Georgii Gemisti Plethonis de fato libellum posuit, quem antea Sam. Reimarus Lugduni Batavorum a. 1722 græcæ et latine ediderat. His omnibus opusculis tum lectionis varietatem e libris scriptis et impressis excerptam, tum suas et patruelis Casp. Orellii annotationes subject.

Uberius de Orellio dixi, ne virum præclarum, cujus acumen in emendandis et illustrandis hisce disputationibus elaboravit, debita laude fraudasse viderer. At si quis non ex præsumta opinione, sed ex veritate quæ præstita sunt æstinaverit, plura incepta, aliqua absoluta, alia de integro et intentiore studio agenda reperiet. Quum igitur Peripateticorum reliquiis disputationes omnes ab Orellio vulgatas adjiungere decrevissem videremque, quantum in hoc genere post illius laborem relictum esset bene merendi materiæ: operi inchoato et prope jam absoluto tanquam fastigium imponere conatus sum. Itaque verba græca castigavi, locos corruptos correxi, denique rejectis magna ex parte aliorum translationibus ipse hæc opuscula interpretatus sum.

translatio paulo melior et elegantior Grotiana est. (61) Liber ita inscribitur: Alexandri Aphrodisiensis, Ammonii Hermiæ filii, Plotini, Bardesanis Syri et Georgii Gemisti Plethonis de Fato quæ supersunt græcæ ad codicum manuscriptorum, editionum, versionum fidem recensuit, interpretationem latinam Hugonis Grotii et

aliorum emendatiorem, varietatem lectionis et notas adjecit Joannes Conradus Orellius. Insertæ sunt animadversiones Jo. Casp. Orellii. Turici, typis Orellii, Fusslini et soc. 1824.

(62) Vide *Bibliothek der griechischen Philosophen* tom. IV pag. 150 seqq. Turici 1782. 8.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

Η ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ.

ΒΙΒΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Ἔστι ἴσθιον ἴσχατον τέλος, πρὸς δὲ πᾶσαι τάττονται αἱ ἀνθρώπινα πράξεις.

* Ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ μεθόδῳ ἀγαθὸν τι ζητοῦμεν· καὶ προαιρούμεθα δὲ καὶ πράττομεν ἐκεῖνα, ὅθεν ἀγαθὸν τι προσδοκῶμεν λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καλῶς ἀπεφήναντο ἐκεῖνα εἶναι τὸ ἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίεται^α. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ λογισμῶν κινούμενα ἐνεκά τινος ἀγαθοῦ κινεῖται, ἀλλὰ καὶ τὰ φύσει κινούμενα πρὸς τι φέρεται τέλος ἀγαθὸν ἀλόγως, καθάπερ τὸ βέλος εἰς τὸν σκοπόν. Ἔστι μὲν οὖν πάσης πράξεως καὶ κινήσεως τέλος.

** Διαφορὰ δὲ τις φαίνεται τῶν τελῶν. Ἔστι γὰρ πράξεως τέλος, ἔργον, ὡσπερ τῆς ναυπηγικῆς τὸ πλοῖον· ἴσθι δὲ πάλιν πράξεως τέλος ἄλλη πράξις, ὡσπερ τῆς ἵππικῆς τὸ ἵππεύειν.

Ἐφ' ὧν δὲ οὐχ ἡ πράξις τέλος, ἀλλὰ ἔργον, ἐπ' ἐκείνων βέλτιον τὸ ἔργον τῆς πράξεως. Πολλῶν δὲ πράξεων οὕτων, πολλὰ γίνονται καὶ τὰ τέλη. Ἰατρικῆς μὲν γὰρ τέλος υἰγιαία, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ πλοῦτος. Συμβαίνει δὲ πολλὰς πράξεις καὶ τέχνας ὑπὸ μίαν δύναμιν εἶναι καὶ τέχνην πολλάκις, ἥνικα διὰ τὸ τέλος ἐκείνης τῆς τέχνης ἐκείναι ζητοῦνται. Οἷον ἡ χαλινοποιητικὴ, καὶ ἡ ἵππικὴ, καὶ πᾶσα πολεμικὴ πράξις, τὸ τέλος ζητοῦσι τῆς στρατηγικῆς· πᾶσαι γὰρ ἐνεκα τῆς νίκης ἐπιτηδεύονται. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ μὲν, ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν λέγονται εἶναι· ἡ δὲ στρατηγικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ πρὸς αὐτάς καλεῖται· δύναται γὰρ ὅπερ δὲ ἀρχιτέκτων ἐν τοῖς τέκτοσι. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀποβλέπων εἰς τὸ εἶδος τῆς οἰκίας ἐκεῖνα κελεύει ποιεῖν τοὺς τέκτονας, ἃ πρὸς ἐκεῖνο φέρει τὸ εἶδος, οὕτω καὶ ἡ στρατηγικὴ καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη, ἀπὸ τοῦ ἰδίου τέλους ταῖς ἄλλαις δίδωσι τοὺς κανόνας. Καὶ γὰρ καὶ τὸν χαλινὸν δὲ χαλινοποιός, πρὸς τὴν νίκην, ὡσπερ εἰς κανόνα, ἀποβλέπων, τοιοῦτον ἐποίησεν, ὥστε ἀρμόσκειν καὶ ἐπιτήδειον εἶναι τῷ ἐπειγόμενῳ νικᾶν, καὶ τὴν ἐφεστρίδα ἕτερος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τεχνίται τῶν ἵππικῶν ὀργάνων εἰσὶ· καὶ ἡ ἵππικὸς οὕτω διέθηκεν ἑαυτὸν, ὥστε δυνηθῆναι νικᾶν· καὶ ὁ στρατιώτης· καὶ ὁμοίως πᾶσας τὰς ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν τὸ τέλος αὐτῆς

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS.

LIBER I.

Cap. I.

Aliquem extremum esse finem, ad quem omnes humanae actiones referantur.

In omni tam arte quam docendi ratione bonum aliquod quaerimus : quia et prae reliquis eligere illa et agere solemus, unde bonum aliquod consecuturos nos putamus. Quare recte nonnulli bonum id pronuntiarunt esse, quod omnia appetunt. Et profecto, non ea tantum quae moventur ratione, ob boni alicujus causam moveri videmus : sed et ea, quae natura sua moventur, ad bonum aliquem finem, licet sine ratione, ferri ; quemadmodum sagitta ad scopum fertur. Quamobrem tum actio omnis finem suum habet, tum motus.

Aliqua tamen finium videtur esse differentia. Actionis enim finis, opus est, sicut artis navium aedificandarum, navis : rursus actionis finis alia est actio : sicut equitandi artis, equitare.

Jam vero in quibus non actio finis est, sed opus, in iis melius actione opus est. Actiones autem quum sint multae, multi etiam sunt fines. Medicinae enim finis est sanitas, artis navium aedificandarum navis, imperatoriae artis victoria, rationis denique ejus quae in re familiari tuenda versatur, divitiarum. Sed et frequenter actiones multae atque artes uni alicui vel facultati subjectae sunt vel arti : quoties nimirum propter illius artis finem illae expetuntur. Velut ars ea, quae in conficiendis frenis occupatur, item equitandi facultas omnisque actio militaris finem scientiae imperatorum quaerunt : omnes enim victoriae causa exercentur. Ac propterea illas quidem sub imperatorum scientia esse dicuntur : ipsa vero imperatoria ars respectu earum architectonica dicitur : idem enim potest, quod inter fabros reliquos architectus. Etenim quemadmodum ille ad formam respiciens domus, facere ea fabros jubet reliquos, quae ad illam formam efficiendam valent : sic ars imperatoria, et si quae alia est hujusmodi, ex fine suo reliquis normam praebet. Nam et qui frenum conficit, ita illud conficit, ut ad victoriam respiciat tanquam ad normam : idque eo modo, ut congruere possit ei et servire, qui victoriam consequi properat : alius item sagulum, et quisquis denique equestriae arma fabricatur : sed et eques ita se praeparat ut possit vincere, et miles

* Superiorum editionum notas margini appositae repetit, quo facillior esset lectoribus Aristotelis verborum cum Andronici paraphrasi comparatio. — Ad Aristot. lib. 1, cap. 1. πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος κτλ. — ** Διαφορὰ δὲ τις κτλ.

διατίθησιν. Ἔστι μὲν οὖν ἐκάστη τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τέλος, καθάπερ χαλινοποιητικῆ χαλινός, καὶ ἱππικῆ ἱππεύσις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἄλλο τι. Ἔστι δὲ καὶ τῆ ἀρχιτεκτονικῆς τέλος, καθάπερ τῆ στρατηγικῆς ἡ νίκη· ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς βέλτιον, καὶ προτιμότερον^b τῶν ἄλλων τελῶν. Διότι καὶ τὰ τῶν ἄλλων τέλη τῶν ὑπ' αὐτὴν, διὰ τὸ ταύτης τέλος ζητεῖται, καθάπερ εἰρηται. Εἰ δὲ καὶ μὴ πράξεις εἶεν τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἀλλὰ ἔργα, οὐδὲν κωλύει βέλτιον εἶναι καὶ αἰρετώτερον καὶ αὐτῶν τῶν ἔργων τὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέλος, καὶ πράξις ὄν. Ὡσπερ χαλινοποιητικῆς μὲν τέλος, ἔργον· χαλινός γάρ· στρατηγικῆς δὲ τέλος πράξις· νίκη γάρ. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὴν νικῆν βελτίω εἶναι καὶ αἰρετωτέραν τοῦ χαλινού· τὸ γὰρ ἔργον βέλτιον τῆς πράξεως, οὐ πάσης, ἀλλὰ μόνης ἐκείνης, ἧς ἀποτέλεσμα ἐστὶ, διότι τέλος ἐκείνης ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος αἰετιμώτερον τοῦ πρὸς αὐτὸ τεταγμένου. Ἔστι δὲ πολλαῖς ἐν τέλος, τὸ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν· ἐστὶ δὲ καὶ πάσαις ὁμοῦ τέλοσιν ἐν ἔσχατον, δι' ὃ τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητοῦνται, καὶ οὐκ ἐστὶν^c ἐκεῖνο δι' ἄλλο, ἀλλὰ αὐτὸ δι' ἑαυτοῦ.

* Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τι εἴη ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ αἰετι τὸ δι' ἕτερον αἰρούμεθα, καὶ ἐκεῖνο δι' ἄλλο, καὶ αἰετι ἐν τῷ παρόντι ἄλλο ζητήσομεν, οὐδέποτε ἐπιτυζόμεθα, οὐ ἐπιφέμεθα· καὶ οὕτω συμβαίνει ματαίαν καὶ κενὴν τὴν ὄρεξιν εἶναι, οὐκ ὄντος ἐφ' οὗ στήσεται φερομένη. Τοῦτο δὲ ἄτοπον· οὐδέμια γὰρ φυσικῆ ἐφεσις μάτην. Ἀνάγκη τοίνυν ἐν τῷ ἔσχατον εἶναι τέλος· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀριστον. Ὡστε καὶ ἡ γνώσις αὐτοῦ μεγάλη ἡμῖν πρὸς τὸν βίον ἔσται βοήθεια· συμβήσεται γὰρ τοῦ δέοντος μᾶλλον ἐπιτυχεῖν, καθάπερ τοξόταις εἰς τὸν σκοπὸν βλέπουσιν.

(Scripsi : * ἐφέται] ex Aristotele; codd. ἐφίενται. — ^b προτιμότερον] cod. προτιμώτερον. — ^c ἐστὶν] cod. ἐστὶ).

Κεφ. β'.

Ἄτι τῆς πολιτικῆς ἐστὶ τέλος τὸ ἔσχατον τέλος.

** Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, πειρατέον δρῖσασθαι ὡς ἐν τύπῳ, τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ ἔσχατον τέλος, καὶ τίνας ἐστὶ προσεχῶς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν πράξεων. Ἔστι μὲν γὰρ ἀπάσης τέχνης καὶ δυνάμεως κοινὸν τέλος. Ἔστι δὲ καὶ προσεχῶς μίξις τινος δυνάμεως· καθάπερ τὸ τέλος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐστὶ μὲν καὶ πασῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν· ἐστὶ δὲ καὶ προσεχῶς αὐτῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Δοκεῖ τοίνυν εἶναι τέλος τῆς κυριωτάτης τῶν τεχνῶν καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς· τοιαύτη δὲ ἡ πολιτικῆ· ταῖς γὰρ ἄλλαις τέχναις τὴν τάξιν καὶ τὸν καιρὸν αὐτὴ δίδωσι. Τίνας γὰρ ἐπιστήμας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι προσήκει, καὶ τίνας ἀνθρώπους ποίας ἐπιστήμας δεόν μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνας, μόνης τῆς πολιτικῆς ἐστὶ σκοπεῖν· μόνη γὰρ ἡ πολιτικὴ τὰς μὲν πονηρὰς τῶν τεχνῶν τῆς πό-

alius : omnes denique quæ sub imperatorum scientia sunt, ipsius imperatoris artis finis regit. Habent ergo quæ sub architectura sunt finem suum singulæ, velut quæ ad frena faciendâ incumbit, frenum ipsum, equitandi facultas equitationem, aliæ denique alium finem. Habet et finem suum architectura, ut imperatoria ars victoriam : cæterum finis hujus et melior et præstantior reliquis est. Quare et allarum, sicut jam dictum est, quæ sub ea sunt fines, ob hujus finem expetuntur. Porro licet non actiones, sed opera sint actionum fines, nihil tamen obstat, quominus præstantior sit magisque expetendus architecturæ finis, quamvis sit actio tantum. Sicut artis quæ frenum fabricatur, finis est opus : est enim frenum ; imperatorum autem scientiæ, actio : est enim victoria : neque quidquam obstat propterea, quin præstantior freno longeque præferenda sit victoria : opus enim actione quidem est præstantius ; non omni tamen, sed ea tantum, qua perficitur hoc opus : quippe quum finis actionis illius sit : finis autem eo quod ad ipsum refertur, semper est potior. Est autem finis unus multarum rerum et artium, sicut ille quem in architectonicis videmus : sed et omnium reliquarum finis unus extremus est, cujus causa reliquarum fines queruntur : quum ipse nullius alterius causa, sed per se expetatur. Etenim nisi unus aliquis extremus finis esset, sed semper aliquid alterius causa peteremus, et hoc rursus altertus, atque ita aliud in singulis, nunquam id quod petimus consecuturi essemus : sed contra vanum et sine ullo effectu foret hoc desiderium, quum nihil haberet, ubi posset consistere. Quod certe absurdum est, quia nulla naturalis cupiditas inanis est. Quare necesse erit, unum esse finem extremum : is autem erit, id quod bonum appellamus et optimum. Itaque etiam cognitio illius magno nobis in vita subsidio futura est : sic enim continget, ut, quemadmodum sagittarii solent, qui scopum sibi proponunt, magis id quod decet assequamur.

Cap. II.

Finem prudentiæ civilis esse extremum finem.

Quodsi ita est, danda est opera, ut quasi crassa Minerva, quis extremus ille finis, et cujus proprie scientiæ actionisque sit, definiamus. Omnis enim artis et facultatis communis est finis. Sed et unius alicujus facultatis peculiaris est : sicut finis architecturæ ; is enim et omnium simul quæ architecturæ subsunt, et ipsius peculiariter est architecturæ. Quare et artis ejus quæ præcipua maximeque est architectonica, finem esse aliquem verisimile sit : talis autem est prudentia civilis : utpote quæ aliis artibus ordinem suum tempusque præfiniat. Etenim et quas in urbibus esse, et quas a quibus hominibus disciplinas, et quousque disci oporteat inspicere, unius civilis est rationis : sola videlicet ratio civilis inutilis ex urbe ejicit, nec eas quæ sunt utiles ab omnibus aut disci aut semper exerceri simit.

* Cap. 2 εἰ δὴ τι τέλος κτλ. — ** Εἰ δ' οὕτω, πειρατέον κτλ.

λωος ἀπελαύνει, τὰς δὲ λυσιτελούσας οὐ συγχωρεῖ πάντας μαθάνειν, ἢ μαθόντας αἰετ μεταχειρίζεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τις δυνάμενος στρατηγεῖν καὶ σώζειν τὴν πόλιν, τοῦτον ἐξ σκυτοτομεῖν· οὐδὲ στρατιώτην εἶναι δίκαιον εἶναι ὄντα, στρατηγὸν ἐποίησε. Τῷ δὲ προσήκοντι τῇ τέχνῃ τοῦς καιροῦς ἀποδίδωσιν· ὥστε μὴ στρατηγεῖν, ὅτε ἡσυχίαν ἀγειν προσῆκεν. Ὁ γὰρ πολιτικὸς πέμψει μὲν τὸν στρατηγὸν ὁπόταν δέη· κελεύσει δὲ ἡσυχίαν ἀγειν ὅτε τούτου καιρὸς. Εἰ γὰρ καὶ ὁ στρατηγὸς πολλάκις ἑαυτῷ δίδωσι τὸν καιρὸν, ἀλλ' οὐ τῇ στρατηγικῇ τέχνῃ. Πάντες γὰρ οἱ τῆς τέχνης κανόνες τὸ τέλος τῆς τέχνης ἐκείνης μόνον σκοποῦσιν· ὅς δὲ πρὸς τοῦναντίον ἢ πρὸς ἄλλο φέρεται, οὐκ ἔστι τῆς τέχνης ἐκείνης κανὼν. Ὡστε ὁ στρατηγὸς σκοπῶν, ὁπόταν δεῖ πολεμεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἡσυχάζων πολλάκις, καὶ περὶ εἰρήνης διαπρεσθευόμενος, δηλὸς ἔστιν οὐ τῷ κανόνι τῆς στρατηγικῆς κεχρημένος, ἀλλ' ἐτέρας τινὲς τέχνης μείζονος καὶ κυριωτέρας, ἥτις ἔστιν ἢ πολιτικῆ. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὰς τιμωτάτας τῶν τεχνῶν ὑφ' ἑαυτὴν ἢ πολιτικῆ ποιεῖται· λέγω δὴ στρατηγικῆν, οἰκονομικῆν, καὶ ῥητορικῆν, καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν πρακτικῶν χρῆται πρὸς τὸ οἰκεῖον δηλαδὴ τέλος· (πάσας γὰρ τάττει πρὸς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἀγαθόν, καὶ διὰ τοῦτο νομοθετεῖ, τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι·) τὸ ταύτης τέλος περιέχει ἂν τὰ τῶν ἄλλων. Ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητεῖται, διὰ τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ δὲ τέλος ἔστι τῆς πολιτικῆς, δι' ὃ τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητοῦνται, φανερόν ἐστι τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν. Καὶ δεῖον μὲν, ὅτι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν ζητεῖται καὶ παρὰ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ παρὰ πόλεως· ἀλλ' ὁμοῦ μείζον καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται ἀγαθόν, καὶ λαβεῖν καὶ λαβόντα διασῶσαι. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ τὸ ἐν ἑνὶ ἀνθρώπῳ τὸ ἀγαθὸν διασῶσαι ἀγαπητόν, (ἂν τε ἐν ἐτέρῳ τις, ἂν τε ἐν ἑαυτῷ δυναθῆ ῥυλάξει·) κάλλιον δὲ καὶ θεϊότερον εἶναι καὶ πόλεσιν, ὅσον ἢ τῶν πολλῶν εὐδαιμονία τῆς ἐνὸς ἀμείνων ἔστιν. Ὡστε διακρίοντες ἂν εἴη τὸ τῆς πολιτικῆς τέλος ἔσχατον εἶναι τέλος καὶ ἔσχατον ἀγαθόν· ἥτις οὐχ ἐν μόνον τέλος, ἀλλὰ τῶν ἄλλων πασῶν σκοπεῖ ὡς οἰκεία, κοινή τις οὔσα τέχνη καὶ πολιτικῆ.

Κεφ. γ'.

* Ὅτι οὐ δεῖ ἀκριβεστάτην ἀπόδειξιν ἐν τοῖς περὶ τῆς πολιτικῆς λόγοις ζητεῖν, ὅτι οὐ δίδωσιν ἢ κατ' αὐτὴν ὄλη.

* Λέγειν δὲ περὶ τούτου τοῦ τέλους προθυμουμένους ἱκανὸς ἂν γένοιτο περὶ αὐτοῦ λόγος ὁ τῇ ὑποκειμένη ἔλθῃ προσήκων· οὐ γὰρ ὁμοίως ἐν πᾶσι λόγοις τὸ ἀκριβὲς ζητήσομεν. (Ὁ γὰρ δυνατόν ἐπι πάσης ὕλης ὁμοίως τὴν ἀκριβεστάτην ἀλήθειαν εὐρεῖν. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς μαθηματικοῖς ἄτε ἀναγκαῖαν ἔχουσιν ὕλην κα'

Siquidem nec eum qui imperatoris munere fungi aut servare rempublicam potest, autorem esse patitur : nec ei qui melius inter milites versatur, summam imperii tradit. Sed et tempora exercendis artibus maxime idonea designat, ne quis, exempli gratia, quum præstat quiescere, exercitum ducat. Nimirum et quum opus est imperatorem mittere, mittet eum politicus : et quum præstabit quiescere, hoc quoque imperabit. Quamvis enim non raro ipse sibi tempus constituat imperator, non tamen ipsa propterea arti constituit. Siquidem omnes alicujus artis regulæ ad solum illius artis finem spectant : quæ vero ad contrarium vel ad aliud pertinet, artis illius non est regula. Quamobrem imperator, quum considerat, quando belligerare oporteat, atque idcirco sæpe bello abstinere, aut pacis causa legatos mittit, manifesto non amplius imperatoris artis lege agit, sed alterius alicujus, quæ et major sit et superior, ipsius videlicet civilis prudentiæ. Quum ergo etiam artes illas, quæ præstantissimæ habentur ac præcipuæ, sibi ratio civilis subijciat, artem imperatoriam dico, et rationem tuendæ rei familiaris et bene dicendi facultatem, reliquasque quæ in actione versantur disciplinas ad suum finem referre solet : (omnes enim ad commune reipublicæ bonum dirigit, ac propterea legibus latis quid agendum et a quibus abstinendum sit præscribit) ejus sine reliquarum artium fines contineri videantur. Quoniam vero reliquarum fines omnes boni humani causa petuntur : is autem finis est civilis prudentiæ, cujus gratia aliarum fines petuntur, manifesto apparet, hoc esse humanum bonum. Neque vero dubium, quin idem bonum et ab uno petatur homine et a tota civitate ; civitatis tamen bonum et consequi et conservare majus quiddam esse et perfectius videtur. Non enim negari potest, quin unius etiam hominis (sive id propter alium aliquem, sive sua causa faciat aliquis) bonum conservare, res sit non contemnenda : tanto, tamen in totius gentis vel civitatis gratiam id posse facere tum pulchrius est, tum divinius, quanto multorum felicitas unius præferenda est felicitati. Quare multo magis merebit finis prudentiæ civilis, ut et extremus finis et extremum bonorum appelletur, quum ea non modo unum finem, sed reliquarum etiam omnium tanquam proprios consideret, quippe quæ communis disciplina et civitatis sit.

Cap. III.

In tradenda prudentia civili non requiri accuratam demonstrationem, quia artis materia id non permittat.

Is vero qui de hoc fine agere instituunt, sufficiens talis disputandi ratio, quæ subjectæ materiæ convenire videatur : nec enim in omni sermonis ac disputationis genere æque accurata tradendi ratio sequenda est. Quia fieri non potest, ut in quavis materia similiter perspicuam veritatem inveniamus. Sed in mathematicis qui-

* Cap. 3. Λέγοιτο δ' ἂν ἱκανῶς πτλ.

ἀει ὡσαύτως ἔχουσιν, ἀμιγῆς ἢ ἀλήθεια, καὶ οὐδὲν ἢ ἕλη κωλύει τὸ ἀκριβές· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα οὐκ ἀναγκαῖα, οὐδὲ ἀει ὁμοίως ἔχει, ἀρκετός ἐστι λόγος, ὁ ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον^a συνάγων. Οὕτω δὲ ἐπὶ τῶν δημιουργικῶν τεχνῶν ἔχει· τὸ γὰρ τεχνητὸν εἶδος οὐχ ὁμοίως ἐφαρμόσει ταῖς ἕλαις· ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς ἐπιτηδειοτέροις, ἀκριβέστερον, ἐν δὲ ταῖς ἑτέροις ἔχουσιν, οὐχ ὁμοίως. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον εἶδος οὐχ ὁμοίως ἐφαρμόσει ταῖς ἕλαις ὁ τε πλάστης καὶ ὁ ζωγράφος· ὁ μὲν γὰρ ζωγράφος καὶ τὸ χρῶμα παρίστησι, καὶ ὄγκον τινὰ δοκεῖ μιμῆσθαι καὶ διάστασιν· ἡ γὰρ ἕλη συγχωρεῖ. Ὁ δὲ πλάστης τὸν μὲν ὄγκον ἐφαρμόσει τῇ ἕλει, τὸ χρῶμα δὲ ἀπὸ τῆς ἕλης οὐκ ἔχει δεῖξαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. Διὰ τοῦτο οὐ τὴν αὐτὴν ἀκριβείαν παρὰ πάσης τέχνης ἀπαιτεῖν δεῖ, ἀλλ' ὅσην ἡ ἕλη δίδωσι· τοιαύτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ τῆς πολιτικῆς ἕλη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ γὰρ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖ, καὶ ἅπερ ἕλην ποιεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε καὶ δοκεῖν μὴ τὸ καλὸν φύσει καλὸν εἶναι, μηδὲ τὸ δίκαιον^b φύσει δίκαιον, ἀλλὰ θέσει τινὶ καὶ νόμῳ. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ κατὰ ἀλήθειαν καλὸν καὶ δίκαιον δυσχερές ἐστὶ τοῦ δοκοῦντος διελεῖν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ἐξ ὧν δοκεῖ συνίστασθαι ἡ εὐδαιμονία (ἀνδρείαν λέγει ἢ πλοῦτον, ἢ τοιοῦτόν τι) καὶ αὐτὰ πλάνην ἔχει πολλήν, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. Ἦδη γὰρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἔτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. Ἀγαπητὸν οὖν περὶ τοιούτων λέγοντας καὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, καχυλοῖς καὶ ὡς ἐν τύπῳ τὴν ἀλήθειαν ἐνδείξασθαι· καὶ καθόλου περὶ τῶν ἐνδεχομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λέγοντα καὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, ἱκανὸν ἂν εἶη τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι.

* Ὡς περὶ τῆς πολιτικῆς λέγων οὐ δύναται ἀκριβέστεραν ἀλήθειαν εὐρεῖν, ἢ ὅσην ἡ ἕλη δίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ κρινῶν τοὺς τοιούτους λόγους καλῶς ἂν κρίνοι, εἰ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον μὴ ἀκριβέστεραν ἀλήθειαν ἀπαιτεῖ, ἢ ὅσην ἡ ἕλη δίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἐνδεχομένην ἀποδέχεται· πεπαιδευμένου γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοσούτων τὸ ἀκριβές ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος μεθόδου, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. Ἐν μὲν γὰρ τῶν μαθηματικῶν γένει, καθῶς εἴρηται, οὐδὲν ἐνδεχόμενον συγχωρήσει· ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, ἢ τοῖς φυσικοῖς, ἢ τοῖς ἄλλως ἔχουσιν οὐχ ὡσαύτως. Παραπλήσιον γὰρ ἐστὶ, μαθηματικοῦ πιθανολογούντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικῶν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν.

Scriptsi : ^a ἐπὶ τὸ πλείστον] cod. ἐπιτοπλείστον.
— ^b μηδὲ τὸ δίκαιον] cod. οὐδὲ τὸ δίκαιον.—

dem disciplinis, quippe quæ necessariam et semper sui similem habeant materiam, simplex est veritas, ita ut materia subtilitati non obstat; in reliquis autem, in quibus nec necessaria sunt argumenta, nec eodem semper modo se habent, ea sufficit ratio, quæ ex iis, quæ maxima ex parte ita se habent, aliquid colligit. Nam et ita in operariorum artibus se res habet: nec enim forma artificiosa eodem modo omni conveniet materia: sed in aptioribus magis quadrabit, in aliis non item. Humanam, exempli gratia, formam non similiter accommodabit materiæ plastes et pictor: nam et colorem pictor addit, et molem quandam videtur exprimere et intervallum: materia enim hoc permittit. Plastes vero molem quidem illam accommodat materiæ, sed colorem simul ut addat, non permittit materia. Eadem aliarum quoque artium ratio est. Quare nec par subtilitas ab omnibus flagitanda est, sed quæ materia patitur: tantum ergo ad veritatem etiam civilis prudentiæ materia valet. Quippe honesta et justa, quæ considerat ratio civilis, et in quibus tanquam in materia versatur, tantam vel dissensionem faciunt vel errorem hominibus obijciunt, ut nec honesta natura videatur esse honestum, neque justum natura justum, sed insulato quodam et lege. Ac propterea id quod re vera honestum est et justum, non facile ab eo distingui potest, quod videtur tantum. Nec hoc tantum, sed etiam ipsa, e quibus felicitas constare putatur, bona (fortitudinem dico et divitias et id genus alia) multis et ipsa implicata sunt erroribus, quia plurimis noxæ et damni causa fuerunt. Jam enim quidam propter divitias, alii propter fortitudinem perierunt. Ergo satis erit, si quum de talibus rebus et earum fine verba facimus, pingui crassaque Minerva verum ostendamus, et omnino quum de rebus quæ plerumque eveniunt earumque fine disputationem habemus, talia quoque concludamus. Sicut autem qui prudentiam civilem tradit, veritatem non potest invenire accuratorem, quam quantum materia suppeditat: ita et qui de talibus disputationibus iudicaturus est, recte tum demum iudicabit, si eodem modo veritatem non accuratorem requirit, quam materia permittit, eamque quæ haberi potest admittit: est enim hominis eruditi, tantam in unoquoque disciplinæ genere subtilitatem desiderare, quantum rei ipsius natura patitur. Quocirca in eo, ut dictum est, quo mathematicæ artes traduntur, nihil minus necessarium admittit: in logicis contra physicisque aut iis quæ aliter se habent, non item. Nam æque absurdum est, mathematicum probabilia dicentem laudare et ab oratore demonstrationes exigere.

* Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κτλ.

Κεφ. δ'.

* Ὅτι τὸν ἀκροατὴν τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων.

* Ἡ μὲν οὖν προσήκουσα κρίσις τῶν λόγων τοιαύτη. Κρινεῖ δὲ ἐκεῖνα καλῶς ὃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐκεῖνος κρινεῖ καλῶς, ὅς πεπαιδευμένος ἐστὶ τὰ πολιτικά, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου πείραν ἔλαβεν αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν ἐν τισὶ μερικοῖς πεπαιδευμένος ἐκεῖνα κρινεῖ καλῶς· ὁ δὲ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος ἀξιοχρεῶς ἔσται περὶ πάντων κριτής. Διὰ τοῦτο τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων οὐκ ἐστὶν ὁ νέος οἰκείος ἀκροατής· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Οἱ δὲ τῆς πολιτικῆς λόγοι, οἱ μὲν περὶ τούτων διαλαμβάνουσι, οἱ δὲ ἐκ τούτων συμπεραίνονται. Ἐτι δὲ οὐπω κατὰ λόγον ζῶν, ἀλλ' ἔτι πάθει καὶ ἀνέσει καὶ συνηθείᾳ ἀκολουθῶν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· οὐ γὰρ πρὸς τὸ τέλος ἀφικέσθαι δυνήσεται τῶν λόγων, καὶ τὸ ἦθος ἀμείψαι, καὶ κατὰ λόγον ζῆν, ἐπὶ τῆς συνηθείας ἔτι κρατούμενος. Τὸ γὰρ τέλος τῶν τοιούτων λόγων οὐ γινώσκει, ἀλλὰ πράξει. Οὐ μόνον δὲ ὁ νέος, ἀλλὰ καὶ ὁ νεαρὸς τὸ ἦθος, εἰ καὶ τὴν ἡλικίαν ὑπερέβη τῶν νέων, ὁμοίως ἀνωφελῶς ἀκούσεται τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων, ζῶν ἔτι τὴν προσήκουσαν τοῖς νέοις ζωὴν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ νέῳ τὴν ἡλικίαν οὐ παρὰ τὸν χρόνον ἢ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λογισμῶ διοικεῖσθαι, ἀλλὰ κατὰ πάθος ἔτι ζῆν, καὶ κατὰ πάθος πάντα ζητεῖν. Τοῖς γὰρ τοιούτοις ἢ γινώσκει τῶν λόγων τούτων ἀνωφελῆς, καθάπερ τοῖς πάντῃ ἀκολαστοῖς, καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκρατέσι. Τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὁρᾶς ποιουμένοις καὶ πράττουσι πολλὴν ἀφέλειαν φέροι τὸ περὶ τῶν τοιούτων λόγων εἰδέναι. Ἐν ἐκείνοις γὰρ ὁ λογισμὸς, ὃ νοήσει δέοντα παρὰ τούτων τῶν λόγων, καὶ δυνήσεται ποιεῖν, τῆς τῶν παθῶν δουλείας ἀπηλλαγμένος, καὶ δυνάμενος ἤδη τῇ ἰδίᾳ χρῆσθαι δυνάμει.

Κεφ. ε'.

* Ὅτι τῆς πολιτικῆς τέλος ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, καὶ ὅτι ἐπιγινώσκοντα αὐτὴν τίς ἐστὶν ἀπὸ τῶν πράξεων τῆς πολιτικῆς.

** Ὅποιον μὲν οὖν εἶναι δεῖ τὸν ἀκροατὴν τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων, καὶ πῶς κρίνειν δεῖ καὶ ἀποδέχασθαι τοὺς λόγους, καὶ τί τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, ἱκανῶς ἐπροοιμιασάμεθα. Ἀναλαβόντες δὲ τὸν λόγον, λέγωμεν ἤδη· ἐπειδὴ πᾶσα γινώσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ἐφίεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι; καὶ πασῶν πράξεων ἐπὶ τι ἀγαθὸν φερομένων, καθὼς εἴρηται, πρὸς τί αὕτη φέρεται; καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτικῶν

Cap. IV.

Eum qui civili prudentiæ operam daturus est, eorum quæ in vita aguntur peritum esse debere.

Et iudicium quidem quod in hac disciplina requiritur, tale est. Quivis autem recte de iis iudicat quæ novit, bonusque eorum est iudex. Itaque et de prudentia civili recte iudicabit, qui ejus usum percepit, ac temporis progressu eam experiendo didicit : et ille qui in singulis rebus est eruditus, recte de illis iudicabit : qui vero in omnibus, intelligens omnium existimator erit. Quapropter eorum quæ de civili prudentia traduntur, idoneus auditor esse juvenis non potest, quia eorum quæ in vita aguntur adhuc imperitus est. At vero disputationes politicæ partim de his habentur, partim ex his colliguntur. Præterea quum nondum rationi convenienter vivat, sed adhuc affectus suos, immodicam quandam libertatem et consuetudinem sequatur, frustra et inutiliter hæc audiet, propterea quod nunquam ad finem hujus disciplinæ pervenire, aut mores suos mutare et rationi convenienter vivere poterit, quam diu adhuc consuetudinem sequetur. Siquidem finis tallum disputationum non scientia est, sed actio. Neque is tantum qui ætate, sed etiam qui moribus est talis, licet ex ephebis excesserit, nihilominus sine fructu politicas disputationes audiet : quam diu more ætatis illius vitam agat. Namque et is qui ætate est juvenis, non propter tempus defectu laborat, sed quod nec rationi pareat, et affectibus congruenter tum vivat adhuc, tum omnia petat. Nimirum hujusmodi hominibus inutilis est hujus disciplinæ scientia, ut libidinis et intemperantibus. Iis vero qui ad rationis normam suas appetitus suasque actiones dirigunt, hujus disciplinæ cognitio multum proderit. Quippe illorum animus, quæcunque senel facienda esse ex his disputationibus didicerit, præstare etiã poterit, utpote affectuum servitute liberatus, et cui jam vires suas exercere liceat.

Cap. V.

Finem civilis prudentiæ esse felicitatem, ejus autem vim et publicis negotiis posse cognosci.

Qualem igitur disputationum politicarum auditorem esse oporteat, et quomodo singula quæ traduntur tum iudicanda, tum accipienda sint, et quid nobis in præsentia ad disserendum sit propositum, satis proœmi loco diximus. Quare repetita superiore disputatione, quandoquidem omnem cognitionem omneque adeo consilium bonum aliquod appetere diximus, videamus quid sit illud quod civilis prudentia appetit : et quum omnes actiones ad bonum aliquod, ut supra dictum est, refe-

* Ἐκαστος δὲ κρίνει κτλ. — ** Cap. 4. λέγομεν δὲ ἀναλαβόντες κτλ.

ἀγαθῶν, ὁ τέλος ἐστὶ τῆς πολιτικῆς; Τὸ μὲν οὖν ὄνομα αὐτοῦ ἐν παρὰ τῶν πλείστων καὶ τὸ αὐτὸ λέγεται, καὶ ἐν τούτῳ καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ βέλτιστοι τῶν ἀνθρώπων συμφωνοῦσιν. Εὐδαιμονίαν γὰρ αὐτὸ ὀνομάζουσι πάντες. Τὸ δὲ εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν ταῦτὸν ὀπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν.

* Περὶ δὲ τοῦ τί ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀμφισβητοῦσι, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς πολλοῖς οἱ σοφοὶ λέγουσι περὶ αὐτῆς. Οἱ πολλοὶ γὰρ ἐν τι τῶν ἐναργῶν καὶ δοκούντων ἀγαθῶν τὴν εὐδαιμονίαν φασίν· ὅσων ἡδονήν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμὴν· ἄλλοι δὲ ἄλλο τοιοῦτον. Καὶ πολλάκις δὲ ὁ αὐτὸς οὐκ αἰεὶ τὸ αὐτὸ εὐδαιμονίαν ὀνομάζει, ἀλλὰ νῦν μὲν τούτου, νῦν δὲ ἐκείνου νοσήσας μὲν γὰρ, τὴν ὑγίειαν, πενόμενος δὲ, πλοῦτον· καὶ θλίως αἰεὶ οὐ νῦν ἐπιθυμᾷ τις, εὐδαιμονίαν ὀνομάζει. Οἱ δὲ σοφίας ἐρωῶντες, ὧν ἑαυτοῖς συνίσασιν ἀγνοοῦσιν, ἐφίενται μανθάνειν, καὶ τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. Ἐνιοὶ δὲ ἐνόμισαν παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι ἀγαθὸν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, καθ' ἑαυτὸ ὑπεστός, ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτίον εἶναι τῆς ἀγαθότητος. Ἀπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς περὶ τῆς εὐδαιμονίας ὁδούς, μάταιον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ ἐστὶν εἰ ἐξετάσομεν τὰς ἐπὶ τὸ πλοῦ καὶ ὑπὸ πλειόνων νομιζομένας ἢ δοκούσας ἔχειν τινα λόγον.

** Ἐπει δὲ περὶ ἀρχῆς ὁ λόγος· (ἀρχὴ γὰρ καὶ αἰτία ἐστὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων· δι' ἐκείνου γὰρ τι πράττομεν,) ζητητέον, πῶς δεῖ ποιήσασθαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον· ἔχει γὰρ διαφορὰν. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν αἰτίων μικρὸν διαληψόμεθα. Τῶν γὰρ αἰτίων τὸ μὲν ταλικόν ἐστὶ, τὸ δὲ εἰδικόν, τὸ δὲ ὀλικόν, τὸ δὲ ποιητικόν. Καὶ ποιητικόν μὲν, ἡ ἐνέργεια τοῦ τεχνίτου· ὀλικόν δὲ, τὰ ξύλα, καὶ οἱ λίθοι ἐξ ὧν ἡ οἰκία· εἰδικόν δὲ, τὸ εἶδος τῆς οἰκίας· ταλικόν δὲ, δι' ὃ ἡ οἰκία γέγονεν. Ἐπει δὲ ταῦτα αἰτία εἰσι * τοῖς πράγμασι τοῦ εἶναι, αἰτία εἰσι καὶ τῆς γνώσεως αὐτῶν, καὶ δι' αὐτῶν δύνανται ἐκεῖνα γινώσκεισθαι. Ἐὰν γὰρ τις εἰδῆ τὴν τέχνην τοῦ τεχνίτου, καθ' ἣν τὴν οἰκίαν ἐδημιούργησεν, εἴσεται τὴν οἰκίαν ἢ ἀγαθὴν ἢ φαύλην· ὅσον τῇ τέχνῃ προσῆκε. Καὶ ὁ τὴν ὕλην εἰδὼς καὶ ὁ τὸ εἶδος ὁμοίως. Πάλιν δὲ γινώσκοντες τί τὸ τέλος αὐτῆς, εἰσόμεθα ἢ ἀγαθὴν ἢ φαύλην. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἀπὸ τοῦ εἰδέναι τὸ ἀποτελεσματὰς αἰτίας γινώσκειν· ὃ γὰρ εἰδὼς τὴν αἰτίαν^b, τὴν τέχνην εἴσεται τοῦ τεχνίτου, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. Ὅστε τοὺς λόγους διχῶς ἀνάγκη γίνεσθαι· ἢ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰς ἀρχὰς ἀποδεικνύειν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τὰ ἀποτελέσματα· χρησιμότερα δὲ ἑκατέρω τῶν μεθόδων κατὰ καιρόν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχῶν ἀποδείξομεν, ὅταν αὐταὶ δῆλαι ᾖσιν· τὸ δὲ ἀνάπαλιν, ὅταν τὰ ἀποτελέσματα φανερώτερα ᾖ. Διὰ τοῦτο καὶ Πλάτων καλῶς ἐζήτησε

rantur, quoniam, tendat hæc, quodque sit eorum quæ in actione versantur bonorum extremum, quod quidem finis civilis prudentiæ appellari possit. Et hujus quidem nomen unum idemque a plerisque dicitur, atque ea res inter vulgus et optimum quemque convenit. Felicitatem enim id vocant omnes. Rursus bene vivere et bene rem gerere idem quod felicem esse existimant.

Cæterum quid sit felicitas ambigitur, neque vulgus et sapientes similiter eam declarant. Vulgus scilicet unum aliquod ex manifestis illis et quæ in oculis incurrunt bonis, felicitatem esse existimat, ut voluptatem aut divitias aut honorem, aliique aliud simile. Fit etiam sæpenumero, ut idem homo non semper eandem rem, sed modo hanc modo illam, felicitatem nominet: nam si quis ex illis ægrotat, bonam valetudinem; si in egestate versatur, divitias: atque omnino quod in præsentî maxime concupiscit, felicitatis nomine appellare solet. Rursus qui sapientiæ studiosi sunt, ea quæ ignorare sibi videntur, discere cupiunt, hominesque magna et ipsorum intelligentiæ vim fugientia loquentes admirantur. Nonnulli vero præter multa hæc bona aliud esse bonum, quod per se subsisteret, iisque omnibus quæ bona dicuntur bonitatis suæ causa esset, felicitatem esse existimarunt. Quomobrem omnes omnium de felicitate opiniones expendere vanum forsitan et inutile fuerit; satis autem erit, si eas quæ maxime celebrantur vel aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus

Quia autem de principio agimus; (etenim principium et causa ipse finis actionum est, utpote cujus causa faciamus aliquid) videndum est, quomodo quæ de eo suscipitur, habenda sit disputatio: neque enim eodem modo se habet. Ac primum quidem de causa aliquid dicamus. Nempe alia causa est finalis, alia formalis, alia materialis, alia efficiens. Efficiens, ut actus artificis: materialis, ut ligna et lapides, ex quibus domus constat: formalis, ut forma ejus: finalis, cujus causa domus ædificata est. Hæc ergo quum essentiæ uniuscujusque rei causæ sint, etiam cognitionis earum causæ sunt, quia cognosci per eas illæ possunt. Si quis enim artificis artem, qua domum ædificavit, noverit: is etiam, bene sit domus, an male exstructa, sciet: quatenus ea res ad artem pertinebat. Similiter et qui materiam et qui formam novit. Rursus si sciamus, quis ejus finis sit, utrum bene an male exstructa sit, sciemus. Interdum tamen contra fit, ut postquam perfectum opus cognoverimus, causas quoque cognoscamus: qui enim causam novit, artem quoque artificis noverit, et reliqua eodem modo. Quocirca necesse est duplicem omnem esse institutionem, ut in rerum demonstratione aut ab effectu ad principia, aut a principis ad effectum proficiscamur; nos autem utraque via et ratione suo tempore disputabimus. Et a principis quidem in demonstratione proficiscemur, quum manifesta illa erunt: e contrario autem, quum perfecta opera manifestiora erunt. Propterea etiam Plato

* Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας κτλ. — ** Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς κτλ.

τοῦτο καὶ ἠπόρει, ὡς οὐκ ἀδιάφορον ὄν ἐπὶ παντός, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἢ προσήκουσα τῆς ἀποδείξεως ὁδός, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς· ὥσπερ ἐν σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Διττῆς οὖν οὔσης τῆς ὁδοῦ, πόθεν ἡμῖν ἀρκτέον; ἢ δῆλον ὅτι ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων δηλονότι τῶν πολιτικῶν πράξεων, ὧν ἀρχὴ καὶ αἴτιον τὸ πολιτικὸν τέλος ἐστί; Δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων ἀρξασθαι, οὐ τῆ φύσει, ἀλλ' ἡμῖν. Φύσει μὲν γὰρ γνώριμα λέγονται αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια· ἐκεῖνα γὰρ ἢ φύσει πρότερα παρίστησι, καὶ πρὸς ἐκεῖνα πρῶτως ὁρᾷ. Ἡμῖν δὲ τὰ ἀποτελέσματα γνώριμα· ὅθεν ἀρκτέον· οὕτω γὰρ σαφῆς ἐστὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων γινόμενος.

(Scripsi : ^a αἰτία εἰσι] vulgo αἴτια εἰσί. — ^b αἰτίαν] cum cod.; al. οἰκίαν.)

Κεφ. ς'.

* Ὅτι τὸν ἀκουσόμενον τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων ἐν ἔθει δεῖ εἶναι τῶν ἀγαθῶν πράξεων.

Διὰ τοῦτο τὸν ἀκουσόμενον τῶν τοιούτων λόγων, εἰ μέλλει καλῶς αὐτοὺς γινώσκειν καὶ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ ἐκ τούτων ὠφελεῖσθαι, προσήκει ἐν ἔθει εἶναι τῶν καλῶν καὶ δικαίων πράξεων. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀπεδείκνυμεν τὰς πολιτικὰς πράξεις ἀγαθὰς εἶναι, καὶ τὸν μὴ πεπαιδευμένον ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐπειθόμενον ἂν, λόγων ἀνάγκη δῆσαντες· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῶν ὑστέρων τὴν ἀρχὴν βουλόμεθα ἀποδεικνύειν τῶν πολιτικῶν πράξεων δηλονότι, καὶ δεῖ ὑποκείσθαι περὶ αὐτῶν καθάπερ ἀρχὴν ἀποδείξεως ὅτι ἀγαθαί, φανερόν ὅτι οὐ δύναται πεισθῆναι, εἰ μὴ ὁ πείρα καλὰς καὶ δικαίας τὰς τοιαύτας πράξεις εἰδώς. Εἰ γὰρ τὸ ὅτι ἀγαθαὶ αἱ πράξεις ἀρκούντως δέξαιτό τις, οὐδὲν δεησόμεθα τοῦ διότι· τὴν δὲ αἰτίαν, τὸ τέλος δηλονότι, ἢ γινώσκει ἤδη, ἢ ἀκούσας βραδύως γινώσκει· ὅς δὲ οὐδ' ἕτερον ἔχει τούτων, καὶ μήτε αὐτὸς γινώσκει, μήτε παρ' ἑτέρων δύναται μανθάνειν, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου·

οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ, φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἧσιν ἀμείνω· ἐσθλὸς δ' αὖ κάκεινος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται· ὃς δὲ καὶ μήτ' αὐτὸς νοήσῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων ἐν θυμῷ βέβληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνήρ.

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι τρεῖς εἰσι βίαι· ὁ καθ' ἡδονήν, καὶ ὁ τὴν τιμὴν ζητῶν, ἐν ᾧ καὶ ὁ χρηματιστικὸς θεωρεῖται, καὶ τρίτος, ὁ θεωρητικὸς· καὶ ὅτι οὔτε ὁ τὴν ἡδονήν, οὔτε ὁ τὴν τιμὴν, οὔτε ὁ τὰ χρήματα ζητῶν τὴν εὐδαιμονίαν ζητεῖ.

* Ἡμεῖς δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν. Ὡς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος περὶ τοῦ ὅτι διαφόρους οἱ ἄνθρωποι περὶ

recte hoc quaerebat et dubitabat, quod non idem omnis rei tractandae modus esset, utrum a principiis conveniens argumentatio, an ad principia progrediretur, velut in stadio a designatoribus ad metam, an contra. Duplex igitur quum sit via, unde ordiendum erit nobis? An vero perspicuum est, a civilium potius actionum effectu, quarum principium et causa finis civilis est? Ordiendum enim est a rebus, quae non natura sua, sed nobis notae sunt. Nimirum res natura notae dicuntur principia et causae, quippe quas natura prius fundat et in quas primum intueatur. Nobis vero noti sunt effectus; a quibus primordium capi oportet: ita enim perspicua futura est disputatio, si ab iis quae nobis nota sunt, proficiscatur.

Cap. VI.

Flagitari ab eo qui prudentiae civilis operam daturus est, ut in bonarum prius actionum consuetudinem venerit.

Quamobrem eum qui talibus disputationibus operam daturus est, si et intelligere eas et recte iudicare vult ex iisque fructum et utilitatem percipere, bonis justisque actionibus assuefactum esse consentaneum est. Si enim principiorum ope civilia negotia bona esse demonstraremus, etiam hominem regendae civitatis Imperitum oratione ad persuadendum accommodata flecteremus; quum vero a posteriori parte videlicet civilium negotiorum principium demonstrare nobis propositum sit, quumque omni de iis disputationi tanquam demonstrationis fundamentum subsesse oporteat persuasionem, bona illa esse, manifestum est, id persuaderi posse nemini, nisi qui experiendo bona illa et justa esse didicerit. Si quis enim bonas esse actiones satis certo sciverit, nihil addere opus erit, cur sint tales: causam enim, ipsum scilicet finem, aut jam novit, aut quum audiverit, facile intelliget. Qui vero neutrum horum habet, id est, qui neque ipse per se haec novit, neque ab alio potest discere, audiat illud Hesiodi.

optimus est sese qui novit cuncta magistro, ad finem usque videns quae semper sint mellora; est bonus ille etiam, qui paret recta monenti; at qui mentis inops aliorum audire recusat consilia, hic malus est, telluris inutile pondus.

Cap. VII.

Tria esse vitae genera; unum quod voluptates captat, alterum quod honoribus studet, in quo etiam lucripetarum vita consideratur, tertium in contemplatione et cognitione rerum positum. Praeterea neque voluptarios homines, neque ambitiosos, neque lucripetas felicitatem quaerere.

Sed eo unde digressi sumus nostra redeat oratio. Dicebamus autem diversas hominum esse de felicitate

* Cap. 5. Ἡμεῖς δὲ λέγωμεν κτλ.

τῆς εὐδαιμονίας ἔχουσι δόξας. Ἐκαστος τοίνυν ἀκολούθως τῷ οικείῳ βίῳ τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζεται· ὥστε καὶ οἱ πολλοὶ καὶ ἀκόλαστοι τὴν ἡδονὴν φασὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι· διὰ τοῦτο καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. Οἱ γὰρ καθολικοὶ βίοι μάλιστα τρεῖς εἰσὶν· ὁ τε καθ' ἡδονὴν, καὶ ὁ πολιτικός, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος βίος οὐδὲν ἱερὸν· ἀνδραποδώδεις γὰρ ἐπιεικῶς οἱ τοῦτον διώκοντες, καὶ βοσκημάτων βιοῦσι βίον. Λόγου δέ τις οὐκ ἄξιος φαίνεται, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐξουσιαῖς τοῦτον αἰρουμένων τὸν βίον, ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ.

* Τὸν δὲ δεῦτερον οἱ βαλτιῶς τῶν ἀνθρώπων αἰροῦνται, καὶ οἱ τὰς ἀγαθὰς διώκοντες πράξεις ἡγοῦνται τὴν τιμὴν· σχεδὸν γὰρ τοῦ πολιτικοῦ βίου τὸ τέλος οὗτος, ὃν λέγω, καὶ τὸ παρὰ πάντων ζητούμενον, ἡ τιμὴ ἐστὶ. Φαίνεται δέ, ὅτι οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀλλὰ τῶν δοκούντων καὶ αὐτό ἐστὶ καὶ φαινομένων ἀγαθῶν. Τὸ γὰρ ἀληθῶς ἀγαθόν, δι' οὗ τις εὐδαιμονεῖ, ἐν αὐτῷ δεῖ εἶναι· ἡ δὲ τιμὴ οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ τιμωμένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ τιμῶντι· οὐκ ἄρα ἐν τῇ τιμῇ ἡ εὐδαιμονία. Δεῖ γὰρ τῷ εὐδαιμονι οἰκεῖον εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ δυσαφαίρετον. Ἐτι διὰ τοῦτο τις τὴν τιμὴν διώκει, ἵνα πιστεύσῃ περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἀγαθός ἐστι· καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖ ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκεται· * καὶ ἐπ' ἀρετῇ. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι διὰ τοῦτο τις τὴν τιμὴν διώκει, ἵνα ἀγαθὸς δοκῇ καὶ σπουδαῖος διὰ τὴν ἀρετὴν· ὥστε δῆλον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὴν ἡ τιμὴ διώκεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ μὲν οὐκ ἂν εἴη ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀρετὴ.

** Ἐστὶ δὲ καὶ αὐτὴ ἀτελής, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἐν αὐτῇ τὸ τέλειον ἀγαθόν, ἡ εὐδαιμονία· ὅτι δὲ ἀτελής ἐστὶ, δῆλον· δυνατὸν γὰρ τινα εἶναι ἀρετῆς ἔχειν, ἢ καθεύδοντα ἢ ἄλλον τρόπον ἀπρακτοῦντα διὰ βίου· ἢ κακοπαθοῦντα καὶ δυστυχοῦντα καὶ ἀτυχοῦντα τὰ μέγιστα, καὶ οὕτως ἀτελεῖ τὴν ἀρετὴν ἔχειν. Τὸν δὲ οὕτω βιοῦντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, μὴ που αὐτὸ ὑπόθοιτο, καὶ ὀνομάζοι εὐδαιμονίαν τὴν εἶναι τῆς ἀρετῆς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ καθ' ἡδονὴν βίου καὶ τοῦ πολιτικοῦ εἴρηται. Ἰκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις περὶ αὐτῶν εἶπομεν· περὶ δὲ τοῦ βίου τοῦ θεωρητικοῦ μετὰ ταῦτα ἐπισκεπτόμεν· νῦν γὰρ τὸ προκείμενον ἄλλο.

*** Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλος βίος ἐν αὐτοῖς θεωρούμενος τοῖς εἰρημένοις, ὁ τοῦ χρηματιστοῦ· καὶ γὰρ καὶ ὁ τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ τὴν τιμὴν διώκων χρήματα θέλει συλλέγειν. Καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔφαμεν τοὺς μάλιστα προέχοντας βίους. Οὗτος γὰρ ἐν αὐτοῖς θεωρεῖται, καὶ ἐστὶ βίαιος. Οὔτε γὰρ τὸ ἀγαθόν διώκει, ὁ τέλειόν ἐστιν, οὔτε πάνυ δοκεῖ διώκειν. Ὅθεν οὐ πολλοῖς ἐστὶν ἔραστός· ὀλίγοι γὰρ εἰλοντο πάσης τῆς ἐν

opiniones. Quorum pro illo quod singuli sibi constituerunt ætatis degendæ genere, felicitatem definiunt: itaque et vulgus hominum et qui sunt intemperantes voluptatem dicunt felicitatem esse: ideoque vitam quoque voluptariam amplectuntur. Sunt enim tria potissimum perpetua vitæ genera, unum voluptatibus plenum, aliud civile, tertium in rerum contemplatione et cognitione positum. Et horum quidem primum nihil habet sanctum: quum plerumque hoc qui sequuntur, nihilominus illiberales sint et pecudum vitam agant. Et tamen omnino non spernendum videtur, quia multi eorum, qui amplissimos dignitatis gradus adepti sunt, hoc ætatis degendæ genus sibi constituentes similibus ac Sardanapalus voluptatibus serviunt. Secundum autem vitæ institutum præstantissimi mortalium, et qui virtutis atque honestatis studium amplissimi honoris putant, capere solent: fere enim vitæ civilis hic quem dico finis est; et quod ab omnibus petitur, honor est. Palet vero ne id quidem summum esse bonum, sed hoc quoque ex eo honorum genere esse, quæ videntur tantum esse bona et apparent. Nam illud vere bonum, quod beatum efficere aliquem potest, in ipso inesse oportet: at honor non inest in eo qui honoratur, sed potius in eo qui honorat; ergo in honore non inest felicitas. Quippe hominem felicem bonum aliquod proprium, et quod haud facile eripi queat, habere oportet. Adde quod honoribus nonnulli ideo student, ut viri boni esse sibi videantur: ac propterea ab hominibus prudentibus et ab iis quibus noti sunt honorari se volunt: idque virtutis causa. Apparet igitur, honorem ideo peti ab aliquo, ut bonus videatur et honestus, idque propter virtutem: ut manifestum sit, non sua causa peti honorem, sed ob virtutem. Ideoque ne ipse quidem extremus finis esse poterit, sed potius virtus.

Quæ tamen ipsa virtus imperfecta est: neque in ea summum bonum, id est, felicitas inesse queat: ipsam autem imperfectam esse liquet: fieri enim potest, ut habitum virtutis consecutus sit aliquis, qui tamen aut dormiat, aut alia ratione toto vitæ tempore nihil agat: aut etiam vexetur, aut miser sit vel in maximis malis versetur, atque ita imperfectam habeat virtutem. Eum vero, qui ita vivat, nemo beatum dixerit; tantum abest, ut id pro concessio sumpturus sit, ipsum virtutis habitum felicitatem esse. Et de vita quidem tum voluptaria tum civili diximus. Satis enim etiam in promiscuis disputationibus nostris de iis egimus: de contemplativa autem postea disserendum erit: aliud enim nunc nobis propositum est.

Est autem et aliud vitæ genus, quod in præcedentibus spectamus, hominum dico quæstui deditorum: etenim et ille qui voluptatem captat et qui honoribus studet, pecuniam vult conficere. Quocirca tria maxime ætatis degendæ genera excellere diximus. Hoc enim in iis spectatur, et est quodammodo violentum. Neque enim quod summum est bonum sequitur neque omnino sequi videtur. Quare non ita multis hoc videtur am-

* Οἱ δὲ χαριέντες κτλ. — ** Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον κτλ. — *** Ὁ δὲ χρηματιστής κτλ.

βίῳ σπουδῆς τέλος τὰ χρήματα ἔχειν. Ὅτι δὲ οὐδ' αὐτὸς τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν ζητεῖ, πρόδηλον· ὁ γὰρ πλοῦτος διὰ τὴν χρῆσιν ἐστὶν ἀγαθός, καὶ ἄλλου χάριν ζητεῖται, τιμῆς ἕνεκα ἢ ἡδονῆς· τὸ δὲ ἔσχατον ἀγαθὸν δι' ἑαυτὸ δεῖ ἀγαθὸν εἶναι. Δι' ὃ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἀν' ὑπολάβοι, ἡδονὴν λέγω καὶ τὴν τιμὴν· δι' αὐτὰ ὁ γὰρ ἀγαπᾶται. Φαίνεται δὲ οὐδ' ἐκεῖνα τὰ τέλεια ἀγαθὰ· καίτοι πολλοὶ λόγοι περὶ αὐτῶν ἐγένοντο πολλοῖς τῶν παλαιῶν, τῶν μὲν τὴν ἡδονὴν, τῶν δὲ τὴν τιμὴν λεγόντων ἔσχατον ἀγαθόν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

(Scipisi: ^a γινώσκεται] cod. γινώσκονται. — ^b δι' αὐτὰ] cod. δι' ἐκεῖνα.)

Κεφ. η'.

Ὅτι οὐκ ἐστὶ μία ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ ἔσχατου τέλους ὁ λόγος ἡμῖν, ὃ δοκεῖ καθόλου τι ἀγαθὸν εἶναι, σκεπτόμενοι περὶ τοῦ καθόλου πῶς λέγεται, καὶ εἰ ἐστὶ τις ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Καίτοι προσάντης ὁ λόγος οὗτος ἡμῖν, διὰ τὸ φίλους εἶναι τοὺς εἰσενεγκόντας τὸν περὶ τῶν ἰδεῶν λόγον. Ὁ δὲ λόγος, εἶναι τινα ἰδέαν ἐκάστου τῶν ὄντων, καθ' ἑαυτὴν ὑπεστηκυῖαν. Δόξειε δ' ἀν' ἴσως βέλτιον εἶναι καὶ δεῖν, καὶ τὰ οἰκεία ἀναιρεῖν, ἐπὶ τῷ σώσει τὴν ἀλήθειαν ^a, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας. Ἀμφοῖν γὰρ ὄντων φίλων, τῆς τε ἀληθείας καὶ τοῦ περὶ τῶν ἰδεῶν εἰπόντος, ὁσίων προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν.

** Οἱ δὲ ταύτην εἰσαγαγόντες τὴν δόξαν οὐκ ἔλεγον ἐκείνων τῶν ὄντων μίαν ἰδέαν εἶναι, ἐν ᾗ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὑστερον ἦν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ἀριθμοῦ μίαν ἐποίουν ἰδέαν, ὅτι τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔχει. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὑστερόν ἐστι, φανερόν ἐστι οὐκ ἂν εἴη μία αὐτοῦ ἰδέα.

Ὅτι δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὑστερόν ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὀφείλον. Ἔστι γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, ὅσον νοῦς ἢ θεός. Καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταὶ καὶ ἐν τῷ πρὸς τι, τὸ χρήσιμον καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ σύμμετρον καὶ ἐν τῷ παῦ, διαίτα· ἢ γὰρ διαίτα τόπος ἐστίν, ἐν ᾗ εὖ διάγομεν· καὶ ἐν τῷ πότε, καιρός· ἐστὶ γὰρ ὁ καιρός ὁ ἐπιτήδειος ἐκάστῳ χρόνος. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ἐν τούτοις δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὑστερόν ἐστὶν ἢ γὰρ οὐσία προτέρα ἐστὶ τοῦ πρὸς τι. Καὶ ὅτι ἢ μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ, τὸ δὲ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι· καὶ ὅτι ἢ μὲν ἀσχετος, τὸ δὲ ἐν σχέσει ἐστὶ παραφυσία· γὰρ εἶκοι καὶ συμβεβηκῆστί τοῦ ὄντος.

*** Ἐπεὶ ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι, πολλαχῶς δὲ λέγεται τὸ ὄν, πολλαχῶς ἀν' ἄλλοις καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καὶ καθόλου καὶ ἐν οὐ γὰρ ἂν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐλέγετο, καθὼς εἴρηται, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ.

plectendum : paucissimi enim in constituenda vita omni studio solas pecunias tanquam finem quaerendas sibi proposuerunt. Sed ne hoc quidem vitae institutum finem bonorum sequi manifestum est : divitiarum enim propter usum bonae putantur, aliamque ob causam expetuntur, honorem dico vel voluptatem : summum vero bonum per se bonum esse oportet. Quapropter eos potius quos supra exposuimus fines esse merito quis existimaverit, voluptatem dico et honorem : propter se enim adamantur. Veruntamen ne illi quidem bonorum videntur esse fines : quamvis multi apud veteres multa de iis disputaverint, quorum alii voluptatem, alii honorem summum bonum esse dixerunt. Sed haec missa faciamus.

Cap. VIII.

Non esse unam boni speciem.

Quum hoc loco de fine ultimo, qui videtur universum quoddam bonum esse, nobis sit sermo; considerandum est quomodo universum dicatur, et num boni aliqua species sit; tametsi ardua nobis et lubrica haec quaestio futura est, quod homines amici primum hanc de ileis disputationem introduxerunt. Quorum opinio fuit, singularum quae sunt rerum, aliquam esse ideam, quae per se subsistat. Forsitan autem praestare atque adeo oportere videatur, veritatis tuendae causa vel nostra ipsorum decreta evertere, praesertim quum etiam nos philosophi simus. Etenim quum ambo nobis amici sint, veritas et idearum auctor, veritatem certe aequum est praeferrere.

Qui porro hanc de qua agimus opinionem attulerunt, non statuebant unam esse illarum rerum ideam, in quibus prius et posterius esset. Quocirca ne numerorum quidem unam faciebant ideam, quia primum habent numeri et secundum. Quum vero in bono prius sit et posterius, manifestum est non posse unam esse illius ideam.

Prius autem in bono reperiri et posterius, apparet. Etenim et in substantia bonum est, ut mens vel deus. Et in qualitate, ut virtus : et in eo quod ad aliquid refertur, ut utile : et in quantitate, ut mediocre : et in ubi, ut domicilium : domicilium enim locus dicitur, in quo bene vivimus : et in quando, ut occasio : occasio autem tempus singulis rebus opportunum vocatur. Et similiter in aliis. In his vero prius est et posterius : eo enim, quod ad aliquid refertur, prior est substantia. Tum quod haec per se subsistit, illud in alio; tum quod haec libera et soluta est, illud vero alterius respectu dicitur, siquidem arboris pullo et entis accidenti simile est.

Praeterea quando totidem modis nominatur bonum, quot modis nominatur ens, ens autem plurimis dicitur, plurimis quoque modis necesse est dici bonum, idque nec commune, nec universale, nec unum esse; non enim in omnibus categoriis, sicut dictum est, foret, sed in una tantum.

* Cap. 6. τὸ δὲ καθόλου κτλ. — ** Οἱ δὲ κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην κτλ. — *** Ἐπεὶ ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν κτλ.

* Ἐτι ἐπεὶ μιᾶς ἰδέας μία ἐστὶν ἐπιστήμη, ἣν ἂν καὶ μία ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ, εἴγε ἦν μία ἰδέα. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν· οὐκ ἄρα μία ἐστὶν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅτι δὲ πολλὰ ἐπιστήμαι τοῦ ἀγαθοῦ, φανερόν. Οὐ μόνον γὰρ τῶν ἐν διαφοροῖς ὄντων κατηγορίας οὐκ ἔστι μία ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν. Οἷον ἐν τῷ πότε τὸ ἀγαθὸν ὁ καιρὸς ἐστίν. Οὗτος δὲ ὁ καιρὸς καὶ ἐν πολέμῳ ἐστὶ καὶ ἐν νόσῳ, οὐ τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιστήμης· ἀλλ' ὁ μὲν ἱατρικὸς τὸν ἐν τῇ νόσῳ καιρὸν, ὁ δὲ στρατηγικὸς τὸν ἐν τῇ πολέμῳ γινώσκει. Καὶ τὸ σύμμετρον, ὃ ἐστὶ τοῦ ποσοῦ, καὶ ἐν τροφῇ καὶ ἐν πόνοις. Καὶ τὸ μὲν, γυμναστικῆς, τὸ δὲ ἱατρικῆς εἰδέναι.

** Ἐτι ἐπεὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῷ αὐτοανθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὀρισμὸς ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ ἴππῳ καὶ ἐν τῷ αὐτοἴππῳ, τῇ ἰδέᾳ δηλοῦντι εἰ γὰρ διάφορος, πῶς ἂν εἴη αὐτοῦ ἰδέα; φανερόν ὅτι οὐδὲν διαφέρει ὁ ἀνθρώπος ἢ ἄνθρωπος, τοῦ αὐτοανθρώπου· καὶ ἐπὶ πάντων ὁμοίως· ὥστε καὶ τὸ ἀγαθὸν ἢ ἀγαθὸν οὐδὲν διαφέρει τοῦ αὐτοαγαθοῦ. Ὁ φανερόν γάρ, ὅτι οὐ διοίσοισιν ὡς ἀγαθὰ, ὅτι τὸ μὲν αὐτοαγαθὸν αἰδίων, τὸ δὲ, οὐ ὥσπερ οὐδὲ τὸ πολυχρόνιον λευκὸν τοῦ ἐφημέρου λευκότερον. Οὐκ ἄρα οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν ὄντων ἰδέα ἐστὶν ὑπὲρ αὐτό, οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πιθανώτερον εἰκόασιν λέγειν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ γὰρ ἐν ἢ εἶλεγον τοῦ ἀγαθοῦ ἔταξαν συστοιχία, οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἀκολουθῆσαι δοκεῖ. Ἡ δὲ συστοιχία τῶν ἀγαθῶν, ἦν εἶλεγον, αὕτη· τὸ πέρας, τὸ περισσόν, τὸ ἐν, τὸ δεξιόν, τὸ ἄβρην, τὸ εὐθύ, τὸ φῶς, τὸ τετραγώνον, τὸ ἡμεροῦν, τὸ ἀγαθόν· ἢ τινι καὶ ἑτέραν ἐποιοῦν ἀντικειμένην. Τὸ ἄπειρον, τὸ ἄρτιον, τὸ πλῆθος, τὸ ἀριστερόν, τὸ θῆλυ, τὸ καμπύλον, τὸ σκότος, τὸ ἑτερόμηκες, τὸ κινούμενον, τὸ κακόν.

(Scripsi : ἂ ἐπὶ τῷ σῶσαι τὴν ἀλήθειαν] i. e. ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀληθείας, ut ait Aristoteles; cod. ἐπὶ τὸ σῶσαι τὴν ἀλήθειαν. — ὁ αὐτοαγαθοῦ] cod. αὐτοαγαθοῦ. —)

Κεφ. θ'.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἰδέα μία τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν.

*** Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλος ἔσται λόγος· ἐροῦμεν δὲ ἔτι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀκριβέστερον. Ἐὰ γὰρ εἰρημμένα δεῖται τινος ἐξετάσεως καὶ ἀκριβείας, διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ κατὰ μέρος εἰρησθαι τοὺς λόγους. Νῦν δὲ διελόντες ἀκριβέστερον ποιήσομεν τὸν λόγον. Διπλῶς τοίνυν λέγεται τὸ ἀγαθόν· τὰ μὲν γὰρ δι' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, καὶ δι' ἑαυτὰ ζητοῦνται, καὶ ἀγαθὰ λέγονται, καὶ ἀγαπῶνται· τὰ δὲ οὐ δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δι' ἑκείνα· διώκονται γὰρ, ὅτι φυλακτικὰ εἰσι τῶν δι' ἑαυτὰ ἀγαθῶν, ἢ ποιητικά, ἢ τῶν ἐναντίων κωλύ-

Deinde quoniam unius idem una est scientia, una quoque boni foret scientia, si una esset idea. Atqui hoc non est· ergo nec una boni est idea. Multas autem boni esse scientias manifestum est. Nam non solum eorum, quæ in diversis categoriis sunt, non una est scientia, sed nec eorum quæ uni subsunt. Exempli gratia in categoria quando bonum est occasio. Est occasio et in bello et in morbo est, non ejusdem tamen scientiæ : sed medicus occasionem quæ in morbo, imperator eam novit quæ in bello requiritur. Rursus mediocri, quod in categoria quantitatis est, atque in alimento et in laboribus. Et alterum quidem ars gymnastica, alterum vere medicina novit.

Insuper quum hominis et ipsius hominis una eadem que sit definitio, sicut equi et ipsius equi, id est, idem equi : (si enim alia esset, quomodo posset ipsius idea consistere?) apparet nihil differre hominem, qua homo est, ab eo quem ipsum vocant hominem, hoc est ab idea hominis : eodemque modo in reliquis : itaque et bonum, qua est bonum, nihil differt ab ipso bono. Patet enim, differre ista non posse ut bona, quia idea boni æterna est, alterum vero illud non est æternum : sicut nec res diu candida candidior habetur ea que unum diem candida est. Ex quo efficitur, nec alterius rei esse ideam supra ipsura, nec boni. Probabilius autem de bono loqui videntur Pythagorei : qui unum in eo quem statuebant honorum ordine locant, quos etiam Speusippus videtur esse secutus. Ipse autem honorum ordo quem statuebant talis erat : finitum, impar, unum, dextrum, masculinum, rectum, lumen, quadratum, quiescens, bonum. Cui alium rursus opponebant : infinitum, par, plura, sinistrum, femininum, curvum, tenebras, altero latere longius, quod movetur, malum.

Cap. IX.

Bonorum per se non esse unam ideam.

Verum de his alius erit dicendi locus : nunc de bono etiam accuratius agamus. Ea enim quæ dicta sunt, diligentius tum examinanda tum explicanda erunt, quia nondum de omni bono singulatim disseruimus. Quare adhibita divisione accuratius in hac disputatione persequemur. Duobus ergo modis dicitur bonum : alia enim per se bona sunt, quæ et per se petuntur, et per se hoc nomen habent, et per se amantur : alia autem contra non per se, sed propter illa : quia enim reliqua quæ per se bona sunt, vel conservant, vel efficiunt, vel contra

* Ἐτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν κτλ. — ** Ἀνομήματα δ' ἂν τις κτλ. — *** Τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφοσθητικῶς κτλ.

τικά. Καὶ καθ' ἑαυτὰ μὲν ἀγαθὰ, ὑγίεια, καὶ ἀρετὴ, τὸ φρονεῖν, τὸ δρᾶν· οὐ δι' ἑαυτὰ δέ, ἀσκήσεις, ἃ πρὸς ἀρετὴν φέρει, γυμνάσια, φαρμακείαι, ἃ τῆς ὑγείας ἕνεκα ζητοῦνται. Ταῦτα δὲ καὶ ὠφέλιμα καλοῦνται.

* Διελόντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ ἀγαθὰ, ἃ καθ' ἑαυτὰ εἰσι, σκεψώμεθα εἰ μία ἰδέα τούτων ἐστὶ· φαίνεται τοίνυν μάταιον εἶναι, ἰδέαν λέγειν τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν. Τί γὰρ ἂν τούτων καὶ διαφέροι, εἴπερ καὶ ταῦτα καθ' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, καθάπερ ἐκείνη; Τὸ γὰρ φρονεῖν καὶ δρᾶν, καὶ ἡδοναὶ τινες αἱ σώφρονες, καὶ τιμαί, εἰ καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, ἀλλ' ὅμως καὶ ἄνευ τῆς ἐκείνων προσθήκης αὐτὰ δι' ἑαυτὰ καὶ αἰρετὰ εἰσι καὶ διωκτά. Ὡστε κατὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ εἰσι, καὶ οὐ μόνη τῇ ἰδέᾳ τοῦτο δώσομεν.

** Ἐτι εἰ ἔστιν ἰδέα μία τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν, αὐτὸς δὲ ὁρισμὸς τοῦ ἀγαθοῦ ἐφαρμοσεί πᾶσι· καθάπερ δὲ αὐτὸς ἐφαρμόζει λόγος δὲ τῆς λευκότητος ἐν τε χιόνι^a καὶ ψιμυθίῳ·^b ἀλλ' οὐκ ἔστι. Φρονήσεως γὰρ καὶ ἡδονῆς, καθ' ἃ ἀγαθὰ, διάφοροι οἱ ὁρισμοί· ἄλλο γὰρ τὸ τῆς ἡδονῆς ἀγαθόν, καὶ ἄλλο τὸ τῆς φρονήσεως.

(Scripsi : ^a χιόνι.] vulgo χιόνι. — ^b ψιμυθίω.] vulgo ψιμυθίω. —]

Κεφ. ι'.

Ἵτι τὰ ἀγαθὰ κατ' ἀναλογίαν ἐνὶ ὀνόματι λέγονται· καὶ ὅτι οὐδεμία βοήθεια τῷ ἠθικῷ ἀπὸ τοῦ τῆν ἰδέαν αὐτὸν εἰδέναι.

Ἐπει δὲ τὰ ἀγαθὰ, καθὼς εἴρηται, οὐ συνωνύμως λέγονται, (οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχουσιν ὁρισμὸν) ζητητέον πῶς λέγονται. Ἡ γὰρ ὁμωνύμως, ἢ ὡς τὰ ἀφ' ἑνός, ἢ πρὸς ἐν συντελοῦντα, ἢ κατὰ ἀναλογίαν· ὡς περ λέγεται ὁ νοῦς ὀφθαλμὸς, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει πρὸς τὴν ψυχὴν, ὅν δὲ ὀφθαλμὸς πρὸς τὸ σῶμα. Δοκεῖ δὲ τὰ ἀγαθὰ κατὰ ἀναλογίαν ἐνὶ ὀνόματι λέγεσθαι. Καθάπερ γὰρ ψυχὴν ἀγαθὴν λέγομεν, οὕτω καὶ χρόνον καὶ τόπον· ἔχει γὰρ ἀνάλογον· καὶ ὅπερ ἐν ψυχῇ ἀρετὴ, τοῦτο ἐν χρόνῳ καιρὸς, καὶ ἐν τόπῳ δίαίτα, καὶ ἐν ποσῶ συμμετρία. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφορέον νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ἄλλη ἂν εἴη φιλοσοφία οικειότερον· οὐ γὰρ τῇ ἠθικῇ ταῦτα προσήκει. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς ἰδέας λέγειν καθόλου· θεολογικοῦ γὰρ τινος καὶ τοῦτο, καὶ οὐδὲν συντελεῖ τῷ ζητοῦντι τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν.

*** Ἡ γὰρ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἰ καὶ ἔστιν, ἥτις κοινῇ τῶν ἄλλων καὶ καθόλου κατηγορεῖται καὶ χωριστὸν τῶν ἄλλων καὶ καθ' ἑαυτὸ ὄφραστός, ὅηλον ὡς οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἀνθρώπῳ πράξαι τοῦτο ἢ κτήσασθαι· ἡμῖν δὲ περὶ τοιοῦτου ἀγαθοῦ ὁ λόγος. Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν συστήναι δυνατόν· εὐδαιμονεῖ γὰρ τις ἐν ᾧ ἐπραξεν ἢ ἐν ᾧ ἐκτήσατο. Ὡστε οὐκ ἂν εἴη προσήκον ἡμῖν περὶ τοῦ μὴ τοιοῦτου λέγειν· τάχα

ria depellunt, propterea expetuntur. Et per se quidem bona sunt sanitas et virtus, sapere, videre : non per se, exercitia, sicut exercitationes gymnasticæ, quibus virtutis causa utimur, et quæ valetudinis gratia adhibentur remedia. Hæc enim et utilia dicuntur.

Quamobrem primum ab iis quæ utilia appellantur, bona quæ per se sunt distinguamus : deinde num una aliqua eorum sit idea consideremus : videtur ergo ineptum esse, aliquam bonorum, quæ per se sunt, ideam ponere. Qualis enim harum rerum differentia erit, si et illa per se sunt, sicut hæc est? Etenim sapere et videre et voluptates quædam pudicæ et honores, licet propter alia petantur, nihilominus sine illis tamen ipsa per se et eligenda et expetenda sunt. Itaque eo nomine per se bona sunt, nec soli id ideæ ascribendum est.

Insuper si una bonorum quæ per se sunt est idea, eadem boni definitio omnibus conveniet : quemadmodum eadem candoris in nive et in cerussa finitio congruit : quod non fit. Prudentiæ enim et voluptatis, quæ bona sunt, diversa est definitio : aliud enim voluptatis, aliud prudentiæ bonum est.

Cap. X.

Bona proportionem uno nomine appellari : deinde ideam ipsius cognitionem nihil prodesse homini moralis philosophiæ studioso.

Quum ergo, quemadmodum dictum est, bona non simili nomine appellantur, (non enim eandem definitionem habent), videndum est quomodo dicantur. Aut enim communium nomine notantur, vel ut ea quæ ab uno proficiuntur vel quæ ad unum tendunt, aut proportionem idem nomen habent : sicut mentem oculum vocamus, quia eandem ad animum, quam oculus ad corpus rationem habet. Videntur autem bona proportionem eodem nomine affici. Nam quomodo animum bonum dicimus, sic et tempus et locum : proportionem enim habent : et quod in animo est virtus, hoc in tempore occasio, in loco domicilium, in quantitate modus est. Sed hæc nunc mittamus : quia alii potius philosophiæ accurata eorum convenit tractatio : neque enim talia ad ethice pertinent. Similiter et universe de idea agere : quod theologum potius decet, neque quidquam illi prodest qui civile bonum quaerit.

Etenim quamvis boni idea sit, quæ communiter et universe de aliis dicatur, quæque ab aliis sejuncta existimetur et per se subsistat : hanc tamen neque actioni humanæ accommodari, neque ab homine comparari posse manifestum est. Nos vero de tali nunc bono loquimur. Quippe in eo potest consistere felicitas : suis enim quisque actionibus aut possessionibus beatus redditur. Quare nec nostrum officium est, de alio bono disserere :

* Χωρισαντες οὖν κτλ. — ** Εἰ δὲ καὶ ταῦτά ἐστι κτλ. — *** Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἐν τι κτλ.

ὅτι τῷ δοξείν ἂν τοῦναντίον, βέλτιον εἶναι μᾶλλον καὶ συμφορώτερον εἰς τὸ πρᾶξι καὶ κτησασθαι τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ ἀγαθὰ, τὸ εἰδέναι αὐτὴν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ· καθάπερ γὰρ παραδείγματι χρώμενοι ταύτῃ γνωσόμεθα, ποῖα τῶν πρακτῶν καὶ κτητῶν εἰσιν ἡμῖν ἀγαθὰ· κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. Πιθανότητα μὲν οὖν ἔχει τινὰ οὗτος ὁ λόγος· εἴκοι δὲ ταῖς ἐπιστήμας διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ αἱ ἐπιστήμαι ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται, καὶ τὸ ἐνδεὲς ἀναπληρῶσαι ἐπιζητοῦσιν· ὡσπερ ἰατρικὴ μὲν τὸ ἐλλείπον τῆς υγείας, γυμναστικὴ δὲ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀνδρίας. Οὕτω δὲ ἔχουσαι πρὸς τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καθόλου τούτου ἀγαθοῦ τὴν γνώσιν παραλιμπάνουσιν· οὐκ ἂν δὲ παρελίμπανον ^a, εἰ βοήθειά τις ἦν αὐταῖς ἀπ' αὐτοῦ. Βοήθημα γὰρ τηλικούτον ἀπαντας ἀγνοεῖν τοὺς τεχνίτας καὶ μὴ ἐπιζητεῖν, οὐκ εὐλογον. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ματαίαν τινὰ τὴν ἰδέαν εἶναι. Ἄπορον καὶ τί ὠφελήθησται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὐτοῦ τέχνην, εἰ γινώσκει αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὸ καθόλου, ἢ ἰατρὸς πῶς ἰατρικώτερος ἔσται, ἢ στρατηγὸς πῶς ἂν γένοιτο στρατηγικώτερος, ὃ τὴν ἰδέαν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ θεααμένος· οὐ γὰρ τὸ καθόλου ὃ τεχνίτης σκοπεῖ ὡσπερ ὁ ἰατρός. Οὐ γὰρ τὴν καθόλου υγείαν ^b σκοπεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· μᾶλλον δέ, οὐδὲ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀτόμου· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατροῦσι.

(Scripsi ^a παρελίμπανον] cod. παραλίμπανον.
— ^b υγείαν] al. ὑγείαν. —)

Κεφ. 12.

Ἵτι τελειόν ἐστιν ἀγαθὸν τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ τέλει, καὶ αὐταρκές.

* Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Πάλιν δὲ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον, καὶ σκοπεῖμεν τί ποτ' ἂν εἴη· λέγω δὴ τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ τέλει. Ἵστι μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ τέχνῃ ἀγαθόν· ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ ἄλλο ἐν στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως· ἐκάστη δὲ ἀγαθὸν τὸ τέλος ἐστίν, οὗ ἕνεκα τὰ ἄλλα ποιεῖ. Ὡσπερ ἐν ἰατρικῇ μὲν υγεία τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐν στρατηγικῇ νίκη, καὶ ἐν οἰκοδομικῇ οἰκία. Ἐπει τοίνυν ἐν πάσῃ πράξει καὶ τέχνῃ ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀγαθόν, οὗ ἕνεκα τὰ ἄλλα γίνεται, τὸ τέλος δηλονότι· καὶ καθόλου εἰ εὐρήσομεν τὸ τέλος πασῶν τῶν πράξεων, οὗ ἕνεκα πάσας ποιοῦμεν, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν ἀγαθόν· καὶ καθάπερ ἰατρικὸν ἀγαθὸν τὸ τέλος ἐστὶ τῆς ἰατρικῆς, καὶ στρατηγικόν, τὸ τέλος τῆς στρατηγικῆς· οὕτω καὶ πρακτικόν τι ἔσται ἀγαθόν, τὸ τέλος πασῶν τῶν πράξεων. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐν ἄλλῃ πλείω εἴη, ταῦτα ἂν εἴη τὰ πρακτὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο δὲ τί ἐστὶ, πειρατέον ἐτι διασαφῆσαι· οὕτω γὰρ καὶ περὶ αὐτοῦ σαφὲς εἴπομεν, ἀλλ' ἐτι ζητοῦ-

* Cap. 7. Πάλιν δὲ ἐπανέλθωμεν κτλ.

sed forsitan e contrario satius esse duxerit quispiam et utilius ad ea bona quae agi quaeque possideri a nobis possunt tum agenda tum comparanda, ipsam boni ideam cognitam habere: quam tanquam exemplar intuiti, quænam ex illis bonis bona nobis sint, et intelligemus et intellecta consequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, sed a scientiis atque artibus plurimum videntur discrepare. Nam aliquod bonum omnes expectunt, et id quod deest supplere nituntur: sicut medicina, quod ad sanitatem, ars gymnastica quod ad robur deest aut ad fortitudinem. Et tamen quamvis ita in boni investigatione versentur, nihilominus boni huius universi scientiam prætermittunt. quod nequiquam facerent, si ipsis illud subsidio foret. Nimirum non est verisimile aut consentaneum, artifices omnes tantum ad iumentum fuisse ignoraturos, ac ne requisituros quidem. Ex quo etiam sequitur, vanam esse hanc ideam. Illud quoque maxime dubium et pæne inexplicabile est, quid utilitatis ad artem suam textor aut faber ex ipsius universi boni cognitione consecuturus sit, aut quo tandem modo vel medicus ad medendum vel imperator ad exercitum ducendum aptior sit futurus, qui ipsam boni ideam contemplatus fuerit. Id videlicet quod universale est non spectat artifex, ut nec medicus. Neque enim universam sanitatem spectat, sed hominis: immo vero ne universe quidem hominis, sed individui, quia singulis hominibus medicinam adhibet.

Cap. XI.

Perfectum esse et per se sufficiens civilis prudentiæ bonum.

Et de his quidem hactenus. Quare rursus ad priorem quaestionem revertamur, ut videamus, quis sit finis ille, quem civilis sibi proponit prudentia. Aliud enim in alia arte bonum est: siquidem aliud in medicina est, aliud in arte imperatoria et in reliquis eodem modo: bonum autem unicuique arti finis est, cuius causa cætera agit. Sicut in medicina bonum est sanitas, in imperatoria arte victoria, in architectura domus. Quum ergo in omni tum actione tum arte illud sit bonum, cuius causa cætera fiunt, ipse scilicet finis: in universum etiam, si omnium actionum finem illum invenerimus, cuius causa actiones istæ fiunt, hoc in omnibus actionibus bonum erit: et quemadmodum bonum medicum finis medicinae, et imperatorum itidem est imperatoris artis: sic etiam omnium actionum finis bonum aliquod in agendo positum erit. At si non unus est finis, sed plures, utique hæc quæ agi possunt erunt bona. Sed danda nobis opera est, ut quis ille sit finis, planius explicemus: quia nihil hactenus de eo explicate diximus.

μεν τί ἐστι· μεταβαίνων γὰρ ὁ λόγος οὐδὲν ἤνυσε πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκετο, ὃ καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐλέγομεν, ὅτι τὸ πάσης πράξεως τέλος, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀριστον. Ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ φαίνεται τῶν πράξεων τὰ τέλη, τούτων δὲ τινα οὐδ' ἑαυτὰ αἰρούμεθα, ἀλλὰ δι' ἕτερα τέλη ἄλλων ἐπιστημῶν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν, καθὼς εἴρηται, καὶ εἰσι χρήσιμα πρὸς ἐκεῖνα, ὥσπερ ὁ πλοῦτος, ὃ τοῦ χρηματιστοῦ ἐστὶ τέλος, χρησιμεύει τῷ πολιτικῷ εἰς τὸ ἴδιον τέλος, καὶ ὁ αὐλός, τέλος μὲν τοῦ αὐλοποιοῦ, χρήσιμον δὲ τῷ αὐλητῇ διὰ τὸ αὐλεῖν, ὁμοίως δὲ καὶ πάντα τὰ ὄργανα· ἐπεὶ τοίνυν εἰσι τινα τῶν τελῶν μὴ δι' ἑαυτὰ ἀγαθὰ, οὐκ ἂν εἴη πάντα τὰ τέλη τέλεια. Τὸ δὲ ἀγαθόν, ὃ ἕνεκα πάντα πράττομεν, τέλειον δεῖ εἶναι· ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἐν τῶν τοιούτων τελῶν, ἅπερ ἀτελῆ εἰσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν πολλά εἰσι τὰ τέλεια, τὸ τελειότατον τούτων· εἰ δὲ ἓν, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ ζητούμενον ἐν πάσαις ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν ἀγαθόν. Καὶ τὸ μὲν δι' ἑαυτὸ ζητούμενον τοῦ δι' ἄλλο ζητουμένου τελειότερον λέγομεν· πάλιν δὲ ἐπεὶ τινα τῶν ἀγαθῶν καὶ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, ὥσπερ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ φρονεῖν, τελειότερον τούτων ἐστίν, ὅπερ δι' ἑαυτὸ μόνον ζητεῖται, οὐδέποτε δὲ δι' ἄλλο· καὶ οὐ μόνον κατὰ σύγκρισιν τελειότερον ἄλλου, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς τέλειον ἀγαθὸν τοῦτό ἐστι. Τοιοῦτον δὲ ἡ εὐδαιμονία μάλιστα εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἰρούμεθα αἰεὶ δι' ἑαυτήν· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν καὶ φρόνησιν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἰρούμεθα μὲν δι' ἑαυτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος ἄλλου ἀπὸ τῆς κτήσεως αὐτῶν, ἐλοιμεθα ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἰρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσιν. Τὴν δὲ εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἰρεῖται διὰ ταῦτα, ἢ ὄλως δι' ἄλλο· ἀλλὰ μόνον δι' ἑαυτήν· ὥστε ἡ εὐδαιμονία ἂν εἴη τὸ ζητούμενον παρὰ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀγαθόν.

* Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖθεν δῆλον· καὶ γὰρ τὸ τέλειον ἀγαθὸν ὃ ζητεῖται, αὐταρκές εἶναι δοκεῖ. Αὐταρκές δέ, ὃ ἀρκεῖ οὐ μόνον ἐνί τινι ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις καὶ γυναικί, καὶ ὄλως τοῖς φίλοις καὶ πολίταις. Ἐπεὶ καὶ τοῦ ἐν τούτοις ἀγαθοῦ ὁ ἄνθρωπος χρήζει, * φύσει πολιτικὸς ὢν καὶ κοινωνικός. Καὶ ὄλως αὐταρκές ἐστίν, ὃ μονούμενον, ἄρκιον καὶ αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεῆ· τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι. Φαίνεται ἄρα, τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι. Ἐτι τὴν εὐδαιμονίαν οὐ λέγομεν συναριθμεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς· τῶν γὰρ αἰρετῶν ἡγούμεθα εἶναι τὸ ἄκρον· καὶ εἰ σύστοιχον αὐτῇ τοῖς ἄλλοις ποιήσομεν ἀγαθοῖς, φανερόν ἐστι, εἰ προσθήσομέν τι τῶν ἄλλων αὐτῇ, αἰρετωτέραν ποιήσομεν, καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη αὐτὴ τὸ ἄκρον τῶν αἰρετῶν· τὸ γὰρ προστιθέμενον τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῆς εὐδαιμονίας ἀγαθόν τι ἀποτελέσει τῆς εὐδαιμονίας αἰρε-

sed adhuc quis sit quærimus : neque enim quidquam effectit, dum huc et illuc vagatur oratio, sed eodem revoluta est, nec aliud probavit, quam actionis, ut in proœmio diximus, cujusque finem hoc esse, quod bonum dicimus et optimum. Quum ergo multi videantur esse actionum fines, atque horum quidam non per se, sed ob alios aliarum scientiarum fines, qui principes vocantur, ut supra dictum est, expetantur ac propterea utiles existimentur, sicut divitiæ, qui lucripetæ finis est, homini rerum civilium perito ad finem suum possunt prodesse, et tibia quæ finis est tibiarii, nihilominus tibiicini ad canendum conducit, et similiter instrumenta reliqua : quum ergo, inquam, fines quidam sint, qui per se non sint boni, sequetur nec omnes fines perfectos esse. Illud vero cujus causa omnia facimus, perfectum esse oportet bonum : quare nec inter illos fines erit, qui non sunt perfecti. Quodsi multi sunt perfecti, is qui perfectissimus erit : sin autem unus, hoc jam illud erit, quod in omnibus humanis actionibus quærimus bonum. Jam id certe quod per se peti solet, eo quod ob aliud petitur, perfectius dicimus : rursusque quum talia sint bona quædam, ut et per se et ob aliud petantur, sicut valere et sapere, horum perfectiora sunt quæ per se semper, neque unquam ob aliud petuntur : atque hujusmodi quidem bonum non alterius tantum respectu, sed simpliciter et absolute perfectum est. Tale autem maxime videtur esse felicitas : hanc enim semper per se expelimus : honorem contra, voluptatem ac prudentiam cæterasque per se quidem petimus virtutes (quamvis enim possessionem earum nihil aliud sequatur, tamen singula qualia sunt petimus) nihilominus tamen et felicitatis causa petuntur, quod per ea felices futuros nos judicamus. Felicitatem vero nec harum, nec omnino cujusquam alius rei causa quisquam petit, sed per se tantum : ex quo sequitur, felicitatem esse illud quod humanæ actiones sibi proponunt bonum.

Præterea id ipsum et hinc intelligi potest : etenim perfectum illud quod quæritur bonum, per se sufficere videtur. Sufficere autem illud creditur, quod non uni tantum qui vitam degit solitariam sufficiat homini, sed quod parentibus etiam, uxori et liberis, omninoque cæteris tum amicis sufficit tum civibus. Quippe tali bono, quod ad hos etiam pertineat, opus est homini ad vitam societatemque civilem nato. Denique sufficiens hoc est, quod si demas reliqua, sufficientem per se vitam et expetendam facit, ita ut nulla re egeat : talem autem esse felicitatem putamus. Unde apparet, felicitatem esse illud quod quærimus bonum. Insuper felicitatem non dicimus cum reliquis conjungi bonis, quia eorum quæ expetuntur honorum extremum eam esse arbitramur : nam si in reliquorum honorum ordine eam locemus, illud eveniet, ut si aliud illi adjungamus, eam optabiliorem etiam faciamus ; unde sequetur, summum eam bonum

* Φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας κτλ.

τώτερον τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν ἐστὶ, οὐ συναριθμούμενον τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν αἰρετῶν ἄκρον ὑπάρχον· τέλειον γὰρ ἐστὶ· τὸ δὲ τέλειον, αἰρετώτατον· αἰετὸν γὰρ τὸ τελειώτατον ἀγαθὸν μᾶλλον αἰρούμεθα· ἢ ἄρα εὐδαιμονία ἐστὶ τὸ ζητούμενον τέλος. Ἐχει δὲ τινα ἀπορίαν ὁ περὶ τοῦ αὐτάρκους λόγος. Εἰ γὰρ τότε τὸ ἀγαθὸν αὐταρκές τι, ὅταν αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς οὐκ αἰετῶν ἀρκέσει, καὶ τοῖς πολίταις, καὶ τοῖς φίλοις, καὶ ἐτι τοῖς οἰκείοις καὶ συγγενέσιν ἐκείνων, ἐπει τοῦτο εἰς ἄπειρον πρόεισιν, οὐκ ἂν συσταίη τὸ αὐταρκές ἀγαθόν. Ὡστε ἀνάγκη λαθεῖν τινα ὅρον τῶν οἰκείων, ἐφ' οὗ δὲ προίεται τὸ ἀγαθόν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθίς ἐπισκεπτέον· λέγωμεν δὲ περὶ τοῦ προκειμένου.

(Seripsi : * χρῆζει] vulgo χρῆσει. —)

Κεφ. ιβ'.

Ὅτι ἐν τῇ κατὰ λόγον τοῦ ἀνθρώπου ζωῇ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, καὶ ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

* Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὴν εὐδαιμονίαν αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ ἀγαθὸν τὸ ἀριστον, ὁμολογούμενον τι φαίνεται. Ποθεῖται δὲ λεχθῆναι περὶ αὐτῆς ἐναργέστερον, τί ἐστὶ. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, εἰ τὸ ἔργον εὐρήσομεν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος. Ἄσπερ γὰρ παντὸς τεχνίτου ἀγαθὸν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ αὐλοῦ μὲν ἐν τῷ αὐλεῖν, ἀγαλατοποιοῦ δὲ ἐν τῷ ἀγάλασαι, καὶ ὄλων ἐπὶ παντὸς ἔργου καὶ πράξεως οὕτως ἔχει, οὕτως καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐστὶν, εἴπερ τι ἔργον ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος. Πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτεύος ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις, ἀνθρώπου δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἄλλ' ἄργον πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς καὶ ποδὸς καὶ ὄλων ἐκάστου τῶν μορίων φαίνεται τι ἔργον, οὕτως καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θεῖη τις ἔργον τι.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἔργον; τὸ μὲν οὖν ζῆν κοινόν ἐστὶ καὶ τοῖς φυτοῖς· ἡμεῖς δὲ τὸ ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου ζητοῦμεν· ὥστε ἐατέον τὸν περὶ τούτου λόγον. Ἐπει δὲ μετὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωὴν, τὴν φυτικὴν δηλονότι, ἐπομένη ἐστὶν ἡ αἰσθητικὴ, ἔγγιον γὰρ τῆς λογικῆς, σκεπτέον καὶ περὶ αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππων καὶ βοῶν, καὶ παντὶ ζῳῷ. Ὡστε οὐδὲ αὕτη ἐστὶ τὸ ζητούμενον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Λείπεται δὲ ἡ ἐν λόγῳ πρακτικῇ ζωῇ. Καὶ αὕτη * δὲ διπλῆ τις φαίνεται. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς ἄλογον μὲν, ἐπιπειθὲς δὲ καὶ ὑπεῖκον τῷ λόγῳ· τὸ δὲ λόγον ἔχον καὶ διανοούμενον. Καὶ τὸ μὲν λόγον ἔχον καὶ διανοούμενον τάττει καὶ βυθμίζει· τὸ δὲ ἄλογον τάττεται καὶ βυθμίζεται. Ὡστε τὸ λογικὸν κυριώτερον ἀνθρωπίνῳ

* Ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον κτλ.

non fuisse. Nimirum illud quod felicitati adijungitur, aliquid ipsa felicitate optabilius efficiet bonum : hoc vero quod quaerimus bonum tale est, ut cum reliquis conjungi non debeat, sed eorum omnium, quae eligenda perhibemus, sit summum : est enim perfectum : quod autem perfectum est, maxime est expetendum : semper enim quo perfectius est bonum, eo magis etiam illud consecramur : hinc patet, felicitatem esse finem nobis propositum. Sed dubitatur in hac quaestione de bono per se sufficiente. Si enim tum demum sufficiens homini bonum est, quum ipsi ejusque familiaribus omnibus et civibus et amicis, rursusque illorum familiaribus et propinquis sufficit, quod in infinitum abit, nusquam consistet illud quod sufficiens dicitur bonum. Quare certus aliquis, ad quem usque progredi hoc bonum oporteat, constituendus erit amicorum terminus. Qua de re posthac commentabimur; nunc ad propositum revertamur.

Cap. XII.

Felicitatem in ea, quam homo ad rationis normam dirigit vita constare, eamque esse functionem muneris animi honestam in vita perfecta.

Summum igitur illud, quod prudentia civilis quaerit bonum, felicitatem dici posse, constare videtur inter omnes. Res autem poscere videtur, ut planius de ea disseramus, et quid illa sit ostendamus. Quod fiet, si prius exploraverimus, quodnam sit opus hominis, quatenus est homo. Etenim ut artificis cujuslibet bonum in ejus opere consistit, et tibicinis quidem in tibiarii cantu, statuarii autem in statua, omninoque eodem modo in omni opere et actione : sic et hominis bonum in ejus opere cernitur, siquidem aliquid hominis opus est, qua est homo. Utrum ergo fabri et auloris opera aliqua sunt et aliquae actiones, hominis autem nullum erit, sed animal ad desidia natum reperietur? an potius ut oculi, manus, pedis singulorumque adeo membrorum suum ejusque opus ac munus est, sic hominis quoque praeter haec omnia opus aliquid esse statuemus? Quodnam ergo hominis opus erit? Nam vivere quidem cum plantis et fructibus ei videtur esse commune; at nos proprium hominis opus quaerimus : quamobrem nihil amplius de hoc dicendum est. Quum vero post vitam alendi augendique vi et facultate praeditam, quam plantis tribuimus, sequatur vita sentiendi vim habens, quippe quae ad rationalem propriam accedat, de hac etiam agendum erit. Porro et haec equo et bovi reliquisque communis est animalibus. Quocirca ne hoc quidem erit opus illud hominis, quod quaerimus. Relinquitur ergo vita rationalis, quae ad agendum apta sit. Sed et haec duplex videtur. Altera enim pars ejus ratione quidem caret, quamvis rationi obtemperet et cedat : altera vero ratione praedita est cogitandique munere fungitur. Et ea quidem quae ratione est praedita et cogitationis particeps, disponit et ordinat : quae autem ratione caret, disponitur et ordinatur. Quamobrem rationali

ἐνέργειά ἐστιν, ἐπὶ καὶ τοῦτο ἐστιν ἐνέργεια· ὁύτερον γὰρ παθητικὸν λέγεται.

* Ἔστι τοίνυν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ὅταν διανοῆται ^b, ἢ οὐκ ἀνευ λόγου, ὅταν κατὰ τὸ παθητικὸν μέρος κινήται ^c μετὰ λόγου. Ἐπει τοίνυν ἐνέργειά ἐστιν ἀνθρωπίνη ἢ κατὰ λόγον, εἰ καὶ εὖ καὶ καλῶς γίνωτο, οὐδὲν κωλύει ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν πάλιν εἶναι· οὐ γὰρ ἑτερογενῆ τὸ τοῦ κιθαριστοῦ ἔργον καὶ τὸ τοῦ σπουδαίου κιθαριστοῦ· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὖ κιθαρίζειν. Καὶ οὐκ εἰσὶν ἑτερογενῆ· ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἵππος τοῦ ἀγαθοῦ ἵππου ἕτερος τῶ γένει. Εἰ δ' οὕτω ταῦτα, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζωὴν τινα, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ πράξεις μετὰ λόγου, σπουδαίου ἀνθρώπου ἂν εἴη ἔργον, τὸ εὖ καὶ καλῶς κατὰ λόγον ἐνεργεῖν. Εὖ δὲ τι καὶ καλῶς γίνεται ἕκαστον, κατὰ τὸ προσήκον αὐτῶ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀρα ἐνέργεια εὖ καὶ καλῶς ἔσται, κατὰ τὸ προσήκον αὐτῶ ἀγαθόν. Τὸ δὲ προσήκον αὐτῶ ἀγαθὸν ἡ ἀρετὴ ἐστιν. Ὡστε τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐκεῖνο ἂν εἴη, ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν.

** Εἰ δὲ πολλὰ αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην αὐτῶν καὶ τελειοτάτην ^d. Εὐρηται ἀρα τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν. Τὸ δὲ ἐν ἐκάστῳ ἀγαθόν, τὸ τέλος ἐστίν, ὥσπερ εἴρηται. Εὐρηται ἀρα τὸ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τὸ δὲ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἰδείχθη ταῦτόν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἡ εὐδαιμονία ἀρα εὐρηται, ὅπερ εἶδει ποιῆσαι.

*** Ἐτι δὲ προσήκει τὸ ἀνθρώπινον ἔργον, εἰ μέλλοι πάντη τέλειον εἶναι, ἐν βίῳ εἶναι τελείῳ· μία γὰρ χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαιμονα μία ἡμέρα οὐδὲ ὀλίγος χρόνος.

**** Ὀρίσθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀνθρώπινον ἢ εὐδαιμονία τοῦτον τὸν τρόπον, ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν ἐν βίῳ τελείῳ. Δεῖ γὰρ ἴσως ὁποτυπῶσαι πρῶτον, εἶτα τελείως γράψαι, καθάπερ εἰκόνα, τὸν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ λόγον. Τὸ δὲ τὰ καλῶς τυπωθέντα προαγαγεῖν εἰς τὸ βέλτιον καὶ διαρθρῶσαι, δόξειαν ἂν εὐλογον εἶναι καὶ τοῦ βουλομένου παντός· συντελεῖ γὰρ καὶ ὁ χρόνος· εὐρετῆς ἂν καὶ συνεργὸς ἀγαθὸς τῶν τοιούτων. Ἀπὸ τούτου γὰρ καὶ αἱ τῶν τεχνῶν ἐπιδόσεις γεγῶνασι· παντός γὰρ προσθεῖναι τὸ ἑλλείπον.

[Scripsi : ^a αὕτη] cod. αὕτη. — ^b διανοῆται] cod. διανοεῖται. Vide Hermannum ad Viger. p. 792 et Bast. ad Greg. Cor. p. 115. — ^c κινῆται] cod. κινεῖται. — ^d τελειοτάτην] cod. τελειωτάτην. —)

parti magis proprie tribuitur hominis efficacia, siquidem hæc est efficacia; altera enim patibilis vocatur.

Est ergo opus hominis functio muneris animi rationi consentanea, quoties nimirum intelligit, aut ratione non carens, quoties in patibili parte cum ratione movetur. Quum igitur hominis efficacia rationi sit consentanea, si bene illa recteque fiat, nihil obstat, quin rursus sit hominis efficacia: sicut nec diversi generis citharistæ et boni citharistæ opus est: citharistæ enim est citharam pulsare, boni autem, bene. Neque enim ista genere inter se differunt: sicut nec equus genere a bono equo diversus est. Quodsi hæc ita se habent, hominisque opus esse statuimus vitam aliquam, hanc vero functionem muneris animi et actiones cum ratione conjunctas, boni hominis opus erit, bene et honeste, ut decet, hoc munere fungi. Bene autem singula et honeste fieri dicuntur secundum suum cujusque bonum; quare et hominis efficacia ad ipsius bonum accommodata recte ac decenter se habebit. Sed conveniens ei bonum virtus est. Itaque hominis bonum erit functio muneris animi virtuti consentanea.

Quodsi multæ sint virtutes, optimæ earum et perfectissimæ consentanea erit. Atque ita hominis bonum invenimus. Bonum autem in singulis finis est, ut jam diximus. Quapropter et finem humanarum actionum invenimus. Finem vero humanarum actionum eundem esse cum felicitate demonstravimus: ideoque et ipsam, quod propositum nobis erat, felicitatem invenimus.

Quin etiam hominis opus, ut plane sit perfectum, si vita perfecta esse oportet. Ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus: sic nec dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum.

Sic igitur hominis bonum, felicitas, definiatur, functio muneris animi virtuti consentanea in vita perfecta. Primum enim fortasse boni notio adumbranda, deinde pingendi artificum more ejus tanquam imago, sic boni quam proponimus definitio expingenda nobis et perficienda est. Nam quæ bene delineata sunt, promovere suisque velut membris et articulis distinguere, consentaneum et cujusvis esse videtur: quum etiam tempus talium rerum inventor et adjutor bonus prosit. Unde et artes incrementum ceperunt; cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere.

* Εἰ δὲ ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου κτλ. — ** Εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί κτλ. — *** Ἐτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ κτλ. — **** Π-οιγεγράφω μὲν οὖν κτλ.

Κεφ. ιγ'.

Ὅτι δεῖ κατὰ τὸ προσῆκον τῇ ὄλῃ τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους ἀπαιτεῖν. Καὶ ὅτι οὐκ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ διότι ζητήσομεν.

Χρὴ δὲ καὶ τῶν προειρημένων λόγων μεμνησθαι, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἀπαιτεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ μεθόδῳ. Καὶ τέκτων καὶ γεωμέτρης οὐχ ὁμοίως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ἕκαστος γάρ, ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ προκειμένη μεθόδῳ ὁ μὲν γὰρ τέκτων τοσοῦτον ἐπιζητεῖ, ὅσον χρησιμεύσει ἂ αὐτῷ πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ γεωμέτρης αὐτὴν ὀρθὴν ζητεῖ, τί ἐστι καὶ ποῖόν τι· οὐ γὰρ ἔργον τι κατασκευάσαι βούλεται δι' αὐτῆς, ἀλλὰ τὸν ἀληθῆ ζητεῖ περὶ αὐτῆς λόγον. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίνηται. Εἰ γὰρ τὸν τέκτονα ἀπαιτήσομεν τὸν περὶ τῆς ὀρθῆς λόγον, ὅπερ πάρεργόν ἐστιν αὐτῷ πρὸς τὸ ἔργον, πλείονος ζητήσεως αὐτῷ δεήσει, ἢ τὰ πρὸς τὰ τέχνης ἔργα. Οὐκ ἀπαιτητέον δὲ οὐδὲ τὴν αἰτίαν ὁμοίως ἐν ἅπασιν. Ἰκανὸν γὰρ ἐν τισιν, εἰ δειχθεῖεν καλῶς ὅτι εἰσὶ, καὶ εἰ μὴ προσθήσομεν τὸ διότι. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν· ἐν αὐταῖς γὰρ οὐ τὸ διότι ζητήσομεν, ἀλλὰ τὸ ὅτι μόνον. Καὶ τοῦτο ἐν πάσαις ἐπιστήμαις ἀρχὴ ἐστίν· εἰ γὰρ ζητήσομεν τῶν ἀρχῶν αἰτίαν, οὐδέποτε ἀρξόμεθα, ἀλλ' ἐπ' ἀπειρὸν βαδιούμεθα. Φανερόν δὲ γίνεται ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ ὅτι, ἢ ἐπαγωγῆ, ἢ αἰσθήσει, ἢ ἔθισμῳ· ἐπαγωγῆ μὲν, ὡς περὶ τὰ τῶ αὐτῶ ἴσα, καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἴσα· δεῖξομεν γὰρ ἀριθμούς τινας καὶ μεγέθη εἰσαγαγόντες· ἐπαγωγῆ γὰρ ἐστὶν ἢ ἀπὸ τῶν μερικῶν δεῖξις· αἰσθήσει δέ, ὅταν δεικνύη ὁ φυσικὸς τὸ πῦρ θερμόν, καὶ τὸ ὕδωρ ψυχρόν, ἕτινα ἀρχαὶ εἰσὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐθισμῷ δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἠθικοῦ γινώσκονται. Καὶ γὰρ ἀδύνατον εἰς γνῶσιν ἔλθειν τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων μὴ ἐν ἔθει γενόμενον τῶν σπουδαίων πράξεων, ὡς ἐν τῷ ε εἰρηται κεφαλαίῳ. Πειρατέον δὲ μετέρχεσθαι ἑκάστην τῶν ἀρχῶν καθὼς πέφυκε δεικνυσθαι, καὶ σπουδαστέον, ὅπως δι' ὀρισμοῦ φανῶσι καλῶς. Μεγάλην γὰρ παρέχουσι βοήθειαν ταῖς ἀποδείξεσι ταῖς ἐπομέναις αὐταῖς. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται πλέον ἢ τὸ ἥμισυ τῆς ἀποδείξεως δύνασθαι τὴν ἀρχήν, καὶ πολλὰ τῶν ζητουμένων ἐμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς· ἐν γὰρ τῇ μείζονι πρότασει αἰεὶ ἢ ἀρχὴ παραλαμβάνεται· ἢ δὲ μείζων πρότασις τὸ πᾶν δύναται τῆς ἀποδείξεως σχέδόν. Καὶ ἴσως εἰ καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μείζων καλεῖται.

(Scripsi : ἂ χρησιμεύσει] codex χρησιμεύσει.
— ὁ δεικνύη] vulg. δεικνύει. —)

Cap. XIII.

Pro ratione materiae varias disputationes quae de ea habeantur desiderari. Item causam rei in principis non quaeri.

Verum et ea meminisse nos oportet quae supra dicta sunt, et summam subtilitatem non peraeque in omnibus requirendam esse, sed in unaquaque re pro materiae subjectae ratione, et quoad docendi via et ratio patitur. Nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum inquirunt : singuli enim prout rationi suae convenit, hoc agunt : faber quidem, quatenus operi suo conducere existimat : geometra vero ipsum per se considerat, hoc est, quid sit et qualis : neque ejus beneficio aliud opus efficere vult, sed veram tantum ejus rationem perquirat. Eodem igitur modo et in caeteris omnibus faciendum est, ne operum accessiones et ornamenta operibus ipsis ampliora existant. Si enim ex fabro rationem recti anguli quaeramus, quae res ad institutum operis illius non pertinet, difficilius eam inveniet, quam quae ad artis opera spectant. Neque vero in omnibus aequae causa flagitanda est. Quippe satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit ea esse, etiamsi non addatur, cur sint. Hoc autem in disciplinarum etiam principis fieri solet, in quibus non cur sint quaerimus, sed esse ea tantum statuimus. Atque hoc commune omnibus disciplinis principium est : si enim principiorum semper rationem quaeremus, nunquam incipiemus, sed in infinitum potius abibimus. Sed esse principia plenum facimus aut inductione, aut sensu aut consuetudine : inductione, ut quum dicimus, quae eidem aequalia sunt, etiam inter se esse aequalia : siquidem demonstratio erit, quum numeros et magnitudines inducemus : probatio enim a particularibus est inductio : sensu vero, ut quum ignem calere, aquam frigere physicus demonstrat ; quae quidem principia sunt scientiae : consuetudine denique moralis philosophiae principia cognoscuntur. Neque enim fieri potest, ut aliquis disputationes de virtute habitas intelligat, qui non prius honestis actionibus assueverit : sicut in sexto a nobis capite dictum est. Quare danda est opera, ut singula principia persequamur, quemadmodum suae naturae convenienter tradi solent, atque id studendum, ut definitione bene declarentur. Multum enim ad ipsas illas quae sequuntur demonstrationes conferunt. Quamobrem principium plus quam dimidium totius demonstrationis valere videtur, multaque eorum quae in quaestionem veniunt illius ope explanantur ; semper enim in maiore propositione assumitur principium : major vero propositio omnia fere potest in demonstratione. Et fortasse, quemadmodum et aliam ob causam, ita etiam ob hanc major vocatur.

Κεφ. ιδ'.

* Ὅτι οὐ παντὴ ἀπέδουσιν οἱ λεγόμενοι περὶ τῆς εὐδαιμονίας παρὰ τῶν παλαιῶν λόγοι τῶν λεχθέντι αὐτῆς ὀρισμῶ.

* Ταῦτα μὲν οὖν καθόλου περὶ τῶν ἀρχῶν εἴρηται. Περὶ δὲ τῆς προκειμένης ἡμῖν ἀρχῆς, τῆς εὐδαιμονίας δηλονότι, σκεπτέον ἔστι οὐ μόνον τὸν ὄρισμὸν αὐτῆς ἐξετάσαντας, καὶ τοὺς λόγους τοὺς συμπεράναντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λεγόμενους περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν παλαιῶν ἀληθεῖς λόγους, εἰ συνάδουσιν τῶν ὀρισμῶ. Τῶν μὲν γὰρ ἀληθεῖ ὀρισμῶ καὶ πάντα συνάδει τὰ προσόντα τῶν ὀρισμῶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τ' ἄλλα τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ. Τῶν δὲ ψευδοῦ ταχὺ διαφωνοῦ τὸ ἀληθές. Τῶν ἀγαθῶν τοίνυν εἰς τρία διαιρουμένων, καὶ τῶν μὲν λεγομένων ἐκτός, τῶν δὲ περὶ ψυχῆς, τῶν δὲ περὶ σώματος τὰ περὶ ψυχῆς ἀγαθὰ κυριώτατα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ κοινῇ πάντες λέγομεν. Περὶ ψυχῆς δὲ λέγομεν ἀγαθὰ τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικάς. Οὐκοῦν αἱ ψυχικαὶ πράξεις καὶ ἐνεργεῖαι αἱ ἀγαθὰ κυριώτατα καὶ μάλιστα εἰσιν ἀγαθὰ. Ἐν τῇ κατὰ ψυχῆν ἀρα ἀγαθῇ ἐνεργείᾳ τὸ κυριώτατον καὶ μάλιστα ἀγαθὸν συνίσταται. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία. Ἔστιν ἀρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνεργεῖα κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δόξαν παλαιῶν οὔσαν, καὶ ἁπολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων.

** Ὁρθῶς δὲ πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνεργεῖαι ἡ εὐδαιμονία: οὕτω γὰρ ἂν εἴη τῶν περὶ ψυχῆς ἀγαθῶν καὶ οὐ τῶν ἐκτός.

*** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐδαιμόνων εὖ πράττειν λέγεται καὶ εὖ ζῆν· ἢ ἐνεργεῖσιν καὶ πράξιν δηλοῦσι.

**** Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ζητούμενα παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐνυπάρχουσι τῶν λεχθέντι. Τὰ ἐπιζητούμενα δὲ τοῖς μὲν ἀρετῇ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις.

***** Τοῖς δὲ καὶ πάντα ταῦτα εὐδαιμονία εἶναι δοκεῖ. Τοῖς δὲ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἀλλὰ τῆς ἀπ' αὐτῶν τούτων τιχτομένης.

***** Ἄλλοι δὲ καὶ τὴν ἐκτός εὐτηρίαν συμπαράλαμβάνουσι. Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἐνδοξοὶ ἄνδρες· ὧν οὐδετέρους εὐλόγον τῆς ἀληθείας ἐν πᾶσι διαμαρτάνειν· ἀλλὰ καθ' ἑν τὸ μόνον ἴσως, ἐν τοῖς πλείστοις δὲ ἀληθεύειν.

Τοῖς μὲν οὖν λέγουσι πᾶσαν ἀρετὴν τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι, ἢ τῶν ἀρετῶν τὴν ἀρίστην, συνωδὸς ὁ ἡμέτερος περὶ αὐτῆς λόγος. Κατὰ γὰρ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐνεργεῖαν ἡ εὐδαιμονία ἔστι. Διαφέρει δὲ, ὅτι οἱ μὲν ἐν τῇ ἔξει καὶ κτήσει τῆς ἀρετῆς τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι φασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ χρήσει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ. Διαφορὰ δὲ ἔστιν οὐκ ὀλίγη τοῦ ἐν κτήσει ἢ χρήσει

Cap. XIV.

Quæ veteres de felicitate dixerunt non omnino a superioribus definitione dissentire.

Hæc igitur de principiis in genere dicta sunt. De eo autem quod nunc peculiariter tractamus, plura videnda erunt : de felicitate nimirum : quare non tantum definitionem ejus examinabimus, sed etiam singula ex quibus constat verba inspiciemus, cum quibus deinde veterum opiniones comparabimus, ut consideremus num hæc nostræ definitioni respondeant. Veræ enim definitioni omnia, quæ definito insunt, facile respondent, ac propterea et alia quæ de eo dicuntur. A falsa vero statim dissentit veritas. Quum ergo in tres partes distribuatur bona, aliaque externa, alia animi, alia corporis perhibeantur esse : animi bona præcipua et maxime bona communiter omnes dicimus. Animi autem bona actiones animi et muneris functiones appellamus. Unde patet actiones ejus bonasque muneris ejus functiones præcipuas maximeque bonas esse. Quare in animi bona muneris functione id quod præcipuum maximeque bonum vocamus, consistit. Hoc vero est felicitas. Animi ergo actus honestus est felicitas, etiam ex hac opinione, quæ et antiqua est et philosophorum omnium suffragiis comprobata. Recte præterea actionum quarundam et muneris functionum nomen habet felicitas : ita enim ex animi bonis eam esse apparebit, nec ad externa referendam. Ideoque bene rem gerere et bene vivere dicitur, qui felix est : quæ muneris functionem actionemque designant. Apparet porro et ea quæ in felicitate perfecta requiruntur, in eo quod a nobis dictum est, inesse. Hominum enim alii virtutem, alii prudentiam, alii sapientiam requirunt. Alii etiam omnia hæc felicitatem esse judicant. Alii aliquid horum cum voluptate, sed quæ ex his ipsis potissimum nascatur.

Sunt etiam qui externam felicitatem adjungant. Atque horum alia multi et veteres, alia pauci et clari viri statuunt : quorum neutros in omnibus errasse verisimile est, sed in uno fortasse aliquo, in plerisque vero recte sensisse. Jam vero cum iis qui vitam beatam aut omnem virtutem esse dicunt aut virtutum præstantissimam nostrum de ea congruit iudicium. Etenim actus honestus felicitas est. Sed inter illos et nos hoc maxime interest, quod illi in virtutis habitu et possessione, nos in usu et muneris functione felicitatem positam esse putamus. Sed multum refert, utrum in possessione an in usu, in habitu summum bonum ponas, an in muneris

* Cap. 8. Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς κτλ. — ** Ὁρθῶς δὲ καὶ κτλ. — *** Συνάδει δὲ κτλ. — **** Φαίνεται δὲ καὶ κτλ. — ***** Τοῖς δὲ ταῦτα κτλ. — ***** Ἄλλοι δὲ καὶ κτλ.

τὸ ἀριστον ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν ἔξει ἢ ἐνεργείᾳ. Τὴν μὲν γὰρ ἔξει ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μὴδὲν ἀποτελεῖν, οἷον τῶ καθεῦδοντι, ἢ ἄλλως πως ἐξηρηγκότι· τὴν δ' ἐνεργείαν, οὐχ οἷόν τε. Πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν ἐνεργείαν ἔχων· καὶ εἰ τὴν ἀγαθὴν ἐνεργείαν ἔχει, εὖ πράξει. Τοῦτο δὲ ἔστι τὸ εὐδαιμονεῖν. Ὡσπερ γὰρ Ὀλυμπίαισι^a οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι^b στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι (τούτων γὰρ τινες καὶ νικῶσιν) οὕτω καὶ τῶν ἐν τῶ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οὐχ οἱ δυνάμενοι πράττειν ὀρθῶς, ἀλλ' οἱ πράττοντες ὀρθῶς ἐπιθόλοιο γίνονται.

(Scripsi : ^a Ὀλυμπίαισι] codex Ὀλυμπίαισιν. — ^b ἰσχυρότατοι] cod. ἰσχυρώτατοι.)

Κεφ. ιε'.

Ὅτι ἡδιστος δι' ἑαυτὸν ἔστιν ὁ κατ' ἀρετὴν βίος, καὶ μάλιστα ἀγαθὸς καὶ καλός

* Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' ἑαυτὸν ἡδύς, οὐκ ἔξωθεν ἔχων τὴν ἡδονήν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἡδεσθαι τῆς ψυχῆς ἔστιν, οὐδὲν καλῶς τὴν τῆς ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαν μεθ' ἡδονῆς εἶναι. Ὅτι δὲ καὶ ἔστι, δῆλον. Ἐπεὶ γὰρ ἐκάστῳ ἐκεῖνός ἐστιν ἡδύς, πρὸς ὃ λέγεται φιλοτιοῦτος· οἷον ὁ ἵππος ἡδύ τῷ φιλίππῳ, καὶ θέαμα τῷ φιλοθεώρῳ· καὶ τῷ φιλαρέτῳ ἄρα ἡδεῖα ἢ ἀρετῆ. καὶ αἱ κατ' αὐτὴν πράξεις. Τὰ μὲν οὖν δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς ἡδέα μάχεται· ἄλλοι γὰρ ἄλλο νομίζει ἡδύς, καὶ τὸ ἄλλο ἀηδές. Αἴτιον δέ, ὅτι οὐκ ἔστι φύσει ἡδέα. Τοῖς δὲ φιλοκάλοισ ἡδέα δοκεῖ τὰ καὶ φύσει ἡδέα· ἀριστοὶ γὰρ οὕσι τὰ ἀληθῶς ἡδέα διώκειν ἀκόλουθον· διώκουσι δὲ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις. Ὡστε δῆλον, ὅτι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαί εἰσι τοῖς φιλαρέτοις καὶ δι' ἑαυτὰς· τὸ γὰρ φύσει ἡδύς, οὐκ ἔστι δι' ἕτερον ἡδύς. Διὰ τοῦτο οὐ προσδέεται ὁ βίος αὐτῶν ἄλλης ἔξωθεν ἡδονῆς, καθάπερ τινὸς περιάπτου, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ. Εἰ δέ τις εἴποι μὴ πάντα τοὺς σπουδαίους ἡδεσθαι τῇ ἀρετῇ, (εἰσι γὰρ οἱ μὴ μεθ' ἡδονῆς ταύτην πράττουσιν) ἐροῦμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸς οὐδὲ σπουδαῖος ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν. Οὕτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὕτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ δ' οὕτω, δι' ἑαυτὰς ἂν εἴεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαί· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαὶ γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· μὴ καλῶς γὰρ κρίνειν οὐκ εὐλογον· κρίνει δέ, ἀγαθὰς εἶναι καὶ καλὰς. Ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον, καὶ ἡδιστον ἢ εὐδαιμονία· καὶ οὐκ ἄλλο μὲν κάλλιστον, ἄλλο δὲ ἀριστον, ἄλλο δὲ ἡδιστον κατὰ τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα.

Κάλλιστον τὸ δικαιοτάτον, λῦστον δ' ὑγιαίνειν,
ἡδιστον δὲ πέφυχ' οὐ τις ἐρεῖ τὸ τυχεῖν.

* Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν κτλ.

functione. Quippe accidere potest, ut habitus qui insit, nihil efficiat, ut in eo qui dormit, aut qui alio aliquo modo otiaur : quod in muneris functionem non convenit. Necessario enim ager, penes quem est muneris functio, et si bona ea est, recte ager. Hoc autem est felicitate florere. Quomodo vero Olympiæ non pulcherrimi aut fortissimi coronantur, sed qui certant (ex his enim nonnulli etiam vincunt) : sic et ea quæ sunt in vita honesta et bona, assequuntur et obtinent non ii qui recte agere possunt, sed qui recte agunt.

Cap. XV.

Jucundissimam per se esse vitæ sanctitatem, maximeque bonam et honestam.

Est vero eorum vita etiam per se jucunda, utpote quæ non extrinsecus acceptam habeat voluptatem. Quum enim delectari sit animi, nihil obstat, quin honestus animi actus voluptati sit. Esse autem, vel hinc apparet. Siquidem singulis jucundum est illud, cujus quisque studiosus dicitur : sicut equus ei qui equis delectatur, gratus est, spectaculum ei qui inde voluptatem capit : ita et homini virtutis studioso grata virtus est gratæque actiones honestæ. Ea autem quæ plerisque jucunda videntur, inter se pugnant : alius enim aliud vel jucundum vel injucundum existimat. Cujus rei causa est, quod natura non sunt talia. Hominibus vero rerum honestarum studiosis ea quæ natura sunt talia jucunda videntur : quum enim sint optimi ; illos ea quæ revera sint jucunda appetere consentaneum est : incumbunt autem ad actiones honestas. Unde apparet, actiones honestas etiam per se hominibus virtutis studiosis esse jucundas : nam quod natura sua est jucundum, non ob aliud jucundum est. Quamobrem illorum vita non eget ulla externa voluptate, tanquam appendice, sed habet in se inclusam voluptatem. Quod si quis dicat, non omnes viros bonos delectari virtute (sunt enim qui cum voluptate virtutem non exerceant), respondebimus, bonum revera aut honestum non esse, nisi qui recte factis gaudeat. Neque enim quisquam aut justum dixerit cum, qui non ex juste factis capiat voluptatem, aut liberalem, qui liberalibus actionibus non delectetur ; idemque de cæteris virtutibus sentiendum. Quod si ita est, sequitur per se jucundas esse virtuti consentaneas actiones : enimvero illæ et bonæ sunt et honestæ, singula autem facta maxime, siquidem de iis vere judicat vir bonus : male vero judicare talem non est probabile : bonas autem eas et honestas esse actiones judicat. Est igitur quiddam optimum, pulcherrimum et jucundissimum felicitas. Neque vero aliud pulcherrimum, aliud optimum, aliud, ut in Dellaco epigrammate dicitur, est jucundissimum.

Justitia est formosa, valetudo optima res est ;
dulce frui, cujus quemque perurit amor.

Ἄπαντα γὰρ ταῦτα ταῖς ἀρίστοις ἐνεργείαις ὑπάρχει. Ταύτας δὲ φαμεν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἣ μίαν τούτων τὴν πασῶν ἀρίστην.

Κεφ. ις'.

* Ὅτι δεῖται καὶ τῶν ἐξωθεν μέλλων εὐδαιμονεῖν, εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς ἐξωθεν ἡ εὐδαιμονία συνίσταται. Καὶ οὗτοι οὐκ ἔστιν ἀπὸ τύχης ἢ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία.

* Ἔστι μὲν οὖν τὸ εἶναι τῆς εὐδαιμονίας ἐν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι. * Φαίνεται δ' ὁμοίως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ εἶπομεν. Ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ βῆδιον, τὰ καλὰ πράττειν, μὴ βοηθούμενον τοῖς ἐξωθεν. Πολλὰ γὰρ τῶν ἀρίστων πράττεται διὰ τῶν ἐξωθεν, καθάπερ δι' ὀργάνων, ἢ διὰ φίλων, ἢ διὰ πλούτου, ἢ διὰ τῆς ἐν τῇ πόλει τιμῆς, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως. Ὡς περὶ καὶ οἱ τινῶν τούτων στερισκόμενοι ἀκαλλῆ τινα τὴν εὐδαιμονίαν ποιῶσιν. Ὅσον εἴ τις στέροιστο εὐγενείας ἢ εὐτεκνίας, ἢ κάλλους. Οὐ πᾶν γὰρ εὐδαιμονικός ὁ τὴν θείαν πάναισχος, ἢ δυσγενής, ἢ μονώτης καὶ ἄτεκνος, ἢ κακούς παῖδας ἔχων, ἢ ἀγαθὸς ἀποβαλὼν διὰ τοῦτο φαμεν, τὴν εὐδαιμονίαν προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐμερίας. Καὶ τούτου χάριν τινὲς τὴν διὰ τῶν ἐξωθεν εὐτυχίαν ταυτὸν εἶναι ἰνόμισαν τῇ ζητουμένῃ εὐδαιμονίᾳ· ἴνιοι δὲ φασι εἶναι τὴν ἀρετὴν· ὅτι καὶ ἀμφοτέρων χρεῖα τῷ κυρίως εὐδαιμονοῦν.

** Καὶ διὰ τοῦτο ἀπορεῖται, πότερον μαθητὸν ἔστι, καὶ διὰ μεθόδου τινὸς παραγίνεται, ἢ ἐκ τοῦ ἐθίζεσθαι ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ἢ δι' ἄλλης τινὸς ἀσκήσεως, ἢ θεοθεν δίδοται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἀπὸ τύχης τινός. Δοκεῖ δὲ, ὅτι εἰ καὶ ἄλλο τι δώρημά ἐστι παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῦτο ἂν εἴη δικαίως. Καὶ μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεόδοτος, ὅσῳ καὶ βέλτιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάντων. Ἄλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτων λέγειν, τῶν περὶ προνοίας ἂν εἴη λόγων, καὶ ἄλλης πραγματείας· ἡμῖν δὲ κατὰ τὸ προσήκον τῇ προκειμένῃ μεθόδῳ σκεπτέον.

*** Φαίνεται τοίνυν, εἰ καὶ μὴ θεόδοτος ἔστιν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, ἢ ἄλλην τινὰ ἀσκήσιν, παραγίνεται, ὁμοίως τῶν θειοτάτων εἶναι. Τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἄθλον καὶ τέλος, ὅπερ ἔστιν αὐτῇ ἡ εὐδαιμονία, ἀρίστον εἶναι φαίνεται καὶ θεῖον τι καὶ μακάριον γένοιτο δ' ἂν καὶ πᾶσι κοινόν. Δυνατὸν γὰρ πᾶσι τοῖς μὴ τὴν διάνοιαν βεβλαμμένοις, καὶ πάντῃ ἀκινήτους πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς, διὰ τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας ὑπάρξει τὴν εὐδαιμονίαν.

**** Εὐλόγον δὲ ἀπὸ ἀσκήσεως μείζονα καὶ τελειότεραν ὑπάρχει τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ ἀπὸ τύχης. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀπὸ πάσης ἄλλης αἰτίας γινόμενα, ἢ τεχνικῆς, ἢ φυσικῆς, βελτίω τῶν ἀπὸ τύχης γινομένων.

Insunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus. Has autem aut harum unam omnium optimam felicitatem esse diximus.

Cap. XVI.

Externis etiam rebus egere eum, qui felix futurus sit, licet in externis non consistat felicitas. Item humanam felicitatem non esse fortunæ donum.

In rectis ergo actionibus felicitatis natura consistit. Sed tamen externis quoque bonis egere videtur, ut diximus. Fieri enim non potest, aut certe difficile, ut quis præclaras res externorum auxilio orbatus gerat. Multa enim pulcherrimorum facinorum externis adiumentis, tanquam instrumentis quibusdam, aut amicorum opera, aut divitiis, aut publico denique munere, imperio et potentia fiunt. Unde et qui nonnullis horum carent, invenustam quandam felicitatem efficiunt. Ut si quis generis nobilitate vel prospera liberorum sobole vel pulchritudine careat. Neque enim admodum idoneus ad felicitatem videtur, qui insigniter deformis aut obscurissimo loco natus aut solitarius et orbis est, aut qui improbos liberos vel habet vel probos amisit. Quocirca talem quoque prosperitatem, ut diximus, vita beata desiderare videtur. Quo factum est, ut hanc ipsam de qua agimus felicitatem quidam eodem numero et loco atque secundam fortunam et externa bona haberent, nonnulli autem virtutem existimarent, propterea quod homo vere beatus utraque re egeret. Quamobrem dubitatur, utrum disci possit, an certa quadam disciplinæ ratione comparari, an sola honeste agendi consuetudine vel alia quadam exercitatione acquiri felicitas, vel potius divinitus aut fortunæ beneficio hominibus contingat. Ac videtur certe, si quod aliud a deo hominibus datum est munus, hoc quoque jure iis esse allatum. Quin etiam tanto magis, quam reliqua, deorum donum felicitas est, quanto reliquis omnibus, quæ contingunt hominibus, præstat. Cæterum de his exponere non est hujus loci, sed ibi potius faciendum erit, ubi de providentia disputabitur: nobis autem præsentī tractatui convenienter agendum est. Apparet igitur, etiamsi non sit a diis data felicitas, sed aut virtute aut alia quapiam exercitatione pariatum tamen in rebus maxime divinis esse numerandam. Virtutis enim præmium et finis, quæ ipsa putatur esse felicitas, optimum quid et divinum videtur ac beatum esse. Patet vero tale quid omnibus esse commune. Possunt scilicet omnes, quibus integra mens neque durum ad comparandam virtutem ingenium est, vel doctrina vel studio ipsam quoque consequi felicitatem. At probabile est, ab exercitatione majorem perfectioremque felicitatem, quam a fortuna proficisci. Similiter et ea quæ omnibus aliis causis, sive ex artificio tractis sive naturalibus, perficiuntur meliora sunt rebus fortuitis: maximeque, quæ optima causa, id est virtute, effici solent. Præterea maximum pulcherrimumque bonum, felicitatem dico, fortunæ arbitrio permittere, nimis

* Φαίνεται δ' ὁμοίως καὶ τῶν ἐκτὸς κτλ. — ** Cap. 9. Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται κτλ. — *** Φαίνεται δὲ πᾶν κτλ. — **** Εἰ δ' ἔστιν οὕτω βέλτιον κτλ.

καὶ μάλιστα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρίστης αἰτίας γινόμενα, ἤτις ἐστὶν ἡ ἀρετὴ. Ἄλλως τε τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ κάλλιστον τὴν εὐδαιμονίαν ἐπιτρέψαι τῇ τύχῃ, λαν πλημμελὲς ἂν εἴη. Τοῦτο δὲ φανερόν ἐστι καὶ ἐκ τοῦ εἰρημένου τῆς εὐδαιμονίας ὀρισμοῦ· εἰρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀγαθὰ, τὰ τε σωματικά, αὐτοῦ τοῦ σώματος, καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, τὰ μὲν ἀναγκαῖα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, τὰ δὲ καθάπερ ὄργανά εἰσι πρὸς αὐτήν. Ἀναγκαῖα μὲν, οἷον ὑγίεια σώματος, καὶ ζωῆς ἐπιτάσεις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν χωρὶς οὐκ ἐστι τελειωθῆναι τὴν εὐδαιμονίαν· ὄργανα δέ, ὥσπερ πλοῦτος καὶ φίλοι. Εἰ τοίνυν οὐτός ἐστιν ὁ ὀρισμὸς τῆς εὐδαιμονίας, πῶς ἂν αἰτίαν ἔχοι τὴν τύχην; ἡ γὰρ ψυχικὴ ἐνέργεια οὐκ ἀπὸ τύχης. Τοῦτ' αὖ δὴ τῷ ὀρισμῷ καὶ τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ τέλους τῆς πολιτικῆς ἀκολουθεῖ. Τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος τὸ ἀρίστον ἐλέγομεν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Εἰκότως οὖν οὔτε ἵππον, οὔτε βοῦν, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζῶων εὐδαιμον ἔχομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷον τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ παις εὐδαιμων ἐστίν· οὕτω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν. Οἱ δὲ λεγόμενοι εὐδαιμονες παῖδες διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. Δεῖ γάρ, ὡς εἶπομεν, καὶ ἀρετῆς καὶ βίου τελείου.

* Πολλὰ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον, καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνούντα μεγάλας συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γῆρας, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωικοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται· τὸν δὲ τοιαύταις χρησάμενον τύχαις καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως οὐδεὶς εὐδαιμονίζει.

(Scripsi : τελειοτέραν] cod. τελειωτέραν.)

Κεφ. ιζ΄.

Et dei ζῶντας μακαρίζειν.

** Πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονίζειν ἄξιον ἕως ἂν ζῇ, ἀλλὰ χρεῶν τὸ τέλος ὄραν, καθά φησι Σόλων; καὶ εἰ τοῦτο θήσομεν, ἔσται ἄρα τις εὐδαιμων τότε, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτο γε παντελῶς ἄτοπον, ἐν τῷ θεθνάει τὴν εὐδαιμονίαν λαβεῖν; ἄλλως τε καὶ ἐτι ἡ εὐδαιμονία ἐν τινὶ ἐνεργείᾳ ἐστίν. Ἐκ τούτου δὲ φαίνεται μᾶλλον ἐν ἀργίᾳ παντελεῖ εἶναι.

*** Λέγομεν δέ, ἐτι οὔτε ἡμεῖς οὔτε ὁ Σόλων τὸν θεθνῶτα μακαρίζει διὰ τὸ θεθνάει, ἀλλ' ἐτι μέχρι παντός ὁ βίος αὐτῷ μακάριος ἦν, καὶ ἐτι τῆνικαῦτα ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτός ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων. Πάλιν δὲ οὐκ ἀρκούσα ἡ λύσις δοκεῖ. Ἀπορία γὰρ ἐστὶν ἐτι, εἰ λέγομεν εἶναι τὴν τῷ θεθνῶτι καὶ κακόν τι καὶ ἀγαθόν, καὶ αἰσθα-

absurdum fuerit. Quod ipsum vel ex superiore felicitis definitione intelligitur : diximus enim esse bonum animi actum in vita perfecta. Reliqua vero bonorum corpora, quae ipsius sunt corporis, tum caetera quae ad corpus referuntur, partim ad felicitatem sunt necessaria, partim tanquam instrumenta ad eam se habent. Et necessaria quidem sunt verbi causa sanitas corporis, eaque quae ad vitam sustinendam valent, et similia, sine quibus perfici non potest felicitas : instrumenta vero, ut opes et amici. Quodsi haec vera est felicitatis definitio, quomodo causa ejus statuatur fortuna? Animi enim muneris functio a fortuna non profisciscitur. Huic vero definitioni etiam reliqua consentanea sunt, quae de prudentiae civilis fine supra disputavimus. Quippe finem ejus id quod optimum est, esse diximus, ideoque in ea humanam felicitatem consistere. Merito ergo nec equum, nec bovem, nec aliud simile animal beatum appellamus : quia in nullum eorum hujusmodi muneris functio cadit. Ea autem de causa nec puer beatus est : nondum enim per aetatem talibus actionibus idoneus esse potest. Si qui vero inter pueros beati dicuntur, propter bonam spem, quam de his concepimus, ita nominantur. Etenim et virtute, ut diximus, et vita opus est perfecta.

Multae enim in vita rerum commutationes varique casus interveniunt ; fierique potest, ut qui nunc fortunatissimus sit, is senex in maximas calamitates et mala incidat, qualia in heroicis carminibus de Priamo tradunt poetae. Sed qui tales casus fuerit expertus misereque ex vita abierit, eum profecto nemo beatum praedicat.

Cap. XVII.

Num felices judicandi sint viventes.

Nemone igitur alius mortalium, quam diu vivit felix judicandus est, sed finis, ut volebat Solon spectari debet? Quodsi verum esse ponamus, sequetur aliqua post mortem felicem fore? an contra prorsus absurdum est, in morte felicitatem ponere? praesertim quum felicitas in functione quadam muneris consistat. Hinc patet de ista sententia illam potius in perpetuo otio et segnitie versari.

Dicimus ergo, neque nos neque Solonem idcirco beatum judicare mortuum, quia sit mortuus, sed quia ad finem usque vixerit beate, tum vero posse tuto felicem praedicari aliquem, ut jam extra omnium malorum atque infortuniorum discrimen positum. Rursus tamen haec solutio non videtur sufficere. Adhuc enim dubitari potest, an aliquid vel malum mortuo putemus esse vel bonum,

* Πολλὰ γὰρ μεταβολαὶ κτλ. — ** Cap. 10. πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον κτλ. — *** Εἰ δὲ μὴ λέγομεν κτλ.

νομένῳ δὲ ὡσπερ καὶ τῶν ζῶντι. Μακαρίζεται γὰρ καὶ ταλαινίζεται, καὶ ἀτιμάζεται καὶ τιμάται· καὶ τέκνων δὲ καὶ ἀπογόνων εὐπράξια εἰς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῖς λογίζονται· εὐδαιμόνες γὰρ καὶ μακάριοι διὰ τὴν τῶν ἀπογόνων εὐδαιμονίαν, καθάπερ δυστυχεῖς διὰ τὴν αὐτῶν δυστυλίαν ἀπορίαν γὰρ καὶ τοῦτο παρέχει. Τῶν γὰρ μακαρίως βεβιωκότι καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς ἐκβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνοους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δὲ ἐξ ἐναντίας. Ἄτοπον δὲ γένοιτ' ἂν εἰ συµμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὺς, καὶ γίνοιτο ποτὲ μὲν εὐδαίμων, πάλιν δὲ ἄθλιος. Ἄτοπον δὲ πάλιν κακίον δοκεῖ, τὸ μὴ κοινοῦναι τοὺς ζῶντας τοῖς ἀπελθοῦσι τῆς τύχης, διὰ τὴν ἐκ τοῦ γένους οἰκειότητα. Ἄλλ' ἐπαντίστον ἐπὶ τὴν προτέραν ἀπορίαν, καὶ ζητῶμεν, εἰ οὐ δεῖ ζῶντας ἀλλὰ μετὰ τελευτὴν μακαρίζειν· τάχα γὰρ ἂν ἐξ ἐκείνης θεωρηθεῖ καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον.

* Εἰ δὴ τὸ τέλος ὄραν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἔκαστον, οὐχ ὡς ὄντα διὰ τὸ τεθνήαι μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον μακάριος ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ δεῖ εἶσθιν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύεται κατ' αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον αὐτῷ, μὴδὲ ἐροῦμεν αὐτὸν ἀληθῶς εὐδαίμονα, διὰ τὸ μὴ τοὺς ζῶντας ἐθέλειν εὐδαιμονίζειν, σκοποῦντας τὰς τοῦ βίου μεταβολὰς, τῶν μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπολαμβάνειν, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον, τὴν δὲ τύχην πᾶν τοῦναντίον; Δῆλον γὰρ, ὡς, εἰ συνακολουθοῖμεν τὰς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποραίνοντες, καὶ σαθροῦς ἰδρυμένον.

** Λέγομεν τοίνυν πρὸς τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς ὀρθόν· οὐ γὰρ ἐν ταύταις ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, ἡ τοῦναντίον· ἀλλὰ προσδεῖται μὲν τούτων πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἵπομεν· ἡ δὲ οὐσία τῆς εὐδαιμονίας οὐκ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' ἐν τῇ κατ' ἀρετὴν ἐνεργείᾳ συνίσταται, καθὼς εἴρηται. Μόνιμον γὰρ δεῖ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατόν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀπὸ τύχης συνίστασθαι· καὶ τούτῳ μαρτυρεῖ ἡ προκειμένη ζήτησις· ἀπὸ τούτου γὰρ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑποκειῖσθαι τὴν εὐδαιμονίαν μόνιμον εἶναι. Περὶ οὐδὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων τοσαύτη βεβαιότης ὑπάρχει, ὡς ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, ἐν αἷς ἡ εὐδαιμονία μόνιμώτεροι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται τυγχάνουσι. Τούτων δὲ πάλιν τῶν ἀρετῶν αἱ τιμιώτεροι μόνιμώτεροι, διὰ τὸ ζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους μάλιστα καὶ συνεχέστατα, μὴ διακοπτομένης ποτὲ οὐδ' ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ τῆς περὶ τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἐργασίας, διὰ τὸ ἡδεῖαν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην εἶναι ζωὴν, καθὼς εἴρηται. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ λήθην αὐτῶν λαμβάνουσιν.

*** Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἐν τῇ τύχῃ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ὑπάρξει τὸ

ejus ad eum pervenire sensus possit, sicut ad eum qui adhuc vivit. Etenim tum beati judicantur et miseri, tum honore afficiuntur et ignominia; tum liberorum ac nepotum prosperitas eorum felicitati solet ascribi: beati nimirum ac felices propter posterorum felicitatem, sicut infelices ob eorum infelicitatem videntur esse: difficultatem enim hoc quoque affert. Quippe fieri potest, ut qui feliciter vixit et eodem modo mortuus est, eum multas in posteris mutationes excipiant, ut eorum alii boni sint vitamque se dignam consequantur, alii contra. Absurdum autem sit, si una etiam mortuus mutetur, et modo felix, interdum contra infelix sit. Rursus absurdum et illud videatur, si ii qui adhuc vivunt, fortunæ mortuorum nullo modo fiant participes, quos propinqua cognatione attingunt. Verum ad priorem quæstionem nobis redeundum est, videndumque, ne non, dum vivunt, sed post obitum tantum judicandi sint beati: fortasse enim ex ea re illud quoque fiet manifestum de quo nunc quærimus.

Quodsi vitæ finis exspectandus, et tum demum quisque beatus judicandus est, non quod tum quia supremum diem oblit, idcirco quoque felix sit, sed quia prius erat felix, nonne absurdum videbitur, quamdiu felix est, tribui ei non posse quod habet, nec vere felicem dici posse, quia vivos beatos prædicare nolimus, propterea quod diversas in hac vita rerum commutationes esse videamus, felicitatem vero firmum quiddam minimeque mutabile esse existimemus; sicut contra maxime instabilis est fortuna? Est enim perspicuum, si fortunæ casus sequamur, nos eundem nunc beatum nunc contra miserum sæpe esse dicturos, chamæleontem quandam et parum stabili sede collocatum virum beatum perhibentes.

Respondemus ergo ad hanc quæstionem, minime debere nos fortunæ varietatem et mobilitatem sequi: non enim bene vel male vivendi ratio in hac versatur, sed fortunæ bona ut adjumenta quædam felicitatis humana vita desiderat, quemadmodum diximus: ita tamen, ut ipsa felicitatis natura non in his, sed in honesto actu consistat, sicut jam dictum est. Quum enim stabilem oporteat esse felicitatem, in fortunæ muneribus non potest constare: idque confirmat præsens dubitatio, utpote orta ex opinione, in qua disputationis positum est fundamentum, stabilem esse felicitatem. Nullum enim opus humanum tam firmum est, quam actiones honestæ, ex quibus felicitas pendet: siquidem ipsis etiam disciplinis stabiliores habentur. Rursus harum ipsarum virtutum ut quæque præstantissima est. Ita diutissime permanet, propterea quod in eis maxime et assidue ætatem agunt beati, adeo ut ne minimo quidem temporis puncto interrumpatur eorum industria in honestis actionibus posita, quia talis vita, ut dictum est, eos delectat. Quocirca nunquam illarum eos capit oblivio.

Quoniam igitur non fortuna, sed actionibus virtutibus consentaneis continetur felicitas, continget beato id quod

* Εἰ δὴ τὸ τέλος ὄραν δεῖ κτλ. — ** Ἡ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν κτλ. — *** Ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον κτλ.

ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, τὸ μόνιμον δηλονότι αὐτῷ εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἔσται διὰ βίου εὐδαίμων. Ἄει γὰρ ἢ μάλιστα πάντων πράξει καὶ θεωρήσει τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις καὶ θεωρίας.

* Καὶ πρὸς τὰς τύχας στήσεται, καὶ ὑπὸ τῶν ἐναντίων οὐδεμίαν πείσεται μεταβολὴν, ἀλλ' οἶσει τὰ ἐπιόντα κάλλιστα καὶ ἐμμελέστατα δ γε^β ὡς ἀληθῶς ἀγαθός, καὶ τετράγωνος, ἀνευ ψόγου.

** Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐπερχομένων ἀπὸ τῆς τύχης καὶ τῶν μὲν μεγάλων ὄντων, τῶν δὲ μικρῶν, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀτυχημάτων, οὐ παρέξει πράγματα τῷ σπουδαίῳ, οὐδὲ ἐπάξει τῷ βίῳ μεταβολήν.

*** Τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλά, εὐτυχήματα μὲν ὄντα, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖ τὴν εὐδαιμονίαν· χρῆται γὰρ αὐτοῖς ὁ σπουδαῖος ἐπὶ τὰ κάλλιστα.

**** Ἀτυχήματα δὲ ὄντα θλίβει μὲν καὶ λυμáινεται τὸ μακάριον, καὶ ἐμποδίζει πολλὰς ἐνεργείαις, ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, ἐπειδὴν φέρη τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, οὐ δὲ ἀναλγησίαν καὶ ἀναισθησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὄν καὶ μεγαλόψυχος.

***** Εἰ γὰρ ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις ἡ μακαριότης ἔχει τὸ εἶναι, καὶ αὐτὰ κύρια εἰσι τῆς τοῦ εὐδαίμονος ζωῆς, οὐδεὶς ἀν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. Τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔμφρονα καὶ ἀγαθὸν πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας αὐσημῶνως φέρειν· καὶ καθάπερ ὁ ἀριστος τεχνίτης ἀπὸ τῆς τυχοῦσης ὕλης τὴν ἰδίαν ἐπιδείκνυται τέχνην, καὶ στρατηγὸς μὲν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ, καὶ εἰ μὴ ἀξιολογῶν εἴη, χρῆται πολεμικώτατα, καὶ ὁ σκυτοτόμος ὁ ἀριστος ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖ, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ οἱ ἄλλοι τεχνίται ἅπαντες· οὕτω καὶ ὁ μακάριος οὐκ εὐροίαν ἀεὶ ζητήσει, ἀλλ' ἐκ τῆς παρούσης τύχης ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράξει.

***** Καὶ διὰ τοῦτο ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ μόνον οὐ μακάριος^α τῆς γε τύχης ἕνεκα, ἐὰν Πριαμικαῖς περιπέσῃ τύχαις.

***** Οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος ἔσται· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται βραδύως, οὔτε ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων ἴσως καὶ πολλῶν.

***** Καὶ οὐδὲ ὑπὸ τούτων βραδύως ἔπει καὶ ἀπαλλαγεί τις δυστυχημάτων οὐκ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸς τὸ τέλειον ἀγαθὸν μεταπεσεῖται, οὐ μικρὸν παρέκλινε, διὰ τὸ μὴ εὐκίνητος εἶναι· ἀλλ' ἐν πολλῷ χρόνῳ ἔσται τοιοῦτος, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν τούτῳ γενόμενος ἐπιτυχής.

***** Τί οὖν κωλύει τὸν τοιοῦτον ἀνθρώπον

quærimus, ut nimirum bonum habeat stabile, ac dum vita suppetit felicitate utatur. Nam vel semper vel omnium maxime ea et ager et animo cernet, quæ cum virtute conjuncta sunt. Quin etiam fortunæ casibus obstat, neque unquam ab adversariis mutabitur, sed quæcumque ingruerint, pulcherrime et commodissime feret, ut vere vir bonus et sine vituperatione quadratus.

Sed quum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, rerum prosperarum itemque adversarum parvitas nullam viro bono molestiam exhibebit, neque ullam vitæ ejus mutationem faciet.

Magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorum efficiunt; siquidem illa felicitatem simul ornant, nec nisi ad pulcherrimas res a viro bono adhibentur.

At res adversæ premunt et corrumpunt vitam beatam et multorum munerum functiones impediunt; veruntamen etiam in his splendet atque elucet ipsum honestum, tum maxime, quum quis multas et magnas calamitates æquo animo fert, non quod doloris sensu caret stupeatque, sed quod generosi magnique est animi.

Si enim in munerum functionibus virtuti consentaneis beatitudinis natura nititur, atque hæc vitæ beatæ dominatum summamque adeo potestatem obtinent, nemo unquam qui beatus erit, miser est futurus, quia nunquam ager quæ odio digna sunt aut improba. Hominem enim vere prudentem ac probum putamus omnes fortunæ casus decenter ferre: et quemadmodum optimus artifex in qualibet materia artem suam ostentat, et dux optimus exercitu, quem forte habet, licet non eximius sit, pugnacissime utitur, et sutor optimus ex iis pellibus quæ ad eum delatæ sunt, calceum pulcherrimum conficit, eodemque modo cæteri artifices omnes: ita et beatus non semper prosperos rerum successus petet, sed pro præsentī fortuna semper præclarissima facinora efficiet.

Quocirca miser ille nunquam erit, sed tantummodo non beatus propter casum repentinum, si in Priami calamitates incidit.

Neque vero varius et mutabilis erit, quia neque secundis rebus facile movebitur, neque quibuslibet rebus adversis, sed magnis fortasse et multis.

Sed ne his quidem facile: siquidem, quotiescunque e malis se emergerit, rursus longo tempore ad perfectam perveniet felicitatem, a qua ad tempus digressus est, quia non facile movetur, sed longo temporis intervallo talis erit, quum magnarum et honestarum rerum interea compos factus fuerit.

Quid igitur prohibet, quominus talem hominem dicamus beatum, qui suas actiones perfecta virtute dirigat atque in rebus externis duriorē fortuna aliquando cœ-

* Καὶ τὰς τύχας κτλ. — ** Πολλῶν δὲ γενομένων κτλ. — *** Τὰ δὲ μεγάλα κτλ. — **** Ἀνάκαλις δὲ συμβαίνοντα κτλ. — ***** Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνεργεῖαι κτλ. — ***** Εἰ δ' οὕτως κτλ. — ***** Οὐδὲ δὴ ποικίλος κτλ. — ***** Ἐκ τε τῶν τοιούτων κτλ. — ***** Τί οὖν κωλύει κτλ.

εὐδαιμόνα λέγειν, ὅς κατ' ἀρετὴν μὲν τελείαν ἐνεργεῖ, δυστυχίας δὲ τοῖς ἔξωθεν πάλιν εἰς τὴν εὐτυχίαν ἐπαυλεῦσεται, καὶ ἱκανῶς ὑπὸ τῶν ἐκτὸς χορηγηθήσεται ἀγαθῶν, οὐ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τὸν μέχρι τελευτῆς, καὶ βιωσάμενος οὕτω τελευτήσας κατὰ λόγον προστίθῃμι δὲ καὶ τὰ ἔξωθεν ἀγαθὰ, διὰ τὸ τὴν εὐδαιμονίαν τέλος εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ διὰ τοῦτο προσήκειν τέλειον ἀγαθὸν εἶναι καὶ μηδενὸς ἄλλείπειν. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως, οὐ μετὰ τὴν τελευτὴν μακαρίσομεν τοὺς εὐδαιμόνας, ἀλλὰ ζῶντας ἔτι, οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα. Μακαρίους δὲ, ὡς ἀνθρώπους τὴν ἀνθρωπίνην μακαριότητα, ἥτις οὐ πάντῃ τέλειον ἔχει τὸ ἀγαθόν. Καὶ τὸ μὲν ὅτι δεῖ ζῶντας τοὺς εὐδαιμόνας μακαρίζειν, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

(Scripsi : * συνακολουθημέν] cod. συνακολουθεῖμεν. — ^b γε] vulgo ὄγε. — ^c μόνον οὐ μακάριος] cod. μονοῦ μακάριος. —)

Κεφ. ιη'.

Εἰ κοινωνοῦσι τῆς τύχης τῶν ἀπογόνων οἱ μακάριοι μετὰ τελευτῆν.

* Ῥητέον δὲ πρὸς τὴν ἄλλην ἀπορίαν, εἰ ἐκ τῶν ἀπογόνων δυστυχοῦντων ἢ τῶν φίλων χεῖρονα δόξει τοῖς μακαρίοις τὰ πράγματα. Τὸ μὲν οὖν μηδοτιοῦν ἐκ τῶν ἀπογόνων ἢ ἄλλως οἰκείων εἰς τοὺς εὐδαιμόνας ἔρχεσθαι ἢ εὐτυχίας ἢ δυστυχίας, ἀκοινωνητόν ἐστι καὶ ἀλλότριον τῶν ἀνθρωπίνων (κοινωνικὸν γὰρ ὁ ἀνθρώπος) καὶ πρὸς γε ἔτι καὶ ταῖς κοιναῖς δόξαις ἐναντίον· κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων εἶναι πᾶσι δοκεῖ. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν συμβαινόντων τοῖς οἰκείοις τῶν μακαρίων, καὶ παντοίας ἔχόντων διαφορὰς, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συντελούντων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν δὲ ἥττον, τὸ μὲν κατὰ μέρος διαιρεῖν αὐτὰ, μακρὸν καὶ ἄπειρον φαίνεται· εἰ δὲ ὀλοσχερῶς καὶ ὡς ἐν τύπῳ εἰποιμεν περὶ αὐτῶν, ἱκανὸν ἂν εἴη. Διαιρήσομεν τοίνυν καὶ ταῦτα, καθάπερ τὰ συμβαινόντα δυστυχήματα τοῖς μακαρίοις, ὅτι τὰ μὲν μεγάλα καὶ ἀξιόλογα, καὶ βῆρος ἔχει πρὸς τὸν βίον, τὰ δὲ μικρὰ καὶ ἐλαφρότερα. Ἐχει δὲ διαφορὰν, ὅσα ζῶντων ἔτι τῶν μακαρίων τοῖς οἰκείοις συμβαίνει, τῶν συμβαινόντων μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτῆν, ὅσων ἔχει τὰ ἐν ταῖς τραγωδίαις πλαττόμενα κακὰ τῶν προὑπαρξάντων πραγμάτων, ὧν ταῦτα σκιαί.

** Σχεπτέον οὖν περὶ τῆς διαφορᾶς. Βέλτιον δὲ ἐστὶ σκέψασθαι εἰ κοινωνοῦσιν οἱ μακάριοι τοῖς οἰκείοις μετὰ τελευτῆν τῆς τύχης. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι, εἰ καὶ ἔρχεται τι πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τούτων, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον, ἀσθενὲς μέντοι * καὶ μικρόν. Ἡ δὲ διότι καὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει μικρόν ἐστιν, ἢ ἐκείνοις μικρόν, κἂν μέγα ὑπάρχη, διὰ τὸ μὴ ζῆν τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. Εἰ

dictatus ad felicitatem redeat, bonisque externis medio-criter instructus sit, non ad quodlibet tempus, sed usque ad vitæ finem, talisque et postea vivat et sapientis in modum moriatur? Adjungo autem et externa bona, quia humanarum actionum finis est felicitas, ac propterea perfectum esse debet hoc bonum neque ulla ex parte mancum. Quæ quum ita sint, beatos non post obitum dicemus, sed dum vivunt adhuc eos appellabimus, qui habent et habebunt ea quæ a nobis supra dicta sunt. Beatos autem prædicamus, ut homines, beatitudine humana, quæ non undique perfectum habet bonum. Atque hæc quidem de felicitate, quam non mortuis, sed vivis tribuendam esse putamus, dicta sint hactenus.

Cap. XVIII.

Num beati post obitum posterorum fortunæ participes fiant.

Ad alteram vero quæstionem, perveniatur ex infelicitate posterorum aut amicorum aliqua ad beatos calamitas, nunc respondendum erit. Jam vero omnino nihil a posteris aliisve propinquis sive prosperarum rerum sive adversarum ad beatos pervenire, a communione abhorret et conditione humana : (nam ad communitatem natus est homo :) sed et cum opinione communi pugnat : omnibus enim videtur, communia esse quæ amicorum sunt cuncta. Quum vero multa beatorum propinquis eveniant, eaque ipsa dissimilia sint et diversa, ita ut quædam magis, alia minus ad felicitatem conferant, sigillatim ea distinguere longum et infinitum videtur ; univèrse autem ostendere ac velut rudi imagine adumbrare forsitan satis fuerit. Distinguemus ergo hæc etiam, quemadmodum et reliqua, tam secunda quam adversa, quæ eveniunt beatis, ut alia esse dicamus magna et eximia, quæ pondus aliquod et momentum ad vitam habeant, alia parva et leviora. Sed inter res, quæ quamdiu vivunt beati, eorum propinquis eveniunt, atque inter eas, quæ post illorum obitum iis accidunt, tantum interest, quantum inter mala in tragædiis ficta et eventa ipsa, quorum hæc tantum umbræ sunt.

Videndum igitur, qualis illarum rerum differentia sit. Melius autem est quærere, num beati post mortem propinquorum fortunæ participes sint. Apparet porro, etiam si quid ad eos ab his perveniat, sive bonum sit sive malum, tamen leve hoc et exiguum esse : vel quod per se leve sit et exiguum, vel quod illis sit tale, quamvis per se magnum sit, quia ex hac vita semel discesserunt.

* Cap. 11. τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων κτλ. — ** Μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διακορεῖσθαι κτλ.

δὲ ἔχει τινὰ δύναμιν, ἀλλ' οὐ τοσαύτην γε καὶ τοιαύτην, ὥστε ποιεῖν εὐδαιμόνας τοὺς μὴ τοιοῦτους, ἢ τοὺς ὄντας ἀφαιρέσθαι τὴν μακαριότητα. Ὡστε ἐργάζεται μὲν τι ἀπὸ τῶν ζώντων τοῖς τεθνεῶσι τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ὡς μηδεμίαν ἐπάγειν μεταβολήν.

(Scripti : * μέντοι] cod. μὲν τοι. —)

Καπ. ιθ'.

* Ὅτι τῶν τιμῶν ἡ εὐδαιμονία.

* Διωρισμένων δὲ τούτων, σκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερον τῶν δυνάμεων ἔστιν, ἢ τῶν ἐπαινετῶν, ἢ τῶν τιμῶν ἡ εὐδαιμονία· καὶ δυνάμεις μὲν εἰσὶν αἱ ἔξεις τῶν τεχνῶν· οἷον κυβερνητικῆς ἢ ἰατρικῆς, δῆλον δὲ τὸ δύνασθαι ἰατροῦ εἶναι ἢ κυβερνᾶν· ἐπαινετὰ δὲ, τὰ ἤδη κατορθωθέντα καὶ εἰς ἐνέργειαν ἔλθοντα ἀγαθὰ. Τίμια δὲ τὰ θεῖα καὶ ὑπέρταυτα. Τούτων οὕτως ἔχόντων, ζητητέον τί τούτων ἔστιν ἡ εὐδαιμονία· δυνάμεις μὲν οὐκ ἔστιν· ἔστι γὰρ τέλειον ἀγαθόν· ἢ δὲ δύναμις ἀτελής. Ἄλλως τε ἡ μὲν εὐδαιμονία οὐ συναριθμεῖται πολλοῖς, ἢ δὲ δάναμις τοιαύτη· πολλαὶ γὰρ δυνάμεις· ἢ εὐδαιμονία ἄρα οὐκ ἔστι δύναμις. Καὶ μὴν οὐδὲ τῶν ἐπαινετῶν ἔστιν· ἐπαινεῖται γὰρ ἂν μετέγει τινὸς ἀγαθοῦ. Τὸν γὰρ δίκαιον καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ δίκαιον τὸν ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν, διὰ τὸ ποιότητος τινος ἀγαθοῦ μετέχειν, καὶ σχεῖν ἔχειν πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπουδαῖον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τοὺς θεοὺς ἐπαινοῦντες γελῶσι εἰσὶν, ἡμῖν αὐτοὺς ἐξισοῦντες. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀναφορᾶς καὶ σχέσεως.

Τὰ μὲν οὖν ἐπαινετὰ τοιαῦτα· ἢ εὐδαιμονία δὲ οὐ τοιοῦτον· ἔστι γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀρίστον. Τοῦ δὲ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀρίστου οὐκ ἔστιν ἐπαίνος· οὐ γὰρ πρὸς τι ἀναφέρεται ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς θεοὺς ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θεοσιμωτάτους καὶ τὰ ἀγαθὰ, ὅσα δι' ἑαυτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, ὅσα ἔστιν * ἢ εὐδαιμονία. Οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θεοσιμωτόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. Ἐπει τοίνυν τὰ μὲν ἐπαινετὰ διὰ τι τέλος ἀγαθὸν ἐπαινοῦνται, ἢ δὲ εὐδαιμονία εἰς οὐδὲν ἀναφέρεται τέλος, (ἔστι γὰρ αὐτὴ τὸ ἔσχατον τέλος) οὐκ ἂν εἴη τῶν ἐπαινετῶν· λείπεται δὲ τῶν τιμῶν εἶναι. Τοῦτω δὲ τῆς λόγῳ καὶ ὁ Εὐδόξος μαρτυρεῖ· τὴν γὰρ ἡδονὴν βουλόμενος δεῖξαι ἀρίστον εἶναι καὶ τέλειον ἀγαθόν, ἀπὸ τούτου ἔλεγε δεικνύσθαι ὅτι οὐκ ἔστι τῶν ἐπαινετῶν ἀλλὰ βέλτιον τούτων, ἀπὸ τοῦ μὴ ἐπαινεῖσθαι, ἀγαθὸν οὖσαν· τοιοῦτον δὲ ἔλεγεν εἶναι τὸν θεὸν καὶ τὸ ἀγαθόν. Πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τ' ἄλλα ἀναφερόμενα, ἀγαθὰ λέγεσθαι καὶ ἐπαινετὰ εἶναι. Ἐπαινεῖται μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ, ὅτι πρακτικοὶ γίνονται οἱ

Quod si vim quandam habeat, certe non tantam aut talem habet, ut eos qui non sunt beatos efficiat, vel beatitudinem iis qui eam adepti sunt adimat. Quamobrem penetrat quidem aliquid a vivis ad mortuos : sed ea quæ penetrant talia sunt ac tantilla, ut omnino nullam mutationem faciant.

Cap. XIX.

Beatitudinem esse in rebus honore dignis.

His autem explanatis, restat ut de beatitudine videamus, utrum facultas sit, an habenda in numero rerum laudabilium vel potius earum quæ honore dignæ sunt. Ac facultas quidem appellatur ingenii ad artes dexteritas : verbi causa artes gubernandi aut medendi patet eorum esse qui mederi aut gubernare possunt : contra laudabilia vocantur bona jam probata et ad usum actionemque conversa. At honore digna sunt divina et reliquis majora. Quæ quum ita sint, quærendum quid ex his omnibus sit beatitudo : ac primum quidem facultas esse non potest : est enim bonum perfectum, facultas autem imperfecta est. Deinde beatitudo non annumeratur multis, sed facultas talis est : quippe multæ sunt facultates : beatitudo ergo non est facultas. Enimvero ne in rerum quidem laudabilium numero haberi potest : id enim laudatur quod boni alicujus est particeps. Nimirum justum fortemque hominem omninoque bonum, aut ipsam denique virtutem laudamus, quia certæ cujusdam boni qualitatis particeps est atque ad bonum et honestum quodammodo refertur. Quare et ii qui deos laudant, sunt ridiculi, quia eos quodammodo nobis æquant. Hoc autem propterea accidit, quod laudes comparatione et relatione ad id quod bonum est constant.

Tales igitur sunt res laudabiles : beatitudo autem non est talis : est enim ipsa bonum et optimum. Quod vero bonum est et optimum, laudari non potest : nec enim ad aliquod refertur bonum. Quocirca nec deos ipsos laudamus, sed felices et beatos dicimus : eodemque modo homines divinissimos eaque bona, quæ per se sunt talia, qualis est beatitudo. Nemo enim beatitudinem, sicut id quod justum est, laudat, sed tanquam divinius quid ac mellius suspicit et in rerum beatissimarum numero collocat. Quoniam ergo res laudabiles ob bonum aliquem finem laudantur, nullum vero ad finem refertur beatitudo (ipsa enim ultimus est finis), sequitur eam non esse rebus laudabilibus annumerandam ; quare restat, ut iis rebus quæ honore dignæ sunt, adjiciatur. Hanc vero opinionem et Eudoxus confirmat : qui voluptatem optimum et perfectum bonum esse ostensurus, quod ipsa, quum sit in numero rerum bonarum non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ essent laudabiles, esse meliorem : talem autem deum ac summum bonum esse præ se ferebat. Horum enim respectu reliqua quoque bona dici et laudabilia esse. Laudatur enim

* Cap. 12. διωρισμένων δὲ τούτων κτλ.

ἀνθρώποι τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης ἐγκωμιάζονται δὲ τὰ ἔργα ὁμοίως τὸ ἀγαθόν, τὰ τε σωματικά, καὶ τὰ ψυχικά, ὅτι πρὸς τι τέλος φέρουσι ἀγαθόν· αὐτὴ δὲ ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἂν ἐπαινεθῆι· οὐ γὰρ πρὸς τι τέλος ἀγαθὸν φέρει· αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τὸ ἔσχατον τέλος, καθὼς εἴρηται. Ἄλλὰ τὸ μὲν περὶ ἐπαίων καὶ ἐγκωμίων λέγειν τῶν ἀρμόττει, οὐκ ἔστιν ἡμῖν προκειμένον· οἰκειότερον γὰρ ἄλλοις· ἡμῖν δὲ περὶ τοῦ προκειμένου ῥητέον. Φαίνεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶ τῶν τιμῶν καὶ τελείων· φαίνεται δὲ καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν ἄλλων ἀγαθῶν· ταύτης γὰρ χάριν τὰ ἄλλα πράττομεν· τὴν δὲ ἀρχὴν καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιον καὶ θεῖον τίθεμεν.

(Scripsi : * οἷα ἐστίν] vulgo οἷα ἐστίν. —)

Κεφ. κ'.

Περὶ ἀρετῆς· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς

* Ἐπεὶ δὲ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν, σκεψώμεθα περὶ τῆς ἀρετῆς· ἡ γὰρ περὶ αὐτῆς σκέψις σαφέστερον ποιήσει τὸν περὶ τῆς εὐδαιμονίας λόγον. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πολιτικός περὶ αὐτῆς σκέπτεται· βούλεται γὰρ ἀγαθοῦ ποιεῖν τοὺς πολίτας καὶ τῶν νόμων ἐπηκόους, καθάπερ οἱ Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέται, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγέννηται· ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ζήτησις αὐτῆ ἀκόλουθος ἂν εἴη τῷ ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου σκοπῷ. Ἦν γὰρ ἐκείνος περὶ τοῦ τέλους τῆς πολιτικῆς.

** Περὶ ἀρετῆς τοίνυν ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι· ἐπεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐζητοῦμεν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ οὐ τοῦ σώματος ἐστίν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· (καὶ τὴν εὐδαιμονίαν γὰρ ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν.) ὁ πολιτικός δὲ σκέπτεται περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πῶς ἔχει τὰ περὶ ψυχῆς· ὥσπερ καὶ τὸν μέλλοντα ὀφθαλμὸν θεραπεύσειν, τοῦ σώματος παντὸς τὴν γνῶσιν ἔχειν ἀνάγκη· καὶ τοσοῦτω πλέον ὁ πολιτικός δικαίως εἴσεται τὰ περὶ ψυχῆς, ἢ ὁ ἰατρός τὸ σῶμα, ὅσῳ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς καὶ τιμιωτέρα· καὶ οἱ βέλτιστοι δὲ τῶν ἰατρῶν πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν· ὥστε εἶδος ἂν εἴη τὸν πολιτικὸν περὶ τῆς ψυχῆς εἰδέναι. Θεωρητέον δὲ περὶ ψυχῆς τὸσαῦτα, ὅσα ἀρκέσει ἡμῖν πρὸς τὸν προκειμένον περὶ ἀρετῆς λόγον· τὸ γὰρ ἐπὶ πλεῖον ἐξακριβῶσαι περὶ ψυχῆς, καὶ τὸν καθόλου περὶ αὐτῆς ἐκθέσθαι λόγον, μείζον ἔργον ἐστὶ τῶν προκειμένων.

*** Περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγραμμάσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρκούντως εἰπομένον ἔνια· καὶ χρηστέον αὐτοῖς. Λέγομεν τοίνυν, ὅτι τῆς ψυχῆς τὸ μὲν λογικόν ἐστὶ, τὸ δὲ ἄλογον. Ταῦτα δὲ πόττερον κεχωρισμένα εἰσὶν ἀλλήλων, κα-

virtus, quia homines hac ad res honestas agendas idonei efficiuntur : eodemque modo præclara facinora sive corporis sive animi laudibus ornamus, quod ad bonum aliquem finem tendunt : ipsa autem beatitudo nunquam laudari poterit : neque enim ad bonum finem refertur, quum ipsa, ut jam diximus, extremus sit finis. Sed de laudibus et præconiis agere, et quibus ea tribui soleant, non est hujus argumenti : quippe magis convenit aliis : nobis vero de eo quod propositum est, disputandum erit. Patet ergo ex iis quæ dicta sunt, vitam beatam in bonis iis, quæ honore digna et perfecta sunt, esse numerandam : quin et principium reliquorum videtur honorum et causa : siquidem ejus causa facimus et reliqua. Principium autem causamque cur cætera bona sint, honore dignum et divinum quiddam esse ducimus.

Cap. XX.

De virtute : in quo et de animi facultatibus.

Sed quoniam beatitudo functio quædam muneris animi est, virtuti perfectæ congruens, videamus de virtute : quæ quidem consideratio hanc etiam nostram de beatitudine disputationem planiorem faciet. Videtur autem et vir regendæ civitatis vere peritus de ea disceptare : studet enim cives suos viros bonos et legibus obedientes efficere, sicut Cretensium et Lacedæmoniorum legum latores, et si qui alii tales exstiterunt : hinc patet hanc quæstionem accommodatam esse ad id consilium atque institutum, quod ab initio suscepimus. Nam de fine prudentiæ civilis agere nobis propositum erat. De virtute ergo commentandum est, humana scilicet, siquidem et a principio humanum bonum quærebamus.

Quoniam ergo humana virtus non corporis est, sed animi, (nam et beatitudinem functionem muneris animi dicebamus) virtutem autem humanam vir regendæ civitatis peritus considerat : nimirum ut eum qui oculos curaturus est, totius corporis naturam oportet habere perspectam, sic virum regendæ civitatis peritum, eâ quæ ad animum pertinent, scientia comprehendisse necesse est ; atque eo quidem magis vir ad gubernacula reipublicæ aptus quæ de animo trañuntur sciet, quam medicus corpus, quo majore honore digna et melior quam medicina prudentia civilis est. At vero homines medicina clari multum studii atque operæ in cognitione corporis ponere consueverunt : unde sequitur rerum publicarum rectori animi naturam cognitam esse debere. Eatenus autem de animo commentandum est, quatenus præsentis nostræ de virtute disputationi sufficit : nam accuratius in ejus vim inquirere et generalim de eo exponere, majus opus est, quam instituti nostri ratio postulat.

Porro de animo non tantum in scriptis, sed etiam in sermonibus apud auditores habitis nonnulla satis luculenter tradidimus : quibus qui volent hoc loco utantur. Dicimus ergo, unam animi partem rationis compotem esse, alteram rationis expertem. Quæ utrum separatæ a se

* Cap. 3. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κτλ. — ** Περὶ ἀρετῆς δὲ κτλ. — *** Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς κτλ.

θάπερ τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἐν εἰσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἐν μὲν γὰρ εἰσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὀρισμῷ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὀρισμὸς τῆς περιφέρειας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς) τοῦτο μὲν οὖν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐροῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζῴοις πᾶσιν· αὕτη γὰρ ἡ δύναμις ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις ἐστὶ, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· ἢ αὕτη δὲ καὶ ἐν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇ δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετὴ, τὸ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττουσιν ἐνεργεῖται, καὶ μάάλιστα τότε· ἢ δὲ ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, οὐδαμῶς· ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥκιστα διάδηλος ὑπνώτων. Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοὺς εὐδαιμονακτῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. Πλὴν εἰ μὴ τις ἐκεῖνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθιμερινῶν κινήσεων τρόπον τινα καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνου φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοις. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν ἀμεινον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλογακτῶν κατὰ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ πᾶσι μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὃ καὶ τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δέ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτείνον· ὁ μὲν μέχρις ὅδε δέ, ὁ δὲ ἐνίοτε καὶ μέχρι τίνος. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι ὄν^β ἐν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γὰρ, καθάπερ τὰ παρακλυμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινήσαι, τοῦναντίον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἐν τοῖς σώματι μὲν ὀρώμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀρώμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ὀράται, ὁμῶς ἐστὶ καὶ νομιστέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιούμενον τούτῳ, καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δέ, πρὸς τὸ προκειμένον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγου μετέχον, ὥσπερ εἶπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἐγκρατοῦς λόγῳ τοῦτο τὸ ἄλογον, τὸ θυμικὸν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἀγεται καὶ πείθεται. Ἐτι δὲ μᾶλλον πείθεται καὶ εὐχαιώτερόν ἐστι τῷ λόγῳ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὡς φαίνεται τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικὸν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quidquid in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sint, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ quum idem revera sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt : alla enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) hujusmodi quæstio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partis quæ rationis experta est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est; siquidem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animadvertimus, atque adeo in fetibus immaturis, tum etiam in hominibus adultis; nam aliam iis tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel crescat etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur : virtus vero hominis minime; homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajuat, inter beatos et miseros dimidiam vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse : nec immerito : quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatioque ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, atque idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur : sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, experta est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis experta, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps ac simul cum ea pugnat. Quamobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cedunt, sed in contrarium nituntur : alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat ac reluctatur. Plane enim, ut resolutæ corporis partes, quum eas dextrorsum movere animum inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Abeunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet : id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi paret. Etenim ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur eique paret. Magis vero etiam in temperante et forti paret et obsequitur : in illo enim omnia cum ratione consentiunt. Quamobrem duplex in animo videtur pars rationis experta, altera omni mentis lumine carens, vegetabilem dico, quæ alendi augendique corporis causa est; altera quæ ex parte rationis est particeps, irritabilem dico et libidinosam, quæ eatenus rationis particeps esse prohibe-

κόν· τὸ δέ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινωνεῖ λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερὸν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμήσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλαὶ τῶν ἀλόγων κινήσεων βυθμίζονται. Διττῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφασθαι πρὸς αὐτούς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γινῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ,^α ὥσπερ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὥσπερ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δὲ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἡθους λέγωμεν,^ο οὐ λέγομεν τὸν ἀνθρώπον σοφὸν ἢ συνετόν, ἀλλὰ πρᾶον^ι καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔξιν, ἥτις ἐστὶν ἀρετή. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἔξεις ἀρετάς λέγομεν.

(Scripsi : ^ο ἀλλά πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι δν] vulgo ἀλλό τι δν. — ^ο τὸ δέ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^α καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρᾶον] vulgo πρᾶον.

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi aulem quodammodo parere animi partem rationis experitem vel ex omni admonitione, adhortatione et objurgatione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri jubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi paret, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

θάπερ τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἓν εἶσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἓν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἓν μὲν γὰρ εἶσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὀρισμῷ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὀρισμὸς τῆς περιφερείας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς) τοῦτο μὲν οὖν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐροῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικὸν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζῴοις πᾶσιν· αὕτη γὰρ ἡ δύναμις ἓν ἅπασιν τοῖς τρεφόμενοις ἐστί, καὶ ἓν τοῖς ἐμβρύοις· ἡ αὕτη δὲ καὶ ἓν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇ δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετὴ, τὸ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττουσιν ἐνεργεῖται, καὶ μάλιστα τότε· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ, οὐδαμῶς ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥμισυ διὰ δόλος ὑπνώττων. Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ μὴδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοῖς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γὰρ ἐστὶν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. Πλὴν εἰ μὴ τις ἐκείνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μετῆμερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ὕπνοις διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνου φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοις. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν ἀμεινον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλογα κατὰ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ πῃ ἂν μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὃ καὶ τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δέ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτεῖνον· ὁ μὲν μέχρι οὗ δεῖ, ὁ δὲ ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι ὄν^β ἐν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γὰρ, καθάπερ τὰ παραληλυμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινήσαι, τούναντιον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ ἀδραμα τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὁρῶμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ὁρᾶται, ὁμῶς ἐστὶ καὶ νομιστέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιούμενον τούτῳ, καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δέ, πρὸς τὸ προκείμενον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγου μετέχον, ὡς περ εἴπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἐγκρατοῦς λόγῳ τοῦτο τὸ ἀλογον, τὸ θυμικὸν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἄγεται καὶ πειθεται. Ἔτι δὲ μᾶλλον πειθεται καὶ εὐηκοώτερόν ἐστι τῷ λόγῳ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὡστε φαίνεται τὸ ἀλογον τῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικὸν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quicquid in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sial, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ quum idem reræ sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt : alia enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) hujusmodi quæstio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partis quæ rationis experta est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est; siquidem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animaladvertimus, atque adeo in fetibus immaturis, tum etiam in hominibus adultis; nam aliam iis tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel crescat etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur : virtus vero hominis minime : homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajunt, inter beatos et miseros dimidium vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse : nec immerito : quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatioque ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, atque idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur : sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, experta est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis experta, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps ac simul cum ea pugnat. Quamobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cédunt, sed in contrarium nituntur : alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat ac reluctatur. Plane enim, ut resolutæ corporis partes, quum eas dextrorsum movere animus inducant, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Abeunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet : id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi parat. Etenim ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur etque parat. Magis vero etiam in temperante et forti parat et obsequitur : in illo enim omnia cum ratione parat. Quamobrem duplex in animo videtur pars experta, altera omni mentis lumine caret, altera vero parat, quæ alendi augendique corporis causa habetur, quæ ex parte rationis est particeps et libidinosam, quæ eat-

κόν· τὸ δὲ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινωνεῖ λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερόν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμήσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλαὶ τῶν ἀλόγων κινήσεων βυθμίζονται. Διττῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γινῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, ^α ὥσπερ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὥσπερ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δὲ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἠθους λέγωμεν, ^ο οὐ λέγομεν τὸν ἀνθρωπὸν σοφὸν ἢ συνετόν, ἀλλὰ πρῶτον^ι καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔξιν, ἣτις ἐστὶν ἀρετὴ. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἔξεις ἀρετάς λέγομεν.

(Scripsi : ^ο ἀλλὰ πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι ὄν] vulgo ἄλλο τι ὄν. — ^ο τὸ δὲ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^α καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρῶτον] vulgo πρῶτον.

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis experitem vel ex omni admonitione, adhortatione et objurgatione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri jubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi parat, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

θάπερ τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἐν εἰσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἐν μὲν γὰρ εἰσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὀρισμῷ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὀρισμὸς τῆς περιφερίας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς) τοῦτο μὲν οὖν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐροῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζώοις πᾶσιν· αὕτη γὰρ ἡ δύναμις ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις ἐστί, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· ἡ αὕτη δὲ καὶ ἐν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇ δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετή, τὸ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττουσιν ἐνεργεῖται, καὶ μάλιστα τότε· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀρετή, οὐδαμῶς ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἤκιστα διάδηλος ὑπνώττων. Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ μὴδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. Πλὴν εἰ μὴ τις ἐκεῖνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθμερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνους φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλο. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν ἄμοιρον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλογα κατὰ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ πῃ ἂν μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὃ καὶ τὸν τοῦ ἔγκρατους λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δέ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτείνον· ὁ μὲν μέχρις οὐ δεῖ, ὁ δὲ ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι ὄν^δ ἐν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γάρ, καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινήσαι, τούναντιον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὀρώμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀρώμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ὀρᾷται, ὁμῶς ἐστὶ καὶ νομιστέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιούμενον τούτῳ, καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δέ, πρὸς τὸ προκειμένον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγου μετέχον, ὥσπερ εἴπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἔγκρατους λόγῳ τοῦτο τὸ ἀλογον, τὸ θυμικόν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἀγεται καὶ πείθεται. Ἔτι δὲ μᾶλλον πείθεται καὶ εὐηκοώτερόν ἐστι τῷ λόγῳ τὸ ὑπέρφορον καὶ ἀνδρείον· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὡστε φαίνεται τὸ ἀλογον τῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικὸν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quiddam in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sint, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ cum idem revera sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt: alia enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) hujusmodi quæstio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partis quæ rationis expertus est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est; siquidem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animadvertimus, atque adeo in fetibus immaturis, tum etiam in hominibus adultis; nam aliam hanc tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel creascit etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur: virtus vero hominis minime: homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajunt, inter beatos et miseros dimidiam vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse: nec immerito: quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatioque ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, atque idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur: sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, expertus est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis expertus, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps ac simul cum ea pugnat. Quamobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cedunt, sed in contrarium nituntur: alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat ac reluctatur. Plane enim, ut resolutæ corporis partes, quum eas dextrorsum movere animus inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Abeunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet: id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi paret. Etiam ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur eique paret. Magis vero etiam in temperante et forti paret et obsequitur: in illo enim omnia cum ratione consentiant. Quamobrem duplex in animo videtur pars rationis expertus, altera omni mentis lumine carens, vegetabilem dico, quæ alendi augendique corporis causa est: altera quæ ex parte rationis est particeps, irritabilem dico et libidinosam, quæ eatenus rationis particeps esse perhibe-

κόν· τὸ δὲ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινώνει λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερὸν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμήσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλὰ τῶν ἄλογων κινήσεων ρυθμίζονται. Διτῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γινῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, ^α ὡς περ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὡς περ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δὲ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἤθους λέγωμεν, ^ο οὐ λέγομεν τὸν ἄνθρωπον σοφὸν ἢ συνετόν, ἀλλὰ πρῶτον καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔξιν, ἥτις ἐστὶν ἀρετὴ. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἔξει ἀρετάς λέγομεν.

(Scripsi : ^α ἀλλὰ πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι ὄν] vulgo ἀλλό τι ὄν. — ^ο τὸ δὲ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^α καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρῶτον] vulgo πρῶτον.

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis experitem vel ex omni admonitione, adhortatione et objurigatione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri iubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi paret, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Κεφ. α'.

*Ὅτι οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐν ἡμῖν γίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔθους.

* Ἐπει δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς ἐστὶ τελειότης, τῆς ψυχῆς δὲ τὸ μὲν ἐστὶ λογικόν, τὸ δὲ ὀρεκτικόν, διττὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀρετὴν εἶναι· καὶ τὴν μὲν τοῦ διανοητικοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις· τὴν δὲ τοῦ ὀρεκτικοῦ, ἥτις ἠθικὴ καλεῖται. Καὶ ἡ μὲν διανοητικὴ ἔχει μὲν καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν ἀρχὴν (δεκτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπιστήμης) καὶ ἀπὸ ἤθους αὐξήσιν λαμβάνει τινά· τὸ δὲ πλεόν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν γένησιν καὶ τὴν αὐξήσιν ἔχει· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐκεῖνο δίδωσι μόνον, τὸ δύνασθαι σπουδαίους γενέσθαι· ἡ δὲ διδασκαλία, γινώσκων ὅτι δεόν γενέσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἐνεργεῖα ἤδη γενέσθαι σπουδαίους, μόνον τὸ ἔθος παρέχεται. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβεν ἠθικὴ γὰρ καλεῖται, μικρὸν παρεγκλίον ἀπὸ τοῦ ἔθους.

** Ὡστε δῆλον, ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν περιγίνεται. Εἰ γὰρ φύσει σπουδαῖοι ὑπάρχοντες, οὐκ ἂν ἐκινούμεθα πρὸς τοῦναντίον ἀπὸ τοῦ ἔθους, νυνὶ δὲ κινούμεθα. Οὐδεμία ἄρα τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν περιγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει κινουμένων ὑπὸ τοῦ ἔθους ἐπὶ τὴν ἐναντίαν μεταβάλλει βροτῆν. Οὔτε γὰρ τὸν λίθον ἐθίσει τις ἄνω φέρεσθαι, κἂν μυριάκις ἄνω ρίπτῃ, οὔτε τὸ πῦρ κάτω, οὐδὲ ἄλλο τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἡμῖν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ τὸ δύνασθαι μὲν ἀπὸ φύσεως ἔχομεν, καὶ πεφύκαμεν δέχεσθαι τὰς ἀρετάς· δεχόμεθα δὲ καὶ τελειούμεθα διὰ τοῦ ἔθους. Ἐτι τῶν φυσικῶν τὰς δυνάμεις πρῶτον τελείας ἔχοντες, εἶτα χρώμεθα· τὴν γὰρ ὀπτικὴν ἢ ἀκουστικὴν δυνάμειν τελείαν ἔχοντες ἐχρησάμεθα· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ πολλᾶκις ἰδεῖν, ἢ πολλᾶκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα· τὰς δὲ ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὅσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντες ποιεῖν, ταῦτα ἀπὸ τοῦ ποιεῖν μαθάνομεν. Οἷον, οἰκοδομοῦντες μὲν οἰκοδόμοι γινόμεθα, καθαρίζοντες δὲ καθαρισταί. Οὕτω δὲ καὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

Neque a natura, neque praeter naturam, sed consuetudine virtutes nobis insitas esse.

Quoniam ergo animi perfectio virtus est, animi vero pars alia rationi, alia appetitui destinata est, duplicem quoque necesse est esse virtutem: alteram quidem partis in cogitatione positae, quae est sapientia et prudentia; alteram appetentis, quam moralem vocant. Et illa quidem cogitationis sedes partim a natura initium habet (capax enim disciplinae est homo) partim more etiam promovetur: potissimum tamen a doctrina et ortum et incrementum habet: quare cum usum et experientiam, tum spatium tempusque desiderat: moralis vero consuetudine comparatur. Etenim natura sic tantum homines fingit, ut possint boni esse: doctrina vero, ut intelligant, se tales esse debere. Caeterum sola consuetudo efficit, ut jam actu viri boni sint. Hinc etiam nomen accipit: siquidem virtus moralis appellatur, quod vocabulum a more sive consuetudine paululum deflectit.

Ex quo etiam hoc manifestum est, nullam ex moralibus virtutibus nobis ingenerari. Si enim natura boni essemus homines, nunquam consuetudine in contrarium moveremur; nunc vero hoc fit. Unde sequitur, nullam nobis moralem virtutem natura contingere: quia nihil quod natura movetur, consuetudine in contrarium inclinari potest. Neque enim quisquam lapidem assuefaciat sursum ferri, licet sexcenties sursum mittat, neque ignis unquam deorsum feratur: nec quidquam aliud eorum, quae aliter a natura comparata sunt, aliter assueferi queat. Ergo neque natura, neque praeter naturam nobis ingenerantur virtutes: sed facultatem natura nobis tribuit sic affectis, ut ad virtutes suscipiendas apti simus: quas postquam suscepimus, more et consuetudine perficimur. Praeterea quaecumque nobis a natura obveniunt, eorum facultates primum perfectas habemus, deinde his utimur: nam videndi vim et audiendi perfectam habemus iisque utimur: neque enim ex eo quod saepe aut vidimus aut audivimus, sensus adepti sumus, sed contra quum sensus haberemus, eis usi sumus: at virtutes consequimur, prius virtutis muneribus functi, quomodo et in caeteris artibus fit: nam postquam didicerimus quae nos oporteat efficere, ea efficiendo discimus. Verbi causa, ut aedificando aedificatores et architecti et fidibus canendo fidicines evadimus: ita juste agendo,

* Lib. II. Cap. 1. διττῆς δὲ τῆς ἀρετῆς κτλ. — ** Ἐξ οὗ καὶ δῆλον κτλ.

δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα, και τὰ σώφρονα, σώφρονες, και τὰ ἀνδρεία ἀνδρείοι.

* Μαρτυρεῖ δὲ και τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθεῖται τῷ ἔθει ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιοῦσι. Συνελαύνουσι γὰρ ἀμοιβαῖς ἀγαθαῖς και τιμωραῖς ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις, και οὕτω σπουδαίους ἀποτελοῦσιν. Εἰ δὲ και μὴ πάντες τοῦτο ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσιν· ἡ γὰρ ἐπαγγελία και τὸ βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτο ἐστὶ, τὸ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἰθίλειν. Οὐκ ἄρα ἀπὸ φύσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔθους αἱ ἀρεταί.

** Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν και διὰ τῶν αὐτῶν ἔθων και ἔργων και γίνεται πᾶσα ἀρετὴ και φθείρεται· γίνεται μὲν ἀγαθῶν ὄντων τῶν ἔθων, φθείρεται δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων· ὁμοίως δὲ και τέχνη· Ἐκ γὰρ τοῦ καθαρίζειν και οἱ ἀγαθοὶ και οἱ κακοὶ ἀποτελοῦνται καθαρισταί· ἐκ μὲν τοῦ καλῶς, οἱ ἀγαθοί, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς καθαρίζειν, κακοί· ὁμοίως δὲ και οἱ οἰκοδόμοι και πάντες ἄλλοι τεχνίται ἀπὸ τῆς κατὰ τέχνην ἐνεργείας ἢ ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ γίνονται· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ γίνονται οἰκοδόμοι, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς, κακοί. Εἰ γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν τοιῶνδε ἦν ἐνεργειῶν ἢ τοιαύδε τέχνη, ἀλλὰ φύσις ἦν ἡ τὸν τεχνίτην ποιοῦσα, οὐκ ἂν ἐδέξησεν οὐδενὶ διδασκάλου πρὸς τὴν τέχνην, ἀλλὰ πάντες ἂν εὐθὺς ἐγίνοντο ἢ ἀγαθοί, ἢ τοῦναντίον. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον και ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει. Πράττοντες γὰρ τὰ συναλλάγματα τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἀδίκαιοι· τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ πάντα δικαίως πράττειν και κατὰ νόμον, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐναντίας πολιτείας. Πάλιν δὲ ἐπειδὴν δεινοῖς τισὶ περιπέσωμεν, ἐθιζόμεθα φοβεῖσθαι ἢ θαρβεῖν· και οἱ μὲν ἀνδρείοι, οἱ δὲ δειλοὶ γινόμεθα. Ὅμοίως δὲ και περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει και τὰς ὀργὰς· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔθων, και τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναστροφῆς οἱ μὲν σώφρονες και πρᾶοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι και ὀργίλοι· και ἐνὶ λόγῳ τὸ πᾶν συνελόντα εἰπεῖν, πᾶσα ἕξις ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας τίκεται· ἀγαθὴ μὲν ἀγαθῆς, φαύλη δὲ φαύλης. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως ἐνεργεῖαν ἀπλῶς αἰτίαν λέγειν, ἀλλ' ἀγαθὴν. οὐδὲ τῆς κακῆς, ἀπλῶς ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ κακὴν· Ὡσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς· οὐ γὰρ τῆς ἀγαθῆς οἰκοδομικῆς ἕξεως τὴν οἰκοδομικὴν ἀπλῶς ἐνεργεῖαν αἰτίαν ἐροῦμεν· ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν οἰκοδομικὴν ἐνεργεῖαν τῆς ἀγαθῆς, και τὴν φαύλην τῆς φαύλης αἰτίαν· και ὅλως τοιαύδε τινὰς ἀποδοτέον ἐκάστη τῶν ἕξεων τὰς ἐνεργείας. Κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν ἕξεις. Διὰ ταῦτα πολλὴ διαφορὰ πρὸς τὴν ἕξιν, ἀπὸ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς ἐκ νέων ἐθιζεσθαι· μᾶλλον δὲ πᾶσα ἡ τῶν ἕξεων διαφορὰ ἐκείθεν ἐστίν.

justi, temperanter, temperantes, fortiter, fortes quoque evadimus.

Et hoc quidem confirmat quod in civitatibus fieri videmus, ubi legum latores virtutis assuetudine bonos efficiunt cives. Quippe tam præmiis virtutum quam pœnis ad honestas eos actiones compellunt, atque ita etiam honestos reddunt. Quodsi non omnes hoc faciunt, falluntur : nam hæc est omnium qui leges ferunt, mens et voluntas, ut cives ad bonas actiones assuefaciant. Quare non a natura, sed a consuetudine proficiuntur virtutes.

Præterea ex hisdem rebus et per eosdem mores eademque actiones omnis virtus et nascitur et interit : nascitur enim a bonis moribus, interit a contrariis : eodemque modo ars. Etenim fidibus canendo et boni fidicines fiunt et mali : bene quidem canendo boni, male autem, mali : similiter et architecti et reliqui omnes artifices in artibus suis versando aut boni fiunt aut mali : nam ex eo quod bene ædificant boni sunt architecti, ex eo quod male, mali futuri. Nisi enim a tali muneris functione talis ars proficisceretur, sed natura fingeret creatque artificem, nemini ad percipiendam artem magistro opus esset : sed omnes statim aut boni forent, aut contra. Eodem igitur modo et in virtutibus se habet res. Nam dum agimus ea quæ ad contractus hominum spectant, alii justii, alii injustii evadimus : partim juste agendo omnia et ex lege, partim ex contrario vitæ instituto. Rursus quoties in pericula incidimus, aut timere assuescimus aut confidere : unde alii fortes, alii timidi evadimus. Similis et cupiditatum irarumque ratio est. Namque moribus eorumque assuetudine alii temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur : atque ut uno verbo et summatim dicam, omnis habitus ex simili muneris functione atque actione oritur : ebona bonus, e mala autem malus. Quainohrem neque simplex muneris functio boni habitus causa dicenda est, sed bona : neque mali quævis muneris functio, sed mala. Plane ut in architectura : neque enim boni in ædificando habitus causa simplex ædificandi actus dicetur esse, sed bona boni, sicut mala mali : omninoque similibus habitibus similes quoque munerum functiones tribuendæ sunt. Harum enim differentiam habitus etiam differentes ac dispares sequuntur. Quocirca multum interest ad singulorum habitum, utrum bene an male agere a pueris assuescamus : immo vero tota habituum differentia inde pendet.

* Μαρτυρεῖ δὲ και τὸ κτλ. — ** Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν κτλ.

Κεφ. β'.

*Οτι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις μεσότητές εἰσι, καὶ ὑπὸ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως φθείρονται.

Ἐπεὶ οὖν ἡ παρούσα πραγματεία οὐκ ἔστι τοῦ θεωρητικοῦ φιλοσοφίας μέρος, ὃ τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας μόνον ἔχει τέλος, (καταγίνεται γὰρ περὶ τὰ ὄντα, ἃ μόνον γνωστά εἰσιν, οὐ μέντοι καὶ πρακτά,) ἀλλὰ τοῦ πρακτικοῦ μέρους ἔστιν, ὃ τέλος ἔχει τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν. (οὐ γὰρ ἵνα εἰδῶμεν τί ἐστὶν ἄρετή σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ εἰ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος ἡμῖν τῆς σπουδῆς, μὴ πρὸς τὸ τέλος ἀφικνουμένοις·) ἐπεὶ οὖν αἱ πράξεις τὸ τέλος, σκεπτόμεθα τὰ περὶ τὰς πράξεις, αἱ κύριαί εἰσι, καθάπερ εἴρηται, τοῦ ἀγαθοῦ ἢ πονηρῶς τὰς ἔξεις γενέσθαι, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἡμῖν. Τὸ μὲν οὖν οὕτω διορίσασθαι τὰ ἀγαθὰς πράξεις, τὰς κατὰ τὸν ὀρθὸν γινομένας λόγον, καὶ τὰς πονηρὰς τοῦναντίον, ἀληθὲς μὲν, οὐκ ἔστι δὲ ἱκανὸν τὰς πράξεις σημεῖναι^β. Τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γίνεσθαι, καθόλου τί ἐστὶ· τὸ δὲ τοιοῦτον ἀποδιδόμενον οὐκ ἱκανὸν πρᾶγμα ἀγνοούμενον ὑποδείξει. Τὸν γὰρ ἐρωτῶντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου τί ἐστὶ, τὸ ζῆν^γ ἀποδιδόμενον οὐκ ἀρκεῖ διδάξαι τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Διὰ τοῦτο, τοῦτο μὲν ὑπερκείμεθω· ῥηθήσεται δὲ ὑστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστὶν ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει^δ πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἐκείνῳ δὲ προδιουμολογήσθω, ὅτι πάντα τὸν περὶ τῶν πρακτῶν λόγον, δηλονότι, τὸν περὶ τῶν πράξεων, τίνες αὐτῶν ἀγαθαί, καὶ τίνες αἱ φαῦλαι, οὐκ ἀκριβῶς, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ, γίνεσθαι δεῖ· ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἶπομεν, ὅτι ταῖς ὕλαι ἀκολουθῶς τοῦ λόγου τούτου περὶ αὐτῶν ἀπαιτεῖν προσήκει. Ἐπεὶ καὶ αἱ πράξεις καὶ τὰ ἐν αὐταῖς συμφέροντα οὐ τὰ αὐτὰ εἰσιν αἰ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ νῦν υγιεινά· (ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ τοῦναντίον ἅπαν· ταῖς γὰρ διαθέσει τῶν σωμάτων καὶ ταῖς τοῦ καιροῦ μεταβολαῖς συμμεταβάλλουσιν) οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων ἔχει· αἱ αὐταὶ γὰρ νῦν μὲν βλαβεραί, νῦν δὲ ὠφέλιαν ἤνεγκαν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις πολλαῖς. Οὕτω δὲ ἀκριβῶς διορίσθαι μὴ δυναμένου τοῦ περὶ τῶν καθόλου λόγου, ἐτι μᾶλλον σαφελώτερος ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα·^ε τὰ γὰρ καθ' ἕκαστα τῶν καθόλου ἤττον δυνάμεθα γινώσκειν· ἢ γὰρ περὶ ταῦτα σκέψις οὔτε ὑπὸ τέχνην ἐστὶ τίνα, οὔτε μέθοδον καὶ παραγγελίαν ὠρισμένην. Καὶ διὰ τοῦτο δεόν ἐστὶ τοὺς πράττοντα· πρὸς τὸν καιρὸν βλέπειν, καὶ ἀπὸ τούτου ζητεῖν τὸν περὶ τῶν πράξεων λόγον· γινώσκονται γὰρ εἰ ἀγαθαί εἰσιν αἱ πράξεις, ἢ φαῦλαι, τοῦτον τὸν τρόπον σκοποῦντες, ὥσπερ καὶ ἰατροὶ καὶ κυβερνήται ποιοῦσι· τὰς γὰρ κατὰ τὴν τέχνην πράξεις ἐκάτερος ἀπὸ τοῦ καιροῦ κρίνουσιν. Ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιοῦτου τοῦ παρόντος λόγου, κειρατέον βοηθεῖν τῇ κατ' αὐτὸν ἀληθείᾳ.

* Καὶ πρῶτον τοῦτο θεωρητέον, ὅτι αἱ κατ' ἀρετῆν

Cap. II.

Actiones virtuti consentaneas esse res medias, easque abundantia et defectu corrumpi.

Quum ergo hoc in quo nunc versamur argumentum non referatur ad contemplativam philosophiam, quæ solam veritatis contemplationem habet finem, (quia circa eas versatur res, quæ animo tantum comprehenduntur, ad usum autem actionemque non convertuntur) sed contra activæ pars sit, cui propositum est recte facere: (non enim quid sit virtus ut sciamus, hic disserimus, sed ut boni evadamus: quia si illud spectaremus, periret nobis opera, siquidem ad finem nostrum pervenire non possemus:) quum ergo finis sint actiones, de illis jam videamus, quæ ut supra diximus, efficiunt, ut vel boni sint habitus vel mali, de quibus hic sermo est. Cæterum bonas actiones ita definire, ut eas rectæ rationi congruere dicamus, atque e contrario malas, verum quidem est, sed ad eas ab aliis distinguendas non valet. Nam actionum rectæ rationi convenientium notio universalis est: at talis explicatio ad denotandas res prius ignotas nihil adjuvat. Nam si quis quaerat, quid sit homo, alius vero respondeat, esse animal, nequaquam totum quod de homine dicitur, expresserit. Quare in præsentia hoc differatur: postea vero et quid recta sit ratio et quo pacto ad reliquas virtutes se habeat, exponemus. Illud vero prius concedatur, totam hanc quæ de rebus in agendo positis habetur orationem, hoc est, eam qua quæ bonæ sint actiones quæque malæ ostenditur, rudiore quadam forma et adumbrata, non exquisita neque accuratius expressa constare oportere, ut etiam initio diximus, quod sermones materiæ subjectæ convenientes sint postulandi. Quoniam et actiones ipsæ et quæ in iis sunt utilia non semper eadem sunt, sicut neque quæ nunc sunt salubria: (sed nunc hoc, nunc omnino contrarium salubre est: cum corporum enim affectionibus et temporum vicibus hæc quoque mutantur); eodem modo et in actionibus res se habet: eadem enim modo nocent, modo prosunt, et iisdem sæpe hominibus. Quum igitur ea quæ ad genus universum pertinet oratio, diligenter elaborata esse non possit, tum multo minus subtilis multoque fallacior est is qui de singulis rebus habetur sermo, quia singulas res minus quam universa rerum genera cognoscere possumus: siquidem harum consideratio neque sub artem aliquam rationemque neque sub definita præcepta cadit. Quocirca eos qui in rebus agendis versantur semper oportet occasionem intueri atque hinc sumere sermonem de actionibus habendum: hoc enim modo actionum aut bonitatem aut pravitatem cognoscent, quemadmodum et medici faciunt et gubernatores: utique enim actiones artibus suis congruentes occasione dijudicant. Veruntamen etiamsi talis sit hæc quam instituimus oratio, danda tamen opera est, ut ejus veritati succurramus.

Jam primum illud animadvertendum ac sciendum est,

* Πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον κτλ.

πράξεις ὑπὸ ἀνδρείας ἢ ὑπερβολῆς πεφύκασι φθείρεσθαι ὡς περ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγείας δρῶμεν· δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυροῖς χρῆσθαι¹. Τὰ τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια τὴν ἰσχύον τοῦ σώματος διαφθείρει, καὶ τὰ ἐλλείποντα τοῦ μετρίου τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ σιτία καὶ τὰ ποτά· τὰ μὲν πλείω ἢ ἐλάττω τῶν δεόντων τὴν ὑγίαν ἀπελαύνει, τὰ μέσα δὲ καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρείας² ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ὁ τε γὰρ³ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος καὶ μηδὲν ὑπομένων δειλὸς γίνεται· ὃ τε μηδὲν θλιωσόμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς· ἀνδρείος δὲ, ὁ μέσος. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ σωφροσύνη ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως φείρεται· καὶ γὰρ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων καὶ μηδεμίαν ἀπεχόμενος ἀκόλαστος ἐστίν· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὡς περ οἱ ἀγροικοὶ, ἀναίσθητος· ὁ δὲ μέσος ὁ σώφρων ἐστίν ὑπὸ τῆς μεσότητος γὰρ καὶ ἡ ἀνδρεία⁴ σώζεται.

* Οὐ μόνον δὲ αἱ ἐνέργειαι, δι' ὧν αἱ γενέσεις καὶ αἱ αὐξήσεις τῶν ἀρετῶν, καὶ αἱ φθοραὶ, καταλλήλως ἔχουσι τοῖς ἀποτελουμένοις, ἀγαθαὶ μὲν, εἰ γεννῶσι καὶ αὔξουσι, φαῦλαι δέ, εἰ φθείρουσιν· ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τὰς ἔξεις τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, ὧν αἰτιαὶ εἰσιν⁵ αἱ ἔξεις ὡσαύτως ἔχουσι· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν ὁμοίων τῶν φανερωτέρων. Ἡ γὰρ ἰσχύς γίνεται ἐκ τοῦ πολλῆν τροφὴν λαμβάνειν καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν καὶ πάλιν ἡ ἰσχύς αἰτία γίνεται ταύτης τῆς ἐνεργείας· ὁ γὰρ ἰσχυρὸς δύναται μάλιστα πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν σώφρονες γινόμεθα, καὶ σώφρονες γενόμενοι δυνάμεθα τῶν ἡδονῶν ἀπέχεσθαι μᾶλλον ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας·⁶ ἐπιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν⁷ καὶ ὑπομένειν αὐτά, γινόμεθα ἀνδρείοι· γενόμενοι δὲ αὐτὸ τοῦτο πάλιν πλέον δυνάμεθα καὶ ὑπομένειν τὰ φοβερὰ.

(Scripsi : ^a εἰδῶμεν τί ἐστιν] vulgo εἰδῶμέν τί ἐστιν. — ^b σημαίνει] vulgo σημαίνει. — ^c τί ἐστι, τὸ ζῶον] vulgo τί ἐστιν, τὸ ζῶον. — ^d καὶ πῶς ἔχει] cod. καὶ πως ἔχει. — ^e καθ' ἕκαστα] bis; vulgo καθέκαστα. — ^f χρῆσθαι] cod. κερῆσθαι. — ^g ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ^h ὃ τε γὰρ] vulgo ὃ, τε γὰρ. — ⁱ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^k αἰτιαὶ εἰσιν] vulgo αἰτιαὶ εἰσίν. — ^l ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — τῶν φοβερῶν] ex Aristotele; cod. τῶν ἡδονῶν.)

Καπ. γ'.

Ἄξιον ἐστὶν περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὶν εἰς ἔξιν εἰσελθεῖν ἀρετῆς καὶ μετὰ τὴν ἔξιν τὰς αὐτὰς ἐπιδεικνύμεθα ἐνεργείας, τί ση

actiones virtuti consentaneas ab eo quod parum et ab eo quod nimium est, corrumpi ac perimi solere natura, quemadmodum in viribus corporis et valetudine fieri videmus : perspicuis enim exemplis ad ea quæ obscura sunt declaranda, testimonii loco utendum est. Nam et immoderatæ et pauciores aut remissiores quam par sit exercitationes corporis vires minuunt et corrumpunt, itemque esculenta et potulenta æque copiosiora ac parciora valetudinem lædunt ac perdunt : at vero moderata efficiunt eam, augent ac tuentur. Eodem igitur modo se res habet in temperantia quoque et fortitudine cæterisque virtutibus. Nam ut qui fugit et extimescit omnia, neque quidquam sustinet, is timidus efficitur : sic qui omnino nihil metuit, sed omnibus periculis se offert, fit audax : medium autem quiddam tenet fortis. Similiter et temperantia ab eo quod nimium est et parum corrumpitur : etenim tum qui omni genere voluptatis perfruitur nullaque sese abstinere, intemperans, tum qui ab omnibus refugit, quemadmodum solent homines agrestes, stupidus evadit : sed medium quiddam tenet temperans, siquidem mediocritas et temperantiam et fortitudinem servat.

Non solum autem actus, quibus generantur, augentur et corrumpuntur virtutes, respondent iis quas inde oriuntur, ut boni sint, si generent et augeant illas, mali, si corrumpant : sed etiam istæ quæ habitum sequuntur, et quarum causa est habitus, eodem modo se habent actiones honestæ ; quod ex aliis tum similibus tum manifestioribus apparet. Nimirum corporis robur maxime ex eo nascitur quod quis copiosum cibum capiat, multosque labores perferat, quod robur rursus hujus industriæ causa est. Qui enim corporis viribus valet, maxime rursus tum cibum copiosum sumere, tum multos labores ferre potest. Similiter et in virtutibus se res habet. Nam quemadmodum fugiendis voluptatibus temperantes evadimus, et temperantes facti magis etiam abstinere voluptatibus possumus : sic similis et fortitudinis ratio est. Quippe et assuescendo ea quæ terribilia sunt contemnere eaque sustinere fortes efficiuntur ; et fortitudinem consecuti rursus magis ea quæ terrorem afferunt subire ac perferre possumus.

Cap. III.

In voluptatibus et doloribus moralem virtutem versari.

Quoniam ergo priusquam virtutis habitum consequamur, et postquam eum consecuti sumus, iisdem muneri-

* Ἄλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις κτλ. — ** Cap. 3. σημείον δὲ δεῖ ποιεῖσθαι.

μαῖον γένοιτ' ἂν τῶν ἐχόντων τὰς ἕξεις, ἢ τῶν μήπω κτησαμένων; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ ἐπὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἔργοις ἡδονὴ τε καὶ λύπη. Ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τῷ ἀπέχασθαι χαίρων, οὗτος σίφρων ἐστίν· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος ἔστι. Καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινά, καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρείος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλὸς ἔστι.

* Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ. Διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὰ τοῦτο δεῖ τῶν αγαθῶν ἐθῶν καὶ πράξεων εὐθύς ἐκ παιδῶν πολὺν ποιήσασθαι λόγον, ὡς ὁ Πλάτων φησί, καὶ ἀνάγεσθαι παιδᾶς ὄντας τοῖς τοιοῦτοις ἔθεσιν, ὥστε δυνηθῆναι χαίρειν μὲν οἷς δεῖ, λυπεῖσθαι δὲ οἷς προσήκει * λυπεῖσθαι· ἢ γὰρ ὀρθὴ καὶ κατὰ λόγον παιδεία αὕτη ἐστίν. Ἔτι, ἐπεὶ αἱ ἀρεταὶ πράξεις εἰσὶν ἢ πάθη, οἷς δὲ τις πράττει ἢ πάσχει, ἢ χαίρει ἢ βουλόμενος πράττει ἢ πάσχει, ἢ λυπεῖται ἢ ἀλλοῦ βιαζομένου, φανερόν ἐστι πᾶσα ἀρετὴ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἐστίν. Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς πολιτείαις κολάσεων φανερόν· τοὺς γὰρ τοῖς πονηραῖς ἡδομένους λυποῦντες οἱ νομοθέται πείθουσι τὰ μὲν φαῦλα μισεῖν, ἡδῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις· καὶ οὕτως ἐντιθέασιν αὐτοῖς ἐθίζοντες τὴν ἐπ' ἀρετῇ ἡδονήν. Αἱ γὰρ τοιαῦται κολάσεις πρὸς τοὺς νοσοῦντας τὰ πολιτικὰ ἰατρειῶν ἔχουσι λόγον. Καὶ καθάπερ ἐκεῖναις ἐναντία αἱ νόσοι ἄς θεραπεύουσι, καὶ ἐν ἰδωμεν ἰατρὸν ψυχρὰν προσάγοντα θεραπείαν, γινώσκωμεν εὐθύς τὴν νόσον ἀπὸ θερμῆς συστήναι, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν κολάσεων ὀδυνῶν οὐσῶν γινώσκωμεν, ὅτι θεραπεύομεναι κακίαι ἀπὸ ἡδονῆς γίνονται. Ἔτι, καθὼς εἰρηται, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὅφ' ὦν τίκεται, καὶ βελτίων ἢ χειρῶν γίνεται, πρὸς ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει, καὶ ἐν αὐτοῖς συνίσταται· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης αἱ φαῦλαι γίνονται ἕξεις, δηλαδὴ τοῦ διώκειν τὴν ἡδονήν, ὥσπερ οὐ δεῖ, καὶ ὅτε οὐ δεῖ, καὶ πάλιν φεύγειν τὴν λύπην ὅτε οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅπου οὐ δεῖ· καὶ ὅσαι ἄλλαι περιστάσεις πονηρὰν ποιῶσι τὴν ζήτησιν τῆς ἡδονῆς, ἢ τὴν φυγὴν τῆς λύπης· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει· συνίσταται γὰρ ἀπὸ τοῦ διώκειν καὶ φεύγειν τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν λύπην ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Ὡστε φανερόν, ὅτι περὶ ταύτας αἱ ἕξεις τὴν φύσιν ἔχουσι, καὶ ἐν αὐταῖς συνίστανται. Διὰ τοῦτο καὶ τινες δρίζονται τὰς ἀρετὰς, ἀπαθείας καὶ ἡρεμίας εἶναι, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τὸν ὀρισμὸν λαμβάνοντες· καίτοι οὐ καλῶς δρίζονται· ὅτι ἀπλῶς ἀνευ προσθήκης ποιῶνται τὸν ὀρισμὸν, μὴ προστιθέντες τῇ ἡρεμίᾳ καὶ ἀπαθείᾳ, τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις. Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἕξις ἢ οὕτως ἔχουσα περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας, καθὼς προσδιωρισάμεθα, τῶν βελτίστων πρακτικῆς. Ἡ δὲ κακία τούναντίον. Γινόμεν δ' ἂν ἔτι βέλτιον περὶ τῶν εἰρημένων, καί

bus fungimur, quo signo judicabimus aliquem aut consecutum esse hunc habitum, aut nondum eum habere? Nullo certe alio quam voluptate ex honestis actionibus aut inlestia capta. Nam qui se a corporis voluptatibus abstinēt, hacque ipsa abstinētia delectatur, is temperans est, qui vero molestiam inde trahit, est adhuc intemperans. Jam qui res graves et acerbis perfert iisque lætatur, aut certe non dolet, fortis est: qui vero dolet, adhuc est timidus.

Quippe in voluptatibus et doloribus omnis moralis versatur virtus; siquidem voluptatis causa turpia facinorā facimus, doloris causa autem a recte factis abstinemus. Quapropter magna morum recteque factorum statim a pueris, ut ait Plato, habenda est ratio: ac talibus moribus assuetos educari convenit pueros, ut quibus rebus oportet, iis rebus lætari et dolere possint: hæc enim recta ratioque congruens educatio est. Præterea, quoniam in actionibus affectibusque consistunt virtutes, iis vero quæ agit aliquis aut quibus afficitur, vel gaudet si volens ea agit, vel dolet, si ab alio cogatur, satis manifestum est, in voluptatibus et doloribus omnem versari virtutem. Sed et idem ex pœnis illis quas in republica proponi videmus, satis apparet: nimirum eos qui malis facinoribus gaudent, ut ab iis abhorreant, contraque honestis actionibus delectentur, dolore legum latores solent adducere: atque ita assuefaciendo voluptatem e virtute capiendam paulatim iis instillant. Nempe ejusmodi pœnæ ægros in republica curant, ac medicinæ loco sunt. Et quemadmodum cum medicina pugnant morbi quos medicina curat, et quum frigidam medicinam a medico adhiberi videmus, statim intelligimus morbum a calore esse natum, ita etiam e pœnis acerbis intelligimus, mala quæ curantur a voluptate orta esse. Præterea, sicut supra diximus, quibus rebus omnis animi habitus et nascitur, et melior vel deterior fit, ad eas res ejus natura pertinet, et in iis consistit: at a voluptate et dolore repetendi sunt vitiosi habitus nobis ingenerati, ut nimirum voluptates conseclemur secus quam oportet, et quum non oportet, dolorem contra quum non oportet, secusque quam oportet. Et ubi non oportet fugiamus, et si quæ aliæ occasiones malam faciunt vel voluptatis consecrationem vel doloris fugam: eodem modo et in virtute se res habet: quæ in voluptatis consecratione et doloris fuga, ut oportet, et quum oportet, consistit. Ex quo apparet, in duabus hisce rebus versari habitum naturam et consistere. Quocirca nonnulli omnem virtutem affectuum vacuitatem et tranquillitatem definiunt, quam definitionem a voluptate mutuunt: nec tamen recte definiunt, quia simpliciter et sine adjunctione ulla hoc faciunt, non addentes tranquillitati et affectuum vacuitati, ut oportet et quum oportet et reliquas occasiones. Hoc ergo tanquam concessum ponitur, virtutem esse habitum, quæ quum in voluptatibus et doloribus versetur, quemadmodum diximus, optima quæque agat. Vitium autem contra. Cæterum de his ipsis, de quibus jam locuti sumus, nullo incorruptis e sequentibus judicabimus. Quum enim tria

* Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας κτλ.

ἀπό τούτων τῶν λόγων. Τριῶν γάρ ὄντων δι' ἃ τις αἰρεῖται τι, ^β καὶ τοσούτων δι' ἃ τις φεύγει τι· ^ο καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος· αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· ὁ μὲν ἀγαθὸς πᾶσι κατὰ τὸ εἶκος ἐπιβάλλει, δῶκων μὲν τὰ ἀρίστα, φεύγων δὲ ἃ βλάβη δῶκων, ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτάνει περὶ κρίσιν αὐτῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ἡδέος· ἢ γὰρ ἡδονὴ οὐ μόνον κοινὴ ἐστὶ πᾶσι τοῖς ζῴοις, ^δ ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἔπεται τοῖς εἰρημένοις αἰρετοῖς. Ἄ γὰρ αἰρούμεθα, τοῦτοίς πᾶσιν ἡδόμεθα. Καὶ ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον ἡδὴ τῇ ἑαυτῶν φύσει· καὶ διὰ τοῦτο οἱ κακοὶ ἀπατῶνται, τὸ ἡδὴ καλὸν καὶ συμφέρον ἡγούμενοι πᾶν, διότι ἔπεται νομίζοντας καὶ ἀντιστρέφειν· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· συμβαίνει γὰρ πολλὰ τῶν ἡδέων αἰσχροῦ καὶ ἀσύμφορα εἶναι· ὥστε φανερόν, ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας αἱ ἀνθρώπιναι καταγίνονται πράξεις. Ἔτι πᾶσιν ἡμῖν ἐκ νηπίου τοῦτο τὸ πάθος ὕνασσι καὶ συντρέφεται, καθάπερ ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ· καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις καὶ τὰς πονηρὰς τούτω κρινόμεν τῷ κανόνι, τῷ τὰς μὲν λύπην φέρειν, τὰς δὲ ἡδονήν, καὶ πάντας οὕτω κανονίζομεν τὰς ἐνεργείας, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἥττον· ὥστε ἀνάγκη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὴν πᾶσαν ταυτηνὴν πραγματείαν. Οὐ γὰρ μικρὸν βοθηεῖ τῷ ζητοῦντι τὰ πρακτέα, τὸ εἰδέναι, τί ἐστὶ τὸ καλῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἢ τὸ κακῶς· ἐπεὶ μὴδὲ μικρὸν μέρος τῶν πράξεων τὸ ἡδεσθαι καλῶς ἢ λυπεῖσθαι, ἢ τούναντιον. Ἀπὸ τούτων γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη γινώσκωμεν, ἢ φαῦλα ἢ ἀγαθὰ. Ἔτι ὅσα τῶν πρακτέων οὐκ εἰσὶ βράδια, ^ο περὶ ταῦτα καὶ τέχνη καταγίνεται καὶ ἀρετὴ· πρὸς γὰρ τὰ βράδια οὐδεμία χρεία πολυχρονίου ἔθους, ἢ μεθόδου τεχνικῆς· ὥστε ὅσα χαλεπώτερα, τοσούτω μείζονος δεήσονται καὶ τέχνης καὶ ἀρετῆς· ἐπεὶ καὶ βέλτιον τὸ τὰ χαλεπώτερα διαθέσθαι καλῶς τοῦ τῶν βραδίων περιγενέσθαι· ἢ ἀρετὴ ἄρα μάλιστα ἐν τοῖς χαλεπωτέροις ἐστὶ, καὶ περὶ ταῦτα καταγίνεται. Ἔστι δὲ χαλεπώτερον τῷ σπουδαίῳ ἡδονὴ μάχεσθαι. Ἔστι θυμῷ, καθά φησιν Ἡράκλειτος· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι ἀνάγκη πᾶσαν τὴν πραγματείαν καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ καλῶς χρώμενος ἡδονῇ καὶ λύπῃ, ἀγαθός, ὁ δὲ κακῶς, κακός.

(Scipsi : ^α προσήκει] cod. προσῆκε. — ^β αἰρεῖται τι] vulgo αἰρεῖται τι. — ^ο φεύγει τι] vulgo φεύγει τι. — ^δ ζῴοις] vulgo ζῶοις] — ^ο οὐκ εἰσὶ βράδια] vulgo οὐκ εἰσὶ βράδια. —

Κεφ. δ'.

^ο Ὅτι διαφέρει ὁ δίκαιος τοῦ ποιοῦντος τὰ δίκαια, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

^ο Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστὶ, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ἀπὸ τούτων καὶ αὐξεται καὶ φθείρεται, καθ' ἕτερον τρόπον καὶ ἕτερον τῶν ἐνεργ-

sint, quorum causa aliquid expetitur, totidemque quorum causa aliquid vitatur : honestum dico, utile, jucundum ; turpe item, inutile, molestum : vir quidem bonus omnia hæc, ut oportet, sequitur, quæque optima sunt, petit, quæ vero cum damno conjuncta sunt, vitat : improbus vero male de iis judicat, maximeque de jucundo, neque enim communis tantum omnibus animalibus est voluptas, sed omnia etiam ea sequitur, quæ expetenda esse diximus. Quæ enim expetimus, iis omnibus delectamur. Sic et honestum et utile natura sua est jucundum : ac propterea falluntur improbi, qui omne quod jucundum est honestum quoque et utile esse arbitrantur : ita sentientes, quia jucunditas hæc ipsa sequatur, ratiq̄e converti hæc duo posse : at hoc falsum est : accidit enim, ut multa eorum quæ jucunda sunt, turpia simul et inutilia sint : unde rursus apparet, in voluptatibus et doloribus actiones humanas versari. Præterea a teneris unguiculis hic animi affectus omnibus nobis inest unaque adolescit, totaque vita nostra quasi tincta eo est et imbuta : sed et facinora omnia tam præclara quam mala hæc quasi regula judicamus, quod alia voluptatem, alia molestiam afferant, omnesque ad hanc normam industrias nostras si non æqualiter, at magis aut minus dirigimus. Quamobrem necesse est in voluptatibus et doloribus totum hunc tractatum versari. Neque enim parum prodest homini, quid agendum sit quærenti, nosse quid sit recte lætari vel dolere, aut perperam : quoniam honesta voluptas vel dolor honestus, aut contra, ipsarum actionum haud exigua pars est. Hinc enim hominum mores aut malos aut bonos esse intelligimus. Insuper si quæ actiones non sunt faciles, his et ars occupatur et virtus : nam ad res faciles gerendas neque diuturna consuetudine opus est, neque discendi ratione : quare quanto difficiliores sunt actiones, tanto majorem et artem et virtutem flagitabant : quia præstat, quæ difficilia sunt recte administrare, quam quæ facilia sunt superare : quapropter maxime in difficilioribus virtus est, iisque occupatur. Difficilius autem viro bono est, ut ait Heraclitus, voluptati quam iracundiæ obsistere, ideoque necesse est in voluptatibus ac doloribus omne studium suum et virtus ponat et prudentia civilis : qui enim bene voluptate utitur et dolore, bonus ; qui male, malus est.

Cap. IV.

Differre justum ab eo qui juste facit, ac similiter in relliquis.

Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus versari ; et quibus ex rebus gignitur, ab iisdem eam etiam augeri vel perimi, prout vel hoc modo vel illo aliquid molimur,

γενῶν γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρηται.

* Ἀπορήσει δ' ἂν τις πῶς λέγομεν ὅτι τὸν θέλοντα δίκαιον γενέσθαι δεῖ τὰ δίκαια ποιεῖν, καὶ τὸν σώφρονα τὰ σώφρονα· οἱ γὰρ τὰ δίκαια πράττοντες δίκαιοι πάντως εἰσὶ, καὶ οἱ τὰ σώφρονα σώφρονες, ὥσπερ οἱ πράττοντες τὰ μουσικὰ ἢ γραμματικὰ, μουσικοὶ εἰσι καὶ γραμματικοί.

** Λέγομεν δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι φαίνεται τις οὕσα διαφορὰ τοῦ τὰ δίκαια ποιούντος καὶ τοῦ δικαίου, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἐνδέχεται γὰρ τινα γραμματικὸν τι ποιῆσαι ἢ ἀπὸ τύχης, ἢ ἄλλου ὑποθεμένου, καὶ μὴ γραμματικὸν εἶναι· ἔσται δὲ γραμματικὸς, ὅτε γραμματικὸν τι ποιῆσει, καὶ γραμματικῶς τοῦτ' ἔστιν ἀκολουθῶν τῷ κανόνι τῆς ἐν αὐτῷ γραμματικῆς. Οὕτω καὶ τὰ δίκαια ἐνδέχεται ποιῆσαι τινα, καὶ μὴ δίκαιον εἶναι.

*** Μᾶλλον δὲ μείζων ἔστιν ἐν τούτοις ἡ διαφορὰ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ἢ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἄγαθόν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔστι ταῖς ἐνεργείαις τῆς τέχνης. Ὡστε εἰάν τις μουσικὰ ποιῆ μουσικὴν εἰδῶς, οὐδὲν κωλύει μουσικὸν αὐτὸν ὀνομάζειν· ἔστι γὰρ μουσικὸς, καὶ εἰάν μὴ προαιρούμενος· αὐτὸς τὰ μουσικὰ ποιῆ, ἀλλὰ ἑτέρου βιαζομένου· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐχ οὕτως. Καὶ γὰρ εἰάν τις δίκαια ποιῆ, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος, εἰάν μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πάνυ βουλόμενος ποιῆ, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουόμενος, καὶ οὐχ ἑτέρου βιαζομένου. Τότε γὰρ ἔσται δίκαιος, πρῶτον μὲν εἰάν πράττῃ τὰ δίκαια, γινώσκων ἢ πράττει· ἔπειτα, εἰάν προαιρούμενος αὐτὸς πράττῃ· καὶ τρίτον, εἰ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχει πρὸς τὴν πράξιν. Καὶ γὰρ οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ὁ εἰδῶς μὲν τὰ δίκαια καὶ πράττων ἑκών, οἰόμενος δὲ μὴ πάντα χρόνον καιρὸν εἶναι δικαιοσύνης· Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τεχνίτας εἶναι κατ' αὐτὰς οὐ ζητοῦνται, πλὴν τοῦ εἰδέναι χωρὶς γὰρ τοῦ εἰδέναι, πῶς ἂν τις εἴη τεχνίτης; εἰ δὲ μήτε προαιρούμενος τὴν τέχνην ποιῆ, μήτε ἀμετακινήτως ἔχων πρὸς τὴν μεταχειρίσιν τῆς τέχνης, οὐ διὰ τοῦτο κωλύεται τεχνίτης εἶναι· πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν, τὸ μὲν εἰδέναι περὶ αὐτῆς πάντα ἢ προσῆκεν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν συντελεῖ, πρὸς τὸ σπουδαῖόν τινα γενέσθαι· τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· καὶ γὰρ ἐνδέχεται μηδὲν ἀκριβῆς περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν, εἰδῶτα σπουδαῖον εἶναι. Χωρὶς δὲ τοῦ προαιρεῖσθαι καὶ ἀμετακινήτως ἔχειν πρὸς ἀρετὴν, ἀδύνατον εἶναι σπουδαῖον· ἄτινα ἐκ τοῦ πολλάκις ποιῆν τὰς ἐνεργείας περιγίνεται, καθὼς εἰρηται.

**** Τὰ μὲν οὖν πράγματα, δίκαια καὶ σώφρονα· ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξῃ· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἔστιν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων πᾶς, ἀλλὰ ὁ οὕτω πράττων ὥσπερ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρο-

a quibus denique rebus ortum habuit, in iis quoque suo munere fungi, jam diximus. Sed quaerat aliquis, cur statuamus eum qui justus esse vult, juste quoque facere oportere, et temperanter qui temperans. Etenim tum qui juste faciunt, omnino sunt justus, tum qui temperanter, sunt temperantes, sicut homines musicorum grammaticorumque officia explentes musici sunt et grammatici.

Ad hoc respondemus, videri esse aliquam differentiam hominis juste facientis et viri justus, eodemque modo in artibus. Fieri enim potest, ut aliquis grammaticum quid efficiet, vel fortuito vel alio praesente, qui tamen non sit grammaticus: is vero qui et grammaticum quid faciet et grammaticus, erit grammaticus: hoc est, quum faciet aliquid ad normam grammaticam, qua praeditus est. Ita etiam cuiquam juste facere licet, qui tamen justus non sit.

Quin etiam major in virtute, quam in artibus hujus rei differentia animadvertitur. Bonum enim in ipsis artibus operibus inest. Itaque si quis musicis eruditus ea quae musicae propria sunt faciat, nihil obstat, quominus dici possit musicus: est enim musicus, etiamsi non sponte artem musicam tractet, sed ab alio coactus: at virtutis non eadem est ratio. Nam si quis juste agat, non propterea est justus, nisi praeter reliqua, quae requiruntur, omnino etiam volens et ultroneus ita agit, et non ab alio coactus. Quippe tum demum justus erit, primum si juste agit, sciens quarum rerum auctor sit: deinde si ipse sua sponte agit, postremo si firma et constanti voluntate agit. Etenim qui novit justa volensque juste agit, nec tamen putat omne tempus justitiae esse idoneum, nondum justus est. Sed in aliis artibus si quis eas percipere atque egregius hujus generis artifex esse vult, horum nihil requiritur praeter scientiam; nam si alienus a scientia sit, quomodo quis artifex erit? Quodsi neque sponte artem colit, neque firmiter in ea exercenda persistit, nihil propterea obstat, quominus sit artifex: ad virtutem vero parum aut nihil prodest earum omnium rerum scientia, quas scire convenit eum qui vir bonus fieri velit: caetera vero non parvam vim habent, sed omnem: etenim fieri potest, ut qui de virtute subtiliter disereret nequeat, tamen vir bonus sit. Caeterum nisi sponte ad recte faciendum incumbit, atque in exercenda virtute firmiter persistit, bonus esse nemo potest: quae quidem ex frequenti munerum functione, ut dictum est, contingunt.

Res igitur justas ac temperatas dicuntur, quum tales sunt, quales vir justus ac temperans egerit: justus autem et temperans est, non quicumque has res gerit tantum, sed qui ita gerit ut justus ac temperans homines.

* Cap. 4. ἀπορήσει δ' ἂν τις, πῶς λέγομεν κτλ. — ** Ἢ οὐδὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; κτλ. — *** Ἐτι οὐδὲ ὁμοίον ἔστιν ἐπὶ τε τῶν τεχνῶν κτλ. — **** Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια κτλ.

νας πράττουσιν. Ὡστε καλῶς λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια ποιεῖν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρωνα ὁ σώφρων· ὅς δὲ μὴ πράττει ταῦτα, οὐδέποτε γίνεται ἀγαθός, οὐδὲ μελλήσει ποτὲ γενέσθαι.

* Ἄλλ' οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὴν σοφίαν καταφεύγοντες καὶ τοὺς λόγους, οἴονται διὰ τοῦτο φιλοσοφεῖν, καὶ οἴονται σπουδαῖοι εἶναι, ὅτι μόνον περὶ τῆς ἀρετῆς ἀκριβοῦς γινώσκουσιν εἰπεῖν· ὁμοίον τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἱ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελοῦς, ποιοῦσι δὲ οὐδὲν τῶν προστακτομένων. Ὡσπερ τοίνυν ἐκεῖνοι οὐδέποτε ἐξεῖ τα σώματα καλῶς, οὕτω θεραπευόμενοι, οὕτως οὐδὲ οὗτοι τὴν ψυχὴν καλλίω ποιήσουσιν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

(Scripsi : * ἀμετακινήτως] cod. ἀκινήτως. — ^b ἀμετακινήτως ἔχειν] cod. ἀκινήτως ἔχειν. — ^c οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξει] cod. οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξει. Satius hoc visum est, quam ex Aristotele reponere πράξεις, praesertim quum librarii in his formis saepe erraverint. Vid. Hermann. ad Viger. p. 819 et Bernhardy Syntax. p. 399. —)

Κεφ. ε'.

Ὅτι ἕξις ἐστὶν ἡ ἀρετὴ καὶ μεσότης.

** Μετὰ δὲ ταῦτα σκεπτόμεν τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ. Τρία γὰρ ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ· πάθη, δυνάμεις, ἕξεις.

*** Καὶ πάθη μὲν εἰσὶν ἐπιθυμία, ὄργη, φόβος, θράσος, φθόνος, χαρὰ, φιλία, μῖσος, ^a πόθος, ζῆλος, ἔλεος· ὅλων οἷς ἐπεται ἡδονὴ ἢ λύπη.

**** Δυνάμεις δὲ αἱ πρὸς ταῦτα ἐπιτηδειότητες τῆς ψυχῆς, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα· οἷον, καθ' ἃς ἐσμεν ^b δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσθαι.

***** Ἐξέεις δὲ, οἱ τρόποι, καθ' ὃς πάσχομεν τὰ πάθη, δηλονότι τὸ πάσχειν αὐτὰ καλῶς ἢ κακῶς· οἷον, πρὸς τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν σφοδρῶς καὶ ἀσχετῶς ἔχομεν, ἢ τούναντίον ἀνεπιμενῶς καὶ μαλακῶς, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, καλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Τούτων δὲ τῶν τριῶν, τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, πάθος, ἢ δυνάμεις, ἢ ἕξεις;

***** Πάθος μὲν οὐκ ἐστὶν οὔτε ἡ ἀρετὴ, οὔτε ἡ κακία. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρετὴν σπουδαῖοι λεγόμεθα, καὶ κατὰ τὴν κακίαν φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰ πάθη, οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ φαῦλος ἢ σπουδαῖος διὰ μόνον τὸ ὀργίζεσθαι· ἢ ἀρετὴ ἄρα, ἢ ἡ κακία, οὐκ ἐστὶ πάθος. Ἔτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη οὔτε ἐπαινούμεθα οὔτε ψεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Ἔτι ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαι-

solent. Itaque recte dicitur, justis actionibus justos et temperatis temperantes effici; his autem neglectis neminem unquam virum bonum vel esse vel futurum esse.

Sed plerique omnes quum hæc agere non curent, ad sapientiam et verba confugientes, se philosophari arbitrantur, bonique viri propterea sibi videntur esse, quod de virtute duntaxat subtiliter disserere possunt: non multum ab ægris differentes, qui diligenter quidem audiunt medicos, sed nihil eorum quæ ab illis præcipiuntur faciunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, quam diu ita curantur: sic neque hi emendabunt animum, quam diu hoc modo philosophantur.

Cap. V.

Habitu esse virtutem et mediocritatem.

Post hæc restat, ut videamus quid sit virtus. Tria enim sunt animo insita: perturbationes, facultates, habitus.

Et perturbationes quidem sunt cupiditas, ira, timor, audacia, invidia, gaudium, amicitia, odium, amor, æmulationis, misericordia, et omnino ea omnia quæ voluptas sequitur aut dolor.

Facultates autem sunt habilitates quædam animi his accommodatas, quibus ad has perturbationes propensi esse dicimur, ut quarum impulsu vel ad irascendum vel ad dolendum vel ad miserendum proclives simus.

Habitus vero sunt modi, quibus perturbationes toleramus, nimirum vel bene vel male, veluti si ita affecti simus, ut vehementer et immoderate aut contra remitte et inolliter irascamur, male affecti sumus: sin medio quodam modo, recte: itemque in cæteris. Jam vero ex his tribus quid est virtus? Estne perturbatio, facultas an habitus?

Et perturbatio quidem nec virtus est, nec vitium. Ex virtute enim boni esse dicimur, ex vitio mali: ex perturbationibus vero minime: quippe nemo aut inalus dicitur, aut bonus, quatenus tantum irascitur: ergo virtus aut vitium non est perturbatio. Præterea ex perturbationibus nec laudamur nec vituperamur, ex virtutibus autem aut vitii laudamur aut vituperamur. Insuper irascimur et timemus inconsulto, cæterisque

* Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν κτλ. — ** Cap. 5. μετὰ δὲ ταῦτα κτλ. — *** Λέγω δὲ πάθη μὲν κτλ.

**** Δυνάμεις δὲ καθ' ἃς κτλ. — ***** Ἐξέεις δὲ, καθ' ἃς τὰ πάθη ἔχομεν κτλ. — ***** Πάθη μὲν οὐκ εἰσὶν κτλ.

ρέτως, καὶ τὰ ἄλλα πάσχομεν ὁμοίως· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οὐχ οὕτως· οὐκ ἄρα εἰσι πάθη. Ἔτι πρὸς τὰ πάθη οὐ λεγόμεθα διακαῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κατ' αὐτὰ κινεῖσθαι· πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν διακαῖσθαι λεγόμεθα καὶ πρὸς τὴν κακίαν· οὐκ ἄρα εἰσι πάθη.

* Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν. Οὐτε γὰρ φαῦλοι ἢ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι ὀργισθῆναι ἁπλῶς, οὐτε ἐπαινούμεθα ἢ ψευγόμεθα. Οὐτε τῷ προαιρεῖσθαι δυνάμεθα ὀργισθῆναι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ πεφυκέναι· ἀγαθοὶ γὰρ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει, καθὼς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐδείχθη.

** Εἰ οὖν μήτε πάθη αἱ ἀρεταί, μήτε δυνάμεις, λείπεται τῶν ἔξω αὐτὰς εἶναι· τί μὲν οὖν ἐστὶν ἀρετὴ τῷ γένει, εἴρηται· ἐστὶ γὰρ ἔξις.

*** Δεῖ δὲ μὴ μόνον ἔξιν αὐτὴν εἶναι λέγειν, ἀλλὰ προστιθέσθαι τὸ τοιάδε τις, τοῦτ' ἐστὶν ἢ ἀγαθὴ· ἢ γὰρ κακία ἔξις ἐστὶ πονηρά. Ῥητέον οὖν περὶ τῆς ἀρετῆς ἐκεῖνο, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ αὐτὸ τε κοσμεῖ τὸ ἔχον τὴν ἀρετὴν, καὶ καλῶς ἔχειν ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ δι' αὐτῆς ἐνεργούμενον εὖ διατίθῃσιν. Οἷον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν τελειοῖ, καὶ ποιεῖ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, δηλονότι τὸ δρᾶν· τῆ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῆς εὖ ὀρῶμεν. Ὅμοίως καὶ ἢ τοῦ ἵππου ἀρετὴ αὐτόν τε τὸν ἵππον κοσμεῖ καὶ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ γὰρ τῆ τοιαύτης ἀρετῆς δύναται ἐνεργεῖν καλῶς ἐπιβάτην, καὶ δραμεῖν, καὶ μείναι τοὺς πολεμίους. Ἐπει δὲ οὕτως ἐπὶ πάντων ἔχει, καὶ ἢ ἀνθρωπίνῃ ὁμοίως ἂν ἔχοι· καὶ εἴη ἂν ἢ ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, ἔξις ἀπ' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀγαθὸς γίνεται, καὶ ἀπ' ἧς τὸ ἀνθρώπινον ἔργον εὖ καὶ καλῶς ἀποτελέσει. Πῶς δὲ ἔσται ἡμῖν ἢ τοιαύτη ἔξις; εἴρηται μὲν καὶ πρὸ ὀλίγου· ἐλέγομεν γὰρ τῆς μεσότητος αἰεὶ στοχάζεσθαι τῶν ἐπὶ τὰ πάθη κινήσεων, καὶ ἑαυτὸν ἐθίζειν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸν ἐν ἀρετῇ ζῆν προαιρούμενον· ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λεχθησομένων ἔσται φανερόν, ἂν θεωρήσωμεν, ποῖα τις ἐστὶν ἢ φύσις τῆς ἀρετῆς. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως.

**** Ἐν παντὶ συνεχεῖ, οἷον γραμμῇ, ἐπιφανείᾳ, σώματι, ἢ λόγῳ, ἢ χρόνῳ, καὶ θλίως ἐν παντὶ δυνάμενῳ διαιρεθῆναι λαβεῖν ἐστὶ τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δὲ ἔλαττον, τὸ δὲ ἴσον· οἷον ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς, εἰ τὸ μὲν δεκάπηχυ πολὺ, τὸ δὲ δίπηχυ ὀλίγον, ἴσον ἔσται τὸ ἐξ ἔχον πῆχεις, 8 καὶ μέσον καλεῖται, ὅτι ὅ ἑλλείπει τοῦ δεκαπήχους, ὑπερέχει τοῦ δίπηχους. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διωρισμένου ποσοῦ· εἰ γὰρ εἴκοσι πολὺ, τὰ δὲ δέκα ὀλίγον, ἴσον ἔσται τὰ δεκαπέντε· ὅτι ὅ ἑλλείπει τοῦ μελζονος, ὑπερέχει τοῦ ἐλάττονος· τὸ δὲ τοιοῦτον ἴσον μέσον καλεῖται· καὶ ἢ τοιαύτη τάξις, ἀριθμητικῆ ἀναλογία. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ διωρισμένου

perturbationibus eodem modo incitatur: virtutis autem et vitii non eadem ratio est: ergo non sunt perturbationes. Postremo perturbationibus non dicimur conformari, sed potius iis moveri: at virtute et vitio conformari dicimur; ergo non sunt perturbationes.

Eisdem vero de causis ne facultates quidem sunt. Neque enim mali aut boni dicimur, quatenus simpliciter irasci possumus, nec laudamur aut vituperamur. Sed nec consulto possumus irasci, sicut in virtute res se habet, sed potius quoniam ita comparata est ratio naturæ nostræ: quum contra neque boni natura simus, nec mali, quemadmodum in superioribus ostendimus.

Quodsi virtutes nec perturbationes sunt, nec facultates, relinquatur ut ad habitus referantur: quid igitur sit virtutis genere, jam diximus: est enim habitus.

Sed non satis est ita dicere, virtutem habitum esse, verum etiam addendum est, talem esse, id est bonum, siquidem vitium est habitus malus. Dicendum igitur illud de virtute omnem virtutem tum id in quo inest ornare beneque affectum reddere, tum opus quoque ejus cum virtute factum perpolire. Exempli gratia oculi virtus cum oculum ipsum perficit efficitque probum, tum opus ejus, id est visum: oculi enim virtute bene videmus. Eodemque modo equi virtus non modo ipsum equum ornat bonumque reddit, sed etiam opus ejus; hac enim virtute et equitem bene vehere potest et currere et hostes exspectare. Quum autem res in omnibus ita se habeat, etiam humana virtus similiter se habebit: quæ nihil est aliud, quam habitus, quo bonus fiat homo, et quo humanum opus recte et bene efficiat. Quomodo autem talem nobis comparabimus habitum? Jam quidem paulo ante diximus: ostendebamus enim hominem cum virtute vivere meditantem semper consecrari mediocritatem motuum nos ad perturbationes impellentium iisque insuescere: sed et idem ex sequentibus patebit, si nimirum consideremus, qualis sit virtutis natura. Id autem hoc modo videamus.

In omni re continua, qualis est linea, superficies, corpus, oratio et tempus omninoque in quavis re dividua aliud plus aliud minus, aliud æquale sumere licet: exempli gratia in re continua, si quod decem cubitorum est, multum est, bicubitale autem parum, æquale erit quod sex cubitorum est, quod et medium vocatur, quia qua parte minus est quam id quod est decem cubitorum, eadem majus est quam bicubitale. Similiter etiam res se habet in quantitate definita: si enim multa sunt viginti, pauca vero decem, æqualia erunt quindecim, quia qua re cedunt majori, eadem minori præstant: ejusmodi autem æquale medium vocatur, ac talis ordo arithmetica

* Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν, κτλ. — ** Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσίν, κτλ. — *** Cap. 6. Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν ὅτι ἔξις κτλ. — **** Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ κτλ.

ποσοῦ οὐκ ἀνάγκη ἐπὶ παντὸς λαβεῖν τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν· (οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπ' ἀπειρα διαιρετόν·) ἐπὶ δὲ τοῦ συνεχοῦς ἐπὶ παντὸς δυνατὸν ἐστίν, ἅτε ἀπειράκις δυναμένου διαιρεθῆναι. Τοῦτο δὴ τὸ μέσον οὐχ ὁμοίως ἀεὶ κρίνομεν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ποτὲ δὲ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ κατ' αὐτὸ μὲν τὸ πρᾶγμα μέσον ἐστὶ, τὰ ἕξ τοῦ δέκα καὶ δύο, ἴσον ὑπερέχοντα καὶ ἐλλείποντα· ἐπ' αὐτῶν γὰρ τῶν πραγμάτων λαμβάνεται ἡ διαφορὰ πρὸς ἡμᾶς δέ, ὅταν ἀφ' ἡμῶν ἡ μεσότης, καὶ ἡ ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις λαμβάνηται. Οἷον εἴ τιμι πολλὸ τὸ δέκα μνᾶς φαγεῖν, δύο δὲ ὀλίγον, οὐκ ἀνάγκη τὰς ἕξ μνᾶς τὴν μεσότητα φυλάττειν, καὶ προσηκούσας εἶναι τῷ σώματι· δυνατὸν γὰρ ἡ πλείους ἢ ἐλάττους ἀρκεῖν. Πρὸς μὲν οὖν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα αἱ ἕξ μναὶ τὸ μέσον καὶ ἴσον ἐστὶ, πρὸς ἡμᾶς δέ, ἑπτὰ ἴσως ἢ πέντε, ἤγουν ὅσαις τὸ σῶμα προσήκει. Αἱ δὲ εἰ Μίλωνι μὲν, ἅτε ἱκανῶς γεγευμασμένῳ, ὀλίγη ἐστὶ τροφή, καὶ ὁ ἀλείπτῃς πλεῖω παρέξει τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων, πολὺ. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης ἔχει· καὶ ἐπὶ τούτων γὰρ ἀπὸ τῶν γυμναζομένων τὸ ἴσον κρίνομεν. Ἔτι δὲ καὶ πᾶς τῆς ἡστίνοσοῦν προϊστάμενος ἐπιστήμης τὸ μέσον ἀεὶ ζητεῖ, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγων· μέσον ἐκεῖνο δηλονότι διώκων, ὃ πρὸς ἡμᾶς οὐ πρὸς τὸ πρᾶγμα μέσον ἐστὶ.

* Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πᾶσα ἐπιστήμη τὸ ἴδιον ἔργον καλῶς ἀποτελεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰώθαμεν λέγειν ἐν τοῖς εὖ ἔχουσι τῶν ἔργων, ὅτι οὔτε ἀφελεῖν ἐστίν, οὔτε προσθεῖναι· δεικνύντες ὅτι καὶ τὴν ὑπερβολὴν ὁμοίως καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, ὡς τῶν μὲν διαφθειρουσῶν τὸ τῶν ἔργων ἀγαθόν, τῆς δὲ μεσότητος μόνῃς σωζούσης. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶ, καθάπερ καὶ ἡ φύσις, τὸ μέσον ἂν καὶ αὕτη σκοποῖ. Ἀρετὴν δὲ λέγω οὐ τὴν διανοητικὴν, (ἄλλως γὰρ τὸ κατ' αὐτὴν ἔχει) ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἃ καὶ πλείω καὶ μεῖζω τοῦ δέοντος καὶ ἐλάττω δυνατὸν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ δέον ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι τὸ ἴσον. Καὶ γὰρ ἐστὶ καὶ φοβηθῆναι, καὶ θαρβῆσαι, καὶ ἐπιθυμῆσαι, καὶ μισῆσαι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὄλιγος ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐ καλῶς. Τὸ δὲ παθεῖν ταῦτα πάντα, ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ πρὸς οὓς δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα δεῖ, μέσον ἐστὶ καὶ ἀριστον, ἐν ᾧ ἡ ἀρετὴ γίνεται. Ὅμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ τὰς ἀποτελουμένας ὑπὸ τῶν παθῶν πράξεις· ἐστὶ γὰρ καὶ ἐν αὐταῖς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις καταγίνεται, τῶν δὲ παθῶν καὶ τῶν πράξεων τὸ μέσον ἀεὶ καὶ κατόρθωμα ὀνομάζεται, καὶ ἐπαινεῖται, ἅπερ ἄμφορ προσήκει τῇ ἀρετῇ, φανερόν ὅτι οὔτε ὑπερβολὴ οὔτε ἔλλειψις, ἀλλὰ μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, τὸ μέσον ἀεὶ σκοποῦσα.

proportio est. Et in definita quidem quantitate necesse non est nos ubique hanc proportionem servare, (nec enim in infinitum dividendum est,) in continua vero ubique hoc fieri potest, quum in infinitum dividi possit. Hoc vero medium non similiter semper judicamus, sed nunc rei respectu, nunc nostri. Et rei quidem respectu senarius numerus medius inter denarium et binarium est, utpote qui æqualiter et superat et superatur: quippe ab ipsis rebus differentia sumitur: respectu vero nostri, quum a nobis mediocritas itemque nimium et parum sumitur. Ut si cui decem libras comedere nimium sit, duas parum, non erit necesse medium numerum servari atque eum corpori convenire; fieri enim potest, ut aut plures sufficiant aut pauciores. Respectu ergo rei ipsius sex libræ medium quiddam erunt et æquale, nostri vero septem fortasse vel quinq̄ue, quot nimirum corpus postulat. Etenim sex illæ Miloni, utpote satis exercitato, parum alimenti erunt, pluresque ei præbent aliptes: ei vero qui primum exercetur, multum. Similiter etiam de cursu et luca sentiendum: nam et in his ex eorum qui exercentur natura æquale judicamus. Sed et quicumque disciplinæ alicujus princeps est, mediocritatem querit semper, nimium et parum fugit, mediocritatem, inquam, non rei, sed eam quæ nobis est mediocritas.

Atque hoc quidem modo omnis scientia munus suum explet et absolvit. Quapropter opera affabre facta illa commendare solemus, ut iis neque detrahi quidquam neque addi posse dicamus: quo ostendimus, illa ab eo quod est nimium tantum distare, quantum ab eo quod est parum, quia hisce omnis operum perfectio corrumpatur ac pereat, quam sola mediocritas conservet. Quum autem virtus omni arte limatior et melior sit, quemadmodum et natura, ea profecto medium spectet. Virtutem autem non illam, quæ in cogitatione et ratione posita est, dico (alio enim modo se hæc habet), sed quæ ad mores pertinet: hæc enim in perturbationibus atque actionibus versatur, quæ tum plures et majores, quam res desiderat, tum pauciores esse possunt. Quocirca etiam decorum in iis collocamus, hoc est, æquale. Namque et timere et fidere, concupiscere et odisse, irasci et misereri, denique gaudere et dolere potest unusquisque nimium et parum, atque utrumque non recte. At vero quo tempore et quomodo et propter quam causam et quibus et cujus rei gratia oportet his omnibus affectibus commoveri, id sane et medium est et optimum, in quo virtus consistit. Eadem etiam ratio est facinorum cum aliqua perturbatione factorum; nam in his quoque nimium, parum, medium reperitur. Quoniam ergo in perturbationibus et actionibus versatur virtus, id vero quod medium in perturbationibus et actionibus est, rectum vocatur et laudari solet, quæ ambo virtuti conveniunt, apparet nec nimium nec parum esse virtutem, sed mediocritatem, quæ medium semper respicit.

* Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ κτλ.

* * * Ἐτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολυειδὲς ἐστίν, ὡς εἶπεν· πολλαχῶς γὰρ τις δύναται ἀμαρτάνειν. Τὸ γὰρ κακὸν ἀπειρον, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὀρισμένον τι καὶ πεπερασμένον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ κατορθοῦν ἀπλοῦν τί ἐστι καὶ μονοειδές. Ὅθεν καὶ τὸ μὲν ἀμαρτάνειν βῆξιόν ἐστιν, ὥσπερ τοξότη τὸ ἀποτυγχάνειν τοῦ σκοποῦ· τὸ δὲ κατορθοῦν χαλεπὸν, ὥσπερ τὸ βάλλειν κατὰ σκοπόν. Φαίνεται ἄρα καὶ διὰ τοῦτο, τὴν μὲν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῆς κακίας εἶναι, (ἀόριστα γὰρ ἐκάτερον) τὴν μεσότητα δὲ τῆς ἀρετῆς, ὀρισμένην καὶ μίαν οὔσαν.

Ἔσθλοι μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

** Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικῆ, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὀρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσσει.

*** Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ καθ' ἔλλειψιν. Τὴν μὲν γὰρ ὑπερβάλλει, τῆς δὲ ἔλλειπει· διὰ τὸ τὴν μὲν τῶν κακιῶν ὑπερβάλλειν τὸ δέον, τὴν δὲ ὑπερβαλλέσθαι· τὴν δὲ ἀρετὴν τὸ δέον μόνον ζητεῖν, δηλονότι τὸ μέσον, καὶ τοῦτο μόνον αἰρεῖσθαι. Ὅστε εἰ μὲν ζητοῦμεν αὐτὸ τὸ εἶναι τῆς ἀρετῆς, μεσότης ἐστίν· εἰ δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτῆς καὶ τὸ εὔ, ἀκρότης ἐστίν.

(Scripsi ^a μῖσος] cod. μίσος. — ^b καθ' ἄς ἐσμην] vulgo καθ' ἄς ἐσμέν. — ^c τοῦτ' ἐστίν] vulgo τοῦτ' ἐστίν. — ^d ποία τίς ἐστίν.] vulgo ποία τίς ἐστίν — ^e δεκαπέντε] cod. δέκα πέντε.)

Κεφ. ζ΄.

Ἵτι οὐκ ἐν παντὶ πάθει ἡ πάσῃ πράξει μεσότης· καὶ κατὰ μέρος περὶ τοῦ τίς ἀρετῆ τῶν κακιῶν μέση ἐστίν.

**** Προσέχει δὲ καὶ ἐκεῖνο γινώσκειν, ὅτι οὐ πᾶσα πρᾶξις οὐδὲ πᾶν πάθος μεσότητι ἐπιδέχεται τὴν ζητούμενην, τὸ δέον δηλονότι· ἔνια γὰρ ἁμοῦ καὶ ὑπερβάλλοντα καὶ ἔλλειποντα καὶ ἐν μεσότητι τινὲς ὄντα, αἰ πονηρά εἰσιν. Ὅσον ἐν μὲν πάθεισιν ἀναισχυντία καὶ φθόνος, ἐν δὲ πράξεισιν μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· καὶ πάντα ταῦτα οὐ διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν ἐν αὐτοῖς μεσότητα, ἢ ἔλλειπειν αὐτῆς, φαῦλα λέγονται, ἀλλὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πονηρά εἰσιν. Οὐκ ἐστὶν οὖν οὐδέποτε τὸ δέον ἐν τοῖς τοιούτοις, οὐδὲ κατορθοῦν ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ αἰ ἀμαρτάνειν· οὐδ' ἐστὶν ἐν αὐτοῖς προδιορίζειν, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πάθεισιν, τὸ ὡς δεῖ καὶ ὅτε δεῖ· οὐ γὰρ προδιοριστέον, τοὺς τοιγυρῶντος πῶς δεῖ κλέπτειν, καὶ πότε, καὶ τίνα, καὶ παρὰ τίνων, ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ τι τούτων ποιεῖν ἀμαρτάνειν ἐστίν.

***** (Ὁ τοίνυν ἐστὶν ἐν τοῖς τοιούτοις μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ οὐδὲ ἀδικίας, ἢ δειλίας,

Insuper multis modis peccare licet; siquidem diversa peccandi ratio est. Etenim malum, ut Pythagorici dicebant, infinitum est, bonum vero definitum ac terminatum: ideoque recte facere res est simplex et uniformis. Quare etiam facile est peccare, sicut sagittario aberrare a scopo: at recte facere difficile est, sicut scopum ferire. Apparet ergo ex hoc quoque, nimium et parum ad vitium pertinere, (utrumque enim indefinitum est), mediocritatem vero ad virtutem, quæ definita est et unica. Etenim

Simpliciterque boni sunt, varietate mali.

Est igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus, qui in mediocritate ad nos relata consistit, quæ quidem mediocritas ratione definita est, et ut prudens definiret:

Mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur. Alterum enim superat, altero autem superatur: quia alterum vitiorum superat id quod rectum est, alterum eo superatur; virtus vero id solum querit quod rectum est, hoc est, medium solumque hoc sequitur. Itaque si essentiam virtutis queramus, erit mediocritas: sin bonum, quod in ea est ac rectum, extremitas.

Cap. VI.

Non in omni affectu vel actione esse mediocritatem: deinde singulatim, quæ virtus quorum vitiorum sit media.

Sed et illud sciendum est, non omnem actionem neque omnem affectum, eam quam querimus, mediocritatem, hoc est, ipsum rectum, admittere: quædam enim, sive justo majora sive minora, sive ad mediocritatem revocata sunt, semper mala esse apparet. Exempli gratia in affectibus impudentia et invidia: in actionibus adulterium, furtum, homicidium: et cætera hujus generis omnia non quod mediocritatem ipsis propriam superent, aut ei cedant, mala dicuntur, sed ipsa per se talia sunt. Quamobrem nunquam in iis decorum est, neque recte quisquam facit in iis, sed semper peccabit: sed neque in illis ut in aliis affectibus præstitueret quisquam potest, quomodo oporteat et quando: sicut nemo professori parietum præstituet, quomodo furari aut quando aut quæ, aut a quo oporteat, quia simpliciter et absolute quidvis horum admittere peccare est.

Quamobrem neque in hoc genere mediocritas est aut nimium et parum, neque in injustitia aut timiditate,

* Ἐτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστὶ κτλ. — ** Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ κτλ. — *** Μεσότης δὲ δύο κακιῶν κτλ. — **** Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ πᾶν κτλ. — ***** Ὁμοιον οὖν τὸ ἀξιῶν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν κτλ.

ἡ ἀκολασία. Τούτων γὰρ αἱ μὲν ὑπερβολαὶ εἰσιν, αἱ δὲ ἑλλείψεις ἀρετῆς· ὑπερβολῆς δὲ καὶ ἑλλείψεως ὑπερβολὴν καὶ ἑλλειψίν καὶ μεσότητά ζητεῖν, σφόδρα ἀτοπον.

* Ἄλλ' ὅσπερ μεσότητος οὐκ ἔστιν ὑπερβολή, καὶ ἑλλειψίς, καὶ μεσότης, τῆς ἀρετῆς λέγω, ἀλλ' ἔστι τὸ ἄκρον τῆς μεσότητος, ὡς εἰπεῖν· οὕτως οὐδὲ τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἑλλείψεων μεσότης, καὶ ὑπερβολή, καὶ ἑλλειψίς γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ αἰεὶ καὶ καθ' ἕνα τρόπον πράττονται, ἁμαρτάνονται· καὶ καθόλου εἰπεῖν, οὔτε ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως μεσότης ἔστιν, οὔτε μεσότητος ὑπερβολή καὶ ἑλλειψίς.

** Δεῖ δὲ μὴ μόνον καθόλου λέγειν τὴν ἀρετὴν μεσότητά, τὴν δὲ κακίαν τὰ ἄκρα, ἀλλὰ καὶ κατὰ μέρος, τίς ἀρετῆ τίνων κακιῶν^b μεσότης ἔστι. Τῶν γὰρ περὶ τὰς πράξεις λόγων οἱ μὲν καθολικοί, κοινότεροι καὶ πλείοσιν ἐφαρμόζουσιν, οἱ δὲ μερικοί, ἀληθινώτεροι, ἅτε διὰ τοῦτο προσχωῶς ταῖς πράξεσιν ἐφαρμόζοντες, αἵτινες αἰεὶ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται· οἷς δὲ μερικοῖς οἱ ἀληθεῖς συμφωνοῦσι λόγοι· ληψόμεθα δὲ τὰ ζητούμενα ἐκ τῆς ἐκτεθείσης διαγραφῆς, ἐν ἑκάστῳ μὲν οὖν τῆς ψυχῆς πάθει, πλὴν τῶν καθ' ἑκάστη ἀνώνυμῶν, καθὼς εἴρηται, ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως μεταξύ ἔστιν ἡ ἀρετή.

*** Καὶ ἐν μὲν τῷ φόβῳ καὶ τῷ θάρρει (πάθει γὰρ ταῦτα τῆς ψυχῆς) μέση ἔστιν ἀνδρεία. Ἄκρα δὲ ἑλλειψίς μὲν, δειλία, ὑπερβολή δὲ, θρασύτης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ φόβου οὐκ ἔστιν ὄνομα τῇ ὑπερβολῇ, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ θάρρους μόνον. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀνώνυμά ἔστιν. Ἐπεὶ καὶ τῇ ἑλλείψει οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ θάρρους ὄνομα, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ φόβου μόνον· δειλία γάρ. Ὡστε τῶν ἄκρων τὸ ἕτερον μὲν ἀπὸ τοῦ φόβου, θάτερον δὲ δὲ ἀπὸ τοῦ θάρρους ὀνομάζεσθαι.

**** Καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς δὲ καὶ ταῖς λύπαις αἱ ἀκρότητες καὶ μεσότητες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμοί εἰσι, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς λύπαις. Περὶ δὲ τὰς ἐν σώματι ἡδονὰς μεσότης μὲν, σωφροσύνη, ὑπερβολή δὲ, ἀκολασία, ἑλλειψίς δὲ, ἐπεὶ οἱ πάντες τῶν ἡδονῶν ἀπεχόμενοι ὅλγοι εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἀνώνυμός ἐστι· καλείσθω δὲ ἀναισθησία.

***** Ἐν δὲ τῷ πάθει, ὃ πάσχομεν ἐν τῷ διδόναι καὶ λαμβάνειν χρήματα, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ἄκρα δὲ ὑπερβολή μὲν ἀσωτεία, ἑλλειψίς δὲ ἀνελευθερία. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν· τὴν μὲν ἀσωτείαν ἑλλειψίν εἶναι, τὴν δὲ ἀνελευθερίαν ὑπερβολὴν· ἐν μὲν γὰρ τῷ διδόναι χρήματα ἡ μὲν ἀσωτεία ὑπερβολή ἔστιν, ἑλλειψίς δὲ ἡ ἀνελευθερία· ἐν δὲ τῷ λαμβάνειν ἡ μὲν ἀνελευθερία ὑπερβολή ἔστιν, ἡ δὲ ἀσωτεία ἑλλειψίς. Νῦν μὲν οὖν κερφαλαιωδῶς περὶ αὐτῶν λέγωμεν καὶ ὡς ἐν τύπῳ, ἀρκούμενοι αὐτῷ τύπῳ μετὰ δὲ ταῦτα ἀκριβέστερον ἐροῦμεν περὶ αὐτῶν.

aut intemperantia. In his enim ipsis virtutis vel nimium animadvertitur vel parum : nimii autem et ejus quod parum est tum nimium tum parum tum mediocritatem quærere, perabsurdum est.

Sed quemadmodum mediocritatis neque nimium est, neque parum, neque mediocritas, ipsius dico virtutis, quæ quasi mediocritatis extremitas est : sic nec nimii aut ejus quod parum est mediocritas aut nimium aut parum esse queat, quia quocumque modo agis, in iis peccari necesse est : denique ut universe dicam, nec nimii nec ejus quod est parum mediocritas esse potest, nec mediocritatis nimium et parum.

At vero non solum universe dici convenit, virtutem esse mediocritatem, vitium vero extremitatem, sed et illud singulatim declarandum est, quæ virtus quorum vitiorum sit mediocritas. Etenim eorum qui de actionibus habentur sermonum, ii qui ad genus universum pertinent, simul latius patent simul pluribus conveniunt ; qui vero partes et res singulares explicant, veriores sunt, propterea quod apte cum ipsis actionibus cohererent, quæ semper in rebus singularibus versantur : cum quibus veram orationem congruere oportet : sed hæc de quibus quærimus e superiore descriptione sumenda sunt, in singulis ergo animi affectibus, exceptis iis qui per se sunt vitiosi, ut jam dictum est, inter nimium et parum medium quiddam virtus est.

Et inter metum quidem ac confidentiam (nam et hi animi affectus sunt) media est fortitudo. Extremitas autem ejus quod parum est timiditas, nimii vero audacia est. Eorum autem qui modum superant, is qui timoris vacuitate superat, caret nomine ; qui vero fidendo modum superat, audax appellatur. Quippe multa etiam alia sunt, quæ nomine carent. Nam et id quod parum est, non a confidentia, sed a metu denominatur, quoniam timiditas vocetur. Itaque extremitatum altera quidem a metu, altera vero a confidentia nomen traxit.

Jam vero voluptatum et dolorum extremitates et media ut plurimum nomine carent, maxime in dolorum acerbitate. Porro corporis voluptatum mediocritas quidem temperantia est, nimium vero intemperantia, parum denique, quia pauci omnibus voluptatibus abstinunt, nomine vacat : dicatur vero stupor.

Cæterum in illa animi affectione, quam habemus, quum aut damus pecunias aut accipimus, mediocritas est ea quæ liberalitas dicitur, extremitas vero nimii effusio, ejus autem quod parum est illiberalitas. Sed et contrarium accidit, ut id quod parum est sit effusio, nimium vero illiberalitas ; namque in dandis pecuniis nimium est effusio, parum autem illiberalitas : at in accipiendis illiberalitas minium, effusio vero parum est. Et nunc quidem summatim de iis pinguique quasi Minerva loquamur, in tali expositione acquiescentes : postea vero accuratius de iis agemus.

* Ὡσπερ δὲ σωφροσύνης κτλ. — ** Cap. 7. Δεῖ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι κτλ. — *** Περὶ μὲν οὖν φόβου καὶ θάρρει κτλ. — **** Περὶ ἡδονῶν δὲ καὶ λύπας κτλ. — ***** Περὶ δὲ δόσιν χρημάτων κτλ.

* Εἶσι δὲ περὶ τὴν δόσιν καὶ τὴν λήψιν τῶν χρημάτων καὶ ἄλλη μεσότης καὶ ἄκρα. Καὶ ἔστιν ἄλλη μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια· (διαφέρει γὰρ τῆς ἐλευθεριότητος, ὅτι ἢ μὲν μέγιστα τινὰ προίεται, ἢ δὲ μικρά,) ὑπερβολή, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἐλλειψίς, μικροπρέπεια· καὶ αὐτὰ γὰρ διαφέρουσι τῶν τῆς ἐλευθεριότητος ἄκρων. Αἱ δὲ διαφοραὶ μετὰ ταῦτα βηθήσονται.

** Ἐν δὲ τῷ περὶ τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν πάθει μεσότης μὲν μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ χαυνότης τις λεγομένη, ἔλλειψίς δὲ μικροψυχία.

*** Ὡς δὲ ἐλέγομεν διαφέρειν τὰς περὶ τὰ χρήματα διαθέσεις, τὴν ἐλευθεριότητα δηλαδή, καὶ μεγαλοπρέπεια τῷ τὴν μὲν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ εἶναι, περὶ μέγιστα δὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν· οὕτω καὶ περὶ τὴν τιμὴν ἔστι τις διάθεσις διαφέρουσα τῆς μεγαλοψυχίας τῷ τὴν μὲν περὶ μικρὰ εἶναι, τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν περὶ μέγιστα. Ἔστι γὰρ ὀρέγεσθαι τιμῆς ὡς δεῖ, καὶ ἔστιν ὀρέγεσθαι πλεόν ἢ προσήκει, καὶ ἕττον τοῦ δέοντος· λέγεται γὰρ ὁ μὲν ὑπερβάλλον ταῖς ὀρέξεσι φιλότιμος, καὶ ἡ διάθεσις φιλοτιμία· ὁ δὲ ἐλλείπων ἀφιλότιμος· ἡ δὲ διάθεσις ἀνώνυμος· ἡ δὲ μεσότης καὶ αὐτὴ ἀνώνυμος, ἥτις διαφέρει τῆς μεγαλοψυχίας τῇ εἰρημένη διαφορᾷ. Καὶ διότι ἀνώνυμος ὁ μέσος, ἀπὸ τῶν ἄκρων ὀνομάζεται, διότι καὶ ἀμφοτέρων μετέχει, καὶ ποτὲ μὲν φιλότιμον αὐτὸν καλοῦμεν, ποτὲ δὲ ἀφιλότιμον· καὶ ποτὲ μὲν ἐπιανοῦμεν τὸν φιλότιμον, ποτὲ δὲ τὸν ἀφιλότιμον. Ἴνους δὲ χάριν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν τοῖς ἐξῆς βηθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν παθῶν λέγομεν, ζητοῦντες ἐν ἑκάστῳ τὴν μεσότητα καὶ τὰ ἄκρα.

**** Ἔστι τοίνυν ἐν τῇ ὀργῇ μεσότης μὲν πραότης· (ὁ γὰρ μέσος πρῶτος λέγεται) τὰ δὲ ἄκρα ἀνώνυμα. Καλεῖσθαι δὲ ἢ μὲν ὑπερβολὴ ὀργιλότης, καὶ ὀργίλος ὁ ὑπερβάλλον, ἢ δὲ ἐλλειψίς ἀοργησία, καὶ ὁ ἐλλείπων ἀοργητος.

***** Εἶσι δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, αἱ κατὰ τὴν μὲν κοινοῦσιν, ἔχουσι δὲ καὶ διαφορὰν. Τῶν γὰρ πράξεων καὶ λόγων, ἃ λέγομεν καὶ πράττομεν ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους κοινωνίᾳ, τὰ μὲν πρὸς ἀλήθειαν λέγομεν καὶ πράττομεν, τὰ δὲ πρὸς ἡδονὴν· καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν τὰ μὲν παιδιᾶς λέγονται καὶ πράττονται χάριν, τὰ δὲ ἐνεκα τῆς λοιπῆς τῆς ἐν τῷ βίῳ ἡδονῆς· ὥστε τρεῖς εἶναι τὰς μεσότητας ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τῶν μὲν πρὸς ἀλήθειαν λεγομένων ἢ πραττομένων ἡ μεσότης καὶ ἀλήθεια ὀνομάζεται· τῶν δὲ πρὸς ἡδονὴν ἢ μὲν περὶ τὴν παιδιάν εὐτραπελία, ἢ δὲ περὶ τὴν λοιπὴν ἡδονὴν φιλία. Κοινοῦσι μὲν οὖν ἀλλήλαις, ὅτι ἅπασαι εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι οὐ περὶ τὰ αὐτὰ, καθὼς εἴρηται. Ἰὰ δὲ ἄκρα αὐτῶν ἀνώνυμα· ὀνοματοποιήσομεν δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς σαρηνεῖας ἐνεκα, καὶ τοῦ βραδύως τῷ λόγῳ πα-

In pecuniis autem tam dandis quam accipiendis alia quoque mediocritas est et extremitas. Et mediocritas ea quidem magnificentia nominatur : (eo enim a liberalitate differt, quod altera magna quaedam impendit, altera vero parva), nimium autem elegantiae ignorantia et sumptuum factorum rusticitas vocatur : denique id quod parum est indecora parsimonia nuncupatur : namque et haec differunt a summa liberalitate. Sed differentia postea explicabuntur.

In honoris vero et infamiae affectu mediocritas quidem animi magnitudo est : nimium autem id quod fastus nomine appellatur, parum denique humilis et demissus animus.

Quemadmodum vero differre notavimus eas quae in pecuniis versabantur affectiones, liberalitatem dico et magnificentiam, quod altera parvis, altera autem magnis occupetur : sic et in honore diversa quaedam ab animi magnitudine affectio est, quod eodem modo alter in parvis, animi magnitudo vero in magnis versatur. Nam et expetere honorem quemadmodum oportet, et magis quam decet, et minus quam debemus, potest aliquis : dicitur enim qui honoris cupiditate modum excedit, ambitiosus, ipsa autem affectio : qui ambitione caret, contemtor honoris appellatur : cuius affectio nomine vacat, sicut et mediocritas, quae ab animi magnitudine eo quo diximus modo differt. Quoniam autem nomen non habet is qui medius est, idcirco ab extremitatibus denominatur, quia utriusque est particeps, nosque ipsi eum nunc ambitiosum nunc honoris contemtorem perhibemus, ac modo ambitiosum modo honoris contemtorem laudamus. Quod quamobrem faciamus in iis quae deinceps sequuntur explicabimus ; nunc de reliquis affectibus dicamus, modumque in singulis exquiramus et extrema.

Est ergo mediocritas in ira quidem mansuetudo : (medius enim mansuetus vocatur) extremitates vero carent nomine. Appelletur tamen nimium iracundia, et qui modum excedit iracundus, parum autem lenitudo et qui deserit modum lentus.

Sunt et aliae tres mediocritates, quae tametsi commune aliquid habent, tamen etiam inter se differunt. Etenim rerum quas gerimus, sermonumque quos in hominum consortione habemus, pars ad veritatem accommodata est, in aliis sola voluptas spectatur. Jam vero dictorum factorumque quae ad voluptatem referuntur, alia dicuntur joci causa et fiunt, alia reliquae quam in vita sequimur voluptatis gratia : ita ut tres esse mediocritates sit necesse. Atque eorum quidem quae ad veritatem accommodate vel dicuntur vel fiunt, mediocritas quoque appellatur veritas : eorum vero quae ad voluptatem pertinent, ea quae in joco versatur festiuitas, quae ad reliquam vero voluptatem, amicitia. Hoc autem commune habent, quod omnes in dictorum factorumque communicatione versantur, sed differunt inter se ea re, quia non in iisdem, sicut dictum est, versantur.

* Περί δὲ τὰ χρήματα κτλ. — ** Περί δὲ τιμὴν κτλ. — *** Ὡς δὲ ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν κτλ. — **** Ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν κτλ. — ***** Εἶσι δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες κτλ.

ρακολουθεῖν τοὺς ἀκρωμένους. Καλεῖσθαι δὲ τὰ ἄκρα τῆς ἀληθείας, ἢ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον προσποιήσας, ἀλαζονεία, καὶ ὁ ἔχων αὐτήν, ἀλαζών· ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία καὶ εἰρων. Τῆς δὲ εὐτραπέλειας ἢ μὲν ὑπερβολὴ βωμολογία, καὶ ὁ ἔχων αὐτήν βωμολόχος· ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον ἀγροικία, καὶ ὁ ἔχων ἀγροικός. Τῆς δὲ φιλίας ὁ μὲν ὑπερβάλλον καὶ οὐδενὸς ἕνεκα ἀρεσκός καλεῖσθαι· εἰ δὲ ἕνεκα τῆς αὐτοῦ ὠφελείας, κόλαξ· ὁ δὲ ἐλλείπων καὶ ἀχαρὶς ἐν πᾶσι, δύσερις τις καὶ δύσκολος.

* Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πάθεσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητές εἰσι, καθάπερ ἐπὶ τῆς αἰδοῦς φαίνεται. Καὶ γὰρ ἡ αἰδὼς ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπεὶ οὐκ ἔστι πάθους μεσότης, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ πάθος τῶν ἐπαινουμένων δὲ ἔστιν. Ὁ γὰρ αἰδήμων ἐπαινεῖται, καὶ παρ' ἑκάτερα καὶ ὑπερβολὴν ἔχει καὶ ἔλλειψιν· καὶ αὐτὴ μεσότης ἐστὶ· καὶ ὁ μὲν ὑπερβάλλον αἰδοῖ, καταπληγῆ καλεῖται· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ θλίως αἰδούμενος, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ μέσος, αἰδήμων.

** Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ λύπῃ μεσότης, ὅτε λυπεῖται ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν εὐτυχοῦσιν, ἥτις νέμεσις καλεῖται. Καὶ ὑπερβολὴ δὲ ἔστι παρ' ἑκάτερα καὶ ἔλλειψις· ὑπερβολὴ μὲν, ὅταν τις ἐπὶ πᾶσι τοῖς εὐτυχοῦσι λυπηταί· καὶ ἡ τοιαύτη κακία φθόνος καλεῖται, καὶ ὁ ἔχων φθονερός· ἔλλειψις δὲ, ὅταν τις οὐ μόνον οὐ λυπηταί, ἢ ἀλλὰ καὶ χαίρη⁵ ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακῶς πράττουσι· καὶ ὁ τοιοῦτος, ἐπιχαιρέκακος καλεῖται, καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπιχαιρέκακία· τῆς δὲ μεσότητος νέμεσως καλουμένης, ὁ ἔχων, νεμησητικός καλεῖται. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς μεσότητος καὶ τῶν ἄκρων καὶ μετὰ ταῦτα ἀκριβέστερον ἐροῦμεν.

*** Καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης δὲ, ἐπεὶ διπλῆ τις ἔστι, καὶ δεῖ αὐτῇ μακροτέρων λόγων, νῦν μὲν οὐκ εὐκαιρὸν λέγειν· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς διελόντες περὶ ἑκατέρας διαληψόμεθα, πῶς μεσότητές εἰσι, καὶ τίνων. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

(Scripsi^a καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττωνται | cod. καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττονται. — ^b τίς ἀρετὴ τίνων κακιῶν] vulgo τίς ἀρετῆ, τίνων κακιῶν. — ^c πραότης] vulgo πραότης. — ^d ὅτι πᾶσαι εἰσι] vulgo ὅτι πᾶσαι εἰσι. — ^e δύσκολος] cod. δύσχολος. — ^f λυπηταί] cod. λυπεῖται. — ^g χαίρη] — cod. χαίρει. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς ἐναντιότητος τῶν παρ' ἑκάτερον τῆς ἀρετῆς κακιῶν, ἦν τε πρὸς ἀλλήλας ἢ ἔχουσι καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν.

**** Νῦν δὲ ἐροῦμεν περὶ τῆς ἐναντιότητος τῶν ἄκρων

At eorum extremitates nomine carent : nos tamen tum perspicuitatis causa, tum quo facilius quæ traduntur assequi possint studiosi, quædam iis nomina imponere conabimur. Dicatur ergo extremitatum veri altera quidem, quæ simulatione rem auget, arrogantia, et qui ea præditus est, arrogans : quæ vero minuit, dissimulatio, et qui ea utitur, dissimulatio. Jam nimium festivitatis scurrilitas, et cui hoc vitium est, scurra : at parum festivitatis rusticitas, et cui hoc vitium est, rusticus vocetur. In amicitia autem qui modum excedit, idque nulla causa adductus, blandus appelletur : sin autem commodi sui causa, adulator : contra qui deserit modum atque in omnibus est injucundus, difficilis ac morosus nominetur.

Non solum autem in perturbationibus ipsis, sed etiam in iis rebus quæ ad perturbationes pertinent, mediocritates insunt, quemadmodum in verecundia apparet. Verecundia enim virtus non est, siquidem non perturbationis, sed rerum ad perturbationem pertinentium mediocritas est : est vero in iis quæ laudantur. Quippe verecundus laudatur, utpote qui utrinque et nimium habet et parum : ipsa videlicet mediocritas est : et qui verecundia excedit modum, pudore consternatus ; qui vero deserit modum, aut quem nihil omnino pudet, impudens : medius autem verecundus vocatur.

Sed et in dolore est mediocritas, ut quum quis dolet eorum rebus secundis qui eis indigni sunt, quæ indignatio dicitur. Utrinque vero tum nimium, tum parum reperitur : et nimium quidem, quando quis ex omnium felicitate dolorem capit : atque hoc vitium invidia appellatur, et qui eo laborat, invidus : parum autem, quando non tantum non dolet aliquis, sed etiam gaudet rebus adversis eorum qui indigna patiuntur : et talis quidem malevolus nuncupatur, habitus vero malevolentia. Quum autem mediocritas indignatio nominetur, qui præditus ea est indignabundus dicitur. Cæterum cum de mediocritate, tum de extremitatibus posthac accuratius agemus

Similiter de justitia ; quæ quum duplex sit et uberiorem disputationem desideret, nunc de ea disserere non vacat : verum in sequentibus divisione ejus in duas partes facta de utraque exponemus, quomodo mediocritates sint et quorum. Eodemque modo de virtutibus iis quæ rationem attingunt disseremus.

Cap. VI.

De vitiorum quæ utrinque virtutem ambiunt contrarietate, tum illa quam inter se, tum ea quam ad virtutem habent.

Nunc de contrarietate extremorum, tum quam inter

* Εἰσι δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν κτλ. — ** Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου κτλ. — *** Περὶ δὲ δικαιοσύνης κτλ. — **** Cap. 8. τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν κτλ.

πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὴν μεσότητα. Τριῶν γὰρ διαθέσεων οὐσῶν, μίαν μὲν ἀρετῆς, ἥτις μεσότης ἐστὶ, δύο δὲ κακιῶν, τῆς μὲν ὑπερβαλλούσης, τῆς δὲ ἐλλειπούσης, ἐν πάσαις ἐστὶ τις ἀντίθεσις· καὶ αἱ μὲν ἀκραὶ ἐναντιῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ μέση πρὸς ἑκατέραν τῶν ἀκρων. Ὡσπερ γὰρ τὸ ἴσον καὶ πρὸς τὸ μείζον ἀντικειμένον ἐστὶ, καὶ πρὸς τὸ ἐλάττω, (τοῦ μὲν γὰρ μείζονος ἐλάττω ἐστὶ, τοῦ δὲ ἐλάττωτος μείζον,) οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις ὑπερβολαὶ εἰσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείψεις. Ὁ καὶ ἐν πάθει καὶ ἐν πράξεσιν ὁμοίως ἔχει· ἐν πάθει μὲν ἀνδρεία^β μεσότης, ἐν πράξει δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνδρείαν^ο πρᾶξις· καὶ διὰ τούτων ὁ ἀνδρεῖος πρὸς μὲν τὸν δεῖλον θρασύς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δεῖλος. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον^α ἀκόλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος· ὁ δὲ ἐλευθέριος ἀσωτος μὲν πρὸς τὸν ἀνελεύθερον, πρὸς δὲ τὸν ἀσωτον ἀνελεύθερος. Ὁ καὶ ὄλιγος ἑκάτερος τῶν ἀκρων τῷ ὀνόματι ἑτέρου τὸν μέσον καλεῖ· καὶ ὁ μὲν θρασύς τὸν ἀνδρείου δεῖλον καλεῖ, ὁ δὲ δεῖλος θρασύς. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

* Οὕτω δὲ τῶν ἀκρων πρὸς τὸ μέσον ἀντικειμένων, καὶ πρὸς ἀλλήλα, μείζων ἐστὶν αὐτῶν ἐναντιότης· πορρωτέρω γὰρ ἀλλήλων ἐστὶν ἢ τοῦ μέσου· καθάπερ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν πλέον ἀντίκειται πρὸς ἀλλήλα ἢ τὸ μέσον, τὸ ἴσον δηλονότι. Καὶ πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐστὶ τις ὁμοιότης ἐν ἑκατέρω τῶν ἀκρων, ὥσπερ τῆς θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρείαν,^ι καὶ τῆς ἀσωτίας πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· ἐν δὲ τοῖς ἀκροῖς οὐδεμία ἐστὶν ὁμοιότης, ἀλλὰ πλείστον ἀλλήλων διαφέρουσι· τὰ δὲ πλείστον ἀλλήλων ἀπέχοντα ἐναντία δρίζονται· ὥστε καὶ μάλλον ἐναντία τὰ μάλλον ἀλλήλων ἀπέχοντα.

** Τὰ δὲ ἀκρα πλέον ἀντίκειται πρὸς ἀλλήλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον· οὐκ ἐπ' ἴσης^ο δὲ ἀντίκειται ἀκρων ἑκάτερον· ἀλλ' ἐπὶ τινων μὲν ἡ ἐλλείψις πλέον ἀντίκειται πρὸς τὸ μέσον, ἢ ἡ ὑπερβολή· ἐπὶ τινων δὲ ἡ ὑπερβολὴ μάλλον, ἢ ἡ ἐλλείψις. Νεῦουσι γὰρ αἱ μεσότητες πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἀκρων πλέον, ἢ πρὸς τὸ ἕτερον, καὶ ὁμοιότερα εἰσι ποτὲ μὲν^β ἐλλείψει, ποτὲ δὲ ὑπερβολῇ. Οἷον ἡ ἀνδρεία^ι μάλλον ὁμοιοῦται τῆς θρασύτητι, ἢ τῆς δειλίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῆς δειλίᾳ, ἢ τῆς θρασύτητι. Ἡ δὲ σωφροσύνη μάλλον ὁμοία ἐστὶ τῆς ἀναίσθησις, ἢ τῆς ἀκολασίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῆς ἀκολασίας, ἢ τῆς ἀναίσθησις. Ἐστὶ δὲ οὐ μόνον ἡ πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἀκρων ὁμοιότης αἰτία τῆς πρὸς τὸ ἕτερον ἐναντιότητος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὸ τοιοῦτον συμβαίνει. Ἐπεὶ γὰρ ὁ πόλεμος τῷ σπουδαίῳ πρὸς τὰ ἀκρα γίνεται, τὴν μεσότητα ζητοῦντι, πρὸς δὲ τῶν ἀκρων μείζων ἢ μάχη, ἐκεῖνο ἐναντιώτερον τῷ μέσῳ δοκεῖ. Μείζων δὲ ἢ μάχη πρὸς δὲ μάλλον πεφύκαμεν, καὶ εἰς δὲ πλέον κινούμεθα. Ὡστε εἰς δὲ πλέον αὐτοὶ κινούμεθα, ἐκεῖνο ἐναντιώτερον ἐστὶ τῷ μέσῳ. Καθά-

se, tum quam ad mediocritatem habent, agamus. Quum enim tres sint affectiones, una quidem ipsa virtus, quam mediocritatem appellamus, duas vero vitiorum, quorum alterum modum excedit, alterum deserit, in omnibus quædam est oppositio: ac primum extrema inter se pugnant, deinde medium cum extremitate utraque. Ut enim hoc quod æquale est, majori opponitur et minori, (siquidem majore minus est, minore autem majus,) ita medii quoque habitus, si cum iis quo modum deserunt comparentur, excessus sunt, si cum excessibus, defectus. Quod quidem cum in perturbationibus, tum in actionibus eodem modo se habet: in perturbationibus enim fortitudo est mediocritas, in actionibus autem res fortiter gesta: ideoque fortis ad ignavum audax, ad audacem ignavus ac timidus videtur. Similiterque temperans stupidi quidem respectu intemperans, intemperans vero respectu stupidus habetur. Liberalis autem, si cum illiberali conferatur, prodigus, si cum prodigo, illiberalis existimatur. Denique uterque extremorum alterius nomine medium appellat: nimirum audax fortem timidum perhibet, timidus audacem vocat. Atque ita etiam in reliquis.

Hoc autem modo extrema quum et medio sint et invicem sibi opposita, major mutua illorum contrarietas est: longius enim absunt a se mutuo quam a medio: sicut id quod magnum et quod parvum est, longius a se absunt mutuo, quam a medio, nimirum ab æqualitate. Porro aliqua medii similitudo est in utroque extremo, sicut in audacia fortitudinis, et liberalitatis in prodigalitate: contra vero nulla in extremitatibus similitudo est, sed plurimum inter se differunt: quæ vero plurimum inter se distant, definiuntur esse contraria. Itaque etiam magis contraria habentur, quæ longius inter se disjuncta sunt.

Longius autem inter se distant extremitates, quam a medio: quamquam sane non æquali spatio utraque distat extremitas: sed in quibusdam defectus magis opponitur medio, quam excessus; in aliis contra excessus magis, quam defectus. Namque ipsæ mediocritates ad alterum magis inclinant extremum, quam ad alterum, et modo defectui, modo excessui similiores sunt. Verbi causa fortitudo propius ad audaciam accedit, quam ad timiditatem: ideoque etiam magis timiditati contraria est, quam audaciæ. Rursus temperantia stupori similior est, quam intemperantiæ; atque idcirco magis est intemperantiæ contraria, quam stupori. Porro non tantum ea quæ cum altero extremorum est similitudo, ejus quæ cum altero extremorum est contrarietatis causa habetur, sed etiam nostro beneficio tale quid contingit. Quum enim viro bono, ad mediocritatem tendenti, cum extremitatibus semper sit pugandum, ea certe cum qua magis luclatur, magis etiam medio contraria videtur extremitas. Major autem luclatio est cum iis, ad quæ natura procliviores sumus, aut quo magis impellimur. Quamobrem

* Οὕτω δ' ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων. κτλ. — ** Πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται κτλ.

περ τῶν τῆς σωφροσύνης ἄκρων πλεόν εἰς ἀκολασίαν κινούμεθα, ἢ εἰς ἀναισθησίαν* ὅτι πρὸς ἡδονὰς πεφύκαμεν μᾶλλον, ἢ πρὸς τοῦναντίον· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀκολασίαν μείζων ὁ πόλεμος· καὶ αὕτη ἐναντιώτερα ἐστὶ τῆ σωφροσύνη, ἢ τῆ ἀναισθησία. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει.

(Scripsi ^a ἀλλήλας] cod. ἀλλήλους. — ^b ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^c ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ^d ἀναισθητον] vulgo ἀναισθητόν. — ^e ἀνελεύθερος] vulgo ἀνελευθέρος. — ^f ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ^g ἐπ' ἴσης] cod. ἐπίσης. — ^h ὁμοιώτεραι εἰσι ποτε μὲν] vulgo ὁμοιώτεραι εἰσι ποτε μὲν. — ⁱ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^k ἢ τῆ φαναισθησία] cod. ἢ ἡ ἀναισθησία. —)

Κεφ. η'.

Περὶ τοῦ πῶς ἀν γένοιτο μάλιστα τῆς μεσότητος τυχεῖν.

* Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης ἐστὶ δύο κακίων, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, διὰ τὸ τὸ μέσον αἰετὶ ζητεῖν τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων, ἱκανῶς εἴρηται. Τὸ δὲ ἐπίστασθαι λαβεῖν τὸ μέσον καὶ γενέσθαι σπουδαῖον, ἐργωδέες ἐστίν. Ἐν παντὶ γὰρ πράγματι τὸ μέσον εὐρεῖν, δύσκολόν ἐστίν· ὥσπερ τοῦ κύκλου τὸ μέσον, δηλονότι τὸ κέντρον, οὐ πᾶς εὐρεῖν δύναται, ἀλλὰ μόνος ὁ γεωμετρὴν ἐπιστάμενος· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ ὀργισθῆναι βῆδιον, καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πρὸς τίνα, καὶ ὅσον, καὶ τίνος ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, καὶ ἐπαινετόν, καὶ καλόν, τοῦτο δὲ οὐ βῆδιον, οὐδὲ τοῦ βουλομένου παντός.

** Διὰ τοῦτο προσήκει τὸν βουλόμενον σπουδαῖον γενέσθαι, καὶ ζητοῦντα τὸ μέσον, πρῶτον φεύγειν πάσῃ δυνάμει τῶν ἄκρων τὸ μᾶλλον ἐναντίον τοῦ μέσου· δηλονότι, πρὸς ὃ μᾶλλον εὐκίνητότερός ἐστι ^a τῶν παρ' ἐκάτερα τῆς μεσότητος κακῶν· καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παρήγει τό·

τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτός ἔργε
Νῆα ^b.

καὶ γὰρ ἀμαρτάνομεν μὲν, πρὸς ὅπερ ἀν πέσοιμεν τῶν ἄκρων· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως· μείζων γὰρ ἐστὶ ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ ἐναντιωτέρῳ τῶν ἄκρων, ἢ ἐν τῷ ἴσῳ ἐναντίῳ. Ἐπεὶ οὖν ἄκρως τοῦ μέσου τυχεῖν χαλεπόν, κατὰ τὸν δεύτερον, φασί, πλοῦν ^c τὰ ἐλάχιστα τῶν κακῶν αἰρεῖσθαι προσήκει. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, εἰ διακείμεθα πρὸς τὰ ἄκρα τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ἔφη.

quo magis ipsi impellimur, illud etiam medio magis est contrarium. Sicut ex duabus temperantiæ extremitatibus magis ad intemperantiam impellimur, quam ad stuporem; quia ad voluptates magis inclinamus, quam ad contrarium; ac propterea major cum intemperantia luctatio est; quare hæc etiam magis temperantiæ contraria est. quam stupori. Similiter et in reliquis se res habet.

Cap. VIII.

Quomodo potissimum ad mediocritatem perveniat.

Ac virtutem quidem moralem mediocritatem esse duorum vitiorum, quæ sunt nimium et parum, quia cum in perturbationibus tum in actionibus semper quærit medium, satis jam dictum est. Medium porro consequi scire, bonumque virum evadere, difficile atque operosum est. Magni enim negotii est in unaquaque re medium invenire: ut circuli medium, centrum dico, non quilibet invenire potest, sed solus ille qui geometriæ peritus est: quippe sic et in perturbationibus se res habet et in actionibus. Nam facile quidem est, irasci et dare pecuniam et sumptum facere, sed quomodo et quo tempore, et cui, et quantum et cuius rei causa irascendum et dandum est, irasci ac dare pecuniam, quod et medium et rectum est et rarum et laudabile, et honestum, hoc vero nec facile est, nec cuiusvis.

Quare decet eum qui vir bonus esse velit, ac medium consecratur, omni studio primum eam vitare extremitatem, quæ medio magis est contraria: hoc autem est illud, ad quod ex duobus illis quæ mediocritatem ambiunt proclivior est malis: quemadmodum et Calypso suadebat:

a fumo procul atque a fluctu dirige navem.

Et enim peccamus quidem, ad quamcunque extremitatem deferimur: non eodem tamen modo: quippe majus peccatum erit in contraria magis extremitate, quam in minus contraria. Quoniam igitur perfecte medium assequi difficile est, secunda, ut ajunt, navigatione minima mala eligere nos decet. Hoc autem fiet, si eo quo diximus modo in extremitates animalis simus. Cæterum non illud tantum videndum est, ad quam extremitatem

* Cap. 9. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης κτλ. — ** Διὸ δεῖ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου κτλ.

* Δεῖ δὲ μὴ μόνον σκοπεῖν πρὸς ποῖον τῶν ἄκρων πεφύκαμεν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἕκαστος ἡμῶν πρὸς ποῖον πέφυκε ζητητέον· (ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν) γνωσόμεθα δὲ τοῦτο, ἐξετάσαντες τίσιν ἡδόμεθα καὶ τίσι λυπούμεθα. Εὐρόντες δὲ πρὸς ποῖον τῶν ἄκρων πεφύκαμεν, ἐπὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ διὰ σπουδῆς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀφελύσομεν. Φεύγοντες γὰρ σφόδρα τοῦτο τὸ ἄκρον, εἰς τὸ μέσον ἤζομεν. Ὡσπερ ποιούσιν οἱ τὰ δισταραμμένα τῶν ζύλων ὀρθῶσαι σπουδάζοντες κλίνουσι γὰρ εἰς τὸναντίον.

** Μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων παθῶν ἡ ἡδονὴ καὶ τὸ ἡδὺ βίαιον. Καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς χρείας τῆς ἀκριβείας, καὶ τὴν ἀπάτην πάντα τρόπον φυλάττεσθαι δεῖ, ὅτε τὴν πονηρὰν τῆς ἀγαθῆς ἡδονῆς ἐθέλομεν διακρίνειν· χαλεπὸν γὰρ ἀδέκαστον εἶναι τῶν τοιούτων κριτὴν^d. Ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες^e τῶν Τρώων πρὸς τὴν Ἑλένην ἔπαθον, καλὴν μὲν εἰπόντες αὐτήν, καὶ τοῦ κάλλους θαυμάσαντες, ψηφισάμενοι δὲ καὶ οὕτως ἔχουσαν ἀποπέμψαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν. Οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι ἦντο ἀμαρτησόμεθα. Αὕτη ἐστὶν ἡ μέθοδος ὡς ἐν κεφαλαίῳ καὶ τύπῳ, δι' ἧς μάλιστα τυχεῖν δυνασόμεθα τῆς μεσότητος.

*** Καὶ οὕτω δὲ ὁμοῦ χαλεπὸν ἐστὶ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μερικοῖς. Οὐ γὰρ ὠρισμένη τίς ἐστὶν ἡ κρίσις τούτων, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλη· ἐπεὶ μὴδὲ αὐτὰ ὠρισμένα, οἷον τὸ ὀργισθῆναι· οὐ γὰρ βράδιον διορίσαι, τίσι, καὶ πῶς, καὶ πότε ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ καιροῦ κρίνοντες καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων, ἄλλοτε ἄλλα ἀποφαινόμεθα· καὶ ποτὲ μὲν^f τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πρᾶος φαμέν, ^g ποτὲ δὲ τοὺς ὑπερβάλλοντας ὀργῇ, καὶ καλοῦμεν ἀνδρώδεις. Ἄλλ' ὁ μὲν μικρὸν τῆς μεσότητος ἐκκλίνει οὐ ψέγεται· καὶ γὰρ οὕτε ὑπερβάλλειν, οὕτε ἐλλείπειν δοκεῖ· ψέγεται δὲ ὁ τοσοῦτον τῆς μεσότητος παρακλίνας, ὅσον μὴ λαθεῖν. Τὸ δὲ μέχρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον τοῦ ὀρθοῦ παρεκβάντες ψεγόμεθα, οὐκ ἐστὶν ἐνὶ καθολικῷ διορίσασθαι λόγῳ· ἐπεὶ μὴδὲ ἄλλο μὴδὲν, ὅπερ ἐν τοῖς μερικοῖς εὐρίσκεται, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχει· ἡ γὰρ τούτων κρίσις μερικῶς καὶ αἰσθησίαι γίνονται. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μέση ἐξὶς ἐπαινετή. Δεῖ δὲ, καθὼς εἴρηται, ἀποκλίνειν ποτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὴν ἐλλείψιν· δηλονότι ἐπὶ ταύτην τῶν ἀκροτήτων, ἧτις ὁμοιότερα ἐστὶ τῇ μεσότητι. Οὕτω γὰρ βῆσται τῆς μεσότητος τευζόμεθα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

(Scripsi : * εὐκίνητότερός ἐστι] cod. εὐαιντότερός ἐστι. — ^b τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτός ἐργε Νῆα] cum codd. Aristotelis et Andronici Rhodii. Nam apud Homerum Odys. XII, 219 seq. legitur τοῦτου μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτός ἐργε Νῆα, apud Clementem Alexandrinum autem Admon. ad Gentes p. 73 ed. Sylburg. καί-

omnes homines natura maxime inclinent, sed ad quam etiam unusquisque nostrum proclivior sit, dispiciendum : (alii enim ad alia vitia proniores sumus) hoc autem intelligemus, si inquiramus, quibus rebus delectamur et doleamus. Postquam autem cognoverimus, ad quam extremitatem natura propensiores simus, omni deinde studio in contrariam partem nos abstrahemus. Si enim diligenter ab hac extremitate declinemus, ita demum ad medium veniemus. Sicut illi faciunt qui ligna distorta dirigere conantur : in contrarium enim ea flectunt.

Præ cæteris autem quæ vehementer afficiunt violentissima sunt voluptas et jucunditas. Quocirca summa adhibenda est cura et summopere videndum, ne decipiamur, quum ab honesta voluptate improbam discernere volumus : est enim difficile, incorruptum talium rerum iudicem esse. Quod igitur senes illi ac proceres Trojanorum de Helena sentiebant, quam ut pulchram esse concedebant ejusque venustatem admirabantur, ita ad Græcos dimittendam esse judicabant, quavis talis esset : idem nobis de voluptate sentiendum est. Nam quum eam ita amandabimus missamque faciemus, minus peccabimus. Hæc ergo via et ratio est, quantum quidem summam breviterque tradi potuit, qua maxime ad mediocritatem perveniamus.

Nec minus tamen difficultatis restat propterea maxime in rebus singularibus. Nimirum non facile in his est certum quid definire, sed alias aliter judicamus : si quidem nec ipsa definita sunt, exempli gratia irascendi : neque enim facile est, distinguere, quibus, quomodo et quando irascendum sit : etenim quum vel ex occasione vel ex aliis rebus iudicemus, aliud alias necesse est decernamus : nam modo eos homines, qui parum irascuntur, laudamus et lenes appellamus, modo eos qui graviter succensent, animoque virili hos esse dicimus. At qui paullum a mediocritate deflectit, non reprehenditur : quia neque excedere modum videtur, neque deserere : sed qui tam longe a mediocritate recedit, ut latere non possit, is reprehenditur. At vero quatenus et quam longe a recto quis recedere, ut vituperetur, debeat, universe definiri non potest quum neque aliud quidquam, quod in rebus singularibus versatur, aliasque aliter se habet, in universum describi queat : nempe hujusmodi res et singulare iudicium requirunt et sensu judicantur. Apparet igitur, medium habitum in omnibus esse laudabilem. Declinandum autem est, sicut diximus, nunc ad nimium, nunc ad id quod est parum : ad eam videlicet e duabus extremitatibus, quæ ad mediocritatem propius accedit. Sic enim et mediocritatem et bonum facillime consequemur.

* Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροι ἔσμεν κτλ. — ** Ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ κτλ. — *** Χαλεπὸν δὲ ἴσως τοῦτο κτλ.

νου μὲν καπνοῦ κτλ. Cæterum memoria lapsum esse Aristotelem, signo sunt verba ἢ Καλυψὸς παρήνει. Ipse enim Ulixes gubernatorem alloquens ea quæ hic referuntur dicit. — ° κατὰ τὸν δεύτερον, φασί, πλοῦν] vulgo κατὰ τὸν δεύτερον φασί πλοῦν. Proverbium hoc convenit in eos, qui experientia docti pericula aut mala priora vitare didicerunt. Qua de re sic Scholiastes ad Plat. Phædonem p. 381 ed. Bekker. παροιμία δεύτερος πλοῦς ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶς τι πραττόντων, παρ' ὧν οἱ διαμαρτόντες κατὰ τὸν πρότερον πλοῦν ἀσφαλῶς παρασκευάζονται τὸν δεύτερον. Ἐμνήσθη δὲ

ταύτης καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Ἠθικῶν, καὶ Μένανδρος Κεκρυφάλῳ καὶ Πλοκίῳ καὶ Θεοφωρουμένη. Cf. Erasmus in Adag. Chiliad. p. 605 Sylloges proverbiorum Francofurtanæ. — ^d κρίτην] cod. κρίτην. — ° δημογέροντες] Iliad. III, 156-160 οὐ νέμεσις, Τρῳάσ καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς τοῖσδ' ἀμφὶ γυναίκεσσι πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν Αἰνῶς ἀθανάτησσι θεῆσσι εἰς ὧπα ἔοικεν. Ἀλλὰ καὶ ὧς, τοίη περ ἑοῦσ', ἐν νηυσὶ νεέσθω, Μηδ' ἡμῖν τεκέεσσιν ἵ' ὀπίσσω πῆμα λίποιτο. — ^e καὶ ποτὲ μὲν] vulgo καὶ ποτὲ μὲν. — ^f φάμεν] vulgo φάμεν.)

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου.

* Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ ἢ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστὶ, καὶ ἔστιν ἀρετὴ πρᾶξις ἀγαθὴ ἐκούσιος, καὶ ἡ κακία τοῦναντίον, καὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ κακίας καὶ ἀρετῆς καὶ τὸ ἐκούσιον παραλαμβάνεται, διὰ τοῦτο τῷ λέγοντι περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀνάγκη περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διαλαθεῖν· τῷ γὰρ ἐκούσιῳ καὶ ἀκούσιῳ τὰς πράξεις κρίνομεν. Καὶ τὰς μὲν ἐπαινετὰς λέγομεν, τὰς δὲ συγγνωστάς, τὰς δὲ ψόγου ἀξίας. Καὶ τὰς μὲν ἐκούσιως γινομένης ἀγαθὰς ἐπαινοῦμεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς φέγομεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς οὐ φέγομεν ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιοῦμεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ποιούντων γινομένης ἔλεου ἀξίας ἡγοῦμεθα. Διὰ τοῦτο, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐπαινετῶν καὶ τῶν ψόγου ἀξίων ὁ λόγος ἡμῖν, δεῖον εἶδέναι περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου. Ὁ δὲ περὶ τούτων λόγος καὶ τοῖς νόμοθετοῦσι χρήσιμος, ἀπὸ τούτων γὰρ εἴσονται τίνας τε κολάζειν ἀξίον, καὶ τίνας τιμᾶν, καὶ τίνας ἀξιοῦν συγγνώμης, ἢ ἔλεου· ὃ δὲ τῆς ἐν πολιτείας τέχνης κεφάλαιόν ἐστι· διοριστέον δὲ, τί ἐστὶν ἐκούσιον καὶ τί ἀκούσιον.

** Δοκεῖ τοίνυν ἀκούσιον εἶναι τὸ βίαιον, ἢ δι' ἀγνοίαν γινόμενον.

*** Βίαιον δέ, οὗ ἡ ἀρχὴ οὐκ ἐν τῷ ποιῶντι, ἀλλὰ ἔξωθεν, ἐν ᾧ οὐδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων· ὅσον εἰ τίνα κινήσει τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀγάγοι, ἢ ἀνθρώποι κύριοι ὄντες καὶ δυνάμενοι κινεῖν μὴ βουλόμενον. Ἐκούσιον δέ, τοῦναντίον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιῶντι πάσα. Εἰσὶ δὲ τίνα μῆτε ἀκούσια ὄντα κυρίως, μῆτε ἐκούσια, ἀλλὰ μέσα τίνα· εἰσὶ δὲ ὅσα διὰ φόβον μαιζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· ὅσον, εἰ τύραννος προστάττοι αἰσχρόν τι ποιῆσαι κύριος ὢν καὶ αὐτοῦ, καὶ γονέων, καὶ τέκνων, καὶ δυνάμενος πράττοντα μὲν σώζειν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ, μὴ πράττοντα δέ, ἀποκτείνει. Τοῦτο γὰρ ἀμφισβήτησιν ἔχει, πότερον ἐκούσιόν ἐστίν, ἢ ἀκούσιον. Τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ γινόμενον ἐν τοῖς κλυδωνίοις ὑπὸ τῶν ἐπιβατῶν, ῥίπτουσι γὰρ τὰ ἀγώγιμα· ὅπερ οὕτως ἐκούσιον εἶποι τις ἂν τελείως, οὕτως ἀκούσιον, ἀλλ' ἑκάτερον παρὰ μέρος. Τοῦ γὰρ ἔργου ἐστὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER III.

Cap. I.

De voluntario et non voluntario.

Quum in perturbationibus et actionibus versetur virtus, eademque sit actio bona sponte suscepta, contrarium autem habeatur vitium, quumque in definitione vitii et virtutis adhibeatur vox, sponte, propterea ei qui de virtute et vitio disputat necesse est de rebus voluntariis et non voluntariis exponere: siquidem eo quod sponte et quod invite fit actiones iudicamus. Quarum alias laude, alias venia, alias objurgatione dignas esse dicimus. Et bonas quidem, quæ sponte suscipiuntur, actiones laudamus: at mala facinora, quæ sponte simul vituperamus; quæ vero ab invitis efficiuntur, non vituperamus, sed ignoscenda esse statuimus: ea denique mala facinora, quæ dum fiunt facientibus damno sunt, miserabilia esse ducimus. Quocirca quum de iis quas aut laudabilia sunt aut vituperanda, sermo nobis institutus sit, simul quid sit voluntarium et non voluntarium, cognosci oportet. Erit autem disputatio de his rebus habita etiam legum latoribus utilis, quia ex his intelligent, quinam poenis aut contra honoribus afflicti sint, qui item venia aut misericordia sint digni: quod præcipuum prudentiæ civilis caput est: definiendum igitur, quid sit voluntarium et non voluntarium.

Videtur ergo non voluntarium esse id quod violentum est aut quod per ignorantiam agitur. Violentum vero, cuius principium non in agente est, sed extra, atque ejusmodi, ut nihil adjumenti afferat is qui agit aut qui patitur: verbi gratia, si quem ventus impulerit atque e loco in locum traduxerit, aliive homines, in quorum vel potestate sumus, vel qui nolentem etiam possunt impellere. Contra vero voluntarium id appellamus, cuius in agente totum est principium. Sunt autem nonnulla, quæ proprie neque non voluntaria sint, neque voluntaria, sed medii cujusdam generis: sicut ea quæ metu majoris mali fiunt aut honesti alicujus causa: exempli gratia, si hominem nescio quem flagitium admittente jubeat tyrannus, in cujus potestate tum ipse sit, tum parentes ejus et liberi, quique facientem hoc cum suis omnibus servare, non facientem autem possit de medio tollere. Hoc enim, utrum sponte an invite factum sit, dubitare licet. Tale est quod coorta tempestate a

* Lib. III. cap. 1. Τῆς ἀρετῆς δὲ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι κτλ. — *** Βίαιον δὲ οὗ ἡ ἀρχὴ κτλ.

μὲν καὶ ἀρχὴ ἐξωθεν, ὁ κλύδων δηλονότι, ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς ποιούσι· κρίνοντες γὰρ αὐτοὶ καὶ βουλόμενοι τοῦτο ποιούσιν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ αὐτῶν καὶ τῶν συμπλεόντων ὅς γε νοῦν ἔχοντες· ὥστε τὰς τοιαύτας πράξεις μικτὰς εἶναι, καὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου μετέχειν. Δοκοῦσι δὲ μᾶλλον τοῦ ἐκούσιου μετέχειν, ἢ τοῦ ἐτέρου· καὶ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ κλύδωνος αἱ τοιαῦται πράξεις αἰρεταὶ εἰσι· καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, εἴ τις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον σκοπεῖ, ἀγαθόν ἐστι καὶ θελητόν. Ἐπει καὶ τὸ ἐκάστης πράξεως τέλος κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῆς ἐστι, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἢ ἀγαθὸν ἢ πονηρὸν γίνεται· ὥστε καὶ τὸ ἐκούσιον, ἢ τὸ ἀκούσιον, κατὰ τὸν καιρὸν ὅτε πράττεται, ζητητέον· κατ' ἐκείνον τοίνυν τὸν καιρὸν ἕκων πράττει ἢ πράττει, εἰ καὶ ἐν ἄλλῳ καιρῷ, γαλήνης οὐσης, οὐκ ἂν ποιήσει βουλόμενος ταῦτα· καὶ γὰρ τὰ ὄργανικὰ μέρη, καὶ χεῖρες, καὶ πόδες, οὐκ ἐξωθεν ὑπ' ἄλλης ἀρχῆς κινούνται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῷ τῷ ποιούντι· ἢ δὲ τις ποιῆ ὑπ' ἑαυτοῦ κινούμενος, κύριός ἐστι καὶ ποιεῖν, καὶ μὴ τοιαῦτα δὲ ἐκούσια λέγονται. Ἔστι τοίνυν ἐκούσιον μὲν αὐτῆ ἢ πράξις, δηλονότι μετὰ τῶν περιστατικῶν· ἀπλῶς δὲ καὶ χωρὶς προσθήκης ἀκούσιον· χωρὶς γὰρ τῆς περιστάσεως οὐδεὶς ἂν εἴλοιο τοιαῦτα ποιεῖν. Τινὲς δὲ τῶν τοιούτων πράξεων καὶ ἐπαίνων ἀξιοῦνται, εἶναι δὲ καὶ φόγων· ἐπαίνων μὲν, ὅταν τις αἰσχρὸν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένη ἀντὶ καλῶν καὶ μεγάλων· φόγων δὲ, ὅταν φαύλων ἕνεκα. Φαῦλος γὰρ ὁ τὰ αἰσχίστα ὑπομένων ἐπὶ μηδενὶ καλῷ ἢ μετριῷ. Ἔστι δὲ ἄς οὕτε ἐπαίνων οὕτε φόγων ἀξιοῦμεν, καθὼς ἂ εἰρηται, ἀλλὰ συγγνώμης ἢ ἐλέου· ὅταν τις τὰ μὴ δεόντα πράττη, ἢ δέει μεγάλων δεινῶν, καὶ μειζόνων ἢ δύνασθαι ὑπομείναι φύσιν ἀνθρωπίνην. Ἔνια δὲ οὕτως εἰσὶν αἰσχρά, ὥστε οὐδεμία ἐστὶ τῷ ποιούντι παραίτησις, ἀλλὰ δεῖ φεύγειν τὴν πρᾶξιν τούτων πάσῃ δυνάμει, κἂν δέη ἀποθανεῖν πάντα παθόντα τὰ δεινότατα. Καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοία φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. Ἐνίοτε δὲ χαλεπὸν ἐστὶ διακρίναι, τίνων δεινῶν φόβω τίνα τῶν αἰσχρῶν ὑπομείναι ἄξιον, καὶ τίνα ἀντὶ τίνων αἰρησόμεθα· ἔτι χαλεπώτερον τὸ εὐρόντα τὸ προσήκον, ἐμμεῖναι τοῖς δεδομένοις. Καὶ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ μὲν ἀναγκαζόμεθα ποιεῖν, μᾶλλον αἰσχρά ἢ λυπηρά· ἢ δὲ προσδοκῶντες ποιούμεν, λυπηρά. Διὰ τοῦτο γενναῖο ἀνδρὸς ἐστὶ κατατολμῆσαι τῶν λυπηρῶν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰσχρὸν ὑπομείναι παῖσαι. Ὅθεν ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσι καὶ ἐπαινοῦμέν τινὰς καὶ φεγομεν ἐνίοις, καὶ οὐδέτερον τούτων, ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιοῦμεν. Ἔστι τοίνυν ἀπλῶς μὲν ἀκούσια, ὅπότεν ἢ αἰτία αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκτὸς ἢ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλλεται πρὸς τὴν πρᾶξιν· ἐκούσια δὲ, ὅπότεν ἢ αἰτία τῶν πράξεων πᾶσα ἢ ἐν τῷ ποιούντι. Ἄ δὲ δι' ἑαυτὰ μὲν οὐκ εἰσι θελητά, θέλομεν δὲ αὐτὰ κατὰ τινὰ καιρὸν καὶ τινων ἄλλων ἕνεκα, καθ' ἑαυτὰ μὲν ἀκούσια εἰσι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἐκούσια. Μᾶλλον δὲ δο-

navigantibus fieri solet, quum onera ejciant, quod neque plane voluntarium dixeris, neque non voluntarium, sed utrumque vicissim. Quippe illius actionis principium est extra, tempestas videlicet, idemque tamen est in agentibus: nimirum tum judicio certoque consilio, tum ad se aliosque qui una navigant conservandos hoc sapientissimi quique faciunt: ex quo apparet mixtas esse hujusmodi actiones ac partim sponte, partim invite susceptas. Videntur tamen voluntate potius quam coacta susceptas; nam quo tempore fiunt, hoc est, dum tempestas sævit, hujusmodi actiones optabiles atque eligendæ sunt; sed et finis earum, si quis tempus illud respiciat, bonus est et optatus. Siquidem unuscujusque actionis finis talis est pro tempore; et temporì convenienter aut bonus fit aut malus: quamobrem id quoque, quod voluntarium est aut non voluntarium, e tempore quo peragitur, spectari oportet: illo scilicet tempore sponte facit homo, quæ facit, licet alio tempore, orta tranquillitate, sponte hæc non faceret: namque illas partes, quæ instrumentorum locum obtinent, manus dico et pedes, non alio extrinsecus moventur principio, sed eo quod est in agente: quæ vero suo motu agitalus aliquis facit, ea aut facere poterit, aut non facere: talla autem sunt quæ sponte fieri perhibentur. Est igitur voluntarium quidem ipsum factum, nimirum respectu calamitatis: simpliciter autem et per se consideratum, non voluntarium: nemo enim extra calamitatem talla facere velit. Rursus aliæ harum actionum laude dignæ judicantur, objurgatione aliæ: et laudabiles quidem sunt, quoties aliquis turpe quid aut inolestum magnæ et honestæ rei causa sustinet: vituperabiles vero, quum futillum rerum causa hoc fit. Improbus enim est, qui turpissima quæque nullius honestæ rei aut mediocris gratia suffert. Sunt tamen et alia facta, quæ neque laude, ut dictum est, neque objurgatione, sed venia potius et miseratione digna existimamus: quando aliquis magnorum malorum metu, quæ talia sunt, ut humanæ naturæ intolerabilia videantur, indecora facit. Quædam vero ita turpia sunt, ut hujusmodi flagitium committenti nulla possit esse excusatio, sed talia summo studio vitari convenit, etiamsi mors oppetenda gravissimique cruciatus perferendi sint. Etenim ridicula videntur, quæ Alcæmonem Euripidis, ut matrem interficeret, coegerunt. Interdum vero difficile est djudicare, quorum malorum metu quæ flagitiosa facinora facere nos deceat, et quæ quibus anteponenda sint: difficilior vero etiam est, postquam id quod decet inveneris, in sententia sua permanere. Plerumque enim ea quæ facere cogimur, turpia magis quam molesta sunt: quæ vero cum exspectatione facimus, molesta sunt. Quapropter generosi viri est, ea quæ molesta sunt, forti potius animo subire, quam flagitio aliquo se commaculare. Unde in hujusmodi facinoribus quosdam laudamus, alios reprehendimus, alios denique neque laude neque objurgatione, sed venia dignos existimamus. Sunt ergo simpliciter non voluntaria, quum eorum causa in eis est quæ sunt extra, neque quidquam is qui agit ad actionem confert: voluntaria autem, quum omnis actionum causa penes agentem est. Quæ autem propter se non sunt expetenda sed pro tempore aut alterius alicujus

καὶ ἐκούσια εἶναι, ἢ ἀκούσια· αἱ γὰρ πράξεις αἱ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται, ἐν οἷς αἰεὶ καὶ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ αἰτία· ταῦτα δὲ ἐκούσιους τὰς τοιαύτας πράξεις ποιοῦσι. Διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν, δηλονότι τὸ περὶ τὰ μερικὰ εἶναι τὰς πράξεις, οὐκ ἔστιν εὐχερὲς ἀποδοῦναι, ποία αἰσχρὰ ποίων λυπηρῶν προκρίνειν ἄξιον· πολλὰ γὰρ διαφορὰ ἐν τοῖς μερικοῖς.

(Scripsi : * καθῶς] cod. καθῶς. — ὁ πρᾶττη] cod. πρᾶττει. —)

Κεφ. β'.

Ἔτι περὶ ἐκούσιου, καὶ ἀκούσιου, καὶ τῶν μεταξὺ αὐτῶν θεωρουμένων.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, βίαιά τινα εἶναι, ὅτι αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναγκάζει ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας τῶ καλλεῖ καὶ τῇ ἡδονῇ, ἔξωθεν ὄντα. Οὐκ ἔστι δὲ· εἰ γὰρ τοῦτο δώσομεν, πάντα ἂν εἴη βίαια· πάντα γὰρ ὅσα πρᾶττομεν, ἕνεκα τοῦ νομίζειν, ὅτι καλὰ, ἢ ἡδέα πρᾶττομεν. Καὶ μὲν τινα λυπούμενοι πρᾶττομεν ὅσα ποιοῦμεν ἔξωθεν βιαζόμενοι· τινὰ δὲ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα ἐκόντες αὐτοὶ ποιοῦμεν τοῦ ἡδέος ἕνεκα. Πάντα δὲ ἕνεκά τινος * καλοῦ ἢ ἡδέος ποιοῦμεν· καὶ γὰρ καὶ ἡ λυπηρὰ ποιοῦμεν ἀναγκάζομενοι, τῆς ἡδονῆς ἕνεκα ποιοῦμεν· ποιοῦμεν γὰρ ἵνα φύγωμεν τὰ λυπηρότερα· τοῦτο δὲ τὴν ἡδονὴν ἐστὶ διώκειν. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τὰ καλὰ καὶ ἡδέα βίαια λέγειν· ἄλλως τε καὶ γελοῖόν ἐστιν, αἰτία νομίζειν τῶν πράξεων τὰ ἔξωθεν καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ μὴ ἑαυτὸν ὑπὸ τούτων βραδίως ἀλισκόμενον. Ἀλλὰ τῶν μὲν καλῶν πράξεων πολλάκις τις ἑαυτὸν αἰτιᾶται, τῶν δὲ αἰσχυρῶν οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὴν ἡδονήν. Οὐκ ἔστι δὲ ἀκούσιον γὰρ ἔστιν, οὗ ἢ ἀρχὴ ἔξωθεν, οὐδὲν πρὸς τὴν πράξιν συντελοῦντος τοῦ πρᾶττοντος.

* Τὰ δὲ δι' ἀγνοίαν γινόμενα ζητητέον εἰ ἐκούσια εἰσιν, ἢ ἀκούσια. Ἐχέει δὲ οὐ πάντα ὁμοίως· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκούσια εἰσι, τὰ δὲ ἀκούσια, τὰ δὲ οὐτὰ ἐκούσια οὐτε ἀκούσια, ἀλλὰ καλεῖσθω οὐχ ἐκούσια. Καὶ ἀκούσια μὲν, ὅσα ποιήσαντες λυπούμεθα, γνόντες μετὰ τὸ ποιῆσαι, καὶ μεταμελόμεθα· οὐχ ἐκούσια δὲ, ὅσα ποιοῦντες οὐ λυπούμεθα, καὶ μετὰ τὴν πράξιν οὐ μεταμελόμεθα· ὁ γὰρ δι' ἀγνοίαν πρᾶττων καὶ μετὰ τὸ γνῶναι μὴ δυσχεραίνων τῇ πράξει οὐτε ἐκὼν ἐπραξεν ὅγε μὴ ἤδει, οὐτε ἄκων· οὐ γὰρ γνοὺς ἑαυτῶ δυσχεραίνει· διὰ τοῦτο οὐχ ἐκούσια τὰ τοιαῦτα καλεῖσθω. Διαφέρει δὲ τὸ δι' ἀγνοίαν πρᾶττειν τοῦ ἀγνοοῦντα πρᾶττειν. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὲν δι' ἀγνοίαν πρᾶττειν ἢ ἀκούσιόν ἐστιν, ἢ οὐχ ἐκούσιον· τὸ δὲ ἀγνοοῦντα πρᾶττειν ἐκούσιόν ἐστι. Καὶ γὰρ τὸ ἀγνοοῦντα πρᾶττειν ἐστίν, ἐπεί τις ὀργίζεται, ἢ μεθύει, ἢ ἄλλην τινὰ ποιῆ πονηρίαν· οὗτος γὰρ οὐ δι' ἀγνοίαν, ἀλλὰ διὰ ἡδονὴν ἢ ἄλλο τι ποιεῖ ἢ ποιεῖ, ἀγνοῶν δέ. Πᾶς οὖν μοχθηρὸς ἀγνοεῖ, τίνα δεῖ πρᾶττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι· καὶ διὰ τὴν

* Τὰ δὲ δι' ἀγνοίαν ἐκούσιον κτλ.

rei causa expetantur, per se quidem non voluntaria sunt, nunc vero et pro his voluntaria dicuntur esse. Et voluntaria quidem magis videntur esse, quam non voluntaria : quoniam in rebus singularibus semper versantur actiones, in quibus perpetuo tempus, aut locus aperitur, aut causa : quæ omnia talia facta voluntaria efficiunt. Rursus eadem de causa, quod in rebus singularibus versantur actiones, non facile est definire, quæ turpia quibus præferenda sint molestiis : quia multæ in rebus singularibus sunt differentie.

Cap. II.

Adhuc de eo quod sponte et quod invite fit, atque de iis quæ inter utrumque considerantur

Videntur autem ea quoque, quæ pulchra et quæ jucunda sunt, violenta quodammodo esse, quia quum extra sint, jucunditate sua et pulchritudine movent homines illosque agere cogunt ea quæ agunt. Quod tamen non ita est : nam si hoc concedatur, omnia violenta erant : omnia enim, quæcumque agimus, quia pulchra esse ac jucunda putamus, idcirco etiam agimus. Et alia quidem non sine molestia agimus, quæcumque vi extrinsecus adhibita facimus : alia vero cum voluptate, quæ sponte ipsa delectationis causa facimus. Omnia vero pulchritudinis cujusdam aut delectationis causa facimus : nam et illa quæ molesta sunt, coacti quum facimus, delectationis causa facimus : siquidem ut molestiora vitemus, ea facimus : hoc vero est voluptatem consecrari. Quamobrem neque ea quæ pulchra, neque ea quæ jucunda sunt, violenta oportet dicere : adde quod ridiculum est, extrinsecus assumpta sive pulchra sive jucunda causas actionum esse existimare, ac non potius se ipsum qui talibus facile capiatur. Atqui honestarum actionum causam sæpenumero sibi aliquis attribuit, turpium vero factorum non sibi, sed voluptati. Verum aliter se res habet : non voluntarium enim est, cujus principium est extra, quum is qui agit ad actionem nihil confert.

Quæ autem per imprudentiam fiunt, num voluntaria, an non voluntaria sint, nunc considerandum. Neque tamen omnium eadem ratio est, sed alia non voluntaria sunt, alia voluntaria, alia neque voluntaria neque non voluntaria, quæ quidem nunc non sponte fieri dicantur. Jam vero non voluntaria sunt, quæ post actionem cognita deploramus et quorum nos penitet : non sponte facta autem quæ sine molestia agimus, et post actionem sine penitentia recordamur : qui enim per imprudentiam agit aliquid, et quum novit non indignatur hanc actionem, neque sponte fecit, quod non noverat, neque invitus, quia postquam novit, non indignatur vicem suam ; quare non sponte facta talia appellentur. Aliud autem est per imprudentiam, aliud imprudentem agere. Ideoque qui per imprudentiam agit, aut invitus agit, aut non sponte : at qui imprudens agit, sponte agit. Imprudentem enim dicimus agere eum, qui irascitur, vel ebrius est, vel aliud quid delinquit : hic enim non per imprudentiam, sed delectationis causa vel ob aliud quid facit, quod committit

το αὐτὴν ἀμαρτίαν οἱ ἄνθρωποι ἄδικοι, ἢ ὅπως κακοὶ γίνονται. Αἱ δὲ τοιαῦται πράξεις οὐκ εἰσὶν ἰσχυροὶ ἀκούσιοι· ἢ γὰρ ἐν τῇ προαιρέσει ἀγνοία, ἣτις ἐστὶν αἰτία τῶν κακιῶν, οὐκ ἐστὶν αἰτία τοῦ ἀκούσιου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας. Οὐ γὰρ τὸ καθόλου περὶ τῆς μέθης ἀγνοεῖν ὅτι πονηρὸν, αἴτιον γίνεται τοῦ ἀκούσιου, ἀλλὰ τὸ ἀγνοῆσαι μερικῶς τήνδε τὴν μέθοδον ὅσον, φέρε εἰπεῖν, οὐκ εἰδὸτα μέχρι πόσου πίνοντας ἐνι μεθύειν. Τοῦτο γὰρ καὶ συγγνώμης ἀξιοῦται καὶ ἐλέου, ὃ γὰρ οὕτως ἀγνοήσας δι' ἀγνοίαν ποιεῖ ὃ ποιεῖ, καὶ ἀκουσίως πράττει. Δεῖ δὲ διορίσαι, τίνα καὶ πόσα ἐστὶν, ἃ ἀγνοοῦντες ἀκουσίως πράττομεν, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ πρός ὃν τις ποιεῖ ὃ ποιεῖ, τὸ πρᾶγμα ὃ ποιεῖ, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ διὰ τίνος ὄργανον ποιεῖ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ὅσον σωτηρίας, καὶ πῶς, δηλαδὴ τὸν τρόπον, ὅσον, ἡρέμα ἢ σφόδρα. Ἄπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσκειν, εἰ μὴ μαίνοιτο. Ἐνδέχεται δὲ τίνα τούτων ἀγνοεῖν καὶ σωφρονοῦντα ὥσπερ ἀγνοεῖ τις πολλαίκις αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὃ πράττει, καθάπερ οἱ ἐξειπότες τὰ μυστήρια. Λέγοντας γὰρ περὶ ἄλλων συγχυθῆναι φασί, καὶ τι καὶ περὶ τῶν μυστηρίων παραφθέρξασθαι, μὴ συνορῶντες ὃ λέγουσιν, ἢ καὶ ἀγνοοῦντες ὅτι ἀπόρρητα ἦν. Οὗτοι γὰρ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γινόμενον ἀγνοοῦσιν· οὐ γὰρ γινώσκουσιν, ὅτι τὰ μυστήρια ἐξάγουσι. Καὶ τις ἀφῆκε πρὸς τίνα καταπέλτην, δεῖξαι βουλόμενος αὐτόν, καὶ τυχῶν ἀπέκτεινε· καὶ τις τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ οἰηθεὶς πολέμιον εἶναι, ὥσπερ ἡ Μερόπη ἢ λελογχωμένον τὸ δόρυ νομισσας ἀνευ λόγῃς εἶναι, ἢ κλισήριον τὸν λίθον ὑπολαβὼν, ἐπὶ σωτηρία πέμψας, ἀπέκτεινε. Ὁ τοῖων τι τούτων ἀγνοῶν, ἐν οἷς ἢ πρᾶξις, ἄκων ἐποίησε. Κυρίως δὲ ἄκων, ἐταν τὰ κυριώτατα ἀγνοῇ τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα· κυριώτατα δὲ τὰ πρόσωπα, καὶ τὸ ἔργον, ἐν οἷς ἢ πρᾶξις, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. Ἄτινα εἰ ἀγνοεῖ καὶ προσέτι μεταμελοῖ αὐτῷ ἐφ' οἷς ἐποίησε, κυρίως ἄκων ἐποίησε.

* Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ ἀκούσιου, τὸ ἐκούσιόν ἐστιν, οὗ ἢ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδὸτι τὸ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἢ πρᾶξις.

** Οὐ γὰρ καλῶς λέγεται ἀκούσια εἶναι, ἃ ποιοῦμεν ὑπὸ θυμοῦ κινούμενοι, ἢ ἐπιθυμίας, γινώσκοντες πάντα τὰ κατὰ μέρος, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς πράττομεν. Εἰ γὰρ τοῦτο δόημεν, πρῶτον μὲν οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων ἄ ἐκούσιόν τι πράττειν ἐροῦμεν, (ἀεὶ γὰρ ἐπιθυμία καὶ θυμῷ πράττει,) ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς παῖδας· εἴπειτα καὶ ἐφ' ἡμῖν ἀποπον συμβαίνει· ἢ γὰρ οὐδὲν ἐκούσιως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν, ἢ τὰ κατὰ μὲν ἐκούσιως, τὰ φαῦλα δὲ ἀκούσιως, τῶν γὰρ ἀπὸ ἐπιθυμίας ἢ θυμοῦ τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα. Εἰ μὲν οὖν τὰ καλὰ μόνον ἐκούσιως πράττομεν, τὰ φαῦλα δὲ ἀκούσιως, γελοῖον εἰπεῖν· ἐν γὰρ τὸ αἴτιον, θυμὸς ἢ ἐπιθυμία. Τὸ δὲ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον ἢ διαφορά τοῦ αἰτίου ποιεῖ, τῷ τὸ μὲν ἔνδον εἶναι, τὸ δὲ

imprudens tamen. Quivis ergo improbus, quæ agenda et quibus abstinendum sit, ignorat : atque hujusmodi errore injusti fiunt homines aut omnino mali. Tales autem actiones non invite suscipiuntur : quæ enim in consilio versatur imprudentia, unde hæc vitia nascuntur, non est causa cur id quod agitur actum esse invite dicatur, sed improbitatis. Neque enim si quis in universum ignorat, malam esse ebrietatem, hæc actionis non voluntariæ causa erit, sed quod singulatim hæc ratio nobis ignota est, ut exempli gratia, si ignoremus, quantum vini potare liceat, ut inebriemur. Quippe hoc et venia dignum putamus et misericordia : nam qui illud ignorat, per imprudentiam facit quod facit, et invitus agit. Sed et illud definiendum est, quæ sint et quot negotia, quæ imprudentes agimus invite, deinde declaranda persona ejus cujus respectu facimus, quod facimus, tum memoranda res quam gerimus, interdu etiam quo velut instrumento geramus dicendum, et cujus rei causa, verbi gratia salutis, et quomodo, modus videlicet observandus, ut, leniter an vehementer rem geramus. Hæc igitur omnia nemo ignoraverit, nisi forte insanit. Quædam tamen etiam, qui mentis sit compos, ignorare potest : sicut sæpe aliquis hoc ipsum ignorat quod agit, ut qui mysteria enuntiarunt. Solent enim dicere, se quum de aliis vellent loqui perturbatos fuisse, et oblata occasione aliquid de mysteriis, quod non debebant, adjecisse, vel quod non satis perspicere, quid eloquerentur, vel quod nescirent esse tacenda et arcana. Hi enim ipsum illud quod faciunt facinus ignorant : neque enim animadvertunt, se mysteria efferre. Sic aliquis emisit catapultam in aliquem, quum ostendere tantum vellet, eumque ictu interfecit : aut alius filium suum, quem hostem esse existimabat, ut Merope : aut qui præferratam hastam sine mucrone esse putavit, vel qui conservandi alicujus causa lapidem jecit, quem pro pumice habebat, hominique vitam ademit. Qui igitur aliquid eorum ignorat, in quibus actio cernitur, invitus fecit. Sed proprie invitus fecit, quum capita rerum ignoravit : sunt autem capita personæ et opus, in quibus actio consistit, et id cujus gratia actio suscipitur. Quæ si ignoraverit, ac præterea eorum quæ perpetravit poenitentia accesserit, proprie invitus fecit.

Tale ergo quum sit non voluntarium, sponte factum erit id cujus principium est in homine agente singulasque res, in quibus actio consistit, non ignorante.

Neque enim recte dicuntur non voluntaria esse, quæ iræ vel cupiditatis impulsu facimus, postquam perspeximus singulatim omnia, quibus nititur et in quibus consistit actio. Nam si hoc concedamus, primum nullum animal rationis expers sponte quidquam agere dicemus, quippe quæ semper, quod cupiditate ardent iraque inflammata sunt, agant, et similiter pueros : deinde etiam in nobis absurdum erit : nam aut nihil sponte agimus, quod cupiditatis vel iræ impulsu facimus, aut honesta quidem sponte, turpia autem inviti, quoniam facinora a cupidis vel iratis facta partim bona sunt, partim mala. Jam ridiculum erit, si honesta tantum sponte, turpia autem invitos nos facere judicemus : una enim utrorumque causa est, ira aut cupiditas. Volun-

* Ὅντος δ' ἀκούσιου τοῦ βιαίου κτλ. — ** Ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ ἀκούσια εἶναι τὰ διὰ θυμόν κτλ.

ἔξωθεν. Εἰ δὲ πάντα ἀκούσια, πῶς οὐκ ἀτοπον, ἀκουσίως δρέγεσθαι λέγειν, ὧν δεῖ δρέγεσθαι; ἔστι γὰρ εἰς δέον χρήσασθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῷ θυμῷ, καὶ δεῖ ὀργίζεσθαι ἐπὶ τισι, καὶ ἐπιθυμῶν τινων, ὅσων, ὑγείας, ἢ μαθήσεως, ἀπερ ἀκούσια λέγειν οὐκ εὐλογον· τὰ γὰρ ἀκούσια, λυπηρά· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. Ἔτι, εἰ ἀκούσια ἦν τὰ κατὰ θυμὸν ἀμαρτηθέντα, διέφερον ἂν τῶν ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ ἀμαρτανομένων, κατὰ τὴν ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διαφορὰν· διαφέρει δὲ οὐδὲν· καὶ γὰρ ταῦτα ὁμοίως ἐκείνοις φευκτά, ὃ τοῦ ἑκουσίου ἐστὶ, καὶ ψόγων ἄξια οὐδὲν ἦντον· ἀπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ διέφερον ὡς ἑκούσιον ἀκουσίου. Ἔτι δὲ τὰ ἀλογα κἀθῆ καὶ ἀνθρώπινά εἰσιν, ὥσπερ ὁ λογισμὸς ἀπὸ τούτων δὲ τῶν παθῶν, θυμοῦ δηλονότι καὶ ἐπιθυμίας, πᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι γίνονται πράξεις· ταύτας τοίνυν ἀκουσίους λέγειν, ἀτοπον.

(Scripsi : * Ἐνεκά τινος] cod. Ἐνεκα τινός. —
 ὁ ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι.] — ὁ οὐκ εἰσιν] cod. οὐκ εἰσιν.] — ὁ ζῶν] cod. ζῶων. — ὁ διέφερον] cod. διέφεραιν. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ προαιρέσεως.

* Ἐπει δὲ περὶ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διωρισάμεθα, μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦν ἂν εἴη περὶ τῆς προαιρέσεως διαλαθεῖν. Ἡ γὰρ προαίρεσις οὐκ εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῷ ταύτης κανόνι δυνασόμεθα κρίνειν τὰ ἄθῃ καὶ τὰς πράξεις.

** Ἡ προαίρεσις τοίνυν ἑκούσιον μὲν ἐστίν, οὐκ ἔστι δὲ αὐτὸ τὸ ἑκούσιον, ἀλλὰ τι τῶν τοῦ ἑκουσίου· τὸ γὰρ ἑκούσιον ἐπὶ πλέον ἐστὶ τῆς προαιρέσεως. Καὶ δηλονότι τὸ μὲν γὰρ ἑκούσιον καὶ ζῶοις ἀλόγοις, καὶ παισὶ, καὶ τελείοις τὸν νοῦν πρόσσει· (ποιοῦσι γὰρ καὶ οἱ παῖδες καὶ τᾶλλα ζῶα ἑκούσιως,) ἢ δὲ προαίρεσις μόνοις τοῖς κρίνειν δυναμένοις καὶ βουλευέσθαι εἰδόσι πρόσσει· ἢ γὰρ μετὰ βουλῆς ὁρεξίς προαίρεσις καλεῖται. Ἄλλως τε καὶ τὰ ἐξαίρτης ὅφ' ἡμῶν γινόμενα μὴ προβουλευσαμένων ἑκούσια μὲν λέγονται, προαιρετὰ δὲ οὐδαμῶς.

*** Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ προαίρεσις θυμὸς, ἢ ἐπιθυμία, ἢ βούλησις, ἢ δόξα, καθὼς τινες ὑπελήφασιν.

**** Ὁ μὲν γὰρ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία κοινή ἐστὶ καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς ἀλόγοις· προαίρεσις δὲ οὐδαμῶς. Ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς οὐ λέγεται προαιρούμενος πράττειν ἢ πράττει, ἀλλ' ἐπιθυμῶν· ὁ δὲ ἐγκρατὴς λέγεται πράττειν προαιρούμενος, οὐκ ἐπιθυμῶν. Ἔτι προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιὸν ἐστὶ· καὶ γὰρ προαιρούμεθα πολλάκις ἐναντία ὧν ἐπιθυμοῦμεν· ἐπιθυμία δὲ

tarium vero aut non voluntarium causæ differentiâ facit, quod altera intus, altera extra est. Quodsi omnia non voluntaria sunt, nonne absurdum est, ea dicere invite appetere nos, quæ sunt appetenda? Licet eorum cupiditate et ira opportune uti, ideoque ob aliquas causas irascendum est, et quædam sunt cupienda, ut bona valetudo vel doctrina, quæ non voluntaria dicere ineptum est: quippe non voluntaria pro molestis habentur, at quæ ex cupiditate fiunt, jucunda sunt. Præterea, si non voluntaria essent mala facinora, quæ ira commissa sunt, differrent a flagitiis ratione factis, secundum ejus quod sponte et quod invite fit differentiam: at nihil differunt: namque hæc pariter atque illa fugienda sunt, quod voluntario convenit, neque minus reprehendenda sunt: quod non accideret, si ut voluntarium a non voluntario differrent. Adde quod perturbationes rationis expertes humanæ sunt, sicut ratio: ab his vero perturbationibus, ira videlicet et cupiditate, omnes actiones humanæ nascuntur; hæc ergo non voluntarias dicere, absurdum erit.

Cap. III.

De consilio.

Postquam autem de voluntario et non voluntario exposuimus, superest, ut de consilio disseramus. Hoc enim necessitudinem habet cum virtute, ideoque ejus velut regula mores et actiones judicare poterimus.

Consilium igitur est sane quiddam sponte susceptum, non est tamen id ipsum quod sponte factum appellamus, sed aliquid eorum quæ ad rem voluntariam referuntur; nam id quod sponte fit latius patet, quam consilium. Nempe hoc vel ex eo apparet, quod voluntarium etiam brutis animalibus, et pueris et hominibus adultis ac judicio valentibus inest: (namque et pueri et reliqua animalia sponte agunt,) consilium vero solis illis, qui et judicare possunt et deliberare, inesse perhibetur: etenim appetitus deliberationi junctus consilium appellatur: præsertim quum et illa, quæ subito a nobis nulla prius habita deliberatione fiunt, voluntaria esse dicamus, non consulto tamen facta.

Nam consilium neque ira est, neque cupiditas, neque voluntas, aut opinio, ut nonnulli existimaverunt.

Quippe ira et cupiditas nobis etiam cum brutis animalibus communis est: consilium autem neutiquam. Præterea incontinens non consilio capto, sed cupiditate impulsus agere dicitur, quæ agit: at continens capto consilio, non cupiditate impulsus dicitur agere. Consilio insuper contraria est cupiditas: quia consilium sæpenu-mero optatis nostris contrarium capimus: cupiditas au-

Cap. 2. διωρισμένων δὲ τοῦ τε ἑκουσίου κτλ. — ** Ἡ προαίρεσις δὲ ἑκούσιον μὲν φαίνεται κτλ. — *** Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν ἐπιθυμίαν κτλ. — **** Οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις κτλ.

ἐπιθυμίας οὐκ ἔστιν ἐναντίον· ἡ ἄρα προαίρεσις οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Ἔτι ἡ μὲν ἐπιθυμία λυπηρά ἐστι, καὶ τὸ ἡδὺ αἰεὶ ἀντικείμενον ἔχει, (πρὸς αὐτὸ γὰρ αἰεὶ φέρεται) ἡ δὲ προαίρεσις οὔτε λυπηρά ἐστιν, οὔτε τὸ ἡδὺ ἀντικείμενον ἔχει.

* Ἔτι δὲ οὐδὲ ὁ θυμὸς προαίρεσις ἐστι, καὶ πολλῶν μᾶλλον, ἢ ἡ ἐπιθυμία· ἥκιστα γὰρ διὰ θυμὸν γινόμενα κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ.

** Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις ἐστιν ἡ προαίρεσις· καί τοι ἔγγιστα εἶναι ταῦτα δοκεῖ. Ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις οὐκ ἔστι τῶν ἀδύνατων· οὐ γὰρ προαιρούμεθα ἵπτασθαι, ἢ ἀθάνατοι εἶναι, ἀλλὰ βουλόμεθα· (ὁ γὰρ τὰ τοιαῦτα προαιρούμενος δοκοῖ ἂν ἡλίθιος εἶναι) ἡ προαίρεσις ἄρα οὐκ ἐστὶ βούλησις. Καὶ βουλόμεθα μὲν πολλάκις ἅπαρ οὐχ ἡμεῖς αὐτοί, ἀλλ' ἕτεροι ποιοῦσιν· οἷον, ὑποκριτὴν τινα νικᾶν τῶν ἐν τῇ σκηνῇ, ἢ ἀθλητὴν· προαιρεῖται δὲ ταῦτα οὐδεὶς, ἀλλ' ὅσα οἰεταὶ γενέσθαι ἂν δι' αὐτοῦ. * Ἔτι ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἐστὶν αἰεὶ, ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων· βουλόμεθα μὲν γὰρ τὴν ὑγίειαν, προαιρούμεθα δὲ ἃ πρὸς αὐτὴν φέρει, καὶ δι' ὧν ἐστὶν ὑγιαίνειν· καὶ τὴν μὲν εὐδαιμονίαν καὶ βουλόμεθα καὶ φάμεν· βούλεσθαι, προαιρεῖσθαι δὲ οὐ λέγομεν· ἐπεὶ μὴδὲ ἀρμόζει. Καὶ ὅλως ἴσικεν ἡ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι.

*** Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δόξα ἐστὶν. Ἡ μὲν γὰρ δόξα περὶ πάντα ὁμοίως ἐστὶ καὶ τὰ αἰδία, καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ ἀδύνατα· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μόνον. * Ἔτι ἡ δόξα τῶν ψευδῶν καὶ τῶν ἀληθεῖ διαίρεται· τὴν μὲν γὰρ τῶν δοξῶν ἀληθῆ λέγομεν, τὴν δὲ ψευδῆ· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν μᾶλλον διαίρεται· τὴν μὲν γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν, τὴν δὲ τοῦ κακοῦ. Ἐῖθ' ἡ μὲν οὖν καθόλου δόξη ταυτὸν εἶναι τὴν προαίρεσιν οὐδενὶ δοκεῖ· οὐ μόνον δὲ τῇ καθόλου δόξῃ οὐκ ἐστὶ ταυτὸν, ἀλλ' οὐδὲ τινι.

**** Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς προαιρέσεως ποιοὶ τινες ἑ γινόμεθα· τῶν γὰρ προαιρεῖσθαι τὰ κακὰ κακοὶ γινόμεθα, καὶ τῶν προαιρεῖσθαι τὰ ἀγαθὰ ἀγαθοί· ἀπὸ δὲ τῆς δόξης οὐκέτι. Ἔτι προαιρούμεθα μὲν πράττειν τι, ἢ μὴ πράττειν, λαβεῖν τι, ἢ φυγεῖν τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ τί ἐστὶν ὁ προαιρούμεθα, ἢ ἄλλο τι, * ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δέ, ἢ φυγεῖν τι, ἢ ἐλεῖσθαι, οὐκ ἐστὶ τῆς δόξης· ἡ ἄρα προαίρεσις οὐκ ἐστὶ δόξα. Ἔτι ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται, ὅταν προαιρώμεθα ἃ δεῖ· ἡ δὲ δόξα ἐπαινεῖται, ὅταν δοξάζωμεν τὰ ἀληθῆ. Ἔτι προαιρούμεθα μὲν, ἃ σφόδρα γινώσκωμεν ἀγαθὰ εἶναι, δοξάζομεν δέ, ἃ οὐ πάνυ γινώσκωμεν ἀληθῆ εἶναι. Ἔτι ὁ αὐτὸς οὐχ ὁμοίως προαιρεῖται καὶ δοξάζει· δοξάζει γὰρ πολλάκις καλῶς, δοξάζων τὰ ἀληθῆ, προαιρεῖται δὲ τὰ φαῦλα· οὐκ ἄρα ταυτὸν δόξα καὶ προαίρεσις. Εἰ δὲ πολλάκις ἡ δόξα προηγεῖται τῆς

tem cupiditati non est contraria : ergo consilium non est cupiditas. Porro cupiditas molesta est, semperque oppositum habet jucundum, (eo enim perpetuo tendit :) contra consilium neque molestum est, neque oppositum habet jucundum.

Adde quod nec ira est consilium, multoque minus, quam cupiditas : nam quæ per iram fiunt, consilio minime consentanea esse videntur.

Neque vero voluntas est consilium : quamvis finitima hæc esse videantur. Consilium enim non est in iis quæ fieri non possunt : quia volare aut immortales esse non con itumus, sed volumus, (nam qui talia constituat, stultus esse videatur :) ergo consilium non est voluntas. Quin et volumus sæpe, quæ non ipsi facimus, sed alii : verbi causa histriorem aliquem in scena primas agere partes aut athletam superiorem discedere : at nemo talium rerum consilium capit, sed earum duntaxat, quæ per se effici posse arbitratur. Præterea voluntas est ultimi semper ac finis, consilium autem eorum quæ ad finem conferunt : nimirum volumus bona uti valetudine, consulto autem ea facimus quæ ad eam conferunt, et quibus bene valeamus : et beati esse volumus, atque hoc nos velle dicimus, sed tale consilium nobis captum esse, ut beati simus, non dicimus, quoniam ineptum est. Denique eorum quæ in nostra potestate sunt, videtur esse consilium.

Neque vero opinio est. Opinio enim ad omnia eodem modo pertinet, tum æterna, tum ea quæ in nostra potestate sunt, tum quæ fieri non possunt : at consilium eorum tantum est, quæ in nobis sita sunt. Adde quod opinio vero et falso distinguitur ; siquidem aliam opinionem veram, aliam falsam dicimus : at consilium bono potius et malo distinguitur, siquidem de capto bonarum malarumque rerum agendarum consilio loquimur. Idem igitur quod universam opinionem esse consilium nemo putat : cæterum non modo non est idem quod universa opinio, sed ne idem quidem quodam opinio.

Quippe consilio capto certo quodam modo afficimur ; nam si quid male facere destinavimus, mali ; si bene facere constituimus, boni evadimus ; at sola opinione non item. Præterea statuimus aliquid agere aut non agere, potiri aliqua re aut vitare aliquid ejus generis : at existimamus, quid sit quod constituimus, vel aliud quid, aut cui conducatur, aut quemadmodum : contra potiri aliqua re aut vitare aliquid aut eligere non est res opinabilis : ergo consilium non est opinio. Insuper laudatur consilium, quando ea quæ agenda sunt agere instituimus : contra opinio in laude est, quum vera opinamur. Tum ea facere destinamus, quæ admodum bona esse intelligimus, opinamur autem quæ non admodum vera esse scimus. Denique non eodem modo idem homo et constituit aliquid et opinatur : sæpe enim recte sentit, dum autem vera opinatur, male facere constituit : ergo non est

* Θυμὸς δ' ἔτι ἤττον κτλ. — ** Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις κτλ. — *** Οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη κτλ. — **** Τῶν γὰρ προαιρεῖσθαι τὰγαθὰ ἢ τὰ κακὰ ποιοὶ τινές ἐσμεν κτλ.

προαιρέσεως ἢ παρακολουθεῖ, οὐ διὰ τοῦτο ταῦτόν ἐ-
σται δόξα καὶ προαίρεσις· τοῦτο γὰρ οὐδὲν κωλύει διά-
φορα εἶναι.

(Scripsi : ^a) ζῶα] cod. ζῶα. — ^b μετὰ βουλήσ] cum Heinsio; codex μεταβολῆς. — ^c αὐτοῦ] ex Aristotele; cod. αὐτοῦ. — ^d καὶ φαμεν] vulgo καὶ φαμέν. — ^e μόνον] cod. μόνων. — ^f ποιοὶ τινες] vulgo ποιοὶ τινες. — ^g ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ προαιρέσεως, τί ἐστὶ καὶ περὶ τίνα, καὶ περὶ βου-
λεύσεως.

* Ἐπεὶ δὲ οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν ἢ προαίρεσις, οὔτε θυμὸς, οὔτε βούλησις, οὔτε δόξα, ζητητέον τί ἐστὶν, ἢ ποῖόν τί ἐστὶ. ^a Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι ἐκούσιόν ἐστὶν, οὐκ αὐτὸ τὸ ἐκούσιον, καθὼς εἴρηται· οὐ γὰρ πᾶν ἐκούσιον προαιρετόν· ἀλλὰ τῶν ἐκουσίων ἐκεῖνο μόνον προαιρετόν καλεῖται, ὃ προβουλευόμενοι ποιούμεν· ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας. Φαίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· τὸ γὰρ προαιρετόν δοκεῖ σημαίνειν τὸ πρὸ ἐτέρων αἰρετόν.

** Τούτων δὲ ὑποκειμένων, ζητητέον, πότερον περὶ πάντων δυνατῶν βουλευσάσθαι, ἢ περὶ ἐνίων οὐ δυνατῶν· ἢ αἰ γινώμεν ἐντεῦθεν, τίνων ἐστὶν ἢ προαίρεσις, καὶ τίνων οὐκ ἐστὶ. Τῶν γὰρ βουλευτῶν καὶ ἢ προαίρεσις ἐστὶ. Βουλευτῶν δὲ λέγω, περὶ οἷ βουλεύεται οὐκ ἡλίθιος ἢ μαϊνόμενος, ἀλλ' ὁ νοῦν ἔχων.

*** Ἡ τοίνυν βουλή οὔτε περὶ τῶν αἰδίων ἐστὶν οἶον, περὶ τοῦ κόσμου· οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ κινεῖσθαι τὰ οὐράνια σώματα· ἢ περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως εἶναι· οἶον περὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ τετραγώνου καὶ τῆς διαμέτρου, ποιῆσαι λόγον τινὰ ἔχειν πρὸς ἀλλήλας, ὃν ἀριθμὸς πρὸς ἀριθμόν.

**** Οὔτε περὶ τῶν κινουμένων ἀεὶ ὡσαύτως, ἢ ἀνάγκη, ἢ φύσει, ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν· οἶον τροπῶν καὶ ἀνατολῶν.

***** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως ἐχόντων βουλευσόμεθα· οἶον αὐχμῶν καὶ ὀμβρῶν.

***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης· ἢ οἶον θησαυροῦ εὐρέσεως· ὅτι οὐδὲν τούτων ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν, οὐδὲ ἀνθρώπινον.

***** Καὶ μὴν οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων βουλευσόμεθα, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἅπερ ἂν αὐτοὶ πράξαιμεν, ἢ δι' ἡμῶν αὐτῶν ἢ δι' ἐτέρων· οὐ γὰρ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς τῶν Σκυθῶν πολιτείας βουλεύσονται, πῶς ἂν Σκύθαι ὀρθῶς πολιτεύσονται. Οὐδὲν γὰρ τῶν εἰρημένων δι' ἡμῶν ἂν γένοιτο.

***** Βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν ἅτινα γνωσόμεθα.

idem opinio et consilium. Quodsi sæpenumero opinio consilium antecedit vel subsequitur, non tamen propterea idem erit utrumque : non enim hoc obstat, quominus inter se differant.

Cap. IV.

De consilio, quid sit et in quibus versetur, itaque de deliberatione.

Quum autem neque cupiditas sit consilium, neque ira, nec voluntas, neque opinio, dispicendum est quid sit aut quale. Apparet igitur esse quiddam quod sponte fiat, non tamen ipsum voluntarium, ut dictum est : non enim quidquid sponte fit, de eo consilium captum est. sed ex iis, quæ voluntaria sunt, illud solum consulto factum appellatur, quod ratione inita et subducta factum : quia consilium cum ratione et cognitione conjunctum est. Quod quidem ex ipso nomine intelligitur : nam consulto factum videtur significare id quod cæteris posthabitis amplectimur.

His positis atque concessis, quaeritur, utrum de omnibus deliberari possit, an de nonnullis nequeat : ut inde intelligamus, de quibus rebus consilium capiatur et de quibus non capiatur. Namque ad res in deliberationem cadentes etiam consilium pertinet. Sed in deliberationem cadens illud voco, de quo non stolidus aliquis aut insanus, sed is qui mentis est compos, deliberat.

Ac primum neque de æternis est deliberatio, ut de mundo : neque enim quomodo æterna corpora moveantur, quisquam deliberat : aut de iis quæ aliter se habere non possunt, exempli gratia de quadrati latere et diametro, si quis velit efficere, ut eandem inter se rationem habeant, quam numerus ad numerum.

Neque de iis quæ semper eodem modo moventur, sive necessitate, sive natura, sive propter aliam aliquam causam, ut de solis conversionibus et orbitibus.

Sed neque de his, quæ alias aliter se habent, deliberabimus ; ut de siccitatibus et imbris.

Neque de iis quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventione, quia neque horum quidquam in nostra potestate, neque humanum est.

Immo ne de omnibus quidem rebus humanis deliberabimus, verum de iis tantum quæ in nostra sunt potestate, hoc est, quæ aut ipsi per nos aut per alios efficere queamus : Lacedæmonii enim de Scytharum republica non deliberabunt, quo pacto recte Scythæ eam administrare possint. Nihil enim horum, quæ dicta sunt, per nos effici possit.

At de iis deliberamus, quæ quum ad effectum adduci queant, tum in nostra sunt potestate : quæ jam cognoscemus.

* Τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστὶ κτλ. — ** Cap. 3. Βουλευόνται δὲ πότερα περὶ πάντων κτλ. — *** Περὶ δὲ τῶν αἰδίων οὐδεὶς βουλεύεται κτλ. — **** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει κτλ. — ***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως κτλ. — ***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης κτλ. — ***** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν κτλ. — ***** Βουλευόμεθα δὲ κτλ.

* Οὕτω τρία εἰσι τὰ αἰτία ἐν τοῖς οὔσι, φύσις, ἀνάγκη καὶ τύχη· εἶτι δὲ νοῦς καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου, οἷον τέχνη ἢ ἄλλη τις πρᾶξις. Οἱ δὲ ἀνθρώποι βουλευόνται οὔτε περὶ ὧν αἰτία ἡ φύσις, οὔτε περὶ ὧν ἡ ἀνάγκη αἰτία, ἢ ὧν ἡ τύχη, ἀλλὰ περὶ μόνων ἐκείνων, ὧν αἰτία ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη μέθοδος, καὶ ἡ πρᾶξις.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ περὶ πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων μεθόδων οἱ ἀνθρώποι βουλευόνται. Περὶ γὰρ τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπιστημῶν οὐκ ἐστὶ βουλή· οἷον περὶ τῶν γραμμάτων· οὐ γὰρ διατάζομεν πῶς γραπτέον· ὅτι ἐγνωσμένον ἐστὶν ἀκριβῶς, καὶ ὠρισμένα εἰσι τὰ σημεῖα.

*** Ἄλλ' ὅσα γίνονται ὑφ' ἡμῶν δυνάμενα πολλαχῶς γενέσθαι, περὶ τούτων βουλευόμεθα. Οἷον περὶ τῶν κατὰ τὴν ἱατρικὴν πράξεων, αἵτινες οὐ πᾶν εἰσὶν ὠρισμένοι, ἢ τὴν χρηματιστικὴν, (πολλαχῶς γὰρ δυνατόν χρηματίζεσθαι) ἢ τὴν κυβερνητικὴν, ἢ γυμναστικὴν· καὶ μᾶλλον περὶ τῶν κατὰ τὴν κυβερνητικὴν βουλευόμεθα, ἢ τὴν γυμναστικὴν· ἐπει καὶ ἑλαττόν ἐστιν ἀκριβῆς ἡ κυβερνητικὴ· καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἁμοίως.

**** Πλέον δὲ περὶ τῶν κατὰ τὰς τέχνας βουλευόμεθα ἢ τὰς ἐπιστήμας· πλέον γὰρ διατάζομεν ἐν ταῖς τέχναις, ὅτι ἑλαττόν εἰσιν ὠρισμένοι τῶν ἐπιστημῶν.

***** Τὸ δὲ βουλευέσθαι ἐστὶ ὁ μὲν τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδεχομένων γίνεσθαι· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ὁ τρόπος ἀδόγηλος, ἢ πῶς δηλονότι γενήσεται, καὶ ἐν οἷς, οὐκ ἐστὶ δυνατόν τὴν βούλευσιν ὠρισμένην εἶναι.

***** Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλους παραλαμβάνομεν, ὅταν ἢ περὶ μεγάλων ἢ βουλή· καὶ γὰρ ἀπιστοῦμεν ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐκ ἱκανοῖς περὶ τοῦ πράγματος διαγνώσαι. ^d

***** Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. Ὁ γὰρ ἱατρός οὐ βουλευέσεται δοῦναι τὴν ὑγίειαν τῷ κάμνοντι· (οὐ γὰρ ἐνδέχεται πρὸς ἄλλο τι· βλέπειν τὸν ἱατρὸν, καὶ τούτων χάριν οὐ χρεῖαν εἶναι βουλεύσεως,) ἀλλὰ περὶ τῶν φερόντων εἰς τὴν ὑγίειαν, περὶ τούτων βουλεύεται, ἅτινα πολλαχῶς ἐνδέχεται γενέσθαι· ἁμοίως δὲ καὶ ὁ ῥήτωρ οὐ βουλευέσεται περὶ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ περὶ τῶν φερόντων εἰς τὴν πειθὴν· καὶ ὁ πολιτικός οὐ καθίξει τὴν βουλήν, ἵνα γνῶ· περὶ τῆς εὐνομίας· (οἷε γὰρ καλῶς τὰ πράγματα αὐτὸν διοικῆσαι,) ἀλλὰ περὶ τῶν συνιστάντων τὴν εὐνομίαν βουλεύεται.

***** Καὶ ὅπως πάντες οἱ τοιοῦτοι τὸ μὲν τέλος ὑποτιθέασιν, ζητοῦσι δὲ, πῶς καὶ διὰ τίνων ἀφίξονται πρὸς αὐτό. Καὶ πολλῶν ὄντων δι' ὧν ἐστὶ τυχεῖν τοῦ σκοποῦ, ζητοῦσι διὰ τίνος βῆσται καὶ κάλλιστα τὸ τέλος εὐρήσουσιν. Ὅταν δὲ δι' ἑνὸς ἐνδέχεται ἕ μόνου,

Itaque tres rerum omnium causæ sunt, natura, necessitas, fortuna : quibus accedit mens et quæcunque per hominem fiunt, velut artes aliæque actiones. Jam vero neque de iis quorum natura, nec de iis quorum necessitas aut fortuna causa est, deliberare solent homines, sed de iis tantum, quorum disciplina aliqua humana causa est. scilicet actio.

Sed neque de omnibus disciplinis humanis deliberare homines solent. Quippe in doctrinis exquisitis suaque vi contentis deliberationi sive consultationi locus non est : verbi gratia de litteris non consultamus, quia quoniam modo scribendum sit non ambigimus ; siquidem satis nota res est et definitæ sunt litterarum formæ.

At vero de iis quæ opera nostra fiunt, quum diversis modis fieri queant, deliberamus. Exempli gratia de actionibus medicis, quæ non admodum definitæ sunt, aut de rebus pecuniariis, (quia multis modis pecuniam quærere licet,) aut de gubernandi arte, aut gymnastica : et magis de rebus ad gubernandi artem quam ad gymnasticam pertinentibus consultamus, siquidem minus subtilis est gubernandi ars : ac de reliquis similiter.

Sed in artibus magis quam in doctrinis consultationi locus est : magis enim dubitamus in artibus, quia minus definitæ sunt quam doctrinæ.

Porro de iis quæ ut plurimum accidere possunt, deliberare consuevimus ; quum vero horum incerta est ratio, vel quum quomodo eventura sint, et in quibus, non apparet, ibi rursus definita non potest esse deliberatio.

Quare et consiliarios assumimus, quum de rebus magnis deliberamus : quia nobis ipsis diffidimus, tanquam non satis idoneis qui de tanto negotio iudicemus.

Ac deliberamus quidem non de finibus, sed de iis quæ ad fines spectant. Neque enim medicus de restituenda ægro sanitate deliberabit (quia non potest aliam rem respicere, ac propterea deliberatione non eget,) sed de iis quæ ad sanitatem conferunt, quæ non uno modo fieri possunt, deliberat : similiter et orator non de suasionem, sed de iis quæ ad persuadendum accommodata sunt deliberabit : neque vir civilis regendas peritiam convocat senatum, ut de bonis legibus iudicet : (quippe oportet eum bene rempublicam administrare,) sed de iis quæ ad constituendas bonas leges valent deliberabit.

Denique omnes qui tale quid agunt, finem quidem sibi proponunt, sed quemadmodum et quibus rebus eum assequi possint, quærunt. Quumque multi sint modi quibus quod expetimus consequi liceat, quo pacto facillime et optime ad calcem perveniamus, inspicunt. At

* Αἰτία γὰρ δοκοῦσιν εἶναι κτλ. — ** Καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς. ὡς λ — *** Ἄλλ' ὅσα γίνεται κτλ. — **** Μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας κτλ. — ***** Τὸ βουλευέσθαι δὲ κτλ. — ***** Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν· κτλ. — ***** Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τῶν τελῶν. — ***** Ἄλλο θέμενοι τέλος τι κτλ.

τότε οὐ τοῦτο ζητοῦσιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον πῶς χρῆσθαι αὐτῶν, καὶ τίνα πράξιν μεταχειρισάμενοι, ἢ διὰ τοῦτου τοῦ τέλους τευζόμεθα. Καὶ πάλιν ἐκείνην τὴν πράξιν διὰ τίνος ἐργασόμεθα, καὶ ἐκείνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἐλθῶμεν ἐπὶ τὸ ἀμείωτος γινόμενον, καὶ οὐ δι' ἄλλου· ὅ ἐστι τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ τέλους, ὅπερ τελευταῖον εὐρίσκειται. Οὕτω γὰρ ὁ βουλευόμενος ἀπὸ τοῦ τέλους ἀρχόμενος, διὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος ὁδεύει, μέχρι τοῦ πρώτου αἰτίου τὴν πράξιν πᾶσαν ἀναλύων, καθάπερ οἱ μαθηματικοὶ τὰ διαγράμματα.

* Ἔστι τοίνυν ἡ μὲν βούλευσις ζήτησις τις· πᾶσα δὲ ἡ ζήτησις οὐκ ἐστὶ βούλευσις. Καίτοι, καθὼς εἴρηται, τὸν τρόπον τινὰ ὁμοίως καὶ ὁ βουλευόμενος, καὶ ὁ μαθηματικὸς ἀναλύει· καὶ ὁ ἕσχατον εὐρίσκειται ἀναλύοντι, τοῦτο ἔργον πρῶτον γίνεται τῷ βουλευομένῳ· καθάπερ ὁ μαθηματικὸς, πρὸς ὃ ἕσχατον ἀφίεται ἀναλύων, τοῦτο ὑποτιθεῖς, καὶ ἀπὸ τοῦτου διὰ τῶν ἄλλων ὁδεύων, ἀποδείκνυσι τὸ προκείμενον. Καὶ ἀμφω δὲ εἰ ἀναλύοντες ἀδύνατοι ἐντύχοιεν, ἀφίστανται τοῦ ζητήματος. Οἷον, εἰ χρημάτων δεήσει πρὸς τὸ ζητούμενον τέλος, ὃ τούτων ἀνευ οὐκ ἐνὶ γενέσθαι, ἀδύνατον δὲ φανεῖται ταῦτα πορισθῆναι, περὶ τοῦ τρόπου οὐκέτι ζητοῦσιν, ἀλλ' ἀφίστανται· εἰ δὲ δυνατόν, ἐγχειροῦσι πράττειν. Ἐκεῖνα δὲ δυνατόν καλοῦμεν, ἃ δι' ἡμῶν γίνονται· ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων τρόπον τινὰ δι' ἡμῶν γίνονται· ἡ γὰρ αἰτία καὶ τούτων ἐν ἡμῖν ἐστὶ· βουλευόμεθα δὲ, καθὼς εἴρηται, ποτὲ μὲν περὶ τῶν ὀργάνων, ποτὲ δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν, καὶ ἀπλῶς, ποτὲ μὲν περὶ τῶν φερόντων εἰς τὸ τέλος πῶς ἂν ληφθῆεν, ποτὲ δὲ περὶ τοῦ τρόπου πῶς χρῆσθαι αὐτοῖς, ἢ διὰ τίνος.

** Φαίνεται δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων, μὴ εἶναι τὸ τέλος βουλευτόν. Βουλευτὰ μὲν γὰρ εἰσιν, ὧν κύριος ὁ ἀνθρωπός ἐστι ποιῆσαι ἢ μὴ· ὧν δὲ ὁ ἀνθρωπὸς κύριός ἐστιν, ἐκεῖνα πράξεις ἀνθρώπινα εἰσιν· αἱ δὲ ἀνθρώπινα πράξεις ἄλλων ἕνεκα γίνονται· ἃ δὲ ἄλλων ἕνεκα γίνονται, οὐκ εἰσὶ τέλη· τὸ βουλευτόν ἄρα οὐκ ἐστὶ τέλος. Οὕτε τοίνυν τὸ τέλος ἐστὶ βουλευτόν· οὕτε τῶν πρὸς τὸ τέλος, ὅσα καθ' ἕκαστα· οἷον, εἰ ἄριστος τοῦτο, εἰ πέπεισται, εἰ πεποῖηται ὡς δεῖ· ταῦτα γὰρ αἰσθῆσαι γινώσκωμεν, οὐ βουλήν καὶ κρίσει· εἰ δὲ περὶ τούτων δεῖ βουλευέσθαι, εἰς ἄπειρον ἤξει.

*** Τὸ μὲν οὖν βουλευτόν τοῦτο ἐστὶ. Τὸ δὲ προαιρετόν ἐστὶ βουλευτόν ὠρισμένον· τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς βουλῆς προκρίθην προαιρετόν καλεῖται· μετὰ γὰρ τὸ προκρίθην δὲ δέον γενέσθαι, οὐκέτι περὶ τοῦ πράγματος βουλευόμεθα, ἀλλὰ γινώσκωμεν ὠρισμένως ὡς δεῖ ποιεῖν· ἀνάγωμεν γὰρ τὴν μὲν τοῦ πράγματος τοῦ ζητούμενου ἀρχὴν εἰς τὴν ἡμετέραν βούλησιν· τὴν δὲ ἡμετέραν κρίσιν καὶ βούλησιν εἰς τὴν προαίρεσιν, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ἡδὴ τῆς πράξεως. Τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, ὡς Ὁμηρὸς ἐν ταῖς βασιλείαις

vero quando unus tantum modus est, tum non hoc quaerunt, sed qua ratione eo utamur, et quid potissimum agendo, eo quo volumus perveniamus. Rursusque illam actionem quo pacto suscipiamus, atque illud qua ratione, donec pervenerimus ad id quod per se, non per aliud fit; quae prima finis causa est, ad quam postremo pervenitur. Sic enim qui deliberat rem a fine auspicans, per ea quae ad finem spectant progreditur, ita ut totam actionem usque ad primam causam resolvat, sicut figuras suas mathematici.

Est ergo consultatio quaestio aliqua: nec omnis tamen quaestio est consultatio. Verum aliquatenus, ut jam dictum est, similiter atque mathematicus is qui deliberat resolvit: et quod postremum in resolutione invenitur, hoc primum consultantis opus est: quemadmodum ad quod ultima resolutione pervenit mathematicus, hoc posito, inde per reliqua progrediens, id de quo agitur certis argumentis demonstrat. Sed et uterque si in aliquid quod fieri nequit incidit, quaerere desistit. Exempli gratia, si pecunia sit opus ad finem, quem nobis proponimus, assequendum, quem sine illa assequi nequeamus, nulla autem ejus pecuniae nobis faciendae ratio iniri possit, de cogenda illius modo non amplius quaerunt homines, sed a quaestione desistunt: sin autem iniri queat ratio, rem ex sententia conficere aggrediuntur. Ea autem fieri posse putamus, quae per nos possunt fieri: (nam et quae per amicos nostros, aliquo modo per nos fiunt, quia et horum causa in nobis est:.) alias autem, sicut dictum est, de instrumentalibus, alias vero de usu eorum deliberamus, denique nunc de his quae ad finem tendunt, quo pacto comparari possint, nunc de modo quo uti illis queamus, aut per quem.

Ex his ergo, quae dicta sunt, apparet de fine ipso consultari non posse. Siquidem de his rebus, quae in hominis potestate sunt, adeo ut vel agere eas vel non agere queat, consultatio est: quae vero in hominis potestate sunt actiones, sunt humanae: humanae vero actiones aliarum rerum causa suscipiuntur: at quae aliarum rerum causa fiunt, non sunt fines: ergo id de quo deliberatur non est finis. Jam vero ut in deliberationem finis non cadit, ita nec quae ad finem pertinent, si sint singularia; verbi gratia, an hoc sit panis, an sit ita coctus aut factus ut oportet: haec enim sensu judicamus, non consilio et iudicio: nam si quis de his semper deliberare volet, in infinitum abibit.

Quod igitur in deliberationem cadit, hoc est. Ceterum illud quod nobis propositum est, quamquam in deliberationem cadit, tamen jam definitum est: quod enim consulto reliquis praepositum est, id propositum appellatur: quia postquam semel id quod fieri oportet reliquis praestulimus, non amplius de re deliberamus, sed jam definit quo modo agendum sit novimus: quippe rei quam quaerebamus principium ad nostram voluntatem revocamus: nostrum vero et iudicium et voluntatem ad animi propositionem, quae principium jam actio-

* Φαίνεται δὲ ἡ μὲν ζήτησις οὐ πᾶσα εἶναι βούλησις κτλ. — ** Ἔστι δὲ καθάπερ εἴρηται κτλ. — *** Βουλευτόν δὲ καὶ προαιρετόν τὸ αὐτό, κτλ.

ἐμμείτο· εἰσάγει γὰρ τοὺς βασιλεῖς μετὰ τὴν βουλήν τὸ προκριθὲν ἀπαγγέλλοντας τῷ δήμῳ, ὡς περ τῆ προαίρεσει, ὥστε πραγθῆναι. Ἐπει τοίνυν τὸ προαιρετὸν βουλευτὸν ἐστίν, ὁρεκτὸν τῶν ἐφ' ἡμῖν δηλονότι, ὃ μετὰ τὴν βουλήν ὁρεγόμεθα δυνάμενοι τοῦτο ποιῆσαι, φανερόν, ὅτι ἡ προαίρεσις εἴη ἂν ὄρεξις βουλευτικῆ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Ἐκ τοῦ βουλευσασθαι γὰρ κρίναντες, ὁρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλησιν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ ὄρισμός τῆς προαίρεσεως ὡς ἐν τύπῳ. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ ποῖα ἐστίν· ὅτι τὰ πρὸς τὸ τέλος.

(Scripti: ^a ποῖόν τί ἐστι] vulgo ποῖον τί ἐστι. — ^b οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης] cod. οὐδὲ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης. — ^c τὸ δὲ βουλευσασθαι ἐστίν] vulgo τὸ δὲ βουλευσασθαι ἐστίν. — ^d διαγνώσθαι] cod. διαγνώσθαι. — ^e ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^f γνῶ] cod. γνῶ. — ^g ἐνδέχεται] cod. ἐνδέχεται. — ^h τίνα πράξιν μεταχειρισάμενοι] cod. τίνα πράξει μεταχειρισάμενοι. — ⁱ οὐκ εἰσι τέλη] cod. οὐκ εἰσὶν τέλη. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ βουλήσεως καὶ βουλητοῦ.

* Δεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς βουλήσεως εἰπεῖν ἤδη. Ὅτι μὲν οὖν ἡ βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν, ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐδείχθη· ἀμφισβητεῖται δὲ πότερον παντὸς τέλους, οἷς τις ἂν ἐθέλοι τυχεῖν, ἢ βούλησις ἐστίν, * ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μόνου.

** Καὶ τοίνυν οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ μόνου· οἱ δὲ τοῦ δοκοῦντος, ἢ ὄντος δὲ ἢ μὴ ὄντος.

*** Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν λέγουσι τὸ ἀγαθὸν μόνον βουλητὸν εἶναι τὸ κακὸν λέγειν μὴ εἶναι τῷ μοχθηρῷ βουλητὸν· καίτοι βουλητὸν ἐστίν αὐτῷ.

**** Τοῖς δὲ λέγουσι τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν ἐκεῖνο εἶναι τὸ βουλητὸν, οὗ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν, ἐπειδὴ ἄλλω ἄλλο δοκεῖ ἀγαθόν, καὶ τὸ αὐτὸ τῷ μὲν ἀγαθὸν δοκεῖ, τῷ δὲ κακόν, ἢ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος τὰ ἐναντία ἀγαθὰ νομίζει πολλάκις, καὶ οὕτως οὐδὲν ἐστὶ βουλητὸν φύσει καὶ δι' ἑαυτοῦ.

***** Εἰ δὲ ταῦτα οὐ δοκεῖ εἰκότα εἶναι, ἐκεῖνο ἐροῦμεν· βουλητὸν μὲν εἶναι φύσει καὶ ἀληθείᾳ καὶ δι' ἑαυτοῦ, τὸ ἀγαθόν· πῆ ^b δὲ καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν βουλητὸν ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ τῆ ἀληθείᾳ οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν περιστάσιν ἀγαθόν ἐστίν· οἷον τὸ λωποδυτεῖν κακὸν μὲν ἐστὶ τῆ φύσει, τῷ λωποδύτῃ δὲ, καὶ κατὰ τὴν καιρὸν, ἀγαθόν· διὰ τοῦτο καὶ δοκεῖ ἀγαθὸν ἀπλῶς εἶναι· καθόσον δὲ ἀγαθὸν καὶ βουλητὸν ἐστίν. Ὡστε συμβαίνει τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν πῆ εἶναι ^c βουλητὸν· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν βουλητὸν ἐστίν, τῷ δὲ φαύλῳ τὸ τυχόν.

nis est. Quod vel ex antiquis civitatum formis, quas Homerus in carminibus imitabatur, apparet : quoniam reges dimisso senatu, quæ optima visa essent, populo denuntiantes introducti, capto videlicet consilio ut agerentur. Quando igitur id quod nobis propositum est in deliberationem cadit, qua rem in nostra potestate sitam appetimus, quam post deliberationem appetere solemus, quum ad eam agendam valeamus : patet animi propositionem esse appetitionem deliberativam eorum quæ in potestate nostra sunt. Nam postquam consultatione adhibita iudicavimus, tum ei consultationi convenienter appetimus. Hæc igitur incondita quædam animi propositionis definitio est. Sed et quibus in rebus versetur jam dictum est : in iis nimirum, quæ ad finem pertinent.

Cap. V.

De voluntate et de eo quod sub voluntatem cadit.

Sed et de voluntate jam disserendum est. Voluntatem ergo ultimi seu finis esse, ex iis quæ supra diximus efficitur : jam vero utram cujuslibet sit finis nobis propositi, an boni tantum, ambigitur.

Alii ergo dicunt eam boni tantum esse : alii ejus, quod videtur bonum, sive sit, sive non sit.

Contingit autem illis, qui solum bonum sub voluntatem cadere dicunt, ut malum sub improbi voluntatem cadere negent, quamvis hoc sub ejus voluntatem cadat.

Quodsi quis dicat illud, quod videtur bonum cadere sub voluntatem, non per se, sed quia cuique tantum videtur tale, quoniam alii aliud videtur bonum, atque idem alii bonum, alii malum videtur, aut idem homo contraria sæpe bona existimat, nihil natura et per se sub voluntatem cadet.

Sed si hæc non videntur probabilia, illud dicemus, natura sua et revera et per se sub voluntatem cadere id quod sit bonum : aliquatenus vero et sub singulorum hominum voluntatem cadere id quod specie duntaxat bonum sit. Quamvis enim revera bonum non sit, pro ratione temporum tamen bonum est : verbi gratia, spoliare natura sua malum est, at spoliatori et pro tempore bonum : quare et simpliciter bonum videtur : quatenus vero bonum est, etiam sub voluntatem cadit. Quo fit, ut quod specie bonum est, aliquatenus etiam sub voluntatem cadat : viro bono igitur id quod revera bonum est optabile videtur, malo autem quidquid fors obtulerit.

* Cap. 4. ἡ δὲ βούλησις κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν κτλ. — *** Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν κτλ. — **** Τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον κτλ. — ***** Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει κτλ.

* Ὡς περ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων τοῖς μὲν ὑγιαίνουσι καὶ εὐ ἔχουσι τὰ σώματα ὑγιεινὰ δοκεῖ τὰ κατὰ ἀλήθειαν ὑγιεινὰ, τοῖς δὲ ἐπιπόσοις ἕτερα· ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκέα, τοῖς μὲν ὑγιαίνουσι τὰ ὄντα πικρὰ τῇ φύσει καὶ γλυκέα τοιαῦτα δοκεῖ· ὁμοίως καὶ θερμὰ καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· τοῖς δὲ νοσοῦσι τὰς αἰσθήσεις ἕτεροῖα. Οὕτω τοῖνον καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων καὶ κακῶν. Ὁ μὲν σπουδαῖος τὰ ὄντα νομίζει καὶ τὰ ἀληθῆ, ὁ δὲ φαῦλος τὰναντία πολ- λάκις· καθ' ἕκαστην γὰρ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἔστί τι ^d ἴδιον ἀγαθὸν καὶ ἡδύ. Καὶ τούτῳ διαφέρει τῶν φαύλων ὁ σπουδαῖος, ὅτι διακρίνει τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἡδέος, καὶ τὸ ἀληθές ἐν πᾶσιν ὄρα, καθάπερ κανῶν καὶ μέτρον αὐτῶν γινόμενος· οἱ δὲ φαῦλοι, μὴ δυνάμενοι τὸ ἀληθές συνιδεῖν, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἀπατῶνται, νομίζοντες ἀγαθὰ τὰ ἡδέα, οὐκ ὄντα φύσει ἀγαθὰ· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λυπηρὰ φεύγουσιν, οὐκ ὄντα φύσει πονηρὰ καὶ φευκτά.

(Scripsi : ἔστιν] cod. ἔστι. — ^b πῆ] cod. πῆ. — ^c πῆ εἶναι] cod. πῆ εἶναι. — ^d διαθέσεων ἔστί τι] cod. διαθέσεων ἔστί τι. —)

Κεφ. ζ'.

Ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ἐκούσιον.

** Ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν τέλη βουλευτά, τὰ δὲ πρὸς τὰ τέλη βουλευτά καὶ προαιρετά, φανερόν ὅτι αἱ πράξεις αἱ περὶ τὰ βουλευτά καὶ προαιρετά κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν καὶ ἐκούσιον. Τοιαῦται δὲ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· περὶ γὰρ τὰ βουλευτά καὶ προαιρετά γίνονται. Ἐφ' ἡμῖν ἄρα ἔστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· αἱ γὰρ πράξεις, δι' ὧν ἐπιζόμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν, προαιρεταὶ καὶ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν. Εἰ δὲ τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔστιν· ἐν οἷς γὰρ τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί. Καὶ εἰ τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμῖν ἔστιν, ἀγαθὸν ὄν, καὶ τὸ μὴ πράττειν αὐτό, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται· καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν τὸ κακόν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔστι, καὶ τὸ πράττειν τὸ κακόν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔστι. Ταῦτα δὲ ἡμῶν ἀγαθούς ἢ κακοὺς ποιεῖ· ὥστε ἐφ' ἡμῖν ἔστι τὸ ἐπιεικέσιν εἶναι ἢ πονηροῖς.

*** Τὸ δὲ λέγειν ὡς οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός, οὐδ' ἄκων μακάριος, τὸ μὲν ἀληθές δοκεῖ, τὸ δὲ ψεῦδος. Τὸ μὲν γὰρ, ὡς οὐδεὶς ἂν γένοιτο μακάριος ἄκων, ἀληθές· ψεῦδος δὲ τὸ πρῶτον. Ἡ γὰρ μογθηρία οὐδαμῶς ἀκούσιον· δέδεικται γὰρ ἀπὸ τῶν εἰρημένων, τὸν ἄνθρωπον ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων πράξεων· ὧν δὲ αἱ ἀρχαὶ ἐν ἡμῖν, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν ἔστι καὶ ἐκούσια· ὥστε διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀνθρώπινον πράξιν ἐκούσιον εἶναι· ὁμοίως τὴν τε ἀγαθὴν καὶ τὴν πονηράν. Τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἰδιῶται καὶ οἱ νομοθέται μαρτυροῦσι, δι' ὧν πράττουσι·

Eadem etiam corporum ratio est : quippe valentibus et bene constitutis corporibus salubria videntur quae vera talia sunt, aegris autem alia : similiter tum amara tum dulcia ; nimirum valentibus natura sua quae amara et dulcia sunt reapse talia videntur esse : eodemque modo calida et gravia et caeterorum unumquidque : iis vero, quorum sensus hebetati sunt, alia. Eadem ergo etiam bonorum, jucundorum et malorum ratio est. Etenim vir bonus quae reapse talia sunt vera quoque existimat : al malus saepe contraria : singulis scilicet animi affectionibus peculiare quid, quod bonum et jucundum est, convenit. Caeterum vir probus ab improbis hoc quoque differt, quod bonum a jucundo discernit, atque in omnibus rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura : contra improbi quum verum intelligere nequeant, voluptate decipiuntur, quippe qui bona esse existiment quae jucunda sunt, quamvis natura sua bona non sint : eodemque modo molesta vitant, etiamsi natura sua nec mala sint nec vitanda.

Cap. VI.

Utrumque, et virtutem et vitium, voluntarium esse.

Quum fines sub voluntatem cadant, de iis autem quae ad fines perlinent et consultari et consilium capi possit, manifestum est, eas quoque actiones quae in utroque versantur genere, et consilio consentaneas et voluntarias esse. Tales autem actiones honestae sunt : quia ad res, de quibus tum consultari tum consilium capi potest, spectant. Itaque virtus in nostra est potestate haud secus atque vitium : namque eae actiones, quibus virtuti assuescimus, arbitrariae atque in nostra potestate sunt. Quodsi in nobis situm est, ut honestum quid agamus, erit etiam in nobis situm, ut non agamus : nam penes quos est non agendi potestas, penes eos etiam agendi erit. Ac si in nostra est potestate, honestum aliquid agere, quod bonum sit, etiam non agere illud quod turpe sit, in nostra erit potestate : praeterea si malum facinus vitare, quod bonum est, in nostra est potestate, etiam male facere, quod turpe est, in nostra erit potestate. Haec autem sunt, quae bonos nos efficiunt aut malos ; quamobrem in nobis situm est, ut probi aut improbi simus.

Jam vero dicere, neminem sponte esse improbum aut invitum felicem, partim verum, partim falsum videtur. Nam posterius illud, neminem invitum fieri felicem, verum est, falsum autem est prius. Improbitas enim minime est invita : etenim verbis praecedentibus satis probavimus, hominem actionum suarum esse principium : quorum vero penes nos sunt principia, haec in potestate nostra et voluntaria sunt : quamobrem facinus omne ab hominibus factum, sive bonum sive malum, voluntarium est. Hanc autem sententiam et privati ho-

* Ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων κτλ. — ** Cap. 5. ὄντος δὴ βουλευτοῦ μὲν τοῦ τέλους κτλ. — *** Τὸ δὲ λέγειν ὡς οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός κτλ.

καὶ γὰρ τιμωροῦνται μὲν καὶ κολάζουσι τοὺς ποιῶντας τὰ πονηρά, ἐὰν μὴ ποιῶσιν ἐτέρωθεν βιασθέντες, ἢ ἀγνοοῦντες ἀγνοίαν ἧς οὐκ εἰσὶν αἰτίοι^a αὐτοί· καθάπερ εἴ τις μεθύων πονηρόν τι ποιήσειεν ἀγνοήσας· οὗτος γὰρ καὶ τῆς ἀγνοίας αἰτίος ἐγένετο ἑαυτῷ· τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν, ἵνα τοὺς ἄλλους προτρέψωσιν μὲν ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ, κωλύσωσι δὲ ποιεῖν τὰ φαῦλα. Ὅθεν δῆλον, ὅτι νομιζοῦσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι πονηροὺς τε εἶναι καὶ γενέσθαι ἀγαθοῖς, καὶ διὰ τοῦτο πείθειν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειροῦσιν. Ἄ γὰρ μήτε ἐφ' ἡμῖν ἔστι, μήτε ἐκουσία, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν νοῦν ἔχων· οὐδεὶς γὰρ πείθει τινὰ μὴ θερμαινεσθαι, ἢ ἀλλεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλο διτιοῦν τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐσμέν^b αὐτοὶ κύριοι· οὐ γὰρ δυνατόν γενέσθαι τὸ πλέον ἀπὸ τῆς παρακλήσεως, οὐδ' ἂν αὐτοὶ οἱ παρακαλούμενοι σφόδρα βουλώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἤττον πεισόμεθα αὐτά. Ὅμοίως δὲ καὶ εἴ τις ἄκων ἀγνοεῖ μὴ δυνάμενος εἰδέναι, τοῦτον οὐδεὶς προτρέπεται δυνηθῆναι εἰδέναι· οὐ γὰρ ἔστιν ἐπ' αὐτῷ εἰδέναι καὶ ἀγνοεῖν· ὅς δὲ αἰτιός ἐστιν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας δι' ἧς ἐποίησε τὸ πονηρόν, κολάζεται· καὶ γὰρ ἐκουσίως φαίνεται ἀγνοῶν, ὅτι ἐπ' αὐτῷ ἔστιν εἰδέναι καὶ ἀγνοεῖν. Καθάπερ ὁ μεθύων, ἢ ὁ δι' ἀμέλειαν ἀγνοῶν τὸν νόμον, ὃν ἐδύνατο βραδίως μαθεῖν· κάκεινος γὰρ αἰτιός ἐστιν ἑαυτῷ καὶ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς μοχθηρίας, καὶ ἐκὼν ἔστι μοχθηρός· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἃ δυνατόν μαθεῖν, οὐ γινώσκοντες ἀμαρτάνομεν· καὶ τούτων ἕνεκα δίδομεν^c δίκην τοῖς νομοθέταις. Κύριοι γὰρ ἐσμεν τοῦ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἔστι μὴ ἀμελεῖν, ἀλλὰ ἐπιμεληθῆναι μαθεῖν.

* Εἰ δὲ τις καὶ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος μὴ δύνασθαι ἐπιμεληθῆναι, οὐ διὰ τοῦτο φεύζεται τὴν δίκην· κολασθήσεται μὲν οὖν διὰ τοῦτο· ὅτι καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι ἐπιμεληθῆναι αὐτὸς ἑαυτῷ αἰτίος ἐγένετο, ἀκρατῶς καὶ ἀνειμένως διαιτῶμενος· ἀφ' ἧς διαίτης καὶ οἱ πλείους μοχθηροὶ γίνονται, καὶ ἄδικοι, καὶ ἀκόλαστοι. Καὶ γὰρ γίνονται μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀδίκων καὶ ἀκόλαστων πράξεων ἐθιζόμενοι, ἄδικοι καὶ ἀκόλαστοι γίνονται δὲ καὶ ὅταν αὐτὸ μὲν μὴ προκείμενον ἔχῃσι τὸ κακουργεῖν, ζῶσι δὲ βίον ἀνειμένον καὶ τρυφῇ χαίρωσιν· ἀπὸ ταύτης γὰρ τῆς διαίτης καὶ ἐπὶ τὸ κακουργεῖν ἔρχονται. Ἄει γὰρ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ἐθιζόμενοι, καθὼς προεῖρηται, πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ γινόμεθα, ἢ ἄλλην τινὰ ἕξιν λαμβάνομεν. Καθάπερ δρῶμεν καὶ τοὺς ἐθέλοντας γυμνικοὺς γενέσθαι, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν ἢ ἀγωνίαν ἀσκήσαι, ἐνεργοῦντας καὶ γυμναζομένους ἐν πράξει, δι' ὧν εἰς ἐκεῖνα ἀφίζονται. Καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν εἰς ἕξιν ἐρχόμεθα κακῶν ἢ ἀρετῶν, εἰ μὴ λίαν εἴη ἀναίσθητος. Εἰ δὲ πῦτο δῆλον ἅπασι, φανερόν ἐστιν ὅτι πάντες γινώσκουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα καὶ τὰς πράξεις, εἴτε πρὸς κακίαν φέρουσιν, εἴτε πρὸς ἀρετήν· εἰδότες δὲ ἃ ποιοῦσιν,

mines et legum latores re ipsa confirmant : siquidem castigant supplicioque afficiunt eos qui flagitia admittunt, nisi forte aliunde coacti, iis se inquinaverunt, aut per imprudentiam, cujus ipsi culpam non sustinent : ut si quis ebrius imprudenter scdum facinus in se consci-verit : qui tamen imprudentiæ suæ culpam sustinet : eos vero qui res bene gesserint, omni honore prosequuntur, ut cæteros cum ad rectas actiones excitent, tum a maleficiis deterreant. Unde manifestum est, existimare eos, in nobis situm esse, ut vel improbi simus, vel probi, ideoque talia persuadere aliis conantur. Nempe quæ neque in nostra potestate sunt, neque voluntaria, ad ea agenda nemo prudens nos impellit : neque enim quisquam alteri persuadecat, ut ne calescat, vel ut deoleat, vel etiam esuriat, vel aliud quid tale, quod non est in nostra potestate : quoniam nihil hujusmodi efficit adhortatio, quamvis hoc vehementer optet qui admonetur : nihilo enim minus ea perferemus. Similiter si quis invitus aliquid ignorat quod scire non potest, hunc nemo adhortabitur, ut possit scire, quia non est in eo situm, ut aut sciat aut ignoret : qui vero ignorantia suæ culpam sustinet, unde natum est illud malum, supplicio afficitur : sponte enim ignorare videtur, in ipso situm esse, ut vel sciat vel ignoret. Velut homo ebrius aut per incuriam ignarus legis, quam discere facile poterat : nam et ille ignorantia sibi illius et improbitatis auctor est, volensque est improbus : item in cæteris, quæ scire poteramus, si ignoremus ea, peccare dicimur : ideoque poenam legum latoribus damus. Nimirum in nostra potestate est non ignorare illa, quia in nobis situm est, ut vitemus negligentiam, operamque in eorum investigatione ponamus.

Quodsi quis talis est, ut diligentiam adhibere non possit, non tamen propterea poenam subterfugiet : scilicet vel idcirco supplicio afficitur, quia illius etiam negligentia quam vitare amplius nequit, ipse causam sustinet, quippe qui incontinenter et dissolute vivat : qua vitæ degendæ ratione improbi plerique injustique evadunt et intemperantes. Etenim injusti et intemperantes fiunt, quum in actionibus injustis et intemperantibus versantur : et quoties ne hoc quidem propositum habent, ut flagitia admittant, sed quum dissolutam agunt vitam luxuque diffuunt, ab hoc vitæ genere profecti etiam ad flagitia et scelera transeunt. Semper enim actionibus, sicut dictum est, assuefacti, mali aut boni evadimus, vel alium quendam habitum induimus. Sicut videmus eos qui in gymniciis ludis excellere volunt, aut aliam quandam actionem suscipere, aut certamen inire, quum perpetuo in eorum actione et exercitatione versentur, quibus se ad illam laudem perventuros existimant. Neque quisquam ignorat, ipsis actionibus nos virtutis aut vitii habitum induere, nisi qui plane est stupidus. Quodsi hoc omnibus perspicuum est, apparet omnes de operibus suis et actionibus judicare posse, sive ad vitium, sive

* Ἄλλ' ἴσως τοιοῦτός τις ἐστιν ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι κτλ.

εκώντες εἶσιν ἢ ἀγαθοί, ἢ πονηροί. Πάνυ γάρ ἐστιν ἄλογον, τὸν ἀδικούντα λέγειν ὅτι οὐ βούλεται ἀδικος εἶναι, ἢ τὸν ἀκόλαστον ὅτι οὐ βούλεται ἀκολασταίνεσθαι· εἰ γὰρ καὶ βουλόμενος δίκαιος καὶ σώφρων γενέσθαι οὐ δύναται τῷ μακρῷ ἔθει κρατούμενος, καὶ οὕτως ἐκὼν ἐστὶ πονηρός. Καὶ γὰρ καὶ ὁ διαίτη διεφθαρμένη χρώμενος καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς καὶ διὰ τοῦτο νοσήσας, ἐκὼν μὲν νοσεῖ· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἦν ἡ διαίτα· βουλόμενος δὲ ἀπαλλαγῆναι, οὐ δύναται· πρὶν μὲν γὰρ νοσήσῃ, ἐπ' αὐτῷ ἦν τὴν ὑγίειαν φυλάττειν· προεμένω δὲ διὰ τῆς ἀκρατοῦς διαίτης ἡ οὐκ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ τὴν ὑγίειαν ἐπαναγαγεῖν. Ὡσπερ λίθον μὲν τις δύναται κατὰ πελάγους ἀφῆναι, ἀφῆς δὲ οὐ δύναται πάλιν ἐπαναλαβεῖν· ἀλλ' ὁμοῦς ἐκὼν ἐβρίψῃ τὸν λίθον, ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἦν βῆσαι ἡ καὶ μὴ. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδίκου καὶ τοῦ ἀκολάστου· πρὸ μὲν γὰρ πονηρὸς γενέσθαι καὶ εἰς ταύτην τὴν ἕξιν ἔλθειν, ἐξῆν μὴ γενέσθαι· γενόμενος δὲ οὐ δύναται μὴ εἶναι. Οὐ μόνον δὲ αἱ ψυχικαὶ κακίαι ἐκούσιοι εἶσιν, ἀλλ' ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων καὶ τινες σωματικαὶ ἐκουσίως γίνονται, δι' ἃς καὶ ἐπιτιμῶνται· τοῖς μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδὲς ἐπιτιμῆ νῦν ἔχων· τοῖς δὲ δι' ἀγυμνασίαν, καὶ ἀμέλειαν, ἢ μοχθηρίαν τὰ σώματα διαφθείρασι, τοῦτοις μεμφόμεθα· ὅς μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως τυφλός, ἢ ὑπὸ νόσου, ἢ ὑπὸ πληγῆς, τοῦτον οὐκ ὀνειδίζομεν, ἀλλὰ μάλλον ἐλεοῦμεν· ὅς δὲ ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης τινὸς μοχθηρίας διέφθειρε τοὺς ὀφθαλμούς, τοῦτω μεμφόμεθα, καὶ ἐπιτιμῶμεν. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι τῶν σωματικῶν κακιῶν αἱ μὲν ἐκούσιοι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐπιτιμῶνται, αἱ δὲ ἐκούσιοι οὐδαμῶς. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὕτως ἂν ἔχοι· ἃς μὲν γὰρ κολάζομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν αἱ τιμωρίαι, πᾶσαι εἶσιν ἐκούσιοι καὶ ἐφ' ἡμῖν, αἱ δὲ μὴ τοιαῦται, ἀκούσιοι. Ἡ κακία ἄρα ἐκούσιον.

* Δοκεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἐκεῖνο ἐναντιοῦσθαι· ὅτι ἡ μὲν κακία γίνεται ἀπὸ τοῦ τιθέναι τοῖς ἔργοις τέλος πονηρόν· τοῦτο δὲ γίνεται ἀπὸ τοῦ νομίζεσθαι, ὅτι ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ νομίζεσθαι τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ὑναντίον, οὐκ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν. Πάντες μὲν γὰρ ἐπιτιμῶμεθα τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ· τῆς δὲ φαντασίας ταύτης οὐκ ἐσμὲν αὐτοὶ κύριοι· ἡ ἄρα κακία οὐκ ἐστὶν ἐκούσιον.

Πρὸς δὲ τοῦτο ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ταῦτα ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ἐκούσιόν ἐστὶν· οὐδὲς γὰρ ἄκων μακάριος. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς πονηρᾶς ἢ ἀγνοια γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἢ γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ· φανερόν ὅτι ἐκουσίως καὶ ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ γινόμεθα· τῆς γὰρ ἕξεως ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς αἰτίοι. Εἰ δὲ ἡ γνώσις τοῦ τέλους οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἕξεως οὐδ' ἐστὶ προαιρετή, ἀλλ' ὥσπερ ὄψις ἀγαθῆ ἢ ἄλλο τι² τῶν φυσικῶν ἐστὶν, ὅπερ μὴ ἔχοντα οὐκ ἐνὶ λαβεῖν ἐτέρωθεν, οὐδὲ αὐτὸν τινα κτήσασθαι οἰκοθεν, ἀλλὰ φῦναι ἀνάγκη μετὰ τῆς τοιαύ-

ad virtutem referantur : quum vero sciant, quarum rerum actores sint, sponte etiam aut boni sunt, aut mali. Nimirum valde absurdum est, eum qui injuste agit, dicere se injustum esse nolle, aut qui intemperante agit intemperantem esse nolle. Quamvis enim nequeat si velit, postquam diuturna illa jam victus est consuetudine, aut justus esse aut temperans, nihilominus laemen sponte est improbus. Nam et qui victu utitur corrupto, neque morem gerit medicis, ideoque in morbum incidit, sponte certe aegrotat : quia vivendi genus ab ejus voluntate proficiscitur : et quum defungi morbo velit, non amplius potest : quippe priusquam aegrotaret, situm in eo erat, ut valetudinem tueretur : quum vero semel eam per victus incontinentiam pessumdedit, non est in eo situm, ut sanitatem restituit. Quemadmodum potest aliquis lapidem in mare projicere, ubi vero jam projecti, non potest retrahere : et tamen sponte misit lapidem, quia in ejus potestate erat, mittere aut non mittere : sic ergo injusti et intemperantis eadem ratio est. Priusquam enim vitiosus sit et ad hunc habitum pervenerit, licebat non esse vitiosus ; postquam autem tales facti sunt, non possunt non esse. Non solum autem animi vitia sponte contrahuntur, sed quibusdam hominibus nonnulla quoque corporis vitia sponte accidunt, ob quae etiam reprehenduntur. Nam qui natura deformes sunt, eos nemo prudens reprehendit : eos vero qui per ignaviam, aut negligentiam, aut aliam improbitatem corruperunt corpora, reprehendere solemus : nimirum qui natura vel morbo vel ictu aliquo caecus sit, ei nemo hoc exprobraverit, sed potius misericordiam adhibet : qui vero vinolentia aut alia improbitate aliqua oculos corrupti, hunc vituperamus et reprehendimus. Apparet igitur, corporis vitia, quae sponte contrahuntur atque in nostra potestate sunt, reprehendi, quae vero hominibus invitae afferuntur vitia, nequaquam. Itaque etiam in aliis sic se res habebit : nam quae punimus et quibus supplicia constituimus, ea vitia sponte contrahuntur atque in nostra potestate sunt ; quae autem non sunt talia, ea invitae afferuntur. Quare vitium sponte contrahitur.

Videtur autem illud cum recta ratione pugnare : quia ex eo nascitur vitium, quod improbum finem in agendo nobis proponimus : id vero oritur ex opinione, bonum esse quod agimus : atque opinio de bono aut malo non est in nostra potestate. Omnes enim id appellimus, quod bonum videtur : haec autem visio non est in nostra potestate : ergo vitium non est voluntarium.

Ad hoc igitur illud respondemus, virtutis quoque eandem esse rationem, quum tamen sit voluntaria : nemo enim invitae fit felix. Si enim a vitioso habitu haec boni ignorantia proficiscitur, et a bono habitu boni cognitio : patet nos sponte et bonos fieri et malos : quia hujus habitus nobis ipsis causa sumus. Quodsi finis cognitio non oritur ab habitu, neque arbitraria est, sed prout visus bonus erit aut aliud naturale bonum erit, quod nisi quis habet ne aliunde quidem accipiet, nec ipse sibi subministrabit, sed nasci cum ejusmodi iudicio oportebit, si quis recte iudicare velit, quae con-

* Εἰ δὲ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ κτλ.

της κρίσεως εἰ μέλλει κρίνειν καλῶς, ὃ ἔστιν ἡ τελεία καὶ ἀληθινή εὐφροσύνη· εἰ δὲ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, καὶ οὕτως ὁμοίως τῇ ἀρετῇ καὶ ἡ κακία ἐκούσιον ἔστιν. Ἡ γὰρ γνῶσις τοῦ τέλους ὡσαύτως ἔστι καὶ τῷ φαύλῳ καὶ τῷ σπουδαίῳ, εἴτε ἀπὸ τῆς ἕξεως γινώσκειται ἢ ἀγνοεῖται, ἢ φύσει, καθὼς εἴρηται. Εἰ δὲ τὴν ἀρετὴν ἐκούσιον λέγομεν, ὅτι τὸ μὲν τέλος φύσει ἔστι καὶ γινώσκειται τῷ σπουδαίῳ, τὰ δὲ πρὸς τὸ τέλος ἐπ' αὐτῷ ἐλέσθαι καὶ μὴ, τί κωλύει καὶ τὴν κακίαν διὰ ταῦτα ἐκούσιον εἶναι; καὶ γὰρ καὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος ἀγνοῦν φαύλον, ἐφ' ἡμῖν ἐλέσθαι καὶ μὴ. Εἰ δὲ πάλιν ἐκούσιον ἔστιν ἡ ἀρετή, ὅτι καὶ ἡ γνῶσις τοῦ τέλους ἀπὸ τῶν ἕξεων γίνεται τῶν ἀγαθῶν, ὧν αὐτοὶ πως συναφτικοὶ ἔσμεν, εἴη ἂν καὶ ἡ κακία διὰ τοῦτο ἐκούσιον, ὅτι ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἕξεων ἀγνοεῖται τὸ τέλος.

(Scripsi : ^a οὐκ εἰσὶν αἴτιοι] cod. οὐκ εἰσὶν αἴτιοι. — ^b οὐκ ἔσμεν] cod. οὐκ ἔσμεν. — ^c δίδομεν] cod. διδόαμεν. — ^d διαίτης] cod. διαίτης. — βίψαι] cod. βίψαι. — ^e οὐκ ἔσμεν] cod. οὐκ ἔσμεν. — ε ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι.)

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι οὐχ ὁμοίως ἐκούσιά εἰσιν αἱ πράξεις καὶ αἱ ἕξεις.
Καὶ περὶ ἀνδρείας. *

* Τί μὲν οὖν ἔστιν ἡ ἀρετή; καθόλου καὶ ὁλοσχερῶς εἴρηται, ὅτι μεσότης ἔστι δύο κακιῶν, τῆς μὲν ἑλλείπουσα, τὴν δὲ ὑπερβάλλουσα· καὶ ὅτι ἕξις ἔστιν· ἔτι δὲ εἴρηται καὶ ὑπὸ τίνων γίνεται· καὶ ὅτι ὑφ' ὧν ἐνεργεῶν καὶ πράξεων γίνεται, ταύτας πράττομεν μετὰ τὸ κτήσασθαι τὴν ἀρετὴν· ἐδείχθη δὲ ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔστι, καὶ ἐκούσιος.

Νῦν δὲ εἴη βητέον, ὅτι οὐχ ὁμοίως ἔστιν ἐκούσιον ἡ πράξις καὶ ἡ ἕξις· (καὶ γὰρ ἐδείχθη καὶ ἀμφω ἐκούσια εἶναι) τὰς μὲν οὖν πράξεις ποιούμεν, γινώσκοντες κατὰ μέρος, καὶ διὰ τοῦτο κύριοι ἔσμεν ^b καθάπαξ αὐτῶν ποιῆσαι ἢ μὴ ποιῆσαι, ἀπ' ἀρχῆς αὐτῶν μέχρι τέλους· καὶ εἰσὶν ἐκούσιοι κυρίως· ἡ δὲ ἕξις οὐ γινώσκειται παντελῶς. Γνώριμος γὰρ ἡ ἕξις οὐ δι' ἑαυτὴν ἔστιν, ἀλλὰ διὰ τὰς πράξεις ἐξ ὧν γίνεται· τὰς μὲν γὰρ πράξεις σφόδρα γινώσκοντες ὅθεν τὴν ἕξιν λαμβάνομεν, τὴν δὲ ἕξιν οὐκέτι. ^c Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀβρωσιῶν γίνεται· τὴν μὲν γὰρ διαίταν γινώσκοντες αἰρούμεθα, ἡ δὲ ἀβρωσιὰ λεληθότως ἐπακολουθεῖ. Λέγεται τοίνυν ἕξις ἐκούσιος, διὰ τὸ τὰς ἐνεργείας ἐξ ὧν γίνεται, ἐκούσιος εἶναι, ταύτας γὰρ δυνατὸν ἦν μὴ ποιῆσαι.

** Δεῖ δὲ ἦδη καὶ περὶ τῶν ἕξεων κατὰ μέρος διελεῖν, τί τέ ἐστιν ἐκάστη, καὶ περὶ ποῖα πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς γίνεται· ἅμα δὲ ἀπὸ τούτων δηλῶν

summata est et vera ingenii sollertia : si hæc igitur vera sunt, una cum virtute vitium quoque voluntarium est. Etenim finis cognitio æque improbo ac probro est, sive habitu cognoscitur finis aut ignoratur, sive natura, ut dictum est. Jam si virtutem voluntariam esse dicimus, quia finis natura est et cognoscitur a viro bono, quæ vero ad finem spectant, ea sive expetere ei sive non expetere licet, quid vetat propter hæc ipsa etiam vitium esse voluntarium? Nam et ea quæ ad malum finem adducunt, nobis sive expetere sive non expetere licet. Sin autem rursus virtus est voluntaria, quia etiam finis ex bono habitu cognoscitur, cuius ex parte causa quodammodo sumus, vitium quoque propterea erit voluntarium, quia ex improbo habitu nascitur finis ignorantia.

Cap. VII.

Non æque voluntarias esse actiones et habitus. Item de fortitudine.

Quid ergo est virtus? Universe et generatim jam dictum est, mediocritatem esse duorum malorum, quorum altero inferior, altero superior sit : præterea habitum esse : insuper declaratum, a quibus gignatur : quin etiam e quibus munerum functionibus et actionibus constat, has nos suscipere, postquam virtutis compotes facti sumus : denique eam in nostra potestate et voluntariam esse ostendimus. Nunc autem illud dicendum est, non æque voluntariam esse actionem et habitum : (nam ambo voluntaria esse ostendimus :) siquidem actiones suscipimus, quas singulatim cognitæ habemus, ideoque in nostra est potestate, ab illarum principio usque ad finem omnino eas aut suscipere aut non suscipere : atque ita proprie sunt voluntariæ ; at vero habitus prorsus non cognoscitur. Notus enim habitus non per se est, sed per actiones e quibus constat : actiones enim perspicimus, e quibus consequimur habitum, habitum autem non item. Ut etiam in morbis evenit : victum enim quo utimur et novimus et adhibemus, morbus autem sequitur occulte. Habitus ergo voluntarius esse dicitur, quia munerum functiones e quibus constat, voluntariæ sunt, siquidem eas omittere nobis licebat.

Jam autem et de habitibus separatim dicendum erit, quid videlicet sint singuli et in quibus animi affectibus versentur, et quo pacto fiant : simul vero etiam hinc

* Κοινή μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν, κτλ. — ** Ἀναλαβόντες δὲ περὶ ἐκάστης κτλ.

ἔσται καὶ πόσαι εἰσι. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἀνδρείας⁴ διαληφόμεθα.

* Ὅτι μὲν οὖν περὶ φόβους καὶ θάρρη ἐστί, καὶ ὅτι μεσότης τούτων ἐστὶν ὑπερβάλλουσα μὲν τὴν δειλίαν, ἑλλείπουσα δὲ τῆς θρασύτητος, διὰ τῶν προειρημένων ἐφάνη· ῥητέον δὲ, τίσις ἀντίκειται.

** Ὁ μὲν οὖν φόβος πρὸς τὰ φοβερά λέγεται, καὶ τούτοις ἀντίκειται. Φοβερά δὲ εἰσι καθόλου πάντα τὰ δοκοῦντα κακὰ· διὸ καὶ τὸν φόβον δριζόμενοι φασι⁵ εἶναι προσδοκίαν κακοῦ. Φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακὰ· οἶον, ἀδοξίαν, πένιαν, νόσον, ἀφίλιαν, θάνατον· ἢ δὲ ἀνδρεία οὐ τούτοις πᾶσι ἀντίκειται· οὐ γὰρ περὶ πάντα ὁ ἀνδρεῖός ἐστι. Φοβεῖται γὰρ ὁ ἀνδρεῖός, ἃ δὲ φοβεῖσθαι οὐ πάντα δὲ ταῦτα δέον φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἔνια· οἶον, ἀδοξίαν φοβεῖσθαι μὲν καλόν, μὴ φοβεῖσθαι δὲ αἰσχρόν, τὸ μὲν γὰρ αἰδήμονός ἐστιν ἀνθρώπου, τὸ δὲ ἀναχίνυτον· εἰ καὶ ἀνδρεῖός ὁ τοιοῦτος καλεῖται κατὰ μεταφοράν, ὅτι ἔχει τι τοῦ ἀνδρείου, τὸ μὴ πάντα φοβεῖσθαι δηλονότι· ἀφοβός γάρ τις ἐστὶ καὶ ὁ ἀνδρεῖός. Πένιαν δὲ καὶ νόσον ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ πάντα ὅσα μὴ ἀπ' ἡμῶν αὐτῶν ἡμῖν συμβαίνουσιν, ἢ διὰ κακίαν. Ὡσπερ δὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἃ δέον φοβεῖσθαι οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖός, (εἰ μὴ κατὰ μεταφοράν,) οὕτως οὐδὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἃ μὴ δεῖ φοβεῖσθαι, ἀνδρεῖός ἐστιν, ἀλλὰ καθ' ὁμοίτητα μόνον λέγεται ἀνδρεῖός· καὶ γὰρ πολλοὶ ταῦτα μὴ φοβούμενοι, ἀλλὰ ἐλευθέριοι ὄντες καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχοντες, δειλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις. Ὡσπερ δὲ ὁ φοβούμενος ἃ δεῖ μὴ φοβεῖσθαι οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖός, οὕτως οὐδὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἃ δεῖ φοβεῖσθαι ἀνδρεῖός ἐστιν· οἶον, τὴν περὶ παῖδας ἢ γυναῖκα ὕβριν ὁ μὲν φοβούμενος οὐκ ἐστὶ δειλός, ὁ δὲ μὴ φοβούμενος οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖός· ἢ ἐάν τις μέλλων μαστιγοῦσθαι οὐ φοβῆται, ἀλλὰ θάρρῃ· οὗτοι γὰρ ἃ δεῖ φοβεῖσθαι μὴ φοβούμενοι οὐκ εἰσὶν ἀνδρεῖοι. Ἔστι τοίνυν ἀνδρεῖός ὁ τὰ μέγιστα μὲν τῶν δεινῶν μὴ φοβούμενος· οὐδεὶς γὰρ καρτερικώτερος τοῦ ἀνδρείου. Οὐκ αἰεὶ δὲ ὁμοίως τινὰ γὰρ τῶν δεινῶν διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπάγονται, φοβερά εἰσι καὶ τῶ ἀνδρείω· οἶον, ὁ θάνατος μὲν δοκεῖ εἶναι τὸ ἔσχατον τῶν κακῶν, ὅτι πέρας ἐστὶ τοῦ βίου, καὶ οὐ δυνατὸν τῷ τεθνεῶτι ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν γενέσθαι· καὶ τούτου ἕνεκα δοκεῖ μέγιστον εἶναι δεινόν, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς φαύλοις.

*** Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπὸ αἰσχυρῶν γινόμενος αἰτιῶν φοβερός ἐστὶ τῶ ἀνδρείω· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν ἀρίστων, οἷός ἐστιν ὁ ἐν πολέμῳ συμβαίνων, οὐκέτι, εἰ ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀγαπητός ἐστιν· ὁ δὲ ἐν νόσῳ ἢ ἐν θαλάττῃ θάνατος, καθ' ὅσον μὲν οὐκ ἐπῆλθε κατὰ σεμενοῦ τίνος, φοβερός ἐστὶ τῶ ἀνδρείω, καθ' ὅσον δὲ λυπηρός ἐστὶν, οὐδαμῶς. Ὡστε λέγοιτο ἂν ἀνδρεῖός ὁ περὶ τὸν καλὸν θά-

apparebit, quot sint. Ac primum quidem de fortitudinē agemus.

Eam autem in formidine et fiducia versari, atque eorum mediocritatem, quæ timiditatem quidem superet, sed audaciæ cedat, e superioribus liquido patet; jam vero dicendum est, quibus sit opposita.

Metus ergo eorum quæ metuuntur respectu dicitur, quibus etiam oppositus est. Ea autem sunt quæcumque in universum mala nobis videntur: quare et metum definientes mali expectationem esse ajunt. Mala ergo metuimus omnia, ut infamiam, paupertatem, morbum, amicorum defectum, mortem: porro fortitudo non est his omnibus opposita: nec enim in omnibus vir fortis versatur. Quæ enim metui debent, metuit vir fortis: at non omnia hæc metui debent, sed quædam tantum: exempli gratia, infamiam metuere pulchrum, non metuere turpe est, quia alterum verecundi, alterum inverecondi est hominis: neque refert, si fortis dicitur improprie homo ejusmodi, quia aliquid commune cum viro forti habet, quod videlicet non cuncta metuit: siquidem et fortis metu vacat. Paupertatem vero fortasse pertimescere non oportet, neque morbum, neque ea omnia, quæ nobis culpa et vitio carentibus accidunt. Quemadmodum vero qui non metuit ea quæ metui oportet, non est fortis (nisi improprie ita dicitur): sic nec ille qui non metuit quæ metui non oportet, fortis est, sed propter similitudinem tantum fortis appellatur: quippe multi eorum qui hæc non metuunt, sed liberales sunt ac fidenter pecuniæ jacturam ferunt, tamen in belli periculis timidi sunt et ignavi. Ut autem qui metuit ea quæ metuere non debet, non est fortis, ita nec ille qui non metuit quæ debet metuere fortis est: verbi causa, qui contumeliam in liberos et uxorem extimescit, non est timidus; qui vero non extimescit, non est fortis: aut si quis quum flagellandus est, non metuit, sed confidit: scilicet hi, quum quæ metui oportet, non metuunt, non sunt fortes. Est igitur fortis qui maxima pericula non reformidat: nemo enim omnis incommodi patientior est, quam fortis. Non eodem tamen semper modo: nimirum quædam pericula propter eam qua importantur rationem etiam forti terribilia sunt: exempli gratia mors malorum omnium extremum esse videtur, quia vitæ terminus est neque amplius mortuo aut bonum aut malum evenire potest: ideoque maximum malum tum probis esse videtur, tum improbis.

Jam vero mors, quæ turpibus causis alicui affertur, viro forti terribilis est: at honestissimis causis homini illata, ut illa quæ in bello oppellitur, non item, sed valde optabilis est: quæ vero a morbo vel in mari accidit mors, quatenus non gravi aliqua causa affertur, viro forti terribilis erit, quatenus autem molesta est. minime. Quamobrem fortis dicatur, qui aut pulchrum

⁴ Cap. 6. ὅτι μὲν οὖν μεσότης κτλ. — ⁵ Φοβούμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβερά κτλ. — ⁶ Δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ τῶν νεότερον τὸν ἐν παντί κτλ.

νατον ἢ τὸν μὴ αἰσχρὸν ἀδείης, καὶ ὅσα ὀνόματον ἐπιφέρει αἰφνιδίως ἐπερχόμενα· οἳ εἰσι τὰ ἐν τῷ πολέμῳ. Ὁ γὰρ τὰ αἰφνιδίως ἐπερχόμενα δεινὰ καρτερῶν ἀποδειξὶν ἐναργῆ παρέχεται τοῦ πρὸς ἕξιν ἀνδρείας ἐηλακέναι. Κυρίως δὲ ἀνδρείος, ὁ τὸν ἄριστον θάνατον καρτερῶν. Ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν τιμῶν ἔχει· τῶν μὲν γὰρ παρὰ τοῖς τυράννοις τιμῶν, ὡς οὐδὲν ὄσιον ἐρουσῶν οὐδὲ βέβαιον, ὁ ἀνδρείος καταφρονῆσει· τῶν δὲ ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς εὐνομουμέναις, ὡς εὐνόμων καὶ δικαίων, οὐκέτι.^h Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ θαλάττιοι πρὸς τὸν θάνατον ἀδείεις· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τῷ ἀνδρείῳ· οἱ μὲν γὰρ δοκοῦσι καρτερεῖν, διὰ τὸ καθάπαξ ἀπεγνωκέναι τὴν σωτηρίαν· οἱ δὲ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἐλπίζοντες περιγενέσθαι τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κακῶν. Ἐπει οὐδὲ δυνατόν κυρίως ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρίζεσθαι· ἀνδρίζεται γὰρ τις ἐν οἷς χρεῖα τόνου τινὸς καὶ δρυῆς, ἢ θάνατος σεμνὸς ἐστίν· ἐν κλύδωνι δὲ, ἢ ἐν νόσῳ, τὰ τοιαῦτα χώραν^l οὐκ ἔχει· οὔτε γὰρ ὁ θάνατος ἀγαθοῦ τινὸς ἐστίν αἴτιος, οὔτε δρυῆϊ τινὶ καὶ ἀλκῇ γρώμεθα πρὸς αὐτόν.

* Ἐτι τοίνυν ὁ ἀνδρείος περὶ τὰ φοβερά οὐχ ὁμοίως ἔχει. Εἰσὶ γὰρ ἄλλα ἄλλοις φοβερώτερα· οἱ μὲν γὰρ τὴν τῶν χρημάτων ἀποβολὴν μάλιστα φοβοῦνται, ὅσοι φιλοχρημάτοι· οἱ δὲ τὴν ἀδοξίαν, ὅσοι δόξης μάλιστα τῶν ἄλλων ἐρῶσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως (ἅτινα οἱ μὲν σφόδρα φοβοῦνται, οἱ δὲ ἕλαττον, οἱ δὲ οὐδαμῶς) εἰσὶ δὲ τινὰ, ἃ οὐδεὶς ἐστίν ἀνθρώπων, ὅς οὐ φοβεῖται· οἳ εἰσι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων κακά, οἶον, καὶ σκηπτοί, σεισμοί, καὶ θαλάσσης ἐκδρομαί· ταῦτα γὰρ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσι φοβερά.

** Καὶ ὁ ἀνδρείος φοβεῖται μὲν, ὡς δεῖ δέ, καὶ καθὼς ὁ λόγος προσάττει, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος ὁ σπουδαῖος ποιεῖται τῶν ἰδίων πυχῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἀρετή. Καὶ ταῦτα δὲ οὐχ ὁμοίως πᾶσιν εἰσι φοβερά, ἀλλὰ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δὲ ἥττον, ὥσπερ καὶ τὰ κατὰ ἀνθρώπων, ἅπερ οὐ πᾶσιν εἰσι φοβερά· οἶον, πενία, καὶ ἀδοξία καὶ τὰ τοιαῦτα· ἅτινα καὶ ὁ σπουδαῖος, ὅτε δεῖ, φοβηθήσεται, καθὼς εἴρηται, καὶ ὡς δεῖ. Ὁ γὰρ φαῦλος διὰ τοῦτο ἁμαρτάνει, ὅτι οὐ φοβεῖται καθὼς δεῖ, ἢ ὅτε δεῖ, ἢ ἐνθα δεῖ ὁμοίως δὲ καὶ θαρῶν οὐ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον καὶ χρόνον θαρῶν. Ὁ μὲν οὖν θαρῶν ἢ φοβούμενος, ἢ, καὶ οὐ ἕνεκα, καὶ ὅτε προσήκει θαρῶν καὶ φοβεῖσθαι, ἀνδρείος κατὰ τὸ εἶδος γὰρ θαρῶν καὶ φοβεῖται, καὶ ὥσπερ ὁ λόγος τῆς ἀνδρείας^k ἔχει. Τοῦτο γὰρ τέλος ἐστὶ πάσης ἐνεργείας τῆς κατ' ἀρετὴν, τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐξέως γίνεσθαι· οἶον, αἱ κατὰ δικαιοσύνην πράξεις τέλος ἔχουσι τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐξέως τῆς δικαιοσύνης πράττεσθαι· καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀνδρείαν,^l κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐξέως τῆς ἀνδρείας.^m Τέλος μὲν γὰρ ἀπάσης πράξεως τὸ καλόν· καλὸν δὲ τῷ ἀνδρείῳ ὁ τῆς ἀνδρείας λόγος· καὶ

mortem non metuit, aut certe non turpem, quique non reformidat quocumque subito ingruentia mortem inferunt, qualia sunt belli certamina. Qui enim sustinet ea quæ subito ingruunt pericula, manifesto docet, se ad summum fortitudinis habitum pervenisse. Jam vero fortis est proprie, qui pulcherrimam mortem oppetit. Ut etiam in honoribus se res habet: quippe honores quos tyranni hominibus tribuunt, quum nihil neque legitimum neque stabile habeant, vir fortis contemnet: eos autem quos in republica bonis legibus temperata adipiscimur, quum et legitimi sint et justii, non item. Quin etiam nautæ mortis metu vacant: non ita tamen, ut fortis: alii enim sidenter obire eam videntur, quod semel de salute desperarint, alii quod experientia sua freti facile sperent fore ut maritimis periculis defungantur. Nam ne fieri quidem proprie potest, ut in talibus aliquis fortiter se gerat: id enim in iis fit, in quibus vigor ille impetusque animi requiruntur, aut quum mors est clara et pulchra: in tempestate vero aut morbo talia locum non habent, quoniam neque boni alicujus causa hujusmodi mors est, neque ullo animi impetu aut robore adversus eam utimur.

Præterea vero fortis non eodem modo in terribilibus se habet. Alia enim aliis terribiliora sunt: nimirum quidam pecuniarum jacturam maxime metuunt, avari videlicet omnes: alii infamiam, quicumque scilicet præ cæteris gloriam sequuntur, eademque reliquorum ratio est; (quæ alii maxime, alii minus, alii vero omnino non metuunt:) sunt et nonnulla quæ nemo non metuit mortalium: velut illa quæ supra hominem sunt mala, exempli gratia, fulmina violenta, terræ motus, maris exundationes: hæc enim omnibus qui sapiunt terribilia sunt.

Ea ergo vir fortis quoque metuit, sed ut oportet, et ut ratio jubet, aut honestatis causa: quem finem affectuum suorum et actionum vir bonus statuit: hujus enim causa virtus omnis exercetur. Atque hæc quidem non æque omnibus terribilia sunt, sed aliis magis, aliis minus, ut ea quæ facultatem humanam non excedunt, quæque non omnibus sunt horribilia, verbi gratia paupertas, infamia atque alia hujus generis, quæ etiam vir bonus, quum oportet, metuet, sicut dictum est, et ut oportet. Quippe improbus in hoc peccat, quod nec ut oportet, nec quum oportet, nec ubi oportet metuit: pariterque in hoc delinquit, quod quum confidit, non eo quo decet modo neque opportuno tempore confidit. Qui ergo confidit aut metuit, quæ decet et cujus rei causa decet, item quum decet ipsum confidere et metuere, fortis est: quia ut par est tum confidit tum metuit, et quemadmodum fortitudinis ratio postulat. Hic enim omnis actionis honestæ finis est, ut ex habitus ratione fiat, exempli gratia, actiones justitiæ consentaneæ finem habent hunc, ut ex justitiæ habitus ratione suscipiantur; item actiones fortitudini consentaneæ ex fortitudinis habitus ratione. Siquidem omnis actionis finis est honestas; honestas vero viro

* Cap. 7. τὸ δὲ φοβερὸν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτὸ κτλ. — ** Ὁ δὲ ἀνδρείος, ἀνέκκλητος κτλ.

τῷ δικαίῳ ὁ τῆς δικαιοσύνης· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ λόγος τῶν πράξεων, τὸ κατὰ τὴν ἔξιν γίνεσθαι· ὁρος γάρ ἐστιν ἐκάστη τὸ τέλος αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν ἀνδρείος ἐν τῷ δέοντι καὶ τῷ προσήκοντι ἵσταικε.

* Τῶν δὲ υπερβαλλόντων ὁ μὲν τῷ μὴ φοβεῖσθαι υπερβάλλων, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλὰ ἐστὶν ἀνώνυμα· καλοῖτο δ' ἂν ὁ τοιοῦτος μαινόμενος, ἢ ἀνάληγτος, εἰ μὴδὲν φοβοῖτο, μῆτε σεισμὸν μῆτε κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς· ὁ δὲ τῷ θαρρῆν υπερβάλλων περὶ τὰ φοβερά, θρασύς. Δοκίᾳ δὲ καὶ ἀλαζῶν εἶναι ὁ θρασύς καὶ προσποιητικὸς εἶναι ἀνδρείας· χρηματίζεται γὰρ ἀνδρείος εἶναι· ὡς γὰρ ἐκείνος περὶ τὰ φοβερά ἔχει, οὕτως ὁ θρασύς βούλεται φαίνεσθαι. Ἐν οἷς οὖν δύναται μιμεῖται· διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερά οὐχ ὑπομένουσιν. Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι υπερβάλλων, δειλός· ὅτι ἂ μὴ δεῖ φοβεῖται, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαρρῆν, υπερβάλλει δὲ ἐν ταῖς λύκαις, καὶ δύσελπις τίς ἐστιν ὁ δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται.

** Ὁ δὲ ἀνδρείος, ἐναντίος· εὐελπις γάρ ἐστι· τὸ γὰρ θαρρῆν ἀπὸ τοῦ τὰ χρηστά ἐλπίζειν γίνεται. Περὶ τὰ αὐτὰ μὲν οὖν καὶ ὁ δειλός, καὶ ὁ θρασύς ἐστι, καὶ ὁ ἀνδρείος· εἰσὶ γὰρ περὶ τὰ φοβερά καὶ θαρραλία· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, διαφόρως γὰρ ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ υπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ἐπὶ τοῦ δέοντος ἵσταιται. Καὶ οἱ μὲν θρασεῖς προπετεῖς, καὶ πρὸ τῶν κινδύνων ὁρμῶντες, καὶ σφόδρα βουλόμενοι τὰ δεινὰ, ἐν αὐτοῖς δὲ γινόμενοι ἀποπηδῶσιν· οἱ δὲ ἀνδρείοι τούναντίον, ἐν αὐτοῖς μὲν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἰσχυρίαν ἄγουσι. Καθάπερ οὖν εἴρηται, ἢ ἀνδρεία ἢ μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλία καὶ φοβερά, καθὼς δεῖ· καὶ ὅτι καλόν, αἰρεῖται καὶ ὑπομένει, καὶ ὅτι μὴ αἰρεῖσθαι καὶ ὑπομένειν, αἰσχρόν.

*** Τὸ δὲ ἀποθνήσκειν βουληθῆναι διὰ πενίαν, ἢ διὰ ἔρωτα, οὐκ ἐστὶν ἀνδρείας, ἀλλὰ μᾶλλον δειλίας· τὸ γὰρ φεύγειν τὰ ἐπίπονα, μαλακίας καὶ χαυνότητος. Οὐ γὰρ αἰρεῖται τις τὸν τοιοῦτον θάνατον ὅτι καλός, ἀλλ' ὅτι ἀπαλλαγὴ ἐστὶ κακοῦ, ὃ φέρειν οὐ δύναται· τὸ δὲ οὕτως ἔχειν, δειλίας. Ἡ μὲν οὖν ἀνδρεία τοιοῦτόν τι.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] ex Aristotele; cod. ἀνδρίας. — ^b κύριοι ἔσμεν] vulgo κύριοι ἔσμεν. — ^c οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^d ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ^e δριζόμενοι φασιν] vulgo δριζόμενοι φασιν. — ^f οὐκ εἰσὶν] vulgo οὐκ εἰσιν. — ^g οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^h οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ⁱ χώραν] cod. ὦραν. — ^k ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ^l ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ^m ἀνδρείας] vulgo ἀνδρίας. — ⁿ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. —)

forti fortitudinis ratio, sicut justo justitiae: et in aliis similiter. Haec enim est actionum ratio, ut secundum habitum fiant, quoniam terminus etiam suus cuique finis est: fortis igitur in eo quod aequum est atque in officio consistit.

Ex his autem qui modum excedunt, is qui non metuendo excedit, caret nomine: esse vero multa, quibus imposita nomina non essent supra diximus: sed appellari poterit talis vel insanus vel doloris experta, si nihil metuat, neque terrae motum neque fluctus, quales ajuunt esse Gallos: at qui in eo modum excedit, quod in rebus formidolosis praesumat, audax est. Atque audax etiam arrogans esse sibi que fortitudinis laudem vindicare videtur: quippe vir fortis appellari vult: qualis enim ille in rebus formidolosis est, talis videlicet audax quoque videri cupit. Quibuscunque ergo rebus potest, eum imitatur: quocirca eorum plerique simul audaces ac timidi sunt: namque licet in his se jactent audaciamque ostendant, res formidolosas tamen non perferunt. At qui metuendo modum excedit, is ignavus timidusque nominatur: quia quae non oportet metueri metuit, nec ut oportet: quin etiam confidendo modum deserit, in doloribus vero ac molestiis modum excedit, nec facile quidquam sperat timidus: utpote qui omnia pertimescat.

At vir fortis huic contrarius est: quippe qui bene speret: namque ex eo ipso, quod bene sperat, fiducia illa nascitur. In iisdem igitur rebus timidus, audax et fortis versantur: siquidem circa formidolosa et audenda versantur: nec tamen similiter, quia non uno modo erga eas res affecti sunt: illi enim modum excedunt aut deserunt: hic vero mediocritatem servat, et ubi debet consistit. Atque audaces sane praeproperae ac praecipites sunt, periculumque antequam in eo versentur adire volunt, postquam autem periclitari coeperunt, resiliunt: contra viri fortes in factis ipsis acres sunt et celeres, ante facia quieti et sedati. Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est, quae versatur cum in iis quae fiducia complent animos, tum in formidolosis, ut oportet: quae et quia honestum est eligit ac perfert, et quia non eligere ac perferre turpe est.

Jam vero paupertatis aut amoris causa mori velle non est fortitudinis, sed potius timiditatis: nam quae molesta sunt vitare, mollitiae proprium est et levitatis. Neque enim quisquam propterea ejusmodi mortem sibi consciscit, quod honesta sit, sed ut iis defungatur malis, quae ferre amplius non potest: ita vero affici, ignavia est. Talis ergo fere est fortitudo.

* Τῶν δὲ υπερβαλλόντων κτλ. — ** Ὁ δὲ ἀνδρείος, ἐναντίος κτλ. — *** Τὸ δὲ ἀποθνήσκειν, φεύγοντα πενίαν κτλ.

Κεφ. η'.

Ἔτι περὶ ἀνδρείας. *

* Λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι ἀνδρεῖαι κατὰ πέντε τρόπους. Πρώτη ἡ πολιτικὴ καθ' ἣν οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια καὶ τὰ δνειδῆ, καὶ διὰ τὰς τιμὰς, ὑπομένουσι τοὺς ὑπὲρ τῆς πόλεως κινδύνους. Καὶ δοκοῦσιν ἀνδρειώτατοι εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἔντιμοι. Ὁσους καὶ Ὀμηρος ἐν τοῖς ποιήμασιν ἄδει· οἶον, τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ἔκτορα·

Πουλυδάμας β μοι πρῶτος ἐλεγχθῆν ἀναθήσει·

καὶ Διομήδης·

Ἐκτωρ γ γάρ ποτε φήσει ἐν Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο.

Ἔοικε δὲ αὕτη ἡ ἀνδρεία τῇ πρότερον εἰρημένη· ὅτι καθάπερ ἐκείνη τοῦ καλοῦ ἕνεκα, οὕτω καὶ αὕτη διὰ τινος γίνεται ἀρετῆς. Διὰ τὴν αἰδῶ δ γάρ καὶ τὴν τοῦ καλοῦ ὄρεξιν, καὶ διὰ τὴν φυγὴν τοῦ δνειδούς, αἰσχροῦ ὄντος, οἱ πολῖται ἀνδρίζονται· αἰσρούμενοι γάρ τοὺς νόμους καὶ τιμῆς ὀρεγόμενοι τοὺς κινδύνους ὑπομένουσι. Δευτέρα δὲ ἀνδρεία, καθ' ἣν ἀνδρίζονται οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζόμενοι τοὺς πόνους καρτερεῖν, καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους ἀνδρείως ἔχειν. Χείρων δὲ αὕτη τῆς πολιτικῆς, ὅτι διὰ φόβου καὶ οὐ δι' ἔρωτα ἀγαθῶ γίνεται· καὶ οἱ κατ' αὐτὴν ἀνδρίζόμενοι οὐ τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν φεύγουσιν. Ἀναγκάζουσι γάρ οἱ κύριοι, ὅσπερ ὁ Ἐκτωρ·

Ὅν δὲ κ' ἐγὼν ἠ ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Οὐ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται φυγεῖν κύναις.

Κἂν μὴ παρῶσι δὲ οἱ στρατηγοὶ τῇ παρατάξει, καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς στρατιώτας τοὺς κινδύνους καρτερεῖν, ἀλλὰ φόβου αὐτοῖς ἐνθέντες, δι' ὧν πολλὰκις ἐτύπησαν λιπόντες τὴν τάξιν, τὸ αὐτὸ δρῶσι· καὶ οὕτω δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι· δεῖ δὲ οὐ δι' ἀνάγκην αἰρεῖσθαι τὴν ἀνδρείαν, ἀλλ' ὅτι καλόν.

** Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἐμπειρία ἀνδρεία εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωκράτης τὴν ἀνδρείαν ἐπιστήμην ἐνόμισεν εἶναι. Ἄλλοι μὲν οὖν ἐν ἄλλοις ἐπιστήμονες ὄντες ἀνδρεῖοι ἂν περὶ ταῦτα καλοῖντο· ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς οἱ στρατιῶται. Δοκεῖ γάρ εἶναι τινὰ ἐν τῷ πολέμῳ κενά, ἃ μάλιστα συνωράκασι οὗτοι, καὶ τῶν ἄλλων μὴ εἰδῶτων οἷς συμπλέκονται, αὐτοὶ ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν. Ἐκ γὰρ τῆς ἐμπειρίας ταύτης δύνανται ποιῆσαι τοὺς ἀντιπάλους κακῶς, καὶ μηδὲν παθεῖν ὑπ' ἐκείνων, καὶ φυλάξασθαι μὲν τὰ βέλη καὶ τὰ δόρατα, πατάξαι δὲ αὐτοὺς εὐχερῶς, διὰ τὸ δύνασθαι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις καλῶς, καὶ τοιαῦτα

Cap. VIII.

Ahdue de fortitudine.

Dicuntur vero etiam aliæ quædam fortitudines, idque quinque modis. Earum prima est civilis, qua cives tum legitimis pœnis atque ignominii compulsi, tum honoribus et præmiis invitati pro republica pericula subeunt. Quocirca viri fortissimi apud eos videntur esse, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes. Quales sunt etiam quos Homerus in carminibus celebrat, verbi causa Diomedes et Hector :

Næ mihi Polydamas faciet convicia primus,

et Diomedes .

Namque aliquando Hector Trojanis dicit in urbe,
Tydides a me

Hæc autem fortitudinis species accedit ad similitudinem superioris illius, quia sicut illa honestatis causa requiritur, ita et hujus effectrix virtus est. Pudore enim honestatisque studio ducti ad vitandam ignominiam, quia turpis est, fortiter se gerunt cives : quum enim et leges vereantur et honorem appetant, pericula quoque sustinent. Altera fortitudinis species est, qua fortiter se gerunt homines a civitatum rectoribus molestiam perferre et pericula fortiter obire coacti. Est autem hæc civili inferior, propterea quod a metu, non ab amore boni proficiscitur : et quod illi qui ea sunt præditi non turpitudinem sed molestiam fugiunt. Cogunt enim ii penes quos est potestas, ut Hector :

Quem procul a pugna sese subducere cernam,
non tamen hic avium atque canum minus esca jacebit.

Licet autem forte imperatores absint ab acie, neque cogant milites sustinere pericula, tamen propter eum quem animis eorum iniecerunt metum, quod sæpe eos quum ordinem desererent, verberibus in officio continerunt, idem faciunt . atque ita necessario videntur fortes esse : quum contra non necessitatis, sed honestatis gratia expectanda sit fortitudo.

Videtur etiam rerum singularum experientia fortitudo esse. Quapropter Socrates fortitudinem scientiam esse putabat. Jam vero alii aliarum rerum periti fortes in iis dici poterunt ; in bellicis vero milites. Videntur enim quædam in bello vana esse terricula, quæ maxime perspecta et cognita habent isti, ideoque quum alii ignorent, cum quo hoste configant, ipsi fortes videntur. Namque usu hoc et exercitatione præditi possunt tum nocere adversariis, tum cavere, ne damno ab illis afficiantur, atque eorum tela quidem et lanceas vitare, ipsos vero facile ferire, propterea quod armis dextere uti sciunt atque hujusmodi armis instructi sunt, quæ ad

* Cap. 8. λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία κτλ.

ἔχειν τὰ θπλα, ὅποια ἂν γένοιτο ἐπιτήδεια καὶ πρὸς τὸ πατάζει τοὺς ἀντιπάλους, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν δεινὸν ὑπ' ἐκείνων· μάχονται γοῦν ὥσπερ ὀπλισμένοι ἀνὸπλοις. Καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρείωτατοι μαχημώτατοι εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἀριστα ἔχοντες, καὶ τὴν ἐμπειρίαν ἀριστοὶ· δειλοὶ δὲ γίνονται οἱ τοιοῦτοι, ὅταν ὑπερβάλλῃ ὁ κίνδυνος καὶ λείπωνται τοῖς πλήρεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ οἱ ἐμπειροφύγουσιν. Οἱ δὲ ἀνδριζόμενοι κατὰ τὰ πολιτικὰ μένοντες ἀποθηήσκουσιν· ὅπερ χάπι τῷ Ἑρμαίῳ* συνέθη. Οἱ μὲν γὰρ παραταττόμενοι στρατιώται ἐφυγον, αἰσθόμενοι τοῦ κινδύνου μείζονος· οἱ δὲ πολῖται μείναντες ἀπέθανον· ὃ γὰρ θάνατος αὐτοῖς αἰρετώτερος ἔδοκε τῆς σωτηρίας ταύτης· οἱ δὲ στρατιώται ἠνδρίζοντο μὲν, οἰόμενοι κρείττους εἶναι καὶ πλείους τῶν ἀντιπάλων· ἐπεὶ δὲ ἐώρων ἐλάττωτες ὄντες καὶ χεῖρονες, ἔφυγον, τὸν θάνατον μᾶλλον φοβηθέντες, ἢ τὸ αἰσχρὸν. Ὁ δὲ ἀνδρείος οὐ τοιοῦτος.

* Λέγεται δὲ ἀνδρεία καὶ ὁ θυμὸς παρά τισιν· καὶ ἀνδρεῖοι καλοῦνται, καθάπερ τὰ θηρία, ἐπὶ τοὺς τρώσαντας φερόμενοι· ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. Ὁ γὰρ θυμὸς ὀρμητικὸς ἔστι πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὀμηρὸς φησὶ·

σθένος ἔμβαλε θυμῷ·^h

καὶ

μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε·ⁱ

καὶ

δριμύ δ' ἀνά βῖνας μένος·^k

καὶ

ἔξεσεν αἶμα·^l

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα εἶκοι σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν καὶ ὀρμὴν. Ὁ μὲν οὖν ἀνδρεῖος καλοῦ τινος ἕνεκα πάντα ποιεῖ, ἀγεται δὲ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλὰ χρῆται τούτῳ συνεργῶ καθάπερ ὄργανῳ. Οἱ δὲ λεγόμενοι ἀνδρεῖοι διὰ τὴν ὀρμὴν τοῦ θυμοῦ οὐ διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν, ἀλλὰ διὰ λύπην· ὅσπερ τὰ θηρία διὰ τὸ πληγῆναι, ἢ διὰ τὸ φοβεῖσθαι, οὐ γρώμενα τῷ θυμῷ ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μᾶλλον ἀγόμενα· οἷτινες, πρὶν πληγῆναι ἢ φοβηθῆναι, οὐδεμίαν ἐπιδείκνυνται ὀρμὴν· ἐπεὶ καὶ τὰ θηρία, ἐὰν ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἔλει, οὐ προσέρχονται, οὐδὲ ὀρμῶσιν. Οὐκ ἔστι τοίνυν ἀνδρεῖος, ὃ δι' ἀλγηδόνα, ἢ θυμοῦ κινουόντος, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους, πρὸς τὸν κίνδυνον ὀρμῶν, καὶ μηδὲν τῶν δεινῶν προσρώμενος· ἐπεὶ οὕτω γε κἂν^m οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι καλοῦντο δικαίως, πεινώντες· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρώσιν· ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἀνδρεῖοι, οὔτε οἱ ὄνοι, οὔτε ἀνθρωποὶ, οἱ δι' ἀλγηδόνας ἢ θυμοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους ἐξελαυνόμενοι πρὸς τὸν κίνδυνον. Ἡ δὲ φυσικωτάτη καὶ ἡ κυρίως ἀνδρεία ἐκείνη ἔστιν, ὅταν κινώμεθα μὲν διὰ τοῦ θυμοῦ, μετὰ προαιρέσεως δέ, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ δὲ διὰ τὰ προειρημένα ὀργιζό-

damnum hosti inferendum et a se propulsandum maxime valent : quamobrem ut armati cum inermibus decerant. Nempe in talibus certaminibus non fortissimos quisque pugnacissimus est, sed qui plurimum viris valet corporeque est præstantissimo et magnum usum habet : verum hujusmodi milites tum ignavi fiunt, quam et periculum majus est, quam quo defungi possint, et copiis atque apparatu sunt inferiores : siquidem usu periti primi terga vertunt. At qui in civili exercitu fortiter pugnare solent in pugna ad mortem usque persistere : id quod etiam in Hermæo contigit. Nam milites quos in acie collocaverat dux, quum periculum opinione majus sentirent, fugam capessiverunt : cives vero ad mortem usque perstiterunt : potior enim tali salute illis mors videbatur : contra milites mercenarii, quamdiu se superiores esse aut plures hostibus putabant, rem bene gerebant : postquam autem se pauciores esse et inferiores viderunt, in fugam se conjecerunt, ut qui mortem magis quam dedecus timerent. Talis vero non est fortis.

Sed et ira apud nonnullos dicitur fortitudo : et qui tanquam belluæ in eos a quibus vulnerati sunt feruntur, eos fortes vocant, quia fortes etiam aliquo modo sunt iracundi. Quippe ira periculis se committere solent unde et Homerus ait :

vimque addidit iræ :

et

vires iramque ciebat :

et

ingens tum nares subit vigor :

et

sed sanguis ferbuil intus :

Hæc enim omnia animi concitationem atque impetum significare videntur. Vir fortis igitur honesti alicujus causa res omnes gerit, neque ullo modo ira affectus, sed ejus auxilio tanquam instrumento utitur. Contra illi qui ob animi concitati impetum fortes appellantur, non honesti causa, sed dolore pressi omnia agunt : ritu ferarum, quæ quia sunt percussæ ab aliquo aut metuunt, ira non utuntur, sed ejus æstu potius abripuntur : siquidem hi homines, antequam ab aliquo percutiantur aut metuant, nullum concitati animi impetum ostendant, quum etiam belluæ, si in silva sint aut palude, neminem neque aggrediantur neque invadant. Quocirca non est fortis nominandus, qui dolore aut ira incitatus, aut alio quodam perturbati animi impetu tractus periculum adit, neque quidquam eorum quæ gravia et periculosa sunt providet : nam isto quidem modo etiam asini merito fortes dicere licebit, quum esuriunt, quoniam ne verberibus quidem a pastu dimoventur : quin etiam adulti cupidine inflammati multa audacter faciunt : verum neque asini fortes sunt, neque homines, quos vel dolor vel ira vel alius denique affectus ad periculum rapit. Naturalis autem maximeque propria fortitudo est illa, quæ tunc ira quidem incenditur, sed capto consilio et bene causa. At qui ista quæ memoravimus stomachantur non

* Καὶ τὸν θυμὸν ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπιφέρουσιν . . .

μενοι οὐκ ἀνδρείοι εἰσιν, ἀλλὰ μάχιμοι· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν ὀρμῶσι καὶ ὀργίζονται, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· καὶ οὐχ ὡς δέον ἐστί, καὶ ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος, ἀλλ' ὡς ἂν κινήσειε τὸ πάθος.

* Δοκοῦσι δὲ καὶ οἱ εὐέλπιδες πάντες ἀνδρείοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ πάντες. Δυνατὸν γὰρ εὐέλπιδας^p εἶναι, οὐ διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ λυπηρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διὰ τὸ πολλαχίς καὶ πολλοὺς νενικηθέναι, καὶ διὰ τοῦτο θαρρῆναι, ὡς οὐ περιπεσοῦνται τοῖς κακοῖς· δοκοῦσι δὲ ἀνδρείοι, διὰ τὸ εἰκάναι τοῖς ἀνδρείοις κατὰ τὸ θαρρῆναι. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀνδρείοι θαρρῶσι διὰ τὰ προειρημένα, οὗτοι δὲ διὰ τὸ οἴεσθαι μηδὲν πεισεσθαι λυπηρόν. Οὗτω δὲ καὶ οἱ μεθυσκόμενοι εὐέλπιδες εἰσιν, ὅτι οἴονται πάντα αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἀπαντήσιν· διὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴν ἐναντίοις ἐντύχῳσι τῶν προσδοκωμένων, ἀποκηδῶσιν. Ὁ δὲ ἀνδρείος ἐργόμενα καὶ φαινόμενα τὰ λυπηρὰ ὑπομένει, ὅτι ἀγαθὸν ἐστὶν ὑπομένειν, ἢ αἰσχρὸν τὸ μὴ ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀνδρείοις ἐκείνος μᾶλλον ἀνδρείος ἐστίν, ὅς ἐν τοῖς αἰφνιδίοις^q ἀτάραχος καὶ ἀφοβός ἐστίν, ἢ ἐν τοῖς σφόδρα προδήλοις καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν οὔσιν· ὁ μὲν^r γὰρ προγινώσκων τὰ λυπηρὰ, λογιμαῶν καὶ χρίσει προπαρασκευασάμενος, ὑπομένειν ἂν· ὁ δὲ μὴ προγινώσκων, εἴτα ἐπιόντα ὑπομένων, δῆλός ἐστιν εἰς ἕξιν ἀνδρείας ἑλλθῶν.

** Λέγονται δὲ ἀνδρείοι καὶ οἱ δι' ἄγνοιαν τῶν ἀπαντησόντων κακῶν εἰς τοὺς κινδύνους ὀρμῶντες. Καὶ σχεδὸν τῶν εὐέλπιδων οὐδὲν διαφέρουσι, πλην ὅσον οἱ μὲν εὐέλπιδες ὑπομένουσι τὰ δεινὰ χρόνον τινα· οἱ δὲ ἀγνοοῦντες, ἐπειδὴν γινῶσιν, φεύγουσιν· ὡσπερ οἱ Ἄργεῖοι ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνοῖς.

(Scripsi : * ἀνδρείας] ex Aristotele, ut cæteris locis; cod. ἀνδρίας. — ^b Πουλυδάμας] ex Iliad. XXII, 100. Idem versus legitur in Magn. Moral. lib. I, cap. 20 atque in Ethic. Eudem. lib. III, cap. 1. Ad Catonem vero hunc versum trahit Cicero ad Attic. II, 5 et VII, 1. — ^c Ἐκτωρ] Iliad. VIII, 148 sq. — ^a αἰδῶ] cod. αἰδῶ. * ὃν δὲ x' ἐγὼν] Iliad. II, 391 et 393. Utitur Aristoteles etiam Polit. III, 14 his versiculis, quos pronuntiat Agamemnon. Similia profert Hector Iliad. XV, 348-351. Nemo autem Stagiritæ in referendis versibus Homericis negligentiam carpet, quum memoria eum haud dubie fefellerit. — ^f κατὰ] cod. κατὰ] — ^e Ἐρμαίω] Eustratius ad hunc locum ita scribit : « Horum utraque in Hermæo Coroneæ Boeotiæ urbis loco olim contigisse visa sunt. Nam quum arcem urbis per proditorem captam Onomarchus Phocensis occupasset, cives (τὰ πολιτικά) accitis e Boeotia auxiliaribus

fortes sunt, sed pugnaces : neque enim honestate inducti ruunt aut stomachantur, sed animi ardore abrepti : neque ut oportet aut recta ratio monet, sed prout perturbatione concitati sunt.

Videntur etiam qui bene sperant omnes esse fortes, quum tamen non sint omnes. Possunt enim nonnulli bene sperare, non quod honestatis causa res molestas non metuant, sed quod et sæpius et multos vicerunt, ideoque nunc quoque confidunt, fore ut non incidant in malum. Cæterum ideoque fortes videntur, quia quatenus fiduciam habent, fortibus similes sunt. Verum quemadmodum fortes propter eas quas diximus causas fidunt, sic hi quod a dolore et molestia tutos se fore arbitrantur. Ita ebrii quoque bene sperant, quia omnia ex animi sententia eventura sibi judicant; ideoque quum alia quam speraverant eis evenerint, aufugiunt. At vero vir fortis molestias venientes, quæ jam apparent, sustinet, quod vel sustinere eas honestum sit, vel quod non sustinere sit turpe. Quocirca etiam inter fortes ille fortior est, qui in rebus repentinis imperterritus se minimeque perturbatum præbet, quam in rebus manifestis et ante oculos positis : nam qui prænovi futura quæ molestiam afferre possunt, is ratione et judicio diu ante instructus facile ea sustinuerit : qui vero mala prius ignota tum quum ingruunt sustinet, eum fortitudinis habitum jam consecutum esse apparet.

Dicuntur et illi fortes, qui per ignorantiam malorum quæ accidere possunt, periculis se committunt. Atque hi quidem fere ab hominibus bene sperantibus nihil differunt, nisi quod hi pericula aliquamdiu sustinent : si vero qui ignorant, simul atque cognoverunt, fugiunt : quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt.

militibus, in campestri urbis loco, qui Hermæus appellabatur, cum Onomarchi copiis confligere : inclusisque portis, ut fugæ spes tolleretur, fortiter pro patria pugnarunt, omnesque ibi interfecti sunt; milites (οἱ στρατιῶται) vero statim a principio, ubi Charonem ex ducibus suis unum in prælio cecidisse audiverunt, fugæ se mandarunt. « Ubi cives, patriæ defensores, (τὰ πολιτικά) opponuntur militibus mercenariis (τοῖς στρατιώταις). — ^b σθένος ἔμβαλε θυμῶ] Homeri verba Iliad. XVI, 529 μένος δὲ οἱ ἔμβαλε θυμῶ *robur animo ejus injecit* mutare atque in alienam sententiam detorqueere ausus est Aristoteles. Felicianus illud σθένος ἔμβαλε θυμῶ vertit *vires injicit ira*, quasi legerit θυμός. Similiter Lambinus interpretatur : *vires addidit ira*. — ¹ μένος καὶ θυμὸν ἔγειρα] Hæc videntur referri ad Homeri locum Iliad. lib. V, vers. 509 seq. ὅς μιν ἀνώγει Τρωσὶν θυμὸν ἔγειραι, quem suo more interpola-

* Παραπλήσιον δ' ἔχουσι τι κτλ.

** Ἄνδρείοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες κτλ.

vit Aristoteles. — ¹ δριμύ δ' ἀνά ρίνας μένος] Homerus Odyss. XXIV, 317 seq. τοῦ δ' ὠρίνετο θυμός, ἀνά ρίνας δέ οἱ ἤδη Δριμύ μένος προὔτυψε, φίλον πατέρ' εισορόωντι. — ² ἔξεσεν αἷμα] apud Theocritum XX, 15 hæc versus clausula occurrit ἔμοι δ' ἄραρ ἔξεσεν αἷμα, sed Aristoteles ab alio

poeta istud versiculi fragmentum mutuatus est. — ³ καὶ] cod. καὶ] — ⁴ οὐκ εἰσὶν] vulgo οὐκ εἰσιν. — ⁵ οὐκ εἰσὶ] vulgo οὐκ εἰσι. — ⁶ εὐέλπιδας] cod. εὐέλπιδες. — ⁷ ἀφινδίοις] cod. ἀφινδίοις. — ⁸ δὲ μὲν] cod. δὲ μὲν. — ⁹ ἀνδρείας] cod. ἀνδρείας. —

Κεφ. θ'.

* Ἐπι περὶ ἀνδρείας* ἃ ἐστὶ δὲ ἀνδρείος περὶ τὰ φοβερά καὶ λυπηρά ἐστὶ μᾶλλον, ἢ περὶ τὰ θαρβαλέα καὶ ἡδέα.

* Τίνας μὲν οὖν οἱ ἀληθῶς ἀνδρείοι, καὶ τίνας οἱ δοκῶντες εἰρηταί. Ἐπι δὲ περὶ θάρβη καὶ φόβους ἐστὶν ἢ ἀνδρεία, οὐχ ὁμοίως περὶ ἀμφω ἐστὶν· ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά. Ὁ γὰρ περὶ τὰ φοβερά ἀτάραχος μᾶλλον ἀνδρείος ἐστὶν, ἢ ὁ περὶ τὰ θαρβαλέα. Μείζων γὰρ ὁ ἀγῶν οὗτος, ἢ ἐκείνος· τὸ γὰρ ὑπομείναι λύπην χαλεπώτερον ἐστὶν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ λυπηρὸν ἢ ἀνδρεία, ἐστὶ ἀνδρείοι εἰσιν οἱ τὰ λυπηρά ὑπομείνοντες· τούτου δὲ χάριν καὶ ἐπιαινεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἡδονὴν ἔχει τινὰ ὁ ἀνδρείος διὰ τὸ τέλος, (τὸ γὰρ τέλος ἡδύ·) ἀλλ' ὁμοίως ὑπὸ τῶν λυπηρῶν οἷς παλαίει καὶ ταύτην ἀφανίζεσθαι συμβαίνει. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυμνικῶν ἀγῶνων ἔχει· τοῖς γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδύ· στέφανος γὰρ καὶ τιμαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεῖνόν· σάρκινος γὰρ· τοῖς δὲ τοιούτοις λυπηρὸν πᾶς πόνος· ἐστὶ τοίνυν τὰ μὲν λυπηρά μεγάλα, τὸ δὲ ἡδύ μικρόν, οὐδὲν ἡδύ δοκοῦσιν ἔχειν· τοιούτον δὲ ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνδρείων συμβαίνει. Ὁ μὲν γὰρ θάνατος καὶ τὰ τραύματα λυπηρά ἐστὶν αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀκούσια· ὑπομένουσι δὲ αὐτά, ἐστὶ καλὸν τὸ ὑπομένειν, ἢ ἐστὶ αἰσχρὸν μὴ ὑπομένειν. Καὶ τοσοῦτον μᾶλλον δοκοῦσιν, ὅσον ἂν εἴεν ἀγαθοὶ καὶ ἀνδρείοι, καὶ εὐδαίμονες, καὶ πᾶσαν μετελθόντες ἀρετήν· τοῖς γὰρ τοιούτοις μάλιστα ὁ θάνατος λυπηρὸν, ἐστὶ τὸ ζῆν ^b πολλοῦ τινος ἄξιον ἦν, διὰ τὸ ἀρίστα ζῆν, καὶ ὡς προσῆκεν ἀνθρώπῳ, καὶ ὁ θάνατος αὐτοῖς πολλῶν ἀποστερήσει τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τὸ μέγεθος τοίνυν τῶν λυπηρῶν δοκεῖ τὸν ἀνδρείον μηδεμίαν ἡδονὴν ἔχειν· τὸ δὲ οὕτως ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι ὑπὸ τῶν λυπηρῶν οὐδὲν κωλύει ἀνδρείον εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ ἠτᾶσθαι τῶν λυπηρῶν καὶ ὑποχωρεῖν οὐκ ἀνδρείου, τὸ δὲ δάκνεσθαι καὶ λυπεῖσθαι οὐκ ἐπιόν· ὅσον γὰρ μᾶλλον λυπεῖται, καὶ λυπούμενος ὑπομένει διὰ τὸ ἀγαθόν, τοσοῦτον ἀνδρείος ἂν εἴη κυρίως. Ἐπι καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς οὐδεμία ἐνέργεια μεθ' ἡδονῆς ἐστὶ καθ' ἑαυτήν· ἀλλὰ μόνον διότι πρὸς τὸ τέλος ἀγαθὸν ἔχει, ἢ δέια δοκεῖ τῷ ἐνεργεῖν. Ἐν δὲ τοῖς στρατιώταις ἴσως οὐκ ἀνάγκη πᾶσα τὸν ἀκριβῆ τῆς ἀνδρείας ὅρον ζητεῖν· μᾶλλον δὲ χρησιμώτεροι ἂν εἴεν πρὸς τὸν πόλεμον οἱ ἀνδρείας μὲ οὐ πάνυ

Cap. IX.

Adhuc de fortitudine : fortem videlicet magis in iis quæ formidolosa sunt et molesta, quam quæ fiducia complent animo, aut quæ jucunda sunt versari.

Qui igitur vere fortes sint, et qui videantur esse, supra declaravimus. Sed quum in fiducia metuque versetur fortitudo, non tamen peræque in utroque, sed in rebus formidolosis magis cernitur. Nam qui in his intrepidus apparet, fortior est eo, qui in rebus quæ fiduciam afferunt constantiam suam retinet. Nimirum majus hoc est certamen, quam illud ; quia difficilius habetur molestiam sustinere, quam a jucundis se abstinere. Quocirca molesta quoque est fortitudo, quia fortes molestiam sustinent : atque hanc ob causam etiam laudatur. Quamvis enim etiam voluptate quadam frustrari fortis propter finem (nam finis ejus est jucundus) : nihilominus tamen molestiis quibus conflictatur, hanc obsecurari atque adeo deleri constat. Cujusmodi quiddam et in ludis gymniciis accidit : quippe pugilibus finis ipse est jucundus, corona scilicet atque honores : at molestum est, verberibus cædi, quia ex carne constant : ideoque talibus omnem laborem molestum esse patet : quum igitur magnæ eorum sint molestiæ, parva voluptas, nulla frui voluptate videntur : hujusmodi quid etiam in viris fortibus animadvertimus. Nam mors et vulnera molesta sunt, ac propterea non voluntaria : et tamen ea perferunt, quia et perferre honestum et non perferre turpe est. Atque eo magis ista molesta videntur, quo magis vel boni vel fortes sunt, vel felices, omni denique virtutum genere præditi : nempe talibus molestissima mors est, quia ipsorum vita laudabilis fuit, quum et optime viverent et ut hominem decebat et quia mors eos plurimis bonis privatura est. Ob molestiarum igitur magnitudinem videtur vir fortis nulla frui voluptate : sed quamvis vita doleat et molestiis conflictetur, nihil tamen obstat, quominus sit fortis. Nimirum succumbere et cedere molestiis non est viri fortis, conflictari illis et dolere non item : quo enim magis dolet, ac tamen dolorem honestatis causa fert, eo magis proprie fortis est dicendus. Nam nec in reliquis virtutibus ulla inest munerum functio per se voluptaria, sed quia ad bonum finem adducit. Idcirco tantum jucunda videtur homini qui eo munere fungitur. In militibus autem fortasse non est necesse, accuratam fortitudinis definitionem querere : quin potius

* Cap. 9. περὶ θάρβη δὲ καὶ φόβους ἢ ἀνδρεία οὐσα κτλ.

μετέχοντες, τῶν ἄλλων δὲ ἀγαθῶν ἐστερημένοι· ἐτοιμότεροι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον μικρῶν ἕνεκα κερδῶν προδίδασιν. Οἱ γὰρ κυρίως ἄνδραιοί, φρόνιμοι ὄντες καὶ τὰ ἄλλα σπουδαῖοι, χαίρουσι μὲν τῷ βίῳ ἑαυτῶν ἀγαθῶ ὄντι, προτίενται δὲ αὐτὸν οὐ πᾶνυ βραδίως. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρείας ἱκανῶς εἴρηται· βραδίον δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων καὶ ὀρισμὸν αὐτῆς ἀποδοῦναι ὡς ἐν τύπῳ.

(Scripsi : * ἀνδρείας] ex Aristotele, ut aliis locis; cod. ἀνδρίας — ^b ζῆν] cod. ζῆν. —

Κεφ. ε'.

Περὶ σωφροσύνης.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· ὁμοταγῆς γὰρ ἐστὶ τρόπον τινὰ τῇ ἀνδρείᾳ, καθόσον τοῦ ἀλόγου μέρους εἰσὶν ἀμφοτέραι. *

** Ὅτι μὲν οὖν ἡ σωφροσύνη μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονάς, εἴρηται ἡμῖν. Περὶ ἡδονάς δὲ λέγω, ὅτι εἰ καὶ περὶ λύπας ἐστὶν, ἀλλ' ἤττον, καὶ οὐχ ὁμοίως, ὡς περὶ τὰς ἡδονάς ἔχει· ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται.

*** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονάς ἐστὶν ἡ σωφροσύνη, εἴρηται· νῦν δὲ ἀφορίσωμεν περὶ ποίας ἐστὶ τῶν ἡδονῶν. Τῶν ἡδονῶν δὲ αἱ μὲν εἰσὶ σωματικαί, αἱ δὲ ψυχικαί. Ἐν γὰρ φιλοτιμία καὶ φιλομαθείᾳ ἡδοναὶ εἰσὶ ψυχικαί· ἐλάτερος γὰρ ὁ τε φιλότιμος καὶ ὁ φιλομαθὴς ἤδεται ἢ φιλεῖ, μηδὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μέλλον τῆς βιαιοῦς· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται. Ὅμοίως δὲ οὐδὲ οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι οὐκ εἰσὶ σωματικαί· τοὺς γὰρ φιλομύθους καὶ διηγητικούς καὶ περὶ τὰ τυχεῖα κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας ἀδολέσχους ὀνομάζομεν, ἀκόλαστους δὲ οὐδαμῶς· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φίλοις, ὅταν ἢ τούτοις ἢ ἐκείνα ζημιωθῶσι.

**** Περὶ μὲν οὖν τὰς ψυχικὰς ἡδονὰς οὐκ ἐστὶν ἡ σωφροσύνη· περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν οὐ περὶ πάσας δὲ ταύτας. Οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς ἡδέσι ^b τῶν δρατῶν, ὅσων χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· οὐδ' ὅσοι ψόφων τινῶν καὶ μελῶν ἐρῶσιν· οὐδ' ὅσοι τῶν ἡδέων ὁσμῶν. Καίτοι ἐν τούτοις εἰσὶ καὶ μεσότητες, καὶ τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις τοῦ δέοντος· ἀλλ' ὁμῶς οὔτε τοὺς μέσους σώφρονες λέγομεν, οὔτε τοὺς ὑπερβάλλοντας ἀκόλαστους. Εἰ δὲ τῶν περὶ τὰς ὁσμὰς τοῦ μὲν μῆλων ὁσμῆς ἐρῶντας, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων, οὐ λέγομεν ἀκόλαστους, ἀλλὰ τοὺς μύρων καὶ ὀψων, ἀκόλαστους καλοῦμεν· ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμητῶν. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ

ad bellum utiliores futuri sunt, qui fortitudinis vix participes, reliquis quoque virtutibus carent : quando tales ad pericula subeunda paratiores sunt, et exigui lucri causa vitam profundunt. Nam quos proprie fortes dicimus, quum prudentes sint ac cætera boni, illi vitam quoque amant suam, quod honesta sit, ideoque non facile eam profundunt. De fortitudine igitur satis dictum est : quare facile erit ex iis quas dicta sunt rudem quandam illius definitionem depromere.

Cap. X.

De temperantia.

Post hæc de temperantia dicamus : ut quæ aliquo modo conjuncta sit cum fortitudine, quatenus utraque ejus partis est, quæ ratione caret.

Temperantiam igitur mediocritatem esse, quæ in voluptatibus versatur, jam a nobis dictum est. In voluptatibus dico, quia quamquam etiam in molestiis vertitur, minus tamen nec eodem modo vertitur, quo in voluptatibus consistit : in his vero etiam intemperantia comparet.

In voluptatibus ergo cerni temperantiam jam diximus : nunc in quibus voluptatibus versetur, definiamus. Voluptates aliæ corporis sunt, aliæ animi. Sic in honoris cupiditate et discendi studio animi voluptas consistit : uterque enim et ambitiosus et studiosus delectatur eo quod amat, quum tamen non corpus ejus illo afficiatur, sed potius mens : qui autem hujusmodi voluptatibus dediti sunt, nec temperantes nec intemperantes nominantur. Similiter neque ii qui alias consectantur voluptates, quæ ad corpus non pertinent : nam qui fabellarum cupiditate studioque rerum narrandarum ducuntur et qui in rebus fortuitis et vulgaribus tolos dies conterunt, eos nugatores appellamus, intemperantes vero minime : ne eos quidem qui ex pecuniarum jactura vel amicomur morte, ubi vel his vel illis orbatī sūnt, majorem dolorem capiunt.

Quocirca in animi voluptatibus non cernitur temperantia : in iis vero quæ ad corpus pertinent eam versari necesse est : sed ne in his quidem omnibus. Etenim qui voluptatem capiunt e rebus quæ aspectu sentiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, neque temperantes appellantur neque intemperantes : sicut neque qui sonitus amant aliquos aut cantus : nec qui odores jucundos. Quamquam in his quoque aliqua mediocritas, certusque et quatenus oportet, terminus est, itemque nimium illius quod oportet et parum : sed tamen neque eos qui medium quiddam tenent temperantes dicimus, neque qui modum excedunt intemperantes. Jam vero in odoribus voluptate quod eos quidem, quos malorum aut rosarum aut suffimentorum odor delectat, non dicimus intemperantes, sed quos unguenta aut obsonia delectant sic vocamus, sciendum est illud fieri per accidens : si-

* Cap. 10. μετὰ δὲ ταύτην περὶ σωφροσύνης κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ κτλ. — *** Περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν κτλ. — **** Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν σωφροσύνη κτλ.

τοὺς ἄλλους, ὅταν πεινῶσιν, ἠδόμενοι τῇ τῶν βρωμά-
των ὁσμῇ. Ὅθεν δὴλον, ὅτι οἱ ταῖς τοιαύταις ὁσμαῖς
ἠδόμενοι κατὰ συμβεβηκὸς ἠδονται· ὅτι ἀνάμνησις αὐ-
τοῖς, γίνεται τῶν βρωμάτων καὶ τῆς ἄλλης φλυαρίας,
οἷς ἠδονται οἱ ἀκόλαστοι. Οὐκ ἔστι τοίνυν οὔτε τῷ ἀν-
θρώπῳ, οὔτε ἄλλῳ τινὶ ζῳῷ κατὰ τὰς εἰρημένους αἰ-
σθήσεις ἠδονή, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Ἡδονὰς δὲ
λέγω, περὶ ἧ ἡ ἀκόλαστός ἐστιν ἢ ὁ σώφρων. Καὶ γὰρ
οἱ κύνες, εἰ καὶ χαίρουσι ταῖς ὁσμαῖς τῶν λαγῶν,
ἀλλ' οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὴν βρώσιν· ἀπὸ γὰρ τῆς
ὁσμῆς αἰσθησὶν λαμβάνοντες τῆς θήρας, διώκουσιν.
Ὅμοιως δὲ καὶ ὁ λέων οὐχ ἠδεται τῇ ὁσμῇ τοῦ
βοός, ἢ τῇ φωνῇ, ἀλλὰ τῇ βρώσει· ὅτι καὶ ἐγγύς
ἐστι, διὰ τῆς φωνῆς ἤσθετο· οὐδὲ χαίρει ὅτι εἶδεν, ἢ
εὔρεν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ὅτι βορὰν ἔξει.

* Περὶ τὰς ἠδονὰς τοίνυν, ὧν κοινωνοῦμεν καὶ τοῖς
λοιποῖς ζῳοῖς, ἢ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν· αἱ
δὲ εἰσὶν ἀφῆ καὶ γεῦσις. Διὰ τοῦτο θηριώδεις τινὲς
καὶ ἀνδραποδώδεις οἱ ἀκόλαστοι φαίνονται, ὅτι οἷς
ἠδονται τὰ θηρία, περὶ ταῦτά εἰσιν ἀκρατεῖς. Γούτων
δὲ μᾶλλον τῇ ἀφῆ ἠδονται, ἢ τῇ γεύσει· μᾶλλον δὲ
τῇ γεύσει μὲν οὐδαμῶς, ἀλλὰ τῇ ἀφῆ μόνον. Ὅστε
ἀκόλαστοι οὐ μόνον ἐν ταῖς ἄλλαις ἠδοναῖς, ἀλλὰ καὶ
ἐν σιτίοις καὶ ἐν ποτοῖς. Καὶ τούτοις γὰρ οὐχ ὡς γευσ-
τοῖς μόνον χαίρουσι, (γεύσεως γὰρ ἐστὶ τὸ κρίναι τοὺς
χυμούς, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες καὶ
εἶτα ὄψα ἀρτυόντες,) ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀπτοῖς. Διὰ
τοῦτο καὶ τὸ Φιλόξενος ὁ Ἐρύξειδος, ἄσφοράγος ὢν,
ἠύξατο τὸν φάρυγγα αὐτοῦ μακρότερον γεράνου γε-
νέσθαι, ὡς ἠδόμενος τῇ ἀφῆ τῶν ὄσμων. Κοινοτάτη
γὰρ ἐστὶν ἡ ἀφῆ ἐν πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν· ἐπεὶ καὶ
ἀφῆ τινὲς πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις αἰσθάνονται. Περὶ ταύτην
δὲ τὴν ἀφῆν ἀκολασία ἐστὶ καὶ δόξειεν ἂν δικαίως
ἐπονειδιστος εἶναι, ὅτι συμβαίνει ἡμῖν, οὐ καθόσον
ἔσμεν ἄνθρωποι, ἀλλὰ καθὸ ζῶα· τὸ δὲ τοῖς τοιού-
τοις χαίρειν καὶ τούτων μάλιστα ἐπίεσθαι, θηριώδεις.
Καίτοι εἰσὶ καὶ κατὰ τὴν ἀφῆν ἐλευθέριοι ἠδοναῖ, ὅς
ὁ ἀκόλαστος ἀφῆρηται· οἷον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ
τρίψεως καὶ θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ
σῶμα, ἀλλὰ περὶ τινὰ μέρη.

(Scripsi : * ἀμφοτέραι] cod. ἀμφοτέροι. — ^b ἡ-
δεσι] codex ἡδεσι. — ^c ὥστε] cod. ὡσε. — ^d Φι-
λόξενος ὁ Ἐρύξειδος] ex Ethic. Eudem. III, 2, quam
scripturam agnoscunt etiam Athenæus I, p. 6.
b. in verbis Φιλόξενον τὸν Ἐρύξειδος et Plutar-
chus Quæst. Symp. IV, 4, 2 Φιλόξενῳ τῷ Ἐρύξει-
δος; cod. Φιλόξενος Ἐρύξειος. De hoc Philoxeno,
Eryxidis filio, vide Muretum in Comment. ad
Aristot. Ethic. Nicour. lib. III, cap. 10 uberius
dissententem et quos citat Wytttenbachius Opusc.
Vol. II, p. 300 seq. — * κοινοτάτη] cod. κοινω-
τάτη. — ^f ζῶα] cod. ζῶα. —)

quidem his gaudent intemperantes, quia iis hæc ipsa re-
rum desiderabilium memoriam refricant. Cernere autem
licet etiam alios. quum esuriunt, ex ciborum odore
capere voluptatem. Unde apparet, eos qui ejusmodi
odoribus gaudent, per accidens delectari : quia tum
cibi et aliarum quibus capiuntur ineptiarum intempe-
rantes recordari solent. Quare neque homini neque ce-
teris animalibus ullam sensum illi quos diximus volu-
ptatem afferunt, nisi per accidens. Voluptates autem no-
mino, quibus aut intemperans servit aut temperans.
Etenim canes, quamvis leporum odore delectantur, hæc
tamen non odoris sed cibi causa fit : nimirum quum
odor ille sensum feræ iis objiciat, eam persequuntur.
Similiter etiam leo non bovis odore aut voce delectatur,
sed pastu : ex voce autem eum in propinquo esse sen-
tit : neque lætatur in hoc quod viderit invenerit cer-
vum, aut capream, sed quod pastum habiturus est.

Quare in iis demum voluptatibus, quas cum reliquis
animalibus communes habemus, temperantia cernitur et
intemperantia : hæc autem tactus sunt et gustatus. Unde
etiam bestiis similes et serviles quodammodo esse intempe-
rantes videntur, quia quibus rebus delectantur be-
stiæ, earum cupiditatem illi refrenare non possunt. Ex
his tactu magis quam gustatu gaudent : vel potius gu-
statu nequaquam, sed tactu tantum. Quamobrem intempe-
rantes non solum in aliis voluptatibus, sed in cibo
etiam et potu versantur. Etenim his non ut gustu dun-
taxat explorandis delectantur, (siquidem gustatus est
proprie de saporibus judicare, quod faciunt ii qui viâ
explorant et obsonia condiunt,) sed potius ut tractabili-
bus. Quapropter et Philoxenus quidam, Euryxidis filius
obsoniorum gurges atque heluo, guttur sibi longius gravis
gutturæ optavit, quippe qui ex obsoniorum tactu maxi-
mam caperet voluptatem. Omnium videlicet sensuum
maxime communis est tactus, siquidem tactu quodam
omnes sensus moventur. In hoc ergo tactu intemperantia
cernitur : meritoque turpis et probrosa videatur, quæ
non qua homines, sed qua animalia sumus, nobis evenit :
quocirca talibus delectari et ea maxime appetere bellu-
rum eat. Jam vero et liberales quædam voluptates sunt,
quæ in tactu consistunt, sed quibus privatus est intempe-
rantes : verbi gratia quæ in gymnasiis fricatione et cale-
factione gignuntur : nec enim in toto corpore, sed in
partibus quibusdam locum obtinent.

* Περὶ τὰς τοιαύτας δὲ ἠδονὰς ἡ σωφροσύνη κτλ.

Κεφ. ια'.

Περὶ ἐπιθυμίας.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ ἐπιθυμιῶν ἀκόλουθον εἰπεῖν, ῥητέον ποσαχῶς ἡ ἐπιθυμία. Ἡ μὲν οὖν ἐστὶ κοινὴ καὶ φυσικὴ ἢ δὲ ἰδία καὶ ἐπιθετος. Κοινὴ μὲν οὖν ἐπιθυμία ἐστὶ, τὸ ὀρέγεσθαι τροφῆς ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς, ὅταν ἐν χρεῖα τούτων γενώμεθα· ἰδία δὲ καὶ ἐπιθετος, τὸ τοιαῦδε ὀρέγεσθαι ἢ τοιαῦδε. Τοῦτο γὰρ οὐκέτι * φυσικὸν οὐδὲ κοινόν· οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν πάντες ὀρέγονται, ὡδὲ ἁμῶς· ἀλλ' οἱ μὲν ταύτης, οἱ δὲ ἐκείνης· καὶ οἱ τῆς αὐτῆς ὀρεγόμενοι οὐχ ἁμῶς ὀρέγονται, ἀλλ' οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥττον. Ὡστε ἡ τοιαύτη ἐπιθυμία οὐκ ἐστὶ κοινὴ οὐδὲ φυσικὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐπιθετος, ὅφ' ἡμῶν ἐπινοηθεῖσα. Καίτοι κατὰ τινὰ τρόπον καὶ φυσικὴ ἐστὶ, διὰ τὸ ἀκολουθῶς ἕκαστον τῇ ἑαυτοῦ φύσει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχειν.

** Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις ὀλίγοι ἀμαρτάνουσι, καὶ καθ' ἕνα τρόπον· ὅταν χρῶνται ταῖς τοιαύταις ἐπιθυμίαις πλέον ἢ προσήκει· ὅσον, ὅταν πλείω τῶν μετρίων ἐσθίωσι, ὥσπερ οἱ γαστρίμαργοι, ὁτινες παρὰ τὸ δέον πληροῦσι τὴν φυσικὴν ἐπιθυμίαν. Τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιθέτοις^β καὶ ἰδίαις ἐπιθυμίαις πολλοὶ ἀμαρτάνουσι, καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἐπεὶ πολλὰ ἰδίαι τῶν τοιούτων ἐπιθυμιῶν· πολλὰ γὰρ ἰδέαι τροφῶν, καὶ πόσεων, καὶ ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐπιθυμητῶν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλαχῶς περὶ τὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας ἀμαρτάνουσιν· ἢ χαίροντες οἷς μὴ δεῖ, ἢ πλέον ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς. Οἱ γὰρ ἀκόλαστοι κατὰ πάντα ὑπερβάλλουσι· χαίροντες γὰρ οἷς οὐ δεῖ, ἐάν ποτε καὶ τὰς δεούσας τῶν ἡδονῶν ἔλυνται, πλέον ἢ προσήκει, καὶ οὐχ ὡς οἱ πολλοί, χαίρουσιν αὐταῖς.

(Scripsi : * οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^β ἐπιθέτοις] codex ἐπιθέταις. —)

Κεφ. ιβ'.

Τίνα τρόπον περὶ λύπας ἐστὶν ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία.

* Ὅτι μὲν οὖν ἡ περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολή, ἡ ἀκολασία, ψεκτόν, δῆλον· ἐν δὲ ταῖς λύπαις, οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας * ἐλέγετο, ὅτι τὸ μὴ ὑπομένειν μηδὲ φέρειν δειλία ἐστίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης τὸ μὴ ὑπομένειν ἀκολασία ἐστίν, ἢ τὸ φέρειν σωφροσύνη· ἀλλ' ἐστὶν ἀκολασία περὶ τὰς λύπας, ὅταν τις λυπῆται τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνων, πλέον ἢ δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· καὶ σωφροσύνη ἁμῶς, ὅταν τις ὅσον δεῖ λυπῆται, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ἔφ' οἷς δεῖ, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ λῆσιν ἐπάγη ἢ τῶν ἡδέων ἀπουσία. Ὁ γὰρ ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων ἢ τῶν μά-

Cap. XI.

De cupiditate.

Quoniam superest, ut de cupiditatibus agamus, quot modis dicatur cupiditas, primum exponendum est. Alia igitur communis et naturalis est : alia propria et ascita. Et communis quidem cupiditas est appetitus alimenti vel sicci vel humidi, quum eo egemus : propria autem et ascita cupiditas, talis vel talis alimenti appetitus. Quippe ea res nec naturalis est neque communis, quia nec eadem omnes appetunt, nec eodem modo : sed alii hoc, alii illud : rursus qui idem alimentum appetunt, non eodem modo solent appetere, sed alii magis, alii minus. Quamobrem talis cupiditas neque communis est, neque simpliciter naturalis, sed ascita potius atque a nobis excogitata. Verum naturalis quodammodo etiam hæc est, quia suæ quisque naturæ convenienter cupiditate quædam trahitur.

In naturalibus igitur cupiditatibus pauci peccant, et uno quidem modo, quum huiusmodi cupiditatibus magis quam decet, ardent : verbi causa, quum iusto plus edunt, ut belluones, qui ultra quam satis est naturalem cupiditatem explent. Tales autem evadunt ii qui admodum servili ingenio præditi sunt. At vero in ascitis et propriis cupiditatibus complures et multis modis peccant. Siquidem multæ ejusmodi cupiditatum sunt species, quoniam variæ quoque ciborum, potuum, indumentorum cæterarumque rerum, quas natura desiderat, formæ exstant : ideoque etiam in huiusmodi cupiditatibus multipliciter delinquant homines, quum vel aliis atque oportet delectantur, vel magis quam plerique. Nempe intemperantes in omnibus rebus modum excedunt : quum enim aliis rebus atque oportet delectantur, si quando etiam iis quæ requiruntur voluptatibus serviunt, magis tamen quam decet, nec ut plerique iis delectantur.

Cap. XII.

Quomodo in doloribus temperantia et intemperantia cernatur.

Voluptatum ergo abundantiam, id est intemperantiam, vituperabilem esse apparet : in molestiis autem, non quemadmodum de fortitudine exponebamus, non sustinere aut non perferre illas timiditatem esse, sic etiam de temperantia dicendum, non sustinere eas intemperantiam esse, aut ferre temperantiam : sed est circa dolores intemperantia, quum aliquis plus quam oportet, aut non ut oportet, dolet se carere voluptatibus : similiterque temperantia, quum quantum oportet, aut ut oportet, aut ob quæ oportet tristatur aliquis, voluptatumque vacuitas nullam ei molestiam exhibet. Intemperans enim

* Cap. 11. τῶν δ' ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοινὰ δοκοῦσιν εἶναι κτλ. — ** Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις κτλ.

λιστα, και ἀγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὅσα ἀντι πάντων τὰ ἡδέα αἰρεῖσθαι. Διὸ και λυπεῖται ἀποτυχάνων τῶν ἐπιθυμητῶν μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία. Ἄλλα και ἀποπὸν τι δοκεῖ, τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι, και αἰτίαν εἶναι τὴν ἡδονὴν τοῦ ἐναντίου. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ ἀκολασία ἐστίν, ὡς εἴρηται.

* Ἡ δὲ ἑλλειψις ὄνομα οὐκ ἔχει εἰὰ τὸ μὴ πάνυ εὐρίσκεσθαι. Οἱ γὰρ περὶ τὰς ἡδονὰς ἑλλείποντες και τοῦ δέοντος ἑλαττον ἐπιθυμοῦντες αὐτῶν οὐ πάνυ γίνονται· σχεδὸν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐστὶν ἡ τοιαυτὴ ἀναισθησία. Καίτοι και τὰ ἄλογα ζῶα^b διακρίνει τὰ βρώματα, και χαίρει μὲν τοῖς ἡδέσι, τοῖς δὲ μὴ τοιοῦτοις οὐδαμῶς. Εἰ δὲ τις οὐδὲν ἡδὺ νομίζει εἶναι, οὐδὲ γινώσκει διαφορὰν τῶν ἡδέων και τῶν ἐναντίων, πρόβω ἂν εἴη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ἡ λύπας ἑλλειψις ἡ ὑπερβολὴ κακία ἐστίν.

** Ἀρετὴ δὲ τὸ μέσον, ἡ σωφροσύνη. Ὁ γὰρ σώφρων οὔτε ἡδεται μάλιστα οἷς ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει πᾶσιν, οἷς οὐ δέον ἐστὶ χαίρειν· οὔτε οἷς χαίρει, μᾶλλον χαίρει τοῦ δέοντος, οὔτε λυπεῖται τῶν ἡδέων ἀπόντων, οὐδ' ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων, ἡ ἐπιθυμῶν μετρίως ἐπιθυμεῖ, και οὐ πλέον ἢ δεῖ, οὐδὲ ὅτε μὴ δεῖ. Ὅσα μὲντοι πρὸς ὑγίειάν ἐστὶν ἡ πρὸς εὐεξίαν συντελοῦντα, ἡδέα ὄντα, ἡ τὸ ἐλάχιστον οὐκ ἐμποδῶν γινόμενα τῇ ὑγίειᾳ και τῇ εὐεξίᾳ, τούτων ὀρέγεται μὲν, μετρίως δὲ και καθὼς δεῖ. Ὁ γὰρ ἡδονῶν ἐπιθυμῶν, αἰτίνας αὐτῷ πρὸς τὸ εἶναι ἐμποδῶν γίνονται ἡ πρὸς τὸ εἶναι, παρὰ τὸ δέον ἐπιθυμεῖ. Ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

(Scripsi : * ἀνδραίας] cod. ἀνδρίας. — ^b ζῶα] cod. ζῶα. —)

Κεφ. ιγ'.

Ἵτι ἡ ἀκολασία μᾶλλον ἐκούσιόν ἐστὶν ἢ ἡ δειλία.¹

*** Ἐπει δὲ και ἡ ἀκολασία και ἡ δειλία ἐκούσια εἰσι, ζητητέον, εἰ ὁμοίως εἰσὶν ἐκούσια. Δοκεῖ δὲ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ τὴν ἀκολασίαν μᾶλλον ἐκούσιον εἶναι. Τῆς μὲν γὰρ δειλίας ἡ λύπη αἰτία· διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι τὴν λύπην δειλοὶ γινόμεθα. Τὴν δὲ ἀκολασίαν ἡ ἡδονὴ ποιεῖ· ὧν ἡ μὲν ἡδονὴ αἰρετόν, ἡ δὲ λύπη φευκτόν. Ὁ δὲ διὰ τὸ αἰρετόν ποιούμεν, μᾶλλον ἐστὶν ἐκούσιον τοῦ διὰ τὸ φευκτόν γινομένου. Καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι και φθαίρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν, ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ.

**** Διὰ τοῦτο και ἐπονειδιστότερον ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. Ἐπει γὰρ διὰ τὸ ἐκούσιον ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐπαινείται τις ἢ ψέγεται, φανερόν ἐστι τὸ κακόν, ἢ τὸ ἀγαθόν, καθόσον ἐστὶν ἐκούσιον, κατὰ τοσοῦτον

omnia quæ jucunda sunt concupiscit, aut certe quæ jucundissima, atque ita cupiditate trahitur, ut reliquis omnibus ea quæ oblectationem habent anteponat. Quare etiam dolet, quoties voto non potitur : semper enim cum dolore cupiditas conjuncta est. Quamobrem absurdum videtur, propter voluptatem dolore affici ipsamque voluptatem contrarii causam esse. Est igitur voluptatum abundantia, ut diximus, intemperantia.

Defectus vero, quia raro reperitur, vacat nomine. Qui enim in expetendis voluptatibus modum deserant ; minusque quam oportet eas concupiscant, raro exoriuntur : siquidem ejusmodi stupor fere in humanam naturam non convenit. Verum bruta quoque animalia pastum discernunt, ita ut jucundo pabulo delectentur, contrario non item. Quodsi quis nihil jucundum esse existimet, neque suavium contrariarumque rerum discrimen noverit, is profecto ab humanitate fuerit remotissimus. Quocirca voluptatum vel molestiarum defectus aut abundantia in vitiiis numerantur.

Virtus autem mediocritas est, nimirum temperantia. Nam temperans neque iis maxime delectatur, quibus intemperans, sed potius iis omnibus offenditur, quibus gaudere non oportet : neque quibus gaudet, iis magis gaudet quam oportet, neque dolet quum jucunda absunt, neque voluptates concupiscit, aut si eas concupiscit, in diocriter certe, nec magis quam oportet, neque quum non oportet. Quæcumque vero ita jucunda sunt, ut ad bonam valetudinem vel optimum corporis habitum multum conferant, aut saltem neque huic obsint neque illi, ea quidem appetit, sed mediocriter et ut oportet. Qui enim voluptates concupiscit, quæ ipsum impediunt, ne vivat aut ne felicitate utatur, secus quam decet concupiscit. At homo temperans talis non est, sed ut recta ratio præcipit.

Cap. XIII.

Intemperantiam magis voluntariam esse quam timiditatem.

Quoniam ergo et intemperantia voluntaria est et timiditas, quærendum, sintne eodem modo voluntariæ. Quæ res tamen non ita videtur se habere, sed intemperantia magis voluntaria esse. Timiditatis enim causa dolor est : quum enim dolorem timeamus, timidi evadimus. At intemperantiam voluptas creat : e quibus voluptas expetenda, dolor fugiendus est. Quod vero rei expetendæ causa facimus, magis voluntarium est, quam quod rei fugiendæ gratia fit. Adde quod dolor naturam hominis mœrore afflicti corruptit ac depravat, quum nihil tale faciat voluptas.

Quapropter intemperantia probrosior etiam quam timiditas est. Quum enim aliquis propter id quod sponte vel bene vel male facit aut laudetur aut vituperetur, patet malum aut bonum, quatenus e voluntate pendet, catenus

* ἑλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς κτλ. — ** Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει κτλ. — *** Cap. 12. ἐκούσιον δὲ μᾶλλον εἰσὶν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας κτλ. — **** Διὸ και ἐπονειδιστότερον κτλ.

ἐπαινεῖται μάλλον, ἢ ψέγεται. Ἐπει καὶ εὐκολώτερον ἔστι τῆς ἀκολασίας ἀποστῆναι, ἢ τῆς δειλίας· οἱ γὰρ ἔθισμοί, δι' ὧν τὰ τοιαῦτα κατορθοῦνται, ἐπὶ μὲν τῆς δειλίας ἐπικίνδυνοι εἰσιν, (οἱ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ ἔθισμοί, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ φοβεροῖς, δι' ὧν τὴν δειλίαν ἐκβάλλομεν, οὐ πόρῳ κινδύνων·) οἱ δὲ σώφρονες ἔθισμοι καθάπαξ εἰσιν ἀκίνδυνοί· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο μάλλον ἐκούσιόν ἐστιν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας.

* Δόξειε δ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἐκούσιον εἶναι τὴν δειλίαν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἡ μὲν γὰρ δειλία, αὐτὴ δηλονότι ἢ ἐξίς, ἀλυπός ἐστιν· οὐ γὰρ ἀναγκαζόμεθα παρ' οὐδενός λυπηροῦ δειλοὶ εἶναι· ὥστε μάλλον ἐκούσιόν ἐστι· τὰ δὲ κατὰ τὴν δειλίαν ἔργα, ἃ ποιοῦμεν διὰ λύπην καὶ φόβον, ἀνάγκη τινὶ ποιοῦμεν, ἥτις ἐξίστησιν ἡμῶς, καὶ πείθει τὰ ὄπλα ῥίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· καὶ τούτου χάριν ἤττον ἐκούσιά εἰσι τὰ καθ' ἕκαστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκολασίας τὸ ἀνάπαλιν ἔχει. Αὐτὴν μὲν τὴν ἀκολασίαν οὐδέ τις ἐπιθυμεῖ, οὐδὲ βούλεται τις ἀκόλαστος εἶναι· τὰ δὲ κατὰ τὴν ἀκολασίαν ἔργα σφόδρα ὀρεγόμενοι ποιοῦσιν· ὥστε τὴν ἀκολασίαν ἤττον ἐκούσιον εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα.

** Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν, καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν παιδῶν ἀκαλάστους καλοῦμεν. Ἐχουσι γὰρ αἱ τοιαῦται ἁμαρτίαι πρὸς τὴν εἰρημένην ἀκολασίαν ὁμοιότητά τινα· πότερον δὲ ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, ζητεῖν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον τὸν προκείμενον συντελεῖ· πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν εἰκός, ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου καλεῖσθαι μάλλον προσήκει, καὶ ἀπὸ τῶν παιδικῶν ἁμαρτιῶν ἐπὶ ταύτην τὴν ἀκολασίαν τὸ ὄνομα μετενεχθῆναι. Ἔοικε δὲ οὐ κακῶς, ἀλλὰ καὶ λίαν προσηκόντως μετενεχθῆναι τὸ ὄνομα· ὥσπερ γὰρ κολάζειν δεῖ τὸν παῖδα τῶν αἰσχρῶν ὀρεγόμενον, καὶ συστέλλειν εἰσω τοῦ μετρίου τὴν ὄρεξιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν κεκολάσθαι· δεῖ, πολλὴν αὐξήσειν ἔχουσαν. Ὁ τε^β γὰρ παῖς, εἰ μὴ παιδαγωγῶτο, τὴν ὄρεξιν τοῦ ἡδέος ἀπληστον ἔχων, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἡλικίαν, ἔξω τοῦ δέοντος πεσεῖται· ἢ τε ἐπιθυμία, εἰ μὴ ὑπὸ λόγου κολάζοιτο, ἐπὶ πολλὴ ἤξει· καὶ ὑπὸ τῶν κατ' ἐπιθυμίαν ἐνεργειῶν αὐξανόμενη, καὶ τὸν λογισμὸν ἔκτρούει πολλάκις. Διὸ δεῖ μετρίως τὰς ἐπιθυμίας καὶ ὀλίγας εἶναι, καὶ τῷ λόγῳ μὴδὲν ἐναντιοῦσθαι. Τὰς δὲ τοιαύτας εὐπειθεῖς λέγομεν καὶ κεκολασμένας· ὥστε εἰκότως τούναντιον ἐπὶ τε τῶν παιδῶν καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἀκολασία καλεῖται. Ὡσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον· διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν. Καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ καὶ ὡς^ο δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. Ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

(Scripsi : * κεκολάσθαι] cod. κεκολάσθαι. — ^β δ τε] vulgo δ, τε. — ^ο ὡς] cod. ὡς. —)

magis laudari aut vituperari. Nam etiam facilius est ab intemperantia desistere, quam a timiditate : quippe consuetudo, qua ejusmodi vitia emendantur, si timiditatem spectes, cum periculo conjuncta est, (nimirum abjiciendi timoris consuetudo, quam in bello aut alia re terribili asciscimus, non longe a periculo abest :) si temperantiam rationem habeamus, omnino periculis vacat : quare ob hanc quoque causam intemperantia magis voluntaria est, quam timiditas.

Sed ut inea fert opinio, aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulas sponte nostra extimescimus. Timiditas enim, ipse videlicet habitus, doloris expertus est : neque enim ulla reperitur molestia quæ nos timidos esse cogat : itaque magis e nostra voluntate pendet : at vero timiditatis opera, quæ propter dolorem vel metum gerimus, necessitate coacti facimus, quæ nos stupefactos adducit, ut arma abjiciamus aliaque indecora committamus : ideoque res singulæ minus voluntariæ esse videntur. In intemperantia vero contrarium valet. Ipsam quidem intemperantiam nemo cupit, neque quisquam intemperans esse vult, sed intemperantiæ opera cupidissime faciunt, ita ut intemperantia minus e nostra voluntate pendeat, quam res singulæ.

Hoc autem intemperantiæ nomen ad puerilia etiam errata transferimus, puerosque qui peccant intemperantes vel lascivos nominamus. Namque hujusmodi errata ad ejus de qua agitur intemperantiæ similitudinem quandam accedunt : utrum vero ab utro appelletur, quum ad institutum nostrum non faciat, quæere nihil attinet : nisi forte posterius a priori potius denominari verisimile esse dicendum est, atque adeo a puerilibus erratis ad hanc intemperantiam translatum esse nomen. Nec sane male, sed admodum convenienter hæc translatio videtur esse facta : ut enim puerum turpia appetentes castigari oportet, ejusque libidinem quæ cancellis circumscriptam coerceri : ita appetitum longius evagantem castigare nos decet. Etenim puer, nisi educetur, insatiabili voluptatum cupiditate incensum, et quidem præcipue ob ætatem, facile officium deserat : et cupiditas nisi ratione castigetur, longissime percesserit : quin etiam dum quotidie actionibus ex libidine susceptis latius serpit, sæpe etiam mentem ac rationem de sua sede detruit ac deturbat. Quare et mediocres et paucas oportet esse cupiditates, et quæ cum recta ratione non pugnent. Tales autem obedientes et castigatas appellamus : unde non immerito contrarium tam in pueris quam in cupiditate intemperantiæ nomine notatur. Ut enim puer ex pædagogî præscripto vivere, sic et vis concupiscendi obtemperare rationi debet : quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi quæ ad concupiscendum valet : quia utrique propositum est honestum. Quippe appetit temperans quæ oportet omnia, et quemadmodum et quo tempore oportet : hoc enim et ratio præscribit. Atque hæc quidem de temperantia nobis dicta sint.

* Δόξειε τ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἐκούσιον ἢ δειλία εἶναι· κτλ. — ** Cap. XII. Τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐλευθεριότητος.

* Καὶ ἡ ἐλευθεριότης δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἐστὶν ἀρετὴ· καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν σωφροσύνην περὶ ἐλευθεριότητος λέγομεν. * Ἔστι δὲ ἐλευθεριότης ἡ περὶ χρήματα μεσότης, ὅταν οὔτε πλεόν τοῦ δέοντος, οὔτε ἕλαττον ἀναλίσκωμεν, ἀλλ' ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς προσήκει, καὶ ἴσως ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς οὐδ' ἐν οἷς ἐπαινεῖται ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ὥσπερ ὁ δίκαιος, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν.

** Μᾶλλον δὲ ἐπαινεῖται ἐν τῇ δόσει.

*** Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομισματι μετρεῖται. Ἡ μὲν οὖν περὶ χρήματα μεσότης ἡ ἐλευθεριότης ἐστίν· ἡ δὲ ὑπερβολὴ ἡ ἀσωτία· ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθεριότης.

**** Ἀσωτίαν δὲ οὐ μόνον τὴν περὶ τὰ χρήματα ὑπερβολὴν καλοῦμεν, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ τοὺς ἀκολάστους ἀσωτους καλοῦμεν, ὅτινες πολλὰ δι' ἀκολασίαν δαπανῶσι, καὶ ἀσωτίαν τὴν τοιαύτην κακίαν δομαζόμεν. Διὰ τοῦτο καὶ φαυλότατοί εἰσιν οἱ τοιοῦτοι, πολλὰς ἄμα κακίας ἔχοντες, καὶ περὶ χρήματα δὲ καὶ ἡδονὰς διεφθαρμένοι· διὰ τοῦτο οὐδὲ οἰκείως προσαγορεύονται ἐνὶ ὀνόματι μίαν κακίαν δηλοῦντι· βούλεται γὰρ ἀσωτος εἶναι ὁ ἐν τι κακὸν ἔχων, τὸ φθειρὸν τὴν οὐσίαν· ἀσωτος γὰρ ὁ δι' ἑαυτὸν ὀλλύμενος· δοκεῖ γὰρ ἀπώλειά τις αὐτοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν^b διὰ τῶν χρημάτων ὄντος.

***** Ἀσωτους μὲν οὖν καὶ τοὺς ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς καλοῦμεν· ἀνελευθέρους δὲ μόνους τοὺς πλεόν ἢ δεῖ τῶν χρημάτων ἀντεχομένους καὶ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα ἐλλείποντας.

***** Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσιν, ὧν χρεια τίς ἐστίν, ὅσον δόξης, ἢ τροφῆς, τοῦτοις δυνατόν χρῆσθαι καὶ εὖ καὶ κακῶς· τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ πλοῦτος, (καὶ τούτου γὰρ χρεια τίς ἐστίν ἐν τῷ βίῳ) δυνατόν ἄρα χρῆσθαι τῷ πλούτῳ καὶ εὖ καὶ κακῶς· ἐπεὶ δὲ ἐκάστῳ πράγματι ἐκεῖνος χρῆται καλῶς, ὁ ἔχων τὴν περὶ αὐτὸ ἀρετὴν, καὶ τῷ πλούτῳ ἐκεῖνος χρῆσεται ἄριστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ αὐτὸν ἀρετὴν· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER IV.

Cap. I.

De liberalitate.

Est et liberalitas virtus, quæ ad eam animi partem pertinet, in qua regnat cupiditas: ac propterea, postquam de temperantia egimus, de liberalitate disseramus. Est autem liberalitas mediocritas quædam in erogandis pecuniis, quum neque plus quam oportet, neque minus, sed quemadmodum oportet et in quæ decet et quorum causa decet eas impendimus. laudatur enim homo liberalis neque in re bellica, neque in quibus temperans laude afficitur, neque rursus in iudiciis, ut vit justus, sed in donatione et acceptance pecunie.

Veruntamen magis in donatione.

Pecunias autem appellamus omnia, quorum estimationem nummo metimur. Mediocritas ergo in erogandis pecuniis liberalitas est: contra effusus sumtus profusio, defectus autem illiberalitas.

Jam vero profusionem non solum effusum sumtum vocamus, sed etiam intemperantes nonnunquam prodigos dicimus, qui per intemperantiam multa profundunt, ac tale vitium profusionis vocabulo nuncupamus. Quamobrem hujusmodi etiam homines pessimi sunt, utpole qui multis simul vitiis serviant, et quorum dignitati tum pecunia tum voluptates labem asperserint: ac propterea ne uno quidem ac proprio nomine unum vitium designante appellantur: videtur enim prodigus is esse, qui uno est vitio affectus, nimirum eo quod rem familiarem perdat et consumat: est vero prodigus qui sua ipsius culpa perit, quia videtur exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota vivendi ratio pendeat.

Prodigos ergo simul incontinentes simul eos, qui in libidinem atque intemperantiam sumtus immensos faciunt, appellamus: illiberales vero eos tantum qui magis quam oportet pecuniis adhærent et liberalitatis officio desunt.

Quum igitur omnibus, quorum est usus aliquis, ut gloria vel cibo, aut bene quis uti possit aut male: talesque etiam divitiæ sint, (nam et harum aliquis in vita usus est:) sequitur, ut iis quoque aut bene aliquis uti possit aut male: quum autem rebus singulis bene utatur ille, qui propria cujusque rei virtute est præditus, etiam divitiis optime utetur, qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum usum pertinet, consecutus erit: atque hic est liberalis.

* Lib. IV, Cap. 1 λέγομεν δ' ἐξῆς περὶ ἐλευθεριότητος κτλ. — ** Μᾶλλον δ' ἐν κτλ. — *** Χρήματα δὲ λέγομεν κτλ. — **** Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία κτλ. — ***** Καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν κτλ. — ***** Ὡν δὲ ἐστὶ χρεια κτλ.

* Ἡ δὲ χρῆσις τῶν χρημάτων οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ δαπάνη καὶ δόσις. Ἡ δὲ λήψις καὶ φυλακὴ οὐ χρῆσις δοκεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον κτήσις. Διὰ τοῦτο ὁ ἐλευθέριος περὶ τὴν δαπάνην ἐστὶ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἢ περὶ τὴν λήψιν· καὶ μᾶλλον αὐτῷ προσήκει τὸ εἰδέναι, ὅπως δεῖ δαπανᾶν, καὶ ὧν ἔνεκα, καὶ πρὸς οὓς, ἢ ὅπως δεῖ λαμβάνειν, καὶ ὧν ἔνεκα, καὶ παρ' ὧν δεῖ. Ἔστι μὲν γὰρ περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου, καθὼς εἴρηται· χρῆσις δὲ ἡ δόσις μᾶλλον ἐστίν, ἢ ἡ λήψις. Καὶ ἔτι μᾶλλον δοκεῖ ἀρετὴ εἶναι, τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὸ τὰ κατὰ πράττειν, ἢ τὸ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν· ἐπεὶ δὲ τῇ μὲν δόσει τὸ εὖ ποιεῖν καὶ τὸ τὰ κατὰ πράττειν, τῇ δὲ λήψει τὸ εὖ πάσχειν καὶ τὸ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. Τὸ γὰρ λαβεῖν ὅθεν δεῖ εὖ πάσχειν ἐστίν, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν οὐ δεῖ, τὸ μὴ αἰσχρὰ πράττειν ἐστίν. Ἔτι, ὁ μᾶλλον ἐπαινεῖται, τοῦτο μᾶλλον ἀρετῇ προσήκει, μᾶλλον δὲ ἐπαινεῖται τὸ ὡς δεῖ δίδόναι, ἢ τὸ ὡς δεῖ λαμβάνειν· ἢ γὰρ χάρις, καὶ ὁ ἐπαινος τῷ δίδόντι μᾶλλον, ἢ τῷ μὴ λαμβάνοντι. Ἔτι περὶ τὸ δυσχερέστερον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ· δυσχερέστερον δὲ ἐστὶ δίδόναι καλῶς, ἢ λαμβάνειν, ἢ μὴ λαμβάνειν καλῶς· τὸ γὰρ οἰκτεῖν προσέσθαι πολλῷ δυσχερέστερον τοῦ τὸ ἀλλότριον ἀποπέμψασθαι· μᾶλλον ἄρα προσήκει τῷ ἐλευθερίῳ δίδόναι καλῶς, ἢ οὐ λαμβάνειν, ἢ λαμβάνειν καλῶς. Ἐπεὶ καὶ ἐλευθερίου οὐ τούτους καλοῦμεν, ὅσοι οὐ λαμβάνουσιν ὅθεν οὐ δεῖ, ἀλλὰ ὅσοι διδόασιν οἷς δεῖ· ἐκεῖνοι γὰρ μᾶλλον δοκῶσι δίκαιοι ἢ ἐλευθεριοί, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινοῦνται· οἱ δὲ λαμβάνοντες ὅθεν δεῖ οὐδὲ ἐπαινοῦνται· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ δυσχερὲς τι ποιῶν διὰ τὸ ἀγαθόν, ὁ δὲ λαμβάνων ὅθεν δεῖ οὐδὲν δυσχερὲς ὑπομένει. Ἔτι φιλοῦνται οἱ ἐλευθεριοὶ μάλιστα τῶν σπουδαίων, ὅτι ὠφέλιμοί εἰσι· τὸ δὲ ὠφέλιμον οὐκ ἐν τῷ μὴ λαβεῖν κακῶς, ἀλλ' ἐν τῷ δοῦναι καλῶς. Ὁ ἄρα ἐλευθέριος περὶ τὴν δόσιν εἶναι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ περὶ τὴν λήψιν· ἐστὶ τοίνυν ἐλευθέριος ὁ δίδους οἷς δεῖ, καὶ τοῦ καλοῦ ἔνεκα.

** Πᾶσαι γὰρ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις τοῦ καλοῦ ἔνεκα· καὶ οὐ μόνον τοῦ καλοῦ ἔνεκα καὶ οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ τὰλλα πάντα^d ὅσα ἐπεὶ τῇ ὀρθῇ δόσει, ἀλλὰ καὶ ἡδέως καὶ ἀλύπως. Ὁ γὰρ μετὰ λύπης δίδους οὕτω ἐλευθέριος· ἐλευθερίου μὲν γὰρ ἔργον ποιεῖ, ἐλευθερίου δὲ οὕτω ἐστίν· οὕτω γὰρ εἰς ἔξιν ἦλθεν· οὐ γὰρ ἂν ἐλυπεῖτο. Τὰ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἔργα ἢ ἡδέα ἐστίν, ἢ ἀλυπα· ὁ δὲ δίδους οἷς μὴ δεῖ, ἢ οὐ τοῦ καλοῦ ἔνεκα, ἀλλὰ διὰ τινὰ ἄλλην αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλὰ ἄλλος τις· ῥηθήσεται· ὁμοίως δὲ οὐδὲ ὁ μετὰ τῆς λύπης δίδους, καθὼς εἴρηται. Ὁ γὰρ τειοῦτος προτιμᾷ τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως· διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἐλευθέριος.

*** Ὁ γὰρ ἐλευθέριος δώσει μὲν, ὡς ὁ ὀρθὸς τάττει λόγος, λήφεται δὲ αὐδαμῶς παρ' ἑῶν οὐ δεῖ λαβεῖν.

Usus autem pecuniarum nihil est aliud, quam sumtus et donatio. Acceptio vero et custodia non videtur esse usus, sed potius possessio. Quapropter liberalis magis in erogandis quam in accipiendis pecuniis versatur, magisque illum decet scire, quomodo sumtus faciendi sint, quorum causa et in quos, quam quomodo accipere debeat, quorum causa et a quibus. Disponit scilicet divitiarum usum, ut diximus: usus vero magis est donatio quam acceptio. Quin etiam magis videtur esse virtus, beneficio afficere quam affici, et quæ honesta sunt agere, quam quæ turpia sunt non facere: quemadmodum autem ejus est qui dat, beneficium conferre resque honestas agere, sic ejus qui accipit, beneficio affici et turpiter non facere. Accipere nimirum unde oportet, est beneficio affici, sicut non accipere unde non oportet, est non turpia facere. Præterea id quod magis laudatur, magis etiam virtutem decet; dare autem ut oportet magis laudatur, quam accipere ut oportet: quippe gratia et laus magis et tribuitur qui dat, quam qui non accipit. Præterea in eo quod difficilius est cernitur virtus: difficilius autem est commode dare, quam accipere, aut non commode accipere; suum enim ipsius profundere multo difficilius est, quam alienum repudiare: quocirca liberalem magis decet, dare honeste, quam aut non accipere, aut accipere honeste. Siquidem nec eos, qui unde non oportet non accipiunt, sed qui dant quibus oportet, liberales dicimus: quia isti justius magis quam liberales videntur, ac propterea laudantur: qui vero unde oportet accipiunt, ne laudantur quidem: laudatur videlicet qui rem difficilium honestatis causa gerit, at qui unde oportet accipit, nihil quod difficile sit sustinet. Adde quod ex hominibus honestis liberales maxime diliguntur, quia prosunt aliis: sed eorum utilitati serviunt non ita, ut non accipiant male, sed ut honeste dent. Quare in dando magis quam in accipiendo cernitur liberalis: qui ergo dat quibus oportet, idque honestatis causa, liberalis est.

Omnes enim actiones virtuti consentaneæ honesti gratia suscipiuntur: neque solum honesti gratia et quibus oportet, et quo tempore oportet, et cætera omnia quæ rectam dandi rationem consequuntur, sed etiam libenter ac sine molestia. Nam qui cum animi ægritudine dat, nondum liberalis est: opus scilicet liberalis facit, nondum tamen est liberalis, quia nondum ad hanc animi affectionem pervenit: nimirum, si pervenisset, dolore non augetur. Opera enim virtuti convenienter facta aut jucunda sunt aut non molesta: qui vero quibus non oportet aut non honesti gratia, sed alia quadam de causa dat, non liberalis, sed alio nomine appellabitur: ut neque qui cum molestia dat, quemadmodum diximus. Talis enim honestæ actioni pecuniam anteponit; ideoque liberalis esse non potest.

Quippe liberalis dabit quidem, quemadmodum recta ratio præscribit, sed a quibus non oportet nequaquam

* Χρῆσις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων κτλ. — ** Αἱ γὰρ κατ' ἀρετὴν πράξεις κτλ. — *** Οὐδὲ λήφεται δέ, ὅθεν μὴ δεῖ κτλ.

Ὁ τε μὴ τιμῶν τὰ χρήματα οὔτε αἰτήσεται· οὐ γὰρ εὐχερῶς εὐεργετῆται ὁ φιλῶν τὸ εὐεργετεῖν· λήφεται δὲ ἀφ' ὧν δεῖ, δηλονότι ἀπὸ τῶν οικείων κτημάτων, οὐχ ὅτι καλὸν ἡγείται τὸ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' ὅτι ἀναγκαῖον πρὸς τὸ δίδοναι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τῶν ἰδίων ἀμελήσει χρήματων, βουλόμενος διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν.

* Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα ἔχη δίδοναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὐ καλόν· ἔστι δὲ σημεῖον τοῦ σφόδρα ἐλευθερίου καὶ τὸ υπερβάλλειν ἐν τῇ δώσει τοσούτον, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ τὰ ἐλάττω. Τὸ γὰρ μὴ πρὸς τὴν οικείαν χρεῖαν ὄρεσθαι τῆς μεγίστης ἐλευθεριότητος σημεῖον ἔστιν. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ μέγεθος ἢ τὸ πλῆθος τῶν διδομένων ἢ ἐλευθεριότητος κρίνεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν, ἣν ἔχουσι τὰ διδόμενα πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ διδόντος· (ἀπὸ τούτου γὰρ ἢ ἕξιν τῆς ἐλευθεριότητος δείκνυται) ὥστε οὐδὲν κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τοῦ τὰ πολλὰ διδόντος τὸν ἐλάττω δίδοντα, ἐὰν ἀπὸ ἐλάττωνος οὐσίας δίδῃ. Συμβαίνει δὲ τοὺς μὴ κτησαμένους οὐσίαν ἰδίοις πόνοις, ἀλλὰ διαδεξαμένους παρ' ἄλλων, ἐλευθεριωτέρους δοκεῖν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἀπειροὶ εἰσι τῆς ἐνδείας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ σφόδρα ἀγαπῶσι τὸν πλοῦτον· καὶ ὅτι, καθάπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί, μᾶλλον ἀγαπῶσι τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι. Οἱ δὲ ἐλευθεριοὶ οὐ δύνανται σφόδρα πλουτεῖν· οὔτε γὰρ εὐχερεῖς εἰς· τὸ λαμβάνειν εἰσὶν, οὔτε εἰς τὸ φυλάττειν τὴν οὐσίαν προνοητικοί· ἀλλὰ μᾶλλον προετικοὶ τῶν ὄντων· καὶ οὐ τιμῶντες δι' ἑαυτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως. Διὰ καὶ ἐγκαλοῦμεν τῇ τύχῃ, ὅτι μὴ πλουτοῦσιν οἱ ἐλευθέριοι, πλοῦτου καὶ χρήματων ὄντες ἀξιοί. Τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει ἀλόγως· τὸν γὰρ μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως ἔχη χρήματα, πῶς οἶόν τε πλουτεῖν; ὥσπερ οὐδ' ἄλλο τι· κτήσασθαι δυνατόν, τὸν μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως κτήσεται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ ἐλευθέριος δυνήσεται πλουτεῖν, μήτε ἐτέρωθεν χρήματα συλλέγων καὶ τὰ οἰκοὶ σκορπίζων.

** Ἐτι καὶ μὴ δίδωσιν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ· ἵνα μὴ εἰς τὰ μὴ δεόντα ἀναλώσας ἐνδείης εὐρεθῆ πρὸς τὰ δεόντα, καὶ μὴ δῶ οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Ἐλευθέριος γὰρ ἔστι, καθὼς εἴρηται, ὁ μὲν ἔ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς οὐσίας δαπανῶν εἰς ὃ δεῖ· ὁ δὲ ἄ ὡς ἔτυχε δίδους, ἄσωτος. Διὰ τοῦτο τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους, καίτοι πολλὰ καὶ ἀμετρα δίδοντας· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως τὸ πλῆθος τῶν δόσεων υπερβάλλειν δοκεῖ, καὶ πλείω εἶναι τὴν οὐσίαν τῆς δαπάνης συμβαίνει.

*** Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἐλευθεριότης μεσότης ἔστι περὶ χρήματων δόσιν καὶ λήψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσῃ εἰς ὃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· καὶ ἐν μικροῖς καὶ ἐν μεγάλοις ὁμοίως, καὶ ἀμφοτέρω ἡδέως ποιήσῃ, τὸ

accipiet. Quum enim pecuniam despiciat, ne petet quidem : non enim hominis benefici est, facile beneficium accipere : faciet tamen, unde debet, quæstum nimirum e possessionibus suis, non quod pulchrum statuat, pecuniam sibi facere, sed quia necesse est, ut donare possit : ideoque nec suas opes negliget, quippe qui per eas nonnullis prodesse velit.

Neque quibuslibet largietur, ut suppetat ei quod largiri possit quibus oportet, et quo tempore et ubi honestum est : cæterum viri valde liberalis est ita in dando modum excedere, ut sibi minora relinquat. Quippe suam utilitatem negligere maximæ liberalitatis est. Neque enim magnitudine aut multitudine eorum quæ dantur liberalitas judicatur, sed proportione et ratione, qua dona ad donantis facultates referuntur : (hinc enim animi liberalis affectio probatur :) quamobrem nihil prohibet eum esse liberaliorem, qui e parvis facultatibus pauciora donet, quam qui multa e majoribus. Evenit autem plerumque, ut qui suas facultates non proprio labore pepererunt, sed ab aliis partas acceperunt, liberales videantur : vel quia tales egestatis incommodum nunquam sunt experti, ideoque non magno opere divitiis adhærent : vel quia, ut parentes et opifices solent, magis amant pecunias qui eas quæsierunt. At liberales non possunt admodum locupletari, quia neque ad accipiendum prompti sunt, neque ad erogandas opes suas satis providi, sed potius ad erogandum parati : quum non per se magni æstiment pecunias, sed benefici conferendi causa. Quare hoc fortunæ etiam objicimus, quod liberales non sint divites, quamvis divitiis et opibus sint digni. Hoc autem non temere accidit : quomodo enim fieri potest, ut pecuniis abundet is qui operam non dat, ut pecuniosus sit? quemadmodum neque aliud quidquam sine studio ac diligentia comparatur. Quocirca nec liberalis ditari poterit, quum neque aliunde pecuniam quaerat et opes suas prodigat.

Præterea nec quibus non debet nec quo tempore non debet, dat : ne postquam pecuniam in res inutiles impenderit, ita inops reperiat, ut in res necessarias sumptus facere nequeat, ac neque quibus debet, nec quo tempore debet dare possit. Est enim is liberalis, ut diximus, qui pro facultatibus in res necessarias sumptum facit : qui vero temere largitur, prodigus est. Quamobrem reges non dicimus prodigos, licet multa et amplissima munera dent : quia facultatum amplitudo munerum amplitudinem superare videtur, semperque evenit, ut plura possideant, quam quæ impendunt.

Quoniam igitur liberalitas mediocritas est, quæ in dandis et accipiendis pecuniis vertitur, largietur et impendet liberalis in cas res in quas debet, et quantum debet, idque non aliter in parvis quam in magnis, sed

* Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει κτλ. — ** Οὐ μὴν δώσει γὰρ οἷς οὐ δεῖ κτλ. — *** Τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὐσης κτλ.

τε δοῦναι καὶ τὸ λαβεῖν κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον· μεσότης γάρ ἐστιν ἡ ἐλευθεριότης περὶ τε λήψιν καὶ δόσιν. Ἔπειτα δὲ τῷ δίδόντι καλῶς καὶ λαμβάνειν καλῶς, καὶ ἄμφω μεθ' ἡδονῆς.

* Ὡστε λυπησεται, ἐὰν μὴ δῶ, ἢ μὴ λάβῃ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον· καὶ τοῦτο δὲ μετρίως καὶ ὡς δεῖ. Ἔστι δὲ ὁ ἐλευθέριος καὶ εὐκοινωνήτος ἐν τοῖς χρήμασι, καὶ ἡδύς ἐστιν ἐν ταῖς περὶ τὰ χρήματα κοινωναίαις, ὅτι χρημάτων καταφρονῶν οὐ πάνυ ἀχθεταὶ ἀδικούμενος καὶ ζημιούμενος. Μᾶλλον γὰρ ἀχθεταὶ εἰ τι προσῆκον ἀναλώσαι οὐκ ἀνάλωσεν, ἢ εἰ τι προσῆκον μὴ ἀναλώσαι, ἀνάλωσε. Τὸ μὲν γὰρ δαπανῆσαι ποτε παρὰ τὸ δέον περὶ χρημάτων ἐστὶν ἡ ζημία, καὶ οὐ τοσοῦτον λυπεῖ τὸν ἐλευθέριον· τὸ δὲ μὴ εἰς τὸ δέον δαπανῆσαι περὶ τὸ δέον καὶ τὴν ἀρετὴν ἡ ζημία γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον λυπεῖ ὥστε οὐδὲ τὴν Σιμωνίδου δέχεται παραίνεσιν, τάναντία ὑποτιθεμένου. Ὁ δὲ ἄσωτος περὶ τὴν ἡδονὴν αἰεὶ καὶ τὴν λύπην διαμαρτάνει· οὐτε γὰρ ἡδέεται ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· φανερώτερον δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται.

(Scripti : ^a λέγωμεν] ex melioribus Stagiritæ libris; codex λέγομεν cum parte membranarum Aristotelis. — ^b ζῆν] cod. ζῆν. — ^c μᾶλλον ἐστὶν] cod. μᾶλλον ἐστι. — ^d τᾶλλα πάντα] cod. τ' ἄλλα πάντα. — ^e ἄλλοις] cod. ἄλλός τις. — ^f ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^g ὁ μὲν] cod. ὁ μὲν. — ^h ὁ δὲ] cod. ὁ δὲ. — ⁱ τό τε] vulgo τό, τε. —)

Κεφ. β'.

* Ὅτι χεῖρον κακὸν ἢ ἀνελευθεριότης τῆς ἀσωτίας..

** Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἐλευθεριότης ἡ μεσότης, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀσωτία, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθεριότης. Ἡ μὲν οὖν ἀσωτία τῷ δίδόντι καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθεριότης τῷ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ δίδόντι ἐλλείπει.

*** Ἀμφοτέρων δὲ οὐσῶν ἔξω τοῦ δέοντος, χείρων ἐστὶν ἡ ἀνελευθεριότης τῆς ἀσωτίας. Ἡ γὰρ ἀσωτία πρῶτον μὲν οὐ δύναται παραμένειν, ἀλλὰ εὐχερῶς ἀφίσταται, τῆς ὕλης δαπανηθείσης (ὁ γὰρ πλοῦτος ταχέως ἐπιλείπει τοὺς δαπανῶντας ἰδιώτας, δίδοντας μὲν ἀμέτρως, λαμβάνοντας δὲ οὐδαμῶθεν) ἢ δὲ ἀνελευθεριότης οὐδαμῶς οὔτε γὰρ αὐξανομένου τοῦ πλούτου βελτίων ὁ ἀνελεύθερος γίνεται, καὶ δαπανωμένου πολλῶν χείρων. Ἔπειτα καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ὑπὸ τῆς πείρας τῶν ἀπὸ τῆς ἀπορίας κακῶν ἰαθῆναι τὸν ἄσωτον δυνατὸν (καὶ πρὸς τὸ μέσον ἐλθεῖν· ἐγγὺς γὰρ ἐστὶ τοῦ μέσου (καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει, εἰ καὶ μὴ ὡς δεῖ, καὶ οἷς οὐ δεῖ) ὥστε εἰ τοῦτο μόνον ἐθισθεῖν, δίδοναι οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, εἴη ἂν ἐλευθέ-

et utrumque libenter faciet, ut vel det pro rata portione vel accipiat : quia mediocritas in dando et accipiendo liberalitas est. Contingit autem homini qui honeste dat, ut etiam honeste accipiat, et utrumque quidem cum voluptate.

Quare dolebit quoque, si vel non dederit pro rata portione, vel non acceperit : idque modice et ut oportet. Est autem liberalis tum in re nummaria facilis et tractabilis, tum in societate rei pecuniariæ jucundus, quia quum pecuniam contemnat non valde stomachatur, si injuria afficitur et detrimentum facit. Magis enim stomachatur, si ubi sumtus faciendi erant, non fecit, quam si ubi non erant faciendi, fecit. Nam erogare aliquando pecuniam secus ac decet, pecuniæ damnum est, quod tamen liberalem non vehementer angit; at omittere opportunam pecuniæ erogationem contra officium et virtutis damnum est, ideoque majore dolore eum angit. Quamobrem ne Simonidis quidem admittit consilium, qui contraria suadet.

Prodigus vero semper in voluptate et dolore peccat : neque enim gaudet quibus aut quomodo debet : quod ex iis quæ in sequentibus dicentur melius intelligetur.

Cap. II.

Majus malum esse illiberalitatem quam profusionem.

Mediocritas ergo est liberalitas, quemadmodum effusus sumtus profusio, defectus vero illiberalitas. Ac profusio quidem donando et non accipiendo modum excedit, accipiendo autem deserit : contra illiberalitas accipiendo modum excedit, donando vero deserit.

Quum autem utraque extra viri boni officium sit, peior tamen profusio est illiberalitas. Primum enim profusio diu permanere nequit, sed consumta materia facile deficit : (cito videlicet homines plebejos, qui assiduos sumtus faciunt, facultates destituunt, præsertim si large donent neque quidquam aliunde accipiant :) neutiquam vero illiberalitas : neque enim si crescant opes, melior illiberalis efficitur et si consumantur, multo deterior. Deinde ætate eorumque quæ egestatem sequi solent malorum experientia, sanari potest prodigus et ad mediocritatem pervenire, a qua non longe abest : (nam et donat et non accipit, quamvis non ut debet, et quibus non debet :) quapropter si huic tantum rei assuescat, ut iis quibus oportet dona det et quemadmo-

* Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαῖν κτλ. — ** Εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ κτλ. — *** Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας κτλ.

ριος· και δώσει οἷς δεῖ, και οὐ λήψεται θεν οὐ δεῖ. Διὰ τοῦτο ὁ ἄσωτος οὐ δοκεῖ φαῦλός τις εἶναι τὸ ἦθος· οὐ γὰρ μογηροῦ και ἀγεννοῦς τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῷ διδόναι και μὴ λαμβάνειν, ἡλιθίου δέ. Διὰ τοῦτο βελτίων ὁ ἄσωτος τοῦ ἀνελευθέρου και διὰ τὰ εἰρημένα, και ὅτι ὁ μὲν ἄσωτος πολλοὺς ὠφελεῖ, ἂ δὲ ἀνελεύθερος οὐδένα, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτόν. Ἄσωτον δὲ λέγω, ὅς ὑπερβάλλει μὲν τῷ διδόναι, ἐλλείπει δὲ τῷ λαμβάνειν, ὅν ὑπαθέμεθα ἄκρον εἶναι πρὸς τὸν ἐλευθέριον. Πολλοὶ γὰρ ἄσωτοι και ἀνελευθεροὶ εἰσιν, ὑπερβάλλοντες ὁμοίως και τῷ λαμβάνειν και τῷ διδόναι· ληπτικοὶ γὰρ εἰσι διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιεῖν· ταχέως γὰρ ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα, και ἀναγκάζονται ἐτέρωθεν πορίζειν· ἅμα δὲ και διὰ τὸ μὴ φροντίζειν τοῦ δέοντος, πανταχόθεν και ὡς ἔτυχε λαμβάνουσι. Διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι μόνον· τὸ δὲ πῶς δεῖ και πῶθεν λαμβάνοντας οὐδὲν προσπεριεργάζονται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐλευθεριοὶ εἰσιν αἱ δόσεις αὐτῶν· οὐ γὰρ καλαί, οὐδὲ τοῦ καλοῦ ἔνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὐς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, τοῖς δὲ μετρίοις τὰ ἦθη οὐδὲν ἂν δοῖεν· τοῖς κόλαξι δὲ ἢ ἄλλην τινὰ ἥδονην αὐτοῖς προξενούσι πολλὰ παρέχουσι. Διὸ και ἀκόλαστοι εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον οἱ ἄσωτοι. Διὰ γὰρ τὸ μὴ ζῆν ὁ κατά λόγον πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσι, διὰ δὲ τὸ ἐπισθῆναι πολλὰ δαπανᾶν, και εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροὶ γίνονται· ὥστε σφόδρα ἀκόλαστοι εἶναι. Ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γινόμενος εἰς τοσοῦτον ἔρχεται πονηρίας· παιδαγωγηθεὶς δὲ και τυχὼν ἐπιμελείας εἰς τὸ δέον ἀφικέσθαι δύναται.

* Ἡ δὲ ἀνελευθεριότης ἀνιάτος ἐστίν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἔλπις ἀπὸ πλείονος πείρας ἢ ἡλικίας τινὸς βελτίονα γενέσθαι τὸν ἀνελεύθερον. Τὸ γὰρ πείραν λαβεῖν τῶν ἐν τῷ βίῳ, και τὰ ἐκ τοῦ γήρωος κακά, και πᾶσα ἀδυναμία, και κακοπάθεια πολλῶ μείζω ποιεῖ τὴν ἀνελευθεριότητα. Και ἄλλως δὲ μάλλον πεφύκασιν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν ἀνελευθεριότητα, ἢ πρὸς τὴν ἄσωτιαν· οἱ γὰρ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων φιλοχρήματοι και ἀνελευθεροὶ εἰσι· διδῶσι δὲ οὐ σφόδρα πολλοί· ἐλάχιστοι δὲ οἱ ἄσωτοι. Διὰ τοῦτο τοῖσιν πολλῶ βελτίων ἡ ἄσωτία τῆς ἀνελευθεριότητος φαίνεται γὰρ ἀπὸ τούτων ἐγγύτερον οὔσα τοῦ μέσου.

** Και χωρὶς δὲ τούτων και πολυειδὲς τι κακὸν ἢ ἀνελευθεριότης· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθεριότητος εἶναι. Ἐπεὶ γὰρ περὶ λῆψιν και δόσιν ἐστίν, οἱ μὲν τῶν ἀνελευθέρων περὶ τὴν δόσιν φαύλως ἔχουσι, οἱ δὲ περὶ τὴν λῆψιν· οἱ μὲν γὰρ οὔτε οὐδὲν διδῶσιν, οὔτε λαμβάνειν βούλονται παρ' οὐδενός. Οἱ μὲν δὲ τινα ἐπιείκειαν, και ἴνα μὴ ἀναγκασθῶσι πρᾶξαι τὰ ἀσχρόν· οἱ δὲ φοβούμενοι, μήποτε και δοῦναί

dum oportet, liberalis sit : nam et quibus erit dandum, dabit, neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque prodigus non male moratus esse videtur : non enim improbi aut humilis et degeneris hominis est, sed stulti potius, largiendo et non accipiendo ultra modum progredi. Quocirca prodigus avaro melior est, cum propter ea quæ dicta sunt, tum quia prodigus multis prodest, avarus vero nemini, ac ne sibi ipsi quidem. Prodigum nimirum intelligo, qui dando modum excedit, accipiendo autem deserit, quem respectu liberalis in ejus rei fastigio stare posuimus. Quippe multi et prodigi sunt et liberales, qui accipiendo simul et dando modum excedunt : sunt enim ad accipiendum proclives propterea quod, quum sumtus facere velint, hoc assequi non facile possunt : nam cito eos facultates deficient, ideoque aliunde comparare coguntur : simulque quia officio suo desunt parum solliciti de æquo et bono, undique ac temere corradunt. Nam sola largiendi cupiditate flagrant : sed quomodo et unde accipere debeant quod largiantur, non curiose quærunt. Quare ne liberales quidem sunt eorum donationes, quia neque honestæ sunt, neque honesti causa fiunt, nec ut par est : sed interdum quos homines oportebat pauperes esse, hos fortunis læcipientant, et quum iis qui temperatis et moderatis moribus sint nihil donent, assentatores aliarumve voluptatum ministros muneribus explent. Quare etiam intemperantes sunt plerumque prodigi. Etenim quia vitam ad rationis normam non dirigunt, ad voluptates propensiores evadunt, et quia maxima impendia facere consueverunt, etiam in res venereas pecuniam impendunt, ita ut admodum intemperantes sint. Prodigus ergo, si custodit et magistro careat, eo improbitatis procedit : si vero erudiat et magistri alicujus cura ac diligentia nitatur officii partes implere poterit.

Illiberalitas autem et avaritia insanabilis videtur : neque enim spes est, aut majore experientia aut ætate progrediente illiberalem ad meliorem frugem se recepturum. Namque usus rerum quæ in hominum vita eveniunt, præterea senectus et senectutis mala, omnisque imbecillitas et calamitas illiberalitatem multo majorem efficiunt. Alioquin autem natura hoc ita comparatum est, ut homines ad illiberalitatem potius, quam ad profusionem inclinent : plerique enim homines avari et illiberales sunt : neque admodum multi sunt qui donent, paucissimi denique prodigi. Quamobrem multo melior illiberalitate profusio videtur : quia ex his satis apparet, propius eam a medio abesse.

Præter hæc autem multiforme etiam malum illiberalitas est : multa enim genera multique modi avaritiæ videntur esse. Nam quum in accipiendo et dando cernatur, illiberales alii in dando, alii in accipiendo male versantur : sunt enim qui neque dent quidquam aliis neque accipere quidquam ab aliis velint. Horum quidam tum æquitate et modestia adducti, tum ne quid aliquando turpe admittere cogantur : alii metuentes, ne quid ali-

* Ἡ δ' ἀνελευθερία ἀνιάτος ἐστὶ κτλ. — ** Πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι κτλ.

ποτε ἀναγκασθῶσιν, εἰὶ λαμβάνουσιν ἀγαπῶσιν οὐ τὸ μῆτε λαμβάνειν μῆτε δίδοναι.

* Καλοῦνται δὲ οὗτοι φειδωλοί, γλίσχοι, κίμβικες, ὅσοι τῇ δόσει ἔλλειπousi· τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης.

** Ἐτεροὶ δὲ τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, ὅσοι πάντα τὰ αἰσχρὰ καὶ ποιῶσι καὶ πάσχουσιν, ἵνα τι λάβωσιν, οὐχ ὡς δεῖ, οὐδὲ παρ' ὧν δεῖ. Οὗτοι δὲ πάντες αἰσχροκερδεῖς καλοῦνται· οἳ εἰσιν οἱ πορνοδοσκοί, καὶ οἱ τοκισταί, καὶ οἱ κυβευταί, καὶ οἱ λωποδύται, καὶ οἱ λησταί· ὅτι πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους καὶ τούτου μικροῦ μεγάλα ὑπομένουσιν ὄνειδη. Οἱ γὰρ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν τὰ τοιαῦτα ὑπομένοντες καὶ λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, οὐδὲ ὡς δεῖ, οὐκ αἰσχροκερδεῖς, ἀλλὰ πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀδικοὶ καλοῦνται· οἳ εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες, καὶ ἱερὰ συλῶντες. Ὁ γὰρ κυβευτής λαμβάνει μὲν ὅθεν οὐ δεῖ· παρὰ τῶν φίλων γάρ, οἳ δεῖ δίδοναι μικρὰ δέ, καὶ διὰ τοῦτο αἰσχροκερδής· καὶ ὁ ληστής μεγάλους μὲν ὑπομένει κινδύνους, ἀλλὰ μικροῦ λήμματος ἕνεκα· ὁμοίως καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ εἰ τις ἄλλος τοιοῦτος.

*** Εἰκότως οὖν ἡ ἀνελευθεριότης τῇ ἐλευθεριότητι ἐναντίον λέγεται· ὅτι τε μᾶλλον ἀφέστηκεν αὐτῆς, ἢ ἡ ἀσωτία, (ἐναντιώτερον γὰρ ἔστιν αὐτῆς, διότι μεῖζον κακόν ἔστιν, ἢ ἡ ἀσωτία,) καὶ ὅτι κατὰ πλείονας τρόπους ἀμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ ταύτην, ἢ περὶ τὴν ἀσωτίαν.

(Scripsi : ὠφελεῖ | cod. ὠφελεῖ. — ὁ ζῆν | cod. ζῆν. — ὁ λησταί | cod. λησταί.)

Κεφ. γ'.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

**** Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακῶν τοσαῦτα εἰρήσθω· ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα περὶ μεγαλοπρεπείας διεξελεῖν· εἴκοι γὰρ ἡ μεγαλοπρέπεια τῇ ἐλευθεριότητι, καθόσον καὶ αὐτὴ περὶ χρημάτων ἔστι καὶ περὶ δαπάνας χρημάτων.

***** Διαφέρει δὲ, ὅτι ἡ μὲν ἐλευθεριότης καὶ περὶ δόσεις, καὶ περὶ λήψεις, καὶ δαπάνας ἔστιν, ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας μόνον· καὶ ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ δαπάνας ὀλίγων χρημάτων καὶ μικρῶν, ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια περὶ μεγάλων καὶ πολλῶν· καθάπερ δηλοῖ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς μεγαλοπρεπείας· ἔστι γὰρ δαπάνη μεγέθει πρέπουσα. Ἐὶ δὲ μέγεθος οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ πᾶσι πῆς δαπάνης· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ μέγεθος πᾶσι προσήκει, ἀλλὰ ἀνάλογον. Οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα προσήκει τριηράργῳ καὶ τῷ ἀρχιθεώρῳ· ἀλλ' ἑκάτερόν τὸ πρέπον τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς, ὅπερ ἑκάτερος ἀναλώ-

quando dare cogantur, quia accipiunt, neque accipere neque dare cupiunt.

Dicuntur vero hi parci, tenaces, sordidi, qui in largiendo modum deserunt : inter quos est et cuminsector quem vocant. Alii rursus acciando modum excedunt, quia omnia turpia et admittunt et patiuntur, ut aliquid accipiant, idque neque ut oportet, neque a quibus oportet. Hi autem omnes turpi lucro dediti vocantur quales sunt lenones, feneratores, aleatores, grassatores, qui obvios spoliunt, et latrones; quorum nemo est qui non propter quæstum, eumque exiguum, magnum dedecus subeat. Nam qui magni lucri causa talia sustinent, quique nec unde, nec quemadmodum oportet accipiunt, non turpi lucro dediti, sed improbi et impii et iniusti appellantur; quales sunt tyranni, urbium eversores, et qui deorum templa expilant. Nam aleator accipit, unde non oportet : nimirum ab amicis, quibus dare eum oportebat : sed non magnum quæstum facit, ideoque turpiter lucratur : quin etiam magna pericula adit latro, sed parvi lucri causa : similiter et grassator qui obvios spoliat, et si quis alius hujus generis est.

Merito ergo illiberalitas liberalitati contraria dicitur : tum quod longius absit ab ea quam profusio, (magis enim illi est contraria, quia majus malum est quam profusio,) tum quod pluribus modis in hac, quam in profusione homines peccent.

Cap. III.

De magnificentia.

Ac de liberalitate quidem vitis que oppositis dictum sit hactenus : superest, ut deinceps de magnificentia disseramus : quippe magnificentia ad liberalitatis similitudinem accedit, quatenus et ipsa circa pecuniam ejusque erogationem versatur.

Sed eo inter se differunt, quod liberalitas in dando acciandoque et sumtu faciendo, magnificentia tantum in sumtu faciendo versatur : deinde in paucis nec ita magnis sumtibus cernitur liberalitas, in magnis contra multisque magnificentia, quemadmodum ipsum quoque magnificentia nomen declarat : est enim sumtus magnitudine præstans. In omnibus autem non est eadem sumtus magnitudo : quia non omnibus eadem magnitudo convenit, sed apta. Neque enim idem sumtus trierarchum et spectaculorum aut sacrorum præfectum decet : sed qui imperii utriusque magnitudini consentaneus est,

* Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις κτλ. — ** Οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν κτλ. — *** Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι κτλ. — **** Cap. 2. Δόξει δ' ἐν ἀνόλουθον εἶναι κτλ. — ***** Οὐχ ὡπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει κτλ.

σας ὡς δεῖ, καὶ περὶ ἃ δεῖ, μεγαλοπρεπῆς λέγεται. Ὁ γὰρ τὰ πρόποντα μὲν δαπανῶν καὶ ἑαυτῶ καὶ τῷ λαμβάνοντι, μὴ μεγάλα δέ, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπῆς, ἀλλὰ ἐλευθέριος· οἷός ἐστιν ὁ λέγων.

Πολλάκι δόσκον ἀλήτη·^b

ἀλλ' ὁ μεγάλα δαπανῶν καὶ πρόποντα καὶ ἑαυτῶ καὶ τῷ λαμβάνοντι. Ὡστε τὸν μὲν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον εἶναι, τὸν δὲ ἐλευθέριον, οὐ πάντως μεγαλοπρεπῆ.

* Ταύτης δὲ τῆς ἕξεως ἢ μὲν ἑλλειψις μικροπρέπεια καλεῖται· ἢ δὲ ὑπερβολὴ βραυαυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται, αἰτινες γίνονται οὐ διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τῆς προσήκουσης, ἀλλὰ τῷ δαπανᾶν ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ. Καὶ περὶ μὲν τῶν παρ' ἑκάτερα τῆς μεγαλοπρεπείας κακίων ὕστερον ἀκριθέστερον ἐροῦμεν· λέγωμεν δὲ περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας.

** Ἔστι τῶν οὐδὲ μεγαλοπρεπῆς, καθάπερ ἐπιστήμων, θεωρῶν πάντα κατὰ λόγον, καὶ τάτων μετὰ τοῦ πρόποντος κανόνος· δαπανῆσει γὰρ τὰ μεγάλα ἐμμελῶς, καὶ ὡς προσήκειν. Αἱ γὰρ κατὰ τὴν ἕξιν ἐνεργεῖται τῇ ἕξει ἀκολουθοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο ἢ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὀρίζεται, καθὼς εἴρηται ἐν ἀρχῇ· ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι μεγάλα καὶ πρόπουσαι τῷ μεγαλοπρεπεῖ, καὶ τῷ ἔργῳ, οὐ ἕνεκα δαπανῶνται, μετὰ καὶ αὐτῶ ὄντι. Καὶ οὕτως ἔσονται αἱ δαπάναι μὲν τῷ ἔργῳ πρόπουσαι, τὸ δὲ ἔργον ταῖς δαπάναις προσήκον. Εἰ δὲ δεῖ τὸ ἕτερον ὑπερβάλλειν, τὸ ἔργον τοῦτο γὰρ μᾶλλον προσήκει τῷ μεγαλοπρεπεῖ. Ταῦτα δὲ ὁ μεγαλοπρεπῆς δαπανῆσει, πρῶτον μὲν τοῦ καλοῦ ἕνεκα, (ὅπερ κοινόν ἐστι πᾶσι τοῖς σπουδαίοις,) ἔπειτα ἡδέως καὶ προετικῶς, μὴδὲν ἀκριβολογούμενος· ἢ γὰρ ἀκριβολογία μικροπρεπές. Ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς περὶ μὲν τοῦ ἔργου σκέψεται, ὅπως ἀριστον γένοιτο καὶ πρεπωδέστατον, καὶ τούτου χάριν ὁ πλείστος λόγος αὐτῶ. Περὶ δὲ τῆς δαπάνης, ὅση προσήκει τῷ ἔργῳ, καὶ περὶ τοῦ μὴδὲν πλεόν ἀναλωθῆναι, ἀλλὰ γενέσθαι δι' ὅσων μάλιστα ἐνδέχεται ἐλαχίστων, οὐ τοσοῦτον ποιῶνται λόγον· μικροπρεπῆς γὰρ τὸ τοιοῦτον. Ἀνάγκη δὲ, καθὼς εἴρηται, τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον εἶναι, εἰ καὶ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐστὶ μεγαλοπρεπῆς· δαπανᾷ γὰρ ὁ μεγαλοπρεπῆς ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος· μεγάλα δὲ καὶ μεγάλων ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τοῦ μεγαλοπρεποῦς. Πολλάκις γὰρ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ὁ μεγαλοπρεπῆς οὐ τὸ αὐτὸ ἔργον ποιεῖ τῷ ἐλευθερίῳ, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστερον· οἷον, φέρε εἰπεῖν, θεραπεῦσαι τὸ θεῖον δεῆσαν, ὁ μὲν ἐλευθέριος χρυσοῦν τι σκεῦος ποιήσει, καὶ λίθους τιμίους ἐγκολλησεί τῷ σκεύει· ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς ναὸν μέγαν καὶ καλὸν οἰκοδομήσει, ἢ ἀνδριάντας ἀναστήσει, ἢ γεφύρας οἰκοδομήσει, ἢ ἄλλο τι· μέγα καὶ θαυμαστόν

quo ut oportet et in quæ oportet factis magnificis appellatur. Nam qui impensas tum sibi tum accipienti convenientes facit, non magnas tamen, non magnificas dicitur, sed liberalis : qualis ille est qui ait :

Mendicoque vago dare sæpe solebam :

sed qui impensas magnas easque tam sibi quam accipienti convenientes facit. Quamobrem magnificus etiam liberalis est : at liberalis non est utique magnificus.

Hujus vero habitus defectus indecora parsimonia vocatur : at ejus abundantia inepta magnificentia et elegantis inscitia nominatur, et si quæ ejusmodi sunt, que committuntur, non quod sumtus idonei magnitudinis cedant magnificentiam, sed quia in quæ non oportet et non ut oportet eos insumunt. Et de his quidem, quibus utrinque cincta est vitilis magnificentia postea accuratius agemus : nunc de ipsa magnificentia dicamus.

Magnificus igitur, tanquam intelligens, ex rationis præscripto omnia considerat, et ad normam quasi idoneam dirigit ; nam sumtus magnos quidem illos facit, sed concinne et ut oportet. Quippe actiones ad habitum accommodatæ habitum sequuntur, ideoque habitus actionibus definitur, ut initio diximus : itaque sumtus quoque hominis magnifici et magni sunt et simili operi ejus, quod magnum quoque esse oportet, cujus causa impenduntur, convenientes. Atque ita sumtus operi, opus sumtibus respondebit. Quodsi alterum necesse est justam magnitudinem excedere, id opus erit : hoc enim magis decet magnificum. Sumtus autem hos magnificus facit primum honestatis causa, (quod quidem omnibus bonis commune est,) deinde etiam libenter et prolixè, haudquaquam inita accuratius subductaque ratione : quippe omnia ad calculos vocare, indecora parsimonia est. Magnificus vero de ipso quidem opere deliberabit, quomodo illud optimum et maxime decorum efficiatur : atque hoc potissimum considerat. De sumtu vero qui requiritur in opere, vel ne quid plus impendat quam conveniat, sed ut efficiatur quam minima impensa facta, non tantopere sollicitus est aut curat : nam tale quid indecora parsimonia est. Verum necesse est, ut supra diximus, liberalem etiam esse eum qui sit magnificus, quamvis qui liberalis est non sit magnificus : sumtus enim facit magnificus, quos, et quemadmodum, et quum oportet : quod commune habet cum eo liberalis : sed et magnos et in res magnas, quod proprium est magnifici. Eisdem videlicet sæpenumero sumtibus non idem opus magnificus facit quod liberalis, sed magnificentius : exempli gratia, si de deorum cultu cogitandum est, liberali vas aliquod aureum caris lapidibus distinctum conficiet : at magnificus templum magnum et pulchrum ædificabit, aut statuas ponet, aut postes in fluvio faciet, aut aliud quid magnum et admirabile

* Τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως ἢ μὲν ἑλλειψις κτλ. — ** Ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς ἐπιστήμωνι ἔοικε κτλ.

διὰ τῆς ἴσης δαπάνης ἐργάζεται· καὶ τὸ μὲν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἔργον κυρίως ἔργον ἔσται, τὸ δὲ τοῦ ἐλευθερίου, κτήμα μᾶλλον ἢ ἔργον. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου· ἀλλὰ κτήματος μὲν, τὸ πλείστου ἀξίον εἶναι καὶ τιμιώτατον, οἷος ὁ χρυσός, καὶ οἱ τίμιοι λίθοι· ἔργου δὲ ἀρετὴ, τὸ μέγα εἶναι καὶ καλὸν καὶ θαυμαστόν· ὃ τῷ μεγαλοπρεπεῖ μάλιστα προσήκει· ἔστι γὰρ ἔργου ἀρετὴ μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

* Ἔργα δὲ μεγαλοπρεπῆ καὶ τίμια, οἷον τὰ περὶ τὸ θεῖον ἀναθήματα, κατασκευαὶ θυσιῶν καὶ ναῶν, φιλοτιμαίαι πρὸς τὸ κοινόν, χορηγίαι ἢ τριηραρχίαι, ἢ καὶ τὸ ἐστιᾶν τὴν πόλιν δεῖσαν· οὐ μόνον δὲ τὰ ἔργα δεῖ εἶναι μεγαλοπρεπῆ, καὶ τὰς δαπάνας προσηκούσας, καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιῶντι προπούσας μάλιστα μὲν διὰ τὴν οὐσίαν· κέννης γὰρ οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· εἰ δ' ἐπιχειροῖ μεγάλοις ἔργοις, ἢ λήθιος ἔσται, παρὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ δέον ἐπιχειρῶν. Ἐπειτα πρέπει δοκεῖ καὶ τοῖς πολλῶν τοιαῦτα πεποιηκόσιν, ἢ ὧν οἱ πρόγονοι μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν. Τῶν δὲ ἔργων τὰ πλείω μὲν εἰς τὸ κοινόν καὶ εἰς τὸ θεῖον· ταῦτα γὰρ μεγαλοπρεπῆ· τινὰ δὲ καὶ ἴδια, ὅσα εἰσάπαξ γίνονται, οἷον γάμοι, καὶ οἰκίαι, καὶ ἄλλο τοιοῦτον. Τῷ γὰρ μεγαλοπρεπεῖ μάλιστα προσήκει τὸ δαπανᾶν εἰς τὸ κοινόν, ἢ εἰς τὸ θεῖον, ἐλάχιστα δὲ εἰς ἑαυτόν. Ἔσται δὲ μεγαλοπρεπὲς ἔργον καὶ τὸ πολυχρόνιον· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἔργα θαυμαστά εἰσι καὶ καλά.

** Δεῖ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ ἕτερον τρόπον τὸ πρόπον ζητεῖν, καὶ σκοπεῖν τίνα ἔργα τίσιν ἀρμόζει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πρέπει τῷ θεῷ καὶ τῷ κοινῷ· οὐδὲ ταῦτα προσήκει ἱερῷ καὶ τάφῳ· ὥστε εἶναι τὰ ἔργα τοῦ μεγαλοπρεποῦς μέγα καὶ θαυμαστά, πρὸς τὰ ὁμογενῆ συγκρινόμενα· τάφων μὲν οἰκοδομήματα πρὸς τάφους, ναῶν δὲ πρὸς ναοὺς, καὶ γεφύρας πρὸς γεφύρας· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς οὐ μόνον σκοπεῖ τὸ μέγεθος, ὃ προσήκει τῷ γένει τοῦ ἔργου· οὐ γὰρ ταῦτόν μέγα εἶναι ἀπλῶς διὰ τὴν δαπάνην, καὶ μέγα εἶναι πρὸς τὰ ὁμογενῆ συγκρινόμενον, ἀλλὰ διαφέρει· καὶ γὰρ ἡ σφαῖρα, καὶ ἡ λήκυθος ἢ καλλίστη μικρὰ μὲν εἰσι διὰ τὴν δαπάνην· εἰσι δὲ μεγαλοπρεπῆ δῶρα τῶν παιδῶν, καὶ εἰσι ἃ μέγα πρὸς τὰ παιδικὰ συγκρινόμενα δῶρα· ἐπεὶ τοίνυν διαφέρει τὸ ἐν γένει μέγεθος τοῦ ἐν ταῖς δαπάναις, ἀνάγκη σκοπεῖν ἀμφοτέρω τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ποιεῖν μεγαλοπρεπῶς, κατὰ τὴν προσήκουσαν ἐκάστῳ γένει μεγαλοπρέπειαν. Οὕτω γὰρ γινόμενον τὸ ἔργον μέγα ἔσται, καὶ θαυμαστόν, καὶ καλόν, καὶ οὐδὲ εὐχερῶς ὑπὸ ὁμογενοῦς ὑπερβληθήσεται. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής.

*** Ὁ δὲ ὑπερβάλλον καὶ βάνασος παρὰ τὸ δέον

isdem sumtibus efficit : ideoque quod magnificus faciet, opus proprie, quod vero liberalis, possessio magis quam opus erit. Neque enim eadem est possessionis virtus et operis : sed possessionis virtus est, ut sit plurimi aestimanda, pretiosissima et carissima, ut aurum et cari lapilli; operis autem, ut magnum sit, pulchrum et admirabile : quod maxime decet magnificum : est enim operis virtus magnificentia, quae in magnitudine consistit.

Opera autem magna sunt et pretiosa, verbi gratia dona in deorum honorem suspensa, victimarum apparatus et templorum, item munera quae honestae laudis studio reipublicae dantur, ut si quis in ludos sumtum impendere, aut triremium praefecturam de suo administrare velit, aut epulum praebere civitati, quum res postulat : neque solum opera magna sumtusque congruentes esse oportet et magnificos, sed etiam eum qui facit maxime decere propter divitias : nemo enim pauper magnificus esse queat : siu autem magna opera aggreditur, stultus erit, quoniam et praeter dignitatem et contra officium talia aggreditur. Deinde magis eos decere videntur qui saepe talia fecerint, aut quorum majores magnifici fuerunt. Operum vero pleraque quae reipublicae ac diis dicantur talia sunt : nimirum haec magnifica habentur : sunt tamen et privata quaedam, quae scilicet semel tantum fiunt, ut nuptiae, aedes atque alia ejus generis. Nempe magnificum decet in rempublicam atque in deorum cultum maximos, in se ipsum vero minimos sumtus facere. Quippe et quae diuturna sunt, magnifica sunt opera : talia enim tum admirabilia, tum pulchra judicantur.

Sed et alio modo in operibus spectandum est decorum, considerandumque, quae opera quibus convenient : nec enim eadem deo congruunt et reipublicae : sicut nec eadem templo et tumulto accommodata sunt, ita ut magnifici opera magna sint et admirabilia, cum iis quae sunt ejusdem generis collata : verbi causa sepulcrorum monumenta cum sepulcris, templorum cum templis, pontium cum pontibus collata : atque in reliquis similiter. Etenim magnificus non solum spectat magnitudinem, quam operis genus requirit : quia non idem est magnum esse simpliciter propter sumtum, et magnum esse respectu eorum quae sunt ejusdem generis, sed differunt haec inter se : pila videlicet aut ampulla aliqua pulcherrima, quae ob parvam impensam minima sunt, magnifica tamen puerorum dona habentur, et si cum reliquis, quae donari illis solent donis componantur, jam magna erunt : quum igitur intersit aliquid inter generis et sumtus magnitudinem, utriusque rei ratio ducenda magnifico est, quem ita magnifice facere decet, ut convenientem unicuique generi magnificentiam exhibeat. Ita demum et magnum et admirabile et pulchrum futurum est opus, neque facile alio ejusdem generis opere superabitur. Talis ergo est magnificus.

Qui autem modum excedit et inepte magnificus est,

* Ἔσται δὲ τῶν δαπανημάτων, ὅσα λέγομεν τὰ τίμια κτλ. — ** Καὶ ἐν ἐκάστοις τὸ πρόπον κτλ. — *** Ὁ δὲ ὑπερβάλλον καὶ βάνασος κτλ.

ἀναλίσκει, καὶ ὡσπερ οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ὑπερβάλλειν λέγεται τὸν μεγαλοπρεπῆ. Καὶ γὰρ φαύλων ἕνεκα ἔργων, ὧν ἡ δαπάνη μετρία, πολλὰ δαπανᾷ καὶ μεγάλα, καὶ μεγαλοπρεπῆς βούλεται δοκεῖν, παρὰ τὸ εἶδος καὶ τὸ προσήκον τῇ μεγαλοπρέπειᾳ οἶον, ἐραριστάς ἐστιᾷ πολυτελέστατα, ὡσπερ εἰ γάμους ἐποίει· καὶ τοῖς κωμωδοῖς ὁ χορηγῶν παριοῦσι, καὶ χρήματα φιλοτίμως ἀναλίσκων ἐν αὐτοῖς, ὡσπερ εἰς κοινὸν ὄφελος· ἢ ἐν ταῖς κωμωδίαις ἀντὶ κωδίων, & παραπετάσματα ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, πορφυρίδας ἔχων, καθάπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ ταῦτα ποιεῖ οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλ' ἵνα μόνον ἐπιδείξηται τὸν πλοῦτον. Οἴεται γὰρ ἀπὸ τούτου θαυμαστός τις εἶναι δεῖξαι καὶ ἐν οἷς μὲν πολλῆς χρεῖα δαπάνης, ὀλίγα ἀναλίσκει, ἐν οἷς δὲ ὀλίγης, πολλά. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ ὑπερβάλλων τὸν μεγαλοπρεπῆ, δε καὶ βάνουσος καλεῖται.

* Ὁ δὲ ἄλλειπών, δε καὶ μικροπρεπῆς καλεῖται, περὶ πάντα ἄλλειπῆς ἐστίν. Ἀναλίσκων γὰρ οὐδὲν τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἐπειτα σκοπεῖ, πῶς ἂν ὅσον ἐνδέχεται τὰ ἐλάχιστα ἀναλώσῃ· καὶ πολλὰκις τὰ πλείω τῆς δαπάνης ἀναλώσας, καὶ πρὸς τὴν τελειώσιν ἤδη βλέπωντος τοῦ ἔργου, ὅτ' ἀκριβολογίας ἀτέλεστον ἀφήσῃ διὰ μικρὰν δαπάνην. Καὶ πάντα δέ, ὅσα ποιεῖ, ἀεὶ μέλλον καὶ σκοπῶν ποιεῖ, καὶ οἰόμενος καὶ πλείω τοῦ θέοντος ἀναλίσκειν, καὶ ὀδυρόμενος ὅτι πολλὰ ἀνάλωσεν.

** Αὐταὶ μὲν οὖν αἱ ἔξεις, ἥ τε μικροπρέπεια καὶ βανουσία, κακίαι εἰσίν, ὀνειδῆ δὲ οὐκ ἐπιφέρουσιν· διότι οὔτε βλαβεραὶ εἰσι τῶν πλάσας, οὔτε λίαν αἰσχροὶ καὶ ἀσχήμονες.

(Scripsi: * ἀρχιθεωρῶ] cod. ἀρχιθεωρῶ. — ^b ἀλή- τη] Odyss. XVII, 420. — ^c ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^d καὶ εἰσι] vulgo καὶ εἰσι. — ^e κωμωδοῖς.] cod. κωμωδοῖς. — ἔχων] cod. ἔχειν. —).

Κεφ. δ'.

Περὶ μεγαλοφυχίας.

*** Λέγωμεν δὲ ἤδη καὶ περὶ μεγαλοφυχίας. Ἔστι τοίνυν ἡ μεγαλοφυχία περὶ μεγάλα, ὡς καὶ τὸ ὄνομα οἰδῶσιν εἰκάζειν. Περὶ ποῖα δὲ μεγάλα, σκοπῶμεν. Φανερόν δὲ ὅτι ταυτὸν ἐστὶ τῷ περὶ μεγαλοφυχίας καὶ τὸ περὶ μεγαλοφύχου σκοπεῖν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει τὴν ἔξιν εἰδέναι, ἢ τὸν ἔχοντα τὴν ἔξιν.

**** Ἔστι τοίνυν μεγαλόφυχος περὶ μεγάλων· μεγάλα δὲ τὰ αὐτῷ προσήκοντα· ὅταν μεγάλων ἀξίος ὦν, καὶ αὐτὸς κρίνη ἑαυτὸν μεγάλων ἀξίον εἶναι. Ὁ γὰρ μικρῶν ἀξίος ὦν, καὶ μικρῶν ἑαυτὸν ἀξίον οὐ λέγεται μεγαλόφυχος, ἀλλὰ σώφρων· ἢ γὰρ μεγαλοφυχία ἐν μεγέθει ἐστὶ. Τοιοῦτον γὰρ λόγον ἔχει πρὸς τὸν σώφρονα ὁ μεγαλόφυχος, οἷον ὁ καλὸς πρὸς τὸν ἀ-

contra officium, neque ut oportet, neque in qua oportet sumtus facit, et idcirco talis homo superare magnificentum dicitur. In res enim viles et quas parvam impensam desiderant, multam pecuniam insumit, et cetera quam magnificentiam congruat et conveniat magnitudo videri vult: verbi causa, magnificentissimo hospitio et quasi epulis nuptialibus excipit eos qui datis symbiis ad cenam venerunt; item comædis dux chori præpositus ad chori ingressum exornandum omnia confert, et ambitiose pecuniam in ludos, tanquam in rem omnibus futuram, impendit: aut in comædiis agendis pro pellibus, quibus aspariorum loco in scena utebantur. Megarensium exemplo purpureas vestes mavult. Atque hæc non honesti causa, sed ad ostendendas tantum divitias facit. Namque eo modo se admirabilem visum iri arbitrat: et quas in res multa impendere debet, in eas parvam impensam facit, ubi vero parva impensam desideratur, ibi largus et profusus est. Talis igitur is est qui magnificentum superat atque idcirco inepte magnitudo appellatur.

At vero is qui modum deserit, quique indecore parvus vocatur, in omni re modi desertor est. Quam enim honestatis causa sumtus nullos faciat, tantum considerat, quomodo quam minimum sumtum impendat: quæ sæpenumero ubi maximam pecuniam partem in opus aliquod erogavit, quod jam ad finem vergit, dum omnia nimis exigue et exiliter ad calculos vocat, illud ob parvam impensam imperfectum relinquit. Sed et omnia quæ agit, semper cunctabundus agit et ratione bene subtracta, ratus se plus quam oportet impendisse magnæque sumptus se fecisse conquerens et lamentans.

Hi ergo habitus, indecora nimirum parsimonia et inepta magnificentia, vitia quidem sunt, sed probra nemini inferunt: quia neque nocent aliis, neque aliquid turpes ac deformes sunt.

Cap. IV.

De animi magnitudine.

Sed et de animi magnitudine jam agamus. Versatur igitur in magnis rebus animi magnitudo, quemadmodum etiam ipsum ejus nomen declarat. Quales autem magnæ illæ res sint, consideremus. Est vero manifestum, idem valere sermonem de magnanimo habitu et si de animi magnitudine queramus: nihil enim interest, utrum animi habitum an hominem eo præditum moriamur.

Magnanimus igitur in magnis rebus versatur: sunt vero magnæ quæ ipsum decent, quoties nimirum dignus est magnis dignumque se iis esse judicial. Neque enim qui dignus est parvis, dignumque se parvis iudicatur, magnanimus dicitur, sed temperans: quippe animi magnitudo in magnitudine sita est. Namque eodem modo ad temperantem se habet magnanimus, quo par-

* Ὁ δὲ μικροπρεπῆς περὶ πάντα ἄλλειπῆς κτλ. — ** Εἰσι μὲν οὖν αἱ ἔξεις αὐταὶ κακίαι κτλ. — *** Cap. 3. ἢ δὲ μεγαλοφυχία περὶ μεγάλα κτλ. — **** Δοκεῖ δὲ μεγαλόφυχος κτλ.

στεῖον· ὁ μὲν γὰρ καλὸς μετὰ μεγέθους ἔχει τὸ κάλλος, ὁ δὲ ἀστεῖος μετὰ σμικρότητος, ὅς καὶ σύμμετρος καλεῖται, καλὸς δὲ οὐδαμῶς· ὁ μὲν οὖν μεγαλόψυχος τοιοῦτος. Τῶν δὲ παρ' ἐκάτερα ὁ μὲν υπερβάλλον χαῦνος· χαῦνος γάρ ἐστιν ὁ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξίων οὐκ ἀξίος ὢν· ὁ δὲ ἀξίος μὲν ὢν πολλῶν, πλειόνων δὲ ἀξίων ἑαυτὸν, οὐ πάντη χαῦνος. Ἑλλείπων δέ, ὁ μικρόψυχος· ἐστὶ γὰρ μικρόψυχος ὁ πολλῶν μὲν ἀξίος ἐλαττόνων δὲ κρίνων ἑαυτὸν ἀξίον, ἢ ὁ ὀλίγων ἀξίος ἔτι δὲ ἐλαττόνων ἀξίων ἑαυτὸν. Τούτων δὲ μᾶλλον ἐστὶ μικρόψυχος ὁ πολλῶν ἀξίος ὢν ἔϊτα τῆς οἰκείας ἀξίας μὴ ἐπαισθανόμενος· ποταπὸς γὰρ ἂν ἦν, εἰ ὀλίγων καὶ μετρίων ἀξίος ἦν; Εἰσὶ μὲν οὖν οἱ παρ' ἐκείτερα, ὁ μὲν υπερβάλλων, ὁ δὲ ἑλλείπων.

* Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, καθόσον ^b μὲν περὶ μέγαν ἐστίν, ἄρκος δοκεῖ· καθόσον δὲ ἐπὶ τοῦ δέοντος ἐστηκεν αἰεὶ, καὶ οὔτε ὑπὲρ τὸ δέον ζητεῖ, οὔτε παρὰ τὸ δέον, διὰ τοῦτο μέσος ἐστίν.

(Scripsi : ^a ἔταν — κρίνη] cod. ἔταν — κρίνει. — ^b καθόσον] cod. καθ' ἔσον. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ μεγαλοψυχίας· καὶ περὶ τίνα ὁ μεγαλόψυχος, καὶ τίνα ἰδιὰ ἐστὶν αὐτοῦ.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ τὰ ἐξω ἀγαθὰ ὁ μεγαλόψυχος ἐστίν, ὢν παρὰ τῶν ἄλλων ἀξιοῦται κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῷ, εἴη ἂν πάντως ἢ περὶ χρήματα, ἢ περὶ ἡδονήν, ἢ περὶ τιμῆν· ἐπεὶ δὲ περὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐστίν, (ἐστὶ γὰρ μεγαλόψυχος ὁ τῶν μεγίστων ἑαυτὸν ἀξίων, ἀξίος ὢν,) εἴη ἂν περὶ τὴν τιμῆν· ἥτις δοκεῖ μέγιστον εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν· καὶ διὰ τοῦτο τῷ θεῷ ταύτην μάλιστα ἀπονέμομεν. Ὅστε περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχος ἐστίν, ὡς δεῖ· καὶ χωρὶς δὲ τούτων ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς φανερόν ἐστι. Ὁρώμεν γὰρ πάντας τοὺς μεγαλοψύχους τιμῆς μάλιστα ἐπιμένοντες τῆς ἀξίας ἑαυτῶν· ὁ δὲ μικρόψυχος ἑλλείπει καὶ πρὸς ἑαυτὸν· (ἐλάττω γὰρ τῆς ἀξίας φρονεῖ τῆς ἑαυτοῦ) ἑλλείπει καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα. Ὁ δὲ χαῦνος πρὸς ἑαυτὸν μὲν υπερβάλλει· (μέζω γὰρ φρονεῖ τῆς ἀξίας τῆς ἑαυτοῦ) τὸν δὲ μεγαλόψυχον οὐκ ^a υπερβάλλει τῷ φρονήματι. Ὁ γὰρ μεγαλόψυχος τῶν μεγίστων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, τῶν μεγίστων ἀξίος ὢν· οἷστε ἀνάγκη τὸ μεγαλόψυχον ἀριστόν εἶναι, καὶ σφόδρα ἀγαθὸν τοὺς τρόπους· καὶ ἀνδρείον, καὶ δίκαιον, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἄρκον. Ὁ δὲ μικρὰ ἠγούμενος πάντα καὶ οὐδαμῶς ἀξία ἑαυτοῦ, καὶ οὐ φερόμενος, ἀλλὰ ἀληθεύων ἐν τῇ τοιαύτῃ ψήφῳ, τῆς ἐνεκα αἰσχροῦ τι ποιήσει καὶ ἀτιμὸν; ἢ πῶς δυνατόν; ἐναντίον γὰρ ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ μεγαλοψύχου τὸ τοιοῦτο. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τιμῆς ἀξίος ὁ φαῦλος; εἰ δὲ τιμῆς ἑαυτὸν

cher ad venustum : quia in pulchro pulchritudo est; quæ cum magnitudine conjuncta sit, in venusto eximia forma ad brevitatem adjuncta, qui etiam concinnus appellatur, pulcher vero minime : talis ergo magnanimus est. Eorum autem qui utrinque sunt, is qui modum excedit, elatus ac superbus dicitur : est enim elatus ac superbus, qui magnis se dignum judicat, quum neutquam dignus sit : qui vero multis dignus est, sed plura sibi deberi quam quibus dignus sit, arbitratur, non omnino superbus est. Verum qui modum deserit, is humili imbecilloque animo est : sic enim nominatur is qui quum magnis dignus sit, minoribus se dignum judicat, aut qui quum parvis dignus sit, minoribus etiam se dignum statuit. Ex his autem humillimo animo est, qui quum magnis dignus sit, dignitatem ipse suam non percipit : quomodo enim se gereret, si aut parvis aut mediocribus dignus esset? Quare eorum qui utriusque sunt, alter modum excedit, alter deserit.

At vero magnanimus, quatenus in magnis versatur, summus videtur : quatenus vero in officio semper manet, neque aut majora aut minora quam oportet, expetit, eatenus medius est.

Cap. V.

De animi magnitudine : tum in quibus versetur magnanimus, et quæ ejus sint propria.

Quum in externis ergo bonis versetur magnanimus, quibus pro merito dignus judicatur ab aliis, necesse omnino est, vel in pecuniis, vel in voluptate vel in honore versetur : quum autem in iis quæ maxima inter homines habentur, bonis versetur (siquidem qui summis se dignum statuit honoribus, quum sit dignus magnanimus vocatur,) sequitur, ut honore occupetur : qui humanorum externorumque honorum finis videtur, ideoque deorum nuntii eum potissimum tribuimus. Itaque in honore et infamia sic se gerit ut oportet vir magni animi : quod et sine his inductione facile probatur. Omnes enim magnanimos honore eum appetere videmus, qui se dignus sit : at qui demisso et humili animo est, is modum deserit, sive ipsius persona (minus enim quam meretur de se magnifice sentit) : sive magnanimi dignitas spectatur. Superbus autem sui quidem respectu superat (magnificentius enim quam pro dignitate sua de se sentit) magnanimum vero magna de se opinione non superat. Etenim magnanimus, quum summis honoribus dignus sit, summis quoque se dignum esse existimat : unde sequitur, optimum etiam eum esse, moribusque bonis præditum : sed et fortem et justum reliquisque eodem modo virtutibus excellentem. Nam qui parva omnia ducit minimeque se digna, neque in hoc fallitur opinione, sed vera sentit, cujus tandem rei causa turpiter aliquid aut indigne faciat? aut qui fieri hoc possit? siquidem tale quid cum magnanimi ratione pugnat. Quo pacto enim honore dignus esse queat improbus? Sin autem eo dignum se esse existimat, quum sit improbus, et flagitiorum convincitur, jam ridiculus videbitur : quoniam virtutis præmium honor est, solisque

* Ἐστὶ δὲ μεγαλόψυχος κτλ. — ** Εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ κτλ.

ἀξιοὶ φαῦλος ὢν, καὶ τοῖς αἰσχροῖς ἀλισκόμενος, γελοῖος ἂν δοξείεν εἶναι· ἢ γὰρ τιμὴ τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ἄθλον, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπονέμεται μόνοις δικαίως. Ὡστε ὁ μεγαλόψυχος πάσας συλλαβὼν ἔχει τὰς ἀρετάς· καὶ ἐστὶν ἡ μεγαλοψυχία ὅσον κόσμος τις τῶν ἀρετῶν. Καὶ οὐ γίνεται μὲν ἀνευ ἐκείνων, μείζους δὲ καὶ καλλίους αὐτὰς ποιεῖ· κρίνει γὰρ αὐτὰς ἀξίας εἶναι ὧν εἰσὶν ἀξία. Διὰ τοῦτο σφόδρα χαλεπὸν μεγαλόψυχόν τινα γενέσθαι· οὐ γὰρ δυνατόν μεγαλόψυχον εἶναι ἀνευ πασῶν τῶν ἀρετῶν· τὸ δὲ πάσας κτήσασθαι, καὶ ταύτας εἰς ἄκρον, σφόδρα χαλεπόν. Ἔστι μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας, καθὼς εἰρηται. Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, καὶ ὑπὸ μεγάλων ἡδέεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων, καὶ ὧν ἀξιος, ἢ καὶ ἑλαττόνων τῆς ἀξίας· τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀξία τιμὴ. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ ἡδέεται, διὰ τοῦτο ἡδέεται, ὅτι τὴν δυνατὴν προσάγουσιν αὐτῷ τιμὴν, καὶ ἢς οὐκ ἔχουσι^α μείζω. Τῆς δὲ παρὰ τῶν τυγχόντων τιμῆς καθάπαξ ὀλιγορῆσαι· καὶ μάλιστα θανάτῳ ἐπὶ μικροῖς αὐτὸν τιμῶσιν· οἷον, εἰ τις ἐτίμα τὸν Ἀχιλλεῖα ὅτι καλῶς ἡδεῖ καθαρίζειν· δημοῖός δὲ καὶ περὶ τὰς ἀτιμίας κατὰ τὸ προσήκον αὐτῷ. Ἔστι τοίνυν ὁ μεγαλόψυχος μάλιστα μὲν περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας, καθὼς εἰρηται· ἐστὶ δὲ ἐπομένως καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν· καὶ περὶ ταύτας γὰρ μετρίως ἔξει καὶ ὡς προσήκεν^β· καὶ οὐδὲν αἰσχρὸν πείσεται πρὸς τὴν ἐν τοῦτοις μεταβολήν· καὶ οὔτε εὐτυχῶν περιχαρὴς ἐσται, οὔτε ἀτυχῶν περιλυπός· οὐ γὰρ μέγιστον ἠγήσεται τὴν τιμὴν, καὶ οὕτω περὶ αὐτὴν ἔξει ὡς μέγιστον ὄν. Οὕτω δὲ ἔχων περὶ τὴν τιμὴν, πολλῶν μᾶλλον περὶ τὸν πλοῦτον ὀλιγώρως ἔξει, καὶ τὰς δυναστείας· αἰρετώτερον γὰρ ἡ τιμὴ δυναστείας καὶ πλοῦτου· διὰ γὰρ τὴν τιμὴν ἀγαπητὰ εἰσὶν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δυναστεία· καὶ γὰρ οἱ ἔχοντες αὐτὰ τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. Ὁ δὲ τὴν τιμὴν μικρὸν ἠγούμενος πολλῶν μᾶλλον τὰ ἄλλα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μεγαλόψυχοι ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι, ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων σφόδρα τιμῶσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα τιμῆς ἀξία δοκοῦσιν εἶναι, καὶ ταῦτα συντελοῦσιν ἂν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν. Τὸ γὰρ ὑπερέχον ἐν ἀγαθοῖς ἐντιμότερον· ὑπερέχει δὲ ἐν ἀγαθοῖς ὁ εὐτυχής· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν μεγαλοψυχίαν συνίστησιν. Ὁ γὰρ εὐτυχὴς ἀξίον ἑαυτὸν μεγάλης τιμῆς ἠγεῖται διὰ τὴν ἀγαθὴν τύχην· τιμᾶται γὰρ παρ' ἐνίων· κατ' ἀλήθειαν δὲ μόνος ὁ ἀγαθὸς τοὺς τρόπους ἀξίος ἐστὶ τιμῆς. Ὡς δὲ ἀμφω πρόσσεσι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ τὰ ἐξωθεν ἀγαθὰ, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς τοῦ τὴν ἀρετὴν μόνον ἔχοντος· ὅς δὲ μόνον εὐτυχὴς ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐξωθεν ἀγαθοῖς εὐθηνᾷ, πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχει, ὁ τοιοῦτος οὔτε δικαίως τιμᾶται, οὔτε αὐτὸς δικαίως ἑαυτὸν μεγάλης ἀξιοῖ τιμῆς, οὔτε κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον μεγαλόψυχος λέγεται. Ἄνευ γὰρ ἀρετῆς τελείας ἀδύνατόν τινα μεγαλόψυχον εἶναι, καθὼς εἰρηται. Διὰ

bonis viris merito tribuitur. Quapropter omnes simul virtutes in se complectitur magnanimus : estque quasi virtutum omnium ornamentum quoddam animi magnitudo. Nempe ut sine illis constare nullo modo potest, ita majores eas pulchrioresque facit : quia illas iis quibus dignæ sunt dignatur. Quocirca admodum difficile est, esse magnanimum : quia nemo sine omnium virtutum comitatu talis esse potest : omnes vero habere virtutes atque in iis excellere, admodum difficile est. In honore ergo et infamia, quemadmodum diximus, cernitur magnanimus. Ac magnis quidem honoribus et qui a viris magnis deferuntur, delectari solet, tanquam suos sibi que debitos aut etiam sua virtute minores consecutus : quia perfectæ virtuti meritum præmium nunquam ab hominibus persolvatur. Enimvero si gaudeat, vel hanc ob causam gaudebit, quod quem possunt maximum aut quo majorem non habent, ipsi honorem tribuunt. Eum autem honorem, qui a vulgo ei habetur, prorsus negliget atque aspernabitur, maxime quum ob res parvas ipsum honorant : verbi causa, si quis honore affectisset Achillem, quod scienter fidibus caneret : eademque infamiæ ratio est, prout illi convenit. In honore igitur et infamia potissimum vir magni animi, sicut dictum est, cernitur : ideoque etiam in divitiis ac principatu omnique secunda et adversa fortuna versatur : atque in his rebus omnibus moderatum se et ut oportet præbebit : neque in earum mutatione quidquam aut turpiter faciet aut moleste patietur : siquidem neque rebus secundis lætabitur, neque adversis mærebit : quippe ne honorem quidem rerum omnium maximam putabit, neque sic in eum tanquam in summum bonum animatus erit. Porro quum sic erga honorem affectus sit, multo magis divitias et principatum contemnet : quoniam principatu et divitiis optabilior est honor : siquidem propter honorem divitiis et principatus in deliciis habentur : nam qui hæc bona consecuti sunt, his ipsis honestari volunt. Qui vero honorem in rebus parvis numerat, is multo justius etiam cætera despiciet. Quapropter magnanimi etiam contemtores esse videantur, quia nihil in rebus humanis admodum magni æstimant. Quum vero successus quoque prosperi honore digni videantur esse, etiam illi ad animi magnitudinem aliquid conferant. Quod enim excellit in bonis, honoratius est : in bonis autem excellit, qui fortuna utitur : quare et talia animi magnitudinem efficiunt. Nimirum fortunatus magno se honore dignum existimat, quia felicitate floret : a nonnullis videlicet honore afficitur, quum revera solus homo bene moratus honore dignus sit. Cui vero utrumque, virtus scilicet et externa bona adsunt, is honore dignior habetur, quam qui sola virtute præditus est : at qui fortunatus tantum est et cui externa prospere succedunt, qui tamen nihil cum virtute habet commune is neque, merito honore ab aliis augetur, neque se ipsum magnis honoribus dignum merito existimat, neque

τοῦτο οἱ ἐν εὐτυχίᾳ ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερέπται καὶ ὄβρισταί γίνονται χωρὶς γὰρ ἀρετῆς οὐ βράδιον φέρειν τὰ εὐτυχήματα ἐμμελῶς καὶ μετρίως. Οὐ δυνάμενοι δὲ φέρειν τὴν εὐτυχίαν καλῶς, ὄνται μὲν τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, καὶ πάντων καταφρονοῦσιν· αὐτοὶ δὲ ἀσυλλογίστως πάντα ποιοῦσιν, ὡς ἔτυχε. Βούλονται γὰρ μιμεῖσθαι τὸν μεγαλόφυχον, καίτοι πανταλῶς ἀνόμοιοι ὄντες· ὁ γὰρ μεγαλόφυχος καταφρονεῖ μὲν, ἀλλὰ δικαίως· (τὰ ἀληθῆ γὰρ περὶ ἑαυτοῦ οἶεται) καὶ μεγάλοις μὲν ἐπιχειρεῖ, καὶ μεγάλων κινδύνων κατατολμᾷ· ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ πρὸς μεγάλα τινὰ ἀφορῶν· οἱ δὲ τὰ ἔξω μόνον ἀγαθοὶ τῆν μὲν ἀρετὴν οὐ τιμῶσιν, οὔτε βούλονται κατορθοῦν, τῶν δὲ ἄλλων καταφρονοῦσι, καὶ τὰς ἄλλας πράξεις αὐτῶν βούλονται ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τοῦ μεγαλόφυχου πράξεις, ὅση δύναμις· οὐκ ἀφομοιοῦσι δὲ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὴν ἀρετὴν.

* Ἔστι δὲ ὁ μεγαλόφυχος οὐ πυκνοκίνδυνος μὲν (οὐ γὰρ συνεχῶς εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐκβάλλει, διὰ τὸ μὴ τιμᾶν τὰ τυχόντα, καὶ μικρῶν τιῶν καὶ ὀλίγων προκινδυνεύειν) μεγαλοκίνδυνος δὲ, ὅταν γὰρ μεγάλων τιῶν ἀγαθῶν προκινδυνεύῃ, οὐδὲ τῆς οἰκείας φείδεται ζωῆς.

** Καὶ εὐεργετῶν μὲν χαίρει, εὐεργετούμενος δὲ ἀισχύνεται. Τὸ μὲν γὰρ εὐεργετεῖν ὑπερέχοντος, τὸ δὲ εὐεργετῆσθαι ὑπερχομένου· ὁ δὲ μέγала περὶ ἑαυτοῦ φρονῶν ἀχθεταὶ τῇ ἐλάττω μοίρᾳ. Εἰ δὲ εὐεργετηθεὶς, ἀντευεργετεῖν ἐθέλησει, πλείονα δίδωσιν, ἵνα ὀφειλέτην ἑαυτῷ ποιῆσθαι τὸν ὑπάρξαντα τῆς εὐεργεσίας. Δοκεῖ δὲ ὁ μεγαλόφυχος τῶν μὲν εὐ παρ' αὐτοῦ παθόντων ἐθέλειν αἰεὶ μεμνηθῆσθαι, παρ' ὧν δὲ αὐτὸς εὐ πέπονθεν, ἐπιλελῆσθαι οὐκ ἀγνωμοσύνην τινί· (πῶς γὰρ, ὅς μελῶς δίδωσιν, ἢ λαμβάνει;) ἀλλ' ὅτι οἰκειότερον αὐτῷ καὶ μάλλον προσήκον τὸ εὐ ποιεῖν ἢ τὸ εὐ πάσχειν καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὲν εὐεργετεῖν, ὅτι ἄριστον καὶ τοιῷδε πρέπον, λόγου καὶ μνήμης ἀξιοῦται· τὸ δὲ εὐ πάσχειν, οὐδαμῶς· βούλεται γὰρ αἰεὶ ὑπερέχειν. Καὶ ἄλλου δὲ διηγουμένου τὸ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὸ δὲ ἀηδῶς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ Θέτις παρ' Ὀμήρω^ο οὐ λέγει τὰς εὐεργεσίας τῷ Δίῳ, οὐδὲ μέμνηται πρὸς αὐτὸν ὧν εὐ ἐποίησεν αὐτόν, ἀλλ' ὧν εὐ πέπονθε παρ' αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Λάκωνες^ε βουλόμενοι χαρίζεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις τὰς εἰς αὐτοὺς τῶν Ἀθηναίων εὐεργεσίας εἰς μέσον ἀγοῦσι. Καὶ τοῦτο δὲ ἴδιον μεγαλόφυχου, τὸ μηδενὸς δεῖσθαι ἢ μόλις, αὐτὸν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀ βούλονται ὑπηρετεῖν πρόθυμον εἶναι.

*** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι μέγαν εἶναι, διὰ τὸ μηδὲν ἡγεῖσθαι σαμῶν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, ἐξ ὧν ἀξιοῦσιν οἱ ἐν ἐξουσίαις φοβεροὶ τινες εἶναι· πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον· διὰ τὸ σωφρονεστεροῦς καὶ ἐπιεικεστεροῦς τοὺς τοιούτους εἶναι. Ἄλλως τε^ε τῶν μὲν ἐν ἀξιώ-

rectae rationi convenienter magnanimus vocatur. Nam sine perfecta virtute, ut antea diximus, magnanimus esse nemo potest. Quamobrem qui felicitate florent, contemptores fere aliorum et contumeliosi evadunt; difficile est enim sine virtute res secundas concinne et moderate ferre. Quam autem decenter eas ferre non possint, caeteris se praestare arbitrantur, ideoque omnes contemnunt: ipsi vero omnia inconsiderate, ut fors tulerit, agunt. Imitari scilicet virum magnanimum volunt, quum sint ei plane dissimiles: quippe magnanimus despicit quidem, sed merito (quia vere de se iudicat:) sed et magna aggreditur, magnaue pericula subit: verum honestatis causa et magna duntaxat spectans: qui vero externis tantum bonis excellunt, virtutem ipsam non honorant, neque eam exercere volunt, sed et alios despiciunt, caeterasque actiones suas, quantum in ipsis situm est, magnanimi actionibus assimilare student, quod tamen non possunt, quum virtutem non habeant.

Sed magnanimus non frequenter periclitatur: (neque enim assidue se periculis offert, quia non curat vulgaria, nec ob minimas tenuissimasque res discrimen adit: sed contra magna pericula suscipit; nam quoties pro eximiiis quibusdam bonis propugnat, ne suae quidem vitae parcat. Sed et beneficia in alios quum confert, ea re delectatur, quum ab alio accipit, rubor ei suffunditur. Nam bene facere aliis praestantis et excellentis hominis est, at beneficio affici inferioris: qui vero magnifice de se sentit, deteriore statu offenditur. Quodsi prior affectus beneficio referre gratiam velit, ea quae accepit maiore mensura reddit, ut alterum qui prior de ipso bene meritus est beneficio obstrictum teneat. Videtur porro magnanimus id studere, ut eorum quibus bene fecit semper meminerit, a quibus beneficio affectus sit, obliviscatur: non quod ingratus sit: (quomodo enim sit ingratus, qui majora reddit, quam accepit?) sed quia ei aptius et convenientius est, beneficio afficere quam affici: ideoque beneficia, quibus alios ornat, ut rem optimam suaeque persona, quod ita moratus sit dignam, oratione et memoria prosequitur: quae vero accepit, non item: semper enim excellere vult. Atque alio narrante illud libenter, hoc gravate audit: quocirca neque Thetis apud Homerum Jovi sua in eum beneficia exponit neque quomodo de eo bene merita sit commemorat, sed quibus ab eo affecta sit beneficiis, declarat: similiter et Lacedaemonii, quum gratificari Atheniensibus volunt, beneficia ab illis in se collata in medium proferunt. Atque hoc quidem proprium est magnanimi, ut neminem aut vix quinquam roget, ipse vero aliis quae desiderant libenter subministret.

Sed et illud ejus proprium est, ut in viros dignitate aliqua praeditos magnum se atque excelsum praebat, quia nihil ex bonis illis splendidum existimat, quibus potentes terrorem aliis injicere volunt: in eos vero quorum mediocris fortuna est, modestum ac moderatum

* Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος κτλ. — ** Καὶ ὅς εὐ ποιεῖν κτλ. — *** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις μέγαν εἶναι κτλ.

ματι ὑπερέχειν καὶ ἐργωδῆς ἐστὶ, καὶ σεμνόν, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μεγαλοψύχῳ προσήκει· τὸ δὲ τῶν μέσων, καὶ βῆδιον καὶ οὐδὲν μέγα· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύνεσθαι οὐκ ἀγενές, ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικόν· ὥσπερ εἰ τις ἐπεδείκνυτο τὴν τοῦ σώματος βρώμην ἐν τοῖς ἀσθενέσι καὶ ὑπὸ νόσου ἢ γήρωσ διεφθαρμένοις. Ἔτι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐδὲ περιελεύσεται ζητῶν οὐ τιμηθήσεται· (μικρὸν γὰρ καὶ τῷτο) οὐδὲ ἐθελήσει ποτὲ παραγενέσθαι ὅπου πρωτεύουσιν ἢ ἄλλοι, ἵνα μὴ τύχη τῶν δευτερείων, τῶν πρωτείων ἀξίος ὢν. Ἔστι δὲ οὐδὲ ἔτοιμος εἰς τὰς πράξεις, ἀλλὰ ἀργός τις καὶ μελλητής. Ζητεῖ γὰρ αἰ πράττειν μέγала, καὶ μεγαλῶν ἔνεκα, καὶ ὅθεν μεγάλη γίνεται τιμή· ταῦτα δὲ ἐπαινῶς συμπίπτει· καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγα μὲν πράττει, μέγала δὲ καὶ ὀνομαστά. Οὓς δὲ ἢ φίλους ἡγεῖται ἢ ἐχθρούς, φανερώς καὶ μισεῖ καὶ φιλεῖ· γινώσκει γὰρ ἀσφαλῶς, ὅτι κατὰ τὸ δέον ἀμφοτέρω ποιεῖ, καὶ οὐ δέδοικε τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἀδοξίαν· μάλλον γὰρ φροντίζει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δέοντος, ἢ τῆς δόξης. Καὶ διὰ τοῦτο φανερόμισός ἐστὶ καὶ φανερόφιλος· καὶ πάντα δέ, ἃ λέγει καὶ πράττει, φανερώς καὶ λέγει καὶ πράττει, διὰ τὸ καταφρονεῖν ὡς εἴρηται τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης. Διὰ τοῦτο καὶ παρῆρησιαστικός ἐστὶ, καὶ αἰ ἀληθεύει· εἰ μὴ που εἰρωνεύοιτο πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ τὰ μικρὰ λέγοι περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι παρὰ φάυλων ἀνθρώπων τιμᾶσθαι. Συζῆ δὲ καὶ συνδιάγει οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλὰ τῷ φίλῳ· τὸ γὰρ τῷ μὴ φίλῳ συνεῖναι, καὶ τραπέζης καὶ στέγης κοινωνεῖν, οὐ μεγαλόψυχον, ἀλλὰ δουλικόν καὶ κολακικόν· ταπεινοὶ γὰρ οἱ κολακῆς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν οἱ ταπεινοὶ πάντες κολακῆς εἰσιν. Ἔτι δὲ, οὐδὲ θαυμαστικός τις ὁ μεγαλόψυχός ἐστὶ, τὰ τυχόντα ὑπερθαυμάζων· οὐδὲν γὰρ αὐτὸς νομίζει μέγα. Ἄλλ' οὐδὲ μνησικάκος· μικρὰν γὰρ καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν βλάβην ἡγεῖται, καὶ μηδὲν αὐτῷ δυναμένην λυμῆσθαι, ἰ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς, ἄλλως τε ἢ καὶ τὸ ἀπομνημονεύειν, καὶ παρεληλυθότων ποιέσθαι λόγον, καὶ ταῦτ' αἰ κακῶν, μικροψύχου τινός ἐστι· τὸ δὲ παρορᾶν, μεγαλοψύχου. Ὅς γὰρ ὢν εὖ πέπονθεν, οὐδαμῶς ἀξιοῖ μνησθῆναι, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται, διὰ τὸ μὴ μέγα εἶναι καὶ ἀξίον αὐτοῦ τὸ εὖ πάσχειν, πολλῶ μάλλον ὢν κακῶς πέπονθε παρὰ τινῶν οὐ μνησθήσεται. Ἔτι δὲ οὐδὲ πράξεις τινὰς ἢ ἄλλων ἀνθρώπων ἀνέχεται καταλέγειν, ἢ ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ τῶν ἐπαινῶν αὐτῶν μέλει τῶν ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων. Οὐδὲ πάλιν σπουδὴν ἔχει, ἵνα οἱ ἄλλοι ψέγωνται· οὐ τοίνυν οὔτε ἐπαινετικός ἐστὶν, οὔτε κακολόγος· οὐδὲ τοὺς ἐχθρούς διασύρει, εἰ μὴ που παρόντας· τὸ γὰρ ἀπόντας λοιδορεῖσθαι, οὐ μεγαλόψυχου. Περὶ δὲ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν οὐ σφόδρα ἱκετεύει, ἢ ὀλοφύρεται, ἐάν τις ἐσηθῆ· ὁ γὰρ μηδὲν μέγα ἡγούμενος, μηδὲ σπουδάζων περὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων, πῶς δύναται οὕτως ἀγενῶς ἔχειν; Αἰ δὲ τὸ καλὸν τοῦ κέρδους προτιμῶν

se præstet : propterea quod ejusmodi homines honestiores et moderatiores esse solent. Præterea eos qui dignitate excellunt superare et difficile est et amplum, ideoque magnanimum decet : at mediocres superare, tum proclive, tum nihil negotii est : et inter illos gloriari generosi hominis esse videtur, inter humiles autem et infimos ridiculum atque ineptum putatur : nec secus ac si quis inter infirmos aut morbo vel senio confectos corporis robur ostentaret. Porro neque honores ambire ac petere volet magnanimus : (nam et hoc leve est :) neque unquam ad ea accedet in quibus alii principem locum obtinent, ne primas partes merito secundæ deferrantur. Verum neque promptus et alacer ad actiones suscipiendas, sed cessator potius et cunctator est. Semper enim magnis actionibus intentus est, cum magnarum rerum causa, tum earum a quibus magnus honor expectatur : hæc autem raro eveniunt : ideoque pauca illa quidem agit, sed magna et illustria. Quos vero vel amicos sibi vel inimicos putat, palam aut diligit aut odit : certo enim scit, recte se facere utrumque, ideoque nec male audire metuit a plebe : quia magis veritatem et rectum quam opinionem respicit. Quocirca apertas inimicitias gerit et aperte amat : sed et quidquid aut dicit aut agit, palam dicit et agit, propterea quod, ut diximus, vulgarem opinionem negligit. Quare liberio rem sermonem amat, semperque vera dicit : nisi forte apud plebejos homines dissimulatione utitur, parumque sibi tribuit, quia ab infimis hominibus honorari non cupit. Neque cum quovis vivit aut versatur, sed cum amico tantum : nam commercium habere cum eo qui non sit amicus, unaque mensa et eodem tecto frui, non magnanimum est, sed servile et adulatorium : quippe humiles sunt adulescentes, et contra, omnes qui humiles sunt, adulescentes sunt. Sed neque tam facile admiratur magnanimus, ut res vulgares cum stupore contempletur : nihil enim ipse magnum existimat. At ne injuriarum quidem memor est : quia etiamsi aliquod ab inimicis damnum patitur, minus tamen id putat, quam quod sibi nocere possit, ob virtutis magnitudinem, ac præsertim ut memorem esse, præteritorumque maxime malorum meminisse humilis et demissi hominis est, ita negligere illa magnanimi. Nam qui ne beneficiorum quidem, quibus affectus est, meminisse ullo modo dignatur, sicut supra diximus, quia leve neque se dignum esse, affici beneficiis censet, multo magis malorum, quæ ab aliquo acceperit, memoriam deponet. Præterea nec aliorum hominum actiones recensere sustinebit, nec suas : quia nec alienas laudes curat nec suas. Rursus neque operam dat, ut alii vituperentur, et idcirco neque laudator est neque maledicus ; sed nec inimicos sugillat nisi præsentibus : nam absentes contumeliis vexare, non est magnanimi. In rebus necessariis aut exiguis, si qua earum eget, neque cuiquam supplicat, neque lamentatur : quomodo enim is qui nihil magnum existimat, neque ad ullam rerum humanarum studium curamque confert,

βελτίω νομίζει τὰ καλὰ καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων, ἂν μὴ καλὰ ᾖσιν. Ὅμοιος ἐπὶ τε κτημάτων, καὶ δένδρων, καὶ οἰκετῶν· οὐ γὰρ χρηματιστὰς ἀλλὰ τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς κτήσεται τῶν οἰκετῶν. Καὶ κινήσεις δὲ τοῦ μεγαλοψύχου βραδεία δοκεῖ εἶναι, καὶ ἡ φωνὴ βραεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ δυνατὸν σπεύδειν τὸν περὶ ὀλίγων φροντίζοντα· (ὀλίγα γὰρ αὐτῷ ἂ θραυμάζουσιν οἱ πολλοί·) οὐδὲ σύντονον εἶναι τὸν οὐδὲν μέγα οἰόμενον· σπεύδουσι γὰρ καὶ ὀξυφωνοῦσιν οἱ περὶ τι σφόδρα ἐπισημένιοι, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιούμενοι φροντίδα. Ὁ μὲν οὖν μεγαλόψυχος τοιοῦτος.

Ὁ δὲ ἁλλείπων, μικρόψυχος, ὁ δὲ ὑπερβάλλων, χαῦνος· οὐκ εἰσὶ δὲ οὐδὲ οὗτοι κακοί· οὐ γὰρ κακοποιοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἡμαρτημένοι, καθ' ἑσὸν τοῦ δέοντος ἐκπίπτουσι καὶ τοῦ μέσου.

** Ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, καὶ ἀποστερεῖ ἑαυτὸν ὧν ἐστὶν ἄξιος. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος κακὸς ἐστὶν ἑαυτῷ, μὴ εὖ ποιῶν ἑαυτὸν, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὰ αὐτῷ προσήκοντα· εἰ γὰρ ᾗδει, ὠρέγετο ἂν, ἀγαθῶν ὄντων· ὁ τοιοῦτος δὲ ἡλίθιος μὲν οὐκ ἂν λέγοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον νωθρός. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὸ μέρος ὁ μικρόψυχος ἑαυτὸν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τρόπον· καὶ γὰρ διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν καὶ χείρων γίνεται τοὺς τρόπους· τῶν γὰρ ἀγαθῶν καὶ γενναίων πράξεων καὶ τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἀφίσταται, ὡς ἀνάξιος ὢν αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν ἀπέχεται, νομίζων ὑπὲρ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ταῦτα εἶναι.

*** Ὁ δὲ χαῦνος, καὶ ἡλίθιος, καὶ ἑαυτὸν ἀγνοῶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐπιχειρεῖ. Ἀρετῇ μὲν οὐκ ἔχων κοσμεῖσθαι, κοσμούμενος δὲ ἐσθῆτι καὶ σχήματι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦτοις· καὶ σεμνός τις εἶναι διὰ τούτων νομίζων, εὐτυχῆ τις ἐθέλει δοκεῖν· καὶ πειρᾶται φανερὰ ποιεῖν αἰεὶ τὰ εὐτυχήματα ἑαυτοῦ, καὶ περὶ αὐτῶν αἰεὶ λέγει, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενος.

**** Ἀμφοτέρων δὲ ἀντικειμένων τῇ μεγαλοψυχίᾳ, τῆς τε μικροψυχίας καὶ τῆς χαυνότητος, ἡ μικροψυχία μᾶλλον ἀντίκειται, ὅτι μᾶλλον γίνεται, καὶ χείρον ἐστὶ κακόν· τοῦ γὰρ ἔχοντος τὸ ἦθος χείρον ποιεῖ καὶ τὴν ἀρετὴν ἐλαττοῖ, καθὼς εἴρηται· ἡ δὲ χαυνότης φαῦλον μὲν ἐστὶ δι' ἑαυτήν, τὸν δὲ ἔχοντα οὐ ποιεῖ κατὰ τὰ ἄλλα φαυλότερον· οὐδὲν γὰρ ἀγαθόν, ὧν ἔχει, ὁ χαῦνος ἀπόλλυσι διὰ τὴν χαυνότητα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνίοτε διὰ τοῦτο καὶ καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπιχειρεῖ, ἄξιον ἑαυτὸν ἡγούμενος τῶν τοιοῦτων. Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν χαυνότης οὐκ αἰεὶ αὔξει· ἀπὸ γὰρ τῆς πείρας ὁ χαῦνος ἐπιγνώμων ἑαυτοῦ γίνεται· ἢν γὰρ ζητεῖ τιμὴν οὐ λαμβάνων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ἀναγκάζεται σωφρονεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ χαυνότης εὐαπάλακτόν ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται παραμένειν· ἡ δὲ μικροψυχία αἰεὶ προ-

tam abjecto animo esse possit? Semper autem id quod honestum est lucro anteponeus meliora statuit honesta et infructuosa fructuositas et utilibus, si inhonesta sint. Eadem etiam opum, arborum et servorum ratio est: neque enim lucripetas, sed honestos et bonos servos sibi comparabit. Sed et motus hominis magnanimi tardus videtur esse, et vox gravis, et dictio sedata: neque enim fieri potest, ut festinet, qui pauca curat: (nam quæ vulgus admiratur, ille levia ac tenuia judicat:) neque ut magnopere contendat qui nihil magnum esse credit: quippe festinant et volubiliter loquuntur, qui vehementer admirantur aliquid, ac studiose diligenterque curant. Talis ergo est magnanimus.

Qui autem modum deserit, is humili imbecilloque animo dicitur; qui excedit, elatus ac superbus; quamvis nec isti mali sint; nihil enim maleficii in quemquam admittunt, sed tantum errant, quatenus videlicet ab officio atque a mediocritate discedunt.

Nam qui humili imbecilloque animo est, quum sit bonis dignus, ipse se non novit, ac propterea bonis quæ meretur se privat. Atque idcirco sibi ipsi malevolus est, quia bene sibi non facit, quod ignoret, quæ sibi debeantur: nimirum si novisset, expeteret quoque, quum bona sint: neque tamen stolidus recte dicitur ejusmodi homo, sed potius piger et segnus. Neque vero hoc tantum modo nocet sibi is qui humili imbecilloque animo est, sed etiam alio: etenim quoniam se ipse ignorat, mores quoque ejus magis magisque labuntur: a rectis enim et honestis actionibus bonisque institutis desistit, tanquam indignus sit illis, quemadmodum et ab externis bonis se abstinere, ea supra dignitatem suam esse ratus.

At vero superbus et stolidus et qui se ipsum ignorat, ea aggreditur, quæ dignitatem suam excedunt. Qui quum virtute ornari non possit, veste contra et habitu et consimilibus aliis se exornat, quumque iis decorus sibi videatur, fortunati speciem præbere vult, suasque res secundas semper in hominum notitiam perferre conatur, ac de iis loquitur perpetuo, quasi ex his honorem consecuturus.

Quum autem utraque animi magnitudini et humilitas et superbia adversetur, humilitas magis adversatur quam superbia, tum quia est crebrior, tum quia major est malum: ejus enim quem tenet, et mores corrumpit, et virtutem, ut dictum est, minuit: superbia autem per se quidem mala est, eum vero quem tenet, deteriorem in reliquis non efficit: nullum enim bonum, quod possidet superbus, superbia corrumpitur, sed potius interdum præclara idcirco et honesta operæ aggreditur, quia se dignum iis existimat. Perro non semper crescit superbia: experientia enim sui cognitionem consequitur superbus: quum enim plerumque non afficitur eo quem petit honore, modeste se gerere cogitur. Quare superbia facile deponitur, neque potest permanere: at humilitas semper procedit. Nam natura, ut dictum est, deprava-

* Ὁ δὲ ἁλλείπων μικρόψυχος, ὁ δ' ὑπερβάλλων χαῦνος κτλ. — ** Ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν κτλ. *** Οἱ δὲ χαῦνοι ἡλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες κτλ. — **** Ἀντιτίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ κτλ.

χωρεῖ. Τοῦ γὰρ ἤθους, ὡς περ εἴρηται, χεῖρον δια-
θέντος, καὶ τὸ φρόνημα ἐλαττοῦται· τοῦ φρονήματος
δὲ ἐλαττωθέντος, καὶ ὁ τρόπος γίνεται χεῖρων, καὶ τὸ
φρόνημα διὰ τοῦτον· καὶ οὕτως ἡ μικροψυχία ἀεὶ
προχωρεῖ. Καὶ ἀπὸ τῆς πείρας δὲ ὁ μικροψυχος οὐ
γίνεται βελτίων· οἷς γὰρ ἔργοις ἐπιχειρεῖ, βραδίως ταῦτα
περαίνων (μικρὰ γὰρ καὶ τῆς δυνάμεως ἐλάττω)
τὴν ἴδιαν ἀρετὴν ὡς περ ἀγνοεῖ. Καὶ τιμὴν δὲ ζητῶν
ἐλάττω τῆς ἀξίας οὐδένα λυπεῖ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ
ἐξελεγχόμενος θεραπεύεται, καθάπερ ὁ χαῦνος. Διὰ
ταῦτα τοίνυν ἡ μικροψυχία¹ χεῖρόν ἐστι κακὸν τῆς
χαυνότητος καὶ δυσπαλλακτότερον· ὅθεν μᾶλλον ἀν-
τίκειται τῇ μεγαλοψυχίᾳ.

(Scripsi : ^a) οὐκ ὑπερβάλλει] cod. οὐκ ὑπερβάλ-
λει. — ^b κόσμος τις] cod. κόσμος τις. — ^c ἔχουσι]
cod. ἔχουσιν. — ^d προσῆκεν] i. e. προσήκει. Recte
enim Thomas Magister p. 751 : τὸ δὲ προσῆ-
κεν, ἀντὶ τοῦ προσήκει λαμβανόμενον, ἀττικόν ἐ-
στιν. — ^e παρ' Ὀμήρῳ] Eustratius : Thetis enim,
ut apud Homerum est, quum maximis beneficiis
Iovem affecisset, eumque a conjuratione aliorum
deorum liberasset, id quod filius ejus declarat
his versibus : Ἐθεῦσ' Οὐλύμπόνδε Δία λίσαι, εἴ ποτε
δὴ τι κτλ. (Iliad. I, 394-406) non id quidem ipsa
explicat apud Iovem, quum ab eo petit, ut filio
suo honorem et gloriam asserat, sed tantum la-
tenter significat : Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δὴ σε μετ' ἀθα-
νάτοισιν ὄνησα κτλ. Iliad. I, 503-510. — ^f οἱ Ἀά-
κωνες] Eustratius : « Lacedæmonii, ut refert
Callisthenes in primo historiæ græcæ libro,
quum Thebani in Laconicam hostili exercitu in-
vasissent, ad Athenienses auxilii petendi causa
profecti, beneficiorum, quibus Athenienses af-
fecerant, nullam prorsus fecere mentionem, sed
quæ ipsi ab illis acceperant magnifice commemo-
rarunt, ut ea potissimum ratione generosum
Atheniensium animum ad ferendam sibi opem
possent inducere. » Xenophon tamen Hist. græc.
lib. VI cap. 5, 33 collata in Athenienses bene-
ficia Spartanos enumerasse scribit. — ^g ἄλλως
τε] cod. ἄλλωστε. — ^h πρωτεύουσιν] cod. προτεύου-
σιν. — ⁱ λυμήνασθαι] cod. λυμήνασθαι. — ^k ἄλλως
τε] cod. ἄλλωστε. — ^l μικροψυχία] cod. μικροψυ-
χία. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τῆς ἐν φιλοτιμίᾳ μεσότητος.

* Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμὴν μεγάλην ἐστὶ,
καθὼς εἴρηται. * Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἀρετὴ περὶ τὴν
τιμὴν, ἥτις λόγον ἔχει πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὅν ἡ

* Cap. 4. * Ἔοικε δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετὴν τις κτλ.

vata ejus etiam de se opinio decrescit : opinione autem
decescente mores quoque in pejorem partem mutantur,
et propter eos opinio : atque ita humilitas semper proe-
dit. Sed nec experientia is qui humili imbecilloque
animo est, resipiscit : nam quum ea quæ aggreditur
opera facile perficiat (parva enim sunt viribusque ejus
minora) virtutem suam quasi ignorat. Sed et honorem
quum petat minorem quam quo dignus est, neminem
offendit, ideoque ne repulsa quidem quam a populo tu-
lit ad frugem compellitur, ut superbus. Ob has igitur
causas humilitas pejus malum est quam superbia minu-
que sanabile : unde etiam magis animi magnitudini ad-
versatur.

Cap. VI.

De mediocritate quæ in honorum cupidine consistit

In magno ergo honore, sicut dictum est, animi alti-
tudo cernitur. Sed et alia virtus in honore occupata est,
quæ eandem rationem ad animi excelsum habet.

ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν· ὡς γὰρ ἡ μεγαλοπρέπεια διαφέρει τῆς ἐλευθεριότητος τῷ μεγάλῳ, περὶ τὰ χρήματα καὶ αὐτῆς οὐσης, οὕτως ἡ μεγαλοψυχία τῆς τοιαύτης ἀρετῆς διαφέρει, τῷ περὶ μεγάλας εἶναι τιμᾶς, αὐτῆς περὶ τὰς μικρὰς οὐσης.

* Ὅσπερ γὰρ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολή, καὶ ἄλλειψις, οὕτω καὶ ἐν τῇ ὀρέξει τῆς τιμῆς ἐνὶ λαβεῖν μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν, καὶ ἄλλειψιν. Ἔστι γὰρ δυνατόν ἐφίεσθαι τιμῆς πλεόν ἢ δεῖ, καὶ ἔλαττον τοῦ δέοντος, καὶ πάλιν κατὰ τὸ δέον, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος· ψέγομεν γὰρ καὶ ἐπαινοῦμεν πολλοὺς ἐπὶ τῇ τῆς α τιμῆς ὀρέξει· ὅθεν δῆλον, ὅτι οἱ μὲν ὡς δεῖ ταύτης ἐφίενται, οἱ δὲ οὐχ ὡς δεῖ· τούτων δὲ οἱ μὲν ὑπερβαίνουσι τὸ δέον, οἱ δὲ ἐλλείπουσι.

** Καὶ γὰρ ψέγομεν τὸν φιλότιμον ὡς πλεόν ἢ δεῖ τιμῆς ἐφίεμενον· ψέγομεν δὲ καὶ τὸν ἀφιλότιμον, ὡς μηδὲ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντα τιμᾶσθαι.

*** Ἐνίστα δὲ καὶ τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον, τὸν δὲ ἀφιλότιμον ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἶπομεν· γίνεται γὰρ τοῦτο διὰ τὸ εὐκίεον τὰ ἄχρα τῇ μεσότητι, καὶ διὰ τὸ τὴν μεσότητα ἀνώνυμον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἄχρων. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὴν μεσότητα φιλοτιμίαν ὀνομάζεσθαι ἢ ἀφιλοτιμίαν. Ὁ γὰρ φιλότιμος καὶ ὁ φιλοχρήματος πολλαχῶς δύναται λέγεσθαι· ἐπαι καὶ τὸ φιλεῖν κατὰ πολλοὺς τρόπους δύναται εἶναι· ἐστὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ τὸ δέον φιλεῖν τι, καὶ παρὰ τὸ δέον, καὶ ὡς δεῖ· ὥστε καὶ τὸ ὄνομα οὕτως ἂν ἔχῃν, καὶ λέγοιτο ἂν φιλοτιοῦτος εἰκότως καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὁ μὴ ὡς δεῖ φιλῶν· ὥστε ὅταν τινὰ φιλότιμον ὀνομάζοντες ἐπαινοῦμεν, νομίζομεν ὑπερβάλλειν μὲν ἐν τῇ τῆς τιμῆς ὀρέξει, ἀλλ' οὐ τὸ δέον, ἀλλὰ τοὺς πολλοὺς· ὅταν δὲ ψέγωμεν τὸν φιλότιμον, τὸν ὑπερβάλλοντα τὸ δέον φιλότιμον ὀνομάζομεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφιλοτίμου ἔχει.

**** Ἔστι τοίνυν μεσότης ἐν τῇ μετρίᾳ τιμῆς ὀρέξει, εἰ καὶ ἀνώνυμος ἐστίν· ἐν οἷς γὰρ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἄλλειψις, ἀνάγκη καὶ τὸ μέσον εἶναι· ὥστε ἐπαι ὀρέγονται τῆς καὶ πλεόν· οὐ δέοντον καὶ ἔλαττον, ἀνάγκη καὶ τὴν μέσην ὀρεξίν εἶναι τὴν κατὰ τὸ δέον γινομένην, ἥτις ἐπαινεῖται.

***** Καὶ ἐστὶν ἀρετὴ ἀνώνυμος· φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν τὴν ἀκρότητα συγκρινομένη, ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφοτέρας δὲ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀφιλοτιμίαν συγκρινομένη, ἀμφοτέρα δοκεῖ, καθόσον ἀμφοτέρων μετέχει· ἔπειτα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν γίνεται. Ἄει γὰρ ἡ μεσότης τῶν ἄχρων μετέχουσα τοῖς ὀνόμασιν αὐτῶν ὀνομάζεται· καθόσον καὶ φεύγει τὸ ἕτερον, πρὸς τὸ ἕτερον ἀποκλίνειν δοκεῖ· ἐπὶ ταύτης δὲ μᾶλλον, διότι ἀνώνυμος ἐστὶ.

quam liberalitas ad magnificentiam : quemadmodum enim magnitudine a liberalitate differt magnificentia, quum in pecuniis et ipsa versetur, sic ab illa virtute differt animi magnitudo, quod in magnis posita est honoribus, quum illa tantum in parvis sita sit.

Nimirum ut in accipiendis et dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium et parum : ita etiam in expetendo honore tum mediocritatem tenere, tum in id quod aut nimium aut parum est incidere possumus. Nam et magis quam oportet, et minus quam decet, et rursus decenter atque ut recta ratio postulat honorem expetere possumus : siquidem multos ob honoris cupiditatem aut laudamus aut reprehendimus : unde apparet, alios decenter alios non decenter eum expetere : ex quibus quidam officiorum fines paulo longius proferunt, alii officio desunt.

Ambitosum enim in eo reprehendimus, quod magis quam oportet honorem expetat ; reprehendimus et honoris contemtorem, quod ne in rebus honestis quidem honore affici velit.

Interdum vero et ambitiosum laudamus, ut virum fortem et honestatis studiosum, honoris autem contemptorem tanquam modestum ac temperantem, ut etiam supra diximus : hoc enim ideo fit, quod extrema ad mediocritatis similitudinem accedunt, et quod mediocritas nomine vacat, ideoque ab extremis denominatur. Neque quidquam obstat, quominus vel ambitio vel honoris contemptus dicatur mediocritas. Multis enim modis dici potest aliquis honorem appetere aut pecuniam, quoniam omnino multis modis aliquid appetere dicimur : nam et plus minusve quam oportet, et quemadmodum oportet, aliquid appetere nobis licet ; quare et nomen hominis aliquid appetentis ita se habet, meritoque rei alicujus studiosus esse perhibetur tam qui decenter quam qui non decenter appetit : quomobrem quoties hominem laudibus efferentes ambitiosum appellamus, non magis quam oportet, sed magis quam vulgus honorem expetere eum putamus : quum vero hunc ipsum viluperamus, eum qui magis quam oportet, honorem expetit, hoc nomine afficimus. Similiter et in honoris contemptore se res habet. Consistit igitur mediocritas in moderata honoris cupiditate, quamvis nomine vacet, quibus enim in rebus nimium et parum est, in iis mediocritatem quoque esse necesse est : itaque quoniam vel magis quam oportet nonnulli honorem expetunt vel minus, necesse est moderatam quoque aliquam cupiditatem esse eamque officio convenientem, quæ laudatur.

Atque hæc virtus nomine caret : videtur autem, si cum ambitione comparetur, hoc est cum extremo, honoris contemptus, si cum honoris contemptu, ambitio : denique si cum utraque, id est, ambitione et honoris contemptione, comparetur, utrumque extremum, quatenus utriusque particeps est : quod in aliis etiam virtutibus fit. Semper enim quum ad extrema accedit medium, nominibus quoque eorum appellatur : nimirum quatenus recedit ab altero, eatenus ad alterum inclinare videtur : in hac vero magis, quia caret nomine.

* Ὅσπερ δὲ καὶ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων κτλ. — ** Τὸν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν κτλ. — *** Ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν κτλ. — **** Ἀνώνυμος δ' οὐσης τῆς μεσότητος κτλ. — ***** Ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὐτῆς κτλ.

* Διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ ἀντικείμεθα δοκοῦσι τὰ ἄκρα μέσω τινί, ἀλλὰ μάλλον ἀλλήλοις· ἡ γὰρ ἀφιλοτιμία τῇ φιλοτιμίᾳ φαίνεται ἀντικείμεθα.

(Scriptsi : * ἐπὶ τῇ τῆς] cod. ἐπὶ τῆς. — ὁ ψέγωμεν] cod. ψέγομεν. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ πραότητος.

** Ἡ δὲ πραότης περὶ τὰς ὀργὰς ἐστὶ μεσότης· ἥς ἡ μὲν ὑπερβάλλουσα ἕξις ὀργιότης καλεῖται· ἡ δὲ ἐλλείπουσα, ἀνώμυμος. Τὸ μὲν οὖν πάθος, περὶ δὲ ἡ πραότης, ὀργὴ ἐστὶ· τὰ δὲ κινεῶντα τὴν ὀργὴν πολλὰ καὶ διαφέροντα.

*** Ὁ μὲν οὖν ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ ὀργιζόμενος ἐπαινεῖται· θς δὲ ὁ πρῶτος ἐστὶ. Δοκεῖ γὰρ πρῶτος εἶναι ὁ ἀτάραχος καὶ μὴ ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, ἀλλ' αὐτὸς ἄγων τὸ πάθος, καθὼς ὁ ὀρθὸς προστάττει λόγος· δοκεῖ δὲ μάλλον πρὸς τὴν ἑλλειψιν ἀποκλίνειν, καθόσον οὐ τιμωρητικός ἐστίν, ἀλλὰ μάλλον συγγνωμονικός.

**** Ἡ δὲ ἑλλειψις κακίζεται, εἴτε ἀοργησία καλεῖται, εἴτε θ, τι δῆποτε· τὸ γὰρ ἐν οἷς δεόν μὴ ὀργίζεσθαι καὶ περιορᾶν προσηλακίζόμενον, καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς οἰκείου, ἡλίθιον καὶ ἀνδραποδῶδες.

***** Ἡ δὲ ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ ὅτε παρὰ τὸ δεόν καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ προσώπου, καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων ὀργίζεται τις, ὑπερβάλλει. Οὐ μὴν αἰεὶ ὁ ὑπερβάλλων καὶ πάντα ὑπερβάλλει· σχεδὸν δὲ καὶ ἀδύνατον τοῦτο· τὸ γὰρ κακόν, εἰ κατὰ μηδὲνα τρόπον ἀγαθὸν εἶη, οὐ δύναται συστῆναι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸ ἀπέλλυσι· κἂν δόλοκληρον ἦ, ἀφόρητον γίνεται.

***** Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως, θ καὶ βέλτιστον ἔχουσι· τοῦτο δὲ πάσχουσιν, θτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, οὐδὲ κρύπτουσιν, ἀλλὰ ἐξάγονται καὶ ἀμύνονται εὐθύς δι' ὧν ἕξεστιν ἀμυνάμενοι δὲ ταχέως διὰ τὴν ὀξύτητα παύονται εὐθύς τῆς ὀργῆς. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ εἰσιν ὀξεῖς οἱ ἀπρόγολοι, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· θθεν καὶ τὸ ὄνομα ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ ἀκρου κωρηγμένου. Οἱ δὲ πικροί, καὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολλὸν χρόνον ὀργίζονται· οὐ γὰρ εὐθύς φανεροῦσι τὸν θυμὸν, ἀλλὰ κατέχοντες κρύπτουσι· παύονται δὲ τοῦ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἀναπαυώσασιν· κακὰ τοῖς λευπηκόσιν. Ἡ γὰρ τιμωρία ἡδονὴν αὐτοῖς ἐμποιεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς λύπης ἀφίστησι· τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι, καὶ περιφέρουσι τὴν ὀργὴν. Διὰ γὰρ τὸ μὴ φανεροῦν τὴν ὀργὴν, οὐδὲ παραμυθίας παρὰ τῶν ἀνθρώπων τυγχάνουσιν, οὐδὲ παρακαλεῖ τις αὐτούς·

Quamobrem nec medio alicui opposita, sed inter se potius pugnare videntur extrema : nam honoris contentus ambitioni videtur obstare.

Cap. VII.

De lenitate.

Lenitas autem medioeritas est quæ in ira venatur : ad quam quæ nimia est proclivitas, ea iracundia nominatur : at defectus nomen non habet. Perturbatio ergo in qua lenitas cernitur, ira est : quæ autem eam movet, multa sunt et varia.

Atque is quidem qui, quemadmodum et quo tempore oportet, et de quibus oportet, irascitur, laudari solet. quem lenem ac mansuetum appellamus. Videtur etiam lenis esse cupiditatum expertus, neque perturbatione iacitari, sed ipse coercere cupiditatem, ut recta ratio præcipit : videtur enim potius ad defectum inclinare, quatenus non ad ulciscendum proclivis, sed potius ad ignoscendum propensus est.

Defectus autem, sive lenitudo nominatur, sive quocunque nomine afficitur, vituperari solet : ubi enim succensere oportet, non irasci aliorumque turn in se tum in suos contumelias perpeti ac negligere, stultum est et servile.

At abundantia in omnibus rebus cernitur : quoties enim non apte ad locum vel tempus, vel negotium, vel personam, vel alia eventa aliquis irascitur, modum excedit. Nec tamen semper qui modum excedit etiam in omni re nimius est : quod vix fieri potest : quia malum, nisi aliqua ex parte bonum sit, consistere non potest, sed suo vitio corrumpitur, et si integrum sit, intolerabile efficitur.

Atque iracundi quidem celeriter et quibus non oportet irascuntur : sed iidem irascendi finem cito faciunt, quod quidem in illis vel optimum est : atque hoc eis propterea accidit, quia iram non cohibent, neque comprimunt, sed efferuntur, et quo modo possunt, injuriam ulciscuntur : quod quum cito fecerunt, statim, quæ animi concitati celeritas est, irasci desinunt. Ultra modum autem vehementes sunt in iram præcipientes et ad omnia atque omnibus de causis iracundia inflammantur : unde et nomen a præcipitio derivatum habent. At vero amari tum propemodum sunt implacabiles, tum diu in ira perseverant : neque enim statim vultu præferunt et effundunt, sed cohibent et comprimunt : quam tum demum missam faciunt, quum injuriam ultores ultii fuerint. Nam vindicta voluptatem vis affert, ideoque dolorem illum admittit : quod si assequi non possint, onus sustinent et quasi iram circumferunt. Quis enim iram in neminem evomat, neque solando neque

* Ἀντικείμεθα δὲ ἐνταῦθα κτλ. — ** Cap. 5. πραότης δ' ἐστὶ μὲν μεσότης κτλ. — *** Ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος κτλ. — **** Ἡ δ' ἑλλειψις, εἴτ' ἀοργησία κτλ. — ***** Ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα κτλ. — ***** Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι κτλ.

θθεν και κατέχουσιν αὐτήν, μέχρις ἂν αὐτὴ ὑφ' ἑαυ-
τῆς διαλυθῇ, και πεφθῇ· τοῦτο δὲ διὰ χρόνου γίνε-
ται. Οἱ τοιοῦτοι δὲ και ἑαυτοῖς εἰσιν^b ὄχληροί, και
τοῖς μάλιστα φίλοις. Οὗτοι δὲ και χαλεποὶ καλοῦνται,
οἵτινες χαλεπαίνουσιν ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, και ὅτε μὴ δεῖ,
και ὅσον οὐ δεῖ, και πλείστον ὀργίζονται χρόνον, και
οὐ διαλλάττονται, εἰ μὴ ἀντιλυπήσουσι^c τοὺς λελυπη-
κότας. Οὗτοι δὲ και συνοικῆσαι χαλεποί, και βαρεῖς
τοῖς ἁμοδιαιτοῖς. Ἡ μὲν οὖν μεσότης ἡ πραότης ἐ-
στίν, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ὀργιλότης, ἑλλειψις δὲ ἀναισθησία
τις ἂν καλοῖτο, και ἡλιθιότης, ἡ ἀοργησία.

* Ἀμφοτέρων δὲ ἀντικειμένων τῇ μεσότητι, μάλλον
ἀντίκειται ἡ ὀργιλότης, τῆς ἀοργησίας· χεῖρον γὰρ
κακὸν ἐστὶν ἡ ὀργιλότης τῆς ἀοργησίας, ὅτι μάλλον
γίνεται· ἐλάχιστοι γὰρ οἱ ἀόργητοι· και ὅτι συνοικῆ-
σαι ὁ μὲν ἀόργητος ἡδύς, ὁ δὲ ὀργίλος χαλεπός, και
διὰ τοῦτο χεῖρον τὸ κακόν· τὸ γὰρ ἡμερον τῶν ἀνθρώ-
πων και φιλάλληλον ἀναιρεῖ. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης
τις τὸ ἀγαθὸν και ἡ ἀρετὴ, τὰ δὲ παρ' ἑκάτερα ὑπερ-
βολαὶ και ἑλλειψεῖς, κακά, δῆλον· και εἴρηται ὅτι τὸ
ὡς δεῖ ὀργισθῆναι, και ἐφ' οἷς δεῖ, και ὅτε, τοῦτο ἐστὶ
καὶ μεσότης. Μέχρι δὲ τίνος^d ὀργιζόμενοι, και ἐπι
τίσι^e τὰ δέοντα ποιήσομεν, και τίς ὁ δέων τῆς ὀργῆς
καιρός, και ὁ τόπος, και τὸ πρόσωπον, και τὰ
τοιαῦτα, οὐ δυνατόν ἐστι διορίσασθαι· τὰ γὰρ κατὰ
μέρος και τὰ καθ' ἕκαστα ἀόριστα, καθὼς και περὶ
τὰς ἀρχὰς εἴρηται· και ἄλλοτε ἄλλα εἰσι^f τὰ προσή-
κοντα, και οὐδὲν τούτων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐσθηκε. Τοῦτο
δὲ μόνον δυνατόν εἰπεῖν, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαι-
νήτῃ, αἱ δὲ ὑπερβολαὶ και ἑλλειψεῖς ἐπὶ παντὸς πά-
θους κακίζονται· και αἱ μὲν μικρὸν ἀφιστάμεναι τοῦ
μέσου οὐ πάνυ γίνονται φανεραί, και διὰ τοῦτο οὐδὲ
πάνυ ψέγονται, αἱ δὲ πλείστα, και πλείστα δοκοῦσι,
και σφόδρα κακίζονται· ὅθεν δῆλον, ὅτι τῆς μέσης
ἕξως ἀνθεκτέον.

(Scripsi :^a ἀνταποδώσωσι] cum cod. insolent-
ter quidem, sed accommodate ad quædam recen-
tiorum scriptorum exempla. Sic Theocritus
Idyll. XXVII vs. 21 δειμαίνω μὴ δὴ σε κακωτέρω
ἀνέρι δώση, quam lectionem etiam Valckenarius
tinetur. Adde Joannis Evang. XVII, 2 ἵνα δώση.
—^b ἑαυτοῖς εἰσιν.] cod. ἑαυτοῖς εἰσίν. —^c ἀντιλυ-
πήσουσι] cod. ἀντιλυπήσουσιν. —^d μέχρι δὲ τίνος]
cod. μέχρι ὅτε τίνος. —^e ἐπὶ τίσι] cod. ἐπὶ τισιν.
—^f ἄλλα εἰσι] cod. ἄλλὰ εἰσι. —)

Κεφ. η'.

Περὶ φιλίας, και τῶν παρ' ἑκάτερα κακιῶν, δυσκολίας και
κολακείας.

** Αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἴρηται. Εἰσι δὲ
και ἄλλαι ἕξεις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις ταῖς

hortando quisquam mortalium juvare eos potest : qua-
propter eam cohibent, dum ipsa sua sponte solvatur et
concoquatur : hoc vero non fit nisi temporis progressu.
Quin etiam hoc hominum genus cum sibi ipsi, tum ami-
cissimis molestum est. Hi porro difficiles et sævi vocan-
tur, qui ob quas causas non debent, et quando non de-
bent et gravius quam debent, irascuntur, ac diutissime
succensent, neque unquam reconciliantur, nisi injuriarum
auctores uli sint. Atque hi quidem difficiles sunt in con-
victores et graves contubernalibus. Mediocritas igitur
lenitas est, abundantia iracundia, defectus vero stupor
quidam, aut stoliditas possit vocari, aut lentitudo.

Quum autem utraque res mediocritati opposita sit,
magis tamen iracundia quam lentitudo ei opposita est,
siquidem pejus malum iracundia est, quam lentitudo,
quia sæpius locum habet : quippe paucissimi sunt illi
quos lentos dicimus : deinde quod homo lentus jucun-
dus comes, at iracundus difficilis esse solet, ideo pejus
malum est : quidquid enim in homine mansueti est aut
amoris mutui, tollit iracundia. Jam vero mediocritatem
quandam bonum esse et virtutem, quæ verè utrimque
sunt, abundantiam ac defectum, mala esse, manifestum
est : ac supra jam diximus, mediocritatem in hoc ver-
sari, ut quemadmodum oportet, et quas ob causas oportet,
et quando oportet, irascamur. Quam diu verò et
quibus de causis decenter irascendum sit, quæ item
justa sit iræ occasio, et locus, et persona, et alia ejus
generis, definiri non potest : quippe particularia et sin-
gula indefinita sunt, ut etiam in principio diximus :
nimirum alia allo tempore apta sunt, nec quidquam horum
fixum ac stabile est. Hoc tantum dicere possumus,
medium habitum laudabilem videri, sed abundantiam ac
defectum in omni perturbatione, id est nimium et pa-
rum, vituperari : quæ si non longe absunt a medio, non
valde oculos in se convertunt ideoque leviter reprehenduntur ;
si longissime absunt, longissime etiam abesse
videntur, atque idcirco acerrime increpantur : unde ap-
paret, medium habitum constanter servandum esse.

Cap. VIII.

De amicitia vitis que quæ cingunt eam, morositate videlicet
et adulatione.

Atque eos quidem, qui in ira versantur, habitus jam
tractavimus. Sunt vero et alii habitus in hominum inter

* Τῇ πραότητι δὲ μάλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντικείμενον κτλ. — ** Cap. 6. ἐν δὲ ταῖς ὀμιλίαις και τῷ συζῆν κτλ.

πρὸς ἀλλήλους· αἰτινες ἐν λόγοις καὶ ἐν πράγμασι γίνονται· περὶ ταύτας τοίνυν τὰς κοινωνίας δυνατὸν ἐπαινεῖσθαι τινα καὶ ψέγεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν μεσότης ἐπαινετόν, ψεκτόν δὲ αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, φανερόν ἐστι ἐν ταῖς κοινωνίαις ταύταις ὑπερβολὴ καὶ ἐλλείψις ἐστὶ καὶ μεσότης· οἱ μὲν γὰρ ἄλυποι παντάπασιν βούλονται εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι, καὶ πάντα ἐπαινοῦσι, καὶ πᾶσιν ἀρέσκεισθαι βούλονται δοκεῖν, καὶ οὐδενὶ περὶ οὐδενὸς ἀντιλέγουσιν.

* Οἱ δὲ ἐκ διαμέτρου τούτοις ἔχουσι, καὶ πάντας λυποῦσι, καὶ πάντα ψέγουσι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς τῶν γινομένων ἀρέσκει, καὶ πᾶσι περὶ παντὸς ἀντιλέγουσιν.

** Οὗτοι δὲ ἄμφω κακίζονται. Ἐπαινεῖται δὲ ὁ κατὰ τὸ δέον ταῦτα ποιοῦν· καὶ ἂ μὲν δεῖ ψέγων, ἂ δὲ δεῖ ἐπαινοῦν, καὶ ἀρεσκόμενος οἷς ἀρέσκεισθαι δεῖ. Καλεῖται τοίνυν ὁ μὲν πάντα ἐπαινοῦν ἀρεσκός τις^α καὶ κόλαξ· ὁ δὲ πᾶσιν ἐπιτιμῶν, δύσκολος· ὁ δὲ τὸ γινόμενον σώζων περὶ ἄμφω, φίλος ἂν καλοῖτο· ἴσκει γὰρ τὸ κατ' αὐτὸν φίλος· ὄνομα γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μεσότητος οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου καλεῖται. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἔξις τὸ στέργειν προσλαβοῦσα, φίλος ἐστὶ· διαφέρει γὰρ τῆς φιλίας, ἐπὶ ἀνευ τῆς στοργῆς γίνεται. Οὐ γὰρ διὰ τὸ στέργειν ἢ ἐχθαίρειν ἀποδέχεται τὰ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, ἢ ψέγει, ἀλλ' ἀπλῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ ἐπὶ τοιαύτην ἔλαβεν ἔξιν· ὁμοίως γὰρ διακρίεται πρὸς τε τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς ἀγνωστούς, καὶ πρὸς τοὺς συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις κατὰ ταύτην τὴν ἔξιν. Ἐπαινεῖ γὰρ αἶε καὶ ψέγει ἂ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· πλὴν οὐχ ὁμοίως παντάπασιν, ἐν οἷς γὰρ δεῖ λυπεῖν οὐχ ὁμοίως λυπήσει τοὺς γνωρίμους, καὶ τοὺς ἀγνωστούς, καὶ τοὺς συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἡδονῆς, οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀρμόζει· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπων αἶε καὶ τὸ συμφέρον, ὃ σπουδαῖος καὶ λύπην ποιήσει καὶ ἡδονὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

*** Ἔστι γὰρ τοιαύτη ἔξις περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς ἐν ταῖς ἑμιλίαις γινόμενας. Καὶ ὅσα μὲν ἡδοναὶ οὐ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπουσι, ^b ταύταις οὐ συνησθήσεται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδομένοις δυσχερανεῖ· καὶ προαιρήσεται λυπηρὸς ὀφθῆναι μᾶλλον ἢ ἡδύς, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· μάλιστα ἂν ἡ ἡδονὴ αἰσχύνῃ φέρῃ καὶ βλάβῃν τῷ ποιῶντι μεγάλην· τότε γὰρ αἰρήσεται μᾶλλον λυπησθαι, καὶ αἰσχῦναι μικρόν, καὶ τῆς μείζονος ἀπαλλάξαι λύπης καὶ αἰσχύνης, ἢ μικρόν εὐφράναντα διὰ τοῦ συνησθῆναι, τῇ μείζονι λύπῃ περιβαλεῖν. Οὐχ ὁμοίως δὲ ἑμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλ' ἐκάστῳ ἀποδώσει τὸ πρέπον, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ διαφορὰς τῶν ἐντυγχάνοντων καὶ αὐτὸς διαφέρουσαν τῆν ἑμιλίαν ποιήσει, καὶ ἐπαινεῖσι ὡς δεῖ ἕκαστον, καὶ ἐπιτιμήσει

se consortione et congressu, qui in sermonibus et factis cernuntur: in his ergo aut laudamus aut reprehendimus aliquem. Quum autem laudari mediocritas, abundantia vero ac defectus, sive nimium et parum, vituperari debeant, manifestum est, in hac etiam vita societate tum nimium esse tum parum, tum mediocritatem: alii enim iis quibuscum quotidie congregiuntur minime molesti esse volunt, atque idcirco omnia laudant omniumque sententias probare videri volunt, neque unquam ab aliis dissentiunt.

Alii directe cum his pugnant, qui molesti sunt omnibus, omnia vituperant, neque quidquam eorum que fiunt approbantes de qualibet re cum omnibus contendunt.

Hi ambo utique vituperantur. Ac laudatur quidem qui decenter hæc facit, hoc est, qui vituperabilia vituperat et laudabilia laudat, iis denique, quibus astipulari debet, astipulatur. Atque is quidem qui omnia laudat blandus et adulator dicitur: qui vero cuncta reprehendit, morosus: qui denique ad rem quæ geritur iudicium accommodat, ita ut in utroque genere neque laudando neque reprehendendo peccet, amicus appelletur: videtur autem virtus ipsius amicitia esse: nam tali mediocritati nomen non est impositum, sed a simili denominatum. Quippe huiusmodi habitus, quum amandi affectum assumpsit, fit amicitia: eo enim differt ab amicitia, quod amoris affectu caret. Nec enim quia aut amat aut odit ea quæ dicuntur et fiunt, approbat aut improbat, sed simpliciter honesti causa, et quia tale sibi ingenium induit: nimirum eodem modo erga notos et ignotos se habet, erga familiares et alienos, quod ad hunc habitum attinet. Nam, quantum oportet, et laudabilia semper laudat et vituperabilia vituperat: sed non plane eodem modo, neque enim ubi fieri hoc necesse erit, molestia sæque notos afficiet atque ignotos, item familiares et alienos: similiterque in voluptate erit, neque enim eadem conveniunt: ideoque honestatis semper et utilitatis ratione habita vir bonus eos, quibuscum vivit, vel molestia afficiet, vel delectabit.

Etenim talis habitus in voluptatibus ac molestiis versatur, quæ ex sermonibus et ceteris hominum capiuntur. Quare quæcumque voluptates ad honestatem non spectant, iis non fruetur cum hominibus quibus familiariter utitur, sed potius succensebit iis, si talibus rebus delectantur: et honestatis causa molestus quam jucundus videri malet: maxime si voluptas facientibus dedecori aut magno damno sit: tum enim malet parva aliquem molestia afficere aut ignominia, ut eum majori molestia et ignominia liberet, quam gaudio communiter percepto paulum exhilaratum majori postmodum molestia implicare. Non eodem autem modo conversabitur et loquetur cum viris dignitate aliqua præditis et cum plebe, sed suum cuique tribuet decorum, ac pro diversitate hominum forte fortuna oblatores et ipse diver-

* Οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημένα ἐξεῖς κτλ. — *** Καθόλου μὲν οὖν εἴρηται, ἐπὶ ὡς εἰ ἑμιλήσει, κτλ.

ὁμοίως ἐφ' οἷς δαί, καὶ ὅτε δαί· τὸ μὲν συνηθύνειν μά-
λιστα ζητῶν, καὶ τοῦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ αἰρούμενος, τὸ
δὲ λυπεῖν ἐλάχιστα καὶ μετρίως, καὶ οὐ δι' ἑαυτὸ,
ἀλλὰ τοῦ συμφέροντος ἕνεκα. Καὶ γὰρ καὶ ὅτε λυπεῖ,
ἕνεκά τινος μεγάλης ἡδονῆς, μετρίως λυπεῖ, τὸ φορ-
τικὸν αἰεὶ εὐλαβούμενος. Ὁ μὲν οὖν περὶ τὰς ἐν ταῖς
ὁμιλίαις ἡδονὰς καὶ λύπας μέσος τοιοῦτος· οὐκ ὠνόμα-
σται δὲ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀλλὰ φίλος καλεῖται διὰ τὴν
πρὸς τὴν φιλίαν ὁμοιότητα, καθὼς εἴρηται.

* Τῶν δὲ παρ' ἑκάτερα ὁ μὲν ὑπερβάλλον, εἰ μὲν
οὐδενὸς ἕνεκα πάντα ἐπαινεῖν καὶ πᾶσιν ἀρεσκόμενος
τὸ ἡδὺς εἶναι μόνον ζητεῖ, ἀρεσκος καλεῖται· εἰ δὲ
ἔτιως ὠφελεία τις ἀντὶ γένηται εἰς χρήματα, ἢ ὅσα
διὰ χρημάτων, κόλας.

** Ὁ δὲ ἐλλείπων, δύσκολος καὶ δύσερις, ὃς πᾶσι
δυσχεραίνει, καὶ πᾶσιν ἐπιτιμᾷ.

*** Ὅτι δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ μεσότης ὅν εἴρηται τρόπον
ἀνώνυμος ἐστίν, οὐ δοκεῖ μέσῳ τινὶ ἀντικεῖσθαι τὰ
ἄκρα, ἀλλὰ ἀλλήλοις.

[Scripsi : * ἀρεσκός τις] cod. ἀρεσκός τις. — ^b
εἰ ποθέπουσι, ταύταις] cod. ἀποθέπουσιν, ταύτας.)

Κεφ. θ'.

Περὶ ἀληθείας καὶ τῶν παρ' ἑκάτερα κακιῶν.

**** Περὶ ταύτας δὲ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμιλίαις καὶ
ἕτεραι γίνονται ἕξεις. Ἡ γὰρ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀν-
θρώπων ὁμιλία διπλῆ ἐστίν· ἢ γὰρ περὶ τῶν λόγων ἢ
τῶν ἔργων τοῦ συντυγχάνοντος γίνεται, ἢ ἑκάστου
περὶ τῶν ἑαυτοῦ· καὶ περὶ μὲν τὴν πρώτην αἰ εἰρη-
μέναι γίνονται ἕξεις, περὶ δὲ τὴν δευτέραν ἄλλαι· ἢ
γὰρ ψεύδεσθαι τις περὶ ἑαυτοῦ λέγων καὶ τῶν ἰδίων
ἔργων, ἢ ἀληθεύει· καὶ εἰ ψεύδεται, ἢ ἐλάττω λέγει
τῶν ὄντων, ἢ μείζω· εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει, καὶ οὔτε
μείζω λέγει τῶν ὄντων, οὔτε ἐλάττω, ἢ τοιαύτη ἕξις
ἀλήθεια καλεῖται, καὶ ὁ ἕχων ἀληθευτικός.

***** Εἰρωνεία δὲ καὶ ἀλαζονεία καὶ τῶν ἄλλων τῶν
τοιοῦτων ἕκαστα ἐπιτηδεύονται μὲν παρ' ἐνίων καὶ
τινὸς ἕνεκα· ὅσων, δόξης ἢ πλούτου ἢ ἀλλου τινὸς
τῶν τοιοῦτων· ἐβρίσκονται δὲ παρὰ τισι καὶ οὐ-
δενὸς ἕνεκα. Καὶ τινες ἐλάττω περὶ ἑαυτῶν λέγουσιν
ὄν εἶσιν ἀξιοί, καὶ αὐθις ἕτεροι μείζω· οὐχ ὅτι βού-
λονται οὕτω δοκεῖν, ἀλλ' ὅτι ἑαυτοὺς ἀγνοοῦσι, τοῦτο
δὲ ἐλάχιστα συμβαίνει. Ὡς γὰρ ἐπιπολύ, εἴαν τις οὐ-
δενὸς ἕνεκα λέγῃ ἢ πράττῃ, ὅσος ἐστίν, τοιαῦτα καὶ
λέγει καὶ πράττει καὶ οὕτω ζῆ. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν
ψεῦδος ψεκτὸν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ, ἢ δὲ ἀλήθεια ἐπαινε-
τόν, διὰ τοῦτο μεσότης μὲν κἀνταῦθα * τὸ ἐπαινετόν,
ἢ ἀλήθεια· ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἐλλείψις τὰ ψεκτά, τὰ
ψεῦδη ἐηλονότι. Ὡν ἢ μὲν ἀλαζονεία ὑπερβάλλει, ἢ

sum cum iis commercium et sermonem habebit, singu-
losque tum laudibus efferet quemadmodum oportet,
tum simil ratione reprehendet in quibus oportet et
quando oportet : qua in re communem delectationem
maxime spectabit, eamque per se sequetur atque eliget.
offensionem vero minime aut modice afferet, nec per
se, sed utilitatis causa. Nam et quum molestia aliquem
afficiet, magnæ alicujus voluptatis causa leviter offen-
det, omni semper arrogancia vitata. Talis igitur medius
est, qui in vitæ socialis jucunditatibus et molestiis cer-
nitur : qui quidem proprio nomine non appellatur, sed
propter illam quæ ei cum amicitia est similitudinem, ut
diximus, amicus vocatur.

Eorum vero qui utrinque sũnt, is quidem qui modum
excedit, si sine causa omnia laudans omnibusque asti-
pulus solam jucunditatem consecatur, blandus dicitur :
sin autem id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat,
quæ vel in pecunia vel in iis rebus quæ pecunia astiman-
tur posita sit, adulator. Qui autem modum deserit, mo-
rosus ac litigious nominatur, qui omnibus offenditur
et omnia reprehendit.

Quia vero et hic, quemadmodum dictum est, nomen
non habet mediocritas, non videntur extrema medie
cuidam opposita esse, sed inter se pugnare.

Cap. IX.

De veritate et quæ utrinque eam cingunt vitis.

In hac autem hominum societate etiam alii vertuntur
habitus. Duplex enim hominum inter se consortionis
ratio est : altera quæ ad ejus quocum versamur dicta
factaque spectat, altera quæ ad suas cujusque res re-
fertur : atque ad illam quidem duo superiores pertineat
habitus, ad hanc alii : aut enim mentitur aliquis, qui de
se suisque actionibus loquitur, aut verum dicit : quodam
mentitur, aut minora re ipsa dicit, aut majora : si ergo
vera, hoc est, nec majora re ipsa nec minora dicit, talis
habitus veritas vocatur, et qui eo præditus est verax
appellatur.

Jana vero dissimulatio et arrogancia atque id genus
alia a quibusdam ob aliquam rem, exempli gratia, glo-
riam aut opes aut quæ sunt reliqua hujusmodi, sumun-
tur : in aliis vero nulla prorsus de causa insunt. Alii
ergo minora quam merentur de se prædicant, alii rur-
sus majora : non quod ita velint videri, sed quia se
ipsos ignorant, quod rarissime accidit.

Plerumque enim, qualis quisque est, si nullius rei
gratia dicat aliquid aut faciat, talia quoque et loquitur
et agit, atque ita vivit. Quum igitur mendacium per
se reprehendendum sit, veritas autem laude digna, id-
circo hic quoque res laudabilis judicatur mediocritas,
quæ quidem veritas est : at nimium et parum vitupera-
bilia sunt, nempe mendacia. Ex quibus arrogancia qui-
dem modum excedit, dissimulatio autem modum dese-

* Τοῦ δὲ συνηθύνοντος κτλ. — ** Ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων κτλ. — *** Ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται κτλ. — **** Cap. 7.
ἐπερὶ τὰ αὐτὰ ὁ σχεδόν ἐστὶ καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης κτλ. — ***** Δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζῶν κτλ.

δὲ εἰρωνεία ἀλλείπει. Ἐροῦμεν δὲ περὶ ἐκατέρου ἀκριβέστερον πρότερον δὲ περὶ τοῦ μέσου ἐροῦμεν.

* Ἔστι τῶν ἀληθευόντων, ὅσα εἰς δικαιοσύνην ἢ ἀδικίαν συνταίει· τοῦτο γὰρ ἄλλης ἐστὶν ἀρετῆς· ἀλλ' ὅστις ἀνευ ἀνάγκης, ἢ νομίμου, ἢ δικαίου, ἢ ἄλλου τινὸς πολιτικοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύει, διὰ μόνον τὸ ἔχειν ἔξιν τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· καὶ τοιαῦτα περὶ ἑαυτοῦ λέγει καὶ τοιοῦτος τοῖς ἄλλοις ἐθέλει δοκεῖν, ὅς κατὰ ἀληθειάν ἐστιν. Οὗτος δὲ καὶ ἐπεικῆς ἂν εἴη. Οἱ γὰρ φιλαλήθεις καὶ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, πολλῶ μᾶλλον ἐν οἷς ἀληθεύειν ἀνάγκη διὰ τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν· ὅς γὰρ εὐλαβεῖται τὸ ψεῦδος καθ' ἑαυτό, διότι κακόν, ὅταν καὶ αἰσχρὸν τὸ αὐτὸ γένηται, καὶ οὐ μόνον ἢ κακόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις δοκῆ τοιοῦτον, πῶς οὐ φεύξεται πάσῃ δυνάμει; Ὁ μὲν οὖν ἀληθευτικός τοιοῦτος, καὶ ἔστιν ἐπαινετός, τὸ κακὸν καὶ αἰσχρὸν εὐλαβοῦμενος· δι' εἰ δεήσει παρεκκλίνει τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἑλλειψιν, οὐ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν νεύσει· τοῦτο γὰρ ἐμμελέστερον δοκεῖ θατέρου διὰ τὸ τὰς ὑπερβολὰς ἐπαχθεῖς εἶναι.

** Ὁ δὲ ἀλαζών, μεῖζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Οὗτος δὲ, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα προσποιεῖται, φαῦλος μὲν ἔοικεν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός· εἰ δὲ τινὸς ἕνεκα προσποιεῖται, εἰ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λαν φεκτός ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἕνεκα ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον ἔρχεται, ἀσχημονέστερος.

*** Ὁ δὲ ἐστὶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἀλαζόνος ἡ ἀλαζονεία· εἰ γὰρ οὕτως εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν φεκτόν· οὐ γὰρ ἂν ἦν τῶν ἑκουσίων καὶ ἐφ' ἡμῖν· ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει ἐστὶ. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἰσχρὸν ἐστὶ, καὶ ψέγεται· ἔξιν γὰρ τίς ἐστὶν ἡ ἀλαζονεία· καὶ κατὰ τινὰ ἔξιν ὁ ἀλαζών γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ ψεύστης, ὅς οὐ δόξης ἕνεκα ἢ χρημάτων προσποιεῖται, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ἕνεκα μόνον.

**** Οἱ μὲν οὖν δόξης ἕνεκα ἀλαζονεύομενοι τοιαῦτα προσποιῶνται, ὅθεν ἐπαινοῦ ἀκολουθεῖ ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους ἕνεκα ἀλαζονεύομενοι ἐκεῖνα προσποιῶνται, ὅσα τοὺς πέλας ὠφελοῦσιν· ὡς ἰατρικὴν ἢ μαντείαν. Προσποιῶνται γὰρ ἰατροὶ τινες εἶναι, ἢ μάντιες σοφοί, ἵνα δόξαντες ὠφελίμοι εἶναι τοῖς κερημένοις παρακερδαίνωσι τὰ ἐκεῖνων. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ ἀλαζών.

***** Εἴρων δὲ ἐστὶν ὅτι ἐλάττω τῶν ὄντων προσποιούμενος. Οὗτος δὲ χαριέστερος τοῦ ἀλαζόνος δοκεῖ· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα προσποιεῖται, ἀλλὰ φεύγων τὸ ὀγκηρὸν καὶ τὸ μέγα εἶναι δοκῶν. Ὁ δὲ μὲν οὖν εἰρωνεύομενος τὰ ἐνόησα ἀπαρνείται, ὥσπερ καὶ Σωκράτης ἐποίει,

rit. Sed accuratius de utraque re disputabimus : antea vero de mediocritate agemus.

Veracem igitur intelligimus, non eum qui in pactis et conventis aliisque id genus, quæ ad justitiam aut iniquitiam pertinent, verum dicit : hoc enim alius virtutis est ; sed qui sine necessitate, sine lege, nullo denique juris aut alio civili vinculo astrictus, tum in oratione tum in vita nunquam a veritate deflectit, idque propterea tantum, quod hujusmodi virtutis habitu præditus est, et honestatis causa : sed et talia de se prædicat, illisque videri vult aliis, qualis est revera. Hic autem etiam vir bonus fuerit. Nam qui ubi nihil necesse est veritatem amant, multo magis ubi bonum civitatis veritatis amorem postulat, tales sunt futuri : qui enim mendacio per se, quia vitium est, abhorret, quomodo si accedat dedecus, neque tantum sit tale, sed aliis etiam videatur, non omni modo hoc vitabit? Ac talis quidem est verax, qui quum vitium et dedecus fugat merito laudatur : et ita quidem, ut si recedendum fuerit a mediocritate ad defectum quam ad id quod nimium est propensior futurus sit : hoc enim concinnius videtur altero, quia omne nimium grave et molestum est.

Arrogans vero, qui majora re ipsa simulare dictis et factis solet. Atque hic quidem, si nullius rei causa id faciat, improbus judicatur : alioqui non gauderet mendacio : et tamen vanus potius videtur, quam malus : quodsi rei alicujus causa arrogans simulet, si id rei gloriæ vel honoris causa faciat, non est valde vituperandus : at qui ob pecuniam aut alias res quæ pecunie locus sunt, hoc faciat, turpior habetur.

Neque enim arrogantis vi ac potestate arrogantia nititur : nam si res ita se haberet, vituperanda non esset : propterea quod ad ea, quæ voluntaria non essent potestate sita sunt, non pertineret : sed e consilio et vite instituto pendet. Quapropter et fœda est et vituperanda : est enim habitus quidam arrogantia, et ex habitu aliquis arrogans fit, haud secus atque mendax, qui nec gloriæ nec pecuniarum causa, sed solius mendacii gratia simulat.

Qui ergo gloriæ causa falsa de se prædicant, illi ea simulare solent, propter quæ aut laudari aut beati prædicari possint : qui vero lucri causa id faciunt, ea sibi attribuunt, quibus prodesse aliis queant : exempti gratia medicinam aut divinationem. Medicos enim aut hariolos peritos se esse simulant, ut postquam visi fuerint profuisse iis, qui ipsorum auxilio nisi sint, illorum opes injuste lucrentur. Talis ergo est arrogans.

Dissimulator vero is est, qui re ipsa minora simulat. Hic profecto arrogante venustior videtur : neque enim lucri causa simulat, sed quia omne quod elatum magnumque videtur esse, vitare studet. Qui igitur dissimulatione utitur ita, ut gloriosa omnia de se negat,

* Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμιλοῦσιν ἀληθεύοντος λέγομεν κτλ. — ** Ὁ δὲ μεῖζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος κτλ. — *** Οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζών, κτλ. — **** Οἱ μὲν οὖν δόξης ἕνεκα ἀλαζονεύομενοι κτλ. — ***** Ὁ δ' εἰρωνεύων ἐπὶ τὸ ἐλάττω κτλ.

χαρίεις τις εἶναι δοκεῖ· ὅς δὲ οὐ μόνον τὰ μεγάλα καὶ ἔνδοξα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ἀπαρνεῖται, καὶ ἂ δῆλός ἐστι δυνάμενος ταῦτα προσποιεῖται μὴ δύνασθαι, ὁ τοιοῦτος βαυκοπανοῦργος λέγεται καὶ εὐκαταφρόνητός ἐστιν. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἀλαζῶν διὰ ταῦτα καλεῖται· ὅσα ἐποίουν ἐν τοῖς ἱματίοις οἱ Λάκωνες· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἑλλειψὶς ἀλαζονικόν. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ χαριέντες φαίνονται, οἵτινες οὐ περὶ τὰ λίαν εὐτελεῖ καὶ σφόδρα φανερὰ εἰρωνεύονται. Οὕτω δὲ τῷ ἀληθευτικῷ τοῦ τε εἰρωνος καὶ τοῦ ἀλαζόνος ἀντικειμένου, μᾶλλον ἀντίκειται ὁ ἀλαζῶν ἢ ὁ εἰρων· χεῖρον γὰρ ἡ ἀλαζονεία, ὡς φανερόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων.

(Scripsi : * κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^b τινός] cod. τίνος. —)

Κεφ. ι΄.

Περὶ εὐτραπέλειας καὶ τῶν παρ' ἐκότερα κακίων.

* Ἐπει δὲ ἐστὶν ἀνεσίς τις καὶ ἀνάπαυσις ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀνεσίᾳ ἐστὶ τις διαγωγὴ μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι τις ἡμιλία ἀγαθῆ καὶ ἐμμελής, καὶ λέγειν ὅσα δεῖ καὶ ὡς δεῖ τὸν ἀναπαύσεως δεόμενον· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα δεῖ ἀκούειν, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Διαφέρει γὰρ τὸ τοιαῦτα λέγειν τοῦ τοιοῦτων ἀκούειν· ὅθεν δῆλον, ὅτι ἐστὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμιλίᾳ καὶ ὑπερβολὴ, καὶ ἑλλειψὶς, καὶ μεσότης.

** Ἡ μὲν οὖν ὑπερβολὴ βωμολοχία καλεῖται, καὶ οἱ ἔχοντες βωμολόχοι καὶ φορτικοί· οἱ τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλουσι, καὶ μᾶλλον ζητοῦσι τὸ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τὸ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον.

*** Ἐλλειψὶς δὲ σκληρότης καὶ ἀγριότης, καὶ οἱ ἔχοντες ἀγριοὶ καὶ σκληροί· οἵτινες οὔτε αὐτοὶ γελοῖον οὐδὲν λέγουσι, καὶ τοὺς λέγοντας δυσχεραίνουσι καὶ μισοῦσιν.

**** Ἡ δὲ μεσότης εὐτραπέλεια, καὶ οἱ ἔχοντες εὐτράπελοι, ὅσον εὐτροποὶ· καὶ γὰρ τοῦ ἥθους εἶναι δοκοῦσι· τοιαῦτα κινήσεις· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ καίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε. Ὅσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, ὅλον, πῦρ μὲν ἢ εἰς τὸ ἄνω κίνησις, καὶ πᾶν κοῦφον, βαρὺ δὲ ἢ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἥθη. Ἐπει δὲ οἱ μὲν σκληροὶ ἐλάχιστα γίνονται, πλεῖστοι δὲ εἰσιν οἱ χαίροντες παιδιᾷ καὶ σκώμμασι, καὶ τὸ γελοῖον ἀγαθὸν δοκεῖ μᾶλλον, ἢ τὸ σκυθρωπόν· διὰ τοῦτο οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι λέγονται, ὡς χαριέντες καὶ ἡδέεις· ὅτι

quemadmodum et Socrates faciebat, elegans videtur ac venustus ; at qui non solum magna et gloriosa, sed etiam parva infitiatur, et quæ aperte potest, supra vires suas esse simulat, is delicatus veterator appellatur et contemptu dignus est. Interdum vero tales homines propterea etiam arrogantes vocantur : qualiter in vestimentis olim Lacedæmonii faciebant : nam sibi aut nimium assumere aut parum tribuere de seque omnia detrahere, arrogantis est. Qui autem intra modum dissimulatione utuntur, eaque dissimulant quæ non admodum vilia neque in promptu sunt posita, ii politi homines videntur. Atque hoc modo quum et dissimulatores veraci opponatur et arrogans, magis tamen quam dissimulatores opponitur arrogans : pejus enim malum, ut apparet ex iis quæ diximus, est arrogantia.

Cap. X.

De urbanitate et quæ utrinque eam cingunt vitis.

Quum autem remissio quædam et quies in vita sit, et in hac ipsa remissione aliquod tempus cum ludo et joco ponatur, hic quoque videtur conversatio quædam honesta et concinna in eo versari, ut qui indiget quiete cum talia dicat, qualia et quemadmodum dici debent, tum etiam qualia, quemadmodum et quum audienda sunt, audiat. Est enim aliud talia dicere et talia audire : unde apparet, in hac quoque conversatione nimium esse et parum et mediocritatem.

Et nimium quidem, quod in ea re est, scurrilitas vocatur, quique sic peccant scurræ atque importuni habentur : qui risu movendo modum excedunt, magisque id student, ut risum moveant, quam ut honeste loquantur, neve eum quem cavillantur, dolore afficiant.

Contra quod in eo genere parum est, asperitas et rusticitas nominantur, quique sic peccant, asperi et rustiti dicuntur : qui neque ipsi quidquam joculari proferunt, et jocantes aversantur atque oderunt.

At mediocritas urbanitas est, quique in eo genere excellunt, tanquam bene morati, urbani appellantur : morum enim tales videntur esse motus : hi autem sunt qui concinne et quemadmodum et quum oportet jocantur. Sicut enim motibus suis corpora distinguuntur, verbi causa, ignis et quidquid leve est motu sursum ascendente, grave contra motu medium petente. eodemque modo in cæteris, ita etiam ex illis externis et conspicuis hominum motibus quis animorum habitus et quales mores sint, intelligitur. Quum vero rarissimi sint illi quos asperos diximus, plurimi contra quos joci delectant et festivitas, quumque melior scurrillis habitus videatur quam austeritas, fit ut scurræ quoque urbani vocentur, quia festivi et jucundi judicantur : plurimum

* Cap. 8. οὐσης δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ κτλ. — ** Οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες κτλ. — *** Οἱ δὲ μὴτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες κτλ. — **** Οἱ δὲ ἐμμελῶς καίζοντες εὐτράπελοι κτλ.

δὲ οἱ βωμολόχοι τῶν εὐτραπέλων οὐ μικρῶ διαφέρουσι, καὶ ἐκ τῶν εἰρημνέων δῆλον.

* Ὅβτοι δὲ οἱ εὐτραπέλοι καὶ ἐπιδείξιοι εἰσι, καὶ εὐτραπελία ἐπιδειξίότης ἂν εἰκότως καλοῖτο· τοῦ ἐπιδειξίου γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνα καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῶ ἐπεικειῖ καὶ ἐλευθέρῳ ἀρμόττει. Ἔστι γὰρ τινα πρόποντα τῶ τοιοῦτῳ λέγειν ἐν παιδείᾳ μέρει καὶ ἀκούειν· ἢ γὰρ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ ἢ τοῦ πεπαιδευμένου τῆς τοῦ ἀπαιδευτοῦ. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν κωμωδιῶν γίνεται δῆλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων· ἐν γὰρ ταῖς κωμωδίαις οἱ μὲν φαύλους τινὰς καὶ ἀνδραποδώδεις ὑποκρινόμενοι γελοῖα καὶ ἡδέα ἡγούνται τὰ εἰσγρά· οἱ δὲ ἐλευθερίου τινὰς καὶ ἐπιδείλους καὶ ἐπεικειῖς ὑποκρινόμενοι τὰ μετ' ἂπονοίας ταῦτα δὲ οὐ μικρῶ τινα διαφέρει ἀλλήλων πρὸς εὐσχημοσύνην. Τίνα οὖν εἰροῦμεν εἶναι τὸν μέσον ἐν ταῖς παιδείαις; τὸν εὖ σκώπτοντα, καὶ ὡς δεῖ ἀνθρωπον ἐλευθερον, ἢ τὸν μὴ λυπηρὸν τοῖς ἀκούουσιν, ἢ καὶ χαρίεντα καὶ ἡδύν; καὶ τοῦτο ὅρισμός ἐσται τοῦ ἐν ταῖς παιδείαις μέσου. Ἀλλὰ ἀόριστός τις οὗτος ὁ ὅρισμός ἐστὶν δοκεῖ· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πάντες μισοῦσιν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσιν· ἀλλὰ ἄλλοις ἄλλα δοκεῖ ἡδέα καὶ λυπηρά· καὶ οἷς ἕκαστος χαίρει, τοιαῦτα καὶ λέγει καὶ ποιεῖ ἐν ταῖς πρὸς ἄλλους διμιλίαις· καὶ ἂ σκώμματα ἀκούων ἀνέχεται, ταῦτα καὶ λέγει· οὐ γὰρ πάντα ἐρεῖ. Καὶ γὰρ καὶ οἱ νομοθέται ἕνια λοιδορεῖν καλύουσι· λοιδορήματα δὲ τί ἐστι καὶ τὸ σκῶμμα. Ὅτι τοίνυν ἀόριστά εἰσιν ἂ μισοῦμεν, καὶ οἷς χαίρομεν, διὰ τοῦτο χαλεπὸν ἐστὶν ἀκριβῶς ὀρίσασθαι τὸν ἐν ταῖς παιδείαις μέσον· ἀλλ' αὐτὸς ἐλευθέριος· καὶ χαρίεις οὕτως ἔξει, οἷον νόμος ὧν ἑαυτῶ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος, εἴτε εὐτραπέλος, εἴτε ἐπιδείξιος λέγεται.

** Ὅ δὲ βωμολόχος σφόδρα ἐρῶν τοῦ γελοίου, οὐδενὸς φείδεται τῶν γέλωτα ποιοῦντων οὔτε ἔργων οὔτε βημάτων, καὶ οὔτε ἑαυτοῦ οὔτε τῶν ἀκουόντων ἀπέχεται· ἀλλ' ἵνα μόνον κινήσῃ γέλωτα, καὶ ἑαυτὸν αἰσχύνει καὶ τοὺς ἀκούοντας, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων, ὧν οὐδὲν οὔτε εἰποι ἂν οὔτε ποιήσειεν ὁ χαρίεις· ἕνια δὲ οὐδὲ ἀνάσχοιτο ἂν ἀκούσει.

*** Ὅ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας διμιλίας ἀχρεῖος· οὔτε γὰρ αὐτὸς ἡδύς ἐστιν, καὶ τοὺς ἄλλους οὕτως ἔχοντας δυσχεραίνει· καὶ οὗτος δὲ κακίζεται διὰ τὸ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν παιδιάν.

**** Τρεῖς γὰρ εἰσι μεσότητες ἐν τῷ βίῳ περὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων διμιλίας· μία μὲν περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἥτις παρ' ἑκάτερα τὴν τε ἀλαζονείαν καὶ τὴν εἰρωνείαν ἔχει, δύο δὲ περὶ τὸ ἡδύ· ὧν ἢ μὲν ἐστὶν ἡ λεγομένη φιλία, ἥτις παρ' ἑκάτερα τὴν τε κολακίαν καὶ τὴν δυσκολίαν ἔχει, ἑτέρα δὲ ἡ εὐτραπελία

tamen inter scurras et urbanos interesse, vel ex his quae diximus perspicuum est.

Ei autem urbani sunt etiam dexteri, meritoque urbanitas possit dexteritas vocari: siquidem dexteri homines est, ea et dicere et audire, quae viro bono ac libero conveniunt. Sunt enim quaedam, quae talem virum joco et dicere et audire deceat: nimirum ingenui hominis jocus a servilli diversus est, itemque viri docti sales ab indocti facetiis differunt. Quod quidem ex comediis tum veteribus, tum recentioribus intelligitur: namque in comediis qui pravorum hominum servorumque penam sustinent, ridicula et jucunda putant quae obscena sunt: at qui ingenui dexteri que hominis et viri boni partes suscipiunt, potius figurata verba: inter haec aliam ad elegantiam plurimum interest. Quem igitur dicentem in jocis medium quiddam tenere ac temperatum servare? Utium cum qui recte et ut homine ingenio dignum est cavillari solet, an qui audientibus non est molestus, an qui venustus potius et jucundus est! atque haec hominis in jocando medium quiddam tenentis definitio erit. Atqui incerta nec definita videtur esse haec definitio: neque enim omnes aut eadem odierunt, aut iisdem delectantur: sed alia aliis jucunda videntur aut molesta: quibus vero delectantur singuli, ea in conversationibus familiarium et dicunt et faciunt: porro quae cavillationes aliquis aequo animo audit, iis utitur quoque: neque enim omnia dicit. Nam etiam legum hiores quaedam maledicti loco objicere nos vetant: est autem cavillatio quoddam maledicti genus. Quia igitur indefinita sunt, quae odimus et quibus delectamur, idcirco accurate definire eum qui in jocis medium quiddam tenet, difficile est, sed homo ingenuus ac venustus ita erit affectus, quasi ipse sibi lex sit. Talis igitur modestus est, sive urbanus sive dexter appellatur.

At vero scurra, quum vehementer quae ridicula sunt amet, neque factis neque dictis abstinere, quibus risum moveat, ideoque nec sibi nec audientibus parcat: sed dummodo risum moveat, tum se ipsam, tum audientes ignominia afficit, ea dicendo et faciendo, quorum nihil homo politus neque dixerit neque fecerit: et quorum nonnulla ne audire quidem sustineat.

At rusticus et agrestis ad tales congressiones prorsum ineptus et inutilis est: neque enim ipse jucundus est, et alios tales aversatur: atque hic quidem reprehenditur, quod ad vitam humanam requies et jocus necessaria sunt.

Tres enim inveniuntur in humana vita mediocritates, ad consuetudinem qua homines inter se conjuncti sunt, spectantes: una quidem in veritate, quae utriusque arrogantiam et dissimulationem habet, duae vero in jucunditate sitae: quarum altera est, quae amicitia appellatur, atque adulationem utriusque et morositatem habet, at-

* Τῆ μέσῃ δ' ἔξει οἰκείον καὶ ἡ ἐπιδειξίότης κτλ. — ** Ὅ δὲ βωμολόχος ἥττων ἐστὶ τοῦ γελοίου κτλ. — *** Ὁ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας διμιλίας κτλ. — **** Τρεῖς οὖν αἱ εἰρημνέαι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες κτλ.

καὶ ἐπιδειξιότης, ἥς παρ' ἐκάτερα ἡ βωμολοχία καὶ ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀγριότης ἐστίν· ἀμφω γὰρ ἡδονήν τινὰ ποιῶσι τῷ βίῳ, ὃ τε^b φίλος καὶ ὁ εὐτράπελος.

(Scripsi : ^a δοκοῦσι] cod. δοκοῦσιν. — ^b ὃ τε] cod. ὃ, τε. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ αἰδῶς, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ.

* Ἡ δὲ αἰδῶς οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἕξις, ἀλλὰ μᾶλλον πάθος· ὃ δὴλον ἀπὸ τοῦ ὀρισμοῦ· ὀρίζεται γὰρ φόβος ἀδοξίας. Συμβαίνει γὰρ τῷ αἰδουμένῳ παραπλήσιον τῷ περὶ τὰ δεινὰ φοβουμένῳ· ἐρυθραίνεται γὰρ, ὡσπερ ὠχρίᾳ ὁ φοβούμενος τὸν θάνατον· ἀμφω δὲ σωματικά πως φαίνονται εἶναι, ἥ τε αἰσχύνη καὶ ὁ φόβος τῶν δεινῶν· τὰ τοιαῦτα δὲ πάθη μᾶλλον δοκοῦσιν, οὐχ ἕξεις λέγονται. Τοῦτο δὲ τὸ πάθος οὐ πάση ἡλικίᾳ ἀρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ μόνον· δεῖ γὰρ τοὺς νέους αἰδήμονας εἶναι διὰ τὸ πολλὰ ἀμαρτάνειν· πολλὰ γὰρ ἀμαρτάνουσιν οἱ νέοι, διὰ τὸ πάθει μᾶλλον ἀγεσθαι ἢ λόγῳ· συσταλλόμενοι γὰρ ὑπὸ τῆς αἰδῶς ἀμείνους γίνονται. Διὰ τοῦτο τῶν μὲν νέων ὅσοι αἰδήμονες, ἐπαινετοί, πρεσβύτερον δὲ οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός· οὐ δεῖ γὰρ τὸν πρεσβύτερον ἐκεῖνα πράττειν ἐφ' ὃς αἰσχύνη ἐστίν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ αἰσχύνη τοῦ ἐπιεικοῦς, εἴπερ ἐστὶν ἐπὶ τοῖς φαύλοις.

** Ἐπει γὰρ τὰ μὲν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν αἰσχροῦ, τὰ δὲ οὐκ εἰσι μὲν, δοκοῦσι δέ, δέον ἐστὶ φεύγειν ἀμφοτέρω τὸν ἐπιεικῆ· φεύγων δὲ τὰ αἰσχροῦ οὐδέποτε αἰσχυνθήσεται.

*** Τὸ γὰρ οἰεσθαι αὐτὸ τοῦτο ἐπιεικοῦς εἶναι τὸ αἰσχύνεσθαι, εἰ πράξειε τι τῶν αἰσchrῶν, καὶ τὸν οὕτως ἔχοντα ἐπιεικῆ νομίζειν, ἀποπον· ἡ γὰρ αἰδῶς ἐπὶ τῶν ἐκουσίῳ αἰσchrῶν γίνεταί· ὃ δὲ ἐπιεικῆς οὐδὲν αἰσchrῶν οὐδέποτε πράξειεν ἂν ἐκουσίως.

**** Φαίνεται δὲ μὴ εἶναι τὴν αἰδῶν ἀρετὴν τινὰ, ἀλλὰ μᾶλλον πάθος· οὐ γὰρ αἰ ἐπαινετόν ἐστίν, οὐδὲ ἀπλῶς καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐπιεικὲς ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως· οἷον, εἰ γένοιτο ἀμαρτάνειν τινὰ, ἐπιεικὲς ἐστὶν αἰδεῖσθαι· οὐχ οὕτω δὲ ἔχουσιν αἱ ἀρεταί· ἕξεις γὰρ εἰσι διὰ παντὸς ἐγκείμεναι τῇ ψυχῇ.

***** Εἰ δὲ καὶ μεσότης τις εἶναι δοκεῖ καὶ ἔστι μεταξὺ τῆς τε καταπλήξεως καὶ τῆς ἀναίσchrυτίας, καὶ ἐπαινεῖται μὲν ὁ αἰδήμων, κακίζονται δὲ οἱ τε ἀναίσchrυτοι περὶ τὰ αἰσchrῶ, καὶ οἱ πλείον τοῦ δέοντος αἰδήμονες, οἱ λεγόμενοι καταπλήγεις, οὐδὲν μᾶλλον διὰ τοῦτο ἀρετὴ ἐστὶν ἡ αἰδῶς· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ μεσότης, ἡ δὲ μεσότης οὐ πᾶσα ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἀντιστρέφει.

vera urbanitas dexteritasque, quam utrinque scurrilitas asperitasque cingit, ac rusticitas : uterque enim voluptatem aliquam vitæ afferunt, et amicus et urbanus.

Cap. XI.

Verecundiam virtutem non esse.

Verecundia autem non est virtus : nec enim habitus, sed potius perturbatio est, quod vel ex definitione patet : definitur enim, metus infamiae. Quippe idem fere accidit verecundo, quod ei qui res formidolosas metuit : erubescit enim ille, sicut pallet qui mortem extimescit : quare utrumque quodammodo apparet ad corpus pertinere, tum verecundiam, tum periculorum metum : talia autem quum perturbationes potius videantur esse, non dicuntur habitus. Et hæc quidem perturbatio non omni ætati, sed adolescentiæ tantum convenit : nam qui hæc ætate sunt, eos pudentes et verecundos esse oportet propterea quod multa peccant : nimirum multa peccant adolescentes, quia perturbatione magis incitantur. quam rationi obtemperant : quare quoties verecundia reprimuntur, meliores evadunt. Quæ quum ita sint, verecundos laudamus adolescentulos ; at nemo senem ideo laudaverit, quod pudibundus sit : neque enim ea agere oportet senem, in quibus erubescere debet : nam nec viri boni est pudor, siquidem ex rebus malis nascitur.

Quum autem alia revera sint turpia, alia non sint, sed videantur tantum, utraque viro bono fugienda sunt : turpia vero fugiendo nunquam erubescet.

Etenim existimare, hoc ipsum viri boni esse, ut pudore afficiatur, si quid turpiter fecerit, atque eum qui sic animatus sit, virum bonum judicare, absurdum est : eorum enim quæ sponte nostra flagitiose facimus, nos pudet : at vir bonus nullum unquam flagitium sponte admittet.

Unde apparet non virtutem, sed perturbationem potius esse verecundiam : nec enim semper laudanda, nec simpliciter aut per se res proba dicenda est, sed sub conditione tantum : verbi causa, ubi acciderit, ut aliquis per errorem labatur, pudore affici decet : atqui non ita se virtutes habent : illæ enim sunt habitus animo semper in hærentes.

Quamvis autem aliqua videatur esse, et sit revera, inter consternationem atque impudentiam mediocritas, laudeturque verecundus, sicut contra qui in rebus turpibus impudens et qui nimis verecundus sunt, quos consternatos dicunt, reprehendi solent, nihilo magis propterea virtus est verecundia : quippe virtus est mediocritas, mediocritas vero non omnis est virtus : neque enim hæc recipiuntur.

* Περὶ δὲ αἰδῶς ὡς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν κτλ. — ** Εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσchrῶ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν κτλ. — *** Τὸ δὲ οὕτως ἔχειν κτλ. — **** Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδῶς κτλ. — ***** Εἰ δὲ ἡ ἀναίσchrυτία φαῦλον, κτλ.

* Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλὰ τις
 μικτὴ· δευθῆσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἕστερον.
 Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἰπωμεν.

(Scripsi : * αἰδῶ] cod. αἰδῶ. —)

Jam vero ne continentia quidem virtus est, sed aliquid ex ea admixtum habet : de qua posterius agemus.
 Nunc vero de justitia dicamus.

* Οὐκ ἔστι δὲ οὐδ' ἡ ἐγκράτεια κτ).

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ δικαιοσύνης.

* Ἦδη δὲ σκεπτέον περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, περὶ ποίας πράξεις εὐρίσκονται, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον, καὶ τίνα τὰ παρ' ἑκάτερα τοῦ δικαίου.

** Σκεψώμεθα δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον μεθ' ἧς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐσκεψάμεθα.

*** Ὁρώμεν δὲ πάντας δικαιοσύνην ὀνομάζοντας ἔξιν τινά, ἣν ἔχοντες πρακτικοὶ τῶν δικαίων ἐσμέν, καὶ δικαιопραγοῦμεν, καὶ βουλόμεθα τὰ δίκαια. Τὸν δὲ αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τῆς ἀδικίας· ἀδικίαν γὰρ ὀνομάζουσι, καθ' ἣν ἀδικοῦμεν, καὶ τὰ ἀδίκια βουλόμεθα. Ταύτας δὲ τὰς κοινὰς περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας δόξας ὑποθώμεθα· καὶ ἔστω δικαιοσύνη καὶ ἀδικία ὡς ἐν τύπῳ, ἔξιν ἀφ' ἧς βουλόμεθα τὰ δίκαια, καὶ ἔξιν ἀφ' ἧς οὐ βουλόμεθα. Δεῖ γὰρ προσκεῖσθαι ἀεὶ ταῖς ἀρεταῖς ταῖς ἠθικαῖς τὸ βούλεσθαι· καὶ ἀδύνατον ἄλλως αὐτὰς ὀρισθῆναι διὰ τὸ βούλεσθαι γὰρ σωφρονεῖν καὶ δικαιопραγεῖν ὁ δίκαιος καὶ ὁ σώφρων γίνεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων τὸ δύνασθαι μὲν ἀναγκαῖον, τὸ βούλεσθαι δὲ οὐκ ἀναγκαῖον· εἰ γὰρ τις δύναιτο ὑγιάζειν, ἀρκοῖται ἂν τοῦτο αὐτῷ· τὴν γὰρ ἔξιν τῆς ἰατρικῆς οὐδὲν κωλύει τὸ μὴ βούλεσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἀνάπαλιν ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι δίκαια πράττειν, δυνατόν ἐστι καὶ τῷ ἀδίκῳ πολλὰ· τὸ δὲ βούλεσθαι μόνον ἐστὶ τοῦ δικαίου. Ὅθεν δίκαιός ἐστι καὶ ὁ μὴ δυνάμενος μὲν πράττειν τὰ δίκαια, βουλόμενος δὲ καὶ ἔξιν ἔχων δικαιοσύνης· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ ἀδίκος ἔχει. Ἐτι δὲ πᾶσα δύναμις καὶ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἐστὶ· μίᾳ γὰρ ἐπιστήμῃ δυνατόν τὰ ἐναντία εἰδέναι· μία γὰρ γνῶσις ἐστὶ τοῦ ὑγιεινοῦ καὶ νοσώδους ἢ ἰατρικῆς, καὶ μίᾳ δυνάμει τὰ ἐναντία γίνονται, μία δὲ ἔξιν οὐκ ἐστὶ τῶν ἐναντίων πρακτικῆς· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης τὰ ἀδίκια πράττομεν καὶ δίκαια, ὥσπερ οὐδὲ αἱ νοσώδεις κινήσεις ταῖς ὑγιειναῖς αἱ αὐταὶ· γινώσκονται μέντοι αἱ ἐναντία ἔξιν ἀπὸ τῶν ἐναντίων. Εἰ γὰρ τις γινώσκει τὴν εὐεξίαν εἶναι πυκνότητα σαρκός, εἴσεται τὴν

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER QUINTUS.

Cap. I.

De justitia.

Jam vero de justitia et injustitia videndum est, tum cujusmodi in actionibus versentur, tum cujusmodi mediocritas justitia, et jus quarum rerum medium sit, quæ denique utrinque illud cingant.

In his autem rebus exquirendis eandem viam rationemque tenemus, quam in superiori de reliquis virtutibus disputatione secuti sumus.

Videmus igitur omnes justitiam ejusmodi quendam habitum vocare, quo præditi homines ad ea quæ justa sunt agenda inclinamus, quoque ea et agimus et volumus. Eodemque modo et de injustitia judicant: ita enim nominant habitum, quo res injustas et agimus et volumus. Quare communes has de utraque opinionem principio ponamus: sitque justitia et injustitia, ut pingui Minerva dicam, ejusmodi habitus, quo justa tum volumus, tum nolumus. Semper enim ad morales virtutes voluntas accedat oportet: neque aliter definiri possunt: nimirum quia temperans vult esse aliquis justeque agere, idcirco temperans etiam est et justus. Quippe in scientiis et facultatibus posse res necessaria est, velle non item: nam si quis possit sanare, hoc ei suffecerit: nec enim medicinæ habitum impedit, quod aliquis nolit: similiter vero etiam in reliquis. In virtutibus autem moralibus contra se res habet. Nam facultatem juste agendi sæpe injusto quoque esse apparet: at voluntas solius est justæ. Unde is etiam qui juste vult agere, habitumque habet justitiæ, licet non possit, justus tamen est: similiterque et injustus se habet. Adde quod omnis facultas ac scientia contrariorum est: unus enim scientiæ ope contraria nosse possumus: quia una cognitio sanitatis et morbi medicina est, eademque facultate fiunt contraria: unus vero habitus non efficit contraria: nimirum per justitiam non agimus justa et injusta, neque motus ægri corporis iidem sunt qui bene constituti: ex contrariis vero contrarii cognoscuntur habitus. Si quis enim norit bonam corporis habitudinem carnis soliditatem esse, malam sciet carnis esse raritatem. Cognoscuntur vero habitus etiam ex iis quæ habentur: habitus videlicet, exempli causa, sanitas est: id autem, quod habetur, a-

* Lib V, cap. 1. περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας κτλ. — ** Ἦ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κτλ. — *** Ὁρώμεν δὲ πάντας κτλ.

καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός. Γινώσκονται δὲ αἱ
ἕξεις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτῶν· ἕξις μὲν γάρ, φέρε εἰπεῖν, ἡ
ὑγίεια· ἐκτὸν δὲ τὸ ὑγιεινόν, ὃ πρὸς ὑγίειαν φέρει· εἰ
γὰρ γινώσκομεν ὑγιεινόν εἶναι τὸ ποιητικὸν πυκνότη-
τος ἐν σαρκί, γινώσκομεν εὐεξίαν εἶναι τὴν ἐν σαρκί
πυκνότητα. Ἀκολουθεῖ δὲ κακίῳ ταῖς ἕξεσις ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον· καὶ γὰρ ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται ἢ ἡ ἐτέρα
τῶν ἐναντίων ἕξεων, καὶ ἡ ἐτέρα πλεοναχῶς λέγεται
οἶον, εἰ ἡ σωφροσύνη πολυσημαντὸν ἐστίν, καὶ ἡ
ἀκολασία πολυσημαντὸν ἐστίν· καὶ εἰ ἡ δικαιοσύνη
δμώνυμος ἐστὶ καὶ ἐπὶ πλειόνων λέγεται, καὶ ἡ ἀδι-
κία τοῦτον ἕξει τὸν τρόπον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ
εἴρηται, ὅτι καὶ ἐστὶν ἐν αἷς τῶν ἕξεων τὸ τοιοῦτον
οὐ συμβαίνει· οἶον, τὸ φιλεῖν τῶν μισῶν ἐναντίον ἐ-
στίν· ἀλλὰ τὸ μὲν φιλεῖν οὐχ ἀπλοῦν ἐστὶ, σημαίνει
γὰρ τὸ τε ἀγαπᾶν καὶ τὸ τοῖς χεῖλεσι ἀσπάζεσθαι·
τὸ δὲ μισεῖν ἐν μόνον σημαίνει, τὴν ἐχθραν. Τοιοῦτο
δὲ ἐλάχιστα συμβαίνει· μάλιστα δὲ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ
πολὺ τὸ πλεοναχῶς λέγεσθαι τὴν ἕξιν, τῆς ἐναντίας
πλεοναχῶς λεγομένης. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ δικαιοσύνη
πλεοναχῶς λεγομένη ἐστὶ, καὶ ἡ ἀδικία τῶν πλεονα-
χῶς λεγομένων ἂν εἴη. Δοκεῖ δὲ ἐν τι σημαίνει τὴν
δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀδικίαν, διὰ τὸ τὰ σημαίνοντα
μὴ σφόδρα διαφέρειν ἀλλήλων· τότε γὰρ ἡ ἁμωνυμία
καὶ τὸ πολυσημαντὸν γίνεται δῆλα, ὅτι τὰ σημαίν-
οντα πράγματα πολλὴν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὴν δια-
φορὰν· οἶον, κλεῖς λέγεται ἢ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τοῦ
ζώου, καὶ ἢ τὰς θύρας κλειόμεν· ἐνταῦθα γὰρ διὰ τὸ
πολλὴν εἶναι τῶν πραγμάτων τὴν διαφορὰν, φανερά
ἐστὶν ἡ ἁμωνυμία καὶ τὸ πολυσημαντὸν. Ἐπεὶ τοίνυν
πολλαχῶς ἡ δικαιοσύνη λέγεται καὶ ἡ ἀδικία, εἰλήφθω
ποσαχῶς λέγεται ὁ ἄδικος· ἐντεῦθεν γὰρ ληψόμεθα καὶ
τὰ σημαίνοντα τῆς δικαιοσύνης.

* Λέγεται τοίνυν ἄδικος, ὃ τε παράνομος, καὶ ὁ
πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε καὶ δίκαιος ἂν εἴη ὃ
τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος· καὶ δίκαιον μὲν τὸ νόμιμον καὶ
τὸ ἴσον, ἄδικον δὲ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ἐστὶν ὁ ἄδικος, ἡ δὲ πλεον-
εξία περὶ τί ἐστὶν ἀγαθόν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς περὶ τι
πλεονεκτητῶν ἀγαθόν. Ἀγαθὸν δὲ ζητεῖ οὐ τὸ αὐτῶ ἀγα-
θόν, καὶ ὅπερ ἂν αὐτὸν ἀμείνω ποιήσειεν· οὐ γὰρ ζη-
τεῖ τῶν ἄλλων σωφρονέστερος εἶναι, οὐδὲ τῶν ἱατρῶν
ἱατρικώτερος, οὐδὲ τῶν ἐλευθερίων ἐλευθεριώτερος,
οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν, ὅσα αὐτὰ τε ἀπλῶς καὶ
καθ' ἑαυτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, καὶ αὐτὸν ἀγαθὸν ποιεῖ· ἀλλὰ
περὶ ἐκεῖνα τῶν ἀγαθῶν ζητεῖ τοὺς ἕλλους ὑπερνικᾶν,
ὅσα ἀπλῶς καὶ καθ' αὐτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, αὐτὸν δὲ οὐ
ποιεῖ ἑαυτοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ χεῖρων πολλὰκις οἶον,
χρήματα καὶ δυναστείας καὶ σώματος εὐεξίαν· ταῦτα
γὰρ ἕλη κακίας τῶν φαύλων γίνεται χείρονος· καὶ τὰ
ἄλλα, ὅσα περὶ εὐτυχίαν ἢ ἀτυχίαν ἐστίν, ὅπερ οἱ
πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἑαυτοῖς εὐχονται καὶ διώ-

lubre, quod quidem ad sanitatem prodest : si enim u-
verimus salubre esse, id quod soliditatem efficit in
carne, sciemus quoque, bonam corporis habitudo-
esse carnis soliditatem. Sequitur autem et hoc plera-
que habitus : nam si pluribus modis alter contraria
habituum dicatur, etiam pluribus modis alter dicitur :
verbi causa, si temperantia multa significat, intem-
perantia quoque multa significabit : ac si iustitia am-
guum vocabulum est et de pluribus usurpatur, eodem
modo et injustitia se habebit. Plerumque autem sim-
mus, quia nonnullis in habitibus tale quid non inest.
verbi causa, amplexari et odisse inter se sunt contra-
ria : atqui amplexari non est simplex, siquidem ob-
significat, tum amare, tum commissis aliquem hinc
oculari : at vero odisse unum tantum significat, scilicet
odium. Verum tale quid rarissime evenit : exspectat
vero ac plerumque contra, ut quum pluribus modis alter
habitus dicatur, multimodis quoque contrarias signifi-
catur. Quoniam igitur multis modis iustitia dicitur, injus-
tiam quoque pluribus modis significari consentaneum est.
Videtur autem unum aliquid designare iustitiam et injus-
tiam, propterea quod significata non multum inter se
differant : quia tum demum nominis communitas et di-
versae apparent significationes, quum res significatae mul-
tum inter se differunt : exempli gratia *claris* apud Graecos
uno et communi nomine appellatur simul ea pars cor-
poris quae cervicibus animalium subest, latine *jugulum*,
simul id instrumentum quo ostia claudimus : hic enim,
quia res multum inter se differunt, manifesta est nomi-
nis communitas et significationis diversitas. Quum et
pluribus qua iustitia, qua injustitia dicitur modis, sta-
tutum sit, quot modis dicatur injustus : hinc enim
etiam iustitiae significationes mutuabimur.

Injustus ergo appellatur et violator legum, et qui
plus quam par est sibi vindicat, et iniquus : quum
rem justus fuerit tum qui legi obtemperat, tum homo
aequus : justum autem erit simul legitimum, simul
aequum, injustum contra legibus repugnans et inaequum.

Quando igitur injustus plus quam oportet sibi vindicat,
haec autem injusta vindicatio in bono aliquo cernitur,
sequitur ipsum quoque boni alicujus justo majorem par-
tem sibi vindicare. Bonum vero non desiderat, quod sibi
bonum sit, et quo ipse melior possit evadere : neque
enim caeteris temperantior esse, aut medicina medicos,
aut liberalitate liberales vincere studet, aut ullum aliud
consequi ejus bonorum generis, quae et simpliciter et
per se bona sunt ipsaque bonum possunt efficere : sed
caeteros iis bonis longe superare tentat, quae simpliciter
quidem et per se bona sunt, sed tantum abest ut ipsum
meliorem faciant, ut saepe etiam deteriores reddant.
quales sunt pecuniae ac potentia bonaque corporis habi-
tudo : haec enim homini improbo majoris nequitiae in-
strumenta sunt, ut et alia, quae secundae aut adverse fer-

* Δοκεῖ δὲ ὃ τε παράνομος ἄδικος εἶναι κτλ. — ** Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος κτλ.

κουσι. Δεῖ δὲ οὐχ οὕτω ποιεῖν, ἀλλ' εὐχεσθαι μὲν ταῦτα τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοὺς ἀγαθῶναι καὶ ὠφελῆσαι, καὶ μὴ χεῖρους ποιῆσαι. Αἰρέσεως δὲ προσκειμένης, προκρίνειν οὐ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, ἀλλὰ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ ὅσα αὐτοὺς δυνήσεται βελτίους ποιεῖν. Ὁ δὲ ἄδικος εὐχεται μὲν αὐτῶ τὰ περὶ εὐτυχίαν ἀγαθὰ, καὶ ἐν τούτοις αἰετὶ ζητεῖ τὸ πλεονέχειν· αἰρεῖται δὲ καὶ τὰ ἐλάττωνα τῶν περὶ δυστυχίαν κακῶν νομίζει γὰρ τὸ ἐλάττω κακὸν ἀγαθὸν εἶναι. Καὶ διότι ὁ πλεονέκτης αἰετὶ καὶ ἡ πλεονεξία περὶ τὸ ἀγαθὸν ἔστι, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. Ἔστι δὲ ὁ ἄδικος ἀνίσος· τοῦτο γὰρ περιεκτικὸν ὄνομα καὶ κοινόν ἔστι πᾶσι τοῖς εἶδεσι τῆς ἀδικίας, ἡ ἀνισότης· καὶ γὰρ καὶ ὁ παράνομος ἀνίσος τίς ἔστι, καὶ ὁ πλεονέκτης.

* Ἐπει δὲ ὁ παράνομος ἄδικός τίς ἔστι, καὶ ὁ νόμιμος δίκαιος, φανερόν ἐστι πάντα τὰ νόμιμα δίκαιά πως ἔστι· τὰ γὰρ ὠρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ δίκαια λέγονται· ἕκαστον γὰρ τῶν νόμιμων καὶ δίκαιον εἶναι φαμεν· ὥστε περὶ ὅσα εἰσὶν οἱ νόμοι, περὶ ταῦτα καὶ τὴν δικαιοσύνην εἶναι συμβαίνει.

** Ἄλλ' οἱ νόμοι περὶ ἀπάντων ἀγορεύουσι, στοχαζόμενοι τοῦ συμφέροντος ταῖς πολιταῖς ἀπάσαις, εἴτε δημοκρατίαν, εἴτε ἀριστοκρατίαν, εἴτε ἄλλην τινὰ τάττουσι πολιτείαν· προστάττοντες δὲ πάντα τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ἔργα, οἶον, σώφρονα, καὶ δίκαια, καὶ ἀνδρεία.

*** Προστάττουσι γὰρ μὴ λείπειν τὴν τάξιν μηδὲ φεύγειν, ὅπερ ἔστι τοῦ ἀνδρείου, καὶ μὴ μοιχεύειν μηδὲ ὑβρίζειν, ὅπερ ἔστι τοῦ σώφρονος ἔργον, καὶ μὴ τύπτειν μηδὲ κακουργεῖν, ὃ παρόχθονός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν τὰ μὲν κελεύει, τὰ δὲ ἀπαγορεύει. Καὶ ὁ μὲν ἀκριβὴς νόμος καὶ ὀρθὸς κατὰ τὸν ὀρθὸν καὶ ἀκριβῆ λόγον, ὃ δὲ αὐτοσχεδίως καὶ ἀβασανίστως θετεῖται οὐ πάνυ ἀκριβῶς καὶ ὡς προσῆκεν, ἀλλὰ χεῖρον καὶ κελεύει καὶ ἀποτρέπει· κελεύει δ' ὅσων ὅμως καὶ ἀποτρέπει τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ φαῦλα· παντὸς γὰρ νόμου τὸδε σκοπὸς ἔστιν.

**** Εἰ τοίνυν ὅσα νόμιμα, τοσαῦτα καὶ δίκαια, καὶ περὶ ἃ ὁ νόμος, περὶ ταῦτα καὶ τὴν δικαιοσύνην εἶναι συμβαίνει, πᾶσαν ἀρετὴν ἢ δικαιοσύνην περιέχει, καὶ ἔστι τις ἀρετὴ τελεία διὰ τὸ πάσας τὰς ἀρετὰς περιέχειν, καὶ αὐτὴν εἶναι τὴν ἑλὴν ἀρετὴν. Τούτῳ γὰρ μόνῳ τῆς καθόλου ἀρετῆς ἡ δικαιοσύνη διαφέρει, ὅτι ἢ μὲν ἕξις ἔστι καθ' ἑαυτὴν μόνον, ἢ δὲ δικαιοσύνη τελεία ἔστιν ἕξις, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀναφερομένη· τὸ γὰρ χρῆσθαι πάσαις ἀρεταῖς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πέλας, τοῦτο ἔστιν ἡ δικαιοσύνη.

***** Καὶ διὰ τοῦτο κρατίστη δοκεῖ πασῶν ἀρετῶν, καὶ οὐθ' ἕσπερος, οὐθ' ἕριος ἀετὴρ ὄντω λαμπρὸς ἔστι καὶ θαυμαστός, ὥσπερ ἡ δικαιοσύνη· καὶ παροιμαζόμενοι φαμεν·

tunæ tribuuntur, quæque plerique homines sibi optant ac persequuntur. At non ita oportet facere, sed optare, ut ea quæ simpliciter bona sunt, nobis quoque utilitatem afferant ac prosint, moribus nequaquam corruptis. Et quum eligendum est, præferenda non ea quæ simpliciter, sed quæ nobis bona sunt et quæ meliores nos efficere possunt. Jam vero injustus sicut secundæ quidem fortunæ dona optat, in iisque maximam sibi partem semper vindicare nititur : ita minima mala ex rebus adversis nata expetit : minus enim malum bonum esse judicat. Præterea quia is qui plus quam oportet sibi vindicat, et injusta hæc pluris cupiditas in bono cernitur, idcirco pluris quoque cupidus videtur esse. Est vero injustus etiam iniquus : nam generale et commune omnium injustitiæ formarum hoc iniquitatis nomen habetur : siquidem et violator legum iniquus est et qui plus quam oportet sibi vindicat.

Quum autem legum violator injustus et juris cultor justus sit, perspicuum est, omnia legitima justa quodammodo esse : nam et ea quæ a legum ferendarum scientia definita sunt, legitima habentur et justa appellantur : eorum enim quæ legitima sunt unumquodque justum esse dicimus : ut in quibuscumque leges, in iis quoque justitiam esse constet.

At vero leges de omnibus rebus publice loquuntur, spectantes id quod omni reipublicæ conducit, sive rationem popularem, sive optimatium civitatem, sive aliam disciplinam publicam constituunt : simul etiam imperantes quamlibet actionem omni virtuti consentaneam, exempli gratia, res aut temperanter et juste factas aut fortiter gestas.

Imperant enim, ne quis ordinem deserat neve fugiat, quod est viri fortis, porro ne quis adulterium faciat neve alienæ pudicitiam illudat, quod est temperantis, item ne quis percutiat alios aut vexet, quod est mansuetudinis : similiter vero et quæ ad reliquas virtutes aut vitia spectant, vel jubent vel prohibent. Atque illa quidem lex quæ accurate recteque constituta est, rectæ accuratæque rationi convenienter, sed quæ temere inconsiderateque lata est, non valde accurate, neque ut decet, sed detur et jubet et vetat : quæ bona sunt nihilominus quæque mala, tum jubet tum vetat : omnium enim legum finis hic est.

Si igitur quæcumque sunt legitima, etiam justa sunt, et in quibus lex cernitur, in iis justitiam versari constat, omnem virtutem justitia continet, et quia ad omnes virtutes pertinet, ipsaque tota virtus est, perfecta quoque est virtus. Hoc enim solo ab universali virtute differt justitia, quod altera per se tantum habitus est, justitia vero perfectus est habitus, non tamen simpliciter, sed ad alium relatus : quoties enim aliquis omnes virtutes ad alterius utilitatem refert, hoc est quod justitia appellatur.

Quocirca omnium virtutum præstantissima esse videtur, ac neque Hesperus neque Lucifer ita clarus et admirabilis est, ut justitia : ideoque proverbia loco dicimus :

* Ἐπει δ' ὁ παράνομος ἄδικός ἦν κτλ. — ** Οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι κτλ. — *** Προστάττει δὲ ὁ νόμος κτλ. — **** Ἀδὴτὴ μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη κτλ. — ***** Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ κτλ. —

Ἐν δὲ δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ὅστι.

Καὶ τελεία μάλιστα ἀρετῇ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστίν. Ὁ γὰρ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὐτόν. Πολλοὶ γὰρ ἑαυτοὺς μὲν ταῖς ἀρεταῖς ὠφελοῦσιν, ἄλλοις δὲ δι' αὐτῶν οὐ δύνανται βοηθεῖν καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὁ τοῦ Βίαντος ἔχει λόγος, ἀρχὰ δεῖξει ἀνδρᾶ οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀρχή, ἢ ἢ πρὸς ἄλλους τῶν ἀρετῶν κοινωνία. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ ἢ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ὅτι οὐχ ἑαυτῶ τὸ συμφέρον ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ζητεῖ, ἢ τῷ κοινῷ, ἢ τῷ ἀρχοντι. Ὁ μὲν οὖν ἑαυτὸν τε βλάπτων τῇ μοχθηρίᾳ, καὶ τοὺς φίλους, κάκιστος ὁ δὲ ταῖς ἀρεταῖς οὐ πρὸς τὸ οἰκτεῖον κεχρημένος συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀριστός ἐστι· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν.

* Ἀθῆτη μὲν οὖν ἢ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἐστὶν ἢ ἀρετῇ καὶ ἀδικία ὁμοίως οὐ μέρος ἐστὶ κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία.

** Τίνι δὲ διαφέρει ἢ καθόλου ἀρετῇ τῆς δικαιοσύνης ταύτης, εἰρηται.

(Soripsi: * εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν, ἀρκοίη ἂν τοῦτο αὐτῷ] cod. εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν ommissa apodosi. — ^b εἰ ἂν πλεοναχῶς λέγεται] cod. εἰ ἂν πλεοναχῶς λέγεται. — ^c τῶν πραγμάτων τὴν διαφορὰν] cod. τῶν πραγμάτων διαφορὰν. — ^d δίκαιά πως ἐστὶ] vulgo δίκαιά πως ἐστὶ. — ^e ὅπερ ἐστὶ] vulgo ὅπερ ἐστὶ. — ^f τεθείς] cod. τιθείς. —)

Κεφ. β'.

Μερὶ τῆς μερικῆς δικαιοσύνης.

*** Ἐστὶ δὲ ἄλλη τις δικαιοσύνη, ἣτις ἐστὶ ἢ μερικῇ ἀρετῇ ὡσπερ καὶ ἀδικία, ἣτις ἐστὶ μερικῇ κακίᾳ.

**** Σημείων δὲ τοῦ καὶ μερικῆν εἶναι δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν, ἐκείνο ἂν εἴη· ὁ γὰρ ἐνεργῶν κατὰ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ἀδικος μὲν λέγοιτο ἂν, πλεονέκτης δὲ οὐδαμῶς· οἷός ἐστιν ὁ βίψας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν, ἢ ὁ λοιδορησάμενος τὸν πέλας διὰ χαλεπότητα καὶ τὸ μὴ δύνασθαι θυμοῦ κρατεῖν καὶ ὀργῆς, ἢ ὁ μὴ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθεριότητα· οὗτοι γὰρ πάντες ἀδικοὶ μὲν εἰσι, πλεονέκται δὲ οὐδαμῶς. Ὡστε ὁ πλεονέκτης περὶ ἄλλων τινὰ ἐστὶ πονηρίαν, ὅτι μήτε περὶ μίαν τούτων ἐστίν, οὔτε περὶ πάσας ψέγεται δὲ ὡς ἀδικος· ἐστὶν ἄρα ἄλλη τις ἀδικία μερικῇ, ὡς μέρος οὔσα τῆς ὅλης ἀδικίας καὶ ἀδικόν τι μερικόν, μέρος τοῦ ὅλου ἀδικίου τοῦ παρὰ τὸν νόμον. Ἐτι εἰ ὁ μὲν κέρδους ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ ἡδονῆς ἕνεκα, καὶ διὰ τοῦτο ζημιούται καὶ ἀναλίσκει τὰ ὄντα ὁ μὲν ἀκόλαστος ἂν λέγοιτο καὶ οὐ πλεονέκτης, ὁ δὲ πλεονέκτης καὶ ἀδικος, ἀκόλαστος δὲ οὐδαμῶς· ὥστε ἀδικία

Justitia in sese virtutem amplectitur omnem.

Etiam maxime perfecta virtus, quoniam perfecta virtutis usus est. Siquidem qui ea praeditus est, etiam in alium virtute uti potest, non tantum ipse secum. Multi enim suis sibi virtutibus prosunt, alios vero iis juvare non possunt, ideoque recte a Biante dictum est, *magistratus virum patefaciet*: nimirum nihil aliud est magistratus, quam virtutum cum aliis communicatio. Atque ob eam ipsam causam sola ex virtutibus alienum esse bonum videtur justitia, quia non quod sibi, sed quod aliis conducit, ut reipublicae aut principi, spectare solet. Ut ergo qui sibi amicisque suis improbitate nocet, pessimus est: ita qui virtutes non ad suam, sed ad aliorum utilitatem refert, optimus habetur: hoc eadem difficile est.

Hæc igitur justitia non pars virtutis, sed tota est virtus: similiterque injustitia non est pars vitiositatis, sed tota vitiositas.

Quid autem universa virtus et hæc justitia inter se differant, dictum est.

Cap. II.

De particulari justitia.

Est et alia justitia, quæ particularis est virtus: sicut et injustitia, quæ particulare vitium.

Porro et justitiam particularem esse et injustitiam, argumento vel illud fuerit, quod qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, injustus quidem vocatur, sed non plus quam oportet sibi vindicare dicitur: qualis est qui clypeum propter ignaviam abiecit aut qui vel asperitate ductus alteri maledixit vel quod ira incensus inoderari animo non posset, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem: hi enim omnes sunt injusti, nequaquam vero plus quam oportet sibi vindicant. Quare qui plus quam oportet sibi vindicat, alia improbitate insignis est, quia neque in uno aliquo eorum quæ memoravimus peccat, neque in omnibus, sed tamquam ut injustus reprehenditur: unde apparet aliam quamdam esse injustitiam particularem, tanquam totius injustitias partem: sicut aliud injustum particulare est, tanquam totius injusti pars quædam, quo quidquid fit contra leges continetur. Præterea si duorum unus quidem lucri causa adulteret atque insuper mercedis aliquid accipiat, alter delectationis causa, ideoque etiam aliquid de suo det jacturamque rei suae faciat, hic quidem intemperans potius quam pluris cupidus, ille autem

* Ἀθῆτη μὲν οὖν ἢ δικαιοσύνη κτλ. — ** Τί δὲ διαφέρει κτλ. — *** Cap. 2. ζητούμεν δὲ κτλ. — **** Σημείων δὲ ἐστὶ κτλ.

τίς ἐστὶ μὴ περιέχουσα τὴν ἀκολασίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἢ αὐτὴ τῆ καθόλου ἀδικίας, ἀλλὰ μερικῆ. Ἔτι πᾶσα μὲν πονηρὰ πράξις ἐπὶ τινὰ κακίαν ἀναφέρεται, ὅσον τὸ μὲν μοιχεύειν εἰς ἀκολασίαν ἀνάγεται, τὸ δὲ φυγεῖν καὶ βίψαι^β τὴν ἀσπίδα, ἐπὶ δειλίαν, τὸ δὲ λοιδορήσασθαι καὶ πατάξαι, ἐπὶ ὀργῆν, τὸ δὲ κερδαίνει^γ τὰ ἐτέρων καὶ οὐδαμῶθεν ἑαυτῷ προσήκοντα, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀναφέρεται, ἢ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν.

* Ὡστε φανερόν, ὅτι ἐστὶ τις^δ ἀδικία ἄλλη μερικῆ συνώνυμος τῇ καθόλου· καὶ γὰρ ὁ ὀρισμὸς ἑκατέρας ἐν τῷ αὐτῷ ἐστὶ γένει· ἀμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον χρῆσθαι τῷ ἀγαθῷ τὸ εἶναι ἔχουσι· διαφέρει δὲ ἡ μερικὴ τῆς καθόλου, ὅτι ἡ μὲν μερικὴ περὶ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ περὶ ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους, ἢ εἰ τί ἐστὶν ὄνομα κοινὸν τούτων ἀπάντων· ἡ δὲ καθόλου περὶ ἅπαντὰ ἐστὶ, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος καταγίνεται.

** Ὅτι μὲν οὖν πολλαχῶς ἡ δικαιοσύνη λέγεται, καὶ ὅτι ἐστὶ τις^ε ἄλλη μερικὴ δικαιοσύνη παρὰ τὴν καθόλου ἀρετὴν, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· τίς δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ μερικὴ δικαιοσύνη, τοῦτο ἤδη ρητέον. Διωρισάμεθα μὲν οὖν, ὅτι τὸ ἀνίσον καὶ τὸ παράνομόν ἐστὶ τὸ ἄδικον, δίκαιον δὲ ἐστὶ τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον· ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη ἐστὶ περὶ τὸ νόμιμον, καὶ ἡ καθόλου ἀδικία περὶ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἀνίσον.

*** Ἐπεὶ δὲ τὸ πλεόν οὐ ταυτὸν ἐστὶ τῷ ἀνίσῳ, ἀλλ' ἐστὶ τὸ μὲν ἀνίσον ὡσπερ ὄλον, τὸ δὲ πλεόν ὡς μέρος (τὸ γὰρ πλεόν καὶ ἀνίσον, οὐ πᾶν δὲ τὸ ἀνίσον πλεόν) ἐστὶ τις ἀδικία καὶ περὶ τὸ ἀνίσον ἄλλη· αἱ οὐκ ἂν εἴεν αἱ αὐταὶ ἀδικίαι· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τὸ πλεόν μερικὴ ἔσται ἀδικία, ἡ δὲ περὶ τὸ ἀνίσον ἀδικία, καθόλου. Ἡ ἄρα μερικὴ ἀδικία, ἣτις ἔχει πρὸς τὴν τελείαν ἀδικίαν ὡς μέρος πρὸς ὄλον, περὶ τὸ πλεόν ἐστὶ· καὶ αὕτη ἐστὶν^ζ ἡ λεγομένη πλεονεξία. Ἀπὸ τούτων δὲ γινώσκεται καὶ ἡ μερικὴ δικαιοσύνη τί ἐστὶν, ὡς ἐν τύπῳ λεκτέον δὲ ἐστὶ περὶ αὐτῶν ἀκριβέστερον.

(Scipii : ^α ἣτις ἐστὶ] vulgo ἢ τίς ἐστὶ. — ^β βίψαι] cod. βίψαι. — ^γ κερδαίνει] cod. κερθάναι. — ^δ ἐστὶ τις] vulgo ἐστὶ τις. — ^ε ἐστὶ τις] vulgo ἐστὶ τις. — ^ζ αὕτη ἐστὶν] cod. αὕτη ἐστὶν —).

Κεφ. γ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς μερικῆς δικαιοσύνης.

**** Ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη, καθὼς εἰρηται, τελεία ἐστὶν ἀρετὴ καὶ χρῆσις τῆς ὅλης ἀρετῆς (ὅσπερ καὶ ἡ ἀδικία παντελὴς κακία ἐστὶ) καὶ γὰρ νόμιμός ἐστὶν. Ὁ δὲ νόμος οὐ μόνον τὰς πράξεις ἀπάσης ἀρετῆς κελεύει ποιεῖν, ὡς ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐδείχθη, ἀλλὰ καὶ παιδεύει σπουδαίους τοὺς πολίτας γενέσθαι, καὶ εἰς ἕξιν τῆς ὅλης ἐλθεῖν ἀρετῆς. Οὐ γὰρ ταυτὸν πράξις ποιεῖν ἀρετῆς, καὶ ἀρετῆς ἕξιν ἔχειν· καὶ διὰ

pluris cupidus et injustus, intemperans vero neutiquam appelletur : quamobrem est quædam injustitia, quæ non continet intemperantiam : ac propterea non eadem cum universa injustitia est, sed particularis. Præterea omne malum facinus ad vitium aliquod refertur, verbi causa si quis adulterium fecit, ad intemperantiam trahitur, si ex prælio fugit et clypeum abiecit, ad timiditatem, si alteri maledixit eumque verberavit, ad iram, sin autem alienum lucratus aliorum spoliis minimeque ad se pertinentibus suas facultates auxit, ad nullum aliud vitium nisi ad injustitiam refertur.

Unde apparet, præter universam illam injustitiam aliam esse particularem quandam, uno eodemque nomine appellatam, quoniam utriusque definitio eodem genere continetur : ambæ enim in eo versantur, ut boni usum ad alterum referant : ab universa rursus differt particularis, quod hæc quidem in pecuniis aut salute, aut ea voluptate quam e lucro capimus, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti licet, cernitur : universa vero in omnibus in quibus vir bonus occupatus est.

Multimodis igitur justitiæ nomen usurpari, et esso præter universam illam virtutem particularem quandam justitiam patet ex iis quæ diximus : quæ autem sit particularis hæc justitia, jam exponendum est. Ostendimus igitur, injustum esse tum iniquum tum legibus repugnans, justum vero simul legitimum simul æquum : quapropter universa justitia in eo quod ex lege fit, at universa injustitia in eo quod contra legem fit et iniquum est, consistit.

Quum vero non idem sit plus quod iniquum, sed iniquum præ toto, plus pro parte habeatur : (nam plus etiam iniquum, nec tamen omne iniquum plus est :) alia quoque injustitia in iniquitate posita est : quæ quidem duæ eædem esse non possint : quin ea quæ ad plus spectat, particularis, quæ ad iniquum refertur, universa injustitia est. Quare particularis illa injustitia, quæ ad summam injustitiam eandem habet rationem, quam pars ad totum, circa id quod plus est versatur : et hæc est, quæ injusta pluris cupiditas dicitur. Atque ex his quidem quid sit particularis justitia, tanquam e quibusdam extremis lineamentis intelligitur : verum de iis accuratius etiam disputandum erit.

Cap. III.

De formis justitiæ particularis.

Universa ergo justitia, ut dictum est, perfecta virtus totiusque virtutis usus est : (quænamadmodum et injustitia, mera est improbitas :) nam legibus obtemperat. Lex autem non tantum actiones omni virtuti consentaneas suscipere nos jubet, ut supra ostendimus, sed etiam civis viros bonos esse docet et ad totius virtutis habitum perducit. Non enim idem est honestas actiones suscipere et virtutis habitum habere : atque ideo aliud est ci-

* Ὡστε φανερόν, ὅτι ἐστὶ τις ἀδικία κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύνη καὶ πλεόν κτλ. — *** Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀνίσον καὶ τὸ πλεόν κτλ. — **** Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν κτλ.

ταῦτο ἄλλο ἐστὶ^α τὸ πολίτην εἶναι τινα ἀγαθόν, καὶ ἕτερον τὸ ἄνδρα εἶναι ἀγαθόν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀγαθός ἐστιν ὁ ἔξιν ἀρετῆς ἔχων, πολίτης δὲ ἀγαθός ὁ πράττων ἀρετῆς ἔργα, δι' ὧν τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ὠφελήσῃ κοινῇ, καὶ θλῶς ὁ πρὸς τοὺς πολίτας ὧν ἀγαθός.

* Ὅθεν ἀπορήσειεν ἂν τις, πῶς τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ παιδεία, καθ' ἣν γίνεται τις ἄνθρωπος ἀγαθός· περὶ οὗ ἕτερον ἐροῦμεν. Ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη καὶ ἀδικία τοιαύτη. Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ὅταν διανεμῶνται δεήθη χρήματα, ἢ τιμὴν, ἢ ἄλλο τι^β τῶν, ὅσα μερίζονται πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πολιτείαις ἐν τούτοις γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἀνίσον, καὶ τὸ ἐλαττον καὶ τὸ μείζον· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὧς δεῖ μερίζειν καὶ διανεμῶν δικαιοσύνης εἶδος ἐστὶν. Ἐτερον δὲ τὸ ἐν ταῖς συναλλαγμασι διορθωτικόν. Τούτου δὲ μέρη δύο διὰ τὸ καὶ τὰ συναλλάγματα εἰς δύο μέρη διαιρεῖσθαι. Τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν εἰσὶν ἐκούσια, τὰ δὲ ἀκούσια. Ἐκούσια μὲν πράξεις, ὧνή, δανεισμός, ἐγγυή, γρήσις, (ὅταν τις ἐπὶ μισθῶ τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ἢ τὸ ζῶον δώσῃ^ο τινὶ χρῆσασθαι,) παρακαταθήκη, μισθωσις ἢ δούλου ἢ τεχνίτου· ἐκούσια δὲ λέγεται ταῦτα, ὅτι λαθῶν μὲν τις ἢ χρησάμενος καὶ ἐκούσιως ἀποδώσει, καταρχὰς μὲν τοῦ ἐκούσιως λαθεῖν καὶ παρ' ἐκόντος καὶ βουλομένου τοῦ δίδόντος καὶ διὰ τοῦτο ἐκούσια λέγονται· ἀκούσια δὲ τὰ μὲν λαθραῖα λέγονται, τὰ δὲ βίαια· λαθραῖα μὲν, ὄϊον, κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγή,^α τὸ δοῦλον ἀπαρτῆσαι τινος, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· βίαια δέ, ὄϊον, πληγαί, δεσμός, θάνατος, ἀρπαγή, πῆρσις, κακηγορία, προσηλακισμός. Συναλλάγματα δὲ τὰ τοιαῦτα βίαια λέγονται, ὅτι ὁ περὶ ταῦτα ἀδικῶν λαμβάνει μὲν λάθρα καὶ βίαιως ἢ χρήματα, ἢ ἡδονήν· ἀποδίδωσι δὲ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἢ τοῦ ζημίαν,^ο ἢ θάνατον, ἢ τὸ αἰκισθῆναι, ἢ τὸ ἀτιμασθῆναι. Εἰσὶ τοίνυν δικαιοσύνης εἶδη δύο, τό τε^ι περὶ τὴν διανομὴν καὶ τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα· τοῦ δὲ περὶ τὰ συναλλάγματα τὸ μὲν περὶ τὰ ἐκούσια ἐστὶ συναλλάγματα, τὸ δὲ περὶ τὰ ἀκούσια. Ἐροῦμεν δὲ ἀκριβέστερον περὶ ἑκάστου.

(Scrīpsī : ^α ἄλλο ἐστὶ] vulgo ἄλλο ἐστὶ. — ^β ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^ο δώση] cum codd ; vid. supra ad lib. IV cap. 7 — ^α προαγωγή] ex Aristotele ; cod. προαγωγή, quod etiam in parte membranarum Stagiritæ legitur. — ^ο ἦτοι ζημίαν] cod. ἢ διὰ ζημίαν. — ^ι τό τε] vulgo τό, τε. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς ἐν δικαιοσύνῃ ἰσότητος καὶ ἀναλογίας, καὶ περὶ τοῦ διανεμητικοῦ εἶδους τοῦ δικαίου.

** Ἐστὶ τοίνυν τὸ δίκαιον, καὶ μέσον, καὶ ἴσον, καὶ

vem bonum, aliud virum bonum esse. Qui enim virtutis habitu est præditus, vir bonus est ; qui vero res virtuti consentaneas gerit, quibus prodesse publice civibus possit, quique omnino ut dignum est viro bono cum civibus vivit, civis bonus est.

Quamobrem quærat aliquis, quomodo ad prudentiam civilem ea disciplina pertineat, qua vir bonus efficitur : de quo posterius disseremus. Talis ergo universa et iustitia et iniustitia est. Porro iustitiæ particularis juriæque in quæ versatur illa, una quidem in distributione cernitur species, quoties nimirum vel pecuniæ vel honores, vel aliud quid quod dividi inter cives solet, distribuere debemus : in his enim æquum et iniustum, minus et majus est : ideoque dividere aliud, ut oportet, ac distribuere iustitiæ species est. Altera vero illa habetur, qua negotia, quæ cum aliis contrahimus, diriguntur. Hujus rursus duæ sunt partes propterea quod et negotia contracta in duas partes diripiuntur. Contractus enim alii sponte nostra, alii nobis invitis fiunt. Sponte fiunt venditio, emptio, funeratio, sponsio, locatio, (ut quum aliquis domum suam aut animal mercede locat,) depositum, famuli denique alicujus vel operarii conductio : et sponte quidem contracta hæc negotia dicuntur, quoniam qui accepit talia aut iis usus est, sponte etiam reddet, utpote qui initio etiam volens a volente qui dederat acceperit : atque idcirco hæc voluntaria appellantur : contra non voluntaria dicuntur partim clandestina, partim violenta : et clandestina quidem, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni fraudatio, cædes per dolum atque insidias commissa, falsum testimonium ; violenta vero, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio, maledicentia, contumelia. Talia vero negotia violenta dicuntur, propterea quod qui hæc injuste facit furtum et per vim vel pecunias vel voluptatem rapit : pro quibus postea in iudicio mulctam aut mortem, aut tormenta aut infamiam subit. Duæ ergo iustitiæ sunt species, tum quæ in distributione, tum quæ in contractis negotiis cernitur : ejus autem quæ in hisce negotiis consistit alia forma circa voluntaria, alia circa non voluntaria negotia versatur. De singulis autem accuratius disputabimus.

Cap. IV

De justitiæ æqualitate et proportione, item de ea juris specie quæ in distribuendo cernitur.

Est ergo justum et mediæ, et æquum, et propor-

^ι ἴσοι δὲ τῆς καθ' ἑκάστον παιδείας καὶ — ** Cap. 8. ἐπὶ δὲ ὁ τ' ἀδικος ἀνίσος, καὶ τὸ ἀδικον ἀνίσον κτλ.

ἀνάλογον, καὶ ἡ δικαιοσύνη, μεσότητος, καὶ ἰσότητος, καὶ ἀναλογίας ποιητικῆ. Καὶ μέσον μὲν ἐστὶ τὸ δίκαιον, ὅτι μεταξὺ ἐστὶ τοῦ πλεονός καὶ ἐλάττονος καὶ τοῦ ὑπὲρ τὸ δέον καὶ παρὰ τὸ δέον· ὡσπερ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρεταί. Καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι τῇ δικαιοσύνῃ πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς· τὸ δὲ ἴσον ἰδίον ἐστὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅτι ἐκάστῳ τὸ ἀρμόζον καὶ τὸ προσῆκον ἀποδίδωσι· καὶ ὁ δίδωσι τῷ λαμβάνοντι ἴσον ἐστὶ· τὰ γὰρ ἐφαρμύζοντα ἴσα. Τὸ δὲ προσῆκον τρόπον τινὰ ἐφαρμύζει. Ἄλλως τε, ἐπεὶ ἡ ἀδικία ἀνίσότης ἐστὶ, καὶ τὸ ἀδικον ἀνίσον, εἰκὸς ἂν εἴη τὴν δικαιοσύνην ἰσότητα εἶναι, καὶ τὸ δίκαιον ἴσον, μέσον γὰρ ἐστὶ τοῦ πλεονός καὶ τοῦ ἐλάττονος ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει τὸ πλεόν ἐστὶ καὶ τὸ ἐλάττον, ἀνάγκη καὶ τὸ ἴσον εἶναι· καὶ χωρὶς δὲ λόγου τινὸς οὕτω πᾶσι δοκεῖ τὸ δίκαιον ἴσον εἶναι.

* Ἀνάλογον δὲ ἐστὶν, ὅτι κατὰ τὴν διανομὴν ἀνάλογα τίθησι τὰ διανεμόμενα τοῖς λαμβάνουσι. Καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἔχει τὰ διδόμενα πρὸς ἄλληλα, ὅν οἱ λαμβάνοντες πρὸς ἀλλήλους· εἰ γὰρ ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Αἴαντος διπλασίον, φέρε εἰπεῖν, κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἢ πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα τιμὴ τῆς πρὸς τὸν Αἴαντα διπλασίον δοθῆσεται παρὰ τοῦ δικαίου. Καὶ καθόσον μὲν ἐστὶ μέσον, πολλῶν ἐστὶ, τὰ γὰρ ἕξω τοῦ μέσου, ἐγγὺς ὄντα καὶ πόρρω μᾶλλον καὶ ἤττον, πολλά.

Καθόσον δὲ ἴσον, δύο τινῶν ἐστὶ, ^a τοῦ τε ^b λαμβάνοντος, καὶ τοῦ δώρου· τὸ γὰρ ἴσον τῶν πρὸς τι ὅν αἰεὶ δύο τινῶν ἐστὶ. ^c Καθόσον δὲ ἀνάλογόν· ἐστὶ τὸ δίκαιον, τὸ ἐλάχιστον τεσσάρων ἐστὶν· ἢ γὰρ ἀναλογία αἰεὶ τεσσάρων· ἢ γὰρ ἀναλογία δύο λόγων ἐστὶν ἰσότης, ὁ δὲ λόγος ἐν δυσὶν ἐστὶν ὄροις· ὡστε ἀνάγκη εἶναι τὴν ἀναλογίαν τεσσάρων εἶναι. Οἷον, λόγος ἐστὶν ὁ διπλασίος, φέρε εἰπεῖν, ἢ ὁ τριπλασίος· δύο τινῶν ἐστὶ ^d σκέσις τοῦ μὲν ὄντος διπλασίου, τοῦ δὲ ἡμίσεως, ὡσπερ ὁ εἰκοσι τοῦ δέκα· ὡστε δύο ἀνάγκη ὄροις τῷ ἐνὶ εἶναι λόγῳ· εἰ δὲ λάβομεν καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐν ἄλλοις δυσὶν ὄροις, οἷον τῷ β' καὶ γ', ἀναλογίαν ποιήσομεν, καὶ ἔσται ὡς ὁ κ' πρὸς ἰ', ὁ β' πρὸς γ'· καὶ οὕτως αἰεὶ ἔσται ἡ ἀναλογία, ἐν τέσσαρσι τὸ ἐλάχιστον· δυνατὸν γὰρ καὶ ἐν πλείοσιν εἶναι.

Εἰ δὲ τρεῖς συμβαίνει πολλάκις ὄρους λαβεῖν καὶ ἀναλογίαν ποιῆσαι· ὡσπερ γὰρ ὁ κ' πρὸς ἰ', ὁ ἰ' πρὸς ε'· ἀλλ' ὅτι τὸν δέκα δις λαμβάνομεν, τέσσαρες γίνονται πάλιν. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν τοιαύτη ἀναλογία συνεχῆς, ἢ δὲ διὰ τεσσάρων ὄρων, διηρημένη. Ἐκατέραν δὲ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν οἱ μαθηματικοὶ καλοῦσι, διὰ τὸ καὶ ἄλλην ἀναλογίαν εἶναι, ἥτις ἀριθμητικὴ ἀναλογία καλεῖται.

* Ἐστὶ δὲ ἀριθμητικὴ ἀναλογία, ὅταν τὸ α ὑπερέχῃ τοῦ β τοσοῦτον, ὅσον τὸ γ ὑπερέχει τοῦ δ. Τὸ δὲ διανεμητικὸν δίκαιον ἀνάλογόν ἐστὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν· τὸ δὲ αἴτιον ἐροῦμεν. Ὑποκαίσθω δὲ τὸ μὲν διανεμόμενον τιμὴ, πρὸς οὗς διανέμεται, ὁ

tionē respondens, et mediocritatis, æquitatis ac proportionis effectrix justitia. Ac medium quidem est justum, quia tum inter id quod plus et minus, tum inter id quod supra fas et contra officium est intercedit: haud secus atque omnes virtutes. Et hoc quidem justitiæ cum reliquis virtutibus commune est: proprium vero ejus habetur æquum, quia singulis quod convenit ac debetur persolvit: et quod accipienti nescio cui tradit, æquum est: æqua enim sunt quæ conveniunt. Quæ autem debentur, aliquo modo conveniunt. Præterea, quum injustitia sit iniquitas, injustum vero iniquum, verisimile quoque est justitiam æquitatem et quod justum est esse æquum, quia medium est ejus quod plus est et quod minus: in quacunque enim actione plus est et minus, in ea æquum quoque inesse necesse est: sed et nulla ratione allata quod justum est omnibus videtur esse æquum.

Proportione autem respondet, quia in distributione rerum proportione similia efficit ea quæ accipientibus distribuuntur. Eandemque quæ dantur inter se rationem habent, quam accipientes inter se habent: si enim, exempli gratia, Achilles duplo majore virtute Ajacem vincit, duplo majorem etiam honorem Achilli quam Ajaci vir justus tribuet. Quatenus autem medium est, multoties est: quæ enim extra medium sunt, quum alia proprius absint ab eo, alia longius, alia minus longe, multa quoque sunt.

Quatenus vero æquum sive æquale habetur, duorum est, simul accipientis, simul ejus quod datur: quum enim eorum quæ ad aliud quid referuntur sit æquale, duorum semper esse oportet. Quatenus vero æqua proportione respondet id quod est justum, minimum quatuor est; siquidem proportio semper ad quatuor pertinet: nam proportio duarum rationum æqualitas est, in duobus vero terminis est ratio: unde sequitur necessario, proportionem ad quatuor pertinere. Verbi causa ratio est dupli aut tripli: hic duplex est relatio, tum ipsius duplicis, tum ejus quod dimidium est, sicut viginti ad decem: ut necesse sit duos esse in una ratione terminos: sin autem eandem rationem in aliis duobus terminis sumamus, exempli gratia in duodecim et sex, proportionem efficiemus, eruntque sicut viginthi ad decem, ita duodecim ad sex: atque ita semper in quatuor minimum erit proportio: nam et potest esse in pluribus. Quin etiam ad proportionem efficiendam tres sæpe terminos nos sumere constat: ut quum dico, sicut viginti ad decem, sic decem ad quinque se habent; sed tamen quia bis sumimus decem, rursus fiunt quatuor. Vocaturque hujusmodi proportio continua; at quæ e quatuor terminis constat, disjuncta. Utramque vero geometricam proportionem mathematici dicunt, distinguentes eam ab altera, quæ arithmetica proportio nominatur.

Erit autem arithmetica, ubi A tantum superet B, quantum G superat D. Jus vero, quod in distributione versatur, geometrica proportione constat, cujus rei causam afferemus. Sit enim quasi materiæ loco id quod distribuitur, honor, item quibus distribuitur, Achilles et

* Ἐστὶ δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν, κτλ.

Ἀχιλλεύς και ὁ Αἴας· δεῖ δὴ λόγον ἔχειν τὴν τιμὴν πρὸς τὴν τιμὴν, ὅν ὁ Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Αἴαντα· και ἐναλλάξ, ὅν ἡ τιμὴ τοῦ Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ἢ τιμὴ τοῦ Αἴαντος πρὸς τὸν Αἴαντα· και συνθέντι, ὅν ἔχει λόγον ὁ τετιμημένος Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τοῦτον ὁ τετιμημένος Αἴας πρὸς τὸν Αἴαντα· και ἐναλλάξ, ὅν λόγον ἔχει ὁ τετιμημένος Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν τετιμημένον Αἴαντα, τοῦτον ἔχει τὸν λόγον ὁ Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Αἴαντα· αὕτη δὴ πᾶσα ἡ ἀναλογία τῶ διανεμητικῶ δικαίῳ προσήκει, ἥτις εὐρεθῆναι οὐ δύναται ἐν τῇ ἀριθμητικῇ ἀναλογίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ γεωμετρικῇ μόνον. Καὶ ὅτι μὲν ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἀναλογίᾳ ταῦτα τὰ εἶδη πάντα τῶν ἀναλογιῶν εὐρίσκονται, δαίτυνσι δὲ γεωμέτρης. Ὅτι δὲ ἐν τῇ ἀριθμητικῇ οὐ δύναται εὐρεθῆναι, δῆλον ἐκείθεν· ἔστωσαν γὰρ ἀριθμοὶ τέσσαρες ἐν ἀριθμητικῇ ἀναλογίᾳ, ὁ δ' και ὁ γ', και ὁ δ' και ὁ ε'· ὑπερέχει δὴ ὁ δ' τοῦ γ', ὅσον ὑπερέχει ὁ ε' τοῦ ε'· ἀλλὰ συνθέντι οὐκ ἔσται ἀνάλογον ἀριθμητικῶς συντεθέντα γὰρ ὁ ε' και ὁ ε' ὑπερέξει τοῦ ε' τῶ ε'· ὁ δὲ δ' και γ' συντεθέντα ὑπερέξει τοῦ γ' τῶ δ'· και οὕτω διηρημένα μὲν ἀνάλογον ἔχει ἀριθμητικῶς· ἢ αὕτη γὰρ ὑπεροχὴ τοῦ δ' πρὸς γ', ἥτις ἐστὶ τοῦ ε' πρὸς ε'· συντεθέντα δὲ οὐκέτι ἀνάλογον ἐστὶ· μᾶλλον γὰρ ὑπερέχει ὁ ια' τοῦ ε', ἢ ὁ ε' τοῦ γ'.

Διὰ ταῦτα δὴ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον ἀνάλογον ἐστὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν, και οὐ κατὰ τὴν συνημμένην ἀλλὰ κατὰ τὴν διηρημένην· τέσσαρας γὰρ εἶναι δεῖ τοὺς ὅρους τῶ ἀριθμῶν· οὐ γὰρ δυνατὸν τὸ διδόμενον και τὸν λαμβάνοντα ἐν εἶναι τῶ ἀριθμῶν. Καὶ τὸ δίκαιον ἐκεῖνο ἀνάλογον ἐστίν, ὅσον ἐστὶν ἐν ταῖς διανομαῖς, ὅταν ἕκαστος λάβῃ τὸ κατ' ἀξίαν, ἢ τιμὴν, ἢ χρήματα, ἢ ἄλλο τι· τῶν μεριζομένων· ὅθεν εἰρήνη γίνεται και τάξις πολιτείας· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐναντιῶν αἱ στάσεις, και αἱ μάχαι, και τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ οἱ ἴσοι μὴ ἴσα λάβωσιν, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα. Ὅτι δὲ ἀναλογίαν ζητεῖ ὁ μετὰ δικαιοσύνης ποιούμενος τὴν διανομὴν, και ἀπὸ τούτου δῆλον· τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἐκάστου, τοῦτο πάντες νομίζουσι δίκαιον· τὴν ἀξίαν δέ, δι' ἣν τις τιμᾶται, οὐ τὴν αὐτὴν πάντες λέγουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ τὴν ἐλευθερίαν λέγουσιν, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ τὸν πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετὴν· ἐπεὶ τοίνυν διάφοροὶ εἰσιν αἱ ἀξίαι, εἴ τις μετὰ δικαιοσύνης βουλευθεῖ τιμὴν διανεῖμαι κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου, οὐκ ἴσην ποιήσεται τὴν διανομὴν, ἀλλὰ ἀνάλογον.

* Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τὸ ἀνάλογον, καθὼς εἴρηται· τὸ δίκαιον δὲ τὸ ἐξω τοῦ ἀναλόγου· ὅταν ἢ διανομὴ κατὰ τὸ πλεῖον τῆς ἀξίας και τὸ ἔλαττον γίνηται, ἢ περ και ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν ἄλλων τῆς ἀδικίας συμβαίνει. Καὶ γὰρ ὁ ἀδικῶν τοῦ ἀδικουμένου πλεῖον ἀγαθὸν ἔχειν ζητεῖ, ὁ δὲ ἀδικούμενος ἔλαττον ἔχει·

Ajax : debet igitur eandem rationem ad honorem habere honor, quam ad Ajacem Achilles : et vicissim, quam rationem honor Achillis ad Achillem, eandem honor Ajacis ad Ajacem : aut si malis conjungere, quam rationem habet Achilles honoratus ad Achillem, eandem Ajax honoratus ad Ajacem : et vicissim, quam rationem habet honoratus Achilles ad honoratum Ajacem, eandem habet Achilles ad Ajacem : atque hæc sane omnis proportio pertinet ad jus in distributionibus positum, quam in arithmetica non invenias, sed in geometrica tantum analogia. Nam in geometrica analogia has omnes proportionum species reperiri geometræ ostendunt : in arithmetica autem non inveniri vel illinc manifestum est : ponamus enim in arithmetica proportione numeros esse quatuor, 4. 3. 6. 5 : hic igitur 4. superat 3. quantum 6. superat 5 : quodsi conjungas, non tamen proportio erit arithmetica : si enim conjungas 6. et 5, superabit 5. illis 6 : sin autem 4. et 3. conjungas, superabit 3. illis 4 : itaque disjuncta quidem proportioem habent arithmetica, eodem enim modo 4. superat 3. quo 6. superat 5 : si vero conjungas, non manebit proportio : nam magis superat 11. 5, quam 7. 3.

Quapropter jus in distributionibus positum proportionem habet geometricam, et quidem non continuam, sed disjunctam : quatuor enim oportet numero esse terminos, quia quod datur et qui accipit unum idemque numero esse non potest. Habet autem proportionem jus illud, quatenus in distributionibus versatur, quam singuli vel honorem vel pecunias, vel aliud quid eorum quæ dividuntur, pro dignitate sua accipiant : unde patet et firmæ rerum publicarum constitutio nascitur : e contrariis enim seditiones, jurgia et querelæ nascuntur, quando aut æquales inæqualia, aut non æquales æqualia accipiunt. Porro proportionem ab eo spectari, qui si exercenda justitia distributionem instituit, vel hinc plenum est : quod videlicet secundum singulorum dignitatem fit, id omnes justum esse arbitrantur : dignitatem vero illam, ob quam aliquis honoratur, non eandem esse omnes præ se ferunt ; sed qui populari civitati favent, libertatem ; qui paucorum dominatione gaudent, divitias ; qui denique optimatum fautores sunt, virtutem dicunt : quum ergo diversæ sint dignitates, si quis juste velit pro dignitate honores singulis distribuere, non æqualitatem in distribuendo respiciet, sed proportionem.

Justum igitur est, quod proportione constat, ut diximus : injustum vero, quod nullam habet proportionem : quando nimirum plus minusve, quam dignitas requirit, in distributione datur, quod etiam in cæteris quæ injuste fiunt contingit. Nam qui infert injuriam plus boni habere studet, quam is cui infertur : at qui injuria afficitur

* Τὸ δ' ἀδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον κτλ.

καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ δὲ τὸ ἀνάπαυιν, ὁ μὲν ἀδικῶν ἔλαττον κακὸν ἔχει, ὁ δὲ ἀδικούμενος μείζον· διότι τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἰρετὸν τοῦ μείζονος, καὶ ὡς μείζον ἀγαθὸν τὸ ἔλαττον κακὸν ζητεῖται. Τὸ μὲν οὖν διανεμητικὸν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτό ἐστι. Λέγωμεν δὲ ἤδη περὶ θατέρου.

Scripti : * τινῶν ἐστὶ] cod. τινῶν ἐστὶ. — ὁ τοῦ τε] vulgo τοῦτε. — ° τινῶν ἐστὶ] cod. τινῶν ἐστὶ. — ἂ τινῶν ἐστὶ] cod. τινῶν ἐστὶ. — ° οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ἑ ἐστὶν] cod. ἐστὶ. — ε ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. —]

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ διορθωτικοῦ εἶδους τῆς δικαιοσύνης καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτὸ ἀναλογίας.

* Τὸ δὲ δεύτερον εἶδος τοῦ δικαίου τὸ διορθωτικόν, ἢ περὶ τὰ συναλλάγματα ἐστὶ, τὰ τε ἐκούσια καὶ τὰ ἀκούσια καὶ τὰ λαθραῖα, καὶ τὰ βίαια. Ἔστι μὲν καὶ αὐτὸ κατὰ ἀναλογίαν τινά, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν, καθ' ἣν δὴ πῆρχε τὸ πρῶτον εἶδος, τὸ διανεμητικόν, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμητικὴν. Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον ἀπὸ τῶν κοινῶν εἰς τοὺς πολλοὺς ποιούμενον τὴν διανομήν, ἀναλόγως ἐκάστῳ δίδωσι κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ τὴν εἰσφοράν, ἣν εἰς τὸ κοινὸν συνετέλεσεν· ἐπεὶ οὐ πάντες ὅμοιοι, οὐδὲ πάντες ὁμοίως εἰσφέρουσιν· ὅθεν οὐ τὰ ἴσα, ἀλλὰ τὰ ἀνάλογα δέχονται· τὸ δὲ διορθωτικὸν τῶν συναλλαγμάτων δίκαιον ὅρους μὲν ἔχει τὸν ἡδίκητότα καὶ τὸν ἡδικημένον. Δίδωσι δὲ ἐκάστῳ οὐ τὸ ἀνάλογον, ἀλλὰ τὸ ἴσον· τὴν γὰρ ἰσότητα, ἣν ὁ ἀδικῶν διαφθείρει, ἀφαιρούμενος ἀγαθὸν τι τοῦ ἡδικημένου καὶ προστιθεὶς ἑαυτῷ, ταύτην ὁ δίκαιος ἀνακαλεῖται ζημιῶν τὸν ἀδικήσαντα τοσοῦτον, ὅσον ἡδίκησε· καὶ οὕτως ἐκατέρῳ τὸ ἴσον δίδωσιν. Οὕτω δὲ τεσσάρων γινομένων τῶν ὄρων, τοῦ τε ἂ ἀδικηθέντος καὶ τοῦ ἡδικηκότος, καὶ ὁ πέπονθεν ὁ ἀδικηθεὶς παρὰ τοῦ ἀδικήσαντος, καὶ ὁ πέπονθεν ὁ ἀδικήσας παρὰ τοῦ δικαστοῦ, συμβαίνει ἀναλογίαν ὁ εἶναι ἀριθμητικὴν. Ἐπεὶ γὰρ ὑπερέσχεν ὁ ἀδικήσας τοῦ ἡδικημένου, τοῦτω ὑπερέχειν ποιεῖ ὁ δικαστὴς τοῦ ἀδικήσαντος τὸν ἡδικημένον· καὶ οὕτω συμβαίνει εἰκόνα τινά τῆς τοιαύτης ἀναλογίας τὸ διορθωτικὸν δίκαιον εἶναι. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπιεικὴς μὲν ὁ ἀποστερῶν, φαῦλος δὲ ὁ ἀποστερηθεὶς, οὐδὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον δίκαιον διαφέρει, οὐδὲ εἰ ὁ μὲν μοιχεύσας φαῦλος, ὁ δὲ ἀδικηθεὶς ἐπιεικὴς, ἀλλ' αἰετὴν ἰσότητα ζητητέον τῷ διορθωτῇ· ὡς ἀδικηθεὶς γὰρ μόνον καὶ ὡς ἀδικούμενος ἐκάτερος λαμβάνεται· καὶ ὁ ἐκέρδανεν ὁ ἀδικήσας, ἢ ἡδονῆς, ἢ χρημάτων, ἢ ὄψεως παρὰ τοῦ ἡδικημένου, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερέσχεν αὐτοῦ, τοῦτο ἀποδίδωσιν ὁ δικαστὴς τῷ ἡδικημένῳ, ἢ ζημιώσας τὸν ἡδικητότα, ἢ ἀτιμάσας, ἢ αἰκισάμενος, ἢ ἀποκτείνας. Δυνατὸν

minus habet : atque in malo contra tum injuriæ auctor minus habet mali, tum injuria affectus plus habet : siquidem minus malum optabilius est majore, quia tanquam majus bonum minus quaeritur malum. Hæc igitur juris species in distributionibus posita est. Quare jam de altera dicamus.

Cap. V.

De justitiæ specie in corrigendo sita ac de ejus proportione.

Secunda vero juris species ea est quæ ad corrigendum valet, vel quæ in negotiis tam sponte et invite contractis, quam furtivis et violentis versatur. Atque hæc quidem etiam in proportione aliqua consistit, non geometrica tamen, in qua prior illa forma in distributionibus posita locum habebat, sed arithmetica. Quum enim jus in distributionibus situm in rebus comunibus inter civēs dividendis vertatur, servata proportione pro dignitate singulis distribuit, et prout quisque aliquid in medium attulit : quia neque similes sunt omnes, neque cuncti similiter conferunt : que fit, ut non æqualia, sed proportione tantum accipiant : jus vero in emendatione positum, quod ad negotia pertinet, termines habet injuriæ auctorem et injuria affectum. Neque in rebus, quæ singulis distribuuntur, proportionem, sed æqualitatem respicit : æqualitatem enim, quam corrupit injuriæ auctor, dum boni aliquid aufert ab eo quem lædit et sibi vindicat, hanc vir justus restituit, siquidem tantam illi multam irrogat, quantum alteri injuriam intulit : atque ita æquum utrique tribuit. Sic quum quatuor sint termini tum læsi hominis, tum injuriarum auctoris, tum quod læsus a lædente patitur, tum quod injuriarum auctor a iudice accipit, proportionem arithmeticam esse constat. Quo scilicet lædens læsum superabat, eo efficit iudex, ut læsus lædentem superet : atque ita contingit, ut jus quod ad corrigendum valet talis proportionis quasi imago quædam sit. Quamvis enim vir bonus sit qui fraudat, malus homo qui fraudatur, hoc tamen nihil ad tale jus pertinet, nec si adulter improbus et injuria affectus probus sit, sed correctori semper æqualitas expetenda est : quoniam uterque tantum, quatenus ille quidem læsus est, hic vero lædit, spectatur : quantumque injuriæ auctor vel voluptatis vel pecuniæ vel dignitatis a læso abstulit, ita ut illum ea re superet, tantum iudex læso reddit, quum injuriæ auctorem aut pecunia multet, aut ignominia notet, aut tormentis excruciet, aut

* Cap. 4. τὸ δὲ λοιπὸν ἐν τῷ διορθωτικῷ, κτλ.

δὲ καὶ ἕτερον τρόπον τὴν ἀναλογίαν ταύτην ἐν ταύτῃ τῇ δικαιοσύνῃ κατείδειν, συνεχεῖς ποιησάμενον τοὺς ὄρους· ἔστι γὰρ ὡς ὁ ἀδικήσας πρὸς τὸν ἡδίκημένον, οὕτως ὁ δικαστὴς πρὸς τὸν ἀδικήσαντα· οἷς γὰρ ἐποίησε πρὸς τὸν ἡδίκημένον ὁ ἀδικήσας, τὰ ἴσα πάσχει παρὰ τοῦ δικαστοῦ.

* Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν ἀδικία τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον εἰσάγει καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς, ἐναντίως μέντοι· ὅς γὰρ τὸ μείζον ἀγαθὸν ζητεῖ, τὸ ἐλάττον κακὸν αἰρεῖται, ἡ δὲ δικαιοσύνη τὴν ἰσότητα, ἡ δὲ ἰσότης μέσον ἔστι τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος· φανερόν, ὅτι ἡ τοιαύτη δικαιοσύνη μεσότης ἔστι μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους. Καλείσθω γὰρ ζημία μὲν πᾶν τὸ ἀδικεῖσθαι, κέρδος δὲ πᾶν τὸ ἀδικεῖν καὶ πλεονεχτεῖν, ἂν τε ὁ εἰς χρήματα, ἂν τε εἰς δόξαν, ἂν τε εἰς ἄλλο τι ἀδικεῖν τις ἐθέλῃ. Ἔστι τοίνυν τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον μέσον ζημίας καὶ κέρδους· διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἀμφισθητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν, οἰόμενοι τοῦτον τὸν τρόπον μηδέτερον τούτων ζημιωθῆναι, ὅθεν ἐξ ἀνάγκης μηδὲν κερδᾶναι, ἀλλὰ τι μέσον λαβεῖν, καὶ γὰρ αὐτὸν εἶναι νομίζειν οἷον ἐμψυχὸν δίκαιον διορθωτικόν· καὶ καλοῦσι δὲ αὐτὸν μέσον, ὡς διὰ τοῦτο τοῦ μέσου τευζόμενοι. Ἔνιοι δὲ οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς μεσιδίου καλοῦσιν ἐν ταῖς ἀμφισθητήσεσιν· ὅθεν φαίνονται ὅτι τὸ μέσον ζητοῦσιν, ὡς ταῦτ' ὄν τὸ μέσον ζητεῖν καὶ τὸ δίκαιον· μέσον ἄρα τὸ δίκαιον. Ἐπεὶ καὶ ὁ δικαστὴς μέσος, τὴν μεσότητα καὶ τὸ δίκαιον εἰσάγων, καὶ ἐπανισῶν τὴν ἀπὸ τῆς ἀδικίας ἀνισότητά. ** Καὶ ὥσπερ τὴν αβ γραμμὴν εἰς ἄνισα τμηθεῖσαν κατὰ τὸ δ, εἰ τις ἐθέλοι εἰς ἴσα διελεῖν, ἀφελὼν ἀπὸ τῆς μείζονος τῆς βδ τὴν ὑπεροχὴν ἣν ὑπερέχει τῆς ἐλάττονος τῆς δα, τὴν γδ, καὶ προσθεῖς τῇ δα, τὴν αγ ἴσην ἐποίησε τῇ γβ, καὶ εὔρε τὴν διχοτομίαν τῆς αβ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀνισότητος τῆς ἀδικίας συμβαίνει. Τὸ γὰρ διορθωτικὸν δίκαιον, ἀφελόμενον^α ἀπὸ τοῦ κέρδους τοῦ ἡδίκητός, ὅπερ ὡς ὑπεροχὴ ἔστιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡδίκημένον, καὶ προστεθὲν^ο τῷ ἡδίκημένῳ, ἰσότητα καὶ μεσότητα ἐποίησε. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ δίκαιον καλεῖται, ὅτι δίχα ἔστιν, ὥσπερ ἂν εἰ τις^ε εἴποι δίκαιον· καὶ ὁ δικαστὴς διχαστής.

*** Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἔχει, ὅταν διχαίαιρεθῇ, ὅτι ἡ ἑτέρα τῶν ἴσων εὐθειῶν μέση ἀνάλογόν ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον μέσον ἔστι

morte afficiat. Sed et alio modo in hac justitia hac proportionam animadvertere possumus, si nimirum terminos conjungamus : sicut enim injuriæ auctor ad hominem læsum se habet, ita judex ad injuriæ auctorem : nam qualibus malis injuriæ auctor alterum mactari, talia a judice accipit.

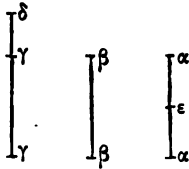
Quum ergo injustitia tam in bonis quam in malis contrario modo majus et minus inducat : qui enim majus bonum appetit, minus eligit malum, justitia vero æqualitatem spectat, medium autem inter majus et minus æqualitas est : apparet talem justitiam temperamentum inter damnum et lucrum servare. Jam vero damnum dicatur omnis injuria nobis illata, lucrum autem omnis contumelia aliis imposita et fraudatio, sive in aliorum pecunia sive in eorum existimationem, sive in aliud quid injuriosius aliquis esse vult. Est igitur jus, quod ad evadendum valet, medium inter damnum et lucrum : quocirca quum contendunt, ad judicem confugiunt, tali hoc modo neutri detrimentum importari ideoque necessari ipsos ne lucrari quidem quidquam, sed fore ut medium quiddam teneant propterea quod enim quasi vivum jus corrigendi vi præditum existimant, atque idcirco medium eum vocant, utpote juris illius ope ad medium perventuri. Nonnulli etiam non unum tantum, sed duos aut tres medianos in controversiis appellant : unde apparet eos medium quærere, quasi unum idemque sit medium quærere et justum : medium ergo est justum. Nam medius quoque est judex, mediocritatem et justum inducens, simulque inæqualitatem ab injustitia ortam tollens. Et ut si quis lineam AB inæqualiter divisam circa D, velit æqualiter dividere, auferendo a majori parte ED exsuperantiam, qua minorem DA superat, nimirum GD, addensque ad DA, AG æqualem facit ipsi GB, atque ita invenit, quo pacto bifariam AB dividi possit : sic etiam in injustitiæ inæqualitate res se habet. Quippe jus corrigendi vi præditum, si detractum sit de lucro lædentis, quod in eo læsi hominis respectu tanquam exsuperantia quædam animadvertitur, additumque ei qui injuria affectus est, æqualitatem et mediocritatem inducit. Quamobrem etiam jus græce dictæon nominatur, quia dicta, id est, bifariam divisum est, quasi divisum (dichæon) et judex divisor (dichæstes) dicatur.

Et quemadmodum in linea se res habet, quum dupliciter divisa est, quia altera rectarum linearum æqualium arithmeticas proportionis ratione majoris minorisque media est, sic justum quoque medium lucri et damni

* Ὡστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον κτλ. — *** Καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τμηθῆναι κτλ.

τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας, τοῦ μείζονος ἢ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ, καὶ τοῦ ἐλάττονος· ἐλάττον μὲν τοῦ μείζονος, μείζον δὲ τοῦ ἐλάττονος. Ὅτι δὲ ἐπὶ τῆς γραμμῆς οὕτως ἔχει, καθὼς εἴρηται, φανερόν· ἡ γὰρ βδ ὑπερέχει τῆς γα τῆ γδ· ἡ δὲ γα ὑπερέχει τῆς αδ τῆ αὐτῆ τῆ γδ· ὥστε αἱ μὲν βδ, γα, αδ ἀνάλογον ἔχουσι κατὰ ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· μέση δὲ ἐστὶν εἰς ἡ γα, ἡ ἴση τῆ γβ, ἥτις ἐλάττων μὲν ἐστὶ τῆς βδ, μείζων δὲ τῆς αδ, τῆ αὐτῆ τῆ γδ ἐλαττουμένη καὶ ὑπερέχουσα. Ἔτι δὲ καὶ ἐκείθεν δῆλον, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἴσον μέσον ἀνάλογον εἶναι τῆς ζημίας καὶ τοῦ κέρδους, κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· ἔστωσαν τρεῖς εὐθείαι ἴσαι

ἄλληλαις, αἱ αα, ββ, γγ· τετμήσθω δὲ ἡ αα δίχα κατὰ τὸ ε, ἡ τε^β γγ κατὰ τὸ ζ· καὶ ἀφρηθήσθω ἀπὸ τῆς αα ἡ αε· φανερόν δὲ ἡ γγ μείζων ἐστὶ τῆς εα τῆ γζ· προσκείσθω δὲ ἡ ἀφαιρέθεισα τῆς αα τῆ γγ, καὶ ἔστω ἡ δγ· φανερόν δὲ ἡ δγ μείζων ἐστὶ τῆς εα τῆ τε δγ καὶ τῆ γζ. Εἰ τοίνυν δεήσει τῶν ἄκρων εὐθειῶν τὴν ἰσότητά ἐπαναγαγεῖν, διὰ τῆς ββ τοῦτο ποιήσομεν· ὥσπερ γὰρ κανόνα τῆ γδ ἐφαρμόσαντες τὴν ὑπεροχὴν ἀφελοῦμεν· ἐφαρμόσαντες δὲ τῆ αα, τὸ ἐλλείπον προσθήσομεν· καὶ οὕτως ἔσονται πάλιν αἱ ἄκρα ἴσαι ἄλληλαις. Αὕτη δὲ ἡ τὴν ἰσότητά ἐπαναγοῦσα ββ, μέση ἀνάλογόν ἐστὶ^κ κατὰ ἀριθμητικὴν τῆς δγ καὶ εα· ἡ μὲν γὰρ δγ τῆς ββ ὑπερέχει τῆ δγ, ἡ δὲ ββ τῆς εα ὑπερέχει τῆ αὐτῆ τῆ δγ· ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διορθωτικοῦ δικαίου τὸ αὐτὸ συμβαίνει, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν συμβαίνει. Τότε γὰρ εὖ ἔχουσι καὶ συνίστανται, ὅταν ἐν χρεῖα τούτων γενώμεθα, καὶ τοσοῦτον τεχνιτῶν δεώμεθα, ὅσον αὐτοὶ περὶ τὴν τέχνην πονοῦσι καὶ ζημιοῦνται· οὕτω γὰρ δυνατόν συνιστάναι τοὺς τεχνίτας, τὴν ἐνδειαν παρὰ τῶν δεομένων ἀναπληροῦντας. Εἰ δὲ οἱ μὲν πονοῦσι καὶ ποιοῦσι τὰς τέχνας, οἱ πάσχοντες δὲ αὐτάς, οἱ δεόμενοι αὐτῶν δηλονότι, οὐχ οὕτω πάσχουσιν ὡς ἐκείνοι ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολλῶν ἐλάττον, οὐδὲν κωλύει πάσας ἀπολέσθαι. Διὰ τοῦτο κἀνταῦθα^λ τὸ μέσον καὶ τὸ ἴσον ἀναγκαῖόν ἐστίν, ὃ ἐστὶ μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους.

* Ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα, ἡ ζημία καὶ τὸ κέρδος, λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῶν ἔκουσίων συναλλαγμάτων, ἐλήφθη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκουσίων. Λέγεται γὰρ ἄπλως κερδαίνειν, τὸ κτήσασθαι πλεονα ὧν τις κέκτηται· ὁμοίως καὶ ζημιοῦσθαι, τὸ κτήσασθαι ἐλάττονα ὧν

est, majoris videlicet aut minoris boni vel mali, minus scilicet majore, majus minore. Hanc autem quam diximus, lineæ esse rationem, manifestum est : BD enim superat GA ipsa GD : GA autem superat AD eadem GD : itaque BD, GA, AD proportionem arithmetica conveniunt : media autem est GA, quippe quæ æqualis illi GB sit, quæ minor est quam BD, sed major quam AD, eadem illa GD, qua et superatur et superat. Sed inde etiam intelligitur, id quod justum est et æquale, proportionem, et quidem arithmetica, medium esse damni et lucri : sint tres rectæ lineæ inter se æquales, AA, BB, GG : secetur autem AA bifariam circa E, et GG circa Z : deinde auferatur ab AA linea pars AE : perspicuum igitur est, GG majorem futuram quam EA, ipsa GZ : addatur postea quæ auferatur ab AA ad GG, et sit DG : apparet ergo DG majorem futuram quam EA, ipsa DG et GZ. Quodsi extremæ rectæ lineæ partes ad æqualitatem nobis redigendæ sunt, hoc per BB faciemus : tanquam normam enim illi GD aptando exsuperantiam tollemus : quam ad AA apponendo, id quod deest addemus : atque ita rursus æquales inter se erunt extremæ partes. Ipsa vero quæ æqualitatem hanc inducit BB, media erit arithmetica proportione illius DG et EA : DG enim BB ipsa DG superat, BB autem EA eadem DG : idem vero etiam in jure corrigendi vi prædico locum habere, ex præcedentibus apparet. Verum hoc in artibus quoque contingit. Tunc enim bene se habent et constant, quum iis opus habemus, ac tantum artificibus egemus, quantum ipsi artifices vel laboris ad artes suas impendunt vel damni contrahunt : quippe ita licebit efficere, ut consistant artifices, si lacunam rei familiaris per eos qui ipsorum arte egent, expleant. Sed si illi quidem operam navant suasque artes exercent, hi autem qui eas sustinent, id est qui iis egent, non ita sustinent ut illi eas exercent, sed multo minus, nihil obstat, quominus omnes pereant. Quapropter et hic necessario medium et æquale requiritur, quod inter damnus et lucrum interjectum est.

Hæc autem nomina, damnus ac lucrum, licet proprie de iis, quæ sponte cum aliis contrahimus, negotiis usurpentur, nihilominus tamen etiam ad res non voluntarias transferuntur. Dicitur enim simpliciter lucrari, qui plus quam ante habebat sibi comparavit : pariterque damnus facere, qui minus quam a principio possidebat sibi acquisivit : sed bona quorum in possessione prius

* Ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα κτλ.

εἶχεν εἰς ἀρχῆς· τὸ δὲ τὰ ὄντα εἶχεν οὔτε ζημία, οὔτε κέρδος νομιάζεται, ἀλλὰ τι μέσον· ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι· λέγου δὲ τῶν ἐν τοῖς ἀκουσίοις συναλλάγμασι, ὅταν τις τοσαῦτα λάβῃ, ὅσα εἶχε πρὶν ἀδικηθῆναι ἢ ἀδικῆσαι, τοῦτ' ἐστὶ κερδᾶναι^α ἢ ζημιωθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἔκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἀδικόν ἐστίν, οὔτε εὐθύνεται· τούτων γὰρ ἀδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος.

(Scripsi : ^a τοῦ τε] cod. τοῦτε. — ^b δικαστοῦ, συμβαίνει ἀναλογίαν] ex Heinsii conjectura ; cod. δικαστοῦ, ἀναλογίαν. — ^c ἄν τε] cod. ἄντε. — ^d ἀφελόμενον] cum codd. i. e. ἀφαιρηθέν. Vid. Matthiæ Gr. Gr. § 496. 8 et Wesseling. ad Herodot. V, 35. — ^e προστεθὲν] cod. προσθὲν. — ^f εἴ τις] cod. εἴτις. — ^g δὲ ἐστίν] cod. δὲ ἐστίν. — ^h ἢ τε] cod. ἢτε. — ⁱ ἀφελόμενον] cum codd. i. e. ἀφαιρησομεν, ut καθελῆι pro καθαιρήσει Diog. Laert. VI, 78. — ^k ἐστίν] cod. ἐστίν. — ^l κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^m τοῦτ' ἐστὶ κερδᾶναι] cod. τουτέστι κερδᾶναι. —)

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι τὸ ἀντιπεπονηθὸς οὐκ ἐστὶν εἶδος δικαιοσύνης, εἰ μὴ κατὰ ἀναλογίαν ἢ ἀντιπεπονηθεὶς γένοιτο.

* Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι ἔλεγον δίκαιον εἶναι τὸ ἀντιπεπονηθὸς, τὸ τὰ αὐτὰ πάσχειν, ἃ ποιεῖ τις καὶ πρὸς τοῦτο φέρειν καὶ τὸ τοῦ Ῥαδαμάνθους ἔπος·

εἰ κα πάθοι τὰ κ' ἴρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Τοῦτο δὲ τὸ ἀντιπεπονηθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὐδενὶ εἶδει τοῦ δικαίου. Οὔτε γὰρ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον τοιοῦτόν ἐστιν, οὔτε τὸ διορθωτικόν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς διανομῆς οὐ δυνατὸν αἰετὸν πολίτην ἐκαίνα πάσχειν εὔ από τοῦ κοινοῦ, ἄπερ ἐποίησεν· εἰ γὰρ τύραννον ἀπέκτεινε, πῶς τὸ αὐτὸ πείσεται ; ἐπὶ δὲ τοῦ διορθωτικοῦ δικαίου πολλοῦ διαφωνεῖ· εἰ γὰρ τις ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ δίκαιον πληγῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι· καὶ εἰ τις ἄρχων ὢν τινα τῶν ἀρχομένων ἐπάταξεν, οὐ δίκαιον τὰ ἴσα παθεῖν· εἰ δὲ τις καὶ ἀκουσίως καὶ ἀγνοῶν ἔβλαψε τὸν πέλας, οὐ δίκαιόν ἐστιν ὁμοίως ἀντιβλασθῆναι.

** Δυνατὸν δὲ τὴν τοιαύτην ἀντιπάθειαν δικαίαν εἶναι ἐν ταῖς ἀλλακτικαῖς κοινωνίαις· οἷον ἐν τῷ εὔ ποιεῖν ἀλλήλους καὶ κακῶς ποιεῖν, καὶ ἐν τοῖς τῶν τεχνῶν πρὸς ἀλλήλους^a συναλλάγμασι· πλὴν τὴν ἀντιπάθειαν οὐ κατὰ τὸ ἴσον ἐκλαβεῖν δεῖ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον. Ὁ γὰρ τὸν ἄρχοντα τυπτήσας τὴν τάξιν τῆς πολιτείας ἀνεῖλε, καὶ οὐ τυπτήσεται, ἀλλὰ ἀποκτανθήσεται· καὶ ὁ τὸν γάμον τοῦ πέλας διαφθείρας πείσεται μὲν καὶ αὐτὸς κακῶς, οὐ τὰ αὐτὰ δέ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον· εἴτε γὰρ μὴ πείσεται κακῶς ὁ δράσας κα-

fuera possidere, neque damnum dicitur, neque lucrum, sed medium quid : quare jus inter lucrum et damnum medium est : loquor de iis quæ ad res non voluntaria pertinent, quando aliquis tantundem consequitur, quantum ante injuriam vel acceptam vel illatam possidebat, hoc est, antequam lucraretur aut damnum faceret. Quod enim in contractibus sponte nostra facti lucrum vocatur, neque injustum est, neque corrigitur : nimirum quia legibus hoc conceditur.

Cap. VI.

Talionem non esse speciem justitiæ, nisi pro portione reprocæ illa perpersio locum habeat.

Pythagorei autem jus reciprocæ perpersionem esse dicebant, id est, quum quis patitur idem quod fecit : atque huc spectare illud Rhadamanthi :

si quis, quod fecit, patiatur, jus erit æquum.

Hæc vero reciproca perpersio nulli justitiæ formæ congruit. Neque enim jus in distributionibus positum est tale, neque corrigendi vi præditum : fieri enim non potest, ut in distributione semper eadem beneficia et publicæ accipiat civis, quæ prior contulit : nam si quis, exempli gratia, tyrannum interfecerit, quomodo idem ei usi veniet ? in jure autem corrigendi vi prædilo sæpe discrepat res : si quis enim magistratum percussit, is non solum verberibus, sed etiam graviore poena dignus est : ac si quis magistratum gerens aliquem eorum, qui sub ipsius potestate sunt, percussit, non est æquum, cum parem prenam sustinere : sed si quis et invitus et ignarus alium læsit, non est æquum, illum simili incommodo affici. Potest tamen in communitate rerum utroque citroque permutandarum justa esse reciproca ejusmodi perpersio : ut quum alter alteri vel bene facit vel male. atque in negotiis de mutuo artium subsidio contractis. verum ibi non æqualitate, sed proportionem reciprocæ illam perpersionem explicari oportet. Qui enim prælorem illum perpersionem explicari oportet. Qui enim prælorem maximum pulsavit, quum rerum publicarum ordinem perturbaverit, non verberibus, sed morte multabitur : et qui alienam uxorem stupravit, punietur et ipse, non eodem tamen modo, sed pro portione : sive enim non punietur qui male fecit, servitus revera et tyrannis est

* Cap. 5, δοκεῖ δὲ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονηθὸς εἶναι κτλ. — ** Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις κτλ.

κῶς, δουλεία τις ἔσται καὶ τυραννίς ἢ πολιτεία· εἴτε τὰ αὐτὰ πείσεται ἄπερ ἔδρασεν, ἄτοπόν τι καὶ αἰσχρόν. Ὅμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν χαρίτων, καὶ τοῦ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν· πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰσότητά τῆς πολιτείας ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν εὖ παθόντα καὶ εὖ ποιῆσαι καὶ τὴν χάριν ἀμείψασθαι, καὶ ἔτι δευτέρων ἀρξαι χαρίτων· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο εἴη, ἀπολείται ἢ μετάδοσις, ἢ συνέχει τὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἁμόνοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐν ἐκάστη τῶν πόλεων ἱδρύται· ἵνα αἱ Χάριτες τιμῶνται διὰ τῆς ἀντιχάριτος. Οὐ δυνατόν δὲ τὴν χάριν τὴν αὐτὴν εἶναι τῇ ἀντιχάριτι, ἀλλὰ ἀνάλογον· δίδωσι γὰρ τίς τι καὶ οὐ δεῖται ὁ λαμβάνων, καὶ λαμβάνει παρ' ἐκείνου, ὅπερ αὐτὸς ἐν χρεῖα καθέστηκε· καὶ οὕτω χαίρει καὶ χαίρειν ποιεῖ· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ λήψεται ἢ δέδωκε, τίς ἢ χάρις; Ὡστε καὶ τὸ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν οὐ κατὰ τὸ αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον γίνεταί.

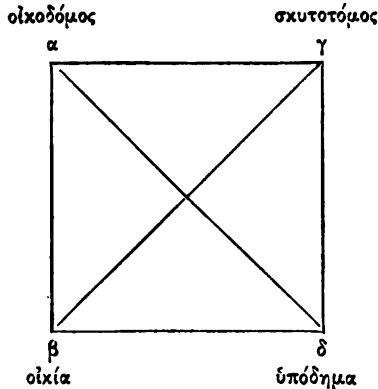
* Τοῦτο δὲ καὶ ἐκείθεν φανερώτερον γένοιτ' ἄν. Αἱ μεταδόσεις καὶ ἀντιδόσεις κοινώναι τινές εἰσιν· αἱ δὲ κοινώναι τῶν ἐν χρεῖα· ἐκείνου γὰρ τις ζητεῖ κοινώνειν, ὃ χρεῖαν ἔχει· τὸ δὲ ἐν χρεῖα εἶναι τῶν ἀνομοίων ἐστίν· οὐ γὰρ δεῖται τις ἑαυτοῦ ἢ τῶν ἑαυτοῦ, ἢ ὧν αὐτὸς δύναται ποιεῖν, ἀλλ' ὧν οὐκ ἔχει, οὐδὲ δύναται ποιεῖν, ἐκείνων ζητεῖ τῷ πλησίον κοινώνειν· ὁ γὰρ σκυτοτόμος οὐ δεῖται τοῦ σκυτοτόμου, οὐδὲ ὁ ἱατρὸς τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ὁ σκυτοτόμος ἱατροῦ, καὶ ὁ ἱατρὸς σκυτοτόμου· ὥστε φανερόν, ὅτι αἱ χάριτες τῶν ἀνομοίων εἰσιν. Αἱ ἄρα μεταδόσεις, καὶ αἱ ἀντιδόσεις οὐχ αἱ αὐτὰ ἔσσονται· ἀλλ' ἵνα καὶ κατὰ τὸ δίκαιον γίνωνται, κατὰ τὸ ἀνάλογον τὴν ἰσότητα ἐκληπτέον· ὁ γὰρ σκυτοτόμος τῷ οἰκοδόμῳ ὑπόδημα δώσει, λήψεται δὲ ὅσα εἰς οἰκίαν φέροι ἀναλόγως τῇ χάριτι· καὶ ὁ ἱατρὸς τῷ γεωργῷ ἄλλα μὲν δώσει, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοῦ λήψεται κατὰ ἀναλογίαν. Ἐνδέχεται γὰρ τὸ ἐτέρου ἔργον τιμιώτερον εἶναι θητέρου· οὐ γὰρ ἀντὶ οἰκίας ὑποδήματα δώσει ὁ σκυτοτόμος τῷ οἰκοδόμῳ, ἀλλὰ τοσοῦτον δεῖ εἰσενεγκεῖν τὸν σκυτοτόμον εἰς τὴν ἀντίδοσιν, ὅσον ἐκείνος εἰς τὴν οἰκίαν ἐζημιώθη· εἰ δὲ μή, ἄνισα ἔσται τὰ ἀλλάγματα, καὶ αἱ χάριτες ἀνώμαλοι. Δεῖ τοίνυν ἐν ταῖς χάρισι τηρεῖν τὴν ἰσότητα· πλην κατὰ τὴν ἀναλογίαν, ἣν ποιεῖ ἢ κατὰ διάμετρον σύζευξις· διάμετρος μὲν γὰρ ἐστὶν ἢ ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ παραλληλογράμμου ἐπὶ τὴν ἀπεναντίον γωνίαν ἐπιζευγυμένη εὐθεῖα.

respublica; sive eodem incommodo afficitur, quod aliis attulit, absurdum ac turpe erit. Similiter in muneribus dandisque et accipiendis beneficiis se res habet: nam ad conservandam reipublicæ æqualitatem necesse est eum, qui beneficium accepit, aliis quoque benigne facere et gratiam referre atque etiam alia beneficia prius in bene meritis conferre: quod nisi contigerit, peribit communicatio, quæ civitatem hominumque concordiam sustinet. Quocirca et Gratiarum templum in singulis urbibus extructum est, ut Gratiarum beneficiorum remuneratione colantur. Non potest autem acceptum beneficium idem esse cum ejus remuneratione, sed pro portione tantum respondere: dat enim aliquis alicui quo eget is qui accipit, vicissimque accipit ab eo quo ipse opus habet: atque ita gaudet et gaudere facit: quod si eadem accipiat, quæ dedit, quænam erit gratia? Quamobrem beneficiis ornare alios et ab iis ornari, non eodem modo, sed pro portione fit.

Hoc vero etiam ex eo quod dicturi sumus, magis apparebit. Nam conferre beneficium in aliquem, vicissimque referre gratiam communicatio quædam est: communicatio autem rerum necessariorum est: siquidem rerum, quibus eget aliquis, particeps esse studet: opus vero habemus iis quæ sunt dissimilia: neque enim quisquam se ipso vel rebus suis vel iis quæ ipse efficere potest, eget, sed quæ nec habet nec efficere ipse potest, eorum particeps fieri ab alio cupit: quippe sutor non eget sutore, nec medicus medico, sed sutor medico, et medicus sutore, ut vel hinc appareat, dissimilia esse beneficia. Quare nec beneficii collatio, neque ejus remuneratio eadem erit: sed ut juste fiant, proportione æqualitas fingenda est: sutor enim architecto calcem dabit: vicissimque architectus accipiet operæ in extruendo ædificio positæ pretium proportione ejus quod præstitit: similiter et medicus alia dabit agricolæ, alia pro portione ab eo accipiet. Quippe fieri potest, ut alterius opus majoris pretii quam alterius sit: siquidem haudquaquam pro ædificio calceos architecto sutor dabit, sed sutorem tantum pecuniæ in remunerationem impendere oportet, quantum damni in extruendo ædificio ille contraxit: sin minus, inæqualis erit permutatio et beneficia minime paria. Quamobrem in beneficiis quibus alius alium ornat servanda est æqualitas, verum pro portione, quam directa efficit conjunctio: dimetiens enim est, quæ ab adverso parallelogrammi angulo in oppositum recta transcurrit linea.

architectus	sutor
a	g
b	d
domus	calceus

* Ποιῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν κτλ.

Ἔστω δὲ ὡς περ τετράγωνον οἱ τέσσαρες ὄροι· ὁ οἰκοδόμος, ὁ σκυτοτόμος, τὸ ὑπόδημα, ἡ οἰκία· ὁ οἰκοδόμος μὲν ἐφ' οὗ τὸ α, σκυτοτόμος δέ, ἐφ' οὗ τὸ γ, οἰκία, ἐφ' οὗ τὸ β, ὑπόδημα, ἐφ' οὗ τὸ δ· ἐπεὶ τοίνυν ὑπὸ τὸν σκυτοτόμον τὸ ὑπόδημα τίθεται, ὡς περ τὸ δ ὑπὸ τὸ γ, καὶ ὑπὸ τὸν οἰκοδόμον ἡ οἰκία, ὡς περ τὸ β ὑπὸ τὸ α, ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαις συναρθῆσεται μὲν ὁ οἰκοδόμος τοῖς ὑποδήμασιν, ὡς περ συνάπτεται τὸ α τῷ δ· ὁ δὲ σκυτοτόμος τῇ οἰκίᾳ, ὡς περ τὸ γ τῷ β· καὶ οὕτως ἔσονται αἱ κοινωνίαι κατὰ διάμετρον· οὐ κατὰ τὰ αὐτά, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἀνάλογα.

* Διὰ τοῦτο δεῖ τὰ ἀλλασσόμενα λόγον ἔχειν καὶ συμμετρίαν πρὸς ἀλλήλα· εἰσὶ γὰρ ἕνια, ἃ οὐδὲ δύναται σχεδὸν ἀλλαγῆναι διὰ τὸ ἀσύμμετρα εἶναι· οἷον τὸ τοῦ αὐλητοῦ ἔργον, καὶ τὸ τοῦ οἰκοδόμου. Διὰ τοῦτο παρελήφθη τὰ νομίσματα, ἅτινα πρὸς πᾶν ἔργον δύνανται ἀλλαγῆναι, καὶ παντὸς ἔργου τὴν ἀξίαν μετροῦσιν· ἀπὸ τούτων γὰρ γινώσκομεν πόσων ὑποδημάτων ἡ οἰκία ἀξία ἐστίν, ἢ πόσης τροφῆς, ἢ ἄλλων ἔργων· εἰ γὰρ μὴ ἡ ἀξία ἐκάστου γινώσκοιτο, οὐ δύναται συστήναι ἡ ἀλλαγὴ καὶ ἡ κοινωνία· τὸ γὰρ μὴ δίδοναι καὶ λαμβάνειν ἀξίωμα οὐκ ἔστιν ἀλλαγῆ οὐδὲ κοινωνία.

** Διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι τι ἐν μέτρον κοινὸν ἀπάντων, ὃ πάντα δυνάμεθα μετρεῖν, καὶ δι' οὗ τὴν ἀξίαν ἐκάστου γινώσκομεν. Ἔστι δὲ φύσει μὲν καὶ ἀληθεῖα ἢ χρεια μέτρον ἀπάντων καθόσον γὰρ τις δεῖται τινας, κατὰ τοσοῦτον βούλεται αὐτῷ κοινωνεῖν· εἰ γὰρ μὴ δέοιτο τῶν ἐτέρου, ἢ μὴ ὡς περ ἄλλος τῶν ἐκείνου, ἀλλὰ ἔλαττον, οὐκ ἔσται ποτὲ ἀλλαγῆ· δεόμενος δὲ τὰ ἑαυτοῦ δίδωσι, καὶ λαμβάνει τὰ τῶν ἄλλων. Ἡ μὲν οὖν χρεια φύσει καὶ ἀληθεῖα μέτρον ἐστὶ τῶν πραγμάτων· αὕτη γὰρ πάντας εἰς ἓν συνάγει· νόμος δὲ καὶ κατὰ συνθήκην τὸ νόμισμα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ νόμισμα καλεῖται, ὅτι οὐκ ἔστι φύσει, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ἐτέθη, καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐστὶ μεταβαλεῖν αὐτὸ καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Ἔστι τοίνυν καὶ τὸ νόμισμα μέτρον, ὡς εἴρηται, τῆς τῶν πραγμάτων ἀξίας, καὶ αὐτοῦ μὲν οὐκ

Sint ergo nobis quadrati instar quatuor termini: architectus, sutor, calceus, ædificium: et quidem architectus ubi A, sutor autem ubi G est, ædificium ubi B, calceus denique ubi D: quoniam igitur sub sutore calceus ponitur, sicut D ponitur sub G, et sub architecto ædificium, quemadmodum B sub A ponitur, in communicatione: mutua conjungetur architectus cum calceis, ut A conjungitur cum D: sutor vero cum ædificio, sicut G cum B: atque ita mediis lineis communicatio efficietur: non quidem eodem modo, sed pro portione.

Quare oportet ea quæ permutablem rationem aliquam inter se habere et convenientiam: sunt enim quedam quæ fere ne permutari quidem possint, quia inter se non congruunt: verbi causa, tibicinis opus et architecti. Quapropter nummi assumti sunt, qui qualibet re permutari queunt, omniumque rerum pretium metiuntur: hinc enim discimus, quot calceos valeat ædificium, illic quantum cibi, aut aliarum rerum: nam nisi conjungere rei pretium cognovimus, neque permutatio ulla horum habere potest, neque communicatio: siquidem non datur aut accipere quod pretium singulæ res habent, non est permutatio aut communicatio.

Quapropter necesse est unam aliquam esse communem omnium rerum mensuram, qua metiri cuncta queamus singularumque rerum pretia cognoscimus. Hæc autem rerum omnium mensura proprie quidem et revera indigentia est: nam quatenus aliquis quopiam eget, calceus ejus particeps esse vult: nisi enim iis quæ alterius sunt eget, aut minus quam alius quæ ipsius sunt desiderat, nulla unquam erit permutatio: quum vero eget, dat sua accipitque aliena. Proprie ergo ac revera rerum mensura est indigentia: hæc enim omnes animal: lege vero et instituto nummus est: ideoque etiam nummus vocatur, propterea quod non lege valeat, sed a nobis inventus et signatus sit, ac simul in nostra potestate sit, eum immutare inutilemque reddere. Est ergo nummus quoque, quemadmodum diximus, pretii omnium

* Διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι κτλ. — ** Δεῖ ἄρα ἐνί τινι πάντα μετρεῖσθαι κτλ.

ἔστι χρεῖα δι' ἑαυτῆς, ἔστι δὲ ὡς περ ὑπέλλαγμα τῆς χρεῖας· διὰ τούτων τοῖνον τῶν μέτρων γνωσθείσης ἑκάστου τῆς ἀξίας τῶν ἔργων, ἡ ἀλλαγὴ ἰσόρροπος ἔσται κατὰ τὸ ἀνάλογον.

* Ἡ δὲ ἀναλογία ἔσται ἀντιπεπονηθῶς οὕτω γὰρ δυνατὸν ἰσασθῆναι τὴν ἀλλαγὴν. Ἀντιπεπονητά δὲ λέγονται παρὰ τοῖς μαθηματικοῖς, ὅταν ζ', ὡς τὸ α πρὸς τὸ β, τὸ γ πρὸς τὸ δ'· καὶ ὡς τὸ α πρὸς τὸ γ, τὸ δ πρὸς τὸ β· εἰ τοῦτον τοῖνον τὸν τρόπον ἀνάλογον ἔσται τὰ ἀλλασσόμενα, καὶ οἱ ἀλλάσσοντες, δικαία ἔσται ἡ ἀλλαγὴ. Ἔστω γὰρ σκυτοτόμος ἐφ' ὃ γ, γεωργός, ἐφ' ὃ α, ὑποδήματα, ἐφ' ὃ δ, σίτος, ἐφ' ὃ β· κείσθω δὲ τὸν γεωργὸν πρὸς τὸν σκυτέα διπλάσιον λόγον ἔχειν, ἔσται δὲ καὶ ὁ σίτος διπλάσιος τῇ ἀξίᾳ τῶν υποδημάτων· εἰ τοῖνον ἔσται ὡς γεωργός πρὸς τὸν σκυτέα, τὰ ὑποδήματα πρὸς τὴν τροφήν ἢ τὸν σίτον, διπλάσιον ἔσται τὰ ὑποδήματα τοῦ σίτου, καὶ οὕτως ἔσονται ἀξία τοῦ σίτου· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἡ ἀλλαγὴ γένοιτο, οὐ δεῖ εἰς σχῆμα ἀναλογίας ἀγεῖν αὐτά, οὐ γὰρ δυνατὸν ἰσασθῆναι. Εἰ γὰρ ἔσται, ὡς ὁ γεωργός πρὸς τὸν σκυτέα, τὸ ἔργον τοῦ γεωργοῦ ὁ λαμβάνει ὁ σκυτεὺς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ σκυτέως ὁ λαμβάνει ὁ γεωργός, οὐκ ἔσται ἰσότης, ἀλλ' ὅταν ἀντιπεπονηθῶς ἔχῃσι, τότε ἀλλαγὴ κυρίως καὶ κοινωνία γίνεται.

** Ὅτι δὲ ἡ χρεῖα συνέχει τὰς πολιτείας, καὶ αὕτη τὰς κοινωνίας ποιεῖ καὶ τὰς ἐνώσεις, καθάπερ ἐν τι ὄν, ὀήλον· καὶ γὰρ ὅταν μὴ χρεῖαν ἔχῃσιν ἀλλήλων, οὐκ ἀλλάττονται, οὐδὲ κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ἢ ὅταν ὁ μὲν δέηται^α θατέρου, ἄτερος δὲ θατέρου χρεῖαν οὐκ ἔχη, καὶ τότε γὰρ ὁμοίως ἀκοινωνητοὶ εἰσιν· ὡς περ τοῦναντίον, ὅταν οὐ μὲν ἔχει αὐτὸς δέηται τις, αὐτὸς δὲ χρήζη^β ὃν ἐκεῖνος δοῦναι δυνατός.

*** Ἐπεὶ δὲ πολλάκις ὁ μὲν γεωργός δαΐται τοῦ ἔργου τοῦ τέκτονος, ὁ δὲ τέκτων οὐ δαΐται τοῦ γεωργικοῦ, ἵνα τὰ ἀλλάγματα καὶ αἱ κοινωνίαι μηδέποτε^γ κωλύωνται, παρελήφθη τὸ νόμισμα· καὶ τοῦτο διδοῦς ὁ γεωργός τῷ τέκτονι λαμβάνει παρ' ἐκείνου τὸ ἐκείνου ἔργον· ὁ δὲ τὸ νόμισμα καθάπερ ἐγγυητῆς ἔστι πρὸς τὸν τέκτονα, ὅτι ἐπειδὴ τῶν τοῦ γεωργικοῦ δεηθῆ, δι' αὐτοῦ λήψεται παρὰ τοῦ γεωργοῦ ὃν ἐν χρεῖα κατέστη. Καὶ οὕτω κἀναῦθα^δ διὰ τὴν μέλλουσαν τοῦ τέκτονος χρεῖαν ἡ ἀλλαγὴ καὶ ἡ κοινωνία γίνεται. Καὶ τὸ νόμισμα δυνάμει ἔστι πάντα σχεδόν, ὃν δαΐται ἔκαστος ἑκάστου καὶ ἡ τούτου χρεῖα μάλιστα μένει· εἰ καὶ μὴ αἰεὶ ὁμοίως. Καὶ γὰρ ἐν μὲν ταῖς εὐθηναίαις πολλὴ τις ἔστιν ἡ χρεῖα τοῦ νομίσματος· ἐν δὲ ταῖς σιτοδείαις οὐκέτι·^ε οὐ γὰρ ἂν τις ἔλοιτο ὀλίγον προέσθαι σίτον πολλῶν νομισμάτων. Ὅμως δὲ δι' ἂ ἐρηται μᾶλλον μένει ἡ τούτου χρεῖα, ἢ ἡ τῶν ἄλλων· διὸ δεῖ πάντα τιμᾶσθαι· οὕτω γὰρ δυνατὸν εἶναι αἰεὶ ἀλλαγὴν καὶ κοινωνίαν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πάντα μετρεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι

rerum mensura, qui tamen per se non desideratur, sed quasi in locum indigentiae successit: quum hac ergo mensura singula rerum pretia cognoverimus, æqualis pro portione permutatio erit.

Porro reciproca et quasi e talionis lege erit hæc proportio: quippe ita æquari poterit permutatio. Reciproca autem hoc modo dicuntur apud mathematicos, quum sicut A ad B, ita se habet G ad D: et ut A ad G, ita D ad B: si hoc ergo modo pro portione respondent res permutatæ hominesque permutantes, justa erit permutatio. Sit enim sutor ubi G, agricola ubi A est, calcei ubi D, frumentum ubi B: ponamus ergo agricolam ad autorem dupli rationem habere, profecto et frumentum duplitis pretii rationem ad calceos habebit: si igitur quemadmodum agricola ad suturem, sic calcei ad cibum aut frumentum se habebunt, necesse erit duplo frumentum excedant calcei, atque ita frumenti pretium æquabunt: quod nisi ita fit permutatio, in proportionis formam ista redigenda non erunt, quia æquari non possunt. Si enim quemadmodum agricola ad suturem, sic et opus agricolæ quod accipit sutor, ad opus sutoris se habet quod accipit agricola, non erit æqualitas, sed quum reciproca accedit talio, tum demum proprie permutatio fit et communicatio.

Indigentia autem contineri civitates, eamque esse quæ vitæ communionem efficiat et unitatem, tanquam unum quid, manifestum est: quum enim alter altero non indiget, non permutant neque communicant inter se: aut quum unus quidem altero, alter autem altero non indiget, ne sic quidem similiter communicant: quod contra tum demum locum habet, quum quod aliquis ipse possidet, eo eget alter, ipse autem rursus eget eo quod ille dare potest.

Quum vero sæpenumero agricola fabri opere indigeat, sed agricolæ opere non indigeat faber, ne unquam permutatio impediretur, adhiberi nummus cœpit: hunc quum fabro tradit agricola, vicissim illius opus ab eo accipit: qui quidem nummus fabro quasi spondet, ubi quid eorum quæ ad rusticum pertinent desideret, fore ut pecuniæ beneficio quæ ipsi necessaria sunt ab agricola accipiat. Atque ita quia aliquando quoque indigere talibus faber poterit, permutatio hic fit et communicatio. Quin etiam nummus potentia fere omnium instar est, in quibus alter alterius opera indiget: manetque in primis hujus rei necessitas, quamvis non eodem semper modo. Etenim in annonæ vilitate maxime necessarius est nummus, in caritate contra, non item: quia non facile tum reperitur qui parum frumenti magno emtum aliis condonare velit. Nihilominus tamen ob ea quæ dicta sunt magis hujus quam cæterarum rerum manet necessitas: ideoque omnia æstimari oportet, quia ita demum semper permutatio et communicatio locum

* Ἔσται δὲ ἀντιπεπονητός, ὅταν ἰσασθῆ κτλ. — ** Ὅτι δ' ἡ χρεῖα συνέχει κτλ. — *** Ἐπεὶ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς κτλ.

νομίσματι ἢ ἰσότης γίνεται· ἀπὸ δὲ τῆς ἰσότητος ἀλλὰ-
 γῆν γενέσθαι δυνατὸν. Ἰσότητα δὲ οὐκ αἰεὶ δυνατὸν γί-
 νεσθαι ἀνευ νομίσματος· τινὰ γὰρ ἔργα τεχνῶν οὕτως
 ἀλλήλων διαφέρει, ὥστε παντελῶς ἀσύμμετρα εἶναι,
 καὶ μηδένα λόγον ἔχειν πρὸς ἄλληλα· ὅθεν οὐ δυνατὸν
 ἰσότητα εὐρεῖν ἐν αὐτοῖς. Ὅτι δὲ ἑκάτερος ἑκατέρου
 δεῖται, διὰ ταύτην τὴν χρῆσαν παρελήφθη ἐν τι κοινὸν
 μέτρον ὃ πάντα μετρεῖ, τὸ νόμισμα· ὃ φύσει μὲν καὶ
 ἀληθεῖα οὐ μετρεῖ, (οὐ γὰρ ἔστι μέρος τῶν μετρο-
 μένων), νόμῳ δὲ τινι ἡμετέρῳ καὶ συνθήκῃ· καὶ οὕ-
 τως ἐν μέσῳ γενόμενον τῶν ἀσυμμέτρων, σύμμετρα
 ποιεῖ καὶ ἰσάζει. Τοῦτο δὲ ἔσται καὶ ἀπὸ τοῦ διαγράμ-
 ματος σαφέστερον. Ἔστω δὲ τὸ α οἰκία, τὸ δὲ β μναῖ
 δέκα, τὸ δὲ γ κλίνη. Ἔστω δὲ ἡ οἰκία πέντε μνῶν, ἡ
 δὲ κλίνη μιᾶς· ὥστε αἱ δέκα μναῖ τὸ β τῆς μὲν κλίνης
 δεκαπλάσιόν ἐστι, τῆς δὲ οἰκίας διπλάσιον· ἡ ἄρα
 οἰκία ἡμίσειά ἐστι τῶν δέκα μνῶν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν
 οἰκία ἡμισυ, ἡ δὲ κλίνη δέκατον τοῦ αὐτοῦ, τὸ δὲ
 ἡμισυ τοῦ δεκαπλάσιου¹ πενταπλάσιον, ἡ ἄρα οἰκία
 τῆς κλίνης πενταπλάσιος· σύμμετρος ἄρα ἡ οἰκία γέ-
 γονεν τῇ κλίνῃ διὰ μέσου τοῦ νομίσματος, ὃ κοινὸν
 ἐγένετο μέτρον. Εἰ δὲ σύμμετρος, καὶ ἴση γενέσθαι
 δυνατὸν· εἰ γὰρ πενταπλασιασθῆ,² ἴση ἔσται τῇ οἰ-
 κίᾳ. Τί μὲν οὖν τὸ ἀδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν,
 εἰρηται, κατὰ τε διανομῆν καὶ διάρθρωσιν, ἦτοι τὸ δια-
 νεμητικὸν καὶ διορθωτικόν.

(Scripsi : ἀλλήλας] cod. ἀλλήλους. — ^b αἱ αὐ-
 ται ἴσονται] cod. αὐταῖ ἴσονται. — ^c ἔστι] cod.
 ἐστὶ. — ^d δέχεται] cod. δεῖται. — ^e χρήζη] cod.
 χρήζει. — ^f μηδέποτε] cod. μηδέ τότε. — ^g κἀν-
 ταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^h οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι.
 — ⁱ δεκαπλάσιου] cod. δεκάτου — ^k πενταπλασια-
 σθῆ] cod. πενταπλασιασθῆ. —)

Κεφ. ζ'.

Ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ
 ἀδικεῖσθαι.

* Τοῦτων δὲ οὕτω διωρισμένων, φανερόν ἐστιν, ὅτι
 ἡ δικαιοπραγία μεσότης ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖ-
 σθαι· τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἐστὶ, τὸ δὲ ἐλάττων· τὸ μὲν
 γὰρ ἀδικεῖν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν^a ἢ τὸ πλεόν ἔχειν, ὅπου
 τὸ ἴσον ἔδει· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, τὸ ἐλάττων ἔχειν. Καὶ
 ἡ δικαιοσύνη μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς
 προτέραις ἀρεταῖς· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀρετῶν ἐκάστη
 μέση ἐστὶ δύο κακιῶν, τὴν μὲν ὑπερβάλλουσα τῆς δὲ
 ἐλλείπουσα· ἡ μὲν γὰρ σωφροσύνη μεταξὺ τῆς ἡλι-
 θιότητος καὶ τῆς ἀκολασίας ἐστίν, ἡ δὲ ἀνδρεία^b με-
 ταξὺ τῆς δειλίας καὶ τῆς θρασύτητος, καὶ αἱ ἄλλαι
 ὁμοίως· ἡ δὲ δικαιοσύνη οὐκ ἔχει^c παρ' ἑκάτερα δύο
 κακίας, αἷς ἀντίκειται, ἀλλὰ μόνῃ τῇ ἀδικίᾳ ἀντίκει-
 ται· μέση δὲ ἐστίν, ὅτι τῆς ἀδικίας τὴν ἀνισότητα εἰς-

habebit. Ex eo enim quod nummo metiri omnia et aesti-
 mare solemus æqualitas oritur : ex æqualitate autem
 permutatio nasci potest. Æqualitas vero sine nummo non
 semper effici possit : nonnullas scilicet artes cum operi-
 bus artificiosis tantum inter se differunt, ut omnino
 nulla inter eas congruentia sit aut ratio : quare ne repe-
 riri quidem in iis potest æqualitas. Sed quoniam in co-
 ntractibus alter altero eget, ejus indigentia ergo commu-
 nem aliquam mensuram, quæ cuncta metiretur, id est
 nummum, adjunximus : qui proprie quidem et revera
 non metitur, (neque enim pars est eorum quæ metiri
 solemus,) sed tantum ex lege quadam nostra et insti-
 tuto : atque idcirco quum in medio sit eorum quæ nullo
 modo inter se congruunt, illa ad congruentiam et æqua-
 litatem redigit. Hoc autem ex tali figura manifestius erit.
 Sit A ædificium, B minæ decem, G lectica. Sit porro
 ædificium quinque minarum et lectica unius ; itaque decem
 minæ B decuplum sunt lecticæ, ædificii vero dup-
 plum : ædificium ergo decem minarum est dimidium.
 Quum igitur dimidium sit ædificium, decima vero pars
 ejusdem summæ sit lectica, et dimidium decupli sit
 quinquepartitum, sequitur ædificium esse quinque par-
 tibus majus quam lecticam : ita cum lectica congruere
 ædificium nummi beneficio cœpit, qui communis mea-
 suræ instar habet. Quodsi congruere cœpit, etiam æquari
 potest : nam si quinqueplicetur, æqualis erit ædificio.
 Quid igitur tum injustum sit, tum justum, tam in dis-
 tribuendo quam in corrigendo, hoc est, in jure partim
 distribuendi partim corrigendi vi prædito, jam dixi-
 mus.

Cap. VII.

Justitiam faciendæ accipiendæque injuriæ esse mediam.

His ita definitis, constat justam actionem faciendæ
 accipiendæque injuriæ esse mediam : alterum enim plus,
 alterum minus est : quippe injuriam facere nihil est aliud
 quam plus habere, ubi æquale habendum erat : sicut
 injuria affici, habere minus. Porro justitia mediocritas
 est, non eodem modo quo virtutes illæ, de quibus antea
 disputavimus : reliquarum enim virtutum unaquæque
 media est duorum vitiorum, ita ut alterum superet,
 altero superetur : nimirum temperantia inter stolidita-
 tem et intemperantiam est, ut fortitudo inter timidita-
 tem et audaciam, et reliquæ similiter : at vero justitia
 non habet utrinque duo cum quibus pugnet vitia, sed
 soli injustitiæ adversatur : media autem est, quia quum
 inæqualitatem injustitia inducat, æqualitatem ipsa qua-

^a Διωρισμένων δὲ τούτων, δηλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ κτλ.

αγούσης, τὸ ἴσον αὐτῆ ζητεῖ, καὶ τούτου ἐστὶ ποιη-
τική. Ὁ δὲ ἴσον μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ
ἐλάττονος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῆ μὲν μεσότης ἐστίν·
ἢ δὲ ἀδικία ἀκρότης, ὅτι τῶν ἄκρων ἐστὶ. Καὶ ἡ μὲν
δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις, καθ' ἣν ὁ δίκαιος κατὰ προαι-
ρεσιν πρακτικός ἐστὶ τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικός,
ὥστε καὶ ἑαυτῷ νομοθετεῖν προσηκόντως διανέμειν
πρὸς ἄλλους, καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰ δεήσει, καὶ τοῖς ἄλ-
λοις παρέχειν κανόνα διανομῆς, οὐχ ἑαυτῷ μὲν πλεόν
τοῦ ἀγαθοῦ παρέχων ἐν τῇ διανομῇ ἐλάττον δὲ τῷ
πλησίον, ἢ τοῦ βλαβεροῦ ἑαυτῷ μὲν ἐλάττον πλεόν
δὲ τῷ πλησίον, ἀλλὰ τὸ ἴσον τοῦ κατὰ ἀναλογίαν·
ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλω νομοθετῶν τὰ ἴσα ποιεῖν ἐν ταῖς
διανομαῖς. Τοιαύτη μὲν ἡ δικαιοσύνη.

* Ἡ δὲ ἀδικία πᾶν τούναντίον. Ὑπερβολὴ γὰρ καὶ
ἐλλειψίς ἐστὶ τοῦ ὠφελίμου καὶ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνά-
λογον. Ὁ γὰρ ἀδικὸς ἐν ταῖς διανομαῖς ὑπερβάλλει
μὲν τὸν πλησίον ἐν τοῖς ὠφελίμοις, ἐλλείπει δὲ αὐτοῦ
ἐν τοῖς βλαβεροῖς· ὅταν δὲ πρὸς ἄλλους τὴν διανομὴν
ποιῆται, καὶ τότε μὲν παρὰ τὸ ἀνάλογον, πλὴν οὐ
τοὺς αὐτοὺς ποιεῖ τῶν αὐτῶν ὑπερβάλλειν ἢ ἐλλείπειν,
ἀλλ' ὡς ἔτυχεν· ὥστε εἶναι καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἐλλεί-
ψιν ἐν τοῖς ἀδικήμασιν, τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἐλάττον· καὶ
μᾶλλον μὲν ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν, ἐλάττον δὲ τὸ ἀδικεῖσθαι·
ὧν μέσον ἐστὶ τὸ ἴσον, ἦτοι τὸ δίκαιον.

(Scripsi * ἄλλο ἐστὶν] cod. ἄλλό ἐστιν. — ^b ἀν-
δρεία] cod. ἀνδρία. — ^c οὐκ ἔχει] cod. οὐχ ἔχει.
—)

Κεφ. η'.

Πῶς ἐστὶν ἡ ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι.

** Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, καὶ τίς
ἐκατέρα τούτων ἡ φύσις, καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου,
καθόλου εἰρηται. Ἐκεῖνο δὲ νῦν ζητητέον· ἐπεὶ εἰσὶ
τίνα ἀδικήματα, ἃ ποῖων τίς ἀδικεῖ μὲν, ἀδικος δὲ
οὐκ ἐστὶ, τίνα ταῦτα. Πρῶτον δὲ ἐκεῖνο δεῖξομεν, ὅτι
δυνατὸν ἀδικεῖν τίνα, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι οἷον κλέ-
πτειν, καὶ μὴ κλέπτειν εἶναι, καὶ μοιχεύειν, καὶ μὴ
μοιχὸν εἶναι. Ὁ γὰρ κλέψας τὴν μάχαιραν τοῦ μαινο-
μένου, ἵνα μὴ ἑαυτὸν ὁ μαινόμενος ἀποσφάξῃ, ἐκλεψε
μὲν, κλέπτης δὲ οὐκ ἐστὶ καὶ ὁ μοιχεύων, ἵνα δυνηθῇ
πλουτεῖν, μοιχεύει μὲν, μοιχὸς δὲ οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ
φιλοχρήματος· καὶ εἰ τις ἰατρὸς ἀπατήσῃ ^b τὸν νοσοῦντα
ἐφ' ᾧ σώσει, ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεῶν δὲ οὐκ ἐστὶ. Ὅτι
οὖν ἐστὶ δυνατὸν τίνα ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι
κατ' ἐκείνην τὴν ἀδικίαν ἧς τὸ ἔργον ποιεῖ, ὁπλόν.
Τίνα δὲ ἐστὶ ταῦτα τὰ ἀδικήματα, ἐνὶ καθολικῷ λόγῳ
ῤητέον· ὅσα ἀδικεῖ τις, οὐχ ἕνεκα τοῦ τέλους, ὁ προσ-
ῤηκεῖ τῇ ἀδικίᾳ ἐκείνῃ, ἧς τὴν πράξιν ποιεῖ, ἀλλὰ
ἄλλου τέλους ἕνεκα, ἢ ἀγαθοῦ ἢ φαύλου, κατ' ἐκείνα

rit, atque hanc efficit. Atque hæc æqualitas medium
quiddam inter majus et minus tenet, ideoque ipsa est
mediocritas : at injustitia est extremitas, quia est extre-
morum. Et justitia quidem est habitus, ex quo justus
habetur propensus ad agendum consulto id quod justum
est, et ad distribuendum, ita ut tum sibi legem impo-
nat recte distribuendi, sive ad alios sive ad se, quum
oportebit, ea distributio spectet; tum etiam aliis certam
distribuendi legem normamque constituat, quia in dis-
tributione non sibi plus boni, minus alteri, aut sibi mi-
nus damni, plus alteri, sed sibi et aliis id quod æquum
pro portione est tribuit : eoque modo aliis quoque præ-
cipit, ut æquitatem in distributionibus servent. Et talis
quidem est justitia.

At injustitia plane contrarium est. Est enim nimium et
parum ejus quod prodest aut nocet, justam excedens
proportionem. Namque injustus in distributionibus ita
versatur, ut in rebus utilibus alterum superare velit, in
rebus damnosis ab eo superari : inter alios autem quum
dividit, etiam tum proportionem negligit, nisi quod non
eosdem iisdem semper superiores aut inferiores facit,
sed ut sors tulerit : ita ut exsuperantia et defectus in in-
juriis sit majus minusque : et majus quidem est injuste
facere, minus vero injuriam accipere : quorum medium
est æquale, hoc est justum.

Cap. VIII.

Quomodo fieri possit, ut quis injuste faciat, nec tamen in-
justus sit.

De justitia igitur et injustitia, tum quæ utriusque na-
tura sit, tum de justo atque injusto in universum dixi-
mus. Illud vero jam quærendum est, quum sint injustæ
quædam actiones, quas qui suscipit, injuste quidem
facit, non tamen injustus est, quænam sint illæ. Ac
primum illud ostendemus, fieri posse, ut injuste fa-
ciat aliquis, nec tamen sit injustus : verbi causa, ut fure-
tur, nec tamen fur sit, atque ut adulterium ineat, nec
sit adulter. Qui enim, insano homini gladium furatur, ne
mortem sibi consciscat, furatur quidem, sed non est
fur : et qui adulterium facit, ut dives fieri queat, is
adulterium quidem facit, nec tamen adulter, sed pecu-
niæ avidus est : et si quis medicus ægotum decipiat, ut
sanet, decipit quidem, sed deceptor non est. Posse igitur
fieri, ut quis injustum quiddam agat, nec tamen in-
justus sit suscepta actione illa injusta cujus auctor est,
apparet. Quæ autem sint ejusmodi actiones injustæ,
generali definitione semel declarandum est : quæcumque
injuste aliquis agit, non finis causa, qui illi injustitiæ

* Ἡ δ' ἀδικία τούναντίον τοῦ ἀδίκου κτλ. — ** Cap. 6. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μήπω ἀδικον εἶναι κτλ.

ἀδικεῖ μὲν, ἀδικος δὲ οὐκ ἔστιν. Ἀπατᾷ μὲν γὰρ ὁ ἰατρός, ἀπατιῶν δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· ὁμοίως καὶ ὁ κλέψας τὸ ξίφος τοῦ μαινομένου οὐ ζητεῖ τὸ πλεόν λαβεῖν ἑαυτοῦ καὶ λάθρα παρακερδᾶναι^α τοῦ πλησίον ὥσπερ ὁ κλέπτης, ἀλλὰ τέλος ἔχει τὴν τοῦ μαινομένου σωτηρίαν. Πᾶσα δὲ πράξις ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ εἶδος λαμβάνει, καὶ τὸν ὄρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα· τὸ γὰρ ὄνομα συνεσταλαμένως ὄρισμός ἐστιν. Οὐδὲ γὰρ τὸν στρατηγὸν ἐλεπόλει κατασκευάζοντα πολλαίαι καὶ ὀρηγήτρια ἐν πολιορκίαις οἰκοδόμον ἐροῦμεν ἢ τέκτονα· τὰ μὲν γὰρ οἰκοδόμου καὶ τοῦ τέκτονος ποιεῖ, καὶ οἰκοδομεῖν λέγεται· ὅτι δὲ οὐ πρὸς τὸ τέλος ἀποσκοπεῖ τοῦ οἰκοδόμου, ἀλλὰ τὸ τοῦ στρατηγοῦ, οὐκ οἰκοδόμος, ἀλλὰ στρατηγός ἐστι καὶ καλεῖται· καὶ ὁ τὸν γάμον μὲν τοῦ πλησίον ἀδικῶν, μὴ δι' ἀκολασίαν δὲ αὐτὸ τοῦτο προαιρούμενος, ἀλλὰ διὰ φιλοχρηματίαν, οὐκ ἂν εἴη μοιχός ἀλλὰ φιλοχρήματος. Δυνατὸν τοίνυν τινὰ ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι κατ' ἐκείνην τὴν ἀδικίαν, ἥς τὴν πρᾶξιν ποιεῖ, ἀλλὰ ἢ οὐδαμῶς ἀδικον, ὥσπερ ὁ ἰατρός, ἢ καθ' ἑτέραν ἀδικίαν ἀδικον, ὥσπερ ὁ μοιχός. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον, εἴρηται. Δυνατὸν δὲ καὶ ἄλλως ἀδικοῦντα μὴ ἀδικον εἶναι, ὅταν ἀκουσίως τις ἀδικῇ· ὁ γὰρ νυκτὸς ἀγνοήσας τὸν κλέπτην καὶ τὸν μὴ κλέπτην ἀποκτείνας ἠδίκησε μὲν, ἀδικος δὲ οὐκ ἔστι.

(Scripsi : ^a ἔστιν] cod. ἔστιν. — ^b ἀπατιῶ] cod. ἀπατῶ. — ^c παρακερδᾶναι] cod. παρακερδάναι. — ^d κατὰ τίνα] cod. κατὰ τίνα. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ δικαίου, ὃ κυρίως οὐκ ἔστι δίκαιον.

* Περὶ μὲν οὐδ' ἀντιπεπονηθότος, τίνα τρόπον γινόμενον δίκαιον ἔσται, εἴρηται πρότερον. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο δίκαιον, ὃ οὐκ ἔστι κυρίως δίκαιον, ὥσπερ δὴ τὸ πατρικὸν καὶ δεσποτικόν· ταῦτα γὰρ οὐκ εἰσὶ κυρίως δίκαια, ἀλλὰ ὁμοίως τῶ πολιτικῷ δικαίῳ. Λέγω δὲ πατρικὸν δίκαιον, ὃ προσήκει πατρὶ πρὸς παῖδα ποιεῖν, καὶ δεσποτικόν, ὃ δεῖ δεσπότην πρὸς δοῦλον. Κυρίως τοίνυν καὶ ἀληθῶς δίκαιόν ἐστι τὸ διανεμητικόν, καὶ τὸ διορθωτικόν, ὅπερ ἐστὶ ^a τὸ πολιτικόν, ὅπερ ἢ κατὰ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν γίνεται, καθὼς εἴρηται, ἢ κατὰ ἀριθμητικὴν. Ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος τίθεται καὶ ἀδικεῖν ὁ γὰρ νόμος καὶ ἢ δίκη διάκρισις ἐστὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου. Ταῦτα δὲ ἀρμόζει τοῖς πολιταῖς· οὗτοι γὰρ ἀλλήλους δύνανται ἀδικεῖν τῷ βούλεσθαι ἕκαστον πλεόν ἑαυτοῦ νέμειν τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν, ἕλαττον δὲ τῷ πλησίον, καὶ τῶν βλαβερῶν τὸ ἀνάπαλιν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔωμεν ἀρχεῖν ἀνθρώπων πόλεως, δηλονότι αὐτὸν ταῖς ἑαυτοῦ ὀρμαῖς

* Cap. 6. Δεῖ δὲ μὴ λαμβάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι κτλ.

congruit, ad quam iste actionem suam accommodat, sei alterius finis causa, seu boni seu mali, in iis agit quidem injuste, sed non est injustus. Decipit enim medicus, at non est deceptor : quippe non hæc ejus ratio est, ut decipiat ægrotum, sed ut vitam ei servet : similiter et qui insano homini gladium furatus est, non plus sibi acquirere et clam alienum lucrari vult, tanquam fur, sed solam insani hominis salutem spectat. Jam vero oras actio a fine formam definitionemque suam, ideoque et nomen mutuatur : siquidem nomen contracta quasi definitio est. Neque enim imperatorem qui in obsidendis urbibus sæpenumero machinas et propugnacula fabricat, architectum propterea aut fabrum appellabimus : nec hic etiam architecti et fabri opus facit, et ædificare dicitur : quia vero non finem et consilium architecti, sed imperatoris respicit, non architectus, sed imperator est et vocatur : et qui alienæ uxori stuprum infert ac quidem intemperantia, sed pecuniæ aviditate ductus, non adulter, sed pecuniæ avidus erit. Quare fieri potest, ut quis injustum quiddam agat, nec tamen injustus suscepta actione illa injusta cujus auctor est, sed et minime injustus sit, sicut medicus, aut alius injustiæ respectu injustus, sicut adulter. Quo autem modo, jam dictum est. Potest etiam alio pacto fieri, ut qui injuste facit non tamen injustus sit, quum videlicet invitus injuste facit : qui enim noctu ignoravit furem, eumque qui fur non est interfecit, injuste quidem fecit, non tamen est injustus.

Cap. IX.

De jure, quod proprie jus non est.

De talione, quo pacto jus fiat, antea expositum est. Verum et aliud jus est, quod proprie quidem non est jus, sicut patrum jus et herile : quippe hæc proprie non sunt jura, sed civili juri quodammodo similia. Patrum autem jus appello, quo patrem in liberos uti decet, sicut herile quo herum oportet uti in servum. Proprie ergo vereque jus est id, quod in distributionibus positum et corrigendi vi præditum appellatur, quodque civile jus est, ac geometrica, quemadmodum diximus, vel arithmetica proportione describitur. Inter eos enim jus est, quibus etiam lex scribitur : lex autem scribitur illis, qui accipere injuriam possunt et facere : quia lex et injustitia justi et injusti distinctio est. Hæc autem civibus congrunt : bonum enim alii aliis injuriam possunt facere, propterea quod singuli sibi plus eorum quæ simpliciter bona sunt, minus aliis tribuere volunt, in rebus damnois vero contrariam adhibere rationem : ideoque non patimur reipublicæ præesse hominem, qui videlicet cupiditatibus suis serviat, sed potius legibus summam imperii tradimus.

ἔπόμενον, ἀλλὰ τοὺς νόμους ἀρχοντας ποιούμεθα, ἵνα μὴ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἀρχῇ, μηδὲ τὸ πλεόν ἑαυτῶ παρέχῃ ἔν ταῖς διανομαῖς τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον εἶ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, τύραννος ἔσται. Ὁ γὰρ ἀρχων οὐδὲν ἄλλο βούλεται, ἢ φυλάττειν τὸ δίκαιον, ἥτοι τὸ ἴσον καὶ τὸ ἀνάλογον· οὐ γὰρ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἀρχεῖ, καθὼς εἴρηται, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀλλότριον ἀγαθὸν ὀνομάζουσιν. Ὅθεν καὶ μισθοὶ πολλοὶ κείνται τοῖς ἀγαθοῖς ἀρχουσιν· οἱ δὲ εἰσι τιμαὶ δημόσιαι καὶ γέρα· ὅς δὲ οὐκ ἀρκεῖται τοῖς τοιοῦτοις μισθοῖς, τυραννίδι ἐπιχειρεῖ.

* Τὸ μὲν οὖν πολιτικὸν δίκαιον διὰ τοῦτο κυρίως δίκαιον λέγεται. Τὸ δὲ πατρικὸν καὶ δεσποτικὸν οὐκ εἶτι· οὐ γὰρ δύναται τις πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ ἴδιον μέρος ἀδικῶς εἶναι, οὐδὲ τὸ ἴδιον κτήμα προαιρεῖται τις βλάπτειν· ἔστι δὲ ὡσπερ μέρος τῶ πατρὶ τὸ τέκνον, ἕως ἅπ' αὐτὸν ἔστι, καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐξηρητημένον ἔστιν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δούλος ὠφελεία τις τοῦ δεσπότητος ἔστι, καθόσον ἔστι δούλος, καὶ ἕως ἂν ᾗ· οὐδεὶς δὲ τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ ἐπιβουλεύει. Ἐν οἷς δὲ οὐ δύναται ἀδικίαν εἶναι, οὐδὲ τὸ κυρίως δίκαιόν ἔστιν, ^b ὅς ἔστι τὸ πολιτικόν, ἀλλὰ ὁμοίον αὐτῶ. Τὸ γὰρ πολιτικόν, καθὼς εἴρηται, ἐν ἐκείνοις ἔστιν, ἐν οἷς ἔστι ^c νόμος· ἐν πατρὶ δὲ καὶ υἱῶ καὶ δεσπότη καὶ δούλῳ διὰ τὰ εἰρημένα οὐκ ἔστι νόμος, ὅτι μηδὲ ἀδικία, ^d ἀλλὰ ἐν ἐκείνοις ἔστιν, ἐν οἷς ἰσότης τοῦ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι· διὸ μᾶλλον δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὸ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, ἢ πρὸς υἱὸν καὶ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον, καὶ μᾶλλον ἔοικε τῶ πολιτικῶ· ἔστι δὲ ὁμοίως καὶ αὐτὸ ἄλλο παρὰ τὸ πολιτικόν.

(Scripsi: * ὅπερ ἔστι] cod. ὅπερ ἔστι. — ^b ἔστι] cod. ἔστι. — ^c ἔστι] cod. ἔστι. — ^d μηδὲ ἀδικία] cod. μηδὲ ἀδικία. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ νομικοῦ δικαίου, τί ἔστιν ἐκάτερον.

** Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἔστι, τὸ δὲ νομικόν· καὶ φυσικὸν μὲν λέγεται, ὃ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ πᾶσι δίκαιον δοκεῖ· οἷον τὸ τὸν δανεισάμενον τὸ δάνειον ἀποδοῦναι· πᾶσι γὰρ δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὸ ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ· νομικὸν δὲ, ὅπερ πρὶν νομοθετηθῆναι, ἀδιάφορον ᾗν, καὶ οὔτε δίκαιον, οὔτε ἀδικον ἐδόκει, μετὰ δὲ τὸ νομισθῆναι, δίκαιόν ἔστιν· ὡσπερ τὸ πιπράσκειν τὸν δούλον μίαις μνᾶς. Πρὶν μὲν γὰρ τεθῆναι τὸν νόμον, ἀδιάφορος ᾗν ἢ πρᾶσις τῶν δούλων, καὶ ὡς ἕκαστος τῶν δεσποτῶν ἐβουλήθη· μετὰ δὲ τὸ τεθῆναι τοῦτον τὸν νόμον, οὐκέτι ^a ἀδιάφορος· ἀλλὰ τὸ δίκαιόν ἔστι τὸ τοσοῦτε πωλεῖν. Γοιαῦτα δὲ εἰσι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μερικῶν, οἷα ψηφίσματα· οἷον, ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ

ne civitatem sui emolumentī gratia gubernet, neve in distributionibus honorum justo plus sibi tribuat, sed id quod congruum est: quæ res nisi ita se habet, tyrannus est futurus. Nempe nihil aliud studet prætor maximus, quam ut jus conservet, id est æqualitatem et congruentiam: nec enim sui commodi causa, ut diximus, imperat, sed in reipublicæ administratione omnia ad aliorum utilitatem refert. Propterea justitiam quoque alienum bonum vocitant. Quocirca multa iis qui recte imperant proposita sunt præmia: qualia sunt, honores publici ac dona: quibus præmiis si quis non acquiescit, is tyrannidem affectat.

Atque hæc causa est, cur jus civile proprie jus dicitur. Patrium vero et herile non item: neque enim fieri potest, ut quisquam in se atque in partem sui sit injustus, aut ei quod ipse possidet nocere statuat: sunt autem tanquam partes patris liberi, donec sub eo vivunt, et ex illius quasi providentia pendent: similiter vero et servus quasi utilitas quædam heri est, quatenus et quam diu est servus: nemo autem suæ utilitati insidiosè nocet. In quibus vero locum habere nequit injuria, in iis ne jus quidem proprie, hoc est civile, locum habet, sed aliud quod illi est simile. Nimirum jus civile, ut diximus, inter eos est, inter quos lex est: inter patrem autem filiumque et herum ac servum propter ea quæ diximus non est lex, quia ne injuria quidem esse potest, sed inter eos tantum, quibus inter ipsos imperandi et parendi æqualitas est: quare magis viro cum uxore, quam cum liberis et servis aliquid juris esse videtur: hoc enim jus est ad tuendam rem familiarem pertinens, et ad civilis similitudinem magis accedit: quod tamen ipsum quoque diversum est a civili.

Cap. X.

De jure naturali ac legitimo, et quid sit utrumque.

Civile autem jus partim naturale est, partim legitimum: diciturque naturale, quod ubique gentium idem valet, omnibusque æquum videtur: verbi causa eum, qui mutuo aliquid sumpsit, reddere quod accepit: sua enim quemque habere, omnibus æquum videtur: legitimum autem, quod antequam legibus constitutum esset, indifferens erat, ac neque justum neque injustum videbatur, postquam autem invaluit, justum est et æquum: exempli causa mina vendi servum. Antequam enim lex ferretur, servorum venditio sic fieret, an secus, nihil intererat, atque ea res in dominorum singulorum potestate erat: postquam vero lata est hæc lex, res non amplius arbitraria habetur, sed hoc ipsum jus est, ut tanti vendantur. Talia etiam sunt quæ singularim fiunt, verbi causa populiscita, velut senatui et populo visum est, Demosthenem corona donare, aut

* Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικόν, κτλ. — ** Cap. 7. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν κτλ.

τῷ δήμῳ τὸν Δημόσθενι στεφανῶσαι, ἢ τὸν Θεμιστοκλέα καλεῖν Ὀλύμπιον· ταῦτα γὰρ πρὶν ψηφισθῆναι, ἀδιάφορα ἦν· ψηφισθέντα δέ, δίκαια δοκεῖ.

* Τινὲς δὲ νομίζουσι, μηδὲν δίκαιον εἶναι φύσει, ἀλλὰ πάντα νομικά. Πάντα μὲν γὰρ τὰ φυσικὰ ἀμετάβλητα· τὸ γὰρ πῦρ πανταχοῦ καὶ ἐκάστοτε θερμαίνει, καὶ παρ' ἡμῶν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὁμοίως· τὰ δὲ δίκαια πάντα μεταβάλλονται· τὸ γὰρ δανεῖσθαι καὶ μὴ ἀποδιδόναι παρὰ τισὶ δίκαιον δοκεῖ· καὶ τἄλλα ὁμοίως ἔχει, καὶ οὐ πᾶσι δίκαια δοκεῖ τὰ αὐτά· ὥστε πάντα τὰ δίκαια νομικά εἶναι, καὶ οὐδὲν φυσικόν. Πρὸς δὲ ταῦτα ἔκεινο λέγομεν, ὅτι οὐ καθάπαξ κινεῖται πᾶν δίκαιον καὶ μεταπίπτει· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀνθρώποις πάντα ἦν τὰ δίκαια μεταβλητά, παρὰ γὰρ τοῖς θεοῖς ἀνάγκη δίκαιον εἶναι ἀμετάβλητον, ὥστε εἶναι τι φυσικὸν δίκαιον· νῦν δὲ καὶ παρ' ἀνθρώποις, τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἔστι δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. Εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διστραμμένους οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· τὸ τοῖνον δίκαιον τὸ φυσικὸν δοκεῖ μὲν τισὶ δίκαιον, δοκεῖ δὲ ἄλλοις μὴ δίκαιον εἶναι.

** Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον φυσικὸν ἔστι καὶ ὑγιεινῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ φύσιν καὶ μαινομένων ἀνθρώπων· ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν κωλύει φυσικὸν εἶναι δίκαιον, ὅτι ἔνιοι δίκαιον οὐ νομίζουσι αὐτό, δὴλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ νομικὸν δίκαιον κινήτῳ ἔστι καὶ τὸ φυσικὸν ὅν εἰρηται τρόπον, τίμη διακριθήσονται καὶ ἀμφοτέρω κινούμενα; καὶ ἔστιν ἡ διάκρισις φανερά. Αὐτὸ γὰρ ἐξετασθήσεται τὸ δίκαιον καθ' ἑαυτὸ, εἰ συμφέρει πᾶσιν ἀκίνητον ὄν, καὶ εἰ καταλυθὲν βλάβην ἐπενεγκεῖν δύναται. Καὶ εἰ οὕτως ἔχει, φυσικὸν δίκαιόν ἐστιν, εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον, νομικόν· καὶ γὰρ ἐνδέχεται μὲν πάντας τῇ ἀριστερῇ χειρὶ, ὡς δεξιᾷ, χρῆσασθαι, ἢ μέντοι δεξιὰ φύσει φαίνεται κρείττων εἶναι τῆς ἀριστερᾶς· τὰ δὲ νομικά δίκαια κατὰ συνθήκην τηρούμενα, ὁμοιά ἐστι τοῖς μέτροις, ἅπερ ἄλλα ἀλλαγῶν γίνονται· τὰ γὰρ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα οὐ πανταχοῦ εἰσὶν ἴσα, ἀλλ' οὐ μὲν ὠνοῦνται τὸν οἶνον ἢ τὸν σίτον, μείζω τὰ μέτρα ποιοῦσιν, οὐ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχει καὶ τὰ μὴ φυσικά, ἀλλὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατὰ συνθήκην γινόμενα δίκαια. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεία μία πᾶσιν, ἀλλὰ μία πανταχοῦ πολιτεία, ἢ κατὰ ζῦσιν ἀρίστη· ὥσπερ καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον ἐν πανταχοῦ ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πολιτείαις.

*** Καὶ οὕτως ἔχει πρὸς τὰς ἐν αὐταῖς πράξεις, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα πολλά, τὸ δὲ δίκαιον, ἢ τὸ νόμιμον, ἐν καθόλου γὰρ ἔστιν· οὐ γὰρ τόνδε τὸν ἀριστεία κελύει τιμᾶσθαι, καὶ τοιάνδε τιμῆν, ἀλλὰ καθόλου πάντα ἀριστεία ἀπλῶς τιμᾶσθαι.

Themistoclem Olympium nominare : hæc enim priusquam decreta essent, arbitraria erant : postquam autem decreta sunt, iusta videntur.

Quidam vero existimant, nullum natura jus esse, sed legitima omnia. Naturalia enim cuncta immutabilia sunt : quippe ignis ubique et semper calefacit, tam apud nos quam in Ægypto : jura autem omnia mutantur : siquidem mutuo aliquid sumere, nec tamen acceptum reddere, jus apud quosdam habetur : eademque cæterorum ratio est, sed non omnibus eadem videntur justa : ex quo sequitur, legitima esse jura omnia neque ullum naturale. Ad hoc respondemus, non omnino moveri jus omne et mutari : quamvis enim apud homines jura omnia mutarentur, apud deos tamen necesse foret jus esse immutabile, ex quo efficeretur, naturale aliquid jus esse : nunc vero etiam inter homines sapientes et bone frugi est jus aliquid immobile, quod naturale dicitur. Quodsi hominibus insanis et mente captis non videtur esse jus, nihil interest ; neque enim qui mel dulce esse dicit, mentitur, quia insanientibus non tale videtur : quare jus naturale quibusdam jus, aliis non videtur esse jus.

Sed prius illud naturæ congruit et sanorum hominum est, posterius naturæ repugnat et desipientium hominum proprium habetur : quod igitur nonnulli illud jus non esse existimant, id non obstare, quominus jus naturale sit, manifestum est. Quomodo vero jus utrumque et legitimum et naturale eo quo diximus modo sit mobile. quo pacto distinguetur, si utrumque sit mobile? Est vero manifesta distinctio. Ipsum enim per se jus explorabitur, utrum immobile manens omnibus conducatur, an mutatum nocere possit. Jam vero si ita se habet, jus naturale est ; si non est tale, legitimum existimandum : nam evenire quidem potest, ut omnes homines sinistra manus æque ac dextra utantur, sed natura tamen dextera manus videtur esse fortior quam sinistra : legitima vero jura, quæ ex communi consensu servantur, mensuris sunt similia, quæ aliæ alibi sunt : neque enim omnibus locis æquales sunt vini et frumenti mensuræ, sed ubi quidem emunt vinum aut frumentum, majores etiam faciunt mensuras, ubi vero vendunt, minores : eodem quoque modo se habent ea, quæ non naturalia, sed humana et ex communi hominum consensu descripta jura sunt. Neque enim eadem ubique sunt, quando ne republicæ quidem status unus omnibus est, sed unus ubique natura optimus : sicut jus naturale unum ubique in omni republica bonis legibus temperata est.

Quin etiam ita ad res quæ in illis civitatibus geruntur se habet, ut universa ad singula : licet enim actiones sint multæ, unum tamen est idemque id quod justum aut legitimum vocamus : quippe universale est : neque enim hunc militem fortem aut illum certo quodam honore affici, sed universæ quemvis fortem militem utique honorari jubet.

* Δοκεῖ δὲ ἔνιοις πάντα εἶναι τοιαῦτα κτλ. — ** Ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεγομένων κτλ. — *** Τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου κτλ.

(Scripsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b παρά γε] cod. παράγε. — ^c ἔστι] cod. ἐστὶ. — ^d καὶ ὑγιεινῶν ἀνθρώπων] cod. καὶ ὑγιεινῶν τῶν ἀνθρώπων, *cujus loco Heinsius καὶ ὑγιεινῶν τῶν ἀνθρώπων scribi voluerat.* — ^e μέντοι] cod. μέν τοι. — ^f πανταχοῦ εἶσιν] cod. πανταχοῦ εἰσίν. — ^g καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. —)

Κεφ. ια'.

Τί ἐστὶ δικαίωμα, καὶ δικαιοπράγμα, καὶ ἀδικοπράγμα.

Διαφέρει δὲ δικαίωμα τοῦ δικαίου καὶ τὸ ἀδίκημα τοῦ ἀδίκου· δικαίον μὲν γὰρ ἐστίν, ὅπερ ἀπλῶς θεωρεῖται καὶ καθόλου, ἢ νομικὸν ἢ φυσικόν, ὅσον τὸ τὸν ἀνδροφόνον ἀποθνήσκειν· ὅταν δὲ τὸ τοιοῦτο δικαίον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ^a γένηται, καὶ ὅδε ὁ ἀνδροφόνος τόνδε τὸν τρόπον ἀποθάνῃ, τότε δικαίωμα καλεῖται· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδίκου καὶ ἀδικήματος ἔχει. Καλεῖται δὲ δικαιοπράγμα μὲν πᾶσα πράξις δικαία, πάντε ^b ἀδικίας ἐκτίσις ἢ, πάντε ἀρετῆς ^c ἀντ'ἀπόδοσις· δικαίωμα δὲ ἰδίως ἢ τῆς ἀδικίας τιμωρία. Ὅποια δὲ καὶ πόσα εἶδη δικαιοπραγημάτων καὶ δικαιωμάτων εἰσίν, ὑστερον ἐπισκεψόμεθα.

^a Νῦν δὲ ἐκεῖνο λέγωμεν. Οὕτως οὖν ἐχόντων τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων, ὡς εἴρηται, ἀδικεῖ μὲν ἢ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἔκων τις αὐτὰ πράττῃ, ὅταν δὲ ἄκων, οὔτε ἀδικεῖ οὔτε δικαιοπραγεῖ ^d καθ' αὐτόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Αἱ γὰρ πράξεις καθ' ἑαυτὰς οὐκ εἰσίν ἀδικοὶ οὔτε δικαίαι, οὐ γὰρ ἐφαρμόσει αὐταῖς ὁ δρισημὸς τοῦ ἀδικοπραγήματος, ὅς συνίσταται ἐν τῷ ἐκουσίῳ, ἀκούσιοι γὰρ εἰσίν· ἀλλ' ὅτι συμβέβηκεν αὐταῖς ἢ ἰσότης τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἡ ἀνισότης τῆς ἀδικίας, διὰ τοῦτο ἀδικοὶ ἢ δικαίαι λέγονται ^e κατὰ συμβεβηκός, καὶ οἱ πράττοντες αὐτὰς ἀδικοπραγεῖν ἢ δικαιοπραγεῖν. Καθ' αὐτὸ δέ, ὅταν ἐκούσιον ἦ τὸ ἔργον, τότε καὶ ἀδίκημα ἔσται καὶ ἀδικοπράγμα· χωρὶς δὲ τοῦ ἐκούσιου ἀδίκων μὲν ἔσται ἁποικηκός, ἢ πράξις δὲ οὐκ ἔσται ἀδίκημα· αὐτὸς γὰρ οὐκ ἔστιν ἀδικός, εἰ καὶ ἀδικοὶ ποιεῖ· ὡς γὰρ ἐν τοῖς προειρημένοις ἐδείχθη, δυνατὸν εἶναι ἀδικοὺς μὲν ποιεῖν, ἀδίκων δὲ μὴ εἶναι. Τότε γὰρ ἀδικός ἐστίν, ὅταν ἢ πράξις ἐπ' αὐτῷ ἦ, καὶ μηδεὶς βιάζεται, καὶ εἰδὼς καὶ μὴ ἀγνοῶν τὰ περιστατικά πάντα. Οἷον, τίνα τύπτει, καὶ τίνος ἕνεκα· ταῦτα δὲ ἐν τῷ περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διωρισάμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν δικαίων ποιούντων ἔστι· τότε γὰρ τις δικαίος ἐστὶ, καὶ τὸ ἔργον δικαιοπράγμα καθ' αὐτό, ὅταν ἐκούσιως γένηται· ὁ γὰρ τὴν παρακαταθήκην ἀποδοῦς διὰ φόβον οὔτε δικαιοπραγεῖ, οὔτε δικαίος ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός λέγεται. Ταῦτα δὲ ἐτι διαιρετέον ἀκριβέστερον.

Cap. XI.

Quid sit juste factum et justa actio, nec non injusta actio.

Differt autem juste factum a justo, ut injusta actio ab injusto : siquidem justum et æquum est illud, quod simpliciter et universe consideratur, quoniam aut legibus aut naturæ convenit, verbi causa homicidam mori : quando vero hujusmodi jus in singulis cernitur, exempli gratia, ut hic homicida hac morte multetur, tum juste factum vocatur : similiterque in injusto et injuria se res habet. Nominatur autem justa actio omne recte factum, sive injuriæ executio est, sive virtutis remuneratio : juste factum vero proprie injustitiæ ultio. Sed quales et quot tam justarum actionum quam juste factorum species sint, posthac videbimus. Nunc illud quoque dicamus. Quum justa et injusta eo quo diximus modo se habeant, injuste justeque aliquis agit, quando ea sponte facit ; quando vero invitus, nec injuste nec juste per se facit, sed per accidens. Etenim actiones per se nec injustæ sunt nec justæ, quoniam in eas non quadrat justæ actionis definitio, quæ in re voluntaria consistit, quum illæ invite suscipiantur : sed quia vel justitiæ æquitas vel injustitiæ iniquitas iis accidit, idcirco injustæ aut justæ dicuntur per accidens, et qui eas suscipiunt, hi injuste aut juste agere dicuntur. At quum per se voluntarium erit facinus, tunc injuria vocabitur et injusta actio : nimirum si quis alienæ tantum voluntati morem gesserit, injuste quidem egisse dicetur, sed actio non erit injuria : ipse enim non est injustus, quamvis injuste agat : quippe fieri potest, quemadmodum in superioribus ostendimus, ut injuste faciat aliquis, nec tamen injustus sit. Etenim tum injustus est, quum ipse agendi potestatem habet, nec a quoquam cogitur, aut tempora ignorat, sed cognitis rebus omnibus agit. Verbi gratia, quem feriat et qua de causa : hæc autem in superiori de rebus tum voluntariis tum non voluntariis disputatione definivimus. Eadem vero etiam hominum juste agentium ratio est : tum enim justus est aliquis et res quæ agit per se justa actio, quando sponte suscipitur : nam qui propter metum reddit depositum, neque juste facit, neque justus est, sed tantum per accidens ita vocatur. Verum hæc etiam accuratius sunt distinguenda.

^a Cap. 8. ὄντων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων κτλ.

(Scripti : ^a καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^b κάντε ἀδικίας] cod. κάντε ἀδικίας. — ^c κάντε ἀρετῆς] cod. κάντε ἀρετῆς. — ^d δικαιοπραγεῖ καθ' αὐτόν] cod. δικαιοπραγεῖ καθ' αὐτό. — ^e ἀδικοὶ ἢ δίκαιαι λέγονται] cod. ἀδικοὶ λέγονται. —)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ ἀδικημάτων καὶ ἀτυχημάτων, καὶ συγγνωστῶν καὶ ἀσυγγνωστῶν.

* Αἱ γὰρ ἐν ταῖς κοινωνίαις βλάβαι αἱ μὲν ἐκούσιοι εἰσιν, αἱ δὲ ἀκούσιοι. Καὶ τῶν ἀκούσιων αἱ μὲν ἀμαρτήματα λέγονται, αἱ δὲ ἀτυχήματα. Καὶ ἀμάρτημα μὲν ἔστιν, ὅταν τις βλάβη τινὰ ἀκουσίως μὲν, παρασχῶν δὲ τινὰ τῆς βλάβης αἰτίαν· οἷον, εἴ τις ^a ἐν ὁδῷ τοξεύων, ἐν ^β ἐνεδέχεται ἄνθρωπον παρίεσθαι, ἐφόρευσε τινὰ· οὗτος γὰρ ἄκων μὲν ἀπέκτεινε τὸν ἄνθρωπον, παρέσχε δὲ αἰτίαν τοῦ φόνου τὸ ἐν τοιοῦτῳ τόπῳ τοξεύειν. Ἀτύχημα δὲ ἔστιν, ὅταν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἢ βλάβη συμβῇ· οἷον εἴ τις τοξεύων ἐπ' ἐρημίας, οὕτω συμβάν, παρίοντα τινὰ ἀπέκτεινεν· ἐνταῦθα γὰρ παράλογός τις ἢ βλάβη συνέβη καὶ παράδοξος, καὶ οὐδὲν ἐς αὐτὸ συνετέλεσεν ὁ βλάψας, εἰ μὴ κατὰ συμβεθεκός, ἀλλ' ἔξωθεν ἢ αἰτία πᾶσα τοῦ φόνου.

** Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν ἐκ προαιρέσεως λέγονται, τὰ δὲ οὐκ ἐκ προαιρέσεως ἀδικήματα. Καὶ ἐκ προαιρέσεως μὲν τὰ προδουλοειμένα, ὅταν τις σκεψάμενος καὶ βουλευσάμενος τὴν βλάβην ποιήσῃ δι' αὐτὸ τοῦτο, ἵνα βλάβῃ· οὐκ ἐκ προαιρέσεως δὲ, τὰ ἐκ πάθους τινὸς γινόμενα, καὶ μὴ προδουλοειμένα· οἷον, ὅταν τις βλάβῃ τὸν πέλας ἀθρόον τῷ θυμῷ συσχεθεὶς, ἢ ὑπὸ ἐνδείας τυραννούμενος κλέψῃ, οὐκ αὐτὸ τοῦτο, βουλόμενος κακοεργεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐνδειαν παραμυθήσασθαι. Ταῦτα δὲ ἑκάτερα, τὰ τε ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀδικήματα λέγονται.

*** Τῶν δὲ πραττόντων αὐτὰ ὁ μὲν ἐκ προνοίας βλάπτων ἀδικός ἐστι καὶ πονηρός· ὁ δὲ ὑπὸ πάθους κινήθεῖς, ἢ φυσικοῦ, οἷον, ὀργῆς ἢ λύπης, ἢ ἀναγκαίου, ὥσπερ, πείνης ἢ φόβου, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἀδικός οὐδὲ πονηρός.

**** Διὰ τοῦτο καὶ διακρίνεται παρὰ τοῖς δικασταῖς ὁ ἀμυνομένος τοῦ προκατάρξαντος. Ἄρχει δὲ οὐχ ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ κινήσας αὐτὸν εἰς ὀργήν· δε καὶ ἐγκαλεῖται ὡς ἀδικός· οὗτος γὰρ ἐγένετο τῆς βλάβης αἴτιος. Καὶ τούτου χάριν ὁ μὲν προκατάρξας ἀπαρνείται μὴ προκατάρξαι, ὁ δὲ ἀμυνάμενος τὴν βλάβην μὲν ὁμολογεῖ ἢν ἔβλαψε τὸν ἄρξαντα, ἀμυναν δὲ καὶ ἀνταπόδοσιν ὀνομάζει, διὰ τὸ μὴ οἰκοθεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ βλάψαντος ^b εἰς τὴν ὀργὴν κινήθησθαι. Οὐ γὰρ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἐκούσιοις συναλλάγμασιν ἔχει, οὕτω κἀνταῦθα ^c ἢ ἀμφισβήτησις γίνεται· ἐν ἑκαίνας μὲν γὰρ ἢ πρᾶξις ἀμφισθητεῖται· οἷον, εἴ εἰλαβε τὴν πα-

Cap. XII.

De injuriis et rebus adversis, tum venia dignis, tum non ignoscendis.

Quæ enim in societatibus alicui importantur detrimenta, partim voluntaria sunt, partim non voluntaria. Eorum autem quæ non voluntaria sunt, alia errata dicuntur, alia mala divinitus invecta. Et erratum quidem est, quum aliquis alium lædit invitus quidem, sed iam ut aliquam lædendi causam afferat : verbi gratia, si quis in via, in qua fieri poterat, ut homo transiret, jculatus fuerit, hominemque necarit : hic enim invitus quidem hominem interfecit, sed tamen cædis culpam sustinuit, propterea quod in tali loco sagittavit. Contra malum divinitus invectum est, quum præter omnem expectationem damnum contrahitur, ut si quis in solitudine jaculatus forte fortuna prætereuntem hominem interfecit : hic enim præter rationem atque opinionem omnium damnum illatum est, neque quidquam, nisi præ accidens, attulit qui læsit, sed extra est omnis causæ cædis.

Earum autem quæ sponte fiunt, aliæ capto consilio, aliæ non capto illatæ dicuntur injuriæ. Et capto quidem consilio fiunt, quæ antegressa deliberatione inferuntur, quoties aliquis re prius perpensa ac deliberata alii detrimentum importat, idque ob hoc ipsum, ut nocet : contra non capto consilio inferuntur, quæ cum aliqua perturbatione fiunt nullaque antegressa deliberatione. ut quum quis alium ira magna inflammatus lædit, aut rerum necessariorum inopia conflictatus furatur, nec tamen hoc ipsum studet, ut lædat alios, sed ut suam inopiam sublevet. Utriusque igitur generis res. tam quæ capto consilio, quam quæ non capto fiunt, injuriæ appellantur.

Eorum autem qui injurias faciunt, is qui consilio et cogitate nocet, injustus est et improbus : qui vero affectu, sive naturali, ut ira aut dolore, sive necessario, ut fame vel metu perturbatus, is nec injustus est nec improbus.

Quamobrem etiam de judicium sententia distinguitur qui propulsat injuriam ab eo qui inchoat. Inchoare autem dicitur non qui per iram aliquid facit, sed qui illum ad iram acuit : qui et accusatur ut injustus : hic enim damni fuit auctor. Ideoque qui incipit, negat se incepisse, qui vero propulsat, damnum quidem quod apportat ei qui incipit fatetur, sed tum ultionem, tum gratiam a se relatam appellat, quod non sponte, sed ab eo qui prius nocuit, irasci sit coactus. Neque enim, quem admodum in iis quæ sponte fiunt contractibus, sic et hic in controversiam res venit : quippe ibi de facto dabitur, exempli gratia, num depositum aliquis accep-

* Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν προεξιόμενοι κτλ. — ** Ὅταν δὲ εἰδῶς κτλ. — *** Ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσεως κτλ. —
**** Διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ, κτλ.

ρακαταθήκην ἢ τὸ δάνειον, καὶ λαβῶν οὐκ ἀπέδωκε, καὶ τούτου δειχθῆ, πονηρὸς εὐθὺς καὶ ἀδικὸς ἐστίν, εἰ μὴ ἐπιλαθόμενος ἀρνείται· ἐνταῦθα δὲ ἡ μὲν πρᾶξις ὁμολογείται καὶ φανερά ἐστιν· (ὁ γὰρ τις ὀργῆ ποιεῖ, φανερώς ποιεῖ) ἀμφισβητεῖται δὲ, εἰ δικαίως ἐπάταξεν, ἢ ἀδικίως. Ὡστε ὁ μὲν προκατάρξας καὶ ἐπιβουλεύσας ἀδικος οἰεῖται εἶναι, καὶ διὰ τούτου οὐχ ὁμολογεῖ προκατάρξαι· ὁ δὲ ὀργισθεὶς παρ' ἐκείνου μὴ ἀδικος εἶναι νομίζει, καὶ διὰ τούτου τὴν βλάβην ὁμολογεῖ.

* Φαίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τούτου, ὅτι ὅσα διὰ θυμὸν ἢ ἄλλα πάθη καὶ οὐ διὰ μοχθηρίαν ἀδικεῖ τις, κατ' ἐκείνα οὐκ ἐστὶν ἀδικος, ὁ δὲ ἐκ προνοίας ἀδικὸς ἐστὶ καὶ πονηρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ διορθωτικῷ δικαίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ διανεμητικῷ, εἴαν τις μὴ κατὰ τὸ ἴσον καὶ ἀνάλογον διανέμη. Ὁμοίως δὲ καὶ δικαίος ἐστὶν ἐν ἑκατέρῳ τῶν δικαίων ὁ μὴ διὰ πάθος, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα τὸ δίκαιον ποιῶν· ὁ γὰρ ὑπὸ πάθους κινηθεὶς, ἢ λύπης, ἢ ἔρωτος, καὶ δικαιοπραγίας δικαία μὲν ἐποίησε, δίκαιος δὲ οὐκ ἐστίν.

** Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀκουσίων ἀδικημάτων τὰ μὲν συγγνώμης τυγχάνει, τὰ δ' οὐ· ῥητέον τίνα τὰ συγγνωστά, καὶ τίνα τὰ ἀσύγνωστα. Ὅσα μὲν οὖν τις ἁμαρτάνει καὶ ἀγνοῶν καὶ δι' ἀγνοίαν, συγγνωστά· ὅσα δὲ ἀγνοῶν μὲν, οὐ δι' ἀγνοίαν δέ, ἀλλὰ διὰ πάθος, ὁ μῆτε φυσικὸν ἐστὶ μῆτε ἀνθρωπικόν, οἶον, φόβον; ἢ λύπην, ἢ πείναν, ἢ ἄλλην ἀνάγκην, ἀλλὰ τροφήν τινα, οἶον, διὰ τὸ δρέγεσθαι πεισὶν ἀνθοσμίου, καὶ φαγεῖν πέρδικος, τὰ τοιαῦτ' ἀσύγνωστά ἐστὶ. Ἔστι δὲ τὸ μὲν δι' ἀγνοίαν καὶ ἀγνοοῦντα ἁμαρτάνειν οἶον, ὅταν τις ἀγνοῶν, ὅτι κακὸν τὸν πατέρα ἀπελαύνει, νυκτὸς ἀγνοήσας τὸν πατέρα ἀπελαύνῃ τῆς οἰκίας· ὁ μὲν γὰρ μὴ εἰδὼς τὸ καθόλου ἀγνοῶν λέγεται ποιεῖν· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς τὸ μερικόν, δι' ἀγνοίαν· ὁ δὲ ἄμφω μὴ γινώσκων καὶ ἀγνοῶν καὶ δι' ἀγνοίαν λέγεται ἁμαρτάνειν, ὅς καὶ συγγινώσκειται· ἀγνοῶν δὲ καὶ οὐ δι' ἀγνοίαν, ὅταν τις ἀγνοῇ ὁ μὲν καθόλου, ὅτι κακὸν τὸ κλέπτειν, κλέπτῃ δέ, οὐ διστά ἀγνοεῖ, ἀλλὰ διὰ μοχθηρίαν καὶ πάθος, ὁ οὔτε ἀναγκαῖόν ἐστίν, οὔτε φυσικόν, καθὼς εἴρηται.

(Scripsi : * εἰ τις] cod. εἴτις. — ^b βλάβησαντος] cod. βλαβέντος. — ^c κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^d καὶ] cod. καὶν. — ^e ἀγνοῆ] cod. ἀγνοῆ. — ^f κλέπτῃ] cod. κλέπτει. —)

Κε φ. ιγ'.

Ὅτι οὐ δυνατόν ἐκόντα ἀδικεῖσθαι.

*** Δόξειε δ' ἂν μὴ ἱκανῶς διωρῆσθαι περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀδικεῖν τῷ ἀδικεῖσθαι ἀντίκειται, διειλομένον δὲ τὸ ἀδικεῖν εἰς τε τὸ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον, δικαιρετέον ἂν εἴη τὸ ἀδικεῖσθαι εἰς ἐκούσιον καὶ

rit aut mutuum pecuniam, atque ita quod accepit non reddiderit, ac si hoc ostendatur, improbus statim erit et injustus, nisi per oblivionem negaverit : hic vero factum conceditur et manifestum est : (nimirum quod per iram aliquis facit, manifesto facit) sed quaeritur tantum, num juste percusserit, an injuste. Itaque qui incipit et antegressa deliberatione fecit, injustus sibi videtur esse, ideoque non fatetur se incepisse : qui vero ab eo irritatus est, non putat se injustum esse, atque idcirco damnum fatetur.

Sed et hinc apparet, ex iis quæ vel per iram vel alium quemcunque affectum, non autem per improbitatem fiunt injuriis, neminem injustum esse, qui vero consulto talia facit, injustum esse et improbum, idque non in eo tantum jure quod in corrigendo versatur, sed in illo etiam quod in distribuendo cernitur, si quis non ex æquo aut pro portione distribuat. Similiter et in utroque jure justus est, qui non perturbatione incitatus, sed honesti causa quod justum est facit : qui enim perturbatione aliqua, sive dolore, sive amore incitatus juste egit, id quidem quod justum est, fecit, sed non est justus.

Quum autem earum, quæ invite fiunt, injuriarum aliæ veniam impetrent, aliæ non impetrent : dicendum quæ venia dignæ sint, quæ non sint. Quæcunque ergo aliquis imprudens et per imprudentiam peccat, ignoscenda sunt : quæcunque vero imprudens, non tamen per imprudentiam peccat, sed perturbatione aliqua, neque naturali, neque humana incitatus, ut metu aut dolore, fameve aut alia necessitate, sed gula adductus, verbi causa, si vinum odoratum bibere, aut perdicem comedere cupit, talia ignoscenda non sunt. Potest autem aliquis per imprudentiam et imprudens peccare, ut quum aliquis qui ignorat, malum esse patrem expellere, noctu patrem, quoniam non novit, domo expellit : qui enim non novit universale, imprudens facere dicitur : qui vero ignorat singulare, per imprudentiam facere : qui denique utrumque ignorat, et imprudens et per imprudentiam peccare perhibetur ideoque ei etiam ignoscitur : imprudens autem et non per imprudentiam facere dicitur, quando quis ignorat omnino, malum esse furari, et tamen furatur, non quod ignoret, sed per improbitatem et animi affectionem, neque necessariam, neque naturalem, ut dictum est.

Cap. XII.

Fieri non posse, ut volens aliquis injuria afficiatur.

Possimus forsitan nondum satis distincte de justo et injusto disputasse videri. Quum enim inferre injuriam et accipere sint contraria, qui vero alios lædit, eum partim volentem partim nolentem illi injurias inferre dixerimus,

* Ἄν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάβη, κτλ. — ** Τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν ἐστὶ συγγνωμονικά, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά, κτλ. — *** Cap. 9. Ἀπορήσειε δ' ἂν τις. κτλ. κτλ.

ἀκούσιον, ὃ καὶ Εὐριπίδῃ δοκεῖ. Φησὶ γὰρ εἶναι τι ἀδικεῖσθαι ἐκούσιον, λέγων πως·

Μητέρα κατέκταν * τὴν ἐμὴν, βραχὺς λόγος,
Ἐκὼν ἐκούσαν, καὶ ὀ θέλουσαν οὐχ ἐκὼν.

Δεῖ γάρ, ἐπεὶ ἀντίκειται, ἢ ἅπαν τὸ ἀδικεῖν ἐκούσιον εἶναι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι πᾶν ἀκούσιον· ἢ ἐπεὶ διήρηται τὸ ἀδικεῖν, καὶ τὸ μὲν ἐκούσιόν ἐστι, τὸ δὲ ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι οὕτω διηρῆσθαι, ἵνα θατέρῳ θάτερον ἀντικείμεται. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον δοκεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦν καὶ δικαιουῖσθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν νομίζειν πᾶν ἀδικεῖσθαι ἢ δικαιουῖσθαι, ἐκούσιον εἶναι, ἄτοπον· καὶ γὰρ καὶ ἄκων πολλὰκις τις δικαιοῦται, ὅταν ἀδικήσας κολασθῇ· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εἶναι τι ἐκούσιον ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές· αἰεὶ γὰρ ἀκουσίως τις ἀδικεῖται· δικαιοῦται δὲ ποτὲ μὲν ὁ ἀκουσίως, ποτὲ δὲ ἐκούσιως· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν κολαζόμενος ἀκουσίως δικαιοῦται, ὁ δὲ ἀδικούμενος ἐκδικούμενος ἐκούσιως δικαιοῦται.

* Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ δικαιουῖσθαι τὰ εἰρημένα ἀρκεῖται· περὶ δὲ τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐ δυνατόν ἐκούσιον εἶναι, βῆτέον ἐστὶ σαφέστερον.

** Καὶ πρῶτον ἐρούμεν τοὺς λόγους, ὅθεν δοκεῖ συναγεσθαι ἐκούσιως τινὰ δύνασθαι ἀδικεῖσθαι. Ἐπεὶ γὰρ ἐκούσιως ἐστὶν ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἀδίκως τινὰ, εἰδῶτα καὶ τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόμενον, καὶ μηδὲν ἀγνοοῦντα τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπιθεῖναι κινούμενον καὶ οὐκ ἐξωθεν βιαζόμενον, εἴη, ἂν τὸ ἐκούσιως ἀδικεῖσθαι τὸ βλάπτεσθαι παρὰ τὸ δίκαιον, εἰδῶτα τὴν βλάβην καὶ τὸν βλάπτοντα, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀνέχεσθαι, δυνάμενον ἀποσιεῖσθαι. Τοῦτο δὲ ὅτι γίνεται, φανερόν· ὁ γὰρ ἀκρατής καὶ ὑπ' ἑτέρου βλάπτεται, εἰδῶς πάντα, καὶ ἀνέχεται, δυνάμενος ἀποσιεῖσθαι· δυνατόν ἄρα ἐστὶν ἔχοντα τινὰ ἀδικεῖσθαι· ἐπὶ δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ ἀκρατής βλάπτει καὶ ἐκούσιως· ἐκούσιως ἄρα ἑαυτὸν ἀδικεῖσθαι ἐστὶ, τὸ ἀδικα πάσχειν· πάσχει δὲ τις ἀδικῶν ἐκὼν· οἱ γὰρ ἐπιεικτέστεροι ἐν ταῖς διανομαῖς ἐλάττω τῆς ἀξίας λαμβάνουσι βουλόμενοι, ὅπερ ἀδικῶν μὲν ἐστὶν, ἐκούσιον δὲ ἀδικοῦντα ἄρα ἐκούσιως· ἐστὶν ἄρα τι ἀδικεῖσθαι ἐκούσιον. Ἀλλὰ τούναντίον ἐστὶν, ἀδύνατον εἶναι ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκούσιως. Τότε γὰρ τις ἀδικεῖται, ὅτι τι πάσχει ἀδικῶν παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν· τὸ γὰρ πάσχειν τι παρὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν τινὰ ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἐκούσιου· ὥστε οὐ δυνατόν βούλεσθαι τινὰ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ τὸν ἀκρατῆ. Καὶ οὗτος γὰρ ἀγαθὰ βούλεται ἑαυτῷ, καὶ οὐκ ἀνέχεται ἀδικεῖσθαι ἁπλῶς· ταύτης δὲ τῆς βλάβης ἀνέχεται, οἴεται γὰρ μὴ βλάπτεσθαι· καὶ οἴεται μὲν δεόν εἶναι πράττειν ἂ ὠφελήσει, πράττει δὲ τὰ βλάπτοντα, οἴομενος μὴ βλάπτοντα εἶναι· ὥστε οὐ δυνατόν ἐστὶν ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκὼν^d. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρήματα λύεται. Καὶ γὰρ ἀδικεῖ τις, ὅταν βλά-

etiam perpersio injuriæ in spontaneam erit dividenda et invitam, quod et Euripidi videtur. Is enim ostendit, posse aliquem volentem injuria affici, ita fere:

Matrem ut meam necaverim, brevi eloquar,
volens volentem, vel volentem non volens.

Quum enim duo hæc opposita sint, oportet aut omnem quæ infertur injuriam sponte inferri, et omnem quæ accipitur ab invito accipi: aut quoniam lædendi actus in duas species divisa est, partimque voluntaria habet partim invita, etiam perpersionem injuriæ ita distingui, ut altera res alteri opponatur. Eodemque modo fieri videtur, quoties aut alteri jus suum tribuimus, aut ipsi jus nostrum obtinemus: atque existimare, volentem semper aut injuria affici aut jus suum obtinere, absurdum est: sæpe enim invitus aliquis jus suum adipiscitur, quando ejus maleficia vindicantur: similiterque posse aliquem volentem injuria affici, ne hoc quidem verum est: quippe semper invitus quis injuriam accipit: jus suum autem modo invitus aliquis, modo sua voluntate adipiscitur: nimirum homo injustus dum pernitur, iavitus jus suum obtinet: at qui ab injuria vindicatur, ultro jus suum obtinet.

Sed hæc de obtinendo jure suo dicta sufficiunt: et volentem neminem injuria affici posse, planius docendum est.

Ac primum quidem rationes afferemus, ex quibus videtur cogi, volentem aliquem posse injuria affici. Quum enim sponte injuriam facere nihil aliud sit, quam injuste aliquem lædere, quoties nec damnum nec is qui læditur, nec quidquam eorum quæ ad rem pertinent, ignoratur. ac præterea quando aliquis suo consilio usus externa vi non cogitur, erit vicissim sponte injuriam accipere nihil aliud, quam injuste damnum pati, quoties quis et damnum et eum qui alii id apporatur, et quæcumque ad rem pertinent novit, et quum possit propellere, tamen tolerat. Hoc autem fieri manifestum est: incontinens enim etiam ab aliis damno augetur, et quum sciat omnia et propulsare possit, nihilominus tolerat: ex quo efficitur, fieri posse ut sponte aliquis injuriam accipiat: præterea sibi quoque ipse incontinens nocet, et quidem sponte: unde sequitur sponte a se ipso injuria affici, esse injuriam pati: sponte autem aliquis injuriam patitur: sæpe enim qui æquiores reliquis sunt in distribuendo minus quam merentur accipiunt volentes, quod injustum quidem est, sed sponte fit: sponte ergo injuria afficiuntur: ex quo apparet posse fieri, ut aliquis volens accipiat injuriam. Atqui contrarium est, fieri non posse, ut aliquis volens injuriam accipiat. Quippe tum injuriam accipit, quum id quod injustum est contra voluntatem suam patitur: nam pati aliquid contra voluntatem suam res est contraria definitioni ejus quod sponte fit: unde sequitur fieri non posse, ut aliquis velit injuria affici: ne incontinens quidem. Etenim hic bona sibi optat, neque simpliciter injuria se affici patitur: hoc vero damnum admittit, quia se lædi non putat: et quamvis existimet ea quæ profutura sint sibi agenda esse, agit tamen quæ nocent, propterea quod haudquaquam noxia esse credit: quamobrem fieri non potest, ut sponte aliquis injuria afficiatur. Unde etiam contraria argumenta con-

* Ἄτοπον δ' ἂν δόξειε κτλ. — ** Ἐπεὶ καὶ τόγε διαπορήσειεν ἂν τις κτλ.

πτῆ τινὰ ἐκὼν παρὰ τὴν τοῦ βλαπτομένου·βούλησιν·
 ὁμοίως δὲ καὶ ἀδικεῖται, ὅταν ἄδικα πάσχει παρὰ τὴν
 ἑαυτοῦ βούλησιν. Τὸ δὲ ἐκόντα ἄδικα πάσχειν, οὐκ
 ἔστιν ἀδικεῖσθαι· ὥσπερ γὰρ τὸ ἄδικον ποιεῖν οὐ πᾶν
 ἔστιν * ἀδικεῖν, οὐδὲ ὁ ἄδικα ποιῶν ἄδικος, ὡς ἀνω-
 τέρῳ δέδεικται, οὕτως οὐδὲ πᾶς ὁ πάσχων ἄδικα ἀδι-
 κεῖται· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἀπατῶν τὸν νοσοῦντα ἰατρὸς ἢ ὁ
 κλέπτων τὴν τοῦ μαινομένου μάχαιραν ἄδικα μὲν
 ποιεῖ, ἄδικος δὲ οὐκ ἔστι, διότι πρὸς σωτηρίαν ὄρῃ
 τοῦ νοσοῦντος, καὶ οὐ ζημιῶν, ἀλλὰ κερδαίνειν
 ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ ἐν ταῖς διανομαῖς ἐλάττω λαμβάνων
 τῆς ἀξίας οὐκ ἀδικεῖ ἑαυτόν, εἰ καὶ ἄδικα πάσχει· οὐ
 γὰρ ἵνα βλάβῃ ἑαυτόν ἀνέχεται τῶν ἐλαττόνων ἀξιού-
 μενος, ἀλλ' ἵνα ὠφελήσῃ μᾶλλον, δόξαν μετριότητος
 καὶ ἐπιεικειᾶς λαβόντα. Ἐπειτα εἰ καὶ βλάπτειν
 ἑαυτόν ἀνέχεται, οὐκ ἀδικεῖται· οὐ γὰρ παρὰ τὴν
 αὐτοῦ βούλησιν τὰ ἄδικα πάσχει· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἀδι-
 κεῖσθαι. Ὁ γὰρ ἀλλαξάμενος τὰ βελτίω τῶν ἐλαττό-
 νων, ὥσπερ φησὶν Ὁμηρὸς τὸν Γλαῦκον τῷ Διομή-
 δεϊ δοῦναι,

Χρῖστα χαλκίων, ἐκατόμβοι' ἔνεαβοίων, †

οὐκ ἀδικεῖται· βουλόμενος γὰρ ἔδωκεν· ὁ δὲ ἀδικούμε-
 νος ἀκούσιως βλάπτεται. Οὐκ ἄρα δυνατόν ἀδικεῖσθαι
 τινὰ ἐκόντα, βλάπτεσθαι δὲ ἐκόντα δυνατόν.

(Scripsi : * κατέκταν] codd. hic et apud Ari-
 stotelem κατέκτα. — ^b καὶ] cum libris Andronici;
 ἢ codd. Aristotelis. Sed primum sæpe ponit Sta-
 girites καὶ pro ἢ. (Vid. Henr. Steph. Thesaur.
 s. v. καὶ); deinde etiam librarii utramque par-
 ticulam frequenter confuderunt. Conf. Schæfer.
 ad Greg. Corinth. p. 384. Itaque utraque lectio
 æque bona est. Cæterum versus istos ex Euri-
 pidis Bellerophonte petitos esse testatur Michaël
 Ephesius his verbis : ὁ γὰρ ἀκρατὴς ὑπὸ τῆς ἔρω-
 μένης ἀποσυλόμενος τὰ ἴδια χρήματα ἐκὼν βλάπτει-
 ται, κἀκείνης ἐκούσης βλαπτούσης, ὥστε καὶ ἐκὼν
 ὑφ' ἐκούσης. Ὅρθως ἄρα εἶρηται τῷ Εὐριπίδῃ, ὅτι
 ἐκὼν ἐκοῦσαν ἔκτεινέ τὴν μητέρα ὁ Βελλεροφόντης.
 — ^c δὲ ποτὲ μὲν] cod. δέ ποτε μὲν. — ^d ἀδικεῖσθαι
 τινὰ ἐκόντα] vulgo ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα. — ^e πᾶν
 ἔστιν] vulgo πᾶν ἔστιν. — † Cf. Iliad. VI vs. 236).

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τοῦ πότερον ἀδικεῖ μᾶλλον ὁ διανεμὼν ἀδικῶς,
 ἢ ὁ λαμβάνων.

* Ῥητέον δὲ ἐκεῖνο, πότερον ἀδικεῖ ὁ διανεμὼν ἀδι-
 κῶς καὶ μὴ κατὰ ἀνάλογον, ἢ ὁ λαμβάνων τὸ πλεόν
 τῆς ἀξίας τῆς ἑαυτοῦ. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ διανεμὼν
 ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ὁ δὲ λαμβάνων κατὰ συμβεβηκόσ·
 ἐκεῖνος γὰρ ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ὅς ἐκὼν τοῦτο ποιεῖ.

* Ἐτι δ' ὦν προσβλήμεθα, κτλ.

futantur. Injuriam enim facit, quum sponte quis lædit
 alium, idque contra voluntatem ejus qui læditur : simi-
 liter et injuria afficitur, quando injusta præter volunta-
 tem suam perpetitur. At vero sponte injusta perpeti non
 est injuriam accipere : quemadmodum enim injusta
 agere non semper est agere injuste, neque qui injusta
 agit injustus est, ut supra ostendimus, sic nec quicun-
 que injusta patitur, afficitur injuria : sed ut medicus
 qui ægrum decipit, aut qui insani gladium furatur.
 injusta quidem facit, sed non est injustus, quia ægri
 salutem respicit, neque illi damni, sed potius lucri au-
 ctor est, ita qui in distribuendo minus quam meretur ac-
 cipit, non infert sibi injuriam, quamvis injusta patitur :
 neque enim ut noceat sibi ipse, patitur minoram quam
 oportet sibi assignari, sed ut prosit magis, hoc est, ut
 modestiæ et æquitatis laudem consequatur. Deinde, li-
 cet detrimentum importari sibi a se ipso sinat, haud-
 quaquam tamen injuriam accipit : neque enim præter
 voluntatem suam injusta patitur : hoc autem est, injuria
 affici. Qui enim mellora permutavit deterioribus, ut Ho-
 merus ait Glaucum Diomedei dedisse,

aurea dat pretio arma boves æquantia centum :
 ærea fert nihiloque novem meliora juvencis,

ei nulla fit injuria : volens enim dedit : qui vero injuriam
 accipit, is invitus damnum contrahit. Quare fieri non
 potest, ut volens aliquis injuria afficiatur, sed ut detri-
 mentum capiat volens, fieri potest.

Cap. XIV.

Utrum qui injuste distribuit, an qui injuste accipit majorem
 faciat injuriam.

Jam illud explicandum est, utrum injuriam faciat is
 qui injuste distribuit, et non pro portione, an qui plus
 accipit quam ipse meretur. Videtur certe facere per se
 injuriam is qui distribuit, per accidens vero is qui acci-
 pit : ille enim per se injuriam facit, qui sponte hoc facit.

Ἐκὼν δέ τις ποιῆι, ὅταν ἢ παρ' αὐτῷ τῆς πράξεως ἡ αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν· τῆς δὲ διανομῆς ἡ ἀρχὴ παρὰ τῷ διανεμένῳ· ὁ ἄρα διανεμὸν τὸ πλεόν ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ἀλλ' οὐχ ὁ δεχόμενος· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἐστὶν ἡ ἀρχή, καθὼς εἴρηται. Οὐ γὰρ ὁ ποιῶν τὰ ἀδίκαια ἀδικεῖν λέγεται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· ὥσπερ λέγεται καὶ ἡ χεὶρ φονεῦν, ἢ μάχαιρα, ἢ λίθος, παρ' οἷς οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ φόνου, οὐδὲ ἀφ' ἑαυτῶν πράττουσιν ἀδίκαια μὲν γὰρ ποιοῦσιν, ἀδικοῦσι δὲ οὐδαμῶς. Ὁ δὲ διανεμὸν ἀδίκως, εἰ μὲν ἀγνοῶν τοὺς νόμους ἔξω τοῦ νομικοῦ δικαίου ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸν νόμον, ἢ οὐδὲ ἀδικός ἢ κρίσις ἐστίν· ἕτερον δὲ τρόπον ἀδικεῖ, λέγω δὴ κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ἄλλο γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον, καὶ ἄλλο τὸ φυσικὸν· οἷον, νόμου ὄντος τὸν ἀριστεία πλεόν ἔχειν ἐν ταῖς διανομαῖς, ὁ διανεμὸν ἀγνοήσας τὸν νόμον τῶν ἴσων τοῖς ἄλλοις ἠξίωσεν· οὗτος τοίνυν κατὰ μὲν τὸ νομικὸν δίκαιον οὐκ ἠδίκησεν, ἠγνόησε γὰρ τὸν νόμον· ὁ δὲ δι' ἀγνοίαν τὰ ἀδίκαια πράττων οὐκ ἀδικεῖ· ἐπεὶ δὲ καὶ φυσικὸς νόμος ἐστὶ τοὺς εὐεργετας ἀντευποιεῖν, καὶ μὴ ἀγνοῶν, ἅτε φυσικὸν ὄντα, παρέβη, κατὰ τοῦτον ἀδικός ἐστίν· εἰ δὲ καὶ τὸν νόμον γινώσκων καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον παρέβη, καὶ ἀδίκως ἔκρινε, καὶ τὸ πλεόν ἐνεμεν ᾧ μὴ προσῆκεν, οὐ μόνον τὸν λαβόντα πλεονεκτεῖν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πλεονεκτεῖ. Καὶ γὰρ εἴτε διὰ φιλίαν, ἢ δι' ἐχθραν, ἢ διὰ δῶρα ἠδίκησε, συμμερίζεται τὸ ἀδίκημα· πλεονεκτεῖ γὰρ καὶ αὐτός, ἢ χάριτος πρὸς τὸν φίλον, ἢ τιμωρίας εἰς τὸν ἐχθρόν, ἢ ἀργυρίου καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς κοινώνει τοῦ ἀδικήματος τῷ πλεόν λαβόντι· καθάπερ γὰρ εἰ ἀγρόν τις ἀδίκως, ᾧ μὴ προσῆκεν, ἔδωκεν ἀργυρίου, συμμερίσασθαι λέγεται τὸν ἀγρόν τῷ λαβόντι· καίτοι ἢ οὐκ ἀγρόν ἔλαβεν, ἀλλ' ἀργύριον· οὗτω καὶ ἐν ταῖς διανομαῖς ἀδικήσας, ἵνα ἢ ἑαυτῷ ἢ φίλῳ χαρίσεται, μετέχει τοῦ πλεονεκτήματος, καὶ συμμερίζεται τὸ ἀδίκημα· καὶ ὁ μὲν λαβὼν πλεόν μὲν ἔχει, καὶ ἀδίκαια ἐποίησεν· οὐκ ἠδίκησε δὲ, εἰ μὴ δῶροις ἢ ἄλλῃ τινὶ πειθοῖ τὸν διανομέα παρέπεισεν· ὁ δὲ διανομέας καὶ τὸ πλεόν ἔχει ὅν εἴρηται τρόπον· καὶ ἀδικός ἐστι.

(Scripsi : ἢ αὐτῷ ἐστίν] vulgo αὐτῷ ἐστίν. — ὁ τὸν νόμον] cod. τὸ νόμον. — ἢ πλεόν] cod. πλέα. — καίτοι] cod. καί τοι. —)

Κεφ. ιε'.

Ἐπιφάνης· Ὅτι οὐ βῆδιον παντὶ ἐκάστοτε ἀδικὸν ἢ δίκαιον εἶναι.

* Τινὲς δὲ τὸ ἀδικεῖν ἢ δίκαιον εἶναι βῆδιον νομίζουσι, καὶ ἅμα τῷ θελήσει δυνατόν εἶναι δίκαιον ἢ ἀδικὸν γενέσθαι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ πρᾶξι τὰ δίκαια ἢ τὰ ἀδίκαια, καὶ ἢ δοῦναι ἀργύριον, ἢ πατάξαι τὸν πλησίον, βῆδιόν ἐστι καὶ τοῦ βουλομέ-

* Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς κτλ.

Sponte autem aliquis facit, quum penes ipsum actio causa est et faciendi principium; at vero distributio principium penes distribuentem est: qui ergo distribuit majorem per se injuriam facit, quam is qui accipit: ne enim penes hunc est principium, ut diximus. Neque per injusta facit dicitur injuriam facere, nisi per accidens: quemadmodum et manus dicitur occidere, aut gladius, aut lapis, quum tamen in eorum potestate non sit caedis principium, neque per se agant: nam injusta quidem faciunt injuriam autem neutiquam. Qui vero distribuit injuste, si leges ignorans praeter legitimum jus judicavit, non facit injuriam ex lege, neque injustum est iudicium: alia vero ratione injuriam facit, id est, quod ad jus naturale attinet. Aliud enim jus legitimum est, aliud naturale, veli causa, si lex sit, ut omnium fortissimus in distributionibus plus accipiat, ac si is qui distribuit propter legis ignorantiam aequaliter huic caeterisque omnia distribuat: hoc igitur quod ad jus legitimum attinet, injuste non fecit, quia legem ignorabat: qui autem per imprudenciam injusta facit, non agit injuste: quum vero etiam lex naturalis sit, ut aliorum merita beneficiis compensentur. quum utpote a natura profectam quum ignorare non posset, ac tamen migrasset, hujus respectu injustus est. quodsi cognitam legem simulque etiam jus naturale migravit, injusteque judicavit, eique cui minime continebat, plus tribuit, non solum eum qui accepit plus habere fecit, sed etiam ipse plus habet. Etenim sive amicitiae sive inimicitiae aut muneris accipiendi causa injuste fecit, dividit injuria: plus enim et ipse consequitur, vel gratiae respectu, dum amico gratificatur, vel vindictae, dum inimicum ulciscitur, vel pecuniae demique: ideoque et cum altero qui plus accepit, injuria est particeps: sicut enim, si quis agrum, cui non continebat, per injuriam pecunia corruptus tradidit, is communicare agrum illum dicitur cum eo qui accepit, quavis non agrum, sed pecuniam acceperit; ita qui illi alii injuria in distribuendo peccavit, ut vel sibi vel amico gratificetur, in partem lucri venit injuriaque fit consors: et ille quidem qui accepit plus habet, fertique quod injustum est, quum ne sic quidem injuste fecerit, nisi vel muneribus vel alia nescio qua oratione ad persuadendum accommodata eum qui distribuebat ad rem sic agendam induxit: qui vero distribuit tum plus ea qua dictum est ratione habet, tum injustus est.

Cap. XV.

Non esse facile cuilibet justum semper aut injustum esse.

Quidam autem injuste agere aut justum esse facile existimant, statimque si quis velit, eum justum posse aut injustum fieri: atqui haec res non ita se habet. Etenim agere quae justa aut injusta sunt, nec non dare pecuniam, aut percutere alium, facile est et volentis: ad

νου· τὸ δὲ ἢ δικαιοσύνης ἔξιν ἔχειν ἢ ἀδικίας, ὃ χρόνου καὶ ἀσκήσεως δεῖται, δι' ἃς ἔξεις ἢ δικαίος τις ἢ ἀδικος λέγεται, τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν, ὥστε ἅμα τῷ βούλεσθαι καὶ βράδιον εἶναι κτήσασθαι.

* Ὁμοίως δὲ νομίζουσι καὶ τὴν γνώσιν τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδικῶν βράδιον εἶναι, καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα γινώσκειν οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι· ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν συνιέναι. Ταῦτα δὲ εἶναι φρασι^a τὰ δίκαια· οὐκ εἰσὶ δὲ εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὕτω πραττόμενος ὁ νόμος δικαίος ἐστὶν ἐκάστοτε, καὶ ὡς ἔτυχε τελούμενος, καὶ παρ' ὧν, ἀλλ' ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ παρ' ὧν δεῖ. Τὸ δὲ ταῦτα καθ' ἕκαστον τῶν νόμων εἰδέναι δυσχερέστερόν ἐστι τοῦ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κακεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἑλλέβορον, καὶ καυσίν, καὶ τορὴν εἰδέναι βράδιον· ἀλλὰ πῶς δεῖ τούτων ἕκαστον πρὸς τὴν ὑγίειαν τάξαι, καὶ τίνοι προσενεκτέον, καὶ πότε, ὡς τοσούτων ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι.

** Διὰ ταῦτα δὴ καὶ τὸν δίκαιον νομίζουσι δύνασθαι ἀδικεῖν οὐδὲν ἔλαττον τοῦ ἀδικίου, ἀλλὰ καὶ πλεόν, διὰ τὸ ἀδίκῃ δύνασθαι πράττειν· δύναται γὰρ ἂν καὶ πατάξαι τὸν οὐδὲν ἡδονικώτα καὶ ὑπελθεῖσθαι τὰ ἀλλότρια, καὶ ὁ ἀνθρώπος ῥίψαι^c τὴν ἀσπίδα καὶ φυγεῖν· ἀλλ' οὐ τὸ τὰ ἀδίκῃ πράττειν ἀδικεῖν ἐστίν, οὐδὲ τὸ τὰ τοῦ δειλοῦ πράττειν δειλαίνειν ἐστὶ, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ μετὰ τῆς ἔξεως ταῦτα πράττειν, τοῦτό ἐστι τὸ δειλαίνειν ἢ ἀδικεῖν· ὅταν τις οὐκ ἐθέλων ἀπλῶς, ἀλλὰ πάθει κινούμενος δειλίας φεύγη, ἢ τῷ ἔξιν ἔχειν ἀδικίας ἀδικῆ, ὡς περὶ καὶ τὸ ἰατρεύειν, καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, ταῦτα ποιεῖν ἔξιν ἰατρικῆς ἔχοντα. Τὸ μὲν οὖν ἐπανορθωτικὸν καὶ διανεμητικὸν δίκαιον, περὶ ὧν εἰπεῖν προὔκειτο, τίνα ἐστὶ καθ' αὐτὰ, καὶ ὅπως ἔχει, διωρισάμεθα.

*** Νῦν δὲ ῥητέον ἐστὶ, πῶς ἔχει τὸ δίκαιον πρὸς τὸ ἐπιεικές, καὶ ἡ δικαιοσύνη πρὸς τὴν ἐπιεικειαν· ἐκεῖνο μόνον τῷ περὶ τοῦ δικαίου λόγῳ προσθεῖσιν, ὅτι τὸ διανεμητικὸν καὶ διορθωτικὸν δίκαιον ἐν ἐκείνοις ἐστίν, ἃ μετέχουσι τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν· οἷον πλοῦτου ἢ δόξης, ἐν οἷς ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψις εὐρίσκεται· ἐν γὰρ δόξῃ καὶ ὑπερβάλλειν δυνατόν τὸ δέον καὶ ἑλλείπειν ὁμοίως καὶ ἐν πλούτῳ· ἐπὶ γὰρ τῶν οὕτως ἐχόντων ἡ ἰσότης καὶ ἡ ἀναλογία ζητεῖται· καὶ τοῖς μετέχουσι τούτων τοῦ διανεμητικοῦ δικαίου χρεῖα καὶ τοῦ διορθωτικοῦ. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς θεοῖς οὐκ ἔχει χῶραν ἢ ἀνισότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ ἐστὶν ἐν ἐκείνοις, οὐδὲ ἑλλείψις· ὅθεν οὐδὲ χρεῖα τῆς τοιαύτης δικαιοσύνης· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς φαύλοις παντάπασιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑπὸ τρυφῆς καὶ τῆς ἀλλῆς μοχθηρίας διεφθαρμένοις· τοῖς γὰρ ὑγιάζεσθαι μέλλουσιν ἀνάγκη τι μόριον ὑγιᾶς ἔχειν, ἢ ἐκεῖθεν ὁ ἰατρὸς ἐπανακαλέσεται τὴν ὑγίειαν· οἱ δὲ

vero justitiæ aut injustitiæ habitum consequi, quod tempus et exercitationem desiderat, propter quem habitum aut justus aliquis aut injustus vocatur, id in potestate nostra non est, ita ut facile, simul atque voluit aliquis, id consequatur.

Similiter et eorum quæ justa et injusta sunt faciem esse cognitionem arbitrantur, eaque cognoscere posse nullius esse sapientiæ putant : quia ea de quibus leges loquuntur non sit difficile intelligere. Hæc autem justa esse ajunt : non sunt tamen nisi per accidens : neque enim simpliciter lex ab aliquo observata justa est semper, præsertim temere et a quovis, sed quoties ut oportet, et quum oportet, et a quibus oportet, in actionibus ea observatur. Hoc vero in singulis legibus scire difficilius est, quam salubria nosse : siquidem ibi quoque mel, et vinum, et elleborum, et ustionem, et sectionem facile est nosse : sed quomodo singula ad sanitatem adhibenda, et cui et quando admovenda sint, tam difficile est quam medicum esse.

Ac propterea existimant, virum justum nihilo minus quam injustum posse injuste agere, imo etiam magis, quia injusta potest agere : possit enim percutere aliquem a quo injuriam non accepit et alienas res subripere, haud secus quam vir fortis clypeum abjicere et fugere : alqui injusta agere non statim est injuste agere, neque quæ timidi sunt agere, timere quoque, nisi per accidens : at vero tali habitu ista agere, hoc est timide agere aut injuste : quum aliquis non quod velit, sed perturbatione incitatus timiditatis reus sit, aut quia injustitiæ habitu præditus est, agit injuste : sicut mederi et sanare non secare aut medicamenta vel adhibere, vel non adhibere est, sed quemadmodum oportet, et quum oportet, medicinæ habitu præditum hæc facere. Ergo jus tam illud quod ad emendandum pertinet, quam quod in distribuendo cernitur, de quibus nobis dicere propositum erat, qualia per se sint, et quomodo se habeant, hactenus definivimus.

Nunc vero dicendum nobis est, quomodo jus ad æquum et justitia ad æquitatem se habeat : si illud tantum ad superiorem de jure disputationem addiderimus, jus et illud quod in distribuendo cernitur et quod ad emendandum pertinet, in iis versari, quæ in partem simpliciter bonorum veniunt, quales sunt divitiæ aut gloria, in quibus nimium et parum reperitur : siquidem in gloria potest aliquis excedere modum, aut non consequi eam : similiter et in divitiis : namque in hujusmodi rebus æqualitas et proportio requiritur : quique earum participes sunt jus simul illud quod in distribuendo cernitur, simul quod ad emendandum pertinet desiderant. Jam vero in diis inæqualitati non est locus, neque nimium aut parum in iis animadvertitur : quare ne talis quidem justitiæ necessitas est : sed nec in hominibus omnino sceleratis, luxuque aut alia improbitate corruptis : qui enim sanitatem recuperaturi sunt, eos necesse est mem-

* Ἄλλὰ τὸ ὅθι ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν κτλ. — ** Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου κτλ. — *** Ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις, κτλ.

παντάπασι διαφθαρέντες οὐ δύνανται θεραπευθῆναι· ὅθεν οὐδ' ἐν αὐτοῖς ἔχει χώραν τὸ δίκαιον· ἐν ἐκείνοις δὲ ἔστι τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι βούλονται τὰ δίκαια, καὶ ποιοῦσι κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, καὶ αὐθις ἀμαρτάνουσιν ὅσον ἀνθρώποις προσῆκε.

(Scripsi : * εἶναι φασί] vulgo εἶναι φασί. — ^b καὶ πότε] cod. καὶ πότε. — ^c βίψαι] cod. βίψαι. — ^a προσθεῖσιν] cod. προσθέντες. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ ἐπεικείας καὶ τοῦ ἐπεικοῦς.

* Περὶ δὲ ἐπεικείας καὶ τοῦ ἐπεικοῦς πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπεικεία πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἀκολουθὸν ἔστιν εἰπεῖν. Καὶ γὰρ οὔτε πάντα ταῦτα ἔστιν, οὔτε ἕτερα τῶ γένει. Καθόσον μὲν γὰρ τὸ ἐπεικὲς ἐπαινέται μᾶλλον τοῦ δικαίου, καὶ δ' ἐπεικὲς ἀνὴρ τοῦ δικαίου βελτίων δοκεῖ· ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα μεταφέρομεν, ὅταν ἐπαινέιν δέη τινὰ τῶν ἀρετῶν· καὶ γὰρ ἐπεικιστέραν τῆνδε ἐκείνης λέγομεν, τὸ βέλτιον δηλοῦντες οὐ τὸ δικαιοτέρον· κατὰ τοῦτο ἄλλη τις δοκεῖ εἶναι παρὰ τὴν δικαιοσύνην ἡ ἐπεικεία. Πάλιν δὲ τῶ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἀτοπον, εἰ τὸ ἐπεικὲς ἄλλο παρὰ τὸ δίκαιον ὄν, ἐπαινέτον ἔστιν· εἰ γὰρ ἐπαινέτον, δίκαιόν ἔστι· πᾶν γὰρ ἐπαινέτον δίκαιον, καὶ ἡ δικαιοσύνη τελεία ἔστιν ἀρετὴ, ὥς ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται· εἰ δὲ οὐκ ἔστι δίκαιον, οὐδὲ ἐπαινέτον· ἢ εἰ τὸ ἐπεικὲς ἐπαινέτον, τὸ δίκαιον οὐκ ἔστιν ἐπαινέτον· ἢ μὲν οὐν ἀπορία σχεδὸν διὰ ταῦτα συμβαίνει. Ἐχει δὲ καὶ ἀμφοτέρω ὀρθῶς, τό τε ἐν ^a εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ διαφέρειν, καὶ οὐδὲν ἀλλήλοισ ἐναντιοῦνται. Τὸ γὰρ ἐπεικὲς καὶ δίκαιόν ἔστι, καὶ δικαίου τινος βέλτιον· καὶ οὐχ ὡς ἕτερογενὲς τοῦ δικαίου βελτίον ἔστιν αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς μέρος ἄλλου μορίου ἁμογενοῦς· καὶ σπουδαίου ὄντος καὶ αὐτοῦ καὶ δικαίου, τὸ ἐπεικὲς δίκαιον σπουδαιότερόν ἔστι. Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν εἰσήγαγεν, ὅτι τὸ ἐπεικὲς δίκαιον μὲν ἔστιν, οὐ κατὰ νόμον δέ· οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ νόμου, ἀλλ' ἔστιν ἐπανόρθωμα δικαίου νομίμου. Τὸ δὲ αἴτιον τῆς διορθώσεως, ὅτι ὁ μὲν νόμος ἅπας καθόλου διορίζεται· ἐπ' ἐνόις δὲ τῶν καθ' ἕκαστα ^b οὐ δυνατόν ἐφαρμόζειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, διὰ τὸ τὸν μὲν νόμον ὀρισμένον εἶναι, καὶ εἰς ὀρισμένον τι σκοπεῖν, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ^c ἀόριστα, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα· οἷον ὁ νόμος κελεύει καθόλου πάντα τὸν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνελεθόντα ξένον ἀπονήσκειν· ἀνελεθῶν δὲ τις ἡρσιςτευσις· εἰ τοίνυν ἐφαρμόσωμεν τὸν νόμον τῶ ἀρισταί, καὶ ἀποκτείνωμεν, παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὸ δίκαιον ποιήσομεν. Ὅμοιος δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων πολλῶν ἔχει τοῦτο· δὲ τὸ ἀμάρτημα οὐκ ἔστιν ἐν τῷ νόμῳ, οὐδὲ ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει. Ὁ γὰρ νόμος, ἔπει ἀδύνατον τὰ κατὰ μέρος πάντα περιλα-

brum aliquod sanum habere, ut illinc medicus incipiat revocare sanitatem : qui vero penitus corrupti sunt, sanari non possunt : quocirca nullum in iis locum jus habet : in iis autem hominibus est, qui ea que justa sunt volunt, quantumque in hominis potestate situm est faciunt, rursusque peccant, quantum homines decet.

Cap. XVI.

De æquitate et æquo.

Jam vero de æquitate et æquo, quo videlicet modo tum æquitas ad justitiam, tum jus ad æquum se habeat, superest ut dicamus. Namque hæc neque eadem omnino neque alia genere videntur. Quatenus enim æquum magis laudatur, quam jus, etiam vir æquus justo melior videtur : præterea ad alia quoque eam vocem transferimus, quum videlicet laudari virtutem aliquam oportet : quippe hanc illa æquiorum appellare solemus, non quod justius sed quod melius est significantes : eatenus igitur diversa a justitia videtur esse æquitas. Rursus rationem ipsam sequentibus absurdum videtur, æquum quum a jure diversum sit, tamen esse laudabile : si enim laudandum, simul est justum : nimirum quidquid laudandum est, justum habetur, et justitia, quemadmodum in superioribus ostendimus, perfecta virtus est : quod si non est justum, ne laudandum quidem est : aut si laudandum est id quod est æquum, non est laudandum id quod est justum : hæc igitur fere sunt quæ dubitationem habent. Est autem utrumque verum, tum idem jus esse, tum aliud, neque hæc duo inter se repugnant. Etenim et jus et jure melius est æquum, neque tanquam diversi generis jure ipso melius est, sed ut pars alius partis cognatæ : quumque illud et honestum sit et justum, justius tamen et honestius est æquum. Cæterum hanc dubitationem illud attulit, quod ipsum quoque æquum jus est, non tamen lex lege, quia non continetur lege, sed legitimi juris correctio est. Ejus vero correctionis causa hæc est, quod lex omnis generaliter decernit, quibusdam autem singularibus accommodari recte rationi convenienter non potest, quia ut lex definita est, ita ad definitum quid spectat, indefinita autem sunt et alias aliter se habent singularia : exempli gratia lex jubet generatim peregrinum, quicumque muros urbis ascenderit, mori : forte fortuna aliquis ascendit, qui egregie fortitudinis documentum dedit : si ergo legem hanc illi qui fortiter pugnavit accommodemus, atque interficiamus hominem, præter rectam rationem et contra jus fasque egerimus. Eadem autem multarum etiam aliarum rerum ratio est : et tamen nec in lege, nec in legum labore hic error est, sed in ipsa rerum natura. Etenim lex quia fieri non potest, ut singularia comprehendat omnia, quum infinita sint, quod plerumque fit sumit, idque respiciat

* Cap. 10. περὶ δὲ ἐπεικείας καὶ τοῦ ἐπεικοῦς κτλ.

βείν ἀόριστα ὄντα, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν^d λαμβάνει, καὶ πρὸς τοῦτο βλέπων νομοθετεῖ· καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἀμάρτημα ὃ νομοθέτης ἀπροσδιόριστον ἀφῆκε τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν διορισμῶ καθυποβληθῆναι ἄλλοτε ἄλλως ἐχόντων. Ἀόριστος γάρ ἐστιν ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη, καὶ πολλὰς ἔχει τὰς μεταβολάς. Διὰ τοῦτο τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον συμβαινόντων οἱ νομοθεταὶ στοχάζονται· τὸ γὰρ ξένον ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνιόντα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου τὴν πόλιν ὠφελεῖν, ἐπ' ἐλάχιστα συμβαίνει· πλεόν δὲ ἐνδέχεται κατὰ τῆς πόλεως ἀνέρχεται. Ἐπει τοίνυν ἀναγκαῖον εἶδέναι πῶς δεῖ τοὺς τοιοῦτους νόμους τηρεῖν, καὶ δεῖ, καὶ ἐπὶ τίσιν, εἶδει τινὰ ξῆν εἶναι καθ' ἣν δυνατὸς μετὰ τὰ τοιαῦτα ἐπανορθοῦν ἀμαρτήματα· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐπιείκεια, καθ' ἣν τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦται τοῦ νόμου, καὶ τὸ ἀμάρτημα ἐπανορθοῦται, καὶ ὁ προσδιορισμός, ὃν ἐκεῖνος παρέλιπε, διὰ τὸ πάντα κατὰ μέρος οὐκ εἶδέναι, προστίθεται· ἐρεῖ γὰρ ὁ ἐπιεικὴς, πάντα τὸν ἀνιόντα ξένον ἀπονήσκειν, εἴγε ἐπιβουλεύσων ἄνηλθεν, εἰ δὲ ἠρέστευσεν, οὐ μόνον σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ γερῶν ἀξιοθῆτω· ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἂν εἶπεν ὁ νομοθέτης, εἴγε παρῆν· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. Ἴδὼν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁμοίους νόμους ὁ ἐπιεικὴς ἐπανορθώσειται. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιείκεια δικαίον μὲν ἐστὶ βέλτιον τινος δικαίου· οὐ τοῦ καθόλου δικαίου, ἀλλὰ τοῦ νομοῦ, τοῦ διὰ τὸ καθόλου ἀμαρτάνοντος. Καὶ ἐστὶν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐπανόρθωμα τοῦ νόμου, καθ' ὅσον ἀμαρτάνει καὶ ἑλλιπὴς^e ἐστὶ διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα τὰ δικαίως γινόμενα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι καθόλου καὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον οἱ νόμοι. Καὶ διὰ τοῦτο ψηφισμάτων ἐδέησεν, ἃ ποιῶσιν οἱ πολιτευόμενοι ἐν τοῖς κατὰ μέρος πράγμασιν, ἄλλοτε ἄλλως καὶ αὐτοῖς ἔχουσι τῶν δὲ ἀορίστων ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ἐστὶν ὡσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομητῆς ὁ μολύβδινος^b κανὼν, ὃς μετεκινεῖτο πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ λίθου· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ τὰ ψηφίσματα πρὸς τὰ πράγματα μεταβάλλονται.

^a Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἡ ἐπιείκεια, καὶ δεῖ, τὸ δίκαιον, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ καθόλου δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, εἴρηται. Δῆλος δὲ ἀπὸ τούτων καὶ ὁ ἐπιεικὴς, τίς ἐστίν· ἐστὶ γὰρ ὁ τῶν εἰρημένων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν· καὶ ἡ ἕξις αὕτη ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὕσα, καὶ οὐκ ἄλλη τις παρὰ ταύτην καὶ διάφορος ἕξις.

(Scripsi : ^a τὸ τε ἐν] vulgo τὸ, τε ἐν. — ^b καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^c τὰ δὲ καθ' ἕκαστα] cod. τὰ δὲ καθέκαστα. — ^d ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν] quæ est plerarumque Aristotelis membranarum lectio;

prescribit : neque propterea quod errorem ignoret legum lator, legem indefinitam edidit, sed quia definitioni subijci non potest rerum natura, quum alias aliter se habeant. Indefinita enim est rerum agendarum materia, multasque habet mutationes. Quamobrem quæ plerumque accidunt legum latores respiciunt : nam rarissime evenit, ut peregrinus belli tempore muros ascendat atque ex iis urbi auxilium ferat : sæpius autem usu venit, ut urbi damno sit ejus ascensus. Quum ergo illud necessario sit sciendum, quo pacto ejusmodi leges servandæ sint, præterea quando et in quibus, oportet quoque habitum esse aliquem, quo hujusmodi errores emendare queamus : talis vero est æquitas, qua defectus legis suppletur, et error emendatur, et nova definitio, quam prætermisit illa, quia singularia non potest nosse omnia, adjicitur : dicit enim vir æquus peregrinum, quicumque ascendat, mori debere, si ad insidias struendas ascenderit, sin forti animo dimicaverit, non modo conservari, sed præmiis etiam affici debere : quæ eadem et ipse legum lator dixisset, si adesset : aut si hoc ipsum scivisset, talem legem tulisset. Eodem autem modo similes etiam alias leges vir æquus emendabit. Quocirca jus quoddam et ipso jure melior est æquitas : non universali illo, sed legitimo, quod propter universale peccat. Atque hæc æquitatis natura legis emendatio est : quatenus aut peccat propter universale aut manca habetur : quippe hæc causa est, cur non omnia quæ juste fiunt legibus congruant, quia universales et eorum quæ plerumque fiunt, sunt leges. Quare et decretis quibusdam opus fuit, quæ magistratus in singulis rebus faciunt, quum hæc et ipsæ alias aliter se habeant : eorum autem quæ indefinita sunt, indefinita quoque est regula : ut et ædificationis Lesbii plumbea est regula, quæ ad figuram lapidis transferri atque inflecti solebat : nimirum eodem modo ad res ipsas decreta transferuntur.

Quid ergo sit tum æquum tum æquitas, præterea quod jus sit et quomodo ad universale jus se habeat, et quo jure sit melius, jam dictum est. Ex his vero etiam facile apparet, quis sit æquus : talis enim est, qui ea quæ dicta sunt consulto sectatur atque agit, neque summum jus, quod in pejus detorquet, sequitur, sed de jure suo decedit, etiamsi legis auxilio niti possit : atque hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non vero diversus ab ea et alius habitus.

* Φανερόν δ' ἐκ τούτου κτλ.

cod. Andronici ὡς ἐπὶ πλεόν, ut Stagiritæ liber Parisiensis. — ^o ὁ προσδιορισμός] cod. τὸν προσδιορισμόν. — ^ε ἑλληνίης] cod. ἑλλειπής. — ^h μολύβδινος] ex Aristotelis libro Parisiensi; cod. Andronici cum aliis Stagiritæ membranis μολίβδινος. — ⁱ δ, τι] cod. δτι. —)

Κεφ. ιζ'.

* Ὅτι οὐ δυνατόν ἀδικεῖσθαι ἑαυτὸν.

Ῥητόν δὲ περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι τελειώτερον, εἰ δυνατόν ποτε ἑκούσιον εἶναι. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία ἡ μὲν καθολικὴ τίς ἐστὶ καὶ τελεία ἀρετὴ, καθὼς δέδεικται, δημοῖως δὲ καὶ ἡ ἀδικία κακία, ἡ δὲ μερικὴ φανερόν ἐστι οὔτε κατὰ τὴν καθόλου, οὔτε κατὰ τὴν μερικὴν ἀδικίαν δυνατόν τινα ἑαυτὸν ἀδικεῖν δοκεῖ οὐδὲ δυνατόν εἶναι. Διὰ ταῦτα, τοῦ νόμου μὴ κελεύοντος ἑαυτὸν τινα ἀποκτείνειν, παράνομόν ἐστὶ τὸ ἑαυτὸν τινα ἀποκτείνειν· ὁ γὰρ μὴ κελεύει ὁ νόμος, ἀπαγορεύει τὸ δὲ παράνομον, ἀδικον, καὶ ἀδικεῖ ὁ ἑαυτὸν ἀποκτείνων· ὁ δὲ ἀδικῶν τινα ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἄλλος δὲ ἐστὶ ἑαυτὸν ἀδικεῖ· τοῦτο δὲ καὶ ἑκούσιως ἐποίησεν ἑκούσιως ἄρα ἀδικεῖται. Ἐτι δὲ καὶ ὁ παρὰ τὸν νόμον βλάπτων τινα, καὶ μὴ ἀμυνόμενος καὶ ἀντιβλάπτων, ἀλλὰ προκατάρχων τῆς βλάβης, ἐκὼν ἀδικεῖ, ὅταν καὶ γινώσκῃ ^a τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόμενον, καὶ τὰλλα ^b τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα· ὁ δὲ δι' ὄργην ἑαυτὸν ἀποσφάξας οὔτε ἀμύνεται ἑαυτὸν, καὶ γινώσκει καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὴν βλάβην, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκὼν ἄρα ἀδικεῖ· εἰ δὲ ἐκὼν ἀδικεῖ, καὶ ἐκὼν ἀδικεῖται. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ δυνατόν εἶναι ἑκούσιως ἀδικεῖσθαι τινα κατὰ τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἥτις ἐστὶν ἐναντία τῇ καθόλου δικαιοσύνῃ, ἥτις χρῆσις ἐστὶ πάσης ἀρετῆς. Τὸ γὰρ δι' ὄργην ἑαυτὸν ἀποσφάττει ἐναντίον ἐστὶ τῷ κατὰ τὴν πραότητα νόμῳ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ ἀδύνατόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐδείχθη· ὁ γὰρ ὀρισμὸς τοῦ ἀδικεῖσθαι ἐναντίος ἐστὶ τῷ τοῦ ἑκούσιου λόγῳ.

* Ὁ δὲ ἐναντίος λόγος, καθόσον μὲν ἑκούσιως ἀδικεῖν φησὶ τὸν ἀποσφάξαντα ἑαυτὸν, ἀληθεύει, καθόσον δὲ φησὶν αὐτὸν ἑαυτὸν ἀδικεῖν, ψεύδεται· οὐ γὰρ αὐτὸς ἀδικεῖται, οὐ γὰρ παρὰ τὴν βούλησιν αὐτοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ ἡ πόλις, ἡ ζημιούται στρατηγόν, ἡ στρατιώτην, ἡ οἰκοδόμον, ἡ πολίτην ἀπλῶς, καὶ παρὰ τὴν αὐτῆς βούλησιν.

** Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἡδίκημένη δίκας ἀπαιτεῖ ^c παρ' αὐτοῦ, ἀμυνόμενη αὐτὸν δι' ὧν ἕξεστιν· οὐ γὰρ εἴθ' ἁπτεῖν τὸ σῶμα.

*** Κατὰ μὲν οὖν τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἐστὶ οὐχ ἑκούσιον τὸ ἀδικεῖσθαι, δέδεικται· κατὰ δὲ τὴν μερικὴν,

Cap. XVII.

Neminem posse se ipsum injuria afficere.

De injuria autem accipienda plenius dicendum est, num aliquando res voluntaria esse possit. Quum justitia ergo et injustitia, altera quidem universalis, quatenus ostendimus, et perfecta, virtus sit, illidemque tale quoque vitium injustitia, altera vero singularis, manifestum est, nec secundum universalem nec secundum singularem injustitiam posse aliquem sibi injuriam facere, quamvis posse videatur. Quapropter, quum lex non jubeat, ut aliquis se ipsum vita privet, voluntaria mors legibus contraria est: quod enim lex non jubet, id prohibet: quod autem legibus contrarium, id injurium est, facitque injuriam qui mortem sibi consciscit: qui vero injuriam facit, alicui eam infert: sequitur ergo ut eam sibi inferat: hoc ipsum autem sponte etiam facit: quare sponte quoque injuriam accipit. Præterea qui contra legem lædit aliquem, nec ultionem facit aut vicissim nocet, sed prior nocet, sponte injuriam infert, quum et detrimentum, et eam cui importatur, et reliqua quæ ad rem pertinent, non novit: qui vero per iram manus sibi infert, neque ulciscitur se ipsum, et tum se, tum detrimentum, tum omnia quæcunque ad rem pertinent novit: sponte ergo injuriam facit: quodsi sponte injuriam facit, sponte etiam accipit. Quocirca fieri posse videtur, ut sponte aliquis injuriam secundum universalem patiatur injustitiam, quæ universali justitiæ contraria est, quam omnis virtutis esse usum constat. Nam per iram se ipsum exanimare res est molliori legi contraria. Hoc autem fieri non posse, allatis in superiori disputatione rationibus docui: nam acceptæ injuriæ definitio contraria est rei voluntariæ explicationi. Contraria vero opinio, quatenus sponte injuriam facere dicit eum qui se ipsum vita privat, verum loquitur; quatenus vero illam sibi injuriam inferre ait, falsum dicit: neque enim ipse injuriam patitur, quandoquidem haudquaquam volenti hoc malum accidit, sed urbs, quæ ducentem, vel militem, vel architectum, vel omnino civem cum damno suo et præter voluntatem suam amittit. Quamobrem etiam, tanquam ad se spectet injuria, poenas ab eo repetit. eumque ulciscitur, ut potest: neque enim corpus hu-

* Ἄλλα τίνα, κτλ. — ** Διὸ καὶ ἡ πόλις κτλ. — *** Ἐτι καθ' ὃ ἀδικὸς ὁ μόνον ἀδικῶν, κτλ.

ἥτις ἐστὶν ἡ πλεονεξία, πῶς δυνατόν ἑαυτὸν τινα ἀδικεῖν; Εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν κατὰ ταύτην τὴν ἀδικίαν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὸ πλεόν ἔχειν θατέρου, ἔξει αὐτὸς ἑαυτοῦ πλεόν ὃ ἑαυτὸν ἀδικῶν· εἰ δὲ πλεόν ἑαυτοῦ, καὶ ἔλαττον· καὶ εἴη ἂν τὸ αὐτὸ καὶ προσθήκη αὐτῷ καὶ ἀφαίρεσις, ὅπερ ἀδύνατον· ἀνάγκη γὰρ τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἐλάχιστον ἐν δυσὶν εἶναι· οὕτω γὰρ δυνατόν καὶ ἀφαίρεσιν καὶ προσθήκην γενέσθαι· καὶ ἀδικεῖσθαι καὶ ἀδικεῖν.

Ἔτι δὲ ἀνάγκη τὸν ἀδικοῦντα τοῦ ἀδικουμένου πρότερον τὴν βλάβην ποιεῖν, καὶ ἔκουσίως καὶ ἐκ προαιρέσεως βλάπτειν· ὃ γὰρ, διότι ἐπαθε, τὸ αὐτὸ ἀντιποῖων, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν. Τὸν δὲ ἑαυτὸν ἀδικοῦντα ἀνάγκη κατὰ ταῦτόν καὶ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· διὰ τὸ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀδικοῦντα καὶ ἀδικούμενον, καὶ ἕνα καὶ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· δεῖ ἄρα ἐν πλείοσιν εἶναι ταύτην τὴν ἀδικίαν· οὐκ ἄρα δυνατόν αὐτόν τινα ἑαυτὸν ἀδικεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις ὃ ἀδικῶν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ὃ ποῖων τὰ κατὰ μέρος ἀδικήματα· καὶ χωρὶς τῶν καθ' ἕκαστα· οὐ δύναται τις ἀδικεῖν, οὐθ' ὅλος ἄλλο τι ποιεῖν· τὰ δὲ κατὰ μέρος, κλοπή, ἔβρις, πληγὰ, τοιχωρυχία· οὐδεὶς δὲ ἢ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ, ἢ τὸν ἑαυτοῦ τοίχον διορῶνται, ἢ ἑαυτὸν ὑβρίζει, ἢ πλῆττει. Ὅλος δὲ ἐλέγχεται ψευδὸς εἶναι τὸ ἑαυτὸν τινα ἀδικεῖν καὶ ἔκουσίως ἀδικεῖσθαι, διὰ τοῦ ὄρισμοῦ τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὃ ἐστὶ τὸ ἀδίκῃ πάσχειν παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν.

(Scripsi: ἂν καὶ γινώσκῃ] cod. ὅταν καὶ γινώσκει. — ^b τᾶλλα] cod. τ' ἄλλα. — ^c ἀπαιτεῖ] cod. ἀπατεῖ. — ^d ἄλλο ἐστίν] vulgo ἄλλό ἐστίν. — ^e καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^f ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. —)

Κεφ. ιη'.

* Ὅτι χεῖρον κακὸν τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι.

* Φανερόν δέ, ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ γὰρ ἄμφω τοῦ μέσου ἔξω πίπτουσι, καὶ τὸ μὲν ἀδικεῖν πλεόν ἐστίν, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον, τὸ δὲ δικαιοπραγεῖν ἴσον καὶ μέσον, ὡσπερ τὸ ὑγιεινὸν ἐν ἱατρικῇ, καὶ τὸ εὐεκτικὸν ἐν γυμναστικῇ· ἄμφω μὲν οὖν φαῦλα, χεῖρον δὲ ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν καὶ κακὸν ἐστὶ, καὶ ψέγεται· καὶ κακὸν, ἢ κατὰ τελείαν κακίαν, ἢ τοὶ τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἢ τὴν μερικὴν καὶ ἢ ἔκουσίως καὶ μετὰ προαιρέσεως, ὃ ἐστὶ τὸ τελείως ἀδικεῖν, ἢ ἔκουσίως μὲν, οὐ μετὰ προαιρέσεως δέ, ὅπερ ἐγγύς ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ οὐ τέλειον· οὐ γὰρ ἅπαν ἔκουσίον βλαβερὸν τῷ πλησίον καὶ ἀδικόν. Τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι κακὸν μὲν ἐστίν, οὐ ψέγεται δέ, ὅτι μὴ διὰ πονηρίαν ἢ ἄλλην τινὰ κακίαν ἀδικεῖται τις. Καθ' αὐτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι

mari sinit. Atque ita quidem secundum universalem injuriam sponte injuriam non accipi ostendimus : secundum singularem vero, quæ est avaritia, quomodo fieri queat, ut injuriam sibi ipse inferat aliquis? Si enim injuriam facere in hac injuria nihil aliud est, quam plus alio habere, habebit ipse plus se ipso, qui sibi injuriam facit : sin autem plus se ipso, etiam minus : idemque ei et additamentum erit et ademtio, quod fieri non potest : siquidem necesse est jus ejusmodi minimum in duobus esse : nam ita tum demi poterit aliquid, tum addi : ita accipere injuriam et inferre.

Insuper necesse est, ut is qui injuriam facit, prius quam is qui accipit, detrimentum importet, atque ut sponte et capto consilio noceat : nimirum qui quia injuriam passus est, maleficium maleficio pensat, facere injuriam non videtur. Eum vero qui sibi injuriam facit, eodem tempore et facere injuriam necesse est et accipere : quia idem est et qui facit injuriam et qui accipit, simulque inferre et pati : quare in pluribus hanc injuriam esse oportet : ideoque fieri nequit, ut aliquis injuriam sibi faciat. Adde quod qui injuriam facit non alius est, quam qui in certis et singularibus injuriarum generibus injusta agit : neque sine singularibus potest quisquam injuste agere aut omnino similem culpam committere : sunt vero singularia furtum, contumelia, verbera, parietum effractura : nemo autem vel sua furatur, vel proprium parietem perfodit, vel contumelia se ipse afficit aut verberat. Denique aliquem sibi injuriam facere et sponte accipere falsum esse probatur definitione injuriæ acceptæ, quæ est hominis injusta præter voluntatem suam patientis.

Cap. XVIII.

Majus malum esse facere injuriam quam accipere.

Apparet autem, utrumque malum esse, et accipere injuriam et facere, siquidem utrumque extra medium est, et facere quidem plus habetur, accipere vero minus, contra juste agere et æquale et medium est, sicut in medicina salubre atque in gymnastica arte bonus corporis habitus : utrumque ergo malum est, at pejus injuriam inferre. Namque afficere alios injuria tum improbum est, tum vituperatur : et improbum quidem, vel absolutæ improbitatis respectu, id est, injustitiæ vel universalis, vel singularis : et aut sponte et capto consilio, quod est absolute injuriam facere, aut sponte quidem, at non capte consilio, quod proxime ad illud accedit, sed non est absolutum : neque enim omnis actio voluntaria, quæ alteri nocet, simul injusta est. Injuriam vero accipere, malum quidem est,

* Φανερόν δέ, ὅτι ἄμφω κτλ.

ἦττον κακόν ἐστι τοῦ ἀδικεῖν· κατὰ συμβεβηκός δὲ οὐδὲν κωλύει καὶ χεῖρον εἶναι, διότι συνέβη πολλάκις τὸ ἀδικεῖσθαι μείζονος βλάβης αἴτιον γενέσθαι ἢ τὸ ἀδικεῖν· ὥσπερ εἴ τις διὰ τὸ ἀδικεῖσθαι ὀργισθεὶς πῦρ ἀνῆψε τῇ τοῦ ἀδικουῦτος οἰκίᾳ, ἐκείθεν δὲ συνέβη πᾶσαν ἐμπρησθῆναι τὴν πόλιν. Ὅμως δὲ καὶ οὕτω μείζον κακόν τὸ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτοῦ χεῖρον διὰ τὰ συμβεβηκότα· ἐπεὶ οὐδὲ πλευρίτις ἔλαττον κακόν ἐστι τοῦ προσπταίσματος, διότι συνέβη τινὰ προσπταίσαντα ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν.

Τὸ μὲν οὖν κυρίως δίκαιον καὶ ἀδικον, καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τὰ εἰρημένα ἐστὶ. Λέγεται δὲ καὶ ἄλλο οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰν καὶ ὁμοιότητα τοῦ δικαίου, ὅπερ ἔχει τις πρὸς τὰ ἑαυτοῦ· ὥσπερ ὁ δεσπότης πρὸς τὸν δοῦλον, καὶ ὁ πατήρ πρὸς τὸν υἱόν. Καθ' ὃ καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἑαυτῆς μέρη δίκαια λέγεται, ἢ ἀδικος· καὶ τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου διέστηκε· καὶ τὸ μὲν λογικὸν ἄρχει καὶ τάττει, τὸ δὲ ἄλογον ἀρχεται καὶ τάττεται. Πρὸς ὃ δὴ τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινα ἑαυτὸν καὶ δικαιοῦν· ὅτι ποτὲ μὲν ὁ λόγος ἀκολουθεῖ τῷ ἀλόγῳ, ποτὲ δὲ ἀντίκειται, ὅταν τις ποιῇ παρὰ τὰς ἑαυτοῦ ὀρέξεις· καὶ ἔχουσιν ὥσπερ ἄρχον πρὸς ἀρχόμενον· καὶ δίκαιόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὅπερ ἐν ἀρχομένῳ καὶ ἀρχοντι. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

(Scripsi : a τῷ πλησίον; cod. τοῦ πλησίον. —)

sed non vituperatur, quia nemo propter improbitatem aut aliud quoddam vitium injuriam patitur. Quare per se quidem accipere injuriam minus malum est, quam inferre : per accidens vero nihil vel etiam pejus esse ; quia fit sæpenumero, ut lædi datur majoris causa sit quam lædere : ut si quis injuria iniectus aliqua, ejus a quo injuriam accepit lecto ignem inciat, atque illinc tota urbs incendatur. Nihilominus verum etiam sic majus malum est lædere : nihil enim propter accidens pejus se ipso est : quum ne laterum quidem dolor minus malum sit, quam pedis offensio, quia ad quando accidit, ut quidam posteaquam pedem offenderet caperetur ab hostibus atque interficeretur.

Proprie igitur jus et injuria, justitia item atque injustitia sunt ea quæ diximus. Dicitur vero ita et aliud non proprie, sed per translationem et propter juris similitudinem, quod habet aliquis in sua, ut dominus a servum et pater in filium. Quemadmodum et anima suorum partium respectu justa vel injusta appellatur : ita rationale ab eo quod rationem non habet, differt : rationale enim imperat ac disponit, quod ratione caret caret ac disponitur. Quod ipsum intuentes nonnulli existimant, posse aliquem vel juste vel injuste secum agere : quod modo ratio id quod irrationale est sequitur, modo ei refragatur, quum quis aliquid alienum ab appetitionibus suis facit : habentque se hæc partes. ut id quod imperat ad illud quod caret : idemque his inter se jus est, quod est inter id quod caret et id quod imperat. De justitia igitur cæterisque virtutibus moralibus hoc modo explicatum sit.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

BIBAIION EKTON.

Κεφ. α'.

Ἔστι λοιπὸν περὶ τοῦ ὀρθοῦ διορίσασθαι λόγου τίς ἐστίν.

* Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς προειρημένοις περὶ τῶν ἀρετῶν λόγοις ἐκεῖνο κεφάλαιον ἐποιούμεθα, ὅτι τὸ μέσον ἐστὶν ἐν παντὶ πάθει καὶ πάσῃ πράξει τὸ ἐπαινετὸν καὶ τὸ ἀριστόν, καὶ τοῦτο δεόν αἰρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν ἢ τὴν ἑλλειψίν· μέσον δὲ εἶναι ἐλέγομεν, ὅπερ ὁ ὀρθὸς λόγος κελεύει· ῥητέον ἂν εἴη, τίς ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τίς ὁ ἄθος αὐτοῦ.

** Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἔξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πράξεων ἢ ἔξεων ἐστὶ τις σκοπὸς, πρὸς δὲ ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ταττόμενος, αὐξάνει μὲν τὰ ἐλάττω τοῦ δέοντος, συστέλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δεόν, εἴτε πάθη εἶεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι· τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίστασθαι· καὶ ἐστὶ τις κανὼν καὶ ἄθος, δι' οὗ τὸ μέσον γινώσκειται, ὃ λέγομεν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γίνεσθαι, καὶ μεταξὺ εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως· ἀνάγκη τοίνυν τοὺς μελλόντας γινώσκειν περὶ τοῦ μέσου τὸν ὄρον αὐτοῦ γινώσκειν καὶ τὸν κανόνα· τοῦτο δὲ ὁ ὀρθὸς ἐστὶ λόγος.

*** Ἦ δὲ οὕτως ἀπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μὲν, οὐδὲν δὲ σαφές· ἀδηλον γὰρ ἐπὶ τὸ μέσον τοῖς μὴ τὸν ὀρθὸν γινώσκουσι λόγον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι καὶ σπουδαῖς, ἐν αἷς ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω τοῦ δέοντος, οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· οὐ δυνατόν δὲ ἀπὸ τούτου μόνου τὸ δεόν μαθεῖν. Οὐδὲ γὰρ τὰ ἱατρικὰ καὶ ὑγιεινὰ γινώσκειται τίς, καὶ οἷα δεῖ προσάγειν τῷ νοσοῦντι, εἰ μόνον ἀκούσεται ὅτι ὑγιεινὰ ἐστὶ καὶ ἱατρικὰ, ἄπερ ἂν ἡ ἱατρικὴ καὶ ὁ ταύτην ἔχων ἱατρός κελεύοι ποιεῖν· καὶ γὰρ ἀληθὲς μὲν ὁ λόγος, ἀδηλον δὲ τὸ ζητούμενον οὐδὲν ἦτον.

**** Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ψυχῆς οὐκ ἀληθῆ λόγον μόνον εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ καὶ δηλωτικόν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ ὀρθοῦ διορίσασθαι λόγου, τίς τὴν ἐστὶ, καὶ τίς ὁ ἄθος αὐτοῦ· λέ-

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER VI.

Cap. I.

Reliquum esse, ut quænam sit recta ratio, definiatur.

Quoniam in superioribus de virtute disputationibus hoc quasi fundamento posito statuimus, medium in omni tam affectu quam actione esse id quod laudatur et optimum judicatur, idque expeti oportere, non nimium aut parum : medium autem esse diximus, quod recta ratio imperat : declarandum fuerit, quæ sit recta ratio et quæ ejus definitio. Namque in omnibus de quibus egimus habitibus, ut in aliis quoque actionibus habitibusve propositum quiddam est, quod spectans is qui rationis est particeps ejusque imperio obtemperat, quæ minora sunt quam oportet intendit, quæ majora sunt contrahit, sive affectus ii, sive actiones sunt, sive aliud quid eorum quæ et intendi et remitti possunt : estque quasi regula aliqua et terminus, quo medium illud, quod rectæ rationi convenienter fieri, interque id quod nimium et illud quod parum est interjectum esse dicebamus, cognoscitur : quare necesse est eos qui hanc mediæ scientiam consequi volunt, terminum quoque ejus perspicuum habere et regulam : hæc vero recta est ratio. At quum ita simpliciter dicitur, medium esse illud quod rectæ rationi convenienter fit, est hoc quidem verum, sed non perspicuum : nam rectam rationem ignorantibus medium adhuc obscurum videtur. Quippe in cæteris quoque actionibus et studiis, in quibus aliqua scientia versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus quam res postulet, neque minus laborandum, sed medium quiddam tenendum esse, et quod recta jubet ratio : nondum tamen, quid oporteat fieri, ex hoc solo disci potest. Neque enim remedia et quæ valetudini conducunt quisquam cognoscet, aut qualia ægro adhibenda sint intelliget, si remedia tantum esse et valetudini conducere audiverit, quæ tamen medicina et medicus artifex adhiberi jubet : quamvis enim verum sit quod dicitur, nihilominus tamen obscurum manet quod quæritur. Eodem modo de mediis quoque animi habitibus non vera tantum, sed etiam perspicua dicenda sunt ; hoc est ita de recta ratione disserendo, ut tum quæ sit, tum quo pacto definiri queat, tradatur :

* Lib. VI. cap. 1. Ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν πρότερον κτλ. — ** Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις, κτλ. — *** Ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, κτλ. — **** Διὸ δεῖ δὲ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς, κτλ.

γωμεν τοίνυν περί τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀνωθεν ἀρξάμενοι.

(Scripti : * ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. —)

Κεφ. β'.

Διαιρέσεις τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς· καὶ τίνα ἐν ἡμῖν τὰ κύρια τῆς πράξεως.

* Ἐν τοῖς προειρημένοις διελοῦντες τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς, τὰς μὲν ἠθικὰς ἐλέγομεν εἶναι, ὅσαι τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους, τὰς δὲ διανοητικὰς, ὅσαι τῆς διανοίας εἰσὶ. Περί μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περί δὲ τῶν λοιπῶν ἤδη λέγωμεν, ἐν αὐταῖς γὰρ τὸν ὀρθὸν εὐρήσομεν λόγον· ἐκεῖνο πρῶτον εἰπόντες περί τῆς ψυχῆς.

** Πρώτερον μὲν οὖν δύο μέρη τῆς ψυχῆς εἶπομεν εἶναι, τὸ τε * λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον.

*** Νῦν δὲ τὸ λόγον ἔχον διαιροῦντες, λέγομεν δύο εἶναι τὰ λόγον ἔχοντα ἐν μὲν, δι' οὗ τὰ ἀναγκαῖα γινώσκουμεν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, καὶ β' μὴ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν· ἄλλο δέ, δι' οὗ τὰ ἐνδεχόμενα γινώσκουμεν, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα.

**** Καὶ γὰρ· ἐπεὶ τὰ γνωστὰ διάφορα εἰσι καὶ τῶν εἶδει ἕτερα, καὶ τὰς γνώσεις ἕπεται διαφορὸς εἶναι τῶν εἰδει. Τὴν γὰρ γνώσιν ὁμοίαν εἶναι τῶν γινωσκομένων, καὶ ἀναγκαῖαν β' μὲν τὴν τοῦ ἀναγκαίου, ἐνδεχομένην δὲ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη· καὶ γὰρ ἐνδεχομένη γνώσις ἐστίν, ἥτις οὐκ αἰεὶ ἀληθεύει· ψεύδεται δὲ ἡ γνώσις, ὅταν τὸ γινωσκόμενον μὴ οὕτως ἔχη ὥσπερ γινώσκειται· τὸ δὲ μὴ οὕτως ἔχειν ὥσπερ εἶχε, τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχόντων· τῶν ἐνδεχομένων ἅρα ἡ γνώσις ἐνδεχομένη ἐστὶ. Διὰ τὰ αὐτὰ δὴ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀναγκαῖα ἡ γνώσις· πᾶσα γὰρ γνώσις καθ' ὁμοιότητα καὶ καθ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμογὴ τίς ἐστι καὶ ἐπαρῆ τοῦ γινωσκομένου καὶ τοῦ γινώσκοντος.

***** Ἐπεὶ τοίνυν διττὴ ἡ γνώσις, ἡ μὲν ἀναγκαῖα, ἡ δὲ ἐνδεχομένη, καλεῖσθαι ἡ μὲν ἀναγκαῖα ἐπιστημονικὴ, ἡ δὲ ἐνδεχομένη λογιστικὴ, ἢ βουλευτικὴ. Τὸ γὰρ βουλευέσθαι καὶ λογίζεσθαι, ταῦτόν· ἐστὶ γὰρ ἡ βούλευσις περί τὰ ἐνδεχόμενα· οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται περί τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν· ἀνάγκη γὰρ ὁμοίως ἔχειν, καὶ οὐδ' ἢ ἡ βουλὴ κινήσει οὐδὲ μεταβαλεῖ. Ἐπεὶ τοίνυν περί τὰ ἐνδεχόμενα τὸ βουλευτικόν, περί δὲ τὰ ἐνδεχόμενα αὐτό φημεν εἶναι τὸ λογιστικόν, ταῦτόν ἂν εἴη τὸ λογιστικόν καὶ βουλευτικόν. Ἔστιν ἅρα τὸ βουλευτικόν, τὸ ἕτερον μέρος τοῦ λογιστικοῦ.

***** Ἐπεὶ δὲ περί τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν ὁ λόγος ἡμῖν, τοῦτ' ἐστὶ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ διανοίᾳ, τῶν λογιστικῶν· τὰ δὲ μέρη τοῦ λογικοῦ, τὸ ἐπιστημονικόν ἐστὶ καὶ βουλευτικόν· ἐν αὐτοῖς τοῖς μέρεσι τοῦ λογικοῦ ζητησίον ἡμῖν τὰς διανοητικὰς ἀρετάς· ληπτέον

igitur de recta ratione, re paulo altius repetita, dicere aggrediamur.

Cap. II.

Dividitur rationalis animi pars : et quæ in nobis sint actiones propriæ.

Divisis in superiori disputatione animi virtutibus, alias morales esse dicebamus, quæcunque ad patibilem animi partem pertinent, alias in cogitatione positas, quæ sunt mentis. Ac de moralibus quidem disseruimus : nunc vero de reliquis dicamus, in quibus veram illam de qua agitur rationem inveniemus, ubi primum illud de animo exposuerimus. Prius ergo duas esse animi partes dicimus, alteram rationis participem, expertem alteram.

Nunc vero eam quæ ratione prædita est dividimus, duplicemque illam esse affirmamus : alteram, quæ necessaria et quæ eodem semper modo se habent, nec aliter habere se possunt : alteram, quæ contingit, quæ alias aliter se habent cognoscimus.

Etenim quum ea quæ cognosci queunt sint diversa atque alia specie, sequitur etiam cognitiones specie diversas esse. Quippe cognitionem ei necesse est similem esse, quod cognoscitur, et necessarii quidem necessariam, contingentis vero contingentem esse : contingens enim cognitio est quæ non semper vera prædicat : iam autem mentiri dicitur, quum id, quod cognoscitur, non ita se habet, ut cognoscitur : porro aliter ac prius se habere eorum est quæ contingentia appellantur et aliter se habent : contingentium ergo contingens quoque est cognitio. Propterea igitur et rerum necessariarum necessaria est cognitio : nimirum omnis cognitio ei similitudine quadam atque affinitate comparatur : siquidem nihil aliud quam convenientia et quasi coherentia quædam cognoscentis et rei cognitæ est.

Quum ergo duplex sit cognitio, necessaria altera, altera contingens, necessaria quidem scientiæ propria, contingens vero ratiocinativa aut deliberativa vocetur. Nam deliberare et ratiocinari idem sunt : quippe in contingentibus versatur deliberatio : quia nemo de iis deliberat quæ aliter se habere non possunt : nimirum illa necesse est eodem semper modo se habere, siquidem deliberatio neque movebit quidquam in iis neque mutabit. Quum ergo in contingentibus deliberativa animi pars occupetur, in iisdem autem contingentibus ratiocinativam occupari dicamus, eadem res et ratiocinativa erit et deliberativa. Itaque deliberativa altera ratiocinativæ pars erit.

Quum vero de virtutibus in cogitatione positas agamus, hoc est iis quæ in animi parte, in qua inest ratio aliorum consilium, consistunt : partes autem ratione præditæ sunt scientiæ propria et deliberativa : in ipsis animi ratione præditi partibus virtutes quæ cogitatione continentur nobis quaerendæ sunt : videndum igitur utriusque ha-

* Τὰς δὲ τῆς ψυχῆς ἀρετάς κτλ. — ** Πρώτερον μὲν οὖν κτλ. — *** Νῦν δὲ περί τοῦ λόγου κτλ. — **** Πρὸς τὴν τὰ τῶν γένει ἕτερα κτλ. — ***** Λεγέσθω δὲ τούτων τὸ μὲν ἐπιστημονικόν, κτλ. — ***** Ληπτέον ἅρα, ἐκατέρου κτλ.

ἀρα ἑκατέρου τούτων τις ἢ βελτίστη ἔστι· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ ἐν τοῖς οἰκείοις ἔργοις θεωρεῖται, ζητητέον τίνα τὰ ἔργα τὰ προσήκοντα τῷ ἐπιστημονικῷ καὶ βουλευτικῷ.

* Τρία τοίνυν ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεις καὶ ἀληθείας. Ἀληθείας μὲν κύρια νοῦς καὶ αἴσθησις, ὅτι ἑκάτερον γνῶσις ἐστίν· ἡ δὲ γνῶσις τέλος ἔχει τὴν ἀλήθειαν· πράξεως δὲ, ἡ ὄρεξις· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐστὶ πᾶσα πράξεως ἀρχή, καὶ παντὸς ἔργου αὕτη αἰτία· ὁ μὲν γὰρ νοῦς γινώσκει ὅτι τόδε τι δεόν ποιῆσαι· ἡ δὲ εἰς τὴν πράξιν κινήσεις ἀπὸ τῆς ὄρεξεως γίνεται· ἡ δὲ αἴσθησις οὐδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν ἀλόγων, καὶ γὰρ αἴσθησιν ἔχοντα οὐ δύνανται πράξιν ἔχειν· πράξεις γὰρ ἐστὶν ἡ μετὰ βουλεύσεως ἐνέργεια· ὥστε ἡ μὲν αἴσθησις οὐδεμιᾶς αἰτία πράξεως, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ ὄρεξις πασῶν πράξεων εἰσὶν ἀρχή· ὁ μὲν τὰ δεόντα διδάσκων, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ πράττειν κινούσα.

** Ὅν δὲ ἔχει λόγον ἐν τῇ διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτον ἔχει ἐν τῇ ὄρεξει διώξις καὶ φυγή· ὥστε ἐπεὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ἔστι προαιρετικὴ, ἡ δὲ προαίρεσις ὄρεξις βουλευτικὴ, (προαίρεσις γὰρ ἐστὶ τὸ θελήσαι καὶ ἐλέσθαι τὸ βουλευθέν,) πᾶσα ἀνάγκη, εἴπερ ἡ προαίρεσις ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ σπουδαία, ἐκεῖνα αἰρεῖσθαι, ὅσα σπουδαία, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν εἶναι τὸ ἀγαθὸν βουλομένην. Οὐ δύναται δὲ ἡ προαίρεσις τὸ ἀγαθὸν ἐθέλειν, μὴ τῆς βουλεύσεως διδασκούσης· ὥστε ἀνάγκη εἶναι τὴν μὲν βούλευσιν ἀληθῆ λέγειν, τὴν δὲ προαίρεσιν ἐλέσθαι· καὶ τὴν ὄρεξιν τὸ ἀγαθὸν διώκειν, καὶ τὸ αὐτὸ τὴν μὲν βούλευσιν λέγειν, τὴν ὄρεξιν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια, τὸ λογιστικὸν δηλονότι καὶ βουλευτικόν, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἀλήθεια, πρακτικὴ καλεῖται· διότι τέλος ἔχει τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ἐστὶν αὐτῆς ἔργον· ἡ ἡρημένη ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶ περὶ τε τὸ ἀγαθὸν καὶ κακόν· τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας καὶ μὴ πρακτικῆς ἔργον ἐστὶν ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος. Καὶ τέλος ἔχει τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἔργον παντὸς διανοητικοῦ, καθόσον ἐστὶ διανοητικός. Ὅς δὲ διανοητικὸς καὶ πρακτικὸς ἐστίν, ἐκεῖνην τὴν ἀλήθειαν ἔργον ἔχει, ἥτις σύμφωνός ἐστι τῇ σπουδαίᾳ πράξει, καὶ τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ καὶ σπουδαίᾳ ἐρέξει.

(Scripsi : ^a τό τε] vulgo τό, τε. — ^b ἀναγκαίαν] vulgo ἀναγκαίαν. — ^c τοῦτ' ἐστὶ] cod. τουτέστι. — ^d ἔργον ἐστίν] vulgo ἔργόν ἐστίν. —)

Κεφ. γ'.

Ἄρα ἡ πρακτικὴ διάνοια ἀρχὴ ἐστὶ τῆς προαιρέσεως.

*** Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις αἰτία καὶ ἀρχὴ πράξεως· αἰτία δὲ οὐ τελικὴ· οὐ γὰρ ἕνεκα τῆς προαιρέσεως

rum, quis sit optimus habitus : hæc enim virtus utriusque est : quum autem virtus in operibus suis consideretur, quærendum etiam, quæ sint illa quæ tam huic quam illi animi parti convenient opera.

Tria ergo sunt in animo quæ actionis et veritatis dominatum obtinent. In veritate dominantur mens et sensus, quia utraque res cognitio est : finis autem cognitionis est veritas : in actione vero appetitus : siquidem in eo omne actionis principium cernitur, et omnis operis hæc causa habetur : scilicet mens cognoscit tale quid agendum esse : motus vero, qui ad actionem fertur, ex appetitu oritur : nullius autem actionis principium est sensus. Quod ex iis quæ ratione carent intelligitur : nam quum sensum habeant, nequeunt tamen habere actionem : nempe actio quædam cum deliberatione muneris functio est : itaque sensus nullius actionis causa est, omnium vero actionum principia sunt mens et appetitus : quorum altera ea quæ fieri oportet, docet, alter ad agendum impellit.

Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus persecutio et fuga : quapropter quum virtus moralis habitus sit ad consilium capiendum expeditus, consilium autem appetitus ad deliberationem accommodatus, (est enim consilium nihil aliud quam velle id et eligere de quo deliberamus,) omnino necesse est, si bonum honestumque consilium sit, illa quoque eligi quæ honesta sunt, rectumque appetitum esse qui bonum petit. Bonum autem velle non potest consilium, nisi hoc ipsum docet deliberatio : ut necesse sit, tum deliberationem verum dicere, consilium autem eligere, tum appetitum id quod bonum est persequi, idemque deliberationem dicere, appetitum vero persequi. Hæc igitur mens, ratiocinativa videlicet ejus pars ac deliberativa, ejusque veritas, activa dicitur : quia finis ejus est actio boni : opusque illius est assumpta veritas, quæ in bono et malo versatur : mentis autem contemplativæ non activæ opus est veritas et mendacium. Quin etiam finem habet veritatis cognitionem : hoc enim opus est omnis hominis ingeniosi, quatenus est ingeniosus. Qui vero simul ingeniosus et actuosus habetur, ejus opus est illa veritas, quæ honestæ actioni rectoque et honesto appetitui respondet.

Cap. III.

Cogitationem ad usum translatam consilii esse principium.

Consilium igitur causa et principium actionis est : nec tamen causa princeps : neque enim consilii gratia agi-

* Cap. 2. Τρία δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κτλ. — ** Ἔστι δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις κτλ. — *** Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, κτλ.

πράττομεν· ἀλλὰ ποιητικὴ μᾶλλον· πρὶν γὰρ πράξει προαιρούμεθα, τὸ δὲ τέλος μετὰ τὴν πράξιν· προαιρέσεως δὲ ἀρχή, ὀρεξεις καὶ λόγος, ἥτις ἐστὶν ἡ βουλευσις. Τὸ ἕτερον τοῦ λογικοῦ μέρος τὸ λογιστικὸν καὶ βουλευτικόν, ὃ τὴν ἀλήθειαν ζητεῖ μὲν, οὐ δι' ἑαυτὴν δέ, ἀλλὰ τῆς πράξεως τοῦ ἀγαθοῦ χάριν· διὰ τοῦτο δέ, ὅτι ὁ λόγος καὶ ἡ ὀρεξις τῆς προαιρέσεως εἰσὶν ἀρχαί, οὐδὲ δυνατόν προαίρεσιν εἶναι ἀνευ διανοίας καὶ ἠθικῆς ἕξεως· ἀπὸ γὰρ τῆς ἠθικῆς ἕξεως ἡ ὀρεξις γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ κακοῦ.

* Καθὸ δὲ θεωρητικὴ ἡ διάνοια, οὐδέν ἐστιν ἀρχή, οὐδὲν γὰρ κινεῖ, ἀλλὰ μόνον καθὸ πρακτικῆ τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἀρχή τῆς τε ὀρέξεως, καὶ τῆς προαιρέσεως, καὶ τῆς πράξεως· ἐτι δὲ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀρχῆς ἐστὶν ἡ πρακτικὴ αὕτη διάνοια. Διαφέρει γὰρ ποιητικὴ πρακτικῆς· ἡ μὲν γὰρ πρακτικὴ τοῦ ἀγαθοῦ τέλος ἔχει, αὐτὸ τὸ εὖ πράττειν τὸ ἀγαθόν· καὶ μέχρι τούτου σκοπεῖ, ὅπως εὖ πράξῃ τὰ τῇ ὀρέξει δοκοῦντα· ἡ δὲ ποιητικὴ αὐτὸ ἐστὶ τὸ πράττειν εὖ τὸ ἀγαθόν· καὶ τέλος ἔχει τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς πρακτικῆς καθ' αὐτὸ ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος τῆς ποιητικῆς πρὸς τι· καὶ γὰρ πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀναφέρεται· τὴν γὰρ ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου ζητεῖ. Ἐπει τοίνυν ὅπερ ἔχει τέλος ἡ πρακτικὴ διάνοια καὶ οὗ ἐστὶν ἀρχή καὶ αἰτία, τὴν πράξιν λέγω τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτο ἀρχὴν ἔχει τοῦ ἰδίου τέλους ἢ ποιητικῆ (ἀπὸ γὰρ τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἡ ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν) διὰ τοῦτο καὶ αὐτῆς ἀρχὴ λέγεται.

** Ἐπει δὲ ἀρχὴ ἐστὶν ἡ διάνοια τῆς ὀρέξεως, ἡ δὲ ὀρεξις τῆς προαιρέσεως, εἴη ἂν ἡ προαιρέσις ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἢ ὀρεξις διανοητικῆ· ταῦτα δ' ἂν εἴη ἐν μόνῳ τῷ λογικῷ ζῳῳ· ὅς ἐστιν ἀνθρώπος.

(Scripsi : *) ζῳῳ | cod. ζῳῳ. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τέχνης, ἐπιστήμης, φρονήσεως, σοφίας καὶ νοῦ· καὶ τίνι διαφέρει τῶν λοιπῶν ἢ ἐπιστήμη.

*** Ἡ μὲν οὖν προαιρέσις τοιαύτη· προαιρετὰ δέ, δηλονότι ἢ δυνάμεθα προαιρεῖσθαι, τὰ ἐνδεχόμενά εἰσι, καὶ τούτων τὰ μέλλοντα· περὶ γὰρ τῶν παρελθόντων οὐδεὶς βουλευεται εἰ δεῖ ποιῆσαι· περὶ ὧν δὲ οὐδεὶς βουλευεται, οὐδὲ προαιρεῖται· τὰ γὰρ βουλευτὰ καὶ προαιρετὰ, ὡς ἐν τοῖς περὶ προαιρέσεως εἰρηται· οὐδεὶς γὰρ προαιρεῖται Ἰλιον πεπορθῆναι· διὸ ὀρθῶς ὁ Ἀγάθων εἶπε·

Μόνου* γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
ἀγένητα ποιεῖν ἄσο' ἂν ἢ πεπραγμένα.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει· λέγωμεν^β δὲ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ τε^ε ἐπιστημονικοῦ διανοητικοῦ, καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀκριβέστερον.

mus : sed efficiens potius : priusquam enim agamus, consilium capimus, finis vero post actionem est : consilii autem principium appetitus habetur et ratio, quae quidem est deliberatio. Altera autem rationalis pars ratiocinativa et deliberativa est, quae quidem veritatem quaerit, non tamen per se, sed actionis ipsius hae causa : ac propterea quod consilii principia ratio et appetitus sunt, ne esse quidem sine cogitatione et morali habitu consilium potest : quippe a morali habitu vel boni vel mali appetitus oritur.

Quatenus vero contemplativa est mentis agilitas, nullius principium esse potest, nihil enim movet, sed tantum quatenus activa est, eorum quae diximus principium est, appetitus dico, consilii et actionis : praeterea efficiens principium est activa hae mentis agilitas. Namque efficiens ab activa differt : quippe activa boni finem habet, ut bene agat id quod bonum est, et eatenus spectat, ut bene agat quae appetitui placeant, efficiens autem est ipsa illa bene agendi id quod bonum est actio : finemque habet humanam felicitatem. Et finis quidem activae per se est : finis vero efficiens alterius respectu : quippe ad hominem refertur : ejus enim utilitati servit. Quoniam ergo quem finem habet activa mentis agilitas, cujusque est principium et causa ipsam boni actionem dico, hoc finis sui principium habet efficiens (a bona enim actione humana felicitas proficiscitur) hanc ob causam ejus quoque dicitur principium.

Quia vero appetitus principium est mentis agilitas consilii autem appetitus : ideo consilium aut mens enim ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens : haec autem in solum illum animantem ratione praeditum cadunt, qui est homo.

Cap. IV.

De arte, scientia, prudentia, sapientia et mente : et quae reliquis scientia praestet.

Consilium quidem est tale : arbitraria vero, hoc est ea de quibus consilium capere possumus, contingentiis sunt et ex his futura : quippe de praeteritis, au facienda sint, nemo deliberat : de quibus autem nemo deliberat, ea ne agere quidem quisquam constituit : quae enim in deliberationem cadunt, etiam arbitraria sunt, ut in superiori de consilio disputatione diximus : nimirum nemo consilium capit, illum evertisse : itaque recte Agatho dixit :

Una hac enim re etiam deus privatus est,
infacta facere, facta quae sunt, ut queat.

Et haec quidem ita se habent : caeterum de opere tum scienter effecto et ingenioso, tum post habitam de eo deliberationem facto uberius disseramus.

* Διάνοια δ' αὐτὴ οὐδὲν κινεῖ, κτλ. — ** Διὸ ἡ ὀρεκτικὸς νοῦς κτλ. — *** Οὐκ ἐστὶ δὲ προαιρετὸν οὐδὲν γὰρ νόος, κτλ.

Τὸ μὲν γὰρ ἔργον ἐκατέρων, ὡς δέδεικται, ἀλήθειά ἐστι· τοῦ ἔργου δὲ δευθέντος ἐκατέρου, φανερά ἐστιν αὐτῶν ἡ ἀρετή· ἐκάστου γὰρ ἡ ἀρετὴ ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ ἔργῳ συνίσταται· τὸ γὰρ εὖ καὶ καλῶς ποιῆσαι τὸ ἔργον, τοῦτό ἐστιν ἡ ἀρετή· αἱ τοίνυν ἕξεις καθ' ἃς δυνήσεται ἐκάτερον αὐτῶν τὴν οἰκείαν ἀλήθειαν ἀληθεύειν, ὡς ἐνὶ μάλιστα δυνατὸν, αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ ἐκατέρου.

* Ἀρξάμενοι οὖν ἀνωθεν περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν.

Ἐπειὶ περὶ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἡμῖν, ζητητέον ποσαχῶς ἡ ψυχὴ δύναται ἀληθεύειν ἐν τῷ καταφάσκειν καὶ ἀποφάσκειν· καὶ πόσαι εἰσὶν αἱ ἕξεις καθ' ἃς ἀληθεύομεν. Εἰσὶ τοίνυν πέντε τὸν ἀριθμὸν, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· τὴν γὰρ ὑπόληψιν καὶ τὴν δόξαν, ὡς ἐνδεχομένως ἀληθεύουσιν, παραλείπομεν. Ἰῶν γὰρ εἰρημόνων πέντε δυνάμεων νοῦς μὲν οὐδέποτε ψεύδεται οὐδὲ ἡ ἐπιστήμη· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς τὸ εἶναι, τὸ ἐξ ἀνάγκης ἀληθεύειν· τέχνη δὲ καὶ φρόνησις καὶ σοφία ψεύδονται μὲν ποτε, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτάς, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀνωμαλίαν· τότε γὰρ τις μέθοδος ψεύδεται δι' ἑαυτήν, ὅταν ἀπὸ τῶν κανόνων αὐτῆς τὸ ψεῦδος συνάγεται· εἰ δ' αὐτὴ μὲν περὶ τοὺς οἰκείους κανόνας ὑγιῶς ἔχει, τὰ δὲ πράγματα ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα τὸ ψεῦδος ποιοῦσιν, οὐκ αὐτὴ λέγοιτο ἂν δικαίως ψευδής, ἡ δὲ ὑπόληψις καὶ ἡ δόξα· καὶ τῶν γινωσκομένων ἀεὶ ὡσαύτως ἔχόντων, αὐτὴ ψεύδεται· ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ δι' ἑαυτὴν ψεύδεται· ὡσπερ τὸ οἰεσθαι τὸν ἥλιον ποδιαῖον εἶναι, ἢ τὴν σελήνην οἰκοθεν ἔχειν τὸ φῶς· τούτων γὰρ ὡς ἔχουσιν ἀεὶ ὁμοίως ἔχόντων ἢ περὶ αὐτῶν δόξα καὶ ὑπόληψις ψεύδεται. Τὰ μὲν οὖν ἀληθεύοντα πέντε εἰσὶν ὡς εἴρηται· βῆτέον δὲ τί ἐστὶν ὁ ἕκαστος αὐτῶν· καὶ γὰρ εἰ καὶ ὁμοιότητάς ἔχουσι* πρὸς ἀλλήλα (καὶ γὰρ πολλὰ κοινὰ τέχνη καὶ ἐπιστήμη, καὶ αὐτὴς ἐπιστήμη καὶ σοφία, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως) ἀλλ' ὁμοῦς ἀκριβῶς σκοποῦσι περὶ αὐτῶν, καὶ διάφορα εἰσὶ, καὶ διάφορος ὁ ἕκαστου λόγος.

** Ἐπιστήμη μὲν οὖν ἐστὶ γνῶσις τῶν ἀναγκαίων· ἐκεῖνο γὰρ λέγομεν ἐπίστασθαι, ὃ οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐ βεβηῶς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια παρ' ἡμῖν, διὰ τὸ ταῦτόν· μείνειν ἢ γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἀλήθεια οὐχ ὅτῳ βεβαία· μετὰ γὰρ τὸ γνωσθῆναι μεταβάλλεται, καὶ πολλαχῶς λαμβάνει ἀπογινόμενον, ὡστε μὴδὲ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐστάναι, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλως ἔχειν· οὐ δὲ ἡ γνῶσις βεβαία καὶ ἑστηκεν, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ὁμοίως ἔχον ἀεὶ· τοιαῦτα δὲ εἰσὶ τὰ αἰδία· ἀνάγκη ἄρα τὸ ἐπιστήτην αἰδίων εἶναι, καὶ τὴν ἐπιστήμην γνῶσιν εἶναι τῶν αἰδίων.

*** Ἐτι, πᾶσα ἐπιστήμη διδακτὴ ἐστὶ, καὶ τὸ ἐπιστήτην μαθητόν.

Opus enim utriusque animi partis ad cogitandum valentis, quemadmodum demonstravimus, veritas est : quum vero opus utriusque appareat, manifesta quoque earum virtus est : quippe in suo cujusque opere ejus virtus consistit : nam bene recteque perficere opus, virtus habetur : habitus ergo, secundum quos suam utraque pars veritatem quam optime fieri potest profitetur, hæ sunt utriusque virtutes.

Principio igitur altius repetito de iis rursus disseramus. Quum ergo de veritate nobis institutus sit sermo, videndum quot modis in affirmando et negando verum enuntiare possit animus : et quot sint habitus, quibus verum enuntiamus. Sunt ergo quinque numero, ars videlicet, scientia, prudentia, sapientia, mens sive intelligentia : nam existimationem et opinionem, quæ tantum pro ratione temporum verum enuntiant, prætermittimus. Ex iis enim quas diximus quinque facultatibus nunquam neque intelligentia fallitur, neque scientia : quippe hoc natura iis insitum est, ut necessario verum enuntient : ars vero, prudentia et sapientia interdum quidem, non per se tamen mentiuntur, sed ob materiæ inæqualitatem : tunc enim per se mentitur artificiosa de re quapiam tractandi ratio, quum regulis et præceptis illius falsum colligitur : quodsi regulæ ejus certæ sunt, res ipsæ vero quæ alias aliter se habent falsum efficiunt, non illa merito falsa appellanda, sed existimatio ejus et opinio eo nomine afficienda est : nam quum ea, quæ in cognitionem cadunt, eodem semper modo se habeant, ista est quæ mentitur : unde apparet, eam per se non mentiri : ut si quis pedaneum solem esse existimet, aut lunam lumen ex se accensum habere : nimirum quia hæc eodem semper modo se habent, existimatio de iis mentitur et opinio. Quæ igitur verum enuntiant, quinque sunt, ut diximus : declarandum autem, quæ sit singulorum vis : etenim quamvis singula cæterorum mutuan quandam similitudinem gerant (multa videlicet arti cum scientia, rursusque scientiæ cum sapientia et reliquis similiter communia sunt) nihilominus si accuratius inspiciantur, tamen differunt, estque diversa singulorum definitio.

Scientia igitur rerum necessariorum est cognitio : quippe illud scire nos dicimus, quod aliter se habere non potest, cujusque veritas firme in mentibus nostris inhæret, propterea quod unum idemque manet : neque enim contingentium æque constans veritas est : quippe postquam cognita sunt, mutantur, et sæpe nobis insciis pereunt, ita ut neque ratio eorum neque veritas permaneat, sed alias aliter se habeat : cujus autem firma stabilisque est cognitio, id vero est quod necessarium vocatur et eodem semper modo se habere dicitur : talia autem sunt æterna : quare necesse est, id quod sub scientiam cadit æternum esse, cognitionemque rerum æternarum esse scientiam.

* Cap. 3. Ἀρξάμενοι οὖν ἀνωθεν, κτλ. — ** Ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστὶν, κτλ. — *** Ἐτι διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, κτλ.

* Πᾶσα δὲ διδασκαλία καὶ μάθησις ἐκ προῦπαρχούσης γίνεται γνώσει, ὡς ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς λέγομεν πάσης ἀρα ἐπιστήμης εἰσὶν ἀρχαί. Καὶ αἱ μὲν τῶν ἐπιστημῶν ἀρχὰς ἔχουσι ἀμέσους καὶ ἀναποδείκτους δι' ἐπαγωγῆς δεικνυμένας, οἷα εἰσὶν αἱ τῆς γεωμετρίας ἀρχαί· τινὲς δὲ ἐξ ἀρχῶν δρμῶνται ἀποδείκτων, αἱ συλλογισμῶ δεικνύνται, ἄλλης ἐπιστήμης ὑψηλότερας· οἷα ἐστὶν ἡ ὀπτική, καθάπερ ἀρχαῖς χρωμένη ταῖς ἀποδείξεσι τῆς γεωμετρίας. Ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγή καθάπερ ἀρχὴ ἐστὶ καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἡ ἀρχῶν, αἱ καθόλου μὲν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ὅς πιστοῦται τὰς ἀποδείκτους ἡ ἀρχὰς ἐνίων ἐπιστημῶν, ἀρχὰς ἔχει τὰς καθόλου καὶ ἀναποδείκτους ἐννοίας· εἰσὶν ἀρα ἀρχαὶ ἐπιστήμης αἱ καθόλου καὶ κοιναὶ ἐννοιαί, ἐξ ὧν ὑποτιθεμένων συλλογίζεσθαι, ἃς οὐ πιστοῦται συλλογισμὸς, ἀλλ' ἐπαγωγῆ· ὑφ' ἧς ἐπιστήμης ἄλλη ἀποδεικνύται ἐπιστήμη, ἥτις καὶ ὑπ' αὐτὴν εἶναι λέγεται. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἐπιστήμη ἀπὸ αὐτοπίστων τῶν ἐσχάτων ἀρχῶν ἀποδεικνύται.

** Ἔστιν ἀρα ἐπιστήμη ἐξὶς ἀποδεικτικὴ ἐκ τῶν καθ' αὐτό, καὶ ἡ αὐτό, καὶ πρώτων καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος ἀποτελουμένη, καθάπερ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς διωρισάμεθα. Καὶ γὰρ ὅταν τις ὑποθέσει τινας πιστεύη, καὶ γνῶριμοὶ αὐτῶ ὦσιν αἱ τοῦ πράγματος ἀρχαί, τότε ἐπίστασθαι αὐτὸ δύναται· εἰ γὰρ τις μὴ τὰς ἀρχὰς γινώσκῃ, μὴδὲ ἡ φανερώτεραι εἶεν αἱ προτάσεις τοῦ συμπεράσματος αὐτῆ, κατὰ συμβεβηκὸς ἔχει τὴν ἐπιστήμην· οὐ γὰρ δι' ἑαυτοῦ ὁ τοιοῦτος ἐπίσταται, καὶ διὰ τὴν ἐγκειμένην αὐτῶ τῶν ἀρχῶν γινώσκῃ, ἀλλὰ παρ' ἄλλων ἴσως ἀκούσας· εἰ γὰρ οὕτως ἐγίνωσκε διὰ τὰς ἀρχὰς τὸ συμπέρασμα, μᾶλλον ἂν ἐγίνωσκε τὰς ἀρχὰς, ἢ τὸ συμπέρασμα· δι' ὃ γὰρ ἄλλο γνωστόν, ἐκεῖνο μᾶλλον γινώσκειται. Περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

(Scripsi: ἂ μόνου) cum codd; vid. Poetarum tragicorum graecorum fragmenta pag. 58 ed. Wagner. Paris 1846. — ἂ λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ἂ τοῦ τε] cod. τοῦτε. — ἂ δὲ τί ἐστίν] vulgo δὲ τί ἐστίν. — ἂ ἔχουσι] cod. ἔχουσιν. — ἂ διὰ τὸ ταῦτόν μένειν] cod. διὰ τὸ αὐτοῦ μένειν. — ἂ οὐχ] cod. οὐκ. — ἂ ἀναποδείκτων] vulgo ἀναποδεικτῶν. — ἂ ἀποδείκτους] cod. ἀποδεικτάς. — ἂ μὴδὲ] μὴ δὲ. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τέχνης.

*** Ῥητέον δὲ περὶ τῆς τέχνης. Τῶν ἐνδεχομένων γὰρ καὶ ἄλλο τε ἄλλως ἐχόντων τὰ μὲν εἰσι ποιητά, τὰ δὲ πρακτά· καὶ ποιητὰ μὲν, περὶ ἃ ἡ ποιήσις, πρακτὰ δὲ, περὶ ἃ ἡ πράξις ἐστὶ καὶ ποιήσις μὲν ἐστίν, ἥς

Præterea omnis scientia doceri potest; et quidquid sub scientiam cadit, discere licet. Omnis autem doctrina et disciplina, ut in Analyticis diximus, ex præcedente quadam cognitione gignitur: sunt ergo cujuslibet scientiæ principia. Et aliæ quidem scientiæ principia spontanea nec demonstrata habent, quæ per inductionem probantur, qualia sunt geometriæ principia: aliæ vero ex principiis jam demonstratis, et quidem altioris cujusdam scientiæ oriuntur, quæ syllogismo probantur: qualis est optice, quæ tanquam principiis quibusdam geometricis demonstrationibus utitur. Est ergo inductio tanquam principiorum etiam non demonstratorum principium, quæ universalia quidem sunt, sed e singularibus cognoscuntur: at vero syllogismus, qui demonstrata probat nonnullarum doctrinarum principia, universales quasdam nec demonstratas notiones pro principiis habet: sunt igitur universales communesque notiones scientiæ alicujus principia, ex quibus pro fundamento positam rationem concludimus, quas non probat syllogismus, sed inductio: qua scientia rursus alia scientia demonstratur, quæ sub ipsa esse dicitur. Quapropter omnis scientia extremis quibusdam ac per se probabilibus principiis demonstratur.

Est igitur scientia habitus ad aliquid demonstrandum idoneus, qui ex iis quæ per se sunt et quatenus hæc ipsa sunt, primisque et causis conclusionis efficitur, quemadmodum in Analyticis definivimus. Quum enim aliquis elementa quædam credit, notaque ei sunt rei principia, tunc eam rem scire potest: si enim nec principia habeat cognita, nec magis ei perspicua sint propositiones quam conclusio, per accidens tantum habet scientiam: neque enim talis homo per se scit, rei propter nescio quam principiorum quam consecutus sit cognitionem, sed quia fortasse ex aliis audivit: nam si, quemadmodum dico, ob principia conclusionem cognitam haberet, magis quam conclusionem nosset principia: propter quod enim cognosci aliud potest, illud magis cognoscitur. Et de scientia quidem hoc modo effectum sit.

Cap. V.

De arte.

Jam vero de arte dicendum est. Eorum enim, quæ contingentia sunt et alias aliter se habent, quædam in effectum, alia in actionem cadunt: et in effectum quidem cadunt, circa quæ effectio; in actionem vero.

* Ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία κτλ. — ** Ἡ μὲν ἀρα ἐπιστήμη ἐστὶν κτλ. — *** Cap. 4. τοῦ δ' ἐνὶ χομένου ἄλλως ἔχειν κτλ.

τὸ ἔργον μετὰ τὴν ποίησιν. * Ἐπει δὲ ἕτερόν ἐστι ποίησις τῆς πράξεως, ἕτερον ἂν εἴη ἢ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικῆ, τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. * Ἐτερα δὲ εἰσὶν οὐχ οὕτως, ὥστε περιέχεσθαι ὑπ' ἀλλήλων, ὡς τὸ μερικὸν καὶ τὸ καθόλου, ἀλλ' ὥσπερ ἵππος καὶ βοῦς· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις ὑπὸ τὴν ποίησιν ἀνάγεται, οὐ γὰρ ἐστὶ ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις ὑπὸ τὴν πρᾶξιν, οὐ γὰρ ἐστὶ πρᾶξις. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν ὀρισμῶν ἑκατέρως· ἄλλος γὰρ πράξεως ὀρισμὸς, καὶ ἄλλος ποιήσεως. * Ἔστι δὲ τέχνη μὲν ἕξις μετὰ λόγου ποιητικῆ, ὥσπερ ἡ οἰκοδομικῆ· φρονήσις δὲ ἕξις μετὰ λόγου πρακτικῆ, ὡς μετὰ ταῦτα βηθήσεται· ἡ ἄρα τέχνη καὶ τῆς ἐπιστήμης διαφέρει, καὶ γὰρ περὶ ἐνδεχόμενα καταγίνεται, καὶ τῆς φρονήσεως, ὅτι ποιητικῆ ἐστὶν οὐ πρακτικῆ· ἡ γὰρ τέχνη πᾶσα ἕξις ἐστὶ μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ· καὶ ἡ ἐστὶ τοιαύτη ἕξις, τέχνη ἐστὶν ἀντιστρέφει γὰρ.

* Πᾶσα δὲ τέχνη περὶ γένεσίν ἐστιν ἐκείνων, ἃ ἐνδέχεται γενέσθαι· καὶ μὴ γενέσθαι οἷον, ἢ οἰκοδομικῆ περὶ τὸ γενέσθαι οἰκίαν· καὶ ἡ ναυπηγικῆ περὶ τὸ γενέσθαι τὸ πλοῖον, ἃ ἐνδέχεται γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι. Πλὴν οὐκ ἐστὶ περὶ πάντα τὰ ἐνδεχόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνα μόνον, ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν τῷ ποιῶντι καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ ἐστίν· οἷα ἐστὶ τὰ φυσικά· τῶν γὰρ κατὰ φύσιν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν αὐτοῖς ἐστὶ· καὶ εἰσὶ μὲν ἐνδεχόμενα, τεχνητὰ δὲ οὐκ εἰσὶν· οὐκ ἔχουσι γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἕξωθεν· ὥσπερ οἰκία τὸν οἰκοδόμον, καὶ πλοῖον τὸν ναυπηγόν.

** Ἔστι δὲ ἡ τέχνη καὶ ἡ τύχη σχεδὸν περὶ τὰ αὐτὰ ὑποκείμενα· καὶ γὰρ ἡ τύχη ἐν τούτοις, ὧν ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως ἕξωθεν· εἰ γὰρ ἐν αὐτοῖς εἶχον τὰ τυχηρὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπάρξεως, οὐκ ἂν ἐδόκει παράδοξα· νῦν δὲ διὰ τοῦτο θαυμάζονται, ὅτι ἡ αἰτία αὐτῶν οὐ μόνον ἕξωθεν, ἀλλὰ καὶ ὅθεν ἂν οὐδεὶς προσεδόκησε· τὸ γὰρ σκάπτειν τοῦ πλουτεῖν αἰτίον ὑπῆρξε πολλάκις ἐν θεμελίῳ^b γὰρ τις βόθρον ὀρύττων περιέτυχε θησαυρῶν· παρὰ προσδοκίαν δὲ ἐστὶ, διότι καθ' αὐτὸ οὐκ ἐστὶν αἰτίον τὸ σκάπτειν τοῦ πλουτεῖν· ἢ γὰρ ἂν πάντες ἐπλούτουσαν οἱ σκάπτοντες· ἀλλὰ κατὰ συμβεθε-
κόσ· τὰ γὰρ κατὰ συμβεθεκόσ αἰτία, ὧν εἰσὶν αἰτία, οὐ προσεδοκῶντο γενέσθαι· ἐκεῖνα γὰρ τις περὶ τοῦ πράγματος προσδοκᾷ, ὅσα ἐν τῷ αὐτοῦ περιέχονται λόγῳ, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ· τὰ δὲ κατὰ συμβεθεκόσ οὐ τοιαῦτα. Ἔστι τοίνυν τέχνη καὶ τύχη τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά. Τρόπον τινὰ δὲ λέγω, ὅτι τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἐχόντων· οὐκ ἐστὶ δὲ καθ' αὐτὸ τούτων αἰτία, ἀλλὰ κατὰ συμβεθεκόσ, ἢ δὲ τέχνη καθ' αὐτὸ ἐστὶν αἰτία τῶν τεχνητῶν.

*** Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς εἴρηται, ἕξις ἐστὶ μὲν μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, ὧν ἡ

circa quæ actio versatur : atque est quidem effectio, cujus beneficium opus perficitur. Quoniam autem effectio ab actione differt, etiam habitus cum ratione conjunctus et ad agendum idoneus ab eo differt, qui quum ad efficiendum valeat, cum ratione est conjunctus. Alia tamen sunt, non ita ut alterum altero contineatur, sicut particulare et universale, sed ut equus et bos : neque enim actio ad effectiorem refertur, quia non est effectio : neque effectio ad actionem, quia non est actio. Quod quidem vel ex utriusque definitione apparet : namque alia actionis, alia effectiōnis est definitio. Est ergo ars habitus cum ratione conjunctus, qui ad efficiendum valet, sicut architectura : prudentia vero habitus cum ratione conjunctus et ad agendum idoneus, ut postea dicitur : itaque ars a scientia differt, quia in contingentibus versatur, et a prudentia, eo quod efficiendi non agendi facultatem habet : siquidem ars habitus est cum vera ratione conjunctus et ad efficiendum idoneus : at habitus qui talis est, ars est : sunt enim hæc reciproca.

Omnis autem ars in earum rerum molitione cernitur, quæ fieri aut possunt aut nequeunt : verbi causa architectura eo spectat, ut domus ædificetur : et ars navium fabricandarum, ut navis ædificetur, quæ fieri aut possunt aut nequeunt. Nec tamen in omnibus, quæ fieri possunt, ars occupata est, sed in iis tantum, quorum originis principium in efficiente non in effecto est : qualia sunt naturalia : quippe naturalium originis ratio in ipsis est : suntque contingentia quidem, sed non arte facta : neque enim externam substantiæ suæ causam habent : sicut domus architectum, navis navium fabricatorem.

Porro arti et fortunæ fere eadem res subjacent : namque in his versatur fortuna, quibus externa substantiæ suæ causa est : si enim fortuita substantiæ suæ causas in se haberent, non viderentur inopinata : nunc vero propterea illa admiramur, quod non modo externa eorum causa est, sed etiam origo eorum inde repetenda, unde nemo exspectasset : nam fossio sæpenumero divitiarum causa fuit : quippe dum in fundamento domus aliquis fossam fodit, in thesaurum incidit : et tamen hoc præter spem ei obtingit, quia per se fossio non est causa divitiarum : nimirum, si hoc ita esset, omnes profecto fossores divitiis abundarent : sed per accidens : quæ enim per accidens causæ sunt eorum, quæ efficiunt, ea ut fierent nemo exspectabat : siquidem illa in eadem re expectantur, quæ ejus notione aut facultate aut efficacia continentur : quæ vero per accidens causæ habentur, non sunt talia. Quapropter ars et fortuna quodammodo circa eadem versantur. Quodammodo autem dico, quia contingentium est et eorum quæ alias aliter se habent : non per se autem horum causa est, sed per accidens, ars vero rerum artificiosarum causa per se est.

Ars igitur, ut diximus, habitus est cum vera ratione conjunctus, et ad efficiendum in contingentibus idoneus

* Ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν κτλ. — ** Καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστὶν κτλ. — *** Ἡ μὲν οὖν τέχνη, κτλ.

αίτια ἐν τῷ ποιῶντι· ἀτεχνία δὲ τοῦναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικῆ ἔξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

(Scripsi : * καὶ ποιήσις μὲν ἐστίν, ἥς τὸ ἔργον μετὰ τὴν ποιήσιν] ex Heinsii conjectura; cod. καὶ ποιήσις μὲν ἐστίν, ἥς τὸ, ubi desideratur simplex τῆς ποιήσεως sive effectiois definitio, quam ab actione (ἀπὸ τῆς πράξεως) cum alibi, tum Politicorum primo et Eudemiorum quinto Aristoteles distinguit. — ^b ἐν θεμελίῳ] cod. θεμελίῳ. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ φρονήσεως.

* Νῦν δὲ λέγωμεν περὶ φρονήσεως. Γένοίτο δ' ἂν σαφὴς ὁ περὶ τῆς φρονήσεως λόγος, εἰ θεωρήσομεν, τίνας * λέγομεν εἶναι φρόνιμους. Δοκεῖ δὴ φρόνιμος εἶναι, ὅς δύναται καλῶς βουλευέσθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ περὶ τῶν μερικῶν ἀγαθῶν σκοπούμενος· οἷον, περὶ ὑγείας, ἢ ἰσχύος, ἢ ἄλλου τινός, καὶ τῶν πρὸς ταῦτα φερόντων· ἀλλὰ περὶ τοῦ εὖ ζῆν ἁπλῶς, καὶ ὅσα συντελεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν, ὃ ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τέλος. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, δῆλον· φρόνιμους γὰρ ὀνομάζομεν τοὺς πρὸς τι τέλος ἀγαθὸν τὰς ἰδίας πράξεις τάττοντας, καὶ καλῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, καὶ ὡς ἂν δι' αὐτῶν δυνηθεῖεν τοῦ σπουδαίου τέλους τυχεῖν, ἐκείνα πράττοντας, ὧν οὐκ ἐστὶ τέχνη· ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος ὁ βουλευτικός· εἰ δὲ βουλευτικός, περὶ τὰ ἐνδεχόμενά ἐστίν.

** Οὐδεὶς γὰρ βουλευταὶ περὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ μὴ δυναμένων ἄλλως ἔχειν· ἔτι δέ, οὐδὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων μὲν γενέσθαι ὅλως, ὑπ' αὐτοῦ δὲ γενέσθαι οὐκ ἐνδεχομένων· ὁμοίως γὰρ οὐδὲ περὶ αὐτῶν βουλευταὶ τις, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν δυνατῶν ὑπ' αὐτοῦ πράχθηται· φανερόν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἡ φρόνησις ἄλλο ἐστὶν οὐ μόνον παρὰ τὴν τέχνην, ὡς δέδεικται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἐπιστήμην· ὅτι ἡ μὲν περὶ τὰ ἀναγκαῖά ἐστίν, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν.

*** Ἐστὶ γὰρ φρόνησις ἔξις ἀληθῆς μετὰ λόγου πρακτικῆ περὶ τὰ ἀνθρώπου ἀγαθὰ καὶ κακὰ. Ἐτῆς τέχνης δὲ διαφέρει, καθὼς εἴρηται, ὅτι ἄλλο πράξις, καὶ ἄλλο ποιήσις· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως τὸ τέλος ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ποιήσιν· ἄλλο γὰρ ἐστὶ ναυπηγικῆ, καὶ ἕτερον τὸ πλοῖον· τῆς δὲ πράξεως τὸ τέλος οὐκ ἐστὶν ἄλλο παρὰ τὴν πράξιν αἰεὶ· καὶ γὰρ ἐνίοτε αὐτῇ ἡ πράξις τέλος ἐστὶν ἑαυτῆς, ὅταν εὖ καὶ καλῶς πράττηται· τῆς γὰρ ἱππικῆς τέλος τὸ εὖ καὶ καλῶς ἱππεύειν.

* Ἐστὶ τοίνυν φρόνησις ἔξις περὶ τὰ ἀνθρώπου ἀγαθὰ ἢ κακὰ.

quorum causa in efficiente est : inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus, tum ad efficiendum aptus, tum in eo quod aliter se habere potest, occupatus.

Cap. VI.

De prudentia.

Nunc de prudentia dicamus. Erit autem perspicuus noster de prudentia tractatus, si quos prudentes esse dicamus, consideraverimus. Prudens vero videtur esse, qui de iis quæ bona ipsi et utilia sunt, bene consultare potest, non de singulis bonis cogitans, verbi causa, de sanitate, aut robore, aliisque ejusmodi, aut quæ eo spectant : sed omnino de vita bene agenda, iisque quæ ad felicitatem conferunt, qui humanus est finis. Hoc autem ita se habere, apparet : prudentes enim appellamus eos, qui ad finem aliquem bonum actiones suas referunt, recteque de iis deliberant et tanquam earum ope honestum, quod ipsis propositum est, assequi possint, ea agunt, in quibus ars locum non habet : quantum obrem universe prudens fuerit, qui ad consulendum ingenio valet : quodsi ad consulendum idoneus est, in contingentibus quoque versabitur. Consultat enim nemo de necessariis et quæ aliter se habere non possunt, sed nec de iis quæ omnino quidem fieri possunt, sed ab ipso effici nequeunt : nam nec de iis quisquam perinde consultat, sed de illis tantum quæ ab ipso effici possunt : patet ergo ex iis quæ dicta sunt, prudentiam non solum aliud quam artem esse, quemadmodum ostendimus, sed etiam aliud quam scientiam : quia altera in necessariis, altera in iis quæ aliter se habere possunt, cernitur.

Quippe prudentia est habitus verus cum ratione conjunctus, ad agendum idoneus, in iis quæ homini bona et mala sunt occupatus. Ab arte autem differt, ut diximus, quia aliud actio, aliud est effectio : effectio enim finis diversus est ab effectioe : nempe aliud navium fabricandarum ars, aliud navigium est : actionis vero finis non semper diversus ab actione est : etenim nunquam ipsa actio, quando res bene geritur, semel ipsam habet finem : nam equitandi artis finis est bene et scite equitare. Est igitur prudentia habitus in iis quæ homini bona et mala sunt occupatus.

Quocirca Periclem etiam cæterosque ejusmodi viri prudentes esse arbitramur, quia quæ sibi et reliquis ha-

* Cap. 5. Περὶ δὲ φρονήσεως οὕτως ἂν λάβοιμεν κτλ. — ** Βουλευταὶ δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων κτλ. — *** Λίγεται ἄρα αὐτὴν εἶναι κτλ.

* Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιοῦτους φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, διότι τὰ ἑαυτοῖς ἀγαθὰ καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐδύναντο θεωρεῖν τοιοῦτους δὲ εἶναι ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς.

** Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς σωφροσύνης γίνεται δῆλον· ὁ γὰρ σώφρων φυλάττων τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, τὴν φρόνησιν λέγεται σώζειν· καὶ τὴν σωφροσύνην, ὡς σώζουσιν τὴν φρόνησιν, τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι· καὶ γὰρ ὁ ἀκόλαστος οὐδεμίαν τῶν ἄλλων γνώσεων τῇ ἡδονῇ διαφθείρει, εἰ μὴ τὴν φρόνησιν μόνην· ἄλλ' οὔτε τὴν ἐπιστήμην, οὔτε τὴν τέχνην, οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν ἀπληριθμημένων· ἡ γὰρ ἡδονὴ οὐδὲν κωλύει εἰδέναι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχειν· ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης· οὐδὲ πῶς δεῖ ναῦν οἰκοδομῆσαι, ἢ ἄλλο τι^b ποιῆσαι τεχνητόν· ἀλλὰ μόνον τὸ πρακτὸν διαστρέφει, περὶ δὲ ἡ φρόνησις ἐστίν· αἱ γὰρ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἷτια τῶν πρακτῶν τὰ τέλη εἰσίν, ἵνα ἐνεκα πράττονται· τέλος δὲ ἐστὶν ἐκάστῳ πρακτῶ τὸ ἀγαθόν τοῦ πράττοντος προσεχῶς, ὅπερ εἰ ἀγνοήσεται, τὸ πρακτὸν διαστρέφεται· ἀγνοεῖται δέ, ὅταν τις^o ὑφ' ἡδονῆς, ἢ λύπης διαφθαρείς, ^a ἢ ἄλλου τινὸς πάθους, οἴηται^o τὴν ἡδονὴν εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ τέλος τὸ προσῆκον αὐτὸ νομίζῃ, ^f καὶ εἰς αὐτὴν τάττη^h τὰς πράξεις· καὶ οὕτω διαφθείρει τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, ὅ ἐστι^h τὸ τέλος καὶ ἡ προσήκουσα τῶν πρακτῶν ἀρχή· ἐστὶ γὰρ ἡ κακία φαρμακικὴ ἀρχῆς. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ἀκολάστου φθειρόντος τὴν φρόνησιν, ὁ διασώζων σώφρων καλεῖται· ὥστε ἀνάγκη τὴν φρόνησιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικῆν. Δῆλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τούτων, ὅτι ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ἐπιστήμην, καὶ τὴν τέχνην, καὶ τὰς ἄλλας γνώσεις.

*** Ἐτι δέ, τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ καὶ κακία καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ δυνατὸν καὶ ἀγαθόν εἶναι τεχνίτην καὶ πονηρόν· φρονήσεως δὲ οὔτε κακία ἐστίν (ἀδύνατον γὰρ φρονιμὸν τινα φαῦλον εἶναι) οὔτε ἀρετή· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ· ἀρετὴ δὲ ἀρετῆς οὐκ ἐστίν, οὐ γὰρ μεσότης μεσότητος. Ἐτι, ὁ μὲν κατὰ τὴν τέχνην ἐκὼν ἁμαρτάνων βελτίων τοῦ ἄκοντος ἁμαρτάνοντος, καθ' ὅσον^l ἐστὶ τεχνίτης· ἐπὶ δὲ τῆς φρονήσεως οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τούναντίον· ὁ γὰρ ἐκὼν τὴν φρόνησιν διαφθεῖρων χειρῶν τοῦ ἄκοντος. Δῆλον οὖν, ὅτι ἡ φρόνησις ἀρετὴ τίς ἐστὶ καὶ οὐ τέχνη· ἀρετὴ δὲ ἐστὶ τὸ δοξαστικόν.

**** Δυσὶν γὰρ ὄντοιν τῶν λόγων ἐχόντων τῆς ψυχῆς μεροῖν, τοῦ τε^k διανοητικοῦ καὶ τοῦ δοξαστικοῦ, ἦτοι τοῦ βουλευτικοῦ, τὸ δεύτερον περὶ τὰ ἐνδεχόμενά ἐστι, περὶ δὲ καὶ ἡ φρόνησις. Ἐστὶ δὲ ἡ φρόνησις οὐχ ἕξις μόνον μετὰ λόγου ἀληθῆς, ὥσπερ ἡ τέχνη, ὅταν μὴ παιῶν^z ὁ τεχνίτης τὰ τεχνητὰ (οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ μὴ ποιοῦντα τεχνίτην εἶναι, καὶ τέχνην τὴν μετὰ λόγου ἕξιν ἀληθῆ) τὴν δὲ φρόνησιν αἰεὶ πρακτικὴν εἶναι πᾶσα

minibus bona forent dispicere potuerunt : tales autem eos putamus esse, qui rei familiaris tuendæ reique publicæ administrandæ periti sunt.

Quod quidem vel ex temperantiæ nomine intelligitur : temperans enim, quum bonum suum custodiat, prudentiam conservare dicitur, ideoque temperantiam tanquam prudentiæ conservatricem, hoc nomine appellamus : etenim intemperans nullam aliam cognitionem voluptate corrumpit, nisi solam prudentiam : nempe neque scientiam, neque artem, neque ullam aliam earum quas enumeravimus facultatum : neque enim obstat voluptas, quominus sciamus triangulum duas rectas habere lineas : quod est scientiæ : aut quomodo navis fabricanda sit, aut alia res artificiosa effici debeat : sed solum id quod sub actionem cadit, pervertit, in quo versatur prudentia : nimirum principia et causa rerum sub actionem cadentium sunt fines quorum causa res illæ geruntur : singulis autem quæ sub actionem cadunt, finis est bonum præsertim ejus qui agit, quod si ignoratur, pervertitur id quod sub actionem cadit : ignoratur vero, quum quis voluptate aut dolore aut alio affectu corruptus, voluptatem bonum esse arbitratur, ipsumque finem sibi propositum esse existimat, ad eamque actiones suas refert : atque ita bonum suum corrumpit, qui finis est et legitimum eorum quæ sub actionem cadunt principium : principii videlicet corruptrix improbitas est. Quamobrem quum prudentiam corrumpat intemperans, qui eam conservat temperans vocatur, ut necesse sit, prudentiam esse habitum verum cum ratione conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Ergo vel hinc apparet, prudentiam a scientia, arte cæterisque notitiis differre.

Præterea artis est vitium et virtus : siquidem artifex et bonus esse potest et malus : prudentiæ autem neque vitium est (quia fieri nequit, ut homo prudens sit malus) neque virtus : ipsa enim virtus est : virtus vero virtutis non est, sicut nec mediocritas mediocritatis. Quinetiam qui in arte sponte errat melior est eo qui invitatus labitur, quatenus artifex est : in prudentia vero non ita, sed contrario modo se res habet : nam qui sponte prudentiam corrumpit, deterior est eo qui invitatus hoc facit. Sequitur ergo, prudentiam esse virtutem, non artem : virtus autem ejus est animi partis quæ ad opinandum valet.

Quum enim duæ sint animi partes rationis participes, cogitando valens et opinandi vi prædita, id est, deliberativa, altera in contingentibus versatur, in quibus et prudentia. Est autem prudentia non tantum habitus verus cum ratione conjunctus, sicut ars, quum opera artificiosa artifex non efficit (nihil enim obstat, quominus, licet nihil efficiat, sit artifex, et habitus verus cum ratione conjunctus sit ars) at prudentiam semper

* Διὰ τοῦτο Περικλέα κτλ. — ** Ἐνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην κτλ. — *** Ἀλλὰ μὴν τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετὴ κτλ. — **** Δυσὶν δ' ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς κτλ.

ἀνάγκη· τὰ μὲν γὰρ ὑποκαίμενα καὶ ἡ ὕλη τῆς τέχνης οὐκ αἰεὶ παράσσι τῷ τεχνίτῃ· τὰ δὲ τῆς φρονήσεως ὑποκαίμενα οὐδέποτε τὸν φρόνιμον ἐπιλείπει· τὰ γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη, καὶ ἀνθρώπινα πράξεις, καὶ αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαι, καὶ ἄλλα, περὶ ἃ πᾶσα ἀρετὴ ἐστὶ, καὶ φρόνησις, ταῦτα τοίνυν ἔξω τοῦ ἀνθρώπινου βίου γενέσθαι ἀδύνατον· διὰ τοῦτο καὶ λήθη τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ, φρονήσεως δὲ οὐκ ἔστιν. Περὶ μὲν οὖν φρονήσεως εἴρηται.

(Scripsi : ^a θεωρήσομεν, τίνας] vulgo θεωρήσο-
μέν τινας. — ^b ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^c ὅταν
τις] vulgo ὅταν τις. — ^d διαφθαρεῖς] cod. διαφθα-
ρεῖς. — ^e οἴηται.] cod. οἴεται. — ^f νομίζη] cod.
νομίζει. — ^g τάττη] cod. τάττει. — ^h ὅ ἐστι] cod.
ὅ ἐστίν. — ⁱ καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^k τοῦ τε]
cod. τοῦτε.

Κεφ. ζ'.

Περὶ τοῦ νοῦ.

* Πῆγρον δὲ ἤδη περὶ τοῦ νοῦ, περὶ τίνα ἐστὶ τῶν γνωστώων.

*Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἐπιστήμη γνώσις ἐστὶ τῶν καθόλου καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, μετὰ λόγου καὶ ἀποδείξεως, ἡ δὲ ἀπόδειξις ἀρχὰς ἔχει, ἃς δεῖ προὑποκαί-
σθαι τῆς ἀποδείξεως τῶ ἐπιστήμονι, ζητητέον τίνας τῶν ἀπηριθμημένων γνώσεων ἐστὶ τὸ ταύτας εἰδέναι τὰς ἀρχὰς, ἐπιστήμης, ἢ τέχνης, ἢ φρονήσεως, ἢ σοφίας, ἢ νοῦ. Ἐπιστήμης μὲν οὖν οὐ δυνατόν εἶναι· ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἀποδεικτικὴ· αἱ δὲ ἀρχαὶ οὐκ ἀποδεικταί· ἀλλ' οὐδὲ φρονήσεως, οὐδὲ τέχνης· αἱ μὲν γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, αἱ δὲ ἀρχαὶ οὐ τοιαῦται· ἔτι δὲ οὐδὲ τῆς σοφίας ἐστὶ τὸ τὰς ἀρχὰς εἰδέναι· καὶ γὰρ καὶ σοφία ἐστὶ, τὸ ἀποδεικτὰ τίνα εἰδέναι· αἱ δὲ ἀρχαὶ ἄμεσοι.

** Λείπεται δὲ τοῦ νοῦ εἶναι γνώσιν τῶν ἀρχῶν, καὶ τοῦτο ἐστὶ νοῦς, ὃ τὰς ἀρχὰς γινώσκωμεν τῆς ἐπιστήμης.

(Scripsi ^a τοῦ νοῦ.] cod. τὸν νοῦν. —)

Κεφ. η'.

Περὶ σοφίας.

*** Ἡ δὲ σοφία διχῶς λέγεται· ἐστὶ γὰρ ἡ μὲν μερικὴ σοφία, ἡ δὲ καθόλου· καὶ μερικὴ μὲν ἐστὶν ἡ ἐκάστης τέχνης ἀρετὴ καθ' ἣν τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τεχνίτην σοφὸν λέγομεν κατὰ τὴν αὐτοῦ τέχνην· οἷον, τὸν Φειδίαν λιθουργὸν σοφὸν λέγομεν, ὅτι ἀριστός ἐστι τὴν λιθουργικὴν, καὶ Πολύκλειτον σοφὸν ἀνδριαντοποιόν.

**** Καθόλου δὲ σοφία ἐστὶ, καθ' ἣν οὐ κατὰ τι λέγο-

actuosa esse omnino necesse est : neque enim semper res artifici subjectas et artis materia ei praesto sunt : prudentia vero materia nunquam deficit prudentem : quippe animi affectus et humanae actiones et multa hominum inter se consortia et reliqua, in quibus virtus versatur et prudentia, haec igitur e vita humana tolli non possunt : ideoque artis quidem interdum, nulla vero prudentiae unquam oblivio est. Et haec quidem de prudentia exposita sunt.

Cap. VII.

De mente.

Jam vero declarandum est, circa quas res quae cognosci possunt, mens versetur. Quum ergo scientia universalium eorumque quae necessario sunt, cum ratione ac demonstratione conjuncta notitia sit, demonstratio autem principia habeat, quae intelligenti existimatori ante demonstrationem suppeditare oportet : quaerendum est, cujus ex omnibus quas enumeravimus notitiis sit, haec nosse principia, sitne scientiae, an artis, an prudentiae, an mentis. Ac primum quidem scientiae esse non potest : quia scientia demonstrandi vim habet, principia autem demonstrari nequeunt : sed nec prudentiae aut artis est : siquidem illae in contingentibus cernuntur, quum principia nequaquam talia sint : sed nec sapientiae est, principia nosse : etenim hujus est, res quasdam, quae demonstrari possunt, scire : at principia per se spectantur.

Relinquitur igitur, ut mentis sit nosse principia, etque mens ea vis, qua scientiae principia cognoscimus.

Cap. VIII.

De sapientia.

Sapientiae autem nomen ambiguum est ; alia enim particularis, alia universalis sapientia habetur : et particularis quidem singularum artium virtus est, qua hunc aut illum artificem artis suae peritum dicimus : verbi gratia, Phidiam sapientem lapidum sculptorem appellamus, quia peritissimus lapidum sculpturae est, et Polycletum sapientem statuarum fictorem.

Universalis vero sapientia est, cujus respectu non in

* Cap. 6. Ἐπεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη κτλ. — ** Εἰ δὲ οἷς ἀληθεύομεν, κτλ. — *** Cap. 7. Τὴν δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις κτλ. — **** Εἶναι δὲ τινὰς σοφοὺς κτλ.

μὲν τινὰ σοφούς· ὡς περ Ὀμηρός φησιν ἐν τῷ Μαρ-
γίτῃ·

Τὸν δ' οὐτ' ἀρ' σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὐτ' ἀροτῆρ',
Οὐτ' ἄλλως τι σοφόν·

ὥστε δῆλον, ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη τῶν ἐπιστημῶν ἂν εἴη ἡ σοφία, κἄν τε τὴν μερικὴν εἴπῃ αἱ τὶς, κἄν τε τὴν καθόλου· ἢ τε γὰρ μερικὴ αὐτὸ τοῦτό ἐστιν ἀκριβῆς ἐπιστήμη καὶ τέχνη, καὶ ἡ καθόλου, διὰ τὸ καθόλου εἶναι, ἀκριβεστέρα ἐστὶ τῶν ἄλλων, καθ' ὅσον ὁ μᾶλλον ἐστὶν ὠρισμένη. Ἐπει τοίνυν καθόλου τί ἐστὶν ἡ σοφία, δεῖ τὸν σοφὸν τὸν κατ' αὐτὴν σοφὸν μὴ τὸ μὲν τῶν γνωστώων εἶδέναι, τὸ δὲ ἀγνοεῖν· καὶ διὰ τοῦτο μὴ μόνον τὰ ἀποδεικτὰ ὁ σοφὸς εἴσεται, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχάς, ὅθεν αἱ ἀποδείξεις, καὶ τὸν ἐγγωροῦντα περὶ αὐτῶν ἀποδώσει λόγον. Ὡστε εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς καὶ ἐπιστήμη· καὶ οὕτως ἐστὶ ἐπιστήμη ἡ τιμιωτάτη, καθάπερ κεφαλὴν ἔχουσα τὰς ἀρχάς. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῆς λόγῳ καὶ τὰ ἀποδεικτὰ ὁ καὶ ἀρχαὶ λαμβάνονται· ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ γὰρ ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτῶν ἡ γνώσις τῶν ἀρχῶν παραλαμβάνεται, ἀλλὰ τῶν ἀποδεικτῶν ὁ μόνον.

* Διαφέρει δὲ ἡ σοφία φρονήσεως, ὅτι ἡ μὲν φρόνησις πολιτικὴ ἐστὶν, ἡ δὲ σοφία ἡ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν σπουδαιότατη· οὐ γὰρ φρόνησις σπουδαιότατη· σπουδαιότατη γὰρ ἐστὶν, ἥτις περὶ τὸ ἀρίστον καταγίνεται· ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ καταγίνεται· ὁ δὲ ἀνθρώπος καὶ τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ οὐκ ἐστὶ τὸ ἀρίστον. Ἐτι φρόνιμον ἐστὶ τὸ εὐρετικὸν τοῦ ἴδιου ἀγαθοῦ· ἀγαθὸν δὲ οὐ πᾶσι τὸ αὐτό· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πᾶσι ὑγιεινὸν καὶ ὠφέλιμον· φρόνιμον ἄρα οὐ παρὰ πᾶσι τὸ αὐτό· σοφὸν δὲ τὸ αὐτὸ παρὰ πᾶσιν. Τὸ γὰρ ἐπιστητὸν σοφόν· τὸ δὲ τὸ τρίγωνον οὐο ὀρθὰς ἔχειν, ἐπιστητὸν ἐστὶ, καὶ τὸ αὐτὸ δοκεῖ παρὰ πᾶσιν ἐπιστητὸν εἶναι, καθάπερ καὶ τὸ αὐτὸ εὐθὺ καὶ τὸ αὐτὸ λευκὸν παρὰ πᾶσιν· φρόνιμον δὲ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ θεωρεῖν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ ἀγαθὰ καὶ πράττειν· ὅθεν καὶ ἐνια τῶν θηρίων φρόνιμά φασι εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικὴν· φανερόν τοίνυν, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις ἡ αὐτῆ. Εἰ γὰρ τὴν πρακτικὴν τῶν ἑαυτοῦ ὠφελίμων ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἐσονται σοφίαι· πολλὰ γὰρ τὰ ὠφέλιμα ἐκάστω· καθάπερ καὶ ἱατρικὴ οὐ μία περὶ πάντα τὰ ζῶα· ὁ δὲ ἄλλοις ἄλλα ὑγιεινὰ ἢ νοσώδη· εἰ δὲ φαίεν βέλτιστον εἶναι τὸν ἀνθρώπων τῶν ἄλλων ζῶων· καὶ διὰ τοῦτο τὴν πολιτικὴν, ἥτοι τὴν φρόνησιν, σπουδαιότατην εἶναι, καθάπερ ἡ σοφία, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολλῶ θεϊότερα τὴν φύσιν· ὅσα τὰ προδήλως συνιστάντα τὸ πᾶν· λέγω δὲ ἔξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν.

** Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ δῆλον, ὅτι σοφία ἐστὶ νοῦς

uno aliquo sapientes quosdam dicimus : sicut Homerus ait in Margite :

*Hic neque fossor erat, neque arator munere Divum,
nec sapiens ulla in re alia.*

Quamobrem perspicuum est, subtilissimam disciplinarum omnium esse sapientiam, sive particularem, sive universalem intelligas : etenim et particularis hoc ipsum est, quod diximus, subtilis disciplina et ars, et universalis, quia universalis est, reliquis est subtilior, quatenus magis est definita. Quum ergo universale quid sit sapientia, oportet sapientem, qui omnino talis sit, non quaedam eorum quæ cognosci possunt, scire, alia ignorare : ideoque non solum illa quæ demonstrationibus probantur, sed etiam principia, a quibus istæ proficiuntur, sciet sapiens, et probabilem de iis rationem reddet. Itaque sapientia appellabitur tum mens tum scientia, eoque modo longe præclarissima erit scientia, utpote quæ capitis instar principia habeat. In ejus enim definitione res demonstrabiles cum principis conjunguntur, quum cæterarum disciplinarum non eadem ratio sit : neque enim ad eas definiendas principiorum etiam, sed sola rerum demonstrabilium cognitio adhibetur.

A prudentia autem differt sapientia, quod civilis quidem sit prudentia, sapientia vero reliquarum disciplinarum sit præstantissima : neque enim præstantissima est prudentia : quippe præstantissima est, quæ in re optima versatur : prudentia vero in bonis humanis cernitur : homo autem ejusque bona non sunt id quod optimum est. Præterea bonum suum invenire hominis prudentis est : bonum autem non idem est omnibus : neque enim idem omnibus salutare est et utile : prudentia igitur non apud omnes eadem est : at sapientia apud omnes eadem. Quod enim sub scientiam cadit, sapiens appellatur : duas vero rectas lineas habere triangulum, scire licet, idemque omnibus videtur tale esse ut sciri possit, sicut rectum aut album idem est apud omnes : id autem quod prudens dicimus non tantum in hominibus, sed in aliis etiam locum habet, hoc est, ut sua quisque bona inspiciat et agat : unde et bestias nonnullas prudentes esse ajunt, quotquot videlicet facultatem providam rerum ad vitam necessariarum habere apparet : manifestum ergo est, sapientiam et prudentiam non esse eandem. Si enim facultatem agendi, quæ expedire sibi quisque putat, sapientiam dixerint, multæ erunt sapientiæ : quippe multa singulis prosunt : sicut non eadem omnibus animalibus adhibetur medicina, quia alia aliis salutaria aut damnosa et morbida sunt : sin autem reliquorum animalium optimum hominem esse dixerint, ideoque civilem scientiam, id est, prudentiam esse præstantissimam, qualis sapientia est, nihil refert : sunt enim alia homine multo diviniora natura, ut ea quæ manifesto universum coagmentant : ea videlicet dico ex quibus mundus conflatus est.

Ex iis igitur, quæ diximus, patet, sapientiam esse

* Ἄτοπον γάρ, εἰ τις τὴν ἐπιστήμην κτλ. — ** Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων κτλ.

καὶ ἐπιστήμη, περὶ τὰ φύσει τιμιώτατα, ἔεισι τὰ ἀναγκαῖα καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα.

* Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιοῦτους σοφοὺς μὲν λέγουσι, φρονίμους δὲ οὐδαμῶς· διότι τὰ μὲν αὐτοῖς συμφέροντα ἠγνοῦν καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα, ἐγίνωσκον δὲ περιττά τινα, ^ε καὶ θαυμαστά, καὶ χαλεπά, καὶ δαιμόνια. ^β Ἡ μὲν οὖν σοφία περὶ ταῦτα φρόνησις δὲ περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλευσασθαι. Τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτο φαινεῖ ἔργον εἶναι, τὸ εὖ βουλευέσθαι· οὐδεὶς δὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων βουλεύεται, καὶ ἄπειρ οὐ δύναται ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ ὅσα μὴ ἔχουσι τέλος τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· ἢ δὲ σοφία τέλος ἔχει τὴν καθόλου ἀλήθειαν· καὶ ἢ μὲν ὑποκείμενον ἔχει τὸ καθόλου ἐπιστητόν, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀπάσης ἐπιστήμης.

** Ἡ δὲ φρόνησις καὶ τῶν μερικῶν ἔστι· γινώσκει μὲν γὰρ ὁ φρονίμος καὶ καθόλου τίνα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθὰ, γινώσκει δὲ καὶ τὰ μερικὰ ἐξ ἀνάγκης, τίνα εἰσὶν ἃ δεῖ πράττειν τόνδε τὸν ἀνθρώπον κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν· καὶ γὰρ πρακτικὴ ἔστιν· ἢ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τὰ μερικὰ μόνον εἰδότες τῶν τὰ καθόλου εἰδόντων πρακτικώτεροι. Καὶ ὅλως ἐν πᾶσιν οἱ ἔμπειροι μᾶλλον δύνανται πράττειν, ἢ οἱ τὰ καθόλου γινώσκοντες· εἰ γὰρ τις εἰδοίη μὲν ὅτι τὰ κοῦφα κρέα εὐπεπτα καὶ ὑγιεινά, τίνα δὲ εἰσὶν ἀγνοεῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον. Ἐπει τοίνυν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, καὶ ἄμφω ἔχει ἀνάγκη, ἢ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον· μετὰ γὰρ τοῦ καθόλου μόνον οὐ δύναται εἶναι πρακτικὴ. Τί μὲν οὖν ἔστιν ἡ σοφία καὶ τίνα διαφέρει φρονήσεως, εἴρηται.

(Scripsi : ^α κἄν τε τὴν μερικὴν εἴη τις, κἄν τε] cod. κἄντε τὴν μερικὴν εἴποι τις, κἄντε. — ^β καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^γ ἀποδείκτα] cod. ἀποδεικτά. — ^δ ἀποδείκτων] cod. ἀποδεικτῶν. — ^ε ζῶα] cod. ζῶα] — ^ζ ζῶων] cod. ζῶων. — ^η περιττά τινα] cod. περιττα τινά. — ^θ δαιμόνια] vulgo δαιμονία. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ φρονήσεως.

*** Περὶ δὲ φρονήσεως ἔτι λέγομεν. Ἔστι τοίνυν ἡ φρόνησις καὶ τῶν καθόλου καὶ καθ' ἕκαστα, καθάπερ ἀρχιτεκτονική· ὁ γὰρ τὰ καθόλου εἰδὼς πρὸς τὸν ἔμπειρον ὡσπερ ἀρχιτέκτονος ἔχει λόγον.

Τῆς δὲ φρονήσεως ἀπλῶς ἡ μὲν ἔστιν ἠθική, ὅταν τις ζητῇ μόνον τὸ καυτῷ ἀγαθόν, ἥτις φρόνησις καλεῖται ἡ δὲ, ἥτις τὸ πόλεως ἀγαθὸν ἔχει τέλος, ἥτις καλεῖται πολιτική. Καὶ ἔστι μὲν ἡ αὐτὴ τῆ φρονήσεως, τῷ λόγῳ δὲ διαφέρει καθ' ὅσον περὶ ὑποκείμενά εἰσι διάφορα.

mentem ac scientiam in rebus natura praeclearissimam occupatam, quae necessariae sunt semperque eodem modo se habent.

Quocirca Anaxagoram, Thaletem aliosque eiusmodi viros sapientes quidem vocant, prudentes vero nequam : quia quum res ipsis utiles et ad vitae commoditatem conducentes ignorarent, eximia quaedam et admiranda et difficilia et divina intelligebant. In his rebus versatur sapientia : in rebus humanis autem itaque quibus consultari potest prudentia. Prudentis enim hoc maxime proprium munus esse dicimus, bene consistere : de iis vero consultat nemo, quae aut necessariae sunt, aut aliter se habere non possunt : neque de his quorum non est finis bonum quod in actionem cadit. finis autem sapientiae universalis est veritas, atque haec quidem materiam habet id quod in universum sciri potest et omnis scientiae principia.

At vero prudentia etiam in rebus particularibus conuenit : novit enim vir prudens universe, quae sint hominis bona ; novit et necessario particularia, quae sint verbi causa huic homini hoc opportuno tempore agenda. siquidem ad agendum idonea est : in rebus singularibus autem omnis actio vertitur. Quapropter qui particularia tantum noverunt, aptiores ad agendum sunt iis, qui universalia cognita habent. Denique in omnibus rebus exercitati melius possunt agere, quam qui universalia intelligunt : nam si quis sciat carnes leves esse ad concoquendum faciles et salubres, leves autem quae sint ignoret, sanitatem nemini restituet, sed is potius hoc faciet, qui avium carnes scit esse leves et salubres. Quum igitur in agendo posita sit prudentia, utraque etiam illi inesse necesse est, aut singularia potius : quae universalibus tantum instructa ad agendum idonea esse non potest. Quid ergo sit sapientia et quid cum prudentia differat, jam diximus.

Cap. IX.

De prudentia.

De prudentia autem amplius dicamus. Est ergo et universalium et singularium prudentia, quemadmodum architectonice : qui enim novit universalia, architecti instar ad hominem usu praeditum se habet.

Omnino autem prudentiae altera pars est moralis, quum quis id tantum quaerit, quod sibi bonum esse statuit, quae simpliciter prudentia appellatur : altera, quae finem duntaxat civitatis bonum sibi proponit, quaeque idcirco scientia civilis dicitur. Atque est quidem eadem cum prudentia, sed definitione inter se differunt : quatenus in diversa materia versantur.

* Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν κτλ. — ** Οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον κτλ. — *** Cap. 8. Ἔστι ἐν ἡ πολιτικὴ κτλ.

* Τῆς δὲ πολιτικῆς ἡ μὲν ἐστὶ καθάπερ ἀρχιτεκτονικῆ φρόνησις, ἥτις καλεῖται νομοθετικῆ· ἡ δὲ μερικῆ καὶ ἰπ' αὐτὴν ἐστὶν, ἥτις καλεῖται πολιτικῆ. Πολιτικὴν ἰδὲ λέγω τὴν πρακτικὴν καὶ βουλευτικὴν, ἥτις ἐστὶ ἄπερὶ τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς πράξεις· τὰ γὰρ ψηφίσματα πρακτικά ἐσιν, οὐχ ὡς ἡ πρώτη φρόνησις ἡ ἀρχιτεκτονικῆ, ἀλλ' ὡς ἡ ἐσχάτη, ἥτις καὶ κυρίως ἐστὶ πρακτικῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τούτους μόνους λέγουσι πολιτευομένους, καὶ τὸ κατ' αὐτούς πολιτεῖαν· διότι οὗτοι μόνοι τῶν φρονίμων πράττουσι ὥσπερ οἱ χειροτέχνοι. Καὶ γὰρ οὗτοι μόνοι κυρίως πράττουσι· οἱ γὰρ ἀρχιτέκτονες τῶν τάττειν μόνον τὰς πράξεις πρακτικοὶ λέγονται, κυρίως δὲ οὐκ εἰσὶ β' πρακτικοί.

** Δοκεῖ δὲ κυρίως εἶναι φρόνησις, ὅταν τις ζητῇ μόνον τὸ ἑαυτῷ ἀγαθόν· ἥτις καὶ ἔχει τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ φρόνησις ἰδίως λέγεται· τῶν δὲ ἄλλων ἡ μὲν περὶ οἰκίαν οἰκονομικῆ· ἡ δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν νομοθεσία, ἡ δὲ πολιτικῆ· καὶ τῆς πολιτικῆς ἡ μὲν βουλευτικῆ, ἡ δὲ δικαστικῆ.

*** Ἡ μὲν οὖν ἰδίως καλουμένη φρόνησις, δηλονότι τὸ τὰ ἑαυτῷ ὠφέλιμα εἰδέναι καὶ ἀγαθὰ, γινώσκis τίς ἐστὶν, ὡσπερ καὶ ἡ πολιτικῆ. Οὐκ ἐστὶ δὲ πάντῃ ἡ αὐτῆ τῆ πολιτικῆ· καὶ διὰ τοῦτο τὸν μὲν τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ μόνον ζητοῦντα φρόνιμον οἱ ἄνθρωποι νομίζουσι· τὸν δὲ πολιτικὸν πολυπράγμονα. Διὰ τοῦτο καὶ Εὐριπίδης φησί·

Πῶς δ' ἂν φρονοῖν, ᾧ παρῆν ἄπραγμόνως
ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριδιμημένον στρατοῦ
ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχῃ;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καὶ τι πράσσοντας πλέον
Ζεὺς μισεῖ.

Τούτου χάριν καὶ ἰδίως φρόνησις ἐκλήθη ἡ ἠθικῆ· καὶ φρόνιμος ἰδίως ὁ ζητῶν μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, καὶ τοῦτο μόνον δεῖν οἰόμενος πράττειν, περαιτέρω δὲ μὴ ζητεῖν.

**** Καίτοι οὐ δυνατὸν ἴσως τὴν ἠθικὴν εἶναι ἄνευ τῆς οἰκονομικῆς, οὐδὲ τὴν οἰκονομικὴν ἄνευ τῆς πολιτικῆς· οὐ γὰρ δυνατὸν εἶναι καὶ καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν τινα διαθεῖναι, τῆς οἰκίας αὐτῷ ἢ τῆς πόλεως οὐ καλῶς ἐχούσης. Χαλεπὸν γὰρ μὴ διαφθαρῆναι τινα ὁ μετὰ πολλῶν φαύλων διατρίβοντα· εἰ δὲ μετὰ μηδενοῦ διατρίβει, ἀλλὰ βίον ἔχει μονώτην, πῶς εἴσεται τὸ ἑαυτῷ ἀγαθόν; ἀδηλον γὰρ, καὶ χρεῖα διδασκαλίας πρὸς αὐτὸ καὶ σκέψεως. Ταῦτα δὲ ἀδύνατον ἄνευ ἐμπειρίας γενέσθαι· ἡ δὲ ἐμπειρία τῶν ἐν κοινῶν ὄντων ἐστὶ, καὶ οἰκίας καὶ πόλεως, καὶ ἄνευ τούτων οὐκ ἐν ἐμπειρίᾳ οὐδὲ φρόνιμον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νέοι μαθηματικοὶ μὲν γίνονται καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα, φρόνιμοι δὲ οὐ δοκοῦσιν εἶναι. Ἐὐ γὰρ αἴτιον, ὅτι τῶν καθ' ἑαστά ἐστὶν ἡ φρόνησις, ὅτινα ἐξ ἐμπειρίας γινώσκονται· ὁ δὲ νέος ἐμπειρὸς οὐκ ἐστὶ διὰ τὸ χρόνον

Rursus scientiæ civilis altera pars est quasi architectonica prudentia, quæ legum inventrix nominatur: altera particularis et priori subjecta, quæ præcipue scientia civilis vocatur. Rationem civilem autem dico, quæ in agendo et deliberando cernitur, quæque in decretis et actionibus occupata est: ad actionem enim decreta quoque pertinent, non ut prima, quam architectonicam dicimus, prudentia, sed ut extrema, quæ proprie etiam activa est. Quapropter et hos solos rerum civitatis administratores, et in qua re hi versantur rempublicam perhibent: quia hi soli ex prudentibus agunt, quemadmodum opifices. Etenim hi soli proprie agunt: quippe architecti propterea quod quæ facienda sint aliis tantummodo imperant, agere dicuntur, quum proprie non agant.

Proprie autem videtur esse prudentia, quum quis id tantum quærit, quod sibi bonum esse statuit: quæ et communi nomine appellatur, et peculiariter prudentia dicitur: aliarum vero illa quæ familiam regit, rei familiaris dispensandæ scientia: quæ vero civitatem, partim legum latio, partim ratio civilis vocatur: hujus rursus pars altera deliberativa, altera judicialis nominatur.

Jam vero quæ peculiariter appellatur prudentia, qua videlicet aliquis quæ sibi utilia et bona sint, novit, cognitio quædam est, sicut ratio civilis. Nec tamen prorsus eadem est cum ratione civili: ideoque virum ea tantum quæ sibi bona esse arbitrat quærentem prudentem homines existimant: sed rerum civitatis administratorem negotiosum esse putant. Idcirco et Euripides ait:

*Prudensne ut habeat, cui licebat molliter
exercitio pars esse cum multis simul,
et sorte cum sapiente qualibet frui?
Præstantiores namque et eos qui pluribus
se rebus implicant, male odit Juppiter.*

Quamobrem peculiariter dicta est prudentia doctrina morum, sicut prudens peculiariter qui suum tantum quærit bonum, solumque hoc agendum, nec ulterius inquirendum esse opinatur.

Atqui fortasse ne esse quidem poterit doctrina morum sine rei familiaris dispensandæ scientia, neque hæc sine ratione civili: neque enim fieri potest, ut sua aliquis recte disponat, quum domus male se habeat aut civitas. Nec facile fit, ut qui cum multis versetur improbis hominibus non corrumpatur ipse: quodsi cum nemine versetur, sed solitariam vitam degat, quomodo id quod ipsi profuturum est sciet? Est enim incertum, atque ad illud cognoscendum doctrina et meditatione egemus. Hæc autem sine usu et experientia contingere nemini possunt: jam vero usu atque exercitatione præditi sunt illi, inter quos est domus ac civitatis communio, nec sine his cuiquam aut usu perito aut prudenti esse licet. Quocirca etiam adolescentes mathematicarum quidem aliarumque artium scientiam consequuntur, sed prudentes non videntur esse. Cujus rei causa habetur, quod

* Τῆς δὲ περὶ πόλιν ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικῆ φρόνησις, κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστα εἶναι κτλ. —

*** Εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη γνώσεως, κτλ. — **** Καίτοι ἴσως οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτοῦ κτλ.

πολλοῦ δεῖσθαι τὴν ἐμπειρίαν. Καὶ τοῦτο δὲ ἀκόλουθον σκέψασθαι, πῶς οἱ νέοι μαθηματικοὶ μὲν γίνονται, σοφοὶ δὲ ἢ φυσικοὶ οὐδαμῶς· ἢ ὅτι τῶν μὲν φυσικῶν καὶ τῆς σοφίας αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα λαμβάνονται; Καὶ γὰρ καὶ τὴν σοφίαν, ἥτις περὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐστὶ καὶ αἰδία, ἀδύνατόν ἐστι κατορθωθῆναι ἄνευ τῆς ἐμπειρίας. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμῶν καὶ τῆ αἰσθήσει γνωρίμων ἐπὶ τὰ ὑπὲρ αἰσθήσειν ἀγόμεθα· χωρὶς μὲν γὰρ τοῦ γινῶναι τίνα συμβαίνουσι τῶδε ἢ ἐκείνω τῶ φυσικῶ, τὸν καθόλου περὶ αὐτῶν λόγον, οὐ δυνατόν συμπερᾶναι· οὐδὲ ποιῆσαι ἐπιστήμην. Πάλιν δὲ χωρὶς τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ἀδύνατον ἐπὶ τὴν σοφίαν ἔλθειν· μετὰ τὰ φυσικὰ γὰρ τὰ ὑπὲρ φύσιν γινώσκωμεν· τὸ δὲ γινῶναι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐμπειρίας ἐστίν· ἢ δὲ ἐμπειρία χρόνου πολλοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τοὺς νέους οὐ δυνατόν φυσικοὺς ἢ σοφοὺς εἶναι. Τῶν δὲ μαθηματικῶν αἱ ἀρχαὶ χωρὶς τῆς ὕλης λαμβάνονται· καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρεῖαν ἔχουσι γνῶσιν ἔχειν τῶν καθ' ἕκαστα· καὶ γὰρ οὐκ ἐν τῇ ὕλει σκοποῦσι τὸν κύκλον ἢ τὸν ἀριθμὸν, ἐν ἣ πολυειδῆς τις, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀόριστος γίνεται, καθάπερ τὰ φυσικὰ ὁ φυσικός· ἀλλὰ ἀφελόντες τῆς ὕλης καὶ αὐτὸν σκοποῦντες καθ' ἑαυτὸν, τούτου χάριν τοὺς νέους οὐδὲν κωλύει μαθηματικὸς εἶναι· καὶ γὰρ τὰς μὲν τῶν φυσικῶν ἀρχάς, καὶ ὅλους τὰ φυσικὰ εἰ καὶ λέγουσιν, ἀλλ' οὐκ ἴσασιν ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν, οὐδὲ πιστεύουσι· τὰς δὲ τῶν μαθηματικῶν καὶ πιστεύουσι· γινώσκουσι γὰρ διὰ τὸ ὠρισμένους εἶναι τοὺς αὐτῶν λόγους. Ἐπεὶ τοίνυν φανερόν, ὅτι τῆς φρονήσεως τῆς ἠθικῆς αἰτία ἐστὶν ἡ ἐμπειρία, τὴν δὲ ἐμπειρίαν οὐκ ἐνὶ γενέσθαι χωρὶς κοινωνίας πολιτικῆς, ἢ δὲ πολιτικῆ κοινωνία οὐ δύναται εἶναι ἄνευ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, δῆλον ὅτι τὴν ἠθικὴν φρόνησιν οὐ δυνατόν εἶναι ἄνευ τῆς πολιτικῆς. Ἐτι ἐπεὶ ἡ ἀμαρτία ἢ περὶ τὰς πράξεις ἀπὸ ἀγνοίας συμβαίνει, ἢ τῆς καθόλου, ἢ τῆς μερικῆς (καὶ γὰρ ὁ ἀγνοῶν καθόλου, ὅτι τὰ βαρύσταθμα ὕδατα φαῦλα, καὶ ὁ τοῦτο μὲν εἰδώς, ἀγνοῶν δὲ μερικῶς, ὅτε τάδε τὰ ὕδατα βαρύσταθμα, ὁμοίως ἀμαρτήσεται· χρεῖσται γὰρ ἐκότερος τοῖς φαύλοις ὕδασι) φανερόν, ὅτι πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτεῖν ἀναγκαῖον μὴ μόνον εἰδέναι, ὅτι τάδε τὰ ὕδατα βαρύσταθμα, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ βαρύσταθμα φαῦλα· δεῖται ἄρα ἡ μερικὴ φρόνησις τῆς καθόλου φρονήσεως τῆς πολιτικῆς, καὶ ἀδύνατον τὴν ἠθικὴν ἄνευ τῆς πολιτικῆς συστῆναι, ὥσπερ καὶ τὴν μερικὴν γνῶσιν ἄνευ τῆς καθόλου μὴ ἀμαρτάνειν ἀδύνατον.

* Ἀπὸ τούτων δὲ φανερόν καὶ ὅτι ἡ φρόνησις οὔτε ἐπιστήμη ἐστίν, οὔτε νοῦς· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἐστίν, ἄπερ ὕστερά εἰσι τῇ φύσει· ἢ δὲ ἐπιστήμη τῶν πρώτων τῆ φύσει τῶν καθόλου ἐστὶ· νοῦς δὲ ἡ φρόνησις οὐκ ἐστίν.

** Ἐτι καὶ ἀντίκειται τῷ νῷ. Καὶ γὰρ ὁ μὲν νοῦς περὶ τὰ πρῶτα καὶ ἀναπόδεικτα, φρόνησις δὲ περὶ τὰ

prudencia rerum singularum est, quæ usu capiuntur, adolescens autem neque usu neque sapientia prestat, quia ad talium rerum usum percipiendum tempore opus est. Sed hoc quoque consentaneum est· dispicere, qui fiat, ut adolescentes mathematici student, sapientes vero aut physici nequaquam: in physicorum et sapientie principia a singularibus sumuntur? Nimirum ipsa sapientia, quæ in rebus tam variis tum æternis versatur, sine experientia periturus. Ab iis enim, quæ nobis sensibusque nota sunt, ea quæ sensus excludunt deducimur: nam nisi cognoverit, quæ eveniant, hac aut illa causa naturali antecedente, in universum de iis dicere aut artificium in iis componere non poterit. Rursusque sine doctrina rerum natura ad sapientiam pervenire nemo poterit: quippe post naturalia res naturalibus majores cognoscimus: nosse autem singularia, est experientia: hæc vero temporis experientia: ideoque adolescentes nec physici nec sapientes esse queunt. Cæterum mathematicorum principia sine materia sumuntur, ac propterea illi singularium cognitione non egent: neque enim a materia aut circulo aut numero considerant, in quo multiformis atque, ut ita dicam, indefinitus sit, quem admodum naturalia physici considerat: sed circula a materia segregatum per se contemplantur, et in eis nihil obstat, quominus adolescentes mathematici sint etenim de rerum naturalium principiis omninoque de rebus naturalibus quamvis loquantur, tamen illa elementa neque cognita habent, neque credunt: at mathematicorum principia etiam credunt: tenent enim ista quia certa ac definita eorum ratio est. Quum ergo manifestum sit, causam prudentie moralis esse experientiam: sine societate civili autem esse nequeat experientia: civilis vero societas sine civili prudentia esse non possit: apparet prudentiam moralem sine civili esse non posse. Præterea quum quidquid in actionibus peccatur causam vel universalium vel singularium rerum ignorantiam habeat (etenim qui in universum ignorabit graves aquas vitiosas esse, et qui hoc sciet, illud vero separatim ignorabit, has ipsas aquas graves esse, similiter errabit: quia uterque aquis vitiosis utetur) apparet necesse esse, ut si quis errare nolit, non solum sciat, has aquas graves esse, sed etiam graves vitiosas esse: quamobrem prudentia particularis universali sive civili prudentia eget; nec fieri potest, ut sine civili prudentia moralis consistat, sicut particularis cognitio sine universali non potest non errare.

Ex his intelligitur, prudentiam nec scientiam esse nec mentem: scientiam quia in singularibus, quæ posteriora sunt natura cernitur: in universalibus vero, quæ prima sunt natura, versatur scientia: mens autem non est prudentia.

Quin etiam opposita est menti. Etenim mens in primis, quæ demonstrari nequeunt, in ultimis vero pri-

* Ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, κτλ. — ** Ἀντίκειται μὲν δὲ τῷ νῷ κτλ

ἔσχατα, περὶ δὲ οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστίν, ἀλλ' αἰσθησις. Ἐκεῖνα δὲ λέγω, οὐχ ὧν ἰδίως ἕκαστη αἰσθησις ἀντιλαμβάνεται, οἷον τῶν γευστῶν, καὶ ὄσφραντῶν, ἢ ἀκουστῶν· οὐ γὰρ χυμοὺς κρίνει ἢ φρόνησις, ἢ ἀναθυμιάσεις, ἢ χροὺς, ἢ ἀλλ' ἀπλῶς τὰ καθ' ἕκαστα· ταῦτα γὰρ μόνη γινώσκει ἢ αἰσθησις, καὶ διὰ τοῦτο τὴν φρόνησιν περὶ ἐκεῖνα λέγομεν εἶναι, περὶ δὲ καὶ ἢ αἰσθησις· οἷον, εἰ δεῖ τήνδε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων τῆδε τῆ πόλει τῶν Κορινθίων πολεμεῖν, τοῦ φρονίμου εἰδέναι· πρακτικὴ γὰρ ἢ φρόνησις· ἢ δὲ πρᾶξις τῶν μερικῶν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ οἱ μαθηματικοὶ τὸ αἰσθητὸν γινώσκουσι τρίγωνον, οὐ καθ' ὅσον ἀντίκειται· τῆ δὲ ὁράσει ἢ τῆ ἀφῆ, ἀλλὰ ἀπλῶς, καθ' ὅσον ἐστὶ ἢ τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ μερικῶν, ἅπερ τελευταία γινώσκονται· ἐν αὐτοῖς γὰρ ὁ γινώσκων ἴσταιται, καὶ οὐδὲν περαιτέρω ζητεῖ. Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν μερικῶν καὶ αἰσθητῶν ἀρχομένοις ἔσχατὴ ἐστὶν ἢ γνῶσις τῶν καθόλου· ἀπὸ δὲ τῶν καθόλου τῆς γνώσεως προϊούσης, τὰ αἰσθητὰ τελευταῖον γινώσκονται. Τὸ μὲν οὖν γινώσκων τὰ μερικά, καθ' ὅσον εἰσὶν αἰσθητὰ, καὶ ἀντίκειται τὰ μὲν γέυσει, τὰ δὲ ἀκοῇ, τὰ δὲ ἀφῆ, τὰ δὲ ὁράσει, τῆς αἰσθήσεως ἐστὶ, καὶ οὐ τῆς φρονήσεως· τὸ δὲ εἰδέναι ταῦτα, καθ' ὅσον λυσιτελοῦσιν, ἢ λυμαίνονται τῷ ἀνθρωπίνῳ ἀγαθῷ, τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς φρονήσεως.

(Scripsi : * ἐστὶ περὶ] vulgo ἐστὶν περὶ. — ^b εἰσὶν πρακτικοί] vulgo εἰσὶν πρακτικοί. — ^c γνῶσις τίς ἐστὶν] vulgo γνῶσις τίς ἐστὶν. — ^d παρῆν] vulgo παρῆν. Cæterum versus petiti sunt ex Euripidis Philocteta. Vide Euripidis fragm. p. 810 ed. Wagner. (Paris. 1846). — . διαφθαρῆναι τινα] vulgo διαφθαρῆναι τινα. — ^e συμπεράναι] cod. συμπεράναι. — ^f καθ' ὅσον ἀντίκειται] cod. καθόσον ἀντίκειται. — ^g καθ' ὅσον ἐστὶ] cod. καθόσον ἐστὶ. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ εὐβουλίας.

* Περὶ μὲν οὖν σοφίας, καὶ φρονήσεως, καὶ νοῦ, καὶ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, καὶ τί ἐστὶν ἕκαστον, καὶ τίσι διαφέρουσιν ἀλλήλων, εἴρηται. Νῦν δὲ βῆτεον περὶ εὐβουλίας, περὶ συνέσεως καὶ περὶ γνώμης· τίς τὴν ἐστὶν ἕκαστη, καὶ τίνα διαφέρει τῶν εἰρημένων πάντε ἀληθευτικῶν ἔξεων.

Καὶ πρῶτον περὶ εὐβουλίας· οἰκείως γὰρ ἔχει μάλιστα τῇ φρονήσει, ἢς τὸν λόγον ἀρτίως ἀπηλλάξαμεν· ὥστε τὸν περὶ εὐβουλίας λόγον τῷ περὶ τῆς φρονήσεως συναπτεόν. Πρῶτον μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ ζήτησις· ἐπὶ πλέον γὰρ ἐστὶν ἢ ζήτησις τῆς εὐβουλίας· οὐ μόνον γὰρ ὁ εὐβουλευόμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ κακῶς βουλευόμενος ζητεῖ, καὶ οὐ μόνον τὰ ἐνδεχόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγ-

dentia vertitur, circa quæ ne scientia quidem, sed sensus versatur. Illa autem dico, non in quibus singuli sensus peculiariter occupantur, ut ea quæ ad gustum et odoratum pertinent, aut quæ auribus percipiuntur : nec enim de succis vel suffitionibus vel sonis, sed de singulis simpliciter judicat prudentia : hæc enim solus dijudicat sensus, ideoque in iis, in quibus sensus cerni statuimus, prudentiam quoque totam se collocare affirmamus : exempli gratia, numquid hanc Atheniensium urbem cum hac Corinthiorum urbe bellum gerere oporteat, prudentis est scire : in actionibus enim prudentia consistit : particularium autem est actio. Porro eodem modo mathematici quoque triangulum sensibile cognoscunt, non quatenus in conspectum aut sub tactum cadit, sed omnino quatenus ex singularibus et particularibus est, quæ ad ultimum noscuntur : nam qui illa cognoscit, in iis subsistit, nec ulterius inquirat. Etenim si a particularibus et sensibilibus cognoscendi studium auspicaris, ultima est universalium cognitio : si vero ab universalibus proficiscatur cognitio, sensibilia ad ultimum cognoscuntur. Jam vero particularia cognoscere quatenus sensibilia sunt, et quatenus partim gustari possunt, partim auribus percipi, partim sub tactum aut in conspectum cadunt, hoc sensus est, non prudentiæ : at hæc scire, quatenus aut prosunt humano bono aut nocent, prudentiæ est.

Cap. X.

De bono consilio.

Ac de sapientia quidem, prudentia, mente, arte et scientia, quid harum rerum unaquæque sit et quo pacto inter se differant, dictum est. Nunc de bono consilio, de intelligentia et sententia dici convenit : primum quid horum quidque sit, deinde quomodo a superioribus quinque veritatis habitibus differant.

Et de bona consultatione primum : magnam enim cognitionem cum prudentia habet, cujus tractatum modo absolvimus : quamobrem quæ de bona consultatione disserenda sunt cum iis quæ de prudentia disputavimus conjungenda videntur. Primum ergo non est quæstio : latius enim quam bona consultatio patet quæstio : quia non tantum qui bene, sed etiam qui

* Cap. 9. Τὸ ζητεῖν δὲ καὶ τὸ βουλευέσθαι, κτλ.

καὶα ζητοῦνται· περὶ δὲ ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη· οἶον, εἰ τὸ τρίγωνον ἔχει δύο ὀρθὰς, ζητεῖται πρὸς τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰ ἡ σελήνη σφαιροειδὴς ἐστὶ· διὰ τοῦτο ἡ εὐβουλία οὐκ ἐστὶ· ταῦτόν τῇ ζητήσει.

* Ἐτι δὲ, οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ εὐβουλία· ὁ μὲν γὰρ ἐπιστήμων οὐ ζητεῖ περὶ ὧν ἐπίσταται, ὁ δὲ εὐβουλος ζητεῖ· ἡ γὰρ εὐβουλία βουλή τις ἐστὶν· ἡ δὲ βουλή ζήτησις ἐστὶ· τοῦ τί δεῖ πράττειν· καὶ ὁ βουλευόμενος ζητεῖ καὶ λογίζεται περὶ τῶν πράξεων, ὅπως εὖ καὶ καλῶς γίνωνται· ὥστε ἡ μὲν εὐβουλία ζήτησις, ἡ δὲ ἐπιστήμη οὐ τοιαύτη· ἡ εὐβουλία ἄρα οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ εὐστοχία ἐστὶν ἡ εὐβουλία· ἡ μὲν γὰρ εὐστοχία ἀνευ χρόνου τινός καὶ λογισμοῦ καὶ μελέτης γίνεται· τὸ γὰρ γινῶναι περὶ τοῦ προκειμένου καλῶς ἀθρόον καὶ ἀνευ μελέτης, τοῦτό ἐστὶν εὐστοχία· ἡ δὲ εὐβουλία οὐ τοιαύτη· μετὰ γὰρ χρόνον καὶ βραδέως ἡ βουλή γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ τῶν πολλῶν λόγος φησὶ, δεῖν ταχῶς μὲν πράττειν τὰ βουλευθέντα, βουλευέσθαι δὲ βραδέως. Ἐτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτερον παρὰ τὴν εὐβουλίαν· ἀγχίνοια γὰρ ἐστὶν ἀσκαπετος ἀπόδοσις τοῦ μέσου, δηλονότι τῆς αἰτίας τοῦ προτεθέντος· ἡ δὲ εὐβουλία μετὰ σκέψεως· ἐστὶ γὰρ ἀγχίνοια εὐστοχία τις· οὐκ ἄρα ἀγχίνοια ἡ εὐβουλία ἐστὶ.

Καὶ γὰρ ἡ μὲν εὐστοχία ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ παντός τοῦ προτεθέντος εὐπεηδῶς εἰπεῖν· ἡ δὲ ἀγχίνοια τῆς αἰτίας τοῦ προτεθέντος ζητήματος ἀπόδοσις ταχέϊα ἐστὶν οἶον, διὰ τί βέλτιον ἀρχεσθαι ἢ ἀρχειν ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ὅτι ἀσφαλέστερον· διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἡ εὐβουλία οὔτε εὐστοχία, οὔτε ἀγχίνοια ἐστὶν.

*** Ἄλλ' οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ εὐβουλία· πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰδῶν τῆς δόξης, οὐδὲν τούτων ἡ εὐβουλία ἐστὶ· καὶ γὰρ τῶν δοξῶν αἱ μὲν εἰσι συμπεράσματα διανοίας ἐξ ἀνάγκης ἀποδειχθέντα· ὥσπερ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχει, εἰ τις ἄπο τῆς ἀποδείξεως δοξάζει, δόξαν ἔχει ἀναγκαίαν· αἱ δὲ ἀπὸ αἰσθήσεως συνάγονται, ὅθεν ἔναι καὶ ψευδεῖς πολλαίαι εἰσί. Πᾶσαι δὲ τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τέλος, καὶ ἡ ὀρθότης τῆς δόξης ἡ ἀλήθεια ἐστὶ· ἡ δὲ εὐβουλία τέλος ἔχει τὸ συμφέρον ἢ τοῦ βουλευομένου, ἢ ὧ τὴν βουλήν οἴδωσιν, ἢ καὶ διὰ ψεύδους καὶ ἀπάτης πολλαίαι οἱ εὐβουλοὶ κατορθοῦσιν.

**** Ἐτι δὲ οὐ τῆς εὐβουλίας ἄλλη τις ἐστὶν ὀρθότης, ἀλλὰ αὐτὴ ἐστὶν ὀρθότης βουλῆς· εἰ γὰρ ὁ κακῶς βουλευόμενος ἀμαρτάνει, πάντως ὁ εὖ βουλευόμενος κατὰ τὸν ὀρθὸν βουλευέται λόγον.

***** Ἐτι γὰρ ὀρθότης ἡ εὐβουλία οὔτε δόξης, οὔτε ἐπιστήμης, ἀλλὰ τῆς βουλῆς, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομα· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐδέμια ὀρθότης, οὐδὲ γὰρ ἀμαρτάνει ἡ ἐπιστήμη, ὥστε ὀρθότητος δεῖσθαι.

***** Τῆς δὲ δόξης ἡ ὀρθότης, καθὼς εἴρηται, ἡ ἀλήθεια ἐστὶν· οὔτε τοίνυν δόξα ἐστὶν ἡ εὐβουλία, ἢ ἐπι-

inale consultat, quærit, neque solum contingentiæ, sed necessaria quoque quæruntur : in quibus videlicet hæc habet scientia : verbi causa, num triangulum duæ rectas lineas habeat, a scientia quaeritur, et num pōssit luna : quare non idem quod quæstio est bona consultatio.

Sed nec scientia est bona consultatio : neque enim quærit quæ scit, qui scientia est præditus, qui bene aliis consultit, quærit : etenim consilium ab ipso est bona consultatio : consilium autem est quæstio qua quid agendum sit, constituitur : et qui consilium inquit, quærit de actionibus et considerat, qui bene recteque suscipi possint : itaque bona consultatio quæstio quidem est, sed scientia non est talis : quæ bona consultatio non est scientia.

Præterea ne bona quidem conjectura est bona consultatio : quippe bona conjectura sine tempore aut deliberatione aut meditatione fit : nam de re proposita non simul sentire et sine ulla meditatione iudicare, bona conjectura est : talis vero non est bona consultatio nimirum longo tempore ac tarde consilium capitur : idque vulgo dicunt, ea de quibus consultaveris esse esse agenda, sed lente consultandum esse. Insperata sagacitas a bona consultatione diversa est : nam sagacitas inconsiderata et prompta mediæ assignatio est, ita videlicet rei de qua agitur causam voco : bona vero consultatio cum consideratione conjungi solet : est enim sagacitas quodammodo bona conjectura : ergo sagacitas non est bona consultatio. Etenim bona conjectura est de omni re proposita recte disserere : sagacitas vero in causa rei propositæ prompte allata cernitur : est enim gratia, cur in paucorum potentia parere quam imperari satius sit : quia est tutius : quomobrem bona consultatio nec bona conjectura est, nec sagacitas.

Sed nec opinio est bona consultatio : quum enim multæ sint opinionum species, nulla earum est bona consultatio : quippe aliæ opiniones rationis conclusiones sunt necessario demonstratæ : velut triangulum duas habere rectas lineas, si quis demonstratione adducte credat, opinionem habet necessariam : aliæ a sensibus concipiuntur, unde nonnullæ sæpe etiam falsæ sunt. Quum autem veritatem omnes propositam habeant opinionis recta species ipsa veritas est : at bonæ consultationis finis est vel consultantis, vel ejus cui consilium dat utilitas, quam rem periti consiliiarii sæpenumero tum mendacis tum fraudè consequuntur.

Præterea bonæ consultationis non aliud rectum, sed ipsa consilii recta ratio est : si enim qui male consultat, fallitur, omnino qui bene consultat, recte ratione convenienter consultat.

Est enim rectum bona consultatio neque opinionis, neque scientiæ, sed consilii, sicut ipsum indicat nomen : quippe scientiæ nulla est recta species, quæ scientia non peccat, ut recta specie indigeat.

Opinionis vero recta species, sicut diximus, est veritas : quare neque opinio est bona consultatio, aut

* Ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἐστὶν, κτλ. — ** Ἄλλὰ μὴν οὐδ' εὐστοχία, κτλ. — *** Οὐδὲ δὴ δόξα, κτλ. — **** Ἐπιπέοι ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, κτλ. — ***** Οὐτ' ἐπιστήμης δὲ κτλ. — ***** Δόξης δ' ὀρθότης, κτλ.

στήμη, οὔτε ὀρθότης ἐστὶν ἢ δόξης ἢ ἐπιστήμης· ἐτι δὲ ἡ μὲν εὐβουλία ζητήσεις ἐστὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ἡ δὲ δόξα εὐρασίς τινος συμπεράσματος καὶ περὶ τι ὠρισμένον ἐστὶ· καὶ ἡ μὲν εὐβουλία ζητεῖν ἐστὶν, ἢ ἡ δόξα δὲ εὐρηκέναι. Καθὸ καὶ τῆς διανοίας ἡ εὐβουλία λείπεται· ἡ μὲν γὰρ διάνοια λόγος ἐστὶν ἀπηρτισμένος καὶ εὐρημένος μετὰ τῆς προσηκούσης αἰτίας· ἡ δὲ εὐβουλία ἐν τῇ ζητήσει ἔχει τὸ εἶναι· ὃ γὰρ βουλευόμενος, εἴαν τε εὖ, εἴαν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι καὶ λογίζεται· καὶ μετὰ λόγου μὲν ζητεῖ, οὕτω δὲ συνεπέρανεν· ἡ δὲ δόξα οὐ τοιαύτη· οὐ γὰρ ζητήσεις ἐστὶν, ἀλλὰ φάσις ἀπηρτισμένη· οὕτε τοίνυν ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ εὐβουλία, οὕτε εὐστοχία, οὕτε δόξα. Ἄλλ' ἐπεὶ ὀρθότης ἐστὶ βουλῆς, ζητητέον πρῶτον τί ἐστὶ βουλή, καὶ περὶ τίνα καταγίνεται ὁ βουλευόμενος· καὶ περὶ μὲν βουλῆς καὶ βουλευτῶν ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται· ῥητέον δὲ περὶ τῆς ὀρθότητος.

* Ἡ τοίνυν ὀρθότης πολλαχῶς λέγεται. Καὶ γὰρ καὶ οἱ πονηρὸν τιθέμενοι τέλος, καὶ τὰ πρὸς αὐτὸ ἀντικρυς φέροντα ζητοῦντες ὀρθῶς βουλεύονται· καὶ ἡ τοιαύτη βουλή ὀρθότης ἐστὶ· ἢ καὶ οἱ ἀγαθὸν μὲν τιθέμενοι τέλος καὶ πρὸς αὐτὸ φερόμενοι, τὰ δὲ πρὸς αὐτὸ φέροντα μάλιστα τῶν ἄλλων οὐ ζητοῦντες ἄλλ' ἕτερα, ὥσπερ οἱ διὰ προτάσεων ψευδῶν, ἢ μὴ ἐξ ἀναγκαίων ἀληθῆς συνάγοντες συμπεράσμα· καὶ οὗτοι γὰρ περὶ μὲν τὰ πρὸς τὸ τέλος σφάλλονται, ὅτι δὲ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀγαθὸν φέρονται, ὀρθῶς βουλεύονται· καὶ ἡ τοιαύτη βουλή ὀρθότης ἐστὶ.

** Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ ἡ εὐβουλία ὀρθότης ἐστίν, ἥτις καὶ κυρίως ὀρθότης λέγεται βουλῆς, καθ' ἣν πρὸς τὸ ἀγαθὸν φερόμεθα τέλος, καὶ ἐκεῖνα ζητοῦμεν, δι' ὧν δυνασόμεθα βῆστα¹ καὶ κάλλιστα τοῦ τέλους τυχεῖν.

*** Εὐβουλία γὰρ οὔτε ἡ πρώτη ὀρθότης ἐστίν, οὔτε ἡ δευτέρα· ἡ μὲν γὰρ πρώτη κακὴ ἐστὶ βουλή· ἡ δὲ εὐβουλία ἀγαθόν· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ ὄνομα, ἀγαθὴ βουλή· ἡ δὲ δευτέρα ὀρθότης ζητεῖ μὲν ὃ δεῖ, δι' οὗ δὲ τυχεῖν οὐ ζητεῖ, καὶ περὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος οὐ καλῶς βουλεύεται, περὶ δὲ ἡ βουλή γίνεται, καθῶς προεῖρηται· ὥστε καθ' ὅσον μὲν εἰς τὸ ἀγαθὸν φέρεται, ὀρθῶς φέρεται· καθ' ὅσον δὲ οὐ διὰ τῶν προσηκόντων τῷ τέλει φέρεται, οὐ καλῶς φέρεται· ὥστε οὐκ ἂν εἶη εὐβουλία ἡ τοιαύτη ὀρθότης.

**** Ἐτι δὲ, οὐδὲ ἡ διὰ πολλοῦ χρόνου καὶ πλείονος τοῦ δέοντος γινομένη βουλή εὐβουλία ἐστίν.

***** Εὐβουλία γὰρ ἐστὶ μόνον ἡ ὀρθότης τῆς βουλῆς, ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, ὅταν περὶ ὧν δεῖ βουλευόμεθα, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅσον χρόνον δεῖ.

***** Ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος ἡ καθόλου ἐστὶ καὶ ἔσχατον, ἡ μερικόν, ἔσχατον μὲν, πρὸς ὃ πᾶσα πράξις ἀνθρωπίνῃ φέρεται, μερικόν δὲ, πρὸς ὃ τινες πράξεις φέρουσι, ἀκολουθῶς καὶ ἡ εὐβουλία ἔχει· ἡ μὲν γὰρ καθόλου ἐστίν, ἥτις ὀρθὴ καὶ ἀγαθὴ βουλή ἐστὶ περὶ

scientia, neque recta species aut opinionis aut scientiæ est : insuper bona consultatio quæstio est rectæ rationi consentanea : opinio autem conclusionis cuiusdam inventio habetur et in re definita versatur : ideoque bene consultare est quasi quærere, opinari autem quasi invenisse. Sicut et cogitatione bona consultatio inferior est : nam cogitatio habetur ratio absoluta et inventa jam cum idonea causa : at bonæ consultationis natura in quæstione cernitur : nimirum qui consultat, sive bene sive male consultat, quærit aliquid et perpendit : et cum ratione quidem quærit, sed nondum conclusit : atqui non talis est opinio : nec enim quæstio, sed enuntiatio absoluta est : ergo bona consultatio neque scientia, neque bona conjectura, neque opinio est. Sed quum rectum sit consilium, primum quid sit consilium et in quibus versetur consultans, quærendum est : ac de consilio quidem rebusque in deliberationem cadentibus supra disseruimus, nunc autem de recto agendum est.

Rectum ergo multimodis dicitur. Nam etiam qui malum finem sibi proponunt resque recta eo ferentes inquirunt, rite deliberant : estque ejusmodi consilium rectum : sed et qui bonum quidem sibi finem proponunt, et ad eum tendunt, neque tamen quæ eo ducunt omnium maxime quæerunt, sed alia, ut qui ex falsis propositionibus aut non necessariis veram conclusionem efficiunt : etiam hi, inquam, in iis quæ ad finem ducunt, labuntur, verum quia ad bonum feruntur finem, bene deliberant : atque ejusmodi consilium rectum est.

Ad hæc bona consultatio rectum genus est, quod etiam proprie rectum consilium vocatur, quo ad bonum finem tendimus, et quibus rebus facillime atque optime voti compotes fieri queamus, dispicimus.

Nimirum bona consultatio nec primum est rectum genus, nec secundum : siquidem primum est malum consilium, bona vero consultatio bonum : hoc enim ipsum nomen significat, ut pro bono consilio accipiat : secundum vero rectum genus id quidem quod oportet quærit, id vero quo id consequi oporteat, non item, neque recte de iis quæ ad finem tendunt deliberat, in quibus tamen, quemadmodum dictum est, consilium versatur : itaque quatenus ad bonum fertur, recte fertur : quatenus vero non per ea quæ ad finem pertinent fertur, non recte fertur : quare hujusmodi rectum genus non erit bona consultatio.

Præterea nec illud quod longo aut longiore quam oportet tempore capitur consilium, bona est consultatio.

Namque ea demum consilii bonitas bona consultatio est, quæ ad utilitatem spectat, et quidem quum de quibus oportet, et quemadmodum oportet et quam diu oportet, deliberamus.

Quum vero finis vel universalis sit et ultimus, vel singularis, atque ultimus quidem, ad quem omnis humana actio tendit, singularis vero, ad quem quædam actiones ferunt, his convenienter et bona se habet consultatio : alia enim universalis est, rectum scilicet

* Ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης, κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ ἀγαθὸν τι, κτλ. — *** Ἄλλ' ἐστὶ καὶ τοῦτου, κτλ. — **** Ἐτι ἐστὶ πολλὸν χρόνον, κτλ. — ***** Ἄλλ' ὀρθότης, κτλ. — ***** Ἐτι ἐστὶ καὶ ἀπλῶς, κτλ.

τῶν φερόντων εἰς τὸ ἔσχατον τέλος, τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν ἢ δὲ μερικὴν, ἥτις εἰς μερικὸν τι τέλος φέρεται, δ' οὐκ ἔστι μὲν τὸ ἔσχατον, φέρεται δὲ εἰς τὸ ἔσχατον τέλος.

* Ἐπει δὲ τῶν φρονιμῶν ἔστι τὸ εὖ βουλευέσθαι, δεῖ προσθεῖναι τῷ τῆς εὐβουλίας δρισμῷ καὶ τὴν φρόνησιν ὥστε εἶναι τὸν δρισμὸν τῆς εὐβουλίας οὕτως· εὐβουλία ἔστιν ὀρθότης ἢ κατὰ τὸ συμφέρον πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἔστι· κατὰ τὸ συμφέρον μὲν, διὰ τὴν βουλήν ἢ πρὸς τέλος μὲν ἀγαθὸν φέρεται, δι' ὧν δὲ προσῆκεν οὐδαμῶς· λέγω δὲ πράξεων καὶ χρόνου καὶ τρόπου· τὸ δὲ πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἔστι, διὰ τὴν πονηρὰν βουλήν, ἥτις τὰ μὲν τέλει προσήκοντα καὶ ἀκόλουθα ζητεῖ· πρὸς τέλος δὲ φέρεται πονηρόν, οὗ οὐκ ἔστιν ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις.

(Scripsi : * ἔστι] cod. ἔστιν. — ^b βουλή τις ἔστιν] cod. βουλή τις ἔστιν. — ^c ζήτησις ἔστι τοῦ] cod. ζήτησις ἔστιν τοῦ. — ^d εἰ τις] cod. εἰ τις. — ^e ἀναγκαῖαν] cod. ἀναγκαῖαν. — ^f αὐτή ἔστιν] cod. αὐτή ἔστιν. — ^g ζητεῖν ἔστιν] vulgo ζητεῖν ἔστιν. — ^h ὀρθότης ἔστι] cod. ὀρθότης ἔστι. — ⁱ ῥᾶστα] cod. ῥάστα. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ συνέσεως.

** Περὶ μὲν εὐβουλίας τοσαῦτα· ῥητέον δὲ περὶ συνέσεως.

*Ἐστὶ τοίνυν σύνοσις καὶ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνετοὺς.

*** Καὶ οὐτε ἐπιστήμη ταυτόν ἔστιν ^a ἢ σύνοσις, οὔτε δόξη, οὔτε φρονήσις· ἐπιστήμη μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲ δόξα ἢ σύνοσις· ἢ γὰρ ἂν πάντες οἱ ἐπιστήμονες ἢ οἱ δοξάζοντες συνετοὶ ἦσαν.

**** Ἄλλ' οὐκ εἰσὶν· ἀλλ' οὐδὲ μία τις τῶν ἐπιστημῶν ἔστιν ἢ σύνοσις, οἷον ἰατρικὴ ἢ γεωμετρία· ἢ γὰρ ἂν περὶ ὑγεινῶν ἦν, ἢ περὶ μεγεθῶν.

***** Ἄλλως τε οὐδὲ περὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀειώσαυτως ἔχοντά ἔστιν ἢ σύνοσις.

***** Οὐδὲ ἰδίως περὶ ἐνός τινος τῶν ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν.

***** Καθόλου δὲ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἂν τις καὶ βουλευσαίτο, καὶ ἀσκέψεως ἀνέχεται τινος, καὶ βουλής, καὶ ζητήσεως· διὰ τοῦτο περὶ τὰ αὐτὰ μὲν ἔστιν ἢ σύνοσις τῆ φρονήσεως· ἔστι γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, ὧν ἔσμεν ^b αὐτοὶ κύριοι πράττειν καὶ μὴ πράττειν.

***** Οὐκ ἔστι δὲ πάντῃ ταυτόν τῆ φρονήσεως· ἢ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπιτάττει μόνον πρὸς ποῖον τέλος δεῖ φέρεσθαι, καὶ τίνα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τέλους τυχεῖν· καὶ

bonumque consilium de iis quæ ad ultimum finem est, vitam honestam deducunt : alia singularis, quæ ad singularem aliquem finem fert, qui quidem non est ultimus, sed ad ultimum finem deducit.

Quum autem prudentium virorum sit bene deliberare, necessario bonæ consultationis definitioni adjuvenda est prudentia : quomobrem bonæ consultationis hæc erit definitio : bona consultatio consilii bonitas est, quæ ad utilitatem accommodate ad aliquem finem spectat, cujus vera existimatio prudentia est : et ad utilitatem quidem accommodate, quia ad bonum quædam finem interdum tendit consilium, per quæ vero oportet, neutiquam : actiones dico vel tempus vel modum : illud vero, ad finem aliquem, cujus vera existimatio est prudentia, propter malum consilium, quod illa quæ fini conveniunt et consentanea sunt querit : sed ad malum finem tendit, cujus non est prudentia vera existimatio.

Cap. XI.

De intelligentia.

Hactenus de bona consultatione : nunc vero etiam de intelligentia dicendum videtur. Est ergo intelligentia et stultitia, ex quibus intelligentes et stultos dicimus.

Neque vero idem intelligentia est quod scientia, aut opinio, aut prudentia : namque nec scientia neque opinio intelligentia est : quippe hac ratione omnes homines aut scientes aut opinantes simul intelligentes forent.

At non sunt : sed neque una aliqua ex disciplinis intelligentia est, ut medicina aut geometria : nam in rebus salubribus aut magnitudinibus versaretur.

Præterea ne in iis quidem, quæ necessaria sunt eodemque modo semper se habent, intelligentia conuenitur.

Neque proprie de uno aliquo eorum est, quæ aliter se habere possunt.

Omnino intelligentia ad eas res pertinet, de quibus dubitari et consultari potest, et ad eas quæ consilium et quæstionem admittunt : quocirca in iisdem intelligentia versatur, in quibus prudentia : quippe in contingentibus vertitur, quæ vel facere vel non facere nostra est potestate.

Nec tamen prorsus idem quod prudentia est : nam prudentia imperat tantum, quem finem petere nos oportet, et quæ nobis agenda sint, ut ad illum finem veniamus.

* Εἰ δὲ τῶν φρονιμῶν, κτλ. — ** Cap. 10. Ἐτι δὲ καὶ ἢ σύνοσις κτλ. — *** Οὔτε ἄλλως τὸ αὐτὸ κτλ. — **** Οἷον τις μία κτλ. — ***** Οὔτε γὰρ περὶ κτλ. — ***** Οὔτε περὶ τῶν κτλ. — ***** Ἄλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἂν τις κτλ. — ***** Οὐκ ἔστι δὲ ταυτόν σύνοσις καὶ φρονήσις κτλ.

τοῦτο ἐστὶν αὐτῆς τὸ ἔργον, τὸ ἐπιτάττειν ἃ δεῖ πράττειν· τὸ δὲ κρίνειν τὰ ἐπιταχθέντα παρὰ τῆς φρονήσεως, καὶ τὸ εἰδέναι ὅτι καλῶς ἔχει καὶ οὕτω δεῖ πράττειν, τοῦτο ἐστὶν ἡ σύνεσις.

* Οὐ γὰρ διαφέρει ὁ εὐσύνετος τοῦ συνετοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ συνετὸς αὐτὸ τοῦτο βούλεται, τὸ εὖ καὶ καλῶς συνιέναι καὶ κρίνειν τὰ παρὰ τοῦ φρονήμου ἐπιταττόμενα.

** Καὶ ταῦτόν ἐστι σύνεσις καὶ εὐσυνεσία, ἥτις οὔτε φρόνησις ἐστὶν, οὔτε τὸ ἔχειν φρόνησιν. Οὐτε δὲ τὸ δέχεσθαι καὶ λαμβάνειν φρόνησιν σύνεσις ἐστὶν· τὸ γὰρ λαμβάνειν φρόνησιν ἐστὶ^c τὸ μανθάνειν ἅπερ ὁ φρόνιμος γινώσκει· ἡ δὲ σύνεσις ἐστὶ τὸ κρίνειν αὐτὰ· οὐκ ἄρα ταῦτόν ἐστὶν τῶ φρόνησιν λαμβάνειν ἢ φρόνησιν ἔχειν.

*** Ἄλλ' ὥσπερ ὁ παρ' ἄλλου τινὸς ἐπιστήμην ἀκούων καὶ γινώσκων καλῶς ξυνιέναι λέγεται, οὕτως ὁ τὰ παρὰ τοῦ φρονήμου ἐπιταττόμενα γινώσκων καὶ κρίνων ὀρθῶς συνιέναι τε λέγεται, καὶ συνετὸς ὀνομάζεται, καὶ εὐσύνετος διὰ τὸ καλῶς γινώσκειν· τὸ γὰρ εὖ καὶ τὸ καλῶς ταῦτόν· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς αἰτίας ἐλήφθη τὸ ὄνομα, ὅτι τὸ ἄλλου λέγοντος ἄλλον τινὰ ἀκούοντα γινώσκειν καλῶς, μανθάνειν καὶ συνιέναι λέγεται.

(Scripsi : * ταῦτόν ἐστιν] vulgo ταῦτόν ἐστίν. — ^b ὄν ἐσμεν] vulgo ὄν ἐσμέν. — ^c φρόνησιν ἐστὶ] vulgo φρόνησιν, ἐστὶ. —)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ γνώμης.

**** Ῥητέον δὲ περὶ τῆς γνώμης. Ἔστι δὲ καὶ αὕτη περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, καθάπερ καὶ ἡ φρόνησις, καὶ ἡ εὐβουλία, καὶ ἡ σύνεσις. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῆς λέγωμεν.

Ἔστι τοίνυν γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας λέγομεν, καὶ ἔχειν γνώμην, ἡ ὀρθὴ κρίσις τοῦ ἐπιεικοῦς. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἐπιεικὴς καὶ ἡ ἐπιεικεία, εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον.

***** Ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶν ἡ γνώμη, δῆλον· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστα φαμεν εἶναι συγγνωμονικόν· καὶ ἐπιεικὴς, τὸ ἐν τισὶν ἔχειν συγγνώμην.

***** Ἡ δὲ συγγνώμη γνώμη ἐστὶν ὀρθὴ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς· κρίσις γὰρ ὀρθὴ καὶ γνώμη ἐπιεικῆς ἐστὶν ἡ συγγνώμη.

***** Ὅρθη δὲ λέγεται κρίσις ἡ τοῦ ἀληθοῦς· εἰ τοίνυν ἡ μὲν συγγνώμη κρίσις ἐστὶ τοῦ ἐπιεικοῦς καὶ γνώμη ὀρθή, κατὰ δὲ τὴν ὀρθὴν γνώμην εὐγνώμονες τινες λέγονται, ἡ γνώμη ἄρα, καθ' ἣν εὐγνώμονες λέγονται, τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ κρίσις.

***** Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ἐξείς αἱ ἀληθευτικαὶ πρὸς τὸ

mus : estque hoc ejus officium, imperare quæ agenda sint : judicare vero ea quæ præcipit prudentia, itemque scire recte hæc se habere atque ita agendum esse, id vero intelligentia est.

Neque enim ab intelligente differt bene intelligens, sed intelligens id ipsum studet, ut bene recteque ea quæ prudens præcipit intelligat ac dijudicet.

Quin etiam idem est intelligentia et bona intelligentia, quæ neque idem quod prudentia est, neque quod prudentiam habere. Neque vero accipere et consequi prudentiam, intelligentia est : nam accipere prudentiam est discere quæ prudens novit : intelligentia autem est ea judicare : ergo intelligentia non est idem quod prudentiam accipere aut habere.

Sed quemadmodum qui ab alio aliquo scientiam audit recteque cognoscit intelligere dicitur ; sic qui ea quæ a prudente præcipiuntur cognovit recteque judicat, intelligere perhibetur, idemque intelligens et bene intelligens, quia bene ea novit, vocatur : bene enim et recte idem valet : atque ab hac causa nomen mutuatum est, quod quæ ab alio dicuntur quum alius audit recteque ea novit, discere hoc et intelligere appellatur.

Cap. XII.

De sententia.

Jam vero de sententia dicendum est. Vertitur autem et hæc in contingentibus, sicut prudentia quoque, bona consultatio et intelligentia. Quamobrem et de illa disseramus.

Est ergo sententia, ex qua bene sentientes et sententiam habere dicimus, rectum moderati viri judicium. Quis autem æquus et quæ æquitas sit, in superioribus diximus.

Hanc vero esse sententiæ naturam manifestum est : æquum enim virum maxime ad ignoscendum propensum existimamus : ipsamque æquitatem esse quibusdam peccatis veniam dare.

Venia autem est tum apta ad judicandum ex æquo et bono tum recta sententia : nimirum rectum judicium et æqua sententia est venia.

Rectum vero appellatur hominis veri judicium : si ergo venia moderati viri judicium et recta sententia est, a recta autem sententia quidam bene sentientes denominantur, sequitur sententiam ex qua bene sentientes appellantur, moderati viri judicium esse.

Omnes igitur veraces habitus eodem tendunt, eadem-

* Ταῦτό γὰρ εὐσύνεσις καὶ εὐσυνεσία κτλ. — ** Ἔστι δ' οὔτε κτλ. — *** Ἄλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι κτλ. — **** Cap. 11 Ἡ δὲ καλούμενη γνώμη κτλ. — ***** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Ἡ δὲ συγγνώμη κτλ. — ***** Ὅρθη δὲ κτλ. — ***** Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἐξείς κτλ.

αὐτὸ φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν ὑποκαίμενα, περὶ δὲ καταγίνονται· καὶ γὰρ καὶ φρόνησις, καὶ νοῦς, καὶ εὐβουλία, καὶ σύνεισις, καὶ γνώμη περὶ τὰ καθ' ἕκαστά εἰσι καὶ τὰ μερικὰ τὰ ἐν οἷς αἱ πράξεις. Νοῦν δὲ λέγω τὸν πρακτικόν, ὃς ἀρχὰς ἔχει τὰ μερικὰ καὶ αἰσθητὰ· ὁ γὰρ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὅταν μὲν τὰ πρὸς τὸ ἀγαθὸν τέλος φέροντα ποιῇ, φρόνιμός ἐστιν· ὅταν δὲ περὶ αὐτῶν ὡς δεῖ βουλευῆται, εὐβουλός ἐστιν· ὅταν δὲ ὅσα ἐταξε πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐποίησε, γινώσκῃ καὶ κρίνῃ ὀρθῶς, καὶ ὡς εἶδει περᾶσθαι, συνετός ἐστιν· ὅταν δὲ τὰ ὑπ' ἄλλου πραχθέντα ὀρθῶς κρίνων καὶ συγγνώμης ἐνίοτε ἀξιοῖ οἷς τοῦτο προσῆκειν, εὐγνώμων ἐστὶ καὶ συγγνώμων.

* Πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς κρίσις περὶ πάντα ἐστὶ κοινῇ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπ' ἄλλων πραττόμενα· καὶ γὰρ καὶ ἡ καλουμένη ἐπιείκεια, ἥτις ἐστὶ τοῦ νομικοῦ δικαίου διορθωτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, τοὺς παρ' ἐτέρων τεθέντας νόμους κρίνει, καὶ ἡ συγγνώμη καὶ ἡ γνώμη περὶ τῶν πραττομένων ὑπ' ἐτέρων ὀρθῶς ψηφίζεται· πάντα δὲ ταῦτα τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ· συμβαίνει δὲ καὶ πάσας τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις ταύτας εἶναι μόνας, ὃς ὁ ἐπιεικὴς κρίνει, καὶ παρὶ ὧν ψηφίζεται· ἡ μὲν γὰρ ἐπιείκεια περὶ τὸ νομικὸν δίκαιόν ἐστιν· ἡ δὲ γνώμη περὶ τὰ πρακτὰ ἐστὶν, ὅταν ὑπ' ἐτέρων πράττωνται· περὶ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ πρακτικὸς· καὶ γὰρ ἐπεὶ ὁ νοῦς γινώσκῃ ἐστὶ τῶν ἀρχῶν, ἀρχαὶ δὲ τῶν μὲν πράξεων τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν δὲ θεωρητῶν καὶ ὧν ἐστὶ τέλος ἡ ἀλήθεια, οἱ ὄροι, καὶ οἱ ἀμεσοὶ λόγοι, καὶ αἱ κοιναὶ ἐννοιαὶ, εἴη ἂν ὁ μὲν θεωρητικὸς νοῦς γινώσκῃ τῶν ὄρων, καὶ τῶν πρώτων καὶ ἀκινήτων λόγων, ὁ δὲ πρακτικὸς, γινώσκῃ τῶν ἐσχάτων καὶ ἐνδεχομένων, δηλονότι τῶν καθ' ἕκαστα πρακτῶν ὥστε τὸν πρακτικὸν καὶ τὸν θεωρητικὸν νοῦν τῶν ἐσχάτων εἶναι καὶ πρώτων. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἀμεσοὶ λόγοι, καὶ οἱ ὄροι, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ πρώτα καὶ ἐσχάτα εἰσιν. Οἱ μὲν ἀμεσοὶ λόγοι τῇ φύσει πρώτοι, ἐσχάτοι δὲ ἡμῖν· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα πρώτα μὲν ἡμῖν, ἐσχάτα δὲ τῇ φύσει· ταῦτα δὲ τὰ ἐσχάτα τῇ φύσει ἀρχαὶ εἰσι καὶ αἵτια τοῦ τέλους τοῦ πρακτοῦ· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ αἰσθήσει καθ' ἕκαστα διδασκόμενοι πράττειν τὰ συμφέροντα ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ δι' ὧν πρὸς τὸ ζητούμενον ἀφιζόμεθα τέλος· καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μερικῶν καθολικοῦς τινὰς συνάγοντες λόγους, φρόνιμοι γινόμεθα πρὸς τὰς ἐν τῷ βίῳ πράξεις. Διὰ τοῦτο δεῖ τὸν πολιτικὸν γινώσκῃ ἔχειν τῶν μερικῶν· ἡ τοιαύτη δὲ γινώσκῃ ἀνευ μέσου γινομένη νοῦς ἐστὶ· νοῦς γὰρ ἐστὶν ἡ γινώσκῃ τῶν ἀμέσων καὶ τῶν ἀρχῶν.

** Διὰ τοῦτο καὶ φυσικὴ τις ἡ τοιαύτη γινώσκῃ εἶναι δοκεῖ.

Οὐ γὰρ ἀπὸ μεθόδων τινῶν * καὶ μαθήσεως περιγίνεται, ἀλλὰ φύσει. Καὶ οὐχ ὁ νοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ φρόνησις, καὶ ἡ σύνεισις, καὶ ἡ γνώμη φυσικὰ δοκεῖ

que in quibus versantur, proposita habent, siquidem et prudentia, et mens, et bona consultatio, et intelligentia et sententia in singulis et particularibus, in quibus actiones sunt, cernuntur. Mentem autem dico agendi vi præditam, quæ principia singularia et sensibilia habet. nempe idem homo, quum ea quæ ad bonum finem tendunt agit, prudens est : quum vero de iis, ut oportet, deliberat, consultus appellatur : quum autem quæ ad bonum finem accommodavit fecitque simul cognoscit, simul recte, et ut fieri oportet, de iis iudicat, intelligens vocatur : quum denique quæ ab aliis facta sunt recte æstimat, eaque interdum ignoscenda putat, quæ veniam merentur, tum bene sentiens et ad ignoscendum propensus nominatur.

Totum enim moderati viri iudicium communiter in omnibus quæ ab aliis bene facta sunt versatur : etenim tum illa quæ vocatur æquitas, quæ legitimum jus emendare potest, de qua ante diximus, de iis legibus, quas alii tulerunt, iudicare solet ; tum venia et sententia recte de iis quæ ab aliis facta sunt statuit : hæc vero omnia viri æqui et moderati sunt : ita evenit, ut omnes humanæ actiones ex solæ sint, de quibus iudicat et statuit vir æquus : etenim æquitas in legitimo iure vertitur : sententia vero in iis quæ sub actionem cadunt, quum ab alio aguntur : in iisdem quoque mens agendi vi prædita cernitur : quum enim mens principiorum sit cognitio, principia autem actionum sint singularia, sicut rerum in contemplatione positarum, quarum finis veritas est, termini et rationes per se credibiles, communesque notitiæ, sequetur etiam, mentem rerum contemplationi deditam terminorum primarumque et immutabilium rationum cognitionem esse, contra mentem agendi vi præditam esse cognitionem extremorum et contingentium, hoc est, singulorum quæ sub actionem cadunt : ita ut mens activa et contemplativa extremorum sit et primorum. Etenim tum rationes per se credibiles, tum termini et singularia partim prima sunt, partim postrema. Ac rationes quidem per se credibiles primæ natura, nobis autem extremæ sunt : contra singularia prima nobis, extrema vero natura : hæc autem quæ natura sunt extrema, principia et causæ illius finis sunt qui sub actionem cadit : etenim rerum sensibilibus operi singula facere docti, quæ tam nobis quam aliis conducant, et quorum beneficio ad propositum finem veniamus, dum ex his singularibus universales quasdam rationes colligimus, prudentes ad res in vita communi gerendas efficitur. Quocirca rerum publicarum rectorem singularia percepta habere oportet : huiusmodi autem cognitio, quam nullius interventu nobis paramus, mens est : quoniam mens rerum per se credibilium et principiorum cognitio est.

Quamobrem naturalis etiam videtur esse huiusmodi cognitio. Neque enim certa aliqua docendi ratione ac disciplina, sed natura nobis contingit. Neque mens tan-

* Πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις κτλ. — ** Διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι κτλ.

εἶναι· ἀπὰ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως τοῦ νοῦ ταῦτα πάντα ὁρμῶνται, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ εἰσι τῶ νῶ, τὰ καθ' ἕκαστα δηλοῦσι. Σοφία δὲ οὐκέτι^δ· φύσει γὰρ σοφὸς οὐδεὶς ἐστίν, ὅτι μεθόδων χρεῖα καὶ μαθήσεως πρὸς τὸ γενέσθαι σοφόν, καὶ τὴν μὲν φρόνησιν, καὶ τὴν γνώμην, καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν σύνεσιν οἰόμεθα ταῖς ἡλικίαις ἀκολουθεῖν· φαμέν γὰρ τήνδε τὴν ἡλικίαν νοῦν ἔχειν, καὶ γνώμην, καὶ φρόνησιν, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὐσης· σοφίαν δὲ οὐ τῆδε τῇ ἡλικίᾳ, ἢ τῆδε ἀποδίδομεν· καὶ νέῳ γὰρ δυνατόν γενέσθαι σοφόν, καὶ μεираκιῷ, καὶ οὐ πρεσβύτῃ μόνον, καθάπερ ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἔχει καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ γὰρ πείρα^ε τῶν πρεσβυτέρων ἐστίν, ἧς χωρὶς οὐ δυνατόν φρόνημον γενέσθαι, καὶ νοῦν καὶ σύνεσιν ἔχειν καὶ γνώμην.

* Νοῦν λέγω τὸν πρακτικόν· ὁ γὰρ νοῦς, καθὼς εἴρηται, καὶ θεωρητικὸς ἐστὶ καὶ πρακτικὸς, καὶ ἀρχῆ, καὶ τέλος· ἀρχὴ μὲν, καθ' ὅσον τῶν πρώτων ἀρχῶν ἐστὶ γνώσις καὶ θεωρητικὸς λέγεται· ἀρχὴ γὰρ ἐστὶν ἀποδείξεως· τέλος δέ, καθ' ὅσον γνώσις ἐστὶ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ ἐν αἰσθήσει, καὶ πρακτικὸς λέγεται· περὶ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ ταῦτα εἰσι τὰ ἀποδεικτά,^δ καὶ εἰς ταῦτα τελευταῖον ὁ ἀποδεικνὺς ἔρχεται ἀπὸ τῶν καθ' ὅλου καταβαίνων.

** Οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἀπὸ ἐμπειρίας περιγινόμενος ἐν τοῖς πρεσβυτέροις εὐρίσκειται· διὰ τοῦτο δεῖ πιστεύειν ταῖς τῶν ἐμπειρῶν, καὶ πρεσβυτέρων, ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἥττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα δρῶσι τὰς ἀρχὰς τῶν πράξεων, τὰ καθ' ἕκαστα δηλοῦσι πρακτά· δι' ὧν τὰ συμφέροντα γινώσκουσι καὶ ὑποτίθενται· καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

(Scripsi : ^α τινῶν] cod. τίνων. — ^β οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ^γ πείρα] cod. πείρα. — ^δ ἀποδεικτά] cod. ἀποδεικτά. —)

εφ. ιγ'.

Περὶ φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, τί χρήσιμοι· καὶ ποτέρα βελτίων.

*** Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία, καὶ περὶ τίνα ἐστὶν ^α ἑκατέρω, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἐστὶν ἑκατέρω, εἴρηται.

**** Διαπορήσεις δ' ἂν τις περὶ αὐτῶν, τί χρησιμοί εἰσι, καὶ πρὸς τί συντελοῦσι τοῖς ἀνθρώποις.

***** Ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἐστὶν εὐδαιμῶν ὁ ἀνθρώπος· ἡ μὲν γὰρ εὐδαιμονία περὶ τὴν πράξιν ἐστὶν, ἡ δὲ σοφία οὐδεμιᾶς αἰτίας γενέσεως· οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὸ πρακτὸν ἀγαθόν.

***** Ἡ δὲ φρόνησις ἐστὶ μὲν αἰτία πράξεως, καὶ πρὸς τὸ πρακτὸν ἀγαθόν, ἀναγκαῖα δὲ πρὸς τὴν κτήσιν τῆς ἀρετῆς οὐ πᾶν δοκεῖ· τοῖς μὲν γὰρ σπουδαίοις ἀπὸ

tum, sed prudentia etiam, intelligentia et sententia videntur esse naturalia : a naturali enim mentis cognitione hæc omnia proficiscuntur, et in iisdem rebus cum mente versantur, in singularibus videlicet. Sapientia vero non item : nemo videlicet natura sapiens est, quia ad sapientiam sibi parandam certa docendi ratione ac disciplina eget, ac prudentiam, sententiam, mentem et intelligentiam ætatis congruere putamus : dicimus enim hanc aut illam ætatem mentem habere et sententiam et prudentiam, quasi natura earum rerum causa sit : sapientiam vero nunquam huic aut illi ætati ascribimus : nam et juvenis et adolescens potest esse sapiens, non senex tantum, quæ et prudentiæ cæterarumque rerum ratio est.

Quippe seniorum est experientia, sine qua prudens nemo esse potest, nemo etiam intellectum aut intelligentiam habere aut sententiam.

Mentem autem dico agendi vi præditam; nempe mens, ut diximus, et contemplativa est et activa, principiumque et finis : ac principium quidem, quatenus primorum principiorum est cognitio, et contemplativa appellatur : nimirum demonstrationis principium est : finis vero, quatenus singularium est cognitio, et in sensu consistit, atque activa dicitur : de his quippe sunt demonstrationes, suntque hæc ad demonstrandum facilia, et ad hæc postremo qui demonstravit ab universalibus descendit.

Hic autem intellectus quam experientia duce nobis contingat, in senioribus invenitur : ideoque usu peritorum et seniorum aut prudentium virorum sententiis et opinionibus nulla demonstratione probatis non minor fides quam eorum demonstrationibus adjungenda est : quia enim experientia magistra aliquem quasi oculum sibi compararunt, ipsa actionum principia, hoc est, illa quæ sub actionem cadunt, singula vident : quorum beneficio fides tum sibi tum aliis hominibus utiles et animadvertunt et suadent.

Cap. XIII.

De prudentia et sapientia, quam utilitatem præbeant : Item ultra sit melior.

Quid sit igitur prudentia et sapientia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis, dictum est.

Sed quærat aliquis de iis, quam utilitatem afferant, et quid hominibus prosint.

Sapientia enim nihil eorum contemplatur, quibus homo beatus esse potest : in actione quippe cernitur beatitudo, sapientia autem nullius generationis causa est : neque enim finem habet bonum quod sub actionem cadit.

Prudentia autem causa quidem actionis est, et ad id quod sub actionem cadit bonum deducit : sed ad virtutis possessionem non admodum videtur necessaria : viris

* Διὸ καὶ ἀρχὴ κτλ. — ** Ὅστες δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπειρῶν κτλ. — *** Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία κτλ. — **** Cap. 12. Διαπορήσεις κτλ. — ***** Ἡ μὲν γὰρ σοφία κτλ. — ***** Ἡ δὲ φρόνησις κτλ.

τοῦ θένος τὰς ἀρχὰς περιγενομένας, βεβαίαι εἶναι συμβαίνει· ἔξεις γὰρ εἰσι· καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ εἰδέναι τὰ καλὰ καὶ δίκαια πρακτικοὶ αὐτῶν γίνονται· ὥσπερ οὐδὲ ὑγιεῖνοι ἢ εὐεκτικοὶ γινόμεθα, ἀπὸ τοῦ καλῶς εἰδέναι τὰ ὑγιεινὰ καὶ εὐεκτικά, ἀλλὰ τῷ ἔχειν ἔξιν ὑγείας καὶ εὐεξίας· οὐ γὰρ ὁ πύκτης πυκτικώτερος γίνεται διὰ τὸ εἰδέναι τί ἐστὶ τὸ εὖ καὶ καλῶς πυκτεῦν· οὐ γὰρ τῷ εἰδέναι, ἀλλὰ τῷ ἔξιν ἔχειν πυκτικῆς πυκτεῦν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ παλαιστής καὶ ὁ δρομικός· καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ γυμνικός διὰ τὴν ἔξιν γυμνικός ἐστίν, οὐ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ εὐεκτικά καὶ γυμνικά· λέγω δὲ εὐεκτικά καὶ γυμνικά ἢ ὑγιεινά, οὐ τὰ ποιητικά εὐεξίας ἢ ὑγείας, ἀλλ' ἃ ποιεῖ ὁ υγιαίνων, ἢ ὁ εὐεκτῶν, ἀπὸ τοῦ ἔξιν ὑγείας ἢ εὐεξίας ἔχειν· ὥσπερ τοίνυν ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἔξων οἱ ἔχοντες οὐκ ἂν ἀμείνους γένοιτο διὰ τὸ εἰδέναι, οὕτως οὐδὲ ὁ σπουδαῖος καλλίων περὶ τὴν ἀρετὴν γένοιτο διὰ τὴν φρόνησιν· εἰ δὲ τοῖς σπουδαίοις οὐδὲν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ φρόνησιν συντελεῖ, λείπεται δὴ τοὺς μὴ δυνατοὺς σπουδαίους τὴν φρόνησιν καλλίους ποιεῖν· καὶ τούτους δὲ οὐ ἀφόδρα ἀναγκαῖον φρονίμους εἶναι πρὸς τὸ γενέσθαι σπουδαίους· δυνατόν γὰρ καὶ παρ' ἄλλων μαθόντας τὸν περὶ ἀρετῆς λόγον καὶ πεισθέντας αὐτοῖς σπουδαίους γενέσθαι· ὥσπερ βουλόμενοι υγιαίνειν, οὐκ αὐτοὶ μανθάνομεν ἱατρικὴν, ἀλλὰ τοὺς ἱατροὺς ἐρωτῶμεν, καὶ οὐδὲν κωλύει υγιαίνειν ταῦτα μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἂν τις περὶ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, εἰς τί συντελοῦσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὸς τί εἰσι χρήσιμοι.

* Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖνο δεῖ ζητεῖν περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν σχέσεως, ποτέρα βελτίων. Δοκεῖ μὲν γὰρ ἢ σοφία βελτίων τῆς φρονήσεως, καθ' ὅσον^b τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ γινώσκεις· δοκεῖ δὲ ἢ φρόνησις βελτίων τῆς σοφίας, καθ' ὅσον^a ἀρχὴ ἐστὶ πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο κυριωτέρα τῆς σοφίας, ἥτις μόνον θεωρητικὴ ἐστίν· ἢ γὰρ πρακτικὴ ἔξιν ἀρχει καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον.

** Ταῦτα μὲν οὖν ἠπόρηται περὶ σοφίας καὶ φρονήσεως· ῥητέον δὲ πρὸς ταῦτα, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου· πρῶτον μὲν οὖν εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἦσαν χρήσιμοι αἱ τοιαῦται ἀρεταί, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς ἀναγκαῖον αἰρετὰς αὐτὰς εἶναι· ἀρεταὶ γὰρ εἰσιν ἕκατέρω ἕκατέρω τοῦ διανοητικοῦ, καθὼς εἴρηται· πᾶσα δὲ ἀρετὴ αἰρετόν τί ἐστίν.^a

*** Ἐπειτα καὶ χρήσιμοι εἰσι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, οὐχ ὥσπερ ἱατρικὴ πρὸς ὑγίειαν· ἀλλ' ὥσπερ ἢ ὑγίεια πρὸς ὑγίειαν ἔχει, οὕτω σοφία καὶ φρόνησις πρὸς εὐδαιμονίαν χρήσιμοι εἰσιν· ἢ μὲν γὰρ καθόλου εὐδαιμονία ἢ παντελής ἐστίν ἀρετὴ, σοφία δὲ καὶ φρόνησις μέρος εἰσὶ τῆς ὅλης ἀρετῆς· ὥστε μέρος εἰσὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας σοφία καὶ φρόνησις, καὶ τὸ ταύτας ἔχειν μετὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν εὐδαιμονεῖν ἐστὶ τὴν ὅλην εὐδαιμονίαν.

enim bonis quum ex consuetudine illa contingant principia, firma quoque esse constat : nempe habitus sunt : nihilo autem ad agenda ea quæ honesta et justa sunt aptiores eorum cognitione efficiuntur : quemadmodum nec convalescimus aut firmum corpus nascimur, propterea quod res nobis salubres et ad corporis firmitatem pertinentes probe novimus, sed quia habitum firmæ valetudinis et salubris corporis habemus : neque enim pugil pugilatui aptior fit, si sciat quid sit bene recteque certare pugnis : nimirum non quatenus hoc scit, sed quatenus habitum pugilationis habet, pugnis certat : eademque et luctatoris et cursoris est ratio : nam et gymnicus non ob rerum ad corporis firmitatem et ad gymnasia pertinentium cognitionem, sed propter habitum gymnicus est : dico autem res ad corporis firmitatem et gymnasticam artem pertinentes aut nobis salubres non boni habitus aut sanitatis effectrices, sed illa omnia quæ homo sanus aut firmo corpore præditus facit, quia habitum sanitatis aut firmi corporis habet : sicut ergo in iis quos diximus habitibus, qui eos consecuti sunt haudquaquam meliores ipsa scientia efficiuntur, ita nec vir bonus ad virtutem melior efficietur prudentia : quodsi viris bonis nihil ad virtutem prudentia prodest, restat ut qui viri boni non sunt, eos meliores prudentia efficiat : atqui ne hos quidem admodum necesse est prudentes esse, ut viri boni efficiantur : possunt quippe ab aliis discere ea quæ de virtute traduntur, iisque obtemperare, atque ita viri boni fieri : non secus ac si bene valere cupientes, non ipsi medicinam addiscimus, sed medicos consulimus, neque quidquam obstat, quia convalescamus : hæc igitur sunt, quæ de prudentia et sapientia disseri queant allata dubitatione, quid hominibus prosint et quam utilitatem afferant.

Sed et illud de utriusque ad alteram relatione queri oportet, utra sit præstantior. Videtur enim sapientia prudentiæ præstare, quatenus necessarium est cognitio : rursus prudentia videtur sapientiæ præstare, quatenus actionis est principium, ideoque plus posse quam sapientia, quæ in sola rerum contemplatione posita est : activus quippe habitus in singularibus dominatur et regnat.

Hæc igitur de sapientia et prudentia allata dubitatione disputata sunt : ad quæ respondendum est, et primum quidem de primo : primum ergo, etiamsi ad nihil aliud hæc virtutes conferrent, tamen per se necessario expetendæ forent : quia virtutes sunt, estque utraque utriusque quæ menti tribuitur partis cogitatione valetis, ut diximus : omnis autem virtus expetenda est.

Deinde etiam ad vitam beatam conferunt, non ut medicina ad sanitatem : sed ut sanitas ad sanitatem se habet, ita sapientia et prudentia ad beatitudinem conducit : nam beatitudo universalis perfecta virtus est, sapientia autem et prudentia virtutis totius partes sunt : quamobrem pars etiam felicitatis humanæ sapientia et prudentia est, et qui iis cum reliquarum virtutum comitatu præditus est, is perpetua felicitate uti perhibetur.

* Πρὸς δὲ τούτοις ἄποπον κτλ. — ** Περὶ δὲ τούτων λεκτέον κτλ. — *** Ἐπειτα καὶ ποιοῦσι κτλ.

* Ἐτι δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν πράξιν σπουδαίαν ἢ φρόνησις χρήσιμός ἐστι, καὶ δι' αὐτῆς πᾶν τοιοῦτον ἔργον ἀποτελεῖται· ἢ μὲν γὰρ ἠθικὴ ἀρετὴ τὴν θέλησιν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀπευθύνει τέλος, καὶ ὀρθὸν ποιεῖ τὸν σκοπὸν· ἢ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος φέροντα τὸ ἀγαθὸν ζητεῖ· καὶ βουλευέται δι' ὧν ἀλλίστα, καὶ βῆστα, καὶ ὡς δεῖ, τοῦ τέλους ἐνὶ τυχεῖν. Τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς, ὃ ἐστὶ τὸ θρηπτικόν, οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἥτις ἀρχὴν ἔχει τὸ ὀρεκτικόν, λέγω δὴ τὴν ἠθικὴν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ θρηπτικόν κύριον πράξεως οὐδεμιᾶς· ὃ δὲ οὐκ ἔστιν ἀρχὴ πράξεως, οὐ δύναται ἀρετὴν ἔχειν τοιαύτην. Δύναται δὲ λέγεσθαι ἀρετὴ τοῦ θρηπτικοῦ τὸ εὐτραφέες, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπονται, ὅταν καλῶς ἔχη τὸ θρηπτικόν, ὅσον κάλλος ἢ μέγεθος, ὅπερ ἀρετὴ οὐκ αἰσὶ κυρίως· οὐ γὰρ ἀπὸ προαιρέσεως γίνεται, οὐδὲ ὁ ἀρετὴ ἐστὶν· ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰν λέγεται. Καὶ ταῦτα μὲν μεταξὺ εἰρηται· ῥητέον δὲ ἔτι πρὸς τὸ προκειμένον· ὅτι μὲν οὖν εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἄλλο συντελεῖν ἠδύνατο ἢ σοφία καὶ ἢ φρόνησις, διὰ γὰρ ἑαυτὰς ὁδε πολλοῦ τινος ἀξίας εἶναι δοκεῖν, δέδεικται.

** Δείξομεν δὲ ἔτι σαφέστερον, ὅτι ἢ φρόνησις συντελεῖ πρὸς τὸ σπουδαιότερους γενέσθαι, καὶ πρακτικωτέρους τῶν καλῶν καὶ δικαίων· μικρὸν δὲ ἀνωθεν ἀναληπτέον τὸν λόγον, ἀρξαμένου ἐκείθεν. Ὡς περὶ γὰρ λέγομεν δυνατὸν εἶναι πράττοντάς τινας τὰ δίκαια οὕτω δικαίους εἶναι, καὶ τὰ σώφρονα καὶ μὴ σώφρονας εἶναι, οἷοί εἰσιν οἱ τὰ προσταττόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου ποιοῦντες διὰ φόβον καὶ ἀκουσίως, ἢ οἱ δι' ἀγνοίαν δικαίον τι πεποιηκότες· ὥσπερ εἰ τις λάθοι τὸν ἀδικοῦντα κολάσας ἀντὶ τοῦ ἠδικημένου· ἢ δι' ἄλλο τι, ἢ χρέηματα, ἢ ἠδονὴν τὸ δίκαιον ποιοῦντες, καὶ μὴ δι' ἑαυτὸ· ὥσπερ τοῖνον τοὺς τοιοῦτους οὐ λέγομεν δικαίους, καίτοι πράττοντας τὰ δίκαια, οὕτως, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ πάσης ἀρετῆς ἔχει· καὶ ὁ ποιῶν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ δι' ἑαυτὴν, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ αὐτὸς προαιρούμενος καὶ οὐκ ἀκουσίως, οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σπουδαῖος· ὃ γὰρ βιαζόμενος ὑφ' ἑτέρου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀγαθοῦ μὲν ἕνεκα ποιεῖ ὅπερ ποιεῖ, εἴπερ δὲ καταναγκάζων αὐτὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καταναγκάζει· σπουδαῖος δὲ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀγαθός, ὅτι μὴ προαιρούμενος καὶ ἐκούσιως πράττει τὸ ἀγαθόν· ἢ μὲν οὖν ἔξισ τῆς ἀρετῆς ρυθμιζουσα τὸ ὀρεκτικόν τῆς ψυχῆς, τὸ θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν, ὀρθὴν ποιεῖ τὴν προαίρεσιν· ἐπιθυμεῖ γὰρ καὶ προαιρεῖται τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως· οὐ δεῖ δὲ μέχρι τούτου τὸν σπουδαῖον ἰσασθαι τοῦ ἔξιν ἔχειν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ πράττειν ἐξ ὧν ἔσται βεβαία ἢ ἔξισ ἐν τῇ ψυχῇ, τὰς πράξεις τὰς σπουδαίας δηλονότι. Τὸ τοίνυν τὰς τοιαύτας πράξεις εἰδέναι οὐ δυνατὸν λαθεῖν ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς ἀρετῆς· αὕτη γὰρ μόνη ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ τὴν

Præterea ad omnem actionem honestam conducit prudentia, et per eam quodlibet tale opus perficitur: virtus quippe moralis voluntatem ad bonum finem dirigit, et quod expetimus rectum efficit: prudentia vero ea quæ ad rectum finem ducunt quærit: quin etiam deliberat, quibus rationibus optime facillimeque, et ut oportet, propositum assequi possit. Quartæ vero animi partis, quæ alendi vim habet, nulla est ejusmodi virtus, de qua hic agitur, cujus principium sit appetendi facultas, intelligo videlicet moralem: neque enim pars illa altrix actionis alicujus potestatem proprie habet: id vero quod actionis non est principium, tali præditum virtute esse nequit. Virtus autem dici potest tum partis altricis bonum alimentum, tum quæcunque alia sequuntur, quum bene se habet pars altrix, verbi causa, corporis pulchritudo aut magnitudo, quæ proprie non est virtus: non enim consulto fit, neque expetenda est, sed per translationem ita vocatur. Et hæc quidem reliquis interposui: sed et aliud præterea ad rem quæ tractatur adjici oportet; nimirum etiamsi ad nihil aliud sapientia et prudentia prodesse posset, per se tamen eas magni æstimandas videri, jam ostendimus.

Jam vero manifestius etiam ostendemus, prudentiam efficere, ut meliores fiant homines aptioresque ad actiones honestas et justas suscipiendas: quod ut faciamus, paullo altius nobis repetendum erit sermo, atque inde ducendum exordium. Quemadmodum enim dicimus fieri posse, ut nonnulli qui res justas agunt nondum sint justis et qui temperate agunt, nondum sint temperantes, quales sunt illi qui quæ legibus constituta et præscripta sunt metu commoti faciunt et invitati, aut qui per ignorantiam rem justam faciunt: ut quis inescius eum qui injuriam intulit, punit pro eo qui accepit: aut qui propter aliud aliquid, sive pecuniam sive voluptatem, non autem per se id quod justum est faciunt: sicut ergo hos non appellamus justos, licet ea quæ justa sunt agant, ita in omni virtute, ut videtur, se res habet: et qui quod bonum est agit virtutemque exercet, idque et per se et boni ipsius causa, simul etiam sua voluntate, non invite, is est vir honestus: qui enim cogitur ab alio, ut faciat bonum, boni quidem causa facit quod facit, siquidem qui cogit eum, boni causa eum cogit: at neque honestus est neque bonus, nisi consulto et sponte facit bonum: quapropter habitus virtutis dum format animi partem appetendi facultate præditam, id est, iracundiam et libidinem, rectum consilium efficit: cupit quippe et consecratur bonum boni habitus beneficio: nec tamen in solo virtutis habitu acquiescere debet vir honestus, sed illa etiam suscipere, quibus confirmari stabiliri que in animo iste queat habitus, actiones videlicet honestas. Talium ergo actionum scientiam virtutis habitu consequi non possumus: siquidem hæc solum animo boni appetitum ingé-

* Ἐτι τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κτλ. — ** Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους κτλ.

δρεξιν τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ δὲ εἰδέναι ἃ δεῖ πράττειν τὸν σπουδαῖον, ἄλλης ἐστὶ δυνάμεως.

* Λεκτέον δὴ περὶ ταύτης τῆς δυνάμεως σαφέστερον. Ἔστι δὴ τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δὲ ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα δύνασθαι ταῦτα πράττειν, καὶ τυγχάνειν αὐτῶν· ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾗ καλός, ἐπαινετὴ ἐστίν, ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους δεινοὺς καὶ πανούργους φαμέν εἶναι· ἐστὶ δὲ ἡ φρόνησις οὐχ αὕτη ἡ δύναμις, ἡ δεινότης, ἀλλ' οὐχ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης· ταύτης γὰρ τῆς δυνάμεως ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φρόνησις. Οὐτε τοίνυν ἄνευ φρονήσεως τελειωθείη ἂν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, τὴν τε φρόνησιν ἀδύνατον ἐπιγενέσθαι τῷ πρακτικῷ νόῳ ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν, οὓς δηλονότι συλλογισζόμενοι πράττομεν, ἀρχὰς ἔχουσι τὰ τέλη τῶν πράξεων· ἀπὸ γὰρ τῶν τελῶν συλλογισζόμεθα, εἰ ἀγαθαὶ εἰσὶν αἱ πράξεις ἢ πονηραὶ· τὰς δὲ τοιαύτας ἀρχὰς, τὰ τέλη δηλονότι, οὐ γινώσκομεν ἄνευ τῆς ἔξεως τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· πονηρὸν γὰρ τίθεμεθα τέλος ὑπὸ πονηρᾶς ἔξεως, καὶ πρὸς τοῦτο τὰς πράξεις τάττομεν, ὥσπερ εἰς ἀγαθόν· καὶ συμβαίνει τὴν γνῶσιν τῶν τοιούτων πρακτῶν μὴ εἶναι φρόνησιν, ἡ γὰρ φρόνησις περὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε ἀνάγκη τὸν φρόνιμον τὸ ἀγαθὸν τίθεσθαι τέλος· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατὸν τὴν φρόνησιν συστῆναι ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς· καὶ ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι μὴ ὄντα ἀγαθόν· οὕτω μὲν οὖν φαίνεται τὴν φρόνησιν μὴ εἶναι ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς.

** Φανερόν δὲ μηδὲ τὴν ἀρετὴν εἶναι ἄνευ φρονήσεως· καὶ γὰρ ὡς ἔχει ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὗ ταῦτόν μὲν, ὅμοιον δέ· καὶ γὰρ ἡ μὲν δεινότης φυσικὴ ἐστὶν ἐπιτηδεύουσα τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ φρόνησις ἀρετὴ ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἐπιτηδεύουσας· οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει.

*** Πᾶσι γὰρ δοκεῖ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἑκάστη φυσικὴ εἶναι· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρείοι, καὶ τὰλλα ἔχομεν εὐθύς ἐκ γενετῆς.

**** Ἄλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι νομίζοντες οὐ ταύτας εἶναι τὰς κυρίως ἀρετάς.

***** Αὗται γὰρ καὶ παισὶ καὶ θηρίοις ὑπάρχουσαι, βλαβεραὶ γίνονται ἐνίοτε, διὰ τὸ ἄνευ νοῦ προσεῖναι· καὶ καθάπερ σώματι ἰσχυρῷ κινουμένῳ συμβαίνει σφάλεσθαι ἰσχυρῶς, ὅταν ἄνευ ὄψεως κινήται, οὕτω καὶ τὰς τοιαύτας ἔξεις ἄνευ νοῦ πονηρὰς εἶναι συμβαίνει, μετὰ δὲ νοῦ ἀγαθὰς· αἱ καὶ ἀρεταὶ κυρίως καλοῦνται. Καὶ αἱ αὗται ἔξεις νοῦ μὲν ἄνευ οὐκ εἰσὶν ἀρεταὶ κυρίως, μετὰ δὲ νοῦ κυρίως ἀρεταὶ γίνονται· ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικῆς δύο εἰσὶν εἶδη, δεινότης καὶ φρόνησις, οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικῆς δύο ἐστὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ, τὸ δὲ ἡ κυρίως.

nerat : illa autem scientia rerum viro honesto agendarum alterius facultatis est.

De qua quidem facultate jam planius dicendum nobis erit. Est igitur facultas quædam quam sollertiam vocant : hæc autem ejusmodi est, ut ea quæ ad finem propositum spectant agere et consequi queat : quodsi finis honestus est, illa quoque laudabilis, sin malus ac turpis, versutia nominatur : ideoque prudentes tum sollertes esse tum versutos affirmamus : est autem prudentia non ipsa facultas illa, quam sollertiam diximus, sed non sine hac facultate est : hujus quippe facultatis virtus prudentia est. Quare nec sine prudentia virtus moralis perficiatur, neque prudentia ad mentem agendi vi præditam sine reliqua virtute morali accedere possit : ratiocinationes quippe eorum quæ sub actionem cadunt, quas nimirum ratiocinando agimus, principia habent actionum fines : e finibus enim ratiocinamur, utrum bona sint facinora an mala : principia vero ejusmodi, hoc est, ipsos fines sine moralis virtutis habitu non cognoscimus : quippe propter malum habitum malum quoque finem nobis proponimus, atque ad istum tanquam ad bonum actiones nostras referimus : quo fit, ut ejusmodi rerum sub actionem cadentium cognitio non sit prudentia, nempe in hominis bonis versatur prudentia : itaque necesse est bonum sibi finem proponat vir prudens : ideoque prudentia sine reliqua morali virtute constare nequit : neque quisquam prudens esse potest, qui non sit bonus : atque ita quidem apparet, sine reliqua morali virtute non posse esse prudentiam.

Sed et illud manifestum est, ne virtutem quidem prudentia carere : etenim quemadmodum prudentia ad sollertiam se habet, ita ut non eadem res sit cum ea, sed similis potius : quippe sollertia naturalis animi dexteritas habetur, ejusmodi autem dexteritatis virtus est prudentia : sic et virtus moralis ad naturalem se habet.

Omnibus enim singulæ virtutes morales videntur quodammodo naturales esse : namque ad justitiam, temperantiam, fortitudinem cæterasque virtutes apti sumus, quum primum nascimur.

Sed tamen aliud quiddam requirimus, rati non has esse illas, quæ proprie dicantur virtutes.

Hi enim habitus qui in pueris et bestiis animadvertuntur, nonnunquam detrimentum afferunt, quia sine intellectu illis insunt : et ut valido corpori accidit, quoties movetur, ut pedes vehementer offendant, quum sine videndi sensu movetur, ita etiam tales habitus sine intellectu malos esse constat, cum intellectu vero bonos : unde et proprie virtutes vocantur. Itaque iidem habitus sine intellectu proprie virtutes non sunt, cum intellectu autem proprie virtutes fiunt : quamobrem sicut in ea animi parte, quæ ad opinandum valet, duæ sunt species, sollertia ac prudentia, ita in morali duæ sunt, altera virtus naturalis, altera quæ proprie dicitur virtus.

* Λεκτέον δ' ἐπιστήσας σαφέστερον κτλ. — ** Cap. 13. Σκεπτέον δὴ πάλιν κτλ. — *** Πᾶσι γὰρ δοκεῖ κτλ. — **** Ἄλλ' ὅμως κτλ. — ***** Καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις κτλ.

* Καὶ τούτων ἡ κυρίως ἢ οὐ γίνεται ἄνευ φρονή-
σεως

** Διόπερ φασὶ πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι.

*** Καὶ Σωκράτης τούτῳ τῷ λόγῳ στοιχῶν, πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε ἢ πῆ δὲ ἡμάρτανεν· ἵ ἐτι μὲν γὰρ φρονή-
σεις ᾗτο εἶναι τὰς ἀρετὰς ἀπάσας, ἡμάρτανεν· ἐτι δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε.

**** Σημεῖον δὲ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὀρίζονται τὴν ἀρετὴν, εἰπόντες αὐτὴν ἔξιν, καὶ περὶ τίνα κα-
ταγίνεται, προστιθέασι καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρ-
θὸς δὲ λόγος ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν· φαίνεται ἄρα μὴ δύνασθαι εἶναι ἀρετὴν ἄνευ φρονήσεως.

***** Ἐτι δὲ, οὐ μόνον κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἔξιν ἢ ἀρετὴ λέγεται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου· ὁ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ὀρθὸς λόγος, ἢ φρόνησις ἐστίν.

***** Ὅ μὲν γὰρ Σωκράτης λόγους τὰς ἀρετὰς ᾗτο εἶναι, πάσας γὰρ ἐπιστήμας ἔλεγεν εἶναι· ἡμεῖς δὲ ἔξεις μετὰ λόγου· τὸ γὰρ κατὰ λόγον διαφέρει τοῦ μετὰ λόγου· κατὰ λόγον γὰρ τις ποιεῖ τι, καὶ ἐτέρου κινουόντος, καὶ τὸ τέλος σκοποῦντος, ὡσπερ ἡ φύσις κατὰ λόγον ποιεῖ· μετὰ λόγου δὲ, ὅταν αὐτὸς εἰδῶς πράττει, καὶ τὸ τέλος σκοπῶν κατὰ λόγον ποιῇ· διὰ τοῦτο δεῖ προσκεῖσθαι τῷ κατὰ λόγον τὸ μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐστίν ἢ φρόνησις καθὼς εἴρηται.

***** Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ἐτι οὐχ ὀφόν τε ἀγαθὴν εἶναι κυρίως τὴν ἔξιν ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνησιν ἄνευ ἀρετῆς.

***** Ἐντεῦθεν δὲ λύοιτ' ἂν καὶ εἴ τις ἐκ τοῦ ἐναν-
τίου λόγος εἰσάγοιτο· δοκεῖ γὰρ δυνατὸν εἶναι χωρίζε-
σθαι τὴν φρόνησιν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς οὕτως εὐφρῶς ἔχει πρὸς ἀπάσας, ὥστε πάσας τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν φρόνησιν ἁμοῦ λαβεῖν δυναθῆ-
ναι· ὥστε τὴν μὲν λήψεται, τὴν δὲ οὐπω εἰληφῶς ἔσται· δοκεῖ ἄρα χωρίζεσθαι τὰς ἀρετὰς.

***** Τοῦτο τοίνυν κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρε-
τὰς ἐνδέχεται, κατὰ δὲ τὰς ἠθικὰς, καθ' ἃς ἀπλῶς ἀγαθὸς ὁ ἄνθρωπος λέγεται, οὐκ ἐνδέχεται.

***** Ἄμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾶ οὕση πᾶσαι ὑπάρξουσιν.

***** Ἡ τοίνυν φρόνησις ἐστὶ μὲν καὶ πρα-
κτικὴ, καὶ χρησιμὸς ἐστὶ πρὸς τὰς πράξεις ἀπάσας τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἔστι δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ζητητέα, διὰ τὸ ἀρετὴ εἶναι τοῦ βελτίστου μορίου τῆς ψυχῆς, τοῦ λογικοῦ δηλονότι, καὶ τούτου μόνου χάριν χρεῖα ἂν ἦν αὐτῆς. Οὐ γὰρ ἂν τις ἀπλῶς γένοιτο ἀγαθὸς κατὰ τὸ βέλτιστον ἑαυτοῦ μέρος φαύλως ἔχων· νῦν δὲ οὐκ ἐνὶ οὐδεμίαν ἀρετὴν ἄνευ τῆς φρονήσεως συστήναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ὀρθὴν εἶναι τὴν προαίρεσιν ἄνευ φρονήσεως, ὡσπερ οὐδὲ ἄνευ ἀρετῆς, καθὼς εἴρηται· ἢ μὲν γὰρ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος κινεῖ τὸ ἀγαθόν, καὶ τούτου ἐφί-
-

Earum autem hæc, quæ proprie dicitur virtus, sine prudentia constare non potest.

Quapropter omnes virtutes prudentias esse ajunt.

Et qui hanc rationem secutus est Socrates, partim recte sentiebat, partim errabat : nam quod virtutes omnes prudentias esse putabat, in hoc errabat : quod autem eas prudentia non vacare arbitrabatur, recte dicebat.

Id vero hoc argumento confirmatur, quod nunc omnes, quum virtutem definiunt, postquam eam habitum esse dixerunt, et in quibus versetur docuerunt, addunt etiam rectæ rationi consentaneum : recta autem ratio est ea quæ prudentiæ congruit : apparet igitur, non posse virtutem prudentia carere.

Insuper non solum habitus rectæ rationi consentaneus, sed etiam cum recta ratione conjunctus dicitur virtus : recta vero talibus in rebus ratio prudentia est.

Socrates enim rationes virtutes esse existimabat, quia omnes disciplinas esse præ se ferebat : nos autem habitus cum ratione conjunctos : nempe quod rationi congruit, discrepat ab eo quod cum ratione conjunctum est : etenim rationi convenienter facere quispiam aliquid dicitur, etiam alio impellente finemque considerante, ut natura rationi convenienter facit : cum ratione autem, quando facti auctor sciens agit, finemque considerans rationi convenienter facit : quapropter id quod cum ratione conjunctum est adjungi oportet ei quod rationi congruit : ratio autem, sicut diximus, prudentia est.

Ex his ergo quæ dicta sunt apparet, neque bonum habitum proprie sine prudentia, neque prudentiam sine virtute esse posse.

Hinc etiam diluetur, si quod e contrario allatum fuerit argumentum : etenim a morali virtute videtur distingui posse prudentia : non enim idem ad omnes virtutes ita aptus natura est, ut cum cunctas simul morales virtutes, tum etiam prudentiam consequi possit : quamobrem etiam consequetur, aliam vero nondum adeptus erit : videntur ergo separari posse virtutes. Hoc igitur in naturalibus quidem virtutibus evenire potest, in moralibus vero, ex quibus simpliciter homo bonus nominatur, evenire nequit.

Simul enim cum prudentia licet una tantum sit, cæteræ omnes aderunt.

Prudentia igitur tum ad agendum apta, tum ad omnes reliquarum virtutum actiones utilis est. Quin etiam per se expetenda est, quia præstantissimæ animi partis virtus habetur, rationalis videlicet, atque hanc vel solam ob causam ea opus esset. Nemo enim simpliciter bonus erit, qui ex præstantissima sui parte labore : nunc vero ne una quidem virtus sine prudentia constare potest : neque enim sine prudentia rectum poterit esse consilium, sicut nec sine virtute, ut dictum est : quippe virtus ad bonum finem impellit, et ad hunc petendum

* Καὶ τούτων κτλ. — ** Διόπερ φασὶ κτλ. — *** Καὶ Σωκράτης κτλ. — **** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Δεῖ δὲ μικρὸν κτλ. — ***** Σωκράτης μὲν κτλ. — ***** Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν κτλ. — ***** Ἄλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτη κτλ. — ***** Τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν κτλ. — ***** Ἄμα γὰρ κτλ. — ***** Δῆλον δὲ, ἂν εἰ μὴ κτλ.

σθαι παρασκευάζει· ἡ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν.

* Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, ὅτι διὰ τὴν φρόνησιν ἡ σοφία. Ἐὖ γὰρ φρόνιμοι εἶναι ζητοῦμεν τὴν σοφίαν, καὶ ἡ φρόνησις τὸ τέλος ζητεῖ τῆς σοφίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν σοφίαν φέροντα ζητεῖ· καὶ οὕτω γὰρ ἔχουσα οὐκ ἐστὶ τῆς σοφίας βελτίων· ἐστὶ γὰρ ἡ σοφία ἀρετὴ τοῦ βελτίονος μορίου τῆς ψυχῆς· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἀρετὴ ἐστὶ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ, ἡ δὲ σοφία τοῦ θεωρητικοῦ. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας ἡ φρόνησις σκοπεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται αὐτῇ πρὸς τὸ ἑαυτῆς τέλος, ὥσπερ αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ ἔχουσι πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὰς τέχνας, ἀλλὰ ζητεῖ ὅπως γένηται· καὶ οὐ διὰ τοῦτο κυρία αὐτῆς ἐστίν, ὥσπερ οὐδ' ἡ ἱατρικὴ κυρία ἐστὶ τῆς υγιείας· οὐ γὰρ αὐτῇ ἐπιτάττει, ἀλλὰ αὐτῆς ἕνεκα· καὶ διὰ τοῦτο μάλλον βελτίων ἡ σοφία τῆς φρονήσεως, καθάπερ καὶ ἡ υγιεία τῆς ἱατρικῆς, ὅτι αὐτῆς ἕνεκα πράττει. Εἰ δὲ ἐπιτάττει ἡ φρόνησις, ἀλλ' οὐ τῷ σοφῷ, ἀλλὰ τῷ μήπω εἰς ταύτην ἐλθόντι τὴν ἀρετὴν· τῷ δὲ ἐλθόντι οὐκέτι· οὐδὲ γὰρ ἡ πολιτικὴ, διότι ἐπιτάττει περὶ πάντων ἐν τῇ πόλει, ἤδη καὶ τῶν θεῶν ἄρχει.

(Scripsi : * ἐστίν] vulgo ἐστιν. ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^c καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^d αἰρετόν τί ἐστιν] vulgo αἰρετόν τι ἐστίν. — ^e οὐδὲ] cod. οὐ δὲ. — ^f διὰ γε] cod. διάγε. — ^g ἡ κυρίως] cod. ὁ κυρίως. — ^h πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε] cod. πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε. — ⁱ πῆ δὲ ἡμάρτανεν] cod. πῆ δὲ ἡμάρτανεν. — ^k ἀγαθὴν] cod. ἀγαθόν. — ^l γὰρ ἂν τις] cod. γὰρ τις. —)

nos instituit : prudentia vero efficit, ut ea quæ ad finem spectant faciamus.

At vero neque præest sapientiæ, quia propter prudentiam est sapientia. Quatenus enim prudentes sumus, sapientiam quærimus, et prudentia tum sapientiæ finem, tum ea quæ ad sapientiam ducunt, quærit : neque propterea tamen sapientia est præstantior : siquidem sapientia præstantioris animi partis virtus habetur : activi enim intellectus virtus est prudentia, contemplativi autem sapientia. Quamvis vero etiam de sapientia interdum prudentia cogitet, non tamen ad finem suum ea utitur, quemadmodum architectonicæ rationes ad artes quæ eis subsunt se habent, sed quomodo comparari possit tantum inquiri : nec propterea præest illi, sicut nec sanitati præest medicina : nec enim illi imperat, sed ejus causa præcipit atque imperat ; ideoque sapientia prudentiæ præstat, ut sanitas arti medicinæ, quia illius causa agit. Quodsi imperat prudentia, non sapienti illa quidem, sed homini hanc virtutem nondum adepto imperat : adepti autem non item : sicut nec civilis scientia, quod omnia præcipiat quæ in civitate fiunt, etiam diis imperat.

* Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐγκρατείας.

* Μετὰ τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν καὶ διανοητικῶν ῥητέον περὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετῆς, ἥτις ἡρωϊκὴ τίς ἐστι καὶ θεία· οὔτε γὰρ ἡ ἐγκρατεία ὁμογενὴς ἐστὶ ταῖς εἰρημέναις ἀρεταῖς, οὔτε ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρετὴ διὰ τοῦτο μετὰ τὰ περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρημένα περὶ τούτων ἰδίως λέγωμεν, ἀλλῆλην ποιησάμενοι ἀρχήν. Ὅτι δὲ οὐδετέρα αὐτῶν ὁμοταγῆς ἐστὶ ταῖς προειρημέναις, δῆλον ἐστὶ ἀπὸ τῶν περὶ αὐτῶν ῥηθησομένων· τῶν δὲ ψόγου ἀξίων καὶ φευκτῶν τρία ἐστὶν εἶδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης.

** Τὰ δὲ ἐναντία τούτοις τῇ μὲν κακίᾳ ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθική, περὶ ἧς διελέχθηται· τῇ δὲ ἀκρασίᾳ ἡ ἐγκρατεία· τῇ δὲ θηριότητι ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρετὴ, ἡ ἡρωϊκὴ καλεῖται, καθ' ἣν ἀνθρώποι γίνεσθαι λέγονται θεῖοι τινες ἐξ ἀνθρώπων.

*** Ὡσπερ καὶ Ὀμηρὸς εἰσάγει τὸν Πρίαμον περὶ τοῦ παιδὸς Ἐκτοροῦ λέγοντα,

— — — οὐ γὰρ εἴπωαι
Ἄνδρὸς γε θνητοῦ πάϊς ἐμμεναι, ἀλλὰ θεοῦ,

δι' ἀρετῆς ὑπερβολήν.

**** Αὕτη ἡ ἔξις ἐστὶν ἡ ἀντικειμένη τῇ θηριωδίᾳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ θηριωδία οὐκ ἐστὶ κακία, οἷα ἐστὶν ἡ ἀντικειμένη ταῖς ἀρεταῖς· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ κακία, ὅπως δὲ οὐδὲ κακία, οὐ γὰρ ἐστὶ θηρίου κακία ἢ ἀρετὴ, διὰ τὸ μὴ μετὰ λόγου ποιεῖν ἢ παρὰ τὸν λόγον· οὕτως οὐδὲ ἡ θεία ἀρετὴ καὶ ἡρωϊκὴ ἀρετὴ ἂν εἴη κυρίως· τὸ γὰρ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἀρετὴ λέγεται· τὸ δὲ θεῖόν τι ἐστὶν· οὐκ ἐστὶ δὲ θεοῦ ἀρετὴ, ἀλλὰ τι τιμιώτερον ἀρετῆς τὸ θεῖόν ἐστὶν ἀγαθόν· καὶ ὥσπερ σπάνιον ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἔξις, οὕτω καὶ ἡ ἀντικειμένη θηριωδία σπάνιον. Ἔστι δὲ μάλιστα ἐν τοῖς βαρβάροις. Γίνεται δὲ ἡ τοιαύτη θηριωδία οὐ μόνον διὰ πονηροτάτην ἔξιν, ἀλλὰ καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER VII.

Cap. I.

De continentia.

Post ea quæ de virtutibus tum moralibus tum positis in cogitatione diximus, disputandum nobis erit de continentia eaque quæ supra hominem est, virtute, quæ heroïca et divina vocatur: neque enim cognata reliquis, de quibus egimus, virtutibus aut continentia est, aut ea quæ humanum fastigium excedit virtus: quocirca post ea quæ de virtutibus dicta sunt, alio facto initio, de his seorsum exponamus. Neutram autem earum cum iis quas supra memoravimus cohærere virtutibus, vel ex his ipsis quæ de illis tradituri sumus, erit manifestum: eorum vero quæ reprehendenda et fugienda videntur, tres sunt species, vitiositas, incontinentia, feritas.

His vero contraria habentur, vitiositati quidem virtus, de qua disseruimus, moralis: incontinentiæ continentia: feritati quæ supra hominem est virtus, quam heroicam nominant, qua ex hominibus divini quidam homines fieri dicuntur.

Quemadmodum et Priamum Homerus de Hectore filio loquentem inducit,

*namque illum haud esse putares
mortali genitore satum, at genus esse deorum,*

propter virtutis excellentiam.

Hic autem est qui immanitati opponitur habitus. Nam quemadmodum immanitas non est vitiositas talis, qualis virtutibus opponitur: neque enim humana vitiositas est, sed omnino ne vitiositas quidem, siquidem nec feræ vitium aut virtus est, quia nec cum ratione nec præter eam agit: ita nec divina virtus nec heroïca proprie erit: humanum quippe bonum virtus vocatur: hoc vero divinum quid est: dei autem non est virtus, sed præstantius quid virtute divinum est bonum: et sicut rarum quid est ejusmodi habitus, ita et quæ opponitur, rarum quid est immanitas. Reperitur vero maxime apud barbaros. Nimirum talis immanitas non tantum a pessimo habitu, sed etiam a morbis et mutilationibus proficiscitur.

* Lib. VII. cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, κτλ. — ** Τὰ δ' ἐναντία τοῖς μὲν δυοῖν δὴλα, κτλ. — *** Ὡσπερ Ὀμηρὸς περὶ Ἐκτοροῦ κτλ. — **** Ὡστ' εἰ καθάπερ φασὶν κτλ.

* Περὶ μὲν οὖν τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἕστερον ποιησόμεθα λόγον. Περὶ δὲ τῆς κακίας εἴρηται πρότερον, ὅτι ^b περὶ ἀρετῶν ἐλέγομεν τῶν ἠθικῶν. Νῦν δὲ περὶ τῆς ἀκρασίας ἐροῦμεν, καὶ περὶ τῆς μαλακίας καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ τῶν ἀντικειμένων, ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὕτε γὰρ τῇ εἰρημένῃ κακία καὶ ἀρετῇ αἱ αὐταὶ εἰσιν, οὕτε πάντα διάφοροι, ὡς ἑτερογενεῖς εἶναι· καθ' ὅσον ^c μὲν γὰρ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖται ὁ ἐγκρατής καὶ τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖ, ἀρετῇ προσήκει ἡ ἐγκράτεια· καθ' ὅσον δὲ ἐναντιοῦται ^d αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἐν ἀγωνίᾳ ἔστιν ἀεὶ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἕξιν, κατὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρετῆ. Ἀκολουθῶς δὲ οὐδὲ ἡ ἀκρασία κακία ἔστι κατὰ τὴν κακίαν τὴν ἀντικειμένην ταῖς ἠθικαῖς ἀρεταῖς· ὁ μὲν γὰρ τὴν ἄλλην κακίαν φαῦλος, ἕξιν ἔχων τῆς φαυλότητος, πράττει τὰ φαῦλα, μὴ ἀντιτεινόντος αὐτῷ τοῦ λογισμοῦ· ὁ δὲ ἀκρατής, τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἔλκοντος, ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖται· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ὁμοειδὴς τῇ κακίᾳ ἢ ἀκρασίᾳ· ὅτι δὲ παρὰ τὸν λόγον καὶ αὐτῇ ἔστι, καὶ ἐκούσιον, τοῦτο αὐτῇ κοινῶνεί.

** Λέγομεν δὴ περὶ αὐτῶν κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἴπομεν· ἐκθροσόμεθα γὰρ τοὺς δοκοῦντας περὶ αὐτῶν λόγους, ὧν τοὺς μὴ συμβαίνοντας τῇ ἀληθείᾳ ἐλέγξαντες, τοὺς μάλιστα ἐνδόξους καταλείψαντες βεβαιώσομεν· καὶ οὕτως ἔσται φανερὸς ὁ περὶ αὐτῶν λόγος.

*** Δοκεῖ δὴ πᾶσιν ἡ ἐγκράτεια ἀγαθόν, καὶ ἡ καρτερία τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δὲ ἀκρασία τούναντίον. Φασὶ δὲ περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ ἐγκρατής ὁ αὐτός ἐστι τῷ ἐμμενετικῷ ἐν τινι λογισμῷ καὶ ἀκινήτῳ, καὶ ἐγκράτεια τὸ ἐμμένειν τῷ λογισμῷ, ἀκρασία δὲ καὶ ἀκρατία τούναντίον· δεύτερον, ὅτι εἰδῶς ὁ ἐγκρατής ὅτι φαῦλαι· αἱ ἐπιθυμῖαι, ἀφίσταται τούτων καὶ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ, ὁ δὲ ἀκρατής, εἰδῶς ὅτι φαῦλα πράττει, διὰ τὴν ἡδονὴν οὐ πείθεται τῷ λόγῳ· τρίτον, ὅτι καὶ ὁ σώφρων ἐγκρατής ἐστι καὶ καρτερικός, καὶ ὁ ἀκόλαστος τούναντίον· τέταρτον, ὅτι καὶ πᾶς ἐγκρατής σώφρων· ἐνίοι δὲ ὁμοίως καὶ τὸν ἀκρατῆ πάντα ἀκόλαστον, καὶ τὸν ἀκόλαστον ἀκρατῆ εἶναι φασιν· ἄλλοι δὲ διαφέρειν ἄλλήλων· πέμπτον, ὅτι ἐνδέχεται φρόνιμον καὶ δεινὸν ὄντα καὶ ἀκρατῆ εἶναι· ἕκτον, ὅτι λέγονται ἀκρατεῖς οἱ πρὸς θυμὸν ἐπιβρέπεις, καὶ οἱ σφόδρα τιμῆς καὶ κέρδους ὀρεγόμενοι· ταῦτα μὲν οὖν εἰσι πάντα σχεδὸν τὰ λεγόμενα περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας· ὧν περὶ ἑκάστου σκεψόμεθα· καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου.

(Scripsi : ^a οὐ γὰρ ἐψέχει] cum cod. Andronici et Marciano Aristotelis; nam apud Homerum Iliad. XXIV, 258-259 et in plerisque Stagiritæ libris legitur οὐδὲ ἐψέχει. — ^b ὅτι] cod. ὅτι. — ^c

Jam vero de tali animi affectione postea disputabimus. De vitiositate autem in priore de virtutibus moralibus dissertatione diximus. Nunc vero de incontinentia, mollitie et luxu, deque contrariis virtutibus, continentia videlicet ac tolerantia agamus: neque enim cum prædicta vitiositate aut virtute sunt eadem, neque tamen ita diversæ, ut alterius generis sint: quatenus ergo bonum expetit rationemque sequitur continens, convenit virtuti continentia: quatenus vero semper ei adversatur cupiditas et perpetuo in certamine est, quia habitu caret, eatenus non est virtus. His autem quæ dicimus congruenter nec incontinentia vitiositas est respectu ejus quæ moralibus virtutibus opponitur vitiositatis: qui enim reliquis vitiiis contaminatus improbus nominatur, quum improbitatis consecutus sit habitum, non repugnante rationis vi improba facta gerit: incontinens vero, quum ad bonum eum trahit ratio, cupiditatum ardore superatur: ideoque non ejusdem cum vitiositate speciei est incontinentia: quatenus vero præter rationem quoque ipsa est, et res voluntaria, eatenus aliquid cum ea commune habet.

Dicamus autem de iis eodem modo, quo etiam de cæteris disseruimus: exponemus enim eas quæ vulgo probantur rationes, e quibus incongruentes opposita veritate refutabimus, reliquas vero quæ maxime probabiles sunt, confirmabimus ac relinquemus: atque ita planus erit de iis sermo.

Omnibus ergo bonum videtur continentia rebusque probis et laudabilibus annumeranda esse tolerantia: contrarium vero incontinentia. Sed et hæc de continentia prædicant: primum continentem eundem esse atque eum qui in ratione permanet eique immotus adhærescit, et in ratione permanere esse continentiam, contrarium autem incontinentiam et incontinentem appellari: deinde continentem, quum sciat insanas esse cupiditates, ab iis disciscere et rationem sequi, at incontinentem, qui exploratum habeat, improba facta se gerere, propter voluptatem rationi non obtemperare: tum temperantem quoque esse continentem ac tolerantem, sed intemperantem contrarium vocari: porro omnem hominem continentem etiam temperantem esse: et alii quidem similiter omnem hominem incontinentem intemperantem, et intemperantem omnem hominem incontinentem esse ajunt: alii vero eos inter se differre: denique posse prudentem et sollertem hominem tamen incontinentem esse: postremo incontinentes eos dici, qui in iram præcipites sint, aut honoris et lucri cupiditate flagrant: hæc igitur omnia fere sunt, quæ de continentia et incontinentia dicuntur: de quibus singulis videamus: ac primum quidem de primo.

* Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως κτλ. — ** Δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, κτλ. — *** Δοκεῖ δὴ ἡ τε ἐγκράτεια κτλ.

καθ' ὅσον μὲν] cod. καθόσον μὲν. —^d καθ' ὅσον δὲ ἐναντιοῦται] cod. καθόσον δὲ ἐναντιοῦται. —^e φαῦλαι] cod. φαύλαι. — Cæterum quinque, quæ sequuntur, capita sive Andronici ipsius sive librariorum errore præpostero ordine videntur descripta. Rerum autem in Aristoteleo opere traditarum series e numeris apposisit intelligitur.

Κε. β'. [ε].

Ἔστι οὐκ ἔστιν ἐγκράτεια τὸ ἀπλῶς ἐμμένειν τοῖς δεδογμένοις.

* Εἰ τοῦτο ἔστιν ἐγκράτεια, τὸ ἐμμένειν πάσῃ δόξῃ, ἔσται καὶ φαῦλη ἐγκράτεια, ὅταν ἐμμένη τις ψευδεῖ δόξῃ· ἀλλὰ μὴν ὑποκείται ἐπαινετὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι αὐτήν· οὐκ ἄρα τὸ ἐμμένειν ἀπλῶς τῇ παρουσίᾳ δόξῃ ἐγκράτεια ἔστιν.

** Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκρασία οὐ πᾶσα φαῦλη ἔσται καὶ φευκτή, ἀλλὰ καὶ ἀγαθή, ὅταν μὴ ἐμμένη τις τῇ ψευδεῖ δόξῃ· ὡσπερ δὲ Νεοπτόλεμος πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύος ψεύσασθαι, καὶ μὴ ἐμμένειν τῇ δόξῃ ἀλλὰ ἀληθείας· ἢ εἰ τις^a ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ προσδιαλεγόμενου καὶ δοξάσας ψευδῆ, οὐκ ἐμμένει τοῖς δεδογμένοις· οὐ γὰρ ψέγεται ὁ τοιοῦτος· ὁ δὲ ἀκρατὴς ψέγεται· οὐκ ἄρα ὁ ἐμμενετικὸς τῇ δόξῃ ἐγκρατὴς ἔστιν, οὐδὲ ὁ τῆς δόξης ἐκστατικὸς ἀκρατὴς· ὅπως δὲ ἀκρασία μετὰ ἀφροσύνης συμβαίνει ἀρετὴ εἶναι, εἰ τοῦτο ἔστιν ἀκρασία τὸ ἐξιστασθαι τῆς δόξης καὶ μὴ ἐμμένειν τοῖς δοκοῦσιν ἀγαθοῖς· εἰ γὰρ τις ὑπὸ ἀφροσύνης νομίζῃ ἢ τὴν ἀκολασίαν ἀγαθόν, μὴ ἐμμένειν δὲ τοῖς δεδογμένοις, ἔσται σώφρων· καὶ οὕτως ἔσται ὁ ἀκρατὴς σπουδαῖος, ὅπερ ἔστι^c ψεῦδος· ψεκτὸν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν ἡ ἀκρασία. Ἔστι, ὁ δυνάμενος ἐκστῆναι τῆς δόξης τοῦ μὴ δυναμένου βελτίων ἔστι πολλάκις· ὁ δὲ ἀκρατὴς τοῦ ἐγκρατοῦς οὐκ ἔστι βελτίων· οὐκ ἄρα ὁ ἐμμενετικὸς τῇ δόξῃ ἐγκρατὴς, οὐδὲ ὁ ἐκστατικὸς ἀκρατὴς.

*** Ὅτι δὲ ὁ δυνάμενος ἐκστῆναι τῆς δόξης βελτίων τοῦ μὴ δυναμένου, δῆλον· ὁ γὰρ τῷ ἠπατηθῆναι τὰ φαῦλα διώκων, ὅτι νομίζει ἀγαθὰ εἶναι, βελτίων ἔστι τοῦ εἰδότος ὅτι φαῦλα καὶ διώκοντος· ὁ μὲν γὰρ ἠπατημένος μεταπεισθεὶς δύναται ἀγαθὸς γενέσθαι, ὁ δὲ δι' ἀκρασίαν διώκων καὶ εἰδὼς ὅτι φαῦλα, οὐ δύναται ἐκστῆναι τῶν κακῶν· πῶς γὰρ ἂν ἐκσταίῃ, ἐπεὶ οὐ δύναται μεταπεισθῆναι; ὁ γὰρ εἶδει γινώσκων, οἶδε, καὶ εἰδὼς ἀκρατεύεται, καὶ ἐνοχὸς ἔστι τῇ παροίμῃ,

Ἄνταν τὸ ὕδωρ πνίγη, τί δεῖ ἐπιπίνειν;

φανερὸν δὲ ὅτι τὸ ἐμμένειν τῇ παρουσίᾳ δόξῃ οὐκ ἔστιν ἐγκράτεια, οὐδὲ τὸ ἐξιστασθαι ἀκρασία.

Cap. II [V].

Non esse continentiam simpliciter in sententia permanere

Si ergo perpetua in qualibet sententia permansio continentia est, erit etiam mala continentia, quum quis in errore perseverat : atqui laudabile quiddam et bonum esse eam sententiam posuimus : ergo non simpliciter in præsentia sententia perstare continentia est.

Similiter vero incontinentia non omnis prava erit et fugienda, sed bona etiam quedam, quando aliquis in errore non perseverat : qualis fuit Neoptolemus ab Ulixe ad mentiendum adductus, sed postmodum deposita illa opinione verum locutus : aut si quis ab eo, quocum sermocinatur, deceptus quum falsa pro veris amplecteretur, in sententia non perstat : neque enim vituperatur talis : vituperatur vero incontinens : quambrem neque qui in sententia permanet, idcirco continens est, neque qui a sententia sua discedit, propterea est incontinens : omnino res eo redibit, ut incontinentia, cui adhæret stultitia, virtus sit, si incontinentia est discedere a sententia neque in iis quæ bona nobis videntur manere : si quis enim propter stultitiam bonam esse judicet intemperantiam, ac tamen instituto suo decedat, hic jam temperans erit : atque ita incontinens bonus erit, quod est falsum : omnibus scilicet vituperanda videtur esse incontinentia. Præterea qui instituto suo decedere scit eo qui nescit sæpenumero melior est : at vero continente non est melior incontinens : quare nec qui in sententia permanet continens, nec qui ab ea discedit incontinens erit.

Jam vero eum qui instituto suo decedere scit, meliorem esse eo qui nescit, manifestum est : qui enim deceptus mala sequitur, quia bona esse existimat, melior est eo qui mala esse scit et tamen expetit : qui enim deceptus est, is postmodum commutata voluntate bonus fieri potest ; qui vero per intemperantiam ea sequitur, quum mala esse sciat, non potest discedere a malis : quomodo enim discedat, quum ad aliam sententiam perducere nequeat ? quod enim cognitum habere debebat, novit, et quamvis norit, intemperanter tamen vivit, atque idcirco in eum convenit proverbium

Quid addibendum est, quum premis fauces aqua ?

Apparet igitur, neque in præsentia sententia perstare continentiam, neque de ea desistere incontinentiam esse.

* Cap. 2. Ἔστι, εἰ πάσῃ δόξῃ κτλ. — ** Καὶ εἰ πάσῃ δόξῃ ἡ ἀκρασία κτλ. — *** Ἔστι ὁ τῷ πεπεισθῆναι πράττων κτλ.

(Scripsi : * εἰ τις] cod. εἴτις. — ^b νομί[ζη] cod. νομί[ζει]. — * ὅπερ ἐστὶ] cod. ὅπέρ ἐστι. —)

Κεφ. γ' [β'].

Περὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἀκρατοῦς, ἢ γινώσκων οὐκ ἐμμένει.

* Ζητητέον δὴ περὶ τοῦ δευτέρου· ἀπορία γάρ ἐστι, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς περὶ ὧν πράττει τις, ἔπειτα ἀκρατεύεται. Καί φασί τινες ^a, ὅτι οὐ γινώσκει ὁ ἀκρατής ἀ πράττει φαῦλα εἶναι, οὐδὲ ἔχει ἐπιστήμην αὐτῶν, ὡσπερ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ δυνατὸν ἐπιστήμης ἐνούσης ἄλλο τι ^b κρατεῖν καὶ περιέλκειν ὡσπερ ἀνδράποδον· οὗτος δὲ ὁ λόγος ἐναντίος ἐστὶ τοῖς φανεροῖς· ὅτι γάρ ἐστιν ἀκρατής, καὶ οὗτός ἐστιν ἀκρατής, ὁ πρὸς τάναντία ὧν οἶδεν ἀγαθῶν φερόμενος, φανερόν. Διδὸν ζήτητέον, εἰ δι' ἀγνοίαν πράττει πᾶς ὁ πράττων τὸ πονηρόν, καὶ τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ἄλλοι δὲ οἰοῦνται εἰδέναι μὲν ἀ πράττει τὸν ἀκρατῆ, ἐπιστήμην δὲ οὐκ ἔχειν αὐτῶν, ἀλλὰ δόξαν· οὐ γὰρ δυνατὸν ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· οὐδὲν γὰρ εἶναι τῆς ἐπιστήμης ἐπικρατέτερον· διὰ τοῦτο τὴν τοῦ ἀκρατοῦς γνώσιν δόξαν εἶναι φασιν· ἀλλὰ μὴν εἰ γε ^c δόξα ἐστὶ καὶ μὴ ἐπιστήμη, οὐδὲ ἰσχυρὰ γνώσις τοῦ πράγματος ἐν τῷ ἀκρατῇ, ἀλλ' ἀσθενής τις καὶ ἡρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη ἂν εἴη τοῖς ἀκρατέσι, μὴ ἐμμένουσι τοῖς οὕτω γινωσκομένοις, βιαίων ἀνθελοκουσῶν ἐπιθυμιῶν· οὐκ ἄρα μοχθηρὸν ἢ ἀκρασία· οὐδενὶ γὰρ συγγνώμη τῶν μοχθηρῶν καὶ ψευκῶν καὶ φευκῶν· τοιοῦτον δὲ ἢ ἀκρασία.

** Ἐπεὶ δὲ οὕτε δόξα ἐστὶν ἢ γνώσις τοῦ ἀκρατοῦς, οὕτε ἐπιστήμη, δοκεῖ φρόνησις εἶναι· αὕτη γὰρ λέπεται καὶ ἐστὶν ἰσχυρὰ γνώσις· καὶ τοῦτο δὲ ἀποπονέσται γὰρ ἅμα καὶ φρόνιμος καὶ ἀκρατής. Οὐδεὶς δ' ἂν εἴποι, φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν τὰ φαῦλα ἐκόντα· ἐπεὶ καὶ δέδεικται ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὅτι πρακτικὸς γε ὁ φρόνιμος, καὶ περὶ αὐτάς ἐστι τὰς πράξεις τὰς μερικὰς, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπομένους ^d ἔχων ἐξ ἀνάγκης· οὐκ ἄρα φρονήσει γινώσκει ἀκρατής. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς εἰρημένους τρόπους γινώσκειν τὸν ἀκρατῆ δέδεικται μὴ δυνατὸν εἶναι· ζητητέον ἄρα τὸν τρόπον. ^o Ὁ μετὰ μικρὸν ἀκριβέστερον ἐπισκεψώμεθα.

(Scripsi : * καὶ φασί τινες] vulgo καὶ φασί τινες. — ^b ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^c εἰ γε] cod. εἴγε. — ^d ἐπομένους] cod. ἐπομένας. —)

Κεφ. δ'.

* Ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ ἐγκρατής σώφρων, οὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατής.

*** Νῦν δὲ σκοπῶμεν περὶ τοῦ τρίτου, εἰ δυνατὸν τὸν

Cap. III [II].

De cognitione incontinentis, in qua sciens non persistit.

De secundo etiam quærendum est : dubitatur enim, quo pacto, quum recte aliquis de iis quæ agit iudicet, nihilominus tamen incontinenter se gerat. Dicuntque nonnulli, nescire incontinentem quæ agit mala esse. eumque hac scientia carere, sicut Socrates præ se ferebat, fieri non posse, in quo insit scientia, ut in eo aliud quiddam dominetur et tanquam mancipium ultro citroque trahat : quæ quidem ratio cum iis quæ manifesta sunt pugnat : esse enim incontinentem, et eum esse incontinentem, qui in contrarium illius fertur boni quod novit, id vero manifestum est. Quare quæri oportet, num per ignorantiam agat, quisquis male facit, et quis sit ignorantis modus : alii vero existimant, scire quidem ea quæ agit incontinentem, non tenere tamen eorum scientiam, sed opinionem tantum habere : neque enim fieri posse, ut qui scientia sit præditus a voluptatibus superetur : nihil quippe scientia esse fortius : ideoque opinionem esse volunt illam incontinentis cognitionem : atqui si opinio est, non vero scientia neque firma rei in incontinente cognitio, sed infirma tantum ac tenuis, sicut in dubitantibus, danda erit venia incontinentibus, quod in iis quæ eo modo noverunt non permaneant, quoties violentæ libidines eos in contrariam partem abripiunt : quocirca ne mala quidem erit incontinentia : quæ enim mala et vituperabilia et fugienda sunt, nulla huic generi venia tribuitur : talis autem incontinentia est.

Quum vero nec opinio sit cognitio incontinentis, nec scientia, videtur esse prudentia : hæc enim restat estque firma cognitio : at hoc absurdum : erit enim simul prudens et incontinens. Nemo autem prudentis esse dixerit sua sponte res improbas admittere, præsertim quum supra ostenderimus, prudentem ad agendum esse aptissimum, et simul actiones singulares suscipere, simul reliquis virtutibus tali ingenio necessario convenientibus excellere : quapropter non prudentia edoctus intemperans scit. Iis ergo quos memoravimus modis intemperantem cognoscere non posse demonstravimus : quare quo pacto cognoscat, quærendum est. Quod paulo post accuratius consideremus.

Cap. IV.

Continentem non esse temperantem, neque temperantem continentem.

Nunc vero de tertio, possitne temperans esse conti-

* Ἀπορήσειε δ' ἂν τις, κτλ. — ** Φρονήσεως ἄρα ἀντιτείνουσος κτλ. — *** Ἐτι εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς κτλ.

σώφρων· ἐγκρατῆ εἶναι· καὶ ἐτι περὶ τοῦ τετάρτου, εἴ πως ^a ἐγκρατῆς σώφρων. Φανερόν δὲ ἔσται λαβοῦσι τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἐγκρατοῦς· ἔστι δὲ ἐγκρατῆς ὁ ἀνθιστάμενος πρὸς ἰσχυράς καὶ φαύλας ἐπιθυμίας· ἔχει ἄρα ὁ ἐγκρατῆς ἰσχυράς καὶ φαύλας ἐπιθυμίας· εἰ δὲ ὁ σώφρων ἔσται ἐγκρατῆς, ἔξει φαύλας ἐπιθυμίας καὶ ἰσχυράς· ἄρα ἐναντίον ἔστι τῶ λόγῳ τῆς σωφροσύνης· ἐν γὰρ τῷ ἐπισθαι τὰς ἐπιθυμίας τῷ λόγῳ ἢ σωφροσύνῃ οὐ συνίσταται· ἄλλως τε ὁ μὲν σώφρων ἡδέεται οἷς πράττει, ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἦν σώφρων· ὁ δὲ ἐγκρατῆς ἐν ἀγῶνι ὧν καὶ μάχῃ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, οὐχ ἡδέεται· ἢ γὰρ ἡδονὴ ἐν τῇ ἡρεμίᾳ ἐστίν· ἔτι τὸν ἔχοντα ἔξιν ἀνδρείας ^b ἐπιόντα ἐξαίφνης τὰ φοβερά, καὶ πρὶν τῷ λόγῳ κατ' αὐτῶν χρήσασθαι, οὐ ταραττεῖ· ὁμοίως δὲ τὸν ἔχοντα ἔξιν σωφροσύνης οὐ κινήσει τὰ ἡδέα, καὶ πρὶν περὶ αὐτῶν σκέψασθαι, καὶ τὸν λόγον ἀντιστῆσαι· ὁ δὲ ἐγκρατῆς οὐ τοιοῦτος· ἐν γὰρ τῷ χρήσασθαι τῷ λόγῳ κατ' αὐτῶν κατ' ἀνθίστασθαι πρὸς αὐτὰς ἢ ἐγκράτεια συνίστασθαι λέγεται· εἰ μὲν γὰρ χρησται αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἐγκρατοῦς, φαύλη ἢ ἐγκράτεια, κωλύουσα αὐταῖς χρῆσθαι· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ οὐ φαῦλαι, οὐδὲν σεμνὸν ἢ ἐγκράτεια· νῦν δὲ τοιαύτη δοκεῖ· εἰ δὲ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα τὸ τοιούτων κρατεῖν· ὥστε οὐ μέγα ἢ ἐγκράτεια· λείπεται δὲ φαύλας εἶναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἰσχυράς. Καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατῆς ἂν εἴη, οὔτε ὁ ἐγκρατῆς σώφρων.

(Scrípsi : ^a εἴ πως] cod. εἴπως. — ^b ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. —)

Κεφ. ε'. [γ]

Ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ φανερόν, καὶ ὅτι οὐ δύναται ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς εἶναι. Ἐπεὶ γὰρ τῇ φρονήσει ἔπεται καὶ ἡ σωφροσύνη, ὅτι καὶ πᾶσα ἠθικὴ ἀρετὴ, ὁ δὲ σώφρων οὐ δύναται ἐγκρατῆς εἶναι, πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ ἀκρατῆς ἐστίν· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς ἂν εἴη.

Κεφ. ς'.

Ὅπως ζητῆσαι δεῖ τὸ περὶ ἐγκρατείας ζήτημα.

* Ζητητέον δὲ καὶ περὶ τοῦ ἔκτου, εἰ περὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ ἀπλῶς πᾶν ἐπιθυμητὸν ἢ ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἢ ἐγκράτεια. Καὶ εἰ τοῦτο, καὶ ὁ περὶ ἕκαστον τούτων ἐπιρροεπῶς ἔχων ἀκρατῆς ἐστὶ, ζητητέον τίς ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς· οὐ γὰρ ὁ περὶ πάντα ἔχων οὕτως, ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ ἀπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας· ὥστε ζητῶμεν τὸν κυρίως ἀκρατῆ. Τὰ μὲν οὖν ζητήματα τὰ

* Ἐτι εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, κτλ.

nens : ac præterea de quarto, sitne continens quodammodo temperans, videamus. Erit autem hoc manifestum, si continentis definitionem sumamus : est ergo continens, qui vehementibus malisque cupiditatibus resistit : vehementes ergo malasque cupiditates habet continens : si igitur temperans erit continens, malas simul et vehementes cupiditates habebit : quod cum temperantiæ notione pugnat : neque enim in eo versatur temperantia, ut rationi cupiditates obtemperent : deinde temperans gaudet iis quæ agit, quia alioqui non foret temperans : at continens quoniam cum cupiditatibus confligit et conflictatur, non gaudet : nam voluptas quietem capit : porro eum, qui fortitudinis habitum consecutus sit, subito ingruentia pericula aliaque formidabilia, etiam priusquam ratione contra ea se munierit, non terrent : similiter et eum qui temperantiæ habitum gerit non movebunt jucunda, licet nondum de iis cogitaverit, rationemque iis opposuerit : talis autem non est continens : in hoc ipso enim, ut ratione adversus ea utatur iisque resistat, versari continentia dicitur : si enim bonæ sint cupiditates continentis, mala est, quæ ipsum uti iis vetat continentia : sin imbecillæ nec malæ, nihil grave ac præclarum erit continentia : nunc vero talis videtur : sin autem imbecillæ et malæ, non erit magnum eas continere : quapropter non erit præclara res continentia : restat ergo, ut continentis cupiditates tum malæ sint tum vehementes. Quamobrem neque qui temperans est, continens, neque qui continens, temperans esse poterit.

Cap. V [III].

Prudentem non esse incontinentem.

Ex superiore disputatione patet, eum qui sit prudens non posse incontinentem esse. Quum enim prudentiæ etiam temperantia insit, quia omnis quoque virtus moralis inest, temperans autem nequeat esse continens : multo magis non poterit esse incontinens : quod si ita est, ne prudens quidem incontinens erit.

Cap. VI.

Quomodo habenda sit questio de continentia.

Sed et de sexto querendum est, sitne in opibus et existimatione et absolute in omni re desiderabili posita continentia et incontinentia. Et si hoc verum est, constetque eum qui in singulas hujusmodi res propendat esse incontinentem, querendum erit, quis sit ille qui simpliciter incontinens vocatur : neque enim is qui ad omne genus æque inclinatur, talis erit : quippe nemo omni simul

περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ αἱ ἀπορίαι τοιαῦται συμβαί-
νουςι. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλι-
πεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας εὐρέσις ἐστὶ τοῦ ζη-
τουμένου.

* Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες ἀκρα-
τεύονται οἱ ἀκρατεῖς, ἢ οὐ, καὶ πῶς εἰδότες· ἐπειτα
περὶ ποῖα ἐστὶν ὁ ἐγκρατὴς καὶ ὁ ἀκρατὴς· λέγω δὲ
περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περὶ τινὰς * ἀφωρι-
σμένως· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν εἰ δια-
φέρουσι, καὶ ὅσα ἀκόλουθα τούτοις τοῖς ζητήμασιν
ἐστὶν.

** Ὡν ἡ ἀρχὴ ἐστὶ τὸ ζητῆσαι περὶ τοῦ ἐγκρατοῦς
καὶ ἀκρατοῦς, κατὰ τί διαφέρουσι· κατὰ τὰ ὑποκει-
μένα, περὶ ἃ εἶσιν, ἢ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρὸς
αὐτὰ ἔχουσι, ἢ κατ' ἀμφοτέρω.

Μετὰ δὲ τοῦτο σκεπτέον, εἰ περὶ ἅπαντα τὰ ἡδέα
ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὐ. Οὔτε γὰρ
περὶ ἅπαντά ἐστὶν ἡ ἀκρασία, καὶ ἡ ἐγκράτεια, καὶ
ὁ ἀπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος· οὔτε
ὁμοίως τῷ ἀκόλαστῳ ἔχει πρὸς αὐτά, ἀλλὰ ἕτερον
τρόπον· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος διεφθαρμένως κρίνων,
καὶ νομίσας ἤδη ἀγαθὸν τὸ διώκειν αἰετὸν ἡδύ, πρὸς
αὐτὸ φέρεται· ὁ δὲ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου ἀντιλέγοντος
τῇ ἐπιθυμίᾳ, αὐτὸς ἀκολουθεῖ.

(Scripsi : * περὶ τινὰς] vulgo περὶ τίνος. —)

Κεφ. ζ'.

Τίνα τρόπον γινώσκει ὁ ἀκρατὴς.

*** Τὸ μὲν οὖν δόξαν εἶναι τὴν γνώσιν τῶν ἀκρατῶν,
ἢ ἀντιπράττουσι, καὶ μὴ ἐπιστήμην, οὐδὲν διαφέρει
πρὸς τὸν λόγον· τοῦτο γὰρ ζητοῦμεν, εἰ βεβαία ἐστὶν
αὐτῷ, ἢ ἀμφίβολος ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ. Συμβαίνει
δὲ πολλάκις τὴν δόξαν οὕτως βεβαίως ἔχεισθαι, ὥστε
μὴ διαφέρειν ἐπιστήμην κατὰ τὸ ἀντιβαίνειν ταῖς
ἐπιθυμίαις· καὶ ἔνιοι οὕτως πιστεύουσιν οἷς δοξάζουσι,
ὥσπερ οἱ ἐπιστήμονες τοῖς διὰ τῆς ἐπιστήμης γινω-
σκομένοις· ὥσπερ ὁ Ἡράκλειτος ἃ ἐδόξαζεν φετο ἐπί-
στασθαι ἀκριβῶς, οἶον, ὅτι οὐκ ἐστὶ κίνησις καὶ τᾶλλα
ὅσα ἐτίθει. Τῇ γοῦν τοιαύτῃ δόξῃ τοῦ ἀγαθοῦ ὁ ἀντι-
πράττων οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιστήμην
τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πρὸς τὸ ἡδύ φερομένου· ὁμοίως γὰρ
εἰσι μοχθηροί, καθόσον ὁμοίως ἰσχυρῶ λογισμῶ ἑκά-
τερος πολεμεῖ. Ὡστε ὁ ἐν τοῖς προειρημένοις ἡπο-
ρήθη, πῶς δυνατόν τὸν εἰδῶτα τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι
τὸ κακόν, οὐχ οὕτω δύναται λυθῆναι. Ζητητέον δὲ
πῶς ἑτέρως λυθήσεται.

**** Λέγωμεν τοίνυν ὅτι τὸ ἐπίστασθαι καὶ κατὰ
ἐπιστήμην γινώσκειν διττόν ἐστι. Λέγεται γὰρ ἐπίστα-
σθαι καὶ ὁ ἔχων τὴν ἐπιστήμην καὶ χρώμενος αὐτῇ,
ὥσπερ εἰ τις γεωμέτρης ὢν καὶ γεωμετρεῖ, λέγεται

incontinentiæ genere laborat : quare eum qui proprie
sit incontinens quæramus. Tales igitur de continentia
quæstiones et dubitationes accidunt. Horum generum
alia tollenda, alia relinquenda sunt : nimirum sublatio
dubitationis rei de qua quæritur inventio est.

Primum igitur videndum est, utrum scientes intem-
peranter vivant incontinentes, nec ne, aut si scientes,
quomodo : deinde quibus in rebus continens et in-
continens versetur : hoc est, utrum in omni voluptate et
dolore an in quibusdam separatim : præterea intersitne
aliquid inter continentem et patientem, et quæcumque
his quæstionibus consentanea sunt.

Earum autem fundamentum est quæstio, quo pacto
continens et incontinens inter se differant, hoc est,
utrum rebus in quibus versatur, an ratione qua ad eas
se habent, an utroque modo.

Deinde et illud videndum est, utrum in omnibus quæ
sunt jucunda, continentia cernatur et incontinentia, nec
ne. Neque enim in omnibus cernitur incontinentia et
continentia, et qui simpliciter incontinens vocatur, sed
in quibus intemperans, neque eodem quo intemperans
modo se habet ad illa, sed alio : etenim intemperans
quum corrupte judicet, putetque bonum esse sequi sem-
per id quod est jucundum, eo etiam fertur : inconti-
nens vero quum ejus cupiditati adversetur ratio, ipse
tamen jucunda sequitur.

Cap. VII

Quomodo norit incontinens.

Si ergo sit opinio illa cognitio, cui contraria inconti-
nentes faciunt, et non scientia, nihil refert ad rem de
qua disputamus : hoc enim quærimus, utrum sit firma
illi an ambigua boni cognitio. Fit autem sæpenumero,
ut tam firma illi inhæreat opinio, ut in oppugnandis
cupiditatibus nihil a scientia differat : sed et nonnulli
eandem fidem rebus quas opinantur adjungunt, quam
homines periti rebus scientia comprehensis : sicut Hera-
clitus quæ opinabatur certo se putabat scire, verbi
causa, non esse motum et reliqua quæ statuebat. Tali
igitur boni ipsius opinioni qui facit contraria nihil ab eo
differt qui quum boni scientia præditus sit, tamen ad
id quod jucundum est fertur : æque enim sunt improbi,
quatenus uterque eodem modo cum firma ratione pu-
gnat. Quamobrem quæ in præcedentibus habita est
quæstio, qui fiat, ut homo boni sciens nihilominus ex-
petat malum, solvi hac ratione non potest. Quare, quo
pacto aliter solvatur, quæri oportet.

Dicamus ergo scire et scientia comprehendisse dupli-
citer accipi. Scire enim dicitur et qui habet scientiam
et qui ea utitur, ut si quis geometres est eamque artem
exercet, scire perhibetur : verum et is qui habet qui-

* Cap. 3. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον κτλ. — ** Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως κτλ. — *** Περὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ,
ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην κτλ. — **** Ἄλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν κτλ.

ἐπίστασθαι· καὶ ὁ ἔχων μὲν τὴν ἐπιστήμην μὴ χρώμενος δὲ αὐτῇ, ὡσπερ γεωμέτρης λογοποιῶν, ἢ ἄλλο τι, οὐ γεωμετρῶν· ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ γεωμέτρου θαυμαστόν μὲν ἔστιν, εἰ γεωμετρῶν ψευδῆ συναγάγοι, θαυμαστόν δὲ οὐδὲν, εἰ λογοποιῶν οὐ συνορᾷ εἰ τις παρὰ τὴν γεωμετρίαν τὰ σχήματα θεωροῖ, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς ἔχει· εἰ μὲν γὰρ ἐπιστάμενος ὁ ἀκρατής, καὶ χρώμενος τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ κατ' αὐτὴν θεωρῶν ἐπὶ τὰναντία ὧν ἐπίσταται φέρεται, θαυμαστόν, εἰ δὲ μὴ χρώμενος, κἄν ἐπιστήμην ἔχη, οὐ δεῖ θαυμάζειν.

* Ἐτι, καὶ θταν τις ἔχων τὴν ἐπιστήμην καὶ χρώμενος, ἂν μὴ τελείως χρῆται, οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ μοχθηρὸς ἔστιν. Ἐπει γὰρ δυοὶ τρόποις προτάσεων ἀποδεικνύς ἐπίσταται ὁ ἐπιστάμενος, καθόλου καὶ μερικῶ, ἂν ἀμφοτέροις μὴ χρῆται, λέγω τῇ καθόλου, τῇ δὲ μερικῇ οὐ χρῆται, θαυμαστόν οὐδὲν εἰ μοχθηρὸς ἔστιν· οἷον, ἐπίσταται τις, ὅτι τὸδε πονηρόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐ δεῖ πράττειν, τὸδε ἄρα οὐ δεῖ πράττειν· καὶ ἀμφοτέρων οὐσῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν προτάσεων, ἐπειδὴν ἐπιθυμία τις ἐπὶ τῇ κινήσει πονηρὸν, συμβαίνει τῇ μὲν καθόλου χρῆσθαι, ὅτι τὸ κακὸν οὐ δεῖ πράττειν, καὶ θεωρεῖν κατ' αὐτὴν τῆνικαῦτα, τὴν δὲ μερικὴν, ὅτι τὸδε κακόν, ἔχει μὲν, οὐ χρῆσθαι δὲ, οὐδὲ συνορᾷ ἐνεργεῖα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν μοχθηρίαν χωρεῖν, ὡσπερ ἀποτυφλωθέντα, τοῦτο δὲ οὐδὲν θαυμαστόν. Εἰ γὰρ καὶ χρῆται τῇ καθόλου προτάσει, ἄλλα πράττειν οὐ δύναται κατὰ τὴν ἐπιστήμην μὴ χρώμενος καὶ τῇ μερικῇ· αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ κυρία τῶν πράξεων. Ἦν γὰρ τις εἰδῆ, ὅτι τοῖς ξηροῖς χρῆστέον, μὴ εἰδῆ δὲ ὅτι τὰδε ξηρά, οὐδὲν μάλλον χρῆσεται τοῖς ξηροῖς· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει· ἂν τις τῇ καθόλου χρῆται καὶ θεωρῇ, τῇ μερικῇ δὲ οὐ χρῆται, οὐδὲν τῆς ἐπιστήμης ἀπώνατο. Αἱ μερικαὶ δὲ διαφέρουσι· τὰς μὲν γὰρ ἀνάγκη πᾶσα εἰδέναι, τῶν καθόλου γινωσκομένων· τὰς δὲ οὐ. Ὄταν γὰρ τὸ καθόλου οὕτως ἔχη, ὥστε περιέχειν αὐτὸν τὸν συλλογιζόμενον, ἢ τὸν ἁποειδῆ, τῇ καθόλου συγγινώσκειται καὶ ἡ μερικὴ· οἷον, πᾶσι ἀνθρώποις βλαβερὸν ὁ ἐλλέβορος, αὐτὸς δὲ ἀνθρώπος, αὐτῷ ἄρα βλαβερὸν ὁ ἐλλέβορος· ἐνταῦθα τῇ καθόλου καὶ ἡ μερικὴ συγγινώσκειται· οὐ γὰρ ἑαυτὸν δύναται ἀγνοεῖν ὅτι ἔστιν ἀνθρώπος· ἁποειδῆ δὲ κἄν· τοὺς ἁποειδεῖς περιέχει, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοὺς ἀγνοεῖν δυνατόν. Ὄταν δὲ ἡ καθόλου πρᾶγμα τι περιέχη, τότε οὐκ ἀνάγκη, τῆς καθόλου γινωσκομένης, καὶ τὴν μερικὴν γινώσκεισθαι· οἷον, πᾶς ἐλλέβορος βλαβερὸν, τὸδε ἐλλέβορος, τὸδε ἄρα βλαβερὸν· ἐνταῦθα οὐκ ἀνάγκη γινώσκεισθαι τὴν μερικὴν, τῆς καθόλου γινωσκομένης. Τὴν τοιαύτην οὖν μερικὴν ὁ ἀκρατής ἢ οὐκ ἔχει, ἢ ἔχων οὐ χρῆται. Τὸ δὲ χρῆσθαι καὶ μὴ χρῆσθαι τοσοῦτω διαφέρει ἀλλήλων, ὥστε τὸν μὲν χρώμενον τῇ ἐπιστήμῃ καὶ

dem scientiam, sed ea non utitur, ut geometres, qui dicendi artifex sit, aut aliud quid, non suam artem facitet: sicut ergo in geometre mirum est, si dum artem suam tractat, falsa colligat, at minime mirum est, si dum disserit in concione, non animadvertat, quando quis contra geometriæ leges formas consideret: item in incontinente se res habet: si enim sciens suaque utens scientia incontinens et e præscripto ejus omnia considerans, in contrarium eorum quæ scit deveniat, mirum id erit, sin autem habeat quidem scientiam, sed ea non utatur, minime mirandum.

Præterea etiam quando quis habet scientiam, atque ea utitur, si non plene utitur, tamen minime id mirum, si sit improbus. Quum enim duo sint propositionum modi, quibus persuadet aliquis sibi qui scit, universalis videlicet et singularis, si non utroque utatur, sed omisso singulari universalem adhibeat, minime mirum si sit improbus: exempli gratia, scit aliquis, hoc esse improbum, quod autem improbum est non debet committi, hoc igitur non est committendum: quumque utraque propositio in animo sit, quum ad aliquid quod improbum est impellit libido, fit ut utatur generali, nullam culpam esse committendam, eique propositioni convenienter rem ipsam tum inspiciat, singularem vero, hoc nimirum improbum esse, sciat quidem, sed non adhibeat, neque re ipsa expendat, atque idcirco tanquam oculis captus ad improbitatem deveniat, quod quidem haudquaquam mirum est. Quamvis enim generali utatur propositione, tamen scientiæ lege agere non poterit, nisi et generali utatur: hæc quippe est quæ in actionibus dominatur. Si quis enim sciat, siccis utendum esse, nesciat autem hæc sicca esse, nihil magis siccis utetur: eodem autem modo et hic se res habet: nam si quis generali propositione utatur eique congruenter rem consideret, generali vero non utatur, nullum e scientia sua fructum capit. Jam vero differunt etiam singulares: alias enim, cognitæ universalibus, necessario scimus: alias non item. Quum enim ita se habet universale, ut complectatur ratiocinantem et ejusdem generis hominem, generali propositione cognoscitur et singularis, exempli gratia, omnibus hominibus noxium est elleborum: ipse autem homo est, ei ergo noxium est elleborum: hic videlicet una cum generali singularis quoque cognoscitur, neque enim ignorare potest se esse hominem: eodemque modo, si ejusdem generis homines complectatur, nam nec illos ignorare potest. Quando autem generalis rem aliquam complectitur, tum necesse non est, cognita generali propositione singularem quoque cognosci: verbi causa, omne elleborum est noxium, hoc est elleborum, hoc ergo est noxium: hic cognita generali non est necesse singularem quoque cognosci. Singularem ergo hujusmodi propositionem aut non novit, aut si novit, non utitur ea incontinens. At vero uti et non uti tantum inter se distant, ut eum qui utitur scientia et tamen

* Ἐτι ἐπει δύο τρόποι κτλ.

ἀμαρτάνοντα ἄτοπὸν τινα ἠγοῦμεθα, καὶ θαυμάζομεν εἰ ἔστι τις οὕτως ἔχων· τὸν δὲ μὴ χρώμενον καὶ ἀμαρτάνοντα, οὐδαμῶς.

* Ἐτι, οὐ τούτῳ μόνῳ διαφέρουσιν οἱ ἐπιστάμενοι, τῷ τοῦς μὲν ἔχειν καὶ χρῆσθαι, τοῦς δὲ ἔχειν μὲν, οὐ χρῆσθαι δέ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἔχειν διαφέρουσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἔχουσι τὰς ἐπιστήμας οἱ ἐπιστάμενοι· ἔστι γὰρ ἔχοντά τινα ἐπιστήμην, μὴ ἔχειν· οἶον, τὸν καθυδόντα, καὶ μαϊνόμενον, καὶ οἰνωμένον· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην καὶ οἱ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· μεθύουσι γὰρ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μαϊνούνται ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν μαϊνομένων καὶ οἰνωμένων, καὶ αὐτῶν τὰ σώματα ἀλλοιοῦνται καὶ μεθίστανται φανερώς ὑπὸ τῶν τοιοῦτων παθῶν· καὶ γὰρ καὶ χρῶμα καὶ βλέμμα, ἐνίοι δὲ καὶ καθαρώς μαϊνούνται· φανερόν οὖν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀκρατῶν ὁμοίως ἔχει τῇ τῶν μεθύοντων καὶ μαϊνομένων.

** Εἰ δὲ καὶ λέγουσι λόγους τῆς ἐπιστήμης, οὐ παρὰ τοῦτο φαίνονται μὴ ὁμοίως ἔχειν τοῖς εἰρημένοις· καὶ γὰρ καὶ οἱ μεθύοντες ἀποδείξει καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· ὡσπερ καὶ οἱ ἀρτι μαυθάνοντες παῖδες συνειρούσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δὲ οὕτω πρὶν ἐν ἔθει γενέσθαι, καὶ ὡσπερ συμφῶναι, ὅπερ διὰ μακροῦ γίνεται χρόνου· ὡστα καθάπερ τοὺς ὑποκρινόμενους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευόμενους, οἱ πρόσωπα ὑποκρινόμενοι τὰ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἔπη λέγουσι^β μὲν, ἴσασι δὲ ὧν λέγουσιν οὐδέν.

*** Ἐτι καὶ τόνδε τὸν τρόπον φυσικῶς ἂν τις συνίδοι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν γινώσκοντες οἱ ἀκρατεῖς τὸ ἄγαθὸν οὐχ αἰροῦνται· ἔστι δόξα καθόλου, καὶ ἔστι δόξα μερικῆ, ἥτις δὴ μερικῆ περὶ τὰ αἰσθητὰ ἔστιν· ὅταν δὲ ἀπὸ τῆς καθόλου καὶ τῆς μερικῆς δόξης ἄλλην τινα συναγάγωμεν δόξαν, ἀνάγκη, εἰ μὲν ἔστιν ἡ δόξα θεωρητικῆ, καταφάναι τὴν διάνοιαν, καὶ πιστεῦσαι ὅτι οὕτως ἔχει· εἰ δὲ ἔστι πρακτικῆ ἡ δόξα, ἀνάγκη πράττειν εὐθύς, ἂν μὴ τις κωλύῃ· οἶον, θεωρητικῆ μὲν δόξα, ὅτι ἐλλέβορος βλαβερόν, ἢ τὸ μέλι γλυκύ, ὅπερ εἰ συναγάγωμεν, πιστεύομεν μόνον, οὐ πράττομεν· πρακτικῆ δὲ, ὅτι τοῦ γλυκέος γεύεσθαι δεῖ· ὅπερ εἰ συναγάγωμεν, πράττομεν καὶ γευσόμεθα· ὅταν οὖν αἱ μὲν δόξαι, καὶ ἡ καθόλου, καὶ ἡ μερικῆ, κελεύσῃ πράττειν τι, οἶον, δεῖ γεύεσθαι τοῦδε, ὅτι τὸδε γλυκύ, τοῦ δὲ γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, ἢ δὲ ἐπιστήμη κελεύῃ καὶ ὁ καθόλου λόγος μὴ γεύεσθαι, τύχη δὲ καὶ ἐπιθυμία ἐνοῦσα τοῦ πράγματος, τὸ μὲν ἐκ τούτων συναγόμενον ἐνέργειαν ἔχει, καὶ χρῆται αὐτῷ, τὸ δὲ καθόλου κωλύει γεύεσθαι, ἢ δ' ἐπιθυμία μετὰ τῆς δόξης ἐπὶ τὸ γευστὸν ἄγει· δύναται γὰρ κινεῖν ἕκαστον τῶν μορίων, λέγω δὲ τὰς οἰκείας αἰσθήσεις τῷ ἐπιθυμητῷ, ὅρασι εἰ δρατόν ἔστι τὸ ἡδύ, ὁ πρὸς^ο ἑαυτὸ ἔλκει, καὶ γεῦσιν τὸ γευστόν· ὡστε

peccat, ineptum judicemus, miremurque vehementer, si talis homo inveniatur : eum autem qui non utitur scientia et peccat, nullo modo.

Præterea non hoc tantum differunt homines rerum scientes, quod alii scientiam quidem habeant eaque utantur, alii habeant quidem, verum non utantur, sed etiam ipsa habendi ratione differunt : neque enim eodem modo scientiam habent rerum scientes : quippe fieri potest, ut homo scientia præditus, tamen scientiam non habeat : qualis est is qui dormit, et furiosus, et temulentus : et hoc quidem modo etiam homines perturbationibus incitati scientiam habent : nam et inebriantur cupiditate et ira furibundi redduntur : et quemadmodum in insanientibus et ebriis usu venit, ita illorum quoque corpora talibus affectibus manifesto mutantur et transfigurantur : nam et colore mutant et vultum, nonnulli autem etiam omnino insaniant : unde apparet, incontinentium scientiam haud secus atque ebriorum et furentium se habere.

Quamvis autem rationes a scientia profectas afferant, ne propterea quidem iis videntur esse dissimiles, quos jam commemoravimus : etenim et ebrii demonstrationes sæpe aut versus Empedoclis recitant : ut etiam pueri, qui nuper didicerunt, connectunt quidem verba, sed nondum intelligunt, antequam assueverint, et quasi cognatum ingenium sibi induerint, quod temporis diuturnitate fit : quare sicut histriones, ita existimandi sunt dicere incontinentes, qui alienam quasi personam agentes poetarum versus recitant, neque quidquam tamen eorum intelligunt, quæ dicunt.

Præterea hoc etiam modo nativa ratione rei causam perspicias, propter quam incontinentes quum norint bonum non tamen expetant : est enim universalis, est et singularis opinio, quæ quidem singularis in rebus sensibilibus versatur : quando autem ex universali et singulari opinione aliam quandam opinionem colligimus, necesse est, siquidem contemplativa sit opinio, animus eam confirmet, remque ita se habere credat : sin activa opinio, necesse est, nisi quis impediatur, animus statim agat : velut, contemplativa opinio est, elleborum noxium esse, aut mel dulcè, quod si colligamus, non agemus sed credemus tantum : at vero quæ dulcia sunt gustanda esse, activa est opinio : quod si colligamus, agemus aliquid, hoc est, gustabimus : quum igitur opiniones tam universalis quam singularis agere aliquid nos jubent, verbi causa hoc gustandum est, quia hoc dulce est, ea autem quæ dulcia sunt gustari oportet, scientia vero et ratio universalis haudquaquam nos gustare jubent, ac tum forte rei ipsius quæ in nobis est accedit cupiditas, id quod ex his colligitur ad effectum adducitur utiturque ea re ; universale enim prohibet nos gustare, cum opinione vero cupiditas nos ad gustandum impellit : quippe singulas movere partes potest, ita voco sensus rei desiderabilis proprios, visum

* Ἐτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην κτλ. — ** Τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους κτλ. — *** Ἐτι καὶ ὡδὲ φυσικῶς ἂν τις κτλ.

συμβαίνει τὴν ἀκρασίαν ὑπὸ λόγου γίνεσθαι, καὶ δόξης τῆς ἐναντίας τῷ λόγῳ· ἐστὶ δὲ ἐναντία ἡ δόξα τῷ ὀρθῷ λόγῳ οὐ δι' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν· οὐ γὰρ ἡ δόξα τῇ ἰδίᾳ δυνάμει τοῦ λόγου τοῦ ὀρθοῦ κρατεῖ· ἀδύνατον γὰρ ἐπιστήμης δόξαν περιγενέσθαι· ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς ἐπιθυμίας, ἣ καὶ τὸ σῶμα μεθίστησι καὶ ἄλλοιοι· γίνεται δὲ ἡ ἀκρασία ὑπὸ λόγου καὶ δόξης ἀντιφθεγγόμενης τῷ ὀρθῷ λόγῳ, διὰ τῆς ἐπιθυμίας.

* Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ θηρία ἀκρατῆ δύνανται λέγεσθαι, ὅτι οὐκ ἔχουσι λόγον· ὃ ἀντίσταται ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ φαντασίαν τινὰ τῶν μερικῶν καὶ μνήμη.

** Πῶς δὲ λύεται ἡ ἀγνοία τοῦ ἀκρατοῦς τῆς ἐπιθυμίας σεβασθείσης, καὶ πάλιν γίνεται ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμων καὶ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐνεργῶν, ὁ αὐτὸς ἐστὶ λόγος, ὅς ἐστι καὶ ἐν τῷ μεθύοντι καὶ καθεύδοντι· τοῦτο δὲ φυσιολόγων εἰδέναι.

*** Ὅταν δὲ ἐν τῷ πάθει γένηται ὁ ἀκρατὴς, τὴν ἐλάττω πρότασιν, τὴν κυρίαν τῶν πράξεων, τὴν ὅτι τὸδε κακόν, ἢ οὐκ ἔχει οὐδαμῶς οὐδὲ ἐπίσταται, ἢ οὕτως ἔχει ὥσπερ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἐπητινὰ καὶ ἀποδείξει λέγουσιν· ἄλλως τε, ὅτι οὐδὲ ἡ ἐλάττων πρότασις αὐτῇ καθ' αὐτὴν ἐπιστημονικῇ ἐστίν, ὥσπερ ἡ καθόλου καὶ μείζων.

**** Ὡστε εἰκοιν, ὁ ἐξήτει Σωκράτης συμβαίνει· οὐ γὰρ παρουσίας τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης, ἥτις ἐστὶν ἡ καθόλου, γίνεται τὸ πάθος· οὐ γὰρ ταύτης κρατεῖ ἡ ἐπιθυμία· ἀλλὰ τῆς κυρίας τῶν πράξεων, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐλάττων καὶ ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· ὁ ταύτην γὰρ διαφθείρει ὁ πράττων, ἥτις ἐστὶ περὶ τὰς πράξεις· καὶ αὕτη περιέλεκεται διὰ τὸ πάθος, οὐχ ἡ καθόλου. Περὶ μὲν οὖν τῆς γνώσεως τῶν ἀκρατῶν, εἰ γινώσκουσιν ὅπως τὸ ἀγαθόν, καὶ πῶς γινώσκοντες ἀκρατεύονται, τσαυτὰ εἰρήσθω.

(Scripsi . * καὶ] cod. καὶ. — ὁ λέγουσι μὲν] cod. λέγουσιν μὲν. — ὁ ἡδύ, ὁ πρὸς] cod. ἡδύ, πρὸς. — ἂ ἔχουσι λόγον] cod. ἔχουσιν λόγον. — ὁ τὰ καθ' ἕκαστα] τὰ καθ' ἕκαστα. —)

Κεφ. η'.

Τίς ὁ ἀπλῶς ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀπλῶς ἐγκρατὴς.

**** Μετὰ δὲ ταῦτα ρητέον, εἰ ἐστὶ τις ἀπλῶς ἀκρατὴς ἀνευ προσθήκης, ἢ πάντες κατὰ μέρος, ὅσον ἀκρατὴς θυμοῦ καὶ ἀκρατὴς δόξης· καὶ εἰ ἐστὶν ἀπλῶς ἀκρατὴς, λεκτέον περὶ ποιά ἐστὶν ὑποκείμενα.

***** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἰσὶν ἀπαντες οἱ ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ καὶ ἀπλῶς καὶ μερικοί, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοί, φανερόν.

***** Ἐπεὶ δὲ τῶν ἡδέων τὰ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖα, τὰ

videlicet, si spectabile est jucundum illud, quod ad se allicit, et gustum, si gustari potest, quod ad se trahit: ita fit, ut incontinentia a ratione et opinione rationi contraria profisciscatur: est autem non per se, sed propter cupiditatem rectæ rationi contraria opinio: neque enim vi sua propria rectæ rationi imperat opinio: quia fieri nequit, ut scientiam superet opinio: sed vi cupiditatis, quæ corpus quoque mutat et transfigurat: e ratione ergo et opinione rectæ rationi contraria, instigante cupiditate, nascitur incontinentia.

Quocirca ne bestię quidem incontinentes dici possunt, quia rationem cui cupiditas adversatur, non habent, sed visionem quandam singularium et memoriam.

Quo pacto autem restincta cupiditate incontinentis ignorantia depellatur, rursusque scientiam et consequatur incontinens et ad ejus normam agat, si quærat, eandem dicemus ejus rationem esse. quæ est ebriorum et dormientium: hoc autem scire physicorum est.

Quum vero affectibus indulget incontinens, minorem propositionem, et quæ actionum quasi princeps est et domina, hoc nimirum malum esse, aut omnino non habet nec novit, aut ita habet ut ebrii et insani versus ac demonstrationes recitant: sed et propterea quod neque per se propria scientiæ minor propositio est, sicut universalis et major.

Quamobrem videtur illud quod quærebat Socrates evenire: neque enim præsentē ea quæ proprie videtur scientia, quæ universalis est, oritur affectus ille: neque enim ei imperat cupiditas: sed illa, quæ actionum propria est et minor, atque in singulis versatur: namque hanc quæ in actionibus cernitur, corrumpit agens: estque ea quæ impetu rapitur, non autem universalis. Ac de cognitione quidem incontinentium, num omnino norint id quod est bonum, et quomodo, si norint, incontinenter agant, hactenus dictum sit.

Cap. VIII.

Quis simpliciter continens et simpliciter sit incontinens.

Deinceps dicendum erit, utrum aliquis simpliciter sine ulla adjectione sit incontinens, an omnes ex aliqua parte, ut iræ incontinens aut gloriæ: item si sit aliquis simpliciter incontinens, in quibus rebus versetur, dicendum erit.

In voluptatibus ergo ac doloribus continentes versari omnes ac patientes, tam qui simpliciter quam qui ex parte dicuntur, incontinentes item ac molles, perspicuum est.

Quum vero eorum quæ jucunda sunt, alia necessaria,

* Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο κτλ. — ** Πῶς δὲ λύεται ἡ ἀγνοία κτλ. — *** Ἐπεὶ δὲ ἡ τελευταία κτλ. — **** Καὶ εἰκοιν ὁ ἐξήτει κτλ. — ***** Cap. 4. Πότερον δὲ ἐστὶ τις κτλ. — ***** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονᾶς κτλ. — ***** Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, κτλ.

οὐκ ἀναγκαῖα μὲν, αἰρετὰ δὲ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἡδέα· λέγω δὲ ἀναγκαῖα μὲν, ὧν χωρὶς οὐ δύναται συνεστάναι ἢ τὸ εἶδος καθ' ὅλου· τὸ ἀνθρώπινον, ὡσπερ ὁ γάμος, ἢ τὸ άτομον, ὡσπερ τροφή, ἀνεσις, ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐκ ἀναγκαῖα δέ, αἰρετὰ καὶ ἡδέα δι' ἑαυτὰ, οὐ διὰ τὴν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου, πλούτος, τιμὴ, νίκη, καὶ τὰ τοιαῦτα· συμβαίνει καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἡδέσιν ὑπερβολὰς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἐν τοῖς δι' ἑαυτὰ αἰρετοῖς, ὅταν τις αὐτοῖς χρῆσται πλέον ἢ δεῖ, καὶ ὁ ὀρθὸς κέλευει λόγος αὐτοῖς χρῆσασθαι.

* Ὁ μὲν οὖν πρὸς τὰ ἡδέα ὑπερβάλλον τὰ μὴ ἀναγκαῖα οὐ λέγεται ἀπλῶς χωρὶς προσθήκης ἀκρατῆς, ἀλλὰ ἀκρατῆς δόξης, ἢ ἀκρατῆς πλούτου, ὡς ἕτερος ὢν ἐκείνου τοῦ κυρίως καὶ ἀπλῶς ἀκρατοῦς, ὀνομαζόμενος δὲ ἀκρατῆς διὰ τινὰ πρὸς ἐκεῖνον ὁμοιότητα· καθάπερ διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς^β τοῦ ἀπλῶς ἀνθρώπου· καὶ γὰρ εἰ καὶ μικρὸν ἐστὶ τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει, καὶ ἕτερός ἐστι διὰ τὴν προσθήκην.

** Ὅτι δὲ διάφορός ἐστιν^γ ἢ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ἀκρασία τῆς ἀκρασίας, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ τὴν μὲν ἀκρασίαν ἀπλῶς ψέγεσθαι, καὶ δοκεῖν οὐ μόνον ἀμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ κακίαν, ἢ κυρίως, ἢ κατὰ τι, τὴν δὲ μετὰ προσθήκης ἀκρασίαν οὐ ψέγεσθαι ὡς κακίαν· οἱ μὲν οὖν περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ὑπερβάλλοντες ἀκρατεῖς λέγονται μετὰ προσθήκης.

*** Οἱ δὲ περὶ τὰς ἀναγκαῖας καὶ σωματικὰς ἡδονὰς ὑπερβάλλοντες, οὐ κρίνοντες καὶ συντιθεμένου τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀνθισταμένου, καὶ τὰς μὲν ἡδονὰς ὑπερβαλλόντως διώκοντες, περὶ αἷς ἔφαμεν εἶναι τὸν σώφρονα καὶ τὸν ἀκόλαστον, τὰς δὲ λύπας φεύγοντες πλέον ἢ προσῆκεν, οἷον πείνης, δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύγους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἀφῆν καὶ γεῦσιν, οἱ τοιοῦτοι ἀκρατεῖς λέγονται, οὐ μετὰ προσθήκης, ἀλλὰ ἀπλῶς.

**** Δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκολάστους λέγεσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ὑπερβάλλοντας, τοὺς δὲ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ὑπερβάλλοντας, οὐδαμῶς.

***** Ὅτι γὰρ περὶ τὰς αὐτὰς σωματικὰς ἡδονὰς συμβαίνει εἶναι τὸν σώφρονα καὶ ἐγκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον, εἰς ταῦτόν τιθεμεν τὸν σώφρονα τῷ ἐγκρατεῖ, καὶ τὸν ἀκόλαστον τῷ ἀκρατεῖ.

***** Εἰ καὶ οὐχ ὁμοίως ἔχουσι πρὸς ταύτας τὰς ἡδονὰς· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος προαιρούμενος ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν φέρεται, ὁ δὲ ἀκρατῆς μὴ προαιρούμενος, ἀλλὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀνθισταμένου· τὸν μὲν οὖν ἀκρατῆ τῷ ἀκόλαστῳ εἰς ταῦτόν τιθεμεν, καὶ τῷ σώφρονι τὸν ἐγκρατῆ, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ λέγομεν αὐτοὺς εἶναι, τὸν δὲ περὶ τὰς ἄλλας ἡδονὰς τὰς μὴ ἀναγκαῖας ἀκρατεῖς ἔχοντα, οὐδαμῶς. Εἰ δὲ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν

alia non necessaria sint, sed per se expetenda et jucunda : necessaria autem a me dicuntur, sine quibus constare vel omnino species humana nequit, ut nuptiæ, vel singuli homines, ut cibus, remissio, somnus et alia ejus generis : non necessaria autem, quæ per se expetenda sunt et jucunda, non ita tamen, ut sine iis homo nequeat constare, divitiis, honor, victoria et ejusmodi alia : fit, ut in utroque jucundorum genere quædam sint nimia, tam in iis quæ necessaria sunt, quam quæ per se sunt expetenda, quando aliquis magis quam oportet, aut quam recta ratio præcipit, iis utitur.

Qui ergo in rebus jucundis eorum quæ non necessaria sunt modum excedit, non simpliciter sine ulla adjectione incontinentem vocatur, sed aut gloriæ incontinentem, aut opum, tanquam diversus ab eo qui proprie et absolute incontinentem appellatur, ut qui tantum ob quandam cum eo similitudinem ita nominetur : sicut differt homo Olympiorum victor ab eo qui simpliciter homo est : quamvis enim parva sit eorum differentia, differt tamen diversusque ab eo est propter illam adjectionem.

Differre autem incontinentiam, quæ in rebus jucundis et non necessariis cernitur, ab illa altera incontinentia, vel ex eo apparet, quod quæ absolute dicitur incontinentia vituperatur, neque peccatum solum, sed etiam vitium videri solet, sive proprie, sive alicujus rei respectu, altera vero, cui aliquid adjicitur, non vituperatur ut vitium : qui ergo in rebus simul jucundis simul non necessariis modum transeunt, addita alia voce incontinentes vocantur.

Qui vero necessariis corporis voluptatibus supra modum se dedunt, idque sine judicio, certe non consentiente, sed adversante ratione, easque voluptates vehementer appetunt, in quibus temperantem et intemperantem versari diximus, dolores vero magis vitant quam oportet, ut famis, sitis, æstus, frigoris omniumque quæ in tactu et gustu cernuntur, hi sine ullo aditamento simpliciterque incontinentes appellantur.

Idque vel ex eo intelligitur, quod qui in his modum excedunt, intemperantes nominantur, qui in rebus tum jucundis tum non necessariis, minime.

Quia enim in iisdem corporis voluptatibus temperantem et continentem, item incontinentem et intemperantem versari convenit, eodem loco temperantem et continentem, item intemperantem et incontinentem ponimus.

Quamvis non eodem modo in his voluptatibus se habeant : consulto enim ad cupiditatem fertur intemperans, inconsulto autem, adversante recta ratione, incontinentis : tamen eodem loco cum intemperante incontinentem et cum temperante continentem a nobis ponitur, eosque versari in iisdem dicimus, qui vero in aliis iisque non necessariis voluptatibus incontinentem se gerit, non item. Etsi autem in iisdem cum intemperante volupta-

* Τούς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα κτλ. — ** Σημεῖον δὲ κτλ. — *** Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς κτλ. — **** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Καὶ διὰ τοῦτο κτλ. — ***** Οἱ δ' εἰσι μὲν περὶ ταῦτά, κτλ.

ἡδέα ὁ ἀκρατῆς τῷ ἀκόλαστῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ψέγεται ὁ ἀκόλαστος, ὡς μᾶλλον ταῖς ἐπιθυμίαις δουλεύων· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς σφοδροτάτων ἐπιθυμιῶν ἡττᾶται· οὐ γὰρ ἦν ἄλλως, τοῦ ὀρθοῦ ἀνθισταμένου λόγου· ὁ δὲ ἀκόλαστος καὶ μικρῶν καὶ ἀσθενῶν ἐπιθυμιῶν ἡττᾶται, διὰ τὸ μὴ ἀντιπράττειν αὐταῖς τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ ζητεῖ τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας· καὶ εἰ μετρίων κινουσῶν ἐπιθυμιῶν οὕτως εἰς τὰς ὑπερβολὰς φέρεται, τίς ἂν γένοιτο, εἰ προσγένοιτο αὐτῷ ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων χρεῖας λύπη ἰσχυρά;

[Scripsi : « καθ' ἑλίου cod. καθόλου. — ὁ νενικῆς] cod. νενικῆως. — ὁ διάφορός ἐστιν] vulgo διαφορός ἐστιν. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς θηριωδίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀκρασίας.

* Πάλιν τῶν ἡδέων τὰ μὲν ἐστὶ φύσει ἀγαθὰ, τὰ δὲ φύσει κακὰ, τὰ δὲ μεταξύ. Καὶ φύσει μὲν ἀγαθὰ ἡδέα εἰσὶν, ἃ δι' ἑαυτὰ, καὶ οὐ δι' ἄλλα ζητοῦμεν· οἶον, δόξαν, νίκην, υγιείαν· φύσει δὲ κακὰ, οἶον, τὸ φαγεῖν ἄνθρωπον, καὶ πιεῖν αἵματος ἀνθρωπίνου, καὶ ἡ παρὰ φύσιν ἀκολασία· μεταξύ δὲ τούτων, ὅσα δι' ἑαυτὰ μὲν οὐτε ἀγαθὰ εἰσὶν, οὐτε κακὰ, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς τι ἀγαθόν, οἶον, τὰ σιτία, καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ὁ γάμος· τὰ μὲν οὖν φύσει ἀγαθὰ, καὶ τὰ μεταξύ, ἐπειδὴν τις ζητῇ, ἐπαινέται, ἐὰν μὴ υπερβάλλῃ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ὡς προσῆκε ζητῇ.

** Καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ ἐν ἅπασιν οὐκ ἐπαινέτον, ἀλλ' ἡ μὲν ἐν τοῖς φύσει ἀγαθοῖς ὑπερβολὴ ψεκτὸν μὲν οὐκ ἐστὶν οὐδὲ μοχθηρόν, ὅτι τὰ διωκόμενα, ὡς εἰρηται, φύσει εἰσὶν ἀγαθὰ, καὶ δι' ἑαυτὰ ζητοῦνται· ψεκτὸν δὲ ἐστὶ καὶ φαῦλον· τοῦ γὰρ φιλεῖν τοὺς παῖδας, φύσει ὄντος ἀγαθοῦ, φεύγειν δεῖ τὴν ὑπερβολήν, καὶ μὴ καθάπερ ἡ Νιόβη, ἡ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐμάχετο, ἡ ὁ Σάτυρος ὡς θεὸν ἐπικαλούμενος τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνεσθαι.

*** Ἄλλ' οὐδὲ ἀκρασία ἐστὶν ἡ τοιαύτη ὑπερβολή. Ἡ γὰρ ἀκρασία οὐ μόνον ψεκτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστὶ· λέγεται δὲ καὶ ἀκρασία δι' ὁμοιότητά τινα, ἣν ἔχει περὶ τὴν ἀκρασίαν μετὰ προσθήκης, καθὼς εἴρηται, ἀκρασία κέρδους ἢ ἀκρασία τιμῆς. Καὶ ἀκρατῆς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἀκρατῆς τιμῆς, ἢ φιλοτεχνίας, ἢ τινος τῶν τοιούτων· ὥσπερ κακὸν ἱατρὸν λέγομεν, τὸν παρὰ τὴν ἐπιστήμην χρώμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, τὸν μὴ ἀκριβῶς μιμούμενον ὃν ὑποκρίνεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς κακόν· ὅτι οὐκ ἐστὶ κακία ἡ τοιαύτη παρατροπή, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα ἢ μετὰ προσθήκης. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰ φύσει ἀγαθὰ καὶ ἡδέα ὑπερβολὴ οὕτως ἔχει. Ἐν δὲ μεταξύ ἀγαθῶν αἱ

tibus versatur incontinens, magis tamen reprehenditur intemperans, ut qui magis serviat voluptatibus : etenim acerrimis cupiditatibus incontinens frangitur : nam repugnante recta ratione fieri hoc aliter non posset : at vero parvis etiam et exiguis cupiditatibus intemperans servit, quia non adversatur iis recta ratio : ideoque et nimium appetit, et mediocres dolores fugit : quodsi modicis tantum cupiditatibus impulsus ita ad nimium rapitur, qualis tandem futurus sit, si acris et vehemens aliqua cupiditas eum invadat, aut ob rerum necessaria-rum penuriam dolor gravis ?

Cap. IX.

De feritate et quæ in ea inest incontinentia.

Rursus eorum quæ jucunda sunt, alia natura bona, alia mala sunt, alia media. Et natura quidem bona ea sunt jucunda, quæ per se non propter aliud petimus : ut gloria, victoria, bona valetudo : natura vero mala, ut hominem vorare, sanguinem humanum bibere, et quæ contra naturam est intemperantia : media autem horum, quæ per se nec bona sunt, nec mala sed ad bonum quoddam conducunt, exempli gratia, cibi, vestes, nuptiæ : quæ igitur natura bona sunt et quæ sunt melia, si quis ea ita petat, ut a recta ratione non deflectat, sed decenter petat, laudatur.

Neque enim in omnibus nimia laudantur, sed quod in rebus natura bonis nimium est non quidem vituperatur, nec malum habetur, quia quæ expetuntur, ut dictum est, natura sunt bona et per se quærentur : nihilominus tamen et fugiendum est et malum : verbi causa, quum amare liberos natura sit bonum, vitandum nihilominus in eo genere id quod nimium est, neque agere debemus ut Niobe, quæ cum diis pro liberis suis pugnat, aut Satyrus qui tanquam deum patrem suum invocabat : omnino enim insanire videbatur.

Sed ne incontinentia quidem talis est nimietas. Quippe incontinentia non solum fugienda est, sed etiam in rebus vituperabilibus numeratur : dicitur autem etiam incontinentia propter similitudinem quandam, adjectione facta rei quæ ad ejus similitudinem accedit, ut dictum est, incontinentia lucri aut incontinentia honoris. Et incontinens non simpliciter, sed incontinens honoris, aut amoris quo liberos vel aliud quid prosequitur : sicut malum appellamus medicum, qui contra artis legem curat ægros, et malum histrionem, qui non recte imitatur eum cujus personam sustinet, non autem absolute malum : quia non est vitium hujusmodi aberratio, nisi propter rei similitudinem cum adjectione. Nimis igitur atque immoderatæ rerum natura bonarum et ju-

* Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν κτλ. — ** Διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον κτλ. — *** Μοχθηρία μὲν οὖν κτλ.

ὑπερβολαὶ μοχθηραὶ εἰσι καὶ ψεκταί· ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἔχουσι τὸ τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα εἶναι, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τέλους πρὸς ὃ τάττονται, ἢ ἀγαθὰ εἶναι ἢ κακὰ. Καὶ διὰ τοῦτο, ἂν πρὸς τέλος ταχθῶσι μοχθηρόν, μοχθηρὰ εἰσι· τάττονται δὲ εἰς μοχθηρόν τέλος, ὅταν μεθ' ὑπερβολῆς διώκωνται· ὃ γὰρ ὑπερβάλλων ἐν τῇ χρήσει τῶν σιτίων, καὶ τῶν ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων, καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον αὐτοῖς χρώμενος, εἰς τὴν ἀκολασίαν αὐτὰ τάττει. Καὶ διὰ τοῦτο^β ἢ τοῦτων ἀπάντων ὑπερβολὴ μοχθηρία ἐστὶ. Τινῶν δὲ καὶ ἀπῶς ἀκρασία καὶ χωρὶς προσθήκης, περὶ ἃ καὶ ἡ σωφροσύνη ἐστὶ καὶ ἡ ἀκολασία.

* Τῶν δὲ φύσει κακῶν καὶ ἡδέων οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ μοχθηραὶ εἰσιν, ἀλλ' ἀπῶς αἱ περὶ ταῦτα ἕξεις, αἱ εἰσιν αἱ θηριώδεις· ἄπερ οὐδὲ φύσει ἡδέα εἰσὶ. Τῶν γὰρ ἡδέων τὰ μὲν ἐστὶν ἡδέα φύσει καὶ πᾶσι ζῴοις^α, οἶον, τροφή, καὶ ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὰ δὲ φύσει μὲν ἡδέα, οὐ πᾶσι δὲ ἡδέα, ὥσπερ ἡ τοιαύτη τροφή, οἶον, τὸ πῶς φαγεῖν ἢ κρέα ἐνίοις τῶν ζῴων^α φύσει ἡδέα εἰσὶ, τὰ δὲ οὐδαμῶς φύσει ἡδέα, ἀλλὰ ἢ διὰ ἔθνη, ἢ διὰ πηρώσεις, ἢ διὰ μοχθηρίαν φύσεως· ἄτινά εἰσι φύσει κακὰ.

** Περὶ ἃ ἡ θηριότης ἐστίν· οἶον τὴν ἀνθρωπὸν ἐκείνην λέγουσι ποιεῖν, τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἷς ἤδοντο οἱ ἀπηγγιωμένοι περὶ τὸν Πόντον ἀνθρωποὶ, οἱ μὲν ἰχθύς ὠμούςους ἐσθίοντες, καὶ κρέα ὠμά, οἱ δὲ δαυέζοντας τὰ τέκνα ἀλλήλοισι εἰς εὐχρίαν· ἢ ὁ Φάλαρις ἐποίησε φαγῶν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα· τοιαῦτα δὲ τὰ κακὰ καὶ ἡδέα, οὐ φύσει ἡδέα, ἀλλὰ διὰ μοχθηρίαν φύσεως ἡδέα δοκοῦσι ταῦτα. Τοῖς δὲ διὰ πηρώσεις τινὲς ἤδονται, ἢ διὰ μανίαν, ἢ ἄλλην τινὰ νόσον· διὰ μανίαν μὲν, ὥσπερ ὁ μανεὶς καὶ φαγῶν τοῦ συνδούλου ἤπαρ, ἢ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγῶν· διὰ νόσον δὲ ὁ ἐσθίων ἀνθρώπων καὶ γῆς· ἐξ ἔθους δὲ γίνεται θηριώδης, ὃ τὰς παρὰ φύσιν ἡδοναῖς ἐκ προοιμίων τοῦ βίου συνεθισθείς, καὶ χαίρων μὲν σιτίοις, οἷς οὐδεὶς ἤδεται ἀνθρώπων μὴ τῶν φυσικῶν ὄρων ἐκστάς, ἀκολασταίνων δὲ τὴν παρὰ φύσιν ἀκολασίαν· τούτων δὲ ἐστὶ καὶ ὁ χαίρων τριγῶν τίλσει, ἢ ἰθύων τρώζει· ταῦτα δὲ καὶ διὰ μοχθηρίαν φύσεως γίνεται.

*** Ὅσοι μὲν οὖν διὰ μοχθηρίαν φύσεως τοῖς φύσει κακοῖς ἤδονται, οὐκ εἰσιν ἀκρατεῖς· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς ὀρθὸς λόγος, ἢ ἀνθίστανται·^ε ὁμοίως δὲ οὐδὲ ὅσα ἐξ ἔθους, ἢ νοσήματος, ἢ μανίας· ἀλλὰ τὸ ἡδεσθαι τοῖς τοιούτοις ἔξω ἐστὶ παντελῶς τῶν τῆς κακίας ὄρων.

**** Εἰ δὲ τις τούτων τῶν ἐπιθυμιῶν νῦν μὲν κρατεῖ, νῦν δὲ ἡττᾶται, οὐ λέγεται ἀκρατῆς ἀπῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, οὐδὲ ἐγκρατῆς ἀπῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οἶον, ἐγκρατῆς τὴν θηριωδίαν, καὶ ἀκρα-

cundarum cupiditates tales sunt. Nimis autem rerum, quæ in medio sunt, bonarum cupiditates malæ sunt et vituperabiles: quia ejusmodi bona non per se eo valent, ut telia aut talia sint, sed a fine ad quem diriguntur aut bonitatem aut malitiam sumunt. Quocirca, si ad malum finem diriguntur, mala sunt: ad malum autem finem spectant, quando nimis expetuntur: qui enim nimius est in usu ciborum et vestium cæterarumque rerum necessariorum, qui que iis præter rectam rationem utitur, ad intemperantiam ea refert. Quamobrem nimia horum omnium cupiditas malitia est. Quorundam vero simplex, nulla adjectione facta, incontinentia est, in quibus temperantia quoque et intemperantia versantur.

Eorum vero quæ natura mala sunt et jucunda non nimis cupiditates malæ sunt, sed simpliciter eorum habitus, quos ferinos dicimus: quæ quidem nec natura jucunda sunt. Eorum enim quæ jucunda sunt alia natura, et quidem omnibus animalibus jucunda sunt, ut cibus, somnus et reliqua ejus generis: alia natura quidem, sed non omnibus sunt jucunda, velut talis cibus, verbi causa, herbam comedere aut carnes nonnullis animalibus natura jucundum est, alia rursus nequaquam natura, sed vel ob consuetudinem vel mutilationem aliquam, aut naturæ pravitatem sunt jœcunda: quæ natura sunt mala.

In quibus cernitur feritas: exempli gratia, quod de muliere illa narrant, quæ prægnantium ventres discindere, fœtusque earum devorare solebat: vel quibus efferati circa Pontum homines delectabantur, quorum alii pisces crudos comedebant, alii carnes, alii liberos suos inter se mutuos in epulas dabant: aut quod Phalaris faciebat, qui filium suum comedit: talia ergo quæ et mala sunt et jucunda, non natura sunt jucunda, sed ob aliquam naturæ pravitatem jucunda videntur. Alia rursus sunt, quibus ob mutilationem aliquam nonnulli delectantur, aut insaniam, aut alium quandam morbum: insaniam quidem, ut qui insaniam agitata jecur conservi sui devorabat, aut qui matrem immolavit et comedit: morbum vero ut qui carbones comedit et terram: ex consuetudine autem fit belluinus, qui ab ineunte ætate voluptatibus naturæ repugnantibus assuevit, iisque gaudet cibus, quibus nemo omnium hominum delectatur, nisi qui non observatis legibus naturalibus intemperantia quæ est præter naturam gaudet: e quorum numero et illi sunt, qui pilorum evulsione aut unguium rosione delectantur: nam et hæc a naturæ pravitate proficiscuntur.

Quicumque ergo ob naturæ pravitatem rebus natura malis delectantur, non sunt incontinentes: neque enim iis recta ratio est, cui resistant: eodemque modo neque ea, quæ a consuetudine aut morbo aut insaniam proficiscuntur, incontinentiæ tribuenda: sed ejusmodi rebus delectari omnino est extra vitiositatis cancellos positum esse.

Quodsi quis nunc imperat his voluptatibus, nunc servit, non dicitur absolute incontinens, sed cum adjectione, neque absolute continens, sed cum adjectione: verbi causa, continens feritatis, itidemque incontinens:

* Cap. 5. ἐπει δ' ἐστὶν ἐνια μὲν ἡδέα κτλ. — ** Λέγω δὲ τὰς θηριώδεις κτλ. — *** Ὅσοι μὲν οὖν κτλ. — **** Τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι κτλ.

της ὁμοίως· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ θηριώδεια περὶ τὰ αὐτὰ τῇ ἀκολασίᾳ, ὥσπερ ἡ ἀπλῶς ἐγκράτεια· ἡ μὲν γὰρ ἀκολασία περὶ τὰς φυσικὰς ἐστὶν ἡδονὰς ὁμοίως, καὶ ἡ ἀπλῶς ἐγκράτεια, ἡ δὲ θηριώδεια περὶ τὰς παρὰ φύσιν.

* Πᾶσα μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσὶν. Ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ἴψοφῆση μῦς, θηριώδῃ δειλίᾳ δειλός· νοσηματώδης δὲ, οἷος ἦν ὁ δεδιὼς τὴν γαλῆν διὰ νόσον· καὶ ἐπὶ τῆς ἀφροσύνης οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι καὶ μόνῃ αἰσθήσει ζῶντες, ὥσπερ τινὰ ἑ γένη τῶν πόρρω βαρβάρων, θηριώδῃ ἀφροσύνην ἀφρονες· οἱ δὲ διὰ νόσους ἐπιληπτικὰς ἡμανίας, νοσηματώδεις.

** Ταύτας δὲ τὰς ἔξεις δυνατὸν καὶ ἔχειν καὶ μὴ κρατεῖσθαι. ὑπ' αὐτῶν· ὥσπερ εἰ Φάλαρις ἐκράτει τῆς ἐπιθυμίας, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, δυνατὸν δὲ καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν.

*** Τὴν γοῦν τοιαύτην ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν οὐχ ἀπλῶς ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν ἐροῦμεν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴρηται, ἀκρασία θηριώδης, ἢ ἀκρασία νοσηματώδης, καὶ ἐγκράτεια θηριώδους κακίας, ἢ ἐγκράτεια νοσηματώδους κακίας· ἀκρασία δὲ ἀπλῶς, ἡ περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνῃ.

**** Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ἐστὶ μόνον, περὶ ἀπὲρ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι ἡ περὶ τὰ ἄλλα ἡδέα ἄλλο τι ἢ εἶδος ἐστὶν ἀκρασίας κατὰ μεταφορὰν λεγόμενον καὶ οὐ κυρίως, εἴρηται.

[Scripsi : a ἀλλ' ἢ καθ' ὁμοιότητα] cod. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα. — τοῦτο] cod. τοῦτο. — ζῳοις] cod. ζῳοις. — ζῳων] cod. ζῳων. — ἀνθίστανται] cod. ἀθίστανται. — κἂν] cod. κἂν. — ὥσπερ τινὰ] cod. ὥσπερ τινὰ. — ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι. —)

Κεφ. ι'.

Ἅτι ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρασία ἀσχιῶν τῆς θυμοῦ.

***** Ζητητέον δὲ ὁποῦρα ἀκρασία τῆς ἐτέρας ἀσχιῶν, ἢ τῶν ἐπιθυμῶν ἢ τῆς τοῦ θυμοῦ. Δοκεῖ δὲ ἡ τῶν ἐπιθυμῶν ἀσχιῶν εἶναι τῆς τοῦ θυμοῦ ἀκρασίας. Ὁ μὲν γὰρ θυμούμενος οὐ πάντῃ παρακούει τοῦ λόγου, ἀλλὰ κατὰ τι καὶ ὑπακούει καὶ παρακούει, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἱ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ προστατόμενον ἐκθέουσιν, εἴτα διαμαρτάνουσι τῆς προσταξέως· ἢ ὥσπερ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος ἢ προσίων, πρὸς τὸν φόρον μόνον ὑλακτοῦσιν· οὕτω ἢ καὶ ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχυτητα τῆς φύσεως ἀκούσας τοῦ λόγου μόνον, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας,

neque enim feritas in iisdem versatur, in quibus intemperantia cernitur, sicut simplex continentia : nam intemperantia æque ac simplex continentia in naturalibus voluptatibus vertitur, in iis autem quæ naturæ repugnant feritas.

Omnis enim modum excedens vitiositas et amentia et timiditas et intemperantia et sævitia partim ferina est, partim morbosa Nam qui natura talis est, ut omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quædam timiditate timidus est : morbo autem talis qui felem morbo affectus metuebat : eademque amentia ratio est : nam qui natura stulti et inconsiderati sunt sensuque duntaxat vivunt, quemadmodum nonnullæ longinquoꝝ barbarorum nationes, ferina laborant amentia : qui vero propter morbos comitiales vel furores, ii morbosus sunt.

Potest autem fieri, ut huiusmodi habitum gerat quidem aliquis, sed eo non vincatur : velut si Phalaris, filium comedere cupiens, cupiditatem coereret ; verum fieri etiam potest, ut habitu et illa cupiditate frangatur.

Talem igitur tum incontinentiam tum continentiam non absolute incontinentiam et continentiam appellabimus, sed cum adiectione, quemadmodum supra diximus, ferinam aut morbosam incontinentiam appellamus, et ferini vitii aut morbosus continentiam : simplex autem incontinentia sola ea est, quæ in humana intemperantia versatur.

Incontinentiam igitur et continentiam in iis tantum versari, in quibus intemperantia quoque et temperantia vertitur, tum illam quæ in reliquis voluptatibus cernitur, aliam esse speciem, quæ figurate ac non proprie incontinentia vocatur, diximus.

Cap. X.

Cupiditatum incontinentiam iræ incontinentia fœdior esse.

Videndum autem, utra sit fœdior incontinentia, cupiditatum nempe an iræ. Videtur vero cupiditatum esse fœdior quam iræ incontinentia. Qui enim irascitur, non omnino rationi non obtemperat, sed ex parte et obtemperat et non obtemperat, quemadmodum festinantes solent servi, qui prius quam totum id quod mandatur audierint procurrant, atque ita negligenter rem mandatam gerunt : aut ut canes, qui priusquam animadverterint, sitne amicus qui advenit, ad strepitum solum latrant : sic et ira propter fervorem et celerem naturæ motum audit illa quidem rationem, sed imperio non

* Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία κτλ. — ** Τούτων δ' ἐστὶ μὲν ἔχειν κτλ. — *** Ὅσπερ οὖν καὶ μοχθηρία κτλ. — **** Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία κτλ. — ***** Cap. 6. Ὅτι δὲ καὶ ἤττον ἀσχερὰ κτλ.

δρμᾶ πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς ἢ ἡ φαντασία τοῦτο δείκνυσσι μόνον, ὅτι οὗτος ὑβρίζει, ἢ καταφρονεῖ, ἢ ζημιοῖ· ὁ δὲ θυμὸς, ὡσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιοῦτῳ πολεμεῖν, εὐθὺς χαλεπαίνει. Οὗτω μὲν οὖν ὁ θυμὸς ἐπιτεταί κατά τι τῷ λόγῳ· ἢ δὲ ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ἢ αἰσθήσῃ, ἢ ὁ λογισμὸς διεσθαρμένον ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως, ὅτι τόδε ἡδύ, δρμᾶ εὐθὺς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὡσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἢ δὲ ἐπιθυμία οὐ. Αἰσχιῶν οὖν διὰ τοῦτο ὁ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρατῆς τοῦ πρὸς θυμόν· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς τοῦ θυμοῦ κρατεῖται ὑπὸ λόγου τρόπον τινα, ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρατῆς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας κρατεῖται.

* Ἐτι ταῖς μᾶλλον φυσικαῖς ὀρέξεσιν ἀκολουθεῖν κουφότερον κακὸν τοῦ ἐπιθυμίας ταῖς ἤττον φυσικαῖς· μᾶλλον γὰρ ἀξιοῦται τὸ τοιοῦτον συγγνώμης· ἀλλὰ ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία φυσικώτερον τῆς ἀκρασίας τῶν ἐπιθυμιῶν λέγω δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ὑπερβαλλουσῶν, ὅσον χρημάτων καὶ δόξης· ὡστε ἀνεκτότερον κακὸν ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν, ὅτι δὲ τὸ μᾶλλον φυσικὸν μᾶλλον συγγνωστόν, δῆλον. Ἐγκαλούμενος γὰρ τις ὅτι τύπτει τὸν πατέρα, ἀπελογεῖτο φυσικὸν αὐτῷ εἶναι τὸν θυμὸν τὸν τοιοῦτον, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀκρασίαν, καὶ γὰρ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ τοιοῦτον εἶναι πατραλοῖαν, καὶ ἔτι τὸν πάππον, καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔσεσθαι, καὶ τυπησείν αὐτὸν ἐπειδὴ ἀνὴρ γέννηται· καὶ τις ἐλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἐκέλευεν αὐτὸν πρὸς ταῖς θύρας παύεσθαι. Καὶ γὰρ ἐγὼ τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν εἴλωσα, φησί, μέχρῃς ἐνταῦθα φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινα δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἐγκλημα. Ὅτι δὲ καὶ φυσικώτερον ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν, δῆλον· ἀπλῶς γὰρ θυμοῦσθαι φυσικώτερον ἐστὶ τοῦ ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων· τὸ μὲν γὰρ θυμοῦσθαι διὰ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἐνετέθη τῇ φύσει, ἵνα τὸ βλαβερὸν ἀποσειήται, καὶ εἰς τοῦτο φέρεται· ἢ δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων ἐπιθυμία οὐκέτι, ἐστὶ γὰρ καὶ ἀνευ νίκης ἢ τιμῆς διασώζειν τὴν φύσιν· διὰ τοῦτο καὶ κοινότερον τὸ θυμοῦσθαι τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν μὴ ἀναγκαίων· τὸ μὲν γὰρ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ πᾶσι ζώοις· πρόσεστιν, αἱ δὲ οὐδὲ πᾶσιν ἀνθρώποις. Ἐπεὶ δὲ τὸ θυμοῦσθαι τῶν τοιοῦτων ἐπιθυμιῶν φυσικώτερον, καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ θυμοῦ φυσικώτεροι τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν ὑπερβολῆς, ἢ ἄρα τοῦ θυμοῦ ἀκρασία φυσικώτερον, καὶ διὰ τοῦτο ἤττον αἰσχυρὰ τῆς ἐπιθυμίας.

** Ἐτι τῶν ἀδίκων οἱ ἐπιβουλότεροι ἀδικώτεροι. Ἐπιβουλότερα δὲ ἢ ἐπιθυμία τοῦ θυμοῦ· ἀδικώτερα ἄρα. Ὅτι δὲ ἐπιβουλότερα, δῆλον. Αἰσχυρῶς γὰρ εἰσέρχεται, καὶ οὐκ ἀθρόον, ὡσπερ ὁ θυμὸς· καὶ οἱ θυμούμενοι φανεροὶ εἰσιν, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες οὐ πάνυ φαίνονται, ὅτι λάθρα πως καὶ δόλῳ κλεπτόμε-

exaudito ad poenas repetendas omni impetu fertur. Ratio quippe aut imaginatio hoc solum ostendit, istum hominem injuriam inferre, contemnere aut detrimentum importare: ira vero, perinde ac si ratiocinando concluderit, huic tali bellum inferri oportere, continuo excaescit. Atque ita quidem aliqua ex parte ira sequitur rationem: cupiditas autem, si sensus modo aut corrupta sensu ratio, hoc vel illud jucundum esse dixerit, statim ad perfruemam voluptatem incitatur: ita rationem ira quodammodo sequitur, cupiditas vero minime. Quocirca etiam foedior est, qui cupiditatis, quam qui iræ est incontinens: qui enim iræ incontinens est, ratione quadantenus vincitur, qui cupiditatis autem, cupiditate superatur.

Præterea appetitiones magis naturales sequi, levius est malum quam eas quæ minus sunt naturales: quia venia dignius tale quid judicatur: jam vero magis naturalis iræ quam cupiditatum incontinentia est: cupiditates autem minime necessarias et immoderatas opum, exempli gratia, vel gloriæ cupiditates intelligo: quare tolerabilius malum est iræ quam cupiditatum incontinentia, illud autem quod magis naturale est, venia etiam dignius esse apparet. Nam qui patrem verberare arguebatur, ita se excusabat, ut diceret, naturalem sibi esse talem iram et ejus incontinentiam; etenim et patrem suum hujusmodi parentis pulsatores fuisse et avum, quin etiam filium suum talem fore, ubi adolevisset, ut se verberibus cæderet: et alius quidam, qui quum a filio traheretur, ad fores eum desistere jubebat. Nam et ego, inquit, patrem meum hucusque traxi: patet igitur, turpia quodammodo excusari, si quis ad ea natus sit et levius hoc pacto fieri crimen. Esse autem magis naturalem iræ quam cupiditatum incontinentiam, manifestum est: simpliciter quippe irasci magis naturale est, quam res non necessarias appetere: nimirum ira ad naturæ conservationem hominibus insita est, ut omne damnum amoliat, et huc tendit: eorum vero quæ non necessaria sunt cupiditas, non item; nam et sine victoria aut sine honore conservari natura potest: ideoque ira etiam magis communis est quam cupiditates non necessariæ: illa enim omnibus et hominibus inest et animalibus, hæc vero ne omnibus quidem hominibus. Quum autem ira magis naturalis sit quam ejusmodi cupiditates, et nimis iræ ardor magis naturalis sit, quam immoderatae cupiditates, sequitur iræ incontinentiam magis naturalem, ideoque minus foedam esse quam cupiditatum incontinentiam.

Præterea inter injustos quo quis insidiosior, eo injustior est. Insidiosior autem, quam ira, cupiditas est: ergo et injustior. Sed insidiosiore eam esse apparet. Occulte enim subit, non cum impetu, quemadmodum ira: et qui irascuntur, aperte id faciunt, qui vero concupiscunt, non admodum aperte, quia furtim quodam-

* Ἐτι ταῖς φυσικαῖς κτλ. — ** Ἐτι ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι κτλ.

νοι ἐπιθυμοῦσι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ δόλω τινὶ καὶ κλοπῇ ἐπὶ τὰ ἐπιθυμητὰ φέρονται· ὅθεν καὶ Ὀμηρός φησι τὴν Ἀφροδίτην δολοπλόκον, καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα διὰ τοῦτο τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατιθέασι, τὸ ποικίλον ὑποφαίνοντες τῆς ἐπιθυμίας· καὶ τὸ

Πάρρασις, ἥτ' ἐκλεψε νόον πύκα περ^a φρονούντων·

εἰς τοῦτο φέρει. Ὡστε εἴπερ ἀδικωτέρα ἢ τοιαύτη ἐπιθυμία, καὶ αἰσχίων τῆς τοῦ θυμοῦ καὶ ἢ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρασία^o ἐστὶ· καὶ κυρίως ἀκρασία καὶ ἢ ἀκολασία, ἥτις ἐστὶ κυρίως κακία.

* Ἐτι οὐδεὶς λυπεῖται ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ἀκολουθήσας, πᾶς δὲ ὀργιζόμενος λυπεῖται· κακίζεται δὲ μᾶλλον ὅς ἐν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν ἤδεται, ἢ ὅς ἐν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν λυπεῖται· ὁ γὰρ λυπούμενος δοκεῖ τινα διδόναι δίκην ὧν ἀμαρτάνει, καὶ διὰ τοῦτο ἤττον κακίζεται· ὁ ἄρα ἀτόποις ἀκολουθῶν ἐπιθυμίαις μᾶλλον κακίζεται δικαίως ἢ ὁ θυμούμενος· χειρόν ἄρα κακὸν ἢ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρασία τῆς τοῦ θυμοῦ· οἷς γὰρ ὀργίζεσθαι δικαιοτέρον, ταῦτ' ἀδικώτερα. Ὅτι μὲν οὖν αἰσχίων ἢ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς τοῦ θυμοῦ, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, ὅηλον ἐκ τῶν εἰρημίων.

(Scripsi :^a οὕτω] cod. οὔτω. —^b οὐκέτι] cod. οὐκ ἐτι. —^c ζώοις] cod. ζώοις. —^d πύκα περ] ex Iliad. lib. XIV, 217; vulgo πύκαπερ. —^e ἀκρασία ἐστὶ] vulgo ἀκρασία ἐστὶ. —)

Κεφ. ια'.

Τίσι διαφέρουσι ἀλλήλων ἐγκράτεια καὶ καρτερία, καὶ σωφροσύνη καὶ αἱ ἀντικείμεναι κακίαι.

** Νῦν δὲ ἔτι θεωρήσωμεν τὰς διαφορὰς σωφροσύνης, καὶ ἐγκρατείας, καὶ καρτερίας, καὶ τῶν ἀντικειμένων ταύταις, ἀκολασίας, ἀκρασίας καὶ μαλακίας. Τῶν γὰρ σωματικῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀνθρωπικαί, αἱ δὲ θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις· ἀνθρωπικαὶ μὲν τοιαῦται, οἷαι τέρπειν φύσει τὸν ἄνθρωπον, τοσαῦται, ὅσαις χαίρει ἄνθρωπος ἢ ἀγαθὸς ἢ κακὸς τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν· οἷον ἐπὶ πλοῦτῳ, ἢ δόξῃ, ἢ τροφῇ, ἢ γάμῳ· ὁ γὰρ ἡδόμενος καὶ διώκων, ἢ ὡς δεῖ, ἢ ἑλλείπων, ἢ ὑπερβάλλων τὸν λόγον, οὐ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὁ τοιοῦτος ἤδεται τὴν ἀνθρωπικὴν ἡδονήν· θηριώδεις δὲ αἱ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐκπίπτουσαι κατὰ τὴν ποιότητα, καὶ κατὰ τὴν ποσότητα· καὶ αἱ ὑπερβολαὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἡδονῶν, ὅταν ὑπερβάλλωσιν ἑαυτάς, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὄρων ἐκτὸς γένηνται, θηριώδεις εἰσὶ· νοσηματώδεις δὲ αἱ διὰ νόσον, ἢ μανίαν ὑπερβάλλουσαι τὴν ἀνθρωπίνην ἡδονήν, καὶ αἱ παρὰ φύσιν· καὶ ὅπως, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διήρηται περὶ τῆς θηριώδους ἡδονῆς, περὶ ταύτας τὰς ἡδονὰς παραπλήσια εἰσιν ἕξεις.

modo ac dolose et occulte concupiscunt : ac propterea dolose quoque ipsi et furtim ad res desiderabiles feruntur : unde et Homerus Venerem dolosam appellat, ideoque ei acu pictum cingulum tribuunt, cupiditatum varietatem indicantes : et illud :

blandiloquentia scilicet, quæ furtim surripit mentem
[etiam prudentium,

huc spectat. Quare si injustior ejusmodi cupiditas est, etiam sædior cupiditatis quam iræ incontinentia habetur : proprieque incontinentia quoque intemperantia est, quæ proprie vitiositas dicitur.

Præterea eorum qui absurdis obtemperant voluptatibus nemo dolet : at omnis homo iratus dolet : jam vero vituperatur magis qui rebus improbe factis lætatur, quam qui dolet : quia is qui dolet aliquam delicti sui pœnam dare videtur, et idcirco minus objurgatur : quapropter qui absurdis voluptatibus obtemperat, justius quam qui succenset vituperatur : majus ergo malum cupiditatis quam iræ incontinentia est : propter quæ enim justius irascimur, ea injustiora sunt. Turpiorem igitur cupiditatem esse, quam iræ incontinentiam, ac præterea tam continentiam quam incontinentiam in cupiditatibus et corporis voluptatibus cerni, ex iis quæ diximus intelligitur.

Cap. XI.

Quomodo continentia et patientia, temperantia item et opposita vitia inter se differant.

Jam vero etiam temperantiæ et continentis, item patientis et quæ his altera ex parte respondent, intemperantiæ, incontinentis et mollitiei discrimina videamus. Nam corporis voluptates aliæ humanæ, aliæ ferinæ, aliæ morbosæ sunt : et humanæ tales quidem, ut natura delectent hominem, lot vero quot sunt quibus lætatur homo vel bonus vel vitiositatis humanæ respectu malus : quales sunt divitiæ, gloria, cibus aut nuptiæ : qui enim iis gaudet easque consecatur, vel ut oportet, vel minus, aut etiam magis quam oportet, dummodo rectam rationem non naturam suam excedat, talis humana voluptate delectatur : ferinæ vero, quæ humanam naturam qualitate sua et quantitate excedunt : quare et humanarum voluptatum excessus, quum se ipsæ superant, et humanos terminos egrediuntur, ferini sunt : morbosæ autem, quæ ob morbum aliquem aut insaniam humanam voluptatem superant, et quæ præter naturam sunt : omninoque, ut supra, quum de ferina egimus voluptate, distinximus, similes quoque in his voluptatibus sunt habitus.

* Ἐτι οὐδεὶς ὀργίζει κτλ. — ** Αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς κτλ.

* Ἄλλ' ἡ σωφροσύνη καὶ ἀκολασία περὶ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον εἶσι. Διὸ καὶ τὰ θηρία οὐ λέγομεν σώφρονα, οὐδὲ ἀκόλαστα, εἰ μὴ που κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐ κυρίως· καὶ τότε δὲ λέγομεν σώφρονα, ἢ ἀκόλαστα θηρία, συγκρίνοντας πρὸς ἄλληλα· ἔχουσι γὰρ τινα διαφορὰν περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς· καὶ τὰ μὲν μᾶλλον χαίρουσι τοῖς τοιούτοις, τὰ δὲ ἤττον, κυρίως δὲ οὐ λέγονται ἀκόλαστα ἢ σώφρονα, ὅτι οὐδαμῶς ἔχουσι λόγον, ἀλλὰ πάντα ἡ φύσεως ταύτης ἀφίστηκεν, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων.

** Διὰ τοῦτο καὶ ἔλαττον κακὸν ἡ θηριότης τῆς ἀνθρωπίνης κακίας, ἢ καὶ φοβερώτερον. Ἡ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνη κακία τὸ βελτιστόν τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διαφθείρει, δῆλον ὅτι τὸν λόγον, ἡ δὲ θηριότης οὐδαμῶς· οὐ γὰρ ἔχει λόγον· ὥσπερ καὶ τὸ ἀψυχον κακὸν ἔλαττον τοῦ ἐμψύχου κακοῦ· τὸ γὰρ κακὸν τὸ ἔχον ἀρχὴν, ἥτις αὐτὸ κινεῖ, βλαβερώτερον τοῦ μὴ ἔχοντος· τὸ γὰρ ἀκίνητον κακὸν ἀνεκτότερον τοῦ κινουμένου κακοῦ, καθ' ὅσον· ἔλαττον δύναται δρᾶν· ὥσπερ οὖν τὸ ἐμψυχον κακὸν χεῖρον τοῦ ἀψύχου, ὅτι ἔχει ἀρχὴν ἐν αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἥτις αὐτὸ κινεῖ, οὕτω καὶ τὸ λογικόν, ὅτι τοῦ ἀλόγου μᾶλλον ἀρχὴν ἔχει, βλαβερώτερον καὶ χεῖρον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς θηρίου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον ἔχώμεθα δὲ τῶν προκειμένων.

*** Ἔστι μὲν οὖν περὶ ἕκαστον γένος τῶν προσηρημένων ἰδίαι τις ἕξις. Περὶ δὲ τὰς ἀνθρωπικὰς ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστὶ μὲν ἡ σωφροσύνη, ὡς προσηρηται, ἐστὶ δὲ ἡ ἐγκράτεια, καὶ ἡ καρτερία, καὶ αἱ ἀντικείμεναι ταῦται· λέγου δὲ ἀνθρωπικὰς ἡδονὰς καὶ λύπας, περὶ αἷς ἡ σωφροσύνη, ὅσαι ἀφῆ καὶ γέυσει προσήκουσι. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἠττώνται μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί, καὶ πρὸς αὐτὰς φέρονται, ὡς ὀλίγοι μοχθηροί· οἱ δὲ κρατοῦσιν οὖν οἱ πολλοὶ ἠττώνται. Ἐπεὶ δὲ λύπαι εἰσι καὶ ἡδοναὶ ὧν ἠττώνται καὶ κρατοῦσιν, οἱ μὲν τῶν ἡδονῶν κρατοῦντες ἐγκρατεῖς εἰσι, ἢ καὶ οἱ ἠττώμενοι ἀκρατεῖς, οἱ δὲ τῶν λυπηρῶν κρατοῦντες, ὥστε μὴ κινεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, καρτερικοί, καὶ οἱ ἠττώμενοι καὶ ῥαδίως ὑπ' αὐτῶν κινούμενοι, μαλακοί· τὰ πλεῖστα δὲ οἱ ἄνθρωποι οὕτε καρτερικοὶ εἰσιν οὕτε μαλακοί, ἀλλὰ μεταξὺ, εἰ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ῥέπουσι μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕξεων ἔχει· πάλιν δὲ διοριστέον περὶ αὐτῶν ἀκριβέστερον.

**** Ἐπεὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαι εἰσιν, αἱ δὲ οὐκ, ἢ ἐβρίθη δὲ περὶ αὐτῶν πρότερον τίνες ἡδοναὶ καὶ μέγρι τίνος ἀναγκαῖαι εἰσιν· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ οὐκ εἰσιν ἀναγκαῖαι, οὐδὲ ἐλλείψεις, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιθυμίαι καὶ αἱ λύπαι ἔχουσιν· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδονῶν, καὶ ἡ τὰς φύσει μεγάλας αἰετῶν ἡδονὰς, ἢ τὰς φύσει μετρίας ὑπερβαλλόντως ζητῶν, οὐχ ἔλκόμενος βιαιῶς πρὸς αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ

At in humanis temperantia tantum et intemperantia versatur. Quapropter et feras nec temperantes neque intemperantes dicimus, nisi forte figurate, non autem proprie. ac tum feras inter se comparatas temperantes aut intemperantes appellamus. nam et illæ, quantum ad corporis voluptates, aliquo modo inter se differunt: siquidem aliæ magis, aliæ minus talibus gaudent, proprie autem neque intemperantes nec temperantes nominantur, quia nequaquam ratione sunt præditæ, sed omnino ab hac natura desciverunt, sicut homines insani.

Quamobrem minus quoque malum feritas est, quam vitiositas humana, alioquin etiam terribilior. Quippe humana vitiositas id quod in homine optimum est corrumpit, rationem videlicet, feritas vero minime: nec enim habet rationem: sicut et inanimatum malum animato malo minus est malum: namque malum illud quod habet principium, cujus pulsu agitur, damnosius est eo quod principio caret: siquidem immotum malum moto malo tanto tolerabilius habetur, quanto minus efficere potest: quemadmodum ergo malum animatum inanimato malo pejus est, quia principium in se a quo movetur, ipsum nempe animum, habet: sic etiam id quod ratione est præditum, quia magis quam id quod ratione caret principium habet, damnosius et pejus est: infinitis certe partibus plura mala intulerit homo improbus quam fera. Et hæc quidem hactenus: sed reliqua, quæ nobis proposita sunt, persequamur.

In singulis ergo, quæ supra commemoravimus, generibus singuli quoque sunt habitus. In voluptatibus autem humanis et doloribus temperantia, ut diximus, item continentia et patientia versatur, et quæ his oppositæ sunt: humanas vero voluptates eas voco et dolores, in quibus temperantia cernitur, quæ sub tactum et gustatum cadunt. Ab his autem alii magis vincuntur, quam vulgus, et ad eas feruntur, sicut pauci improbi: alii vero eas superant, a quibus vulgus superatur. Sed quum dolores sint et voluptates a quibus superantur et quas superant, qui voluptates superant continentes, qui ab iis superantur, incontinentes sunt: qui vero ita res molestas vincunt, ut iis non moveantur, patientes et qui vincuntur facilię iis moventur, molles appellantur: plerumque tamen neque patientes neque molles sunt homines, sed in medio horum, quamvis ad pejorem partem magis vergant: eodemque modo et in aliis habitibus se res habet: sed de iis rursus accuratius disputandum erit.

Nam quoniam voluptates aliæ necessariæ sunt, aliæ non necessariæ: (jam ante enim quæ et quatenus necessariæ sint voluptates diximus:) earum vero neque nimium neque parum sunt necessaria, eodemque modo cupiditates quoque et dolores se habent: qui voluptates immoderatas sequitur, et aut eas quæ natura magnæ sunt semper requirit, aut quæ natura sunt mediocres supra modum petit, ita tamen, ut haudquaquam vio-

* Τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη κτλ. — ** Ἐλαττον δὲ θηριότης κτλ. — *** Cap. 7. περὶ δὲ τὰς δι' ἀφῆ καὶ γεύσεως κτλ. — **** Ἐπεὶ δ' ἐνταῦθα τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαι εἰσιν κτλ.

προαιρέσεως ἐπ' αὐτὰς τρέγων, οὐ δι' ἄλλο τι, ἰ δόξαν, φέρε εἰπεῖν, ἢ κέρδος, ἀλλὰ αὐτὰς δι' ἑαυτάς, ἀκόλαστος· τὸν τοιοῦτον γὰρ ἀνάγκη μὴ μεταμέλεισθαι μετὰ τὴν ἡδονήν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνίατος εἶναι· ὁ γὰρ ἀμεταμέλητος ἀνίατος· τοιοῦτος δὲ ὁ ἀκόλαστος· ὁ δὲ ἔλαττον τοῦ δέοντος τὰ τοιαῦτα ζητῶν, ὁ ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενος, ὅς ἐστιν ἀναίσθητος· ὁ δὲ μέσος ὁ σώφρων ἐστίν. Οὐ μόνον δὲ ὁ διώκων τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ὅν εἰρηται τρόπον, ἀκόλαστος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, οὐχ ἠτῶμενος αὐτῶν, ἀλλὰ προαιρούμενος ὁμοίως ἀκόλαστος ἐστίν. Ἰῶν δὲ ἀπροαιρέτως ἐπὶ τὰ ἡδέα φερομένων, ὁ μὲν φέρεται διὰ τὴν ἡδονήν, ὁ δὲ ἵνα φύγη τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας λύπην· ὥστε διαφέρουσιν οὗτοι ἀλλήλων, ἐστὶ δὲ ὁ μὲν διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην τὰ ἡδέα διώκων, μαλακός, ὁ δὲ δι' ἡδονὴν ἀκρατής. Ἀντίκειται δὲ ὁ μὲν ἀκρατής τῷ ἐγκρατεῖ, ὁ δὲ καρτερικός τῷ μαλακῷ· ἡ μὲν γὰρ καρτερία ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἢ δὲ ἐγκράτεια ἐν τῷ κρατεῖν· ἔττον δὲ τὸ ἀντέχειν τοῦ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τοῦ μὴ ἠτῆσθαι τὸ νικᾶν· διὸ βέλτιον καὶ αἰρετώτερον ἢ ἐγκράτεια τῆς καρτερίας· βέλτιον γὰρ νικᾶν ἢ μὴ ἠτῆσθαι. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀκολασία χείρων τῆς ἀκρασίας ἐστίν. Φανερόν γὰρ πᾶσιν ὡς χείρων ἐστὶν ὁ διώκων τὴν ἡδονὴν προαιρούμενος, καὶ ἢ μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἡρέμα καὶ οὐ τυραννοῦμενος, τοῦ ὑπὸ σφοδρωτάτων ἢ ἐπιθυμιῶν τυραννομένου· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν πρῶτος ὁ ἀκόλαστος, ὁ δὲ δεύτερος ὁ ἀκρατής· ὥστε ἡ ἀκολασία χείρων τῆς ἀκρασίας ἐστίν. Ὁ μὲν οὖν ἐγκρατής καὶ καρτερικός οὕτω διαφέρουσιν, καὶ οὕτως αἰρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας, καὶ ἀκρασία ἀκολασίας ἀνεκτότερον.

(Scripsi : * πάντα] vulgo πάντα. — ^b δῆλον ὅτι] vulgo δηλονότι. — ^c καθ' ὅσον] vulgo καθόσον. — ^d ἂν κακὰ ποιήσειεν] ex Aristotele ; cod. Andronici ἂν ποιήσειεν. — * λυπαί εἰσι] cod. λύπαι. — ^e ἐγκρατεῖς εἰσι] cod. ἐγκρατεῖς εἰτι. — ^f βραδύς] cod. βραδύς. — ^h αἱ δὲ οὐκ] vulgo αἱ δὲ οὐκ. — ⁱ ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^k σφοδρωτάτων] cod. σφοδρωτάτων. —)

Κεφ. ιβ'.

Τίς ἡ συγγνωστὴ ἀκρασία καὶ μαλακία.

* Ἐτι δὲ διοριστέον περὶ αὐτῶν. Ἐγκρατής μὲν οὖν ἐστὶν ὁ κρατῶν τῶν ἐπιθυμιῶν, καρτερικός δὲ ἐστὶν ὁ ἀντέγων πρὸς αὐτάς καὶ μὴ ἠτῶμενος· ὁ δὲ χαυνούμενος πρὸς αὐτὰς οἱ πολλοὶ ἀντιτείνουσι καὶ δύνανται φέρειν, οὗτος μαλακός καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφή μαλακία τίς ἐστίν. Ὁς οὖν * ἔλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἵρειν λύπην, καὶ μιμούμενος τὸν ἐκλελυμένον ὑπὸ νόσου, οὐκ οἰεταί ἀθλιός εἶναι, ἀθλίω ὁμοίος ὢν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ

lenter illis trahatur, sed consulto ad eas ipse tendat, neque propter aliud quidquam, verbi causa gloriam vel lucrum, sed ipsas propter se petit, is est intemperans : talem enim necesse est nunquam expletæ suæ voluptatis pœnitere, ideoque insanabilem esse : quem enim factorum suorum non pœnitel, is insanabilis est : talis autem habetur intemperans : qui vero minus quam decet res jucundas consecatur, is est qui directe opponitur, quem stupidum vocant : medius autem est temperans. Neque vero solum qui corporis, quemadmodum dictum est, voluptates sequitur, est intemperans, sed etiam qui dolores corporis fugit, non quod iis vincatur, sed quia ita vivere statuit, similiter intemperans est. Eorum autem qui inconsulto ad res jucundas tendunt, alii delectationis causa id faciunt, alii ut fugiant dolorem e cupiditate nascentem : itaque hi inter se differunt, cœterum qui fugiens dolorem ad res jucundas tendit, mollis, qui vero delectationis causa hoc facit, incontinens vocatur. Porro incontinens continenti, patiens molli opponitur : etenim in resistendo patientia, in superando autem continentia cernitur : aliud autem resistere est ac superare, sicut aliud vincere et non vinci : quæræ et melior et præferenda patientiæ est continentia, siquidem præstat vincere, quam non vinci. Pejor autem quam incontinentia videtur esse intemperantia. Omnibus quippe manifestum est, deteriorem esse eum qui consulto, et vel sine cupiditate, vel quiete neque ulla vi coactus voluptatem sequitur, quam qui maxima cupiditatum vi cogitur : prior autem horum intemperans, posterior incontinens est : quamobrem intemperantia deterior quam incontinentia est. Continens ergo et patiens hoc modo differunt, et hæ sunt causæ, propter quas præferenda patientiæ sit continentia, incontinentia vero tolerabilior quam intemperantia habeatur

Cap. XII.

Quæ incontinentia et mollities excusabilis sit.

Sed de iis insuper disputandum erit. Est ergo continens qui superat cupiditates, patiens vero qui resistit iis nec superatur : qui autem insolescit iis quibus plerique obsistunt et quæ ferre possunt, is mollis ac delicatus est : quædam enim mollities sunt deliciæ. Talis igitur est qui vestem trahit, ne quid in ea attollenda laboris suscipiat ac doloris et quem imitetur hominem gravi morbo affectum, miserum se esse non arbitratur, qui tamen misero similis sit : eodemque modo de conti-

* Ὁ δὲ ἐλλείπων πρὸς αὐτὰς οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι κτλ.

ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας ἐστίν. Εἰσι γὰρ ἡδοναὶ καὶ λύπαι ^δ οὕτω μεγάλαι καὶ σφοδραὶ, ὥστε τὸν ἡττώμενον αὐτῶν συγγνώμης τινὸς ἀξιοῦσθαι· τὸ γὰρ τοιούτων ἡττᾶσθαι οὐδὲν θαυμαστόν· ὡσπερ Φιλοκτήτης, ὃν εἰσήγαγεν ἐν τοῖς ποιήμασι Θεοδέκτης ὁ ποιητὴς πιπληγμένον ὑπὸ ὄρεως, καὶ μέχρι τινὸς κρατοῦντα τῆς λύπης, εἶτα ἀναβοήσαντα· ἢ ὃν εἰσάγει Καρκίνος ^ε ὁ ποιητὴς Κερκύονα ἐπὶ τῇ ὕβρει τῆς θυγατρὸς Ἀλόπης καρτεροῦντα μέχρι τινός, εἶτα ἡττηθέντα τῆς ἀληθδόνος· ὡσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα ἀθρόον ἐκαγχάζουσιν, ὅπερ ὁ Ξενοφάντος ἐποίησεν· οὐ τοῦτο τοίνυν ἐστὶ θαυμαστόν τὸ ἡττηθῆναι οὕτω σφοδροτάτων παθῶν· ἀλλ' εἰ τις ἡττᾶται πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τινὰ τοῦ γένους, ὡσπερ οἱ Σκυθῶν βασιλεῖς φύσει εἰσὶ μαλακοί, ἢ ὡσπερ τὸ θῆλυ φύσει ἐστὶ τοῦ ἀρρένης μαλακώτερον, ἢ διὰ νόσον, ἀλλ' ὁ διὰ πονηρὰν ἔξιν καὶ μοχθηρίαν, ὁ τοιούτους ἀσύγγνωστος. Ἔστι δὲ καὶ ὁ σφόδρα χρώμενος ταῖς παιδιᾶς μαλακός, εἰ καὶ δοκεῖ ἀκολαστος εἶναι· οἱ γὰρ τὴν ἀνεσιν σφόδρα ζητοῦντές εἰσιν οἱ μαλακοί· ἢ δὲ παιδιὰ ἀνεσίς τις καὶ ἀνάπαυσις ἐστὶ· καὶ ὁ σφόδρα χρώμενος παιδιᾶς υπερβάλλει κατὰ τινὰ ἀνεσιν, καὶ παιδιώδης καλεῖται.

(Scripsi : ^α δς οὖν] cod. δς οὐχ. — ^δ λύπαι] cod. λύπαι. — ^ε Καρκίνος] cum codd. cf. Herodiani ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσωδίας pag. 74, 19 ed. Schmidt; nec tamen damnanda scriptura Καρκίνος, quia penultima in carminibus corripitur.)

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἀκρασίας· καὶ ὅτι χεῖρον κακὸν ἢ ἀκολασία τῆς ἀκρασίας.

* Τῆς δὲ ἀκρασίας δύο εἰσιν εἶδη· καὶ τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια καλεῖται. Οἱ μὲν γὰρ προβουλεύσασμενοι μὴ συγχωρῆσαι τῷ πάθει, εἶτα ἡττηθέντες αὐτοῦ, τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν εἰσιν ἀκρατεῖς· οἱ δὲ μὴ προβουλεύσασμενοι, ἀλλ' εὐθύς προσβαλόντος ^α ἡττηθέντες, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσιν ἀκρατεῖς· ἐνιοὶ γὰρ προαισθόμενοι, καὶ προῖδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοῦς, καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, ὡσπερ τὰ προτριβέντα καὶ προγαργαλισθέντα μέλη οὐ γαργαλίζονται. Μάλιστα δὲ οἱ δεῖεις καὶ μελαγχολικοὶ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσιν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν δεῖεις διὰ τὴν ταχυτῆτα ^δ οὐκ ἀναμένουσι τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου κρίσιν· οἱ δὲ μελαγχολικοί, διὰ τὸ σφόδρα φανταστικοὶ εἶναι καὶ ἀκολουθεῖν τῇ φαντασίᾳ· διὸ σφοδρότερος κινουῦνται μὴ ἐπιστρέφόμενοι πρὸς τὸν λόγον.

* Ἀκρασίας δὲ τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια κτλ.

nentia et incontinentia sentiendum est. Sunt enim voluptates et dolores tam magni tamque vehementes, ut qui iis superetur, venia dignus videatur : quippe talibus aliquem vinci, non est mirandum : qualis est Philoctetes, quem Theodectes poeta in carminibus a serpente percussum induxit, qui quum aliquamdiu dolori suo imperasset, postea clamorem sustulit : aut ille Cercyon, quem Carcinus poeta in filiæ Alopes injuria aliquamdiu tacentem, deinde dolore victum inducit : ut qui risum comprimere conantes cachinnum tollunt, quod Xenophanto accidit : quocirca non hoc est mirandum, si tam vehementibus affectibus superentur, sed si quis illis quibus plerique possunt resistere et voluptatibus et doloribus vincatur, neque possit contra niti, non ob generis naturam quandam, quemadmodum Scytharum reges natura sunt molles, aut ut feminæ natura molliores sunt maribus, aut ob morbum, sed propter malum habitum et improbitatem, talis venia indignus est. Atque etiam is qui ludo et joco magnopere oblectatur, mollis est, quamvis intemperans esse videatur : qui enim animi remissionem nimium sequuntur, sunt molles : est autem ludus remissio quædam animorum et requies : et qui nimium ludo indulget, remissionis quendam modum excedit, et ludibundus vocatur.

Cap. XIII.

De incontinentiæ formis : majus item malum esse intemperantiam quam incontinentiam.

Incontinentiæ autem duæ sunt species, quarum altera temeritas, altera imbecillitas vocatur. Qui enim ante apud animum suum statuerant, non cedere affectui, et tamen postea eo superantur, iis causa incontinentiæ est imbecillitas : qui vero ne prius quidem ratione bene subducta primo statim animi impetu superantur, temeraria incontinentia laborant : nam nonnulli quum præsen-serunt ac providerunt, seque ipsos et rationem diu ante expergefecerunt, non superantur affectu, sicut corporis membra, quæ quum ante fricuimus ac titillavimus, postea non amplius titillantur. Maxime autem qui in iram præcipites et melancholici sunt, temeraria incontinentia laborant : et in iram quidem præcipites, quia propter festinationem rationis judicium non exspectant, melancholici vero, quia ad imagines concipiendas perquam apti sunt et imaginationem sequuntur : ideoque vehementius etiam moventur, quoniam rationem non respiciunt.

* Πᾶς δὲ ἀκρατὴς καὶ μεταμελητικός ἐστι, καθὼς εἴρηται τῆς γὰρ ἐπιθυμίας σεσθησίας, ὃ λόγος ὑγιαίνων συνορᾷ τὴν ἀτοπίαν τοῦ πάθους, ᾧ ἔπεται μετάνοια. Ὁ δὲ ἀκόλαστος ἀμεταμελητός· ὃ γὰρ λόγος αὐτῷ οὐχ ὑγιαίνει· καὶ διὰ τοῦτο κατιδεῖν τὸ αἰσχρὸν οὐ δύναται. Καὶ διὰ τοῦτο ὃ μὲν ἀκρατὴς ἰατός ἐστιν, ὃ δὲ ἀκόλαστος ἀνίατος. Οὐ γὰρ, ὡς περ εἴπομεν ἐν οἷς πρότερον ἐζητοῦμεν περὶ αὐτῶν, οὕτω καὶ ἔχει· εἴρηται γὰρ ὡς τις ἐνδοξος λόγος γυμνάζει τὸ ζήτημα· τὸ δὲ ἀληθὲς τοῦτό ἐστιν. Ἔοικε γὰρ ἢ μὲν ἀκολασία ὑδέρῳ καὶ φθίσει, ἢ συνεχῶς τὸν νοσοῦντα λυπεῖ, ἢ δὲ ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικοῖς, ἃ διαλιμπάνοντα οὐ συνεχῶς ἐνοχλοῦσιν· ἢ μὲν γὰρ ἀκολασία συνεχῆς πονηρία ἐστίν· αἶε γὰρ ἀκόλαστος αἰεταὶ δεῖν ἀκολασταίνε·ν ὃ δὲ ἀκρατὴς οὐκ αἶε, ἀλλ' ἔταν^ο σφοδραῖς περιπέτῃς ἐπιθυμίαις. Καὶ ἄλλως δὲ ἕτερον τὸ γένος ἀκολασίας καὶ ἀκρασίας· ἢ μὲν γὰρ ἀκολασία λανθάνει οὔσα αἰσχρά, ἢ δὲ ἀκρασία οὐ λανθάνει· οἶδε γὰρ ὃ ἀκρατὴς ὅτι αἰσχρὸν τῷ πάθει συγχωρῆσαι· ἢ μὲν οὖν ἀκολασία χεῖρων ἐκατέρου εἶδους τῆς ἀκρασίας.

** Αὐτῶν δὲ τῶν τῆς ἀκρασίας εἰδῶν ἡ ἀσθένεια χεῖρων τῆς προπετείας. Οἱ γὰρ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἀκρατεῖς ὑπ' ἐλάττωτος πάθους ἡττώνται, οἱ δὲ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν, ὑπὸ μειζόντος· οἷς γὰρ δυνατόν καὶ βουλεύσασθαι, φανερόν ἐστι οὐ σφοδρῶς πολεμεῖ τὸ πάθος· οἱ δὲ προπετεῖς, δι' ὧν οὐ δύνανται βουλεύσασθαι δῆλοί εἰσιν ὑπὸ μεγάλων ἐπιθυμιῶν βιαζόμενοι· καὶ ἄλλως δὲ αἰσχροτέρων ἡττηθῆναι προβουλευσαμένων, ὡς περ ὀπλισαμένων, ἢ ἀπροβουλεύτους· ὅμοιοι γὰρ ἐστὶν ὃ κατὰ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἀκρατὴς τοῖς ταχέως μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου καὶ ἐλάττωτος ἢ ὡς οἱ πολλοί.

*** Ὅτι μὲν οὖν κακία ἐστὶν ἡ ἀκρασία, φανερόν, πλὴν οὐχ ἀπλῶς κακία, ὅσα ἡ ἀκολασία, ἀλλὰ πη^δ καθ' ὅσον^ο μὲν γὰρ προαιρεῖται πως τὸ κακὸν ἐν τῷ πάθει ὧν, κακία ἐστὶ, καθ' ὅσον δὲ οὐ πάντῃ^ε οἰεταὶ δεῖν διώκειν τὸ πάθος, οὐκ ἔστι κακία· καὶ ἐστὶν ὁμοία τοῖς Μιλησίοις, οὗς Δημόδοκος ἔφη σκώπτων, Μιλησίοι ἀσύνητοι μὲν οὐκ εἰσίν, δρῶσι δὲ οἷα^β περ^ο οἱ ἀσύνητοι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἀκρατεῖς ἀκόλαστοι μὲν οὐκ εἰσὶ, δρῶσι δὲ τὰ τῶν ἀκολάστων.

**** Ἐπει δὲ ὃ μὲν ἀκρατὴς διώκει τὰς σωματικὰς ἡδονὰς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, οὐ πεπεισμένος ὅτι εἰσὶν ἀγαθαὶ καὶ δεῖν διώκειν, ὃ δὲ ἀκόλαστος πέπεισται ὡς δεῖ διώκειν, ὃ μὲν ἀκρατὴς ἀμετάπειστος ἐστὶν, ὃ δὲ ἀκόλαστος οὐ. Τὴν γὰρ ἀρχὴν τῶν πράξεων, ἥτις ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος ὃ ἔνεκα, ἢ μὲν ἀρετῇ σώζει, ἢ δὲ μοχθηρίᾳ φθείρει· καὶ γὰρ διὰ μὲν τῆς ἀρετῆς ἀφικνούμεθα εἰς τὸ ἀγαθόν, διὰ δὲ τῆς μοχθηρίας ἀποχωροῦμεν αὐτοῦ· τὸ δὲ τοιοῦτον τέλος οὐ διὰ

Omnem autem hominem incontinentem, ut supra diximus, facinorum suorum facile poenitet : nempe restincto cupiditatum ardore, sana ratio perspicit absurditatem affectus, quem sequitur poenitentia. At intemperantem nullius rei poeniet : nam quia ratio illi non est sana, idcirco turpitudinem etiam animadvertere nequit. Quocirca incontinens quidem sanabilis est, sed intemperans insanabilis. Neque enim, quemadmodum in superiore de his quaestione diximus, ita se res habet : quippe id quod probabile erat exercitationis causa et disputandi gratia dictum est : sed ipsa res ita se habet. Similis enim intemperantia aquae intercuti est et tibi, quae assidue ægrum fatigat, incontinentia vero morbis comitialibus, qui aliquod tempus intermittunt, neque continenter molesti sunt : perpetua enim improbitas intemperantia est : quippe semper intemperanter vivendum esse putat intemperans : at incontinens non semper, sed quum vehementioribus tantum cupiditatibus inflammatur. Aliud denique intemperantiæ, aliud incontinentiæ genus est : nimirum latet intemperantiæ turpitudine, incontinentiæ non item : nam incontinens scit turpe esse, affectui suo cedere : quare intemperantia scelerior est utraque incontinentiæ specie.

Quod vero ad ipsas incontinentiæ species attinet, foedior temeritate est imbecillitas. Qui enim imbecilla incontinentia laborant, minore affectu, qui temeraria vero, majore superantur : eos nempe, quibus deliberare adhuc licet, manifestum est non ita vehementer perturbatione incitari : temerarii autem hoc ipso quod deliberare non possunt, se magnis animi motibus agi ostendunt : præterea turpius est, post deliberationem tanquam armatos superari, quam sine deliberatione vinci : qui enim imbecilla laborat incontinentia, iis qui facile et exigua vini copia, aut minore certe, quam plerique, inebriantur, similis est.

Vitium ergo incontinentiam esse manifestum est, verum non simpliciter, qualis intemperantia habetur, sed quodammodo : quatenus enim quamdiu in perturbatione illa versatur, consulto malum facit, est vitium, quatenus vero non omnino sequendam esse putat illam perturbationem, non est vitium : quare similis est Milesiis, quos perstringit Demodocus ita scribens : Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt quæ stulti : eodem modo incontinentes non sunt illi quidem intemperantes, sed ea quæ intemperantes faciunt.

Quum ergo incontinens corporis voluptates præter rectam rationem sequatur, non quod persuaserit sibi bonas eas et sequendas esse, intemperans vero sequendas eas esse sibi persuaserit, incontinens facile de sententia deducitur, intemperans non item. Actionum quippe principium, ipsum nimirum bonum finemque cuius gratia suscipiuntur, conservat virtus, corrumpit improbitas : per virtutem scilicet ad bonum pervenimus, improbitate vero ab eo recedimus : finis autem ejusmodi non

* Cap. 8. Ἔστι δὲ ὃ μὲν ἀκόλαστος, ὡς περ ἐλέχθη κτλ. — ** Αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους κτλ. — *** Ὅτι μὲν οὖν κακία κτλ. — **** Ἐπει δ' ὃ μὲν τοιοῦτός ἐστιν, κτλ.

λόγου καὶ ἀποδείξεως γινώσκεται, ὡς περ οὐδὲ αἱ ἀρχαὶ τῶν μαθημάτων ἀποδείξει γινώσκονται· ἀλλὰ ἀρετὴ τίς ἐστὶ φυσικὴ, ἢ ἐθιστή, τὸ ὄρθην δόξαν εἶναι περὶ τοῦ τέλους. Ἡ γὰρ φύσει, ἢ ἀπὸ ἀγαθοῦ ἔθους ἢ τοιαύτη ἡμῖν περιγίνεται γινώσις. Ὁ μὲν οὖν εἰδὼς τὸ ἀγαθόν, ὃ δεῖ ποιῆσθαι τέλος τῶν πράξεων, καὶ πράττων ἅ πρὸς αὐτὸ φέρει, σώφρων· ὃ δὲ τὸ κακὸν ὑποτιθέμενος τέλος καὶ πρὸς ἐκεῖνο τάττων τὰς ἡδονὰς ἀκόλαστος.

* Ὁς δὲ ὑποτίθεται μὲν ἀγαθὸν τέλος, καὶ πρὸς τοῦτο τάττειν τὰς ἑαυτοῦ πράξεις οἶεται δεῖν, ἐξίσταται δὲ διὰ πάθος τοῦ ὀρθοῦ λόγου, οὐχ ὥστε νομίσαι δεόν εἶναι διώκειν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, ἀλλ' ὥστε μόνον περὶ τὰς πράξεις ἐξαμαρτάνειν, ὃ τοιοῦτος οὔτε σώφρων ἂν εἴη, οὔτε ἀκόλαστος· ἀλλὰ τοῦ μὲν σώφρονος χείρων διὰ τὰς πράξεις, τοῦ δὲ ἀκόλαστου βελτίων, διὰ τὸν λόγον. Ὁ μὲν γὰρ πῆ φαῦλος, ὃ δὲ ἀκόλαστος ἀπλῶς. Τῷ δὲ ἀκρατεῖ ἄλλος ἐναντίος, ὃ ἐγκρατής, ὃς οὐκ ἐξίσταται τοῦ λογισμοῦ διὰ τὸ πάθος· ὅθεν φανερόν, ὅτι ἡ μὲν ἐγκρατεία σπουδαία ἐξίς ἐστίν, ἢ δὲ ἀκρασία φαύλη.

(Scripsi : * προσβαλόντος] cod. προσβάλλοντος. — ^b ταχυτήτα] cf. Herodiani ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσωδίας pag. 30, 2 ed. Schmidt; cod. ταχύτητα. — ^c δταν σφοδραῖς περιπέση] cod. δτε σφοδραῖς περιπέση. — ^d ἀλλά πη] cod. ἀλλά πη. — ^e καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^f καθ' ὅσον δὲ οὐ πάντη] cod. καθόσον δὲ οὐ πάντη. — ^g οἷά περ] cod. οἷα περ. — ^h πῆ] cod. πῆ. —)

Κεφ. ιδ'.

Τίς ὁ καθ' αὐτὸ ἐγκρατής, καὶ τίς ὁ κατὰ συμβεθικός.

** Ζητητέον δὲ κάκεινο, * ὅπερ ἠπορήθη πρότερον· πότερον ὁποιοῦν προαιρέσει ἐμμένων οὗτος ἐγκρατής ἐστίν, ἢ ὃ τῆ ὀρθῆ, καὶ περὶ τοῦ ἀκρατοῦς ὁμοίως. Κατὰ συμβεθικός μὲν οὖν ἐγκρατής λέγεται ὃ ἐμμένων ὁποιοῦν προαιρέσει, καθ' αὐτὸ δὲ ἐγκρατής, ὃ ἐμμένων τῆ ὀρθῆ προαιρέσει καὶ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ ἀκρατής ὁμοίως κατὰ συμβεθικός, ὃ μὴ ἐμμένων ὁποιοῦν δόξῃ, καθ' αὐτὸ δὲ ὃ μὴ ἐμμένων τῆ ὀρθῆ. Καὶ γὰρ εἴ τις ζητεῖ καὶ αἰρεῖται τι οὐκ αὐτὸ δι' ἑαυτό, ἀλλὰ δι' ἄλλο, αὐτὸ μὲν κατὰ συμβεθικός ζητεῖ, οὐ δὲ ἐνεκα τοῦτο ζητεῖ, ἐκεῖνο ζητεῖ καθ' αὐτό· ὃ γὰρ διὰ δόξαν χρήματα ζητῶν κατὰ συμβεθικός μὲν τὰ χρήματα ζητεῖ, καθ' αὐτὸ δὲ τὴν δόξαν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τούτων συμβαίνει· ὃ μὲν γὰρ τῆ ἀγαθῆ δόξῃ ἐμμένων καὶ τῆ ὀρθῆ προαιρέσει αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖται, διότι ἀγαθόν· ὥστε καθ' αὐτὸ ἐγκρατής ἐστίν· ὃ δὲ ἐμμένων τῆ μὴ ὀρθῆ προαιρέσει καὶ τῆ ψευδεῖ δόξῃ, ἐμμένει διὰ τὸ νομίζειν ὅτι ἀγαθόν ἐστίν ὃ αἰρεῖται· νομίζει δὲ ὅτι ἐστίν ἐν αὐτῷ τοῦ ἀγα-

ratione et demonstratione cognoscitur, sicut nec mathematicorum principia demonstratione cognoscuntur : sed virtus quaedam aut naturalis aut ex consuetudine adscita est, de fine recte sentire. Namque aut natura aut bona consuetudine talis cognitio nobis contingit. Quamobrem qui bonum, quod tanquam finem actionum nobis proponere debemus, et noverit, et quæ eo tendunt, egerit, is temperans vocatur : qui vero pro fine sibi proponit malum, eoque voluptates suas refert, intemperans dicitur.

At qui bonum finem sibi proponit, eoque actiones suas referendas putat, et tamen nihilominus a recta ratione perturbatione quadam abstrahitur, non ut oportere aliquem consecrari hujusmodi voluptates existimet, sed ut in ipsis tantum peccet actionibus, talis nec temperans dici nec intemperans poterit : verum et temperante deterior propter actiones, et intemperante melior propter rationem est. Alter enim aliquatenus, intemperans vero simpliciter est malus. Incontinenti autem alius opponitur, continens nimirum, qui nulla perturbatione a sana ratione abstrahitur : unde patet, et honestum habitum continentiam, et malum habitum esse incontinentiam.

Cap. XIV.

Quis sit continens per se et quis per accidens.

Sed et illud quærendum est de quo prius dubitavimus, utrum qui in quolibet proposito permanet, sit continens, an qui in recto tantum consilio perstat, et similiter de incontinente. Per accidens ergo continens is dicitur qui in quolibet proposito permanet, per se vero qui in recto tantum consilio et vera ratione perstat : eodemque modo incontinens per accidens, qui in quavis opinione non perseverat, per se vero qui in recta sententia non manet. Nam si quis consecratur et expetit aliquid non per se ipsum, sed alterius causa, hoc quidem per accidens, illud vero cujus gratia id petit, per se petit : qui enim gloriæ causa pecuniam quærit, per accidens quidem pecuniam, per se autem gloriam quærit. Idem porro in his quoque usu venit : nimirum qui in bona opinione et recto consilio perstat, ipsum quia bonum est, expetit bonum : quamobrem per se est continens : qui vero in consilio non recto et in falsa opinione perseverat, idcirco quia bonum arbitratur esse id quod expetit, perseverat : id autem arbitratur, quia obscurum

* Σώφρων μὲν οὖν ὃ τοιοῦτος, κτλ. — ** Cap. 9. πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστίν κτλ.

θοῦ τι ἀμυδρὸν ἔχον· δι' ὃ ἔχεται τῆς μὴ ὀρθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς ψευδοῦς δόξης, ὡς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς. Ἐπεὶ τοίνυν οὐ δι' ἑαυτὰ αἰρεῖται ἢ αἰρεῖται καὶ οἷς ἐμμένει, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθόν, οὐ καθ' αὐτὸ ἐγκρατής ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων ἔχει· πῶς ἂν μὲν ἀκρατής ὁ μὴ ἐμμένων ὁποιοῦν δόξη, ἀπλῶς δὲ ὁ μὴ ἐμμένων τῇ ὀρθῇ· τὸ γὰρ ἀπλῶς καὶ τὸ καθ' αὐτὸ ταῦτόν ἐστιν.

(Scripsi : * κακείνο] cod. κακείνο. — ὁ πῶς] cod. πῶς. —)

Κεφ. ιε'.

Ἵτι οἱ ἰσχυρογνώμονες καὶ ἰδιογνώμονες οὐκ εἰσὶν ἐγκρατεῖς.

* Οἱ δὲ καλούμενοι ἰσχυρογνώμονες ἐμμένουσι μὲν δόξη τινί, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἀγαθῇ προαιρέσει, ἐγκρατεῖς δὲ οὐκ εἰσὶν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἄσσοι εἰκόασι τοῖς ἐλευθερίοις, καὶ οἱ θρασεῖς τοῖς ἀνδρείοις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τοῖς ἐγκρατέσι· καὶ εἰσὶν ἄοιον δύσπειστοί τινες, καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι. Καθ' ὅσον μὲν οὖν ἐμμενετικοὶ εἰσὶν, εἰκόασι τοῖς ἐγκρατέσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἐγκρατεῖς μεταβάλλονται ὑπὸ λόγου τινός καὶ πειθοῦς, οἱ δὲ ἰσχυρογνώμονες ὑπὸ μὲν λόγου οὐ μεταβάλλονται, ὑπὸ δὲ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῶν πολλοὶ τούτων ἄγονται. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες καὶ οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς, καὶ οἱ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὰ ἀρχὰς θῆναι πεισθῆναι δυνατόν· οἱ δὲ ἰδιογνώμονες διὰ ἡδονὴν καὶ λύπην οὐ μεταπαίθονται· ἡδοναὶ γὰρ μὴ ἡττώμενοι τῶν πείθειν ἐπιχειρούντων, καὶ λυποῦνται ἐὰν ἄκυρα γένωνται τὰ αὐτῶν ὥσπερ ψήφισματα· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον εἰκόασι ὁ τοῖς ἀκρατέσιν οἱ ἰδιογνώμονες ἢ τοῖς ἐγκρατέσιν· οὐ γὰρ λόγῳ, ἀλλὰ πάθεισιν ἀκολουθοῦσιν, ὥσπερ ἐκείνοι.

** Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ ἐμμένουσι τοῖς δεδογμένοις ἀληθείσιν, ἢ οὐκ ἐμμένουσι τοῖς ψευδέσι δι' ἡδονὴν, οἱ οὐκ εἰσὶ φαῦλοι, ὅτι διὰ ἡδονὴν ἐπαινετὴν ἐμμένουσιν ἢ οὐκ ἐμμένουσιν. Ὡσπερ δὲ Νεοπτολεμος ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἐνέμεινεν οἷς συνέθετο τῷ Ὀδυσσεῖ, καὶ οὐκ ἠπάτησε τὸν Φιλοκλήτην ψευσάμενος, δι' ἡδονὴν καλὴν καὶ οὐ φαύλην· οὐ γὰρ ὁ δι' ἡδονὴν τι ποιῶν ἀπλῶς, ἀκόλαστος, ἢ φαῦλος ἢ ἀκρατής, ἀλλ' ὁ δι' αἰσχρὰν ἡδονὴν, οὗτος ψέγεται.

Scripsi : * καὶ εἰσὶν] cod καὶ εἰσὶν. — ὁ εἰκόασι] cod. εἰκόασιν. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ τῆς ἀκρατείας, πῶς ἔχει πρὸς τὴν σωφροσύνην καὶ τίνα τρόπον ὁ ἀκρατής δοκεῖ φρόνιμος ἐνίοτε εἶναι.

*** Ἐπεὶ δὲ ἡ ἐγκράτεια ἐξίς ἐστιν ἐπαινετὴ, μεσότης

* Εἰσὶ δὲ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ κτλ. — ** Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τοῖς δόξασιν κτλ. — *** Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τις καὶ τοιοῦτος, κτλ.

aliquid boni vestigium in eo apparet : ideoque consilium non rectum et falsam opinionem tanquam rectam et veram amplectitur. Quoniam ergo non per se expellit quae expellit et in quibus perstat, sed propter bonum illud, non per se, sed per accidens est continens. Similiter et in oppositis se res habet : quodammodo enim incontinens, qui in qualibet opinione non permanet, simpliciter vero qui in recta non perseverat : simpliciter enim et per se idem valet.

Cap. XV.

Eos quos pertinaces vocant et qui suam tantum sententiam tinentur, non esse continentes.

Quos vero pertinaces vocant, si quidem in opinione aliqua perseverant, et nonnunquam in consilio vero bonoque perstant, sed continentes non sunt : verum quemadmodum prodigi liberalibus sunt similes, et audaces fortibus, eodem modo hi quoque continentibus : suntque sicut illi quibus difficulter aliquid persuadetur quique non facile de sententia deducuntur. Quatenus ergo in sententia manent, similes sunt continentibus : at continentes ratione et persuasione mutantur, nulla vero ratione pertinaces mutantur, multi autem eorum cupiditate et voluptatibus trahuntur. Sunt autem pertinaces et propriis quibusdam sententiis quasi addicti et consecrati, et indocti et agrestes : alii quidem indocti et agrestes, quia principia ad persuadendum accommodata ignorant : alii vero propriis quibusdam sententiis quasi addicti propter voluptatem ac dolorem sententiam non mutant : hoc ipso enim quod persuadere aliquid conantibus non succumbant, delectantur, contraque dolent, si ipsorum veluti decreta rescindantur : ideoque homines propriis sententiis addicti incontinentibus similiores sunt quam continentibus : non enim rationem, sed affectus sequuntur ut illi.

Sunt autem nonnulli, qui in veris sententiis suis manent, aut in falsis opinionibus non perseverant, idque delectationis causa, qui non sunt improbi, quia laudabilis delectationis causa aut perseverant aut non perseverant. Sicut Neoptolemus fecit : neque enim perstitit in iis quae Ulixi pollicitus erat, neque Philocteten mendacio fefellit, idque non prava voluptate inductus, sed honesta : neque enim qui simpliciter propter voluptatem aliquid facit, intemperans improbusve est aut incontinens dicendus, sed qui propter turpem voluptatem, is demum vituperatur.

Cap. XVI.

De incontinentia, quomodo ad temperantiam se habeat : et quo pacto qui incontinens est prudens aliquando esse videatur.

Quum autem continentia habitus laude dignus sit,

ἀν εἴη δύο κακιῶν, ὧν τῆς μὲν ἐλαττωθήσεται, τὴν δὲ ὑπερβαλεῖ· ἡ μὲν οὖν ἀκρασία ὑπερβάλλει τὴν ἐγκράτειαν, ἡ δὲ ἄλλοιπυσα ἕξι ἀνώνυμος· ἐστὶ δὲ καθ' ἣν τινες ἡδοναίαις ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς ἐλαττον τοῦ δέοντος· οἱ καὶ αὐτοὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαμαρτάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ ὀρθῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλον, ἢ προσήκει, χαιρῆν ταῖς ἡδοναῖς, ὁ δὲ ἄλλοιπων παρὰ τὸν ὀρθὸν ποιεῖ λόγον, διὰ τὸ ἐλαττον, ἢ δεῖ, τὰ ἡδέα ζητεῖν· ὁ δὲ ἐγκρατὴς ἐμμένει τῷ ὀρθῷ λόγῳ, καὶ οὐκ ἐξίσταται αὐτοῦ, οὔτε διὰ μικρὰν ἡδονήν, οὔτε διὰ μεγάλην. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἐγκράτεια τῶν ἐπαινετῶν καὶ σπουδαίων, ἀνάγκη τὰς παρ' ἐκότερα ἕξις φαύλας εἶναι, καὶ τῇ ἐγκρατεῖα ἐναντίας· ἀλλ' ὅτι ἡ ἄλλοιπυσα ἕξις ἀνώνυμος καὶ ἄλγιστα συμβαίνει· σπάνιοι γὰρ οἱ ἦντο τοῦ δέοντος χαίροντες ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς· διὰ τοῦτο μόνη ἡ ἀκρασία δοκεῖ ἐναντία εἶναι, ὅτι ἡ ἡλιθιότης ὀλιγάκις εὐρίσκειται.

* Σώφρων δὲ ὁ ἐγκρατὴς λέγεται, καὶ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος, καὶ τὸ ἀνάπλιν καθ' ὁμοιότητα· πολλὰ γὰρ ὀνομάζομεν ἐν ὀνόματι διὰ τινὰ ὁμοιότητα. Καὶ γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ὁ σώφρων καὶ ὁ ἐγκρατὴς, καὶ παρὰ τὸν λόγον οὐδὲν ποιοῦσιν ἀμφοτέρω, εἰ καὶ τῷ σώφρονι μὲν αἱ ἐπιθυμίαι οὐ πολεμοῦσι, τῷ ἐγκρατεῖ δὲ πολεμοῦσι· καὶ ὁ μὲν σώφρων οὐδὲ ἡδεται παρὰ τὸν λόγον, ὁ δὲ ἐγκρατὴς ἡδεται μὲν, οὐκ ἀγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· καὶ ὁ ἀκόλαστος δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς ὁμοίως ὅμοιοι^α μὲν εἰσι, καθ' ὅσον^β τῶν αὐτῶν ἡδονῶν ἡττῶνται· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἀκόλαστος οἴεται δεῖν διώκειν τὰς ἡδονάς, ὁ δὲ ἀκρατὴς οὐ.

** Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τινὰς ἀκρατεῖς φρονίμους ὀνομάζουσι καθ' ὁμοιότητά τινὰ πρὸς τὴν φρόνησιν· τινὲς γὰρ τῶν ἀκρατῶν δεινοὶ εἰσιν· ἡ δὲ δεινότης ἔοικε τῇ φρονήσει· καὶ γὰρ οἱ δεινοὶ κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ δέοντος εὐλοκασί τοῖς φρονίμοις· ἀλλ' οἱ μὲν γινώσκουσι μόνον τὸ δέον, οὐ προαιροῦνται δὲ πράττειν, οὐδὲ πράττουσιν· οἱ δὲ φρόνιμοι γινώσκοντες τὸ δέον καὶ πράττουσι· καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν φρόνιμος σπουδαῖός ἐστιν· ἀκρατὴς δὲ κἂν^α δεινός ἦ, φαῦλός ἐστι καὶ ψέγεται.

*** Καὶ γὰρ εἰ καὶ γινώσκει τὸ δέον, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ὁ φρόνιμος ἐνεργεῖα θεωρῶν καὶ χρώμενος τῇ ἐπιστήμῃ, ἀλλὰ καθάπερ εἰρηται, ὡς ὁ καθεύδων καὶ οἰνωμένος. Διὰ ταύτην δὲ τὴν ὁμοιότητα ὁ δεινὸς ἀκρατὴς φρόνιμος ὀνομάζεται, καὶ ἔοικε φρονίμῳ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπλῶς ἀκρατὴς οὐ πονηρὸς καθάπαξ, ἀλλ' ἡμιπῶνός τις· οὐδὲ ἀδικός· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ἐπεὶ γὰρ ἐκὼν ποιεῖ τὰ φαῦλα, καὶ εἰδὼς ὅτι φαῦλα, καὶ ὅτι εἰς φαῦλον φέρουσι τέλος, καὶ ὅτι δεῖ τὰ βελτίω ποιεῖν, κατὰ τι μὲν πονηρὸς, κατὰ τι δὲ οὐ πονηρὸς· ἡ μὲν γὰρ πρᾶξις πονηρά, ἡ δὲ κρίσις ἐπιεικής· ἡ δὲ

palet duorum vitiorum medium esse, quorum altero superabitur, alterum superabit : incontinentia ergo superat continentiam, qui vero inferior est habitus nomine vacat : is autem est, quo minus quam oportet corporis voluptatibus homines serviunt : qui et ipsi a recta ratione aberrant. Incontiens enim in recta ratione non permanet, quia magis quam decet voluptatibus delectatur, qui vero deficit, præter rectam rationem et ipse facit, quoniam minus quam oportet sequitur iucunda : continens autem in recta ratione persistit, neque ab ea aut propter parvam voluptatem aut propter magnam discedit.

Quum vero continentia et laudanda et honesta sit, necesse est eos qui utrinque sunt habitus, improbos esse et cum continentia pugnare : sed quia inferior habitus nomine vacat raroque usu venit : rari enim sunt qui minus quam oportet corporis voluptatibus serviunt : idcirco sola contraria videtur esse incontinentia, propterea quod raro reperitur stultitia.

Temperans autem etiam qui continens est, et intemperans qui est incontinens, item contra e similitudine dicitur : quippe multa ob similitudinem quandam eodem nomine appellantur. Etenim in iisdem et temperans versatur et continens, neque præter rationem quidquam ambo faciunt, quamvis temperanti quidem non adversentur, continenti vero adversentur cupiditates suæ : et præter rationem quidem non delectatur temperans, continens autem delectatur, sed non trahitur voluptatibus : eodemque modo, quatenus iisdem voluptatibus superantur, similes inter se sunt intemperans et incontinens : hoc tamen differunt, quod petendas esse voluptates putat intemperans, non putat incontinens.

Sed eadem ratione a prudentiæ quadam similitudine incontinentes aliquos prudentes denominant : quidam enim incontinentes sunt sollertes : sollertia autem similis est prudentiæ : nimirum sollertes cognitione ejus quod decet prudentibus similes sunt : at illi id quod decet moverunt tantum, sed id neque agere statuunt, neque agunt : contra prudentes id quod decet tum moverunt tum agunt : ideoque prudens vir bonus est : incontinens vero, etiamsi sit sollers, improbus tamen est et reprehenditur.

Etenim quamvis norit id quod decet, tamen non ut prudens contemplationem suam ad actionem convertit et scientia utitur, sed quemadmodum dictum est, dormientis et vino onerati instar habet. Ob hanc igitur similitudinem incontinens qui simul et sollers est, tum prudens dicitur, tum prudentis similitudinem speciemque gerit : siquidem et ille qui simpliciter incontinens est, non propterea omnino improbus habetur, sed dimidia tantum ex parte malus ; neque est injustus : non enim insidiosus est : quando enim sponte mala facinora committit, sciens mala esse et ad malum finem tendere, minimeque ignorans illa quæ meliora sunt esse agenda, ex

* Ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, κτλ. — ** Cap. 10. Οὐδ' ἄμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ κτλ. — *** Οὐδὲ δὲ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, κτλ.

τοῦ πονηροῦ περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ὅς ἐστιν ὁ ἀκόλαστος, καὶ ἡ πρῆξις πονηρά, καὶ ἡ κρίσις· ὁ δὲ περὶ τὸ ἕτερον μόνον ἀμαρτάνει· ὁ γὰρ ἀκρατὴς ἢ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἐστὶν ἀκρατὴς, ἢ τὴν προπετῆ· ἀμρότεροι δὲ κατὰ τὴν πρῆξιν μόνον εἰσι πονηροί. Ὁ μὲν γὰρ προπετὴς οὐδὲ βουλευέται· ὁ δὲ ἀσθενὴς βουλευέται, ὡς οὐ δεῖ ταῖς αἰσχυραῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθεῖν· ὁ δὲ ἀκόλαστος κατ' ἄμφω διέφθαρται. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀκρατὴς ἔοικε πόλει, ἢ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, καὶ ὑγιαίνει τοῦτο τὸ μέρος, χρῆται δὲ οὐδενί, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ' ἢ νόμων οὐδὲν μελεῖ·

ὁ δὲ ἀκόλαστος ἔοικε πόλει χρωμένη, μὲν νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη. Πᾶσα δὲ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία ἐστὶ περὶ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἕξεως τῶν πολλῶν· ὁ μὲν γὰρ ἐγκρατὴς νικᾷ ὧν οἱ πολλοὶ ἠττῶνται, ὁ δὲ ἀκρατὴς ἠττᾷται ὧν οἱ πολλοὶ κρατοῦσιν.

* Ἔστι δὲ ἡ προπετὴς ἀκρασία, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, δυσχερεστέρα λαθῆναι τῆς ἀσθενοῦς, καθ' ἣν βουλευόνται οἱ ἀκρατεῖς καὶ οὐκ ἐμμένουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ φυσικῶς ἀκρατευόμενοι δυσιατότεροι α τῶν δι' ἔθος ἀκρατῶν· βῆρον γὰρ μετακινήσαι ἔθος ἢ φύσιν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι ἔοικε φύσει· ὥσπερ Εὐθνος λέγει·

Φημι πολυχρόνιον μελέτην ἕμεναι, φίλε, καὶ δὴ ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τί καρτερία, καὶ ἀκρασία, καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

(Scripsi ^a ὅμοιοι] cod. ὅμοιον. — ^b καθ' ἔσον] membranæ καθόσον. ^c κἂν] cod. κἂν. — ^d δυσιατότεροι] cod. δυσιατώτεροι. —)

Κεφ. ιζ'.

** Περὶ ἡδονῆς.

Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης ἡδη σκοπῶμεν· ἐστὶ γὰρ οἰκεῖον καὶ προσῆκον τῷ περὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφοῦντι. Οὗτος γὰρ ἐστὶ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, καθὼς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐφάνη· τὸ δὲ τέλος ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀριστον, ὃ καθάπερ κανόνι διακρίνομεν τῶν πρακτῶν τὰ ἀγαθὰ τῶν φαῦλων, ἃ μὲν γὰρ πρὸς ἐκεῖνο φέρεται τὸ τέλος, ἀγαθὰ νομίζομεν, ἃ δὲ τοῦ τέλους ἀπάγει, φαῦλα. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἡδονὴ τοῖς μὲν ἀγαθὸν δοκεῖ, τοῖς δὲ φαῦλον, ἐνίοις δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἀριστον, ἀκολουθῶν ἐστὶ τῷ πολιτικῷ ζητῆσαι περὶ αὐτῆς. Ἔτι δὲ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν πραγματείᾳ· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία περὶ τὰς ἡδονὰς ἐστὶ καὶ τὰς λύπας, ὡς εἴρηται πρό-

parte improbus est, ex parte non improbus: facinus quippe malum, iudicium vero est rectum: ejus vero qui in corporis voluptatibus improbus est, intemperantis nimirum, et actio inhonesta est et iudicium injustum: at in altero tantum genere peccat alter: incontinens nempe aut imbecilla incontinentia est incontinens, aut temeraria: ambo autem in actione duntaxat peccant. Temerarius videlicet ne deliberat quidem: imbecillus vero ita deliberat, ut putet turpibus cupiditatibus non esse suffragendum: utrobique vero corruptus est intemperans. Quamobrem incontinens similis est civitati, quæ omnia quidem quæ fieri debent decernat, legesque bonas habeat, sed nulla earum utatur, quemadmodum Anaxandrides salse dixit:

Volebat, a qua spernitur lex, civitas.

Contra intemperans civitati utenti quidem legibus, sed malis, similis est. Versatur autem continentia et incontinentia in eo quod multitudinis habitum excedit: nam continens superat ea quibus multitudo succumbit, incontinentens vero superatur iis, quæ vulgus superat.

Jam vero temeraria incontinentia, qua melancholici laborant, difficilior ad sanandum est, quam imbecilla, qua deliberant etiam incontinentes, sed non acquiescunt. Similiter et qui natura sunt incontinentes difficiliter sanantur quam qui consuetudine incontinenter vivunt: quippe facilius consuetudo mutatur, quam natura: propterea enim et consuetudinem mutare difficile est, quia ad naturæ similitudinem accedit, ut ait Evenus:

Multos, quod partum est meditando, permanet annos atque in naturam tandem convertitur usus.

Quid igitur sit continentia, quid tolerantia, item incontinentia et mollities, et quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus a nobis expositum est.

Cap. XVII.

De voluptate.

Jam autem de voluptate et dolore videamus: quæ quidem quæstio apta et accommodata est homini de civili prudentia disputanti. Hic enim finis bonorum magister ac velut architectus est, quemadmodum e superioribus patet: finis autem est id quod bonum habetur et optimum, quo tanquam canone bona sub actionem cadentia a malis distinguimus; quæ enim ad finem illum adducunt, bona existimamus, quæ vero ab eo abducunt, mala. Quum igitur voluptas aliis bonum, aliis malum, quibusdam etiam finis ipse videatur optimum, consentaneum est virum civitatis regendæ peritum de voluptate agere. Præterea hoc necessarium est in quæstione de virtutibus et vitiiis instituta: etenim virtus et

* Εὐιατότερα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, κτλ. — ** Cap. 11. περὶ δὲ ἡδονῆς κτλ.

τερον· καὶ δέον τὸν περὶ ἀρετῶν σκοπούμενον καὶ περὶ ἡδονῆς εἰπεῖν καὶ ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν μεθ' ἡδονῆς τινες εἶναι φασί· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὀνομάζουσι ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Ῥητέον δὲ πρότερον ἢ τοῖς ἄλλοις περὶ τούτου δοκεῖ.

* Τοῖς μὲν οὖν οὐδαμῶς δοκεῖ ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἡδονή· οὔτε καθ' αὐτὸ οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ νομίζουσι δύνασθαι τὸ αὐτὸ καὶ ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἡδονήν. Τοῖς δὲ φαῦλαι μὲν αἱ πλείους δοκοῦσι τῶν ἡδονῶν, ἔναι δὲ ἀγαθαί· ἄλλοις δὲ ἐδόκει, εἰ καὶ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐνδέχασθαι τὸ τέλος ἡδονῆν εἶναι. Τὰ μὲν οὖν δοκοῦντα περὶ τῆς ἡδονῆς ταῦτα ἴστι.

(Scripsi : εἶναι φασί] cod. εἶναι φασί. —)

Κεφ. ιη'.

*Οτι οὐδεμία ἡδονὴ ἀγαθόν.

** Ῥητέον δὲ δι' ἕκαστον ἐδόκει. Οἱ μὲν οὖν λέγοντες μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι οὕτως ἐπεχείρουν· πᾶσα ἡδονὴ γένεσις ἔστιν εἰς φύσιν αἰσθητή· ἡ γὰρ εἰς τὴν φύσιν γένεσις τῶν φυτῶν οὐκ οὔσα αἰσθητή, ἡδονὴ οὐκ ἔστιν· εἰ τοίνυν ἡ ἡδονὴ γένεσις, ἡ δὲ γένεσις ἀτελής, τὸ δὲ ἀτελὲς οὐκ ἔστιν ἀγαθόν, ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἔστιν ἀγαθόν· ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἤδη γεγονός, οὐ τὸ γίνεσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν * ἡ γένεσις ἁμογενῆς τοῖς τέλει, εἰς ἃ τελευτᾷ· οὐ γὰρ ἡ οἰκοδομία ἁμογενῆς τῶ οἰκῶ. Ἔτι δ' σώφρων φεύγει τὰ φευκτά· σπουδαῖος γὰρ φεύγει δὲ τὰς ἡδονάς· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἔστιν ἀγαθόν. Ἔτι δ' φρόνιμος τὸ ἀγαθὸν διώκει· τὴν ἡδονὴν δὲ οὐ διώκει· τὸ γὰρ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἀγαθόν. Ἔτι ἐμπόδιον ἡ ἡδονὴ τῇ φρονήσει, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσω μείζων ἡ ἡδονή· οὐδεὶς γὰρ δύναται ἐν ταῖς μεγίσταις ἡδοναῖς ὦν νοῆσαι τι. Ἔτι πᾶν ἀγαθὸν τέχνης ἔργον· οὐδεμιᾶς δὲ τέχνης ἔργον ἡ ἡδονή· οὐκ ἄρα ἀγαθόν. Ἔτι τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς, καὶ τὰ παιδία ἀλόγως φερόμενα· ὁ δὲ ζητεῖ τὰ ἀλόγως κινούμενα, οὐκ ἔστιν ἀγαθόν· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἀγαθόν.

*** Ὅτι δὲ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθὸν ἐδόκει, διὰ τὸ ἔνια τῶν ἡδέων βλαβερά εἶναι καὶ νοσώδη, καὶ ἡδονάς τινας αἰσχυράς καὶ ἐπονειδίστους.

*** Ὅτι δὲ οὐκ ἔστι τὸ τέλος ἡ ἡδονή, διότι γένεσις ἔστι καὶ κίνησις τις, τὸ δὲ τέλος ἄρος, εἰς ὃν ἡ κίνησις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν περὶ ἡδονῆς ταῦτά ἔστι. Τούτων δὲ τὸ μὲν τῶν ἡδονῶν τὰς μὲν ἀγαθὰς, τὰς δὲ φαύλας εἶναι ἀληθές· τὰ δὲ λοιπὰ ψεῦδος· καὶ πεπρατότερον ἐλέγχειν καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου λέγωμεν.

(Scripsi * : γὰρ ἔστιν] vulgo γὰρ ἔστιν. —)

vitiū in voluptatibus ac doloribus, ut supra dictum est, versantur : quamobrem decet hominem de virtutibus commentantem etiam de voluptate loqui : adde quod vitam beatam quidam cum voluptate copulatam esse ajunt : quapropter et beatum a gaudendo nominant. Sed prius dicendum, quæ aliis de hac re videantur.

Aliis ergo nequaquam nec per se nec per accidens bonum videtur esse voluptas : neque enim idem et bonum et voluptatem esse posse arbitrantur. Aliis rursus inhonestæ pleræque voluptates, quædam et bonæ videntur. Alii denique statuebant, etiamsi omnis voluptas bonum esset, minime tamen voluptatem finem esse posse. Atque hæc quidem aliorum de voluptate sunt opiniones.

Cap. XVIII.

Nullam voluptatem bonum esse.

Jam vero causæ propter quas singuli hoc aut illud statuerint, explicandæ sunt. Qui ergo nullam omnino voluptatem bonum esse putabant, ita argumentabantur : omnis voluptas ad naturam ortus est qui sensu percipi possit : plantarum nempe ad naturam ortus, si non sit sensibilis, non est voluptas : si ergo voluptas est ortus, ortus autem est imperfectus, illud vero quod imperfectum habetur non est bonum, voluptas quoque non est bonum : nimirum quod jam factum est, non ipsum fieri bonum vocamus : neque enim cognatus finibus, in quos desinit, est ortus : sicut nec ejusdem generis cum ædificio est ædificatio. Insuper quæ fugienda sunt fugit vir temperans : est enim honestus : fugit autem voluptates : voluptas ergo non est bonum. Quin etiam vir prudens sequitur id quod bonum est : voluptatem autem non sequitur : nam doloris vacuitatem potius, quam voluptatem sequi solet : voluptas igitur non est bonum. Præterea prudentiæ obstat voluptas, eoque magis, quo major est voluptas : nemo videlicet qui maximis voluptatibus servit, quidquam animo agitare potest. Insuper quidquid est bonum, artis opus est : nullius autem artis opus est voluptas : voluptas igitur non est bonum. Quin etiam bestię et pueri, qui sine ratione feruntur, voluptates consecrari solent : quod vero ea quæ sine ratione feruntur expetunt, non est bonum : voluptas ergo non est bonum.

Jam vero non omnem voluptatem bonum esse idcirco censebant, quia nonnulla quæ jucunda sunt tum damnum afferrent, tum morbos gignerent et quia voluptates quædam tam turpes quam probrosæ essent.

Sed nec finem esse voluptatem, quia generatio est et motus, finis vero terminus est, ad quem tendit motus. Et hæc quidem fere sunt, quæ de voluptate dicuntur. Verum quas commemoravimus voluptates alias bonas, alias malas esse, vera opinio est : reliquæ vero et falsæ sunt et pro viribus confutandæ : ac primum quidem de primo genere agamus.

* Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ κτλ. — ** Ὅλος μὲν οὖν οὐκ ἀγαθόν, κτλ. — *** Τοῦ δὲ μὴ πάσας σκοπυδαίας, κτλ. — **** Ὅτι δ' οὐκ ἀριστον ἡ ἡδονή, κτλ.

Κεφ. ιθ'.

Λύσεις τῶν λόγων, περὶ ὧν ἡ ἡδονὴ δοκεῖ μὴ ἀγαθὸν εἶναι.

* Ὅτι γὰρ οὐκ ἀνάγκη διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, μὴ δὲ τὸ ἀριστόν, ἐκ τῶνδε δῆλον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν διχῶς λέγεται, τὸ μὲν ἀπλῶς καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως, ὡς ἡ ἀρετὴ, τὸ δὲ οὐχ ἀπλῶς μὲν ἀγαθόν, τινὶ δὲ ἀγαθόν, ὡς τὸ λωποδουτεῖν τῷ λωποδύτῃ ἀγαθόν, ἀκόλουθόν ἐστιν ὅτι καὶ φύσις πᾶσα, καὶ ξίς, καὶ πᾶσα κίνησις, καὶ γένεσις, ἡ μὲν ἐστὶ ἀπλῶς ἀγαθή, ἡ δὲ τινι. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ. Κινήσεις γάρ, καὶ γενέσεις, καὶ ξίς αἱ μὲν φαῦλαι ἀπλῶς, αἱ δὲ τινι, καὶ τῶν φαύλων τινί· καὶ αἱ μὲν καὶ αἰ φαῦλαι τινι, αἱ δὲ κατὰ τινα τρόπον, καὶ ὀλίγον χρόνον ἀπλῶς μὲν φαῦλαι πᾶσα κακία· τινὶ δὲ φαῦλον ἢ σωφροσύνη τῷ ἀκολάστῳ, καὶ αἰ, καὶ πάντα τρόπον τινὶ δὲ φαῦλον, καὶ οὐκ αἰ, τὸ ἀκολασταίνειν τῷ ἀκρατεῖ. Τῆς γὰρ ἐπιθυμίας σθεσθείσης φαῦλον δοκεῖ, καθάπερ σὺν τῷ πάθει οὐκέτι. * Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσα κίνησις καὶ γένεσις οὕτω διαιρεῖται, καὶ ἡ μὲν ἀπλῶς φαύλη ἡ δὲ τινι, κινήσεις δὲ καὶ ἡδονή, φανερόν ἐστι οὐ πᾶσα ἡδονὴ φαῦλον· ἐστὶ γὰρ ἡδεσθαὶ ἐφ' οἷς δεῖ, ὅταν τις ἡδῆται^b ἐπ' ἀρετῆς ἢ σοφίας, καὶ ἐστὶν ἡδεσθαὶ ἐπὶ φαύλοις, καὶ ὅπως καθὼς καθόλου διωρισάμεθα. Ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μὲν ἐστὶν ξίς, ὥσπερ ὁ ἔχων δικαιοσύνης ἔξιν· τὸ δὲ ἐνέργεια, ὥσπερ ὁ ποιῶν· ἡ δὲ ἐνέργεια τὴν ἐλλείπουσαν ἔξιν ἀναπληροῖ τῆς ἐνεργείας, σώζεται δὲ καὶ ἡ φυσικὴ ξίς· ὥσπερ ἡ ὑγίεια ἔγκαιται μὲν, σώζεται δὲ διὰ τῶν ὑγιεινῶν σιτῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἐνέργεια ἢ σώζουσα τὴν ἔξιν, ὁποτέραν ἂν τις εἴποι, ἡδεῖα μὲν, οὐ καθ' αὐτὸ δέ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Οὐ γὰρ αὐτὸ τὸ ἀναπληροῦν τὸ ἐνδέον τῆς ἔξως αὐτῆς ἐστὶν ἡ ἡδονή, ἀλλὰ τούτῳ ἔπεται ἡδονή· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν ἡδονή, ἀναπλήρωσις τῆς φυσικῆς ἔξως ἢ τῆς ἐπιστήης, καὶ πᾶσα ἂν ἡδονή· νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· οὐκ ἄρα τοῦτο ἐστὶν ἡδονή, γένεσις εἰς φύσιν αἰσθητή· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ἀναπλήρωσις τοῦ φυσικῶς ἐνδέοντος· καὶ οὕτω λύεται τὸ ἐπιχειρήμα τῶν συναγόντων μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. Ὅτι δὲ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀναπληρωσὶς ἐστὶ, δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας ἡδονὰς εἶναι, τὴν δὲ τοιαύτην ἀναπλήρωσιν ἄνευ τούτων οὐκ εἶναι δύνασθαι· αἱ γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἡδοναὶ ἄνευ ἐνδείας εἰσι καὶ λύπης. Ἐπειδὴν γὰρ ἡ μήπω παροῦσα ἐπιστήμη ἐγγίνηται τῇ ψυχῇ, ἡδονὴν μὲν ἐποίησε τῷ παρεῖναι, λύπην δὲ οὐδεμίαν ἀποῦσα δίδωσι, ἐπεὶ οὐδὲ ἐνδεία ἐστὶν ἡ ἀπουσία τῆς ἐπιστήμης· οὐ γὰρ ἦν ὅτε παρῆν ἡ ἐπιστήμη· νῦν δὲ ἀπώλετο· καὶ σωματικαὶ δὲ ἡδοναὶ εἰσιν οὕτως ἔχουσαι ἄνευ ἐνδείας καὶ λύπης. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐνδείας ὄντες τροφῆς ἡδόμεθα τρεφόμενοι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸ ἐλλείπον, ἐστὶν οἷς ἡδόμεθα· οὐ γὰρ τοῖς αὐτοῖς χαί-

Cap. XIX.

Dissolutio argumentorum, quibus voluptatem bonum non esse probant.

Non sequi ergo ex iis quæ diximus, voluptatem aut bonum non esse aut non esse optimum, ex his patet. Quum enim bonum dupliciter dicatur, alterum simpliciter, per se et proprie, ut virtus, alterum non simpliciter, sed alicui bonum, ut grassari grassatori bonum est, inde efficitur etiam, omnem naturam et habitum, omnem item motum et ortum partim absolute, partim alicui bonum esse. Similiter et in malo se res habet. Motus enim, ortus et habitus quidam absolute mali sunt, nonnulli alicui tantum, idque cuidam malo: rursus alii semper alicui mali sunt, alii quodammodo et parumper: et absolute quidem mali habitus sunt omnia vitia: cuidam vero mala res, ut temperantia intemperanti et semper et omni modo: cuidam denique malum, sed non semper, ut incontinenti luxuriose vivere. Namque expleta cupiditate malum videtur, animi ardore quasi abreptio non item. Quum ergo omnis tum motio ita dividatur, tum generatio, sitque alia absolute mala, alia cuidam tantum, motio autem voluptas quoque sit, apparet non omnem voluptatem esse malum: potest quippe delectari aliquis rebus, quibus delectari decet, quum quis virtute vel sapientia delectatur, sicut contra fieri potest, ut rebus malis aliquis delectetur, et omnino quemadmodum universe distinximus. Præterea bonum aliud est habitus, ut qui justitiæ habitum habet: aliud est actus, ut qui facit: porro actus deficientem habitum actu suo supplet, sed et naturalis habitus conservatur: sicut sanitas inest quidem, sed tamen salubribus cibis conservatur. Actus ergo qui conservat habitum, utrocunq; dicitur modo, est jucundus, non per se tamen, sed per accidens. Neque enim in supplendo ipso habitus defectu posita est voluptas, sed eam rem sequitur voluptas: nimirum si voluptas in eo versaretur, ut defectus habitus vel naturalis vel assuetudine comparati suppleretur, omnis etiam voluptas idem efficeret: nunc vero non ita se res habet: non ergo ad naturam ortus qui sensu percipi possit, voluptas est: hoc enim defectus naturalis supplementum est: atque ita eorum argumentum confutatur, qui nullam voluptatem bonum esse colligunt. Jam vero non omnem voluptatem esse expletionem, ex eo apparet, quod etiam sine dolore et cupiditate nonnullæ sint voluptates, talis autem expletio sine his esse non possit: nam quæ e doctrinarum contemplatione capiuntur, sine defectu et dolore sunt voluptates. Nempe quum nondum adest, sed adhuc animo innascitur scientia, voluptatem quidem affert sua præsentia, sed nullum tamen dolorem absentia sua nobis facit, quoniam scientiæ absentia ne defectus quidem habetur: nec enim erat quum adest scientia: nunc vero perit: sed et corporis voluptates quædam sine defectu ac dolore tales sunt. Etenim non solum quum egemus cibo, alimento delectamur, sed etiam postquam supplevimus defectum, nonnullis cibis delectamur: nec enim iisdem quum egemus de-

* Cap. 12 Ὅτι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα κτλ.

ρομεν ἐνδεεῖς ὄντες καὶ πεπληρωμένοι· ἀλλὰ πληρωθέντες μὲν ἡδόμεθα τοῖς κυρίως ἡδέσι, καὶ πᾶσιν ἡδονὴν φέροι· πρὶν δὲ πληρωθῆναι, τοῖς τυχοῦσι καὶ τοῖς ἐναντίοις πολλάκις χαίρομεν· ὅθεν φαίνεται, καὶ ὅτι τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀπλῶς, αἱ δὲ τισιν ὡς γὰρ ἔχουσι τὰ ἡδέα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀναπλήρωσις ἐστὶ φυσικὴ, δέδεικται. Καὶ μὴν οὐδὲ πᾶσα ἀναπλήρωσις ἡδονή· τῆς γὰρ υγιείας πλήρωσις, ἥτις φυσικὴ ἐστὶν ἕξις διὰ τῆς διαίτης γινομένη, οὐκ ἐστὶν ἡδέα, οὐκ ἄρα ὀρθῶς ἔχει λέγειν τὴν ἡδονήν, ὅτι ἐστὶ γένεσις εἰς φύσιν αἰσθητή. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνάγκη ἀπὸ τούτων τῶν λόγων μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν.

(Scripsi : * οὐκέτι] cod. οὐκ ἐτι. — ^b ὅταν τις ἡδῆται] cod. ὅταν τις ἡδέται. —)

Κεφ. κ'.

Αἰσίς τοῦ λόγου ὅθεν ἡ ἡδονὴ δοκεῖ μὴ τὸ ἀριστον εἶναι.

* Καὶ οἱ λέγοντες δὲ τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἀριστον, οὐκ ἀναγκαιῶς συλλογίζονται· εἰ γὰρ οὐ δύναται ἡ ἡδονὴ τέλος εἶναι, ἀνάγκη αἰετῆρόν τι βέλτιον αὐτῆς εἶναι, τὸ τέλος δὴλον ὅτι· * τὸ γὰρ τέλος παντός ἐστὶ βέλτιον αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ ἀριστον καὶ τὸ βέλτιστον. Οὐκ ἀνάγκη δὲ οὐ γὰρ ἐστὶ γένεσις ἡ ἡδονή, ἵνα ἐξ ἀνάγκης βέλτιον αὐτῆς ἢ τὸ τέλος τῆς γενέσεως, οὐδὲ αἰετὴ ἐν τῇ ^b γένεσει θεωρεῖται, ἀλλὰ ἐνέργειά ἐστὶ καὶ τέλος· θεωρεῖται δὲ οὐκ ἐν τῇ συστάσει τῶν ἕξεων· ὅσον, φέροι εἰπεῖν, ὅταν τὰ δίκαια τις ποιῇ, καὶ τὴν ἕξιν τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ ψυχῇ συντιθῇ, οὕτω δίκαιος ὢν· ἀλλ' ἐν τῇ χρήσει τῆς ἕξεως, ὅταν τις δίκαιος γινόμενος ἐπειτὰ χρῆται τῇ ἕξει τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο οὐδὲ πάσης ἡδονῆς ἐστὶ τέλος, ἀλλ' ἐνταῦθα εἰσὶ τέλος. Καὶ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ὅσαι μὲν εἰς τελειώσιν ἄγουσι φύσεως, οὐκ αὐταὶ εἰσὶ τέλος, ὡσπερ ἡ καθ' ἑξὶν ἰατρικὴν ἐνέργεια τέλος ἔχει τὴν υγιείαν· ὅσαι δὲ οὐκ ἄγουσιν εἰς φυσικὴν τελειώσιν, ἀλλ' αὐταὶ εἰσιν ἡ φυσικὴ τελειώσις, δὴλον ὡς οὐκ ἔχουσιν ἄλλο τέλος, ἀλλὰ ἄλλων αὐταὶ εἰσὶ τέλη· ὡσπερ εἰ τις κατὰ τὴν τελείαν ἕξιν τῆς ἀρετῆς ἐνεργεῖ. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἐνέργεια τέλος ἐστὶν ἄλλων, οὐκ αὐτὴ ἐστὶ πρὸς ἄλλο τεταγμένη τέλος· ὅθεν καὶ ἡ ἡδονή, ἐνέργεια οὐσα, οὐ πᾶσα τέλος ἔχει· ἐνέργεια γὰρ ἐστὶ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως. Διὸ οὐ καλῶς ἔχει αἰσθητὴν γένεσιν εἶναι λέγειν τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως λακτέον εἶναι τὴν ἡδονήν· ἀντι δὲ τοῦ αἰσθητῆ, ἀνεμπόδιτον· καὶ ἐστὶ ἡδονὴ ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιτος. Δέδεικται δὲ ἐν τῷ ^c ιη' κεφαλαίῳ μὴ πᾶσαν ἡδονὴν γένεσιν εἶναι εἰς φύσιν· ὥστε ἑλλιπὴς ἐστὶν ὁ τοιοῦτος δρισμός· ἐτι δὲ οὐδὲ πᾶσα αἰσθητὴ ἐστὶν. Ἡ γὰρ ἐν τῷ θεωρεῖν ἡδονὴ οὐκ ἐστὶν αἰσθητὴ· ἡ δὲ ἐνέργεια καὶ

lectamur et quum expleti sumus; verum postquam expleti sumus, iis qui proprie jucundi sunt delectamur, et illi omnibus voluptatem afferunt: antequam vero expleti sumus, quibuslibet et sæpe contrariis delectamur: unde apparet, alias absolute dici, alias quibusdam esse voluptates: sicut enim ea quæ jucunda sunt, ita et quæ ex iis oriuntur voluptates se habent. Non omnem igitur voluptatem naturalem esse expletionem, demonstravimus. Atqui neque omnis expletio est voluptas: nimirum sanitatis, qui naturalis est habitus et certa quadam vivendi ratione contingit, jucunda non est expletio, quare non decet dicere, voluptatem esse ad naturam ortum qui sensu percipi possit. Quamobrem non necessario his argumentis voluptatem non esse bonum docent.

Cap. XX.

Refutatio argumenti, quo voluptatem non esse optimam rem probant.

Sed et illi qui negant ipsam finem optimum esse voluptatem, non necessario rationem concludunt: si enim finis esse nequit voluptas, necesse est semper aliquid ea melius reperiri, finem nimirum: omnium enim optimum est finis, quia ipse eorum quæ exstant optimum et præstantissimum est. At non est necesse: nec enim generatio est voluptas, ut necessario ipsa generatione melior sit finis, neque semper in generatione consideratur, sed actus est et finis: sed neque in habitum constitutione consideratur: ut, exempli gratia, quum quis ea quæ justa sunt facit, et justitiæ habitum in animo fingit, quum tamen nondum sit justus, sed in usu potius illius habitus, quum jam justus aliquis factus ipso postea justitiæ habitu utitur. Quocirca nec omnium voluptatum est finis, sed earum nonnullæ ipsæ sunt finis. Etenim illi actus qui ad naturæ perfectionem perducunt, non ipsi sunt finis, sicut actus ad medicinalem habitum accommodatus finem habet sanitatem: eos vero qui ad naturalem perfectionem non adducunt, sed ipsi naturalis perfectio sunt, perspicuum est non alium finem habere, sed ipsos esse aliorum fines: ut si quis ad perfectum virtutis habitum accommodate aliquid efficit. Talis quippe actus finis aliorum est, non autem ipse ad alium finem refertur: quare nec omnis voluptas, licet actus sive efficacia sit, finem habet: siquidem efficacia habitus naturalis est. Quapropter non recte dicunt, voluptatem esse generationem, quæ sensu percipi possit, sed potius efficacia habitus naturalis voluptas dicenda est: pro sensibili autem rectius non impeditam vocaveris: atque ita erit voluptas non impedita habitus naturalis efficacia. Ostendimus autem in capite duodevicesimo, non omnem voluptatem ad naturam ortum esse: quamobrem imperfecta hujusmodi definitio est: præterea nec sensibilis est omnis. Voluptas videlicet quæ e contemplatione capitur non est sensibilis: actus autem

* Ἐτι οὐκ ἀνάγκη ἑτερόν τι κατ.

τὴν γένεσιν ἔχει τὴν αἰσθητὴν· καὶ οὐδεμία ἡδονὴ ἐστίν, ἥτις οὐκ ἐστὶν ἀνεμπόδιστος· τὸ δὲ κατὰ φύσιν πᾶσαν ἔξιν περιέχει φυσικὴν τε καὶ ἠθιστὴν. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ἠθιστὴ ἔξιν κατὰ φύσιν ἐστὶ· πεφύκαμεν γὰρ πρὸς τὰς τοιαύτας ἔξεις, καὶ διὰ τοῦτο κτώμεθα· ὁ γοῦν ἐνεργῶν κατὰ τινὰ ἔξιν ἀνεμπόδιστως ἡδεται· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ ἡδονή. Γένεσις δὲ ἔδοξε τισιν εἶναι ἡ ἡδονή, ὅτι ὤντο τὴν ἡδονὴν εἶναι τὸ κυρίως ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀριστον· τὸ δὲ κυρίως ἀγαθὸν ἐνέργειαν εἶναι· ἐνέργειαν δὲ καὶ γένεσιν μὴδὲν ἀλλήλων διαφέρειν. Ἐὶ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι γένεσις ἐνέργειας· γένεσις μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος ἐπὶ τὸ εἶναι ὁδὸς τῆς ἔξεως· ἐνέργεια δὲ ἥτις ἐστὶ τὸ ἀριστον, ἡ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἔξεως, κατ' αὐτὴν τὴν τελείαν ἔξιν ἐνέργεια.

(Scripsi : ^a δῆλον ὅτι.] cod. δηλονότι. — ^b τῆ] cod. τῆ. — ^c τῶ] cod. τω. —)

Κσφ. κα'.

Λύσις τοῦ ἐπιχειρήματος, ὅθεν ἰδοκεῖ μὴ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· καὶ ἐτι δι' ὧν δοκεῖ φαῦλη εἶναι· καὶ ἀπόδειξις, ὅτι ἀνάγκη τὸ ἀριστον ἡδονὴν εἶναι.

* Οὐδὲ φαῦλην δὲ εἶναι ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν, ὅτι ἐνία ἡδέα νοσώδη.

Εἰ γὰρ τοῦτο, ἔσονται καὶ τὰ ὑγιεινὰ φαῦλα, ὅτι τινὰ ὑγιεινὰ ἐμποδῶν ἴσταται τῷ πλουτεῖν, ὅτι πολλῶν χρημάτων εἰσὶν ἀναλωτικά· ἀλλ' οὐ φαῦλα διὰ τοῦτο· οὐ γὰρ τὸ ἐναντιούμενον ὁπωσοῦν ἄλλω τινὶ ἀγαθῷ, φαῦλον· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν βλάπτει ποτὲ εἰς ὑγίειαν, καὶ οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον· οὐκ ἄρα οὐδὲ ἡ ἡδονὴ φαῦλον, ὅτι τινὰ ἡδέα νοσώδη.

** Καὶ μὴν οὐδὲ ὅτι ἐμποδίζουσιν εἶναι τῶν ἡδονῶν τῆ φρονήσει καὶ τῆ θεωρίᾳ, διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἡδονή. Οὐ γὰρ ἡ ἡδονὴ τῆς φρονήσεως τῆ φρονήσει ἐνοχλεῖ, οὐδὲ ἡ ἡδονὴ τῆς τέχνης τῆ τέχνῃ, ἀλλὰ μάλλον αὐξεῖ ἐκάστην ἔξιν ἡ οἰκεία ἡδονή· ἀλλὰ αἱ ἐμποδίζουσαι ἡδοναὶ τὰς ἔξεις ἀλλότριαι εἰσι, καὶ ὡς μὴ προσήκουσαι ἐνοχλοῦσι· τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶ φαυλότητος σημεῖον, ἐπεὶ καὶ τῆ ὑγείᾳ ἡ θεωρία ἐνοχλεῖ, καθὼς εἴρηται, ὅτι οὐκ ἐστὶ προσήκουσα ἐνέργεια τῆ ὑγείᾳ· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ θεωρία.

*** Καὶ μὴν οὐδὲ ὅτι οὐκ ἐστὶν ἔργον τέχνης οὐδεμίαν, διὰ τοῦτο φαῦλον· οὕτω γὰρ ἂν πᾶσα ἐνέργεια φαῦλον ἂν ᾖν. Οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέχνης ἐστὶν ἀποτελεσμα· ἀλλὰ τὴν μὲν δύναμιν ἡ τέχνῃ, ἡ δὲ δύναμις προάγει τὴν ἐνέργειαν· ἡ μὲν γὰρ περὶ τὴν κυβερνητικὴν τέχνην αἰτία ἐστὶ τοῦ δύνασθαι κυβερνᾶν· τὸ δὲ δύνασθαι κυβερνᾶν αἰτιὸν ἐστὶ τῆς κατὰ τὴν κυβερνητικὴν ἐνεργείας. Καίτοι καὶ ἡ ἡδονὴ γίνεται τινος τέχνης πολλῶν· ἡ γὰρ μυρεψικὴ καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ τέχναι εἰσὶν ἡδονῆς ποιητικά.

sensibilem etiam habet generationem: neque ulla est, quæ non sit libera voluptas: quum autem naturæ convenientem dicimus, omnem tum naturalem, tum assuetudine comparatum habitum complectimur. Nam et assuetudine comparatus habitus naturæ consentaneus est: quia ad ejusmodi habitus nati sumus, ideoque eos nanciscimur: qui igitur ad aliquem habitum accommodate sine ullo impedimento aliquid efficit, delectatur: atque hæc res est voluptas. Sed generatio quibusdam esse visa est voluptas, propterea quod voluptatem existimabant, id quod bonum proprie et optimum vocatur: id autem quod proprie bonum est, actum esse: sed actum et generationem nihil inter se differre. At res non ita se habet: neque enim idem est generatio quod actus: quippe generatio est habitus via ab eo quod non est ad rerum naturam confecta: actus vero, quod optimum vocamus, postquam adepti sumus habitum, ad hunc ipsum jam perfectum habitum apta efficacia.

Cap. XXI.

Refutatio argumenti, quo non omnem voluptatem bonum esse probant: præterea cur mala videatur esse: denique necessario voluptatem summumque bonum esse ostenditur.

Sed neque malam esse voluptatem necesse est, quia jucunda quædam morborum causæ sunt. Nam si hoc ita est, erunt etiam ea quæ salubria sunt mala, quia eorum nonnulla, ne quis divitiis affluat, impediunt, propterea quod in eorum emtionem pergrandis pecunia absumitur: sed non idcirco mala sunt: neque enim quod alii alicui bono utcumque adversatur, continuo est malum, quum etiam contemplatio interdum sanitati noceat, nec tamen propterea malum sit: ergo ne voluptas quidem ideo malum est, quod jucunda quædam morbos pariunt. Sed nec quia nonnullæ voluptates prudentiam et contemplationem impediunt, idcirco malum est voluptas. Nam neque prudentiæ voluptas prudentiæ molestiam exhibet, neque artis voluptas arti molesta est, sed singulos potius habitus sua cujusque voluptas auget: itaque alienæ potius sunt, quæ habitum impediunt voluptates, et quia non sunt ei cognatæ, illum turbant: hoc autem non est pravitatis signum, siquidem etiam sanitatem contemplatio turbat, quemadmodum diximus, tanquam non conveniens sanitati actus: sed propterea contemplatio non est malum.

Sed hæc quia nullius artis opus est, idcirco malum esse sequitur: ita enim malus foret omnis actus. Nulla quippe actio artis effectus est, sed facultatem ars, facultas vero actum producit: nimirum gubernandi ars efficit gubernandi facultatem: at gubernandi facultas efficit gubernandi actionem. Quamquam sæpenumero artis alicujus voluptas est: nam ars unguentaria et coquinaria oblectationem habent.

* Τὸ εἶναι φαύλας κτλ. — ** Ἐμποδίζει δὲ οὕτε φρονήσει, κτλ. — *** Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον κτλ.

* Ὅτι δὲ οἱ σώφρονες, καὶ οἱ φρόνιμοι φεύγουσι τὴν ἡδονήν, καὶ τὸν ἄλπου διώκουσι βίον, οἱ δὲ παῖδες καὶ τὰ θηρία διώκουσι τὰς ἡδονάς, λύεται τοῖς ἐν τῷ τῆ κεφαλῶν εἰρημένοις. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἀπλῶς ἀγαθαί, αἱ δὲ οὐχ ἀπλῶς ἀγαθαί, τὰς μὲν μὴ ἀπλῶς ἀγαθὰς τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ ὁ σώφρων φεύγει, καὶ κατὰ ταύτας βούλεται μόνον ἄλπου εἶναι καὶ ὁ φρόνιμος, καὶ εἴ τις σπουδαῖος τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, τὰς σωματικὰς (τοιαῦται γὰρ αὐταί) καὶ τὰς τούτων ὑπερβολὰς, περὶ ἃς ἂν ὁ ἀκόλαστος στρέφεται· διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· τὰς δὲ ἀπλῶς ἡδονὰς ὁ σώφρων καὶ ὁ φρόνιμος διώκει· αἱ εἰσὶ σώφρονες ἡδοναί· αἱ εἰσὶν αἱ τῶν ἐπαινετῶν ἔξεων ἐνέργειαι· οἷον σωφροσύνης, ἡ δικαιοσύνης, ἡ θεωρίας.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ λύπη ἡ μὲν ἐστὶν ἀγαθόν, ἡ δὲ φαῦλον καὶ φευκτόν, καὶ τῆς φευκτῆς ἡ μὲν καθ' αὐτό ἐστὶ φευκτὴ, ὡς ἡ ἐπὶ ἀρετῇ λύπη, ἡ δὲ πῆ, ὡς ἡ ἐπὶ ζημίας τινὲ λύπη, ἥτις φευκτὴ ἐστὶ κατὰ τι, ὅτι ἐμποδίζει τῇ θεωρίᾳ· φανερόν ἐστι ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἐναντίον τῇ λύπῃ τὴν ἡδονήν, τὴν μὲν ἀπλῶς φευκτὴν εἶναι, τὴν δὲ πῆ· ἀνάγκη γὰρ τῷ ἀπλῶς κακῷ ἀπλῶς ἀγαθόν εἶναι ἐναντίον, καὶ τῷ πῆ κακῷ τὸ πῆ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἡ Σπενσιππου λύσει, καθ' ἣν ἐνιστάμενος λύσει ἐπιχειρεῖ τόνδε τὸν λόγον, συμβαίνει τῇ ἀληθείᾳ. Φησὶ γὰρ, ὅτι καθάπερ τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον ἐναντία ἐστὶ τῷ ἴσῳ, καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τὰ παρ' ἑκάτερα ἐναντία, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῇ ἄλπτῃ ἀντίκειται ἡ ἡδονὴ καὶ λύπη, ἡ μὲν ὡς μείζον, ἡ δὲ λύπη ὡς ἔλαττον, καὶ ἐστὶν ἡ μὲν ἄλπτια ἀγαθόν, ἡ δὲ ἡδονή, καὶ ἡ λύπη, κακόν· οὗτος γὰρ ὁ λόγος παντελῶς ἀδοξάζει· οὐδενὶ γὰρ ἡ ἡδονὴ κακὸν δοκεῖ· οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη τὴν ἡδονὴν αὐτὴν, ὅπερ ἐστὶ κακὸν εἶναι.

*** Οὐδὲν δὲ κωλύει ἡδονὴν εἶναι τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ ἄριστον, ὅτι ἐνταῦθα τῶν ἡδονῶν φαῦλαι· καὶ γὰρ πολλῶν φαύλων οὐσῶν ἐπιστημῶν οὐδὲν κωλύει τὸ ἄριστον εἶναι τὴν ἐπιστήμην. Ἴσως δὲ οὐ μόνον δυνατόν, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον τὴν ἡδονὴν τὸ ἄριστον εἶναι καὶ τὸ αἰρετώτατον. Εἴ γὰρ πάσης ἔξεως ἐστὶν ἐνέργεια, ἡ δὲ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον ἐνέργειά ἐστὶν ἔξεως ἀγαθῆς, ἡ μὴ τῆς ἀρίστης ἡ πασῶν, ἀνεμπόδιστος· ἡ δὲ ἡδονὴ ἐνέργειά ἐστὶ τῆς κατὰ φύσιν ἔξεως ἀνεμπόδιστος· ἀνάγκη δὲ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ἄριστον, ἡδονὴν εἶναι. Καὶ οὐδὲν προσίσταται τὸ τίνας τῶν ἡδονῶν φαύλας εἶναι. Ὅτι δὲ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνάγκη ἐνέργειάν τινα εἶναι ἀνεμπόδιστον, φανερόν, δεῖ γὰρ τελείαν εἶναι· οὐδέμια δὲ ἐνέργεια ἐμποδισομένη τελεία δύναται εἶναι· διὰ τοῦτο, καθὼς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται, δεῖται ὁ εὐδαιμων τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ. Οἱ δὲ τὸν ἀνωμάλως βιοῦντα καὶ δυστυχίαις μεγάλαις

Jam vero quod temperantes viri et prudentes voluptatem fugiunt, vitamque potius a dolore vacuam sequuntur, pueri autem et bestiae voluptates consecantur, hoc iis quæ capite duodevicesimo dicta sunt dissolvitur. Quum enim aliae voluptates simpliciter et absolute bonæ, aliae non simpliciter bonæ sint, eas quæ non sunt simpliciter bonæ pueri et bestiae sequuntur, eas autem fugit temperans, suntque hæ solæ quibus dolore vitat: pariterque prudens et quicumque est honestus: eas, inquam, quæ cum cupiditate et dolore conjunctæ sunt, corporis videlicet (nam hæ tales sunt) earumque immoderationes, in quibus versatur intemperans: ideoque hæ temperans quoque fugit: eas vero quæ simpliciter voluptates dicuntur temperans quoque et prudens persequitur: quæ etiam temperantes sunt voluptates: neque aliud quam laudabilem habitum sunt actus: exempli gratia, temperantiæ, justitiæ aut contemplationis.

Quoniam autem et dolor, alius quidem bonus, alius vero malus est et fugiendus, rursusque fugiendus partim per se fugiendus est, ut dolor e virtute susceptus, partim quodammodo fugiendus, ut dolor e damno aut pena susceptus, qui aliquatenus fugiendus est, quia contemplationem impedit: apparet etiam id quod dolori est contrarium, voluptatem dico, necessario aliam simpliciter, aliam quodammodo fugiendam esse: necesse enim est ei quod absolute malum est, id opponi quod absolute bonum est, eique quod quodammodo malum est, id quod quodammodo est bonum: neque enim Spensippi illa dissolutio, qua instando hoc argumentum disolvere conatur, revera quadrat. Ait enim, quemadmodum majus et minus æquali sunt contraria, et in virtutibus quæ utrinque sunt inter se sunt contraria, ita voluptatem quoque et dolorem indolentiæ opponi, illam quidem ut majus, hunc vero ut minus, atque esse bonum indolentiam, malum vero voluptatem ac dolorem: hæc enim ratio omnino improbabilis est: quippe nemini malum videtur voluptas, quia nemo ipsam voluptatem idem quod malum esse dicet.

Sed nihil obstat, quominus voluptas tum bonum sit tum optimum, quia nonnullæ voluptates sunt malæ: sicut nec quum multæ malæ sint doctrinæ quidquam prohibet, quominus finis bonorum sit doctrina. Fortasse autem non solum fieri potest, sed etiam necesse est, voluptatem simul summum bonum esse simul maxime expetendum. Si enim omnis habitus est actus, beatitudo vero et id quod optimum vocatur boni habitus, aut unius optimi aut omnium non impeditus est actus: voluptas vero habitus naturæ consentanei non impeditus est actus: necesse erit beatitudinem ipsamque id quod est optimum, esse voluptatem. Neque tamen quidquam obstat, quod nonnullæ voluptates malæ sunt. Jam vero beatitudinem necessario esse actum non impeditum manifestum est, perfectam enim esse oportet: nullus autem, qui impeditur, perfectus esse potest actus: ideoque, sicut in superioribus dicebamus, externis quoque bonis eget beatus, ne ipsius actus impediatur. Qui vero homi-

* Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, κτλ. — ** Cap. 13. Ἀλλὰ μὴν ἐτι ἡ λύπη κτλ. — *** Ἄριστον δ' οὐδὲν κωλύει κτλ.

περιπίπτοντα εὐδαιμόνα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ἢ ἀγαθός, ἢ ἐκόντες ἢ ἀκοντες οὐδὲν λέγουσι· προσδεῖται γὰρ ὁ εὐδαιμῶν καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν· ὑγείας δὴλον ὅτι * καὶ μακροβιότητος, καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς τύχης βροπῆς. Διὰ τοῦτο τινες ἠθήθησαν τὸν εὐτυχῆ ταυτὸν εἶναι τῷ εὐδαιμόνι, ὅτι ἀνευ εὐτυχίας οὐκ ἐνὶ καθαρῶς εὐδαιμονεῖν· οὐκ ἔστι δὲ ταυτόν. Δεῖ γὰρ σπουδαῖον εἶναι τὸν εὐδαιμόνα· οὐ πάντες δὲ εὐτυχεῖς σπουδαῖοι, καὶ βλάπτει δὲ ἐνίοτε εἰς τὴν ἀρετὴν ἢ εὐτυχία, καὶ συγγεῖ τὸν σπουδαῖον, ἂν ὑπερβάλλουσα ἢ, ἥτις οὐδὲ εὐτυχία δικαίως ἂν καλοῖτο· τὸ γὰρ εἶναι τῆς εὐτυχίας ἔστιν ἐν τῷ συμβάλλεσθαι πρὸς εὐδαιμονίαν. Ἀκολουθῶς δὲ καὶ ὁ βρος ἀπὸ τούτου λαμβάνεται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα. Διὸ * οὐκ ἂν εὐτυχία δικαίως καλοῖτο, μὴ πρὸς εὐδαιμονίαν συμβαλλομένη· φανερόν δὲ ὅτι τὸ ἀνεμπόδιτον ἀνάγκη προσκεῖσθαι τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ εὐδαιμόνου· τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ ἡδονή, ἐνεργεῖα ἀνεμπόδιτος. Τίς ἄρα ἡδονή ἔστιν ἡ εὐδαιμονία· ἔτι δὲ δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ θηρία καὶ ἀνθρώπους καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ διώκειν τὴν ἡδονήν, ὅτι τὸ ἀριστον ἡδονή ἔστι· πάντα μὲν γὰρ βροῶσιν ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἡδονήν καὶ ἀριστον, δι' ὧν εἰς αὐτὴν ἐπιέγονται.

Φῆμη δ' οὐτὶ γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἦντινα πολλοὶ λαοὶ φημίζουσιν. ^h

Οὐ πάντα δὲ διώκουσι τὴν ἀρίστην ἡδονήν, ἐπεὶ οὐδὲ πάντα τὴν αὐτὴν ἔξιν ἔχει, ἢ τὴν αὐτὴν φύσιν· πάντα δὲ ἡδονὴν διώκουσιν, εἰ καὶ τὰ μὲν ἀγαθὴν, τὰ δὲ φαύλην. Ἴσως δὲ οὐδὲ διώκει οὐδὲν φαύλην ἡδονήν, οὐδὲ ζητεῖ, οὐδὲ ἐφίεται φαύλου τινός· οὐ γὰρ ἦν οἶεται ζητεῖν, καὶ ἦν ἂν εἴποι διώκειν, ταύτην διώκει, ἀλλὰ τὴν ἀρίστην διώκει πάντα· πάντα γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται φύσει, ὅτι φύσει τι θεῖον ἐγκρατεῖται πᾶσι, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἡδονήν καὶ κυρίως ἅπαντα φέρεται· εἰ καὶ ἡδοναὶ κυρίως δοκοῦσιν εἶναι αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, διὰ τὸ πλειστάκις παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. Διὰ τὸ μόνος οὖν ταύτας γνωρίζουσιν εἶναι, ταύτας μόνος οἶονται εἶναι ἡδονάς· ἐπεὶ δὲ αὐταὶ αἱ ἡδοναὶ οὐκ ἀγαθαὶ εἰσι καὶ κυρίως, ἔλεγον μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. Φανερόν δὲ ὅτι ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι.

* Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ἀγαθὸν καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖα, οὐ δυνατόν ἡδέως ζῆν ^k τὸν εὐδαιμόνα· ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη μεθ' ἡδονῆς τὸν εὐδαιμόνα ζῆν· οὐκ ἄρα δυνατόν τὴν ἡδονὴν μὴ ἀγαθὸν εἶναι. Ὅτι δὲ εἰ μεθ' ἡδονῆς ὁ εὐδαιμῶν ζῆσεται, ἀγαθὸν ἔσται ἡ ἡδονή, δῆλον ἀπὸ τοῦ τῇ εὐδαιμονίᾳ μηδὲν παραμεμῖχθαι κακόν, ἢ μὴ κυρίως ^l ἀγαθόν· τίνος γὰρ ἕνεκα διώκει ταύτην ὁ εὐδαιμῶν, εἴπερ μὴ ἔστιν ἀγαθόν; εἰ δὲ μῆτε ἀγαθόν, μῆτε κακόν ἡ ἡδονή, οὐδὲ ἡ λύπη εἴη ἂν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν· οὐκ ἄρα φευκτὸν ἢ λύπη· διὰ τί οὖν φεύγει αὐτὴν ὁ εὐδαιμῶν, εἴπερ μὴ

nem inæqualiter viventem magnisque calamitatibus oppressum beatum esse dicunt, si sit bonus, vel sponte vel coacti nihil dicunt : nam corporis etiam bona desiderat beatus, sanitatem videlicet et longam vitam, cæterasque res corpori necessarias, nec non fortunam, e qua rerum momenta pendent. Quocirca quidam fortunatum eundem ac beatum esse putarunt, quia sine rebus prosperis nemo perfecte beatus esse potest : non tamen idem est. Quippe honestum esse oportet beatum : atqui non omnes fortunati sunt honesti, sed obest interdum virtuti fortuna secunda, perturbatque virum honestum, si immoderata sit, quæ idcirco ne secunda quidem fortuna jure nominatur : nam secundæ fortunæ natura in eo versatur, ut ad beatitudinem prosit. Ei rei convenienter tum definitio ejus hinc sumitur, tum nomen. Quare secunda fortuna non recte nominaretur, nisi ad beatitudinem prodesset : est igitur manifestum, beati hominis actui necessario non impediti nomen addi : hoc autem, actus nimirum non impeditus, est voluptas. Aliqua igitur voluptas est beatitudo : sed ex eo quoque, quod bestię omnes et homines et sensibilia cuncta voluptatem persequuntur, apparet voluptatem esse summum bonum : omnia enim bonum esse et finem bonorum voluptatem clamant, unde etiam ad eam feruntur.

Fama autem haud dubie non funditus interit illa, quam multi celebrant homines.

Non omnia autem optimam consecantur voluptatem, quum in omnibus neque idem habitus, neque eadem natura insit : at omnia voluptatem persequuntur, quamvis alia bonam, alia malam. Fortasse vero nihil neque sequitur pravam voluptatem, neque consecatur, neque appetit ullum malum : neque enim quam videtur sibi consecari aut quam a se peti dixerit, hanc etiam petit, sed optimam omnia sequuntur : omnia quippe natura appetunt bonum, quia cunctis divinum quiddam innatum est, proprięque ad bonam voluptatem cuncta feruntur, etiamsi voluptates proprię corporis esse videantur, propterea quod plerumque ad eas sese applicant homines, earumque sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates : quia vero hæ voluptates non proprię etiam sunt bonæ, nullam voluptatem bonum esse dixerunt. Apparet autem necessario voluptatem esse bonum.

Si enim voluptas et actus ei conveniens non sit bonum, vir beatus jucunde vivere non poterit : atqui necesse est cum voluptate vivere eum qui beatus sit : quare fieri nequit, ut voluptas non sit bonum. Sed si vir beatus cum voluptate vivat, bonum esse voluptatem, intelligitur ex eo, quod beatitudini nihil admixtum est, quod aut malum sit aut non proprię bonum : cur enim persequitur eam vir beatus, si non est bona? quodsi nec bonum sit voluptas nec malum, ne dolor quidem aut bonum erit aut malum : ergo ne fugiendus quidem dolor est : cur igitur fugit eum vir beatus, si non est fugiendus? neque enim fugiendus sit, nisi simul est malus :

* Φανερόν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ κτλ.

ἔστι φευκτόν; οὐ γὰρ φευκτόν εἰ μὴ κακόν· οὐ δύναται δὲ μὴ φεύγειν τὴν λύπην ὁ εὐδαίμων· ἀνάγκη γὰρ ἥδιστον εἶναι τὸν εὐδαίμονα βίον· τοῦτο δὲ οὐ δυνατόν, εἰ μὴ ἡδέϊαι εἶεν αἱ ἐνέργειαι τοῦ εὐδαίμονος· πῶς γὰρ ἂν ἥδιστος γένοιτο; εἰ δὲ μῆτε κακόν ἢ ἡδονή, μῆτε οὐκ ἀγαθόν, εἴη ἂν ἀγαθόν.

(Scripsi : * διὸ] cod. δι' δ. — ^b πῆ] cod. πῆ. — ^c πῆ] cod. πῆ. ^d πῆ] cod. πῆ — * δηλονότι] cod. δηλονότι. — ^e τοῦτο τινες] cod. τοῦτο τινές. — ^f διὸ] cod. δι' δ. — ^g φημίζουσιν] cum cod. Andronici; sunt autem Hesiodi versus Op. et. D. 762-763, in quibus lectio variat. ^h μὴ ἔστιν] vulgo μὴ ἔστιν. — ⁱ ζῆν] cod. ζῆν. — ^j μὴ ἔστιν] vulgo μὴ ἔστιν. —)

Κεφ. κβ'.

Ἀπορία διὰ τί πᾶσα λύπη φευκτόν, ἐπεὶ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ λύσις.

* Ἀπορήσειε δ' ἂν τις, εἰ τινὲς ἡδοναὶ ἀγαθαὶ εἰσὶ καὶ αἰρεταί, τινὲς δὲ φαῦλαι, ὥσπερ αἱ σωματικαὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος, διὰ τί πᾶσα λύπη μοχθηρὰ ἔστι καὶ φευκτὴ· δεῖ γὰρ τὴν μὲν ἐναντίαν ταῖς ἀγαθαῖς ἡδοναῖς λύπην πονηρὰν εἶναι, τὴν δὲ ταῖς φαύλαις ἐναντίαν ἀγαθὴν· κακῶ γὰρ ἐναντίον ἀγαθόν· εἰ δὲ καὶ αὕτη ἢ λύπη πονηρὰ, δοξείεν ἂν τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἀγαθόν εἶναι. Πρὸς δὲ ταῦτα λέγομεν, ὅτι αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ ἀγαθαὶ εἰσὶν οὕτως, ὥστε μὴ εἶναι κακαί· τὸ γὰρ μὴ κακόν ἀγαθόν ἔστι. Τοῦτο γὰρ μέχρι τίνος. Ἀγαθαὶ γὰρ εἰσὶ τόνδε τὸν τρόπον αἱ μὴ ὑπερβάλλουσι· διὰ τοῦτο αἱ λύπαι ^a αἱ ἐναντίαι ταύταις οὐκ εἰσὶν ἀγαθαί· ἐπεὶ γὰρ ἔξει αἱ μὲν ὑπερβάλλουσι τὸ βέλτιστον καὶ τὸ δέον, αἱ δὲ οὐχ ὑπερβάλλουσι· ὑπερβάλλουσι μὲν αἱ ἀναγκαῖαι ἔξεις, οἷον, ἡ θρεπτικὴ, καὶ αἱ ἄλλαι ἀναγκαῖαι, καὶ ὅλως αἱ σωματικαί· ἔστι γὰρ πλέον τοῦ δέοντος αὐταῖς χρῆσασθαι· οὐχ ὑπερβάλλουσι δὲ, ὅσαι ἐπιτεινόμεναι οὐχ ὑπερβάλλουσι τὸ δέον, ἀλλ' αἰεὶ ἀγαθαὶ εἰσὶν, ὥσπερ αἱ θεωρητικαὶ ἔξεις.

** Ἐπεὶ δὲ αἱ ἡδοναὶ ταῖς ἔξεσιν ἀκολουθοῦσιν, ἀνάγκη καὶ τῶν ἡδονῶν τὰς μὲν ὑπερβάλλειν τὸ δέον, τὰς δὲ μὴ ὑπερβάλλειν. Ὅσαι τοίνυν ὑπερβάλλουσι τὸ δέον φαῦλαι εἰσὶ, καὶ κατὰ ταύτας ὁ ἀκόλαστος ἔστι, καὶ ὁ ἀκρατής· κατὰ τὰς δὲ ἐναντίας λύπας ἀκόλαστος οὐ περὶ τὰς ὑπερβολικὰς ἔστιν, ἀλλὰ τὰς μὲν ὑπερβαλλούσας ἡδονὰς διώκει, τὰς δὲ μικρὰς λύπας φεύγει· ὥστε φανερόν ὅτι ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἡδοναῖς αἱ ἐν τῷ ἀκολάστῳ ἀντικείμεναι λύπαι οὐχ ὑπερβολικαὶ εἰσὶν, ἀλλὰ μέτριοι, καὶ ἃς οὐδεὶς ἂν φύγοι τῶν σπουδαίων, ὅτι οὐδὲ λύπαι εἰσὶν· ἀλλὰ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἡδονῶν ἀλγεῖν ὁδοῦ τὸ μετρίως

atqui non potest non fugere dolorem vir beatus : necesse enim est jucundissimam esse viri beati vitam : quod quidem fieri nequit, nisi simul hominis beati actus jucundi sint : quomodo enim jucundissima esse posset? sin autem neque malum est voluptas, neque non bonum, sequitur bonum esse.

Cap. XXII.

Quæritur, cur fugiendus sit omnis dolor, quum non omnis voluptas sit bona : et respondetur.

Dubitaverit autem aliquis, si quædam voluptates bonæ et expetendæ, aliæ malæ sunt, quales habentur corporis voluptates, in quibus versatur intemperans, cur omnis dolor malus ac fugiendus sit : oportet enim dolorem bonis voluptatibus contrarium malum esse, malis autem contrarium bonum : quippe malo contrarium bonum est : quodsi etiam hic dolor est malus, corporis voluptates bonæ esse videbuntur. Ad hæc igitur respondemus, ita bonas esse corporis voluptates, ut non sint malæ : nimirum quod non est malum, necessario bonum est. Aliquantenus enim hoc procedit. Hoc videlicet modo bonæ sunt, quæ non excedunt modum : ideoque dolores quæque qui his opponuntur, non sunt boni : quum enim alii habitus facultatesque excedant, alii non excedant id quod est optimum et modum : excedunt quidem necessariarum facultates, ut nutriendi facultas reliquæque necessariae, omnes denique quæ sunt corporis : magis enim quam decet uti illis potest aliquis : non sunt autem immoderati habitus et facultates, qui si intenduntur, non excedunt modum, sed semper sunt boni, velut contemplandi facultas.

Quum autem voluptates sequantur habitus, necesse est etiam alias voluptates esse quæ excedant, alias quæ non excedant modum. Quæ ergo modum excedunt, sunt malæ, in iisque intemperans versatur et incontens : quod vero ad oppositos dolores attinet, non in nimis versatur intemperans, sed incredibiles magnasque sequitur voluptates, parvos vero dolores fugit : unde apparet dolores in homine intemperante cum incredibilibus voluptatibus pugnantes, non nimios, sed mediocres esse, talesque quales nemo honestus vitet, quia ne dolores quidem sunt : sed ei qui voluptatum immoderationem sequitur, molestum videtur, modice iis et rationi convenienter

* Cap. 14. περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν κτλ. — ** Πάντες γὰρ χαίρουσι κτλ.

καὶ κατὰ λόγον αὐταῖς χρῆσασθαι. Λύεται δὲ δὴ ἡ ἀπορία οὕτως· ταῖς μὲν συμμετέροις ἡδοναῖς αἱ ἀντικείμεναι λύπαι οὐκ ἀγαθαὶ εἰσὶν· αἱ γὰρ σύμμετροι σωματικαὶ ἡδοναὶ ἀγαθαί, καθ' ἕσπον οὐ κακαί· αἱ δὲ ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἀντικείμεναι μέτριοι, καὶ οὐδὲ λύπαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φευκταί. Ὡστε πᾶν ἀγαθὸν φευκτῶ ἔστιν ἐναντίον, καὶ αἱ φαῦλαι ἡδοναὶ ταῖς ἀγαθαῖς λύπαις εἰσὶν ἐναντία, καὶ αἱ ἀγαθαὶ ταῖς φευκταῖς.

(Scripsi : * λύπαι] cod. λύπαι. Sic etiam cæteris locis. — ^b καθ' ἕσπον] cod. καθόσπον. —)

Κεφ. κγ'.

Διὰ τί αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ τῶν θεωρητικῶν αἰρετώτεραι δοκοῦσι.

* Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον δεῖ εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἀλλὰ καὶ διὰ τί δοκεῖ τὸ ἐναντίον ψεῦδος ἀληθές· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ πιστεῦσαι τὴν ἀληθειαν· ὅταν γὰρ φανῇ ἡ αἰτία, δι' ἣν εἰκότως τὸ ψεῦδος ἀληθὲς δοκεῖ, καὶ ἡ αὐτῆς ἀπάτη ἐλαγχθῇ, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἰρετώτεραι τῶν κυρίως ἀγαθῶν ἡδονῶν. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἰατρειαὶ εἰσι ταῖς λύπαις ταῖς σωματικαῖς, καὶ ταύτας βραδίως ἐκκρούουσι καὶ μεγάλας οὔσας αἱ ὑπερβάλλουσαι ἡδοναί, καὶ διὰ τοῦτο διώκονται παρὰ τὸν καιρὸν τῆς λύπης τῆς σωματικῆς, ὅτι δοκοῦσιν ἰατρειαὶ εἶναι σφοδραί, καὶ βραδίως ἀπαλλάττουσι τῆς ἐπὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἡδέων λύπης· ἔπειτα, διότι διώκονται παρὰ τῶν μὴ δυναμένων ἄλλαις ἡδοναῖς χαίρειν. Πολλοὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὑπ' αὐτῶν ζητούμενον ἀγαθὸν τι δοκεῖ καὶ αἰρετόν· οἷτινες οὐ τὰς ἐκ φύσεως ἐπιθυμίας ἐμπιπλάναι μόνον σπουδάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπισκευαστάς τινας ἐπιθυμίας ἐπινοοῦσι, καὶ δίψας τινὰς παρασκευάζουσιν ἑαυτοῖς, ἵνα δύνωνται διὰ παντὸς ἡδῆσθαι. Τοῦτο δέ, εἰ μὲν οὐκ ὑπερβαίνει τὸν λόγον καὶ τὸ μέτριον, οὔτε βλαβερὸν ἔστιν· αἱ γὰρ σύμμετροι ἡδοναὶ* οὐ λυμαίνονται τῷ σώματι, καὶ ἀνεπιτιμῆτον ἔστιν· εἰ δὲ ὑπερβάλλουσι καὶ βλαβεραὶ εἰσιν αἱ διωκόμεναι ἡδοναί, φαῦλον. Ἀνεπιτιμῆτον δὲ ἔστι τὸ χρῆσθαι συμμετέροις ἡδοναῖς, ὅτι ἀνάγκη χρῆσθαι τὸν ἄνθρωπον τοῖς ἡδέσι διὰ τὴν φύσιν αἰεὶ οὔσαν ἐν πόνῳ καὶ δεομένην τινὸς ἡδονῆς, ὥσπερ ἀναπαύσεως· αἰεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι· λέγουσι γὰρ τὸ δρᾶν καὶ τὸ ἀκούειν λυπηρὸν εἶναι, διὰ δὲ τὸ ἔθος οὐ τοιοῦτον δοκεῖν διὰ τοῦτο χρεῖα τῷ ἀνθρώπῳ ἡδονῆς· ὧ δὲ οὐκ εἰσὶν αἱ θεωρητικαὶ ἡδοναί, πᾶσα ἀνάγκη ταῖς σωματικαῖς χρῆσθαι· οἱ οὖν συμμετέροις χρώμενοι, καὶ ὥσπερ οὐ πρὸς τὸ διαφθεῖραι^c τὸ σῶμα, οὐκ ἐπιτιμῶνται. Ὅμοιοι δὲ διώκονται αἱ ἡδοναὶ ὑπὸ τῶν νέων, καθάπερ ὑπὸ τῶν ἀκολάστων, ὅσαι εἰσὶ

uti. Solvitur ergo hoc modo questio : dolores mediocribus voluptatibus contrarii non sunt boni : mediocres enim corporis voluptates sunt bonæ, quatenus non sunt malæ : qui vero nimis sunt oppositi, sunt mediocres, ac ne dolores quidem, ideoque non fugiendi. Quamobrem omne bonum illi quod fugiendum est, opponitur, malæque voluptates bonis doloribus contrariæ sunt, sicut bonæ fugiendis.

Cap. XXIII.

Cur corporis voluptates contemplativis magis expetendæ videantur.

Quoniam autem non solum id quod verum est, dici debet, sed etiam cur id quod contrarium est, falsum nempe, verum esse videatur : nam hoc ad fidem vero faciendam valet : quum enim causa apparuerit, cur jure verum videatur quod est falsum, ejusque opinionis vanitas convicta fuerit, majorem vero fidem conciliat : idcirco exponendum etiam erit, cur corporis voluptates magis quam proprie bonæ expetendæ videantur. Primum quidem, quia corporis dolorum medicamenta sunt eosque quamvis magni sint immoderatæ voluptates facile discutunt, ideoque ipso corporis dolorum tempore appetuntur, quia violenta esse remedia videntur, facileque liberant dolore e defectu voluptatum orto : deinde quia ab illis appetuntur, qui aliis delectari voluptatibus non possunt. Multi autem sunt tales : ideoque id quod ab illis quæritur bonum videtur esse et expetendum : multi, inquam, qui non tantum naturales cupiditates explere student, sed etiam artificiosas quasdam excogitant, et sitim sibi quærunatque arcessunt, ut semper summa voluptate perfiri queant. Quod quidem, si rationem et modum non excedit, neque damnosum est : mediocres enim voluptates non nocent corpori, neque ulla objurgatione dignum est : sin modum excedant et noceant eæ quas appetimus voluptates, malum id est ac vitiosum. Mediocribus quippe voluptatibus se dedere res est minime reprehendenda, quia propter naturam suam quæ assiduis molestiis conflictatur, aliqua voluptate, tanquam quiete uti homo cogit : perpetuo enim labore defatigatur animal, ut etiam libri de natura confecti testantur : in quibus scriptum est, videre et audire molestum esse, sed quotidiana consuetudine fieri, ut molestum non videatur : quocirca aliqua homini opus est voluptate : qui vero contemplativis voluptatibus caret, eum necesse est corporis voluptatibus frui : quare qui modice iis utuntur, atque ita ut corpori suo non noceant, non reprehenduntur. Similiter autem voluptates ab adolescentibus appetuntur, atque ab intemperantibus, quæ ad alendi facultatem spectant, quia natura eos

* Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τὸ ἀληθές εἰπεῖν κτλ.

περὶ τὸ θρεπτικόν, τῆς φύσεως κινούσης, ἵνα αὐξηθῶσι, καὶ διάκεινται ὡσπερ οἱ οἰνωμένοι· ἐσθίοντες γὰρ αἶμα καὶ πίνοντες, καὶ ὑπνώττοντες ἀκμαιοτάτην ἔχουσι τὴν περὶ ταῦτα ἐπιθυμίαν, ὡσπερ ἔχειναι τὴν δίψαν. Διὰ τοῦτο ἡ νεότης ἡδύ ἐστιν, ὅτι μετ' ἐπιθυμίας αἶμα τῶν ἀναγκαίων ἀπτεται. Τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ οἱ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν αἶμα ἐν ὀρέξει εἰσι σφοδρᾶ, καὶ δέονται αἶμα θεραπείας· δάκνεται γὰρ αὐτοῖς αἶμα τὸ σῶμα διὰ τὴν κρασιν. Οἱ μὲν οὖν ζητοῦντες τὰς ἡδονὰς οὗτοί εἰσι, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ζητοῦσι καθ' ἑαυτοῦ δὲ πᾶσα ἡδονὴ σωματικῆ ζητεῖται ἵνα ἐκβάλλῃ λύπην σωματικὴν· ἐκκρούει γὰρ ἡδονὴ λύπην, οὐ μόνον ἡ ἀντικειμένη αὐτῇ, οἷον ἡ ἐπὶ τῶν θρεπτικῶν ἡδονὴ τὴν ἐπὶ τῶν θρεπτικῶν λύπην, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις, ἐὰν ἦ ἰσχυρά. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν αἶμα σωματικαὶ ἡδοναὶ διώκονται, καὶ ἐντεῦθεν ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται.

* Αἶμα δὲ ἡδοναὶ αἶμα θεωρητικαί, ὧν οὐ προηγείται λύπη· οὐ γὰρ, ὡσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, πρὶν ἡσθῆναι, λυπούμεθα· αἶμα δὲ τοιαῦται οὐκ ὑπερβάλλουσι τὸ δέον· οὐδ' ἐστι θεωρητικαὶ πλέον ἢ προσήκεν· ἀλλὰ αἶμα ἐπαινεταὶ αἶμα εἰσιν· ὅτι τὰ κατ' αὐτὰς ἡδέα φύσει εἰσιν ἡδέα, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκός ἡδέα, τὰ ἰατροῦντα τὰς σωματικὰς ἐνδείας καὶ λύπας, ὡσπερ τὰ σιτία· ἰατροῦει γὰρ τὴν φύσιν τοῦ παινῶντος νοσοῦσαν τοῦτο τὸ μέρος, καὶ εἰσάγει τὸ ἐλλεῖπον, ἐπειδὴν κατὰ τὸ ἕτερον μέρος οὐκ ἐνδείης ἦ, οὐδὲ νοσῆ· λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν· ἀλλ' ἔχη τε αὐτὸ καὶ ὑγιαίνῃ κατ' αὐτό, καὶ ἐνεργῆ, τοῦτ' ἐστὶν ὀρέγηται. Κατὰ συμβεβηκός γὰρ τὰ τοιαῦτα ἡδέα ἐστίν, ὅτι διὰ τὴν ἰατροῦειαν συμβαίνει αὐτοῖς ἡδέαις εἶναι· φύσει δὲ ἡδέα οὐ τὰ ἀναπληροῦντα τὴν ἐνδειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ποιοῦντα πράξιν αὐτῆς οἷα ἐστὶ τὰ θεωρητά· τελειοῦσι γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν ἐνεργειαν.

** Ὅτι δὲ οὐκ ἐσμὲν ἀπλοῖ, οὐδὲ μόνῃ ζῶμεν τῇ ψυχῇ, διὰ τοῦτο οὐκ αἶμα ταῦτα ἡδέα ἡμῖν ἐστίν, ἐπει ὅτι οὐδὲ τὰ κατὰ συμβεβηκός ἡδέα αἶμα ζητοῦμεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἕτερα. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὸ σῶμα βλέπωμεν, τοῖς σωματικοῖς χαίρομεν, ἐπειδὴν δὲ ὑπὲρ τοῦτο ἴδωμεν, τὰ φύσει ἡδέα ζητοῦμεν· αἶμα γὰρ τῆς ψυχῆς ἡδοναὶ ταῖς σωματικαῖς μάχονται, καὶ οἷς ἡ ψυχὴ πράττουσα χαίρει, ταῦτα τῶν σωματικῶν παρὰ φύσιν· ὁπόταν δὲ διὰ τῆς περὶ τὴν ἀρετὴν μελέτης τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα ἀκολουθήσῃ, τῆνικαῦτα οἷς ἐνεργούσα ἡδεται ἡ ψυχὴ, οὐκ ἡδεται μὲν τὸ σῶμα καθ' ὅσον αἶμα οὐκ εἰσὶν αἰσθητά, οὐκ ἀλγεῖ δέ.

*** Διὰ τοῦτο καὶ οἷς ἐστὶν ἡ φύσις καθάπερ ἀπλῆ, ἡ αὐτὴ πράξις αἶμα ἡδίστη ἐστίν· ὁ γὰρ θεὸς αἶμα μίαν καὶ ἀπλῆν χαίρει ἡδονῆν· καίτοι ἀκίνητός ἐστι, καὶ δοκεῖ διὰ τοῦτο μὴ ἔχειν ἡδονήν. Ἡ γὰρ ἡδονὴ ἐνεργεῖα ἐστίν· ἡ δὲ ἐνεργεῖα κινήσεως δοκεῖ μόνον εἶναι,

impellit, ut crescant, et vinosorum instar afficiuntur : edendo enim semper et bibendo ac dormiendo acerrima harum rerum cupiditate ardent, sicut illi siti cruciantur. Quamobrem jucunda est adolescentia, propterea quod cum cupiditate semper res necessarias aggreditur. Pariterque homines natura melancholici semper acri cupiditate flagrant, ac perpetua curatione egent : corpus enim eorum assidue vellicatur ac mordetur propter temperationem. Hi ergo sunt qui voluptates consectantur, et hæ sunt causæ cur eas consectentur : omnino autem omnis voluptas corporis ad depellendum corporis dolorem quæritur : dolorem enim depellit voluptas, non modo contraria illi, verbi causa voluptas quam quis e vi altrice capit, dolorem e vi altrice captum, sed etiam alia, si vehemens fuerit. Ob hanc causam corporis voluptates appetuntur, et hinc intemperantes improbique evadunt.

Contemplativæ vero voluptates, quas dolor non præcedit : non enim in his, ut in corporis voluptatibus, ante oblectationem dolemus : tales ergo nunquam modum excedunt : neque enim quisquam plus quam oportet contemplari potest : sed semper laudabiles sunt : quoniam quæ in iis sunt jucunda, natura sunt jucunda, et non per accidens. Voco autem per accidens jucunda, quæ corporis defectui ac dolori medentur, sicut cibi : illi enim esurientis naturæ hac ex parte ægrotanti medentur ac defectum suppleunt, quum in altera parte neque viribus deficitur, neque ægrotat : intelligo nempe vim altricem : sed et habet eam, et illa vi valet atque agit, hoc est appetit. Nimirum per accidens talia sunt jucunda, quia curatione quam adhibent illis contingit, ut jucunda sint : natura autem jucunda sunt, non quæ defectum naturæ suppleunt, sed quæ ejus actionem eliciunt atque expromunt : qualia sunt spectativa, quia mentis agitationem perficiunt.

Quia vero neque simplices sumus, neque sola mente vivimus, idcirco non semper eadem nobis sunt jucunda, quandoquidem etiam non semper quæ per accidens jucunda sunt quærimus, sed modo hæc, modo illa. Quum enim magis ad corpus inclinamus, rebus corporeis quoque delectamur, quum vero animus altius se effert, quæ natura jucunda sunt appetimus : animi quippe voluptates cum corporis voluptatibus pugnant ; quibusque actionibus delectatur animus, hæ præter corporis naturam sunt : quando vero virtuti ita studemus, ut animum sequatur corpus, tum iis quidem quibus animus delectatur actibus non delectatur corpus, quatenus sensibus non percipiuntur, sed non dolet.

Quamobrem quibus natura omnino simplex est, his eadem etiam actio semper jucundissima est : deus enim una semper et simplici potitur voluptate : atqui suo loco non movetur, ideoque nulla videtur perfrui voluptate. Voluptas enim actus est : solius autem motus videtur

* Αἶμα δ' ἀνευ λύπης οὐκ ἔχουσιν κτλ. — ** Οὐκ αἶμα δ' οὐδὲν ἡδύ κτλ. — *** Ἐπει αἶμα τοῦ ἡ φύσις κτλ.

ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἔστι γὰρ καὶ ἀκίνησις ἐνέργεια, καὶ ἡ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἡρεμίᾳ ἔστιν, ἢ ἐν κινήσει.

* Ἡ δὲ μεταβολὴ πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, οὐ τῇ ἀρίστη καὶ ἀγαθῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ συνθέτῳ, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῆς καὶ τὴν πονηρίαν· ὥσπερ γὰρ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος εὐμετάβολος, οὕτω καὶ ἡ πονηρὰ φύσις αἰεὶ δεῖται μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἀπλῆ οὐδὲ ἐπισιχῆς. Περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης καὶ τί ἐστὶν ἕκαστον αὐτῶν, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, εἴρηται· λοιπὸν δὲ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

(Scripsi : ^a ἡδοναί] cod. ἡδοναί sine accentu.

— ^b ζῶον] cod. ζῶον. — ^c ὥσπερ οὐ πρὸς τὸ διαφθεῖραι τὸ σῶμα] cod. ὥσπερ οὐκ ἐοὶ διαφθεῖραι τὸ σῶμα. — ^d ἐπαινεται εἰσιν] cod. ἐπαινεται εἰσιν. — ^e νοσῆ] cod. νοσεῖ. — ^f τε] cod. τῆ. — ^g ἐπεὶ] cod. ἐπεὶ sine accentu. — ^h καθ' ἕσπον] cod. καθόσον. —

esse actus, quum non sit : nam et immobilitas aliquis est actus, magisque in quiete quam in motu est voluptas. Mutatio autem rerum omnium jucundissima est, ut ait poeta, non optimas quidem aut bonas naturæ, sed compositas, idque propter imbecillitatem ejus et improbitatem : quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est : sic etiam mala et vitiosa natura mutationem semper desiderat : non enim simplex neque bona est. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate ac dolore tum quid sit eorum unumquidque, tum quomodo eorum alia bona alia mala sint, dictum est : restat, ut de amicitia dicamus.

* Μεταβολὴ δὲ πάντων κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ φιλίας.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας ἀκολουθὸν ἐστὶ διελε-
θεῖν. Ἔστι γὰρ ἡ φιλία ἀρετὴ τις, ἣ ἐπιτεταμένη ἀρε-
τῇ. Καὶ γὰρ ἡ μεταξὺ δυσκολίας καὶ κολακείας ἀρε-
τῆ, προσλαβοῦσα τὸ στέργειν, φιλία ἐστίν· ὡς ἐν τῷ
ἡ κεφαλαίῳ τοῦ δ' βιβλίου εἴρηται· καὶ ἐπιτεταμένη δὲ τῇ
τελείᾳ ἀρετῇ. Ἡ γὰρ ἀληθὴς φιλία, ὡς αὐτίκα εἴρη-
σεται, ἐν τοῖς σπουδαίοις μόνοις εὐρίσκειται. Διὰ
ταῦτα ἐν τῇ περὶ τῶν ἀρετῶν πραγματείᾳ ἀκολουθὸν
ἐστὶ καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν, ἐπεὶ καὶ ἀναγκασιότατόν
ἐστὶν εἰς τὸν βίον. Ἄνευ γὰρ φίλων οὐδεὶς ἂν εἰκοίτο
ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ τοῖς πλου-
τοῦσι, καὶ ἀρχαῖς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ
μάλιστα χρεῖα* εἶναι φίλων. Τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύ-
της εὐδαιμονίας, μὴ δυναμένου εὐεργετῆν; οὐκ εὐε-
ργοῦσι δὲ μὴ ἔχοντες φίλους· ἡ γὰρ μάλιστα γινο-
μένη εὐεργεσία καὶ ἐπαινουμένη πρὸς τοὺς φίλους
ἐστίν· ἢ πῶς ἂν δ' εὐδαιμων ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ διαμείναι*
καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ μείζων ἡ εὐδαιμο-
νία, τοσούτω καὶ ἐπιστραφετέρα. Οὐ μόνον δὲ εὐ-
δαιμόσι χρεῖα φίλων, ἀλλὰ καὶ δυστυχέσι καὶ πένησι·
μόνην γὰρ ὄντα πάντες καταφυγὴν εἶναι τοὺς φί-
λους. Οὐ μόνον δὲ τύχη, ἀλλὰ καὶ ἡλικία πάσῃ λυσι-
τελής ἐστὶν ἡ φιλία· οἱ γὰρ φίλοι νέους μὲν εἰς τὸν ὀρ-
θὸν ὁδηγοῦσι λόγον, ἵνα μὴ δι' ἀπειρίαν τοῦ ἀγαθοῦ
διαμαρτάνωσι, πρεσβυτέρους δὲ θεραπεύουσι, καὶ τὸ
ἐλλείπον τῆς πράξεως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀσθένει-
αν αὐτοὶ ἀναπληροῦσι· τῶν δὲ ἐν ἀκμῇ ταῖς ἀγα-
θαῖς πράξεις προστιθέασιν, καὶ βελτίω ποιοῦσι τὰ
ἔργα,

Σὺν τε ὁ δ' ἐρχομένου·

καὶ γὰρ μετὰ τῶν φίλων καὶ νοῆσαι καὶ πράξει δυνα-
τώτεροι γινόμεθα, καὶ φύσει δὲ πρόσεστιν ἡμῖν ἡ φι-
λία. Φύσει γὰρ τὸ γεννῶν φιλεῖ τὸ γεννώμενον· καὶ
οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν ὀρνέοις,
καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων·^c καὶ οὐκ ἐν γεννῶντι
μόνον καὶ γεννώμενῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἑτερογενέσι
πρὸς ἀλληλα, μάλιστα δὲ πάντων ἐν τοῖς ἀνθρώποις·
διὰ τοῦτο τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνθρώ-

* Lib. VIII. cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας κτλ.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER OCTAVUS.

Cap. I.

De amicitia.

His autem expositis reliquum est, ut de amicitia dis-
seramus. Est enim amicitia aut virtus, aut sequitur vir-
tutem. Ea quippe quæ inter morositatem et adulationem
est virtus, adjuncto amore fiet amicitia : quemadmodum
octavo libri quarti capite dictum est a nobis, et perfe-
ctam sequitur virtutem. Vera enim amicitia, sicut statim
dicetur, in honestis tantum viris inest. Quamobrem in
nostra de virtutibus disputatione consentaneum est nos
etiam de ea exponere, quoniam vel ad vitam agendam
res est maxime necessaria. Nam sine amicis nemo vivere
velit, etiamsi ceterorum honorum omnium copia circum-
fluat : nimirum etiam iis qui divitiis, imperiis et potentia
instructi atque ornati sunt, amicis opus esse maxime vi-
detur. Quid enim prodest talis felicitas iis, qui de aliis
bene mereri non possunt? At in neminem beneficia con-
ferunt qui amicos non habent : quæ enim maxime locum
habet et laudabilis est beneficentia, ea in amicos confer-
tur : aut qua ratione homo felix sine amicis in felicitate
permaneat et incolumis servetur? quanto enim major fel-
licitas, tanto etiam periculosior est. At non modo felices,
sed miseri quoque et pauperes amicis opus habent :
omnes enim unicum perfugium amicos esse putant. Ne-
que vero omni tantum fortunæ, sed etiam ætati amici-
tia conducit : namque amici adolescentulos ad sanitatem
perducunt, ne propter boni ignorantem peccent, senes
autem colunt, eorumque actionis defectum ex ætatis
imbecillitate ortum ipsi suppleant : eorum denique qui
integerrima ætate florent bonas actiones juvant, et me-
liora negotia faciunt, ut in proverbio est :

Duobus quippe simul euntibus etiam alter altero plus videt :

cum amicis enim melius singula et excogitare possumus
et agere, sed et natura nobis inest amicitia. Natura enim
ita comparatum est, ut omnis parens prolem suam dili-
gat : quod non modo in hominibus, sed in avibus quo-
que et plerisque animalibus locum habet : nec in pa-
rente tantum et prole, sed etiam in iis qui propinqua
cognitione conjuncti sunt, omnium maxime vero in ho-
minibus : ideoque hominum amantes tanquam huma-

πινόν τι ποιούντας. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκείον ἅπας ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον· οἷ τε ἄ γὰρ ἐπὶ χώρας μένοντες σὺν ἡδονῇ τὸν πλανώμενον ὑποδέχονται καὶ θεραπεύουσιν, ὃ τε ὁ πλανώμενος, εἰ συντύχοι μόνον ἀνθρώποις, μάλιστα χαίρει. Καὶ τὰς πόλεις ἢ φίλα συνέστησε τὴν ἀρχὴν καὶ αἰεὶ συνέχει· καὶ οἱ καθιστάντες τὰς πόλεις νομοθεταὶ μᾶλλον τῆς φιλίας φροντίζουσιν, ἢ τῆς δικαιοσύνης· καὶ γὰρ διὰ τὴν ὁμόνοιαν ἢ δικαιοσύνη ζητεῖται· ἢ δὲ ὁμόνοια ὁμοίων τί ἐστι τῆς φιλίας, ἢ δὲ στάσις ὁμοία ἐστὶ τῆς ἔχθρας, ἣν αἰεὶ τῆς πόλεως ἀπελαύνειν σπουδάζουσιν οἱ νομοθεταί. Ἄλλως τε, φίλων μὲν ὄντων πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν, οὐ χρεία τῆς πόλεως δικαιοσύνης, δικαίων δὲ ὄντων, φιλίας χρεία· βέλτιον γὰρ μετὰ ταύτης ὁμοιοῦσιν, ἢ μετὰ τῆς δικαιοσύνης. Ἔτι δὲ τὸ μάλιστα δίκαιον φιλικὸν εἶναι δοκεῖ· καὶ γὰρ ἐπειδὴν τις περὶ τὸν πλησίον πάντα τὰ δίκαια διασώζει, κἂν ἑ αὐτόν τι δέη ζημιωθῆναι, φίλος ἐστίν· ὥστε μᾶλλον ζητεῖται ἢ φίλια ἢ ἢ δικαιοσύνη παρὰ τῶν νομοθετῶν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὸ καλῶς ὁμοιοῦσιν δύνασθαι. Οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ πρὸς ἄλλο φέρει ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καλόν ἐστι καὶ ἐπαινετόν· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν, ἢ τε πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἐν εἶναι· καὶ ἐνίοι φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸν φίλον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἀντίκρυ εἶναι.

(Scripti : * χρεία] ex Aristotele; cod. χρεῖαν. — * διαμείναι] cod. διαμείνη — ^b σὺν τε] ex Iliad. X. 224; cod. σύντε. — ^c ζῶων] cod. ζῶων. — ^d οἷ τε] cod. οἷτε. — ^e ὃ τε] vulgo ὃ, τε. — ^f κἂν] vulgo κἂν. —)

Κεφ. β'.

Τίς ἡ φιλία, καὶ ὅτι τρία αὐτῆς ἐστὶν εἶδη.

* Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ φιλία· διαπορεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα. Πότερον ὁμοιότης ἐστὶν ἡ φιλία, καὶ οἱ ὁμοιοὶ φίλοι, ἢ ἐναντιότης, καὶ οἱ ἔχοντες ἐναντίοι. Οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητα τιθέασιν αὐτήν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους· ὅθεν τὸν ὁμοῖόν φασιν ὡς τὸν ὁμοῖον, καὶ κολοῖον ποτὶ κολοῖον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δὲ ἐναντίους φίλους φασὶν εἶναι, καὶ τὸν λόγον εἰς τὸ καθολικώτερον καὶ φυσικώτερον ἀνάγουσιν, Εὐριπίδης μὲν φάσκων,

Ἐρᾶν μὲν ὁμβροῦ γαῖαν ἐξηρανθεῖσαν,
Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν ἢ πληρούμενον
Ἄμβροῦ, πεσεῖν εἰς γαῖαν·

Ἡράκλειτος ἢ δὲ λέγων τὸ ἀντίξουν συμφέρον εἶναι, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι· ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις ἀποφαίνεται περὶ τῆς φιλίας μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ ὁ

* Διαμφισθητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς κτλ.

num quid facientes laudare consuevimus. Cernere licet etiam in peregrinationibus, quam sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum : qui enim in terra sua manent libenter peregrinantem excipiunt et colunt, et qui peregrinatur, si occurrat modo hominibus, vehementer lætatur. Sed et civitates initio amicitia constituit et semper conservat : et qui respublicas constituerunt legum latores majorem amicitia quam justitia rationem habent : concordia quippe causa justitia quaeritur : concordia autem similis est amicitia, sicut seditio ad inimicitia similitudinem accedit, quam semper a civitate arcere student legum latores. Adde quod ne opus quidem civitati justitia est, si amici inter se sint cives, contra vero licet sint justii, amicitia tamen opus est : cum hac enim quam cum justitia concordius vivunt. Quin etiam quod justissimum est ad amicitias jungendas accommodatissimum videtur : quum quis enim jura omnia observat in alio, neque quidquam praetermittit, ac ne paenam quidem si mereatur, is tamen amicus erit : quomobrem amicitia magis quam justitia a legum laboribus expetitur, estque ea ad veram concordiam omnino necessaria. Neque tantum necessaria est et ad aliud bonum confert, sed etiam ipsa per se pulchra et laudabilis est : nam amicorum studiosos laudamus, et amicorum multitudo videtur una ex praclaris esse rebus : nonnulli quoque nihil a viro bono differre amicam arbitrantur, sed plane eundem esse.

Cap. II.

Quae sit amicitia : item tres ejus species esse.

Talis ergo amicitia est : sunt autem de illa disputantibus haud pauca, de quibus dubitatur. Ac primum quidem, utrum similitudo sit amicitia, similesque sint amici, an contrarietas et contrarii qui amicitiam cum aliquo gerunt. Alii enim eam similitudinem esse statuunt, et similes amicos : ex quo proverbialia nata sunt, semper similem ad similem, et graculum ad graculum, et caetera hujus generis : alii vero contrarios amicos esse affirmant, totamque rem magis universe spectatam ad naturales rationes referunt, ut Euripides, quum ait :

Amat quidem imbrem terra, quum siccum solum,
Amat quoque excelsum imbribus caelum grave,
Agitante Venere in gremia terrae labier :

et Heraclitus quum ait, contrarium utile esse, et ex diversis pulcherrimum concentum existere, et ex contentione omnia oriri : his contrariam de amicitia sententiam cum aliis multis Empedocles dicit, affirmans simile ejus

Ἐμπεδοκλῆς, ὁ λέγων τὸ ὁμοίον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Τὸ μὲν οὖν ἀνάγειν τὸν λόγον εἰς καθολικούς τινας καὶ φυσικούς λόγους, καὶ ζητεῖν ἀπλῶς πῶς τὰ ἐναντία τῶν ἐναντιῶν ἐφίεται, καὶ τὰ ὁμοία τῶν ὁμοίων, οὐκ ἔστιν οἰκίον τῆς παρούσης σκέψεως.

* Ἐπισκεψώμεθα δὲ ὅσα μόνης ἔχεται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὅσα εἰς ἡθῆ φέρει καὶ πάθη· ταῦτα γὰρ ὅλη ἐστὶ τῆ παρούση πραγματεία. Ζητητέον τοίνυν πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἢ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς γίνεται, ἐν δὲ τοῖς μοχθηροῖς οὐχ ὅσον τε γενέσθαι· καὶ πότερον πολλὰ εἶδη φιλίας, ἢ ἐν οὐ γὰρ, διότι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον ἢ φιλία, διὰ τοῦτο ἐν εἶδος αὐτῆς ἐστίν· ἐπιδέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ τὰ ἕτερα τῶ εἶδει· ἢ ἄ γὰρ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἕτερα ὄντα τῶ εἶδει τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιδέχονται· οὐ γὰρ ὁμοίως εἰσὶν ὄντα· ὥστε οἱ διὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οἰόμενοι ἐν εἶδος φιλίας εἶναι, οὐχ ἱκανῶς πεπιστεύκασι σημεῖον. Παρὶ τούτων δὲ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται.

** Τὰ μὲν οὖν ζητούμενα ταῦτα· φανερὰ δ' ἂν γένοιτο, εἰ φανερὸς γένοιτο ὁ περὶ τοῦ φιλητοῦ λόγος· οὐ γὰρ πάντα φιλοῦμεν, ἀλλ' ὅσα πέφυκε φιλεῖσθαι, ἃ ἐστὶ τὰ φιλητά· φιλητά δὲ ἐστὶ ταῦτα, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἡδύ, τὸ χρήσιμον· τὸ μὲν οὖν ἀγαθόν, καὶ τὸ ἡδύ, δι' ἑαυτοῦ φιλεῖται, τὸ δὲ χρήσιμον φιλεῖται ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ διὰ τὴν ἡδονήν.

*** Χρήσιμον γὰρ ἐστὶ, δι' οὗ γίνεται ἢ ἀγαθόν, ἢ ἡδονή· ὥστε τὸ μὲν ἀγαθόν καὶ ἡδονή, ὡς τέλη εἰσι φιλητά· τὸ δὲ χρήσιμον ὡς πρὸς τὸ τέλος ταττόμενον.

**** Σκεψώμεθα δὲ πῶς τὸ ἀγαθόν φιλητόν ἐστι· πότερον τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, ἢ τὸ φιλοῦντι ἀγαθόν· ἐνίοτε γὰρ διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, καὶ ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν, ἄλλο δὲ τισι δοκεῖ ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡδύ διαφέρει, τὸ ἀπλῶς ἡδύ, καὶ τό τισιν ἡδύ· πότερον γοῦν φιλητά ἐστίν; ἢ δῆλον ὅτι τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ φιλητά ἐστίν; ὁμοίως δὲ καὶ χρήσιμα φιλητά ἐστίν, ἢ πρὸς τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ φέρει· καὶ οὐ πάντα τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἢ δοκεῖ αὐτοῖς ἡδέα εἶναι καὶ ἀγαθὰ καὶ χρήσιμα, ταῦτα φιλητά.

***** Ὅστε ἀπλῶς μὲν φιλητόν τὸ ἀγαθόν ἐστὶ· τισὶ δὲ φιλητόν τό τισιν ἀγαθόν· φαινόμενον δὲ φιλητόν, τὸ δοκοῦν τισιν ἀγαθόν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ χρήσιμον.

***** Τριῶν δὲ ὄντων τῶν φιλητῶν, δι' ἃ ἢ φιλησις γίνεται, οὐκ ἐν πᾶσι τοῖς φιλοῦμένοις ἤδη καὶ φιλία γίνεται· φιλοῦμεν γὰρ καὶ τὰ ἀψυχα διὰ τι τούτων τῶν τριῶν φιλητῶν· ἀλλ' οὐ φιλία τὸ τοιοῦτον· φιλία μὲν γὰρ ἐστίν, ὅταν τις φιλῶν ἀντιφιλητῆται, καὶ βούληται τῶ φιλοῦμένῳ τὰ ἀγαθὰ, καὶ αὐτῶ βουλομένην

quod simile aliis est desiderio teneri. Altius igitur repetere rem atque ad universalia præcepta et physicas rationes referre, item simpliciter quærere, quomodo tum contraria appetant contraria, tum similia concupiscant similia, a præsentī quæstione alienum est.

Videamus autem illa quæ humanæ tantum naturæ convenient, et ea quidem humana, quæ ad mores et affectus pertinent: hæc enim tanquam materia præsentī commentationi subjecta est. Quamobrem quærendum est, utrum inter omnes, an inter bonos tantum amicitia sit, inter malos vero ne esse quidem possit: item sintne multæ amicitia species, an una duntaxat: non enim, quia amplificationem et deminutionem recipit amicitia, idcirco una ejus species est: siquidem recipiunt amplificationem et deminutionem etiam res specie differentes: substantia quippe et accidens, quæ specie diversa sunt, tamen id quod magis et minus est recipiunt: neque enim quum sint, eodem tamen modo sunt: itaque qui propterea quod amplificationem et deminutionem amicitia recipiat unam tantum ejus speciem esse putant, non satis firmo nituntur argumento. Quæ igitur vulgo quærantur, hæc sunt: eaque plana fient, si prius quid sit amabile et omnem de eo sermonem perspexerimus: neque enim omnia amamus, sed quæ amari solent, nempe ea quæ amabilia sunt: amabilia autem habentur hæc, bonum, jucundum, utile: horum vero bonum et jucundum per se amatur, utile autem vel boni vel voluptatis causa amatur.

Utile enim est, quo aut aliquod bonum aut voluptas comparatur: itaque bonum et voluptas tanquam fines sunt amabilia: at utile tanquam id quod ad finem refertur.

Videamus autem quomodo bonum sit amabile: utrum quod simpliciter, an quod amanti est bonum: nonnunquam enim hæc inter se differunt, estque aliud quod simpliciter et proprie bonum dicimus, aliud quod nonnullis tale videtur: eodemque modo differt et jucundum, quia aliud est simpliciter jucundum, aliud quod quibusdam est jucundum: utra igitur sunt amabilia? an manifestum est, ea quæ jucunda et bona videntur, esse amabilia? similiter et utilia illa, quæ ad ea quæ jucunda videntur et bona, perducunt, amabilia judicantur: non tamen omnia, quæ jucunda et bona videntur, sed quæ illis jucunda et bona et utilia videntur esse, hæc sunt amabilia.

Quamobrem absolute quidem amabile est bonum: quibusdam vero amabile, quod quibusdam est bonum: denique specie amabile, quod quibusdam bonum videtur esse: similiter jucundum quoque et utile.

Quum autem tria sint amabilia, quorum causa amatio exoritur, non in omnibus tamen quæ amamus etiam amicitia aut amor nascitur: nam et inanima diligimus propter unum ex his tribus amabilibus: nec tamen tale quid amicitia vocatur: est enim amicitia, quum amans redamatur, atque amato omnia bona optat, qui et ipse

* Ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικά κτλ. — ** Cap. 2. Τάχα δ' ἂν γένοιτο φανερόν κτλ. — *** Δόξειε δ' ἂν χρήσιμον. — **** Πότερον οὖν τάχαθον φιλοῦσι κτλ. — ***** Φιλεῖ δὲ ἕκαστος κτλ. — ***** Τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν κτλ.

τῶ φιλοῦντι τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ φιλῶν, φέρε εἰπεῖν, οἶνον, οὔτε παρ' αὐτοῦ ἀντιφιλεῖται, οὔτε τῶ οἴνω βούλεται τὰ ἀγαθὰ· γελοῖον γάρ· ἀλλ' εἴπερ σώζεσθαι βούλεται αὐτόν, οὐκ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ οἴνου, ἀλλὰ δι' ἑαυτόν, ἵνα αὐτὸς ἔχη· τῶ δὲ φίλῳ βουλόμεθα τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἕνεκα· διὰ τοῦτο ἢ πρὸς τὰ ἀψυχα φιλῆσις οὐκ ἔστι φιλία.

* Ἐτι δὲ οὐδὲ εἴ τις ἀνθρώπον φιλοῖη καὶ βούλοιτο αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ, τὸ τοιοῦτον ἀνάγκη φιλίαν εἶναι· δεῖ γάρ καὶ ἀντιφιλεῖσθαι ὁμοίως· εἰ δὲ μὴ, οὐ φίλος ἐστίν, ἀλλ' εὐνοῦς τις λέγεται.

** Συμβαίνει δὲ τινὰς λαθάνοντας ἀλλήλους φιλεῖν ὑπολαβόντας ἀγαθοῦς τινὰς, καὶ χρησίμους εἶναι, καὶ ἐπιεικῆς, καὶ βούλεσθαι ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ· τοῦτους δὲ κυρίως μὲν φίλους οὐκ ἂν τις εἴποι, ὅτι οὐκ ἴσασι φιλοῦμενοι, οὐδὲ ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· εὐνοῦς δὲ ἀλλήλοις εἶποι τις ἂν· οὔτε τῶν ἢ τῶν ἀψύχων φιλῆσις φιλία ἐστίν, οὔτε ἢ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τινὸς ἑλλείπη τῶν εἰρημένων. Ἄλλὰ φιλία ἐστίν, ὅταν ἀλλήλοις εὐνοῶσιν, ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ διὰ τὸ ἡδύ, ἢ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ βούλωνται ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ λαθάνουσιν ἀλλήλους φιλοῦντες.

*** Ὅτι ἂν μὲν οὖν ἐστι φιλία εἴρηται· φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι καὶ τρία εἶδη φιλίας· ἐπεὶ γὰρ τρία ἐστὶ τὰ δι' ἃ γίνεται ἡ φιλία, τὸ ἡδύ, τὸ ἀγαθόν, τὸ χρήσιμον, καὶ διαφέρουσι ταῦτα ἀλλήλων τῷ εἶδει, ἰσαριθμῶς τοῖς φιλητοῖς καὶ ἡ φιλία. Καθ' ἕκαστον γὰρ τῶν φιλητῶν δυνατὸν φιλίαν γενέσθαι, ἥτοι φιλῆσιν μὴ λαθάνουσιν, καὶ ἀντιφιλήσιν.

**** Ἐτι δὲ καὶ βούλησιν ἀλλήλοις τῶν ἀγαθῶν καθ' ἑσὸν· γὰρ τι φιλοῦμεν, βουλόμεθα ἕκασιν τὸ ἀγαθόν. Τρία ἄρα εἶδη φιλίας, κατὰ τὸ ἀγαθόν, κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ κατὰ τὸ χρήσιμον.

(Scripsi : * οὐρανόν] cod. οὐρανόν. Cæterum horum versuum initium citatur etiam Magn. Mor. II, 11 et Eudem. VII, 1. Integros servant Athenæus XIII p. 599 et omisso auctoris nomine Stobæus Ecl. Phys. I p. 268. Conf. fragm. fab. inc. apud Wagnerum p. 826 et Phil. Græc. Fragm. vol. II p. LXII Ἐρᾶ μὲν ὄμβρου γὰρ ὅτι ἂν ξηρὸν πέδον Ἄκαρπον αὐχμῶν νοτίδος ἐνδεῶς ἔχη· Ἐρᾶ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανός, πληρούμενος ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαίαν, Ἄφροδίτης πόσις. Ὅταν δὲ συμμιχθῆτον εἰς ταυτὸν δύο, Τίκτουσιν ἡμῖν πάντα· κάκτρεφουσ' ἄμα, Ὅθεν βρότειον ζῆ τε καὶ θάλλει γένος. — ὁ Ἡράκλειτος] Cf. Plato Conviv. p. 187 τὸ ἐν γὰρ φησι διαφερόμενον αὐτὸ ἀπὸ τῶν ζυμφερέσθαι. Sextus Empiricus Pyrh. Hypot. I c. 29 § 210 p. 53 ed. Fabric. τάναντία περὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρχειν. Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 318. — ὁ Ἐμπεδοκλῆς] Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 10

vicissim omnia bona amanti optat : qui vero, exempli gratia, vinum amat, neque vicissim ab eo amatur, neque quidquam boni optat vino : quippe id ridiculum est : nam si conservari vult vinum, non vini causa id vult, sed sua, ut nimirum ipse fruatur : amico autem bona ipsius causa optamus : ideoque amor quo inanima prosequimur, non est amicitia.

Præterea neque si quis hominem amet, eique bona omnia exoptet, continuo id amicitiam esse necesse est : nam eodem modo eum redamari oportet : quod nisi fiat, non amicus, sed benevolus vocatur.

Fit quoque interdum, ut quidam occulte inter se ament, quum bonos se mutuo et utiles et honestos probosque viros esse judicant, sibi que invicem propterea bona omnia exoptent : quos tamen proprie amicos non dixeris, quia amari se non intelligunt et mutuum hanc ignorant benevolentiam : quos propterea melius benevolos aliquis vocet : quocirca neque inanimorum amor amicitia est, neque amor erga homines, quando aliquid eorum quæ jam diximus ei deest. Verum amicitia vocatur, quando mutua se benevolentia complectuntur, aut propter bonum, aut ob jucundum, aut propter utile aliquid, et sibi invicem bona omnia exoptant, scientes mutuum ipsorum esse amorem.

Quid ergo sit amicitia, jam diximus : tres autem esse amicitia species e præcedentibus quoque apparet : quum enim tria sint, propter quæ amicitia contrahitur, jucundum, bonum et utile, atque hæc singula specie inter se differant, totidem simul, quot sunt amabilia, diversæ amicitia species sunt. Pro singulis enim amabilibus amicitia, aut amatio non occulta et mutuus amor esse potest.

Sed et mutua benevolentia invicem sibi bona exoptantium in his omnibus locum habet : quatenus enim aliquid diligimus, bonum ei optamus. Sunt igitur tres amicitia species a bono, jucundo et utili ortæ.

* Τούς δὲ βουλομένους κτλ. — ** Ἡ προσθετίον τὸ μὴ λαθάνουσιν κτλ. — *** Cap. 3. Διαφέρει δὲ ταῦτα ἀλλήλων κτλ. — **** Οἱ δὲ φιλοῦντες κτλ.

Empedocli. Carm. vs. 338-339 ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν, ὄξυ δ' ἐπ' ὄξυ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ. —^a ἡ] cod. ἡ. —^o δ, τι] cod. δτι. —^ε καθ' ἑσόν] cod. καθόσον. —

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς διὰ τὸ χρησίμον φιλίας, καὶ τῆς διὰ τὴν ἡδονὴν ὅτι ἀτελεῖς εἰσὶν αἱ τοιαῦται φιλίαι.

* Ζητητέον δὲ περὶ ἐκάστου εἶδους. Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρησίμον φιλοῦντες ἀλλήλους οὐκ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἀλλήλους φιλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἡδύ, πρὸς δὲ χρησιμοί εἰσι, καὶ φιλοῦσιν ἕως ἂν ἐρχηταί τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονὴν ἀλλήλους φιλοῦντες, οὐ καθ' ἑαυτοὺς φιλοῦσιν· οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅτι ἡδεῖς εἰσὶ διὰ τοῦτο φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡδεῖς εἰσιν, εἰ γὰρ ἄλλοις ἡδεῖς ἦσαν, οὐκ ἂν ἐφίλου· οἱ τε^a δὲ διὰ τὸ χρησίμον φιλοῦντες, καὶ οἱ διὰ τὸ ἡδύ, οὐκ ἀπλῶς διὰ τὸ ἀγαθόν ἢ τὸ ἡδύ στέργουσι, καὶ οὐ διότι ὁ φιλούμενος αὐτὸς τοιοῦτός ἐστι διὰ τοῦτο φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡδύς ἐστι καὶ χρησίμος. Ὡστε δὴλον, ὅτι αἱ φιλίαι αὗται κατὰ συμβεβηκός εἰσιν· οὐ διὰ τοῦτο γὰρ φιλεῖται ὁ φιλούμενος, ὅτι τοιόσδε τις ἐστὶν αὐτός, ἀλλὰ διότι πορίζει ὁ μὲν ἀγαθόν, ὁ δὲ ἡδονήν. Καὶ εὐδιάλυτοι δὲ εἰσιν αἱ τοιαῦται φιλίαι· οἱ γὰρ ἡδεῖς καὶ χρησιμοὶ οὐκ αἰεὶ εἰσιν ἡδεῖς καὶ χρησιμοὶ· ἄλλοτε γὰρ ἄλλοις ἡδόμεθα, καὶ ἄλλοτε ἄλλο ἐστὶ^b τὸ χρησίμον.

** Μὴ παραμένοντος οὖν τοῦ αἰτίου τῆς φιλίας καὶ αὐτῆ οὐ δύναται παραμένειν, ἀλλὰ διαλύεται, ὡς οὔσα πρὸς ἐκείνη, καὶ ταῦτα ἔχουσα τέλη. Ἡ δὲ τοιαύτη φιλία ἢ εὐμετάβολος μάλιστα δοκεῖ γίνεσθαι ἐν τοῖς πρεσβύταις· οὐ γὰρ τὸ ἡδύ οἱ τηλικούτοι διώκουσιν, οὔτε σφόδρα, οὔτε συνεχῶς· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐλλείπουσι τῆς καθ' ἡδονὴν φιλίας, τὸ ὠφέλιμον δὲ αἰεὶ μόνον ζητοῦντες, κατὰ τὸ χρησίμον εἰσι φίλοι. Καὶ οὐχ οἱ πρεσβύται^c μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων ὅσοι οὐ τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον ζητοῦσιν· οἱ τοιοῦτοι δὲ οὐδὲ πάνυ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδὲ ἡδονταὶ ἀλλήλοις· τῆνικαῦτα γὰρ ἡδονταὶ ἀλλήλοις, ὅτε ὠφελίμοι γίνονται, ἢ ἐλπίδας παρέχουσιν ὠφελείας, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον οὐκέτι·^d οὐκ ὄντες δὲ ἀλλήλοις ἡδεῖς οὐδὲ δύναται συνοικεῖν. Τοιαύτην δὲ φασὶν εἶναι καὶ τὴν ξενικὴν φιλίαν· καὶ αὕτη γὰρ διὰ τὸ χρησίμον συνέστηκεν.

*** Ἡ δὲ φιλία τῶν νέων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' ἡδονὴν ἐστὶ. Κατὰ πάθος γὰρ οὔτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδύ, καὶ οὐ τὴν μέλλουσαν ὠφελίαν, ἀλλὰ τὴν παροῦσαν ἡδονήν· αἰσθησεὶ γὰρ μάλιστα ζῶντες τῷ παρόντι χαίρουσι, καὶ ὅ τὴν αἰσθησὶν θέλει. Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης καὶ τὰ ἡδέα γί-

Cap. III.

De ea, quæ aut utilitatis, aut voluptatis causa instituitur, amicitia; easque amicitias imperfectas esse.

Sed de unaquaque specie quærendum est. Qui ergo utilitatis causa se mutuo diligunt, non ipsorum causa inter se amant, sed propter bonum aut jucundum, ad quam rem illi prodesse videntur, amantque donec alter ab altero aliquid boni acceperit: eodemque modo qui voluptatis causa inter se amant, non per se amant: neque enim quod simpliciter jucundi sint, idcirco eos amant, sed quia ipsis jucundi sunt; si enim aliis jucundi essent, eos non amarent: ergo et illi qui utilitatis et qui voluptatis causa amant, non simpliciter ob bonum et jucundum diligunt, nec quod homo qui amatur ipse talis sit, propterea amant, sed quia ipsis jucundus atque utilis est. Unde apparet, tantum per accidens has amicitias esse: neque enim qui amatur, ideo amatur, quod talis sit ipse, sed quia aliquid præbet, ille utilitatem, hic voluptatem. Sed et facile tales amicitie dirimuntur: namque homines jucundi et utiles non semper sunt jucundi et utiles: alias enim alii delectamur et alias aliud utile est.

Quum amicitie igitur causa non permaneat, ipsa quoque amicitia permanere nequit, sed dissolvitur, utpote quæ eo spectet eumque finem habeat. Talis autem amicitia quæ facile mutatur in senibus potissimum inesse videtur: namque homines ætate provecti id quod jucundum est neque vehementer neque crebro sequuntur: ideoque minus idonei sunt ad contrahendam eam quæ voluptatis causa instituitur amicitiam; quia enim id tantum quod e re sua est, quærunt, idcirco quoque propter emolumentum suum amici sunt. At non solum senes, sed etiam juvenes illi qui non voluptatem, sed utilitatem spectant: tales enim omnino ne commercium quidem cum aliis habent: interdum enim ne mutuo quidem sibi grati sunt: nimirum tum demum grati sunt, quum utiles quoque esse possunt, aut aliquam saltem utilitatis spem præbent, alias vero non item: quum vero sibi mutuo non sint jucundi, ne vivere quidem una possunt. Talem autem etiam hospitalem amicitiam esse ajunt: nam et hæc commodi alicujus causa contrahitur.

At vero juvenum amicitia voluptatis causa plerumque contrahitur. Nam affectibus isti in vita obtemperant: maximeque id quod jucundum est, nec futuram utilitatem, sed præsentem voluptatem sequuntur: nimirum quum sensu potissimum vivant, semper præsentibus gaudent, et id quod delectat sensum, amplectuntur. Sed in flexu ætatis

* Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρησίμον κτλ. — ** Τὸ δὲ χρησίμον οὐ διαμένει κτλ. — *** Ἡ δὲ τῶν νέων φιλία κτλ.

νεταί ἑτέρα· διὸ ταχέως γίνονται φίλοι καὶ παύονται· μεταπίπτοντος γὰρ τοῦ ἡδέος καὶ ἡ φιλία μεταπίπτει· μεταπίπτει δὲ τὸ τοιοῦτον ἡδὺ ταχέως, ὥστε καὶ ἡ φιλία. Καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι κατὰ πάθος καὶ ἡδονὴν ζῶντες· τὸ γὰρ πλείστον τῆς ἐρωτικῆς κατὰ πάθος καὶ ἡδονὴν· διὸ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται φιλοῦντες, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες, ὅτι οὐ λογισμῶ καὶ κρίσει τινὶ φιλοῦσιν, ἀλλὰ πάθει φερόμενοι. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν ὅσοι βούλονται ἀλλήλοισι· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς φιλίας αὐτοῖς γίνεται, καὶ ἡ ἡδονὴ τὴν συνοίκησιν ἀπαιτεῖ. Ἡ μὲν οὖν καθ' ἡδονὴν καὶ κατὰ τὸ χρησίμου φιλία τοιαύτη ἐστίν, ἀτελής, καὶ οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός.

(Scripsi : ^a οὐ τε] cod. οὔτε. — ^b ἄλλο ἐστὶ] cod. ἄλλο ἐστὶ. — ^c πρᾶξεται] vulgo πρᾶξεται. ^d οὐκέτι] cod. οὐκ ἐτι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλίας, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία φιλία.

* Ἡ δὲ διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλία ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων ^a τελεία ἐστὶ καὶ καθ' αὐτό. Βούλονται γὰρ ἀλλήλοισι ὅσοι τὰ ἀγαθὰ, ὅτι αὐτοὶ ἀγαθοὶ εἰσιν, οὐ δὲ ἄλλο, ἀλλὰ καθ' ἑαυτούς· οἱ δὲ βουλόμενοι τὰ ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οὐχ ἑαυτῶν ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν φίλων, ὅσοι εἰσιν οἱ μάλιστα φίλοι· δι' αὐτούς γὰρ τοὺς φίλους φιλοῦσι, καὶ βούλονται αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ δι' ἄλλο καὶ κατὰ συμβεβηκός· ἡ τοιαύτη δὲ φιλία καὶ βεβαία ἐστὶ καὶ μόνιμος· διαμένει γὰρ ἕως ἂν ἀγαθοὶ ᾖσιν οἱ φίλοι καὶ σπουδαῖοι, καὶ ἀγαθοῖς χαίρωσιν· ἡ γὰρ ἀρετὴ μόνιμὸν ἐστὶ· καὶ ἔστιν ἐκάτερος αὐτῶν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπλῶς ἀγαθός, καὶ τῷ φίλῳ ἀγαθός· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ καὶ καθ' ἑαυτούς ἀγαθοὶ εἰσι καὶ ἀλλήλοισι. Ὁμοίως δὲ καὶ ὠφέλιμοι εἰσι καὶ ἡδεῖς· οἱ γὰρ καθ' ἑαυτούς καὶ ἀπλῶς ἀγαθοὶ καὶ ἀλλήλοισι ἡδεῖς εἰσιν. Ἐκαστος γὰρ χαίρει ταῖς ἑαυτοῦ πράξεσι, καὶ διὰ τοῦτο ἡδέεται καὶ ταῖς τῶν ἄλλων, ὅταν ὁμοίαι ᾖσι ταῖς αὐτοῦ πράξεσιν, ἢ αἰ αὐταί· αἱ δὲ τῶν σπουδαίων καὶ ἀγαθῶν πράξεις αἱ αὐταὶ καὶ ὁμοίαι εἰσιν· ὥστε φανερόν, ὅτι οἱ σπουδαῖοι ἡδεῖς εἰσι καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοισι. Διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη φιλία μόνιμος ἐστίν. Ἄ γὰρ ἰδίαι αἱ ἄλλαι ἔχουσι φιλίαι, καὶ ᾧ ἐστὶ χρεῖα τοῖς φίλοις, ταῦτα πάντα μόνῃ αὐτῇ ἡ φιλία συνεληφεν ἐν ἑαυτῇ· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ χρησίμου· τῷ γὰρ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδύ ἐπιταί καὶ τὸ ὠφέλιμον· καὶ ἔστι τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν οὐ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλοῦντι· καὶ ἡδύ καὶ ὠφέλιμον ὁμοίως, οὐ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλοῦντι· καὶ ἡ ὁμοιότης δὲ ποιεῖ

etiam jucunda mutantur : quamobrem celeriter et fiunt amici et esse desinunt : mutato enim illo quod iis jucundum est, amicitia quoque eorum mutatur : talis autem voluptas cito immutatur, ideoque et amicitia. Quin etiam ad amorem proclives sunt juvenes, utpote qui affectibus et voluptati in vita serviant : maxima enim rei amatoris pars ex affectu et voluptate constat : amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut sæpe uno eodemque die voluntatem mutant, quia non ratione aliqua amant et judicio, sed prout animi impetu abripiuntur. Hi autem totos dies una traducere vitæque societate conjungi volunt : hinc enim amicitia ipsi ducitur exordium, sed voluptas contubernium etiam postulat. Quæ igitur voluptatis aut utilitatis causa instituitur amicitia talis est, hoc est, imperfecta, neque per se, sed per accidens tantum.

Cap. IV.

De ea quæ boni causa contrahitur amicitia, eamque esse perfectam.

Quæ vero boni causa contrahitur, si bonorum est virorum et virtute similium, per se est et perfecta amicitia. Hi enim sibi mutuo bona optant, quia ipsi sunt boni, et boni quidem per se, non ob aliud : qui vero bona amicis, non sua sed ipsorum causa optant, hi maxime sunt amici : amicorum enim causa amicos diligunt iisque bona precantur, non ob aliud et per accidens : talis autem et firma et stabilis est amicitia : quippe manet, dum boni probique sunt amici, et dum bonis hominibus delectantur : stabilis enim virtus : estque uterque eorum et per se simpliciter absoluteque bonus, et amico talis : nimirum boni et per se boni sunt et invicem boni. Eodemque modo utiles quoque sunt et jucundi : qui enim simpliciter et per se boni sunt, etiam sibi mutuo jucundi sunt. Nempe suæ cuique actiones placent, ideoque etiam aliorum actionibus delectatur, quum aut similes sunt actionibus suis aut eadem : bonorum vero proborumque virorum eadem aut similes sunt actiones : unde apparet, probos viros et sibi et inter se jucundos esse. Quamobrem stabilis hujusmodi amicitia est. Quæ enim peculiariter reliquæ amicitia habent, quibusque indigent amici, hæc omnia sola hæc amicitia in se continet : nam et bonum et jucundum habet et utile : bono quippe et jucundum adjunctum esse patet et utile : estque hujusmodi bonum non per se tantum bonum, sed etiam ei qui amat : similiterque et jucundum et utile non per se tantum, sed etiam ei qui amat : sed et voluptatem similitudo talibus amicis affert ; et hæc amicitia plurimum tum voluptatis tum utilitatis habet. A cujus similitudine reliquæ

* Cap. 3. Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία κτλ.

τοῖς τοιοῦτοις φίλοις τὴν ἡδονὴν καὶ αὕτη μάλιστα ἡ φίλια τὴν ἡδονὴν ἔχει καὶ τὸ ὠφέλιμον. Καὶ καθ' ὁμοίτητα ταύτης αἱ ἄλλαι φιλῖαι ὀνομάζονται· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀρίστη φίλια· καὶ τὰ ταύτην ποιοῦντα ταῦτά ἐστι τὰ μάλιστα καὶ κυρίως φιλητά. Σπανίας δὲ εἰκὸς τοιαύτας φιλίας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ οὕτως ἀγαθοί. Οὐ μόνον δὲ ἀρετῆς δεῖται ἡ τοιαύτη φίλια καὶ τρόπων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ χρόνου καὶ συνηθείας κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἐστὶν εἰδῆσαι^β ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους εἶλας συναναλῶσαι· οὐδὲ δυνατόν ἀποδέξασθαι καὶ φιλεῖν ἀλλήλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῆ φιλητός, καὶ αὐτὸς φιλεῖν πιστευθῆ. Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ ποιοῦντες πρὸς ἀλλήλους βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ καὶ τῇ συνηθείᾳ φιλητοὶ γένοιτο ἀλλήλοις, καὶ πιστεύσαιεν φιλούμενοι. Βούλησις μὲν οὖν φιλίας τάχιστα γίνεται, φίλια δὲ οὐ· αὕτη μὲν οὖν ἡ φίλια τελεία ἐστὶ καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, καθὼς εἴρηται· καὶ κατὰ πάντα τὰ φιλητά γίνεται. Καὶ ὁμοίως ἐστὶν ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρου, ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· καὶ γὰρ ὁμοιοὶ εἰσὶν ἑκάτεροι ὄντες σπουδαῖοι, καὶ ὁμοίως εἰσὶν ἡδεῖς ἀλλήλοις καὶ φιλητοί.

(Scripsi : * ὁμοίων] ex Aristotele; Andronici codd. ὁμοίως. — ^β εἰδῆσαι] cum codd. ut apud Aristotelem, [Theophrastum Charact. proœm. paucosque alios. ° συναναλῶσαι] ex Aristotele; codd. συναλῶσαι. —)

Κεφ. ε'.

*Ὅτι αἱ ἀτελεῖς φιλῖαι καθ' ὁμοίτητα τῆς τελείας φιλίας λέγονται.

* Ἡ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν φίλια, καὶ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον ὁμοίωμα ταύτης ἔχουσι τῆς φιλίας. Τὸ γὰρ κυρίως ἡδὴ καὶ χρήσιμον τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ· * καὶ ἡδεῖς καὶ χρήσιμοι μάλιστα ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. Καὶ ἐν τούτοις δὲ τοῖς καθ' ὁμοίτητα λεγομένοις αἱ φιλῖαι παραμένουσιν, ὅταν τὸ αὐτὸ ἀλλήλοις παρέχωσιν· οἷον, εἰ χρήσιμός ἐστιν ἑκάτερος ἑκατέρῳ, ἢ ἡδύς, καὶ ὁ μὲν χρήσιμός ἐστιν, ὁ δὲ ἡδύς. Οὐ μόνον δὲ δεῖ τὸ αὐτὸ παρέχειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, εἰ γὰρ μέλλουσιν ἐν τῇ φίλιᾳ παραμένειν· οἷον, εἰ παρέχουσιν ἀλλήλοις ἡδονὴν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν παρέχουσι τρόπων· ὥσπερ οἱ εὐτραπέλοιοι τῇ εὐτραπέλιᾳ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐραστῆς καὶ ἐρώμενος· οὗτοι γὰρ ἡδονὴν μὲν παρέχουσιν ἀλλήλοις, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὁ μὲν ἐραστῆς ἡδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ· ληγούσης δὲ τῆς ὥρας ἐνίσταται καὶ ἡ φίλια λήγει· ἡ γὰρ ἡδονὴ δι' ἣν ἡ φίλια παύεται· οὕτε γὰρ ἐραστῆς ἡδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου, οὕτε ὁ ἐρώμενος θεραπεύεται·

* Cap. 4. Ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδὴ κτλ.

quoque amicitiae denominantur : hæc videlicet præstantissima amicitia est : et quæ eam conciliant, maxime proprieque amabilia sunt. Probabile autem est tales amicitias esse raras ; siquidem pauci ita boni sunt. Neque vero solum virtute bonisque moribus, sed tempore etiam et consuetudine ejusmodi amicitia indiget : fieri enim non potest, ut quis alterum, quod proverbii loco dici solet, recte noverit, priusquam illos quos vocant salis modios simul ederint : sicut nec fieri potest, ut alter amplectatur alterum, aut amet, nisi uterque alteri dignus amore videatur, et ipse amore incensus existimetur. Qui vero cito amicorum inter se officiis funguntur, volunt quidem amici esse, sed tamen non sunt, nisi forte longo tempore et consuetudine digni videantur qui inter se ament, et amari se credant. Amicitia igitur conciliandæ voluntas celeriter illa quidem suscipitur, sed non statim amicitia nascitur : hæc ergo et tempore et reliquis rebus perfecta et cumulata, ut diximus, amicitia est, eaque omnibus amabilium formis constat. Eodemque modo alter ab altero accipit, quod amicis contingere debet : similes enim sunt ambo, quum uterque sit bonus, atque æque jucundus alter alteri et amabilis est.

Cap. V.

Imperfectas amicitias e perfectæ amicitia similitudine nominari.

Quæ autem voluptatis vel utilitatis causa contrahitur amicitia, hujus amicitia formam et similitudinem habet. Proprie enim jucundum et utile est bonum : maximeque et jucundi sibi mutuo et utiles sunt boni. Et in his quidem, qui e similitudine amici nominantur, amicitia permanent, quum alter alterius beneficia similibus beneficiis pensat : verbi causa, si utilis alter alteri est, aut jucundus, vel alter utilis est, alter jucundus. Neque vero solum eandem operam alter alteri dare debet, sed etiam ex una et eadem re, siquidem manere in amicitia volunt : exempli gratia, si alter alteri voluptatem afferat, iisdem moribus afferent : sicut festivi qui festivitate sibi mutuo gratificantur, non ut amator et is quem amat : namque hi voluptatem quidem mutuo comparant, sed non eodem modo, siquidem amator gaudet aspectu ejus quem amat, homo carus contra amatoris officiis delectatur : forma porro evanescente interdum evanescit quoque amicitia : voluptas quippe propter quam amicitia est, cessat : nec enim aut facie ejus quem amat delectatur amplius ama-

πολλοὶ δὲ τῶν τοιούτων καὶ διαμένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, εἴαν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἀλλήλων ἤθη στέρωσιν, ὁμοία ἔχοντες. Οἱ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ παρέχοντες ἀλλήλοις, ἀλλ' ὁ μὲν ἡδονὴν ὁ δὲ τὸ χρήσιμον, οὔτε διαμένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, καὶ ὅτε φιλοῦσιν ἀλλήλους, ἤττον φιλοῦσιν· ὅπως δὲ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, παυομένου τοῦ συμφέροντος, καὶ αὐτοὶ παύονται φιλοῦντες, καὶ διαλύονται· οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς· ταύτας μὲν οὖν τὰς φιλίας, τὴν τε διὰ τὴν ἡδονὴν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαῦλους ἐνδέχεται ἔχειν, καὶ φαῦλον φίλον εἶναι, καὶ ἐπεικῆ· φιλεῖ γὰρ καὶ φαῦλος φαῦλον διὰ ταῦτα, καὶ φαῦλος ἐπεικῆ, καὶ ἐπεικῆς φαῦλον, καὶ μέσος τις ἐκότερον αὐτῶν· ἔστι γὰρ καὶ τῷ ἐπεικῆ τοῦ φαύλου χρεία πολλάκις. Δυνατὸν γὰρ ναύαρχόν τινα ἀγαθόν, ἢ στρατηγὸν ἀριστον, μὴ πάνυ τοὺς τρόπους ἀγαθὸν εἶναι, ὧν χρείαν ἔχειν τὸν σπουδαῖον οὐδὲν κωλύει. Καὶ ἡδεσθαι δὲ σπουδαῖον φαῦλοις οὐκ ἔστιν ἀδύνατον. Εἰσὶ γὰρ οἱ τοὺς μὲν τρόπους ἀπάδουσι, διαλεγόμενοι δὲ καὶ φιλοσοφοῦντες καὶ τῷ δεινοῖς τινες εἶναι τῆς ἀληθείας καταστοχαζόμενοι καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῖς σπουδαίοις ἡδεῖς γίνονται· οἱ μὲν οὖν οὕτως φιλοῦμενοι οὐ δι' ἑαυτοὺς φιλοῦνται, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἡδονήν, ἢ διὰ τὸ χρήσιμον. Μόνον δὲ οἱ ἀγαθοὶ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν αὐτοὶ δι' ἑαυτοὺς φιλοῦνται, καὶ ἡ τοιαύτη φιλία ἀδιάλυτος ἔστιν, ὅτι πολλῶν δοκιμάζεται χρόνω, καὶ συνηθείᾳ τελείᾳ. Περὶ δὲ τῶν οὕτω δοκιμασθέντων οὐ βῆδιον τὰ χεῖρω πιστεῦσαι τὸν δοκιμάσαντα. Ἐν ταύτῃ δὲ ἔστι τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ πιστεῦναι ἀλλήλους, καὶ θαρρῆν περὶ τῶν μεγίστων, καὶ τὸ μηδέποτε ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ζητεῖται παρὰ τῶν ὡς ἀληθῶς φιλεῖν ἐλομένων· ἐν δὲ ταῖς ἐτέραις οὐδὲν κωλύει καὶ διαβάλλεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀδικεῖν ἀλλήλους μὴ τὴν ἰσότητά σῶζοντας, καὶ τὰλλα πάσχειν. Ὅθεν οὐδὲ φίλοι εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι κυρίως, ἀλλ' ἐπεὶ εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι καὶ τοὺς τοιούτους φίλους ὀνομάζουσιν ἢ διὰ τὴν χρείαν, ὥσπερ αἱ πόλεις τοὺς συμμάχους ὀνομάζουσι φίλους, ἢ δι' ἡδονήν, ὥσπερ οἱ ἐν συνηθείᾳ παῖδες ἀλλήλους· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς φίλους μὲν αὐτοὺς ὀνομάζομεν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, ὥσπερ τοὺς ἀγαθοὺς· οὐ γὰρ ὁμοειδεῖς οἰόμεθα εἶναι, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα φίλους ὀνομάζομεν. Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ εἶδη φαμέν εἶναι φιλίας. Καὶ ἔστι φιλία πρῶτως μὲν καὶ κυρίως ἡ τῶν ἀγαθῶν, ἢ ἀγαθοῖ· καθ' ὁμοιότητα δὲ αἱ λοιπαί· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἡδύ, καθὸ ἀγαθόν τί ἐστίν, ὡς ἡδὺ συνάπτει τοὺς φιληδόνους· ἀγαθὸν γὰρ τί ἐστὶ τοῖς φιληδέσι τὸ ἡδύ· καὶ ἀγαθῷ ἔοικεν, ὅτι αὐτοῖς ἀγαθὸν δοκεῖ· καὶ τὸ χρήσιμον ἀγαθὸν δοκεῖ τῷ χρωμένῳ· διὰ τοῦτο καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀληθοῦς φιλίας αἱ τοιαῦται φιλίαι λέγονται. Μικτὴ δὲ φιλία ἀπὸ χρησίμου καὶ ἡδέος οὐ πάνυ γίνεται, ὥστε τῶν φίλων τὸν μὲν διὰ τὸ ἡδὺ φιλεῖν, τὸν δὲ διὰ τὸ χρήσιμον· τὸ γὰρ συνάπτει τοὺς φίλους κατὰ συμβεθερὸς ἔστιν ἐν αὐτοῖς· συνάπτει δὲ τοὺς

tor, aut is qui amatur amplius colitur : multi autem talium hominum in amicitia permanent, si servata consuetudine mores dilexerint, quum sint inter se moribus similes. Qui vero non idem sibi reddunt mutuo, sed alter voluptatem, alter utilitatem, non permanent in amicitia, et quum amant inter se, minus amant : omnes denique qui utilitatis causa sunt amici, cessante utilitate illa, amare quoque desinunt ac dirimuntur : non enim se mutuo amabant, sed emolumentum : ideoque ejus quæ tum voluptatis tum utilitatis causa contrahitur amicitia participes quoque esse possunt improbi, potestque et improbus simul ea re conjungi et probus : quia et improbus improbum, et improbus probum, et probus improbum interdum propterea amat, et qui medius inter hos sit, utrumque eorum : nam et probus sæpe aliqua in re eget improbo. Potest enim aliquis bonus esse navium præfectus, aut optimus exercitus dux, licet non admodum bene moratus sit, quorum tamen ope egere virum bonum nihil vetat. Quin etiam ut improbis hominibus delectetur vir probus, fieri aliquando potest. Sunt enim quidam quamvis moribus longe diversis, qui in disserendo et philosophando accurataque veri atque ipsius boni investigatione grati jucundique viris bonis evadant : qui ergo ita amantur, non per se, sed voluptatis aut utilitatis causa amantur. Soli vero boni a bonis ipsi per se amantur, atque hujusmodi amicitia indissolubilis est, quia longo tempore et perfecta consuetudine exploratur. Sed de hominibus ita probatis et spectatis non est facile ei qui probavit et spectavit deteriora credere. Hujus porro amicitia illud proprium est, ut et sibi mutuo credant amici, et de maximis rebus iisque communibus securi bonoque animo sint, caveantque sedulo, ne alteri ab altero injuria inferatur, reliquaque quæ in verorum amicorum amicitia requiruntur : quum in cæteris amicitia formis nihil obstet, quominus calumniæ interveniant et injuria tum alterum alter sublata æquitate afficiat, tum reliqua hujusmodi patiat. Quare neque proprie amici sunt tales, sed quia homines etiam illos amicos vocare solent : vel propter indigentiam, sicut civitates belli socios amicos appellant, vel voluptatis causa, sicut pueri conversantes se invicem ita vocare solent : ideo et nos eos amicos dicimus, non eo autem modo quo honos : neque enim ejusdem formæ esse putamus, sed e similitudine amicos nominamus. Quamobrem multas amicitia species esse dicimus. Estque amicitia primum et proprie honorum, qua boni sunt : ad ejus similitudinem vero cæteræ : etenim et jucundum, quatenus bonum quid est, tanquam jucundum conjungit homines voluptarios : jucundum enim bona quædam res est iis qui rebus jucundis ducuntur : ideoque bono simile est, quia bonum illis videtur : ita et utile bonum utenti videtur : quocirca e veræ amicitia similitudine tales amicitia nominantur. Mixta vero ex utili et jucundo amicitia non ferme invenitur, ita ut alter amicorum jucundum, alter utile in

φίλους τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν καὶ τὰ αὐτὰ φιλεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Σωκράτης φιλεῖ τὸν Πλάτωνα, ὅτι τὸν Σωκράτην ἀμφω φιλοῦσι, καὶ τοῖς Σωκράτους ἀγαθοῖς ἀμφω χαίρουσιν· ἢ ὅτι τὴν ἡδονὴν ἀμφω φιλοῦσιν, ἢ τὸ χρήσιμον ἀμφω. Ἐπὶ δὲ τῆς μικτῆς φιλίας οὐ τῶ αὐτῷ χαίρουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἡδεῖ, ὁ δὲ τῷ χρησίμῳ· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ αὐτὸ φιλοῦσι· συγχαίρει γὰρ ἕκαστος ἑκατέρῳ, καὶ συνεύχεται τὰ ἀγαθὰ· οὐ δι' αὐτὸν δέ, ἀλλὰ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδύ. Διὰ τοῦτο δὴ οὐ πάνυ ἡ τοιαύτη φιλία γίνεται, ὅτι τὸ κοινὸν κατὰ συμβεβηκὸς ἔστιν ἐν· τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐν οὐ πάνυ συναπτει.

(Scripsi : * ἔστι] cod. ἔστιν. —)

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι συζῆν καὶ συνεῖναι παρέχει τοῖς φίλοις τὸ ἐνεργεῖν φίλοις εἶναι.

* Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῆς φιλίας διηρημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτη ὁμοιοὶ ὄντες· οἱ δὲ ἀγαθοὶ δι' ἑαυτοῦς ἔσονται φίλοι· ἢ γὰρ ἀμφω ἀγαθοί, διὰ τοῦτο φιλοῦσιν ἀλλήλους· ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀπλῶς φίλοι, καὶ κυρίως, καὶ καθ' αὐτό· οὗτοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὁμοιοῦσθαι τούτοις τὸ ὄνομα τῆς φιλίας ἔχουσιν.

** Ὅσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οἱ μὲν καθ' ἑξῆς, οἱ δὲ κατ' ἐνεργεῖαν ἀγαθοὶ λέγονται· οἱ μὲν γὰρ ἔξιν ἔχουσι δικαιοσύνης, οὐκ ἐνεργοῦσι δὲ κατ' αὐτήν, ὑπὸ τῶν ἔξωθεν κωλυόμενοι, οἱ δὲ ἐνεργοῦσι καὶ τὰ δίκαια, κατὰ τὴν ἑξῆς ἦν ἔλαβον τῆς δικαιοσύνης· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας συμβαίνει. Οἱ μὲν γὰρ συζῶντες ἀλλήλοις χαίρουσι τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς, καὶ πορίζουσι ἕκαστος ἑκατέρῳ τὰ δυνατὰ ἀγαθὰ· οἱ δὲ καθεύδοντες ἢ κηρωρισμένοι τοῖς τόποις οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλους τὰ φιλικὰ· οὕτω δὲ ἔχουσιν ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς.

*** Οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνεργεῖαν. Ἐὰν δὲ χρόνῳ πολλῷ ἢ ἀπουσία γένηται τῶν φίλων, δοκεῖ καὶ τῆς φιλίας γίνεσθαι λήθην· ὅθεν εἴρηται·

Πολλὰς δὲ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

**** Οἱ δὲ πρεσβῦται * καὶ στρυφνοὶ φαίνονται ὡς οἱ οὐ δύνανται φιλικοὶ εἶναι. Βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· ὅς δὲ οὐκ ἔστιν ἡδονή, οὐδὲ συνεῖναι καὶ συνημερεῖν δυνατόν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔλοιτο συνδιαγεῖν τῷ λυπηρῷ ἢ τῷ μὴ ἡδεῖ· φαίνεται γὰρ ὅτι ἡ φύσις φεύγει μὲν τὸ λυπηρὸν, διώκει δὲ τὸ ἡδύ· αἰεὶ· ὅς δὲ οὐ δυνατόν συνεῖναι, τούτῳ οὐκ ἐνὶ φίλον γενέσθαι· ἢ γὰρ συνήθεια καὶ τὸ συνδιαγεῖν τὰς φιλίας ποιεῖ.

amicitia spectet : nimirum id quod amicos conjungit , per accidens est in illis : quum hoc potissimum eos conjungat, quod iisdem delectetur et eadem ament. Idcirco enim Socrates amat Platonem , quia ambo amant Socratem, Socratisque bonis ambo delectantur : vel quia voluptatem amant , aut ambo id quod est utile. In mixta autem amicitia non eadem re delectantur, siquidem alter jucunditate, alter utilitate ducitur : per accidens vero eandem rem diligunt : quippe uterque cum altero gaudet et bona illi optat, non illius tamen causa, sed ob emolumentum aut delectationis causa. Quocirca non facile talis instituitur amicitia, quia commune utriusque per accidens unum est : unum autem per accidens non ferme contingit.

Cap. VI.

Convictum et consuetudinem amicos ad jungendam acti amicitiam impellere.

Quum igitur in has species amicitia dividatur, improbi delectationis causa aut ob emolumentum amici erunt, qua in parte similes videntur : viri boni autem per se erunt amici : quatenus enim ambo sunt boni, inter se amant : illi ergo simpliciter et proprie et per se sunt amici : hi vero per accidens, et quatenus illorum similitudinem gerunt, nomen amicitiae habent.

Quemadmodum autem in virtutibus alii quidem habitu, alii vero actu boni dicuntur : alii enim habitum tantum justitiae gerunt, non agunt vero re ipsa ei congruenter, quia rebus externis impediuntur, alii vero re ipsa agunt etiam quae justa sunt, justitiae habitum quem sunt consecuti factis exprimentes : sic etiam in amicitia evenit. Qui enim una vivunt, eorum alter alterius bonis gaudet, praebetque alter alteri quae praebere possunt bona : qui vero aut dormiunt aut locorum intervallo disjuncti sunt, amicitiae muneribus non funguntur quidem illi, sed ita tamen sunt animali, ut fungi possint.

Non enim locorum intervalla amicitias simpliciter dirimunt, sed muneris functionem. Quodsi diuturna amicorum fuerit absentia, videtur etiam amicitiae obrepere oblivio : unde dici solet :

Neglectum alloquium multos disjunctit amicos.

Senes autem et austeri non videntur ad amicitiam idonei esse. Nam parum voluptatis in illis est : vivere autem aut versari cum eo, in quo voluptas locum non habet, nemo potest : nemo enim cum eo qui molestus ac tristis aut qui non jucundus est convictum habere vollet : videtur quippe natura fugere dolorem et jucunditatem semper sequi : cum quo vero nemo potest habere commercium, huic amicus esse non poterit : consuetudo videlicet et convictus amicitias comparat.

* Cap. 5. Ὅσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν κτλ. — ** Οἱ γὰρ τόποι κτλ. — *** Ἐὰν δὲ χρόνιος κτλ. — **** Οὐ φαίνονται δ' οὐθ' οἱ πρεσβῦται κτλ.

* Οἱ γὰρ ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δέ, εὐνοί εἰσιν ἀλλήλοις μᾶλλον ἢ φίλοι.

** Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων ὡς τὸ συζῆν. Οὕτε γὰρ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον δύνανται μὴ συνοικεῖν· ἐνδεεῖς γὰρ ὄντες ἀλλήλων δέονται ἀλλήλοις χρῆσθαι, ὃ οὐ δυνατὸν ἄνευ τοῦ συνοικεῖν· οὔτε οἱ διὰ τὴν ἡδονὴν πολλῶν μᾶλλον· οὔτε οἱ κυρίως φίλοι, ὅτινές εἰσιν οἱ μακάριοι· ἀλλήλων μὲν γὰρ οὐκ εἰσιν ἐνδεεῖς, ἡδεῖς δὲ εἰσιν ἀλλήλοις. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ συνδιάγειν ἐθέλειν, ἀμύχανον· οὐ γὰρ δὴ μόνωτας τινὰς τοὺς μακαρίους εἶναι προσήκει, ἀλλὰ ἀνάγκη μετ' ἀλλήλων εἶναι τοῖς αὐτοῖς χαίροντας. Τοῦτο δὲ τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν καὶ τὴν ἑταιρικήν φιλίαν ποιεῖ τὴν τῶν νέων, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ σπουδάζωσι.

*** Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία ἢ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται. Δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἰρετὸν τὸ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν, ἢ ἡδύ· ἐκάστῳ δὲ φιλητὸν καὶ αἰρετὸν τὸ αὐτῷ ἀγαθόν· ὃ δὲ ἀγαθὸς τὸν ἀγαθὸν φιλεῖ δι' ἀμφο ταῦτα· τὸ γὰρ ἀγαθὸν αὐτοῦ καὶ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθὸν ἐστὶ, καὶ τῷ φίλῳ ἀγαθὸν ἐστίν· ὥστε ὃ ἀγαθὸς φιλητός ἐστὶ, καὶ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους· καὶ διὰ τοῦτο συζῆν ἀλλήλοις τοὺς σπουδαίους πᾶσα ἀνάγκη βούλεσθαι· χαίροντας ἀλλήλοις, καὶ ὡς ὁμοίους, καὶ ὡς ἀγαθοῖς ἀπλῶς, καὶ ὡς ἀλλήλοις ἀγαθοῖς.

(Scripsi : * προσδύται] vulgo προσδύται. —)

Κεφ. ζ΄.

Περὶ τῆς τε φίλας καὶ τῆς φιλήσεως.

**** Ἐπεὶ δὲ ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φιλία, ἐν πάσῃ δὲ ἀρετῇ πάθος τι θεωρεῖται καὶ ἕξις, ζητητέον τί ἐστὶν ἐν τῇ φιλίᾳ πάθος, καὶ τί ἕξις. Ἔοικε τοίνυν ἡ μὲν φιλησις πάθει, ἡ δὲ φιλία ἕξει· πάθος μὲν γὰρ ἐστὶν, ὃ καὶ μὴ προαιρουμένοι συμβαίνει, ἕξις δέ, ὃ μετὰ προαιρέσεως γίνεται, καὶ καθ' ἣν μετὰ προαιρέσεως ἐνεργοῦμεν· ἡ μὲν οὖν φιλησις καὶ ἡ πρὸς τὰ ἄψυχα ἐστὶν ἀγάπη, καὶ ὅλως ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἀντιφιλεῖσθαι· τὸ δὲ τοιοῦτον πάθος· οὐ γὰρ κρίναντες καὶ λογισάμενοι ἀγαπῶμεν οὐδὲ προαιρούμενοι, ἀλλ' ἐκείθεν κινούμενοι μόνον, ὅπερ ἐστὶ καθαρῶς πάθος· ἡ δὲ φιλία ἢ πρὸς τοὺς φιλοῦντας ἀγάπη ἐστὶ, ὃ πάθος ἐστὶ μετὰ προαιρέσεως· κρίνομεν γὰρ ὡς δεῖ φιλεῖν τὸν φιλοῦντα, καὶ κινούμεθα οὐ μόνον ἕξῳθεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ λογισμοῦ· ἡ δὲ μετὰ λογισμοῦ καὶ προαιρέσεως κίνησις, ἀφ' ἕξεως· ἐστὶν ἄρα ἡ μὲν φιλησις πάθος, ἡ δὲ φιλία ἕξις.

***** Ἐτι οἱ φίλοι βούλονται τοῖς φιλοῦμένοις τὰ ἀγαθὰ, αὐτῶν ἕνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἕξιν· οὐ γὰρ ἀλόγως· ἀλλὰ λογιζόμενοι τὴν αἰτίαν· τὸ δὲ βούλεσθαι τοῖς φιλοῦμένοις τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ

Nimirum qui inter se probati acceptique sunt, nec tamen communi vitæ consuetudine devinciuntur, benevoli magis sibi quam amici sunt.

Nihil enim est amicorum tam proprium quam vitæ societate conjungi. Nam nec illi qui utilitatis causa amici dicuntur esse non una vivere possunt : quum enim alter altero egeat, alter quoque altero uti necesse habet, quod sine consuetudinis conjunctione fieri nequit : multoque minus quos voluptas conjungit : sed nec qui proprie amici sunt, ipsi nimirum felices : licet enim alter altero non egeat, alter tamen alteri est jucundus. Quare fieri nequit, ut una vivere nolint : solitariam enim vitam hos degere non convenit, quos felices dicimus, sed omnino necesse est una vivere eos qui iisdem rebus delectantur. Hoc autem, ut iisdem rebus adolescentes gaudeant, eorum etiam sodalitatem constituit, quum eadem studiose petunt.

Maxime ergo amicitia, quemadmodum sæpius diximus, est honorum. Videtur enim amabile et expetendum esse quod absolute et proprie bonum aut jucundum est : rursusque singuli amabile judicant et expetendum, quod ipsis est bonum : vir bonus autem virum bonum ob horum utrumque diligit : bonum quippe ipsius et simpliciter proprieque, et amico est bonum : unde sequitur bonum virum utraque de causa esse amabilem : ideoque bonos viros vitæ societate conjungi velle omnino necesse est : quum alii aliis delectentur, tum ut similibus, tum ut simpliciter bonis, tum ut sibi invicem bonis.

Cap. VII.

De amicitia et amatione.

Quum autem virtus sit amicitia, in omni autem virtute aliquis affectus cernatur et habitus, quærendum quid in amicitia affectus sit et quid habitus. Similis ergo amatio affectui est, amicitia vero habitui : affectus quippe est id, quod inconsultis etiam nobis accidit, habitus autem, quod cum consilio conjunctum est, et quo considerate agimus : amatio ergo etiam inanimorum amor est, omninoque eorum a quibus redamari nequeamus : tale quid autem affectus est : nec enim nostro iudicio et cogitate talia amamus aut consulto, sed instinctu illius tantum, quod simpliciter est affectus : amicitia vero est amor quo amicos prosequimur, qui affectus est cum consilio conjunctus : quippe judicamus amicum diligendum esse, neque solum extrinsecus, sed etiam sponte nostraque ratione movemur : ille autem qui cum ratione et consilio conjunctus est motus, ab habitu proficiscitur : unde sequitur amationem affectum, amicitiam vero esse habitum.

Præterea amici iis quos amant bona omnia exoptant, idque illorum causa, non perturbacione aliqua incitati, sed ex habitu : non enim temere, sed ita ut prius causam perpendant : exoptare autem amicis bona ipsorum

* Οἱ δ' ἀποδεχόμενοι κτλ. — ** Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων κτλ. — *** Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία κτλ. — **** Ἔοικε δ' ἡ μὲν φιλησις πάθει κτλ. — ***** Καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον κτλ.

ἔστι τῆς φιλίας· ἡ ἄρα φιλία ἕξις ἐστίν. Ἔτι φιλεῖ τις τὸν ἀγαθὸν φίλον, ὅτι αὐτῷ ἀγαθὸς ἐστίν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γενόμενος, ἀγαθὸς γίνεται τῷ φίλῳ· ἕκαστος οὖν φιλεῖ ἕκαστον, ὡς ἀγαθὸν οἰκείον, καὶ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἡδύς ἐστίν ὁμοίως.

* Καὶ ὅλως τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι· λέγεται γὰρ φιλότης ἢ ἰσότης· ταῦτα δὲ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως· ἢ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξεως· ἡ ἄρα φιλία ἕξις ἐστίν· ἢ δὲ φιλίης ἀνευ προαιρέσεως οὕσα, καθαρῶς ἐστὶ πάθος.

Κεφ. η'.

*Οτι πολλοῖς εἶναι τελείως φίλον οὐκ ἐνδέχεται, καὶ ποῖαι τῶν ἐν ἐξουσίαις φιλίαι.

** Πάντα μὲν οὖν τὰ φιλικὰ καὶ ἃ προσήκει φίλοις ἐν τῇ φιλίᾳ συμβαίνει τῶν ἀγαθῶν μόνῃ· ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἤττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἤττον ταῖς ἑμιλίαις χαίρουσιν· ἢ γὰρ ἑμιλία καὶ τὸ συνεῖναι δοκοῦσιν εἶναι φιλίας ποιητικά.

Διὰ τοῦτο νέοι μὲν ταχέως γίνονται φίλοι, πρεσβῦται * δὲ οὐκ· οὐ γὰρ δυνατὸν φίλον γενέσθαι τινὰ ᾧ οὐ χαιρεῖ οὐδὲ ἤδεται συνών· τοῦτο δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις οὐ πάνυ συμβαίνει· ὀλίγον γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς. Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ οἱ στρυφνοὶ πάνυ γίνονται φίλοι, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι εὖνοι μὲν εἰσιν ἀλλήλοις· βούλονται γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν χρείαν, καὶ λαμβάνουσι παρ' ἀλλήλων, ὧν ἕκαστος ἑκατέρου δεῖται· φίλοι δὲ οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαιρεῖν ἀλλήλοις· ἃ δὲ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικὰ καὶ ποιητικά φιλίας.

*** Πολλοῖς δὲ φίλον εἶναι τὸν σπουδαῖον κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἔρῃ πολλῶν ἅμα δυνατὸν. Ὑπερβολὴ γὰρ τίς ἐστὶ φιλίας ἢ τελεία φιλία. Τὸ δὲ τοιοῦτον πρὸς ἓνα πέφυκε γίνεσθαι. Τὸ γὰρ τοῖς αὐτοῖς χαιρεῖν σφόδρα, οὐ βράδιον ἐν πολλοῖς εἶναι· ἐτι δὲ οὐδὲ ἀγαθούς, καὶ σπουδαίους πολλούς εἶναι βράδιον. Ἄλλως τε τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ καὶ μακροῦ δεῖ χρόνου, καὶ συνηθείας, καὶ πείρας ἀκριβοῦς ἀλλήλων. Τοῦτο δὲ χαλεπὸν. Κατὰ δὲ τὰς ἄλλας φιλίας πολλοὺς ἐνδέχεται φιλεῖν· καὶ γὰρ διὰ τὸ χρήσιμον πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται τινά, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν πολλοὺς ἐφέλκεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τούτοις χαιρόντες, καὶ διὰ ταῦτα φιλοῦντες, καὶ οὐδὲ πολλοῦ χρόνου δεόνται πρὸς τὸ πείραν λαβεῖν ἀκριβοῦς τῶν φίλων, ἀλλ' αὐτίκα διὰ τὴν χρείαν ἢ τὴν ἡδονὴν ἁμολογοῦσι φιλεῖν. Ἡ μὲν οὖν τελεία φιλία ἐστὶν ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν· αἱ δὲ καθ' ὁμοιότητα ἢ τοῦ χρησίμου καὶ τοῦ ἡδέος.

**** Τῶν δὲ καθ' ὁμοιότητα ἢ τοῦ ἡδέος μᾶλλον ὁμοία ἐστὶ τῇ ἀληθινῇ φιλίᾳ, ὅταν τὰ αὐτὰ παρ' ἀλλήλων

causa res est, quæ ipsa amicitia notione continetur : habitus ergo est amicitia. Porro diligit aliquis bonum amicum, quia ipsi bonus est : quum enim vir bonus amicus fit, bonus quoque fit amico : uterque igitur alterum tanquam proprium bonum amat, simulque bona illi optat, et eodem modo jucundus est.

Denique par pari refert : nam amicitia vulgo æqualitas vocatur : hæc autem non sine consilio fiunt : consilium vero ab habitu proficiscitur : amicitia ergo habitus est : at amatio, quum sine consilio fit, merus est affectus.

Cap. VIII.

Fieri non posse, ut quis perfecta multorum amicitia utatur, et quales eorum qui auctoritate florent amicitia sint.

Omnia igitur quæ ad amicitiam spectant et amicos decent, in sola bonorum amicitia locum habent : inter austeros autem et senes eo minus amicitia conciliatur, quo sunt difficiliores minusque hominum congressu et sermone delectantur : nam sermo et convictus ad conglutinandam amicitiam valere videntur. Itaque cito fiunt juvenes amici, senes non item : neque enim quisquam ei, quo vel non delectatur, vel cum quo non libenter conversatur, esse amicus potest : quod in senibus non facile evenit : parum enim voluptatis inest in illis. Quamobrem ne austeri quidem facile fiunt amici, sed benevoli tales potius inter se sunt : bona enim sibi mutuo optant, quibus egent, sed et alter ab altero accipit quæ desiderat : sed non admodum sunt amici, quia neque una totos dies commorantur, neque alter alterius moribus delectatur, quæ maxime amicitia convenire eamque facere videntur.

Sed perfecta cum multis amicitia nemini, qui vir bonus sit, intercedere potest, sicut fieri nequit, ut quis multarum amore uno tempore flagret. Nam nimia amicitia forma perfecta amicitia videtur. Hoc autem cum uno duntaxat suscipi patitur rerum natura. Iisdem enim vehementer delectari, vix est multorum : sicut nec bonos et probos multos reperire facile est. Adde quod in tali amicitia tum longum tempus et consuetudo, tum diligens amicorum inter se exploratio requiritur. Hoc autem difficile est. In reliquis vero amicitia multos amare possumus : etenim et utilitatis causa multis placere potest aliquis, et voluptate multos allicit : multi enim sunt qui his delectantur ac propterea amant, neque longo tempore ad amicos explorandos egent, sed statim utilitatis aut voluptatis causa se amare fatentur. Quæ ergo boni causa instituitur amicitia, est perfecta : ad hujus autem similitudinem accedit ea quæ utilitatis et voluptatis causa contrahitur.

Earum vero quæ a similitudine denominantur amicitia voluptatis causa contracta magis ad veram amicitia

* Καὶ τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι κτλ. — ** Cap. 6. Ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς κτλ. — *** Πολλοῖς δ' εἶναι φίλον κατὰ τὴν τελείαν κτλ. — **** Τούτων δὲ μᾶλλον ὁμοίως φιλία κτλ.

τοῖς φίλοις γίνονται· καὶ χαίρωσιν ^b ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς. Οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φίλαι. Καὶ γὰρ ἐν τῇ τοῦ ἡδέος φιλίᾳ μᾶλλον ἔστι τὸ ἐλευθέριον, ἢ ἐν τῇ τοῦ χρησίμου. Ἡ γὰρ τοῦ χρησίμου ἀγοραίων τινῶν ἔστι καὶ ἀνελευθέρων. Ἐτι ἡ ἀληθὴς φιλία καὶ τοῦ ἡδέος δέεται, τοῦ χρησίμου δὲ οὐδαμῶς. Οἱ γὰρ μακάριοι χρησίμων μὲν οὐ δέονται, ἡδέων δὲ συζῆν μὲν γὰρ βούλονται τισι, λυπηροῖς δὲ οὐ δύνανται συνεῖναι. Τὸ γὰρ λυπηρὸν ὀλίγον φέρουσι χρόνον. Συνεγῶς δὲ οὐδεὶς ἂν ὑπομείναι λυπούμενος, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν δυνήσεται φέρειν οὐδεὶς, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη. Διὰ τοῦτο τοὺς φίλους οἱ σπουδαῖοι ἡδέεις ζητοῦσιν εἶναι, ἀγαθοὺς ὄντας καὶ αὐτοῖς ἀγαθοὺς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· ἢ ἄρα καθ' ἡδονὴν φιλία μᾶλλον ἔοικε τῇ τελείᾳ φιλίᾳ, ἢ ἡ κατὰ τὸ χρησίμου.

* Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις οὐ τοῖς αὐτοῖς χρῶνται φίλοις ὡς χρησίμοις καὶ ὡς ἡδέεσιν. Ἄλλοι γὰρ εἰσὶν αὐτοῖς χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδέεις. Ἄμφο δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ. Τὸ δ' αἰτιον, ὅτι τὸ χρησίμου, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν τῇ τελείᾳ φιλίᾳ ἔστιν, ἢ ἔστι τῶν σπουδαίων. Οἱ δὲ οὐ τοιοῦτους ζητοῦσιν. Οὔτε γὰρ τοὺς δι' ἀρετὴν ἡδέεις ζητοῦσιν, οὔτε τοὺς χρησίμους εἰς τὰ καλὰ. Ἀλλὰ τοῖς μὲν εὐτραπέλοις χρῶνται διὰ τὴν ἡδονήν, τοῖς δὲ δεινοῖς ὡς χρησίμοις, δυναμένους πρᾶξαι τὸ ἐπιτηχθέν· ταῦτα δὲ οὐ πάνυ συνέρχονται ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡδὺς γὰρ καὶ χρησίμος ἅμα, καθὼς εἴρηται, ὁ σπουδαῖός ἐστιν, ὅς οὐ γίνεται φίλος ὑπερέχοντι, ἂν μὴ κατ' ἀρετὴν ὑπερέχεται, καὶ ὑπὸ τὸν σπουδαῖον ἑαυτὸν τάττη, ^c καὶ κρείττονα ἑαυτοῦ ἡγῆται. ^d Οὕτω γὰρ ἐξισάσει ὁ σπουδαῖος τῷ κατ' ἐξουσίαν ὑπερέχοντι, ἀνάλογον ὑπερέχων καὶ ὑπερεχόμενος· ἐξισάζων δὲ ἔσται φίλος· ἂν δὲ μὴ οὕτως ἐξισάζη, οὐκ ἔσται· ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν ἐξουσίαις οὐ πάνυ τοιοῦτοι γίνονται, διὰ τοῦτο οὐδὲ φίλοι αὐτοῖς οἱ σπουδαῖοι.

(Scripsi : πρεσβῦται δὲ οὐκ] cod. πρεσβῦται δὲ οὐκ. — ^b χαίρωσιν] cod. χαίρουσιν. — ^c τάττη] cod. τάττη. — ἡγῆται] cod. ἡγείται. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς ἡδείας καὶ χρησίμου φιλίας, ὅτι κατὰ τι φίλαι, κατὰ τι οὐ φίλαι εἰσὶ· καὶ περὶ τῆς καθ' ὑπεροχὴν φιλίας

** Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι φίλαι ἐν ἰσότητι εἰσι. Τὰ γὰρ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐξ ἀλλήλων γίνεται, καὶ τὰ αὐτὰ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ καὶ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, ἴσον ἴσου, ὅσον ἡδονὴν ἀντὶ ὠφελείας· αἰτινες ὅτι ἥττόν εἰσι τῶν ἄλλων φίλαι καὶ ὀλιγοχρονιώτεραι, εἴρηται. Τῶν δὲ φιλιῶν αἱ διὰ τὸ χρησίμου καὶ ἡδύ, κατὰ τι μὲν δοκοῦσιν εἶναι φίλαι, κατὰ τι δὲ οὐ· καθ' ὃ μὲν γὰρ εἰσὶ τῇ τελείᾳ φιλίᾳ,

tiam accedit, quum eadem sibi mutuo præstant amici, et alter altero delectatur aut uterque eisdem. Quales juvenum amicitia sunt. Etenim in ea quæ voluptatis causa instituitur amicitia, magis quam in ea quæ ex utilitate oritur, liberalitas apparet. Namque illa quæ propter utile comparatur, circumforaneorum et illiberalium hominum est. Præterea etiam vera amicitia jucundum desiderat, utile nequaquam. Quippe beati utilibus non egent, sed jucundis : quando enim vivere cum aliquibus volunt, cum tristibus et molestis versari non possunt. Nam molestiam parumper ferunt. Perpetuo vero qui perferat molestiam nemo reperit, sed ne ipsam quidem bonum ferre quisquam poterit, si ei molestum sit. Quocirca viri boni jucundos amicos esse volunt, ut quum boni sint, sibi quoque tales sint : ita enim illis erit quidquid non deesse amicis oportet, ergo amicitia voluptatis causa contracta magis ad perfectam similitudinem accedit, quam illa quæ ob emolumentum instituitur.

Qui vero sunt auctoritate aliqua et potestate præditi, non iisdem amicis tanquam utilibus et jucundis utuntur. Alii enim illis utiles sunt, alii jucundi. Iidem autem non ferme utiles simul et jucundi habentur. Cujus rei causa est, quod utile et jucundum in perfecta amicitia inest, quæ est honorum. Illi vero tales non quærent. Neque enim homines virtutis beneficio jucundos quærent, neque eos qui ad res honestas sunt utiles. Cæterum facietis quidem voluptatis causa utuntur, solertibus vero ob emolumentum, utpote qui imperata impigre exsequi soleant : hæc autem non ferme in eodem simul reperiuntur. Jucundus enim simul et utilis, sicut diximus, est vir bonus, qui homini dignitate ac potentia præstanti non facile fit amicus, nisi ille etiam virtute superatur, ideoque tanquam bono viro se submittit, quatenus eum suo fastigio meliorem judicat. Ita enim æquabit eum qui dignitate præcellit vir bonus, si pro portione et superet et superetur : nam quum æquaverit, amicus erit, sin autem eo modo non æquaverit, non erit : quia vero homines auctoritate aliqua et potentia præditi non ferme tales sunt, idcirco ne amici quidem illis sunt viri boni.

Cap. IX.

De jucunda et utili amicitia, eas videlicet ex parte esse amicitias, ex parte non esse : item de amicitia, quæ in excellentia cernitur.

Omnes igitur, quas commemoravimus, amicitia species in æqualitate consistunt. Eadem enim sibi mutuo præstant amici, eademque exoptant, aut alterum cum altero commutant, æquum cum æquo, verbi gratia voluptatem cum utilitate : quas quidem species et minus esse amicitias quam cæteras et minus diuturnas, jam diximus. Inter eas autem amicitias quæ ob emolumentum et quæ voluptatis causa instituuntur, ex parte

* Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις κτλ. — ** Ὅτι δὲ καὶ ἥττόν εἰσιν κτλ.

φιλαίαι εἰσί, καθ' ἃ δὲ ἀνόμοιοι εἰσι πρὸς αὐτήν, οὐκ εἰσὶ φιλαίαι. Ἐοῖκασιν μὲν γάρ, ὅτι ἡ τελεία καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ τὸ χρήσιμον· οὐκ εοῖκασιν δέ, ὅτι ἡ μὲν ἀδιάβλητος καὶ μόνιμος ἔστιν, αἱ δὲ ταχέως μεταπίπτουσι, καὶ ἄλλοις διαφέρουσι πολλοῖς. Αὗται μὲν οὖν πᾶσαι καθ' ἑμοιότητα καὶ ἰσότητά εἰσιν.

* Ἐτερον δὲ φιλαίας εἶδος τὸ καθ' ὑπεροχὴν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ δλωρ πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρὶ τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἀρχοντι πρὸς ἀρχάμενον.

** Διαφέρουσι δὲ αὗται ἀλλήλων. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι τε πρὸς τέκνα, καὶ ἀρχουσι πρὸς ἀρχομένους· ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναίκῃ πρὸς ἄνδρα. Ὡστε οὐχ αἱ φιλαίαι μόνον διαφέρουσι ἐν ταῦθα, ἀλλὰ καὶ αἱ φιλήσεις πρὸς τὰς ἀντιφιλήσεις. Ἐτέρα γὰρ ἐκατέρου τούτων τῶν φίλων ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ ἔργον, καὶ ἕτερα δι' ἃ φιλοῦσι καὶ δι' ἃ φιλοῦνται. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ φιλήσεις καὶ αἱ φιλαίαι ἕτεραι. Ἐν μὲν οὖν ταῖς προειρημέναις φιλαίαις τὸ μόνιμον ἐποιεῖ τὸ τὰ αὐτὰ ἐκατέρῳ τῶν φίλων παρ' ἐκατέρου γίνεσθαι· ἐν ταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα ἀπαιτῆσει.

*** Οὐ γὰρ δεῖ τὴν ἰσότητα τοὺς τοιοῦτους κατὰ ταῦτα φυλάττειν, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνα ἐκάτερος παρ' ἐκατέρου λαμβάνῃ ἃ δεῖ τὸν μὲν δοῦναι τὸν δὲ λαβεῖν, μόνιμος ἢ τῶν τοιοῦτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλαία.

**** Καὶ τὴν φιλησιν δὲ ἀνάλογον δεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλαίαις· τὸν γὰρ ἀμείνω δεῖ μᾶλλον φιλεῖσθαι ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἁμοίως· δεῖ γὰρ τινα γίνεσθαι καὶ ἐν τούτοις ἰσότητα· τοῦτο γὰρ τὴν φιλίαν συνέχει.

***** Γίνεται δὲ πῶς ἰσότης, ὅταν κατ' ἀξίαν ἢ φιλησιν γίνηται· καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἐν τῇ ἰσότητι σώζεται. Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως ἔχει τὸ ἴσον ἐν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ· ἐν μὲν γὰρ τοῖς δικαίοις πρῶτως μὲν ἴσον ζητεῖται, τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ ἀνάλογον τοῖς δεχομένοις· δευτέρως δὲ ζητεῖται τὸ κατὰ τὴν ποσότητα ἴσον· ἐὰν γὰρ κατ' ἀξίαν καὶ ἀνάλογον γίνηται ἡ διαφορῆ, δικαία ἐστί, κἂν ὁ σφόδρα τῶν ποσῶν διαφέρῃ, οὐδὲν κωλύει τὸν τοῦ δικαίου σώζεσθαι λόγον, εἰ δὲ κατὰ τὴν ποσὸν ἴση εἴη καὶ μὴ ἀνάλογον, οὐ δύναται εἶναι δικαία· ἐπὶ δὲ τῆς φιλαίας ἀνάπαλιν· τὸ γὰρ ἴσον ἐν ταύτῃ ζητεῖται, πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ποσότητα, δευτέρως δὲ κατὰ τὸ ἀνάλογον.

***** Ἐὰν γὰρ πολὺ διαφέρωσι^a καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα οὐκ ὀλίγον ᾖ, σφόδρα δὲ ἄτερος θατέρου ὑπερέχῃ ἀρετῆς, ἢ εὐπορίας, ἢ τινι ἄλλῳ, οὐκ εἰσὶ φίλοι· οὕτε γὰρ δύνανται, οὕτε βούλονται. Φανερώτερον δὲ γίνεται ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ· ὅτι γὰρ πλείστον ἡμῶν πᾶσι

amicitiæ videntur esse, ex parte non item: quatenus enim ad perfectæ amicitia similitudinem accedunt, amicitia sunt, quatenus vero ab ea discrepant, non sunt amicitia. Nempe similes sunt, propterea quod perfecta amicitia et bonum continet et utile: rursus dissimiles sunt, quia illa quidem culpa vacat et stabilis est, hæ vero cito mutantur, aliisque multis rebus differunt. Hæ ergo species omnes in similitudine et æqualitate consistunt.

Est vero et alia amicitia species, quæ in excellentia cernitur: velut quæ patri intercedit cum filio, omninoque seni cum juvene, viro cum uxore, omni denique rectori cum eo qui regitur.

Sed et hæ inter se differunt. Neque enim eadem parentibus cum liberis, et rectoribus cum iis qui reguntur: sed nec patri cum filio, aut filio cum patre, nec marito cum uxore, aut uxori cum marito amicitia est. Ut non tantum ipsæ inter se amicitia, sed etiam amatio et mutuus amor differant. Alia enim horum utriusque amicum est virtus et officium, nec non diversæ propter quas vel ament vel amentur causæ. Quare et amationes quoque et amicitia sunt diversæ. Eæ autem, quas supra dicebamus, amicitia propterea tantum stabilitatem habent, quod eadem amicum alter ab altero accipit: hic vero non item: neque enim eadem pater a filio, quæ filius a patre petet.

Neque enim oportet tales eo modo in his servare æqualitatem, sed quum illa ab altero accipit alter, quæ hunc dare, illum accipere decet, tum demum firma et concors eorum amicitia futura est.

Proportione autem in amicitia quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet exstare: magis amari enim quam amare debet is qui potior est, et qui plus utilitatis affert, itemque cæteri singuli: nam et in his aliqua debet esse æqualitas: hoc enim amicitiam sustinet.

Exstat autem aliquo modo æqualitas, quum pro dignitate sit amatio, atque in æqualitate justum servatur. Nec tamen eodem modo in rebus justis atque in amicitia se habet æqualitas: namque in rebus justis primo loco requiritur æqualitas ea quæ pro cuiusque dignitate est, et proportione ei respondet qui accipit: secundo loco requiritur æqualitas quantitatis consentanea: quippe si pro dignitate et proportione distributio fiat, justa est, et licet multum quantitate differat, nihil tamen obstat, quominus justa ratio constet, sin autem quantitate, non proportione sit æqua, justa esse non potest: in amicitia vero contra: siquidem æqualitas in ea primum quantitate, deinde etiam proportione queritur.

Si enim multum inter se differant, neque paulum distent, sed longe alterum alter virtute, aut opibus, aut alia quacunque re superet, non sunt amici: nempe nec possunt esse, nec volunt. Quod quidem in nobis magis apparet atque in deo: quia enim longe nos omni-

* Cap. 7. Ἐτερον δὲ ἐστὶ φιλαίας εἶδος κτλ. — ** Διαφέρουσι δ' αὗται καὶ ἀλλήλων κτλ. — *** Ὅταν γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ κτλ. — **** Ἀνάλογον δ' ἐν ἀπάσαις κτλ. — ***** Ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἢ φιλησιν γίνηται κτλ. — Δῆλον δ' ἐὰν πολὺ διάστημα γίνηται κτλ.

τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχει, διὰ τοῦτο ἡ φιλία ἐνταῦθα χύραν * οὐκ ἔχει· δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐ γὰρ οὐδὲ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολλοὶ καταδέεστεροι· οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἀξιοί. Οἱ μὲν οὖν σφόδρα διαφέροντες οὐ δύναται εἶναι φίλοι· ἐν δὲ μετρίᾳ ὑπεροχῇ δυνατόν.

* Ἐν πόσῃ δὲ ὠρισμένως εἰπεῖν, καὶ ἀκριβῆ δούναί λόγον οὐκ ἐνί· καὶ γὰρ πολλῶν ἀφαιρουμένων παρὰ θατέρου τῷ φίλων, ὥστε θάτερον ὑπερέχειν, συμβαίνει μὲν τὴν φιλίαν ἔτι μένειν, συμβαίνει δὲ λύεσθαι, ὅταν πολλὴ γένηται μεταξύ τὸ διάστημα, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ.

** Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορεῖται, μήποτε ¹ οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν· εἰ γὰρ βούλονται, συνεύζονται αὐτοῖς καὶ θεοῖς γενέσθαι· τοῦτο δὲ λύσει τὴν φιλίαν· ὥστε εἰ βούλονται αὐτοῖς τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, βούλονται μὴ εἶναι αὐτοῖς φίλους· τοῦτο δὲ ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τῆς φιλίας, ἔτι δέ, οὐδὲ αὐτοῖς ἔσονται ἀγαθοί, μὴ ὄντες φίλοι· οὐκ ἄρα συνεύζονται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα ἀγαθά. Ἐπὶ τούτου δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ συνεύχεται τὰ ἀγαθά, ἐκείνου ἕνεκα· εἰ δὲ ἐκείνου ἕνεκα, δεῖ τὸν φίλον μένειν, καὶ αὐτῷ συμβῆναι τὰ ἀγαθά· μένοι δ' ἂν, εἰ ἀνθρώπος εἴη, καὶ μὴ θεὸς γένοιτο ἐξ ἀνθρώπου· ἀνθρώπῳ δὲ ὅτι βουλήσεται ὁ φίλος τὰ μέγιστα γενέσθαι ἀγαθά, ἴσως δὲ οὐ πάντα, καθάπερ οἱ πλείους τῶν φίλων ἔχουσιν· αὐτῷ γὰρ μάλιστα ἕκαστος βούλεται τὰ ἀγαθά.

(Scripsi : ^a γίνηται] cod. γίνεται. — ^b σώζεται] cod. σώζεται. — ^c καὶ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρῃ] cod. καὶ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρει. — ^d διαφέρωσι] cod. διαφέρωσιν. — ^e χύραν] cod. χύρον. — ^f μήποτε] cod. μή ποτε. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ τῆς ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι οὔσης φιλίας.

*** Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί, καὶ ἤδονται κόλαξι συνόντες, ὅτι ὑπερέχουσιν αὐτῶν, δοκούντων εἶναι φίλων· τὸ δὲ ὑπερέχειν τῶν φίλων τοῖς φιλοτίμοις ἡδύ· καὶ γὰρ οἱ κόλακες προσποιῶνται πάντα τῶν συνόντων ἠτῶσθαι, καὶ διὰ τοῦτο φιλεῖν μᾶλλον, ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι ἐγγυὲς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, ὅδ' δὴ οἱ πολλοὶ ἐπίενται.

**** Τὸ δὲ τιμᾶσθαι οὐ δι' ἑαυτὸ ζητοῦσιν οἱ ζητοῦντες, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός· δι' ἄλλο γὰρ δοκεῖ αὐτοῖς ἀγαθὸν ἢ τιμῆ· τοῖς μὲν πολλοῖς ὑπὸ τῶν ὑπερεχόντων τιμωμένοις, διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τυχεῖν

bus bonis antecellit, idcirco locum ibi amicitia non habet : perspicuum idem etiam in regibus est : nam neque ad horum amicitiam aspirare conantur ii qui multo sunt inferiores, neque praestantissimorum aut sapientissimorum virorum amicitiam expetunt nullius pretii homines. Qui ergo multum inter se differunt, amici esse non possunt : in mediocri tamen excellentia amicitiae locus est. In quanta vero excellentia amicitiae locus sit, id definite dicere et accuratam rationem reddere nemo potest : nam si multa alteri amicorum eripiantur, ita ut excellat alter, constat nihilominus adhuc amicitiam manere, dissolvi autem quum nimis magnum spatium interjectum est, velut inter nos et deum.

Quapropter etiam quaeri solet, exoptentne amici amicitia maxima bona ; nam si ex animo bene eis voluit, etiam ut dii fiant optabunt : hoc autem amicitiam dissolvit : itaque si maxima illis bona exoptant, nolunt eos amplius sibi esse amicos : hoc vero cum amicitiae ratione pugnat, sed ne boni quidem illis jam erunt, si non sunt amici : quare talia bona iis non optabunt. Ad quod respondendum est, suo quemque amico optare bona, illius causa : quodsi illius causa, manere oportet amicum, ut bona illi evenire possint : manebit autem, si homo sit, neque deus fiat ex homine : homini vero maxima quidem bona amicus contingere volet, sed fortasse non omnia, quemadmodum plerique amici : sibi enim maxime vult quisque bona evenire.

Cap. X.

Magis in eo, ut amet quis, quam ut ametur, versari amicitiam.

Vulgus autem honoris studio ductum malle videtur amari quam amare : ideoque plerique assentatores amant ac libenter cum iis versantur, quia superiores illis sunt, quum tamen amici videantur : superiorem vero esse amicis, ambitiosus gratum est : namque assentatores se in omni genere familiaribus cedere simulant, et idcirco amare magis, quam amari : amari autem et honore ornari, cujus rei plerique cupidi sunt, finitima esse videntur.

Verum honore ornari non per se cupiunt homines qui eam rem expetunt, sed per accidens tantum : propter aliud enim bonum illis videtur esse honor : et vulgo quidem quum a superioribus honore afficitur, propter

* Ἀκριβῆς μὲν οὖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις κτλ. — ** Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται κτλ. — *** Cap. 8. Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι κτλ. — **** Οὐ δι' αὐτὸ δὲ εἰκόσιν κτλ.

ἂν ὧν δύνονται παρὰ τῶν τιμώντων, καὶ ὡς σημεῖον τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ· οἱ δὲ ἐπεικίστεροι καὶ ὑπὸ τῶν ἐπεικῶν ὀρεγόμενοι τιμᾶσθαι διὰ τοῦτο διώκουσι τὴν τιμὴν, ὅτι ἐφίενται βεβαίως περὶ ἑαυτῶν τὰ ἀρίστα ὑπολαμβάνειν· βεβαιούσι δὲ τὰς περὶ ἑαυτῶν ἀγαθὰς δόξας τῇ ψήφῳ τῶν τιμώντων· χαίρουσι δὲ τῇ τιμιότητι ἐντεῦθεν· πιστεύουσι ἃ δὲ ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· τὸ μὲν οὖν τιμᾶσθαι δι' ἄλλο ζητεῖται, τὸ δὲ φιλεῖσθαι, δι' ἑαυτό. Καὶ γὰρ ἡδὺ καὶ φιλητόν ἐστι καθ' ἑαυτό· διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία δὲ καθ' ἑαυτὴν αἰρετὴ εἶναι· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ φιλεῖσθαι καὶ τῷ φιλεῖν συνίσταται, εἰ ἐκάτερον καθ' ἑαυτό^β ἐστὶν αἰρετόν, φανερόν, ὅτι καὶ ἡ φιλία καθ' ἑαυτὴν αἰρετὴ ἐστίν· ἐστὶ δὲ οὐ μόνον τὸ φιλεῖσθαι δι' ἑαυτό αἰρετόν, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν, καὶ πολλῶν μᾶλλον, ὅσων καὶ βέλτιον.

* Ὅθεν καὶ ἡ φιλία ἐν τῷ φιλεῖν ἐστὶ μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι· σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι, καὶ παρὰ τῶν τέκνων φιλεῖσθαι οὐ ζητοῦσαι. Ἐνταῦθα γὰρ ὑποποιῶσιν ἄλλαις τὰ ἑαυτῶν, ἢ καὶ ἄλλως διδάσκουσιν ἐπὶ τῷ παρ' αὐτῶν τρέφεσθαι, καὶ ἀγνοοῦμεναι οὐ φιλοῦνται· αὐτὰ δὲ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖται, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφοτέρω μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἰκκνὸν αὐταῖς εἰσικεν εἶναι, ἐὰν ὁρῶσιν εὐπάσχοντας τοὺς παῖδας· μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὐσης ἐν τῷ φιλεῖν ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν εἰσικεν εἶναι.

** Ὅστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία βεβαία ἐστίν. Οὕτω δὲ γέγοντο ἂν καὶ οἱ ἀνισοί φίλοι, εἰ ἀξίως ἀλλήλους φιλοῦσιν· ἴσοι γὰρ ἂν ἀλλήλοις οὕτω γένοιτο· ἢ δὲ ἰσότης φιλότης.

(Scripsi : * ἐντεῦθεν· πιστεύουσι] cod. ἐντεῦθεν· πιστεύουσιν. — ^β ἑαυτό] cod. ἑαυτόν. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ βεβαιότητος φιλίας· καὶ πόθεν τό τε φιλεῖν καὶ τὸ φιλεῖσθαι.

Αὕτη δὲ ἡ ὁμοίότης ἐν μὲν τοῖς σπουδαίοις μάλιστα καὶ κυρίως εὐρίσκεται· ἐν δὲ τοῖς φαύλοις ἀμυδρῶς· ἐν δὲ τοῖς διὰ τὸ χρησίμον καὶ ἡδύ, μᾶλλον. Οἱ μὲν γὰρ σπουδαῖοι καὶ ἑαυτοῖς ὅμοιοι εἰσιν· οὐ γὰρ εὐμετάβολοί εἰσιν, οὐδὲ ἄλλοτε ἄλλοις χαίρουσιν, ἀλλὰ τοῖς σπουδαίοις ἔργοις μόνιμος γὰρ ἡ ἀρετὴ ὅτι ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀλλήλοις ἀεὶ ὅμοιοί εἰσι, καὶ διαμένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ· καὶ οὕτε δέονται φαύλων, οὐθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἀμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν· οἱ δὲ μοχθηροὶ καὶ τοῦτο μοχθηροὶ εἰσιν, ὅτι οὐκ ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς

spem : quibus enim se egere sciunt, ea se ab his a quibus honorantur, consecuturos esse putant, ideoque tanquam futuri beneficii signo, honore illo delectantur· meliores vero et qui simul a melioribus honorari student, ideo honori inserviunt, quod libenter optima quæque de se quam firmissime sibi persuadere gestiunt : quas enim de se habent opiniones bonas, eorum a quibus honorantur suffragio confirmant : atque hinc præstantia sua delectantur : bonos enim se esse confidunt : honore ergo affici ob aliud, amari vero per se concupiscunt. Jucundum quippe per se est et amabile : quocirca etiam tum melius quam honore ornari, tum per se expetenda esse amicitia videatur : quum enim in eo versetur, ut ametur aliquis et amet, si utrumque per se expetendum est, apparet amicitiam etiam per se expetendam esse : est igitur non solum amari, sed etiam amare res per se expetenda, et quidem multo magis, quanto aliis rebus præstat.

Quamobrem amicitia quoque magis in eo versatur, ut quis amet, quam ut ametur : indicant hoc matres, quæ eo ipso quod amant magnopere lætantur, sed tamen ut a liberis redamentur nihil laborant. Quædam enim aliis suos ad tempus supponunt, aut præterea nutriendos dant liberos, a quibus quum ignorentur, amari non possunt : ipsæ tamen quæ norunt eos amant, non curantes ut redamentur, si utrumque fieri non possit, sed satis habere sibi prævident, si fortunatos videant : quum ergo magis in eo, ut amet aliquis quam ut ametur, versetur amicitia, et amicorum studiosi laudentur, virtus amicorum videtur esse amare.

Itaque in quibus hoc est pro dignitate, si constantes habentur amici, taliumque amicitia firma est. Verum ita inæquales quoque, si pro dignitate alter alterum colat, amici fieri queant : ita enim æquales inter se fiant : æqualitas autem amicitia est.

Cap. XI.

De stabilitate amicitia, atque unde amare et amari.

Hæc sane similitudo inter bonos viros maxime ac proprie invenitur : inter malos autem homines vix apparet : in his vero qui utilitatis aut delectationis causa amant, magis. Probi enim inter se quoque similes sunt : neque enim inconstantes sunt, aut alias aliis rebus, sed bonis tantum facinoribus delectantur : nimirum stabilis virtus est, quia est habitus, ideoque semper inter se sunt similes, atque in amicitia manent : sed neque quod turpe est postulant, neque in talibus ministros se præbent, sed quodammodo hujusmodi res impediunt : est enim honorum neque delinquere, neque permittere amicis, ut talium administrari sint : improbi vero etiam ex

* Δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν κτλ. — ** Ὅστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κτλ.

χαίρουσιν· ὅθεν οὔτε ἑαυτοῖς ὅμοιοι εἰσιν ἀεὶ, οὔτε τοῖς φίλοις· καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγον χρόνον μένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. Οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδέεις μᾶλλον εἰσιν ἐν τῇ ὁμοιότητι· μονιμωτέρα γὰρ ἡ τοῦ χρησίου καὶ τοῦ ἡδέος ζήτησις, καὶ διὰ τοῦτο ὅμοιοι εἰσιν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, τῷ τὸ χρησίμον ἀμφοτέρους ζητεῖν, ἢ τὸ ἰδύ, ἕως ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς ἢ ὠφελείας ἀλλήλοις. Αἱ μὲν οὖν ἐξ ὁμοιότητος φιλίαι τοιαῦται.

* Δοκεῖ δὲ καὶ ἐξ ἐναντιότητος συστῆναι φιλία, ἥτις καὶ διὰ τὸ χρησίμον ἐστίν. Οἷον, εἴ τις πένης πλουσίῳ γίνωτο φίλος, καὶ ἀμαθῆς εἰδότε· ὃ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεής, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο ἢ αὐτὸς δύναται δοῦναι. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φιλίαν ἀναγοῖτο ἂν καὶ ὁ ἐραστής καὶ ἐρώμενος, καὶ ἡ τοῦ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ φιλία· διὰ τοῦτο καὶ γελοῖοι δοκοῦσιν οἱ ἐρασταὶ πολλαῖς, ἀξιοῦντες ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἐρωμένων ἀντιφιλεῖσθαι, αἰσχροὶ ὄντες, ὄντων καλῶν· εἰ μὲν γὰρ ὁμοίως εἰσι φιλητοί, τὰ εἰκότα ἀξιοῦσι, καὶ δίκαιοι εἰσιν ὁμοίως φιλεῖσθαι· εἰ δὲ μή, γελοῖοι. Διὰ ταῦτα δοκεῖ καὶ ἐξ ἐναντίων συσσετάσθαι φιλίαν^a, ὅτι οἱ αἰσχροὶ τῶν καλῶν ἐρῶσι, καὶ οἱ πένητες τῶν πλουσίων^b, καὶ οἱ ἀμαθεῖς τῶν ἐπιστημόνων. Καὶ ἐν τῇ φύσει τὰ ξηρὰ τῶν ὑγρῶν ἐφιένται· γίνεται δὲ ἡ τοιαύτη φιλία τῶν ἐναντίων οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεθεκός. Οὐ γὰρ, καθὼ φιλοῦσιν ἀλληλα, ἐναντία ἐστίν, ἀλλὰ συμβεθέηκεν αὐτοῖς ἐναντίοι εἶναι. Καὶ γὰρ ὁ πένης ἐρᾷ τοῦ πλουσίου, ὅτι ὠφέλιμός ἐστιν αὐτῷ καὶ χρήσιμος· χρήσιμος δὲ καὶ ὠφέλιμος τῷ χρωμένῳ οὐκ ἐστίν ἐναντίος καθ' αὐτό· ἢ γὰρ ἂν πᾶς χρήσιμος τῷ χρωμένῳ ἦν ἂν ἐναντίος. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὐδὲ ὁ στρατιώτης τῷ στρατηγῷ ἐναντίος, οὐδὲ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ. Καὶ ὁ ἐραστής δὲ τὸν ἐρώμενον φιλεῖ, ὅτι ἡδύς ἐστίν αὐτῷ· ἡδύς δὲ ἡδομένῳ οὐκ ἐστὶν ἐναντίος, ἀλλὰ συμβαίνει αὐτοῖς ἐναντίοι εἶναι. Φύσει δὲ τὸ ξηρὸν ἐφίεται οὐ τοῦ ἐναντίου ὑγροῦ, ἀλλὰ τοῦ μέσου· ἢ γὰρ ὀρεξίς τοῦ ἀγαθοῦ ἐστίν· ἀγαθὸν δὲ τὸ μέσον. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γὰρ οὐ πάνυ οἰκειὰ εἰσι τῇ παρουσίᾳ πραγματεία.

(Scripsi : * δοκεῖ καὶ ἐξ ἐναντίων συσσετάσθαι φιλίαν] cum cod.; sic enim et Xenophon Anab. I, 5, 19 ἐδόκει ὑποχωρῆσαι τὸν ποταμόν. — ^b οἱ πένητες τῶν πλουσίων] codd. οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων.—)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ τῆς πολιτικῆς φιλίας.

** Ἔοικε δὲ, καθὼς εἴρηται πρότερον, ὅτι περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἢ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ γὰρ τὸ δίκαιον ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις ζητεῖται, ἐν ταύταις δὲ καὶ ἡ φιλία γίνεται. Καὶ

eo sunt improbi, quod non iisdem semper delectantur : quocirca neque sibi semper neque amicis sunt similes : et idcirco per breve tempus in amicitia manent, quia alterius improbitate alter delectatur. Utiles vero et jucundi magis in illa similitudine persistunt : quia rerum utilium et jucundarum stabilior est consecratio, ideoque sibi et inter se similes sunt, propterea quod utilia aut jucunda uterque quaerit, donec alter alteri utilitatem afferat aut voluptatem. Et eae quidem quae a similitudine oriuntur amicitiae, sunt tales.

Videtur autem ex contrario ea amicitia constare, quae utilitatis causa contrahitur. Verbi gratia si pauper diviti, aut imperitus perito fit amicus : nam qua quisque re forte fortuna eget, eam ab altero expetens, alio genere quod ipse dare potest illum remuneratur. Ad quam amicitiae speciem tum amator quoque et is qui amatur, tum formosi et deformis amicitia referri possit : atque hanc ob causam ridiculi saepenumero amatores videntur, quando ab iis quos amant hominibus formosis se redamari volunt similiter, quum sint deformes : si enim aequae sunt amabiles, non indigna petunt, merentque, ut eodem modo amentur : sin minus, sunt ridiculi. Quamobrem ex contrariis etiam constare haec amicitia videtur, quia deformes formosos, pauperes opulentos, indocti denique homines scientia praeditos amant. Quin etiam in rerum natura humida appetuntur a siccis : talis autem contrariorum amicitia non per se fit, sed per accidens. Neque enim, quatenus se mutuo diligunt, sunt contraria, sed accidit iis ut sint contraria. Etenim pauper amat divitem, quia et prodest ipsi et utilis est dives : qui vero utilis est et prodest, utenti non est per se contrarius : profecto enim omnis homo utilis cuilibet utenti foret contrarius. At neque miles duci, neque magister discipulo est contrarius. Sic et amator delicias suas amat, quia homo jucundus ipsi est : jucundus autem ei qui ipso delectatur non est contrarius, licet accidat illis ut sint contrarii. Natura vero siccum non contrarium petit humidum, sed medium : boni enim illa appetitio est : bonum autem est medium. Atque haec quidem omittantur, praesertim quum ad praesentem tractatum non magnopere pertineant.

Cap. XII.

De amicitia civili.

Videntur autem, quemadmodum supra dictum est, in iisdem tum amicitia tum jus versari. Quippe jus in communi hominum societate requiritur, in qua etiam amicitiae locus est. Etenim qui una navigant et militant omni-

* Ἐξ ἐναντίων δε μάλιστα κτλ. — ** Cap. 9. Ἔοικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, κτλ.

γὰρ καὶ σύμπλοι, καὶ στρατιῶται, καὶ ὄλως οἱ πράξιόντων καὶ ἐπιτηδευμάτων κοινωνοῦντες ἀλλήλοις καὶ τὰ δίκαια φυλάττειν πρὸς ἀλλήλους ζητοῦσι, καὶ φίλοι εἰσὶν ἀλλήλοις, καὶ καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσι, κατὰ τοσοῦτον καὶ φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ δίκαια πρὸς ἀλλήλους ποιοῦσιν. Ὅθεν καὶ ἡ παροιμία φησί, κοινὰ τὰ τῶν φίλων, ὀρθῶς ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. Διαφέρουσι δὲ αἱ κοινωνίαι. Ἄδελφοί μὲν γὰρ καὶ ἑταίροις πάντα κοινά, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ πάντα, ἀλλ' ἐνια ὠρισμένα· καὶ τούτων τοῖς μὲν πλείω, τοῖς δὲ ἕλαττω. Ἀναλόγως δὲ ταῖς κοινωνίαις καὶ αἱ φιλίαι ἔχουσιν· αἱ μὲν γὰρ μᾶλλον, αἱ δὲ ἥττον γίνονται, ταῖς κοινωνίαις ἀκολουθοῦσαι. Ὅμοιως καὶ τὰ δίκαια ταῖς φιλίαις ἀναλογοῦσιν· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δίκαια ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ πατρὶ πρὸς υἱόν, ἢ πολίταις, ἢ ἑταίροις πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἕτερα· καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον γίνονται ταῖς φιλίαις ἀκολουθοῦντα. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἀδικον χρήματα ἀποστερησαί * ἑταῖρον καὶ πολίτην, καὶ μὴ βοηθῆσαι δεομένῳ, ἀδελφῷ καὶ θνητῷ, καὶ πατρί πατέρα, καὶ θνητοῦν ἄλλον· αὐξῆσθαι γὰρ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα· καὶ τὸν φίλτερον δεινότερον ἀδικεῖν, καὶ τὸν μᾶλλον κοινωνοῦντα καὶ φιλοῦντα, ἢ πρὸς ὃν ἥττων ἡ κοινωνία καὶ ἡ φιλία γίνονται.

* Πᾶσαι δὲ κοινωνίαι, ἐν αἷς ἐστὶν ἡ φιλία καὶ τὸ δίκαιον, μέρη εἰσι τῆς πολιτικῆς· ἡ γὰρ πολιτικὴ κοινωνία ^b ἐστὶ τοῦ συμφέροντος ἕνεκα· δι' ὃ καὶ συνέστη τὴν ἀρχὴν ἡ πολιτεία, καὶ μένει. Πᾶσα δὲ κοινωνία τοῦ συμφέροντος ἐστὶν ἕνεκα· ἡ μὲν τοῦδε τοῦ συμφέροντος, ἡ δὲ ἐκείνου· διὰ γὰρ τῶν κοινωνιῶν τὰ συμφέροντα πορίζομεν ἑαυτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα ἀλλήλους κοινωνοῦμεν, ἵνα περισώμεθά τι τῶν εἰς τὸν βίον. Τούτου δὲ τοῦ κοινῆς συμφέροντος καὶ οἱ νομοθεταὶ στοχάζονται, καὶ δίκαιόν φασιν εἶναι τὸ κοινῆς συμφέρον. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι, καὶ αἱ θλαί, καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτῆρες μὲν τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν [τοῦ] συμφέροντος, οἷον χρημάτων ἢ ἄλλου τινός· συστρατιῶται δὲ τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον συμφέροντος ὀρέγονται, οἷον χρημάτων, ἢ νίκης, ἢ πόλεως· ὁμοίως δὲ καὶ φυλάται καὶ δημόται. Τινὲς δὲ τῶν κοινωνιῶν τοῦ ἡδέος ἐφίενται, καὶ δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, ὡς περὶ ἡ τῶν θιασωτῶν κοινωνία, καὶ ἡ τῶν ἐρασιωτῶν. Ἡ μὲν γὰρ θυσίας ἕνεκα γίνεται, ἡ δὲ συνουσίας, ἡ καὶ ἄμφω τοῦ ἡδέος ἐστὶ μᾶλλον. Καὶ αὗται δὲ μέρη εἰσι τῆς πολιτικῆς· τάττονται γὰρ καὶ αὗται πρὸς τὸ κοινῆς συμφέρον ὑπὸ τῆς πολιτικῆς. Καὶ γὰρ οὐ μόνον, ὃ νῦν ἐστὶ συμφέρον, ζητεῖ, ἀλλὰ καί, ὃ νῦν μὲν οὐ συμφέρει, συνούσει δέ, καὶ τοῦτο διώκει· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος μόνον συμφέροντος ἐφίεται, ἀλλὰ τοῦ μέχρι βίου· διὰ τοῦτο θυσίας τε εἰσάγαγε, καὶ συνόδους, καὶ συνουσίας

noque homines actionum et studiorum communione inter se juncti simul jus mutuum servare conantur, et inter se sunt amici, quantoque homines communionis vinculo copulantur, tanto etiam amore se mutuo amplectuntur sibique mutuo jus reddunt. Hinc recte se habet, quod proverbi loco dici solet, communia amicorum esse omnia : nam in communi societate posita est amicitia. Ipsæ autem societates inter se differunt. Fratribus enim sodalibusque communia sunt omnia, aliis vero non omnia, sed certa quædam aliisque horum plura, aliis pauciora. Proportione vero societatibus amicitia respondet : aliæ enim magis, aliæ minus societatibus convenienter amicitia sunt. Similiter et jura amicitia proportione respondent : neque enim eadem jura fratribus inter se sunt, quæ patri cum filio, aut civibus inter se et sodalibus, sed alia : siquidem majora et minora amicitia congruenter sunt. Neque enim æque injustum est sodalem fraudare pecunia ac civem, et fratri petenti non succurrere ac peregrino, et patrem verberare ac quemlibet alium : solet quippe una cum amicitia etiam jus amplificari natura, perinde quasi in iisdem rebus consistant et æque late pateant : quocirca etiam hominem nobis amiciorum magisque societate et amicitia vinculo junctum et copulatum injuria afficere gravius est, quam eum quocum minor nobis familiaritas et usus intercedit.

Omnes autem societates, in quibus amicitia et jus locum habent, partes sunt civilis societatis : nam civilis societas emolumentum alicujus causa conciliata est : quam ob rem ab initio omnis res publica et constituta est et manet. Omnis autem societas emolumentum causa iniri solet : alia quidem hujus, alia vero illius : quæ enim conducere nobis putamus, hujusmodi societate nobis acquirimus, ideoque causam nostram cum alio communicamus, ut aliquid eorum quæ ad victum cultumque pertinent comparemus. Hoc autem publicum commodum etiam legum latores habent propositum spectantque, et quod reipublicæ utile est jus esse dicunt. Cæteræ igitur societates tum integræ, tum earum partes utile expetunt : verbi causa nautæ id quod ex navigatione quaeritur, ut pecuniam aut aliud quid : commilitones vero id quod bello paratur concupiscunt, nimirum vel pecuniam conficere, vel victoria potiri, vel urbem aliquam expugnare gestiunt : itemque tribules et populares. Nonnullæ vero societates id quod jucundum est consecantur et propter voluptatem conflare videntur, ut commissariorum et communi sumtu cœnantium. Illa enim sacrificii, hæc conventus et convictus causa statuitur, quæ res ambæ magis ad jucunditatem spectant. Atque hæc quidem partes sunt civilis societatis : quapropter et publici commodi causa a civili prudentia instituuntur. Neque enim id tantum, quod nunc conducit, persequitur, sed etiam illud, quod ut nunc non prodest, ita in posterum pro-

* Αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσι μορίοις εἰσίκασι κτλ.

μεθ' ἡδονῆς, καὶ πόνων ἀναπαύσεις. Μετὰ γὰρ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς αἱ τε σύνοδοι ἐγίνοντο, καὶ αἱ θυσίαι, ἀπαρχαὶ τινες οὔσαι μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσκόλαζον τοῖς καιροῖς· διὰ δὲ τούτων τῶν κοινωνιῶν τό τε θεῖον ἴλεον αὐτοῖς ἐγίνετο, ὃ συνοίσειν ἐδόκει, καὶ αὐτοὶ ἀναπαυόμενοι, νεαροὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος πόνων ἤπτοντο. Διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι πᾶσα κοινωνία, καὶ ἡ ἡδέος ἕνεκα γινομένη, καὶ ἡ τοῦ συμφέροντος, τὸ συμφέρον ἐσχατὸν ἔχει τέλος, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαι μέρη εἰσι τῆς πολιτικῆς. Ταύταις δὲ ταῖς κοινωνίαις καὶ αἱ φιλαί ἀκολουθήσουσι, καὶ ὡσπερ αἱ κοινωνίαι, οὕτω καὶ αἱ φιλαί διαιρεθήσονται, καὶ τοιαῦται ἔσονται αἱ φιλαί, οἷα αἱ κοινωνίαι.

(Scripsi : * ἀποστερῆσαι] cod. ἀποστηρῆσαι. — ^b κοινωνία ἐστὶ] cod. κοινωνία ἐστι. — ^c τό τε] cod. τό, τε. —)

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν τριῶν τῆς πολιτείας εἰδῶν.

* 'Ρητέον δὲ ἐστὶ περὶ τῆς πολιτικῆς. Ταύτης δὲ τρία εἰσὶν εἶδη· βασιλεία, ἀριστοκρατία καὶ τιμοκρατία, ἣν καὶ πολιτείαν εἰώθασιν αἱ πλείστοι καλεῖν, ἥτις ἐστὶν ἀπὸ τῶν τιμημάτων· διδόντες γὰρ χρήματα τὸ ἀρχεῖν λαμβάνουσι· διὰ τοῦτο τιμοκρατικὴν οἰκείον ἐστὶ καλεῖν. Τούτων δὲ τῶν πολιτειῶν βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δὲ ἡ τιμοκρατία. Αὐταὶ μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι. Αἱ δὲ παρεχόμεναι καὶ οἷον φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, τῆς μὲν βασιλείας ἡ τυραννίς· ἀμφω γὰρ μοναρχίαι, διαφέρουσι δὲ πλείστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· οὐ γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς ὁ μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀρκῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ δεηθήσεται τὰ τῶν ἀρχομένων εἰς ἑαυτὸν ἔλκειν. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ὠφέλιμα αὐτῶν οὐ πρόσκοπεῖ πολιτευόμενος καὶ τὰ κοινὰ πράττων, μόνον δὲ τὰ τῶν ἀρχομένων· οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οἰκοθεν ποιεῖ τὰ συμφέροντα ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων κληρωτὸς μᾶλλον ἢ τις εἴη, ἢ βασιλεὺς. Ἔστι τοίνυν ἡ τυραννίς ἐναντία τῇ ^a βασιλείᾳ· ὁ γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθὸν διώκει, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ ὁ κληρωτὸς· καὶ φανερωτέρα ἡ διαφορὰ ἡ πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι καὶ χείρων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐναντίον ἐστὶ τῇ βασιλείᾳ ἡ τυραννίς, ὅτι τὸ μὲν βέλτιστον, τὸ δὲ κάκιστον· τὸ γὰρ κάκιστον ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. Μεταβαίνει τοίνυν ἡ πολιτεία ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γὰρ ἐστὶ μοναρχίας ἡ τυραννίς, καὶ ὁ μοχθηρὸς βασιλεὺς τύραννος γίνεται. Τῆς μὲν οὖν βασιλείας παρέχουσι ἡ τυραννίς, τῆς δὲ ἀριστοκρατίας ἡ ὀλιγαρχία· ὅταν οἱ ταύτην πολιτευόμενοι τὴν πολιτείαν νέμωσι τὰ τῆς πόλεως ἑαυτοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν·

desse poterit, consecratur : quia non praesentem solum utilitatem, sed totius vitae commodum expetit : quam-obrem et sacrificia et conventus et convictus jucunditatem et laborum remissionem introduxit. Nam post frugum fructuumque perceptionem olim caesus et conventus habebantur, et sacrificia quae primitiarum instar erant fiebant : his enim temporibus maxime ab opere cessabant : quia hujusmodi congressibus tum deorum numen propitium iis reddebatur, quod e re sua fore existimabant, tum ipsi paulisper animum relaxantes mox recollectis viribus utiles sibi labores suscipiebant. Hinc apparet, omnem societatem qua jucunditatis qua utilitatis causa conflata ad commodum tanquam ultimum finem referri, ideoque omnes societates civilis societatis esse membra. Has ergo societates etiam amicitiae sequentur, atque idcirco sicut illae, ita et haec dividuntur, talesque erunt amicitiae, quales sunt et societates.

Cap. XIII.

De tribus reipublicae formis.

Jam de civili societate dicendum est. Hujus autem tres sunt formae : regnum, optimatum dominatus et potestas censualis, quam plerique solent vocare rempublicam, quae censu comparatur, qui enim pecunias dederint, imperium accipiunt : quare potestatem censualem eam vocari convenit. Harum autem civitatis formarum optima est regnum, deterrima potestas censualis. Atque haec quidem civitatis formae sunt. Digressiones vero harum sive declinationes et quasi pestes atque interitus regni quidem tyrannis : ambae enim unius dominatus sunt, licet plurimum inter se differant : tyrannus videlicet suam, rex eorum quibus imperat utilitatem spectat : neque enim rex est qui non ipse sibi sufficiat, et bonis omnibus excellat : quippe talis non habebit necesse, civium bona in suum commodum convertere. Quocirca hujusmodi publicorum negotiorum curator et reipublicae rector non sua, sed sola eorum quibus praest commodum intuetur : neque enim e communi aerario, sed e fisco sua commoda comparabit. Qui vero talis non erit, is sorte potius creatus esse quam rex videbitur. Est igitur tyrannis regno contraria : nam tyrannus id quod sibi expedit sequitur, multoque magis quam qui sorte creatus est : quin etiam manifestior hujus et regis differentia habetur, quod illo est deterior. Ideoque regno contraria est tyrannis, quod alterum optimum negotium, altera deterrimum est : pessimum enim optimo est contrarium. Degenerat porro respublica e regno in tyrannidem : siquidem singularis imperii pravitas est tyrannis, et malus rex tyrannus evadit. Regni igitur digressio tyrannis, optimatum autem civitatis paucorum potentia est : quando reipublicae hujus rectores res civitatis ali-

* Cap. 10. πολιτείας δὲ ἐστὶν εἶδη τρία κτλ.

καὶ πάντα ἢ τὰ πλείστα· οἱ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πό-
λεως τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ διδόναι διοικεῖν, ἵνα συνήθεις
αὐτοῖς γενόμενοι δι' αὐτῶν καρποῦσθαι δύνωνται
τὰ κοινά. Ὅθεν συμβαίνει ὀλίγους τινὰς ἐπὶ τῶν
πραγμάτων εἶναι, καὶ μοχθηροὺς ἀντὶ τῶν ἐπεικεισά-
των. Τῆς δὲ τιμοκρατίας παρέκθασις ἡ δημοκρατία·
σύνοροι γὰρ εἰσιν αὐταί· πλήθους γὰρ βούλεται καὶ
ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι^b πάντες οἱ ἐν τῷ τι-
μήματι. Ἐκιστα δὲ μοχθηρία ἐστὶν ἡ δημοκρατία·
μικρὸν γὰρ ὑπερβαίνει τὸ τῆς^c τιμοκρατίας εἶδος·
κοινωνεῖ γὰρ αὐτῇ μᾶλλον ἢ διαφέρει· τῷ τιμήματι
μὲν γὰρ διαφέρει, κοινωνεῖ δὲ κατὰ τε τὴν ἰσότητα,
ἴσοι γὰρ πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι, καὶ κατὰ τὸ
πλήθος.

(Scripsi :^a τῆ] cod. τη. ^b ἴσοι] cod. ἴσοι. —
^c τῆς τιμοκρατίας] cod. τῆς τιμοκρατείας. —)

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῶν ὁμοιωμάτων τούτων τῶν εἰδῶν.

* Τὰ μὲν οὖν εἶδη τῆς πολιτικῆς εἰς ταῦτα μετα-
βάλλουσι μάλιστα· τὸ ἐλάχιστον γὰρ ἐκάστη τῶν εἰ-
ρημένων πολιτειῶν εἰς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ μετα-
βάλλει, καὶ εἰς ταύτην ῥῆστα μεταβαίνει. Εἰσι^a δὲ καὶ
ἐν τῇ οἰκονομικῇ ὁμοιώματα αὐτῶν, καὶ οἷον παρα-
δείγματα· ἐν γὰρ ταῖς οἰκίαις καὶ βασιλείαις εἰκόνα
ἴδοι τις ἂν καὶ ἀριστοκρατίας, καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ μὲν
γὰρ πατὴρ πρὸς υἱοὺς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα·
τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει· ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὀμη-
ρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει. Πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ
βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι, ἣν οἱ Πέρσαι ὑπερβαίνον-
τας τυραννίδα ποιοῦσι, τῶν γὰρ υἱῶν ὡς δούλων ἄρ-
χουσι. Τυραννὶς δὲ ἡ τῶν δούλων ἀρχή· τὸ γὰρ τοῦ
δεσπότου συμφέρον ζητεῖται ἀεὶ παρὰ τῶν δούλων·
ἔστι δὲ τοιαύτη τῶν τέκνων ἀρχὴ ἡμαρτημένη· ἡ δὲ
βασιλεία εἰκοῦσα τοῦ δέοντος ἔχεται· δεῖ γὰρ, ἐπεὶ
υἱὸς διαφέρει δούλου, καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν διαφόρους
εἶναι. Ἡ μὲν οὖν πατὴρ πρὸς υἱοὺς κοινωνία τῇ βα-
σιλείᾳ εἰκεν· ἀριστοκρατία δὲ ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν
γυναῖκα. Κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς βελτίων, ὁ ἀνὴρ
ἀρχεῖ καὶ ἔσται δὴ ἀριστοκρατία, ὅταν ἂ μὲν προσ-
ῆκει ἀνδρὶ, ἑαυτῷ ἀποδιδῶ ὁ ἀνὴρ, ἂ δὲ γυναίξιν
ἀρμόζει, τῇ γυναίξιν παραχωρῆ. Ὑπερβήσεται δὲ τὴν
ἀριστοκρατίαν ἡ τοιαύτη κοινωνία, καὶ εἰς ὀλιγαρ-
χίαν μεταβαλεῖ, ὅταν ὁ ἀνὴρ ἀπάντων κυριεύῃ· παρὰ
τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ἢ ἀμείνων. Ἐνίοτε
δὲ ἀρχουσιν αἱ γυναῖκες, ὅταν ἐπίκληροι ᾖσι, καὶ
διὰ τοῦτο πλούτω καὶ δυνάμει τῶν ἀνδρῶν ὑπερέχω-
σιν· οὐ γὰρ γίνεται ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δι' ἀρετῆν,
ἀλλὰ καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, διὰ πλοῦτον καὶ
δύναμιν. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ ἐν οἰκίᾳ ἀριστοκρατία καὶ

ter atque oportet sibi vindicant : et vel omnia bona vel
plurima : qui etiam iisdem semper munera urbis defe-
runt, ut familiaritate cum iis contracta illorum bene-
ficio fructum e republica percipere possint. Quo fit, ut
pauci negotia publica curent, iique improbi pro viris opti-
mis atque æquissimis. Censualis vero potestatis digressio
respublica popularis est : sunt enim hæc inter se finiti-
mæ : nam etiam plebis videtur esse censualis potestas
omnesque qui censi sunt inter se sunt pares et æquales.
Sed minime omnium vitiosa respublica popularis est :
quippe quæ censualis potestatis formæ non multo præ-
stet : nam magis concordat cum ea quam discrepat :
nempe censu differt, æqualitatem autem cum ea com-
munem habet, pares enim sunt omnes qui censentur,
etiam in plebe.

Cap. XIV.

De harum formarum similitudinibus.

Civilis igitur societatis formæ in has potissimum mu-
tantur : nimirum enim singulæ earum quas diximus
formarum in contrariam sibi solent transire, facillime-
que in eam mutantur. Sunt tamen et in privatæ vitæ
ratione earum imagines et quasi exempla : quippe in
famiiliis simul regni et optimatum dominatus, simul cæ-
terarum formarum imagines animadvertas. Patris enim
cum filiis societas regni speciem quamdam præ se fert :
nam liberi patri curæ sunt : hinc et Homerus Jovem
patrem vocat. Patria enim potestas videtur regnum
esse, cujus modum excedentes Persæ tyrannidem effi-
ciunt, liberis enim imperant ut servis. Nimirum tyran-
nis est imperium in servos : quippe domini commoda
semper a servis spectantur : tale igitur in liberos impe-
rium vitiosum est : at illud, quod ad regni similitudi-
nem accedit, decorum servat : quum enim differat filius
a servo, diversa quoque imperia in eos esse oportet.
Est igitur patris cum filiis societas regno similis : at
optimatum dominatus viri cum uxore societas habe-
tur. Pro dignitate enim et tanquam præstantior vir im-
perat : eritque sane optimatum dominatus, quando
quæ viro conveniant, sibi vindicat, quæ autem mulie-
res decent, uxori permittit. Verum hujusmodi societas
optimatum dominatum excedet, atque in paucorum po-
tentiam mutabitur, quando vir in omnibus dominatur :
præter dignitatem enim suam, non quatenus est melior
hoc facit. Interdum vero imperant mulieres, quum ho-
norum paternorum sunt heredes, ideoque divitiis et po-
tentia viros antecedit, neque enim tale imperium propter
virtutem nanciscuntur, sed ut in paucorum potentia
propter divitias et opes. Talis ergo optimatum domina-

* Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα κτλ.

δλιγαρχία. Τιμοκρατία δὲ ἡ τῶν ἀδελφῶν κοινωνία· ἴσοι γάρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι· διόπερ, ἂν πολλὰ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, ^α οὐκέτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία, ἀλλὰ πατρικῆ τινὶ εἴκει πρὸς παιδας. Δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν οἰκῆσεων γίνεται· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου· γίνεται δὲ καὶ ἐν αἰς ὁ ἀρχῶν ἀσθενής, καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος ἑαυτοῦ ἐξουσιάζει.

(Scripsi : * εἰσι] cod. εἰσι. — ^b εἰκουῖα] cod. εἰκουῖα. — ^c διαφέρωσιν] cod. διαφέρουσιν. — \

Κεφ. ιε'.

Περὶ τῆς καθ' ἑκάστην τῶν πολιτειῶν φιλίας.

* Αὐταὶ μὲν οὖν αἶ τε ἐν πολιτικῇ καὶ ἐν οἰκονομικῇ κοινωνίαι· πάσαις δὲ ταύταις ταῖς κοινωνίαις φαίνεται ἡ φιλία ἀκολουθοῦσα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον.

** Τῇ μὲν οὖν βασιλικῇ κοινωνίᾳ ὑπεροχικὴ φιλία, εἰ ὁ βασιλεὺς ὑπερέχει ταῖς εὐεργεσίαις, καὶ εὖ ποιεῖ τοὺς βασιλευμένους, καὶ ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἀγαθὸς ὢν, ἐν εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὀμηρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα προσαγορεύει λαῶν. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρικὴ φιλία· ὑπεροχικὴ γάρ ἐστι καὶ αὕτη. Διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· μείζω γὰρ ὁ πατὴρ εὐεργετεῖ. Αἴτιος γὰρ τῷ παιδί τοῦ εἶναι, ὁ μέγιστον ἀπάντων δοκεῖ· καὶ εἶτι τροφῆς καὶ παιδείας. Καὶ τοῖς προγόνου δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει γὰρ ἀρχικόν, ὃ τε ^a πατὴρ τῶν υἱῶν, καὶ ὁ πρόγονος τῶν ἐγγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευμένων. Εἰσι δὲ πᾶσαι αἶ τοιαῦται φιλίαι ἐν ὑπεροχῇ· ^b διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς, καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἀκολουθῶσ τῇ φιλίᾳ οὐ τὸ αὐτό, ἀλλ' ἐν ὑπεροχῇ. Τοῦ γὰρ πρὸς πατέρα δικαίου ὑπερέχει τὸ πρὸς υἱόν· ^c τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἀποδοῦναι δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φιλία συνίσταται.

*** Οὐ τῇ βασιλικῇ δὲ μόνον κοινωνίᾳ ἡ ὑπεροχικὴ φιλία ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀριστοκρατικῇ. Πρὸς γὰρ τὸν ἀμείνων μείζων γίνεται ἡ φιλίησις· τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα φιλία. Ἡ γὰρ τοιαύτη κοινωνία ἀριστοκρατία ἐστὶν ἐν οἰκίᾳ· κατὰ τὴν ἀρετὴν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀρχει, καὶ τῷ ἀμείνονι δεῖ πλέον ἀπονέμειν φιλήσεως. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἀνταῦθα ^d ἐν ὑπεροχῇ.

**** Τῇ δὲ τιμοκρατικῇ κοινωνίᾳ, ὅσα ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν, ἡ ἐταιρικὴ φιλία ἀκολουθεῖ, ἥτις ἐν ἰσότητι ἐστίν. Οἱ γὰρ ἑταῖροι ἴσοι ^e καὶ ἡλικιωταί· οἱ δὲ τοιοῦτοι ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοθῆεις· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἷοί εἰσι καὶ οἱ ἐν τιμοκρατικῇ· ἴσοι ^e γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι· καὶ ἀρχοῦσιν ἕκαστος ἐξ ἴσου,

tus et paucorum potentia in familiis est. Verum potestas censualis fratrum societas existimatur : pares enim sunt, nisi quatenus ætatis inter se differunt : quamobrem, si multum inter se distent ætatibus, non amplius fraterna est amicitia, sed ad similitudinem paternæ cum liberis amicitia accedit. Popularis autem respublica maxime cum in familiis hero carentibus comparet : ibi enim omnes æquales inter se sunt : tum in quibus imbecillus est is qui imperat, ideoque sui quisque juris et potestatis habetur.

Cap. XV.

De ea quæ in singulis rebus publicis est amicitia.

Hæ ergo et civiles societates sunt et domesticæ : quas omnes sequi amicitia videtur, eo usque progrediens, quo et jus procedit.

Ac regis quidem societati inest amicitia excellens, siquidem rex beneficiis excellit, ac bene de iis quibus imperat meretur, et quum ipse bonus sit eorum curam agit, ut fortunati sint, tanquam ovium pastor ; unde et Homerus Agamemnonem pastorem populorum appellat. Talis autem et paterna est amicitia, quoniam et hæc excellens nominanda. Adde quod beneficiorum magnitudine præstat : majora enim sunt quæ pater nobis dat beneficia. Est enim filio causa, ut sit, quod quidem omnium maximum videtur, præterea ut alatur et erudiatur. Quæ eadem etiam avis et majoribus tribuuntur : natura quippe apti ad imperandum sunt pater filiis, avus nepotibus, rex denique iis qui ejus imperio parent. Sunt ergo omnes tales amicitia in excellentia positæ ; quapropter etiam parentes honore afficiuntur, atque his convenienter jus non idem cum amicitia est, sed in excellentia consistit. Quod enim patri est in filium longe majus eo est, quod in patrem est filio : id videlicet pro dignitate reddi debet. In quo etiam amicitia consistit.

Cæterum non regis tantum societati excellens amicitia congruit, sed etiam optimatum societati. Erga præstantiorem scilicet major affectio requiritur : talis autem viri et uxoris amicitia est. Nimirum talis societas in familia optimatum dominatus est : ob virtutem enim vir præest, et præstantiori plus affectionis debetur. Similiter autem hic quoque in excellentia jus consistit.

Societatem vero censu potentem, qualis est fratrum, sodalicia sequitur amicitia, quæ in æqualitate cernitur. Nam sodales et æquales sunt et ætate pares : hujusmodi homines autem plerumque iisdem studiis dediti similibusque moribus præditi sunt, quales habentur qui ad societatem censu potentem venerunt : in hac enim cum pares inter se cives et viri boni volunt esse, tum vicis-

* Cap. 11. Καθ' ἑκάστην δὲ κτλ. — ** Βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευμένους κτλ. — *** Καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα κτλ. — **** Ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν τῇ ἐταιρικῇ κτλ.

καὶ ἄρχονται ἐν τῷ μέρει· ἐξ Ἰσου δὴ καὶ ἡ φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Ταῖς μὲν οὖν ὑγιεῖσι πολιταῖσι καὶ κοινωνίαις οὕτως ἡ φιλία ἀκολουθεῖ καὶ τὸ δίκαιον.

* Ταῖς δὲ παρεκβάσεις τῶν κοινωνιῶν ὡσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρὸν ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία. Ἐπειδὴ τῶν παρεκβάσεων χειρίστη ἔστιν ἡ τυραννίς, ** διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ φιλία εὐρίσκεται, ἢ πάνυ μικρὸν. Ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινωνόν ἔστι τῶν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ δίκαιον· ἀλλ' ὡσπερ ὁ τεχνίτης ἔχει πρὸς τὸ ὄργανον, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ δεσπότης ἔστι πρὸς δοῦλον, καὶ τύραννος πρὸς ἀρχόμενον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ τὸ ὄργανον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, φιλία δὲ πρὸς αὐτὰ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ πρὸς τὰ ἀψυχα φιλία δύναται εἶναι· οὐδὲ δίκαιόν τι πρὸς αὐτὰ ἔστιν ἀπὸ τῶν χρωμένων, ὡσπερ οὐδὲ πρὸς βούην, ἢ πρὸς κίνα. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον οὐδὲ πρὸς δοῦλόν ἔστι φιλία δεσπότης, ἢ πρὸς ἀρχομένους τυράννω, καθ' ὅσον^κ εἰσὶ δοῦλοι· οὐδὲν γὰρ κοινὸν δεσπότης καὶ δούλοις· ὁ γὰρ δοῦλος ἐμψυχον ὄργανον, καὶ τὸ ὄργανον ἀψυχος δοῦλος· ἢ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτόν· ἢ δὲ ἄνθρωπος, δύναται εἶναι. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα ἀνθρώπον τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμων τινῶν καὶ θεσμῶν· ἢ γὰρ κοινωνία τῶν νόμων τὸ πρὸς ἀλλήλους ποιεῖ δίκαιον, ἢ δὲ κατὰ τὸ δίκαιον κοινωνία καὶ τὴν φιλίαν εἰσάγει. Ἔσται τοίνυν τυράννω πρὸς ἀρχομένους φιλία, καθ' ὅσον εἰσὶν ἄνθρωποι· διὰ τοῦτο ἀμυδρόν τι ἐνταῦθα καὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡ φιλία.

*** Ἐν δὲ τῇ δημοκρατίᾳ ἐπὶ πλείστον πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

(Scripsi : ^a δ τε] vulgo δ, τε. — ^b ὑπεροχῆ] cod. ὑπεροχῆ. — ^c τοῦ γὰρ πρὸς πατέρα δικαίου ὑπερέχει τὸ πρὸς υἱόν] cod. τὸ γὰρ πρὸς πατέρα δίκαιον ὑπερέχει τοῦ πρὸς υἱόν. — ^d κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^e ἴσοι] cod. ἴσοι. — ^f δημομαθεῖς καὶ δημοθεις] vulgo δημομαθεῖς, καὶ δημοθεις. — ^g ἴσοι] ἴσοι cod. ^h ἐξ ἴσου] cod. ἐξ ἴσου. — ⁱ τό τε] cod. τό, τε. — ^k καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ ἑταιρικῆς φιλίας, καὶ συγγενικῆς, καὶ οἰκονομικῆς.

**** Πᾶσα μὲν οὖν φιλία ἐν κοινωνίᾳ ἔστί, καθάπερ εἴρηται· μόνη δὲ ἡ συγγενικὴ καὶ ἑταιρικὴ φιλία οὐ δοκοῦσιν ἐν κοινωνίᾳ εἶναι· κοινωνικαὶ γὰρ εἰσι φιλίαι αἱ καθ' ὁμολογίαν καὶ συνθήκην τινὰ συνιστάμεναι, οἷαι εἰσὶν αἱ φυλετικαί, καὶ συμπλοικαί, καὶ ὅσαι τοιαῦται, εἰς ταύτας δὲ τάξεις ἐν τις καὶ τὴν ξενικήν.

***** Ἡ δὲ συγγενικὴ φιλία καὶ ἡ ἑταιρικὴ οὐ καθ'

sim et imperant singuli æqualiter et parent : apud illos igitur juris et amicitiae æquabilitas reperitur. Bene constitutis ergo vel rebuspublicis vel societatibus hoc modo et amicitia et jus congruit.

In declinationibus autem a recta reipublicæ forma, quemadmodum juri parum loci relictum est, sic et amicitiae. Quum vero omnium declinationum deterrima sit tyrannis, idcirco in ea aut omnino non reperitur amicitia, aut parum loci habet. Inter quos enim nihil est commune ei qui imperat cum eo qui paret, ne amicitia quidem est. Siquidem nec jus est : sed sicut artifex ad instrumentum, animus ad corpus se habet, ita dominus ad servum, et tyrannus ad cives ipsius imperio obnoxios se habebit : juvatur enim instrumentum ab artifice, corpus ab animo, nulla tamen inter hæc amicitia intercedit : siquidem nobis amicitia cum rebus inanimis esse non potest : item utentibus ne jus quidem cum iis est, quemadmodum nec cum bove est aut cane. Eodemque modo nulla cum servo amicitia hero intercedit, aut cum civibus ipsi obnoxiiis tyranno, quatenus sunt servi : nihil quippe heris commune est cum servis : nam servus instrumentum est animatum, instrumentum autem servus inanimus : qua ergo servus est, nulla cum eo amicitia nobis intercedit : sed qua homo est, intercedere potest. Cuilibet enim homini jus aliquod esse cum quolibet homine videtur, qui quidem legis alicujus et instituti particeps esse possit : nam legum communio efficit illud jus quod inter homines intercedit, quæ autem ex jure nascitur communio, amicitiam etiam introducit. Quare amicitia erit tyranno cum iis qui in ipsius potestate sunt, quatenus sunt homines : ideoque obscurum negotium hic et jus est et amicitia.

At in populari republica plurimum : nimirum multa inter eos qui sunt pares communia sunt.

Cap. XVI.

De sodalitia, consanguinea et domestica amicitia.

Omnis ergo amicitia in communitate, quemadmodum dictum est, cernitur : sola autem cognatorum et sodalium amicitia non videtur in communitate consistere : in communitate autem amicitias, quæ convento et pacto constant, versantur, quales tribulium et eorum qui una navigant videntur, et quæcunque hujus generis sunt, quibus etiam recte hospitalis adjungi possit.

Cognatorum vero et sodalium amicitia neque convento.

* Ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν κτλ. — ** Ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν κτλ. — *** Αἱ δὲ ἐν ταῖς κτλ. — **** Cap. 12 Ἐν κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία κτλ. — ***** Καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται κτλ.

δμολογίαν, ἢ συνθήκην τινὰ συνίστανται, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἢ φύσις συνέδησε, τοὺς δὲ τὸ ταχεῖν ἡλικιώτας εἶναι, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύματα σπουδάζειν.

Ῥητέον δὴ περὶ τῆς συγγενικῆς. Ἐστὶ δὴ πολυειδῆς ἡ συγγενικὴ φιλία, καὶ τῆς πατρικῆς πᾶσα ἐξήρηται· διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸν κοινὸν πατέρα, ἢ πρόγονον οἰκειότητα οἷ τε ἀδελφοὶ καὶ ἄλλως συγγενεῖς ἀλλήλους φιλοῦσιν, οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων ὄντα, ἀδελφοὶ δὲ ἀδελφούς, τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. Μᾶλλον δὲ ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα ὅτι ἐξ αὐτῶν εἰσιν, ἢ τὰ γεννηθέντα, ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συμφεῖται^a τὸ αἴτιον καὶ τὸ γεννώϊν τῶν γεννηθέντι ἢ τῶν ποιηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῶν ποιήσαντι, καὶ τὸ γεννηθὲν τῶν γεννήσαντι· τὸ γὰρ ἐκ τινος οἰκεῖον τῶν ἐξ οὗ ἐστίν, ὡς περὶ ὁδοῦ ἢ θριξὶ τῶν ἐχόντι οἰκεῖόν ἐστι, τριχὶ δὲ καὶ ὁδόντι οὐκ ἐστίν οἰκεῖον ὁ ἔχων· ἢ τοῖσιν οὐδαμῶς ἐστίν οἰκεῖον τῶν αἰτιατῶν τὸ αἴτιον, καὶ τῶν ἐκ τινος τὸ ἐξ οὗ, οὐδέ τινα σχέσιν ἔχει πρὸς αὐτό, ἢ εἰ ἔχει, ἐλάττω ἔχει ἢ ἐκείνῳ πρὸς αὐτό ἔχει· καὶ τὰ τέκνα δὴ τοὺς γονεῖς ἤττον φιλοῦσιν, ἢ ὑπ' ἐκείνων φιλοῦνται. Ἐστὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου φανερόν· οἱ μὲν γὰρ εὐθύς γενομένα^b στέργουσιν, τὰ τέκνα δὲ αὐτοὺς χρόνῳ ὕστερον μετὰ τὸ λαθεῖν σύνεσιν, ἢ αἰσθησιν· διὰ τοῦτο καὶ μητέρες μᾶλλον φιλοῦσι τὰ τέκνα, ἢ οἱ πατέρες, ὅτι πρότερον αὐτὰ στέργουσι. Γονεῖς μὲν οὖν τὰ τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, ὅσον ἄλλοι αὐτοί, τῶν χωρὶς εἶναι μόνον διαφέροντες· τέκνα δὲ φιλοῦσι γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότες.

* Ἀδελφοὶ δὲ ἀλλήλους τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς γονεῖς ταυτότης καὶ αὐτοῖς ταυτότητα ποιεῖ πρὸς ἀλλήλους, ὡς περὶ τοὺς κλάδους ἢ τῆς βίβλης ταυτότης συνάπτει· διὸ φασι^c ταῦτον αἶμα καὶ βίβαν; καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐστὶ γὰρ ἑκάτερον ταῦτό καὶ ἐν πολλοῖς καὶ διηρημένοις. Μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ συντραφῆναι, καὶ ἡλικίας εἶναι· ἡλιξ γὰρ ἡλικία φιλεῖ, καὶ οἱ συνήθεις, ἑταῖροι· διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῆς ἑταιρικῆς ὁμοιοῦται. Ἄνεψιοι δὲ, καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν συμφεῖνται^d. τῶν γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοὶ πως ἀλλήλοις εἰσίν. Ἰνόνται δὲ οἱ μὲν οἰκειότεροι τῶν συγγενῶν, οἱ δ' ἄλλοτριώτεροι, τῶν σύγγενος, ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι τοῦ γένους· οἷς γὰρ πόρρωθεν ἢ κοινωμία, ἀμυδρὰ γίνεται, τῶν προτιέναι ἐλαττωμένη. Ἐστὶ δὲ ἡ μὲν τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς φιλία, καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον· ἐργεταί γὰρ εἰσι τὰ μέγιστα εὐεργετοῦντες, τὸ εἶναι, καὶ τραφῆναι, καὶ παιδευθῆναι· ἢ δὲ τῶν συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν ἰσότητι· ἔχει δὲ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἢ τοιαύτη φιλία μᾶλλον, ἢ ἡ τῶν ἄλλοτριῶν κατὰ γένος, ὅσω καὶ κοινότερος ὁ βίος ἐστίν αὐτοῖς

constat nec pacto, sed alios natura conjunxit, alios illud ipsum quod ætate æquales sunt, atque in iisdem studiis versantur.

Ac primum quidem de cognatorum amicitia dice-dum. Est autem multiformis illa, et tota ex paterna pendet : quia enim propter agnationem aut patrem, aut gentis auctorem communem habent, cum quo conjunguntur, tum fratres, tum alii cognati se mutuo diligunt : parentes enim liberos ut aliquid sui amant, liberi autem parentes, utpote ab illis profecti, fratres denique fratres, propterea quod ex iisdem prognati sunt. Magis vero sciunt parentes liberos ex se esse procreatos, quam liberi se ex his esse genitos : quin etiam majore necessitudine conjuncta est causa genitilis ei quod gignitur aut fit, quam id quod factum est ei quod fecit, et quod genitum est ei quod genuit : nam quod ab aliquo profectum est, ejus est proprium, a quo profectum est, sicut dens aut capillus habenti proprius est, quum tamen neque capillo ipsi nec denti proprius sit qui habet : aut igitur omnino non est propria causa rei effectæ, et id quod ex aliquo ortum est ei ex quo est ortum, neque ullam cum eo habet necessitudinem, aut si habet, minorem quam illud cum ipso habet : ideoque liberi minus amant parentes quam ab iis amantur. Præterea temporis progressu hoc cognoscitur : illi enim liberos statim ut nati sunt diligunt, liberi vero ipsos postea quum intelligere aut sentire cœperunt : quamobrem matres etiam magis liberos amant, quam patres, quia prius eos diligunt. Quocirca parentes amant liberos tanquam se ipsos : nam qui ex eis nati sunt, eo ipso quod separati sunt tantum ab ipsis differentes, quasi alteri ipsi sunt : at liberi parentes, utpote ex illis nati, caros habent.

Fratres vero quod ex iisdem nati sunt se mutuo diligunt. Quia enim ex eisdem nati sunt parentibus, hoc ut iidem quoque inter se sint, efficit, plane sicut ramos eadem radix conjungit : ideoque dici solet idem sanguis et eadem stirps, et cætera ejusdem generis : utrumque enim unum et idem est in multis quæ divisa sunt corporibus. Magnum etiam ad amicitiam momentum habet educationis communitas et ætatis æqualitas : æqualis enim æqualem diligit, et consuetudo sodales efficit : quare et amicitia fraterna sodalitatibus comparatur. Patruales autem reliquique cognati ex fratribus inter se conjuncti sunt : nam propterea quod ex iisdem orti sunt, quodammodo etiam iidem inter se sunt. Sunt autem alii cognatorum propinquiores, alii alieniores, quod vel propius vel longius ab eis abest eorum generis auctor et princeps : quibus enim longius repetita est communio, sensim quasi evanescit, quia progressionem minuitur. Ea vero quæ liberis cum parentibus et hominibus cum deo amicitia intercedit, ut cum bona quadam re atque eccellente intercedit : quippe beneficiis eos maximis affecerunt, quum et vitæ auctores et educatores et doctores sint : illa autem, quæ inter cognatos amicitia est, in æqualitate consistit : habet autem talis amicitia eo plus jucunditatis et utilitatis quam alieni-

* Ἀδελφοὶ δὲ ἀλλήλους τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν κτλ.

κατὰ πλεῖονα κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. Μάλιστα δὲ ἡ ἀδελφικὴ φιλία· συμβαίνει γὰρ αὐτῇ πάντα, ἃ καὶ τῇ ἑταιρικῇ, καὶ μᾶλλον αὐτῇ, ἢ ἑκείνῃ· καὶ διὰ τοῦτο εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ὅμοιοι, μᾶλλον φιλήσουσιν ἀλλήλους, ἢ οἱ ἑταῖροι· οἰκειότεροι γὰρ εἰσιν ἀλλήλοις καὶ ὁμοιότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς ἀλλήλους στέργουσι, καὶ ὁμοιότεροι εἰσιν, ὅτι καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἔφυσαν, καὶ ὁμοίως ἐπαιδεύθησαν· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία μελίζων ἐνταῦθα, καὶ βεβαιώτερα. Ἡ μὲν οὖν μεγίστη ἐν ταῖς συγγενικαῖς φιλίαις ἡ ἀδελφικὴ ἐστίν· αἱ δὲ ἄλλαι ἀνάλογον ἔχουσι τῇ κατὰ γένος οἰκειότητι.

* Ἄνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν. Ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει τεκνοποιητικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν, ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαϊότερον οἰκία πόλεως, καὶ ὅσῳ κοινότερον ζῳίαις ὁ τεκνοποιία, ἢ πολιτεία. Τὸ μὲν γὰρ πᾶσι ζῳίαις ἐνεστίν, ἡ δὲ πολιτεία μόνους τοῖς ἀνθρώποις· τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ζῳίαις ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἡ κοινωνία ἐστίν, ἐπ' ὅσον ἐνι τεκνοποιῆσαι, τοῖς δὲ ἀνθρώποις οὐ τῆς τεκνοποιίας χάριν μόνον ἡ κοινωνία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθύς γὰρ διήρηται αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ ἄλλα τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρός, καὶ ἕτερα γυναικός· ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα καὶ τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίαις εἶναι δοκεῖ εἶη δ' ἂν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρετὴ, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν· ἐστὶ γὰρ ἐκατέρου ἀρετῆ· καὶ εἰ σπουδαῖος εἴη ἐκάτερος τὴν προσήκουσαν ἀρετὴν, χαίρουσιν ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἀλλήλοις· σύνδεσμος δὲ τῇ τοιαύτῃ φιλίαις καὶ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θάπτον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν· τὸ δὲ κοινὸν συνέχει τὰ κοινωνοῦντα.

(Scripti * συνωκείωται] cod. συνωκείωται. — ὁ γενόμενα] cod. γενόμενα. — ὁ φασί] cod. φασιν. — ὁ συνωκείωται] cod. συνωκείωται. — ὁ ζῳίαις] cod. ζῳίαις ut reliquis locis. —)

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίαις ἐγκλημάτων.

Πῶς δὲ συμβιβάσθαι ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν, καὶ ὄλκις φίλῳ πρὸς φίλον, ταῦτόν ἐστι τῶν πῶς δίκαιον. Ἔπεται γὰρ πάσῃ κοινωνία ἀναλόγως τῇ φιλίαις καὶ τὸ δίκαιον, ὅσπερ εἴρηται πολλὰκις· καὶ οὐ ταῦτόν φαίνεται εἶναι δίκαιον φίλῳ πρὸς φίλον, καὶ τὸν ὀνειδίον, ἢ τὸν ἀδελφόν, ἢ τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

** Τριῶν δὲ οὐσῶν τῶν φιλιῶν, διὰ τὸ ἀγαθόν, διὰ τὸ ἡδὺ, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ καθ' ἑκάστην τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχὴν· καὶ γὰρ γίνονται φίλοι καὶ οἱ ὅμοιοι, ἢ κατὰ τὸ ἀγαθόν,

genarum, quo etiam vitæ communitate magis inter se devincti sunt, utpote qui plurimorum inter se participes sint. Maxime vero fraterna amicitia: siquidem huic illa omnia eveniunt, quæ etiam sodalitiæ, magisque huic quam illi: ideoque si probi sint fratres et similes, magis inter se amabunt, quam sodales: quoniam propinquiores inter se sunt et similiores, et ex quo nati sunt se mutuo dilexerunt, et similibus moribus præditi sunt, quum ex hisdem sint nati, ac simili cura ac diligentia eruditi: quin etiam probatio ea quæ tempore constat major hic et firmior est. Cognatarum ergo amicitiarum maxima est fraterna: cæteræ vero ad propinquitatis portionem modificatæ sunt.

Porro quæ inter virum et uxorem amicitia est naturæ congruere videtur. Homo enim ad liberorum procreationem aptior est natura quam ad societatem civilem, quanto prior magisque necessaria civitate domus est, quantoque liberorum procreatio animantium omnium communior est, quam respublica. Altera enim res omnibus animantibus, respublica vero solis hominibus convenit: ac reliquis quidem animantibus eatenus tantum sua est communio, quatenus fetus procreare possunt, hominibus vero non tantum ad liberos procreandos sua est communio, sed etiam propter res ad vitam necessarias: statim enim divisa sunt eorum opera aliæque sunt viri, aliæ mulieris partes: inserviunt igitur alteri alteri sua in medium afferentes. Quamobrem in hac amicitia et utilitas inesse videtur et voluptas: sed inerit in ea etiam bonum et virtus, si probi fuerint: est enim utriusque virtus: ac si uterque honestus ac debita virtute præditus fuerit, idcirco alter altero lætabitur: videntur autem talis amicitia vinculum et liberi esse: quare citius dissolvuntur qui liberis carent: commune enim amorum bonum sunt liberi: quod vero commune est ea quæ consociata sunt continet.

Cap. XVII.

De querelis in amicitia propter involuntarium contracta ortis.

Quomodo autem marito cum uxore, fratri cum fratre, amico denique sit cum amico vivendum, quærere, nihil aliud est, quam quomodo nos vivere deceat. Respondet enim omni communioni ex amicitia ratione etiam jus, ut sæpe dictum est: neque enim idem jus amico in amicem et in peregrinum, aut in fratrem, aut in sodalem et in condiscipulum videtur esse.

Quum ergo tres sint amicitia species, quæ boni, quæ voluptatis et quæ utilitatis causa instituitur, et in unaquaque alii sint pares amici, alii præstantia quadam inter se differant: nam et qui similes sunt vel boni vel

* Ἄνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κτλ. — ** Cap. 13. Τριῶν δὲ οὐσῶν φιλιῶν κτλ.

ἢ κατὰ τὸ ἡδύ, ἢ κατὰ τὸ χρήσιμον · γίνονται φίλοι καὶ ἀμείνους χεῖροσι.

* Τοὺς δὲ ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ φιλεῖν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἰσάζειν · τοὺς δὲ ἀνίσους ἀναλόγως τῆ^b ὑπεροχῆ καὶ ἐλλείψει φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι.

** Μόνῃ δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ, ἢ ταύτῃ μάλιστα, τὰ ἐγκλήματα, καὶ αἱ μέμψεις τῶν φίλων γίνονται πρὸς ἀλλήλους εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες εὖ ποιεῖν ἀλλήλους προθυμοῦνται · τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας · πρὸς τοῦτο δὲ τῶν φίλων ἀμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα οὐδὲ μάχαι · τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ἢ χαρίεις, ἀμείβεται καὶ αὐτὸς εὖ ποιῶν · ὃ δὲ ταῖς εὐεργεσίαις τὸν ἕτερον υπερβάλλον, τυγχάνων οὐ ἐρίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοῖ τῷ φίλῳ · ἐρίεται γὰρ ἑκάτερος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ εὖ ποιεῖν.

*** Οὐδὲ δὲ οἱ δι' ἡδονὴν φιλοῦντες πάνυ δυσχεραίνειν ἀλλήλους δύνανται. Ἄμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὐ ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιάζειν χεῖροσι · γελῶτος γὰρ ἂν εἴη ὃ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι φίλῳ, ἐξὸν ἄλλω συνδιάζοντα τέρπεσθαι · οὔτε τοίνυν ἢ^c διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλία ἐγκλήματα ἔχει καὶ μέμψεις, οὔτε ἢ δι' ἡδονῆν.

**** Μόνῃ δὲ ἢ διὰ τὸ χρήσιμον ἐγκληματικὴ ἔστιν. Ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις αἰετῶ πλείονος δέονται, καὶ ἕλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφοται, οἱ οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἀξιοὶ ὄντες τυγχάνειν · οἱ γὰρ εὖ ποιοῦντες οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν αὐτοῖς τοσαῦτα, ὅσων δέονται · αἰετῶ γὰρ οἱ εὖ πάσχοντες πλείονων δέονται, ἤπερ εὖ ποιεῖν οἱ εὐεργέται δύνανται.

***** Ἔοικε δὲ, ὅτι καθάπερ τὸ δίκαιον διττόν ἐστι, τὸ μὲν γὰρ ἀγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον, οὕτω καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας τὸ μὲν ἠθικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. Νομικὸν μὲν χρήσιμον, ὅταν τίς τινι διδῶ, ἐπ' ᾧ λάβοι τι ῥητὸν καὶ ὀρισμένον · ἠθικὸν δὲ, ὅταν τίς τινι ὡς φίλῳ δωρῆται, κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλεόν, οὐ ῥητὸν οὐδὲ ὀρισμένον · κατ' ἀμφω δὲ τὰ χρήσιμα, ταῖς φιλίαις ἐγκλήματα καὶ μέμψεις ἀκολουθοῦσι. Μάλιστα δὲ ὅταν τῶν φίλων ὃ μὲν τὸ νόμιμον χρήσιμον εἰσάγῃ, ὃ δὲ τὸ ἠθικόν · οἱ τοιοῦτοι γὰρ ταχέως διαλύονται. Εἰ γὰρ ὃ μὲν εἰς χρήματα ὠφελει, καὶ ἀξιοῖ ὁμοίως ὠφελεῖσθαι, καὶ τοσαῦτα λαβεῖν ὅσα δέδωκεν, ὃ δὲ ἄλλην τινὰ ὠφελείαν ὠφελεῖ, οὐ δύνανται ἐν τῇ φιλίᾳ μένειν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦ νομίμου χρησίου τὸ μὲν πάντα^a ἀγοραῖον, τὸ δὲ ἐλευθεριώτερον · τὸ μὲν γὰρ μὴ δοῦναι εἰ μὴ αὐτίκα εἴη λαβεῖν, ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα, πάντῃ ἀγοραῖον · τὸ δὲ δόντα ἀναβαλέσθαι τὴν λῆψιν, ἐλευθεριώτερον. Καὶ τοῦτο δὲ καθ' ὁμολογίαν γίνεται, τί ἀντί τίνος ὀφείλει ὀρισμένον γὰρ τὸ ὀφελίμα, καὶ οὐκ ἀμφίλογον. Ἡ δὲ ἀναβολὴ τῆς κομιδῆς ἐλευθεριώτερόν πως καὶ φιλι-

voluptatis vel utilitatis causa inter se fiunt amici, ut meliores deterioribus.

Eos quidem qui inter se pares sunt æqualiter amari, et cæteris quoque omnibus exæquari oportet : sed impares ex ratione tum excellentiæ tum defectus amare et amari oportet.

In sola autem ea quæ utilitatis causa conciliatur amicitia, aut in hac certe maxime, criminationes et querelæ amicorum inter se oriuntur, nec immerito. Nam qui ob virtutem sunt amici, student alter de altero bene mereri : hoc videlicet virtutis et amicitia pro-prium est : porro de hac re certantibus amicis neque criminationes sunt neque pugnae : in eum enim qui amat et bene meretur, nemo offenso est animo : imo vero si politus et gratus sit, sua beneficentia refert gratiam : qui vero beneficiis alterum superat, quum id quod cupit assequatur, non queratur de amico : uterque enim bonum expetit et beneficia in alterum conferre.

Sed ne in amicitia quidem propter voluptatem conciliatis admodum sæpe mutuis querelis locus esse potest. Simul enim ambobus contingit id quod petunt, si convicti lætantur : ridiculus quippe videatur is qui alterum criminetur eo quod ab eo non delectetur, quum voluptatem ex alterius consortio capere ipsi liceat : quare neque quæ boni neque quæ voluptatis causa instituitur amicitia criminationibus locum dat et querelis.

Sola vero amicitia ob utilitatem constituta criminationum et querelarum plena est. Nam quum propter emolumentum alter altero utatur, semper plura desiderant, minusque quam deceat se habere arbitrantur, querunturque se tam multa non consequi, quam multis egent, quamvis digni sint qui consequantur : nimirum qui beneficia conferunt tam multa suppeditare nequeunt, quam multis egent amici : semper enim pluribus egent homines isti beneficiis affecti, quam conferre possunt beneficiorum auctores.

Videtur autem, quemadmodum jus duplex est, alterum non scriptum, alterum legitimum, sic et amicitia propter emolumentum comparatæ altera pars moralis esse, altera legitima. Et legitimum quidem emolumentum est, quum quis alteri quidpiam dat, ut aliquid accipiat, idque certum ac definitum : morale vero, quando quis alicui tanquam amico donat quidpiam, pro quo tantundem vel plus accipere vult, non certum tamen neque definitum : in utraque autem utilitatis specie criminationes et querelæ amicitiam sequuntur. Maxime vero, quum amicorum alter legitimam utilitatem, alter moralem introducit : tales enim facile dissolvuntur. Si enim alter pecuniis prosit, eodemque modo alterum prodesse sibi velit, ac tantundem accipere quantum dedit, ille vero alio modo prosit, non possunt in amicitia permanere. Rursus legitima utilitas partim plane circularia est, partim liberalior : nolle enim dare, nisi statim recipias, de manu in manum, quod ajunt, omnino est mercaturæ simile : at rerum datarum recuperationem differre, multo liberalior est. Ex pacto autem constituitur, quid pro quo debeat alter : est enim definitum minimeque controversum quod debetur. Dilatio autem acceptionis liberaliorem quodammodo et amicitiam efficit contractum : itaque apud nonnullos hujus-

* Τοὺς ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα κτλ. — ** Γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα κτλ. — *** Οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν ταῖς κτλ. — **** Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ***** Ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιον κτλ.

κώτερον ποιεῖ τὸ συναλλάγμα· διὸ παρ' ἐνίοις τούτων οὐκ εἰσι δίκαι, οὐδὲ δικάζονται ἀλλήλοις περὶ τῶν χρεῶν, ἀλλ' ὄλονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. Ὁ δὲ κατὰ τὸ ἥθικόν χρησίμον ὠφελῶν, οὐκ ἐπὶ βητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ, δωρεῖται τι, ἢ ἄλλην τινὰ ὠφέλειαν ὠφελεῖ· κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον^α ἢ πλεόν, ὡς οὐ δεδωκώς, ἀλλὰ χρήσας· μὴ λαβὼν δέ, οὐχ ὡσπερ χρήσας οὕτως ἐγκαλεῖ τῷ μὴ δόντι, ἀλλ' ὡς φίλῳ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας, ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλά, προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. Τὸ δὲ εὖ ποιεῖν, μὴ ἴνα ἀντιπάθῃ, καλόν· ὠφελίμον δὲ τὸ εὐεργετῆσθαι· διὰ τοῦτο τὸ μὲν ὠφέλιμον ζητοῦσι, μὴ τυχόντες δὲ βούλονται καλοὶ δοκεῖν.

* Τοὺς δὲ τοιούτους φίλους, καὶ ἴνα εὖ πάθωσιν, εὖ ποιῶντας, πάσῃ σπουδῇ εὖ ποιητέον τοὺς δυναμένους, καὶ τὴν ἀξίαν εὐεργεσίαν ἀποδοτέον. Οὐ γὰρ ἔλακειν δεῖ βία πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλίαν μὴ βουλομένους, ἀλλὰ δυσχεραίνειν, ὅτι ἔλαθον εὖ παθόντες ὑφ' ὃ οὐκ ἔδει, οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, καὶ ζητεῖν ἥπως ἔκοντες ἀποτρίψονται τὰς αἰσχρὰς εὐεργεσίας, ἃς ἀκοντες ἐδέξαντο, τῷ ἀγνοεῖν τὸν εὐεργετοῦντα. Ἀποτρίφονται δὲ, εἰ μὲν δύνανται, καὶ αὐτοὶ ἀποδόντες, καὶ καθάπερ ἐπὶ βητοῖς εὐθὺς διαλυθέντες, εἰ δὲ μὴ δύνανται τῆν-καῦτα, ὁμολογήσαντες δύνηθέντες ἢ μὴν εὐθὺς ἀποδώσειν· εἰ δὲ πάντως ἀδύνατος ἔχουσιν ἀμείψασθαι, οὐδὲ οἱ δόντες ἀπατήσουσιν οὐδὲν παρ' αὐτῶν· ὥστε εἰ δύνανται, ἀποδοτέον εὐθὺς· πρὶν δὲ εὐεργετηθῆναι, σκεπτέον ἕκαστον, ὑπὸ τίνος εὐεργετῆται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὡς ἂν εἰδείῃ, ἢ εἰ δὲ δέξασθαι, ἢ μὴ.

(Scripsi : * οἱ ὅμοιοι] cod. οἱ ὅμοιοι. — ^b τῇ] cod. τῇ. — ^c οὔτε τοῖνον ἢ] cod. οὔτε τε τοῖνον ἢ. — ^d πάντη] cod. πάντη hic et in sequentibus. — [ἴσον] ἴσον cod. — [εἰδείῃ] cod. εἰδοῖη. —)

Κεφ. ιη'.

Περὶ μέτρου ἀποδόσεως ἐν τῇ χρησίμῳ· καὶ ἐτι περὶ τῶν ἐν τῇ καθ' ὑπεροχὴν φιλίᾳ μέμψεων.

** Ἐν δὲ ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν φίλων ἀμοιβαῖς ἀπορία ἐστίν. Ἐπεὶ γὰρ ἀπὸ μεγάλων εὐεργεσιῶν μικρὰ ὠφέλεια γίνονται τοῖς εὐεργετομένοις, καὶ ἀπὸ μικρῶν μεγάλαι πολλαίαι· ἐνδέχεται γὰρ πολλὰ ποιήσαντα καὶ ἀναλώσαντα μικρὰ τὸν φίλον ὠφελῆσαι, καὶ τὸ ἀνάπαλι· πότερον ἀμειβομένους τὴν ὠφέλειαν δεῖ σκοπεῖν, ἢ τῆς εὐεργεσίας τὸ μέτρον. Καὶ γὰρ οἱ μὲν εὖ παθόντες τοιαῦτά φασὶ λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις δοῦναι, καὶ ἐξῆν παρ' ἐτέρων λαβεῖν, τούτῳ κατασμικρύνοντες τὰς εὐεργεσίας· οἱ δὲ εὖ ποιήσαντες τὸ ἀνάπαλι, τὰ μέγιστα ὄν εἶχον εὐεργετῆσαι λέγουσι, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ

modi causæ non orantur, neque de aere alieno inter se contendunt, sed amandos eos potius esse statuunt, qui bona fide cum aliquo contraxerint. Qui vero moralem utilitatem affert, non certis conditionibus propositis, sed tanquam amico aliquid donat, aut alia quapiam re ei prodest, ita tamen ut donator tantumdem vel plus accipere velit, quasi non donaverit, sed commodaverit : quodsi non accipiat, non quasi commodaverit. tum demum accusat eum qui non reddit, ut amicum tamen. Hoc autem propterea accidit, quod volunt quidem omnes aut plurimi res honestas, sed honestis utiles anteponunt. Honestum vero est, ita benefacere, ut nihil vicissim beneficii expectes, utile autem, beneficium accipere : ideoque id quod utile est quaerunt, quod quum non consequuntur, honesti videri volunt.

Talibus vero amicis, quales ut beneficium accipiant, bene de aliis merentur, summa diligentia bene vicissim facere debent qui possunt, quantoque digni sunt eos officere beneficio. Nec enim vi ad veram amicitiam nolentes pertrahere debent, sed potius dolere, quod ab alio atque oportebat beneficium furtim acceperint, non ab amico, et operam dare, ut sponte feda dispungant beneficia, quæ inviti acceperunt, propterea quod eorum auctorem ignorarent. Quod facient, dummodo possint, si et ipsi tantumdem reddant, et velut certa conditione proposita confestim id quod debent dissolvant, aut si tum nequeant, simulac potuerint se reddituros esse promittant : quodsi omnino reddere nequeant, ne illi quidem qui beneficia contulerunt quidquam ab ipsis exigent : itaque si possint, statim reddent : priusquam vero beneficium accipiant, dispicere debent singulis, a quo et qua de causa accipiant, ut nimirum cognoscant, utrum accipiendum sit, nec ne.

Cap. XVIII.

De mensura solutionis in utili amicitia. præterea de querelis quæ in amicitia fœdere ob excellentiam facto proferuntur.

In gratia autem amicis referenda, qua eorum beneficia beneficiis pensantur, restat difficultas. Quum enim sæpe magna beneficia accipientibus non multum prosint, contraque parva plurimum profuerint : fieri enim potest, ut aliquis postquam nec labori nec impensæ percipit, amico non multum prosit, et vicissim : quaeritur, utrum in referenda gratia utilitas, an beneficii mensura spectanda sit. Sæpe enim qui acceperunt beneficium, talia se a largitoribus accepisse ajunt, quorum largitio parva illis esset, quæque ab aliis sumi potuissent, atque eo modo beneficia extenuant : contra largitores dedisse se ex suis maxima, et quæ ab aliis sumi non potuissent et in periculis et in necessitatibus peri-

* Δυναμένῳ δὲ ἀναποδοτέον τὴν ἀξίαν κτλ. — ** Ἀμφοσθήτησιν δὲ ἔχει πότερα δεῖ κτλ.

ἦν λαβεῖν, καὶ ἐν κινδύνοις, ^α καὶ χρεαῖς κινδύνων ἐγγύς· ἀμφισβητεῖται δὴ, πότερον ^β δεῖ μετρεῖν τὴν ἀμοιβὴν τῆ τοῦ παθόντος εὔωφελείᾳ, ἢ τῆ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως ἐπὶ πάσης φιλικίας· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς διὰ τὸ χρησίμων φιλικίας ἢ ἀμοιβὴ ἀναλογησεί τῆ τοῦ εὔπαθόντος ὠφελείᾳ, ἢ καὶ ὑπερβαλεῖ ταύτην· οὕτω γὰρ κάλλιον. Καὶ γὰρ οὗτός ἐστιν ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ, ὡς κοιμιούμενος τὴν ἴσῃν· τοσαύτη οὖν γεγένηται ἐπικουρία ὅσον ὠφελήθη, ἢ καὶ πλέον· ὅπως δὲ τῆ ὠφελείᾳ ἑαυτοῦ μετρεῖν ἀξίον τὴν ἀμοιβὴν, ὅτι διὰ ταύτην φίλος ἐστίν. Ἐπὶ δὲ τῆς δι' ἀρετὴν φιλικίας οὕτε ἐγκλήματα εἰσιν, ὥσπερ ἐπὶ ταύτης, ἐκἀτέρου βουλομένου τὰς εὐεργεσίας ἔλκειν ἐπὶ τὸ ὠφέλιμον ἑαυτῷ, οὕτε τῆ ὠφελείᾳ τῶν εὔπασχόντων αἱ ἀμοιβαὶ μετροῦνται, ἀλλὰ τῆ προαιρέσει τῶν εὔποιούντων· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἥθους ἐν τῆ προαιρέσει τὸ κύριον· ἐπεὶ τοῖνον διὰ τὴν ἀρετὴν ἀλλήλους φιλοῦσι καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆ προαιρέσει μετρήσουσι, διὰ τοῦτο παντὸς ἐγκλήματος καθαρὰ ἐστὶν ἡ τοιαύτη φιλικία· αἱ δὲ ἄλλαι ἀεὶ ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν.

* Οἷα ἐστὶ καὶ ἡ καθ' ὑπεροχὴν, ὅταν ὁ μείζων τὸν ἐλάττω φιλεῖ, ἢ ὠφελιμώτερος τὸν ἥττον ὠφέλιμον· ἀξιοὶ γὰρ ὁ ὑπερέχων πλέον ἔχειν· ὁ μὲν, ὅτι βελτίων, ὁ δὲ, ὅτι ὠφελιμώτερος. Εἰ γὰρ ἐκἀτερος, φησὶ, τῶν φίλων κατὰ τὴν δύναμιν εἰσενέγκοι, καὶ οὐ κατ' ἀξίαν λήψεται, λειτουργία τις ἐστὶν ἢ φιλικία· διὰ τοῦτο φασὶ δεῖν οὐχ ὁμοίως τυγχάνειν τῶν ἐκ τῆς φιλικίας, ἀλλὰ μειζόνων· ἀξιοῦσι γὰρ, καθάπερ οἱ κατ' ἐμπορίαν συνεισφέροντες χρήματα, ὁ πλέον, πλέον ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς φιλικίας ἔχειν· καὶ ταῦτα μὲν οἱ ὑπερέχοντες· οἱ δὲ ὑπερεχόμενοι οὐ ταῦτα φασὶ προσήκειν τοῖς ὑπερέχουσι φίλοις, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασίν, ὄφελος σπουδαίω, ἢ δυνάστη φίλον εἶναι, μηδὲν γε μέλλοντα ἀπολαβεῖν τῶν τοῦ φίλου ἀγαθῶν; οὕτω δὲ ἐγκαλοῦντες ἀλλήλοις, καὶ ἀξιοῦντες ἐκἀτερος πλέον ἔχειν, ῥῆστα διαλύονται.

** Ἔοικε δὲ ὀρθῶς καὶ ἐκἀτερος ἀξιοῦν· δεῖ γὰρ ἐκἀτέρω τὸ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλικίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι δεῖ πλέον νέμειν τιμῆς, τῷ δὲ ἐνδεεῖ πλέον ἀποδιδόνα ὧν δεῖται. Τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ γέρας, τῆς δὲ ἐνδεείας ἐπικουρία τὸ κέρδος, ἢ ἄλλο ὅτιοῦν, οὐ ἐνδεής ἐστὶ. Τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἐν ταῖς πολιταίαις φαίνεται ἔχον· ἀποδίδονται γὰρ αἰεὶ τοῖς εὐεργεταῖς ἡ τιμὴ· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορίζων· ὁ κοινὸν γὰρ δίδεται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι· ἢ τιμὴ δὲ κοινόν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τιμᾶσθαι· ἀλλ' ὁ ἐνδεὴς τοῦ κοινοῦ χρήματα μὲν λαμβάνει, τιμᾶται δὲ οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ δέχεται κατ' ἀμφοῦ ἐλαττωσθαι, καὶ κατὰ τὴν

culo propinquis : quare dubitatur, utrum quis compensationem accipientis commodo, an tribuentis beneficio metiri debeat. At hoc non eodem modo in omni amicitia faciendum est : sed in ea quæ utilitatis causa contrahitur, compensatio ejus qui beneficio afficitur, utilitati respondebit, aut etiam eam superabit : quod quidem præstat. Hic enim est qui eget, et alter huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus : tantam igitur ille huic opem tulit, quantum hic utilitatis cepit, aut etiam majorem : suo denique ipsis commodo compensationem metiri eum decet, quia propter eam amicus est. In ea autem amicitia quæ ob virtutem instituitur, nullæ sicut hic criminationes innascuntur, ubi uterque ad suum commodum beneficia referre conatur : neque ejus qui beneficium accipit emolumento, compensationem metitur, sed conferentis consilio : virtutis quippe et morum principatus in consilio positus est : quia ergo virtutis causa alter alterum amat, beneficii remunerationem etiam consilio metientur, ideoque omni criminatione ejusmodi amicitia vacat, quum aliæ contra querularum semper plene sint.

Qualis ea quoque est quæ in excellentia consistit, quando nimirum major minorem, vel homo utilior minus utilem amat : plus enim habere vult qui excellit : alter quia præstantior est, alter quia plus proficit. Si enim, inquiet, uterque amicorum quantum potest largiatur, et non quantum debet accipiat, onus quoddam sumtuosi muneris obeundi amicitia futura est : ideoque volunt non paria, sed majora aliquem debere ex amicitia consequi : æquum enim censent, quemadmodum in mercatura qui plus pecuniæ in negotia impendunt, plus quoque accipiunt, sic etiam in amicitia rem se habere : et ita quidem qui excellunt : contra autem qui excellentia vincuntur, negant hoc eos qui excellunt amicos decere, sed contrarium : boni enim amici esse, indigentibus succurrere : quid enim juvat, inquiunt, viro bono aut potenti amicum esse, si nihil ex illius amici bonis percepturi sumus? hoc modo dum uterque accusat alterum, partemque uterque sibi potiore vindicat, facillime dissociantur. Videtur autem utriusque æqua esse postulatio : oportet enim plus quodammodo ex amicitia tribuere utrique, non ejusdem rei tamen, verum excellentiori plus honoris, egenti vero plus eorum quibus eget. Virtutis enim et beneficentiæ præmium est honos, egestatis autem subsidium lucrum, aut aliud aliquid, quocumque aliquis eget. Eodemque modo etiam in negotiis publicis res se habere videtur : semper enim beneficiorum largitoribus honos defertur : neque enim honoratur qui nihil boni confert in rempublicam : nam res quædam communis ei tribuitur qui de re communi et publica bene meretur : honos autem res communis est. Non enim fieri potest, ut aliquis e rebus communibus et publicis pecuniosus simul et honoratus discedat : sed egentes e publico pecuniam accipiunt, honorem vero minime : nemo scilicet utriusque tum argenti tum honoris jacturam facere vult, sed postquam alterum

* Cap. 14. Διαφέρονται δὲ καὶ ἐν ταῖς κτλ. — ** Ἔοικε δὲ ἐκἀτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν, κτλ.

τιμὴν, καὶ κατὰ τὰ χρήματα· ἀλλὰ τὸ ἕτερον διδοῦς τὸ ἕτερον λήφεται. Διὰ τοῦτο τῷ μὲν περὶ χρήματα ἐλαττωμένῳ ὑπὲρ τοῦ κοινῶς τὴν τιμὴν νέμονται· τῷ δὲ δωροδόκῳ χρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τοῖς ἀνίστοις φίλοις ἡμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ, ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν ἀνταποδοτέον τῷ τελούντι· ἀνταποδώσει δὲ τὸ ἐνδεγόμενον.

* Τὸ δυνατόν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. Οὐ γὰρ δύνανται πάντες τὰ κατ' ἀξίαν ὧν ὀφείλουσιν ἀποδιδόναι· οὐ γὰρ δυνατόν ἐπὶ πάντων τὸ κατ' ἀξίαν εὑρεῖν, ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ γονέας τιμαῖς οὐδεὶς τὴν ἀξίαν ἀποδοῦναι δύναται· ὁ δὲ θεραπεύων κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ ὅσον ἔξιστιν, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπειπασθαι, καὶ μὴ ὑπακοῦσαι περὶ δούλων ἀξιοῦντα· αἰ γὰρ ὀφείλει, καὶ διὰ τοῦτο ἀνταποδοτέον αἰεὶ· οὐδὲν γὰρ ἀξίον ὧν εὐεργετήθη δέδρακε πρὸς τὸν πατέρα. Τῷ πατρὶ δὲ ἀπειπασθαι τὸν υἱόν· ἔξιστι γὰρ τοῖς εὐεργέταις τοὺς ὀφείλοντας ἀποπέμψασθαι. Ἴσως δὲ οὐδαὶς πατὴρ ἀρίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλόντως εἴη μοχθηρός· ἢ τε γὰρ φυσικὴ φιλία εἰς τοῦτο ἐπείγει, καὶ ἅμα ἀνθρώπινόν ἐστι τὴν ἐπικουρίαν μὴ διωθεῖσθαι· τῷ δὲ υἱῷ μοχθηρῷ ὄντι μισητόν, ἢ οὐλίαν σπουδάζεται τῷ πατρὶ ἐπαρκεῖν· οἱ γὰρ πολλοὶ εὐπάσχειν βούλονται, τὸ δὲ εὐποιεῖν φεύγουσιν ὡς ἀλυσιτελέες. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

(Scripsi καὶ ἐν κινδύνοις] cod. καὶ κινδύνοις.
— πότερον] cod. ποτέρω. — ε πορίζων] cod. πορίζων. —^d γὰρ ἔστιν] membranæ γὰρ ἔστιν.
— δωροδόκῳ] cod. δωροδοκῶ. —)

dedit, alterum accipit. Quocirca ei qui pro republica pecuniæ jacturam fecit honorem habent: at ei qui muneribus capitur pecuniam dant: dignitatis enim conservatio amicitiam exæquat et conservat, quemadmodum diximus. Hoc igitur modo etiam inæqualibus utendum est amicis, et is qui vel pecuniis vel virtute ab aliquo augetur et ornatur, alterum a quo ea accipit honore remunerari debet: sic autem reddet quod potest.

Quod enim præstari potest, non quo quisque dignus sit, amicitia desiderat. Neque enim omnes possunt pro dignitate debita solvere: quia quod in omnibus dignitati servit reperire nefas est, velut in deorum et parentum honoribus nemo est qui honorem iis dignum tribuere queat: sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse videtur. Quamobrem videtur non licere filio abdicare patrem, aut quidquam eorum quæ poposcerit ei negare: semper enim debet, quare etiam semper reddendum: nihil quippe unquam beneficiis a patre acceptis dignum præstitit. Contra vero patri licet abdicare filium: licet enim beneficiorum auctoribus debitores dimittere. Forsitan vero nullus pater discedat a filio, nisi insigniter improbus sit: præterquam enim quod naturalis amicitia eo impellit, simul humanum est auxilium non aspernari: at filius, si sit improbus, aut odit aut certe non admodum studet patri ferre auxilium: plerique enim beneficia accipere volunt, dare vero ut rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

* Τὸ δυνατόν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

BIBAION ENNATON.

Κεφ. α'.

Ποία τὰ τὴν φιλίαν σώζοντα.

* Ἐτι δὲ λέγωμεν περὶ φιλίας, καὶ ὧν δεῖ προσθῶμεν τοῖς εἰρημένοις. Ἐν μὲν οὖν ταῖς κατ' ἰσότητα φιλαίαις τὰ ἴσα ἀνταποδοτέον ἀλλήλοις τοὺς φίλους, ἐν δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλαίαις, καθὼς εἴρηται, τὸ ἀνάλογον· ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσάζει τοὺς φίλους ἐν ταῖς πολιτικαῖς κοινωνίαις. Ὁ γὰρ σκυτοτόμος ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων οὐχ ὑποδήματα, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ τὸ ἀνάλογον λήφεται, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ διὰ πλειόνων εἴρηται· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὑφάντης καὶ οἱ ἄλλοι· τοῦτο γὰρ σώζει τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, τὸ ἀναλόγως διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὧν ἕκαστος ἢ δεῖται ἢ εὐπορεῖ. Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς κοινωνίαις ἐστὶ κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα, πρὸς δὲ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὧν τὰς δόσεις καὶ τὰς λήψεις μετροῦμεν· ἐν δὲ ταῖς ἠθικαῖς τε καὶ φιλικαῖς οὐκ ἐστὶν ὧν μετρησαί δύνατον τὰ ἀνομοιοειδή. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἐγκλήμασιν αἱ εἰσὶν αἱ τοιαῦται κοινωνίαι, ὅσα ἐστὶν ἡ ἐρωτική.

** Καὶ γὰρ ἐνίοτε μὲν δὲ ἐραστής ἐγκαλεῖ τῷ ἐρωμένῳ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐκ ἀξίος ὧν φιλεῖσθαι, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δὲ ὁ ἐρώμενος τῷ ἐρώντι μέμφεται, ὅτι πρότερον ἐπαγγεῖλάμενος πάντα, νῦν οὐθὲν ἐπιτελεῖ. Συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ὅταν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν ἐρῶν, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, εἴτα μῆτε οὕτως πάνυ ἡδὺς ἦ, μῆτε ἐκεῖνος χρήσιμος· διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὐσης, ὡς ἐπειδὴν ἂ μὴ παρῶσι, διάλυσις γίνεται. Οὐ γὰρ ἀλλήλους ἐστεργον, ἀλλὰ τὰ ἀλλήλων, ἃ μὴ ὄντα μόνιμα καὶ τὴν φιλίαν συναπόλλουσιν· οἱ δὲ ἀλλήλους ἐστεργόντες καὶ τὰ ἀλλήλων ἦθη, οἳ εἰσὶν οἱ σπουδαῖοι, μόνιμοί εἰσιν ἐν τῇ φιλίᾳ. Φιλοῦσι γὰρ ἀλλήλους δι' αὐτούς, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο· αὐτοὶ δὲ μένοντες ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν φιλίαν διασώζουσι. Διαφέρονται δὲ οἱ ἀνομοιοειδέις φίλοι, καὶ ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς παρὰ τῶν φίλων, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται. Ὅμοιον γὰρ τῷ μηδὲν γίνεσθαι, ὅταν οὐ ἐπιτελεῖται μὴ τυγχάνη· ὡς περὶ ὁ τῷ κιθαρῳδῷ ἢ ἐπαγγεῖλάμενος, ὅσον ἄμεινον ἄσειε, τοσοῦτω πλείον δώσειν, εἰς ἧ δὲ ἀπαιτοῦνται τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεωχῆναι ἔφη. Εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER IX.

Cap. I.

Quæ sint illa quæ amicitiam conservent.

Adhuc de amicitia dicamus et quæ requiruntur superioribus adjiciamus. In iis ergo quæ æqualitate constant amicitiiis, æqualia quoque sibi mutuo reddere debent amici, in iis vero quæ sunt inæquales, proportio tantum, sicut dictum est, spectanda: in civili quippe societate æquare amicos solet proportio. Sutor enim pro calceis non calceos, sed pretium et quod proportionem iis respondet accepturus est, quemadmodum in quinto libro fusius exposuimus: eodemque modo textor quoque et similes opifices: hoc nimirum est quod civilem sustinet societatem, ut pro portione dentur et accipiantur omnia, quibus vel egent vel abundant singuli. Atque in civili quidem societate communis mensura, ad quam omnia referuntur, et qua tum dationem tum acceptionem metimur, pecunia est: in illis autem societatibus quæ moribus et amicitia concillantur, nihil habemus quo ea quæ sunt dissimilia metiri queamus. Quamobrem querelarum atque accusationum plenæ sunt hujusmodi societates, qualis etiam amantium est.

Namque interdum amator de eo quem amat queritur, quod quamvis eum mirifice amet, ille tamen amori ipsius non respondeat, quum videlicet amore indignus sit, si forte hoc ita contigerit: sæpe porro is qui amat amantem reprehendit, quod quum prius omnia promiserit, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eveniunt, quum alter voluptatis, alter utilitatis causa amat, postea vero neque hic admodum jucundus, neque ille admodum utilis est: quum enim ob has res contracta sit amicitia, postquam eæ non comparent, necessario dissolvitur. Non enim alter alterum, sed alterius bona diligebat, quæ quum stabilia non sint, amicitiam quoque simul exstinguunt: qui vero se mutuo moresque alter alterius diligunt, quales sunt viri boni, in amicitia manent. Nempe amicos propter ipsos, non alia de causa amant: ipsi autem quum maneant quales sunt, secum etiam amicitiam servant. Dissident quoque inter se amici dissimiles, quando ab amicis alia et non illa quæ petunt consequuntur. Simile enim est ac si quis nihil consequatur, quum id quod cupit non consequitur: ut ille qui citharædo pollicitus, quanto melius

* Lib. IX. cap. 1. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι κτλ. — ** Ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐνίοτε μὲν κτλ.

ἡδονὴν ἐβούλετο λαβεῖν, ἰκανῶς ἂν εἶχεν ἡ κοινωνία · εἰ δὲ ὁ μὲν τέρψιν ἐζήτει, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν δ' ἐζήτει ἔλαβεν, ὁ δὲ μὴ, οὐκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς · ὧν γὰρ ἕκαστος δεῖται, τούτων ἕνεκα δίδωσιν ἢ τυγχάνει κεκτημένος αὐτός.

(Scripsi : ἐπειδὴν] vulgo ἐπει δ' ἂν. — ^b κιθαρωδῶ] cod. κιθαρωδῶ —)

Κεφ. β'.

Περὶ τοῦ τίνας ἐστὶν ἐν τῇ αὐτῇ διομολογίας γινομένη εὐεργεσίᾳ τὴν ἀμοιβὴν τάττειν · καὶ ἐτι περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας ἐν ἡ διομολογία οὐ γίνεται.

* Ἐν μὲν οὖν ταῖς ἀνομοίοις φιλίαις τὸ ἀνάλογον καὶ κατ' ἀξίαν ζητεῖται · ἀπορία δὲ ἐστὶ, πότερος κύριος τάττειν ἀξίαν ἀμοιβῆν, ὁ προϊέμενος, ἢ ὁ λαμβάνων. Ὁ γὰρ προϊέμενος βούλει ἐπιτρέπειν τῷ λαμβάνοντι τάξαι τὴν ἀξίαν ἀμοιβῆν, ὡς περὶ Πρωταγόρας ἐποίησε · τοὺς γὰρ φοιτητάς τῆς διδασκαλίας τὸν μισθὸν οὐκ αὐτὸς ὀριζόμενος ἀπῆτει, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκέλευε τιμᾶν ὅσου νομίζουσι ἀξία μεμαθηκέναι, καὶ τοσοῦτον ἐλάμβανεν. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ κοινωνίαις ἐνίοι ταῖς ἀναλόγοις ἀμοιβαῖς ἀρκοῦνται, καὶ ἀγαπῶσι τοὺς Ἡσιόδου ·

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ ἀρκίος εἴη *.

** Οἱ δὲ ἀγοραῖοι, καὶ κατ' ἐμπορίαν ταῖς κοινωνίαις χρώμενοι πλεῖω ζητοῦσιν, οἷον καὶ προλαβόντες ἐνίοτε ἀργύριον, καὶ αὐτίκα δῶσιν ἐπαγγειλάμενοι, οὐκ ἀποδιδόασιν, οὐδὲ ποιοῦσιν οὐδὲν ὧν ἔφασαν · καὶ ἐγκαλοῦνται δικαίως, ὅτι τὰ ἔργα ταῖς ἐπαγγελίαις ὑπερβάλλουσι · διὰ τοῦτο καὶ οἱ σοφισταὶ οὐ διδάσκουσι πρὶν μισθὸν λαβεῖν τῆς διδασκαλίας, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν μεμάθηκεν ἕνεκα, ὅτι φαῦλα ἐπαγγελλόμενοι δὲ μεγάλα διδάξουσιν, λαμβάνουσι μὲν τὸν μισθὸν, διδάσκουσι δὲ τὰ φαυλότατα · οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθὸν μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν.

*** Ἐν αἷς δὲ κοινωνίαις οὐ γίνεται διομολογία τῆς ἀμοιβῆς ἢ τῆς ὑποουργίας, οἱ μὲν ὠφελοῦντες τοὺς φίλους δι' αὐτοῦς, καὶ προϊέμενοι τὰ ἑαυτῶν τῶν φίλων ἕνεκα, οἳ οἱ εἰσὶν οἱ σπουδαῖοι, εἰρηται ὅτι ἀνέγκλητοι. Τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία · τὴν ἀμοιβῆν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν · αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς, ὡς ἐν τοῖς προειρημένοις εἰδείχθη. Τοιαύτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ κατὰ φιλοσοφίαν κοινωνία · ὁ γὰρ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας τὸν μαθητὴν οὐ χρήματα ἀπαιτεῖ, ἢ τιμὴν ὀρισμαίνως · μηδὲ ἐστὶν ἀξίον τι τῆς φιλοσοφίας οὔτε ἐν χρήμασιν οὔτε ἐν τιμῇ, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν σκοπεῖ · ἔργον δὲ καὶ ἀμοι-

caneret tanto se plura daturum, mane promissam mercedem exigenti voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si ergo uterque voluptatem ex ea re capere voluisset, societatis ratio constaret : sin autem oblationem alter, alter vero lucrum petebat, et hic quidem quod petebat acceperat, ille autem non item, non potuit hujus societatis lex observata videri : singuli enim ut accipiant, quibus egent, dare ea solent quæ ipsi habent.

Cap. II.

Cujus sit in iis quæ sine pacto tribuuntur beneficiis remunerationem constituere : item de ea quæ ob virtutem et quæ propter emolumentum sine pacto contrahitur amicitia.

In dissimilibus ergo amicitiiis proportio et dignitatis ratio requiritur : quæstio autem ponitur, uter suo arbitratu constituere remunerationem possit, isne qui prior dedit, an qui accepit. Qui enim prior dedit, videtur accipienti permittere, ut ipse dignam remunerationem constituat, quemadmodum Protagoras faciebat : neque enim certam institutionis mercedem discipulis præfinitabat, aut præfinitam pecuniæ summam ab iis exigebat, sed ipsos æstimare jubebat, quanti ea esse existimarent, quæ didicissent, ac tantum accipiebat. In ejusmodi autem societatibus nonnulli in remuneratione ad rem accommodata acquiescunt, probantes illud Hesiodi :

Merces nempe viro satis est.

Quidam autem rerum forensium periti et quorum in mercatura consistit societas, plura quærunt, qui etiam nonnunquam pecuniam ante acceptam, quam statim se reddituros esse promiserant, non reddunt, neque quidquam eorum quæ promiserant faciunt : atque hi merito reprehenduntur, quod facta dictis non respondent, sed quæ præstant promissis minora sunt : ideoque et sophistæ non solent nisi accepta prius mercede docere, quoniam nemo pecunia emere vellet quæ ab iis didicisset, quia prava sunt : jam vero quum magna quædam et præclara se docturos esse polliceantur, mercedem quidem accipiunt, sed ineptissima quæque tradunt : hi ergo quia ea quorum mercedem acceperunt non faciunt, merito accusantur.

In quibus autem societatibus nulla fit pactio de remuneratione aut opera, qui amicis propter ipsos prosunt suaque amicorum causæ effundunt, quales sunt viri boni, eos accusari non posse diximus. Talis enim est quæ ob virtutem contrahitur amicitia : atque in ea ex consilio faciendæ est remuneratio : hæc quippe et amici et virtutis est, ut in superioribus ostendimus. Hujusmodi autem est et sapientiæ studiosorum societas : neque enim sapientiæ doctor aut pecuniam a discipulis aut pretium definite exigit, quoniam neque in pecunia neque in quocunque pretio quidquam philosophia dignum est, sed consilium tantum spectat : et idcirco opus ac remunera-

* Τὴν ἀξίαν δὲ πότερον τάξαι κτλ. — ** Οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον κτλ. — *** Ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεταί διομολογία κτλ.

θὴν ἱκανὸν ἡγεῖται τὸ ἐνδεχόμενον, καθάπερ καὶ τὸ πρὸς θεοῦ καὶ πρὸς γονεῖς ἔχει δίκαιον. Οἱ μὲν οὖν τοῖς φίλοις χαριζόμενοι δι' αὐτοὺς οὕτω μετροῦσι τὴν ἀξίαν τῶν ἀμοιβῶν.

* Οἱ δὲ ἐπὶ τινι, ἢ διὰ χρήσιμον, ἢ διὰ ἡδονήν, οὕτω δώσουσι καὶ λήφονται τὴν ἀμοιβήν, ὡς ἀμφοτέροις δοκεῖ ἀξίον εἶναι. Οὕτω γὰρ ἀνέγονοιτο καθαρὰν ἐγκλημάτων τὴν κοινωνίαν γενέσθαι. Εἰ δὲ μὴ συμβαίνει τοῦτο, μηδὲ δύνανται καὶ ἀμφοῖν κρίνειν τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν, ἀλλὰ ἢ ὁ ἕτερος μόνον, ἢ μηδέτερος, ἀνάγκη κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δεχομένου τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀμοιβὰς γίνεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ μὲν ἀντὶ τοσούτων τοσαῦτα δίδοναι βούλεσθαι λέγοι, ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις παρέχοι· ὁ μὲν, ἂ δούναι συνθέτο, δώσει, καὶ ἀμείψεται ἢ ἡδονήν, ἢ ἄλλην τινὰ ὠφέλιαν ἀποδιδούς, ὁ δὲ οὐκ ἐγκαλέσει, λαβὼν ἂ λαβεῖν ἔκρινεν ἀξίον εἶναι· τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀπαλλάττει πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ δίκαιον. Εἰ γὰρ τις ὦν βούλεται τύχοι, οὐκ ἀδικεῖται· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ὠνίοις οὕτω φαίνεται γινόμενον· ὁ γὰρ ὠνούμενος τάττει τὴν τιμὴν, καὶ μετρεῖ τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ, ἢ τῇ ἡδονῇ, καὶ τοσούτου ἀξίον εἶναι λέγει τὸ ζητούμενον ὦνιον. Καὶ νόμος δὲ παρά τισι κεῖται τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, μηδὲ ζητεῖν δικαστῆν ἕτερον ἐν ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις, μηδὲ νόμους ἑτέρους, ἀλλ' ὅτις ἐπίστευσε, καὶ κεκοινωνήκει τῶν αὐτοῦ, καὶ ταῖς συνθήκαις χρησάμενον, διαλύεσθαι. Δικαιοτέρον γὰρ οἴονται κρίνειν τὸν ἐπιτραπέζαντα ἐξ ἀρχῆς τάξει τὴν ἀμοιβήν, ἢ τὸν ἐπιτρέψαντα· ὁ μὲν γὰρ ἐπιτρέψας τῷ δεχομένῳ ψηφίσεται· περὶ τῶν ἑαυτοῦ δὲ οὐδεὶς ἀξιόπιστός ἐστι κριτής. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ οἰκεῖα, καὶ ἂ δίδωσιν ἕκαστος, πολλοῦ ἀξία νομίζει· ὁ δὲ ἐπιτραπέζης τάξει τὴν ἀμοιβὴν ὦν δέχεται εὐεργεσιῶν, ἐὰν ὕστερον πράγματα αὐτοῦ παρέλῃ ὁ κοινωνήσας τῶν ἑαυτοῦ ὡς οὐκ ἀξίως ἀμειψάμενος, δύναται κρίνειν ὀρθῶς, χρησάμενος ταῖς ἐξ ἀρχῆς συνθήκαις, ἃς οὕτως τε διωμολόγησε, κακείνους^d συνθέτο· οὐ γὰρ ὅσσου νῦν ἀξία νομίζει μετὰ τὸ λαβεῖν, τοσαῦτα παρέξει, ἀλλ' ὅσσων ἐτίμα μήπω λαβῶν.

(Scripsi : * Μισθὸς δ' ἀνδρὶ ἀρχίος εἶη] cum codic; versus integer Hesiodi est Op. et D. 368 μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένους ἀρχίος ἔστω. — ^b οἱ] cod. οἱ. — ^c τ' ἀργύριον | vulgo τ' ἀργύριον. — ^d κακείνους] vulgo κακείνους. —)

Κεφ. γ'.

Τίνα τίσιν ἀποδοτέον.

** Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ζητητέον δὲ κακείνου^a πότερον τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλάτοις πάντα

rationem quam præstare quisque potest, sufficere arbitratur, sicut illud quod in deos et in parentes nobis jus est. Qui ergo amicis propter ipsos gratificantur, ita remunerationibus justum pretium statuunt.

Qui vero propter aliquid, sive propter emolumentum, sive delectationis causa hoc faciunt, ita dabunt remunerationem et accipient, ut uterque æquum esse existimat. Sic enim contingat, ut pura ab omnibus querelis efficiatur societas. Quod si non eveniat, neque ambo de debita remuneratione judicare queant, sed aut alter tantum, aut neuter, necesse est de sententia ejus qui beneficia accepit, remunerationem constitui. Si enim alter pro tot tantisque quæ accipiat beneficiis, tot tantaque reddere se velle polliceatur, alter vero hac conditione hæc ei tribuat : alter quidem quæ daturum se promiserat dabit, et beneficia aut voluptate, aut alia quadam utilitate remunerabitur, alter vero cum eo non expositabit, utpote qui acceperit quæ deberi pro iis sibi iudicabit : hoc autem non solum necessarium est, et omni molestia humanam consortionem liberat, sed etiam justum. Si quis enim quæ velit consequatur, is nulla afficitur injuria : ideoque et in mercimoniis hoc fieri videmus : siquidem emtor pretium statuit, suaque ipsius aut utilitate aut voluptate rem illam metitur, tantique esse dicit mercem, quam requirit. Sed leges etiam apud nonnullos sunt, quæ contractuum voluntariorum judicia aut actiones dari vetent prohibeantque quominus alius in tali negotio judex aliæve leges quærantur, sed cum eo cui quis credidit, et cum quo sua communicavit, ex pacto decidi jubeant. Censent enim æquius esse, ut ille, cui ab initio commissa res est, de remuneratione iudicet, quam qui commisit : nimirum qui commisit ei qui accepit suffragabitur : at suarum rerum nemo fide dignus æstimator est. Nam plerumque sua quisque et quæ quisque dat, magni æstimare solet : cui vero permisum est, ut eorum quæ accepit beneficiorum remunerationem constituat, si postea molestiam illi exhibuerit suarum rerum largitor utpote merita non satis dignis beneficiis compensanti, recte judicare poterit ex pacto quod initio factum est quodque inter ipsum et alterum convenit : non enim quanti nunc æstimat beneficia postquam accepit, sed quanti ea æstimavit priusquam accepisset, tanto eorum largitorem munere remunerabitur.

Cap. III.

Quæ quibus sint tribuenda.

Et hæc quidem hactenus. Est autem et illud quærendum, utrum viris honoratissimis et carissimis omnia

^a Μη τοιαύτης δ' οὐσης τῆς δόσεως, κτλ. — ** Cap. 2. Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, κτλ.

ἀποδοτέον καὶ πειστέον, ἢ ἔστιν ἃ τοῖς ἤττον τιμίοις καὶ φιλομένοις μᾶλλον ἀποδώσομεν ἢ τοῖς τιμωτάτοις καὶ φιλτάτοις· ὅλον, τῷ πατρὶ πάντα πειστέον, δ, τι ἂν καὶ ἠνίκα κελεύοι, ἢ οὐκ αἰεὶ, ἀλλὰ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πειστέον, πολεμοῦντα δὲ στρατηγικῷ· καὶ στρατηγὸν χειροτονεῖν ἀξίον οὐ τὸν φίλον ἢ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν πολεμικόν· ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπηρετεῖν ποτέρῳ μᾶλλον, τῷ φίλῳ, ἢ τῷ σπουδαίῳ, καὶ χάριν δοῦναι τῷ ἑταίρῳ ἢ τῷ εὐεργέτῃ, καὶ ὧς τυγχάνομεν ὀφείλοντες, ἕαν γε ἀμφοτέρους ὁ εὖ ποιῆσαι οὐκ ἐνδέχεται.

* Ταῦτα μὲν οὖν πάντα κατὰ μέρος καὶ ἀκριδῶς διορίσασθαι οὐ βῆδιν· πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ ποικίλως διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ τῷ ἀναγκαίῳ. Οὐ γὰρ ὁμοίως πάντα μικρὰ ἢ μεγάλα ἢ καλὰ ἢ ἀναγκαῖά εἰσιν· ἀλλ' ἐνίοτε τὸ θεραπεύειν τὸν φίλον ἀναγκαιότερον δοκεῖ τοῦ τὸν σπουδαῖον θεραπεύειν· ἐνίοτε δὲ τὸν εὐεργέτην κάλλιον εὖ ποιεῖν ἢ τὸν φίλον, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· διὰ τοῦτο λόγον ἀκριδῆ περι τοῦτον ἑκάστου δοῦναι οὐ δυνατόν.

** Τοῦτο δὲ φανερόν, ὅτι οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον· ἀλλὰ τὰ μὲν εὐεργεσίας τοῖς εὐεργέταις ἀναποδιδόναι δικαιοτέρον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον, ἢ χαρίζεσθαι τοῖς ἑταίροις· καθάπερ δάνειον τῷ χρήσαντι μᾶλλον δοτέον, ἢ τῷ ἑταίρῳ.

*** Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ λέγω, ὅτι συμβαίνει καὶ τὸ ἀνάπαλιν δικαιοτέρον εἶναι· ὅλον, τῷ λυτρωθέντι παρὰ ληστῶν, ὁ πότερον τὸν λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁτισσοῦν ἦ, ἢ μὴ ἐαλωκότι μὲν, ἀπαιτοῦντι δὲ αὐτῷ ἀποδοτέον, ἢ λυτρωτέον τὸν πατέρα; δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα· διὰ τοῦτο εἴρηται, καθόλου μὲν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀναποδοτέον τὸ ὀφείλημα μᾶλλον ἢ χαριστεῖον τῷ φιλομένῳ. Ἐάν δὲ τὸ χαρίσασθαι τοῖς φίλοις οὕτω σφόδρα ἀναγκαῖον ἦ καὶ καλόν, ὡς ὑπερέβαλλεν τὸ πρὸς τοὺς εὐεργέτας δίκαιον, πρὸς τοῦτο ἀποκλιτέον· ἐπεὶ οὐδὲ αἰεὶ δίκαιόν ἐστι τὸν εὐεργέτην ἀμείψασθαι, εἰ μοχθηρὸς εἴη ὁ εὐεργέτης· ὅλον, εἰ τῆς ἀγαθῆς δεδάνεικε μοχθηρὸς, οὐ γὰρ ὁ ἀγαθὸς δανείσει τῷ μοχθηρῷ· ὁ μὲν γὰρ εἰδώς, ὅτι λήψεται ὁ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, δεδάνεικεν, ὁ δὲ ἀγαθὸς οὐκ ἐλπίζων ἀπολήψασθαι οὐκ ἀδικεῖ μὴ δανείζων. Εἴτε τοίνυν ἀληθῆς περὶ τοῦ μοχθηροῦ νομίζει ὁ ἀγαθός, ὡς καὶ τοῦτο μοχθηρὸς ἔσται, καὶ οὐκ ἀποδώσει, εἰκότα ποιεῖ μὴ δανείζων· εἴτε μὴ οὕτως ἔχει, οἴεται δέ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀμείβεται τοῖς ἴσοις, καὶ οὕτως οὐ πόρρω ποιεῖ τοῦ δικαίου. Οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἢ εἰδῶσιν ὁ φαῦλος τῷ σπουδαίῳ, ταῦτα καὶ παρ' ἐκείνου λαμβάνειν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον τὸ παρὰ τοῦ φαύλου τῷ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν τὸ αὐτὸ γίνηται παρ' ἀλλήλων ἀμφοτέροις· μεῖζον γὰρ γίνεται τῷ ἀξιώματι τοῦ δίδόντος· διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι οὐκ

tribuenda sint et in omnibus rebus mos sit gerendus, an sint quaedam quæ hominibus minus honoratis et caris potius tribuamus, quam viris honoratissimis et carissimis: exempli gratia, sitne patri in omni negotio obtemperandum, quidquid et quum imperaverit, an non semper, sed potius qui æger est medico parere, qui militat imperatori obedire debeat: rursusque uter belli dux deligendus sit, amicuse aut pater, an vir rei militaris peritius: item, amicone an viro bono magis sit inserviendum: et numquid sodali magis quam beneficiorum auctori, et cui hoc debemus potius gratificandum sit, si de utroque bene mereri nos res non sinit.

Hæc igitur universa sigillatim accurateque definire non facile est: præsertim quum eorum prope innumerabiles dissimilitudines sint, multumque et varie tum magnitudine et parvitate, tum honestate et necessitate inter se differant. Neque enim omnia æque parva aut magna, aut honesta aut necessaria sunt; sed interdum inservire amico magis videtur necessarium, quam viro bono: nonnunquam vero de beneficiorum auctore bene mereri præstat, quam de amico, et contra: ideoque accuratam singulorum rationem reddere nemo potest.

Hoc autem apparet, non omnia eidem esse præstanda: sed plerumque æquius est, nos beneficia iis a quibus acceperimus potius referre, quam sodalibus gratificari: quemadmodum pecuniam creditam creditori potius reddere, quam sodali donare debemus.

Plerumque autem propterea dico, quia interdum etiam fit, ut contrarium justius sit: verbi gratia, utrum is qui a prædonibus redemptus sit, eum qui redemerit captum vicissim redimere, quisquis est, aut non capto illi quidem, sed repetenti quod impenderit, reddere, an patrem redimere debet? nam patrem potius quam vel se ipsum redimere debere videatur. Quamobrem univresse et plerumque id quod debetur potius reddendum esse diximus, quam amico gratificandum. Sin autem gratificari amicis ita honestum et pernecessarium est, ut jus beneficiorum auctoris debitum excedat, potius eo inclinandum: præsertim quum ne semper quidem beneficii auctorem remunerari fas sit, si improbus sit ille præbitor: exempli causa, si homo improbus viro bono pecuniam mutuam dedit, haudquaquam propterea vir bonus improbo pecuniam credit: alter enim quod sciret, se pecuniam recepturum esse a viro bono, idcirco credidit, vir bonus autem quum non speret, se eam esse recepturum, injuste non facit, si non credit. Sive igitur verum est quod de improbo illo suspicatur vir bonus, eum videlicet hac quoque in parte improbum fore, neque creditum redditurum, recte facit, si non credat: sive aliter se res habet, sed ille tantum id suspicatur, ideoque par pari non refert, ne sic quidem ab officio recedere videtur. Neque enim æquum est, quæ homo malus viro bono dederit, eadem ab illo ut vicissim accipiat: quia non est æquale id quod dat improbus ei quod dat vir bonus, quando contingit utrique, ut alter alteri idem largiatur: quippe majus fit dantis dignitate: quocirca diximus, non semper beneficiorum auctores po-

* Ἄρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα κτλ. — ** Ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον κτλ. — *** Ἴσως δ' οὐδὲ τοῦτ' αἰεὶ, κτλ.

ἀεὶ τοῖς εὐεργέταις μᾶλλον ἀναποδοτέον, ἢ χαριστέον τοῖς φίλοις. Ὁ γὰρ πολλάκις εἶπεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, οἱ περὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων λόγοι ποῖς πάθει καὶ ταῖς πράξεσιν ἀκολουθοῦσιν, ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντες, ὥσπερ ἐκεῖνα· καὶ ὠρισμένως περὶ ἐκάστου καὶ ἀκριβεῖς ἀποδοῦναι οὐ δυνατόν.

* Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτά πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ οὐδὲ τῷ Διὶ πάντα θύομεν, φανερόν. Ἐπεὶ δὲ ἄλλα μὲν ὀφείλομεν τοῖς γονεῦσιν, ἕτερα δὲ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἄλλα τοῖς εὐεργέταις ἢ ἑταίροις, ἀπονεμητέον ἐκάστοις τὰ οἰκεία, καὶ τὰ ἄρμόζοντα. Ταῦτα δὲ ποιῶντες φαίνονται σχεδὸν πάντες· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσιν οὐ τοὺς εὐεργέτας, ἢ τοὺς ἑταίρους, ἀλλὰ τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ πράξεις· καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα ὄνονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπατῆν τῶν αὐτῶν ἔνεκα. Δόξειε δ' ἂν τοῖς μὲν γονεῦσι τροφήν ἐπαρκεῖν, καὶ τούτοις μᾶλλον, ἢ ἑαυτοῖς· τὸ γὰρ εἶναι δεῖ συντηρεῖν τοῖς γονεῦσιν, ὅθεν ἐστὶν αὐτοῖς τὸ εἶναι· καὶ τιμὴν δὲ ἀπονεμητέον αὐτοῖς, καθάπερ θεοῖς· οὐ πᾶσαν δὲ τιμὴν καὶ παντοίαν· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ μητρὶ, οὐδὲ ἀμφοτέροις τὴν τοῦ σοφοῦ τιμὴν ἀποδοτέον ἢ τὴν τοῦ στρατηγοῦ, ἢν δηλαδὴ τιμῶμεν τὸν σοφὸν ἢ τὸν στρατηγόν· ἀλλὰ τὴν πατρικὴν μὲν τῷ πατρὶ, τῇ δὲ μητρὶ τὴν προσήκουσαν. Ἀπονεμητέον δὲ καὶ παντὶ πρεσβυτέρῳ τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, οἷαν δηλονότι προσήκει νέον ἀποδοῦναι ἢ γέροντι, ὑπαναστάσει καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιοῦτοις· ἑταίροις δὲ καὶ ἀδελφοῖς ἀποδοτέον παρῆρησιαν καὶ κοινότητα, καὶ συγγενεῖσι, καὶ φυλέταις, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν· καὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν ἐκάστῳ, θεωροῦντα τὴν ἐκάστου πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα, ἢ χρῆσιν, ἢ τὴν ἀρετὴν, καὶ τούτοις μετροῦντα τὰς πρὸς αὐτοὺς τιμὰς καὶ κοινωνίας. Τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν ῥάων ἡ κρίσις· τοῖς γὰρ συγγενέσιν, ἢ πολίταις, ἢ φυλέταις, ἢ καὶ ἄλλως ὁμοτρόποις, ἢ δεῖ ἀποδιδόναι, ῥαδίως ἐπιγνωσόμεθα· τοῖς δὲ ἄλλοτρίοις καὶ διαφέρουσιν εὐρεῖν ἢ δεῖ ἀπονέμειν, ἐργωδέστερον. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀποστατέον τῶν εἰκότων, ἀλλ' ὡς ἐνδέχεται διοριστέον περὶ ἐκάστου, καὶ περὶ πάντας τὰ κατὰ τὸ δέον γιγνόμενα τηρητέον.

(Scripsi^a: κακείνο] vulgo κακείνο. — ὁ ἀμφοτέρους] cod. ἀμφοτέροις. — ὁ ληστῶν] cod. ληστῶν. — ὁ ἐστὶ] cod. ἐστίν. — ὁ λήψεται] cod. λήψεται. — ὁ γίνηται] cod. γίνεται. — ὁ ὀφείλομεν] cod. ὀφείλομεν. — ὁ ἀποδοῦναι] cod. ἀποδοῦναι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, ἢ μὴ.

** Ἐπεὶ δὲ κακείνο ἢ ζητητέον ἐστίν, εἰ δεῖ διαλύεσθαι

tius remunerandos, quam amicis gratificandum esse. Quod enim sæpe in superioribus exposui, omnis quæ in perturbationibus et actionibus explicandis versatur oratio ipsis perturbationibus et actionibus congruit, quum semper alias aliter se habeat, ut illæ: quare ut definite quis et accurate de singulis agat, fieri omnino nequit.

Ergo non eadem omnibus esse tribuenda, neque patri omnia, quemadmodum nec Jovi omnia immolamus, manifestum est. Quum vero alia parentibus, alia fratribus, alia beneficiorum largitoribus aut sodalibus debeamus, sua cuique et accommodata sunt tribuenda. Atque hæc sane prope omnes facere videntur: ad nuptias enim non beneficiorum largitores aut sodales, sed cognatos vocant: nam quum hi genus habeant commune, actiones quoque quæ in hoc versantur communes erunt: in funera quoque cognatos potissimum prodire iisdem de causis debere, plerique arbitrantur. Quocirca parentibus res ad vivendum necessariæ suppeditandæ videntur, magisque iis quam nobis ipsis: vitam enim parentum, quorum beneficio ipsi vivunt, conservare debent liberi: honor quoque iis ut diis est habendus, sed non omnis neque quilibet: neque enim patri idem ac matri, neque utrique honos sapiente aut imperatore dignus, hoc est, quem sapienti aut imperatori tribuimus, sed paternus patri et debitus matri honos haberi debet. Omni autem ætate grandiori pro ætate honos tribuendus est, qualem videlicet juvenes seni tribuere decet, ut ei assurgant ac de sede et accubitione honoratiore decedant, et alia hujusmodi præsent: sodalibus vero et fratribus orationis libertas omniumque rerum communitas concedenda, cognatis item, tribulibus ac civibus et reliquis omnibus: danda denique opera est, ut suum cuique tribuatur, quo in genere singulorum consideranda est necessitudo, qua nobiscum juncti sunt, usus etiam aut virtus, quibus debitos illis honores et communionem metiamur. Ac de consanguineis quidem facilius judicium est: nam cognatis aut civibus aut tribulibus aut hominibus alioqui morum similitudine nobiscum conjunctis quæ tribuenda sint facile statuemus: quæ vero in peregrinos conveniant eosque qui a nobis plurimum differunt, invenire difficilius est. Non tamen idcirco desistendum est a decoris conservatione, sed quoad ejus fieri potest, singula definienda sunt et in omnibus decori habenda est ratio.

Cap. IV.

Utrum dissolvi soleant amicitiae an non soleant.

Præterea et illud quærendum est, utrum dissolvendæ

* Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτά πᾶσιν ἀποδοτέον κτλ. — ** Cap. 3. Ἐχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι κτλ.

τάς φιλίας, ἢ μὴ· ἔχει γὰρ ἀπορίαν, εἰ δέον ἐστὶν ἐνίοτε τοῦ φίλου στέργοντος ἔτι καὶ φιλοῦντος, αὐτὸν τινὰ παύεσθαι τῆς φιλίας.

* Λέγομεν τοίνυν, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ ἡδῦ φιλουμένους, ὅταν μὴκέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι· τοῦ ἡδέος γὰρ ἢ τοῦ χρησίμου διαλιπόντος, ὧν ἦσαν φίλοι, εὐλογον μὴ φιλεῖν· ὅταν δὲ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ ἡδῦ φιλοῦντες προσποιῶνται διὰ τὸ ἦθος φιλεῖν, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ διὰ τοῦτο διαλυόμενοι ἐλέγχωνται, ἀδικοῦσι, καὶ δικαίως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν. Ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἐγκλημάτων αἱ τοιαῦται^b φιλίαι γέμουσιν, ὅταν μὴ διὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὁμοίως φιλοῦνται καὶ φιλοῦσιν ἀλλήλους, μὴδὲ οἴωνται φιλεῖσθαι ὡς περ φιλοῦνται, ἀλλὰ ἀπατῶνται. Ἰηνικαῦτα γὰρ ἐλεγχομένης τῆς ἀπάτης ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλους. Ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μὴδὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος ἢ λέγοντος, δὲ προσήκει τῷ διὰ τὸ ἦθος φιλοῦντι, ἑαυτὸν ἂν αἰτιῶτο^c δικαίως· ὅταν δὲ ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ περὶ τὰ τιμιώτερα ἢ κακουργία.^d Τοῖς μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδῦ φίλοις οὕτω δικαίως συμβαίνει διαλύεσθαι.

** Εἰ δὲ τις διὰ τὸ ἦθος φιλεῖ, καὶ ὡς ἀγαθὸν ἀποδέχεται, γένοιτο δὲ μοχθηρὸς, ἢ καὶ δοκεῖ τῷ φιλοῦντι, ἄρα^e φιλητέον ἔτι, ἢ διαλυτέον; ῥητέον δὴ, ὅτι οὐδὲ δυνατόν ἐστι τὸν μὴ ἀγαθὸν δοκοῦντα φιλητὸν εἶναι· τὸ γὰρ φιλητὸν ἀγαθόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐδὲ^f δίκαιον· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρῆ τινα εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ· εἰ δὲ φιλεῖ, πᾶσα ἀνάγκη ὁμοιοῦσθαι· εἰρηται γὰρ, ὅτι τὸ ἴδιον τῷ ὁμοίῳ φίλον.

*** Ἄρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν εὐθὺς διαλύεσθαι χρῆ, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας; τοῖς δὲ ἰσάσιμα νοσοῦσι καὶ δυναμένοις ἐπανόρθωσιν δέξασθαι, οὐ διαλυτέον, ἀλλὰ δεῖ βοηθῆσαι πάσῃ σπουδῇ, καὶ τὸ ἦθος ἐπανορθῶσαι, καὶ σώσαι αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν μᾶλλον ἢ τὴν οὐσίαν· ἐπεὶ βέλτιον τῆς οὐσίας ἢ ἀρετῆς, καὶ τὸ εἰς ταύτην βοηθεῖν τοῖς φίλοις φιλικώτερον, ἢ τὸν πλοῦτον διασώσασθαι· εἰ δὲ πενίαν ἀπελαύνειν δεῖ τῆς τοῦ φίλου οἰκίας τὸν δυνάμενον, πόσῳ δικαιοτέρου τὴν ἀρετὴν ἐπανάγειν, ἄλλως τε καὶ οἰκειότερον ὂν, ὅτι διὰ τὴν ἀρετὴν εἰσι φίλοι· τὸ μὲν οὖν βέλτιον, τὸ καὶ μοχθηρὸν γενόμενον τὸν φίλον φιλεῖν ἔτι, καὶ ζητεῖν ἐπανορθοῦν, εἰ δὲ τις εὐθὺς διαλύοιτο, οὐ δοκεῖ ποιεῖν ἕξω λόγου· οὐ γὰρ τῷ μοχθηρῷ φίλος ἦν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ· τὸν δὲ ἀγαθὸν μὴκέτι ὄντα μὴ φίλων οὐδένα ἀδικεῖ· τὸν τοίνυν ἀγαθὸν ἀλλοιωθῆντα ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι ἀφίσταται τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας· εἰ μὲν οὖν ὁ φίλος ἕξ ἀγαθοῦ πονηρὸς γένοιτο, οὕτω χρηστέον τῇ διαλύσει.

sint amicitia, an non sint : dubitari enim potest, num quis dum ab amico vehementer adhuc amatur ac diligitur, desistere ab amicitia debeat.

Dicimus igitur, amicitiam cum iis qui propter emolumentum aut delectationis causa amantur contractam, quum utiles aut jucundi esse desiderint, dissolvi non esse absurdum : postquam enim voluptas vel utilitas, quarum rerum amici erant, eos defecit, si jam desinant amare, non sit mirum : quum autem illi qui propter emolumentum aut delectationis causa amant, ob mores et honestatis causa amare se simulant, atque idcirco in dissidio deprehenduntur, injuste agunt meritoque accusantur. Nam quod initio dicebamus, plenae querelarum huiusmodi amicitiae sunt, quando non eadem de causa atque eodem modo amantur atque inter se amant, neque existimant se diligi ea ratione qua diliguntur, sed falluntur. Tunc enim quum detegitur fraus, alter alterum accusat. Quum igitur sua aliquem fefellerit opinio, existimarique se propter mores diligi, quamvis ille alter nihil tale agat vel dicat, quod decet hominem propter mores amantem, merito se ipse accuset : quum vero illius simulatione deceptus fuerit, merito is accusandus est qui fefellit, tantoque magis quam qui nummos adulterant, quanto in re pretiosiore et cariore maleficio admittitur. Atque iis quidem qui propter emolumentum aut delectationis causa amicitiam colunt ita contingit, ut merito dissocientur.

Si quis vero propter mores aliquem amat et ut virum bonum in amicitiam recipit, ille autem improbus postea evadat, aut amanti talis videatur, utrum etiam nunc amandus est, an dissolvi amicitia debet? Respondendum sane, ne fieri quidem posse, ut qui non bonus videatur, sit amabilis : id enim quod amabile est, est bonum. quod vero improbum est, ne justum quidem est : neminem enim aut rerum malarum studio teneri aut improbi hominis similem effici oportet : nam si amet, illi assimiletur necesse est : jam enim supra diximus simili amicum esse simile. Utrum igitur statim discindendae sunt tales amicitiae, an non omnium, sed eorum saltem quorum insanabilis est improbitas, quia modum excedit? Si vero ita aegri sunt, ut curari tamen possint et correctionem admittant, minime dissolvenda amicitia, sed potius omni studio talibus hominibus subveniendum est, moresque eorum sunt emendandi, ut potius eorum virtus quam res familiaris conservetur : siquidem divitiis virtus est praestantior, atque ad eam rem optulari amicis amicitiae convenientius est, quam eorum opes conservare : quodsi paupertatem ab amici familia propulsare debet qui potest, quanto magis decet virtutem quasi de exsilio reducere, praesertim quum hominibus accommodatius sit, quia virtutis causa amici sunt : praestat igitur, amicum quamvis jam improbus evaserit adhuc amare eumque corrigere conari si quis vero statim ab eo discedat, nihil praeter rationem facere videtur : neque enim improbo amicus erat, sed bono : quando autem eum qui non amplius bonus est amare desinit, nemini injuriam facit : quum enim eum qui ex bono in improbum mutatus est servare nequeat, ab ejus amicitia se removel : si igitur amicus ex bono improbus evadat, ita dissolvi amicitia debet.

* Ἡ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ** Ἐὰν δὲ ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, κτλ. — *** Ἄρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, κτλ.

* Εἰ δὲ τῶν φίλων ὁ μὲν ἐπιεικέστερος ἑαυτοῦ γένοιτο, καὶ πολλὸν διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ ὡς εἶχε μένοι, ἄρα ἡ χρηστέον τὸν σπουδαῖον τῷ μὴ τοιοῦτῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται, ἀλλὰ διαλυτέον; ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεσθαι. Εἰ γὰρ δύο παίδων φίλων ὄντων, διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ διατριβῶν καὶ παιδιᾶς κοινωνεῖν, ὁ μὲν εἰς ἀνδρας ἑλθὼν σπουδαῖος γένοιτο, καὶ ἀνὴρ εἴη τοῖς ὄλοις, ὁ δὲ νεαρὸν ἔτι μένοι τὸ ἥθος ἔχων, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτε τοῖς αὐτοῖς ἀρεσκόμενοι, μήτε τοῖς αὐτοῖς χαίροντες ἢ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ χαριεῖται οὐδέτερος οὐδέτερω· οὐδὲ γὰρ ἔχει ὁ ποιήσας ἠδῆω ποιήσει τὸν φίλον· ἔτι δὲ οὐδὲ συζῆν δυνήσονται, ὧν χωρὶς οὐκ ἔνι φιλίαν συστήναι, καθὼς εἴρηται.

** Ἄρ' οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν διακείσθαι δεῖ τὸν σπουδαῖον, ὥσπερ εἰ μηδέποτε γέγονε φίλος, ἢ δεῖ μνεῖαν ἔχειν τῆς γενομένης συνηθείας, καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον, ἢ ὀφθαλμοῖς οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς ποτε γενομένοις φίλοις πλέον δεῖ νέμειν, ἢ οἷς οὐδέποτε ἐχρησάμεθα; δοκεῖ τοίνυν ὀφειλεσθαι τι αὐτοῖς, διὰ τὴν προγενομένην φιλίαν, ἐὰν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ διάλυσις γένηται.

[Scripsi : *] κάκεινο] vulgo κάκεινο. — ἡ τοιαῦται] cod. τοιαῦται. — ὁ αἰτιῶτο. — ὁ κακουργία] cod. κάκουργία. — ὁ ἄρα] cod. ἄρα. — ὁ οὐδὲ] cod. οὔτε. — ὁ οὐδὲ] cod. οὔτε. — ἡ ἄρα] cod. ἄρα. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ φιλικῶν ἔργων, καὶ ὅτι φίλος ὁμοίως εἰς ἑαυτόν τε καὶ τὸν φίλον, φαῦλος δὲ οὕτε εἰς ἑαυτόν πως, οὗτ' εἰς ἄλλον φιλικῶς διάκειται.

*** Καὶ οὕτω μὲν γίνονται ἂν ἐπιεικῶς αἱ τῶν φίλων διαλύσεις. Ἔτι δὲ περὶ αὐτῆς τῆς φιλίας λέγωμεν. Ἐὰν τοίνυν φιλικὰ καὶ ἐν οἷς ἡ φιλία συνίσταται δοκοῦσιν ὥσπερ κανόνα τινα ἔχειν καὶ ἀρχὴν τὰ παρ' ἑκάστου ἑαυτῶ ὀφειλόμενα· ταῦτα γὰρ ζητοῦσι παρ' ἀλλήλων οἱ φίλοι, ἃ παρ' ἑαυτοῦ ἄ.

**** Καὶ διὰ τοῦτο φίλον δρίζονται ἐκεῖνον εἶναι, τὸν βουλόμενον τὰ ἀγαθὰ τῷ φίλῳ καὶ πράττοντα ἐκεῖνου ἕνεκα, ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν, ὥσπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι· βούλονται γὰρ τὰ τέκνα ζῆν καὶ εὖ πράττειν αὐτῶν ἕνεκα τῶν τέκνων, ἐπεὶ καὶ μὴ φιλοῦμεναι πολλάκις ὑπὸ τῶν τέκνων, ἢ μὴδὲ γινωσκόμεναι, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῖς συνεύχονται· τοῦτο δὲ πάσχοι καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες μὲν καὶ περιοφθέντες, μένοντες δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ φιλεῖν· βούλονται γὰρ τοῖς φίλοις πάντα τὰ ἀγαθὰ, μὴδὲν ἐλπίζοντες κοινωνήσειν αὐτοῖς, ἀλλὰ αὐτῶν ἕνεκα· ἔτι δὲ φίλον δρίζονται εἶναι

Jam vero si amicorum alter se ipso probior fiat multumque virtute excellat, alter autem idem qui fuit maneat, utrum etiam nunc bonus ille amicus altero qui non est talis uti debet, an hoc fieri non potest, sed dissolvenda est amicitia? Quod quidem in magna distantia maxime perspicere licet. Si enim ex duobus pueris qui amici sunt, tum propter inaequalitatem tum ob studiorum lusionumque communionem, alter postquam virilem aetatem attingit, homo gravis omniumque quae aetatem illam decent virtutum cultor evadat, alter vero pueriles illos mores retineat, qui fieri potest, ut sint amici, qui neque eadem probent, neque iisdem aut delectentur aut offendantur? neque enim amplius alter alteri gratificabitur: quia neuter quo conciliet sibi alterum eumque oblectet, quidquam facere queat: sed ne vivere quidem una poterunt, sine quibus tamen constare, ut diximus, amicitia nequit.

Utrum igitur vir bonus ita erga eum animatus esse debeat, ut si nunquam amicus fuisset, an vero praeteritae consuetudinis memoria conservanda est, et quemadmodum amicis potius quam peregrinis gratificandum putamus, ita et iis qui aliquando amici fuerunt plus tribuere debemus, quam quibus nunquam usi sumus? videtur ergo ob praeteritam amicitiam aliquid iis deberi, nisi forte quia modum omnem excedit eorum improbitas amicitia dissociatur.

CAP. V.

De amicorum officis, et amicum eodem animo in se et in amicum, improbum autem neque in se, neque in alium amico esse animo.

Atque ita quidem opportune dissolventur amicitiae. Sunt vero et alia nobis de ipsa amicitia dicenda. Documenta igitur amicitiae et in quibus illa consistit, tanquam normam aliquam et principium, ea quae sibi quisque debet, habere videntur: ea enim quisque ab amicis petit, quae a se ipso.

Quapropter amicum definiunt esse eum, qui bona omnia amico exoptet, ipseque ea in amicum conferat, quae bona esse ducit, idque illius causa, aut qui esse et vivere amicum velit ipsius causa: quemadmodum matres erga filios affectae sunt: nam et vivere et felicitate uti eos cupiunt, idque eorum causa, quoniam etiam frequenter non amat a liberis aut ne cognitas quidem, bona tamen omnia illis et felicitatem precantur: quod illis quoque amicis contingit, inter quos aliqua offensivula nata est et qui ab aliis neglecti sunt, quum ipsi propterea amare non desinant: quippe omnia bona optant amicis, quum eorum nullam ipsi partem expectent, sed illorum causa duntaxat: praeterea amicum definiunt esse eum qui iis

* Εἰ δὲ ὁ μὲν διαμένοι, κτλ. — ** Ἄρ' οὖν οὐθὲν ἀλλοίωτερον κτλ. — *** Cap. 4. Τὰ φιλικὰ δὲ πρὸς τοὺς φίλους, κτλ. — **** Τιθέασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον κτλ.

καὶ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγκαίροντα τῷ φίλῳ· ἔπερ καὶ αὐτὸ μάλιστα περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Ἐπὶ τούτων δὲ καὶ ὁ τῆς φιλίας ὄρισμός ἀπὸ τοῦ ὄρισμοῦ τῶν ἐχόντων· καὶ ὁ ὄρισμός τοῦ σώφρονος τὸν τῆς σωφροσύνης ὄρισμόν παρέχει· οὗτοι μὲν οὖν οἱ τῆς φιλίας καὶ τῶν φίλων ὄρισμοί· ἐλήφθησαν δὲ ἀπὸ τῶν ὀφειλομένων παρ' ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸν, καθὼς εἴρηται.

* Καὶ γὰρ ὁ ἐπεικὴς ταῦτα πάντα πρὸς ἑαυτὸν ἔστιν, ἔπερ ὁ ἀληθὴς φίλος πρὸς τὸν φίλον· καὶ ὁ φίλος ἑαυτῷ μάλιστα ὁ ἐπεικὴς ἔστι, καὶ ὅς οἶται ἐπεικὴς εἶναι. Εἰ δὲ μὴ πάντες, καὶ οἱ φαῦλοι τὰ φιλικὰ ἀπονέμουσιν ἑαυτοῖς, οὐδὲν προσίσταται τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ἂ ὁ σπουδαῖος καὶ ἐπεικεῖς ποιοῦσι, ταῦτά εἰσι τὰ διαφέροντα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐν τῇ κοινῇ φύσει^δ· καὶ γὰρ μέτρον ἔστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ τῶν πράξεων· ἂ δὲ ὁ φαῦλος ζητεῖ, οὐκ εἰς τὴν κοινὴν ἀνάγεται φύσιν· τὴν γὰρ περὶ ταῦτα ψῆφρον οὐκ ἀπὸ τῶν νοσοῦντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων ληψόμεθα. Ὅτι δὲ ὁ ἐπεικὴς τὰ φιλικὰ ἑαυτῷ πάντα ἀπονέμει, δῆλον. Οὕτως γὰρ ὁμογυκῶνται ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται, κατὰ τὴν λογικὴν ψυχὴν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον· καὶ οὐ καθάπερ ὁ ἀκριτος· τάναντία ζητεῖ, καὶ τὸ παθητικὸν αὐτῷ τῷ λογιστικῷ πολεμεῖ. Καὶ βούλεται δὲ ὁ σπουδαῖος τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ, τὰ τε^α κυρίως ἀγαθὰ, ὅσα εἰς ἀρετὴν φέρει, καὶ τὰ φαινόμενα ἀγαθὰ, καὶ αὐτῇ τῇ ἀρετῇ βοηθοῦντα, καὶ βούλεται ἑαυτῷ ἀγαθὰ ἑαυτοῦ ἕνεκα· ὁ γὰρ φαῦλος οὐκ ἑαυτοῦ ἕνεκα. Τὸ γὰρ διανοητικὸν ἔστι τὸ ἀνθρώπινον εἶναι, οὗ ἕνεκα ὁ μὲν σπουδαῖος πάντα ποιεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα ζητεῖ, ὁ δὲ φαῦλος οὐδέν. Οὐ γὰρ τὴν θεωρίαν ὁ φαῦλος ἔχει τέλος τῶν ἑαυτοῦ πράξεων, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν τὴν φαύλην· ὅθεν οὐ βούλεται τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ ἑαυτοῦ ἕνεκα. Ἔτι δὲ καὶ ζῆν βούλεται ἑαυτὸν ὁ σπουδαῖος καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ διανοητικόν· καὶ πάντα πράττει, ἂ οἶται ἀγαθὰ εἶναι ἑαυτῷ, καὶ ἂ πρὸς τὸ ζῆν φέρει καὶ τὸ σώζεσθαι. Τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν μὴ πάνυ ἐκτετραμμένοι τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλ' οὕτως ἔχοντες, ὥστε δύνασθαι οἴεσθαι ἐπεικεῖς εἶναι, τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ καὶ αὐτοὶ ζητοῦσι, καὶ βούλονται ἑαυτοῖς καὶ ζῆν καὶ σώζεσθαι· οὕτω δὲ ἔχουσιν, ὅτι τρόπον τινὰ εἰκόασι τοῖς σπουδαῖοις. Οἱ δὲ σφόδρα φαῦλοι καὶ ἀνοσιουργοὶ οὐδὲν τούτων ἔχουσιν· οὔτε γὰρ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ διώκουσιν, ἀλλὰ ἄλλα μὲν βούλονται, ἑτέρων δὲ ἐπιθυμοῦσιν, οἷοι εἰσιν οἱ ἐγκρατεῖς, καὶ εἰσι δὲ οἱ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν· ὁ ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἂ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· οὔτε τοίνυν τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ διώκουσιν, οὔτε βούλονται ἑαυτοῖς τὸ ζῆν καὶ σώζεσθαι· ἐνιοὶ γὰρ τῷ πολλὰ καὶ δεινὰ πράξει μισηθέντες διὰ μοχθηρίας ὑπερβολὴν, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτοῦς. Ὁ δὲ σπουδαῖος βούλεται ἑαυτῷ ζῆν· ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι· τὴν γὰρ θεωρη-

dem cum amico rebus et doleat et lætetur : quod ipsum et matribus maxime accidit. Hinc etiam amicitiae definitio ab eorum qui eam habent definitione sumitur : sicut temperantis definitio temperantis ipsius definitionem præbet : et hæc quidem amicitiae atque amicorum definitiones habentur, quæ ut diximus ab iis quæ sibi quisque debet petitæ sunt.

Etenim vir bonus eorum omnium instar sibi est, quæ verus amicus amico præbet : maximeque is amicus est sibi, qui vir bonus est et bonum se esse arbitrat. Quodsi non omnes, aut improbi amicitiae documenta sibi tribuunt, id haudquaquam rationi nostræ alienum est. Nam quæ viri boni et honesti faciunt, hæc sunt quæ in hominibus et in communi natura maxime excellent : etenim vir bonus atque ipsa virtus humanarum tum perturbationum tum actionum quasi mensura est : quæ vero improbus spectat, ad communem naturam non referuntur : his enim de rebus non ab ægris, sed a valentibus sententiam sumemus. Cæterum virum bonum omnia quæ in amicitia requiruntur sibi tribuere, planum est. Hic enim consentit secum, eademque simul rationis compote, simul rationis experte animi portione expetit, neque ut homo nulla præditus judicandi vi contrarium querit, aut patibilis in eo pars cum rationali pugnat. Quin etiam ea quæ bona sunt exoptat sibi vir bonus, tam quæ proprie dicuntur bona, quæ ad virtutem perducunt, quam quæ bona videntur et ipsi virtuti aliquatenus subsidio sunt, et quidem sua ipsius causa optat sibi bona : nimirum improbus sua ipsius causa illa non optat. Nempe cogitandi facultas humanam naturam continere putatur, cujus causa vir bonus omnia facit, bonaque omnia persequitur, quum horum nihil improbus faciat. Neque enim contemplationem improbus finem suarum actionum statuit, sed pravam voluptatem : quapropter haudquaquam bona sua ipsius causa sibi optat. Vult præterea vir bonus sese vivere et salvum esse, maxime cogitandi facultate servata : omnia item agit, quæ conducere sibi existimat, quæque ad vitam et ad incolumitatem spectant. Ex aliis autem ii qui non plane a recto aversi sunt, sed qui ita se gerunt, ut possint viri boni tum sibi tum aliis videri, ea quæ specie bona sunt et ipsi querunt, et vitam atque incolumitatem sibi exoptant : ita autem se gerunt, quia quodammodo bonis adhuc viris similes sunt. Qui vero valde improbi sunt et scelesti, nihil tale habent : neque enim illa quæ videntur bona sequuntur, sed alia quidem volunt, alia autem concupiscunt, quales sunt continentes et qui propter timiditatem et socordiam abstinēt a negotiorum gestione, quæ sibi optima esse arbitrantur : quare neque ea quæ specie bona sunt sequuntur, neque vitam et incolumitatem sibi exoptant : nonnulli enim postquam multis maleficiis admissis in hominum odium pervenerunt propter pravitatis immoderationem vitæ pertæsi mortem sibi consciscunt. Contra vir bonus vitam sibi contingere cupit : viro bono enim bonum

* Πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπεικεῖ κτλ

εικὴν διώκει ζωὴν· ἐν γὰρ τῷ νοεῖν ἡ ἐκάστου οὐσία συνίσταται, ἢ ἐν τούτῳ μάλιστα. Ὅς δὲ τῷ ἀλόγῳ βούλεται τὸ εἶναι καὶ σώζεσθαι, καὶ ἑαυτῷ βούλεται τὰ ἀγαθὰ τοῦ οικείου εἶναι παρατραπέντι, οὐχ ἑαυτῷ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐκείνῳ, εἰς δὲ μεταβλήθη· καὶ ἕκαστος δὲ ἑαυτῷ βούλεται γενέσθαι τὰ ἀγαθὰ, οἰόμενος μένειν· ὅπερ ἐστίν· εἰ δὲ συνίδοι ἑαυτὸν ἄλλον γενόμενον, οὐκ ἂν ἔλοιτο πάντα τὰ ἀγαθὰ ἔχειν ἐκείνο τὸ γενόμενον· οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἄλλω τινὶ βούλεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἢ ἑαυτῷ μεταβληθέντι. Οὐδέεις δὲ ἀγαπᾷ, ἐὰν ἄλλω τινὶ γένηται τὰ ἀγαθὰ· καὶ γὰρ τῷ θεῷ πάντα πρόσσεσι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς δ, τι ποτὲ ἐστὶ· Διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαπῶμεν, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς, ἢ τοῖς φίλοις συνευχόμεθα τὰ ἀγαθὰ, ὅτι ἡμῶν τί εἰσι καὶ οἱ φίλοι. Καὶ μὴν καὶ συνδιάγειν ἑαυτὸν μόνος ὁ σπουδαῖος βούλεται, ὅτι αὐτάρκης ἐστὶ, καὶ ἡδύς ἐστιν ἑαυτῷ· ἡδέεται γὰρ ὧν τε ἔπραξε μεμνημένος ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐλπίζων ἔτι ποιήσειν ἀγαθὰ καὶ ἀγαθοῖς ἐντεύξεσθαι, καὶ γενναίῳν εὐπορεῖ θεωρημάτων τῇ διανοίᾳ· ταῦτα δὲ πάντα ἡδιστον αὐτὸν ἑαυτῷ ποιεῖ, καὶ ἡδέεται κατὰ σχολὴν αὐτὸς ἑαυτῷ συνῶν καὶ συνδιάγων.

Οἱ δὲ μοχθηροὶ ζητοῦσι μεθ' ὧν συνημερεύουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἐλπίζουσιν, ὧν μεθ' ἐτέρων ὄντες ἐπιλανθάνονται. Ἔτι δὲ συναλγεῖ καὶ συνήδεται ἑαυτῷ μάλιστα ὁ σπουδαῖος, ὅτι τὰ αὐτὰ βούλεται καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐ μάχεται τὸ λογικὸν τῷ παθητικῷ· καὶ διὰ τοῦτο τὸ αὐτὸ ἀεὶ λυπηρόν ἐστιν αὐτῷ, καὶ τὸ αὐτὸ ἡδύ· ἀμετάβολος γὰρ, ὡς εἶπεν. Οἱ δὲ μοχθηροὶ οὐκέτι· οὐδὲν γὰρ φιλητὸν ἔχοντες οὐδὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς· διὰ τοῦτο οὐδὲ συγκαίρουσιν ἑαυτοῖς οὐδὲ συναλγοῦσι· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ πολεμεῖ τῷ λογικῷ τὸ ἄλογον· καὶ τὸ μὲν ἄλογον ἀλγεῖ τῶν μοχθηρῶν ἀπεσχόμενον, τηνικαῦτα δὲ οὐ συναλγεῖ τὸ λογικόν, ἀλλὰ χαίρει· καὶ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ ὅπως τὸ μὲν δεῦρο τὸ δὲ ἐκείσε ἔλκει, καθάπερ διασπῶντα· εἰ δὲ μὴ οἷόν τε κατὰ ταῦτόν καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἡδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται, ὅτι πρότερον ἡδέτο· οὐ γὰρ ἐβούλετο τὴν τοιαύτην αὐτῷ γενέσθαι ἡδονήν. Μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσι. Φαίνεται τοίνυν ὅτι οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικὸς ἐστὶν ὁ μοχθηρὸς, ὅτι οὐδὲν φιλητὸν ἔχει.

* Εἰ δὲ τὸ οὕτως ἔχειν λίαν ἐστὶν ἀθλίον, φευκτέον τὴν μοχθηρίαν πάσῃ σπουδῇ, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ καὶ σπουδαῖον ἕκαστον εἶναι· οὕτω γὰρ ἂν καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς ἔχοι, καὶ ἐτέρων γένοιτο φίλος.

** Ἐπεὶ τοίνυν, ἅπερ ὁ ἐπιεικὴς ἑαυτῷ ἀπονέμει, ταῦτα δεῖ καὶ τῷ φίλῳ ἀπονέμειν· δεῖ γὰρ πρὸς τὸν φίλον ἔχειν ὡσπερ πρὸς ἑαυτόν· ὁ γὰρ φίλος ἄλλος αὐτός· φανερόν, ὅτι ἅπερ ὁ ἐπιεικὴς ἑαυτῷ βούλεται

est esse : quia contemplativam sequitur vitam : in mente autem et cogitatione uniuscujusque natura consistit, aut certe in ea maxime. Qui vero irrationali animi parti vitam et incolumitatem optat, sibi que bona contingere cupit, quamvis naturam suam exuerit, non amplius sibi optat bona, sed illi, in quod mutatus est, generi : quin etiam sibi quisque bona contingere cupit, ratus se mansurum esse quod est : quodsi alium se evasisse animadvertat, nolit omnia bona illi, in quod transiit generi contingere : nihil enim interest, utrum alii bona exoptet, an sibi jam mutato. Nemo autem contentus est, si alii bona eveniant : etenim deo cuncta insunt bona, sed est ipse quidquid tandem est. Quocirca rebus præsentibus non sumus contenti, sed nobis ipsis aut amicis precamur bona, quod amici quasi pars nostri sunt. Quin etiam secum ipse solus vivere vult vir bonus, quia se ipso est contentus sibi que jucundus : delectatur enim rerum olim gestarum memoria, tum facta sua secum revolvens, tum bona se adhuc acturum bonaque inventurum sperans, simulque præclaris præceptis mens ejus abundat : quæ quidem omnia, ut ipse sibi jucundissimus sit efficiant, libenterque ipse solus secum habitat secumque vivit.

Sed improbi alios, quibuscum versentur, quærunt, seque ipsi fugiunt : multa enim ac molesta, quum soli sunt, recordantur, atque alia ejus generis sperant, quorum si cum aliis versantur oblivisci solent. Præterea dolet et lætatur una secum maxime vir bonus, quia semper eadem vult eademque concupiscit, neque in eo rationis compos animi pars cum patibili pugnat : ideoque idem illi semper molestum, idem etiam jucundum est : siquidem, ut ita dicam, immutabilis videtur. At improbi non item : quum enim nihil quod amabile sit habeant, non est quod amice erga se ipsos affecti sint : quare neque gaudent neque dolent una secum : quoniam eorum animus commotionibus agitatur, pugnatque rationis expers ejus portio cum rationali : nimirum pars irrationalis dolet, quum improbis factis abstinet, quo tempore pars rationalis non dolet una, sed gaudet : et contra : denique animum quasi distractum altera huc, altera illuc trahit : quodsi fieri nequit, ut eodem tempore aliquis et doleat et lætetur, nihilominus tamen paulo post dolet, quod prius lætatur : talem videlicet voluptatem sibi evenisse nolebat. Pœnitentia enim abundant improbi. Unde apparet, ne erga se quidem amice affectum esse improbum, quia nihil quod amabile sit habet.

Sin autem ita affectum esse admodum est miserum, sedulo fugienda est improbitas, studendumque singulis est, ut probi sint et honesti : ita enim et amice erga se quisque affectus erit, et aliorum amicus erit.

Quoniam ergo ea quæ sibi vir bonus tribuit, amico quoque tribuenda sunt : in amicum autem ut in se ipsum animatus esse debet quilibet : amicus enim alter ipse :

* Εἰ δὲ τὸ οὕτως ἔχειν κτλ. — ** Τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν κτλ.

καὶ ἀπονέμει, ταῦτά εἰσι τὰ φιλικά, καὶ ἐν τούτοις ἡ φιλία συνίσταται.

* Τὸ δὲ ζητεῖν πότερον φιλία ἐστὶν ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἐκάστου ἀγάπη, ἢ μὴ, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἡ γὰρ φιλία δύο, ἢ τριῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Καὶ εἴ τις καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν καλεῖ, εἴη ἂν φιλία, καθ' ὅσον^κ ἐστὶν αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν διαφέρων, καὶ τῷ λογιστικῷ τὸ παθητικὸν σπένδεται. Καὶ διότι δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας εἴκει τῇ ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπῃ, καὶ αὕτη καλοῖτο ἂν φιλία.

(Scripsi : ^a ἑαυτοῦ] cod. ἑαυτῷ. — ^b τὰ διαφέροντα ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τῇ κοινῇ φύσει] cod. τὰ διαφέροντα τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῇ κοινῇ φύσει. — ^c ἀκριτος] cod. ἀκριτής. — ^d τά τε] cod. τάτε. — ^e ἀργίαν] cod. ἀργείαν. — ^f μένειν] cod. μένων. — ^g γενόμενον] cod. γινόμενον. — ^h ὅ,τι ποτέ ἐστι] vulgo ὅ,τι ποτέ ἐστι. — ⁱ οὐκέτι] cod. οὐκ ἐτι. — ^k καθ' ὅσον] vulgo. καθόσον. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ εὐνοίας.

** Ἡ δὲ εὐνοία φιλία μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐστὶ γὰρ φιλία. Καὶ γὰρ εὐνοοῦμεν καὶ οἷς οὐκ ἐσμὲν φίλοι· καὶ γίνεται εὐνοία καὶ πρὸς ἀγνώστα, καὶ λανθάνουσα τὸν φιλούμενον· φιλία δὲ οὐκέτι^β, καθὼς καὶ πρότερον διὰ πλείονων εἴρηται.

*** Οὔτε τοίνυν φιλία ἐστὶν ἡ εὐνοία, καὶ οὐδὲ φιλησις ἔοικεν εἶναι. Καὶ γὰρ ἡ μὲν φιλησις ὀρυμνίαν τινα καὶ κίνησιν εἰς τὸ φιλούμενον ἔχει, καὶ ὀρεξίν αὐτοῦ, καὶ ζητεῖ ὁ φίλων ἀεὶ τὸ φιλούμενον. Ἡ δὲ εὐνοία οὐ τοιαύτη. Οἱ γὰρ εὐνοὶ ^b βούλονται μὲν τὰ ἀγαθὰ οἷς εἰσιν εὐνοὶ· συνείνει δὲ οὐ πάντῃ ζητοῦσιν· ἐτι δὲ ἡ μὲν φιλησις μετὰ συνηθείας, χρόνῳ γὰρ τινα καὶ συνηθεία ἢ φιλησις γίνεται· ἡ δὲ εὐνοία ἀθρόον, ὡς εἰπεῖν, οἷς ἐπιγίνεται, συμβαίνει· καθάπερ οἱ θεώμενοι πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους διατίθενται. Εὐνοὶ γὰρ γίνονται πρὸς αὐτοὺς εὐθὺς νικῶντας ὁρῶντες, καὶ συνθέλουσιν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ· συμπράττειεν δ' ἂν οὐδέν· οὐ γὰρ φιλησις ἔχουσιν εἰς αὐτούς, χρόνῳ τινα καὶ συνηθεία στέρξαντες, ἀλλ' ἅμα τε ^c εἶδον καὶ ἤσθησαν αὐτοῖς· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιπολαίως στέργουσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ εὐνοία.

**** Φαίνεται τοίνυν ἀρχὴ φιλίας ἡ εὐνοία εἶναι, καθάπερ τοῦ ἐρᾶν ἀρχὴ γίνεται ἢ διὰ τῆς ὀψευς ἡδονῆς· καὶ ὥσπερ οὐ δυνατόν ἐρᾶν μὴ πρότερον ἡσθέντα τῷ εἶδει τοῦ ἐρωμένου, δυνατόν δὲ ἡδόμενον μὴ ἐρᾶν· τότε γὰρ τις ἐρᾷ ὅταν καὶ ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρούσας ἐπιθυμῇ· οὕτω δὲ καὶ φίλους οὐχ οἷον τε εἶναι, μὴ εὐνοῦς γενομένους· εὐνοῦς δὲ μὴ φίλους εἶναι δυνατόν. Οἱ γὰρ εὐνοὶ βούλονται μὲν τὰ ἀγαθὰ

apparet ea quæ sibi exoptat et tribuit vir bonus, amicitia esse documenta, et in his amicitiam consistere.

Utrum autem hæc sit amicitia, qua singuli se ipsos diligunt, nec ne, in præsentii querere omnittamus : duorum enim aut trium, quemadmodum e superioribus patet, est amicitia. Quod si quis sui amorem amicitiam vocet, amicitia fuerit eatenus, quatenus a se ipse differt, et patibilis animi pars rationi conciliatur. Præterea quia amicitia nimia et immoderata illi qua se quisque diligit, similis est amicitia, hæc quoque eodem nomine appelletur.

CAP. VI.

De benevolentia.

Benevolentia autem similis est illa quidem amicitia, non tamen amicitia est. Etenim benevolentiam erga eos etiam habemus, quibus amici non sumus : quin etiam ignotis aliquando benevolentia præstatur, quæ tamen hominem nobis carum latet : amicitia non item, quod supra latius perscripsimus.

Quare nec amicitia est benevolentia, neque amatio videtur esse. Amatio enim impetu quodam et motu ad id quod ei carum est fertur, et appetitu quodam incitatur, semperque qui ita amat illud quærît quod amat. Talis autem non est benevolentia. Nempe benevoli bona iis exoptant, quibus benevoli sunt : at versari cum iis non ferme concupiscunt : præterea amatio cum vite consuetudine conjuncta est, quia tempore et familiaritate amatio nascitur : at benevolentia subito, ut ita dicam, iis qui eam habere incipiunt, conciliatur : ut spectatores erga pugiles aut gladiatores afficiuntur. Benevoli enim statim iis fiunt, quos vincere vident, simulque bona iis optant : sed eos sua opera adjuvare nolint : non enim diligunt eos illorum more quorum affectio tempore et consuetudine crevit, sed simulac viderunt eos, delectari iis cæperunt, ideoque leviter tantum amant, qua in re posita est benevolentia.

Principium ergo amicitia videtur esse benevolentia, haud secus atque amoris ea quæ aspectu gignitur voluptas : et quemadmodum nemo amare potest, qui non fuerit ante forma specieque cari hominis delectatus : sed fieri potest, ut delectetur aliquis, nec tamen amet : quia tum demum amat aliquis, quum absentem desiderat, et præsentiam concupiscit : sic fieri nequit, ut inter se sint amici, qui non ante fuerint benevoli : fieri autem potest, ut qui benevoli sunt, non sint amici. Benevoli enim bona iis exoptant, quibus benevoli sunt, sed eos nec opera sua adjuvare, nec quidquam laboris aut

* Πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν κτλ. — ** Cap. 5, Ἡ δὲ εὐνοία κτλ. — *** Ἄλλ' οὐδὲ φιλησις ἐστὶν κτλ. — **** Ἐοικε δὲ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, κτλ.

οἷς εἰσιν εὖνοι, συμπράξαιεν δ' ἂν οὐδέν, οὐδ' ὀφληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο μεταφορικῶς τις καλέσειεν ἂν ^a αὐτὴν ἀργὴν ὁ φιλίαν· χρονηζομένη γὰρ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένη, φιλία γίνεται.

* Φιλία δὲ οὐχ ἡ διὰ τὸ χρῆσιμον, ἢ τὸ ἡδύ, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα. Εὖνους γάρ τις τινι γίνεται δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιεικείαν, ὅταν αὐτῷ καλὸς εἶναι δόξη, ἢ ἀνδρείος, ἢ τι τοιοῦτον· ὁ δὲ διὰ τὸ ἡδύ καὶ χρῆσιμον βουλόμενός τινα εὐπραγεῖν, οὐκ ἐκείνῳ ἐστὶν εὖνους, ἀλλ' ἑαυτῷ, καθάπερ οὐδὲ φίλος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος. Ὁμοίως δὲ οὐ διότι ἔλαβε βουλόμενος τῷ εὐεργέτῃ τὰ ἀγαθὰ, εὖνους ἂν εἴη κυρίως, ἀλλὰ τὰ δίκαια ὄρων, καὶ ἀποδιδούς τῷ εὐεργέτῃ τὴν χάριν ὧν εὐπέπονθεν αὐτός, οὐ τῇ ἐκείνου ἀρετῇ, ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ ἀγαθῷ φαίνεται χάριων.

Ἔστι τοίνυν ἡ εὖνοια οὔτε φιλία, οὔτε φιλησις, ἀλλὰ φιλίας ἀρχή, χρόνον δὲ καὶ συνήθειαν, καὶ ἄλλα φιλικὰ προσλαβοῦσα, φιλία γίνεται ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν.

(Scripsi : * οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b εὖνοι] cod. εὖνοι. — ^c ἅμα τε] cod. ἅματε. — ^d καλέσειεν ἂν] cod. καλέσειεν ἂν. — ^e ἀργὴν] cod. ἀρχὴν. — \

Κεφ. ζ'.

Περὶ ὁμόνοιας.

** Ἡ δὲ ὁμόνοια φιλικόν τι καὶ αὐτὴ ἐστὶ, καὶ τῇ φιλίᾳ ἀκολουθεῖ. Ἔστι δὲ ὁμόνοια οὐ τὸ τὰ αὐτὰ δοξάζειν, οἷον ὁμοδοξία τις· ἡ μὲν γὰρ ὁμοδοξία γένοιτο ἂν καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους, οὐδὲν γὰρ κωλύει περὶ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ δοξάζειν, καὶ ἐπιστήμην ἔχειν τῶν αὐτῶν τὴν αὐτὴν μηδὲ εἰδότας ἀλλήλους· ἡ δὲ ὁμόνοια τῶν ἐν κοινωνίᾳ τινὶ καὶ φιλίᾳ ὄντων ἐστὶ.

*** Καὶ γὰρ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων δημογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα.

**** Ἔστι τοίνυν ὁμόνοια τῶν φίλων δημογνωμοσύνη, οὐκ ἐν τοῖς θεωρητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτοῖς, καὶ τούτων τοῖς ἀξιολόγοις, καὶ ἐν μεγέθει τινὶ οὔσι. Περὶ γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ μικρῶν οὐ λέγονται ὁμονοεῖν ἀλλήλοις οὔτε πόλις οὔτε φίλοι· οἷον, οἴκοι μένειν, ἢ βαδίζειν εἰς ἀγοράν, ἢ τόδε εἰπεῖν, ἢ δρᾶσαι ^a, δι' ὧν οὔτε ὠφέλειά τις μεγάλη, οὔτε βλάβη ἀκολουθεῖ· περὶ τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων οὐ λέγονται ὁμόνοιαν ἔχειν.

Ἀλλὰ τῶν μεγάλων καὶ συμφερόντων ἢ τοῖς φίλοις ἀμφοῖν, ἢ τῇ πόλει κοινῇ.

Οἷον ὅταν πάσῃ τῇ πόλει κοινῇ δοκῇ τοὺς ἄρχοντας μὴ κληρωτοὺς εἶναι διαδοχῇ τινὶ κτωμένους τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ αἰρετούς, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίους, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν, ὅπερ ἀξιολογόν τε, καὶ τῇ πόλει πάσῃ διαφέ-

molestiæ eorum causa suscipere velint. Quapropter per translationem aliquis eam otiosam amicitiam appellaverit : quippe temporis et consuetudinis diuturnitate amicitia fit.

Cæterum amicitiam dico non eam, quæ utilitatis aut voluptatis, sed quæ honestatis causa instituitur. Benevolus enim aliquis fit alicui ob virtutem et probitatem, quando ipsi aut honestus esse videtur, aut fortis, aut simili aliquo præditus bono : qui vero voluptatis et utilitatis causa res secundas alicui exoptat, non illi est benevolus, sed sibi, sicut ne amicus quidem talis homo est. Similiter nec ille qui quia beneficia ab aliquo accipit, beneficiorum auctori bona precatur, proprie benevolus fuerit, sed justus potius ; nam qui vicissim illi a quo beneficium accipit gratificatur pro iis quæ accipit, non illius virtute, sed suo bono gaudere videtur.

Quare benevolentia nec amicitia nec amatio est, sed amicitia principium, sin autem tempus et consuetudo et reliqua quæ ad amicitiam pertinent, accedant, fit amicitia ob bonum et virtutem instituta.

CAP. VII.

De concordia.

Videtur ad amicitiam quoque referri posse concordiam, quæ amicitiam sequitur. Est autem concordia non idem sentire, quasi aliquis opinionum consensus : quum inter eos etiam qui se mutuo ignorant, consensus esse possit, nihil enim obstat, quominus de iisdem idem sentiant, eandemque eorumdem scientiam teneant, licet se mutuo non norint : concordia vero in iis quæ ad vitæ societatem amicitiamque spectant versatur. Etenim civitates concordēs esse dicunt, quum de commodis suis consentiant, eademque quæ communi consensu approbata sunt exsequuntur.

Est igitur concordia amicorum consensus, non in rebus sub contemplationem, sed sub actionem cadentibus, et quidem in rebus gravibus et amplis. De parvis enim rebus quæ in omni vita atque victu eveniunt neque urbem neque amicos idem sentire dicimus : verbi causa, de quæstione, utrum domi manendum, an in forum descendendum sit, vel hocne dicendum an agendum sit, e quibus neque magnum commodum, neque detrimentum ad nos redundat : de his enim ac talibus non idem sentire et concordare dicuntur homines.

Sed in magnis et quæ aut ultrique amicorum aut reipublicæ conducunt concordiam versari dicimus. Ut quum tota civitas magistratus non sortiendos, ita ut per successiones munerâ obtineant, sed creandos esse decernit, aut Lacedæmonios in bello gerendo adjuvandos esse, aut denique aliud quid, qualecunque est, quod me-

* Οὐ τὴν διὰ τὸ χρῆσιμον κτλ. — ** Cap. 6. Φιλικόν δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια κτλ. — *** Οὐδὲ τοὺς περὶ ὁμοῦν ὁμογνωμονοῦντας, ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν κτλ. — **** Οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ κτλ.

ραι. Καὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ὁμοιοῦν λέγομεν, ὅταν τὸν αὐτὸν ἔλυνται βίον, καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἀμφοῖν ἢ πρὸς βλάβην ἢ πρὸς ὠφέλειαν φέροντα ἀμφοτέροι ὁμοίως ἢ φεύγωσιν, ἢ διώκωσιν. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δεῖ ζητεῖν μόνον τοὺς ὁμοιοῦσοντας ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ ὁμοίως τοῖς δλοῖς· οἷον εἰ δοκῆ τοῖς φίλοις ἀμφοῖν ἡγεμόνα βίου θατέρῳ τὸν ἕτερον γενέσθαι, βούλονται δὲ οὐ τὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἐκάτερος ἑαυτὸν, τῆνικαῦτα γὰρ τὸ αὐτὸ μὲν ζητοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐκάτερος, ὅπερ οὐκ ἔστιν ὁμοιοῦν. Καὶ ἐν ταῖς πόλεσι δὲ ὁμοιοῦσους ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις, ὅταν τὸν αὐτὸν ἔλυνται πάντες ἀρχεῖν, ἢ τοὺς ἀρίστους πάντες, καὶ μὴ ἑαυτὸν ἕκαστος· καθάπερ Εὐριπίδης ἐν ταῖς Φοινίσσαις ἐποίησεν· οὕτω γὰρ οὐ τὸ πᾶσιν ἀρέσκον γίνεται· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν ὁμόνοια· ἀλλ' ὅταν τύχῃσι πάντες οὐ ἐφίενται, τῆνικαῦτα ὁμοιοῦσιν.

* Ἐστὶ τοίνυν ἡ ὁμόνοια πολιτικῆ τις φιλία, καὶ οὕτω λέγεται· καὶ γὰρ περὶ τὰ πρακτά, καὶ τὰ συμφέροντά ἐστι, καὶ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα· ταῦτα δὲ τῆς πολιτικῆς.

** Ἐστὶ δὲ ἐν τοῖς ἐπιεικῆσιν ἡ ὁμόνοια· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμοιοῦσι, καὶ ἀλλήλοις ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες, ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ ἴσταιται τὰ βουλήματα, καὶ μένει, καὶ οὐ μεταβῆει, καθάπερ Εὐριπίδος, βούλονται τε τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα, τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται.

*** Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμοιοῦν πλὴν ἐπὶ μικρὸν, καθάπερ καὶ φίλοι βέβαιοι οὐ δύνανται εἶναι πλεονεξίας ἐφιέμενοι, καὶ μείζον ἔχειν ἐκάτερος ἐκτέρου ζητοῦντες ἐν τοῖς συμφέροισιν· ἐν γὰρ τοῖς πόνοις καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ ἀλλήλων λειτουργίαις δεῖ ζητοῦσι τὸ ἕλαττον ἔχειν, καὶ ἑαυτὸν ἐκάτερος ἀξίον νομίζων ὀλίγα μὲν πονεῖν, μεγάλα δὲ ὠφελείσθαι, τὸν ἕτερον εὐθύνει, περὶ τῶν λειτουργιῶν ἀκριβολογούμενος, καὶ κωλύων τῶν συμφερόντων ἀπολαύειν, ὅσον ἐθέλει, ὡς μεγάλων, φαύλων ἀπονάμενον πόνων· διὰ τοῦτο μὴ τηροῦντες τὸ κοινόν, ἀλλ' ἐκάτερος τὸ ἑαυτοῦ, τάχιστα διαλύονται· τὸ γὰρ συνάπτον διασπῶσιν, ὅπερ ἔστι τὸ κοινόν καὶ ἡ ὁμόνοια· τοῦ συνάπτοντος δὲ διαλυθέντος, οὐ δύνανται συνημμένοι εἶναι. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀπαιτοῦσι μὲν παρ' ἀλλήλων τὰ φιλικὰ, αὐτοῖς δὲ οὐ βουλομένοις τὰ δίκαια ποιεῖν· ὅθεν ἐν τοῖς φαύλοις οὐ δυνατόν ὁμόνοια εἶναι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιεικῆσι μόνως.

(Scripsi : * δρᾶσαι.] cod. δράσαι. —)

Κεφ. η'.

Περὶ εὐεργεσίας.

**** Ἐκεῖνο δὲ ζητητέον, ἀνθ' ὅτου τοὺς εὐπάσχον-

morabile sit et ad universam rempublicam pertineat. Similiter et amicos concordare dicimus, quum eandem vitæ rationem suscipiunt et quæ in vita tum maxima sunt tum ad utriusque vel incommoda vel commoda spectant, ambo aut fugiunt aut sequuntur. Neque enim solum eadem consecrari debent concordēs, sed etiam prorsus eodem modo : exempli gratia, si utrique amicum in mentem veniat, ut dux vitæ alteri sit alter, neque tamen eundem esse velint, sed uterque se proponat, tum enim idem quærunt, nec tamen in eodem, sed uterque sibi quærat, quod non est concordare. Sic et in urbium comitiis concordabunt, quum eundem magistratum omnes delegerint, aut saltem optimum omnes, non se quisque : quemadmodum in Phœnissis Euripides poeta fecit : neque enim id quod omnibus placet eo modo fieri potest : hæc autem non est concordia : sed quando omnes id quod petunt, consequuntur, tum demum concordant.

Est igitur concordia civilis quædam amicitia, eoque nomine appellatur : versatur enim in iis quæ sub actionem cadunt, et reipublicæ conducunt, et ad vitæ usum pertinent : quæ omnia civilis prudentiæ sunt.

Inest autem concordia in viris bonis : hi enim et secum ipsi concordant et inter se, quum in iisdem, ut ita dicam, rebus gerendis occupati sint : talium enim virorum voluntates perstant et manent, neque Euripi instar fluunt et refluxunt : siquidem ea quæ justa, et quæ utilia sunt volunt, eorumque communi cupiditate flagrant.

Mali autem concordēs esse non possunt, nisi parumper, quemadmodum ne amici quidem constantes esse possunt quum uterque plus sibi vindicare et majorem altero partem consequi cupiat in iis quæ utilia esse arbitrantur : quippe in laboribus quos alter alterius causa subit atque in ministeriis quibus fungitur, ambo semper minus habere gestiunt, quum uterque se dignum existimet, qui labores quam minimos suscipiat, magnam autem utilitatem ex omni re capiat, alterum coarguens in ejusque ministeria curiosius inquirens velansque eum frui quanta vult utilitate fructu ex improbis laboribus percepto : quamobrem dum quod commune ipsis est non conservant, sed sua uterque commoda tuetur, cito dissociantur : tollunt enim amicitia nodum, qui quidem communio et concordia est : eo autem sublato conjungi diutius non possunt. Accidit ergo eis, ut discordent inter se, dum alter ab altero amicitia documenta exigit, ipse autem quæ justa sunt facere non vult : unde patet fieri non posse, ut inter improbos concordia, sed inter probos tantum sit.

CAP. VIII.

De beneficentia.

Est et illud quærendum, cur benefici eos de quibus

* Πολιτικῆ δὲ φιλία κτλ. — ** Ἐστὶ δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια κτλ. — *** Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμοιοῦν, κτλ. — **** Cap. 7. οἱ δὲ εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας κτλ.

τας οἱ εὐεργέται φιλοῦσι μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐκείνων φιλοῦνται· καὶ γὰρ ὡς παράλογον γινόμενον ἐπιζητεῖται. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ διὰ τοῦτο φασὶ φιλεῖν μᾶλλον τοὺς εὐεργέτας, δι' ὃ καὶ οἱ δανισταὶ φιλοῦσιν ὡς ἐδάνεισαν, μὴ φιλοῦμενοι ὑπὸ τῶν ἀφειλότων· οἱ μὲν γὰρ χρήσαντες βούλονται τοῖς ἀφειλοῦσι τὴν σωτηρίαν, καὶ πάντα τρόπον βοηθοῦσιν, ἵνα αὐτοῖς τὰ χρήματα ἐπανέλθῃ, οἱ δὲ ἀφειλοντες ὡς ἀφειλοῦσιν οὐκέτι· βούλοιντο γὰρ ἂν αὐτοὺς μὴ εἶναι, ὡς ἀμεινον οὕτω πράζοντες τοῦ δανείου λυθέντος· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον φασὶ καὶ ἐπὶ τούτων· τοὺς μὲν εὐεργέτας βούλεσθαι εἶναι καὶ σώζεσθαι τοὺς εὖ παθόντας, ὡς οὕτω κομιουμένους τὰς ἀμοιβάς, τοὺς δὲ εὖ παθόντας οὐ σφόδρα φιλεῖν τὴν τῶν εὐεργετῶν σωτηρίαν· οὐ γὰρ οὕτως ἐπιμελές τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀναποδοῦναι, ὡς τὸ ἀπολαβεῖν. Ἡ μὲν οὖν δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς αἰτία αὕτη ἐστὶ, καὶ ταῦτα προήχθησαν νομίζουσιν, πρὸς τοὺς ἀγνώμονας καὶ πονηροὺς ἀποβλέποντες τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὁ φησὶν Ἐπίχαρμος, ἐκ πονηροῦ θεώμενος. Ἔοικε δὲ ἀνθρωπικὸν τὸ τοιοῦτον εἶναι· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν ἐφίενται· Δόξειε δ' ἂν φυσικώτερον εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανεισάντας. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς εὐεργέταις καὶ τοῖς εὖ πάσχοσι φιλῆσις ἐστίν, ἐν δὲ τοῖς δανειζομένοις καὶ δανεισταῖς οὐ φιλῆσις· οὐ γὰρ φιλεῖ ὁ δανεισας τὸν ἀφειλοντα, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον σώζεσθαι αὐτὸν βούλεται τῆς κομιδῆς ἕνεκα, καὶ ἵνα τὸ δάνειον ἀπολάβῃ· οἱ δ' εὖ πεποιηκότες φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονηθέντας, καὶ ὡς ὅσοι χρήσιμοι, μὴδὲ δύνωνται γενέσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκίον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθεὶς ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου ἐμψύχου γινόμενου· μάλιστα δὲ τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκία ποιήματα, στέργοντες ὡσπερ τέκνα· τοιοῦτο δὲ εἶκον εἶναι καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· οἱ γὰρ εὖ πάσχοντες ὑπ' αὐτῶν κατὰ τοῦτο ἔργα αὐτῶν εἶσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπῶσι μᾶλλον αὐτούς, ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀγαπᾷ. Τοῦτου δὲ αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν εἶναι πᾶσιν αἰρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δὲ κυρίως δταν ἐνεργεῖα ὡμεν· ἐσμὲν δὲ ἐνεργεῖα ἐν τῷ ζῆν καὶ πράττειν· ὁ δὲ πράττων ἐνεργεῖα ἐστὶν ἐν τῷ ἔργῳ. Ἡ γὰρ οἰκοδομική, ἢ λόγος, ἐστὶ τῆς οἰκοδομίας, ἐνεργεῖα ἐστὶν ἐν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἐστὶν αὕτη ἡ οἰκία, καθὼ οἰκία, ὁ τεχνίτης ἐνεργεῖα, καθὼ τεχνίτης· ὁμοίως καὶ πᾶς ἐνεργῶν ἐνεργεῖα ἐστὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν φυσικὸν μὲν ἐφίεσθαι τοῦ εἶναι, τὸ εἶναι δὲ ἐστὶν ἐν τῷ πράττειν, τὸ ἔργον δὲ ἐστὶν αὐτὸς ὁ πράττων ἐνεργεῖα, φανερόν ὅτι καθ' ὅσον ἐζητεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ εἶναι, κατὰ τοσοῦτον ζητεῖ καὶ τὸ ἔργον εἶναι· φύσει δὲ τις φιλεῖ ἑαυτὸν καὶ βούλεται εἶναι· φύσει ἄρα φιλεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. Ἐπεὶ δὲ μάλιστα τις φιλεῖ ἑαυτόν, καὶ μάλιστα φιλεῖ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, καὶ τὸν εὐεργετούμενον, καθ' ὅσον ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ, μάλιστα φιλήσει· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μάλ-

lene meriti sunt vehementius ament, quam ab iis amentur : namque ejus rei, quasi præter rationem et opinionem omnium fiat, ratio quaeritur. Et vulgus quidem idcirco beneficos vehementiore amore captos esse opinatur, quod creditores eos, quibus pecuniam crediderunt, amant, quamvis debitores illorum amori non respondeant : nempe creditores debitoribus salutem ferunt et exoptant, omnique modo iis subveniunt, ut pecunias ipsis redeant, debitores vero creditoribus non item : vellent enim eos excedere e vita, quia dissoluto aere alieno felicitas victuri videntur : idem et hic accidere affirmant : beneficos quidem optare vitam et salutem iis in quos beneficia contulerunt, quod sic beneficii gratiam se consecuturos esse sperent, eos vero qui beneficia acceperunt de beneficorum salute non valde sollicitos esse : neque enim tantopere laborare homines de gratia referenda, quantopere de accipiendo beneficio laborant. Atque hæc quidem ea est, quam vulgus esse arbitrat, causa, quæ quidem credere coacti sunt quod ingratos tantum atque improbos homines respiciant, et quod est apud Epicharmum, ex animi pravitate spectantes. Videtur autem tale quid homini proprium esse : immemores enim plerique sunt, magisque affici beneficiis, quam conferre ea in alios cupiunt. Verum hujus rei causa naturalis potius videtur, neque similis esse creditorum rationi. In iis quippe qui beneficio afficiunt et qui afficiuntur mutuus amor est, in debitoribus autem et creditoribus non est amor : neque enim amat creditor debitorem, sed saluum duntaxat esse vult, ut suum recuperet pecuniamque creditam recipiat. Qui autem beneficium contulerunt, amant et diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiamsi utiles ipsis non sint, ac ne esse quidem possint. Quod et in artificibus usu venit : amat enim suum quisque opus vehementius quam ab opere suo amaretur, si ex inanimato fieret animatum : atque hoc in poetis maxime contingit : quippe hi sua poemata supra modum amant, amore prope paterno tanquam liberos illa prosequentes : talis videtur et eorum qui beneficiis alios ornarunt esse ratio : qui enim ab iis beneficio aliquo affecti sunt, hujus rei respectu eorum sunt opera, ideoque magis eos amant, quam ab operibus suis amantur. Hujus rei causa est, quod esse omnibus optabile et amabile est : proprie autem tum sumus, quum actu sumus : actu autem sumus propterea quod vivimus atque agimus : qui vero agit, actu est in opere. Nam architectura, quæ structuræ ratio est, actu est in ædificio : estque ipsum ædificium, quatenus est ædificium, sicut artifex actu, quatenus est artifex : eodemque modo quicunque in aliqua re operatur, actu opus suum est. Si ergo omnibus naturale est, ut esse cupiant, esse autem in agendo cernitur, opus vero ipse est qui actu illud facit, manifestum est, quatenus quis se ipsum esse desideret. eatenus eum opus quoque suum esse desiderare : natura autem duce aliquis se ipsum amat atque esse vult : naturæ igitur convenienter aliquis opus suum

λον, ἢ τὸν εὐεργέτην· ἡ γὰρ μεγίστη φίλησις ἐστίν, ἢ τις φιλεῖ ἑαυτόν· Ἔτι δὲ καὶ οἱ μὲν εὐεργέτης ἑαυτοῦ γίνεται βελτίων εὐεργετῶν, καὶ ἀγαθὸν αὐτῷ ἐστὶ τὸ εὐεργετεῖν, καὶ διὰ τοῦτο χαίρει τῷ εὐπάσχοντι, οἱ ἐν αὐτῷ θεωρεῖ τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν· ὁ δὲ εὐπάσχω οὐ γίνεται βελτίων ἑαυτοῦ τῷ πάσχειν· οὐδὲ ἐν τῷ εὐεργετῇ ἔχει τὸ ἀγαθόν· βελτίων γὰρ τις δύναται γενέσθαι ἐξ ὧν αὐτὸς ποιεῖ· ἐν τῷ ἐνεργεῖν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ὡς περ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται. Διὰ τοῦτο εἰ τί ἐστὶν ἡδὺ τῷ εὐπάσχοντι παρὰ τῷ εὐεργετῇ, οὐκ ἀγαθόν ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλὰ συμφέρον· τὸ δὲ συμφέρον οὐχ οὕτως ἡδὺ καὶ φιλητόν ἐστίν, ὡς τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν τέλος ἐστὶ τοῦ συμφέροντος, καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ συμφέρον φιλητόν ἐστὶ καὶ ἡδὺ· μάλλον ἄρα φιλεῖ ὁ εὐεργέτης τὸν εὐπάσχοντα, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖται· Ἔτι τοῦ ἀγαθοῦ ἡδεῖα ἐστὶ καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ ἐλπίς, καὶ ἡ μνήμη· ἐνέργεια μὲν παρόντος καὶ γινομένου, ἐλπίς δὲ μέλλοντος, μνήμη δὲ παρεληλυθότος· ἡδίων δὲ παρὸν τὸ ἀγαθόν, ἢ μέλλον, καὶ παρεληλυθός· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν εὐεργετηθεὶς παρὸν ἀγαθὸν τοῦ εὐεργετηκότος· μένει γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ πελυχρόνιον ἐστίν, ὅ ἐν τῷ εὐπαθόντι ὁ εὐεργέτης θεωρεῖ· τοῦ δὲ εὐπαθόντος τὸ ἀγαθὸν οὐτε μένει· καὶ γὰρ χρῆσιμον ἦν, καὶ ἄμα τῇ χρῆσει παρελήλυθεν· οὐτε ἀγαθὸν ἐστὶ κυρίως· καὶ διὰ τοῦτο εἶτε καὶ ἄμω παρήσαν, ἡδίων ἂν ἦν τὸ τοῦ εὐεργέτου ἀγαθόν, εἶτε καὶ ἄμω παρήλλον, ἡδίων ἂν ἦν ἡ μνήμη τοῦ εὐεργέτου ἢ τοῦ εὐεργετούμενου, καθ' ὅσον ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μνήμη ἡδέιστη ἐστὶ μάλιστα, ἢ δὲ τοῦ χρησίου οὐ πᾶν, ἢ ἦττον· εἰ γὰρ ἡ προσδοκία τῶν χρησίων ἀνάπαινον ἔχει, καὶ ἡδίων ἐστὶ τῆς μνήμης παρεληλυθότων ἀγαθῶν· φαίνεται τοίνυν καὶ διὰ ταῦτα μάλλον φιλεῖν τὸν εὐεργέτην τὸν εὐπάσχοντα, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖσθαι· Ἔτι ἡ μὲν φίλησις ἐνεργείᾳ ἴσκει, τὸ δὲ φιλεῖσθαι πάθει· τοῖς τοίνυν ἐνεργοῦσι τὰ φιλικὰ, δηλονότι τοῖς εὐεργέταις, μάλλον προσήκει τὸ φιλεῖν, ἢ τοῖς πάσχουσιν· Ἔτι τὰ πόνω κτηθέντα στέργομεν μάλλον καὶ φιλοῦμεν τῶν βραδύως κατορθωθέντων· ὅθεν καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν διαδεξαμένων μάλλον φιλοῦσιν· ἐστὶ δὲ ἄπρον μὲν τὸ εὐπάσχειν, ἐργῶδες δὲ τὸ εὐποιεῖν· ἐστὶ δὲ τὸ μὲν εὐπάσχειν ἐν τῷ εὐεργετούμενῳ, τὸ δὲ εὐποιεῖν ἐν τῷ εὐεργετῇ· καὶ διὰ τοῦτο ὁ εὐεργετούμενος μάλλον ἢ ὁ εὐεργέτης φιλεῖται. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι μάλλον, οἱ πόνω γεννώσιν, ἢ οἱ παίδες φιλομήτορες, τῷ μηδὲν ὑπὲρ τοῦ τελοῦσθαι ποιῆσαι· καὶ μάλλον ἴσασιν αἱ μητέρες, οἱ ἐξ ἐκείνων οἱ παῖδες, ἢ οἱ παῖδες, οἱ αὐταὶ παρήγαγον εἰς τὸν βίον. Ταῦτα δὲ δόξειεν ἂν εἶναι καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεία. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπίπονόν τι ποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν εὐπάσχόντων, ἀλλὰ καὶ μάλλον ἴσασιν οἱ εὐεργετοῦσιν, ἢ ἐκείνοι γινώσκουσιν οἱ ὑπὸ τούτων εὐεργετοῦσιν. Καὶ γὰρ ἐνδέχεται τὸν εὐποιούντα οὐκ αὐτὸν οἰκοθεῖν, ἀλλ' ἐτέρῳ ὑπηρετούμενον εὐεργετῆν, καὶ διὰ τοῦτο

amat. Quum autem maxime semet ipsum aliquis amet, maximeque suum quisque opus amet, etiam eum quem beneficio ornavit, quatenus ipsius opus est, maxime amabit : ideoque etiam magis quam eum a quo est beneficiis affectus : maxima enim, qua quis semetipsum amat, amatio est. Præterea etiam quia beneficus, dum bene aliis facit se ipso melior fit, bonumque illi est benefacere, idcirco quoque eo qui beneficium accipit, delectatur, quod in eo bonum suum videt : quum contra homo beneficiis ornatus acceptis illis non fiat melior se ipso, neque in beneficiorum auctore ullum habeat bonum : ex iis enim quas ipse aliquis facit, melior fieri potest : namque in agendo, ut supra dictum est, humanum cernitur bonum. Quare, si quid illi cui beneficium datur in eo, a quo accipit, jucunditatis esse videtur, id non bonum illi est, sed utile : id autem quod utile est, non ita et jucundum est et amabile, ut id quod est bonum : id enim quod bonum est, finis est ejus quod est utile, et propter bonitatem utilitas amabilis etiam et jucunda est : magis ergo beneficus hominem beneficio affectum amat, quam ab illo amatur. Præterea boni ipsius jucunda et actio et spes est et memoria : actio quidem præsentis et dum adhuc fit, spes futuri, memoria præteriti : jucundius autem est bonum præsens, quam futurum et præteritum : est autem homo beneficiis ornatus præsens bonum beneficiorum auctoris : manet enim ac diuturnum est bonum, quod in accipiente contemplatur is qui dedit : ejus vero bonum qui beneficium accipit neque manet : etenim utile erat, unaque cum usu abiit : neque proprie est bonum : ideoque sive utrumque est præsens, jucundius benefici bonum est, sive utrumque præterit, tamen dati quam accepti beneficii jucundior est recordatio, quatenus boni maxime, utilitatis vero non admodum, aut minus certe jucunda est recordatio : quippe licet utilitatis contra se habeat expectatio, quæ præteritorum bonorum recordatione est jucundior, tamen idcirco magis amare videtur beneficii auctor hominem beneficio ornatum, quam ab illo amari. Præterea amatio actioni similis est, quum amari ad perpeccionis similitudinem accedat : eos ergo qui amicitia documenta dant, id est, beneficiorum auctores magis amare decet quam homines beneficiis affectos. Quin etiam ea quæ labore nobis peperimus, magis amamus magisque amplectimur, quam res nullo negotio bene gestas : quapropter etiam opes suas magis amant illi qui eas acquisiverunt, quam qui a parentibus eas acceperunt : jam vero facile est, beneficia accipere, difficile aliis bene facere : est autem beneficia accipere hominis beneficio affecti, bene facere vero benefici : ideoque magis qui accipit beneficium amatur, quam beneficus. Neque alia est causa, cur liberos suos magis ament matres, quia nimirum magno labore eos pariunt, quam liberi matres, propterea quod nihil navant et efficiunt, ut nascantur : magisque sciunt matres, ex se liberos esse natos, quam liberi se ab illis in lucem editos et susceptos esse. Atque hæc quidem etiam ad

μη αὐτὸν εἶναι εὐεργέτην· ἢ αὐτὸν μὲν ὀκνοῦν εὐεργετῆν, οὐκ αὐτοῦ δὲ ἕνεκα τοῦ εὖ πάσχοντος, ἀλλ' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον· ταῦτα δὲ ποιεῖ τὸν εὖ πάσχοντα μὴ πᾶν βεβαίως τὸν εὐεργετοῦντα γινώσκαι· τὸν μὲντοι^m εὐεργέτην οὐδὲν κωλύει τὸν εὖ πάσχοντα γινώσκαι, ὅτι ἑαυτὸν ἀκριβῶς γινώσκει, ὅτι εὐεργέτης ἐστὶν ἀληθῶς. Διὰ ταῦτα δ' εὖ ποιῶν τὸν εὖ πάσχοντα φιλεῖ μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖται.

(Scripsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b κἂν] cod. κἂν. — ^c ἢ λόγος] δ' λόγος. — ^d πράττειν] cod. πραττεῖν. — ^e καθ' ἑσόν] cod. καθόσον. — ^f ἄρα] cod. ἄρα. — ^g εἴτε καὶ] cod. εἰ καί. — ^h τοῦ εὐεργέτου ἢ τοῦ εὐεργετουμένου καθ' ἑσόν] cod. τοῦ εὐεργετουμένου ἢ τοῦ εὐεργέτου καθόσον. — ⁱ ἤττον] cod. ἤττον. ^k βραδίως] cod. βραδίως. — ^l τὸ μὲν εὖ πάσχειν] cod. τὸ μὲν πάσχειν. — ^m μὲντοι] cod. μὲν τοι. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς φιλατίας.

* Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ζητητέον δὲ κακέϊνο, ^a πότερον ἑαυτὸν δεῖ φιλεῖν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά. Δοκεῖ γὰρ τὸ ἑαυτὸν μάλιστα φιλεῖν οὐκ ἀγαθῶν ἀνδρῶν εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτιμῶνται οἱ ἑαυτοῦς μάλιστα ἀγαπῶντες, καὶ ὡς ἐν αἰσχρῶ φιλατοὶ ἀποκαλοῦνται· ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ μὲν φαῦλος δοκεῖ πάντα πράττειν ἑαυτοῦ χάριν, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσην φαυλοτέρως· καὶ ἐγκαλεῖται διὰ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν τῶν ἰδίων πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ἑαυτοῦ χάριν πάντα ποιεῖ· ὁ δὲ ἐπιεικὴς διὰ τὸ καλὸν πάντα πράττει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσην βελτίων καὶ ἐπιεικέστερος· καὶ διὰ τὸν φίλον, καὶ ἵνα δῶ τοῖς ἄλλοις τυχεῖν, ὧν δέονται, παρήσῃ τὰ ἑαυτοῦ· διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ μὴ δεῖν μάλιστα πάντων φιλεῖν ἑαυτόν. Τούτοις δὲ τὰ ἔργα διαφωεῖ, καὶ οὐκ ἀλόγως. Φασὶ γὰρ δέον εἶναι μάλιστα φιλεῖν τὸν μάλιστα φίλον, μάλιστα δὲ φίλος ὁ σώζων πάντα τὰ φιλικὰ περὶ τὸν φιλούμενον· φιλικὰ δὲ ἐστὶ τὸ βούλεσθαι τὰ ἀγαθὰ τῷ φίλῳ ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδεὶς εἴσεται τοῦτο, καὶ τὸ συζῆν μάλιστα ζητεῖν, καὶ τὸ συναλγεῖν καὶ συγχαίρειν· ταῦτα δὲ πάντα αὐτὸς τις ἑαυτῷ ἀπονέμει, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐλήφθη, καθὼς ἐν τῷ δ' εἴρηται κεφαλαίῳ. Τούτοις δὲ καὶ αἱ παροιμίαι πᾶσαι μαρτυροῦσι. Ἰοὺς γὰρ σφόδρα φίλους δηλοῦντες, μία ψυχὴ φασί· ἔτι δὲ καὶ τὸ κοινὰ τὰ τῶν φίλων εἰς τοῦτο φέρει, καὶ ἰσότης φιλότης, καὶ γόνυ κνήμης ἔγγιον. Εἰ γὰρ τὸ κοινόν, καὶ ἡ ἰσότης, καὶ τὸ ἔγγιστα, φιλία, τί γένοιτ' ἂν ἐκάστῳ φιλικώτερον ἑαυτοῦ; μάλιστα ἄρα φίλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ τὸν μάλιστα φίλον μάλιστα δεῖ φιλεῖν, ἑαυτὸν δεῖ μάλιστα φιλεῖν.

beneficos accommodari posse videantur. Neque enim solum in bene faciendo operæ et laboris aliquid insument, sed magis etiam sciunt, se de aliis bene mereri, quam illi exploratum habent, se ab his beneficia accipere. Fieri enim potest, ut beneficus non sua sponte, sed quoniam alteri gratificatur beneficium conferat, atque hanc ob causam non ipse beneficii auctor sit : vel ut ipse quidem ultro beneficium conferat, at non illius causa, in quem confert, sed sua causa et propter emolumentum suum : quæ faciunt ut qui beneficium accipit non optime norit beneficii largitore : beneficium autem nihil impedit, quominus hominem beneficio affectum norit, quia se vere beneficium esse probe scit. Quocirca beneficus hominem beneficio ornatum magis amat, quam ab illo amatur.

CAP. IX.

De sui amore.

Sed hæc hactenus. Jam vero et illud quærendum est, utrum se ipsum maxime amare oporteat, an aliquem alium. Videtur enim se ipsos maxime amare non esse honorum hominum, eamque ob causam objurgantur qui sui sunt amantissimi, et tanquam ignominioso nomine sui amatores vocantur : præterea quia improbus omnia sua causa agere videtur, eoque magis, quo improbius est : ideoque accusatur et reprehenditur, quod nihil studiosius quam sua petat, et sua causa omnia faciat : vir bonus autem omnia propter honestum agit, eoque magis, quo melior et honestior est : qui et amici gratia et ut alios competes faciat eorum, quibus egent, sua negligit ac prætermittit : ob hæc igitur videtur aliquis non debere se unum omnium maxime amare. Verum ab hac oratione facta discrepant, neque immerito. Ajunt enim maxime eum amare oportere, qui maxime sit amicus, maxime autem est amicus qui omnia officia in eo quem diligit servat : est vero benevoli officium, exoptare amico bona illius ipsius gratia, etiam si nemo hoc sciturus sit, et una maxime vivere conari, et una tum dolere tum lætari : hæc autem omnia nobis ipsis tribuere solemus, atque idcirco ab officiis quæ nobis præstamus etiam officia amicis præstanda repetivimus quemadmodum in quarto capite dictum est. His consentanea omnia etiam proverbia sunt. Nam dum homines amicissimos indicant, una mens idemque animus, dicunt : quin etiam illud, amicorum omnia communia, eodem pertinet, et æqualitas est amicitia, et genu crure propius. Si enim id quod commune et æquale et proximum est, amicitia vocanda, quid unicuique carius quam ipse sibi esse possit? sibi ergo quisque maxime amicus est. Si vero carissimum maxime amare oportet, sibi quisque maxime amandus est.

* Cap. 8. Ἀπορεῖται δὲ πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, κτλ

* Οὕτω τοίνυν ἀμφοτέρων μὲν λόγων ἀληθῶν εἶναι δοκούντων, εἰκότως ἀπορεῖται ποτέρῳ δέον ἀκολουθεῖν. Εὐρήσομεν δὲ διελόντες καὶ διορισάμενοι, ἐφ' ὅσον, καὶ πῶς ἑκάτερος ἀληθεύει. Εἰ γὰρ λάβοιμεν τὴν τοῦ φιλαύτου σημασίαν, ἧ βούλεται παρ' ἑκατέρῳ τῶν λόγων, δῆλον τὸ ζητούμενον γένοιτο ἄν. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος λόγος αὐτοφιλαύτους καλεῖ, οὐ τοὺς ἑαυτοῦ φιλοῦντας ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ζητοῦντας ἑαυτοῖς ἀπονέμειν τὸ πλεόν, οὐκ ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς, καὶ ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάξασιν περὶ αὐτὰ ὡς ἀριστα ὄντα, διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέχεται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς· τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί· διὰ τοῦτο καὶ τούτοις ἡ προσηγορία γέγονε. Τοῖς γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον γινομένοις τὰ ὀνόματα τίθεται· τὰ δὲ σπάνια οὐδὲ σφόδρα ὀνομάζονται, καὶ γὰρ τούτων ἕνια οὐδὲ γινώσκονται. Εἰσὶ δὲ οἱ μὲν φαῦλοι, καὶ τὰ δοκούντα ἀγαθὰ ἑαυτοῖς ἀπονέμοντες, πολλοί· οἱ δὲ σπουδαῖοι, σπάνιοι. Διὰ τοῦτο τοὺς πολλοὺς φαύλους ὄντας καὶ φιλαύτους ἀποκαλοῦσιν· οἱ δὲ οὕτω φιλαυτοὶ καὶ δικαίως ἐγκλοῦνται. Ὅτι δὲ τοὺς φαύλους ἔχοντας περὶ τὰς ἐπιθυμίας φιλαύτους οἱ πολλοὶ καλοῦσιν, οὐκ ἄδηλον. Εἰ γὰρ τις ἀεὶ σπουδάξει τὰ δίκαια πράττειν αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὅποια οὖν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιεῖτο, οὐδεὶς αὐτὸν ἐρεῖ φιλαυτον, οὐδὲ ψέξει. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος λόγος φιλαυτον ὀνομάζει τὸν φαύλους ἑαυτὸν φιλοῦντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀληθής ἐστιν· οὐ γὰρ δεῖ τοῦτον τὸν τρόπον φιλεῖν ἑαυτόν· ὁ δὲ δευτέρως τὸν σπουδαῖον, καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν περιποιούμενον ἑαυτῷ, μάλιστα φησὶ φιλεῖν ἑαυτόν.

** Ὅς καὶ φιλαυτος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον εἰκότως ἑαυτῷ γὰρ χαρίζεται· τῷ γὰρ κυριωτάτῳ ἑαυτοῦ, τῷ διανοητικῷ, τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀποδίδωσιν ἀγαθὰ. Ὁ δὲ τῷ κυριωτάτῳ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, οὗτος μάλιστα χαρίζεται ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὡς περ πόλις ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριωτάτον τῆς πόλεως, καὶ οἱ ἀριστοὶ τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ ἀνθρώπος ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριωτάτον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὰ τοῦτο καὶ φιλαυτος μάλιστα ὁ τοῦτο ἀγαπῶν καὶ τούτῳ χαριζόμενος· ἐπεὶ καὶ ἐγκρατής τις ἢ ἀκρατής λέγεται, οὐ τῷ ἀπλῶς κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, ἀλλὰ τῷ τὸν νοῦν ἢ ἀρχειν τῶν παθῶν ἢ ἀρχεσθαι· ὥστε τοῦ μὲν νοῦ κρατούντος αὐτός τις λέγεται κρατεῖν, τῶν δὲ παθῶν κρατούντων, οὐκ αὐτὸς κρατεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρατεῖσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι αὐτός τις ἐστὶ μάλιστα ἔκαστος τὸ αὐτοῦ διανοητικόν· καὶ ὁ τὸ ἑαυτοῦ διανοητικὸν ἀγαπῶν, καὶ πάντα τρόπον αὐτῷ χαριζόμενος, φιλαυτος εἰκότως ἂν λέγοιτο καθ' ἕτερον εἶδος τοῦ ὄντι-

Quum igitur hoc modo utraque oratio vera esse videatur, merito utram sequi oporteat, dubitatur. Nos vero si diligenter dividamus rem ipsam et distinguamus, facile quatenus et quomodo utraque opinio vera appellari possit, inveniemus. Si enim quam vim sui amatoris nomen utrobique habeat, intellexerimus, statim id de quo dubitatur apparebit. Prima ergo opinio magnos sui amatores eos vocat, non qui se ipsos simpliciter amant, sed qui sibi ipsis majorem partem tribuere student, non ipsius boni et virtutis, sed in partiendis pecuniis et honoribus et corporis voluptatibus: hæc enim plerique concupiscunt, atque in eis ut omnium rerum optimis studium et operam ponunt: et idcirco de iis inter se dimicare solent. Qui igitur in his priores ac superiores esse volunt, suis cupiditatibus et ut uno verbo dicam suis affectibus eique animi parti quæ rationis expert est obsequuntur. Tale autem est hominum vulgus: itaque hoc etiam iis nomen impositum est. Iis enim quæ plerumque sic se habent imponitur nomen: quæ vero rara sunt, vix nominantur, quum eorum nonnulla etiam incognita sint. Sunt autem improbi, et qui ea quæ videntur bona sibi tribuunt, multi: probi autem bonique, pauci. Quamobrem plerosque homines, qui sunt improbi, sui etiam amatores appellant: qui quidem sui amatores merito quoque accusantur. Jam vero eos qui improbe libidinibus se dedunt a vulgo sui amatores vocari, minime obscurum est. Si quis enim omnium maxime ea quæ justa sunt aut temperata aut qualiacunque alia virtutibus consentanea agere studeat, et omnino semper honestum sibi vindicet, nemo eum neque sui amantem dicet, neque vituperabit. Prior ergo loquendi ratio eum, qui improbe se amat, sui amatorem appellat, atque idcirco vera est: neque enim hoc modo quemquam se amare oportet: posterior autem virum bonum, quique virtutem bonumque sibi vindicat, maxime se ipsum amare dicit.

Qui quidem potius sui amator esse videatur: sibi enim gratificatur: quippe præcipuæ sui parti, cogitandi facultati, res pulcherrimas atque optimas tribuit. Qui vero præcipuæ sui parti gratificatur, is sibi maxime gratificatur. Namque ut verissime civitas præcipua civilis pars dicitur, optimique civis, ita et homo potissimum est præcipua hominis pars. Quocirca etiam ille sui amantissimus est, qui hanc partem amat et qui huic gratificatur: nam et continens aut incontinens aliquis dicitur, non quod simpliciter continet aut contineatur, sed quia mens ejus aut imperat affectibus, aut patet: itaque quum mens ejus superior est, ipse dicitur continere, quum vero affectus potentior est, non ipse continere, sed magis contineri dicitur. Unde apparet, unumquemque suam cogitandi facultatem esse maxime: eamque facultatem qui diligit, omnique modo ei gratificetur, sui amatorem merito appellari posse, diversa videlicet ab ea quæ vituperatur amoris specie, tantumque distans ab ea, quantum interest, utrum

* Ἀπορεῖται δ' εἰκότως, ποτέρους χρῶν ἐπεσθαι, κτλ. — ** Δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φιλαυτος κτλ.

διζομένου, και διαφέρων τοσούτον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν τοῦ κατὰ πάθος, και ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ὄρεξις τῆς φαύλης ἐπιθυμίας. Ἐπεὶ τοίνυν τοὺς σπουδαίους και ἐπιεικεῖς ἐπαινοῦσι και ἀποδέχονται πάντες, δεῖ δὲ πάντας ἐπιεικεῖς εἶναι, (και γὰρ πάντων εἰς τὸ καλὸν ἀμιλλωμένων, και διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, πάντα ἀπαντήσῃ^d τὰ ἀγαθὰ, και κοινῇ πᾶσι και ἰδίᾳ ἐκάστῳ) φανερόν, ὅτι δέον ἐστὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν φιλαυτον εἶναι. Καὶ γὰρ αὐτὸς τε ἑαυτὸν ὠφελήσει τὰ καλὰ πράττων, και τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα κινήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐκέτι^e· φιλῶν γὰρ και χαριζόμενος ἑαυτῷ βιάσῃ και ἑαυτόν, και τοὺς πέλας, πάθειν ἐπόμενος φαύλοις· ἐπεὶ τὰ παρὰ μὲν τῷ σπουδαίῳ ταῦτόν ἐστιν δὲ πράττουσι, και δὲ πράττειν δὲ προσήκει· και γὰρ πᾶς μὲν ἀνὴρ ἀγαθὸς δυνῶς αὐτοῦ ἐστίν· ὁ νοῦς δὲ αἰρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· οἱ δὲ πειθαρχοῦσι και ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ· παρὰ δὲ τοῖς φαύλοις τὸ δέον, και δὲ ποιοῦσι, διαφωνεῖ· και διὰ τοῦτο τοὺς μὲν οὐ δεῖ φιλαύτους εἶναι, τοὺς δὲ ἑαυτοὺς μάλιστα προσήκει φιλεῖν. Οὕτω μὲν δὲ ἀληθῆς διώριστα λόγος. Αὐτέον δὲ και τὸν πρῶτον λόγον, δι' ὃν ἐδόκει τὸν ἀγαθὸν μὴ εἶναι φιλαυτον, ὅτι τῶν μὲν ἑαυτοῦ ἀμελεῖ, ζητεῖ δὲ τὰ τῶν φίλων και τῆς πατρίδος ἀγαθὰ, ὑπὲρ ὧν και ἀποθνήσκει δεῖσαν. Ὅτι μὲν οὖν τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ἀληθές ἐστιν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ρητέον αὐτὸν μὴ μάλιστα φιλαυτον εἶναι· δι' αὐτὰ μὲν οὖν φαίνεται φιλαυτος εἶναι. Καὶ γὰρ ἀντὶ μεγάλων μικρὰ προίεται, και τὰ μικρὰ ῥίπτων, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτῷ περιποιεῖται· τοῖς μὲν γὰρ φίλοις και τῇ πατρίδι χρήματα και τιμὰς και τοιαῦτα παρέχει, ἑαυτῷ δὲ τὸ καλὸν και ἀγαθόν, και χρηστὸν και φιλόπολιν εἶναι, και τὰ τοιαῦτα, ὧν ἕκείνα πάντα ἐλάττω· και σταν δὲ ὑπὲρ τῶν φίλων, και τῆς πόλεως ἀποθάνη, και τῆν ἑαυτοῦ πρόσηται ζωὴν, μείζω ἐκέρδανεν, ἢ προήκατο. Αἰρεῖται γὰρ ὀλίγον χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα τὴν ἀγαθὴν και ἐπαινετὴν ἡδονήν, ἢ πολλὴν ἡρέμα· και βέλτιον αὐτῷ εἶναι ἡγεῖται τὸν βίον μικρὸν ὄντα μεγάλων γέμειν κατορθωμάτων, ἢ μακρὸν βιώσαντα μὴ οὕτως ἐπαινετὸν εἶναι, και μίαν πρᾶξιν ποιῆσαι καλὴν και μεγάλην, ἢ πολλὰς και μικράς. Ταῦτα γὰρ ἐκείνων καλλίω. Καὶ πράξεις δὲ σπουδαίας ἐνίοτε προίεται τῷ φίλῳ, και ἐξὸν αὐτὸν πράττειν, ἐκείνῳ τῆς φιλοτιμίας παραχωρεῖ, και τηνικαῦτα δὲ τὸ μείζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει· κάλλιον γὰρ τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι τὸ αἴτιον τοῦ καλοῦ τῷ φίλῳ γενέσθαι. Διὰ ταῦτα δὲ εἰκότως δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, ἀντὶ πάντων αἰρούμενος τὸ καλόν, και τὸ πλέον ζητῶν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς και σπουδαίοις^f. Φαίνεται τοίνυν μάλιστα ἑαυτὸν φιλῶν ὁ σπουδαῖος, και ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ τὸ πλέον ἐκάστοτε νέμων.

* Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φιλαυτον εἶναι, καθάπερ εἴρη-

quis rationi convenienter vivat, an affectibus serviat, et quantum boni appetitus a vitiosa libidine distat. Cum ergo bonos et æquos homines omnes et laudent et amplectantur, omnes autem probos esse deceat, (si enim omnes ad honestum certatim pervenire resque honestissimas agere contendant, omnia et publice et privatim singulis evenient bona) manifestum est, bonum virum in primis sui amatorem esse oportere. Namque et ipse honestis actionibus sibi proderit, et alios ad earundem rerum studium impellet : improbum vero non item : si enim amare se et gratificari sibi cœperit, et sibi nocebit et aliis, vitiosis animi perturbationibus obtemperans : quoniam in viris probis idem est quod agunt et quod agi convenit : totus enim vir bonus mens sua est : mens autem sibi deligit quod est optimum : illi vero menti parent eamque sequuntur, in malis vero hominibus quod faciendum est ab eo quod faciunt discrepat : ideoque hos sui amatores esse non oportet, illos vero maxime se ipsos amare decet. Sic quidem veram explicavimus opinionem. Jam vero et ad priorem illam opinionem respondendum est, quam habentes statuebant virum bonum non esse sui amantem, quia suas utilitates negligit, amicorum vero et patriæ commoda spectat, pro quibus ne mori quidem recusat, quum oportet. Talem ergo esse virum bonum, verum est. Neque tamen propterea dicendum est, eum non maxime sui amantem esse : quum etiam idcirco sui amans esse videatur. Nam pro magnis parva profundit, et dum minima quædam abijcit, maxima sibi comparat bona : amicis quippe patriæque pecunias, honores aliasque hujus generis res largitur, sibi vero honesti bonique, et probi viri patriæque amantis aliarumque hujusmodi virtutum famam quærit, quibus reliqua longe minorum sunt : quumque pro amicis et pro patria moritur suamque vitam profundit, majora tamen lucratus est quam perdidit. Mavult enim parumper honesta illa ac laudabili voluptate frui, quam longa tranquille : atque anteponendam sibi esse ducit vitam brevem, sed magnis ac præclaris facinoribus refertam vitæ longæ, sed minus laudabili, unamque magnam rem bene gestam multis parvisque actionibus susceptis. Hæc enim illis honestiora sunt. Sed et reclus actiones interdum amico tradit, quumque ipsi eas suscipere liceat, illi hunc honorem concedit, ac tum majus sibi attribuit bonum : nimirum honestius ei est, amico præclari facinoris suasorem quam ipsum facti auctorem esse. Quare merito videtur vir bonus esse, quia rebus omnibus honestatem præfert, partemque sibi majorem non quærit nisi in bonis et honestis. Videtur ergo vir bonus maxime se ipsum amare, semperque majorem honestatis partem sibi attribuere.

Itaque hoc modo, quomodo diximus, sui amatorem

* Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φιλαυτον εἶναι, καθάπερ εἴρηται, κτλ.

ται· ὡς δὲ οἱ πολλοὶ, οὐ χρεῖ· ὅπως μὲν οὖν δεῖ μά-
λιστα φιλεῖν ἑαυτὸν, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

(Scripsi : * κάκεινο] cod. κάκεινο. — ^p φησι] cod. φησιν. — ^c πόλις ἐστὶ] cod. πόλις ἐστι. — ^d ἀπαντήσει] cod. ἀπαντήσιν. — ^e οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^f ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις] cod. ἐν τοῖς ἀγαθοῖς σπουδαίοις. —)

Κεφ. ι'.

Ἵτι καὶ εὐδαιμόνων φίλων σπουδαίων δεήσει.

* Ἄμφισθητεῖται δὲ καὶ περὶ τῶν εὐδαιμόνων, εἰ δεήσει φίλων αὐτοῖς, ἢ μή. Φασὶ γὰρ μὴ χρεῖαν εἶναι τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρχεσιν· αὐτάρχεις γὰρ ὄντες, καὶ πάντα ἔχοντες τὰ ἀγαθὰ, πῶς ἂν ἄλλων δέοιντο; καὶ γὰρ οἱ φίλοι δέονται τῶν φίλων, καὶ καρποῦνται δι' ἐκείνων ἢ δι' ἑαυτῶν οὐ δύνανται κτᾶσθαι· καὶ γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς οἱ εὐδαιμόνες ἀρκοῦσιν, οὐ χρεῖαν ἔχουσι φίλων, διὰ τοῦτό φασιν,

Ἵταν ὁ δαίμων εὐ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ μὴ χρεῖαν εἶναι τοῖς εὐδαιμόνοις φίλων.

** Καθ' ἕτερον δὲ λόγον ἀποπονθεῖν εἶναι τὸ πάντα ἀπονέμοντας τὰ ἀγαθὰ τῷ εὐδαιμόνῳ, φίλους μὴ ἀποδιδόναι, ὃ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν τὸ μέγιστον εἶναι δοκεῖ. Ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸ μὲν εὐεργετεῖν ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ἣ δὲ καλλίστη καὶ μάλιστα ἐπιανομένη εὐεργεσία πρὸς τοὺς φίλους ἐστίν· ὥστε δεῖ φίλων τοῖς εὐδαιμόνοις, ἐπεὶ χρεῖα τὴν ἀρίστην εὐεργεσίαν εὐεργετεῖν. Μάλιστα γὰρ φίλω προσήκει τὸ εὐ ποιεῖν, καὶ τὸ εὐ πάσχειν· καὶ κάλλιον εὐεργετεῖν φίλους, ἢ ὀθνεῖους καὶ ἀγνώτας, καὶ μηδὲν πρόσήκοντας, οὔτε τῶν ἡθῶν ἕνεκα, οὔτε τῆς πολιτείας. Διὰ ταῦτα δὴ φαίνεται δεῖσθαι φίλων τὸν εὐδαιμόνα, καὶ τούτου ἕνεκα καὶ ζητεῖται, πότερον ἐν εὐτυχίαις χρεῖα φίλων μάλλον, ἢ ἐν ἀτυχίαις. Δεῖ γὰρ καὶ ἀτυχοῦντι φίλων βοηθούντων καὶ ἐπανορθούντων αὐτῷ τὴν τύχην· καὶ τῷ εὐτυχοῦντι, ἵνα εὐεργετεῖν δύνηται. Ἐτι δὲ ἀποπον κάκεινο*, τὸν μονώτην καὶ ἑαυτῷ μόνῳ ζῶντα μακάριον οἶεσθαι· ἣ μὲν γὰρ εὐδαιμονία ἀρετόν· τὸ δὲ μονώτης εἶναι οὐδείς ἂν ἔλοιτο· οὐδείς γὰρ βούλεται καθ' ἑαυτὸν πάντα ἔχειν τὰ ἀγαθὰ· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ φύσει ὀρέγεται μετὰ ἄλλων ζῆν. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει καὶ τῷ εὐδαιμόνῳ, καὶ συζῆν βούλεται· τὰ γὰρ φύσει ἀγαθὰ καὶ αὐτὸς ἔχει· εἰ δὲ συζῆν ἀνάγκη τὸν εὐδαιμόνα, φανερόν, ὅτι τοῖς βελτίστοις τῶν ἀνθρώπων καὶ οἰκιστάτοις· οἱ δὲ εἰσιν οἱ φίλοι καὶ οἱ ἐπεικεῖς, μεθ' ὧν βέλτιον καὶ ἥδιον συνημερεύειν, ἢ μετὰ ὁ-

esse decet, sed ut vulgus, non oportet : quemadmodum ergo aliquis semet ipsum maxime amare debeat, hactenus dictum sit.

CAP. X.

Etiam beatum amicis honestis egere.

Dubitatur etiam, utrum beati amicis egeant, nec ne. Negant enim iis, qui felicitate florent et omnibus rebus abundant, amicis opus esse : nempe rerum copia abundantes et omnibus bonis instructi quomodo egeant aliis? etenim amici egent amicis, eorumque beneficio iis fruuntur quæ per se comparare sibi non possunt : siquidem amicus alter idem est. Quum autem beati suis opibus contenti sint, amicis non egent, ideoque dicunt,

Fortuna quum favet, quid amicis opus est?

Quocirca beati non videntur amicos desiderare.

Sed aliter rem existimanti absurdum videtur, omnia bona beato tribuentes non dare amicos, quod omnium honorum exteriorum maximum habetur; præsertim quum bene facere necessarium sit ad beatitudinem, honestissimum autem maximeque prædicandum beneficium illud sit, quod in amicos confertur : quamobrem amicis quoque egent beati, quia necessarium ipsis est, amplissimum beneficium bene collocare. Maxime enim decet amicum bene mereri de altero et beneficia accipere : et pulchrius quidem est de amicis bene mereri, quam de alienis et ignotis neque ullo vel morum vel civitatis vinculo nobiscum conjunctis. Quare amicos videtur desiderare beatus, atque idcirco quaeritur, utrum in rebus secundis magis, an in adversis amici requirantur. Nam et ei qui cum adversa conflictatur fortuna amicis opus est, qui succurrant illamque fortunam quodammodo fulciant : et qui felicitate utitur, ut possit bene facere. Quin etiam illud absurdum est, eum qui solitarius sit et sibi tantum vivat, felicem existimare : est enim beatitudo res expetenda : solitarius autem esse nemo constituat : nemo enim solus bona omnia habere vult : quippe homo civile animal est et natura convictus cupidum. Hæc autem habet et beatus, qui quidem cum aliis vivere vult : quæ enim natura bona sunt, ipse quoque habet : quodsi cum aliis vivere necesse est beatum, apparet eum cum optimis et familiarissimis hominibus convictum habiturum : illi autem amici sunt et viri boni, quibuscum versari præstat mulloque ju-

* Cap. 9. Ἄμφισθητεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαιμόνα, κτλ. — ** Ἔοικε δ' ἀτόπῳ, τὸ πάντα ἀπονέμοντας κτλ.

θνείων, καὶ τῶν τυχόντων· δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων.

* Ἀυτέον δὲ τοὺς πρώτους λόγους, δι' οὓς ἐδόκει μὴ δεῖν φίλων τοῖς μακαρίοις· καὶ βῆτεον τί λέγουσι, καὶ πῆ^δ ἀληθεύουσι. Λέγομεν τοίνυν, ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησίμους εἶναι, καὶ οὐ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ διὰ τὴν χρεῖαν ἀγαπωμένους, καὶ ἔτι τοὺς διὰ τὴν ἡδονήν· τούτων δὲ ὁ εὐδαίμων οὐ δεῖται τοῦ μὲν χρησίμου, ὅτι πάντα ἔχει τὰ ἀγαθὰ, τοῦ δὲ ἡδέος, ὅτι ἡδὺς ὁ βίος αὐτῷ, καὶ οὐ δεῖται τῆς ἐξωθεν ἡδονῆς.

** Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων τῶν ὡς ἀληθῶς φίλων, ὅσοι διὰ τὴν ἀρετὴν φιλοῦνται καὶ τὸ ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλοθές· καὶ ὁῦλον ἐκείθεν.

*** Καθάπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, ἡ εὐδαιμονία ἐνέργεια ἔστιν. Ἡ δὲ ἐνέργεια φανερόν ἐστι γίνεσθαι, καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἔχει, καὶ οὐ γέγονε καὶ ὑπάρχει ἤδη, καθάπερ τι κτῆμα· συνίσταται μὲν οὖν ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ ζῆν καὶ πράττειν. Τὸ γὰρ ζῆν κατ' ἀρετὴν καὶ πράττειν τὰ σπουδαῖα εὐδαιμονεῖν ἔστιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ἡδεῖα ἔστι τῷ σπουδαίῳ, ὅτι τε ἀγαθὴ, καὶ ἡδεῖα καθ' ἑαυτήν, ὡς ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ ὅτι οἰκεία αὐτῷ, τὸ ἄρα θεωρεῖν τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἡδιστόν ἐστι τῷ εὐδαίμονι· θεωρεῖν δὲ τὰ τοῦ πέλας δυνάμεθα μᾶλλον ἢ τὰ οἰκεία, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἢ τὰς ἡμετέρας· ὁ ἄρα εὐδαίμων μάλιστα θεωρήσει τὰς τοῦ φίλου πράξεις, καὶ ἀγαθαῖς δὲ οὖσαις ἡσθήσεται μάλιστα. Εἰ δὲ ἀνάγκη τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν ἡδεσθαι τὸν εὐδαίμονα, φανερόν, ὅτι χρεῖα τῷ εὐδαίμονι φίλων τοιούτων, εἴπερ θεωρεῖν αἰρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας, οἷα εἰσιν αἱ τοῦ ἀγαθοῦ φίλου ὄντος.

**** Ἐτι δὲ πάντες οἴονται ἡδίστην τὴν τοῦ εὐδαίμονος ζωὴν. Ἡ δὲ ζωὴ τοῦ εὐδαίμονος ἔστι τὸ κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, τὸ δὲ ἐνεργεῖν συνεχῶς μεθ' ἑτέρων μὲν βῆδιον, καθ' ἑαυτὸν δὲ χαλεπὸν· ὅθεν χαλεπὸς ὁ μονώτης βίος· τὸ δὲ βῆδιον ἡδίων τοῦ δυσχεροῦς· τὸ ἡδίων δὲ μᾶλλον προσήκει τῷ μακαρίῳ. Καὶ ἅμα ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα αὐτῷ ἔσται, ἡδεῖα οὖσα· τοῦτο δὲ τῷ μακαρίῳ προσήκει συνεχῶς κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν. Τοῦτο δὲ αὐθις μείζω αὐτῷ ποιήσει τὴν ἡδονήν· ἡδεῖται γὰρ ὁ σπουδαῖος ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ἢ σπουδαῖος· ταῖς δὲ ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἡδεῖται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται.

***** Οὐ μόνον δὲ τὴν οὖσαν ἔξιν συνεχέστερον ἐνεργήσει ὁ σπουδαῖος, ἀπὸ τοῦ σπουδαίου συζῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν μὴ οὖσαν κτήσεται, ἢ ἅς ἔχει ἀμεινον ἔξει· γένοιτο γὰρ ἂν ἐπίδοσις ἀρετῆς ἀπὸ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θεογονίης φησι· δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων.

dundius est, quam cum alienis et forte fortuna oblati hominibus : ergo amicis etiam viro beato opus est.

Sed respondendum est ad priorum illorum orationem, qua probare videbantur, amicis non egere felices : dicendumque, quæ illorum mens sit et qua ex parte verum loquantur. Dicimus ergo vulgus existimare eos esse amicos, qui utilitatem afferunt quique non boni causa sed propter emolumentum amantur, aut etiam delectationis causa : quibus tamen beatus non eget : utili quidem amico, quia omnia habet bona, jucundo autem, quia jucunda est ejus vita, neque externam voluptatem requirit.

At si talibus amicis non eget, egere amicis non videtur, qui revera sunt amici, quicumque nimirum virtutis et boni causa diliguntur. Hoc autem verum non est : quod vel illinc apparet.

Namque ut principio diximus, beatitudo actio quædam est. At actionem manifestum est fieri, atque in eo quod fit consistere, neque absolutam esse jamque subesse tanquam possessionem : in vivendo ergo atque in agendo cernitur beatitudo. Vivere enim cum virtute et honesta agere est beatum esse. Cum autem viro bono jucunda sit talis actio, quia bona per se est et jucunda, quemadmodum principio diximus, et quia propria ejus est, jucundissimum etiam beato est, talem inspicere actionem : aliorum vero res facilius quam nostras et illorum actiones quam nostras commodius inspicere possumus : quare beatus amici actiones maxime inspiciet, et quando bonæ sunt maxime etiam iis delectabitur. Quodsi necesse est, bonam esse voluptatem, qua fruatur vir beatus, liquet talibus amicis egere beatum, siquidem inspicere vult actiones honestas et proprias, quales sunt viri boni qui idem est amicus.

Præterea omnes jucundissimam beati vitam existimant. Beati autem vita in actionibus honestis consistit : munere vero assidue fungi cum aliis quidem facile, per se soli autem difficile est : quare difficilis solitaria est vita : cæterum quod facile est, jucundius habetur, quam quod difficile est : quod vero jucundius est, magis etiam felici convenit. Porro simul muneris functio magis assidua ei minusque interrupta erit, si jucunda sit : quippe assidue actiones honestas suscipere felicem decet. Quod rursus ei majorem afferet voluptatem : nam vir bonus, qua bonus est, actionibus virtuti consentaneis delectatur : improbisque factis offenditur : quemadmodum musicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem et dissonos graviter et moleste fert.

Non solum autem bonorum virorum conversatione commotus habitum, quem jam consecutus est, frequentius ad usum actionemque convertet, sed etiam quem non habet consequetur, aut quem habet emendabit : nam vivendo cum bonis virtus quoque accrescet, quemadmodum Theognis ait : ergo amicis etiam viro beato opus est.

* Τί οὖν λέγουσιν οἱ πρώτοι, κτλ. — ** Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, κτλ. — *** Ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, κτλ. — **** Οἴονται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν κτλ. — ***** Γένοιτο δ' ἂν καὶ κτλ.

* Ἔτι δὲ καὶ ὧδε δῆλον ἔσται φυσικώτερον τὸν λόγον ἐπισκοποῦσι. Σκεψόμεθα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίᾳ προσόντων τῶν εὐδαίμωνι, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κοινῇ πᾶσι. Τὸ μὲν οὖν ζῆν πᾶσι τοῖς ζώοις^c φύσει ἐστὶν ἡδύ· τὸ δὲ ζῆν ὀρίζονται εἶναι, ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις δύναμιν αἰσθήσεως, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις δύναμιν αἰσθήσεως ἢ νοήσεως. Ἡ δὲ δύναμις διὰ τὴν ἐνεργειάν ἐστι, καὶ τὸ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ· εἰ τοίνυν τὸ δύνασθαι αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν, ζῆν ἐστὶ, πολλῶν μᾶλλον αὐτὸ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν ἐνεργείᾳ. Τὸ ἄρα αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν ἐνεργείᾳ, αὐτὸ ἐστὶ τὸ ζῆν·^d τὸ δὲ ζῆν ἡδύ τέ ἐστι καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἀγαθόν, μάλιστα μὲν, ὅτι ὠρισμένον τί ἐστὶ τὸ ζῆν. Τὸ δὲ ὠρισμένον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, καθάπερ καὶ Πυθαγορείοις ἐδόκει· καὶ γὰρ ἔταττον ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ συστοιχίᾳ τὸ ὠρισμένον. Ἐπειτα καὶ οἱ πάντα τοῦ ζῆν ἐφίεται· οὐ δὲ πάντα ἐφίεται, ἀγαθόν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἡδύ· λέγω δὲ ζωὴν, οὐ τὴν μοχθηρὰν, καὶ μυρίων γέμουσαν συμφορῶν· ἀόριστοι γὰρ αἱ τοιαῦται, καθάπερ καὶ τὰ ταῦτα σύμβαινοντα· λεχθήσεται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν οἷς περὶ ἡδονῆς ἐροῦμεν· ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ζῆν καθ' ἑαυτὸ ἀγαθόν ἐστὶ καὶ ἡδύ, χαίρει δὲ τις καὶ ἤδεται ὄρων ἐν ἑαυτῷ ἀγαθόν τι καὶ ἡδύ· χαίρομεν ἄρα καὶ ἡδόμεθα αἰσθανόμενοι ὅτι ζῶμεν. Καὶ γὰρ αἰσθανόμεθα ὅτι ζῶμεν, ὥσπερ ὄρωντες αἰσθανόμεθα ὅτι ὄρωμεν, καὶ ἀκούοντες ὅτι ἀκούομεν, καὶ βαδίζοντες ὅτι βαδίζομεν, καὶ νοοῦντες καὶ αἰσθανόμενοι γινώσκομεν ὅτι νοοῦμεν καὶ αἰσθανόμεθα. Τὸ δὲ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι τοῦτο ἐστὶ τὸ εἶναι τῶν αἰσθανόμενων καὶ νοοῦντων· νοοῦμεν ἄρα ὅτι ἐσμέν, καὶ θλως ἐστί τις ἐν ἡμῖν δύναμις, ἢ γινώσκομεν ὅτι ἐνεργοῦμεν καὶ ζῶμεν. Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἀγαθόν, τὸ δὲ συνειδέσθαι τινὰ ἑαυτῷ ἀγαθόν, ἡδύ καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ, τὸ ἄρα εἰδέσθαι ὅτι ζῶμεν, ἡδύ ἐστίν. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ φύσει ἀγαθὰ καὶ ἡδέα, καὶ τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὰ εἰσι καὶ ἡδέα, ἡσθήσεται μὲν ζῶν ὁ σπουδαῖος, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτος, καθ' ὅσον ἡ αὐτοῦ ζωὴ αἰρετωτέρα ἐστὶ, καὶ ἡδίων, καὶ μακαρία. Ἡσθήσεται δὲ γινώσκων ὅτι ζῆ· τὸ δὲ ζῆν ἐστὶ τὸ νοεῖν· ἤδεται ἄρα ὁ σπουδαῖος γινώσκων ὅτι νοεῖ. Οὕτω δὲ πρὸς τὸν φίλον ὡς πρὸς ἑαυτὸν ὁ σπουδαῖος ἔχει, ἕτερος γὰρ αὐτὸς ὁ φίλος ἐστίν· οὐκοῦν φανερόν, ὅτι καθάπερ τὸ αὐτὸν εἶναι καὶ ζῆν αἰρετόν ἐστιν αὐτῷ καὶ ἡδύ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ φίλου εἶναι ζητεῖ, τοῦτ' ἐστὶ^e τὸ τὸν φίλον νοεῖν· τὸ γὰρ εἶναι καὶ ζῆν τὸ νοεῖν ἐστίν^f. Ὅσπερ δὲ χαίρει γινώσκων ὅτι νοεῖ, οὕτως ἡδύ ἐστίν αὐτῷ καὶ αἰρετόν τὸ γινώσκειν ὅτι ὁ φίλος νοεῖ· τὸ δὲ γινώσκειν τὸν φίλον ὅτι νοεῖ, τότε ἐστὶν ἐνεργείᾳ, ὅταν αὐτὰ γινώσκη ὁ νοεῖ, οὐκ ἀπλῶς ὅτι διανοεῖται· τοῦτο δὲ γίνονται^g ἂν ἐν τῷ ζῆν μετ' ἀλλήλων, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον συζῆν οἱ ἄνθρωποι λέγονται· οὐ γὰρ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι συζῆν ἐστὶ, καθάπερ ἐπὶ τῶν βοσκῶν-

Sed et sic perspicua erit res ejus originem magis a natura repetentibus. Spectemus quippe eam non ex illa quæ beato peculiariter, sed quæ omnibus communiter adsunt. Jam vero constat vitam omnibus animalibus natura jucundam esse: vitam autem in brutis animalibus vim sentiendi, in hominibus vim potestatemque sentiendi aut percipiendi definiunt. At potestas propter actum est, rei que caput in actu consistit: si ergo sentire aut intelligere posse est vivere, multo magis actu sentire aut intelligere. Quamobrem sentire aut intelligere actu hoc ipsum est quod vivere vocamus: vivere autem jucundum per se est et bonum, et maxime quidem, quia terminatum aliquid est vivere. Quod vero terminatum est, ad naturam ipsius boni pertinet, quemadmodum et Pythagoreis videbatur: qui in eum, quem statuebant, honorum ordinem, terminatum quoque redigebant. Adde quod omnia vitæ cupiditate flagrant: quod autem omnes appetunt, bonum est per se et jucundum: vitam vero dico, non vitiosam et sexcentis calamitatibus refertam: innumerabiles enim sunt tales, quemadmodum et ea quæ in illam invadunt mala: de quibus in sermone de voluptatibus habendo disputabimus: quum ergo vivere per se bonum sit et jucundum, neque quisquam sit, qui non eo quod bonum et jucundum est, si in se ipso videat, delectetur: profecto hoc ipso, quod sentimus nos vivere, gaudeamus et lætamur. Etenim sentimus nos vivere, ut videntes sentimus nos videre, et audientes nos audire, et ambulantes nos ambulare, item intelligentes et sentientes cognoscimus, nos intelligere et sentire. Jam vero in intelligentia ac sensu sentientium et intelligentium vita posita est: intelligimus ergo nos esse, ac sane facultas aliqua in nobis est, qua nos aliquid agere et vivere cognoscimus. Quodsi vivere est bonum, et boni alienius sibi esse conscium, jucundum per se est, id ipsum quod scimus nos vivere, jucundum erit. Quum igitur ea quæ natura bona sunt et jucunda, viro bono etiam bona et jucunda sint, lætabitur vita sua vir bonus tantoque magis quam reliqui, quanto ipsius vita optabilior est et jucundior et felicior. Lætabitur autem, quod cognoscit se vivere: vivere vero est intelligere: quare lætatur vir bonus in hoc quod se intelligere animadvertit. Cæterum in amicis ita animatus est vir bonus, ut in se ipsum, siquidem amicus alter idem est: apparet igitur, quemadmodum se esse et vivere optabile ei est et jucundum, sic etiam optare eum, ut amicus sit, id est, intelligat: nimirum esse et vivere est intelligere. Sicut autem gaudet quod animadvertit, se intelligere, ita jucundum ei est illud et optabile, quod amicum intelligere animadvertit: hoc autem, ut amicum intelligere animadvertat, tum revera ei contingit, quum ea ipsa percipit quæ intelligit, non quum simpliciter aliquid eum cogitare animadvertit: hoc autem in hominum inter se consortio fit,

* Φυσικώτερον δὲ ἐπισκοποῦσιν κτλ.

μάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι· τὸ ἄρα συνείναι τοῖς φίλοις αἰρετόν ἐστι τῷ σπουδαίῳ καὶ ἡδύ· ὁ δὲ ἐστὶν αὐτῷ αἰρετόν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ· εἰ δὲ μὴ, ἐνδεῆς ἔσται τοῦτο τὸ μέρος, ὁ ἐναντίον ἐστὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ. Δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

(Scripsi : * κάκεινο] cod. κᾰκεινο. — ^b πῆ.] cod. πῆ — ^c ζῳοῖς] libri ζῳοῖς. — ^d τὸ ζῆν] cod. τῷ ζην. — ^e τοῦτ' ἐστὶ] cod. τουτέστι. — ^f νοεῖν ἐστὶν] cod. νοεῖν ἐστίν. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ φίλων ἀριθμοῦ.

* Ἐπεὶ δὲ χρεῖα τῷ εὐδαιμόνι φίλων, ζητητέον πότερον πλείστους φίλους ὡς ἐνὶ μάλιστα ποιητέον αὐτόν· ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας εἴρηται καλῶς καὶ ἀρμοδίως, ὡς οὐ δεῖ μῆτ' ἀξείνους εἶναι, μῆτε πολυξείνους, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φίλων εἰκὸς ἐστὶ μῆτ' ἀφιλοῦν εἶναι, μῆτε πολυφίλων.

** Λέγομεν τοίνυν ἐκεῖνο, ὅτι τριπλῶς τῆς φιλίας διαουρούμενης, καὶ τῆς μὲν διὰ τὸ χρήσιμον οὐσης, τῆς δὲ δι' ἡδονῆν, τῆς δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καὶ τῆς ἀρετῆς· τῶν μὲν διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὴν ἡδονὴν φίλων ὀλίγων ἂν γένοιτο χρεῖα, μάλιστα τῶν μὲν διὰ τὸ χρήσιμον, ὅτι ὀλίγοις ἂν τις ἀρκέσειεν ἢ χρῆζουσι ^a βοηθεῖν, καὶ τὸ πολλοὺς θεραπεύειν ἐπίπονον, μάλιστα εἰ τύχοιεν περίεργοι τινες ὄντες, καὶ ζητοῦντες θεραπεύεσθαι περιττῶς.

*** Ἰῶν δὲ διὰ τὴν ἡδονῆν, ὅτι ὀλίγης ἡδονῆς χρεῖα τῷ βίῳ καὶ ἀνέσεως, καθάπερ ἐν εὐωχίᾳ τοῦ ἡδύσματος.

**** Ἰῶν δὲ σπουδαίων καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν φιλοῦντων, πλείονων μὲν τῷ εὐδαιμόνι δεήσει. Πλήν ἔσται τι καὶ αὐτῶν μέτρον. Καθάπερ γὰρ πόλεως ἐστὶ μέτρον, καὶ οὕτε ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, οὕτε ἐκ δέκα μυριάδων· οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἢ τοιαύτη ἂν εἴη συνοικία· οὕτω δεῖ καὶ τοὺς φίλους ὠρίσθαι, καὶ μέτρον αὐτοῖς εἶναι. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς πόλεως οὐ τὸ ποσὸν ὠρίσται, καὶ ἀριθμὸς ῥητός ἐστὶ τοῦ πλήθους τοῦ πόλει προσήκοντος, ἀλλὰ τοῦ ὑπερβάλλοντος ἀριθμοῦ τὸ τῆς πόλεως μέτρον, καὶ τοῦ ἐλλείποντος ὠρισμένου, τὰ μεταξὺ ποσὰ μέτρον εἶναι φαμεν πόλεως· οἷον, οὕτε οἱ χίλιοι πόλις ἂν εἴη, οὕτε αἱ δέκα μυριάδες, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φίλων οὐκ ἐνὶ λαθεῖν ἀριθμὸν ὠρισμένον, ἀλλ' εἶεν ἂν τοσοῦτοι ^b ὅσοις δύναται τις συζῆν. Τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. Ὅτι γὰρ οὐχ οἷον τε πλείστοις συζῆν καὶ διανέμειν ἑαυτόν, φανερόν. Δεῖ δὲ καὶ συνημερεύειν τοῖς φίλοις· πλείστοις δὲ οὐσὶν ἐργῶδες μάλιστα· καὶ μὴν καὶ συναλαγεῖν δεῖ,

quando sermones et cogitationes nostras communicamus : hoc enim modo una vivere homines dicuntur : neque enim una vivunt, quod in eodem loco sint, sicut pecudes, quum per easdem herbas pascuntur, una vivere dicimus : quare cum amicis conversari viro bono optabile est et jucundum : quod vero optabile ei est, hoc ei suppetere oportet : sin minus, hac parte penuria laborabit, quod cum beatitudine pugnat. Ei igitur qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute præditis.

Cap. XI.

De amicorum numero.

Quum igitur beato opus sit amicis, quærendum est, utrum quam plurimi nobis reddendi sint amici, an quemadmodum recte et convenienter de hospitalitate dictum est, neque nullos neque multos admittendos esse hospites, sic et de amicis dici conveniat, neque nullos neque multos esse habendos.

Respondemus ergo, quum in tres species dividatur amicitia, quarum una propter emolumentum, alia delectationis causa, tertia boni et ipsius virtutis causa instituitur ; amicis qui propter emolumentum aut delectationis causa, maximeque qui commodi sui causa in amicitiam nostram venerunt, paucis esse opus, quia paucis tantum ea quæ desiderant suppeditari possunt, multisque inservire difficile et laboriosum est, maxime si curiosi sint et vehementer coli cupiant.

Amicos autem qui voluptatis causa comparantur, paucos satis esse, quia modicam tantum voluptatem animique relaxationem vita postulat, ut in epulis modicum condimentum requiritur.

Viris bonis vero virtutisque et boni causa amantibus pluribus beato opus erit. Sed horum etiam aliquis modus erit. Ut enim civitatis aliquis modus est, ac neque ex decem hominibus constare civitas possit, neque ex centum hominum millibus : quia tale domicilium non amplius erit civitas : sic etiam definitos esse amicos certumque iis modum statui oportet. Et quemadmodum in civitate nulla definita est quantitas, neque certus aliquis multitudinis quæ civitati conveniat, est numerus, sed ejus quæ major est quam oportet multitudinis in civitate, ejusque quæ minor est definito modo, mediam quantitatem, civitatis esse modum dicimus : verbi causa, neque mille civitatem explebunt, neque centum millia, sed numerus inter utrumque interjectus : sic et in amicis certus numerus sumi non potest, sed requiruntur, quot ad convictum sufficere videbuntur.

Hoc enim amicitiae maxime proprium esse videbatur. Neque enim fieri posse, ut quis cum plurimis vivat, eisque omnibus sese dedat atque impertiat, manifestum est. Nam versari nos cum amicis oportet : quod si plurimi fuerint, factu difficillimum est : quin etiam amice simul

* Cap. 10. Ἄρ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, κτλ. — ** Τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν κτλ. — *** Καὶ οἱ πρὸς ἡδονῆν δὲ κτλ. — **** Τοῦς δὲ σπουδαίους πότερον πλείστους κτλ.

καὶ συγχαίρειν οἰκείως· καὶ τοῦτο δὲ χαλεπὸν, εἰ πολλοῖς τις χρήσαιο φίλοις. Πολλῶν γὰρ ὄντων οἱ μὲν χαίρουσιν, οἱ δὲ ἄχθονται κατὰ ταῦτόν· καὶ δέον τὸν φίλον ἐπιμερίζειν ἑαυτὸν ἑκατέροις· τὸ δὲ ἐπίπτονον. Ἴσως οὖν εὖ ἔχει μὴ ζητεῖν σφόδρα πολυφιλώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσοῦτους παραδέχεσθαι φίλους, ὅσοις δυνάμεθα συζῆν, καὶ συνημερεῖν, καὶ συναλγεῖν, καὶ συγχαίρειν. Οὕτω δὲ χρῆσθαι πολλοῖς οὐκ ἐνδέχεται διὰ τοῦτο, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐρωτικὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδέχεται φίλον εἶναι. Ἡ γὰρ ἐρωτικὴ φιλίας ἐστὶν ὑπερβολή, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἓνα δύναται γίνεσθαι· τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς κατ' ἀρετὴν φιλίας πολλοὺς σφόδρα φιλεῖν, καὶ τὰ φιλικὰ πάντα σώζειν περὶ αὐτοὺς οὐκ ἐνδέχεται, ὀλίγοις δὲ οὕτω χρήσασθαι δυνατόν· τοῦτοίς δὲ τοῖς λόγοις καὶ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· οὐ γὰρ γίνονται φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν· ἀλλ' αἱ μάλιστα ὑμνούμεναι ἑταιρικαὶ φιλίαι ἐν δυσὶ γενέσθαι λέγονται.

* Οἱ δὲ πολύφιλοι καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες καὶ ἂν δεῖ ἐκάστῳ τῶν πολιτῶν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις ἀποδιδόναι δοκοῦντες οὐδενὶ φίλοι εἰσι τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀληθῆ φιλίαν· ἀλλὰ φίλοι ἂν λέγοιντο τὴν λεγομένην πολιτικὴν φιλίαν. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἀρεσκοὶ εἰσι, πάντα τοῖς συνοῦσι χαριζόμενοι, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· οἱ δὲ ἐπεικειῖς εἰσι, καὶ πρὸς ἀλήθειαν σύνεσι καὶ τὸ ἀγαθόν, οἱ καὶ φίλοι καλοῦνται διὰ τὴν πρὸς τὴν φιλίαν ὁμοίότητα, καὶ εἰσι μεταξὺ τῶν τε ἀρέσκων καὶ τῶν δυσκόλων ἐπαινετοί, ἀμφοτέρων ψεκτῶν, καθὼς ἐν τῷ ὀγδῶ κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου διειληπται. Τοιοῦτους μὲν οὖν φίλους πολλοὺς ἂν τις εἴροι· τοὺς δὲ κυρίως φίλους ἀγαπητὸν καὶ ὀλίγους εὐρεῖν.

[Scripsi : * χρῆζουσι] cod. χρῆζουσι. — ^b τοσοῦτοι] cod. τοσοῦτον. —

Κεφ. 16.

Πότερον ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ ἢ ἐν ἀτυχίαις, καὶ δεῖ τὸ συζῆν ἰδιαίτατον ἔργον ἐν φιλίαις σπουδαῖον τε καὶ φαύλων.

** Ἐπει δὲ δεῖ φίλων τοῖς τε εὐδαίμοσι καὶ τοῖς δυστυχέσι, ζητητέον ποτέρους μᾶλλον δεήσει τῶν φίλων. Οἱ τε γὰρ ἀτυχοῦντες δέονται τῆς παρὰ τῶν φίλων ἐπικουρίας, οἱ τε εὐδαίμονες οἷς συζήσουσι, καὶ οὐδ' εὖ ποιήσουσιν· ἐθέλουσι γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖον αὐτοῖς ἐστὶν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

*** Ἔστι δὲ τρόπον μὲν τινα τῶν δυστυχεῖν χρεῖα φίλων μᾶλλον, ἢ τῶν σπουδαίῳ, κατὰ ἄλλον δὲ τρόπον τῶν εὖ πράττοντι μᾶλλον· τὸ μὲν διὰ τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δὲ διὰ τὸ καλόν· τῶν μὲν γὰρ δυστυχεῖν ἀναγκαιότερον οἱ φίλοι, ἢ τῶν εὐδαίμωνι.

dolere cum iis, simul gaudere debemus : quod ipsam quoque molestum fuerit, si quis multis amicis utatur. Nimirum si multi fuerint, alii gaudebunt eodem tempore, alii dolebunt : et utrisque quasi se impertire amicus debet : hoc autem molestiam nobis exhibet. Quare expedit fortasse non admodum multos sibi reddere amicos, sed tot solum admittere, quot tum ad vitam una transigendam atque agendam, tum ad dolendum simul ac gaudendum satis futuri sunt. Ita autem multis hanc ob causam uti non licet, nam ne in amatoria quidem amicitia multis esse amici possumus. Amor quippe amicitiae nimium est, ideoque erga unum duntaxat haberi potest : eodemque modo in ea quae virtutis causa contrahitur amicitia, ut admodum multos diligamus, omniaque quae amicitia postulat officia perpetuo iis praestemus, vix fieri potest, sed paucis tantum ita uti licet. Quibus rationibus etiam res ipsae fidem faciunt : in eam enim amicitiam qua sodales inter se conjuncti sunt, non recipiuntur multi : sed eae quae maxime in hoc genere celebrantur, inter duos fuisse dicuntur.

Qui vero multos habent amicos et cum omnibus familiariter conversantur, et qui quae oportet unicuique civium tam verbis quam re tribuere videntur, cum nemine firmæ illius et veræ amicitiae vinculo conjuncti sunt, sed amici tantum civilis amicitiae more dici possunt. Quorum alii sunt blandi, qui omnia gratificantur familiaribus, de quibus supra dictum est : alii viri boni et modesti sunt, qui veritatis studio ducti et honestatis causa cum amicis versantur, qui quidem ab ea quam habent amicitiae similitudine, amici appellantur, suntque inter blandos et morosos, quorum utriusque reprehenduntur, laude digni, quemadmodum in octavo libri quarti capite expositum est. Tales ergo multos reperias amicos : sed bene nobiscum agitur, si vel paucos eorum qui proprie amici nominantur, invenire queamus.

Cap. XII.

Utrum in secunda an in adversa fortuna magis amicis egeamus, delinde versari cum amicis proprium tam in proborum quam in improborum amicitiae officium esse.

Quum ergo et felices indigeant amicis et infelices, quaerendum est, utri magis iis opus habituri sint. Nam et infortunati amicorum auxilio egent, et fortunati tum ad convictum tum ad beneficia in eos conferenda : volunt quippe bene facere, idque ad felicitatem iis necessarium est.

Aliqua igitur ex parte infortunato magis amicis opus est, quam viro bono et felici, aliqua rursus fortunato magis : alteri quidem necessitate coacto, alteri vero ob honestatem : nam infortunato magis necessarij amici sunt, quam fortunato.

* Οἱ δὲ πολύφιλοι καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες κτλ. — ** Cap. 11. Πότερον δὲ ἐν εὐτυχίαις κτλ. — *** Ἀναγκαιότερον μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις κτλ.

* Τῶν εὐδαίμωνι δὲ κάλλιον, ἢ τῶν κακῶς πράττοντι· διὰ τοῦτο ἐν μὲν ταῖς ἀτυχίαις οὐ τοσοῦτον δεῖ φίλων σπουδαίων, ὅσον ὠφελίμων καὶ χρησίμων, ἐν δὲ ταῖς εὐτυχίαις οὐδαμῶς χρησίμων, ἀλλὰ ἀγαθῶν μόνον· τοὺς γὰρ ἐπιεικῆς οἱ εὐδαίμονες ζητοῦσι, καὶ τούτους βούλονται μᾶλλον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τούτων διαγείναι.

** Ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτῆ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι συναλγούντων αὐτοῖς τῶν φίλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις, ἀνθ' ὅτου κουφίζονται τῶν συναλγούντων τοὺς φίλους ὄρᾶν· δοκεῖ γὰρ ὥσπερ βάρους μεριζόμενον καὶ πρὸς τοὺς φίλους κουφίζεσθαι. Τὸ δὲ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν φίλων ἡδονή, καὶ τὸ τοὺς συναλγούντας ὄρᾶν ἡδὺ ὄν, ἐλάττω ποιεῖ τὴν λύπην· ἡδονὴ γὰρ λύπην ἐλαύνει· εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἡ δι' ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω ζητεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ὅτι δὲ βάρους γίνονται οἱ λυπούμενοι διὰ τὴν παρουσίαν τῶν φίλων, φανερόν ἐστι.

*** Ἔοικε δὲ μὴ καθαρῶς χαίρειν αὐτοὺς τοῖς συναλγοῦσι τῶν φίλων, μὴδὲ ἀμικτον αὐτοῖς εἶναι τὴν τοιαύτην ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν ἐν τῷ μέρει. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὄρᾶν τοὺς φίλους ἡδὺ, μάλιστα τοῖς ἀτυχούσι, καὶ τις αὐτῶν γίνεται ἐπιχειροῦσα πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. Παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος, καὶ δρώμενος καὶ λέγων, ἐὰν ἢ ἐπιδόξιος· γινώσκει γὰρ τὸν τοῦ φίλου τρόπον, καὶ οἷς χαίρει, καὶ οἷς λυπεῖται, καὶ δύναται παραμυθῆσασθαι βραδίως.

Κατὰ τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἡδεῖα ἐστὶν ἡ παρουσία τῶν φίλων. Τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι τὸν φίλον ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ ἀτυχίαις, λυπηρὰν ποιεῖ τὴν καὶ τὴν συνουσίαν τῶν φίλων· πᾶς γὰρ λυπηρὸν ἡγεῖται τὸ λύπης αἰτίας γενέσθαι τοῖς φίλοις. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν εὐλαβοῦνται συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὐτοῖς, κἂν ἂ μὴ μεγάλη μὲν ἢ παραμυθία ἢ καὶ ἐπὶ μεγίσταις συμφοραῖς, μικρὰ δὲ ἢ λύπη, ἢ συναλγοῦσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέχονται κοινωνεῖν τοῖς φίλοις τῶν κακῶν, ὅπως τε τοὺς συνθηροῦντας οὐ προσέονται, διὰ τὸ μὴδὲ αὐτοὶ θρηνητικοὶ εἶναι, ἀλλὰ γενναίως ἔχειν πρὸς τὰ λυπηρά. Γύναια δὲ καὶ οἱ γυναικῶδεις τῶν ἀνδρῶν τοῖς στενάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγοῦντας· δεῖ δὲ οὐ τούτους ἀλλὰ τοὺς ἀνδρικοὺς μιμεῖσθαι· ἐν ἅπασιν γὰρ προσήκει τὰ βελτίω διώκειν· οὕτω μὲν οὖν τοῖς δυστυχούσιν οἱ φίλοι βοηθοῦσιν.

**** Ἡ δὲ ἐν ταῖς εὐτυχίαις παρουσία τῶν φίλων διπλῶς ἡδεῖα ἐστὶν, ὅτι τε ἡδίστη ἐστὶν ἢ μετὰ τῶν φίλων διατριβή, καθ' ὅσον^b εἰσὶ^c φίλοι, καὶ ὅτι βλέπουσι χαίροντας τοῖς αὐτῶν ἀγαθοῖς, ὃ τῆς μεγίστης εὐνοίας τεκμηρίον ἐστὶν.

***** Ἐπεὶ τοίνυν κοινωνοῦντες μὲν τοῖς φίλοις τῶν

Est autem felici amicorum possessio pulchrior, quam infelici : ideoque in fortuna adversa non tam honestis opus est amicis, quam utilibus et qui prodesse possunt, in secunda autem minime utilibus, sed bonis tantum : probos quippe quaerunt beati, eosque magis beneficiis afficere gestiunt, et cum iis vivere.

Ipsa enim etiam in rebus secundis grata est amicorum praesentia : levantur scilicet dolore ii qui dolent, amicis aequam doloris partem ferentibus. Itaque dubitare possit aliquis, cur dolore levantur, quum dolore secum videantur amicos : videtur enim dolor tanquam onus etiam cum amicis communicatum mitigari. Quod tamen ita non est : sed ea quae ex amicorum praesentia capitur voluptas, illorumque quos secum dolere vident conspectus, quippe qui jucundus sit, levior efficit dolorem ; nempe voluptas abigit dolorem : utrum igitur propterea an propter aliud quid dolore levantur, in praesentia quaerere omittamus : nam certe praesentibus amicis morientium dolorem mitigari manifestum est.

Videntur tamen non prorsus iis amicis qui aequam doloris partem ferunt delectari, neque mera videtur esse talis eorum voluptas, sed cum dolore aliquo conjuncta. Ipse enim per se amicorum gratus est conspectus, praesertim calamitosis, estque hoc quasi aliquod doloris remedium. Nimirum potest amicus tum aspectu tum sermone consolari, si sit commodus et urbanus : nam et mores amici novit, quibusque rebus ille delectetur et offendantur, tenet, ideoque facile ei est lugentem consolari.

Hoc igitur modo grata est amicorum praesentia. At sentire amicum molestia ex nostris casibus adversis affici, res est quae amicorum conversationem tum molestam efficiat : doloris enim causam praebet amicis, cuilibet molestum videtur. Itaque viri fortes et natura magnanimi cavent ne secum una doleant amici, ac nisi magnam ipsis solatium allaturi sunt et in maximis calamitatibus, sed contra si exiguus est dolor ex quo secum molestiam tracturi sint, non sustinent communia cum amicis habere mala, denique lamentorum socios non admittunt, quia ne ipsi quidem ad lamentandum propensi sunt, sed forti potius animo molestias ferunt. Mulierculae autem virique mulierculis similes hominibus gementibus delectantur, eosque ut amicos et doloris socios diligunt : quos quidem imitari non oportet, sed viriles illos potius : in omnibus enim ea quae meliora sunt sequi nos decet : sic igitur infortunatis amici opitulantur.

In rebus secundis vero dupliciter grata est amicorum praesentia, tum quia jucundum videtur cum amicis versari, quatenus sunt amici, tum quia eos bonis suis delectari vident, quod maxime benevolentiae signum est.

Quando igitur, quoties cum amicis adversam nostram

* Κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις κτλ. — ** Κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι κτλ. — *** Ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτὴ τις αὐτῶν εἶναι κτλ. — **** Ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις κτλ. — ***** Διὸ δόξεεν ἂν δεῖν κτλ.

συμφορῶν λυποῦμεν, μεταδιδόντες δὲ τῆς εὐδαιμονίας εὐφραίνομεν, δόξειεν ἂν δεόν εἶναι προθύμως μὲν καλεῖν αὐτοὺς εἰς τὰς εὐτυχίας, εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας δκνοῦντα. Τὸ μὲν γὰρ εὐεργετεῖν καλὸν· μεταδιδόναι δὲ τῶν κακῶν ὡς ἥκιστα δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τραγωδὸς φησιν, Ἄλις ἔγω δυστυχῶν· οὐδὲ γὰρ δεῖ τοὺς φίλους τῶν οἰκείων ἀναπιμπλάναι κακῶν· τηνικαῦτα δὲ παρακλητέον τοὺς φίλους ἐπὶ τὸ συναλγεῖν, ὅταν μέλλωσιν ὀλίγα ὀχληθέντες μεγάλα τοὺς λυπουμένους ὠφελήσιν.

* Αὐτοὺς μέντοι ἄ τοὺς φίλους τὸ ἀνάπαλιν ἀρμόζει ποιεῖν πρὸς τοὺς ἐν συμφοραῖς, ἔξω συμφορῶν ὄντας. Ἰέναι γὰρ δεῖ πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας ἀκλήτους καὶ προθύμους· φίλου γὰρ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρεῖαι, καὶ μήπω ἀξιώσαντας. Τοῦτο γὰρ ἀμφοτέροις, καὶ τῷ δίδοντι, καὶ τῷ λαμβάνοντι καὶ κάλλιον καὶ ἥδιον. Εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας ἰέναι μὲν, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ συνεργεῖν καὶ βοηθεῖν τοῖς φίλοις τὴν εὐτυχίαν προθύμως ἔχειν· πρὸς δὲ τὸ κοινωνεῖν τῆς εὐπαθείας αὐτοῖς, σχολαιότερον· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμείσθαι ὠφελεῖσθαι· προθυμοῦμένους δὲ καὶ ἐπιγομένους τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἴσως οὐ δεῖ διωθεῖσθαι καὶ ἀποσειεσθαι τὴν εὐεργεσίαν, γὰρ καὶ δόξωσι πρὸς τοὺς φίλους ἀηδῶς ἔχειν. Τοῦτο μὲν ἐνίοτε συμβαίνει.

** Φανερόν δὲ ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῖς φίλοις αἰρετώτατόν ἐστὶ τὸ ζῆν μετ' ἀλλήλων. Καὶ καθάπερ τοῖς ἐρώσιον ἀγαπητότατόν ἐστὶ τὸ ἀλλήλους δρᾶν, καὶ μάλλον αἰροῦνται κατὰ ταύτην τὴν αἰσθησίν συνεῖναι ἀλλήλοις, ἢ κατὰ τὰς ἄλλας, ὡς διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως καὶ γινομένου τοῦ ἔρωτος ἐξ ἀρχῆς καὶ συνισταμένου, οὕτω καὶ τοῖς φίλοις τῶν ἄλλων φιλικῶν μάλιστα πάντων αἰρετώτατόν ἐστὶ τὸ συζῆν.

*** Κοινωνία γὰρ ἐστὶ τὸ συζῆν, καὶ κοινωνιῶν ἡ τελειωτάτη· ἡ δὲ φίλια ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχει τὸ εἶναι· κοινωνία γὰρ ἡ φίλια. Ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι τινα ἑαυτοῦ αἰρετώτατόν ἐστὶν, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται· πρὸς δὲ τὸν φίλον οὕτως ἔχει, ὡς πρὸς ἑαυτόν· ὥστε καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ φίλου αἰρετόν ἂν εἴη μάλιστα πάντων. Αἰσθάνοιτο δ' ἂν τις ἐνεργεῖα τοῦ φίλου συνῶν, καὶ συζῶν, καὶ συνδιάγων αὐτῷ· ὥστε εἰκότως ἐπρίενται συζῆν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστος ὁ νομίζει εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, καὶ οὗ ἕνεκα αἰρεῖται τὸ ζῆν, καὶ ὅν ἀνθρώπινον ἡγεῖται βίον, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλεται ζῆν καὶ διάγειν. Καὶ οἱ μὲν συμπνέειν οἴονται δεῖν φίλους, οἱ δὲ συγκυθεῖν, οἱ δὲ συνθηρεῖν καὶ συγγυμνάζεσθαι, ὅτι ταῦτα αὐτοῖς τίμια εἶναι δοκεῖ, καὶ δεῖν τούτων κοινωνοὺς ἔχειν τοὺς φίλους· ἔτερον δὲ συμπυλοσοφοῦσι, καὶ ἄλλοι ἄλλων ἐνεργειῶν καὶ βίων κοινωνοῦσι τοῖς φίλοις, καὶ ὅλως ἕκαστοι ἐν τούτῳ συνημερεῖν βούλονται τοῖς φίλοις, ὅ, τι περὶ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν βίῳ. Συζῆν γὰρ βουλόμενοι

fortunam communicamus, molestia eos afficimus, quoties secundam, exhilaramus, videri possint ad res secundas cupide studioseque vocandi, ad adversas autem timide ac dubitanter. De aliis enim bene mereri pulchrum est: quam parcissime autem mala sunt amicis impertienda. Quapropter et tragicus ait, Sufficit, ut ego miser sim: neque enim malis nostris amicis onerari convenit: verum tum demum in doloris societatem assumendi sunt amici, quum parva molestia devorata valde sunt moerentibus profuturi.

Ipsos vero amicos calamitatum immunes contrario modo cum infortunatis agere decet. Nam ad eos quos adversa fortuna premit non vocali cupide et alacriter ire debent: nimirum cum amicis bene facere amici est, tum vero maxime egentibus et iis qui nondum postularunt. Hoc enim utrique, danti scilicet et accipienti, honestius et jucundius est. Ad secundas res autem eundem est, ita tamen, ut amicis etiam felicitate florentibus alacres adjuutores et auxiliatores simus: ad beneficium vero inde accipiendum tardius eundem est: neque enim id studere, ut beneficio afficiaris, honestum est; porro illi qui amicis prodesse et student et prosperant fortasse non sunt rejiciendi, neque eorum repudiandum est beneficium, ne parum comes et humani erga amicos esse videamur. Hoc enim interdum usu venit.

Apparet ergo ex superioribus, vitæ societatem amicis maxime expetendam esse. Et quemadmodum amantibus se invicem videre gratissimum est, maluntque hujus sensus quam cæterorum sensuum beneficio inter se conversari, quia ex hoc potissimum et nascatur initio amor et consistat, sic et amicis vitæ societas reliquis omnibus amicitiae documentis optabilior est.

Communio enim quædam vitæ societas est, et quidem communionum omnium perfectissima: in communionem autem consistit amicitia: nam communio est amicitia: præsertim quum sui sensus, quatenus se esse sentit aliquis, maxime expetendus sit, quemadmodum in superioribus diximus; in amicis autem ita quisque animatus est, ut in se ipsum: itaque et amici sensus, quatenus eum esse sentit, omnium maxime expetendus fuerit. Re ipsa autem amicis sentit, qui una est, cum eoque vivit et versatur: itaque merito amici una vivere cupiunt. Ideoque quilibet id quod humanam esse arbitrat efficitatem, et cuius rei causa vitam appetit, et quod ipsam esse existimat humanam vitam, in hoc ipso vivere vult cum amicis et versari. Itaque alii potare, alii alea ludere, alii venari, alii exerceri cum amicis se debere existimant, quod hæc præclara ipsis videntur esse, et horum socios amicos habere volunt: alii rursus una philosophantur, alii aliarum actionum et vivendi generum consortes amicos asciscunt, denique in hoc quisque studio totos dies cum amicis consumere volunt, quod maxime omnium vitæ studiorum amplectuntur.

* Ἰέναι: δὲ ἀνάπαλιν ἴσως κτλ. — ** Cap. 12. Ἄρ' οὖν ὡσπερ τοῖς ἐρώσι κτλ. *** Κοινωνία γὰρ ἡ φίλια κτλ.

μετὰ τῶν φίλων ταῦτα ποιοῦσι, καὶ τούτων κοιωνοῦσιν ἃ καὶ ἀμφοτέροις ἡδέα ἐστίν. Οὕτω γὰρ συζῆν δυνατόν.

* Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία μοχθηρά, καὶ κοιωνοῦσιν ἀλλήλοις τῶν φαύλων, καὶ ἡ φιλία αὐτοῖς οὐχ ἔστηκεν· ἀδέσβαιοι γὰρ εἰσι· καὶ χεῖρους δὲ γίνονται ἑαυτῶν, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις καὶ παρακαλοῦντες ἀλλήλους ἐπὶ τὰ φαῦλα.

** Ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν φιλία ἐπιεικῆς ἐστὶ καὶ βεβαία, συναυξανόμενη αἰεὶ ταῖς ὁμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ταῖς ἀγαθαῖς ἐνεργείαις, διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων τὰ παρ' ἑκατέρῳ ἀγαθὰ, δι' ἃ φιλοῦσιν ἀλλήλους. Διὰ τοῦτο καὶ ποιητῆς τίς φησιν·

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλά.

Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀγαθὰ, ἀπὸ δὲ τῶν φαύλων φαῦλα καρπούμεθα. Περὶ μὲν οὖν φιλίας ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελεῖν περὶ ἡδονῆς.

(Scripsi : * κᾶν] cod. κᾶν. — ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^c εἰσι] cod. εἰσιν. — ^d μέντοι] cod. μέντοι. — ^e τελειοτάτη] cod. τελειωτάτη]. — ^f ὅ, τι περ] cod. ὅτι περ. —)

Quum enim una cum amicis vivere velint, hæc faciunt hæcque inter se communicant quæ utrisque jucunda sunt. Sic enim una vivere possunt.

Malorum igitur vitiosa amicitia est, et malarum inter se rerum commercium habent, sed eorum non permanet firma amicitia : quique instabiles sunt : quin etiam dum similes inter se fiunt atque alter alterum ad res malas exhortatur, pejores quam ante fuerant evadunt. Bonorum autem bona est et firma amicitia, quæ sermonibus et congressu semper amplificatur : videntur autem bonis actionibus fieri meliores, quia alter alterum corrigit : imitatur enim alter alterius bona, propter quæ se mutuo diligunt. Quocirca et poeta quidam ait

Virtutem discas ex fortibus.

Namque a bonis bona, a malis autem mala impetramus, Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps vero de voluptate fuerit disputandum.

Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία κτλ. — ** Ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἡδονῆς.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἀκόλουθόν ἐστι διελεῖν τελεώτερον· καὶ γὰρ συμπέφυκὲ πῶς καὶ συνωκειωμένη τῷ γένει ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ παιδαγωγοῦντες τοὺς νέους ἀγομεν ἡδονῇ καὶ λύπῃ, διὰ μὲν τῆς λύπης ἀπάγοντες τῶν φαύλων, διὰ δὲ τῆς ἡδονῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν προτρεπόμενοι· ὅθεν δῆλον, ὅτι φύσει τὴν μὲν λύπην φεύγομεν, τὴν δὲ ἡδονὴν διώκομεν. Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ πράξεων ὁ λόγος ἡμῖν, καὶ περὶ τῆς ἡδονῆς διαλαβεῖν εἰκὸς ἂν εἴη, καὶ πρόπον τῇ πραγματείᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐ μικρὰ συλλαμβάνεται πρὸς τὴν κτήσιν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς τὸ χαίρειν ὅς χαίρειν προσήκει, καὶ μισεῖν ἢ δέον ἐστὶ μισεῖν. Ταῦτα γὰρ συμπαρακτείνεται τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ· καὶ τοῖς μὲν χαίρομεν, τοῖς δὲ λυπούμεθα· καὶ μεγάλην βροχὴν ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον, εὖ, καὶ καλῶς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενα λόγον.

** Περὶ δὲ τῶν τοιούτων μὴ λέγειν ἥμισυ ἂν δόξειεν εἰκὸς εἶναι, ἐπεὶ μὴδὲ ἀπλοῦς μὴδὲ προφανῆς ὁ περὶ τῆς ἡδονῆς λόγος, ὥστε μὴ δεῖσθαι πολλῶν καὶ σπουδαίων λόγων· ἀλλὰ οὕτω πολλὴν τινα τὴν ἀμφισβήτησιν ἔχει, ὥστε οἱ μὲν αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν εἶναι φασιν, οἱ δὲ οὐδ' ἀγαθὸν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας κομιδῇ φαῦλον. Καὶ τῶν λεγόντων φαῦλον ἡδονὴν, οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ φρονοῦσιν οὕτως ἔχειν, καὶ πεπεισμένοι εἰσι φαῦλον αὐτὴν εἶναι· οἱ δὲ φρονοῦσι μὲν ἀγαθὴν τινα ἡδονὴν εἶναι, τοὺς ἄλλους δὲ ἐθέλουσι πείθειν φαῦλον ἀπλῶς ἅπασαν εἶναι, νομίζοντες οὕτως βέλτιον εἶναι τῷ βίῳ, καὶ λυσιτελέστερον τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἡδονὴν οἰεσθαι φαῦλον εἶναι· φύσει γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἰς αὐτὴν βέποντας δέον εἶναι φασιν εἰς τοῦναντίον ἔλκειν, καὶ δι' ὧν ἕξεται καθάπαξ τῶν ἡδονῶν ἀπάγειν, ἵνα δυνηθῶσιν εἰς τὸ μέσον ἔλθειν, καὶ ὡς δεῖ πρὸς τὴν ἡδονὴν ἔχειν. Ταῦτα δὲ οὐ καλῶς λέγουσιν· οὐ γὰρ οὕτω δυνήσονται τοὺς πολλοὺς τῶν φαύλων ἀπαγαγεῖν ἡδονῶν. Τὰ γὰρ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ ἡ δρῶσι, πιστότερα εἰσι τῶν περὶ

* Lib. X, cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς κτλ. — ** Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων ἥμισυ ἂν δόξειε κτλ.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER DECIMUS.

Cap. I.

De voluptate.

Post hæc vero superest, ut de voluptate uberius disseramus : namque hæc generi nostro quodammodo insita est et conjuncta. Itaque in instituendis adolescentibus voluptate eos ac dolore moderamur, dolore quidem a malis avertentes, voluptate autem ad bonum impellentes ; unde apparet, natura et dolorem nos fugere, et voluptatem sequi. Sed quoniam cum de affectibus humanis, tum de actionibus sermo est, simul etiam consentaneum fuerit et huic tractatui accommodatum, nos de voluptate disputare. Videtur autem non parum valere ad consequendam moralem virtutem iis rebus delectari quibus delectari decet, easque odisse quæ odio dignæ sunt. Hæc enim per omnem humanam vitam pertinent, siquidem aliis delectamur, aliis dolemus : quæ duo magnum momentum ad virtutem et ad beatam vitam habent, si bene atque honeste, rectæque rationi convenienter fiunt.

De talibus autem tacere minime videatur consentaneum esse, præsertim quum neque ita simplex neque adeo aperta de voluptate disputatio sit, ut non multis et gravibus ad eam intelligendam rationibus egeamus : sed tanta de eo argumento controversia est, ut alii voluptatem ipsum summum bonum esse dicant, alii omnino ne bonum quidem, sed contra prorsus malum. Et ex iis quidem qui malum esse dicunt voluptatem, alii hoc sentiunt rem ita se habere, sibi que persuaserunt malum eam esse : alii vero judicant quidem bonam aliquam esse voluptatem, sed aliis persuadere conantur simpliciter malum omnem esse, rati sic vitæ humanæ conducere, et utilius hominibus esse voluptatem malum existimare : quum enim omnes ad eam natura propensi sint homines, in contrarium eos pertrahendos esse ajunt, et quoquo modo prorsus a voluptatibus avertendos, ut ad id quod medium est pervenire et quemadmodum oportet erga voluptatem affecti esse queant. Quæ quidem non recte dicunt : neque enim hac ratione improbum vulgus a voluptatibus abstrahere poterunt homines. Humani quippe affectus et quæ agunt homines, majorem fidem faciunt quam quæ de iis disputantur. Quando

αὐτὰ λόγων. Ὅταν τοίνυν οἷς μὲν λέγουσι τὴν ἡδονὴν ψέγωσι, δι' ὧν δὲ ποιῶσι καὶ πάσχουσιν ἐπαινώσιν, ἑαυτοῖς ἀντιλέγοντες, ὑπὸ τῶν ἀκούοντων καὶ ὁρώντων καταγελῶνται· καὶ τοῖς λόγοις οὐδὲν μᾶλλον ὦνησαν τοὺς πολλοὺς, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλεγχόμενοις. Ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν ὀφθαίεις ποτε ἐφιέμενος αὐτῆς, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτήν, καὶ ἀγαθὸν ἡγεῖσθαι· καὶ οὕτω δόξαν ἐντίθησι τοῖς ὁρώσιν οὐ τινὰ ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπασαν ἐπαινείσθαι. Τὸ γὰρ διορίζει καὶ διαιρεῖν, καὶ τὸ μὲν ἀγαθὸν εἶναι κρίνειν, ἐνδέχεσθαι δὲ ἄλλην φαύλην εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἅμα τε εἶδον τὸν νοῦν ἔχοντα ἡδονῇ τιμὴν χαίροντα, καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθὸν καὶ αἰρετὸν ὠμήθησαν εἶναι, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἀ ἐβούλοντο οὐκ ἐπεισαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν προσάπλωσαν.

* Ὅθεν φανερόν, ὅτι οἱ ἀληθεῖς λόγοι οὐ μόνον πρὸς τὴν γνῶσιν χρησιμώτατοι εἰσι, πλάνης καθαιρόντες ἀπάσης, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ λυσιτελοῦσι· πιστεύονται γὰρ τοῖς ἔργοις ἀκολουθοῦντες.

(Scripsi : * οὐ τινὰ ἡδονὴν] vulgo οὐ τινὰ ἡδονήν. —)

Κεφ. β'.

Ἡ τοῦ Εὐδόξου περὶ ἡδονῆς ὑπόληψις, καὶ Πλάτωνος, καὶ ἐτέρων· καὶ ἔτι ὅτι ἀγαθὸν ἡ ἡδονή. καὶ οὐ πᾶσα αἰρετὴ· καὶ λύσις τῶν ἐναντίων λόγων.

** Περὶ μὲν τούτων ἄλλοι λέγωμεν δὲ περὶ ἡδονῆς. Καὶ πρῶτον ἐκθησόμεθα τὰς τῶν παλαιῶν περὶ αὐτῆς δόξας. Ὁ μὲν οὖν Εὐδόξος αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν ὤφειτο τὴν ἡδονὴν εἶναι, διότι πάντα ἑώρα τῆς ἡδονῆς ἐφιέμενα, καὶ λογικά, καὶ ἀλογα· οὐ δὲ πάντα ἐφίεται, τοῦτο ἔστι τὸ πάντων ὑπερέχον τῶν ἀγαθῶν· ὤφειτο γὰρ ἀγαθὸν μὲν ἐκάστῳ εἶναι ἰδίως ὁ ἕκαστος ζητεῖ. Καθ' ἅπερ καὶ τροφήν ἕκαστος δὴ δῶκει τὴν αὐτῷ ἀγαθὴν καὶ λυσιτελεῖ· πᾶσι δὲ κοινῶς ἀγαθὸν οὐ πάντα κοινῶς ἐφίεται, καὶ πορίζειν βούλονται ἑαυτοῖς· ὁ δὲ πᾶσιν ἔστιν ἀπλῶς ἀγαθὸν, καὶ οὐ πάντα ἐφίεται, τοῦτο εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· ταῦτα μὲν οὖν Εὐδόξος ἀπεφαίνετο περὶ τῆς ἡδονῆς. Ἐπιστεύοντο δὲ οἱ λόγοι διὰ τὴν ἐν τῷ ἦθει τοῦ λέγοντος ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' ἑαυτοῦ· σώφρων γὰρ ὧν διαφερόντως, οὐχ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλὰ τῷ σφόδρα τῆς ἀληθείας φροντίζειν. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆ ἡδονῆς τῆς λύπης φανερόν ὤφειτο εἶναι· τὴν γὰρ λύπην πάντα φεύγοντα, τὴν ἡδονὴν ἀνάγκη εἶναι πάντα δῶκειν· ὁ δὲ πάντα δῶκει, τοῦτο εἶναι τὸ ἀγαθόν. Ἔτι καὶ οὕτως ἐπεχείρει λέγων· μάλιστα αἰρετὸν εἶναι ὁ δὲ αὐτὸ αἰρετόν ἐστι, καὶ ὁ μὴ δι' ἕτερον, μὴ δὲ ἐτέρου χάριν αἰρούμεθα· τοιοῦτον δὲ φανερώς τὴν ἡδο-

ergo verbis quidem voluptatem vituperant, actionibus autem suis eam et affectibus commendant, atque eo modo sibi contradicunt, ab iis qui audiunt ea aut vident, ridentur : neque quidquam multitudini iis verbis prosunt, quæ rebus ipsis refutantur.

Nam qui voluptatem vituperat, si quando eam concupiscere visus est, inclinare ad eam bonumque illam existimare videtur : quo persuadet presentibus, non quandam tantum voluptatem bonam esse, sed omnino omnem laudandam. Definire enim aliquid ac distinguere, et hanc quidem bonam judicare, illam vero malam esse posse, non est vulgi : sed simulac virum prudentem aliqua voluptate delectari viderunt, omnem etiam voluptatem bonam esse atque expetendam statuunt, atque ita non modo non probarunt quæ volebant, sed etiam veritatem simul everterunt.

Unde patet, veros sermones non solum ad cognitionem utilissimos esse, utpote omni errore nos liberantes, sed etiam ad vitam prodesse ; creduntur enim, quia factis congruunt.

Cap. II.

Eudoxi et Platonis de voluptate opinio; item aliorum : præterea bonum esse voluptatem, neque omnem tamen expetendam esse : tum contrariorum argumentorum dissolutio.

Et de his quidem satis : jam vero de voluptate dicamus. Ac primum quidem veterum de ea opiniones exponemus. Eudoxus igitur ipsum summum bonum esse voluptatem putabat, quia omnia animalia, et ratione prædita et rationis expertia, eam appetere videret : quod vero ab omnibus appetitur, id omnium bonorum est extremum : arbitrabatur enim, quod sibi quisque proprie quæreret, id ei bonum esse. Sicut sibi quisque bonum et commodum cibum appetit : communiter vero bonum omnibus, quod ab omnibus petitur et quod comparare sibi volunt : quod vero omnibus simpliciter bonum est, et quod omnia desiderant, id bonorum extremum esse : et hæc quidem Eudoxus de voluptate pronuntiabat. Fidem vero faciebat hæc oratio propter dicentis, viri bene morati, virtutem magis, quam propter se : quum enim summa ejus in victu temperantia esset, non ut voluptatis amicus dicere hæc putabatur, sed quod veri studio vehementer arderet. Quin etiam e dolore voluptati contrario id perspicuum esse arbitrabatur : quum enim omnia dolorem fugiant, necesse quoque esse, ut voluptatem omnia consectentur : quod vero omnia consectentur, id bonum esse. Sed et hoc modo argumentari conabatur : id maxime expetendum esse, quod per se expetendum est, quodque non ob aliud, neque alius rei gratia expetimus : talem autem perspicue esse vo-

* Ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς κτλ. — ** Cap. 2. Εὐδόξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν κτλ.

νήν εἶναι· καὶ γὰρ οὐδεὶς ἐρωτᾷ τίνος ἕνεκα τὴν ἡδονὴν βουλόμεθα, ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτώμεθα, οἶον, φέρε εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα τὰ χρήματα, ἢ ἡ τιμὴ, περὶ δὲ τῆς ἡδονῆς οὐκέτι^β· οὐδεὶς γὰρ δώσει τέλος τῆς ἡδονῆς, ἀνθ' ὅτου βούλεται ἡδεσθαι, ἀλλὰ αὐτὴν αἰρεῖται καθ' ἑαυτήν, ὡς καθ' ἑαυτὴν οὖσαν· ἐπεὶ δὲ τὸ καθ' ἑαυτὸ αἰρετὸν τὸ τέλος ἐστὶ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτό, διὰ τοῦτο συνῆγε τὴν ἡδονὴν τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν εἶναι. Ἔτι δὲ καὶ ἐκείθεν δῆλον εἶναι ὥστε τὸ προκείμενον· προστιθεμένη γὰρ ἡ ἡδονὴ τῶν ἀγαθῶν ὁπωσόν, αἰρετώτερον ποιεῖ καὶ ἐφετὸν μᾶλλον· ἢ γὰρ σωφροσύνη τὴν ἡδονὴν προσλαβοῦσα ἢ ἡ δικαιοσύνη, ἡδίων ἐστὶ καὶ αἰρετωτέρα ἑαυτῆς· ὁ δὲ προστιθέμενον παντὶ ἀγαθῷ βέλτιον δύναται ποιεῖν, τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν. Ἔχει δὲ οὐχ οὕτως. Ὁ γὰρ προστιθέμενον ἀγαθῷ βέλτιον δύναται ποιεῖν, φαίνεται ὅτι ἀγαθόν ἐστιν· οὐκ ἀνάγκη δὲ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἢ ἐτέρου ὁτουοῦν βέλτιον· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν ἐτέρῳ προστεθὲν ἀγαθῷ αἰρετώτερον ποιεῖ· μείζον γὰρ τὸ ὅλον τοῦ μέρους ἐπὶ παντός. Καὶ ἂ μὲν ἐδόκει τῷ Εὐδόξῳ περὶ ἡδονῆς, ταῦτα.

* Πλάτων δὲ οὐκ εἶναι ἔφρασκεν αὐτὴν τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρῶν λόγων, ὅθεν Εὐδόξος ἐπειρᾶτο τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν ἀποφαίνειν. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐστὶ, φησὶν, ἀγαθὸν ἔσχατον, οὗ ἐνδέχεται μείζον γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ εἰκὸς εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθόν· ὃ ἄρα ἀγαθῷ ἄλλο ἀγαθὸν προστεθὲν μείζον ἐποίησε καὶ αἰρετώτερον, τοῦτο οὐκ ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, οὗ μείζον ἄλλο δύναται γενέσθαι· ἢ δὲ ἡδονὴ τοιαύτη· ὁ γὰρ ἡδὺς βίος φρόνησιν ἢ σωφροσύνην προσλαβών, ἡδίων γίνεται καὶ αἰρετώτερος· ἐστὶν ἄρα τι βέλτιον τῆς ἡδονῆς· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀλλὰ ἀγαθόν τί ἐστὶ τοιοῦτον, ὅσα ἀγαθὰ εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ ἐπιστήμαι, καὶ τὰλλα, ὧν καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ζητούμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος δεῖξαι· τοῦτων τῶν ἀγαθῶν ἓν τι εἶναι τὴν ἡδονὴν· ἕτεροι δὲ ἐνιστάμενοι πρὸς τοὺς τοῦ Εὐδόξου λόγους ἔφρασκον μὴ εἶναι ἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίεται· λέγουσι δὲ οὐδέν. Ἐκεῖνο γὰρ φάμεν ἀληθές εἶναι, ὅ πᾶσι δοκεῖ ἀληθές· ὁ δὲ ταύτην ἀναιρῶν τὴν κοινὴν δόξαν, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀποσειόμενος πίστιν πῶς ἂν δύναται πιστότερα λέγειν; ὅτι δὲ ἀγαθόν ἐστὶν οὗ πάντα ἐφίεται, πᾶσι τοῖς ἐν αἰσθήσει δοκεῖ· δι' ὧν γὰρ εἰς αὐτὸ φέρονται διακούςιν· ὡς ἄρα ἀγαθὸν νομίζουσιν εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ τὰ ἀνόητα μόνον ὠρέγοντο αὐτοῦ, αὐτοῖς ἂν ἦν ἀγαθὸν μόνον, καὶ ἡ ψῆφος οὐκ ἂν ἦν βεβαία τῶν ἀνοήτων, οὐδ' ἂν^ο ἐδόκει ἀγαθὸν ἀληθῶς εἶναι· ὅταν δὲ καὶ τὰ ἀνόητα, καὶ τὰ φρόνιμα κοινή πάντα νομίζουσιν ἀγαθὸν εἶναι, δι' ὧν ζητοῦσιν αὐτό, τί ἐτι κωλύει ἀγαθὸν ἀληθῶς εἶναι; καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνοήτοις ἐστὶ τι φυσικὸν ἀγαθόν, τὴν φαυλότητα αὐτῶν

luptatem; nemo enim rogat, quam ob causam voluptatem expetamus, quum de aliis rebus interrogemur, ut, verbi gratia, quorsum hæ pecuniæ vel hic honor? de voluptate autem non item: nemo enim voluptatis finem dabit, propter quem ea affici vult, sed ipsam per se expetit, ut quæ per se optabilis sit: quum autem id quod per se est expetendum finis sit extremus ipsumque adeo bonum, hinc colligebat voluptatem esse bonorum extremum. Sed et hinc manifestum esse existimabat id quod propositum est: voluptas enim cuicumque bono accedit, optabilius illud facit magisque expetendum: quippe temperantia, si adjungas ei voluptatem, aut justitia, jucundior et optabilior se ipsa efficietur: quod vero cuicumque bono accedit melius illud facere potest, hoc bonorum extremum esse existimabat. Res autem non ita se habet. Nempe quod quum accedit bono in melius illud mutare potest, bonum esse apparet: neque tamen necesse est hoc summum esse bonum, aut alio quolibet melius: omne enim bonum alii bono adjunctum magis expetendum illud efficit; nimirum in omni re totum majus est parte. Et hæc quidem Eudoxi de voluptate erant placita.

Plato autem eam summum bonum esse negabat, qui iisdem id probare conabatur argumentis, quibus finem bonorum esse voluptatem Eudoxus demonstrare tentabat. Quum enim non sit, inquit, summum bonum, quo fingi majus possit, quia illud ipsum maximum esse consentaneum est: tale cui bonum si adjunctum fuerit alterum, majus illud atque optabilius facit, certe non est summum bonum: neque enim finis bonorum est, quo majus esse potest aliud: talis autem est voluptas: vita enim jucunda, si prudentiam aut temperantiam adjungas, jucundior fit et optabilior: est ergo aliquid voluptate præstantius: quare voluptas non est bonorum extremum, sed tale quoddam est bonum, qualia bona sunt virtutes ac doctrinæ et reliqua quorum nos participes sumus. Nam et hoc in præsentia ostendere conamur, unum quoddam ex his bonis esse voluptatem: alii Eudoxi rationibus adversantes negabant illud esse bonum, quod omnia desiderant: qui tamen nihil dicunt. Quippe illud verum esse dicimus, quod omnibus videtur esse verum: qui vero hanc communem opinionem convellit et traditam inde persuasionem labefactat, quomodo ipse probabiliora dicere queat? Bonum autem id esse, quod omnia desiderant, omnibus communi sensu præditis videtur: ea nimirum quibus eo pervenire queant, sequuntur: quocirca quin bonum esse arbitrentur, non est dubium. Si enim bruta tantum animalia id appeterent, his solis foret bonum, sed eorum neque suffragium firmum esset, neque revera bonum esse videretur: quando vero simul et bruta animalia et naturæ intelligentes communiter id bonum esse judicant iis rationibus quibus illud consecantur, quid adhuc obstat, quominus sit revera bonum? Nam et in brutis animalibus naturale aliquid bonum est, melius quam ipsorum sit inscitia.

* Τοιοῦτω δὲ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, κτλ.

ὑπερβαῖνον, δι' ὃ τῶν ἀγαθῶν οἰκειούμενα ὡς οἰκείου ἤδη δρέγονται. Καὶ πρὸς μὲν τὸν πρῶτον τοῦ Εὐδόξου λόγον ταύτην κομίζουσι τὴν ἔνστασιν. Πρὸς δὲ τὸν δευτέρον, δεξ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστὶν εἰλημμένος, ἐκείνην οὐκ ἀνάγκη φασίν, εἰ ἡ λύπη κακὸν ἐστὶ, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· οὐ γὰρ εἴ τι κακὸν, τὸ ἐναντίον αὐτῶ ἀγαθόν, ἐστὶ γὰρ ἐναντίον κακὸν κακῶ· ἡ γὰρ ἡλιθιότης τῇ ἀκολασίᾳ ἐναντίον ἐστίν, ἀμφοτέρων οὐσῶν κακῶν, καὶ ἀμφοτέρα τῇ σωφροσύνῃ. Ταῦτα μὲν οὖν καλῶς λέγουσιν, οὐ μὴν ἐπὶ γε τῆς ἡδονῆς ἀληθεύουσιν. Εἰ γὰρ ἀμφοὶ κακὰ ἦν, καὶ ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ λύπη, ἦν ἂν καὶ ἀμφοὶ φευκτά· καθάπερ εἰ καὶ ἀμφοὶ ἦσαν ἀγαθὰ, ἦν ἂν ἀμφοτέρα αἰρετά, ἢ εἰ μήτε ἀγαθὰ, μήτε φευκτά, οὐδὲ αἰρετά ὁμοίως ἀμφοτέρα· νῦν δὲ τὴν μὲν λύπην φεύγομεν ὡς κακὸν, τὴν δὲ ἡδονὴν αἰρούμεθα ὡς ἀγαθόν· ὅθεν φανερόν, ὅτι ὡς κακὸν ἀγαθῶ ἡ λύπη ἡδονῆ ἀντίκειται.

* Ἐτεροὶ δὲ λέγουσι μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἐστὶ ποιότης, οὐδὲν λέγοντες ἀναγκαῖον· οὐδὲ γὰρ αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀρετῶν ποιότητές εἰσιν, οὐδὲ εὐδαιμονία ποιότης ἐστίν· ἐνέργεια γὰρ ἐστίν· ἀλλ' ὁμως οὐδὲν κωλύει ἀγαθὰ ταῦτα εἶναι.

** Ἐπι δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶν ὠρισμένον τι ἡ ἡδονή, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὠρισμένον, διὰ τοῦτο μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν· ἀόριστον δὲ ἔλεγον εἶναι τὴν ἡδονήν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡ αὐτή, ἀλλ' ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Εἰ μὲν οὖν ἐν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἔθεωρεῖτο, ἦν ἂν ἀληθὴς ὁ λόγος αὐτοῖς· νῦν δὲ ἡ ἐπίτασις καὶ ἡ ἀνεσις ἐν τῷ ἡδέσθαι γίνεται ὅτι ἡδόμενοι μᾶλλον καὶ ἥττον ἡδοναί· τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀρεταῖς συμβαῖνον φαίνεται· δίκαιοι γὰρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἀνδρείοι, καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἥττον ἐστίν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀόριστοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἡδονὴ αὐτὴ μὲν καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἐστὶν ἀόριστος, ἐν δὲ τοῖς ἡδομένοις τὴν ἐπίτασιν καὶ τὴν ἀνεσιν ἐπιδέχεται, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀμιγῆς λύπης ἐν πᾶσιν, οὐδὲ ὁμοίως· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὑγείας συμβαίνει, καὶ γὰρ αὐτὴ ὠρισμένη οὔσα ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἐπιτείνεται καὶ ἀνίσταται· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσιν ἐστίν, οὐδὲ ἐν τῷ αὐτῷ μία τις ἀεί, ἀλλὰ μεταβάλλει ποτὲ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, καὶ νῦν μὲν καθαρῶς ὑγιαίνει τινὲ τὸ σῶμα, νῦν δὲ ἔνεστί τι καὶ νόσος. Τοιοῦτον δὲ καὶ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι.

*** Ἐπι δὲ καὶ ἐκεῖθεν συνῆγον τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι ἀγαθόν· ἡ ἡδονὴ κίνησις τις καὶ γένεσις ἐστὶ· κίνησις δὲ καὶ γένεσις ἀτελεῖ· τὸ δὲ ἀτελεὲς οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν τέλειον· ἡ ἡδονὴ ἀρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· Ἔστι δὲ αὐτοῖς ἡ ἐλάττων πρότασις ψευδής· οὔτε γὰρ

propter quod bono conciliata ipsum tanquam jam proprium sibi appetunt. Et primo quidem Eudoxi argumento hoc opponere solent : secundo vero, quod a contrario petitum est, negant necessario hoc oppositum statui, si dolor malum est, bonum esse voluptatem : neque enim si quid sit malum, hoc quod ei est contrarium, bonum esse, quia interdum malum quoque contrarium est malo : nimirum silitudinis contraria est intemperantiæ, quum ambo mala sint et temperantiæ contraria. Atque hæc quidem, quamquam recte dicuntur, tamen de voluptate minus vere prædicantur.

Si enim ambo mala essent, et voluptas et dolor, ambo quoque fugienda forent : sicut si ambo bona essent, ambo quoque expetenda forent, aut si neque bona neque fugienda essent, ne expetenda quidem eodem modo ambo forent : nunc dolorem fugimus ut malum, voluptatem vero expetimus ut bonum : unde patet, quemadmodum malum bono adversatur, sic dolorem voluptati esse oppositum.

Alii negant voluptatem esse bonum, quia non sit qualitas, quod quidem argumentum non est necessarium : nam neque actiones honestæ qualitates sunt, neque beatitudo qualitas est : siquidem aliqua muneris functio est : neque tamen quidquam obstat, quin hæc sint bona.

Negant præterea definitum quid esse voluptatem, bonum autem esse definitum, atque ex eo effici, voluptatem non esse bonum : non esse definitam autem propterea dicebant voluptatem, quod non est eadem, sed intentionem et remissionem admittit. Si ergo in ipsa voluptate majus et minus spectaretur, verum eorum esset argumentum : nunc vero in ipsa voluptatis perceptione intentio hæc et remissio locum habet, quia qui eam percipiunt magis percipiunt aut minus : quod quidem in virtutibus etiam videtur usu venire : alii enim magis alii minus sunt tum justi tum fortes, ideoque vel magis vel minus juste agere ac temperanter vivere nobis licet, neque tamen idcirco indefinitæ sunt virtutes : eodem modo ipsa voluptas per se non est indefinita, sed in iis qui voluptate perfunduntur intentionem illam admittit ac remissionem, quia neque dolore in omnibus vacat, neque similiter in cunctis est : quemadmodum et in sanitate evenit, nam quum ipsa sit definita, in hominibus sanis tamen intenditur aut remittitur : non enim eadem in omnibus temperatio corporis et convenientia est, neque in eodem semper est una, sed modo in majus, modo in minus transit, et nunc aliquis firmissimo corpore est, nunc minus comoda valetudine utitur. Tale igitur quiddam etiam in voluptatibus evenire potest.

Quin etiam illinc colligebant, voluptatem bonum non esse : voluptas est motus quidam et generatio : motus vero et generatio imperfecta sunt : quod autem imperfectum est, non est bonum : bonum enim est perfectum : voluptas ergo non est bonum. Falsa autem eorum

* Cap. 3. Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ κτλ. — ** Λέγουσι δὲ τὸ μὲν ἀγαθὸν ὠρισθαι κτλ. — *** Τελειὸν τε τὰ ἀγαθὸν τιθέντες κτλ.

κίνησις, οὐτα γένεσις ἔστιν ἡ ἡδονή. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι κίνησις, δῆλον ἐκείθεν.

* Πᾶση μὲν γὰρ κινήσει δοκεῖ οἰκείον εἶναι τάχος καὶ βραδυτής^ο· καὶ εἰ μὴ αὐτὴ τις πρὸς ἑαυτὴν βραδεῖα ἢ ταχέα φαίνεται τῷ τάχῳ ἑαυτῶν καὶ βραδίων κινεῖσθαι τὰ κινούμενα, οἷα ἔστι τὰ ἀνωμάλως κινούμενα, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο γούν θεωρούμενα ταχέως ἢ βραδέως κινεῖσθαι λέγονται· καθάπερ ἡ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις ἡμαλὴ μὲν ἔστι καθ' ἑαυτήν, πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀστέρων θεωρουμένη κίνησιν, ταχέα λέγεται. Πᾶση μὲν οὖν κινήσει τὸ τάχος, καὶ ἡ βραδυτής οἰκείον ἔστι· τῇ δὲ ἡδονῇ οὐ προσήκει· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἔστι κίνησις. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἡδονῇ ταῦτα, δῆλον. Ἡσθῆναι μὲν γὰρ λέγεται τις ταχέως, ὥσπερ ὄργισθῆναι, διὰ τὸ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸς τὸ ἡδεσθαι ἀπὸ τοῦ μὴ ἡδεσθαι κινήσθαι· ἡδεσθαι δὲ ταχέως ἢ βραδέως, οὐκέτι ε· οὔτε πρὸς ἑαυτόν, καθάπερ τὰ ἀνωμάλως κινούμενα, οὔτε πρὸς ἄλλο, καθάπερ τὰ ἡμαλία. Τὸ δὲ βραδίζειν καὶ αὐξεσθαι, καὶ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ πάντα ὅσα κινήσεως ἔστι, μετὰ τῆς ταχυτήτος^β θεωροῦνται καὶ τῆς βραδυτήτος^α· μεταβάλλειν μὲν γὰρ λέγεται τις εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως ἢ βραδέως, ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως ἢ βραδέως οὐκ ἔστιν. Ὅρος γάρ ἔστι κινήσεως ἡ ἡδονή, καὶ ἡρεμία τις, καὶ οὐδέ που αὐτὴ δύναται κινήσεως εἶναι. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι κίνησις ἡ ἡδονὴ δῆλον.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ γένεσις ἔστιν· εἰ γὰρ ἡ ἡδονὴ γένεσις, ἡ λύπη ἂν εἴη φθορά, καὶ ἔσται ὧν ἡ ἡδονὴ γένεσις, τοῦτων ἡ λύπη φθορά· οὐ γὰρ τοῦ τυχόντος φθειρομένου τὸ τυχόν γίνεται, ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται τι, εἰς τοῦτο καὶ διαλύεσθαι πέφυκεν.

*** Ἐπειδὴ λέγουσι τὴν λύπην ἐνδείαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν, εἴη ἂν ἡ ἡδονὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις· ταῦτα δὲ σωματικά ἔστι τὰ πάθη. Εἰ δὲ ἔστιν ἡ ἡδονὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτο ἂν καὶ ἔχοι τὴν ἡδονὴν, καὶ ἡδεσθαι δύναται, τὸ σῶμα ἄρα ἡδεῖται, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἡδονή. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές· τὸ γὰρ ἡδεσθαι τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ. Οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ γένεσις τις καὶ ἀναπλήρωσις ἔστιν, ἀλλὰ ἔπεται τῇ ἀναπλήρωσει, καθάπερ καὶ τῇ ἐνδείᾳ ἡ λύπη· γινομένης μὲν γὰρ ἀναπλήρωσεως ἡδόμεθα, τεμνόμενοι δὲ λυπούμεθα.

**** Δοκεῖ δὲ γενέσθαι αὐτὴ ἡ δόξα ἀπὸ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν περὶ τὴν τροφήν λυπῶν καὶ ἡδονῶν· ἐνδεῖς γὰρ γεγονότες καὶ προλυπηθέντες ἡδόμεθα τῇ ἀναπλήρωσει. Τοῦτο δὲ οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· Ἄλυποι γὰρ εἰσιν αἱ τε μαθηματικά, καὶ αἱ ἐν ταῖς αἰσθησεσὶ· καὶ γὰρ καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀκοὴν ἡδοναί, καὶ κατὰ τὴν ὄσφρησιν, καὶ κατὰ τὴν ὄρασιν, μηδεμίᾳς προηγησαμένης λύπης γίνονται, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεμίᾳ αὐτῶν ἐνδείας ἀναπλήρωσις. Ἐτι δὲ καὶ ἐλπίδες καὶ μνημαί^α τῶν ἀγαθῶν ἡδίστα εἰσιν·

minor propositio est : quia neque motus neque generatio est voluptas. Non esse autem motum, vel hinc apparet.

Omnis enim motus propria videtur esse celeritas et tarditas : et si non ipse per se tardus videtur aut celer, propterea quod celerius se ipso aut moventur ea quæ in motu sunt, qualia sunt quæ inæqualiter moventur, sed certe alterius respectu aut celeriter aut tarde moveri dicuntur : sicut cæli motus per se quidem est æqualis, cum siderum vero motu comparatus, celer esse dicitur. Omnis igitur motus celeritas et tarditas propria est : at voluptati non convenit : voluptas ergo non est motus. Hæc autem in voluptate non inesse liquet. Quippe cito delectatus esse, sicut succensusse aliquis dicitur, quia brevi tempore a voluptate non percepta ad percipiendam voluptatem transit : at cito aut tarde delectari, non item : et hoc quidem nec sui respectu, sicut ea quæ inæqualiter moventur, neque alterius respectu, ut illa quæ æqualiter moventur. Incedere autem et crescere, item mutari, reliquaque quæ ad motum referuntur, cum celeritate ac tarditate : celeriter enim aliquis aut tarde ad voluptatem traduci dicitur : sed ut celeriter voluptatis munere aut tarde fungamur, fieri non potest. Quasi enim terminus quidam motionis voluptas est et quies, nequiquam vero ipsa potest esse motio. Motionem ergo non esse voluptatem ex his apparet.

Præterea ne ortus quidem est : si enim ortus sit voluptas, interitus fuerit dolor, et quorum ortus voluptas, eorum interitus erit dolor : neque enim cujuslibet rei interitu quævis oritur, sed ex quo quid oritur, in hoc etiam dissolvi et abire solet.

Quoniam autem dicunt dolorem ejus quod secundum naturam est, penuriam esse, fuerit voluptas ejus quod secundum naturam est expletio : at hi sunt affectus corporis. Quodsi ejus quod secundum naturam est, expletio est voluptas, id in quo fit expletio etiam voluptate fruatur, ac delectari queat : corpus ergo delectatur, atque in hoc est voluptas. Hoc autem non est verum : delectari enim animi esse videtur. Non est ergo voluptas ortus aliquis et expletio, sed expletionem sequitur, sicut dolor penuriam : nam quum fit expletio, delectamur, et quum secamur, dolemus.

Videtur autem ex corporeis iisque qui in alimento versantur doloribus ac voluptatibus nata esse hæc opinio : postquam enim egere cœpimus alimento et quum antegressus dolor est, expletionem delectamur. Sed hoc non in omnibus voluptatibus evenit. Carent quippe dolore tum mathematicæ, tum quæ in sensibus positæ sunt : nam et ex quæ ex auditu et odoratu et visu percipiuntur voluptates, nullo dolore antegresso, oriuntur, neque ulla in iis est penuriam expletio. Adde quod et spes et recordationes honorum sunt jucundissimæ : sed

* Οὐδ' εἶναι κίνησιν κτλ. — ** Γένεσις τι πῶς ἂν εἴη κτλ. — *** Καὶ λέγουσι δὲ τὴν λύπην κτλ. — **** Ἡ δόξα δ' αὐτὴ δοκεῖ κτλ.

αὶ δὴ κατὰ ταύτας ἡδοναὶ τίνος εἰσὶ¹ γενέσεις; οὐδενὸς γὰρ ἔνδεια ἐν αὐτοῖς προηγῆσαστο, οὐ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις· ὅθεν φανερόν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ γένεσις.

* Ἐτεροὶ δὲ ἀξιοῦσι μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, προφέροντες τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν. Πρὸς οὗς ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα ἡδέα, ἀ τοῖς φαύλοισι ἡδέα δοκεῖ· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα ταῦτά ἐστιν, οἷητέον ἤδη αὐτὰ καὶ ἡδέα ἀπλῶς εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον ἡδέα· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινά, ἢ γλυκεῖα ἢ πικρὰ ἀπλῶς ὑγιεινά, ἢ γλυκεῖα, ἀλλὰ αὐτοῖς· ἐπεὶ οὐδὲ λευκὰ ἀπλῶς τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖσι λευκὰ· φανερόν δὴ, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τούτων τῶν λόγων δόξειεν ἂν ἡ ἡδονὴ μὴ ἀγαθὸν εἶναι. Μάλιστα μὲν γάρ, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἡδοναὶ αἱ παρὰ τοῖς μοχθηροῖς ἡδοναὶ· ἐπειτα, εἰ καὶ ταύτας ἡδονὰς εἶναι δώσομεν, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη, διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀπλῶς φαύλην εἶναι· οὐ γὰρ μία ἔστιν ἡ ἡδονὴ τῶν εἰδῶν, ἀλλὰ πολλαί. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὰς μὲν φαύλας εἶναι, τὰς δὲ ἀγαθὰς· ἔτεροι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν καὶ ἐπαινετῶν ἡδοναί, καὶ ἄλλαι αἱ ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν· καὶ αἱ μὲν ἀγαθαί, αἱ δὲ φευκταί. Ὡσπερ τὸ πλουτεῖν ἢ υγιάνειν· ἔστι γὰρ πλουτεῖν καλῶς κτώμενον ὅθεν ἀδικεῖται^m οὐδεὶς, καὶ ἔστιν αἰσχρῶς πλουτεῖν, προδόντα τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἢ ἑξανδραποδισάμενον τοὺς οἰκίους· καὶ ἔστιν υγιάνειν καλῶς ἀνθρωπικῇ διαίτη χρώμενον, καὶ κακῶς, ὅταν οὐχ ὅθεν δεῖ κτησάμεθα τὴν ὑγίειαν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. Ἐν αὐτῶν δὲ τρόπον ἐπὶ τῶν ἡδονῶν. Καὶ ὅπως ἔτεροι εἰσι τῶν εἰδῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ μουσικοῦ ἡδονήν, μὴ ὄντα μουσικόν, ἢ τὴν τοῦ δικαίου μὴ ὄντα δίκαιον· ὅθεν φανερόν, ὅτι ἄλλη ἔστι τῶν εἰδῶν ἡ τοῦ μουσικοῦ ἡδονή, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ δικαίου· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Οὐ τοίνυν εἰ ἡ τῶν φαύλων ἡδονὴ κακόν, ἤδη ἀπλῶς ἡ ἡδονὴ φευκτόν ἐστιν.

** Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τοῦ κόλακος καὶ τοῦ φίλου τὴν ἡδονὴν ἐδόκει μὴ εἶναι ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ κόλαξ ψέγεται, ὅτι πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖ, ὁ δὲ φίλος ἐπαινεῖται, ὅτι μὴ πρὸς ἡδονήν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν. Ὅθεν δοκεῖ συνάγεσθαι, τὴν ἡδονὴν ἐπονειδίστον εἶναι. Οὐ τοῦτο δὲ ἀπὸ τούτων συνάγεται, ἀλλὰ μάλλον ὅτι διάφοροί εἰσι τῶν εἰδῶν αἱ ἡδοναί· καὶ ἡ μὲν ἐπαινεῖται, ἡ δὲ ἐπονειδίστος ἐστιν. Ὅτι γὰρ καὶ ὁ φίλος ἡδύς ἐστιν, καὶ ἡδονὴν ἔχει τῶν φίλων, τίς ἀγνοεῖ; φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡδονὴ ἔστι τοῖς συνοῦσι παρ' ἑκατέρου. Καὶ ἡ μὲν τοῦ κόλακος διαβάλλεται, ἐπαινεῖται δὲ ἡ τοῦ φίλου.

Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐπονειδίστον εἶναι ἐδόκει ἡ ἡδονή. Καὶ γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐλοιτο νοῦν ἔχων ἡδεσθαι διὰ βίου τὴν τῶν παιδίων ἡδονὴν διανοούμενος καὶ χαίρων, ὡσπερ ἐκεῖνα, οὐδ' ἄλλο τιⁿ αἰσχρὸν ποιεῖν, ἢ αἰδοῦτο

sperandi et recordandi voluptates cujus tandem rei ortus sunt? nullius enim rei penuria in iis antegressa est, cujus expletio consequatur : unde patet, voluptatem non esse ortum.

Alii rursus negant voluptatem bonum esse, probro-
sis voluptatibus in medium allatis. Quibus illud re-
spondemus, non esse hæc jucunda, quæ improbis jucunda
videantur : non enim si hominibus male affectis jucunda
ea sunt, protinus absolute jucunda esse existimandum
est, sed his tantum jucunda : quemadmodum nec ea
quæ sunt ægris salubria, aut dulcia aut amara, simpliciter
salubria, aut dulcia sunt, sed ipsis : quum ne alba quidem
simpliciter sint, quæ lippientibus alba videntur : mani-
festum igitur est, ne his quidem rationibus probari volupta-
tem non esse bonum. Primum quidem, quia voluptates
non sunt, quæ improbis videntur : deinde, quia licet has
demus voluptates esse, non tamen propterea necesse est,
voluptatem absolute malam esse : neque enim una spe-
cie est voluptas, sed multæ. Neque quidquam obstat,
quominus aliæ malæ, aliæ bonæ sint : nimirum aliæ vo-
luptates sunt quæ ex rebus honestis et laudabilibus,
aliæ quæ ex turpibus et flagitiosis capiuntur : siquidem
aliæ bonæ, aliæ fugiendæ sunt. Velut divitem aut sanum
esse : potest enim fieri ut aliquis sine ullius injuria se
collocupletet et divitias quærat, potest et fieri, ut tur-
piter aliquis rem familiarem augeat, si patriam suam
prodat aut propinquos in servitutum redigat : sic et recte
valetudini servire potest aliquis, si victum quo uti solent
homines adhibeat, et male, si non unde oportet valetudini
operam det : eodemque modo in reliquis rebus. Eadem
porro et voluptatum ratio est. Sunt enim omnino specie
diversæ, verbi causa, voluptate musici frui nequit, qui non
sit musicus, aut justus, qui non sit justus : unde apparet
aliam specie esse musici, aliam justus voluptatem : simi-
literque in reliquis rebus. Quare si improborum voluptas
est malum, non continuo voluptas prorsus fugienda est.

Quin etiam e differentia adulatoris et amici volu-
ptatem non esse bonum apparet. Etenim adulator repre-
henditur, quod omnem hominum conversationem ad
voluptatem refert ; at amicus laudatur, quod non ad
voluptatem, sed ad veritatem et bonum eam trahit.
Unde sequi videtur, probrosam esse voluptatem. Quod
tamen minime ex his colligitur, sed potius voluptates
specie inter se differre : aliamque laudabilem, aliam
probrosam esse. Quippe amicum et jucundum esse et
aliquam amico afferre voluptatem, quis ignorat ? mani-
festum igitur est, utrumque familiaribus aliquam com-
parare voluptatem. Quocirca voluptas ab adulatore
accepta reprehenditur, ab amico allata collaudatur.

Præterea et eo nomine reprehendenda esse videbatur
voluptas. Nempe nemo prudens tota vita e puerilibus
cogitationibus et gaudiis, quibus puerorum animi ex-
plentur, voluptatem capere velit, aut aliud flagitium

* Πρὸς δὲ τοὺς προφέροντας κτλ. — ** Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος κτλ.

διὰ βίου· διὰ τοῦτο δὲ οὐδεμία ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν φαῦλον εἶναι. Οὐ γὰρ φεύγει ὁ νοῦν ἔχων τὴν παιδικὴν ζωὴν, καὶ τὸ αἰσχρὰ πράττειν διὰ τὴν ἐκείθεν ἡδονῆν, ἀλλὰ αὐτὰ δι' ἑαυτὰ εἶσι φευκτά εἰσιν.

* Ἐπει καὶ πολλὰ πρὸς ἡδονὴν φέροντα διώκομεν οὐ διὰ τὴν ἡδονὴν, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ δι' ἑαυτὰ εἰσιν αἰρετά· τὸ γὰρ ὄρᾶν, καὶ μνημονεύειν, καὶ εἰδέναι, καὶ τὰς ἀρετὰς ἔχειν ἐλοίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέρει ἡδονήν· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἔπονται τούτοις ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· βουλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ εἰ μηδεμία γένοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή· ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσα ἡδονὴ αἰρετὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ ὅτι εἰσὶ τινες αἰρεταὶ ὁ καθ' ἑαυτὰς διαφέρουσαι τῷ εἶδει τῶν φασύλων, ἢ ταῖς αἰτίαις ὅθεν γίνονται, ὁῦλον εἰσιν εἶναι.

(Scripsi : * ἕκαστος] cod. ἕκαστον. — ^b οὐκέτι], cod. οὐκ ἔτι. — ^c οὐδ' ἂν] cod. οὐ δ' ἂν. — ^d οὐδέ] cod. οὔτε. — ^e βραδυτής] vid. Herodian. ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσωδίας p. 30 ed. Schmidt; cod. βραδύτης. — ^f βραδύτης] cod. βραδύτης. — ^g οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^h ταχυτήτος] vid. Herodian. l. c.; cod. ταχύτητος. — ⁱ βραδυτήτος] cod. βραδύτητος. — ^k μνήμαι] cod. μνήμαι. — ^l εἰσὶ] cod. εἰσιν. — ^m ἀδικεῖται] cod. ἀδικεῖται. — ⁿ ἄλλο τι] cod. ἄλλό τι. — ^o αἰρεταὶ] vulgo ἀρεταί. —

Κεφ. γ'.

Περὶ τοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις ἡ ἡδονή.

* Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης ταῦτά ἐστιν· ζητούμεν δὲ ἡδὴ περὶ αὐτῆς τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τι· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν καταφανὲς ἄνωθεν ἀναλαβοῦσι τὸν λόγον. Ἔστι τοίνυν ἡ ἡδονὴ τελεία. Καὶ καθάπερ ἡ δρασὶς καθ' ὄντιναοῦν χρόνον τελεία ἐστί, καὶ οὐκ ἔστι λαβεῖν μέρος τοῦ ἐν τῷ ὄρᾳ χρόνου καθ' ὃν γίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρᾳ· ἐν γὰρ ἑκάστῳ μέρει ἀτελής ἐστίν ἡ κίνησις, καὶ ἑτέρα τῷ εἶδει· τὰ γὰρ μέρη τῆς κινήσεως διαφέρουσι, καὶ τῆς ὅλης κινήσεως καὶ ἀλλήλων, ὡσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομίας· τῆς γὰρ ὅλης ποιήσεως, φέρε εἰπεῖν, τοῦ ναοῦ ἑτέρα ἡ τῶν λίθων σύνεσις, καὶ ἄλλη ἡ τῶν κιόνων κατασκευὴ^a, καὶ διαφέρουσι πρὸς τε ἀλήλας καὶ πρὸς τὴν ὅλην οἰκοδομίαν· ἡ μὲν γὰρ τελεία· καὶ γὰρ οὐδενὸς ἐλλείπει τῶν δεόντων· ἡ δὲ τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ τριγλύφου ἀτελής· μέρους γὰρ οἰκοδομῆσις ἑκατέρα. Τῷ εἶδει οὖν διαφέρουσι, καὶ ὅλος οὐκ ἔστιν ἐν ὁμοῦν χρόνου μέρει, δηλονότι τοῦ κατὰ κίνησιν χρόνου, τελείαν λαβεῖν κίνησιν· κατὰ τὸ εἶδος δὲ ζητεῖται ἐν τῇ τελείᾳ κινήσει, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρᾳ χρόνῳ ἡ τελεία κίνησις ἀποτε λείπεται. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν κινήσεων. Καὶ γὰρ ἡ φορὰ διάφορα εἶδη κινήσεως περιέχει. Καὶ γὰρ ἄλισις, καὶ πτήσις, καὶ βადίσις, πᾶσαι φοραὶ μὲν εἰσὶ, διαφέρουσι

admittere, ut per omnem vitam delectetur : ideoque ne sic quidem ullo modo necesse est, ut voluptas malum sit. Neque enim vir prudens vitam puerilem et turpia facta ob voluptatem inde percipiendam, sed ipsa per se fugit, quia fugienda sunt.

Nam etiam multa quæ ad voluptatem ferunt persequimur, non ob voluptatem, sed quia ipsa per se expetenda sunt : quippe videre, meminisse, scire et virtutibus esse præditi velimus, etiamsi ea nullam nobis afferant voluptatem : num autem necessario his voluptates succedant, nihil interest : quia etiamsi ex iis nulla voluptas accipitur, tamen hæc nobis ipsis exoptemus : non esse igitur omnem voluptatem expetendam et bonum, nonnullasque per se expetendas esse; vel specie vel causis ex quibus oriuntur ab improbis differentes, perspicuum videtur esse.

Cap. III.

Voluptatem non esse motum.

Hactenus ea quæ de voluptate ac dolore dicuntur : jam vero ipsi quid sit aut qualis res sit, videbimus : quod planum fiet, si paulo altius disputationem repetiverimus. Est ergo voluptas perfecta. Et quemadmodum quovis tempore perfectus est visus, neque pars temporis quo videmus sumi potest, quo nimirum fiat illud, sed omni tempore locum habet : in quavis enim parte imperfectus est motus et specie separatus : quippe motus partes tum a toto motu, tum singulæ inter se differunt, sicut in ædificatione : totius enim operis, exempli gratia, templi alia est lapidum coagmentatio, alia columnarum extractio, quæ quidem inter se et a tota differunt fabrica : illa enim est perfecta : quoniam nulla re necessaria deficitur : at vero basis et triglyphi fabrica adhuc imperfecta est : utraque enim partis structura est. Differunt ergo specie, omninoque fieri nequit, ut in ulla temporis parte, quod quidem motus respectu dicitur, motus specie perfectus sumatur, quod in motu perfecto quæritur, sed toto omnis temporis spatio perfectus efficitur motus. Eadem quoque incessus et reliquorum motuum ratio est. Diversas quippe motuum species in iis continet loci mutatio. Saltus enim, volatus et ingressus omnes quidem loci mutationes sunt, sed

Περὶ πολλὰ τε σπουδὴν κτλ. — ** Cap. 4. Τί δ' ἐστὶν ἡ ποῖόν τι, καταφανέστερον κτλ.

δὲ ἀλλήλων κατ' εἶδος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν φορῶν τούτων διάφορα εἶδη γίνεταί βαδίσσεως. Οἱ γὰρ ἔροι διάφοροι, τὸ πόθεν, καὶ ποῖ· τῶν ἄλλων δὲ διαφόρων ὄντων, διάφορα καὶ τὰ εἶδη τῆς βαδίσσεως· τῆς γὰρ ἐν τῷ σταδίῳ βαδίσσεως τὸ μέρος διαφόρους ἔχει τοὺς ὁρους πρὸς τὴν ὄλην βάδισιν· καὶ οὐ μόνον πρὸς τὴν ὄλην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη. Εἰ γὰρ εἴη ἡ βάδισις ὄλη ἀπὸ τοῦ α' ἐπὶ τὸ ε', ἢ ἀπὸ τοῦ α' ἐπὶ τὸ γ' διάφορος ἂν εἴη κατὰ τοὺς ὁρους, τῆς τε ὄλης, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ γ' ἐπὶ τὸ δ', καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ δ' ἐπὶ τὸ ζ', καὶ ἔτι τῆς ἀπὸ τοῦ ζ' ἐπὶ τὸ ε'. Διαφόρων δὲ ὄντων τῶν ἄλλων, καὶ αὐταὶ διάφοροι ἂν εἴεν τῶν εἰδῶν. Εἰ γὰρ γραμμὴν^β ἐκάστη βάδισις διεπορεύετο^ο, τὴν αὐτὴν οὔσαν τῶν εἰδῶν, ἄλλο ἢν' ἀλλ' ἐπεὶ ἐκάστη γραμμὴ ἐν τόπῳ ἐστίν, οἱ δὲ τόποι διάφοροι, διὰ τοῦτο διάφοροι εἰσὶν αἱ κινήσεις. Τοὺς μὲν οὖν ἀκριβεῖς περὶ κινήσεως λόγους ἐν ἄλλοις ἐποίησάμεθα. Τοῦτο δὲ μόνον ἐνταῦθα εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι οὐκ ἐν παντὶ χρόνῳ τελεία ἐστὶν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν τῷ ὄλῳ. Αἱ δὲ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὄλου χρόνου κινήσεις ἀτελεῖς εἰσι, καὶ διαφέρουσι ἀλλήλων τῶν εἰδῶν· εἴπερ οἱ ἔροι τῆς κινήσεως τὸ πόθεν καὶ ποῖ, τὴν κίνησιν εἰδοποιούσι. Τῆς δὲ ἡδονῆς τὸ εἶδος ἐν ὄλω χρόνῳ τελείον ἐστίν. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡ ἡδονή, καὶ ἡ κίνησις ἕτεραί εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ ὄλον τι καὶ τέλειον ἐστίν, ἡ δὲ κίνησις οὐκ ἐν παντὶ χρόνῳ τελεία, καὶ ὅτι κίνησιν μὲν ἄνευ χρόνου οὐκ ἐνδέχεται^δ εἶναι, ἡδονὴν δὲ δυνατόν. Καὶ γὰρ ἐν μὲν τῷ νῦν καὶ τῷ ἀτόμῳ οὐ δυνατόν κινήθηναί, ἡσθῆναι δὲ δυνατόν ὄλην καὶ τελείαν ἡδονήν.

* Ἐκ τούτων δὲ δῆλον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ κίνησις ἡ ἡδονή, ἀλλ' οὐδὲ γένεσις. Οὐ γὰρ πάντων ἀπλῶς γένεσις ἐστίν, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὄλων, ἐπεὶ μὴ δὲ δράσεώς ἐστὶ γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος· ὅτι ὄλον τι ἕκαστον αὐτῶν ἐστίν, καὶ οὐ μεριστόν, οὐδὲ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς ἐπὶ τὸ τέλειον ἐρχεται, ἀλλ' ἐν ὄλω χρόνῳ ὄλον τι καὶ τέλειον ἕκαστον αὐτῶν ἐστίν. Ὡς τε^ο γὰρ μονάς οὐ τὸ μὲν τελεία ἐστίν, τὸ δὲ ἀτελής, καὶ τῷ χρόνῳ τελειοῦται, οὔτε ἡ στιγμή· τὸ τε^δ δὲ ὄλον ἐν παντὶ μέρει τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὄλωμεν, τελείον ἐστίν· καὶ ὄλω πάσης αἰσθήσεως ἐνέργεια πρὸς τὸ οἰκείον αἰσθητὸν ἐνεργούσης τελεία ἐστὶν ἐν παντὶ μέρει τοῦ χρόνου.

(Scripsi. ^α κατασκευή] cod. κατασκευή. — ^β εἰ γὰρ γραμμὴν] cod. εἰ γὰρ καὶ γραμμὴν. — ^ο διεπορεύετο] cod. διαπορεύεται^δ — οὐκ ἐνδέχεται] cod. οὐκ ἐνδέχεται. — ^ο Ὡς τε] vulgo Ὡς τε. — ^δ τὸ τε] vulgo τό, τε.—)

Κεφ. δ'.

Περὶ τοῦ, ὅτι πᾶσαν ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

** Ἐπεταὶ δὲ ταῖς ἐνεργεῖαις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς

specie inter se differunt : neque hoc tantum, sed in singulis etiam his loci mutationibus diversæ incessus species existunt. Unde enim et quo diversi sunt termini : diversi autem quum sint termini, diversæ quoque incessus species existunt : scilicet pars illius qui in stadio est incessus diversos ad totum incessum habet terminos : neque solum ad totum, sed etiam ad reliquas partes. Si enim totus incessus esset ab A ad E, qui ab A ad G esset, tum a toto, tum ab eo qui a G ad D esset, differret terminis, tum ab eo qui a D ad Z, et ab eo qui a Z ad E. Quum autem diversi sint termini, ipsos quoque specie inter se differre apertum est. Si enim singuli incessus lineam specie eandem transirent, aliud esset : quum vero in loco aliquo singulæ sint lineæ, loci autem sint diversi, ideo diversi quoque sunt motus. Cæterum de motu subtiliter in aliis libris a nobis disputatum est. Illud tantum hic dicere necesse est, non omni tempore perfectum esse motum, sed in toto. Qui autem in partibus temporis totius sunt motus, sunt imperfecti, specieque inter se differunt : siquidem motus ipsius termini, unde videlicet et quo, species efficiunt. Voluptatis vero species quovis tempore est perfecta. Unde apparet, voluptatem motumque inter se differre : et voluptas quidem, præterquam quod perfecta est, tota est, motus vero non omni tempore est perfectus, deinde sine tempore motum esse non posse liquet, voluptatem posse. In præsentem enim et temporis puncto moveri nihil potest, potest vero aliquis tota et perfecta voluptate perfundi.

Ex his perspicuum est, non modo non motum esse voluptatem, sed ne ortum quidem. Neque enim omnino omnium rerum ortus est, sed earum duntaxat quæ dividi possunt et quæ non sunt totæ, quum nec visus, nec puncti, neque unitatis sit ortus, quia illorum unumquidque totum est, neque dividi potest, neque temporis progressu ab imperfecto in perfectum transit, sed quovis tempore eorum unumquidque totum atque integrum quiddam et perfectum est. Neque enim unitas partim perfecta, partim imperfecta est, neque tempore perficitur, ut nec punctum : sicut videre in qualibet temporis parte quo videmus, est perfectum : denique cujuslibet sensus, qui in illo quod sub eum sensum cadit operatur, in qualibet temporis parte perfecta est muneris functio.

CAP. IV.

Omnem muneris functionem a voluptate perfici.

Sensus autem efficaciam mentisque agitationem se-

* Ἐκ τούτων δὲ δῆλον κτλ. — ** Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν κτλ.

διανοίας ἢ ἡδονῆς, καὶ μάλιστα ὅταν ὑγιαίνουσαι τελειοτάτην προβάλλονται τὴν ἐνέργειαν, καὶ περὶ τὸ κάλλιστον ἐνεργῶσιν, ἢ μὲν αἰσθησις τῶν αἰσθητῶν, ἢ δὲ διάνοια τῶν διανοητῶν. Τηνικαῦτα γὰρ μάλιστα καὶ τελείως ἐνεργεῖ ἢ ἐνέργεια, ἢ ἢ ἐνεργοῦσα ἕξις. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ταύτην ἐνεργεῖν εἰπεῖν, ἢ ἐκείνην ἐπειδὴν γὰρ ὑγιῶς τε καὶ τελείως ὀρώμεν καὶ τὸ κάλλιστον ὀρώμεν τῶν δρατῶν, τελειοτάτη γίνεται ἢ ἐνέργεια ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἢ δὲ τελειοτάτη, καὶ ἡδίστη. Ὅτι δὲ γίνεται κατὰ τὴν διάνοιαν ἡδονῆς, καὶ καθ' ἑκάστην αἰσθησιν, φανερόν· φαμέν γὰρ διανοήματα ἡδέα εἶναι, καὶ θεωρήμασι χαίρομεν, καὶ δράμασιν ἡδόμεθα, καὶ ἀκουσμασι, καὶ μάλιστα ὅταν τελείως τε ἐνεργῶμεν, καθὼς εἴρηται, καὶ τὰ βέλτιστα ὀρώμεν, ἢ θεωρῶμεν, ἢ ἄλλως αἰσθανώμεθα. Τοιούτων γὰρ ὄντων τῆς τε αἰσθήσεως, καὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῆς διανοίας, καὶ τῶν διανοητῶν, αἰ ἐστὶ ἡδονῆς, ἕως ἂν ἢ διάνοια καὶ ἢ αἰσθησις πάσχη ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων.

* Ἐπεταί τοίνυν τῇ ἐνέργειᾳ ἢ ἡδονῇ, καὶ τελειότης τις ἐστὶν αὐτῆς. Τελειοὶ δὲ οὐχ ὡς ἕξις τὸν ἔχοντα ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα ἄγουσα· ὡσπερ τὸν δυνάμει οἰκοδόμον ἢ οἰκοδομικὴ τελειοί, καὶ ἐνεργεῖα ποιεῖ οἰκοδόμον, καθάπερ οὐδὲ ἢ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἰτία εἰσι τοῦ ὑγιαίνειν· ἢ μὲν γὰρ αὐτὴ ποιεῖ μὴ οὔσα τὴν τοῦ ὑγιαίνειν ἐνέργειαν, ὁ δὲ συντηρεῖ καὶ φυλάττει, καὶ ὅπως παραμεινῆς ζητεῖ. Ἐτι δὲ οὐδ' ὡσπερ τὸ αἰσθητὸν τελειοί τὴν αἰσθησιν, ἢ τὸ διανοητὸν τὴν διάνοιαν, οὕτω καὶ ἢ ἡδονῆς τελειοί τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Ἡ μὲν γὰρ ἕξις, καὶ τὸ ἀντικείμενον, ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα προάγουσι τὴν ἐνέργειαν· ἢ δὲ ἡδονῆς τῇ ἐνεργεῖα γενομένη συμπεφυκυῖα συντηρεῖ καὶ φυλάττει. Πείθει γὰρ ἐνεργεῖν ἢ ἐπ' αὐτῷ ἡδονῆς, καὶ ἐστὶ τῇ ἐνεργεῖα καθάπερ ἐπιγινόμενον τέλος, ὡσπερ ἢ ὄρα τοῖς ἐν ἀκμῇ· καὶ ἔπεται αἰ ταύτη ἢ ἕως ἂν ἢ ἢ τε αἰσθησις καὶ ἢ διάνοια, καὶ περὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ διανοητὸν ἐνεργῆς, καὶ μάλιστα, ὅταν εὔ καὶ ἀριστα ἔχωσι, καὶ περὶ τὸ ἀριστον ἐνεργῶσιν.

** Ἀπορήσεις δ' ἂν τις εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, πῶς οὐδεὶς οὕτως ἐνεργῶν συνεχῶς ἡδέεται. Πρὸς δὲ ῥητέον, ὅτι κάμνει πάντα τὰ ἀνθρώπεια, καὶ οὐ δύναται συνεχῶς ἐνεργεῖν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡδεσθαι δύναται συνεχῶς, ἐπεὶ ἢ ἡδονῆς τῇ ἐνεργεῖα ἀκολουθεῖ· ἐνια δὲ τέρπει μὲν νεωστὶ φανέντα, χρόνον δὲ τινα συνεθισθέντα οὐχ οὕτως ἡδέα δοκεῖ. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅσπερ ἔφην. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον παρακέλεται ἢ διάνοια, καὶ ἐπιτεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὡσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δὲ οὐ γίνεται τοιαύτη ἢ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη· διὰ τοῦτο καὶ ἢ ἡδονῆς ἀμαυροῦται.

quitur voluptas, maxime quum bene affecti sensus perfectissimam muneris functionem sibi proponunt et circa rem sensibilium pulcherrimam sensus et intelligibilium mens versantur. Tum enim maxime et perfecte efficacia illa aut efficax habitus munere suo fungitur. Nihil enim interest, utrum hunc an illam munus suum explere dicas : nimirum quum incolumi acie et perfecte videmus et quidem pulcherrimam rerum aspectabilium videmus, perfectissima existit efficacia : similiterque de mente et reliquis sensibus iudicandum : quæ vero perfectissima est, jucundissima quoque sit oportet. Jam vero et animi et singulorum sensuum aliquam voluptatem esse manifestum est : nam cogitationes jucundas esse dicimus, et præceptis gaudemus, et spectaculis auditionibusque delectamur, maxime quum perfecte his rebus operam damus, ut dictum est, atque ea quæ optima sunt videmus, vel contemplamur, vel alio sensu percipimus. Tales enim quum et sensus sint resque sensibiles et mens cum rebus intelligibilibus, semper erit voluptas, donec mens et sensus objectu aliquo afficiatur.

Sequitur igitur efficacia voluptas, estque ejus quasi quædam perfectio. Perficit autem non quemadmodum habitus hominem illo præditum ab eo quod potentia est ad actum deducendo : ut cum qui potentia est architectus architectura perficit, actuque architectum facit, sicut ne sanitas quidem et medicus eodem modo causæ sunt, ut aliquis valeat : altera quippe, licet non ipsa talis sit, sanitatis inducit actum, alter conservat et custodit, et operam dat, ut permaneat. Præterea non quemadmodum res sensibilis perficit sensum, aut intelligibilis intellectum, sic voluptas etiam eorum qui ipsa fruuntur, efficaciam perficit. Habitus enim et objectus aliquis ab eo quod potentia est ad id quod est actu efficaciam promovent : voluptas vero, quum ipsi quasi quæ locum habet, cognata sit efficaciam, conservat eam et custodit. Impellit videlicet ad efficaciam voluptas inde percipienda, estque quasi finis quidam efficaciam accedens, ut venustus hominibus ætate florentibus adjuncta : sequiturque hanc semper, donec sensus est et mens, ac circa res sensibiles et intelligibiles versatur, maximeque quum optime se habent atque in re optima operantur.

Quodsi ita se res habet, dubitaverit aliquis, qui fiat, ut nemo qui eo modo operatur, perpetuo delectetur. Ad quod respondendum est, omnia mortalia defatigari, neque quemquam assidue aliquid agere atque moliri posse. Quare ne delectari quidem assidue potest, quoniam voluptas actionem sequitur : nonnulla vero recens oblata delectant, sed aliquamdiu usu cognita non perinde jucunda videntur. Cujus rei illa, quam dixi, causa est. Principio enim incumbit in ea cogitatio, et contente in iis suo munere fungitur, ut qui defixis oculis rem aliquam intuentur : postea vero non amplius talis est muneris functio, sed remissior ac negligenter : quapropter voluptas quoque obscuratur.

* Τελειοί δὲ τὴν ἐνεργεῖαν ἢ ἡδονῆς, κτλ. — ** Πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἡδέεται κτλ.

(Scripsi : * ἐνέργειαν] cod. ἐνεργείαν. — ^b ταύτη]
cod. ταύτη. — ^c ἢ τε] vulgo ἦτε. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ ὅτι φύσει διωκτὸν ἡ ἡδονή· καὶ ἐτι περὶ τοῦ ὅτι εἶδει
διαφέρουσι αἱ ἡδοναί·

* Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν ἐνέργειαν τελειοὶ ἡ ἡδονή, ἐνέρ-
γεια δὲ καὶ τὸ ζῆν, τὰ ἄρα ἐπιέμενα τοῦ ζῆν ὀρέγον-
ται τῆς ἡδονῆς, ὅτι τελειότης ἐστὶν αὐτοῦ. Πάντα δὲ
ἐφίενται τοῦ ζῆν· ὥστε δοξοῖεν ἂν πάντα ἐφίεσθαι τῆς
ἡδονῆς. Πᾶσαν γὰρ ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ αἰρετωτέραν
ποιεῖ· καὶ ἕκαστος περὶ τοῦτα καὶ ταῦτοις ἐνεργεῖ μά-
λιστα, οἷς μάλιστα ἤδεται· οἷον ὁ μουσικὸς τῇ ἀκοῇ
περὶ τὰ μέλη, καὶ ὁ φιλομαθὴς τῆ διανοίᾳ περὶ τὰ
θεωρήματα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος. Ἐπεὶ οὖν οὕτω
ποιεῖ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ καλλίω καὶ αἰρετωτέραν,
εἰκότως τὰ ὀρεγόμενά τινος ἐνεργείας, καὶ τῆς κατ'
αὐτὴν ὀρέγονται ἡδονῆς· τὰ ἄρα τοῦ ζῆν ἐπιέμενα
εὐλόγως καὶ τῆς ἐκείθεν ἐφίενται ἡδονῆς, ὅτι τὸ αἰρε-
τὸν καὶ ἐφετὸν αὐτοῖς τελειοί. Τὸ δὲ ζητεῖν ἐπὶ τοῦ
παρόντος, πότερον ποτέρου ἕνεκα αἰρετόν, ἡ ἡδονὴ διὰ
τὸ ζῆν, ἢ τὸ ζῆν διὰ τὴν ἡδονήν, ἀφείσθω. Φαίνεται δὲ
ὅτι ἀδιαιρέτᾳ εἰσι ταῦτα ἀλλήλων, καὶ οὔτε ἡδονὴν
χωρὶς ἐνεργείας οὔτε ἐνέργειαν χωρὶς ἡδονῆς εὐροί τις
ἂν· τελείωσις γὰρ ἐνεργείας ἡ ἡδονή, καὶ διὰ τοῦτο οὐ
δύναται χωρὶς εἶναι.

** Διὰ ταῦτα φαίνεται καὶ ὅτι αἱ ἡδοναὶ διαφέρουσι
ἀλλήλων τῷ εἶδει· καὶ γὰρ διαφορῶν τῷ εἶδει ἐνεργειῶν
τελειότητες οὔσαι καὶ αὐταὶ διαφοροὶ εἰσιν. Αἱ γὰρ
τελειότητες τῶν διαφορῶν εἰδῶν οὐ δύναται μὴ διά-
φοροι εἶναι τῷ εἶδει· οἷον, αἱ τῆς διανοίας ἐνεργεῖαι
τῶν τῆς αἰσθήσεως διαφέρουσι τῷ εἶδει, καὶ ἐτι αὐταὶ
ἀλλήλων· ὥστε καὶ αἱ ἡδοναί. Τοῦτο δὲ ἐστὶ φανερόν
ἐκ τοῦ πάσης ἐνεργείᾳ οἰκείαν ἡδονὴν προσεῖναι. Ὅτι
δὲ οἰκεία, ὀῖλον· καὶ γὰρ συναύζει τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰ-
κεία ἡδονή. Μάλιστα γὰρ τις ἕκαστα γινώσκει καὶ
ἐξακριβοῖ, καὶ ὅλως ἐνεργεῖ, ὅταν μεθ' ἡδονῆς τοῦτο
ποιῇ· καὶ γὰρ γεωμετρικοὶ γίνονται μάλιστα οἱ χαί-
ροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μάλ-
λον, καὶ ἕκαστον ἡ ἡδονὴ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐπιδι-
δόναι ποιεῖ. Εἰ τοίνυν τὰς ἐνεργείας συναύξουσιν αἱ
ἡδοναί, τὰ δὲ συναύξοντα οἰκεία, τὰ δὲ οἰκεῖα τοῖς
διαφοροῖς τῷ εἶδει καὶ αὐτὰ διαφορὰ κατὰ τὸ εἶδος,
φανερὸν, ὅτι αἱ ἡδοναὶ ἕτεροι τῷ εἶδει ἀλλήλων. Ἐτι
καὶ ἐκείθεν γίνεται ὀῖλον τὰς ἡδονὰς διαφορῶν εἶναι
τῷ εἶδει· καὶ γὰρ προσίστανται ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἀλ-
λότριαι ἡδοναί, καθάπερ αἱ οἰκεῖαι τελειοτέρας ποιοῦ-
σιν· ἢ γὰρ τῆς ἀληθινῆς ἡδονῆς συγγέοι ἂν βραδίως
τὴν ἐν τοῖς μαθήμασι θεωρίαν, ὅταν μὴ ἔξιν μαθημα-
τικὴν ὁ θεωρῶν ἔχη, ἀλλ' ἤδηται μάλλον αὐλοῦντος

Cap. V.

Voluptatem naturaliter consecrandam : præterea specie quoque
differre voluptates.

Quum vero omnem actum perficiat voluptas, actus
autem et vita sit, sequitur ea quæ vitæ cupida sunt
voluptatem appetere, quia ejus perfectio est. Omnia
autem vitæ cupida sunt : ita ut omnia appetere volu-
ptatem videantur. Omnem enim actum voluptas optabi-
liorem efficit : atque in iis quisque elaborat maxime
suoque munere fungitur, quibus maxime delectatur : ut
musicus auditu in sonis et cantibus, disciplinarum
studiosus agitatione mentis in cognitione rerum, et ita
cæteri suo quisque in studio. Quum ergo eo modo mu-
neris functionem voluptas tum pulchriorem tum optabi-
liorem faciat, jure ea quæ actum aliquem appetunt
simul etiam voluptatem inde capiendam consecantur :
quocirca quæcumque vitæ cupida sunt, merito quoque
voluptatem captant, quia id quod optabile et expeten-
dum illis videtur perficit. Illa vero quæstio, utrum
voluptas vitæ ipsius, an vita voluptatis causa expetenda
sit, in præsentia omittatur. Videntur autem hæc insepa-
rabilia esse, siquidem neque voluptatem sine actu, neque
actum sine voluptate reperias : perfectio enim actionis
est voluptas, ideoque seorsum ab ea poni non potest.

Hinc etiam apparet, voluptates specie inter se differre :
diversarum enim specie actionum quum perfectiones
sint, ipsas quoque diversas esse oportet. Nam diversarum
formarum perfectiones non possunt non esse specie
diversæ : verbi gratia cogitationis functiones a sensuum
functionibus specie differunt, et ipsæ inter se rursus :
itaque et voluptates. Hoc autem ex eo manifestum est,
quod omni functioni propria inest voluptas. Propriam
vero esse perspicuum est : etenim auget simul functio-
nem propria voluptas. Maxime enim singula et cognos-
cimus et accurate percipimus, et omnino efficitur,
quando cum voluptate hoc facimus : nimirum geometræ
fiunt maxime qui eo studio delectantur, et singula magis
intelligunt, quin etiam voluptas causa est, ut in suo
quisque studio et munere proficiat. Si ergo functiones
augentur simul voluptatibus, quæ vero simul augent
aliquid ei quod augent sunt propria, quæ autem diffe-
rentibus specie sunt propria, etiam ipsa specie differunt.
apparet voluptates quoque ipsas specie inter se differre.
Præterea et hinc liquet, voluptates specie diversas esse :
nam obsistunt functionibus aliens voluptates, ut pro-
priæ eas perficiunt : quippe voluptas e tibi cantu
capta facile disciplinarum contemplationem confundit,
quando habitum disciplinarum studio proprium non
gerit is qui contemplatur, sed magis tibicinis inflatu
quam contemplatione gaudet, atque ita voluptas e ti-

* Ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰθηθεῖ τις ἂν κτλ. — ** Cap. 5. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ τῷ εἶδει διαφέρειν, κτλ.

ἀκούων ἢ θεωρῶν, καὶ οὕτω φθείρη τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν ἢ τῆς ἀθλητικῆς ἡδονῆς. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν δύο ἐνεργείας τις κατὰ ταῦτὸν ἐνεργῇ· καὶ γὰρ ἡ ἡδίων τὴν ἐτέραν ἐκκρούει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω κατὰ τὴν ἡδονὴν διαφέρει· εἰ γὰρ σφόδρα ὑπερβάλλει^α τὴν ἐξ ἐτέρας ἢ τῆς ἐτέρας ἡδονῆς, καὶ παντελῶς ἀφανίζει^β τὴν ἀλλοτρίαν ἐνέργειαν, ὥστε μὴδὲ ὅλως κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖν· διὰ τοῦτο ἐπειδὴν χαίρωμεν τινι σφόδρα, οὐ πάνυ δρωῦμεν ἕτερον· εἰ δὲ οὐ πάνυ ἡδόμεθα ὅπως καὶ ἄλλα ποιῶμεν, οἷον ποιῶσι καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις τραγηματιζόντες· ὅταν γὰρ φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ᾧσι, καὶ οὐ πάνυ χαίρωσι τῷ θεάματι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρωῦσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ τὰς ἐνεργείας ἐξακριβοῖ, καὶ χρονωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, ἢ δ' ἀλλοτρία λυμαινεται, φανερόν, ὅτι πολὺ διαφέρουσιν ἀλλήλων· σχεδὸν γὰρ ὥσπερ αἱ οἰκείαι ταῖς ἐνεργείαις λῦπαι^γ κώλυμα γίνονται, καὶ προχωρεῖν οὐκ ἔωσιν, οὕτω καὶ αἱ ἀλλοτρία ἡδοναί. Ψθεῖρουσι γὰρ αἱ οἰκείαι λῦπαι τὰς ἐνεργείας· εἰ γὰρ τις ἐπὶ τῷ γράφειν λυποῖτο, οὐ γράφει, καὶ εἰ τῷ τὸ λογίζεσθαι ἀηδές, οὐ θεωρήσει· τοῦτο δὲ πείσεται, καθὼς εἴρηται, καὶ ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας ἡδονῆς. Εἰ τοίνυν ἡ ἀλλοτρία ἡδονὴ παραπλήσιον ποιεῖ ταῖς οἰκείαις λύπαις, ἢ δὲ οἰκεία λύπη τῇ οἰκείᾳ ἡδονῇ ἐναντίως ἔχει, φανερόν, ὅτι ἡ ἀλλοτρία ἡδονὴ τῇ οἰκείᾳ ἐναντίως ἔχει· τὰ δὲ τοιαῦτα οὐ δύνανται τὰ αὐτὰ εἶναι τῷ εἶδει· ἢ ἄρα ἡδονὴ οὐκ ἔστι μία κατὰ τὸ εἶδος.

(Scripsi : * ὑπερβάλλει] cod. ὑπερβάλλη. —
^β ἀφανίζει] cod. ἀφανίζη. — ^γ λῦπαι] cod. hic et mox λύπαι. —)

Κεφ. ζ'.

Ἐπεὶ τοῦ ὅτι ἐπιεικεία καὶ φαυλότητι, καὶ ἐτι καθαρότητι διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅτι ἐτέρων ζῶων καὶ ἑτεραί· καὶ τίς ἡ ἀληθής.

* Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη ἡδονὴ τῇ ἐνεργείᾳ, ὅθεν ἐστίν, οἰκείως ἔχει, αἱ δὲ ἐνεργεῖαι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐπιεικεία καὶ φαυλότητι, καὶ αἱ μὲν αἰρεταί εἰσιν, αἱ δὲ ψευκαί, αἱ δὲ οὐδέτερον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰς ἡδονὰς ἔχειν ἀνάγκη, καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς εἶναι, τὰς δὲ φαύλας, τὰς δὲ οὐδέτερον τούτων· καὶ ἐπιεικῆς μὲν καὶ ἀγαθὴ ἡδονὴ ἐστὶν ἡ οἰκεία τῇ ἐπιεικείᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ σπουδαίᾳ ἐνεργείᾳ, φαύλη δὲ ἡ τῇ φαύλῃ ἐνεργείᾳ οἰκεία· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν μὲν καλῶν ἐπαινεταί, τῶν δὲ φαύλων ψευκαί· ἢ δὲ οἰκεία τῇ ἐνεργείᾳ, ἢ οὔτε ἐπαινετὴ ἐστίν, οὔτε ψευκὴ, καὶ αὐτὴ οὐδέτερόν ἐστιν. Ἐπεὶ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ὀρεξίς ἐστὶν ὅθεν κινεῖται τις ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖν, ζητητέον πόττερα^α μᾶλλον ἐστὶν οἰκεία ἢ ἡδονὴ τῇ ἐνεργείᾳ ἢ τῇ ὀρέξει. Φαίνεται δὲ ὅτι οἰκειότερα ἐστὶ τῇ ἐνεργείᾳ

biantur sonis percepta cogitationem ad disciplinas intentam corrumpit. Similiter hoc etiam in aliis evenit, quum quis eodem tempore duabus rebus operam dat : nam jucundior occupatio alteram expellit, eoque magis, quo magis voluptate excellit : si enim voluptatem ex altera re perceptam longe superat illa quam altera res affert voluptas, plane etiam alienam istam functionem tollit, adeo ut in illa re suo munere fungi haudquaquam possit : ideoque quum re aliqua vehementer delectamur, non fere aliud facimus : sin autem non admodum delectamur aliquo negotio, etiam alia agimus, quale est quod faciunt qui in theatris bellaria comedunt : quando enim inepti sunt histriones, ita ut tali spectaculo non admodum delectentur, tum maxime hoc faciunt. Quoniam igitur propria voluptas muneris functiones accuratas efficit, easque diuturniores et meliores reddit, aliena autem corrumpit, perspicuum est eas multum inter se differre : propemodum enim ut proprii dolores muneris functiones impediunt neque eas succedere sinunt, ita et alienæ faciunt voluptates. Muneris quippe functiones corrumpunt proprii dolores : nimirum si cui scribere molestum sit, non scribet, et si cui contemplari injucundum sit, non contemplabitur : hoc autem, quemadmodum diximus, etiam ex aliena voluptate ei accidet. Si ergo aliena voluptas simile quiddam propriis doloribus efficit, proprius autem dolor cum propria voluptate pugnat, manifestum est alienam voluptatem propriæ esse contrariam : talia vero specie eadem esse non possunt : voluptas ergo non est una specie.

CAP. VI.

Differre voluptates inter se tum honestate et improbitate, tum etiam sinceritate : præterea aliorum animalium esse alias : et quæ sit vera.

Quoniam unaquæque voluptas cum ea, ex qua nascitur, functione convenit, ipsæ vero functiones honestate et turpitudine inter se differunt, aliæque expetendæ, aliæ fugiendæ sunt, aliæ vero neutrum, eandem etiam voluptatum rationem esse necesse est, ut aliæ bonæ, aliæ vitiosæ, aliæ nec hoc nec illud sint : et honesta quidem ac bona voluptas est, quæ honestæ ac bonæ probæque functioni propria est, vitiosa autem quæ malæ functioni propria est : nam et cupiditates rerum honestarum laudabiles sunt, inhonestarum vituperabiles : quæ vero functioni nec laudabili nec vituperabili propria est voluptas, ipsa quoque esse neutrum. Quum vero functioni etiam appetitus insit, quo ad functionem illam aliquis impellitur, quærendum est, utrum voluptas magis propria functioni an appetitui sit. Videtur autem magis functioni esse propria. Cum appetitu

* Διαφεροσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικεία καὶ φαυλότητι κτλ.

γεία. Τῆ μὲν ὁρᾷ γὰρ ἡ ἡδονὴ οὐτε συμπέφυκεν, οὐτε ἄμα γίνεται αὐτῇ κατὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ διέστηκεν αὐτῆς, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ φύσει. Προηγείται γὰρ ἡ ὁρᾷ τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ ἡδονῆς· τῇ δὲ ἐνεργείᾳ οὕτω συμπέφυκεν ἡ ἡδονή, καὶ οὕτως ἀχωρίστως ἔχει, ὥστε ἀμφιθεύεται, εἰ ταυτόν ἐστι τῇ ἐνεργείᾳ^b ἡ ἡδονή. Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ μᾶλλον ὠκείωται^c ἡ ἡδονή, ἢ τῇ ὁρᾷ· ταυτόν δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ταυτόν ἡδονὴ διανοία, οὐδὲ αἰσθήσει οὐδεμίᾳ· ἄτοπον γὰρ οὕτως οἰεσθαι. Ἀλλὰ τῷ ἀχωρίστως ἀλλήλων ἔχειν δοκεῖ μηδὲν διαφέρειν ἐνεργείας^d.

* Διάφοροι δὲ εἰσι καὶ αὐταὶ αἱ ἡδοναὶ πρὸς ἀλλήλας, ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι. Διαφέρει γὰρ ὄψις ἀφῆς καθαριότητι, καθ' ὅσον ἡ μὲν τοῦ εἶδους ἀντιλαμβάνεται μόνου, ἡ δὲ ἀφῆ τῇ ὕλῃ μᾶλλον προσάγει, καὶ ἡ ἀκοή ταύτῃ τῆς ὁσφρήσεως καὶ τῆς γεύσεως διαφέρει, ὅτι τῆς ὕλης ἀπτονται μᾶλλον· ὅθεν καὶ αἱ ἐπόμεναι ἡδοναὶ διοίσουσιν ἀλλήλων, καὶ τῶν ἐκ τῆς διανοίας ἡδονῶν, ὅτι διάφοροι αἱ ἐνεργεῖαι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ τῆς διανοίας ἡδοναὶ οὐκ αἱ αὐταὶ ἔσονται ἀλλήλαις, ὅτι διάφοροι ἐνεργεῖαι διανοίας.

** Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐκάστῳ ζῳῷ^e οἰκεία τις ἐστὶν ἡδονή, καθάπερ καὶ ἔργον ἐστὶν οἰκείον. Εἰ γὰρ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἡδοναὶ ἀκολουθοῦσιν, ἐκάστῳ δὲ ζῳῷ^f οἰκεία τις ἐστὶν ἐνεργεῖα κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἡ ἡδονὴ ἂν εἴη οἰκεία. Τοῦτο δὲ καὶ καθ' ἕκαστον θεωροῦντι γίνεται ὀφθαλμῶν. Ἐτέρα γὰρ ἵππου ἡδονή, καὶ κυνός, καὶ ἀνθρώπου· καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, ὄντων σύρματα ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ χρυσόν· ἡδονὴ γὰρ χρυσοῦ τροφή ὄντι. Αἱ μὲν οὖν οἰκείαι ἡδοναὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις καὶ αὐταὶ διάφοροι εἰσι· τὰς δὲ τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν τὰς αὐτὰς εὐλογον εἶναι κατὰ τὸ εἶδος· διοίσουσι δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Ὅτι γὰρ ταῖς αὐταῖς ἐνεργείαις οὐκ ὁμοίως ἡδοναὶ πάντες, φανερόν· ἐπεὶ καὶ τοσαύτη γίνεται ἡ διαφορά, ὥστε ταῖς αὐτοῖς τοῦ μὲν ἡδουμένου, τοὺς δὲ λυπεῖσθαι· καὶ γλυκέα οὐ πᾶσι τὰ αὐτά, οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δοκεῖ γλυκέα τῷ πυρέττοντι καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὰ τὰ αὐτὰ τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτοῦντι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπ' ἑτέρων συμβαίνει.

*** Καθάπερ δὲ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡδέων τὰ ἀληθῶς ἡδέα τῶν δοκούντων ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων γνωσόμεθα διελεῖν· οὕτω καὶ τὰς ἐν τῷ ἡθελῆ ἡδονὰς ἀπὸ τῶν εὐχόντων περὶ τὸ ἡθος, δηλαδὴ τῶν σπουδαίων, διορισόμεθα. Εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καὶ ἐκάστου μέτρον ἡ ἀρετή, καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν ἐστὶν ἐκάστῳ, καὶ ἡδοναὶ ἂν εἴεν ἀληθῆς, αἱ τῷ σπουδαίῳ φαινόμεναι ἡδοναί, καὶ ἡδέα οἷς οὗτος χαίρει· πρὸς δὲ οὗτος ἀηδῶς ἔχει, οὐκ ἂν εὐλόγως ἡδέα λέγοιντο οὐδὲ ἡδοναί. Εἰ δὲ τοῖς διεσθαρμένοις ἡδέα δοκεῖ ταῦτα, οὐδὲν θαυμαστόν. Πολλὰ γὰρ φθορὰ καὶ λυ-

enim nec cohæret, neque eodem cum illo tempore sit voluptas, sed et tempore et natura differt ab eo. Quippe et functionem et voluptatem inde perceptam appetitus præcedit: cum functione autem ita cohæret voluptas atque ita inseparabiliter conjuncta est, ut dubitetur, num idem sit cum functione voluptas. Apparet igitur magis cum functione quam cum appetitu voluptatem connexam esse: neque tamen idem est: neque enim aut cum cogitatione aut cum ullo sensu idem est voluptas: absurdum enim est, hanc habere opinionem. Sed quia inseparabiliter inter se cohærent, nihil differre a functione videtur.

Sed et inter se ipsæ quoque differunt voluptates, quia functiones diversæ sunt. Differt enim visus a tactu sinceritate, quatenus ille quidem solam speciem comprehendit, tactus vero magis ad materiam adducit, pariterque auditus ab olfactu et gustu eatenus differt, quatenus hi materiam magis tangunt: quocirca etiam voluptates cum iis conjunctæ partim inter se partim ab iis quæ animo percipiuntur voluptatibus differunt, quia diversæ sunt functiones. Quin etiam ipsæ animi voluptates non eadem et pares inter se erunt, quia diversæ animi sunt functiones.

Jam vero et singulis animalibus videtur esse propria quædam voluptas, sicut proprium quoque iis munus est. Si enim functionibus congruant voluptates, sua autem cuique animali ejusque naturæ consentanea sit functio, etiam voluptas erit propria. Quod et in singulis spectanti apparebit. Alia enim equi, alia canis, alia hominis voluptas est: quemadmodum Heraclitus ait, asinum stramenta malle quam aurum: jucundius enim est asinis pabulum quam aurum. Itaque propriæ diversis functionibus voluptates ipsæ quoque sunt diversæ: quæ vero earundem sunt functionum, eas etiam specie easdem esse probabile est: plus tamen est vel minus quod inter eas differat. Neque enim iisdem functionibus omnes perinde delectari constat: quum etiam tanta diversitas sit, ut iisdem rebus alii lætentur, alii doleant: porro non omnibus eadem dulcia sunt, siquidem non eadem febricitanti dulcia videntur et sano, neque calida eadem infirmo et ei cui corpus firmum et bene constitutum est. Hoc autem etiam in aliis usu venit.

Sicut autem in ejusmodi jucundis ea quæ vere jucunda sunt ab iis quæ videntur, a sanis discimus distinguere: ita etiam voluptates morales a viris bene moratis, hoc est, honestis, distinguere discemus. Quodsi hoc recte dicitur, et unicuique rei mensura virtus est, et unicuique propter virtutem viro bono esse licet, etiam voluptates revera erunt quæ homini probo tales videntur, et jucunda quibus hic delectatur: a quibus vero hic abhorret, neque jucunda merito dicantur neque voluptates. Neque vero mirum cuiquam esse debet, si hominibus corruptis hæc jucunda videantur. Multæ enim exorun-

* Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις κτλ. — ** Δοκεῖ δ' εἶναι ἐκάστῳ ζῳῷ κτλ. — *** Δοκεῖ δ' ἐν ἅπασιν τοῖς τοιοῦτοις κτλ.

μα ἢ ἀνθρώπων γίνονται, καὶ ἡδεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἡδεῖς, ἀλλὰ τοῖς γε διεφθαρμένοις· τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχροῦς δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη ῥητόν ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις.

* Τῶν δὲ ἐπεικῶν ἡδονῶν τίνα ῥητέον κυρίως ἀνθρωπίνην ἡδονὴν εἶναι; καὶ τοῦτο δὲ φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Ἐπεὶ γὰρ οἰκείαι ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐπόμεναι ἡδοναί, ληπτέον τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν, ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος, εἴτε μία ἐνεργεία ἐστὶν, εἴτε πλείους· καὶ δὴ ταύτας τὰς ἐνεργείας αἱ τελειοῦσαι ἡδοναὶ τὰς τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρός, αὐταὶ εἰσιν αἱ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀνθρώπου, ἡδοναί· αἱ δὲ λοιπαὶ δευτέρως καὶ πολλοστῶς λέγοντο ἂν ἀνθρώπιναι, καθάπερ καὶ αἱ ἐνεργεῖαι.

(Scripsi : * πότερα] cod. ποτέρα. — ὁ ἐνεργεία.] cod. ἐνεργεία. — ὁ ὠκείωται] cod. ὠκείωται. — ὁ ἐνεργείας] cod. ἐνεργεία. — ὁ ζῶφ] cod. ζῶφ. — ὁ ζῶφ] cod. ζῶφ. — ὁ λῦμαι] cod. λῦμαι. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ εὐδαιμονίας.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται, καὶ τῆς φιλίας, καὶ τῆς ἡδονῆς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύποι διελεθῆναι, ἐπεὶ τέλος αὐτῆν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πάντων φαμέν. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν σαφῆς καὶ ῥᾶδιος ὁ λόγος, τὰ προειρημέλα περὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀναλαβοῦσιν **.

Εἴρηται τοίνυν περὶ αὐτῆς ἐν τῷ ἰγ' κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐξίς· εὐδαιμονία γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁ διὰ βίου καθυδόν, καὶ ὁ φυτῶν βίον ζῶν, καὶ ἐτι ὁ τὰ μέγιστα δυστυχῶν· ἐνδέχεται γὰρ ἐξὶν ἔχοντα ἀρετῆς οὕτω βιώναι ***. Εἰ δὲ τοῦτο ἄδοξον, εὐδαιμονία τὸν οὕτως ἔχοντα καλεῖν, ἐνεργεία τις ἂν εἴη ἢ εὐδαιμονία. Ζητητέον δὴ τίς τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἐστὶν ****. Ἐπεὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἀναγκαῖαι εἰσι, καὶ πρὸς ἄλλα φέρουσι, καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, αἱ δὲ καθ' ἑαυτὰς εἰσιν αἰρεταί, δῆλον ὅτι τῆν εὐδαιμονίαν θετέον εἶναι τῶν καθ' ἑαυτὰς αἰρετῶν· αὐτάρχεις γὰρ ἢ εὐδαιμονία, καὶ οὐδενός ἐστιν ἐνδεής· τὸ δὲ δι' ἄλλο αἰρετὸν ἐκείνου δεῖται, δι' ὃ ζητεῖται πρὸς τὸ αἰρετὸν εἶναι καὶ ἀγαθόν *****. Καθ' ἑαυτὰς δὲ εἰσιν αὐτάρχεις αἱ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖαι, ἃς οὐ δι' ἄλλο ζητοῦμεν, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς. Τὸ γὰρ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν τῶν καθ' ἑαυτὰ αἰρετῶν· καὶ τῶν παιδιῶν δὲ αἱ ἡδεῖαι οὐ δι' ἄλλα ζητοῦνται· οἱ γὰρ αἰρούμενοι αὐτὰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὠφελοῦνται· βλάπτονται μὲν οὖν μᾶλλον, τῶν σωματίων ἀμελοῦντες, καὶ τῆς κτήσεως τῶν ὑπὲρ τοῦ σώματος ζητουμένων. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ τῶν εὐτυχῶν καὶ κατὰ τὸν βίον εὐθυμομένων ἢ ἐπὶ τὸν παιδιῶδῃ τρέχουσι βίον, καὶ πολλοῦ τιμῶνται τοὺς εὐτραπέλους· καὶ οἱ παρὰ

tur hominum pestes et corruptelæ, suntque jucundæ. non tamen omnino, sed corruptis : hinc apparet voluptates sine controversia inhonestas non esse voluptates dicendas, nisi forte hominibus corruptis ac depravatis.

Ex honestis autem voluptatibus quænam proprie humana dicenda voluptas est? etiam hoc ex superioribus patet. Quum enim propriæ functionibus eæ, quæ sequuntur ipsas, sint voluptates, ea sumenda est functio humana, quæ hominis est, quatenus est homo, sive una ea est, sive plures : quæ has igitur functiones perficiunt voluptates, viri dico perfecti et beati functiones, hæ sunt hominis qua homo est voluptates : reliquæ autem secundo loco et longo post intervallo, sicut et functiones, dicantur humanæ.

CAP. VII.

De beatitudine.

Quoniam de virtutibus, amicitia et voluptate, dictum est, restat ut de beatitudine breviter exponamus, siquidem eam omnium rerum humanarum finem esse arbitramur. Cæterum repetitis iis, quæ supra de beatitudine disputavimus, plana nobis et facilis erit commentatio. Diximus ergo tertio decimo libri primi capite eam non esse habitum : ita enim tum qui in omni vita dormit plantarumque vitam degit, tum etiam qui in maximis malis versatur, beatus foret : nam virtutis habitum gerentes eo modo vivere possumus. Sin autem absurdum est, eum qui ita vivat, beatum prædicare, functio quædam fuerit beatitudo. Quærendum igitur est, quænam humanarum actionum sit. Quum enim functiones aliæ necessariæ sint, et ad alia spectent, et propter alia desiderantur, aliæ per se expetendæ sint, perspicuum est beatitudinem in earum rerum numero quæ per se sunt expetendæ haberi oportere : suis enim bonis contenta est beatitudo, neque ulla re eget : quod vero propter aliud expetendum est, id illo eget, cujus causa ut expetendum et bonum sit requiritur. Per se autem sufficient actiones virtutibus consentaneæ, quas non propter aliud, sed per se optabiles esse ducimus. Nam honesta et bona agere in rebus per se expetendis numeratur : item ludi jucundi non propter alia petuntur : nimirum qui eos sequuntur, nullum ex iis fructum percipiunt : damno igitur potius tale quid ipsis est, dum et corpus et rem familiarem, quæ corporis causa quæritur, negligunt. Itaque multi homines tum fortunati, tum bene beateque viventes vitæ ludis et jocis deditæ viam ingrediuntur, et magni faciunt homines urbanos : porro qui venuste jocari

* Τῶν δὲ ἐπεικῶν δοκουσῶν εἶναι κτλ. — ** Cap. 6. Εἰρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς κτλ. — *** Εἰκομέν δ', ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐξίς κτλ. **** Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει κτλ. — ***** Τῶν δὲ ἐνεργειῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀναγκαῖαι κτλ. — Ταῦτα δ' εἶναι δοκοῦσιν κτλ.

τοῖς τυράννοις παίζειν ἡδέως εἰδότες εὐδοκίμοισιν· ἡδέως γάρ εἰσιν, αὐτοῖς παρέχοντες ὧν ἐφίενται καὶ δέονται πρὸς τὴν νομιζομένην εὐδαιμονίαν. Δοκεῖ μὲν οὖν τὰς παιδιὰς εὐδαιμονικὰς εἶναι, διὰ τὸ τοὺς ἐν δυναστείαις ἐν τούτοις μάλιστα διατρίβειν· οὐκ εἰσὶ δέ· οὐ γὰρ ἱκανὸν σημεῖον τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἡ ψῆφος. Οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετὴ, οὐδὲ ὁ ὑγιαίνων μάλιστα νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι. Οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ τῆς ἐλευθερίου καὶ εὐκλεινοῦς ἡδονῆς ἀγευστοὶ καθάπαξ ὄντες ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσιν ἡδονάς, διὰ τοῦτο ταύτας εὐλογον οἶσθαι τῶν ὡς ἀληθῶς αἰρετωτέρων εἶναι. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα κράτιστα οἴονται εἶναι· ἀλλ' οὔτε τοῖς ἀνδράσι τίμια τὰ τῶν παιδῶν δοκεῖ, οὔτε ἐπεικαῖς ἀποθαυμάσουσιν^b ἄπερ οἱ φαῦλοι· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ δοκοῦσα, τοὺς δὲ ἡ ἀληθῆς ἡδονὴ μάλιστα τέρπει.

* Καθάπερ οὖν ἐν ἀρχῇ εἰρηται, τὰ ὡς ἀληθῶς τίμια καὶ σπουδαῖα εἰσιν, ἃ θαυμάζει, καὶ οἷς ἡδεται ὁ σπουδαῖος. Ἐπεὶ δὲ ἀκολουθοῦς ταῖς ἔξῃ ταῖς ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὰς ἐνεργείας ἕκαστος ἐπιζητεῖ, καὶ ταύτας οἶεται μάλιστα αἰρετωτάτας εἶναι, ὁ δὲ σπουδαῖος κατὰ τὴν ἔξιν τῆς ἀρετῆς ζητῇ, φανερόν, ὅτι ταῖς ἐνεργείαις ἡσθήσεται ταῖς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ταύτας τίμιας ἡγήσεται καὶ ἡδέας· τῶν δὲ παιδιῶν, ὡς ἀλλοτριῶν τῆς ἔξεως, καταφρονήσει. Ἐπεὶ δὲ ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς οὗτος ψηφίζεται, οὐκ ἄρα τίμιον ἢ παιδιὰ, οὐδ' ἄρα ἐν αὐτῇ ἡ εὐδαιμονία. Καὶ γὰρ ἄτοπον παιδιῶν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων τὸ τέλος, καὶ πάντα πραγματεύεσθαι, καὶ κακοπαθεῖν διὰ βίου τοῦ παίζειν χάριν. Εἰ γὰρ τις ὑπόβοιτο ταύτην εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ ταῦτα δὴ συζητῶμεν· τῆς γὰρ εὐδαιμονίας ἕνεκα πάντα ζητούμεν· τῆς παιδιᾶς δὲ χάριν πονεῖν διὰ βίου καὶ σπουδάζειν, ἡλίθιον τι δοκεῖ λίαν εἶναι, καὶ τοῦτο δὴ παιδικόν. Ἐὐ ἀνάπαλιν μὲν οὖν ἕνεκα τοῦ δύνασθαι σπουδάζειν αἰρεῖσθαι παίζειν^c κατ' Ἀνάχαρσιν, καλῶς καὶ ὀρθῶς ἂν ἔχοι. Καὶ γὰρ ἀνάπαυσις τις ἢ παιδιὰ τοῖς ἀγωνιζομένοις, συνεχῶς οὐ δυναμένοις πονεῖν, ἢ τὴν δύναμιν αὐτοῖς ἀνακαλυμένην, τοῖς πόνοις ἀκμῆτας ἀποδίδωσιν. Ὅθεν οὐ τέλος ἢ ἀνάπαυσις ἀλλ' ἀναπαύσεως ἐνέργεια τέλος. Ἐτι, πᾶσιν ὁμολογεῖται τὸν εὐδαίμονα βίον κατὰ τὴν ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς· καὶ ὁ σπουδαῖος οὐ παίζων, ἀλλὰ σπουδάζων. Ἐτι δὲ βελτίω λέγομεν εἶναι τὰ σπουδαῖα τῶν μετὰ παιδιᾶς καὶ γελοίων· καὶ τὴν ἐνέργειαν βελτίονος τῆς ψυχῆς μέρους σπουδαιοτάτην φαμέν· τὸ δὲ βέλτιον καὶ τοῦ βελτίονος μέρους μᾶλλον τῇ εὐδαιμονίᾳ προσήκει. Ἐτι ἡ μὲν ἀπόλαυσις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν κοινή ἐστι καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φαύλοις, καὶ ἀνδραπόδοις, καὶ τοῖς μοχθηροτάτοις ἔνεστιν οὐχ ἤττον, ἢ τοῖς ἀρίστοις· ἢ δὲ εὐδαιμονία τῶν ἀρίστων λέγεται μόνον, καὶ οὐδεὶς

sciunt, apud reges et principes, in magno honore sunt : quando enim ea illis suppeditant, quæ expetunt et quibus ad istam quæ vulgo putatur beatitudinem egent, jucundi iis sunt. Quamobrem ludi ad vitam beatam idcirco pertinere videntur, quia homines imperio ac potestate præditi in his maxime versantur : non pertinent tamen ad eam : neque enim talium hominum calculus certum ejus rei signum est. Neque enim in principatu aut virtus est, aut mens sana maxime, a quibus probæ muneris functiones proficiscuntur. Neque quia liberalem et puram voluptatem omnino nunquam gustarunt, ac propterea ad corporis voluptates confugiunt, idcirco consentaneum est nos existimare has iis quæ vere sunt voluptates optabiliores esse. Nam et pueri quæ apud ipsos in honore et pretio sunt, putant esse optima : at neque viris ea quæ puerorum sunt magni pretii esse videntur, neque viri boni eadem quæ homines mali admirabuntur : alios quippe dictu speciosa, alios vera voluptas maxime delectabit.

Quemadmodum igitur in principio dictum est, ea sunt vere magni pretii et honesta, quæ miratur quibusque delectatur vir probus. Quoniam vero unusquisque etiam functiones animi sui habitibus consentaneas requirit, easque maxime expetendas esse existimat, vir probus autem secundum virtutis habitum vivit, manifestum est, honestis actionibus eum delectari, easque magni pretii et jucundas esse statuere, ludos vero jocosque, tanquam ab habitu suo alienos contemnere. Quum autem recte et incorrupte hic judicet, sequitur non magni pretii esse ludum et jocum, ideoque non consistere in eo beatitudinem. Etenim absurdum esset rerum humanarum finem esse jocum, omniaque negotia gerere et molestiis toto vitæ spatio joci causa conflictari. Si quis enim hanc esse beatitudinem censeat, consequens erit, ut hæc etiam concedat. Nimirum beatitudinis causa omnia petimus : totam vitam autem in laboribus et rebus seriis ludendi et jocandi causa conterere, nimis stultum videtur esse et sane puerile. Contra vero ut res serias agere possis, ludere velle, juxta Anarcharchidis præceptum, bonum et probandum est. Etenim requies quædam ludus est animo contententibus, qui assiduis laboribus pares esse non possunt, et idcirco vires illis restituit, et indefessos iisdem laboribus reddit. Quamobrem non finis est requies, sed requietis finis est functio. Præterea constat inter omnes, vitam beatam esse honestam et sanctam : seria autem est hæc, neque vir probus est talis, quatenus jocatur, sed quatenus res serias agit. Insuper meliores esse dicimus res serias jocosos et ridiculis : quin etiam melioris animi partis functionem maxime seriam vocamus : quod vero melius et melioris est partis, beatitudini magis convenit. Præterea corporis voluptatum fructus communis tum plebi, tum malis hominibus, tum mancipiis, neque minus nequissimis hominibus inest, quam optimis : at beatitudo optimorum tantum dicitur esse, neque quisquam eam malis etiam hominibus inesse affir-

* Καθάπερ οὖν πολλάκις εἰρηται κτλ.

ἀν εἰποι καὶ τοῖς φαύλοις προσεῖναι, καὶ γὰρ οὐδὲ βίον τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων εἶναι, ὅτι μὴ κατὰ τὴν φαύλην διαγωγὴν ἢ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

(*Scripti* : ^a εὐθυμουμένων] *cod.* εὐθυμουμένων. — ^b ἀποθαυμάσουσιν] *cod.* ὡ θαυμάσουσιν. — ^c αἰρεῖσθαι παίζειν] *cod.* αἰρεῖσθαι. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας.

* Ἐπεὶ δὲ ἡ εὐδαιμονία ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις δέδεικται οὕσα, εἴ τις εἴη κρατίστη τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, μάλιστα ἐν ταύτῃ ἂν εἴη.

** Κρατίστον γὰρ καὶ ἀριστον ἡ εὐδαιμονία· κρατίστη δὲ ἐνέργεια ἡ τοῦ κρατίστον τῶν ἐν ἡμῖν ἐνεργούντων, ὃ κατὰ φύσιν ἀρχει καὶ ἡγείται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ ἀγαθόν, εἴτε νοῦς τοῦτο ἂν καλοῖτο, εἴτε ἄλλο τι ^a, ὃ δὴ ἔνοιαν ἔχει περὶ καλῶν τε καὶ θείων, εἴτε θεῖον ὄν καὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θεϊότατον· ἢ δὴ τοῦτου ἐνέργεια εὖ καὶ καλῶς γινομένη, καὶ κατὰ τὴν οἰκίαν ἀρετὴν, εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία.

*** Καὶ ἐστὶ θεωρητικὴ, καθὼς πρότερον εἴρηται· ὅτι δὲ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἡ τελεία εὐδαιμονία, καὶ τὰ προειρημένα ἡμῖν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, καὶ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ.

**** Καὶ γὰρ ὡς ἐν τῇ περὶ φιλίας εἴρηται, ὃ νοῦς ἔστι τὸ ἡμέτερον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κρατίστη ἐστὶν αὐτοῦ ἐνέργεια, καὶ ἂ γινώσκει κρατίστα εἰσι τῶν αἰσθησέων γινωσκομένων· εἰ δὲ ἀριστον δεῖ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐν τῷ ἀρίστῳ εἶναι πᾶσα ἀνάγκη.

***** Ἐτι τὸ συνεχὲς ἀποδιδόνα δεῖ τῇ εὐδαιμονίᾳ. Οὕτω γὰρ ἂν τελείως δύνατο τις εὐδαιμονεῖν, μὴ διακοπτομένης αὐτοῦ τῆς εὐδαιμονίας. Τοῦτο δὲ θεωροῦσι μάλιστα δυνατόν· θεωρεῖν γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ ὄντιον ἕτερον πράττειν.

***** Ἐτι καὶ ἡδονὴν οἴομεθα δεῖν τῇ εὐδαιμονίᾳ παραμειχθαι ^b. Ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν ἢ κατὰ σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστὶ· φαίνεται τοίνυν ἡ φιλοσοφία θαυμαστάς ἔχουσα ἡδονάς, διὰ τε τὴν καθαρότητα, καὶ τὸ ὕλης ἀπὸ πηλαγμένη καθάπερ εἶναι, καὶ διὰ τὸ βέβαιον, ὅτι περὶ τὰ ἀκίνητα καὶ ὡσαύτως ἔχοντα ἐνεργεῖ. Ἡ γὰρ πρακτικὴ τῆς τε ὕλης δεῖται, περὶ τε τὰ ἐνδεχόμενα ἐστὶ· τοιαῦτα γὰρ τὰ πρακτὰ· ὅθεν οὐκ ἐνὶ τελείως κατὰ ταύτην εὐδαιμονεῖν.

***** Ἐτι καὶ αὐτάρκην τὸν εὐδαίμονα εἶναι δεῖ. Τοῦτο δὲ τῆς θεωρητικῆς ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῆς ἐτέρας· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ ὃ θεωρητικὸς δεῖται καὶ ὃ πρακτικὸς. Πρὸς τούτοις δὲ ὃ μὲν πρακτικὸς καὶ ἄλλων δεῖται πρὸς τὸ τὴν ἀρετὴν ἐνεργῆσαι·

maverit, ut neque eandem utrorumque esse, quia non in pravo vitæ genere, sed in actionibus virtuti consentaneis posita est beatitudo, quemadmodum et supra diximus.

CAP. VIII.

De contemplativa beatitudine.

Quoniam autem in actionibus virtuti consentaneis beatitudinem esse positam ostendimus, si quæ talium actionum sit præstantissima, in hac potissimum illa fuerit.

Præstantissimum enim quiddam et optimum est beatitudo : præstantissima autem functio præstantissimæ partis earum quæ in nobis aliquo munere funguntur, natura sua imperantis atque ad veritatem et bonum nos perducentis, sive mens illa pars vocatur sive alio quodam nomine appellatur illud quod rerum honestarum et divinarum notionem continet, sive divinum est hoc ipsum, sive eorum quæ in nobis sunt divinissimum : hujus igitur functio, si recte et ut oportet, maximeque ex propria fiat virtute, perfecta erit beatitudo.

Estque contemplativa, sicut ante diximus : porro perfectam in hac functione beatitudinem esse positam, partim ea quæ de functionibus humanis a nobis supra dicta sunt, partim ipsa veritas confirmat.

Etenim quemadmodum in superiore de amicitia disputatione diximus, mens nostra est natura, ideoque præstantissima est ipsius functio, et quæ mens percipit omnium quæ sensu percipiuntur, sunt præstantissima : quodsi optimum quiddam beatitudinem esse oportet, in optimo quoque eam esse omnino necesse est.

Præterea perpetuitas beatitudini tribuenda est. Sic enim perfecte beatus aliquis esse queat, si ejus non interrumpatur beatitudo. Hoc autem contemplantibus maxime contingere potest : quippe res assidue contemplari magis quam quidquam aliud agere possumus.

Insuper voluptatem beatitudini admixtam esse debere arbitramur. Jucundissimam autem omnium actionum virtuti consentaneam esse illam, quæ sapientiæ congruat, omnes uno ore consentiunt : videtur itaque philosophia mirabiles quasdam continere voluptates, tum sinceritate, et quod prorsus ab omni concretionem mortali segregata est, tum stabilitate, quod in rebus immortalis semperque eodem modo se habentibus versatur. Activa quippe scientia materiam desiderat, et in contingentibus consistit : talia enim sunt quæ sub actionem cadunt : quo fit, ut nemo propter hanc perfecta felicitate utatur.

Accedit, quod beatum sua sorte contentum esse decet. Hoc autem contemplativa magis quam alterius est scientiæ : nam eorum sane quæ ad vivendum necessaria sunt tam rerum contemplator quam actor indiget. Sed præter hæc aliis quoque actor rerum ad virtutem exer-

* Cap. 7. Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια κτλ. — ** Αὐτὴ δ' εἴη τοῦ ἀρίστου κτλ. — *** Ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητικὴ κτλ. — **** Κρατίστη γὰρ αὕτη κτλ. — ***** Ἐτι δὲ συνεχεστάτη κτλ. — ***** Οἴομεθά τε δεῖν κτλ. — ***** Ἡ τε λεγομένη αὐτάρκεια κτλ.

καὶ γὰρ ὁ δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει καὶ μεθ' ὧν, καὶ δ' σωφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφός, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὧν, δύναται θεωρεῖν, καὶ οὐδενὸς δεῖται πρὸς τοῦτο, καὶ μᾶλλον βῶν σοφώτερος· εἰ δὲ δεῖται πως καὶ αὐτὸς ἄλλων, ὅτι μετ' ἄλλων βέλτιον θεωρήσει, πρὸς γε τὸ τὴν ἐνεργεῖαν τελείως ἐνεργῆσαι καθ' ἑαυτὸν αὐταρκέστατος ἐστίν.

* Ἐτι καὶ δι' ἑαυτὴν αἰρετὴν καὶ ἀγαπητὴν εἶναι δεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Φαίνεται δὲ ἡ θεωρητικὴ ζωὴ αὐτῇ δι' ἑαυτὴν φιλουμένη. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀπ' αὐτῆς ἄλλο ζητοῦμεν, οὐδέ τι γίνεσθαι ἡμῖν ἕτερον παρὰ τὸ θεωρεῖν· ἀπ' ἐκάστης δὲ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐστὶ τι ἄλλο, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον, λαβεῖν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῆς ἀνδρείας νίκη, ἀπὸ δὲ σωφροσύνης ἡ κατὰ ψυχὴν ἡρεμία, ἀπὸ δὲ φρονήσεως τὸ εὐρεῖν τὰ πρὸς τὸ ἔσχατον φέροντα τέλος, ἀπὸ δὲ πασῶν ἡ πολιτικὴ εὐδαιμονία· τῇ δὲ θεωρίᾳ οὐδὲν ἀκολουθεῖ, δι' ὃ δοκεῖ δέον εἶναι ζητεῖσθαι, ἀλλὰ αὐτῇ δι' ἑαυτὴν ἀγαπᾶται. Φαίνεται ἄρα ταύτην εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν.

** Ἐτι καὶ ἐν ἡρεμίᾳ τινὶ καὶ σχολῇ συνεστάναι δεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Τέλος γὰρ τί ἐστίν ἡ σχολή, καὶ ἀσχολούμεθα ἵνα δυνηθῶμεν σχολάζειν, καὶ πόλεμον αἰρούμεθα διὰ τὴν εἰρήνην. Αἱ μὲν οὖν ἐνεργεῖαι τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς πολιτικοῖς εἰσι καὶ πολεμικοῖς· αἱ δὲ τοιαῦται πράξεις μάλιστα δοκοῦσι πόρρω πάσης ἡρεμίας καὶ σχολῆς εἶναι· αἱ μὲν πολεμικαὶ παντελῶς· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐταῖς ἐστὶν ἡρεμίας· εἰ γὰρ ἦν, δι' ἑαυτὸν ἂν ὁ πόλεμος ἐζητεῖτο. Οὐδεὶς δὲ αἰρεῖται τὸ πολεμεῖν τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδέ τις ἐθέλει δι' ἑαυτὸν τὸν πόλεμον παρασκευάζειν· δόξειε γὰρ ἂν μαιφρόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνωνται. Εἰσι δὲ καὶ αἱ τοῦ πολιτικοῦ πράξεις φανερώς ἀσχοιοί, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι περιποιουμένων δυναστείας καὶ τιμᾶς, ἢ τὴν γε εὐδαιμονίαν ἑαυτῶν, καὶ τοῖς πολίταις· ἑτέρα γὰρ ἡ αὐτοῦ, καὶ ἄλλη ἡ τῆς πόλεως εὐδαιμονία. Καὶ δῆλον· εὐδαιμονίαν γὰρ αὐτὸς γενόμενος οὐκ ἀγαπᾶ, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ζητεῖ, δῆλον ὡς ἑτέραν οὔσαν.

*** Ἐπεὶ τοίνυν τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν, αὗται δὲ ἀσχοιοί, καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καὶ οὐ δι' ἑαυτὰς εἰσὶν αἰρεταί, ἢ δὲ τοῦ νοῦ ἐνεργεῖα σπουδαιότερα τέ ἐστιν, ὅτι τοῦ βελτίστου τῆς ψυχῆς ἐστὶ μέρος, καὶ οὐδενὸς ἕνεκα ζητεῖται, οὐδὲ ἄλλου παρ' αὐτὴν ἐφίεται τέλος, ἔχει τε οἰκεῖαν ἢ ἡδονὴν μεῖζονα ἢ κατὰ τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας, ἢ δὴ ἡδονὴ συναΐζει τὴν ἐνεργεῖαν· ἐτι δὲ ἡ τοῦ νοῦ ἐνεργεῖα καὶ αὐτάρχη ἐστὶ μάλιστα καὶ ἡρεμία, ὡς ἀνθρώποις ὀήπουθεν δυνατόν, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέ-

endam eget : etenim vir justus erga quos et cum quibus juste agat, itemque temperans et fortis et cæteri desiderabunt : at sapiens, etiam quum secum erit, res poterit contemplari, neque ullo homine ad hoc faciendum eget : eoque magis quo est sapientior : quodsi et ipse quodammodo aliis eget, quia cum aliis melius contemplabitur, tamen ad virtutem perfecte exercendam se ipso contentus est.

Quin etiam per se expetendam et jucundam esse oportet beatitudinem. Videtur autem vita contemplativa per se diligi. Etenim nihil aliud in de petimus, neque quidquam aliud assequimur præter contemplationem : e singulis vero activis quas vocant virtutibus aliud quid aut minus aut majus consequi nobis licet. E fortitudine enim victoria, e temperantia animi tranquillitas, e prudentia inventio rerum ad ultimum finem spectantium, ex omnibus autem civilis felicitas oritur : contra vero nihil prorsus sequitur contemplationem, propter quod petenda esse videatur, sed ipsa per se amatur. Hanc igitur humanam beatitudinem esse apparet.

Præterea in tranquillitate quadam et otio beatitudinem consistere oportet. Finis enim aliquis otium est, atque in rebus gerendis versamur, ut otuari possimus, sicut pacis causa bellum suscipimus. Quare activæ virtutis functiones in civilibus et bellicis rebus cernuntur : tales vero actiones ab omni tranquillitate et otio longissime abesse videntur : et omnino quidem bellicæ : nihil enim ibi est tranquillitatis : quod si esset, per se bellum optabile foret. Nemo autem bellum parare vult : videatur enim latro et sicarius esse, si cum amicis inimicitias suscipiat, ut prælia committantur et cædes fiant. Sed et rerum publicarum rectoris actiones manifesto negotiosæ sunt, qui præterquam quod rempublicam administrat, potentiam etiam et honores aut beatitudinem simul sibi simul civibus comparat : alia enim ipsius, alia reipublicæ est beatitudo. Id vel ex hoc manifestum est : quod non in ea quam ipse sibi peperit beatitudine acquiescit, sed reipublicæ etiam felicitatem, ut ab illa videlicet diversam, quærit.

Quum igitur civiles et bellicæ actiones omnibus iis, quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine et magnitudine antecellant, hæ autem sint negotiosæ finemque aliquem expetant, neque propter se sint expetendæ, mentis vero functio melior sit, quia præstantissimæ animi partis est, neque ullius rei causa appetitur, neque ullum alium præter ipsam sibi finem proponit, propriamque quamdam et majorem quam activæ functiones habet voluptatem, quæ functionem promovet atque intendit : porro quia mentis functio maxime se ipsa contenta et tranquilla est, quatenus nimirum id fieri in homine potest, et quia reliqua omnia quæ felici tribuuntur, in hac functione

* Δόξειε δ' ἂν αὐτῇ μόνῃ κτλ. — ** Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία κτλ. — *** Εἰ δὲ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων κτλ.

μονται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα· φανερόν οὖν, ὅτι ἡ τελεία τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη τέλειον μῆκος βίου λαβοῦσα· τῶν γὰρ τῆς εὐδαιμονίας οὐδὲν ἀτελὲς εἶναι προσήκει.

(Scripsi : * ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^b παραμεμίχθαι] cod. παραμεμίχθαι. — c οικείαν] cod. οικείαν. — ^d ἢ δὴ] cod. ἢ δὴ. —)

Κεφ. θ'.

*Οτι μείζων ἢ κατ' ἀνθρώπον ἡ θεωρητικὴ εὐδαιμονία· καὶ ἐπιπερὶ τῆς ἠθικῆς, ἦγουν τῆς κατ' ἀνθρώπον.

* *Ἔστι δὲ ὁ τοιοῦτος βίος κρείττων ἢ κατὰ ἀνθρώπον. Ὁ γὰρ οὕτω ζῶν οὐχ ἢ ἀνθρώπος οὕτω βιοί, ἀλλὰ κατ' ὅτι θεῖον αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσω δὲ διαφέρει τοῦτο τὸ θεῖον τοῦ κατ' ἡμᾶς συνθέτου, τοσοῦτον διοίσουσιν αἱ τούτου ἐνέργειαι τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, καὶ ἡ τούτου ἀρετὴ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς. Εἰ γὰρ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ὁ κατὰ νοῦν βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον.

** Οὐ χρὴ δὲ ταῖς ἐνίων παραινεσεσιν ἐπομένους ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπως ὄντας, καὶ θνητὰ θνητούς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἕκαστον ἑαυτὸν ἀπαθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ. Κράτιστον δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς ἐστίν· εἰ γὰρ μεγέθει καὶ ὄγκῳ οὐδενὸς ὑπερέχει, διὰ τὸ ὑπερβαίνειν τὴν ἕλην, ἀλλὰ τῇ γε δυνάμει καὶ τιμότητι μέγιστόν ἐστιν ἀπάντων· ἐπεὶ καὶ δεινῶς ἔσονται, εἴ τις ἑαυτῷ μὴδὲ τὸν ἑαυτοῦ βίον αἰροῖτο, ἀλλὰ τὸν τινας ἄλλου· καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ἕκαστος τὸ κυριώτατον καὶ ἀριστον τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ κατὰ τοῦτο ζῶν, ἑαυτῷ ἂν βιώη*, καὶ τὸν οικεῖον μάλιστα βίον. Ἄλλως τε τὸ πρότερον λεχθέν ἀρμόσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οικεῖον τῇ φύσει ἐκάστου, τοῦτο κράτιστον καὶ ἡδιστόν ἐστιν ἐκάστῳ· τῷ ἀνθρώπῳ δὲ οικεῖον μάλιστα πάντων τὸ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν, εἴπερ αὐτός ἐστιν ὁ νοῦς· οικεῖον δὲ τὸ κατ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖν ἐκάστῳ τῶν ἐνεργούντων· κράτιστος ἄρα καὶ ἡδιστος ὁ κατὰ νοῦν βίος ἀνθρώπου· οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος, καὶ αὕτη ἂν εἴη πρώτως ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία.

*** Δευτέρως δὲ ἡ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν. Αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι ἀνθρωπικαὶ ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις συνιστάμεναι. Δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεία, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὰς ἀρετάς, πρὸς ἀλλήλους πράττομεν, ἐν πράξεσι, καὶ χρεῖαις, καὶ συναλλάγμασι, καὶ τὰ πάθη παιδαγωγούμεν, τὸ πρότερον τῷ πλησίον διατηροῦντες· ταῦτα δὲ πάντα τὴν σύνθετον ταύτην συντηροῦσι ζωῆν. Ἐὰ δὲ τοιαῦτα ἀνθρωπικὰ. Ἔτι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ πολλὴν ἔχουσιν ἐνίστε ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν σκοπὴν· καὶ γὰρ σωφρονικοὶ τινὲς εἰσι φύσει, καὶ πρὸς ἀνδρείαν εὐ ἔχουσι,

* Ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείστων βίος, κτλ. — ** Χρὴ δ' οὐ κατὰ τοὺς παραινοῦντας κτλ. — *** Cap. 8. Δευτέρως δ' ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, κτλ.

cse apparet : manifestum est, perfectam hanc hominis beatitudinem fore, si perfectam vitae longitudinem adepta sit : nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, imperfectum esse decet.

CAP. IX.

Majorem, quam hominis natura ferat, contemplativam esse beatitudinem : item de morali, hoc est, de humana felicitate.

Est autem talis vita præstantior, quam quæ in hominem cadat. Qui enim hoc modo vitam agit, non qua homo est ita vivit, sed quatenus divinum quiddam in eo inest : quanto scilicet divinum hoc ei quod in nobis compositum est, antecellit, tanto etiam hujus functiones reliquis humanis functionibus præstabit, atque hujus virtus reliquæ virtuti morali. Si enim mens hominis respectu divinum quiddam est, vita quoque menti consentanea divina erit, si cum humana conferatur.

Neque tamen nos oportet quorundam monitis obsecutus humana sapere ut homines, et mortalia ut mortales. sed nos ipsos, quoad ejus fieri potest, a mortalitate vindicare, atque omnia facere, ut ei nostri parti, quæ in nobis est optima, convenienter vivamus. Præstantissimum autem eorum quæ in nobis sunt mens est : quæ licet proceritate et mole nullam rem superet, quia materiam excedit, potentia tamen et excellentia res omnium maxima est : nam valde absurdum fuerit, si quis non suam sed alienam vitam expetat et sequatur : quod enim in quoque præstantissimum et optimum est, id ipse est, et qui huic convenienter vivit, sibi potissimum vivet, vitamque maxime propriam agel. Præterea quod ante a nobis dictum est, etiam huic loco conveniet : quod enim cujusque proprium est natura, idem et optimum cuique est et jucundissimum : hominis autem omnium maxime proprium est, menti convenienter agere, siquidem ipsa mens est homo : sed cujusque rerum actoris proprium est sibi congruenter agere : ergo vita, quæ ad mentem accommodata traducitur, homini optima et jucundissima est : hæc vero et beatissima est, atque hæc primo loco humana felicitas vocanda sit.

Secundo autem loco ea quæ alii virtuti consentanea est. Muneris enim functiones ei convenientes humanæ sunt, atque in hominum inter se conversatione consistunt. Quippe justitiæ et fortitudinis et aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur, in actionibus, necessitatibus, negotiorum contractibus, et cupiditates nostras coercemus, quod alteri decorum est conservantes : hæc autem omnia compositam istam vitam conservant. Talia vero sunt humana. Præterea virtutes morales ad corporis affectionem spectantes multum interdum ei debent : natura enim quidam ad temperantiam idonei sunt, atque ad fortitudinem et animi

καὶ πρὸς μεγαλοψυχίαν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σῶμα διαθέσεως· καὶ ὅλως σφόδρα ὑπεκρίνεται ἢ τοῖς πάθεσιν ἢ ἠθικῇ ἀρετῇ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φρόνησις. Συνέζευκται γὰρ τῇ τοῦ ἡθους ἀρετῇ, ὡς καὶ δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπεὶ φρόνησις μὲν τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἔχει· τὸ γὰρ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὸ τέλος, ἐκείθεν.

Ἡ δὲ ἠθικῇ ἀρετῇ, πῶς δεῖ τοῦ τέλους τυχεῖν ἀπὸ τῆς φρονήσεως λαμβάνει, καθὼς ἐν τῷ ἰγ' κεφαλαίῳ τοῦ ε' βιβλίου διειληπται. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν ἠθικῇ ἀρετῇ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἔστι πάθη, καὶ τούτοις ἐστὶ συνημμένη, ταύτης δὲ ἀχώριστος ἡ φρόνησις εἶναι ἐδείχθη, φανερόν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ πρακτικὴ τοῖς πάθεσιν ἔστι συνημμένη· περὶ τὸ σύνθετον ἄρα, καὶ τὴν ἐν τούτῳ ζωὴν· αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ ἀνθρωπικαί· ὁ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ὀρισμὸς ἀπὸ τοῦ συνθέτου· ὥστε καὶ ὁ βίος, ὁ κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἀνθρωπικός, καὶ ἡ εὐδαιμονία· ὁ δὲ κατὰ νοῦν βίος μόνος ἐστὶ κεχωρισμένος τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ἡ κατὰ τοῦτον εὐδαιμονία. Πῶς δὲ κεχωρισμένος ἐστὶ, καὶ ὡς ἔχει, διακριθῶσαι, μείζον ἐστὶ τοῦ προκειμένου, καὶ θεολογία μᾶλλον προσῆκεν· τοσοῦτον δὲ μόνον εἰπεῖν ἀρκεῖται ἐν τῷ παρόντι, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ὑπερβαίνει.

* Τοῦτο δὲ καὶ ἐκεῖθεν γίνεται δῆλον. Οὐ γὰρ δεῖται τῶν ἐκτός, καὶ τῆς ἐκεῖθεν χορηγίας εἰς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. Δεῖται μὲν γὰρ ὁ θεωρῶν, ἄνθρωπος ὢν, τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων· εἰς δὲ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν οὐδενός· ὁ δὲ πρακτικός δεῖται μὲν καὶ ὢν ὁ θεωρητικός, καὶ μᾶλλον οὗτος, ὅσον καὶ μᾶλλον τῷ σώματι πρὸς τὰς ἐνεργείας χρῆται· δεῖται δὲ ἔτι πρὸς τὰς ἐνεργείας καὶ τῆς ἐξωθεν χορηγίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐλευθέριος χρημάτων πρὸς τὸ τὰ ἐλευθέρια πράττειν· ὁ δὲ δίκαιος, ἵνα ἀνταποδῶ. Χωρὶς γὰρ τῶν ἐξωθεν τούτων οὐ πράξουσιν οὐδὲν τῶν κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἕκαστος. Δεῖ γὰρ τῷ μὲν ἀνδρείῳ καιροῦ τινας καταλλήλων, καὶ τῆς ἐν σώματι δυνάμεως, ὅθεν ἐπιδείξεται τὴν τόλμαν, καὶ τὴν καρτερίαν· καὶ τῷ σώφρονι ἐξουσίας, καὶ τοῦ δύνασθαι, εἰ βούλοιο, ταῖς ἡδοναῖς ἐφεῖναι· καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστω χρεῖα τῶν καταλλήλων, ἐν οἷς δύναται πράξει τὴν ἀρετὴν. Ἄνευ γὰρ τοῦ πράξει κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς, μάλιστα μὲν ἀδῆλος ἢ βούλησις, καὶ ἡ ἕξις. Προσποιοῦνται γὰρ ἔνιοι μὴ δίκαιοι ὄντες βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν, καὶ ἐλευθέρια πράττειν, μὴ ὄντες ἐλευθέριοι. Ἐπειτα οὐδὲ τελεία ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἐν μόνῃ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς πράξεως· ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐστὶ· καὶ οὗτος ἐν ἀμφοῖν ἐστίν, ὥστε ζητεῖται ἐν ποτέρῃ μᾶλλον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, ἐν τῇ προαιρέσει, ἢ ἐν τῇ πράξει. Τὸ γὰρ τέλειον δῆλον, ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλειον εἶναι, τῆς ἐξωθεν χορηγίας δεῖται, καὶ τοσοῦτ' ὑπερβαίνει, ὅσον

magnitudinem ipsa corporis constitutione finguntur : denique magnam cum affectibus virtus moralis habet necessitudinem, sicut et ipsa prudentia. Nimirum cum morum virtute cohæreat, ut supra ostendimus, quoniam prudentia a virtutibus moralibus principia sua mutuata est : inde enim profectus aliquis recte de fine suo iudicabit.

Quomodo autem finem suum assequi debeat, virtus moralis a prudentia discit, ut in tertio decimo libri sexti capite exposuimus.

Quum ergo virtus moralis in humanis affectibus versetur, et cum iis cohæreat, ab hac vero prudentiam separari non posse jam probaverimus, apparet omnem virtutem activam cum affectibus esse conjunctam : circa id igitur, quod compositum est, et ejus vitam versatur : at ejus quod compositum et concretum est virtutes humanæ sunt : hominis quippe definitio ab eo quod est compositum, sumitur : itaque et vita, quæ in his functionibus consistit, humana est, et felicitas : sola vero vita, quæ menti convenienter agitur, ab omnibus humanis separata est, pariterque ejus felicitas.

Quomodo autem sit separata, et quomodo se habeat, explanare, majoris negotii est quam id quod nobis propositum est, magisque theologiæ convenit : hoc tantum in præsentia dicere sufficiat, eam humanæ vitæ fines transire.

Quod quidem etiam illinc apparet. Neque enim externis bonis aut eorum copia ad functionem suam eget. Quippe rerum contemplator, ut homo, bonis quæ ad vivendum necessaria sunt, indiget : ad ipsam vero functionem nullis : at vero actor rerum indiget quoque iisdem quibus contemplator, magisque hic, quo magis ad explenda munera corpore utitur : sed externorum etiam bonorum copia ad functiones suas eget. Liberali enim pecunia opus erit ad actiones liberales, et justo ad gratiam referendam. Nam sine externis his bonis nemo quidquam eorum quæ virtuti suæ congruunt, agere. Scilicet viro forti opus est tempore opportuno et corporis robore ad audaciam suam et tolerantiam ostentandam : et temperanti opus est potestate, hoc est, facultate serviendi voluptatibus, si velit : denique ut suam quisque virtutem exercere possit, idoneas quasdam res requirit. Nam nisi quis secundum virtutis habitum agit, valde obscura ejus et voluntas est et habitus. Nimirum simulant nonnulli qui justi non sunt, velle se juste agere, et qui liberales non sunt, velle se liberaliter agere. Deinde nec in solo consilio perfecta est virtus, sed actione etiam opus est : in utroque enim est, et ita quidem est in utroque, ut quæretur, in utro magis sit virtus, in consilio an in actione. Quod enim perfectum est, in utroque esse apparet. Est igitur manifestum, activam virtutem, ut perfecta sit, externorum bonorum copiam requirere, tantoque majorem, quanto major sit et pul-

* Δόξεις δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτός χορηγίας κτλ.

μείζων ἐστὶ καὶ καλλίων· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν πράξεις μεγάλαι, καὶ ἀξιόλογοι οὖσαι καὶ πλείονων δεήσονται τῶν ἔξωθεν. Τῷ δὲ θεωρητικῷ οὐδενὸς τῶν τοιούτων πρὸς γὰρ τὴν ἐνέργειαν χρεία· ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐμποδῶν ἴσταιται ταῦτα τῇ θεωρίᾳ. Δεήσεται δὲ οὐχ ὡς θεωρητικός, ἀλλ' ὡς πρακτικός, ἐπεὶ ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀνθρώποις συζῶν, αἰρεῖται τὰ κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, ἵνα πρὸς τοὺς συνόντας τὰ ἀνθρώπινα σώζῃ.

(Scripsi : *βίω] cod. βίωη. — ^b ὠκείωται | cod. ὠκείωται. — ^c ἐστι] cod. ἐστιν. —)

Κεφ. ι'.

*Ἐπι περὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου, καὶ ὅτι ἡ τελεία εὐδαιμονία ἐν αὐτῷ ἐστὶ.

* Φαίνεται δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐν τῷ θεωρητικῷ βίῳ συνεστάναι τὴν τελείαν εὐδαιμονίαν. Ἡ γὰρ θεωρία μόνον θεοῦ ἔργον ἐστὶν ^a, ὅς ἐστιν ἀληθῶς μακάριος καὶ εὐδαιμόν. Ποίας γὰρ ἄλλας πράξεις ἀποδοτέον αὐτῷ; τὰς δικαίας; ἢ ^b γελῶν συναλλάττειν αὐτόν, καὶ παρκαταθήκας ἀποδιδόναι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ἀλλὰ τὰς ἀνδρείας; πῶς οὖν ὑπομενεῖ τὰ φοβερά, καὶ περὶ τῆς ζωῆς κινδυνεύσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα; καὶ γὰρ καὶ εἰπεῖν ἀτοπον· ἀλλὰ τὰς ἐλευθερίας; τίνοι οὖν καὶ τί δώσει; ἀτοπον δὲ εἰ καὶ ἴσται αὐτῷ νόμισμα, ἢ τι τοιοῦτον, οὐ δεόμενος αὐτὸς εἰς τὸν βίον, ἔπειτα ἄλλω δίδωσιν, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ· σώφρων δὲ πῶς ἂν εἴη φράσας οὐκ ἔχων ἐπιθυμίας; πᾶσαι μὲν οὖν αἱ τοιαῦται πράξεις μικραὶ καὶ ἀνάξαι θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ζῆν ^c πάντες ὑπειλήφασιν αὐτόν, ἀνάγκη καὶ ἐνεργεῖν· οὐ γὰρ δεῖ καθυδεῖν ἐξηρηγηκότα, καθάπερ τὸν Ἐνδυμῶνα· ἐπεὶ δὲ ἐνεργῶν οὔτε πράττει, καθὼς δέδαικται, οὔτε πολλῷ μᾶλλον ποιεῖ· οὐ γὰρ συνεχῶς περὶ ἀποτελέσματα τινα διατρίβειν εὐλογον αὐτόν κατὰ τοὺς δημιουργικούς τῶν τεχνιτῶν· τί λείπεται πλὴν θεωρεῖν; ἢ ἄρα τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικῇ ἂν εἴη. Ἐν ἄρα τῷ θεωρητικῷ βίῳ συνεστάναι πᾶσα ἀνάγκη τὴν τελείαν· συγγενεστάτη γὰρ ἐστὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια.

** Φαίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν τῶν ἀλόγων εὐδαιμονίας μετέχειν, τῆς θεωρητικῆς ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως. Τῷ μὲν γὰρ θεῷ πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐπ' ὅσον ἔοικε καὶ εἰκόνα φέρει τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας· τῶν δ' ἄλλων ζώων οὐδὲν μακάριον, ἐπεὶ οὐδαμοῦ κοινῶναι θεωρίας. Ὅσα τοίνυν θεωρίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας μετέχει, καὶ ἂ μᾶλλον θεωρεῖ, καὶ μᾶλλον εὐδαιμονεῖ, καὶ ἄλλως ἐπ' ὅσον ^a ἢ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία διατείνει, οὐ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν δῆπου τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ τιμία δι' ἑαυτὴν ἢ θεωρία. Ὡστ' εἴη ^c ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρίας, ἢ ἀρίστη δὴ καὶ τελειοτάτη ^f.

chrior : actiones enim ei convenienter susceptæ quum magnæ sint et præclaræ, pluribus etiam externis egebunt. Rerum autem contemplatori ad muneris functionem nullis talibus opus est : immo vero ea contemplationi rerum (pæne dicam) impedimento sunt. Egebit autem non ut rerum contemplator, sed ut actor, quoniam ut homo et cum hominibus vitæ consuetudine conjunctus, consilia activæ virtuti consentanea capessit, ut apud familiares ea quæ homine digna sunt conservet.

CAP. X.

Præterea de vita contemplativa, et perfectam in ea beatitudinem esse.

Sed et illinc apparet, in vita contemplativa perfectam esse beatitudinem. Contemplatio enim solius dei opus est, qui vere felix est et beatus. Quæ enim aliæ actiones ei tribui debent? justæne? profecto ridiculum erit, si eum pactiones facere et deposita reddere dicamus, et cætera id genus : an fortes? quomodo ergo res periculosas subibit et de vita periclitabitur honestatis causa? hoc enim etiam dicere, absurdum est : an liberales? cui ergo et quid dabit? absurdum autem erit, si nummus ei sit, aut aliquid tale, quod ut vital quidem ipse requirat, sed postea tamen honestatis causa aliis tradat : jam vero temperans quomodo erit, quum vitiosis cupiditatibus careat? omnes igitur ejusmodi actiones exiguæ deoque indignæ sunt : quoniam vero omnes illum vivere existimant, necesse est eum etiam munere aliquo fungi : neque enim oportet otiosum, Endymionis instar dormire : quum vero in hac functione neque agat, quemadmodum demonstravimus, neque multo magis faciat : neque enim perpetuo eum in perficiendis operibus quibusdam artificum operariorum exemplo versari verisimile est : quid præter contemplationem relinquatur? Quare dei muneris functio quum beatitudine excellat, in contemplatione consistere eam apparet. In contemplativa ergo vita perfectam eam esse omnino necesse est : nam divinæ functioni quam maxime cognata est.

Patet hoc vero etiam ex eo, quod nullum animal ratione carens beatitudinis particeps est, quippe quæ contemplativa illa functione penitus privata sint. Deo enim omnis vita beata est, hominibus autem qualenus illi similis est et divinæ illius functionis aliquam imaginem habet : reliquorum vero animalium nullum est beatum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quæcunque igitur in contemplationis, etiam in beatitudinis partem veniunt, et quæ magis contemplantur, etiam majore felicitate utuntur, denique quam late contemplatio, tam late quoque patet beatitudo, non per accidens, sed ex ipsa profecto contemplatione : hæc enim per se honore digna est contemplatio. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam, optima sane et perfectissima. Eget tamen et bonis externis contemplatio, ut contemplatoris et corpus consistere possit et sanitas : neque enim verisimile est, homo quum sit, ei talibus non esse opus, non enim suis bonis satis instructa ad talia est natura.

* Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, κτλ. — ** Σημεῖον δὲ καὶ τὸ μὴ μετέχειν κτλ.

* Χρεία δὲ καὶ τῶν ἐξωθεν τῷ θεωρήματι πρὸς τὸ συνεστάναι τὸ σῶμα καὶ υγιεῖαν· οὐκ εὐλογον γὰρ μὴ δεῖσθαι τῶν τοιούτων ἀνθρώπων ὄντα, οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὰ τοιαῦτα εἶ.

** Δεήσεται δὲ οὐ τοσούτων ὄσων δ' πρακτικός, οὐδὲ ἀπλῶς πολλῶν τινων καὶ μεγάλων, ἐπεὶ φαμεν χρεῖαν αὐτὸν ἔχειν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ μετρίων. Οὐ γὰρ ἡ περιβολὴ^h τοῦ πλούτου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν αὐτάρχη ποιεῖ τὸν εὐδαίμονα, ἢ πείθει κρίνειν ὀρθῶς περὶ τῶν πρακτῶν, ἢ πράττειν τὰ δέοντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ μὴ ἄρχοντα γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά, καὶ ἀπὸ μετρίων τινῶν ποιεῖν ἃ προσήκει τοῖς μεγάλῃν περιβεβλημένοις ἀρχῇν. Τοῦτο δὲ ὄρα ἔστιν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιῶται τῶν μέγα δυναμένων οὐχ ἤττον, εἰ μὴ καὶ μάλλον, τὰ ἐπιεικῆ φαίνονται πράττοντες. Τοσούτων τοίνυν εὐπορεῖν τὸν εὐδαίμονα ἰκανὸν πρὸς εὐδαιμονίαν· ἐνεργήσει γὰρ τὴν ἀρετὴν ἀκωλύτως, καὶ τὸν εὐδαίμονα βιώσεται βίον· μαρτυρεῖ δὲ τοῖς λόγοις καὶ Σόλων, οὐ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζων, ἀλλ' εὐδαίμονας ἁποφαινόμενος εἶναι τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς κεχορηγημένους, πεπραγότας τε τὰ κάλλιστα, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτῆμένους πράττειν ἃ δεῖ. Δοκεῖ δὲ καὶ Ἀναξαγόραν οὐ πλούσιον οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα εἶναι· φησὶ γὰρ, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ δοξεί τις τοῖς πολλοῖς ἄτοπος εἶναι· δυνατὸν γὰρ ἀγαθὸν καὶ εὐδαίμονα ὄντα, πονηρὸν καὶ ἄθλιον νομισθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἱ τοῖς ἐκτὸς καὶ φαινομένοις κρίνουσι, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον. Ὡστε τοῖς ἡμετέροις λόγοις καὶ αἱ τῶν σοφῶν συμφωνοῦσι δόξαι· καὶ τις καὶ ἀπὸ τούτων τοῖς εἰρημονεῖς γίνεται πίστις μετρία· τὸ γὰρ ἐν τοῖς πρακτοῖς ἀληθὲς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου φαίνεται· καὶ τούτοις ἐλέγχεται τὸ ψεῦδος, ὅταν οἱ λόγοι μὴ φαίνωνται τοῖς πράγμασιν ἐξακολουθοῦντες· ἐν γὰρ ταῖς πράξεσι τὸ κύριον· δεῖ τοίνυν σκοπεῖν τὰ προειρημένα, καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσι καὶ τῷ βίῳ φέροντας ἐφαρμόζειν, καὶ συνάδοντα μὲν ἀποδεκτέον, διαφωνοῦντα δὲ λόγους κενούς ὑποληπτέον.

*** Ἐτι δὲ καὶ ἐκείθεν γίνεται δῆλον, εὐδαιμονέστατον εἶναι τὸν κατὰ νοῦν ἐνεργοῦντα· καὶ γὰρ θεοφιλέστατός ἐστιν· οὐ τί γένοιτ' ἂν εὐδαιμονέστερον; εἰ γὰρ τι τῷ θεῷ μέλει τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τίς ἐστιν αὐτῶν ἐπιμέλεια παρ' ἐκείνου, καθάπερ πᾶσι δοκεῖ, καὶ εἴη γε, τίνι τῶν ἐν ἀνθρώποις χαίρειν τὸν θεὸν μάλλον εἰκόσ, ἢ τῷ ἀρίστῳ καὶ συγγενεστάτῳ; τοῦτο δὲ οὐκ ἐστίν. Εἰ δὲ τῷ νῷ μάλιστα χαίρει, καὶ ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτον καὶ τιμῶντας, καὶ κατ' αὐτὸν ἐνεργοῦντας, ἀντευποιήσει πάντως, ὡς τῶν φίλων αὐτῷ καὶ συγγενῶν ἐπιμελουμένους, καὶ ἄλλως ὡς ὀρθῶς καὶ καλῶς πράττοντας· οὗτος δὲ ὁ σοφός

Non tamen tam multis quam actor rerum egebit, neque omnino multis magnisque, quia necessaria et modica eum desiderare dicimus. Neque enim opum abundantia et reliquorum quæ externa sunt bona beatum suis rebus contentum facit, aut adducit, ut recte de rebus sub actionem cadentibus judicet, vel officio suo fungatur.

Potest enim aliquis, licet terræ et maris imperium non habeat, res honestas agere, et modicis opibus ea quæ magno imperatore digna sunt efficere. Atque hoc perspicue cernere licet : nam privati homines non minus, et fortasse magis, quam dynastæ præpotentes honestas actiones suscipere videntur. Tot igitur tantisque rebus ut beatus ad beatitudinem instructus sit, sufficit : quippe virtutem libere exercebit, et vitam beatam deget : assentitur vero his verbis Solon, qui non externis bonis beatitudinem definiebat, sed eos beatos dicebat esse, qui externis instructi bonis præclarissima facinora fecissent et temperanter vixissent : fieri enim potest, ut qui bona mediocria possident, quæ agenda sunt agant. Anaxagoras quoque non divitem neque potentem aliquem virum beatum existimasse videtur : neque enim mirandum dicebat fore, si ineptus quidam et absurdus vulgo videretur : fieri quippe potest, ut qui bonus sit et beatus, malus tamen ac miser a vulgo habeatur quod ex rebus externis et manifestis judicat, propterea quod has tantum sensu percipit. Quamobrem his nostris rationibus etiam sapientum opiniones congruunt : quæ aliquo modo ad fidem iis quæ diximus, faciendam valent : nimirum in iis quæ sub actionem veniunt veritas ex factis et vita apparet : hisque mendacium convincitur, quando verba cum rebus ipsis non consentire manifestum est : in actionibus enim vis præcipua consistit : itaque ea quæ ante diximus, considerata sunt eaque ad humanas actiones vitamque transferri et accommodari oportet, et quæ illi respondent, admitenda, quæ vero discrepant, verba inania habenda sunt.

Adde quod etiam hinc intelligitur, beatissimum esse qui muneribus menti convenientibus fungatur : nimirum deo carissimus est : quo quid beatius esse possit? si enim deus curam aliquam agit rerum humanarum, earumque, sicut omnibus videtur et probabile est, rationem habet, qua tandem in rebus humanis deum magis delectari decet, quam re omnium optima ipsique maxime cognata? hæc autem mens est. Quodsi mente maxime delectatur, etiam iis qui hanc maxime diligunt et plurimi faciunt et muneribus ei convenientibus funguntur, præmia persolvat gratiamque referet, ut eorum quæ ipsi cara et cognata sunt, curam habentibus, et alioqui rectas et honestas actiones suscipientibus : hic autem est sapiens et qui muneribus menti convenienti-

Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας κτλ. — ** Οὐ μὴν αἰτήσιον γε πολλῶν καὶ μεγάλων κτλ. — *** Ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν κτλ.

ἔστι καὶ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν· θεοφιλέστατος ἄρα· τὸν αὐτὸν δὲ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα ὁ σοφὸς μάλιστα εὐδαιμονῶν. Ἡ ἄρα τελεία εὐδαιμονία ἐν τῷ θεωρητικῷ συνίσταται βίῳ.

(Scripsi : * ἔργον ἔστιν] vulgo ἔργον ἔστιν. — ^b ἦ] cod. ἦ. Est autem nostra lectio præferenda illi, quam habent omnes fere Aristotelis membranæ, ἦ, quamque exprimit Lambinus. At in codice Laurentiano, quem Bekkerus litteris Kb notare solet, ista particula omittitur. — ^c ζῆν] cod. ζῆν. — ^d ἐφ' ἑσων] cod. ἐφ' ἑσων. — ^e Ὄστ' εἶη] cod. Ὄς τ' εἶη. — ^f τελειοτάτη] cod. τελειωτάτη. — ^g αὐτάρκης ἢ φύσις πρὸς τὰ τοιαῦτα] cod. αὐτάρκης ἢ φύσις τὰ τοιαῦτα. — ^h περιβολῆ] cum Andronici codice; quod intelligi potest. Vide Stephani Thesaurum. Non spernenda tamen Stagirita membranarum scriptura ὑπερβολῆ. — ⁱ εὐδαιμονας] cod. εὐδαιμονίας. —)

Καφ. ια'.

Ἵτι περὶ ἀρετῆς οὐκ ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον.

* Ἄ μὲν οὖν προσῆκε περὶ τῶν ἀρετῶν ὡς ἐν τύπῳ διαλαβεῖν, ἔτι τε φιλίας, καὶ ἡδονῆς, καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἱκανῶς εἰρηται· καὶ οὐδενὸς ἴσως ἔτι δεήσει τῇ πραγματείᾳ πρὸς γε τὸν περὶ αὐτῶν λόγον. Τί οὖν; ἤνυσται τὸ προτεθὲν ἡμῖν ἤδη, καὶ τὸ προσῆκον τέλος ἔλαβεν ἢ σπουδῆ; καὶ μὴν πρακτικὴ τίς ἐστὶν ἢ φιλοσοφία, καὶ δεῖ καταλλήλου τελους αὐτῆ· τὸ δὲ εἰδέναι τί ἐστὶν ἀρετῆ, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, θεωρία τίς ἐστὶ μόνον. Οὐκοῦν καθάπερ τῷ πρὸς ἀρετὴν ἐπιγομένῳ οὐ μέχρι τούτου στῆναι δεῖ τὴν σπουδὴν, μαθόντι τίνα δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τί τέ ἐστὶν ἢ ἀρετῆ, καὶ τίς ἢ κακία, καὶ τί τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ καὶ πράξεων ἀπιεσθαι, καὶ τὴν μὲν φεύγειν, τὴν δὲ διώκειν, ὑπὲρ δὲ τοῦ τῆς εὐδαιμονίας τυγχάνειν πάντα ποιεῖν· τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ἀλείπτῃ ἀνάγκῃ μὴ τούτοις ἀγαπᾶν μόνον τοῖς λόγοις, ὅθεν ἐνὶ μαθεῖν ἕκαστα τί ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἀν γένοιτο κατορθῶσαι· καὶ τοῦτο διδάσκειν, οἰόμενον οὕτως ἀν ἀληθῶς γενέσθαι διδάσκαλον ἀρετῆς. Πρὸς γὰρ τὴν τελείωσιν τοῦ γυμναζομένου τὸν παιδευτὴν προσῆκει τάττειν τοὺς λόγους· τελείωσις δ' ἂν εἴη τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀθλητοῦ, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸν γενέσθαι καὶ πρακτικὸν τῶν καλῶν· φανερόν τοῖσιν, ὡς ἄρα τοῖς περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρημένους ἕκαστα προσθεῖναι δεῖ, τί ποῶν ἕκαστος, ἢ πῶς ἔχων, οἰκείως εἰς ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔξει, καὶ τῶν περὶ αὐτῆς ἡδέως ἀκούσεται λόγων, καὶ βιώναι δυνήσεται κατ' αὐτήν· οὕτω γὰρ ἂν ὁ περὶ τῆς ἀρετῆς αὐτάρκης γένοιτο λόγος, διὰ πάντων τὸ γινόμενον σώζων. Πει-

bus fungitur : est igitur deo carissimus : eundem autem beatissimum etiam esse decet : ac propterea sapiens maxima felicitate floret. Perfecta ergo beatitudo in vita contemplativa consistit.

Cap. XI.

Non satis esse scire ea quæ ad virtutem spectant, sed nitendum etiam esse, ut ea habeamus sique utamur.

Quæ ergo quasi pingui Minerva dicenda esse de virtutibus, item de amicitia, voluptate et beatitudine videbantur, satis jam dicta sunt : neque quidquam amplius fortasse huic tractatui ad plenam de iis disputationem deerit. Quid igitur? num peregrinus jam propositum, et congruum finem industria nostra assecuta est? atqui activa hæc philosophia est, quæ idoneum finem desideret : at vero scire quid sit virtus et unaquæque ceterarum rerum, nihil aliud quam quædam contemplatio est. Quemadmodum ergo is qui ad virtutem contendit, non hunc diligentis suæ terminum statuere debet, ut sciat, quid agendum et quibus rebus abstinendum sit, quid item sit virtus et vitium, quis denique extremus rerum humanarum finis, sed actiones etiam suscipere, atque illam fugere, hanc sequi, postremo nihil reliqui facere. quominus beatitudinis particeps fiat : eodem modo virtutis magistrum necesse est non in hac sola doctrina acquiescere, ex qua discere possit, quid unaquæque res valeat, sed ut fiat talia ipsum res bene gerere oportet : atque hoc ipsum docere, ratum se hac ratione revera virtutis præceptorem fore. Eo enim magistrum præcepta referre decet, ut alumnus qui exercetur in arte sua perfectus evadat : illa autem virtutum cultoris perfectio erit, si bonus fiat et quæ honesta sunt agat : hinc patet, sermoni nostro de virtutibus habito illud etiam addendum exponendumque esse, quibus actionibus singuli, aut quo habitu accommodate ad virtutem et bonum se habeant ejusque præcepta libenter audiant et honeste vivere possint : ita enim demum quæ de moribus traditur perfecta erit doctrina, si per omnia actiones conservet. Nitendum igitur, ut hanc quoque docendi ra-

ρατέον δὴ ταύτην τὴν μέθοδον ἀποδοῦναι. Εἰ μὲν οὖν ἱκανὸς ᾔην ὁ περὶ τῆς ἀρετῆς λόγος πείσαι γενέσθαι χρηστούς, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως, κατὰ τὸν Θεόγνιν, ἐφερόμενη, καὶ πολλῶν ἔδει τοῦτον ὠνεῖσθαι, καὶ ζητεῖν ἐκ παντὸς τρόπου λαβεῖν.

* Νῦν δὲ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ ἐλευθερίους τῶν νέων, καὶ οἷς εὐγενὲς καὶ φιλόκαλον ἦθος, φαίνονται δυνάμενοι πείθειν, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ταύτης πρᾶξιν, καὶ τὴν ἕξιν παρακαλεῖν.

** Τοὺς πολλοὺς δὲ οὐκέτι: ἂ δύναται γὰρ οὐδεὶς τῶν τοιούτων λόγῳ τινὶ καὶ πειθοῖ τὴν καλοκαγαθίαν ἐλέσθαι, καὶ τὴν κακίαν φυγεῖν· οὐ γὰρ αἰδῶς αὐτοῦς ἀγχι δεῖνὸν ἡγουμένους αὐτὸ τὸ δόξαι κακοῦς, ἀλλὰ φόβος, οὐδὲ ἀπέχονται τῶν φαύλων, διότι φαῦλα, καὶ ὅτι τὸ ταῦτα πράττειν αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι λόγῳ μὲν οὐ ζῶσιν, ὅθεν αἰδεῖσθαι συμβαίνει, πάθει δὲ ἀκολουθοῦντες τὰς ἐπομένους τοῖς πάθει διώκουσιν ἡδονάς, καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἀντικειμένους φεύγουσι λύπας· τὸ δὲ φεύγειν τὰς λύπας, τοῦτό ἐστι τὸ φοβεῖσθαι· τοὺς δὲ οὕτως ἔχοντας, καὶ τῷ μὴ γεύεσθαι τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ σπουδαίων, μηδὲ εἰς ἔννοιαν τούτων δυνηθέντας ἔλθειν, τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσει; ἢ καὶ γὰρ ἀδύνατον, ἢ οὐ βᾶδιον, τὰ χρόνῳ πολλῷ τοῖς ἤθεσιν ἐμπαγέντα καὶ βεβαιωθέντα, λόγῳ κινήσει μόνῳ. Δεῖ γὰρ καὶ ἐτέρων, ὧν παρόντων ἀγαπητὸν εἶ τις ἀρετῆς καὶ χρηστῶν ἡθῶν μεταλάβοι. Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ αὐτάρκεις οἱ λόγοι πρὸς τὸ προκείμενον, ζητητέον τίνα ἐστίν, ὧν προῦποκειμένων καὶ ὁ λόγος τὸ ἀγαθὸν δύναται πείθειν.

(Scripsi : ἂ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ἢ μεταρρυθμίσει] cod. μεταρρυθμίσει. — ἢ κινήσει] ex Heinssii conjectura; cod. κοινήσει. —)

Κεφ. ιβ'.

Πῶς ἐστὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν τίνα γενέσθαι· καὶ ὅτι δεῖ πρὸς τοῦτο τοῦ νόμου.

*** Τὰ τοίνυν αἷτια τῆς ἀρετῆς τοῖς ἀνθρώποις τρία πᾶσι δοκεῖ· φύσις, καὶ διδασκαλία, καὶ ἔθος. Ἡ μὲν οὖν φύσις, ὅτι ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἐστὶ φανερόν· τὸ γὰρ πεφυκέναι πρὸς ἀρετὴν διὰ τίνος γίνεται θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν· ἢ δὲ διδασκαλία καὶ ὁ περὶ τῶν ἀρετῶν λόγος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὐ πάντας δύναται πείθειν, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν τοῦ ἀπροατοῦ ψυχὴν ἔθειν τισιν ἀγαθοῖς παρεσκευασμένην εἶναι, πρὸς τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δεόν ἐστίν· οὕτω γὰρ ἂν καλῶς ὑποδέξαιτο τὴν διδασκαλίαν, καθάπερ ἢ τὸ σπέρμα θρέψαι δυναμένη γῆ· χωρὶς δὲ τούτου πῶς ἂν ἀκούσειε λόγου τῶν ἡδονῶν ἀφιστάντος; πῶς δ' ἂν ὄλωσ καὶ δυνηθεῖη συνεῖναι ζῶν κατὰ πάθος; τὸν δὲ οὕτως ἔχοντα πῶς οἷόν τε μεταπεῖσαι;

tionem explicemus: Si enim sermo de virtute habitus per se satis valeret ad inducendos homines, ut boni fierent, jure magnam et amplam mercedem, ut ait Theognis, acciperem, magnoque emendus esset hic sermo, et omni modo comparandus :

Nunc vero bonos quidem et ingenuos adolescentes, quibus generosa et honesti studiosa indoles est, videntur sermones ad virtutem adducere et ad hujus exercitationem et habitum adhortari posse :

Vulgus vero non item : neque enim quisquam eorum ratione ulla aut persuasione ad honestatem amplectendam, et ad vitium fugiendum incitari potest : neque enim pudor eos adducit, ut hoc ipsum dedecus existiment, quod improbi habeantur, sed metus, neque abstinent maleficiis, quia mala sunt, et quia maleficia admittere turpe est, sed propter pœnas : cujus rei causa est, quod ratione non vivunt, ex qua pudor oritur, sed affectus sequuntur et voluptates affectibus congruentes consecantur, ideoque dolores illis contrarios fugiunt : fugere autem dolores, hoc illud est, quo perturbantur : eos vero qui ita se habent, et quum nunquam ea quæ vere bona et honesta sunt gustaverint, ac ne ad considerationem quidem eorum et cogitationem pervenire possint, quæ tandem corrigere possit ratio? non enim fieri potest, aut certe vix, ut quæ jam pridem moribus infixa hæserunt et quasi confirmata sunt, sola oratione mutentur. Requiritur enim et alia, quæ si adfuerint, tum demum bene etiam nobiscum agatur, si virtutem moresque bonos adipisci possimus. Cum ergo ad id quod propositum est sola per se non sufficiat disciplina, quæritur, quænam sint illa, quæ subesse prius oportet, ut bonum ipsum persuadere nobis queat ratio.

Cap. XII.

Quomodo honestus et bonus evadere possit aliquis : idque ut fiat, lege opus esse.

Causæ igitur virtutis humanæ tres omnibus esse videntur : natura, disciplina, consuetudo. Jam vero naturam in nostra potestate non esse, manifestum est : nam ad virtutem nasci divina quadam causa hominibus revera fortunatis contingit : doctrinam vero et virtutis disciplinam non posse omnes ut credant adducere, satis ex superiori disputatione apparet, sed necesse est bona prius consuetudine præparatum esse auditoris animum, tum ad amplectenda ea, quibus gaudemus, tum ad rejicienda quæ odio digna sunt : sic enim opportune excipiet doctrinam, ut terra semen, quod alere potest : sine hoc vero quomodo animum inducat audire sermonem a voluptatibus avocantem? quomodo vero qui perturbatione vitam dirigit omnino talem sermonem intelligat? at eum qui ita sit affectus, quonam modo

* Nῦν δὲ φαίνονται κτλ. — ** Τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν κτλ. — *** Γίγνεσθαι δ' ἀγαθοῦς οἴονται οἱ μὲν φύσει, κτλ.

δῆλον γάρ, ὡς οὐ λόγῳ δύναται τὸ πάθος ὑπείκειν, ἀλλὰ βίᾳ τινί. Διὰ τοῦτο οὐχ ἱκανὸς ὁ λόγος ποιῆσαι χρηστούς, τὸ δὲ ἔθος προϋποκείμεθα δεῖ τῆς διδασκαλίας, δι' οὗ τὸ ἦθος τοῦ ἀκροατοῦ πρὸς ἀρετὴν οἰκειώσκειν ἂν ἔχοι, στέρρον * μὲν τὸ καλὸν δυσχεραίνον δὲ τὸ αἰσχροτόν.

** Ὅτι μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ἔθος δεῖ προϋπάρχειν, καὶ τὴν ψυχὴν προδιατιθέσθαι, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐθισθῆναι δὲ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τυχεῖν ἀγωγῆς ὀρθῆς καὶ πρὸς ἀρετὴν φεροῦσης διαίτης, πῶς ἂν γένοιτο χωρὶς τῶν ὀρθῶν καὶ δικαίων καὶ ὄλων καταλλήλων ἀρετῆ νόμων; δεῖ γὰρ ὑπὸ νόμοις τοιοῦτοις εἶναι νέον ὄντα τραφῆναι. Τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, καὶ μάλιστα νέοις οὔσι· καὶ διὰ τοῦτο προσήκει νόμοις τετάχθαι αὐτοῖς τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τὴν τροφήν, καὶ τὰλλα, δι' ὧν ὁ βίος· καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη λυπηρὰ αὐτοῖς, διὰ τὸ συνήθη γενέσθαι. Οὐ μόνον δὲ νέοις οὔσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνδράσι χρεῖα τῶν νόμων· οὐ γὰρ ἱκανὸν πρὸς τὸ γενέσθαι χρηστούς, τὸ νέους ὄντας μόνον τροφῆς ὀρθῆς καὶ ἐπιμελείας τυγάνειν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας ἐπιτηδεύειν δεῖ τὰ καλὰ, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἑαυτοῦς ἐθίζειν, καὶ τνικαῦτα δεησόμεθα νόμων, καὶ ὄλων περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκη πειθαρχοῦσι μᾶλλον, ἢ λόγῳ, καὶ ταῖς ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τινες οἰοῦνται δεῖν τοὺς νομοθέτας πρῶτα μὲν λόγοις ἐπὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐνάγειν, προτρεπομένους τοῦ καλοῦ χάριν· οὕτω γὰρ ἂν τοὺς ἐπιεικέας ἀμεινῶν γενέσθαι, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐθισθέντας· ἔπειτα τοὺς ἀπειθοῦσι καὶ ἀφυῶς ἔχουσι κολάσεις καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέσθαι, τοὺς δ' ἀνιάτους ἐξορίζειν τοῦ χοροῦ τῶν υγιαιόντων, ἢ δυναμένων· προσήκει γὰρ τὸν μὲν ἐπιεικῆ καὶ πρὸς τὸ καλὸν πάντα τῷ λόγῳ πειθαρχήσῃ· τὸν δὲ φαῦλον ἡδονῆς ὀρεγόμενον καὶ πάθεισι ἀλόγοις ἀκολουθοῦντα λόγῳ μὲν οὐκ ἂν βελτίω γενέσθαι, λύπη δὲ κολαζόμενον, ὥσπερ ὑποζύγιον. Ὅθεν καὶ φασι δεόν εἶναι τοὺς ἀλογωτέρους ἐκείναις ταῖς λύπαις κολάζειν, αἱ πρὸς τὰς ἀγαπωμένας ὑπ' αὐτῶν ἡδονὰς ἐναντίως ἔχουσι· οἷον, τὸν μὲν πλεονέκτην ἀπογυμνῶσαι τῶν ὑπαρχόντων, τὸν δὲ ἀλαζόνα καὶ ὑβριστὴν ἀτιμάσαι, τυπῆσαι δὲ τὸν ἀκόλαστον.

** Εἰ δὲ ταῦτα σκληρὰ καὶ ἀηδῆ, καὶ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ καὶ ἐπιεικῆ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, ἐκ παιδὸς καλῶς καὶ ὀρθῶς προσήκει τραφῆναι, καὶ παιδευθῆναι, καὶ τὴν ἐπιεικειαν ἐθισθῆναι, καὶ οὕτως ἔπειτα ζῆν ὅτι ἐπιτηδεύμασιν ἀγαθοῖς, καὶ μήτε ἀκοντα μήτε ἐκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· τοῦτο δὲ δύναται γενέσθαι διαιτωμένοις κατὰ τινὰ τάξιν καὶ λόγους ὠρισμένους, κῦρος ἔχοντας καὶ ἰσχύς. Ἐὰ μὲν οὖν τῶν πατέρων πρὸς τοὺς παῖδας προστάγματα, τὴν ἰσχύς οὐχ οὕτω μεγάλην ἔχει ὥστε βιάζεσθαι, οὐδέ τις ἐνὸς ἀνδρός,

oratione de sua sententia demovere possis? Est enim manifestum, perturbationem non posse orationi cedere, sed vi esse cogendam. Quamobrem sola doctrina ad bonos faciendos non sufficit, sed doctrinam consuetudo præcedat oportet, qua auditoris mores ad virtutem accommodati sint, qui honestum amplectantur turpitudi- neque offendantur.

Debere ergo bonam consuetudinem præmitti, priusque bene componendum esse animum, ex præcedentibus apparet: assuescere autem ad bonum, simulque consequi institutionem rectam et vitæ genus ad virtutem adducens, quomodo cuiquam contingat sine rectis et iustis, denique virtuti consentaneis legibus? oportet nempe in talibus legibus ab adolescentia educari. Temperanter enim et patienter vivere cum multitudini injucundum est, tum maxime adolescentibus: quocirca studia et educationem cæteraque, quæ ad bene vivendum necessaria sunt, legibus sanciri iisque præscribi convenit: ita fiet, ut molesta iis esse desinant, quum jam consuetæ esse cœperint. Neque adolescentes solum, sed viri etiam legibus egent: quia non satis est ad morum bonitatem assequendam adolescentes solos recte educari diligenterque institui, sed quum corroboratis jam ætatibus quæ honesta sunt agere et virtutis exercitationi assuescere debeant, tum quoque opus erit legibus, denique quam diu vivemus: plerique videlicet necessitati potius quam orationi parent, et penis magis quam honesto commoventur. Quamobrem existimant nonnulli ab iis qui leges ferunt homines primum rationibus et verbis honesti causa ad virtutem et bonum excitandos et cohortandos esse: ita scilicet futurum, ut boni viri fiant meliores, ad bonum jam assuefacti: deinde in eos qui non parebunt, quique natura minime apti ad virtutem et officium erunt, esse animadvertendum et supplicia constituenda, denique insanabiles de numero sanorum aut eorum qui viri boni munere fungi possunt, eximendos esse: consentaneum quippe est, virum bonum qui ad honesti normam vitam dirigit, orationi obtemperaturum; improbum autem, quando voluptates consecatur et animi affectionibus mentis lumine carentibus servit, oratione corrigi non posse, quum dolore tanquam iumentum castigetur. Quare dicunt homines dementes iis castigandos esse doloribus, qui voluptatibus iis quas illi adamant adversantur: verbi causa, fraudatorem omnibus bonis privandum, arrogantem et contumeliosum infamandum, intemperantem verberibus coercendum esse.

Quodsi hæc dura sunt ac molesta, et tamen bonum esse oportet unumquemque hominum ac probum, statim a prima ætate bene educari et institui atque ad probitatem assuescere eum convenit, atque ita rectis deinceps institutis vitam traducere, ac neque invitum neque sponte rea malas et flagitiosas admittere: hoc autem contingere nobis potest si ex præscripto quodam ordine et definitis quibusdam præceptis vivamus quæ legum instar rata sint et valeant. Et patrum quidem iussa, quibus officia liberis imponunt, vim quidem ita magnam

* Ἐκ νέου δὲ ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν κτλ. — ** Εἰ δ' οὖν, καθάπερ εἰρηται, κτλ.

μη τυράννου ὄντος ἢ βασιλέως, οἱ λόγοι δύνανται τοσοῦτον, ὥστε μη βουλομένους ἐνάγειν ἐπὶ τὰ καλὰ τοὺς πολλοὺς· ἴσως δὲ ὁ νόμος ἀναγκαστικὴν τινα δύναμιν ἔχει. Πιστεύεται γὰρ ἀπὸ τινος νοῦ καὶ φρονήσεως τεθῆναι τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἄθεν τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἐχθαίρουσιν οἱ πολλοὶ ταῖς ὁρμαῖς αὐτῶν ἐναντιούμενοι, κἂν ὁρθῶς αὐτὸ δρῶσι· τῶ νόμῳ δὲ οὐδεὶς ἀχθεταὶ τάττοντι τὸ ἐπισικεῖς, καὶ τῶν πονηρῶν ἀφιστάντι· τοὺς μὲν γὰρ ζῶντας τῶν παιδευτῶν ἴσως ἔστι νομίσει μίσει τινὶ ἢ φθόνῳ κινουμένου λυπεῖν· τοῖς νόμοις δὲ οὐ τοῦτο συμβαίνει. Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα δεῖ νόμων ρυθμίζοντων καὶ διατιθέντων πρὸς τὴν ἀρετὴν εὐθὺς ἐκ παιδός

* Τοιοῦτοι δὲ νόμοι μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίων ἐγένοντο πόλει, καὶ τισιν ἄλλαις ὀλίγαις κομιδῇ· ταῖς δὲ πλείσταις πόλεσιν οὐκ ἐμέλησε περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἕκαστος ὡς βούλεται τάττει τὸν βίον καὶ τὴν οἰκίαν, Κυκλωπικῶς θεμιστεύων

Παίδων ἢδ' ἀλόχου.

Κράτιστον μὲν οὖν τὸ γίνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὁρθήν, καὶ πάντας ζῆν δύνασθαι τεταγμένως, καὶ ὡς ὁ ὁρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, καὶ τὸ κοινὸν ἀμελοῖτο, προσήκειν ἑκάστῳ δόξειεν ἂν τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν βοηθεῖν, ἢ βοηθεῖν προθυμεῖσθαι· δυνηθεῖ δ' ἂν ἕκαστος ταῦτα τοὺς οἰκεῖτους εὐεργετεῖν νομοθετικὸς γενόμενος, ὡς φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Γίνεται γὰρ πᾶσα ἐπιμέλεια διὰ νόμων· καὶ αἱ μὲν κοιναὶ ἐπιμέλειαι διὰ τῶν κοινῶν νόμων, αἱ δὲ σπουδαῖαι καὶ ἐπιεικεῖς ἐπιμέλειαι καὶ παιδεῖται διὰ τῶν καταλλήλων, τῶν σπουδαίων καὶ ἐπιεικῶν, φημί, νόμων.

Γεγραμμένους δὲ ἢ ἀγράφους εἶναι τοὺς νόμους, οὐδὲν διαφέρει· οὐδὲ τὸ πολλοὺς παιδεύειν, ἢ ἕνα ρυθμίζειν εἰσαγάγει ἂν τοῖς νόμοις διαφορὰν· ὥσπερ ἐπὶ τῆς μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδεμάτων συμβαίνει· καὶ γὰρ ἂ τὸν ἕνα δύνανται γυμνάσαι, καὶ τοὺς πολλοὺς, καὶ δι' ὧν εἷς μουσικός, καὶ πολλοὺς οὐδὲν κωλύει γενέσθαι, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν οἰκίαν διατιθέντα μίαν καὶ ρυθμίζοντα, ἢ ἕνα ἄνδρα παιδεύοντα, οὐδὲν κωλύει νόμους τιθέναι, καὶ εἶναι νομοθετικόν, οὐδὲν ἤττον τοῦ πόλιν ὅλην ἢ ἔθνος διατιθέντος. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰσχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἔθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίᾳ μᾶλλον· οἱ πατρικοὶ λόγοι, καὶ τὰ ἔθη, οἷς φαίνεται χαίρων, μεγάλην ἐν τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἄλλοις, οἰκείοις δύναμιν ἔχει, καὶ πολλῶν πλέον διὰ τὴν συγγένειαν καὶ τὰς εὐεργεσίας· εὖνοι γὰρ εἰσι διὰ ταῦτα τῷ πατρὶ μᾶλλον οἱ παῖδες, ἢ οἱ πολῖται τῷ νομοθέτῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ῥᾶπον ἀγονται, καὶ τοῖς νόμοις πειθονται μᾶλλον, κἂν ἄλλως ἀπειθεῖς ᾖσι, φύσει τινὶ στερῆσαντες ἐξ ἀρχῆς· ἔτι δὲ καὶ ἀκριβέστεροι γί-

non habent, ut cogere eos possint, neque unius alicujus viri, nisi forte tyrannus aut rex est, præcepta tantum valent, ut vulgus etiam invitum ad actiones honestas compellant: sola autem lex cogendi quandam vim habet. Creditur enim ab initio mente quadam et prudentia constituta esse: quapropter plerique odium gerunt in homines, qui ipsorum cupiditatibus et appetitionibus adversantur, etiamsi id recte faciant: at legi æquum et bonum præscribenti et a vitiis homines avertent nemo succenset: etenim vivi virtutis magistri odio forlasse aliquo atque invidia adducti detrimentum nobis importare velle existimantur: quod in leges non cadit. Est igitur manifestum, certas leges requiri, quæ statim a prima ætate ad virtutem mores nostros forment et componant.

Talibus autem legibus sola Lacedæmoniorum civitas et aliæ quædam, sed admodum paucæ usæ sunt: in plerisque vero nulla earum habetur ratio, sed suo quisque arbitrato et vitam suam et familiam institunt, Cycloppum more.

Uxorum et natos privata lege gubernans.

Optimum igitur est, civium institutionem communiter ab omnibus et recte procurari, omnesque conservato vitæ ordine et ut recta postulat ratio vivere posse: quod si non fiat, et commune negligatur, unicuique convenire videatur suis liberis et amicis ad virtutem comparandam operam navare, aut saltem eniti, ut ad eam rem iis prosit: possit vero suos quisque familiares hoc beneficio afficere, si legum ferendarum scientiam fuerit consecutus, ut e præcedentibus patet. Nam cum omnis disciplinæ publicæ et institutionis procuratio legibus continetur, et communis quidem communibus, tum illa honesta et bona procuratio atque institutio est, quæ idoneis, id est, probis et bonis legibus continetur.

Sed utrum scriptæ sint leges, an non scriptæ, nihil refert: neque num multi instituantur, an unus erudiatur, quidquam differentiæ legibus affert: quemadmodum in musica et gymnastica arte et cæteris studiis evenit: quæ enim unum in hoc genere exercere possunt, possunt et multos, et quibus unus evadere musicus potest, iis nihil obstat, quin multi evadere queant, et contra. Itaque nihil obstat, quominus ille qui unam familiam componit et regit, aut qui unum hominem instituit, leges quoque ferat, earumque ferendarum non minus peritus sit, quam qui totam rempublicam componit aut gentem moderatur. Nam quemadmodum in civitatibus instituta vitæ et mores valent, sic in una familia oratio paterna et mores, quibus patrem delectari manifestum est, magnum apud liberos reliquosque familiares habent pondus, multoque magis propter generis communitatem et beneficia: nimirum propterea patre benevolentiores filii sunt, quam cives legum latori. Quocirca facilius ducuntur magisque legibus parent, etiamsi alioqui non obediant, quia naturalem aliquam benevolentiam et amorem ab initio afferunt: præterea accuratiores quam publicæ leges erunt privatæ, ideoque magis prosunt, quemadmodum et in medicina se res

* Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει κτλ. — ** Γεγραμμένων δ', ἢ ἀγράφων, κτλ.

νοιτο ἂν τῶν κοινῶν οἱ καθ' ἑκάστον νόμοι, καὶ διὰ τοῦτο λυσιτελέστεροι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει. Καὶ γὰρ οἱ μερικοὶ ἰατρικοὶ λόγοι, οἱ ἐνὸς ἐφαρμόζοντες σώματος ἔξει, βέλτιον ἰάσονται τῶν καθ' ἑ-
 λου·¹ καθ' ἑλίου μὲν γὰρ τῷ πυρῆτοντι συμπερὶ ἀσι-
 τία καὶ ἡσυχία, τινὲς δὲ ἴσως οὐ ταῦτα ἀλλὰ τάναντία
 λυσιτελήσει, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐνὶ σώματι νομοθετῶν
 ἀκριβέστερον νομοθετήσῃ τοῦ πᾶσιν ἐπιπέως διαιτῶντος·
 καὶ ὁ πυκτικὸς δέ, ἐὰν ἀπὸ τοῦ ἀεὶ παρόντος ἀνταγω-
 νιστοῦ τὸν ἀγῶνα διατιθῆ, καὶ τὴν μάχην οὐχ ὁμοίαν
 ἀεὶ τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ προσήκουσαν ἑκάστῳ ποιῆται,
 ἄμεινον ἀγωνιέται· καὶ ὅπως ἀκριβέστερον ἑκάστον
 ὠφελήσεται, τῆς ἐπιμελείας ἰδίας καὶ καθ' ἑκάστον
 γινόμενης, οὕτως γὰρ ἑκάστῳ γένοιτο τοῦ προσήκουτος
 τυχεῖν. Φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἐπιμεληθεῖ μὲν ἀρίστα
 καὶ ἐνὸς τινος καὶ ὀλίγων, ὁ τὸ καθ' ἑλίου γινώσκων,
 ἢ ἰατρός, ἢ γυμναστικός, ἢ νομοθέτης, ἐπειδὴν τὸν
 καθ' ἑλίου λόγον τῆς ἐπιστήμης συνάψῃ τῷ μερικῷ·
 καὶ γὰρ οἶδεν ἂ πᾶσιν, ἢ τοιῶσδε, ἢ οὕτως ἔχουσι,
 λυσιτελεῖ· τοῦ κοινῶ γὰρ αἱ ἐπιστήμαι λέγονται τε
 καὶ εἰσιν. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸν μὴ τὸ καθ' ἑλίου
 εἰδῶτα, τεθεαμένον δὲ ἀκριβῶς τὴ συμβαίνοντα ἑκάστῳ
 δι' ἐμπειρίαν, ἐνὸς τινος καλῶς ἐπιμεληθῆναι· καὶ
 γὰρ ἰατροὶ τινές εἰσι τῶν σωμάτων τῶν ἑαυτῶν, ἄλ-
 λους ταῦτα μὴ δυνάμενοι βοηθεῖν. Ὅμοιος δὲ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων συμβαίνει, καὶ οὕτως
 δὲ τῆς ἐμπειρίας ἀρκούσης πρὸς τὴν ὠφέλειαν τῶν
 ἐπιτηδευμάτων ἑκάστον, τὴν γε ἐπιστήμην ζητητέον
 πάσῃ σπουδῇ, καὶ βαδιστέον ἐπὶ τὸ καθ' ἑλίου τῷ
 τεχνικῷ καὶ θεωρητικῷ βουλομένῳ γενέσθαι. Περὶ
 γὰρ τὸ καθ' ἑλίου ἢ ἐπιστήμη· γινώσκων δὲ οὕτως χρὴ
 τὸ καθ' ἑλίου, τό γε τῆς ἰατρικῆς, ἢ νομοθετικῆς, ἢ
 ἄλλης τοιαύτης ἐπιστήμης, οὐχ ὡς ἀκίνητον καὶ ἀεὶ
 ὡσαύτως ἔχον, ἀλλ' ὡς μάλιστα ἐνδεχόμενον· τῶν
 ἐνδεχομένων γὰρ καὶ οὐ τῶν ἀκινήτων αἱ τοιαῦται
 εἰσιν ἐπιστήμαι. Ζητητέον τοίνυν ἐφ' ἑκάστου τὴν
 ἐπιστήμην· καὶ τὸν βουλούμενον δι' ἐπιμελείας βελτί-
 οους ποιεῖν, εἴτε πολλούς, εἴτε ὀλίγους, νομοθετικὸν
 πειρατέον γενέσθαι· καὶ γὰρ διὰ τῶν νόμων πρὸς τὸ
 ἀγαθὸν κινούμεθα, καὶ τὴν ἀρετὴν. Οὐ γὰρ ἔστι^k τοῦ
 τυχόντος ἢ πολλούς, ἢ ἕνα τινὰ καλῶς διαθεῖναι, καὶ
 παιδεῦσαι πρὸς ἀρετὴν ἔχειν οὐκ εὐκρίως· ἀλλ' εἴγε τοῦτο
 δυνατόν ἐν ἀνθρώποις, ἐκεῖνος ἂν δυνηθεῖ μόνος, δε
 οἶδε νόμους τοὺς μὲν κρίνειν, τοὺς δὲ τιθέναι.

(Scripsi : * στέργων] cod. στέργων. — ^b δυσχε-
 ραῖνον] cod. δυσχεραῖνον. — ^c ζῆν] cod. ζῆν. — ^d ἐξ
 ἀρχῆς] cod. ἐξαρχῆς. — ^e καὶν] cod. καῖν. — ^f κο-
 μιδῆ] cod. κομιδῆ. — ^g μιᾶ] vulgo μιᾶ. — ^h ἄλ-
 λους] cod. ἄλλως. — ⁱ καθ' ἑλίου] cod. καθ' ἑλίου. —
^k ἔστι] cod. ἔτι. —)

habet. Quippe singularia medicinae praecepta et quae ad
 unius tantum corporis habitum accommodata sunt, me-
 lius quam universalis sanabunt : univēse enim febricitanti
 inedia et quies utilis est, alicui autem fortasse
 non haec sed contraria proderunt, et ideo qui uni
 corpori scribit leges accuratius eas scribet, quam qui
 omnino omnibus valetudinis curationem praescribit :
 porro etiam peritus pugil, si habita semper ratione ejus
 cum quo congredditur adversarii, ad ejus artem certamen
 accomodet, neque luctam semper eandem aut similem,
 sed prout singulis convenit instituat, melius certabit :
 quidquid denique est, multo accuratius geretur, si quis
 propriam et peculiarem illi adhibuerit diligentiam, ita
 enim singula id quod requirit consequentur. Manifestum
 ergo est, eum optime rem unam aut paucas curaturum
 esse, qui genus universum cognoverit, sive medicus sit,
 sive exercendorum corporum magister, sive legum lator,
 quando universalem scientiae rationem cum singulari
 conjunxerit : scit enim, quae omnibus aut tali aut hoc
 modo affectis conducant : rerum enim communium atque
 universalium et dicuntur et sunt scientiae. Neque tamen
 quidquam prohibet, quominus qui universalis ignorat,
 dummodo experiendo quae cuique accidant accurate
 perspexerit, uni alicui pulchre consulat : nimirum sunt
 quidam suorum corporum medici, qui aliis ad eam rem
 adjumentum afferre non possunt. Similiter et in caeteris
 studiis atque institutis erent, et licet hoc modo experientia
 ad agendas res singulas et instituta hominum sufficere
 videatur, tamen omni studio incumbendum est ad scientiam,
 et ad genus universum progrediendum est ei qui bonus
 artifex et rerum contemplator fieri vult. Nam in genere
 universo versatur scientia : ita autem scire oportet id quod
 est universale, sive id in medicina cernitur, sive in legum
 ferendarum arte, sive in alia hujusmodi scientia, non tanquam
 immobile et semper eodem modo affectum, sed ut quam
 maxime contingens : nimirum contingentium, non immobilium
 tales sunt scientiae. Expetenda ergo singularium rerum
 scientia : atque ei qui cura et studio vel multos vel paucos
 meliores efficere vult, opera danda est, ut legum ferendarum
 scientia excellat : nam legibus ad id quod bonum est et ad
 virtutem impellimur. Non enim cujuslibet hominis est, aut
 multos aut unum aliquem recte conformare atque ita erudire.
 ut ad colendam virtutem idoneus evadat : sed si hoc ab
 ullo fieri possit homine, ille solus hoc possit, qui legum
 et judicandarum et ferendarum facultatem habeat.

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν σοφιστῶν τε καὶ τῶν τὰ πολιτικά διδάσκων ἐπαγγελλομένων· καὶ ὅτι τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας ἐπισκέψασθαι πρὸς τὴν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τελείωσιν ἔτι λοιπὸν ἔστι.

* Ὅτι μὲν οὖν νομοθετικὸν εἶναι δεῖ τὸν τῆς ἀρετῆς ἀλείπτῃν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅπως δὲ δυναθῆναι τις ἂν νομοθετικὸς γενέσθαι, ζητητέον ἔστιν. Ἡ φανερόν ἐστιν, ὅτι καθάπερ ἀπὸ τοῦ εἰδότες τὰ γραμματικά ἢ τὰ μουσικά γραμματικὸς τις γένοιτ' ἂν ἢ μουσικός, οὕτω καὶ νομοθετικὸς ἀπὸ τοῦ εἰδότες νοθετεῖν, ὅς ἐστιν ὁ πολιτικός· τῆς γὰρ πολιτικῆς ἡ νομοθετικῆς μέρος.

** Καίτοι δοκεῖ οὐ τὰ αὐτὰ συμβαίνειν τῇ πολιτικῇ καὶ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι καὶ ἐπιστήμαις. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις οἱ αὐτοὶ φαίνονται τὰς τε μεθόδους τῶν ἐπιστημῶν παραδιδόντες, καὶ κατ' αὐτάς ἐνεργοῦντες· ἰατρὸς γὰρ καὶ ζωγράφος τὴν τε τέχνην ἕκαστος διδάσκει, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ γράφει, ἢ ἰατρεύει· περὶ δὲ τὴν πολιτικὴν ἐτέρως φαίνεται ἔχον· οἱ μὲν γὰρ σοφισταὶ τὰ πολιτικά διδάσκουν ἐπαγγέλλονται, μηδὲν πράττοντες πολιτικόν, οἱ δὲ πολιτεύμενοι πράττουσι μὲν, διδάσκουσι δὲ οὐδέν· οὐ γὰρ δύνανται.

*** Οὐ γὰρ μεθόδῳ τινὶ πράττουσι καὶ ἐπιστήμη πολιτικῇ, ἀλλὰ φυσικῇ τινὶ ἐπιτηδεύσει, καὶ ἐμπειρίᾳ μᾶλλον, ἢ διανοίᾳ. Ὅτι δὲ οὐ δύνανται τι περὶ τῆς πολιτικῆς διδάσκειν, φανερόν· οὐ γὰρ διδάσκουσιν, οὐδέ τι γράφουσιν ἢ λέγουσι· περὶ τῶν τοιούτων, εἰπόντες ἂν, εἴπερ ἐδύναντο· μείζον γὰρ ἂν ἦν αὐτοῖς εἰς φιλοτιμίαν τοιούτους συντιθέναι λόγους, ἢ δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς· ἄλλως τε καὶ τοὺς σφετέρους υἱοὺς πολιτικούς ἐποίησαν ἂν, ἢ τινὰς ἄλλους τῶν φίλων, εἴπερ ἐδύναντο· οὐ γὰρ εὐλογον δυνάμενους μὴ τοιαῦτα τοὺς φίλους καὶ τοὺς φιλάτους εὐεργετεῖν· οὕτε γὰρ εἶχον μείζον ἀγαθόν καὶ συμφορότερον τῇ πόλει καταλιπεῖν, ἢ ταῦτα συγγραψάμενοι καὶ διδάξαντες, οὕτε ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς υἱέσιν, ἢ τοῖς ἐταίροις μείζον ἂν ἐθέλησαν ἀγαθόν, τοῦ τοιαῦτα δύνασθαι. Φανερόν τοίνυν, εἴπερ ἐδύναντο διδάσκειν τὰ πολιτικά, ὅτι καὶ ἐβουλήθησαν ἂν, καὶ ἐδίδασκον· ἔπει δὲ οὐ φαίνονται διδάσκοντες, φανερόν, ὅτι οὕτε ἐδύναντο διδάσκειν, οὕτε αὐτοὶ λόγῳ τινὶ τὰ πολιτικά ποιοῦσιν, ἢ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ἐμπειρία· καὶ γὰρ οὐ μικρόν ἢ ἐμπειρία πρὸς τὸ πράττειν συμβάλλεται· γίνονται γὰρ διὰ τῆς πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί. Διὰ τοῦτο τοῖς ἐπιτηδεύουσιν περὶ τῆς πολιτικῆς εἰδέναι, καὶ ἐμπειρίας τινὸς χρεῖα καὶ συνηθείας.

**** Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σοφισταὶ διδάσκουν μὲν ἐπαγγέλλονται τὴν νομοθετικὴν, διδάσκουσι δὲ οὐδέν μᾶλλον,

Cap. XIII.

De sophistis et iis qui reipublicæ disciplinam tradere se profitentur : item disputationem de ferendis legibus ad activæ philosophiæ consummationem adhuc deesse.

Debere igitur legum ferendarum scientia præditum esse virtutis magistrum, e superioribus apparet : quomodo vero eam consequi possit, deinceps quærendum est. An manifestum est, quemadmodum ab eo qui grammaticæ peritus est aut musicæ grammaticus quis esse discit aut musicus, ita fore ut ab homine legum ferendarum perito hujus rei scientiam discat, qui est vir regendæ civitatis sciens? nam rationis civilis pars legum ferendarum scientia est.

Atqui non idem quod in reliquis facultatibus ac disciplinis, in civili quoque ratione videtur usu venire. In cæteris enim iidem viam rationemque disciplinarum tradere, et ex earum præscripto facultatis munere fungi videntur : quippe medicus omnis et pictor suam quisque artem docet, idemque etiam pingit, aut medicinam exercet : sed in prudentia civili aliter res se habere videtur : sophistæ enim reipublicæ disciplinam se tradere profitentur, quamvis nullam reipublicæ partem suscipiant, at rerum civitatis administratores gerunt quidem negotia publicæ, sed nihil docent : neque enim possunt.

Neque enim via et ratione et civili prudentia, sed naturali quadam facultate et experientia potius quam mentis agitatione freti hoc agunt. Nihil autem posse eos de civili prudentia docere, manifestum est : quia nihil aut docent, aut scribunt aut dicunt de talibus rebus, quod procul dubio facerent, si possent : nam honorificentius illis et præclarius foret tales sermones, quam orationes judiciales aut conciones scribere : præterea filios etiam suos aliosque ex amicis ad rempublicam gerendam aptos efficerent, si possent : neque enim probabile et consentaneum est, homines ad eam rem idoneos nolle amicos suos, imo amicissimos, tali afficere beneficio : nam neque majus aut utilius bonum civitati relinquere poterant, quam si talia conscriberent et docerent, neque sibi, aut filiis suis, aut familiaribus quidquam hac facultate præstantius exoptare possent. Manifestum igitur est eos, si reipublicæ disciplinam tradere possent, desideraturos quoque fuisse eam tradere, et tradituros : quum autem appareat eos non docere, liquet, neque potuisse eos docere, neque ipsos via et ratione, aut scientia, sed experientia fretos publica negotia gerere : nam plurimum ad agendum confert experientia : siquidem usu reipublicæ gerendæ et consuetudine homines ad negotia publica aptiores evadunt. Quamobrem qui aliquid de reipublica gerenda scire cupiunt, iis etiam experientia aliqua et consuetudine opus est.

Sed et ipsi sophistæ quum reipublicæ disciplinam tradere se profiteantur, nihil tamen docent, sed tantum

* Ἄρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον κτλ. — ** Ἡ οὐχ ὁμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, κτλ. — *** Οἱ δόξαιεν ἂν δύναιμι κτλ. — **** Τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι λίαν φαίνονται κτλ.

ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ περὶ ταύτης ἢ προσήκει
 δύνασθαι λέγειν, ὥστε οὐδὲ τίς ἐστὶν ἡ νομοθετικὴ, ἢ
 ποῖόν τί ἐστίν, ἴσασι· καὶ γὰρ ταῦτόν ἢ χειρόν ἢ γού-
 νται εἶναι τῆς ῥητορικῆς· εἶτα καὶ τὸ νομοθετεῖν οὕτω
 ῥᾶδιον, ὡς παντὸς εἶναι. Νομίζουσι γὰρ τὸ συναγαγεῖν
 νόμους τοὺς εὐδοκιμωτάτους, καὶ τούτων ἐκλέεσθαι
 τοὺς ἀρίστους, τοῦτο εἶναι τὸ νομοθετεῖν, τὸ δὲ κρῖναι
 νόμους καὶ τὸν ἀριστον λαβεῖν, μὴ πάνυ χαλεπὸν εἶναι.
 Καίτοι^b πρῶτον μὲν οὐ ῥᾶδιον καὶ τοῦ βουλομένου τὸ
 δύνασθαι κρίνειν ὀρθῶς περὶ τῶν προτεθέντων ἐκάστου,
 ἀλλὰ θαυμαστῆς δεῖ συνέσεως καὶ διανοίας πρὸς τὴν
 τοιαύτην δύναμιν· οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα καὶ δύ-
 νανται κρίνειν περὶ αὐτῶν, ὥσπερ ὁ τῶν μουσικῶν ἔμ-
 πειρος τὰ μουσικὰ δύναται κρίνειν, καὶ ὁ τῶν γραμματι-
 κῶν τὰ γραμματικά, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, οὗτοι
 γὰρ ἴσασι δι' ὧν ταῦτα ἢ ἐκεῖνα γίνονται, καὶ ποῖα
 ποῖοις^c συναῖδει, καὶ πῶς ἕκαστον ἔχει· οἱ δὲ ἀπειροὶ
 οὐδὲν τούτων εἰδότες οὐκ ἐκλέξονται τὰ καλλίως, καὶ
 τὰ ἀρίστα. Καὶ γὰρ ἀγαπητόν, εἰ τοῦτο μόνον γνώ-
 σονται ἀπλῶς, ὅτι καλῶς ἢ κακῶς παποῖηται τὸ ἔργον
 ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς ἔχει· καὶ γὰρ τὸ μὲν τὴν
 ἀρίστην εἰκόνα γινώσκειν, ὅτι καλῶς γέγραπται, καὶ
 τῶν μὴ ζωγράφων ἂν εἴη, τὸ δὲ εἰδέναι ὅτι ἀρίστη,
 καὶ ὅπῃ^d τῶν ἄλλων διαφέρει, μόνον ἐστὶ τοῦ γράφειν
 εἰδότες, ἢ ἐμπειρίαν τινὰ κεκτημένου περὶ αὐτό.
 Οὕτε τοίνυν τὸ ζωγράφου ἔργον, ἢ τὸ τοῦ μουσικοῦ, ἢ
 τοῦ γραμματικοῦ χωρὶς τῆς περὶ αὐτὰ ἐπιστήμης οὐ-
 δεῖς ὀρθῶς δύναται κρίνειν, οὕτε τὸ τοῦ πολιτικοῦ ἔρ-
 γον, ἄνευ τοῦ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην εἰδέναι, κρί-
 ναι δυνατόν. Ἔργον δὲ τοῦ πολιτικοῦ ὁ νόμος ἐστὶ.
 Πρῶτον μὲν οὖν τὸ συναγαγεῖν νόμους, καὶ ἐκλέεσ-
 θαι τοὺς ἀρίστους ἄνευ τῆς περὶ τὰ πολιτικὰ ἐμπειρίας
 οὐ δυνατόν· ἔπειτα, εἰ καὶ τοῦτο δώσομεν, ὡς ἄρα
 δυνατόν ἄνευ τοῦ πολιτικῶν εἶναι νόμους κρίνειν εἰδέ-
 ναι, καὶ συναγαγεῖν τοὺς ἀρίστους, οὐδὲ τοῦτο ἀρκέ-
 σει πρὸς τὸ γενέσθαι πολιτικὸν καὶ νομοθετικόν, ἐπεὶ
 οὐδὲ ἰατροὶ γένοιτο ἂν ἀπὸ τοῦ τὰ ἰατρικὰ συγγράμ-
 ματα συναγαγεῖν καὶ ἀναγνῶναι· καίτοι οἱ τοιοῦτοι
 πειρῶνται λέγειν οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα, ἀλλὰ καὶ
 ὡς ἰάθησαν οἱ τούτοις χρῆσάμενοι, καὶ ὅπως προσήκει
 τῶν νοσημάτων ἕκαστον θεραπεύειν, καὶ διαιροῦσι γε
 τὰς ἐξεις τῶν νοσημάτων, ἀλλ' ὅμως οὐκ εἰσὶν ἰατροί·
 δεῖ γὰρ καὶ ἐμπειρίας καὶ συνηθείας τινός· τὰ δὲ
 συγγράμματα, καὶ αἱ τοιαῦται θεωρίαι τοὺς μὲν ἔμ-
 πειροὺς καλλίους ποιοῦσι, τοὺς δὲ ἀπείρους οὐδὲν
 ὠνήσαν πρὸς γε τὸ δύνασθαι θεραπεύειν· τὸν αὐτὸν
 δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν νόμων ἂν ἔχοι, καὶ τῆς πολι-
 τείας. Τὸ γὰρ συναγαγεῖν νόμους καὶ διερευνησάσθαι
 τὰς ἕκασταχοῦ πολιτείας, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας
 δυναμένους ἕκαστα καλῶς θεωρῆσαι καὶ συνιδεῖν, ἃ τε
 ὀρθῶς καὶ ἃ φαύλως ἔχουσι, καὶ ποῖα ποῖοις ἀρμόττει,
 πάνυ ἂν ὠφελήσσει· γένοιτο γὰρ ἂν ἐαυτῶν τὰ πολι-
 τικὰ καλλίους· τοῖς δὲ ἄνευ τῆς τοιαύτης ἔξεως καὶ
 πείρας τὰ τοιαῦτα διεξιῶσιν, ἀνόνητος ἢ σπουδῆ

abest, ut de hac ad rerum dignitatem apte dicere queant,
 ut ne intelligant quidem, quæ sit ferendarum legum
 scientia, aut qualis sit : nam eandem aut deterio-
 rem quam artem dicendi esse statuunt : deinde legem ferre
 ita facile esse existimant, ut sit omnium. Arbitrantur
 enim colligere leges omnium opinione comprobatas, at-
 que ex his optimas eligere, hoc esse quod leges ferre di-
 cimus, at vero dijudicare leges et optimam quamque
 exquirere, non valde difficile esse. Atqui primum qui-
 dem non est facile et cujusvis recte de singulis quæ
 proponuntur judicare posse, sed mirabili intelligentia et
 mentis agitatione ad hanc facultatem opus est : nam
 qui singularum rerum usu periti sunt, judicare etiam
 de iis possunt, ut musicæ peritus de musicis judicare
 potest, et grammaticæ peritus de grammaticis, eodemque
 modo in cæteris, hi enim sciunt quibus rebus hæc aut
 illa perficiantur et quæ quibus congruant, item quæ sit
 singulorum natura : imperiti vero quum horum nihil
 sciant, meliora et optima non eligent. Etenim imperiti
 præclare secum agi putant, si hoc solum probe sciant,
 bene aut male opus esse factum, quemadmodum etiam
 in pictura fit : quippe præstantissimam aliquam imagi-
 nem bene pictam esse intelligere, etiam eorum esse po-
 test qui nunquam attigerunt picturam : scire autem eam
 esse præstantissimam, et qua parte ab aliis differat. so-
 lius est ejus qui pingere scit, aut aliquam ejus artis
 exercendæ facultatem consecutus est. Itaque neque pi-
 ctoris opus aut musici, aut grammatici sine rerum ista-
 rum notitia quisquam recte judicare potest, neque de
 regni publicorumque negotiorum procuratoris opere qui-
 quam est qui sine civili scientia iudicium facere possit.
 Est autem lex rerum publicarum rectoris opus. Primum
 igitur colligere leges atque ex his optimas eligere nemo,
 qui rationis civilis expertus sit, potest, deinde, etiamsi
 hoc concedamus, posse hominem qui non præsit repu-
 blicæ et judicare leges et ex iis optimas colligere, ne
 hoc quidem ad efficiendos viros civitatis regendæ peritos
 et ad leges ferendas aptos sufficiet, quum ne medici
 quidem collectis et pervolutatis medicorum libris me-
 dici evadant : atqui tales homines memorare et tradere
 conantur non solum curationum genera, sed etiam quo-
 modo ægri his remediis adhibitis curati sint, et quo-
 modo singuli morbi sanandi fuerint, quin etiam cor-
 porum habitus et morborum naturam distinguunt, sed
 tamen non sunt medici : est enim experientia quadam et
 consuetudine opus : scripta vero et ejusmodi præcepta
 peritos quidem aptiores efficiunt, imperitis autem ad
 morbos sanandos nihil prosunt : eodem sane modo in le-
 gibus quoque ferendis atque in republica gerenda se res
 habet. Nam colligere leges et perscrutari omnes quæ
 ubique sunt republicas iis qui usu periti singula recte
 considerare possunt atque intelligere, quæ res bene et
 quæ male se habeant, et quæ quibus congruant. mul-
 tum profuerit, quoniam eo modo semet ipsos in pruden-
 tia civili superabunt : iis vero qui sine tali animi habitu
 et imperite hæc persecuti fuerint nihil proderit hoc
 studium ad legum ferendarum facultatem consequen-

πρός γε τὸ νομοθετικούς γενέσθαι· οὐ γὰρ δυνήσονται κρίνειν ὀρθῶς περὶ αὐτῶν, εἰ μὴ ἄρα τύχη τινί· γίνονται δ' ἂν ἴσως εὐσυνετώτεροι πρὸς ταῦτα τρόπον τινά, μαθόντες περὶ τῶν πολιτικῶν. Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι οὔτε οἱ σοφισταί, οὔτε οἱ πολιτευόμενοι^ο περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ νομοθετικῆς οἷοί τε ἐγένοντο διδάσκειν.

* Ἐπει δὲ ἀκόλουθόν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰδείχθη, τὸν τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον καὶ περὶ τούτων διεξιέναι, τῶν προτέρων οὐ πάνυ περὶ νόμων καὶ πολιτείας διερευνησαμένων, βέλτιον ἴσως ἡμᾶς ἐπισκέψασθαι περὶ τούτων, ὡς ἂν^ι ἡ προκειμένη ἡμῖν φιλοσοφία, περὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὕσα παθῶν καὶ πράξεων τοῦ προσήκοντος τυχοῦσα τέλους, μηδενὸς ἑλλείπτῃ τῶν εἰς ταῦτα φερόντων. Πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι καλῶς περὶ αὐτῶν εἴρηται τοῖς προγενεστέροις, κατὰ μέρος ἐπελθεῖν πειραθῶμεν· εἶτα συναγαγόντες τὰς πολιτείας, θεωρῶμεν ἐν αὐταῖς, εἴ τε φθείρει, καὶ εἴ σώζει τὰς πόλεις· εἴ τι τε τῶν πολιτειῶν ἐκάστην εἰ συνίστησι, εἴ καὶ εἴ διαλύει· καὶ τίνα μὲν βασιλείαν συνέχει, τίνα δὲ δημοκρατίαν, καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστην, καὶ τίνα πέφυκε λύειν· καὶ μὴν κάκεινο^β σκοπῶμεν, διὰ ποίας αἰτίας αἱ μὲν τῶν πολιτειῶν καλῶς πολιτεύονται, αἱ δὲ ἐναντίας ἔχουσι. Τούτων γὰρ δὴ πάντων θεωρηθέντων συνίδοιμεν ἂν καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἐκόστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ ἔθεσι χρωμένη, τοῖς πολιτευομένοις λυσιτελήσει· λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

(Scripsi : ^α λέγουσι περὶ] cod. λέγουσιν περὶ. — ^β καίτοι] cod. καί τοι. — ^γ ποία ποίοις] cod. ποῖα ποιεῖν. — ^δ ὅπη] cod. ὅποι. — ^ε οὔτε οἱ πολιτευόμενοι] cod. οὔτε πολιτευόμενοι. — ^ι ὡς ἂν] cod. ὡσάν. — ^κ συνίστησι] cod. συνίζησι. — ^β κάκεινο] cod. κάκεινο. —]

ΤΩΝ Εἰς τὰ τοῦ ἀριστοτέλους ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ ΤΕΛΟΣ.

dam : neque enim recte de iis, nisi forte casu aliquo, iudicare poterunt : sed percepta prius ratione civili fortasse intelligentiores quodammodo in iis esse poterunt. Apparet ergo, nec sophistas, nec rerum publicarum retores rationem civilem et legum ferendarum artem tradere potuisse.

Quando autem consentaneum est, ut in præcedentibus ostendimus, virtutis magistrum etiam de his disserere, præsertim quum superiores illi legum ferendarum artem et reipublicæ administrationem non magnopere investigarint, præstiterit fortasse nos ipsos de his rebus commentari, ne ea in qua versamur philosophia, quæ ad hominum et affectus et actiones spectat, aptum assecuta finem, quidquam desideret eorum quæ huc pertinent. Primum igitur si quid recte de iis a veteribus dictum est, sigillatim id persequi conemur : deinde singulas colligamus respublicas, et in iis quæ res aut corumpant urbes videamus, aut conservent : tum quæ res singulas civitates partim constituent, partim dissolvant : denique quæ regnum, quæ populi potentiam singulasque rerum publicarum formas contineant, et quæ evertant : quin etiam illud videamus, quibus de causis aliæ respublicæ bene administrantur, aliæ male regantur. His enim omnibus perspectis et cognitis, etiam illud intelligemus, quænam sit optima civitas, ac simul quibus unaquæque respublica tum institutis, tum legibus et moribus temperata civibus profutura sit : exordiamur igitur dicere.

PARAPHRASIS ETHICORUM NICOMACHEORUM
FINIS.

* Παραλιπόντων, οὖν τῶν προτέρων, κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ.

Πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις δι' ὑπόληψιν κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ, καὶ παρὰ φύσιν τῇ δριμύτη πλεονάζουσα· ἢ πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις χωρὶς λογισμοῦ^α τε καὶ κρίσεως ἐπιτελουμένη· ἢ πάθος ἐστὶν ἐπίκαιρος^β ψυχῆς ὀρεξίς, εἰς ποῖαν διάνοιαν^γ ἔξωθεν ἐπιθυμίαν λαμβάνουσα, οἷον λύπη, ἡδονή, φόβος, ἐπιθυμία· καὶ καθόλου, ὡς αὐτὸ τὸ ὄνομα δηλοῖ, ὅσα πάσχομεν κατὰ τὴν ἔξωθεν ἐπισύμππτωσιν τῶν πραγμάτων. Τὸ γὰρ κυρίως πάθος ἔξωθεν πᾶν, καὶ ἐν μεταβολῇ^δ τῇ ὑπὸ τινος ἄλλου κινουόντος· τὰ δὲ γενικώτατα πάθη τέσσαρα, λύπη, φόβος, ἐπιθυμία, ἡδονή.

(Scripsi :^α λογισμοῦ] cum cod. a; cod. b. λογισμών. —^β ἐπίκαιρος] cod. a. ἐπικαίρου; b. ἐπὶ καιροῦ. —^γ διάνοιαν] cum cod. a; cod. b. διάθεσιν. —^δ μεταβολῇ] cum cod. a; deest in cod. b. —)

Ὅρος λύπης

Λύπη μὲν οὖν ἐστὶν ἄλογος συστολή· ἢ δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας, ἐφ' ᾧ^α οἷόν τε δεῖν συστῆλαισθαι.

Ὅρος φόβου.

Φόβος δ' ἐστὶν ἄλογος ἐκκλίσις· ἢ φυγῇ ἀπὸ προσδοκωμένου δεινοῦ.

Ὅρος ἐπιθυμίας.

Ἐπιθυμία ἐστὶν ἄλογος ὀρεξίς· ἢ δίωξις προσδοκωμένου ἀγαθοῦ.

Ὅρος ἡδονῆς.

Ἡδονὴ δὲ ἄλογος ἔπαρσις, ἢ δόξα πρόσφατος ἀγαθοῦ παρουσίας ἐφ' ᾧ^α οἷόν τε δεῖν ἐκτείνεσθαι.

Εἶδη δὲ λύπης.

Ἐλεος, φθόνος, ζῆλος, ζηλοτυπία, δυσθυμία, συμφορὰ, ἄχος, ἄχος, σφακελισμός, πένθος, δυσχέρανσις, δόλησις, ὀδύνη, ἀνία, μεταμέλεια, σύγχυσις, ἀθυμία, ἄση, νέμεσις, δυσφορία, γόος, βαρυθυμία, κλαῦσις, φροντίς, οἶκτος.

(Scripsi :^α ἐφ' ᾧ οἷόν τε] cum cod. a; cod. b. ἐφ' οἷόν τε. —)

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Ἐλεος μὲν οὖν ἐστὶ λύπη ἐπ' ἄλλοτριόις κακοῖς ἀναξίως πάσχοντος ἐκεῖνου.

Φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἄλλοτριόις ἀγαθοῖς· ἢ λύπη ἐπὶ τῇ τῶν ἐπιεικῶν εὐπραγίᾳ.

Ζῆλος δὲ λύπη ἐπὶ τῷ ἐτέρου^α τυγχάνειν ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ· ἢ λύπη ἐπὶ τῷ ἄλλοις ὑπάρχειν, ἡμῖν δὲ μὴ.

Ἐστὶ δὲ ζῆλος μακαρισμοῦ καὶ ἀστείότητος· ἢ

ANDRONICI RHODII
PHILOSOPHI PERIPATETICI
DE AFFECTIBUS LIBER.

Affectus est animi motus a recta ratione aversus propter quandam mali aut boni suspensionem sive expectationem, et præter naturam appetitu insolens : aut affectus est animi motus a recta ratione aversus inconsiderate nulloque judicio existens : aut affectus est temporarius animi appetitus extrinsecus injecta certæ cujusdam cogitationis cupiditate inflammatus : verbi causa, dolor, voluptas, metus, cupiditas : et omnino, ut hoc ipsum nomen declarat, omnia quibus afficimur externo rerum superventu. Nam proprie omnis affectus adventicius est, atque in commutatione alieno impulsu effecta consistit; sunt autem affectus vulgatissimi quattuor, dolor, metus, cupiditas, voluptas.

Doloris definitio.

Dolor quidem est a recta ratione aversa animi contractio : aut nova de malo præsentī concepta opinio, in quo fieri potest, ut animus contrahendus sit.

Definitio metus.

Metus autem est a recta ratione aversa declinatio : aut periculi prævisi fuga.

Definitio cupiditatis.

Cupiditas est a recta ratione aversa appetitio : aut boni expectati consecratio.

Voluptatis definitio.

Voluptas est a recta ratione aversa animi elatio : aut nova de bono præsentī concepta opinio, in quo fieri potest, ut animus eligendus sit.

Doloris formæ.

Misericordia, invidia, livor, obtrectatio, ægritudo, calamitas, molestia, mæror, iracundia, luctus, stomachus, perturbatio, anxietas, tristitia, pœnitentia, confusio, animi dejectio, mœstitia, indignatio, impatientia, lamentatio, morositas, fletus, sollicitudo, miseratio.

Formarum definitiones.

Misericordia quidem est dolor ex alienis malis acceptus, quum alter indigne patitur.

Invidia autem dolor est ex alienis bonis acceptus : aut dolor in bonorum hominum felicitate captus.

Livor vero dolor est ex aliena bonorum quæ ipsi desideramus adeptione acceptus : aut dolor, quod alii habent quæ ipsi non habemus.

Est autem livor hominis alterum beatum prædicantem

ζῆλος ἐστὶ ^b ψυχῆς λογικῆς θερμότης ἐπ' ἀγαθῶν καὶ κακῶν μετὰ παραδείγματος ἐξαπτομένη.

Ζηλοτυπία δὲ ἐστὶ λύπη ἐπὶ τῶν καὶ ἄλλοις ὑπάρχειν, καὶ ἡμῖν ὑπάρχειν.

Δυσθυμία δὲ λύπη ἐπ' ἀλύτῳ ἢ δυσκινήτῳ πράγματι.

Συμφορὰ δὲ λύπη ἐπὶ συμπαφωμένοις κακοῖς.

*Αχθος δὲ λύπη βαρύνουσα.

*Αχος δὲ λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα.

Σφακελισμὸς δὲ ἐστὶ λύπη σφοδρά. ^c

(Scripsi : ^a τῶν ἐτέρους] cum cod. a; cod. b τῶν ἐτέρους. — ^b ζῆλος ἐστὶ] cum cod. a; cod. b. ζῆλος ἐπί. — ^c σφοδρά] cod. σφοδρα. —)

Πένθος δὲ λύπη ἐπὶ αἰῶρου τέλους.

Δυσχέρασις δὲ λύπη ἐξ ἐναντίων λογισμῶν.

*Οχλήσις δὲ λύπη στενωχωροῦσα ἢ ἀναστροφὴν οὐ διδοῦσα.

*Οδύνη δὲ λύπη εἰσδύουσα καὶ ὀξεία.

*Ανία δὲ λύπη ἐξ ἀναλογισμῶν.

Μεταμέλεια δὲ λύπη ἐπὶ ἁμαρτήμασι πεπραγμένους, καὶ διὰ τι γεγονός. ^a

Σύγχυσις δὲ λύπη τὸ παρὸν διορᾶν^b, τὸ δὲ μέλλον οὐ κωλύουσα.

*Αθυμία δὲ λύπη ἀπελπίζοντος ὧν ἐπιθυμαῖ τυχεῖν.

*Αση δὲ λύπη μετὰ ῥυπασμοῦ.

Νέμεσις δὲ λύπη ἐπὶ ἐπαιρομένοις παρὰ τὸ προσήκον.

Δυσφορία δὲ λύπη μετὰ ἀπορίας τοῦ πῶς χρήσεται τοῖς παροῦσι.

Γόος δὲ θρῆνος ἀγόμενος^c κατὰ λύπην.

Βαρυθυμία δὲ λύπη βαρύνουσα καὶ ἀνάνευσιν οὐ διδοῦσα.

Κλαῦσις δὲ διάκρισις, ^d λυπουμένου νεύοντος ἐπὶ τὸ χεῖρον.

Φροντὶς δὲ λογισμὸς λυπουμένου.

Οἴκτος δὲ λύπη ἐπ' ἄλλοτρίοις κακοῖς.

(Scripsi : ^a καὶ διὰ τι γεγονός] eum cod. a; cod. b. ὡς διὰ τι γεγόνασιν. — ^b λύπη τὸ παρὸν διορᾶν] codd. λύπη διορᾶν. — ^c ἀγόμενος] cum cod. a; cod. b. ἀγόμενον. — ^d διάκρισις [codd. διάκρυσις. —)

Φόβου εἶδη.

*Οκνος, αἰσχύνη, δαῖμα, δέος, ἐκπληξις, κατάπληξις, δειλία, ψοφοδέεια, ^a ἀγωνία, μέλλησις, ὀρθωδία, θόρυθος, δεισιδαιμονία.

(Scripsi : ^a ψοφοδέεια; cod. ψοφοδέια. —)

*Οροι τῶν εἰδῶν.

*Οκνος μὲν οὖν ἐστὶ φόβος μελλούσης εὐεργεσίας. ^a

Αἰσχύνη δὲ φόβος ἀδοξίας.

Δαῖμα δὲ φόβος ὑφορώμενος.

Δέος δὲ φόβος συνεστῶς. ^b

*Εκπληξις δὲ φόβος ἐνεκεν ἀσυνήθους φαντασίας δεινοῦ.

tis et festivi : aut livor est animi rationis compotis fervor bono aut malo exempli profereendi causa inflammatus.

Obtrectatio vero est dolor, quod et alii habent quæ nos habemus.

Ægritudo autem dolor e re inexplicabili vel difficultè mobili acceptus.

Calamitas est dolor e confusis malis perceptus.

Molestia est dolor gravis.

Mæror est dolor silentium faciens.

Iracundia est dolor acer.

Luctus est dolor ex immatura morte perceptus.

Stomachus est dolor ex contrariis consiliis ortus.

Perturbatio autem dolor quasi in angustias adductus est aut reditum præciciens.

Anxietas vero dolor penetrabilis et acer.

Tristitia autem dolor ex cogitationibus ortus.

Pœnitentia vero dolor est e peccatis admissis ortus, et ex evento aliquo acceptus.

Confusio autem dolor est prohibens quominus præsentem rerum statum perspiciamus, sed non obstans quin futura prævideamus.

Animi dejectio dolor est desperantis, se ea quæ desiderat consecuturum esse.

Mæstitia autem dolor est cum sordibus conjunctus.

Indignatio vero dolor ab hominibus indecore superbientibus nobis allatus.

Impatientsia autem dolor est cum dubitatione consociatus, quomodo rebus præsentibus sit utendum.

Lamentatio est planctus a dolentibus datus.

Morositas est dolor gravis, nullam nobis requiem dans.

Fletus est mœrentis iudicium, qui ad deteriora inclinat.

Sollicitudo autem mœrentis cogitatio est.

Miseratio vero dolor ex alienis malis acceptus.

Metus formæ.

Segnities, pudor, pavor, timor, consternatio, stupor, timiditas, formido, angor, cunctatio, sollicitudo, tumultus, superstitio.

Formarum definitiones.

Segnities quidem est metus futuræ beneficentiæ.

Pudor autem est infamiæ metus.

Pavor autem metus suspectus.

Timor vero metus perpetuus.

Consternatio est metus ab insolita periculi specie.

(Scripsi : ^a εὐεργεσίας] cod. εὐεργείας. — ^b συν-
εστώς] cum cod. a ; cod. b. συνδέον. —)

Κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μείζονος φαντασίας.

Δειλία δὲ ἀποχώρησις ἀπὸ φαινομένου καθήκοντος
διὰ φαντασίαν ^a δεινοῦ.

Ψοφοδέεια ^b δὲ φόβος κενός.

Ἄγωνία δὲ φόβος διαπτύσεως, ἢ φόβος ἤττης, ἢ
φόβος ἐμπειρητικὸς ἐναντίων ἐλπίδων, περὶ ὧν ὄρεξιν
σφοδρὰν ἔχομεν. ^c

Μέλλησις δὲ ὄκνος διεγνωκότες ποιεῖν.

Ὄρθωδία δὲ φόβος ἐννοηθέντος.

Θόρυβος δὲ φόβος μετὰ φωνῆς κατεπείγων.

Δεισιδαίμονια δὲ φόβος τοῦ δαίμονος, ἢ ὑπερέκ-
πτωσις τῆς πρὸς θεοὺς τιμῆς.

(Scripsi : ^a διὰ φαντασίαν] cum cod. a ; cod.
b. διὰ φαντασίας. — ^b ψοφοδέεια] cod. ψοφοδέια. —
ἔχομεν] cod. ἔχωμεν. —)

^a Ἐπιθυμίας δὲ εἶδη.

Ὁργή, θυμός, χόλος, πικρία, μῆνις, κότος, ἔρωσις,
ζήμερος, πόθος, δυσμένεια, δύσνοια, ἀψικωρία, ῥιψο-
φθαλμία, σπάνις, τραχύτης, ἔρις, προσπάθεια, φιλη-
δονία, φιλοχρηματία, φιλοτιμία, φιλοζωία, ^a φιλοσω-
ματία, γαστριμαργία, οἰνοφλυγία, λαγνεία.

(Scripsi : ^a φιλοζωία] cod. φιλοζωία. —)

^a Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Ὁργὴ μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ ἡδι-
κηθέντι δοκοῦντος· ἢ λύπη μεθ' ὑπολήψεως τοῦ ὀλι-
γωρεῖσθαι.

Θυμὸς δὲ ὄργη ἐναρχομένη. ^a

Χόλος δὲ ὄργη διοιδούσα.

Πικρία δὲ ὄργη παραχρῆμα ἐκρηγνυμένη.

Μῆνις δὲ ὄργη εἰς παλαιώσιν ἀποτιθεμένη.

Κότος δὲ ὄργη καιρὸν ἐπιτηροῦσα.

Ἔρωσις δὲ ἐπιθυμία φιλίας· ἢ ἐπιθυμία θεοῦ ^b εἰς
ναῶν κατακόσμησιν ^c καλῶν, ^d ὅν καὶ ^e ἐπιβολὴν ἢ κα-
λοῦσι φιλοποιίας ^f διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον.

(Scripsi : ^a ἐναρχομένη] cod. ἀναρχομένη. —
θεοῦ] cum cod. b ; cod. a θροῦ. — ^c κατακόσμη-
σιν] codd. κατὰ κόσμησιν — ^d καλῶν] cum cod. a ;
cod. b. καὶ καλῶν. — ^e ὅν καὶ] codd. ἦν. — ^f ἐπι-
βολὴν] cum cod. b ; cod. a ἐπιβουλήν. — ^g φιλο-
ποιίας] cod. φιλοπονίας. —)

^a Ἰμερος δὲ ἐπιθυμία φιλοῦ ἀπόντος ἑμιλίας.

Πόθος δὲ ἐπιθυμία κατὰ ἔρωτα ἀπόντος.

Δυσμένεια δὲ δύσνοια ἐπιτηρητικὴ καὶ κακοποιός ^a.

Δύσνοια δὲ ἐπιθυμία τοῦ κακῶς ποιεῖν τινα ^b ἐνε-
κεν ἔχειν.

Ἀψικωρία δὲ ἐπιθυμία ταχὺ ἐμπιπλαμένη.

Ῥιψοφθαλμία ^c δὲ ταχύτης ^d περὶ τὸ ἰδεῖν τὸ πο-
θοῦμενον· ἢ ὀξυδορκία ^e περὶ τὸ αὐτό.

Σπάνις δὲ ἐπιθυμία ἀτελής.

Τραχύτης δὲ ἐπιθυμία ἀνώμαλος.

Ἔρις δὲ παρόρμησις εἰς ἀντίταξιν κακοποιητικὴν.

Προσπάθεια δὲ ἐπιθυμία δεδουλωμένη.

Stupor est metus a majore specie.

Timiditas vero ob periculi speciem manifesti offi-
ci pratermissio.

Formido autem metus inanis.

Angor est metus peccati, vel metus cladis, vel metus
injiciens nobis contrarias spes earum rerum, quarum
magno desiderio tenemur.

Cunctatio vero segnitias ejus qui aliquid facere con-
stituit.

Sollicitudo est metus rei mente conceptæ.

Tumultus vero metus est cum voce urgens.

Superstitio est deorum numinis metus, vel immodera-
tus deorum cultus.

Cupiditatis formæ.

Ira, excandescencia, bilis, acerbitas, odium, simultas,
amor, desiderium, ardor, malevolentia, animus infensus,
fastidium, aviditas, penuria, asperitas, contentio, affe-
ctus, luxuria, avaritia, ambitio, vitæ amor, cultus cor-
poris, edacitas, vinolentia, salacitas.

Formarum definitiones.

Ira quidem est vindictæ cupiditas ejus qui injuriæ au-
ctor fuisse videtur : vel dolor hominis qui contemni sibi
videtur.

Excandescencia vero est ira nascens et modo existens.

Bilis est ira intumescens.

Acerbitas vero ira est statim in aliquem effusa.

Oidium est ira ad inveterationem destinata.

Simultas vero ira occasionem caplans.

Amor autem amicitie cupiditas : vel desiderium dei
necessarii ad pulchrorum templorum ornatum, quem
et conatum amicitie faciendæ ex pulchritudinis specie
vocant.

Desiderium est libido colloquendi cum absente amico.

Ardor est amantis libido ejus qui absit videndi.

Malevolentia est animus infensus, ulciscendi tempus
observans et maleficus.

Animus infensus est libido male faciendi alicui pro-
pter ipsum,

Fastidium est cupiditas cito expleta.

Aviditas est celeritas aspiciendæ rei desideratæ, vel
oculorum acutorum acies quam in ea defigimus.

Penuria est cupiditas inexpleta.

Asperitas libido inæqualis est.

Contentio pugne maleficæ incitamentum est.

Affectus est cupiditas obnoxia.

Φιληδονία δὲ ἐπιθυμία ἡδονῶν ἄμετρος.

Φιλοχρηματία δὲ ἐπιθυμία ἀχρηστος· ἢ ἄμετρος χρημάτων ἐπιθυμία.

Φιλοτιμία δὲ ἐπιθυμία ἄμετρος τιμῆς.

Φιλοζωία δὲ ἐπιθυμία ζωῆς ἄλογος.

Φιλοσωματία δὲ ἐπιθυμία εὐθηνίας σώματος παρὰ τὸ δέον.

Γαστριμαργία δὲ ἐπιθυμία σιτίων ἄμετρος.

Οἰνοφλυγία ἐστὶν ἐπιθυμία οἴνου ἀπληστος.

Λαγνεία δὲ ἐπιθυμία συνουσίας ἄμετρος.

(Scripsi : ^a ἐπιτηρητικὴ καὶ κακοποιός] cod. ἐπιτηρητικὴ κακοποιός. — ^b ποιεῖν τινα] cod. εἶναι τινα. — ^c βίσηθαλμία] cod. βίσηθαλμία. — ^d ταχυτής] Vid. Herodiani ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσφῶσεως p. 30 ed. Schmidt; cod. ταχύτης. — ὄξυδορκία] cum cod. a; cod. b. ὄξυδορκία. —)

Ἡδονῆς εἶδη.

Ἀσμενισμός, τέρψις, κήλησις, χαιρεκακία, γοητεία.

ἌΟροι τῶν εἰδῶν.

Ἀσμενισμός μὲν οὖν ἐστὶν ἐπὶ ἀπροσδοκῆτοις ἀγαθοῖς ἡδονῆς.

Τέρψις δὲ ἡδονὴ ἢ δι' ὄψεως ἢ δι' ἀκοῆς.

Κήλησις δὲ ἡδονὴ δι' ἀκοῆς κατακλιούσα· ἢ ἡδονὴ ἐκ λόγου τε καὶ μουσικῆς, ἢ δι' ἀκοῆς γινομένη, ἢ ἀπάτης.

Χαιρεκακία δὲ ἡδονὴ ἐπὶ τοῖς τῶν πέλας ἀτυχήμασι.

Γοητεία δὲ ἡδονὴ διὰ μαγείας, ^a ἢ κατὰ ἀπάτην.

(Scripsi : μαγείας] codd. μαγείαν. —)

Ἀπαθείας εἶδη.

Βούλησις, χαρὰ, εὐλάβεια, εὐπέθεια.

ἌΟροι τῶν εἰδῶν.

Βούλησις μὲν οὖν ἐστὶν εὐλογος ὄρεξις.

Χαρὰ δὲ εὐλογος ἔπαρσις.

Εὐλάβεια δὲ εὐλογος ἐκκλισις, ἢ φυλακὴ κακοῦ· ἢ ἐπιμέλεια φυλακῆς.

Εὐπέθεια δὲ ἕξις κάτω ἐστραμμέναν τὰς κόρας ἔχουσα.

Βουλήσεως εἶδη.

Εὐνοια, εὐμένεια, ἀσπασμός.

ἌΟροι εἰδῶν.

Εὐνοια μὲν οὖν ἐστὶ βούλησις ἀγαθῶν, αὐτῶν ἐνεκεν ἐκείνων.

Εὐμένεια δὲ εὐνοια ἐπίμονος.

Ἀσπασμός δὲ ἀδιάστατος ἀγάπησις.

Χαρᾶς εἶδη.

Τέρψις, εὐφροσύνη, εὐθυμία.

ἌΟροι τῶν εἰδῶν.

Τέρψις μὲν οὖν ἐστὶ χαρὰ πρέπουσα ταῖς περὶ αὐτὸν ἀφελείαις.

Εὐφροσύνη δὲ ἐπὶ τοῖς τοῦ σῶφρονος ἔργοις χαρὰ.

Εὐθυμία δὲ χαρὰ ἐπὶ διαμονῇ καὶ ἀνεπιζητησίᾳ παντός.

Luxuria est immoderata voluptatum cupiditas.

Avaritia cupiditas inutilis est : vel infinita pecuniæ cupiditas.

Ambitio immoderata honoris cupiditas est.

Vitæ amor nimia vivendi cupido est.

Cultus corporis est nimia validi corporis cupiditas.

Edacitas inexhausta ciborum aviditas est.

Vinolentia insatiabilis vini cupiditas est.

Salacitas autem effrenata rerum Venerearum appetentia.

Voluptatis formæ.

Gaudium, delectatio, delenimentum, malevolentia, incantamentum.

Formarum definitiones.

Gaudium quidem est voluptas e bonis inexpectatis capta.

Delectatio autem oculorum aut aurium voluptas.

Delenimentum est voluptas suavitate auditus animi deleniens : aut voluptas vel ex sermone et musica, vel ex auditu vel ex fallaciis capta.

Malevolentia est voluptas ex alienis calamitatibus capta.

Incantamentum est voluptas ex magica arte vel ex fallaciis percepta.

Affectuum vacuitatis formæ,

Voluntas, lætitia, cautio, obsequium.

Formarum definitiones.

Voluntas quidem est appetitus rationi consentaneus.

Lætitia autem rationi consentanea animi elatio est.

Cautio vero declinatio probabilis, vel mali evitatio est : vel evitatiois cura.

Obsequium est habitus hominis pupillas sive oculos in terram figentis.

Voluntatis formæ.

Benevolentia, clementia, amplexus.

Formarum definitiones.

Benevolentia quidem est voluntas bonorum, illorum ipsorum causa quibus bene volunt.

Clementia autem perpetua benevolentia est.

Amplexus est amatio indiscreta.

Gaudii formæ.

Delectatio, lætitia, animi tranquillitas.

Formarum definitiones.

Delectatio quidem gaudium est nostris utilitatibus congruens.

Lætitia autem gaudium est e viri temperantis operibus perceptum.

Animi tranquillitas denique est gaudium e fortunæ stabilitate nulliusque rei desiderio perceptum.

Εὐλαβείας εἶδη.

Αἰδώς, ἀγνεία.

Ἄροι τῶν εἰδῶν.

Αἰδώς ἐστὶν εὐλάβεια ὀρθοῦ λόγου.

Ἄγνεία δὲ εὐλάβεια τῶν περὶ τὸν θεὸν ἀμαρτημάτων.

Εἶδη ἀρετῆς.

Φρόνησις, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία. ^α.

Ἄροι τῶν εἰδῶν.

Φρόνησις μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων· ἡ φρόνησις ἐστὶν ἡ τῶν πρακτῶν ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς καὶ μετ' αἰτίας θεωρία· ἡ φρόνησις ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ περὶ τὰ αἰρετὰ καὶ φευκτά, καὶ τὴν κρίσιν τῶν χειρόνων ἢ βελτιόνων.

Σωφροσύνη δὲ ἐπιστήμη αἰρετῶν καὶ οὐχ^β αἰρετῶν καὶ οὐδετέρων.

Δικαιοσύνη δὲ ἕξις διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἑκάστου.

Ἄνδρεία ^α δ' ἐπιστήμη δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ οὐδετέρων.

(Scripsi : ^α ἀνδρεία] ; codd. ἀνδρία. — ^β οὐχ αἰρετῶν] codd. οὐκ αἰρετῶν. — ^α ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. —)

Τριμεροῦς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἀρετὴ ἡ φρόνησις· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ πραότης καὶ ἡ ἀνδρεία· ^α τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια. Ὁλῆς δὲ τῆς ψυχῆς ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης ^β, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. Κακία δὲ ἐστὶ τοῦ μὲν λογικοῦ ἡ ἀφροσύνη· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ ὀργιλότης καὶ ἡ δειλία· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀκρασία· δλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ τε ^α ἀδικία, καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἡ μικροψυχία.

(Scripsi : ^α ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^β ἐλευθεριότης] codd. ἐλευθερία. — ^α ἡ τε] vulgo ἡ, τε. —)

Περὶ φρονήσεως.

Ἔστι δὲ φρόνησις ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ κατασκευαστικὴ τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων. Σύμβωμοι δὲ αὐτῇ εἰσὶν εὐβουλία, ἀγχίνια, πρόνοια, βασιλική, στρατηγική, πραγματική, πολιτική, οἰκονομική, ἠθική, διαλεκτική, ῥητορική, φυσική.

Εὐβουλία μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιστήμη συμφερόντων.

Ἀγχίνια δὲ ἕξις ἐξ ὑπογίου τοῦ καθήκον εὐρίσκουσα καὶ καταστοχαζομένη τοῦ δέοντος.

Πρόνοια δὲ ἕξις εἰδοποιεῖν δυναμένη τὸ μέλλον, ^α ὡς ἂν πράττηται τὸ μέλλον ὡς χρή· ἡ παρασκευαστικὴ πρὸς μέλλοντά τινα.

Βασιλικὴ δὲ ἐμπειρία τοῦ ἀρχεῖν πλήθους ἀνυπεθύτως.

Στρατηγικὴ δὲ ἕξις θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν τῶ στρατοπόδω συμφερόντων.

Πραγματικὴ δὲ ἐπιστήμη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Cautiois formæ.

Verecundia, castimonia.

Formarum definitiones.

Verecundia rectæ rationis cautio est.

Castimonia est cautio omnium in deos peccatorum.

Virtutis formæ.

Prudentia, temperantia, justitia, fortitudo.

Formarum definitiones.

Prudentia quidem est scientia rerum bonarum et malarum et nec bonarum nec malarum : aut prudentia est rerum sub actionem cadentium recta et vera et rationibus confirmata contemplatio : aut prudentia est virtus ejus animi partis in qua inest ratio atque consilium in rebus expetendis et fugiendis atque in judicandis deterioribus aut melioribus occupata.

Temperantia autem est rerum expetendarum fugiendarumque et neutrarum scientia.

Justitia est animi affectio pro dignitate suam cuique tribuens.

Fortitudo est scientia rerum tum terribilium, tum non terribilium, tum neutrarum.

Quum animus tripartitus secundum Platonem existimetur, ejus partis in qua inest ratio atque consilium virtus est prudentia : illius in qua irarum existit ardor, lenitas et fortitudo : ejus denique quæ ad concupiscendum propensa est, temperantia et continentia. Totius vero animi virtutes sunt justitia, liberalitas, magnanimitas. Vitium autem ejus animi partis quæ rationis particeps est habetur amentia : illius in qua irarum existit ardor, iracundia et timiditas : ejus denique quæ ad concupiscendum propensa est, intemperantia et incontinentia : totius vero animi injustitia, illiberalitas, imbecillitas.

De prudentia.

Est autem prudentia virtus ejus animi partis in qua inest ratio atque consilium, rerum ad beatitudinem pertinentium effectrix. Comites vero ejus sunt consilii bonitas, sagacitas, providentia, ars regum, ars imperatoria, usus rerum, scientia civilis, privata vitæ ratio, philosophia moralis, dialectica, ars oratoria, physiologia.

Consilii bonitas quidem est utilitatum scientia.

Sagacitas vero facultas ex tempore inveniendi, quod nostrum sit officium et spectandi id quod fieri decet.

Providentia est facultas animo futura propiciendi et informandi, ut res futuræ bene gerantur : aut sibi viam ad futura quædam muniendi.

Regum ars est scientia multitudinis suo arbitratu regendæ.

Ars imperatoria est exercitus commodorum cognitio ratione et usu parata.

Usus rerum est humanarum rerum scientia.

Πολιτική δὲ ἕξι θεωρητικὴ τῶν τῆ πόλει συμφερόντων.

Οικονομικὴ δὲ ἕξι θεωρητικὴ τῶν τῷ οἴκῳ συμφερόντων.

Ἠθικὴ δὲ ἐπιστήμη κοσμητικὴ τῶν ἡθῶν.

Διαλεκτικὴ δὲ ἐπιστήμη τοῦ εὖ διαλέγεσθαι.

Ῥητορικὴ δὲ ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν.

Φυσικὴ δὲ ἐπιστήμη τῶν περὶ τὴν φύσιν.

Ἔργα δὲ τῆς φρονήσεως τὸ εὖ βουλευέσθαι· τὸ κρίνειν τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἰρετὰ καὶ φευκτὰ· τὸ χρῆσθαι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς ὡς δεῖ· τὸ συνιδεῖν τοὺς καιροὺς· τὸ ἀγγίχως χρῆσασθαι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ· τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων ἀπάντων.

Μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, καὶ ἐπιδειξιότης, καὶ εὐβουλία, ἧτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἐκάστη αὐτῶν ἐστίν, ἢ παρέπεται τῇ φρονήσει, ἢ τὰ μὲν αὐτῶν ὅσον συναίτια τῇ φρονήσει καθάπερ ἡ ἐμπειρία, καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς φρονήσεως, ὅσον ἡ εὐβουλία, καὶ ἡ ἐπιδειξιότης, καὶ ἡ ἀγχίνοια.

Πραότης δὲ ἐστίν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν πρὸς ὄργας γίνονται ἀκίνητοι· ἡ μεσότης περὶ ὄργας· ἥ δὲ μὲν ὑπερβολὴ ὀργιλότης καὶ τὸ ἀκρόχολον· ἡ δὲ ἔλλειψις ἀοργησία ἢ ἡλιθιότης^β. Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ δύνασθαι φέρειν ἐγκλήματα καὶ ὀλιγορίας^γ μετρίως· καὶ τὸ μὴ ταχέως δρᾶν ἐπὶ τὴν τιμωρίαν· καὶ τὸ μὴ εὐκίνητον πρὸς ὄργας, ἀπικρον δὲ τῷ ἦθει καὶ ἀφιλόνηκον.

(Scripsi : ^α τὸ μέλλον] cum cod. a; cod. b μέλλον. — ^β ἡλιθιότης] codd. ἀλιθιότης. — ^γ ὀλιγορίας] codd. ὀλιγορίας. —)

Περὶ ἀνδρείας^α.

Ἀνδρεία^β δὲ ἐστίν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς^γ, καθ' ἣν δύσπληκτοὶ τινες περὶ φόβον ἢ θάνατον γίνονται. Οἰκεία δὲ αὐτῇ εὐψυχία, λῆμα, μεγαλοψυχία, ἀρβρότης, καρτερία, μεγαλοπρέπεια, ἀνδραγαθία.

Εὐψυχία μὲν οὖν ἐστίν εὐτονία ψυχῆς πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὰ ἑαυτῆς ἔργα.

Λῆμα δὲ ἕξις προχείρωσ ὀρεγομένη^α ἐπιχειρεῖν τε οἷς χρῆ, καὶ ὑπομένειν ἢ λόγος αἰρεῖ.

Μεγαλοψυχία δὲ ἕξις ὑπεράνω ποιῶσα τοῦ κοινῆ συμβαινόντος φαύλοισ^β τε καὶ σπουδαίοις.

Ἀρβρότης δὲ ἕξις αὐτάρκειαν^γ παρεχομένη ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν πόνοις.

Καρτερία δὲ ὑπομονὴ λύπης ἢ πόνων, ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

Μεγαλοπρέπεια δὲ ἕξις ἐπαίρουσα τοὺς ἔχοντάς αὐτήν, καὶ φρονήματος πληροῦσα.

Ἀνδραγαθία δὲ ἀνδρὸς ἀρετὴ, ἐπιτηδευτικὴ κοινῶν ἔργων. Ἔργα δὲ^δ ἀνδραγαθίας τὸ δύσπληκτον εἶναι ὑπὸ φόβου τοῦ περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσῆ εἶναι ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὐτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἰρεῖσθαι τεθνάαι καλῶς, ἢ αἰσχροῦς σώζεσθαι, καὶ τὸ νίκης αἰτίον διὰ παντὸς γίνεσθαι.

Scientia civilis est civitatis commodorum cognitio contemplativa.

Privatæ vitæ ratio contemplativa familiæ commodorum cognitio est.

Philosophia moralis est scientia ad exornandos mores accommodata.

Dialectica est scientia bene disserendi.

Ars oratoria est bene dicendi disciplina.

Physiologia rerum naturalium scientia est.

Prudentiæ officia sunt bene deliberare : judicare bona et mala, resque omnes in vita tum expetendas tum fugiendas : omnibus quæ suppetunt et bonis et malis decenter uti : speculari opportunitates : dictis et factis sagaciter uti : rerum omnium utilium notitiam habere.

Memoria vero et peritia et sagacitas, item dexteritas, et consilii bonitas res sunt singulæ tales, ut vel a prudentia proficiscantur, vel sequantur prudentiam, vel partim quasi causæ eventorum cum prudentia sint, velut peritia et memoria : partim a prudentia proficiscantur, verbi gratia consilii bonitas, et dexteritas et sagacitas.

Lenitas est virtus illius animi partis, in qua irarum existit ardor, qua fit ut ira non tangantur : vel irarum mediocritas : cujus nimium iracundia et excandescentia, parum lentitudo aut stultitia est. Sunt autem ejus munera mediocriter ferre posse criminationes et contentum : item non celeriter ad ulciscendi cupiditatem exardescere : denique animus non irritabilis, natura minime acerba minimeque litigiosa.

De fortitudine.

Fortitudo est virtus illius animi partis, in qua irarum existit ardor, qua fit, ut metu aut morte non facile percillantur homines. Est autem propria ejus animi præsentia, confidentia, magnanimitas, virilitas, patientia, magnificentia, strenuitas.

Animi præsentia quidem est ejus alacritas ad opera sua perficienda.

Confidentia vero affectio animi promte cupiens agredi quæ sunt facienda, et sustinere quæ ratio evincit sustinenda esse.

Magnanimitas autem affectio animi est diviniora fingens, quam quæ communiter malis et bonis hominibus contingunt.

Virilitas est animi affectio frugalitatem in laboribus virtuti consentaneis ostendens.

Patientia est doloris aut laborum propter honestatem toleratio.

Magnificentia est animi affectio, erigens homines ita animatos et spiritus iis afferens.

Strenuitas est viri virtus publica negotia gerentis.

Est autem viri strenui mortis metu non percelli atque in calamitatibus animose se gerere, et audacter pericula contemnere, et malle pulchram mortem obire, quam turpiter e manibus hostium evadere, et victoriam semper adipisci.

Παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρεία ἡ εὐτολμία, καὶ ἡ εὐψυχία, καὶ τὸ θάρσος^b. ἔτι δὲ ἡ φιλονεικία καὶ ἡ καρτερία.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] codd. ἀνδρίας. — ^b ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^c θυμοειδοῦς] codd. θυμοειδοῦ. — ^d ὀρεγομένη] codd. ἐργαζομένη. — ^e φαύλοις] codd. φαύλους. — ^f αὐτάρκειαν] codd. αὐτάρκη. — ^g δὲ] codd. δ'. — ^h θάρσος] codd. θράσος. Qua de re sic Ammonius in libello περὶ ὁμοίων καὶ διαφορῶν λέξων : θράσος καὶ θάρσος διαφέρει. θράσος μὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἄλογος ὀρμή· θάρσος δὲ ἔλλογος ὀρμή. Huc accedit quod θράσος non legitur apud Aristotelem, qui θάρβρος dicere solet. Cf. Ethic. Nicom. lib. III cap. 6.)

Περὶ σωφροσύνης.

Σωφροσύνη δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀνόρεκτοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν. Οἰκταίαι δ' αὐτῇ αὐστηρία, ἐγκράτεια, εὐτέλεια, λιτότης, κοσμιότης, εὐταξία, αὐτάρχεια.

Αὐστηρία μὲν οὖν ἔστιν ἕξις, καθ' ἣν τινες οὔτε προσφέρουσιν ἄλλοις τὴν τῶν φαύλων ἡδονῶν ὀμιλίαν, οὔτε παρ' ἄλλων ταύτην προσδέχονται· ἡ ἕξις ψυχῆς, μὴ ἀνεχομένη ὀμιλίαν φαύλων ἡδονῶν μηδὲ λόγων.

Ἐγκράτεια δὲ ἕξις ἀήττητος ὑπ' ἡδονῆς^a.

Εὐτέλεια δὲ ἕξις ἀνυπέαρτος ἐν δαπάναις καὶ παρασκευαῖς.

Λιτότης δὲ ἕξις ἀρκουμένη τοῖς τυχοῦσι.

Κοσμιότης δὲ ἐπιστήμη περὶ τὸ πρέπον ἐν κινήσει καὶ σχήματι σώματος· ἡ εὐταξία περὶ σχῆμα καὶ κινήσιν σώματος.

Εὐταξία δὲ ἐμπειρία καταχωρισμοῦ πράξεως· ἡ περὶ τὰς πράξεις ἔχουσα τὸ βέβαιον, ἡ τοὺς καταχωρισμοὺς τῶν πράξεων.

Αὐτάρχεια δὲ ἕξις ἀρκουμένη οἷς δεῖ, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν^b καθήκοντα ὀρίζουσα.

Scripsi : ^a ὑπ' ἡδονῆς] codd. ὑπ' ἡδονῆς. — ^b ζῆν] codd. ζῆν. —)

Ἔργα δὲ σωφροσύνης τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἶναι ἀπάσης ἀπολαυστικῆς αἰσχροῦς ἡδονῆς ἀνόρεκτον, καὶ τὸ φοβεῖσθαι τὰ περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἐν τε σμικροῖς καὶ μεγάλοις.

Παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐκοσμία, αἰδώς, εὐλάβεια.

Περὶ ἐγκρατείας.

Ἐγκράτεια δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχειν τῶν λογισμῶν δύναται τὴν ἐπιθυμίαν, ὀρμῶσαν ἐπὶ φαύλας ἡδονάς.

Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ δύνασθαι κατέχειν τῶν λογισμῶν τὴν ἐπιθυμίαν ὀρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν· τὸ καρτερικὸν καὶ ὑπομονητικὸν εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἐνδείας τε καὶ λύπης.

Περὶ δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνη ἔστιν ἀρετὴ ψυχῆς τοῦ κατ' ἀξίαν διανεμητικῆς.

Adjuncta est autem fortitudini audacia et animi praesentia et fiducia : praeterea certandi libido et patientia.

De temperantia.

Temperantia habetur virtus ejus animi partis quae ad concupiscendum propensa est, qua fit, ut homines libidinosarum voluptatum fructum fastidiant. Sunt autem propriae ejus austeritas, continentia, parsimonia, victus tenuitas, modestia, ordinis conservatio.

Austeritas quidem est animi affectio, qua fit, ut nonnulli neque aliis libidinosarum voluptatum fructum offerant, neque ab aliis eum accipiant : aut animi affectio ut libidinosarum voluptatum, ita turpium verborum impatiens.

Continentia est animi affectio voluptati non serviens.

Parsimonia est animi affectio non immodica in sumptibus et apparatus.

Victus tenuitas est animi affectio rebus vilibus contenta.

Modestia est scientia decori in motu et gestu corporis : vel ordinis cujusdam in corporis motu et gestu conservatio.

Ordinis conservatio est peritia actionis in loco suscipiendae : aut retinens in actionibus constantiam, aut actionem in loco suscipiendarum rationem habens.

Frugalitas est animi affectio contenta rebus quibus indigemus, et necessaria vitae praesidia definiens.

Temperantiae autem officia sunt non admirari corporis voluptatum fructum, et omnem tum libidinosam tum turpem voluptatem spernere, et aequè in parvis atque in magnis rebus vitae pericula timere.

Adjuncta est vero temperantiae decencia, verecundia cautio.

De continentia.

Continentia virtus est animi partis ad concupiscendum propensae, qua fit, ut ratione comprimere incensam libidinosarum voluptatum cupiditatem possit.

Officia autem ejus sunt ratione comprimere posse incensam fruentiarum libidinosarum voluptatum cupiditatem : patientem et tolerantem esse naturalis inopiae ac doloris.

De justitia.

Justitia est animi virtus jus unicuique tribuens pro dignitate cujusque.

Ἴδιον δὲ δικαιοσύνης ἐστὶ τὸ ἐκείνα νέμειν ἐκάστω, ὃν ἂν τις τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας προκαταβάλλῃται. Οἰκεία δὲ αὐτῇ ἐλευθεριότης, χρηστότης, δικαστική, εὐγνωμοσύνη, εὐσέβεια, εὐχαριστία^b, δσιότης, εὐσυναλλαξία, νομοθετική.

(Scripsi : * οἰκεία] codd. οἰκεία. — ^b εὐχαριστία] codd. χαριστία. —)

Ἐλευθεριότης μὲν οὖν ἐστὶν ἕξις ἐν προέσει καὶ λήψει δημολογουμένως ἀναστρεφομένους παρεχομένη.

Χρηστότης δὲ ἕξις ἐκουσίως εὐποιητική.

Δικαστική δὲ ἐπιστήμη κρίσεων καὶ κολάσεων καὶ ἀδικημάτων.

Εὐγνωμοσύνη δὲ ἐκούσιος δικαιοσύνη.

Εὐσέβεια δὲ ἐπιστήμη θεοῦ θεραπείας.

Εὐχαριστία δὲ ἐπιστήμη τοῦ τίσι καὶ πότε παρεχτέον χάριν, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίνων ληπτέον.

Ἰσότης δὲ ἐπιστήμη παρεχομένη πιστοῦς καὶ τηροῦντας τὰ πρὸς τὸ θεῖον δίκαια· ἢ ὀρθῇ ἐπιστήμη περὶ θεοῦ τιμῆς· ἢ αὐτῇ δὲ καὶ δικαιοσύνη λέγεται.

Εὐσυναλλαξία δὲ ἕξις ἐν συναλλαγαῖς φυλάττουσα τὸ δίκαιον.

Νομοθετική δὲ ἐπιστήμη διαταγμάτων πολιτικῶν πρὸς κοινωνίαν ἀναφερομένων.

Ἔργα δὲ δικαιοσύνης τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, τὸ σώζειν τὰ πάτρια ἔθνη, τὸ σώζειν τοὺς ἐπιγεγραμμένους νόμους, τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, τὸ διαφυλάττειν τὰς δημοσίας.

Ἔστι δὲ πρῶτον τῶν δικαίων τὰ πρὸς τὸν θεόν· εἶτα τὰ πρὸς πατρίδας καὶ γονεῖς· εἶτα τὰ πρὸς τοὺς κατοικομένους. Ἐν οἷς καὶ ἡ εὐσέβεια, ἡ μέρος οὖσα δικαιοσύνης, ἢ παρακολουθοῦσα.

Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἰσότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ πίστις, καὶ μισοπονηρία.

Ἔστι δὲ πίστις ἡ ὡς ἀληθεῖ τῷ γνωσθέντι συγκατάθεσις*.

(Scripsi : * συγκατάθεσις] codd. συκατάθεσις. —)

Περὶ ἐλευθεριότητος^a.

Ἐλευθεριότης^b δὲ ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς εὐδαίμονος εἰς τὰ καλὰ.

Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ παρεκτικὸν εἶναι χρημάτων πρὸς τὰ ἐπαινετὰ, τὸ ἀφιλεῦσθαι ἐπὶ τῷ εἰς δέοντα ἀναλωθῆναι, καὶ τὸ ἠθικὸν εἶναι ἐν τῷ διαφόρῳ καὶ φιλόανθρωπον, καὶ τὸ μὴ λαθεῖν ὅθεν οὐ δεῖ.

(Scripsi : ^a ἐλευθεριότητος] codd. ἐλευθερίας. — ^b ἐλευθεριότης] codd. ἐλευθερία. —)

Μεγαλοψυχία δὲ ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν εὐκόλως^a δύνανται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, τιμὴν καὶ ἀτιμίαν. Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἀπλότης^b, γενναιότης καὶ ἀλήθεια.

(Scripsi : ^a εὐκόλως] cf. Ethic. Nicom. lib. I cap. 10; cod. οὐ. — ^b ἀπλότης] codd. ἀπλοτής. —)

Κατὰ Χρύσιππον.

Φρόνησις ἐστὶν ἐπιστήμη τοῦ ποῖα δεῖ ποιεῖν, ποῖα δ' οὐ.

Est autem justitiæ proprium unicuique tribuere illa, quorum initia et causas antegressas quasi fundamenta posuit. Propria vero ejus est liberalitas, benignitas, juris disciplina, æquitas, pietas, grata beneficiorum memoria, religio, comitas, ars ferendarum legum.

Liberalitas quidem est animi affectio in profusione et acceptione ex confesso quasi in contrariam partem versos homines ostendens.

Benignitas vero est animi affectio ultro ad bene faciendum propensa.

Juris disciplina est scientia decretorum et poenarum et maleficiorum.

Æquitas voluntaria justitia est.

Pietas est Dei colendi scientia.

Grata beneficiorum memoria est ejus qui scit, apud quos et quando et quomodo beneficia collocanda sint, et a quibus accipienda.

Religio est scientia efficiens homines fidos honorumque diis debitorum tutores: aut recta de Dei cultu doctrina: eadem vero et justitia dicitur.

Comitas est animi affectio in hominum conversatione debito honore eos afficiens.

Ars ferendarum legum est scientia constitutionum publicarum ad hominum societatem spectantium.

Justitiæ autem officia sunt jus unicuique tribuere pro cujusque dignitate, patrios mores tueri, servare scriptas leges, vera dicere in controversiis, servare pacta.

Cæterum honores primum debentur Deo, deinde patriæ et parentibus, tum mortuis. In quibus etiam pietas locum habet, quæ aut pars justitiæ est, aut eam sequitur.

Comitatur vero justitiam religio et veritas et fides et improbitatis odium.

Fides est ejus quod verum esse cognovimus comprobatio.

De liberalitate.

Liberalitas est virtus animi honestate felicitis.

Ejus autem officia sunt erogare pecuniam in res laudabiles, item præbere abundanter sumtum ea conditione, ut in res necessarias impendatur, præterea bene moratum et humanum esse in controversia, denique non accipere, unde non oportet.

Magnanimitas est animi virtus, qua fit, ut homines res prosperas et adversas, honorem et ignominiam facile ferre queant. Comitatur vero magnanimitatem simplicitas, animi excelsitas et veritas.

Secundum Chrysippum.

Prudentia est scientia rerum et agendarum et non agendarum.

Ἄφροσύνη δὲ ἡ ἀγνοία τῶν αὐτῶν * καὶ ἄφρονες οἱ τούτων τι ἀγνοοῦντες, καὶ περὶ ταῦτα διεψυσμένοι. Ἔστι γὰρ ἀφροσύνη ἀγνοία τοῦ ποῖα δεῖ ποιεῖν, ποῖα δ' οὐ.

ὑποτέτακται δὲ τῇ φρονήσει * εὐβουλία, εὐλογιστία, ἀγχίνοια, νουνέχεια, εὐστοχία, εὐμηχανία.

(*) In iis quæ prudentiæ subsunt formis desiderari hic τὴν εὐβουλίαν annotavit nescio quis in codicis margine ita scribens : λείπει, οἶμαι, τὸ τῆς εὐβουλίας εἶδος.)

Εὐλογιστία δὲ ἐστὶν ἐπιστήμη συγκεφαλαιωτικὴ τῶν γινομένων καὶ ἀποτελεστέων^α.

Ἀγχίνοιά ἐστὶν^β ἐπιστήμη εὐρετικὴ τοῦ καθήκοντος παραρῆμα.

Νουνεχία ἐστὶν^γ ἐπιστήμη χειρόνων καὶ βελτιόνων.

Εὐστοχία ἐστὶν ἐπιστήμη ἐπιτευκτικὴ τοῦ ἐν ἐκάστῳ σκοποῦ.

Εὐμηχανία ἐστὶν ἐπιστήμη εὐρετικὴ διεξόδων πραγμάτων.

(Scripsi : ^α ἀποτελεστέων] cod. ἀποτελουμένων. —

^β ἀγχίνοιά ἐστὶν] codd. ἀγχίνοια ἐστὶν. — ^γ νουνεχία ἐστὶν] codd. νουνέχεια ἐστὶν. —)

ὑποτέτακται τῇ ἀνδρείᾳ^α καρτερία, θαρβραλέτης, μεγαλοφυχία, εὐφυχία, φιλοπονία.

Καρτερία ἐστὶν ἐπιστήμη ἔμμονος τοῖς ὀρθῶς κριθεῖσι.

Θαρβραλέτης ἐστὶν ἐπιστήμη, καθ' ἣν οἶδαμεν, ὅτι οὐκ ἐκπεσούμεθα ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος^β.

(Scripsi : ^α ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^β ὅτι οὐκ ἐκπεσούμεθα ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος] codd. ὅτι οὐ περιπέσομεν. —)

Μεγαλοφυχία ἐστὶν ἐπιστήμη τῶν πεφυκότων ἐν σπουδαίοις γίνεσθαι καὶ φαύλοις.

Εὐφυχία ἐστὶν ἐπιστήμη ψυχῆς παρεπομένη ἑαυτῇ ἀήτητος.

Φιλοπονία ἐστὶν ἐπιστήμη ἐξεργαστικὴ μὲν τοῦ προκειμένου, οὐ καταναλισκομένη δὲ ὑπὸ πόνων.

Τέλος.

Imprudencia vero earundem rerum inscilia est : et imprudentes qui in eorum ignoratione versantur, vel in iis errarunt. Est enim imprudencia inscilia rerum et agendarum et non agendarum.

Subest vero prudentiæ consilii bonitas, consilii capiendi deliberatio, sagacitas, intelligentia, perspicacitas, sollertia.

Consilii capiendi deliberatio est brevis notitia eorum quæ fiunt et peragenda sunt.

Sagacitas est scientia extemplo inveniendi, quod nostrum sit officium.

Intelligentia et deteriorum et meliorum scientia est.

Perspicacitas est scientia assequendi finis in quaque re propositi.

Sollertia est facultas inveniendi explicationem rerum.

Subest fortitudini patientia, fidentia, magnanimitas, animi præsentia, sedulitas.

Patientia est scientia perseverans in rebus recte iudicatis.

Fidentia est scientia, qua scimus, fore ut institutum nostrum teneamus.

Magnanimitas est scientia eorum quæ in bonis et malis inesse solent.

Animi præsentia est scientia animo tanquam invicta comes adjuncta.

Sedulitas est quidem scientia ad propositum peragendum idonea, sed quæ laboribus non conficitur.

Finis.

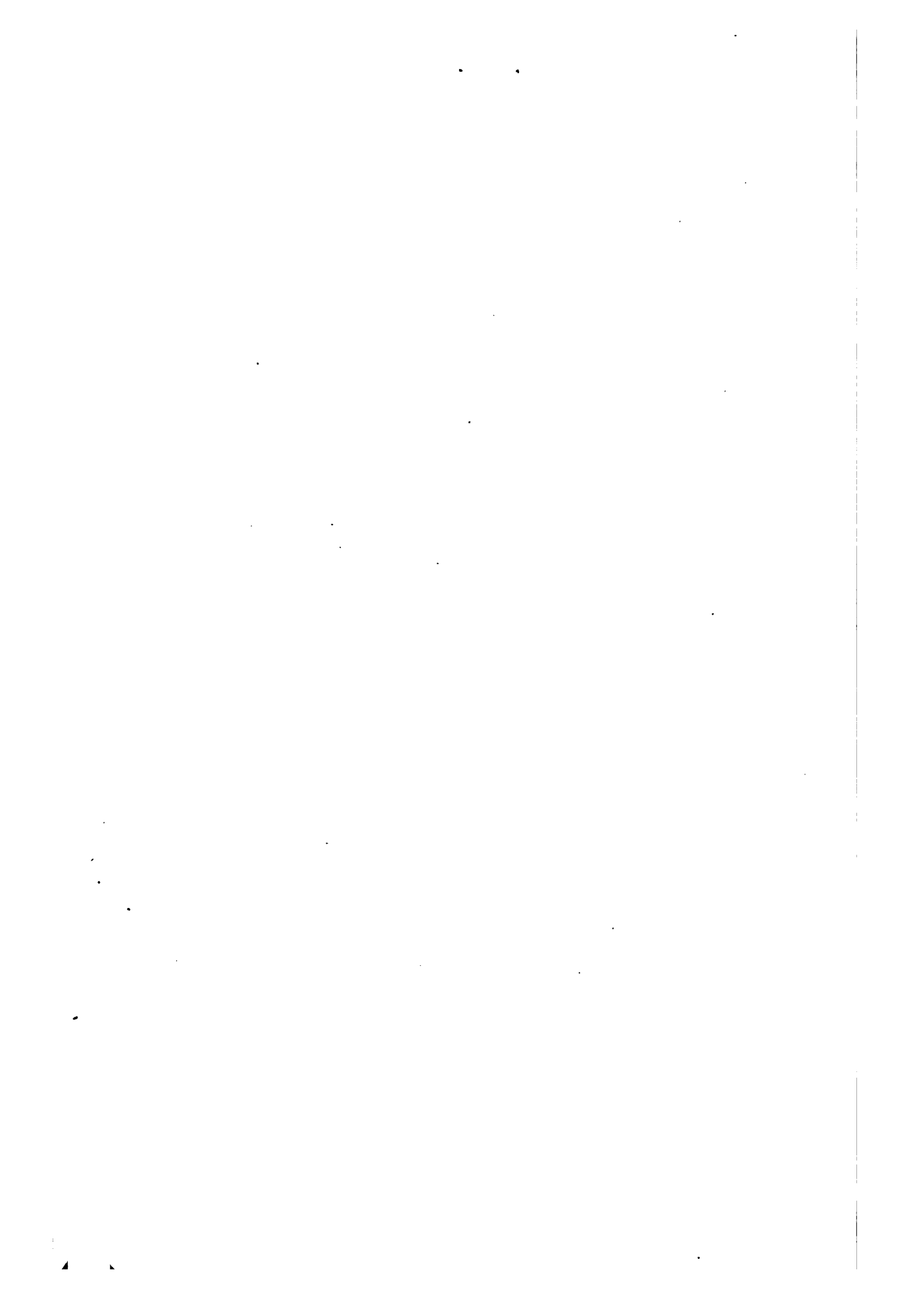

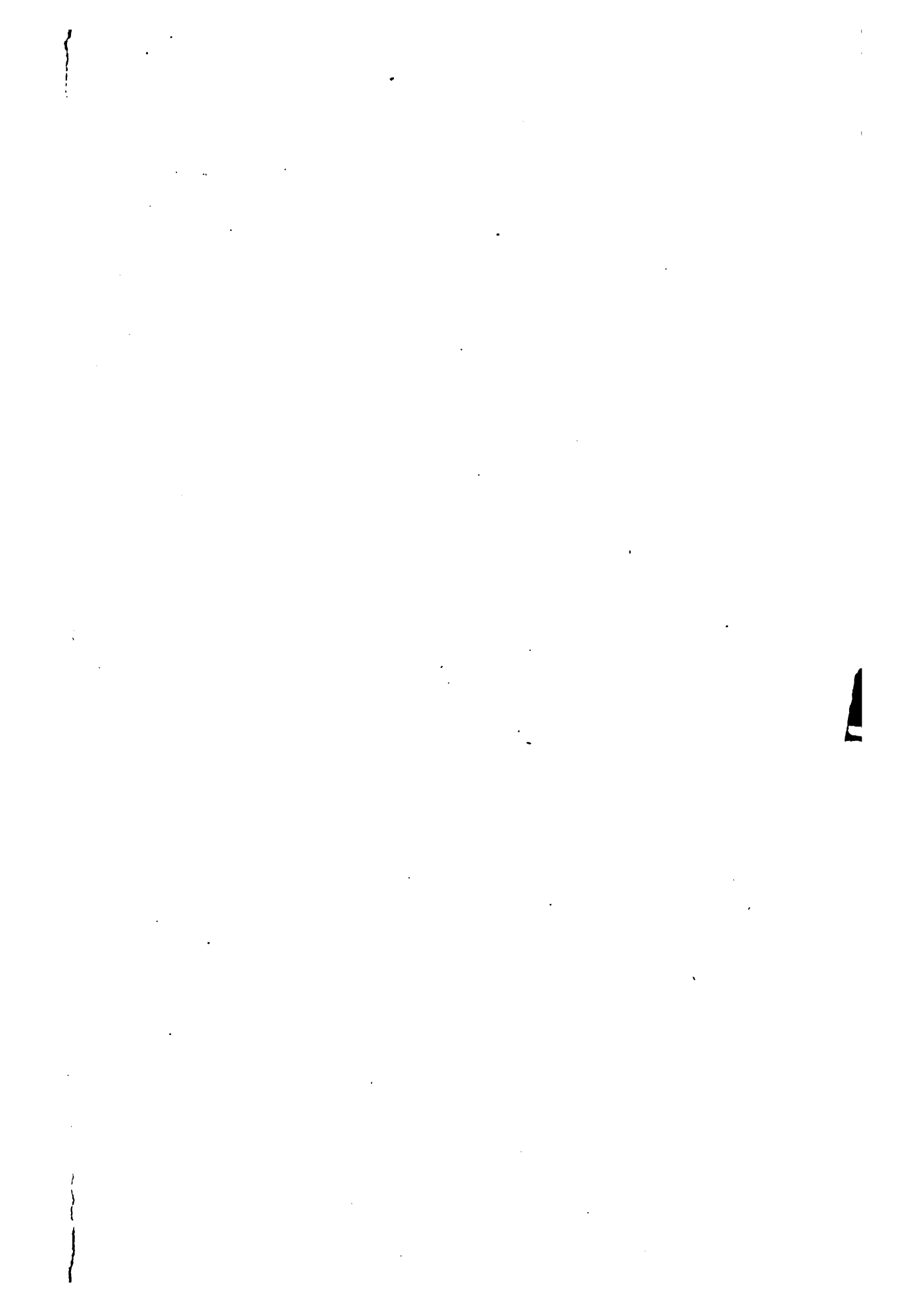
CONSPECTUS.

	Pag.		
De Eusebio.....	5	Crantoris fragmenta.....	139
Eusebii fragmenta.....	7	Numenii, Platonici philosophi, fragmenta.....	158
De Albino.....	20	De Severo, Attico et Numenio.....	175
Albini Isagoge in Platonis dialogos.....	23	Attici Platonici fragmenta.....	185
De Sallustio.....	28	Severi Platonici philosophi fragmentum.....	204
Sallustii de diis et mundo liber.....	30	Aristoclis Peripatetici fragmenta.....	206
De Platone ejusque discipulis et successoribus....	51	Eudemi Rhodii Peripatetici fragmenta.....	222
De Speusippo.....	62	De Aristotele ejusque discipulis et successoribus..	293
Speusippi fragmenta.....	75	Andronici Rhodii Ethicorum Nicomacheorum para-	
De Xenocrate.....	100	phrasis.....	303
Xenocratis fragmenta.....	114	Andronici Rhodii de affectibus liber.....	570
De Crantore Academico.....	131		

COLLECTION DES AUTEURS GRECS.

POÈTES.

- HOMÈRE**, d'après la recension de G. Dindorf, et *Fragments des Cyclopes*, ... 12 fr. 50
- HÉSIOÏDE**, *Apollonius Rhodius, Tryphiodorus, Coluthus, Quintus Smyrnaeus, Tzetzes, Muscus*, et *Fragments d'Antimaque, Charilus, Panyasis, Sotus et Pisander*, publiés par Lelox. 1 vol. .... 15 fr.
- THÉOCRITE, BION et MOSCHOS**, et les poètes didactiques **NICANDRE, OPIËN, MARCELLUS SIDËTÈS**, l'anonyme **DE VIRIBUS HERBARUM, PHILE**, fragments *Pneumatium de re naturali et medica, ARATUS, MANETHON, MAXIMUS*, ... 15 fr.
- SCOLIES DE THÉOCRITE, DE NICANDRE ET D'OPIËN**, par MM. Dübner et Bousmannor. .... 15 fr.
- ESCHYLE** et les fragments; **SOPHOCLE** et les fragments, publiés par Ahrens. 1 vol. .... 19 fr.
- EURIPIDE**. Texte nouveau, revu, et traduction toute nouvelle par M. le professeur Th. Fix. 1 vol. .... 15 fr.
- FRAGMENTS D'EURIPIDE** et de tous les *Tragiques grecs*, suivis de tout ce qui reste des *Dramas chrétiens*, par MM. Dübner et Wagner. 1 vol. .... 15 fr.
- ARISTOPHANE**, publié par G. Dindorf; *Menandre et Philéémon*, publiés par M. Dübner. 1 vol. .... 15 fr.
- SCOLIES complètes d'ARISTOPHANE**, avec un Index tout nouveau, publiées par M. Dübner. 1 vol. .... 15 fr.
- FRAGMENTS DES COMIQUES GRECS**, publiés d'après Meische par M. le professeur Bothe, avec une notice par M. Dübner et une table générale. 1 vol. .... 15 fr.
- ANTHOLOGIE**, par Bousmannor, Jacobs, Dübner. 2 v. .... 20 fr.

HISTORIENS.

- HÉRODOTE**, texte établi par M. G. Dindorf, traduction revue. Suivi de Ctesias, et des chronographes Gazar et Ératosthène, publiés par M. Th. Müller. 1 fort vol. .... 15 fr.
- THUCYDIDE avec les Scolies**, publiés par Haase. 1 v. .... 15 fr.
- XENOPHON**. Œuvres complètes, d'après la recension de G. Dindorf. 1 vol. .... 15 fr.
- DIODORE DE SICILE**, avec tous les fragments. 2 v. .... 30 fr.
- POLYBE** et tous les fragments, par M. Dübner. 2e édit. .... 20 fr.
- FLAVIUS JOSEPHE**, recension de G. Dindorf. 2 v. .... 30 fr.
- APPIËN**. 1 vol. par Dübner. .... 15 fr.
- ARRIËN**. Ses ouvrages historiques, etc., suivis des *Fragments de tous les historiens d'Alexandre*, et de l'histoire Éboulense de ce prince, attribuée à Gallisthène; publié par MM. Dübner et Ch. Müller. 1 fort vol. .... 15 fr.
- PLUTARQUE (les Vies)**, publié par M. Dübner. 2 v. .... 20 fr.
- FRAGMENTA HISTORICORUM GRÆCORUM. Tomus I.** *Hecataei, Charonii, Xanthi, Hellanici, Pherecydis, Acusilaei, Antiochi, Philisti, Timaei, Ephori, Theopompri, Phylarchi, Clitodemi, Phanodemi, Androtianii, Demetrii, Philochori, Ietri*, et **APOLLODORI BIBLIOTHECA cum fragmentis**, auxerunt notis et prolegomenis illustrant Car. et Theod. Müller; aequant materiae *Parium et Bessetanum*, hoc cum *Leironii*, illud cum G. Müllerii *Commentariis*. 1 fort vol. .... 20 fr.
- FRAGMENTA HISTORICORUM GRÆCORUM. Tomus II.** contenant ce qui reste de *soixante-douze* historiens et plusieurs fragments considérables inédits de Diodore de Sicile, de Polybe et de Denys d'Halicarnasse, recueillis à la bibliothèque de l'Escurial par M. G. Müller. 15 fr.
- FRAGMENTA HISTORICORUM GRÆCORUM. Tomus III.** contenant la suite, par ordre chronologique, des fragments de *soixant* historiens grecs, et particulièrement ceux de Nicolas de Damas, recueillis à la bibliothèque de l'Escurial par M. Ch. Müller, envoyé par MM. Didot pour collationner le précieux ms. Q, pl. I, n° 11, contenant les

Excerpta ou recueil des *Embasiarum*, recueilli par les ordres de Constantin Porphyrogénète, ... 10 fr.

FRAGMENTA HISTORICORUM GRÆCORUM. Tom. IV. dernier, contient ce qui reste de *vingt-neuf* historiens, parlin inédits, et Table très-complète. 1 fort vol. .... 20 fr.

DENYS D'HALICARNASSE, par M. Koenig (1801).

ORATEURS, PHILOSOPHES, ETC.

- DÉMOSTHÈNE**, et fragments recueillis par la première fois, publiés par M. Vömel. 1 vol. .... 21 fr.
- ORATOIRES ATTICI**, *Isocrates, Antiphon, Andocides, Lycurgus, Lysias, Demosthenes, Aeschines, Hyperides, Dinarchus, Lysimachus, Hærodes*, etc., et tous les fragments et les scolies; par MM. Ahrens, Bothe et Ch. Müller. 2 v. .... 30 fr.
- PLUTARQUE. Morales**, publiés par M. Dübner. 2 v. .... 30 fr.
- PLUTARCHI PENDORUM OPERUM FRAGMENTA ET PSEUDO-PLUTARCHEA**. 1 vol. .... 10 fr.
- PLATON** (Œuvres complètes), texte entièrement revu par Schneider et Hirschig, traduction nouvelle, 2 vol. .... 20 fr. — Table et appendices, ... 10 fr.
- ARISTOTE**, par MM. Bousmannor, Dübner, Bothe. Tome I contient l'*Organon, Meteorum, Meteor. secundum, de Caelo, de Generatione, et Metaphysicis*. 34 fr. — Tome II, contient les *Ethica, Naturalis animalium, de Colo, de Generatione, et Metaphysicis*. 34 fr. — Tome III, contient *Platonem, les parties, le monde, la génération des animaux, les parties animales, l'âme*, les IV liv. de *meteorologia*, etc. .... 34 fr. — Tome IV, *Physiologia, de Plantis, Meteor. de Mirabilibus, Problemata, Fragmenta*, ... 15 fr. — Tome V, Index général, fort volum. .... 20 fr.
- PLATIN. Ennoides cum Enni interpretatione antiqua**, publiés par MM. Fr. Creuzer et G. H. Meyer. — En 1808 trouve Porphyrii *metaphysicis, sur les deux traités de logique de Proclus, et Precisioni Questionum*. 1 vol. 15 fr.
- THEOPHRASTE, Antoinis, Epictetus, Arrius, Sappho, Celsus, Marime de Tyr, publiés par M. Dübner. 1 vol. .... 14 fr.**
- FRAGMENTS DES PHILOSOPHES**, en prose et en vers par M. Mullach. Tome 1er. .... 15 fr. — Tome 2. .... 15 fr. — Tome 3. .... 15 fr.
- LUCIËN. Œuvres complètes**, publiés par G. Dindorf. 1 vol. .... 16 fr.
- DIOGENE LAËRCE et Soudique** par MM. Weitzmann, Cobet et Bousmannor. .... 14 fr.
- PHILOSTRATE. Œuvres complètes**, par MM. Weitzmann; *Evagrius, Bousmannor, Hærodes*, Dübner. 1 volume. .... 15 fr.
- ÉLIËN, PHILO-BYZANTIUS, PORPHYRIUS**, publiés par M. Hercher. 1 vol. .... 15 fr.
- PAUSANIAS**, publiés par M. L. Dindorf. 1 vol. .... 15 fr.
- SANCTI JOANNIS CHRYSOSTOMI**, opéra selecta, græca et latine, codicibus antiquis domo ecclesie sancti Petri. Fr. Dübner. .... 14 fr.
- STRABON**, publiés par MM. Dübner et Ch. Müller. 2 vol. avec atlas. .... 25 fr.
- GEOGRAPHI GRÆCI MINORES**. 2 vol. Prix, 20 fr. — 29 cartes colorées. .... 15 fr.
- ROMANCIERS GRECS**, *Achillis Tatis, Sappho, Xenophon, Chariton, Heliodore, Parthenius, Iamblique, Arrianus, Diogenes, Nicetas Eugenianus, Romanus, Constantinus Manassis, Apollonius de Tyr*, par MM. Bousmannor, Lebas, Hirschig. 1 vol. .... 15 fr.
- ÉPISTOLOGRAPHES**, par MM. Bocher et Bousmannor. 1 fort vol. .... 30 fr.
- ATHËNËE**, texte nouveau par M. G. Dindorf, traduction toute nouvelle par M. Bothe.
- BIBLE DES SEPTANTE**, publiés par M. Jagers *didot* et M^{re} l'archevêque de Paris. 2 vol. .... 40 fr.
- Le texte grec seul, en un volume. .... 15 fr.
- NOUVEAU TESTAMENT**, publiés par Tischendorf, publiés à M^{re} l'archevêque de Paris. 1 vol. .... 12 fr.